

IOANNIS CALVINI TRACTATVS THEOLOGICI OMNES, IN VNVM VOLVMEN CERTIS classibus congesti:

QVORVM ALIQVI NEC LATINE nec Gallicè prius editi fuerunt.

ALTERA EDITIO, EMENDATIOR, CVI ACCESSERVNT EIVSDEM CALVINI IN libros Senecæ de Clementia Commentarij.

GENEVÆ,
Apud Petrum Santandreanum.
M. D. XCVII.

conſcientiam vltrò peccantium improbitatem, vt penè ex eius vnius oppugnatione palmam petant, à quo maximè erudiri potuerunt. Sed hoc tamen vſqueadeò nouum non eſt, vt contrà non alia vnquam ſummorum virorum conditio fuerit: cuius rei præcipuè nobis exemplum Athanaſius & Chryſoſtomus præbent. Origenem enim ne ij quidem ſatis excuſare potuerunt qui ſunt ab eo faſcinati. Cæterùm iure an iniuria tot in eum vndique hoſtes ferantur, operæpretium quoque fuerit, expendere. Monet Dominus vt ex fructibus Pſeudoprophetas dignoſcamus. Hos fructus eſſe ſtatuo, vitam & doctrinam. In Caluini vita quid iſti tandem reprehendent, niſi hoc illis vitioſum videtur quòd eorum minimè ſimilis fuit? homo alioqui peccator (ne quis ita inſaniat vt hunc à me velut in deos referri cum Antichriſtianis illis mancipiis clamitet) ſed, vt omnia paucis dicam, iſtis prorſus diſſimilis, qui neque cuiuſquam vnquam gratiam captaſſe, qui nullos vnquam honores ambiuiſſe, qui nullas vnquam opes dici poſſit quæſiuiſſe, cui tamen nihil eorum defuit quibus ad eas res abuti homines nimiùm multi conſueuerunt. Id verò an iſtis ipſius antagoniſtis conueniat, omnes in quorum oculis verſantur iudicanto. In doctrina verò quid iſti reprehendunt? Arrodunt nonnulli hunc vel illum locum ex ipſius ſcriptis excerptum, homines maxima ex parte ſic imperiti vt ne refutatione quidem egeant, quaſi ex eo quod quiſpiam certo loco breuiter ſcripſerit, ſtatim ſtatuendum ſit quid quiſque de dogmate quopiam ſenſerit. Alij quaſdam eius explicationes non probant. & ſanè modò nihil dicatur quod cum fidei analogia non conſentiat, ſuum hîc cuique iudicium liberum eſſe oportet, & ſpiritus Prophetarum Prophetis ſubiectos. Sed quæ hæc eſt improbitas, donum illud interpretationis excellens quod huic homini Deus conceſſerat, ſiue iudicij acumen, ſiue eruditionem, ſiue candorem ſpectes, vel aſpernari prorſus, vel diſſimulare, vt nonnulla aut non animaduerſa, aut ſatis appoſitè dicta reprehendas? Non minùs iniqui ſunt, qui quòd non iiſdem atque alij formulis aut diſtinctionibus vtatur, veluti quòd fidem non fecerit pœnitentiæ partem, quòd cordis contritionem nos vocet mortificationem, quòd venialis & mortalis peccati diſtinctione non vtatur, quòd non doceat Fidem & Spem adoptionis amitti, ferre in ipſo non poſſunt, & occaſionem aduerſariis nos tanquam diſſidentes accuſandi præbent, quum tamen, ſi quis omnia propiùs expendat, vel nullum, vel leuiculum in rebus ipſis diſſidium eſſe ſit comperturus, vel fortaſſe (quod confidenter dico) Caluinum ſit tandem faſſurus non ab re de quibuſdam paulò aliter dixiſſe. Quaſi verò in veteribus etiam illis quos nonnulli volunt omni exceptione eſſe maiores, eadem aut ſimiliter

liter expressa omnia comperiantur. Alij denique ipsum vt blasphemum & impium accusant. Quînam id verò? quia scilicet Deum facit peccati auctorem, qui tamen, stertentibus istis religiosissimis pietatis defensoribus, hoc ipsum dogma in Libertinis ex professo coarguit. Stoici fati dogma nonnulli etiam ipsi impingunt, D. Philippi auctoritate abutentes, qui tamen hac ipsa de re ad Caluinum scribens, Scio, inquit, nostra cum tuis prorsus congruere. Sed nostra παχύτερα sunt, & ad vulgi captum accommodatiora. In has autem eruditorum virorum accusationes incidere eos oportet, qui vel eorum scripta, quos tamen audent reprehendere, attentè non legunt: vel præiudicatas opiniones afferunt quæ ipsorum luminibus manifestè officiunt: aut ex aliorum potiùs sensu, quàm animi iudicio loquuntur & scribunt. Quod ad eos autem attinet qui illum vt Arrianum, aut de tribus hypostasibus non rectè sentientem accusant, quo tamen nullum acriorem aduersarium nostris temporibus habuerunt Trinitatis aut Deitatis Christi hostes, non recuso quin ex ipsius scriptis iudicium fiat. Certum est scilicet impietatis crimen inter A se & Per se ex scholastica theologia non vbique distinxisse: & Filium esse Deum de Deo negat qui vnicam ac singularem esse Dei Patris ac Filij Deitatem docuit. Sed illud capitale nimirum crimen est, quòd corpus illud Christi alibi nunc non esse quàm in cœlis, ac proinde non ore sed fide sola, verè tamen, percipi in Cœna quoque Domini constanter docuit, & Sacramentalem vnionem hoc vnum requirere sensit, vt quod signo adiuncto promittitur verè offeratur, non item vt eodem loco signum & substantiæ significatæ statuantur.

Hinc isti clamores, Negari Dei omnipotentiam, Ad nihilum redigi Filij Dei testamentum, Separari naturas in Christo, & cæteræ eiusmodi putidæ calumniæ, quas indignantur quicunque vel leuiter imbuti sunt religionis Christianæ notitia ab iis proficisci potuisse qui doctores cæterorum haberi volunt; ac non potiùs ab omnibus pro impiis ac blasphemis haberi qui hypostaticam vnionem sola Deitatis energia definiunt cum Nestorio & Monophysitis: & idiomata Deitatis in carnem reipsa effusa cum Eutychete aperte docent: incarnationem cum ascensione, & hanc rursum cum sessione ad dexteram patris confundunt, qui vnicam Deitatis per carnem operationem cum Monothelitis statuunt, denique vsque adeò sunt impudentes, vt vel cum illo detestando Serueto vni eidemque subiecto duo repugnantia, nempe Circunscriptum esse, & Incircunscriptum esse attribuant: vel cum Marcionitis carnem Christi in spectrum transforment. Sed de his, cessantibus huius sæculi

hominibus quos erroris efficacia fascinauit, tum posteritas, tum ipse tandem Dei Filius certè iudicabit. Et de his quidem is accusatur, cuius istas tractationes in vnum volumen coniectas nunc edimus, de quibus doctorum, vt spero, omnium consensu dicere mihi fas est, vix vllam hoc nostro sæculo fuisse renouatam, aut recens excogitatam hæresin, quæ non sit in his libellis, firmissimis solidissimísque ex imo Dei verbo petitis rationibus, refutata. Fuit enim homo iste eo iudicij acumine, eáque bonitate ingenij, Dei beneficio, præditus, vt in quibusuis controuersiis statim quid in quæstionem veniret, animaduerteret, & causæ iugulo petito, veritatis aduersarios sterneret, inanium argutiarum fugitans, omnis sophistices hostis acerrimus, zelo asserendæ veritatis vbique sic feruens, vt fugientem etiam hostem persequeretur. Hinc factum vt vehementius interdum in ipsas etiam personas ferri videatur, quo nomine qui vsque adeò ipsum accusant vt conuitiatorem etiam appellent, velim etiam atque etiam secum cogitent heroicos illos spiritus diuinitus & peculiaribus quibusdam afflatibus impelli, quod nisi consideremus, multa sæpe in illos etiam omni exceptione maiores, sanctos videlicet Prophetas, reprehendendos in iis existimauerimus, de quibus tamen summam laudem promerentur. Mitissimo ingenio fuerunt, Iacob, Solomon, Ezechias: acerrimo Iosue, Gedeon, Simpson, Asa, Iosias: moderato Iosephus, Moses, Dauid. Prophetis interdum nihil acerbius, interdum nihil dulcius fingi potest. Agebat enim eos Dominus prout tempora & eorum mores ferebat, ad quos mittebantur. Alioqui quomodo probabis Esaiam clamantem, Popule Sodomæ & Gomorræ, & tot sarcasmis Nebucadnesari in mortuorum persona illudenti? Et Eliam quo spiritu dixerimus impulsum in re tam seria Baalitas irridere? Et illa Ezechielis de Ohola & Ohoniba, & infinitas penè similitudines apud Prophetas à fœdissimis etiam rebus desumptas: illud Ioannis Baptistæ, Progenies viperarum, in eos etiam contortum qui ad ipsius Baptismum accedebant: illa denique Christi in quo peccatum nullum fuit, Hypocritæ, Parietes dealbati, Diabolo patre nati, Latrones, Natio spuria, Homicidæ, flagellum ex funiculis repentè confectum, mensarum & numulorum euersio: & illa Pauli, Insani Galatæ, & Cauete canes, cuiusmodi tandem fuerint? Quanuis autem cum istis omni exceptione maioribus minimè conferendi sunt consecuti Ecclesiæ doctores, quasi pari spiritus mensura præditi: in eo tamen similes non dubito pronunciare quòd eodem spiritu pro suo modulo donati eandem causam egerint. Talis fuit aduersus Marcionem, Praxeam, Hermogenem Tertullianus: in Eudoxiam Chrysostomus: aduersus Iulia-

num

num Nazianzenus, quibuſcum certè nolim Hieronymum compa-rare. Epiphanius autem qualem ſeſe aduerſus hæreticos præbet? ta-les quoque noſtra memoria nonnulli verè heroico ſpiritu, quoniam malo nodo malis cuneis opus erat. Omnino verò tam inter ſe di-uerſa ſunt, Dei cauſam agere immoderata etiam, ſi libet, vehemen-tia, & temerè ac vitiosè iraſci: quàm lux & tenebræ inter ſe diffe-runt. Itaque ſi quis Caluinum cuiquam conuitium in his ſcriptis fe-ciſſe, aut in priuata cauſa iræ indulſiſſe, ac multò magis ſi quis eum mendacio patrocinatum fuiſſe conuicerit, tum ego planè de ſenten-tia deceſſero. Sin verò quàm à natura inſitam vehementiam habe-bat, ea ipſe aduerſus perditos ſophiſtas vſus eſt, vt interdum etiam modum non tenuiſſe videri poſſit, rogo moderatiſſimos iſtos homi-nes quibus nimiùm incaleſcere videntur, quicunque ipſorum more non frigent, vt pro quo & in quem dicatur paulò attentiùs expendant: neque heroicos iſtos ſpiritus ex ingenio ſuo metiantur. Et de his qui-dem hactenus. Sunt enim iis iſta minimè neceſſaria quibus per ſe ve-ritas ſapit. Iis autem quos Dominus ſic excæcauit vt non modò con-ſcientiæ ſed etiam ſcientiæ, ſiue, vt loquitur Apoſtolus, fidei quoque naufragium fecerint, inſanierim quidem ego, ſi ſatisfieri vlla ratio-ne poſſe ſperauerim. Vincet tamen veritas, aut iam potiùs vicit. Tuæ verò potiſſimùm Excellentiæ, Illuſtriſſime Princeps, hoc excel-lens volumen duabus præcipuè de cauſis conſecrandum duxi. Quum enim iniurias tibi maximas illatas ita ſis adhuc fortiſſimo maximóque ànimo perſequutus, vt quacunque te Ius & AEquum circunduxit, Chriſtum quocunque perueniſti ſimul introduxeris, eiúſque regnum hac ratione quantùm nullus adhuc noſtra memoria Princeps ampli-ficaris, exiſtimaui non poſſe me tibi tam præclarè rem geſtam auſpi-catiùs gratulari, quàm ſi eius hominis ſcripta quàm eruditiſſima in v-num hoc veluti corpus congeſta tibi conſecrarem, quo nullus hoc no-ſtro ſæculo (ſingulari quodam Opt. Max. Dei beneficio) reipub. Chri-ſtianæ pomœria longiùs propagauit. Deinde quum eæ tibi prouinciæ ſint à Deo attributæ quas conſtat omnium portentoſiſſimarum hæ-reſeôn, cuiuſcunque tandem id culpa fiat, adhuc feraciſſimas fuiſſe, meritò, ni fallor, ſtatui nihil magis oportunè poſſe fieri quàm tuis il-lis fortiſſimis ducibus quibus ad Satanam hoſtem illum omnium ma-ximè formidabilem debellandum vteris, non tam arma quàm arma-mentarium mitterem, vnde omnis generis tela nullo negotio depro-mant, quorum etiam nonnulla comperient ipſo debellatorum ho-ſtium ſanguine cruentata. Iis certè ſi dextrè vtantur & in hoc præci-puè incubueris, vt in opere illo Domini laborantes iuues, (quod fu-turum confido,) aut illa monſtra ne impreſſionem quidem primam

¶. iiij.

ſuſtinebunt, aut quò pertinaciùs reſtiterint, eò glorioſiorem ex eis victoriam reportabis. Hæc ſpes ne nos fallat, Illuſtriſſime Princeps, & vt Excellentiam tuam ſanctiſſimorum votorum breui compotem videamus, Deum Opt. Max. precor, Geneuæ XVII. Martij, Anno Domini

CIↃ. IↃ. LXXVI.

**
*

Excellentiæ tuæ deditiſſimus
Theodorus Beza.

TRACTATVVM, QVI HOC VOLVMINE CONTINENTVR, INDEX:

IN QVO, NE QVID A NOBIS LECTOR DESIDERET, ANNOTAVIMVS quo quisque tempore & qua lingua ab ipso authore scriptus sit.

PARS PRIMA CONTINET.

SECVNDAE PARTIS Classis prima.

mandæ ratio, Latinè. M. D. XLVII.

408. *Responsio ad Versipellem quendam mediatorem, Latinè.* M. D. LXI.

424. *Responsio ad Balduini conuitia, Latinè.* M. D. LXI.

431. *Gratulatio ad Gabrielem de Saconay, præcentorem Lugdunensem, Latinè.* M. D. LX.

444. *Censura, seu breuis refutatio calumniarum Antonij Cathalani, Gallicè.* M. D.

Classis secunda.

449. *Psychopannychia, qua refellitur eorũ error, qui animas post mortem vsque ad vltimum iudicium dormire putant, Latinè.* M. D. XXXIV.

476. *Breuis instructio aduersus errores communis sectæ Anabaptistarũ, Gallicè.* M. D. XLIV.

501. *Aduersus fanaticam & furiosam sectam libertinorum, qui se spirituales vocant, Gallicè.* M. D. XLIV.

540. *Aduersus Franciscanum libertinorum erroris sectatorem, Gallicè.* M. D. XLVII.

Classis tertia.

547. *De fugiendis impiorum illicitis sacris epistola, Latinè.* M. D. XXXVII.

568. *De papisticis sacerdotiis vel administrandis vel abiiciendis, altera epistola, Latinè.* M. D. XXXVII.

584. *De vitandis superstitionibus.* M. D. XLV.

597. *Excusatio ad pseudo-Nicodemos.*
Quibus accessere Philippi Melãcthonis, Martini Buceri, Petri Martyris, & Ministrorum Tigurinæ Ecclesiæ de eadem re Responsa. M. D. XLV.

614. *Conciones quatuor, quarum prima, De fugienda idololatria: altera, De persecutione ferenda: tertia, De pulchritudine domus Domini, ex Ps. 27. postrema, De Deo liberè colendo, Gallicè.* M. D. LII.

652. *Confutatio cuiusdam Hollandi, qui speciosè obtendens, Christianos à se prorsus spirituales redditum iri, concedit vt corpora polluant quibusuis idololatriis, Gallicè.*

Classis quarta.

672. *Aduersus Astrologiam iudiciariam, quam Iudiciariam vocant, admonitio, Gallicè.* M. D. XLIIX.

Classis quinta.

686. *Defensio orthodoxæ fidei Sacræ Trinitatis aduersus prodigiosos errores Michaelis Serueti, Latinè.* M. D. LIV.

764. *Aduersus Valentinum Gentilem, Latinè.* M. D. LXI.

787. *Respõsum ad Quæstiones Georgij Blandratæ, Latinè.* M. D. LIIX.

790. *Responsum ad fratres Polonos, quo modo Mediator sit Christus, ad refutãdum Stancari errorem, Latinè.* M. D. LX.

792.

Classis sexta.

Classis septima.

HIS ACCESSERVNT

D. IOANNIS CALVINI TRACTATVS VARII IN VNVM VOLVMEN CONGESTI.

Quorum PARS PRIOR *τὰ διδακτικὰ continet.*

DE COENA DOMINI.

Ex Gal.

VM sanctissimũ Cœnæ Domini nostri Iesu Christi sacramentum, diu multis magnísque erroribus implicitum fuerit: atque adeò superioribus annis inuolutum variis opinionibus, ac disceptationibus, minus quàm decebat placidis: minimè mirum videri debet, permultos infirmæ cõscientiæ homines, haud facilè statuere posse quid potissimùm sequi debeant: sed dubio & suspenso animo expectare, quoad positis contentionibus, inter Dei seruos conueniat, résque ad aliquam concordiam deducatur. Quia verò eiusmodi dubitatio multum habet incommodi: periculosissimúmque est, nihil in eo mysterio habere certi, cuius intelligentia ad salutem nostram adeò necessaria est: vtilissimum fore putaui, si breuiter tractarem summam præcipuam rei: explicarem tamen dilucidè quid potissimùm hîc tenere operæpretium sit. Addo quod nonnulli boni viri, qui rem ita postulare videbant, à me id summopere flagitarunt. Quibus omnino, nisi officio deesse vellem, id denegare non potui.

Vt autem facilius difficultas eis expediatur, ordinem quem sequi instituimus, notare necesse est. Primùm, quam ob causam & quem ad finem, sanctissimum hoc sacramentum Dominus instituerit, explicabimus. Deinde, quis fructus ad nos redeat: ibíque declarabimus quomodo nobis in eo corpus Christi donetur. Tertiò, quis sit vsus ipsius legitimus. Quartò, quibus erroribus & superstitionibus contaminatum fuerit, recitabimus: atque ostendemus, quid discriminis, Dei seruos à Papistis habere oporteat. Postremò dicemus quæ fuerit origo contentionis, quæ tam acerbè agitata est ab iis ipsis, qui nostris temporibus Euangelio in lucem reducendo, Ecclesię instaurandæ, puræque doctrinæ restituendæ, omnem operam collocarunt.

Quod ad primum attinet. Cùm Deo Opt. Max. Deo inquam nostro placuerit, nos per baptismum in Ecclesiam cooptare, hoc est in domum suam, quam ipse vult alere & tueri: nósque receperit non solùm vt domesticos, verumetiam vt filios suos: superest, quò boni patris officio fungatur, vt nos educet, nobísque omnia ad victum cultúmque necessaria subministret. Quæ enim ad corporis educationem pertinẽt, quia communia sunt omnibus, eorúmque mali perinde vt boni sunt participes, non sunt propria ipsius familię existimanda. Paternæ quidem ipsius erga nos bonitatis in eo testimonium habemus, dum corpus nostrum alit & tuetur, dum omnium bonorum quæ nobis largè & munificè suppeditat, participes sumus: sed vt vita in qua ab ipso regenerati sumus, spiritualis est: ita cibum, quo conseruemur, ac confirmemur, spiritualem esse necesse est. Intelligere enim debemus, nos non solùm ad possidendam aliquando hæreditatem illam cœlestem vocatos, verumetiam spe iam quodammodo in eã possessionem inductos esse: vt non tantùm vitam nobis promiserit, sed etiam à morte ereptos, nos iam re ipsa in eam traduxerit. Id verò consecuti sumus, cùm nos adoptatos regenerauit semine immortalitatis, sermone inquam suo, quem Spiritu sancto cordibus nostris impressit atque infixit.

Hanc ergo vitam vt tueamur & sustentemus, quærendi non sunt cibi corruptibiles & caduci, quibus venter pascitur: sed lõgè melioribus & præstãtioribus animæ nostræ opus habent. Tota verò Scriptura testatur, panem spiritualem quo sustentantur animæ nostræ, eum ipsum sermonem esse quo Dominus nos regenerauit: rationémque

que vnà adiungit, quòd Christus, vnica vita nostra, nobis in eo donetur atque administretur. Nam cùm Deus in Christo omnem vitæ plenitudinem repositam esse voluerit, vt eam per ipsum nobis communicet: sermonem etiam, veluti instrumentum statuit, quo Christus, cum gratiis suis omnibus, nobis dispensetur. Stat interim vera illa sententia, animas nostras nullo alio cibo quàm Iesu Christo vesci ac educari. Quamobrem Pater cœlestis, educationis nostræ sollicitus nullum aliud nobis alimẽtum dedit: quin potius id nobis vnicè commendauit. Eo nos contentos esse, in eo animas nostras conquiescere voluit: cùm iis reficiendis ac sustentandis abundè sufficiat: cùm eo omnino carere non possimus: quo sublato, nullum aliud reperietur.

Quomodo Christus, vnicus cibus sit, quo animæ nostræ pascuntur, iam vidimus. Sed quoniam nobis distribuitur sermone Domini, velut instrumento huic rei destinato, panis & aqua nominatur. Quod verò de sermone dicitur, pertinet etiam ad Sacramentum Cœnæ, quo Dominus ad communicationem Christi nos deducit. Nam, quia adeò imbecilles & infirmi sumus, vt certa animi fiducia ipsum recipere non possimus, cùm nuda doctrinæ prædicatione nobis offertur: Pater misericordiæ, se in eo imbecillitati nostræ accommodare volens, sermoni signum, quod sub oculorum sensum caderet, adiunxit, quo promissionum suarum substantiam nobis repræsentaret, vt omni dubitatione & incertitudine sublata, in eo confirmari & roborari possemus.

Cùm igitur hoc mysterium, sublime & arduum sit: nec queamus ingenio comprehendere, aut cogitatione complecti, quomodo corpus & sanguis Christi nobis cõmunicetur: adeóque rudes & ignari simus, vt diuinarum rerum nec minimas intelligamus: eo modo id ostendi atque aperiri necesse fuit, quem ferret ingenij nostri facultas. Eam ob causam, Dominus Cœnam instituit: vt conscientiis nostris obsignaret eas promissiones, quibus in Euangelio se corporis & sanguinis sui participes facturum promisit: atque in hac persuasione nos obfirmaret, sitam in eo esse spiritualem vitam nostrã, vt tali támque insigni arrabone accepto, firmam salutis fiduciam cõcipiamus. Deinde, vt in agnoscenda summa ipsius erga nos bonitate, eáque celebranda & magnificis laudibus extollenda, exerceamur. Tertiò, vt ad sanctitatem & innocentiam amplectendam incitemur, cùm nos Christi membra agnoscimus, ac prȩcipuè, vt amicitiam colamus fraternámque concordiam, quæ nobis vnicè commendatur. Cùm bene diligentérq; notauerimus tres hasce rationes, quas Dominum spectasse cùm Cœnam instituerct dubium non est: patefactus nobis erit aditus, vt rectius intelligamus quis fructus ad nos redeat, & quonam modo eo rectè vtamur.

Iam ergo ad secundum caput veniendum est: vt ostendamus quàm salutarem fructum nobis adferat Cœna Domini, modò eum percipere & colligere velimus. Id cognoscemus, cùm accuratè indigẽtiam nostram, cui ipsa subuenit, perpenderimus. Nos vehementer perturbari & animo torqueri necesse est, quoties animaduertimus quales sumus ipsi, & quicquid in nobis est examinamus. Nullus enim nostrûm est, qui in se vel micam iustitiæ reperire possit: sed è diuerso tot vitiis ac sceleribus inquinati sumus, tanta peccatorum multitudine pleni atque referti, vt nullo accusatore prȩter cõscientiam nostram opus sit: nec alius iudex qui aduersus nos sententiam ferat, quærendus est. Ex quo consequens est, iram Dei in nos concitatam esse, neminémque posse mortis æternæ iudicium effugere. Nisi verò valdè somnolenti aut omnino stupidi esse velimus, horribili illa cogitatione quasi perpetua gehenna nos torqueri & vexari necesse est. Nec enim in memoriam nobis redire potest iudicium Dei, quin damnatio nostra simul nobis appareat. Iam ergo voragine mortis deglutimur, nisi Deus opt. max. nos eripiat. Quam verò spem resurrectionis habere possumus, cùm carnem nostram consideramus, putridam ipsam, & omni corruptioni obnoxiam? Itaque, siue corpus, siue animam spectemus, nihil est nobis miserabilius, quandiu in nobis ipsis residemus: neque possumus non miserabiliter angi, summáque molestia affici, dum tantarum miseriarum sensu afficimur. Vt igitur Pater cœlestis huic nostræ calamitati subueniret, Cœnam nobis dedit, veluti speculum, in quo Christum crucifixum & suscitatum contemplemur. Crucifixum, vt deleantur peccata & delicta nostra. Suscitatum, vt à corruptione & morte liberati, cœlesti immortalitati reddamur. Hanc singularem consolationem ex Cœna Domini percipimus, quòd nos derigit ac ducit ad crucem & resurrectionem Christi: vt certò sciamus, nos quamuis iniquos & impuros, agnosci tamen & recipi à Domino, atque etiam haberi pro iustis: quamuis morte circunseptos, nihilominus ab ipso vitæ reddi: quamuis miserabiles & calamitosos, nos tamen omni fœlicitatis genere impleri ac cumulari. Vel, vt facilius explicemus. Cùm nihil omnino boni in nobis resideat, nec vlla earum rerum quæ ad salutem consequendam adiumento esse debent: Cœna, locuples testimonium dat, nos quicquid vtile & salutare est consecutos esse, cùm mortis & passionis Christi participes sumus. Quamobrem affirmare possu-

possumus Dominum, gratiarum spiritualium thesauros aperire, dum in societatem bonorum & diuitiarum Christi nos admittit. Meminerimus ergo Cœnam nobis exhiberi, veluti speculũ, in quo Christum cõtẽplemur: crucifixum, vt liberemur à morte & damnatione: suscitatum, vt iustitiam vitámque æternam consequamur. Licet autem eadem gratia nobis in Euangelio exhibeatur: tamen cùm in Cœna certitudinem maiorem plenioremque fruitionem habeamus, hoc vtilitatis ex ipsa ad nos redire meritò agnoscimus.

Sed quia Christi bona nihil ad nos pertinent, nisi prius ipse noster fuerit: primùm in Cœna nobis ipsum donari oportet, vt verè perficiantur in nobis ea quæ diximus. Propterea dicere sum solitus, Christum materiam & substantiam Sacramentorum esse: gratias autem & beneficia quæ per ipsum consequimur, vim & efficaciam. Porrò, Cœnæ vis in eo consistit, vt reconciliationem cum Deo, per mortem & passionem Christi factam, confirmet, vt nos certiores reddat, animas nostras ipsius sanguine ablutas: nósque iustitiam, ipsius obedientia consecutos esse: vt denique spem salutis, quam in iis omnibus quæ pro nobis effecit collocamus, mentibus nostris obsignet. Hinc concludendum, substantiam huic virtuti coniunctam esse: alioqui nihil omnino in ea firmi, aut certi haberemus. Concludendum igitur, duo nobis in Cœna offerri: Christum scilicet, vt fontem, originem ac materiam bonorum omnium: deinde fructum & efficaciam mortis & passionis ipsius. Quod etiam verba quæ in Cœna proferuntur, satis ostendunt. Cùm enim iubet nos corpus suũ manducare, & sanguinem bibere: addit, corpus suum pro nobis traditum fuisse, & sanguinem in remissionem peccatorum nostrũ effusum esse. In quo primùm demonstrat, nobis non simpliciter corpus & sanguinem ipsius, sine vlla alia consideratione, communicari, sed etiam fructum, qui ex morte & passione ipsius ad nos redit, percipi oportere. Porrò ad tantorum bonorum fruitionem peruenire quî possumus, nisi participes simus corporis & sanguinis ipsius, vnde illa nobis exhibita & producta sunt?

Iam ingredimur quæstionem, & olim & hisce temporibus adeò agitatam: Quomodo intelligenda sint verba illa quibus Christus corpus suum, panem, & sanguinem vinum appellat. Quæ facilè expediri poterit, si principia illa à nobis antè posita teneamus: Omnem videlicet fructum quem in Cœna quærimus, in nihilum redigi, nisi in ea Christus, vt totius rei fundamentum & substantia, nobis donetur. Hoc constituto, fatebimur haud dubiè, Sacramentum inutile & superuacuũ reddi, si in eo veram Christi communicationẽ offerri negemus: quod blasphemia execrabili atque auditu indigna non careret. Præterea si ratio communionis cum Christo, ea est, vt omnium gratiarum & beneficiorum quæ nobis morte sua acquisiuit, participes simus: non id tantùm agitur, vt cum spiritu solùm, sed etiam cum humanitate participemus: in qua, vt debita nostra persolueret, perfectam obedientiam Deo Patri præstitit. Licet, vt propriè loquamur, alterum sine altero fieri nullo modo possit. Cùm enim se nobis donat, id facit vt eum integrum possideamus. Idcirco, quemadmodum dictum est, Spiritum ipsius vitam esse nostram: ita ipse ore suo pronuntiat, carnem suam cibum nostrum, sanguinem suum verè potum nostrum esse. Si hoc non de nihilo dicitur, necesse est, vt vita nostra in Christo sita sit, animas nostras ipsius carne & sanguine vesci, velut cibariis propriis & peculiaribus. Eius rei testimonium habemus in Cœna, cùm dicitur de pane, vt accipiamus & manducemus, corpus ipsius esse: de calice, vt bibamus, ipsius esse sanguinem. Nominatim de corpore & sanguine habetur sermo: vt discamus, in eis vitæ nostræ spiritualis substantiam inquirere.

Nunc, si quæratur an nihilominus panis sit corpus Christi, & vinum sanguis ipsius: respondebimus, panem & vinum signa esse visibilia, quæ corpus & sanguinem Christi nobis repræsentant, corporis verò & sanguinis nomen eis attributũ, quòd sint veluti instrumẽta quibus Dominus Iesus Christus nobis ea distribuit. Forma hęc loquendi, rei valde consentanea est. Cùm enim non modò oculis, sed neque ingeniis nostris comprehendi possit communio quam in corpore Christi habemus, ea tamen illic apertè ob oculos monstratur. Exemplum in re simili valde proprium habemus. Cùm vellet Dominus Spiritum suum in Baptismo Christi apparere, eum sub columbæ figura repræsentauit. Ioannes Baptista historiam illam recitans, Spiritum sanctum descendentẽ se vidisse ait. Si propius attendamus, cõperiemus ipsum nihil præter colũbam vidisse. Nã sancti Spiritus essentia inuisibilis est. Cùm tamen sciret visionem illam inanem figuram non esse, sed Spiritus sancti præsentiæ signum certissimum: affirmare non dubitat, se illum vidisse: quòd eo modo quo ipse ferre poterat, fuerit repræsentatus. Ita in communione, quam in Christi corpore & sanguine habemus, dicendum est: mysterium spirituale esse, quod nec oculis conspici, nec ingenio humano comprehendi potest. Figuris igitur & signis quæ sub oculorum sensum cadunt, vt naturę nostræ imbecillitas requirit, ostenditur: ita tamen vt non sit figura nuda & simplex, sed veritati suæ & substantiæ coniuncta. Meritò igitur panis appellatur Corpus: cùm id non modò repræsentet, verùm etiam nobis

offerat. Itaque facilè concedemus, corporis Christi nomen ad panem transferri, quòd eius Sacramentum & figura sit. Sed hoc adiungemus, Sacramenta Domini nullo modo à substãtia & veritate sua separari oportere. Ea quidem ne confundantur, distinguere non tantùm conuenit, sed etiam omnino necessarium est. Sed ita diuidere vt alterum sine altero constituatur, absurdissimum. Cùm ergo signum visibile conspicimus: quid repræsentet, & à quo nobis donatum sit, cogitandum est. Panis enim datur vt corporis Christi sit figura, eúmque iubemur comedere. Datur, inquã, à Deo, qui veritas certa & immutabilis est. Quòd si Deus nec fallere nec mentiri potest, consequens est, ipsum omnia quæ illic significat, reipsa implere ac præstare. Necesse est igitur, nos in Cœna verè corpus & sanguinem Christi recipere, cùm vtriusque communionem nobis Dominus repræsentet. Quid enim sibi vellet, nos panem comedere, ac vinum bibere, vt significent, carnem ipsius, cibum esse nostrum, & sanguinem potum: si veritate spirituali prætermissa, vinum & panem solũmodo præberet? Nónne frustra & mendaciter hoc mysterium instituisset? &, quod lingua Gallica dicimus, falsis insignibus? Itaque fatendum est, si vera sit repræsentatio quam adhibet Deus in Cœna, substantiam interiorẽ Sacramẽti, visibilibus signis cõiunctam esse: & quemadmodum panis in manu distribuitur, ita corpus Christi, vt eius participes simus, nobis communicari. Hoc certè, etiam si nihil aliud esset, nobis abundè satisfacere deberet: cùm intelligimus, Christum nobis in Cœna veram propriámque corporis & sanguinis sui substantiam donare: vt pleno iure ipsum possideamus, & possidendo in omnẽ bonorum suorum societatem vocemur. Cùm enim ipsum tenemus, omnes diuitiæ diuinæque opes in eo reconditæ nobis exponuntur, vt nostræ sint, iísque vnà cum ipso perfruamur. Vt ergo Cœnę vtilitatem breuiter definiamus: dicere licet, Iesum Christum nobis in ea offerri, vt eum ipsum, atque in eo, gratiarum & beneficiorum omnium quæ expetere animus potest, abundantiam & copiam possideamus. Id quod maximo nobis adiumento est, vt conscientiæ nostræ, in ea fiducia quam nos in ipsum habere decet, cõfirmentur.

Altera vtilitas est, quòd eo magis incitamur atque admonemur ad agnoscẽda beneficia quæ accepimus à Domino Iesu Christo, & in dies accipimus: vt ei gloriam & honorem tribuamus: atque, vt par est, sanctissimum eius nomen perpetuis laudibus celebremus. Natura enim valde negligẽtes sumus in meditanda bonitate Dei nostri: nec vnquam de ea cogitamus, nisi segnitiem ipse nostrum excutiat, & ad officium nos instiget. Acrioribus verò stimulis pungi non possumus, quàm cùm nos cogit quasi conspicere oculis, & manibus attrectare, apertéque cognoscere, & sentire magnitudinẽ beneficij inæstimabilis, cùm nos propria substantia sua pascit & reficit. Id quod significare & monstrare vult, cùm iubet vt mortem suam annuntiemus, quoad veniat. Quòd si res adeò ad salutem necessaria est, non immemores esse gratiarum & beneficiorum quæ Deus in nos contulit, quin potius diligenter ea in memoriam reuocare, & magnificè extollere apud alios, vt mutuis admonitionibus incitemur: in eo singularem Cœnæ vtilitatem videmus: quæ ab ingratitudinis vitio nos reuocat, nec sinit nos magni illius beneficij, quod Christus, nostra causa moriens in nos contulit, obliuisci: sed nos eò deducit, vt gratias ei agamus, & tanquam publica testificatione profiteamur quantum ipsi debeamus.

Tertia vtilitatis species in eo consistit, quòd ad sanctitatem & puritatem vitæ vehentius incitamur, ac præcipuè ad charitatem & amicitiam inter nos seruandam maiore hortationum vi impellamur. Cùm enim Christi membra facti simus, insiti corpori ipsius, vnáque cum eo vt capite nostro coniuncti: æquum est, nos primùm puritati & innocentiæ ipsius conformes esse, ac pręsertim vt ea sit inter nos concordia, quæ inter eiusdem corporis membra esse debet. Quamuis vt rectam huiusce vtilitatis intelligentiam habeamus, existimandum non sit, Dominum nos solùm hortari, & signo exteriori incitare, aut etiam inflammare. Hoc enim præcipuum est, quod in nobis interius spiritu suo operatur, vt vim & efficaciã addat instituto suo, quod velut instrumentum ad id destinauit, vt opus suum in nobis impleat & perficiat. Quoniam ergo Spiritus sancti virtus sacramentis coniuncta est, cùm ita vt decet recipiuntur, sperare & confidere debemus, nobis ipsa adminiculo esse, vt in sanctitate vitæ, ac præsertim charitate, promouere possimus.

Iam ad tertium ex præcipuis capitibus quæ huius libelli initio proposuimus, veniendum est ad vsum scilicet legitimum, vt institutionem Domini reuerenter obseruemus. Quisquis enim despicatu quodam solutè aut oscitanter ad hoc sacramentum accedit, parum sollicitus tenendi propositi, & in eo perseuerandi, in quo Dominus eum vocauit: eo peruersè abutitur, & abutendo illud fœdè contaminat. Polluere autem & contaminare, quod tam sanctè consecrauit Deus, magnum & intolerabile sacrilegium est. Nec frustra Paulus grauem & diram damnationem omnibus iis denuntiat, qui id indignè perceperint. Nam si neq; in cœlo neque in terris quicquam præstantius sit corpore & sanguine Domini: culpa non minima

nima

nima eſt,id temere & inconſideratè recipere,nec accuratè diligẽterque præparatos illuc accedere.Præterea,vt nos ipſos probemus,hortatur:vt quemadmodum res exigit & poſtulat, eo vtamur. Quòd ſi intelligamus qualis ea probatio eſſe debeat:qualis etiam is quẽ quærimus,vſus ſit,percipiemus.

Sed in hoc magna & prudens cautio adhibenda eſt.Vt enim in nobis quemadmodum iuſſit Dominus examinandis nimium ſeduli eſſe non poſſumus: ita ſophiſtici doctores miſeras conſcientias nimium perplexas tenuerunt, & in anxietatẽ valde periculoſam, imò in horribilem gehennam coniecerunt, dum neſcio quam probationem & examinandi ſui diligentiam requirebant,quam nemo hominum præſtare potuiſſet.Vt autem ab iis perturbationum inuolucris expediamur,omnia,vt iam dixi,ad Domini inſtitutionem reducenda ſunt, tãquam ad normam, quæ nos, ſi eam ſequamur,labi & errare non ſinet. Eam ſequentes,perpendere debemus num veram in nobis pœnitẽtiam & veram fidem ſentiamus. Quæ duo ita coniuncta ſunt, vt alterum ſine altero nullo modo poſſit cõſiſtere.Nam ſi in Chriſto ſitam eſſe vitam noſtram exiſtimamus:agnoſcere debemus,nos in nobis ipſis mortuos eſſe.Si in eo vim & robur noſtrum quærimus, nos viribus omnibus deſtitui ac defici intelligendum eſt.Si fœlicitatem noſtram in eius gratia collocamus: hac ſublata,neceſſe eſt nos intelligere quanta ſit miſeria noſtra.Si quies & tranquillitas noſtra in eo ſita eſt: nihil aliud in nobis ipſis quàm inquietas & turbulentas curas & ſollicitudines ſentire debemus. Talis verò affectus eſſe non poteſt,quin nobis ingeneret diſplicentiam totius vitæ noſtræ, deinde ſollicitudinem & timorem,poſtremò amorem & deſiderium iuſtitiæ. Is enim cui cognita eſt peccati ſui turpitudo,& miſeria ſuæ conditionis, dum eſt alienatus à Deo, tanto pudore afficitur, vt ſibi ipſe diſplicere, ſeipſum condemnare, ac præ animi dolore gemere ac ſuſpirare,cogatur. Adhæc, ſtatim obiicitur iudicium Dei: quod miris anguſtiis peccatoris conſcientiam premit, cùm videt ſe nullo modo effugere poſſe, nec vllum defenſioni relictum eſſe locum. Cùm ita miſeriam noſtram agnoſcentes, Dei bonitatem guſtare poſſumus:tum deſideramus omnem vitæ noſtræ rationem ad illius voluntatem dirigere:vt ea quam prius ſequebamur abiecta, noua in ipſo creatura efficiamur. Si igitur eam quam decet communionem ſanctiſſimæ Cœnæ Domini habere velimus: firma animi fiducia Chriſtum pro iuſtitia, vita & ſalute noſtra habeamus: promiſſiones ipſius amplectamur, certáſque & conſtantes eſſe exiſtimemus: omnibus ex aduerſo præſidiis, quæ cum ea pugnant, eorúmque fiduciæ renunciemus: vt nobis ipſis, cæteríſque omnibus creaturis diffiſi,in ipſo vno acquieſcamus, ſoláque ipſius gratia cõtenti ſimus. Quod cùm fieri non poſſit,niſi nobis compertum ſit,quantum ipſius ope & auxilio indigemus:nos acerrimè pungi, & miſeriæ noſtræ ſenſu, quaſi ſtimulo fodi neceſſe eſt; vt tanquam famelici ipſum auidè expetamus. Quàm enim ridiculum eſſet, ſine vllo appetitu cibum quærere? Vt autem appetamus, vacuo ſtomacho eſſe non ſatis eſt, ſed ita affecto vt cibum poſſit admittere. Hinc cõſequens eſt, animas noſtras fame vrgeri oportere, & ardenti deſiderio cibi teneri, vt alimentum ſuum in Cœna Domini reperiant.Prę terea notandum eſt, nos Chriſtum deſiderare non poſſe, niſi ad iuſtitiã Dei adſpiremus:quæ in abnegatione noſtri, & obediẽtia ipſi exhibenda conſiſtit. Neque enim vllo modo conuenire poteſt, vt corpori Chriſti ſimus inſiti, atque interim turpiter, libidinosè, diſſolutè viuamus. Cùm in Chriſto nihil ſit, niſi puritas omnis, continentia,benignitas,ſobrietas,veritas,humilitas, cæteræque ſimiles virtutes: ſi eius mẽbra eſſe velimus,nos ab omni libidine & luxu, ab arrogantia,intemperantia, vanitate, ſuperbia, cæteríſque vitiis, alieniſſimos eſſe oportet. Nec enim ſine magno dedecore & probro hæc cũ ipſo admiſcere poſſumus. Nos perpetuò memoria tenere oportet,non magis inter ipſum & iniquitatẽ, quàm inter lucem & tenebras, conuenire. En quomodo ad veram pœnitentiam perueniemus,ſi eò tendamus, vt vita noſtra ad exemplum Ieſu Chriſti conformetur. Verùm, & ſi hoc ad omnes vitæ partes generale eſt: præſertim tamen in charitate locum habet, quæ nobis præcipuè in hoc ſacramento commendatur.Qua etiam ratione,eius nominatur vinculum. Vt enim panis illic in communem omnium vſum ſanctificatus, ex multis granis coaleſcit, ita coniunctis inter ſe, vt alterum ab altero ſeparari ac ſecerni nequeat:eodem modo,inter nos indiſſolubili amicitiæ vinculo iuncti eſſe debemus. Atque adeò idem corpus Chriſti recipimus omnes,vt ipſius membra ſimus. Quòd ſi diſcordiis & diſſenſionibus laboremus:quantum in nobis eſt,Chriſtum diuellimus ac laceramus:nec minoris ſacrilegij futuri ſumus rei,quàm ſi idipſũ admiſiſſemus. Ne ergo audiamus illuc accedere, ſi quid in nobis reſideat odij aut maleuolentiæ in quemuis hominem, ac præcipuè Chriſtianum & Eccleſiæ vnitati coniunctum. Debemus etiam, vt ordinem Domini teneamus & ſequamur, aliam præterea affectionem adferre: nempe, vt fateamur ore,& re ipſa teſtificemur,quantum Seruatori noſtro debeamus: eíque gratias agamus: non tantùm vt per nos gloria ipſius Nomini tribuatur, ſed etiam vt mutuò nos in-

ſtruamus, & proximi exemplo noſtro diſcant quid ſibi agendum ſit.

Sed quia nemo hominum reperietur, qui ita in fide & vitæ ſanctitate profecerit, quin multum adhuc in ipſo deſideretur: periculum eſſet, ne permultæ piæ conſcientiæ iis quę diximus perturbarentur, niſi obuiam iremus, ea præcepta temperantes, quæ de fide & pœnitentia poſuimus. Nam valde periculoſa eſt ea docendi ratio, qua nonnulli perfectam animi fiduciam & pœnitentiam requirentes, omnes qui talibus præditi non fuerint, excludi volunt. Sic enim omnes, nemine excepto, excluderentur. Quod vt verum eſſe demonſtremus, quis iactare poterit, ſe nullo diffidentiæ vitio laborare, nulla animi labe, nullo infirmitatum genere deprauatum eſſe? Talem certè filij Dei fidem habent, vt eis neceſſe ſit perpetuò Dominum rogare, vt eorum incredulitati adſit, atque opē ferat. Is enim morbus tam altè radices in nobis egit, vt ſanari omnino non poſſimus, prius quàm ex his corporis vinculis liberemur. Talis etiam eſt ſanctitas vitæ, vt in dies neceſſe ſit orare pro remiſſione peccatorũ, & gratia proficiendi in melius conſequenda. Et quamuis alij ſint aliis imperfectiores: nemo tamen eſt qui non in multis deficiat. Itaque ſi ea & fidei & vitæ integritas cui nihil omnino deſit, requiratur: Cœna omnibus non tantùm inutilis, verùm etiam perniciosa erit. Quod certè alieniſſimum eſt à mente & conſilio Domini: qui nihil ſalutarius Eccleſiæ ſuæ dedit. Cùm ergo fidem adhuc imperfectam in nobis ſentiemus, neque adeò pura conſcientia præditi erimus, quin vitiorum permultorum nos accuſet: id impedimento eſſe non debet, quo minus ad ſacram Domini menſam accedamus: ſi modò, in ea imbecillitate, ab omni ſimulatione & hypocriſi vacui, ſalutem in Chriſto ſperemus, & vitam noſtram ad Euangelij normam cupiamus dirigere. Ne qua ſit hypocriſis, nominatim dico: quòd permulti ſeipſos vanis adulationibus decipiant, ſibi perſuadentes ſatis eſſe ſi vitia ſua condemnent, licet ea foueant: aut etiam ſufficere, ſi ab eis per aliquod tempus abſtineant, mox ad ipſa reuerſuri. Vera autem pœnitentia, firma & conſtans eſt. Itaque efficit, non vt aliquot dies aut menſes, ſed vt ſine vlla intermiſſione, per omne vitæ noſtræ tempus, malũ, quod nobiſcum gerimus, ipſi oppugnemus. Cùm ita nobis vitia diſplicere, verúmque ipſorum odium, à timore Dei proficiſcens, nobis inſitum ſentimus, ac ſimul bene ſanctéque viuendi deſiderio nos duci: Cœnæ Domini percipiendæ idonei ſumus: licet permultæ adhuc ſuperſint in nobis infirmitatum reliquiæ. Imò niſi infirmi eſſemus, diffidentiæ obnoxij, & vitæ minus perfectæ: ſacramentum nobis foret inutile, eiúſque inſtitutio ſuperuacanea fuiſſet. Cùm igitur ſit remedium, quo Deus imbecillitati noſtræ ſubuenire, corroborare fidem noſtram, charitatem augere, in ſanctitate vitæ promouere voluit: eò magis ipſo vti debemus, quò grauius nos magnitudine morbi premi ſentimus: tantum abeſt vt eo nos impediri oporteat. Nam ſi vt nos ſubducamus ab vſu Cœnæ, obtendamus nos adhuc in fide debiles eſſe, nec vitæ ſatis integræ: perinde eſt acſi quis vellet à medicina, propterea quòd ægrotaret abſtinere. Imbecillitas ergo fidei, & vitæ noſtrę vitia, nos monere debent vt ad Cœnam veniamus velut ad ſingulare remedium, quo emendari poſſint ac corrigi. Tantùm, ne fidei ac pœnitētię vacui accedamus. Quarũ prior, in animo abſcōſa eſt: ideóque à cōſcientia noſtra nobis coram Deo teſtimoniũ reddi oportet. Poſterior actione & opere oſtēditur: ideóque eam in vita noſtra apparere neceſſe eſt.

Quòd ad celebrandæ Cœnæ tempus attinet, non omnibus certò conſtitui aut pręfigi poteſt. Sunt enim nonnunquam priuata cuique impedimenta, quæ hominem, ſi abſtinuerit, excuſare poſſunt. Præterea, nullum præceptum habemus quo omnes cogantur ea vti quoties ipſis offeretur. Si tamen finem ſpectemus ad quem Dominus nos ducit: cognoſcemus, multo frequentiorem vſum quàm vulgò apud pleróſque, eſſe oportere. Quò enim maiore imbecillitate premimur, eò magis ac frequentius in eo exerceri debemus, quòd tum ad cōfirmandam fidem noſtram, tum etiam ad ſanctitatem vitæ promouendam, nobis vſui eſſe & poteſt & debet. Quamobrem in omnibus Eccleſiis bene conſtitutis ea cōſuetudo eſſe debet: vt Cœna, quàm ſæpiſſimè fieri poteſt, & quantùm populi fert capacitas, celebretur. Ac priuatus quiſque, quantùm in ipſo eſt, ad eam recipiendam præparari debet, quoties in communi cœtu celebrabitur: niſi cogatur maximis de cauſis abſtinere. Tametſi nullo præcepto ſit præfinitum tempus aut expreſſa dies: tamen hoc ſufficere debet, quòd voluntatem Domini talem eſſe cognoſcimus, vt eo ſacramento crebrò vtamur. Alioqui, vtilitatem quæ ad nos inde redit, ignoramus. Quæ verò à nōnullis adferuntur excuſationes, inanes ſunt & friuolæ. Aiunt alij ſe indignos eſſe, eóque prætextu abſtinent toto anno. Alij non tantùm quàm indigni ſint conſiderant, ſed etiam obtendunt, ſe cum iis quos imparatos eò accedere cernunt, communicare non poſſe. Alij etiam frequentem ipſius vſum ſuperfluum eſſe putant: neque exiſtimant, quum ſemel receperimus Chriſtum, id tam frequenter iterandum ac ſæpius repetendũ eſſe. A primis illis, qui ſe ſua indignitate tegunt, quæro: quomodo tantam miſeriam plus annum ſuſtinere poteſt eorum conſcien-

ſcientia, vt ritè Dominum inuocare non audeant. Temeritatis enim eſſe fatebuntur, Deum inuocare vt patrem, niſi membra Chriſti ſimus. Quod fieri non poteſt, niſi Cœnæ ſubſtãtia & veritas in nobis impleatur. Quòd ſi veritatem ipſam tenemus, lõgè maiori ratione ſigno percipiendo ſumus idonei. Ex quo videmus, eos qui ſe vt indignos à Cœna eximere volunt, magno illo inuocandi & orandi Dei bono ſeipſos priuare. Cæterùm, vim adferre nolim iis quorum exagitantur conſcientiæ, & terrentur aliqua religione, vt ſeſe temerè ingerant: ſed potius conſulo vt tantiſper expectent, dum ipſos Dominus ea anxietate liberarit. Si qua ſimiliter iuſta cauſa ſit, quin differre liceat non inficior. Tantùm oſtendere volo, neminem diu in eo acquieſcere debere, vt propter indignitatem ſuam abſtineat. Sic enim Eccleſiæ communicatione priuatur: in qua ſalus noſtra omnis ſita eſt. potius nitatur aduerſus impedimenta omnia pugnare, quæ à diabolo obiiciuntur: ne excludatur à tanto bono, ac beneficiis pariter omnibus, quibus eum priuari conſequens eſt. Alteri plus videntur habere coloris: quòd argumento iſto vtantur: Si videlicet panem communem non liceat cum iis edere qui ſe fratres nominant, & nihilominus turpiter & diſſolutè viuunt, multo minus eum panem qui in hoc conſecratus eſt, vt repræſentet ac exhibeat nobis corpus Domini. Verùm neque his reſpondere difficile eſt: non eſſe priuati cuiuſque, iudicare ac diſcernere quis admittendus aut arcendus videatur: ſed ad totam Eccleſiam pertinere, aut ad paſtorem & ſeniores, quorum adiumento in moderanda & gubernanda Eccleſia vti debet. Nec enim iubet Paulus vt alios, ſed vt nos ipſos examinemus. Officij quidem noſtri eſt, eos admonere qui flagitioſam vitam degunt: ac, ſi nos audire nolint, paſtori denuntiare: vt rem Eccleſiaſtica authoritate peragat. Sed non eo modo debemus nos à flagitioſorum cœtu ſubducere, vt communionem Eccleſiæ relinquamus. Adhæc, ſæpius accidet, crimina non ita manifeſta eſſe, vt ad excommunicationem progredi liceat. Quamuis enim paſtor in animo ſuo indignum aliquem eſſe iudicet: tamen eum talem pronuntiare, aut à Cœna prohibere non poteſt, niſi eum Eccleſiaſtico iudicio conuicerit. Quod cùm accidit, nullum aliud ſupereſt nobis remedium, quàm vt Deum rogemus vt ab omnibus offenſionibus Eccleſiam ſuam liberet: interim dum expectamus ſupremum diem, quo paleæ ab optimo grano ſeparabuntur. Tertij nullam omnino veriſimilitudinis ſpeciem habent. Nec enim panis hic ſpiritualis nobis datus eſt vt ſtatim eo ſaturemur, ſed potius vt dulcedinis ipſius guſtum habentes magis appetamus, eòque vtamur quoties nobis offeretur. Hoc eſt ſcilicet quod antè expoſuimus: Ieſum Chriſtum, quamdiu verſamur in hac mortali vita, nunquam nobis ita communicari vt eo ſatientur animæ noſtræ, ſed vt aſſiduum illis alimentum ſit.

Vt ad quartum caput veniamus. Cùm diabolus nihil hoc Sacramento vtilius Eccleſiæ à Domino relictum eſſe perſpiceret: ſolito ſuo more ſtatim ab initio ipſum erroribus variis & ſuperſtitionibus contaminare niſus eſt, vt fructum ipſius corrumperet ac deſtrueret: nec cœptum ſuum perſequi deſiit, quoad inuerterit inſtitutionem Domini, & in mendacium vanitatémque cõuerterit. Non eſt mei inſtituti, deſignare quo tempore impoſtura quæque & error initium cœperit. Mihi ſufficiet, articulatim errores notare à diabolo inuectos: quos cauere neceſſe eſt, ſi integram & incorruptam Cœnam Domini habere velimus.

Primùm igitur, cùm Dominus Cœnam nobis dederit, vt inter nos diſtribueretur, teſtificandæ communionis gratia, quam in corpore ipſius habentes, ſacrificij quoque quod ad expianda peccata noſtra Deo Patri obtulit, participes ſumus; homines contrà ſuo ingenio commenti ſunt, ſacrificium eſſe quo remiſſionem peccatorum à Deo cõſequimur. Quod ſacrilegium deteſtabile eſt, nullóque modo tolerandum. Niſi enim agnoſcamus ac certò teneamus, mortem Domini Ieſu Chriſti vnicum ſacrificium eſſe, quo nos Deo Patri reconciliauit, ac deleuit peccata omnia quorum in iudicio ipſius eramus rei: vim & efficaciam ipſius euertimus ac deſtruimus. Niſi fateamur Chriſtum ſolum Sacerdotem eſſe, cuius interceſſione in gratiam redimus cum Patre ſuo: ipſum ſpoliamus honore, grauémque ei iniuriam inferimus. Cùm igitur ea opinio, quæ fingit Cœnam Domini ſacrificiũ eſſe quo remiſſionem peccatorum conſequimur, contrà pugnet: tollenda ipſa, & vt diabolica damnanda eſt. Pugnare verò certiſſimum eſt. Quî enim iſta conuenire poſſunt? Chriſtum moriendo Patri ſacrificium obtuliſſe, quo ſemel pro omnibus veniam & remiſſionem omnium delictorum noſtrorum acquiſiuit: & rurſum quotidie ſacrificandum eſſe, vt id obtineamus quod in ſola eius morte quærendum eſt? Hic error non ſtatim ab initio ad ſummum peruenit, ſed pedetentim incrementa ſua capiens, tandem huc prouectus eſt. Veteres quidem Cœnam ſacrificium vocaſſe, notum eſt. Sed rationẽ adferunt, quod mors Chriſti in ea repræſentetur. Eorum ergo dictum eò ſpectat, vt quoniam Cœna ſacrificij illius vnici memoria eſt, in quo omnino conquieſcere debemus, propterea ſit nomen illud ei attributum. Neque tamen poſſum veteris Eccleſiæ conſuetudinem excuſare, quòd geſtu ac ritu ſuo ſpeciem quandam

ſacrificij figuraret, iiſdem ferè ceremoniis quæ ſub veteri Teſtamento in vſu erant: eo excepto quòd panis hoſtia animalis loco vtebantur. Quod cùm nimis ad Iudaiſmum accedat, nec Domini inſtitutioni conſentaneum ſit, minimè probo. Veteri enim Teſtamento, figurarum tempore, tales ceremonias Dominus inſtituerat, tantiſper obſeruandas, dum ſacrificium illud in carne Filij ſui dilectiſſimi, qui earum veritas erat, celebraretur. Cùm igitur hoc totum perfectum ſit, nihil ſupereſt amplius, niſi vt eius communicatione fruamur. Quare ſuperfluum eſt, id figuris cõmonſtrare. Itaque, ex inſtituto Chriſti, non offerre aut immolare, ſed quod oblatum & immolatum eſt accipere & comedere iubemur. Quanuis autem in ea obſeruatione aliquid offenderunt veteres: tamen impietas tanta non erat, quanta poſtea obrepſit. Quòd enim proprium erat mortis Chriſti, ad Miſſam omnino tranſlatum eſt: vt ſcilicet ea ſatisfieret Deo pro delictis noſtris, & per eam ipſi reconciliaremur. Adhæc, quod officij Chriſti erat, iis qui ſe Sacerdotes nominabant tribuebatur, vt ſacrificarent Deo, & ſacrificiis ſuis apud ipſum intercederent, ad veniam & remiſſionem peccatorum noſtrorum impetrandam. Solutiones quas veritatis hoſtes huc adferunt, diſſimulare nolo. Miſſam, nouum ſacrificium non eſſe, ſed ſacrificij illius vnici de quo loquuti ſumus, applicationem. Etſi colore aliquo abominationẽ ſuam tegere nituntur: tamen cauillationem meram eſſe perſpicuum eſt. Nec enim tantùm dictum eſt, ſacrificium Chriſti, vnicum eſſe, verùm etiam, iterari non oportere: cùm eius vis & efficacia perpetua ſit. Non dicitur, Chriſtum ſemel oblatum Patri, vt alij poſtea eadem oblatione vterentur, vt vim interceſſionis ipſius nobis applicarent: ſed in Sanctuarium cœleſte ingreſſum eſſe, ibíque apparere vt ſua interceſſione Patrem nobis propitium reddat. Quòd attinet ad applicationem meriti mortis ipſius, vt fructum ſentiamus: id fit non eo modo quo in eccleſia Papali exiſtimatum eſt: ſed cùm Euangelij nuntium recipimus, qualem ſua prędicatione teſtificantur miniſtri quos Deus tanquam legatos cõſtituit: qualis etiam Sacramentis vt ſigillis obſignauit. Plebis opinio qua exiſtimatum eſt, eum qui audiret Miſſam, aut emeret, gratiam & iuſtitiam propterea mereri, ab omnibus & Doctoribus & Paſtoribus comprobata eſt. Vt verò fructum aliquem ex Cœna percipiamus, nihil noſtri adferri oportere dicimus, vt id quod inquirimus mereamur, ſed tãtùm gratiam nobis in eo oblatam, fide recipiendam eſſe. Ea quidem in Sacramento non reſidet: ſed vt à cruce Chriſti proficiſcitur, ita ad eam nos remittit. Nihil ergo veræ Cœnæ intelligentiæ tam contrarium, quàm de ea ſacrificium comminiſci. Impedit enim ne mortem Chriſti pro ſacrificio vnico, quod perpetuò duraturum ſit, agnoſcamus. His bene intellectis, conſtabit omnes Miſſas, in quibus nulla fit Cœnæ communio qualis à Domino inſtituta eſt, meram eſſe abominationem. Nec enim Dominus conſtituit vt ſolus Sacerdos ſacrificio ſuo peracto ſeparatim ſua ageret: ſed hoc Sacramentum in publico cœtu diſtribui voluit, inſtar primæ Cœnæ quam cum Apoſtolis ſuis celebrauit. At poſtquam deteſtabilis hæc opinio inuẽta fuit, ex ea quaſi ex voragine prodiit infœlix illa cõſuetudo, qua populus actioni adſiſtere contentus, quaſi potiturus aliquo merito, interim abſtinet à communione: quia Sacerdos iactat ſe pro omnibus, ac præcipuè qui adſiſtunt, hoſtiam offerre. Impoſturas & ludificationes, quibus tantum ineſt abſurditatis vt memoratu indignæ ſint, prætermitto: veluti ſanctulo cuique Miſſam ſuã attribuere: & quod de Cœna Domini dictum eſt, ad Guillelmum & Gualterium, ſicuti Gallico prouerbio dicimus, transferre. Item, mercaturam de iis exercere atque nundinari. Cæteræque ſordium colluuies quæ ab hoc ſacrificij nomine manarunt.

Sequitur alter error, quem corrumpendi ſacroſancti huiuſce myſterij cauſa diabolus ſparſit: nempe cùm tranſſubſtantiationem panis in corpus Chriſti, & vini in ſanguinem fieri commentus eſt, poſtquam verba cùm intentione conſecrandi pronuntiata eſſent. Primùm, commentum iſtud nullum prorſus in Scriptura fundamentum, neque vllum veteris Eccleſiæ teſtimonium habet: atque adeò cum verbis Domini conuenire aut ſtare nullo modo poteſt. Nónne talis interpretatio nimis violenta & coacta eſt? Cùm Chriſtus panem oſtendens, corpus ſuum vocat, dicere panis ſubſtantiam in nihilum redigi, & in eius locum Chriſti corpus ſuccedere? Sed non eſt neceſſe rem in dubium vocare: cùm veritas dilucida ipſa per ſe tam abſurdam vanitatẽ refutare poſſit. Infinita teſtimonia & Scripturæ & Patrum prætermitto: quibus Sacramentum panis appellatur. Tantùm dico Sacramenti naturam hoc requirere: vt panis materialis pro viſibili corporis ſigno remaneat. Eſt enim regula generalis in omnibus Sacramentis: ſigna quæ in ipſis videmus, debere aliquid ſimilitudinis habere cum re ſpirituali quam repræſentant. Vt igitur in Baptiſmo certiores reddimur, animas noſtras interius ablutas eſſe: cùm aqua quæ corporis ſordes abluit, eius rei teſtificandæ cauſa effunditur: ita in Cœna materialem panem eſſe neceſſe eſt: vt nobis teſtatum ſit, corpus Chriſti cibum noſtrum eſſe. Quæ enim eſſet ſignificatio, nobis id ab albedine figurari? Apertè igitur cognoſcimus, omnem repræ-

repręsentationem quam Dominus,sese nostræ infirmitati accommodare volens, dedit,interituram, nisi panis substantia remaneret. Verba enim quibus Dominus vtitur, tantundem significant, ac si quis diceret: Quemadmodum hominis corpus pane nutritur & sustentatur: ita caro mea cibus est spiritualis,quo animæ viuificantur. Adhæc, quorsum similitudinem illā proponit Paulus? vt pluribus granis inter se permixtis & coniunctis panis vnus conficitur: ita nos inuicem coniunctos esse oportet, cùm ex eodem pane participemus. Si albedo tantùm sine substantia remaneret,num ridiculum esset ita loqui? Quamobrem sine vlla dubitatione concludimus, hanc transsubstantiationem, diaboli commentum esse, quo Cœnæ veritas deprauatur. Ex eo figmento varia deliria secuta sunt: atque vtinam deliria tantùm essent, ac non etiam horrendæ abominationes. Nam homines nescio quam præsentiam localem imaginati, putarunt Christi & diuinitatem & humanitatem albedini illi affixam esse, nulla habita ratione absurditatum quæ inde consequebantur. Quanuis autem veteres Doctores Sorbonici subtilius disputarūt,quomodo corpus & sanguis cum signis coniunctum sit: tamen negari non potest,hanc opinionem receptam fuisse à summis & infimis in Ecclesia Papali,atque hodie flamma, ferro, cæde, & omni tormentorum genere crudeliter defendi & asseri: Christum contineri sub his signis, ibíque eum inuestigādum esse. Quam opinionem vt sustineant fateantur etiam necesse est, Christi corpus tanquam infinitum nullo spatio contineri, aut diuersis in locis simul esse. Quod cùm aiunt,eò tandem labuntur,vt à phantasmate nulla in re differat. Talem ergo præsentiam loco circumscriptā statuere, qua corpus Christi signo includatur, aut localiter, quod aiunt, coniungatur:non tantùm delirium est, sed etiam execrandus error, gloriæ Christi detrahens: & quicquid de natura ipsius humana credēdum,euertens. Scriptura enim vbique docet, Christum, vt in terris humanitatem nostram accepit, ita ereptam ex hac mortali conditione, in cœlum,natura tamen non immutata,extulisse. Sic itaque duo nobis consideranda sunt, cùm de Christi humanitate verba facimus. Primùm ne veritati naturæ ipsius detrahamus, deinde ne derogemus gloriosæ eius conditioni. Quod vt ritè obseruemus, erigendæ sunt in cœlum mentes, vt ibi redemptorem nostrum quæramus. Nam si velimus eum sub elementa mundi corruptibilia abiicere: cùm ea destruemus quæ de humana eius natura Scripturæ testantur: tum etiam gloriosam ipsius ascensionem in nihilum redigemus. Quia verò multi copiosè hoc argumentum tractarunt, supersedere quàm longius progredi malo. Hoc tantùm præteriens notare volui: includere cogitatione sub pane & vino Christum,aut ita coniungere vt iis ingenium nostrum adhærescat,neque in cœlum erigatur: delirij esse diabolici.Id quod etiam alio in loco attingemus. Peruersa hæc opinio semel recepta,multas alias superstitiones peperit.Primùm carnalem illam adorationem, quę nihil aliud quàm idololatria mera est. Nam se coram pane prosternere, ibíque Christum, acsi coràm adesset, eóq; contineretur,adorare: nónne est idolum constituere Sacramenti loco? Neq; enim adorare,sed accipere & manducare iussi sumus. Id ergo adeò temere attētari minimè oportuit. Præterea id in veteri Ecclesia semper obseruatum fuit,vt priusquā celebraretur Cœna, admoneretur populus, vt sursum corda erigeret, quo intelligeret non esse signo visibili inhærēdum,vt Christus ritè adoretur. Sed de hoc articulo non diu pugnabimus: si rectè intelligatur præsentia & cōiunctio veritatis cum signo: de qua iam locuti sumus, iterúmque postea tractabimus. Ex eodē fonte manarunt reliqui ritus superstitiosi. Veluti, semel quotannis in pompa Sacramentum per vicos circumferre: alio tempore ei tabernaculum extruere: & toto anno pyxide aut theca inclusum seruare, vt populus in id quasi in Deum intētus sit. Quæ omnia quia non tantùm citra verbum Dei humano ingenio excogitata sunt, sed etiam cum Cœnæ institutione pugnant ex diametro,ab omnibus Christianis reiici debent.

Vnde in ecclesia Papali orta sit hæc calamitas,vt populus toto anno à communione Cœnæ abstineat, ostendimus: quia scilicet habetur pro sacrificio quod ab vno omnium nomine offertur. Præterea cùm Cœnæ quotannis semel communicandum est, ea miserè discerpitur & quasi laniatur in partes.Nam cùm omnibus distribui Sacramentum sanguinis oporteret, vt fert apertum Domini mandatum: constituunt, populum dimidia parte contentum esse oportere. Ita miseri Christiani, beneficio quod in ipsos Deus contulerat,nequissima fraude priuantur.Nec enim minimum beneficium est, communionem sanguinis Domini habere nostri alendi causa: nimiæque crudelitatis est iis ad quos id iure pertinebat, eripere. In quo perspicere possumus, qua audacia & proteruia Papa tyrannidem exercuerit in Ecclesiam Dei, postquam dominatum solus occupauit. Vbi Dominus discipulis præcepit vt panem ederent sanctificatum in corpore suo: ad calicem veniens, non simpliciter ait Bibite, sed nominatim adiicit Omnes. An apertius quicquam requirimus? Iubet vt panem comedamus,nec vniuersali verbo vtitur.De calice verò pręcipit vt bibamus omnes. Vnde hæc diffe-

rentia: nisi quia huic diaboli malitiei & astutiæ occurrere voluit? Tanta nihilominus est Papæ arrogantia & superbia, vt audeat ex aduerso pronuntiare: Ne bibatis omnes. Vt autem se Deo sapientiorem esse ostendat: æquum & rationi consentaneum esse ait, Sacerdotem aliquid præter populum præcipui habere, quo sacerdotalis dignitas honoretur. Quasi Dominus satis prudens non fuerit, neque considerarit quomodo alterum ab altero discerni oporteat. Præterea obiicit pericula quæ accidere possent, si calix vulgò omnibus porrigeretur. Guttam scilicet aliquã effundi posse: quasi Dominus id non præuidisset. Nónne est, Dominum imprudentiæ arguere: quòd ordinem qui obseruari debuerat confuderit, ac populum suum absque vlla ratione in hoc periculum coniecerit? Vt parum incommodi ex ea mutatione sequi ostendant, aiũt totum sub vnica specie comprehendi, quòd non possit corpus à sanguine separari. Quasi verò Dominus alterum ab altero distinxisset. Nam si pars altera vt superflua relinqui potest, stultum & inane fuisset, vtrumque separatim ac distinctè commendari. Nonnulli verò ex eius satellitio, cùm tantam abominationem non nisi impudenter defendi posse cernerent, eam alio modo tegere voluerunt. Aiunt enim Christum, cùm hoc sacramentum institueret, Apostolis tantùm loquutum esse, quos iam in ordinem sacerdotalem euexerat. Sed quid Paulo respondebunt, qui dicit se populo Christiano tradidisse quod à Domino accepit, vt vnusquisque comedat de pane & de calice bibat? Quis verò eis reuelauit Christum Apostolis vt sacerdotibus Cœnam dedisse? Verborum enim significatio contraria est: cùm postea iubet vt suo exemplo idem faciant. Regulam ergo præscribit, quam vult in Ecclesia sua perpetuam esse. Qualis etiam antiquitus obseruata fuit: antequam Antichristus tyrannide occupata sese extulit, & aduersus Dei veritatem cornua erexit, vt eã funditus euerteret. Intolerabilis igitur peruersitatis esse videmus, hoc sacramentum sic diuidere & lacerare, vt eæ partes quas Deus coniunxit, separentur.

Vt finem faciamus: comprehendemus sub vno capite, quod alioqui distingui posset. Diabolum scilicet, hunc morem celebrandæ absque vlla doctrina Cœnæ introduxisse: & in doctrinæ locum ceremonias summisisse, partim ineptas, partim inutiles, partim etiam noxias & periculosas: ex quibus mala permulta consequuta sunt. Adeò vt Missa, quæ in Ecclesia Papali pro cœna habetur, vt bene eam definiamus, nihil aliud sit, quàm mera simiæ emulatio & actio histrionica. Simiæ emulationem appello, quòd sicut simiæ, hominum opera perperam ac sine ratione emulando, lasciuiunt: ita hi sacram Domini Cœnam sic imitantur, vt præposteris suis figmentis totam eius veritatem corrumpant. Quod vt verum esse ostendamus, nónne id præcipuum est, quod Dominus commendauit, vt mysterium hoc cum vera intelligentia celebretur? Ex quo consequens est, eius substantiam in doctrina sitam esse. Ea sublata, nihil aliud quàm frigida & inefficax ceremonia est. Id non tantùm Scriptura sed etiam ipsius Papæ canones testificantur: vbi allegatur sententia in qua quærit Augustinus quid sit baptismus sine verbo, nisi elementum corruptibile. Verbo, vt statim subiicit, non ex eo quòd pronuntiatur, sed quòd intelligitur. Quo significat, sacramenta ex verbo Domini vim suam accipere: cùm eo modo quo intelligi possit, prędicatur. Quòd restat indignum est sacramenti nomine. Atqui tantum abest vt in Missa vlla sit doctrina quæ intelligenter audiatur, vt ediuerso totum mysterium profanatum putetur, nisi clàm & occultè omnia & dicãtur & fiant: vt nihil percipi aut intelligi possit. Adeò vt eorũ consecratio ab incantationis specie nihil differat. Nam incantatorum more susurris & variis gesticulationibus putat se Christum è cœlo in manus suas deducere. Ex quo perspicimus Missam ita ordinatam, prophanationem cœnæ manifestam potius quàm obseruationem esse: propriámque & præcipuam cœnæ substantiam deficere: quæ in eo cõsistit vt mysteriũ populo rite explicetur, & promissiones clara voce recitentur: non vt sacerdos sine vlla aut ratione aut intelligentia summisè obscurum murmur insusurret. Histrionicam actionem appello, quòd ineptiæ gestúsque histrionici illic visuntur: quæ fabulæ potius quàm sacrosanctæ Domini cœnæ conueniant. Sacrificia quidem veteri testamento cum variis ornamentis & ceremoniis celebrabãtur. Sed quia bonã significationem habebant, erántque omnia propria ad instruendum & exercitandum populum in pietate, ab istis longè dissimiles erant: quæ nulli sunt prorsus vsui, nisi vt sine vllo fructu populi animum occupent & suspensum teneant. Porrò quoniam isti, vt ita appellem Missatores hoc veteris testamenti exemplũ allegant, vt ceremonias suas tueãtur, notare operæpretiũ est, quæ sit inter id quod agunt, & id quod Deus populo Iudaico præceperat, differentia. Nam si hoc vnum adducam, quicquid tunc fiebat in mandato Dei fundatum fuisse: friuolas autem horum ineptias, nullum aliud quàm in hominum inuentione fundamentum habere: nónne iam magna esset dissimilitudo? Sed multò maiora habemus quibus ipsas improbemus. Non enim sine causa Dominus talem formam ad tempus præscripserat, vt aliquando finem acciperent & abrogarentur.

Can. detrahe. 1. 4. 1.
Aug. trac. 80. in Ioan.

garentur. Quòd enim nondum tanto doctrinæ suæ lumine affulsisset, eò magis populum in figuris exerceri volebat: vt quod in vno deerat, in altero sarciretur. Verùm ex quo Christus in carne manifestatus est: quo magis illustrata est doctrina, eò magis figuræ sunt imminutæ. Cùm igitur corpore potiamur, relinquēdæ sunt vmbræ. Nam si abolitas ceremonias velimus instaurare, velum quod Christus morte sua rupit, reficiemus, atque adeò Euangelij lumē obscurabimus. Ita videmus hanc ceremoniarum multitudinem quæ in Missa visitur, formam Iudaismi esse, religioni Christianæ omnino contrariam. Eo quidem animo non sum, vt velim omnes ceremonias improbare, quæ honestati & ordini publico inseruiunt, quibus maior reuerentia sacramento exhibetur: modò aptè conueniant, & sint sobriæ. Verùm immensus ille labyrinthus nullo modo tolerari potest: cùm infinitas superstitiones genuerit, & populum sine vlla ædificatione quasi stupidum reddiderit.

Hinc perspici potest, in quo differre oporteat à Papistis, eos quibus Deus veritatis suæ intelligentiam patefecit. Primùm, sacrilegium abominabile esse non dubitabunt, Missam pro sacrificio habere, quo remissio peccatorum acquiratur: aut sacerdotem veluti mediatorem reputare, qui passionis Christi meritum applicet iis qui Missas redemerint, aut illis adstiterint, aut denique animi religione ipsas coluerint. Quin potius constitutum habebunt, mortem & passionem Domini, sacrificium vnicum esse, quo iræ Dei satisfactum est, & perpetua nobis iustitia acquisita. Adhæc, Dominum Iesum in sanctuariū cœleste ingressum esse, vt pro nobis illic se sistat, & virtute sacrificij sui intercedat. Cæterùm, eius mortis fructum nobis in cœna communicari facilè concedunt, non ex operis merito, sed ob promissiones nobis in ea factas: modò ipsas fide amplectamur. Deinde nullo modo concedere debent panem in corpus Christi, aut vinum in sanguinem, quod aiunt, transsubstantiari: sed in eo persistere debent, signa visibilia veram substantiam suam retinere, vt veritatem spiritualem, de qua loquuti sumus, nobis repræsentent. Tertiò, quamuis apud se certò persuasi esse debeant, Dominum re ipsa exhibere, quod figurat: atque ita verè corpus & sanguinem Christi illic à nobis recipi: non tamen quasi sub pane inclusum quærent, aut signo visibili localiter, vt aiunt, affixum: tātum aberit vt sacramentum adorent: sed mentem & animum erigent in cœlum, vt ibi Christum & recipiant & adorent. Hinc eueniet vt aspernentur & damnent ceu idololatriā, omnes illos superstitiosos ritus, tum efferendi in pompa & supplicationibus sacramentum, tum extruendi tabernacula illa quibus adorandus proponitur. Nam promissiones Domini nō longius patent, quàm ad vsum quem nobis mandauit. Præterea, iudicabunt violari & corrumpi Domini institutum, cùm populus altera Sacramenti parte priuatur: necessariúmque esse, quo ritu obseruetur, vtrâque integrè distribui. Denique, tot ceremoniis vti ex Iudaismo accersitis, præter simplicitatem in qua ab Apostolis instructi sumus, non superuacuum modò, verùm etiam periculosum esse existimabunt, nec Christianam religionem decere. Item improbioris etiamnum peruersitatis esse censebunt, Cœnam gesticulationibus & motibus histrionicis ita celebrare, vt nulla omnino doctrina illic audiatur, sed potius sepeliatur: ac si species quædam esset artis magicæ.

Vt tandem aliquando finiamus, ad postremum ex præcipuis capitibus veniendum est. Ad contentionem videlicet illam, quæ nostris temporibus in hac materia agitata est. Quam ego, quoniā infausta fuit, & à diabolo haud dubiè suscitata, ad impediendum vel potius abrumpendum Euangelij cursum, obliuione sempiterna deletam cuperem: tantum abest vt in ea recitanda oblecter. Quia tamen permultas pias conscientias video, quæ quò se vertant nesciunt: breuiter dicam quod mihi necessarium videbitur, vt ostendam quomodo se explicare debeant.

Primùm, fideles omnes per nomen Dei rogo atque obtestor, ne adeò offendantur, quòd hæc controuersia mota sit inter eos qui in restituenda Euangelij doctrina, & quasi postliminio reducenda duces fuerunt primarij. Neque enim nouum est, Dominum sinere seruos suos aliquid ignorare: & pati ipsos inter se contendere: non vt eos perpetuò errare sinat, sed ad tempus: quò humiliores reddat. Et certè si hactenus prosperè cessissent, & ad voluntatem nostram fluxissent omnia, homines forsan obliti essent sui: aut gratia Dei, minus quàm par erat, cognita fuisset. Itaque Dominus omnem gloriādi materiam hominibus adimere voluit: vt soli ipsi gloria tribuatur. Præterea si consideremus quàm opaca tenebrarum caligine obsitus erat orbis, cùm ij qui hanc controuersiam mouerunt, cœperunt nos ad veritatis lumen reducere: minimè profectò mirabimur quòd non omnia ipsis ab initio cognita fuerunt. Insigne potius Dei miraculum est, quòd tam exiguo temporis spatio ita fuerunt illuminati, vt ex illa errorum colluuie, quibus tādiu immersi fueramus, emergere ipsi, atque alios educere potuerint. Verùm nihil melius, quàm rē ipsam vt gesta est recitare. Inde enim apparebit, non esse tantam in hac parte offensionis causam quanta vulgò existimatur.

Cùm Lutherus docere cœpit, sic materiam Cœnæ tractabat, vt, quòd ad corporalem Christi præsentiam attinet, talem ipsam relinquere videretur, qualem tunc omnes concipiebant. Nam transsubstantiationem damnans, panem corpus Christi esse dicebat, quòd vna cum ipso coniunctum esset. Adiungebat præterea similitudines duras quidem illas & rudes. Sed eis vti cogebatur, quòd aliter mentem suam explicare non poterat. Difficile enim est, rem tam arduam exponere, quin impropria quædam subinde accersantur. Dehinc suborti sunt Zuinglius & Oecolampadius: qui cùm imposturam & deceptionem à diabolo inuectam considerarent, in stabilienda præsentia illa carnali, quæ ab annis sexcentis tradita, & pro certa habita fuerat: rem tanti momenti dissimulare nefas esse existimarunt. Maximè cùm huic errori execrabilis idololatria annexa esset, quòd Christus quasi sub pane inclusus adoraretur. Quia verò difficillimum erat, hanc opinionem quæ diu iam & altius radices egerat in animis hominum, reuellere, omnem ingenij vim ad eam impugnandam applicarunt: admonentes crassissimi & absurdissimi erroris esse, non agnoscere ea quæ de ascensione Christi tota Scriptura testificatur. Ipsum in cœlo in hominis natura receptum esse: ibique mansurum, quo ad descendat ad iudicandū orbem. Sed huic proposito nimium intenti: quam præsentiam Christi in Cœna credere debeamus, qualis illic cōmunicatio corporis & sanguinis ipsius recipiatur, dicere omittebāt. Adeò vt Lutherus eos nihil præter signa nuda, & spiritualis substātiæ vacua relinquere velle, existimaret. Ideo cœpit palàm obsistere: ita vt pro hæreticis habendos denuntiaret. Ex quo semel efferbuit contentio, sic temporis progressu adaucta & inflammata est, vt acerbius æquo exagitata sit per annos plus minus quindecim, quibus interim neutri alteros æquo animo & placido audire sustinebant. Nam etsi semel contulerunt inter se: tanta tamen animorum alienatio erat, vt re infecta discesserint. Cùm etiam ad concordiam aliquam accedere debuissent, magis ac magis regressi sunt: nihil aliud spectantes quàm vt opinionem suam tuerentur, & contrariam refutarent. Habemus itaque qua in re impegerit Lutherus, in qua etiam Oecolampadius & Zuinglius. Lutheri partes erant, ab initio admonere, nō esse propositi sui, præsentiam localem talem statuere, qualem Papistæ somniant. Item, testari se non hoc quærere, vt sacramentum, Dei loco adoraretur. Tertiò, abstinere à similitudinibus illis rudibus & perceptu difficillimis: aut moderatè eis vti, atque ita interpretari vt nullam offensionem parere possent. Denique, ex quo mota est contentio, ipse modum excessit: tum in declaranda opinione sua, tum in aliis nimia verborum acerbitate vituperandis. Cùm enim ita se debuisset explicare vt sententia eius recipi posset: pro solita vehementia sua, vt contraria asserentes impugnaret, hyperbolicis loquendi formis vtebatur: quas haud facile erat tolerari ab iis, quorum alioqui animi ad fidem ipsi adhibendam malè dispositi erant. Alij etiam offenderunt in eo, quòd ita tenaciter inhæserunt in oppugnāda superstitiosa illa & phanatica opinione Papistarum, de præsentia locali & adoratione quæ inde sequebatur, vt ad vitium diruendum conatus suos potius conuerterint, quàm ad id quod cognitu vtile erat, stabiliendum. Nam etsi veritatem non negarunt: eā tamen non ita apertè vt decebat, docuerunt. Hoc intelligo: dum nimis studiosè ac diligenter in hoc toti incumbebant, vt assererent panem & vinum corpus & sanguinem Christi vocari, quòd ipsorum signa sint: non cogitarunt sibi hoc interea simul agendum, vt adiungerent ita signa esse, vt nihilominus veritas cum eis coniuncta sit. Nec testati sunt, sese non eò tendere vt veram communionem obscurarent, quam nobis hoc sacramento Dominus in corpore & sanguine suo exhibet.

Vtrique profectò in culpa fuerunt, dum sese mutuò audire non sustinuerunt: vt posita omni affectione, veritatem, vndecunque patefieret, sequerentur. Verùm non ideo, quod nostri erga ipsos officij est, prætermittere debemus. Ne scilicet obliuiscamur gratiarum & beneficiorum quæ Deus in eos cōtulit, & nobis per ipsorum manum distribuit. Nisi enim ingrati sumus, & immemores eorum quæ ipsis debemus: facilè ab omni vituperio & maledicto abstinētes, ista & multò maiora condonabimus. Denique, cùm videamus ipsos & vitæ sanctimonia & doctrina excellenti præstitisse, atque etiam præstare qui hodie sunt superstites: nō aliter debemus de ipsis, quàm cum summa modestia & reuerentia, & loqui & sentire. Maximè, cùm Deo nostro ita placuerit, posteaquam ipsos hoc modo ad humilitatem erudiuit, huic infœlici disceptationi finem imponere, aut saltem eam pacare, interim dum omnino finiatur. Hoc dictum volui, quoniam nulla adhuc publicata est formula, vbi concordia illa constituta sit: quod valde necessarium esset. Verùm hoc fiet cùm Deus volet in vnum eos conuenire omnes à quibus hæc sunt componenda. Interim hoc nobis sufficere debet, fraternam amicitiam & coniunctionem inter Ecclesias esse: quatenus Christianæ cōmunionis interest. Vno igitur ore fatemur omnes, nos cùm iuxta Domini institutū fide Sacramentū recipimus, substātiæ corporis & sanguinis Christi verè fieri participes. Quomodo id fiat alij aliis melius definire & clarius

explicare

explicare possunt. Cæterùm, hoc imprimis tenendum, vt carnalis omnis imaginatio excludatur, animum oportere sursum in cœlos erigere, ne existimemus Dominum nostrum Iesum Christum eò deiectum esse, vt in elementis corruptibilibus concludatur. Rursum, ne vis sacrosancti huius mysterij imminuatur, cogitare debemus id fieri occulta & mirabili Dei virtute: Spiritúmque ipsius, vinculum esse huius participationis: quæ etiam ob eam causam, spiritualis appellatur.

EPINICION CHRISTO CANTATVM AB IOANNE CALVINO, CALENDIS IANVARII, Anno M. D. XLI.

IO. CALVINVS LECTORI.

VM nuper ex nundinis Lugdunensibus reuersi nostri mercatores edictum attulissent Monachi cuiusdam Inquisitoris, Tolosanæ curiæ decreto confirmatum: in quo phreneticus ille, pro solenni suorum more pios omnes libros damnabat: miratus sum, cùm versus quoque meos (sic enim nominabat) recẽseri in eo catalogo vidi. Luseram, animi gratia, ante annos quatuor, cùm essem Vormatiæ, breue carmẽ: quod cùm paucis amicis legendum familiariter dedissem, tria omnino, quod sciam, aut ad summum, quatuor exemplaria exscripta tunc fuerant: quæ postea quantum ex edicto conicio, latius manarunt. Nam alioqui sepultum putassem quod inter meas chartas neglectum iacebat: vt affirmare ausim, non esse in hac vrbe duos, qui antehac legerint, me conscio. Nec certè aliud habebam consilij, nisi vt supprimeretur penitus. Sed quia furiosus hic Monachus, & nihilo sanior curia Tolosana, dum eius lectionem interdicere volunt, faciunt vt vulgo innotescat, me aliquod scripsisse carmen, de quo, quodnam & quale sit, alij atque alij subinde à me quærant: edere statim malui, quò & bonos viros quærendi molestia, & me, respondendi, subleuarem. Simul stolidum hunc Monachum, eiúsque similes commonefacere volui, quid, ita aduersum nos insaniendo, proficiant. Nempe hoc consequuntur sua importunitate, vt ipsis inuitis ac crepantibus, in lucem veniant multa, quæ alioqui forsan laterent.

EPINICION.

CCE nouum exoriens Ianus pater inchoat annum:
Quem mos est faustis excipere ominibus.
Hæc est illa dies, veteri de more, priorem
Romani faciem quæ nouat imperij.
Quáque noui emergunt fasces, sellæq; curules
Conspicuum & gemino consule fulget ebur.
Surgat vt auspiciis nobis fœlicibus annus,
Solenni ornanda est ista fauore dies.
Christum ergo Regem plebs religiosa salutet:
Atque illum dignis prædicet elogiis.
Ille quidem sine fine regit, regnátque, nec annis
Finitum tenet, aut mensibus imperium.
Æternum huic decus est, æterna potentia regni:
Quam nullus variat, diminuitque dies.
Cùm tamen hic annos, menséſq;, diéſq; gubernet:
Temporis & varias ordinet vsque vices:
Fas est illius nascentem à laudibus annum
Incipere, vt cursu perpete prosper eat.
Quid? quod mirifica sic nunc virtute refulget,
Vt qui clara recens munia consul obit.
Insignem & solito sese magis exerit, vt qui,
Magnanimus domito victor ab hoste redit.
Sic est: victrici quatiens sceptra aurea dextra,
Hostibus horrendi signa dat exitij.
Spéque iubet certa nos exultare salutis,
Iámque triumphalem monstrat adesse diem.
Ergo piæ rumpant ingrata silentia linguæ:
Nec tantæ cessent cardine lætitiæ.
Ludibrio ista quidem fiducia, cantus inanis
Hostibus, vt niuei carmen oloris, erit.
Forsitan & dicent: quænam hæc amẽtia? Christus
Nondum conserta victor erítne manu?
Rettulit intacta quisquam de gente triumphum?
Ante aciem fusam laurea sumpta cui est?
Ergo semi-neces carmen ferale sepulchri
Accensum credent nos canere ante rogum.
Est aliquid, fateor, quod saluo robore regni
Impietas alta sede superba manet.
Integer ille manet mentito inflatus honore
Qui tribuit summi ius sibi Pontificis.
Quin magnos nutu regit, inflectitque monarchas,
Erigit, & sternit, terret & exhilarat.
Ac digiti signo spaciosum concutit orbem:
Nec minus est hodie, quàm fuit antè, ferox.
Nec minus aut miserum Christi dispergit ouile,
Mendaci aut tetrum virus ab ore vomit.
Nec minus in Sanctos furit, insontíque cruentas
Sanguine nunc passim tingit, vt antè, manus.
Sed quia mors, vita est: & crux, victoria Christi:
Nil diræ impedient gaudia nostra minæ.
Ille sui similis manet, æternúmque manebit,

Vincere, non vinci, qui patiendo, solet.
Cùm premitur, patitúrq; ac desperatus habetur:
Inde sibi atque suis pulchra trophæa parat.
Nunc stolidè effertur terrena superbia: sed mox
Præceps ipsa suo pulsa furore ruet.
Sanctus at ille cruor, diuini assertor honoris,
Gignendam ad sobolem seminis instar erit.
Vox gladius Christo est, & lancea spiritus oris:
Hostem igitur subita sternere voce potest.
Hunc gladiū, huc, illuc, iam quintū deniq; lustrū
Vibrat, agens valida, non sine cæde, manu.
Elusit Satanas quos antehac pertulit ictus
Sacrilegæ princeps & Papa militiæ.
Nunc magis experti quo pungat acumine, tādem
Saucius insolito vulnere vterque gemit.
Hinc est, quòd stupidúsq; Papa, attonitusq; satelles
Pendet, & exanimis turba profana pauet.
Hinc est, quòd strepitu implētur varióq; tumultu,
Infandi & trepidant perfida castra ducis.
Sæpius & variis alternant motibus: vt qui
Iam fracta tentat prælia summa manu.
Compositæ interea nobis fiducia mentis,
Et placido constat pectore firma quies.
Quis Christū hîc neget ad perdēdos funditus hostes
Exerere inuicta flammea tela manu?
Quis neget hoc victoris opus memorabile? quísve
Inuideat tanto laurea serta duci?
Certatum est acie: partem sibi miles honoris
Vendicat, ac solidum non sinit esse ducis.
Quid si igitur victi laudem sibi Christus vt hostis
Asserat, absq; hominum vincere marte velit?
Vincere vi magnū est hostem, quid sternere nutu?
Pellere laus, quantum, stando, fugare decus?
Ecce quiescendo sternit, funditque silendo,
Quos rabidis similes constituit esse feris.
Nónne hi sunt, passim quos norunt nuper amaro
De pulmone graues euomuisse minas?
Cur concepta intus rabies inclusa moratur?
An quod opes atrox non habet ira pares?
Præsidio quo non instructos cernimus? arte
Nequitiæ, gladiis, improbitate, dolis.
Nos modica imbellis, nuda, exarmatáque turba,
Horribiles veluti grex ouium ante lupos.
An non mirifica est regis victoria Christi?
Nostra quòd intrepido corda vigore fouet.
Ergo triumphali redimitus tempora lauro
Quadriiugi emineat conspicuus solio.
Edomiti currum, positóque furore, sequantur
Qui cum sacro eius numine bella gerunt.
Eccius hesterno ruber atque inflatus Iaccho
Præbeat huc duris terga subacta flagris.
Huc caput indomitū subdat, verùm antè recepta,
Qua semper caruit, fronte Cochlæus iners.
Nausea verbosis generans fastidia libris
Occluso tacitus iam ferat ore iugum.
Quique diu latuit sub nomine bubo Pelargi,
Sæuo etiam rostro dura lupata premat.
Non quia præcipui: sed quòd certamine in isto
Signiferos statuit flagitiosa cohors.
Ergo sub triplici bellant quicunque tiara,
Totáque se huc sistant cum duce castra suo.
Astutæ vulpes, tinctique cruore leones,
Et latratorum turba proterua canum.
Ordine quisque suo, magni atque ignobile vulgus,
Insolito discant subdere colla iugo.
At vos de meliore nota sanctique poetæ
Musa quibus suaues fundit amœna modos.
Magnifico celebrem Christi cantate triumphum
Carmine. Io pæan cætera turba canit.

Quod natura negat, studij pius efficit ardor.
Vt coner laudes Christe sonare tuas.

CATECHISMVS ECCLESIAE GENEVENSIS, HOC EST, FORMVLA ERVDIENDI PVEROS IN DOCTRINA Christi.

IOANNES CALVINVS, FIDELIBVS CHRISTI ministris, qui per Frisiam Orientalem, puram Euangelij doctrinam annunciant.

Vum huc modis omnibus eniti nos conueniat, vt inter nos reluceat illa quæ tantopere à Paulo commendatur, fidei vnitas: ad hunc certè finem potissimum solennis fidei professio, quæ Baptismo communi annexa est debebat referri. Proinde hîc non perpetuum modò inter omnes consensum in pietatis doctrina constare: sed vnam quoque Ecclesiis omnibus esse Catechismi formam optandum esset. Verùm, quia multas ob causas vix vnquam id poterit obtineri, quin suam quæque Ecclesia propriam habeat, non est vehementius pugnandum: modò tamen ea sit in docendi modo varietas, qua ad vnum Christum dirigamur omnes, cuius veritate inter nos copulati, sic in vnum corpus coalescamus vnúmque spiritum, vt eodem simul ore, quæcunque ad fidei summam spectant, prædicemus. Ad hunc scopum qui non intendunt Catechistæ, præterquam quòd dissidij materiam in religione serendo, capitaliter nocent Ecclesiæ impiam quoque Baptismi profanationem inducunt. Quæ enim amplius Baptismi vtilitas, nisi maneat hoc fundamentum, vt consentiamus omnes

in vnam

in vnam fidem? Quò diligentius cauere debent, qui Catechismos edunt in publicum, ne quid temere proferendo non in præsens modò sed etiam ad posteros, tum grauem pietati noxam, tum exitiale Ecclesiæ vulnus infligant. Hoc ideo præfari volui, vt id me quoque, sicuti par erat, non postremo loco spectasse, testatum esset lectoribus, ne quid in isto meo Catechismo traderem, nisi receptæ inter omnes pios doctrinæ consentaneum. Atque idipsum, quod profiteor, non vanum esse comperient, qui candorem in legẽdo sanúmque iudicium adhibuerint. Certè me consecutum esse confido, vt labor meus bonis omnibus, si non satisfaciat, gratus tamen sit, vt qui vtilis ab ipsis censeatur. Quòd autem Latinum feci, in eo si fortè quibusdam non probabitur meũ consilium, eius tamen multæ rationes mihi constant, quas nunc referre omnes, nihil attinet: tantùm eligam, quæ ad vitandam reprehensionem sufficere videantur. Primùm in hoc tam confuso dissipatóque Christiani nominis statu, vtile esse iudico, extare publica testimonia, quibus Ecclesiæ, quæ longis alioqui locorum spaciis dissitæ, consentientem habẽt in Christo doctrinam, se mutuò agnoscant. Præterquam enim quòd ad mutuam confirmationem nõ parum istud valet: quid magis expetendum, quàm vt sibi vltro citróque gratulantes, piis votis aliæ alias Domino commẽdent? solebant olim in hunc finem Episcopi, cùm adhuc staret inter omnes vigerétque fidei consensus, synodales epistolas trans mare mittere: quibus, tanquam tesseris, sacram inter Ecclesias communionem sancirent. Quanto nunc, in hac tam horrenda Christiani orbis vastitate, magis necesse est, paucas Ecclesias, quæ Deum ritè inuocant, & eas quidem dispersas, & vndique circunseptas profanis Antichristi synagogis, hoc sanctæ coniunctionis symbolum dare vicissim & accipere, vnde ad illum, quem dixi, complexum incitentur? Quòd si hoc adeò est hodie necessarium: quid de posteritate sentiemus? De qua ego sic sum anxius, vt tamen vix cogitare audeam. Nisi enim mirabiliter Deus è cœlo succurrerit, videre mihi videor extremam barbariem impendere orbi. Atque vtinam non paulò pòst sentiant filij nostri, fuisse hoc verum potius vaticinium, quàm coniecturam. Quo magis elaborandum nobis est, vt qualescunque Ecclesiæ reliquias, quæ post mortem nostram restabunt, vel etiam emergent, scriptis nostris colligamus. Et alia quidem scriptorum genera, quis noster omnium fuerit in religione sensus, ostendent: sed illustriore documento, quam inter se habuerint Ecclesiæ nostræ doctrinæ concordiam, perspici non poterit, quàm ex Catechismis. Illic enim non modò quid semel docuerit vnus homo, aut alter, apparebit: sed quibus à pueritia rudimentis imbuti perpetuò fuerint apud nos docti simul atque indocti: vt haberẽt hoc omnes fideles, quasi solenne Christianæ communionis symbolum. Atque hæc sanè præcipua mihi fuit edendi huius Catechismi ratio. Valuit tamen non parum quoque altera, quòd eum à plurimis desiderari audiebam, quia lectu nõn indignum fore sperarent. Iudicióne id an errore, pronuntiare non est meum, sed eorum tamen voto morem gerere æquum fuit. Quinetiam iniecta mihi propemodũm necessitas erat, ne liceret impunè detrectare. Nam cùm ante annos septem edita à me esset breuis religionis summa sub Catechismi nomine: verebar nisi hoc in medium prolato, anteuerterem, ne illa, quod nolebam, rursum excluderetur. Bono igitur publico si vellem consultum, curare me oportuit, vt hic, quem ego præferebam, locum occuparet. Præterea ad exemplum pertinere arbitror, reipsa testatum fieri mundo, nos qui Ecclesiæ restitutionem molimur, vbique in hanc partem fideliter incumbere, vt saltem Catechismi vsus qui aliquot ante hac seculis sub Papatu abolitus fuit, nunc quasi postliminio redeat. Nam neque satis pro sua vtilitate commẽdari potest sanctum hoc institutum: nec Papistis satis exprobrari tàm flagitiosa corruptela, quòd illud in pueriles vertendo ineptias, non modò sustulerunt è medio, sed eo quoque ad impuræ & impiæ superstitionis prætextum turpiter sunt abusi. Adulterinam enim illam confirmationem, quam in eius locum subrogarunt, instar meretricis magno ceremoniarum splendore, multísque pomparum fucis sine modo ornant: quinetiam dum ornare volunt, execrãdis blasphemiis adornant, dum sacramentum esse iactant Baptismo dignius: vocántque semichristianos, quicunque fœtido suo oleo non fuerint infecti: interim verò tota eorum actio nihil quàm histrionicas gesticulationes cõtinet: vel potius lasciuos simiarum lusus, absque vlla æmulationis arte.

Vos autem fratres mihi in Domino chariss. quibus ipsum nuncuparem, ideo elegi, quia præterquam quòd me amari à vobis, & plerosque etiam vestrũm scriptis meis delectari nonnulli ex vestro cœtu mihi indicauerant, id quoque nominatim postularent à me per literas, vt hunc laborem sua gratia susciperem. Alioqui vna illa satis iusta futura erat ratio, quòd pridem ex piorum & grauium virorum relatu ea de vobis intellexi, quæ animum vobis meum penitus obstringerent. Nunc verò, quod vos sponte facturos confido, peto tamen à vobis vt hoc beneuolentiæ erga vos meæ testimonium boni velitis consulere. Valete. Dominus vos sapientiæ, prudentiæ, zeli, & fortitudinis spiritu in dies magis ac magis augeat in Ecclesiæ suæ ædificationem. Geneuæ IIII. Calendas Decembris. M.D.XLV.

LECTORI S.

BSERVATVM semper fuit in Ecclesia, & diligenter etiam procuratum, vt pueri in doctrina Christiana ritè instituerentur. Quod vt fieret commodius, non modò apertæ fuerunt olim Scholæ, ac singulis præcipiebatur, vt familiam suam probè docerent, sed etiam publico more & instituto receptum erat, vt in templis rogarentur pueri de singulis capitibus, quæ communia Christianis omnibus & nota esse debent. Vt autem id ordine fieret, describebatur formula quæ vocabatur Catechismus siue institutio. Ab eo tempore, diabolus Ecclesiam Dei miserè lacerans, & horrendum eius exitium inuehens (cuius notæ in maiori parte mundi nimium adhuc extant) sanctam hanc politiam euertit: neque aliud quicquam reliquum fecit præter quasdam nugas, quæ superstitiones tantùm pariant absque vllo ædificationis fructu: cuiusmodi est confirmatio illa, quam vocant, referta quidem gesticulationibus plusquam ridiculis, & quæ prorsus simijs conueniant, nec vllo fundamento nitantur. Quod ergo nunc in medium proferimus, nihil aliud est quàm vsus eorum, quæ iam olim à Christianis & veris Dei cultoribus obseruata sunt, neque vnquam omissa, nisi dum Ecclesia omnino corrupta fuit.

DE FIDE.

Ex Gal. M. VIS humanæ vitæ præcipuus est finis?

P. Vt Deum, à quo côditi sunt homines ipsi nouerint.

M. Quid causæ habes, cur hoc dicas?

P. Quoniam nos ideo creauit, & collocauit in hoc mundo, quò glorificetur in nobis. Et sanè vitam nostram, cuius ipse est initium, æquum est in eius gloriam referri.

M. Quod verò est summum bonum hominis?

P. Illud ipsum.

M. Quamobrem id tibi summum bonum habetur?

P. Quia eo sublato, infelicior est nostra conditio, quàm quorumuis brutorum.

M. Ergo vel inde satis perspicimus, nihil posse homini infelicius contingere, quàm Deo non viuere.

P. Sic res habet.

M. Porrò, quænam vera est ac recta Dei cognitio?

P. Vbi ita cognoscitur, vt suus illi ac debitus exhibeatur honor.

M. Quænam verò eius ritè honorandi est ratio?

P. Si in eo sita sit tota nostra fiducia: si illum tota vita colere, voluntati eius obsequendo, studeamus: si eum, quoties aliqua nos vrget necessitas, inuocemus; salutem in eo quærentes, & quicquid expeti potest bonorum: si postremò, tum corde, tum ore, illum bonorum omnium solum authorem agnoscamus.

M. Verùm, vt hæc discutiantur ordine, & fusius explicentur: Quod in hac tua partitione primum est caput?

P. Vt totam in Deo fiduciam nostram collocemus.

M. Qualiter autem id fiet?

P. Vbi omnipotentem nouerimus, & perfectè bonum.

M. Satísne hoc est?

P. Nequaquam.

M. Quamobrem?

P. Quia indigni sumus, quibus adiuuandis potentiam exerat, & in quorum salutem quàm bonus sit, ostendat.

M. Quid ergo præterea opus est?

P. Nempe vt cum animo suo quisq; nostrûm statuat, ab ipso se diligi, eúmque sibi & Patrem esse velle, & salutis authorem.

M. Vnde autem nobis id constabit?

P. Ex verbo ipsius scilicet, vbi suam nobis misericordiam in Christo exponit, & de amore erga nos suo testatur.

M. Fiduciæ ergo in Deo collocandę fundamentum ac principium est, eum in Christo nouisse.

P. Omnino.

M. Nunc, quænam sit huius cognitionis summa, paucis audire abs te velim.

P. In fidei confessione, vel potius in formula côfessionis, quam inter se communem habent Christiani omnes, continetur. Eam vulgò Symbolum Apostolorũ vocant, quòd ab initio Ecclesiæ recepta semper fuerit inter omnes pios: & quòd vel ab ore Apostolorum excepta fuerit, vel ex eorum scriptis fideliter collecta.

M. Recita.

P. Credo in Deum Patrem omnipotentem, Creatorem cœli & terræ: & in Iesum Christum Filium eius vnicum, Dominum nostrum, qui conceptus est è Spiritu sancto, natus ex Maria virgine, passus sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus, & sepultus, descendit ad inferos, tertia die resurrexit ex mortuis, ascendit in cœlum, sedet ad dexteram Dei Patris omnipotentis, inde venturus ad iudicandum viuos & mortuos. Credo in Spiritum sanctum, sanctam Ecclesiam catholicam, Sanctorum communionem, remissionem peccatorum, carnis resurrectionem, vitam æternam, Amen.

M. Vt penitius intelligantur singula: in quot partes hanc confessionem diuidemus?

P. In quatuor præcipuas.

M. Eas mihi recense.

P. Prima ad Deum Patrem spectabit: Secunda

cunda erit de Filio eius Iesu Christo, quæ etiam totam redemptionis humanæ summam complectitur. Tertia erit de Spiritu sancto. Quarta de Ecclesia & diuinis in ipsam beneficiis.

M. Cùm non nisi vnus sit Deus: cur hic mihi tres commemoras, Patrem, Filium, & Spiritum sanctum?

P. Quoniam in vna Dei essentia Patrem intueri nos conuenit, tanquam principium & originem, primámve rerum omnium causam: deinde Filium, qui sit æterna eius Sapientia: postremò Spiritum sanctum, tanquam eius virtutem per omnia quidem diffusam, quæ tamen perpetuò in ipso resideat.

M. Inde significas, nihil esse absurdi, si in vna diuinitate distinctas constituamus has tres personas, Deúmque propterea non diuidi.

P. Ita est.

M. Recita iam primam partem.

P. Credo in Deum Patrem omnipotentem, Creatorem cœli & terræ.

M. Cur Patrem nominas?

P. Christi primùm quidem intuitu: qui & Sapientia eius est, ab ipso genita ante omne tempus, & missus in hunc mundum, declaratus fuit eius Filius. Hinc tamen colligimus, cùm Deus Iesu Christi sit Pater, nobis quoque esse Patrem.

M. Quo sensu nomen illi Omnipotentis tribuis?

P. Non hoc modo potentiam ipsum habere, quam non exerceat: sed omnia ipsum habere sub potestate & manu: prouidentia sua gubernare mundum, arbitrio suo omnia constituere: omnibus creaturis, prout visum est, imperare.

M. Itaque non otiosam Dei potentiam fingis: sed talem esse reputas, quæ manum operi semper admotam habeat: sic vt nihil, nisi per ipsum, eiúsque decreto, fiat.

P. Sic est.

M. Quorsum addis Creatorē cœli & terrę?

Rom. 1. 20 P. Quoniam per opera se nobis patefecit: in illis quoque nobis quærendus est. Neque enim essentiæ eius capax est mens nostra. Est igitur mundus ipse veluti speculum quoddam, in quo eum possimus inspicere: quatenus eum cognoscere nostra refert.

M. Per cœlum & terram an non quicquid præterea creaturarum extat, intelligis?

P. Imò verò: sed his duobus nominibus continentur omnes, quòd aut cœlestes sint, aut terrenæ.

M. Cur autem Deum Creatorem duntaxat nuncupas: cùm tueri conseruaréque in suo statu creaturas multò sit præstantius, quā semel condidisse?

P. Neque verò hac particula indicatur tantùm, sic opera sua Deum semel creasse, vt illorum postea curam abiecerit. Quin potius sic habendum est, mundum, vt semel ab eo fuit conditus, ita nunc ab eo conseruari: nec aliter & terram, & alia omnia stare, nisi quatenus eius virtute, & quasi manu sustinentur. Præterea, cùm sic omnia sub manu habeat, inde etiam conficitur, summum esse moderatorem omnium ac Dominum. Itaque, ex quo Creator est cœli ac terræ, intelligere conuenit, eum esse vnum, qui sapientia, bonitate, patientia, totum naturæ cursum atque ordinem regat: qui pluuiæ simul ac siccitatis, grandinum, aliarúmque tempestatum, ac serenitatis sit author: qui benignitate sua terram fœcundet, eamque rursus, manum suam reducendo, sterilem reddat. à quo sanitas simul ac morbi proueniant: cuius denique imperio subiaceant omnia, & nutui obsequantur.

M. De impiis autem & diabolis quid sentiemus? an eos quoque dicemus illi subesse?

P. Quanquam Spiritu eos suo non gubernat, sua tamen potestate, tanquam fræno eos coercet, vt ne mouere quidem se queant, nisi quo ad illis permittit. Quinetiam voluntatis suæ facit ministros, vt inuiti ac præter suum consilium, exequi, quod illi visum fuerit, cogantur.

M. Quid ad te ex eius rei cognitione vtilitatis redit?

P. Plurimum. Malè enim ageretur nobiscum, si diabolis & impiis hominibus prę-ter Dei voluntatem quicquam liceret: adeóque tranquillis animis nūquam essemus, nos eorum libidini expositos esse cogitātes. Verùm, tunc demum tutò conquiescimus, vbi frænari eos Dei arbitrio, & tanquam in arcto contineri scimus, ne quid, nisi eius permissu, possint: quū præsertim Deus ipse nobis se tutorem fore, salutisque præsidem receperit.

M. Nunc ad secundam partem veniamus.

P. Ea est: Credere nos in Iesum Christum Filium eius vnicum, Dominum nostrum.

M. Quid præcipuè complectitur?

P. Filium Dei nobis esse seruatorem: simúlque modum explicat, quo nos à morte redemerit, vitamque acquisierit.

M. Quid sibi vult nomen Iesu, quo eum appellas?

P. Quod Græcis significat nomen σωτῆρος, Latini proprium nomen non habent, quo bene vis eius exprimatur. Itaque, Saluatoris vocabulum vulgò receptum fuit. Porrò *Matt. 1.*
Filio Dei hanc appellationem indidit An- *21*
gelus, ipsius Dei iussu.

M. Estne hoc pluris, quàm si homines illi indidissent?

P. Omnino. Nam quum sic nuncupari velit Deus, talem quoque esse prorsus necesse est.

M. Quid deinde valet nomen Christi?

P. Hoc epitheto melius etiamnum exprimitur eius officium. Significat enim vnctum esse à Patre in Regem, Sacerdotem, ac Prophetam.

M. Qui scis istud?

P. Quoniam ad hos tres vsus Scriptura vnctionem accommodat. Deinde, hæc tria, quæ diximus, sæpe Christo tribuit.

M. Sed quo olei genere vnctus fuit?

P. Non visibili: quale in consecrandis antiquis Regibus, Sacerdotibus & Prophetis fuit adhibitum, sed præstantiori: hoc est Spiritus sancti gratia, quæ veritas est externæ illius vnctionis.

M. Quale verò hoc eius regnum est, quod commemoras?

P. Spirituale, quod verbo & Spiritu Dei cõtinetur: quæ iustitiã & vitam secum ferũt.

M. Sacerdotium verò?

P. Officium est ac prærogatiua sistendi se in Dei conspectum, ad obtinendam gratiam: & sacrificij, quod illi acceptum sit, oblatione, iram eius placandi.

M. Iam quo sensu Prophetam Christum nominas?

P. Quia cùm in mundum descendit, Patris se legatum apud homines, & interpretem professus est: idque in eum finem, vt Patris voluntate ad plenum exposita, finem poneret reuelationibus omnibus & prophetiis.

M. Sed percipísne inde fructum aliquem?

P. Imò non aliò spectant omnia hæc, nisi in bonum nostrum. Nam iis donatus est Christus à Patre, vt nobiscum ea communicet, quò ex eius plenitudine hauriamus omnes.

M. Edissere hoc mihi paulò fusius.

P. Spiritu sancto repletus, perfectaque omnium eius donorum opulentia cumulatus fuit, quò nobis ea impertiat, cuique scilicet pro mensura, quam nobis conuenire nouit Pater. Ita ex eo, tanquam vnico fonte haurimus quicquid habemus bonorũ spiritualiũ.

M. Quid nobis confert eius regnum?

P. Nempe, quòd eius beneficio ad piè sanctéque viuendum vindicati in libertatem conscientiarum, spiritualibúsque eius diuitiis instructi, potentia quoque armamur, quæ ad perpetuos animarum nostrarum hostes, peccatum, carnem, Satanam, & mũdum, vincendos sufficiat.

M. Ad quid autem Sacerdotium cõducit?

P. Primùm, quòd hac ratione Mediator est noster, qui nos Patri reconciliet: deinde, quòd per eum accessus nobis patefactus est ad Patrem, vt in eius conspectum cum fiducia prodeamus, ipsi quoque, nósque & nostra omnia illi in sacrificium offeramus. Atque ita collegas nos quodammodo suos facit in sacerdotio.

M. Restat Prophetia.

P. Quum Filio Dei magisterij collatum sit munus in suos: finis est, vt vera eos Patris cognitione illuminet, erudiat eos in veritate, & domesticos Dei discipulos efficiat.

M. Huc ergo redeunt quæ dixisti omnia, Christi nomen tria officia comprehendere, quæ in Filium contulit Pater, vt vim eorum ac fructum in suos transfundat.

P. Sic est.

M. Cur filium Dei vnicum nũcupas: cùm hac quoque appellatione nos omnes dignetur Deus?

P. Quòd filij Dei sumus, nõ id habemus *Ioan.1.1.* à natura, sed adoptione & gratia duntaxat: *Ephe.1.5* quòd scilicet nos eo loco habeat Deus. At *Heb.1.4* Dominus Iesus, qui ex substantia Patris est genitus, vniusque cum Patre essentiæ est, optimo iure Filius Dei vnicus vocatur: cùm solus sit natura.

M. Intelligis ergo, hunc honorem, eius esse proprium, qui naturæ iure illi debeatur: nobis eum autem gratuito beneficio communicari, quatenus sumus eius membra.

P. Omnino. Itaque eius communicatio- *Rom. 8.* nis intuitu, alibi nominatur Primogenitus *29* inter multos fratres. *Col.1.15.* *18*

M. Qualiter Dominum esse nostrum intelligis?

P. Sicut à Patre cõstitutus est, vt sub imperio suo nos habeat, vt Dei Regnum administret in cœlo & in terra, sitque hominum caput & Angelorum.

M. Quid sibi vult quod postea sequitur?

P. Modum ostendit, quo Filius vnctus est à Patre, vt nobis esset Saluator. Nempe, quod assumpta carne nostra, iis perfunctus est omnibus, quæ ad salutem nostram erant necessaria: sicut hîc recensentur.

M. Quid his duabus sententiis significas, Conceptum esse ex Spiritu sancto: Natum ex Maria virgine?

P. Formatum in vtero Virginis fuisse, ex *Psal. 132.* eius substantia, vt esset verum semen Daui- *11* dis, qualiter vaticiniis Prophetarum prædi- *Mat.1.1* ctum fuerat: id tamen mirifica arcanaque *Luc.1.32.* Spiritus virtute fuisse effectum, absque virili coitu.

M. Erátne igitur operæpretium, vt carnem nostram indueret?

P. Maximè. Quia in obedientiam ab ho- *Rom. 5.* mine admissam in Deum, necesse erat inhu- *25* mana quoque natura expiari. Nec verò a- *1. Tim.* liter Mediator esse noster poterat, ad con- *2.5* ciliationem Dei & hominum peragen- *Heb. 4.* dam. *15, & 5.* *7*

M. Christum ergo oportuisse hominem fieri dicis: vt tanquam in persona nostra, salutis nostræ partes impleret.

P. Ita sentio. Nam ab ipso mutuemur oportet, quicquid nobis apud nos deest: quod fieri aliter nequit.

M. Verùm, cur id à Spiritu sancto effectum est, ac non potius communi, vsitatáque generatione forma?

P. Quoniam penitus corruptũ est humanum

num semen, in generatione Filij Dei intercedere Spiritus sancti opus decuit: ne hac contagione attingeretur, sed esset puritate perfectissima præditus.

M. Hinc ergo discimus, eum qui alios sanctificat, immunem ab omni macula esse: puritatéque, vt ita loquar, originali fuisse ab vtero præditum, vt totus Deo sacer esset, nulla humani generis labe inquinatus.

P. Sic intelligo.

M. Quomodo est dominus noster?

Ephes. 1.21. Colos. 1.18. P. A Patre constitutus est, vt nos regat, imperiúmque & Dei dominationem, tum in cœlis, tum in terra adeptus, caput Angelorum & piorum agnoscatur.

M. Cur à natalibus protinus ad mortem, omissa totius vitæ historia, transilis?

P. Quia hic non tractantur, nisi quæ redēptionis nostræ ita sunt propria, vt eius substantiam quodammodo in se contineant.

M. Cur non simpliciter vno verbo mortuum fuisse dicis: sed præsidis quoque nomen adiicis, sub quo sit passus?

P. Id non ad historiæ fidem modò spectat, sed vt sciamus mortem eius coniunctam cum damnatione fuisse.

M. Expone hoc clarius.

P. Mortuus est, vt pœna nobis debita defungeretur: atque hoc modo ab ea nos eximeret. Quum autem omnes nos, sicuti peccatores sumus, obnoxij essemus Dei iudicio, quo vicem nostram subiret, sisti in conspectum terreni iudicis voluit, damnaríque eius ore, vt coram cœlesti Dei tribunali absolueremur.

Matth. 27.24. M. Atqui insontem Pilatus eum pronuntiat: itaque non damnat pro malefico.

P. Vtrunque animaduertere conuenit. Ideo enim eius innocentiæ testimoniū reddit iudex, vt testatum fiat, non ob propria ipsum maleficia plecti, sed nostra. solenni tamen ritu interea damnatur eiusdem sententia, vt palàm fiat, iudicium quod merebamur, tanquam vadem nostrum subire, quò nos à reatu liberet.

M. Bene dictum. Nam si peccator esset, non idoneus vas esset, ad soluendam alieni peccati pœnam. Vt tamen eius damnatio nobis in absolutionem cederet, censeri eum inter maleficos oportuit.

P. Sic intelligo.

M. Quòd crucifixus fuit, an plus habet momenti, quàm si alio quolibet mortis genere affectus foret?

Deuter. 21.23. Gal. 3.13. P. Omnino: quemadmodum etiam admonet Paulus, dum in ligno suspensum scribit, vt nostram in se maledictionem susciperet, quò ab ea solueremur. Genus enim illud mortis, execratione damnatum erat.

M. Quid? an non irrogatur Filio Dei cōtumelia, quum dicitur maledictioni fuisse subiectus, etiam coram Deo?

P. Minimè. Siquidem eam recipiendo, aboleuit: nec verò desiit interea esse benedictus, quo nos sua benedictione perfunderet.

M. Prosequere.

P. Quandoquidem mors, supplicium erat homini impositum, peccati causa, eam Filius Dei pertulit, & perferendo vicit. Atq; vt melius patefieret vera morte ipsum defungi, collocari in sepulchro, instar aliorum hominum voluit.

P. Verùm, non videtur quicquam ad nos vtilitatis ex hac victoria redire, quum nihilominus moriamur.

M. Nihil id obstat. Neque enim aliud nunc est mors fidelibus, quàm transitus in vitam meliorem.

M. Hinc sequitur, non amplius exhorrēdam esse mortem, ac si res esset formidabilis: sed intrepido animo sequendum esse ducem nostrum, Christum: qui sicut non periit in morte, ita perire nos non patietur.

P. Sic agendum est.

M. Quod de eius ad inferos descēsu mox adiectum est, quem sensum habet?

P. Eum non communem tantùm mortem fuisse perpessum, quæ est animæ à corpore separatio: sed etiam dolores mortis, sicut Petrus vocat. Hoc autem nomine horribiles angustias intelligo, quibus eius anima constricta fuit. Act. 2.4.

M. Cedo mihi huius rei causam ac modū.

P. Quia vt pro peccatoribus satisfaceret, coram Dei tribunali se sistebat, torqueri hac anxietate eius conscientiam oportebat, acsi derelictus à Deo esset: imò acsi Deum haberet infestum. In his angustiis erat, quum exclamaret ad Patrē: Deus meus, Deus meus, vt quid dereliquisti me? Matth. 27.46.

M. Erátne igitur illi offensus Pater?

P. Nequaquam. Sed hanc in eum seueritatem exercuit, vt impleretur quod prædictum fuerat per Isaiam: Ipsum percussum fuisse manu Dei propter peccata nostra: vulneratum propter iniquitates nostras. Isa. 53.4.5

M. Verùm Deus quum sit, qui potuit eiusmodi pauore corripi, acsi derelictus à Deo esset?

P. Sic habendum est: secundum humanæ naturæ affectum, eò redactum fuisse necessitatis. Quod vt fieret, paulisper interea delitescebat eius diuinitas, hoc est, vim suam non exerebat.

M. Qui tamen fieri rursum potest, vt Christus qui salus est mundi, huic damnationi subiectus fuerit?

P. Non ita illam subiit, vt sub ea maneret. Sic enim istis, quos dixi, pauoribus correptus fuit, vt nōn fuerit oppressus: sed potius luctatus cum potestate inferorum, eam subegit ac fregit.

M. Hinc colligimus, quid differat conscientiæ tormentum quod sustinuit ab eo quo cruciantur peccatores, quos Dei irati manus persequitur. Nam quod in illo

temporalium fuit, in iis eſt perpetuũ: & quod illi vice duntaxat aculei fuit ad eum pungendum, in iis eſt lethalis gladius, ad cor, vt ita dicam, ſauciandum.

P. Sic eſt. Neque enim eiuſmodi anguſtiis obſeſſus Filius Dei, ſperare in Patrem deſiit. At peccatores, Dei iudicio damnati, in deſperationem ruunt, fremunt aduerſus ipſum, & vſque ad apertas blaſphemias proſiliunt.

M. Hincne poſſumus elicere, quem ex Chriſti morte fructum percipiant fideles?

P. Omnino. Ac principio quidem, videmus eſſe Sacrificium, quo peccata noſtra expiauit coram Deo, atque ita placata ira Dei, nos cum eo in gratiam reduxit. Deinde, ſanguinem eius lauacrum eſſe, quo animæ noſtræ maculis omnibus purgentur. Poſtremò, deletam eſſe peccatorum noſtrorum memoriam, ne vnquam in Dei cõſpectum veniant: atque ita inductum abolitúmque fuiſſe chirographum, quo rei tenebamur.

M. Nihilne præterea vtilitatis nobis affert?

P. Imò verò. Nam & eius beneficio, ſiquidem vera ſimus membra Chriſti, vetus homo noſter crucifigitur: aboletur corpus peccati, ne amplius regnent prauæ carnis concupiſcentiæ in nobis.

M. Perge in reliquis.

P. Sequitur. Tertio ipſum die reſurrexiſſe ex mortuis: quo victorem ſe peccati & mortis demonſtrauit. Sua enim reſurrectione mortem deglutiuit, abrupit diaboli vincula, & totam eius potentiam redigit in nihilum.

M. Quotuplex ex hac reſurrectione fructus nobis prouenit?

Rom.4. 25. P. Triplex. Nam & iuſtitia nobis per eam 1.Cor.15 22. acquiſita: & certum nobis eſt pignus futuræ noſtræ immortalitatis: & iam nunc eius Rom.6. 4. virtute ſuſcitamur in vitæ nouitatem, vt purè ſanctéque viuendo, Dei voluntati obſequamur.

M. Perſequamur reliqua.

P. Aſcendit in cœlum.

M. Sed an aſcendit, vt non ſit amplius in terra?

P. Sic. Poſtquam enim omnibus perfunctus fuerat, quæ illi à Patre iniuncta fuerant, quæq; in ſalutem noſtram erant, nihil opus erat diutius cum in terris verſari.

M. Quid ex hac aſcenſione boni conſequimur?

P. Duplex eſt fructus. Nam quatenus cœlum ingreſſus eſt Chriſtus noſtro nomine, ſicut in terram noſtra cauſa deſcenderat, aditum illius nobis quoque patefecit: vt iam aperta ſit nobis ianua, quæ propter peccatum antè clauſa erat. Deinde in conſpectu Dei comparet pro nobis interceſſor & patronus.

M. Verùm, an Chriſtus in cœlum ſe recipiendo ſic à nobis receſſit, vt iam nobiſcum eſſe deſierit?

P. Minimè. Contrà enim recepit, ſe nobiſcum fore, vſque ad finem ſeculi. Matth. 28.20.

M. Quòd autem nobiſcum habitat, ídne de corporis præſentia intelligendum?

P. Nõ. Alia enim ratio eſt corporis, quod in cœlum receptum eſt: alia virtutis, quæ vbique eſt diffuſa. Luc.24. 51. Act.1. 11.

M. Quo ſenſu eum dicis ſedere ad Patris dexteram?

P. Hæc verba ſignificant, Patrem illi cœli & terræ imperium contuliſſe: vt omnia gubernet. Matth. 28.18.

M. Quid autem tibi ſignificat Dextera, & quid hæc Seſſio?

P. Similitudo eſt à principibus ſumpta, qui ad dexteram ſuam collocare ſolent, quibus vices ſuas commendant.

M. Non ergo aliud intelligis, quàm quod tradit Paulus: nempe, conſtitutum eſſe Chriſtum caput Eccleſiæ, & ſupra omnes principatus euectum, nomen adeptum eſſe, quod ſit ſupra omne nomen. Ephes.1. 22. Philip. 2.9.

P. Ita vt dicis.

M. Tranſeamus ad alia.

P. Inde venturus eſt ad iudicãdum viuos & mortuos. Quorum verborum ſenſus eſt, palàm è cœlo venturum ad iudicandum orbem: ſicut aſcendere viſus eſt. Act.1. 11.

M. Quum iudicij dies futurus non ſit ante finem ſeculi, quomodo tunc ex hominibus fore aliquos ſuperſtites dicis: quãdoquidem omnibus conſtitutum eſt ſemel mori. Hebr.9. 27. 1.Cor.15. 51. 1.Theſ. 4.17.

P. Hanc quæſtionem ſoluit Paulus, quum eos qui tunc ſupererunt, ſubita mutatione innouatum iri tradit: vt abolita carnis corruptione induant incorruptionem.

M. Tu ergo hanc mutationem, mortis, inſtar illis fore intelligis: quòd primæ naturæ futura ſit abolitio, & alterius nouæ initium.

P. Sic ſentio.

M. An aliquod inde gaudium recipiunt noſtræ conſcientiæ, quòd Chriſtus ſemel futurus ſit mundi iudex?

P. Recipiunt & quidem ſingulare. Certò enim non niſi in ſalutem noſtram venturum ſcimus.

M. Non ergo reformidare nos conuenit hoc iudicium, vt nobis horrorem incutiat.

P. Minimè verò: quando non niſi ad eius iudicis tribunal ſtabimus, qui patronus quoque eſt: quíque nos in fidem clientelámque ſuam ſuſcepit.

M. Veniamus iam ad tertiam partem.

P. Ea eſt de fide in Spiritum ſanctum.

M. Quid verò nobis confert?

P. Nempe huc ſpectat, vt nouerimus, Deum, ſicuti nos per Filium redemit & ſeruauit, ita per Spiritum facere nos huius redemptionis ac ſalutis compotes.

M. Quomodo?

P. Quem-

1.Petr.1.2 1.Ioan.1.7 P. Quemadmodum purgationem habemus in Christi sanguine, sic eo aspergi conscientias nostras necesse est, vt abluantur.

M. Hoc clariori etiamnum expositione indiget.

Rom. 8.11 P. Intelligo Spiritum Dei, dum in cordibus nostris habitat, efficere vt Christi virtutem sentiamus. Nam vt Christi beneficia mente concipiamus, hoc fit Spiritus sancti illuminatione: eius persuasione fit, vt cordibus nostris obsignentur. Ephes.1.13 Denique, solus ipse dat illis in nobis locum. Regenerat nos, facitque vt simus nouæ creaturæ. Proinde, quæcunque nobis offeruntur in Christo dona, ea Spiritus virtute recipimus.

M. Pergamus.

P. Sequitur quarta pars, in qua confitemur nos credere vnam sanctam Ecclesiam Catholicam.

M. Quid est Ecclesia?

P. Corpus ac societas fideliũ, quos Deus ad vitam æternam prædestinauit.

M. Estne hoc etiam caput creditu necessarium.

P. Imò verò: nisi facere velimus otiosam Christi mortem, & pro nihilo ducere quicquid hactenus relatum est. Hic enim vnus est omnium effectus, vt sit Ecclesia.

M. De causa ergo salutis fuisse hactenus tractatum, eiúsque fundamentum ostensum intelligis, quum exponeres, Christi meritis & intercessione, nos fuisse in amorem à Deo receptos: & hanc gratiam, Spiritus virtute in nobis confirmari. Nunc verò explicari horum omniũ effectum, quò certior ex re ipsa fides constet.

P. Ita res habet.

M. Porrò Ecclesiam quo sensu nominas sanctam?

Rom. 8.30 P. Quia scilicet quoscũque elegit Deus, eos iustificat, reformátque in sanctitatem ac vitæ innocentiam, quò in illis reluceat sua Ephes.5.25 gloria. Atque id est quod vult Paulus, quum admonet, Christum, Ecclesiam quam redemit, sanctificasse, vt sit gloriosa puráque ab omni macula.

M. Quid sibi vult epitheton Catholicæ vel Vniuersalis?

Ephe.4.15 1.Cor.12.12 P. Eo docemur, sicut vnum est fidelium omnium caput, ita omnes in vnum corpus coalescere oportere, vt vna sit Ecclesia per totum orbem diffusa: non plures.

M. Quid autem valet illud, quod continuò de sanctorum communione additur?

P. Ad exprimendam clarius, quæ inter Ecclesiæ membra est, vnitatem, hoc positum est. Simul indicatur, quicquid beneficiorum largitur Deus Ecclesiæ, in commune omnium bonum spectare: quum inter se omnes communionem habeant.

M. Verùm, éstne hæc quam Ecclesiæ tribuis, sanctitas, iam perfecta?

P. Nondum: quãdiu scilicet in hoc mundo militat. Laborat enim semper infirmitatibus: nec vnquam vitiorum reliquiis penitus purgabitur, donec Christo, suo capiti, à quo sanctificatur, ad plenum adhæreat.

M. Potéstne autem hæc Ecclesia aliter cognosci, quàm quum fide creditur?

P. Est quidem & visibilis Dei Ecclesia, quam nobis certis indiciis notísque descripsit: sed hìc propriè de eorum congregatione agitur, quos arcana sua electione adoptauit in salutem. Ea autem nec cernitur perpetuò oculis, nec signis dignoscitur.

M. Quid deinde sequitur?

P. Credo remissionem peccatorum.

M. Quid tibi remissionis verbum significat?

P. Deum gratuita sua bonitate ignoscere ac condonare peccata fidelibus, ne in iudicium vocentur, aut exigatur de illis pœna.

M. Hinc sequitur, nos satisfactionibus propriis nequaquam promereri quam à Domino peccatorum veniam obtinemus.

P. Verum. Vnus enim Christus pœnam soluendo, satisfactione defunctus est. Quantum ad nos, nihil nobis compensationis suppetit, quod Deo afferamus: sed ex mera eius liberalitate, gratuitum hoc beneficium recipimus.

M. Cur peccatorum remissionem subnectis Ecclesiæ?

P. Quia eam nemo consequitur, quin & coadunatus fuerit antè populo Dei: & vnitatem cum Christi corpore perseuerãter ad finem vsque colat: eóque modo testatum faciat: verum se esse Ecclesiæ membrum.

M. Hac ratione constituis, extra Ecclesiam non nisi damnationem & exitium esse.

P. Omnino. Qui enim discessionem faciunt à Christi corpore, factionibúsque scindunt eius vnitatem, iis spes omnis salutis præcisa est, quantisper maneant in eiusmodi dissidio.

M. Recita quod superest.

P. Credo resurrectionem carnis, & vitam æternam.

M. Quorsum hoc caput in fidei confessione ponitur?

P. Vt admoneamur, nõ esse sitam in terra nostram felicitatem. Cuius cognitionis duplex est vtilitas ac vsus. Inde primùm docemur, ita hunc mundum nobis incolendum esse, tanquam inquilinis, vt de migratione assiduè cogitemus, nec corda nostra sinamus implicari cogitationibus terrenis. Deinde, vtcunque adhuc nos lateat, & ab oculis nostris absconditus sit fructus gratiæ in Christo nobis collatę, ne propterea despondeamus animos: sed patienter sustineamus vsque ad diem reuelationis.

M. Quæ porrò huius resurrectionis erit series?

P. Qui antè mortui fuerint, recipient sua corpora, eadem scilicet quę gestarunt: sed

1.Cor.15. 45 prædita noua qualitate, hoc est,non amplius obnoxia morti nec corruptioni. Qui autem tunc erunt superstites, eos subita mutatione Deus mirabiliter excitabit.

M. Sed eritne piorum simul & impiorum communis?

P. Vna omnium erit resurrectio:sed cōditio diuersa. Alij enim in salutem ac beatitudinem resurgent: alij in mortem & extremam miseriam.

Mat.25. 53 M. Cur ergo sola hîc vita ęterna commemoratur: inferorum nulla mentio?

Ioan.5. 29 P. Quoniam nihil hîc,nisi quod ad consolationem piarum mentium faciat,habetur: ideo recensentur tantummodo præmia, quæ seruis suis Dominus præparauit. Itaque, non additur,quę sors impios maneat,quos scimus à regno Dei alienos esse.

M. Ex quo fundamentum tenemus, cui inniti fides debet,inde elicere veræ fidei definitionem promptum erit.

P. Ita est. Sic autem definire licet, vt dicamus certam esse ac stabilem cognitionem paternæ erga nos Dei beneuolētiæ, sicut per Euangelium Patrem se nobis, Christi beneficio,ac Seruatorem fore testatur.

M. Eámne concipimus à nobis,an à Deo recipimus?

P. Docet Scriptura, singulare esse Dei donum:& experientia id confirmat.

M. Quam mihi experientiam dicis?

P. Nempe,rudior est mens nostra,quàm vt capere spiritualem Dei sapientiam queat, quæ nobis per fidem reuelatur: & corda nostra propensiora sunt, vel ad diffidentiam,vel ad peruersam nostri & creaturarum cōfidentiam,quàm vt in Deo, suopte motu acquiescant. Verùm, Spiritus sanctus illuminatione sua capaces nos intelligendi facit ea, quæ captum nostrum longè alioqui excederent: nósque ad certam persuasionem format, salutis promissiones cordibus nostris obsignando.

M. Quid nobis boni oritur ex hac fide: quum semel eam assequuti sumus?

P. Iustificat nos coram Deo:& hac iustitia hæredes nos vitæ æternæ facit.

M. Quid? annon bonis operibus iustificantur homines, quum sanctè & innocenter viuendo, approbare se Deo student?

P. Si quisquam vsque adeò perfectus inueniretur, meritò censeri iustus posset: verùm, quum omnes simus peccatores, multis modis rei coram Deo,aliunde quęrenda nobis est dignitas,quæ nos illi conciliet.

M. Verùm,itáne sordent,& adeò nullius pretij sunt omnia hominū opera, vt gratiam coram Deo promereri nequeant?

P. Principiò,quæcunque à nobis manāt, vt nostra propriè dicantur, vitiosa sunt: ac

Matt.7. 18 proinde nihil possunt,quàm Deo displicere, & ab eo reiici.

M. Dicis ergo, antequam renati simus, reformatíq; Dei spiritu,nihil posse nos quàm peccare:quemadmodum arbor mala non nisi malos fructus profert.

P. Prorsus ita est. Nam qualemcunque speciem habeant in oculis hominum, mala sunt nihilominus, quandiu cor prauum est, quod præcipuè Deus intuetur.

M. Hinc constituis, non posse nos vllis meritis Deum pręuenire,aut prouocare eius beneficentiam.Quin potius quicquid tentemus aut aggrediamur operum,iræ ac damnationi eius subiacere.

P. Sic sentio. Itaque mera sua misericordia, nullóque operū respectu nos gratis amplectitur in Christo, acceptósque habet, illius iustitiam nobis acceptam ferendo, acsi nostra esset: peccata verò nostra nobis non imputando. Tit.3.5.

M. Qualiter ergo dicis iustificari nos fide?

P. Quoniam dum certa cordis fiducia amplectimur Euāgelij promissiones, huius, quā dico, iustitiæ possessionem quodammodo adipiscimur.

M. Hoc ergo vis: iustitiam, vt nobis per Euangelium offertur à Deo, ita fide à nobis recipi.

P. Sic est.

M. Verùm,ex quo nos semel amplexus est Deus,ánnon illi accepta sunt opera,quæ Spiritu sancto nos dirigente facimus?

P. Placent illi,non propriæ tamen dignitatis merito, sed quatenus suo fauore liberaliter ea dignatur.

M. Atquì,quum à Spiritu sancto prodeāt, ánnon fauorem promerentur?

P. At nonnihil semper inquinamenti ex infirmitate carnis admixtum est, quo vitiantur.

M. Vnde igitur, aut qua ratione fiet, vt Deo placeant?

P. Sola est fides, quæ gratiam illis conciliet: quum huic fiduciæ certò innitimur, non ventura esse ad calculum summi iuris, quòd Deus ad seueritatis suæ regulam exigere ipsa nolit: sed obtectis eorum vitiis, & sordibus, Christi puritate consepultis, eo loco habeat, acsi perfecta essent & absoluta.

M. Verum,an inde colligemus, operibus iustificari hominem Christianum postquam à Deo vocatus est: aut operum merito consequi,vt à Deo diligatur: cuius dilectio vita æterna nobis est.

P. Nequaquam. Quin potius teneamus quod scriptum est, neminem mortalium iustificari coram Deo posse: atque ideo deprecemur,ne in iudicium nobiscum intret. Ps.143.2

M. Non tamen bona fidelium opera inutilia esse propterea iudicabimus.

P. Minimè verò. Neque enim frustra mercedem illis Deus, tū in hoc mundo, tum in futura vita pollicetur. Verùm ex gratuito Dei amore, tanquam ex fonte, emergit

git hæc merces: quia nos scilicet primùm amplectitur in filios: deinde, consepulta vitiorum nostrorum memoria, quæ ex nobis prodeunt, fauore prosequitur.

M. Sed anne sic à bonis operibus separari hæc iustitia potest, vt qui hanc habet, illis careat?

P. Fieri hoc nequit. Nam quum recipiamus fide Christum, qualem se nobis offert: ipse verò non liberationem tantùm nobis à morte & reconciliationem cum Deo promittat, sed Spiritus sancti simul gratiam, qua in vitæ nouitatem regeneremur: hæc coniungi necesse est, ne Christum à seipso distrahamus.

M. Hinc sequitur, fidem esse radicem ex qua nascantur omnia bona opera: tātū abest, vt ab eorum studio nos reuocet.

P. Omnino sic est: ac perinde tota Euangelij doctrina duobus his membris continetur: Fide & pœnitentia.

M. Quid est pœnitentia?

P. Displicentia odiúmque peccati, & amor iustitiæ, ex Dei timore profecta, quę nos ad abnegationem vsque nostri, carnisque mortificationem adducant, vt Spiritu Dei regendos nos tradamus, ac omnes vitæ nostræ actiones ad diuinæ voluntatis obsequium comparemus.

M. Hoc verò secundum membrum fuit in diuisione quam initio posuimus, quum tu rationem ostenderes ritè colendi Dei.

P. Verum: ac simul additum fuit, veram hanc ac legitimam esse regulam colendi Dei, vt eius voluntati obsequamur.

M. Quî sic?

P. Quoniam is demum illi probatur cultus, non quem confingere nobis libuerit: sed quem suo ipse arbitrio præscripserit.

M. Quam autem viuendi regulam nobis posuit?

DE LEGE,

id est, decem præceptis Dei.

P. Legem suam.

M. Quid ea continet?

P. Duabus partibus constat: quarum prior quatuor habet præcepta: altera sex. Ita decem omnino præceptis constat tota lex.

M. Quis huius diuisionis est author?

Exo.24.12. & 32.15, & 34.1. Deut.4.13. & 10.4. P. Deus ipse, qui in duas tabulas descriptam Moysi tradidit, & sæpe testatus est redigi in decem verba.

M. Argumentum prioris tabulæ quale est?

P. De pietatis erga Deum officiis.

M. Secundæ verò?

P. Qualiter sit agendum cum hominibus: & quid illis debeamus.

Exod.20.2. Deuter.5.6. M. Recita præceptum vel caput primum.

P. Audiui Israel: Ego sum Iehoua Deus tuus, qui te eduxi ex terra Ægypti, è domo seruitutis: non habebis deos alienos coram me.

M. Nunc sensum verborum expone.

P. Initio quadam veluti præfatione vtitur in totam Legem. Nam quum Iehouam se nominat, ius sibi vindicat & authoritatem iubendi. Deinde, quò legi suæ gratiam apud nos conciliet, addit, se Deum esse nostrum. Perinde enim valent hæc verba, acsi Seruatorem nostrum se vocaret. Hoc autem beneficio quum nos dignetur, par est, vt nos illi vicissim exhibeamus in populum obsequentem.

M. Verùm, quod continuò de liberatione subiicit, & fracto iugo seruitutis Ægyptiacæ, ánnon ad Israeliticum populum, & eum quidem solum, peculiariter spectat?

P. Fateor quoad opus; verùm, est alterum liberationis genus, quod ad omnes peræquè homines pertinet. Nos enim omnes ex spirituali peccati seruitute, & diaboli tyrannide asseruit.

M. Cur eius rei meminit, cùm in Legem suam præfari vellet?

P. Vt nos commonefaciat, summæ ingratitudinis reos fore, nisi totos illi nos in obsequium addixerimus.

M. Quid autem hoc primo capite exigit?

P. Vt suum illi soli honorem in solidum afferamus; neque vllam eius partem transferamus aliò.

M. Quis honor illius est proprius, quem aliò transscribere sit nefas?

P. Eum adorare, collocare in ipso nostrã fiduciam, inuocare ipsum, illi denique omnia deferre, quæ in eius maiestatem competunt.

M. Quorsum hæc particula adiecta est, Coram facie mea?

P. Cùm nihil tam reconditum sit, quòd eum lateat: sitq; occultarum cogitationum cognitor ac iudex: significat, non externæ modò confessionis honorem requirere: sed veram quoque pietatem cordis.

M. Transeamus ad secundum caput.

P. Non sculpes tibi simulacrum, neque imaginem vllam effinges eorum quæ aut in cœlo sunt sursum, aut deorsum in terra, aut in aquis sub terra. Non adorabis ea neque coles.

M. Prohibétne in totum, ne aliquæ pingantur aut sculpantur imagines?

P. Non, sed duo tātùm hîc vetat, ne quas faciamus imagines, vel Dei effingendi, vel adorandi causa.

M. Cur Deum non licet visibili figura exprimere? Deuter.4.15.

P. Quia nihil inter eum, qui Spiritus est Act.17.29. æternus, ac incomprehensibilis, & corporeã, Rom.1.23. corruptibilem, mortuámque figuram simile est.

M. Iniuriam ergo fieri censes eius maiestati, cùm in hunc modum repræsentatur.

P. Sic sentio.

M. Quænam hic adorationis species dãnatur?

P. Quum ad statuam vel imaginem nos conuertimus precaturi, coram ea nos prosternimus: genuum flexione, aut aliis signis exhibemus illi honorem, acsi Deus illic se nobis repræsentaret.

M. Non ergo quamlibet simpliciter picturam vel sculpturam his verbis damnari intelligendum est: sed tantùm imagines prohibemur facere in hunc finem, vt in illis Deũ vel quæramus, vel colamus: siue, quod idem est, eas colamus in Dei honorem: aut quoquo modo illis ad superstitionem & idololatriam abutamur.

P. Verum.

M. Nunc in quem finem caput hoc referemus?

P. Quemadmodum superiore vnum se esse denuntiauit quem coli oporteat & adorari: ita nunc quæ recta sit adorationis forma ostendit, quo nos ab omni superstitione, aliisque vitiosis & carnalibus figmentis reuocet.

M. Pergamus.

P. Sanctionem adiungit. se Iehouam esse Deum nostrum, fortem, zelotypum, qui vindicet iniquitatem patrum in filios, vsque in tertiam & quartam generationem, eorum qui se oderint.

M. Cur mentionem fortitudinis suæ facit?

P. Eo significat, se ad gloriam suam vindicandam satis habere potentiæ.

M. Quid zelotypiæ vocabulo indicat?

P. Æqualem aut socium ferre non posse. Nam vt se nobis, pro infinita sua bonitate, donauit, ita nos vult esse prorsus suos. Atque hæc animarum nostrarum est castitas, illi dicatas esse, & penitus adhærere: sicut rursum adulterio pollui dicuntur, dum ab eo ad superstitionem deflectunt.

M. Quo sensu hoc dictum est, Vlcisci patrum iniquitatem in filios?

P. Quò plus nobis incutiat terroris, non tantùm de iis qui offenderint, pœnas sumpturum se minatur: sed eorum quoque sobolem fore maledictam.

M. Atqui an hoc Dei æquitati consentaneum est, quemque punire propter alterius noxam?

P. Si qualis sit humani generis conditio, reputamus, soluta est quæstio. Natura enim maledictioni obnoxij sumus omnes: nec est quòd de Deo cõqueramur, quum in hac sorte nos relinquit. Iam verò, sicut suam erga pios dilectionem, eorum posteritati benedicendo demonstrat: ita suam aduersus impios vindictam, eorum filios hac benedictione priuando, exequitur.

M. Perge.

P. Quò nos amabili etiam suauitate alliciat, misericordia vsurum se promittit erga omnes, qui se diligunt, suáque mandata obseruant, in mille generationes.

M. Intelligítne pij hominis innocentiam, posteris omnibus, quamuis impiis, saluti fore?

P. Nequaquam: sed hoc modo, suam benignitatem eò vsque se effusurum erga fideles, vt in eorum gratiam, eorum quoque se liberis benignum exhibeat: non tantùm res eorum prosperãdo, quoad præsentem vitam: sed animas quoque ipsorum sanctificando, quò in grege suo censeantur.

M. Atqui hoc perpetuum non esse apparet.

P. Fateor. Quemadmodum enim liberum hoc sibi retinet, vt misericordem se, cùm libuerit, impiorum liberis exhibeat: ita suam gratiam non adeò astrinxit fidelium liberis, qui pro suo arbitrio repudiet ex illis quos visum fuerit: sic tamen id temperat, vt promissionem hanc non vanam esse nec fallacem constet. *Rom.9.*

M. Cur mille hîc generationes: in pœnæ verò damnatione tres duntaxat aut quatuor nominat?

P. Quò significet, se ad humanitatem magis & beneficentiam, quàm ad seueritatem propensum esse. Sicut etiam alibi testatur, quum se ad ignoscendum facilem esse dicit, tardum verò ad iram. *Exod. 34.6. Psalm. 103.8, & 145.8.*

M. Iam ad tertium.

P. Non vsurpabis nomen Iehouæ Dei tui frustra.

M. Quis sensus?

P. Vetat ne Dei nomine abutamur, non peierando tantùm, sed præter necessitatem iurando.

M. Estne aliquis nominis Dei vsus legitimus in iureiurando?

P. Imò verò: cùm adhibetur ex iusta causa. Primùm, afferendæ veritati: deinde, cùm eius momenti est negotium, vt iurare par sit, ad mutuam inter homines tuendam charitatem & concordiam.

M. Verùm, ánnon longius spectat, quàm ad cohibenda iuramenta, quibus profanatur Dei nomen, aut imminuitur eius honos?

P. Proposita vna specie, in vniuersum nos admonet, ne vnquam in medium à nobis proferatur Dei nomen, nisi cum timore ac reuerentia, & in eum finem, vt gloriosum appareat. Nam quum sit sacrosanctum, cauere debemus omnibus modis, ne aut ipsum contemptui habere videamur, aut aliis occasionem contemnendi præbeamus.

M. Quomodo hoc fiet?

P. Si de Deo, eiúsque operibus non aliter cogitemus aut loquamur, quàm in eius honorem.

M. Quid sequitur?

P. Sanctio, qua non fore innocentem denuntiat, qui nomen suũ in vanũ vsurpauerit.

M. Cùm

M. Cùm alibi pronunciet, se in Legis suæ transgressores vindicaturum, quid hic amplius continetur?

P. Eo voluit indicare, quanti nominis sui gloriam faciat: quò eius studiosiores simus, dum videmus paratam fore vltionem, si quis eam profanauerit.

M. Veniamus ad quartum præceptum.

P. Recordare diem sabbati, vt eum sanctifices. Sex diebus operaberis, & facies omne opus tuum: septimus verò, sabbatum est Domini Dei tui. Non facies in eo vllum opus, nec seruus tuus, nec ancilla, neque bos, neque asinus, neque inquilinus qui habitat intra portas tuas. Nam sex diebus perfecit Deus cœlum, & terram, & mare, & quicquid in illis continetur: septimo quieuit. Itaque benedixit diei sabbati, & eum sanctum sibi segregauit.

M. Iubétne sex diebus laborare, vt septimo quiescamus?

P. Non simpliciter: verùm sex dies hominum laboribus permittens, septimum excipit, vt quieti destinetur.

M. An quemuis laborē nobis interdicit?

P. Hoc præceptum separatam & peculiarem habet rationem. Siquidem quietis obseruatio, pars est veterū ceremoniarum: itaque, Christi aduentu abrogata fuit.

M. Dicísne præceptum hoc ad Iudæos propriè spectare, ideóque temporarium duntaxat fuisse?

P. Nempe: quatenus ceremoniale est.

M. Quid ergo? subéstne aliquid præter ceremoniam?

P. Tribus ex causis datum fuit.

M. Cedo mihi eas.

P. Ad spiritualem quietem figurandam: ad conseruationem politiæ Ecclesiasticæ: ad seruorum subleuationem.

M. Quid per spiritualem quietem intelligis?

P. Dū à propriis operibus feriamur: quò Deus in nobis sua opera peragat.

M. Quæ porrò feriendi ratio?

P. Si carnem nostram crucifigimus: hoc est, renunciamus nostro ingenio, vt Dei spiritu gubernemur.

M. An id septimo quoq; die fieri satis est?

P. Imò continenter. Nam ex quo semel cœperimus, pergendum est toto vitæ cursu.

M. Cur ergo eius significationi destinatur certus dies?

P. Nihil necesse est per omnia congruere veritatem cum figura, modò conueniat, quātum satis est ad rationem figurandi.

M. Cur tamen septimus potius dies præscribitur, quàm alius quilibet?

P. Numerus hic perfectionē in Scriptura designat. Itaque ad notandam perpetuitatem aptus est. Simul indicat, spiritualem hanc quietem inchoari duntaxat in hac vita, nec antè perfectam fore, donec è mundo migremus.

M. Verùm, quid hoc sibi vult, quòd suo nos exemplo ad quiescendum hortatur Dominus?

P. Cùm mundi creationi finem intra sex dies imposuisset, septimum operum suorum considerationi dicauit. Ad id quò nos acrius stimulet, suum nobis exemplum proponit. Nihil enim magis expetendum, quàm vt nos ad eius imaginem formemur.

M. Verùm, cōtinuáne esse debet operum Dei meditatio, an ex septenis quibúsque diebus vnum illi destinari sufficit?

P. Exerceri quidem nos quotidie in ea decet: verùm, imbecillitatis nostrę causa, dies vnus peculiariter statuitur. Atque hæc politia est, quam dixi.

M. Quis igitur eo die seruandus est ordo?

P. Vt populus ad audiendam Christi doctrinam, ad frequentandas publicas preces, ad edendam fidei suæ professionē conueniat.

M. Nunc expone quod dixisti, Dominum hoc præcepto seruorum quoque subleuationi prospicere voluisse.

P. Vt eis qui sub aliena potestate sunt, aliquid laxamenti detur. Quinetiam hoc ad retinēdam communem politiam valet. Nam vbi dies vnus quieti assignatur, ita se quisque ad laborandum in reliquum temporis assuefacit.

M. Videamus iam, quatenus ad nos spectet hoc mandatum.

P. Quod ad ceremoniam, cùm in Christo extiterit eius veritas, abrogatā esse dico. *Colos. 2. 17*

M. Quomodo?

P. Nempe, quia mortis eius virtute vetus homo noster crucifigitur, nósque excitamur in vitæ nouitatem. *Rom. 6. 6*

M. Quid ergo ex præcepto nobis restat?

P. Ne sancta instituta, quæ ad spiritualē Ecclesiæ politiam faciunt, negligamus: præsertim verò, vt sacros conuentus ad audiendum Dei sermonem, ad mysteria celebranda, ad solennes preces, sicut erunt ordinati, frequentemus.

M. Atqui, nihílne amplius figura nobis conducit?

P. Imò verò. Ad suam enim veritatem reuocanda est. Vt scilicet insiti in Christi corpus, factíque eius membra, desinamus à propriis operibus, atque ita Dei gubernationi nos resignemus.

M. Transeamus ad secundam Tabulam.

P. Eius initium est, Honora patrem.

M. Quid tibi significat hîc vox Honoris?

P. Vt cum modestia & humilitate morigeri sint & obsequentes filij parentibus, vt eos reuerenter colant: vt iuuent in necessitate, suásque illis operas impendat. His enim tribus membris continetur qui debetur parentibus honor.

M. Perge modò.

P. Adiicitur mādato promissio: vt proro-

gentur dies tui super terram, quam daturus est tibi Dominus Deus tuus.

M. Quis sensus?

P. Diu beneficio Dei victuros, qui debitum parentibus honorem præstiterint.

M. Cùm tot ærumnis referta sit hæc vita: cur beneficij loco, longam eius durationem nobis pollicetur Deus?

P. Quantiscunque miseriis sit obnoxia: Dei tamen benedictio est erga fideles, vel hac vna de causa, quòd paterni eius fauoris argumentum est, dum eos hîc alit & conseruat.

M. Sequitúrne è conuerso eum qui citò & ante iustam ætatem ex hoc mundo eripitur, à Deo maledictum esse?

P. Minimè. Quin potiùs accidit interdum, vt quò quisque magis diligitur à Deo, eò citius recipiatur ex hac vita.

M. Atqui, sic agendo, qualiter promissioni suæ satisfacit?

P. Quicquid nobis terrestrium bonorum Deus promittit, sub hac conditione accipere conuenit: quatenus in bonum animæ nostræ, salutémque expedit. Esset enim ordo valde præposterus, nisi semper antecederet animæ ratio.

M. Quid de iis qui parẽtibus fuerint contumaces?

P. Non in extremo tantùm iudicio punientur: sed hîc quoque in eorum corpora Deus vindicabit, aut hinc omnes tollendo in medio ætatis flore, aut ignominioso mortis genere plectendo, aut aliis modis.

M. Verùm, ánnon de terra Chanaan nominatim promissio loquitur?

P. Sic est, quantum ad Israelitas spectat: at nobis hoc verbum latius patet, ac extendi debet. Quamcunque enim regionem incolamus, cùm Domini sit totus orbis, eam nobis assignat possidendam. *Psal. 24. 1, & 85. 5, & 115. 16*

M. Nihílne amplius restat de præcepto?

P. Quanquam non nisi de patre & matre verba sonant, intelligẽdi sunt tamen omnes qui nobis præsunt: quando eadem ipsorum est ratio.

M. Quænam illa?

P. Nempe, quia Dominus eos in superiorem honoris gradum extulerit. Nulla enim est vel parentum, vel principum, vel præfectorum quorumlibet authoritas, nullum imperiũ, nullus honor, nisi ex Dei decreto: quia mundum sic illi placet ordinare.

M. Recita sextum.

P. Non occides.

M. Nihílne aliud vetat, quàm cædes perpetrare?

P. Imò verò. Nã cùm hîc loquatur Deus, non externis tantùm operibus legem dicit: sed animi etiam affectibus, adeóque his potissimum.

M. Videris subindicare, genus esse quodam arcanæ cædis, à quo hîc nos Deus reuocat.

P. Sic est. Ira enim & odium, & quæuis nocendi cupiditas, cædes coram Deo censetur.

M. Satísne defuncti sumus, si neminem persequamur odio?

P. Nequaquam. Siquidem Dominus odium damnando, & nos arcendo à quauis nexa, qua proximus noster lædatur, simul hoc se exigere ostendit, vt omnes mortales ex animo diligamus, ac fideliter ipsis tuendis cõseruandísque studeamus.

M. Iam ad septimum.

P. Non mœchaberis.

M. Expone quæ sit summa.

P. Scortationem quamlibet maledictam esse coram Deo. Proinde, nisi iram Dei velimus in nos prouocare, ab illa esse diligenter abstinendum.

M. Nihílne præterea requirit?

P. Respicienda semper est natura Legislatoris: quem diximus, non externo modò operi immorari, sed animi potius affectibus esse intentum.

M. Quid ergo plus comprehendit?

P. Ex quo tum corpora nostra, tum animæ templa sunt Spiritus sancti, vt castam vtrisque puritatem præstemus: ac proinde nõ externi tantùm flagitij abstinentia pudici simus: sed etiam corde, verbis, gestu denique corporis & actione. Denique corpus ab omni lasciuia purum sit, animus ab omni libidine: vt nulla pars nostri, impudicitiæ sordibus sit inquinata. *1. Cor. 3. 16, & 6. 19. 2. Cor. 6. 16.*

M. Veniamus ad octauum.

P. Non furaberis.

M. Eáne tantùm furta prohibet, quæ humanis legibus puniuntur, an longius procedit?

P. Malas omne genus fraudandi circunueniendíque artes, quibus aliena bona aucupamur, sub furti nomine complectitur. Hîc ergo vetamur, tum violenter inuolare in bona proximorum, tum per vafriciem & dolum illis manum iniicere, tum aliis quibuscunque obliquis rationibus ad illa occupanda conari.

M. Satísne est manus abstinere à maleficio: an cupiditas etiam hîc damnatur?

P. Huc semper est redeundum: quum spiritualis sit Legislator, non externa tantùm furta coercere eum velle, sed omnia simul & consilia & studia, quæ aliis omnino incommodent: atque ipsam in primis cupiditatem: ne ditescere cum iactura fratrum expetamus.

M. Quid ergo agendum est, vt præcepto pareamus?

P. Danda est opera, vt suum cuique saluum sit.

M. Nonum præceptum quod est?

P. Non eris aduersus proximum tuum testis mendax.

M. Pro-

M. Prohibétne peierare in foro duntaxat: an in vniuersum mentiri aduersus proximos?

P. Sub specie vna comprehéditur doctrina generalis, ne falsò proximum calumniemur: néve maledicentia nostra & obtrectationibus lædamus eius famam, aut aliquam illi noxam afferamus in suis bonis.

M. Cur autem nominatim exprimit publica periuria?

P. Quò maiorem nobis huius vitij horrorem incutiat. Innuit enim, si quis maledicentiæ & calumniis assueuerit: inde ad periuria procliuem fore lapsum, si occasio data fuerit proximi infamandi.

M. Vúltne à maledicendo tantùm nos arcere, an etiam à malis suspicionibus sinistrísque & iniquis iudiciis?

P. Vtrunque, secundum rationem antè adductam, hîc damnat. Nam quod agere coram hominibus malum est, malum est coram Deo etiam velle.

M. Ergo quid in summa velit, expone.

P. Ne ad malè sentiendum de proximis, néve ad eos infamandos propensi simus, vetat: quin potius, hac nos æquitate & humanitate præditos esse iubet, vt de illis, quantum veritas patitur, bene sentiamus, suámque eis existimationem integram tueri studeamus.

M. Recita vltimum.

P. Non concupisces domum proximi tui: non concupisces vxorem proximi tui: non seruum, non ancillam, non bouem, non asinum, nec quicquam aliud quod ipsius sit.

M. Quum spiritualis sit tota Lex, sicut etiam antè toties dixisti: nec tantùm coercendis externis operibus, sed corrigendis etiam animi affectibus posita sint superiora præcepta, quid hîc amplius additur?

P. Reliquis præceptis voluntates atque affectus regere & moderari voluit Dominus: hic verò etiam cogitationibus, quæ nonnullam cupiditatem secum trahunt, neque tamen perueniunt ad statam vsque deliberationem, legem imponit.

M. Dicísne minimas quasque cupiditates, quæ fidelibus obrepant, & ipsis veniant in mentem, peccata esse, etiam si resistant potius quàm assentiantur?

P. Cõstat certè, prauas omnes cogitationes, etiam si non accedat consensus, ex naturæ nostræ vitio prodire. Verùm, hoc tantùm dico, dámnari hoc præcepto vitiosos cupiditates, quæ ita cor hominis titillant ac sollicitant, vt tamen non pertrahant ad firmam deliberatámque voluntatem.

M. Hactenus ergo malos quidem affectus, quibus acquiescunt homines, & subigendos se permittunt, prohibitos fuisse intelligis: nunc verò tam exactam integritatem à nobis requiri, vt nullam peruersam cupiditatẽ corda nostra admittant, qua ad peccatum stimulentur.

P. Sic est.

M. Licétne iam breue totius Legis compendium colligere?

P. Maximè: siquidem eam in duo capita redigamus. Prius est: vt eum amemus ex toto corde, ex tota anima, ex totis viribus. Alterum: vt proximos diligamus perinde ac nosmetipsos.

M. Quid sub Dei amore continetur?

P. Amare ipsum, sicuti Deum amare decet: nempe, vt simul & Dominus, & Pater & Seruator agnoscatur. Itaq; Dei amori adiuncta est eius reuerentia, voluntas illi obsequẽdi, fiducia, quæ in ipso collocanda est.

M. Quid per totum cor, totam animam, & totas vires intelligis?

P. Eam zeli vehementiam, vt nullis prorsus cogitationibus, nullis desideriis, nullis studiis sit in nobis locus, quæ huic amori aduersentur.

M. Quis secundi capitis est sensus?

P. Quemadmodum naturâ adeò propensi ad nos amandos sumus, vt hic affectus alios omnes superet: ita proximorum charitatem sic regnare in nobis decet, vt nos omni ex parte gubernet, sitque omnium & consiliorum & operum regula.

M. Quid proximi tibi nomen significat?

P. Non cognatos modò, & amicos, aut qui aliqua nobiscum necessitudine sunt coniũcti: sed etiam eos qui nobis incogniti sunt, adeóque inimicos.

M. Quid autem illi coniunctionis nobiscum habent?

P. Nimirum coniuncti sunt eo vinculo, quo vniuersum hominum genus Deus simul colligauit. Est autem id sacrosanctum & inuiolabile, quod nullius prauitate aboleri potest.

M. Dicis igitur, si nos quispiam oderit, esse hoc eius proprium: manere nihilominus ipsum nobis proximum: eóque loco à nobis habendum esse: quia stet inuiolabilis Dei ordo, quo hæc inter nos coniunctio sancita est.

P. Sic est.

M. Quum formam Dei ritè colendi Lex ostendat: nónne prorsus secundum eius præscriptum viuendum est?

P. Verum id quidem est. Atquí ea imbecillitate laborant omnes, vt nemo quod debet, omni ex parte impleat.

M. Cur ergo eam à nobis perfectionem exegit Deus, quæ sit facultate nostra superior?

P. Nihil exigit, cui præstando non simus obstricti. Cæterùm, modò ad eam, quæ hîc præscribitur, viuendi formam enitamur, etiamsi procul absimus à scopo, hoc est à perfectione, Dominus, quod deest, nobis ignoscit.

M. De hominibúsne vniuersis in genere loqueris, an de fidelibus duntaxat?

P. Qui Dei Spiritu nondum est regenitus, ne ad minimum quidem Legis apicem inchoandum erit idoneus. Præterea, si quem demus inueniri, qui aliqua ex parte Legi obtemperet, non tamen ideò coram Deo defun-
Deuter. 27.26 Gal.3. 10 ctum iudicauimus. Nam maledictos pronũtiat omnes, qui non omnia impleuerint, quæ in ea continentur.

M. Hinc statuendum est, sicuti duo sunt hominum genera, ita duplex esse Legis officium.

P. Omnino. Nam apud incredulos nihil aliud efficit, nisi quòd excusationem illis omnem præcludit coram Deo. Atque id est
Rom.1. 32 2.Cor.3. 6 quod significat Paulus, quum eam vocat ministerium mortis & damnationis. Erga fideles longè alium vsum habet.

M. Quem?

Rom.3. 20 Gal.2. 16, & 3. 11, & 4.5 P. Principiò, dum iustitiam operibus cõsequi se non posse ex ea discunt, ad humilitatem hoc modo erudiuntur: quæ vera est ad quærendam in Christo salutem præparatio. Deinde quatenus plus multò exigit ab ipsis, quàm sint præstando, eos ad petẽdam à Domino virtutem sollicitat, simúlque perpetui reatus commonefacit, ne superbire audeant. Postremò, fræni instar illis est, quò in Dei timore retineantur.

M. Tametsi ergo in hac terrena peregrinatione Legi nunquam satisfacimus, non tamen hoc superuacuum esse cẽsebimus, quòd tam exactam à nobis perfectionem flagitet. Scopũ enim ad quem nos collimare, & metã ad quam nos eniti conuenit, demonstrat: vt quisque nostrûm pro modo collatæ sibi gratiæ, ad summam rectitudinem vitam suam componere, & maiores subinde progressus facere, assiduo studio conetur.

P. Sic sentio.

M. An non perfectam in Lege omnis iustitiæ regulam habemus?

P. Equidẽ adeò, vt nihil velit aliud Deus à nobis, nisi vt eam sequamur: rursum verò, irritum habeat ac repudiet, quicquid præter eius præscriptum suscipimus. Neque enim aliud sacrificium acceptum habet, quàm obedientiam.

1.Sam. 15.22 Ierem. 7.22 M. Quorsum igitur tot admonitiones, pręcepta, exhortationes, quibus passim vtuntur tum Prophetæ tum Apostoli?

P. Nihil quàm meræ Legis expositiones sunt, quæ ad Legis obedientiam nos manu ducunt, potius quàm ab ea abducant.

M. Atqui de priuata cuiusque vocatione nihil præcipit.

P. Quũm reddere cuique quod suum est, iubet, inde colligere promptum est, quæ sint priuatim in ordine suo vitæque genere cuiusque partes. Et extant passim in Scriptura, quemadmodum dictum est, sparsæ singulorum præceptorum expositiones. Nam quòd hîc Dominus summatim complexus est paucis verbis, alibi fusius & plenius exequitur.

DE ORATIONE.

M. Qvum de secunda parte diuini cultus, quæ in obsequiis obedientiáq; sita est, satis disputatum fuerit, iam de tertia parte disseramus.

P. Diximus inuocationem esse, quum ad ipsum in quauis necessitate confugimus.

M. Eúmne solum censes inuocandũ esse?

P. Omnino. Id enim exigit, tãquam proprium numinis sui cultum.

M. Si ita res habet, quónam licebit modo homines ad opem nobis ferendam implorare?

P. Magnum verò inter hæc duo discrimen est: Deum enim quum inuocamus, testamur nihil nos aliunde boni expectare, nec alibi nos collocare totum nostrum præsidium: interea tamen auxilia, quoad nobis permittit, facultatémque illis nos adiuuandi contulit, quærimus.

M. Quòd ergo ad hominum opem fidémque confugimus, nihil obstare dicis, quominus vnum inuocemus Deum, quum fiducia in eos nostra minimè recumbat: nec aliter imploremus ipsos, nisi quia benefaciẽdi facultate eos instruendo, beneficentiæ suæ ministros nobis quodammodo destinauit Deus, quorum per manus adiuuare nos & quę apud illos deposuit subsidia, erogare nobis velit.

P. Sic sentio. Ac proinde quicquid ab illis beneficiorum percipimus, Deo acceptum referre cõuenit: sicuti re vera vnus ipse illa omnia nobis eorum ministerio largetur.

M. Verùm, ánnon hominibus tamen, quoties aliquid in nos officij contulerunt, habenda est gratia? Id enim ipsa naturæ æquitas, & lex humanitatis dictat.

P. Habenda prorsus, vel ob vnam hanc causam, quòd hoc ipsos honore dignatur Deus, vt quæ ex liberalitatis suæ fonte inexhausto fluunt bona, per eorum manus, tanquam per riuos ad nos deriuet. Hac enim ratione nos illis obstringit, atque idipsum vult nos agnoscere. Itaque qui se hominibus gratum non præbet, suam in Deum quoque ingratitudinem hoc modo prodit.

M. Híncne licebit colligere, perperã inuocari tum Angelos, tum Sanctos Domini seruos, qui ex hac vita demigrarunt?

P. Licebit. Neque enim Sanctis has partes attribuit Deus, vt nobis opitulentur. Quantum verò ad Angelos spectat: tametsi eorum vtitur opera in salutem nostram, non tamen à nobis vult implorari.

M. Quicquid ergo ad ordinem à Deo institutum aptè congruentérque non quadrat, id cum

id cum eius voluntate pugnare dicis.

P. Sic est. Certum enim infidelitatis signũ est, iis quę dat nobis Deus, non esse contentos. Deinde si in Sãctorum, Angelorúmve fidem nos cõferamus, vbi nos ad se vnum Deus vocat, partémque fiduciæ, quæ tota residere in solo Deo debuerat transferamus in ipsos, in idololatriam prolabimur: quum scilicet, partiamur inter eos, quod sibi Deus in solidum vendicabat.

M. Nunc de orandi ratione tractemus. Sufficítne ad orandum, lingua: an mentem etiam & cor requirit oratio?

P. Lingua quidem non semper necessaria est: intelligentia verò & affectu nunquam carere potest vera oratio.

M. Quo mihi argumento hoc probabis?

P. Quãdoquidem Deus Spiritus est, cùm aliâs semper cor ab hominibus exigit, tum verò in oratione præsertim, qua cum ipso
Psa.145. communicant. Quamobrem non nisi iis qui
18. eum in veritate inuocauerint, propinquum
Isa.19. se fore pollicetur: ex aduerso autem execra-
13. tur omnes & maledicit, qui per fictionem, & non ex animo precantur.

M. Vanæ ergo & nihili erunt preces quæcunque lingua tantùm conceptæ fuerint.

P. Non id modò: sed Deo etiam summopere displicebunt.

M. Qualem in oratione affectum exigit Deus?

P. Primùm, vt inopiam miseriásque nostras sentiamus: vtq; is sensus mœrorem in animis nostris & anxietatem generet: deinde vt vehementi serióque obtinendæ à Deo gratiæ desiderio æstuemus: quæ precandi quoque ardorem in nobis accendant.

M. A natiuóne hominibus ingenio manat hic affectus, an à Dei gratia illis prouenit?

P. Deum hîc nobis subuenire necesse est. Nos enim ad vtrunque prorsus sumus stupi-
Rom.8. di. Spiritus Dei est, qui inenarrabiles gemi-
25. tus excitat in nobis, animósque nostros format in hæc desideria, quæ in oratione requi-
Gal.4.6 runtur, vt ait Paulus.

M. Eóne spectat hæc doctrina, vt resides, & quodammodo oscitantes motum Spiritus expectemus, nec se quisque ad orandum sollicitet?

P. Minimè verò. Quin hic potius est finis: vt dum frigere se, & ad orandum pigros vel minus bene comparatos sentiunt fideles, ad Deum protinus confugiant, séque inflãmari postulent igneis Spiritus eius aculeis, quò ad orandum reddantur idonei.

M. Non tamen intelligis, nullum in precibus esse linguæ vsum.

P. Nequaquam. Est enim sæpe adiumento ad subleuandam retinendámque mẽtem, ne tam facilè à Deo abstrahatur. Præterea quum ad illustrandam Dei gloriam creata sit præ aliis membris, totam eius facultatem in hunc vsum explicari par est. Adhæc, hominem interdum studij vehementia huc impellit, vt præter consilium lingua in vocem prorumpat.

M. Si ita est, quid proficiunt qui exotica lingua, sibique non intellecta orant?

P. Id verò nihil est aliud, quàm cùm Deo 1.Cor.
ludere. Ergo à Christianis facessat hæc hy- 14.15.
pocrisis.

M. Verùm, quum precamur, facimúsne id fortuitò de successu incerti, an verò constitutum id certò habere nos oportet, exauditum nos iri à Domino?

P. Hoc perpetuum sit orationis fundamentum, exauditum nos iri à Domino, & quicquid petierimus impetraturos, quatenus
nobis conducet. Hac ratione docet Paulus, Rom.10
ex fide manare rectam inuocationem Dei. 14
Nam ritè nemo vnquam ipsum inuocabit, nisi qui in certa bonitatis eius fiducia prius acquieuerit.

M. Quid ergo his fiet, qui hæsitantes orant: nec in animis suis statuunt, quid sint orando profecturi: imò incerti sunt, audiantur necne à Deo suæ preces?

P. Vanæ sunt ac irritæ ipsorum preces, Mat.21.
cùm nulla promissione sint suffultę. Iubemur 22.
enim certa fide petere: & promissio additur, Marc. 11.24.
quicquid credentes petierimus, id nobis da- Iac.1.6.
tum iri.

M. Restat vt videamus, vnde nobis tan- Psal.50.
tum confidentiæ: vt cùm tot modis indigni 15, & 91.
simus Dei conspectu, sistere nos tamen co- 15, &
ram ipso audeamus. 145.18.

P. Primùm, habemus promissiones, qui-
bus simpliciter, omissa, dignitatis nostræ ra- Isa.30.
tione, standum est. Deinde, si filij sumus, a- 19, & 65.1.
nimat nos Spiritus eius, atque instigat, vt ad Iere.29.
eum, tanquam ad patrem, familiariter nos re- 12.
cipere nihil dubitemus. Ac ne ideo quòd Ioel.2.32
instar vermium sumus, & conscientia premi- Rom.8.
mur nostrorum peccatorum maiestatem, eius 25, & 10.
gloriosam horreamus, mediatorem nobis 13.
proponit Christum, quo aditum patefa- 1.Tim.
ciente, de obtinenda gratia minime simus 2.5.
anxij. 1.Ioan. 2.1. Hebr.

M. Intelligis non nisi vnius Christi no- 4.14.
mine inuocandum esse Deum?

P. Sic sentio. Nam & disertis verbis ita Ioan.14.
nobis præcipitur: & additur promissio, factu- 14.
rum sua intercessione, vt consequamur quæ petimus.

M. Non ergo temeritatis aut arrogantiæ accusandus est, qui hoc aduocato fretus, ad Deum familiariter accedit: & hunc Deo & sibi proponit solum, per quem exaudiatur.

P. Nullo modo. Nam qui sic orat, tan- Rom.8.
quam ex illius ore preces concipit: cùm eius 33.
patrocinio adiuuari suam orationem, commendaríque sciat.

M. Tractemus iam, quid continere fidelium preces debeant. Licétne quicquid in mentẽ nobis venit à Deo postulare, an certa

hîc tenenda est regula?

P. Hæc verò nimis præpostera esset orãdi ratio, indulgere propriis desideriis, carnisq; iudicio. Nam & rudiores sumus, quàm vt possimus iudicare quid nobis expediat: & ea cupiditatum intemperie laboramus, quæ fræno cohiberi necesse habeat. *Rom.8.26.*

M. Quid proinde opus est facto?

P. Hoc restat vnum, vt Deus ipse rectam orandi formam nobis præscribat: vt tantùm manu ducentem sequamur, & quasi verba præeuntem.

M. Quam nobis legem præscripsit?

P. Ampla quidem & copiosa passim in Scripturis, huius rei doctrina traditur. Verùm, quo certiorem præfigeret scopum, formulam cõposuit, & quasi dictauit, qua quicquid à Deo petere fas est, ac nostra refert, breuiter complexus est, & in pauca capita digessit.

M. Recita.

Matt.6.9. Luc.11.2. P. Rogatus à discipulis Dominus noster Christus, quónam orandum esset modo, respondit: Cùm volueritis orare, sic dicite: Pater noster qui es in cœlis, Sanctificetur nomen tuum: Adueniat regnum tuum: Fiat voluntas tua, in terra sicut in cœlo: Panem nostrum quotidianum da nobis hodie: Et remitte nobis debita nostra, sicut nos quoque remittimus debitoribus nostris: Et ne nos inducas in tentationem: sed libera nos à malo. Quia tuum est regnum, & potentia, & gloria, in secula. Amen.

M. Quò melius intelligamus quid contineat, eam in capita partiamur.

P. Sex habet partes: quarum tres priores solam Dei gloriam, non habita nostri ratione, tanquam proprium suum finem, respiciunt: reliquæ ad nos, vtilitatémque nostram spectant.

M. Ergóne petendum est à Deo quicquam, vnde nihil ad nos boni redeat?

P. Ipse quidem pro infinita sua bonitate, sic cõponit omnia, vt nihil cedat in ipsius gloriam, quin nobis quoque sit salutare. Itaque cùm sanctificatur eius nomen, vt nobis quoque in sanctificationem vertatur, efficit: non aduenit eius regnum, quin simus quodammodo eius participes. Verùm, in optandis his omnibus, solam eius gloriam, præterita nostra vtilitate, intueri conuenit.

M. Nempe, secundum hanc doctrinam, tria hæc postulata cum vtilitate quidem nostra coniuncta sunt: non tamen in alium scopum collimare debent, quàm vt glorificetur Dei nomen.

P. Sic est, atque adeò in reliquis etiam tribus eadem Dei gloria curæ nobis esse debet: vtcunque iis, quæ in rem ac salutem nostram sunt, optandis, propriè sint destinata.

M. Nunc ad verborum explicationẽ pergamus: ac principiò, Cur Patris nomen hîc potius, quàm aliud quoduis, Deo tribuitur?

P. Cùm ad rectam orandi rationem in primis requiratur secura conscientiæ fiducia: nomen hoc sibi assumit Deus, quod nihil nisi meram suauitatem sonat: vt ita excussa ex animis nostris omni anxietate, ad se familiariter implorandum nos inuitet.

M. Ergóne Deum audebimus sine difficultate rectà adire, vt filij parentes solent?

P. Omnino: quinetiam multò certiore obtinendi quod petimus fiducia. Nam, vt admonet Magister, si nos cùm mali simus, *Matth.7.11.*
non possumus tamen filiis nostris bona negare, nec eos dimittere inanes sustinemus, nec venenum porrigimus illis pro pane: quãtò plus beneficentiæ à cœlesti patre expectãdum est, qui non tantùm summè bonus est, sed ipsa etiam bonitas?

M. An non ex hoc quoque nomine argumentum ducere licebit, quo id quod initio dictum est, preces scilicet vniuersas Christi patrocinio fundatas esse oportere, comprobetur?

P. Et quidem firmissimum. Neque enim filiorum loco nos habet Deus, nisi quatenus Christi sumus membra. *Ioan.15.7.*

M. Cur nostrum potius in commune Patrem nominas Deum, quàm tuum peculiariter?

P. Potest quidem fidelium vnusquisque suum vocare: sed communis epitheto ideo vsus est Dominus, quò nos ad exercendam in precibus charitatem assuefaceret: ne aliis neglectis, tantùm se quisque curet. *Rom.8.15.*

M. Quid sibi vult quæ additur particula, Deum esse in cœlis?

P. Perinde est, ac si excelsum, potentem, incomprehensibilem vocarem ipsum.

M. Quorsum id, & qua ratione?

P. Nempe hoc modo sursum mentes, quum eum inuocamus, docemur erigere, ne quid de ipso carnale aut terrenũ cogitemus, néve eum moduli nostri metiamur captu, ne humilius de ipso aliquid sentientes, in obsequium voluntatis nostræ redigere ipsum velimus, sed potius cum timore & reuerentia suspicere discamus maiestatem eius gloriosam. Valet etiam hoc ad excitandam, confirmandámque nostram in ipso fiduciam: dum cœli Dominus ac præses, qui arbitrio suo regat, omnia, prædicatur.

M. Recita mihi primi postulati summam.

P. Per nomen Dei, Scriptura notitiam, famámque intelligit, qua inter homines celebratur. Optamus ergo, vt eius gloria vbique & in omnibus prouehatur.

M. Verùm, accederéne quidquam illi potest gloriæ, aut decedere?

P. In seipsa ne crescit, nec minuitur. Verùm illustrari inter homines, vt par est, optamus: vt quicquid facit Deus, omnia eius opera, vt sunt, ita gloriosa appareant: quò modis omnibus ipse glorificetur.

M. In

M. In secūda petitione, quid per Dei Regnum intelligis?

P. Duobus potissimùm membris constat. Vt electos Spiritu gubernet suo: vt reprobos, qui se illi in obsequium tradere recusant, prosternat & exitio tradat: vt ita palàm fiat, nihil esse, quod resistere eius virtuti queat.

P. Vt fidelium numerum in dies augeat Dominus, vt nouis subinde Spiritus sui donis eos cumulet, donec prorsus impleuerit. Adhæc vt suam veritatem ad discutiendas Satanæ tenebras magis lucidam, conspicuámque reddat: vt iustitiam suam proferendo iniquitatem omnem aboleat.

M. Nónne quotidie fiunt hæc omnia?

P. Fiunt eo modo, vt inchoatum dici possit regnum Dei. Optamus ergo, vt assiduè crescat ac prouehatur: donec ad summum fastigium peruenerit: quod vltimo demum die futurum speramus: quo Deus solus, omnibus creaturis in ordinem coactis, exaltabitur & eminebit: adeóque erit omnia in omnibus.

1.Cor.15.18 M. Quod petis, vt Dei volūtas fiat, quem id habet sensum?

P. Vt in eius obsequium subigantur creaturæ omnes, pendeántque ita ex eius nutu, nequid nisi ipsius arbitrio fiat.

M. Ergóne fieri quicquam præter eius voluntatem posse sentis?

P. Non optamus tātùm, vt quod decreuit apud se, eueniat: sed etiam vt domita, subiugatáque omni cōtumacia, omnes omnium voluntates suæ subiiciat, & in eius obedientiam componat.

M. An non ita precando, propriis voluntatibus cedimus?

P. Omnino: neque in hūc tantùm finem, vt quæcunque cum sua voluntate pugnant in nobis desideria, irrita faciat: sed etiam vt nouas in nobis mentes, nouáque corda formet: nequid velimus ipsi à nobis, sed Spiritus potius eius, votis nostris præsit, vt plenam habeant cum Deo consensionem.

M. Cur id in terra fieri optas, sicut in cœlo?

P. Quoniam hoc vnum propositum habent sancti Angeli, qui cœlestes sunt eius creaturæ, vt illi in omnibus obsequantur, sintque semper & dicto audientes, & ad obeunda obsequia vltrò parati: talem obediendi propēsionem hominibus opto, vt se quisque illi in voluntariam subiectionem prorsus addicat.

M. Nunc ad secundam partem veniamus. Quid tibi significat Quotidianus, quem petis, panis?

P. In vniuersum quicquid ad tuendam præsentem vitam facit: non alendo tantùm aut vestiendo, sed præbendis quoque aliis omnibus adminiculis, quibus sustinentur externæ vitæ necessitates: quò panem nostrum, quatenus expedire Dominus nouit, tranquilli comedamus.

M. Cur autem tibi à Deo donari optas, quod nos labore nostro parare iubet?

P. Tametsi victus parandi causa laborandum, ac etiam sudandum nobis est: non labore tamen nostro, non industria, non sedulitate alimur: sed vna Dei benedictione, quá labor ipse manuum nostrarum prosperatur, futurus alioqui inanis. Præterea sic habendum est: etiam quum ciborum copia nobis ad manum suppetit, illísque vescimur, non illorum tamen substantia, sed sola Dei virtute nos ali. Neque enim vim eiusmodi habent à natura ingenitam: sed Deus è cœlo, tanquam beneficentiæ suæ organis administrat. Deu.8.3 Matt.4.4

M. Atquî tuum quo iure panem vocas: quum tibi à Deo postules dari?

P. Nempe, quia Dei benignitate fit noster: vtcunque nobis minimè debeatur. Admonemur etiam hoc verbo, ab alieno pane appetendo nobis temperare: contentósque eo esse, qui legitima ratione, tanquam ex Dei manu ad nos peruenerit.

M. Quotidianum cur addis & Hodie?

P. His duabus particulis ad moderationem instituimur ac continētiam: ne modum necessitatis vota nostra excedant.

M. Cùm hæc communis omnium esse debeat precatio, quî fieri potest, vt diuites, qui domi abundant, repositámque in lōgum tempus annonam habent, sibi petant in diem dari?

P. Hoc diuites peræquè ac pauperes constitutum habere oportet, nihil eorum quæ habent, sibi profuturum, nisi quatenus & vsum illis concesserit Deus, & sua gratia effecerit, vt vsus ipse fructuosus sit & efficax. Itaque omnia possidendo nihil habemus, nisi quatenus in singulas horas ex manu Dei percipimus, quantum nobis necesse, satísque est.

M. Quid continet quintum postulatum?

P. Vt peccata nobis ignoscat Dominus.

M. Nemóne reperietur mortalium tam iustus, qui hac venia non indigeat?

P. Nemo prorsus. Hanc enim precandi formam cùm Apostolis suis dedit Christus, vniuersæ Ecclesiæ destinauit. Quamobrem qui se hac necessitate eximere volet, è societate fidelium exeat oportet. Et sanè audimus quid Scriptura testetur: nempe, qui in vno purgare se coram Deo contendet, deprehensum iri in mille reum. Vnicum ergo omnibus ad eius misericordiam perfugium restat. Iob 9.3

M. Quomodo peccata nobis remitti existimas?

P. Sicut ipsa Christi verba sonant: Esse debita scilicet, quæ obstrictos æternæ mortis reatu nos teneant, donec mera sua liberalitate nos Deus liberet.

M. Gratuita igitur Dei misericordia, peccatorum veniam obtinere nos dicis.

P. Omnino. Nã si vnius vel minimi peccati redimenda sit pœna, nos satisfaciendo nequaquam erimus. Omnia igitur, gratuitò ignoscat & condonet necesse est.

M. Quid ex hac remissione vtilitatis ad nos redit?

P. Tum illi perinde accepti sumus, acsi iusti essemus & innocentes: simúlque paternę eius beneuolentiæ fiducia, vnde nobis certa salus, conscientiis nostris confirmatur.

M. Hæc quæ apponitur conditio: vt nobis remittat, sicut nos remittimus debitoribus nostris: num mereri nos à Deo veniam significat: hominibus, siquid in nos peccârũt, ignoscendo?

P. Minimè. Sic enim iam gratuita remissio non foret, nec sola Christi satisfactione, qua in cruce pro nobis defunctus est, sicuti par est, fundata. Verùm, quia irrogatas nobis iniurias obliuiscendo, dum eius clementiam ac bonitatem imitamur, re ipsa nos eius filios esse demonstramus: hac ideo tessera confirmare nos voluit: & simul ex aduerso ostendere, nisi faciles nos ad ignoscendum & flexibiles prębuerimus, nihil esse aliud à se expectandum, quàm summum & inexorabilem seueritatis rigorem.

M. Hîc ergo abdicari à Deo, expungíque filiorum loco dicis omnes, qui offensiones ex animo deponere non possunt: ne quem sibi in cœlo veniæ locum fore confidant.

Matt. 7. 2 Luc. 6. 38 P. Ita sentio: vt impleatur illud, Remensum cuique iri eadem mẽsura, qua erga alios vsus fuerit.

M. Quid postea sequitur?

P. Ne nos Dominus in tentationem inducat; sed à malo potius liberet.

M. Hoc totúmne in vnam petitionem includis?

P. Non nisi vna est petitio. Posterius enim membrum, prioris explicatio est.

M. Quid summatim continet?

Rom. 7. 24 I. Cor. 10. 12 Gal. 5. 17 I. Pet. 2. 11 P. Ne ruere nos, aut labi in peccatũ Dominus sinat: ne diabolo nos, carnísque nostræ cupiditatibus, quæ assiduum nobiscum bellum gerunt, vincendos permittat: quin potius sua nos ad resistendum virtute instruat, sustineat nos manu sua, præsidio suo muniat ac tegat: vt ita sub fide tuteláque eius in tuto habitemus.

M. Quo autem modo id fit?

P. Cùm eius Spiritu gubernati, tali iustitiæ amore desiderióque imbuimur, quo peccatum, carnem, & Satanam superemus: tali rursùm odio peccati, quod nos à mundo segregatos, in pura sanctitate contineat. In Spiritus enim virtute, victoria nostra consistit.

M. Habéntne omnes opus hoc auxilio?

P. Et quis carere posset? Imminet enim perpetuò nobis diabolus, circuítque instar leonis rugientis quærens quem deuoret. Nos I. Pet. 5. 8
verò, qua sumus imbecillitate, statim conciderem us: imò singulis momentis actum de nobis foret, nisi Deus nos ad pugnam instrueret suis armis, manúque sua roboraret.

M. Quid tibi significat Tentationis nomen?

P. Astus, fallaciásque Satanæ, quibus nos continenter adoritur, & facilè protinus circunueniret, nisi Dei ope adiuuaremur. Nam & mens nostra, pro natiua sua vanitate, obnoxia eius dolis: & vt propensior est semper voluntas nostra in malum, protinus illi succumberet.

M. Verùm, cur deprecaris, ne te in tentationẽ inducat Deus, quod Satanæ proprium, non autem Dei videtur?

P. Sicut fideles protectione sua tuetur Deus, ne aut fraudibus opprimantur Satanæ, aut à peccato superentur: ita quos vult punire, nõ modò destituit sua gratia, sed etiam Satanæ tyrannidi tradit, cæcitate percutit, & coniicit in reprobam mẽtem: vt prorsus sint peccato mancipati, & expositi ad omnes tentationum insultus.

M. Quid sibi vult hæc, quæ adiecta est, clausula: Quoniam tuum est regnum, tua potentia, & gloria, in secula seculorum?

P. Iterum hîc admonemur, Dei magis potentia & bonitate suffultas esse preces nostras, quàm vlla nostri fiducia. Præterea Dei laudibus preces omnes nostras claudere docemur.

M. Nihílne fas est à Deo petere, quàm quod est hac formula comprehensum?

P. Tametsi verbis aliis, alióque modo liberum est precari: sic tamen habendum est, nullam Deo placere orationem posse, quæ non huc, tanquam ad vnicam ritè orãdi normam, referatur.

DE VERBO DEI.

M. Iam instituta à nobis ordinis ratio postulat, vt de quarta cultus Dei parte agamus.

P. Hanc in eo sitã esse diximus, vt Deum agnoscamus bonorum omnium authorem: eiúsque bonitatem, iustitiam, sapientiã, potentiam, laude & gratiarum actione prosequamur: quò in solidum bonorum omnium gloria penes ipsum resideat.

M. Nullámne huius partis regulam præscripsit?

P. Quicquid laudum eius extat in Scripturis, pro regula nobis esse debet.

M. Nihílne habet oratio Dominica, quod huc pertineat?

P. Nempe, quum optamus sanctificari eius nomen, hoc optamus, vt omnibus eius operibus sua constet gloria. Vt siue peccatoribus ignoscat, misericors: siue vindictam

ctam exerceat, iustus: siue præstet suis quod promisit, verax censeatur. Denique, vt quicquid operum eius cernimus, ad eum glorificandum nos excitet. Hoc verò est, bonorum illi omnium laudem tribuere.

M. Quid tandem ex iis, quæ hactenus tractata sunt à nobis, colligemus?

Ioan.17. 3 P. Quod scilicet veritas ipsa docet, & ego initio proposui: hanc esse vitam ęternam, vnum verum Deum nosse Patrem, & quem misit Iesum Christum. Illum, inquam, nosse, vt debitum ei honorem cultúmque exhibeamus, vtque nobis non Dominus tantùm sit, sed etiam Pater ac Seruator, nósque illi vicissim filij simus & serui, & proinde vitam nostram illustrandæ eius gloriæ dedicemus.

M. Qua via ad tantum bonum peruenitur?

P. In hunc finem, sacrum suum Verbum nobis reliquit. Est enim spiritualis doctrina, quædã veluti ianua, qua ingredimur in cœleste eius Regnum.

M. Vbinam quærendum nobis est hoc Verbum?

P. In Scripturis sanctis, quibus continetur.

M. Vt fructum inde percipias, qualiter eo vtendum est?

P. Si ipsum solida cordis persuasione amplectimur, non secus ac certam veritatem è cœlo profectã: si nos illi dociles præbemus: si voluntates mentésque nostras in eius obsequium subiicimus: si amamus ipsum ex animo: si cordibus nostris semel insculptum, fixas illic radices habet, vt fructum proferat in vita: si deniq; formamur ad eius regulam: tum nobis in salutem, sicuti destinatum est, cedet.

M. Súntne omnia hæc in facultate nostra posita?

P. Nihil ipsorum prorsus, sed vnius Dei est hoc totum, quod retuli, in nobis efficere Spiritus sui gratia.

M. Verùm, ánnon adhibenda est à nobis diligentia, & omni studio enitendum, legendo, audiendo, meditando, vt eo proficiamus?

P. Imò verò: quum se quisque priuatim quotidiana lectione exerceat: tum verò simul omnes præcipuè sedulò conciones frequentent, vbi salutis doctrina in cœtu fidelium explicatur.

M. Negas ergo esse satis, si domi seorsum singuli legant, nisi omnes simul in commune, ad eandem doctrinam audiendam conueniant?

P. Conuenire necesse est, vbi licet, hoc est, quum facultas datur.

M. Poterísne mihi hoc probare?

P. Sufficere ad probationem abundè nobis debet vna Domini voluntas. Hunc autem ordinem Ecclesiæ suæ commendauit, non quem duo aut tres duntaxat seruarent, sed cui subessent communiter omnes. Adhoc, illius tum ædificandæ, tum conseruandæ hanc esse vnicam rationem pronuntiat. Sit ergo hęc nobis sancta & inuiolabilis regula: nec sibi fas quisquam esse ducat, supra magistrum sapere.

M. Estne igitur necesse, præesse Ecclesiis pastores?

P. Quinetiam necesse est audire ipsos, & quam proponunt Christi doctrinam, ex eorum ore cum timore & reuerentia excipere. Itaque qui ipsos contemnit, audiréve detrectat, Christum contemnit, ac discessionem facit à societate fidelium. Mat.10. 40

M. Verùm, semélne à pastore suo fuisse institutum satis est homini Christiano, an cursum hunc tota vita tenere debet?

P. Cœpisse parum est, nisi perseueres. Christi enim discipulos vsque in finem, vel potius sine fine esse nos oportet. Hanc verò functionem mandauit Ecclesiæ ministris, vt suo nos loco & nomine doceant.

DE SACRAMENTIS.

M. Non est aliud à Verbo medium, vt loquuntur, quo se nobiscum Deus communicet?

P. Verbi prædicationi adiunxit Sacramenta.

M. Quid est Sacramentum?

P. Externa diuinæ erga nos beneuolentiæ testificatio, quæ visibili signo spirituales gratias figurat, ad obsignandas cordibus nostris Dei promissiones, quò earum veritas melius confirmetur.

M. Tantáne vis subest visibili signo, vt conscientias in salutis fiducia stabiliat?

P. Id quidem à seipso non habet, sed ex Dei voluntate, propterea quòd sit in hunc finem institutum.

M. Quum propriæ sint Spiritus sancti partes, Dei promissiones in animis nostris obsignare, hoc tu Sacramentis quomodo tribuis?

P. Longum est inter illum & hæc discrimen. Mouere enim & afficere corda, illuminare mentes, conscientias reddere certas ac tranquillas, solius re vera Spiritus est, vt id totum censeri proprium ipsius opus debeat, illique acceptum referri, ne laus aliò transferatur. minimè tamen hoc obstat, quominus Sacramentis Deus vtatur, tanquam secundis organis, eáq; in vsum adhibeat, prout visum fuerit: idque sic faciat, ne quid Spiritus virtuti derogetur.

M. Vim ergo efficaciámque Sacramenti non in externo elemento inclusam esse existimas: sed totam à Spiritu Dei manare.

P. Sic sentio: nempe, vt virtutem suam exerere Domino placuerit per sua organa, quem in finem ea destinauit. Quod quidem

ita facit, vt Spiritus sui virtuti nihil detrahat.

M. Potésne mihi, cur ita agat, rationem reddere?

P. Hoc scilicet modo infirmitati nostræ consulit. Nam si spirituales essemus toti, Angelorum instar spiritualiter tum eum, tum ipsius gratias possemus intueri. Verùm, vt hac terreni corporis mole circumdati sumus, figuris indigemus vel speculis, quæ nobis spiritualium cœlestiúmque rerum aspectum terreno quodammodo exhibeant. Neque enim aliter eò perueniremus. Simul etiam nostra interest, in Dei promissionibus exerceri sensus omnes nostros, quò melius nobis confirmentur.

M. Si verum est, ideo instituta esse à Deo Sacramenta, vt subsidia necessitatis nostræ forent, ánnon arrogantiæ damnari meritò deberet, si quis iudicaret, illis se tanquam non necessariis, posse carere?

P. Omnino. Atque adeò si quis illorum vsu sponte abstineat, acsi opus non haberet, Christum contemnit, ipsius respuit gratiam, & Spiritum extinguit.

M. Verùm, qualis ex Sacramentis fiducia ad stabiliendas conscientias, & quàm certa securitas concipi potest, quibus vtuntur promiscuè boni & mali?

P. Quanquam oblata sibi in Sacramentis, Dei dona, in nihilum, vt ita dicam, redigunt impij, quantum ad ipsos spectat, non tamen propterea efficiunt, quin sua vis & natura Sacramentis maneat.

M. Quo igitur modo, & quando vsum Sacramentorum sequitur effectus?

P. Quum ea fide recipimus, Christum in illis solum, eiúsque gratiam quærentes.

M. Cur illic quærendum esse Christum dicis?

P. Intelligo non esse visibilibus signis inhærendum, vt salutem inde petamus, vel affixam illic conferendæ gratiæ virtutẽ imaginemur ac inclusam: quin potius adminiculi loco habendum esse signum, quo rectà ad Christum dirigamur, salutem ab ipso & solidam felicitatem petituri.

M. Quum ad eorum vsum requiratur fides: qui nobis in fidei confirmationem data esse dicis, vt nos de promissionibus Dei reddant certiores?

P. Fidem in nobis semel inchoatam esse nequaquam sufficit, nisi continenter alatur, & magis in dies magísque augescat. Ad eam ergo tum alendam, tum roborandam, tum prouehendam Sacramenta instituit Dominus. Quod quidem significat Paulus, quum ad obsignandas Dei promissiones valere tradit. *Rom. 4. 11*

M. Verùm, nónne hoc infidelitatis indicium est, non habere Dei promissionibus solidam fidem, nisi aliunde nobis cõfirmentur?

P. Fidei certè imbecillitatem hoc arguit, qua filij etiam Dei laborant, qui tamen fideles propterea esse non desinunt, licet fide præditi sint exigua adhuc & imperfecta. Quandiu enim versamur in hoc mundo, hærent semper in carne nostra diffidentiæ reliquiæ, quas aliter excutere non possumus, quàm continuò vsque ad vitæ finem profectu. Vlterius ergo semper progredi necesse est.

M. Quot sunt Christianæ Ecclesiæ Sacramenta?

P. Duo sunt omnino, quorum communis sit inter omnes fideles vsus.

M. Quæ sunt illa?

P. Baptismus & sacra Cœna.

M. Quid verò simile inter se habent vel diuersum.

P. Baptismus veluti quidam in Ecclesiam aditus nobis est. Illic enim testimonium habemus, nos, quum alioqui extranei alieníque simus, in Dei familiam recipi, vt inter eius domesticos censeamur. Cœna verò testatur, Deum se nobis, animas nostras alendo, Patrem exhibere.

M. Quò clarius nobis innotescat vtriusque veritas: de vtroque seorsum tractemus. Primùm, Quæ est Baptismi significatio?

P. Ea duas partes habet. Nam ibi remissio peccatorum, deinde spiritualis regeneratio figuratur. *Ephes. 5. 26* *Rom. 6. 4*

M. Quid similitudinis inest aquę cum his rebus, vt eas repræsentet?

P. Peccatorum quidem remissio, species est lauacri, quo animæ suis maculis abstergũtur: non secus atque aqua abluuntur corporis sordes.

M. Quid de regeneratione?

P. Quoniam eius initium est, naturæ nostræ mortificatio: finis verò, vt nouæ creaturæ simus, in eo nobis proponitur mortis figura, quod capiti aqua iniicitur: nouæ autem vitæ, in eo quòd non manemus sub aqua demersi, sed ad momentum duntaxat subimus tanquam in sepulchrum, vt statim emergamus.

M. Num aquam esse animæ lauacrũ censes?

P. Nequaquam. Hunc enim honorem eripere Christi sanguini nefas est, qui ideo effusus fuit, vt abstersis omnibus nostris maculis, puros coram Deo & impollutos nos redderet. Atque huius quidem purgationis fructum percipimus, quum sacro illo sanguine cõscientias nostras Spiritus sanctus aspergit. Obsignationem verò in Sacramento habemus. *1. Petr. 1. 19* *1. Ioan. 1. 7*

M. Verùm, ánnon aliud aquæ tribuis, nisi vt ablutionis tantùm sit figura?

P. Sic figuram esse sentio, vt simul annexa sit veritas. Neque enim, sua nobis dona pollicendo, nos Deus frustratur. Proinde & peccatorum veniam, & vitæ nouitatem offerri

ferri

ferri nobis in Baptiſmo, & recipi à nobis certum eſt.

M. An promiſcuè in omnibus impletur hæc gratia?

P. Multi dum illi ſua prauitate viam prȩcludunt, efficiunt vt ſibi ſit inanis. Ita non niſi ad fideles ſolos peruenit fructus. Verùm, inde nihil Sacramenti naturæ decedit.

M. Regeneratio autem vnde?

P. A morte Chriſti & reſurrectione ſimul. Hæc enim vis ſubeſt eius morti, vt per eam crucifigatur vetus homo noſter, & naturȩ noſtræ vitioſitas quodammodo ſepeliatur, ne amplius vigeat in nobis. Quòd autem reformamur in nouam vitam ad obediendum Dei iuſtitiæ, id eſt reſurrectionis beneficium.

M. Quomodo per Baptiſmum nobis hȩc bona conferuntur?

P. Quia niſi promiſſiones illic nobis oblatas reſpuendo infructuoſas reddimus, veſtimur Chriſto, eiúſque ſpiritu donamur.

M. Nobis verò quid agendum eſt, vt ritè Baptiſmo vtamur?

P. Rectus Baptiſmi vſus, in fide & pœnitentia ſitus eſt: hoc eſt, vt ſtatuamus primùm certa animi fiducia, nos ab omnibus maculis Chriſti ſanguine purgatos, Deo placere: deinde vt Spiritum eius ſentiamus ipſi in nobis habitare: atque id operibus apud alios declaremus: vtque aſſiduè nos in meditanda tum carnis mortificatione, tum iuſtitiæ Dei obedientia exerceamus.

M. Si hȩc requiruntur ad legitimum Baptiſmi vſum, qui fit vt infantes baptizemus?

P. Non eſt neceſſe, vt Baptiſmum ſemper fides & pœnitentia præcedant: ſed ab iis tantùm exiguntur, qui per ætatem iam ſunt vtriuſque capaces. Satis ergo fuerit, ſi infantes poſtquam adoleuerint, Baptiſmi ſui vim exerant.

M. Poteríſne ratione demonſtrare, nihil eſſe in ea re abſurdi?

P. Sanè: Si mihi conceſſum fuerit, nihil Dominum inſtituiſſe, quod ſit à ratione diſ-
Deu.30. ſentaneum. Nam quum Circũciſionem, pœ-
6 nitentiæ ſignum fuiſſe Moſes & omnes Pro-
Ier.4 4. phetæ doceant: fidei etiam Sacramentum, te-
Rom.4 ſte Paulo, fuerit: videmus tamen vt infantes
11 ab ea non excluſerit.

M. Sed eadémne cauſa, quæ in Circunciſione valuit, nunc ad Baptiſmum admittendi ſunt?

P. Prorſus eadem: quum promiſſiones, quas olim Deus populo Iſraelitico dederat, nunc ſint per totum orbem publicatæ.

M. Atquí num inde colligis ſignũ quoque vſurpandum eſſe?

M. Qui bene vtrinque expendet omnia, hoc conſequi animaduertet. Neque enim eius gratiæ, quæ Iſraeli antè collata fuerat, hac lege nos participes fecit Chriſtus, vt vel obſcurior erga nos eſſet, vel aliqua ex parte imminuta. Quin potius, & luculentius eam in nos & abundantius effudit.

M. Putáſne, ſi à Baptiſmo arceantur infantes, quicquam propterea Dei gratiæ decedere, vt dici poſſit Chriſti aduentu fuiſſe imminuta?

P. Id quidem euidenter patet. Signo enim ſublato, quod ad teſtandam Dei miſericordiam & confirmandas promiſſiones plurimum valet, deeſſet nobis eximia conſolatio, qua fruebantur veteres.

M. Sic ergo ſentis: quum Deus ſub veteri Teſtamento, vt ſe Patrem paruulorum oſtenderet, ſalutis promiſſionem in eorum corporibus inſculptam eſſe voluerit ſigno viſibili, indignum fore, ſi minus cõfirmationis à Chriſti aduentu habeant fideles: quando & eadem hodie nobis promiſſio deſtinatur, quæ olim Patribus: & clarius bonitatis ſuæ ſpecimen nobis in Chriſto exhibuit Deus.

P. Sic ſentio. Præterea quum ſatis cõſtet, vim ſubſtantiámque, vt ita loquar, Baptiſmi, infantibus eſſe communem: ſi illis negaretur ſignum, quod veritate eſt inferius, aperta illis iniuria fieret.

M. Qua ergo conditione baptizandi ſunt infantes?

P. Vt teſtatum fiat, benedictionis fidelium ſemini promiſſæ, ipſos eſſe hæredes: vt agnita poſtquam adoleuerint, Baptiſmi ſui veritate, fructum ex eo percipiant, ac proferant.

M. Tranſeamus ad Cœnam. Ac primò quidem ex te ſcire velim, quæ ſit eius ſignificatio.

P. Ideo à Chriſto inſtituta eſt, vt corporis & ſanguinis ſui communicatione educari in ſpem vitæ æternæ animas noſtras nos doceret, ídque nobis certum redderet.

M. Cur autem pane corpus, vino ſanguis Domini figuratur?

P. Nempe hinc docemur, quam vim habet panis in nutriendis corporibus, ad ſuſtinendam præſentem vitam, eandem corpori Domini ineſſe, ad alendas ſpiritualiter animas. Sicuti vino exhilarantur hominum corda, reficiuntur vires, totus homo roboratur: ita ex Domini ſanguine, eoſdem ab animis noſtris vſus percipi.

M. Ergóne corpore Domini & ſanguine veſcimur?

P. Ita ſentio. Nam cùm in eo ſita ſit tota ſalutis noſtræ fiducia, vt accepta nobis feratur obedientia ipſius, quam Patri præſtitit, perinde ac ſi noſtra foret: ipſum à nobis poſſideri neceſſe eſt. Neque enim bona nobis ſua aliter communicat, niſi dum ſe noſtrum facit.

M. Atquí, nónne tunc ſe dedit, cùm ſe expoſuit in mortem, vt nos à mortis iudicio redemptos, Patri reconciliaret?

P. Id quidem verum eſt: ſed non ſatis eſt

nobis, niſi eum nunc recipiamus: quo mortis eius efficacia fructúſque ad nos perueniat.

M. Recipiendi porrò modus an non fide conſtat?

P. Fateor. Sed hoc ſimul addo, fieri id, dum non ſolùm mortuũ credimus, quo nos à morte liberaret & ſuſcitatum, quò nobis vitam acquireret: ſed in nobis habitare agnoſcimus, nóſque illi coniunctos eſſe eo vnitatis genere, quo membra cum capite ſuo cohærent: vt huius vnitatis beneficio, omnium eius bonorum participes fiamus.

M. Nunquid hãc communionem per ſolam Cœnam obtinemus?

1.Cor. 1. P. Imò verò. Nam & per Euangelium,
6 Epheſ.5. teſte Paulo, nobis communicatur Chriſtus:
30 Et meritò hoc Paulus docet: quum illic au-
Ioan.6. diamus, nos carnem eſſe de carne eius, & oſſa
51 ex oſſibus: ipſum eſſe panem viuũ, qui è cœ-
Ioan.17. lo ad nutriendas animas noſtras, deſcendit:
21 nos vnum eſſe cum ipſo, ſicuti cum Patre vnum eſt: & ſimilia.

M. Quid amplius ex Sacramento conſequimur, aut quid præterea vtilitatis nobis confert?

P. Hoc ſcilicet: quod illa, de qua dixi, communicatio nobis confirmatur & augetur. Tametſi enim tum in Baptiſmo, tum in Euangelio nobis exhibetur Chriſtus: eum tamen non recipimus totum, ſed ex parte tantùm.

M. Quid ergo in ſymbolo panis habemus?

P. Corpus Chriſti, vt ſemel pro nobis ad nos Deo reconciliandos immolatum fuit, ita nunc quoque nobis dari: vt certò ſciamus, reconciliationem ad nos pertinere.

M. Quid in vini ſymbolo?

P. Chriſtum, vt ſuum ſanguinem ſemel in peccatorum ſatisfactionem, pretiúmque redemptionis noſtræ effudit, ita nunc eum nobis bibendum porrigere, vt fructum, qui inde peruenire ad nos debet, ſentiamus.

M. Secundum has duas reſponſiones, ſacra Domini Cœna ad eius mortẽ nos amandat, vt eius virtuti communicemus.

P. Omnino: tunc enim vnicum, perpetuúmque ſacrificium, quod in ſalutem noſtram ſufficeret, peractum eſt. Proinde nihil reſtat amplius, niſi vt ipſo fruamur.

Hebr.5. M. Ergo non in hunc finem inſtituta eſt
20 Cœna, vt Deo Filij ſui corpus offeratur.
Mat.26 P. Minimè. Solus enim ipſe, quum æter-
29 nus ſit Sacerdos, hanc prærogatiuam habet. Atque hoc ſonant eius verba, quum ait: Accipite & manducate. Neque enim vt offeramus corpus ſuũ, ſed tantùm, vt eo veſcamur, illic præcipit.

M. Cur duobus vtimur ſignis?

P. In eo Dominus infirmitati noſtræ cõſuluit, quò nos familiarius doceret, ſe non cibum modò animis noſtris, ſed potũ quoque eſſe, ne alibi quàm in eo ſolo vllam ſpiritualis vitæ partem quæramus.

M. An vtroque vti peræquè omnes abſque exceptione debent?

P. Ita fert Chriſti mandatum: cui vllo modo derogare, aliquid contrà tentando, ſummum eſt nefas.

M. Solámne eorum, quæ dixiſti, beneficiorum ſignificationem habemus in Cœna, an illic re ipſa nobis exhibentur.

P. Cùm Dominus noſter Chriſtus ipſa ſit veritas, minimè dubium eſt, quin promiſſiones, quas dat illic nobis, ſimul etiã impleat: & figuris ſuam addat veritatem. Quamobrem non dubito, quin ſicuti verbis ac ſignis teſtatur, ita etiam ſuæ nos ſubſtantiæ participes faciat, quò in vnam cum eo vitam coaleſcamus.

M. Verùm, quî hoc fieri poteſt, quum in cœlo ſit Chriſti corpus: nos autem in terra adhuc peregrinemur?

P. Hoc mirifica arcanáque Spiritus ſui virtute efficit: cui difficile non eſt ſociare, quæ locorum interuallo alioqui ſunt diſiuncta.

M. Ergo nec corpus in pane incluſum eſſe, nec ſanguinem in calice imaginaris.

P. Nequaquam. Quin potius ita ſentio, vt veritate potiamur ſignorum, erigendas eſſe in cœlum mentes, vbi Chriſtus eſt, & vnde eum expectamus iudicem & redemptorem: in his verò terrenis elementis, perperam & fruſtra quæri.

M. Vt in ſummam colligamus quæ dixiſti: duas in Cœna res eſſe aſſeris: nempe, panem & vinum, quæ oculis cernuntur, attrectantur manibus, percipiuntur guſtu: deinde Chriſtum, quo interius animæ noſtræ, tanquam proprio ſuo alimento, paſcuntur.

P. Verùm: & eò quidem vſque, vt corporum etiam reſurrectio illic nobis, quaſi dato pignore, confirmetur: quũ & ipſa vitæ ſymbolo communicent.

M. Quis autem rectus erit huius Sacramenti ac legitimus vſus?

P. Qualem Paulus definit: Vt probet ſe- 1.Cor. 11.28
ipſum homo, priuſquam eò accedat.

M. Quídnam in hac probatione inquiret?

P. Num verum ſit Chriſti membrum.

M. Quibus ad eius rei notitiã argumentis perueniet?

P. Si vera ſit pœnitentia fidéque præditus: ſi proximos ſincero amore proſequatur: ſi animum ab omni odio maleuolentiáque purum habeat.

M. Num perfectam in homine tum fidẽ, tum charitatem exigis?

P. Vtramque ſanè integram & ab omni fuco vacuam eſſe conuenit. Verùm, fruſtra exigatur tã abſoluta numeris omnibus perfectio, in qua nihil deſideretur, quando

tanta

tanta nunquam in homine inueniri poterit.

M. Non ergo ab acceſſu nos arcet imperfectio qua adhuc laboramus.

P. Quin potius, ſi perfecti eſſemus, nullum amplius vſum inter nos haberet Cœna: quæ ſubleuandæ noſtræ imbecillitati adminiculum eſſe debet ac imperfectionis ſubſidium.

M. Nullúmne præterea alium finem propoſitum habent hæc duo Sacramenta?

P. Sunt etiam profeſſionis noſtrę notæ,& quaſi teſſeræ quædam. Illorũ enim vſu fidem apud homines noſtram profitemur, & teſtamur nos vnum habere in Chriſto religionis conſenſum.

M. Si quempiam contingeret eorum vſum aſpernari,quo loco habendus eſſet?

P. Hæc verò obliqua eſſet Chriſti abnegatio. Certè qui talis eſt,quum ſe Chriſtianum confiteri non dignetur, indignus eſt, qui inter Chriſtianos cenſeatur.

M. Satiſne eſt, in totam vitam vtrunque ſemel recepiſſe?

P. Vſqueadeo ſufficit vnus Baptiſmus, vt repetere fas non ſit. Cœnæ autem diuerſa eſt ratio.

M. Quod eſt diſcrimen illud?

P. Per Baptiſmum nos adoptat,& in Eccleſiam ſuam allegit Dominus, vt pro domeſticis nos exinde habeat. Poſtquam nos adſcripſit in numerum ſuorum,per Cœnam teſtatur, de nobis continenter alendis curam ſe habere.

M. Promiſcuéne ad omnes pertinet tam Baptiſmi quàm Cœnæ adminiſtratio?

P. Nequaquam: ſed eorum,quibus mandatum eſt publicum docendi munus,propriæ ſunt iſtæ partes. Sunt enim res inter ſe perpetuo nexu coniunctæ, paſcere Eccleſiam ſalutis doctrina, & Sacramenta adminiſtrare.

M. Poſsíſne mihi Scripturæ teſtimonio id comprobare?

Matth. 28.19 P. Baptizandi quidem mandatum Chriſtus peculiariter Apoſtolis dedit. In Cœnæ Luc.22.19 celebratione exemplum ſuum iuſſit nos ſequi. Referunt autem Euangeliſtæ, ipſum in ea diſtribuenda, publici miniſtri feciſſe officium.

M. Verùm,debéntne paſtores, quibus cõmiſſa eſt diſpenſatio,paſſim omnes & abſque delectu committere?

P. Quo ad Baptiſmum pertinet,quia non niſi infantibus hodie confertur,diſcretio locum non habet. In Cœna verò cauere debet miniſter, ne cui ipſam porrigat, quem indignum eſſe palàm conſtet.

M. Cur id?

P. Quia non ſine contumelia & profanatione Sacramenti fieret.

Matth. 26.25 M. Atqui, nónne Iudam,quãlibet impius eſſet, eius cõmunione dignatus eſt Chriſtus?

P. Fateor:quum adhuc occulta foret eius impietas. Tametſi enim Chriſtum non latebat, nõdum tamen prodierat in lucem, notitiámque hominum.

M. Quid ergo hypocritis fiet?

P. Eos, tanquam indignos, arcere paſtor non poteſt: ſed ſuperſedere debet,quò vſque eorum nequitiam, vt omnibus innoteſcat, Deus reuelauerit.

M. Quid ſi quempiam ipſe indignũ nouerit,aut fuerit admonitus?

P. Ne quidem ad eos communione abdicandos foret ſatis:niſi legitima cognitio,Eccleſiæque iudicium accedat.

M. Certum ergo gubernationis ordinem conſtitutum in Eccleſiis,operæpretium eſt.

P. Verum eſt: nec enim aliter bene moratæ ſunt, nec ritè compoſitæ. Hæc autem ratio eſt, vt diligantur ſeniores, qui morum cenſuræ præſint, cauendiſque offendiculis inuigilent: & quos agnouerint recipiendæ Cœnæ nequaquam eſſe capaces, nec admitti quidem poſſe quin Sacramentum polluatur, eos à communione reiiciant.

PRECATIONES
ALIQVOT PIÆ.

Precatio matutina.

DEus mi,Pater mi,& Seruator,qui gratia erga me tua effeciſti, vt tranſacta nocte ad hũc diem peruenirem: fac etiam,vt ipſum totum in ſanctiſſimi numinis tui cultu & veneratione conſumam. Nihil omnino aut cogitẽ,aut dicam, aut faciam, quod eò nõ tendat, vt tibi obſequar, & voluntati tuæ morem geram: quò ſcilicet actiones omnes meę referantur ad gloriam nominis tui,atque fratrum meorum ſalutem:dum exemplo meo ad te colendum inſtruentur.Atque vt mundum hunc,ad vitæ externæ vſus,Solis tui ſplendore illuminas: ita fulgore Spiritus tui mentem meam illuſtra, qui me in via iuſtitiæ tuæ dirigat. Quamcunque ad rem applicem animum meum,is mihi ſemper ſit propoſitus finis,vt tibi,honoríque tuo inſeruiã. Omnem felicitatem à gratia & beneficentia tua ſola expectem. Nec quicquam omnino aggrediar,quod tibi gratũ non ſit.Effice præterea, vt dum huius vitæ tuendæ cauſa laboro,& ea curo quæ ad victum & cultum corporis pertinent:altius tamen erigam animum,ad beatam nempe & cœleſtem vitã, quam filiis tuis promiſiſti. Nihilominus, tam animæ quàm corporis protectorem te mihi exhibẽdo, aduerſus omnes Satanæ inſultus me confirmes ac munias: & ab omnibus periculis, quæ nobis aſſiduè in hac vita impẽdent,liberes. Adhæc,cùm parum ſit cœpiſſe,niſi perſeuerem, ideo à te peto Domine, ne mihi in hodiernum diem tantùm dux ſis ac rector, ſed vſq;

ad vitæ finem me in tuam fidem suscipias, quo sub tuis auspiciis, totus vitæ meæ cursus transfigatur. Et quia proficiendum nobis est, gratiæ in me tuæ dona adauge indies, tantisper dum penitus adhæream Filio tuo, Iesu Christo, quem verum Solem lucentem perpetuò in animis nostris meritò appellamus. Quæ tot tantáque beneficia, vt abs te obtineam, obliuiscere delictorum meorum, eaque, infinita misericordia tua remitte: quod te facturum promisisti iis qui te ex animo inuocauerint, Amen.

Psal. 143.8 Fac vt manè audiam pietatem tuam: quoniam in te speraui. Ostende mihi viam in qua ambulem: quoniam ad te leuaui animam meam. Libera me de inimicis meis, Domine ad te confugi. Doce me, vt faciam voluntatem tuam: quia tu es Deus meus. Spiritus tuus bonus deducat me in terra recta.

QVVM ADEVNDA EST SCHOLA.

Psal. 119.9 In quo instituet adolescens viam suam? Si prudenter se gerat iuxta sermones tuos. Ex animo te exquisiui, ne sinas me aberrare à præceptis tuis.

Domine, qui fons es sapientiæ omnis & doctrinæ: quando pro singulari tua bonitate, hoc mihi præstas, vt bonis artibus imbuatur hæc mea pueritia, quæ mihi ad sanctè honestéque viuendũ sint adiumento: mentem quoque meam, quæ cæcitate alioqui laborat, illustrando, simul effice, vt ad percipiendam doctrinam sim idoneus: memoriam meam confirma, vt quod didicero, fideliter hæreat: cor denique meum guberna, vt ad proficiendum voluntarius atque etiam auidus accedam, ne mihi hæc quam tu nunc concedis, facultas, mea ignauia pereat. Proinde Spiritum in me tuum infunde: Spiritum, inquam, intelligentiæ, veritatis, iudicij, ac prudẽtiæ: ne successu studiũ meũ careat, & irritus sit erga me magistri labor. Porrò quodcunque studij genus suscipiam, fac vt illud in rectum finem destinare meminero: nempe, vt te in Christo Filio tuo cognoscam. Atque ita quicquid addiscam, mihi sit ad rectam pietatis regulam adminiculo. Adhæc quando paruulos & humiles, sapientia: rectos corde, notitia tui, illustraturum te promittis: superbos verò & improbos deiecturum te denuntias, vt in sensu suo euanescant: peto vt me ad veram humilitatem formare velis, qua me tibi primùm, deinde etiam iis qui mihi tua authoritate præsunt, docilem & obsequentem exhibeam: simul vt cordi meo, euulsis inde vitiosis cupiditatibus, serium quærendi tui desiderium inculces. Hic denique mihi vnus sit propositus finis, me sic comparare in hac tenera ætate, vt cùm adoleuero, ad quodcunque vitæ genus me vocaueris, in eo tibi seruiam.

Secretum Domini timentibus eum, & fœdus suum notum illis faciet. *Psal.* 25. 14

BENEDICTIO MENSAE.

Omnia ad te respiciunt Domine, & tu das illis escam tempore: te illis dante, colligunt: te manum aperiente, omnia implentur abundantia. *Psal.* 104.27

Domine, penes quem fons est bonorum omnium, & inexhausta scaturigo, benedictionem tuam in nos effunde, nobísque cibum & potum, quæ tuæ erga nos benignitatis dona sunt, in vsum nostrum sanctifica, vt sobriè, sicuti præcipis, & frugaliter iis vtentes, vescamur pura conscientia. Fac etiam, vt te Patrem semper, bonorúmque omnium authorem, & agnoscamus vera animi gratuitate, & ore prædicemus: ac sic fruamur corporis alimentis, vt præcipuo tamen cordis affectu aspiremus ad spiritualem doctrinæ tuæ panem, quo animæ nostræ in spem æternæ vitæ pascantur. Per Iesum Christum Dominum nostrum.

Non in solo pane viuit homo: sed in omni sermone quod procedit ex ore Dei. *Deuter.* 8.3

POST PASTVM GRATIARVM ACTIO.

Omnes gentes laudent Dominum: omnes populi canant laudem Deo. *Psal.* 117.1

Quia multiplicata est super nos misericordia eius, & veritas ipsius manet in æternum.

Gratias agimus Deus ac Pater de tot beneficiis, quæ nobis assiduè pro infinita tua benignitate largiris. Primùm, quòd omnia, quibus ad sustinendum præsentem vitam indigemus, adminicula suppeditando, corporis etiam nostri curam te habere demonstras: tum verò præcipuè quòd in spem melioris vitæ, quam nobis sacro tuo Euangelio reuelasti, nos regignere dignatus. Téque oramus, ne mẽtes nostras in corporibus sepultas, curis & cogitationibus terrenis affigi patiaris. Quin potius effice, vt sursum erecti perstemus in expectatione Christi Filij tui, donec è cœlo in redemptionem, salutémque nostram appareat, Amen.

SVB NOCTEM, QVVM ITVR DORMITVM.

Domine Deus, qui noctẽ destinasti hominis quieti, sicut diẽ creasti, in quo se laboribus exerceat: effice, quæso, vt sic quiescat hac nocte corpus meum, nec animus interea vigilare tibi desinat ne fatiscat cor, aut corpore obruatur, quin semper erectum in amore tui perstet. Ita laxandi, subleuandíque animi gratia, sollicitudines deponam, ne tui interea

interea obliuiscar: aut memoria mea excidat, quæ penitus menti meę inhærere semper debet, bonitatis & gratiæ tuæ recordatio. Hoc quoque modo sicuti quiescit corpus, ita etiā sua quiete conscientia mea fruatur. Fac præterea ne in capiendo somno carnis delitiis indulgeam: sed tantum mihi concedā, quantum naturæ huius imbecillitas postulat: quò deinde ad te colendum sim expeditior. Denique sic castum me & impollutum, non animo minus quàm corpore, & à periculis omnibus tutum seruare velis, vt ipse quoque somnus meus in nominis tui gloriam cedat. Quoniam verò dies hic elapsus mihi non est, quin pluribus te modis, qua sum in malum propensione, offenderim: sicut tenebris noctis omnia nunc obteguntur: ita quicquid est in me peccatorū, misericordia tua sepultū lateat. Exaudi me Deus, Pater & Seruator, per Iesum Christum Filium tuum, Amen.

PRECVM ECCLESIASTICARVM FORMVLA.

Diebus quidem profestis Minister populum ad precandum, quibus ei visum fuerit verbis adhortatur: suam nimirum exhortationem ad tempus & ad argumentum concionis quam habiturus est accommodans: at Dominico die mane hæc vt plurimum adhibetur formula:

Adiutorium nostrum sit in nomine Domini qui fecit cœlum & terram, Amen.

Fratres vnusquisque nostrûm se Domino sistat, suáque peccata confiteatur: ac me his verbis præeuntem, mente subsequatur.

DOMINE Deus Pater æterne & omnipotens, agnoscimus & ingenuè profitemur apud sanctam maiestatem tuam, nos miseros peccatores esse, conceptos, & natos in iniquitate & prauitate: ad nequitiam procliues, ad omne autem bonum opus inutiles: nósque, vt vitiosi sumus, nullum trāsgrediendi sancta tua mandata finem facere. Quo fit vt exitiam à iusto iudicio tuo nobis accersamus. Attamen Domine anxiè gemimus quòd te offenderimus, ac nos vitiáque nostra damnamus, cum vera pœnitentia, optantes vt gratia tua nostræ succurrat miseriæ.

Tua igitur nos misericordia dignare Deus & Pater clementissime, ac summè misericors, in nomine filij tui Iesu Christi, Domini nostri. Et vitia nostra delens, omnésque sordes nostras abluens, in dies dona sancti tui Spiritus nobis adauge: vt corde intimo iniquitatē nostram agnoscentes, magis ac magis nobis displiceamus, atq; ita ad veram pœnitentiam stimulemur: hæc autem nos cum omnibus peccatis mortificans, fructus iustitiæ & innocentiæ tibi gratos producat: per illum ipsum Iesum Christum, Dominum nostrum.

His finitis, canitur à toto cœtu Psalmus aliquis: deinde Minister ad preces reuertitur, quibus à Domino gratiam sancti sui Spiritus petit, vt verbum eius fideliter ad nominis ipsius gloriam & ad Ecclesiæ ædificationem exponatur, & quali decet submissione animi obedientiáque excipiatur. Precationis autem formulam ad id aptam Minister sibi pro arbitrio deligit. Absoluta concione is populum ad orandum hortatus, ita incipit:

DEus omnipotens, Pater cœlestis, te exauditurum preces quas tibi in nomine dilecti filij tui Iesu Christi Domini nostri funderemus, nobis pollicitus es: & cum ab illo tum ab eius Apostolis, vnum in locum nobis in eius nomine conueniendum esse edocti sumus: addita etiam promissione, fore eū nobis pręsentem, vt apud te pro nobis intercedat, impetrétque omnia quę vnanimi consensu à te petierimus super terram.

Primo, pro iis quos nobis dominatores & gubernatores præfecisti, precari nos iubes: deinde verò pro omnibus quæ populo tuo atq; adeo cunctis mortalibus necessaria sunt, supplices ad te accedere. Tuis igitur sacrosanctis præceptis promissionibúsque freti, quandoquidem in conspectum tuum prodimus, in nomine Filij tui Domini nostri Iesu congregati, supplices & ex animo rogamus, Deus & Pater optime, in nomine eiusdē: qui Seruator noster & Mediator vnic⁹ est, vt (quæ tua est immēsa clementia) nobis peccata nostra cōdonare, atque ita cogitationes nostras ad te attrahere digneris: vt ex intimis cordis penetralibus inuocare te possimus, ea in re vota nostra ad obsequium tuæ volūtatis formantes, quæ sola rationi consentanea est.

Tibi igitur preces fundimus, Pater cœlestis, pro omnibus principibus & magistratibus, quorum ministerio ad nos gubernandos vteris. Potissimum verò pro huius vrbis Pręfectis: vt Spiritum tuum, qui solus bonus est & verè principalis, impertiri illis atque in dies augere digneris: adeo vt Iesum Christum, Filium tuum, Dominum nostrum, Dominatorem dominatorum, Regémque regum esse, certò persuasum habentes, quemadmodum tu illum omni potestate in cœlo & in terra donauisti, ita & ipsi in suo principatu cultum illius & regni eius amplificationem sibi ante omnia proponant, suos subditos (qui sunt manuum tuarum opificia, & pascuorum tuorum oues) pro tuo arbitrio gubernantes: vt & hîc & in alia qualibet orbis terrarum parte, pace stabili fruentes, te cum omni sanctimonia & puritate colamus: metúque hostium nostrorum liberati, materiam celebrandæ tuæ laudis toto vitæ nostræ tempore habeamus.

Deinde precibus nostris tibi commendamus, Pater verax & Seruator, omnes quotquot fidelibus tuis pastores constituisti, quorum etiam tutelæ animas commisisti:

quos denique sacrosancti tui Euangelij dispensatores esse voluisti: vt eos sancto tuo Spiritu regas, quò probi fidelésque gloriæ tuæ ministri comperiantur: huc studium omne conferentes, conatúsque suos dirigentes, vt omnes miseræ oues, quæ adhuc sunt errabundæ, recolligantur, & ad Iesum Christum Dominum nostrum, præcipuum Pastorem & episcoporum Principem, reducantur, vt in dies maius iustitiæ & sanctimoniæ incrementum in eo accipiant. Interea autem omnes tuas Ecclesias è faucibus rapacium luporum eripere & ab omnibus mercenariis liberare digneris, qui gloriæ tantùm aut lucri cupiditate ducuntur, de tui nominis illustratione tuiq; gregis salute nihil planè solliciti.

Insuper tibi preces nostras offerimus, Deus clementissime & Pater summè misericors, pro omnibus in vniuersum hominibus: vt quemadmodum totius humani generis agnosci vis Seruator, per redemptionem à Iesu Christo Filio tuo præstitã, ita ij qui adhuc ab illius notitia sunt alieni, tenebrísque immersi & ab erroribus ac ignorantia tenentur captiui, affulgente illis sancto tuo Spiritu, tuóque Euangelio auribus illorum insonãte, ad rectam salutis reducantur viam quæ in eo sita est, vt agnoscamus te solum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum. Rogamus & vt ij quos iam gratiæ tuæ fauore dignatus es, quorúmque mentibus per cognitionem verbi tui illuxisti, quotidie in melius proficiant, spiritualibus tuis benedictionibus ditati: vt simul omnes vno & corde & ore te adoremus, Christúmque tuum, Dominum nostrum, Regem & Legislatorem, honore debito prosequamur, ac iusto obsequio colamus.

Præterea etiam, ô Deus omnis consolationis autor, commendamus tibi quoscumque variis modis castigas populos: qui peste, vel fame, vel bello afflicti laborant: singulos etiam homines qui vel paupertate vel carcere, vel morbo, exilióve, aut alia vlla corporis siue animi ærumna premuntur: vt prudenter reputantes finem tibi esse propositum eos tuis ferulis in viam reuocandi, imbuti hoc paterni tui amoris sensu, syncero cordis affectu resipiscant: vt toto animo ad te conuertantur, & conuersi plenam consolationem reportent, omnibúsque malis liberentur.

Maiorem autem in modum tibi commendamus miseros fratres nostros, quotquot sub Antichristi tyrannide dispersi viuunt cibo vitæ spiritualis destituti, & libertate palàm inuocandi nominis tui priuati: atque adeò qui aut in carcerem coniecti sunt, aut alio quopiam modo ab hostibus Euangelij tui oppressi: vt eos, ô indulgentissime Pater, Spiritus tui robore fulcire digneris, ita vt nunquam animũ despondeant, sed constanter in sancta tua vocatione permaneant: vt manum illis porrigere, prout id illis conducere nosti, consolari etiam aduersis in rebus, & in tuam tutelam receptos, à luporum rabie defendere: omnibus denique Spiritus tui donis cumulare velis: quò eorum vita pariter & mors ad gloriam tuam spectent.

Postremò, ô Deus & Pater, à nobis, qui hîc in nomine Filij tui Iesu, verbíque eius (& sanctæ eius Cœnæ) gratia congregati sumus, sine te hoc exorari vt verè nobis conscij perditæ nostræ originis, simul etiam reputemus quantam damnationem mereamur: & quanto cumulo in dies nobis impura & scelesta vita eam augeamus: vt quum nos boni omnis vacuos esse, carnémque nostram & sanguinem planè à cernenda regni tui hæreditate abhorrere cognouerimus, ex intimo cordis sensu firmáque fiducia dilecto Filio tuo Iesu Christo, Domino nostro & Seruatori ac Redemptori vnico, nos dedamus: vt in nobis ipse habitãs veterem illum nostrum Adamum extinguat, ac in meliorem vitam renouet & instauret: per quam nomen tuum, prout sanctitate & dignitate pollet, omni in regione omníque in loco laudibus extollatur, & gloriam sibi debitam consequatur. Simul etiam vt ius imperiúmque in nos obtineas: vtque in dies magis ac magis tuæ maiestati nos submittere discamus: ita vt vbique locorum regnans domineris, populum tuum sceptro verbi tui Spiritúsque tui potentia gubernans, tuorum autem hostium conatus veritatis & iustitiæ tuæ robore pessundans. Atq; ita fiat vt omnis potẽtia & celsitudo se gloriæ tuæ opponens, in dies destruatur atque aboleatur: donec regnum tuum suis omnibus numeris compleatur, eiúsque perfectio penitus stabiliatur: quum videlicet iudex in persona Filij tui comparebis. Vt nos vnà cum omnibus creaturis veram plenámque obedientiam tibi præstemus: sicut cœlestes Angeli tui exequendis mandatis tuis toti sunt addicti. Atque ita voluntas tua nemine repugnante obtineat, omnésque tibi obsequi téque colere studeant, propriæ voluntati omnibúsque carnis suæ cupiditatibus renuntiantes. Vt nos amorem timorémque tui in omnibus vitæ nostræ actionibus retinentes pro benignitate tua alas, ac nobis quæcunque ad vescendum quietè & tranquillè pane nostro necessaria sunt, sufficias: quò te nostri curam gerere videntes, melius Patrem nostrum agnoscamus, omniáque bona è manu tua expectemus, nihil amplius spei & fiduciæ in vlla creatura, sed totam in tua bonitate collocantes. Iam verò quoniam in hac mortali vita miseri peccatores sumus, tanta imbecillitate laborantes vt assiduè diffluamus, & à recta via declinemus, peccata nostra nobis condonare digneris, quorum rei apud tuum iudicium sumus: & per hanc condonationem nexu mortis æternæ, quo

His inclusa notulis () dicuntur duntaxat die celebrationis Cœnæ.

Sanctificetur nomen tuum.

Adueniat regnum tuum.

Fiat voluntas tua.

Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.

Remitte nobis peccata nostra.

quo obstricti sumus, liberemur. Ne igitur eam qua præditi sumus nequitiam nobis imputes: quemadmodum ipsi, mandato tuo parentes, iniuriarum quæ nobis inferuntur obliuiscimur, ac tantum abest vt de vlciscendis hostibus cogitemus vt etiam commoda eorum procuremus. In posterum denique nos tua potentia fulcire digneris, ne (quæ est carnis nostræ infirmitas) excidamus. Ac, quũ tam sint imbecillæ vires nostræ vt ne ad momentum quidem temporis consistere possimus, præterea etiam quum assiduè tot hostes nos circundent & adoriantur, quum diabolus, mundus, peccatum, caro nostra, nullum faciant nos oppugnandi finem, sancto tuo Spiritu nos corrobora, tuæque gratiæ donis arma, vt constanter omnibus tentationibus resistere & hoc spirituale prælium sustinere possimus: donec plena victoria potiti, tãdem aliquando in tuo regno cum imperatore & protectore nostro Iesu Christo, Domino nostro, triumphemus. Amen.

Ne inducas nos in tentationem.

Post hæc recitatur Apostolorum symbolum.

QVO AVTEM DIE CELEBRATVR COENA, HAEC præcedentibus adduntur:

AC quemadmodum Dominus noster Iesus non contentus tibi semel corpus suum & sanguinem in cruce obtulisse pro remissione peccatorum nostrorum, nobis quoque in alimentum vitæ æternæ destinauit: ita hoc nobis pro tua beneficentia largire, vt vera cordis synceritate & ardenti desiderio tantum beneficium ab eo accipiamus: nimirum vt certa fide præditi corpore pariter & sanguine eius, vel potius eo toto fruamur: sicut ipse, quum verus sit homo & Deus, verè est sanctus panis cœlestis ad nos viuificandos: vt non amplius in nobisipsis & ad nostrum ingenium, quod omnino deprauatum est, viuamus, sed ipse in nobis viuat, vt ad sanctam vitam, beatam & in æternum permanentem, nos deducat, atque ita noui & æterni Testamenti verè participes fiamus, nimirum fœderis gratiæ: hoc persuasissimum habentes, te velle nobis in perpetuum Patrem propitium esse, delicta nostra nobis non imputando, ac tanquam charis filiis & hæredibus, omnia tam animæ quàm corpori necessaria suppeditare: vt te sine fine laudibus & gratiarũ actione prosequamur: tuúmque nomen tum dictis tum factis illustre reddamus. Effice igitur hodie nos hoc modo, Pater cœlestis, celebrandæ faustæ Filij tui memoriæ compotes: da etiam vt nos in ea exerceamus, ac mortis eius beneficium prædicemus, quò nouum incrementum ac robur tam ad fidem quàm ad aliud quodlibet bonum accipientes, eo maiore fiducia nos tuos esse filios profiteamur, & in te patre gloriemur.

Peracta autem Cœna hæc gratiarum actio vel aliqua ei similis adhibetur:

LAudum & gratiarum actione immortali te prosequimur, Pater cœlestis, pro tanto quod in nos miseros peccatores contulisti beneficio, dum ad participationem Filij tui Iesu Christi nos adduxisti, quem pro nobis morti passus es tradi, & nunc in vitæ æternæ alimentum impertiris. Iam verò tuam in nos prosequens beneficentiam, ne vnquam hæc à nobis obliuioni dari permittas, sed fac potius vt ea cordibus insculpta gerentes proficiamus & crescamus in fide, quæ ad omne opus bonum sit efficax. Vnde etiam fiat, vt reliquũ vitæ nostræ cursum propagationi gloriæ tuæ & ædificationi proximorum dedicemus: per illum ipsum Iesum Christũ Filium tuúm qui in vnitate sancti Spiritus viuit tecum & regnat in æternum. Amen.

Benedictio quam Minister populo discessuro precatur, secundum diuinæ Legis præceptum.

BEnedicat vobis Dominus, vósque seruet incolumes. Dominus vos splẽdore vultus sui illustret, vobísque sit propitius. Conuertat Dominus faciem suam ad vos, & omnia prospera vobis largiatur.

Quum doceant nos Scripturæ, pestes, bella & alias huiusmodi calamitates esse Dei castigationes, quibus in peccata nostra animaduertit: quum eas irruere videamus, Dei aduersum nos iram agnoscere debemus: ac tunc, si verè fideles sumus, peccatorum nostrorum recordari nos oportet, vt nostri nosmet pudeat ac pigeat, & ad Dominum resipiscentia non ficta, vitáque in melius mutata conuersi, submisso animo ac suppliciter veniam ab eo petamus. Ideo si quando Deum minari nobis videmus, ne patientiam eius tentemus, sed potius eius iudicium anteuertamus, (quod alioqui tum imminere videmus) singulis hebdomadibus diem aliquem statum esse conuenit, in quo peculiariter de his populus admoneatur, Deóque precetur & supplicet, prout tempus poscet. Sequitur itaque precum ad id aptarum formula.

In principio concionis adhibetur à Ministro illa confessio generalis, diebus Dominicis vsurpari solita, quæ antea perscripta fuit. In fine autem concionis, postquam commonefecit populum, Deum nunc in homines, ob scelera quæ per totum orbem grassantur, & propter nequitiam ad quam passim omnes sunt proiecti, suam vindictam exercere: postquam item ad se conuertendum & ad vitam in melius mutandum, simul verò ad orandum Deum pro impetranda venia, hortatus est, vtitur ea quæ sequitur formula:

DEus omnipotens, Pater cœlestis, agnoscimus & ingenuè profitemur, quod & verum est, indignos esse nos qui in cœlum oculos attollamus, vt coram te nos sistamus:

nec tantum debere nobis arrogare vt exauditum à te iri preces nostras speremus, si eorum quæ tibi afferimus, rationem habeas. A propriis enim accusamur consciẽtiis, nostráque peccata aduersum nos testimonium ferunt: te verò iustum esse iudicem nouimus, qui peccatores & nequam homines non iustifices, sed in eos animaduertas qui tua mandata violauerint. Hinc fit Domine, vt dum totius vitæ nostræ statum reputamus, nostri nosmet pudeat, nec aliud quàm animum despondere possimus, perinde acsi iam in abyssum mortis demergeremur. Verumtamen, Domine, quum pro tua immensa misericordia dignatus sis nobis imperare vt te inuocemus, idq; vel ex intimis inferis: & quo magis viribus destitui nos videmus, tanto magis ad tuam summam bonitatem confugiamus: quum præterea pollicitus sis nobis te precibus nostris fore exorabilem, in nomine Domini nostri Iesu Christi, (quem nobis aduocatum & intercessorem constituisti) eiúsque merito: non autem spectantem quid meriti simus: ecce, omni humanæ fiduciæ renũtiantes, tuáque sola bonitate freti, in conspectum tuum prodire, tuúmque sanctum nomen ad obtinendam misericordiam inuocare non dubitamus.

Primùm Domine, præter infinita beneficia, quæ assiduè in reliquos quoque homines quotquot terra sustinet confers, peculiariter etiam nobis tot gratiæ tuæ dona impertiuisti vt ea recensere nequeamus, imò verò ne mente quidem satis complecti possimus. Hoc verò singulare, quòd ad notitiam sancti tui Euangelij vocare nos dignatus sis, miserabile quo nos diabolus premebat seruitutis iugum excutiens, & ab execranda idololatria vanísque superstitionibus quibus immersi eramus, liberatos ad lumen veritatis tuæ adduxeris. Nihilominus tamen (quæ nostra est ingratitudo) obliti bonorum quæ manus tua nobis largita est, à recta via declinauimus, & te relicto carnis nostræ cõcupiscentias sequuti sumus. Quinetiam sanctum tuum verbũ debita reuerentia atque obedientia fraudauimus, nec tuum nomen quibus decebat præconiis prosequuti sumus. Et quanuis assiduè fidelibus verbi tui admonitionibus aures nostræ personuerint, eas tamen neglexímus. Peccauimus itaque Domine, téque offendimus: ideóque pudore suffundimur, nos grauium scelerum apud tuum iudicium reos esse agnoscentes: adeo vt si dignas nobis pœnas infligere velis, aliud quàm mortem & damnationem expectare nequeamus. Nam si nos excusare velimus, at nostræ ipsorum conscientiæ nos accusant, nostráque nequitia tuis oculis ad nos condemnandos patet. Ac profectò rè ipsa, Domine, ex castigationibus quas iam nobis immisisti, te iustissimis de causis aduersus nos excanduisse cognoscimus. Quum enim æquus sis iudex, tuos non immerentes affligis. Tuis igitur verberibus cæsi, tuam aduersus nosipsos iram prouocasse agnoscimus. Sed & nunc manum tuam ad nos puniendos extentam videmus. Gladij enim quibus ad exigendam vltionem vti soles, stricti nunc sunt: & ea quæ peccatoribus sceleratísque hominibus minitari consueuisti, parata esse cernimus.

Quanuis autem multo etiam grauiores quàm antea de nobis pœnas sumeres, atque adeò plagas cẽtuplo plures infligeres, & modò non horrendæ illæ clades quibus olim peccata populi tui Israelitici castigati, nobis ingruerent, nos illis dignos esse, ac sceleribus nostris promeruisse cõfitemur. Sed enim, Domine tu pater es noster, nos aliud nihil quàm terra & lutum: tu creator es noster, nos tuarum manuum opera: tu nobis pastor es, nos tibi ouile sumus: tu noster es redemptor, nos populus abs te redẽptus: noster es Deus, nos hæreditas tua. Ideo ne ita irascaris nobis vt in furore tuo nos castiges: ne recorderis nequitiæ nostræ ad eam puniendam, sed pro tua clementia nos leniter castiga. Accensa quidem est aduersus nos ira tua, propter peccata quæ commisimus: sed nomen tuum inuocari super nos, tuámque nos tesseram gestare memineris. Conserua potius opus quod gratia tua in nobis inchoasti, vt te nostrum esse Deum & Seruatorem totus orbis agnoscat. Hoc certè nostri mortuos qui apud inferos sunt, & quos perdideris ac funditus profligaueris, te nequaquam esse laudaturos, sed tristes & omni consolatione destitutas animas, corda contrita, conscientias sensu culpæ suæ oppressas, tuæque gratiæ fauorem sitientes, gloria & honore te affecturas. Tuus Israeliticus populus flagitiis tuam sæpe iram prouocauit, túque eum, iusto tuo iudicio, afflixisti: verùm quoties ad te conuersus est, semper illi ad tuam clementiam aditus patuit: & quantumuis grauia essent eius scelera, tamen propter fœdus quod cum seruis tuis, Abrahamo, Isaaco, & Iacobo inieras, flagella tua & clades quæ illis imminebant auertisti: adeò vt nunquam preces eorum repulsam apud te passæ sint. Atqui nos præstantiore fœdere dignatus es, quo apud te niti possumus: eo nimirum quod pepigisti in Iesu Christi Seruatoris nostri dextera, quódque sanguine eius scribi, & eiusdem morte obsignari voluisti. Quapropter, Domine, nobisipsis renuntiantes, omníque alia spe valere iussa, ad faustum hoc fœdus confugimus, quo Dominus noster Iesus Christus corpus suum tibi in sacrificium offerens, nos tibi reconciliauit. Intuere igitur Domine in Christi tui faciem, non in nostram, vt eius intercessione ira tua placetur, faciésque tua super nos ad gaudium & salutem refulgeat: ac nos posthac tuo Spiritu sancto regẽdos & gubernandos suscipias, qui nos in meliorem vitam regeneret, per quam

Nomen

Nomen tuum sanctificetur, veniat regnum tuum: fiat voluntas tua, quemadmodum in cœlo, sic etiam in terra: Panem nostrum quotidianum da nobis hodie: & remitte nobis peccata nostra, etenim ipsi remittimus omnibus qui debent nobis. Et ne nos inducas in tentationem, sed libera nos à malo. Quia tuum est regnum, & potentia, & gloria in secula, Amen.

Quanuis autem indigni simus qui pro nobismetipsis os aperiamus, & te in rebus aduersis inuocemus, quum tamen mandaueris vt alij pro aliis precaremur, nos pro omnibus fratribus, eiusdem corporis membris, quos nunc tuis flagellis castigas, preces tibi fundimus, & vt iram tuam ab illis auertas obsecramus: nominatim verò pro N. & N. Memineris Domine, eos quoque filios tuos esse, sicut & nos: atque ideo, quanuis te offenderint, ne tamen bonitatis tuæ & misericordiæ erga eos cursum interrumpas, quam perpetuam erga tuos omnes fideles fore promisisti. Tuas igitur omnes Ecclesias oculo tuæ clementiæ intueri digneris, omnésque populos, quos nunc aut peste, aut bello, aut alio flagelli genere cædis, & singulos homines qui verbera tua sentiũt: qui videlicet carcere cõstricti sunt, morbóve aut pauperie affligantur: consolationémque omnibus, prout illis opus ea esse cognoscis, afferens, & castigationes tuas ad vitæ emendationem illis vtiles reddens, patientia eos instruere, seueritatíque tuæ moderari, ac tandem eos liberando, plenam illis materiam exultandi in tua bonitate, sanctúmque tuum nomen benedicendi præbere digneris. Præcipuè verò in eos qui pro tua veritate decertant, oculos conuertere velis & publicè & priuatim, vt inuicta eos constantia robores, tuteris eos, & vbique opituleris, omnes hostium illorum tuorúmque technas & machinas irritas reddens, furorem eorum refrænans, omnes eorum conatus ignominiæ damnans. Neque Christianismum omnino deploratum esse permittas, ne memoriam nominis tui in terris penitus aboleri sinas: ne eos super quos nomen tuum inuocari permisisti, luctuoso interitu obrui patiaris: ne Turcæ, Ethnici, Barbari, Papistæ, aliíque infideles nomini tuo cum blasphemiis insultent.

Tibi igitur preces fundimus, Pater cœlestis, pro omnibus principibus & magistratibus, quorum ministerio ad nos gubernandos vteris. Potissimum verò pro huius vrbis Præfectis: vt Spiritum tuũ, qui solus bonus est & verè principalis, impertiri illis atque in dies augere digneris: adeò vt Iesum Christũ Filiũ tuum, Dominum nostrũ, Dominatorẽ dominatorũ, Regémque regum esse certò persuasum habentes, quemadmodum tu illum omni potestate in cœlo & in terra donauisti, ita & ipsi in suo principatu cultum illius & regni eius amplificationem sibi ante omnia proponant, suos subditos (qui sunt manuum tuarum opificia, & pascuorum tuorum oues) pro tuo arbitrio gubernantes: vt & hic & in alia quauis orbis terrarum parte, pace stabili fruentes, te cum omni sanctimonia & puritate colamus: metúque hostium nostrorum liberati, materiam celebrandæ tuæ laudis toto vitæ nostræ tempore habeamus.

Deinde precibus nobis tibi commendamus, Pater verax & Seruator, omnes quotquot fidelibus tuis pastores constituisti, quorum etiam tutelæ animas commisisti: quos denique sacrosancti tui Euangelij dispensatores esse voluisti: vt eos sancto tuo Spiritu regas, quò probi fidelésque gloriæ tuæ ministri comperiantur: huc studium omne conferentes, conatúsque suos dirigentes, vt omnes miseræ oues, quæ adhuc sunt errabundæ, recolligantur, & ad Iesum Christum Dominum nostrum, præcipuum pastorem, & episcoporum principem, reducantur: vt in dies maius iustitiæ & sanctimoniæ incrementum in eo accipiant. Interea autem omnes tuas Ecclesias è faucibus rapacium luporum eripere & ab omnibus mercenariis liberare digneris, qui gloriæ tantùm aut lucri cupiditate ducuntur, de tui nominis illustratione tuique gregis salute nihil planè solliciti.

Insuper tibi preces nostras offerimus, Deus clemẽtissime & pater summe misericors, pro omnibus in vniuersum hominibus: vt quẽadmodum totius humani generis agnosci vis Seruator, per redemptionem à Iesu Christo Filio tuo præstitam, ita ij qui adhuc ab illius notitia sunt alieni, tenebrísque immersi, & ab erroribus ac ignorantia tenentur captiui, affulgente illis sancto tuo Spiritu, tuóque Euangelio auribus illorũ insonante, ad rectã salutis reducantur viam: quæ in eo sita est vt agnoscamus te solum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum. Rogamus & vt illi quos iam gratiæ tuæ fauore dignatus es, quorúmque mentibus per cognitionem verbi tui illuxisti, quotidie in melius proficiant, spiritualibus tuis benedictionibus ditati: vt simul omnes vno & corde & ore te adoremus, Christúmque tuum, Dominum nostrum, Regem & Legislatorem, honore debito prosequamur, ac iusto obsequio colamus.

FORMVLA SACRAMENTORVM ADMINISTRANDORVM IN VSVM ECCLESIAE Geneuensis conscripta.

FORMVLA BAPTISMI administrandi.

IN primis illud scire oportet, apportandos esse infantes ad Baptismum, aut Dominicis diebus Catechismi tempore, aut aliis diebus ad concionem: vt quemadmodum Baptismus solennis qua-

dam est cooptatio in Ecclesiam, ita in conspectu & oculis totius concionis celebretur.

Absoluta concione, offertur infans. Tum Minister publicus ita exorditur.

Auxilium nostrum in nomine Domini qui fecit cœlum & terram, Amen.

Hunccine infantem offertis, vt baptizetur?

Responsio: Maximè.

Minister.

Ex Gal. DOminus nobis dilucidè commonstrat, quanta in fœditate & miseria, vitiositatéque nascimur, quum ait nobis renascẽdũ esse. Etenim si naturã nostrã renouari oportet, vt in Dei Regnum intromittamur: satis magnũ argumentũ est, eam penitus corruptam Deóque detestabilem esse. Itaque hac de causa monet nos, vt summisso & humili animo simus, nostráque nobis turpitudo acerbitati & odio sit. Eáque ratione nos ad gratiam ipsius expetẽdam præparat, qua prioris naturæ nostræ peruersitas & indignitas extinguatur, & funditus deleatur. Neque enim prius ei locus est in nobis, nisi quum totius nostræ virtutis, iustitiæ, sapientiæ fiduciam vsque eò abiicimus, vt quæcunque in nobis sunt damnemus ac repudiemus.

Porrò autem vbi nostram nobis turpitudinem fœditatémque aperuit, ac commonstrauit, tum consolationem nobis pro sua misericordia impertit, pollicens fore vt Spiritu suo sancto nos in vitam alteram exsuscitet, quæ nobis quasi ingressus quidam sit in ipsius Regnum. Hæc regeneratio bipartita est: nam & nobis prorsus renuntiandum est: ac neque rationi, neque voluntati, neque voluptati libidiníque nostræ obtemperandum: quin potius mentem animúmque nostrum, sapientiæ, iustitiæque Dei subiici oportet, & quicquid ex nostro est & nostra carne extingui: tum præterea lucem Domini sequi conuenit, eiúsque sanctissimæ voluntati morem gerere: quemadmodum ipse verbo suo nos docet, Spiritúque suo sancto nobis prælucet, viámque commonstrat. Vtrumque autem hoc in Domino nostro Iesu Christo impletum ac perfectum est: cuius mors & passio tantam vim habet, vt eam participantes quasi sepulti peccato simus, vt carnis nostræ concupiscentiæ mortificentur atque extinguantur. Huc accedit, quod vi resurrectionis ipsius, in vitam nouam excitamur, quæ à Deo est, quatenus Spiritus eius nos regit ac moderatur, vt in nobis ea opera perficiat, quæ illi grata & accepta sint. Hoc tamen caput est salutis nostræ, vt nobis delicta omnia nostra pro sua misericordia condonet, ea nobis nõ imputans, sed eorum memoriã delens atque obliterans, ne quando nobis ea in iudicio illius obiiciantur. His omnibus beneficiis afficimur, quum per Baptismum in corpus Ecclesiæ nos inserit. In hoc enim Sacramento nobis peccatorum remissionem testificatur. Ob eámque causam aquæ signum notámque instituit, significãs atque adeò apertè ostendens, quemadmodum eo elemento maculæ corporis eluuntur, eodem modo velle se animos nostros purgare atque expiare, ne vlla amplius labes aut macula appareat. Hoc amplius, renouationem nobis nostram in eo offert, quæ, quemadmodum iam diximus, versatur in carnis nostræ mortificatione, vitáque spirituali, quam in nobis effert ac procreat. Itaque duplici beneficio afficimur à Deo in Baptismo: modò ne vim huiusce Sacramenti ingrato & immemori animo extinguamus. Nam & testimonium in eo certissimum habemus, Deum velle nobis parentis esse propitij loco: neque eum delicta nostra nobis imputaturum: tum autem Spiritu suo sancto nobis præsto futurum, vt diabolo, peccato, & carnis nostræ concupiscentiis resistere tandiu & repugnare possimus, dum victoriam consequamur, vt in Regni sui libertate viuamus, quod iustitiæ Regnum est.

Quum igitur hæc duo in nobis per Iesu Christi gratiam impleantur, satis constat Baptismi veritatem & substãtiam in eo comprehendi, & concludi. Non enim aliud lauacrum habemus, nisi eius sanguinem: neque aliam renouationem, nisi in eius morte & resurrectione. Sed quemadmodum nobiscum bona diuitiásque suas per verbum communicat, eodem modo per Sacramenta nobis ea impertit & largitur.

Iam verò optimus & benignissimus Deus noster non contentus nos in filios suos adoptasse, atque in Ecclesiæ suæ communionem admisisse, largius adhuc atque prolixius suam in nos benignitatem conferre voluit: nobis videlicet pollicens fore vt Deus sit & noster, & verè etiam generis posteritatísque nostræ, adúsque millesimam generationem. Quamobrem etsi fidelium liberi sint ex Adami corrupta stirpe ac genere, eos ad se nihilominus admittit, propter fœdus videlicet cum eorum parentibus initum, eósque pro liberis suis habet ac numerat: ob eámque causam iam inde ab initio nascentis Ecclesiæ, voluit infantibus Circuncisionis notã imprimi: qua quidem nota, iam tum eadem omnia significabat ac demonstrabat, quæ hodie in Baptismo designantur. Et quemadmodum eos circuncidi iubebat: sic in suorum liberorum loco ac numero eos habebat: séque parentem ipsorum, non minus quàm eorum à quibus geniti erant, profitebatur.

Nunc verò, quum Dominus Iesus in terras descenderit, non vt Dei Patris gratiam & beneficium imminueret, sed quò salutis fœdus per omnes terrarum fines propagaret, quæ tum temporis in populo Iudaico inclusa fuerat: minimè dubium est, quin liberi nostri hæredes sint eius vitæ ac salutis, quam

nobis est pollicitus: qua de causa sanctificari eos Paulus affirmat, iam inde ab vterò matris, quò ab Ethnicorũ & à vera religione abhorrentium hominum liberis discernantur. Eóque Dominus noster Iesus Christus pueros qui ei offerebantur, admisit: sicuti scriptum est Matthæi decimonono capite. Tum oblati sunt ei paruuli, vt manus eis imponeret & oraret: discipuli autem eos increpabant. Iesus verò ait eis: Sinite paruulos, & ne prohibeatis eos ad me venire. Talium est enim regnum cœlorum. Quum affirmat regnum cœlorum eorum esse, iisque manus imponit, & Deo Patri suo eos commendat, satis nos docet, minimè excludendos esse illos ab ipsius Ecclesia. Hanc igitur ipsius regulam & pręscriptionem sequentes, infantem hunc in eius Ecclesiam admittemus: vt bonorum omnium, quæ suis fidelibus promisit, particeps fiat. Ac primùm eũ nos adhibita precatione illi offeremus, humili ac summisso animo suppliciter dicentes:

DOmine Deus, Pater æterne & omnipotens, quando pro tua infinita clementia nobis pollicitus ex fore te Deum & nostrum, & liberorum nostrorum: oramus te, vt beneficium illud tuum in hoc infante confirmare digneris, parentibus iis genito, quos in Ecclesiam tuam cooptasti. Et quemadmodum tibi à nobis offertur ac consecratur, ita in tutelam tuam eum recipias, Deum te & seruatorem eius esse demonstrans, peccatum ei originis condonans ac remittens, cuius genus omne Adami culpam sustinet: eúmque præterea Spiritu tuo sanctificans, vt quum ad ætatem iudicij atque intelligentię capacẽ progressus erit, te solũ Deũ & seruatorem agnoscat: & veneretur, per omnem vitæ cursum tibi laudem & gloriam tribuens, vt perpetuò suorum peccatorum condonationem abs te consequatur. Vt verò beneficia hæc accipere possit, eum tu in communionem Domini nostri Iesu cooptare digneris, vt omnibus eius bonis, tanquam vnum ex eius corporis membris participet. Exaudi nos Parens misericordiæ, vt Baptismus, quem ei ex instituto tuo impertimus, fructum vímque suam exerat, qualem nobis Euangelij tui doctrina commonstrat.

Pater noster, qui es in cœlis, sanctificetur nomen tuum: adueniat regnum tuum: fiat voluntas tua in terra sicut in cœlo. Panem nostrum quotidianum da nobis hodie: & remitte nobis debita nostra, vt & nos remittimus debitoribus nostris: & ne nos inducas in tentationem, sed nos à malo libera: Quia tuum est regnum, & potentia, & gloria in secula, Amen.

QVONIAM admittendus est hic infans in Christianam Ecclesiam, spondetis, quum ad ætatem iudicij prudẽtiæque compotem peruenerit, eum vos doctrina quæ à populo Dei recepta & probata est, instructuros: sicuti breuiter & summatim comprehensa est in ea confessione fidei, quam omnes tenemus.

Credo in Deum Patrem omnipotentem, creatorem cœli & terræ. Et in Iesum Christum eius Filium, Dominum nostrum: conceptum de Spiritu sancto, natum ex Maria virgine, supplicio affectum à Pontio Pilato, cruci suffixum, mortuum & sepultum: qui descendit ad inferos: tertio pòst die resurrexit ex mortuis, ascendit ad cœlos, sedet ad dexteram Dei patris omnipotentis, inde venturus vt iudicet viuos & mortuos.

Credo in Spiritum sanctum, sanctam Ecclesiam vniuersalem, communionem sanctorum, remissionem peccatorum, carnis resurrectionem, vitam æternam, Amen.

Spondetis igitur vos daturos operam, vt omni hac disciplina instruatur, ac generatim omnibus his quæ scriptis diuinis continentur, id est tum veteri, tum nouo Testamento: vt ea amplectatur & audiat tanquam verbum sermonémque Dei certissimum, cœlitus demissum. Eum præterea hortabimini, vt ad eam normam & regulam vitam suam instituat, quam nobis Deus in lege sua præscripsit: cuius hæc summa sunt capita: primùm, vt Deum toto pectore, animo & viribus, tum præterea proximum nostrum nõ secus quàm nosmetipsos diligamus. Item vt sermoni & admonitionibus quas nobis per Prophetas & Apostolos suos Deus tradidit, fidem habens, ac sibiipsi suísque concupiscentiis renuntians, omne suum studium in prædicando nomine Iesu Christi, & proximis ædificandis collocet.

Promissione facta, nomen infanti imponitur: tum in eum aquam Baptismi minister effundit, inquiens:

N. Baptizo te in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti.

Horum nihil nisi clara voce pronuntiatur, linguáque patria omnia nuncupantur: quippe, quum multitudo quæ ad hoc mysterium assistit, testis esse debeat eorum quæ in eo fiunt: quam ad rẽ intelligentia necessaria est: quinetiam, vt omnes magis magísque confirmetur, reuocantes animum ad memoriam fructus & vtilitatis sui Baptismi.

Neque verò ignoramus aliis in locis adhiberi alias ceremonias quamplurimas, quas vetustissimas esse minimè diffitemur. Sed quoniam aut hominum arbitrio atque libidine, aut certè leui aliqua de causa excogitatæ sunt: denique, quoniam sine verbo Dei fictæ & inductæ sunt: ac tam multæ præterea superstitiones inde manarunt, nobis sanè sine vlla religione visum est eas tolli atque aboleri oportere, vt ne posthac cuiquam præcluderetur aditus ad Iesum Christum. Primùm enim satis constat, quæcunque à Deo præscripta atque instituta non sunt, ea omnia libertati arbitrióque nostro relinqui: deinde, quicquid ad ædificationem confirmationémque pietatis non pertinet, id minimè recipiendum esse in Ecclesiam: quòd si in eam inductum esset, tollendum ac remouendum es-

se. Quo magis id quod nihil nisi scandalum & offensionem parit, quasique idololatriæ instrumentum quoddam est, & commentitiarum opinionum, nullo modo tolerandum est.

Atqui non dubium est, quin luminaria, unguēta (quæ Chrismata nominantur) aliæque pompæ generis eiusdem à Deo nunquam instituta sint, sed ab hominibus introducta: sensimque eò progressa superstitio sit, vt maiore in pretio atque honore haberentur, quàm ipsum Christi institutum. Illud profectò negari nullo modo potest, quin eam ipsam Baptismi formam ac rationem teneamus, quam & Christus præscripsit, & Apostoli secuti sunt, & vero etiam primaria & antiqua Ecclesia in more atque instituto habuerit: neque alio nomine culpari possumus, nisi quod Deum ipsum sapientia superare atque antecellere nolumus.

RATIO CELEBRANDÆ Cœnæ Dominicæ.

Principio illud scire oportet, die Dominico qui proximè ei diei antecedit quo Cœna celebranda est, prius hoc denuntiari populo: primùm vt se quisque ad eam dignè recipiendam comparet, eáque reuerentia, qua ratio postulat: tum ne pueri eò adducantur, nisi qui commodè instituti, fidémque suam in Ecclesia professi sint. Tertiò, vt si fortè aduenæ quidam & peregrini in vrbe sint, nondum religionis disciplinæque nostræ institutis imbuti, ij si communicare S. Cœnæ velint, Ministros adeant, à quibus in priuatis ædibus erudiantur. Quo die celebranda est, Minister ad finem concionis de ea commemorat: aut si res postulare videatur, sermonem omnem in ea tractanda explicandáque consumit: vt populum doceat quid hoc mysterio Dominus designet ac significet, & qua ratione illud sit recipiendū. Absoluta precatione, confessionéque fidei, vt multitudinis totius nomine Concionator testetur, velle omnes in doctrina religionéque Christiana viuere ac mori, clara & magna voce hæc pronuntiat:

AVdite qua ratione Iesus Christus sacrosanctam suam Cœnam instituerit: sicuti Paulus memoriæ tradidit capite vndecimo prioris ad Corinthios Epistolæ: Accepi, inquit, à Domino, quod & tradidi vobis, quòd Dominus Iesus in ea nocte qua traditus est, accepit panem, & postquam gratias egisset, fregit, ac dixit: Accipite, edite: hoc meum est corpus, quod pro vobis frangitur: hoc facite in mei commemorationem. Ad eundem modum & poculum peracta Cœna, dicens: Hoc poculum nouum Testamentum est in meo sanguine. hoc facite quotiescunque biberitis, in mei commemorationem. Quotiescunque enim comederitis panem hunc, & poculum hoc biberitis, mortem Domini annuntiabitis, donec venerit. Itaque quisquis ederit panem hunc, aut biberit poculum Domini indigne, reus erit corporis & sanguinis Domini. Probet autem quisque seipsum, & sic de pane illo edat, & de poculo bibat. nam qui edit aut qui bibit indignè, iudicium sibiipsi edit & bibit, non diiudicans corpus Domini.

Audiuimus, fratres, quemadmodum Dominus Cœnam suam vnà cum discipulis suis fecerit: ex quo quidem illud intelligi voluit, extraneos eósque qui in suorum numerum recepti non sunt, minimè esse amittendos. Quamobrem hanc ego regulam & præscriptionem secutus, in nomine atque auctoritate Domini nostri Iesu Christi, hinc ego arceo ac repello, atque hoc sacrosancto mysterio interdico omnibus idolorum cultoribus, impiè & contumeliosè de Deo loquentibus, impiis & sceleratis hominibus, numénque contemnentibus, hæreticis, iisque omnibus qui sectas hæresésque amplectuntur, quo vinculum & communionem Ecclesiæ perfringant, periuros, contumaces in vtrunque parentem, ac superiores, seditiosos, factiosos, sicarios, concitos ad rixam, adulteros, stupris, furtis, rapinæ, auaritiæ, vino, gulæ ventrísque vitio deditos, quicunque vitæ rationem sequuntur flagitiosam, & offensiones ac scandala parientem, iisque palàm denuntio, vt ab hoc sacrosancto conuiuio abstineant, ne sanctissimas epulas, quas Dominus solis suis domesticis & fidelibus parauit, fœdè polluant atque contaminent.

Itaque Pauli consilio atque cohortationi parens, se quisque suámque conscientiam probet atque examinet, ac videat num verè se suorum scelerum pœniteat, atque ex iis dolorem animo maximum capiat, cupiens posthac vitam honestè ac sanctè instituere: sed multò maximè, an fiduciam habeat in Dei misericordia fixam & positā, & in Christo Iesu suam salutem omni ex parte quærat, omnibus inimicitiis, ac simultatibus nuntiū remittens, nihílque aliud studēs, nisi vt posthac fraterna beneuolentia & charitate proximos suos complectatur.

Quòd si hoc studium in nobis esse nostra conscientia coram Deo testatur, ne dubitemus, quin habeat nos in filiorum loco & numero, Dominúsq; noster Iesus Christus nos compellet, atque ad cōuiuium suum inuitet, sanctissimúmque hoc Sacramentū nobis offerat, quod cum discipulis suis communicauit.

Et quanquam plurimum in nobis fragilitatis & miseriæ sentimus, neque fide perfecta præditi sumus, sed in diffidentiam & incredulitatem propendemus: multúmque abest vt tanto studio atque ardore animi Deo seruiamus, quàm ratio exigit, quin potius bellum nobis assiduè aduersus carnis nostræ concupiscentias gerendum est: quoniam tamen Dominus nobis benignitate sua concessit, vt eius Euangelium in animis nostris impressum atque insculptum sit, quò incredulitati diffidentiæque resistamus, nobísque desiderium largitus est, cupiditatibus nostris renuntiandi, quò iustitiam illius, sanctissimásque

másque leges & præceptiones obseruemus: certum atque exploratum habeamus, vitia omnia quæ in nobis sunt, minimè obfutura, quominus nos admittat, dignósque reddat, qui spirituali hoc conuiuio participemus. Neque enim ob eam causam huc venimus, vt profiteamur nos integros & iustos esse in nobismetipsis: sed potius vitam nostram magno studio in Christo Iesu quærentes, fatemur nos in morte atque exitio versari. Teneamus igitur atque intelligamus, sacramentum hoc morbo ac dolore affectis medicinam esse, dignitatémque omnem quem à nobis Deus requirit, in eo versari, vt nosmetipsos quemadmodum recta ratio præscribit agnoscamus, dolorémque maximum ac mœrorem ex vitiis nostris capiamus, voluptatémque & lætitiam omnẽ in eo collocemus.

Primùm igitur fidem habeamus promissis, quæ Christus Iesus veritas ipsa constans & firma, nobis ostendit: velle se videlicet verè nobiscum carnem & sanguinem suum communicare, vt eum totum atque integrum possideamus, ipséque in nobis viuat, & nos in illo. Et quanuis nihil nisi panem ac vinum videamus: minimè tamen dubitemus, quin spiritualiter in animis nostris id omne impleat ac perficiat, quod extrinsecus in his aspectabilibus signis commonstrat: ipsum videlicet panem esse cœlestem, qui nos alat ac nutriat ad vitam æternam. Itaque ne in bonitatem infinitam Domini ingrati simus, qui in hac mensa diuitias opésque suas omnes exponit, vt eas nobiscum communicet. Nobis enim sese largiens, testificatur se quicquid habet in nos profundere. Quamobrem sacramentum hoc tanquam pignus iustitiæ ipsius recipiamus, quæ nobis vi mortis ac supplicij illius imputabitur, nihilo secius quàm si eo supplicio nosmetipsi affecti essemus. Ne igitur tam peruicaci ac perdita natura simus, vt tum fugiamus, quum Christus nos tam humaniter ac liberaliter suo verbo inuitat. Sed muneris huius quod nobis impertit pretium ac dignitatem spectantes, ardenti studio ei nos offeramus, vt tam pretioso munere nos dignos reddat. Ob eámque causam animos ac mentes nostras sursum erigamus, vbi Christus est in gloria Patris, & vnde eum nos ad redemptionem nostram expectamus. Neque verò animos in his terrenis & caducis elementis occupemus, quæ & oculis cernimus, & manibus tractamus, quasi eum ibi quæramus, vt in pane vinóque inclusum. Tum enim animi nostri substantia eius ali ac nutriri poterunt, quum supra terrena omnia erecti, ad cœlos vsque pertingent, vt in regnum Dei, vbi ipse habitat, ingrediantur. Satis ergo habeamus, si panis ac vinum nobis pro nota & signo dentur, veritatem in Spiritu inuestigantes, vbi Verbum diuinũ eã nos reperturos confirmat.

Vbi finem dicendi Concionator fecit, tum panem verbi Ministri, calicem verò seniores Ecclesiæ, qui morum censuræ præsunt, populo distribuunt, prius cõmonitione facta vt honestè & decenter eò quisque adeat. Interea canitur Psalmus aliquis, aut locus Scripturæ, rei quæ sacramento designatur congruens atque conueniens, clara & magna voce recitatur.

Ad extremum habentur gratiarum actiones, quas suprà descripsimus.

Non ignoramus plerósque maiorem in modum offensos fuisse, quòd tam multa in hoc genere ab vsu multis iam seculis recepto aliena à nobis inducta sint. Quòd enim Missa multos annos tanto in pretio habita est, vt omnes eam existimarint disciplinæ religionísque Christianæ caput esse, non dubitamus quamplurimos mirari, quòd eam planè ac funditus tollendam curauimus. Eámque ob rem quibus consilij nostri ratio minus perspecta est, ij sublata à nobis fuisse sacramenta existimant. Verùm si quis instituti nostri rationem diligentius perpendat, is sine dubio intelliget restituta potius atque in vsu relata à nobis fuisse. Quod vt perspici à quouis possit, consideretur quanta inter Missam & Christi institutionem similitudo sit. Quis non videt, non minus inter vtránque, quam inter lucem & tenebras interesse? Tametsi non est hoc quidem loco propositi instituti que nostri, copiosius hanc disputationem persequi. Verùm vt iis satisfaceremus qui per ignorantiam eo nomine offendi possent, operæpretium nobis visum est, nonnihil obiter de ea re commemorare. Quum enim sacramentum Domini tam multis corruptelis ac vitiis inquinatum ac fœdatum esse videremus: vt hisce malis remedium adhiberemus, necesse habuimus multa immutare, quæ perperam ac vitiosè introducta fuerant, certè in peruersum ac præposterum vsum detorta. Quod quò rectius faceremus, quæ tandem potius sequenda esse ratio videbatur, quàm si ad purum & incorruptum Christi institutum rem omnem reuocaremus? quod sanè religiosè ac bona fide (quẽadmodũ satis intelligi licet) secuti sumus. Hæc enim ipsa emẽdatio est, quam nobis Paulus præscripsit.

FORMVLA ET RATIO celebrandi Matrimonij.

Priusquam celebretur confirmetúrque publicè matrimonium, palàm in Ecclesia publicatur tribus ante diebus Dominicis continuis: vt si fortè quis impedimenti aliquid nouerit, id in tempore denuntiet, aut si cuius eas nuptias celebrari intersit, is possit intercedere.

Quæ vt facta sunt, tum se in exorsu concionis sponsus ac sponsa sistunt in Ecclesia.

Minister antẽ publicus sic initiũ dicendi facit:

Auxilium nostrum in nomine Domini qui fecit cœlum & terram, Amen.

DEus Parens noster, posteaquam cœlum & terram creauit, eáque omnia quę amplissimo cœli complexu coërcentur, hominem ad imaginem similitudinémque sui finxit, qui imperium & dominatum teneret animantium omnium quæ tum in terra, tum in aqua, tum in aëre versantur, hísque verbis

post creatum hominem est vsus: Non expedit hominem esse solum: Fingamus ei adiumentum simile illius. Itaque immisit Dominus Deus soporem in Adam, qui cùm obdormiret, Deus vnam ex costis eius tulit, eáque formauit Euam: significans atque adeò apertè ostendens virum & mulierem, nihil nisi corpus vnum esse, vnam carnem, vnúmque sanguinem. Quocirca deserit homo patrem & matrem, & adhæret vxori suæ: quam ita amare charámque habere debet, vt Christus charam habuit Ecclesiam: id est, veros fideles & Christianos, quorum causa mortem oppetiuit. Vxor vicissim viro, cum sanctitate & honestate inseruire atque obsequi debet. Quandiu enim vnà cum viro ætatem agit, eius imperio subiecta est. Hoc porrò sanctum matrimonium, honoratum, à Deóque institutum, vim eam habet, vt eius causa vir potestatem sui corporis non habeat, sed vxor: vxor contrà sui corporis dominatu careat, qui à viro tenetur. Itaque à Deo coniuncti, separari nullo modo possunt, nisi ad tempus aliquod, vtriusque consensu & voluntate, vt ieiunio se & precationi dedant, cauentes etiam atque etiam ne tententur à Satana per incontinentiam. Ideo, reuerti ac referre sese alter ad alterum debebit. Etenim stupri & fornicationis vitandæ causa vxorem quisque habere debet, & vnaquæque mulier virum: vt quicunque sibi temperare non possunt, continentiáque præditi non sunt, præcepto Dei iubeantur matrimonium contrahere: ne sanctum Dei templum (nimirum nostra corpora) violetur ac polluatur. Quum enim corpora nostra membra sint Iesu Christi, indignum facinus esset, si scorti membra fierent. Itaque sanctè & religiosè seruanda & custodienda sunt. Nam si quis templum Dei violauerit, eum Dominus malè perdet.

Vos igitur (spōsum & spōsam nomine appellat) N. N. non dubitantes, hoc à Deo institutum esse, ecquid in hoc sanctissimo matrimonio ætatem agere vultis, quod Dominus tanto honore cumulauit? hoccine cum animis vestris statutū ac deliberatum habetis, quemadmodum hoc in loco coram Ecclesia eius sancta testificamini, postulantes vt hoc vestrum consilium comprobetur?

Respondent, Maximè.

Minister.

Vos ego omnes qui præsentes adestis testes facio, petóque vt huius rei memoriam habeatis. Quanquam si quis est, qui impedimentum aliquod esse intelligat, aut horum alterum matrimonio cum altero esse coniunctum, id enuntiet.

Si nemo contradicat, tum Minister,

Quoniam, inquit, nemo est qui contradicat, neque vllum est impedimentum, Dominus Deus, sanctum consilium vestrum confirmet, quod vobis elargitus est: initiúmque hoc vestrum sit in nomine Domini, qui fecit cœlum & terram, Amen.

Minister sponsum appellans, his eum verbis affatur.

Tu N. profiteris hîc in cōspectu tum Dei, tum sanctæ ipsius Ecclesiæ, ducere te in spōsam & vxorem N. quam hic præsētem vides, eámque te habiturum spondes, amore vtens, & charitate fida & constante, sicuti pij & boni viri munus atque officium postulat: sanctè cum ea ætatem agēs, fidelitatem ei omnibus in rebus præstans: sicuti verbum diuinum atque Euangelium postulat.

Respondet, Spondeo.

Tum sponsam appellans, inquit,

Tu N. profiteris hîc in conspectu tum Dei, tum sanctæ ipsius Ecclesiæ, nuptias te N. spopondisse, eíque vtpote legitimo marito nubere, cui te obsequuturam spondes, ei inseruientem, imperióque eius subiectam, vitam sanctè & honestè colentem, fidelitatémque ei omnibus in rebus præstantem: sicuti fidelem sponsam suo marito præstare decet: ex regula diuini verbi, & Euangelij.

Respondet, Spondeo.

Tum Minister,

Pater, inquit, omnis misericordiæ, qui benignitate vos sua ad hoc sanctissimum matrimonium adduxit: propter Iesum Christum eius Filium, qui sanctissima sua præsētia matrimonium sanctificauit, primum ibi signum edens coram Apostolis, vobis Spiritum suum sanctum largiatur: vt ei in hoc præclaro & nobili vitæ genere seruire atque honorem perpetuò tribuere possitis, Amen.

Audite Euangelium & præceptum Domini, quemadmodum matrimonium sanctè habere velit, sitque firmum & indissolubile: sicuti scriptum est apud Matthæum, decimonono capite. Accesserunt ad eum Pharisæi tentantes eum, ac dicentes: Licétne homini dimittere vxorem suam, quauis ex causa? Ille verò respondens, dixit eis, Non legistis Opificem ab initio fecisse masculum & fœminam? & dixisse, Propterea relinquet homo patrem & matrem, & agglutinabitur vxori suæ: & qui duo fuerant erūt vna caro. Itaque non amplius sunt duo, sed vna caro. quod ergo Deus coniunxit, homo ne seiungat.

Credite verbis istis sanctissimis quæ Dominus noster Iesus pronuntiauit, sicuti testatur Euangelista: & certum habete, Dominum Deum copulasse vos in hoc sanctissimo vitæ genere. Itaque vitam vnà sanctè & honestè degite, charitatem, pacem & concordiam colentes, fidelitatem mutuò præstantes, ex regula & præscriptione verbi Dei.

Deum igitur vnà omnes mente & animo precemur.

DEus omnipotens, bone, & sapiens: qui ab initio præuidisti non expedire homini esse soli: ob eámque causam adiumentum ei creasti eius simile, ac voluisti duos vnū idémque esse, suppliciter abs te petimus, quando

quando dignatus es hosce ambos ad matrimonium contrahendum perducere, vt pro clementia & benignitate tua Spiritum tuum ſanctum eis largiri atque impertire digneris: vt in vera & ſtabili fide voluntati tuæ morem gerentes, ſanctè ætatem agant, omnes carnis libidines & affectiones vitioſas ſubigentes, puréque viuētes, atque aliis honeſtatis & caſtimoniæ documento ſint, benedictione tua ſalutari eos donans, ſimiliter atq; fideles tuos ſeruos, Abrahamum, Iſaacum & Iacobum: vt prolem habentes ſanctam & incorruptã, tibi ſeruiant ac laudes tribuant, doctrina ſalutari eam inſtruentes, atque ad gloriam & laudem tui nominis alentes, proximíque vtilitatem, & Euangelij tui propagationem. Exaudi nos Parens miſericordię, per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, Filium tuum chariſſimum, Amen.

Dominus vos beneficiis omnibus cumulet, vobiſque concedat, vt virtutem & probitatem colentes, ſimul ad multum temporis honeſtè & ſanctè vitam perducatis.

DE VISITANDIS ÆGROTIS.

FIDELIS & veri Miniſtri officium eſt, non modò populum, cui Paſtor eſt præfectus, palàm & publicè docēre: ſed etiam, quoad eius fieri poteſt, vnumquenque ſeorſim admonere, cohortari, redarguere, & conſolari. Quod ſi vllum vnquam eſt tempus, quum homini Chriſtiana doctrina neceſſaria eſt, tum certè multò maximè neceſſariam eſſe cõſtat, quum Dominus eũ inuiſit, aut morbo, aut alio quopiam malo eũ afficiens: præſertim verò mortis tempore. Tũ enim multò quàm vnquam antea vehementius conſcientia ſua vrgetur: ſiue ob iudicium Dei, quòd ſe ſine mora vocari intelligit, ſiue ob impugnationes diaboli, qui tum vehementer laborat ac ſtudet, vt animum ægroti labefactet. Ob eámq; cauſam Miniſtri officium eſt, morbo affectos viſitare, & verbo Domini cõſolari: ac docere quicquid eis accidit incõmodi à Deo immiſſum eſſe, eiuſdémque prouidentia contigiſſe: qui ſuis fidelibus nihil vnquam impertit, niſi in eorum ſalutem & emolumentum. Cuius rei argumenta ac teſtimonia ex Scriptura proferet, quæ tempori conuenientia maximéq; accõmodata eſſe intelliget. Quòd ſi ægrotum graui & periculoſo morbo afflictari videat, tũ conſolationem adhibeat magis præcipuam ac peculiarem: idque pro eo, ac ſenſum animi illius perſpiciet: vt ſi cũ horrore mortis perterritum videat, doceat nihil eſſe in morte, quod fidelibus ſit pertimeſcēdum: qui ducē habent ſuum Ieſum Chriſtũ, à quo per mortem in eam vitam perducentur, in quam ipſe ingreſſus eſt. Ac ſimili cohortatione adimat ei terrorem, quem cõcepit iudicij diuini. Sin eum haud ſatis peccatorum cõſcientia commotum intelligat, iuſtitiam ei diuinã explicet atque oſtēdat: apud quam ſtare nemo poterit, niſi miſericordia Dei inſtructus, & Ieſum Chriſtum pro ſalute vnica ac ſingulari complexus. Contrà, ſi eum delictorum ſuorum cogitatione angi ac premi videat, tum quàm diligētiſſimè poterit, Ieſum Chriſtum ei depingat atque exprimat, doceátq; peccatores omnes, qui ſibi ipſi diffidētes, eius bonitate confidunt, in eo ſolatium ac pręſidium habituros. Fidelis igitur & frugi Miniſter conſiderabit quæ commodior futura ſit ratio ægroti conſolandi, pro eo atque affectũ eum perſpiciet: in quo ſemper Dei verbo adhærebit. Quinetiam ſi quam facultatem Miniſter habeat auxilium afflictis corporibus ferendi, nullis opibus ac facultatibus parcet: verum charitatis & liberalitatis in egentes exemplum vnicuique ſe ſtatuens.

SVPPLEX EXHORTATIO, AD INVICTISS. CÆSAREM CAROLVM QVINTVM, ET ILLVSTRISS. PRINCIPES, alióſque Ordines, Spiræ nunc Imperij conuentum agentes: vt reſtituendæ Eccleſiæ curam ſeriò velint ſuſcipere.

Eorum omnium nomine edita, qui Chriſtum regnare cupiunt.

INDICTVS eſt abs te conuentus hic, Cęſar Auguſte, in quo de pręſenti Eccleſiæ ſtatu, quem miſerrimum & propè deploratum omnes cernimus, in melius corrigēdo rationem cum Illuſtriſs. Imperij Principibus, ordinibúſque aliis in eas tandem atque conſtituas. Ad hanc itaque conſultationem quando nũc conſidetis, primùm abs te Cęſar, ſimul etiam à vobis Illuſtriſs. Principes, & ornatiſs. viri, ſupplex peto atque flagito, quæ in medium proferam, legere & diligenter expendere ne grauemini. Ea eſt magnitudo cauſæ & grauitas, quę vos ad audiendi ſtudium incitare debeat. Ego verò rē ante oculos ita vobis proponam, vt ſtatuere non difficulter poſſitis,

quænam ſint veſtræ partes. Quiſquis ſim, & piæ doctrinæ, & Eccleſiæ patrociniũ me hîc ſuſcipere profiteor. Hoc nomine vnũ ſaltem iſtud mereri videor, ne mihi audientiam eouſque negetis, dum appareat, falſóne eiuſmodi titulum vſurpem: an fideliter præſtem, réque ipſa exhibeã, quod præ me fero. Etſi autem tanto oneri nequaquàm parem eſſe me ſcio: vbi tamen à vobis officij mei ratio audita fuerit, minimè vereor, ne vel ſocordiæ, vel temeritatis accuſer, quòd hanc prouinciam ſubire auſus ſum. Duæ res ſunt, quibus commendare quicquid agunt, vel certè defendere, homines ferè ſolẽt. Nam & quod honeſtè pióque ſtudio factum eſt, laude dignum, & quod publica neceſſitate expreſſum, excuſatione ſaltem non indignum arbitramur. Earum cum vtraque mihi conſtet, non dubito, quæ veſtra eſt æquitas, quin meum hoc conſilium approbare facilè vobis poſſim. Nam vbi meliùs aut honeſtius, vbi etiã, hoc quidẽ tempore, in re magis neceſſaria, operã mihi collocare liceat, quàm ſi Chriſti Eccleſiæ, cui nihil omnino denegare fas eſt, laboranti nũc grauiter, & extremo in diſcrimine agẽti, pro mea virili adeſſe coner? Quanquã de meipſo multũ præfari nihil attinet. Perinde accipite quod dicam, ac ſi eorum omnium, qui Eccleſiam, vel reſtitutam iam curarunt, vel cupiunt reſtitui in verum ordinem, vna vox perſonaret. Sunt aliquot non infimæ dignitatis principes, ſunt inſignes Reſp. non paucæ in hac cauſa. Pro his omnib⁹ ita vnus loquor, vt verius per me vno ore ſimul loquantur omnes. His addite infinitam piorum hominũ multitudinem, qui per varias Chriſtiani orbis partes diſſipati, vno tamen conſenſu mihi in hac actione ſubſcribunt. Deniq; putate hãc communem eſſe orationem omnium, qui pręſentem Eccleſiæ corruptionẽ ita ſeriò deplorãt, vt nequeant diutius ferre: nullũ finẽ facturi, donec aliquã emendationem viderint. Scio quã odioſis nominibus ad infamiã notemur. Verùm quocunq; tandem nomine appellare nos libeat: interea cauſam audite: & inde poſtea æſtimate, quo loco haberi debeamus.

Principiò, non quęritur: an morbis laboret Eccleſia, & multis, & peſſimis (conſtat enim inter omnes, qui vel mediocriter iudicant) ſed an eius generis ſint morbi, quorum longiorẽ moram non ferat curatio: vt nimis lenta remedia expectare, nec vtile ſit, nec deceat. Accuſamur temerariæ & impiæ nouationis, quòd omnino quicquã auſi fuerimus, ex antiquo ſtatu, in Eccleſia mouere. Quid? Etiámne, ſi nec abſq; ratione, nec perperam factum ſit? Sunt, vt audio, qui ne in hoc quidẽ damnare nos dubitent: quia expetendam quidam à nobis fuiſſe correctionem, tentari verò non oportuiſſe, cenſeant. A quibus nihil impetrare aliud in præſentia velim, niſi vt pauliſper iudiciũ ſuſtineant, donec ex re ipſa oſtendero, neque nos ante tempus feſtinaſſe, & nihil temere, nihil officio noſtro alienum fuiſſe aggreſſos, deniq; nihil feciſſe, niſi ſumma neceſſitate coactos. Hoc vt efficiam, videndum quibúſnam de rebus nobis ſit certamen.

Cùm Deus initio Lutherum & alios excitauit, qui nobis facem ad reperiendam ſalutis viam prętulerunt: & quorum miniſterio fundatæ ſunt, & inſtitutæ noſtræ Eccleſiæ, dicimus ea doctrinæ capita, quib⁹ religionis noſtræ veritas, quibus purus & legitimus Dei cultus, quibus ſalus hominum continetur, fuiſſe propemodum abolita: dicimus ſacramentorum vſum multis modis fuiſſe vitiatũ & pollutũ: dicimus Eccleſiæ gubernationem in ſpeciem fœdæ & non ferendæ tyrannidis fuiſſe conuerſam. Hæc fortè nondũ ad quoſdam permouendos ſatis valeant, donec melius exprimantur. Faciam igitur, non quantum res poſtulat, ſed quantum facultas mea feret. Neque tamen hîc omnes controuerſias recenſere, & excutere propoſitum eſt: Longam enim diſputationem id requireret: cui nunc non eſt locus. Tantùm proferre in medium volo, quàm iuſtæ & neceſſariæ cauſæ nos ad hanc mutationem, quæ nobis vitio vertitur, coegerint. Quanquam expediri hoc nõ poteſt, quin tria ſimul complectar. Nempe vt vitia breuiter commemorem, quæ nos ad quęrenda remedia impulerunt. Deinde, vt de remediis ipſis, quæ à noſtris hominibus ſunt adhibita, quàm apta fuerint & ſalutaria, diſſeram. Poſtremò vt planum faciam, quàm non licuerit, ſuſpenſa manu vlterius differre: cùm res præſentem emendationem flagitaret. Primùm, illud quia tantùm ideo attingam, vt mihi viam ad reliqua patefaciat, conabor paucis perſtringere. In diluendo ſacrilegæ audaciæ & ſeditionis crimine, quo grauamur, quaſi importuna feſtinatione, quod noſtrarum partium non erat, perperam vſurpauerimus, longius immorabor.

Si quęritur, quibus potiſſimum rebus ſtet Chriſtiana religio inter nos, ſuámque veritatem retineat, has duas non modò ſummum locum occupare certũ eſt, ſed reliquas etiam omnes partes, adeóque totam vim Chriſtianiſmi ſub ſe comprehendere: vt ritè colatur Deus: vt inde ſalus ſibi petenda ſit, nouerint homines. Iiſdẽ ſublatis, Chriſti nomine glориemur licet, vana eſt ac inanis noſtra profeſſiò. Sequuntur deinde Sacramenta, & Eccleſiæ gubernatio, quæ ſicut ad huius doctrinæ cõſeruationem ſunt inſtituta, ſic non aliò referri debent: nec aliũde æſtimari poteſt, ſancténe & ordine, an ſecus adminiſtrentur, niſi cũ ad hunc finem exiguntur. Hoc ſi clarius & familiarius habere quis velit: régimen in Eccleſia, munus paſtorale, & reliquus ordo, vnà cũ ſacramentis, inſtar corporis ſunt: doctrina autem illa, quæ rite colendi Dei regulã præſcribit, & vbi ſalutis fiduciã reponere debeãt hominum conſcientiæ, oſtendit, anima eſt,

quæ

quæ corpus ipsum inspirat, viuidum & actuosum reddit: facit denique, ne sit mortuū & inutile cadauer. Quæ hactenus dixi, controuersiam inter pios, & recti saníque animi homines, nullam habent.

Nunc cultum Dei legitimum definiamus. Huius verò pręcipuum est fundamentū, eum sicuti est, omnis virtutis, iustitiæ, sanctitatis, sapientiæ, veritatis, potentiæ, bonitatis, clementiæ, vitæ & salutis fontem vnicum agnoscere, ideóque bonorū omnium gloriam illi adscribere in solidum, & tribuere, quærere in ipso solo omnia: ideóque si quid nobis opus est, in ipsum solum respicere. Inde nascitur inuocatio, inde laudes & gratiarum actiones, quæ testimonia sunt eius, quam illi tribuimus, gloriæ. Hæc est vera nominis eius sanctificatio: quam imprimis à nobis requirit. Huic annexa est adoratio, qua reuerētiam illi, magnitudine excellentiáque sua dignam exhibemus: cui seruiunt ceremonię, tanquam vel adminicula, vel instrumenta: vt corpus vnà cum animo in cultus Diuini professione exerceatur. Sequitur postea nostri abnegatio: vt renuntiantes carni & mundo, transformemur in nouitatem mentis: quò iam nō viuamus amplius nobis, sed nos illi regendos & agendos resignemus. Hac verò abnegatione ad obedientiam obsequiúmque voluntatis eius comparamur: ita vt timor eius in cordibus nostris regnet, omnésque vitæ nostræ actiones moderetur. His partibus contineri verum sincerúmq; Dei cultum, quem solum probat, & quo delectatur, tum Spiritus sanctus vbique in Scripturis docet, tū ipse quoque pietatis sensus, absque longa disputatione, idipsum dictat. Neque alia fuit ab initio colendi Dei ratio, nisi quod hæc spiritualis veritas, quæ nuda & simplex apud nos est, figuris inuoluta fuit sub veteri Testamēto. Atque id est, quod volunt Christi verba, Venit tempus, cùm veri cultores adorabunt Patrem in spiritu & veritate. Non enim negare his verbis voluit, quin à patribus spirituali isto modo cultus fuerit, sed discrimen in externa tantùm forma indicare: quòd cùm illi adumbratum habuerint spiritum multis figuris, apud nos simplex sit. Cæterùm, semper valuit illud: Deum, qui spiritus est, spiritu & veritate oportere adorari.

Ioan.4. 23

Porrò, vniuersalis est regula, quæ purum Dei cultum à vitioso discernit: ne comminiscamur ipsi quod nobis visum fuerit, sed quid præscribat is, qui solus iubendi potestatem habet, spectemus. Ergo si cultum nostrū approbare illi volumus, tenenda est diligenter hæc lex, quam summa seueritate vbique vrget. Duplex autem est ratio, cur Dominus, fictitios omnes cultus prohibēdo ac damnando, nos ad solum vocis suæ obsequium reuocet. Quia & hoc ad eius authoritatem stabiliendam magnopere pertinet, ne seruiamus illi nostro arbitrio, sed toti ab eius nutu pēdeamus: & nos, qua sumus vanitate, si libertas nobis relinquatur, nihil possumus quàm aberrare. Vbi autem semel deflexímus à via, nullus postea finis: donec superstitionum multitudine obruamur. Meritò itaque Dominus, vt plenum dominij ius sibi vindicet, quid facere nos velit ita mandat vt quidquid præter suum mandatum confinxerint homines, simul reiiciant. Meritò & hoc quoq; facit, quòd ore suo limites nobis præfigit, ne peruersos cultus fabricando, iram eius in nos prouocemus. Scio quàm difficulter hoc persuadeatur mundo, improbari Deo cultus omnes pręter verbum suum institutos. Quin potius hęret hæc persuasio, & quasi in ossibus omnium defixa est, ac medullis, quicquid agant, in eo se satis iustam approbationē habere, si modò qualemcunq; honoris Dei zelum obtendant. Verùm cùm Deus non modò irritum habeat, quicquid colendi sui studio, pręter mandatum suum, suscipimus, sed palàm quoque abominetur: quid proficimus contra tendēdo? Hæ sunt claræ & disertæ Dei voces. Obedientiam meliorem esse victimis: frustra se coli mandatis hominū: mendacium esse, quicquid verbo suo additur: præsertim in hac parte: ἐθελοθρησκείαν meram esse vanitatem. Vbi semel pronunciauit iudex, iā amplius litigandi non est tempus.

1.Sam. 15.22
Mat.15. 9

Nunc mecum tua maiestas, Cæsar, recognoscat, vósque Illustrissimi Principes, huc mihi vestram attentionem præbete, quàm prorsus ab hac ratione dissideant omnia, in quibus hodie passim Dei cultum orbis Christianus reponit. Verbo quidem, bonorum omnium gloriam concedunt Deo, sed reipsa eum, vel dimidia, vel maiori ex parte spoliāt: cùm eius virtutes inter sanctos partiūtur. Eludant, vt volent, aduersarij: & leuiculos, sicuti ipsi fingunt, errores nimium nos exaggerare calumnientur. rem ipsam, sicuti est perspicua vnicuique, simpliciter proponam. Sic inter sanctos distributa sunt Dei officia, vt summo Deo tanquam collegæ sint additi, in sustinendis eius partibus, in quorum multitudine delitescat. Neque aliud conqueror, nisi quod totus mundus vulgari prouerbio confitetur. Quid enim sibi vult quod dicunt, Dominum præ Apostolis non cognosci? nisi quod in eam altitudinem euehuntur Apostoli, qua Christi dignitas vel obruatur, vel saltem obscura fiat. Secundum hanc prauitatem, mundus, derelicto viuo fonte, puteos, vt dicit Ieremias, dissipatos & hiulcos fodere edocebatur. Vbi enim salutem & quicquid bonorum est quærunt? an in solo Deo? Atquî palam reclamat tota communis vita. Aiunt quidē, saltem se & bona omnia in Deo quærere: sed cùm alibi quærant quam in eo solo falsus est prætextus.

Ierem.2. 13

Huius rei manifestam fidem facient vitia, quibus inuocatio Dei corrupta primùm, deinde propemodum subuersa extinctáque

fuit. Diximus inuocatione testari homines an debitã Deo gloriam tribuant. Ergo hinc etiam licebit deprehendere, an Dei gloriam illi ereptam transferant ad creaturas. Porrò in vera Dei inuocatione plus requiritur, quã precatio quælibet. Nempe vt certò statuat hominis animus, Deum esse solum, ad quem confugere debeat: quia & solus in necessitate iuuare possit, & se id facturum receperit. Eo autem sensu præditus esse nemo potest, nisi qui & mandatum, quo Deus nos ad se vocat, & promissionem quam mandato adiungit, de exaudiẽdis nostris precibus intuetur. Atquî mandati adeò nõ est habita ratio, vt angelos & homines mortuos promiscuè vulgus hominum inuocauerit simul cum Deo. Sapientiores verò, si non inuocabant eos loco Dei, saltem pro mediatoribus habebant, quorum intercessione à Deo obtinerẽt quod petebant. Vbi igitur tunc erat promissio, quę sola Christi intercessione suffulta est? Itaque Christo vnico mediatore præterito, singuli se ad suos patronos, quos sibi finxerant, contulerunt: aut si quando dabatur Christo locus, latebat tamen, quasi gregarius aliquis, in turba. Iam cùm veræ Dei inuocationi nihil magis repugnet, quam hæsitatio & diffidentia, adeò inualuit, vt pro lege rite orandi ferè recepta fuerit. Vnde autem id? nisi quia mundus quid ista omnia valeant, nõ intellexit, & quòd Deus à nobis vult inuocari, & se facturum promittit quicquid petierimus mandato promissionéque sua freti, & Christum nobis aduocatum proponit, cuius nomine exaudiantur preces nostræ. Adhæc, excutiuntur solennes preces, quæ passim habentur in ecclesiis. Reperientur innumeris sordibus inquinatæ. Ab illis igitur fiat iudicium, quantùm vitiatus in hac parte cultus Dei fuerit. Nec minus in gratiarum actionibus corruptionis fuit: cuius testes sunt etiam hymni publici: vbi bonorum omnium laus ad sanctos tanquam Dei collegas, transscribitur.

Iam de adoratione quid dicam? Quicquid reuerẽtiæ exhibere volunt homines Deo, an nõ id illi in statuis & imaginibus exhibent? Errat autem, qui putat quicquã interesse inter hanc & Ethnicorum insaniam. Neque enim Deus lapides tantùm adorare vetat, sed illis numen suum affingere, vt in illis adoretur. Quoscunque prætextus hodie afferunt, qui hanc abominationem tueri studẽt, iis etiam olim vsi sunt Ethnici, vt suam impietatem obtegerent. Præterea constat, sanctos quoque Dei loco adorari. imò ipsorum ossa, vestes, calceos, & simulachra. Hîc mihi obiiciet astutus quispiam, diuersas esse adorandi species: duliæ, vt loquuntur, honorem sanctis eorúmque simulachris & ossibus, dari: latriam seruari Deo, sicut in ipsum solum competat: nisi quòd crescente insania, excogitatus est hyperduliæ gradus, in quem supra alios beata Virgo extolleretur. Quasi verò subtiles istæ distinctiones, aut notæ sint, aut in mentem veniant iis qui coram statuis se prosternunt. Interim idololatria plenus est mundus non minus crassa, nec minus, vt ita dicã, palpabili, quàm illa vetus Ægyptiorum fuerit: quam tantopere Prophetę omnes passim execrantur.

Singula breuiter perstringo: quia paulò pòst acrius exaggeranda erunt. Venio ad ceremonias: quæ cùm esse debeant graues cultus Dei testificationes, mera sunt potius Dei ludibria. Præterquam enim quòd nouus Iudaismus, eius loco, quem Deus clara voce abrogauerat, iterum excitatus est per multas etiam pueriles ineptias hincinde collectas, admiscuerunt quosdam etiam impios ritus, alios verò profanos, & qui magis ad theatrale aliquod ludicrum, quàm ad religionis nostræ dignitatem sunt compositi. In eo quidem primùm peccatum est, quòd hæc tanta ceremoniarũ multitudo, quam Deus sua authoritatę semel sustulerat, rursum expetita fuit. Deinde, quòd cum viua pietatis exercitia esse debeant ceremoniæ, multas friuolas & inutiles habet mundus, in quibus frustra occupatur. Verùm hæc multò est capitalior pestis, quòd vbi suis istis qualibuscũque ceremoniis cum Deo luserunt, putant se bellè defunctos esse: perinde acsi tota vis pietatis & cultus Dei in illis inclusa foret.

Quòd ad nostri abnegationem pertinet, ex qua pẽdet regeneratio in vitæ nouitatem, tota hæc doctrina, aut prorsus obliterata fuit ex animis hominum: aut certè semisepulta: vt à paucis, & quidem tenuiter, cognosceretur. Atquî hoc est spirituale sacrificiũ, quod Dominus imprimis commendat, vt mortificato veteri homine trãsformemur in nouum hominẽ. Fieri forsan potest, vt de istis vocibus nonnihil balbutiant concionatores. Sed vim rerum ab ipsis non teneri vel inde constat, quòd nobis fortiter reclamãt, cum hanc cultus Dei partem conamur restituere. Si quando de pœnitentia disputant, quæ præcipua sunt contemptim attingũt tantùm, in externis modò corporis exercitiis immorantur: quæ, teste Paulo, non maximam vtilitatem Coloss.2.
habẽt. Quæ peruersitas eò minus ferenda est, 23
quòd mundus pernitioso errore vmbram 1.Tim.
pro reipsa sectatur, dum omissa vera pœni- 4.8
tentia, in abstinentias, vigilias, & cætera, vt Paulus appellat, egena mundi elementa toto studio incumbit.

Cùm autem verbum Dei notam esse dixerimus, quæ verum eius cultum à vitioso prauóque discernat, inde colligere promptum est, totã colendi Dei formã, quæ hodie mundo est vsitata, nihil quã merã esse corruptionem. Neque enim quid Deus mãdauerit, aut quid approbet, respiciunt, vt illi, queãdmodum decebat, obsequantur: sed licentiam excogitandorũ cultuum sibi permittunt, quos

postea

poſtea illi obtrudant obſequij loco. Si video modum in dicendo excedere, agedum excutiantur omnia opera, quibus mundus Deum ſe colere arbitratur. vix decimam partem excipere audeo, quin omnia temere in hominũ cerebris nata fuerint. Quid amplius volumus? Commentitios omnes cultus Deus reſpuit, damnat, execratur. Frænũ verbi ſui nobis iniicit, vt in ſimplici obedientia nos contineat. Vbi, excuſſo iugo, euagamur ad noſtra figmẽta, & cultus humana temeritate fabrefactos illi offerimus: vtcunque nobis arrideant, corã eo inanes ſunt nugæ, imò ſordes & inquinamenta. Habent humanarum traditionum patroni pulchros & varios colores, quibus eas pingant: & Paulus certè fatetur eminere in illis ſpeciem ſapientię: ſed quia pluris obedientiam facit Deus quàm omnes victimas, ſatis hoc valere debet ad repudiandũ quemcunque cultum, ſi nullo Dei mandato approbetur.

Alterum Chriſtianæ doctrinæ pręcipuum membrum in eo poſuimus, dum agnoſcunt homines, vbinam ſalutem quærere debeant. Porrò ſalutis noſtræ cognitio tres habet gradus. Nam à propriæ miſeriæ ſenſu incipiendum eſt, qui adducere nos eouſque debet, vt omnia deſpondeamus tanquam mortui. Id autẽ fit, dum nobis originalis & hæreditaria naturæ noſtræ vitioſitas oſtenditur, fons malorum omnium: quæ diffidentiã, rebellionem aduerſus Deum, ſuperbiam, auaritiam, libidines, & prauas omne genus cupiditates in nobis gignit: quæ nos ab omni rectitudine & iuſtitia auerſos, ſub peccati verò iugo captiuos tenet: dum ſua ſingulis peccata deteguntur, vt ſua turpitudine confuſi cogantur ſibimet diſplicere, ſéque & ſua omnia pro nihilo ducere. Deinde etiã, ex aduerſo citantur conſcientiæ ad Dei tribunal, vt agnita maledictione ſua, & quaſi accepto æternæ mortis nuntio, iram Dei horrere diſcant. Hic, inquã, primus eſt gradus, quo ad ſalutẽ peruenitur, vt homo in ſeipſo proſtratus & attonitus, de omnibus carnis præſidiis deſperet: neque tamen obduret ſeipſum aduerſus iudiciũ Dei, aut quaſi obducto callo obſtupeſcat: ſed trepidus & anxius dolore ingemiſcat, ſuſpirétq; ad remedium. Hinc ad alterum gradum debet ſurgere. Id fit, dum agnitione Chriſti erectus reſpirat. Homini enim in hunc, quem diximus, modum humiliato, nõ aliud reſtat, niſi vt ad Chriſtum ſe conuertat, vt eius beneficio à miſeria liberetur. Verùm ſalutem in Chriſto is demum quærit, qui eius virtutẽ tenet: hoc eſt, qui illum agnoſcit vnicum ſacerdotem, per quem patri reconciliemur: qui mortem eius vnicum ſacrificium eſſe agnoſcit quo expiata ſint peccata, ſatisfactum iudicio Dei, vera & perfecta iuſtitia acquiſita: qui denique inter ſe & illum non dimidiat, ſed merũ & gratuitum eius beneficium eſſe agnoſcit, quòd iuſtus coram Deo eſt. Ab hoc quoque gradu conſcendere ad tertium neceſſe eſt: vt qui de Chriſti gratia, de mortis & reſurrectionis eius fructu edoctus eſt, in eo ſolida firmáque fiducia acquieſcat: ac ſecum ſtatuat, ita ſuum eſſe Chriſtum, vt iuſtitiam in ipſo vitámque poſſideat.

Nunc videte, quàm miſerè euerſa hæc doctrina fuerit. De peccato originali, ſpinoſæ quæſtiones agitatæ ſunt in ſcholis, quibus hunc tam exitialem hominis morbũ, quantũ fieri potuit, eleuarunt. Nã cùm de illo diſputant, redigunt ferè ad gulæ & libidinis intemperiem. De cæcitate & vanitate mentis, ex qua prodeunt incredulitas & ſuperſtitio, de interiore animi nequitia, de ſuperbia, de ambitione & cõtumacia, de aliis arcanis malis, nullus ſermo. Conciones nihilo ſaniores. Iam liberi arbitrij prædicatio, qualis audiebatur, antequam prodirent Lutherus & alij, quid aliud poterat quam inani propriæ virtutis opinione inflare homines, vt ſolo vento turgidi, Spiritus ſancti gratiæ & auxilio locum non darent? Quid multa? Nulla eſt maior inter nos concertatio, & in qua nobis pertinacius reclamẽt aduerſarij noſtri, quàm de iuſtificatione: fidéne an operibus eam cõſequamur. Nullo modo patiũtur hunc Chriſto honorem tribui, vt iuſtitia noſtra vocetur, niſi in partem ſimul veniãt operum merita. Nõ diſceptamus hîc de bonis operibus, an præſtari à piis debeant, an accepta ſint Deo, an mercedem apud eum habeant: ſed an conciliẽt nos Deo ſua dignitate, an acquiramus eorum pretio vitam æternam, an cõpenſationes ſint, quæ ad tollendum reatum, Dei iudicio ſoluantur, an collocãda ſit in ipſis ſalutis fiducia. Hos ergo errores reprehendimus, quòd homines ad opera ſua magis quàm ad Chriſtum reſpicere iubentur, vt Deũ ſibi propitium faciant, vt eius gratiã promereantur, vt hæreditatem acquirant vitæ æternæ: denique vt iuſti ſint coram Deo. Primùm, operum meritis ſuperbiunt, quaſi Deum ſibi obſtrictum habeant. Hęc verò ſuperbia quid aliud eſt, quàm exitialis mẽtis ebrietas? Nam ſeipſos adorant loco Chriſti, & cùm in profundo mortis gurgite ſint demerſi, vitam ſe habere ſomniant. Quòd ſi cui amplificare nimis hunc locum videar, hæc certè eſt trita in ſcholis & tẽplis omnib⁹ doctrina: quòd operibus Dei gratiã mereri oporteat: quòd operibus acquirenda ſit vita æterna: quòd temeraria & pręſumptuoſa ſit fiducia ſalutis, niſi bonorum operum adminiculo ſuffulta: quòd per bonorum operũ ſatisfactionem reconciliemur Deo, non autem gratuita peccatorum remiſſione: quòd bona opera ſalutis æternæ meritoria ſint, non quia gratis imputãtur in iuſtitiam Chriſti merito, ſed ex pacto legis: non gratuita peccatorum venia, ſed ſatisfactoriis, vt vocant, operibus reconciliari homines Deo, quoties ab eius gratia ſunt alienati: ad ſatisfactiones accedere ex Chriſti &

Martyrum meritis subsidium, modò tamen eo adiuuari mereatur peccator. His impiis opinionibus totum mundum fascinatũ fuisse constat, antequam Lutherus mundo innotesceret. Neque alia est hodie pars doctrinæ nostræ quam maiore contentione & pertinacia impugnent nostri aduersarij.

Hic postremò pestilentissimus error non modò passim occupauit hominum mentes, sed tanquam vnum ex præcipuis fidei capitibus, de quo fas non esset dubitare, fuit habitus: fideles oportere de gratia Dei erga se perpetuò dubitare, suspẽsásque habere conscientias. Hac verò diabolica imaginatione penitus extincta fuit fidei vis: deletum Christi beneficium: euersa hominum salus. Illa enim demum, teste Paulo, est Christiana fides,
Rom. 5. 2 qua excitatur in cordibus nostris fiducia, qua audeamus sistere nos in conspectum Dei.
Rom. 8. 15. 16 Nec aliter constaret quod alibi tradit, habere nos testimonium adoptionis nostræ intus à Spiritu sancto obsignatũ, quo freti Deum Patrem vocamus.

Quorsum autem illa hæsitatio, quam hostes nostri à suis discipulis requirunt nisi vt tota promissionum Dei fides euanescat? Ra-
Rom. 4. 14 tiocinatur Paulus, euanuisse fidem, abolitas esse promissiones, si ex Lege sit hæreditas. Cur istud? Nempe quia Lex dubium hominem tenet, ne acquiescere in certa firmáque fiducia possit. Ita autem ex aduerso eiusmodi fidẽ somniant, quę hominem ab illa, quam Paulus exigit, certitudine exclusum ac repulsum, ad coniecturam reiiciat, vt instar arundinis fluctuetur. Neque tamen eos in totam hanc absurditatem prolapsos esse mirum est: postquam salutis fiduciam semel fundauerãt in operum meritis. Fieri enim aliter non poterat, quin ex illo præcipitio in hanc ruinam caderent. Quid enim in operibus suis reperiet homo, nisi dubitandi, & tandem desperandi materiam? Videmus ergo, vt error errorem traxerit.

His vobis, inuictiss. Cęsar & Illustris. Principes, quod antè dixi memoria repetendum est: Ecclesiæ salutem ex hac doctrina, non secus atque hominis vitam ex anima, pendêre. Si tantũ corrupta eius doctrinæ puritas fuisset, iam lethali vulnere sauciata fuisset Ecclesia. Ergo si maiori ex parte extinctam fuisse ostendero, perinde erit, acsi Ecclesia ferè vsq; ad vltimum interitum vulnerata esse diceretur. Ego autem id hactenus obiter indicaui: paulò autem pòst clarius patefaciam. Venio nunc ad ea, quæ dixi instar corporis habere: gubernationem, & sacramentorum administrationem: quorum etiam si externa facies nihil haberet vitij, post illam tamen doctrinæ subuersionem vis & vtilitas emortua esset. Quid si intus & extra nihil fuerit sani? Neque verò difficilis est eius rei demonstratio. Quantum ad sacramenta pertinet, primùm eodem loco habita sunt mysteria à Christo instituta, & excogitatæ humanitus ceremoniæ. Septem enim sacramenta, sine alio discrimine, recepta fuerunt: quorum duo tantùm mandauerat Christus: alia non nisi hominum authoritate fundata erãt. His non minus alligatæ fuerunt Dei gratiæ, quàm si inclusum in se Christum habuissent. Porrò duo illa, quæ Christus instituit, horrendum in modum fuerunt polluta. Baptismus tot superfluis additamentis est obuolutus, vt veri & puri Baptismi vix tenue vestigium agnoscas. Sacra verò Cœna non extraneis modò accessionibus corrupta, sed ipsa in formam prorsus diuersam conuersa fuit. Manifestum est, quid Christus fieri iusserit, & quo ordine. Atqui, spreto eius mandato, actio histrionica composita fuit, quæ in cœnæ vicem succederet. Quid enim simile Missis cum vera Domini Cœna? Cùm secundùm Christi præceptum debeant inter se fideles communicare sacra corporis & sanguinis Domini symbola: excommunicatio potius quædam in Missis visitur. Separat enim se à reliquo cœtu Sacerdos, vt seorsum deuoret, quod proponi distribuíque in medium debuerat. Deinde tanquam successor quispiam Aaronis foret, sacrificium se offerre, ad expianda populi peccata, simulat. Vbi vnquam sacrificij meminit Christus? Accipere, comedere ac bibere nos iubet. Quis hominibus permittat, receptionem in oblationem conuertere? Quorsum ista mutatio, nisi vt temerariis hominum placitis cedat perpetuũ & inuiolabili Christi edictum? Hoc quidem graue malum. Sed longè adhuc deterior superstitio, quòd opus hoc, tanquam obtinendæ gratiæ meritorum, viuis & mortuis applicarunt. Atque ita mortis Christi efficacia ad inanem & theatricam actionẽ translata est: & simul æterni Sacerdotij dignitas Christo erepta, vt hominibus daretur. Si quando autem ad communionem vocatur populus, ad dimidiam tantùm partem admittitur. Quid hoc est? Christus calicem omnibus propinat, & omnes iubet ex eo bibere: ex aduerso interdicunt homines fidelium cœtui, ne calicem attingant. Ita signa, quæ indiuiduo nexu Christi authoritate coniuncta fuerant, hominum libidine separantur. Adhæc consecratio tum Baptismi, tum Missæ, à magicis incantationibus nihil omnino differt. Flatu enim & susurris, vel non intellectis vocibus, conficere se putant mysteria. Quasi demurmurari verbum suum voluerit Christus ad mysteriorũ peractionem: ac non potius clara voce pronuntiari. Non obscuris verbis exprimitur virtus, natura, vsus Baptismi in Euangelio. Christus in Cœna non mussitat super panẽ, sed disertis verbis Apostolos alloquitur, dũ promissionem recitat: & mãdatum adiungit, vt cõmunis inter fideles cõfessio edatur. Nũc loco prędicationis sufflãtur arcani exorcismi, magicis artibus, sicut dixi, quã

ſacramentis aptiores. Iam hoc primùm perperam,quòd populo exhibentur ceremoniarum ſpectacula, quarum ſignificatio & veritas tacetur. Neque enim alius eſt ſacramentorum vſus, quàm cùm ex verbo Dei explicatur idipſum,quod ſignum oculis repręſentat. Itaq; cùm nihil illic habeat populus,niſi inanes figuras, quibus oculos paſcat: nullam verò doctrinam audiat, qua dirigatur ad verum ſcopum, in ipſo externo opere defixus hæret. Hinc peſtilentiſſima illa ſuperſtitio, quòd perinde ac ſi ſacramenta ſola ad ſalutẽ ſufficerent, neque de pœnitentia, neque de fide,neque etiam de Chriſto ipſo ſoliciti, ſigna pro veritate arripiũt.Et ſanè,impium illud dogma paſſim non modò inter rudes & plebeios,ſed in ſcholis quoque obtinuit: valere per ſe ſacramenta, modò ne quis obicem ponat peccati mortalis. Quaſi in alium finem, aut vſum data ſint ſacramenta, niſi vt nos ad Chriſtum manuducãt. Huc etiam acceſſit,quòd panem,peruerſo illo incantamẽto magis quàm pio ritu conſecratum, cuſtodiunt in arcula, interdum in pompa circumferunt,vt pro Chriſto adoretur & inuocetur. Itaque, ſi quod periculum vrget, ad panẽ illum, tanquam ad vnicum præſidium, confugiunt:aduerſus noxas omnes illo,tanquam amuleto,vtũtur:ad petendam à Deo veniam, tanquam optimum piaculũ,adhibent. Quaſi verò ad ineptias quaſlibet proſtituere corpus ſuum voluerit Chriſtus, cùm illud nobis in ſacramento dedit.Quid enim cõtinet promiſſio?nõ aliud ſcilicet,niſi nòs, quoties ſacrã eius Cœnam peragimus,corporis & ſanguinis ipſius participes fore:Accipite,inquit, edite,& bibite: hoc eſt corpus meum: hic eſt ſanguis meus. Facite hoc in memoriam mei. Nònne videmus,promiſſionem vtrinque incluſam eſſe ſuis finibus, intra quos ſe contineant oportet, qui volũt quod illic offertur, percipere? Falluntur ergo, qui aliud quàm communem panem & profanum habere ſe extra legitimũ Cœnæ vſum,putant. Hæc verò communis omnium profanatio, quòd ad fœdam nundinationem perinde ſunt expoſita,ac ſi non alio fine inſtituta forent,quàm vt quæſtui ſeruiant. Neque verò eiuſmodi eſt nundinatio, quæ clam aut verecundè tractetur: ſed palàm exercetur, non ſecus atque in foro mercatorio. Scitur,quanti ſingulæ Miſſæ in quaque regione væneant. Aliis etiam conſtitutum eſt ſuum pretium. Denique tẽpla, ſi quis bene expendat, nihil à meritoriis tabernis differunt: & nullum eſt ſacrorum genus,quod non illic proſtet venale.

Gubernationis eccleſiaſticæ vitia ſi recenſere velim, nullum dicendi finem inueniam. Tantùm igitur craſſiora quædam,& quę diſſimulari nequeunt,breuiter notabo. Principiò,ipſum paſtorale munus, qualiter à Chriſto inſtitutum fuerat, iampridem obſoleuit. Epiſcopos certè & Paſtores, ſiue quocunque alio nomine vocentur; ideo præfecit Eccleſiæ Chriſtus,teſte Paulo, vt eam ſana doctrina ædificent. Secundùm hanc regulam,nullus eſt verus Eccleſiæ Paſtor, niſi qui docẽdi munere fungitur. At hodie quicunq; ferè titulum habẽt Paſtorum,id oneris ad alios ablegarunt. Ex Epiſcopis vix centeſimus quiſque reperietur,qui ſuggeſtum vnquã docendi gratia conſcendat. Nec mirum. Epiſcopatus enim in ſatrapias degenerarunt. Minoris autem ordinis paſtores, vel nugis à Chriſti mandato in totum alienis munus ſuum implere ſe putant, vel Epiſcoporum exemplo, hanc ipſam curam reiiciunt in aliorum humeros. Inde ſacerdotiorum locationes nõ minus vſitatæ,quàm prædiorum.Quid volumus amplius? ſpirituale regimen quod à Chriſto commendatum nobis fuerat, totum è medio ſublatum eſt:noua & confictitia gubernandi ſpecies introducta, quæ vtcunque illius nomine venditetur, nihilo tamen plus ſimilitudinis cum eo habet, quàm mundus cum regno Chriſti. Quòd ſi mihi obiiciat quiſpiam,non deberi ordini culpam imputari,ſi qui officiũ non faciant: primùm reſpondeo, malum paſſim graſſari, vt in publicam conſuetudinem iam trãſierit. Deinde vt fingamus Epiſcopos omnes, & alios inferioris gradus presbyteros reſidere in ſua quemque ſtatione: faceréque quod ſuæ profeſſionis eſſe hodie opinãtur: quid hoc tamen ad verum Chriſti inſtitutum? Canerent aut murmurarent in templo, hiſtrionico veſtitu ſe oſtentarent, exercerent multas ceremonias. Docendi aut rara, aut nulla cura. Nemo autem, ex Chriſti præſcripto, Epiſcopi aut Paſtoris nomen vendicare ſibi poteſt, qui gregem ſuum non paſcat verbo Domini.

Iam cùm ſanctioris vitæ exemplo excellere aliis & prælucere debeant qui Eccleſiæ præſunt,quàm bene vocationi ſuæ reſpondẽt in hac parte, qui hunc gradum hodie occupant? Cùm ad ſummum corruptionis mundus venerit, nullus tamen eſt ordo,omni flagitiorum genere magis refertus. Vtinam ſua innocentia refellerent quod dico. Quàm libenter extemplò retractarem. Sed ante oculos omnium expoſita eſt eorũ turpitudo, patet inexplebilis eorũ auaritia & rapacitas,patet intolerabilis ſuperbia & crudelitas. Impudicis ſaltationibus perſtrepere eorum domos, aleæ ſtudium illic feruere, comeſſationes intemperantiæ plenas illic agitari, more & vſu receptum eſt. Delitiis, & quouis luxu, tanquam præclaris virtutibus,gloriantur. Vt alia taceam: cœlibatus, quo vno haberi eximij volunt,quantum habet ſpurcitiæ? Pudet me retegere,quæ ſuppreſſa mallem,modò ſilentio poſſent corrigi. Neque tamen occulta in medium proferam: quando plus ſatis fœditatis & probrorum alioqui iam apparet. Quotuſquiſque,obſecro,ſacerdos eſt,à ſcortatione purus? Imò quàm multorum domus

quotidianis ſtupris ſunt infames? Quàm multas honeſtas familias vagis ſuis libidinibus inquinant? Equidem nec traducendis eorum vitiis delector: neq; id eſt mei propoſiti. Operępretiũ tamen eſt expendere, quantùm ea vita, quæ paſſim hodie in ordine ſacerdotali conſpicitur, ab ea diſſideat, quę veros Chriſti & Eccleſiæ miniſtros deceret.

Hæc quoque pars eſt Eccleſiaſtici regiminis nõ poſtrema, vt ritè ac ordine eligantur & deſignentur ad officium, qui præfuturi ſunt. Habemus regulã ex verbo Dei, ad quam electiones omnes exigi oportebat. Extant multa veterum Synodorum decreta: quibus prudenter & diligenter præſcribuntur, quæcunque ad rectam eligendi formam pertinent. Proferant aduerſarij noſtri, vel vnicum exemplum canonicæ electionis, & eos viciſſe concedam. Scimus quale Paſtoris examen
In epiſtolis ad Tim. & Titum. requirat per os Pauli Spiritus ſanctus: quale etiam veteres Patrum ſanctiones. Hodie in creandis Epiſcopis, an tale aliquid reſpicitur? Imo quotuſquiſque eorum, qui ad hunc gradum euehuntur, ſaltem mediocriter iis dotibus præditus eſt, ſine quibus idonei eſſe Eccleſiæ miniſtri non poſſunt? Quem ordinem in præficiẽdis miniſtris Apoſtoli tenuerint, videmus: quẽ ſecuta deinde ſit vetus Eccleſia: quem denique antiqui Canones obſeruari præcipiant. Hunc ſi hodie ſperni & reiici conquerar, nónne iuſta erit querela? Quid ſi, omni calcata honeſtate, promoueri per ſummum dedecus & flagitium, dicam? Atqui hoc nemini eſt ignotum. Aut enim condicto pretio emuntur honores Eccleſiaſtici, aut vi manúque occupantur, aut conciliantur nefariis pactionibus, aut ſordidis obſequiis comparantur. Interdum etiam lenociniorum & eiuſmodi artium ſunt mercedes. Denique impudentius multò hic luditur, quàm in vllis vnquam profanis poſſeſſionibus.

Atque vtinam ſic vitiata eſſet Eccleſiæ gubernatio, vt qui præſunt, ſibi tantùm peccarent: aut ſaltem aliis non nocerent, niſi malis exemplis. Verùm hoc malum reliqua omnia ſuperat, quod ſæuiſſimam tyrannidem exercent: & quidem in animas. Imo quid aliud eſt Eccleſiæ poteſtas, quæ hodie iactatur, quàm licentioſum, & ſine lege modóque in animas imperium, quod eas miſerrima ſeruitute opprimat? Poteſtatem Chriſtus Apoſtolis permiſit, qualem antè Prophetis Deus contulerat, certis finibus incluſam ſcilicet: vt legatione pro ſe apud homines fungerentur. Hæc porrò legationis perpetua lex eſt, vt qui mittitur, quæ accepit mandata, fideliter & ſumma religione perferat. Quod etiam nominatim exprimitur in Apoſtolis:
Matth. 28.19 Ite, docete omnes gentes, quæ tradidi vobis. Item, Prædicate, non quidlibet, ſed Euangelium. De ſucceſſoribus ſi quæritur, qua ſint præditi poteſtate, Petrus eam definit, cùm omnes qui in Eccleſia loquuntur, iubet eloquia Dei proferre. At nunc qui Eccleſiæ rectores haberi volunt, ſibi vſurpant hanc licentiam, vt loquantur quicquid libuerit: ſimulatque loquuti fuerint, ſine vllo examine audiantur. Excipient, hanc eſſe calumniam. Non enim aliud ſibi iuris ſumunt, quàm vt authoritate ſua ſanciant, quæ Spiritus ſanctus reuelauerit. Negabunt ergo, ſe ſuis commentis aut ſuæ libidini ſubiicere fidelium conſcientias, ſed ſolis Spiritus oraculis, quæ ſibi reuelata, aliis, addita confirmatione, promulgant. Ingenioſus prætextus ſcilicet. Quę à Spiritu ſancto accepta per manus tradunt, iis, quin ſine mora parendũ ſit, nemo dubitat. At cùm ſe non alia poſſe tradere ſubiiciunt, quàm mera Spiritus ſancti oracula, quoniam ab ipſo regantur: nec poſſe fieri, quin verũ ſit, quicquid ſtatuerint, quia in cathedris veritatis ſedeant, ánnon eo modo poteſtatem ſuã libidine metiuntur? Nam ſi pro oraculis habenda ſunt quælibet eorum placita, vbi nulla exceptio, illic infinitum imperium. Quis vnquam tyrannus ita intemperanter abuſus eſt ſubditorum patientia, vt tanquam è cœlo proditum recipi iuberet, quicquid ediceret? Tyranni quidem edictis ſuis, qualiacunque ſint, pareri volunt. Iſti autem multo plus poſtulant, vt Spiritum ſanctum credamus loqui, dum nobis obtrudũt, quod ſomniauerint.

Itaq; hac poteſtate armati, videmus quàm dura & iniqua ſeruitutẽ fidelium animas conſtrictas tenuerint. Leges alię ſuper alias conditæ ſunt, quæ totidẽ eſſent conſcientiarum laquei. Non enim ad ordinem externum, ſed ad ſpirituale & interius animæ regimen eas retulerũt. Nec finis vllus fuit, donec ad iſtam immenſam multitudinem ventum eſt, quæ non abſimilis eſt labyrintho. Et quædam ad torquendas excruciandáſq; conſcientias videntur prorſus factæ. Porrò earum obſeruatio nihilominus ſeuerè vindicatur, quàm ſi tota vis pietatis in illis conſiſteret. Quinetiam cùm de violatis Dei mandatis, aut nulla fiat quæſtio, aut ſumantur non ita graues pœnæ, aduerſus hominũ decreta aliquid admiſiſſe ſummum piaculum habetur. Cùm hoc tyrannico iugo prematur Eccleſia, ſi quis verbum contrà facere audeat, ſtatim pro hæretico damnatur. Denique, liberũ gemitum emittere, capitale eſt. Atque vt hanc non ferendæ dominationis poſſeſſionem retineant, populum à ſacrorum lectione & intelligentia ſanguinariis edictis arcent: fulminant aduerſus eos qui de ſua poteſtate controuerſiam mouerint: & indies creſcit immodicus ille rigor: vt iam propemodum nihil de religione inquirere permittant.

His tot ac tam denſis tenebris cùm ſuffocata eſſet Dei veritas: cùm tot impiis ſuperſtitionibus polluta eſſet religio: cũ horrendis ſacrilegiis corruptus Dei cultus foret, proſtrata eius gloria iaceret: cùm multis peruerſis opi-

ſis opinionibus obrutum eſſet redemptionis beneficium:homines exitiali operum fiducia inebriati, ſalutē alibi quàm in Chriſto quærerent: Sacramētorum adminiſtratio partim lacera ac diſſipata, partim admixtis multis figmentis corrupta,partim quæſtuoſis nundinationibus profanata eſſet:cùm Eccleſiæ gubernatio in vaſtitatem prorſus confuſam degeneraſſet:cùm ij,qui Paſtorū loco ſedebant, primùm diſſoluto viuendi more Eccleſiam plurimū lęderent: deinde ſæuam & maximè noxiā tyrannidem in animas exercerent: pecudū more homines per omne errorum genus in exitium ducerētur: emerſit Lutherus, extiterunt deinde alij, qui cōiunctis ſtudiis, rationes viáſque quæſierunt, quibus repurgari à tot inquinamentis religio: pietatis doctrina reſtitui in ſuā puritatē: Eccleſia ex tāta calamitate in tolerabilē aliquē ſtatum colligi poſſet. In hoc curſu adhuc hodie pergimus.

Et quoniam de remediis, quæ ad iſtorum malorū correctionem adhibuimus dicturum me præfatus ſum, de ea re nunc tractandi locus eſt:non vt modum,quo progreſſi ſumus, deſcribā (de hoc enim poſtea videbitur) ſed vt appareat, non aliò ſpectaſſe noſtra ſtudia, niſi vt ſtatus Eccleſiæ,ex peſſimo,ſaltem aliquāto melior fieret. Multis & atrocibus multorum calumniis impetita eſt noſtra doctrina,&quotidie impetitur. Alij fortiter aduerſus eam declamitant in concionibus. Alij,libris editis eam vexant ac traducunt. Ab vtriſq; plurima congeruntur,quibus eam infamari poſſe credunt apud imperitos. Sed extat in hominum manibus fidei noſtrę confeſſio, quā maieſtati tuę obtulimus,inuictiſs. Cæſar: quæ luculentum nobis teſtimonium reddit, quàm immeritò tot odioſis criminationibus vexemur. Et hactenus ſemper ad reddendam doctrinæ noſtræ rationem fuimus parati: vt hodie quoq; ſumus. Ne multis: nihil auditur in Eccleſiis noſtris doctrinæ,quod nō palàm profiteamur. Quæ aliquid habent cōtrouerſiæ, ea perſpicuè & bona fide in confeſſione explicantur:& nihil eſt eorum, quod non ſit à noſtris hominibus copioſè tractatū, & expoſitum diligenter. Inde conſtare iudicibus non iniquis poteſt,quàm procul ab omni impietate abſimus. Hoc certè æquis iuxtà ac iniquis conſtat,in eo non parū Eccleſiæ profuiſſe noſtros homines,quod & mundū quaſi ex profundis ignorantiæ tenebris excitarunt ad Scripturæ lectionem:& ad ſynceriorem eius intelligentiam multum contulerunt operæ:& locos doctrinę Chriſtianæ quoſdam vtiles cognitu imprimis fœliciter illuſtrarunt. In concionibus nihil ferè,pręter aniles fabulas,aut commenta non minus inepta, audiebantur. Scholæ quæſtionum rixis perſtrepebant. Scripturę illic rara mentio. Qui Eccleſiæ gubernacula tenebant, hoc vnum habebant curæ,ne quid quæſtui decederet. Itaque quicquid erat ad farinas,nō difficulter patiebantur. His quidem malis non nihil emēdationis attuliſſe noſtros homines,etiā iniquiſſimi cōcedunt:vtcunque noſtram doctrinam multis poſtea criminationibus infament.

Verùm nihil hoc valere ad culpam ſubleuādam velim,quòd multum vtilitatis ex noſtris laboribus perceperit Eccleſia, ſi quid alia ex parte nocuerimus. Excutiatur ergo tota noſtra doctrina,mos in adminiſtrandis Sacramentis noſter, Eccleſiæ gubernandæ ratio. Nihil in his tribus deprehēdemur nouaſſe ex veteri forma,quod non ad rectam verbi Dei normam reſtituere conati ſimus. Atque vt redeamus ad illā antè à nobis poſitam diuiſionem: omnes,quæ inter nos ſunt de doctrina controuerſiæ, vel ad legitimū Dei cultum,vel ad certam ſalutis noſtræ fiduciā pertinent. Certè ad colendum Deum, neq; frigidè,neque negligēter hortamur homines:& in definiendo modo,neq; à ſcopo aberramus, nec quicquam omittimus, quod ad rem faciat. Prædicamus Dei gloriam multò magnificentius, quàm ſolita fuerit ante nos prædicari:virtutes,in quibus ea relucet,vt magis ac magis innoteſcant, feriò laboramus. Ipſius erga nos beneficia,quibus poſſumus elogiis, extollimus. Inde excitantur homines tum ad ſuſpiciendam eius maieſtatem, tum ad exhibendam illi ſua magnitudine dignam reuerentiam, tum ad veram animi gratitudinem, tum ad cōfitendas eius laudes. Inde in ipſorū cordibus gignitur ſolida in ipſo fiducia, quæ poſtea inuocationem parit. Inde etiam erudítur vnuſquiſq; ad veram ſui abnegationem: vt,compoſita in obſequium Dei volūtate,propriis deſideriis vale dicat. Denique, ſicut ſpirituali modo à nobis colit vult Deus, ita in vrgendis omnibus ſacrificiis ſpiritus, quæ nobis cōmendat toto ſtudio inſiſtimus.

In his enim exhortationibus nos eſſe aſſiduos, ne aduerſarij quidē noſtri negare poſſunt: ne aliunde quicquid bonorum deſiderant homines,quàm à Deo expectent: ipſius potentię confidant:in ipſius acquieſcant bonitate:ab ipſius veritate pendeant: toto cordis affectu in eum ferantur: plena ſpe in eum recūbant:requirant ipſum in neceſſitate, hoc eſt,omnibus momentis:bona omnia accepta illi ferant: idque laudis confeſſione teſtetur. Et ne difficili acceſſu terreantur, oſtendimus bonorum omnium fontem in Chriſto nobis eſſe propoſitum,ex quo hauriamus quicquid nobis opus eſt. Teſtes etiam ſunt libri noſtri, teſtes conciones,nos & frequenter,& ſedulò, incumbere in veræ pœnitentiæ commendationem:vt homines rationi ac deſideriis carnis ſuæ,ſibíque in totum renuntient, quò ad vnius Dei obſequium compoſiti,nō ſibi amplius, ſed illi viuant. Nec verò externa officia charitatíſque opera prætermittimus, quæ eiuſmodi renouationem ſequuntur. Hæc,inquam,certa eſt & minimè fallax colendi Dei ratio, quam illi approbari ſcimus: vtpote,

quam verbo suo præscripserit. Hæc sola sunt Christianæ Ecclesiæ sacrificia, quæ testimonium ab eo habeant.

Cùm ergo adoretur in Ecclesiis nostris vnus Deus pio ritu, & absque vlla superstitione: cùm eius bonitas, sapientia, potentia, veritas & reliquæ virtutes vberius, quàm alibi vsquam prædicetur: cùm vera fide inuocetur in Christi nomine, cùm celebrentur eius beneficia & animis & linguis: cùm ad simplicẽ sincerámque eius obedientiam perpetuo reuocentur homines: cùm denique nihil illic audiatur, quod non ad promouendã nominis illius sanctificationem spectet: quid causę est, cur nos tam malè excipiant, qui se Christianos profitentur? Primùm, quòd tam crassas idololatrias, quæ passim in mundo visuntur, acriter, sicut necesse est, reprehendimus, hoc ferre nequeunt, qui tenebras malunt, quàm lucem. Deum in simulacris adorari, fictitios institui cultus eius nomine, ad Sanctorũ imagines supplicari, mortuorum ossibus diuinos exhiberi honores, & eius generis alias abominationes, sicut sunt, ita esse clamamus. Ob hanc causam in nos inuehuntur, qui doctrinam nostram exosam habent: hæreticos nos faciunt, qui cultum Dei ab Ecclesia iam pridem approbatũ conuellere audeamus. Quòd Ecclesiæ nomen, clypei loco, subinde obiectant, de eo paulò post videbimus. Interea, quę ista est peruersitas, vbi tam flagitiosæ apparent cultus Dei corruptelæ, non modò eas tueri, sed ad eas quoque operiendas, ipsum Dei cultum impudenter obtundere?

Idololatriam vtrinque fatemur execrabile coram Deo scelus esse. Cùm imaginem cultum attingimus, hîc protinus se opponunt aduersarij, vt patrocinium suum accommodent sceleri, quod nobiscum verbo damnauerant. Imò, quod magis ridiculum est, cùm nobis assentiantur de Græco vocabulo, vbi id Latinè vertitur, refragari tunc primùm incipiunt. Imaginum enim venerationem fortiter defendunt: cùm idololatriam damnent. Sed homines ingeniosi negant esse latrię honorem, quem exhibent suis simulacris. Quasi verò si conferantur cum veteribus idololatris, quicquam inter eos intersit. Prætexuerunt illi, cœlestes se deos colere: sed sub figuris corporeis, quæ ipsos repræsentarent. Quid aliud isti prætexunt? Verùm, an Deus eiusmodi excusationibus satisfieri sibi patitur? An propterea desierunt Prophetæ, Ægyptiorum increpare dementiam, quòd ex arcanis theologiæ suæ mysteriis proferrent argutias, quibus elaberentur? Serpentem quoque æneum qualiter existimamus adoratum fuisse à Iudæis, nisi quòd tãquam Dei simulacro honor est habitus? Gentiles, inquit Ambrosius, lignum adorant, quia Dei putant esse imaginem. Sed inuisibilis Dei imago, non in eo est quod videtur, sed in eo vtique quod non videtur. Quid autem hodie fit? An non coram imaginibus, tanquam præsentem illic haberent Deum, se prosternunt? Dei porrò virtutem & gratiam nisi statuis & picturis alligarent, an ad eas confugerent, cùm orare volunt?

Ambr. in Psal. 118.

Et nondum crassiores superstitiones attigi: quæ tamen rudibus imputari nequeant, cùm publico consensu approbantur. Ornant sua idola, nunc floribus & coronis, nunc peplis, vestibus, zonis, crumenis, & ineptiis omne genus. Coram illis cereos accendunt, thus adolent: gestant ea humeris in pompa. Confluunt ex longinquis regionibus ad statuam vnam: cùm domi similes habeant. Similiter cùm in vno templo plures sint imagines, aut virginis Marię, aut alterius, aliis pręteritis, vna, quasi diuinior, frequẽtatur. Cùm ad Christophori precantur imaginem aut Barbaræ, precationem Dominicam, cum salutatione Angelica, illis occinunt. Prout vel formosæ, vel fumosæ sunt imagines, maiorem illis pręstantiam affingunt. Accedit & ex fabulosis miraculis noua commendatio. Alias locutas esse fingunt: alias templi incendium pede restinxisse: alias demigrasse sua sponte in nouum domicilium alias è cœlo delapsas. His & similibus deliramẽtis cùm totus mundus scateat, ídque sit omnibus in propatulo, nos tamen, qui vnius Dei cultum ad verbi sui normam restituimus, & restitutum seruamus diligenter, qui puri sumus, Ecclesiásque nostras purgauimus ab omni, non modò idololatria, sed etiam superstitione, accusamur de violato Dei cultu, quòd imaginum venerationem, hoc est idololatriam, vt nos quidem interpretamur, vt autem malũt hostes nostri, idoduliam sustulerimus.

Atqui pręter tam clara Scripturæ testimonia, quæ subinde occurrunt, etiam veteris Ecclesiæ authoritas nobis suffragatur. Quotquot enim extant purioris seculi scriptores, non alium imaginum abusum inter Gentiles describũt, quàm qui in mundo hodie visitur: nec minus propriè in ætatem nostram competunt, quæcunque ab illis dicuntur, quàm in eos ipsos, quos tunc reprehẽdebant. Quòd autem de sublatis, tam imaginibus, quàm ossibus & reliquiis Sanctorum, nobis crimen intendunt, facilis est respõsio. Neque enim pluris ęstimari oportuit hęc omnia, quàm serpentem æneum: neque verò minor fuit causa, cur hæc remouerentur, quàm cur confringeretur ab Ezechia serpens æneus. Certum est, idolomaniam, qualiter nunc illa fascinatæ sunt hominum mentes, non aliter quàm subducta insaniendi materia, curari posse. Et nos plus satis experimur, verissimũ esse illud Augustini: neminem orare vel adorare, simulacrum intuentem, qui non sic afficitur, vt ab eo exaudiri se putet. Itẽ, plus valere simulacra ad curuandam infœlicem animam, quòd os, oculos, aures, pedes, habent: quàm ad corrigendam, quòd non loquuntur, neque *Epist. 49* *Psal. 115. 4*

neque vident, neque audiunt, neque ambulant. Item, hoc fieri,& quodammodo extorqueri figura illa membrorum, vt animus in corpore viuẽs arbitretur ſentire corpus,quod ſuo ſimilimũ videt. In reliquis vero incredibile dictu eſt,quàm impudẽter illuſum mundo fuerit.Poſſum triaChriſti prꝑputia nominare:ſimiliter clauos quatordecim,qui pro illuſtribus oſtentãtur,quibus affixus cruci fuit: tres tunicas, pro illa inconſutili, ſuper quam milites iecerunt ſortẽ:duos titulos cruci impoſitos:tres mucrones lãceę,qua pectus Chriſti fauciatũ fuit: lintea circiter quinque,quibus corpus eius in ſepulcro fuit obuolutum. Monſtratur præterea tota ſacræ Cœnę ſupellex:& infinitę eius generis ineptiæ.Nullus eſt Sanctus aliquantum celebris,cui non affinxerint duo aut tria corpora.Poſſum locum nominare,vbi pumex pro cerebro Petri magno in honore fuit habitus.Et pudore impedior, quominus alia fœdiora referam. Quamobrẽ immeritò accuſamur, quòd talibus inquinamentis purgare ſtuduerimus Dei Eccleſiam.

Hoc deinde nomine circa Dei cultum aduerſarij nos accuſant,quòd omiſſis inanibus, nec minus ineptis, & tantùm ad hypocriſin compoſitis, ſimplicius Deum colimus. Nam in ſpirituali Dei cultu nihil fuiſſe à nobis diminutum,res ipſa teſtis eſt.Quin potius,cùm magna ex parte obſoleuiſſet, quaſi poſtliminio eum reſtituimus. Nunc videamus,an iure nobis ſuccenſeant. Quòd ad doctrinam ſpectat, dico hîc nos communem habere cauſam cum Prophetis.Nam ſecundum idololatriam, nihil eſt quod acerbius in populo ſuo exagitent, quam quòd Dei cultum in externo apparatu, falſa opinione, collocabat. Quid autem in ſumma pronuntiant? Deum non morari, nec penſi habere ceremonias, ſi in ſe tantùm æſtimentur: fidem & veritatem cordis reſpicere: ceremonias neque mandaſſe alio fine, neque approbare, niſi vt fidei ſint, ac inuocationis puræ, laudúmque exercitia. Plena ſunt his conteſtationibus Prophetarum omnium ſcripta. Nec vlla res alia fuit, ſicuti dixi, in qua magis laborauerint, Hac porrò cæcitate magis,quàm vnquam captum fuiſſe mundum, cùm noſtri homines prodierunt,negari, niſi impudenter,non poteſt. Erant igitur neceſſariò propheticis illis obiurgationibus vrgendi homines, & ab illa inſania quaſi violenter abſtrahendi, ne amplius nudis ceremoniis, tanquam ludicris puerilibus Deo ſatisfieri crederent. Vrgenda ſimiliter erat illa de ſpirituali Dei cultu doctrina quę ex hominum memoria euanuerat. Quorum vtrunque fideliter à nobis factum eſſe hactenus, & adhuc fieri tum libri noſtri, tum conciones luculentum teſtimonium reddunt.

Quòd autem inuecti ſumus in ipſas ceremonias,& alicubi quoque magnam earũ parcem abrogauimus,in hac re fatemur quidem, inter nos & Prophetas nonnihil intereſſe. Nam illi quidem in ſuũ populum inuehebãtur, quòd Dei cultum in externis ceremoniis includeret,ſed ab ipſo Deo inſtitutis:nos humanitus cõfictis ineptiis eundem haberi honorem, conquerimur. Illi,damnatis ſuperſtitionibus, ceremoniarũ multitudinem, quam Deus iniunxerat, & quæ vtilis aptáque erat pro ætate pedagogia,intactam relinquebant: nos multos ritus corrigẽdos curauimus,quòd vel temerè obrepſiſſent, vel in abuſum conuerſi fuiſſent: deinde quod tempori minimè conuenirent. Niſi enim omnia velimus confundere, tenendum eſt ſemper diſcrimen illud veteris & noui Teſtamenti: quòd ceremoniæ,quarum vtilis ſub Lege erat obſeruatio,non ſuperfluæ modò nũc ſint, ſed abſurdæ quoque & vitioſæ. Nam cùm abſentem tunc Chriſtum,&nondum exhibitum adumbrando,ſpem aduentus eius in animis fideliũ alerent, nunc nihil quàm præſentem & conſpicuam eius gloriã obſcurant. Videmus quid Deus fecerit. Nam quas ipſe ceremonias prꝗceperat ad tempus,eas in perpetuum abrogauit. Rationem audimus ex ore Pauli:primùm quòd poſtquam exhibitum in Chriſto corpus eſt,faceſſere vmbræ debuerint: deinde,quòd alio modo nũc Eccleſiam docere velit Deus. *Gal.4.5* *Col.2.4.14.17.* Cùm Eccleſiam ſuam Deus ea, quã ipſe impoſuerat,ſeruitute liberauerit,quæ, obſecro, iſthæc eſt prauitas, nouam ab hominibus excitari, veteris illius loco? Cùm certã œconomiam Deus præſcripſerit: quæ ſuperbia eſt, contrariam,& palàm ad ipſo repudiatam erigere? Sed illud peſſimum,quòd cùm tam ſeueris interdictis omnes commẽtitios hominum cultus Deus tóties prohibuerit, non niſi humanis figmentis colebatur. Quid eſt igitur, quod religionẽ à nobis in hac parte diſſipatam vociferantur hoſtes noſtri? Primùm, nihil,vel minimo digito,attigimus,niſi quod pro nihilo Chriſtus ducit, cùm fruſtra coli Deum humanis traditionibus pronũtiat. Verùm illud forſan vtcunque fuiſſet tolerabile: homines, inutiliter Deum colendo, perdere operam:ſed cùm alibi multis locis,ſicuti dixi, nouos ſibi cultus præter verbum ſuum,inſtitui vetet, ſéque hac audacia grauiter offendi affirmet, & pœnam non leuẽ minetur, correctionem,quam,adhibuimus, magna neceſſitate fuiſſe expreſſam, conſtat.

Neq; verò me fugit, quàm difficulter hoc mundo perſuadeatur:reiicere Deum atque etiam abominari, quicquid ad eius cultũ humana ratione excogitatur. Cuius erroris cõplures ſunt cauſæ. Suum enim cuique pulchrum,vt veteri prouerbio fertur: quo fit,vt quæ ex capite noſtro nata ſunt,magis nos delectent: & fictitij iſti cultus ſæpe ad aliquam ſapientiæ ſpeciem ſunt compoſiti,ſicut etiam Paulus fatetur. Præterea quoniam externum *Col.2.23* ſplendorem vt plurimùm habent, qui in oculos incurrit, magis,pro natura noſtra car-

nali,nobis arrident,quàm illa, quæ Deus sola & requirit & probat, cùm minus habeant ostentationis. Nihil tamen magis obtenebrat hominum mentes, vt ita perperam de hac re iudicent, quàm hypocrisis. Nam cùm veros Dei cultores cor & animum oporteat afferre,cupiunt semper homines modum seruiendi Deo ab eo prorsus diuersum inuenire: vt scilicet, corporis obsequiis erga illum defuncti,animum sibi retineant.Porrò dum externas pompas illi obtrudunt hoc se artificio euasisse putant, ne offerre seipsos cogantur. Atque hæc causa est, cur innumeros cultus libentius suscipiant homines, quibus sine fine & modo miserè fatigentur, & cur in labyrintho errare perpetuò malint, quàm simpliciter Deum colere in spiritu & veritate.

Improba igitur calumnia est, quòd hostes nostri facilitate & indulgentia nos allicere homines, criminantur. Nam si detur optio; quiduis potius semper eliget homo carnalis, quàm vt Deum colere, ad doctrinæ nostræ præscriptum, consentiat. fidem & pœnitentiam facile est nominare: sed res sunt ad præstandum difficillimæ. Quicunque igitur in his cõstituit Dei cultum, is minimè laxat habenas hominibus:sed cogit in eum ordinem, quò venire maximè reformidant. Cuius rei locupletissimum testimonium in re ipsa habemus.Plurimis & duris legibus adstringi se, ad plurimas & laboriosas obseruatiunculas se cogi, rigidum & graue iugum sibi imponi, denique nihil non molestiæ sibi exhiberi patientur homines: modò ne cordis fiat mentio. Hinc apparet, nihil magis refugere hominis ingenium, quàm spiritualem illam veritatem,de qua nos assiduè cõcionamur: cùm splendido illo apparatu,in quo tantopere insistũt nostri aduersarij,obruatur. Hoc extorquet ipsa Dei maiestas, ne eximere nos ab eius cultu possimus. Necessitatẽ ergo Dei colendi dum effugere non possumus, quod reliquum est,obliqua diuerticula quærimus, ne rectà in eius conspectum venire necesse sit: vel potius externis ceremoniis,tanquam speciosis laruis, abscondimus interiorem cordis malitiam, & corporis obsequia opponimus tanquam parietem intermedium,ne corde ad eum accedere cogamur. Eiusmodi subterfugia sibi excuti ægerrimè patitur mundus, atque hinc illæ lacrymæ, quòd ex illis latebris, in quibus securè cum Deo ludebant, in apertam lucem per nos extracti sunt.

In oratione tria correximus. Nam & sanctorum intercessione valere iussa,homines ad Christum reuocauimus: vt tum in illius nomine Patrem inuocare,tum eo Mediatore niti discerent: & ipsos docuimus,primùm cum solida firmáq; fiducia, deinde etiam cum intelligentia orare: cùm antè confusas preces, lingua incognita demurmurarent. Hic proscindimur atrocibus conuitiis,primùm quòd in sanctos simus contumeliosi: deinde quòd fideles ingenti beneficio priuemus. Nos verò vtrunq; negamus. Nam quòd illis Christi officiũ non patimur assignari,hoc fit sine vlla eorum iniuria. Nullum ergo illis honorem præripimus,sed qui temerè ac perperam, hominum errore,illis attributus erat. Nihil dicam,quod non possit digito monstrari.Principiò homines precaturi, Deum imaginãtur procul abesse: nec ad eũ,nisi patroni cuiuspiã ductu,patêre accessum.Neque inter rudes ac indoctos tãtùm vagatur falsa hæc opinio: sed qui duces cęcorum haberi volunt,ita quoque sunt persuasi.Porrò in quęrendis patronis,suũ quisque sensum sequitur. Alius Mariam,alius Michaelem,alius Petrum eligit. Christum,vt plurimùm,nullo loco, nec numero dignãtur. Imò vix centesimus quisque reperietur, qui non stupeat, tanquam ad nouum portentũ,si Christum audiat aduocatum nominari.Christo igitur præterito,in sanctorum patrociniis omnes acquiescunt. Gliscit deinde magis ac magis superstitio, vt promiscuè sanctos, non aliter quàm Deum,inuocẽt. Fateor equidem cùm distinctius loqui volunt, non aliud petere eos à sanctis quàm vt eorũ precibus iuuentur apud Deum. Sed sæpius, confuso hoc discrimine,nunc Deum nunc illos,prout tulerit mentis impetus,requirunt & implorant. Quinetiam propria cuique prouincia est assignata:vt alius pluuiam,serenitatẽ alius conferat: alius liberet à febre, alius à naufragio. Verùm vt profana ista Ethnicorum deliria, quæ passim tamen grassantur in Ecclesiis,dissimulem,vna hæc impietas pro omnibus sufficiat,quòd totus mundus hinc inde aduocatos sibi accersendo, Christũ, qui vnus à Deo propositus erat,negligit: & sanctorum magis tutela,quàm Dei protectione confidit.

At nostri reprehensores, etiam qui inter alios aliquanto plus habent æquitatis, modũ in nobis desiderant, quòd sanctorum mortuorum mentionem in totum ex precibus sustulerimus. Sed ex ipsis scire velim, quid eos peccare existiment,qui regulam à Christo optimo magistro, à Prophetis & Apostolis omnibus positã,fideliter obseruant: nec quicquam prætermittunt, quod vel Spiritus sanctus in Scripturis docuerit,vel serui Dei,à prima mundi origine vsque ad ætatem Apostolorum,in vsu habuerint.Nihil est ferè,de quo diligentius præcipiat Spiritus sanctus, quàm de vera orandi ratione. Nulla est syllaba, quæ ad sanctorum mortuorum subsidiũ confugere nos doceat. Multæ compluriũ fidelium orationes extant. In illis ne vnum quidem eius rei exemplũ est.Petebant quidem interdum à Deo Israelitæ,vt Abrahæ, Isaac & Iacob, itẽ, Dauidis recordaretur.Sed nihil aliud sibi volebant his verbis,nisi vt fœderis sui, quod cũ illis pepigerat,memor, secundum promissionem suam posteris eorũ benefaceret. Fœdus enim gratiæ,quod in Christo tãdem sanciendum erat, receperant sancti illi patres, suo & poste-

posterorum nomine. Quamobrem fideles Israeliticæ Ecclesiæ, tali patrum mentione non suffragationem petunt à mortuis, sed promissionẽ simpliciter allegant, quæ apud illos deposita fuerat, donec in Christi manu rata ad plenum fieret. Quàm igitur insana est curiositas, derelicta orandi forma, quam Dominus nobis commendauit, sine vlla doctrina, nullo exemplo, sanctorum intercessionem precibus nostris inserere? Sed vt locum hunc breuiter concludam, in illa Pauli sententia pedẽ figo, non esse verã Dei inuocationem, nisi quæ ex fide nascitur: fidem autem esse ex verbo Dei. Satis, nisi fallor, istis verbis expressit, non alibi firmum orationis fundamentũ esse, quàm in Dei verbo. Et cùm alibi in singulis vitæ actionibus fidem, hoc est, cõscientiæ certitudinem necessariò præire iubeat, specialiter in hac, & magis quàm in aliis omnibus, requiri ostendit. Hoc tamen adhuc aptius ad pręsentem causam, cùm ex Dei verbo pendere orationẽ testatur. Perinde enim est, acsi vniuersos homines hiscere prohiberet, nisi Deo quasi verba præeunte. Hic est nobis murus ahæneus, quem frustrà omnes portæ inferorũ diruere tentabunt. Cùm igitur de vno Dei inuocãdo clarum extet mandatum: cùm deinde propositus sit mediator vnus, cuius intercessione suffultæ esse debeant nostræ preces: cùm addita quoque sit promissio, quicquid in nomine Christi petierimus, nos impetraturos: dabunt veniam homines, si certam potius Dei veritatem, quàm friuola ipsorũ commenta, sequamur. Certè, qui mortuorũ intercessionem Deo in precibus obiiciunt, vt facilius, illa adiuti, quod petunt obtineãt, alterutrum ex duobus probent, necesse est, aut se ita edoctos esse Dei verbo: aut licere hominibus orare, vt libuerit. Atqui destitui eos omni, tam Scripturæ testimonia, quàm probato sanctorum exemplo, palàm est: in secundo autẽ reclamat Paulus, qui inuocari Deũ posse negat, nisi ab iis, qui sint eius verbo instituti ad orandum. Hinc illa pendet fiducia, qua pias mentes, cùm ad orandum accedunt, pręditas instructásque esse conuenit. Mundus Deo supplicat, de successu interea dubius. Nã neque in promissionem recumbit: nec percipit quid istud valeat, habere mediatorem, per quem certò sit impetraturus quod petit. Porrò Deus venire nos iubet, minimè hæsitantes. Ita oratio, quæ ex vera fide profecta, Dei gratiam conciliat: eadem cum eiusmodi trepidatione coniuncta, potius eum à nobis alienat. Hæc enim est propria nota, quæ puram vnius Dei inuocationem à profanis & vagis Ethnicorum precationibus discernit. Proinde, hac sublata, oratio Dei cultus esse desinit. Atque id est, quod vult Iacobus, Qui indiget sapientia, inquit, postulet à Deo. Sed postulet in fide, nihil hæsitans. Nam qui hæsitat, is similis est fluctui maris, qui ventis agitur, & impetu rapitur. Verùm nihil mirum, si Christo vero mediatore destitutus, ita incertitudine diffidentiáque fluctuat. Ille enim vnus est, vt inquit Paulus, per quem habemus audaciam & aditum cum fiducia, ad Patrem. Nos igitur, homines ad Christum adductos non amplius alternare orando, aut vacillare, vt solebant, docuimus: sed tutò acquiescere verbo Domini iussimus: quod vbi semel in animum penetrat, omnem inde, quæ fidei repugnat, dubitationem procul excutit.

[Margin: Rom.10 14; Matth. 21.22.; Iac.1.6.; Rom.5 2; Ephes.2. 18]

Restat tertium vitium, quod in oratione correxisse nos dixi. Nã cùm lingua incognita vulgò precarentur homines, precandum cum sensu esse docuimus. Itaque, secundum nostram doctrinam, sic quisque orare priuatim instituitur, vt intelligat quæ à Deo petit. Sic etiam compositæ sunt publicæ preces in Ecclesiis nostris, vt à singulis possint intelligi. Atque ita dictat naturæ ratio: etiam si nihil Deus hac de re præciperet. Hic enim est orationis finis, vt suarum necessitatum testem, & conscium Deum faciant homines, & quasi corda sua coram eo effundant. Nihil ergo ab ea magis alienum, quàm sine mente & intelligentia, linguam mouere. Atqui eò stupiditatis ventum erat, vt vulgari lingua orare, propè in religionem verteretur. Possum Archiepiscopum nominare, qui carcerem & atrociores pœnas minatus est si quis orationem Dominicam, aliter quàm Latinè, pronuntiaret. Cæterùm illa ferè communis omnium fuit persuasio: qua quisque lingua domi oraret, nihil interesse, modò finalis, vt aiebant, mentis intentio ad orandum destinaretur. In templis autem hoc visum est plurimum ad dignitatem pertinere, nè alia, quàm Latina lingua, préces solennes conciperentur.

Hoc quidem iam portenti simile, vt nuper dixi, colloquium cum Deo habere velle inani linguæ sonitu. Hoc etiam si sibi displicere Deus ipse non testetur, natura, sine alio monitore, respuit. Præterea ex tota Scripturæ doctrina iudicare promptum est, quantopere talem fictionem abominetur Deus. De publicis autem Ecclesiæ precibus, clara sunt Pauli verba: non posse idiotas respondere amẽ, si benedictio lingua aliena fiat. Quò magis mirum est, eò impudentiæ progressos esse, qui hunc tam peruersum morem introduxerunt primi, vt hoc ipsum, tanquam orationis maiestati congruum, appeterent, quod Paulus pro summo absurdo ducit. Rideant ergo nostram rationem, vt volent, aduersarij, quòd populari lingua Deum communiter omnes in Ecclesiis nostris precantur, quòd Psalmos viri & mulieres indifferenter canũt, modò è cœlo Spiritus sanctus testimonium nobis reddat: confusas verò sine mẽte voces, quæ alibi eduntur, repudiet.

In altera præcipua doctrinæ parte, qua tractatur, vbi sita sit hominũ salus, & qua via ad eã peruenire possint, multæ quæstiones cõti-

nentur. Nam cùm hominem iubeamus extra seipsum, hoc est, in solo Christo, iustitiam & vitam quærere: quia penes se nihil, nisi peccatum & mortem, habeat: primùm nobis de libero arbitrio, eiúsque facultatibus, exoritur certamen. Etenim si quid per se valeat homo ad promerendum Deum, iam non in solidum salutem, Christi gratia, consequetur, sed partem ipse sibi cõfert. Rursum si tota salus Christi gratiæ refertur accepta, nihil homini fit reliquum, quo sibi ipse, suapte scilicet virtute, ad comparandam salutem opituletur. Nostri autem aduersarij sic hominem à Spiritu sancto adiuuari ad bene agendum concedunt, vt partem illi nihilominus vendicent. Hoc ideo fit, quia, quantum ex primi parentis lapsu inflictum sit naturæ nostræ vulnus, non percipiunt. Fatentur quidem nobiscum peccatum originale: sed vim eius postea extenuant, cùm debilitatas modò fuisse hominis vires arbitrantur, non autem prorsus deprauatas. Itaque definiunt, hominem originali corruptione infectum, non sufficere quidem ad bene agendum, propter virium infirmitatem: adiutum autem Dei gratia, habere aliquid proprium & à seipso, quod conferat. Nos verò tametsi hominem sponte & libera voluntate agere, non diffitemur, cum à Spiritu sancto regitur, ea tamen prauitate imbutam esse asserimus totam eius naturam, vt ad bene agendum prorsus sit à seipso inutilis. De eo ergo tantùm diffidemus ab iis, qui se doctrinæ nostræ opponunt: quòd cùm illi, neque hominem satis humilient, nec regenerationis beneficium pro dignitate extollant, hominem ita prosternimus, vt in nihilum redactus, quòd ad spiritualem iustitiam attinet, non partem sed plenitudinem iustitiæ petere à Deo discat. Videmur fortè quibusdam, parum æquis iudicibus, modum excedere. Sed nihil in doctrina nostra aut absurdum, aut dissentaneum, nec à sacris Scripturis, nec à communi veteris Ecclesiæ sensu. Quinetiam ad verbum ex ore Augustini confirmare nullo negotio liceat, quicquid tradimus. Itaque complures ex iis, qui erga causam nostram aliâs malè affecti sunt, quòd paulò saniore sunt iudicio, contradicere in hac parte nobis non audent. Certè nihil ab aliis differimus, sicuti dixi, nisi quòd nos hominem, inopiæ impotentiæque suæ conuictum, melius ad veram humilitatem erudimus, vt abdicata in totum sui fiducia, in Deum totus recumbat: item ad gratitudinem, vt Dei beneficentiæ, quicquid habet boni, transcribat: sicut reuera ab ipsó est: illi verò peruersa propriæ virtutis opinione inebriatum præcipitant ad ruinam: & impia aduersus Deum arrogantia inflant, ne sibi minus, quàm Deo, iustitiæ gloriã assignet. Accedit & tertium malũ, quòd totæ eorũ de naturæ corruptione disputationes in crassioribus carnis concupiscẽtiis ferè subsidunt: interiores verò morbos qui longè sunt capitaliores, non attingunt. Ita fit, vt qui in eorum schola sunt instituti, in teterrimis peccatis, modò sint occulta, sibi securè ignoscãt, quasi nihil peccẽt.

Sequitur postea quæstio de operum merito ac dignitate. Nos verò & bona opera ornamus veris laudibus: neque negamus mercedem illis repositam esse apud Deum. Sed tribus exceptionibus vtimur: in quibus totus disputationis, quæ adhuc de hominum salute reliqua est, cardo vertitur. Primùm dicimus, qualiacunque sint vllius hominis opera, non aliunde iustum coram Deo censeri, quàm ex gratuita misericordia, quòd Deus, citra aliquem operum respectum, gratis eum in CHRISTO amplectitur: CHRISTI iustitiam illi, tanquàm propriam, imputando. Hanc nos fidei iustitiam vocamus: cùm homo scilicet, vacuus & exinanitus omni operum fiducia, hanc sibi vnicam rationem esse statuit, qua Deo sit acceptus, cùm iustitiam, quæ sibi deest, à Christo mutuatur. In eo mũdus semper hallucinatur (nam hic omnibus ferè seculis grassatus est error) quòd hominem, vtcunque ex parte deficiat, mereri tamen aliquousque operibus gratiam apud Deum imaginatur. At Scriptura omnes maledictos esse pronuntiat, qui non ad plenum obseruauerint, quæcunque scripta sunt in libro Legis. Huic maledictioni subiacere necesse est, quotquot ab operibus æstimantur: eximitur autẽ nemo, nisi qui operum fiducia in totum valere iussa, Christum induit, vt in illo iustus, gratuita Dei acceptione, cẽseatur. Inde ergo iusti sumus, quòd nos Deus, nullo operum nostrorum, sed solo Christi intuitu, sibi reconciliat: & ex filiis iræ gratuita adoptione, filios suos facit. Quandiu enim opera nostra respicit, causam non inuenit, cur nos amare debeat. Quamobrem necesse est, vt, sepultis peccatis nostris, Christi obedientiam, quæ sola eius conspectum sustinere potest, acceptam nobis ferat, eiúsque merito nos amplexetur pro iustis. Hæc est clara & perpetua Scripturæ doctrina, quæ testimonium quidem, vt ait Paulus, Ro.3.21
habet à Lege & Prophetis: sed per Euangelium sic explicata est, vt nulla clarior lex desiderari debeat. Legis iustitiam cum Euangelij iustitia confert Paulus: illam in operibus locat: hanc in Christi gratia. Ro.10.5
Neque inter opera & Christum dimidiat, &c.
sed in solidum Christo adscribit, quòd coram Deo iusti censemur. Duo hîc in quæstionem veniunt: vtrum inter nos & Deum diuidenda sit salutis nostræ gloria: vtrum in operum fiducia tutò acquiescere coram Deo conscientiæ nostræ possint. De priore ita definit Paulus: vt omne os obstruatur, & ob- Ro.3.19,
noxius reddatur totus mundus Deo, omnes 21,&c.
ad vnum reos esse iniustitiæ, & gloria destitutos: gratis autem iustificari illius gratia, per redemptionem quæ est in Christo Iesu,

ídque

idque ad ostensionem illius iustitię, vt sit ipse iustus, & iustificans eũ, qui est ex fide Christi. Vnde colligit, exclusam omnẽ carnis gloriationem esse. Hanc nos definitionẽ simpliciter sequimur: reclamant aduersarij, non aliter iustificari hominẽ Dei gratia, nisi vt pars laudis in eius operibus resideat. De altero ita ratiocinatur idẽ Paulus: si ex lege esset vitæ hæreditas, irritam fidem fore, & promissionem nullam. Vnde cõcludit, fide nos hæreditatem consequi, vt firma sit promissio. Item, iustificatos in Christo, pacem habere, neque amplius formidare Dei conspectũ. Intelligit autem, quod pro se quisque nostrum experitur, fieri aliter nõ posse, quin perpetua inquietudine vexentur, ac æstuent conscientiæ, quandiu ad operum præsidium circunspiciunt: ac tunc demum serena placidáque tranquillitate frui, cùm ad Christum se contulerunt, tanquam ad vnicum veræ fiduciæ portum. Ad hanc doctrinam nos nihil addimus. Sed quod Paulus pro ingenti absurdo ducit, conscientias dubitatione inquietari, aduersarij inter prima fidei suæ axiomata numerant.

Rom. 4. 14
Rom. 4. 16
Rom. 5. 1

Secunda exceptio, qua vtimur, ad peccatorum remissionem pertinet. Nam aduersarij quidem, cùm negare nequeant, homines tota vita claudicare, sæpe etiam labi: fateri, velint nolint, etiam coguntur, venia omnes indigere, per quam iustitiæ defectus suppleatur. Sed satisfactiones postea fingunt, quibus Dei gratiam rediment, qui peccarunt. In hoc gradu constituunt primùm contritionem, deinde opera, quæ vocãt supererogationis, & quæ peccatoribus irrogantur à Deo pœnæ. Porrò quoniam compensationes istas à iusta mensura longè adhuc abesse sentiunt, aliunde accersunt nouum satisfactionis genus: ex beneficio clauium scilicet. Clauibus autem reserari dicunt thesaurum Ecclesiæ: vt quod nobis deest, ex Christi & sanctorum meritis suppleatur. Nos verò, gratuitò remitti hominibus peccata asserimus, nec vllam agnoscimus aliam satisfactionem, nisi qua defunctus est Christus, cùm sacrificio mortis suæ, peccata nostra expiauit. Solius ergo Christi beneficio fieri prædicamus, vt reconciliemur Deo: nec vllas hîc compensationes venire in rationem: cùm sola Christi expiatione contẽtus cœlestis Pater, nullam à nobis requirat. Huius nostræ doctrinæ luculentam habemus approbationem ex Scripturis: tametsi nõ nostra, sed catholicæ potius Ecclesiæ dicenda est. Hunc enim modum redeundi cum Deo in gratiam solum proponit Apostolus: quòd is qui peccatum non nouerat, pro nobis factus sit peccatum, vt efficeremur iustitia Dei in illo. Et alibi, cùm de remissione peccatorum loquitur, per eam nobis imputari absque operibus iustitiam, testatur. Quòd ergo suis satisfactionibus promereri se imaginantur aduersarij reconciliationem cum Deo pœnásq; redimere ipsius iudicio debitas, execrabilem esse blasphemiã, fortiter, sicuti est, asseueramus: cùm ita destruatur quod Isaias de Christo tradit, disciplina, aut correctione pacis nostræ eum esse perfunctum. Ineptum quoque illud de operibus supererogationis commentũ cur repudiemus, multæ sunt causæ: sed duæ plus satis graues, quòd nec vllo modo tolerabile est, plus posse Deo præstare hominẽ, quàm debeat: & eo nomine, vt plurimùm cultus voluntarios intelligunt, quos dum homines ex suo cerebro fictos Deo obtrudunt, oleum perdunt & operam: tantum abest, vt iræ Dei placãdæ piacula censeri debeant. Porrò Christi sanguinem cum Martyrum sanguine sic misceri, vt ad redimendas, quæ peccatis debentur, pœnas, confusus meritorũ, aut satisfactionũ aceruus fiat, nec debuimus ferre, nec tulimus. Nullius enim Martyris sanguis, vt ait Augustinus, in remissionẽ peccatorum fusus est. Hoc solius Christi fuit opus, in quo non quod imitaremur, sed quod gratularemur, contulit nobis. Cui præclarè succinit Leo, cùm ita scribit: Quamuis in Dei cõspectu multorũ Sanctorum preciosa mors fuerit, nullius tamen insontis occisio propitiatio fuit mundi, accepêre iusti, non dederunt coronas: & de fortitudine fidelium nata sunt exempla patientiæ, non dona iustitiæ.

2. Cor. 5. 21
Rom. 4. 5
Isa. 53. 5
Tract. in Ioan. 84
Epist. 81. Item 97.

Postrema nostra exceptio est de remuneratione operum: ne pendêre ex eorum merito, vel precio existimetur, sed ex mera potius Dei benignitate. Fatentur quidem etiam aduersarij, inter meritum operis, & præmium, non esse ęqualitatẽ. Verùm, quod præcipuum est in hac re, non considerant: bona fidelium opera nunquam tam pura esse, vt placere, sine venia, queant. Non considerant, inquam, aliquibus semper nęuis, aut maculis aspersa esse: eò quòd nunquam ex pleno perfectóque illo Dei amore, qui in Lege exigitur, fluant. Nos ergo sic docemus: semper deesse bonis fidelium operibus summam puritatem, quæ Dei conspectum ferre possit: imo etiam quodammodo inquinata esse, si summo iure examinentur. Verùm vbi semel fideles in gratiam adoptionis recepit Deus, non eorum modò personas amplecti & amare, sed opera etiam, vt ea mercede dignetur. In summa, sicut de homine dictum est, ita de operibus cẽsemus: iustificari scilicet ea, non propria dignitate, sed merito vnius Christi: dum vitia, quibus alioqui displicerent, Christi sacrificio sepeliuntur. Hæc admonitio perquàm vtilis est cognitu, tum ad homines in Dei timore retinendos, ne operibus suis arrogent, quod ex paterna Dei beneuolentia prouenit: tum ad eos optima consolatione erigendos, ne animos despondeant, dum operum suorum vel immunditiem, vel imperfectionem reputãt: cùm audiant paterna Dei indulgentia eam sibi ignosci.

Doctrinam sequuntur sacramenta, in quibus nihil est à nobis correctum, quod nõ fir-

ma testatáque authoritate defendere liceat. Cùm septem esse crederentur à Deo instituta, quinque ex eo numero sustulimus: ac demonstrauimus, ceremonias esse humanitus introductas, excepto coniugio: quod à Deo quidem mandatum, sed minimè vt sacramentum foret, agnoscimus. Neque verò de nihilo litigamus, cùm ritus, hominum consilio superadditos, etiam si aliâs non mali essent nec inutiles, separamus à sacrosanctis illis symbolis, quæ & ore suo nobis cōmēdauit Christus & testimonia esse voluit spiritualium donorum: quæ vt non sunt in hominum potestate, ita, de iis testari minimè possunt. Non est profectò res vulgaris, obsignare cordibus nostris arcanam Dei beneuolentiam, Christū offerre, & repræsentare, quæ in ipso percipimus bona. Hoc officij cùm habeāt Christi sacramenta, non discernere ab illis ritus ab hominibus profectos, cœlum terræ miscere est. Quanquam hîc duplex error inualuerat, quòd sublato inter diuina & humana discrimine, nimium derogabant sacro Dei verbo, quo tota vis Sacramentorum constat: & quod Christum falsò eorum esse authorem putabant, quæ non nisi ab hominibus habebant originem.

Ex Baptismo similiter multa additamenta, quæ partim inutilia, partim ob superstitionem noxia erāt, rescidimus. Scitur quam baptizandi formam acceperint à Christo Apostoli, quam obseruauerint sua ætate, quam denique posteris reliquerint. Hæc simplicitas, quæ Christi authoritate, & Apostolorum vsu comprobata erat, posterioribus seculis non satisfecit. Nō disputo in præsentia, quàm iustis rationibus fuerint adducti, qui chrisma, sal, sputum, cereos postea addiderunt. Tantùm dico, quod neminem latet, eò ventum fuisse aut superstitionis, aut stultitiæ, vt multò pluris fierent eiusmodi accessiones, quàm ipsa Baptismi veritas. Præposteram quoque fiduciam tollere studuimus, quæ in externa actione defixa, in Christum minimè respiciebat. Ita enim, tam in scholis quàm in concionibus, signorum efficaciam extulerunt, vt homines ad Christum non dirigēdo, visibilibus elementis confidere docerent. Postremò reuocauimus antiquum morem, vt cum doctrina in Ecclesiis nostris administraretur. Porrò diligēter & optima fide tum vtilitatem quam nobis affert, tum legitimum ipsius vsum exponimus, vt ne aduersarij quidem habeant in hac parte, quod reprehendant. Nihil autem magis alienum à Sacramētorum natura, quàm inane spectaculum populo, absque mysterij enarratione, exhiberi. Notum est illud, quod ex Augustino sumptum refert Gratianus, Nihil aquam esse, nisi elemētum, si desit verbum. De quo autem verbo sentiat, continuò interpretatur, cùm inquit: Hoc est verbum fidei, quod prædicamus. Nouum ergo aduersariis nostris videri non debet, si nos signi exhibitionem, à mysterij intelligentia separatam improbamus: Est enim sacrilegum diuortium, quod ordinem à Christo positum euertit. Tametsi aliud præterea vitiū in vulgari & alibi vsitata administratione accedit, quod pro religione habēt, non intelligi: qualiter in magicis incantamentis fieri solet.

Iam verò sacrosanctam Domini Cœnam, alterum Christianæ Ecclesiæ Sacramentum, nō pollutam modò, sed propè abolitam fuisse, antè dixi. Quo magis in ea repurganda laborandum nobis fuit. Primò, impium illud de sacrificio commentum, quod multas absurditates continebat, reuellere ex hominum animis, necesse fuit. Præterquam enim quòd contra disertam Christi institutionem, erectus fuerat oblationis ritus, addita fuerat pestilentissima opinio, actionem illam expiationem esse pro peccatis. Ita sacerdotij dignitas, quæ in solum Christum competebat, ad homines mortales, & virtus mortis ipsius, ad horum opus translata fuerat. Inde quoque fluxerat applicatio pro viuis & mortuis. Abrogata igitur commentitia illa immolatione, communionem restituimus: quæ maxima in parte obsoluerat. Modò enim semel quotannis accederent homines ad mensam Domini, toto anni cursu satis putabant esse, si spectarent quod à sacerdote agebatur: Cœnæ quidem Dominicæ prætextu: sed ita vt nullum illic Cœnæ vestigium extaret. Quæ enim sunt Domini verba? Accipite, inquit, & distribuite inter vos. In Missa vero, pro receptione, oblationis simulatio: distributio nulla, ac ne inuitatio quidem: sacerdos enim, quasi resectum à reliquo corpore membrum, soli sibi parat, & solus sumit. Immane quantum hæc inter se differunt! Præterea calicis vsum reddidimus populo, qui cùm illi à Domino non modò permissus, sed commendatus foret, non alio sanè authore, quàm Satana ablatus fuit. Ex ceremoniis multas abdicauimus: partim quia multitudo præter modum excreuerat, partim quia aliæ Iudaismum nimis redolebant: aliæ, ab imperitis hominibus inuentæ, tanti mysterij grauitati parum congruebant. Verùm demus nihil aliud fuisse mali, nisi quòd temerè obrepserant: an non fuit satis idonea causa cur tollerentur, cùm vulgus hominum illis obstupescere cerneremus?

Ad transsubstantiationis commentum, ad morem item custodiendi & gestandi panis damnandum, maior nos impulit necessitas. Primùm repugnat apertis Christi verbis: deinde à perpetua sacramentorum abhorret ratione. Neque enim Sacramentum est, vbi non conspicitur visibile symbolum, quod similitudinem habeat cum spirituali, quam figurat, veritate. Et de cœna clarum est, quod 1.Cor.
dicit Paulus: Nos vnum esse panem & vnum 10.17
corpus omnes, qui vnius panis participes sumus. Vbi analogia aut similitudo signi visibilis

bilis in Cœna, quæ corpori & sanguini Domini respondeat, si panis non est, quo vescimur, neque vinũ, quod illic bibitur, sed inane modo spectrũ, quod oculos ludat? Adde, quòd huic cõmento simul continuò adhæret deterior superstitio, vt in pane, tanquã in Deo, hæreant homines, illúmque pro Deo adorent: qualiter videmus fuisse factum. Nam cùm adminiculo deberet esse sacramentũ, ad erigendas in cœlum pias mentes, prorsus in contrarium finem sacris Cœnæ symbolis abusus est mundus, vt scilicet illorum aspectu cultúque contentus, mentem ad Christum vsque non attolleret. Gestari verò panem in pompa, aut editiore loco reponi, vt adoretur, nimis aliena est ab institutione Christi corruptela. Porrigit enim nobis in Cœna Dominus corpus & sanguinem suum: sed vt edamus & bibamus. Itaque mandatum priore loco ponit: quo iubet accipere, manducare, bibere: huic deinde subiũgit & annectit promissionem: qua testatur, id quod edimus, esse corpus suum: quod bibimus, esse suum sanguinem. Qui igitur panem ad cultum vel repositum habent, vel circunferunt, cùm promissionem separent à mandato, hoc est, iugum insolubile abrumpant, Christi quidem corpus imaginantur se habere: sed non, nisi idolum habent, quod sibiipsi somniarunt. Siquidem non ad alios pertinet hæc Christi promissio, qua nobis sub symbolis panis & vini, corpus & sanguinem suum offert, quàm ad eos, qui sumunt ex eius manu, vt mysterium celebrent, quod ipse præcipit. Qui verò suo arbitrio panem ad aliam actionem conuertunt, illis, cùm promissione careant, nihil nisi suum somnium superest. Postremò doctrinã, mysteriíq; enarrationem, quæ à populo exaudiretur, reuocauimus: cũ antè sacerdos nõ modò lingua extranea vteretur, sed verba, quibus panem & calicem putabat consecrari, submissa voce demurmuraret. Hic nihil habent reprehensores nostri in quo nos carpant, nisi quòd Christi mandatum simpliciter sequuti sumus. Non enim tacito exorcismo pani præcepit, vt corpus suum fieret: sed Apostolis clara voce pronuntiauit suum illis corpus se dare.

Interea sicut Baptismi, ita & sacræ Cœnæ finem, efficaciam, vtilitatem, vsum fideliter, & qua possumus optima diligentia, populo tradimus. Exhortamur primùm omnes, vt fidem afferant, qua intus percipiant, quod illic repræsentatur oculis: hoc est, spirituale alimentum, quo solo animæ in vitam æternam pascuntur. Testamur Dominum nihil hìc signis polliceri aut figurare, quod non reipsa exhibeat. Corpus ergo & sanguinem Christi, & offerri in Cœna nobis à Domino, & à nobis recipi prædicamus. Nec ita panem & vinum symbola esse docemus, quin continuò addamus, coniunctam simul esse veritatem, quam significant. Quis, & quàm insignis inde fructus ad nos redeat, & quàm hìc præclarum salutis & vitæ pignus habeant, conscientiæ nostræ, non tacemus. Neq; verò hoc mihi negabunt, quicũque aliquid habent ingenuitatis, multò illustriorem apud nos audiri explicationem mysterij huius, ac plenioribus elogiis eius commendari dignitatem, quàm alibi vsquam fieri soleat.

In Ecclesiæ regimine nihil habemus ab aliis diuersum, cuius non constet nobis optima ratio. Pastorale munus restituimus tum ad regulam Apostolicam, tum ad veteris Ecclesiæ consuetudinem: vt quicunque Ecclesiæ præsunt, doceant. Eosdem retinendos in gradu non esse cõtendimus, nisi officium facere pergant. In iisdẽ eligendis plus religionis & curæ adhibendum esse admonuimus, & ipsi studuimus adhibere. Satis constat, quale examinis genus per suos suffraganeos, aut vicarios exerceant Episcopi. Et ex ipso fructu, qui inde manat, licet coniecturam capere. Nam quàm inertes nihílque homines passim ad sacerdotij honorem promoueant, nihil attinet commemorare. Apud nos, etiam si qui Ministri reperiantur non magnæ doctrinæ, nullus tamen admittitur, qui non mediocriter saltem aptus sit ad docendum. Quòd non omnes sunt magis absoluti, id temporum potius calamitati, quàm nobis, imputandum. Hoc tamen nobis iure gloriari licet, licebitque semper, non negligenter delectos videri posse Ecclesiarum nostrarum Ministros, si cum aliis comparentur. Cùm autem in examine & electione aliquanto simus superiores, in eo lõgè præcellimus, quòd nemo apud nos pastoris locum occupat, qui munus non exequatur. Nulla itaque apud nos Ecclesia sine ordinaria verbi Dei prædicatione visitur.

Hęc cùm aduersarios pudeat negare (quid enim in tanta luce negando proficerent?) de iure primùm & potestate, postea de ordinandi forma, litigant nobiscum. Citant vetustos canones, qui Episcopos & Clerum huic rei præficiunt. Allegant cõtinuam successionem, qua sibi hæc potestas, ab ipsis vsque Apostolis, per manus fuerit tradita. Aliò igitur trãsferri, fas fuisse negant. Vtinam verò, quam iactant possessionem, suo merito retinuissent. Sed si expendimus, primùm quo ordine iam per aliquot secula prouehantur Episcopi ad hanc dignitatem, tum qualiter in ea se gerant, tum etiam quales creare soleant, quibus committant Ecclesiarum gubernacula, videbimus illam, qua superbiunt, successionem iampridem intercidisse. Eius, qui ad episcopatum, vel presbyterium recipiendus est tum doctrinam, tũ vitam prius iusto examine probari volũt antiqui canones. Extat inter acta cõcilij Aphricani quarti de hac re luculentum documentum. Porrò eius, qui à Clero nominatus esset vel recusandi, vel approbandi arbitrium penes populum & ma-

gistratū erat:ne quis inuitis,aut non consentientibus obtruderetur. Qui præfuturus est omnibus, inquit Leo epistola 90. ab omnibus eligatur. Qui enim ignotus & nō examinatus præficitur,necesse est,vt per vim intrudatur. Item,epistola 87. Teneatur honoratorum testimonium, subscriptio clericorum, ordinis consensus atque plebis. Aliter fieri nulla ratio sinit. Hoc ipsum Cyprianus quoque, & quidem vehementius, contendit: diuina authoritate sancitum esse affirmans, vt sacerdos,plebe præsente,sub omnium oculis deligatur: vt dignus & idoneus omnium testimonio comprobetur. Tantisper stetit hæc disciplina, dum tolerabilis fuit Ecclesiæ status. Siquidem plenæ sunt Gregorij epistolæ testimoniis, quæ illa ætate diligenter fuisse obseruatam ostendunt.

Quemadmodum docendi necessitatem Episcopis omnibus iniungit Spiritus sanctus in Scriptura,ita simile portenti habitum fuisset in veteri Ecclesia, Episcopum nominari,qui non simul pastorem se,doctrina,exhiberet. Neque alia conditione in illum gradum recipiebantur. Eadem in presbyteris, prout certæ quisque parochiæ destinabatur, ratio valebat. Hinc illa decreta: Ne secularibus negotiis implicentur: ne longius à sua Ecclesia excurrant:ne diu absint. Iam ad ordinandum Episcopum, vt conuenirent ex tota prouincia alij Episcopi, sancitum erat decretis synodalibus. Quòd si commodè id fieri non posset, ne saltem minus quàm tres adessent. Idque in eum finem, ne quis, aut per tumultum se ingereret, aut furtim obreperet, aut obliquis artibus se insinuaret. In presbyteri ordinatione Episcopus suorum quisque presbyterorum concilium adhibebat. Hæc,quæ in disputatione longius narrari,& acuratius confirmari possent,obiter tantùm hîc commemoro: quia inde iudicare promptum erit,quantum habere debeat momenti hic,quem Episcopi nostri ad perstringendos oculos obiectant,successionis fumus.

Hanc sibi hæreditatem relictam à Christi Apostolis fuisse asserunt, vt Ecclesiis soli præficiant quos velint: & nos, quia præter eorum authoritatem fungamur ministerio, in suam possessionem, sacrilega temeritate, inuasisse conqueruntur. Vnde probant? Quia continuo tenore Apostolis successerint. Verùm an id satis est, vbi reliqua omnia sunt dissimilia? Ridiculum id quidem dictu foret. Dicunt tamen. In ipsis eligendis nulla neque vitæ, neque doctrinæ habetur ratio. Populo erepta suffragiorum libertas. Quinetiam, excluso reliquo clero, ad se canonici totam potestatem traxerunt. Ordinationem quoque Romanus pontifex, prouincialibus Episcopis ereptam, soli sibi arrogat. Iam quasi ad profanam dominationem creati forent, nihil minus, quàm de gerendo episcopatu cogitant. Denique cùm videatur facta inter eos conspiratio, ne quid vel cum Apostolis, vel cum sanctis Ecclesiæ patribus habeant simile, hunc solum colorem obtendunt, quòd perpetua serie, ab illis descenderint. Quasi verò hāc legem aliquando tulerit Christus, vt qualescunque futuri essent, qui præessent suæ Ecclesiæ,pro Apostolis agnoscerentur:aut quasi hæreditaria aliqua sit possessio, quæ ad indignos, non minus quàm ad dignos,transeant. Adde quòd,sicut de Milesiis dicitur,inter eos cautum est, ne quē omnino bonum in cœtum suum admittant: aut si fortè per errorem admiserint,fuerant. De multitudine loquor. Nam paucos non nego inter eos,bonos esse. At, vel metu silent,vel non audiuntur. Qui ergo Christi doctrinam persequuntur ferro & igni:qui neminem impune, syncerè loqui de Christo sinunt: qui veritatis cursum impediunt, quibus possunt modis: qui fortiter resistunt, ne Ecclesia, quam afflixerunt, se iterum erigat:qui quoscunque bene & piè sentire de Ecclesiæ salute suspicantur,arcent à ministerio:vel si iam recepti sint, extrudunt: ab illis scilicet expectandum erat, dum fideles Ministros, qui populum in religione purè instituerent, ipsi in officio collocarent suis manibus.

At cùm vice prouerbij vsitata sit inter eos Gregorij sententia, priuilegium mereri amittere,qui priuilegio abutuntur,aut prorsus alij sint, & alios eligant ad Ecclesiam gubernandam, aliámque rationem teneant,necesse est: aut conqueri desinant, iure, quod sibi competebat,se fuisse perperam & iniuria spoliatos. Aut si malunt apertius;alia ratione perueniant ad episcopatū,quàm peruenerint:alio more & ritu ordinētur:munus suū, plebem pascendo, impleant,si pro Episcopis agnosci volunt. Vt potestatem nominandi & ordinandi retineant, iustum illud & serium doctrinæ vitæque examen restituant: quod iam multis seculis inter eos obsoleuit. Quanquam hæc vna ratio instar mille habenda: quòd omnem in Ecclesia authoritatem perdidit, quicunque se sanæ doctrinæ hostem esse reipsa ostendit: qualicūque interea titulo se vēditet. Scitur,quid de hæreticis præcipiāt veteres synodi: quā illis potestatē relinquāt. Nominatim certè vetant,ne quisquā ab illis ordinationem petat. Hoc ergo ius tueri nemo potest, nisi qui doctrinæ puritate Ecclesiæ vnitatē cōseruat. Dicimus eos,qui Episcoporū nomine hodie præsidēt Ecclesiis, adeò non esse fidos piæ doctrinæ custodes ac ministros, vt acerrimi sint potius illius hostes. Dicimus hoc vnum eos moliri,vt Christo,cum Euangelij sui veritate,extincto,idololatriam, impietatem, pessimos & exitiales errores confirment. Dicimus eos non verbis modò pertinaciter veram pietatis doctrinam impugnare, sed furiosè sæuire in eos omnes, qui eā ex tenebris eruere cupiunt. Aduersus

tot,

tot,quibus renitũtur, impedimẽta studemus operam nostram Ecclesiæ impẽdere. Ob hanc causam nobiscum expostulant, quòd illicitis modis in eorum possessionem irruamus.

Quòd ad formam aut ceremoniam attinet: digna res scilicet, de qua nobis sint molesti. Quia sacerdotum apud nos manus non vnguntur: quia non flamus in eorum faciem: quia alba eos & reliquo eius generis ornatu non induimus: ordinationem rite à nobis fieri non credunt. Atqui nullam olim ceremoniam præter manuum impositionem, in vsu fuisse, legimus. Recentia sunt ista, nec aliunde quicquam habent commendationis nisi quòd nunc vulgò tanta religione obseruantur: Sed quid hoc ad rem? Nam in rebus tantis maior, quàm hominum authoritas quæritur. Proinde quæ ab hominibus inuenta sunt, absque religione, quoties ita postulat tẽporum conditio, mutare licet: quæ verò non ita pridem extiterunt, multominus habent momenti. Calicem præterea & patenam in manum porrigunt suis, quos creant sacerdotibus. Quorsum? Vt eos ad sacrificandum inaugurent. Sed quo mandato? Neque enim aut Apostolis vnquam hanc functionem Christus iniunxit, aut ab eorum successoribus suscipi voluit. Inepti ergo sunt, cùm de ordinandi forma nobis facessunt negotiũ: in qua nihil à Christi regula, & Apostolorum vsu, à veteris Ecclesiæ consuetudine minimùm differimus: cùm suam illam, de cuius neglectu nos accusant, neque Dei verbo, neque firma ratione, neque antiquitatis obtentu possint defendere.

In parte regiminis Ecclesiastici sunt leges: ex quibus eas libenter recipimus, quę nec conscientiarum sunt laquei, & ad ordinis publici conseruationem faciunt: quæ autem vel per tyrannidem, ad opprimendas seruitute conscientias impositæ fuerant: vel superstitioni seruiebant magis, quàm ædificationi, eas abrogare coacti fuimus. Hoc loco, fastidij primùm & importunitatis nos insimulant hostes nostri: deinde carnis licentiam quærere nos criminantur: vt excusso disciplinæ iugo, lasciuiamus prout libuerit. Verùm, sicut dixi, quin reuerenter custodiantur quæcunque in hunc tantùm finem respiciunt leges, vt decenter & ordine gerantur inter fideles omnia, minimè repugnamus. Neque verò de singulis, quas abrogauimus, recusamus causam dicere, cur ita fieri oportuerit. Certè laborasse præter modum Ecclesiam sub traditionum humanarum onere, & subleuandam necessariò fuisse, si consultum illi vellemus, probatu difficile non est. Nota est Augustini querimonia, qua suæ ætatis calamitatem grauiter deplorat, quòd Ecclesia, quam Dei misericordia liberam esse voluit, sic iam tum premebatur, vt tolerabilior fuisset Iudæorum conditio. Ex eo tempore numerum ferè in decuplum creuisse, verisimile est. Multo verò plus creuit exigẽdi rigor. Quid si igitur nunc resurgeret sanctus ille vir, ac infinitam istam legum multitudinem inspiceret, sub qua demersæ gemunt miseræ conscientiæ? Quid si rursum cerneret, qua seueritate exigatur earum obseruatio? Excipient forsan reprehensores nostri, nos cum Augustino deflere potuisse, si quid displiceret: correctioni verò manum non fuisse adhibendam. Cuius obiectionis facilis est solutio. Nam cùm putarentur obseruatu necessariæ esse hominum leges, corrigi debuit pernitiosus hic error. Quę externæ politiæ causa feruntur leges, obedienter seruandas esse, sicut dixi, non negamus. Ad regendas conscientias non nisi vnus Deus est Legislator. Maneat ergo penes ipsum solum hæc, quam sibi multis Scripturæ locis vindicat authoritas. In ea re primùm Dei honor, quem nullo modo imminui fas est: deinde spiritualis conscientiarum libertas vertitur, quam Paulus hominum arbitrio subiici summopere vetat. Quod itaque officij nostri erat, vt fidelium conscientias indigna seruitute, qua constrictæ tenebantur, eximeremus, eas ab hominum legibus liberas & solutas esse docuimus. Hanc libertatem, quæ acquisita esset Christi sanguine, non esse prostituendam. In hac causa si quis nos reos faciat, trahat in eundem simul reatum & Christum, & Apostolos, necesse est. Necdum alia mala, quę nos in humanas traditiones inuehi coegerũt, enumero. Duo tantùm ponam: quibus auditis, æquos omnes lectores contentos fore cõfido. Nempe quòd earum nõnullæ, cùm pręstandi, quod exigebant, facultatem excederent, nihil quàm ad hypocrisin inducere, vel in desperationem coniicere homines possent. In omnibus autem vsu venerat, quod exprobrabat Christus Pharisæis: vt propter eas irrita fierent mandata Dei.

Epist. 2. ad Ianuarium.

Exempla huc adducam, quibus id magis perspicuum fiet. Tria sunt, de quibus maximè nobis succensent: quòd liberum fecerimus quouis die esum carnium: quòd Sacerdotibus coniugium permiserimus: quod secretam confessionem, quæ ad Sacerdotis aurem fiebat, repudiauerimus. Respõdeant mihi bona fide aduersarij, an non asperius puniatur apud eos, qui carnem die Veneris gustauerit, quàm qui toto anni cursu assiduè scortatus sit? An non capitalius censetur crimẽ, si vxorem duxerit sacerdos, quàm si centies in adulterio fuerit deprehensus? An non facilius ignoscunt, si quis multa Dei præcepta contempserit, quàm si peccata sua neglexerit, semel quotannis, in aurem Sacerdotis confiteri? Quale, obsecro, portentum, delictum videri leue & venia dignum, si quis sacrosanctam Dei Legem violauerit: si quis autem hominum placita transgressus fuerit, scelus inexpiabile haberi? Non est quidem nouum exemplum, fateor. Nam & huius prauitatis, quemadmodum dixi, insimulat Christus

Math. 15.6 Pharisæos, quòd propter suas traditiones, irrita faciant mandata Dei. Hæc verò illa est 2.Thess. 2.4 Antichristi arrogantia, de qua loquitur Paulus, quòd sedeat in templo Dei, ostentans se pro Deo. Vbi enim incomparabilis Dei maiestas, postquam huc mortalis homo prouectus est, vt eius leges æternis Dei decretis 1.Tim 4.5 præferantur? Omitto quòd ciborum & coniugij prohibitionem, doctrinam dæmoniorum appellat Apostolus. In eo quidem iam plus satis mali. Sed hic supremus est impietatis cumulus, altiore gradu hominem collocare, quàm Deum. Si negant me verum dicere, ego ad rem prouoco.

Iam duæ illę, de cœlibatu & auriculari cõfessione, leges quid aliud sunt quàm diræ animarum carnificinæ? Vt omnes Ecclesiarum ministri perpetuam castitatem voueant. Voto concepto, ne illis vnquam vxores ducere fas sit. Quid si continẽtiæ dono priuatus vratur? Nulla, inquiunt, exceptio hic locum habeat. At experientia ostendit, quanto præstitisset, nunquam Sacerdotibus impositum esse hoc iugum, quàm in fornace libidinum inclusos, perpetuò incendio æstuare. Recitant aduersarij virginitatis laudes: recitant & cõmoda cœlibatus, quò non temerè interdictum Sacerdotibus fuisse coniugium euincant. Decorum quoque & honestatem obtẽdunt. Sed an his omnibus efficient, vt laqueos iniicere liceat conscientiis, quas non modò solutas & liberas reliquerat Christus: sed in libertatem etiam, sua authoritate, suíque sanguinis pretio asseruerat? Hoc facere non au- 1.Cor.7. 35 deat Paulus. Vnde igitur hæc noua licentia? Deinde, vt in cœlum laudibus feratur virginitas, quid hoc ad Sacerdotum cœlibatum, cuius obscœnitate fœtet totus mundus? Si castitatem, quam verbo profitentur, re ipsa ostenderent: tum illis fortè permitterem, vt decere ita fieri, dicerent. Nunc autem cùm nemo non nouerit, coniugij prohibitionem esse Sacerdotibus scortandi licentiam: qua fronte, obsecro, vllam decori mentionem facere audent? Quorum verò non est peruulgata infamia, cũ illis ne mihi diu disputare necesse sit, eos ad Dei tribunal reuoco, vt illic de sua pudicitia disserant. Excipiet aliquis, nemini imponi legem, nisi qui sponte vouerit. At quæ maior necessitas fingi potest, quàm dum ad vouendum cogunt? Omnibus denuntiatur hæc conditio, nequis ad sacerdotij ordinem admittatur, qui non se prius voto ad perpetuum cœlibatum obstrinxerit. Qui vouerit, etiam inuitus cogatur ad præstandum, quod semel recepit: nec vlla excusatio in contrariam partem audiatur. Postea voluntarium esse dicunt, qui sic exigitur cœlibatum. Quòd autem coniugij incommoda, & commoda cœlibatus recensent, rhetoribus concedendum est, vt de iis rebus declamitando, stylum in scholis exerceant. Verùm quicquid dictum fuerit, tãti esse non debet, vt propterea exitiali laqueo induãtur miseræ animæ, quo cum luctari perpetuò donec strangulatæ fuerint, oporteat. Et tamen in tam flagitiosa turpitudine, quod ridiculum est, locum etiamnum habet hypocrisis. Nam qualescunque sint meliores, tamen se hoc nomine reputant, quòd carent vxoribus. Confessionis eadem est causa. Vtilitates enim colligunt, quæ inde consequũtur. Nobis exaduersò non minus promptum est, pericula non pauca indicare, quæ meritò timenda sint: plurimas etiam & grauissimas noxas referre, quæ inde manarunt. Hæc, inquam, sunt argumenta, de quibus in vtranque partem disputare liceat. At perpetua est Christi regula, quæ nec mutari, nec flecti huc vel illuc potest: imò de qua nefas est mouere controuersiam: ne seruitute vrgeantur conscientiæ. Præterea eiusmodi lex est, quam vrgent, vt non nisi excruciare animas, & tandem iugulare possit. Iubet enim vnumquenque sua peccata omnia, quotannis, proprio Sacerdoti confiteri: nisi id fiat, nullam obtinendæ veniæ spem relinquit. Id ne ex centesima quidem parte possibile esse, experti sunt, quicunque seriò, hoc est, cum vero Dei timore, fecerunt periculum. Neque enim explicare se vllo remedio poterant, quin ad desperationem adigerentur. Qui verò leuiter aliâs satisfacere Deo cupiebant, iis aptissimum erat ad hypocrisin velamentum. Nam quia defunctos se apud Dei tribunal credebant, simulátque in aurem sacerdotis euomuerant sua peccata, liberius peccare audebant, cùm tam expedita esset se exonerandi ratio. Deinde, cùm insideret eorum animis hæc persuasio, se facere, quod Lex iubebat, comprehendere se, qualicunque sua enumeratione, omnia sua peccata existimabant, quorum ne millesimam quidem partem assequebantur. En cur dissipatam à nobis fuisse Ecclesiæ disciplinam vociferantur aduersarij nostri: quia subuenire miseris conscientiis studuerimus, ne sub crudelissima tyrannide oppressæ perirent: & hypocritas ex suis latibulis in apertam lucem extraximus: vt & seipsos propius excuterent, & Dei iudicium, quod antea subterfugiebant, melius sentire inciperent.

Verùm, vtcunque multi essent, & correctione digni abusus, dicet quispiam, leges tamen sanctas alioqui, & vtiles, & longa vetustate quodammodo iam consecratas, ita protinus in totum aboleri non oportuit. De carnium esu, nihil aliud respondeo, nisi quòd doctrinam habemus cum veteri Ecclesia cõsentientem: in qua liberum fuisse scitur, carnibus semper vesci, aut abstinere. Coniugij prohibitio antiqua est, fateor, in sacerdotibus: similiter in monachis & monialibus perpetuæ continentiæ votum. Sed si hominum consuetudini præponderare concedunt certam Dei voluntatem, postquam hanc à nobis

stare,

ſtare nobiſque apertè ſuffragari, illos minimè latet, quid de antiquitate lites nobis faciunt? Clara eſt ſententia: honorabile eſſe in omnibus coniugium. Et Epiſcopis nominatim vxores attribuit Paulus. In vniuerſum autem, ad coniugium vocat, quicunque vruntur: & doctrinam dæmoniorum eſſe pronuntiat, ſi coniugium interdicitur. Quorſum aduerſus tam claras Spiritus ſancti voces hominum conſuetudinem opponere iuuat: niſi vt homines Deo præferantur? Deinde operæpretium eſt animaduertere, quàm iniqui ſint æſtimatores; qui nobis vſum veteris Eccleſiæ in hac re obiiciunt. Quæ enim vel prior, vel authoritate dignior Eccleſiæ antiquitas, quàm ſub Apoſtolis? Atqui non negabunt aduerſarij, permiſſum tunc ac vſitatum omnibus Eccleſiæ miniſtris coniugium fuiſſe. Si expedire cenſebant Apoſtoli, vt à coniugio arcerentur Sacerdotes, cur tanto bono fraudabant Eccleſiam? Fluxerunt exinde anni ducẽti circiter & quinquaginta, vſque ad Concilium Nicenũ: in quo de indicẽdo miniſtris cœlibatu agitatum quidem fuiſſe refert Sozomenus, ſed intercedente Paphnutio, totum illud negotium fuiſſe diſſolutum. Nam cùm cœlebs ipſe legem de cœlibatu negaſſet ferendam eſſe, totam Synodum libenter illi aſſenſam eſſe tradit. Creſcente verò paulatim ſuperſtitione, lex, quæ repudiata tunc fuerat, demum recepta fuit. Extat Canon vnus inter eos, qui non tam propter vetuſtatem, quàm propter authorum incertitudinem, Apoſtolis inſcribuntur: qui clericis, poſtquam in ordinem cooptati fuerint, vxores ducere non permittit, niſi ſolis cantoribus & lectoribus. Sed altero Canone ſuperiore prohibẽtur ſacerdotes ac diaconi vxores, religionis prætextu abiicere. Et Gangrenſis Concilij capite quarto, anathema pronuntiatur aduerſus eos, qui presbyterum coniugatum diſcreuerint ab aliis: vt hac occaſione ſe ab eius oblatione abſtineant. Vnde apparet, illis temporibus aliquanto plus adhuc fuiſſe æquitatis, quàm ætas poſterior habuerit. Neque tamen mihi hîc propoſitum eſt, totam hãc rem diſputatione complecti. Tantùm obiter indicare libuit, primam & puriorem Eccleſiam non adeò nobis aduerſam hîc eſſe, vt hoſtes noſtri fingunt. Sed vt illis id quoque demus, cur tamen tam atrociter nos accuſant: quaſi ſacra profanis miſcuerimus? Quaſi verò retorquere aduerſus eos promptum non ſit, nobis cum veteri Eccleſia longè melius, quàm ipſis conuenire. Sacerdotibus coniugium, quod illis negarunt veteres, liberum facimus. Quid de ſcortatione mihi reſpondebunt, quæ inter eos paſſim obtinuit? Negabunt ſe approbare. At caſtigari aſperius decuerat, ſi vetuſtis Canonibus obtemperare vellẽt. Si presbyter vxorem duxerit, Neocæſarienſis ſynodus pœnam ſtatuit, vt ab ordine abdicetur. Si verò adulterium aut ſcortationem perpetrauerit, multo ſeuerius vindicat: vt ſcilicet ab ordine depoſitus, etiam excommunicetur. Nunc ſiquis vxorem duxerit, habetur crimẽ capitale: ſi centies ſcortatus ſit, exigua pecuniæ ſumma mulctatur. Adde, quòd ſi hodie viuerent, qui illam de cœlibatu legem tulerunt primi, præſentibus experimentis edocti, eam proculdubio primi abrogarent. Quanquam nimis, vt dixi, iniquum foret, nos hominum authoritate damnari, vbi palàm Dei voce abſoluimur.

Hebr. 13.4 · 1.Tim 3.2 · Tit. 1.6 · 1.Tim 4.3

De confeſſione, breuior & magis expedita eſt defenſio. Neque enim oſtendent aduerſarij, vllam fidelibus neceſſitatem confitendi, ante Innocentium tertium, fuiſſe impoſitam. Per annos ergo mille & ducentos ignota fuit orbi Chriſtiano hæc tyrannis, pro qua tam acriter nobiſcum decertant. At eſt Lateranenſis concilij decretum. Tale nempe qualia permulta. Norunt hiſtoriarum mediocriter periti, temporum illorum tum inſcitiam, tum ferocitatem. Et illud vſu venire ſolet: vt quò indoctiores ſunt, qui præſunt, eò magis ſiat imperioſi. Cæterùm, teſtes mihi erunt omnes piæ animæ, quali implicari labyrintho eos oporteat, quicunque illa lege obſtringi ſe putant. Acceſſerat ad tam crudele conſcientiarum tormentum blaſphema ſuperbia, quòd peccatorum remiſſionem illic incluſerant. Neminem enim veniam à Deo obtinere fingebant, niſi qui votum haberet confitendi. Quidnam hoc quæſo eſt, vt modum ex ſuo capite præſcribant homines, quo reconcilietur Deo peccator? vt, Deo veniam ſimpliciter offerente, ipſi negent, donec cõditio, quam addiderunt, impleta fuerit? Ex altera parte hæc peſſima ſuperſtitio populũ tenebat: ſimul ac in aurẽ ſacerdotis exoneraſſent ſua peccata, omni ſe reatu eſſe liberatos. Hac opinione multi ad ſolutiorem peccandi licentiam abutebantur: qui autem maiori Dei timore præditi erant, ad ſacerdotẽ tamẽ magis, quàm ad Chriſtũ, reſpectabãt. Cæterùm, publicam ac ſolennem exomologeſin, ſicuti vocat Cyprianus, quæ olim iniungi ſolebat pœnitentibus, cùm Eccleſiæ reconciliandi forent, nemo ſanus eſt, qui non laudet ac libenter amplectatur: modò non in alium trahatur finem, quàm quo inſtituta fuit. Denique, nihil nobis in hac re eſt controuerſiæ cum veteri Eccleſia: ſed recẽtem modò tyrannidem, nec ita pridem exortam, à fidelium ceruicibus profligatam, ſicuti par eſt, volumus. Præterea, ſi quis, vt conſolatione & conſilio iuuetur, priuatim miniſtrum ſuum adeat, & familiariter in eius ſinum deponat anxietatis ſuæ cauſas, quin id piè & vtiliter fiat, nequaquam refragamur: modò ne ex libertate fiat neceſſitas. Relinquatur, inquam, hic cuique libertas, vt faciat, quod ſibi expedire nouerit: nullius conſcientia certis legibus obligetur. Hæc excuſatio tum maieſtati tuæ, vt ſpero, Cæſar, tum vobis Illuſtriſſimi

Principes, ſicut plena eſt æquitatis, ſatisfaciet.

Verùm, vtcunque meritò, & corruptam veritatis doctrinam, & Chriſtianiſmum totum multis vitiis profanatum fuiſſe conqueramur, negant tamen reprehenſores noſtri, propterea fuiſſe cauſam, cur Eccleſiam adeò turbari, & quodammodo concuti terrarum orbem oportuerit. Equidem, nec ita ſumus ſtupidi, quin ſentiamus quantopere cauendi ſint publici tumultus: nec ita ferri, quin tangamur, atque etiam horreamus toto pectore, cùm turbulentum hunc cernimus Eccleſiæ ſtatum. Verùm qua æquitate nobis imputatur præſentium motuum culpa, cùm à nobis minimè concitati fuerint? Imò qua fronte nobis turbatæ Eccleſiæ crimen obiiciunt, quos conſtat omnium turbarum eſſe authores? Lupi ſcilicet de agnis conqueruntur. Cùm initio prodiit Lutherus, paucos tantùm, & eos nimis craſſos abuſus, nec iam tolerabiles, leuiter notabat. idque ea modeſtia, vt eos correctos cupere ſe magis indicaret, quàm auderet ipſe corrigere. Hìc ab aduerſa parte ad arma protinus conclamatum eſt: & cùm magis ac magis accenderetur contentio, hoc optimum compendium eſſe duxerunt hoſtes noſtri, vi & ſæuitia veritatem opprimere. Itaque cùm noſtri homines ad amicam diſceptationem prouocarent, & placidis rationibus cuperent diſſidia componi: ſanguinariis edictis crudeliter vexati ſunt, donec ad miſeram iſtam diſſipationem res eſt perducta.

Neque tamē hęc noua eſt calūnia. Id, quod audire nūc cogimur, exprobrabat etiam olim impius ille Achab Heliæ: nempe quòd turbaret Iſraelem. Verùm ſanctus Propheta, ſua reſponſione, nos abſoluit: Non ego ſum, inquit: ſed tu & domus patris tui; quia dereliquiſtis Dominum, & abiiſtis poſt Baalim. Non ergo ex eo grauari nos inuidia æquum eſt, quòd hodie feruet inter Chriſtianos tam acre de religione certamen: niſi Heliam dàmnare primùm libeat, cum quo nobis communis eſt defenſio. Ille ſe hac ſola ratione excuſat, quòd non, niſi pro vindicanda Dei gloria, & reſtituendo eius puro cultu, pugnauerit: turbarum verò & certaminum crimen reiicit in eos, qui, vt veritati reſiſterēt, tumultuabātur. Nos autem quid egimus aliud hactenus, & quid agimus nunc quoque, niſi vt colatur Deus vnus inter nos, ſimpléxque eius veritas regnet in Eccleſia? Si negant aduerſarij noſtri, ſaltem antè conuinci nos impiæ doctrinæ conuenit, quàm nobis id vitio vertatur, quòd ab aliis diſſentiamus. Quid enim agendum nobis erat? Vna erat redimendæ pacis conditio, vt tacendo Dei veritatem proderemus. Quanquam non ſatis fuiſſet tacere, niſi impiam doctrinam, apertas in Deum blaſphemias, & peſſimas ſuperſtitiones, tacito conſenſu approbaremus. Quid ergo aliud potuimus, quàm teſtari ſaltem clara voce, nos ab impietatis conſortio eſſe alienos? Nos ergo ſimpliciter, quod officij noſtri erat, facere ſtuduimus. Quòd porrò in tā hoſtile diſſidium res exarſerit, huius mali penes eos culpa eſt, qui cœlum terræ miſcere maluerunt, quàm piæ ſanæque doctrinæ locum dare: vt tyrannidem ſemel vſurpatam quoque modo retinerent.

1. Reg. 18.17

Tametſi hoc nobis ad defenſionem ſatis ſupérque eſſe debet, quòd à parte noſtra ſtat ſacroſancta Dei veritas, pro qua aſſerenda tantum certaminum ſuſtinemus; aduerſàrij autē, nobiſcum pugnādo, non tam aduerſum nos, quàm Deum ipſum, bellū gerunt. Deinde, quòd non ſponte ad hunc contentionum feruorem deſcendimus, ſed illorum intemperie, præter opinionem noſtrā, fuimus pertracti. Quicquid acciderit: non eſt cur odio grauemur. Nam ſicut euentus moderari non eſt noſtrum, ita nec eos præſtare. Vetus hoc eſt, ſeculíſque omnibus vſitatum: ex Euangelij doctrina impios tumultuandi occaſionem ſumere: poſtea hāc infamiam irrogare Euangelio, quaſi diſſidiis cauſam præbeat: quam ipſi, non oblatam, ſua prauitate captant. Et quemadmodū in prima Eccleſia impleri vaticinium illud oportuit, vt domeſticis ſuis eſſet Chriſtus lapis offenſionis, & petra ſcandali: ita nihil mirum, ſi noſtro quoque tempore verum ſit. Eſt quidem hoc habendum prodigij loco, quòd lapidem, qui in fundamento principatum tenere debeat, reiiciant architecti: ſed quia hoc ab initio factum fuit in Chriſto, ne miremur, cùm hodie quoque vſu venit. Hìc tuam maieſtatem appello, Cæſar, veſtrámque amplitudinem, Principes: cùm infauſta hæc Eccleſiæ diſſipatio, aliáque infinita mala, quæ ex diſſenſione orta ſunt, vel occurrunt animis veſtris, vel ſermone hominum commemorantur, facite vt ſimul in mentem vobis veniat, in ſcopum contradictionis poſitum eſſe Chriſtum: vt quoties prædicatur eius Euangelium, impiorum rabiem accendat ſtatim ad repugnandum. Iam ex conflictu fieri concuſſionem neceſſe eſt. Hæc igitur perpetua fuit, vſque à primo ſuo exortu, & ſemper erit, vſque in finem, Euangelij conditio: vt eius prædicationem magnis contentionibus excipiat mundus. Sed prudentium eſt animaduertere, vnde naſcatur huius mali cauſa. Hoc quiſquis reſpiciet, facilè nos omni culpa liberabit. Veritati certè teſtimonium reddere, ſicuti fecimus, oportuit. Væ mundo, ſi Chriſtum mauult ad certamen prouocare, quàm oblatam ab eo pacem amplecti. Frangetur enim proculdubio, qui ab eo corrigi non ſuſtinebit.

At hìc nobis rurſū obiicitur, nō omnia Eccleſiæ vitia tam aſperis remediis corrigenda eſſe: nec ad viuū reſecāda: ac ne omnibus quidem afferendam eſſe medicinam: ſed alia caſtiganda eſſe leniter, alia eſſe toleranda, ſi quid

quid difficultatis habeat emẽdatio. Respondeo, non vsque adeò imperitos esse nos communis vitæ, quin Ecclesiam nouerimus semper fuisse obnoxiam aliquibus vitiis, sempérque fore: quæ piis improbanda quidem, potius tamen ferenda sint, quàm eorum causa hostiliter dimicandum. Cæterùm, iniuriam nobis faciunt aduersarij, dum nimiæ morositatis nos accusant: quasi, ob exiguos leuésque errores, molestiam Ecclesiæ exhibuerimus. Nam hanc quoque calumniam ad alias adiungunt, quòd extenuant, quo possunt artificio, eas res, de quibus controuersiam mouimus: vt rixandi magis libidine impulsi videamur, quàm iusta causa adducti huc fuisse. Neque enim id faciunt ignorantia, sed astuto consilio: quia scilicet nouerunt eiusmodi importunitate, qualem nobis affingunt, nihil esse odiosus. Tametsi suam quoque impietatem in eo produnt, quòd de rebus omnium maximis ita contemptim loquuntur. Itáne verò? vt cùm profanatum Dei cultum, cùm honorem eius prorsus imminutum, cùm implicatam multis perniciosis erroribus salutis doctrinam, cùm sepultam esse Christi virtutẽ, sacra denique omnia sacrilegiis polluta, conquerimur, nostram stultitiã derideãt, quasi de leuiculis quæstionibus disputando, nos & totum mundum frustra fatigemus?

Verùm, quia hæc cursim perstringi nequeunt: locus postulat, vt earum rerum, de quibus contendimus, dignitatem & pondus diligentius vobis exponam: vt appareat, non modò non fuisse negligendas, sed nullo modo potuisse à nobis prætermitti, quin maximo scelere, & impia aduersus Deum perfidia nos obstringeremus. Quod de tribus capitibus, de quibus initio dicturum me proposui erat in ordine tertium. Principiò scire velim, qua fronte Christianos se nominare ausint, qui nos, ob nimium leues causas discordiis temerè turbasse Ecclesiam, insimulant. Nam si tanti religionem facerent nostram, quanti suas fecerunt veteres idololatræ, eius conseruandæ studium, quod illi aliis omnibus curis ac negotiis præferendum duxerũt, non ita contemnerent. Illi enim cùm pro aris & focis dimicare se aiunt, causam sibi videntur allegare omnium optimam, & maximè fauorabilem. His videtur esse penè superuacua contentio, quæ pro Dei gloria, & hominum salute, suscipitur. Non enim de vmbra asini, sicut dictum est, litigamus: sed tota religionis Christianæ summa in quæstionem vertitur. Si nihil aliud veniret in rationẽ, an tãtulo in pretio nobis est æterna & inuiolabilis Dei veritas, quã tot illustribus testimoniis certam reddidit: pro qua cõfirmanda tot sancti Prophetæ, tot Martyres mortem obierunt: cuius ipse Dei Filius præco & testis fuit, quam denique suo sanguine obsignauit: vt nobis videntibus & tacentibus, conculcari debeat?

Sed descendo ad species. Scimus quàm execrabilis Deo res sit idololatria: & quàm horrendis pœnis eam vltus sit tum in populo Israelitico, tum in aliis gentibus, passim narrant historiæ. Audimus eãdem vindictam eius ore denuntiari in omnes ætates. Nobis enim loquitur, cùm per sacrum suum Nomen iurat, non passurum se, vt ad idola gloria sua transferatur: cùm testatur se zelotypum esse, qui in tertiam & quartam generationem vindicaturus sit, cum alia peccata, tum hoc ipsum præ aliis. Hoc peccatum est, cuius causa Moyses, tam mansueto alioqui ingenio vir, Spiritu Dei accensus, Leuitas discurrere per castra iussit, & manus fratrum suorum sanguine consecrare: cuius causa populum suum toties persecutus est Deus, ac peste, fame, gladio, omni denique calamitatum genere afflixit: cuius causa potissimùm, concidit regnum Israelis primùm, deinde Iuda: excisa Ierusalem ciuitas sancta: Templum Dei, quod vnicum erat tunc in terris, dirutum: populus ille, qui ex omnibus peculiariter selectus erat, cui se Deus fœdere coniungeret, qui solus ferret Dei insignia: & sub eius tutela principatúq; viueret, ex quo denique nasceretur Christus, afflictus modis omnibus, spoliatus omni dignitate, in exilium pulsus, & propè ad interitum perductus fuit. Longum esset, omnia hîc recensere. Nulla est pagina in Prophetis, quæ non clamitet, nihil esse quod Deum ad indignationẽ magis prouocet. Quid ergo? cùm apertam idololatriam passim grassari in mundo cerneremus, fuitne conniuendum? Atqui, perinde id fuisset, ac mundum suo exitio indormientem palpare, ne expergisceretur.

Exod. 32.27 (margin)

Veniant vobis in mentem, inuictiss. Cæsar, & illustrissimi Principes, tot illa inquinamenta, quibus prius ostendi pollutum fuisse Dei cultum: reperietis profectò, quoddam veluti diluuium impietatis exundasse, quo tota religio suffocaretur. Hinc statuis exhibebantur diuini honores: ad eas passim homines precabantur: illis numen & potentiam Dei subesse fingebant. Hîc sancti mortui colebantur, non secus atque olim apud Israelitas Baalim. Et plurimi alij modi excogitati erant, Satanæ artificio, quibus Dei gloria discerperetur. Clamat Dominus, se ardere zelotypia, si quod idolum erigatur: nec minus seruos eius pro asserenda ipsius gloria zelotypos esse debere, suo exemplo demonstrat Paulus. Nec vulgaris est ille zelus domus Dei, qui fidelium omnium corda debet exedere. Cùm ergo tot pollueretur, vel potius laceraretur modis Dei gloria, nónne conniuendo & tacendo perfidi fuissemus? Canis, si quam suo domino violentiam inferri viderit, protinus latrabit: nos tot sacrilegiis violari sacrum Dei nomen taciti aspiceremus? Et vbi esset illud? Opprobria exprobrantium tibi, ceciderunt super me.

Act. 17.16 (margin)

Psal. 69.10. (margin)

Illa verò ludibria, quòd non nisi externo

gestu, & stultis hominum figmẽtis colebatur Deus, silentio præterire qui fas fuit? Scimus quantopere hyprocrisin oderit. Hæc autẽ regnabat in illo cõmentitio Dei cultu, qui passim erat vsitatus. Audimus qua verborum acerbitate inuehantur Prophetæ omnes in cultus, hominum temeritate fabricatos. Bona intentio, hoc est, insana quidlibet audendi libido, optima colendi Dei regula putabatur. Certè ex toto Dei cultu, qualiter erat institutus, nihil ferè erat quod testimonium haberet à verbo Dei. Non est quòd hîc, vel nostro, vel aliorum iudicio stemus. Sed audienda vox Dei, qua testatur quãti hunc cultus sui profanationem æstimet, vbi homines extra verbi eius fines in propriis commentis lasciuiunt. Duas affert causas: cur populum Israeliticum, pio & sancto Ecclesiæ regimine priuatum, excæcatione puniat: hypocrisin, & ἐθελ. θρησκείαν: hoc est, formam colendi ipsius humanitus confictam. Quia appropinquat populus hic labiis suis, inquit, cor autem longè est à me: & quia me colit mãdatis hominum, ecce edam portentum horribile, cuius auditu omnes obtupescent. Peribit enim sapientia à sapientibus, & prudentia à senibus euanescet. Similis aut maior etiã peruersitas, cùm Deus nos excitauit, palàm in Ecclesiis dominabatur. Cùm è cœlo Deus fulminaret, an quiescendum nobis fuit?

Isa.29.13.

Quòd lingua incognita, aduersus claram Dei prohibitionem, solennes precationes in templis fieri moris erat, leue fortè erratum fuisse existimabunt. Sed eo modo derisum fuisse Deum cùm appareat, nobis non negabunt fuisse plus satis iustam reclamandi causam. Quid, quòd in publicis hymnis personabant blasphemiæ, quas nemo pius sine summo horrore audire sustineat? Nota sunt illa Mariæ epitheta, cùm porta cœli, spes, vita, & salus nominaretur. Eousque furoris & amentiæ prouecti sunt, vt imperandi ius illi in Christum tribuerint. Adhuc enim in multis templis execrabile illud & nefandum carmen auditur: Roga patrem: iube natũ. Nihilo modestioribus elogiis quosdam sanctos celebrant: & quidam suos, hoc est, quos ipsi opinione sua in sanctorum catalogum retulerũt. Nam inter plurimas laudes, quas canũt Claudio, eum lumen cæcorum, viam errantium, vitam & resurrectionem mortuorum vocant. Talibus blasphemiis refertæ sunt precandi formulæ, quas in quotidiano vsu habent. Seuerissimas pœnas Dominus aduersus eos pronuntiat, qui nomen suum miscuerint cum nominibus Baalim, siue in iureiurãdo, siue in precibus. Quæ igitur vindicta nostris capitibus imminet, qui non modò sanctos, tanquam minores deos, cum illo miscemus, sed cum insigni eius contumelia, Christum spoliamus propriis & singularibus titulis, quibus eum ornauit, vt illos creaturis deferamus? Hícne etiam tacendum nobis erat, vt perfidioso silentio in nos quoque tam graue iudicium accerseremus?

Taceo, quòd certa fide, hoc est, seriò, Deum nullus precabatur, ac ne poterat quidem. Nam sepulto in eum modum, vt erat, Christo: necesse erat de paterna erga se Dei beneuolentia, & an sibi opem ferre vellet, an salutem suam curæ haberet, homines perpetuò dubitare. Quid? an hic leuis aut tolerabilis error fuit, quòd æternum Christi sacerdotium, quasi prædæ expositum, ad sanctorum quemlibet deferebatur? Meminerimus, hũc sibi honorem Christum morte sua comparasse, vt æternus sit aduocatus & pacificator, qui nos & preces nostras Patri offerat: qui gratiam nobis apud eum impetret: qui nobis spem obtinendi, quod petimus, faciat. Sicut solus & pro nobis mortuus est, & morte sua nos redemit, ita in huius honoris societatem nullum admittit. Quod ergo sacrilegium illo fœdius, quod subinde aduersarij nostri in ore habent? Christum esse quidem vnicum redemptionis mediatorem: at sanctos omnes, intercessionis. An non eo modo inglorius relinquitur Christus? quasi sacerdotis officio semel in morte defunctus, illud nunc sanctis resignauerit. An tunc etiã tacẽdũ est, vbi præcipua Christi dignitas, & quæ illi tanto pretio constitit, ab eo per summam contumeliam erepta, inter sanctos, quasi hostile spolium, distribuitur? At, sic loquendo, Christum non negant etiam nunc pro nobis intercedere: modò id facere intelligimus vnà cum sanctis: nempe, vt vnum quemlibet ex grege. Præclarum verò honorem sibi acquisiuit Christus suo sanguine, si hoc tantùm consecutus est, vt socius esset Hugonis, aut Lubini, aut alterius cuiuspiam ex vltima fæce sanctulorum, quos Pontifex Romanus suo arbitrio creauit. Non enim hîc quæritur an orent illi quoque: qua de re nihil scire satius est, cùm Scriptura nullam faciat mentionẽ: sed hoc est de quo cõtendimus, Christóne, aut prętermisso, aut neglectim habito, aut in totum valere iusso, ad sanctorum patrocinia circunspectare liceat: vel si quis malit apertius, sitne vnicus sacerdos Christus, qui & sanctuarium Dei Patris nobis aperiat, nósque illuc solus manuducat, & Patrem sua deprecatione, ad preces nostras exaudiendas flectat: in cuius clientelã concedere, & cuius nomẽ obtẽdere in precibus debeamus: an cõmuniter hoc munus cũ aliis sanctis sustineat.

Quanquam non solius sacerdotij honore, sed omnium quoque suorum beneficiorum gratia Christum magna ex parte fuisse exutum, superius demonstraui. Nam Redemptor quidem vocatur: sed ita, vt se quoque ex peccati & mortis seruitute, per liberum arbitriũ, homines redimãt. Vocatur quidem Iustitia & salus: sed ita, vt ipsi sibi operũ meritis homines salutẽ acquirant. Scholasticos enim nihil pudet huc restringere inæstimabile illud

illud redemptionis beneficium: cui enarrando nulla, nec hominum, nec Angelorum facundia sufficiat: vt dicant eum nobis contulisse primum meritum, quod occasionē merendi interpretantur: nos verò, hoc adminiculo adiutos, vitam æternam operibus propriis mereri. Fatentur quidem, Christi sanguine nos ablutos esse à peccatis: sed ita, vt se quisq;, ascitis hincinde lauacris purget. Habet quidem mors Christi sacrificij titulū: sed ita, vt quotidianis hominum sacrificiis peccata expientur. Dicitur quidem Christus reconciliasse nos Deo patri: sed conditio additur, vt satisfactionibus suis redimāt homines pœnas Dei iudicio debitas. Cùm supplementum quæritur ex clauium beneficio, nihilo plus honoris habetur Christo, quàm Cypriano aut Cyricio. Martyrum enim & Christi merita simul permiscent, vt cōficiant Ecclesiæ thesaurum. Nonne quot hîc audimus verba, tot sunt execrabiles blasphemiæ, quibus proscinditur ac laceratur Christi gloria? vt ipse propemodum exinanitus, nomē retineat tantùm, virtute autē careat. Hic etiā tacuissemus scilicet, cùm filiū Dei, in quem Pater omne imperiū, omnem potentiam & gloriā contulit, & in quo solo gloriari nos iubet, ita in ordinē redigi cerneremus, vt paululum supra seruos suos emineret? Cùm eius beneficia in obliuione iacēre, cùm eius virtutem hominum ingratitudine sepultam, cùm pretium sanguinis eius vilescere, cùm fructum mortis propè abolitum, cùm denique ipsum ita deformatum falsis & profanis hominum opinionibus, videremus, vt inani spectro, quàm sibi, esset similior, an hoc taciti & quieti tulissemus? O sceleratam patientiam, cùm imminuto, ne dicā prostrato Dei honore, ita leuiter tangimur, vt possimus conniuendo transilire! O malè collocata in nos Christi beneficia, si eorum memoriam impiis blasphemiis ita suffocari sustinemus!

Ad secundam Christianæ doctrinæ partem iterum redeo. Quis neget ita passim delirare homines, vt comparare se vitam æternam, operū merito, existiment? Coniungunt, fateor, interim cum suis operibus Dei gratiam: sed cùm non aliter se gratos esse confidant, quàm si digni sunt, eorum & fiduciam & gloriationem in operibus residēre constat. Hęc trita est ac receptissima in omnibus scholis doctrina, hæc omnium ferè animis penitus infixa opinio, ita quemque amari à Deo, vt quisque sit dignus. Hoc recepto, nonne diabolica confidentia in altum erigūtur animæ, vt grauiore præcipitio in desperationis gurgitem posteà ruant? Quid, quòd non veris saltem obsequiis, sed nihili ineptiis Deum volunt demereri? Siquidem in operibus meritoriis hęc habentur primaria; multas preculas susurrare, erigere altaria, statuas aut tabulas illic collocare, frequentare templa, cursitare de templo in templum, multas Missas audire, aliquas emere, nescio quibus abstinētiis, quæ à Christiano ieiunio in totum dissideant, affligere corpus, seruandis hominum traditionibus diligenter incumbere. In satisfactionibus, nónne maior adhuc dementia? Cùm scilicet Ethnicorum more, piacula quęrerent, quibus se cum Deo recōciliarent. Iam verò, cùm omnia tentando, diu multúmque se fatigassent, quid profecerant? Nam cùm omnia facerent, dubia & trepidante conscietia, semper eos excipiebat horribilis illa anxietas, vel potius dirum illud tormentum, de quo antè dixi: quia, an Deo cum suis operibus exosi essent, dubitare iubebantur. Euersa porrò eum in modum fiducia, simul accidere necesse est, quod ait Paulus, vt æternæ hæreditatis promissio aboleatur. Vbi tunc hominum salus? Nos verò, si in tanta loquendi necessitate tacuissemus, non tantummodo in Deum ingrati & perfidi, sed etiam inhumani in homines: quibus videamus æternum omnibus exitium imminere, nisi in viam reducerentur.

Canis, si tantam iniuriam inferri domino suo cerneret, quanta Deo contumelia irrogatur in sacramentis, latraret protinus, vitámque suam potius opponeret periculo, quàm, se tacente, dominum ita malè tractari sineret. An nos Deo minus præstare obsequij debuimus, quàm homini præstare solet bestia? Taceo quòd institutis à Christo mysteriis, cœlestíque eius authoritate commendatis, nuda hominum voluntate proditos ritus æquarunt: quod tamen ipsum acriter reprehendi merebatur. Mysteria verò ipsa tot superstitionibus corrumpi, tot prauis, quas retulimus, opinionibus fœdari, ad turpem infamémque quæstum, absque vlla verecundia, prostitui: an dissimulanter ferre debuimus? Flagello nūmularios fugauit Christus è templo, eorum mensas manu euertit, merces exturbauit. Non omnibus, fateor, flagellum in manum sumere licet, verùm zelo illo, quo incitatus fuit Christus ad vindicandam Patris gloriam, flagrare omnes conuenit, qui se Christi esse profitentur. Proinde, quæ sibi tantopere displicere templi inquinamenta opere monstrauit, nostrum saltem est, libera constantíque voce, fortiter execrari. Quis ignorat venalia nihilò minus sacra in templis iamdudum esse, quàm quæ medio foro prostant merces? Et alia quidē condicto pretio væneunt: de aliis, post multam licitationem paciscuntur.

Sed quoniam in Cœna, magis quàm in reliquis, illustre est exemplum, & plus indignitatis habet, age, qua conscientia ad tam multas, támque sacrilegas eius profanationes, conniuere potuimus? Ad quas exprimendas, cùm mihi nunc desint verba, quo iure nobis vitio vertitur, quòd in eas inuehendo, nimis fuerimus vehementes? Vos hîc, inuictiss. Cęsar, & illustrissimi Principes, per sacrū

G.

Christi corpus, quod immolandum pro nobis exposuit, per venerandum illum sanguinem, quem pro nostra ablutione effudit, obtestor, vt reputare cum animis vestris velitis, quanti debeat esse mysterium, in quo nobis corpus illud in cibum, sanguis in potum exhibetur: qua religione, qua cura, custodiri impollutum debeat. Cuius ergo ingratitudinis erit, si quis cœleste hoc mysterium, quod instar pretiosissimæ margaritæ, nobis commēdauit Christus, calcari aspiciat porcorum pedibus, & taceat? Atqui non calcari modò, sed omni etiam pollutionis genere inquinari videamus. Quale ludibrium erat, quòd mortis Christi efficacia ad theatricā hominis actionem transferebatur? quòd sacrificulus tanquam Christi successor, mediatorem se inter Deum & homines interponebat? quòd obliterata vnici sacrificij virtute, mille singulis diebus sacrificia in vna vrbe ad expiāda peccata offerebantur? quòd millies quotidie immolabatur Christus, quasi non sufficeret, semel esse pro nobis mortuum? Ad istas omnes contumelias Christo irrogandas, sacrosanctæ Cœnæ titulo abusi sunt: si quidem in solo sacrificij nomine omnes continentur. Neque verò ignoro, quas nunc interpretationes obtendant aduersarij, ad diluendas tantas absurditates. Verùm, cùm hactenus omnes, quas retuli, abominationes impudenter exercuerint, nunc deprehensi perfodiunt sibi nouos cuniculos: quibus tamen suam turpidinem minimè operiunt. Missam sacrificium esse tradiderunt, quo expiarentur peccata, non viuorum modò, sed etiam mortuorum. Quid nunc proficiunt tergiuersando, nisi quòd suam impudentiam produnt? Quanta etiam sacramenti pollutio, quòd cùm aperta verbi prædicatione constet legitima consecratio, flatu duntaxat & murmure, panis incantatur? quòd non distribuitur in cœtu fidelium, sed seorsum voratur ab vno, vel in alienum vsum reponitur? quòd cùm aliqua fit distributio, populus dimidia parte, hoc est, calice, aduersus clarum Domini interdictum, priuatur? Quale deliramentum, quòd aboleri suis exorcismis fingunt panis substantiam, vt in Christum trāsmutetur? Quale probrum, quòd nihilo verecundius Missarum exercetur mercimonium, quàm calceorum? Nam si recipitur quod dicūt, id est meritum mortis Christi vendere. Certè non leuiorem Christo contumeliam faciunt, quàm si eius faciem conspuerent.

Tibi, quæso, inuictiss. Cæsar, vobísque illustrissimi Principes, in mentem veniat, quid olim Corinthiis propter vnū, nec ita grauem, prima specie, abusum huius Sacramenti, acciderit. Suam quisque cœnam domo afferebat: non vt conferrent in commune, sed vt lautè epularentur diuites, pauperes autem esurirent. Hanc ob causam vehementi ac sæua pestilentia fuisse à Domino castigatos, asserit Paulus: qui tamen paternum hoc flagellum esse admonet, quo Dominus eos ad resipiscentiam vocaret. Hinc colligite, quid nobis hodie expectandū sit, qui non paululum quiddam declinauimus à recta Christi institutione, sed ab ea immēso interuallo discessimus, qui non vno in genere corrupimus eius puritatem, sed compluribus, & iis quidem horrendis modis, eam deformauimus: qui non vno quolibet abusu turbauimus legitimum eius vsum, sed totam administrationem euertimus. Nec verò dubium est, quin pridem hanc impietatem vlcisci cœperit Deus. Iam multos annos continuos plurimis variísque ærumnis & calamitatibus mundus premitur: & nunc ad extremū propè miseriarum ventum est. Nos quidem obstupescimus ad nostras plagas: aut alias causas imaginamur, cur ita nos Deus affligat. Verùm, si cogitamus quàm leue fuerit erratum illud quo vitiauerant sacram Cœnam Corinthij: præut sunt tot inquinamenta, quibus hodie inter nos fœdata pollutáque est, mirum, nisi agnoscimus, Deum, qui tam seuerè in illos vindicauit, meritò nobis esse magis iratum.

Regiminis Ecclesiastici corruptela quàm flagitiosa fuerit, si velim persequi, infinitam syluam ingrediar. De vita sacerdotum, propter multas causas, hîc dicere supersedeo. Hæc tria vitia quàm non ferenda sint, expendere pro se quisque potest: quòd sublato iustę vocationis ordine, passim sacerdotia aut per vim, aut per simoniam, aut per alias improbas & sceleratas artes occupantur: quòd qui præsunt, inanes potiùs sunt vmbræ, quantum ad munus suum exequendum pertinet, vel mortua simulachra, quàm veri ministri: tandem quòd cùm verbo Dei gubernare conscientias debeant, iniusta eas tyrannide opprimunt, & multis impiarum legum vinculis constrictas tenent. Itáne, vt non modò spretis Dei & hominum legibus, sed proiecta omni verecundia, fœda confusio in promouēdis episcopis & presbyteris regnet: libido pro iure valeat: rarò absit simonia: & tanquam leuia essent hæc mala, correctio in futurū seculum differatur? Iam vbi iacet docendi cura, quæ restat amplius ministerij species? Iam pro spirituali conscientiarum libertate, videmus quot certamina Paulus susceperit, quantáque contentione ea exagitet. At, qui adhibuerit in iudicādo æquitatem, intelliget profectò longè nunc iustiores nos habere contendendi causas. In tanta ergo totius piæ doctrinæ deprauatione, in tam nefaria pollutione sacramentorum, in tam deplorata Ecclesiæ calamitate, qui nos tam vehementer commoueri oportuisse negant, iis non aliter potuimus satisfacere, nisi vt Dei cultum, Christi gloriam, salutem hominum, totam sacrorum & Ecclesiæ administrationem, perfida patientia proderemus. Speciosum est moderationis nomen, pulchra & laudabilis virtus, toleran-

tolerantia: ſed tenenda eſt regula vſque ad aras: Hoc eſt, ne ſacrum Dei nomen proſcindi impiis blaſphemiis, æternam eius veritatem ſuffocari diaboli mendaciis, Chriſtum conſpui, inquinari eius myſteria, crudeliter interfici miſeras animas, Eccleſiam lethaliter ſauciatam cum vltimo exitio luctari, patienter feramus. Non enim hæc eſſet manſuetudo, ſed earum rerum incuria, quibus omnia poſthaberi oportet.

Hactenus, quod propoſueram, ſatis oſtendiſſe me confido: nos in corrigendis Eccleſię vitiis nequaquàm fuiſſe vehemētiores, quàm res ipſa flagitabat. Neque id noſtros repreheniores fugit. Itaque ad alteram criminationem confugiunt. Nihil aliud nos tumultuando profeciſſe, niſi vt inteſtinis diſcordiis ferueret orbis Chriſtianus, qui ſaltem antè pacatus erat. Adeò enim nihil emendationis apparere, vt prolapſa in deterius ſint omnia: ex iis, qui doctrinam noſtrā ſunt amplexi, paucos inde factos eſſe meliores. quinetiam quibuſdam, ſi non maioris, at diſſolutioris nequitiæ audaciam præbuiſſe. Obiiciunt præterea: nullam eſſe in Eccleſiis noſtris diſciplinam, nullas abſtinentiæ leges, nulla humilitatis exercitia: plebem, quæ nullo iugo retineatur, licentia impunè laſciuire. Poſtremò, inuidiam nobis de bonorum Eccleſiaſticorum direptione faciunt. Principes enim noſtros in ea, non ſecus atque in hoſtilem prædam, inuolaſſe: ita ſpoliatam, indigna violētia, Eccleſiam fuiſſe: hodiéque, confuſo diſcrimine poſſideri ab iis Eccleſiæ patrimonium, qui in medio contentionum ſtrepitu ea, ſine iure, ſine honeſto vllo titulo, occupauerint.

Equidem non nego, cùm abſque controuerſia regnaret impietas, turbatum eius regnum per nos fuiſſe. Quòd ſi ſanæ piæq; doctrinæ, ſtatim atque mundo illuxit, ſponte omnes, promptiſque animis, ſicuti par erat, manum dediſſent, non minus hodie tranquilla pax & quies eſſet inter omnes Eccleſias, florente Chriſti regno, quàm tunc, Antichriſto tyrannidem obtinente. Deſinant ergo, quos veritatis curſum impedire conſtat, cum Chriſto bellum gerere, & ſtatim optima erit concordia: aut diſſenſionum, quas agitāt ipſi, culpam in nos reiicere deſinant. Nam iſtud certè perquàm iniquum eſt, cùm non aliam à ſe pacis conditionem impetrari ſuſtineant, niſi vt, profligata pietatis doctrina, Chriſto velut in ſepulchrum reconditum, iterum Eccleſiam ſubigat Antichriſtus, non gloriari ſolùm tanquam innoxios, ſed nobis etiam vltro inſultare: nos, qui nihil aliud cupimus quàm vnitatem, cuius modò vinculum ſit æterna Dei veritas, totum crimen & odium ſuſtinere: perinde acſi contentionum eſſemus authores. Quòd nullum fructum ex doctrina noſtra conſecutum eſſe exprobrant: ſcio equidem nos profanis hominibus ob hāc eandem cauſam deriſui eſſe, quòd inſanabiles morbos commouendo, nihil quàm exulceremus. Sic enim exiſtimant: tam perdito Eccleſiæ ſtatu, fruſtra tentari remedia, cùm nulla ſit ſpes ſanitatis. Proinde melius nihil eſſe concludunt, quàm malum bene poſitum nō mouere. Qui in hunc modum loquuntur, Eccleſiæ inſtaurationem non intelligunt opus eſſe Dei, quod à ſpe opinionéque hominum nihilomagis pendeat, quàm aut mortuorum reſurrectio, aut aliud miraculū ex eo genere. Non ergo aut ex hominum voluntate, aut ex inclinatione temporum expectanda eſt hîc agendi facilitas: ſed per mediam deſperationē prorumpere conuenit. Vult Dominus Euangelium ſuum prædicari. Huic mandato pareamus: & ſequamur, quò nos vocat. Quis futurus ſit ſucceſſus, inquirere, nō eſt noſtrum: niſi quòd eum quàm optimum, & votis optare, & precibus à Domino poſtulare debemus: eniti etiam omni ſtudio, ſolicitudine, diligentia, vt talis contingat: intereà tamen qualiſcunque erit, æquo animo ferre.

Immeritò igitur hoc nobis crimini datur, non tantum profuiſſe nos, quantum & ſtuduimus, & optandum fuiſſet. Plantare & rigare nos Deus iubet. Fecimus. Solus ipſe eſt qui dat incremētum. Quid ſi pro noſtro voto dare nolit? Si quod noſtrarum partium erat, fideliter nos eſſe exequutos conſtat, ne quid amplius à nobis requirant aduerſarij, de ſucceſſu minus proſpero cum Deo expoſtulent. Quanquam id quoque, quod obtendunt, nullum extare doctrinæ noſtræ fructum falſiſſimum eſt. Omitto externæ idololatriæ correctionem, tótque ſuperſtitionum ac errorum: quæ pro nihilo ducenda non eſt. Sed an nullus eſt hic fructus, quòd multi verè pij nobis acceptum referūt, quòd Deum puro tandem corde colere didicerint? quòd eum cœperint ſerena conſcientia inuocare? quòd ex perpetuis tormentis liberati, verum Chriſti guſtum, in quo acquieſcerēt, perceperint? Quòd ſi quærantur documenta quæ in hominum conſpectu appareant, non ita infœliciter nobiſcum agitur, quin plurimis gloriari liceat. Quàm multi, cùm antè corruptoris vitę fuiſſent, ita reſipuerunt, vt in nouos homines viderentur conuerſi? Quàm multi, cùm omni reprehenſione caruiſſet eorum antè acta vita, imò cùm præclaram laudem habuiſſet, adeò tamen non retroceſſerunt, vt abundè vita ſua teſtentur, non eſſe ſterile nec infructuoſum noſtrum miniſterium? Traducere nos adeóque lacerare ſuis calumniis hoſtes noſtri poſſunt: apud imperitos præſertim: ſed hoc nobis non eripient, quin plus apud eos, qui doctrinā ſunt amplexi, innocentiæ, integritatis, veræque ſanctimoniæ reperiatur, quàm in iis omnibus, qui habētur inter eos excellentiſſimi. Quòd ſi qui ſunt, vt nimis multos fatemur eſſe, qui ad laxādas nequitiæ ſuę habenas, Euāgelio abutantur: nō nouū id quidem eſt: ſed quid ad nos, vt eius culpā ſuſtinere nos

oportcat? Scitur Euangelium vnicum esse bene sanctéque viuendi regulam. Quòd autem non omnes regi se patiuntur: quòd etiam alij, quasi iugo soluti, liberius insolescunt, in eo agnoscimus verum esse quod di-
Luc.2.35 cebat Simeon: Christum in hoc positum esse, vt reuelentur ex multis cordibus cogitationes. Si Euangelij lucem, ideo accédere, vt occulta impiorum nequitia detegatur, Deo placet, inde Euangelij ministris, eorúmque prędicationi crimen conflare, extremæ impudétiæ & malitiæ est. Ego verò nullam illis iniuriam facturus sim, si hoc de quo inuidiã conflare nobis conantur, in eos retorqueam. Vnde enim lasciuiendi audaciam arripiunt Dei contemptores, nisi quòd, in medio dissensionum strepitu, omnia sibi licere putant? Suum ergo hoc esse crimen agnoscant, quòd veritatis cursum remorando, impunitatem alunt improborum.

Quòd disciplina & legibus, quæ populum in ordine contineant, carere nos aiunt, ad eam vituperationem duplex nobis in promptu est responsio. Si ordinem ritè apud nos constitutum dixero, refellent me quotidianæ nostrorum hominum conciones, quibus disciplinam iacêre adhuc neglectam deplorãt. Ego verò, sicut nos isto bono destitui non inficior, ita per quos steterit hactenus, & nũc stet, quominus eo fruamur, respiciendum esse dico, vt his culpa imputetur. Negent hostes nostri si possunt, omnia se machinari, quò non modò laborem in formandis ordinandísque Ecclesiis nostrum impediant, sed quò dissipent etiam ac euertant quicquid per nos inchoatum fuerit. Sedulò nos quidem in Ecclesiæ ædificatione elaboramus. Dum in opere sumus occupati, illi ad turbanda principia infestos se subinde ingerunt, nec vllam nobis relaxationem permittunt, vt componere domesticum Ecclesiæ statum liceat. Postea dissipationem, cuius ipsi causa sunt, probri loco nobis obiectant. Quęnam ista est ingenuitas, nobis continuam exhibere molestiam: deinde criminis loco ducere, quòd per eam omnes Ecclesiæ partes constituere non vacet? Quòd multũ adhuc deest ad perfectionem, Deus gemituum nostrorum, homines querelarum testes sunt. At nonnulla, quæ ad disciplinam pertinebant, loco mouimus. Nempe quemadmodum facere solent, qui collapsum ædificium reparare aggrediũtur, vt congesta in aceruum & confusa ruinarum fragmenta extrahant ac colligant, aptanda postea suo loco: ita nobis facere necesse fuit. Nam si quid ex veteri disciplina superfuit, in tanta Ecclesiæ vastitate, ita in deformi ruinarũ aggere permixtum & proiectum, pristinam faciem amiserat, vt nullũ ad vsum, nisi prius extractum ex illa cõfusione, accommodari posset.

Vtinam autem suo saltẽ exemplo nos prouocarent. Sed quid? Disciplinam qui nullam apud nos esse clamitant, ipsi quam habent? An non præstaret, vitium suum agnoscere ipsos coram Deo nobiscum, & fateri, quàm nobis exprobrare quod mox in sua capita retorqueatur? Duæ sunt disciplinæ partes. Vna enim ad clerum: altera verò ad plebem pertinet. Scire nunc velim, qua seueritate clerum suum in honestis castisque moribus contineant. Puriorem illam & magis exquisitam sanctimoniam, ad quam clericos adstringunt antiqui canones, illis remitto. Scio enim vt intus rideant, cùm quis leges illas, iam pluribus seculis mortuas, ex diuturna obliuione suscitat. Tantùm vulgarem in eorum clericis honestatem requiro: vt si non excellant vitæ innocentia, saltem ne turpitudine sint infames. Si quis vel muneribus, vel fauore, vel sordidis obsequiis, vel subreptitia commendatione obrepserit ad sacerdotiũ, simoniam esse pronuntiant canones, & vindicari iubent. Quotusquisq; hodie est, qui aliter perueniat? Sed valeat, quemadmodum dixi, summus ille rigor. Verùm vt nihil legibus præscriptum sit, Episcoporum domos, apertæ & prostitutę simoniæ esse officinas, quantum eũ dedecus? Quid de Romana curia dicam, vbi licitationibus palàm subiacere sacerdotia, leuiculum iam videtur: quum & lenociniorum, & veneficiorum, & obscœniorum scelerum sint mercedes? Si qua saltem inter nos valet humanitatis ratio, duodecim annorum pueris mandari Archiepiscopatus, quantum est portentum? An cum colaphis cæderetur Christus, indigniore contumelia affectus fuit? An apertius Deo & hominibus illudi potest, quàm vbi Christiano populo regendo præficitur puer, & in patris pastorísque sede collocatur? De presbyteris & Episcopis ita statuunt canones: vt in sua quisque statione excubias agat: nequis longius absit à sua Ecclesia. Verùm fingamus nihil tale præcipi: quis tamen non videt, Turcarum quoque ludibriis prostitui Christianum nomen, quum pastor vocatur quispiam Ecclesiæ, ad quam ne semel quidem tota vita accedat? Nam vt quis illic perpetuò habitet, vbi destinatus est pastor, iampridem rarum exemplum esse cœpit. Episcopi & Abbates, aut ipsi proprias aulas habent, aut ordinarij sunt in principem aulis. Alij pro suo quisque genio locum eligunt, vbi delicientur. Quibus autem nidus suus magis placet, illi verè in Ecclesiis suis resident: sunt enim otiosi ventres, qui nihil minus nouerunt, quàm officium suum. Vetitum illud quoque est antiquis canonibus, ne cui attribuerentur duæ Ecclesiæ. Sit hoc pro non dicto. Sed quònã colore excusabitur tanta absurditas, quòd quinque, aut plura sacerdotia in vnum hominem congeruntur? quòd vnus, interdũ etiã puer, tres Episcopatus occupat, tãto interuallo dissitos, vt eos anno vertente circuire vix possit, etiamsi nihil aliud agat? Examen, in promouendis sacerdotibus,

& morum, & doctrinæ, canones requirunt exactum & enucleatum. Demus hoc temporibus, ne ad illam nimis austeram formulam alligentur. Sed videmus quàm indocti, & omnis, non tantùm scientię sed etiam prudentiæ expertes, sine delectu ingerantur. Et in mulione conducendo, maior anteactæ vitæ ratio habetur, quàm in eligendo sacerdote. Nihil fingo: nihil amplifico. Agunt quidem, ceu histriones in scena, fabulam: vt simulachrum aliquod antiqui moris repræsentent. Interrogant vel Episcopi, vel eorum suffraganei, num digni sint, quos destinarunt ordinare. Adest qui respondeat dignos esse. Neque verò procul quærendus est testis, aut pretio corrumpendus: quia enim ceremonię tantùm seruit hæc responsio, eam omnes cubicularij, tonsores, ianitores edocentur. Iam post ordinationem, minima in clericis scortationis suspicio, secundùm antiquos canones, corrigi debet: si conuictum fuerit crimen, abdicatione & excommunicatione puniendum est. Remittamus aliquid ex asperitate illa veteri. Quid tamen, quòd quotidiana in illis scortatio sic toleratur, tanquam iure permissa foret? Clericum, qui aut venationi, aut aleæ aut comessationibus, aut choreis indulgeat, nullo modo ferendum pronuntiant canones. Quinetiam eradunt ex ministerio, quicunque infamia aliqua notati sunt. Similiter eos omnes, qui se implicant profanis negotiis, qui ciuilibus officiis se ita immiscent, vt abstrahantur à ministerij cura: qui denique non sunt in munere suo exequendo assidui, corrigi grauiter, & nisi resipiscant, deponi præcipiunt. Excipient, tam aspera remedia, quæ ad viuum omnia vitia resecant, ætatem hanc non ferre. Sit ita. Neque enim tantam ab illis puritatem flagito. Sed tam effrænem peccandi licentiam in clericis dominari, vt mundum, alioqui corruptissimum, magis inficiant, quàm vllus alius ordo, quis hoc illis ignoscat?

Plebis verò disciplina sic habet: modò clericis maneat intacta sua dominatio, modò tributis ac rapinis nihil depereat, vt reliqua ferè omnia aut impunè liceât, aut prætereantur negligenter. Videmus, vt in omne genus nequitiæ passim diffluxerint hominum mores. Nec verò eius rei alios aduocabo testes, quàm te ipsum inuictiss. Cæsar, vósque illustrissimi Principes. Possunt quidē, cur ita sit, multæ causæ adduci, fateor: sed inter multas hæc prima erit, quòd sua vel indulgentia vel socordia, improborum libidini fræna laxarint sacerdotes. Quid hodie? Quam purgandis vitiis, aut saltem, reprimendis, curam adhibent? Vbi monitiones? Vbi censuræ? Excommunicatio, vt alia taceam, optimus disciplinæ neruus, quem habet vsum? Habent quidem, excommunicationis nomine, tyrannicum fulmen, quod in contumaces, vt vocant, iaculantur. Sed quam contumaciam puniunt, nisi eorum, qui de causis pecuniariis ad tribunal suum citati, vel non steterint se iudicio, vel creditoribus, propter inopiam, non satisfecerint? Ita quod saluberrimum erat, ad corrigendos noxios, remedium, eo tantummodo ad miseros innocentésque vexandos abutuntur. Ridiculum porrò est, quòd occulta facinora interdum anathemate flagellant: vt si furtum admissum fuerit, nec reperiatur author. Aliena enim est ab institutione Christi hæc ratio. Cæterùm, cùm tot publica dedecora ante omnium oculos versentur, illic cessat excōmunicatio. Et adhuc nobis ἀταξίαν exprobrare audent, apud quos omnia sic sunt dissipata? Quanquam nihil eorum accusatione iuuamur si in eodē sumus reatu. Sed enim non huc pertinebant, quæ hactenus dixi, vt crimen, quo nos infamant, in eos retorquendo, à nobis abstergerent: sed vt ostenderem qualis fuerit eximia illa disciplina, quam à nobis labefactatam fuisse conqueruntur. Si facere comparationem libeat, non veremur, quin aliquando saltem ordinatior ab omnibus piis iudicetur nostra qualiscunque dissipatio, quàm totus eorum ordo, quo gloriantur. Non blandior malis nostris, cùm hæc dico. Scio quàm multa desiderari in nobis possint. Et certè, si hodie nos Deus vocaret ad calculum, difficilis esset excusatio: sed cùm hostibus nostris respondendum est, meliorem habemus causam, & faciliorē victoriam quàm vellemus.

Similis impudentiæ est, quòd diripi apud nos Ecclesię opes, & in profanos vsus conuerti clamitant. Si nihil hîc apud nos peccari dixero, mentiar. Et sanè, rarò tantæ rerum conuersiones fiunt, quin secum trahant aliquid incommodi. Si quid igitur hîc peccatum est, non excuso. Cæterùm, qua fronte nobis crimē hoc aduersarij intēdunt? Ecclesię facultates in alienos vsus cōuertere, sacrilegium esse dicunt. Assentior. Adiiciūt, fieri hoc à nobis. Excipio, nos minimè subterfugere, quin pro nobis respondeamus: modò ipsi quoque ad causam dicendam vicissim parati veniant. Mox igitur de nobis: intereà videamus quid ipsi faciāt. De Episcopis nihil dico: nisi quod omnes vident, eos non splendore modò vestium, mensarum lautitiis, copioso famulitio, palatiorum magnificentia, omni denique luxus genere certare cum principibus: sed etiam in sumptus multò fœdiores dilapidare opes Ecclesiasticas, ac profundere. Taceo venationes: taceo aleæ ludum: taceo reliquas voluptates, quæ non exiguam reditus partem absorbent. Sed ab Ecclesia sumere eos quod in scorta & lenones expendant, id verò nimis indignum. Iam hoc quidem absurdum, non dico modò pompa & apparatu superbire, sed illis redundare, vnde possint. Fuit olim tempus illud, cùm in sacerdotibus gloriosa prædicaretur paupertas. Sic enim habetur in actis Aquileiensis synodi. Olim *Concil. Cartha. 4. cap. 4. cap. 14.*

quoque sancitum fuit, vt Episcopus non procul ab Ecclesia, hospitiolum, vilem mensam, & supellectilem haberet. Verùm, vt facessat antiquus ille rigor: postquam iam vnà cum opulentia multæ corruptelę succreuerant, tunc quoque tamen confirmata iterum lex antiqua fuit, vt prouentuum Ecclesiasticorum quatuor fierent portiones: vna Episcopo cederet: propter hospitalitatem, & susceptionem pauperum: altera clero: tertia pauperibus: quarta reparandis Ecclesiis. Hanc rationem sua quoque ætate viguisse testatur Gregorius. Præthereà, vt nullæ sint leges, sicut aliquando nullæ fuerunt (hæc enim, quam dixi, quemadmodum & aliæ, ex malis moribus nata est, verissimum tamen esse illud Hieronymi, nemo non fatebitur: gloriam esse episcopi, pauperum opibus prouidere: ignominiam omnium sacerdotum, propriis studere diuitiis. Austerius fortè videbitur quod illic quoque iubet, mensulam sacerdotis peregrinis & pauperibus patêre: sed æquè tamen est verum. Abbates quò propius, redituum amplitudine, accedunt ad episcopos, eò sunt illis similiores. Canonicis & parochis, quia ad in gluuiem, delicias, & pompam, non suppetebat vnum sacerdotium, facile compédium, quo huic incommodo mederentur, inuenerunt. Nihil enim obstat, quominus quatuor aut quinque sacerdotiorum prouentum recipiat vnus, qui multo plus deglutire posset vno mense, quàm habeat in totum annum. De onere, non agitur. Sunt enim in promptu vicarij, qui libenter supponant humeros, modo portiunculam aliquam liguriant. Quinetiam pauci reperiuntur, qui vno episcopatu, aut abbatia vna sint contenti. Clericos, qui publico aluntur Ecclesiæ sumptu, cùm ex patrimonio possint viuere, sacrilegos Hieronymus appellat. Quid ergo de iis sentiendũ, qui tres simul episcopatus, hoc est, aut quinquaginta, aut centum honesta patrimonia ingurgitant? Et ne paucorum culpa immeritò se traduci conquerantur, quid de his sentiendum qui publicis Ecclesiæ stipendiis non luxuriantur modò, sed ad soluendas lenonibus ac scortis mercedes, abutuntur? Atqui, iam nihil dico, quod non sit vulgare. Adde, quòd si rogentur, quónam iure vel frugale modicúmque stipendium accipiant, non dico omnes, sed pauci illi, qui in sacerdotiis suis resident, ne ad hanc quidem quæstionem quod respondeant, erit. Quibus enim officiis id merentur? Quemadmodũ olim sub Lege qui altari seruiebant, viuebãt ex altari. ita nunc qui Euangelium annuntiant, ex Euangelio viuere æquum est. atque ita Deus præcepit. Hæc sunt Pauli verba. Exhibeant ergo nobis Euangelij ministros, & stipendium illis non ægrè concedam. Neque enim boui trituranti os obligandum. Boues autem arantes esurire, & inertes asinos pasci, quàm ab omni ratione dissentaneum? Atqui, seruire se altari dicent.

Ad Nepotianũ.

c. Clericos 1. quæstio. 2.

1. Cor. 9. 9

Respondeo, altaris ministerio victũ meruisse sacerdotes sub Lege: aliam esse rationem noui Testamenti, sicut Paulus testatur. Et quæ sunt ista circa altare obsequia, quibus victum deberi iactant? Nempe quòd peragunt suas Missas, & cantillant in templis, hoc est, partim operam sine fructu ludunt, partim sacrilegiũ perpetrant, quo ira Dei prouocatur. En cur illis ex publico præbeantur alimenta.

Hi sunt, qui inexpiabilis sacrilegij nostros principes accusant, quòd patrimonium Ecclesiæ, Deo consecratum, rapuerint per vim & summam iniuriam: & nũc in profanos vsus dilapident. Iam quidẽ testatus sum, nolle me omnia, quæ apud nos fiunt, excusare: quin potius non maiorem alicubi rationem haberi, vt in eos tantùm vsus impendantur Ecclesię reditus, quibus sunt dedicati, mihi displicere profiteor. Mecum etiam id gemunt omnes boni. Verùm, hoc tantùm in præsentia agitur: rapuerintne per sacrilegium Ecclesię bona principes nostri, cùm ex sacerdotum & monachorum erepta manibus, ea ad se receperunt? Num quia aliorsum ea conferunt, quàm ad saginandos illos ventres, ideo ipsa profanant? Suam enim aduersarij, non Christi, nec Ecclesiæ, causam agunt. Fateor certè, graue iudicium pronuntiari aduersus eos, qui Ecclesiam spoliauerint, vt sibi raperẽt quod illius erat. Sed ratio simul additur, quia veros ministros fraudent suo victu: quia, pauperes fame necando, rei sint sanguinis. Hoc autem quid ad nostros aduersarios? Quis enim, ex eorum cohorte testabitur, quod de se olim testatus est Ambrosius: sumptum esse egenorum quicquid possidet? Item, nihil habere episcopum, quod pauperum nõ sit. Imò quotusquisque est eorum, qui non æquè licẽter eo quod possidet, abutatur, ac si libidini suæ, ad quamlibet profusionem expositũ foret? Frustra ergo sibi ablata esse expostulant, quæ nec vllo iure occupabant, & dilapidabãt per summum nefas. Nõ enim licuit hoc modo nostris principibus, sed etiam necesse fuit. Quid enim cùm Ecclesiam veris ministris nudam ac destitutam cernerent: reditus autem, qui alendis ministris dicati essent, ab otiosis ignauísque hominibus supprimi: cùm Christi ac pauperum patrimonium cernerent, vel ingurgitari à paucis, vel in sumptuosos luxus dissolutè profundi, an non admouerent manum? Imò cùm obstinatos veritatis hostes, Ecclesię patrimonio incubare, & eo, ad Christum impugnandum, ad opprimendam pietatis doctrinam, ad persequendos eius ministros, abuti cernerent, an non excuterẽt protinus ex eorum manibus, ne ad vexandã Ecclesiã, Ecclesiæ saltem opibus armati instructíq; essent? Laudatur Spiritus sancti testimonio Rex Ioas, quòd cùm sacras oblationes perperam cõsumi à sacerdotibus animaduerteret, quæstũ suũ præfecerit rationibus reposcẽdis. Et tamẽ illi erãt sacerdotes, quibus ordinariam

Epist. li. 5.

Epist. 31. & 33.

2. Corin. 24. 11.

dinariam administrationem Deus mandauerat. Quid ergo cum iis agēdum, qui nec fungūtur legitimo ministerio, nec Templi modò instaurationem, sicut illi, negligunt, sed ad diruendam Ecclesiam neruos opésque omnes impendunt?

Verùm administratio qualis? dicet quispiam. Sanè, vt non penitus reprehensione careat, lōgè saltem & melior & sanctior, quàm in hostium nostrorum partibus. Inde saltem alūtur veri ministri, qui populum salutis doctrina pascant: cum antehac nudæ ac destitutæ à Pastoribus Ecclesiæ, sumptu tamen alimentorum grauarentur. Vbicunque scholæ erant aut ptochotrophia, manent: aucti etiam alicubi reditus: nusquam imminuti. Multis etiam locis in vicem monasteriorum instituta ptochotrophia, quæ antè non fuerant. alicubi etiam erectæ nouæ scholæ, vbi non magistris tantum ordinata sunt stipendia, sed pueri quoque in eam spem educantur, vt postea Ecclesiæ seruiāt. Denique multa commoda in commune percipiunt Ecclesiæ ex iis opibus, quas sacerdotes & monachi prius soli heluabantur. Neque exigua portio in sumptus extraordinarios absumitur: qui tamen optimo iure in rationem venire debent. Certum est, multò plus consumi, rebus ita confusis, quàm si composito certo ordine, inter Ecclesias conueniret. Eiusmodi impensas, quæ non priuati compendij gratia, sed in publicam Ecclesiæ necessitatem fiunt, nostris principibus ac ciuitatibus non ferri expensas, perquàm iniquum foret. Præterea non subducunt aduersarij rapinas illas & iniustas exactiones, quibus Ecclesiæ sub sacrificiis expilabantur, nunc autem sunt subleuatæ. Verùm ob vnam causam propè superuacua est tota hæc disputatio: quòd iam ante triennium testati sint nostri Principes, moram se nullam in restitutione facturos, modò in eundem se ordinem cogi patiantur, qui & amplius multò, ídque minus honesto colore detinent, & in administratione multò dissolutius peccant. Habet igitur tua Maiestas, Inuictiss. Cæsar, eos sua promissione obstrictos. Extat etiam in manibus hominum libellus: vt ad doctrinæ consensionem ea res non debeat esse impedimento.

Vltimum ac præcipuum quo nos grauant, crimen est factæ ab Ecclesia discessionis. Atque hîc ferociter nobis insultant, quòd nulla causa sit, cur abrumpere liceat Ecclesiæ vnitatem. Verùm, quantum nobis faciant iniuriæ, testes sunt nostrorum hominum libri. Nunc autē breuiter sibi responsum habeant: nos nec ab Ecclesia dissidēre, nec ab eius cōmunione esse alienos. Sed quia specioso illo Ecclesiæ titulo, etiam piis alioqui & cordatis perstringere oculos solent, te Inuictiss. Cæsar, vósque Illustriss. Principes, obtestor, primùm vt deposito omni præiudicio, alteram defensioni nostræ aurem integram præbeatis: deinde, ne protinus, audito Ecclesiæ nomine, terreamini, vt memineritis, tale omnino cum laruata sui seculi Ecclesia, Prophetis & Apostolis fuisse certamen, quale nobis cum Pontifice Romano, totáque eius cohorte esse hodie videtis. Cùm illi, Dei mandato, in idololatriam, superstitiones, Templi sacrorúmque pollutionem, in sacerdotum socordiam ac torporem, in omnium auaritiā, crudelitatem, & libidines liberius inueherentur, continuò illis regerebatur quod hodie semper in ore habent aduersarij nostri: eos à communi sententia discedendo, Ecclesiæ scindere vnitatem. Erat tunc ordinarium Ecclesiæ regimen penes sacerdotes, quod non temerè arrogauerant ipsi sibi, sed Deus illi lege sua contulerat. Longum esset in singulis hoc ostendere. Vno igitur Ieremiæ exemplo simus contenti. Erat illi cum toto *Iere. 18.* 18 sacerdotum collegio negotium. Hæc ad eum impetendum erant illorum arma: Venite, conspiremus aduersus Ieremiam. Non enim lex à sacerdote peribit: nec consilium à sene: nec sermo à Propheta. Erat illic summus sacerdos, cuius non stare iudicio, capitale erat. Totum ordinem, cui Deus ipse Israeliticæ Ecclesię gubernacula tradiderat, sibi consentiētem habebat. Si Ecclesiæ vnitatē violat, qui, sola Dei veritate instructus, ordinariæ se potestati opponit: schismaticus erit Propheta, qui nihil eiusmodi minis fractus fuit, quominus bellum cum sacerdotum impietate gerere, constanter persisteret. Stare à nobis æternam Dei veritatem, à Prophetis & Apostolis prædicatam, parati sumus ostēdere: atque adeò cuiuis intelligere, promptum est. Sed hoc tantùm ariete repellimur, quod discessionem ab Ecclesia, nulla causa excuset. Nos verò id fieri à nobis, pernegamus. Quid habent, quo nos vrgeant? Prorsus nihil: nisi quòd ordinarium habent Ecclesiæ regimen. At quāto meliori iure hoc dictabant Ieremiæ hostes? Nam tunc saltem manebat adhuc sacerdotij lex à Deo constituta: vt certa esset illorum vocatio. Qui hodie prę̄sules vocantur, nullis, nec diuinis, nec humanis legibus, approbabunt suam vocationem. Sint tamen pares. Nisi reum schismatis antè peregerint sanctum Prophetam, nihil aduersum nos proficient, fucoso illo Ecclesiæ nomine. Illum vnum, exempli gratia, nominaui. Sed reliqui omnes eandem se pugnam sustinuisse testantur, cùm, ad eos obruendos, Ecclesię titulo abuterentur impij sacerdotes. Quid Apostoli? an non illis necesse fuit, vt *Act. 4.* 19 se Christi seruos profiterentur, synagogæ bellum denuntiare? Et tamen sacerdotij nōdum amiserant gradum aut honorem. Atqui, inquient, sic in doctrina dissidebant tum Apostoli, tum Prophetæ, ab impiis sacerdotibus, vt in sacrificiis & precibus communionem interea cum illis colerent. Fateor: cùm ad idololatriam non cogerentur. Sed quem Pro-

phetarum legimus vnquam sacrificasse in Bethel? quem etiam piorum impuris sacrificiis putamus communicasse: cùm templum ab Antiocho pollutum, & profanæ illuc ceremoniæ introductæ essent?

Summa huc spectat, vt seruos Domini intelligatis inanem Ecclesiæ titulum nunquam morari solitos fuisse, cùm ad stabiliendum impietatis regnum obtenderetur. Proinde, non satis est Ecclesiam iactare, sed adhibendum est iudicium: vt, quæ sit vera Ecclesia, & qualis sit eius vnitas, nouerimus. Hoc autem primum omnium est, ne Ecclesiam à Christo capite suo separemus. Christum, cùm dico, contentum intelligo cum Euangelij sui doctrina, quam suo sanguine obsignauit. Ergo vt se veram esse Ecclesiam persuadeant aduersarij, ante omnia puram Dei doctrinam apud se esse ostendant oportet. Atque id est, quod sæpe dicimus, perpetua bene ordinatæ Ecclesiæ insignia esse, sanam doctrinæ prædicationem, & purum Sacramentorum vsum. Fūdatam enim eam esse in Prophetica & A-
Ephes.2. 20 postolica doctrina cùm testetur Paulus, nisi hoc fundamento fulciatur, ruere extemplò necesse est. Venio ad nostros aduersarios. Christum à suis partibus stare, magnificè iactant illi quidem: sed tunc illis fides demum habebitur, si eum in verbo suo exhibeant. Ecclesiæ vocem identidem inculcant. Sed quærimus, vbinam sit illa doctrina, quam Paulus vnicum facit Ecclesiȩ fundamentum. Videt iam profectò Maiestas tua, Cȩsar, multum interesse, veritate Ecclesiæ, an nomine arment se hostes nostri, ad nos obruendos. Ab Ecclesia, communi fidelium omniū matre, columna & firmamento veritatis, qui discedunt, eos à Christo etiam deficere, nos æquè fatemur, atque ipsi: sed Ecclesiam requirimus, quæ filios suos incorruptibili semine ad immortalitatem gignat: quæ genitos alat spirituali cibo (semen autem illud, ac cibus ille, verbum Dei est) quæ puram & integram custodiat suo ministerio veritatem illā, quam Deus in eius sinum deposuit. Illa nota est minimè dubia, minimè fallax: quam Deus ipse Ecclesiæ suæ impressit, vt inde dignosceretur. Num videmur iniquum postulare? Vbi ergo nihil extat tale, nulla illic relucet Ecclesiæ facies. Si nomen obtenditur, notum est
Ier.7.4 illud Ieremiæ: frustra verbis mēdacibus gloriari impios sacerdotes, dum clamitāt: Templum Domini, Templum Domini, Tēplum Domini: cùm ex Templo Domini spelūcam latronum fecerint.

Similiter Ecclesiæ vnitatem, qualis à Paulo describitur, testamur nobis esse sacrosanctā: & anathema pronuntiamus aduersus omnes, qui eam vllo modo violauerint: Ab hoc ita-
Eph.4.5 que principio vnitatem ducit Paulus, quòd vnus sit Deus, vna fides, vnum Baptisma: quòd vnus sit omniū Pater, qui nos in spem vnam vocauerit. Tunc ergo vnum erimus corpus, & vnus spiritus, quemadmodum illic præcipit, si vni Deo adhæreamus: idque, fidei nodo inter nos colligati. Porrò memória repetendum, quod alibi dicit: fidem esse ex Dei verbo. Sit ergo hoc constitutum, tunc constare inter nos sanctam vnitatem, quum in pura doctrina consentientes, in vnū Christum coalescimus. Et sanè, si in quamlibet doctrinam conspirare sufficeret, quo iam indicio amplius à profanis impiorum factionibus Dei Ecclesia discerneretur? Quamobrē, paulò pòst subiungit Apostolus, ad ædificationem Ecclesiæ institutū esse à Christo ministerium, donec perueniamus in fidei vnitatem: hoc est, agnitionem filij Dei: ne simus amplius pueri, qui circumferamur quolibet vento doctrinæ: sed veritatem sectantes in charitate, crescamus in illum qui est caput. Poterátne apertius totam Ecclesiæ vnitatem concludere, in sancta veræ doctrinæ concordia, quàm dum ad Christum, ad fidem, quæ eius agnotione continetur, ad veritatis obedientiam reuocat? Neque verò hoc longa demonstratione opus habet apud eos, qui Ecclesiam cogitant ouile illud esse, cui solus Christus præest: vbi vna eius vox auditur, & discernitur ab alienorum voce. Atque id quoque alibi confirmat, quum pro Romanis Rom.15.
Deum precatur, vt vnum sentiant omnes: 7
sed secundùm Christum vt vnanimes honorent Deum.

Proinde, ad Christum accedant aduersarij nostri primùm, & tunc reos schismatis nos faciant, quòd ab ipsis in doctrina dissidêre ausi simus. Cùm verò iam planum fecerim, profligatum esse Christum ex eorum contubernio, exterminatam esse Euāgelij eius doctrinam, hoc tantùm in nobis accusant, quod Christo potius adhæreamus, quàm sibi. Cui enim, obsecro, persuadeant, quicunque abduci à Christo, eiúsque veritate, recusent, vt se in hominum tradāt potestatem, eos schismaticos, & ab Ecclesiæ consortio transfugas esse? Fateor certè, honorem habendum esse sacerdotibus: & magnum esse periculum in despectu ordinariæ potestatis. Quare, si non temerè ordinariæ potestati resistendum esse dixerint, non difficulter subscribimus. Neque enim rudes adeò sumus, quin videamus quanta sit futura perturbatio, nisi autoritas deferatur iis qui præsunt. Constet ergo suis pastoribus honor: sed ita, ne quid imminuat ex summo Christi imperio: cui & illos, & omnes ad vnum, subesse oportet. Hac enim conditione se olim Israeliticæ Ecclesiæ regimen dedisse sacerdotibus, testatur Deus per Malachiam, vt factæ cum il- Malac.
lis pactionis fidem præstarent. Nempe, vt la- 2.7
bia eorum custodirent scientiam, & legem populo exponerent. Huic pactioni quum minimè tūc starent sacerdotes, fœdus suum, illorum perfidia abrogatum, iámque irritum esse, pronuntiat. Falluntur, si alia se lege colloca-

locatos in Ecclesiæ regimine arbitrantur, quàm vt veritatis Dei ministri sint ac testes. Quandiu ergo, cõtra officij sui legem ac formulã, bellum cum Dei veritate gerere pergent, ne sibi potestatem vsurpent, quã Deus non nisi, sub ea, quam diximus, conditione, vel olim sacerdotibus, vel nunc episcopis, contulit.

Verùm, quia Ecclesiæ communionem in illo regiminis genere, quod ipsi sibi finxerũt, inclusam esse persuasi sunt, eo solo vicisse sibi videntur, cùm nobis alienationem à Romana sede obiiciunt. Nobis verò de primatu Romanæ sedis, quo tãtopere gloriantur, non est difficilis responsio. Sed eam disputationem, tum quia nimis prolixa foret, tum quia copiosè tractata est à nostris hominibus, hîc non ingrediar. Tantùm hoc à vobis postulabo, inuictiss. Cæsar, & illustriss. Principes, vt Cyprianum audiatis disserentem, ex quo potius ordine æstimanda sit vobis vera Ecclesiæ communio, quam ad solum Ro. Pontificem aduersarij nostri reuocant. Nam vbi Ecclesiasticæ concordiæ fontem constituit in solo Christi episcopatu: cuius à singulis in solidum partem teneri affirmat, postea subiungit: Ecclesia vna est, quæ in multitudinem latius incremento fœcunditatis extenditur. quo modo Solis radij multi, sed lumen vnum: rami arboris multi, sed robur vnum tenaci radice fundatum: & de fonte vno riui plurimi defluunt: numerositas licet diffusa videatur exundantis copiæ largitate, vnitas tamen manet in origine. Auelle radium Solis à corpore, diuisionem vnitas non capit. Ab arbore frange ramum, fructus germinare non poterit. A fonte præcide riuum, præcisus arescit. Sic & Ecclesia Domini luce perfusa, per totum orbem porrigitur: vnum tamen lumen est, quod vbique diffunditur, nec corporis vnitas separatur. Proinde hæreses & schismata inde oriri pronuntiant, quòd ad veritatis originem non reditur, nec caput quæritur, nec cœlestis magistri doctrina seruatur. Talem nobis hierarchiam si exhibeant: in qua sic emineant episcopi, vt Christo subesse non recusent: vt ab illo, tanquam vnico capite, pendeant, & ad ipsum referantur: in qua sic inter se fraternam societatem colant, vt non alio nodo, quàm eius veritate, sint colligati: tum verò nullo non anathemate dignos fatear, siqui erunt, qui non eam reuerenter, summáque obedientia, obseruent. Hæc verò mendax hierarchiæ larua, qua superbiunt, quid omnino habet simile? Vnus principatum, Christi vice, tenet Pontifex Romanus, qui absque lege & modo, tyrannico more, imò dissolutiore impudentia, quam tyrannus quisquam, dominatur. Reliquum corpus ad illius magis normam, quàm Christi, compositum. Extinctum illud lumen, de quo loquitur Cyprianus: præclusa fontis scaturigo: denique, sola arboris proceritas, à radice præcisa ostentatur.

De simplicitate prælator

Non abs re est, scio, quòd de asserendo Romanæ sedis primatu ita laborant aduersarij: in quo scilicet consistere, & se, & sua omnia, animaduertunt. Sed vestrum est, inuictissime Cæsar, & illustrissimi Principes, dispicere ac præcauere, ne vobis, sicut imperitis facere soliti sunt, inani fuco illudant. Principiò hunc, quem iactant, primatum, nulla Dei auctoritate, sed nudo hominum arbitrio constitutum fuisse, iam fateri ipsi quoque coguntur. Saltem id quum ostendimus, etiam si non palàm assentiantur, contrà tamen pugnare, quodammodo eos pudet. Fuit quidem tempus, quum audacter Scripturæ testimoniis, ad tam crassi mendacij cõfirmationem abuterentur: sed vbi cominus certatum fuit, facile fuit excutere de eorum manibus festucas, quas pro gladiis procul ostentauerant. Itaque Dei verbo destituti, confugiunt ad vetustatis subsidium. Sed inde etiam nullo negotio eos depellimus. Paulatim enim emersisse Rom. Pontifices ad hoc honoris fastigium, quod ab annis circiter quadringentis occuparunt, vel potiùs astu partim & malis artibus obrepsisse, partim violenter irrupisse, tum sanctorum patrum scripta, tum acta conciliorum, tum historiæ planum faciunt. Verùm vt illis vtrunque remittamus: vt, inquam, nobis concedentibus obtineant, & collatum diuinitus Romanæ sedi primatum, & confirmatum perpetuo veteris Ecclesiæ consensu fuisse: tunc tamen demum his esset locus, si Roma & veram Ecclesiam haberet, & verum episcopum. Neque enim stabit sedis honor, vbi nulla amplius erit sedes. Obsecro, qua in re episcopum se præstat Pontifex Romanus, vt talis à nobis censeatur? Notum est illud Augustini: Episcopatum officij nomen esse, non honoris. Et has esse episcopi partes definiunt veteres synodi, pascere verbi prædicatione populum, sacramẽta administrare, clerum & populum continere in sancta disciplina, & ne ab his distrahatur, profanis omnibus huius seculi curis se abdicare. Episcopo adiutores in his omnibus debent esse presbyteri. Quid horum facere se simulant Papa & Cardinales? Dicant igitur quo titulo haberi se velint legitimos pastores, qui nullam officij partem, vel minimo digito, ne in speciem quidem, attingunt.

Verùm, vt demus hæc omnia: episcopum esse, qui ab omni officij sui parte in totum abstineat: Ecclesiam esse, quæ tam verbi ministerio, quàm puro Sacramentorum vsu careat: quid tamen, vbi omnia contra pugnant? Iam aliquot seculi sedem illic habuerunt impiæ superstitiones, aperta idololatria, peruersæ doctrinæ: ea doctrinæ capita, quibus potissimum Christiana religio continetur, euersa. Prostitutis ad turpẽ quæ-

ſtum,aliáſq; pollutiones, ſacramentis, extremo ludibrio habitus fuit Chriſtus: vt iterum quodammodo crucifigeretur. Erítne illa omnium Eccleſiarum mater, quæ adeò nullam, non dico faciem,ſed ne lineam quidem retinet veræ Eccleſiæ, vt neruos omnes ſanctæ,quæ inter fideles eſſe debet, communionis abſciderit? Nunc renaſcenti Euãgelij doctrinæ non aliter ſe opponit Romanus Pontifex,quàm ſi de capite ſuo ageretur. An non eo ipſo demonſtrat,non aliter ſaluam ſibi fore ſuam ſedẽ, niſi profligato Chriſti Regno? Nouit tua Maieſtas,Cæſar,quantus hîc mihi dicendi campus pateat. Verùm, vt breuiter locum hunc concludam: Nego Apoſtolicam eſſe eam ſedem, vbi nihil præter horrendam apoſtaſiam viſitur. Nego vicarium eſſe Chriſti, qui Euangelium furioſè perſequendo, Antichriſtum ſe eſſe opere demonſtrat. Nego eſſe Petri ſucceſſorem, qui ad demoliendum quicquid ædificauit Petrus, toto conatu incumbit. Nego caput Eccleſiæ eſſe, qui reſciſſam à Chriſto vero & vnico capite Eccleſiam,ſua tyrannide diſcerpit ac lacerat. Ad hæc omnia mihi reſpondeant, qui ſic alligatam ſedi Romanæ eſſe volunt Eccleſiæ hierarchiam, vt Papæ authoritati certam ac ſtatam Euangelij doctrinam poſthabere non dubitent. Imò mihi reſpondeant ipſi: tantùm vos expendite, inuictiſs. Cæſar, & illuſtriſſimi Principes, æquúmne an iniquum poſtulemus.

Hinc quoque proculdubio ſtatuere vobis promptum erit, quàm non audienda ſit aduerſariorum noſtrorum calumnia, dum impiæ temeritatis,& quaſi inexpiabilis audaciæ nos accuſant,quia ad purgãdam,tum doctrinæ, tum ceremoniarum inquinamentis Eccleſiam, non expectato Pontificis Romani nutu,aggreſſi ſimus. Id verò priuatis hominibus fas fuiſſe negant. At verò, quid ab eo ſperandum erat, quem loco cedere oportebat, vt Eccleſia in ſtatum meliorem reſtitui poſſet? Deinde quiſquis memoria repetet, quæ Lutheri aliorúmque fuerint initia, qui progreſſus, nullam à nobis purgationem requiret. Suppliciter,cùm integra adhuc eſſent omnia, orauit Pontificem Lutherus, vt grauiſſimis Eccleſiæ morbis in animum induceret mederi. Quid profecit? Re vlterius progreſſa: etiã ſi taceret Lutherus,ſatis acres ſtimulos ad incitandum Pontificẽ habebat neceſſitas, ne amplius differret. Id palàm vniuerſus orbis Chriſtianus ab eo flagitabat. Piis omniũ votis ſatisfacere illi in manu erat. An fecit? Nunc impedimenta cauſatur. Verùm,ſi fontem inueſtigare libeat,reperiemus eum ſolum,& ſibi,& aliis obſtare, ne quid agatur. Verùm,quid argumentis iſtis leuioribus inſiſto? Quaſi verò hoc vnum, aut non ſatis ſit illuſtre, aut non ſatis ponderoſum: quòd nullam à principio hucuſq; ſecũ tranſigendi aliã ſpem oſtendit,niſi vt, ſepulto rurſum Chriſto, quicquid impietatis fuit cùm nos in mediũ prodiimus, firmioribus quàm antè machinis, ſtabiliat. Hæc ſcilicet cauſa eſt,cur hodie quoque fortiter prohibeât aduerſarij, Eccleſiæ inſtaurationi manũ admouere:non quia neceſſe non ſit(id enim negare,nimis perditæ impudentiæ foret) ſed quia tam ſalutem Eccleſiæ,quàm interitũ,ex ſolo Pontificis Romani arbitrio nutúque,ſuſpenſam eſſe velint.

Nunc de remedio videamus, quod ſolum nobis relinquunt, qui digitum moueri nefas eſſe cenſent, quibuſcunque malis prematur Eccleſia. Ad Concilium nos vniuerſale reiiciunt. Quid? An ſi,obſtinatis animis,in ſuum exitium maior pars ruat,ideo nobis quoq; ſimul perire neceſſe erit: cùm penes nos ſaluti noſtræ conſulendi ſit facultas? At nefas eſt, inquiunt,abrumpere Eccleſiæ vnitatem:quæ tunc abrumpitur, ſi ſeorſum aliquid in fidei doctrina pars vna,non adhibitis aliis,decernat. Poſtea, quæ inde incommoda naſcerentur,amplificant: nihil præter horrendam vaſtitatem, & confuſum chaos poſſe expectari, ſi propriam ſibi fidei formam inſtituat vnaquæque gens & natio. Hęc quidem meritò, & ad rem appoſitè tum dicerentur, ſi ſponte ſe vnum Eccleſiæ membrum ab aliis,contempta vnitate,ſepararet. Verùm,id nunc non diſputatur. Vtinam impetrari hoc quidem poſſet, vt ſancta conſpiratione omnes Chriſtiani orbis monarchæ & populi, ad expectandam præſentium malorum emendationem, ſimul digitum tollerent. Sed cùm alios videamus à meliori ſtatu abhorrere: alios verò, aut bello, aut aliis curis teneri implicitos, quominus huc ſtudium ſuum applicare queant: quouſque tandem alios expectando, nobis conſulere differemus? Atque vt liberius malorum omnium fontem aperiam: videmus Rom. Pontificem, quoad poterit, nunquam paſſurum, vt conſentiant Eccleſiæ omnes, non dico ad iuſtam conſultationem habendam, ſed omnino ad ſynodum colligendam. Satis quidem promittet, quoties rogabitur: modò vias omnes præcluſas, & aditus omnes impeditos videat. Verùm habet in manu remotas, quas identidem obiiciat, ne vnquam deſit tergiuerſandi prætextus. Cardinales, epiſcopos, abbates habet omnes, paucis exceptis, conſentientes in hac re ſecum. Siquidem hoc vnum cogitant, vt plurimum, qualiter poſſeſſionem retineant ſemel vſurpatæ tyrannidis: de Eccleſiæ ſalute, vel exitio, ne minimùm quidem ſoliciti.

Non vereor inuictiſs. Cæſar, & illuſtriſs. Principes,ne vobis incredibile,aut etiam ad perſuadendum difficile ſit,quod dico. Quin potius veſtras omnium conſcientias appello, an aliud referam niſi quod certo experimento compertum habetis. Interea vltimo in diſcrimine iacet Eccleſia: infinitæ animæ,

quò

quò se vertere debeant, nescientes, miserè anguntur: multæ etiam morte præoccupatæ, nisi mirabiliter à Domino seruentur, pereũt: sectæ variæ exoriuntur: multi, quorum prius latebat impietas, ex præsenti dissensione licentiam nihil credendi sumunt: multa alioqui non mala ingenia, profanescunt. His malis coërcendis nulla est disciplina: inter nos, qui vnius Christi nomine gloriamur, & eundem habemus baptismum, nihilo plus est cõsensionis, quàm si diuersas penitus religiones profiteremur. Et, quod omnium est miserrimum, instat, & iam propè in conspectu est horrenda totius Ecclesiæ dissipatio, cui frustrà remedia quęrentur. Cùm igitur ad opem Ecclesiæ ferendam nulla possit esse, in tanta calamitate, & in tantis periculis, nimia celeritas, qui nos ad Concilium vniuersale ablegant, cuius habendi nulla spes apparet, quid aliud quàm Deo & hominibus illudunt? Aut ergo sustinendum est hoc iudicium Germanis, quod Christi Ecclesiam in suo imperio pati maluerint, se vidẽtibus & quiescentibus, perire, cùm mederi possent eius morbis: aut statim ad suscipiendam eius curam se accingant, necesse est. Quanquam istud secundum nũquàm facient ita maturè, quin nimiæ cessationis meritò etiamnum damnentur. Quicunq; verò, generalis Concilij prætextu, moram interponunt, eos nihil aliud moliri constat, nisi vt hoc artificio tempus extrahant. Nihilo igitur magis sunt audiendi, quàm si verbis faterentur, quod reipsa demonstrant, sibi tanti priuatum compendium esse, vt id Ecclesiæ interitu redimere non dubitent.

At nouo, inquiunt, exemplo id fieret. Nam vt de religionis dogmatibus, si qua in his controuersia fuerit exorta, cognitionem prouincia vna suscipiat ac pronuntiet, nunquam auditum fuit. Quid audio? an solo nutu persuasũm iri mundo arbitrantur mendacium, quod temporum omnium historiis refellitur? Quoties emersit noua aliqua hæresis, aut dissidio aliquo turbata fuit Ecclesia, nónne statim prouincialem synodum solebant conuocare, vt illic componeretur quod turbatum erat? Ad generale verò Concilium, nisi tentato prius illo remedio, decurrere nunquam moris fuit. Priusquam ad confutandum Arrium, Niceam conuenirent ex toto orbe Christiano episcopi, iam plures in Oriente synodi collectæ fuerant. Reliqua exempla, breuitatis causa, prætereo. Sed quod hostes nostri, tanquam inusitatum fugiunt, ordinarium fuisse, veterum scripta testantur. Facessat ergo mendax iste nouitatis prætextus.

Si Africanos episcopos tenuisset hæc superstitio, nimis serò Donatistis ac Pelagianis occursum esset. Iam magnam Africæ partem in suam factionem traxerant Donatistæ: nec locus quisquam erat ab eorum contagione omnino purus. Erat maximi ponderis controuersia, de Ecclesiæ vnitate, & legitima administratione baptismi. Secundum nouam istorum sapientiam, debebant ad vniuersale Concilium reiicere orthodoxi episcopi illam quæstionem, ne à reliquis Ecclesiæ membris se abscinderent. An faciunt? Quin potius, quia restinguendo præsenti incendio festinatione opus esse iudicant, vrgent & insequuntur Donatistas: nunc ad synodum, nunc ad disputationem eos, quasi manu consertum vocantes. Damnent hostes nostri impiæ ab Ecclesia separationis & Augustinum, & alios eius ætatis sanctos viros, qui cum eo consentiebant: quòd & Donatistas, imperiali authoritate, non conuocata vniuersali synodo, secum disputare coegerint: & prouinciali concilio transigere de controuersia maximè ardua & periculosa non dubitauerint. Pelagius illic quoque cristas extulerat: statim, ad reprimendam eius audaciam, habita synodus. Cùm, simulata ad breue tempus pœnitentia, vomitum resorbuisset, defixo in Africa impietatis suæ aculeo, Romam se recepit, vt satis benignè fuit exceptus. Quid faciunt pij episcopi? An se membrum duntaxat Ecclesiæ esse causantur, vt ab vniuersali Concilio remedium expectent? Quin potiùs conueniunt ipsi, prima quaque occasione, iterum atque iterum: impium illud dogma, quo iam infecti fuerant multi, anathemate damnant; pronuntiant liberè ac definiunt, quid de originali peccato, déque regenerationis gratia, sentiendum sit. Postea Romam quidem actorum exemplar mittunt, partim vt communi & authoritate, & consensu, melius & validius hæreticorum frangant contumaciam: partim, vt alios admoneant periculi, quod erat omnibus cauendum. Torquent hoc aliorsum Romani Pontificis adulatores: quasi suspenderint sententiam, donec quod egerant, ratum haberet Innocentius; qui tum Romanæ Ecclesiæ præsidebat. Verùm, satis supérque refellitur hæc impudentia ex sanctorum patrum verbis. Neque enim aut consilium petunt ab Innocentio, quid facere debeant: nec ad eum referunt, vt pronuntiet: nec eius nutum authoritatémque expectent: sed iam se cognouisse de causa, & sententiam tulisse narrant, qua & hominem, & doctrinam damnauerint: vt suum exemplum ipse, nisi suis partibus deesse velit, imitetur. Atq; hæc quidem tum fiebant, cùm in sana doctrina consentientes adhuc essent inter se Ecclesiæ. Nunc ergo, cùm omnia inclinent ad ruinam, nisi celeriter succurratur, quid ab eorum pendeamus consensu, qui nullum non mouent lapidem, vt Dei veritatem, quam profligarunt, impediant, quominus iterum emergat? Erat Ambrosio, sua ætate, cum Auxentio certamen de primario fidei nostræ capite, hoc est, de diuinitate Christi.

Fauebat Auxentij partibus Imperator. Neque tamen ad generale Concilium prouocat hoc obtentu, quasi alibi tantam causam finiri sit nefas: sed tantùm postulat, vt quia fidei sit quæstio, in Ecclesia coram populo disputetur. Quorsum etiam synodi prouinciales, quæ bis olim quotannis ex more habebantur, nisi vt de iis, quæ emerserāt, inter se consultarēt episcopi? sicut & canon synodi Chalcedonensis decimusnonus continet. Iubet antiquum institutum, bis quotannis conuenire vniuscuiusq; prouinciæ episcopos. Hoc synodus Chalcedonensis interpretatur fieri debere vt si qua emerserint, corrigantur. Isti quæ omnibus nota sunt, & doctrinæ, & morum vitia, vllo modo attingi fas esse negant, donec ad vniuersale Concilium ventum fuerit. Quinetiam hoc ipso subterfugio Palladius & Secundinianus, Arriani, concilium Aquileiense repudiabant, quòd plenum ac generale non esset. Abesse Orientales omnes episcopos: Occidentalium etiam paucos comparêre. Et certè, ex Italicis quoque vix dimidia pars conuenerat. Romanus episcopus, neque venerat ipse, neque aliquem miserat ex suis presbyteris, qui suo nomine interesset. Ad ista omnia respondet Ambrosius: non esse nouum exemplum, vt synodum agant Occidentales episcopi: cùm moris semper fuerit, Orientales inter se conuenire. Prudenter fecisse pios Imperatores, qui Concilium indixerint, facta omnibus libera veniendi potestate, nulla verò necessitate imposita. Venisse, quibus visum fuerit: quia nemo fuerit prohibitus. Cùm pergerent in suis tergiuersationibus hæretici, non propterea destiterunt à suo proposito sancti patres. Talibus profectò exemplis non prohibetur maiestas tua Cæsar, quominus ad recolligendum in sanctam concordiam imperij corpus, hac, quæ se ad manum offert, ratione vtaris.

Quanquam non hoc agunt isti nostri, qui procrastinandum suadent, sicut iam dictum est, vt aliquantisper differendo, tandem Ecclesiæ consulatur: sed lucrum modò ex mora quærunt. Porrò satis longas inducias habituros se existimant, si ad vniuersale Concilium reiicere nos possint. Agedum tamen: fingamus iam nihil obstare, quominus vniuersale Concilium mox cogatur: fingamus etiam seriò indictū esse: adesse diem: omnia esse comparata. Illic nimirum præsidebit Romanus Pontifex: aut si venire grauabitur, vnū quempiam ex Cardinalibus legabit, qui suo loco præsit: eúmque proculdubio deliget, quem fidissimum sibi fore arbitrabitur. Assidebunt Cardinales reliqui, Episcopi deinde & Abbates: subsellia occupabunt consiliarij: quos vt plurimū deligere non solent, nisi ad suam voluntatem bene formatos. Fieri quidem poterit, vt pauci quidam boni inter eos sedeant: verùm & propter suam paucitatem despectui erunt: & metu debilitati, vel proficiendi desperatione fracti, tacebunt. Quòd si quis fortè verbum facere audeat, strepitu & clamoribus, dicto citius, obruetur. Multitudo autem sic erit comparata, vt quiduis passura sit potius, quàm Ecclesiā restitui in statum meliorem. De doctrina taceo. Vtinam modò integri ac dociles ad causam venirent. At certo certius est, vnam hāc fore omnium deliberationem: quicquid dicatur, quęcūque afferantur rationes, non esse auscultandum. Imò non pertinacia modò & obstinatione aures sibi obstruent, ne obediant veritati, sed ferocia etiam ad resistendum se armabunt. Quid enim? an qui nullam sanæ doctrinæ mentionem auribus admittunt, eos credibile est, simul ac in rem præsentem ventū fuerit, sponte cessuros? an qui omnia moliuntur ne collapsum Christi regnū iterum in mundo resurgat, eos sperabimus excitandi illius & promouendi adiutores fore? an qui nunc ferro & igni insaniant aduersus veritatem, aliósque ad sæuitiam, quoad possunt, acuunt & inflammant, humanos se & moderatos, tunc præstabūt? Verùm, vt nihil aliud sit, tuæ hoc prudentiæ inuictiss. Cæsar, vestræque illustriss. Principes reliquo æstimandum, num Pontifici Romano vniuersæque eius factioni priuatim expediat, restitui in verum ordinem Ecclesiam, & ad rectam Euangelij normam corruptissimum eius statum emendari. Quàm autem facilè sua commoda obliuisci soleant, vt nulla eorum habita ratione, ad suscipiendam communis salutis curam, voluntate & studio ferantur omnes, certis experimentis habetis compertum.

His, Cęsar, Ecclesiam permittes, vt de eius reparatione, suo arbitrio, vel sua potius libidine statuant? Ab eorum nutu suspensus hærebis, vt nunquam, donec ipsi consenserint, Ecclesiæ consulendum decernas? Si illorum erit cognitio, facili se compendio expedient. Pronuntiabunt enim sic manēdum. Sed fingamus, vel pudore, vel tua aliorúmque Principum authoritate victū iri, vt nonnihil adhibeant moderationis in speciem, & de suo etiam imperio aliquantulum remittant, eóne sponte vnquam descendent, vt se in ordinem coactis, Christi regnum erigatur? Quorsum igitur illis mādetur reformandæ Ecclesiæ cura, nisi vt oues lupis exponantur? Si alterutrum accidere necesse sit, præstaret tamen Ecclesiam pro derelicta desperatáque haberi, quàm in tales medicos incidere. Decuerat quidem eos, qui pastorum nomen locúmque obtinent, primos omnium aduolare ad opem illi ferendam. Decuerat, fateor, duces eos se profiteri: principes verò se illis comites adiungere in opere tā sancto, & adiutores. Sed quid si nō faciunt? Quid si fieri ab aliis nolunt? Quid si ad impediendum, nullum non mouent lapidem? An respiciendi tum quoque nobis sunt; ne quis se

moueat,

moueat, donec ipsi digitum fulsulerint? adhúcne audienda illa solennis eorum cantilena? nihil tentandum donec Pontifex approbauerit. Sic ergo habeat tua Maiestas: adeóque vos simul omnes reputate cum animis vestris, illustriss. Principes, viríque ornatiss. Ecclesiam à suis Pastoribus non modò proditam, desertam, destitutam, sed vexatam, afflictam extrema calamitate, denique exitio destinatam, ad fidem vestrã confugere. Quin potius sic existimate: offerri hîc vobis à Deo materiam, in qua specimen edatis insigne ac testatum vestræ erga se obseruãtiæ. Nihil est, quod nobis omnibus maiori curæ esse, & in quo elaborare nos intentiore studio velit Deus, quàm vt illibata maneat nominis sui gloria, vt Regnũ suum floreat, vt pura vigeat illa doctrina, quæ sola ad ipsum ritè colendũ prælucere nobis debet. Quanto igitur magis hæc Principes curare, hæc meditari, hæc agere & persequi decet? quos ideò nominis sui communicatione dignatus est, vt gloriæ suæ custodes sint in terris ac vindices.

Nolite, obsecro: profanis hominibus aurem accommodare, qui vel fallaci concilij ostentatione vos lactãt, ne quid leuationis ex vobis sentiat Ecclesia: vel hanc causam, cùm sit omnium maxima, extenuant, quòd sitis ad eam suscipiendam remissiores: vel ad violentas eius transigendæ rationes impellunt. Hactenus operam perdiderũt, qui te ad sæuitiam inflammare, inuictiss. Cæsar, & tibi quodammodo arma induere conati sunt. Præclaram certè, & mansuetudinis, & prudentiæ laudem ad posteros consecutus es, quòd turbulentis consiliis, quibus sæpe multúmq; tentatus es, nũquam te à perpetua moderatione passus es dimoueri. Ea laus ne quando tibi extorqueatur hostium nostrorum importunitate, etiam atque etiam vide. Si terreantur hæretici, non doceantur, improbam esse dominationẽ Augustinus agnoscit. Si hac mansuetudine tractandi sunt hæretici, qui Ecclesiam, sua intemperie, nulla iusta causa perturbant, vt castigationem semper doctrina præcedat, quãto plus adhibere in hac causa humanitatis decet, in qua Deum & homines testamur, nihil nos aliud quærere, nisi vt in puram Dei doctrinam vtrinque consentiamus? Pontificem Romanum cum suis nihil quàm sanguinẽ & cædes spirare, tu optimus est testis, Cæsar. Quòd si eorũ obsecutus esses furori, iampridem suo sanguine Germania redundasset. Neque id vos latet illustriss. Principes. Ad tantam crudelitatem præcipites ipsos ageret Dei Spiritus? Sed hoc est scilicet: libido, quæ diu grassata est sine obstaculo, si cohiberi incipiat, protinus ad insaniam erumpit. Si qui sunt præter eos, qui oppressos vi & armis nos videre cupiunt, aut ab illis flabellis accensi, aut inconsiderato zelo sponte instigati, causam incognitam oderunt. Nam quòd nascẽti primùm Ecclesię accidisse Tertullianus *In Apologetico.* queritur, id nobis hodie quoque vsu venit: vt solius nominis præiudicio, sine causæ inquisitione damnemur. Et nunc quid contendimus aliud, nisi vt suscepta semel legitima cognitione, ex vero tandem & æquo, non ex præsumpta falsò opinione iudicetur? Atque hoc quidem præclarum, & humanitatis tuæ, & singularis sapientiæ documentum edidisti, Cæsar, quòd hactenus furiosæ hostiũ nostrorum libidini, ne te ad iniustam sæuitiam abriperet, constanter obstitisti. Sed hoc secundum superest, ne perniciosis eorum consiliis morem geras, qui sub dilationis specie sanctum hoc opus, reformationem Ecclesiæ dico, iam dudum impediunt: &, quod peius est, abrumpere moliuntur.

Vna fortè perficiendi adhuc restat difficultas, quæ vos ab inchoando nonnihil retineat. Pleró sque enim, non malè alioqui animatos, non alia causa auertit à tam sancto instituto, nisi quòd antequam periculũ faciant, successus desperatione, concidũt. Sed hîc nobis duo sunt consideranda: neque tantam esse difficultatem, quanta animis concipitur: & quantacunque sit, non decere tamen eius cogitatione ac metu vos frangi, si reputetis apud vos, hoc esse Dei opus: in quo gubernãdo & spem nostram superari, & opinionem falli oporteat. Priorem illam partem explicare, non est huius operis. Aptior & opportunior erit locus, si ad seriam consultationem ventum semel fuerit. Hoc tantùm dicam: magis expeditam fore rationem, nec tantæ molis, quàm vulgò existimetur, modò satis sit ad tentandum animi. Verùm, cùm veteri prouerbio celebratum sit, nihil esse præclarum, quod non arduum simul quoque sit ac difficile, miramur, si ad rem omnium maximam & præstantissimam per multas difficultates sit enitendum? Deinde, quemadmodum dixi, nisi velimus grauem Deo iniuriam facere, altius hîc attollere animos conuenit. Certè enim Dei virtutem metiemur mentis nostræ captu, si de Ecclesiæ reparatione nihil plus sperabimus, quàm ipsa præsentium rerũ conditio statúsque promittat. Quamlibet tenuis spes appareat, bono animo nos esse Deus iubet: vt excusso procul omni metu, ad opus alacres accingamur. Hũc saltem illi honorem pręstemus, vt fiducia virtutis eius freti, experiri non recusemus, qualẽ dare successũ velit.

Vt nũc Imperij res habent, implicitos variis curis teneri vos, inuictiss. Cęsar, & illustriss. Principes, ipsáque negotiorum multitudine distractos circumagi, & quodammodo fluctuare necesse est. Verùm, sic statuite: vnũ hoc proculdubio aliis omnibus esse vobis anteuertendum. Sẽtio, quos neruos, quam vehementiam, quos aculeos, quem ardorem requirat huius loci tractatio. Et certè non defuturos satis scio, qui me in tam insigni splendidáque materia ita frigidum esse mirentur. Sed quid facerem? Ponderi rerum ac

H.

grauitati succumbo. Nihil itaque melius video, quàm rē simpliciter, & absque vllo verborum splendore vobis proponere: vt eam vestro deinde examine ponderetis. Primùm vobis in mentem veniat horrenda hæc Ecclesiæ calamitas, quæ ferreos etiā animos flectere quodammodo ad misericordiam possit. Imò ante oculos vobis squalidum hunc deformémque habitum, & vastam dissipationem, quæ sunt in omnium conspectu, statuite. Quid? sponsam Christi, vestram omnium matrem, quousque tandem sic prostratam afflictamque iacêre feretis? Præsertim cùm & fidem vestram imploret, & vobis ad manum sit eius subleuandæ ratio? Percipite deinde animis, quanto acerbiora iam instent. Non enim procul abest vltimus interitus, nisi quàm citissimè obuiam eatis. Seruabit quidem mirabiliter, & supra hominum opinionem vbicunque volet, Ecclesiam suam Christus: sed hoc dico, si paululum modò cessatum adhuc à vobis fuerit, Ecclesiæ formam nos in Germania nullam habituros. Circunspicite quot indicia, illam, cui occurrere vos par est, ruinam minentur, iámque imminere denuntient. Illa satis loquuntur, etiam si taceam.

Quanquam non præsenti tantùm aspectu mouere nos hæc indicia, sed diuinæ quoque vltionis commonefacere debent. Vitiato tot prauis opinionibus, tot impiis fœdísque superstitionibus peruerso Dei cultu, atroci contumelia afficitur sacra eius Maiestas, profanatur sanctum eius Nomen, eius gloria tantùm non pedibus calcatur: imò cùm palàm idololatria inquinatus sit totus Christianus orbis, sua, eius loco, figmenta homines adorant. Mille superstitionū species regnant, quæ tot sunt aperta eius ludibria. Virtus Christi propè obliterata ex hominum animis: fiducia salutis ab ipso ad inanes friuolásque ceremoniarum nugas traducta: sacramētorum non minus execranda pollutio. Baptismus multis additamentis deformatus: sacrosancta verò Cœna ad omne ignominiæ genus prostituta: tota religio in alienā prorsus formam degenerauit. Si nos ad hæc curanda, negligenter adiicimus animum, non obliuiscitur certè sui Deus. Nam qui imminui suum honorem vllo modo passurum se negat, quomodo eum labefactari & destrui pro nihilo duceret? Qui dissipationem populis omnibus, apud quos defecerit prophetia, minatur, quomodo apertū & contumacem prophetiarū cōtemptū inter nos impunitū sineret? Qui leuem Cœnæ suæ maculā tam seuerè vindicauit in Corinthiis, quomodo nobis parceret, si eam tot nefandis sacrilegiis conspurcare pergimus? Qui prophetarū omnium ore ad vlciscēdam idololatriam armatum se testificatur & clamitat, tot idololatriæ portēta an intacta in nobis relinqueret? Et certè non relinquit: videmus enim, vt nos vrgeat & insequatur armata manu. Turcicum nūc bellum omnium in se mentes conuertit, ac trepidatione implet. Meritò id quidē. De comparandis ad resistendum præsidiis consultatur. Id quoque prudenter fit ac necessariò. Festinatione non vulgari opus esse clamant omnes. Fateor nimiam esse non posse, modò ne interea restituendæ in suum statum Ecclesiæ consultatio, quæ prima esse debet, vel negligatur, vel retardetur. Plus enim satis morarum interpositum iam fuit. Intus est, in visceribus nostris inclusa belli Turcici materia. Eam imprimis tollere oportet, si bellum ipsum fœliciter propulsare cupimus.

Quamobrem quoties vobis posthac hæc vox occinetur, differendum in præsens esse reformandæ Ecclesiæ negotium: fore, aliis transactis, satis maturum eius curandi tempus, de eo vobis inuictiss. Cæsar, & illustriss. Principes, deliberandum esse memineritis, imperium ne velitis aliquod posteris vestris relinquere, an nullum. Tametsi quid de posteritate loquor? Iam enim, vobis videntibus, semirutum ad vltimam ruinam inclinat. Quod ad nos pertinet: vtcunque res reciderit, hæc nos conscientia semper sustinebit in Dei conspectu, quòd & seruire eius gloriæ, & Ecclesiæ ipsius prodesse voluerimus, quòd fideliter incubuerimus in eam rem, quòd denique fecerimus, quātum in nobis erat. Nam non aliorsum spectasse conatus nostros, nostráque omnia studia, ipsi primùm nobis sumus satis conscij, & id luculentis testimoniis vt testatum foret, dedimus operam. Et certè cùm nobis constet, Dei negotium hîc nos & curare & agere, ipsum sibi, operíque suo minimè defuturum confidimus. Cæterùm, qualiscunque exitus erit, nunquam nos cœpisse, aut huc vsque progressos esse pœnitebit. Nobis Spiritus sanctus doctrinæ nostræ fidelis est ac certus testis. Scimus, inquā, esse æternam Dei veritatem quam prædicamus. Ministerium nostrum vt mundo sit salutare, optamus quidem, sicut par est: verùm vt id consequamur, Dei est præstare, non nostrum. Si ita meretur eorum, quibus prodesse cupimus, partim contumacia, partim ingratitudo, vt desperato profectu, omnia pessum eāt: dicam, quod homine Christiano dignum est: subscribent, quicunque huic tam sanctæ professioni respōdere volent: Moriemur. Sed in morte quoque victores erimus: non modò quòd inde certus ad meliorem vitam transitus nobis erit, sed quia sanguinē nostrum ad propagandam illam, quæ nūc respuitur, Dei veritatē, seminis instar futurum esse scimus.

DE SCANDALIS QVIBVS HODIE PLERIQVE ABSTERRENTVR, NONNVLLI ETIAM ALIEnantur à pura Euangelij doctrina,

LIBER.

IOANNES CALVINVS, VIRO MVLTIS DOtibus eximio, Laurentio Normandio, S.

VVM tibi multis nominibus aliquam laborum meorum partem animo destinassem: hoc opusculum præ aliis eligendum censui, quòd ad faciendam eius, quam continet doctrinæ fidem, exemplum tuum non paruç confirmationis vice esse potest. Nam ex quo, relicta patria, huc ad nos voluntarius exul migrasti, quot & quàm violentis Satanæ machinis fueris impetitus, nos quidem duo optimi sumus testes: sed alij quoque non ignorant. Mors patris, quarto post discessum tuum mēse, nuntiata est. Venire tibi in mentem necesse fuit quod maleuoli non tacebāt, mortis causam dolori posse ascribi, vt tota inuidia in te redundaret. Sequutum est paulò pòst acerbissimum vulnus, quòd vxor tibi; qualem optimus quisque vir optaret, in medio ætatis flore erepta est. Hic quoque fieri aliter non potuit, quin mentem hominis non stupidi percellerent variæ tentationes. Iam auribus tuis insonabāt improborum calumniæ: fuisse infaustis ominibus è natali solo extractam, vt miserum spiritum in alieno propè orbe deponeret. Sed animum tuum propius hoc vrgebat: aliquid habituros coloris, si cōsilium tuum tristi euentu à Domino maledictum esse iactarent. Omitto punctiones innumeras, quas te intus sentire par fuit. Nam quum graue sit malum, viduitas: tali vitæ socia priuari, plusquam lugubre tibi fuit. Filiolæ quoque postremò ad luctus cumulum funus accessit. Interea quoscunq; potuit impetus, aliunde effudit Satan, vt saucium iam pectus obruendo conficeret. Denique, plus tibi molestiarū intra semestre tempus deuorandū fuit, quàm nōnulli, quorū celebrata fuit animi magnitudo, tota vita pertulerint. Illa fuit scandalorum moles, tibi Satanæ astu in ipsis stadij carceribus opposita, quæ te ad gradum reflectendum cogeret: atquî, inuicta Spiritus Dei virtute fretus, documēto aliis omnibus fuisti, nullum esse tam arduum difficiléque obstaculum, quod non eodem eluctari præsidio liceat. Et simul expertus es, quibus suos, ad resistendum armis instruere soleat Dominus, quoties ad certamē ipsos vocat. Memini, quū tibi primus indicarē patrem esse mortuū: & exemplū adducerē Abrahæ, quem patris carnificem vocare poterant ætatis suæ homines, quòd Thare domo abeuntem sequutus, in medio itinere defecerat: testatim excipere: Quum testem facti tui, & approbatorē haberes Deum, impiorum calumnias nihil morari: hoc dolore solùm, quòd non pater additus tibi profectionis çomes, Abrahæ te similem fecisset. Te quidem non adeò lautū esse ac superbū, vt vel Abrahæ socius esse recusares, vel eam ignominiam fugeres, quā Deus summa laude prosequitur. Cæterùm, vxor ipsa prius obitus sui luctum, quàm nos relinqueret, mirificè leuauit ac mitigauit. Nulla enim medicina desiderari aptior potuit, quàm heroicæ illæ voces, quas inter vltimos spiritus edebat: quū apprehēsa manu mea gratias Deo ageret, cuius manu in eum locū esset adducta, vbi tranquillo animo liceret mori: quum superioris vitæ sortem animo deplorans, bis se felicem esse clamaret, quia nuper ex maledicto Babylonis carcere extracta, iam ex misero etiam corporis ergastulo exitura esset: quum ex viuo conscientiæ sensu de peccatis suis, de æternæ mortis reatu, de tremendo Dei iudicio non muliebriter disserens, magnificè Christi gratiam extolleret, eámque pari humilitate & fiducia velut sacram anchorā amplecteretur. Hæc verba non modò clarè & disertè, sed insolita energia inter vltimos anhelitus fundentem sic me audisse recordor, vt spectaculo adhuc interesse videar. Itaque, quum te ex aduerso intuerer, in domanda animi mœstitia prçclarè luctantem, minus iam mirabar, tot talibúsque remediis adiutum, virum esse fortem in dolore. Aliis recitandis supersedeo. Hoc tantùm dico: quum perplexum ex immensa congerie scandalorum labyrinthum tibi fabricatus esset Satan, sic te omnia superasse, vt non modò idoneus sis aliis monitor & hortator, sed etiam vt qui paulò sunt molliores, tuo exemplo animati, nouam strenuitatem meritò sumere debeant. Scilicet arx valde munita est, æquabilis animi moderatio: cuius singulare specimen cum aliis in rebus, tum in hac præbuisti, quòd quum in patria reliqueris quæ alios ad ambitionem rapiunt, alios suis illecebris affixos tenent: nullo prorsus eorum desiderio tangeris: vt te non minus æquo sedatóque animo illis carere appareat, quàm

facilè ſemel renuntiaſti. Huius tuæ pietatis, ſicuti ego fructum & oblectationem non vulgarem capio, ita non mirum, ſi cupiam ad alios partem aliquam peruenire. Nam qui te nuper, quum in vrbe ex qua natus ſum, Regius eſſes præfectus, & ciuium noſtrorum magiſter, tãquam procul à Chriſto diſſitum gemebam: nunc ex quo totus Chriſto addictus es, verè meum eſſe duco, & quaſi communi Eccleſiæ gremio amplector. Velim tamen vt libellus hic etiam apud eos quibus ignotus es, qualecunque ſit amoris in te mei documentum. Pignus enim ipſe nullum flagitas. Multa quidem ſunt inter nos iuſtæ neceſſitudinis vincula, ſed nulla ſanguinis eſt propinquitas, nulla alia coniunctio, quæ amorem noſtrũ ſuperet. Adeóque frater vnicus te ſibi æquari non ægrè patitur: quòd mutuæ compenſationis vice ſe abs te peræquè amari ſentit. Porrò, quòd multorum votis ſerius prodit liber, vtinam veteri prouerbio, quod initio libri citaui, legitimè excuſare poſſem: Sat citò, ſi ſat bene. Sed vereor, ne multos, qui ſibi partim ex argumenti amplitudine, partim ex longiore mora, magnum ſibi neſcio quid polliciti ſunt, ſpei ſuæ fruſtratio magis offendat: quum res copia, ſplendore, vehementia orationis, totis denique eloquentiæ fulminibus apprimè dignas, conciſè, humiliter, & ieiunè perſtringi videbunt. Quibus ego quid reſpondeam, non habeo, niſi me rationem ſequutum eſſe, quam fore optimam arbitrabar. In quo, vt mihi ſubſcribant, non poſtulo: modò veniam à ſe diſſentienti dare non recuſent. Vale eximie vir, & frater mihi in Domino coniunctiſſime. Geneuæ, vj. Idus Iulij, meo natali die, Anno M. D. L.

DE SCANDALIS, QVIBVS HODIE PLERIQVE ABSTERRENTVR, nonnulli etiam alienantur à pura Euangelij doctrina.

NON abs re Dominus, poſtquam multis argumentis eũ ſe eſſe comprobaſſet, qui venturus erat in piorũ ſalutem, hanc tandem clauſulam adiunxit, Beatus qui non fuerit offenſus in me. (Luc.7. 23) Scilicet non tantùm in Euangelij ſui profeſſione multa nouerat contineri, à quibus humanum ingenium penitus abhorreat: ſed etiam exoritura mox, Satanæ artificio, prouidebat omne genus obſtacula, quæ illam mundo vel exoſam redderent, vel ſuſpectam. Et ſanè impleri neceſſe eſt, quod de ipſo pronuntiauit Spiritus ſanctus, lapidem fore offenſionis, & petram ſcandali: non quia iuſtam ipſe offenſionis cauſam in ſe habeat, ſicuti mox videbimus. Sed quid refert? Hæc quidem illi quaſi fatalis eſt conditio: vt quoties ſe offert hominibus, in eũ bona pars impingat. Hoc ſi quando aliàs vſu venit, hodie innumeris propè exemplis verũ eſſe experimur. Quò magis ſuperiorem eius admonitionem ſubinde nos memoria repetere conuenit, quò penitus animis noſtris infixa hæreat: ne impedimentis, quæ Satan obiiciet, ab illo auerſi, iſta etiam, quam ſuis promittit, beatitudine priuemur. At quàm pauci ſunt quibus hoc veniat in mentem? Contrà verò, quàm multi reperiuntur, qui ſcandalorum prætextu, aut Euangelium non ſecus aut ſcopulum aliquem refugiunt: aut illud amplexi, facto etiam aliquo progreſſu, curſum deinde reflectunt? Itaque, cùm nullum eſſet, meo iudicio, argumentum in quo tractando vtilius locarem operam, non inuitus hoc tractandum ſuſcepi: præſertim cum fidem in hac re meã, bonis quibuſdã viris obſtrinxerim: qui flagitare quaſi debitũ quod promiſi, nõ deſinunt. Citius fortaſſis fieri debuit: ſed cum hactenus occupatum me tenuerint partim aliæ ſcriptiones non minus neceſſariæ, partim magna & varia negotia, ſat hoc citò erit, ſi ſat bene.

Porrò antequã in rem ipſam ingredimur, videndũ eſt, quî conueniat titulus hic Chriſto, quem conſtat æternæ vitæ eſſe oſtium, vt ſit lapis offenſionis, & petra ſcandali: qui fiat ſimiliter, vt Euangelij doctrina, quę vnica eſt via ſalutis, perpetuò cum tam multis ſcandalis ſit coniuncta. Clarius hoc fiet, ſi à Scandali definitione exordium ſumamus. Cùm ratio viuendi nobis à Deo præſcripta, ei, quam ſequi nos oportet, viæ aut ſtadio comparetur: hinc nata eſt altera metaphora, vt Scandala vocentur impedimenta, quæcunque vel à recto curſu nos abducunt, vel obiectu ſuo nos retardãt, vel caſus occaſionem præbent. Horum certè nihil in Chriſtum, neque in ipſius Euangelium competit. Officium Chriſti eſt, rectà nos ad Patrem manuducere: quinetiam lux eſt mundi, qua illuc dirigimur: via, qua peruenimus: oſtium, quo intramus. Natura Euangelij eſt, ſublatis omnibus impedimentis, facilem nobis aditum patefacere in regnum Dei. Nihil igitur, vel à Chriſto, vel ab Euangelio magis alienũ, quàm nomen Scandali. Omnino verum eſt, ſi in ſe æſtimetur Chriſtus, nihil eius naturæ magis repugnare, quàm ſcandalum. Ita & de Euangelio ſentiendum eſt. Accidit autem hoc hominum prauitate, vt ſimul atq; eminus apparet Chriſtus, vndique ſcandalis impetrãtur: vel in ea potius ipſi incurrant. Lapis ergo ſcandali eſt, non quia det ipſe cauſam impingẽdi: ſed quia in occaſionem trahatur. Sicuti Euangelium, cum doctrina ſit pacis & cõcordiæ, ingẽtium tamen motuum eſt occaſio: quòd inde tumultuandi anſam impij arripiunt. Quod autem aliunde eſt, id tanquam proprium Chriſto aſſignare, vt culpam ipſe crimẽnque ſuſtineat, perquàm iniquum foret. Atque id eſt quòd dicit Petrus: Ædificemini in domũ ſpiri-

ſpiritualem, qui lapis eſt viuus: ab hominibus quidem reprobatus, à Deo autem electus, vobis etiam pretioſus qui creditis. Cæterùm, iis qui non credunt, lapis quem reprobauerunt ædificantes, lapis ad quem offendant: petra ad quam impingant. En vt Chriſtus ſe omnibus offerat in fundamentum, vt in templum Dei extruantur. Ibi certè nulla offenſio. Cur igitur offendunt? quia in quo placidè acquieſcere debebant, in eum cæco impetu contumaciter irruunt.

Quæ tamen eſt hominum vel malitia, vel corruptela, videmus, vt quod accidentale eſt Chriſto, non minus ſit ordinarium, quàm ſi eius officio maximè conueniret. Nunc ad eos venio qui Chriſti Euangelium aliàs amplecti non abnuentes, volunt tamen habere abſque ſcandalis. Cùm Chriſtianis mihi negotium eſt. Volúntne Chriſtum ab omni ſcãdalo remotum? Nouum ſibi fabricent: neque enim alius eſſe poteſt Filius Dei, quàm qualis in Scripturis prædicatur: aut certè mutent hominum ingenia, totúmque mundum reforment. Audimus quid Scriptura pronuntiet. Non cadit hoc in Chriſti perſonã ſolùm, ſed in totam doctrinam. Nec temporale eſt, ſed duraturum toto doctrinæ curſu. Quàm ſunt igitur præpoſteri, qui hodie renaſcentem Euangelij doctrinam hoc tantùm nominè repudiant, quia in ea deprehendũt quod à Prophetis & Apoſtolis prædictum fuit! Interea nihilominus Chriſtiani cenſeri volunt. Quid ſi in prima Euangelij exordia incidiſſent, quo tempore nullũ non ſcandalorum genus, ſubinde ex Euangelio ſcaturiebat? Quàm celeriter à Chriſto ſe procul remouiſſent! Quantum exhorruiſſent, ne qua contagione fuiſſent ex leui tactu afflati! Si id ſe tunc facturos fuiſſe negant, cur ergo tam ſunt hodie delicati? Cur non eaſdem nunc quoque agnoſcũt in Chriſto notas? At res eſt odioſa ſcandalum: & modeſtis ingeniis horrenda. Quis negat? Neque etiam dico appetenda vltrò eſſe ſcandala: fugiamus ea quoad licet: verùm, Chriſtiani hominis pectus ita munitum eſſe oportet, vt quicquid ſcandalorum erumpat, nunquam loco moueatur: ne vel minimum vnguem deflectat à Chriſto. Ad hanc conſtantiam qui non eſt comparatus, vt per omnia ſcandala inuictus perrumpat, nondum quid valeat Chriſtianiſmus, intelligit. At reſiſtere ſcandalis difficile eſt: præſertim huic adeò teneræ noſtræ imbecillitati. Fateor certè: ſed poſtulare, vt ab eo incommodo ſimus immunes, cui ſacroſanctum Chriſti & Euangelij eius nomen eſſe obnoxium cernimus: id verò cum ratione pugnat. Proinde, qui hodie ſcandala in cauſa eſſe obtendunt, cur puræ Euangelij doctrinæ, quam profitemur, nomen dare metuãt, imò horreãt ad eã accedere, hos omnes monitos eſſe velim ne ſibi pro Chriſto idolum comminiſcantur. Fixum enim illud manere oportet: Si ſcandala omnia fugere velimus, Chriſtum ſemel abnegandum eſſe: qui, niſi eſſet petra ſcandali, neq; verus Chriſtus eſſet.

Quanquam hominum genera quatuor eſſe ſcio: quos ſcandala à Chriſto auertant, vel certè qui hoc colore Euangelio ſunt inimici. Multos retinet ſcandalorum horror, ex naturali quadam modeſtia conceptus, vt ne guſtum quidem Euangelij capere audeant. Alij magis ignaui & indociles, ſocordia tamen magis quàm malitia ſe impediunt. Sed ſunt permulti faſtu & peruerſa eius, à qua procul abſunt, ſapientiæ opinione inebriati, quibus ſua arrogantia ſcandalum eſt. Sunt etiam qui malitioſè dataque opera, ſcandala omnia colligunt, multa etiã confingunt: neque id tam ſcandalorum, quàm Euangelij odio, vt ipſum quoquomodo infament. Imò quum ſint ſcandalorum authores, impudenter contorquent in Euãgelium quicquid eſt inuidiæ. Talibus calumniis refertos videre eſt Sadoleti, Eccij, Pighij, Cochlæi, & ſimilium libros. Primos & ſecundos mitius tractare conuenit: tertij & poſtremi acrius repellendi. Nam cuius eſt, non dico humanitatis, (quam enim humanitatem à truculentis iſtis beſtiis requiras?) ſed verecundiæ probra obiicere Filio Dei, quo ipſi culpam totam ſuſtinent? Sed hæc poſtea videbimus. Tantùm initio admonere volui, quibuſcum hominibus agere inſtituerim, vt inde iudicent lectores, quid expectare debeant in hoc libello. Inuenient hic infirmi ac rudes, quo ſe muniant ad ſuperanda ſcandala. Inuenient improbi, quod ad ſacrilegas eorum calumnias reflectendas ſufficiat. Magnum eſt quod polliceor: ſed æquis iudiciis ſatisfacturum me confido. Nam vt omnium morbis medear, minimè ſperandum eſt. Et iam magnæ ſtultitiæ damnaui, ſi quis efficere conetur, ne ſcandalo ſit Chriſtus impiis. Scripturam impleri oportet, quæ id prædixit fore. Neque verò alium ſuſceptæ à me lucubrationis euentum expecto, quàm vt magis ac magis inflammetur eorum rabies. Sed infirmos reſpicio: quorum fidem vt illi quatefaciunt, ita nos, quaſi ſuppoſita manu ſuſtinere conuenit. Quòd ad deſperatos pertinet, mihi abundè fuerit, ſi illorum petulantiam cohibuero: aut certè effecero, ne contagio veneni vlterius ſerpat.

Quoniam autem, quacunque de re agatur, diſtinctiones plurimum ſolent afferre lucis, inter pręcipuas ſcandalorum ſpecies hîc breuiter diſtinguam, quę Euangelij curſum tum ab initio turbarunt, tum etiam hodie morantur. Ergo ex ſcandalis, ſi placet, alia vocemus intrinſeca, quæ ex ipſo Euangelio, ſaltem hominum opinione naſcuntur. Alia tametſi aliunde proueniant, perpetuò tamen ferè ſunt annexa. Alia autem aduentitia, quæ ex alienis remotíſque fontibus manant. Primi generis ſunt, quæ principium quaſi incluſum

1.Cor.1. 18,& 2. 14 habent in ipsa Euangelij doctrina. Paulus Euangelium, mundi sapientibus dicit esse stultitiam: quod verum est, non ideo solùm, quòd illis derisui est plebeia & ostentatione carens eius simplicitas: sed quòd multa etiam illic continentur, quæ humano iudicio valde sunt non absurda modò, sed etiam ridicula. Nam quòd Filius Dei, qui vita æterna est, carnem nostram induisse, ac mortalis homo fuisse prædicatur: quòd morte eius nobis vita esse parta damnatione iustitia, maledictione salus, id tãtopere abhorret à communi hominum sensu, vt quò quisque est acutior, eò citius repudiet. Iam verò quòd Euangelium nos omni sapiẽtiæ, virtutis, iustitiæ laude spoliat, ac nihil facit reliquum præter extremam ignominiam, fieri nequit quin grauiter offendat. Nam, quæ est carnis nostræ superbia, nemo libenter eripi sibi patitur, quorum falsa imaginatione turgemus omnes. Hinc acerrimus cõflictus. Illa quoque de abnegatione nostri, de crucifigendo veteri homine, de mundi contemptu, de amplectenda cruce præcepta, quantum asperitate sua offendunt? Sed ipsa experientia longè etiamnum durior, cùm persecutionibus & aliis ærumnis probatur fides. Huc accedunt etiam alia, quæ cum humanæ rationi paradoxa videntur, plenáque absurditas, vt priora illa de quibus diximus, tum verò spinosis quæstionibus occasionem præbẽt, quæ totidem mox scandala pariunt, hoc est, infinita. Talis est prædestinationis doctrina, & similes. Ex secundo genere sunt ista: quòd exorto Euangelio, protinus turbæ sequũtur & seditiones: detegitur multorum, quæ prius latuerat, impietas: ebulliunt plurimæ sectæ & inaudita errorum portenta: maiore licentia multi ex professoribus flagitioso vitæ exemplo, doctrinam ipsam deformant, qui ad tempus visi fuerant toti feruere, non modò flaccescunt, sed horrenda defectione alienantur à Christo. Quinetiam probos atque alioqui synceros doctores Sată miris artibus inter se committit, vt notam aliquam ex eorum infirmitate doctrinæ inurat. Præterea, cùm ex nouitate ipsa alij plus audendi licentiam arripiant: vsitatum etiam est in rebus nouis, necdum bene constitutis, acrius obseruare quicquid peccatur. In hac classe sint hæc & similia. Tertium genus partim ex fictis calumniis constat, partim manat ex hominum ingratitudine: dum procul accersunt varias criminationes, quas malignè falsóque in Euangelium conferant, vt inde exosum reddant. Iam plerósque eorum qui fideles habentur, dum alienæ ac prorsus aduersæ professionis hominibus permixti, rationem fouẽdæ amicitiæ quærunt: ambitio, quasi tempestas quędam, abripit, vt Euangelium abiicere malint, quàm à communi vita dissidere. Quando igitur cum tot actam diuersis monstris est mihi confligendum, hanc distinctionem proponi operæpretiũ fuit, vel hac vna de causa, vt si singula recensere non patiatur infinitas, ad genera se referant lectores.

Ergo, vt de prima classe disserere exordiar, malè habet fastuosos homines, & pompis deditos, quòd plebeio & abiecto dicendi genere, Spiritus vtitur in Scripturis: qui etiam elegãtiæ assueti sunt ac nitori, incultă istam, & nullis coloribus vestitam orationem vel respuunt, vel fastidiunt. Hic mihi defensionis partem ab aliis tractatam suscipere nõ libet: talem ex inscitia contemptum nasci, quia non minus in sua lingua expoliti sunt Moses & pleriq; ex Prophetis, quàm qui apud Græcos & Latinos summa cũ admiratione plausúque philosophi aut oratores leguntur. Etsi enim Hebrææ linguæ peritis satis id notum est: quia tamen nihilo Amos minus est Propheta, quàm Isaias: eũdem Ieremias gradum obtinet quem Dauid, quorum tamen oratio minimè parem splẽdorem habet: quin potius Ieremiæ stylus oppidanum hominem, Amos verò pecuarium redolet: libenter fateor sacros libros, quibus tota cœlestis philosophia continetur, nõ Rhetorum modò picturis, sed mediocri etiam ornatu, qualem etiam literati homines desiderăt, esse vacuos: sed nimis sunt morosi, quibus ob hanc causam minus sapiunt. Qui verò hoc prætextu, eorum authoritatem extenuant, nimis iniqui sunt ac maligni. Nõ modò concedit Paulus, 1.Cor. 2.1 eloquẽtiam sibi deesse: sed vltro prædicat ac gloriatur. An verò ideo contemptior eius doctrina esse debet? Quin potius, vbi nullus est orationis splẽdor, qui oculos perstringat, melius relucere contendit vim cœlestis sapientiæ. Nec verò quicquam tradit, vsque ad caput quartum prioris ad Corinthios Epistolæ, quàm, tunc demum ritè fundatam esse fidem in Spiritus sancti sapientia & virtute, vbi dictionis elegantia & ingenioso artificio animi non ducuntur. Idque certo fidei experimento, quisque nostrum compertum habet. Certè, si Demosthenis vel Ciceronis coloribus picta esset Ioannis vel Pauli doctrina, plus fortè ad lectores alliciendos haberet gratiæ, grauitatis autem ad conscientias permouendas, & dignitatis ad conciliandam sibi authoritatem, ne centesima quidem pars restaret. Viua enim Dei maiestas illic se exerit: vt sentire cogantur quicunque legunt, nisi quorum mentes obstupefecit Satan, Deum esse qui sibi loquitur. Quare nimis sunt insipidi, qui nullum ideo ex Scriptura gustũm capiunt, quòd illic sermonis lenocinia non reperiunt. Sed quid? si corda penitus ferire, quàm amœno tinnitu oblectare aures mauult Deus? Nam quod dicit Paulus, In vasis testaceis depositum esse Euangelij 2.Cor. 4.7 thesaurum quò virtus Dei in hominum infirmitate clarius appareat, præsenti quoque instituto optimè conuenit. Hoc nostro iure assumere nobis licet: Nullas esse tam subtiles Philo-

Philoſophorum diſputationes, quæ validius perſuadeant: nulla eſſe Oratorum fulmina quæ vehementius afficiant, quàm ſimplex & rudis Scripturæ ſtylus. Quis enim non videt admirabili Dei prouidentia factum, vt in humili ſermonis genere nuda Spiritus efficacia melius extaret? Volunt illi facundiæ ſuauitate aures ſibi deliniri: at Deus, qui linguam hominibus formauit, nobiſcum vult balbutire. Interim balbutiendo, fulminat: nec minus exceſſa grauitate effertur ad ſubigendas hominum mentes, quàm ſi Rhetorũ omnium diſertiſſimus, quicquid haberet exquiſitum, ex intimo artificio promeret. Hoc modo, ſpiritualia ſpiritualibus coaptari Paulus docet: & nos dilucidè cernimus, quantum per ſe valeat ſimplex Dei veritas. Nimis ergo faſtuoſi ſunt homines, ſi vel eos à Scripturæ lectione reuocat eiuſmodi faſtidiũ, vel diuinæ authoritatis pondus eleuat. Verùm, illos ſibi habere ſuas delicias ſinamus. Nos verò, ſi cordis aures loquenti Deo præbuerimus, adeò rudis & incultus ſermo non offendet, vt potius ad conſiderandam, quæ illic eminet, Spiritus maieſtatem, euehat. Ita enim eruendi ſunt ſapientiæ theſauri, quos in Chriſto abſconditos eſſe Paulus monet. Atque, hac de re nonnihil reperire poterit, ſi quis volet, primo Inſtitutionis capite: vbi de Scripturæ authoritate diſſero. Nunc vt eiuſdem claſſis ſcãdalis mederi pergamus, texendáne erit integra dogmatum probatio, quæ humanæ rationi parum arrident? Sed enim tum argumentum immenſum foret, tunc ea ex noſtris & aliorum lucubrationibus poteſt ſumi. Et Scripturæ teſtimonia huc afferre, inutilis eſſet labor. Nam vt Chriſti diuinitatẽ clarè demonſtrem, ex Scriptura eiuſmodi hominibus, quid proficiam? Audacter ſcilicet, quicquid adduxero, repudiabunt. Imò hæc illis cauſa eſt, cur totam Scripturam reiiciant: quia ſpeciem habeat abſurditatis, eorum opinione, quoties occurrit quod nõ placet. Itaque, tùnc ſibi demum videntur ingenioſi, quum ſimplicitatem noſtram rident: quòd certa fide amplectamur quæ demonſtratione non tantùm carent, ſed humano iudicio ſunt incredibilia. Quis idiota, inquiunt, perſuaderi ſibi ſinat, cuius nullam rationẽ videt? Si rationibus contendam, quales humani ingenij acumen capit, nimis ineptus ero. Quod enim Chriſtum credimus Deum in carne manifeſtatum, id myſterium eſſe Paulus fatetur, procul remotum ab omni hominum perſpicientia. Quid igitur? ſi quã abſurditatem obtendant, diluere quidem prõptum erit: atque ita, vt obmuteſcere cogantur: niſi impudenter latrare velint. Facere tamen nõ potero, quin nos idiotis quibuſlibet iudicent ſtupidiores, quia in tantarum rerum perſuaſione, ex nudis Scripturis pendeamus. Quare, ad eos me conuertam, qui eiuſmodi ſcandalis tentantur quidem: ſunt tamen adhuc ſanabiles. Talibus non aliud dabo remedium, quàm quod Paulus præſcribit: nempe, vt mundo ſtulteſcere diſcant, quò cœleſtis ſapientiæ ſint capaces. Stultitiam nõ vocamus ſtuporem: nec iubemus, vt qui liberalibus diſciplinis ſunt eruditi, earum cognitionem abiiciant: qui ingenij præditi ſunt dexteritate, obruteſcãt: quaſi Chriſtianus eſſe nequeat, niſi qui pecudi magis ſimilis ſit, quàm homini. Pueros, nõ ſenſu, ſed malitia, requirit Chriſtiana profeſſio: ſed ne quis aut proprij ingenij, aut doctrinæ fiduciam in ſcholam Chriſti afferat: ne faſtu quis turgidus, aut occupatus faſtidio, mox repellat quod proponitur, antequam verè guſtauerit: ſi dociles modò nos præbuerimus, nullum ſentiemus hic obicem. Sed qui ſibi ſapiunt, ſolis, inquam, iis ſcandalum eſt ſua arrogantia. Quid enim? An quia ſe vſque adeò Filius Dei exinaniuit, vt frater tuus fieret, ſuámque æternam diuinitatem copularet, mortali carni tuæ, id tibi obſtaculo erit, quominus ad eum accedas? An quia ex immẽſa ſua altitudine ad te Deus deſcendit, ideóne eris ab ipſo remotior? Quid, ſi te ſurſum ad inacceſſa cœli adita vocaret? Quo modo ad eum tam procul contenderes, qui propinquitate offenderis? Sed dicis tibi inſtar portenti eſſe, quum audis Deum mortalem. Quid autem hoc eſt aliud, quàm Deum immortalem, in mortali carne noſtra habitaſſe? Nã & res ipſa clamat, non fruſtra hoc à Ioanne prædicari, Cõſpectam in eo fuiſſe gloriam, & dignam Filio Dei, & quæ non obſcurum diuinitatis eius ſpecimen præberet. Niſi tibi libêret fingere portenta, nullum hîc certè inuenires. Fides noſtra habet, Quòd ſuſceperit Deus corpus morti obnoxium. Hic myſterium audis quod adores: non fabulam, quam derideas: non monſtrum quod horreas. Tuæ potius ingratitudini imputa, quòd tam inæſtimabilis gratiæ admiratio, aduerſas omnes cogitationes nõ abſorbeat. Scio fruſtrà multis hæc dici. Neque etiã me latet, quibus nos cachinnis excipiant, quòd in Chriſti morte vitam, gratiam in maledictione, in damnatione iuſtitiam quæramus. Scilicet, inquiunt, ita ex ardenti fornace gelida aqua fluit: ex tenebris lux oritur. Concludunt ergo, nihil eſſe nobis ſtultius, qui à mortuo vitam nobis datum iri ſperemus: qui à damnato petamus abſolutionem, ex maledictione hauriamus Dei gratiam: & ad patibulum confugiamus, tanquam vnicam ęternę ſalutis anchoram. Et quidem noſtram ſimplicitatem ridẽdo, valde ſibi acuti videntur. Ego autem illis deeſſe dico, quod eſt in vera ſapientia præcipuum: nempe ſenſum conſcientiæ. Qualis enim prudentia, qualis ratio, quale iudicium, vbi conſcientia obſtupuit? Atqui, vnde hoc totum, quòd à Chriſtianæ religionis principiis ſic abhorrent, niſi quòd à Satana prorſus ſunt inebriati, vt nullo iudicij Dei timore, nulla peccati cogitatione

1. Cor. 2. 13. *Coloſſ. 2. 3.* *1. Cor. 3. 18.* *1. Cor. 14. 20.* *Ioan. 1. 14*

tangantur? Dixi iam prius, non alia via posse ad Dei sapiẽtiam perueniri, nisi stulti fiamus mundo. Sed huius humilitatis, sicuti religionis totius, fundamentum est cõscientia & timor Domini: quo sublato, frustra ædificium moliaris. Itaque, quisquis omnia, de quibus memini, scandala nullo negotio superare volet, is tãtùm in seipsum descẽdat: simul enim atq; suã miseriã agnouerit, via tã illi ad Christũ, quàm Christo ad illum erit strata & com-
Isa. 40.3 planata. Clamat vox Prophetica, Parate vias
Marc. 1. Domini. Et quæ parandi ratio, nisi vt agnita,
3 qua premuntur necessitate homines, Christum desiderare incipiant, quem prius fastidiebant, sibi placentes? Eodem etiam modo viam ad Christum nobis paramus: imò pium illud desiderium nobis equorum instar & nauium erit, quibus omnia obstacula præteruehamur. Sicuti enim ad capessendas altiores disciplinas, exculto riteque præparato ingenio: ita ad cœlestem philosophiam subacto animo opus est. Nam quis gustus, vbi fastidium? Quis accessus, vbi ferrea vndique duritia clausum pectus & obseratum? Frustra igitur de Christo verba facias, nisi apud eos qui verè humiliati, sentiunt quantopere indigeant redemptore, cuius beneficio mortis æternæ exitium effugiant. Itaque, hinc auspicari discant, quicunque sponte nolunt decipi, & decepti perire: vt cum Deo sciant sibi esse negotium, cui semel reddenda est ratio: horrẽdum illud etiam Angelis tribunal, proponant sibi ante oculos: accusatorem diabolũ sibi imminere cogitent: audiant conscientiæ suæ testimonium: ad stimulos peccati ne obdurescant, tum minimè periculum erit, ne quid pudendũ inueniant in Christi morte: ne ignominia crucis terreantur: ne quod denique aliud obstaculum illos retardet. Huius rei pulcherrimam imaginem cernere licet in
Ioan. 4. muliere Samaritana. Quandiu de mystico a-
19 quæ viuæ haustu cum ea disputabat Christus, suauiter garrulitate & cauillis, dicax & audacula ludebat: verùm, postquã exprobrata illi scortatione, conscientiam eius pupugit, facetiarum statim oblita, Prophetam reuerenter agnoscit, quem prius dicteriis vexare non dubitabat. Ita quos offendit in Christo diuinitas cùm humanitate in vnam personam coniuncta: quibus absurdum videtur, à mortuo vitã petere: & crucem maledictam, fontem vocare omnis gratiæ & salutis: hoc sciamus ideo offendi, quia timore Dei vacui, nullum spiritualis doctrinæ gustum habent. Quare, ne sit nobis offendiculo ipsorum stupor, sed potius ab humana Christi natura, ad diuinam gloriam feramur, quæ omnes curiosas quæstiones in admirationem conuertat: à morte crucis ad gloriosam resurrectionem dirigamur, quæ totum crucis opprobrium deleat: à carnis infirmitate ad potẽtiam Spiritus transeamus, quæ stultas omnes cogitationes absorbeat. Tali sensu imbutum fuisse Paulum certum est, quum ita diceret: Non me pudet Euangelij Christi. Dei enim potentia *Rom.* 1.
est in salutem credentibus. Nam his verbis 16
eos demum Euangelij pudere significat, qui vim eius salutarem nõ apprehenderent. Porrò, non aliter apprehendi subiicit, quàm patefacta ira Dei in nostrum exitium. Quis iam miretur, cibum non sapere iis, quibus nullum est palatum? Quisquis enim ita obstupuit, vt nulla iræ Dei reuelatione tactus securè dormiat, nihil in agnoscendo Christo ab iis differt, quibus in iudicando sapore ablatus est palati sensus. Tales autem nequaquam solemus morari, vt à cibo propterea quispiã nostrûm abhorreat, quòd ab illis respuitur.

Sed hoc etiámnum scandalum, quod similiter ex doctrina emergit violentius est ac magis cõmune: quia quum naturâ placeamus nobis, nostráque omnia velimus haberi in summo pretio: illic nihil nobis sit reliquum præter extremã bonorum omnium inopiam. Nam illic stultitiæ damnatur vniuersa hominum sapientia: iustitia & virtus rediguntur in nihilum. Hoc verò carnis superbiæ adeò videtur intolerabile, vt præ indignitate frendant, quicunque nondum seipsos abnegare didicerunt. Volunt enim homines semper retinere aliquod proprium: atque vt aliqua parte coacti cedant Deo, sibi tamen omnia semel eripi nullo modo sustinent. Initiò sibi videntur sapientissimi, fiducia virtutis suæ inflati sunt, iustitiam suam admirantur. Postea à Deo moniti, partim etiam conuicti experiẽtia, sapientiam quidem suam vacillare, virtutẽ & iustitiam claudicare agnoscunt: sed vt se prorsus omni destitui sapientia & iustitia credant, nullo modo possunt adduci. Hoc autem quid aliud est, quam veluti facta pactione, cum Deo partiri? Euangelium autem lucẽ illam quam nos habere imaginamur, pronũtiat esse meras tenebras: iustitiæ verò nullam adeò guttam relinquit, vt fœtidas coram Deo sordes esse pronũtiet, quæcunque à nobis afferimus. Hîc excandescunt mundi sapientes: hypocritæ etiam insaniunt. Atque hæc præcipua causa fuit, cur circa regni Christi exordia, tota philosophorum natio, quasi facta conspiratione, vnà cum politicis omnibus, tam ardenter se Euangelio opposuerit. Nolebant enim suam sibi sapientiam perire, quam & ipsi instar idoli adorabant, & cuius causa maximo in honore se haberi nouerant. Atque vtinam minus talium hominum offensione commoti fuissent prisci doctores? Nam dum illis mulcendis pharmaca adhibere student, dilutam ac degenerem theologiã nobis tradiderunt. Nunquã sponte ita loquuti essent Origenes, Tertullianus, Cyprianus, Basilius, Chrysostomus, & eius ordinis reliqui. Sed dum tẽperamentũ quærunt placandis mundi sapientibus, vel declinandæ eorum offensioni, terram cœlo miscuerunt. Hominẽ prorsus exinanire odiosum erat, &

erat, & communi iudicio aduersum. Mitiga-
tionem excogitãt, quæ ad carnis sensum pro-
pius accedat: sed interea doctrinæ sinceritas
profanatur. Ergo nihil melius quàm vlcus i-
psum fortiter premi, quò fieri possit ex sanie
ipsa iudicium. Nihil autẽ clarius, quàm vesa-
na superbia incitatos semper fuisse homines,
vt Euangelio obstreperent. Eadem causa Iu-
Actor. dæos incitabat ad belluinam furorem, quo
13. & percitos fuisse ipsos, testes sunt Euangelistæ,
14. &c. præsertim Lucas & Paulus. Nam pro iustitiæ
Ro. 10. suæ defensione certabant: quæ nihil quàm
3 fumus erat: sed tamen Christo pretiosior il-
lis videbatur. Vtrique violento impetu rue-
bant ad oppugnandum Euangelium: sed hi
furiosius: vt palàm fieret, nihil hypocritis esse
virulentius. De hoc scandalo Christus ipse
Ioã.3.20 generaliter loquitur: quum dicit, Filios secu-
li Euangelij lucem odio habere, ne mala i-
psorum opera appareant. Nam remoto Euã-
gelio, tanquã luce extincta, lucet in tenebris
fallax & euanida carnis sapientia, regnúmque
obtinet: ficta verò sanctitas, alas suas fastuosè
circumquaque extendit. Simul atque vnicus
sol iustitiæ Christus cum Euangelij sui clari-
tate emergit, non tantùm euanescũt illa, quæ
prius suum culmen honoris occupabant: sed
instar stercoris reputantur. Hinc illæ scilicet
lacrymæ. Hæc illa est exitialis offensio, de qua
Ro.10.3 alibi Paulus loquitur, quòd propriam iusti-
tiam volentes stabilire, iustitiæ Dei subiecti
nõ fuerint. Quod hodie quoque experimur.
Paucos enim videas sapientiæ suæ persuasio-
ne inflatos, qui non sint obstinati veritatis
hostes. Hypocritæ verò vsque ad rabiem in-
festi. Et quæ alia causa Bunello fuit, cur ab E-
uangelio deficeret, nisi quòd homo ad osten-
tationem natus, & sibi plus nimio placens, in
ordinem se cogi ægrè sustinebat? Vnum ex-
empli causa nominaui. Vtinam non multos
haberet sui similes. Quid autem nobis agen-
dum? Sinamus illos impingere in lapidẽ of-
fensionis, vt idem illis, quod olim Iudæis, e-
ueniat. Volentes iustitiam statuere, inquit
Paulus, iustitiæ Dei non sunt subiecti. Ita fit,
vt in sua cæcitate pareant. Libenter, inquam,
nos inanes ac nudos Christo offeramus: quò
nos suis bonis impleat, sua gloria vestiat: at-
que hoc genus scandali abolitum erit.

Verùm, mare quodammodo exhaurien-
dum suscipiam, si velim scandala omnia ex-
cutere, & ordine recensere, quæ sibi miseri
homines in suam perniciem ex Scripturę do-
ctrina struunt. Neque enim temerè modò
impingunt, si qua occurrit difficultas: sed vl-
trò datáque opera per salebras omnes discur-
sant, quasi vna hæc illis sit voluptas, inge-
nium spinosis quæstionibus fatigare. Quic-
quid minimũ præ se fert absurditas speciem,
sedulò colligunt & acriter exagitãt, ne videã-
tur ad credendũ nimis faciles. Si qua etiã est
in nonnullis Scripturæ locis dissidij & repu-
gnantiæ species, eam cupidè arripiunt: ac
omnia eiusmodi testimonia coacéruando,
venditant suum acumen. Hoc porrò genus
hominum, morbo propè insanabili laborat.
Nam quum eos pudeat quicquam nescire,
nihil tamen discere sustinẽt. Verùm quia sim
plices plerunque & alioqui non indociles
percellunt sua iactantia, breuiter istam scan-
dalorũ partẽ attingere necesse fuit: non quòd
paucis verbis remoueri possint, quibus ne
longum quidem volumen sufficeret. Sed pri-
mo loco monendi sumus omnes, vt in legẽ-
dis Scripturis, quam Spiritus Dei viam mon-
strat, teneamus: quæ certè plana erit ac æqua-
bilis ad Christum aspirantibus. Deinde, ne
complicandis quæstionum nodis, ingeniosi
appetamus esse, aut videri: postremò, ne mox
respuamus, si quid nobis est incognitum vel
abstrusum. Est hoc vitiũ non parua dignũ re-
prehensione: quòd ignorantia in fastidium
statim apud multos erumpit. At verò parum
reuerentiæ Deo tribuit, qui oracula eius esse
negat, quæcunque non assequitur. Quid e-
nim hoc aliud est, quàm infinitam Dei sa-
piẽtiam sensus nostri modulo, hoc est totum
orbẽ digito vno metiri? Quòd si profectam
fatemur à Deo esse Scripturam: ne multa illic
contineri miremur, sensu nostro altiora. De-
nique, in pietate hìc sapiendi modus & ordo
est, fidei obsequio ad rectam intelligentiam
contendere.

De scandalo, quod ex acerbitate nascitur,
aut molestia crucis, & doctrinæ austeritate,
loquitur Dominus in parabola, vbi Euange- Matth.
lium sementi cõparat. Nam eos qui ingruente 13.3
persequutione deficiunt, semini similes facit,
quod absque radice germinauit. Eos verò, in
quibus suffocatur doctrina, curis seculi: semi-
ni inter spinas enato, quæ eius fructum ac
maturitatem impediant. Differunt aliquan-
tum hęc scandala: sed ego, vitandę prolixita-
tis causa sub vno genere comprehendo. Au- Luc.9.
dimus Christum discipulis suis omnibus 23
denuntiantem, vt suam quisque crucem Mat.10
tollat. Audimus hortantem ad subeun- 22
da quælibet odia discrimina, & opprobria
propter nomen suum. Audimus monentem, Ioan.16.
fieri aliter non posse, quin odio simus impiis, 33
quin afflictiones in mundo nos maneant. Matth.
Audimus pronuntiantem omnes beatos, 5.10.
qui persequutionem, veritatis causa susti-
nent. Carni & sanguini hoc maximum scan-
dalum est. Natura enim crucem reformida-
mus omnes. Itaque multi hac de causa resi-
liunt, qui libenter alioqui Filium Dei am-
plecterẽtur, si à cruce separare ipsum possent.
Sed vnde hoc scãdalum, nisi ex nostra tene-
ritudine? Christus secum mori nos iubet, vt
vitæ suæ simus participes. Per societatem
passionum suarum ducere nos vult ad suam
gloriam. Non iniqua conditio, siquid in no-
bis esset æquitatis. Sed multi cuperent Chri-
stum habere gloriosum sepulta crucis men-
tione: quod fieri nequit. Ac ne eo quidẽ con-

tenti, culpam quæ in ipsis residet, in doctrinã ipsam traducunt. Sic olim Capernaitæ durum Christi sermonẽ esse clamitabant: quum in ipsis, nõ in sermone esset duritia. Miramur, si cordatos habere discipulos velit Filius Dei, non molles, neque effœminatos? Miramur, si sua insignia gestari ab ipsis velit? si pugnare sub vexillo suo iubeat? Huic morbo affinis est alter ille, quem dixi. Nã carnis abnegatio, res tã molesta est vt multos à scholæ Christi accessu deterreat: alios vbi ingressi fuerint, procul extrudat. De peccato originali & communibus naturæ vitiis disputari, vtcunque ferent: Dei gratiam ac Christi beneficia suis laudibus ornari libenter concedẽt: sed vbi ad curandos singulorum morbos ventũ est, quia acris est medicina, eã contumaciter recusant. Ita multos cernere licet, quibus Euangeliũ quod primo gustu placuerat, simul ac pupugit ipsorũ consciẽtias, plusquam amarum videri cœpit. Scilicet, quum sermo Dei, gladius sit vtrinque secans: quũ eius partes sint non arguere modò, & reprehendere manifesta vitia, sed vsque ad cor intimum penetrare, transfigere omnes medullas, discernere inter affectus & cogitationes: denique, totum hominem immolare Deo, isti vulnera sua attingi nolunt. Alij furandi, alij rapiendi, alij scortandi, alij comessandi licentiam sibi relinqui postulant. Omnes impunè vanitatis suæ cursum persequi cupiunt. Quid igitur mirum, si à Christo se auertant? Atqui, dicet quispiam, scandalum monstrare, hoc est nõ tollere. Respondeo morbum fuisse indicandum, vt remedium tandem quæratur. Corrigenda potius erat animorum mollities, quàm quærẽdi prætextus, qui nihil nobis suffragentur, vitium foueant. At, res est ardua. Quis negat? Luctandum tamen est: neque id nostra virtute, sed Christi: qui sicuti nos ad certamen mittit, ita etiam instruit armis necessariis ad vincendum. O si perciperemus quid illud valeat: Beatos esse qui persequutionem patiuntur ob iustitiam, quàm facile nobis esset eluctari, nõ hoc offendiculum modò, sed quæcunque à mundo & carne nobis ingeruntur! Tibi adeò molesta est persecutio, vt à Christo resilias. Cur? Nescis quid valeat Christus. Abripit te cura vitæ præsentis: nẽpe, quia futuræ nullum gustũ habes. Vrit te auaritia: nempe, quia nondum tenes quæ sint veræ diuitiæ. Te ambitio inebriat, quia scilicet, nõdũ didicisti in domino gloriari. Te gula, libido venerea, pompæ aut aliæ vanæ oblectationes alliciunt, vt Dei tui obliuiscaris: hoc inde fit, quòd suauitatem illam, quam Propheta timentibus Deum, reconditam esse testatur, adhuc ignoras. Denique, non mirum est, paucos inueniri verè Christianos: quia pauci sunt qui didicerint tanti esse Christum, vt reliqua omnia habeãt pro stercoribus. Exhortationibus alibi locus erit. Hîc de scandalis ita tractandũ est, vt appareat cui sint iure imputãda. Sed quid de priuatis cuiusq; miseriis disputo, quum vniuersalis Ecclesiæ cõditio lõgè maiorẽ offensionis materiam in se cõtineat? Primùm, nũquam ea specie nitet, in qua hominũ sensus, Dei regnũ agnoscant. Deinde, si quãdo contingat in mediocrẽ aliquem statũ assurgere, mox aut tyrannorum violentia opprimitur, aut sponte concidit, vt non nisi ad exiguũ tẽpus duret. Hinc factũ est, vt seculis omnibus superbi homines veram religionem aut despicerẽt, aut etiã cõtumeliose traducerẽt. Videmus quam insolenter Cicero, quia Iudæis res erant minus secundæ, diuinæ Legi insultet. Ex hoc vno æstimare omnes licet. Ac ne longius abeam, quid causæ est, cur hodie multi à syncera Euãgelij professione abhorreant, nisi quòd & paucos numero nos esse vident, & minimæ authoritatis, nullius verò potentiæ: in aduersa autem parte, contraria omnia mirantur? Et sanè, vt hodie res habent, nihil mirũ si tã deformis Ecclesiæ status illos absterreat: splẽdor autẽ, qui in aduersariis relucet, ipsis perstringat oculos. Verùm, nulli ad hũc lapidẽ impingũt, nec alios hoc offendiculum retardat, nisi qui spirituale Christi regnum non agnoscunt. Nam quibus neque stabulum, in quo natus est, nec crux, in qua pependit Christus, obstat quo minus Regem ipsum adorent: illi humilem Ecclesiæ eius fortunam minimè despicient. Fatentur quidem omnes verbo, & fateri necesse est, rationi in primis esse consentaneum, vt in Ecclesiæ forma, quasi in speculo, viua Christi effigies appareat. Et quũ Paulus de capitis & membrorum similitudine disserit in crucis tolerantia, assentiuntur omnes. Quum dicit, nos commori oportere, vt vitæ eiusdem simus participes, nemo reclamat. Quum tota Scriptura, vitam præsentem comparat duræ militiæ, eámque variis certaminibus refertam esse docet, hoc totum verum rectúmque esse annuunt. Itaque, Militantis Ecclesiæ nomen, sic vulgò tritum est, vt etiam, in puerorum ore resonet. Vbi ad rem ventum est, quasi omnium obliti, non secus imaginem Christi refugiunt, atque inauditum aliquod portentum. Atqui, si detur illis quod appetunt, vt prosperè habeat modis omnibus Ecclesia, vt opibus & potentia floreat, vt pace continua fruatur, vt denique, nihil illi ad beatum & maximè optabilem statum desit: an non illa erit terreni imperij facies? Proinde, alibi quærendum erit spirituale Christi regnum. Imò, prorsus à capite suo diuisa erit. Nos verò meminerimus, sic contemptibilem esse externum Ecclesiæ aspectum, vt decor eius intus splẽdeat: sic in terra fluctuari, vt fixam habeat in cœlo sedem: sic coram mundo laceram ac ruinosam iacêre, vt coram Deo & eius Angelis stet integra ac vigeat: sic esse in carne miseram, vt sua illi nihilominus in spiritu reposita sit felicitas. Hoc modo quum

Ioan. 6. 60 — Matth. 5.10 — Psal. 31. 20 — Rom. 8. 18 — 2. Tim. 2.11

quũ in presepi contemptus iacêret Christus, eius excellentiã Angeli in nubibus canebant: testimoniũ eius gloriæ stella in cœlo reddebat: Magi eius virtutem è regione longinqua sentiebant. Quum in deserto esuriret, certaret cum Satanæ ludibriis, vsque ad sanguinẽ sudaret: Angeli rursus illi ministrabant. Quum iam vinciendus esset, sola voce hostes retrò abigebat. In cruce pẽdentem, sol defectu suo mundi Regẽ esse clamitabat, sepulcra aperta, mortis & vitæ Dominũ confitebãtur. Nũc si Christũ videmus impiorũ cõtumeliis superbè in suo corpore vexari, sæua tyrannide opprimi, sannis esse expositũ, violẽtia huc & illuc rapi: nihil istorum quasi insolens nos terreat. Quin potius nobis in mentem veniat, in hoc ordinatã esse Ecclesiã, vt quãdiu in mũdo peregrinatur, militet sub perpetua cruce.

Quòd si dextri & æqui essemus operum Dei interpretes, vnde offendiculi occasionem arripimus, id nobis optimæ consolationis loco foret. Nam quòd plerunque calamitosa, semper instabilis est Ecclesiæ conditio: imò, quòd non secus ac in procelloso mari, variis tẽpestatibus assiduè iactatur: primùm, in eo Dominus luculentum mirificæ prouidentiæ specimen exhibet: deinde, hoc vtile adeóque necessarium fidei & patiẽtiæ nostræ probandæ exercitium est. Si ita fundata esset Ecclesia præsidiisque omnibus instructa, vt suis ipsa opibus interetur, nihil à terreno quouis imperio differret: nec verò quispiam dubitaret, humanitus eam regi, si vsitato more ad hunc vsque diem perstitisset. Dum autẽ videmus quasi per innumeras mortes vitam nihilominus tot seculis duxisse, fieri non potest, quin diuinitus fuisse seruatam colligamus. Hanc Dei virtutem magis illustrant aliæ circunstantiæ: quod quum vndique lethalibus periculis impetita, quibus subinde obrui poterat, toto propè mundo inuito, & contrà nitente, semper tanquam ex naufragio euasit. Nihil dico, quod non facilè secum agnoscat, quisquis ante suos oculos temporum omnium historias subiicere vo-
Psal. 129 let. Illa vetus Ecclesiæ querimonia est, quòd à iuuentute subinde oppugnata fuerit, ac infestos habuerit impios, quòd super dorsum suum arauerint, ac longè protraxerint sulcos suos. Hac voce, Dei Spiritus pios sub grauissimis ærumnis gementes excitare voluit, vt omnes ætatum gradus ab initio mundi percurrendo, Ecclesiam agnoscerent semper patiendo vicisse. In hanc meditationem incumbere nos decet: vt siquando nos præsens temporis nostri conditio angit, eorum recordatio, quæ iam olim experti sunt Patres nostri, nos reficiat. Itaque, collectam omnium temporum descriptionem habere expediet: vt inde sibi quisque nostrûm, quoties res & vsus postulabunt, exempla leuandis nostris miseriis apta ante oculos subiiciat.

Verùm, antequàm vltrà progrediar, nótare operæpretium est, vnde tam crebræ variæque mutationes, quibus subinde circumagitur & quasi rotatur Dei Ecclesia, proueniant. Huius verò rei cognitio, non ex remotis vel obscuris coniecturis petenda est, quum assiduæ hominum a Deo defectiones perpetuũ alioqui gratiæ eius tenorem interruperint: ídque ab ipso propè mundi exordio animaduertere licet. Quum de Seth & filio eius Enos, loquitur Moses, tunc cœptum esse inuocari Dei nomen recitatur: quo intelligimus *Genes. 4.26* verum Dei cultum (qui in maledicta Caini progenie, quodammodo interciderat) rursus ex integro fuisse restitutum, vt in mundo vigeret ac floreret. Vix octo generationes prętereunt, quum omnes eorum posteri, quos Deus sibi in filios segregauerat, ita se in omne scelerum genus proiiciunt, vt orbem totum suis flagitiis pollutum, diluuio secum perdant. Quum ad octo animas redacta esset Ecclesia, sic purgata saltem esse videbatur, vt exiguum illud semen quod restabat, nihil ex se nisi meram sanctitatem proferret. Atqui, mox quarta parte minuitur. Posteri quoque Iapheth paulò pòst diffluunt. Residua erat familia Sem, quæ non multò pòst tempore sic ipsa quoque degenerat, vt meritò à Deo magna pars abdicetur. Quum genus Abrahæ ex Ægypto mirifica potentia eductum traiecto mari rubro in hæreditatem sibi promissam pergit, quis non ex talibus auspiciis perpetuitatem felicis status diuinet? Atqui, illi ipsi, in quibus liberandis tam præclarum virtutis suæ specimen Deus ediderat, nullum peccandi finem faciunt: donec horrendis modis in deserto omnes deleantur. Filij tandem possessionem adeunt, sed cuius nulla est sex ferè seculis stabilitas: quia ipsi perfida sua leuitate identidem eam turbant. Sæpius tamen eos Dominus in tolerabilem formam restituit. Atqui, nec primæ liberationis memoria, nec repetitæ toties ferulæ ad eos castigandos, nec præsens pœnarum sensus, nec data sæpius venia retinere ipsos potest, quin Dei iugum excutiendo, *Deuter. 32.15.*
noua mala sibi accersant. Prædixerat hoc Moses futurum, vt pingues & bene saginati recalcitrarent: sed res ipsa longè superat. Quid Iudicum historia præter continuas defectiones recenset? Itaque, si quos offendunt variæ agitationes, quibus obnoxiam esse in mundo Ecclesiam vident, coniiciant oculos in illud speculum, & mirari desinent, minus fixam habere in terra sedem, qui tanta fidei inconstantia coram Deo fluctuantur. Erecto Dauidis regno, certior videbatur ratio solidi & diuturni status composita. Sed luctuosa illa pestilentiæ clades, quæ triduo prodigiosum in modum per mũdum grassata est, multũ ex felicitate minuit. Statim à morte Solomonis, corpus ipsũ populi scinditur: nec postea desinũt lacera membra inuicem se mordere: externis etiam bellis vtrunque regnum

miserè fatigatur. Dicemúsne fato suo vrgeri? quin potius ipsi, Dei vindictam peccatis suis vrgent, atque accelerant. Nam in quo maximè videntur innoxij, dum censum peragit Dauid, quòd priuatum illud vnius hominis delictum esset, sacra tamen historia pronuntiat, Deum in ipsos omnes excanduisse. Secuta est tandem maior illa & parum ab extremo interitu distans conuersio, quũ in exilium Babylonicum tota gẽs abducta est. At certè, nisi eos præcipites desperata obstinatio egisset, nunquam huc venissent calamitatis. Reditus post annos septuaginta, illis est velut altera natiuitas. Verùm, simulac domum reuersi sunt, tãti beneficij immemores, iterum in varias corruptelas degenerant. Alij se profanis coniugiis polluunt. Alij decimis ac primitiis Deum plusquam indignè fraudant. Alij, posthabita neglectáque Templi structura, in ornandis palatiis toti occupantur, immanésque sumptus faciũt. Fœda hæc nimium ingratitudo, & quã non debuisse inultam manere nemo non fatebitur. Itaque, quòd tranquillis secundísque rebus diu non fruuntur, id eorum vitio imputandum est. Ex quo verò Christus, pacis ac bonorum omnium author mundo innotuit, verè experti essent homines quàm certa sit ac bene fundata æterni eius regni felicitas, si ipsum passi fuissent inter se residere. Atqui, nunquam magis sæuis bellorum tempestatibus cõcussus orbis fuit, nunquam tam multiplici profundáque malorum colluuie submersus. Non ita in obscuro causa latet, quin facilè deprehendi inuestigando possit. Nascente Christo, pax vbique & alta quies. Quadraginta pòst annis, aut circiter, spargitur per diuersas mundi plagas ipsius Euangelium. Postquam longè latéque detonuit, tanquam versa repentè alea, res passim turbulentæ. Vnde tam subita mutatio, nisi quòd Deus, contempto ac reiecto suo Euangelio, quò citius, eò magis palàm, tantæ ingratitudinis vindex extitit? Itaque, quum impuri homines, quicquid tunc malorum exoriebatur, in Christi nomen coniicerent, piis Ecclesiæ Doctoribus promptum fuit, adeò futiles eorum calumnias diluere. Quid enim? Cùm pacem sibi à Deo oblatam Reges ac populi spreuissent, an non æquum fuit inter se committi, vt mutuis vulneribus perirent? Et quid manere inter eos potest ordinatum, qui Deo se submittere recusant? Nec tantùm loquor de professis hostibus qui sanæ pietatis doctrinæ cõtumaciter reluctati sunt, sed eorum qui nomen Christo dederunt: quàm frigidè multi & contemptim, alij quàm perfida simulatione Christum osculati sunt? Quos diuinæ in hac parte seueritatis exempla offendunt, cessantem non minus cupidè arguerent. At, nisi oculos aperire pigeat, quibuscunque se vnquam patefecit Deus, per eos tantùm stetisse perspiciemus, quominus collocata in tuto eorum felicitas, diu & prolixè consisteret, nec aliunde quàm sua culpa fuisse miseros. Ierosolymam scimus fuisse fontem, ex quo in vltimos vsque terræ fines salus profluxit. Plenam illi instaurationem pollicebantur Christi aduentu omnia Prophetarum vaticinia. Longè autem secus accidit. Nam quum vix tenuem vmbram retineret pristinæ dignitatis: non modò quod reliquum habebat, paulò pòst amisit, sed funditus ipsa diruta fuit, ac in vastam solitudinem redacta. In quærenda tam prodigiosæ ruinæ causa, cur nemo laborat, nisi quòd desperata gentis impietas causam se fuisse apertè clamitat? Nunquam adeò sæuis cladibus intra exiguum temporis spatium afflicta fuit Roma, quàm ex quo illic Euangelium peruenerat. Quĩ factũ est, vt in qua vrbe tamdiu grassata est effrænis plebis libido, nefariæ factiones dominatæ sunt, & tandem importuni tyranni: illic fixam habere sedem Christi regnum non potuerit? Nempe, quum tot lethalibus morbis extremam Euangelij medicinã Dei afferret, tãquã exitio deuoti, ea superbè reiecta, in peius nõ ruere destiterũt. Idẽ & hac nostra ætate obseruare licet. Intra paucos annos cùm præclara renascẽtis Ecclesiæ initia apparuissẽt, collapsa deinde retrò videmus referri. Atqui, priusquã nobis hãc pœnã irrogaret Dominus, multiplicẽ vbique & fœdam vidimus Euangelij profanationẽ: vt non tam admirãda sit hæc, quæ accidit subita rerũ euersio, quàm diuturna in sustinendi seculi nostri prodigiosis sceleribus, patientia. Cùm tot hominum millia, abnegato Papatu, cupidè, vt videbatur, nomen dedissent Euãgelio: quàm pauci, obsecro, à vitiis suis resipuerunt? Imò, quid præ se maior pars tulit, nisi vt excusso superstitionum iugo, solutius in omnem lasciuiam diffflueret? Cùm itaque, veram esse faterentur Euangelij doctrinam, quotusquisque eius disciplinæ collum submisit? An non id fuit inæstimabilem salutis thesaurum quodammodo pedibus calcare? Et sanè de eius pretio atrocitas pœnæ, quæ tam sacrilegum contemptum secuta est, admonere nos potius debet, quàm de fortuitis Ecclesiæ iactationibus absurdas gignere in animis nostris opiniones. Quin potius mirum est, in tanta nostra ingratitudine, quicquã incœpti à Deo operis adhuc manere residuum.

Nunc, vnde paululum digressus eram, redeo: Deum Ecclesiæ suæ custodem hinc melius agnosci, quòd miserè semper vexata fuit, quàm si inter summas commoditates pacata lætáque floruisset. Quo tempore nomen Dei in familia Seth inuocari cœptum Moses narrat, non dubium quin soboles Cain, vt numero hominum & audacia superior erit, ita aduersus paucos illos, eosdemque mansuetos homines plusquam ferociter se extulerit. Qui poterant igitur agni inter lupos diutius salui manere, nisi auxiliari Dei manu tecti fuissent? Cõtinuo deinde temporis successu, vnà cum

2.Sam. 24.1

cum malitia, vis quoque ad nocendũ improbis creuit. An dicemus humanitus ſtetiſſe, qui inter tot infeſtas beſtias ſimiles oppreſſis degebant? Niſi forte putet quiſpiam, Gigantes moderatione fuiſſe cohibitos, vt piis ſibi obnoxiis parcerent: quibus ſe, tãquam genus adulterinum, nouerant eſſe deteſtabiles. Reſtat tandem vnus homo cum exigua familia. Iuſſus à Domino arcam fabricare, per annos centum & viginti continuos, eorũ qui prorſus in Deum inſaniebãt, rabiem in ſe prouocat: nouum enim vitæ aſylum quærendo palàm omnibus interitum minatur. Quoties putamus, eorum conuitiis & improbitate laceſſitum, pro Dei iuſtitia acriter certaſſe? In tanta verò hoſtium truculentia, annon totidem illi ſubeundæ fuerunt mortes, niſi Dei manu fuiſſet ereptus? Adde, quòd niſi cœleſti virtute fuiſſet ſuffultus, millies ipſe quotannis ſponte concidiſſet. Maius deinde & diuinius ſequitur in arca miraculum, quòd cœlo & aere priuatus, vitam nõ niſi in ſepulchro inuenit: ſpiritum vitalem vbi trahat, niſi in mortifera ſuffocatione, non habet: denique quòd non aliter ſuperſtes in mundo poteſt manere, niſi è toto mundo diſcedat. Quum mũdum ex diluuio emerſum Deus quodammodo renouaſſet, ſequutum eſt paulò pòſt multo deterius ac magis exitiale diluuium, quòd impietas gentes omnes occupauit. Neque hoc decem menſium fuit, ſed longa annorum ſerie graſſando, vires collegit: vt ipſa quoq; familia Sem, ſanctius Dei peculiũ, propemodũ abſorpta foret: niſi quòd Melchizedec, cum paucis purũ Dei cultum retinẽs, inter innumeros fluctus rectus integérque ſtabat: quæ illi vnica fuit enatandi ratio. Abrahamum verò, vt Deus ſaluum haberet, è profundo idololatriæ gurgite eum eduxit. Porrò, in terram, quæ illi deſtinata erat in hæreditatem, traductus, ſic in ea peregrinatur, vt nunc litigare de aqua cogatur, nunc eum fames aliò diſpellat. Apud duos reges, quò mortis periculum effugiat, non aliud inuenit remediũ, niſi vt ſuam vxorem vita ſibi chariorem, exponat veluti in prædam. Eaſdem atque etiam aſperiores moleſtias ſubeunt filius & nepos, quotidie cum ſæuis & barbaris hominibus, non citra vitæ diſcrimen, quaſi cum feris beſtiis dimicantes. Certè ſi cui in tuenda eorum ſalute, conſpicua non eſt Dei manus, eum pluſquam cæcum eſſe oportet.

Pſ. 105. 15 Nec verò ſine cauſa Dauid iſtud Dei præſidium, quo tuti fuerunt, ſingulari elogio proſequitur: quũ prohibitos fuiſſe dicit Reges, ne Chriſtos Domini læderent, néve Prophetis eius eſſent moleſti. Pauci erant numero, alienigeni & ignoti homines: vagi huc & illuc oberrabant: perfidis & immanibus populis vndique cincti: momentum nullum immune habebant à nouo aliquo diſcrimine. Spectaculum quidem hoc fuit ſuperbis hominibus cõtemptibile, & ferè propudioſum, fateor: verùm in hoc contemptu, vt iam dixi, tanquam in ſpeculo, melius refulgebat extraordinaria Dei tutela. Imò, clarius perſpicere licet, non ex vno tantũ diluuio, ereptam ſemel fuiſſe Eccleſiam, ſed longa ætatum ſerie in continuis malorum exundationibus fluitantem nihilominus duraſſe.

Sequitur Ægyptiaca ſeruitus, quæ ab vniuerſali naufragio parum differebat: niſi maturè Deus opem tuliſſet. Omitto contumeliam, ac onerum iniquitatem: quòd ad viles ſordidáſque operas mancipati, quòd addicti immanibus ærumnis, ęgrè ſpiritũ trahebant. Sed quum maſculum ſemen penitus aboleri iuſſiſſet Pharao, quis non ad extrema ventum eſſe dixiſſet? Mentiuntur obſtetrices, ne regię crudelitati miniſtras ſe præbeant. Ipſe denique, gentis liberator Moſes, iuncea arca incluſus, ad ripam fluminis proiicitur. Deſperata omnium ſalus, totúmque nomen prorſus deletum videbatur. Quàm inſigne ergo hoc Dei miraculum eſſe iudicabimus, quòd qui decies conſumpti eſſe poterant, non modò integri manent, ſed incredibiles illos faciunt progreſſus, qui referuntur à Moſe? Hic verò ſe oſtendit in reputandis Dei operibus pluſquam maligna hominum prauitas. Nam ſiquid opinione ſua maius à Deo editum fuiſſe audiunt in Eccleſiæ ſalutem, quaſi fabuloſum reiiciunt. Quicquid vulgare eſt, nec aliàs inſolitũ, fortuitò accidiſſe, vel ſaltem humanitus, iactantes, contemnunt. Si autem minus proſpera aut læta eſt Eccleſiæ conditio, hoc protinus arripiunt ad ſcandali materiam. Proinde quòd miſeris Iudæis lateritium opus, tam graue & illiberale non ſecus ac iumentis imponi: quòd maſculam eorum ſobolem ab vtero ad necem poſtulari: quòd turbam ignobilem tumultuariè collectis vaſis clãculum aufugere Moſes narrat: hoc plurimis indignum eſſe Eccleſiæ gloria videtur. Quòd Iacob cum ſua familia comiter à Pharaone fuiſſe exceptum, quòd benignè tractatum, & in opimis paſcuis collocatum refert: hoc in ſecunda fortuna deputant. Quòd non ita longo temporis ſucceſſu in populum ingentem creuiſſe familia vna dicitur: quòd tradit idem Moſes, tot à Deo edita fuiſſe portenta, vt perditos ac deſperatos Iſraelitas redimeret: quia fidem excedit, quaſi fictitium ſubſannant. Ergo vt puras ad conſideranda Dei opera mentes afferamus, hac prauitate nobis ingenita, antè purgandæ ſunt.

Ne hiſtoriam texere videar (quod minimè præſentis eſt inſtituti) quæ magno orationis ſplendore ornari merentur diuinæ in ſeruanda Eccleſia prouidentiæ exempla, leuiter quaſi in tranſcurſu attingere mihi ſatis eſt. Quanquam ne decimam quidem partem attingere patitur operis ratio. Nec verò id magnopere neceſſe eſt: modò ex paucis vnum hoc quod volo, agnoſcant lectores:

quò magis sub cruce oppressa fuit Ecclesia, eò clariorem in ea erigēda Dei virtutem extitisse. Ex quo in terram Chanaan ingressus est populus, quo minus vacuam ab hostibus tranquillámque possideat, sua illi obstat incredulitas. Continuis deinde hostium incursionibus impetitur. Fractis deinde contusísque viribus, prædæ ac direptioni patet. Præterea dominos sæpius mutat, qui tamen certatim in eum perdendum conspirant: vt mirum sit tot ac tam diris propinquísq; cladibus fuisse superstitem. Certè, post captam Domini arcam, ne latū quidem digitum, ab vltima desperatione aberat: afflict⁹ erat plusquam atroci clade: totus propè flos virorum perierat: palati ac dissipati, nihil aliud quam fletus & lamenta meditabantur. Ne remediū quidem præ malorū grauitate quærentibus, aliqua primùm datur relaxatio: postea subitò præter opinionem è cœlo salus affulget. Occiso Saule simile instabat excidium, quum Dauid res collapsas momento restituit. Si continuus pacis prosperíque status tenor fluxisset, posset quidē maioribus prædicari encomiis rara illius populi felicitas: sed tot mirificæ à Deo allatæ salutes nō perinde agnoscerentur. Quum postea decem Tribus se à corpore alienant, tale dissidium inter multos hostes, acriter nocendi occasioni intentos, præsentem interitum minari videbatur. Degenerāt postea Israelitæ in alienos ritus. Itaque, abdicantur quodammodo à Dei familia. Residuam partem, quæ Ecclesia Dei cēsetur, diu staturā esse nemo putaret. Et sanè eò sæpe necessitatis coniicitur populus ille, vt salute desperata, extrema quæq; attonitus expectet. Tempore Achaz, quum duo potentissimi reges ipsam quoque Ierosolymam aggressi essent, tota regio quasi duplici incendio correpta iam flagrabat: Achaz pauore exanimatus ad primos hostium insultus facilè concidisset. Extinguitur subitò tātus ignis absque hominum manu, fumus etiam discutitur. Annon in liberatione ista Dei gloria pleno se fulgore effundit? Quum verò Sennacherib regnum præsidiis nudatum occupasset, trepidam vrbem & ad resistēdum minimè instructā furiosè inuadit: rex Ezechias ferè similis est capto, nullum effugium, nihil intus opis, nihil aliunde subsidij: dum hostis plusquam insolenter se efferens aliò mox abripitur, annō tam hæc inopinata mutatio verum esse ostendit, quod ab Isaīa prædictum erat. *Isa.37.39* Esse promptam Deo rationem, qua truculentam bestiam illam vel domaret, vel cohiberet? Sed vbi paulò pòst noua victoria inflatus reuertitur, longè aliud gratiæ potentiæque suæ specimen in soluenda obsidione, edit Dominus. Neque enim per homines eum inde reuocat, vel vsitatis modis frangit illius impetus, mediósque conatus abrumpit: sed inaudita strage per manum Angeli exercitum illi nocte vna adimens, inermem ac spoliatum ignominiosą fuga procul à Iudæa profligat, quum victor ingentibus copiis tenebat. Hoc certè vnum facinus amplo documento est, nihil interdum magis expedire, quàm Ecclesiam extremis angustiis vrgeri, vt mirabili Dei potentiæ, quòd incolumis euadit, tribuere discat. Nos verò bis ingrati, si velum vltrò nobis opponimus, quod diuini erga Ecclesiam fauoris conspectū obscuret, vbi illustre eius speculum nobis Deus ipse ante oculos ponit.

Iam vix vlla magis coram mundo pudenda Ecclesiæ deformitas fingi potest, quàm Babylonicum exilium. Crudelis rerum omnium direptio, fœda terræ populatio & vastitas, vrbs incendiis & violentia hostili disiecta & lacera, templum horribili ruina excisum, totius sacræ supellectilis indigna spoliatio, quantam hostibus insultandi licentiam dare poterant? Et ea quæ nunc recensui, ostēdunt, quàm insolenter se extulerint Chaldæi. Omnium verò conuitiis & sannis passim impetitum fuisse Dei cultum, veri simile est. Atqui, hæc tantum quædam erāt veluti prȩludia. Populus Babylonem adductus, non secus ac mortuum cadauer in sepulchrum reconditur. Quanquam hoc quoque interest, quòd laceræ partes huc illuc dissipantur, ne rursus coalescant. Nulla amplius Dei regia, nullum sacrarium, nulla cultus species, nulli solēnes cœtus, nullum denique superest Ecclesiæ nomen. Ac ne quid ad extremam contumeliam desit, in superbis & impuris comessationibus sacra vasa ostentui habentur. Quin eò vsque grassatur sæuitia, vt Deum inuocare capitale sit. Sed facit hæc tam immanis omnium malorum congeries, vt in restituenda populi salute, magis emineat Dei virtus. Primùm, quòd Daniel & eius socij in raram potentiam ex seruitute euehuntur, vt aliquid leuationis miserè oppressis fratribus afferant: hoc iam documento palàm factū est, Ecclesiam, vbi videtur penitus relicta, curæ tamen esse Deo. Quod tres sancti homines, qui in fornacem coniecti fuerant, salui inde ac integri euadunt: memorabile in primis specimen liberationis populi mox futuræ illic relucet. Reditus autem ipse populi nō minori admiratione dignus fuit, quàm inaudita quædam resurrectio: vt verè in Psalmo fideles iactent, se tūc somniantibus fuisse similes. *Psalm. 126.1* Iam quòd cōmeatus à Rege præbetur, quòd templum extruitur sumptu regio, quòd grauibus edictis prohibentur à Iudæis iniuriæ, pudeat nos non agnoscere Deum harū rerum authorem, quum totidem incredulis fuerint portenta. Hæc autem consideratio dici non potest quantopere ad iuuandam augendámque fidem nostram valeat. Quo conuincitur eorum ingratitudo, qui in tam bene ordinato gloriæ Dei theatro, scandalum quo impingant, sibi fingunt. Porrò, in terram suam reuersi, subitò incredibilem in modum, tam

tam hominũ numero, quàm opibus augentur. Hoc quoque non obscurum diuinæ potentiæ miraculum est, pręsertim quum nulla illis daretur ab hostibus relaxatio. Scimus enim tot fuisse aduersis copiis obsessos, quot vicinæ erant in circuitu gentes. Verùm, vt in cruce clarius refulgeat extraordinarium Dei præsidium, non multò pòst aliis identidem atque aliis claribus sic poteruntur, vt iam vltima internecio appareat. Sub Persarum imperio, tametsi eorum conditio fuerit tolerabilis, tamen velut oues mactationi destinatæ, parum à macello interdum abfuerunt. Ne immanem suum impetum in eos profunderet Alexander, cœlesti oraculo cohibitus fuit. Quum verò post eius mortem, Syriæ & Ægypti Reges quasi truculentæ bestiæ in rabiem accensæ, mutuò se discerperent, nec vllus esset vltrò citróque fæuiendi finis, quis gentem in medio sitam, & vtriusque libidini expositam diu fore superstitem superasset? Nec sanè tot ac tam variis cladibus deiecta stetisset, nisi Deum habuisset custodem, manúque eius sufalta esset. Tandem sub dira Antiochi tyrannide, quasi in profundum gurgitem demersa, nullam amplius lucis scintillam in toto mundo habet. tota regio sanguine innoxio exundat. Ierosolyma horrenda cadauerum strage, quasi pauimento sternitur. In templo collocatur execrabile idôlum. Abolitis Dei institutis profani ac degeneres gentium ritus regnum occupant. In ignem proiiciuntur sacri omnes libri, vt Dei veritas ex hominum memoria penitus excidat. Quisquis hiscere audet, imò quisquis dolore ingemiscit, ac non potius se perfida simulatione contaminat, protinus ad lanienam protrahitur. Machabæi cum manu à se collecta, in cauernis montium vagi & inopes inter feras latent. Quòd in tanta desperatione, manent tamen reliquiæ piorum, quæ postea emergant, quis neget admirabili Dei prouidentia fuisse seruatas? Quòd Mosis & Prophetarum libri ex illis flammis illæsi euadunt, quis humanæ custodiæ tribuat? Denique temporum illorum historia, longè certius testatam nobis Dei prouidentiam facit in protegenda Ecclesiæ salute, quàm si magnificos de omnibus populis superbósque triumphos egisset. Idẽ & aliæ quæ postea contigerũt perturbationes, spectaculum nobis prębent. Nam quum vsque ad Christi aduentum, nunc externis bellis, nunc intestinis factionibus, nunc barbara principum libidine, quasi assiduo rotatu vexati raptatíque fuerint Iudæi: factum est tamen singulari Dei beneficio, vt Ecclesia inter istas turbulentas cõuersiones, in suo gradu steterit. Hìc nobis in mentem veniant tot sancti viri, imo & mulieres, quibus eorum quas recensui calamitatum deuoranda fuit indignitas. Nonnullis, quid ad prouectam vsque ætatem vixerant, necesse fuit per longas & multiplices maiorum ambages errare, & tandẽ anxiè mori, quum nullum exitum viderent. Hæc sanè erant scandala, quæ à recto cursu depellere ipsos possent. Et tamen fide eluctati, vocationem suam constanter persequuti sunt. Nunc verò tam animosa eorum strenuitas nõ modò instar vehiculi, quod lassitudini nostræ medeatur, sed loco alarum esse nobis debet, quibus supra arduas rupes, spinosos perplexósque saltus & quęuis abruta transuolemus. Euentus autem lętiores, qui fidelis in seruanda Ecclesia Dei curæ testes sunt, nisi omnem scandali sensum nobis tollant, plus iusto sumus molles ac delicati. Imo hoc fastidium minimè ferendũ est, si in plano itinere scandalum praua imaginatione nobis ipsi obiicimus.

Quòd si in veteri populo hoc boni semper habuerunt Ecclesiæ infortunia & ærumnæ, vt præsentius Dei auxilium secum adferrent: ac quò grauior fuit crucis pressura eò clarius ostẽdit Deus sua manu erigi Ecclesiã, erectámq; sustineri: sub regno Christi longè clarior est huius rei conspectus. Si per continuos pacis successus, florentem iucundúmq; statum retinuisset Ecclesia, ex quo publicari cœpit Euangelium mundo: nempe, hæc fuisset humanitus vsitata ratio, quam omnes cõtemptim præterissent. Verùm, quum aduersus exiguam & contemptibilem manũ protinus efferbuerint gentium ordinúmq; omnium odia: quum nomen Christianum diu sic fuerit vbique inuisum ac detestabile, vt singulis momentis parum ab interitu distaret: quum passim diris modis sæuitum fuerit in eos omnes, qui vel obscurã aliquam Christianismi significationem dare audebant: quũ ad extinguendam eorum memoriam facta esset totius orbis conspiratio: quòd Ecclesia nihilominus semper aliqua durauit, hìc insolita virtus & arcanus nescio quis vigor apparet. Hoc dico, quum templa Christianis essent ferarum in syluis & montibus latebræ: nusquã tutum domicilium, & extrema infamia paríque odio flagrarent, quis nomen Euangelio dare non horruisset, nisi diuinitus excitatus? Atqui, subinde multi certatim ex destinato ad subeundum tale dedecus, ad miserum illum & seruilem metum aduolabant. Simul atque Christum professus erat quispiã, non modò ad mortem rapiebatur, sed sæui cruciatus simul erant propositi. Nulla sexus, nulla ætatis misericordia erat. Aliquos fuisse repertos, qui hac mercede Christiani esse vellent, nónne plusquàm mirum est? Vt quisque captus erat, acerrima de sociis quæstio habebatur. Si quando in tormentis vocem continuit, qui in tyranni necem cum aliis conspirauerat, ne conscios detegeret, omnes constantiam mirantur: in tot prouinciis, in tot vrbibus innumera seruatæ ad extremum fidei exempla, ánnon linguas diuinitus fuisse gubernatas testantur? Cùm autem

in singulis hominibus, ac sæpe etiam in mulierculis periclitaretur tota Ecclesiæ salus, in eo certè insignè miraculum fuit, quòd non breui omnes funditus sublati fuerint. Atqui, inter tot diminutiones, excidiis non multum absimiles, latius tamen propagari non desiit. Idque verè fuit sub crucis ignominia triumphare. Imo qui omnes circunstantias, qua decet æquitate, reputabit, inter mortes innumeras fatebitur continuam fuisse multarum resurrectionum seriem. Quod pro sua difficultate, nobis incredibile foret, si quis narraret posthac futurum: nunc quum factum est, non modò contemnere, sed offensionis loco ducere, non iudicij est, sed maligni fastidij. Illi quidem maximè violenti fuerunt impetus, sed aliæ quoque ætates ab eadem crucis militia minimè immunes fuerũt. Quin duriora certamina sunt experti, qui syncerè ac fideliter Deo seruire tunc volebant. Fasces Christi regno submiserat Romanum imperium: videri Ecclesia poterat in beata quietis & gloriæ sede collocata: Barbaræ etiam nationes in Christi possessionem concesserant: verùm hæretici interea ac perfidi homines rerum sic potiebantur, vt probi veríque pastores à suis Ecclesiis per vim, nec sine ignominia fugati, in regionibus ignotis exularent. Ac ne exilium quidem illis permissum fuisset, nisi latuissent ab hostium tyrannide. Quòd tamen atroci persecutionum violentiæ exposita sæpe fuit Ecclesia, quòd ferè prostrata sub hostium pedibus iacuit, procul quidem hoc abest à specie terrenæ dignitatis. Quòd autem exiguus piorum numerus, inuicta fidei constantia tantos persecutionum fluctus superauit: quòd superstes omnibus tyrannis ac hæreticis fuit Ecclesia, quæ veram fidei doctrinam ad posteros trãsmitteret, hoc verò est luculentũ diuinæ virtutis testimonium, quod supra omnes mundi glorias longè excellit. Ita in præsenti Ecclesiæ calamitate nulla refulget dignitas, quæ cœleste Dei regnum, hominum oculis repręsentet. Nam ea oppressa, summi hostes ipsius titulo, quasi spoliis ornati, non minus crudeliter quàm superbè eam conculcant. Si quis, eorum impietati vel tantillum ausit obsistere, gladiis, ignibus, ac omne genus tormentis formidabiles, veræ Ecclesiæ in terris locum vix relinquunt. Quòd si aliquos sibi angulos inueniat, nunc vi & armis impetita, nunc ludibriis vexata, nunc minis & terroribus fatigata: nihil minùs quàm regium illum Christi decorem tantopere à Prophetis commendatum, præ se fert. Verùm, quum minaciter terrendo, ac furiosè sæuiendo, non eò tamen vsque proficiunt impij, quin Dei Ecclesia sub crucis humilitate, firma rectáque subsidat: cur non in hac mirifica eius conseruatione, Dei gloriam exosculamur? Si quis rerum peritus, quàm multa per hos triginta annos ad eam perdendam machinati sint impij, secum animo reuoluat: non fuisse centies penitus deletam, mirari cogetur. Et nunc quòd intra biennium misere discerpta fuit, laceræq; eius partes à leonis faucibus parum absunt: tametsi multorum animos frangit, optimo Dei consilio factum esse tandem sentient fideles, quò manum suam in ea liberanda clarius exerat. Neque enim ab ipso seruari, nisi ex morte ereptam, agnoscimus.

Huc postremò accedit & alia ratio, quòd ferociam nostram domari subigíque crucis disciplina plusquam necesse est. Videmus vt Ecclesia, quæ in mediis vexationibus spirituali vigore floruerat, nimis læta pace diffluxit. Hodie quũ sub duro austeróq; fręno nos Dominus constrictos teneat, videmus vt passim omnes ferè lasciuiant. Quid fieret, si liberè exultandi daretur occasio? Quum Euangelij professio longè latéque in Germania regnaret, & integræ adhuc essent eorum vires, qui ad tuendam bonam causam videbantur animati, hácque fiducia susceptum esset luctuosum hoc bellum, quódque infeliciter cessit: erectis in magnas spes partis nostræ animis: dixi aliquando publicè, plus à nostra, quàm hostium victoria nobis instare periculi. Neque enim tam metuendas esse vllas clades, quàm nimis triũphale, vt ita loquar, Euangelium, quod nos ad insolentiam efferret. Nec verò me istius vocis hodie quoque pœnitet. Nisi profanę licentiæ Dominus obuiam maturè iuisset, morbus fuisset temporis successu propemodum incurabilis. Nulla doctrinæ, piísque monitionibus fuisset authoritas. Mediocrem disciplinam qui nondum admittere sustinuerant, iugum omne, non secus ac indomitæ belluæ, violento impetu rupissent. Tanta infamiæ macula ab Euãgelio abstergi non potuit, quàm si ad modestiam vi & malis coacti fuissent, qui eam sponte hactenus discere noluerant. Rursum, hoc examine, quali quisque esset animo, patefecit Dominus. Magnificè omnes Euangelium sub vmbram iactabant. Primas in multis locis tenebant scelerati hypocritæ. Post cladem verò acceptam, quidam magni nominis principes protinus exanimati, nobiles respublicæ, metu nescio quo attonitæ, sponte conciderunt. Hîc se plusquam effœminata mollities, imò perfida ignauia apertè prodidit. Impias & sacrilegas à Christo defectiones intra biennium in natione vna plures vidimus, quàm narrent omnium temporũ gentiúmque historiæ. Quàm infractum verò sit fidei robur, vbi Spiritus virtute corda sustinentur, palàm in aliis factum est. Heroica magnanimitas, quam Dominus in homine vno victo & capto, seculis omnibus spectandam proposuit, nunquam nisi tali crucis experimento credita fuisset. Insignia quædam eius generis exempla, quæ referre promptum esset, cõsultò prætereo. Sed hæc & alia innumera quisq; apud se expendat. Iam mulieres ad mor-

ad mortem raptari aiunt,quò minus habeant veniæ non viri tantùm, ſed toti populi: qui vt breuem caducæ pacis vſuram redimerent in mundo,Filium Dei æternæ vitæ authorem abnegare, ſéque cœleſti eius regno priuare non dubitarent. Poſtremò,quorſum profutura ſint quæ vulgò nunc in grauibus malis reputantur,Dominus ipſe melius nouit.Noſtrum eſt, quicquid calamitatum acciderit, forti animo accipere: exitum qualis optandus eſt,à Domino ſperantes:ſemper quidem hoc habere conſtitutum, vtcunque ad tempus prematur Eccleſia,optimum Patrem,qui ſingularem eius curam gerit nunquam paſſu-
Pſ.110.2 rum,vt abrupta deficiat. Si Chriſtum in medio hoſtium dominari oportet,ſicut Spiritus teſtimonio olim teſtatum eſt, regnum eius inter nos ſine militia & continuis certaminibus eſſe non poteſt. Si nos ouibus ſimiles ſumus mactationi deſtinatis: aduerſarij autem luporum inſtar rabie ardent: veniat nobis in memoriam illud Domini præceptum, poſſidendas eſſe in tolerantia animas, donec ſuam ipſe virtutem in noſtra infirmitate per-
Luc.21.19 ficiat. Certè, nihilo felicius habebant Apoſtoli, quum intrepidè clamarent: Vt quid
Act.4.25 tumultuantur gentes, & populi meditantur inania? Nos quoque ſi teneamus quid valeat illud, In cœlo Deum ridere, quum impiis habenas laxat,eadem qua Apoſtoli,fiducia inſtructi,toti mundo quãuis armato ſecurè inſultabimus.

Sequuntur ſcandala,quæ iterum ex doctrina vulgò credũtur prouenire: ſed re vera humanæ vel proteruiæ,vel inſcitiæ, vel curioſitatis proprij ſunt ac germani fœtus. Scriptura de naturæ noſtræ corruptione ita docet, quod ingenitam ex vtero vitioſitatem ac malitiam afferamus:ita non poſſe ex mala arbore prodire niſi malos fructus, donec Chriſti gratia ſimus in integrũ reſtituti. Hîc colligit humana ratio, non tantùm carere homines ipſos culpa,dum peccant:ſed Deo culpã meritò poſſe aſcribi, qui tales eos creat, vt nati ad peccandum videantur. Interroget vnuſquiſque ſuam conſcientiam:protinus conuictus obmuteſcet.Illic enim reperiemus quod Scriptura toties teſtatur fontem omnium vitiorum eſſe prauitatem, quæ in nobis hæret. Nos ideo mala omnia perpetrare, quia quod Deo diſplicet, appetamus. Quî fit igitur, vt quos intus reos peragit propria conſcientia, vanas excuſationes hinc inde auidè conquirant,ad ſe & alios reatu eximendos:neque eo contenti, Deum quoque in crimen vocent? Niſi ſponte ſe fallere in ſuum exitium illis libêret, ánnon vitium, quod in ſe cernunt, damnarent potius, quàm aliò cauſam transferrent? Sed agedum, quia qualemcunque duntaxat blaſphemiis ſuis prætextum quærunt:oſtendamus vno verbo,nullo eos colore impudenter maledicere. Quem voluntate peccare conſtat,iſne innocentem ſe iactabit? Vbi omnia dixerint,illuc demũ veniendum, Nihil, niſi quod ſponte committunt, illis à Deo imputari. Et quis hominum, ipſos in voluntariis malefactis abſoluet? Porrò,quòd homines iure damnant, an damnare non erit Deo liberum? Atqui tamen cum Deo expoſtulant, quòd non meliorem illis mentem,& cor etiam rectius dederit. Quaſi verò nõ dediſſet initio. Nám prauitatem, quæ in nobis regnat, doctrina noſtra non fert acceptã Dei creationi, ſed naturæ corruptioni aſſignat. Excipiunt rurſus, Iniquum eſſe, alieni delicti pœnam ſibi infligi. Ea fortè exceptio nonnihil haberet coloris, ſi à proprio peccato ipſi immunes, aliena culpa grauari ſe oſtenderent. Sed quum rectam in primo parente naturam ita perdiderint, vt ſponte ſint vitioſi, quid ſibi, tanquam inſontibus, fieri conqueruntur iniuriam? Scilicet faciunt, quod perditiſſimi latrones ſolent: qui dum ad ſupplicium rapiuntur, probris vndecunque arreptis iudicem lacerant. Et ſunt eiuſmodi homines ſæpenumero, ſicut ad perpetranda maleficia prompti, ita etiam facundi ad conuitiandum. Quid autem ita ferociter inſultando proficiunt? Neque enim aut leuatur eorum ignominia, aut iudici macula vlla inuritur: idque ipſi norunt: ſed deſperatione excæcati, miſerum ex ridicula vltione ſolatium capiunt. Hactenus eorum blaſphemiis reſpondi, qui impietatem ex profeſſo ſuam produnt. Sed reſtant Sadoleti,Pighij,ſimiliúmque calumniæ,quibus doctrinam noſtrã infamant,quaſi varias & propriè infinitas abſurditates ſecum traheret.Illinc verò ſi quid eſt ſcandali, ideo eſt, quòd ſcripta noſtra non leguntur.Quid ergo facerem,niſi vt omnes eos hortet,qui præpoſtera offenſione abrepti,ignotam veritatem refugiunt, ne duplicem temeritatis pœnam ſibi accerſant?Nã & ſe fraudant oblata ſibi ſalute: nec illis impunè cedet, cauſa inaudita, ſecundum mendacium ſtatim pronuntiaſſe.

Quòd verò Prædeſtinatio mare eſt ſcandalorum,vnde id contingit,niſi ex noſtra vel curioſitate,vel petulãtia? Hîc de arcano Dei iudicio agitur, cuius fulgore humanas mentes, ſi propius accedant, non perſtringi modò & hebetari, ſed penitus abſorberi neceſſe eſt.Et tamen quantum ferebat captus noſter, quantúmq; noſtra intererat,Dominus Scripturis patefecit:Nos ſcilicet eſſe omnes perditos, niſi quos ad vitam eligendo, à morte redimit: ad eos Chriſti gratiam ſolos peruenire,qui gratuita electione,antequam naſcerentur,ad ſalutem præordinati fuerant:alios, ſicuti ſunt æterno exitio deſtinati, in ſuis peccatis manere. Vltrà progredi etiam ſi fas eſſet, non tamen expediret. Nunc verò, cùm non minus impium ſit, quàm noxium, vnde nos, tanquam iniecta manu, arcet Dominus, perrumpere: officij noſtri erat, quod Dominus tradit,reuererẽter amplecti: & eo cõtentos

ab omni alia inquisitione abstinere. Vera enim sapiendi regula in hac parte talis est sobrietas, quæ nihil amplius scire appetat, quã quod Scripturis est reuelatum. Nihil certè absconditum à nobis Deus esse voluit, nisi cuius aut superuacua erat cognitio, aut magis abstrusa, quàm vt eius percipiendæ simus capaces. Quò magis ingrati sumus, nisi nostrum inquirendi studium attemperamus ad eum, quem ipse tenuit modum docendo. Quid ergo miramur, si in abyssum se præcipitant, aut scopulis allidunt, qui phreneticorum more, aduersus Deum violento impetu ruunt? Deum tyrannidis accusant, quòd exitio adiudicet nondum natos. At sentient olim iustum iudicem: imò iam intus sentiũt, etiam si non agnoscant. Causantur frustra dari præcepta de moribus, frustra leges ferri, iniquè etiam exerceri iudicia puniendis maleficiis, quum fatis regantur omnia, vel potius rotentur. Quasi verò non ita suos electos Spiritu sancto moderetur Deus, reprobos Satanæ agitandos permittat: vt illis doctrinam pietatis & exhortationes fructuosas reddat: hos teneat contumaciæ conuictos & inexcusabiles, quia moniti non paruerint. Omitto, quàm nihil proficiant, Dei prouidentiam calumniosi Fati nomine infamando. Neque enim vel intricatos causarum nexus somniamus cum Stoicis, vel astris subiicimus mundi gubernationem, vel necessitatem comminiscimur in ipsa rerum natura. Atqui, ea est, quam Fatalem vocant profani homines. Longè igitur aliud est Dei prædestinatio quàm fatum. Sed facessat logomachia. Si fixa est, inquiunt, æterno Dei decreto rerum necessitas: superuacuum est docere, quale sit cuiusque officium. Nihil enim ex eo quod iam constitutum est, mutabit doctrina. Atqui, expendere rursum debebãt, à Deo quoque ipso ordinatam in hunc finem esse doctrinam, vt arcanis eius consiliis subseruiat. Quos æterna sua adoptione præordinauit ad vitam, nónne doctrina, quasi porrecta manu, ducit quò destinauerat? Quid enim aliud est efficax vocatio, quàm electionis, quæ prius latebat, complementum? Reprobos variis obiurgationibus compellat, nullo, vt videtur, profectu. Verùm, cùm ipsos inexcusabiles hoc modo reddat: hîc quoque nonnulla doctrinæ vis apparet. Non animaduertunt stulti homines, quàm pulchro inter se ordine consentiant Dei opera. Hinc fit, vt doctrinam, quæ nihil aliud est quàm æternæ eius voluntatis ministra, cum voluntate ipsa temerè in certamen committant. Proinde discamus, non hominibus ideo loqui Deum, vt quæ apud se olim decreuit, reuellat, aut etiam corrigat: sed potius vt effectu ipso comprobet, quàm firma sint & stabilia. Quos ab initio semel elegit, fieri nequit vt pereant: sed quia perire ipsos non vult, in fidem tutelámque Christi tradit. Porrò vt Christum habeant pastorem à quo custodiantur, in eius ouile colligi necesse est. Itaque quum pastoris vocem audiendo salutẽ electi consequuntur, nihil aliud quàm externa Euangelij prædicatione ad suum finem perducitur ipsorum electio. Eandem & reprobis doctrinam iubet proponi. Cur? An vt quod de illorum exitio statuit, euertat? Quin potius vt obstinata eorum incredulitas, magis patefaciat quid valeat occultæ electionis gratia. Quale enim illustrius speculum, in quo hæc perspicuè reluceat, fingi potest, quàm dum in communi doctrina, eadem Dei vocatione, pari vocandi organo, tantum est hominum discrimen, vt alij pertinaciter respuant, quod alij obedienter amplectuntur? Videmus tamen, interea, vt verbum quod hominis ore profertur, etsi impiorum corda non emendet, feriat tamen ipsorum conscientias, & lasciuiam, instar freni cohibeat.

Iam de scandalis, quibus secundum ordinem assignauimus, est differendum. Queruntur multi, Euãgelium discordiarum esse fontem: quia simulatque emergit, vnà surgunt contentiones: imò non secus acsi classicum cecinisset, homines inter se armantur. Fatendum est sanè quod Christus pronuntiat, simul cum Euangelio dissidia ferè & pugnas *Mat.10.*
exoriri: sed qua id occasione fiat reputandum *34*
est. Primùm, si contumaciter insurgunt homines, quum eos in ordinem cogere vult Deus, qua id ratione fiat, iam prius diximus. Difficile est, vt qui sibi nimium sapiunt, dociles se Christo præbeant. Iam verò, cùm affectus carnis, qui in hominibus regnant, totidem sint quasi feroces ac indomitæ belluæ, miramur si tumultuosè iugo & fræno resistant? Atqui, nimis indignum est, cuius mali causa in nobis reperitur, culpam in Euangelium conferri. Nihilo rectius faciunt, qui turbarum metu, & discordiarum odio, à pacis doctrina abhorrent. Tranquillo statu nihil putant esse melius. Quid ergo, si tyrannus quispiam hoc sæuitia & immanitate sua consequutus sit, vt dum virgines matronásque ingenuas ad se rapit: dum fortunis optimum quenque spoliat: dum iugulat trucidátque innocentes, metu omnes attoniti sileant: anne hoc prætextu tyrannis laudem merebitur? Nunc si quæritur, quænam sit pax ista, quam Euangelij iactura redimere multi non dubitant: hoc sanè constabit, vitiosas peruersásq; religiones placidè & absque motu obtinere, quia deterrimus omnium tyrannus Satan impunè hominibus semimortuis insultat. Tametsi quod ad externam corporis seruitutem attinet, tolerari forsan potius interdum expediat, quàm libertatis asserendæ causa, tumultum mouere, quin in cædes & confusam vastitatem erumpat. Verùm, vbi de æterno animæ exitio agitur, nihil tanti esse debet, vt mortiferam pacem vel appetamus, vel etiam voluntarij colamus. Quid etiam

quòd

quòd Filium Dei ita imperij sui iure fraudamus? Atqui, cœlum potius terræ misceri præstaret, quàm illi minui honorem à Patre datum, nedum prorsus eripi & abdicari. Nos scilicet viuemus alieni à vitæ principe: vt pax nobis constet apud homines, bellum ex professo aduersus Deum suscipimus? Ne dissidium cum improbis habere cogamur, à Christo diffidere non recusabimus, per quem sumus vnà cum Angelis Deo reconciliati? Nimis sanè indigna merces. Nec verò Christus,
Luc.11.21 cum pacatum Satanæ regnum describit, ideo appetendum esse docet: quin potius summi beneficij loco fore hoc promittit, vt fortior cum illo confligens, iniusta illum tyrannide spoliet: nam si tam animosos cernimus, qui ambitiosè pro imperio vel libertate sua dimicant, vt quosuis excipere motus non dubitent: vbi turbatum procellas excitat Satan, ad turbandum Christi regnum: quanto nos fortiori animo contrà obniti decet? Filius in patrem insurget: pater filij vitę non parcet: fratri insidiabitur frater. An ideo sunt hęc prędicta, vt sibi ab Euangelio caueant homines, ac nō potius, vt in tempore moniti, nullum ex nouitate terrorem cōcipiant? Neque enim cum aliis mihi negotium est, quàm qui ad fucosæ pacis prætextum, Christi ipsius nomine abutuntur. Et si me quoque non latet, turbulentos homines mouendis seditionibus, Satanæ esse flabella, vt in Euangelij odium placidos alioqui homines inflammet. Ita nostro seculo sub Euangelij nascentis initia, barbaros homines armauit, qui legibus, iudiciis, & omni politiæ bellum ex professo indicerent. Sed quum nobis minimè ignotū sit eiusmodi artificium, modò pacem ex animo quæramus, eam verò experimēto sentiemus à Deo nobis per Euangelium offerri: vt inter homines quoque nobis constet. Ab Euangelio quidem recedere, vt seditionibus obuiam eatur, nimis peruersum est.

Iustior in speciem hæc scandali causa est, quòd simul ac publicari cœpit Euangelij doctrina: velut aperta scaturigine, multorum erumpit impietas, qui religiosi antea visi fuerant. Atqui, longe æquius erat, hoc ad fidei
Luc.1.35 confirmationem valere. Quum has Christo partes assignat Simeon, vt retegat ex multis cordibus cogitationes: adeò nemo refragatur, vt plausibilis sit sentētia. Quid ergo in re ipsa absurdi inuenitur? fingamus nunquam fuisse dictum: vt sine præiudicio æstimetur quod apparet. Quū ante annos triginta vbique vigeret religio, & in communem receptúmque Dei cultū, sine controuersia, omnes consentirent, nunc impietas & Dei contemptus passim ebulit. Principiò, dico nihil esse mirum, si tenebras lux discutiat. tam altas esse cordis humani latebras, támque flexuosos recessus, vt abyssos propè omnes superet, iam olim prouerbio vulgatum esse. Iam, si qua in re fallax est hominum simulatio, mira erga Deum improbitate ludit, vbi minimè fas erat. Huc accedit Satanæ vafrities, quòd partim ignorantiæ caliginem obducens, partim Dei cultum obtegēs ceremoniarum laruis, miram religionis, quæ nulla est, pompam ostentat. Hoc sub Papatu fuisse vident omnes oculati. Illic enim conscientiæ, quasi Circæis venenis fascinatę, stupent: per longas ambages serium Dei sensum refugiunt. Nam immensum illud ceremoniarum chaos, verè latronum est spelunca: quia hypocritæ sub illis inuolucris abditi, quiduis sibi impunè licere confidunt. Eiusmodi securitas, si veræ fictæque religionis discrimen tollit, nihil mirum. Quòd si quando propius ad Deum accedere videntur, non alium in finem multum se fatigāt adeóque excruciant, nisi vt interior cordis impietas, talibus remediis delinita intùs quiescat. Nunc, si illata Euangelij face profligatur hypocrisis, ac palàm fit impietas, iniusta est ac peruersa, quæ inde suscipitur offensio. Olim inter profanos homines, nisi qui palàm veneficus erat, & testamentarius, & periurus, & coopertus omni flagitio, nemo habebatur deorum contemptor. Nam quum carnales sibi deos fingerent, nihil facilius erat quàm religione defungi. Atqui videmus, vt acriter in derisores inuehantur Prophetæ: quod proculdubio nō sine grauibus causis faciunt. Ergo impietas quæ se exerebat in Dei Ecclesia, apud incredulos nulla ferè tunc apparuit. An ideo Legem & Prophetias flabella ad eam excitandam fuisse dicemus? An ideo pura religio, quæ hydram illam in lucem protrahebat, minoris censebitur? Quinetiam in ipsa Dei Ecclesia, non nisi post natum Isaac, Ismaelis sannæ se proferunt. Qui antea secundus erat à sancto Abrahamo, repentè in sceleratum gratiæ Dei ludibrium erūpit: quo meretur à patris familia abdicari. An tale exemplum, Abrahæ domesticos à sancta progenie alienare debuit? Porrò, quod in Isaac tenuiter fuit adumbratum, in Christo clarius exprimi oportuit: ídque factum testatur Euangelij historia. Scimus enim, ex quo in mundum ipse productus fuit, quantopere efferbuerit eorum insania, qui prius se religionis titulo vēditabant. Quare maligna hæc facessat opinio, Ex Euangelij doctrina scaturire impietatis licentiam: quia velut è latibulis in apertam lucem protrahitur. Quin potius hoc ipsum nos oblectet, Retegi ex multorum cordibus cogitationes. Quanquam huius rei alia quoque notanda est ratio: nempe quum oblatā Euangelij gratiam alij respuant, alij contemptim summis tantùm labris gustent, alij superbè repudient, ánnon digna est omnium ingratitudo, de qua non mediocrem vindictā Deus exigat? Et profectò seuerè vlciscitur, quum adempto religionis sensu, in horrēdam istam cæcitatem eos præcipitat. Quotquot ergo videmus hodie Lucianicos homines, qui totam Christi religionem subsannāt: quotquot item

Epicureos,qui nullo Dei metu ad quamlibet nequitiam se prostituunt: totidem sciamus à Deo nobis ante oculos poni vindictæ Dei exempla, quæ nobis Euãgelij dignitatem pretiúmque commendent. Paulus meritò in reprobum sensum, & fœdas probríque plenas cupiditates cõiectos fuisse dicit, qui Dei notitiam, qualis ex solo mundi aspectu concipi potest,iniustè suppresserant:vt qui Deũ fraudauerant suo honore, extremæ ignominiæ subiecti, iustam reciperent ingratitudinis suæ mercedem. Quò indignius est sacrilegium Euangelij contemptus, non mirum est, si atrocior de ipso nunc sumitur vindicta. Quid enim? An qui sintillulas in mundi fabrica emicantes sua socordia extingui passi sunt, iure plexos esse fatebimur: qui autem plenum gloriæ Dei fulgorem, qui in Euangelio lucet, destinata malitia obruunt & extinguunt, eos vellemus impunè Deo illudere? Quòd si Deum contemptæ, vel abiectæ suæ gratiæ, seuerum esse vindicem plusquam æquum est, cur eius vindictæ, quæ in primis laudanda est, exempla cernentes offendimur? Imò potius decebat, vt iam dixi, sicuti hoc modo Euangelij maiestatem asserit Deus: ita eius reuerentiam in animis nostris sanciri. Euangelium, quo se nobis in Filij persona offert ac donat,quomodo satis dignè excipi potest? Atqui, incomparabilem hunc thesaurum vulgari honore multi vix dignantur:alij abiiciunt ad pedes, alij vanis mundi deliciis securè posthabent: multi etiam tanquam aliquod ludicrum, iocosè ad profanam oblectationem conuertunt. Quid postea sequutum est? Quum aliqua saltem religio eorum animis insideret,nunc canum in morem, aduersus eum latrant. Atque hoc quidem acumine sibi placent,imò semidei videntur,quòd nubibus oppedere non dubitant. At verò, si prodigiosa est hominis in pecudem conuersio,eò magis sunt deplorãdi, quòd nullo mali sui dolore tanguntur.Papistarum ineptias lepidè rident,sed ipsi indigni sunt,qui vnquam ad Papismum reuertantur. Neque enim vulgares eorum exitus esse conuenit, quibus & sacer Christi sanguis,& æterna Dei veritas, & lux vitæ, partim risui fuerunt,partim cõtemptui. Et certè qui nunc passim regnat Euangelij contemptus, certum est belluinæ cuiusdam vitæ præsagium: nam,quum hoc extremum sit curãdis hominum vitiis remedium, vbi Dominus cum Euangelio suo affulget, quibus nihil prodest remedium hoc, eos esse incurabiles cõstat. Qui verò medicum scientes ac volentes aut eludunt, aut procul abigunt,vltrò sibi quasuis accersunt mortes. Vt caput hoc concludam, quibus atrox malũ,vt est,censetur impietas,hi ex hac grauitate pœnæ,quàm indignè Euangelij sui contemptum ferat Dominus,æstimant:atq; hoc documento in eius fide & obedientia confirmantur. Agrippam,Villanouanum,Doletum,& similes vulgò notum est tãquam Cyclopas quospiam Euangelium semper fastuosè spreuisse. Tandem eò prolapsi sunt amentiæ & furoris, vt non modò in Filium Dei execrabiles blasphemias euomerent, sed quantum ad animæ vitam attinet, nihil à canibus & porcis putarent se differre. Alij(vt Rabelæsus,Deperius, & Goueanus) gustato Euangelio, eadem cæcitate sunt percussi. Cur istud? nisi quia sacrum illud vitæ æternæ pignus, sacrilega ludendi aut ridendi audacia antè profanarant? Paucos nomino.Quicunque eiusdem sunt farinæ, eos sciamus nobis à Domino exemplũ quasi digito monstrari, vt sollicitè in vocationis nostræ stadio pergamus,ne quid simile nobis contingat.

Rom.1. 28

Porrò, quia non lapsu tantùm suo vel præcipitio infirmos offendunt perditi isti homines, sed impietatis suæ venenũ huc illuc profundunt, vt atheismo orbem repleant: huic quoque scandalo obuiam eundum est. Idque facit Spiritus, dum venturos admonet illusores, qui spem nostram sannis exagitent: sed idem pronuntiat animas instabiles, eorum illecebris fore obnoxias. Ergo vt simus extra periculum, colligenda est in Christo firmitas. Solennis mos est impuris istis canibus, quò plus ad ructandas blasphemias licentiæ habeant,scurrilem personam agere.Ita in cõuiuiis & sermonibus suauiter iocando,omnia religionis principia conuellunt. Ac primùm quidem obliquis facetiis se insinuant.Hic tamen finis est, vt omnem Dei timorem obliterent ex animis hominum. Nam eò tandem perrumpunt, religiones omnes ex hominum cerebro natas esse: Deum esse,quia sic credere libeat:futuræ vitæ spem lactandis simplicibus inuentam esse: metum iudicij, puerile esse terriculamentum. Hæ quidem Sirenũ voces, deliniẽdis multorum auribus nimis sunt appositæ: sed quas iam suus pruritus titillat. Nam quosdam videmus, adeò cupidè quæ ad tollendum pietatis sensum faciunt, captare & venari, vt vixdum percepto paucorum verborum sonitu, repentè ab æterna & inflexibili Dei veritate desciscant. Et sanè,quisquis vel modicè in Scripturis sacris versatus erit, longè alibi quàm in opinione fundatam esse fidem nostram expertus, non ita facilè nutabit. Qui verò insculptum in cordibus Spiritus sigillum gerunt, multum abest qùin machinis istis impetiti, concidant. Sed hoc est scilicet quod dicit Paulus, naufragium facere homines in fide,postquam à bona cõscientia exciderunt.Quo significat & hanc esse rectæ intelligentiæ custodem:nec mirum esse si nihil firmum habeant, qui inter varias cupiditatum procellas fluctuantur. Itaque non est quòd nos turbet Atheismus, qui nunc cùm in toto mundo passim grassatur, tum verò in regum & principum aulis,in tribunalibus, in splendidis aliis vitæ generibus præcipuè regnat.Nam si rerũ peritos interrogem,adeóq; eos

1.Tim. 1.19

eos ipsos, qui se expedire ab hac tentatione nequeunt, quotusquisq; illic bonæ conscientiæ hospitium concedat: in promptu erit responsum, eam procul exulare. Quid ergo miramur illud fidei naufragium, quod Paulus necessariò sequi docet? Porrò, si tam sedulò reconditam in arcis pecuniam seruant, quotquot aliquo eius amore tanguntur: qui nullo timoris Dei præsidio munitus, vltro se in prædam exponit, quid excusationis obtēdet, si cœlesti fidei thesauro spoliatur? Præsertim quum nihil tā exitiale esse nouerimus, quàm istas impiorum tendiculas. Neq; enim quod ab illis instat periculum, extenuare in animo est: quin potius moneo & testificor, nullos tam esse veneficos serpentum afflatus. Verùm, eò magis ad cauendum, vigilantes ac sollicitos esse nos decebat. Interea ab hac quanuis pestifera contagione, immunes fore dico quicunque solidas in Christo radices agere non neglexerint. Neq; verò hoc meum,
Ephes. 4.13 sed Pauli dictū est: Crescendum esse in Christi notitia, donec adolescamus in virum perfectum: ne simus amplius obnoxij hominum versutiæ, qui nos circunuenire tētant. Simul
2.Cor.11 3 tamen altera Pauli exhortatio audienda: quādo hac lege desponsi sumus Filio Dei, vt integram illi seruemus coniugij fidem, in primis cauēdum esse, ne suis lenociniis nos corrumpat Satan: nam si aliquod iam impudicitiæ signum dedisse videtur, quæ lenonis illecebris aurem præbuit mulier: parū castas esse animas apparet, quibus ad perfidā defectionem sollicitari dulce est.

Non absimilis est errorum omniūm ratio. Labascit multorum fides: alij etiam prorsus ab Euangelio desciscūt, quia erroris segetem esse coniiciunt. Quasi verò à terræ cultura & satione quisquam abhorreat, quia purum semen in lolium sępe degenerat. Ne quem perculleret rei nouitas, admonuit Christus hoc
Matth. 13.24 futurum. Tametsi enim hypocritas illic zizaniis comparat, tritico veros ac germanos Dei filios: hanc tamen vsitatam Satanæ fraudem esse ostendit, corrumpere quibuscunque potest modis & vitiare cœleste Dei semen, ne ad frugem perueniat. Mundum instar deserti & inculti agri scimus diu iacuisse sterilem: nunc Euangelij doctrinam seminauit Deus per suos ministros. Miramur, si Satan quascunque potest errorum corruptelas misceat? Et quæ non statim à primo Euangelij exortu falsorum dogmatum plaustra inuexit? Omitto innumeram multitudinem. Sed Valentini, Montani, & Manichæorum deliriis quid magis prodigiosum fingi potest? Perquàm verò ridiculum est, eos qui Euangelij lucem tam densis tenebris nō fuisse extinctam, miraculi loco ducunt, vim eius contra tot machinas stetisse inuictam cum plausu audiunt, quia nunc quoque mendacij tenebras offundat Satan, Euangelij doctrinæ infensos reddi. Verùm, quia ad hunc scopulū variis modis impingitur, breuiter ostendam nullam esse offensionis speciem, in qua non sponte vel socordia, vel alio proprio vitio singuli incurrant. Qui simpliciter vnum hoc obtendunt, sectas ex Euangelij doctrina pullulare, hi partim qualemcunque prætextum captāt, partim nimia leuitate mali causam in Euangelium transcribunt, quæ alibi residet. Quisquis aperire oculos dignabitur, Euangelium perspiciet non modo puram ac liquidam esse Dei veritatem, sed optimum sanctæ vnitatis vinculum. Nunc si contrà insurgit Satan, vt hanc lucem errorum nebulis obscuret, ac vnitatem laceret, in quam coalescūt Filij Dei, officium ille suum facit. Est enim & mendacij pater, & dissidiorum omnium author atque artifex. Nostrûm ergo erat eò intentius in quærenda veritate laborare, inuētam constantius amplecti. Non modo abstinent isti ab omni eiusmodi studio, ac refugiunt: sed hunc defensionis clypeum opponunt Deo, ne obedire eius imperio cogātur. Alij tametsi data opera non quærunt quomodo repudient sanam doctrinam, quum tamē leui occasionis aura perciti resiliunt, nihil habent iustæ excusationis. At verò non abs re timēt, ne si incerti quò eūdum sit, flexibiles se præbeant, sua hac facilitate implicentur errorum laqueis. Est hoc quidem aliquid: sed eius periculi alia melior erat cautio: nempe, vt se pia humilitate, modestia, sobrietate, reuerentia, Deo subiicerent. Neque enim frustra promisit Christus, pulsantibus ianuam apertum iri. *Matth. 7.7*
Nec frustra spiritu iudicij & discretionis à Patre donatus est. Non frustra etiam per os
Isaiæ promittit Dominus pædagogum se fore populo suo, qui ad regendos eius gradus à *Isai. 30. 21*
tergo præsto sit. Denique, non fallendi nec frustrandi causa, viam vitę nobis in verbo suo monstrari pronuntiat. Vnde apparet bonam hominum partem hoc ipsum ingeniosè appetere, vt contemptis remediis, in suo malo torpeat.

Quòd autem multos videmus, hoc vel illo errore captos, à recta via abduci, nunquam nisi iusta Dei vindicta, accidit. Primùm verè Augustinus superbiam nominat hæreseon omnium matrem: nullus enim vnquam extitit erroris magister, quem non praua ambitio in suum præcipitium extulerit. Scimus Deum paruulis fidum esse doctorem. Scimus Christum humiles ac mansuetos ad se vocare, vt eos habeat discipulos. Proinde qui arrogantia turgent, eos non mirum est ab hac schola pulsos, vagis suis speculationibus sursum ac deorsum raptari. Quotquot hac nostra ætate à pura Euangelij doctrina prolapsi, falsorum dogmatum cœperunt esse authores, reperiemus omnes superbiæ morbo correptos, ingenij tormenta sibi & aliis fabricasse. Pro multis vnum Serueti exēplum sufficiat. Is enim Lusitanico fastu inflatus, magis etiámnum propria arrogantia turgens, hanc

ſibi cõparandi nominis rationẽ optimam eſſe ſtatuit, ſi omnia religionis principia cõuelleret. Quicquid ergo de tribus in Deo perſonis olim ab ipſo Apoſtolorum ſeculo traditum à Patribus, & continua ætatum ſerie ab omnibus piis receptum fuit, non modò tanquam inſulſum repudiat, ſed pluſquam atrocibus conuitiis exagitat ac proſcindit. Iam canina illa mordendi latrandíq; rabies, quam ebulliunt omnes ſcriptorum eius paginæ, ſatis teſtatur, qualis hominem ſpiritus inſtiget. Ad rem verò ſi venias, clarè perſpicies, ieiuna inanis gloriæ ſiti accenſum, abſurdiſſima quæque deliria cupidè hauſiſſe, quibus ſe inebriaret. Sermonẽ Dei non prius fuiſſe imaginatur, quàm dum Moſes Deum in mundi creatione loquentem inducit. Quaſi verò tunc demum eſſe cœperit, quum exeruit tantam ſuam virtutem: ac non potius æternę ſuæ eſſentiæ ſpecimen ædiderit. Chriſti carnem ſic deificat, vt veritate humanæ naturæ abolita, diuinitatem, quæ ſpiritualis eſt, palpabilem fingat. Et tamen Deum plenis buccis Chriſtum vocando, vmbratile neſcio quod ſpectrum nobis comminiſcitur: vtpote, qui ab initio Platonica duntaxat idea fuerit: nec alio iure ſit filius Dei, niſi quòd in vtero Virginis ex Spiritu ſáncto conceptus eſt. Interim multa ſpeculationum plauſtra congerit, quæ adeò nihil habent coloris, vt facilè ſano cuiuis homini cõſtet, non niſi cæco ſui amore faſcinatũ, poſſe ita deſipere. Quòd ſi protinus vt emerſit Dei veritas, ſuperba ingenia tum ſua ambitio ſollicitat, tum etiam Satan impellit, vt illam prauis commentis & fanaticis opinionibus, vel obſcurent, vel peruertant, non eſt cur nos tanquam re inſolita turbari oporteat. Quare, vt ſuperbiam prius diximus omnium hæreſeon matrem eſſe: ita eorum vanitas, qui ſe talibus magiſtris diſcipulos adiungunt, ad eas fouendas perpetua eſt nutrix. Quoties ſpargitur error aliquis à pſeudopropheta, Moſes tentari nos dicit, an Dominum ex corde amemus. Quorſum id, niſi vt ſciamus non alios abduci à pura doctrina, quàm qui pietatem falſa profeſſione mentiebantur? fidem verò firmis radicibus fixam adeò machinæ iſtæ nõ euertunt, vt potius eius firmitudinem illuſtrẽt: quemadmodum Paulus graſſantibus in Eccleſia ſectis, eos, qui probati ſunt, manifeſtos reddi ſcribit. Quò minus mirum eſt, prout afflauit aliquis nouæ ſectæ ventus, plurimos huc illuc dilabi, quum pauciſſimi infixũ in animis Dei timorem habeant. Tantum abeſt, vt nos cum multitudine titubare deceat.

Deu.13.3 · *1. Cor. 11.19*

Proteruiendi anſam ex Euangelio arripere, iam olim multis vſitatum fuit. Non abs re toties Apoſtoli, ne in licentiam carnis vertatur libertas, de ea moderanda præcipiunt. Sẽper enim caro, vel minima occaſione oblata, ſtatim exultat. Atque vt dura eſt, & humano ingenio contraria ſeruitus: bona pars, quouis modo iugum excutiat, beatam vitam in eo ſitã arbitratur. Hoc prætextu olim ſerui, quaſi Euangelij præconio ad pileũ vocati eſſent, cõtumacia efferebantur: alij Regum & Magiſtratuum ſubiectione ſe eximebant. Similiter hodie permulti infimæ ſortis homines, guſtato Euangelio, inſolenter ſe iactant: famuli altos feroceſq; ſpiritus induũt: cõplures pudoris ac modeſtiæ obliti, ſibi quiduis arrogãt. Sed hoc peſſimum, quòd ſe ab ipſius Dei obſequio pleriq; non ſecus emancipant, acſi nos adoptando in filios, patrium omne ius & imperiũ ſibi abrogaret. Fœda ſanè prauitas, & quæ ſua indignitate grauiter vulnerare poſſit pios omnes animos. Verùm, vrat nos potius Dei iniuria, quàm à nobis duplicetur. Audimus quid de Chriſti manſuetudine teſtatus ſit Iſaias. Audimus quid de ſe ipſe Chriſtus prædicet: Diſcite à me, inquit, quia mitis ſum & humilis corde. Et hac de cauſa, quemadmodum Paulus admonet, quum eſſet in forma Dei, ſeipſum exinaniuit, vt ab eo ſubmiſſionem omnes diſcamus. Cùm ex cœleſti maieſtatis ſuæ ſolio huc vſq; deſcenderit Dei Filius, vt carne noſtra indutus, nõ ſerui conditionem modò, ſed extremam crucis ignominiam ſubiret: quem noſtrûm criſtas erigere nõ pudebit, vt aliquid ſimus vel eſſe videamur? Qui ſummis opibus & honoribus excellunt, eos, vt ſe ad magiſtri exemplũ conforment, neceſſe eſt, tanquam magnitudinis ſuæ oblitos, ad humiles deſcẽdere. Pluſquam igitur præpoſtera humilium arrogantia erit, ſi alios efflare ſpiritus, Euangelij prętextu incipiant. Neque enim iure ſuo magni cedere iubentur, vt abiecti alioqui homines, ius alienum vſurpent. Cæterùm, hæc doctrina nõ modò ſingulis officij ſui legem pręſcribit, ſed nobis quoque caſtigationes ſuppeditat, quæ ferocientium proteruiam retundant: interea mali huius inuidiam & crimen auertit ab Euangelio. Fieri quidem vix poteſt, vbi miſeri homines, nullis opibus, nulla authoritate, nullo ingenio, nulla dignitate freti, ſimulac garrire de Euangelio didicerunt, ſe faſtuosè ingerunt, non ſine aliorum contemptu: quin ſtomachũ tanta indignitas ingenuis & cordatis hominibus moueat. Quanquam adeò ridicula eſt bonæ partis ſtultitia, vt pudore & miſericordia potius nos afficere, quàm bilem nobis prouocare debeat. Demus tamen eſſe, quod nos valde offendat: an noſtra aduerſus ſtolidam ſuperbiam indignatio, in ipſum omnis modeſtiæ authorem incurret?

Iſa.42.2 · *Matth. 11.29* · *Philip. 2.7*

Ecce ex altera parte multos, Euãgelij profeſſionem diſſoluta turpíque vita, quantum in ſe eſt, fœdãtes. Vnde affine proximo ſcandalum naſcitur. Et certè cùm nos, ſanctè honeſtéque viuendo, Euangelium ornare Paulus teſtetur, qui ſibi malè viuendi licentiam indulgent, totidem ſunt Chriſtianiſmi probra & maculæ. Nec verò dubiũ eſt, quin horrenda eiuſmodi omnes Dei vltio maneat, qui

Tit.2.10

peruerſis

peruersis suis moribus, pietatis doctrinā infamant, & sacrum Dei nomen ludibrio exponunt. Sentiēt olim quàm intolerabile sit crimen, sanctum Euangelij thesaurum profanasse: quàm non frustra dictum sit, non impunè laturos qui Dei nomine abusi fuerint. *Exod. 20.7* Sentiēt quàm pretiosæ sint Deo animæ, quibus salutis viam malo suo exemplo præcludunt. Primùm, nimia est ista improbitas, Deum, quem factis abnegant, ore confiteri, sicut Paulus dicit: *Tit. 1.16* vt cœlestis sapientiæ discipuli appareant: quum tota vita manifestū Dei contemptum arguat. Sed hæc plusquam sacrilega impietas, Euangelio ad scelerū prætextum abuti. Loquor de artificio iam vulgari, quo se perfidi & nequam homines, ad fallendum, fraudandum, modísque omnibus nocendum insinuant. Vidi olim, quos lenociniis suis impurísque actionibus non pudebat Euangelij vmbram obtendere. Alij qui minus sunt scelerati, dissolutè tamen viuendo, & Ecclesiam polluunt vitiorum suorum sordibus, & Euangelio maculam aspergant. Iam illud quidem miserum est ac dolendum, non modo imputari sanctitatis doctrinæ hominum flagitia, sed in eorum persona calumniosè eam traduci. Sed aliud est Ecclesiæ vlcus magis deplorandum: quòd pastores, ipsi, inquam, pastores, qui suggestum, hoc est, sacrum Christi tribunal ea lege conscendunt, vt vitæ puritate præ aliis omnibus excellant, interdum sunt turpissima vel nequitiæ, vel malorum aliorum exempla. Ita fit, vt nihilo plus fidei ac grauitatis obtineant eorum conciones, quàm si fabulam in scena ageret histrio. Et tales scilicet contemptui se esse apud plebem, aut etiam ludibrij causa digito se monstrari conqueruntur. Ego autem potius vulgi miror patiētiam, quòd non eos luto & stercoribus mulieres ac pueri operiunt. Ministerij dignitatem extollunt plenis buccis: at illis non venit in mētem, ideo non haberi suum ministerio honorem, quia ipsum sua turpitudine conspurcant. Nam sicuti verè olim à quodam dictum est, Vt ameris, amabilis esto: ita morum grauitate & sanctimonia reuerentiam sibi acquirant oportet, qui in pretio haberi volunt. Atque vtinam tali hominum colluuie exonerari purgaríque posset Ecclesia. Sed longè aliter vt plurimùm contingit. Nam quum se meritò contemptibiles esse norint, mala conscientia libertatem illis adimit. Denique, quum propter inhonestæ vitæ probra, sentiant omnibus se obnoxios, vel pudore metúque retenti, hiscere non audent, quoties seuerè exigendum foret, quod ipsi minimè præstant: vel parcere delinquentibus coguntur & adulari. Adde quòd ignaui sunt ventres, qui vt molestia omni valere iussa, otio deliciisque suis consulant, cœlū passuri sint terræ misceri. Eorum etiam nonnulli, virtutum odio suis peræquè & aliorum vitiis libēter indulgent. Populus autem vt gratiam referat, eos amat solos, amplectitur, fouet: atque vt suis delictis patronos habeat, suo patrocinio tuetur. Interea tamen non desinit scandalum sibi ex corrupta pastorū vita obiicere, ne ad Christū accedat. Nimis id quidem peruersè & impudēter: sed neque excusatione dignus quispiā, quem à Christi accessu arcebūt hominū peccata. Nihilo scilicet magis, quàm si quis ex fonte bibere recuset, quia sentibus & spinetis dicat esse obseptum: quum tamen obstacula transcendere, nec magno labore, & sine periculo liceat. Quia nonnullos Euangelium in ore habentes, sceleratè aut nequiter viuere cōspiciunt: En, inquiunt, Euangelium. Quantò rectius cum dolore agnoscerent, grauem fieri Deo iniuriam, quum doctrinæ vita tam malè respondet? Si nebulæ terris caliginem obducūt: nemo tā insanus est aut improbus, vt solem propterea caliginosum vocet. Atqui, inter Solis & Euangelij claritatem plurimum interest. Nam quum illum obscurent nebulæ: facere nō potest hominum prauitas, quin perluceat sanæ piæque doctrinæ splendor, quo vita nostra, abstersis tenebris, in veram iustitiam reformatur. Ergo solem, etiam dum absconditus latet, fatebimur esse lucidū: conspicuam Euangelij lucem, & in ea refulgentem Christi gloriam quum cernamus, oculos nobis hominum peccata, qualiacunque tandem sunt, perstringeant?

Quantum ad duces ipsos spectat, iam nouerat Christus in ignominiam doctrinæ maximè redundare, si turpiter viuunt. Vt hoc *Matth. 23.3* scandalum auertat, hortatur ad seruandum quod iubent, etiamsi ne minimo quidem digito attingant onera, quæ aliorum imponūt humeris. Scribarum tunc munus erat, populum instituere in Lege Dei: illi autem quum in cathedra, diuinæ essent Legis interpretes, domi & in foro pleni erant fraudibus, superbia, crudelitate, periuriis: libidinosè quiduis audebant. Vult nihilominus Christus, suam Dei verbo authoritatem intactam manere. Non fuit hæc seculi vnius propria admonitio: quin potius hodie quoque vox cœlestis auribus nostris inclamat, vtcunque vitā professioni suæ minus consentaneam agant pastores: perperam tamen fieri, si quid hac causa Euangelio detrahitur. Vt certè nimis indignum est, quam Deus præscribit bene viuēdi regulam, peruersa hominū vita metiri. Reddent illi quidem aliquādo rationem, ac sentient illud non è nihilo fuisse denuntiatum. Satius nunc fore homini, suspensa à collo mola, demergi in profundum maris, quàm si vnum quemlibet ex minimis offendat. *Marc. 9.42* Nostrum tamen interea est, ea quam Dominus sternit, via ad metam properare.

Scandalum tamen hac in parte duplicatur, vbi ad scelerum indignitatem priuatum damnum accedit. Alij benignè hospitio excepti, vel furto onusti clàm abeunt, vel aliis

modis hospites defraudant, vel sollicitant ad stuprum ancillas, ac interdum etiam vxores tentare audent. Alij ad captandum miri artifices, nudatos relinquũt, quibus aureos montes pollicebantur. Alij in mutuo fallunt: alij abnuunt depositum: alij in societate perfidi. Alij quam eleemosynæ nomine pecuniam à bonis frugíque hominibus abstulerunt, vel in scortationem consumunt, vel in aleam, vel profusos alios luxus. Alij quod ad iuuandam eorum industriam mutuo datum fuerat, audacter in otio heluantur. Atque ad hæc flagitia nonnulli socias habent vxores. Alij sacrosanctum coniugij vinculum, deceptis vxoribus, & abiectis liberis, violare non dubitant. Plura sunt eiusmodi facinorum exẽpla, quàm quibus recitandis breuis catalogus sufficiat. Fieri certè non potest, quin graue acerbúmque ingenuis animis vulnus infligat istorum hominum perfidia. Præsertim verò consternari bonos viros necesse est, qui quum tenue haberent peculium, se Euangelij prætextu, non secus acsi in prædonum manus incidissent, spoliatos vident, atq; ad inopiam redactos. Atque hoc inter duriora nostra exercitia memorandum est, quod videre cogimur, qui sic impunè Euangelio illudant. Verùm,
2.Thess. si meritò prohibet Deus per os Pauli, ne mul-
3.13 tos ingratos & prauos experti, tamen benefaciendo fatigemur: idque facit, ne cui probo & egenti desint nostra officia: quantò diligentius cauendum, ne hominum peruersitas eò nos morositatis adducat, vt simus erga Deum ingrati & impij? Quemadmodum igitur acriter vigilare nos decet, ne eiusmodi nebulonibus aperta sit ianua ad nocendum, obuiam eundem illorum insidiis: danda opera, quantum in nobis est, vt per magistratus seuerè vindicentur fraudes & maleficia: vt quibus ludibrio est vox Domini, quíque Ecclesiam contumeliosè subsannãt, carnificem, vt digni sunt, habeant magistrum: & furcas, scholam: ita rursum aliquantò diligẽtius cauendæ sunt Satanæ insidiæ, ne obiecta caducæ pecuniȩ iactura, cœlestem nobis thesaurum excutiat. Nam & id molitur, & nobis longè magis exitiale est. Quisquis spem
1.Ioan.3 habet in Christo, inquit Ioannes, seipsum
3 sanctificat. Ad hanc sanctitatem qui non aspirant, quum sciamus eos falsò Christi nomen obtendere, quid est cur nos sua prauitate impediant ac morentur? Est quidem panis vitæ Euangelium: sed multum abest, quin ab omnibus concoquatur: quum ex multis, qui auidè illud deglutire videntur, pauci eius gustum percipiant. Denique, quãdo areȩ Chri-
Luc.3.17 stus Ecclesiam suam comparat, vbi sic paleæ mixtum est triticum, vt sub ea obrutum magna ex parte lateat, non extraneos facit paleæ similes, sed qui falsa Euangelij professione, locum inter pios occupant. Quorsum etiam
Matth. testatus foret, se multos vltimo die non a-
7.22 gniturum, qui & præcones se fuisse Euangelij iactabant, & miracula à se edita obiicient: nisi quia seculis omnibus tales aliquos extare necesse est? Fit etiam interdum, vt qui Deum alioqui ex animo timent, vel saltem non omnino sunt reprobi, in fœdum aliquod facinus prolapsi, & se, & quam sequuntur puram religionem, dedecore afficiãt. Quantum fuit illud Dauidis flagitium, quum suæ libidini indulgens, vt alienam vxorem raperet, non modò vnius hominis de se bene meriti innoxium fudit sanguinem, sed totum Dei populum, quantum in se erat, exitio tradidit? Si colligere huius generis scandala libeat, quæ heroicos homines concutere poterant, quæ domi suæ vidit scelerum portenta sanctus patriarcha Iacob? Postquam eius filiæ vis est allata: Simeon & Leui non minus barbara sęuitia, quàm nefanda proditione Sichimitas trucidant. Cædibus imbuti eius filij, in fratricidium conspirant. Accedit tandẽ ad malorum cumulum incestus primogeniti cum nouerca concubitus. Et tamen in vna domo, tunc inclusa erat Dei Ecclesia. A recitandis pluribus exemplis abstineo. Hodie verò pauca scandala lynceis oculis disquirent nonnulli, nequid cum tota Dei Ecclesia, quaquauersum patet, commune habeant. Vno hoc exẽplo contentus sum lectores monuisse: fidem nimis fore instabilem, si ad singulas hominũ ruinas subinde labascat. Interea illud tenendum est axioma: Certo Dei consilio fieri, vt semper bonis mali permixti sint. Hoc modo tum fidei probatur constantia, tum ad patientiam exercemur, tum accenditur precandi studium, tum spinarum punctiones ad cautè prudentérque ambulandum nos sollicitant, tum mundi contemptus oboritur, & vnà cum migrandi desiderio, cœlestis vitæ meditatio crescit. Quòd si causa lateat, his tamen exercitiis constare sciamus militiæ nostræ partem, quæ toto vitæ curriculo nobis colenda est.

Multum etiam nocet, quæ vulgò cernitur in plerisque leuitas. Quum principiò mirum feruorem ostentent, ita mox euanescit flamma illa, vt ex stupa ortam fuisse dicas. Alij tametsi propositi sint aliquovsque tenaces, paulatim tamen frigescunt. Quod partim ex vanitate, partim ex ignauia, partim ex terrenis curis prouenit, id pœnitentiæ assignant imperiti. Ergo ipsi quoque, ne serò pœniteat longius esse progressos, maturè resiliunt. Si quis mortis aut persecutionum metu territi (quod multis, proh dolor, accidit) ab Euangelio deficiunt, ex eorum inconstantia scandali materia struitur. Fœdus quidem eorum lapsus. Verùm, vtcunque Christum negemus omnes, an seipsum propterea negabit? Imò integer ac sui perpetuò similis nihilominus manebit: vt Paulus etiam
admonet. Longè aliter nos talibus exemplis 2.Tim.2
percelli decuerat: nempe, vt infirmitatis no- 13
stræ admoniti, sollicitè caueremus, ne idem nobis

nobis accideret. Postquam Iudęos à Dei gra-
Rom.11. tia excidisse narrauit Paulus, sic formidabi-
22 lem esse ostendit eorum casum, vt alios ad ca
uendum hortetur atque animet. Ergo si quorum acui sollicitudo debebat, totis populis ab Euangelio desciscentibus, eos vnius aut alterius hominis defectio exanimat, quis nõ culpam peruerso eorum iudicio assignet? Neque tamen eorum crimen extenuare consiliũ est, qui infirmas animas, quantum in se est, labefactant. Tantùm monitos velim, qui aliis cadentibus vacillant, quàm maligna sit ista cõsternatio. Negauit ille Christum. Quis putasset? Ille Euangelio vale dixit, quem omnes rupe firmiorem credebant. Ille iam tepet: alter glacie frigidior, quum ad miraculum vsque feruere visi sint. Atqui, non reputant, qui sic loquuntur, ideo frági alios mortis terrore, quia solidam vitæ futurę spẽ nondũ cõceperint: alios torpere, quia in illis Spiritus ardorem inanes mundi curæ suffocant. Quid autem morborum contagionem ab aliis ad nos sponte accersere iuuat, quum in promptu sit remedium, modò ne respuatur?
2. Tim. Cur non potius in illa tam salubri Pauli ad-
2.19 monitione acquiescunt? Nam quum de Hymenæo & Phileto loquutus esset, quorum lapsus magnam trepidationem incutere poterat omnibus piis: statim quod ad eos fulciendos valeat, subiicit: Manet sigillum hoc: Nouit Dominus qui sui sint. Ergo ab iniquitate discedat, quisquis inuocat nomen Domini. Quum noti & celebres fuissent illi duo: fieri non posse videt Paulus, quin alios suo pręcipitio saltem ad nutandum impellant. Electos tamen hortatur, vt securè in Dei tutelam recubant. ac periculum esse negat, ne insculpta ab ipso salutis nota vnquam deleatur. Interea, ne quis ficta inuocatione profanet sacrum Dei nomen, admonet. Vidit & Ioannes
1.Ioan. hoc scandalum ab iis scilicet, qui impiæ do-
2.19 ctrinæ venenum spargendo, Ecclesiæ tunc vehementer nocebant. Sed dum id fieri testatur, vt palàm sit nõ esse omnes ex piorum cœtu, qui nomen sibi arrogant, eius scandali, quod nonnullos impedire poterat, superandi
2.Tim. rationem simul ostendit. Quid Alexander
4.10.14 faber ærarius? quum ex nobili Christi discipulo, transfuga, & deinde infestissimus hostis factus esset, annõ aliis in exemplum proponitur? Quid Demas? quum hoc seculum amplexus, turpiter Euangelium deseruit, an reliquos in eundem secum labyrinthum de-
2.Tim. buit trahere? Quum alibi se Paulus ab o-
1.15 mnibus destitutum fuisse commemorat, an aliis Euangelij prodendi concedit licentiam? Quum se à Phygelo, Hermogene, Asiaticísque omnibus conqueritur fuisse reiectum, an aliis tam sceleratæ discessionis fenestram aperit? Quin potius talibus documentis expergefiunt pij omnes, ne obnoxia sit Satanæ insidiis eorum securitas. Perpetuum illud diuinę electionis signum, loco clypei sic contra omnes insultus iubentur opponere, vt fidem quoque bona conscientia obsignent. Quoniã mihi cum iis hominibus est negotium, qui Christiani censeri volunt, ne sermo hac de re longius sit protrahendus, duas Pauli ad Timotheum Epistolas legant, quæ sedandis, vt arbitror, eorum animis abundè sufficient, nisi fortè data opera vel secum tumultuari appetunt: vel sponte inanes à Christo deficiendi captant prætextus. Et certè apud sanos & prudentes hoc vnum sustinendæ fidei par erit, perperam fieri, si æternam Dei veritatem, fluxa hominũ inconstantia metimur. Sed qui tam ingeniosi sunt ad captandam ex malis exemplis peccandi veniam, cur non tot mirifica inuictæ constantię documenta obseruãt, quæ inter quasuis tentationum procellas fidem meritò stabilire possent? Vidit hæc nostra ætas bonam Martyrum copiam alacriter & intrepidè ad mortem pergere. Nec virorũ modò fuit hæc gloria: sed in muliebri quoque sexu plusquam virile robur Deus ostẽdit. Nullas certè cordatas mulieres celebrant veteres historiæ, quibus non respondeant, quas à decẽ annis protulit Flandria & Artesij comitatus. Ergóne perfida quorundam desertio fidem nostram euertet? Sacer ille sanguis, cuius singulę guttæ totidẽ piis cordibus sunt sigilla, euanescet sine pretio & virtute? Quòd si illis tam vilis est, non erit tamen apud Deũ inglorius. Nec verò impunè illis cedet, sponte se miseris Christi desertoribus addidisse ruinæ comites: eos verò neglexisse, qui porrecta manu ad cœlum nos vocant.

Venio ad obstaculum illud, quod nostro tempore multos à propiore Christi accessu prohibuit. Nam primarios renascentis Euangelij doctores, non modò contrariis opinionibus inter se dissidere, sed acriter etiã confligere viderũt. Hìc animos subiit dubitatio, quantum fidei habẽdum foret, inter primordia dissentiẽtibus. Metus etiam subiit, ne temerè prosilirent, vnde pedem referre nõ liceret. Præsertim infelix illa de Sacramẽtis contentio, dici vix potest, quàm multorum animos turbarit. Quàm singulare hoc fuerit Satanæ artificium, ad iniiciendam timidis conscientiis remoram, ipse meo malo sum expertus. Verùm, vt me propria magis culpa impeditum fuisse postea sensi, quàm iusta causa retentum: ita de omnibus idem pronuntiare non vereor. In eiusmodi quidẽ dissidiis esse fateor, quod iam aliquantum cõfirmatos, nedum rudes & nouitios percellat: sed colligẽdos esse animos dico, vt ad eum nihilominus venire pergant, qui nunquam frustra quæritur. Neque enim fallendi causa promisit, apertum iri, si pulsemus: datum iri, si petamus. Qui se dissensionum, quas in parte no- Matt.7.
stra viderunt, odio, in Papatus doctrina reti- 8
neri iactant, iis nullus est excusationis color. De re plusquam nota loquor. Nullum est religionis caput, de quo nũc illic Theologastri

quotidie certent. Vt cōtrariæ ſint opiniones, quam odioſè alij alios nunc perſtringant, nūc exagitēt, teſtes ſunt eorum libri. Imò diuerſas ſectas profiteri, ſibi glorioſum eſſe ducūt. Ergo bonos iſtos viros innumeræ Papiſtarū rixæ & pugnæ nihil offendunt: vnica inter nos diſſēſio ſic eos vulnerat, vt ab vniuerſa doctrina protinus abhorreāt. Vna quidem in re nimium concordes ſunt Papiſtæ, quòd certatim omnes aduerſus Euangelium blaterant, quòd impias ſuas ſuperſtitiones non minus clamoſè quàm peruicaciter tuentur. Verùm, ad ſe reuerſi, nihil quàm rauca confuſáque garrulitate ſibi inuicem obſtrepunt. Scio equidem tam perditæ frontis eſſe monachos, & eiuſdem farinæ blaterones, vt plebeculam hoc maximè nomine à capiendo Euangelij guſtu deterreant, quia inter nos non bene conueniat. Quaſi verò inteſtinis eorum certaminibus non reſonent ſcholarum parietes. Quaſi non omnes eorum libri, vt dictum eſt, pugnantibus ſententiis referti ſint. Eos tamen, quibus deplorata improbitas, ſumma eſt virtus, ita petulanter agere non miror. Verùm, qui fit, vt oculati homines, quibus nihil eorum quæ dico, ignotum eſt, eiuſmodi ſe argumento moueri ſimulent? Annon hoc eſt, lucem ex profeſſo fugere? Et in eo ſuam ſapiētiam venditant, quòd ſe non implicent periculoſis diſſidiis: alios verò qui ſalutis viam nihilominus audent inquirere, quaſi parum cautos derident. Ego verò, quia melius non video remedium, quàm vt contemptu, eorum ſuperbia corrigatur: ad ſimplices me conuerto, qui ſibi ruditatis ſuæ conſcij, ab inquirendæ veritatis ſtudio abſtinere malunt, quàm errandi periculum ſubire. Quum hinc Lutherus, inde OEcolampadius & Zuinglius reſtituendo Chriſti regno ſtrenuam operam nauarent, infelix illud de ſacra Domini Cœna certamen ſubortum eſt, in cuius ſocietatem plerique alij ſunt pertracti. Ab iſto ſummorum ducum conflictu, trepidationem ad tyrones peruenire magis dolendum eſt, quàm mirandum. Monendi tamen ſunt ipſi quoque tyrones, ne vltra modum turbentur: hanc eſſe vetuſtam Satanæ vafritiem, cordatos alioqui Dei ſeruos ad mutuam contentionem rapere, quò retardet ſanæ doctrinæ curſum. Quis Satanæ inſidiis vltrò cedere velit? Sic Pauli cum Barnaba diſſidium vſque ad paroxiſmum proceſſit. Sic eiuſdem Pauli cum Petro diſſenſio in manifeſtum conflictum erupit. In illis tribus agnoſcunt omnes quod dixi Satanæ ſtratagema: in præſenti negotio, vbi ſalus ſua vertitur, cur cæcutiunt? Excipiet quiſpiam, non fuiſſe illas de doctrina concertationes. Quid? An quum Moſaicæ Legis ceremonias quidā vrgerent, non veniebat in quæſtionem doctrina? Atqui, eouſque perductum eſt ſchiſma, vt Eccleſias ferè omnes ſcinderet. An eius perturbationis cauſa Euangeliū reiici, æquum fuiſſe

Act.15.39. *Gal.2.11* *Act.15.1.*

dicent? Lutherum & eos quibuſcum diſſenſit, cordatos fuiſſe homines, & ſingularibus Dei donis ornatos conſtat. In tota pietatis ſumma mirabilis fuit eorum conſenſus. Quis rectus eſſet ac ſyncerus Dei cultus, vno ore tradiderunt: eum ab innumeris ſuperſtitionibus & idololatriis repurgare, à prauis hominum commentis aſſerere conati ſunt. Euerſa operum fiducia, qua miſeri homines inebriati erant, adeóque faſcinati, totam ſalutem in Chriſti gratia repoſitam eſſe docuerunt. Chriſti virtutem, quæ vel iacuerat proſtrata, vel demerſa latuerat, magnificè extulerunt. Quænā vera ſit inuocādi ratio, quę pœnitentiæ vis & natura, vnde oriatur, & quos fructus producat fides: quę legitima ſit Eccleſię gubernatio, ab illis nō variè traditur. Tātùm in ipſis ſymbolis aliquid fuit diſſentaneum. Et tamen hoc aſſerere non temerè audeo: niſi partim nimia contentionum vehemētia exacerbati, partim ſiniſtris ſuſpicionibus occupati fuiſſent animi, non tantum fuiſſe diſſidium, quin facilè conciliari poſſet. Quòd ſi illo diſputandi feruore non ritè explicari controuerſia potuit: quid nunc ſaltem obſtat, quominus veluti ſedato tumultu, ſimplex audiatur veritas? Quis verus ſit ſacramētorum vſus, optimè inter nos conuenit: Sacramenta in hoc inſtituta eſſe, vt Dei promiſſiones cordibus noſtris obſignent, vt fidei noſtræ adminicula & diuinæ gratię ſint teſtimonia, cōmuniter omnes tradimus. Non inanes eſſe, aut nudas mortuáſque figuras diſertè oſtendimus: quum & efficax per Spiritus ſancti virtutē ſit eorum vſus, & arcana eiuſdē Spiritus ſancti virtute Deus verè pręſtet quęcunque illic demonſtrat. Itaque panē & vinum in ſacra Cœna fatemur nō vacuas eſſe teſſeras eius cōmunicationis, quam habēt fideles cum Chriſto, ſuo capite: quia ipſo animæ noſtræ in ſpirituale alimentum fruantur. Horum omniū conſentanea vbique eſt traditio. Quod igitur tantum in hac parte offendiculum reperiūt faſtuoſi homines, vt viā Euāgelio pręcludat? At in modo definiendo ratio paulùm eſt diuerſa. Fateor ſanè, non tam diſtinctè loqui omnes, quàm eſſet optandum: ſiue quòd non eadē omnibus clarè & liquidè diſſerendi ſuppetit facultas: ſiue quod non eandem omnes fidei menſuram ſunt adepti. Quum ex denſis Papatus tenebris multum adhuc ſit reſiduum, quicquid ad diſcutiendas errorum tenebras facit, ſedulò & dilucidè exponi ſi cui moleſtum eſt, is ſe lucem malignè fugere prodit. Dum autem nos à terra in cœlum homines euehimus: dum à mortuis elementis eos ad Chriſtum traducimus: quum iuſtitiæ, ſalutis, bonorúmque omnium cauſam reponimus in mera eius gratia: dum Spiritui ſancto aſcribimus totā ſignorum efficaciā: & ſicuti vnicus ſpiritualis vitæ author, & perfector eſt Deus, illi in ſolidū vindicamus quod ſuū eſt: dū craſſa omnia figmēta repudiamus qui-

quibus delusum fuisse mundum palàm est: dum carnalem Christi præsentiæ modum, peruersámque eius in signo adorationem tollimus, qui inde offendiculum concipiunt, quum scientes & volentes impingant in Christum, digni sunt qui se collidant. Multos quidem esse, quos scandalorum prætextus iuuat, quia ipsis in luce cæcutire libet, hac in causa sum expertus.

Porrò, quod supra breuiter attigi, memoria repetendũ est, quum res nouæ multis delictis occasionem præbeant, accuratius tamen notari, & reprehendi seuerius, si quid tunc peccatur, quàm si nulla facta esset mutatio. Quàm profundus fuerit ignorãtię gurges in Papatu, quàm horrenda errorum caligo, cũ stupore recordamur. Inde Lutherum, & qui eodem tempore laborarunt in restituenda pietatis doctrina, paulatim emergere potuisse, ingẽs fuit Dei miraculum. Quòd non eodem simul momẽto omnia viderunt, quòd non ad vnguem, expolitum primo die tam arduum fuit opus, offendi se nonnulli causantur, ne ad Euangelium accedãt, vel ne pergant in cursu iam incœpto. Quàm importunæ sint lautitiæ istæ, quis non videt? Perinde enim faciunt, ac si quis nos accuset, quòd primo auroræ exortu, solem meridianum nondum cernimus. Nihil istis querimoniis magis tritum, Cur non statim, quid sequi oporteret, nobis exactè præscriptũ est? Cur potius quàm alia, hoc latuit? Ecquis tandẽ erit finis, si vlterius subinde tendere permissum fuerit? Nempe qui sic loquuntur, vel profectum Dei seruis inuidẽt, vel Christi regnum ægrè ferunt in melius promoueri. Eadem in minimis quibusque erratis morositas apparet: quæ etsi non adeò facilem merentur veniam, non tamen vsque ad Euangelij fastidium exasperare nos deberent. Quantumuis insulsas nænias blaterent monachi aliíque magistri Papalis synagogę, quamlibet absurdis glossis Scripturam deforment, hoc totum non ægrè condonant boni isti viri. Si quid fortè minus aptum nostris hominibus exeat, tanquam magno piaculo à nobis audiendis arceri se obtendunt. Contorta Scripturæ testimonia, sententias malè cohærentes, argumenta friuola patienter ferũt in vetustis scriptoribus: centesimam partem si reperiant in nostrorum hominũ scriptis, non modò nos damnabunt omnes qui erimus innoxij, sed à tota doctrina abstinendum ducent. Neq; tamen eorum hîc causam suscipio, qui scripturiendo pruritum suũ sedant. Optãdum enim est, vt supersedeãt, qui tales sunt, à chartis inquinandis. Verùm, vt indulgentia fouendas non esse paucorum ineptias concedo: ita insipidam hoc tædio totã Euangelij doctrinam reddi quàm iniustum sit, omnes vident. Est quidem verũ illud quod dixi, in media Euangelij luce multò clarius perspici, quę prius velut in nocte caliginosa latuerunt. Sed in vna parte ad quęuis errata securè libentérq; conniuere, quum in altera, quæ carpas, plusquam curiosè obserues, id verò scandala cupidè appetentis, & sibi fingentis esse dico. Nec verò aliunde prouenit offensio, quam illis quorundam affert vita professioni non respondens. Si eorum duntaxat, qui Euangelium sequi se iactant, corrupta esset ac dissoluta vita, magis speciosa offensionis causa censeri posset. Verùm, quum promiscuè in toto fere orbe scelera exundauerint, quid dicemus, nisi veterem illam Poetæ querimoniam, in nostrum quoque seculum verè competere? Ætas parentum peior auis tulit, nos nequiores, mox daturos progeniem vitiosiorẽ. Et quorsum spectat illa Christi admonitio, ætati Noe similem fore postremam: horribile quoddam fore iniquitatis diluuiũ, quo terra obruatur, nisi vt sponte iam ad Christum properantibus talis scelerum colluuies festinandi studiũ acuat? Accedit huc quoque, vt retuli, iusta contempti Euangelij vltio. Tam sacro enim thesauro qui abusi sunt, quis dignos esse neget, quos Dominus in mentem reprobã conijciat, vt se ad omne flagitij genus prostituãt? Nec verò aliud sperandum est, quàm vt magis ac magis passim homines profanescant, quorum paucos ab hoc sacrilegio immunes esse scimus. Ego tamen aliam superioribus istis causam addo: eos scilicet quos nostrorũ hominum vitia ab Euangelio repellunt, malignos esse & iniquos censores. Dicunt nec piè nec honestè plerosque se gerere, qui Euangelio gloriantur: atqui, hoc primo loco, quærendum erat, an Euangelium ipsos in deterius mutauerit. Qui scortator erat, inquiũt, vel aleo, vel alio in genere dissolutus, idem hodie est. Nempe quæ in Papatu vitia tolerant, ita repentè detestari incipiunt, vt eorum odio, ipsam quoque horreant sanctitatis & innocentiæ doctrinam. Non vereor ne sibi me patronum fore putent, qui turpi ac flagitiosa vita dedecus afferunt Euangelio. Quò mihi, vt arbitror, ad eos obiurgandos, qui omnes Papatus corruptelas Euangelio imputant, maior erit libertas. Si qua illic sanctitas quęritur, eam monachi sibi omnium consensu absque controuersia arrogant. Quidni faciant: quum in eorum claustris resideat angelica perfectio? Atqui, non aliunde nobis fœdior vitiorum omnium colluuies. Si excipiet quispiam, quum illinc tantùm exeant vomicæ, non mirum esse, si fœtorem, quocunque veniunt, emittant: friuolam eiusmodi calumniam, diluere promptum est. Primùm enim, si quid illic probum fuit, tanquam aurum ex sterquilinio, mira Dei prouidentia eductum fuisse constat. Quos hac nostra ætate monachos habuit Germania, qui vel doctrina, vel sanctitate cum Luthero, Bucero, OEcolãpadio, & similibus conferre se, nisi nimis impudenter, audeãt? Quos Itali Bernardino Ochino, & Petro Vermilio opponent? Ex Gallię

quoque lustris egressi sunt nonnulli, qui suo splendore multa sui ordinis probra & dedecora texissent. Paucos quidem fateor ex monachatu ad nos transisse, qui honoris causa nominari digni sint. Et quid mirum si non multi ex inferis Angeli prodeant? Quòd vnus Lot ex Sodomis saluus euasit, insigni Dei potentiæ meritò tribuimus. Quæ autem Sodoma tot vnquam fœditatum monstris referta fuit, quot hodie scatent monachorum lustra? Itaque dicere soleo: si modò decima pars eorum qui illinc Christianismi nomine euolãt, Christo se verè addicat, præclarè nobiscum agi. Quinetiã quotidie videmus suis decimis Christum fraudari: vt vix ad eum pars vigesima perueniat. Qui autem scandali occasionem præbent, eos dico non tam naturâ prauos esse, & propriis criminibus infames, quàm fœda & nefaria monachatus educatione infestos. Quòd enim & ignaui sunt ventres, & rixosi, & perfidi & ingrati, & humanitatis expertes, & factiosi, & furaces, & seruili ingenio, & libidinosi: nónne hæc omnia claustrale viuendi institutum resipiunt? Suas quidem seorsum distinctas regulas habent diuersi ordines: omnium tamen ferè communis est ex illis, quas recensui, virtutibus, conflata regula. Nam si optimi, quos ex cœno illo Dominus extraxit, luem inde contractam adeò tenacem esse agnoscunt, vt sibi in abstergendis reliquiis quotidie sit laborandum: quantopere in vulgus grassetur contagio, iudicare licet. Ergo quos eiusmodi scandala morantur, recipiant quod suum est, & viam planam æquabilémque inuenient. Equidem si mihi esset magistratus potestas, & opes ad hunc sumptum sustinendum satis amplę: monachum ex antro suo egressum, nunquam nisi semestri, vt minimùm, examine exactè probatum, manumitterem, vt communi vita & hominum societate frueretur. Quoscunque viderem suo monachismo adhuc indutos, vel includerem ergastulis, vel tanquam indomitas bestias in saltum aliquem submouerem. Porrò, à Papatu eluere quas esse proprias eius sordes constat, & eas reiicere in Euangelij nomen, nimis calumniosum est. Sed quid de specie vna disputo? Nam si dissolutam vitam & parum honestos quorundam mores nobis obiiciant Papistæ, eadem ac duplo etiam maiora in eos probra regerere, plusquam iure nobis licet. Atque vtinam minus vberem nobis materiam darent. Apud eos quanta sit scortandi impunitas, quanta iurgiorum & pugnarum licentia: quàm permissa sint vulgò genus omne lasciuiæ: quãto cum applausu regnent effrænes pompæ, & impudicæ saltationes, & eiusdem generis alia, dicere nihil attinet. Horũ certè nihil est, quod non, vt sobriè glorier, publicis edictis apud nos vetitum sit, & disciplina aliqua cohibeatur. Quare timendum non est, ne cum Papistis cõparati, reperiamur æquè deformes. Mala nostra quum reputamus, est cur nos valdè pudeat. Sed, quod dolendum est, facit extrema illorum fœditas, vt probi ferè & integri videamur. Mirum ergo est, qui adferenda nostrorum hominum vitia tam sunt delicati, in tolerandis aduersæ partis sceleribus, esse bis ferreos. In quo non modò nobis iniuriam faciũt: sed Deo quoque sunt ingratissimi. Nam interim plurima raræ pietatis, sanctimoniæ, virtutúmque omnium exempla prætereunt: quibus ad Euangelij potius amorem obseruantiámque prouocari ipsos decebat, quàm quorundam delictis in eius adduci odium, vel contemptum. Non resipuisse multos causantur ex quo nomen Euangelio dederunt. At verò, quàm multos ex aduerso proferre licet, quorum mirifica conuersio Euangelium nostrum decorat? Et quãdo nos ad gloriandum cogunt, qui tam malignè obscurant Euangelij gloriam: nulla est regio, quæ non hac in parte magnificos doctrinæ nostræ triumphos quotidie spectet. Ipsi quoque aduersarij, quãuis dissimulent, insania tamen rumpuntur, quòd homines prius intemperantiæ, lasciuiis, impudicitię, vanis mundi pompis, auaritiæ, rapinis deditos, nunc ad sobrietatem, continentiam, castitatem, modestiam, æquitatem compositos esse vident. Quòd si quæruntur qui continuum vitæ tenorem per virtutes & præclaram famam duxerint: neque optimo talium numero destituimur. Possem satis multos nominare qui summa laude in Papatu olim præstantes, ex quo diuinitus pura Euangelij cognitione donati sunt, viuam nunc virtutum imaginem in vita sua exprimendo, vmbram se tantùm antehac habuisse ostendunt. Sed ne hic sermo propter aliquam iactantiæ speciem sit odiosus, breuiter concludam: si quos permouent exempla virorum simul ac mulierum, non minus morte, quàm vita testata singularis pietas, iustitia, castitas, temperantia, multò plus ad fidei confirmationem valere debent, quàm nocere incompositam aliorum vitam æquum sit.

Iam ad vltimã scandalorum classem transeamus: quam partim ex fictis calumniis constare dixi, partim ex malignis cauillationibus prodire, quas prepostéri homines lõgè petitas, in Euangeliũ iniustè torquẽt. De calumniis hoc præfari libet: non mirum esse, si eas improbi homines procul spargendo, fidem doctrinæ nostræ apud simplices subuertere moliantur. Nec verò cõmuni seruorum Dei lege nos eximi cõuenit. Non erat certè Paulus tam morosus, vt querimonias illas frustra ęderet, quæ passim extant in eius scriptis. Multa pro sua prudentia tacebat, multa ignoscebat pro sua modestia, multa pro animi sui magnitudine, tacitus deuorabat: & videmus tamen quoties se per Ecclesias odiosè fuisse traductũ quæratur. De sinistris obtrectationibus loquor, quibus maleuoli absentẽ & inscium apud nimium credulos, rerúmque & veri

& veri ignaros grauabant. Nam apertis calumniis palàm impetitos fuisse Dei seruos, adeóq; Filium ipsum, plus satis notũ est. Verùm Satã, vbi aperto marte nihil se proficere videt, piorum famã quasi per cuniculos clàm adoritur. Quum itaque procul in longinquis regionibus durã militiam Paulus obiret, quũ per mille discrimina tenderet ad promouendum Christi regnũ, assiduos haberet cũ variis hostibus conflictus, huc & illuc cursitãdo gentes locorũ spatiis longè diuisas, colligere studeret in fidei vnitatem: ignaui & nihili susurrones eum alibi indignis criminibus onerabant. Quis nostrum sibi intactam ab omni improborum morsu famam postulet, quum nec Paulum quidem sua integritas tutari potuerit? Imò quod se fecisse testatur, pergamus infracto animo per infamiam & bonam famam. Neque enim Christi seruis minus sinistros rumores cõtemnere necesse est, quàm ab inanis gloriæ aucupiis esse alienos. Nam eos iniquis iudiciis grauãdo hoc captat Satan, vt rectè agendi alacritatem in illis frãgat, vel saltem moretur. Cæterùm, vt nos è gradu nostro moueri minimè cõuenit, quoties bene agendo malè audimus: ita non nisi sua culpa turbantur, qui excipiendis susurris falsísque delationibus nimium credulos se præbent. De Luthero quàm multa & in concionibus, & libris editis, per totos vigintiquinque annos fabulati sunt hostes? Nulla sunt mendaciorum portenta, quæ non in nos comminisci & blaterare ausi fuerint. Picartus doctor Parisiensis, turbulenti quidẽ cerebri homo, adeóque fanaticus, sed tantæ inter suos existimationis, vt pro certis oraculis habeantur omnes eius næniæ, dum more suo pro suggestu bacchatur, dicere sibi permisit, negare iam nos prorsus aliquem esse Deum. Et ille quidem se impudenter mentiri non ignorat: sed quia eiusmodi hominibus propositum est quouis modo nos oppugnare, quicquid inuidiam conflare nobis potest, sibi in nos effutire fas esse putant. Et sanè, quando iam optimè nouerunt omni se ratione destitui, nisi miseram plebem secum infatuent: non mirum est, necessariò eos suffugio abuti. Quicquid autem ipsis, etiam absque colore, fingere libuerit, fidem ita protinus obtinere non debuerat: est tamen adeò vsitatum, vt pro licito etiam ducatur. De me si commemorem, quàm multa absurda & ridicula nugati sint, periculum est, ne eorum ineptiis me inuoluã. Tãtùm dico: si hoc iuris in nos statuitur, vt quò erunt hostes nostri ad mentiendum magis effrænes & inuerecundi, eò sit Euangelij causa deterior, ac tantundem ex eius fide decedat: non est quòd querantur tam iniqui iudices scandalum sibi obiici, quod vltrò se appetere ostendunt. Nobis autem cum Paulo, securè dicere liceat: Qui ignorat, ignoret. 1.Cor.14 38

Venio ad alteram obtrectationũ speciem, quæ non modò ex eadẽ Satanæ officina prodit, sed super eadem quoque ferè incude fabricatur. Hoc solùm est discriminis, quòd priores illi, de quibus loquutus sum, vt aperti sunt ac professi hostes, Euãglium in suis ministris apud plebem infamant. Hi autem de quibus dicere institui, ita se insinuant Euangelij nomine, vt obliquis tamen murmuribus alienent quoscunque possunt à Christo. Hi verò partim sunt famelici errones, quib⁹ nisi vẽtrem farcias, calumniarum plaustris te obruent: partim nequam & scelerati homines, qui sua culpa à nobis dimissi, vel etiam ob maleficia abdicati aliquo munere, alibi nouum pastum quæritant: quanquam vtrisque mens & lingua in ventre est. Alij paulò lautiores, vt qui non ita fame vrgentur: quia tamen crucem fugitant, vt prætextum habeant suæ ignauiæ, purum Euangelij professionem onerant confictis à se fabulis. Dixi iam paulò antè, ingentem esse fucorum numerum, qui furandi vel fraudandi causa, oberrant. Tales ergo iam suis imposturis ita noti, vt fallendi locum amplius in Ecclesiis Christi nullum inueniant: aliò digressi, quiduis impudenter in nos effutiunt, quò sibi fauorem, odio nostri, concilient apud imperitos. Verùm, quid nobis præscribent boni viri, qui scandalum ex eorum vanitate concipiunt? Videmus inertes monachos, & tamen ingluuiem suam explere solitos: vt nisi illis in os cibus ingeratur, mox ad sanctificandum prælium exardeant, quemadmodum loquitur Propheta. Mich.3. 5
Videmus & alios non dissimiles monachis. Promittunt omnes se fore semiangelos, modò illis tolerabilis viuendi ratio obtingat: aqua se & pane fore contentos. Sed illa tolerantiæ iactantia mox in fumum abit. Ipsi verò, postquam breue pigritiæ suæ specimen ediderunt, laboris pertæsi, clanculum euolant. Multos quidem fateor, frustra petita conditione, vt in magno petentium confluxu fieri necesse est, discedere. Nec verò mihi creditu difficile est, quosdam interdum minus liberaliter iuuari, qui tamẽ essent ope digniores: vel quia in hominibus ignotis tam exactus haberi delectus nequit: vel quia ad petendum audaciores timidis ac verecũdis locum præripiũt: vel quòd nõ semper rectè iudicamus: vel quia iam erogando exhausti cogimur, qui incommodis horis veniũt, vel inanes, vel saltem tenuiter adiutos dimittere. Et tamen hi qui plus aliquanto haberent coloris, parcius quocunq; venerint, ac modestius loquuntur. Illorum passim volitant querimoniæ. Et quales? Prodigiosis mendaciis aspersæ. Improbius etiamnum maledicunt, qui hinc vel maleficiis suis expulsi, vel perfida defectione abstracti, vt liguriendis diuitum patinis vẽtrem referciant, eorũ fauorem calumniis aucupantur. Neq; enim hoc occultum est, multos inueniri qui Euãgelium quietum sibi cuperẽt, atque ab omni molestia vacuum: quum eos

fateri pudeat quod verum est, crucis metum obstare, quominus Christianæ professioni satisfaciãt. Si qua sint in Christi Ecclesiis vitia, sciscitari auent, ne videantur sine causa nido suo affixi. Nempe, inquiunt, si in nobis reprehenditur idololatriæ simulatio, alibi quoque diuersis modis nihilominus peccatur. Et adhuc prætextum ex mendaciis quærunt, quæ certum est in eorum gratiam ab eiusmodi nebulonibus conficta esse. Duo vel tria exempla breuiter referre libet: nequis posthac, nisi sciēs ac volēs fallatur. Erat Cortesius quidam in Comitatu Monsbelgardensi Verbi minister. Illinc expulsus, Neocomum concessit: vbi quum spe sua frigidius exceptus foret, quò se vlcisceretur, quorundam sui similium opera adiutus, multas & graues piis fratribus molestias exhibuit. Verùm, se tãdem fractum sentiens, (quod eiusmodi vulpibus solenne est) suppliciter veniam petens, fallaci pœnitentiæ ostentatione non modò placauit offensos fratres, sed quum se in nonnullis quæstionibus hæsitare fingeret, literas ad me impetrauit, quibus, vt illi satisfacere conarer, amicè rogabant: Ego hominem mensa mea exceptum, patienter audiui: vt multis cum lacrymis exemptos sibi iam omnes scrupulos assereret. Abeũtem quoque viatico sum prosequutus. Ab eo tempore per Galliam cursitans, non cessauit mihi proterue maledicere. Alter nescio quis terræ filius, qui sibi nomen à corno indiderat, quum nonnulla egisse indigna Christi seruo delatus esset, Lausannensis synodi iudicio, donec causa melius cognita foret, desistere à ministerio iussus fuit. Paulò pòst quum literas Bernam ferret, eas non esse ad votum suum compositas suspicatus, alias supposuit. Deprehensum flagitium intelligens, quia non poterat falsi notam effugere, aliò pedibus fugam arripuit. Atque hæc omnia me absente & inscio gesta sunt. Nunc se violenter à me fuisse expulsum dictitat, quia meis hæresibus subscribere abnueret. Alius quia in cauponis nimius erat, seuerè à nobis obiurgatus, à furtiuis comessationibus nunquam destitit, donec æris alieni magnitudo eum oppressit. Quum relicta familia clàm se proriperet, ego Argentinam profectus eram. Nihil inter nos dissidij, nulla offensionis suspicio, nisi quòd paulisper, ne se perditum iret, obstiteram. Quia autem ex Augustinensium grege erat, per suorum antra obambulans, se exulare flebiliter narrabat, quòd meis hæresibus ipse quoque esset aduersatus. Nec verò tàm de illius ac similium nequitia queror, quàm me illa vrit indignitas, quòd boni patres, qui quotidie ex libris nostris discunt, mercedis vice scandala ex illis lacunis hausta crepare non dubitant. Sed ineptè facio, qui colligendis istis quisquiliis, & me & lectores occupem, nisi quòd in paucorum hominum personis quasi repræsentari oportuit, quid passim & quotidie fieri à plerisque soleat. Aliis vltra modum rigidi sumus & implacabiles. Verùm, qualem à nobis clementiam postulent, operæpretium est cognoscere. Iniustè læsi ignoscimus: nec vltionem sumimus, etiam si fit ad manum. Hoc illis non satis est: volunt præterea nō secus in gremiũ nostrum recipi, acsi optimã semper fidem præstitissent. Quid hoc est? Vt circunscripti, proditi, aut crudeliter violati, non audeamus nobis in posterum cauere? At ipsos pœnitet. Nempe quum meri sint crocodili, vna lachrymula probitatis fidem emereri volunt. Hic ergo est inhumanus noster ille rigor, quòd nos illis iugulandos non sponte præbemus. Sed de priuatis nostris iniuriis dicere supersedeo. Grauiter offensus erit Deus: notum crimen & pessimi exempli admissum: quinetiam scelera sceleribus aliqui cumulabunt. Conuicti, culpam dimidia ex parte fatentur. Confessis nisi omnia manent integra, acsi nunquam peccassent, seueritate nostra se ad desperationem cogi deplorant. Ego autem pœnitentiam, quum res adeò sacra sit, non posse ex frigidis signis æstimari dico. Deinde, quam mihi pœnitentiam iactant, quos adeò non humiliat peccati sui agnitio, vt æream frontem triduo pòst in suggestum attollere non dubitent? Monachis solenne fuit quicquid in sodalibus flagitiorum erat, in honorem ordinis tegere. Morem hunc in Ecclesiam Christi inuehere multi cuperent: ego autem non melius Christiani nominis honori cõsuli posse cõtendo, quàm si à sordibus Dei tẽplum repurgetur.

Sed iam in recitandis calumniis, quibus nebulones à nobis egressi, Euangelium obliquè per latus nostrum vulnerant, verborum plus satis consumpsi. Ad generales calumnias iterum reuertor, quibus palàm doctrinam manifesti iuratique hostes impetunt. Hęc autem illis in primis trita est. Nos Christianæ libertatis prætextu, quiduis & nostræ aliorum libidini permittere: non aliò spectare nostram doctrinam, nisi vt homines legibus disciplináque soluti, sine modo & modestia exultent. Quid contineat doctrina, amplam fidem libri facient. Sed hostibus scilicet tam liberum est apud eos mentiri, qui à scriptorum nostrorum lectione arcentur, quàm nobis superuacua apud lectores excusatio. Scire tamen primùm velim, quódnam illud sit tam graue disciplinæ iugum, quod nos ad hoc asylum fugere coegit. Neque enim tanta vnquam fuit Papatus austeritas, quin toto anno illic & scortari, & saltare, & intemperanter diffluere omni luxuria, & comessationes agitare, & alea ludere, & modis omnibus proteruire licuerit: modò semel post annuam indulgentiam, qui ita nequiter vixerunt, in aurem sacrifici, quasi crapulæ vomitu, se exonerent. Quorsum igitur in tam dissoluta licetia hoc vltimæ desperationis remedium quærere attinebat? Certè, si qui vnquã rerum nouarũ cupidi

cupidi fuerunt, non tamen prius cœperunt tumultuari, quàm vbi non aliter iam spes erat, voti compotes fore. Nulla verò lasciuiendi cupido titillare nos potuit, cuius non permissa nobis foret impunitas sub Papatu. At bis quidem ridiculi sunt Papatus encomiastæ, dum austeram suam disciplinam, & quasi Spartana instituta prædicant. Quis enim monacho credet plenis & rubicundis buccis sua ieiunia laudanti? Quis frugales esse putabit, quos in ganeis esse demersos vbique notum est? Vt vno verbo concludam, totus ferè clerus Papalis vasta lacuna est omne genus scelerum, quæ non modò suum fœtorem longè latéque exhalat, sed mortifera contagione inquinat reliquos mundi ordines. Cæterùm, vt sanctè & pudicè omnia apud eos composita esse demus: quòd tamen morum castitatem quæ eorum legibus astricta erat, laxari à nobis soluíque dicunt: ad hoc mẽdacium refellendum, non alios citabo testes, quàm qui nobis quotidie molesti sunt, quòd omnem sibi veterem libertatem ademptam querũtur. Nihil dicam, quod non omnibus sit peruulgatum. Quicunque apud nos libidinosi, intemperantes, proterui, licere cupiunt quod libuerit, eos diceres conductitios esse Papæ milites in oppugnando Euangelio. Nec causam dissimulãt, quòd sibi minimè tolerabilis sit prisca hæc, & tristis, vt vocant, seueritas, quæ prius in obscuris chartis obsoleta iacuerat. Horum saltem placandi essent impetus, vt persuadeant boni isti continentiæ vindices, nos carni dare quantum licẽtiæ postulat. Sed cùm aduersus nostrũ rigorem tantopere recalcitrẽt, quibus grata suauisq; esset Papatus disciplina: cuius hinc colligere prõptum fuerit, doctrinam nostrã ab effræni illa, cuius eam insimulant indulgentia, multum distare. Imò hac inuidia doctrinam nostram grauant multi ex Papistis, quòd lætitiam propè omnem ac hilaritatem è mundo tollat.

Tria præcipuè nobis obiectant, in quibus nos insimulant, quiduis agendi licentiam appetiuisse. Quod à nobis abrogatur auricularis cõfessio: Quòd ciborum prohibitio damnatur: Quòd liberum cunctis facimus coniugij vsum. Peccandi verecundiam è mundo tolli clamittant, nisi eam frænet confitendi necessitas. Atqui, mirum est, Spiritum Dei neque in veteri Ecclesia, neque per complures ætates post Christi aduentum, hoc fræno vsum esse. Pudore ergo caruisse dicemus totum illud tempus, quo sanctitas, pudicitia, & omnes virtutes precipuè floruerunt. Quum tũc plusquàm austerus esset disciplinæ rigor, hoc tamen retinaculum nõ erat, sine quo nihil fore saluum putãt boni isti modestiæ patroni. Atqui, falsissimũ est quod iactãt, cohiberi hoc remedio hominũ libidines. Quis enim non videt, quemadmodum vomitu se exonerãt ebriosi, vt mox tanquã ieiuni & recentes ad nouam ingluuiem redeant: ita Papistas clancularios susurros in aurem sacerdotis vomere, vt leuati priore sarcina, peccata peccatis audacius accumulẽt? Deo quidem se cõfiteri præfantur. Verùm, commune omnium consilium esse dico, clanculum sua arcana sacrifico retegere, vt Deum & homines lateant. Itaque videmus, vt furtiuo suo murmure defuncti, sibi longè securius indulgeãt. Cæterùm, vt demus seruili metu retineri quosdam, vt à peccando abstineãt, ne postea necesse sit confiteri: nos tamen libertatem carnis ac parte quærere, calumniose inferunt. Legem Innocentij damnamus, quæ consciẽtias necessitate obstringit, à qua ipsas Deus absoluit & liberat. Expostulent cum Deo, qui tam præcisè vetat nequis in eiusmodi laqueos se induat, ne animas Christi sanguine redemptas indui sinat. Ex sacrilega audacia profectum dicimus, quòd hominum figmento peccatorum remissio alligata fuit. Si suum Christo ius & honorem aliter asserere non possumus, quin subeũdum sit probrum istud, quod nobis inurunt: id verò in primis honorificum nobis est. Scandalum verò qui inde concipiũt, peruersè morosos esse constat. De sublato ciborũ discrimine prompta & facilis est excusatio. Carni laxari habenas dicũt, vt intemperanter lasciuiat, quòd die Veneris non minus quàm Lunæ, carnibus vesci permittimus. Quasi verò nulla nisi in carnis esu sit luxuria. Porrò, quis nescit maiores semper fuisse in piscibus delicias: & hodie nunquam vel melius fumare culinas, vel operosius mẽsas instrui, vel maiore farciri varietate & copia, quàm diebus piscariis? Facessant nugæ illæ: Nos deliciis allicere simplices animas. Neque enim de cibis delicatioribus inter nos vertitur quæstio: sed Papistæ, cùm omni ciborum affluentia & suauitate, ingluuiem, die Veneris, carne tãtùm excepta, benignè expleri permittant, suillam aut bubullam carnem attingere nefas esse pronuntiant: nos conscientiis libertatem à Domino cõcessam relinquimus. Itaque, nihilo plus religionis in vilibus intestinis, quàm in pisce sumptuosè condito, statuere audemus. Frugalem certè & sobrium victum, vt decet, commendamus: nec scripta aut conciones nostras, vel tantillum, luxuriæ fauere quisquam reperiet. Quin potius testes erunt singulæ ferè scriptorum nostrorum paginæ, nos in vrgenda temperantia Papistis aliquantò esse superiores. Et sublata dierum superstitione, parcè & frugaliter docemus iis licere vti, quæ nobis Dei beneficio suppetũt. Quæ in eo tãta libertatis dulcedo, vt nos ad vertẽdum orbem instiget? Ego sanè, si palato indulgere libeat, alia potius edulia, quàm carnes mihi in dimidiũ anni tẽpus deligam. Norunt familiares mei, & piscibus & aliis quibusdam summopere me oblectari, à quibus spontè abstineo, ne valetudinis dispendio tales delicias redimã. Putidũ esse fateor, tam ieiunas calũnias refelle-

re.Sed dabũt veniã lectores,si offendiculis ire obuiã volens,paululũ ineptiã. Quanquam in his ineptiis longius morari opus non est. Pars enim hæc doctrinæ,quã tradimus,duobus mẽbris constat.Illaqueari humanis legibus cõsciencias,quæ vno Dei verbo regi debent,nefas esse contendimus.Etiãsi ista exercitij specie nihil esset vtilius,nefariã tamẽ esse audaciam dicimus,cùm legẽ homines impon ũt,quæ animas religione obstringat. Sibi enim vni hoc iuris vẽdicat Deus, vt sit legislator ac iudex noster. Simul atrocẽ Christo iniuriam fieri dicimus, dum parta eius sanguine libertas ita in nihilum redigitur: nam eius beneficio, nostra quàm veteris populi conditio in hoc quoque potior est,quòd à dierum ciborúmque obseruatione manumissi sumus. Deinde spirituale Dei regnum
Rom.14 17. in cibo & potu esse,cum Paulo negamus.Itaque praua superstitione decipi homines,cùm partem sanctitatis esse putant carnium absti-
1.Tim.4 3. nẽtiam. Denique nihil quàm Paulo subscribimus, qui diabolicum esse dogma disertè pronũtiat, cibos, quasi pollutos,vetare,quos Deus in vsum hominũ consecrauit,vt illis cũ gratiarum actione liberè vescantur. Nullius scandali tanta habenda est ratio,vt res cognitu adeò necessarias silentio tegere liceat. Nondum tamen prorsus dilutum est hoc crimen, quia nos à ieiuniis abhorrere iactant aduersarij, quæ passim Dominus non parum commendat. Primùm, cùm huic conuitio satis reclament libri nostri & conciones, in eius refutatione minus est laborandum. Verùm excipiẽt,nos fixa iã olim de ieiuniis decreta abrogasse. Fateor,& quidẽ seriis adeò grauibúsque causis coactos, vt improbissimè faciant,vitio rem piè iustéque susceptam nobis vertentes. Ieiunium quadragesimale ex Christi institutione fluxisse, veteri tritáque opinione receptum erat.Error in speciem leuis,sed tamẽ error,& minimè ferẽdus.Quàm stultè & insulsè cogitatum id fuerit,quàm temerè creditũ,nullo negotio mõstrare promptum est. Nam si nos ad annuum ieiunium suo exemplo inuitare Christus voluit,cur semel hoc tota vita, non quotannis aggressus est?Cur non statim ritum inter suos discipulos instituit? Cur non protinus ab eius resurrectione Apostoli, quasi præscriptam à Magistro regulam seruarunt?Et cur nobis potius imitandum Christi ieiunium, quàm Mosis veteri populo?Quis autem Prophetarum aut fidelium, quod à Mose factum erat,in exemplum traxit?Adde nunc illud alterum,esse eiusmodi errorem,qui nisi magna fidei nostrę iactura, dissimulari nequeat. Miraculo illo sancitam fuisse Euãgelij doctrinam,quò certior esset eius authoritas,nemini dubium est. Itaque Christum per totos quadraginta dies non esuriisse, Euangelica historia commemorat. Quod diuinitus gessit Christus, vt doctrinæ suæ reuerentiam supra humanum gradum attolleret, id nõ secus ac suis viribus subiectum Papistæ dum æmulantur, annon & mirificam Christi virtutem, quantum in se est, obscurant, & obliterant sacrum illud sigillũ,quo approbata erat Euangelij veritas? In aliis ieiuniis facilè ostẽdimus cùm Deo se gratum facere homines putarent, crassum idolis cultum ab illis exhibitum fuisse. Quòd præscripti sunt dies, in quorum honorem ieiunẽt,peruersæ superstitionis Scriptura damnat. Quòd in eo diuinum cultum statuunt,& opus fingunt meritoriũ: non modò stulta est ac inanis fiducia,sed mera impietas. Si Paulũ sequimur authorem, licebit nobis in genere 1.Tim.4
pronuntiare, externa eiusmodi exercitia, in 8.
quibus pietatis summa non consistit,modicè prodesse.Hoc verò dici nõ potest,quin præcisus ille qui apud Papistas regnat exigẽdi ieiunij rigor,iure dãnetur, dũ necessaria officia negligere permittunt.Imò ex ore ipsius Ma- Mat.15.
gistri clamare licet: Hypocritæ, propter ve- 3.
stras traditiones irrita facitis mandata Dei. Nunc cũ grauiores causæ nos ad loquendum impellant, repentè tamen nos gulæ & omnis intemperantiæ faciunt patronos. Quãquam eorum quibuscum nunc discepto,indigna est improbitas, quibus opponi tam iusta debeat & seria defẽsio. Quam enim,obsecro,suis ieiuniis legem Papa edicit?Ne quis ante meridiem cibum gustet, atque vt à carnibus abstineat: vt denique solo prandio contentus, cœnam eo die omittat.Hæc porrò vsitata ratio est, vt pridie bene saturi cubitum eant, quò magis sit tolerabilis duarum horarum inedia,vt ipso ieiunij die,quia solũ illis prandiũ cõceditur, se absque modo ingurgitẽt:vt postridie libera crapula se vlciscãtur.Postquã adeò securè cum Deo,non secus ac cum puero aliquo luserunt,hoc quoque addũt ad improbitatis cumulum, frugalem viuendi modũ penitus à nobis solui.Ego verò,cùm tota vita sint dissoluti,nusquam tamen crassius in beluinã intẽperiẽ, quàm in suis ieiuniis profluere eos dico. De cõniugio etiam aliquid dicendum restat.Finguntaduersarij,nos mulierum causa quasi Troianum bellum mouisse. Vt alios in præsentia omittam: me saltem ab hoc probro immunem esse concedant,necesse est.Quò mihi ad refellendam eorum putidam garrulitatem maior suppetit libertas. Cùm semper ad ducendam vxorem, sub Papæ tyrannide liber fuerim,ex quo me inde eripuit Dominus,per annos complures sponte cælebs vixi. Mortua vxore, singularis exempli fœmina, iam sesquiannus est ex quo non inuitus cælibatum rursus colo.Hæc,quæ fortè parum ad causam facere videbuntur, ideo tribus verbis præfari libuit, partim vt inde coarguatur maledica hostium vanitas, partim vt omnibus testatum sit,me priuatam causam minimè agere. Quid autem afferunt boni isti castitatis defensores? Lutherũ & alios carnis pruritu incitatos,tũ sibi fecisse cõiugij

iugij libertatem, tum vulgus sacerdotũ, monachorũ & monialiũ in easdẽ illecebras traxisse. Quæ de singulorũ, quos malignè falsóque infamãt, cõtinẽtia, verè possẽt prædicari, consultò prætereo. Quid enim magis ridiculum, quàm profugere ex Papatu, qui castè viuere nõ sustinent? Nulla scilicet sacrificis, monachis & monialibus explendæ libidinis erat libertas, nisi nouum sibi asylum procul summis difficultatibus quærerẽt. Quasi verò non quouis scortationũ genere claustra omnia, cellæ, & foruli omnes monachorum ac monialium fœteãt. Prodigiosas libidines hîc non attingo. Sed quid rem notam dissimulare attinet, sic ab antris illis, magna quidem ex parte, exulare pudicitiam & pudorem, vt scortandi bonis patribus aliqua saltem sit illic libertas? Quid loquar de sacrificis, quos libidinum suarum adeò non pudet, vt earum trophæa vbique erigere iam illis sit gloriosum? Certè, vt parcissimè loquar, mulierosis extra Papatum migrare minimè necesse est. Neque tamen prorsus nego, multos ex suis caueis monachos euolare, vt venere, quam furtim illic carpunt, liberè apud nos potiantur. Sed illos ipsos audebo citare testes, quàm procul à voluptuaria vita, quàm in lustris degebant, distet coniugium. Itaque nonnulli, quia statim olfaciunt, quãto astrictior sit pudica viri cum vxore cohabitatio, quàm promiscuæ cælibatus Papalis lasciuiæ, maturè se ad priores nidos recipiũt. Alij desperatiores, Romam aut aliò quò sors eos rapuerit, transuolant. Atque hæc quidem vna est ex angelicis claustrorum virtutibus. Cæterùm, vt multos concedam, peruersè doctrina nostra abuti: quàm tamen iusta sit scandali ratio, videdũ. Genus humanum Deus hac lege cõdidit, vt mulieri vir capitis officium præstet, mulier vicissim sit viro adiutrix: atque ita mutuo nexu, sexum vtrunque simul deuinxit. Antequam vitiati essent homines, coniugium illis singularis beneficij loco datum ac permissum est. Ab homine mortali eripi hoc Dei beneficium, tolerabile non esse dicimus. Nunc ad primum Dei institutũ accessit maior ex carnis incontinẽtia necessitas. Neque enim frustra Spiritus hoc remediũ per os Pauli fugiẽdæ scortationi præscribit, vt quisque vxorem suam habeat, & vnaquæque etiã mulier pro-
1.Cor.7.2. priũ maritum. Non frustra Christus & idem Paulus admonent, non esse omnes ad vitam
Math.19.11. cælibem aptos & idoneos. Atque vtinam in hac degenere natura minus notus esset incõtinentiæ morbus. Huic vitio vt Deus opem ferret, nõ modò cõiugiũ instituit, in quo vir licitè habitet cum fœmina: sed ad legitimum eius vsum omnes qui à carne sua vruntur, clara voce inuitat. Hoc beneficio Apostoli, Martyres, & alij ex sanctis præstantissimi vsi sunt. Exorta repentè cælibatus admiratio, vt vilesceret coniugij honor ac dignitas, effecit. Fuit tamen ad tẽpus voluntaria coniugij abstinentia, donec tyrãnidi superstitio ianuam aperuit. Sacerdotes itaque à coniugali vita prohibiti. Tandem ad diacones serpsit interdictũ. Iurisiurandi vinculo monachi & moniales impliciti, concessum à Deo ius sibi abdicabant. Hinc solos cælibes Deo sacros cẽsere mundus cœpit. Acer vsque grassatus est furor, vt vitam coniugalem, velut profanam non leui ignominia notarent. Primùm, etiãsi prosperè in speciem cessisset eiusmodi mutatio: ex diabolica tamẽ audacia manasse dicimus. Verùm quò sanctior est virtus, castitas, eò sceleratior, & magis detestabilis est coactus iste cælibatus, quẽ omni fœditatis spurcitiæque genere refertum esse cõstat. Vt Angelis similis videatur quisquis abhorret à nuptiis, virginitatem Papistæ miris encomiis extollunt. Quasi verò extra coniugij statum, nihil nisi pudicum & virginale esse euicerint. Atqui, in hoc tantùm videntur lectos propriis vxoribus vacuos habere, vt alienis polluendis ipsi incubent. Quis enim vulgare inter eos prouerbium esse nescit, quando à communi ducendæ vxoris iure arcetur monachus vel sacerdos, ius fásque esse, vt alia sibi ratione prospiciat? Ac ne suis partibus desint, strenuè ferè omnes in hoc venationis genus incumbunt. Nulla lenociniis aptior tẽdicula, quàm confessio, qua non modò sibi obnoxias reddunt conscias probri alicuius mulieres, sed alij aliis assignant. Itaque, huc ventum est, vt qui domesticis scortis cõtenti sunt, casti & temperantes inter alios censeãtur. Arcanas obscœnitates & nefanda stupra omitto. Ac ne hæc quidem quanuis vulgo nota, attingerẽ: nisi quòd obiter commonefieri lectores necesse est, quàm ingenuè faciant doctrinæ nostræ aduersarij, dum eam dissolutæ licentiæ insimulãt, propterea quòd tam atrocibus malis corrigendis legitimum coniugium permittat. Rumpantur licet, qui coactum Papalis cleri cælibatum ementitis laudibus ornare non cessant; in maxima tamen parte fœdissimã omnis spurcitiæ abyssum esse constat: in iis autem qui continentes videntur, nihilominus impuram lacunam esse dico. Talibus scilicet, cum occultis libidinum flammis, tum manifestis flagitiis diabolicam illam audaciam vlciscitur Deus, quòd contempto coniugij beneficio, instar gigantum Babylonicas moles extruunt, quibus naturam & Deum expugnent. Atque ita fieri oportuit, vt saltem discerent homines, eam demum esse veram castitatem, quam nobis Dei regula præscribit. Nos autẽ quia belluinas lasciuias, quarũ nullus est modus in Papatu, cohibemus fræno coniugali, proposita carni libertate, modestiam omnem soluere dicimur. Et quid mirum cùm & Christo & Paulo simile quiddam exprobratum fuerit: acsi data opera Legis iugum soluerent, vt sua hominibus voluntas pro lege esset? Neque enim tam sollicitè purgarent suam doctrinam

à calumniis, nisi hostiũ improbitate & virulenta proteruia coacti. Cæterùm, quicunque sunt sanabiles, eos breui ista excusatione placatos esse confido, ne scandalum sibi ex tam leui friuoláque materia fabricent.

Habet istud quoque aliquid coloris: doctrinam nostram cum vetustate & seculorum omnium consensu pugnare. Itaque in eo se maximè Papistæ iactant: præsertim vbi inflatis tibiis alta illa Patrum & Ecclesiæ nomina insonant. Quoniam satis notum est, quàm odiosa sit & suspecta in religione nouitas, imperitos à doctrina nostra absterrent eiusmodi prætextu. Et fateor certè, si quicquam nouum afferatur, minimè esse audiẽdum. Sed huius criminis nulla melior est aut certior purgatio, quàm quòd nihil recipi volumus, nisi claris solidísque Scripturæ testimoniis probatum. Atque in hoc bobus & asinis, qui præsepe saltem suũ agnoscũt, stupidiores esse Papistas apparet: qui cùm nouitiũ sibi Deum fabricauerint, ita vnum, verum, & æternum obliti sunt, vt nulla illis cœlestium oraculorum antiquitas sapiat. Excipiunt tamen Scripturam falsò à nobis obtendi, qui totum veteris Ecclesiæ consensum euertere conemur. Trita quidem inter eos calumnia, sed tam pudita, vt in eius refutatione multũ temporis consumere pigeat. Deinde ad eam rem longum volumen necessarium esset. Et libri nostri abundè testantur, si veterum quærantur suffragia, illis causam nostram adiuuari magis quàm premi. Cùm satis cõstet nihilo magis consentaneam esse veterum doctrinam, Papatus corruptelis, quàm ouis lupo similis est: quædã tamẽ eorum dicta, ac voculas etiã interdum non minus peruersè, quam improbè arripiũt: vnde rudibus, & in eorum lectione non exercitatis fucum faciant. Quoties Patrum illis testimonia obiicimus, etiam si pondere & numero se obrui videant, vt supra omnem teli iactum sibi videntur constituti, securè contemnunt ac rident. Sedes enim Apostolica quicquid vnquam doctorum fuit, magnitudine sua facilè absorbet. Nec quicquam illis hac exceptione promptius est, quęuis Patrum iudicia nihil se morari, vbi à sancta sede Romana aliter pronuntiatum fuit. Ergo apud illos ne pili quidem æstimabitur totus Patrum chorus, nisi ita libitum fuerit: nos autem quicquid vni eorum cuilibet minus consideratè excidit, tanta protinus religione obstringet, vt vel tantillum discrepare sit nefas. Iterum repeto, confusum istud & prodigiosum Papatus chaos antiquo Ecclesiæ regimini tam esse dissimile, vt non magis ignis ab aqua dissideat. Quòd si in eo damnando acres nimium videmur & clamosi, longè maior esset Patrum vehementia, si hodie viuerent. Adde quòd boni isti filij, qui Patrum nomẽ instar pilæ ludẽdo iactãt, crassissimos quosque errores videntur data opera eligere: quibus nisi assentiamur, nos totius vetustatis hostes esse clamitant. Obtulit Abrahæ ex prælio redeunti Melchisedec panem & vinum, Sacrificium esse putant veteres, quod ad sacram Christi cœnam transtulerunt. Puerilis ferè hallucinatio. Atqui, ex tã pręclaris eorũ lucubrationibus, nihil æquè Papistis arridet. Ne hac in parte nunc sim lõgior, qui versati sunt in Patrũ scriptis, & mediocriter iudicant, satis intelligũt nos illorũ authoritate, ad oppugnandũ Papatũ, esse instructos. Verùm, vt statuãtur in medio, propius tamen ad nos accedẽt. Vnde ergo tanta scandali moles struitur? Atque vt demus, non posse asseri à nobis & restitui purã Dei veritatẽ, quin se cõtrà efferat ille, quem prædicãt multorũ seculorũ cõsensus (quemadmodum ab annis mille sic collapsa fuisse omnia fateor, vt noua subinde errorum & superstitionum monstra pullularint) quid tamen in eiusmodi dissidio inueniunt tanta offensione dignum? Si fiat comparatio, primi certè illi sub quibus floruit Ecclesia, vel soli legitimi Patres haberi merentur, vel pręcipuum saltem honoris gradum inter Patres iure sibi vendicãt. At boni Papistæ (quæ est ipsorum ingenuitas) solum illud corruptius seculum, quod multum à prisca synceritate iam deflexerat, memoria celebrant. Atque huc tandem redeunt omnes illorum querimoniæ, receptam per octingentos vel mille annos consuetudinem hodie à nobis conuelli. Atqui, si veteri prouerbio creditur, quod etiam inter eos tritum fuit, nihil aliud est mala cõsuetudo, quàm erroris vetustas. Quò autem diuturnius est malũ, magis exitiale esse scimus. Plausibilis olim erat illa Cypriani sentẽtia: Non spectandum quid ante nos alij fecerint aut dixerint, sed quod mãdauit Christus, qui primus omnium est, sequendum esse. Illud quoque pulchrè ab Augustino ac scitè dictum nemo negabat: Christum non sibi consuetudinis nomen, sed veritatis tribuere. Nunc corrupti moris camarinam, quæ per longam annorum seriem quieuit, nemo vel leuiter mouere audet. Imò, vsque adeò inualuit præfractus in tuẽdis summis absurditatibus rigor, vt earum reprehensionem, quasi intempestiuam non respuant modò, sed crudeliter igni & ferro vindicent. Dicit ille homo Ethnicus: Sicut rectè loquendi à doctis, ita & viuendi à bonis ac probis petendam esse consuetudinem: nos, qui directorem habemus Christum, praua & corrupta hominum institutio, absque iudicio & delectu, velut tempestas quædã violẽta abripiet? Vt locũ hunc breuiter concludã: si inter nos valeat, quod extra controuersiam inter pios esse debet axioma, Nõ subiici annorũ præscriptioni Christi doctrinã: neminẽ fictũ istud scãdalum ab inquirendi saltẽ studio impediet. Vbi autẽ constiterit, à Christo nos habere quod proferimus: quis tã erit præposterus, vt ab ęterna Dei sapientia, & cœlestis Magistri voce, sponte ad homines concedat?

Ple-

Plerosque offendit, quòd totum ferè mundum nobis aduersum esse vident. Nec verò sibi desunt malæ causæ patroni; quin rudes & infirmos eiusmodi machina percellant: Valde absurdum esse, vt paucis hominibus habeatur fides, totũ ferè Christianũ orbẽ negligi. Præcipuè autẽ ad nos proterẽdos, sacro Ecclesiæ titulo, quasi malleo se muniũt. Sed velim scire, qui nostra paucitate alienãtur ab Euangelio, quomodo fidẽ suã aduersus Turcas sustineãt. Quãtũ ad nos attinet, si vnus Noah cũctos seculi sui homines fide sua dãnauit, non est quòd magna incredulorũ turba nos de gradu moueat. Interea nõ modò parũ ꝓbabilẽ, sed iniustã & pudẽdã scãdali causã esse dico, vbi Dei verbo hominũ respectus prępõderat. Quid enim? An nisi hominibus credere libuerit,
Rom.3. nõ stabit Dei veritas? Quin potius, vt Paulus ait,
4 homo mẽdax, vt est, maneat: Deũ veracẽ agnoscãt, quibus se patefacere dignatur. Et iã alibi ostẽdimus, cur tã ęgrè se bona pars hominũ Deo in ob-
Mat.24 sequiũ addicat. Quò minus in tãta mundi cõtu-
28 macia, fidẽ nostrã ad multitudinis exẽplũ dirigi conuenit. At signũ à Christo datur: Quò aquilæ conuolãt, illic esse cadauer. Ego verò nõ nego, si quãdo vnũ in locũ collectæ fuerint omnes aquilæ, quin simul speranda sit totius orbis cõuersio. Sed cùm nõ quaslibet illic aquilas designet Christus, sed quæ viuificũ mortis suæ odorẽ sequũtur: quis nõ videt restringẽdũ ad paucos sermonẽ esse? Si quis fortè excipiat, nõ excusari nos exẽplo Noah, si ab eo cœtu dissessionẽ facimus, qui Ec-
Isai.8.11 clesiæ nomẽ obtinet: Isaias, cùm relicta hominũ cõspiratione, Deũ vnũ sequi iuberet, nõ extraneos notabat, sed qui tũc populi Dei nomine maximè
1.Petr.3. gloriabãtur. Et Petrus, cùm Ecclesiã facit arcę si-
20 milẽ: quòd pereũte mũdo, quasi per diluuiũ exigua hominũ manus seruetur, non esse pendendũ à multitudine, satis admonet. Quid ergo miseros homines iuuat inter varios mũdi flatus vacillãdi nutãdique occasionẽ captare, cùm Deus æterno verbi sui fũdamẽto nõ stabiliat? Cur fluctuari inter opinionẽ procellas malũt, quàm in tuto certę veritatis portu, quò nos inuitat Deus, quiescere? At summa Ecclesiæ reuerẽtia debetur. Fateor sanè: ac libẽter etiã addo, sic cõiunctũ cũ genuina Legis & Euãgelij doctrina esse Ecclesiæ sensum, vt fida illius custos & interpres meritò vocetur. Sed inter nos & Papistas hoc interest, quòd illi nõ aliter Ecclesiam veritatis columnã esse putãt, quàm si Dei verbo præsideat. Nos autẽ, quia reuerẽter se Dei verbo subiicit, veritatẽ ab ea teneri, & aliis per manus tradi asserimus. Itaque, non plus authoritatis apud eos habet Dei verbũ, quàm illi quasi precario Ecclesia cõcedit: & totius Scripturæ interpretationẽ ad Ecclesiæ iudicium nõ secus vertunt, quàm Lesbios olim ad plumbi sui normã lapidẽ formare solitos, veteri prouerbio fertur. Itaq; nullus tã perspicuus est Scripturę locus, qui ad Lesbiã hãc regulã inflexus, vel vt magis propriè loquar, detortus, nõ alienã formã induat. Nec tamẽ hîc nobis summũ vertitur certamẽ. Sed postquã Ecclesiã in Christi throno collocarunt Papistæ, vt religionẽ cõstituat suo arbitrio, & de Scriptura absq; prouocatione iudicet: ius illud qualecũq; est, ad se mox rapiũt. Nos verò quænã vera sit Ecclesia, quia hic falli tã procliue quàm periculosũ est, diiudicari volumus. Certè nouũ nõ est, qui Pastorũ loco pręsunt, eos crudeles interdũ esse lupos: impios esse & perfidos Dei & Ecclesiæ proditores, quorũ in manu ordinaria est potestas. Quid est igitur, cur nos inanes laruę terreãt, quominus excutiamus, vt decet, an verè sit, quę dicitur Ecclesia? Paulus colũnã veritatis 1.Tim.3.
Ecclesiã esse pronuntiat: sed idẽ & orbis iã con- 15
uersi defectionẽ, & Antichristi in medio Dei tẽ- 2. Thes.
plo regnũ prædicit. Satis notum est, eadẽ, quibus 2.4
hodie exercemur, certamina illũ sustinuisse, quũ Iudæi Ecclesiæ nomine superbiẽtes, eum & apostatã esse clamarẽt, & schismatum ac turbarũ authorẽ. Cõtinua successione ab ipsis vsq; Apostolis se ortos esse iactãt: nẽpe queãdmodũ Valerio Publicolę & Lucio Bruto, Caligula & Nero successerũt. Sic.n. Apostolis se cõterunt, acsi nõ interpositũ esset immẽsum dissidij chaos, quod nexus quosuis, si qui essent, abrumperet. Quia nobis auersa est cleri Papalis colluuies, nõ minus eo nos præiudicio grauari volunt, quàm si nos ex cœlo Angeli dãnarẽt. Eodẽ scilicet fastu olim Christũ repudiabãt Scribę, quia nemo ex Principibus aut Pharisæis in eum credidisset. Et illos quidẽ, quũ pro sua tyrannide pertinaciter ad extremũ vsque certare propositũ sit, & veris rationibus sint destituti, inanes crepare sonitus mirum nõ est. Sed omnes, quibus falsò arreptũ Ecclesiæ nomẽ scãdalo est, rogatos velim, vt aures aliquãdo & oculos aperire sustineant: ne fallax corporis simulachrũ eos à capite auellat: ne meretrix sponsæ ornatu fucata, spõsum illis Christũ auferat. Quas enim, obsecro, notas habẽt vnde in tota Antichristi Romani cohorte agnoscãt Christi Ecclesiam? Nisi fortè dum Papã albatum, & proiectã ad eius pedes crucẽ vidẽt: Cardinales purpureos, Episcopos mitra & lituo cõspicuos, & reliquã minorem turbã suis quoq; insignibus distinctã, his pignoribus cõtenti, nõ aliã desiderãt Ecclesiã, nisi quæ in ludicris põpis apparet. Quid.n. aliud nebulonibus istis dicẽdũ restat, quãdo toties, tã grauiter & copiosè à nobis refutati, sibi tamẽ adhuc Ecclesiæ titulũ arrogare pergũt? Dixi initiò nullos propemodũ hîc falli, nisi qui ad Christũ accedere nolẽtes, sibi procul obstacula accersunt. Fuit quidẽ tẽpus, quũ multas simplices ac pias animas impediret hic scrupulus: sed hodie paucos sanæ doctrinæ scãdalũ ex nomine Ecclesiæ opponere dico, qui nõ malitiosè & superbè Christo insultẽt. Eiusdẽ proteruiæ est, quòd miracula flagitãt, quibus obstupefacti, Deo tãdem per nos loquẽti cedere cogãtur. Ego verò, quum doctrina nostra luculẽtum sibi testimoniũ reddat, miraculis omnibus, quę ab orbe cõdito extiterũt, se fuisse cõprobatã, istos qui veterũ miraculorum obliti, nouis inhiãt, quum ita stupeãt in aperta Dei virtute, & in clara luce cæcutiãt, nõ minora esse portenta dico, quàm si hominẽ in pecudẽ versum cerneremus. Quoniã sacris opibus ditati sunt nõnulli, alij famẽ suã vtcunq; ad tẽpus sedarũt, nos prędãdi magis cupidine, quàm pio Dei zelo ad res nouãdas adductos esse iactãt Euãgelij hostes: multi

qui prętextũ captãt repellẽdi Euãgelij, maledicis istis vocibus assentiũtur. Ego verò, si qui replẽdis suis crumenis Ecclesiæ bona prędati sunt, nõ excuso. Et libri nostri, quantoperè abhorreamus ab eiusmodi sacrilegiis, diserti sunt testes. Verùm, vt partis nostrę delictis, si qua sunt, patrociniũ meũ accõmodare animus nõ est: ita calũnia nõ est ferẽda, quòd in prædam cessisse maleuoli homines criminãtur, quicquid fœdis illis gurgitibus, hoc est sacrificiis Baal & monachis adẽptũ est. Certè, ex quibus locis profligata est Papatus impietas, illic saltẽ pars eorũ redituũ, quos scorta, & lenones cũ sacerdotibus vorabãt, in pauperes erogatur: aliquãtò plus impẽditur in scholas, quàm fieri solebat: alũtur veri Pastores, qui salutis doctrinã populo ministrãt: sumptus quoq; ad tuẽdum Ecclesiæ statutũ nõ pauci fiunt. Quãuis hæc nos defẽsio corã Deo nõ absoluat (quod liberè quidẽ cõfiteor) malignè tamẽ scãdalũ inde cõgeri aduersus Euãgelij doctrinã ostẽditur. At palàm fieri ostẽdũt, quo studio impulsi, causã hãc aggressi fumus: quòd omnes ferè in priuatis rebus curandis occupati, in vrgẽda disciplina, corrigẽdis vitiis, augẽdo & tuẽdo Christi regno, torpẽt. Cur ergo nõ ardore potius suo nos calefaciunt, quàm ipsi cõgelascũt ad nostrũ frigus? Legãtur de tẽpli neglectu Aggęi querimonię. Illic quasi in tabula depictã cernere est seculi nostri ignauiã. An quia tũc quisq; domui suæ intẽtus, Dei tẽplũ nõ curabat, ideo nõ sacrosãctũ Dei opus erat, tẽpli instauratio? An fatiscere ꝓpterea quisquã debuit, quũ alios videret nõ modò in officio necessario cessare, sed Deũ quoq; sceleratè fraudare primitiis ac decimis? Sed hoc est scilicet, quod statim ab exordio præfatus sũ, multos profanis mũdi amicitiis irretitos, quiduis offensionũ cõtra Christum appetere potius, quàm vt impios & sanæ doctrinæ inimicos offendãt. Hæc illis praua ambitio, & ad fabricãda scãdala ingeniũ, & ad lacerandũ canina maledicẽtia Euãgeliũ, facundiã suppeditat. Adde quòd præsentiũ vitiorũ morsu nõ cõtenti, in futurũ tẽpus inquirũt quod eadẽ malignitate arrodant. Fingũt enim se propinquã Ecclesię vastitatem animis prospicere, quæ ex intestinis dissidiis impẽdet. Hac nos prouidi homines nõ magis affici mirãtur: atq; vt in odiũ nos trahãt, sursũ deque nobis esse colligũt, si terra incẽdio misceatur. Sic olim Aquilanũ episcopum in priuato colloquio mecũ disserere memini, quàm horrẽda clades timẽda foret, nisi discordiis finẽ breui statueremus. Huc autẽ tota tẽdebat oratio, fieri aliter non posse, si essemus propositi nostri adeò tenaces, quin tãdẽ ad arma res veniret. Belli porrò nõ aliũ fore exitũ, quàm vt bonis literis extinctis, & barbara cõfusione inducta, humanitas propè ipsa è mundo tolleretur. Horũ malorũ sicuti culpa in nobis hæreret, ita subeũdã inuidiã esse. Quinetiã hæc ipsa religio, dicebat, pro qua tam acriter pugnatis, simul cũ literis intereat necesse est. Quod tunc vni respõdi, omnes sibi dictũ accipiãt. Nos certè, neq; tã sumus socordes, quin nobis in mẽtẽ veniat quæcunque machinatur Satã: neq; tam feri & inhumani, vt securè negligamus. Paci & otio nõ modò cupimus cõsultũ, sed quãtum in nobis est, consulimus. Ordinis & politiæ nõ minus sumus studiosi quàm qui maximè. Literarũ quãta nos cura sollicitet, verbis prædicare nihil opus est. Sed quum nulla exceptione opposita, Euangelium prædicari Christus iusserit, quicunque sequatur euẽtus, huic mãdato parendum est. Quanquam nimium sibi arrogant homines, si meliorẽ ex propriis cõsiliis, quã ex ratione sibi à Deo pręscripta successum sperãt. Quid enim? An Deũ cæcũ & incautũ esse fingũt, qui Ecclesiã suã incõsideratè periculis exponat? Imò quũ optim⁹ sit rerũ omniũ moderator, nostrum est, quãlibet perplexas angustias vno hoc Abrahæ dicto superare: Dominus prouidebit. Nos scilicet de humana societate erimus solliciti: Deus autẽ opifex nullo eius studio tangetur? *Gen. 22.* 8 Ecclesia ab vnico salutis suæ præside & custode miserè deserta, in nostram prouidẽtiã recũbet? Nos verò excusatione digni, si iniũcto nobis munere obediẽter fungẽdo, suas Deo partes relinquimus. Ac quũ Dauid propriũ eius esse opus pronũtiet, turbulẽtos maris fluctus *Psal. 46* 10 cõponere, sedare bella, frangere currus & lãceas: meritò nos animare hæc fiducia debet ad eã doctrinã afferendã, quæ nobis eius gratiã & benedictionẽ sola cõciliat. Quisquis tamẽ demũ conatus nostros sequatur euẽtus, nunquã erit cur nos obsequiũ Deo præstitisse & piũ & gratum pœniteat: & quod mœrorẽ nostrũ vel in maximis cladibus solari poterit, nos & Christi gloriæ, quę omnibus mũdi regnis potior, & animarum saluti, quæ toto mũdo pretiosior est, fideliter seruiisse.

Postquã scãdala, quæ plurimũ hoc tẽpore nocere experimur, generatim recẽsui: nũc breuiter monẽdi sunt rursum filij Dei omnes, vt ostẽsis à me remediis instructi, Christũ potius pro fundamẽto retineãt, quàm temerario prauóque incursu sibi faciãt lapidẽ offensionis & petram scandali. Quin multa scãdala subinde ingerantur fidelibus in hoc mundo, fieri nõ potest, à quibus ne Christus quidẽ immunis fuit. Imò vix sperandum est, vt passum vnum cõficiant, quin scãdalum aliquod obiiciat Satan. Ita per innumera scandala ambulãdum ipsis est. Sed quantumuis multiplex sit varietas, & dẽsa cõgeries, nemo tamẽ erit Christianus, nisi qui superior euadet. Petrũ Christus ipse sibi scãdalũ esse dicit, quũ à subeũda morte eũ reuocare tẽtat. Sed an impeditus scãdalo gradũ refert? Quin potius Satanã in Petro animaduertẽs, facessere aliò iubet. Vt cõmune nobis cũ ipso fore *Mat. 16* 23 certamẽ sciamus, in genere ꝓnũtiat, Necesse esse vt veniãt scãdala. Sed queẽadmodũ suos pronũtiat *Matth. 18.7* nũquã fore scãdalorũ immunes: ita nullã scandali causã excusat. Quũ.n. iubet oculũ dextrũ erui, si quẽ fortè scãdalizet: nihil tãti esse admonet, cuius respectu nos à scopo tantillũ deduci oporteat. Si ad cauẽda scãdala tã essemus seduli, vt ne propriis *Marc. 9.47* quidẽ oculis quisquã nostrũm parceret: nihil opus fuisset, me in amolliẽdis scãdalis tãtũ operæ insumere. Arduũ fateor, & supra vires nostras certamẽ, sed nõ frustra dicit Christ⁹, loquutũ se Discipulis ne scãdalizẽtur. Neq;.n. alia de causa vin- *Ioan. 16.* 1 cẽdis aut profligãdis scãdalis sumus impares, nisi q̃a loquẽtẽ Christũ nõ audim⁹. Verũ est sanè q̃d *Ioan. 11.* 10 alio loco dicit, in nocte offẽdere eos qui offẽdũt.

Quorsum

Quorſum autem lux Euangelij, niſi vt viam monſtrando, ſimul etiam ſcãdala oculis ſubiiciat? Atqui, dicet quiſpiam, impedimentum etiam ſi conſpicitur, curſum tamen abrumpere non deſinet. Ego verò iam oſtendi, niſi propria nobis mollities obſtet, ad ſuperanda quæuis ſcandala Chriſtum vnum ſufficere, quum cœleſti ſua virtute ſupra mundum nos euehat. Quòd ſi ſcandalo, quod inuitis & fugitantibus incurrit, tam fortiter eſt reſiſtendum: minus habebunt excuſationis, quia ad ſcandala ipſi quadam animi prauitate ſunt procliues. Id Iudæis accidiſſe
Rom.10 admonet Paulus, qui quum ex profeſſo mini-
3 mè ſcandalum captarent, quia tamen Dei iuſtitię, propriam volentes ſtabilire, nõ fuerunt ſubiecti, in Chriſtum impegerunt: adeóque exitiali naufragio tanquam ad ſcopulum alliſi fuerunt. Eorum verò qui oblata ſcandala libenter arripiunt, vel etiam procul diſſita cupidè accerſunt, minimè tolerabilis eſt peruerſitas. Quid enim? Quum teſtetur Paulus
Phil.3. ſe anteactam vitam obliuiſci, vt ad palmam
14 ſupernæ vocationis properet, atque ad eandẽ feſtinationẽ ſuo exẽplo nos hortetur: an ſcãdala ad curſum retardandũ quiſquam procul impunè conquiret? Iã ſi in Iudęis præpoſterũ zelũ tam ſeuerè vltus eſt Deus, quid futurũ iſtis putamus, qui ſcientes ac volẽtes impingũt? Imò qui viam alioqui planã cõgeſtis vndique ſcandalis obruunt? Præſertim quid ſibi veniæ reliquum faciunt, qui ex hominũ vitiis aut ſceleribus clypeos, repellendo Deo, concinnant? Nam ſi fideles quoque ipſi, ne quid eorum celeritatem moretur, alij alios vetantur aſpicere: ſi oculos longè circunferimus, data opera quærentes quod nos detineat, quomodo Chriſtus ignoſceret? Ac tales quidem verè & aptè porcis conferre licet, quibus ob natiuum fœtoris amorem, nihil ſuauius eſt quàm in cœnũ & ſtercora ſe prouoluere. Omnes porcos ſcandalorum nimis auidos, ſiue ea venentur, ſiue offerri ſibi gaudeant, dira manet Dei vltio, vt quotidiana offendicula, & alia aliis addita, ipſos in æternum exitium demergant. Sic enim feriò excæcari æquum eſt, qui ſponte cæcutiunt: vt tandem immedicabilis ſit morbus. Nos in- Matth.
tereaquum Chriſtũ audiamus omnibus ma- 18.7
ledicentem, qui ſcandalum infirmis præbent, ſollicitè operam demus, ne quod omnino ſcandalum noſtra culpa accidat. Cæterùm, quando reprobis, & mundo incredulo, Chriſtum lapidem ſcandali eſſe oportet: modò ſimus extra culpam, ad ſcandala intrepidè excipienda, quoties ea ingeret Satan, vel ſolo illo Chriſti titulo ſimus muniti. Simul altera Chriſti ſententia in mentem veniat. Nam Matth.
quum à diſcipulis obiectũ eſſet, offendi Pha- 15.14
riſæos: ſecurè omitti eos iubet, quia cæci ſint, ac cęcorum duces. Addit quoque inſigne di- Matth.
ctum: Omnis plantatio, quam non plantauerit Pater meus, eradicabitur. Ita ſanè eſt a- 15.13
gendum: vt omnium ſaluti, quoad licet, ſtudeamus: ſed quia nobis datum non eſt eos ſeruare, quos Deus exitio deuouit: quod pe-
rit, pereat: vt eſt apud Zachariam. Nã ſi Pau- Zach.11
lo tollere crucis offendiculum libuiſſet, quaſ- 7
dã obliquas ad hoc rationes excudere promptum erat. Ab hoc autẽ conſilio adeò abhorret, vt pro magno abſurdo ducat, ſi tollatur. 2.Cor.2.
Scilicet fixũ tenebat, quod alibi dicit, quan- 15
uis odor mortis ſimus reprobis in mortẽ, ſuauem nihilominus odorem nos Deo ſpirare.

BREVIS FORMVLA CONFESSIONIS FIDEI, IN EORVM GRATIAM QVI RELIGIONIS Chriſtianæ compendium in promptu habere cupiunt.

Confiteor vnũ eſſe Deum, in quo nos acquieſcere oportet, vt eũ colamus & adoremus, & in eo vno ſpem omnem noſtrã collocemus. Quamuis autẽ is vnius & ſimplicis ſit eſſentiæ, diſtinctus eſt nihilominus in tres perſonas. quo fit vt deteſter omnes hæreſes damnatas prima Synodo Nicena, itémq; Epheſina & Chalcedonẽſi, vnà cũ omnibus erroribus à Serueto & ipſius aſſeclis renouatis. nam in hac ſimplicitate acquieſco, in vnica Dei eſſentia eſſe Patrem qui ab ęterno genuit Verbum ſuum, & ſuum Spiritum ſemper in ſeſe habuit: & ſingulas iſtas perſonas ita habere ſua idiomata peculiaria, vt deitas integra ſemper maneat.

Item confiteor Deum creaſſe non tantùm hunc mũdum viſibilem (id eſt cœlum & terram, & quicquid eis continetur) ſed etiam ſpiritus inuiſibiles: quorum alij in Dei obedientia perſtiterũt, alij ſuapte malitia in exitium ſunt præcipitati. Quòd autem illi perſeuerarint, agnoſco deberi gratuitæ Dei electioni, qui perrexit eos diligere & ſua bonitate complecti, hoc illis largiendo vt firmi ac conſtantes permanerẽt. Ac proinde execror errorem Manichæorum, qui imaginati ſunt diabolum natura malum eſſe, & originem ac principium à ſeipſo ducere.

Cõfiteor Deum ita ſemel creaſſe mũdum vt ſit perpetuus eius gubernator, adeò vt nihil fieri aut euenire poſſit abſq; eius conſilio ac prouidẽtia. Et quãuis Satã ac reprobi moliãtur rerũ omnium cõfuſionem, ipſiq; adeò fideles ſuis peccatis rectũ ordinẽ peruertant: Deum tamẽ agnoſco, vt ſupremum omnium principem ac dominum, mala conuertere in bonum: omnia denique velut habenis quibuſdam ſecretis regere, & admirabili quadam ratione moderari, quam nos oportet cum omni animi ſubmiſſione adorare: quoniam mente illam complecti non poſſumus.

Confiteor hominem conditum fuiſſe ad imaginem Dei, id eſt præditum plena integritate ſpiritus, voluntatis, omniúmq; animę

L.

partium, facultatum ac sensuum: omnem autem nostram corruptionem & vitia quibus laboramus, inde profluxisse quòd Adam cōmunis omnium hominū pater, sua rebellione sese à Deo alienauit, & vitæ bonorúmque omniū fonte derelicto, sese omnibus miseriis obnoxium fecit. Quò fit vt singuli nascamur originis peccato infecti, &ab ipso matris vtero à Deo maledicti ac damnati, non propter alienum delictum duntaxat, sed propter improbitatem quæ intra nos est tum quoque cùm non apparet.

Confiteor originis peccato comprehendi mentis cæcitatem & cordis peruersitatem, adeò vt penitus spoliati ac destituti simus iis quæ ad vitam æternam spectāt, ipsáque adeò naturalia dona omnia sint in nobis deprauata & contaminata. Quò fit vt nulla ad bene agendum cogitatione penitus moueamur. Itaque detestor eos qui nobis aliquid liberi arbitrij attribuūt, quò nos ipsos præparemus ad recipiendam Dei gratiam, aut tanquam ex nobis cooperemur virtuti quæ nobis donatur à Spiritu sancto.

Confiteor Iesum Christum datū esse nobis infinita Dei bonitate, quo remedio reuocemur à morte in vitam, & recipiamus quicquid in Adamo nobis deperiit. Ac proinde eum qui est Sapientia æterna Dei Patris, & vnius cum eo essentiæ, induisse nostrā carnem, ita vt sit Deus & homo in vna persona. Idcirco detestor omnes hæreses huic principio contrarias, puta Marcionis, Manetis, Nestorij, Eutychetis, & similium, vnà cùm deliriis quæ Seruetus & Schuenfeldius voluerunt instaurare.

Quod attinet ad rationem adipiscendæ salutis, confiteor Iesum Christum sua morte ac resurrectione cumulatissimè perfecisse quicquid ad delendas nostras offensas requirebatur, vt nos Deo Patri recōciliaret: & mortem ac Satanam superasse, vt ipsius victoriæ fructum percipiamus: denique Spiritum sanctum absque mensura accepisse, vt cuique ex suis ex eo largiatur ea mensura qua ipsi libuit.

Itaque confiteor omnem nostram iustitiam qua sumus Deo grati, & in qua vna oportet nos prorsus acquiescere, positam esse in peccatorum remissione, quam ipse nobis acquisiuit, nos abluendo sanguine suo, & per vnicum illud sacrificium quo irā Dei in nos commotam pacauit. Et intolerandam eorum superbiam esse dico qui sibi vel tantillum meriti tribuunt, in quo vel guttula spei salutis resideat.

Interim tamen agnosco, Iesum Christum nō modò nos iustificare, tectis omnibus nostris delictis & peccatis, sed etiam suo Spiritu nos sanctificare: adeò vt hęc duo (nempe obtinere gratuitam remissionem peccatorum, & formari ad sanctam vitam) à se mutuò diuelli & separari non possint. Quoniam tamen quoadusque excedamus ex hoc mundo, multæ sordes & plurima vitia semper in nobis remanent (quo fit vt aliqua labe infecta sint quæcunque bona opera edimus Spiritus sancti virtute) idcirco nobis semper est perfugiēdum ad gratuitam illam iustitiam, promanantem ex obedientia quam nostro nomine præstitit Iesus Christus, quoniam in nomine ipsius accepti sumus, & nostra peccata Deus nobis non imputat.

Confiteor nos fieri participes Iesu Christi & omnium bonorum ipsius per fidem quam habemus Euangelio, quum videlicet verè ac certò persuasi sumus promissiones in eo cōprehensas ad nos pertinere. Quoniam autem ea res superat omnem nostram facultatem, idcirco agnosco fidem nobis non aliter obtingere quàm per Spiritum Dei, atque adeò donū esse peculiare quod datur solis electis, quos nimirum Deus ante conditū mundum, nulla dignitatis aut vllius ipsorum virtutis habita ratione, gratis ad hæreditatem salutis prædestinauit.

Confiteor nos iustificari per fidem, quatenus per eā apprehendimus Iesum Christum mediatorem nobis datum à Patre, & innitimur promissionibus Euangelij, quibus testatur Deus nos à se haberi pro iustis, & puris ab omni macula, eo quòd nostra peccata deleta sint sanguine filij ipsius. Itaque detestor deliria eorum qui nitūtur persuadere iustitiam essentialē Dei esse in nobis, & quibus non satisfaciat gratuita imputatio, in qua vna iubet Scriptura vt acquiescamus.

Confiteor fidem nobis patefacere aditum ad Dei inuocationem (quem etiam precari debeamus cum certa fiducia fore vt nos exaudiat, sicut nobis est pollicitus) eúmque honorem ei vni deberi, vt primariū sacrificium quo declaramus nos ei accepta omnia referre. Quamuis autem planè indigni simus qui nos sistamus coram eius maiestate, tamen si Iesum Christum habemus pro mediatore & aduocato, nihil est amplius à nobis requirēdum. Quo fit vt abominer superstitionem, quam nonnulli excogitarunt, accedendi ad Sanctos & Sanctas, quasi patronos pro nobis apud Deum futuros.

Confiteor tum vniuersam bene viuendi regulam, tum etiam fidei instructionem plenissimè tradi in sacra Scriptura, cui sit nefas quicquam adiicere vel detrahere. Itaque detestor quicquid homines excogitarūt vt pro articulis fidei obtruderint, & conscientias suis legibus & statutis adstringerent. Atque adeò in genere repudio quicquid absque authoritate verbi Dei introductum est pro Dei cultu. cuiusmodi sunt omnes ceremoniæ Papisticæ. Denique detestor tyrannicum illud iugum quo sunt oppressæ miseræ cōscientiæ: veluti legem de cōfessione auriculari, de cœlibatu, & alia eiusmodi.

Confiteor oportere Ecclesiam gubernari à pastoribus quibus commissum est munus

prædicandi

prædicandi verbi Dei, & administrandorum sacramentorum: nec cuiquam licere hoc munus pro suo arbitrio vsurpare, absque legitima electione, vt confusio vitetur. Quòd siqui ad hoc onus vocati, non satis fideles se præstent in eo sustinendo, exauthorandos esse. Est autem omnis eorum potestas posita in eo vt ex verbo Dei regant populum ipsis commissum, ita vt Iesus Christus semper maneat supremus Pastor, & solus Ecclesiæ suæ dominus, & eius vnius vox audiatur. Itaque Papisticam illam hierarchiam quam vocant, execror vt diabolicam confusionem, idcirco stabilitam vt Deus ipse despiciatur, & Christiana religio ludibriis & opprobriis sit exposita.

Confiteor imbecillitatem nostram requirere vt ad prædicationē verbi adiiciantur Sacramenta, tanquam sigilla quibus promissiones Dei in cordibus nostris obsignentur: & duo eiusmodi Sacramenta à Christo esse ordinata, nempe Baptismum & Cœnam Domini. ac prius quidem, vt nobis patefaciat aditum in Ecclesiam Dei: alterum verò, vt in ea nos retineat. Quinque verò illa sacramenta à Papistis excogitata, & in ipsorum cerebro primùm nata repudio.

Quanuis autem sacramenta sint nobis pro arrhabone, quo reddamur securi de promissionibus Dei, tamèn agnosco illa fore nobis inutilia, nisi Spiritus sanctus illa in nobis redderet efficacia, tanquam instrumenta: ne fiducia nostra creaturis intenta, à Deo seiungatur. Quin etiam confiteor Sacramenta deprauari & peruerti, quum ad eum scopum non referuntur vt in Christo quæramus quicquid ad nostram salutem requiritur: & quoties ad alium vsum accommodantur quàm vt omnem nostram fidem penitus in eo défigamus. Præterea, quoniam adoptionis promissio ad posteritatem vsque fidelium porrigitur, agnosco oportere fidelium infantes in Ecclesiam recipi per Baptismum: & in ea re detestor Anabaptistarum furores.

Quantum attinet ad Cœnam Domini, confiteor eam esse testimonium nostræ cum Christo vnionis: quoniam non tantùm mortuus est semel & resurrexit pro nobis, sed etiam nos verè pascit & nutrit sua carne & sanguine, vt simus vnum cum eo, & eius vita sit nobis communis. Quanuis enim sit in cœlis tantisper dum veniat iudicaturus orbem terrarum, credo tamen eum arcana & incomprehensibili sui Spiritus virtute fretum, viuificare animas nostras substantia corporis & sanguinis sui.

In genere autem confiteor Deum tam in Cœna quàm in Baptismo nobis re ipsa & efficaciter donare quicquid in eis figurat: sed ad tanti boni perceptionem requiri vt verbum cum signis coniungamus. Qua in re detestor Papistarum abusum ac peruersionem, qui ex sacramentis sustulerunt quod præcipuum erat, nempe doctrinam quę nos doceat verum vsum & fructum inde promanantem, eáque in magicas præstigias commutarunt.

Item confiteor, aquam, licet caducum sit elementum, tamen nobis in Baptismo verè testificari veram sanguinis Iesu Christi & Spiritus ipsius præsentiā: & in Cœna Domini panem & vinum nobis esse vera & minimè fallacia pignora, nos spiritualiter nutriri Christi corpore & sanguine. Et ita coniungo cum signis possessionem ac fruitionem ipsam eius quod nobis ibi offertur.

Item quum sacra Cœna, qualis est instituta à Iesu Christo, sit nobis sacer thesaurus infiniti pretij, detestor, vt intolerandum sacrilegium, execrandam illam abominationem Missæ, ad hoc vnum vtilē vt quicquid nobis Christus reliquit euertatur. tum in eo quòd dicitur esse sacrificium pro viuis & mortuis, tum verò etiam in reliquis omnibus, quæ ex diametro repugnant puritati sacramēti Cœnæ Domini.

Confiteor Deum velle orbem terrarum regi legibus ac politia, vt non desint habenæ quibus effrænes hominum motus coerceantur: eámque ob causam regna, principatus, ac dominationes constituisse, & quicquid ad ciuilem iurisdictionem spectat. quarum rerum vult author haberi, vt propter eum non tantùm feratur illorum imperium, sed etiam eos reuereamur & honoremus vt Dei vicarios, & ministros, ab eo constitutos vt legitimo & sancto munere fungantur. Ideóque etiam agnosco æquum esse vt eorum legibus & statutis pareamus, tributa & vectigalia, cęteráque eiusmodi persoluamus, denique vt vltro ac libēter iugum subiectionis feramus: hac tamen cum exceptione, vt Deo summo principi suum imperium integrum & illibatum maneat.

CONFESSIO FIDEI NOMINE ECCLESIARVM GALLICARVM VIGENTE BELLO SCRIPTA, VT CORAM S. C. M. ET ILLVSTRISS. PRINCIPIBVS GERMANIAE, ATQVE Ordinibus in Comitiis Francofurtensibus ederetur, si per itinerum difficultates ex Gallia tum eo perueniri potuisset. ANNO M. D. LXII.

Ex Gal. DVBIVM nobis non est, Inuictissime Cæsar, quin ex quo tumultus in Gallia excitati sunt, magno nostro animi dolore non defuerint qui causæ nostræ apud V. Maiestatem odium conflare conati sint: quin etiam ad vos Illustrissimi Principes, multa falsò delata sint, quæ vos aduersum nos accenderent. Sed tamen vna spes illa nos sustinuit hactenus, ac nunc etiam sustinet multò magis, quòd cùm audientia nobis aperta erit ad nostras excusationes afferendas, illas nō difficilè admissuri sitis, vbi ipsius rei veritas nudè constiterit.

Edidimus autem iam antè plurimas testificationes, ex quibus toti mundo fides fieret innocentiæ & integritatis nostræ: tantum vt absit, vt vel cogitauerimus authores esse seditionis vllius aduersus Regē, qui supremus Princeps est & Dominus noster secundum Deum, vt ex opposito prorsus, hoc bello excitato, nos ipsos in capitis & fortunarum periculum coniecerimus, pro asserenda legitima ipsius potestate & superioritate, cū Edictorum ipsius authoritate: neque etiam ipsius Maiestas vllos habeat subditos fideliores, magísve obsequentes & pacatos, quàm & nos ipsos feramus, & laturi ad extremum simus. Quare cùm ista iam aliunde satis constent, vnum hîc nobis faciendū duximus, vt exponeremus vobis quænam sit fides illa nostra atq; Religio, propter cuius vsum & cultum Edictis Principis approbatum, armis nos ipsos tueri coacti fuerimus. Accipimus enim maleuolos quosdā quibus nulla alia de nobis detrahendi occasio occurrit, nostrā religionem apud S.V.C.M. & CC.VV. infamare, & multa apud vos cōfingere, quę vos ab illa alienēt: quorum calumniis repellendis nisi aliquis apud vos daretur aditus, causa nostra illo artificio oppressa facilè concideret.

Cùm autem ad hanc fidei nostræ expositionem edendam apposita quidem esset illa confessio, quæ Ecclesiarum Gallicarum nomine edita est, cui nos etiam adhæremus, & quæ bis iam Regi exhibita est, (ex qua satis colligitur, quę sit nostra fides, vt amplior declaratio requirenda non sit, quæ nos à detractionibus illorum asserat, quorum ora illa maledicentię plena obstrui vix vnquam possunt) quia tamen officij nostri est adhibere operam omnem, vt nostra integritas perspecta sit, ac nemo illa offendatur: sed vt tantò iustius patefiat fidei nostræ synceritas, ne qua prauitati aduersariorum ansa relinquatur ad blasphemandam Euangelij veritatem: commodissimum duximus, Inuictissime Cæsar, si hanc fidei nostræ comprehensam summam ad S.V.C.M. & ad VV. CC. Illustrissimi Principes, mitteremus, vt nostra subsignatione testatam haberetis. Quemadmodū igitur apud S.V.C.M. & VV. CC. bene audire imprimis exoptamus, ita & ab illis supplices petimus, vt huic nostræ confessioni aditum apud se, atque audientiam pro benignitate sua non denegent.

Primùm igitur palàm & apertè testamur recipi à nobis, & admitti ea omnia quæ veteribus Synodis decisa sunt de Dei Essentia infinita & spirituali, de personarum distinctione, de duarum in Christo naturarum vnione: vt quæ ex Scriptura petita sint, cui vni salus nostra innititur: cùm nō extet alius idoneus testis qui certam de Dei Maiestate fidem nobis faciat, præter ipsum vnum.

Quemadmodum autem vetus ac nouum Testamentum pro vnica fidei regula amplectimur, ita etiam admittimus quicquid illi ipsi per omnia respōdet. Cuiusmodi est professio fidei trium in vnica Dei essentia distinctarum Personarum, itémq; quòd Dominus noster Iesus Christus verus Deus & homo existens, ita duas illas naturas vniuerit, vt tamen non cōfuderit. Proinde hìc illas omnes hæreses detestamur, quæ iam olim damnatæ fuerunt tam Arij, Sabellij, Eunomij & quæ eodē pertinēt, quàm Nestorij & Eutychetis. Absit enim à nobis vel minima labes illarum hęreseôn, quibus Ecclesia Dei catholica pridem vexata fuit, dum sua in illa puritas extaret. Quamobrem tota controuersiæ nostræ summa non est in alio posita, quàm vt teneatur, cui rei tandem fides salutis nostræ initi debeat: quomodo à nobis Deus inuocandus sit: quæ item cultus Dei recta & legitima ratio. His addendæ & istæ appendices, quis sit verus Ecclesiæ status, quod Prælatorū & Pastorum munus, quæ natura, efficacia, vsus Sacramentorum.

Vt probè constituatur in quo salus hominum posita sit, omninò status ipse hominum & conditio tenenda nobis est. Ergo de homine ita Scriptura pręeunte sentimus, nempe quòd

quòd humanum genus per Adami lapsum corruptum sit, quod omnes natura exitio & damnationi obnoxij simus, non tantùm, quia Adamus ipse peccarit, sed quoniam peccatores & ipsi simus ab vtero: ac Dei iudicium ab illo momento meritò aduersum nos intendi posse, etiamsi nullum opus nostrum extiterit, cuius meritò damnationem nobis accersiuerimus.

Præterea sentimus originale peccatum esse corruptionem per omnes animæ partes diffusam, vt tum recta intelligentia & ratio in nobis inuersa sit, vt non secus ac cæci in tenebris versemur: tum etiam voluntas prauis affectibus mancipata, nihil præter rebellionem & omne malum spiret. In summa nihil aliud de nobis statuimus, quàm quòd simus perdita mãcipia peccati vinculis illigata: nec ita tamen, vt quod malè agimus, non sponte fiat à nobis, vt in alium culpa à nobis conferenda nõ sit, sed quatenus ab Adamo progeniti, nullum prorsus facultatem ad bene agẽdum habemus, cùm omnes nostræ facultates corruptione laborent.

Inde colligimus fontem & originem nostræ salutis manare à mera Dei misericordia: cùm in nobis nulla extet dignitas, quæ ipsum ad nos amore prosequendum impellat. Cùm enim arbores malæ simus, nullum bonũ fructum ferre possumus, quo ipsum præueniamus, vt gratiam & meritum apud illum nobis comparemus: sed ab ipso nos respici vt nostri misereatur: neque vllam à nobis occasionem accipere, quàm ex nostra ipsorum miseria, vt suam erga nos misericordiam aperiat. Quin etiam asserimus illam ipsius bonitatem erga nos ex eo fluere, quòd elegerit nos ante mũdi creationem, vt extra seipsum ac suam beneuolentiam causam non petierit. Atque illud nostrum est summũ fundamentum, quòd simus Deo grati, quoniã ipsi placuerit adoptare nos in filios, antequam nati essemus: ac proinde singulari priuilegio exemerit à communi maledictione, quæ vniuersis hominibus incumbit.

Quando autem arcanum Dei à nobis comprehendi non potest, fatemur ad obtinendam salutem veniendum esse ad medium illud, quod Dominus ipse constituit. Nihil enim habemus commune cum cerebrosis quibusdam, qui prædestinationis æternæ prætextu viam ipsam negligunt, qua ad vitam peruenitur, ad quã prædestinati sumus. Imò illud asserimus, vt Filij Dei censeamur, ac seriò illud constet, credendũ esse in Christum, quia in illo vno tota nostræ salutis substantia quærenda sit.

Ac primùm quidem credimus mortem Christi vnicum ac perpetuũ sacrificium extitisse, quo nos Deo reconciliaret: in illa nobis offerri plenam satisfactionem pro peccatis: ipsius sanguine sordes nostras omnes ablui: proinde nostram fidem inniti in solidũ peccatorum remissioni, quam ipse nobis non ad momentum aliquod duntaxat, sed perpetua vita acquisiuit, vt & ea ratione appelletur Christus nostra iustitia. Ac tantùm abest, vt merita nostra locum vllum retineãt, vt apertè fateamur cum seria nostri deiectione, nihil inesse nobis quod si Deus intueatur, non meritò condemnet. Quare vnum nobis præsidium esse ad ipsius gratiam expectandam, puram ipsius misericordiam, quatenus ipse in Filij dilecti nomine nos admittit. 1. Cor. 1. 30

Quum verò peccatorum remissionem nõ ideò largiatur, vt ad peccandi licentiam illa abutamur, sed potius vt in Psalm. 130. Deus nobis propitius sit, vt timeatur, sentimus etiam gratiam illam Dei quæ in Christo nobis apparuit, eò referendam esse quò docet Apostolus, vt abnegata impietate, & mundi desideriis, ambulemus in sanctitate & iustitia, & aspiremus ad spem illam regni cœlestis. Non esse igitur Christi sanguinem, purgationem eiusmodi, quæ in nostris sordibus nos relinquat, sed quæ potius ad veram puritatem perducat: atque ideò si filij Dei sumus, oportere nos ipsius Spiritu esse regenitos. Sic accipiendum quod de Christo scriptum sit, ipsum venisse vt destruat regnum diaboli, quod est regnum iniquitatis, quia non in eum tantùm finem datus sit Mediator, vt per illum obtineamus peccatorum remissionem: sed etiam vt per eum sanctificemur, quod aliud non est, quàm vti nos ex mũdi pollutionibus eximat. Christiani igitur esse non possumus, nisi simus etiã nouæ creaturæ formatæ ad bona opera, quæ Deus præparauit vt in ipsis ambulemus: nempe quia ex nobis ipsis ad illa præstanda comparati non essemus, sed Dei donum erga nos: quòd velimus, & quòd possimus, & ab illo vno sit nostra sufficientia: vt eo nomine Christus accepit omnem gratiæ plenitudinẽ, vt ab illo omnes hauriamus. Proinde neque merita, neque liberum arbitrium statuimus, sed potius bona opera mera Dei dona esse prædicamus. Tit. 2. 12 1 Ioan. 3. 8 2. Cor. 5. 17 Ephes. 2. 10 Philip. 2. 13 2. Cor. 3. 5 Coloss. 1. 19 Ioan. 1. 16

Fide autem nos in omnium illorũ bonorum possessionẽ mitti statuimus, quando ipsa est singulare illud instrumentum, per quod Christo communicamus, vt habitet in nobis: vtque in ipsum tanquam vitæ arborem inseramur, vt simus corporis ipsius membra, vt in illo viuamus, & ipse viuat in nobis, atque & ipsum & omnia ipsius bona possideamus. Ac ne nouum videatur quòd tantam efficaciam fidei tribuimus, fidem appellamus non euanidam aliquam opinionem, sed certam comprehensionem promissionum Dei, quibus tot illa bona continentur. Sic Christum amplectimur pro salutis nostræ in solidum spõsione, sic ad nostrum vsum applicamus quidquid accepit à Patre, vt nobis impertiret: adeóque agnoscimus nullam salutis notitiam, nisi cœlitus nobis posse cõstare: quatenus videlicet, vt loquitur Scriptura, illuminamur

à Spiritu sancto, vt assequamur quod omnem hominum captum superat, atque idem Spiritus obsignat in cordibus nostris, quid nobis credendum sit.

Quāquam autem vti ad bona opera edenda vocati sumus, fructus quoque qui vocationi nostræ respondeant, proferamus, vt à Domino planè liberati, seruiamus ipsi in sanctitate & iustitia, nunquam tamen quandiu
Luc.1. 78 hîc viuimus, tot infirmitatibus nostris ad plenum exuti sumus. Imò ipsæ etiam nostræ cogitationes & affectus tot vitiis scatent, vt nihil ex nobis prodire possit, quod dignum sit, vt à Deo approbetur. Quare tantum abest vt bene agere studendo, quidquam apud Deum mereamur, vt ne ad soluendū quidem quod tenemur, pares simus. Semper enim habebit Dominus quod in nobis requirat, merces verò ab ipso nisi legem præstantibus non est constituta, atqui ab eo quàm longissimè absumus. Ita igitur agnoscimus concidere merita omnia, quatenus non tantùm legem perfectè non præstamus, sed etiam quod in vno quoque ex nostris operibus insit sua labes, & defectus. Scimus illud tradi solitum, quòd peccata satisfactionibus compensanda sint. Sed quia Scriptura vnā Christi mortem pro satisfactione proponit, alibi acquiescere nō possumus, quàm in sacrificio mortis eius quo ira Dei placata sit, cui nulla ex creaturis
Rom.3. 27 erat ferendo. Quapropter sentimus iustificari nos sola fide, quia aliunde mutuò sumenda sit, nempe à Christo, quæ nobis deest iustitia, eáque non ex parte, sed in solidum.

Inde nascitur inuocādi Dei fiducia: quum absque fide nullus ad illum esset nobis adi-
Rom.10 14 tus, vt Scriptura nos docet, non exaudiri videlicet, qui hæsitanter & inquieta conscien-
Iac.1.6 tia precentur. Summum bonum igitur & veram animi pacem illam esse sentimus, quum plenè persuasi sumus de peccatorum remissione per fidem quæ est in Christum, quum illa sit nostra clauis qua aditus ad Deum pa-
Ioel.2.32 teat. Scriptum est verò, quòd quicunque in-
Io.16.24 uocauerit nomen Domini, saluus erit. Preces igitur ad Deum quidem dirigimus, sed vt eadem Scriptura docet, in Christi nomine, qui se nobis aduocatum constituit: quum sine illo indigni essemus, qui ad Deū accederemus. Quod autem sanctorum & sanctarum intercessionem non requirimus, hoc nobis vitio verti nō debet. Quū enim in omnibus nostris actionibus hoc primū esse debeat, vt certo conscientiæ testimonio ducamur, tum maximè in oratione nimis sobrij esse nō possumus. Sequimur & illam regulam ex Rom. 10. non posse antè inuocari à nobis Deum, quàm ipsum cognouerimus, quod ipsius verbo tantùm assequamur, vt testimonium voluntatis ipsius habeamus. Et quod maius est,
Psal.50. 15 cùm Dominus habeat orationes nostras pro præcipuo & præstantiori quodam sacrificio, quo ipsius Maiestatem prosequamur, illud transferre ad creaturas, atque ita huc illuc vagari sine sacrilegio non possumus. Accersere autem alios patronos ab vno Christo, in nobis aut nostro arbitrio positum non esse censemus. Tenemur quidē precari alij pro aliis, quamdiu hîc viuimus: verùm ad mortuos conferre nos non ausimus, cùm Scripturam authorem non habeamus, ne præsumptionis rei coram Deo simus. Imò verò enormes illi abusus qui hac in parte obtinuerunt, atque nunc etiam obtinent, satis nos admonent, vt in tali simplicitate nos contineamus, ac certos fines à Domino positos ne vltrà nostra audacia vel temeritas excurrat, obseruemus. Inuectæ sunt enim multę precularum species cùm horrendis blasphemiis coniunctæ, vt illa ad Virginē verba sonant, IVBE NATVM, IVRE MATRIS IMPERA: Item cùm PORTVS SALVTIS, VITA, SPES NOSTRA ab infidelibus inuocatur.

Vt autem non inuocamus vita functos, ita etiam pro mortuis preces non concipimus, ne aliud commentum approbemus, ac ne quid extra Scripturam tentemus: esse nempe locum Purgatorij, in quo animæ demū peccatorum pœnas luant. Hoc si admittitur, redemptio à Christo allata plena ac perfecta non est, ac tantundem ita derogatur morti ipsius, quasi ab illo ex parte tantùm liberatio nobis allata sit: quod dici sine blasphemia nō potest. Proinde cùm hîc agnoscamus miseros homines ludificatos fuisse, nihil affingere volumus contra fidei Christianæ principia: adeóque nobis hoc satis est, si in pura Scripturæ doctrina quæ nihil istorum tradit, pedem figamus. In summa, totum illud habemus pro superstitione ex hominum cerebro enata: ac præterquàm quòd fas non est Deum temere inuocare, nolimus porrò hoc nobis adrogare, vt Christi vnius officium, quò nostra constat redemptio, pro mortuis nos interponendo vsurpare videamur.

Alterum præcipuum caput, de quo nobis non conuenit cum vsu & opinione quæ vulgò recepta est, in ratione cultus Dei positum est. Nos enim totum istud petēdum esse contendimus ex ipso illius verbo, quo etiam v- 1.Sam.
nam obedientiam sacrificiis à se præferri te- 15.22
statur: ac passim hoc inculcat, se vnum audiri velle, vbi de cultu ei exhibendo qui ipsi probetur, agendum est. Nos, inquam, sentimus non esse nostrum comminisci ex nobis quod libuerit, aut etiam obseruare quod ex aliorū cerebro prodierit, sed in vna Scripturæ simplicitate standum nobis esse. Quamobrē credimus nullum in Dei cultu locum esse debere cuilibet rei, quæ non ex Dei verbo petita sit, sed hominum authoritate instituta. Atque in hoc capite duo ista axiomata ponimus: Vnum, quòd ius hominibus non sit obstringere cōsciētias sub pœna peccati mortalis, quū nō frustrà Dominus haberi velit vnus Legislator, penes quē sit seruare & perdere: Iac.4.12
non

non frustra etiam tot locis hoc ingerat, nec quicquam addatur ad ipsius mandata. Neque etiam hoc potest recipi, quin Dominus ipse quodammodo ita notetur impudentiæ, & inaduertentiæ in rebus tradendis, quarum vsus tam appositus fuisset. Alterum axioma est, reiici à Deo vt mixturam totidem fœditatum, quum ex nostra deuotione illum co-

Isa.19. 13 lere intendimus. Atque ideò apud Isaiam clamat, inuersum esse funditus omnem cultum sui, ex quo mandata hominum inuecta fuerunt. Quod etiam Dominus ipse apud

Mat.15. 9 Matth. confirmat, frustrà se coli secundum mandata hominum. Hoc igitur aperta ratione euincitur, supremum illud ac singulare spirituale ius vni Domino inuiolatum esse seruandum: vt saltem voluntas ipsius sit nobis pro fræno, ac supra deuotiones nostras dominetur.

Atque hîc ea nobis occurrunt ex communi experientia, quæ nos tam disertè commonefaciat, vt tantò magis in eo confirmemur, ne fines à Scriptura positos prętergrediamur. Ex quo enim leges Dei cultu statui cœperūt, & quæ ad conscientias obstringendas pertineret, nec modus nec ratio adhibita est. Dominus porrò ita mundum tantę audaciæ meritò puniuit, talibus deliriis excæcando, vt vel ipsa cogitatio horrorem incutiat. Ac si verbi gratia traditiones humanę propius expendantur, abyssus illic comperietur, adeò infinitus est numerus. Extant verò abusus tam enormes támque absurdi, vt stupendus sit hominū in eo stupor, nisi quòd agnoscen-

Isa.19. 14 dum illic est Dei iudicium, quale per Isaiam populo denuntiat, quòd sapientes ipsi excæcentur, & obrutescant, dum ipsum impendio colere volunt obseruando mandata hominum. Ex quo à pura & sancta Dei obedientia discessum est, bona intentio visa est sufficere ad omnia approbanda: vnde superstitionibus fenestra aperta fuit. Inde imaginum adoratio, Missarum nundinatio, apparatus & ornatus in templis, peregrinationes, & temeraria passim vota. Atque ista obiter attigisse sufficit, cum immensa sit illarum rerum congeries. In summa si Dei cultus ab hominum inuentis penderet, nulla amplius certitudo nec fides Religioni constaret: sed omnia præpostere fierent, & Christianismus à Paganismo nulla in re differret. Primum verò illud quod attigimus, de tyrannide quæ vsurpatur in conscientias, non est minoris momenti: cùm ita miseræ conscientiæ opprimantur. Exemplo sit vnum mandatum de confessione peccatorum annua edenda apud sacrificulum. Nam si vel vnius diei peccata non est qui percenseat, quis tandem anniuersariam enumerationem præstabit? Et tamen ita sonat verba Decretalis, non aliter obtineri posse remissionem peccatorum. Hoc verò est ianuam salutis omnibus semel præcludere. Quòd si non ita impossibilis esset humanarum istiusmodi legum præstatio, maneret tamen sacrilegium, quòd Dei ius ita vsurpatur, cùm negatur remissio peccatorum, nisi præmissa illa auriculari confessione. Illud enim est apponere conditionem promissioni Dei, quæ ipsam mendacem aut euanidam reddat. Perinde se habet interdictio esus carnium certis diebus sub pœna peccati mortalis. Fatemur verò ieiunium & continentiam à cibis, rem esse laudabilem: sed istiusmodi prohibitio partem iuris Dei præcidit. Prohibitio etiam coniugij Clericis & Nonnis imposita, vtrumque malum complectitur. Neque enim creaturæ ius erat vetare, quod à Creatore permissum esset: neque etiam cogi fas fuit ad continentiam, qui donum illud non accepissent, quin aperta desperationis aut nō leuioris ferè mali vorago ipsis obiiceretur. Atque vt hoc bellè cesserit, res ipsa clamat, nos quidem etiam pudet in memoriam reuocare.

Interea tamen Ecclesiæ authoritatem, vel Pastorum & Superintendentium, quibus Ecclesiæ regendæ prouincia mandata est, sublatam nolumus. Fatemur ergo Episcopos siue Pastores reuerenter audiendos, quatenus pro suæ functionis ratione verbum Dei docent. Fatemur præterea tum omnes, tum etiam singulas Ecclesias hoc ius habere, vt leges & statuta sibi condāt ad politiam communem inter suos constituendam, cùm omnia in domo Dei ritè & ordine fieri oporteat: eiusmodi porrò statutis obedientiam deferendam esse, modò ne conscientias adstringant, neque superstitio illic adhibeatur: qui hoc detrectent, cerebrosi & peruicaces apud nos habentur. Enimuero non dissimulamus, quin veri & legitimi Pastores discernendi sint ab illis, qui titulum inanem gerunt duntaxat. Nam & abusus per se patet, quòd qui se haberi pro Prælatis volunt, atque pro talibus agnosci, nullam speciem alicuius functionis edunt, quæ nomen cum re ipsa conciliet. Pessimum verò illud est, dum suæ illius dignitatis prætextu, miseras animas in exitium abducunt, dum illas à Dei veritate ad sua commenta auertunt. Proinde vt in reliquis essent tolerabiles, vbi falsas doctrinas & imposturas propinant, obseruādum nobis est etiam hac in parte illud Petri & A- Act. 5.
postolorū responsum: Obedire oportet Deo 29
magis quàm hominibus.

Porrò quòd ad Primatum attinet, quem Papa sibi arrogat, vsurpationem planè enormem esse sentimus. Vt enim concedamus expedire, vt extet caput aliquod in Ecclesia, (quod tamen ex diametro repugnat verbo Dei) tamen longè absurdissimum fit, vt aliorum Episcoporum caput habeatur, qui ne Episcopus sit quidem. Ac si quod de sua Hierarchia garriunt, excutitur, satis comperietur nihil illic extare, quod respondeat illi positioni ministerij, quam à Domino & Apostо-

lis ipsius accepimus: imò apertam corruptionem esse, quæ regimen Ecclesiæ conuellat. Non attingimus luxus & scandala quæ vulgatissima sunt: illud vrgemus, ad omnes Christianos pertinere, ne ipsi in Dominum rebelles sint, vt auersentur & procul habeât quicquid intelligunt puritati cultus ipsius repugnare. Quando enim de iurisdictione spirituali agitur, quam sibi vni recepit Dominus, nulla humana sublimitas non deiici omnino debet. Edicta quidem Principum & Magistratuum suum ius & pondus habent, quantumuis acerba sint, adeóque etiam iniqua, vt contemni illa fas non sit. Tanti enim non sunt facultates huic vitæ coniunctæ, vti neque vita ipsa, quin authoritas à Domino Principibus & Magistratibus collata præponderare debeat. Atqui longè diuersa ratio est, vbi agitur de conscientiis subiiciendis legibus tyrannicis, exoticis, adulterinis, quæ eò tendunt, vt à Dei obedientia & subiectione homines auertant. Interea etiam fatemur nō esse priuatorum, abusus istos corrigere, vt penitus eos ipsi tollant: sed ab omnibus tamen requiri, vt ab illis sese subducāt, vt sese integros & incōtaminatos in Dei cultu præstent.

Quòd ad Pastores, qui fideliter officio funguntur, attinet, sic agnoscendos esse sentimus, vt qui illum ipsum exhibeant à quo sint instituti. Oportere etiam vt Christiani omnes sese sistant pro ordinis communis ratione, ad audiendam salutis doctrinam, edendam fidei confessionem, sese in Ecclesiæ vnione continendum, admittendas placidè reprehensiones & censuras, atque nauandam operam, ne qua secta vel turba in Ecclesiam irrumpat. Proinde illos pro schismaticis habemus, qui turbas & confusiones inuehunt ad dissipandam Ecclesiam, quę non aliter stare potest, quàm vbi regitur à suis Pastoribus,
Mat.18. 18 quando ita est voluntas Domini: atque extat
Ioan.20. 23 ipsius mandatum ad singulos tum summos quàm infimos, vt sese cum syncera demissione ordinationi, cuius author est, submittant atque conforment. Adeò vt quicunque sese separant & abscindunt sponte à cœtu fidelium, iidem sese à regno cœlorum eiiciant. Tantùm vt qui Christi nomine audiri volūt, attendant vt quæ à Domino acceperint, eadem & ipsi tradant. Superest edēda fidei nostræ quòd ad sacramenta confessio. Habemus igitur Sacramenta, tum pro testimoniis gratiæ Dei, vt magis ac magis illa nobis rata sit, tum etiam pro signis & notis externis, quibus Christianismum coram hominibus profitemur. Equidem vno Dei verbo abundè esse nobis debuerat, vt salutis nostræ plenam fidem perciperemus. Atqui cùm ita Domino placuerit nostræ infirmitati & fragilitati talibus mediis institutis consulere, ratio ipsa euincit obstringi nos apertè, vt & illa admittamus, & ad vsum nostrum applicemus. Sacramenta igitur obsignationum vicem habent, vt gratiam Dei apposito sigillo in cordibus nostris insculpant, & magis authoratam reddant: qua ratione etiam nomen doctrinæ visibilis seu aspectabilis illis tribui potest. Et sanè videmus quicquid illis figuratur & demonstratur, id in nobis impleri. Non sunt enim Sacramenta figuræ inanes aut illusoriæ, cùm ille sit author Sacramentorum vt fidem per illa confirmet, qui ipse est veritas indubitatissima. Credimus etiam, quicquid indignitatis in Ministro insit, eo nihil Sacramenti efficaciæ decedere, cùm Dei veritas non mutetur aut varietur hominum improbitate: cùm etiam eorum non sit efficacitatem indere ipsis Sacramentis. Sentimus, inquam, Sacramentis etiam ab improbis, & indignis administratis, suam naturam constare, vt nihilominus afferant & verè communicent iis qui ea percipiunt id quod figurant. Addimus tamen, ex parte illorum qui percipiunt Sacramenta fidem requiri. Siquidem vtilia non esse, nisi vbi Dominus reddit illa efficacia, vt illic exerat tanquam per organa sua Spiritus sui virtutem. Requiri igitur operationem Spiritus Dei, vt efficaciam illorum ad salutem percipiamus. Fatemur etiam vsum Sacramētorum ita necessarium esse, vt qui ea contemnant, ostendant se contemptores gratiæ Dei, & excęcatos fastu diabolico, qui suam infirmitatem non norint, cui Dominus remedium afferre eo modo dignatus sit. Præterea cùm Sacramenta à Domino ipsi Ecclesiæ commendata sint, sentimus nō licere vnicuique seorsim illis vti, sed eorum vsum communem esse debere, & in Ecclesia vsurpandum. Eorum etiam administrationem ad Pastores pertinere, quibus ipsorum cura & dispensatio mandata est.

Hinc colligimus vnius Dei esse instituere Sacramenta, cùm vnus ipse sit idoneus & testis voluntatis suæ, & obsignator promissionum, & exhibitor spiritualium donorum: quíque vnus hoc præstet, vt elemēta illa terrena sint nobis arrabones salutis nostræ. Proinde non habendas pro Sacramentis quæ ab hominibus inuectæ sunt ceremoniæ, neque illis hoc nomen & hanc qualitatem nisi falsò tribui posse. Fatemur igitur septenarium illum Sacramentorū censum, qui vulgò receptus est, à nobis nō admitti, cùm nullam etiam à verbo Dei approbationem habeat. Interea cùm ex Sacramentorum numero Matrimonium expungimus, hoc non pertinet ad sacram Dei ordinationem despectui habendam. Nam neque ita etiam decedere volumus quicquam dignitati Sacramentorum illorum quæ temporalia dici possunt, quamuis eorum vsum desiisse sentiamus: cuiusmodi fuit vnctio ægrotorum. Tantū quæ à Deo prodiisse constat, ab illis discernatur quæ homines authores habent.

Cùm

Cùm verò duo extent ordinaria Sacramenta ad communem totius Ecclesiæ vsum, Baptismus nimirum & Cœna Domini, breuem quod ad vtrumque, fidei nostræ Confessionem subiiciemus. Sētimus igitur Baptismum cùm nobis sit lauacrum spirituale, idémque regenerationis nostræ signum, hunc vsum habere, vt testificetur nobis, nos à Domino intromitti in Ecclesiam, vt nos pro filiis & hæredibus ipse habeat. Proinde applicandam esse perpetua vita vnam Baptismi perceptionem, quæ nos confirmet in promissionibus quæ tum nobis oblatæ sunt, tam de peccatorum remissione, quàm de præsentia & directione Spiritus sancti. Quando autem illa duo dona quæ in Baptismo conferuntur, in Christo nobis exhibentur, cùm alibi extare non possint: Credimus ad fructum Baptismi verè potiendum, hoc nobis spectandum esse, vt certò statuamus, nos Christi sanguinis effusione aspersos & mundatos esse, atque illius ipsius mortis & resurrectionis efficacia nos in nobis mori, vt in nouā vitam excitemur. Inde fit vt cùm Christus sit Baptismi substātia, vt Scriptura sic loquitur, nos in Christi nomine baptizari. Credimus præterea cum Baptismus sit thesauri instar quem in Ecclesia aperire dignatur Dominus, oportere vt omnia etiam Ecclesiæ membra Baptismum percipiant. Quin autem fidelium liberi ad Ecclesiam pertineant, dubium apud nos non est, quando & ad ipsos pertinet adoptio Domini, vt ipse testatur. Quare fraus illi fieret, si priuarentur Sacramento, quod ad obsignandam promissionem tantùm adhibetur, cuius ipsi ius habent. Maximè cum non deterior esse hodie debeat liberorum Christianorum quàm Iudæorum olim conditio, cùm salutis ipsa declaratio multò apertior nunc extet, quàm olim sub Lege. Cùm igitur infantes tum circunciderentur ex Dei mandato, Sacramentum fœderis ad salutem non magis nunc Christianorum liberis denegandum esset. Quare damnamus omnes phreneticos, qui infantium Baptismum impugnant.

Act. 10. 48, 19. 5, 21. 16

Gen. 17. 7

Vt rectè demonstremus quid sentiamus de Cœna Domini, cogimur illius repugnantiam cum Missa præmittere. Neque enim dissimulare possumus nihil istis inter se commune esse, aut conforme, ac ne quidem quod ad illud accedat. Scimus hanc confessionem isto nomine in odium multis venire posse, propter illam Missæ apud multos existimationem & reuerentiam. Et nos ex istorum numero fuisse etiam non dissimulamus, donec Missæ abusus nobis demonstrati sunt. Speramus igitur vbi nostræ rationes placidè auditæ perceptæque fuerint, nihil absurdi notatum iri in iis quę sentimus. Sacrificij nomen ad Cœnam transscriptum esse iam olim constat satis: sed multùm abest vt veteres illi vocabulū illud Sacrificij hoc loco eo sensu acceperint, quo deinde cœpit exaudiri: nimirum quod Sacrificium illud sit oblatio meritoriā ad obtinendam indulgentiam, & gratiam pro viuis & defunctis. Quanquam autem extent hodie quidam mediatores, qui ad eleuādum errorem publicum qui orbem occupauit, fingunt se receptum habere ad veteres illos Patres: attamen vsus ipse & tractatio ostendit non magis ista sese contingere, quàm quæ tota sui natura remotissima sint. Nam quis etiam ignorat Ecclesiā illam primitiuam ignorasse Missas priuatas, vt & fundationes, quas nunc vocant: Sacramentum autem ad vsum communem Ecclesię adstantis administrari solitum fuisse? Atqui hodie emuntur Missæ & expiationes, quibus Dei iudicio satisfiat: & cuiq; hîc pro suo arbitrio quod licitatus fuerit, admetiuntur sacrificuli. Talis nundinatio Ecclesiæ veteris patrocinio nullo modo nititur. Accedit & altera profanatio, quòd quum sacra Cœna vnum Christi nomen præferre debeat, Missæ arbitrariæ, & nouis titulis commendabiles procuduntur, vt Christophori, vel Barbaræ, vel alterius cuiusuis ex albo Sanctorum nomine splēdeant. Illud verò perinde veri Sacramenti naturæ atque ignis cū aquæ elemento conuenire dicendum est.

Porrò quòd ad ipsam antiquitatem attinet, vti illam in honore habemus, neque lubenter repudiamus quod à sanctis illis Patribus est approbatum: postulare tamen ratio nobis videtur, vt vera Christi institutio omnibus illis quæ ab hominibus allata sunt, anteponatur: adeò vt nulli humanæ authoritati supersit locus, vbi de illius voluntate pręstanda agitur, qui vnus plenum in omnes magisterium accepit. Christus ergo cùm author ipse sit sacræ Cœnæ non alius, habendum est pro Canone certissimo & immutabili, quod ipsemet instituit, vt sine disceptatione obseruetur. Ipse autem legitur distribuisse panem & vinum cum his verbis, Accipite, edite, bibite, Hoc est corpus meū, Hoc sanguis meus. Quare vbi quod Christus offert vt à nobis recipiatur, offerre Deo vt à nobis recipiat, audemus, repugnātiam manifestā ordinationi Filij Dei includit. Quicquid igitur ad excusandum afferatur, inducta semel illa sacrificij specie, transformatum fuit Sacramētum, & à sua forma in contrariā prorsus traductū. Proinde ferre non possumus, vt Cœnæ loco, vllus sacrificij modus retineatur. Siquidem à Christi mandato deflectere nefas est, cùm ipse illo Patris decreto ornatus prodeat, Ipsum audite. Hoc verò Paulus apposite pręstitit, cùm abusum quendam qui inter Corinthios irrepserat reformaturus, ipsos quasi manu prehensa reducit ad illud quod à Domino acceptum ipsis tradiderat: vnde cōstat, extra Domini traditionem, nihil vspiam solidi neque certi extare.

Mat. 26. 26 *Mar.* 14. 22 *Luc.* 22. 19 1. *Cor.* 11. 24

Matth. 17. 5

1. *Cor.* 11. 23

Sentimus igitur cùm doceat Scriptura

Heb. 7. ad 11 Christum vnico sacrificio nobis perpetuam redemptionem acquisiuisse, nec verò nisi semel suum illud corpus in pretium & satisfactionem peccatorum nostrorum obtulisse, nefas esse audere repetere atque iterare istud sacrificium: ac nominatim, cùm Pater instituendo ipsum vnicum ac perpetuum Sacerdotem secundum ordinem Melchisedec, illud ipsum ieiurando confirmauit. Iudicamus etiam blasphemiam esse, quæ Christi dignitati apertè deroget, si qui præter vnum ipsum, offerre ipsum audeant. Credimus prętered abusum illum esse planè intolerabilem, cùm Missæ fiunt absque communicatione, cùm Cœna nihil aliud sit quàm Sacramentum cuius perceptione fideles omnes corpori & sanguini Domini participent. Damnamus perinde & alterum illum abusum, qui passim obtinuit, cùm extra clericos, quos vocant, nulli nisi ad partem Sacramenti percipiendam admittuntur. Scriptum est enim, Matt. 26. 27 Bibite ex hoc omnes: quod autem Deus coniunxit, ab homine separari illicitum est. Sed & ipsa prima Ecclesia hoc diuortium ignorauit quod est satis recens, cùm vsum illi retineret qui institutioni Christi planè conueniret, vt omnes qui Cœnam perciperent, integrum in duobus elementis Sacramentum haberent. Non possumus etiam ferre alterum abusum qui superioribus connexus est, nimirum quòd incognita lingua Mysterium celebretur. Dominus enim voluit ipse à suis percipi cũ diceret, Accipite, edite, Ecce corpus meum: atque hęc verba Christi pertinent ad Ecclesiam. Quare mera est ludificatio & irrisio Sacramenti, vbi astans presbyter pani & calici immurmurat, vt nulla extet illius suę actionis intelligentia. 1. Cor. 14. Alio argumẽto.

De Cœna Domini igitur diximus primũ, quorsum instituta sit: ex quo colligendum est quis sit illius tum vsus, tum etiam fructus. Scopus igitur ad quem referendus est Cœnæ vsus, iste est, vt quam à Deo gratiam in Baptismo percepimus, iam tum in nobis promoueat & foueat in dies. Quemadmodum enim Baptismo nos Dominus regenerat, vt ipsius filij simus, atque illa spirituali natiuitate nos in Ecclesiã intromittit, vt pro domesticis habeat: ita etiam in Cœna significat se nobis prospectum velle, vt in vita cœlesti foueat, donec ad illius cumulum perueniamus. Et quia non aliud est animarum alimentum quàm Christus ipse, ipsum etiam esse, in quo vita nobis quærenda sit. Hoc demum vt per nostram infirmitatem & crassiorem illum captum tamen percipiamus, Cœna nobis est signum externum visibile, quo nobis testificatur Pater, nos Christi corporis & sanguinis participes fieri, vt in ipso viuamus spiritualiter. Vt enim se Christus non vacuum, sed locupletem nobis exhibet: ita nos etiam illum cum ipsius opibus apprehẽdimus, vt ipsummet possidendo, in ipso possideamus quicquid ad nostram salutem spectat.

Cùm verò signi nomen Cœnæ tribuimus, illud non ita exaudimus, quasi ipsa Cœnæ elementa sint nudæ quędam figuræ aut repræsentatiuæ imagines: sed profitemur, quicquid illic nobis significatur, simul etiã reipsa præstari, atque in nobis ipsis impleri. Cùm enim Dominus sit indubitatissima veritas, certum est ipsum nos in Cœna inani quadam pictura pascere noluisse, sed potius ipsam eorum substantiam, ad quæ significanda Sacramenta ordinata sint, ipsis ab illo demum esse coniunctam.

Quamobrem sic sentimus, quòd in Cœna Domini non tantùm exhibeatur nobis, sed reipsa impleatur in nobis quod his verbis Christus docuit, nimirum corpus ipsius verè esse cibum, & sanguinẽ verè potum. Etenim Dominus Iesus offert nobis per signa illa panis & vini suum corpus & suum sanguinem, iisque spiritualiter pascimur, modò ne nostra incredulitate aditũ ipsius gratiæ præcludamus. Quemadmodum enim vasi etiam vacuo nihil infundi potest, quandiu obstructum manet: sic etiam fide apertio illa & aditus parari debet, qui nos capaces reddat bonorum quæ à Domino offeruntur, iuxta illud Psalmi 81. 14. Dilata os tuum, & implebo illud. Non tamen vt nostra incredulitate quicquam de Dei veritate decedat, aut quòd nostra prauitate Sacramentorum efficacia interuertatur. Qualescunque enim simus, Deus suis similis manet: neque etiam Sacramentorum efficacia pendet à nostra fide: vt nostra incredulitas ipsorum naturæ & qualitati derogare non possit. Cœna igitur est certum testimonium quod exhibetur omnibus tam bonis quàm malis, vt Christum perinde omnibus offerat: ex illo verò differentia emergit, quòd non omnes perinde quod ita oblatum est, percipiunt. Et sanè illud esset nimis absurdum, si Christum & illi perciperent qui sunt ab ipso alieni, ac improbi Spiritu ipsius vacui, corpore & sanguine ipsius pascerentur, vt proinde emortuum quid fieret Christus in istiusmodi, exueretur propria virtute, atque omnibus bonis vacuus, nihil eius quod est ab ipso inseparabile, conferret. Ioan. 6. 55

Quòd affertur, impios reos esse corporis & sanguinis Domini, quum indignè ad Cœnam accedũt, nõ euincit, aliud ab ipsis quàm signum nudum percipi. Quia non dixit Paulus reos esse eo nomine, quòd videlicet ipsum Christi corpus & sanguinem perceperint, sed quòd à rebus communibus illa non discreuerint. Reatus illorum igitur hic est, quòd Christum sese ipsis offerentem reiecerint: cùm talis contemptus sacrilegium penitus detestandum coniunctum habeat. Fatemur quidem in forma loquendi quæ Sacramentalis dicitur, impios corpus Christi & sanguinem percipere, vt veteres etiam ita aliquando 1. Cor. 11. 29

Aug. 21 de ciuit. Dei cap. 25. paulo ante extremum. liquando loquuntur, sed ita vt suum sensum aperuerint, cùm addiderunt se hoc ita non accipere, vt reipsa & ipso facto impij eo vsq; peruenirent, sed Sacramento tenus. Et sanè nulla nobis communio potest esse cum Christo nisi per fidem, neque ipse vicissim quicquam habet commune nisi cum suis ipsius membris.

Superest pertractanda ratio siue modus, quo se Dominus Iesus nobis in Cœna communicat. Hoc autem multas controuersias & disceptationes peperit hoc nostro sæculo. Primùm igitur, hîc reiicimus non tantùm delirium illud vulgare Transsubstantiationis, quam vocãt, sed etiam illud quod Turonensi Synodo fertur, Christum nempe dentibus comminui, tum & deglutiri. Quòd enim panis mutetur, vt sola panis figura sine substantia remaneat, illud repugnat naturæ Sacramenti, quo nobis demonstratur, quòd quemadmodum pane & vino sustẽtamur, ita etiam animas nostras Christi carne & sanguine ali. Et omnino analogiam esse oportet inter spiritualem veritatem, & externum signum. Proinde si pro pane figura tantùm panis in Sacramento extaret, sola etiam Christi corporis figura per illum exhiberetur. Colligimus igitur indubiè panem & vinum manere, vt sint signa & tesseræ, quæ testificentur carnem Christi panem nostrum cœlestem, & sanguinem verum etiam potum. Illud etiam somnium quòd Christi corpus deglutiamus, ac intra nos ipsos intromittamus, vt panem cibarium, planè est à Christianis auribus alienum, atque omnino repugnat illi reuerentiæ, qua sacram quę nobis est cum Christo coniunctionem amplecti debemus.

Interea verò fatemur nos verè vniri cum Domino Iesu Christo, adeò vt sui ipsius corporis substantia nos viuificet: non quidem quòd huc se ipse conferat, aut quòd immenso sit corpore quo cœlum & terram impleat, sed quatenus ista nos cum ipso vniendi, atq; ex ipsius substantia viuificandi gratia & virtus diffusa est virtute Spiritus ipsius. Scimus quid nonnulli dicant, in tantis mysteriis abstinendũ esse à Quomodo. Sed ipsimet postquã ita prolocuti sunt, definiũt tamen Christi corpus ita sub pane esse, vt vinũ est in vase. Nos verò fatemur omnino rationẽ qua cum Christo communicamus, ad miraculum referendam esse, atque omnem nostrũ captum superare. Nec pudet nos cum Paulo exclamare, Magnum esse mysterium, & quod nos rapiat in admirationem: sed illud non impedit quominus repudiemus quæ absurda sunt, & tum Scripturæ, tum fidei analogiæ repugnãt. (Eph. 5. 32)

Habemus autem illud pro certissimo axiomate, quòd quamuis humana Christi natura cum Deitate ipsius coniuncta sit ad constituendum in illo veram personæ vnionem, illam ipsam humanam naturam tamen habere semper suam qualitatem seu cõstitutionem, & quæ illi omnimodo propria sunt. Quemadmodum igitur Dominus assumpsit passibile corpus, ita etiam illud idem corpus quantum extitit demum & suum modum habuit, & infinitum non fuit. Fatemur verò corpus illud glorificatum esse, conditionem mutasse, vt iam nulli infirmitati obnoxium maneat. Atqui nihilominus suam illam substantiam habet. Alioquin quorsum illa promissio euaderet, quòd nostra hæc corpora quæ corruptibilia nunc & caduca sunt, conformaturus sit corpori illi suo glorioso? Vt vt sit, nemo nos iure potest reprehendere quòd Christum sursum quærimus, vti etiam monemur ab Apostolo. Quod etiam in Ecclesia olim præmittebatur in mysterij huius celebratione, cùm Sursum corda ad cœtum Minister inclamaret. Porrò qui nos accusant, quòd Dei potentiæ derogetur à nobis, valde sunt in nos iniurij. Non enim hîc quæritur quid Deus possit, sed quid verbo suo velit, extra quod nihil nobis quærendum sit, vt hoc aut illud diuinemus. Quare illam quæstionem omittemus, an Deus possit efficere, vt Christi corpus sit vbique, sed cum omni modestia intra istos Scripturæ fines consistimus, quæ perhibet, Christum induisse corpus nostro corpori per omnia simile, versatum esse inter homines, sursum receptum vnde sit descensurus, vt sese manifestum præbeat vltimo die: vti etiam exprimitur à Petro in Actis, quòd oporteat Christum cœlo capi, donec rursum appareat. Atque ita Angeli ad omnes Apostolos, quod est imprimis notandum, Hic Iesus, inquiunt, qui à vobis sursum receptus est, veniet vt ipsum vidistis ascendere. Interea extollimus Dei potentiam magis, quàm illi qui nos istiusmodi probris infamant. Fatemur enim ipsam illam Christi à nobis secundum humanam naturam distantiam non impedire, quominus in seipso nos viuificet, habitet in nobis, nósque adeò participes reddat ipsiusmet substantiæ corporis sui & sanguinis, virtute incomprehensibili sancti sui Spiritus. Ex quo apparet merè calumniosum esse, quod nobis imponitur: quasi nempe figeremus suos terminos Dei potentiæ ex placitis Philosophorum. Atqui nostra omnis philosophia vna est, simplicissimè admittere quod Scriptura nos docet. Illos etiam qui de nobis spargunt, nos videlicet fidem non adhibere huic Christi sermoni, Hoc est corpus meum, & Hoc est sanguis meus, pudere debuerat tam indignæ contumeliæ. Absit enim vt vel cogitemus quicquam aduersus illum regerere, qui vnus est constantissima veritas: nedum vt tam horrenda blasphemia nobis excidat. Admittimus ergò ipsissima Christi verba: tantùm vt sensum natiuum illa retineant postulamus. Illum verò sensum à nostro sensu non petimus, sed ex perpetuo Scripturæ vsu, atq; ex vsitato Spiritus sancti stylo. (Philip. 3. 21) (Coloss. 3. 1) (Act. 3. 21) (Act. 1. 11)

Si quam nouitatem proferremus, aut odiosa esset, aut suspecta: cùm autem vnum quærimus, vt Sacramẽtalium locutionum formam omnes agnoscant, & in illa se contineant, nihil non cum ratione coniunctum petere nobis videmur. Atque, vt breue faciamus, palã testamur, nos aliter nec sentire nec loqui, quàm quod apud Augustinum totidem verbis scriptum legimus, Quòd, si Sacramenta similitudinem quandam non haberent cum illis rebus quarum sunt Sacramenta, nullo modo Sacramenta essent: atque inde rerum ipsarum indi illis nomina: atque ita modo quodam, Sacramẽtum corporis Christi corpus Christi esse, Sacramentum sanguinis ipsius esse ipsum sanguinem. Simul autem veritatem ipsa semper cum figura cõiungimus, vt mysterium istud non esse inane, neque sua illa veritate vacuum dici possit.

Epist. 23 ad Bonifacium.

Habet igitur S. C. V. M. habent etiam CC. VV. Illustriss. Principes Confessionem fidei nostræ, in qua nihil à nobis fucatum est vel detortum: ex qua etiam de nostro iure cognosci & pronuntiari cupimus. Hic igitur à S. C. V. M. atque à CC. VV. Illustriss. Principes, quàm demississimè postulamus, vt qua reuerentia apud vos hoc nostræ fidei testimonium editum voluimus, ipsis etiam placeat hoc quicquid est expẽdere, atque ea humanitate excipere, vt vna ratio & æquitas apud vos locum habeat: amandentur verò omnes humanæ opiniones, ne quod veritati ab illis præiudicium afferatur.

D. IOANNIS CALVINI TRACTATVVM VARIORVM

PARS SECVNDA, τὰ ἐλεγκτικὰ continens: In septem classes diuisa.

CLASSIS PRIMA.

Aduersus Papistas.

IACOBI SADOLETI, ROMANI CARDINALIS, Epistola ad Senatum populúmque Geneuensem:

Qua in obedientiam Romani Pontificis eos reducere conatur.

IACOBVS SADOLETVS, EPISCOPVS CARPENTORACTI, S. R. E. TITVLI SANCTI CALIXTI PRESBYTER CARDINALIS: suis desideratis fratribus Magistratui, Consilio, & Ciuibus Gebennensibus.

CHARISSIMI in Christo fratres, pax vobis, & nobiscum, hoc est, cum Catholica Ecclesia, matre omnium nostrûm atque vestrûm, amor atque concordia, à Deo Patre omnipotente, & vnico eius Filio D. N. Iesu Christo, Sanctóque simul Spiritu, quæ est vnitas in tribus perfecta: cui laus est & imperium in omne seculorum æuum, Amen.

Arbitror, fratres charissimi, aliquibus vestrûm esse notum, me nunc degere Carpentoracti: quò veni ab Nicea, summum illuc Pontificem, ad pacificandos Reges ex vrbe Roma proficiscentem prius prosecutus. Amo enim Ecclesiam & ciuitatem hanc quam mihi spiritualem & sponsam & patriam Deus esse voluit: pupulósque hosce meos verè paterna charitate complector, disiungíque me ab illis valde ægre fero. Quòd si honos iste Cardinalatus, qui mihi inopinanti & inscio delatus est, Romam me coegerit redire (vt certè

certè coget) quò in ea vocatione in qua sum vocatus ibidem Deo seruiam, non is tamen meum animū atq; amorem ab his populis auocabit, quos habiturus sum in mediis cordis mei penetralibus semper infixos. Igitur Carpentoracti cùm essem, audirémq; multa quotidie de vobis, quæ partim quidē mihi dolorē, partim etiam spem nonnullam excitarēt, vt non diffiderem, nos & vos, qui fuimus quondam in recta erga Deum religione vnanimes, eodem Deo benignius nos respiciente, ad eundem consensum cordium esse redituros, visum est Spiritui sancto & mihi (sic enim Scriptura loquitur, & certè quæcunque integro & pio erga Deum geruntur animo ex Spiritu sancto omnia sunt) visum est mihi, inquam, scribere aliquid ad vos, & eam animi curam ac sollicitudinem, quam pro vobis capio, literis vobis declarare. Non enim, charissimi, noua est hæc mea erga vos suscepta & beneuolentia & voluntas: sed cùm ab eo tempore quo ego Dei voluntate Episcopus Carpentoractensium factus sum, annis abhinc tribus ferè & viginti, propter commercium, quod vobis cum meis his populis frequens est, multa de vobis absens & de moribus vestris cognouissem, amare iam tum cœpi nobilitatem vrbis vestræ, ordinem formámque Reipublicæ, dignitatem ciuium, & illam imprimis vestram laudatam ac probatam apud omnes, erga externos homines & aduenas humanitatem: & quoniam vicinitas quoque non exiguam sæpe partem ad diligendum affert, sicut in vrbe propinquæ domus, sic in orbe finitimæ prouinciæ amoris inter vicinos conciliatrices sunt. Non contigit ante hoc tempus, scilicet, vt vos huius mei erga vos animi aut fructum perciperetis, aut aliquod signum indiciúmque haberetis. non enim opera vspiam eguistis mea: quæ vobis profectò paratissima fuisset: verùm nulla sese adhuc nobis obtulit occasio. At nunc quidem certè non contigit solùm mihi, verùm etiam necesse est, vt quo in vos animo sim affectus, vobis demonstrare adnitar, si fidem meam erga summum Deum, & Christianam illam in proximum charitatem retinere mihi cupio. Etenim postquàm fuit ad aures meas delatum, homines quosdam astutos, inimicos Christianę vnitatis & pacis, id quod in aliis antea nonnullis fortissimæ gentis Heluetiorum oppidis & pagis iam fecissent, item in vobis & ciuitate vestra malæ discordiæ semina iecisse, Christíque fidelem populum à via patrum maiorúmque suorum, & à perpetua Catholicæ Ecclesiæ auertisse sententia, omniáque dissidiis & seditionibus impleße (qui tamen mos proprius eorū semper est, qui authoritate Ecclesiæ oppugnāda, nouas sibi potentias & nouos honores quærunt) testor Deum omnipotentem, eū ipsum qui nūc intimis meis cogitationibus præsens adest, me & indoluisse grauiter, & duplici quadam misericordia affectum fuisse: cùm ex vna parte viderer mihi audire gemitum plorantis matris nostræ Ecclesiæ & lamentantis, quæ tot & tam dilectis filiis vno tēpore esset orbata: ex altera, vestris, ô charissimi, incommodis & periculis commouerer. Sciebā enim ego: tales viros nouatores veterū & bene cōstitutarum rerum, tales turbas, talia dissidia, non solùm animabus hominū pestifera (quod tamen malum omnium maximum malorum est) sed rebus etiā & priuatis & publicis perniciosa existere. Id quod vos quoque ipso euētu rerū edocti, cognoscere potuistis. Quid ergo est? cùm meus erga vos amor, & mea in Deum pietas me cogat, vt tanquā frater fratribus, & amicus amicis, intimum omnem animi mei sensum vobis libere exponam, vos plurimū rogatos volo, vt bonitatē illam vestram, qua semper vti consueuistis, mihi quoque in pręsentia, meis non ingratè accipiēdis & legendis literis, prębeatis. Spero enim, si ęquis modò mentibus hæc quæ scribo attendere volueritis, vos, si non consilium meum, at animum certè rectum & simplicem, & vestræ imprimis salutis cupientem, non minimum probaturos: neq; me quæ mea sunt, sed quæ vestra commoda atq; bona, quærere intellecturos. Neque ego tamē spinosas & subtiles ordiar disputationes: quā Philosophiam beatus Paulus vocat, & fideles Christi semper monet, ne se per eā patiantur decipi, per quā isti quidē vos circunduxerunt, cùm inter imperitos obscuram quandam iactarēt Scripturę interpretationem, fraudémq; & maliciam, præclaro illo quidem, sed falso atque alieno doctrinæ & sapientiæ nomine honestarent: ego ea proponam, quę clara sint atq; illustria: quę nullam in se erroris latebram, nullū fraudis & fallacię habeant diuerticulū: cuiusmodi tamen semper est veritas. Ea enim & in tenebris lucet, & nemini non perspicua est, & à doctis iuxtà atque indoctis facillimè percipitur: præcipuéque in Christiano genere doctrinæ, non syllogismis, nec verborum captionibus, sed humilitate, sed religione, sed erga Deum obedientia est subnixa. Viuidus est enim sermo Dèi & efficax, & concidētior omni acuto vtrinque gladio, penetrátque ad iuncturas spiritus atque animæ, & ad intima compaginum ac medullarum, neque animos illaqueat impeditis argumentationibus, sed cœlesti quodam interueniēte cordis affectu, planum sese & patentem mentibus nostris offert: vt non tam humana intus ad intelligendum ratio, quàm ipse, ad se qui nos vocat, operetur in nobis Deus. Quem ego Deum patrem omnis rectæ intelligentiæ supplex precor, vt & mihi ad dicendum & vobis ad percipiendū, ea adiumenta suæ benignitatis præbeat, per quę possimus iterū in vno corde erga ipsum & in vna mente consentire. Atq; vt inde initiū capiamus, vnde maximè opportunum esse ducimus: ego, fratres charissimi,

M.

sic existimo, me & vos, & reliquos præterea omnes qui in Christo spem & fidem suam posuerunt, id ea vna de causa ita facere & fecisse, quòd salutem sibi atque animabus suis, non hanc mortalem & citò interituram, sed illam sempiternam & immortalem quærerent, quæ in cœlo solùm verè obtineri, in terris autem nullo modo potest. Est quidem ita dispartitum hoc officium nostrum, vt iacto primùm fidei fundamento, hîc deinde laboremus, quò illic quiescamus: in terra semen iaciamus, quod in cœlo postea possimus demetere: & quibus hîc in operibus, quibúsve in studiis nosmetipsos exercuerimus, similes deinde atque dignos operum & laborum nostrorum fructus in altera vita adipiscamur. Cúmque via Christi ardua, & ratio degendæ nobis secundum eius leges & præcepta vitæ perdifficilis sit, propterea quòd animos nostros ab omni terrenarum iucunditatum contagione auocare, & in eo ipso vno figere, despicere præsentia bona quæ in manibus habemus, & futura quæ non cernimus, appetere iubemur: tanti est tamen vnicuique nostrûm sua & suæ animæ salus, vt nihil recusare asperum, nihil laboriosum non pati, animum inducamus, quò tandem aliquando vna nobis spe salutis nostræ proposita, per ærumnas multas, & per sollicitudines, (præeunte semper actionibus nostris Dei clementia & misericordia) stabilem salutem illam & perpetuam consequamur. Hac spe Christus annuntiator veri boni, quondam ab orbe terrarum tanto consensu & studio omnium acceptus fuit. hac ratione à nobis adoratur & colitur veréque agnoscitur Deus esse, & Dei veri Filius: quòd vnus ipse ab initio omniū seculorum animos hominum Deo omnipotenti, in quo solo vita est, mortuos, ac huius quidem mundi fallacibus & caducis blanditiis paulum temporis viuentes, mox prorsus & ex omni sui parte ad interitum condemnatos, à mortuis, hoc est, ab hoc maximè pernicioso mortis genere excitauit: primúsque ipse, semet, salutem & liberationem & doctrinam nostram esse volens, morte carnis accepta, & paulò pòst vita non iam amplius mortali recuperata, suo exemplo nos instruxit & docuit: vt contraria longè ac prius consueueramus via, mundo huic & carni, hoc est, peccato mortui, Deo deinde viueremus, spésque in eo nostras bene ac beatè perpetuò viuendi poneremus: quæ est propria: & verè digna Dei omnipotentis gloria & maiestate, nostrorum omnium à mortuis suscitatio: qua non vnus aut alter homo, sed cunctum hominum genus à tetra & funesta animæ morte, ad veram & cœlestem eiusdem animæ vitam reuocatum est. Hanc huiusmodi à mortuis suscitationem sibi proponens Paulus, maximúmque in ea intuens diuinitatis Christi argumentum atque indicium, Separatus ego in Euangelium Dei, inquit, quod promiserat per Prophetas in Scripturis sanctis de Filio suo, genito quidem ex semine Dauid, secundum carnem, determinato autem & declarato Filio Dei in potentia per Spiritum sanctitatis, hoc est, in potentia spirituali, quæ propria Dei potentia est: quòd non corpore Deus, sed spiritu mirabilia sua agit. Imperare enim ventis, & cæcis verbo lumen reddere, & mortuos excitare, nō corporea, sed spirituali, quæ eadem & diuina est, fiebat potestate. Declarabatur igitur Christus Dei Filius, ex hac spirituali potentia, quæ sola diuina est. Et quod subiungit Paulus, ex suscitatione à mortuis, non tam ea quidem, qua corpus Lazari, aut filium viduæ, aut principis synagogæ filiam (quanquam ista quoque opera Dei erant) verùm ea etiam suscitatione magis, qua Mariam Magdalenæ à dæmoniis septem, Matthæum à telonio, multos à terrena & moribunda vita, omne denique genus humanum à peccato & peccati morte, & à potestate huius mundi tenebrarum, ad cœlestem appetendam atque sperandam & cognationem & lucem excitauit, demersósque in luto terræ hominum animos, erexit ad cœlum, atque extulit. Atque hoc maximum Iesu Christi erga nos beneficium, præcipuúmque in eo ipso diuinitatis argumentum idcirco & institutum à Deo in missione Filij sui, & ab ipso Filio susceptum, & suo nobis tempore per eum datum tributúmque est: vt omnibus & diuinis & humanis in vno Christo consiliis, auxiliis, virtutibúsque adiuti, nos animas Deo nostras saluas sistere possemus. Tanta est nobilitas, tam insigne precium, tam grandis æstimatio huiusce rei, quæ anima hominis est, vt quò ne ea perderetur, sed & Deo ipsi & nobis lucrifieret, conturbatis penitus totius naturæ legibus, atque ordine rerum permutato, & Deus descenderet in terras, vt fieret homo, & homo erigeretur in cœlum, vt esset Deus. Credimus ergo in Christum (vt dicebam) omnes, quò salutem animabus nostris, id est, nobismetipsis vitam inueniamus: quo nullum optatum vehementius, nullum bonum interius, nec magis coniunctum ac familiare nobis adesse potest. Quantùm enim sese diligit vnusquisque, tantum ipsi salus chara est sua: quæ si negligatur, & abiiciatur, quod tandem erit præmium quod possit par acquiri? Quam enim dignam accipiet homo compensationem pro anima sua, inquit Dominus, aut quid proderit homini, vel si vniuersum mūdum lucretur, animæ autem suæ iacturam patiatur? Hæc igitur tam ampla, tam chara, tam preciosa possessio, quæ nostræ animæ salus vnicuique nostrûm est, omni vi & conatu nobis retinenda est: siquidem cætera bona omnia quæ appetimus, externa atque aliena nobis sunt, hoc vnum bonum con-

conſeruatæ animæ, non ſolum noſtrum, ſed verè noſmetipſi iſtud ipſum bonum ſumus. Quod qui neglexerit atque amiſerit, is ne bonum quidem aliud habere vllum poterit, quo fruatur: quippe cùm ipſe ille qui debuiſſet frui, iam ſe primùm perdiderit. Aſſequimur porro bonum hoc noſtræ perpetuæ vniuerſæque ſalutis, fide in Deum ſola & in Ieſum Chriſtum. Cùm dico fide ſola, non ita intelligo, quemadmodum iſti nouarum rerum repertores intelligunt, vt ſecluſa charitate, & cæteris Chriſtianæ mentis officiis, ſolam in Deo crudelitatem & fiduciam illam, qua perſuaſus ſum in Chriſti cruce & ſanguine mea mihi delicta omnia eſſe ignota: eſt hoc quidem etiam nobis neceſſariũ, primúſque hîc nobis patet ad Deum introitus: ſed is tamen non eſt ſatis. Mentem enim præterea afferamus oportet pietatis plenam erga ſummum Deum, cupidámque efficiendi quęcunque illi grata ſint: in quo præcipuè Spiritus ſancti vis ineſt. Quæ mens, etiam ſi interdum ad exteriora opera non progreditur: ipſa tamen ex ſeſe ad bene operandum iam intus parata eſt, promptúmque gerit ſtudium, vt Deo in cunctis rebus obſequatur: qui verus Diuinæ iuſtitiæ in nobis eſt habitus. Etenim, quid aliud ſignificat, aut quam aliam nobis offert intelligentiam & notionem nomen hoc ipſum iuſtitiæ, ſi non reſpectus in ea ad bona opera habeatur? Dicit enim Scriptura, Quòd miſit Deus filium ſuum, vt faceret ſibi populum acceptabilem, ſectatorem bonorum operum. Et alio loco, Vt ædificemur (inquit) in Chriſto ad bona opera. Si ergo miſſus eſt Chriſtus, vt bene operantes, per eum accepti Deo ſimus, atque vt in eo ędificemur ad bona opera, certè fides, quę in Deũ noſtra per Ieſum Chriſtum eſt, non ſolùm vt confidamus in Chriſto, ſed bene in illo operantes, operarive inſtituentes, vt confidamus, imperat nobis ac præſcribit. Eſt enim amplum & plenum vocabulum fides, nec ſolùm in ſe credulitatem & fiduciam continet, ſed ſpem etiam & ſtudium obediendi Deo, & illam, quæ in Chriſto maximè perſpicua nobis facta eſt, principem & dominam Chriſtianorum omnium virtutum charitatem: qua in charitate propriè & peculiariter Spiritus ſanctus ineſt, vel potius ipſe eſt charitas. Siquidem Deus charitas eſt. Quamobrem ſicuti ſine Spiritu ſancto nihil noſtrum neque gratum, neque acceptum Deo eſt, ita neque eſſe ſine charitate poteſt. Cùm ergo dicimus fide ſola in Deum & Ieſum Chriſtum ſaluos nos eſſe poſſe, in hac ipſa fide charitatem vel in primis comprehendendam eſſe ducimus, quæ princeps & potiſſima noſtræ ſalutis eſt cauſa. Sed, vt abeamus à diſputatione, & reuertamur eò vnde ſumus digreſſi, oſtendimus vobis, fratres chariſſimi, vel oſtendere potius conati ſumus (non enim æquat magnitudinem rei oratio noſtra) quanti momenti ſit, quantopere ad nos pertineat, noſtræ nobis animæ, eiúſque ſalutis procuratio, quia noſtra in anima noſmetipſi toti ſumus, bonúmque hoc propriè & vnicum noſtrum eſt, cætera bona, aliena nobis omnia atque diſiuncta: quibus ne ipſis quidem frui vllis poſſumus, ſi ex hoc principe & verè noſtro excidamus. Pro quo ſibi tuendo & conſeruando animæ bono tot quondã Chriſti glorioſiſſimi martyres, mortalem hanc vitam prompto animo poſuerũt: tot ſanctiſſimi doctores nocturnis diurniſque ſudoribus ac vigiliis, quò nos in viam rectam inducerent & conſtituerent, ſibi elaborandum eſſe ſtatuerunt: tota olim tã multas & tam graues ab impiis tyrannis & perfidibus gentium iniurias & calamitates pertulit Eccleſia. Quæ ideo omnia & à præpotente Deo permiſſa, & à fortibus illis viris, Chriſti verè cultoribus ſuſcepta, tolerata, decertatáque ſunt, vt per omne experimentorum & probationum genus plurimis veluti malleis excuſa, multo igni purgata, tantis ſanctorum ærumnis atque laboribus conflata, conſolidata, expreſſa, & maximam apud Deũ gratiam fidelitatis ſuæ Eccleſia obtineret, & ſummam apud homines authoritatem. Hæc nos Deo Eccleſia in Chriſto regenerauit, hæc nos aluit, confirmauit: inſtruxit quid nos ſentire, quid credere, in quo ſpem ponere, qua via in cœlum tendere nos oporteat ipſa eadem edocuit. Nos in hac communi Eccleſiæ fide incedimus, nos illius leges & præcepta retinemus: & ſi quando fragilitate & incontinentia victi ad peccandum prolabimur (quod vtinam ſaltem rarò ac non nimiùm ſæpè nobis accideret) in eadem tamen fide Eccleſiæ exurgimus: quibúſque illa expiationibus & pœnitentiis & ſatisfactionibus peccatum noſtrum ablui, & ad integritatem priſtinam, clemente erga nos ſemper & miſericorde Deo, nos reſtitui docet, eas expiandi & ſatisfaciendi rationes ſuſcipimus & adhibemus. Idque ita cùm facimus, confidimus nos veniæ & miſericordiæ locum apud Deum inuenire. Non enim præter ſententiam & authoritatem Eccleſiæ arrogamus nobis quicquam, non plus nos ſapere quàm oporteat ſapere nobiſipſis perſuademus, non ſuperbiam afferimus ad contemnendum Eccleſiæ decreta, non animi elationem neque ingenium inter populos noſtrum, aut nouam quandam ſapientiam oſtentamus, ſed (de probis & rectis Chriſtianis loquor) in humilitate ingredimur atque in obedientia: & ea quæ per maiorum noſtrorũ ſanctiſſimorum hominum, ſapientiſſimorúmque authoritates tradita nobis & conſtituta ſunt, tanquam per Spiritum verè ſanctum dictata atque præcepta, omni cum fide ſuſcipimus. Etenim nouimus & ſcimus quantùm habeat virium, quanti ſit momenti, quanti ponderis apud

M. ij.

Deum humilitas: quæ vna virtus imprimis Christiana est, eámq; semper maximè Christus Dominus noster & monitis, & præceptis, & factis atque operibus suis præ se tulit, paruulísque solis, id est, humilibus propositum dixit esse regnum cœlorum. Non enim refert, corporéne parui an magni simus, sed illud plurimum refert, vtrùm animo simus humili, ánne superbo. Superbia, quæ Angelos deiecit de cœlo, hominibus eadem iter in cœlum impedit. Vnde cœleste animal Angelus, propter superbiam expulsum est, eò terrenum animal homo, propter humilitatem extollitur. vt adpareat planè, constitutum esse nobis in humilitate potissimum, & adiumentum perpetuæ salutis nostræ, & huius beatæ ac iucũdæ spei, qua ad cœlum tendimus, firmamentum. Quæ cùm ita sint, charissimi fratres, cùm nostra salus nobis, cùm vera vita, cùm æterna felicitas, cùm nosmetipsi denique nobisipsis imprimis & maximè cæterarum rerum omnium chari esse debeamus, cùm si nosmetipsos perdiderimus, nihil vspiam nostrum, id est, quod iuuet, aut quod pertineat ad nos, simus amplius reperturi, cùm nullum grauius damnum, nullum exitiosius malum, nulla acerbior calamitas amissione & iactura animarum nostrarum accidere nobis possit: quanto, obsecrò, studio, qua animi cura & sollicitudine prouidere debemus, ne in hoc tantum periculum salus & vita nostra coniiciatur? Dabitis vos profectò mihi & concedetis, nihil perniciosius neque funestum magis euenire nobis posse, quàm amissionem animæ vnicuique suæ. Dabitis ergo etiam illud, opinor, nihil esse à nobis maiore diligentia & studio, quàm ne id accedat, præcauendum. Cuius enim mali sors, si ea in nos incidat, omnium malorum est deterrima, eiusdem mali periculum maximè omniũ nobis esse formidolosum debet. Etenim quanta est in malo moles, tantus in periculo mali necesse est vt sit timor. Atque vt qui horrent & metuũt in pelagus præcipitari, hi ne ad præruptam quidem & imminentem pelago rupem audent accedere, sic qui terribile illud Dei & damnatorium iudicium perhorrescunt, ab eo fugiunt imprimis periculo, quod sempiternæ illi miseriæ maximè finitimum proximéque adiunctum est. Neque ego hoc in hoc dico nunc loco, non omnes peccare homines, non omnes nos, quoad hanc viuimus vitam, in periculo semper esse (sumus enim planè, & aberramus, & offendimus, & labimur, interdum omnes sæpius, rarius, prout cuique sua & ex Deo insita ad se cohibendũ virtus inest) veruntamen peccata cætera, præsertim quæ non iudicio stabili, sed per fragilitatem admissa patratáque sunt, ad summi Dei misericordiam facilem redditum habent. Illud autem peccatum horribile & pertimescendum, quo praue colitur Deus, qui rectissimè debet coli, & quo falsa de illo sentiuntur, qui est summa, solus, veritas: illud, illud, inquam, est peccatum, quod non solùm in proximo periculo æterni mali nos constituit, sed spem propè etiam & conatum declinandi & fugiendi eiusmodi periculi nobis aufert. Nam reliquis nostris in peccatis tanquam in vitæ fluctibus illa tamen anchora nostræ nauis salua est, quæ nos prohibet à scopulo & naufragio, quòd cogitationes interdum nostras in Deum coniicientes, & stimulis dolorum propter peccata compuncti, tacitis suspiriis, & confessione iniquitatis nostræ illius misericordiam imploramus. Atque ipse, vt bonitatis & clementiæ plenus est, flectitur statim ad ignoscendum, moréque pij patris filiorum suorum preces placatus admittit. At in hoc truci, horribilíque peccato præposteræ falsæque religionis, nec Deum nobis, neç anchoram amplius relinquimus. Quapropter hoc præcipuè periculum, fratres charissimi, si salui esse volumus, accuratissimè & studiosissimè vitandum nobis est. Potest hîc dici, cùm vel corruptæ, vel integræ religionis varia sint iudicia, & diuersæ hominum, in hoc præsertim tempore, sententiæ, aliúsque hoc modo, illo alius interpretetur, satis videri debere, si vnusquisque ad id quod primum occurrerit, credendum, sincero animo accedat, suúmque iudicium submittat hominum se doctiorum & peritiorum iudiciis. Fateor, fratres charissimi, has esse voces hominum simpliciorum, & quorum ingenia natura hebetiora sunt: quos qui detorquent & abstrahunt à via recta, maius illi multò in se peccatum habent: nam peritis quidem & callidis, oratio ista non conuenit. Sed vt nunc temporis causa confitear, omnibus ista & doctis & indoctis incerta esse (quod tamen est secus, habet enim catholica Ecclesia certam regulam, qua à veris falsa discernat) verùm, esto, concedamus dubia esse: nónne, quoniam de periculo nostræ salutis agitur, quoniam animas nostras, hoc est, nosmetipsos plurimi facimus, nec nunc in discrimen aut fortunarum, aut valetudinis, aut etiam corporis & mortalis huius vitæ venimus (quorum omnium iacturam viri fortes pro Christo & pro sua anima constanter sæpe pertulerunt) sed de nobis id decernitur, vtrùm sempiternè miserrimi, an beatissimi simus victuri, circumspicere, considerare, perpendere diligenter nos oportet, vt eo nos constituamus in loco (de re loquor velut dubia, quę tamen nõ est) vt ibi, inquam, consistamus, vbi minùs multò nobis timoris atq; periculi, longéque plus spei & alacritatis ostenditur? Nemo hoc, credo, negaturus mihi est, quin in re ancipiti & dubia (in qua præsertim summa agitur vitæ & salutis nostræ) id potius capere & sequi consilij debeamus, quod ratio nobis suaderit, quã quod fortuita obtulerit temeritas.

Videamus igitur vtra in parte, & in vtra secta maius sit à Deo longius nos remouendi, & ad perpetuum exitium propius nos admouendi periculum. Quam rem ita agam & proponam, quasi habeam vos adhuc deliberantes, nec dum animi certos, quorum potius aut voluntatibus obsequi, aut consiliis credere debeatis. Disceptatio est, vtrum vestræ saluti magis expediat, gratiúsque Deo vos facturos existimetis, si ea credideritis, eritísque sequuti, quæ Ecclesia catholica cunctum per orbem terrarum annos iam mille & quingentos amplius, aut (si claram certámque rerum gestarum memoriam & notitiam quærimus) annos iam amplius mille & trecentos, magno consensu comprobat: an hæc quæ vafri homines, atque, vt sibi ipsi videntur, acuti, aduersus tot seculorum vsum & contra perpetuam Ecclesiæ authoritatem, his annis quinque & viginti innouauerunt: qui certè ipsi catholica non sunt Ecclesia. Est enim catholica Ecclesia, vt breuiter definiamus, quæ in omni anteacto & hodierno tempore, omni in regione terrarum, in Christo vna & consentiens, vno Christi spiritu vbique & semper, directa est, in qua nullum potest dissidium existere: omnis enim ea inter se connexa & conspirans est: quòd si quid accidat dissensionis & dissidij, magnum quidem corpus Ecclesiæ idem permanet, fit autem apostema, quo corrupta aliqua caro, ab animante corpus cunctum spiritu diuulsa secernitur, nec de substantia vlterius corporis Ecclesiastici est. Non ego hîc deueniam ad singulas rerum disputationes, neque aures vestras copia verborum atque argumentorum onerabo: Tacebitur à me nunc de Eucharistia, in qua nos verissimum Christi corpus adoramus. Isti sanè parum gnari quemadmodum in vnoquoque genere doctrinæ adhibere argumenta & rationes oporteat, ex alienis & longè diuersis dialecticæ inanísque philosophiæ rationibus, Dominum ipsum vniuersi, & diuinam in eo spiritualémque potentiam (quæ prorsus libera & infinita est) in angulos corporeæ naturæ, quæ suis cancellis circumscripta est, conantur includere. Non loquar de confessione ad sacerdotem, peccatorum: in qua, quod maximum est nostræ salutis fundamentum, vera Christiana humilitas, & à Scriptura demonstrata, & ab Ecclesia præcepta ac constituta est: quam isti humilitatem, & per calumnias eludere, & per arrogantiam abiicere studuerunt. Silebo de precibus, aut Sanctorum pro nobis apud Deum, aut nostris pro mortuis: quas iidem isti cum aspernantur & irrident, cásque nullius penitus esse momenti dicunt: quid tandem sibi volunt? Númnam animas arbitrantur vnà cum corporibus suis interire? Et nimirum id videntur innuere, quod agunt etiam manifestius, cùm libertatem sibi vitæ ab omnibus Ecclesiasticis solutam legibus, & licentiam cupiditatum comparare adnituntur. Si enim mortalis anima sit, edamus & bibamus, inquit Apostolus, paulò pòst enim moriemur: sin autem sit immortalis, vt certè est, vnde, quæso, tantum & tam repêtè factum est corporis morte dissidium, vt & viuentium & mortuorum animæ inter se nihil congruant, nihil communicent, omnis sint cognationis nobiscum, & communis humanæ societatis oblitæ? Cùm præsertim charitas, quæ præcipuum Spiritus sancti in Christiano genere est donum, quæ nunquam non benigna, nunquam non fructuosa est, & in eo in quo inest, nunquam inutiliter consistit, salua semper & efficax in vtraque vita permaneat. Sed vt relinquam controuersias, cásque ad sua tempora reseruem, excutiamus id quod priùs est propositum, vt videatur & quæratur, quid nobis magis conducat, factúque rectius sit, quid ad gratiam summi Dei obtinendam magis sit accommodatum, sentiréne cum vniuersa Ecclesia, eiúsque decretis & legibus, & Sacramentis cum fide obtemperare, an assentiri hominibus dissidia & res nouas quærentibus. Hic locus est, charissimi fratres, hoc illud est biuium quod diuersa duo in itinera scinditur: quorum inter alterum ad vitam, alterum ad perpetuam mortem nos deducat. In hoc discrimine & delectu agitur salus animæ cuique suæ, aguntur pignora futuræ vitæ: vtrùm videlicet nos æternæ felicitatis, an miseriæ infinitæ simus futuri compotes. Quid ergo dicemus? Fingamus hîc duos, qui ex vtroque genere, hoc est, vtroque ex itinere, ante illud terribile summi iudicis Tribunal sint constituti: quorum causa cognoscatur & expendatur, quò vel damnatoria in eos sententia, vel salutaris iure ferre possit. Interrogabuntur fueríntne Christiani. Fuisse se ambo dicent. Recténe crediderint in Christum: vtrique pariter respondebunt, Næ. Quid autem crediderint, aut quomodo crediderint cùm explorabuntur (nam hæc de fide recta cognitio, illam quæ est de vita & moribus, antecedit) cùm igitur ab eis exigetur rectæ fidei confessio, dicet ille quidem qui in catholicæ Ecclesiæ gremio & disciplina fuerit educatus: Ego, cùm institutus essem à parentibus meis, qui & ipsi à patribus suis & auis acceperant, vt cunctis in rebus catholicæ Ecclesiæ essem obsequens, eiúsque leges, & monita, & decreta, tanquam à teipso, Domine Deus, lata obseruarem & colerem: cúmque omnes eos ferè, qui in Christiano nomine censerentur, quíque & nobiscum, & antè nos, longè & latè per orbem terrarũ tua signa essent secuti, in eadem sententia esse & fuisse animaduerterem, vt cuncti matrem fidei suæ hanc ipsam Ecclesiam agnoscerent & venerarentur, & ab eius præceptis constitutísque discedere sacrilegij instar putarent, in hac eadem fide,

quam catholica seruat docétque Ecclesia, probare tibi me studui. Et quanquam venerant homines noui Scripturas multùm in ore & manibus habētes, qui noua quædam commouere, vetera labefactare, Ecclesiam redarguere, obedientiam quam illi nos omnes præbebamus, eripere nobis & extorquere conarentur, in eo tamen constanter manere volui, quod à patribus meis, & à communi sanctissimorum doctissimorúmq; Patrum consensu iam inde antiquitus in Ecclesia fuisset & obseruatum & traditum: etsi multorum quidem præsidum hominúmque Ecclesiasticorum præsentes mores essent ij, qui mihi stomachum mouere possent, quibus tamen non sum à sententia deductus. Ita enim constitui, eorum præceptis, quæ certè sancta erant, obtemperare me debere, sicuti tu Deus in tuo Euangelio præceperas, vitæ autem & gestorum te vnum iudicem esse oportere: præsertim cùm ego quoque, his tot peccatis, quæ in hac mea fronte en tibi manifesta sunt, commaculatus atque infectus, aliorum dignus iudex esse non possem. Pro quibus nunc adsto ante Tribunal Tuum, non seueritatem tuam, clementissime Deus, sed misericordiam potius & placabilitatem implorans. Dixerit hoc modo iste causam suam: Citabitur alter, comparebit. Imperabitur illi vt dicat. Hunc habebit exorsum orationis suæ (fingatur enim de illis vnus esse qui sunt, aut fuerunt dissensionum authores: melius enim credo tutabitur iste causam suam, qui se Doctorem cæteris ad deficiendum ab Ecclesia fuerit professus) Mihi, inquiet, ô summe Deus, intuenti mores hominum Ecclesiasticorum vbique ferè corruptos, & sacerdotes nihilominus religionis gratia, in honore omnibus esse cernenti, opésque illorum iniquo animo ferenti, iusta, vt puto, iracundia animum inflammauit, vt me illis aduersarium constituerem: cúmque respicerem meipsum, qui tot annos operam literis & Theologiæ dedissem, non tamen habere eum in Ecclesia locum, quem labores mei meriti essent, multos autem indignos ad honores & sacerdotia extolli perspicerem, ad eos, fateor, insectandos me contuli, quos tibi quoque ipsi minimè placere & satisfacere sum ratus. Et quoniam eorum potentiam reuellere non poteram, nisi obtererem prius leges ab Ecclesia latas, populi magnam partem induxi, vt ea Ecclesiæ iura contemneret, quæ diu antè rata inuiolatáq; fuissent. Quæ si in conciliis vniuersalibus fuissent decreta, conciliorum authoritati non concedendū esse dixi: si instituta à priscis Patribus & Doctoribus, veteres Patres vt imperitos & bonæ expertes intelligentiæ sum criminatus: si per Romanos Pontifices, eos sibi astruxisse tyrannidem, & falso nomine vicarios se Christi dicere affirmaui: omnibus denique modis contendi, vt hoc tyrannicum Ecclesiæ iugum, quæ cibos interdum prohibet, quæ dies seruat, quæ confiteri nos vult peccata nostra sacerdotibus, quæ vota impleri iubet, quæ homines in te Christe liberos tot seruitutis vinculis alligat, à nobis cuncti qui te colimus, excuteremus: solámque fidem in te, non etiam bona opera, quæ maximè extolluntur & prædicantur in Ecclesia, iustitiam nobis & salutem parere consideremus: cùm tu præsertim pœnam pro nobis pependisses, tuóque sancto sanguine cunctorum delicta & scelera deleuisses: vt nos hac vna fide in te freti, liberius deinde agere quæcunque nobis libuisset, possemus. Scripturas etiam ingeniosius sum perscrutatus quàm veteres illi: ac tum quidem maximè, cùm aliquid quærebam in eis, quod contra istos detorquere possem: qua etiam doctrinæ & ingenij opinione, apud populos famam & existimationem nactus, totam quidem Ecclesiæ authoritatem euertere non potui: magnarū tamen seditionum in ea, & scissionum fuit author. Hæc vbi iste dixerit, & verè dixerit (neque enim mentiendi apud illud cœlestē Iudicem est locus, tametsi multa idē de ambitione sua, de auaritia, de studio popularis gloriæ, fraudibus & malitiis intestinis, quæ intus ipse agnoscat, in sese reticuerit, quæ tamē illi, prima ipsa in fronte apparebunt inscripta) quod tandem, ô Gebennenses fratres mei, quos ego in Christo, & in Christi Ecclesia vnanimes mecum habere opto, non solùm de his, sed comitibus assectatoribúsque eorum iudicium fore existimatis? Nónne hic certè qui catholicam Ecclesiam fuerit sequutus, nullum suum erratum in hac re afferet? Primùm, quia non errat, neque adeò errare potest Ecclesia, cuius illa publica & vniuersalia decreta atque concilia Spiritus sanctus assiduè gubernat. Deinde etiamsi errasset ea aut erraret (quod tamen creditu & memoratu est nefas) nullus huic quidem suus exprobraretur error, qui syncero animo, & propter Deū humili, maiorum fidem suorum & authoritatem esset persecutus. At iste alter suo innitens capite, neminem habens veterum sanctorum Patrum, ac ne generalium quidem ex omnibus Episcopis conuentuum, quem honore dignum putet, cui inducat animum cedere & obtemperare, omnia sibi arrogans, ad obtrectandum magis, quàm ad discendum docendúmve paratus, cùm à communi Ecclesia descifcit, quem respicit portum fortunarum suarum? quo propugnaculo confidit? quibus apud Deum aduocatis fretus est? vt non grauiter debeat metuere, eiectum se iri in tenebras exteriores, vbi erit fletus & stridor dentium, hoc est, vbi miserias suas perpetuò defleturus, & contra semetipsum dentibus increpiturus sit: quòd cùm posset, si id studuisset, illam acerbissimam vitare calamitatē, id facere neglexisset.

Quàm

Quàm porrò infausti & incommodi comites traducendæ vitæ sint mœror & furor, vnus per sese quisque potest intelligere: præsertim cùm illiusmodi mali atque damni nullus futurus vnquam finis sit, nulla determinatio, nunquam ibi plorare, nûquam desinatur irasci. Atqui, si reliqua istorum omnia aliquo tamen pacto perferri & tolerari possent, hoc quemadmodum ferretur (in quo mihi videtur ne ad ignoscendum quidem illis, locum vllum veniæ & misericordiæ apud Deum dari posse) quòd sponsam hi Christi vnicam discerpere sunt conati? quòd tunicã illam Domini, quam profani milites diuidere noluerunt, isti ausi sunt, non diuidere solùm, sed lacerare? Quot enim iam, istis initium faciẽtibus, sectæ Ecclesiam disciderunt, neque cum istis congruentes, & ipsæ inter se discordes? quod manifestum esse falsitatis indicium omnis doctrina cõfirmat. Veritas enim vnica semper est, varia autem & multiformis est falsitas: & simplex, quod rectum est: multifidum, quod obliquum. Sed huiusmodi scissionem, huiusmodi sanctæ Ecclesiæ dilaniationem, potéstne quisquam Christum agnoscẽs & confitens, & cuius aliquando menti atque cordi Spiritus sanctus illuxerit, non intelligere, Satanæ, & non Dei propriam operationẽ esse? Quid imperat nobis Deus? quid præcipit Christus? Nempe vt vnũ omnes in ipso simus. Quòd datum est nobis è cœlo atque Deo illud singulare & præcellens charitatis donũ, quod Christiano duntaxat generi, non cæteris gẽtibus diuinitus infusum est? Nónne vt omnes vno corde & ore Dominũ confiteamur? An arbitrãtur isti Christianam religionem aliud omnino esse, quàm pacẽ cum Deo, & cum proximo cõcordiam? Videamus quid ipsemet loquatur in Ioanne Dominus, Patrem suum pro discipulis deprecans, Pater sancte, serua eos in nomine tuo quos dedisti mihi, vt sint vnum sicut & nos: non pro his autem rogo solùm, sed & pro eis qui credituri sunt per verbum eorum in me, vt omnes vnum sint, sicut tu pater in me & ego in te, vt & ipsi in nobis vnum sint, vt credat mundus quòd tu me misisti: & ego gloriam, quam dedisti mihi, dedi eis, vt sint vnum, sicut & nos vnum sumus: ego in eis, & tu in me, vt sint perfecti in vnum. Videtis, fratres charissimi, & in clara Euangelij luce discernitis, quid sit verè esse Christianum: cùm fides in Deum nostra, cùm Dei omnis gloria, quæ & ipsius apud nos, & nostra apud eum esse possit, in hac sola inter nos vnitate cõsistat: cùm hoc vnum requirat & postulet à Patre de nobis Christus, isque suos in hoc labores, suas ærumnas, suam susceptam pro nobis humani corporis fragilitatem, suam crucem, suã mortem, sic fructũ allaturam sibi putet, & ad gloriam Patris, quàm maximè expetebat, & ad salutem nostram, pro qua erat moriturus: si nos inter nos, & in ipso fuerimus vnum. Atqui hoc semper laborat, hoc adnititur Ecclesia catholica, vt sit consensio nobis, & in eodem spiritu vnitas: quósq; homines aut spatia disiungunt terrarum, aut interualla temporum, quòd coire in vnum corpus omnes non possunt, eos vnus tamen spiritus, qui vbiq; idem semper est, & foueat & regat. Cui quidem Ecclesiæ catholicæ & Spiritui sancto, hi se aduersarios è regione profitentur, qui vnitatem frãgere, qui varios spiritus immittere, qui consensionem soluere, qui tollere concordiam de Christiana religione conantur, tanta cupiditate, tanto studio, tot machinationibus & artibus, vt eorum sollicitudinem & anxietatem nulla satis dignè exprimere oratio possit. In quos ego quidem id non imprecabor, vt disperdat Dominus vniuersa labia dolosa, & linguam magniloquam: neque item, vt addat iniquitatẽ super eorum iniquitatem: sed vt conuertat eos, & ad spiritum bonum deducat, dominũ Deum meum supplex rogabo, sicuti rogo. Vósque & oro, & hortor fratres mei Gebennenses, vt, discussis aliquando ab oculis mentis vestræ erroris nebulis, & patefacta luce, ad cœlũ illud oculos attollentes, quod perpetuam patriam vestram, si in vnitate Ecclesiæ manseritis, proposuit vobis Deus, redire in cõcordiam nobiscum, & fidele obsequium præstare matri nostræ Ecclesię, coleréque Deum in vno nobiscum spiritu iam velitis. Nec si mores nostri vobis fortasse displicent, si quorundam culpa splendor ille Ecclesiæ, qui perpetuus & incontaminatus esse debuit, aliquãdo fit obtusior, vestros id animos moueat, aut in diuersam & contrariam trahat partem. Odisse forsitan personas nostras potestis (si id ab Euangelio conceditur) doctrinam certè & fidẽ habere odio non debetis: scriptum est enim, Quæ dicunt facite. Neque verò nos aliud dicimus, quàm quòd nostram vestrę saluti cupiditatẽ vobis indicamus. Quæ si à vobis Gebennenses charissimi, in bonam partem fuerit accepta, si me amantissimum vestri gratis animis audieritis: non pœnitebit vos profecto, & apud Deum recuperatæ pristinæ gratiæ vestræ, & apud homines laudis. Ego, quæ meæ partes sunt, & quod beneuolentia erga vos mea mihi pręscribit, assiduus ero ad Deum pro vobis deprecator, meo quidẽ ipse indignus vitio, sed forsitã charitas efficiet me dignum. Tũ autem quicquid valeo possũ neque, & si id quoque paruum admodum est, sed siquid est in me ingenij, consilij, authoritatis, diligentiæ, id ita vobis totum & vestris opportunitatibus defero, vt pro magno meo commodo habiturus sim, si vos aliquod ex me commodum fructũmque meæ operæ & laboris & in diuinis rebus, & in humanis percipere potueritis. Extremum est, vt vos orem, vt eum nuntium quem ad vos cum his literis misi, ea comitate ac benignitate accipiatis, quam & humanitas vestra, & ius gen-

tium, & in primis Christiana mansuetudo postulat & requirit: quod vobis honestum, mihi autem vehementer futurum est gratum. Deus vos dirigat,& propitius tueatur,fratres charissimi. Carpentoracti xv. Calend. Aprilis, M. D. XXXIX.

IOANNES CALVINVS IACOBO SADOLETO CARDINALI, Salutem.

VM in magno doctorum hominum prouentu, quos tulit nostra hæc ætas,id sis,cum excellētis doctrinæ tuæ, tum verò insignis facundiæ merito assecutus, vt te inter paucos colant ac suspiciant quicunque videri volunt bonorum artium studiosi, inuitus equidem facio vt nomen tuum publicè inter eruditos ista, quam à me audies expostulatione perstringam. Neque verò eram id facturus, nisi fuissem in hāc arenam pertractus magna necessitate. Non enim ignoro, vel quantæ improbitatis foret vlla cupiditate incitari ad eum virum lacessendum, qui de bonis disciplinis sit optimè meritus: vel quàm id quoq; sit futurum odiosum apud omnes literatos,si sola importunitate percitum,nulla autem iusta causa impulsum fuisse intelligerēt, vt stylum in eum stringerem,quem amore dignum & honore propter eximias dotes non sine causa iudicant. Verùm vbi cōsilij mei rationem exposuero, non modò me omnes à culpa liberabunt,sed nemo erit, vt spero,qui nō mihi concedat, causam hanc,quæ à me suscipitur, nullo modo fuisse mihi deferendam, nisi officio meo turpiter deesse vellem. Literas non ita pridem scripsisti ad Senatum populúmque Geneuensem, quibus tentasti eorum animos, an sub Pontificis Romani iugum, quod semel excusserunt,reduci se sustinerent. In iis literis, quoniam non expediebat eos grauius vulnerare,quorum fauore tibi opus erat ad causam obtinendam, fecisti quod erat boni rhetoris. Multis enim blanditiis eos demulcere conatus es,quò in tuam sententiam pelliceres.Quicquid erat inuidiæ & acerbitatis,in eos deriuasti, quorum opera id factum erat, vt ab illa tyrannide defecissent.Atque hîc,si Deo placet,plenis velis inueheris in eos,qui vrbem illam sub Euangelij prętextu,ad istam,quam deploras,religionis & Ecclesiæ conturbationem malis artibus perpulerunt. Ego autem,Sadolete,ex his quos tam hostiliter incessis ac laceras, vnum me esse profiteor. Tametsi enim constituta iam religione,ac correcta Ecclesiæ forma,illuc vocatus fui: quia tamen quæ à Farello ac Vireto gesta erant, non modò suffragio meo comprobaui, sed etiam quantum in me fuit, conseruare studui ac confirmare, separatam ab illis causam habere nequeo. Quòd si tamen priuatim abs te læsus essem, facilè profectò id condonarem tuæ doctrinæ,ac literarum honori. Sed cùm ministerium meum, quod Dei vocatione fundatum ac sancitum fuisse non dubito,per latus meum sauciari videam, perfidia erit, non patientia, si taceam hîc atque dissimulem. Doctoris primùm,deinde pastoris munere in Ecclesia illa functus sum. Quòd eam prouinciam suscepi, legitimæ fuisse vocationis iure meo contendo. Quanta autem fidē ac religione administrauerim,non est cur multis nunc verbis ostendam. Perspicaciam,eruditionem, prudētiam, ac dexteritatem mihi nullam arrogabo,ac ne diligentiam quidem. At certè ea sinceritate, qua in opere Domini decuit, me illic versatum esse, probè coram Christo iudice meo, & omnibus ipsius Angelis, mihi conscius sum: & boni omnes eius rei luculentum mihi testimonium reddunt. Hoc ergo ministerium vbi à Domino esse cōstiterit (quemadmodum certè liquidò constabit, vbi audita fuerit causa) si abs te proscindi ac infamari tacitus feram, quis non eiusmodi silentium præuaricationis damnet? Nemo ergo iam non videt, me summa officij mei necessitate constringi,neque posse euadere,quin me criminationibus tuis opponam, nisi, quam mihi actionem Dominus demandauit, manifesta perfidia deserere ac prodere velim. Quòd autem Geneuensis Ecclesiæ procuratione sum in præsentia explicatus, ea res efficere nō debet, quin paterna charitate illam complectar: cui dum semel me præfecit Deus, perpetuò fidem illi meam obligauit. Age, vbi illi Ecclesiæ cuius salutem mihi summæ curæ esse vult Dominus, extremas insidias intentari cerno,& graue periculum imminere, nisi obuiam eatur, quis mihi consulat, vt tacitus ac securus exitum expectem? Quantæ, obsecro,socordiæ id esset,otiosum,& velut oscitantem conniuere ad eius exitium,ad cuius vitam tuēdam & conseruandā excubare debeas? Atqui superuacua hîc foret lōgior oratio, quando tu ipse me omni difficultate liberas. Nam si vicinitas, & illa non adeò propinqua, tantum apud te valuit, vt dum tuam erga Geneuates dilectionem vis profiteri, non dubitaris tanta atrocitate me ac meam famam impetere, mihi profectò humanitatis lege id concedetur, vt dum cupio publico eius ciuitatis bono consulere, quæ mihi longè alio,quàm vicinitatis iure commendata esse debet, mihi consilia conatúsq; tuos, quos in eius perniciem tendere non dubito,interpellare liceat. Adhæc,vt Ecclesiam Geneuatium minimè respiciam (cuius certè curam non magis, quàm propriæ animæ,abiicere possum) sed vt nullo eius studio afficiar, vbi tamen ministerium meum (quod quidem vt à Christo esse noui, ita sanguine meo,

meo, si opus sit, vindicandum mihi est) falsò traducitur ac proscinditur, quî mihi dissimulanter id ferre liceat? Itaque non æquis lectoribus modò iudicare, sed tibi quoque, Sadolete, reputare promptum est, quot & quàm iustis rationibus coactus, in hoc certamen descenderim: si tamen certamē dici meretur, simplex & moderata innocētiæ meę aduersus calūniosas tuas criminationes defensio. Meam innocentiam dico, tametsi pro me agere non possum, quin collegas simul meos complectar, quibuscum rationes omnes sic mihi in administratione illa fuerunt coniunctæ, vt quicquid de illis dictum fuerit, in me libenter recipiam. Iam verò quem animum in causa hac aduersum te suscipienda habui, cum ipsa quoque actione testari atque approbare studebo. Faciam enim vt omnes intelligant, non causæ modò bonitate & æquitate, conscientiæ rectitudine, cordis sinceritate, sermonis candore me esse multò superiorem: sed etiam in retinenda lenitate & modestia aliquantò constantiorem. Erunt sanè aliqua, quæ animum tuum vel pungent, vel fortè etiam lancinabunt: dabò tamen operam, ne qua vox asperior à me exeat: nisi quam vel iniquitas accusationis tuæ, qua sum prior impetitus, vel rei necessitas extorserit. Deinde, ne ad aliquam vsque intemperiem aut impotentiam erumpat hęc ipsa asperitas, néve vlla procacitatis specie ingenuos animos offendat.

Ac principio, si cum alio quolibet tibi negotium esset, non aliunde proculdubio inciperet, quàm ab eo argumento, quod ego in totum præterire institui. Consilium enim scribendi tuum non fine magna specie exagitaret, donec palàm faceret, te quiduis potius scribendo quæsiisse, quàm quod prętendis. Nisi enim magnam candoris tui fidem prius feceris, suspicione non caret, quòd homo alienus, cui nihil antea cum populo Geneuensi necessitudinis fuerit, tantam nunc de repente beneuolentiam erga eum testaris, cuius nullum antea signum extiterit: & is homo, qui propè à pueritia imbutus Romanis artibus, quales scilicet nunc discuntur in Romana curia, in illa calliditatis ac versutiarum omnium officina, adeóque in sinu Clementis educatus, nunc etiam factus Cardinalis, multas notas habes, quæ te suspectum plerisque ferè omnibus hac in parte reddant. Insinuationes verò illæ tuę, quibus in simpliciū hominū animos influere te posse credidisti, nullo negotio refellerentur ab homine nō prorsus stupido. Verùm istud, quòd multis forsan credibile futurum sit, quia mihi cadere non videtur in hominem liberalibus omnibus doctrinis expolitum, adscribere tibi nolo. Agam igitur perinde tecum, acsi optimò animo, quemadmodum scilicet virum ista doctrina, prudentia, grauitate præditum decet, ad Geneuates scripseris, suaserísque bona fide ipsis, quæ ad eorum salutem, incolumitatémq; videbantur tibi pertinere. Verùm, qualiscunque tibi animus fuerit (quoniam grauare te inuidia in hac parte nolo) quòd tamen ea, quæ illis à Domino per manus nostras tradita sunt, quàm acerbissima potes verborum contumelia, laceras, & labefactare ad extremum moliris: in eo tibi apertè, velim nolim, reclamare cogor. Sic enim demum Ecclesiam ædificant Pastores, si non dociles modò animas ad Christum placidè manu ducunt, sed armati etiam sunt ad propulsandas eorum machinationes, qui Dei opus impedire enituntur. Tametsi longas ambages habet tua Epistola: in hac tamen prę- cipuè summa vertitur, vt illos in potestatem Romani Pontificis recipias, quod vocas in fidem obedientiámque Ecclesiæ reducere. Sed quia in causa parùm fauorabili, præmoliendi erant animi, longa oratione præfaris, de incomparabili æternæ vitæ bono. Deinde ad causam propius accedis, cùm demonstras nullam esse nocentiorem animabus pestem, quàm peruersum Dei cultum. Adhæc, Dei ritè colendi eam esse optimam regulam, quæ ab Ecclesia præscribitur. Actum igitur esse de eorum salute, qui Ecclesiæ vnitatem abruperunt, nisi resipiscant. Postea verò contendis, manifestam esse ab Ecclesia defectionem, quòd à vestra societate disiuncti sunt. Deinde, quòd à nobis Euangelium acceperunt, nihil esse quàm magnam impiorum dogmatum farraginem. Inde ergo demum colligis, quale Dei iudicium eos maneat, nisi tuis istis monitis obtēperent. Quoniā autem & id plurimū causæ seruiebat, fidem omnem verbis nostris abrogare: in eo primū laboras, vt quod in nobis salutis suę studiū perspexerūt, sinistris suspicionibus graues. Itaq; nihil aliud fuisse nobis propositū cauillaris, nisi vt ambitionē & auaritiā expleremus. Quādo igitur hæc ars tua fuit, labem nobis aliquē aspergere, quò præoccupatæ nostri odio lectorum mētes, nihil nobis crederent, antequā ad alia veniam, ad istam obiectionem breuiter respōdebo. De me nō libenter loquor. Quoniā tamen prorsus silere nō pateris, dicam, quod salua modestia potero. Ego, si meis rationibus cōsultum voluissem, nequaquam discessissem à vestra factione. Neque verò gloriabor, fuisse mihi in illa facilem ad honores obtinendos viam: quos ego nunquam concupiui, & quibus captandis animum nunquam potui adiicere. Quanquam certè non paucos noui ex meis æqualibus, qui ad aliquem locum obrepserunt, quos mihi partim assequi, partim præcurrere licebat. Id vnum dicere contentus ero, quod in summis votis fuisset, mihi non fuisse difficile illic adipisci, nempe vt otio literario, cū honesta aliqua ingenuáque conditione, fruerer. Proinde nunquam verebor, vt mihi quispiam, nisi penitus perdita fronte, obiiciat, me extra regnum Papæ

aliquid corpori meo quæsisse, quod illic non esset mihi paratum. Farello autem quis id obiicere audeat? si sua illi industria fuisset viuendum, eos iam in literis progressus fecerat, qui esurire ipsum nõ sinerent. Et erat splendidiore familia natus, quàm vt alienæ opis indigeret. De nobis, quos veluti digito notabas, respondere tibi nominatim placuit. Sed quoniã videris omnes, qui eandem nobiscum hodie causam sustinent, obliquè suggillare, velim intelligas, nullum posse abs te nominari, pro quo non melius tibi respondeam, quàm pro Farello, vel meipso. Sunt aliquot nostrorum tibi ex fama cogniti: de illis conscientiam tuam appello: putésne fame fuisse adactos, vt à vobis demigrarent, & rebus desperatis, ad istam conuersionem, velut ad nouas tabulas profugisse. Verùm, ne longum catalogum recenseam, hoc dico, eorum, qui causæ huius aggrediendæ Principes fuerunt, neminem fuisse, qui non meliore foret apud vestros loco & fortuna, quàm vt de noua aliqua vitæ ratione propterea cogitandum fuerit. Age nunc, paulisper mecum reputa, quos honores & quas potentias simus adepti. Nos enim alias neque opes, neque dignitates affectasse, aut captasse, quàm quæ nobis obtigerunt, testes erunt omnes qui nos audierunt. Cùm illi in omnibus dictis ac factis nostris non modò suspicionem nullam animaduerterint eius ambitionis, cuius nos insimulas: sed etiam claris indiciis nos ab eo toto pectore abhorrere deprehenderint, non est quòd verbulo vno sic eorum mentes fascinari posse speres, vt futili maledicto potius credant, quàm tot ac tam certis, quæ à nobis habuerunt, experimentis. Ac vt re potius agamus quàm verbis: Ius gladij, & alias ciuilis iurisdictionis partes, quas sub immunitatis specie personati Episcopi & Sacerdotes fraudulẽter, magistratui ereptas sibi vendicarant, an non magistratui restituimus? Omnia, quæ sibi vsurpauerant, damnationis & ambitionis instrumenta, nónne detestati sumus, & adnixi vt abolerentur? Si spes aliqua erat emergendi, cur non callidè dissimulabamus, vt ista simul cum Ecclesiæ gubernandæ munere ad nos transirent? Totum autem regnum illud, vel potius carnificinam, quam in animas sine Dei verbo exercebant, cur euertere tanto conatu aggressi sumus? Quomodo non cogitabamus, tantundem nobis deperire? Quantum ad opes Ecclesiasticas attinet, vorantur adhuc magna ex parte ab illis gurgitibus. Verùm si spes erat, aliquando ipsis ademptum iri (vt certè necesse tandem erit) cur non viam quærebamus, qua ad nos deuenirent? At nos, cum clara voce pronuntiauimus, Episcopum furem esse, qui ex opibus Ecclesiasticis plus in vsum suum conuertit, quàm quòd necesse est ad sobriam frugalémque vitam sustinendam: quum testati sumus, Ecclesiam pessimo veneno tentatam esse, dum tanta opum affluentia onerati sunt Pastores, quæ ipsos postea obrueret: quum professi sumus non expedire, vt penes eos residerent: quum postremò cõsilium dedimus, vt ministris tãtum erogaretur, quantum ad frugalitatẽ, ordine suo dignam sufficeret, non quòd ad luxum redundaret, reliqua pro more veteris Ecclesiæ dispensarẽtur: quum ostẽdimus eligendos esse graues viros, qui illis præficerentur, ea lege, vt Ecclesiæ & magistratui rationem quotannis redderent: Hócne erat aliquid nobis aucupari: an potius à nobis vltrò excutere? Atq; hæc quidem demonstrant omnia, non quid sumus, sed quid esse voluerimus. Si ista autem palàm ac vulgò sic nota sunt, vt nullus apiculus negari queat, qua fronte iam exprobrare nobis perges affectatas opes ac potentias extraordinarias, presertim verò apud eos, quibus nihil istorum est incognitum? Portentosa de nobis mendacia cùm tui ordinis homines quotidie apud suos spargunt, nihil miramur (nemo enim adest qui vel reprehendat, vel refutare ausit) at iis, qui eorũ omnium, quæ nuper recitaui, oculati sunt testes, cõtraria omnia velle persuadere, hominis est parum prudentis, & Sadoletum ista doctrinæ, prudentię, grauitatis existimatione vehemẽter dedecet. Quòd si à re ipsa ęstimandum animum nostrum cẽses, reperietur nõ aliò nos spectasse, quàm vt nostra tenuitate atq; humilitate regni Christi amplitudo promoueretur. Tantum abest, vt regnandi cupiditate, sacrosancto eius nomine fuerimus abusi. Taceo plurima alia, quæ in nos pleno, vt aiunt, ore cõuicias detonas. Homines astutos vocas, inimicos vnitatis Christianæ & pacis, nouatores veterum & bene constitutarum, seditiosos, cùm animabus pestiferos, tum publicè priuatímque perniciosos vniuersæ hominum societati. Si effugere reprehensionẽ voluisses, aut non debebas, inuidiæ causa, tribuere nobis linguã magniloquam: aut aliquantulũ ab ista magniloquẽtia tibi tẽperare oportebat. Nolo tamẽ in singulis immorari, nisi quod te reputare cupio, quàm sit indecorum, ne dicã illiberale, ita vexare immerẽtes multis verbis, quę verbo vno statim refelli queant. Quãquam leue est homines afficere iniuria, pręut est indignitas tãtę cõtumelię, quę, vbi ad causam venis, Christo & eius verbo abs te irrogatur. Quòd Geneuenses nostra prædicatione edocti ab illa errorum colluuie, in qua demersi fuerant, ad puriorẽ Euangelij doctrinam se cõtulerunt, defectionẽ à Dei veritate: quòd à Pontificis Romani tyrannide se vindicarunt, vt paulò meliorẽ Ecclesiæ formam apud se constituerent, discessionẽ ab Ecclesia esse dicis. Agedùm, vtrunque ordine excutiamus. In præfatione autẽ illa tua, quæ æternæ beatitudinis excellẽtiam prædicando, tertiam circiter Epistolæ partẽ occupat, responsionẽ meam diu hærere, nequaquam operępretium est. Tametsi

etsi enim futuræ æternæq; vitæ commendatio, res est digna, quæ noctæ diúque auribus nostris insonet, quę assiduè memoria repetatur, in qua meditāda sine fine exerceamur: de ea tamen nescio qua de causa hic sermonem adeò protraxeris, nisi vt te aliquo religionis indicio cōmendares. Siue autem, vt omnē de te dubitationē tolleres, testari voluisti te de gloriosa apud Deum vita seriò cogitare: siue censuisti tam longa eius cōmendatione excitandos vellicandósq; esse eos, ad quos scribebas (nolo enim diuinare quid tibi consilij fuerit) id tamen parū est theologicum hominē ita sibi ipsi addicere, vt non interim principiū hoc illi vitæ formandæ præstituat, illustrandæ Domini gloriæ studium. Deo enim, non nobis, nati imprimis sumus. Siquidem, quemadmodū ab eo fluxerunt omnia, & in eo consistunt, ita in eum referri debent, inquit
Rom.11. 36 Paulus. Siquidem, fateor, Dominus ipse, quò nominis sui gloriam magis commendabilem hominibus faceret, eius promouendæ atque amplificandæ studiū temperauit, vt cum nostra salute perpetuò cōiunctum foret. At cùm docuerit, illud ipsum oportere omnē cuiuslibet boni & cōmodi nostri curam cogitationémq; excedere, & naturalis æquitas id quoque dictet, nō tribui Deo quod suum est, nisi rebus omnibus præferatur, Christiani certè hominis est altius cōscendere, quàm ad quęrendam & cōparandam animæ suę salutē. Itaque neminē recta pietate imbutū fore puto, à quo nō insipida censeatur tam longa, & accurata ad studium cœlestis vitæ exhortatio, quę hominem penitus in se ipso detineat, nec ad sanctificandū Dei nomen, vel vnò verbo, erigat. Post hãc verò sanctificationem libenter tibi assentior, nō aliud tota vita nobis debere esse propositum, quàm vt ad supernā illam vocationem cōtendamus. Hunc enim omnibus & factis & dictis, & cogitationibus nostris perpetuū scopum, præstituit Deus. Nec sanè aliud est, quo belluam homo antecellat, nisi spiritualis cum Deo cōmunicatio, in spē beatę illius ęternitatis. Nec ferè aliud agimus concionibus nostris, nisi vt omnium animos ad meditationem studiúmq; eius erigamus. Hoc quoq; tibi non ægrè concedo, nō aliunde esse grauius saluti nostrę periculum, quàm à præpostero peruersóque Dei cultu. Hæc enim sunt prima rudimēta, quibus solemus ad pietatē instituere, quos Christo volumus acquirere discipulos, ne temerè, ac pro sua libidine, nouum aliquem Dei cultū sibi fingant: sed hunc vnum legitimū esse sciāt, qui à principio fuit illi approbatus. Afferimus enim,
1.Sam. 15.22 quod sacro oraculo testatum est: obediētiam esse quolibet sacrificio præstantiorē. Deniq;, modis omnibus assuefacimus, vt vna colendi Dei regula cōtenti, quam ex illius ore habēt, commentitios omnes cultus valere iubeant. Proinde cùm tu hanc, Sadolete, voluntariam cōfessionem edideris, iactū est abs te defensionis meæ fundamentum. Nā si fateris, hoc horribile esse animę exitium, vbi, prauis opinionibus, in mendacium conuertitur diuina veritas, nunc tantùm nobis superest, quærere vtra tandem pars cultum illum Dei, qui vnus est legitimus, retineat. Quò eum parti vestrę asseras, assumis, certissimam esse ipsius regulā, quæ ab Ecclesia pręscribitur. Quanquam, acsi tibi hic obsisteremus, qualiter in rebus dubiis fieri solet, sententiam istā in deliberationem reuocas. Ego autē, Sadolete, quia frustra desudare te video, hac te subleuabo molestia. Falsò enim opinaris, ab ea colendi Dei ratione, quā semper obseruauit Ecclesia catholica, nos abducere velle populū Christianum, sed in Ecclesię nomine vel hallucinaris, vel certè sciens ac volens fucū facis. Atque in hoc quidē posteriore te mox deprehendam: fieri tamen potest, vt alicubi etiam aberres. Primùm, in eius definitione prætermittis, quod te ad rectam intelligentiam nō parum adiuuisset. Cùm dicis eā esse, quæ omni anteacto tempore, vt hodierno, omni in regione terrarum, in Christo vna & cōsentiens, vno Christi spiritu, vbique, & semper directa est: vbi hîc verbum Domini, maximè perspicua nota illa, quam ipse Dominus, in Ecclesia designanda, toties nobis cōmendat? Quia enim prouidebat, quàm periculosum foret absque verbo Spiritum iactare, Ecclesiam à sancto quidē Spiritu gubernari asseruit: sed eam gubernationē, ne vaga & instabilis crederetur, verbo alligauit. Hac ratione clamat Christus, ex Deo esse, qui verba Dei audiūt: Oues suas Ioan.10.
esse, quæ vocem suam Pastoris esse recognoscunt: quālibet aliam, hominis esse extranei. 27
Hac ratione Spiritus per os Pauli pronūtiat, Ephes.2.
Ecclesiam fundatā esse super fundamentum 20
Apostolorum & Prophetarum. Itē Ecclesiam Domino sanctificatā lauacro aquæ in verbo vitæ. Idipsum per os Petri etiam clarius: cùm 1.Petr.1.
docet regenerari Deo populum, per semē il- 23
lud incorruptibile. Denique, cur toties Euāgelij prædicatio regnū Dei nuncupatur, nisi quia sceptrum est, quo plebem suam moderatur Rex cœlestis? Neq; in literis tātùm Apostolicis illud reperies, verùm quoties, vel de instauranda, vel de propagāda in orbem vniuersum Ecclesia, vaticinantur Prophetæ, pri- Zach.14
mum semper locū verbo assignant. Proditu- 8
ras enim aquas viuas dicunt è Ierusalem, quæ in quatuor flumina diductæ, totam terram inundabūt. Quæ verò sint aquæ illæ viuæ, illi ipsi enarrant, cùm aiunt: Exituram Legem è Isa.2.3
Zion, & verbum Domini è Ierusalem. Bene ergo Chrysostomus, qui repudiandos monet omnes, qui sub prætextu Spiritus, à simplici Euangelij doctrina nos abducunt: cùm Spiritus sit promissus non ad nouam doctrinam reuelandā, sed imprimendam hominum animis Euangelij veritatem. Ac nos re ipsa hodie experimur, quàm fuerit necessaria admonitio. A duabus sectis oppugnamur: quæ in-

ter se plurimum videtur habere discriminis. Quid enim Papę simile in speciem cum Anabaptistis? Et tamen, vt videas Satanam nunquam tanta versutia se transfigurare, quin aliqua ex parte se prodat, idem vtrique præcipuum telū habēt, quo nos fatigant. Spiritum enim cùm fastuosè iactant, nō aliò certè tendunt, quàm vt oppresso sepultóque Dei verbo, locū faciant suis ipsorum mendaciis. Túque Sadolete, in primo limine impingendo, dedisti pœnas eius contumeliæ, quam Spiritui sancto inussisti, cùm separasti ipsum à verbo. Nā velut in biuio sint constituti, qui viā Dei quęrunt, ac certo signo destituti, eos hęsitantes inducere cogeris: vtrúmne magis expediat, Ecclesiæ authoritatē sequi, an iis auscultare, quos nouorum dogmatū repertores, vocas. Si sciuisses, vel dissimulare noluisses, Spiritum Ecclesiæ pręlucere, ad patefaciendā verbi intelligentiam: verbum autē instar esse Lydij lapidis, quo illa doctrinas omnes examinet, an ad istam adeò perplexam & spinosam quæstionem confugisses? Tuo igitur experimento disce, nō minus importunum esse, Spiritum iactare sine verbo, quàm futurū sit insulsum, sine Spiritu verbū ipsum obtēdere. Nunc si definitionē Ecclesiæ tua veriorē recipere sustines, dic posthac, societatē esse sanctorum omnium, quæ per totū orbem diffusa, per omnes ætates dispersa, vna tamē Christi doctrina, & vno spiritu colligata, vnitatem fidei, ac fraternā concordiam colit, atque obseruat. Cum hac esse nobis quicquam dissidij negamus. Quin potius, vt eā reueremur matris loco, ita in sinu eius cupimus permanere. At hìc me redarguis. Doces enim, quęcūque ab annis mille quingentis, aut amplius, constanti fidelium cōsensu sunt comprobata, ea nostra importunitate cōuelli & abrogari. Hìc non requirā, vt verè ac candidè nobiscū agas (quod tamen Philosopho, nedum Christiano, sponte præstandū erat) sed rogabo tātùm, ne ad illiberalem vsque calumniandi licentiam descēdas, quæ existimationem tuam apud probos & graues viros, nobis quoque tacētibus, vehementer lęsura est. Scis hoc, Sadolete: &, si inficiari pergis, faciam vt te sciuisse, ac callidè vafréque dissimulasse, omnes intelligant: nō modò longè meliorem nobis cum antiquitate cōsensionem esse, quàm vobis: sed nihil aliud conari, quàm vt instauretur aliquando vetusta illa Ecclesiæ facies: quę primò ab hominibus indoctis, & nō optimis, deformata & fœdata, postea à Pontifice Romano, & eius factione flagitiosè lacerata, & propè deleta est. Nō adèò te pręcisè vrgebo, vt reuocem ad illam Ecclesiæ formam, quam Apostoli constituerunt (in qua tamē vnicum habemus veræ Ecclesiæ exēplar: à quo si quis vel minimū deflectit, aberrat) sed vt eatenus tibi indulgeam, statue, quæso, tibi ob oculos veterem illam Ecclesiæ faciem, qualē Chrysostomi & Basilij ętate apud Græcos: Cypriani, Ambrosij, Augustini seculo, apud Latinos extitisse, ipsorum monumenta fidem faciunt: postea ruinas, quæ apud vos ex illa supersunt, contemplare. Tantum certè discriminis apparebit, quantum Prophetæ nobis describūt inter præclaram Ecclesiam, quæ sub Dauide & Solomone floruit, ac illam, quæ sub Zedecia & Ioacim, in omne superstitionum genus prolapsa, diuini cultus puritatē prorsus vitiauerat. Iámne hostē antiquitatis esse dices, qui, antiquæ pietatis ac sanctimoniæ studio, præsenti rerum omnium corruptione nō contētus, quæ sunt in Ecclesia dissipata ac deprauata, corrigere in melius, & restituere in pristinum nitorem molietur? Cùm tribus partibus cōstet ac fulciatur potissimum Ecclesię incolumitas, doctrina, disciplina, & Sacramentis: quarto loco accedant ceremoniæ, quę populum in pietatis officiis exerceāt: vt maximè parcatur Ecclesiæ vestræ honori, qua parte vis eā censeamus? Doctrinæ Propheticæ & Euangelicę veritas, qua fundatā esse Ecclesiam oportet, nō modò illic magna ex parte interiit, sed hostiliter ferro & igni abigitur. Tu mihi pro Ecclesia obtrudes, quæ omnes religionis nostrę sanctiones, & quę Dei oraculis sunt proditæ, & quæ sanctorum quoque Patrum libris sunt cōsignatæ, & quæ priscis Cōciliis approbatæ, furiosè persequitur? Agè, sanctæ illius & veræ disciplinæ, quā veteres Episcopi in Ecclesia, exercuerunt, quæ tandem extant apud vos vestigia? Nónne omnia eorū instituta ludibrio habuistis? Nónne omnes canones pedibus proculcastis? Sacramenta verò quàm scelerate à vobis sint prophanata, sine sūmo horrore cogitare nequeo. Ceremoniarum habetis quidē plus satis, sed illæ cùm & significatu, vt plurimùm, sint ineptissimę, & innumeris superstitionum formis vitiatæ, quid valere queant ad Ecclesiam conseruandā? Nihil istorū, vt vides, accusatoriè à me exaggeratur. Et sunt omnia sic in propatulo posita, vt demōstrare digito liceat, si sint oculi qui animaduertant. Nunc, si placet, ad hāc nos legem exige: multùm profectò aberit, quin eorum criminum, quæ nobis intentasti, reos peragas. In Sacramētis nihil tentauimus, nisi vt in natiuam puritatem vnde deciderant, restituta, dignationē quoq; suā reciperent. Ceremonias magna ex parte aboleuimus. Verùm coacti sumus id facere: partim quòd sua multitudine in Iudaismum quendā degenerauerant: partim quòd tanta superstitione occupauerant plebis animos, vt stare modo nullo possent, quin pietati, quam promouere debuerant, officerent plurimum. Retinuimus tamē eas, quæ pro temporis ratione sufficere videbātur. Disciplinam, qualē habuit vetus Ecclesia, nobis deesse, neq; nos diffitemur. Sed cuius erit æquitatis, nos euersæ disciplinæ ab iis accusari, qui & eam soli penitus sustulerunt, & cùm postliminiò reducere conaremur, nobis hactenus obstiterunt?

runt?

runt? Neque verò in doctrina dubitamus ad veterem Ecclesiam prouocare. Et quoniam, exẽpli causa, capita quædã attigisti, in quibus aliquã nos suggillandi causam habere tibi videbaris, ostendã breuiter, quàm iniquè falsóque cauilleris, ea fuisse à nobis contra Ecclesiæ sententiam excogitata. Antequam tamen ad species descẽdo, admonitum te velim, etiã atq; etiam consideres, qua ratione vitio vertas nostris hominibus, quòd in Scripturę explicationem studiũ impenderunt. Scis enim, tantam verbo Dei lucem suis lucubrationibus intulisse, vt hoc in genere, omni laude ipsos fraudare, vel inuidiã ipsam pudeat. Eiusdem est candoris, quod tradis, populum spinosis subtilibúsque quæstionibus fuisse à nobis seductũ: adeóque per illam philosophiã, à qua cauere iubet Christianos Paulus, circumductum. Quid? Num meministi, quale fuit tempus illud, quo nostri homines prodierunt? Qualem in scholis doctrinam discebant, qui ad Ecclesias erudiendas se comparabant? Scis ipse, meram fuisse Sophisticẽ: sed adeò contortam, implicitam, sinuosam, perplexã, vt meritò dici posset scholastica theologia, quædam arcanæ magiæ species. Quò quisque illic densiores offundebat tenebras, quò se & alios importunis ænigmatibus magis fatigabat, eò maiorẽ acuminis ac doctrinæ referebat palmã. Cùm verò doctrinæ suæ fructum ad populum volebant proferre, qui in officina illa fuerant formati, quanta, obsecro, dexteritate Ecclesiam ędificabant? Ac ne singula persequar, quę tunc fuerunt in Europa conciones, quę simplicitatem illam reprępsentarent, in qua Paulus vult tota vita Christianum populum occupari? Imò quæ omninò fuit, ex qua non plura deliria referrent aniculę, quàm comminisci toto mense ad focũ suum possent? Sic enim ferè distributæ erant conciones, vt dimidia pars caliginosis illis scholarum quæstionibus daretur, quæ rudem plebeculam obstupefacerent: altera suaues fabellas, aut non inamœnas speculationes contineret, quibus populi alacritas excitaretur. Paucæ tantùm voculę ex Dei verbo aspergebantur, quæ fidẽ talibus nugamentis, sua maiestate, conciliarent. Vbi autem primùm nostri signũ sustulerunt, momento vno discussę sunt apud nos omnes illæ offuciæ. Vestri autẽ concionatores partim ex eorũ libris ita profecerunt, partim pudore atque obmurmurationibus omnium coacti, eorum exemplo ita se conformarunt, vt pleno gutture adhuc spirent veterem illam insulsitatem. Vt si quis rationem agẽdi nostram cum illa atque etiam cum ea quæ hodie vobis est in pretio, compareat, non minimam te nobis iniuriam fecisse agnoscat. Quòd si paulò vlterius Pauli verba prosequutus esses, facilè quiuis puer intellexisset, in vos proculdubiò competere, quod
Coloss. 2. 8 nobis crimen impingis. Inanem enim Philosophiam illic Paulus interpretatur eam esse, quæ pias animas, per constitutiones hominũ, & elementa huius mundi, deprędatur: quibus vos Ecclesiam perdidistis. Et ipse tuo deinde testimonio nos absoluis: qui inter dogmata nostra, qua exagitanda tibi duxisti, nullũ profers, cuius cognitio non sit ad Ecclesiæ ædificationem imprimis necessaria. Fidei iustificationẽ primo loco attingis: de qua nobis primum & acerrimum certamen vobiscum est. Estne illa spinosa, & inutilis quęstio? At, sublata eius cognitione, & Christi gloria extincta est, & abolita religio, & Ecclesia destructa, & spes salutis penitus euersa. Dogma ergo istud, quod in religione summum erat, dicimus fuisse à vobis nefariè ex hominum memoria deletũ. Perspicua eius rei probatione referti sunt libri nostri. Et crassa eius ignoratio, quæ in vestris omnibus Ecclesiis etiamnum manet, testatur, nos nequaquã falsò queri. At tu perquàm malignè hic inuidiã nobis facis: quòd fidei omnia deferendo, nullum operibus locum relinquamus. Hîc non ingrediar iustam disputationẽ, quæ non posset nisi longo volumine terminari: sed enim si catechismum inspiceres, quem Geneuẽsibus ipse conscripsi, cùm pastoris apud eos sustinerem personã, tribus verbis victus obmutesceres. Breuiter tamen hîc tibi expediam, quo modo ea de re loquamur. Primùm, iubemus hominẽ à sui recognitione incipere, & illa quidem nõ leui nec defunctoria, sed vt conscientiam coram Dei tribunali suam sistat: & cum suę iniquitatis satis cõuictus fuerit, simul iudicij illius seueritatẽ reputet, quod in omnes peccatores edicitur: ita miseria sua cõfusus ac perculsus, corã Deo prosternatur, & humilietur: abiecta omni sui fiducia, tãquam vltimo exitio perditus, ingemiscat. Tum, vnicũ salutis portum esse ostẽdimus in Dei misericordia, quæ nobis in Christo exhibetur: quia omnes salutis nostræ partes in eo sunt adimpletæ. Cùm ergo vniuersi mortales perditi sunt coram Deo peccatores, dicimus Christum vnicã esse iustitiam: quandoquidem, obedientia sua, trãsgressiones nostras aboleuit: sacrificio, irã Dei placauit: sanguine, maculas abstersit: cruce, maledictionẽ nostram sustinuit: morte, pro nobis satisfecit. In hunc ergo modum dicimus hominẽ Deo Patri in Christo recõciliari, nullo suo merito, nulla operũ dignatione, sed gratuita clementia. Cùm autem fide amplectamur Christum, & veluti in eius communionem veniamus, hanc, secundum Scripturæ morem, vocamus fidei iustitiam. Quid hîc habes, quod vel mordeas, vel carpas, Sadolete? An quia operibus locum nullum relinquimus? Certè in homine iustificãdo negamus vel pilum vnum valere. Vbique enim Scriptura vociferatur omnes esse perditos: & sua quenq; consciẽtia grauiter accusat. Nihil spei reliquũ esse docet eadẽ Scriptura, nisi in sola Dei bonitate, qua peccata nobis ignoscuntur, iustitia imputatur. Vtrũque Rom 4. 7

gratuitum afferit: vt tandem pronũtiet, beatum esse hominem sine operibus. At, quam aliam affert nobis notionẽ nomen ipsum Iustitiæ, nisi respectus ad bona opera habeatur? Imò si animaduerteres, quid Scriptura per verbũ Iustificandi significet, in eo nõ hæsitares. Non enim ad propriam hominis iustitiã refert, sed ad Dei clementiã quę iustitiã peccatori, contrà quàm sit promeritus, accepto fert, ídque, iniustitiã non imputando. Illa, inquã, est nostra iustitia, quæ à Paulo describi-
2.Cor.5. 19 tur, quòd Deus nos sibi in Christo reconciliauit. Modus deinde subiicitur, non imputando delicta. Nos demũ fide fieri eius boni participes demõstrat, cùm dicit, eius reconciliationis ministerium Euangelio cõtineri. At amplũ est vocabulum fides, inquis, & cuius significatio latius patet. Imò verò Paulus, quoties iustificandi facultatẽ ei tribuit, simul adstringit ad gratuitam diuinæ beneuolẽtiæ promissionẽ: ab omni autem operũ respectu procul auertit. Vnde familiaris ei collectio: si fide, ergo non operibus. Rursum, si operibus: ergo nõ fide. Atqui iniuria fit Christo, si prętextu gratiæ eius, repudiantur bona opera: cùm venerit, vt redderet populum Deo acceptabilem, sectatorem bonorũ operum. Et extant multa similia in eã rem testimonia, quibus probatur, ideo venisse Christum, vt bene operantes per eum accepti essemus Deo. Est hæc quidẽ calumnia aduersariis nostris perpetuò in ore, quòd benefaciendi studiũ tollimus è vita Christiana, gratuitæ iustitiæ commendatione: sed quæ magis friuola est, quàm vt nos valdè premat. Opera bona in homine iustificando negamus vllas habere partes: in iustorũ vita regnum illis vendicamus. Nam si Christum possidet qui iustitiam est adeptus, Christus autem nusquam sine suo Spiritu est, inde constat, gratuitam iustitiam cũ regeneratione necessariò esse coniunctã. Proinde si ritè intelligere libet, quàm sint res indiuiduę, fides, & opera, in Christũ intuêre: qui, vt
1.Cor.1. 30 docet Apostolus, in iustitiã & sanctificationem datus nobis est. Vbicunq; ergo ista quã gratuitã prædicamus, fidei iustitia est, illic est Christus. Vbi Christus, illic Spiritus sãctificationis: qui animã in vitæ nouitatẽ regeneret. cõtrà verò vbi nõ viget sãctitatis innocẽtięq; studium, illic nec Spiritus Christi, nec Christus ipse est. Vbi non est Christus, neque etiã illic est iustitia, imò neq; fides: quę Christum in iustitiã sine Spiritu sanctificationis, apprehendere non potest. Cùm ergo, secundũ nos, regeneret Christus in beatam vitam quos iustificat, à regno peccati ereptos traducat in Regnum iustitiæ, transfiguret in imaginem Dei, adeóq; Spiritu suo in obedientiam voluntatis suæ formet: nõ est, quòd frena carnis libidinibus laxari, nostra doctrina, cõqueraris. Neq; verò aliud sibi volunt, quæ adducis testimonia. Quòd si velis ad diruendam gratuitam iustificationem illis abuti, vide quàm imperitè ratiocineris. Dicit alibi Paulus, ante mundi creationẽ nos in Christo electos esse, vt simus sancti & irreprehensibiles in Dei conspectu, per charitatem. Quis inde, vel non esse gratuitam electionem colligere ausit, vel causam eius, esse charitatem? Quin potius, vt gratuita electio finẽ hunc habet, vt vitã coram Deo traducamus puram & impollutam, sic & gratuita iustificatio. Verum enim est illud Pauli, nos minimè ad immũditiem vocatos esse, sed ad sanctitatem. Interim constãter hoc retinemus, hominem non modò semel gratis iustificatũ, nullo operum merito, sed hac gratuita iustitia hominis salutẽ perpetuò constare. Neque etiam aliter fieri posse, vt acceptum sit Deo vllum hominis opus, nisi per eam approbetur. Quamobrem obstupefactus sum, cùm apud te legerẽ, charitatem, principem esse ac potissimã salutis nostræ causam. O Sadolete, quis abs te vnquam talẽ vocem expectasset? Cæci profectò ipsi certius in tenebris palpant Dei misericordiam, quàm vt salutis suę principatum charitati ausint arrogare. Qui verò vel scintillam vnam habẽt diuinæ lucis, sentiunt non alia re constare sibi salutem, quàm quòd sunt à Deo adoptati. Est enim æterna salus, hæreditas cœlestis Patris, quæ solis eius filiis est præparata. Porrò, quis aliã adoptioni nostræ causam assignet, quàm quæ passim à Scriptura prædicatur? Quòd scilicet non priores dilexerimus eum, sed vltro in gratiam ac beneuolentiã ab eo recepti simus. Ab hac cęcitate error etiã ille emergit, quòd pœnitentiis & satisfactionibus expiari peccata doces. Vbi ergo erit illa vnica hostia piacularis, à qua si disceditur, nullũ omnino piaculum restare, testatur Scriptura? Percurre quicquid habemus oraculorũ Dei: si vnicus Christi sanguis vbiq; pro satisfactionis pretio, pro pacificatione, pro ablutione, proponitur, qua confidentia tantum honorẽ ad tua opera transferre audes? Nec est, quòd sacrilegium hoc Ecclesiæ Dei adscribas. Habuit, fateor, vetus Ecclesias suas satisfactiones: non illas tamen, quibus Deo litarent peccatores, séque à noxa redimerent, sed quibus, & quam profitebantur resipiscentiã nõ esse fictam approbarent: & eius offensionis, quæ ex eorum peccato excitatã erat, memoriam delerent. Non enim quibuslibet, sed iis modò, qui in graue aliquod flagitium prolapsi erant, solẽni ritu præscribebantur. In Eucharistiæ causa, id reprehendis, quòd Dominum ipsum vniuersi, & diuinam in eo spiritualémque potẽtiam, (quæ prorsus libera & infinita est) in angulos corporeæ naturæ, quæ suis cancellis est circumscripta, conamur includere. Et quis tãdem calumniis erit finis? Nos disertè semper testati sumus diuinam Christi non modò potentiam, sed essentiam quoq;, diffundi per omnia, nullis finibus limitari: tu autem exprobrare nobis non dubitas, fuisse in angulos corporeæ naturæ à nobis inclusam? Qui sic?

Ephes.1. 4

1. Thes. 4.7

Quia

Quia corpus eius noluimus terrenis elementis vobiscum affigere. At, si qua tibi sinceritatis cura esset, non ignoras profectò, quantùm inter ista duo intersit: localē corporis Christi præsentiam à pane remoueri & spiritualem Christi potētiam circumscribi corporis cancellis. Nec dogma istud nostrū debuisti nouitatis insimulare, cùm in Ecclesia semper habitum pro confesso fuerit. Sed quia disputatio hæc sua magnitudine librum vnum impleret, satius est, quò tanta molestia vterque nostrûm eximatur, Augustini Epistolam ad Dardanum legas: vbi reperies, quomodo vnus idémque Christus & suæ diuinitatis amplitudine cœlum terrámque excedat: & secundum humanitatem non vbique sit diffusus, veram carnis ac sanguinis communicationem, quæ fidelibus in Cœna exhibetur, magnificè prędicamus. Eam carnem verè cibum esse vitæ, sanguinem illum verè potum, disertè ostendimus: quorum non imaginaria conceptione contenta sit anima, sed efficaci veritate fruatur. Præsentiam Christi, qua nos illi inseramur, à Cœna minimè excludimus. Neque vero ipsam obscuramus, modò absit localis circumscriptio, modò ne gloriosum Christi corpus ad terrena elementa detrahatur, modò ne in Christum fingatur panis transsubstantiari, vt deinde pro Christo adoretur. Dignitatem vsúmque mysterij quibus possumus elogiis illustramus: quanta deinde ad nos vtilitas redeat, declaramus. Quæ omnia propè apud vos negliguntur. Præterita enim, quæ hîc nobis confertur, diuina beneficentia, præterito tanti beneficij legitimo vsu, quibus plurimùm decebat immorari, satis habetis, si populus ad signum visibile, sine vlla spiritualis mysterij intelligentia, obstupescat. Quòd autem crassam illam, quam statuitis, transsubstantiationem damnauimus: quòd stupidam illam adorationē quæ hominū mentes in elementis detinet, in Christum assurgere non sinit, peruersam esse docuimus & impiam, id non fecimus, nisi suffragante nobis veteris Ecclesiæ consensu: cuius vmbra frustra conaris fœdissimas, quibus hic laboratis, superstitiones obtegere. In auriculari confessione illam Innocentij legem improbauimus, quæ iubet quotānis vnumquenque proprio sacerdoti recensere omnia peccata. In ea porrò abroganda quas rationes secuti simus, recensere longum foret. Rem tamen fuisse nefariam, vel inde apparet, quòd diro illo tormento solutæ piæ conscientiæ, tunc acquiescere demum in diuinæ gratiæ fiducia cœperunt, cùm antea perpetua anxietate æstuassent. Vt taceam interim tot, quas in Ecclesiam importauit, clades, quæ meritò illam nobis execrabilem reddere debeant. Quod autem in præsentia agitur, hoc habe: neque Christi mandato, nec veteris Ecclesiæ instituto fuisse traditam. Locos Scripturæ omnes validè extorsimus Sophistis, quos ad eam detorquere moliebantur. Quæ autem in manibus sunt Ecclesiasticæ historiæ, puriore illo seculo minimè extitisse narrant: quibus Patrū quoque testimonia consentiunt. Fucus ergo est, quòd humilitatem illic, & à Christo, & ab Ecclesia præceptam ac constitutam, ais. Tametsi enim illic quædam apparet humilitatis species, lōgè tamen abest, quin deiectio quælibet, humilitatis nomine apud Deum commendetur. Itaque, veram demum humilitatem Paulus esse docet, quæ ad verbi Dei regulam est composita. In asserenda Sancto- *Coloss* 1. 18
rum intercessione, si hoc tantùm intendis, eos assiduis votis expetere regni Christi cōplementum, in quo salus omnium fidelium continetur, nemo est nostrûm, qui aliquam de ea re controuersiam faciat. Itaque, nullum operæpretium fecisti, in hanc partem tantopere incumbendo: sed noluisti scilicet amittere falsum illud dicterium, quo nos verberas, quasi opinemur, animas vnà cum corporibus interire. Nos verò philosophiam istam summis vestris Pontificibus, ac Cardinalium collegio relinquimus: à quibus fidelissimè iam multis annis culta fuit, neque hodie coli desinit. Itaque & illud quod subiicis, illorum est, suauiter deliciari, nulla futuræ vitæ sollicitudine: ac nos miseros homunciones, quòd tam anxiè pro Christi regno laboramus, ludibrio habere. Cæterùm, in Sanctorum intercessione nos eam in partem institimus, quam non est mirum cur prętermittas. Innumeræ enim superstitiones hîc fuerunt excidendæ: quæ eò vsque emerserant, vt penitus ex hominum animis deleta esset Christi intercessio: Sancti pro diis inuocarentur: in illos, quæ propria sunt Dei officia distribuerentur: nec quidpiam interesset inter eorum cultum, & veterem illam, quam omnes meritò execramur, idololatriam. Quantum ad Purgatorium attinet, scimus veteres alicubi Ecclesias fecisse nonnullam in precibus mortuorum mentionem, sed illam raram, & sobriam, & paucis tantùm verbis comprehensam. Denique, in qua appareret, nihil aliud velle, quàm suam erga mortuos charitatem obiter testari. At nondum nati erant architecti, à quibus Purgatorium istud vestrum construeretur: qui postea in tantam amplitudinem illud dilatarunt, in tantam extulerunt altitudinem, vt potissima regni vestri portio ipso fulciatur. Scis ipse, qualis errorum lerna inde emerserit: scis quot præstigias spōte excogitarit superstitio, quibus se luderet: scis quot imposturas fabricata sit hîc auaritia, quò omne genus homines emulgeret: scis quanto pietatis detrimento factū id fuerit. Nam vt omittam verū Dei cultum ex eo valde cōcidisse, hoc certè fuit pessimū, ꝙ dum certatim volūt omnes sine vllo Dei pręcepto opitulari mortuis, germana charitatis officia, quę tātopere exigūtur, penitus neglexerūt. Nō patiar, Sadolete, vt eiusmodi flagitiis Ecclesiæ

nomen inscribendo, & eam, contra fas & ius infames, & nobis inuidiam apud imperitos facias, acsi bellum cum Ecclesia gerere nobis decretum foret. Nam, vt fateamur iacta fuisse olim semina quædam superstitionum, quæ ab Euangelij puritate nonnihil degenerabãt, scis tamen ista, quibuscum in primis belligeramur, impietatis monstra, non ita pridem, vel nata esse, vel certè in hanc magnitudinem excreuisse. Sanè ad regnũ vestrum expugnandum, conterendum, disperdendum, non diuini verbi modò virtute, sed sanctorũ etiam Patrum presidio armati sumus. Atque vt Ecclesiæ authoritatem, quam, veluti Aiacis clypeum, subinde nobis opponis, aliquando tibi prorsus excutiam: nonnullis adhuc propositis exemplis, indicabo, quanto interuallo à sancta illa antiquitate differatis. Euersi ministerij vos accusamus, cuius vacuum sine re nomen apud vos manet. Quantum enim ad pascendi populi curam attinet, Episcopos ac Presbyteros mutas esse statuas, pueri quoque cernunt: Prædando solùm ac vorando strenuos esse, omnium ordinum mortales experiuntur. In sacræ Cœnæ locum sacrificium subiisse, quo sua virtute exinanitur mors Christi, indignè ferimus. In execrandã Missarum nundinationem vociferamur: Cœnam Domini dimidia ex parte querimur ereptam esse populo Christiano. In sceleratam simulachrorum adorationem inuehimur. Sacramenta ostendimus multis profanis opinionibus inquinata. Indulgentias docemus horrendo crucis Christi opprobrio obrepsisse. Traditionibus humanis Christianam libertatem imploramus obrutam fuisse & oppressam. His ergo ac similibus pestibus purgandas curauimus, quas nobis Ecclesias Dominus cõmendauit. Expostula, si potes, nobiscũ de iniuria, quam catholicæ Ecclesiæ irrogauimus, dũ ausi sumus violare sacras eius sanctiones. Enimuero id iã magis peruulgatum est, quàm vt negando quippiam proficias, in istis omnibus non obscurè à nobis stare veterem Ecclesiam: vobísq; nihilominus, quàm nos ipsos, aduersari. Hîc verò succurrit, quod alicubi extenuandi causa dicis, etiam si mores vestri parũ sint compositi, non esse ideo causam, cur à sancta Ecclesia discessionem faciamus. Fieri quidem vix potest, vt tot crudelitatis, auaritiæ, rapacitatis, intemperantiæ, arrogantiæ, insolentiæ, libidinum, scelerúmque omnium exẽplis, quæ in hominibus ordinis tui palàm conspicua sunt, non magnopere à vestra parte alienentur plebis animi: verùm nihil eorum nos perpulisset ad ea tentanda, quæ multò maiori necessitate sumus aggressi. Ista porrò fuit necessitas, quòd lux diuinæ veritatis extincta, sepultum Dei verbum, virtus Christi profunda obliuione inducta, munus pastorale inuersum erat. Interim sic grassabatur impietas, vt nullum propè religionis dogma à fermento purum, nulla ceremonia errore vacua, nulla diuini cultus portiuncula à superstitione intacta esset. Qui cùm talibus malis confligantur, bellúmne indicunt Ecclesiæ, ac non potius extremis malis afflictæ opitulantur? Et adhuc obedientiam humilitatémque vestram nobis venditas, quòd vos retineat Ecclesiæ veneratio, quò minus ad exigenda hæc flagitia manũ admoueatis. Quid homini Christiano cum ista præuaricatrice obedientia, quæ verbo Dei licentiosè contempto obsequia sua defert hominum vanitati? Quid cum ista contumaci præfractáque humilitate, quæ, despecta Dei maiestate homines modò suspicit ac reueretur? Facessant inanes virtutum tituli, qui ad obtegenda vitia accersuntur. Rem ipsam sine fuco afferamus: sit inter nos humilitas, quæ ab infimo exorsa, suo quenque gradu ita colat, vt Ecclesiæ summam dignationem obseruantiámque deferat, quæ tamen ipsa demũ ad Christum, Ecclesiæ caput, referatur: sit obedientia, quæ sic ad audiendos præfectos ac maiores nos cõponat, vt omnia tamen obsequia ad vnicã verbi Dei regulam exigat: sit denique Ecclesia, cui supremæ curæ sit, religiosa humilitate suspicere verbum Dei, & sub eius obedientia se continere. At, cuius arrogãtiæ est, inquies, iactare penes vos solos esse Ecclesiam, & eam interim adimere orbi vniuerso? Nos verò, Sadolete, Ecclesias Christi eas, quibus præsidetis, esse non negamus, sed Pontificem Romanum, cum toto pseudoepiscoporum grege, qui pastorum locum istic occuparunt, immanes esse lupos dicimus: quibus vnicum studium hactenus fuit, atterere & disperdere Christi regnum, donec vastitate & ruina deformarent. Neque hanc tamen querimoniam primi mouemus. Bernardus quanta vehementia in Eugenium omnésque suæ ætatis Episcopos fulminat? At quanto seculi illius conditio hac præsenti tolerabilior? Ad extremum enim nequitiæ peruẽtum est: vt iam nec vitia sua, nec remedia pati possint adumbrati isti præsules, in quibus stare & perire Ecclesiam putas, à quibus nos ipsam dicimus immaniter fuisse disiectam & mutilatã, & parum abfuisse, quin ad internecionem vsque deleretur. Quod certè fuisset factum, nisi singularis Dei bonitas obstitisset: ita in omnibus locis, qui Romani Pontificis tyrannide occupantur, vix apparẽt sparsa quædam & lacera vestigia: ex quibus Ecclesias illic semisepultas iacêre agnoscas. Neque id absurdum videri tibi debet, qui audis ex ore Pauli, non alibi sedẽ Antichristo fore, quàm in medio Dei sanctuario. An non vel vna hęc admonitio expergefacere nos debet, ne quæ fortè nobis præstigiæ & captiones in Ecclesiæ nomine intendantur? Sed qualescunque sint, inquis, scriptum tamen est, Quæ dicunt facite. Sanè, si in cathedra Mosis sedeant. Sed vbi è cathedra vanitatis populum nugis dementant, scriptum est, Cauete ab eorum fermento.

2. Thes. 2.4

Matth. 16.6

fermento. Non est nostrûm, Sadolete, suum Ecclesiæ ius eripere, quod illi nō modò Dei benignitate concessum, sed multis etiam interdictis seuerè vindicatum fuit. Nam vt ad regendam Ecclesiam non emittuntur ab ipso cum licentiosa ex-legíque potestate pasto-
1. Thess. 5.21 res, sed ad certam officij formulam adstrin-
1. Ioan. 4.1 guntur, quam excedere non liceat: ita explorare iubetur Ecclesia quàm fideliter vocationi respondeant suæ, quos ea lege sibi præfectos habet. Atqui vel non multum habebit momenti Christi testimonium aut nefas erit, authoritatem, vel minima ex parte iis abrogari, quos tam splēdidis elogiis ornauit. Imò verò falleris, si putas Dominum imposuisse populo suo tyrannos, qui pro libidine dominarentur, vbi iis quos ad Euangeliū promulgandum mittebat, tantum detulit potestatis. In eo autem impingis, quod nō cogitas antè illos circunscribi certis finibus, quàm potestate instruantur. Audiendos ergo fatemur, non secus ac Christum ipsum Ecclesiasticos pastores, sed qui munus sibi iniunctum exequantur. Id porrò ipsum esse dicimus, nō quę à seipsis placita temerè excuderint, cōfidenter ingerere, sed quæ ex ore Domini oracula acceperint, religiosè ac bona fide proferre. Nā & iis cancellis terminauit Christus, quam Apostolis reuerentiam voluit exhiberi: nec
1. Petr. 4 11 Petrus plus aliquid vel sibi tribuit, vel aliis permittit, quàm vt quoties loquuntur inter fideles, veluti ex ore Domini loquātur. Effert
2. Cor. 13 10 quidem magnificè Paulus spiritualem illam qua præditus erat, potestatem, sed adhibita moderatione, vt ne quid valeat, nisi ad ædificationē: vt ne quam dominationis speciem præseferat: vt ne ad fidem subiugandam conferatur. Superbiat nūc, vt volet, Petri successione Pontifex vester: etiam si eam sibi euicerit, nihil tamen inde consequetur, quàm sibi obedientiam à Christiano populo deberi, quantisper fidem ipse Christo seruauerit, nec ab Euangelij puritate deflectat. Nō enim in alium ordinē vos cogit Ecclesia fidelium quàm in quo stare vos Dominus voluit: vbi ad eam vos regulam exigit, qua tota vestra
1. Cor. 14 29 potestas continetur. Hic, inquam, ordo inter fideles est constitutus Domini voce, vt Propheta, qui locum docendi tenet, à consessu iudicetur. Ab eo quicunque se eximit, è numero prophetarum se prius expungat necesse est. Atque hîc mihi se aperit latissimus redarguendæ inscitiæ tuæ campus, siquidem vulgò fidelium nihil inter religionis controuersias reliquum facis, nisi vt auersis à re ipsa oculis, doctioribus se addicant. At cùm obnoxiam Satanæ animam esse constet, quæ aliunde quàm à Deo vno pendet, quàm miseri erunt, quicunque talibus fidei rudimentis imbuentur? Hinc animaduerto, Sadolete, nimis otiosam te habere Theologiam: qualis est ferè eorum omnium qui seriis conscientię certaminibus nunquam fuerunt exercitati.

Alioqui enim hominem Christianum in tam lubrico, imò tam pręcipiti loco nunquā constitueres, in quo vix momentum posset consistere, si quando vel minimum impelleretur. Da mihi non dico aliquem de media plebe indoctum, sed rudissimū subulcum, si in grege Dei cēsetur, comparatum esse ad militiam illam oportebit, quæ piis omnibus est à Deo ordinata. Adest accinctus hostis, imminet, congreditur, ac hostis quidem instructissimus, & cui nulla mundi virtus est inexpugnabilis: quibus ad resistendū, vel præsidiis munietur, vel telis armabitur ille miser, vt non statim absorbeatur? Vnico sanè gladio pugnandum docet Paulus, Verbo Domini. Er- Ephes. 6 17
go inermis diabolo ad necem deditur anima, vbi Dei verbo spoliatur. Agè nunc, an non erit prima hęc hostis machinatio, vt gladium Christi militi excutiat? Quis porrò excutiendi modus, nisi vt dubitationē illi iniiciat, sic ne verbū Domini, quo innititur, an hominis? Quid misero hic facies? Iubeásne circunspectare, vbinam sint viri docti, in quos reclinatus, quietē capiat? At ne respirare quidem ipsum in hoc subterfugio sinet hostis. Nam si semel eò impulerit, vt in homines incumbat, vrgebit ac percellet magis ac magis, donec præcipitē dederit. Ergo aut ex facili opprimetur, aut relictis hominibus, rectà in Deum respiciet. Ita sanè res habet, fidē Christianā non humano testimonio fundatam, nō ambigua opinione suffultam, non hominum authoritate subnixam esse oportet, sed digito Dei viuentis cordibus nostris insculptam, vt nullis errorū offuciis obliterari queat. Itaque nihil habet Christi, qui hæc elementa nō tenet, Deum vnum esse, qui mentes nostras ad perspiciendam suam veritatem illuminat, qui eodem spiritu illam cordibus obsignat, qui certa eius testificatione conscientias confirmat. Hæc illa est plena firmáq; , vt ita loquar, certitudo nobis à Paulo cōmendata: quæ, vt nullum dubitationi locum relinquit, ita non modò inter hominū defensiones non vacillat aut hæsitat, vtri potius adhæreat parti, sed quæ, toto orbe aduersante, constare sibi non desinit. Hinc ea quoq; nascitur, quam Ecclesiæ tribuimus, & illibatam volumus seruari, iudicandi facultas. Vtcunq; enim tumultuetur mūdus, opinionúmque varietate perstrepat, nunquam tamen sic destituitur fidelis anima, quin rectum ad salutem cursum teneat. Neque tamen aut eam fidei perspicaciam somnio, quæ in veri falsiq; discrimine nusquam aberret, nusquam hallucinetur: aut eam affingo contumaciam, quæ vniuersum hominum genus, velut ex alto, despiciat, nullius iudiciū moretur, delectum inter indoctos ac eruditos nullum habeat: quin potius fateor, piasq; ac verè religiosas mentes non omnia Dei mysteria semper assequi, interdum etiam in rebus euidentissimis cęcutire: ita scilicet Domino prouidente, quò ad submissionem

modeſtiámque aſſuefiant. Rurſum tātam eſſe fateor apud eas bonorum omnium, nedum Eccleſiæ, reuerentiam, vt non facilè ab vllo ſe homine dimoueri ſinant, in quo rectam Chriſti intelligentiam deprehenderint: vt nonnunquam ſuſpendere iudicium malint, quàm ad diſſenſionem leuiter proſilire. Tantùm cōtendo, quantiſper Domini verbo inſiſtunt, nunquam ita deprehenſas teneri, vt in exitium abducantur. Verbi autem ipſius certam adeò ac perſpicuam iis eſſe veritatem, vt neque ab hominibus, neque ab Angelis labefactari queat. Proinde faceſſat nugatoria illa, quam rudibus & illiteratis conuenire dicis, ſimplicitas, ad doctiores reſpectare, & ad eorum nutum inclinare. Præterquam enim quòd fidei nomen non meretur, de religione perſuaſio quantumlibet obſtinata, quæ alibi, quam in Deo, acquieſcit, quis fidem appellet, ambiguam neſcio quam opinionem, quæ nō tantùm diaboli artibus facilè extorqueatur, ſed ſponte, pro temporum inclinatione, fluctuetur? cuius vix alius ſperari finis poteſt, quàm vt tandem euaneſcat? Quòd non aliò nos ſpectaſſe cauillaris, tyrannicum hoc iugum excutiendo, quàm vt nos in effrænem licentiam ſolueremus, abiecta etiam, ſi Deo placet, futuræ vitæ cogitatione, iudicium ex comparatione vitæ noſtræ cum veſtra feratur. Multis quidem vt iis abundamus, labimur nimis ſæpe ac delinquimus, ſed impedior verecūdia, ne quoad per veritatem licet, gloriari auſum, quantò vos omni ex parte antecellamus: niſi fortè Romam excipere velis præclarum illud ſanctitatis ſacrarium: quæ ruptis rectæ diſciplinæ repagulis, proculcata omni honeſtate, ſic in omnia flagitiorum genera exundauit, vt vix vnquam tale fœditatis exemplum extiterit. Nos ſcilicet oportebat tot diſcriminibus ac periculis capita noſtra obiicere, ne eius exemplo, ad ſeueriorem continentiam adſtringeremur. At nos minimè refugimus, quin diſciplina, quæ vetuſtis canonibus ſancita fuit locum hodie habeat, diligenter, ac bona fide cuſtodiatur: quin potius ſemper teſtati ſumus, vt Eccleſia ita miſerè collaberetur, non aliunde magis factum eſſe, niſi quia luxu & indulgentia eneruata fuit. Diſciplina enim, non ſecus ac neruis, corpus Eccleſiæ, vt bene cohæreat, neceſſe eſt colligari. Ea autem quomodo in veſtra parte vel colitur, vel appetitur? Vbi ſunt veteres illi canones, quibus veluti frænis, epiſcopi ac presbyteri in officio retinebantur? Quomodo apud vos eliguntur epiſcopi? qua probatione? qua cenſura? qua diligentia? qua cautione? Quomodo numeri ſuo initiantur? quo ordine? qua religione? Tantùm defungendi cauſa iureiurando adiguntur, ſe paſtorale munus obituros: ſed id non in alium, vt apparet, finem, niſi vt ſuper alia flagitia, periurio quoque ſe obſtringant. Quia ergo Eccleſiaſtica munera inuadendo, poteſtatem videntur ſibi inire nulla lege aſtrictam, omnia ſibi in ea licere putant: vt credibile ſit, inter piratas ac latrones plus eſſe iuris & politiæ, magíſque valere leges, quàm in vniuerſo veſtro ordine. Quoniam autem ad extremum inducta, quę cauſam noſtram ſuſtineret, perſona, nos veluti reos ad Dei tribunal citaſti, ego verò illuc te nō dubitāter reuoco. Ea enim nobis cōſtat doctrinæ noſtræ cōſcientia, quę nec cœleſtem illum iudicem exhorreſcat, à quo ipſam nō dubitat prodiiſſe. Illas autem ineptias nihil moratur, quibus ludere tibi placuit: minimè certè in loco. Quid enim magis importunum, quàm vbi in Dei cōſpectum ventum eſt, nugas neſcio quas cōminiſci, & defenſionem nobis parum idoneam affingere, quæ mox concidat? Piis animis quoties in mentem venit dies ille, maior incutitur religio, quàm vt illis ita otioſè deliciari vacet. Omiſſis ergo deliciis talibus, diem illū cogitemus: cuius expectatione ſuſpenſi ſemper eſſe debent hominum animi. Ac meminerimus, non ita fidelibus eſſe expetendum, quin profanis ac ſceleratis, Deíque contemptoribus meritò formidabilis eſſe debeat. Aures arrigamus ad illum tubæ clangorem, quem ipſi quoq; mortuorum cineres è ſepulchris ſuis exaudient. Mentes animóſque intendamus in illum iudicem, qui ſola vultus ſui illuſtratione reteget quicquid in tenebris latet: omniáque humani cordis arcana patefaciet: & ſolo ſpiritu oris proteret omnes iniquos. Tu nunc vide quid pro te ac tuis ſeriò reſpōdeas: cauſam ſanè noſtram, vt Dei veritate ſuffulta eſt, ita iuſta defenſio minimè deficiet. De perſonis non loquor, quarum ſalus non in patrocinio, ſed in humili confeſſione, ſupplicíque deprecatione poſita erit: ſed quantùm ad miniſterij cauſam attinet, nemo erit noſtrûm, qui non ita pro ſe loqui poſſit. Ego quidem ſum expertus, Domine, quàm difficile ſit ac graue, ſuſtinere apud homines eius, qua in terris præmebar, accuſationis inuidiam, ſed qua fiducia ſemper ad tuum tribunal prouocaui, eadem nunc coram te appareo: quando in iudicio tuo eam ſcio regnare veritatē, cuius ego fiducia ſubnixus, primò aggredi auſus ſum: cuius præſidio inſtructus, perficere potui, quicquid à me in tua Eccleſia geſtum eſt. Duobus maximis criminibus reum me fecerunt, hæreſeos & ſchiſmatis. Atq; hæreſis illis fuit, quòd receptis inter eos dogmatibus auſus ſum reclamare. Quid verò feciſſem? Audiebam ex ore tuo, nō aliam eſſe veritatis lucem, ad animas noſtras in viam vitæ dirigendas, quàm quę à verbo tuo accenderetur. Audiebam eſſe vanitatem, quicquid de tua maieſtate, de cultu numinis tui, de religionis tuæ myſteriis concipiunt à ſeipſis humanæ mentes. Audiebam ſacrilegam eſſe temeritatem, ſi natę in hominum cerebris doctrinæ, pro verbo tuo Eccleſiæ ingerantur. Cùm autē oculos ad homines conuer-

conuerterem, illic omnia longè diuersa apparebant. Qui fidei antistites habebantur, verbum tuum neque intelligebant, neq; magnopere curabãt. Peregrinis tantùm dogmatibus circumagebãt miseram plebem, ac nescio quibus ineptiis deludebant. In plebe ipsa summa verbi tui veneratio erat veluti rẽ inaccessam procul revereri, interim ab omni eius inquisitione abstinere. Hæc tum supina pastorum socordia, tum populi stupiditas fecerat, vt omnia pernitiosis erroribus, mendaciis, superstitionibus referta essent. Vnum quidem te Deũ nominabant, sed quam maiestati tuæ gloriam vendicasti, aliò transferentes: tot sibi figurabant atque habebant deos, quot pro Sanctis colere volebãt. Christus tuus adorabatur quidem pro Deo, & Seruatoris nomen retinebat, sed qua parte honorari debuerat, propè iacebat inglorius. Sua enim virtute spoliatus, velut vnus aliquis è vulgo, in turba Sanctorum delitescebat. Nemo erat, qui vnicum illud, quod tibi in cruce obtulit, & quo nos tibi reconciliauit, sacrificium verè reputaret. Nemo qui de æterno eius sacerdotio, & quæ inde pendet, intercessione, vel per somnium, cogitaret. Nemo, qui in vna eius iustitia acquiesceret. Illa verò salutis fiducia, quæ verbo tuo & præcipitur, & fundatur, ferè euanuerat. Quin id erat instar oraculi receptum, stultæ esse arrogantiæ, &, vt ipsi loquebantur, præsumptionis, si quis tua benignitate, filiíque tui iustitia fretus, certam ac intrepidam salutis spem conciperet. Erant profanæ opiniones non paucæ, quæ prima eius doctrinæ, quam nobis verbo tuo tradidisti, placita à radice subuerterent. Sana quoque Baptismi Cœnæque intelligentia, plurimis mendaciis corrupta erat. Iam verò cùm omnes non sine graui tuæ misericordiæ contumelia fiduciam in bonis operibus ponerent, cum bonis operibus gratiam tuam demereri, cùm iustitiam sibi comparare, cùm peccata expiare, cùm tibi satisfacere adniterentur (quæ singula virtutem crucis Christi obliterant ac exinaniunt) quæ tamen essent bona opera, prorsus nesciebant. Perinde enim, ac si minimè ad iustitiam lege tua instituti forent, multas sibi fabricati erant inutiles nugas, quibus fauorem sibi tuum conciliarent: in quibus ita sibi blandiebantur, vt præ illis penè contemnerent, quam in lege tua commendasti veræ iustitiæ regulam: adeò humana decreta, occupato semel regno, tuis ipsius præceptis, si non fidem, at certè authoritatem derogauerant. Hæc, Domine, vt animaduerterent, tu mihi Spiritus tui claritate affulsisti: vt deprehenderem, quàm impia noxiáque essent, tu mihi facem verbo tuo prętulisti: vt pro merito abominarer, animum meum pupugisti. In ratione verò doctrinæ reddenda, vides quid conscientia mea ferat, non fuisse scilicet mihi propositum, extra eos euagari fines, quos videbam seruis tuis omnibus esse constitutos. Quod ergo didicisse me ex ore tuo non dubitabam, fideliter Ecclesiæ dispensare volui. Eò certè me potissimum tetendisse constat, in quo plurimum elaboraui. Nempe vt bonitatis iustitiæque tuæ gloria, discussis, quibus antea obtegebatur, nebulis, conspicua emineret: vt virtutes, beneficiáque Christi tui, abstersis omnibus fucis, ad plenum effulgerent. Nam & nefas esse ducebam, eas res in obscuro iacere, quibus cogitandis ac reputãdis essemus nati. Nec malignè aut tenuiter putabam indicandas, quarum amplitudine longè inferior esset omnis oratio. Nec dubitabam in illis diutius homines detinere, vbi eorũ quoque salus residebat, Non enim fallere posset oraculum illud, Esse hanc vitam æternam, nosse te verum Deum, & quem misisti Iesum *Ioan.17. 3*
Christum. Quòd autem mihi de discessione ab Ecclesia obiicere soliti sunt, neque in eo malè mihi conscius sum: nisi forte pro desertore habendus est, qui vbi milites fusos ac palatos, videt procul ordines reliquisse, signo ducis sublato, eos in stationes suas reuocat. Sic enim dispersi erant tui omnes, Domine, vt non modò imperia exaudire non possent, sed etiam vt obliti propemodum essent & ducis sui, & militiæ, & sacramenti militaris. Ego, vt eos ab errore colligerem, non alienũ signum sustuli, sed insigne illud tuum vexillum, quod nobis sequi necesse est, si volumus in populo tuo cẽseri. Hîc manum mihi iniecerunt, qui cùm alios retinere in ordine deberent, in errorem abduxerant: & cùm minimè desinerem, violenter restiterũt. Hìc cœptum est grauiter tumultuari, donec ad dissidium vsque certamen exarsit. Verùm penes quos sit culpa, tuum est nunc pronuntiare, ô Domine. Ego semper, & verbis, & factis testatus sum, quanto vnitatis studio tenerer. Verùm illa mihi erat Ecclesiæ vnitas, quę abs te inciperet, ac in te desineret. Quoties enim pacem & consensionem nobis commendasti, simul ostendisti, te vnicum esse illius conseruandæ vinculum. Me, si pacem habere vellem cum iis, qui se iactabant Ecclesiæ præsules, & fidei columnas, eam redimere oportebat veritatis tuæ abnegatione. Quiduis autem potius subeundum esse censui, quàm vt ad nefariam istam pactionem descenderem. Nam Christus ipse tuus nobis edixit, *Matth. 24.35*
etiam si cœlum terræ permisceatur, oportere tamen verbum tuum æternum permanere. Neque verò diffidere me ab Ecclesia tua putabam, quia mihi cum primoribus illis bellum erat. Nam & per Filium, & per *Matt.7. 15*
Apostolos, præmonueras, ad eum locum emersuros, quibus consentiendum minimè *Act.20 29*
esset. Non de extraneis ille hominibus, sed *2.Pet.2. 1*
iis qui se pro Pastoribus venditarent, prædixerat, fore lupos rapaces, & pseudoprophetas: simúlque mandauerat, vt cauerem. *1.Ioan.2 18*

Vbi cauere iubebat, an ego manum præbuissem? Nec magis pestilentes fore Ecclesiæ tuę hostes denuntiabant Apostoli, quàm intestinos, qui sub Pastorum titulo delitescerent. Quos pronuntiabant esse habendos pro hostibus, ab iis cur dubitassem me seiungere? Erant mihi in oculis Prophetarum tuorum exempla, quibus videbam tantas fuisse côtentiones cum seculi sui Sacerdotibus ac Prophetis: quos certè constat fuisse in populo Israelitico Ecclesiæ præsules. At non ideo habentur pro schismaticis Prophetæ tui, quòd dum collapsam religionem instaurare volût, illis summa vi repugnantibus non cesserint. Manebant ergo in vera Ecclesię vnitate, cùm à sceleratis sacerdotibus diris omnibus deuouerentur, cùm indigni censerentur, qui locum inter homines, nedum inter Sanctos haberent. Eorum ergo exemplis confirmatus, sic constiti, vt nihil me illæ de Ecclesiæ desertione obnuntiationes minæve territarent, quò minus constanter intrepidéque pergerem iis aduersari, qui sub Pastorum persona plusquam impia tyrannide Ecclesiam tuam disperdebant. Eram enim mihi optimè conscius, quanto vniendæ Ecclesiæ tuæ studio flagrarem, modò concordiæ eius vinculum esset tua veritas. Qui subsecuti sunt motus, vt à me non sunt excitati, ita non est cur mihi imputentur. Scis, Domine, res etiam ipsa apud homines testata est, vt nihil quæsierim, quàm verbo tuo controuersias omnes dirimi, quò, coniunctis animis, vtraque pars ad stabiliendum Regnum tuum conspiraret: vt non detrectarim, vel capitis mei dispendio, pacem Ecclesiæ restitui, si frustra tumultuari deprehensus forem. Quid autem aduersarij? Nónne protinus ad ignes, ad cruces, ad gladios furiosè procurrerunt? Nónne vnicum sibi præsidium in armis & sæuitia esse iudicarunt? Nónne ad eundem furorem omnes ordines instigarunt? Nónne omnes pacificationis rationes respuerunt? Eò factum est, vt res, quæ sedari amicè alioqui poterat, in tale certamen exarserit. Quanquam autem in tanta rerum conturbatione varia fuerunt hominum iudicia, iam tamen omni timore sum liberatus, postquam ad tuum tribunal adstamus: vbi æquitas cum veritate coniuncta, non nisi secundum innocentiam pronuntiare potest. En, Sadolete, non quam tibi, ad nos prægrauandos, comminisci libuit causæ nostræ actionem: sed quam esse verissimam & nunc boni cognoscunt, & omnibus creaturis in illo die patefiet. Neque verò iis etiam, qui prædicatione nostra edocti, ad eandem nobiscum causam accesserint, deerit quod pro se loquantur, quando hæc cuique parata erit defensio: Ego, Domine, vt à puero fueram educatus, Christianam semper fidem professus sum. Ipsius autem fidei rationem non aliam initio habui, quàm quæ tum passim obtinuerat. Verbum tuum, quod instar lampadis prælucere vniuerso populo tuo debuerat, ademptum, vel certè suppressum nobis erat. Et ne quis maiorem lucem desideraret, insederat omnium animis ista persuasio, cœlestis illius arcanæque philosophiæ inquisitionem paucis melius delegari, à quibus oracula peterentur: plebeiis ingeniis non altiorem intelligentiam conuenire, quàm vt se ad Ecclesiæ obedientiam subigerent. Rudimenta autem, quibus fueram initiatus, eiusmodi erant, vt nec me ad legitimum numinis tui cultum satis instituerent: neque mihi ad certam spem salutis viam expedirent: nec me bene ad officia formarent Christianæ vitæ. Te quidem vnum pro Deo meo colere didiceram: sed cùm me penitus fugeret vera colendi ratio, in primo statim ingressu excidebam. Credebam, vt fueram edoctus, filij tui morte me redemptum esse ab obligatione æternæ mortis: sed eam imaginabar redemptionem, cuius virtus nequaquam ad me perueniret. Expectabam futurum resurrectionis diem, sed cuius memoriam, velut rei infaustissimæ, abominarer. Atque hic sensus non mihi priuatim dominatus erat, sed ex ea doctrina, quæ tum à populi Christiani magistris populo passim tradebatur, conceptus. Clementiam erga homines tuam prædicabant illi quidem, sed non nisi eis, qui se dignos præbuissent. Dignitatem porrò in operum iustitia collocabant, vt ille demum in gratiam abs te reciperetur, qui se tibi operibus conciliaret. Nec dissimulabant tamen interim, miseros esse nos peccatores, & qui sæpe carnis infirmitate laberemur. Proinde communem oportere omnibus esse salutis portum, tuam misericordiam: sed enim eius obtinendæ hãc demonstrabant rationem, si pro offensis tibi satisfieret. Tum satisfactio nobis iniungebatur: primùm vt confessi sacerdoti omnia peccata, veniã ab solutionémque supplices peteremus: deinde, vt bonis operibus malorum memoriam apud te deleremus. Postremò, vt ad sufficiendum, quòd nobis deesset, sacrificia expiationésque solennes adderemus. Iam quia rigidus esses iudex, ac seuerus vindex iniquitatis, ostendebant, quàm formidolosus esse deberet tuus conspectus. Ideo iubebant ad Sanctos primùm confugere, vt eorum intercessione, exorabilis ac propitius nobis redderesis. His omnibus cùm vtcunque perfunctus essem, tametsi nonnihil interquiescebam, procul tamen adhuc aberam à certa conscientiæ tranquillitate. Quoties enim vel in me descendebam, vel animum ad te attollebam, extremus horror me incessebat, cui nulla piacula, nullæ satisfactiones mederi possent. Ac quò me propius considerabam, eò acrioribus pungebatur aculeis conscientia: vt non aliud restaret solatium, quàm me ipsum obliuione ludere.

dere. Quia tamen nihil melius offerebatur, iter, quod exorsus eram, prosequebar: cùm interim excitata est lōgè diuersa doctrinæ forma, nō quæ à Christiana professione nos adduceret, sed quæ illam ad suum fontem reduceret, & velut à fæcibus repurgatam, suæ puritati restitueret. Ego verò nouitate offensus, difficulter aures præbui: ac initio, fateor, strenuè animoséque resistebam. Siquidem (quæ hominibus ingenita est in retinendo, quod semel susceperunt, instituto, vel constantia, vel contumelia) egerrimè adducebar, vt me in ignoratione & errore tota vita versatum esse confiterer, Vna præsertim res animum ab illis meum auertebat, Ecclesiæ reuerētia. Verùm vbi aliquando aures aperui, méq; doceri passus sum, superuacuum fuisse timorem illum intellexi, ne quid Ecclesię maiestati decederet. Multum enim interesse admonebāt, secessionem quis ab Ecclesia faciat, an vitia corrigere studeat, quibus Ecclesia ipsa contaminata est. De Ecclesia pręclarè loquebantur, summum vnitatis colendæ studium præ se ferebant. Ac ne in Ecclesiæ nomine cauillari viderentur, ostendebant nō esse nouum, vt Antichristi pro Pastoribus illic præsiderent. Eius rei exempla non pauca proferebāt, quibus apparebat, nec aliò spectare ipsos, quàm ad Ecclesiæ ædificationem: & in eo similem habere causam cū multis Christi seruis, quos ipsi in numero Sanctorum habebamus. Quòd autem liberius ferrentur in Romanum Pontificem, qui & pro Christi vicario, & Petri successore, & Ecclesiæ Principe colebatur, sic excusabant: Eiusmodi titulos, inania esse terriculamenta, quibus adeò perstringi piorum oculos non oporteret, vt rem intueri, ac excutere non auderent. Illū, cùm mundus ignorantia & hebetudine, velut alto sopore, oppressus esset, in tantum fastigium emersisse: certè non verbo Dei constitutum, non legitima Ecclesiæ vocatione ordinatum Ecclesiæ Principem fuisse, sed voluntarium, & à seipso lectum. Illam porrò tyrannidem, qua in Dei populū grassatus esset, nullo modo esse ferendam, si vellemus saluū apud nos Christi regnum. Nec illis deerant, quibus ea omnia confirmarent, validissimæ rationes. Principiò, quicquid ad stabiliendum Papæ principatum solebat tum adduci, clarè diluebant. Vbi omnia illa sua firmamenta abstulerant, tantam quoque eius altitudinem, Dei verbo, demoliebantur. Eò vsque res deueniebat, vt palàm esset: conspicuúmque eruditis simul ac indoctis, verum Ecclesiæ ordinem tunc interiisse: claues, quibus Ecclesiæ disciplina continetur, fuisse pessimè adulteratas: collapsam Christianam libertatem: prostratum denique fuisse Christi regnum, cùm erectus fuisset hic principatus. Habebant pręterea, quo conscientiam meam stringerent, ne in istis, quasi nihil ad me pertinerent, securus conniuerem. Multum enim abesse, quin sit aliquod voluntario errori apud te patrocinium, cùm ne is quidem impunè erret, qui mera ignoratione à via seducitur. Quod ipsum filij tui testimonio cōprobabant, Si cæcus cæcum ducit, ambo in *Mat.15* foueam cadunt. Cùm iam animus meus ad 14 seriam attentionem comparatus foret, hic verò, tanquam illata luce, animaduerti, in quo errorum sterquilinio fuissem volutatus, quot inde sordibus ac maculis fœdatus essem. Quod ergo officij mei fuit, eius, in qua prolapsus eram, miseriæ, multò etiam magis eius, quæ mihi imminebat, æternæ mortis agnitione, vehementer consternatus, nihil prius habui, quàm vt damnata, non sine gemitu ac lachrymis, superiore vita, me in viam tuam reciperem. Et nunc, Domine, quid aliud misero mihi superest, quàm vt deprecationem tibi pro defensione offeram, ne horrendam illam à verbo tuo defectionem ad calculum reuoces, à qua me semel mirifica tua benignitate vindicasti? Nunc istam actionem, Sadolete, cum ea, si libet, compara, quam plebeio tuo assignasti. Mirum, si hæsitabis, vtram alteri præferre debeas. Illius enim profectò salus de filo pendet, cuius defensio in hoc cardine vertitur: quòd quæ sibi à proauis ac maioribus tradita sit religio, eam constanter retinuerit. Iudæi, & Turcæ, & Sarraceni hac ratione Dei iudicio elaberentur. Facessat ergo inanis ista tergiuersatio ab eo tribunali, quod non hominum authoritati comprobandæ, sed vniuersa carne vanitatis mendaciique damnata, asserendæ vnius Dei veritati erigetur. Quòd si ineptiis tecum certare vellem, quam mihi imaginem pingere liceat, non dico Papæ, aut Cardinalis aut cuiuslibet è vestra factione reuerendi præsulis (quibus ferè omnibus qui colores aptari queant ab homine non valde ingenioso, pulchrè nosti) sed doctoris alicuius, vel inter omnes vestros, selectissimi? Nihil sanè opus esset, ad eius damnationem, vel dubias in eum coniecturas proferre, vel falsa crimina ementiri. Iustis enim ac certis plus satis grauaretur. Sed ne, quod in te reprehendo, imitari videar, hoc agendi genere supersedeo. Tantùm hortabor, vt ad se aliquando redeant, ac secum reputent, quàm fideliter pascant Christianum populum: cui non alius esse potest panis, quàm Dei sui verbum. Et ne sibi nimium blandiantur, quòd nunc magno applausu, & secundis, magna ex parte, ad murmurationibus, fabulam suam agunt, cogitent nondum ad catastrophen se peruenisse: in qua certè nō habebunt theatrum, vbi suos fumos impunè vendant, vbi credulas mentes imposturis illaqueent: sed vnius Dei arbitrio stabunt vel cadent: cuius iudicium non ab aura populari, sed à sua ipsius inflexibili æquitate pendebit: qui non modò de cuiusque factis inquiret, sed recondita cordis sinceritate, vel

nequitia quæstionem exercebit. Ego de omnibus, nulla exceptione, pronunciare non audeo: Quotus quisque tamen eorum est, qui, dum aduersum nos conflictatur, non sibi conscius sit, operam se magis hominibus, quàm Deo locare? Iam cùm tota Epistola nos supra modum inclementer tractes, extrema tamen clausula virus tuæ acerbitatis, pleno ore, in nos effundis. Quanquam autem nos minimè conuitia illa feriunt, & illis iam pro parte antea responsum est: quid tamen, quæso, in mentem tibi venit, vt auaritiam adhuc nobis obiiceres? Putásne tantam in nostris hominibus fuisse hebetudinem, vt non ab ipsis exordiis cogitarent, se eam ingredi viam quæ lucro & quæstui esset aduersissima? An verò cùm vestram ipsorum auaritiam traducerent, non videbant magnam se necessitatem sibi imponere continentiæ, ac frugalitatis, nisi pueris quoque ipsis facere se ridiculos vellent? Cùm rationem eius corrigendæ esse ostenderent, vt nimis opibus exonerarentur Pastores, quò ad Ecclesiæ curam magis essent expediti, an nō sibi sponte aditum ad opes præcludebant? Quæ enim iam restabant diuitiæ, quibus imminerent? Quid? an non hoc erat facilimum ad diuitias honoresque compendium, statim ab initio iis quæ offerebantur pactionibus vobiscum transigere? quanti tum multorum silentium redemisset Pōtifex vester? Quāti hodie quoque redimeret? Cur, si vel minima habendi cupiditate titillantur, omni spe augendæ rei præcisa, malunt perpetuò sic miseri esse, quàm citra magnam difficultatem vno temporis momento ditescere? sed ambitio, scilicet, eos retinet. Eius quoque suggillationis quam habueris causam, non video, cùm nihil aliud potuerint expectare, qui hanc actionem aggressi sunt primi quàm vt à toto orbe conspuerentur: & qui postea accesserunt, scientes ac volentes se innumeris totius mundi contumeliis ac probris exposuerint. Vbi autem fraudes illæ ac intestinæ malitiæ? Nulla enim earum suspicio in nobis hæret. De iis ergo potius tracta in sacro vestro collegio, vbi quotidie agitantur. Calumnias illas, quia ad finem propero, præterire cogor, quòd nostro innitentes capiti, neminem reperimus in tota Ecclesia, quem putemus fide aliqua dignum: calumnias tamen esse, iam antè satis demonstraui. Tametsi enim solum Dei verbum extra omnem iudicij aleam constituimus, conciliis verò & patribus ita certam demum authoritatem constare voluimus, si ad eius normam respondeant: eo tamen honore locóque concilia & patres dignamur, quem obtinere sub Christo par est. Sed omnium teterrimum est illud crimen, quòd sponsam Christi discerpere conati sumus. Id si verum esset, meritò & tibi, & orbi vniuerso haberemur pro deploratis. Atqui non aliter crimen istud in nos recipiā, nisi discerpi ab iis Christi sponsam contendas, qui virginem castam exhibere Christo cupiunt: qui sancta quadam zelotypia sollicitantur, quò eam Christo illibatam conseruent: qui prauis lenociniis corruptam, ad finem coniugalem reuocant: qui aduersus adulteros omnes, quos eius pudicitiæ insidiari deprehenderint, contentionem suscipere non dubitant. Et quid nos aliud fecimus? Nónne peregrinis doctrinis tentata, imò violata fuerat, à vestra factione Ecclesiæ castitas? Nónne violenter à vobis fuerat innumeris superstitionibus prostituta? Nónne fœdissimo illo adulterij genere, simulacrorum cultu, inquinata erat? Scilicet, quia non sumus passi, sacrosanctum Christi thalamum tanto haberi à vobis ludibrio, sponsam eius lacerasse dicimur. Ego autem dico, illam quàm à nobis falsò accusas, lacerationem, apud vos non obscurè conspici. Neque in Ecclesia id modò, sed in Christo ipso, quem miserè dissectum esse constat. Quomodo sponso suo adhæreat Ecclesia, quem saluum non habet? Vbi autem incolumitas Christi, dum & iustitiæ, & sanctitatis, & sapientiæ gloria alio transfertur? Atqui antequam accenderetur à nobis certamen, tranquilla omnia, & optimè pacata erant. Inter Pastores quidem, & in ipsa plebe, ignauia & stupor effecerant, vt nullæ propemodum essent de religione controuersiæ. In scholis autem, quàm strenuè Sophistæ rixabantur? Ergo non est, quòd pacificum adeò vobis regnum tribuas: vbi non alia ratione quies fuit, nisi quia Christus conticebat. Pòst nouum Euangelij exortum, magnæ, fateor, contentiones efferbuerunt, à quibus antea ocium erat. Sed nostris hominibus immeritò id imputetur, qui nihil toto actionis suæ decursu quæsierunt, nisi, vt instaurata religione, in veram vnitatem, discordiis fusæ ac dispersæ Ecclesiæ colligerentur. Et ne vetera commemorem, quid nuper recipere detrectarunt, tantùm vt Ecclesiis pacem conciliarent? Sed frustra omnia experiuntur, vobis contrà nitentibus. Quia enim pacem illi habere cupiunt, cum qua simul floreat Christi regnum: vos autem, quicquid accedit Christo, deperire vobis putatis, non mirum est, si fortiter resistatis. Et habetis artes, quibus euertatis vno die, quicquid ipsi multis mensibus pro Christi gloria instituunt. Non multis verbis te obruam, quia vno verbo expedire rem licet. Obtulerunt se nostri ad reddendam suæ doctrinæ rationem. Cedere nòn detrectant, si victi rationibus fuerint. Per quos nunc stat, quominus & optima pace, & veritatis luce fruatur Ecclesia? I nunc, & nos seditiosos appella, qui Ecclesiam quiescere non sinamus. Ne quid autem prætermitteres, quod ad grauandam causam nostram faceret, quia multæ paucis istis annis sectæ ebullierunt,

eius

eius quoque rei inuidiam, pro tuo candore, in nos deriuas: sed vide qua æquitate, vel quo etiam prætextu. Nam si nos propterea odio digni, iusto quoque olim odio apud impios laborasset Christianum nomen. Aut ergo desine hac parte nos infestare: aut palàm profitere, Christianam religionem tollendam ex hominum memoria, quæ tot mundo tumultus pariat. Hoc ergo causæ nostræ minimè obesse debet, quòd modis omnibus conatus est Satan Christi opus impedire. Hoc quærere magis ad rem pertinebat, quis omnibus, quæ se extulerunt sectis expugnandis incubuerit. Constat autem nos solos, vobis ociosis ac stertentibus, totam hanc molem sustinuisse. Faxit Dominus, Sadolete, vt tu ac reliqui omnes tui, aliquando intelligatis, non aliud esse Ecclesiasticæ vnitatis vinculum, quàm si Christus Dominus, qui nos Deo Patri reconciliauit, in corporis sui societatem nos ab ista dissipatione recolligat: vt ita vno eius verbo, ac spiritu in cor vnum & animam vnam coalescamus. Argentorati Calend. Septembribus. M. D. XXXIX.

DEFENSIO SANAE ET ORTHODOXÆ DOCTRINAE DE SERVITVTE ET LIBERATIONE HVMANI ARBITRII, ADVERSVS calumnias Alberti Pighij Campensis.

IOANNES CALVINVS CLARISSIMO viro Philippo Melancthoni.

ET si nec singulare illud iudicij tui acumen, quod iure mirantur omnes ignoro, & eius censuram, sicuti par est, reuereor: libellū tamen hunc si priuatim tibi legendum mitterem, fretus amoris erga te mei fide, non longa excusatione vtetur. Nunc autem quia publicè inscribere tibi ausus sum, non defuturos scio, qui temeritatis in eo me accusent. Eorum igitur causa, quod necesse apud te non esset, vnde hāc fiduciam cœperim, breuiter exponam. Principiò, eum tibi librum offero, quem duplici nomine tibi gratum fore certò noui: tum quòd me amas authorem, tum quòd piæ sanæque doctrinæ defensionem continet: cuius tu non modò studiosissimus es cultor, sed eximius fortissimúsque vindex. Accedit & tertia commendatio, eáque non vulgaris, quòd simplex ac sincerum est, quo vtor, defensionis genus. Quantùm enim à versutis obliquísque in disputando artibus, quæ claris alioqui apertísque rebus tenebras obducant, ab omni denique fuco & sophistica, abhorres: tantum tibi placet nuda ingenuáque perspicuitas, quæ rem, sine vllis inuolucris, ante oculos statuat atque exponat. Atque hæc tua virtus, sicut est rari exempli, ita magnam sæpe mihi admirationem mouit, quòd cùm incredibili perspicacia excellas, simplicitate tamē nihil habeas antiquius. Valebit igitur: non parum & hæc causa, scio, ad conciliandam libello gratiam. Præterea memini, has te aliquādo mihi mandasse partes, vt si nos lacessere pergeret Pighius, ad reprimendam eius proteruiam aliquid conscriberem. Quod tamen vt facere nunc demum inciperem, non modò tua authoritate adductus, sed eius quoque improbitate compulsus fui. Libris enim decem de libero arbitrio & prędestinatione nuper editis, quicquid de his rebus prodideram, non iudicio aut delectu, sed mera pugnandi libidine, confutandum suscepit: vbi adeò insolenter, támque effreni ferocia, aduersus puram, quam tuemur pietatis doctrinā se iactat, vt occurrere aliquo modo tantę hominis petulantiæ, nisi silentio prodere vellem Christi gloriam, necesse habuerim. Postulabat autem huius argumenti tractatio plus aliquanto & ocij, & temporis. Sed quia videbam id captare aduersarium, vt si diutius differrē, hac mea mora, ad occupādos præiudicio quodam hominum animos abuteretur, malui aliquid citò dare, vel minus elaboratum, quàm tacēdo pati, vt, cum bonæ causæ dispendio, inani eiusmodi iactantia frueretur. Quanquam sic mihi festinasse videor, vt minimè tamen pręcipitauerim nimia celeritate. Quod enim præcipuum erat, consecutum magna ex parte, spero, iudicabis: vt dicerem, quantum ad repellendas aduersarij calumnias, satis esset. Et tamen hanc excusationem prætermittere non oportuit: quam si tu pro insigni tua humanitate recipies, viam aliis monstrabis, ne mihi se iniquiores præbeant, aut minùs benignos. Mihi certè sæpius in mentem venit, de cōditione nostra queri quòd tanta negotiorum, quæ subinde nobis ingeruntur, & multitudine obruti, & assiduitate oppressi, & varietate distracti, ídque domi simul & foris, non possimus ad vnum aliquid agendum, animos diligentiámque intendere, sed

huc inde perpetuò cursitare cogamur: sicut qui variis & operosis ministeriis destinati, quibus simul obeundis nequaquam sint pares, dum eodem momento vndique vrgētur, quorsum se vertere debeant, præ lassitudine nesciunt. Interea quicunque ex hostibus nos aggredi instituunt, ab aliis omnibus curis soluti ac vacui in alta pace, quoad libuerit, ad instruendum belli apparatum sunt intenti, & colligendas copias, quas deinde per suam opportunitatem in nos emittāt. si quid fatigationis sentiunt ex vno congressu, quietem & inducias tunc quoque pro suo arbitrio sibi sumunt, donec refectis animis & viribus, iterum ad nos impetendos instructi sunt ac parati. Huc etiam accedit, quòd tantis locorum spatiis diuisi, illa etiam vnde non parum leuationis sperandum foret, commoditate destituimur, communicandi scilicet inter nos, consiliáque pro rerum & temporum ratione, conferendi. Hæc, vt dixi, non sine gemitu fortísque nostræ deploratione reputo mecum ac perpendo. Cæterùm, quominus ista cogitatione frangar, occurrit ex altera parte non minimum solatium. Primùm quia statuo nos non sine certo Dei consilio, & talibus obsideri premíque angustiis, & iis, quæ humanitus iuuare nos possent, subsidiis defici, vt meliùs expergefacti, respicere in ipsum solum discamus. Deinde quia vetus hoc esse exemplum, cum animo recordor. Refert enim sacra historia, Israelitas cùm ex captiuitate restituti ciuitatem extruerēt, pari difficultate laborasse. Nam cùm ipsa operis magnitudo ac moles, cùm temporis angustiæ plus satis eos vrgerent, ab hostibus aliquanto plus negocij molestiǽque sustinebant. Et tamen videmus id non obstitisse, quominus constāter infractísque animis pergerent in opere, vsque dum ad extremum constanti eorum assiduitate hostium impro-
Nehem. 4. 17 bitas & rabies frangeretur. Siquidem hoc non vulgare erat fortitudinis specimen, gladiis accinctos cæmentum & lateres comportare: altera manu tenere gladium, facere opus, trullámque versare altera: atque ita architecturæ dare operam, & simul ad prælium esse expeditos. Eius historiæ recordatione excitari nos quoque decet, vt inter tot difficultates, quæ nos ad desperationem solicitant, animum nihilominus colligamus. Cùm mirabili sua, tum potentia, tum bonitate Dominus ab horrenda illa Antichristi Rom. tyrannide nos liberauit, ciuitatis suæ sanctæ Ierusalem, id est, Ecclesiæ instaurandæ prouinciam hodie nobis mandat. Arduum sanè per se opus ac laboriosum: vt nihil aliunde superueniat impedimenti. Verùm Satanæ ministri & satellites, quibus id est propositum, ne Ecclesiæ ædificationem, quod in se erit surgere patiantur, assiduis certaminibus nos vexando, plus adhuc negocij facessunt. Itaque, cùm securam ab aliis rebus vocationem requirat ordinarius reparandæ Ecclesiæ labor, cui nos, quando ita Domino visum est, destinati sumus, simul atque lapidem vnum cœpimus tollere, isti classico ad prælium nos citant. Cùm nos exigua simus hominum manus: illi ingentem faciant exercitum: quî possimus, & resistere simul illis, & manus habere semper in opere occupatas? nisi nobis in mentem veniat, sic nunc agere Deum, vt pridem solitus est, quò illustriorem manus suæ potentiam reddat: nobis sufficere hoc debere, quod etiam si parum proficere nunc videamur labore nostro: de successu tamen perinde acsi iam extaret, simus certi, quando sub eius vexillo auspiciísque militamus. Quòd si hominum quorundam reprehensionem non effugiat nostra sedulitas (vt plerique hodie sunt nimis delicati & morosi) quia festinationem alicubi resipiat, hæc nos conscientia sustineat ac confirmet, quòd Deo Iudici nostro, Christo Domino ac duci, sanctísque Angelis eam scimus approbari. Quòd ad me priuatim attinet, cùm satis, cui seruiam, nouerim: in hac fiducia totus acquiesco, quòd illi placere obsequium meum qualecunque, nihil dubito. Cæterùm, si hominum iudicium quæritur, tuum vnius mihi instar omnium futurum semper est, sicut meritò esse debet. Mense Februar. M. D. XLIII.

DEFENSIO SANÆ ET ORTHODOXÆ DOCTRINAE DE SERVITVTE & liberatione humani arbitrij, aduersus calumnias Alberti Pighij Campensis.

IN PRIMVM librum.

VM ante biennium in conuentu VVormaciensi essemus, audiebam Albertum Pighium mihi iam minari, ac certamen denunciare, verùm id procul. Librum enim nescio quem se scripsisse iactabat inter suos, quo totus conficerer: nondum tamen proferebat. Cùm verò postea Ratisponam ventum esset, ac dimidius ille liber, in Lutherum ac Philippum Melanchthonem præsertim, deinde in nos, simul omnes compositus, prodiisset, qui deinde accessione secundæ partis auctus fuit, mihi iam magna ex parte videbar liberatus, ne quid saltem in me priuatim ederet. Sic enim cogitabam, quia me indignum iudicasset, in quem vnum vires suas experiretur, maluisse ad ipsius communis causæ oppugnationem eas conferre: vt si quam victoriam reportaret, nobilior esset triumphus: sin autem

autem vinceretur, minore id dedecore fieret. Nam & argumentũ, quod aduersum me tractare instituerat, illic prosequebatur: & stylũ in me pluribus nominatim locis stringebat. Interea audio præclarũ illũ librum volitare: sed inter eos, quibus sine maiori inquisitione, hoc tantùm nomine placeret, quòd Christi doctrinæ aduersaretur. Mihi vt fieret inspiciendi copia, obtinere non potui. Neque, vt verum fatear, de ea re fui magnopere solicitus, quia nihil fore certius putabã, quàm vt postridie ederetur. Annus inde vnus præteriit, antequam in lucem, vel totus vel aliqua ex parte, prodiret. Itaque nihil ampliùs dubitabam, quin cõsilium mutasset. Et iam securus à Pighio, aliud opus in manus sumpseram, cùm mihi præter spem offertur magnum eius volumẽ. De libero arbitrio inscriptum: in quo tametsi me non statim ab initio nominat, vbi tamen ad ipsius causæ tractationem descendit, satis demonstrat, nihil sibi aliud esse propositum, quàm vt, quæ de hac re in mea institutione disputaui, penitus euertat.

Atque id quidem se eo cõsilio facere profitetur, vt Lutherum & alios omnes nostros per latus meum confodiat: me tamen vnum peculiariter vocat in certamen, ac mecũ manum conferit: quòd & me diligentius executum esse putat totam huius quæstionis summam, & certiore ordine, ac clariore methodo, quàm alij fecerint, omnia explicasse. Equidem non ausus fuissem communis causæ defensionẽ suscipere, si omnes simul fuisset aggressus, ne temeritate magis & stulta confidentia impulsus, quàm recto consilio inductus, alios voluisse anteuertere viderer, quos constat longè esse aptiores. Quòd nisi obstitisset hic timor, aliquid fortè ad priorem illum librum, cuius memini, respõdissem. Nũc tamen gaudeo qualicunq; de causa, me fuisse retentum, dum video Bucerum has sibi sumpsisse partes: à quo meliùs & splendidiùs pro sua dignitate tractari potuit. Quòd autẽ iam, aliis non expectatis, ipse respõdeo, neminem mihi vitio daturum arbitror, cùm ita palàm Deo insultet Pighius, nisi pro sanæ doctrinæ defensione me obiiciam. Ergo vtcunque hodie multos habeat exercitus Domini & instructiores, & magis exercitatos, qui istius superbi Goliath insolẽtiam reprimere possint, & parati sint, si res ita postularet: quoniam tamen, illis præteritis, nomine me citat in certamen, ne vel vnum ex Christi seruis se vicisse glorietur, cœlestis Regis ac Ducis mei virtute fretus, & armis illis spiritualibus, quæ subministrare suis solet, in medium prodeo.

Cur autem me ex tam multis vnũ delegerit Pighius, cui certamẽ indiceret, ipse viderit: si quid tamen, rabie excæcatus, videre potest. fallitur enim, si me illo elogio, quod mihi obiter tribuit, vel tantillum commoueri putat: fingit hoc fortè in suum commodum, cùm mihi præ aliis nonnihil concedit, ne videatur cum gregario quolibet manus conseruisse. Verùm quicquid sentiat, mea nihil aut minimùm refert. Neque enim in eruditione aut facundia, sed in pura cõscientia, fidelium gloria consistit: idque non apud homines, sed in Dei conspectu. Deinde non tanti eius facio iudicium, vt propterea mihi placeam. Lætus sum laudari me, inquit ille in veteri tragœdia, sed à laudato viro. Ergo, etiam si ambitiosus forẽ, non tamen causam haberem expetendæ laudis ab hoc ore tam impuro ac fœtido, quod non nisi execrabiles in Christũ cõtumelias subinde spirat. Huc accedit, quòd dum sua intemperie abripitur, nihil iudicat nec cernit: siue quod impietatis suę merito in reprobam mentem datus, manifestum est diuinę vindictę exemplum: siue quod intolerabilis superbia, qua turget, pessimum est cæcitatis genus. Proinde veluti in scenis, Eumenidum videt agmina Pentheus: & solem geminum, & duplices se ostendere Thebas: ita hic tã acutos habet oculos, vt quod nusquam est, videre se putet. Verùm hoc interea malum simul habet, quòd in clara luce non minùs cæcutit, quàm si extrema vertigine percussus foret.

Fateor aliàs hominem esse ingeniosum & doctum: acumẽ illi in disputationibus, & digerendi artem concedo: agnosco populariter disertum esse, hoc est, valere ea eloquentia, quæ mediocriter literis tinctos, cuius generis plurimi hodie sũt, capere & allicere queat. Sed quorsum omnes istæ dotes, vbi tota hominis mens furore alienata est ac perdita? Quamobrem si quem locum habere vult inter literatos (cuius gloriæ se plus satis cupidum esse prodit) ad sanam mentem antè redeat oportet. Huius autem, qua nunc laborat, curãdæ amentiæ hæc duo sunt remedia: si aduersus claram certámque Dei veritatem deliberata malitia bellum gerere desinat: si stolidam sui persuasionem, & nimis insolentem fastũ, quo totus obstupescit, exuat & abiiciat. Verùm ne videar contentionis ardore contra hominem præter modum incitari, malo iam in eius librum, quasi in rem præsentem, lectores adducere: vt illic quæcunq; dico, aut plura etiam, recognoscant.

Verùm antequam huc venio, de ordine agendi meo, quem tenere institui, paucis præfari mihi necesse est. Principiò, non est quòd expectet lector, vt in respondendo filum orationis Pighianę sequar. Nam si singula vellem minutatim excutere & nihil relinquere intactum, vsque ad immẽsam magnitudinem excresceret liber. præterquam enim quòd loquendi profluentia habet ingenitam à natura, in hoc etiam semper multum operæ ponit ac studij, vt cùm sua magniloquentia causam obscuret, tum aduersarium longo ac volubili rotatu verborum obruat. fortassis etiam laudem inde captat: quoniam hæc est

optima sese iactandi ratio inter imperitos, magnis clamoribus,& longa verborum congerie exultare. Ego verò palmam hac in parte libenter illi concesserim, vel sine certamine: siquidem nō orationis minùs quàm alui pro fluuium, pro vitio habeo. Quòd autem eiusmodi artificio ad causam obtinendam nititur, quasi verba fundendo, lectorum oculos, velut sparsis nebulis possit perstringere, id apud sanos homines nimis infirmum erit præsidium. Rudibus proculdubio & nullius iudicij hominibus fucum faciet: sed qui micam rectæ intelligentiæ habebit, nihil morabitur ampullas illas, in quibus nihil solidi reperiet. Itaque contentus ero efficere, vt perspiciant omnes pij, & vero iudicio præditi lectores, Pighium ex fulgore fumum, me ex fumo dare lucem, hoc est, quæ à me bene scripta fuerant, suis illum calumniis & malitiosis cauillis deprauasse: me verò nihil aliud quærere, nisi vt pura & simplex Dei veritas, discussis Satanæ fumis, eluceat. Id enim satius fore puto, quàm longa & superuacua scriptione frustra me fatigare, & simul esse lectoribus molestū. Est etiā alia causa, vt nihil dissimulem, qui me breuē esse cogit. Cōstringor enim temporis angustiis, quādo mihi vix duo mēses vsque ad nundinas Francfordienses restant, quibus statui, si fieri poterit, hanc responsionem edere. Atque vtinam dimidium eius temporis vacuum mihi prorsus & liberum ad scribendum relinqueretur. Quamobrem veniam meæ festinationi dabunt lectores, sicubi leuius ea transcurram, quæ longiorem meditationem, & magis exquisitam diligentiam requirebant. Quòd si mihi quispiam vetus illud ac vulgare dicterium obiiciat, ineptum esse culpam deprecari, qua potuerim carere, si voluissem, in promptu est responsio: primùm me officij necessitate compelli, vt Dei veritatem sustineam ac defendam, vbi domi meę oppugnatur: deinde me sic raptim scripturū, vt tamen vtilis in publicum futurus sit labor, nec à causæ grauitate alienus: etiamsi eius dignitati minus vndecunque respondeat.

Quò tamen, comparatis inter se meis & illius scriptis, facilius ac certius iudicium facere queant lectores, & quasi rerum summas digito notare, ordinem ac dispositionem, quam ipse obseruauit in suo opere, sequar. Tantùm hoc erit discriminis: quòd cùm venditare se magnifico verborum apparatu voluerit, ego compendio ac simplicitati, quoad licebit, studebo: deinde cùm Thrasonico suo fastu, ac virulentis in nos conuiciis multas paginas occupauerit, in hoc quoque genere libenter illi cedam. Nihil enim vel Christi gloriæ decedere, vel bonorum existimationi obesse puto, si Pighius disertus conuitiator & sit, & vocetur: modò simul omnes intelligant, eum furiosa partim maledicendi libidine, partim atra bili, vel potius mania parcitum, huc illuc nullo delectu raptari.

Ac principiò quæ in sua ad Sadoletum epistola tractat, tametsi non sunt huius quæstionis propria, quia tamen ad prægrauandam nostram causam spectāt, obiter expendamus. Miratur ac deplorat Pighius Germaniæ suæ stuporē, quæ potuerit ad doctrinam nostram cōmoueri. Nos enim negotium aggredi longè difficilius, quàm olim fecerint Apostoli: deinde absurdissima docere, & quicquid olim alienum à vera pietatis regula commenti sint hæretici, ab inferis reuocare: imò superare omnium deliramenta: & tamen nihil, vel in speciem habere, quod falso saltem splendore homines possit fallere. Neque enim vel doctrina, vel facundia, vel sanctitate vitæ excellere: quæ hominū attentionē excitare debeat. Atq; vt hoc melius amplificet, ostendit quàm inepta sit ac præpostera nostra agendi ratio. Respondeo breuiter, nimis stupidum esse Pighium, qui non agnoscat illustre ac manifestum esse diuinæ potentiæ miraculum, quod, velit nolit, mirari cogitur. Nam quò nos minus bene comparati instructique sumus ad tantum támque arduum opus, eò magis perspicua elucet Dei virtus: quæ per nostram infirmitatem totum orbem concutit. Quòd si istæ Pighij querimoniæ in Apostolorum tempus conferantur, dicas Porphyrium, aut aliquem ex illa cohorte loqui. Itaque ne hîc longior sim, respondebo ex ore Pauli: nos libenter fateri, tot ac tanta præsidia nobis minimè suppetere, quæ ad tantam molem sustinendam sufficiant: quòd doctrinæ nostræ veritas ac fides non eloquentia, aut eruditione propria, sed spirituali Dei virtute fundata sit. Causam certè validam ac fortem esse oportet, quæ non hominum patrocinio, non externis quibuslibet adminiculis, sed sola sua bonitate suffulta consistat. 2.Cor.2. 16. 1.Cor.2. 4.

Desinat ergo stupere Pighius, vnde hæc noua & inaudita doctrinæ nostræ efficacia: quando res ipsa clamat, non Lutherum initio loquutum, sed Deum per os eius fulminasse: neque nos hodie loqui, sed Deum è cœlo virtutem suam exerere. Atqui ex altera parte demōstrat, quātùm ab Apostolis differamus. Equidē si de personis agitur, nullis verbis satis exprimi potest, quanto interuallo nos illi præcellant: sed in quibus nos dissimiles facit Pighius, quātum ad doctrinam, dico nos esse similimos. Illi, inquit, ea narrabant quæ viderant oculis, quæ auribus hauserant, quæ prædicta fuerāt, quæ figuris adumbrata. Nos autem quid? An nouum Euangelium excudimus, cui postulemus haberi fidem, illo valere iusso quod Apostoli prodiderunt? Multas & de rebus variis controuersias habemus cum regno Romani Antichristi, sed omnes propemodum ex hoc fonte fluunt, quòd Christo, Prophetis & Apostolis audientiam dari volumus, aduersarij, quia silentium palàm iniungere illis non audent, suis figmentis locum iubent dare. Mirus, inquit, Apo-

Apoſtolorum conſenſus erat in doctrina. Quaſi verò non hunc quoque conſenſum dederit iis Dominus,qui Euangelij doctrinā in priſtinū ſuum locum reſtituere hodie conātur. Aderat, inquit, diuinæ operationis vis præſentanea: aderat Spiritus ille igneus, qui ſe illorum moribus,vultu,oculíſque promebat. Sed enim hæc & quæcunque alia commemorat Pighius, in Apoſtolicæ doctrinæ, vel commendationem, vel approbationem, arma noſtra ſunt. Quicquid enim docemus, in hanc ſummam redit,vt Euangelium illud, quod tot præclaris teſtimoniis confirmatum fuiſſe pronuntiat, à mundo audiatur. Sepultum enim fuiſſe, & quaſi abolitum ex hominum memoria,conquerimur,neque immeritò. Nec aliud quæſitum eſt à noſtris per hos viginti quinque annos, quàm vt tota cōtentio ſic dirimeretur,ne hominibus cederet victoria, ſed penes doctrinam illam à Chriſto & Apoſtolis proditam,vt par erat,ſolùm maneret. Nunc quoque,ſi conuicti fuerimus,aliquid præter eam docere, non modo recantare parati ſumus: ſed omni ſtudio impugnare. Ergo quum à nobis miracula flagitantur, & alia quibus olim Euangelij maieſtas ſancita fuit, non alia proferenda ſunt, quàm quæ tunc per manus Apoſtolorum fuerunt edita. Semel enim extiterunt, ſed in perpetuam Euangelij confirmationem. Atque hîc mihi quàm ſpatioſus dicendi campus pateret,cùm de ingratitudine ac malitia, tū etiam de impudentia eorum,qui non modò Euangelium Chriſti, perinde ac ſi nouum foret ac nuper natum,nouis iterum ſignis approbari poſtulant, ſed illa ipſa miracula, quæ eius gloriæ ſeruire debent,in contumeliam torquent atque ludibrium? Sed quoniam ad hanc rem alterum opus deſtinaui,in præſentia ſuperſedeo. At pergit Pighius in excutienda nobis hac defenſione, quando tota noſtra doctrina ad hoc vnum compoſita ſit, vt omnem prorſus pietatem aboleat, vt omnem religionem eximat è mentibus hominum, quòd meris fucis,technis,ac impoſturis agamus, improbo Scripturæ abuſu,audacia atque impudentia ſingulari,mendaciis,conuitiis, improborum conſpiratione, ſeditionibus, pluſquam paganica viuendi licentia. Et quid non? De priore calumnia poſtea ſuo loco videbitur. Quantum ad actionem pertinet: à mendaciis Pighij ad rem ipſam prouoco. De amarulentia tantùm hoc verbum dicam,non niſi in eos eſſe effuſam, quibus ipſum Dei verbum odor eſt mortis in mortem: deinde non poſſe nimiam iudicari, ſi quis rerum indignitatem reputet, quæ eam extorſit. Porrò doctrinam ab eorum vita æſtimari, qui ea abutuntur,nimis iniquum eſt. Quanquā ſi de nobis & aduerſariis iudiciū fieri ex vita placeat,hanc legem minimè recuſamus.Qualeſcunq; enim ſimus, gloriari tamen nobis meliori iure licet, quàm optandū foret, aliā eſſe noſtram vitam, quàm omnium Romanenſium, qui regnum Antichriſti hodie ſuſtinent. Proinde non vereor, ſi quis noſtram & illorum vitam penitus inſpiciat,& ita inter ſe conferat: quin nos ſaltem timere Deum, illos prorſus contemnere & ipſum & eius legem,euidenter cernat.

Quòd negotium nos difficilius moliri dicit quàm olim Apoſtoli fecerint, ſi in alium ſenſum acciperet, non prorſus à vero aberraret. Nam ſi quis temporis illius ſtatum prudenter conſideret, quo exortus eſt Lutherus,eum alias ferè omnes difficultates habuiſſe cum Apoſtolis communes videbit. Vna verò in re iniquiorem ac duriorem fuiſſe eius conditionem quàm illorum, quòd nullum erat tunc in mundo regnum, nullus principatus, cui illi bellum indicerent: hic autem emergere nullo modo poterat, niſi eius imperij ruina & interitu, quod non modò omnium potentiſſimum erat, ſed reliqua omnia quaſi ſibi obnoxia tenebat. Hanc difficultatem nunc quoque ſuſtinemus. Satis ſcitur, quantum valeat Pontifex tum armorum potentia, tum fœderum auxiliis, tum pecuniis, tum ipſa nominis reuerentia. Deinde, quantum præſidij & roboris habeat in hac immenſa colluuie, quæ vbique terrarum ſparſa eſt: cardinalium dico, epiſcoporum, & ſacerdotum. Atquî omnes vno animo, quoniam non aliter ſaluos ſe fore vident,niſi profligata noſtra doctrina, ad eam opprimendam, non ſecus acſi pro aris & focis, imò pro ſuis ipſorum capitibus pugnarent,opes omnes ſuas viréſque conferunt. Dicerem hac quoque moleſtia nos præ Apoſtolis laborare, quòd luctandum nobis eſt cum fallaci Eccleſiæ larua, & cum fucata impietate, quæ ſub ipſo Dei nomine deliteſcit, niſi hæc harena ſimiliter complures ex Prophetis & Apoſtolis exercuiſſet. Verùm vt ad Pighij obiectionem ſemel reſpondeam, difficile & laborioſum opus eſt, tot impietatis monſtra, tantum impiæ doctrinæ labyrinthum, tot ſuperſtitionum ſpecies, quæ per aliquot ſecula occupauerint omnium animos, quæ tam altas radices egerint, quæ tam ſpecioſos colores præ ſe ferant, derepente profligare, ac tollere penitus è medio, præſertim cùm tota mundi potentia contrà reſiſtat: & ferro, ignibus omníque ſæuitiæ genere, ad illa vindicanda inſurgat. Audax conatus,inquit Pighius: non nego: temerarium etiam confiterer, ſi hominum opus, non Dei ipſius foret. Sed cùm Paulum audimus concionantem de poteſtate illa inuicta, quæ miniſtris Euangelij data eſt, ad diruendas omnes machinationes,ad demolienda conſilia, ad omnem denique celſitudinem deſtruendam, quę ſe extollit aduerſus cognitionem Chriſti,animos colligimus vt intrepidi ſtemus contra hunc totum Satanæ apparatum, quo ſuſtinetur Papiſmus.

2. Cor. 10.4

Ad delendos porrò fucos illos, quibus meretricem suam ornat Pighius, spongia hæc nobis semper in promptu est, nos minimè totã antiquitatem cum omnibus sanctorum placitis conuellere, quemadmodum mentitur: sed hoc potius vnum agere, vt quæ temporum vitio corrupta sunt ac dissipata, in antiquum statum redeant. Reclamat ille: nos sic rem habere contendimus. Ille maledictum quod in nos iacit, nõ probat: liberi nostri firmis & claris huius rei testimoniis referti sunt. Plausibiles sunt istæ calumniæ, quibus nos oneret, dicere nos Ecclesiam à Christo sponso suo fuisse annos mille & quadringentos desertam: ita nos facere mendacem Christum, sed nebulæ sunt, quæ solo flatu veræ responsionis euanescunt. Dicimus enim Christum Ecclesiæ suæ fideliter adfuisse, & semper adfuturum sicut promisit. Dicimus Ecclesiam eius fuisse virtute cõseruatam, ne periret: Spiritu gubernatam, ne à veritate excideret: sed simul oportuisse accidere dicimus, quod luculento Pauli vaticinio prædictum fuerat, de horribili defectione, quã non in extremo aliquo terræ angulo, sed in vniuerso orbe fore denuntiat. De futuro certè Ecclesiæ statu loquitur, hoc est, qui postea secutus est. Dicit Antichristum iam tunc moliri arcanum iniquitatis: sed grauius multò est, quod continuò subiungit, fore scilicet, vt palàm grassetur ac tyrannidem exerceat in Ecclesiam: neque tanquam externus hostis, verùm occupato Dei sanctuario. Dum hæc commemorat, dicit venturam defectionem. Hæc dum videmus, sicuti prædicta fuerãt, accidisse, agnoscimus veracem Christi spiritum. Interea tamen suam Christi promissioni constare fidem profitemur: quoniam in tanta clade suos mirabiliter conseruarit, vt ex media morte salui euaderẽt: quòd Ecclesiam in tanto naufragio perire passus non sit: & cùm videretur desperata, ex ipso quasi interitu liberauerit. Ex illo enim semine excitata est hæc messis, quam hodie cernimus. Eat nunc Pighius, & Christum mendacij aut perfidiæ sub nostra persona, ex proprio autem animi sui sensu insimulet: quòd cùm Euangelij sui contemptum vniuersali prope mundi excæcatione vindicaret, Ecclesiam tamen suam luce veritatis ac vitæ nunquam interea destituerit. Sed enim ego inde illustriorem eius fidem redditam fuisse agnosco, quòd per tot offendicula, præter spem omnium hominum, sibi viam fecerit, vt firma permaneret.

Ne tamen in retinendo suo iure, vel potius iniuria, videatur impendio præfractior, tandem fatetur obrepsisse abusus in Ecclesiam, quos omnes pij correctos cupiant. Sed modum corrigendi longè ab eo diuersum esse, quem tentauimus. Has enim pastorum esse partes, quibus facultatem nos sustulisse queritur. Deinde eiusmodi vitia esse negat, quorum causa debuerimus facere ab Ecclesia discessionem. Nos enim quòd totũ orbem turbauerimus, quòd ab Ecclesiæ vnitate desciuerimus hãc causam prætexere abusus, qui in ea inualuerant, & corruptos mores sacerdotũ. Vt ab hoc postremo incipiam, scire velim, ex cuius ore prætextum hunc audierit. Fieri potest, vt in nostrorum libris legerit Lutherũ initio abusus tantùm quosdam nimis crassos reprehendisse, & flagitiosos Cleri mores: subinde aduersariorum improbitate vlterius prouectum. At quid hoc cum Pighij calumnia simile habet? scribit alicubi ipse quoque Lutherus de se in hunc modum: Velim, inquit, nolim, cogunt me aduersarij mei fieri in dies sapientiorem. Verissimum est quod dicit. Cotis enim instar ad acuendam eius ingenium fuerunt. Demersus adhuc in profundis illis tenebris, quibus orbis ferè totus absorptus erat, cùm scintillam vnam videret quasi ex tenui rima emicantem, ad eam accedere conatus est. Hic hostes lucis cùm impedire & violenter repellere pium hominis studium vellent, tumultuando, fenestram ampliorem, totas etiam fores demum aperuerunt. Hæc non eò à nobis dicuntur, vt prætextum captemus nostræ à Pontifice defectionis: verùm vt appareat, qualis futura fuerit aduersariorum æquitas, si totã Papismi corruptionẽ semel ad viuum resecuisset Lutherus: cùm lenem ac moderatã reprehensionem, eámque in vitiis palpabilibus ferre non sustinuerint. Neque verò Lutheri consilium tunc erat, ab Antichristi tyrannide deficere, sed tãtùm mederi morbis illis, quorũ tam facilis quàm necessaria videbatur curatio. Atquì opinione falsus est. Tanta enim omnium abominationum sanie scatebat Papismus, vt cùm primùm admouerit manus cœpta est, quia remedium nullum ferebat, crepuerit medius.

Sic ergo habeat Pighius: nos non vsque adeò esse morosos, vt ob morum vitia, etiam grauissima, scindendam duxerimus fidei vnitatem. Nouimus in vitiis aut corrigendis, aut improbandis, eam moderationem seruandam esse, vt vinculum pacis nõ disrumpatur. Scimus tamen ex aduerso sic temperandam esse patientiam, vt ne iniquitatem foueat. Ergo hanc, quæ vulgò ab omnibus cernitur, Papistici cleri sceleratissimam, & omni turpitudinis genere inquinatam vitam, neque approbare debuimus initio, neque silentio aut dissimulatione tegere: ac ne nunc quidem ex officio possumus: præsertim cùm publicæ ædificationis adintereffet. Nam cùm ab ipsis proueniret velut communis quædam contagio, non aliter potuimus in corpore ipso plebis vitia repurgare, quàm eos quoque arguendo. Verùm illam fuisse dissidij causam, nimis improbum est mendacium: cùm semper clara voce professi fuerimus, nos ad cõiunctionis vinculũ, puræ sanæque doctrinæ consensu fore contentos. Cùm de restituenda Ecclesia quæritur, doctrinæ quidem addimus

addimus disciplinam. Sed aliud est, colligendæ in bonum ordinem Ecclesiæ studere: aliud, ab Ecclesia se alienare. Hoc meritò nobis exprobraret Pighius, si morũ tantùm corruptione offensi, renunciata Ecclesiæ societate, ad noua partes transiissemus: sed cùm palàm sit, inde exortum fuisse dissidiũ, quòd Antichristus Romanus ferre potuerit iustas & sanctas impiæ suæ doctrinæ reprehensiones, quid nobis adhuc discessionis crimen obiicitur? Addita etiam, si Deo placet, futili calumnia, solam morositatem in causa fuisse, quòd nobis Cleri mores minus bene compositi displicerent.

Perinde facit Pighius, ac pueri in scholis: qui sibi fingũt declamitandi materiam. Duo enim hæc principia sibi sumit: nos discessionis authores extitisse: neque id aliam ob causam, nisi quòd corruptiore sacerdotum vita offenderemur. Iam negamus initium separationis à nobis factũ esse, & ne tergiuersari videamur, rem ipsam, vt gesta est, proferimus. Ipsa luculentum nobis testimonium reddit, hinc diuisam fuisse Ecclesiã, quòd Romanus Antichristus eos omnes, qui aut pro veritate verbum facere auderent, aut eam amplecterentur, violentis ac tyrannicis modis, nulla cognitione legitima, non modò præter morem Ecclesiasticum, sed contra omnẽ humanitatem expulit. Et adhuc reos defectionis nos facient Romanenses, cùm nos à sua qualicunque communione sæuis & sanguinariis edictis ipsi priores abdicauerint? Atqui satius fuerat, tolerantia & silentio pacem redimere, vt in fidei vnitate permaneremus, quã nimiùm acribus remediis exitiale in toto corpore incendium excitare. Quam tu hîc mihi pacem, & quam fidei vnitatem prædicas, vbi Dei veritas locum non habet, quæ vnicum eius vinculum esse debebat? Pronuntiat Spiritus sanctus, Ecclesiæ vnitatem sanæ veræq; doctrinæ consensione contineri, nec audet Pighius verbo repugnare, etiã si animo dissentiat. Videamus nunc, qualibus vinculis aut nodis colligatus sit Papismus.

Primùm omne genus idololatriæ illic regnat, non sine manifesta Dei abnegatione. Quantuluncumque ex cultu Dei residuum superest, partim commentitiis ritibus adulteratum, partim vitiosis opinionibus corruptum, meram superstitionem redolet. Doctrinæ veritas, aut euersa prorsus, aut contaminata. Christus semisepultus, vt inanem modò titulum, sine virtutis gloria retineat, & spectro denique quàm sibi similior. Virtus enim eius altis tenebris submersa, officiũ obliteratum, gratia ferè in nihilum redacta. Sacramentorum administratio mutila primùm & lacera, adhæc multis extraneis figmentis deformata, postremò multis impiis imaginationibus implicita.

Quid iam nobis præscribit Pighius? ne pacem turbemus. Sed qua lege aut pactione? Nempe vt ad hæc omnia conniueamus. Nefaria verò pax, quæ tanti constet. At dicit se & alios Antichristi canes, qui adulatione latratúq; sacerdotia venantur, nihil in fide nouare, abusuũ correctionem expetere quidem totis votis, sed gradus, & officij sui memores, non vsurpare, quod ad se nõ pertineat. Quasi verò non sit hoc cuiusque officium, à manifestis, & doctrinæ & cultuũ sacrilegiis abhorrere, quæ sacrosanctum Dei nomen grauissima contumelia afficiunt. Silendum erat, inquit Pighius. Perfidum & execrabile silentium, quo Dei gloria, Christus, atque Euangelium proderetur. Itáne? Ludibrio igitur habebitur Deus ante nostros oculos, tota religio lacerabitur, peribũt miseræ animæ Christi sanguine redẽptæ, & hisce nefas erit? Latrat fidus canis ad primũ latronis strepitum, & vitam suam obiicit periculo, vt domini sui caput familiámque defendat: diripietur impiorum latrocinio Ecclesia & vastabitur, pedibus calcabitur Dei maiestas, regno suo spoliabitur Christus, videntibus nobis ac tacentibus? Denique pro Antichristo Pighius tantas turbas mouet, vbi periculum eius regno videt imminere: nos in medio regni Christi excidio quiescemus? Neque tamen hoc etiam modo pacem redimere nobis licuit, quando necesse erat, cõmunicatione etiam, quasi tacito suffragio magnam eiusmodi scelerũ partem approbare. Et hoc impietatis iugum excutere, erit abrumpere vinculũ Fidei, dissilire ab Ecclesia, turbare communem pacem ac concordiam? Sic quidem olim audiebat à rege impio sanctus Dei Propheta. Sed qua de- 1. Reg.
fensione vtitur? Nõ ego sum, inquit, qui con- 18. 18
turbo Israëlem, sed tu & domus patris tui, qui dereliquistis mandata Domini, & secuti estis Baalim. Hæc eadem est nostra defensio. Quicquid hodie turbarum est ac motuum, neque nostra culpa exarsisse, neque nunc foueri: totã causam esse penes eos, qui animum potiùs obstinarunt, cœlum, terras, maria miscere, quàm Christi regno locum cedere. Sed oportet impleri quod scriptum est, sessurum 2. Thes.
iniquum illum, donec eum spiritu oris sui 2. 8
conficiat Dominus, & aduentus sui illustratione aboleatur.

Sed quæ erat vnica remediis via, illam nos præpostera actione sustulisse dicit Pighius. Pastorum enim authoritatem per nos labefactatam, quorum erant istæ partes. Quis non videat hunc Luciani discipulum palàm in tam miserabili Ecclesiæ clade suauiter ludere? Pontificem scilicet Romanum & totam eius cohortem nihil aliud moratur in vitiis corrigẽdis, quàm quod illis per nos adẽpta est facultas. At quid, obsecro, facturi erãt si tacuissemus, qui nunc, dum tantopere vrgentur, non minus securitatis ac socordiæ ostendunt, quàm si nulla Ecclesiæ cura tangerentur? Totus orbis clamitat, extremũ instare Ecclesię exitiũ, nisi mox remediũ adhibeatur:

necessitas ipsa, quæ est telum acerrimum, eos solicitat, & sic premit, vt effugio nullus pateat locus. Nos in illorum torporem, vel potiùs immanem crudelitatem fortiter, sicut par est, inuehimur, quòd periclitãti Ecclesiæ non succurrant. Cùm tot stimulis non expergefiant, spes bona est, sponsore Pighio, ad corrigendos abusus primo die properaturos fuisse, si nihil à nobis motum esset. At facerent nunc, nisi à nobis impedirentur. Cur non igitur toties rogati, vel tenue aliquod specimẽ ediderunt? At hæc turbulenta tẽpora minimè commoda sunt ad aliquid nouandum. Nempe meritò timent ne si ædificio, malè alioqui fundato, rursus mole sua laboranti & quasi ruenti, adhæc, corruptæ ac putrefactæ materiæ, postremò iam mutanti & quatefacto manus semel admoueatur, subitò ruat in pręceps, suóque casu architectos ipsos opprimat. Hoc profectò est, hoc, inquã, vnum est, quod curant omnes isti lupi, qualiter suæ tyrannidi caueant in posterum, quibus eam machinis stabiliant, ne quid ampliùs eorum obsistat libidini. Quid porrò de Ecclesia fiat, susque deque habent: neque putant sua referre, etiam si centies pereat. Si me aliquid fingere dicat Pighius, non citabo paucos testes, qui mihi subscribant, sed omnes piorum conscientias iudices faciam. Hanc quoque Pighij querelam operæpretium est audire, nos publicam Ecclesiæ disciplinam præcipuè turbasse. Quasi verò disciplina aliqua tunc fuerit: ac non potiùs horribile aspectu chaos, & deformis fœdáque rerum omnium confusio. Nam quòd vetustos canones nobis iactat, quibus ordinata & formata fuerat Ecclesia, quid hoc ad rem pertinet? cùm nihilo maior esset eorum vsus, quàm si nunquam fuissent scripti. Perinde est igitur, acsi repressa tyrannide prodiret aliquis Dionysij aut Phalaridis aulicus, ac turbatam Rempub. quiritaretur, & conuulsas leges, iudicia in ordinem coacta. Quis hunc libertatis & legum patronum ferret? Quòd si hanc similitudinem non recipiat Pighius, demõstret mihi velim, quãtò melior & ordinatior sit status sub Romano Antichristo, quã sub veteribus tyrãnis fuerit.

Hæc pauca cursim respondere visum est ad Pighij præfationem, ne quid præiudicij de ipsa causa facerent lectores, eius calumniis occupati: quòd me cõsecutum esse cõfido. Nam maledicta, quibus Lutheri ingenium moresque proscindit, non est præsentis instituti refellere: quando neque ad rem, de qua agitur, multùm momenti habent neque Lutherus meo patrocinio opus habet: neque postremò aliud agit Pighius, quàm vorax & famelicus canis, qui latratu se vlciscitur, dum non inuenit quod rodat. Nam quæ eius atrocissima est in Lutherum criminatio, non aliud continet quàm tartareum esse monstrum, quia grauibus conscientiæ certaminibus vexatus sæpe fuerit vsque ad dolores & tormẽta inferorum. At verò si vel per somnium concipere posset hic nugator, quid hoc sibi velit, & quid valeat, vel obmutesceret, vel in Lutheri admiratione potius ac laudes conuerteretur. Nam cùm sit hæc piorum sors communis, vt diros subinde cõscientiæ cruciatus sustineant, quibus eruditi, ad veram humilitatem Deique timorem melius assuefiant: vt singulari, præ aliis, ingenij præstantia quisque præditus est, ita miris & inusitatis modis interdum tractatur: vt dicere queat, non modò se mortis doloribus circundatum fuisse & obsessum, sed ab inferis ipsis absorptum. Ita ex sanctis præstantissimos, quasi selectas Dei officinas esse oportet, in quibus sua iudicia præter omnem carnis sensum, mirabiliter exerceat. Ne recensendis pluribus exemplis longior sim: hęc est lucta Iacob, in qua nobilis ille athleta non hominum quempiam antagonistam habuit, sed cũ Deo ipso congressus est. Nunc si comprehendere animo velis, quantùm ille sudarit in ea harena, Dei fortitudinem primùm intuere: deinde, hinc, quoque cõiecturam sumas, quòd victor nihilominus ad finem vsque vitæ claudicauerit. Hæc piis dicta sint. Nam quid Pighio & profanis istis hominibus facias? qui nec conscientiam vllam, nec pietatis sensum habent, nec aliter accipiunt siquid de iudiciis Dei narratur, quàm si de conuiuiis deorum Homericas audirent fabulas.

Quoniam autem Dei & hominis cognitio mutuò inter se nexu colligatæ sunt & implicitæ, meritò Pighius suam de libero arbitrio disputationem inde incipit. Dicet quispiam, me hunc ordinem laudare, quia meus sit. At ego excipiam illo me vsum esse, quia optimus, & ad docendum aptissimus videretur. Placet ergo, quòd aduersarius meus sequatur id, quod ego optimum iudicaui. Quanquam miror, qua fronte ausus fuerit, nulla mei mentione facta, tam familiariter sumere de meo libro, quod in suum transcriberet. Neque enim quo iure id faciat, video: nisi fortè præscriptionem obtendat, quia sic facere pridem solitus sit. Nam in magno illo libro, quem aduersus nostram confessionem edidit, integras sæpe ex Institutione mea paginas, vbi visum est, infercit, ac suo commodo sic adaptat, quasi aliunde non sumpsisset. Velim nunc scire quo iure aut titulo mea sic pro suis vsurpet. Si qua magna esset inter nos necessitudo, ego hanc confidentiã amicitiæ non difficulter cõcederẽ. Sed nunc huic veniæ nõ est locus. An quia hostis sũ, se eius direptionis in omnia mea habere putat? At hoc prędę genus nullo, nec iure, nec more, defendi potest. Vnus ergo prætextus restat, homini docto potuisse non minus venire in mẽtem quæ dixerã, quàm mihi prius venerant. Sed lectores obsecro, si tantũ habeat ocij, vt caput primũ libri Pighiani cum primo Institutionis meæ capite cõferat.

Nihil

Nihil dico: nisi quod non sine risu ac stomacho perspiciet nimis perditã hominis impudẽtiam. Quòd si vlterius pergere libeat, percurrant quæ de Iustificatione tractat in altero illo opere, & ad sextum Institutionis meæ caput exigant: mirum si bilẽ continere queãt. Neque enim clanculum furatur aut carptim: neque artificio tegere ita studet suas rapinas, vt apud se natum videatur, quod apud me legit, sed ita palàm mea ad verbũ recitat, vt videatur paginas ipsas totas pigritia assuisse, quò describẽdi laborem fugeret. Si fateretur authorem, cùm dicerem mutuari: nunc quid causari potest, quominus plagiarius palã vocetur? Mirabitur quicunque leget, vnde tantus homini stupor: qui nihil veritus sit, in ipso statim vestigio deprehẽdi. Ego verò dum omnia bene reputo, habeo quod pro hominis excusatione dicã: eum securitate magis quàm socordia, id fecisse. Satis enim habuit, si modò iis placeret, qui non minori religione à nostris abstinent, quàm facilitate omnia laudant ac mirantur, quæ nos quouis modo impugnãt. Fruatur ergo sanè sua ista in tenebris iactãtia. Sed extabit, vt spero, in luce & oculis bonorũ mea Institutio, tantæ eius impudentię testis ac vindex. Neq; tamẽ hac de re verbũ facturus erã, nisi me eius improbitas coegisset. Sed cùm toties nos, tanquam indictos, nullius ingenij, nullius iudicij, ex alto superbiæ suæ fastigio despiciat, operæpretium fuit, palàm fieri, nec ingenuum hominem, nec gratum esse qui tam crudeliter eos laceraret quorum tamen magisterio nonnihil adiutus foret.

Quæ autem postea de suo admisceat, vt deformet, aut peruertat bene dicta, non est huius operis excutere. Summa tamen huc redit, in illa Dei & nostri notitia, dum mutuò inter se comparantur, nos iustum Dei iudicium non posse intelligere, quin libero nos voluntatis arbitrio præditos sciamus, & in nobis positum, vt obediamus præceptis: declinare à malo, facere bonum, & contrà. Vbi hoc cõstituit, mox ad sententię nostræ explicationem aggreditur. Atque id quidem primùm ex Lutheri verbis, quæ censebat minus accõmodata esse ad popularẽ captũ: deinde ex meis, quibus etiam per totũ opus insistit: vt in meo capite totam, vt ipse vocat, sectam nostram oppugnet. Hæc est clausula primi libri.

Porrò, quoniam hac potissimum machina euertere doctrinam nostram conatur, quòd à communi sensu maximè abhorreat, præfatur, non immeritò Lutherum hoc rudimento suos imbuere, vt carnis rationi ac sapientiæ renuntiare discant: quia tantum absurditatis habeant pleraque eius dogmata, & præ aliis hoc, quod tractamus, de seruo hominis arbitrio, vt quibus persuadere velis, eruere iis oculos mentis, & omnem rationis sensum adimere oporteat. Illam verò sententiam, quæ inter Christiani nominis homines nihilo plus controuersiæ habere debuerat, quàm vnum esse Deum, quibus probris lacerat? imò quàm ridiculis cauillis exagitat? Pugnat, inquit, cum Apostolo, qui fidem testatur esse ex auditu prędicationis. Deinde, si vera foret, infantes & moriones ad fidem percipiendam sequetur reliquis omnibus esse magis idoneos. Quasi verò non continuò post, hũc Pighij nodum soluat Paulus, cùm ex arcana Dei reuelatione pendere fidẽ subiungit: aut quasi hominem stipitem faciat, qui ratione carnis eum spoliat, hoc est inani sapientiæ persuasione. Verùm, vt intelligat, non nobiscum sibi esse certamen, sed cum ipso Paulo, audiat eius verba, si aures habet. Animalis, inquit, homo non accipit ea quæ sunt Spiritus Dei. Stultitia illi sũt, nec potest cognoscere quòd spiritualiter diiudicantur. Reddat ipse quoque nobis rationem, cur ita sit. Nempe, quia infatuauit Deus sapientiam huius mundi, quò per stultitiam prædicationis saluos faceret credentes. In quem finem? Respondeat adhuc idem ipse. Vt confunderet sapientum gloriam. Quid demum inde colligit? Ne quis seipsum fallat. Si quis videtur sapere, in seculo hoc, stultus fiat, vt reddatur sapiens, quandoquidem sapientia mundi huius stultitia est apud Deum. Ecce pronũtiat Paulus, primùm spiritualis sapientiæ fundamentum esse, mũdi sapientiam in nihilum redigi. Euomat nunc in eum bilem suam Pighius, quòd velit hominibus mentis oculos eruere, bestiis facere similes, morionibus postponere. Quòd autem nullis id facilè persuadeatur, qui sibi sapiunt, nihil mirum. Via enim illis præclusa est, qua sola poterant huc peruenire: quantisper non damnant stultitiæ totum illud, quod sibi placent, sapientiæ spectrum. Nullum enim est incantationis genus ad fascinandos homines periculosius, quàm rationis propriæ fiducia. Atque, vt breuius dicam, mera stultitia est quo ad Deum, quicquid ex se homo sapit: cùm autem accedit fiducia, fit rabies. Eius rei si nullum aliud foret, amplum documentum est Pighius: qui nullis Apostolis, nullis Scripturis, nec Angelis omnibus crediturum se esse dicit, si id ipsum doceant, in quo putat Lutherum errare.

1.Cor.2. 14

1.Cor. 1. 21

1.Cor. 3. 18

Folio. 6 Pag. 1

Ad ipsam Lutheri sententiam cùm ventum est, ad duo capita reuocat, quicquid in ea vult damnare: nempe quòd liberum arbitriũ docuerit, rem esse, post primi hominis lapsum, de solo titulo: nec posse nos ex nobis aliud quàm peccare. Nec eo contentus, addiderit postea, figmentum esse in rebus, & titulum sine re: deinde nihil contingere fortuitò, sed absoluta necessitate nobis prouenire omnia. In priore, multa eũ malè habent. Primò, quòd hinc sequatur, hominem naturæ viribus ad recipiendã Dei gratiã se præparare non posse. Deinde naturam nostrã vitiosã fieri, imò quasi haberi pro nihilo. Adhæc,

Legis obseruationem impossibilem nobis esse,& nos peccare nihilominus,non seruando quod facultatem nostram superat. Quartò, quia huic annexum sit dogma de peccato originali nostrum,hoc est catholicę Ecclesię: quod ipse prodigiosum nominat. Quintò, peccare etiam in operibus bonis iustos, & bona opera venialia quidem secundum misericordiã Dei, sed ex se mortalia esse peccata. Hîc admonitos velim lectores, vnam cantilenam identidem recinere Pighium. Quia igitur reliqua omnia suo loco postea recurrent, de postremo hîc tantùm dicam. Quòd de bonis operibus sic locutus est Lutherus eò non spectabat, vt suam illis laudem, suúmque coram Deo pretium adimeret. Neque enim negauit vnquam, aut Deum ea habere accepta, aut mercedem redditurum, sed ostendere modò voluit, quid valeant, si ex se, non paterna Dei benignitate, æstimentur. Certum est autem, non dignitate propria placere Deo, quicquid proferri possit bonorum operum, sed gratuito eius fauore, quia tanti habere velit, etiam si digna non sint. At hyperbolicum est, inquies, quod dicit Lutherus. Hoc vt concedam, dico habuisse iustam causam, quæ eum ad tales hyperbolas impulerit: cùm scilicet mundum videret falsa & perniciosa operum fiducia, quasi exitiali lethargo, sic obstupefactum esse, vt non voce ac verbis ad eum expergefaciendum, sed clangore tubæ, tonitruo, fulminibúsque opus esset. Quanquam nihil est in istis verbis, quod non simpliciter, & citra vllam figuram, verum sit. Nam cùm operum dignitas non ex facto ipso, sed ex perfecta Dei charitate pendeat, non aliter iustum purúmque opus erit, quàm si ex perfecta Dei charitate emanet. Nunc mihi illam in homine perfectionem reperias, vt esse aliqua per se bona opera concedam. Atquî hoc in Spiritus sancti contumeliam redundat, per quem bona opera fiunt. Minimè verò si bene ac prudenter discernas, quid in opere bono sit hominis, & quid Spiritus. Vtcunque enim sincero corde, & absque fictione, in Dei obedientiam se sancti addicant, multũ tamen abest, quin adsit ea in reddendis obsequiis alacritas, quam illa legis summa flagitat: vt Deus ex toto corde, ex tota anima, ex totis viribus, atque vt secundum Deum, proximus diligatur. Hanc verò qui nescit esse amussim, ad quam exigendum sit operum examen, nihil iudicare potest. Nunc audiat Pighius. Dico Sanctos perpetua carnis infirmitate detineri, quominus ea quæ faciunt, bona opera, perficiant: dico ambulare dum currendum erat, sæpe etiam claudicare. Hinc fieri dico, vt nullum extiterit vnquã bonum opus, quod vndique purum ac perfectum, omni prorsus næuo careret. Quòd si semper aliquid sordis ex carnis vitio admixtum est Sanctorum operibus, veniant in conspectum Dei, examinentur in illa trutina, quam Angeli quoque ipsi reformidant: quocunque loco censeantur apud homines, illic vitiosa deprehendentur. At totam puritatem exigua macula inquinari, minimè rationi consentaneum est. Primùm, ad obtinendum quod peto, mihi satis est, si in omni opere bono inclusum sit peccatũ: deinde hoc minimè recipio, præter rationem fore, si exigua sorde tota puritas inquinetur. Nã si vini sapor, suauis aliâs & gratus, modico acore totus currumpitur, vt gratiæ quod habuit amittat, quis Deo litẽ intendat, quod corruptum opus sibi displicere pronuntiet? Ita Lege Mosaica cõstitutum erat, vt si pollutus homo rem consecratam attigisset, immunda cẽseretur. Quo significatum fuit, tam efficax & cõtagiosum venenum esse, hominis immũditiem, vt solo eius tactu, quicquid aliâs sanctum est profanescat. Iam qualiter liberamur omnes à communi pollutione, nisi per fidẽ? Maneat ergo illud, opera bona, si per se æstimẽtur, omnino esse peccata: vt autem bona sint, vt Deo placeãt, vt laudem habeant ac præmium, paterna Dei acceptione fieri, non proprio ipsorum merito. *Leuit.7. 19,& 22.6.*

Alterum mẽbrum, de absoluta rerum necessitate, in eum locum differemus, vbi tractari poterit suo ordine: cùm scilicet de prouidentia Dei & hominum prædestinatione agetur. Dicit postea, cùm istius nos dogmatis puderet, dimidium recantasse: quòd hominis liberum arbitrium in rebus externis & ciuilibus negotiis tribuamus. Sed hanc palinodiam quominus ex animo prodiisse putet, tribus argumentis moueri se dicit: quòd libris in publicum editis fas esse asseramus, fucis ac technis promouere Euangelij causam: quòd nõ execremur Lutherum tam horrendæ blasphemiæ authorem: quòd non palàm, damnatis prioribus nostris libris errasse nos profiteamur. Quòd de promouendo per fucum & dolos Euangelio scripsisse nos insimulat, mirum, nisi sibi ipse somniauit. Neque enim tale quippiam nostrorum alicui excidisse, mihi credibile est. De Luthero, non est quòd dubiam coniecturam sumat: quando nunc quoque sicut hactenus, non dissimulanter testamur, eum nos habere pro insigni Christi Apostolo, cuius maximè opera & ministerio restituta hoc tempore fuerit Euangelij puritas. De nobis libenter fatemur, quod Solonem de se gloriari solitum fuisse tradunt, nos quotidie discendo senes fieri, aut certè ad senectutem properare. Quid tamen à nobis postulat Pighius, vt nos malè docuisse pronuntiemus, cùm perseueremus etiámnum constanter in ea doctrinæ summa, quam semper professi sumus? Fieri quidem potest, vt loquãtur alij alio modo: vt propriam ferè quisque, & ab aliis distinctã loquendi rationẽ habet. Cur autẽ quod seculis omnibus omnium hominum commune fuit, nobis nõ concederetur? Hoc quoque non grauatim agnosco, nos,

nos, si quando iterum recuduntur nostra opera, quæ rudiora erant expolire, mitigare quæ asperius erant dicta, addere lucem obscuris, nimis pressa fusius & copiosius explicare, munire etiam nouis rationibus, denique in quibus offensionis periculum veremur, moderari etiam & mitigare. Quorsum enim viueremus, si nihil ætas, nihil vsus, nihil assidua exercitatio, nihil lectio, nihil meditatio conferret? Quorsum autem proficeremus, nisi vt fructus inde aliquis ad alios quoque perueniret? Imò si nescit Pighius, hoc illi testatum esse velim: nos huc dies noctésque incumbere, vt quæ fideliter à nobis tradita sunt, in modum etiam, quem putamus optimum fore, formemus. Hoc quoque verum est, nonnulla, quæ scholastico dicendi genere, & minus populari stylo scripserat Lutherus, Philippum Melancthonem prudenter, & magna dexteritate in mitiorem formam flectendo, ad vulgarem hominum captum accommodasse, & communem vitæ vsum. Ita cùm edenda Augustæ esset confessionis formula, non nisi in ea doctrina immorari voluit, quæ sola Ecclesiæ propria est, & necessaria cognitu ad salutem: nihil scilicet valere per se naturæ vires ad percipiendam fidem, ad obedientiam diuinæ Legis, & totam spiritualem iustitiam. Quid in ciuilibus & externis valeant, quia non magnopere fidei interest, noluit curiosius disputare. Cæterùm, quod summum est in hac quæstione, & cuius gratia reliqua omnia dicuntur, quemadmodum initio propositum fuit à Luthero & aliis, ita hodie defendimus, ac ne in illis quidem, quæ dixi ad fidem non adeò necessaria esse, aliud interest, nisi quòd forma loquendi sic fuit mitigata, ne quid offensionis haberet.

Vbi hanc peregit fabulæ partem, ad alium actum descendit, vt dogmatis nostri mysteria, sicut vocat, in apertam lucem eruat, ex illis tenebris quibus abdita sunt apud nos ac demersa. Atque hîc cùm de obscuritate nostra, tum de varietate conqueritur. Nam cùm per se tenebricosum sit mendacium, nos latebras ad fallendum quærere: præterea tam esse inter nos dissimiles, ac diuersos, vt certum aliquid ex omnibus colligere, infinitus sit labor. Aiunt vnum esse lusciosorum genus, qui crepusculo melius quàm meridie cernant. Et communiter videmus eos, qui tenera sunt debilique oculorum acie, ad plenam lucem si prodeant, magis perstringi & hebetari. Ex eorum numero esse Pighium quis neget? Vt eloquentiæ laudem aliis concedamus, linguā tamē certè habemus non adeò impeditam nec perplexam. Atque in hoc seriò nos laborare omnes animaduertunt, vt intelligamur. Imò nulla magis de causa nobis aduersarij succēsent, quàm quòd nimis familiarē Christi doctrinam vulgò fecerimus. Solus Pighius nimiæ obscuritatis nobiscum expostulat. Sed hoc est quod alibi dixi: more puerorū, qui vmbratiles in scholis declamationes habent, omnia rhetorum præcepta, sine delectu, in vsum suum applicat. Legit alicubi, valere hoc ad grauandum aduersarium, si obscuritatis vitium obiicere illi queas. Arripuit, quia placebat: & nunc temere in nos detorquet. Sed huic cupresso nunc non erat locus: cùm libri nostri, sine alia defensione, se plus satis ab hac futili calumniā vindicent. Et ipse mox, quasi sui oblitus, methodum mihi saltem & perspicuitatem tribuit. An ita inter nos dissentiamus, sicut iactat, eius fuit probare. Nunc quid aliud dicam, nisi omnia in nos temere effutire, quibus iis tantùm exosa redderetur nostra doctrina, à quibus non legitur? Neque enim eorum vllam rationem habet, qui nostra vel minimum attigerint.

Postea incipit meis verbis explicare, quid communiter sentiamus, tametsi ne videatur nimis palàm pugnare ipse secum, exceptione vtitur, si qua sit inter nos vna communis sententia. Vides hîc lector, hominem constringi simul & distrahi. In totam Lutheranorum sectam, non in priuatum ex ea quempiam certamen instituere videri vult. Non potest autem omnes semel adoriri, nisi coniunctos. Cōsensionem vt nobis tribuat, grauatim adducitur. Ergo vtrunque simul dicit, & neutrū: & ita nodum insolubilem abrumpit. His subiungit eorum compendium quæ secundo Institutionis meæ capite de hac re disputaui. Non sum tam malignus aut morosus, vt Pighium malę fidei in meis recitandis, sine causa, accusem. Verùm ne sibi plus iusto blandiatur, sic agnosco summam meæ disputationis vtcunque complexum esse, vt tamen minimè velim tales in totum opus compositas esse epitomas: neque hanc quoque ipsam alia lege recipio, nisi vt ab hoste prodiisse meminerint lectores. Nam quòd me ipso ordinarius & cohærentius omnia digerere se iactat, id suo more dupliciter facit: nēpe, & se inaniter efferendo, & liberaliter mentiendo. Illa etiam omitto, quibus velut amari liquoris guttis, mea verba obiter aspergit, quominus lectori sapiant: me truncare Chrysostomi sentētiam, quam ad verbū refero, sicut apud eum habetur: me affingere opinionem Petro Lombardo, quam omnibus promptum est videre, bona fide à me expositam: me in citandis Prophetarum testimoniis, aut infidelem esse, aut non sequi fidos interpretes, quia alicubi à vulgari interpretatione dissentio. Sunt enim relatu indigna, nisi ad demonstrandam insignem Pighij, & inscitiam, & malitiam: quam tamen sani lectores, absque monitore satis animaduertent. Vnum operæpretium esset referre, nisi alio loco iterum repeteret, vbi tractabitur imaginationem scilicet ab eo censeri, quòd animam fidelem, doceo, à regeneratione in duas diuisam esse partes. Nam vel in hoc solo verbo

illustre specimen Pighianæ theologiæ intueri licet. Quis enim non videat, animam eum pro sale habere, qui tam familiarem piis animis sensum pro imaginatione ducat? Verùm quia hoc in ipso argumenti cardine continetur, & illic etiam Pighius repetit commodius eò vsque differetur.

Hac quoque ratione postremam illius obiectionem leuiter modò attingam, qua stultitiam nostram deridet, quod tantum laboris exhauriamus in docendis hominibus, qui fidem tamen interea non humanis persuasionibus parari, sed Spiritus sancti proprium esse opus asserimus. Nam postea in ipso disputationis progressu iterum recurret. Sed quia tamen hoc ideo in primo limine positum est à Pighio, vt scriptis nostris viam præcluderet, non possum in totum præterire. Ludere nos operam dicit, hominem ad fidem incitando & exhortando, siquidem eam non sua ipsi facultate concipiunt, sed Deus sua gratia inspirat. Hanc enim necessariam consequentiam facit: Quicquid fit ante gratiam à seruo arbitrio, necessariò malum est, & à fide magis abducit, quàm ad eam adducat, fidésque ipsa tota à Deo pendet. Ergo docendo & exhortando frustra in ventum proiicitur omnis labor. Respondeo, nos non magis operam ludere, quàm agricolas, dum
Deut.28 terram arant ac seminant. Scriptum est enim,
38 Seminabis, & non colliges. Quo significatur, frustra esse omnem laborem, sine benedi-
Mich.6. ctione Dei. Vbi autem labor successum ha-
15 bet, vt inde fructus colligatur, scriptum est,
Ose.2.21 Ego exaudiam cœlum, & cœlum exaudiet terram, & terra exaudiet frumentum. Iam audis absque Dei benedictione nihili esse omnem laborē. Vbi autem fructus aliquis sequitur, inde prouenire, quòd Dominus cœlum exaudierit, vt terram fœcundam redderet. Expressius adhuc loquitur Deus alibi, cùm dicit, se populum suum exercuisse in deserto, ne cùm venisset in terram sibi promissam, diceret in corde suo: Fortitudo mea, & robur manus meæ hæc omnia mihi præstiterunt.
Deut. 8. Vides illic Deum omnia perficere, & neces-
17 sario, hoc est, pro sua prouidentia. Quid est, quòd manum agricolæ terra expectat, cuius tota fertilitas, non nisi ex Dei benedictione est? Nempe, quia sic Deus ordinauit. Proferam alterum quoque simile, sed adhuc cla-
Deu.8.3 rius. Testatur Dominus, se, cùm Man è cœlo plueret, perpetuum documentum edidisse, quòd non in solo pane viuat homo, sed in virtute verbi sui. Si non pane, sed verbo Dei pascimur ac sustinemur, quid adhuc laboramus de cibo & potu? Excipiet Pighius, non solo quidem pane nos viuere, sed tamen aliquo modo. At hoc tantùm obtinere volo: neque panem aliquid per se valere, & solam Dei benedictionem sufficere ad nos alendos. Vbi enim non adest interior illa Dei virtus, nihil aliud accidere potest, quàm quod scriptum est: Comedes, & non saturaberis. Item: Frangam baculum panis. Vbi autem adest, nō Leui.26.
minus efficaciter sine pane, quàm per panem, 26
nos fouet, ac sustentat. Vbi illa Pighianæ cōsequentiæ necessitas? Deus efficaciter, arcana sua virtute, hominē pascit, atque id facit pro sua prouidentia, vt inde pendeat tota eius vita, non à cibo aut potu. Ergo frustra edimus ac bibimus. Ne tamen sim prolixior: tribus verbis, qualis istæc sit consequentia, ostendam. Deus solus hominem pascit. Ergo non agit per media: hoc est, nullis instrumentis vtitur. Quis puer si ita ratiocinetur, non à magistro vapulet? Nunc superest, vt similitudines istas applicemus ad pręsentem causam.
Paulus, cùm de Apostolorum officio loqui- 1.Cor.3.
tur, eos hortulanis comparat, qui plantant 6.7
vel rigant. Et continuò subiicit, eos nihil esse: Deum qui dat incrementum, vnum esse pro omnibus. Si quis nostrum simpliciter ita diceret, nihil esse qui docet, nihil esse qui hortatur, quibus facibus suas in nos furias Pighius armaret? Nunc in Paulum dentes suos paulisper stringat. Quærat per ludibriū, quid se ita scribēdo & loquendo conficiat? cur tot subeat labores? tot se periculis obiiciat? tot molestiis & curis se excruciet? nullum cursitandi finem faciat? si hæc omnia nihil sunt. His omnibus respōdet Paulus, se Spiritus ha-
bere ministerium, quo Euangelij prædicatio- 2.Cor.3.
nem inscribat hominum cordibus, non per 36
suā industriam & operam, vel proprio, quod aiunt, marte, sed Spiritu Dei viui. Iam audis, vnde sit efficacia ministerij: nempe ex arcana Spiritus sancti actione, non hominis labore, aut studio. Audis præterea, non inane esse ideo instrumentum, quo ad implendum opus suum manus Dei vtitur. Hanc igitur suam defensionem sanctus Apostolus nobis quoque accommodet in communi causa. Quærit Pighius, quorsum noster in scribendo, & concionando labor, si homo, ante fidem, Satanæ vinculis captiuus tenetur, vt sanā doctrinam recipere atque amplecti per se nequeat, vbi autem Dei Spiritu illuminatur, efficaciter &
necessariò eam recipit? Respondeat hîc Pau- Rom. 1.
lus: quia Euangelium Deus in hunc finem 16 1.Cor.1.
destinauit, vt per ipsum Spiritus sui virtutem 18
exereret. Quid amplius vis? Solus est Deus qui agit: sed quia Spiritus sui virtutem quodammodo in Euangelij prædicatione inclusam esse voluit, non vana neque inutilis est nostra opera, quæ eius prouidētiæ seruit. Non est igitur cur festiuitatis laudem ex scurrilitate hic captet, dum nobis responsum affingit, siue bene, siue malè, nos agere hoc necessariò, non consilio, aut ratione. Nos quidem, si nescit, neque sapientia nostra, neque fortuitò excitati sumus ad hoc ministerium; sed certo & stabili Dei consilio, efficacíque Spiritus sancti motu. Neque enim separatam habemus rationem à Paulo, qui & Dei electione se fuisse ab vtero destinatum ad munus

Gal.1. 15 munus Apostoli prædicat: nec se antè cœpisse, quàm dies venisset à Deo constituta. Sed quid hoc ad insulsum Pighij dicterium? Simul enim certi sumus, secundum hāc Dei electionem, nos ministeriū exercere, & ei acceptum, & in salutem fidelium efficax, & Ecclesiæ salutare. Atque, vt verbis etiam Augustini loquar, exhortamur & prædicamus, vt qui aures habent audiendi, audiāt: atque ideo facimus, quia scimus paucis esse donatum, vt sine hominis ministerio intelligant: multis verò id esse donatum, vt Deo per homines credant. Quolibet tamē modo annuntiemus hominibus Dei verbum, proculdubio qui sic audit vt obediat, donum Dei est.

De bono perseue.

In secundum Librum.

INITIO secundi libri omnes facundię suæ copias explicat. Versatur enim in causa populari, in qua plausibiliter apud vulgus hominū iactare se potest. Ac primùm quidem ita præ admiratione obstupescit, vt ipsum dicas Niobes agere personam in fabula. Hæc autem stuporis causa, nos tanta vertigine, cæcitate, amentia percussos esse, qui dogma hoc de quo tractat, amplexi fuerimus plusquam euidenter falsum, mortalium omnium concordi, à mundi creatione, sensu & consensu damnatum, sic in Deum blasphemum, vt nihil suprà. Deinde ne sine ratione insanire videatur, multas absurditates enumerat, quas in eo contineri putat. Equidem ingenuum aduersarium mihi optarem, qui me omni ex parte aggrederetur, sed non cæco & confuso prælio obrueret: sicut hic facit, qui duas diuersas quæstiones vbi seorsum discutere proposuit, nunc simul commiscet. Si vel cogitare quicquam aut boni aut mali, inquit, in nullius potestate est, sed absoluta necessitate fiunt omnia: atqui de prouidentia Dei, vnde hæc necessitas dependet, alibi tractare instituit, nec aliud agit quatuor postremis libris: cur hanc ergo quæstionem nunc cum altera confundit? Dicat quicquid habet, etiam si infirmum sit, etiam si friuolum, modò in vno aliquo statu maneat, patiar. Nunc autem cùm duas quæstiones in medium protulerit, de vtraque separatim dicturum se receperit, cur in progressu non præstat, quam semel dedit fidem? Cùm vbique se iactet, bonum esse digerendi artificem, non audeo imperitiæ eius id tribuere, sed astu ac malitia fieri agnosco. Quoniam enim illud, quod de absoluta necessitate ex Luthero adducit, videbat communi hominum apprehensioni minus esse consentaneum, hoc quoque auspicatissimum exordium fore putauit, in quo sensum carnis sibi consentientem haberet, à Lutheri verò doctrina abhorrentem. Itaque totum locū de naturę corruptione, velut scopulum aliquem, fugit: & cùm ab orationis quoque suæ contextu illuc ducitur, aut trahitur, sæpius declinat: quod suam causam nouerit in eo minus fore vulgò fauorabilem, quàm dum alterum istud vrget.

Agedum verò: quando sic aduersario placet, de vtroque simul respondeamus. Primùm igitur argumentum est: Si nihil boni aut mali cogitare, nec vias nostras aut bonas aut malas disponere possumus, sed omnia in Dei sunt potestate, secundum quam necessariò eueniunt, cur non stertimus ac dormimus perpetuò? Quid agricola in aratione, satione, frugibus colligendis adeò sudat? Cur mercator longis itineribus ac periculosis nauigationibus se committit? Cur frugi paterfamilias liberos bene ad virtutem & honestos mores educandos curat? Quid ægri medicum accersimus? Nihil enim sollicitudine, industria, sedulitate proficitur. Si expectat Pighius, dum nouam responsionem excudam, fallitur: sed tantùm ex Institutione mea mutuabor, quod solutioni satis sit. Ea sic habet: Industriam, cogitationes, consilia, studia hominum facilè cum Dei prouidentia conciliat Salomo. Sicut enim eorum stoliditatem ridet, qui sine Domino quiduis audacter suscipiunt, acsi eius manu non regerentur, ita paulò pòst addit: Cor hominis disponere viam suam debet, & Dominus diriget gressus eius: significans æternis Dei decretis nos minimè impediri, quominus sub eius voluntate & consulamus nobis, & omnia nostra dispensemus. Neque id manifesta caret ratione. Namque is qui vitam nostram suis terminis limitauit, eius curam apud nos deposuit: eius conseruandæ rationibus subsidiisque instruxit: periculorum quoque præscios fecit, ne incautos opprimerent: cautiones denique ac remedia suggessit. Non ergo expendunt insani isti quod est sub oculis, consultandi, cauendíque artes esse inspiratas à Deo, per quas eius prouidentiæ subseruiamus, in vitæ nostræ conseruatione. Quemadmodum contrà neglectu & socordia, quæ nobis iniunxit mala, accersimus. Qui fit enim, vt vir prouidus, dum sibi consulit, imminentibus etiam malis se explicet: stultus inconsulta temeritate pereat? nisi quod & stultitia, & prudentia diuinæ sunt dispensationis instrumenta in vtranque partem. Habet Pighius quod quærebat, vel potius quod non quærebat. Neque enim vllo veri quærendi studio tenetur, qui tam claræ & simplici responsioni adeò non acquiescit, vt ea audita, quicquam sibi responsum fuisse dissimulet, & quasi nihil audierit cauillari pergat.

Pro.16. 9

Secundum argumentum: Cur maleficia legibus puniuntur, si perpetrantur necessariò? Cur iudex in eum animaduertit, per quem operatus est Deus? Neque enim si cædes admissa fuerit, de gladio sumetur vltio. Atqui sic se habēt, Luthero authore, impij in sceleribus respectu Dei, vt gladius in manu

hominis. Respondeo, in hoc consistere huius obiecti solutionem, si quis pia modestia, & non profana arrogantia, diuinæ prouidentiæ regimen in rebus humanis consideret. Neque enim sic necessariò peccare dicimus impios, quin voluntaria deliberatáque malitia peccent. Necessitas inde est, quòd opus suum per eos Deus exequitur, quod certum est ac stabile. Interea tamen quæ in illis residet malefaciendi voluntas ac propositum, reos culpæ ipsos facit. Atquî huc à Deo aguntur & feruntur. Nempe in eum modum, vt in eo operealia sit Dei, alia ipsorum actio. Ipsi enim malis & improbis suis cupiditatibus obsequuntur: hanc improbitatem conuertit Deus ad exequenda sua iudicia. Atque hæc leuiter attingo, & velut in transcursu: quoniam alibi fusius ac diligẽtius tractãda erunt. Quòd autem in comparatione impij cum gladio, Luthero de hac locutione inuidiam facere conatur, non est hoc fucum facere, sed ferream frontem prodere. Sunt enim Spiritus sancti, non Lutheri verba: Assur virga furoris mei.
Isa.10.5. Item, Quid gloriatur securis, quæ manu se-
15 cantis regitur?

Tertium argumentum: Hoc dogma omnem politiam & ordinem, omnem bene viuendi disciplinam ex hominum vita proscribit. Frustra enim virtutibus præmia, frustra sceleribus pœnæ proponerentur, si necesse est fieri quod fiet. Quasi verò cùm Deum dicimus suo arbitrio omnia constituere, & dirigere ad suum finem, non hoc quoque addamus, certis rationibus, velut mediis aut inferioribus causis, ipsum vti. Ita mundus politia & legum disciplina continetur: sed quatenus illis vtitur Deus, ad eam, quam apud se proposuit, mundi conseruationem. Non sumus Stoici, qui fatum somniemus ex perpetua rerum connexione: sed tantùm dicimus, Deum mundo præesse, quem condidit: nec modò rerum euentus habere in sua potestate, sed hominum etiam corda gubernare, voluntates flectere pro suo arbitrio huc atque illuc, actionum esse moderatorem, vt nihil tandem, nisi quod decreuit, efficiant, quicquid conentur. Proinde quæ fortuita maximè videntur, ea dicimus fieri necessariò: non suaptè natura, sed quoniam æternum & stabile Dei consilium in illis gubernandis regnat. Neque tamen idcirco media illa excludimus, quæ in voluntatis suæ obsequium Deus destinauit: neque aut otiosa, aut superuacua dicimus, quæ diuinæ prouidentiæ complemento seruiunt.

Quartum argumentum: Quòd omnis tollitur religio, & homines vertũtur in pecudes, vel potius in portenta: quorum admiratione Pighius in morem lapidis obrigescat. Dicas hominem hîc loqui de religione vehementer anxium: acsi nõ pleno ore vbique spiraret Romanensem theologiam: cuius primũ axioma est: Tantum de Deo credendum esse, quãtum libeat, & conducat. Sed homine prȩterito, videamus quàm verum sit, quod obtendit. Dicimus hominem non modò nihil agere posse boni, sed ne cogitare quidem, vt totus à Deo pendere discat, ac de se desperans, in illum penitus se reiicere: si quid boni egerit, illi acceptum, non sibi referat; nec dimidiam tantùm illi laudem tribuat bonorum operum, sed plenam ac solidam, nihil sibi reliquum faciens, nisi quòd ab eo accepit, quicquid habet. Dicimus, homini ingenitam peruersitatem ex hæreditaria corruptione: vt quicquid peccat, sibi imputet, nec aliò culpam transferat, cùm in seipso inueniat mali radicem. Dicimus, non cæco aut fortuito casu, sursum, deorsum, versari res humanas, sed certo Dei consilio administrari: vt nihil accidere possit, quàm quod decreuit ab initio: omnia eius potestati subiecta esse: ideo nullam esse creaturam, quæ non eius voluntari, aut sponte, aut coacta, obtemperet. Proinde quæ fiunt, omnia necessariò fieri prout ordinauit. Satanam quoque, & omnes impios, eius imperio esse obnoxios, vt se mouere nequeant, nisi quantum iusserit: manu enim eius velut fræno aut capistro coerceri: vt tum omnes eos retineat, cùm libuerit: tum impellat & dirigat ed exequenda sua iudicia. Quæ omnia non aliò spectant, nisi vt fidelis in hac Dei omnipotẽtia securus acquiescat: nec metuat fortunam aut casum, nec aut à bestiis, aut hominibus aut diabolis sibi timeat, acsi laxis aut fractis habenis ferrentur suo impetu, sine superiori regimine: sed animam corpúsque Deo resignet, atque ita in eius tutelam pacato tranquillóque animo recumbat, cuius nutu omnia constitui, cuius manu omnia fieri nouit. Porrò cùm hæc tota doctrina hominem non nisi ad humilitatem, timorem Dei, fiduciam in Deo collocandam, gloriam Dei prædicandam, instituat (quibus potissimum rebus constat vera religio) non est cur tam atrocem accusationem nobis intendat Pighius.

Quintum argumẽtum: Deum, sic loquendo facimus malorum omnium authorem, ex iustissimo crudelem ac sæuum, & infinitam eius sapientiam stultam facimus. Equidem tale iudicium à carne sua hominibus dictari non nego, vt Deum talem esse concipiant, cùm ipsum audiunt de arcanis suis iudiciis loquentem. Sed qualis erit ista æquitas, si in-
comprehensibilia Dei iudicia, quæ Paulus Rom.11.
cum trepidatione adorat & miratur, quia ex- 33
cutere non audet, æstimentur ex stulta homi-
num ratione? Cùm Paulus ipse impiorum Rom.3.5
blasphemias in medium profert, addit se loqui secundum hominem. Quo verbo simpliciter demonstrat, non posse hominẽ nisi perperam, vsque ad impias & sacrilegas opiniones, de his rebus iudicare. Ergo ab ista præcipiti carnis audacia nos ad castam sobrietatẽ, diuinæque iustitiæ reuerentiã conuertamus.

Tum

Tum intelligemus, nec Deum fieri malorum authorem, cùm dicitur impios agere quò vult, & per illos opus suum peragere & exequi: sed potius confitebimur esse eximium & mirificum artificem, qui bene etiam malis instrumentis vtatur: iustitiam eius cogemur suspicere, quæ non modò in media iniquitate viam inueniat, sed ipsa quoque iniquitate vtatur in bonum.

Sextum argumentum: Quòd vniuersam naturam damnamus: quia totũ quod habet homo à natura vitiosum dicimus. Nouum hoc non esse, vt lateant gratiæ inimici sub laude naturę testis est Augustinus. Ne tamen id declinandi causa facere videar, Respondeo, & Lutherum, & nos omnes, duplicem constituere naturam: priorem, qualis à Deo condita fuerat, quam puram & integram fatemur fuisse: alteram quæ lapsu hominis vitiata, suam integritatem perdidit. Huius vitiositatis culpam homini tribuimus, non referimus in Deum. Hanc doctrinam si improbat Pighius, cum Apostolo expostulet, qui totidem propè verbis idipsum tradit. Aut si malit, ex Augustini ore respondebimus, quòd libro ad Bonifacium primo habetur: homines esse opus Dei, in quantum homines sunt: sed sub diabolo esse, in quantum peccatores sunt, nisi inde per Christum eruantur. A Deo igitur boni, à seipsis mali sunt.

Lib. 1. ad Bonifac.

Rom. 3. 22.

Hîc rogatos iterum velim lectores, vt meminerint, me nondum ex instituto has quæstiones tractare, sed tantùm breuiter occurrere astutię Pighij: qui suis calumniis exosam hominibus reddere voluit nostram doctrinã, antequam de ea cognoscerent: & quasi præoccupato limine, ipsos impedire, ne ad eam vsque cognoscendam ingrederentur. Quòd ergo non omnia de illis dixi, quæ ad plenam & solidam earum explicationem dicenda forent, eo consilio factum est, ne cùm proprius locus venerit, aut remittere huc lectorem cogerer, aut superuacuis repetitionibus frustra onerare. Quòd autem ad extremum, totã Dei doctrinam, adductus nescio quibus similibus dissimilimis, fore ridiculã obiicit, si dogmati nostro locus detur, nihil aliud dico, nisi in tribus verbis omnium breuem & expeditam solutionem esse positam: nempe, si expendimus, hinc, quid homo Deo debeat: illinc, quid in homine faciat Deus. Neque enim aut facultate nostra metiri officium oportet, cui adstricti sumus: aut in hac nuda cogitatione insistere, quid valeat homo. Verùm, sic primò habendum est, etiam si legis iustitiam, nec implere, nec inchoare possimus, eam tamen iure à nobis requiri: neque nos excusari infirmitate, aut viriũ defectu, cuius vt vitium à nobis est, ita culpa nobis imputanda est: deinde vsum legis alium esse, quàm communiter imaginantur homines. Non enim bonos facere potest, sed reos tantùm peragere, tum ignorantiæ prætextum tollendo, tum falsam iustitiæ opinionem & inanem virium confidentiam refutando. Ita fit, vt impiis nulla restet excusatio, quin propria conscientia conuicti, reatum, velint, nolint, sentiãt. Nõ semper quidem agnoscunt ac cõfitentur, lege tamen intus iudicante, sentiunt. Fit etiam è cõuerso, vt pij prorsus exinaniti omni peruersa sui fiducia, quæ vera demũ est humilitas, locum dent Dei gratiæ, vnde fortitudinem sumant. Non igitur iubendo, aut exhortando vires nostras Deus reputat, cùm idipsum det, quod postulat, atque ideo det, quia per nos destituimur.

Iam verò, vt nihil prætermittat, quod odium quolibet modo conflare queat Lutheri sententiæ ac nostrę, originem trahere à veteribus hæreticis cõmemorat, Prisciliano, Manichæo, Marcione, Cerdone, ipsoq; adeò Simone Mago: quos tamẽ omnes impietate dicit fuisse à Luthero superatos. Dicerem ingeniosum esse hoc artificiũ, si quid coloris haberet. Sed cùm in promptu sit palàm facere, nimis crassum & improbum esse mendacium, quid inde lucri, sperauerit nescio: nisi fortè illud est quod iam dixi, eum satis habuisse, si suę modo farinę hominibus placeret, qui neque nostra attingunt, neq; inquirunt, verũmne sit an falsum quod dicitur: sed Pighiana omnia, vel Ecciana eo tãtùm nomine exosculantur, quia in nos scripta sunt. Vetus & obsoleta est hæc criminatio, non à Pighio primùm reperta. Nam Augustinum sic olim vexarant Pelagiani, quasi cum Manichæis sentiret. Sed aduersus vanam & futilem maledicentiã semper est veritati parata defensio. Vt à Simone incipiã, quid causæ habet Pighius, cur nos eius discipulos faciat? imò cur eum prorsus nominet? Veteres ferè omnes mẽtionem faciunt Simonis, eius quoq; errores recensent: sed nullus, quod sciam, tale aliquid prodit, quale hîc Pighius iactat. Plurima eius deliria refert Irenæus libro primo: Tertullianus nonnulla. Augustinus verò quæcunq; vel legerat, vel audierat, colligit. De libero vel seruo arbitrio, de necessitate vel fortuito euentu rerum, prorsus nihil: Docebat, inquit, pro miscuos cõcubitus: Deũ non fecisse mũdum: negabat carnis resurrectionẽ: asserebat se esse Christũ, itémq; Iouẽ se credi volebat; Mineruam verò Selenem quandam meretricẽ, imagines suas & illius dabat adorãdas. Dicebat se in patris persona legem dedisse Iudæis: sub Tiberio in filij persona apparuisse: postea in linguis igneis, super Apostolos venisse. Hæc sunt, quæ Augustinus vndiq; ex aliis collecta, redigere in vnũ catalogum potuit. Quid hîc reperiet Pighius, cur nos faciat Simonis discipulos? At non comminiscitur. Habet enim ex Clementis Recognitionibus. Pręclarum verò authorem, ex quo de tãtis rebus iudicium fiat. Constat enim deliria esse inepti cuiuspiã monachi, quæ sub Clementis nomine malis auspiciis edita sunt. Neque ve-

Cap. 20. de præsc. hæret. & de hæresib. ad Quod-uult deũ.

rò magnis & lõgis rationibus opus est. Siquidem est in manibus hominum liber, qui sine indice suã insulsitatẽ plus satis prodit. Quæ sub Petri persona illic referuntur, Spiritum Apostolicum nihilo magis redolent, quàm Aristotelis τὰ μετὰ φυσικά. Quin etiam mihi videor Aristoteli facere iniuriam, dum huic Philosophastro ipsum comparo. Itaque nihil aliud dicam, nisi quod iam dixi, fuisse ineptũ aliquem monachum, qui nugando fallere ocij sui tædium voluerit. Inde autem sumpsit fiduciam, vt Clementis nomine abuteretur. quia illud vulgò receptum erat, Clementem disputationis inter Petrum & Simonem habitæ commentarios scripsisse: quos etiã Ruffinus citat: idque non absque sinistro elogio, quòd multas falsas & impias sententias contineant: addita tamen Clementis excusatione, quòd adulterinæ esse possint, & ab hæreticis per dolum supposita. Quanquam vt totum librum suppositium fuisse credam, & Clementis titulum falsò prætulisse, veterum ferè omnium authoritate magis quàm vnius Ruffini opinione moueor. Nam si talis quispiam liber Irenæi & Tertulliani ætate extitisset, qui habitus fuisset Clementis, non neglexissent profectò tale ac tam commodum subsidium. De ea ipsa quæstione, quæ illic agitatur, certamen habebant, ille cum Valentino, hic cum Marcione: nihil magis laborabant, quàm vt probarent, non aliud se docere, nisi quod Apostoli prædicassent. Quid validius aut firmius erat, quàm simpliciter huc citare testem, qui vnus poterat totam litem dirimere? Nullo certè, nec faciliore, nec meliore argumento conuinci vtrique poterant, tam Marcionitæ quàm Valentiniani. Fuisset enim non dubiæ fidei monumentum, quod à Petri discipulo prodiisset. Protulissent igitur consignatam certo testimonio Petri fidem. Nónne hoc erat omne subterfugium occludere hostibus? Atquî longiore circuitu vtuntur. Referunt omnes Romanos Episcopos, qui Apostolis successerant, ad suum vsq; tempus, quin etiã inter alios nominant Clementem: testantur se docere, quod ab illis per manus sibi traditum fuerit. Quid coniecturis opus erat in re tam perspicua? Cur librum tacent, in quo totus quæstionis cardo vertebatur? Præterea cur suis hostibus inuidiam ex nomine non faciunt? Tunc enim Simonis nomen omnes abominabantur. Quare hoc vno verbo, citra longiorem contentionem, expedire se poterant: Quid nobis Valentine & Marciõ ex inferis Simonem excitatis? Non disputatione certandum est vobiscum, sed anathemate agendum. Neque enim reuocare in dubium fas est, de quo semel pronuntiauit Apostolus. Huc accedit, quòd Eusebius, cùm de Clemente loquitur, vnam Epistolam reliquisse eum narrat: de altera nihil audet asserere, quia non viderit: deinde continuò subiũgit: Sed & alia eius opuscula à nonnullis haberi perhibentur, velut Petri & Appionis disputatio: quæ in vsu à veteribus habita minimè reperimus, quia nec pura in eis, nec incorrupta fidei Apostolicæ doctrina mansisse deprehenditur. Atque vt citra ambages dicam quod res habet, quisquis in illorum temporum historiis bene exercitatus rem propius expendet, aut Petri cum Simone Mago concertationem confictam fuisse & fabulosam animaduertet: aut velut dubiam & incognitam, relinquet in medio. Nam & Augustinus Romæ quoque sua ætate vulgò fuisse de ea rumores scribit, quia Romanis ipsis pro falsis habebantur. Hæc longius repetere, & fusius persequi libuit, vt statuerent lectores, quantum sit deferendum testimoniis, quæ paulò pòst ex commentitio illo Clementis libro, velut ignea tela, in nos Pighius vibrat. Verùm demus librum aliquem fuisse à Clemente conscriptum, qui inscriptionem hanc habuerit, quid hoc ad frigidas, vel potius fatuas istas rhapsodias? quæ nullo ingenio, nullo iudicio fuerunt ab indocto monacho consarcinatæ. En specimen ingenuitatis Pighianæ.

In apol. pro Origene. *Lib. 3. Ecclesi. Hist.* *Epist. 86*

Venio ad alios hæreticos: quorum nos facit discipulos. Tametsi autem nonnihil inter se differunt: quoniam tamen vnus est demum omnium communis error, eos simul vno, vt aiunt, fasciculo complectar: ac breuiter referam, quid illi docuerint, quid nos doceamus: vt ex comparatione iudicent lectores, quid nobiscum illis sit commune. Ac illud quidem Valentini inextricabile chaos de αἰώνων genealogia omittam, quia parum ad institutum faciat: nisi quòd ex tricesimo æone diabolum genitum fingit, qui alios postea genuerit, à quibus creatus fuerit mundus. Atque inde est, quod malitiam non arbitrio, sed naturæ mundi, hoc est, generi diabolico tribuit. Cerdoniani, Marcionitæ & Manichæi simplicius insaniunt: constituunt enim duo principia inter se diuersa, quasi duos deos: vnum bonum, alterum malum, hinc mala, inde bona ortum habere & originem. Plura deinde & magis adhuc ridicula comminiscuntur Manichæi, de bonorum & malorum commixtione, quibus supersedeo. Priscillianistæ paulò aliter de humanę prauitatis origine philosophantur. Non enim ex mala traduce gigni animas putant, sed descendere de cœlo ex diuina substantia formatas: sed incidere in malignum principem, mundi fabricatorem, & ab hoc principe contrahere contagionem, & in diuersa corpora seminari. In hoc tamen conueniũt omnes vnà cum Montano, & reliquis similibus, quòd hominum malum esse, non lapsu & propria culpa, sed ipsa creatione, pronuntiant: nec vitium accidisse dicunt naturæ nostræ, sed substantiæ inhęrere: adeóque substantiam ipsam malam esse ac vitiosam. Ne ergo Deum bonum cogantur facere mali autho-

authorem, ad diabolum principem tenebrarum hominis creationem referunt.

Cap vlt. lib.1 Nostra non aliunde referam quàm ex ore ipsius aduersarij. Quanquam enim nihil non calumniando peruertit, continere tamen se non potuit, in tam clara luce, quin testimonium hoc nobis redderet: Nempe nos dicere hominem dupliciter considerandum. Primùm in ea integritate, in qua conditus fuit, deinde in ea miseria, in quam proprio vitio delapsus est. Ad imaginem quippe Dei fuisse creatum Adam, eximiis dotibus ornatum, iustitiæ, veritatis, sapientiæ: idque hac lege, vt non ipse tantùm, sed omnes eius filij sic victuri essent, si in ea integritate, quam acceperat, perstitisset: verùm non stetisse diu: sua igitur ingratitudine donis illis fuisse exutum: excidisse proinde ab illa Dei similitudine, & induisse nouam imaginem: ignorantiæ enim, & impotentiæ, iniustitiæ & vanitati fuisse subiectum: atque in has miserias demersum: suam quoque progeniem iisdem implicuisse. Iam ex Pighij cõfessione habeo, nos non naturæ, non primæ hominis origini tribuere, quòd malus sit, sed eius culpæ duntaxat, qua miseriam hanc sibi accersiuit. Neque enim negamus, liberi arbitrij conditum fuisse hominem, qui & sana mentis intelligentia, & rectitudine voluntatis præditus fuerit. Nunc quidem captiuum teneri sub peccati seruitute arbitrium nostrum asserimus. Sed vnde id? nisi quia libero arbitrio abusus est Adã, cùm haberet? Sed quid hic verba perdo? cum plus satis ad nostram defensionem sufficiant, quæ Pighius ex nobis recitat. Hæc enim illic mea sunt verba: Quare ruinam nostrã naturæ deprauationi imputandam, meminerimus, ne in Deum ipsum naturæ authorem, stringatur accusatio. Hærere quidem exitiale illud vulnus in natura verum est: sed multum refert, accesserit ne aliunde, an ab origine insederit. Constat autem, per peccatum inflictum fuisse. Non est igitur cur conqueramur, nisi de nobis ipsis, &c. Et adhuc nos Cerdoni, Valentino & Manichæis similes faciet Pighius? Illi hominem substantia & creatione malum fingebant. Nos, vt de excellentissimo Dei opere loqui par est, creatum fuisse dicimus rectum, naturæ bonæ & puræ: sua autem culpa fuisse vitiatum, cùm sponte à Deo defecit. Quid simile, obsecro, inter substantiam & accidens? inter Dei creationem, & accersitum ab homine vitium? Augustinus, cùm de Priscillianistis agit, in eo errare dicit, quòd nõ arbitrio, sed ipsa Dei creatione hominem malum asserunt. Illos damnando, non modò nos absoluit, sed doctrinam nostram suo suffragio prorsus comprobat. Imò cùm similem huic nostræ, in qua nunc versamur, causam agit aduersus Pelagianos, hoc est, cùm ab eadem se calumnia purgat, ita pro se loquitur, vt nos quoque suo patrocinio sufficiẽter defendat. Atque id quidem & pluribus facit locis, & nunc breuius, nunc fusius. Quòd tamen ad nostram quæstionem, summa huc respicit, eos qui sanandam dicunt naturam, multum à Manichæis differre: quia sanari non posset, si æternum & incommutabile malũ esset quod somniat Manichæus. Multũ esse Manichæis contrarios, qui malũ naturæ nostræ accidens esse dicunt, quod illi referunt ad substantiam. Eos qui arbitrium nõ nisi ad malũ esse liberũ tradunt, exortum tamen interea ab eo, quod non erat malum fatentur, minimè ad Manichæos accedere, sed eorum errorem fortiter redarguere. Quid autem istorum non semper docuimus? Si hodie viueret Augustinus, causæque nostræ defensionem ex professo susciperet, non posset clarius exprimere, quod ad refutandam huius conuitiatoris calumniam sufficiat.

Sed videte hominis pudorem. Parũ esse putat, si nos illorum discipulos faciat: addit enim absurdiora & magis impia docere. Manichæi, inquit, ne malitiã Deo adscriberent, duo principia finxerunt. Lutherus vni Deo optimo maximo scelera & flagitia adscribit: quia in illis veluti serræ simus, tracti atque acti illius impetu quò voluerit. Manichæus, post superiores illos hæreticos, duas in homine naturas facit: alterã bonam, malã alteram: quarum illa peccare nõ possit, neq; hæc bene agere. Lutherus liberum hominis arbitrium, imò vniuersam hominis naturam asserit necessariò & semper etiam in sanctis Spiritui Dei reluctari, & velut feram indomitam nũquã non repugnare Dei gratiæ. Impios veluti serras esse in manu Dei, quæ moueat, vertat, dirigat eos quorsum vult, nõ ex Luthero est, sed ex Spiritu sancto: si tamen eum per Prophetas locutum fuisse confitetur Pighius.
Dicit enim Isaias de Sennacherib: Nunquid *Isa.10.*
gloriabitur serra aduersus eum à quo trahi- *15*
tur? Sẽper tamen expositionẽ hanc Lutherus addidit: sic Dei instrumenta esse omnes impios, vt malitia ab ipsis sit, in ipsis resideat, ipsis quoque sit imputanda. Rursum vniuersam hominis naturam, vt est post lapsum vitiata, & corrupta, non ex seipso damnat Lutherus, sed acquiescit in Dei optimi & summi iudicis sententia, à qua prouocare nefas est. Quis enim hæc omnia pronunciauit? Omne figmentum cordis humani tantummodo malum est à pueritia. Peruersum est cor hominis, præ omni re, & fraudulentum. Omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt, non est qui faciat bonum, ne vnus quidem. Affectus carnis inimicitia est aduersus Deũ. Legi Dei non subiicitur, neque etiam potest. Et alia innumera. Eat nunc Pighius, & tot tamque grauia Dei iudicia vno conuitio retractet. Quantùm ad sanctos pertinet, non dubium quin Spiritus sancti gratiæ resistat, quod in illis residuum est propriæ naturæ. Neque enim humilitatis gratia mentiebatur Paulus, dum confitebatur

Gen.6.5 Ier.17.9 Ps.14.3 Rom.3.12,& 8.7 Rom.7.18

nõ habitare in ſe, hoc eſt in carne ſuâ bonum: ſed cum gemitu non ficto miſeriam ſuam deplorabat. Illic totum carnis ingenium prauitatis damnat: carnem verò definit, quicquid à ſeipſo habet. Dum ergo carnis ſuę reliquias reſiſtere Dei iuſtitiæ cõqueritur, quid differt à Luthero? niſi quòd rem eãdem non totidem ſyllabis exprimit. Exhorrere ſe Pighius ad hanc Lutheri vocem dicit, naturam carnis in ſanctis quoque, velut feram indomitam, Spiritu ſancto reluctari. Omitto nũc Paulum: quid, rogo, ſibi volunt hæc Augu-
Homil. ſtini verba? Nemo ſe palpet: de ſuo Satanas
49. in eſt. Tollat homo peccatum quod ſuum eſt:
Ioãnem. Deo iuſtitiam relinquat. Si hæc à Luthero dicerentur, quos nunc tumultus Pighius miſceret? De ſanctis loquitur Auguſtinus: quicquid ſunt vel habent à natura, pronuntiat eſſe peccatum: nec eo contentus, dicit ipſorum vnumquenque de ſuo eſſe Satanam.

Scio quidem me cum inſano hoc capite nihil proficere, qui vllis Scripturis crediturũ ſe negat, quę ſecus doceant, quàm ipſe iam ſibi perſuaſit: quin etiã elato ſupercilio iactat, non dubitanter ſe dicturum, à diabolo omnis blaſphemiæ authore prodiiſſe, ſi quæ tales proferantur. Quid facias cum tali furia? Sua ſe imaginatione ſic inebriauit, vel faſcinauit potius, vt neque homines, neque Angelos, neque Deum audire ſibi reclamantem ſuſtineat. Hoc enim ſacrilegium diſertis verbis euomit: Si quæ Scripturæ Lutheri doctrinam adſtruerent, à Lucifero omnis blaſphemiæ & impietatis authore fuiſſe dictatas, nihil dubitarem dicere. Item alibi: Sunt eiuſmodi dogmata, vt dicere non dubitem, nulli Euangelio, nullis Scripturis, nullis Apoſtolis, ſed nec Angelis de cœlo omnibus crediturũ me, ſi ea aſſererent. Dicet quiſpiam, quid igitur cum tam deplorato homine ludis operam? Ego verò ne verbum quidem facerem eius cauſa. Sed operam hanc aliis impendo, qui vel ad amplexandam veritatem ſponte propenſi ſunt: vel ſic in errore detinentur, vt ſint tamen ſanabiles: vel ſaltem non ita ſunt obſtupefacti, quin ſentiant quod dicitur. At ſacris Dei oraculis nihil derogare ſe putat, quia poſſibile non ſit, ea aut Luthero, aut nobis ſuffragari. Ego verò nullum prætextum obtendi poſſe contendo, quin iſtæ voces illuſtre & cõſignatum ad poſteros teſtimonium reddant, Spiritui ſancto in Scripturis loquenti, & æterna Dei placita pronuntianti, nihilo plus reuerentię detuliſſe Pighium, quàm Platoni ex proprio capite philoſophanti. Quis enim, modò ſcintillam vnam, quamlibet exiguam, timoris Dei reſiduam in corde habeat, ſic loqui auſit? Angelum quidem è cœlo, ſi aliud Euangelium attulerit, pro anathemate
Gal. 1. 8 haberi iubet Paulus. Nempe, cum Angelos quoque ſubiici & obedire verbo Dei oporteat, meritò rediguntur in hunc ordinem, vt ſi aliter faciant, dæmones cenſeantur. Quanquam autem accidere id non poteſt, tanti eſt tamen Euangelij maieſtas, vt ad eam vindicandam Angelorum nomine quodammodo abuti nefas non ſit. Ipſi autem Deo anathema irrogare, quale exemplum eſt? Deum in Scripturis ſanctis loqui, nemo piorum dubitat. Quid ergo aliud ſibi voluit illis verbis Pighius, quàm certa Dei oracula ſe dicturum à diabolo edita fuiſſe, ſi liberum homini arbitrium tollant? Hæc quicunque pius audit, nonne Cerberum potius aliquem latrare dicat, quàm hominem loqui?

Iam vt Scripturas ipſas nobis excutiat, hoc argumento vtitur: legiſſe eas patres omnes, orthodoxos & ſanctos homines, neminem tamen eorum intellexiſſe, ineuitabili neceſſitate nobis prouenire omnia: neminem dixiſſe, impoſſibilia nobis à Deo præcipi, aut pro iis damnari homines, quæ non libera voluntate, ſed fatali neceſſitate impulſi faciunt: neminem, Deum exiſtimaſſe fontem ac ſcaturiginem ſcelerum & flagitiorum omniũ. Primùm reſpondeo, patres nihilo magis quàm nos vitam réſque hominum Fortunæ ſubiicere, ſed prouidentiam Dei agnoſcere & cõſtituere ſummam & vnicam gubernatricem, quæ præſit conſiliis hominum, volũtates flectat, euentus moderetur: nec prouidentiam eos imaginari, quæ ſubitos aut cæcos habeat motus, vel ab inferioribus cauſis pendeat, vel nutet varia & incerta ad fortuitos caſus, ſed quæ firmo, ſtabili, perpetuóque tenore ſibi conſtet. De poſſibili aut impoſſibili Legis obſeruatione, non eſt quòd nos in certamen cum patribus committat. Nam cùm obſeruationẽ Legis homini aſſerimus eſſe impoſſibilem, duo comprehẽdimus: Perfectionem, quæ illic à nobis exigitur, naturæ noſtræ vires longo interuallo ſuperare: deinde, neminem vnquam extitiſſe, qui iuſtitiæ Legis omni ex parte ſatisfecerit: neminem fore, ac ne exiſtere quidem poſſe talem. Neque tamen interea negamus, quin homini poſſit Deus talem gratiæ perfectionem conferre, quæ par ſit futura iuſtitiæ Legis: ſed quia ſe facturum hoc negauit, ſimpliciter impoſſibile dicimus fieri. Ac ne videamur loqui ſine authore, Pau- *Gal. 3.*
lum in hoc ſequimur, qui non alia ratione *10*
probat omnes qui ſub lege ſunt, maledictioni eſſe obnoxios, niſi quia maledicantur omnes, qui non permanſerint in omnibus, quæ ſcripta ſunt. Non ſtaret autem argumentum, niſi pro confeſſo aſſumeret, neminem implere poſſe. Demus enim vnum aliquem poſſe: qualis erit ratiocinatio? Deus maledicit omnibus, qui Legẽ ſuam non implent. Ergo neceſſe eſt omnes eſſe maledictos, qui vnquam fuerunt, ſunt, & erunt. Sed Paulus principium habet, ſcilicet incognitum Pighio: neceſſariũ debere cenſeri, quod Scripturis prædictum eſt. Cùm igitur ſanctos omnes reos tranſgreſſionis faciat Scriptura, inde colligere non

non dubitat: neminem esse, qui reatu eximere se possit. Patres verò, Legem obseruatu possibilem cùm dicerent, non hoc ad liberi arbitrij facultatem, sed gratiæ potentiam referebant. Nam & Hieronymus ipse, quem citat Pighius, sic interpretatur. Augustinus etiam clarius: Non vtrum præceptum sit homini, inquit, vt sine peccato sit, quæritur (est enim manifestum) sed vtrum in hoc corpore possit impleri, vbi caro concupiscit aduersus Spiritum. Paulò pòst subiungit: Non ad saturitatem iustitiæ, cùm hinc exierit quisquã perueniet, qui non esuriendo & sitiendo cucurrerit. Hic loquitur de sanctis, qui Spiritu Dei iam in obedientiam legis aguntur. Vbi verò tractat de natura, ne inchoare quidem posse legem concedit: sicut alibi videbimus. Neq; enim iustam adhuc de iis rebus disputationem ingredimur: quò fit vt leuiter tantùm eas trãscurram, quò citius perueniam ad proprium earum locum.

In Epist. ad Ctesiphonte, De perfect. iustitiæ.

Quanquã minimè recipienda est hęc conditio, ad quam Pighius, cùm vbique tum hoc præsertim loco nos reuocat: vt fidei regulam, non ex Dei verbo, sed Ecclesiæ traditione petamus. Absit verò vt Christiana fides tam infirmo & caduco fundamẽto fulciatur. Quid enim aliud relinquitur Deo viuo, quàm mortuis idolis, si decretis hominum stare vel cadere dicatur æterna eius veritas? Et quæ erit fidei stabilitas, quam aduersus omnes inferorum machinas inuictam stare oportet, si ab hominum nutu arbitrióque pendeat? Sed audiamus bellas hominis rationes, quibus vrgere nos conatur. Prædictum est, inquit, fore sectas & hæreses: fore qui profiteantur ore Christum, & magistri erroris sint, lupi rapaces, obtecti vellere ouium, qui incautos ab ouili Christi abducant, doceant Christum contra Christum, in deserto, in angulis, in latibulis. Subiungit, quibus armis oppugnẽt Ecclesiam hæretici: Nempe, quibus Satan dux eorum & magister Christum aggressus est, hoc est, scripturis perperam in suum sensum detortis. Tertio loco ad remedium descendit: si fideles scilicet se ab Ecclesiæ vnitate non patiantur abduci. Ego verò fateor, huic malo semper obnoxiam fuisse Ecclesiam, & ad finem vsque mundi fore, vt ab hostibus domesticis grauiter laboret. Quod & omnium temporum experimentis plus satis comprobatum antehac fuit, & nunc magno nostro malo, & non sine acerbissimo dolore experimur. Quò atrocior est pestis ac nocentior, eò magis de remedio cogitandum esse bene admonet Pighius: sed quale illud sit, quærendum. Miror autem, hominem sic præcipitem ferri suo affectu, vt se impingere primo gradu ad verum remedium non sentiat. Non dubium, inquit, quin sic adoriantur nunc pios hæretici, qualiter Satan olim Christum: nempe falsa Scripturarum interpretatione. Quis non continuò nunc inferat, resistendum igitur exemplo Christi? Quid enim? An impij, Satanæ magisterio ad impugnãdam fidem instruentur, Christus ad fidei defensionem suos non armabit? Iam verò quo clypeo, quo gladio, & quibus armis Satanam tunc repulerit, notum est. Scriptum est, inquit: Cùm sola Scriptura fretus, profligato, subactóque hoste victor euadat, nonne & illuc quasi sublato signo nos vocat, & certam victoriam pollicetur? Quid autem Pighius ex aduerso? Hæretici in hoc capitis sui Satanæ imitantur astutiam, quòd sub falso Scripturæ prætextu venenum suum propinant. Caueant sibi fideles ab insidiis: clypeum & arma induant. Nempe, vt simul cum Christo confugiant ad Scripturam. Minimè, inquit (nulla enim illic securitas) sed ad Ecclesiæ traditionem, tanquam ad vnicum asylum, se recipiant. An ad tam crassas ineptias delaberetur, si vel vnciam sani cerebri haberet?

At scripturæ, inquit, pro impiorum libidine, huc, illuc, trahuntur, vt sine Ecclesiæ definitione nullus certus sensus haberi queat, in quo acquiescamus. Illud est scilicet tritum ac vulgare Lucianicorum prouerbium, de sacrosancto Dei verbo, nasum esse cereum, in formas omnes flexilem, prout hominibus libuerit hunc aut illum sensum affingere. Itáne verò? Vt nulla sit tam contempta aut abiecta Philosophorum secta, quæ non authoris sui mentem ex eius scriptis certò teneat: soli Christiani, cùm de magistri sui doctrina quæritur, aliò circunspectent? Vt in schola Pythagorę valeat illud αὐτὸς ἔφα, Christus inter suos discipulos tãtum honoris non habeat, vt ad sacra eius oracula conticescant? Vt Epicuri breues, mutilæ, spinosæ sententiolæ ab eius secta intelligantur: tot actam copiosis, certis, luculentis scriptis, non hoc consecutus fuerit Deus, vt sciamus quid voluerit? Denique quorsum tantus Scripturæ aceruus, si nihil inde certi percipere licet? At longè aliud testimonium verbo suo reddit Deus ipse. Ne dicas, inquit, in corde tuo, quis ascendet in cœlum? aut, quis descendet in abyssum? aut, quis traiiciet mare? Propè est verbum in ore tuo. Cur nos ad verbum reuocat, in quo nihil quàm fluctuare & vacillare possumus? At istam obiectionem præuenit, cùm testatur, se & os & cor dedisse: vt & certa fide ipsum apprehendamus, & cum fiducia confiteamur. Et quo tempore hoc dictum est? Cùm solæ iustitiæ nondum cũ pleno suo fulgore exorto, lex tantùm velut quædam fidei aurora prodiisset. Moses quoque in illa solenni contestatione: Hęc est via, inquit, ambulate in ea: si tam exigua portione lucis, & verborum obscuritate, & figurarũ vmbris inuoluta, clamat tamen Dominus, nullum ignorantiæ, aut dubitationi prætextum amplius esse, quia certam doctrinam tradiderit,

Deut. 30. 12. *Deut. 30. 19.*

quæ & certa cordis fiducia apprehendi,& li-
bera audaciq; confessione prædicari debeat:
si per Mosen contestatur, planam & apertam
esse viam:quę ista est improbitas,in ipsa me-
ridie,sole iustitię ante oculos conspicuo,hoc
probrum inurere verbo Domini, vt nihil a-
liud quàm piorum mentes suspensas,perple-
xas,& inquietas relinquat? Audiamus alteram
quoque Dei contestationem: Nō in abscon-
Isa. 45. dito, inquit, locutus sum : non in angulo
19 terræ tenebrarum: Non dixi semini Iacob
frustra, quærite me. An non loquitur hodie
nobiscum Dominus per Scripturas? An non
clarius, quàm pridem cum Israele? Negat se
frustra docere. Ergo in verbo eius reperie-
mus proculdubio quod quærere nos iubet.
Isa.55.3 Quòd nisi ita esset,quid sibi vellet illud? Au-
dite me: & viuet anima vestra. Hic ergo est
tranquillus & salutaris portus, habere rece-
ptum ad sancta Dei oracula: à quibus, tan-
quam à periculoso scopulo,fugere nos docet
Pighius.

Verùm excipiet fortassis, Deum non in
nuda Scriptura, sed per Ecclesiæ traditio-
nem audiendum esse. Nugæ. siquidem huic
cauilla ansam olim præcidit Spiritus san-
Isa.8.20 ctus. Nam Isaias, vbi populum admo-
nuit, nec quem, præter vnum Deum, se-
quatur, modum quoque simul addit: Ad
legem, inquit, & ad testimonium. Quo i-
gitur Spiritu reclamat Pighius, legem flexi-
loquam esse, obscurum testimonium & am-
Malac. biguum? Et Malachias, dum vult populum
3.4 in Christi expectatione confirmare vsque in
eius aduentum, & aduersus offendicula om-
nia armare, non aliò mittit, quàm ad le-
gem ipsam. Secundum hanc rationem, ait
1. Pet.1. Petrus, habere nos firmiorem sermonem
19 propheticum, cui attendere debeamus ceu
lucernæ ardenti in loco caliginoso, donec
lucifer exoriatur in cordibus nostris. At
quòd sequitur continuò, nonnihil videtur
Pighio suffragari. Admonet enim, non es-
se priuatæ interpretationis Scripturam pro-
pheticam.Ego verò non aliter accipio,quàm
ipse exponit: nempe, quòd non proprio
consilio impulsi, sed à Spiritu sancto exci-
tati, locuti sint Prophetæ. Quanquam v-
bi nomen interpretationis habetur, melius
conueniret motum dicere: in qua significa-
tione interdum sumitur Græca vox, qua v-
titur ἐπίλυσις. Demus tamen, ipsum de in-
terpretatione loqui. Quem alium sensum e-
licias nisi minimè trahendas Scripturas ad
proprium cuiusque sensum? Non enim a-
lium esse idoneum ipsarum interpretem,
nisi Spiritum Dei qui eas dictauit. Quid
ad hæc Pighius? Pergétne adhuc Scriptu-
ras vocare confusum labyrinthum, quibus
Petrus claritatem tribuit, quæ nos certò re-
gere possit, ne vel in profundissimis mun-
di tenebris aberremus? Atque vt videas Spi-
ritum sanctum nihil aliud de lege prædica-
re, quàm quod in se ipsis experiuntur ipsi fi-
deles: audi quale illi elogium, ex ipso fidei
sensu, tribuat Dauid: Lucerna, inquit, pe- Psal.119.
dibus meis verbum tuum, & lumen semitis 105
meis. Item: Testimonium Domini fidele,sa- Psal.19.8
pientiam præstans paruulis. Nec aliud sanè
dicit, quàm quod piis omnibus familiariter
notum esse debet. Hinc colligant lectores,
quàm bene in seria Scripturæ intelligentia
exercitatus sit Pighius: imò quem omnino
eius gustum habeat: qui dum nasum cereum
esse putat, in omnes partes flexilem, tutò in
ea acquiescere nos posse negat: ideóq; ad Ec-
clesiæ authoritatem, velut ad sacram ancho-
ram,confugere iubet.

Vt tamen rem totam semel expediam:
Quia sibi minimè expedire videt Pighius, vt
ex verbo Dei dirimatur hæc controuersia,
Scripturam, quæ impiis & malitiosis hære-
ticorum commentis subiaceat, & in varios
sensus torqueri possit, dubiam & obscuram
esse contendit. Itaque ad Ecclesiæ definitio-
nem rectà nos reuocat: quæ,vt nullis calum-
niis est obnoxia, ita pro vera & certa fidei
regula habenda sit. Velim nunc mihi re-
spondeat: quam nouam formam induerit
verbum Domini, ex quo, fidem ex illius es-
se auditu Paulus asserebat. Sic enim loquen- Rom.10
do, non modò veram & certam, sed vnicam 17
facit regulam Fidei. Verùm vbi cùm hære-
ticis est certamen, non multùm, inquit,
cum Scriptura proficias: quam totam illis
promptum est eludere. Iterum mihi respon-
deat, quid mutationis acciderit,ex quo Pau- Ephe.6.
lus verbum Dei gladium spiritualem voca- 17
bat, quo totus Satan opprimeretur. Si ad-
uersus hæreticorum omnium caput gladius
est victor ac triumphalis, qui fit, vt aduersus
membra retusum sit,& quasi arundineum te-
lum? Et vbi erit vis illa penetrandi, quæ illi Heb.4.
alibi tribuitur,vt pertingat vsque ad diuisio- 12
nem animæ & spiritus, discernat cogitatio-
nes cordis, &c? Respondeat etiamnum mi-
hi Pighius, perpetuum ne sit elogium hoc,
an vnius tantùm ætatis? Omnis Scriptura di- 2.Tim.3
uinitus inspirata, vtilis est ad docendum, ad 16
redarguendum, ad corrigendum, ad insti-
tuendum, vt integer sit homo Dei. Hîc e-
tiam caput mouebit: quasi non prouiderit
Spiritus sanctus, qualis futura esset hæreti-
corum vafrities in torquendis ac deprauan-
dis Scripturis. Verùm cui persuadeat se Deo
sapientiorem esse? Quòd si nunc quoque
negare pergat, sufficere Scripturam ad hæ-
reticos arguendos, quid aliud superest,quàm
cum anathemate illum, tanquam professum
& pertinacem veritatis hostem ablegare?
Nec aliud eo loco profert Paulus, quàm
quod vsu ipso didicerat. Nam cùm ad-
uersus Iudæos, quamlibet duros & perui-
caces, disputaret, non aliunde sumebat ar-
ma: si verum refert Lucas. Denique vbi Act.17
diu multúmq; fuerit disputatum,hîc est lapis 2.11
lydius,

lydius, ad cuius examen exigẽdæ ſunt omnes doctrinæ. Laudat enim Spiritus ſanctus Theſſalonicenſes, qui cùm recepiſſent cum omni promptitudine verbum, inueſtigabant ex Scripturis, an hæc ita ſe haberent. Certè aut non eſt legitimum Scripturæ examen ad probandas doctrinas: aut certa perſpicuáque inde Fidei definitio haberi poteſt. Præclarè Auguſtinus: Vbi, inquit, de re obſcura diſputatur, non adiuuantibus diuinarum Scripturarum certis clariſque documentis, cohibere ſe debet humana præſumptio, nihil faciens, in alteram partem declinando. Huic ſententiæ quis erit locus, ſi non firmam ac conſtantem, nulliſque machinis expugnabilem in Scripturis certitudinem habeat Dei veritas? Itaque poſtea concludit, credere ſe, nihil ad ſalutem neceſſarium eſſe cognitu, quod non habeat clariſſimam in Scripturis approbationem. Nunc ſancti viri imperitiam ſubſannet Pighius, quòd diſputando non aſſuetus, ita rẽ habere falſò putaret. Atquì hoc ſcribebat iam ſenex, cùm, toto vitæ curriculo, continuis aduerſus varios hęreticos certaminibus penè detritus experientia ſatis teneret, quantum & ad docendum & ad pugnandum valeant Scripturæ.

Atque iſtud ſanè perquam eſt ridiculum, quòd dum, ob dubios & obſcuros Scripturæ ſenſus, ad Eccleſiæ definitionem vult nos trahere, principium ſuum ex Scripturis ſumit. Atqui principia αὐτόπιστα eſſe oportet: quæ res ſummam claritatem requirit. Scriptum eſt, inquit, Surgent pſeudoprophetæ, & ſeducent multos in nomine meo. Quid ſibi vult in nomine Chriſti? Falſa Scripturarũm interpretatione. Quid ſi negem? Non enim vnus eſt fallendi modus in Chriſti nomine, ſed valeat hoc. Sequitur. Quid eſt ſeducere? Seorſum ducere ab vnitate corporis. Imò quod dicit Pighius, eſt ſeorſum ire. Chriſtus enim dicit πλανήσουσι, quod fallere & decipere ſignificat. Hìc autem in etymologia verbi quo nunquam vſus eſt Chriſtus, pueriliter philoſophatur. Nihil mirum ſi tam dubiæ ſunt Scripturæ Pighio, qui tam profana audacia in illis ludit ac laſciuit. Sed hoc extremæ improbitatis eſt, quòd ſua commenta, tã friuola & nugatoria, pro genuino Scripturæ ſenſu tam audacter ingerere, ídque loco principij, nihil eum pudet. Sed pergamus in hac bella expoſitione. Deſertum, angulos, penetralia, allegorico ſenſu, nouas & ſingulares opiniones, à cõmuni illius corporis ſenſu extraneas, intelligit. Sed quid ſi Chriſtus ipſe aliter apud Lucam? Non veniet, inquit, *Luc.17.*
20 regnum Dei cum obſeruatione: neq; dicent: ecce hìc: aut, ecce illic. Ecce enim regnum Dei intra vos eſt. Eandem hiſtoriam licet nõ iiſdem verbis, duo Euangeliſtæ referunt. Allegoricum ſenſum comminiſcitur Pighius in verbis Matthæi: dico nullũ eſſe magis fidum interpretẽ ipſo Chriſto, qui apud Lucã, vllis figuris, ſe nihil aliud velle teſtatur, quã regnũ Dei ſpirituale eſſe: ideóque commẽtitiis obſeruationibus non alligandum. Interea, inquit, dum veniam ad iudicium, regnabit in vobis Deus ſpiritualiter: regnabit in cõſcientiis veſtris, per iuſtitiam, veritatem, pacem, fortitudinem Spiritus, non ſecundum externum mundi apparatum. Ego autem cùm veniam, inſtar fulguris ſubitò, præter ſpem omnium, emergam. Et ſicut fulgur ab Oriente exit, & apparet vſque in Occidentẽ, ita momẽto vno, in ictu oculi, ſimul manifeſtabor, tribunal conſcendam, totum mũdum aduocabo. Non eſt igitur quòd in his tam claris & ſimplicibus verbis penetralia & latebras allegoriarum quæritet Pighius. Sed audiamus acutam concluſionem. Ergo, inquit, monet Chriſtus, ne exeamus. Vnde? Ab illo corpore. Et ne quis obtẽdant, ſe neſcire vbi ſit corpus illud: euidens & infallibile ſignum mox proponit. Vbi erit corpus, illuc aquilæ congregabuntur. Quæ ſunt aquilæ? Nempe de quibus Propheta meminit: qui corpore onuſti, pennis tamen adiutricis gratiæ in ſublime feruntur. Vbicunque congregantur illę aquilæ, illic eſſe corpus, cui aſſociari & conſentire debeas, ne dubita. Sanè ſi ita Scripturas ſurſũ deorſum verſare liceat, iam Pighio concedo quod poſtulat, alibi quærendam eſſe certam fidei regulam. Ac videtur mihi de induſtria ſpecimen voluiſſe edere eius, quod dicebat: nihil propemodum eſſe in Scriptura, quod non hæretici ſua malitia peruertant. Sed ex aduerſo efficiam, non ſic patere, obnoxiámque eſſe eorum ludibriis Dei veritatem, quin ab illis fortiter vindicari queat. Poſſunt ſolem ad tempus obumbrare nebulæ: ſed eius fulgorem neque extinguere, neque ſuffocare poſſunt, quin tandem exuperet. Corpus pro Eccleſia hoc loco ſumit. At Euãgeliſta πτῶμα, habet, quòd Græcis cadauer ſignificat. *Matth. 24.28*
Facilis autem & obuius eſt cuilibet parabolæ ſenſus: quòd ſicut ad cadauer vnum, ſolent complures aquilæ conuolare, ita ad vnum Chriſtum vndique electi ſe omnes recipient. Ergo ſeipſum Chriſtus vinculum vnitatis facit, non hominum conſenſum, vel multitudinem. Nunc expendant lectores, quàm fidelis ſit interpres Pighius. Chriſtus de cadauere loquitur: cui ſe ideò comparat, quòd electis ſuis cauſa eſt, vt in vnum conueniant, & ſimul ad eum colligantur: Ille corpus Eccleſiæ imaginatur. Chriſtus aquilas nominat, perinde ac ſi nos vulgari more noſtro diceremus coruos: Ille argutiolam comminiſcitur, vt ad veteres Eccleſiæ doctores referat. Applicatio parabolæ hæc eſt. Vbi erit Chriſtus, illuc confluunt ex toto mundo electi omnes. Ille prorſus diuerſo modo: Vbi erunt aquilæ, illuc nos oportere congregari. Sic putat adeò futilibus commentis, non modò obrui, ſed penitus tolli ex hominum mente & cordibus omnem Scripturæ certitudinem,

eſt cur eius ſtultitiam pueri quoque ipſi derideant.

Quanta verò ſit Eccleſiaſticæ traditionis authoritas, Pauli teſtimonio oſtendit: vbi anathema & hominibus & Angelis denunciat, qui auſi fuerint aliquid prædicare, præ-
Gal.1.8 ter Euangelium, quod ſemel Galatis tradiderat. Fuiſſe hanc traditionem contendit, quia non de ſcriptis loquatur, ſed viua voce. Dicam breuiter de hac re, abſque vlla contentionis ſpecie, quod ſatis faciat bonis omnibus, improbis os obſtruat. Legem initio dedit Dominus, in qua voluntatis ſuæ teſtimonium populus Iſraeliticus haberet. Acceſſit deinde non diuerſa aut noua, ſed amplior ac luculentior doctrina ex Prophetis. Proinde ante Prophetas ſola Lex authoritatem indubiam habebat, vt pro verbo Dei reciperetur. Poſteà vſque dum mundo exhiberetur Chriſtus Lege & Prophetiis cõtinebatur Scriptura. Sic videmus à Chriſto & Apoſtolis, Moſen & Prophetas citari, velut claſſicos teſtes, quorum ſcripta, non ſecus ac publicæ tabulæ, in populo Dei ſine controuerſia, agnoſcerentur. Apoſtoli viua voce primùm teſtati ſunt, quid ſibi mandatum erat. Deinde ſic viſum eſt Domino, vt ſumma prædicationis eorum literis proderetur, quò integra ad poſteros perueniret. Qua enim alia de cauſa & Legem & Prophetias ſcriptis mãdari voluit, niſi vt ad perpetuam memoriam extaret certa doctrina, quam ſequi omnes ætates deberent? Nam quæ eſt hominum hinc leuitas & inconſtantia, inde nouandi audacia & libido, nouam ſubinde religionis formam appeterent, niſi certis finibus doctrinæ, quaſi ſeptis quibuſdam, continerentur. Clamat Domi-
Mala.3.9 nus: Ego idem ſum ſemper, & nõ mutor. Verùm id parum prodeſſet, niſi eius ſtabilitatẽ cernerent homines in verbo, velut in ſpeculo: vt dum ſtabiles illic perſtant, Deo ſuo adhæreant ſine vlla mutatione. Ergo de Apoſtolorum doctrina factũ eſt, vt antè de propheticis. Non omnes quidem conciones ad verbum exceptæ ſunt, ſed in ſummam tamen fideliter redactum eſt totum eorum Euangelium: quæ ad plenum ſufficere nobis poſſet. Ergo multifariam multíſque modis locutus eſt olim Deus per Prophetas: poſtremùm in
Hebr.1.1 dilecto Filio ſuo, nouiſſimis diebus. Cur nouiſſimi dies vocantur à Chriſti reuelatione? Nempe, quia poſtremùm locutus eſt Deus.
Ioan.20.31 Per quem? per Filium. Quid locutus eſt? Id vt ſciamus: ad Patrum traditionem nos Pighius amandat. Dico in ſcriptis Apoſtolicis contineri: quemadmodum Ioannes ſcribere ſe teſtatur, vt qui legunt, habeant vitam æternam. Ergo neque Pauli, neque alterius cuiuſpiam priuatim Euangelium nunc habemus, ſed illud vocamus catholicæ Eccleſiæ Euangeliũ, quod in literas redactũ, Deus pro verbo ſuo conſignauit. Quòd autem ſuam prædicationem, & illud quod ipſe tradiderat, Euangelium nominatim Paulus aliquoties commendat, ea cauſa facit, vt purã & germanã Chriſti doctrinam à fictitio pſeudoapoſtolorum Euangelio diſcernat. Nam & illi Chriſtum prædicare ſe iactabant: cùm eius interea nomine abuterentur, ad veritatem adulterandam. Oportuit ergo purũ & ſyncerum Euangeliũ ſingulari aliqua nota deſignari, ne pro Chriſti verbo fideles pſeudoapoſtolorum figmenta ſuſciperent.

Verùm Irenæus, Tertullianus, Origenes, cùm de dogmatibus certamen haberent cum hæreticis, non ad Scripturas, ſed ad Eccleſiæ traditionem prouocarunt. Perinde agit Pighius, ac ſi ſepultos apud ſe haberet eorum libros, ne tam aperti mendacij eorum lectione conuinceretur. Fateor equidem & eam ab ipſis proferri in medium, vt eius authoritate cauſam ſuam ſtabiliant, & de ea honorificam facere mentionem. Sed inſpicienda eſt, tum ratio, tum circunſtantia temporũ, tum etiam modus & temperamentum, quo vtuntur. Negotium erat Irenæo cùm improbiſſimis hæreticis, qui nihilo plus Scripturæ authoritate mouerentur, quàm vniuerſæ Eccleſiæ conſenſu. Itaque cõqueritur, nihil poſſe proferri, quod non eludant. Neque enim lubricis tergiuerſationibus elabi quidquam illis curæ erat, ſed impudenter reſpuebant, quicquid obiiceretur. Si conuinceretur Scripturis, ſapientiam habere ſe dicebant Apoſtolis altiorem & perfectiorem. Si ad Eccleſiæ conſenſum reuocarentur, dicebant non mirum eſſe, ſi Eccleſia puram doctrinam non ſeruaret, quæ corruptam & fermento vitiatam nõ tantùm à diſcipulis, ſed à Domino quoque acceperat. Quid ad hæc Irenæus? Non per a- Lib.3
lios, inquit, habemus ſalutis noſtræ diſpoſitionem, quàm per Apoſtolos: qui, quod voce promulgarunt, poſteà ſcripto nobis tradiderunt, fundamentum & columnam fidei noſtræ futurum. Poſteà hanc quoque alteram partem vrget, quòd fidei vnitatem, in Scripturis fundatam, colerent Eccleſię omnes, ab Apoſtolis edoctæ & inſtitutæ. Sed illud ſemper nihilominus retinet, Scripturam perfectę & abſolutæ ſapientię ſcholam eſſe. Tertullianus de præſcriptione veritatis ſcribit contra hæreticos: quia & ipſorum petulantiam videbat nullo modo poſſe coerceri, quin centies victi, adhuc litigarent: & hoc optimum eſſe adminiculum cenſebat confirmandæ veritati, ſi eam conſtaret ab ipſis Apoſtolis fluxiſſe: contrà verò fortem & validam machinam ad diruenda hæreticorum mendacia, ſi oſtenderentur aliquid in Apoſtolorum doctrina nouare. Quanquam autem in probabili aliàs & iuſta cauſa, feruore diſputationis vltra iuſtas metas nonnihil prouehitur, non tamen aliud conſilium habet, niſi vt doctrinam certò Scripturis proditam, apud ſimplices & infirmos hac quoq; nota confirmet, quòd eam viua quoque voce Apoſtoli per manus tradidiſſent.

dissent. Ad Scripturas prouocandum negat, quoniam in illis, aut incerta, aut parum certa sit victoria. Sed quid ipse tot libris facit? Quibus armis vtitur aduersus Marcionem, Praxeam, Hermogenem, & alios, nisi simplici verbo Dei? Quid igitur? An parum bene sibi constat? Sed iam citauerat locum Apostoli, vbi vetat cum hæretico homine, post vnam aut alteram admonitionem, amplius disceptare. Non dubium igitur, quin illuc respiciat, cùm negat agitandas de fide contentiones ex Scripturis. Nobis, inquit, curiositate opus non est, post Christum Iesum: nec inquisitione, post Euangelium. In summa, tantùm vult concertationibus finem imponi, quæ & astutiam acuant hæreticorum, vt sint ad pugnam instructiores: & peruicaciam augeant, & infirmas conscientias exagitent, sine vllo fructu. Vbi autem res postulat, non verbis modò, sed exemplo demonstrat, non aliter quàm ex ipso Dei verbo de Fide, & disputandum, & definiendum. Neque aliam secuti sunt rationem orthodoxi omnes, cùm rectam purámque fidem aduersus hæreticos defenderent. Refert Theodoritus, cùm Synodum Nicenam Constantius coegisset, his verbis allocutum fuisse Episcopos: Extant Apostolici libri, & Prophetarum sanctiones, quæ nos erudiunt, quid de rebus sacris sentire debeamus. Posito igitur hostili certamine, ex Scriptis diuinitus inspiratis, quęstionum quæramus solutionem. Cur non restiterunt patres, si hæc non erat legitima disputationis series? Imò cur libenter obtemperarunt, sicut acta Concilij testãtur? Quin etiam sponte fuisse facturos, quod admonebantur, inde æstimare promptum est, quòd Scripturis ad hoc ipsum instructi & comparati venerant. Cur non eorum stultitiam deridet Pighius, quòd, relicta illa certa fidei regula, in qua figere pedem tutò poterant, in vagum illum Scripturæ labyrinthũ abripi se passi fuerint? Imò cur non Augustinum capitaliter accusat, cui cùm ista conditio diceretur, vt eandem, quæ inter nos agitatur, quæstionem superiorum Doctorũ scriptis finiret, acquiescere noluit? Nam & si eorum testimoniis vtitur, & sibi non esse contrarios ostendit, controuersiam tamen inde iudicari non patitur, sed ad Scripturam prouocat. Patent, inquit, libri Dei: nõ auertamus aspectum. Clamat Scriptura: adhibeamus auditum. Item, de libro suo loquẽs: Vt vobis sit fructuosissimus, non vobis pigeat sæpius relegere, vt sciatis quibus & qualibus quæstionibus soluendis atque sanandis illic non humana, sed diuina valeat authoritas: à qua recedere non debemus, si volumus peruenire quò tendimus. Habet nunc Pighius quo cum certet: quem vbi debellauerit, ad nos veniat licet.

Tit.3.10

Quanquam non in eam partem accipi velim quæ dico, ac si Ecclesiarum cõsensui nullum in definiendis fidei quæstionibus locum relinquerem. Sed hunc Scripturæ honorem tribui decet, vt ad eius examen exigantur omnia. Quicquid eius authoritate comprobatur, non vocetur ampliùs in dubium: rursum nihil, nisi quod cum ea conuenit, recipiatur, quicquid diuersum est, sit pro damnato, vt ab ea sola pendeant, & in ea consistant vniuersæ fidei definitiones. Huic dum accedit Ecclesiarum consensus, non parum momenti habet ad confirmationem. Verùm hoc diligenter obseruandum est, ne ab ea disiungatur. Ita hoc nobis singularis testimonij instar est, ad obsignandam fidei nostræ certitudinẽ, quod hanc ipsam esse scimus, quam pridem omnes ex toto orbe sancti amplexi sunt, in qua vnanimes perstiterunt vsque ad mortem, pro qua etiam tot ex ipsis vincula, exilia, deportationes, lapidicinas, ignominias perpessi sunt, sanguinem denique fuderunt. Sed hæc omnia parum valerent, nisi hæc primùm cordibus nostris insculpta foret notitia, eam in verbo Dei, non hominum opinione consistere. In eo proinde grauiter peccat Pighius, quòd dũ Ecclesiasticæ traditionis prætextu à Scriptura nos auocat, diuortium facit perpetuę illius coniunctionis, sine qua parum firmitatis habet Ecclesiæ magisteriũ. Negabit hoc se facere, quia secundum Scripturę locũ assignet. Hoc est, scilicet, suam sacrosancto Dei verbo gloriam dare, vt cùm hominũ placitis inuiolabilis constiterit maiestas, ad eorum consensum quoquo modo postea detorqueatur, vt illis subseruiat. An nõ enim hoc disertis verbis exprimit? Necessarium est, inquit, illud principium, ab Ecclesię traditione regulã orthodoxæ fidei sumi: quando illa demum sola est veritas credẽda, quæ in nullo ab ea discordat. Ab hac igitur nos imprimis, & ante omnia, exordiemur: quando hæreticorum tergiuersationibus, cõtradictionibus, calumniis non perinde exposita est, vt sunt Scripturæ: secundo nihilominus loco Scripturarũ quoque sententiam demonstrabimus. En pręclara hominis theologia, quicquid homines statuerint, ratum & authẽticum esse oportet, de verbo Dei postea viderimus. Quid si manifesta interdum repugnantia inter hominũ decreta & Dei oracula se ostendat? nam id euidenter à nostris demonstratum est: qualis erit dissidij compositio, authore Pighio, qui verbum Dei inferiore loco subsidêre vult, nisi vt illi silentium indicat?

Ne tamen de re non necessaria frustra digladiemur: lectores monitos velim, non difficulter posse inter me & Pighium hoc loco conuenire, si modò Ecclesiæ traditionem ex certo & perpetuo sanctorum & orthodoxorum consensu, non ex testimoniis hinc inde male excerptis, demõstraret: deinde si iis simpliciter & candidè vteretur ad veram & germanam Ecclesię doctrinam comprobandam, non ad pingendas horum temporum impias doctrinas abuteretur. Ecclesia columna est

1.Tim.3 15 & firmamentum veritatis, inquit Paulus, nempe quia verbum suum Dominus apud eam deposuit, cuius ministerio traderetur. Illa igitur habenda est Ecclesia, quæ fida est custos verbi Dei, quæ purum illud, & nullo fermento infectum, suo ministerio cõseruat, & ad posteros propagat. Huius honoris & officij portionem aliquã sibi vendicant singulę Ecclesię: sed nõ semper in solidũ hoc sibi arrogare ausint. Nunc si ex priuato paucorum sensu communem Ecclesiæ consensum facere velit Pighius, eúmque ex Apostolorum traditione natum esse asserat, non recipiam. Dicet, Origenem, Tertullianum, & alios similes huic obiectioni occurrere, dum nihil se dicturos præfantur, quòd non communiter Ecclesiæ ab ipsis Apostolis edoctæ sentiant. Quid autem, si huic procemio res non respondeat? Imò cùm in præcipuis fidei capitibus post hanc præfationem eos multùm errare constat, quàm tutum est, nullo discrimine, aut delectu habito, pro Ecclesiæ traditione suscipere, quicquid ipsi tradunt? Atque id est quod dixi, ad Dei verbum examinanda esse singula, vnde palàm fiet, quæ sit germana Ecclesiæ traditio: & quid rursum sit ab ea vel dissentaneum, vel extraneum. Alioqui illa, quæ omnes pariter repudiamus, Tertulliani & Origenis deliria pro oraculis recipienda erunt. Sed illud alterum multo etiámnum est iniquius, vt quæ à sanctis patribus dicta sunt non malè, si sanum modò & candidum habeant interpretem, mixtura & artificio Pighij fucus fiant, ad ornandas & colorandas impias opiniones, quas ipsi patres si hodie viuerent, non minus quàm nos, execrarentur. Irenæus Apostolorum discipulos viderat: Ipse & Tertullianus paucos Episcopos referunt, qui ad suam vsque ætatem Apostolis successerant. Viuebant tum adhuc multi senes, quibus viuis ipsi Apostolorum sermones familiariter ex patrum suorum narratione noti erant. Non mirum igitur, si pro Apostolica traditione obiiciunt, quod tunc communiter in primis Ecclesiis non modò receptum erat, sed pro certo fidei dogmate, quod Paulus, Petrus, & reliqui eorum collegæ nuper prodidissent, fixum & stabile habebatur. Et tamen Origenes, qui tempore non multum ab illis differebat, inter fidei principia numerat quasdam sententias, quibus si non anathema dixerit Pighius, à suis quoque lapidabitur. Nunc post tot tantásque conuersiones, post talem Ecclesiarum dissipationem, imò ruinam, supercilioso fastu, pro traditione Apostolica venditare, quicquid, quacunque occasione, nullo certo, vel tempore, vel authore, obrepserit, quantùm obsecro securitatis habet? At nunc Pighius non nisi primos illos Ecclesiæ proceres citat, sub quibus adhuc florebat religionis puritas. Sed in quem finem? nisi vt colorem, vel laruam qualemcunque crassis impietatibus inducat, quibus vllam occasionem dare nunquã sanctis illis viris in mentem venit: tantum abest vt nunc velint illis sua scripta suffragari. Tantùm lectores hortor, vt vetusta illa tempora cum nostris conferant: deinde iudicare per se poterunt, qua synceritate, aut quo pudore, illorum patrocinio causam suam fulciat.

Audiamus tamen quæ ex illis testimonia adducat. Id autem habet propositum, vt illos omnes, vno simul ore, liberum arbitrium asserere demonstret. Vnde postea duo infert: nos esse manifestos hæreticos, qui à perpetuo Ecclesiæ consensu, hoc est, traditione Apostolica dissentiamus: & me impudenter mẽtitum esse, qui scriptores omnes Ecclesiasticos, excepto Augustino, ita ambiguè, aut variè in hac re locutos dixerim, vt certũ quidpiam ex eorum scriptis haberi nequeat. Sed primò quæ vis & notio sit vocabuli definit. Arbitrium aut pro electione, aut conuenientiùs pro voluntate ipsa accipi vult: liberum autem vocari interpretatur, quod sui iuris est, aut sui ipsius habet potestatem: nempe ita faciendi quicquid facit, vt non necessariò faciat, sed possit non facere. Ego verò, quantum ad vocem pertinet, adhuc profiteor, quod in mea Institutione testatus sum, non adeò me superstitiosum esse in verbis, vt eius causa velim contentionem aliquam mouere: modò rei intelligẽtia sana maneat. Si coactioni opponitur libertas, liberum esse arbitrium, & fateor, & constanter asseuero: ac pro hæretico habeo, quisquis secus sentiat. Si hoc, inquam, sensu liberum vocetur, quia non cogatur, aut violenter trahatur externo motu, sed sponte agatur sua, nihil moror. Sed cùm aliud prorsus vulgò cõcipiant, dum hoc epitheton hominis voluntati attributum, vel audiunt, vel legunt, hæc causa est, cur mihi displiceat. Si quidem ad facultatem viresque referunt: nec impedire possis, quin simul ac libera fuerit volũtas dicta, hæc pluribus imaginatio protinus in mentem veniat: habere igitur sub potestate sua bonum & malum, vt alterutrum eligere suapte virtute queat. Non igitur vnius voculæ causa frustrà litigo: sed causam mihi iustam habere videor, cur voculam optem sublatam è medio, ad quã maior prope mundi pars tanto periculo impingit. Quanquam ne cum Scripturæ quidem vsu videtur admodum bene conuenire. Libertas enim & seruitus, inter se pugnant: vt qui alterum dixerit, alterum neget. Proinde, si serua est hominis voluntas, libera simul, nisi impropriè, dici non potest. Nunc audiamus, quid Spiritus sanctus pronuntiet. Contentus autẽ ero vno loco: quia non de re ipsa, sed de solo nomine quæstio est. Cùm sanctorum conditionẽ describit Paulus, constringi Rom.7. 23 captiuos sub peccati vinculis testatur, qua parte nondum per Spiritum Dei sunt liberati. Et Rom.7. 14 cùm de hominis natura loquitur, dicit eum venditum

venditum esse sub peccato. Si serui sunt ex ea parte Sancti, qua sibi naturæq; suæ adhuc relinquuntur, quid de hominibus dicendum erit, in quibus sola viget ac regnat natura? Si post regenerationem non nisi dimidia est libertas, quid in prima carnis generatione, nisi plena seruitus? Quod etiam ipsum antea dixerat Paulus. Agit enim sexto capite gratias Deo, quòd à peccato liberati fuerint Romani, cui antè seruiebant. Videmus, vt ante regenerationem non carnis reliquias, sed totum hominem addicat seruituti. Qui ergo liberum asserit arbitrium, alio idiomate quàm Spiritus sanctus, vtitur. Et tamen inter Doctos si de significatione conueniat, patior vt eam vocem vsurpent. Ac ne ad populũ quidem vsurpare prohibeo, si res signata bene explicetur. Verùm vbi hoc impetrari nequit, lectores hîc moneo, vt ad rem, magis quàm ad nomen, animaduertant. Sed quoniam astutè Pighius cum necessitate coactionem perpetuò confundit, quarum discrimen tenere, & diligenter meminisse, plurimùm ad propositam quæstionem refert, hæc quatuor quid inter se differant, obseruare conuenit: voluntatem, aut liberam esse, aut seruam, aut spontaneam, aut coactam. Liberam voluntatem vulgò intelligunt, & sic Pighius quoque definit, quæ bonum aut malum eligere, habeat in sua potestate. Coacta voluntas nulla esse potest cùm alterum alteri repugnet. Verùm, docendi causa, quid significet, dicendum est, vt intelligatur, quid sit coactio. Eam ergo sic vocamus, quæ non sponte sua, nec interiore electionis motu, inclinatur huc vel illuc, sed externo motu violenter fertur. Spontaneam dicimus, quæ vltro se flectit, quocunque ducitur, non autem rapitur, aut trahitur inuita. Serua postremò voluntas est, quæ propter corruptionem sub malarum cupiditatum imperio captiua tenetur, vt nihil quàm malum eligere possit, etiam si id sponte & libenter, non externo motu impulsa, faciat. Secundum has definitiones, homini arbitrium concedimus, idque spontaneum, vt si quid mali facit, sibi ac voluntariæ suæ electioni imputare debeat. Coactionem & violentiam tollimus, quia pugnet cũ natura voluntatis, nec simul consistat. Liberum autem negamus, quia propter ingenitã homini prauitatem ad malum necessariò feratur, nec nisi malum appetere queat. Atq; hinc colligere licet, quãtum sit necessitatis & coactionis discrimen. Neque enim hominẽ dicimus inuitum trahi ad peccandũ, sed quoniam vitiosa sit eius voluntas, sub peccati iugo teneri captiuam, ideóq; necessariò male velle. Vbi enim seruitus, illic necessitas. Sed plurimum interest, voluntariáne sit seruitus, an coacta. Nos autem non alibi statuimus peccandi necessitatem quàm in vitio voluntatis: vnde spontaneam esse ipsam sequitur. Nunc vides spontaneum & necessarium simul conuenire

Rom. 6. 17

posse, quod astu tegere conatur Pighius, dum liberum hominem in eo æstimat, si non necessariò faciat, aut bene, aut malè.

Quid autem Origenes? Eos pronuntiat hæreticos, qui liberum homini arbitrium auferunt. Si de prima naturæ conditione loquitur, nihil affert, quod non ipsi quoque profiteamur. Si inter vitiatam & integrã naturam non distinguit, nemo est piorum, qui non fidei principia eũ confundere pronuntiet. Negat ita nos esse necessitati subiectos, vt omni modo, etiam si nolimus, vel bene, vel malè agere cogamur. Nos verò nihil huic sententiæ contrarium asserimus. Quin potius hæc Origenis conclusio indicio est, nihil eum aliud quærere, nisi vt coactione exclusa, spontaneam in homine voluntatem cõstituat. Quod nos similiter facimus. Cæterùm non nego liberalius eum alicubi liberum arbitrium prædicare, sed ita, vt nusquam certò, quantum illud sit, definiat. Omnes enim, qui à Pighio citantur loci, qualis manu Dei formatus sit homo, tractant: qualis post lapsum ac defectionem esse cœperit, prorsus tacent. Quid ergo inde, quod præsentem quæstionem ad plenum & liquidum definiat, colliges? Nos enim hominem non ex Dei creatione, sed ex ea, quam ipse sibi proprio vitio acquisiuit, corruptione æstimamus. Hanc vt dixi partem, cùm præcipua sit, Origenes non attingit. De Clemente satis iam superius multa dixi. Quid autem facit Pighius, talem causæ suæ patronum primarium excitando, nisi quòd crepitu nos vult absterrere? Dico, & si dissimulem, liber ipse clamat, ab aliquo frigido philosophastro fuisse consarcinatum. Inde abreptas sententias, tanquam ex ore Petri profectas, hic nobis obtrudit. Ego verò coram Deo per cõscientiam impedior, quominus in responsione laborem: ne cui erroris occasionem præbeam, vt librum illum, vel in minimo pretio habeat.

Cùm Tertullianum vult producere, præfatur, adeò claram esse eius sententiam de libertate arbitrij, vt qui non videat, eum certum sit aures atque oculos clausisse veritati. Quid autem in summa continent quæ adducit, nisi liberum, & suæ potestatis hominem à Deo conditum fuisse? Siquidem aduersus Marcionem illic disputat, cuius opinio de natura hominis, vt in Deum contumeliosa, ita impia & profana erat. Non enim sua ipsius culpa hominem malum esse confitebatur, sed in Deum naturæ authorem referebat malitię causam. Hinc sanis & integris lectoribus iudicandum relinquo, an non quæcunque ex aduerso opponit Tertullianus, ad primam hominis conditionẽ similiter respiciant. Neque tamen fidem mihi haberi velim. Librum ipsum qui legerit, aut locum etiam quem Pighius recitat, quod dico, reperiet. Neq; aliud respondeo ad omnia testimonia, quæ ex Irenæo deinde obiicit. Irenæus illic Cerdonis,

Valentini, Marcionis, & similium refutandis deliriis incumbit. Illi cum plures deos comminiscerentur, errorem ex eo suũ attruebant, quòd homo malus esset. Non potuisse autem malũ creari à Deo bono. Esse igitur malum quoq; Deum aliquem. Vides statũ quæstionis. Iã sanctus vir, sicuti res postulabat, reclamat, non natura malum hominẽ, hoc est, Dei creatione, sed liberi arbitrij fuisse conditum, animámque accepisse boni & mali capacem. Cùm de primo hominis statu eũ agere constet, quo tẽpore integer adhuc erat, & Dei similitudinem retinebat, quid hoc aduersum nos, qui arbitrij seruitutẽ non nisi in naturæ corruptione ac deprauatione constituimus? Dicit quodã loco Irenæus, inter alia, Frumẽtum quidẽ & paleas naturaliter facta esse: hominẽ verò rationabilem, & secundùm hoc similẽ Deo, cùm liber in arbitrio, & suæ potestatis factus fuerit, ipsum sibi causam esse, vt aliquando frumentũ, aliquando autem palea fiat. Quapropter, inquit, iustè condẽnabitur: quia rationabilis factus, amisit veram rationẽ, & irrationaliter viuẽs, aduersatus esse iustitiæ Dei, tradẽs se terreno spiritui, & omnibus seruiens voluptatibus: quemadmodũ ait Propheta: Homo, cùm in honore esset, non intellexit: cõparatus est iumẽtis, & similis factus est illis. Hoc nos dicimus, primi parentis lapsu, omnibus nobis contigisse, & in eo consentientem habemus totam Ecclesiam. Dicit præterea, libertatem illã, de qua tractat, imaginẽ esse Dei, ad quam creatus fuerit Adam.
2.Cor.4. 16 Atquì hanc Paulus reparari oportere de die in diem in fidelibus docet: idque non propria eorum, sed Spiritus sancti virtute. Sequitur ergo, fuisse obliteratam ac corruptam. Eligat nunc vtrum volet, Pighius: aut corruptionem illam hęreditariã, quam in totũ suum genus Adam transmisit, fuisse incognitam Irenæo: aut, quia ad confutanda Cerdonis & Valentini deliramẽta nihil pertinebat, fuisse omissam, & de integro duntaxat creationis statu verba fuisse facta. Alterum è duobus respondeat, necesse est. Atquì vtroque modo liberor. Neque enim vel authore Pighio, audiendus erit Irenæus, si repugnante vnanimi Ecclesiæ cõsensu, inter vitiatam naturam, & integrã, nihil discernat: quòd si, qualis ante lapsum fuerit homo, tantùm describit, nihil ad nos, qui arbitrij seruitutem nõ ad Deum, sed ad hominis vitium referimus.

Cùm ad Cyprianum ventum est, occupatione vtitur, quòd quæstionem hanc nusquam ex professo tractet. Augustini tamen locum adducit, vbi liberum arbitrium ab eo non negari testatur. Verùm quid liberi arbitrij nomen Augustino valeat, cùm alibi clarius demonstrabimus, tum ex hoc loco patet. Dicit enim, Cyprianum non tollere liberum arbitrium, cùm Deo totum tribuit, quòd rectè viuimus. Illam autem ex Cypriano adducit sententiam: De nullo gloriandum: quia nihil prorsus nostrum est. Quàm magnificè, quæso, sentit de propria nostra virtute, qui bona omnia insolidum Deo adscribit, nobis nihil facit prorsus reliqui? Vbi ergo liberum hominis arbitrium, quod à Cypriano astruitur? Nempe quia sponte, & peccare, & bene facere hominem intelligebat, vtcunque peccando Satanæ seruiret, sub cuius tyrannide captiuus teneretur, & ad bene viuendum Spiritu Dei regeretur, non proprio carnis motu. Non de nomine hîc quæritur, sed de facultate liberi arbitrij. Porrò quanti eam æstimauerit Cyprianus, tum præclara illa vox, quam nuper retulimus, toties ab Augustino celebrata, & qua omne genus meriti prorsus excludi pronuntiat, tum alter locus ostendit: Quando, inquit, rogamus, ne incidamus in tentationem, admonemur imbecillitatis & infirmitatis nostræ: dũ sic rogamus, ne quis se insolenter extollat, ne quis sibi superbè atque arroganter aliquid assumat: ne quis, aut confessionis, aut passionis gloriam suam ducat: cùm Dominus dixerit: Vigilate & orate, &c. vt dum pręcedit humilis & submissa confessio, & datur totum Domino, quicquid suppliciter cum timore & honore Dei petitur, ipsius pietate præstetur. Quid hîc arrogantiam vocat Cyprianus? non modò totum sibi arrogare, sed aliquid penitus sumere.

Venio ad Hilarium: cuius primus locus naturam hominis, nulla corruptionis facta mentione, describit. Atquì hæc exceptio mihi semper est ad manum: aut noluisse eum negare prauitatem, quæ ex originali peccato ingenita est hominibus: aut si negare voluerit, ab Ecclesiæ consensu dissidere. Cùm autem nihil illic propositum habeat, nisi vt excusationem tollat hominibus, ne malorum suorum culpam in Deum reiiciant, nihil mirum si ad primam suam originem eos reuocat, quò seipsos, suúmque liberum arbitrium accusare discant, cui acceptum ferre debent, quòd mali sunt. Sed cur de humanæ naturæ ruina, cur de eius per Dei gratiam reparatione nullum verbũ? Viderit, inquam, ipse Hilarius, quomodo cõsilij sui rationem reddat. Mihi satis est, si palàm facio, non ita nobis aduersari, sicut fingit Pighius. Quòd autem voluntati non coactionem, aut vim extrinsecam, sed necessitatem opponit, nihil difficultatis est in ea re. Siquidem necessitatis nomine, non miseriam, cui addictus est homo per peccatum, sed externam causam, quæ cogat fieri quod fit, sine dubio significat. Secundo loco, nõ quid valeat hominis arbitriũ, exclusa Dei gratia, disputat, sed homini toto vitæ præsentis cursu spatium & locum dari cõmemorat confitendi Deo: quæ facultas morte finiatur. Id suis verbis aliter quidem exprimit, hunc tamẽ esse sensum verborũ, iudicare cuiuis promptũ fuerit. Loco tertio, neq; tribuit gratiæ Dei quantum decebat, & ad hominem

transfert,

transfert, quod Deus tanquam suum vindicat: nempe cor inclinare in obediētiam legis. Quæ autem eum causa impulerit, vt sic, tum hîc, tum proximo loco, inter Deum & hominem bonorum operum laudē diuideret, ipse refert. Laborabat in refellēda eorum improbitate, qui excusationis materiam & prætextum ex carnis imbecillitate captabant. Cùm aliter expedire se non posset, ad hanc responsionem cōfugit, sic operari in nobis Dei gratiam, vt aliquas nobis partes simul relinquat: quibus si quis desit, non nisi socordia & negligētia sua, peccare dicit. Atque id est, quod in mea Institutione prodidi: mihi veteres eo consilio vires humanas plus iusto videri extulisse, ne si impotentiam disertè essent confessi, primùm Philosophorum ipsorū cachinnos, quibuscum certamen tunc habebant, excuterēt: deinde carni, suapte sponte nimis ad bonum torpenti, nouam desidiæ occasionem præberent. Tum continuò post subiicio: Ergo ne quid communi hominum iudicio absurdum traderent, Scripturæ doctrinam cum philosophiæ dogmatibus dimidia ex parte conciliare illis curæ fuit. Præcipuè tamen illud secundum spectasse, ne desidiæ locum facerent, ex eorum verbis apparet. Si hoc non essem, & disertis verbis, & simplici animi cādore, tunc professus, iure nunc Pighius in me inueheretur. Nunc autem quid causæ habet, cur me tam atrociter singulis paginis laceret, quasi de veteribus mentitus fuerim, cùm tamen nihil ex aduerso proferat, quòd nō conueniat cum meis verbis? Proponit, Hilarium liberi arbitrij viribus tribuere suas partes cū Dei gratia. Respōdeo me id fuisse iam in mea Institutione confessum. Verba quæ citat, rationem, quę Hilarium impulerit, eandē fuisse ostendunt, quam illic quoque exposui. Et tamen impudenter me mentiri subinde vociferatur. At dixi vel obscurius, vel magis variè loqui veteres, quàm vt certò colligi possit ipsorum sententia. Hi autem loci nihil, vel obscuritatis, vel varietatis, habent. Respondeo, quod res habet: Hilariū, cùm in diluenda obiectione impediretur, si liberum arbitrium carere prorsus virtute confessus foret, vim illi quidem nonnullā attribuisse, sed sine certa definitione, qua sciretur, quantum penes hominem esset. Nunquam ego sanè, quin liberum arbitrium passim prædicent veteres, & illi plus quàm par sit tribuant, negaui. Sed admonui, quod etiamnum confirmo, sic aut variare, aut vacillare, aut perplexè loqui, vt certi ferè nihil referre ex illis liceat.

Ex Basilio duos locos citat, quorum prior nihil aliud continet, quàm humanæ naturæ descriptionem, qualis à Deo fuit condita, ne malorum suorum culpam homines in Deum transferant. Principiò igitur, peccatūm negat substantiæ hominis fuisse innatum, sed propria illi culpa accidisse: quod nos non fatemur modò, sed diligēter tuemur. Postea virtutem dicit esse voluntariā, & non ex necessitate. Nobis autem inesse liberum arbitrium. Hîc, quasi parta victoria, exultat Pighius. Ego autem de præsenti nostro statu intelligenda hæc verba nego: sed qualis prima sua origine factus fuerit homo tantùm ostendere. Disertis verbis explicat, qualis creatus fuerit homo: corruptionem quæ lapsum consecuta est, non commemorat: sed tantùm cùm malitiæ causam assignare vult, sic loquitur: Vnde malus homo? Ex propria ipsius voluntate. Vnde malus diabolus? Ex eadem causa. Nam & ipse per se liberam habet vitam, & liberum arbitrium in se situm, aut manendi cum Deo, aut se ab eo alienandi. Quid nunc iudicandum est? An ipsum latebat, quale & quantū vulnus naturæ nostræ ex peccato inflictum esset? At ipse alibi ab hac suspicione liberat, dū humani generis miseriam his paucis quidem, sed minimè tamen obscuris verbis attingit: Salutis quidē debiles, liberationis verò indigent, qui in captiuitate detinentur. Qui igitur sub morte positus est, sciens quod vnus est qui liberat, & vnus qui seruat, In te, inquit, speraui. Serua me à debilitate, libera à captiuitate. Qui debilem & captiuum hominem facit, & eo quidem seruitutis genere detineri pronūtiat, vnde à solo Deo, non à seipso liberetur, quantum de priore illa conditione detrahit? Sed in hac quoque captiuitate libero arbitrio multum concedit. Audiamus quantum illud sit. Qui in verbo Dei eruditi non sunt, hi frustrà inflati per liberum arbitrium peccati insultus abolere se posse cōfidunt, cùm per solum crucis mysterium peccatum aboleatur. Nā quòd in hominis potestate situm est liberum arbitrium, in eligendo, aut non eligēdo, vt diabolo resistat, situm est, non in eo, quòd possit robur habere contra effectus. Et paulò pòst: Nisi enim per potentius auxilium ab ignitis aduersarij iaculis liberati, recepti fuerimus in adoptionem, frustrà omnia molimur, velut procul à potentia crucis. Si diligenter omnia expendas, non aliud homini reliquit, quàm in eligendo iudicium, quod & penitus sit inefficax, & ad vincendas cupiditates nihil per se valet. Tametsi autem non omnia, quæ dicenda fuerant, hîc dicit, quantum tamen à magnifica illa libertatis prædicatione declinet, videre licet. In altero loco nihil animaduerto, quod nobis vel minimum aduersetur. Partem animæ rationalē potestatis nostræ esse docet. Verùm vt ego taceam, satis perspicuum est illic animæ naturam in sua integritate considerari: sicut in definitionibus dandis fieri solet. Nos quoque, cùm de anima disputatio est, primùm eius partes in medium statuimus, mentem ac voluntatem, & mentis quidem officium esse docemus, pręire voluntati, eámque gubernare: vnde & nomen habet ἡγεμονικόν: voluntatem porrò tunc bene habere dicimus, cùm se cupiditatibus huc illuc distrahendam non exponit, sed

Q

mentis imperium auscultat: totum denique hominem rite tunc esse compositum, vbi recta in eo ratio moderatur: quæ & voluntatem dirigat quò decet, & libidines, tanquam auriga equos indomitos, suis frænis coërceat. Verùm simul ostẽdimus, cæcam esse nostram rationem, quia sit per peccatum, Dei lumine destituta, nec prius bene regere posse, quoad Spiritui Dei in obedientiam se tradiderit: imò prorsus in eius obsequium, velut ancilla, redacta fuerit. Dicimus similiter, carnis cupiditates regnum in homine occupasse, nec vlla animæ potentia impediri posse, vel reprimi, quin suam tyrannidem exerceant: voluntatem enim sic malitia oppressam, sic vitio & corruptione implicatam, vt ad honestum studium emergere, aut se ad rectitudinem dare nullo modo queat.

In omnibus Hieronymi sententiis, quas adducit, liberum arbitrium prædicari non nego: scire tamen velim, quid certi inde referre velit. Donatos, inquit, nos libero arbitrio, & vnumquemque viuere, non ex Dei nutu & imperio, sed proprio obsequio. Sed quid? Si ex aduerso excipiam, quod verũ est, vulneratam illam fuisse libertatẽ, imò confectam & extinctam, vbi homo peccati nexu in seruitutem Satanæ se addixit? An certò colligam quid de tota re sentiẽdum sit, cùm præcipuum caput non attingat? Nego eos omnes claram & firmam de libero arbitrio doctrinam tradere, qui non simul adiiciunt, quid de hac libertate per Adæ lapsum perierit, quid per regenerationis gratiã fideles recuperent: quãta denique sit vitiatæ naturæ peruersitas & rebellio aduersus Dei iustitiam, & quæ rursum Spiritus sancti in electis, tum ad illuminandam mentem, tum ad cor dirigendum, operatio. De his omnibus altum est in Hieronymi verbis silentium. Ambrosiũ verò aut non aduocare prorsus, aut aliter loquentẽ inducere debuerat. Quid enim effert? Voluntarium seruum sibi auctionatur diabolus: neminem iugo seruitutis astrictum possidet, nisi se prius peccatorum ære ei vendiderit. Quid carnem quasi in firmam accusas? Affectus est author culpæ: caro voluntatis ministra. Non ergo vendat nos voluntas nostra, per quam solam in seruitutẽ tradimur. Nempe vanam eorum tergiuersationem refutat, qui in carnis infirmitatem reiiciũt, quicquid peccant. Carnis autem nomine quid significet, statim exponit, cùm volũtatis ministram vocat. Inferior ergo pars hominis, & sensualis, vt vocant, cum corporis organis, per carnem designatur. Nunc, qui malorum suorum culpam illuc deriuat, meritò ad voluntatem retrahitur: vt dum conuictus fuerit, illic hærere mali radicẽ, simul discat, se vnũ esse, cui imputare culpam debeat. Hinc si colligat Pighius, quæ sit liberi arbitrij facultas, aut quãtum per se valeat, valde argutus erit ratiocinator. Atqui voluntarium intelligũt omnes, quod in potestate nostra est, vt sit vel nõ sit: nec necessitati subiicitur. Verùm quod aliter Ambrosius ipse intelligat, non altius testimonium petam, quàm ex eadem pagina, ex qua sumpsit Pighius quod adducit. Nam cùm de vsu legis tractat, his verbis inter alia vtitur: Accessit vinculum, nõ solutio: addita est peccatorum agnitio, nõ remissio. Profuit tamen mihi: cœpi confiteri quod negabam, &c. Item: Illud quoque mihi prodest, quod non iustificamur ex operibus legis. Nõ enim habeo vnde gloriari in operibus meis possim: nõ habeo vnde me iactem, & ideo gloriabor in Christo. An hæc starent, nisi peccandi necessitati homo sibi relictus subiiceretur? Hîc quoq; mihi succurrit Augustinus: qui adductis tribus testimoniis nihil minus sensisse Ambrosium euincit, quàm quòd illi affingit Pighius. Primùm, quia in libro de fuga seculi, dum ad quærendum Dei auxilium nos hortatur, nõ in potestate nostra esse cor nostrum & nostras cogitationes palàm confirmet: deinde quia in Lucam ita scribat: Nõ humana tantùm voluntate videtur quod bonũ est, sed sicut Christus dederit: qui, vt id quod bonum est, nobis quoque videri bonum possit, operatur: quem enim miseretur, & vocat. Itaque cùm quis fidem se voluisse habere dicit, non negat Deum voluisse. A Deo enim præparatur voluntas. Vt enim Deus honoretur à sanctis, eius gratia est. Item: Quẽ Deus dignatur, vocat: & quam vult, religiosum facit. Ex his verbis colligere non dubitat Augustinus, tam fidei, quàm bonorum operum: tam cogitationum, quàm bonorum affectuum & initium & perseuerantiam soli Deo Ambrosiũ tribuere hominibus auferre. Cuius rei si quis mihi fidem nõ habet, librum de bono perseuerantiæ legat. In citando Chrysostomo ne multum sudaret, locum dũtaxat à me adductum transcripsit: vbi vt omne excusationis subterfugiũ peccatoribus claudat, bonum & malum cõstituit in hominis potestate: nihil ergo illis obstare, nisi quia nolint: posse enim, si velint. Mali causam non alibi quæri, quàm in propria hominis voluntate, ne aliò culpam trãsferendo, exonerare se velit, mihi placere non semel testatus sum. Quin etiam vnum hoc est præcipuis capitibus, quibus in mea Institutione insisto. Quòd verò liberi arbitrij virtutem adeò euehit Chrysostomus, non dissimulaui illic quid mihi videretur.

Post hanc testimoniorum cõgeriem, quasi re confecta, quod ab initio proposuerat demum colligit Pighius: quam de humani arbitrij seruitute profitemur sentẽtiã, vno piorum omnium, qui seculis omnibus extiterũt, consensu damnari: & meum mendacium euidẽter detectum esse, qui ita, aut obscurè aut variè locutus de hac re veteres dixerim, vt certi ferè nihil ex eorũ scriptis referre liceat. Velim autem ignoscant mihi lectores, si in respondẽdo cothurnos illos altiores non induam,

quibus in nos insurgit aduersarius. Nō enim magniloquentia cum eo, sed veritate certare institui, quę vt est simplex, ita placida orationis simplicitate contenta est. Principiò igitur, cùm Ecclesię consensum nobis obiectat, hanc sibi respōsionem vno verbo habeat: non esse Ecclesiæ consensum, nisi qui congruenter aptéque per omnia verbo Dei est consentaneus. Non esse porrò ad hominum placita torquendum, quod Spiritus sanctus, qui scilicet optimus est loquendi artifex, Prophetis & Apostolis sine dubio dictauerat: idque in eum finem, vt inde omnes, & hominum, & Angelorum doctrinæ æstimarentur. Quoties ergo suam illam cantilenam mihi occinet, de vniuersalis Ecclesiæ consensu, continuò excipiam, perperam separari, quæ Deus perpetuò nexu copulauit: & meliore sensu, ac commodiore loco prouerbium illud Christi in eum retorquebo: Vbi cadauer, illic aquilæ. Nam vt fidelium sentētiæ pro perpetuo Ecclesiæ consensu habeantur, eas primùm, tanquam aquilas ad cadauer in Christi veritatem cōuenire, & quasi coalescere necesse est. Neque prætereà id quod pro confesso sumit, illi concedo, vt quod sex vel octo scriptis prodiderint, pro certo & definito Ecclesiæ consensu protinus recipiendum sit. Neque verò vt concedam, illa me perurgent. An de re inter omnes suo tempore cognita & trita mentiri auderent? Quòd si illis non habetur fides; quale amplius restabit antiquitatis testimonium? Ego verò, neque mendacij eos insimulo: neque sic in totum repudio, quod de communi Ecclesiæ doctrina testantur, vt pro nihilo, quasi non diceretur habeam. Tantùm ad plenam & solidam certitudinem sufficere nego. Neque enim absurdum videri debet, si quod tunc communiter in Ecclesiis receptū erat, ita eos referre dixero, vt aliquid ex proprio sensu affingant. Siue quòd concepta semel opinione præoccupati, non aliter poterant: siue quòd propria interdum & perspicua loquendi proprietate destituebantur. Vnde enim Irenæo, Tertulliano, Hilario spinosum illud, & confragosum dicendi genus? nisi quòd linguam impositam habebāt, quominus, quod volebant, exprimerent. Plurimū verò interesse nemo nescit, quibus quídque verbis dicatur.

Adhæc, respondeat mihi Pighius, plúsne de Ecclesiæ cōsensu priuato homini credendum sit, quàm pluribus simul in Synodum collectis, qui Ecclesiæ nomine, & tanquam ex ipsius ore, quod inter se contulerint, pronuncient? Nunc ad præsentem quæstionem. Hilarium sic loquentem inducit Pighius: Voluntatem nostram hoc proprium ex sese habere, vt velit: Deum verò incipienti dare incrementum, meritúmque complementi ex initio esse volūtatis. Nunc ex aduerso Concilij Auransicani profero decretū: Si quis, vt à

Cap. 4. peccato purgemur, voluntatē nostram Deum expectare contendit, non autem vt etiā purgari velimus, per Spiritus sancti operationē in nobis fieri confitetur, resistit Spiritui sancto per Solomonē dicenti: Præparatur à Domino voluntas. Sic inter hominis volūtatem & Dei gratiam distribuit Hilarius, vt principium ad illam referat, adiuuari posteà dicat Dei gratia: Concilium eos Spiritus sancti hostes pronunciat, qui sic sentiunt, vel loquuntur. Vbi nunc illa est tā certa definitio, quàm Pighius tertio quoq; verbo iactitat? In altero Cap. 6. Hilarij loco sic habetur: Est ergo, cū oramus, à nobis exordium, vt munus à Deo sit. Huic iterum alterum eiusdem Synodi caput oppono. Si quis sine gratia Dei volentibus, laborantibus, studentibus, conātibus, petentibus, quęrētibus, pulsantibus nobis misericordiam dicit conferri, non autem diuinitus, vt credamus, velimus, petamus, & omnia hęc, sicut oportat, agere valemus, per Spiritum in nobis fieri cōfitetur, resistit Apostolo dicenti: Quid habes quod non acceperis? De fide nominatim hoc Hilarius asserit, eius initiū in nobis situm esse: Atqui longè aliud Concilij verba sonant. Si quis tam initiū quàm augmentum fidei, & ipsum credendi affectū, non per gratiæ donum, id est, Spiritus sancti operationē, corrigentem voluntatem nostram ab infidelitate ad fidem, ab impietate ad pietatem: sed naturaliter nobis inesse dicit, aduersatur Apostolo dicenti: Qui cœpit in vobis opus bonum, perficiet vsque in diem Domini Iesu. Quicquid ex Hilario adducit Pighius, pro testata Ecclesiæ traditione vult haberi. Quo igitur loco habebimus illud Cōcilium? Quod tametsi ætate sit posterius, authoritate tamen cedere non debet. Præsertim cùm nihil aliud quàm superioribus Conciliis, Carthaginensi & Mileuitano, subscribat. Augustinum adhuc taceo, qui separatim postea suo ordine dum prodibit, totam Pighij harmoniam prorsus turbabit. Quòd si temporis & otij tantum daretur, quod huic rei satis foret: collectas hinc inde veterum sententias inter se conferendo, quàm infirma ex illis habeatur perpetui Ecclesiæ consensus probatio, palàm facerem. Sed quoniam ad alia me temporis breuitas festinare cogit, hoc labore nunc supersedeo. Specimen tamen hoc in transcursu proferre libuit, vnde coniecturam faciant lectores, qualis futura esset fidei nostrę certitudo, si Pighio obsequeremur: dum nihil nobis certum in religione habere permittit, nisi quod ex Ecclesiæ traditione prodierit, & ab ipso Ecclesiæ exordio, ad nostram vsque ætatem, perpetua successione fluxerit. Quod si exceptionem ab Augustino, qui in eadē causa vtitur, mutuari velim, nemo, nisi valde iniquus, opinor, cùm sit æquissima, repudiabit. Nam cùm ex aduersa parte quidam acquiescere se paratos profiterentur, si doctrinā suam Patrū authoritate probaret, respondet his verbis, Quid igitur opus est, vt eorum

ſcrutemur opuſcula, qui priuſquam iſta hæreſis oriretur, non habuerunt neceſſitatem in hac difficili ad ſoluendum quęſtione verſari? quod proculdubio facerent, ſi reſpondere talibus cogerentur. Vnde factum eſt, vt de gratia Dei quid ſentirent, breuiter, quibuſdam ſcriptorum ſuorum locis, & tranſeunter attingerent: immorarentur verò in iis, quæ aduerſus alios hæreticos diſputabant. His verbis ſi nunc Pighium conueniam, vt remittat quod tantopere vrget, non aliunde petẽdam huius cauſæ definitionem, quàm ex veterum ſcriptis, quam Auguſtinus breuiter ac tranſeunter eos attigiſſe teſtis eſt, pleno gutture ſua illa conuitia, quibus refertus eſt, in me ructabit. Quando igitur nihil æqui impetrari poteſt ab iſta Furia, ad lectores me conuerto: apud quos ponderis nonnihil ſpero habiturum, quod tam iuſta ratione nititur.

Verùm in hoc potiſſimum cardine vertitur noſtra defenſio, quòd dico, Pighium, partim commentitiis teſtium nominibus, ad faciendum numerum, in nos abuti: partim ea quæ recitat, teſtimonia, perperam ac falſò in nos detorquere, cùm nihil nobis repugnent. Siquidem Petrum & clementem nominando, quid aliud quàm fucum facit? Toties me impudentem nominando, cauere (puto) ſibi voluit, ac anteuertere, ne quod meretur, à me audiret. Sed quo nomine perditã iſtã ac deploratam nequitiam appellabimus, quòd tam confidenter nothi & confictitij libri prætextu, Petrum & Clementem nobis obtrudit? Quod ad Irenæum & Tertullianum attinet, cum homini libertatem in prima tantum ſua origine tribuant, & in illa naturę integritate, in qua conditus fuit: corruptionis autem, quam vitio ſuo contraxit, nullam faciant mentionem: eorum verbis minimè lædimur, qui ſeruitutis cauſam, nõ in natura ponimus, ſed in lapſu primi hominis. Illi igitur hominem liberum fuiſſe creatum tradunt: nos id non negamus: ſed dicimus in ſeruitutem incidiſſe, quia à primo ſuo ſtatu degenerauerit. Illic peccatum non hęrere in ſubſtantia contendunt: id nos quoque ipſum aſſerimus: ſed addimus, primo homini, ex quo à ſua integritate excidit: bonæ naturæ corruptionem accidiſſe, quam ad totum ſuum genus tranſmiſerit. Ergo hos quoque duos ex teſtium ſuorum catalogo expungat Pighius, oportet. Sex adhuc reſtant: ex quibus duo, Ambroſius & Baſilius, minimùm imò prorſus nihil, eius cauſam adiuuant. Illa enim, quam ponunt, naturæ humanæ deſcriptio, quid ad hanc vitiatam & degenerem naturam, quæ vt reliquis Dei donis, ita libertate etiam ſpoliata, præſentem, qua premitur, inopiam ſuam deplorare potius, quàm perditam virtutem iactare debet. Libertas enim voluntatis, ſanitas eſt. Nunc ergo qui liberam vult facere volũtatem, ſanitatẽ illi reddat. Sequitur Origenes, cuius ſuffragio quantũ ſit in Eccleſię dogmatibus tribuendum, penes Hieronymum ſit iudiciũ. At non eſt credibile, de re tam familiariter ſuo ſeculo nota, hoc eſt, de inſigni fidei noſtræ axiomate, potuiſſe mẽtiri. Quid? An non hæc ſunt ex præcipuis fidei noſtræ capitibus? Filium à Patre genitum eſſe: vnius cum Patre naturæ: Spiritum ſanctum vnius eſſe cum Patre & Filio diuinitatis: hãc ipſam carnem, quam nunc geſtamus, reſurrecturam, & ſimilia. At Origenes factum non genitum Filium docet: bonum eſſe natura negat, & ex ſeipſo: de Spiritu ſancto non aliter ſentit, quàm de operatione nuda: carnem putat in nihilum redigendam, vbi Chriſtus apparuerit. Nunc ſuum iſtud acroama ſi occinat Pighius: non potuiſſe de rebus adeò notis mentiri Origenem, nonne dignus erit, cuius in os omnes conſpuant? Habet tamen adhuc Hilarium: ſed cuius ſententiam ab orthodoxo Concilio damnatam fuiſſe demonſtrauimus. Habet Hieronymum, qui ſub extremam ſenectutem à Pelagio expergefactus, aliquanto tandem moderatius loqui cœpit. Habet Chryſoſtomum, quem ſemper confeſſus ſum in extollenda hominis facultate fuiſſe immodicum. Nec vero Bernardum proferre alibi dubitat: cuius arbitrio ſi definienda eſſet controuerſia, ſi non prorſus totum obtinerem, longo tamen interuallo eſſem ſuperior. Vbi eſt ille adeò conteſtatus temporum omnium conſenſus, qui pro certa & indubia Eccleſiæ traditione haberi, adeóque Dei verbo præferri, ob certitudinem debeat? Vbi mendacium illud tam capitale, cuius me euidenter conuictum tantopere gloriatur? Dixi, veteres plus iuſto liberum arbitrium extollere: Græcos pręſertim: atque in his nominatim Chryſoſtomum. Addidi tamen, ſic perplexè, aut obſcurè, aut variè ipſos loqui, vt certi aliquid referre ex eorum ſcriptis non facile ſit. Variè loqui in hunc ſenſum accepi: quòd hic plus, ille minus libero arbitrio tribuat: hic libertatem conſtituat vna in parte, ille in altera: Sic vt collectæ inter ſe omnium ſententiæ, nihil quàm ſuſpenſum tenere hominem queant. Ita Pighius interpretatur, quaſi dixerim eorum vnumquenque ſecum diſſidere. Sed quis putidum hunc calumniatorem ferat? Obſcurè vero & perplexè loqui cur non dixero, qui de homine ſic loquũtur, quaſi in ſua integritate adhuc ſtaret, cùm in grauem ruinã ceciderit, vnde ſurgere ſua virtute non poteſt? qui liberi arbitrij potentiam ſic in homine conſtituant, quaſi per lapſum non amiſſa eſſet? Verùm quia de hac re litigare nimis longum eſſet, nihil addam amplius: niſi quòd ſcire ex eo velim, quo ſenſu alibi prodat, ante exortam Pelagij hæreſim, veteres omnes liberum arbitrium indiſtinctius extuliſſe. Si ſublata gratiæ Dei & humanę virtutis diſtinctione facilis eſt & expedita perſpicuitas, erraſſe me fateor. Sin verò in illa confuſione lectorẽ hærere neceſſe eſt, dubium

Lib. 3. circa princi-pium.

dubium & anxium, quantum Deo adscribere, quãtum homini relinquere debeat, cur ita, cùm nihil deliquerim, atrociter vexor?

In Librum tertium.

SEQVITVR tertius liber: quem totum Augustino destinauit. Nam quia illum vnum ex aliorum numero exceperam, non modò eum mihi eripere, sed etiam in suas partes pertrahere conatur. Hoc, inquam, initio profitetur: sed vbi paululum in rem ipsam ingressus est: sæpe restitat & hæret, nunc subterfugia quæritat, nunc palàm ipsum, quem sibi adiungere proposuerat, Augustinum repudiat. Quid autem prodest, inflatis buccis nihil polliceri, tum vbi lectorum desiderium simul & attentionem acueris, hiantes ipsos dimittere? Ego verò efficaciam primùm vt perspiciãt omnes integri iudicij, & erga veritatem nõ malè affecti lectores, Pighium non amore sanæ doctrinæ, sed importuno & furioso nostri odio, ad hanc causam accessisse: in ea tractãda, non veri inueniendi studio, sed ambitione, ac rixandi libidine agi, atque impelli. Postremò nihil sincerè aut candidè agere, sed satis habere, si quouis modo legentium oculos perstringat: imò laudem ex calliditate & fallendi peritia captare. Deinde quòd vnum saltem ex veteribus Augustinũ nobis suffragari asserui, fidem vt in eo meam, atque ingenuitatem agnoscant.

Primùm, abruptas me nec intellectas ex Augustino sententias citare causatur. At quas? Quòd scribit non esse liberam sine spiritu, hominis voluntatem, cùm cupiditatibus vincentibus & vincientibus teneatur. Notaui locum: In Epistola 144. ad Anastasium id habetur: Quid hîc abruptum aut obscurum? Item, quod in libello de perfectione iustitiæ scribit. Nam illic Pelagij dilemma ponit, Quærendum esse, per quid efficitur homo cum peccato? per naturæ necessitatem, an per arbitrij libertatem? Nam si per naturæ necessitatem, inquit, culpa caret: Si per arbitrij libertatem, quærendum à quo acceperit. A Deo scilicet. Bonum igitur à bono. Cur itaque ad malum propensius dicitur? Respondet deinde ipse. Per arbitrij libertatem factum est, vt esset homo cum peccato: sed iam pœnalis vitiositas subsecuta ex libertate fecit necessitatem. Vnde ad Deum clamat fides: De necessitatibus meis erue me. Sub quibus positi, vel non possumus, quòd volumus, intelligere: vel quod intellexerimus, volumus: nec valemus implere. Nã & ipsa libertas à liberatore promittitur. Si vos filius liberauerit, &c. Victa enim vitio, in quo cecidit, volũtate, caruit libertate natura. Nam altera Scriptura dicit, A quo quis deuictus est, huic & seruus addictus est. Sicut ergo non est opus sanis medicus, sed malè habentibus: sic non est opus liberis liberator, sed seruis, vt ei dicamus: Saluasti de necessitatibus animam meã. Ipsa enim sanitas, est vera libertas, quæ non periisset, si bona permansisset voluntas. Quia verò peccauit voluntas, secuta est peccantem dura peccatum habẽdi necessitas, donec tota sanetur infirmitas. Dicat nunc Pighius me sententiolas trũcas & mutilas adducere. Item quod scribit ad Laurentiũ: Hominem libero arbitrio malè vsum, & se, & illud perdidisse. Et quod in eundem sensum ex tertio ad Bonifacium libro adduxi. Quòd si vel abruptum, vel obscurum Pighio videtur, audiat ex eodem libro interpretationem. Iustitia, inquit, legis non impletur, cùm lex iubet, & homo quasi suis viribus facit, sed cùm Spiritus adiuuat, & hominis non libera, sed Dei gratia liberata voluntas facit. Itẽ paulò pòst: Et liberum arbitrium, vt est captiuum, non nisi ad peccandũ valet: ad iustitiam verò, nisi diuinitus liberatum adiutúmque, non valet. Libro autẽ primo dixerat: Vt filius Dei quis fiat, hæc potestas nulla esse potest ex libero arbitrio: quia nec liberum in bono erit, quod non liberator liberauerit. Libro quarto, sic iterum confirmat: Quid mihi obtendis liberum arbitrium? quod liberum non erit, nisi ouis fueris. Qui igitur facit homines oues, ipse ad obedientiam veritatis liberat voluntates. Nimis certè morosus homo est Pighius: si quid adhuc obstrepere hîc ausit. Postremus locus ex libro de Correptione & gratia sumptus est: vbi dico, Augustinum vocis vsum iocosis verbis eludere: cùm sic loquitur: Liberum arbitrium, liberum iustitię, seruum peccati. Nam libertatem hominis non aliam agnoscit, nisi à iustitia manumissionẽ: quæ miserrima est peccati seruitus. Quinto autem antè versu, non alia ratione liberum esse arbitrium dixerat, nisi dum per gratiam liberatur. Locus autem primus, ex secundo aduersus Iulianum libro, vbi seruum appellat, sic habet: Hîc vultis hominem perfici: atque vtinam Dei dono, & non libero, vel potius seruo voluntatis arbitrio. Et hîc adhuc oblatrabit Pighius, non intelligere me quod cito, vel truncata verba decerpere, quæ Augustini sensum minimè explicent? Atque hæc quidem testimonia non eo consilio adduxerã, sicut hic nugator fingit, vt de tota re diiudicatio ex illis fieret, sed tantùm vt obiter ostẽderem lectori, quam vim habeat epitheton, liberi, cùm hominis arbitrio apud Augustinum tribuitur. De nomine igitur duntaxat tracto: hîc totam rei definitionẽ me in pauculis verbis constituere mentitur.

Antequam verò Augustinum committere nobiscum in certamen incipiat: considerandum non abs re admonet, quibus quidq; tẽporibus scripserit. Atque ita operum eius, quantum ad propositam quæstionẽ, tres classes facit. Primam iis assignat, quæ ante exortam Pelagij hæresim scripsit: alteram his, quæ

in ipso contentionis feruore edidit contra Pelagium ipsum: tertiam iis, quæ post remissum ac sedatum calorem composuit. Hanc distributionem ego quoque libenter recipio: nisi quòd censuram illam, quam continuò subiungit, veram esse non cōcedo. Nam quia Augustinum in toto illo secundo librorum ordine sibi parum esse propitium nouit, vt illis fidem abroget, vel saltem authoritatem deroget, sapere cōflictationis ardorem dicit. Nudam igitur veritatis explicationem ex aliis posterioribus melius sumi, in quibus composito & pacato animo rem ipsam distinctius tradiderit. Ego verò vt minimè detrecto, litem ex his posterioribus libris, si opus sit, dirimi, ita sic pugnādi cupiditate incaluisse Augustinum in aliis nego, quin liquidam & distinctam veri expositionem semper retinuerit. Non enim iuuenis erat, sicuti cùm aduersus Manichæos scriberet: deinde cùm diligēter multis locis retractauerit suum in prædicando libero arbitrio excessum: nusquam nimis se illud extenuasse meminit: quo satis non aliter se, post finem certaminis, sentire, quàm tunc cùm scriberet, indicauit.

Post hoc procemium, audiamus quale primæ classis initium faciat. Libro, inquit secundo, quē de libero arbitrio inscripsit contra Manichæos, liberam homini voluntatem necessariò datam affirmat, idque in eum finem, vt rectè viueret. Hac negata, diuini iudicij tolli æquitatem. Ac ne cauillemur, de libertate hoc debere intelligi, quæ detur nobis per gratiam, occupatione vtitur. Quasi verò periculū sit ne subterfugia, velut deprehensi, quæritemus: cùm Augustinus ipse suis verbis Pighij obiectionem non tantùm soluat, sed friuolam & euanidam demonstret, libro Retractationum primo, capite nono. De gratia Dei, inquit, qua suorum voluntates pręparat Deus, nihil in his libris est disputatū. Aliud est enim quærere, vnde sit malū: & aliud quærere, vnde redeatur ad pristinum, vel ad maius perueniatur bonum. Vides hunc fuisse eius scopum, vt originem peccati ex voluntario hominis lapsu, non Dei creatione, extitisse demonstraret. Nunc post lapsum longè alia est hominis consideratio, & longè alia quæstio: vnde aut qua virtute recuperent filij Adæ, quod in patre suo perdiderunt. Itaque quoties occinet Pighius, liberam prædicari hominis voluntatem, illud vicissim non ex me, sed ex ore Augustini, audiat: liberam fuisse voluntatem, cùm sana foret: nūc cùm tam grauiter, & ad mortem vsque sauciata sit, humili confessione, non superba defensione indigere.

Alterum testimonium ex libro tertio adiungit: vbi voluntarium ac liberum esse motum contēdit, quo homo, ab incommutabili bono ad inferiora peccando conuertitur: cùm alioqui nec laudandus esset, nec vituperandus, nec etiam monendus: deinde, præscientiam Dei peccati causam esse negat. Voluntatem enim hominis non aliter fore voluntatem, nisi in propria eius potestate sit. Ne suspectum sit, si quid de meo proferam, ipse pro se Augustinus respōdeat. Hoc autem facit vno verbo, cùm disputare se negat, qualis sit nunc hominis voluntas, sed qualis fuerit à Deo cōdita. Porrò id est, quod inter nos conuertitur: quid nunc homini supersit, ex quo spiritualibus illis diuitiis spoliatus fuit, quibus naturaliter præditus erat: Voluntas est, inquit, qua peccatur, & rectè viuitur: quod tunc agere volui. Voluntas ergo ipsa, nisi Dei gratia liberetur à seruitute, qua facta est serua peccati, & vt vitia superet, adiuuetur, rectè piéque viui non potest. Et hoc diuinum beneficium, quo liberatur, nisi eam præueniret, iam meritis eius daretur: & non esset gratia, quæ vtique gratis datur. Et ne videatur recantare quod dixerat, illinc locum adducit, quo constare possit, non de vitiata, sed integra natura dicta esse, quæ adeò eam extollunt. Quoniam, inquit, non sicut sponte homo cecidit, ita etiam sponte surgere potest, porrectam nobis desuper dexteram Dei, id est, Dominum Iesum firma fide teneamus. Vides, vt nihil aliud quàm primum mali frontem requirat. Manichæi fingebant Deum esse, ipse ex libero hominis arbitrio fluxisse asserit. Liber ergo factus erat: quis negat? Sed cùm se in seruitutem vēdiderit: cùm libero arbitrio malè vsus, & illud, & se perdiderit: quorsum attinet commemorare, qualis tunc fuerit? Vt clarius etiámnum loquar, de prima hominis creatione satis conuenit inter nos. Liberi enim arbitrij factum fuisse hominem, proponit Pighius. Annuimus: neque expectauimus dum hoc postularet: sed semper professi sumus. Iam diuersas prorsus ac dissimiles naturas hominis integri adhuc, & per lapsum corrupti vbique clamat Augustinus. Quæstio nunc est de posteriore. Pighius autem, longo verborum circuitu, quid de prima sentiat & loquatur Augustinus, edisserit. Reclamat fortiter Augustinus. Cùm de libera rectè faciendi voluntate loquimur, de illa scilicet, in qua factus est, loquimur. Hæc enim sunt eius verba in eodem libro, ex quo Pighius testimonia se tanta fide ac religione adduxisse iactat. Nónne id est quod prouerbio dicitur? Falces postulabam, hic ligones negat. Nunc supercilium attollat Pighius: & vociferetur, sicut facit, nihil esse in his verbis ambiguum, vbi tradit Augustinus, nihil magis in hominis esse potestate, quàm voluntatem. Respondeo, Cur non vertit paginam? vbi reperiet quod stultum hunc eius clamorem compescat. Si nō est, inquit Augustinus, ista pœna hominis, sed natura: nulla ista peccata sunt. Si enim nō receditur ab eo modo, quo naturaliter factus est, ita vt melius esse non possit, ea quæ debet facit, cùm hæc facit: si autē bonus homo esset, aliter

aliter esset. Nunc autem quia est, non est bonus, nec habet in potestate, vt bonus sit: pœnam esse istam quis dubitet? Deinde addit: Ex qua miseria liberat Dei gratia: quia sponte homo, id est, libero arbitrio, cadere potuit, non etiam surgere. Hæc sunt inuicta arma Pighij, quibus fretus Augustini patrocinium mihi eripit. Iam, inquit, Augustino quem suum esse mentiebatur, Caluinus destituitur. Itáne? Mirabilis certè præstigiator eris, hoc si cuiquam persuadeas. Verùm, perinde acsi Augustinum in me armasset, ad opem illi ferendam mox se accingit, si fortè in me opprimendo laboret. Ridiculum verò hominem, qui ita inutiliter se fatigat superuacuo labore, quem ipsi sibi temerè ac sine causa accersit. Siquidem nec defensione aduersum me indiget Augustinus, qui omnia quę ex eo adducit Pighius, sine certamine amplector: & si indigeat, nihil ad rem totus hic apparatus ad dirimendã voluntatis & necessitatis societatem. An conuenire cum voluntate possit necessitas, nécne alibi videbimus: sed huic quæstioni nunc locus non est, non magis quàm cupresso in naufragij tabula.

Pergit deinde vlterius: quia neget Augustinus, peccare in eo quempiam, quod caueri nullo modo possit. Inspiciat locum qui volet, an non de peccati initio loquatur: quò scilicet conuincat, non aliunde hanc, qua hodie premimur, necessitatem, quàm ex voluntario primi hominis lapsu prouenisse: quam particulam Pighius, tam fidus, suo suffragio, relator, transiliendo occultauit. De quo ne quis pugnam moueret, omnem ipse dubitationem sustulit in Retractationibus: sicut nuper dixi. Cur autem non apertius peccatum illic originale, & vitiatæ naturæ corruptionem exposuerit, causam simul reddit: quòd aduersus Manichæos erat disputatio: qui Scripturas sacras, & præsertim vetus Testamentum, vnde probare oportuisset, repudiabãt. Adde quòd ex his, quæ adducit Pighius, plura per concessionem dicuntur: non quòd Augustinus sic rē habere sentiret, sed quia quas ad vincendos aduersarios rationes habebat, vel accepta eorum confessione, vel eo quod postulabant concesso, negligere nolebat. Neque volo, vt de hac re mihi aut meis coniecturis credant lectores: nisi idipsum oculis cernant. In fine, quo solet pudore, satis se habere iactat ad victoriam, si modò semel mihi contrarium Augustinum ostenderit: quia dixerim, constanter consonanterque hac de re semper loqui. At quis illi dæmon hoc me dixisse reuelauit? Neque enim adeò sum rudis, vt non perspiciam, quàm sibi dissimilis sit Augustinus, si quis prima eius scripta cum vltimis comparet. Iuuenis adhuc erat, & non ita exercitatus, cum Manichæos refelleret. Itaque plus ingenij, acuminis, & secularis philosophiæ illic reperias, quàm sacræ & spiritualis doctrinæ. Quòd ad liberum arbitrium, modò fuisse primo homini datũ, & inde fluxisse ruinæ principium extorqueret, de altiori inquisitione non laborabat. Vbi autem prodierunt cũ sua secta Pelagius & Celestinus, tũ quasi è somno excitatus, diligentius cogitare & inquirere cœpit. Hinc illa, quam vni Augustino, præ alijs, tribuo, veræ sanæque doctrinæ perspicua, certa, exactáque explicatio: hinc & ille consensus, quem illi nobiscum esse glorior. Quòd nisi Pelagij importunitate coactus oculos magis aperuisset, gratiam Dei in obscuro delitescere, sicut alij, passus fortè fuisset. Agendæ igitur gratiæ Deo sunt, quòd impiorum hominum prauitate mirabiliter, tum ad illustrandam gratiæ suæ laudem, tum ad superbiam carnis humiliandam, vsus fuerit.

Sequitur apud Pighium alius locus, ex libro de duabus animabus aduersus Manichæos: vbi Augustinus definit animi motum cogente nullo, ad aliquid, vel non amittendum, vel adipiscendum. *Lib. 1. Retract. cap. 13* Hac definitione vehementer vrgeri nos putat: quod ego quidem nec video, nec fateor. Ne tamen longius inter nos disceptandum de hac re sit, Augustinus ipse medius interueniat: Hoc, inquit, propterea dictum est, vt hac definitione volens à nolente discerneretur: & sic ad illos referretur intentio, qui primi in paradiso fuerunt humano generi origo peccati nullo cogente, peccando. Paulò pòst: Intantum libera est voluntas, inquantum liberata est, & intantum appellatur voluntas: alioqui potius tota cupiditas. Quæ non est, sicut Manichæi desipiunt, alienæ naturæ additamentum, sed nostræ vitium: à quo non sanamur, nisi gratia Saluatoris. Quòd si quisquam dicit, etiam cupiditatem nihil esse aliud, quàm voluntatem, sed vitiosam, peccatóque seruientem, non resistendum est: nec de verbis, cùm res constat, controuersia facienda est. Hic audis, de qua voluntate hoc dictum velit accipi: audis quibus fulminibus corruptæ voluntatis vires prosternat: adeò vt ne suo quidem nomine eam dignetur. Subiungit deinde Pighius definitionem peccati, illic positam: Quòd sit voluntas retinendi, vel consequendi, quod iustitia vetat, & vnde liberum est abstinere: quanquam si liberum non est, neque volũtas. Iam in his etiam verbis mentem suam nobis Augustinus edisserat: Vera, inquit, propterea est definitio, quia id definitur, quod tantũmodo peccatũ est, non etiam pœna peccati. Nam quando tale est, vt idē sit & pœna peccati, quantum est quod valet voluntas sub dominante cupiditate? nisi fortè si pia est. Intantum enim libera est quantum est liberata. Vides ipsius authoris testimonio, qui eius certè, quod dixit, interpretandi ius habere debet, non nisi primo Adæ peccato conuenire hanc definitionem? quia per eius lapsum à primo Domino in miseram seruitutem excidimus. Hinc ergo collige, qua fronte mihi hoc loco tragicis suis accla-

mationibus Pighius insultet. At dicit Augustinus, rem esse omnibus tritam, neminem vituperatione aut pœna esse dignum, qui id non facit, quod facere non potest. Hoc pastores in montibus, poëtas in theatris, indoctos in circulis, doctos in bibliothecis, magistros in scholis, Doctores sacros in templis clamare & decantare. Verùm simul testatur, peruersum esse verborum suorum interpretem, qui hoc ad omnia peccata trahat. Se enim non aliud velle, quàm non potuisse meritò damnari hominem, nisi libera voluntate peccasset. Nunc verò partem damnationis esse illam seruitutem, sub qua tenemur captiui & mente, & voluntate, donec gratuito Christi beneficio liberamur. Nunc quid superest, nisi vt Augustinum bestiam appellet, quòd non suæ dementiæ suffragetur? Hanc enim obiectionem ipse mouet. Quid si alicubi contrarium dixerit? Si fecisset, aut faceret, connumerarem eum cum Lutheranis, ac in brutum animal degenerasse dicerem. Hic non modò contrarium Pighij sensu dicit, sed in illis quoque verbis contrarium sensisse se testatur.

Locus quem allegat ex libro de vera Religione, nobis fateor, in speciem videtur repugnare. Sed si Augustinum recipimus sui interpretem, tota difficultas erit ad soluendum facilima. Peccatum negat fore peccatum, quin sit voluntarium. In voluntate porrò liberum esse arbitrium. Tales enim seruos meliores esse iudicauit Deus, si ei seruirent liberaliter. Quod nullo modo fieri posset, nisi voluntate seruirent, & non necessitate. Nunc locum interpretationi demus. Peccatum, inquit, illud intelligi debet, quod tantummodo peccatum est, non etiam pœna peccati. Postea dum inquirit, qualiter voluntaria sint ea quoque, quæ perpetrantur à nobis, ideò sic vocari posse docet, quòd mala voluntate fiant. Vt autem bona sit, à Domino sanari & præparari. Possétne clarius expostulare cum Pighio, quòd grauem sibi iniuriam, scripta sua in alienum sensum torquendo, faciat? At primùm, ratiocinationem deducit à voluntario ad liberum: deinde voluntati necessitatem opponit. Neque ego ratiocinationem hanc improbo, si integra esset, ac sui iuris voluntas. Quemadmodum si quis dixerit: Homo est animal bipes. Ambulare igitur & ingredi potest: erit quidem argumentum non malum nec ineptum. Verùm si quis ad paralyticum trahere velit: in promptu est responsio, aliunde esse vitium, quod naturam impediat. Sic omnino de voluntate respondendum est: liberam quidem esse natura, sed vitio factam fuisse seruam, atque hac seruitute detineri, donec Dei manu asseratur. Verùm, quia minus suspecta erit ex ore Augustini responsio, eum loquentem audiat Pighius: Si volumus, inquit, liberum defendere arbitrium, non oppugnemus, vnde

Lib. 1. Retrac. cap. 14.

Epi. 107 ad Vitalem.

fit liberum. Nam qui gratiam oppugnat, qua ad fugiendum malum, & bonum faciendum liberatur, vult adhuc esse captiuum. Aut si breuius malit: In hac quæstione non natura, sed naturæ corruptio reputanda. Illic autem de natura sermonem haberi, certum est. Eadem est secundæ partis solutio. Per arbitrij enim libertatem factum est, vt esset homo cum peccato: sed jam pœnalis vitiositas subsecuta, ex libertate fecit necessitatem. Itaque cùm interrogaret Pelagius, voluntatísne an necessitatis esset peccatum: respondet: vt sanemur, nos eum inuocare, cui dicitur in Psalmo, De necessitatibus meis erue me. Hæc, opinor, sufficere queant, si aliud non adiicerem: plenius tamen adhuc est, quod in libello de natura & gratia habetur. Obiiciebant illam Hieronymi sentētiam Pelagiani, quam neque Pighius in nos prætermisit: Liberi nos arbitrij conditos esse, nec ad virtutem, nec ad vitia, necessitate trahi. Quis aliter, inquit, conditam neget esse naturam? Sed in rectè faciendo nullum est vinculum necessitatis: quia libertas est charitatis. Nunc ad sententiam Apostolicam redi: Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris, per Spiritum sanctum, qui datus est nobis. A quo autem? nisi ab illo qui ascendit in altum, captiuam duxit captiuitatem? Quòd autem ex vitiis naturæ, non autem ex conditione, sit peccandi necessitas, audiat homo: atque vt in eadem non sit, discat Deo dicere: De necessitatibus meis erue me.

Lib. 2. de Gratia Dei contra Celest. cap. 33.

De perfect. iust.

Cap. 65. & seq.

Nec aliam responsionem postulat locus de quantitate animæ. Nam si Augustino creditur, vbicunque liberi arbitrij commendat facultatem, ad primam naturæ conditionem, non præsentem miseriam, in quam arbitrij vitio præcipitata est, respicit. Si non creditur saltem retractat quod dixerat. Cùm tam validis machinis in nos proruat, miraris lector, si stupore exanimetur, dum videt nos nihil commoueri? Ego verò miror, tam flatuosum hominem non protinus medium crepare. Verùm progredi nos oportet. Libro 22. aduersus Faustum Manichæum, sic creatum esse hominem dicit, vt ei inesset frænandi cupiditates possibilitas, aut facultas. Hoc nihil inter nos controuersiæ habet. De prima enim creatione agitur. At postea subiungit, quòd non nisi de præsenti statu possit intelligi. Per eam possibilitatem instaurari hominem, per quam si voluisset, non cecidisset. Possibilitas, inquit Pighius, liberi arbitrij facultas est. Per eam resurgere hominem testatur Augustinus. Absit verò à sancto viro impium hoc deliramentum, quod toties abominatur, & quod omnes Africani Episcopi, eo authore, dignum anathemate censuerunt. Quid igitur his verbis significat? Nihil sanè aliud, nisi nos ex peccati seruitute in eam libertatem restitui, Dei beneficio, qua mundum & carnem omnésque concupiscentias vincamus. Hæc enim

nim nostra est possibilitas, quam vbique commendat, vt Domini virtute fortes simus. At cur id nominatim eo loco non expressit? Respondet ipse: Naturam contra Manichæos potius, quàm gratiam, nomino: quia de natura cum illis quæstio erat. Et vtique id agit gratia, vt sanata natura possit, quod vitiata non potest. Fatetur se naturæ tribuere, quod non nisi gratiæ est: quia scilicet non alius sit gratiæ finis, nisi vt collapsam & euersam naturam restituat, & erigat. Quæ ex secundo cōtra Fœlicem libro deinde recitat Pighius, longè minus habent coloris. Nihil enim quàm de naturæ integritate illic tractatur. Et tamen quòd nihil de captiuæ naturæ liberatione & perditæ reparatione illic dixerit, in Retractationibus excusat Augustinus ipse: quia hoc causa non requirebat. Quid hic obsecro, difficultatis foret, nisi turbulentum Pighij cerebrum, sua intemperie, & sibi, & aliis sine causa molestiam facesseret?

Retract. lib. 1. cap. 16

Ad secundam classem librorum Augustini dum transitum facere vult: quia verebatur ne exciperem Augustinum postea recantasse, quę iuuenis inconsultius scripsisset, hoc, vt ipse vocat, cauillum occupat, ac refellit. Primùm eo modo se vicisse, quia impudentissimi mendacij conuictus tenebor, qui Augustinum dixerim vbique clarè, vbique certò & consonanter, de hac re loqui. Hoc vbi dixerim, demonstret, si fidem sibi haberi velit. Augustinum asserui prorsus esse nostrum: quòd autem congruenter in libris omnibus secum perpetuò loquatur, mihi nunquam in mentem venit asserere. Quin potius dicere soleo, hæreses omnes aliàs plurimum incommodasse Ecclesiæ: Pelagij verò hæresin multo plus profuisse quàm obfuisse: quòd huius sancti viri Spiritum excitauerit, vt à profana illa de libero arbitrio philosophia, quæ tunc vulgò inualuerat, Ecclesiam repurgaret: vt suum gratiæ Dei honorem, falsa humanæ virtutis opinione, quæ tunc multitudinis animos occupauerat, oppressum & quasi semisepultum restitueret. Verùm sit ita, vt fingit Pighius. Dixerim Augustinum vbique sibi constare. Quid adhuc protulit in medium, quod mendacij me conuinceret? Iactat quidem: sed Thrasonicam eius vanitatem satis traduxisse mihi videor, dum aduersus inanem verborum sonitum, rem ipsam tam claram & firmam opposui: vtcunque id non magno strepitu fecerim. Proinde illud alterum omitto, quod contendit nullo modo potuisse recantare, quæ antè retulerat. Hoc, inquam, nihil moror, si tamen eo sensu recipere sustineat, quo Augustinus ipse accipi præcipit: quandoquidem hoc modo nobis nihil aduersantur.

Hæc præfatus, magnificam illam pollicitationem suo more repetit: facturum se, vt certò constet, Augustinum semper & constanter nobis esse non modò contrarium, sed acerrimum hostem. Verùm vbi ad rem propius accedere tentat, hoc est, decimo pòst versu, illius suæ confidentiæ oblitus, eleuat, quantum potest, Augustini fidem in hoc secundo librorum ordine. Captare enim ipsum singula aduersariorum verba, quærere semper aliquid quod cauilletur: vt in nonnullis, nisi disputandi mos excusaret, candorem eius desideres: ita multa in conflictatione effundere, ad illaqueandū captionibus hostem, indigna alioqui quæ seriò ab eo dicerentur. Si tam constanter eius partes tuetur Augustinus, quorsum adeò eius fidem extenuare attinebat? Et quia vlcus non penitus aperire audet, duos tantùm locos, quibus se minus premi putat, in specimen adducit. Ad illud, inquit, Pelagij obiectum, Priuari voluntatis arbitrio, quicquid naturali necessitate constringitur: respondet Augustinus, necessariò nos velle esse beatos, neque minus tamen voluntate. Argutam esse hanc cauillationem iudicat. Sed quo argumento? Quia alibi multa de libero arbitrio dixerit Augustinus. Sed an inde consequitur, nihil esse voluntarium simul, & necessarium? Sic Augustinus dixerat: Nempe cùm necessitatem cum coactione confunderet. Hic autem distinguere alteram ab altera palàm est. Alter locus est, quòd ad hanc Pelagij obiectionem refellendam, Quia non peccare nostrum est, posse nos & peccare & non peccare, consequentiam similem opponat, in qua sit manifestum vitium. Quia nolle infœlicitatem, nostrum est: posse nos & velle, & nolle. In hoc tamen loco demum nihil euenit quod reprehendat, nisi quòd in Papistas si torqueatur hoc argumentum valere negat. De hac re postea viderimus. Sed an ideò Augustinum, nihil tale commeritum, tam male & inhumaniter tractari oportuit? Concludit tandem, veram & seriam eius sententiam ex illis, quos citauit, libris, & aliis requirendam. Cur istud? Quia disputationis calore interdum vltra metas abripitur. Quid? An non libri, quos hactenus citauit Pighius, omnes simili ratione suspecti erunt? Quid enim aliud quàm certamina continent aduersus Manichæos? En Pighianum acumen, quòd pueris deridendum propino. Augustinus iuuenis adhuc, in medio ætatis feruore, plenus eloquentiæ suæ fiducia, recens à ludo rhetorico, ad contentiones quàm ad grauitatē exercitatior, profanis doctrinis penitus imbutus, Scripturæ sacræ scientia mediocriter tinctus, multis libris Manichæorum sectā impugnauit: in quibus neruos ingenij sui omnes ad certandum contendit. Quicquid illic legitur, pro oraculo haberi iubet Pighius. Scripsit idem Augustinus iam senex, iam lōgè & doctior, & moderatior, & ita scripsit, vt soliditati magis quàm argutiæ studeat. Non est tutum, inquit Pighius, hinc de eius sententia iudicare: quia calore incitatus, sibi non bene temperet.

Nũc audiamus, quid ex Augustino ad nos, sicut proposuit, expugnandos afferat. Libro primo contra duas Epistolas Pelagianorum, sic habet: Quis nostrûm dicat quòd primi hominis peccato perierit liberum arbitrium de humano genere? Libertas quidem periit per peccatum: sed illa quæ in paradiso fuit, habẽdi plenam cum immortalitate iustitiam. Ne quem hæc verba impediant, obiter obseruandum est, quo sensu arbitrium vocare liberum soleat. Non dissimulaui in Institutione, recurrere identidem nomen hoc in eius scriptis: sed considerandum admonui, quam vim haberet. Id autem euidenter ex multis locis posse percipi: quorum nonnullos nuper retuli. Plurimum cùm in rebus aliis, tum in loquendi ratione pollet recepta consuetudo. Hanc enim penes, vt ille ait, arbitrium est & vis, & norma loquendi. Obtinuerat iam vulgò vocabulum illud, vt in eo tollendo plus sibi fore negotij cerneret Augustinus, quàm in tota re bene explicanda. Cedit igitur consuetudini: sed diligenter interea cauet, ne ex nomine praua intelligentia nascatur. Sicuti capite trigesimo libri de Spiritu & Litera: vbi dicit liberum arbitrium per gratiam stabiliri: quia tunc liberum esse demum incipit, dum per gratiam ex captiuitate redimitur: quandiu verò sibi relinquitur, seruum esse. Verùm vt non recedamus longiùs, locus hic, quo in nos abutitur Pighius, nobis sufficit. Liberum arbitrium negat periisse de genere humano. Cur istud? Cùm per illud peccent, qui cum delectatione peccant. Liberi ergo à iustitia non sunt, nisi arbitrio voluntatis: liberi autem à peccato non fiunt, nisi gratia Saluatoris. Liberum igitur non ideo est, quod possit in vtranque partem suapte virtute sese flectere, sed quia voluntario motu in malum feratur. Semper autẽ testatus sum, me de nomine pugnare nolle, si hoc semel cõstitueretur: libertatem non ad potentiam vel facultatem, boni æquè ac mali eligendi, sed ad spontaneũ motum & consensum referri debere. Et quid aliud sonant Augustini verba? Libera, inquit, est homini voluntas, sed ad malum. Cur? quia delectatione & proprio appetitu mouetur. Addit postea: Sed hæc voluntas, quæ libera est in malis quia malo delectatur, ideo ad bonum libera non est, quia liberata nõ est. Hæc adeò consentanea sunt nostræ doctrinæ, vt in eius defensionem scripta fuisse putes.

Verùm Pighius, vt hos laqueos declinet, longè diuersam ponit distinctionem. Homini inesse naturaliter dicit, liberam voluntatem, qua proprios suos motus, actionésque omnes in potestate habeat: vt ita velit vnumquodque ac faciat, vt in potestate simul habeat, non velle & non facere. Atque hanc esse libertatem interpretatur, quam vbique Augustinus asserit. Quia autem voluntas non in suis tantùm actionibus acquiescat, sed gubernacula habeat in totum hominem, naturaliter quoque dominium habere in omnia membra: ita vt illi, sua potestate seriò efficacitérque vtenti, membra vniuersa, quæ motui voluntario deputata sunt, obtemperẽt. Fatetur deinde, sentire quidem vniuersos ex quadam carnis infirmitate, difficultatem: cùm membra ad oblectationem & delicias mundi magis propensa, pigra sunt ad officium iustitiæ: ipsam quoque voluntatem ad carnis sibi cognatæ desideria nimis facilè inclinari, nec facilè imperij sui efficaciam ad illa coercenda exerere. Verùm vbi vult demonstrare, quantum valeat, esse necessarium, vt membra omnia illi ad iustitiæ obediẽtiam obsequantur: huic præterea difficultati accedere duo mala cõmemorat, voluntatis ignauiam, peccandíque consuetudinem: quibus fit, vt se in seruitutem mancipet, & ius suum ægrè postea retineat, aut recuperet: neque id tamen fieri, quia vel tunc ingenitam sibi libertatem amiserit, sed quoniam ei placet ea, cui se submisit, seruitus. Quod quandiu est, inde eximi non potest, quia non vult. At cùm sibi seriò displicere incipit, seruitutem illam excutere ac vincere. Quanquam in hac victoria non negat esse difficultatem: quia contra carnem, hostem domesticum, & inueteratam consuetudinem, dimicandum sit. Itaque in hac pugna, quò tandem possit tutrix euadere, opus habere concedit adiutrice Dei gratia. Concludit tandem, solam hanc esse libertatem, quæ per peccatum amissa fuerit: quòd cùm primi parentes non voluntatis modò, sed membrorum quoque omnium, & totius corporis motus in potestate habuerint, absque vlla difficultate aut resistentia, nobis caro nostra infesta sit, & aduersus rationis imperium contumax.

Atqui hoc totum non modò Pelagij scholam redolet, sed mera est Pelagianæ impietatis magna ex parte professio. Nam principio, liberam in se voluntatem relinquit, vt proprios in vtranque partem motus sub potestate habeat: neque hoc ius per originale peccatum vel perditum, vel imminutum fuisse agnoscit. Nunc quid de eo sentiat Augustinus, audiamus. Ad Vitalem Carthaginensem, cùm duodecim capita posuisset, tandem concludit: Recognoscis non omnia, quæ ad fidem pertinent, dicere me voluisse, sed tantùm ea, quæ ad istam nostram de gratia Dei quæstionem, vtrũ præcedat hæc gratia, an subsequatur hominis voluntatem: hoc est, vt planius id eloquar, vtrum ideo nobis detur, quia volumus, an per ipsam Deus hoc etiã efficiat, vt velimus. Postea rursum: Hæc & alia testimonia ostendũt, Deum gratia sua auferre infidelibus cor lapidem, & præuenire in hominibus bonarum merita voluntatum: ita vt voluntas per antecedentem gratiã præparetur, non vt gratia merito voluntatis antecedẽte donetur. Item libro de Ciuitate Dei 13. Ad

Epist. 107.

13. Ad malum prior est hominis voluntas: ad bonum autem, prior Creatoris: siue vt eam faceret, quæ nulla erat: siue vt reficiat, quæ lapsa erat. Libro secundo de peccatorum meritis & remissione: Laborant homines inuenire in nostra volũtate, quid boni sit nostrum: & quomodo inueniri possit, ignoro. Quartò item ad Bonifacium: Et quomodo bonum hominis propositũ, nisi miserante priùs Domino? cùm ipsa sit bona voluntas, quæ præparatur à Deo. Proinde cùm alicubi prodidisset, Deum non misereri, donec præcesserit voluntas, eam sententiam retractat: quia misericordia Dei ipsam præueniat voluntatem: quæ si non esset, non præpararetur voluntas à Domino. Item cùm alibi scripsisset, in potestate nostra esse, quid velimus: retractat etiam hoc modo: Sed hanc quoque ad bene viuendũ desuper accipimus potestatem, cùm præparatur à Domino voluntas. Quibus funibus hæc verba trahet Pighius, vt cum impio suo commento cohæreant? Voluntati nihil ablatum esse vult per originale peccatum, nisi dominium in membra corporis: quòd autẽ ad malum quàm ad bonum sit propensior, id socordia & ignauia, prauáque consuetudine euenire, non quia resistendi facultatem non habeat. Augustinus verò reclamat, malam esse voluntatem: ac teneri sub malo captiuam donec liberetur. Et tamen tam deploratæ impudentiæ est hic canis, vt Augustino ignominiam hanc inurere ausit, quasi eum haberet suæ impietatis patronum. Deinde in cupiditatibus carnis vincendis, primas voluntati partes concedit, quasi hæc pugnam incipiat: deinde gratiã Dei adiutricem, quasi in subsidium illi adiungit. Vbique autem reclamat Augustinus, nihil præter malum concipere volũtatem, donec Spiritu præuenitur. Atque ita etiam in Concilio Arausicano decretum est: Si quis, vt à peccato purgemur, voluntatem nostram Deum expectare contendit: nõ autem vt purgari velimus, per Spiritus sancti operationem in nobis fieri confitetur, eum Spiritui sancto aduersari. Cùm tantum se Ecclesiæ deferre fingat, quid nunc subterfugij inueniet, cùm ab orthodoxa Synodo hostis Spiritus sancti pronuntietur? Deinde sic impediri voluntatem existimat carnis repugnantia, vt superior tamen esse queat in certamine, si vires suas experiretur: & cùm etiam illecebris carnis tenetur irretita tantùm, ideò requiri fingit auxilium gratiæ ad eam in recuperando suo iure adiuuandam, quia non facilè alioqui possit victoriam obtinere. De necessitate nulla mentio. Quid autem de ea re censerunt veteres? Extat decretum Mileuitanæ Synodi in hæc verba: quòd in Conciliis Africanis repetitur: Quicunque dixerit, ideò nobis dari iustificationis gratiam, vt quod iubemur per liberum arbitrium, facilius possimus per gratiam implere, tanquam sine gratia possimus, etsi difficulter, anathema sit. Tametsi illa verborum fulmina non iaculor, quibus in nos desæuit Pighius, spero tamen ex hac oratione satis fore perspicuum, quàm hoc nouum eius delirium ab Augustini sensũ alienum sit ac remotum: cuius nomine illud prætexere, mira confidentia, audet.

Cap. 18.

Quantopere autem cum tota Scriptura pugnet, operæpretium ostendere foret, nisi libro quinto recurreret: vbi oportunior erit locus. Quam etiam ob causam, quod de peccato originali nugatur, refellere in præsentia supersedeo: ne idem bis dicendum sit. Hoc verò tacere disputationis ordo non patitur, quòd nihil tam absurdum dicit, cui approbando Augustini titulum non obtendat. Hoc est, inquit, quod dicit libro tertio hypognosticon Augustinus: perdidisse nos libertatem, non ad velle, sed posse, aut perficere. Primùm iam ostendi, aliud toties docere Augustinum: deinde satis inter eruditos conuenit, non esse Augustini librum illum: tertiò perperam interpretatur Pighius quod allegat. Dicit quidem scriptor ille, quicunque sit, amisso possibilitatis bono, solum arbitrium ad velle nobis relictum esse, idque vulneratum. Sed quò sensu, non obscurum est: si quis coniungat, quæ postea sequuntur. Esse fatetur liberum arbitrium: habens quidem iudicium rationis: nõ per quod sit idoneum, quæ ad Deũ pertinent, sine Deo, aut inchoare, aut perficere, sed tantùm in operibus vitæ præsentis. Quid est obsecro incipere in libero arbitrio, nisi primus voluntatis motus? Sicut peragere, est firmum propositum cùm efficacĩ conatu. Sed fortè nondum acquiescit Pighius. Faciam ergo, vt prorsus obmutescere cogatur. Subiungit aliquanto pòst: Cùm de libero arbitrio agimus, non de parte hominis agimus, sed de toto: quia cùm peccauit homo primus, non parte aliqua, sed totus, qua conditus est natura, deliquit. Audis non partem aliquam fuisse in homine vitiatam (sicut profana imaginatione philosophatur Pighius) sed totam hominis naturam subiectam fuisse prauitati. Quid postea? Vitiato igitur, inquit, libero arbitrio, totus homo est vitiatus: quare absque adiutorio gratię Dei, quod Deo placeat, nec valet incipere, nec perficere sufficit. Vbi illa Pighij imaginatio, corruptionem totam in corpore velut in cloaca inclusam esse? Pergamus. Pręuenitur autem medicina, vt sanetur in eo & reparetur vitiata, atque præparetur voluntas. Audis in ipsa voluntate residere vitium: audis nihil posse eam boni concipere, donec sanata, reparata, ac etiam præparata fuerit: de qua præparatione sequitur: Non ergo homo voluntate sua adhuc in vitio liberi arbitrij claudicante præuenit Deum, vt cognoscat, & quærat eam gratiam, tanquam pro meritis accepturus, sed præcedit, vt iam dixi, miseircordia sua Deus hominis, nondum se

quærentis, voluntatem: vt eum faciat se scire, & quærere. Qui omnem præparationem homini tollit, quid aliud relinquit, quàm peruersam voluntatem? Sed adhuc clarius postea explicat: De non credente, inquit, vt cognoscat & credat, in quo bona opera nulla sunt, dictum est: Non volentis, neque currentis: quia in vanitate sensus, atque in tenebris obscuratum habens intellectum liberi arbitrij, lumen verum videre non potest: nisi Deus, qui iussit è tenebris lumen splendescere, illuxerit in corde eius. Cùm autem acceperit Spiritum Domini, erit in eo libertas ad capessenda Domini pręcepta. Nunc quęro, quę sit eligendi & volendi libertas, in eo qui videre nihil per se potest. De fidelibus autem, & qui iam Deo seruiunt, sic dicit: Fieri etiam hoc in illis, cum gratiæ miseratione subitò perueniunt ad ea bona opera, quæ nec voluerunt, nec cucurrerunt. Tandem concludit: Itaque quicquid vult homo, quicquid potest, à Domino est. Bene velle homini tribuit Pighius, implendi tantùm facultatem à Domino, ídque ex parte, accipere docet. Quo authore? Augustinum obtendit. At audis quàm bene se ab hac calumnia vindicet, cùm non minus velle, quàm posse, Dei esse donum agnoscit: ídque in solidum. At postea catholicum esse negat, qui liberum arbitrium negauerit: sanè, hac conditione addita: quòd sine Deo, nullum bonū opus vel incipere, vel perficere queat. Refert deinde Pelagij obiectionem, quia prior velit homo, Deū velle: quàm sic refellit: Iam meritum facit, inquit, vt non sit iam gratia, sed merces. In fine, illud Apostoli citans & exponēs: Cùm placuit Deo, qui me vocauit ab vtero: non cùm voluissem ego, inquit, sed cùm placuit ei, qui me elegit: non per meritum meum, sed per gratiam suam: vt sit fidelis, non secundum propriæ voluntatis meritum, sed per Dei donum. Mirabor, si cristas erigere audeat Pighius, tam clara veritatis luce conuictus atque confusus. *Gal.1.15*

Omitto quòd pulcherrimā Pauli sententiam prorsus extranea glossa miserè lacerat, de liberis iustitiæ & seruis peccati. Liberos enim iustitiæ, eleganti allusione, emancipatos à iustitiæ imperio vocat: seruos autem peccati, quia sub iniustitiæ dominatione vsque ad illam, de qua simul meminit, liberationem, seruitutem seruiant: quod hic frigidis ineptiis eludere conatur. Locum autem Augustini, quem citaueram ex libro de Spiritu & litera, vt mihi extorqueat, nimis violenter torquet. Nam cùm Augustinus totam bonorum operum summam, & singulas partes Dei gratiæ assignet, quasi nihil tale in eius verbis haberetur, ad vnam possibilitatem hîc restringit. Vbi Augustinus defectum ponit, hic substituit imbecillitatem. Et se elapsum esse putat, si in Pelagianos hæc bene quadrare dixerit, non autem in se ac sui similes. Cùm autem clamat Augustinus, non competere nomen hoc, quod libertatem sonat, nisi iis qui Spiritu Dei reguntur: quoniam alij omnes serui sint peccati, ídque non ex parte, sed in totum, hęc transilit Pighius, quasi nihil ad se pertineant. Audiuit fortè aliquādo rhetoricum esse artificium, ea silentio transire, quę causam nimis grauent: sed in re tam aperta, nullus fuit dissimulationi locus.

Colligit postea & alias sententias: quibus multum immorari minimè opus erit: quòd cùm apertissimè nobiscum faciant, in diluendis quas Pighius assuit calumniis, non multum erit negotij. Dum ad locum illum à Pelagio obiectum respondet, si volueritis & audieritis: se nihil contradicere scribit, si à Domino præparari fateretur illam voluntatem. Vides, inquit, non eum damnare in Pelagianis, quòd arbitrij libertatem assererent, sed quòd illi tribuebant, sine gratia mereri gratiam. Imò hoc damnat, quod vel guttam vnam boni homini arrogarēt. Respondeāt, inquit, mihi noui hæretici, quid boni sit in hominibus nomini Christiano inimicis. Non solùm enim non habent meritum, sed habent pessimum meritum. Oramus pro ipsis. Quid ergo petimus, nisi vt fiant ex nolentibus volentes, ex repugnantibus consentientes, ex oppugnantibus amantes? A quo autem? nisi ab eo, de quo scriptum est, A Domino præparatur voluntas? Vides nunc, quid Augustino significet, præparari voluntatem: nempe ex mala & peruersa in bonam conuerti. Quomodo enim, inquit, hominis bonum propositum, nisi miserante prius Domino? cùm ea sit bona voluntas, quæ præparatur à Domino. Melius adhuc & expressius libro eiusdem operis primo: Oramus pro impiis, vt eorum mala voluntas in bonam mutetur. Et occulta Dei gratia subitò multi trahuntur ad Christum. Hoc qui improbant, non mihi, sed Christo reluctantur, qui clamat: Nemo potest venire ad me, nisi Pater meus traxerit eum. Non enim, ait, duxerit, vt illic aliquo modo intelligamus, præcedere voluntatem. Quis trahitur, si iam volebat? Et tamen nemo venit, nisi velit. Trahitur ergo miris modis, vt velit, ab illo qui nouit intus in ipsis hominum cordibus operari: nō vt homines, quod fieri non potest, nolentes credant, sed vt volentes ex nolentibus fiant. Vidésne, homines non posse velle nisi malum, donec mirifica conuersione, eorum voluntas ex mala in bonam mutetur? Quid ergo extenuando proficit Pighius, vt partem ex toto faciat? *Ibidem, hoc est, lib.4. cōtra duas epist. Pelag.*

Atquî accuratius in fine libri primi explicat, quid tam in Manichæo, quam in Pelagio, damnent orthodoxi: nempe quòd ille diceret, à bono Deo, nec creatos fuisse homines, nec institutas nuptias, nec Legem à Mose datam: hic quòd aduersaretur gratiæ Dei, ac non gratis eam, sed secundum merita nostra dari: hominem, libero arbitrio bene vtēdo, mereri gratiam: paruulos sic esse saluos,

vt à Christo non saluentur. Si hæc accurata est dogmatum enarratio, quo igitur colore Manichæi discipulos nos antea fecit Pighius? Neque enim à Deo aut hominem creatum, aut nuptias institutas, aut Legem prodiisse negamus. Verùm alia quoque addebant Manichæi. Cadit itaque tota eius ratiocinatio. Vides, inquit, capita blasphemiarum Pelagij, in quibus non est, quòd liberum arbitrium afferat. Si valet hæc ratio, cur non similiter & illa valeat? Vides capita blasphemiarum Manichæi, in quibus nullum est, cuius nos insimulet Pighius. Non enim potest. Sequitur ergo, improbum & futilem esse calumniatorem, qui nos eius hæretici discipulos esse criminetur, cum quo nihil prorsus habemus simile. Hæc non in alium finem dicta sint, nisi vt appareat, Pighium, dum leuibus magis argutiis, quàm veris probationibus insistit, suo ipsius indicio, instar soricis, vt aiunt, perire. Nunc ad firmam responsionem venio. Vt hic breuiter comprehésa sit summa errorum Pelagij: disertis tamen verbis explicatam esse nego. Eius rei fidem nemo facere melius poterit, quàm Augustinus ipse: qui alibi duodecim capita recitat, quæ ab iis sibi concedi postulat, qui à Pelagianismo purgare se vellent: quæ plus continent, quàm hic exprimatur. Deinde, nihil hîc de perfectione iustitiæ, ad quam hominem peruenire posse fingebant, vt esset in hac vita ἀναμάρτητος. Nihil de gratia subsequente: nihil de perpetua eius ad singulos actus continuatione: nihil denique de electione gratuita fidelium, & impiorum ad mortem prædestinatione: quæ fuisse inter eos maxima controuersiæ capita notum est. Quis ergo non videt, nimis pueriliter Pighium ineptire?

Ad Vitalē Epist. 107.

Verùm magis vrget alter locus, ex primo libro de gratia Christi, & originali peccato: vbi nullam fore quæstionem asserit, si Pelagius, quemadmodum posse nostrum à Deo confitetur, ita velle etiam & agere simul adderet: hoc est, non solùm possibilitatem in homine: etiam si nec velit, nec agat bene, sed ipsam quoque voluntatem & actionem, id est, vt bene velimus & bene agamus, quæ non sunt in homine, nisi quando vult & bene agit, diuinitus adiuuari agnosceret: vt sine illo adiutorio nihil bene velimus, nec agamus: eámque esse gratiam Christi, per quam nos sua, non nostra iustitia, iustos facit: vt ea sit vera nostra iustitia, quæ nobis ab illo est. Hæc enim sunt Augustini verba, non vt à Pighio referuntur. Hîc mihi vehementer scilicet sudandum est, vt hunc nodum expediam. Sed iam facillimam rationem inueni. Fateor enim verum esse quod dicit Augustinus: acsi de tribus istis inter nos bona fide conueniat, non modò certamen omittere paratus sum, sed nego vllum esse. Possibilitatem adiuuari Dei gratia, fatebatur Pelagius: voluntatem verò & effectum penes hominem esse dicebat. Quanquã eum in possibilitatis voce fallendi latebram quærere arguit Augustinus, non tamen etiam si fucus ille tollatur, eo contentus est: sed hoc constanter tuetur, voluntatem Dei gratia bonam fieri, & efficaciter nos dirigi ad effectum vsque boni operis. Non solùm posse nostrum, inquit, donauit atque adiuuat Deus, sed velle quoque & operari efficit in nobis. Non quia non volumus nos, aut non agimus, sed quia vtrunque fit eius auxilio. Quid autem hoc valeat, ex capite decimoquarto melius intelligetur. Si est, inquit, vt veritas docet, omnes venire, qui à Patre didicerint: quisquis non venit, profectò nec didicit. Postea: Quãdo igitur docet Deus, non per Legis literam, sed per Spiritus gratiam, ita docet, vt quod quisque didicerit, non tantùm cognoscendo videat, sed etiam volendo appetat, agendóque perficiat. Et isto diuino docendi modo, etiam voluntas & operatio, non sola volendi & operandi possibilitas adiuuatur. Si enim solum posse nostrum iuuaretur per gratiam, ita diceret Dominus: Omnis qui audiuit & didicit, venire potest. Non autem hoc tantùm, sed venire, dicit. Venire posse, constituit in natura Pelagius: vel etiam in gratia, qua dicit adiuuari possibilitatem ipsam. Venire autem, in voluntate & opere est. Porrò non est consequens, vt qui potest venire, etiã veniat, nisi voluerit atque fecerit: sed omnis qui didicit à Patre, non solùm potest venire, sed venit: vbi iam & possibilitatis profectus, & voluntatis affectus, & actionis effectus est. Quid Pighius amplius velit, aut requirat? Dico me hanc pactioné toto animo amplecti, vt nulla sit inter nos cõtẽtio, hac inter nos cõsti tuta doctrina. Quid ipse? Totũ hominis defe ctũ in possibilitate includit. Hãc quoque sic Dei gratia fingit adiuuari, vt volũtas, si velit, possit: ab efficaci gratiæ operatione, tanquã à periculosissimo scopulo, vel potius, præsenti naufragio, abhorret. Qui autẽ illustre fidei & candoris eius specimen habere volet, diligẽtius expendat, quid in hoc loco immutauerit.

Cap. 15.

Nihilo plus difficultatis habet locus, quem ex tertio hypognosticon adiungit. Liberum arbitrium negari, prohibet ille scriptor. Neque enim Augustinum esse, eruditi omnes censent. Sed quid retinet præter nomen, cùm inutile esse testetur sine Dei gratia, tam ad inchoandum, quàm perficiendum bonum? cùm asserat non præueniri Deum voluntate nostra, vt quæramus eius gratiam, sed eum gratuita misericordia efficere in nobis bonam voluntatem? cùm denique nihil homini relinquat, nisi vt in Deo fortis sit, sapiens ac iustus, in seipso nihil horũ habeat? Vbi in re optimus nobis consensus est cũ hoc scriptore, cur ob voculam nos in certamen committit Pighius, quasi per omnia dissideremus? Sẽper me dixisse testis est mea Institutio, per me non stare, quin liberũ hominis arbitrium

vocetur, modò ſana verbi definitio nobis cō-ſtet. Sic vocat Auguſtinus, neque in eo tam proprium ſenſum, quàm receptam conſuetudinem ſequitur. An ob hanc cauſam nobis hunc moleſtum eſſe decet? Quòd ex variis Auguſtini locis colligamus, nullas eum partes, nullam arbitrio facultatem tribuere: in eo ſtupiditatem oſcitantiámque noſtram mirari ſatis non poteſt. At quò redit quicquid dicimus? niſi primùm quod eſt, aut habet, aut poteſt homo, vanum per ſe id totum & inutile eſſe ad ſpirituale̅ Dei iuſtitiam, niſi Dei gratia in bonum dirigatur: deinde, voluntatem hominis per ſe malam eſſe: conuerſione ergo & reparatione opus eſſe, vt bona eſſe incipiat: ipſam verò gratiam, non inſtrume̅tum modò eſſe, quo adiuuetur homo, ſi illi manum porrigere libeat: hoc eſt, non tantùm offerre facultatem recipiendi vel reſpuendi relicta optione, ſed mentem gubernare, ad eligendum quod rectum eſt, voluntate̅ quoque ad obtemperandum mouere efficaciter, conatum excitare & promouere, ad ipſum vſque operis complementum. Deinde, non ſufficere, ſi ſemel in hominem collata fuerit, niſi perpetuo tenore eum proſequatur. Quid autem Auguſtinus? Iam quidem multa retulimus, plura quoque poſthac referre operæpretium erit: vt tamen ab illa admiratione paululum ſe recolligat Pighius, ex vno loco breuiter hîc audiat nihil ſibi mirum videri, quod non ille ſuffragio ſuo comprobet. Sed laborant, inquit, homines, in noſtra voluntate inuenire, quid boni ſit noſtrum, quod non ſit ex Deo: & quomodo inueniri poſſit, ignoro. Ratio. Nam ſi nobis libera quædam voluntas ex Deo eſt, quæ adhuc poteſt eſſe vel bona, vel mala: bona autem voluntas ex nobis eſt: melius eſt id quod à nobis, quàm quod ab illo habemus. At negat Auguſtinus, tam gratiam ſine libero arbitrio, quàm liberum arbitrium ſine gratia ſufficere. Fateor, ſed non alio ſenſu, niſi vt Deum in homine, non ſicut in lapide operari ſignificet: quando in eo ſit voluntas, ad vole̅dum nata & diſpoſita, vt loquuntur: ſed voluntatem, quę naturę vitio praua ſit & contorta, in bonum flectendo, bonam reddere. Perinde ergo eſt, acſi diceret, bene velle non poſſe homine̅, niſi antè in eo ſit voluntas, eáque ſpontanea. Hoc cùm à natura habeat, illud à gratia, meritò dicit Auguſtinus, ſine libero arbitrio non eſſe locu̅ gratiæ. Quid enim valeat apud eum liberi arbitrij nome̅, iam viſum eſt. Hoc ſi clarius exponi tibi velis, ſic habe: inſtar materiæ eſſe in homine voluntatem, quę gratiæ operationi ſubiecta ſit, vt ab ea formam accipiat. Ita voluntatem, cum ſpontaneo motu, ſequitur à natura eſſe, malitiā ex naturæ corruptione manaſſe: bonitatem à gratia Spiritus ſancti proficiſci, itaque proprium eſſe eius opus.

Lib. 2. de peccat. meri. & remiſſ.

Quæ ſequuntur apud Pighium, tumultuoſæ ſunt phrenetici hominis voces. Quoniam negat Auguſtinus, ea ſe damnare liberi arbitrij opera, quæ vt fiant, præparantur per gratiæ præuentum, nullo liberi arbitrij merito, eáque faciente, gubernante, perficiente, fiu̅t, inſultat hic quaſi victor, & meam, tum ſtultitiam, tum peruicaciam increpat, quòd nihil diſcernam. Egóne hunc phreneticum non dicam, qui rectà iugulum ſuum petit, dum hoſtem ferire ſe putat? Liberi arbitrij nomen, de quo ſuperuacua altercatio eſſet, omittamus. Ea demum bona opera & laude digna pronuntiat Auguſtinus, quæ Dei Spiritu, vt fiant, præparantur: idque fieri gratiæ pręuentu, nullo voluntatis merito. Si Dei gratia præuenitur noſtra voluntas, nullo ſuo merito, vbi bonus motus & præparatio, quam Pighius comminiſcitur? Si facit, gubernat, perficit eadem gratia in nobis, quicquid eſt bonorum operum, quid adhuc litigamus? Intonat Pighius clamoſa voce, vt hoc audiam. Ego verò libenter, & audio, & profiteor. At liberi arbitrij eſſe bona opera aſſerit Auguſtinus: quod negamus. Egóne voluntaria eſſe bona opera vnquam negaui? At nullas libero arbitrio partes in bonis operibus tribuo. Nullas ſanè, niſi vt agat, dum agitur: quia per ſe nihil poteſt: quod ſi Auguſtini verbis non eſt conſentaneum: neque ouum ouo ſimile eſt. At Auguſtinus Sanctos bonis operibus cenſet: Ego opera qualiacunque ſint, adeò ad conſequendam iuſtitiam valere nego, vt impia ſint, ſi hunc habeant reſpectum. Reſpondeo, huic diſceptationi non eſſe nunc locum: vnde homines iuſtitiam, coram Deo, conſequantur. Quod autem ad præſente̅ quęſtionem attinet, prorſus nobiſcu̅ illud ſancti viri verbum facit. Nā quoties gratuitam eſſe hominis iuſtitiam probare vult, hanc ratione̅ ſubinde in ore habet: nos Dei iuſtitiæ obedire, non per liberum arbitrium, quod natum eſt in nobis, ſed per Spiritu̅ ſanctum, qui datus eſt nobis.

Iam ad tertium ordinem operum Auguſtini nos vocat Pighius: quo tamen antequam veniat, pæanas ſibi canit, quaſi iā parto triumpho: nec alia de cauſa certare ſe adhuc fatetur, niſi vt promiſſo ſatisfaciat. Sic fortè ſibi perſuaſerat, cùm ſolus ſua, ſine alterius cenſura & animaduerſione, legeret. Nu̅c vbi noſtra legerit, agnoſcet, vt ſpero, ſe plauſum nimis ineptum ac præcipitem ſibi dediſſe. Allegat ex ſecundo ad Marcellinum libro, de peccatorum meritis & remiſſione, quid in Pelagianis reprehendat Auguſtinus: nempe, non quòd liberum arbitrium ſtatuant, ſed quòd nimis erigant. Verùm iam ſæpius dictum eſt, quàm vt repetere opus ſit, ideò liberi arbitrij nomen concedere hoſtibus ſolitum, ne ob vocem paſſim receptam moroſitatis inuidiā ſubiret. Aliud ergo afferat oportet, ſi premere nos velit. Nec ſe, nec que̅quam dubitaſſe orthodoxorum teſtatur, quin nemo peccet, niſi liberè volens. His ſubſcribimus

bimus nos quoque, si liberè, pro sponte, positum interpreteris, vt mens scriptoris fuit accipere. Sequitur postea: & quòd Deus nihil præceperit, quod non sit in potestate nostra situm. Nempe, si sana esset voluntas, vt quicquid habet virium, ad Legis obseruantiam applicaret: sicut ipse idem respondet, de perfectione iustitię. Nunc verò cùm prorsus corruptæ sint totius animæ facultates, & ad bene agendum inutiles, nōn amplius in nobis quærenda, sed è cœlo petenda est potestas illa, quæ Legis iustitiæ sufficiat. Hæc non mea, sed ipsius Augustini verba sunt. At semper adiuuandi verbo vtitur: quo videtur innuere, non ipsum agere omnia, sed nobis partes in agendo aliquas relinquere. Primùm, aut non animaduertit, aut animaduertere se dissimulat hic nugator, Augustinum in illis libris non est instituto tractare, quid sit, aut quidnam valeat liberum arbitrium, sed obiter eius facere mentionem. Illic enim primùm quæritur, vtrum ex naturæ necessitate sit mors, an ex peccati pœna. Deinde, an inueniri quispiam hominum possit ἀναμάρτητος, id est, sine peccato. Vnde & de peccato originali nascitur tertia quæstio. De libero igitur arbitrio, non quantum ad expediendam totam quæstionem satis sit, sed quantum occasio ferebat in alterius argumenti tractatione, illic dicit. Ad hoc, si clausulam inspicias, nihilominus comprehendit, quàm quod tradimus: Dei scilicet esse, implere per gratiam, quod per Legem iubeat. At postea excipit, non solis votis agendum esse. Nempe, vt deliræ & impiæ eorum imaginationi occurrat, qui Deum in homine sicut in lapide, hoc est, sine intrinseco, vt ita loquar, voluntatis eius motu, operari fingunt. Postremò, si meminerint lectores, quas ex eodem libro sententias nuper retuli, Augustinum agnoscent lōgè plus in progressu exprimere, quàm hîc attingat. Neque enim de adiutorio Dei solùm loquitur, quasi ita nos adiuuet Deus, vt conuertamus nos ipsi, dum ab eo conuertimur, sicut Pighius mentitur, sed vnius Dei opus in solidū esse asserit, tam mentis, quàm voluntatis rectitudinem: séque fatetur ignorare, quid omnino possit in hominis voluntate boni inueniri.

Quæ ex libro de Spiritu & Litera adducit, non longa expositione indigent, si candidum habeant interpretem, hoc est, dissimilem Pighio, qui nullum non mouet lapidem, vt bene dicta, pessimis calumniis deprauet. Augustinus fidem in libera nostra potestate constituit: vt pote quæ à voluntate nostra pendeat: quia libero arbitrio, aut tendere ad fidem possimus, aut ad infidelitatem inclinare. Si tota disputatio sic clauderetur, haberet, fateor, Pighius insolescendi materiam. Sed cùm potestatem hanc singulari Dei dono conferri nobis, non ex libero arbitrio surgere simul testetur: credendi quoque voluntatem, non naturæ bonitate concipi, sed fieri ac formari per Spiritum sanctum: nónne iam elicere promptum est, quid superioribus illis verbis sibi venit? Nempe, tunc nostram esse & potestatem, & voluntatem, cùm vtraq; nobis data fuerit: sicut docet, eius operis capite nono, de iustitia & fide loquens. Vtrumque, inquit, nostrū est: sed ideo Dei & Christi dicitur, quòd eius nobis largitate donatur. Quòd autem, adhibita inter posse & velle distinctione, hanc formulam negat in Scriptura inueniri, quòd non sit voluntas nisi à Deo: sicut de potestate loquitur, nobis per omnia suffragatur. Causam enim mox subiungit: ne quis scilicet malas voluntates Deo adscribat. Cæterùm, bonam Deo voluntatem, sicut à Deo efficitur, ita ritè ac meritò illi tribui, cōcedit. At sic inter Deum & hominem partitur, vt cōsentire Dei vocationi, vel ab ea dissentire, in libero voluntatis motu situm esse dicat. Contexe quod statim sequitur apud Augustinum, quod malitiosè subticet Pighius, & solutus erit nodus. Si quis me, inquit, ad profunditatem illam coarctet, cur ita suadeatur huic, vt persuadeatur: alteri autem non ita, duo habeo, quæ respondeam: O altitudo diuitiarum. &, Non est iniquitas apud Deum. Cur hoc addit, nisi quia ille quoque consensus, quem in hominis potestate collocauerat, opus esse Dei agnoscit? Parum enim proficeret Deus, voluntatem nostram excitando, nisi eam ad firmum vsque consensum dirigeret, ac perduceret. Quanquam nec se tandem continere potest Pighius, quin nos ipse quoque subleuet. Errasse, inquit, se fatetur Augustinus, quia nostræ esse facultatis putauerat, Euangelio consentire. Quid ergo causæ est, cur negotium nobis facessat? quasi propria hæc esset liberi arbitrij facultas. Secundum hanc igitur confessionem, inclinat cor nostrum Deus, vt consentiamus Euangelio. Consensus ille meritò noster dicitur: sed non ita, vt intelligatur esse à nobis. Sic alibi: Ista est fides quam exigit à nobis Deus: & non inuenit quod exigit, nisi donauerit quod inueniat. Agedum, illud quod in clausula ponit Pighius, sine fuco amplectamur: ita nos asserere arbitrij libertatem, vt tamen nihil nobis ex nobis inesse confiteamur: & pax inter nos cōstabit. Sed quia toto impetu ad faciendum fucum rapitur, quid hoc valeat, non animaduertit.

Sed obiicit aliam sententiam, ex Homilia 53. in Ioannem: tametsi locum non designat. Nemo sic audeat defendere liberum arbitriū, vt inuocandum neget gratiæ auxilium: nec quisquam sic neget voluntatis arbitrium, vt quod inde necessariò consequitur, audeat excusare peccatum. Sed quo iure Pighio licuit, parenthesin hanc attexere, de suo, ac sic inserere contextui, vt pars esse videretur? Qua necessitate magis sequitur, excusari peccatum, si liberum arbitrium negatur, quàm

tolli gratiæ auxilium, vbi statuitur? Periculum est, ne liberum arbitrium asserendo, iniuria fiat Dei gratiæ: rursum ne, id quoque negando, prætextus excusationi impiorum detur. Vtrunque cauendum admonet Augustinus, sicut nos diligẽter admonemus. Si necesse est, authore Pighio, vbi liberum arbitriũ negatur, excusari peccata, cur destrui Dei gratiam minus necesse erit, si asseratur? Hoc si suo nomine dixisset, iuberem cum suis ineptiis procul facessere. Nam cùm Augustino affinxerit, cur non falsarium nominem? Porrò falsam hanc adiectionem tolle, quid illic est, quod nobis aduersetur? Caueri vult Augustinus, ne impiis detur aliquis prætextus, ad excusanda peccata. An nõ hoc sedulò obseruamus? Nam & sponte dicimus peccare, quicunque peccant: eóque ipso conuictos teneri, ne se à reatu eximant. Iusto Dei iudicio damnari, qui eius iustitiam violauerint, cui subiectos esse nos omnes decet: naturæ verò imbecillitatem aut impotentiam frustra prętexere, cuius sibi culpam imputare debeant. Itaque quod perperam in nos torquere Pighio libuit, nos non parum adiuuat. Nã cùm hac exceptione contentus sit Augustinus: nobiscum illi bene conuenire, quis non videt? Præstamus enim fideliter, quod requirit: dũ, hac moderatione adhibita, ne peccata sua excusent homines, liberũ arbitrium negamus. Sed formidabilem machinam habere se Pighius putat, ex libris, quos ad Valentinum scripsit idem Augustinus. Nam cùm suspicarentur tũc multi, defendi liberum arbitrium non posse, sine gratiæ iniuria: ad hunc errorem refellendũ, prior, inquit, ad Valentinum liber à sancto viro scriptus est: vbi suam de gratia & libero arbitrio doctrinam sic temperat, vt simul conueniant. Nam & in ipso libri exordio sufficienter prędicari in Scripturis liberum arbitrium, quasi pro confesso sumit: & id postea, tam ex præceptis, quàm aliis rationibus probat. Faciam hîc, quod hactenus solitus sum. Nemini enim alteri aptius, quàm Augustino ipsi, mandari posse has partes existimo, vt mentem suam interpretetur. Quid ergo cùm homini liberum arbitriũ tribuit, sub hoc nomine comprehendat, postea definit his verbis: Voluntas, inquit, in homine semper est libera: sed nõ semper bona. Aut enim à iustitia libera est quando seruit peccato, & tũc est mala. Aut à peccato libera est quando seruit iustitiæ, & tunc est bona. Gratiã verò Dei semper est bona, quæ prius mala fuerat: per quam etiam fit, vt ipsa bona voluntas, quæ iam esse cœpit, augeatur. Habemus, non alia causa liberam dici voluntatem, nisi quia spontaneo mouetur affectu. Pighius autem longè aliud requirit: vt scilicet liberã habeat vel boni vel mali eligendi facultatem. Libera est, inquit Augustinus, quia sponte mala. Pighius liberam esse contendit, quia liberæ in vtranque partem electionis sit capax. Vis ergo breuiter scire, quo sensu liberum arbitrium cum gratia cõiungat? Tribus verbis tandem in fine libri respondet. Quia per gratiam non tollitur humana voluntas, sed ex mala mutatur in bonam: & cùm bona fuerit, adiuuatur. Iam audis, homini quidem natura subesse voluntatem, sed malam, & quæ bona esse per se nequeat, nec ad bonum aspirare: gratia autem Dei non tolli, vt nõ sit: sed corrigi, & ex mala conuerti, vt bona sit. Non vereor, vt qui librum totum diligenter, &, adhibito iudicio, legerit, dubitet an sententiam secundum me ferre debeat. Quoniam tamen non omnibus vacat legere, pauca eius verba inde referam, ex quibus fiat perspicuum, quãtum facultatis concedat humano, quod illic defendit, arbitrio. Fingimur, inquit, id est, formamur in operib[9] bonis, quę nõ pręparauimus ipsi, sed præparauit Deus, vt in illis ambulemus. Quis porrò sit formandi modus, sequitur: Quoniã ipse vt velimus operatur incipiens, qui volentibus cooperatur perficiẽs. Vt ergo velimus, sine nobis operatur: cùm autem volumus, & sic volumus, vt faciamus, nobiscum cooperatur: tamen sine illo, vel operante vt velimus, vel cooperante cùm volumus, ad bona pietatis opera nihil valemus. Sed fortè præparatur aliquo modo ad recipiendam hanc gratiam hominis volũtas. Minimè verò, inquit ille: Nunquid enim dicere possumus, bonæ voluntatis meritum in homine præcessisse, vt auelleretur ab eo cor lapideum? quod non significat nisi durissimam voluntatem, & aduersus Deum omnino inflexibile est. Vbi autem præcedit bona volũtas, iam non est vtique cor lapideum. At voluntatem fortè mouet eatenus Dei gratia, vt ad bonum duntaxat flexilis sit, non autem efficacem in ea affectum excitat. Imò, inquit ille, à Domino petendum est, vt tantùm velimus, quantum sufficit, vt volendo faciamus. Certũ quidẽ est, nos velle cùm volumus: sed ille facit, vt velimus bonũ. Certum quidẽ est, nos facere cùm facimus: sed vt faciamus, ille facit, prębendo vires efficacissimas voluntati: sicut dicit: Faciã vt in præceptis meis ambuletis. Sed tamen, dicet quispiam nos, accepta prima gratia, Deo cooperari, inquit: Nempe, quia nostra est, quęSpiritus sancti virtute iam bona facta est, voluntas: & per eã nos agimus, acti prius à Deo: nihil mirũ, si nobis pars actionis tribuitur. Proinde dũ concludit, Deũ fidelibus redditurũ dicit, & bona pro malis, hoc est, gratiã pro iniustitia: & bona pro bonis: id est, gratiã pro gratia. Hîc intelligimus, quid sit, Deum sine nobis agere: nempe cùm ex lapidibus, Abrahæ filios facit, & resectos ex syluestri ac infructuosa olea surculos in pinguem ac fœcundam oleam inserit. Nihil enim illic est nostrum. Quid deinde significet nobiscum agere: nempe, dum illam, quam nobis contulit, virtutem perpetuo auxilij sui tenore adiuuat, promouet, confirmat tum

ad cuiusque operis effectum, tum ad vltimam vitæ perseuerantiam. Vel si elegantem illam Pauli similitudinem retinere libeat, dum oleas, iam ad fœcunditatem factas, cœlesti calore suo vegetat, rore humectat, quò fructum ferant. Et certè in hac similitudine, omnium Pighij cauillationum facilis est ac expedita solutio. Oleastri naturâ sumus, nihili & steriles. Hanc sterilitatem nobis aufert Deus, & idoneas ferendo fructui oleas facit, dum nos in vitæ nouitatem regenerat. Siquidem & mentem nostram, cæcam & in tenebris sepultam, luce veritatis illustrat: & voluntatem ex natiua prauitate in obedientiam Legis suæ reformat. In eo quid est, quod arrogare nobis possimus? Postquam autem Spiritu sanctitatis gubernari cœpimus: iam oleæ sumus, & virides, & viuæ, & pinguedinem ex bona radice trahentes. Sponte ergo iam ad ferendum fructum propensi sumus. Verum, an id ex nobis est, vt vel minimum gloriari liceat? Totum ex radice est. Radix porrò ipsa, non naturæ, sed gratiæ. Et tamen ne id quidem sufficit, nisi cõtinuum è cœlo vigorem Deus subministret.

Rom. 11. 17

Cùm tam euidenter pro nobis loquatur Augustinus toto opere, quid aliud sunt magni illi & sonori Pighij clamores, quibus victoriam suam celebrat, quàm ridicula puerorum crepitacula? Sic gratiam Augustinus prædicat, vt libero tamen arbitrio suas relinquat partes. Atqui de nomine certamen illi remiseram. Nunc igitur quantum libero arbitrio largiatur facultatis Augustinus, quærẽdum erat, non in nomine insistendũ. Nullum, inquit, peccatum est, nisi volũtarium. Quorsum hoc? nisi vt suspicionem indoctis faciat, qui nostra non legunt, aliter nos docere, cùm hoc ipsum verbum in lucubrationibus nostris identidem occurrat. Imputare, inquit, sibi quisque debet quod peccat. Et quid sibi ea volunt, quæ antè ex mea Institutione retulit? Merita, inquit, nostra coronantur: siquidem intelligas esse Dei dona. Mirum, nisi saniores ex Romanensibus hîc eum præuaricari suspicentur: quãdo causam nostram non aliter quàm si nobis conductus foret, agit. Verùm quia in locum nimis sibi lubricum & periculosum se venisse sentit: retrahit mox pedem, & aliam viã ingreditur. Transit enim ad alium librum, qui sub Augustini nomine extat inter eius opera, habétque inscriptionẽ, De dogmatibus Ecclesiasticis. Facit autem id pro solito suo cãdore, quòd sancti viri titulo abutitur, in citando opere, quod suppotititium esse non minus ipse nouit, quàm qui nunc à me admoniti agnoscent. Primùm, cùm omnium operum suorum se catalogum in Retractationibus texuisse profiteatur Augustinus, de hoc opere nulla mentio. Ad hoc cùm sit vbique in suis scriptis methodi studiosissimus, opusculum illud mixtam & confusam variarum rerum farraginem, sine ordine coaceruatam, continet. In hac præsenti quæstione dũ versatur, nihil aliud quàm diuersa hinc inde testimonia colligit. Innocentium Papam Romanum magistrũ vocat: qui longo post Augustinum tẽporis spacio Episcopus creatus fuerat. De Africanis Synodis Mileuitana & Carthaginẽsi, sic loquitur, quasi nunquam illis interfuisset: cùm certũ sit, Augustinum cõsilio & authoritate illis præfuisse. Imò quas ex Augustino & eius æqualibus sententias sumit, antiquorum Patrum definitiones nominat. Quanquam ineptus sum, qui in re nequaquam obscura tantum verborum consumam: nisi quòd id saltem proficio, vt Pighij impudentiam nemo non videat.

Nũc audiamus, quid cum laruato illo Augustino obtinere velit: Vt sciant, inquit, hæretici, non ex priuato eum sensu liberum arbitrium asserere, sed ex definitione Ecclesiastica, cui contradicere nemo piorũ ausit. Itáne verò, vt tantum ponderis habeant incogniti hominis, nihil dico nunc grauius, vndecunq; temerè congestæ rhapsodię? Sed quatenus libertas illic prædicatur? Vt nobis post lapsum maneat in vtranque partem electio: hac tamen exceptione addita, vt nõ valeat, nisi admonente Deo, & ad salutem inuitãte: secundò, vt acquiescere Dei inspirationi, nostræ sit potestatis: tertiò, vt non labamur in adepto salutis munere, sollicitudinis nostræ, & cœlestis pariter sit auxilij. Quid si ipse sibi scriptor paulò pòst non constet? Nam quod ex Mileuitana Synodo recitat: si quis Deum, vt à peccato purgemur, expectare nostram voluntatem sentiat, & nõ potius, vt purgari velimus, in nobis efficere, eum resistere Spiritui sancto: minimè cum illa electionis libertate conuenit. Item quod dicit, agere Deum in nobis, vt quod vult, velimus & agamus, prorsus ab eo dissentaneum est, quod dixerat, acquiescere, nostræ esse potestatis. Nam altero loco, efficax Spiritus sancti operatio prædicatur: altero, boni aut mali eligendi duntaxat facultatẽ offerri per gratiam, dicitur. Illa autem tria quantum absint à mente Augustini, iam partim visum est, & copiosius adhuc videbitur. Cõclusionem demum ponit ex quadam ad populum concione, quæ Augustino adscribitur: an autem eius sit, relinquo aliis iudicandũ, & si minimè Augustini ingenium sapere mihi videtur. Sanè, aut quòd eius non sit, aut quòd ab eo adhuc iuuene habita fuerit, etiam ex his quæ Pighius adducit, verbis coniecturam non penitus leuem capere licet, quòd cùm duas contrarias sectas poneret, quæ nimium huc aut illuc declinando errent: & in vna parte Manichæos locasset: in altera non Celestinos aut Pelagianos, sed Iouinianum statuit. An, quæso, Pelagianos omisisset, quibus tã acriter semper est infestus, & quos magis necesse erat apud populum referre, si tunc extitissent? Non enim Africanis Ecclesiis eo tempore molestus erat Iouinianus, sed

Pelagianorum fama simul & impietas totum ferè orbem peruagata erat. Quanquam sine hac quoque coniectura sermo ipse prodit, se Augustini nomen mentiri. Verùm vtcunque sit, audiamus id quod habet. Vt liberum, inquit, hominis arbitrium confiteamur: dicimus, nos & non peccare, & peccare posse. Respondeo, hunc, quicunque sit, si arbitrij viribus intelligat, hominem posse non peccare, non mihi, sed Augustino ipsi pro hæretico haberi. Sin verò per Dei gratiam, sciunt eruditi & in Augustini lectione exercitati, qualiter vir ille de possibilitate disputare soleat. Quoniam enim Dei potentiæ eum derogare calumniabantur Pelagiani, Deum quidē posse confitetur, si velit, sed nullum exemplum tale vel extitisse, vel debere expectari: quoniā aliter Scriptura pronuntiet.

Postquam tam certis demonstrationibus me conuicit Pighius, triumphale iterum tripudium agit. Nec mirum: sibi enim intus ac suis musis canit: vel saltem contentus est, si plausum habeat à paucis sui similibus, qui cùm Dei veritatem subuerti iam posse desperent, qualescunque ad impediēdum eius cursum remoras vndique quæritant, & inuentas cæco furore exosculantur. Sed rem totā clarius à me patefactam confido, quàm vt apud eos, qui sanum ad hanc disputationem legendam iudicium afferent, & mentem quietam ac compositam, flatuosis illis suis iactantiis, vel minimum proficiat. Satis enim superque eius fucos diluisse mihi videor: quibus Augustinus pinxerat, vt nobis cōtrarius videretur. Nūc verò hoc quoque à me quasi auctarium fortassis requirent aliqui, vt quod gloriatus sum de Augustino, illum prorsus nostrum esse, nunc plenius & pluribus testimoniis confirmem. Qua in re præstanda non tam difficultate quàm prolixitate impedior. Nam si omnia colligere instituam, quæ factura sint ad sententiæ nostræ confirmationem, si adducerentur: longum ex his volumen mihi texendum foret: & toti etiam ferè libri interdum inserendi. Quid enim aliud quatuor ad Bonifacium libri: duo ad Prosperum & Hilarium, duo item ad Valentinum continent? quid liber de natura & gratia, alter item de perfectione iustitiæ? quid libri tres ad Marcellinum? quid totidē circiter Epistolæ quot nominaui libros? nisi genuinam, eámq; perpetuam doctrinę nostræ explicationem? Verùm, ne videar, more aduersarij, sola iactantia causam obtinere velle: simul vt eorum desiderio ex parte satisfaciam, qui cùm nostram cum Augustino consensionem videre cupiāt, otium vel facultatem non habēt omnia perlegendi, compendium ex paucis locis confectum subiiciam, quod omnem de ea re dubitationem tollat. Eligam autem eos libros potissimum, quibus plurimum authoritatis cōcedit Pighius: ne vbi conuictus fuerit, ad cauillum illud, sicut solitus est, confugiat, Augustino multa inter disputandum calore excidisse, quibus ne ipse quidem author fidem habere velit. Eos ergo libros, qui se dato iam disputationis feruore scripti fuerunt, fidelissimos esse testes fatetur, quid senserit Augustinus, & certò recipi voluerit. Quare si in his demonstrauero, nobiscum illi conuenire, sine controuersia, etiam aduersarij confessione, vicero. Primùm dicimus, hominis mētem cæcitate percussam, vt ad veritatis notitiam peruenire ex se nullo modo queat: dicimus voluntatem prauitate corruptam, vt nec Deum diligere, nec eius obedire iustitiæ possit. Vtrunque Pighius improbat. Prodeat nunc in medium Augustinus, velut arbiter. Libro de Sanctorum prædestinatione, se aliquando fuisse in eo errore confitetur, vt nostrum esse putaret, audito Euangelio consentire: sed postea illis Pauli verbis conuictum, vt opinionem mutaret: Quid habes quod nō acceperis? Proinde fidem, & inchoatam, & perfectam, concludit donum esse Dei: cùm ne cogitare quidem aliquid boni in nostra sit potestate: quod tamen multo minus est, quàm credere. Ne verò huic tergiuersationi relinquat locum, ideo donum esse gratiæ fidem, quia generali inspiratione omnes ad credendum inuitet Deus & excitet, occurrit ipse, dum addit, dari quibusdam hoc donum, & aliis non dari. Quòd si discutiatur, & quæratur, vnde quisque sit dignus, non desunt, inquit, qui dicunt voluntate humana: nos autem dicimus, gratia & prædestinatione diuina. Sed Deus fidem ab hominibus exigit. Fateor, inquit: nihilo tamen minus est Dei donum. Nam promittit simul illis facturum se, vt faciant, quod fieri iubet. Quoniam autem proprio motu, ad recipiendam Dei gratiam præparari hominem vulgò imaginantur: quod etiam Pighius fortiter defendit, ad hoc respondet: Hanc cogitationem refellit Apostolus, dicens: Quid habes, quod non acceperis? A quo, nisi ab illo, qui te discernit ab alio, qui non donauit quod tibi? Atque huius rei in Paulo ipso documentum profert. Auersus, inquit, à fide, quam vastabat, eíque vehementer aduersus, repentè ad illam, gratia potentiore, conuersus est: vt non solùm ex nolente fieret volēs credere, verùm etiam ex persecutore paratus ad persecutiones ferēdas. Item: Cùm Deus se facturum promittit, vt faciant homines quod pręcipit, non tacet etiam merita eorum, sed mala: quibus ostendit, reddere se bona pro malis, hoc ipso, quòd eos deinceps facit habere bona opera. Postea: Est etiam clarissimum lumen prædestinationis & gratiæ ipse Mediator Dei & hominum, qui vt hoc esset, quibus tandem suis, vel fidei, vel operū meritis, natura humana, quæ in illo est, comparauit? Quod eius bonū, qualecūque, præcessit? Cùm sim homo, quod & ille est, cur non sum, quod ille, filius Dei? At ille gratia talis ac tantus est. Cur diuersa est gratia,

est gratia, vbi natura communis? Appareat nobis in capite ipse fons gratiæ. Ille quippe nos credere fecit in Christum: ille facit in hominibus principium & perfectionem fidei in Iesu, qui fecit hominem, principem fidei & perfectorem Iesum. Item: Ergo sicut elegit nos, ita vocat, secundum placitum voluntatis suæ: ne in tanto beneficio, placito gloriemur voluntatis nostræ. Item: Attendant quo modo falluntur, qui putant esse à nobis, non dari nobis, vt petamus, quæramus, pulsemus, & hoc esse dicunt, quo gratia præceditur merito nostro, vt sequatur illa, cùm accipimus petentes, inuenimus quærentes: nec volunt intelligere, hoc diuini esse muneris, vt petamus, quæramus, atque pulsemus. Sed quæritur, an non homini naturaliter inhæreat boni aut mali eligendi libertas? Respondet: Liberum arbitrium, & ad malum, & ad bonum faciendum, confitendum est nos habere: sed in malo faciendo liber est quisque iustitiæ, seruúsque peccati: in bono autem, liber esse nullus potest, nisi fuerit antè à Filio Dei liberatus. Ita sola Dei gratia liberantur homines à malo: sine hac nullum prorsus, siue cogitando, siue volendo & amando, siue agendo, faciunt bonum: non solùm vt monstrante ipsa, quid faciendum sit, sciant, sed vt ea præstante, faciant cum dilectione, quod sciunt. Atque hoc deinde breuius explicat: Voluntas, inquit, humana, non libertate consequitur gratiam, sed gratia potius libertatem. Et priore ad Valentinum libro dixerat: Semper in nobis voluntas est libera: sed non semper est bona. Aut enim à iustitia libera est, quando seruit peccato, & tunc est mala: aut à peccato libera est, quando seruit iustitiæ, & tunc est bona. Gratia verò Dei semper est bona: & per hanc fit, vt sit homo bonæ voluntatis. Sed fortè lucem offert hominum mētibus, quam recipere, aut respuere, in earum sit optione: & ita mouet voluntates, vt earum sit, motum sequi ipsius, aut non sequi. Ad hoc respondet: Si operatur Deus fidem nostram, miro modo agens in cordibus nostris, vt credamus, nunquid metuendum est, ne totum facere non possit? & ideo homo primas eius sibi vendicat partes, vt secundas à Deo accipiat. Item: Nolens tam claris testimoniis, quibus fides Dei esse donum asseritur, & tamen volens à seipso sibi esse quod credit, quasi componat cum Deo, vt patrem fidei sibi vindicet, atque illi partem relinquat: &, quod est superbius, primam tollit ipse, sequentem dat illi. Vides vt nullo modo inter Deum & hominē dimetiet vel partiatur, sed solidum Deo concedat. Verùm postea exponit longè clarius: Quid est ad Christum venire, nisi in Christum credere? Hoc vt fiat, Pater dat. Quid est enim, Omnis qui audiuit à Patre & didicit, venit ad me? nisi, nullus est, qui audiat & discat à

De corrept. & gratia ad Valent.

Patre, & non veniat ad me. Si enim omnis qui didicit à Patre, venit, profectò is qui non venit, non didicit. Paulò pòst: Hæc gratia, quæ occultè humanis cordibus tribuitur, à nullo duro corde recipitur. Ideo quippe datur, vt cordis duritia primitus auferatur. Item: Absit ergo, vt non veniat, qui à Patre didicit. Sed quare, inquiunt, non omnes docet? Si dixerimus, quia nolunt discere, respondebitur: & vbi est illud? Domine, tu conuertens viuificabis nos. Aut si non facit volentes ex nolentibus Deus, quid orat Ecclesia pro persecutoribus suis? Cùm ergo prædicatur Euangelium, quidam credunt, quidam non credunt. Sed qui credunt, prædicatore forinsecus sonante, intus à Patre audiunt, atque discunt. Qui autem non credunt, foris audiunt, intus non audiunt, neque discunt: hoc est, illis datur vt credant, his non datur. Quod apertiùs etiam postea declarat: Nemo potest venire ad me, nisi Pater meus traxerit eum. Item: Nisi cui datum fuerit à Patre meo. Ergo trahi ad Christum, & audire ac discere à Patre, nihil aliud est, quàm donum accipere credendi. Neque enim audientes à non audientibus, sed credentes à non credentibus discernit, qui dicit: Nemo venit ad me, nisi datum ei fuerit. Fides igitur, & inchoata, & perfecta, est donum Dei. Item: Promisit Deus, quod facturus erat ipse, non quod homines. Quia & si faciunt homines bona, quæ pertinent ad Dei cultum, ipse facit, vt illi faciant quę pręcepit: non illi faciunt, vt ipse faciat quod promisit. Alioqui, vt Dei promissa compleantur, non in Dei, sed in hominū est potestate. Item: Cùm sic loquitur Deus: Timorem meum dabo in cor eorum, quid aliud est, quàm talis ac tantus erit timor meus, quē dabo in cor eorum, vt mihi perseueranter adhæreant? Item: Certum est, nos mandata seruare si volumus: sed quia præparatur à Domino voluntas, ab illo petendum est, vt tantum velimus, quantum sufficit, vt faciamus. Certum est nos velle, cùm volumus: sed ille facit, vt velimus bonum. Certum est, nos facere cùm facimus: sed ille facit, vt faciamus, præbendo vires efficacissimas voluntati. Item: An audebis dicere, etiam rogante Christo, ne deficeret fides Petri, defecturam fuisse, si Petrus eam deficere vellet? Quasi aliud vellet Petrus vllo modo, quàm pro illo Christus rogasset, vt vellet. Quando igitur rogauit, ne fides eius deficeret, quid aliud rogauit, nisi vt haberet in fide liberrimam, fortissimam, inuictissimam, perseuerantissimam voluntatem? Verùm, vbi ad primi hominis & posterorum comparationem descendit, sic concludit totam hanc partem, vt silere iam debeat Pighius: aut si porrò oblatrare pergat, nihil tamen habiturus sit, quod mordeat. Postquam enim primum integritatis statum, deinde lapsum, & simul

pœnam lapsus exposuit,hoc est, miseram hāc nostri generis, quæ ex eo consecuta est, damnationem,transitum inde ad reparationem faciens, sic scribit: Quemadmodum humanam in Christo naturam,nullis eius propriis meritis,gratuita sua beneuolentia hoc honore dignatus est Deus Pater,vt homo in vtero virginis conceptus,Filius Dei vocaretur: idque hac lege, vt sic à Deo suscepta hominis natura nullum in se motum admitteret malę voluntatis:ita per hunc Mediatorem Deus ostendit,eos quos sanguine eius redemit, facere se ex malis in ęternum bonos.Istam gratiam non habuit homo primus, qua nūquam vellet esse malus,sed habuit,in qua si permanere vellet,nunquam malus esset:& sine qua, etiam cum libero arbitrio, bonus esse non posset: sed eam tamen per liberum arbitrium deserere posset. Deinceps: Tale quippe erat adiutorium, quod desereret cùm vellet, & in quo permaneret, si vellet: non quo fieret, vt vellet. Hæc est prima gratia,quæ data est primo Adæ: sed hæc potentior est in secundo Adam. Prima est enim, qua fit, vt homo habeat iustitiam,si velit: secunda plus potest,qua etiam fit,vt velit,& tantum velit, tantóque ardore diligat, vt carnis voluntatem, contraria concupiscentem voluntate Spiritus vincat. Nec illa quidem parua erat: sed hæc tanto maior, vt parum sit homini, per illam reparare perditam libertatem: parum sit denique, non posse sine illa, vel apprehendere bonum, vel permanere in bono si velit, nisi etiam fiat, vt velit. Item: Ac per hoc, ne de ipsa quidem perseuerantia boni voluit Deus sanctos de viribus propriis, sed in ipso gloriari: qui eis non solùm dat adiutorium, quale primo homini dedit, sine quo non possint perseuerare, si velint, sed in eis etiam operatur & velle: vt quoniam non perseuerabunt, nisi & possint, & velint, perseuerandi eis, & possibilitas,& voluntas, diuina largitate donetur. Tantum quippe accenditur Spiritu sancto eorum voluntas, vt ideo possint, quia sic volunt: ideo sic velint, quia Deus operatur, vt velint. Nam si in tanta infirmitate vitæ huius ipsis relinqueretur voluntas sua, vt in adiutorio gratiæ, sine quo perseuerare non possent, manerent si vellent, nec Deus in illis operaretur, vt vellent: inter tot ac tantas tentationes, infirmitate voluntas ipsa succumberet: & ideo perseuerare non possent, quia deficientes infirmitate, nec vellent: aut non ita vellent, infirmitate voluntatis, vt possent. Subuentum est ergo infirmitati voluntatis humanæ, vt diuina gratia indeclinabiliter & inseparabiliter ageretur: & ideo, quamuis infirma, non deficeret, neque aduersitate aliqua vinceretur. Hícne adhuc obstrepet Pighius, & suum in nos venenum profundet, quòd Deum asseramus efficaciter hominem agere voluntates? At nos nihil quàm Augustinum sequimur. De perseuerantia quoque plus facere verborum superuacuum foret, cùm vtrunque simul vbique coniunxerit, & efficacem affectum,& perseuerandi constantiam. Et prius dixerat,quod nondum retuli,post primi hominis lapsum,nō nisi ad suam gratiam Deum voluisse pertinere, vt homo ad eum accedat: nec nisi ad suam gratiā voluisse pertinere, vt homo nō recedat ab eo. Vtrunque nominat, principium & finem. In vtroq; ne minimam quidem portiūculam homini relinquit: cùm præcipuas illi partes Pighius largiatur. Vnum superest,quicquid vsque ad vitæ finem, nobis gratiæ confertur, gratuitò nobis conferri, non retribui gratitudini nostræ, quasi superioribus gratiis bene vtendo, hoc ex nobis meruerimus.Hoc sic Augustinus confirmat: Satis dilucidè ostenditur & inchoandi, & in finem perseuerandi gratiam, non secundum merita nostra dari, sed donari secundum ipsius secretissimam, eadémque iustissimam, beneficentissimam, sapientissimam voluntatem: quoniam quos prædestinauit, eos & vocauit. Quid nunc ad tergiuersandum (effugere enim nullo modo potest) obtenderet Pighius? An mutilas ac mancas sententias me decerpere causabitur, quæ Augustini mentem minimè demonstrent? At nemo erit, qui non eius improbitati reclamet, si fecerit. An me non fideliter citare? Atqui ad verbum descripsi. An de industria præterire, quæ mihi aduersentur? Atqui ex quatuor tantùm libris, neque his adeò prolixis, hæc omnia excepi: quos perlegere, non magnus erit labor. Poteram vndecunque longè plura coaceruare: verùm, partim compendij studio, partim vt lectoribus sine molestia,aut labore promptum esset recognoscere, quanta fide ac syncertitate veram ac genuinam Augustini mentem explicarim, cedo. Si cui hoc minus satisfaciat, in medio prodeant illi quatuor libri: duo ad Valentinum: quorum alter de gratia & liberò arbitrio, alter de correptione & gratia inscriptus est: duo item ad Prosperum & Hilarium: quorum vnus est de prædestinatione sanctorum, secundus de bonò perseuerantiæ: tum ex illis inter nos iudicium fiat: facilè enim patiar, vt tota inde controuersia dirimatur: nec vereor ne id vel minimo causæ nostræ incommodo fiat. An Augustinum dicet hîc præteruehi contentionis calore, vt eius fidem sic extenuet? Et hi libri sunt, quibus authoritatem sine exceptione deferendam agnoscit: & ex quibus solis certò statui posse, quæ fuerit Augustini sententia, pronuntiat. Quid autem hîc docet Augustinus? Voluntatem hominis esse quidem liberam, sed non nisi ad malum. Atque hoc illi epitheton non propriè tribui, cùm serua sit iniquitatis. Malam enim esse naturaliter: & ideo

sub

ſub peccati iugo teneri vinctam ac captiuam, donec per Chriſtum liberetur. Hanc prauitatem eò vſque patere, vt non modò nihil boni velle, aut deliberare poſſimus, ſed ne concipere quidem. Deum igitur non noſtra præparatione adduci, vt gratiam nobis ſuam conferat, ſed modis omnibus nos præuenire, vt initium ſit ex mera eius miſericordia. Omnes enim hominis facultates corruptas eſſe, vt nihil quàm malos fructus parêre ex ſe queant. Hanc præterea gratiam non omnibus indifferenter aut promiſcuè dari, ſed iis duntaxat, quibus Deus vult, alios, quibus non datur, malos permanere, ad bonum prorſus nihil valere: quia ſint ex perdita & damnata maſſa, ſuæque damnationi relinquantur. Præterea, non eſſe eiuſmodi gratiam hanc, quæ illis bene agendi poteſtatem conferat, ſi velint: vt in eorum poſtea optione ſit, velle aut non velle: ſed efficaciter ipſos permouere vt velint: imo voluntatem ex mala bonam facere, vt neceſſariò bene velint. Adhæc, non id ſemel fieri, vt homines deinde ſibi relinquantur, ſed continuo tenore eos gubernari: vt non minus in bono perſeuerare, quàm bonum incipere, Dei donum ſit. Deum porrò non alia induci ratione, vt homines tum regendos Spiritu ſuo ſuſcipiat, tum ſuſceptos ad extremum vſque vitæ regat, atque in perſeuerantia confirmet, niſi gratuita ſua bonitate, nullo vllius meriti reſpectu: ſicut reuera nullum habere poſſunt, nec in opere, nec in voluntate, nec etiam in cogitatione. In hoc compendio ſi quid deprehēdatur, quod non ſit ex quatuor illis libris ſumptum, cauſam non dico, quin me nullius fidei hominem totus mundus iudicet. Quid autem in tota noſtra doctrina aliud continetur? Ergo etiamſi crepet Pighius, nobis hoc extorquere non poteſt, quin Auguſtinus ſit noſter. Quid ergo ſupereſt, quominus eum in beluinam naturam degeneraſſe clamet? Sicuti ſe facturum denuntiauit, ſi oſtenderetur cauſæ noſtræ ſuffragari.

In librum quartum.

NE cui dubium ſit, quid hactenus ſua garrulitate conſecutus fuerit Pighius, magnificum ex integro, ſed vmbratilem ac imaginarium, ſibi triumphum canit. Proſtrati, inquit, ſunt primo ariete aduerſarij. Ego autem valde durus ſum, qui ſtragem hanc non ſentio. Mihi enim rectus adhuc firmúſque ſtare videor. Et quò plus profeciſſe ſe oſtendat, ſi veterum opinionem nobis oppoſuerit, ſacrilegam illam ſuam vocem iterum ructat: nullius Scripturæ autheritate, quamlibet claræ, noſtro quidem iudicio, & euidentis, aduerſus claram conſonantémque orthodoxorum Patrū ſententiam, aduerſus communem Eccleſiæ definitionem, aliquid credere cuiquam licere. Fieri enim poſſe, vt in Scripturæ intelligentia erret vnuſquiſq; noſtrûm, vt erret Eccleſia in his, quæ ad fidei veritatem pertinent, fieri non poſſe: quia ſit columna & firmamētum veritatis. Sed cùm nouum non ſit, quod vſu veniſſe ſeculis omnibus conſtat, vt Eccleſiæ vmbra ſe falſò tegant, eiúſque titulum arripiant, qui ſunt infeſtiſſimi aliàs eius hoſtes, veram Eccleſiam à falſa quomodo diſcernere conueniet? Ad multitudinem, inquit Pighius. Atqui putabam ex verbo Dei iudicandum: vt, quæ Scripturæ adhæreret, Eccleſia cenſeretur: quæ ab ea deflecteret, repudiaretur, vtcunq; nomine ſe venditaret. Verbum, inquit, obſcurum eſt: itaque ex Eccleſiæ ſenſu tota eius pendet certitudo. Atqui putabam, & ſic didiceram, prius ſuo ædificio eſſe fundamentum. Teſtatur autem Paulus, fundatam eſſe Eccleſiam in doctrina, non quam ſibi ipſa compoſuerit, ſed Apoſtolorum & Prophetarum. Excipiet forſan, hanc quidem doctrinā priorem eſſe Eccleſia: ſed eius ſenſum in Eccleſia eſſe fundatum. Quod reſponſum ſua abſurditate ſatis per ſe refellitur. Ergo cùm ſtatuere, quænam ſit vera Eccleſia, certò volumus, valeat illa Chriſti regula: oues eius eſſe, quæ vocem eius audiant. Proinde ſicut columna & firmamentum veritatis ideo eſt Eccleſia, quòd doctrinam illam, in qua fundata eſt, fideliter cuſtodit, ita non aliam debemus pro Eccleſia agnoſcere, niſi in qua doctrinam illam reperimus. Hoc vinculum eſt, hic nexus ſacri coniugij, quo ſibi Eccleſiam Chriſtus copulauit: quem nexum impio ac profano diuortio abrumpere Pighius conatur, dū Eccleſiam priore loco conſtituit, Dei autem doctrinam ad inferius ſubſellium ablegat: & eam quidem, non ſicut à Deo tradita eſt, cuius clara & perſpicua nobis extet veritas, ſed qualiter hominibus eam exponere libuerit.

[Marginal notes: Ephe. 2. 20 — Ioan. 10. 27 — 1. Tim. 3. 15]

Verùm attendant lectores ad alterum hominis acumen mirabile. Nam cùm ſe initio Scripturæ teſtimoniis contra nos acturum propoſuiſſet, cùm ad eum locum ventum eſt, ingenioſam excuſationem inuenit, quò declinet. Quoniam ſcilicet vniuerſa Scriptura, quanta quanta eſt, arbitrij libertatem demōſtrat. Nam cùm vniuerſa teſtetur, Deum vnicuique pro ſuis meritis redditurum, vniuerſa bene viuendi leges & præcepta contineat, vniuerſa nos hortetur ad virtutem, peccata prohibeat, pœnas minetur, certum eſt vniuerſam demonſtrare liberi arbitrij poteſtatem. Si vniuerſam ita Pighius intelligit, quaſi in hoc tota incumbat, & hoc agat vnum, nondum prima fidei rudimenta didicit. Omittit enim præcipuā, & magis neceſſariam doctrinæ partem, quæ gratiæ promiſſionibus continetur: qua cognita, nihil ſuis obiectionibus efficit. Poſtquam enim nos in mandatis ſuis ambulare iuſſit Deus, facturum ſe promittit,

vt ambulemus,hoc eſt,animum & pedes nobis daturum. Cùm ergo tota Lex, præcepta omnia,omnes tum exhortationes,tum caſtigationes,tum minæ,ad promiſſiones nos dirigant,& quaſi manuducāt, vbi totā noſtram virtutem in nihilum Deus redigit, ſibi gratiæque ſuæ omnes bonorum operum partes adſcribendo, qui Lege ac præceptis metitur hominis facultates, prima fidei elementa nondum ſe tenere prodit. Quanquam in ſoluendo hoc nodo nondum immoror: quia paulò pòſt locum proprium habebit. Facit enim pro more ſuo Pighius, decies rem vnam iterando. Quòd Dei iudicium non fore iuſtum commemorat,niſi cuique reddat pro meritis:reſpondeo,quod Auguſtinus: Væ vniuerſo hominum generi, ſi merita noſtra in iudicando Deus expendat.Quòd ad mercedē attinet,quamDeus ſeruis ſuis pollicetur,reddet quidem illis coronam iuſtitiæ iuſtus iudex. Sed hoc quoque quærendum erat, vnde ſanctis proueniat iuſtitia,quæ tūc coronabitur. Certū autem eſt,nihil eſſe quàm merum Dei donum. Quid ergo inde hominum potentiam colligit?

Et quoniam de infirmo Scripturæ præſidio ſibi malè conſcius eſt, ad ſolenne illud ſuum ſuffugium protinus dilabitur: ſic Origenem, ſic Tertullianum, ſic Hilarium, & reliquos ſenſiſſe. Verùm, etiam ſi aſtringi me eorum authoritate ligaríque ſic patiar, vt derelicta Scripturæ certa veritate, in eos acquieſcam, quod illis viſum fuerit: (quod nec facturus ſum, & facere nefas eſt) iam tamen oſtendi, quàm calumnioſa interpretatione eorum ſententias in nos detorqueat. Nam quod dicunt, fruſtra eſſe Legem, niſi ſit obſequendi facultas, & ſimilia, hæc meritò dicerentur, ſi ſeruitus hæc, quæ nos impeditos tenet, ac virtutem aufert, naturæ foret, non proprij vitij. Nunc verò cùm iſtud ſemper in promptu ſit,quicquid impotentiæ aut defectus in nobis eſt, culpæ noſtræ eſſe imputandum, hoc reſponſo, diluuntur omnes illæ obiectiones ac ſoluuntur. Atque ita ſoluit Auguſtinus, tum in illis, quos nuper recenſui, libris: tum in libello de perfectione iuſtitiæ. Itaque hoc nimis proſtitutæ frontis eſt, ipſius quoque Auguſtini teſtimonio hîc abuti. At claris verbis negat, in eo peccari, quod vitari non poteſt: Et vbi natura dominatur aut neceſſitas, illic tradit inueniri non poſſe culpæ rationem. Ex aduerſo reclamat, fruſtra ſibi præſcribi de talium librorum, quos iuuenis ſcripſerat, vetuſtate. Nam & ideo, inquit, retractanda ſuſcepi mea opera, vt nec meipſum in omnibus me ſecutum fuiſſe demonſtrem, ſed proficienter me ſcripſiſſe exiſtimo, non à perfectione cœpiſſe. Huic verò Pighij calumniæ in retractationibus ſic occurrit: Aliud eſt, quærere vnde ſit malum: aliud, vnde redeatur ad priſtinum, vel ad maius perueniatur bonum.

De bono perſeuer. ad Proſper. cap. 11. & 21

Paulò pòſt citat hoc pridem à ſe dictū: Quoniam non ſicut ſponte homo cecidit, ita ſurgere poteſt, porrectam nobis dexteram Dei firma fide teneamus. Et ſimilia. Et tamen excuſat,quòd ne ſic quidem totum, quod dictu neceſſarium fuerat,comprehenderit. Item de perfectione iuſtitiæ: Per arbitrij libertatem factum eſt,vt homo cū peccato eſſet: ſed iam pœnalis vitioſitas ſubſecuta, ex libertate fecit neceſſitatem. Sed in poſtremis etiam ſcriptis cōueniri docet liberum arbitrium,quoties præcipit,vel hortatur Deus. Fateor ſanè in hoc quæſtionis ſtatu diu eum verſari,vt liberum arbitrium cum gratia coniungat, ne liberum arbitrium tollere videatur gratiæ prædicatio. Sed quid hoc nomine ſibi velit, non debemus negligere: ſi verum eius ſenſum conſequi cupimus, non verborum decipulas & aucupia ſtruere. Ipſe autem ſatis demonſtrat toto libro,non aliud ſentire ſe,quā ſpontanea voluntate, & bene & malè agere homines: ſed natura nihil poſſe quàm peccare, gratia autem bonum incipere, & in eo perſeuerare. Itaque præfatus, ſe eorum cauſa ſcribere opus illud, qui liberum arbitrium aut negarent, aut negare viderentur, gratiam aſſerendo, complures locos congerit, qui liberum arbitrium ſubeſſe homini ſignificent: hoc eſt, voluntatem, qua ſpontefaciat quod facit: atque hoc vnum capite ſecundo, quod allegat Pighius, exequitur. Verùm continuò pòſt, metuendum eſſe admonet, ne hæc teſtimonia ſic in defenſione liberi arbitrij intelligantur,vt gratiæ Dei locus non relinquatur. Totum igitur nunc in eo ſitum eſt, vt ſciamus, qualiter deinceps inter liberum arbitrium & gratiam partiatur. Nam & inde, quid liberum arbitrium ſignificet, conſtabit. Teſtatur autem, & ſæpe, & claris verbis, Dei eſſe donum, quicquid boni agimus, quia illud in nobis efficiat. Gratiam verò Dei non retribui meritis noſtris: ſed tunc dari, cùm nulla ſint nobis niſi mala merita. Inde incipere bona merita, ſed quæ mera ſint Dei dona, nullo modo à nobis. Hac occaſione in illam diſputationem ingreditur,qualiter vita æterna merces ſimul ſit & gratia: quam ſic abſoluit,quòd Deus bona quidem opera remuneretur in ſanctis: ſed hoc agendo, nihil quàm gratuitam ſuam miſericordiam in illis proſequatur: quoniam ipſis quicquid eſt bonorum operum gratuitò contulerit. Atque illic tractat, qualiter nos fingat ac formet Deus, cùm ſuo Spiritu regenerat: qualiter præparet bona opera in nobis, non ipſi præparemus. Simul eorum errorem refellit, qui hominem bono aliquo motu præparari fingunt, ad recipiendam Dei gratiam: cùm initium gratiæ ſit, auellere à nobis cor lapideum, quod nihil quàm duriſſimam voluntatem ſignificat, & aduerſus Deum inflexibilem. Poſtea definire incipit, quid liber-

tatis nomen valeat. Semper, inquit, libera est voluntas in homine, sed non semper bona. Malam verò esse testatur naturæ vitio, gratia bonam fieri. Vides eum iam liberam facere voluntatem, quæ nihilominus nihil quàm mala per se esse possit. Respōdet postea argumentis illis, quæ ex Lege & præceptis obiici solent: Magnum aliquid, ait, Pelagiani se habere putant, quando dicunt: Non iuberet Deus, quod sciret, non posse ab homine fieri. Quis hoc nesciat? Sed ideo iubet aliqua quæ non possumus, vt nouerimus quid ab illo petere debeamus. Ipsa enim est fides, quæ orando impetrat, quod Lex imperat. Deinde: Certum est, mandata nos seruare, si volumus. Sed quia præparatur à Domino voluntas, ab illo petendum est, vt tantum velimus, quantum sufficit, vt volendo faciamus. Certum est, nos velle cùm volumus: sed ille facit, vt velimus bonum. Certum est, nos facere cùm facimus: sed ille facit, vt faciamus, dādo vires efficacissimas voluntati. Pergit tum postea, compluribus Scripturæ testimoniis monstrare, ea ipsa Deum facere in nobis, quæ facere nos iubet. Tandem vbi ad conclusionem venit, sic loquitur: Satis me disputasse arbitror aduersus eos, qui Dei gratiam vehementer oppugnāt: qua voluntas humana non tollitur, sed ex mala mutatur in bonam, & cùm bona fuerit, adiuuatur: & sic disputasse, vt non magis ego, quàm diuina Scriptura locuta sit, euidentissima veritate. Quæ Scriptura si diligenter inspicitur, ostendit, non solùm bonas hominum voluntates, quas ipse facit ex malis, & à se factas bonas in actus bonos, & vitam dirigit æternam, verumetiam illas, quæ conseruant seculi creaturam, ita esse in Dei potestate, vt eas quò voluerit, quando voluerit, faciat inclinari. Quòd si potens est, siue per Angelos vel bonos vel malos, siue quocunque alio modo, operari in cordibus malorum, pro meritis eorum, quorum malitiam ipse non fecit, sed vel originaliter tracta est ab ipso Adam, vel creuit per propriam voluntatem, quid mirum si per Spiritum sanctum operatur in cordibus electorum bona, qui operatus est, vt corda ipsa essent ex malis bona? En quibus liberum arbitrium encomiis illic extollat. Et tamen, qua solet verecundia, Pighius nos studio claudere oculos criminatur, ne clarissimam lucem cernamus. Et adeò sibi placet, vt vel solo hiatu oris se lectores incantare posse speret.

Quoniam autem in mea Institutione, post doctrinæ nostræ explicationem, argumenta refutaueram, quibus sese armare solent, qui eam oppugnare volunt: has sibi nunc partes suscipit, vt solutiones meas aut frigidas, aut minus plenas, aut ineptas, aut inanes esse omnes conuincat. Hoc vt faciat, dialogum componit: in quo me inducit loquentem, sed pro suo commodo. Nam quoties libet, verba abrumpit. Dixeram autem in mea Institutione, qui doctrinæ nostræ resistunt, eos absurda quædam congerere, quibus eam odiosam reddant, tanquam à communi sensu abhorrentem: deinde Scripturæ testimoniis cum ea congredi. Quia vtrasque machinas ordine me repulsurum profiteor, superbiam meam tragicis acclamationibus exagitat: quòd ego, misellus culex, tot simul, tantósque elephantos, & nobilem illam aquilarum congregationem, hoc est, veteres omnes sanctos adoriar. Ac rursus suum illum catalogum, meo stylo iam superius confossum & erasum recitat. Ego verò non cum antiquis Patribus mihi bellum esse profiteor, sed cum Pighio duntaxat & similibus, vel canibus, vel porcis: qui sacrosanctam & salutarem Dei veritatem, partim impuro & obscœno rostro contaminant, partim conculcant pedibus, partim venenato morsu lacerant, partim latratu persequuntur. Verùm si in refutanda eius garrulitate insistere vellem, nullus esset finis. Itaque à lectoribus peto, ne à re ipsa dimoueri se patiantur. Quod si mihi dederint, efficiam, ne quid in meis responsionibus desiderent.

Nunc, primum quod recito absurdum est. Si peccatum necessitatis est, iam desinit esse peccatum: si voluntarium est, ergo vitari potest. Addo autem, Hoc dilemmate vexatum olim fuisse Augustinum à Pelagio. Clamat hic phreneticus, me mentiri. Atquî nihil dixi, quod non Augustinus ipse prodiderit. Hanc enim Pelagij ratiocinationem nonam ponit, libro de perfectione iustitiæ. Quæ ergo ista est rabies, negare vspiam esse, quod ante oculos exhibetur? At similiter vsus est contra Manichæos Augustinus. Rite quidem, & optima ratione, cùm illi peccatum hominibus à Deo ingenitum esse, tanquam substantiale malum, fingerent: non concederent vitio propriæ voluntatis accidisse. Nostra autem causa dissimilis. Ergo sicuti huius absurdi obiectione hodie nos oppugnant Romanenses theologi, ita olim eadem Augustinum Pelagius impetebat. Extat enim liber, qui hoc testatur. Negando, quid proficiet Pighius? Et tamen illud, quod à me additum Pighius prætermisit, quantæ est ingenuitatis? Nolle me hostes nostros prægrauari Pelagij nomine, donec de re ipsa satisfactum à nobis fuerit. Porrò satisfaciendi ratio hæc est: Nihilominus iure nobis imputari peccatum, etiamsi necessarium sit. Ratio est, quia si quis cum Deo disceptare velit, & hoc prætextu iudicium subterfugere, quia aliter non poterit, habet paratam responsionem: Perditio tua Israel: in me tantummodo auxilium tuum. Vnde enim ista impotentia, nisi ex naturæ vitiositate? Vnde porrò vitiositas, nisi quod homo defecit à suo opifice? Huius defectionis cùm

rei ſimus omnes, in hac neceſſitate, qua conſtringimur, dico extare luculentam damnationis noſtræ cauſam. Plurimùm igitur abeſſe, vt ad excuſationem valeat. Hîc in cachinnos totus Pighius ſoluitur: quòd tam nihili ratione me elapſum eſſe confidam. Sed quid habet ipſe quod opponat? Suum illud toties repetitum carmen occinit: Ex Patribus ſe monſtraſſe, fruſtrà datam eſſe Legem, ſi impleri nequeat: locum nec merito nec demerito fore, niſi tam ad bonum, quàm ad malum libera ſit voluntas. Atque vt multitudine teſtium nos obruat, totam illam, quam antè receſuimus, cateruam profert. Quòd ad laruatum illum Petrum, & fictitium Clementem ſpectat, faceſſant è medio. Nam illas ineptias verbo vno non dignabor. De aliis iam dixi, quantum ſufficiat. Quanquam nullus eſt ipſorum omnium certior interpres, quàm Auguſtinus, dum ſuam in communi cauſa mentem exponit. Quod enim dixerat, non poſſe inueniri culpæ rationem, vbi natura dominatur aut neceſſitas, nonniſi in ſanæ & integræ naturæ conſideratione valere admonet. Neceſſitati enim non ſubiacere homines, ſed quam ſibi voluntaria culpa primus homo contraxerit. Natura, inquit, nobis facta eſt, pœna. Et vindicta primi hominis quod erat pœna, nobis natura eſt. Cùm ergo neceſſitas peccati ſit pœna, quæ inde oriuntur peccata, meritò culpari, & eorum culpam meritò imputari hominibus: quando voluntarium eſt principium. Nunc ergo quid cauſæ eſt, cur ſolutionem à me poſitam tanto faſtu contemnat ac derideat Pighius? Auguſtinum omitto, non minus argutum, opinor, dialecticum, quàm ſit Pighius: qui hac aut tali reſponſione data, ſe defunctum putat. Sed pietatis ſenſum conſulamus, an non ſatis hoc ſit ad hominis reatum, vbi ſua culpa periiſſe conuincitur. Neque enim alia populum ſuum accuſatione premit Deus, cùm dicit: Perditio tua Iſrael: in me tantummodo auxilium tuum. At populum illic arguit, qui verbo ſuo obtemperare noluerat. Fateor, ſed cùm vniuerſalis ſit ſententia, videndum, quid contineat. Hoc autem proculdubio ſignificat, deſtitui omni excuſatione hominem, ſi ſibi cauſa exitij fuiſſe deprehendatur. At hoc non eſſe cauſatur Pighius, niſi tã effugere perditionem, quàm perdere ſe poſſit. Qui ſic balbutit, vel grunnit potius, ſe primum illud fidei noſtræ axioma non tenere prodit, nos, ac totam noſtram ad bene agendum virtutem, in Adam periiſſe. Nec verò ab eo ſe abhorrere hîc diſſimulat: qui toties corruptionem ex primo parente contractam, non alibi, quàm in membris corporis, locat.

Oſe.13.9

Quòd in altero membro dico ſubeſſe vitium, vbi peccatum colligunt vitari poſſe ſi voluntarium eſt: & ideo argumentum valere nego, quia deductionem habeat à voluntario ad liberum: hoc vt refellat, Auguſtinum mihi regerit: quem vbique ſic ratiocinari dicit. Atqui iam toties Auguſtinum produxiſſe ſuæ ſententiæ interpretem, vt amplius repetere, mihi ipſe faſtidio ſit. Nam quæ pro ſua garrulitate ſubinde recinit Pighius, de ſana & integra natura ſcribit. Vbi autem de vitioſa natura ſermo eſt, peccatum eſſe palàm pronuntiat, ſiue vitari poſſit, ſiue non poſſit. Nam ſi poteſt, præſens voluntas hoc facit. Si non poteſt, præterita voluntas hoc fecit. Subiicit autem vitari poſſe, ſed nõ ipſius hominis virtute: non quãdo ſuperba, inquit, laudatur voluntas, ſed quando humilis adiuuatur. Porrò horum verborum ſenſum ab initio poſuerat: vitari quidem poſſe peccatum, ſed ſi vitiata natura prius ſanetur. Nunc verò ſanam non eſſe, aut quia quod faciendum eſt, cæcitate non videt, aut infirmitate non implet. Quid his clarius deſideres? Verùm abundè ſibi ad victoriam eſſe putat Pighius, ſi Auguſtini titulum quoquo modo nobis oppoſuerit.

Libr. de perfect. iuſt. reſpõſio. 15

Quoniam autem eius diſtinctionis ſæpius iam meminimus, quam nos inter coactionem & neceſſitatem ſtatuimus, vnde pendet maiori ex parte hæc quæſtio, eámque non niſi obiter attigimus, paulò diligentius nunc excutienda nobis eſt. Nam & cùm eam Pighius ſuperiore libro improbaret, defenſionem in hunc locum diſtulimus. Negant ergo qui liberum arbitrium contra Dei gratiam tuentur, peccatum aut virtutẽ eſſe, vbi eſt neceſſitas. Reſpondemus, Deum neceſſariò bonum eſſe, nihilo tamen minorem ex bonitate laudem conſequi, quia non niſi bonus eſſe poſſit. Rurſus, diabolum neceſſariò malum eſſe: nihilo tamen minus vitioſam eſſe eius malitiam. Neque id eſt noſtrum commentum. Sic ante nos Auguſtinus, ſic Bernardus, locuti ſunt. Quid Pighius? Deum habere ſeparatam à creaturis rationem. Nam quod his ineſt ex conditionis neceſſitate, non ad earum, ſed Dei laudem pertinere, ea tantùm mereri in illis laudem, quæ ſibi, talentum à Deo creditum excolendo, acquiſierunt. Huius vero aliam eſſe rationem, vt cuius infinita bonitas referri aliò non poteſt. Hoccine eſt ſubuertere quod dicimus? Voluntarium cum neceſſario minimè conuenire, extorquere volũt aduerſarij. Nos autem vtrũque ſimul cõgruere in Dei bonitate oſtendimus. Abſurdum eſſe dicũt, vt vitio, aut culpæ dentur hominibus, quæ ſic faciunt, vt aliter nequeant. Nos, adducta ſimilitudine, abſurditatem hanc diluimus. Non ratiocinamur, bonos ideo aut malos neceſſariò eſſe homines, quia neceſſariò bonus ſit Deus, ſed tantùm exemplo indicamus, non adeò à ratione diſſentaneum eſſe, vt laude aut vituperio dignum cenſeatur, quod tamen neceſſariũ eſt. Cæterùm quod de conditionis neceſſitate philoſophatur Pighius, id verò prorſus ab inſtituto eſt extraneum.

Naturæ, quæ vocant, aut bona, aut mala, meritò nec in vitio, nec in virtute ponuntur: quādo eiusmodi sunt, vt illis tam malè quàm bene vti possint homines: voluntas autem bona, & quæ inde oriuntur actiones, in diuerso sunt ordine. Hoc itaque nihil ad rem. Addit præterea, Deum, nihil aliorū omnium à se, necessariò agere, aut velle. Quæ philosophia, non modò propter leuem & friuolam curiositatem, sed etiam quia profanam iustitiæ Dei ab eius operibus diuisionem inducit, repudianda est. Quòd autem iterum subiicit, nescire se quid sibi velit illud, Deum velle necessariò iustum esse: in eo parum abest, quin Deum instar trunci aut stipitis habere se prodat. Voluntas, inquit, natura posterior est: Deus autem natura est bonus. Ergo ineptum est, Deum dicere velle iustum esse, qui talis est natura. Atquì aptius fecisset ac congruentius, si illud, quod nuper inter Deū & creaturas posuit, discrimen, in hunc vsque locum seruasset. Habent siquidem multa creaturæ à natura, quæ in voluntate sita non sunt: nec sub voluntatis arbitrium cadunt. At tale quidpiam in Deo imaginari, sacrilegum est commentum: qui sic est natura id quod est, vt talis velit esse: sic etiā vult quicquid vult, vt illud habeat à natura. Nam cùm circulari, vt sic dicam, quodam nexu inter se cohæreant Dei bonitas, sapientia, virtus, iustitia, voluntas, hoc vinculū disrumpere, impiæ & diabolicæ est imaginationis. Cùm ergo velit esse Deus, quicquid est, idque necessariò, non dubium, quin sicut necessariò bonus est, ita & talis velit esse: quod tā procul à coactione abest, vt maximè sit in eo voluntarius: liberum dicerem, si pro spontaneo accipi inter nos conueniret.

Quod de diabolo adducimus, sic soluit: hoc ipsum, quòd necessariò malus sit, pœnam esse peccati, quod nulla necessitatis vi coactus admisit. Quasi non hæc similiter ratio in homines cōueniat. Neque enim, sicut toties dictum est, in natura, sed in vitio necessitatē constituimus, cui dicimus subiacere hominū genus. Hoc modo interesse docemus, quòd in æternam seruitutē addictus fuit diabolus, in qua nulla sit spes manumissionis: nobis relictum est hoc remedium, vt Spiritus sancti gratia inde exeamus. Fatetur tandem, non pugnare simpliciter cum voluntate necessitatem, sed cum volūtate hominum, qui adhuc in mundo peregrinantur. Hoc figmento eleganter quidem eludere sibi videtur nostram solutionem: sed quam illi facilè est dicere, tam nobis negare promptum est. At de viatoribus loquitur Augustinus, cùm perpetuam necessitatis cum voluntate repugnantiā statuit. Imò de statu primi hominis loqui se testatur, antequam in miseriam hāc, sub qua nos omnes eius posteri laboramus, incidisset. Nunc verò post eius lapsum, necessitatis iugum, à quo aliàs soluti essemus atque immunes, nobis impositum, ipse, & Prosper, & Bernardus, vno ore tradunt. Quanquam vt liberalis videatur, hæc se mihi vltro largiri iactat, cùm argumenta mea tale nihil euincant. Patior vt sibi domi suæ hunc plausum det, modò eius vanitas omnibus palàm appareat. Quod vt fiat, necessitatem definiamus. An autem mihi non concedet Pighius, statam esse ac firmam stabilitatem, vbi res aliter esse non potest, quàm sit? Apud Aristotelem certè τὸ ὁπότερ ἔτυχεν necessitati semper opponitur. Atque id dictat sensus communis, vt necessarium censeatur, quicquid sic esse oportet, nec aliter esse potest. Hoc modo immutabilitas sub necessitate continebitur: vnde & continuò sequetur, Deum necessariò bonum esse. Quòd si necessaria est eius bonitas, cur nō inde mihi colligere liceat, necessariò tam bene velle, quàm bene facere? Cùm verò ita stabilis perseuerat, ipse sibi quodammodo necessitas est, non aliunde cogitur: nec tamen seipsum etiam cogit, sed sponte ac voluntarius ad id, quod necessitate agit, inclinat. Diabolus contrà necessariò, & malus est, & malè agit: nihilo tamen minus voluntate. Hinc liquidò confici mihi videtur quod volui: non adeò diffidere à necessario volūtarium, quin societatem aliquando admittant. Iam ad hominem, ne perperam hæc ad eum exempla trahi quis putet, venio. Malum esse dicimus, quia sit ex mala propagine, tanquam malæ radicis ac vitiosæ malus ramus. itaque quantisper in natura sua manet, nihil quàm malè, & velle, & agere. Vt verò, prauitate deposita, ad bonum se conuertat, id esse in eius potestate negamus. Cùm ergo nihil ex se possit quàm malus esse, in eo necessitatem constituimus. Ac ne id simpliciter quidem: sed quatenus, & ex mala radice ortus est, & originis suæ ingenium retinet: hoc est, quandiu Spiritu Dei non agitur. Aristoteles cùm voluntarium distinguit à suo contrario, hoc esse definit, τὸ βίᾳ ἢ δι' ἄγνοιαν γιγνόμενον, hoc est, quod vi fit, aut per ignorationem. Violentum porrò definit, cuius aliunde est principium, ad quod nihil confert is, qui vel agit, vel patitur. Quid autem principij nomine significet, ostendit deinde capite quinto, cùm iniustos ac intemperantes ideo tales esse sponte docet, quia initio licuerit non esse: tametsi nunc alij esse nequeant. Atque ad eam rem explicandam similibus vtitur. Neque enim qui ægrotat, sanus erit, cùm libuerit: & tamen sua forsitan sponte ægrotat, si intemperanter viuendo, morbum sibi contraxerit. Tunc ergo licebat illi non ægrotare: vbi autem huc progressus est, non ita. Sicut vbi quis lapidem proiecit, nō amplius potest resumere: sed penes ipsum erat, aut retinere, aut iacere. Videmus hîc profanum philosophum fateri, non in potestate hominis semper esse, vt bonus sit: imò

Ethi. ad Nicoma chum li. 3. cap. 1.

non nisi malum esse posse:& tamen voluntate esse id quod est, & nō violentia:quia principio libera penes ipsum electio fuerit: per quam se tradiderit in libidinum obsequium ac seruitutem. At verò hæc propria est Christianorum philosophia, primum parentem nostrum, non modò seipsum, sed omnes suos posteros, simul corrupisse:atque inde nos habitum trahere, naturæ nostræ insidentem. Nunc agedum, hanc de vitiosa nostra origine doctrinam cum Aristotelis philosophia coniungas:& nullo negotio intelliges, qualiter peccatum, quod non est in potestate nostra fugere, sit nihilominus voluntarium.

Secundum quod ex aduersariis recito absurdum, est: Nisi ex libera arbitrij electione, tum virtutes, tum vitia procedant, non esse consentaneum, vt homini, vel infligatur pœna, vel præmium rependatur. Cui antequam respondeo, hæc verba intersero. Hoc & si Aristotelicum est, fateor tamen à Chrysostomo & Hieronymo vsurpatum. Pelagianis tamen, vel Hieronymo teste, familiare fuit. Hoc postremum vt euertat Pighius, quantum inter suā & Pelagij causam intersit, ostendere molitur: quasi verò ideò minus hoc argumento vsi fuerint Pelagiani, quia paulò aliter, quàm Pighius vel senserint, vel saltem locuti sint. In altero malignitatis me grauiter accusat, quòd ex pluribus duos tantùm citauerim. Quasi verò aliquo iure fuerim obstrictus, ad eos omnes ordine recensendos, apud quos ea sententia extaret. Cur ergo mihi libros non subministrabat Pighius? qui tūc nulli ad manum erant: excepto vno Augustini volumine, quod mihi commodato datum erat. Ego autem me venia dignum esse puto, quòd ita libris destitutus, duos vnius sententiæ authores nominauerim, quos memoria tenebam: reliquos, qui in mentem tunc non venerunt, omiserim. De pœnis cùm respondeo, iure nobis irrogari, à quibus culpa emanet, neque referre, liberóne iudicio, an seruili, modò voluntaria cupiditate peccemus, id non improbat: modò cum Augustino, aliisque omnibus concedam, voluntarium id esse demum, quòd in potestate nostra sit. At ego cum Augustino excipio, hanc quam requirit, facultatem in sanitate sitam esse: quam sicut acceperat primus homo, ita malè vtendo perdidit. De præmiis quòd respondeo, nihil absurdi esse, si ex Dei benignitate potius, quàm propriis hominū meritis dependeant, non nugatoriū tantùm, sed blasphemum esse pronūtiat. Sed cùm hoc alterius sit argumenti, obiter tantùm refellit. Apostolus, inquit, Deum testatur remunerari eos, à quibus inquiritur. Quid tum? Vbi remuneratio, illic & obsequij & meriti respectus est. De obsequio fateor: de merito, si operis dignitatem intelligat, nego. si obedientiam simpliciter Deo acceptam, non reclamo. Postquam autem aliquot testimonia collegit, in quibus mercedis fit mentio, clausulæ loco illud Pauli adducit, de corona iustitiæ, quam redditurus est iustus iudex seruis suis. Sed quid, si Augustini verbis excipiam? Cui debitam coronam reddere posset iustus iudex, nisi indebitam ante gratiam donaret misericors Pater? Fatemur vtrinque laborādum ac certandum. Neque nos inficiamur, eiusmodi esse certamen, quod & summam habeat difficultatem, & maximos conatus, totúmque hominis studium requirat. Tantùm quæritur, propriáne virtute, militemus Deo, an ille ingeniū, animum, manus, vires, arma è cœlo subministret. Pighius Dei gratiæ particulā erogat, nobis arrogat maiorē partem. Dico in nobis impleri, quod Deus olim Israelitico populo pollicebatur: nobis scilicet quiescētibus, cū pro nobis pugnare: non quia nihil agamus ipsi, aut quia ipsius impetu, nullo voluntatis nostræ motu, ad opus feramur, sed quia agimus acti ab ipso: volumus, eo cor nostrum dirigente: conamur, ipso excitante: conando efficimus, ipso vires dante, vt nos animata simus & viua instrumenta, ipse autem dux ac perfector operis. Illam Augustini sententiam, Deum coronare in nobis sua dona, truncam & mutilam à me citari, contra ipsissimum scriptoris sensum, causatur: sed in probatione friget. Primùm, cùm illic meminerim: subinde apud Augustinum recurrere (sicuti verum est) quasi semel dictum tractat. Quoties hoc, cùm in Psalmos, tum in Ioannis Euāgelium, vt omittam cōtentiosa opera, inculcat? Quo sensu, si cui dubium est, ipse omnem scrupulum in Epistola ad Sixtum eximit. Sicut ab intio fidei, inquit, misericordiam consecuti sumus, non quia eramus fideles, sed vt essemus: sic in fine coronabit nos, sicut scriptum est, in misericordia & miserationibus. Vnde & ipsa vita æterna, quæ in fine habebitur, & vtique præcedentibus meritis reddetur: tamen quia eadem merita, quibus reddetur, non à nobis parata sunt, per nostrā sufficientiam, sed in nobis facta per gratiam, etiā ipsa gratia nuncupatur: non aliam ob causam, nisi quia gratis datur: nec ideo tamen non datur meritis, sed ideo quia data sunt ipsa merita, quibus datur. Hæc si sanum habeant interpretem: quid dubij relinquunt? Esto tamen: valeat vnus ille locus. Quid illic habetur? Pelagiani, eam solam gratiam sine vllis meritis dari interpretabantur, qua Deus remittit peccata: illam verò, quæ in fine dabitur, meritis præcedentibus reddi. Hoc illis concedere paratus est Augustinus, si Dei dona esse agnoscant: non autem hominum propria: quæ enim talia sunt, id est, ab hominibus, mala esse. Bona autem, esse Dei dona. Iam plenū locum habet Pighius. Quid proinde? Vides, inquit, non tolli, sed statui sanctorum merita. Nempe, sicut alibi Augustinus ipse liberum arbitrium docet per gratiam stabiliri: quia per eam liberetur, cùm natura sit captiuum: ideóque

ideóque ad omne bonum inutile. Verùm nihil doloris ex hoc vulnere sentio. Subiicio postea, timendum minimè esse, vt veniamus, quò clara voce Spiritus sanctus nos vocat. Hanc enim seriem, & hos gradus misericordiæ Dei nobis describi, vt glorificet, quos iustificauit: iustificet, quos vocauit: vocet, quos elegit. Hinc nos doceri, non alia de causa coronari fideles, nisi quia Dei misericordia, non sua industria, & electi sunt, & vocati, & iustificati. Ab hac sententia eò vsque abhorret Pighius, vt Deum fore iustum neget, si vera sit. Verùm cùm ista insectatio mera sit & aperta Spiritus sancti criminatio, quid in ea refellenda multum ponerem operæ? Præterea hoc ad electionis quæstionem spectat, quæ suum proprium locum habebit. Quanquam ne prætermittã, quod obseruatu dignum est, duo aduersariorum obiecta, quæ seorsum ac separatim posueram, commiscet Pighius. Nam illo demum soluto, quod de operum meritis ac remuneratione afferunt, hoc tertio loco recensueram. Si non subiaceant electioni nostræ bona similiter vt mala, vnde fit, vt alij à fide deficiant & bonis operibus, alij perseuerent? Huic quæstioni vt satisfacerem, causam diuersitatis ad gratuitã Dei electionem delegaueram: sicut reuera vocationis nostræ fundamentum est, nõ modò vt eam incipiat, sed etiam vt stabiliat vsque finem, ac compleat. Illic nihil meum est. Nam id Augustinus vbique inculcat: qui tamen simul euincit, nõ se comminisci ex proprio sensu, sed ex Dei ipsius ore sumere. Pighius autem reum extremæ sæuitiæ & crudelitatis Deum facit, si ita res habeat. Sequitur in mea Institutione: Cùm Paulus quemlibet nostrum interrogat, quis eum discernat: & gloriari vetat, quòd omnia acceperimus, nónne ob idipsum libero arbitrio adimit omnia, ne quem meritis locum relinquat? Hic Pighius cauillatur, nihil illum libero arbitrio derogare, dum admonet, totum, & quod sumus, & quod habemus, & quod possumus, referri Deo acceptum debere: etiam liberũ arbitrium. Tũ, quasi victoria potitus, insultat. Quid hęc doctrina, inquit, aut meritis, aut libero aduersatur arbitrio? Me enim vehementer errare, si eos adeò delirare existimem, vt liberum arbitrium homini credant à seipso inesse, & non à Deo datum. Meritò ita in suis victoriis exultat Pighius, quas adeò de facili comparat, sine sanguine & sudore. Vbi latebram inuenire aliquam potest, in eam mox se abdit: & cùm hostem amplius non videt, fugatum ac profligatum putat. Sed paululum iã caput exerat: & me, vel Apostolum potius, sibi propius imminere & instare sentiet. Hoc bello colore suam olim impietatem operiebat Pelagius: sicuti plus quindecim locis testatur Augustinus. Nã cùm in Concilio Palestino anathemate damnasset eos, qui gratiam Dei superioribus meritis rependi docerent, & postea malæ fidei argueretur: ita se purgabat, quòd nihil mereri homines potuerint, cùm nõdum essent. Liberum ergo arbitrium & partem gratiæ esse, & nullis meritis redditum, sed gratis datum. Sed illam fallaciam excutit Augustinus. Nam omnino, inquit, non istam gratiam commendat Apostolus, qua creati sumus, vt essemus homines, sed qua iustificati sumus, vt homines iusti essemus. Et quid hîc longiore demõstratione vteremur? Naturam enim conferimus cum gratia, cùm hanc curandæ ac tollendæ illius corruptioni vnicum remedium esse dicimus. Ergo discerni in tota hac tractatione tanquam res inter se oppositas, oportuit. Si malè nos separare res coniunctas dixerit Pighius, tuemur nos Apostoli authoritate. Quid ergo nunc, vt totum causæ statum turbet, profecturũ se sperat, cũ à regenerationis beneficio, quòd singulare est, ad communem creationis gratiam nos auocat? Sed hoc est scilicet, quod alicubi scribit Augustinus, semper artificiũ hoc quęritare gratiæ inimicos, vt lateãt sub laude naturæ. *Epist. 106. ad Sixtum.*

Quartum obiectũ, quod in mea Institutione ex aduersariorum persona moueo, est: Frustra exhortationes suscipi, superuacuum esse admonitionum vsum, ridiculas esse obiurgationes, nisi penes nos sit, parêre. Huic argumẽto vt neruos addat Pighius eo cõmuniter multos veterum fuisse vsos commemorat: ex quibus pseudoPetrũ, cum laruato Clemente, in prima acie locat. De Tertulliano & Irenęo iã dictum est, nihil eos aliud ratiocinari, nisi frustra daturum homini Legem fuisse Deum, cui non liberam boni & mali electionem cõtulisset. Sed aliud est quærere, quas initio facultates homo acceperit: aliud, quid nũc suis facultatibus destituto, & ad extremam inopiã redacto superfit. Hæc tam diuersa, in qua nũc est, conditio, cum priore illa confundi minimè debet. Eadem responsio Origenis quoq; verbis satisfacere fortè posset. Sed non adeò moror: cùm eum nonnihil à nobis dissentire iam antè cõfessus fuerim. Quòd Ciceronem etiam aduocatum accersit, causam inde suam non multum adiuuat. Nos enim, sicut verum est, totam hanc, de hæreditaria naturæ prauitate & gratuita reparatione, doctrinam, à ratione carnis penitus reconditam esse cõcedimus. Itaque nihil mirum, si totam rhetorum & philosophorum nationem latuerit. Quia autem hanc quęstionẽ Augustini potius verbis, quàm meis soluere in animo erat, eámq; solutionem ex libro de correptione & gratia mutuari, obiter, qua occasione scriptus fuerit ille liber refero: nempe quòd similia ipsi Augustino obiicerentur. Hîc solita truculentia in me inuehitur Pighius: méque, & mendacij, & impudentiæ accusat, quòd Augustinum adiungere nobis audeam. Cedo tamen, qualiter conuincit? Principiò, quòd nihil ad rem præsentem facit, quo consilio

librum alterum scripsit, refert. Ita enim demum triũphat, quoties lectorum oculos iniecto παρέργῳ velut nubecula aliqua interposita, potest aliquantulum à re præsenti subducere. In eo libro, inquit, Augustinus liberum arbitrium cum gratia bene conuenire docet. Quibus hoc verbis & quo sensu doceat, superius fideliter exposui. Sed nunc aliud agitur, quid Augustinum impulerit, vt de correptione & gratia scriberet. Cur ergo hic ab equo, quod aiunt, ad asinum transilit? Hoc tamen vtcunque patior: modò aliquid intereà auditu dignum obiter afferat. Sed nihil tale ab eo fit. Ex duabus ad Valentinum epistolis multa cõgerit, vnde probat, tam eos reprehendi ab Augustino, qui liberum arbitrium prorsus negant, quàm alios, qui illud astruũt sine gratia: constitui autẽ inter hęc duo extrema mediocritatẽ, liberum quidem esse arbitriũ, sed adiuuari per Dei gratiam, vt recta homines, & sapiant, & faciant: vt cùm venerit Dominus, reperiat opera nostra bona, quæ pręparauit, vt in illis ambulemus. Fateor sanè, in hoc laborare illic sanctũ virũ: vt neque liberũ negetur arbitrium, neque sic prædicetur, vt à Dei gratia separetur: tanquã sine illa, vel cogitare aliquid, vel agere, secundùm Deum, vlla ratione possimus, quod omnino non possumus. Hæc enim sunt eius verba. Item, credite, inquit, diuinis eloquiis, & quòd liberum sit arbitrium, & gratia Dei, sine cuius adiutorio, nec conuerti possit ad Deum, nec proficere in Deo. Itẽ secunda epistola: Fides catholica, neque liberũ negat arbitrium, siue in bonã vitam, siue in malam: neque tantum ei tribuit, vt sine gratia Dei valeat aliquid: siue vt ex malo conuertatur in bonum, siue vt in bono perseuerãter proficiat, siue vt ad bonum sempiternum perueniat: vbi iam nõ timeat, ne deficiat. His scilicet verbis elatus Pighius, furioso impetu in me insurgit: meámque, tum sycophantiam, tum malignitatem detectam, plenis buccis detonat. Nẽpe, quia sicut alibi, sub liberi arbitrij nomine voluntatem in homine statuit: quæ tam boni quàm mali capax, bonorum simul ac malorum operum fons sit ac radix: malam porrò esse naturæ corruptione, bonã fieri gratiæ correctione. Quòd si quid de eius sententia adhuc dubitas, fac quod ipse illic iubet: hoc est, ex alia eius ad Sixtum epistola clariorem interpretationem sumẽ: & minimè tibi obscurum erit, quid, aut quantum libero concedat arbitrio.

Postquam autem diu extra aleas vagatus est, ad rem demum reuertitur. Iubet me proferre, si possim, vbi, quando, aut à quibus Augustino fuerit aliquando obiectum, frustrà tradi præcepta, frustrà exhortationes suscipi, si nihil ad bene agendũ valeat hominis facultas. Quasi verò non hoc clamitet totus liber. Sed ne longiorem probationem texere mihi necesse sit, testes sint illæ ipsæ obiectiones, quas refert: quarum prima est: Vt quid nobis prædicatur atque præcipitur, vt declinemus a malo, & faciamus bonum, si hoc non agimus, sed id velle & agere Deus operatur in nobis? Altera: Age tamen, præcipiant qui nobis pręsunt, quid facere debeamus: & vt faciamus, orent pro nobis, non autem corripiant & arguant, si non fecerimus. Nam si præparatur voluntas à Domino, cur me corripis, cùm vides me eius præcepta facere nolle? & non potius Deum rogas, vt in me operetur & velle? Tertia: Cùm non omnibus detur, quid corripimur, arguimur, reprehendimur, accusamur? Qui facimus, qui non accepimus? Hæ, inquam, & similes calumniæ, quas illic tractat, quid aliud sunt, quàm ad ridendam ac traducendam gratiæ prædicationem, profana impiorũ ludibria? Sed hæc, authore Pighio, vt in Augustinum perperam dicta sunt, ita in nos rectè dicerentur. Fac ita esse. An ideò mentitus sum cùm dicerem, illum fuisse talibus calumniis vexatum? Fuerit immeritò. Quid hoc ad me? De facto tantùm loquor. Pighius de iure mihi facit molestiam: & posteà altos clamores mouet, quasi me in mendacio deprehẽderit. Sic sunt omnes meritoriæ linguæ: modò meretricia improbitate ac proteruia exultent, victoriam tribus triumphis dignam comparasse se putant. Neque vnquam pudoris aut ingenuitatis micam in eo reperias, qui ex loquacitate quæstum facit. Sed videamus iam, quo discrimine nos ab Augustino separet. In vos, inquit, qui vnius diuini beneplaciti esse asseritis, vt pari morbo laborantibus nobis omnibus, iis quidem medicam manum admoueat, alios prætermittat, sinátque in sua putredine contabescere, hoc rectè diceretur: stultum esse docere, hortari, reprehendere. In Augustinum non item, qui prorsus diuersum sentit. Quid autem Augustinus contra? Postquam prauitatem omnibus ingenitam esse à natura docuit, corripiatur, inquit, origo damnabilis: vt ex dolore correptionis voluntas regenerationis oriatur: si tamen qui corripitur, filius est promissionis: vt strepitu correptionis forinsecus insonante, atque flagellante, Deus in illo intrinsecus, occulta inspiratione, operetur & velle. Audis, hominem nihil verbis aut monitionibus posse moueri, nisi intus per Spiritum voluntatem formet Deus. Audis non indifferenter omnibus, sed tantùm filiis promissionis hoc dari. Rursum: A massa perditionis, quæ facta est per primum Adam, debemus intelligere, neminem posse discerni, nisi quòd hoc donum habet quisquis habet, quòd Dei gratia accepit. Quos elegit porrò, eos & vocauit. Ex istis nullus perit: quia omnes electi sunt. Electi autem sunt, quia secundum propositum vocati: propositum autem, non suum, sed Dei. Item paulò pòst: Sciuit Deus, qui sui sint. Horum fides per charitatem efficax,

Cap. 6. eiusdem lib.

Caput 7

efficax,aut nunquam deficit: aut si qui sunt, quorum deficit, reparatur, antequam vita ista finiatur: & deleta, quę intercurrerat, iniquitate, vsque ad finem perseuerantia deputatur. Qui verò perseueraturi non sunt, ac sic à fide lapsuri, non sunt à massa illa perditionis, pręscientia Dei & prædestinatione, discreti: & ideò nec secundùm propositum vocati: ac per hoc, nec electi. Quantū verò ad nos pertinet, inquit, qui prædestinatos à nō prædestinatis discernere nō valemus, & ob hoc, omnes saluos fieri velle debemus, omnibus ne pereat, vel ne alios perdant, adhibenda est à nobis medicinaliter seuera correptio: Dei autē est, illis eam facere vtilem, quos ipse præsciuit & prædestinauit. Nónne iam in Pighio cernunt omnes, quod nuper dixi? Prostitutæ linguæ homines susque déque habere, quale illud sit quod dicunt, modò non prorsus taceant. Illę, inquit, obiectiones meritò in eos conferuntur, qui dicunt solo Dei beneplacito discerni homines, & alios quidem donari gratia; alios præteriri ac destitui, prout Deo visum fuerit: ad Augustinum verò nihil pertinent. Atqui nihil agere aliud toto libro Augustinum palàm est. Meritò, inquit, sic loquitur Augustinus. O homo, in præceptione cognósce, quid agere debeas: in correptione cognosce, tuo te vitio non habere: in oratione cognosce, vnde accipias. Sed quo pacto hoc dicat Caluinus, qui negat in hominis esse potestate, ante perceptam gratiam, eam quærere aut appetere? Imò cur plus Augustino quàm mihi concedit, qui nihilominus quàm ego, illud ipsum subinde in ore habet? Quid enim vox illa significat? Conuertíne posses, nisi vocareris? Nónne ille qui te vocauit auersum, ipse præstitit vt conuertereris? Noli ergo tibi arrogare conuersionem tuam: quia nisi ille te vocaret fugientē, non posses conuerti. Quid item altera? Vocat nos sine nobis? Quid tertia? Nō tantùm vt ex nolentibus faciat volentes, sed ex repugnantibus etiam obsequentes: Et aliæ similes innumeræ? Sed hoc Pighio licet, qui in prostibulo Romani Antichristi operam suam locauit.

Cap. 16.

In Psal. 84. De grat. & li. arbitrio.

Cæterùm, dū huic obiectioni respondendum est, nego nos esse solos in ista causa, sed Christum & omnes Apostolos esse nobis cōiunctos. Atq; id confirmo: quòd cùm vbique doceant, nullas esse ad bonū hominis facultates, nihilque penitus valere, non ideo tamē & pręcipere, & hortari, & reprehendere desināt. Hic me conuitiis lacerat Pighius, quòd Christum in causæ societatē accersam, qui se pulsare testatur, vt sibi cordis ostium aperiamus: qui vrbi Ierusalem in sua peruicacia obstinatæ exprobrat, noluisse eam congregari filios suos, cùm facere id ipse vellet. Hæc nugatus, quasi Christum nobis valde aduersarium fecerit, insultat. Atqui hoc est quod tantopere contendimus, minimè præcludi exhortationibus & correptionibus viam, vtcunque non possit parere homo, nisi Dei spiritu eius voluntas in obedientiam formetur. Simile in Paulo specimen edit: cùm gratiam sic ab eo commendari commemorat, vt neque libero arbitrio adimat locum. Vnde probat? Neque enim velle aut currere nos negat: si de bona voluntate intelligit, vbinam erit illud? Deum, & velle, & perficere, in nobis operari. Si vtrunque proprium gratiæ eius opus est, continuò non esse ex naturæ virtute sequitur. Sed video quid sit. Vulgari illa hallucinatione captus est Pighius: non est volentis, neque currentis: velle igitur accurrere nostrum est. Cùm ex aduerso ideo ratiocinetur Paulus, volendo aut currendo non consequi nos Dei gratiam: quia nulla sit in nobis bona volūtas, nullus bonus cursus: quę possint id promereri. Atque id est quod ait Augustinus: Quomodo non volentis neque currentis, nisi quia ipsa voluntas à Domino præparatur? Alioqui si propterea dictum est, non volentis neque currentis, sed miserentis est Dei, quia ex vtroque fit, id est, ex voluntate hominis, & misericordia Dei: vt sic dictum accipiamus, non volentis neque currentis, sed miserentis est Dei, tanquam diceretur, non sufficit sola voluntas hominis, si non sit etiam misericordia Dei: Non ergo sufficit & sola misericordia Dei, si non sit & hominis voluntas. Ac per hoc, si rectè dictum est, non volentis hominis, sed miserentis est Dei, quia id voluntas hominis sola non implet, cur non & à contrario rectè dicitur, non miserentis est Dei, sed volentis hominis, quia id misericordia Dei sola non implet? Porrò si nullus dicere Christianus audebit, non miserentis est Dei, sed volentis est hominis, ne Apostolo apertissimè contradicat: restat, vt propterea rectè dictum intelligatur: non volentis neque currentis, sed miserentis Dei, vt totum detur Deo, qui hominis voluntatem bonam, & præparat adiuuandam, & adiuuat præparatam. Pręcedit enim bona voluntas multa Dei bona: sed non omnia. Quæ autem non pręcedit, in iis est & ipsa. Sed negat Pighius, constare nobis doctrinæ nostræ rationem, dum sic prædicamus gratiam, vt nullas ad bene viuendum partes libero arbitrio relinquamus. Siquidem impotentes ad obsequium hortari, perinde est, ac si quis seruum suum, quem clausum carcere manicisque constrictum teneret, huc illuc iuberet cursitare. Conueniret fortè nonnihil hæc similitudo, nisi altera parte claudicaret: altera concideret. Nam si Dei tyrannide, non autem propria cordis prauitate, captiuos nos teneri confiteremur, tum aliquid coloris haberet. Nunc autem cùm & causa mali & culpa in nobis hæreat: cùm non aliis, quàm propriæ peruersitatis vinculis induti ac constricti ad currendum simus inutiles, multùm est in comparatione discriminis. Ad hoc, cùm

Rom. 9. 16

præcipuus admonitionum & reprehensionũ vsus electos respiciat, non reputare, in hunc finem illis à Domino præcipi quid agendum sit, & dum non obsequuntur, suam illis, tum miseriam, tum prauitatem indicari, & quodam modo exprobrari, vt ad eos liberandos Spiritui sancto via sternatur, nimiæ est cæcitatis: aut certè, si reputes ac dissimules, nimis perditæ impietatis.

Quanquam locum hunc sic tractatum à me fuisse confido, vt parum apud eos, qui mentis aliquid habent, allatrando proficiat Pighius. Quòd si quis amplius satisfieri sibi desideret, in promptu est liber ille Augustini qui in hac rem totus est compositus. Neque tam est inuoluta quæstio, quin paucis verbis absolui queat. Si non est, inquiunt, obediendi in homine facultas: docendo & monendo Deus ludit operam. Luderet, fateor, si sola externa doctrina vteretur: quantum ad verum profectum dico. Nunc verò, cùm Spiritu suo reddat efficacem doctrinam, plurimùm abest, vt sine fructu loquatur. Nihil esse pronuntiat Paulus omnes eos, qui plantant vel rigant. (1. Cor. 3. 7) Qui sic? nisi quia nihilo plus consequuntur Christi ministri, docendo & concionãdo, quàm si aërem flatu ferirent? Vnde autẽ fit vt adeò sit inutilis eorũ labor? nisi quòd lapidibus loquuntur, donec mirifica & arcana sua operatione, instillat Deus in hominum mentes, & cordibus inspirat, quod eorum opera non nisi ad aures peruenire poterat? Ita concludit, Deum qui dat incrementum, solum esse omnia: non quòd omnia Spiritus sui virtute agendo, seruorũ suorum ministerium excludat, sed vt solidam sibi actionis laudem vendicet: sicut tota ab eo vna efficacia emergit, & vanum est ac sterile, quicquid sine ipso laborãt homines. In hac doctrina tantam absurditatum congeriem Pighius contineri dicit, vt omnia excutere immensi sit operis. Itaque ingeniosam occupationem habere se putat, vt trãsilire vlterius liceat inoffenso pede, dum infinitos locos esse dicit, in quibus ipse pugno mecum. Quanquam ne absque argumẽto videatur hæc dicere, vnum mox profert: Bifariã in electis suis Deum operari dico, extrà per verbum, intus per Spiritum. Spiritu mentes illuminando, corda in iustitiæ amorem cultúmque formando, nouam eos creaturam facere, verbo, ad eandem renouationem expetendam, quærendam, assequendam excitare. Hîc me euidenter mihi contradicere, isto modo ostendit. Aut enim Spiritus actione, inquit, prior est verbi prædicatio: aut posterior. Atqui secundum hoc à ratione dissentaneum est: quia frustra quærerent & appeterent regenerationem fideles, quam iam consecuti essent. Priorem verò esse, cum doctrina mea non conuenit: quę hominẽ sub naturæ vetustate, ne appetere quidem posse bonum tradit. Subtilem certè artificem, qui tam bene nouit telas aranearum texere. Ego verò respondeo, fidelibus iam regeneratis prædicari verbum, idque efficaciter, & cum fructu: non vt nascantur nouæ creaturæ, sed vt augescant & adolescant, sicut crescere & proficere tota vita nos oportet. Si ad summam perfectionem primo gradu perueniretur, frustrà quidem docerentur, qui semel audierunt. Sed nos aliud experimur. Iam ergo abrupta est pars vna texuræ. At nisi mẽtimur, ante regenerationem verbo excitari nemo poterit ad expetendum Dei Spiritum. Meritò alicubi Augustinus, scholam hanc procul à sensu carnis remotam esse admonet. Quanquam vtcunque persuaderi nequeant homines, stultis suis cogitationibus inebriati, cõuinci tamẽ possunt, vt ne amplius Deo obloquantur. Principiò, Paulum meo loco sub- (Rom. 10. 16. 17) stituam, qui ad repellendos Pighij insultus fortior erit, & instructior. Is enim fidem docet esse ex auditu: & continuò tamen subiicit, nõ nisi ex arcana brachij Dei reuelatione haberi. Audis, hominem ex incredulo, verbi prædicatione, fidelem fieri: audis rursum, incredulum manere, donec Dei Spiritu fuerit illuminatus. Hæc duo si quid videntur habere repugnantiæ, vno verbo inter se conciliat Paulus: dum sibi cõmissum esse Spiritus ministerium gloriatur: & quid sibi hoc velit, declarat: Nẽpe quòd efficaciter insculpat Deus hominum cordibus per Spiritum, quod per os eius, non antè, nec pòst, sed simul auribus loquitur. Prædicatione ergo iacitur semen: vt autem radices agat, vt germinet, vt fructificet, Dei Spiritus intus facit. Nunc, vt ad mea verba etiam veniam: verbo excitantur homines ad expetendam regenerationem. quando? dum Spiritus Dei scilicet organum illud suum reddit efficax, vt tale desiderium accẽdat. Quanquam momenta aut articulos agendi Deo præscribere, nostrum non est. Tantùm retineamus illam, quam describit Paulus, arcanæ Spiritus operationis cum externa hominis prædicatione colligationem, & erimus omni difficultate expediti.

Quoniam autem nõnulla Scripturæ testimonia, quæ parum in speciem videntur cum doctrina nostra cõgruere, in nos torquẽt aduersarij, in mea Institutione ostendo, qualiter falsò & perperam in alienum sensum sic torqueãtur: atque vt in cõpendium redigam, in certos ordines distribuo: quorum primus est de præceptis. Aut illudit, inquiunt, nobis Deus præcipiendo, aut non, nisi quæ sunt in potestate nostra, à nobis requirit. Hic respõdeo, nihil intelligere eos qui hominis vires præceptis metiuntur. Pighius ad illud tritum suum axioma redit, non esse impossibilem Legis obseruationem: quod eo maiore animo pronuntiat, quia nunquam de Legis obseruatione seriò cogitauit. Tales enim hodie ferè sunt magnanimi isti gigantes, qui de Legis facilitate, de operum meritis, de perfectione philosophãtur: alio enim Spiritu despu-

despumant, Legem obseruatu possibilem esse, cuius nullam omnino partem, vel minimo digito, vnquam attigerũt. At si semel vel leui apprehensione conciperent, quid sit illud, Dilige Dominum Deum tuum ex toto corde, ex tota mente, ex totis viribus tuis, agnosceret profectò, quàm procul ab eius complemento distare hominem necesse sit, quandiu corpore hoc mortali circundatur. Sed nos in alia etiamnum quæstione versamur. Non enim implendæ modò, sed etiã inchoandę Legi imparem dicimus esse hominem: nec perfectam modò & exactam iustitiæ plenitudinem, sed infimam quoque & facilimam partẽ illius facultatibus superiorẽ esse dicimus, quas adeò in sublime Pighius euehit. An autem verum illud sit nécne, nolo vt quispiam ex me discat: sed consulat vnusquisque fidelium viuã fidei experientiam, cum certius rei, quàm verbis assentietur. Iam quæ ad huius sententię cõfirmationem, clarissima Pauli testimonia allego, ritè se diluisse putat: cùm huc non pertinere pronuntiauit. An quia per Legem, inquit, cognitio peccati: ideò impossibilis est Legis obseruatio? Ego verò non id modò, sed serium quoque obseruandi studium impossibile esse, inde colligo: sicut loci cõtextus necessariò postulat. Nam illa quęstione in medium posita, possítne obtineri
Ro.3.20 iustitia per Legem, vt hoc impossibile esse conuincat, hac tantùm ratione vtitur: per Legem cognitio peccati. Est autem argumẽtum à contrariis; quod nullo modo staret, si alius omnino esset Legis effectus. Perinde igitur est ac si diceret, Legem aliud nihil ex se afferre hominibus, nisi vt suũ illis peccatum patefaciat. Finge nunc hominem aliquid valere propriis viribus, nónne protinus totum illud corruet? Apertius etiámnum altero lo-
Ro.5.20 co: vbi Legẽ docet superuenisse, vt abundaret peccatum: quod verum nõ esset, si vllæ ad obediendũ vires in homine subessent. Proinde qui Legis vsum nouerit, minimè ex illius præceptis hominum virtutem æstimandam
Lib.3.ad Bonifac. cognoscet. Bene itaque alicubi Augustinus: Dicimus lege fieri, vt Deus quid fieri velit, audiatur: gratia verò fieri, vt legi obediatur. Lex ergo auditores iustitię facit: gratia factores. Alibi etiam expressius: Iustitiam Dei non in præcepto legis, quo timor incutitur: sed in adiutorio gratiæ Christi, ad quam solam
De natu. & gratia, cap.1 vtiliter legis timor, velut pædagogus, ducit, constitutam esse qui intelligit, ipse intelligit, quare sit Christianus.

Cùm dico, Legem, quid agendum sit, pręscribere, vt obediendi virtutem à Domino flagitemus, rectè, inquit: quandoquidem, & quod sumus, & quod viuimus, à Domino esse fatemur. Atqui alio modo sumus & mouemur, vt homines: alio, vt filij Dei. Communis omnium est illa gratia: hæc electis peculiariter confertur: illa naturæ quodammodo insita est; hæc præter naturam homini datur, vt quod erat esse desinat: & esse incipiat quod nondum erat. Deinde in meis verbis repugnantiæ speciem quærit. Quis gratiam, inquit, precabitur sibi, quã nemo desiderat, an-
Ro.10.14 tequam habeat? Equidem Spiritum precationis à Deo fateor dari: & si taceam, Paulus satis demonstrat, cùm fidem orationis matrem esse testatur. Verùm hoc minimè intereà obstat, quominus externum quoque doctrinæ organũ instar stimuli adhibeat Deus, vt quo solet modo in homine opus suũ peragat. Hoc si caperet Pighius, litigandi aliquando finem faceret. Ad hęc, collectionem hanc meam reprehendit frustrà implendæ legis facultatem quæri in hominis natura, cùm peculiare sit Dei donum. Non enim, inquit, ideò videre non est nostræ facultatis, quia Solis claritate ad videndum indigemus. Solennc illud suum obseruat Pighius: decipitur ineptis similitudinibus, quæ tantum habent diuersitatis à re præsenti, quantùm cœlum à terra distat. Non enim Solis vice nobis est gratia, in quam oculos dirigamus, si libeat, sed oculos etiam mentis nobis dat & aperit, vt lucem veritatis in verbo suo refulgentem intueamur. Vnde
Ephes.1.18 illa est Pauli precatio, vt Deus illuminatos mẽtis oculos Ephesiis dare velit, quibus percipiant, quæ sit spes vocationis suæ: & cum omnibus sanctis comprehendant, quæ sit lõ-
1.Cor.2.14 gitudo, latitudo, & profunditas. Nec mirum: cùm alibi spiritualis sapientiæ altitudinem in cor hominis ascendere neget.

In secunda classe promissiones constituo, quæ conditionem habent annexam, si fecerimus, quod postulat Deus à nobis. Nam illis sic aduersum nos pugnant: Quorsum pendere à nobis eorum complementum diceretur, quæ Deus promittit, si penes nos non sit facere vt impleantur? Sic autem illic respondeo: cùm fidelibus iuxtà ac impiis offerantur promissiones, suum apud vtrosque vsum habere. Impios enim ita conuinci, vt sua indignitate priuari se Dei beneficiis agnoscant, quæ suis cultoribus præstare solet: vt pij rursum ad timorem & obedientiam Dei, ad veram cordis puritatem & innocentiam, proposita illic benedictione, reddantur alacriores: sed Spiritu rectitudinis freti, non viribus suis. Proinde talibus promissis ablegari doceo ad quærendam Dei gratiam, qua sola peruenire illuc possunt, quò vocatur: Pighius in libero arbitrio retineri putat. Quam opinionem vt confirmet diuersum finem à Mose fuisse designatum, obtendit. Sic enim, promulgata Lege, loquitur: Considera, quòd hodie proposuerim in conspectu tuo vitam &
Ro.7.13 mortem, &c. Quasi non clamet ex opposito Apostolus, Legem, quę in vitam per se cedere debuerat, naturæ nostræ vitio fuisse nobis in exitium conuersam. Lex quidem iusti officij exactrix est: sed nos soluendo minimè sumus. Lex inæstimabile illud vitæ æternæ præmium suis cultoribus repositum esse o-

stedit. Sed nemo est, qui vel serio saltē conatu adspirare illuc propria virtute, queat. Quare Paulus, dū illud adducit, qui fecerit hęc, vi uet in illis, cōtinuò, quasi re desperata, confugere ad alterū asylū nos docet: vt gratuitò & sine operibus consequamur, quod Deus loco mercedis, illic operibus promittit. Sed instat Pighius, quia mox subiiciat Moses: vt facias, & opere compleas. Nempe vt hoc audito officij nostri necessitatem sciamus: & facto viriū nostrarum periculo, infirmitatis, vel impotētię potius nostrę cōuicti: dicere Deo cogamur: Da quod iubes: & iube quod velis.

Ro.10.5 Galat.3. 13

Tertia classis iis sententiis cōstat, vbi Dominus populo Israelitico exprobrat, per eum tantùm stetisse, quominus omni bonorum genere frueretur. Tales enim exprobrationes in eos congruere nō videntur: quibus ad manum sit hæc respōsio: Nobis prosperitas cordi erat, aduersa timebamus. Quòd autem illius adipiscendę, horū fugiendorū causa, Domino non paruimus, eò factū est, quia peccati dominationi obnoxiis liberum non fuit. Frustrà igitur mala nobis exprobrantur, quę effugere non fuit nostræ potestatis. Respondeo quod verum est ac simplex: inuestigandum esse mali fontem, vt inde iudicetur, vbinam resideat culpa, aut in quem conferri debeat. Iam nemo aliud causari potest cur peccet, nisi malam voluntatem. Voluntatis porrò malitia non aliunde est, quàm ex hæreditaria corruptione. Quid igitur prodest, eius inuidiam aliò deriuare, quod iure nobis imputatur? Culpæ radicem in nobis inuenimus. Quid ergo, ad captandam excusationem conamur aliò transferre? Hanc responsionem satis valida confutatione repellere se putat Pighius, dum suo fastidio respuit: ni quod in Mosis testimonio, illic etiam excusso, aliquanto diligentius insistit. Moses enim, promulgata Lege, populum in hunc modum contestatur: Mandatum hoc, quod ego hodie tibi præcipio, non est occultum, neque procul positum, sed iuxta te est, in ore tuo, & in corde tuo. Hæc contestatio cùm videatur in homine multum collocare, videri etiam posset superiori solutioni esse contraria. Eam igitur adduco, & explico: neque tamen interim dissimulo, eludere promptum mihi fore, si cauillari haberem in animo: vtique si de notitiæ tantùm, non autem obseruandi facilitate agi dixero. Sed ostendo ex Paulo, quis sine dubio genuinus sit ac purus sensus: nēpe si ad Euangelium, non ad Legem referas. In refellenda priori solutione, quam ipse cauillatoriam esse fateor, multum laborat Pighius: ad hanc alteram cùm ventum est, nihil posse absurdius fingi existimat, aut magis à Mosis verbis dissentaneum, quàm si verum sit, de Euangelio oportere hoc intelligi. Iam nihil miror, quòd tam sæuum ac truculentum aduersum nos se præbeat, cùm in Spiritum sanctum nihilo sit clementior. Certè Spiritus Christi, qui per Mosen locutus fuerat, per os Pauli, quid voluerit, enarrat. Neque verò perplexa est aut obscura interpretatio. Fit enim Euangelij & Legis comparatio: quòd Lex vitam non promittat, nisi iis, qui mandata impleuerint: Euangelium autem gratuitam iustitiam offerat, qua homines Deo reconcilientur, ac ęternę salutis hęredes fiant. In hanc rem citatur locus ille: Non procul est verbum, neque supra te situm. & additur: Hoc est verbum fidei, quod prædicamus. Si perspicuitas quæritur, quid desideres magis ad intelligendum facile? Si authoritas: cœleste est oraculum. Audiendæne igitur iam sunt contrà Pighij blasphemiæ? Sed quoniam bellum cœlo denuntiare non horret hic gigas, spectemus paulisper, qualem impressionem faciat. Totus, inquit, contextus necessario postulat, de Lege intelligi. Fateor certè de Lege primùm, quatenus ad Euāgelium transitus est, idque officij habet, vt ad Christū manu ducat. Verùm quoniā de solis præceptis frustrà hæc dicerentur: vel saltem parum homini conducerent, non nisi in exitium scilicet illi propter naturæ vitiū cessura: ideò non per κατάχρησιν, sed secundùm proprium, & literalem, vt sic loquar, sensum ad Euangelium traducit Paulus. Atqui hæc illusoria sunt: Præcipio vt facias: Propono in cōspectu tuo hodie vitam & mortem: si contemptoribus dicantur, quos necesse sit in sua duritie ac contumacia persistere, donec cor ipsorum lapideum reformet Deus. Non sic Paulus, qui Legem ideo ministerium mortis, & damnationis vocat, quòd nihil quàm occidere & exitio dare suos discipulos potuerit, nisi per nouum fœdus cordibus insculpta esset. His dictis, quasi me constrictum ad suum tribunal reum iudex teneat, sufficienter demonstratum pronuntiat, quàm contraria sententiæ nostræ sit tota Scriptura. Ego verò consulo, si quid iudicare posthac velit, vt se prius ad Anticyram conferat: vnde sanioris & purgatioris cerebri redeat.

Deuter. 30.11.14

Rom.10 5.8

2. Cor. 3

In Librum quintum.

Libro quinto, in hoc elaborabat, vt recitatis iterùm hæreticis veteribus, qui in præsenti quęstione aberrarunt, inter diuersas & pugnantes sectarū opiniones sic temperatam ostendat suam, suique similium doctrinam, vt ab extremis hinc inde retracta, mediocritatem retineat: nos verò contrà, ex singulis eorū qui libertati arbitrij derogarunt, aliquid hausisse: atque ita permixtam partim ex multis variisque erroribus doctrinam habere conuincat: partim noua etiam commenta addidisse, quæ omnem priorum hæreticorum impietatem superent. Nos enim cum Marcione, Valentino, Manichæo, & similibus, naturam hominis malā fingere: cum VViclefuo & Laurentio

rentio Valla, hominē diuinę tantū voluntatis instrumentū facere, vt agatur potius, quā n agat. Omnia suspendere ex Dei vnius arbitrio: vt nihil nobis contingenter accidat, sed mera necessitate omnia. Hoc verò aliis omnibus habere peius, quòd tantę peruersitatis naturā totam, quanta quanta est, damnamus, vt nihil possit quàm malè agere, etiam in sanctis: cùm illi, Valentinus scilicet, Marciō, ac Manichęi, partim bonā partim malam docuerint. Dixi iam antè, & quasi digito indicaui, quàm putida sit calumnia, quòd nos ita Marcioni & Manichæis subinde adiungit: à quibus non minus dissidemus, quàm Pighius ipse à nobis. Quòd naturam tradimus malam esse, videri fortè cum illis habere id commune in speciem possemus. Verùm, secundo deinde verbo, tantum inter nos esse discriminis palàm facimus, vt ne minima quidē suspicio hęreat. Nam cùm illi essentialem in natura malitiam constituāt, eámque ab ipso creationis initio talem extitisse imaginentur, nostri ex naturę corruptione vitium esse definiunt: naturā verò non cœlesti aliquo influxu, sed voluntario hominis lapsu corruptam fuisse, cōstanter profitetur: vt cùm quæritur mali causa, non extra nos exire, sed nobis totā culpam imputare debeamus. Hic noster est cùm Valentino, Marcione, & Manichæis consensus: quantum scilicet inter ignē & aquā conuenit. Si fidē sibi quis fieri petat, primùm extāt libri nostri, optimi & locupletissimi testes: deinde nihil hic leges, quod non ipse Pighius ex mea Institutione recitet. Neque tamen contētus pares nos tā absurdis hominibus fecisse, maiori execratione dignos esse clamat: quia totā naturā damnemus. Nempe, cùm nō aliqua sui parte homo peccauerit, sed totus, quid mirū si se totum dicatur perdidisse? Sed permultum interest, accersitóne sua culpa vitio, sicut tradimus, an aliunde sibi indito, sicut delirāt illi, dicatur laborare. Quòd si hominum patrocinio opus est, Augustinum habemus horum omnium authorem. De necessario aut fortuito rerum euentu, nihil in præsentia attingere placet: ne res diuersas implicando, orationis seriem cōturbem. Hominem sic quidem docemus agi Dei gratia, vt tamen simul agat: sic tamen ipsum agere, vt penes Dei Spiritum toto sit ac maneat actionis efficacia.

Atque vt appareat, quantam ex mentiendi consuetudine licentiam audaciámque sibi acquisierit, non modò sua mendacia aliquo saltem colore obducere nihil curat, sed ne cui ignota sint, ex mea Institutione refert, quæ ea in promptu arguant. Neque enim in creatione vel opere Dei constituimus prauitatis nostræ originem, sed in primi parentis nostri culpa: quòd voluntaria defectione miseram seruiendi conditionem sibi contraxerit, cùm liber creatus esset. Hoc autem vnum est, quo à Manichæis & similibus orthodoxos discernere contentus est Augustinus. Vides ergo, vt hic furiosus, posquam verbo nos damnauit, re ipsa protinus absoluat. Quod autem totum hominem sic vitiatum esse dicimus, vt nulla sui parte adspirare per se ad Deum possit, nō aliud asserimus, quàm quod testatur Deus: quo nemo melior de homine iudex inueniri queat, cùm nullus melius, quid sit in homine, nouerit. Siquidem totū hominem carnis nomine designari, non est difficile probare, quātumlibet repugnent cōtentiosi. Nā quoties, cōtraria oppositione, cum Spiritu comparatur, Spiritus nomen proculdubio pro regenerationis gratia capitur. Restāt igitur, vt caro sit, quod, nondum regenerati, habemus à natura. Nec alio argumento probat Christus, oportere nos renasci, nisi quia quod natum est ex carne, caro est. Si pars tantùm hominis foret caro, nónne ratio hęc per se frangeretur? In prōptu enim esset responsio: partem hominis excellentiorem procul distare à carne. Quo autem elogio carnem hanc commendat Paulus? Scio, inquit, quòd nō habitet in me, id est, in carne mea, bonum. Item: Sensus, aut cogitatio carnis, inimicitia est aduersus Deum. Qui carnem omni bono vacuam esse testatur, & causam simul indicat, quòd tota rebellis sit Dei iustitiæ, & nihil cogitare aut meditari queat, nisi Deo cōtrarium: nihilo plus, aut minus, quàm nos dicit. Et ne quis in ipso adhuc carnis nomine ambiguitatem captet, prius nullam prorsus in homine partem reliquerat, quam non damnationi subiecisset. Legatur humanæ naturæ descriptio, quæ capite ad Romanos tertio habetur: quid homini, à damnatione immune, illic relinquit? Quod ergo de naturæ nostræ vitiositate pronuntiaui, non meum est, sed Spiritus sancti iudicium.

Ioan.3.5

Rom.7.18, & 8.7

Hinc verò, quod deinde subiicio, consequi, quis nō videat? Non esse in hominis potestate, vt se præparet ad recipiendam Dei gratiam: sed totam cōuersionem esse donum Dei? Quanquam hoc quoque caput habet sua certa & clara testimonia. Nam cùm Dominus pro corde lapideo, daturum se nobis cor carneum promittit, quis præparationi locus relinquitur? Qui ex nolente fit voluntarius: ex rebelli & contumaci, paratus ad obsequium, quam sibi præparationis laudem arrogabit? Nec minus verbis illis exprimitur: Inuentus sum à non quærentibus me. Tametsi enim de Gentium vocatione loquitur Propheta, in ea tamen vniuersalem nostræ omnium vocationis typum repræsentat. Dei igitur est, nos præuenire, vt nos ad se cōuertat. Nec mirum. Siquidem cùm cogitare multominus sit, quàm velle: ne hoc quidem nobis reliquum Paulus facit, vt idonei simus ad aliquid boni cogitandum. Proinde, cum Propheta confiteamur, omnes nos, sicut oues, aberrasse: vnumquemque declinasse in viam suam: cùm Dominus in viam suam nos reduxit. Nec Dominus etiam vllam glo-

Isa.65.1

2.Cor.3.5

Isa.53.6

ræ huius particulam aliò traduci patitur. Suum enim opus esse clamat, quòd ex cæcitate illuminamur: quòd ex tenebris transferimur in lucem suam: quòd mente renouamur: quòd denique à morte excitamur in vitam. Quo præparationis genere, Dei gratiam, mortuus prouocabit?

Sequitur tertium membrum, de efficaci gratiæ operatione. Nego igitur, gratiam sic nobis offerri, vt nostræ posteà sit optionis, vel obtemperare, vel refragari: nego tantùm in hoc dari, vt imbecillitatem nostram, subsidio suo, adiuuet: quasi in nobis aliâs quicquã sit situm: sed hoc in solidum illius opus ac beneficium esse cõfirmo, vt cor nostrum, ex lapideo in carneum, vertatur: vt voluntas fiat noua: vt nos denique, corde & animo reformati, velimus, quod velle oportet. Neque enim efficere Deum in nobis testatur Paulus, vt possimus bene velle: sed hoc quoq; ipsum, vt velimus, ad complementum vsque operis. Quantum interest inter effectum & voluntatem? Proinde efficaciter formari voluntatem nostram constituo, vt Spiritus sancti ductum sequatur necessariò, non autem incitari duntaxat, vt valeat, si velit. Quod porrò de vno opere dicimus, id ad totam vitam extendi debet. Neque enim fuerit satis, si cor hominis semel direxerit Deus: nisi perpetuò similiter retineat, & in perseuerantia confirmet. Iam in perseuerantia, duo hæc obseruanda esse admoneo, ne hominem imaginemur Deo cooperari, propria aliqua virtute, dum Spiritus gubernationi obsequitur: ne posteriorẽ gratiã loco mercedis, illi retribui putemus, quasi priore bene vtendo, hoc promeritus fuerit. Neque enim aliud posse homines concedo, quàm quòd illis datum fuerit, & Deum perpetuo tenore sic persequi in illis opus suum, vt gratuitũ sit, quicquid illis ad finem vsque confert: nisi fortè cum Augustino mercedem vocare libeat, quia sit gratia pro gratia: quia suam in electos beneficentiam nouis subinde donis cumulet Deus. Hoc totum, si quid intelligo, vno verbo complectitur Paulus, cùm *Philip. 2. 13* Deum, vnum esse docet, qui & velle operetur in nobis, & perficere, pro suo beneplacito. Non de vno die loquitur: sed de continuo actionis cursu, cuius vnicã causam ponit, Dei beneplacitum, hoc est, gratuitam, sine vllius meriti respectu benignitatem.

His omnibus quòd dicam Augustinum subscribere, suauiter me subsannat Pighius. Verùm nihil dico, quod nõ prius ante lectorum oculos posuerim, & nullũ est caput, quòd non propè ad verbum sæpius apud Augustinum occurrat: certè nullum est, quòd non luculento eius testimonio confirmare liceat. Totam hominis naturã vitiosam esse doceo. Quid Augustinus? Noli, inquit, putare te ali- *Lib. 3. de pecca. merit. & remiss. cap. 2.* quid operari, nisi in quantum malus es. Item: Spiritus vitæ in Christo regenerat fideles, ita corpus mortis in Adam genuerat peccatores. Hæc carnalis est generatio: illa spiritualis. *In psal. 142.* Hæc filios carnis facit: illa filios Spiritus. Hæc filios mortis: illa filios resurrectionis. *Lib. ad Bonif. I. cap. 18.* Hæc filios seculi: illa filios Dei. Illa filios misericordiæ: hæc filios iræ. Hæc peccato originali obligatos: illa omni vinculo liberatos. *Lib. ad Bonif. 3. cap. 5.* Item: Dicimus opus Dei esse homines, inquantum homines sunt: sed esse sub diabolo inquantum sunt peccatores. *Lib. 4. aduer. Iulia.* Adeò autem totum hominem peruersum esse testatur, vt quicquid habere bonorum videtur à seipso, cedat illi in peccatũ. Gratuita Dei gratia dico hominem præueniri: nullo suo merito ad eam peruenire: imò ne appetere quidem eam posse, donec excitatum in corde eius hoc desiderium fuerit. Dicat Augustinus: Ostẽditur *Epist. 107. ad Vitalem.* ergo, Deum gratia sua auferre infidelibus cor lapideum, & præuenire in hominibus bonarum merita voluntatum, ita vt voluntas per antecedentẽ gratiam præparetur: non vt gratia merito volũtatis antecedente donetur. Item: Hic est præcipuus quæstionis cardo, vtrùm precedat hec gratia, an subsequatur hominis voluntatem: vel, vt planius eloquar, vtrùm ideò nobis detur, quia volumus: an per ipsam Deus hoc quoque efficiat, vt velimus. Item: Quia liberum arbitrium ad Deum diligendum primi peccati magnitudine perdidimus, vt in Deum credamus, & piè viuamus, non est volentis neque currẽtis: nõ quia non velle debeamus & currere: sed quia in nobis vtrunque efficit. Item, vt quid Domi- *Lib. ad Bonifa. 1. cap. 19* nus iussit nos pro infidelibus orare? An vt eis pro bona eorum volũtate gratia retribuatur? ac non potius vt ex mala in bonam mutetur eorum voluntas? Dicit enim: Nemo potest ad me venire, nisi Pater meus traxerit eum. Non ait illic, duxerit: vt aliquo modo intelligamus præcedere illic voluntatem. Quis trahitur, si iam volebat? Et tamen nemo venit, nisi velit. Trahitur ergo miris modis, vt velit, ab illo, qui nouit intus in ipsis hominum cordibus operari: non vt nolentes credant, sed ex nolentibus volentes fiant. Item: *Lib. ad Bonif. 3. cap. 8.* Liberum arbitrium non nisi ad peccandum valet, quandiu est captiuum. Item: Quomo- *Lib. 4. cap. 6.* do hominis bonum propositum, nisi miserante prius Domino, cùm ipsa sit bona voluntas, quæ præparatur à Domino? Item: O- *Ibidem.* stendit Deus, nullis hominum bonis meritis prouocari, vt eos bonos faciat: sed potius eis retribuere bona pro malis propter seipsum hoc faciendo, non propter illos. Item: *De prædest. sanctor. cap. 19* Secundum placitum voluntatis suę, ne placito gloriemur voluntatis nostræ. Non optionem tantùm homini deferre Deum sentio, vt bene & volendi & agendi facultatem habeat, si libuerit: sed cor eius efficaciter mo- *De bono perseuer. ad Hilar. & Prosper. cap. 22.* ueri, vt velit: & ipsum totum sic dirigi, vt faciat, & opere compleat, quod velle illi datum fuerit. Loquatur nunc Augustinus. Corrigens quandam sententiam, quæ minus considerate dicta fuerat: Congruentius, inquit,

quit, hoc modo, definita Dei voluntate, vt ex infidelitate veneritis ad fidem: accepta voluntate obediendi, & accepta perseuerantia maneatis in fide. Item: Istam gratiam non habuit primus homo, qua nunquam vellet esse malus, sed habuit, in qua si permanere vellet, nunquam malus esset: & sine qua, etiam cum libero arbitrio bonus esse non posset: sed eam tamen per liberum arbitrium deserere posset. Hęc est prima gratia, quę primo Adam data est: sed hæc potentior in secundo Adam: qua etiam fit, vt velit: tantúmque velit, tantóque ardore diligat, vt carnis voluntatem contraria concupiscentem voluntate Spiritus vincat. Nec illa quidem parua erat, qua demonstrata est potentia liberi arbitrij: quoniam sic adiuuabatur, vt sine hoc adiutorio in bono non maneret: sed hoc adiutorium si vellet, desereret. Hæc autem tanto maior est, vt parum sit homini, per illam reparare perditam libertatem: parum sit denique non posse sine illa, vel apprehendere bonum, vel permanere in bono, si velit: nisi etiam efficiatur, vt velit. Nunc autem quibus non datur tale adiutorium, pœna est: quibus autem datur: secundum gratiam datur, non secundùm debitum: & tanto amplius datur, quibus dare Deo placuit, vt non solùm adsit, sine quo permanere non possumus, etiam si velimus, sed tantum ac tale sit, vt velimus. Est quippe in nobis per hãc gratiam in bono recipiendo, & perseueranter tenendo, non solùm posse quod volumus, sed etiã velle quod possumus. Et plurima in eundem sensum. Item: Si nobis libera quædam ex Deo sit voluntas, quæ vel bona possit esse, vel mala: bona autem voluntas ex nobis est, melius est quod habemus à nobis, quàm quod habemus ex Deo. Idipsum ad perseuerantiam extendo: vt sicut initium, ita & bonorum operum cõplementum ab vno Deo pẽdet. Sic autẽ confirmari virtute Dei hominem, ne deficiat vt cõtinuus vsque ad vitæ finem sit meræ & indebitæ gratiæ tenor. Neque cooperari ex se hominem Deo, vt aliquid de suo admisceat, sed pro mensura solùm quam accepit: vt non aliter agat: nisi quoad agitatur. De hoc etiam respõdeat Augustinus. Quomodo nõ est gratię Dei, non solùm credendi voluntas ab initio, sed vsque in finẽ perseuerantia? cùm finis ipse vitæ non in hominis, sed Dei sit potestate, & possit vtiq; Deus nõ perseueraturo hoc etiam conferre, ne malitia mutet cor eius? Item: Donum Dei asserimus, esse perseuerantiam vsque ad finem. Nam cùm dicit: Timorem meum dabo in corda eorum, quid aliud est, quàm tantus ac talis erit timor, quẽ dabo, vt mihi perseuerãter adhęreant? Adhęc, cùm vbique doceat, liberum in primo homine arbitrium, cùm saluum adhuc & incolume staret, nihil tamen valuisse sine gratia: post casum, inquit, nõ nisi ad suam gratiam voluit Deus pertinere, vt homo accedat ad eum, nec nisi ad suam gratiam pertinere voluit, vt homo non recedat ab eo. Item: Vnde ostenditur, & inchoandi, & vsque in finem perseuerandi gratiam non secundum merita nostra dari, sed donari secundum ipsius secretissimã, eandémque iustissimam, beneficentissimam, sapientissimam voluntatem. Item: Hæc sunt dona Dei, quæ dantur electis, secundum Dei propositum vocatis: in quibus donis est & incipere credere, & vsque ad finem perseuerare. Ita concludit, gratiam sanctis esse omne meritum. Cur ergo mihi irascitur Pighius, si Augustini patrocinio, quod mihi tam liberaliter offert, vtor?

De corr. & grat. cap.11. — *Lib.2.de pecca. merit. & remiss. cap.18.* — *Epist. 107. ad Vitalẽ.* — *De bono perseue. ad Prosper. & Hila. in princip.* — *Caput 7.* — *Cap. 13.* — *Cap.17.* — *De corr. & grat cap.7.*

Hoc postremò illum malè habet, quòd à regeneratione fidelem animam in duas diuisam esse partes affirmo: ac quoties huius facit mentionem, me imaginari aut somniare dicit. Hæc enim hodie Romanensium est theologia, fabulosum ducere, quo nihil familiarius homini Christiano cognitum esse debet. Sed quoniam nihilo plus spiritualis experientię habẽt huiusmodi homines, quàm bruta animalia, saltem ad os Pighio obstruẽdum valeat Pauli authoritas. Cùm dubium esse non debeat, quin septimo ad Romanos capite, imaginem depinxerit hominis regenerati, videamus an non illud ipsum quod dico, eo loco, ad viuum repræsentet. Cõmunem ergo fidelium captiuitatẽ in sua persona deplorat, quòd velit quidẽ bonũ & appetat, sed perficere non inueniat: quòd mente consentiat Legi Dei, carne autem legi peccati: ita non faciat bonum, quod diligit, sed potius malum, quod odit. Vides consentientem iustitiæ voluntatem. Vnde igitur impedimẽtum, quominus sequatur effectus? Non aliunde certè, quàm ex contrario desiderio. Vnde porrò desiderium illud? nisi quòd veteris hominis reliquię in eo habitant, quę luctantur aduersus Spiritum? Dixerat enim capite sexto, veterem hominem per crucem Christi mortuum esse: posteà autem subiicit, non ita esse mortuum, quin certamen adhuc & molestiam facessat. Nunc per veterem hominem quid intelligat, ex aliis locis colligitur, vbi mente & corde renouari nos ad Dei imaginem iubet. Proinde, veteris hominis pars est, & sub hoc nomine continetur, quicquid extra hanc renouationem est. Et ne longius pugnandum sit contrariis votis, huc illuc distrahi se conqueritur Paulus: ac se repugnantiam sentire, dum ad iustitiam Dei adspirat: hinc sibi remoram iniici, ne tam celeriter currat, vt deceret. Huius repugnantiæ causam peccatum in se habitans facit: simul partem assignat, in qua habitet, nempe carnẽ. Sed Pighius de corpore illũ loqui interpretatur, cùm carnẽ nominat. At neq; corpus motionem propriã ex se habet: & Paulus non quanlibet motionem, sed affectum voluntarium significat, qui Spiritui aduersetur. Nũc quæritur, vnde repugnantia nisi ex ea imper-

fectione, quòd nondum Spiritu Dei in totum reformata est hominis, & mens, & voluntas, in vitæ nouitatem: sed carnem adhuc & terram aliqua sui parte resipit. Vbi tale desideriū apparet, vt voluntas resistat voluntati, desiderium cum desiderio confligat, votum sit voto contrarium, quis mihi non concedat dicere, animam in duas diuisam esse partes? Imò quis non ita, & sentit, & loquitur?

Postquam verò doctrinæ nostræ summam protulit, ex aduerso nobiscum Pelagianos confert, quos ad alterum extremum, gratiam Dei prorsus abnegando, delapsos esse dicit: vt ita ad suam mediocritatem veniat, quæ in liberi arbitrij gratiæque coniugatione consistit. Ac primò quidem, vt probabile fiat quod dicturus est, gratiam illi ex definitionis Ecclesiasticæ titulo conciliat. Sed quo tandem argumento definitionem Ecclesiæ esse probat? Augustino teste. Quid? eiúsne cõtra nos testimonio amplius abuti audet, quem adeò euidenter nobis vindicauimus? Sed colore nõ caret. Corradit enim ex suppositітiis libris sentẽtiolas, quæ dimidiare inter liberum arbitrium & Dei gratiam videntur. Sed bene habet, quòd nihil nunc profert in medium, quod non antẽ refutauerim. Quanquam sua improbitate me cogit, nõnihil iterum de eadem re dicere. Libro, inquit, secundo, de peccatorũ meritis & remissione, non in eo reprehendit Pelagianos, quòd liberum statuāt arbitrium, sed quòd in eo euehendo modũ excedant. Hîc velim obseruent lectores, eum esse primum librum, quo disputare cum Pelagianis cœperit: illic itaque velitari eum potius, quàm iusto certamine cõfligere. Deinde non esse ex proprio eius instituto, de libero arbitrio quęstionẽ illic tractare: quod & contextus indicat, & ipse quoq; author libro Retractationũ secundo testatur. Non ergo mirum, si non interius excutiat, quod per occasionem tãtùm leuiter attingere in animo habebat. Verùm, vt hoc nihili æstimetur, quid nos, obsecro, grauat illud? non damnari ab eo Pelagianos, quòd liberum arbitrium statuerent, sed quòd sine modo extollerent. Nam cùm receptæ iam consuetudini nomen concederet, de re tantùm disceptationem habebat. Videndum ergo nunc, quantum tribui libero arbitrio patiatur: ac inde iudicandum, quid à nobis dissentiat. Peccare, inquit Pighius: neminem fatetur, nisi volentem. Quid nos? An extra voluntatem peccatũ constituimus? Fatetur quoque, Deum nihil pręcepisse, quod non potestati nostræ subiaceat: Nempe si potestatem intelligas, nõ quę naturę nostrę sit insita, sed quam è cœlo Deus peculiariter suis largiatur: sicut ipse toties exponit. Quanquam simul addit, quod verum est: neque exemplum tale extitisse vnquam, neque posthac sperãdum. Gratiam, inquit, Solis splẽdori cõparat. Quo subindicat, vim aliquã animæ inesse, sicut in oculi acie subest virtus visoria. Sed cur mox additam illic correctionem subticet? Hoc enim hactenus simile est, quòd sicut oculus dum aciem suam intendit, Solis splendore illuminatur, ita hominis voluntas, quæ ad Deum se conuertit, eius gratia adiuuatur. Sed cùm animaduerteret Augustinus, in eo claudicare similitudinem, quòd non sit in animæ potestate conuersio, etiam, inquit, vt conuertamur, Deus adiuuat: quod oculis corporis externa lux non præstat. Sicut & alibi: Quod est oculis sanitas ad videndum Solem: hoc est gratia mentibus ad implendam Legem. At neminem adiuuari agnoscit, nisi qui sponte conatur: nempe, quia non externo tantùm impulsu, sed voluntaria motione operatur in hominibus. Nam actionis speciem modò designat, ne brutis aut lapidibus similes facere homines videatur. Vnde porrò spõtanea, illa incitatio, vnde voluntarius conatus, non dissimulat posteà. Nam vbi gratiæ opus esse testatus est, tam vt innotescat quod latebat, quàm vt suaue fiat quod nõ delectabat: postquam nõ humanæ facultatis, sed diuini esse muneris tradidit, vel quod scimus bonum, vel quod eo delectamur: laborant, inquit, homines inuenire, quid in nostra voluntate boni sit nostrum: & quid inueniri possit, ignoro. Augustinus, si Pighio creditur, ab homine requirit, vt sponte a seipso conetur. Quid Augustinus ipse? Prætereo alios libros: sed in eo quem citat Pighius, fortiter ab hac calumnia se defendit. Poterat, inquit, homo, si non ex prima conditione in hanc miseriam decidisset, sine difficultate iustitiam appetere & sequi: nunc autem ex defectionis pœna secutum est vitium: vt iam molestum sit, obedire iustitiæ. Vigilanter quidem conari nos iubet, & deprecari ardẽter: simul tamen vt intelligamus, quòd & sic conamur, & sic deprecamur, dono illius nos habere.

Aduers. Faust. Manic. lib. 15.

Eiusdem lib. cap. 17. 18.

Cap. 19.

Verùm, ad hanc suam liberi arbitrij & gratiæ copulam astruendam, ex priore ad Valentinum libro optimum testimonium habere se putat, vbi citatis Scripturæ sententiis, quæ liberum arbitrium, dum compellant, homini illud subesse significant, cum illis altera ex parte aliæ conferuntur, quæ dona Dei esse ostendunt, quæcunque à nobis exiguntur. Iam qua potui optima fide exposui, quid tota illa comparatio sibi velit: hoc est, & quorsum spectet, & quid cõtineat. Duobus autem mẽbris constat: sponte peccare homines, cùm peccant, & proprio volũtatis motu: ideóque frustra aliò deriuare culpam. Cùm autem Dei Spiritu ad bonum diriguntur: non sic excludi eorum voluntatem: cùm hæc ipsa sit gratia, eorum voluntatem ad amandum & appetendum bonum inclinare. Porrò vbi hominem, tũ in bonis, tũ in malis operibus, voluntarium esse monstrauit: posteà de voluntate ipsa, qualis sit, & quid per se valeat, simul de efficacia gratiæ, disputare incipit, & voluntatem quidem natura semper malam esse, vt nihil

Cap. 15.

nihil quã Dei iustitiæ pertinaciter resistere queat: sola gratia bonã fieri: & ita fieri, vt tũc iustitiam, à qua prius abhorrebat, necessariò diligat & sequatur. Quid nos? An voluntatem excludimus, gratiæ prædicatione? Alio igitur colore se vestiat Pighius oportet, si vel mediocrib⁹ ingeniis imponere velit. Neminẽ enim fugere potest, quã cõgruẽter Augustinus sic scribendo, nobiscũ, & sentiat, & loquatur.

Sed iam tempus est, vt sacrosanctæ Pighij definitioni detur locus: vt inde melius appareat, quo iure vniuersam Ecclesiam nobiscum in certamen committat, vt eius deinde patrocinium sibi vsurpet. Antequam verò de re ipsa sensum suum proferat, quia in hac quæstione de gratia Dei potissimum agitur, diuersas huius vocis significationes enumerat: neque tamen aliud affert, nisi quod à nostris diligenter obseruatum & traditum pridem fuit: tametsi pessimam gratiam mox referat. Et tamen vt videas, quàm peritus sit theologus, si quid de suo vult ingerere, quæ aliàs bene dicta fuerant, suis farcturis corrumpit atque contaminat. Inde ad declarandam, quæ ex primi hominis lapsu fluxit, naturæ corruptionem, transit: vt proculdubio in eius cognitione totius disputationis cardo vertitur. Quanquam miror, quid nunc ei in mentem venerit, vt hoc exordio vteretur, cùm alibi scripserit, nihil esse magis à ratione dissentaneum: Clara, inquit, est, & nemini incognita de libero arbitrio Ecclesiæ definitio. De originali peccato, difficilis, obscura, & perplexa semper fuit quæstio. Quàm ergo absurdum est, rem per se expeditam superuacua difficultate inuoluere? Hoc quidem dicebat, vt à loco sibi parum commodo deflecteret: nunc autem rationis potentia victus, facit quod improbauerat. Et sanè nimiæ id socordiæ & stupiditatis fuerat, velle à præsenti quæstione expungere originale peccatum: ex quo præcipua pars dependet: Longo scilicet volumine contendet Pighius, Deum homini liberum arbitrium contulisse. Quid inepto labore se maceret? Neque enim aliud tandem consequetur, vbi diu multúmque sudauerit, nisi vt annuamus verum esse, quod semper professi sumus: & quod fortè non ita disertè eloqui posset, nisi in schola nostra profecisset. Nunc asserimus, humanum genus perdita illa, quam in creatione acceperat, libertate, in miseram seruitutem decidisse. Hoc Pighius concedit. In hoc seruitutis statu, hominem negamus libera eligendi tam boni, quàm mali facultate esse præditum, vt ad vtrumlibet accommodare se queat. Sub peccati siquidem iugo teneri vinctum, vt ad Dei gratiam aspirare nullo modo possit, donec Christi gratia liberetur. Hic nodus est, in quo Pighius resistit: & tamen in excutiẽda cõtrouersia vllã eius mentionẽ fieri vetat, sed nũc, vt dixi, veritatis vi impulsus, in eũ locum ingressus est, quem tantopere refugiebat.

Porrò ne in reuoluendis eius somniis prolixior sim, capita tantùm ipsa rerum breuiter notabo. Impium esse atque insanum cõmentum censet Pighius, quod naturam tradimus sic vitiatã esse peccato originis, vt nihil amplius possit homo, quàm peccare. Neque enim ablatam nobis fuisse naturam, sed donũ tantùm supernaturale, quod meliorem perfectiorémque reddebat naturam, quàm in se fuisset. Heccine est causa, cur Augustinum toties nobis eripuerit, vt suæ opinionis testem patronúmque faceret? Clamat Augustinus, in hoc argumento non naturam, qualis à Deo creata fuit, sed naturæ corruptæ peruersitatem inspiciendam esse: neque id vno loco, sed totus in hoc vbique est. Contrà existimat Pighius, nihil fuisse de natura diminutum: & tamen Augustini interea testimonio se tuetur. At non dissimulat alibi, hac in parte se ab eo dissentire. Sed cùm sit hoc summum, & maximi momenti in tota controuersia caput, in quo ex diametro dissidet, quî tanquam plena consensione postea gloriatur? Adde, quòd nullus error est, quem magis aut acrius in Pelagianis Augustinus impugnet, quàm quòd naturæ integritatem iactarent: cùm ipse vulneratam, corruptam, perditam esse, contenderet. Quorsum ergo Pelagianos adeò execrari pertinet, cùm primo eorũ axiomati nomẽ suum palàm inscribat? Mortalitas, inquit, & corruptio, ex conditione est, non vitio naturæ. Vnde probat? Quoniam corpus ex suis, quibus compositum est, principiis, & compositionis ratione ita habeat. At eodem argumento euinceretur, post resurrectionem quoque morti fore obnoxium: & nunc animam esse mortalem. Ex quo enim principio orta est, nisi ex nihilo? Equidem si illã, quam homini ab initio Deus contulerat, perfectionem, non ita extitisse in natura diceret, vt per se, & ex se illam haberet, libenter in eius sententiam descenderem. Nam & eo modo neque animam per se immortalem esse concedimus. Quinetiam sic docet Paulus, cùm soli Deo tribuit immortalitatem. Neque tamen propterea mortalem natura esse animam fatemur: quando non ex prima sentẽtiæ virtute æstimamus naturam, sed ex perpetuo statu, quẽ suis creaturis Deus indiderit. Cùm ergo hac lege conditus foret homo, ne mortem aut corruptionem vnquã sentiret, suo sibi vitio mortis damnationem contraxit. Ita cùm de mortis origine disputat Apostolus, non eam ad naturam refert, sed ad peccatum. Proinde à moriendi necessitate immunem fuisse, naturę sanitas erat: nunc autem mortis iudicio subiacere, morbus est. Hæc sana est ac simplex philosophia, quæ vagis illis & volaticis Pighij speculationibus importunè euertitur. Vt caro, inquit, cum ratione pugnet, eámque in iustitiæ obedientia impediat ac turbet, naturæ

est, non vitij. Hîc verò an non plenis buccis Manichæum se esse profitetur? Nota est omnibus Eccij temulentia, Cochlei fatuitas: sed tam flagitiosæ impudentiæ, quod sciam, non extat par exemplum. Plus centies nobis iam Manichęi nomen exprobrauit, quòd naturam damnemus, cùm naturæ corruptioni dicamus imputandum, quicquid est in nomine vitij. Nunc autem quid? Illa, inquit, quæ rationi facit negotium, carnis rebellio, & quę iustitiæ reluctatur, non alia est, quàm quæ fuerat ante peccatum in prima origine. Vides vt in Creatoris contumeliam, essentiale esse in homine malum, impurum os pronuntiet? Nisi fortè contumaciam, quam iustitiæ obsequio repugnare ipse tradit, à vitio velit excusare. Verùm citius se ex labyrintho expediat, quàm vt tam manifestum sacrilegium vllo colore excuset. Cùm antè mentiebatur, Deum nos facere mali authorem, illud erat extremum probrum, quo nos grauari posse existimabat. Quid nunc ex suo sensu eloquitur? Quòd rebellio, quæ ex carne sentitur, aduersus rationis & iustitiæ obsequium, ex natura & Deo sit, non defectionis vitio. Legat nunc, qui volet deliria Manichæi, vt à veteribus referuntur: & non alia fuisse reperiet.

Concludit ergo, in naturalibus nihil homini deperiisse: sed tantùm fuisse supernaturalibus donis ornatum, quæ in eum Deus cõtulerat. Sed in eo hallucinatur, quòd sanitatem, quæ vera est ac genuina naturæ constitutio, non potest ab accidente vitio discernere. Hoc discrimine non adhibito, nihil mirũ, si omnia cõfundat. Hoc quale sit, paucis expediam. Affectus omnes, qui in hominem naturaliter cadunt, nos quoque ex prima naturæ creatione esse agnoscimus. Vt sunt, exempli gratia, amor coniugalis, parentum item erga liberos amicitia, gaudium ex felici successu, ex orbitate, viduitate, rebúsq; omnibus aduersis tristitia: Famem, frigus, inopiam, pericula, ignominiam & dedecus reformidare: appetere rursum, & quærere necessaria vitæ subsidia. Hos affectus nos docemus per peccatũ inoleuisse, sed ab ipsa creatione fuisse naturæ inditos. Istam verò, quam nos nimium experimur, ἀταξίαν, hoc est, inordinatum in affectibus excessum, quò fit, vt malè concupiscamus, concupiscendóque rebelles simus Deo, ex corruptione tradimus natum esse, non naturæ ab initio fuisse ingenitum. Qua ratione Augustinus, sicut antè citauimus, voluntatis nomine non dignatur appetendi facultatem, qualiter nũc corrupta est, sed cupiditatem potius vocandam putat, quòd modum in suis desideriis nunquam teneat. Diligit pater filium, coniux coniugem: castus amor, & qui laudem etiam meretur. Verùm, vt nunc vitiata est natura, amor hic in homine non reperietur, quin aliquid inquinamenti resipiat. Itaque ab illa corruptionis radice fit, vt nihil purum aut sincerum concipiat voluntas: sed quemadmodum ipsa est contaminata, sic fructus etiam pollutos & immundos pariat. Atque hoc est quod dicimus: cùm iste, de quo loquimur, morbus hominum voluntati semper insideat, ideo non nisi malum cõcipere ipsam posse. Nam si rei, honestæ aliàs in suo genere ac laudabilis, nũquam vitio caret appetitus, propter eiusmodi excessum, quid cùm mala concupiscẽtur? Talem naturæ vitiositatem, & Scripturæ vbique demonstrant. En tibi tribus verbis, quid inter puram & adulteratam naturam sit discriminis: quod dum Pighius non obseruat, omnia peruertit, sed his fieri Deo iniuriam opinatur: quia minimè eius bonitati cõsentaneũ sit, animam creare sic destitutam omni rectitudine, vt nihil quàm peccare queat. Qualis, inquit, gratiæ eius commendatio, cùm dicitur talem naturam condidisse? Nos verò non conditori acceptum ferimus, quicquid in nobis mali est, sed primo parenti nostro, qui miseram hãc hæreditatem ad nos transmisit. Quòd si timet Pighius, ne meritò sæuitiæ accusetur Deus, si ob vnius hominis culpam in vniuersum genus tam seuero pœnę genere animaduerterit, ne litiget nobiscũ: sed totam Scripturam aboleat, vbi hoc iudicium passim publicatur.

Sequitur apud eum alter de naturæ reparatione locus: in quo satis demonstrat, nõ nisi maledicendo incalescere se posse. Nam quia hîc benedicere oportuit, aut silere, qualibet glacie est frigidior. Hoc tamen est, quod tandem in primis significat se habere à nobis diuersum: quòd Deum manum porrigere hominibus prostratis opinatur, ad eos subleuãdos, sed eos modò qui subleuari desiderent, nec desint obuiæ sibi adiutricíq; gratiæ, quin potius illam apprehendant, eius adiutorio reuerti conentur à Dominum, ab eo saluari optent, ac sperent, illi se curandos, illuminandos, saluandos tradant. Quibus verbis partes istas in renouatione assignat libero arbitrio, vt velit, vt apprehendat, vt conetur, vt obsequatur. His quod necesse est, subiungit: omnes peræque gratiæ capaces esse, quòd omnibus indifferenter offeratur. Postea multò adhuc longius procedit: nullam fieri gratiæ iniuriam, si natura sua dicantur homines, & liberi potestate arbitrij odisse peccatum, malitiæ renuntiare, ad Deum conuertere se posse, corde contrito & humiliato poscere veniam, quęrere misericordiam, sperare gratiam. Imò has esse præparationes, quæ nisi præcedant, nunquam nos dignetur Deus benigno suo aspectu. Ac eiusmodi quidem doctrina totam Pelagij impietatem satis confutari existimat: nostrámque stultitiam deridet, qui dum metuimus, ne quid inde gratiæ commendationi decedat, frustrà de nihilo tanta contentione digladiamur.

Hæc deliramenta quominus Scripturis nunc refellam, duabus impedior causis: quia

& immensa sylua mihi hic pullularet: & erit proprium ac perpetuum libri proximi argumentum. Adde quòd Scripturas, quoties eius animo non adlubescunt, susque deque habet Pighius. Verùm vbi est illa reuerentia, quam veterum patrum definitionibus se deferre simulat? Si quis, tam augmentum, quàm initium fidei, & ipsum credendi affectum, non per gratiæ donum, id est, per Spiritus sancti operationem corrigentem voluntatem nostram ab infidelitate ad fidem, ab impietate ad pietatem, sed naturaliter nobis inesse doceat, is Ecclesiastici Concilij decreto hæreticus est pronuntiatus. Si quis item, vt à peccato purgemur, voluntatem nostram Deum expectare contendit, non autem, vt etiã purgari velimus, per Spiritus sancti operationẽ fieri in nobis confitetur, pro Spiritus sancti aduersario damnatus est. Si quis itẽ, sine Dei gratia, volentibus, laborantibus, pulsantibus, petentibus, desiderantibus, Dei misericordiam conferri tradit, non autem diuinitus, vt credamus, velimus, & hęc omnia, sicut oportet, agere valeamus, per Spiritũ in nobis fieri confitetur, is anathemate dignus est iudicatus. Hæc præterea Concilij decreta sunt. Siquis per Adæ præuaricationem non totum, id est, secundum animam & corpus in deterius dicit hominem mutatum: sed illæsa animæ libertate corpus tantũmodo corruptioni subiectum fuisse credit, Pelagij errore deceptus est. Item: Si quis humanæ inuocationi conferri dicit gratiam: non autem ipsam gratiam facere vt inuocetur à nobis, contradicit Isaiæ Prophetæ. Item: Si quis per naturæ vigorem bonum aliquod, quod ad vitam æternam pertineat, cogitare aut eligere, id est, prædicationi consentire posse, confirmat, absque illuminatione Spiritus sancti, qui dat omnibus in consentiendo & creden-
11 do suauitatem, hæretico fallitur spiritu. Item: Tales nos diligit Deus, quales futuri sumus ipsius dono, non quales sumus nostro
22 merito. Item: Nemo de suo habet, nisi mendacium aut peccatum. Nunc mihi vnum in tota sua doctrina apiculum Pighius ostendat, qui non istis decretis confossus sit atque damnatus. Quòd si Concilij authoritatem contemnit, hoc saltem eum moueat, quòd qui interfuerunt ac subscripserunt Episcopi, non se authores istorum capitum, sed approbatores tantùm esse profitentur: quoniam sibi à sede Apostolica missa fuerint. Hæc est illa sedes, vnde quicquid profectum fuerit, non aliter accipiendum esse contendit Pighius, quàm ex tripode oraculum: imò quàm diuinam è cœlo reuelationem, cui & Angeli & Prophetæ cedere debeant. Quid ergo nunc dicturus est, hoc sacræ illius sedis anathemate in caput suũ promulgato?

Concilij Arausica. Cap. 5.

Cap. 4.

Cap. 6.

Cap. 1.

Cap. 3.

Cap. 7.

Quòd autem toties cum Pelagianis nihil se habere commune iactat, nescio quos hîc Pelagianos comminiscatur. Neque enim tantùm cum iis, quos describit Augustinus, multa habet similia, sed eorum quibusdam multò est deterior. Admonitus fuerat à Prospero Augustinus, esse nõnullos in Gallia, qui ab eo dissentiebant: qui tamen eò vsque peruenerant, vel ipso teste, vt primi hominis peccato obnoxium nasci humanum genus crederent, nec inde quenquam, nisi Christi iustitia, liberari: confiterentur etiam Dei gratia pręueniri hominem voluntates, nec ad vllum opus bonum vel inchoãdum vel perficiendum sibi quenquam sufficere. Dum aduersus eos disputare instituit, discernit quidem à Pelagio, sed illa tamen confessione minimè contentus est: à qua, agnoscere promptum est, quàm procul adhuc absit Pighius. Fatebãt illi, præueniri à Deo hominum voluntates, non naturę dono (fuisset enim id ridiculum) sed singulari Spiritus sancti gratia. Hic autem, neminem Dei misericordia adiuuari clamat, qui non, & volendo, & sperando, & petendo antè se præparauerit. Vbi nunc tantum illud inter eum & Pelagianos dissidium, quo gloriatur? Sed in eo resistit Pelagio, quòd Deum faciat homini debitorem. Sed quo argumento? Etiam si nullius, inquit, culpæ reus homo foret, quid tamen conferre aut exhibere Deo potest, seruus Domino, creatura Creatori, quo illum sibi adstringat, vt in vitæ æternæ hæreditatem adoptetur? Nunc verò in reatum mortis æternæ prolapsus, nunquid habet, quo se damnationi eximat? quo satisfaciat pro offensa? insuper & hæres, & filius scribi debeat? Quid viribus suis pręstare Deo potest, cui debet quicquid est, & quicquid potest? Tam valida impressione adeò non dubitat profligatum esse Pelagium, vt nostrę, pro tuenda Dei gratia, solicitudini, tanquam ridiculę, ferociter insultet. At sublato vno verbulo, vbi hominem sub reatu mortis ob culpam constituit, nego Pelagium vllo modo attingi. Beneficia, quæ in hominum naturam contulit Deus, Pighius splendidis elogiis commendat. Multo id & luculentius, & splẽdidius factum à Pelagio Augustinus testatur. Quin etiam de gratia quid sentiret, cùm in Palestino Concilio, tum alibi sæpe interrogatus, non absimili genere orationis suam impietatem pingebat. Quid est homo, aut quid habet, quod non à Deo acceperit? Quãtæ igitur, & superbiæ, & insaniæ foret, si quid sibi proprium arrogaret, quasi nõ sibi gratia collocatum? En quibus Pelagium machinis diruat atque euertat Pighius: Nempe dum eius cõfessioni simpliciter subscribit. Sed homini adimit, ne sibi Deum obligare possit: quod Pelagius asserebat. Iterum hoc sibi spectrum sub Pelagij nomine confingit. Siquidem cùm ille non nisi à promissionibus æstimaret hominum merita, satis eo innuebat, non aliter sentire se adstringi Deum ad reddendam hominum operibus mercedem:

Lib. 5. de prædest. sanctor. Cap. 1.

nisi quia voluntaria sponsione se fecisset vltro debitorem. Denique nihil in hominibus collocabat, aut virtutis, aut iustitiæ, quod nō Dei gratię nominatim disertísque verbis adscriberet. Nec aliter mereri docebat homines, nisi quia Deus illorum opera non necessitate aliqua, nec vllo obligationis iure, sed pro immensa sua benignitate, eo precio dignatus esset. Hoc cùm totidem propè verbis succinit Pighius, totam Pelagij hæresim à se euersam sibi gratulatur.

Sed ratione inuicta suffultus est, cur non credat, paratam esse Dei gratiam, nisi iis, qui ad eam recipiendam se præparauerint: quoniam debeat certa Deo constare ratio, cur vni potius, quàm alteri eam impertiatur. Hoc enim sapientem decet. Ego autem cum Augustino respondeo, absit vt iudicium hoc penes lutum sit, & non figulum. Constat quidē Deo certa solidáque operum suorū ratio: sed magis arcana, sublimis, recondita, quàm vt eā capiat tam angustus tenuísque mentis nostrę modulus. Hoc nunc solùm controuertitur, quòd nos sapientiam Dei, quam in hoc delectu incomprehensibilem captui nostro Paulus esse docet, adoramus cum timore & tremore: Pighius non plus sapere Deo permittit, quàm ipse stulto suo cerebro apprehēdat. Hinc illa execrabilis blasphemia: si Deus ex duobus malis & pari damnationi obnoxiis, & adhuc in malo contumaciter perstantibus, in alterum animaduertat, alterum non modò venia, sed suo quoque amore dignetur, non misericordiam fore laude dignam, sed stultā, irrationabilem, & insani domini indulgentiā, dignique prorsus, qui seruos vniuersos malos ac contumaces habeat. Ego Deo suæ tum iustitiæ, tum sapientiæ defensionem relinquam: tantùm efficiam, vt causam ipse suscipiat, suóque ore reum hîc fieri se profiteatur. Pollicetur per Isaiam, fore vt ab iis, qui eum non quæsierint, reperiatur: vt appareat ac se manifestet iis, quibus eum cognoscere, nihil curæ erat. An omnibus præstitit hoc beneficium? Constat aliquibus duntaxat. Quòd si melius adhuc scire cupias, quàm non expectet dum sibi homines accedant, sed auersos & alienatos ad se trahat, eos intuere, in quibus completa fuit hæc prophetia, & diligenter expende quales, antequam conuerterentur, fuerint: ita nihil de hac re amplius hęsitabis. Sumamus ergo, quod de Ephesiis tradit Paulus, suam erga eos misericordiam Deū explicuisse, non cùm ad eam recipiendam sinum protenderent, sed cum mortui peccatis ac delictis, Satanæ militarent, cùm demersi in prauis concupiscentiis, carni tantùm & mundo obsequerentur, cùm natura essent filij iræ, sicut & cæteri, cùm sine Christo & sine Deo viuerent. Nondum vrgeo, quod tamen iure meo liceret, quantum à præparatione absit talis status. Solùm ex Pighio velim discere, cur Ephesios potius, quam alios quoslibet, amplexus fuerit. Si mihi dolorem, bonas cogitationes, pia desideria obiiciat, nihil tale admittunt Pauli verba. Quin etiam ne cui in mentem venirent eiusmodi nugæ, nominatim aliis fuisse penitus similes exprimit, à quibus tamen gratuito Dei fauore discreti ac separati fuerint. Natura erat filij iræ, inquit, sicut & reliqui. Quasi diceret, cùm esset omnium communis causa & par conditio, non in vobis inuenit causam Deus, cur vos ab aliis discerneret, sed ex misericordia sua sumpsit. Nunc, cur ita faciat si rogetur, iampridē illo nobili responso hanc quæstionem præoccupauit: Miserebor cuius miserebor. Quo scilicet, hanc, de qua loquimur, in eligendis hominibus misericordiæ suæ discretionem, vt est sensu nostro longè altior, ita superiore loco statuit.

Rom. 11. 33

Isa. 55. 1

Eph. 2. 1

Exo. 33. 19

Rom. 9. 15

Adducit tamen testimonia, quibus innuere videtur Dominus, non aliis paratam fore suam gratiam, nisi qui se antè præparauerint. Ad quem, inquit, respiciam, nisi ad pauperculum & contritum spiritu, trementémq; ad sermones meos? Sanè humiles Deus respicit: sicut illi acceptum cordis contriti & afflicti sacrificium Dauid canit. Verùm illud quoq; scire operæpretium est, vnde illa quam Propheta sic cōmendat, humilitas, ac sermonum Dei reuerentia. Certum autem est, superbia & cæca confidentia semper turgere cor hominis, donec Spiritu Dei domitū subactúmque, ad modestiam & submissionem se componit. Neque verò hoc modo præparari hominem ad recipiendum iustitiæ donum negamus: sed Spiritus sancti directione, nō suo ingenio. Non nisi laborantes ad se & oneratos Christus vocat: verùm, vt onus nostrum sentiamus, ac sub eo gemamus, ipse etiam facit. Fatemur verissimum esse vulgare prouerbium: vnicum esse curationis principium, vbi morbus agnoscitur. Ergo vt se tibi medicum exhibeat Christus, morbum tuum agnoscas oportet. Morbi porrò agnitio ad humilitatem timorémque Dei, ad iudicij metum atque horrorem, ad tui displicentiam, te rediget. Nunc an eiusmodi affectum concipere naturaliter possint homines, consideremus. Verùm & ipsa experientia clamat non huc antè adduci, quàm totum naturæ sensum deposuerint: & Scriptura idem vbique testatur. Castiget ergo nos Dominus necesse est, vt eruditi reddamur: cùm ex nobis simus tanquam indomiti vituli: sicut dicit Ieremias. Ac ne quis de externa virga loqui excipiat, secus ipse mox interpretatur: Conuerte me Domine, inquit, & conuertar. Postquam me conuertisti, egi pœnitentiam: postquam ostendisti mihi, percussi femur meum, confusus sum, & erubui. Hęc omnia peccati odium, mortis horrorem, dolorem ex offensa, gratiæ desiderium, quæ ad humani arbitrij potentiam refert Pighius, vides vt Deo accepta Propheta referat. Quanquam hanc

Isa. 66. 2

Psal. 51. 19

Mat. 11. 28

Ier. 31. 18. 19

hanc obiectionem subtiliter sibi videtur occupare, cùm subinde nos prouocari ac sollicitari à Deo fatetur, sed si modò conemur ipsi, laboremus, neque desimus obuiæ & adiutrici eius gratiæ. Verùm cùm eo modo, inter Deum & hominem dimidiet: imò cùm penes hominem ea relinquat, quibus tota pœnitentię vis continetur, qualiter hoc cum Prophetæ verbis conuenire poterit, quæ totam pœnitentiam, adeóque primum eius exordium, à solo Deo proficisci ostendunt? Nulli, inquit, deest gratia, nisi qui deest ipse sibi. Fateor sanè: modò mihi vicissim concedat, & bona voluntate defici, & virtute destitui omnes, nisi quibus vtrunque Deus subministrat: eum porrò, qui & bene vult, & efficaci-
Psal.51.12 ter conatur, sibi nō deesse. Neminem, inquit, violenter cogit. Sanè: sed vt voluntarios habeat seruos, qui sponte sequantur ad obsequium, cor nouum in illis creat, & Spiritum rectum innouat in visceribus eorum.

Postea tamen aliquatenus vela colligit. Nam triplicem gratiæ effectum, quo Dominus propriè ac specialiter suos electos præter naturam communéque liberi arbitrij donum adiuuat ac promouet, inuenire se tradit. Primus est, quo iustificationem præuenit, & eandem vt desideremus, nos prouocat, conantibus ad eandem manum adiutricem porrigit, laborantibus succurrit. Quid audio? Si ad desiderandam gratiam prouocamur, vbi illud, quod vicesimo antè versu posuerat? Deum benigno suo aspectu dignari neminem, nisi qui auersus ab iniquitate, corde contrito & humiliato ad ipsum cōuersus, eius misericordiam imploret, petat veniā, speret misericordiam? Quis nō dicat nimis obliuiosum esse, cui tam aduersa inter se & pugnantia vno ferè momento excidant? Certè benigno aspectu cum iam dignatus est Deus, quem ad pia sanctáque desideria excitat. Hoc autem ipsum quid aliud est, quàm omnes bonos cordis motus præuenire? Pergamus tamen. Hanc, inquit, præuenientem gratiam sacri Doctores appellant. Loquūtur illi quidem sæpe de præueniente gratia: sed longè alio modo. Neq; enim hac inchoari ita fingunt in nobis voluntatem bonam, vt nos iam cooperemur (sicut persuadere vult Pighius) sed illius in solidum hoc opus esse præ-
De grat. & lib. arbit. c.17. cap. 2 dicant. Nihil sine nobis, inquit Pighius. Augustinus autem, prorsus sine nobis. Hęc enim sunt vtriusque verba. Non tantùm ex nolentibus fieri volentes, sed ex repugnātibus obsequentes, docet Augustinus. Hic, vt assentiamur, in nobis situm esse contendit. Hāc gratiam negat Augustinus inuenire bonas ho-
De corrept. & gratia. minū voluntates, sed facere. Item alibi: Quis autem confugit ad gratiam, nisi cùm à Domino gressus hominis dirigūtur? Ac per hoc, etiam desiderare auxilium gratiæ, iam initium gratiæ est. Pighius nullum gratiæ effectum agnoscit, nisi à seipso bene velit homo. Quid ergo ob solam nudámque verbi similitudinem, impio suo commento veterum nomen prætexit, à quibus in rei definitione ex diametro dissidet? Perinde enim est, ac si quis Deum esse definiat corporeum ac mortale animal: postea adiiciat id esse, quod sacri Doctores Deum appellant. Sequitur alter effectus iustificantis, & tertius coronantis gratię: in quibus explicandis ne quid sibi simile accidat, vix tria verba balbutire audet. Hoccine est definire? ac non potius conturbare ac confundere omnia, quæ per se aliàs satis bene distincta erant?

Nihil tamen aliud sentire se allegat, quàm Ezec.11.
quòd istis Ezechielis verbis continetur: Da- 19,& 36
bo vobis cor nouum, & Spiritum nouum in 26
vobis ponam, & auferam cor lapideum de carne vestra, & dabo vobis cor carneum, faciámque vt in pręceptis meis ambuletis. Hāc enim præuenientem gratiam interpretatur, vt in peccatore colliquescat cordis durities, molléque ac sensibile illi cor fiat, & aptum diuinis impressionibus. Alteram partem accipit pro iustificante gratia, vt in Dei præceptis ambulare incipiat. Hoc quidem solenne est eius artificium, in tractanda Scriptura quodlibet ex quolibet facere. Propheta metaphoricam, qua vsu fuerat, locutionem simplici oratione exponit. Siquidem ex lapideo cor facere carneum, metaphora est. Facere vt Legi obediant homines, simplex, & sine figura, oratio. Hic ingeniosus interpres ex re vna duas facit. Iam verba Prophetæ leuibus argutiis trahere ad suum propositum studet. Cùm se facturum promittit Deus, vt in iustitiis suis ambulemus, non nisi cooperantibus gratiam hāc se daturum significat. Hoc quoque sensu Dauid canit, facturos nos in Deo Psal. 60.
virtutem. Huc tandem redeunt omnia, sic 14
Deum bona opera facere in hominibus, vt simul ea faciant homines: nec aliter efficacem esse gratiam, quàm dum oblato nobis eius auxilio non desumus. Interea non animaduertit, hāc quoque partem secundum ea, quæ citat, Pauli verba, sub gratia contineri, ne frustra offeratur, sed ad fructum, id est, ad effectū vsque perueniat. Nam cùm diuini beneplaciti opus esse dicatur, & bona in homine voluntas, & qui inde nascitur conatus, vsque ad operis complementum, offerri tantùm gratiam, quæ vtilis demum futura sit, si eam recipere homini libeat, minus certè dimidio illius est. Atqui damnationi esse gratiam, si
respuatur, alibi idem Paulus docet his verbis: Rom. 2.
An ignoras, quòd bonitas Dei ad pœniten- 4.5
tiam te adducit? Tu autem secundum duritiem cordis tui thesaurisas tibi iram. Hypocritas alloquitur Paulus, qui prospero rerum successu inflati, quia Deum sibi propitium esse imaginantur, nec de resipiscentia sunt solliciti, & iudicium Dei contēnunt. Cùm ergo Dei benignitate sic abutantur, eò grauiorem fore Dei vindictam minatur,

quò diutius eam distulerit. Debuit ergo Pighius, tam peritus, suo iudicio, diuidendi magister & artifex, non prætermittere, de quo bonitatis genere Paulus illic disputet. Nam externam Dei benedictionem, qua indifferẽter bonos iuxtà ac malos prosequitur, cum spirituali regenerationis gratia, qua electos suos peculiariter dignatur, confundere, hominis est parum considerati. Neque verò tam ignorantia peccat, quàm malitia. Quis enim puer huius argumẽti vitium non animaduertat ac rideat? Inuehitur in eos Paulus, quos Dei beneficia, quibus inuitari ad pœnitentiam debuerant, magis ac securitatem cõfidentiámque carnis obstinabant. Ergo, Spiritus sanctificationis cùm offertur, respui potest.

Sequitur alterum argumentum. Pulsare se ad ostium nostrum dicit Christus, vt aperiamus. Cùm ergo clausum sit illi cordis nostri ostium per peccata, ipse pulsat, sollicitat, & variis modis ac mediis, quo sibi aperiamus corda nostra, nos prouocat. Nulli ergo deest præueniens gratia, qui modò cor suum ad pulsantis vocem, sollicitationem, prouocationem non indurat. Ipse pulsat: sed nos ei aperire debemus, priusquam introire ad nos velit. Quasi verò non illic expressus esset pulsandi modus, nempe, quòd voce & exhortatione nos sollicitet. Sed qui mentis aperit oculos vt intelligatur, ipse etiam corda aperit, vt exaudiatur. Vtrunq; verò Christi officium est. Quid igitur proficit Pighius,
Apoc.3 tam pueriliter ineptiendo? Clamat Christus,
20 se pulsare. Fateor: nempe sicut exponit, monendo & hortando. Quid nunc est aperire? Monitionem corde recipere, & obedire exhortationi. Hoc in nobis situm fingit Pig-
Deut.30 hius: Deus autem sibi vendicat. Circũcidam,
6 inquit, cor tuum, vt audias vocem meam. Contrà vero hanc in populo Israelitico, cæcitatis, stuporis, contumaciæ causam assi-
Deu.29 gnat Moses, quòd Dominus, neque oculos
4 ad vidẽdum dedisset, neque aures ad audiendum, neque cor ad intelligendum. At reclamat Pighius, tametsi à Deo adiuuemur, non tamen obstare id, quominus partim etiam nostrum sit, & videre, & audire, & intelligere. Verùm ego probationem requiro, pro qua extraneas prorsus ambages affert. Simile
Isa. 55.7 est quod addit ex Propheta: Derelinquat impius viam suam, & Dominus miserebitur eius. Hoc, inquit, est Deo aperire ostium, iniquitati renuntiare: quod in te positum esse vides. Itáne? vt conuersio ad Deum, quæ vera est animæ resurrectio, in hominis potestate reponatur, quò se à morte in vitam excitare possit? At facere id nos oportet, vt misereatur nostrî Deus: quo intelligit Pighius iustificationis gratiam designari. Si omnia illi vltro concedam, statim vicerit. Verùm sic sunt firma eius omnia, vt vnius verbuli ictu protinus concidant. Pœnitentiam flagitat Deus, cùm ad peccatorum remissionem populum vocat: quibus etiam duobus membris totam Euangelij sui prædicationem, in- Marc.1.
cludit Christus. Hîc nouam argutiam fabri- 15
catur Pighius, ab iniquitate recedere, præparationem esse hominis, qua Deo obuiã procedat: misericordiam autem Dei, esse regenerationis gratiam, qua hominẽ adiuuet. Quantùm verò ad perseuerantiam, quotidianúmq; vsque ad finem profectum attinet, vt hominem ostendat cooperari Deo, illo Apostoli 1.Cor.15.
testimonio vtitur, gratia Dei in me vacua 10
non fuit. Sed qua hoc ratione dicat, obseruandum fuit. Ratio autem est, quòd plus reliquis omnibus laborauerit. Sed ne, labores suos iactando, quicquam sibi arrogare videretur, mox correctionem adhibuit: Non ego, sed gratia Dei quæ mecum erat, aut quæ aderat mihi. Gratiæ Dei iam præcipuas dederat partes, totámque ferè laudem adscripserat. Sed quia periculum erat, ne facta laborum suorum mentione, vno illo duntaxat verbo præ se ferre in speciem videretur, aliquam saltem portionem sibi deberi, addita correctione suspicionem tollit, dum se fuisse negat, qui laborauerit, sed hoc totum ex Dei gratia potius extitisse.

Nulla neque veritati magis aduersa, neque ad excæcandum hominem capitalior est pestis, quàm præsumpta falsa opinio: præsertim vbi animo pertinaciter incidet. Duo hæc vult inter se coniungere Pighius: Hominem naturaliter esse hac facultate præditum, vt tam præuenire bono motu Dei gratiã, quàm subsequi, possit: nec aliter, aut offerri nobis Dei gratiam, nisi antè manum porrigamus, aut efficacem esse in nobis, nisi propria virtute eam adiuuemus: & tamen merum esse & gratuitum Dei donum, quicquid gratiæ nobis confert: eum esse solum qui in nobis bona opera & incipit & perficit: ab eo nos præueniri, ab eo confirmari vsque in finem. Hæc, inquam, perinde acsi ritè congruerent, sub vno iugo componit Pighius. At facilius cœlum terræ misceas. Quid ergo causæ est, cur in tantam absurditatem, velut clausis oculis, præceps ruat? Hæc vna scilicet, quòd vbi semel animo concepit, æqualiter omnibus offerri Dei gratiam, qui se modò dignos exhibeant, hac conceptione impeditus tenetur, ne quid amplius cernat aut iudicet. Itaque postquam suis encomiis ornando hominis naturam, Dei gratiam, quantum poterat, extenuauit: mox pudore tactus, eam in cœlum vsque euehit, sed manifesta repugnantia: neque aliter Augustinum hîc æmulatur, quàm simia hominem. Verùm qua necessitate constringitur, vt æqualem gratiæ dispensationem faciat? Quia pronuntiet Deus, nolle se Ezec.18
mortem morientis, sed vt reuertatur & viuat. 23.&33.
At si ex eius sensu hoc interpretamur, cur er- 11
go moritur, quem Deus mori non vult? cùm scriptum sit: Deus autem noster in cœlo, Psal.115.3
omnia

omnia quæcunque voluit fecit. Hîc certè nodus erit Gordianus si illud Ezechielis, Deum nolle mortem morientis, de arcano eius consilio accipias. Quamobrem sic intelligi necesse est, sicut & Augustinus multis locis disseruit, nihil Deum omittere, quod ad reducendos in salutis viam homines pertineat, si modò sani forent: quòd autem non redeant vocati, ipsis non aliud quàm prauitatis propriæ morbum obstare. Vult ergo Deus morientem viuere, sicuti eius voluntatem nobis æstimare fas est, omnibus scilicet adminiculis hominem ipsum adiuuando: ne quid sibi obstitisse, quàm propriam culpam, causari queat. Manet tamen interea Deo arcanum suum consilium, quo hunc prçterit, illum eligit: de quo ne curiosius vestiget, qui non vult opprimi à gloria. Hoc si caperet Pighius, falsum illud de çquali gratiæ dispẽsatione principium non ita mordicus teneret. Cùm enim dixit omnia, in hanc tandem clausulam descendit, vt cum Pelagianis asserat, Dei gratiã secundum meritum nostrum dari, vt sit ipse nobiscum: meritum verò nostrum in eo esse, quod cum Deo simus. Nostra rursus omnia in hanc Augustini sententiam redeunt, quibus non est datum, aut nolle, aut non implere quod volũt: quibus autem datum est, sic velle, vt impleant.

Ergo, vt aliquando claudatur hic liber, frustra, aut se à Pelagio disiungere conatur Pighius, cuius societate cum teneri implicitum tam apertè demõstrauimus: aut nos Manichæo, aliísque hæreticis adiungere, à quibus non minus diffidemus, quam ipse ab orthodoxo Ecclesiæ sensu, cuius inanem vmbram tametsi suę impietati subinde prętexit, nihilo tamen inde plus apud pios & prudentes lectores proficiet, quàm si simpliciter nihil sibi nec cùm Christo, nec cum eius membris esse confiteretur: frustra & in eo mediocritatem quærit, vt res igne & aqua magis contrarias simul conciliet: nẽpe, quicquid est in homine bonorum, merum esse purúmque Dei opus: & tamen hac facultate pollere homines, vt ex seipsis Deum prouocent ad conferendam sibi gratiam: & vbi contulerit, eam propria separatáque virtute efficacem, si libeat, reddant. Hoc, inquam, mediam tenere viam non est, sed in labyrinthum potius se & alios coniicere, vnde nullus postea exitus pateat. Frustra corradere hinc inde studet testimonia Scripturæ, quæ fidem, & quæ ab ea gignũtur bona opera, inter Deum & hominem partiantur, cùm tota Scriptura, & radicis & fructuum bonitatem vni Deo in solidũ transscribat. Nam vt pios tam à fide quàm à bonis operibus commendat, tanquam laude propterea dignos: ita quoties à Deo discernit hominem, in illũ quidem, tãquam omnis iustitiæ, sapientiæ, rectitudinis fontem, principium, perfectionem, bonorum omnium gloriam confert: neque id ex parte, sed vt totam solus possideat: hunc autem sic omni gloria spoliat, tanquam omni iustitia & rectitudine destitutum, omnis sapientiæ inopem, omni virtute nudum ac indigẽtem, vt nihil illi reliquum faciat præter extremam miseriam. Vt nos ad pietatem, timorem Dei, vitæq; sanctitatem hortatur, ita nos ad ista omnia peruenire posse docet, si datum nobis à Deo fuerit. Frustra rursum Pighius hinc nobis conflare inuidiam molitur, quòd homines lapidibus similes fiant, si nullæ illis in bene agẽdo partes relinquantur. Id enim ex doctrina nostra perperam infert, qui mentem hominis fatemur videre, sed illuminatã: iudicium discernere & eligere, sed Spiritus directione gubernatum: cor esse voluntarium, sed reformatum manu Dei: hominem ipsum, & conari & agere, & ad Dei obsequium applicare suas facultates, sed pro gratiæ mensura, quam accepit. Frustra denique Dei bonitatem prędicando, eã huic necessitati alligare nititur, vt omnibus pariter expositam esse oporteat. Aliter enim Deus ipse, qui bonitatis misericordiæq; suæ laudem ex eos melius elucere iudicat, si eius specimen non nisi in aliquibus, in aliis verò iræ iudiciíque exemplum edat. Nihilò plus rationis habet, quòd malignitatis inuidiam conflare nobis nititur, quia salutificam Dei gratiam non nisi electis dicimus exhiberi. Hoc, inquit, est eã restringere. At Deus non ita largam vult prædicari, vt libera esse desinat. Libertas porrò in eo est, vt eam, quibus vult, impertiatur. Quanquam si excutere libeat, quanta vel inscitia, vel improbitate peruertat, quęcunque hoc loco citat Scripturæ testimonia, immensum erit mare. Scriptum est, inquit, vnum nos omnes habere Patrem Deum. Non ergo his Pater est, illis vitricus. Verùm apud quos habentur hæc verba? Apud fideles, opinor. Quid ergo hoc ad hominum vniuersitatẽ? apud Malachiam Mal. 2.
habetur: Nunquid non vnus Pater est omniũ 10
nostrûm? Vt demus hic non Abraham, sed Deum intelligendum esse, nunquid non de Israele, hoc est, de peculiari & electo Dei grege Propheta loquitur? Suauis vniuersis can- Psal. 145.
tatur à Dauide. Certè, & miserationes eius su- 9
per omnia opera eius. Ergóne Spiritu regenerationis & agrorum pecora, & pisces maris, & aues cœli donabit? At suauitatem hanc experiuntur omnes, qui eam amaritudine sua non repellunt. Fateor. Sed radicem amaritudinis solus ille Spiritus ex cordibus nostris reuellit, per quem consecrantur electi, vt pura sint ac sancta Dei templa.

In Librum sextum.

IAM cùm parum egisse se hactenus, in damnanda nostra doctrina, cerneret, si rationes ex aduerso intactas relinqueret, quibus & multis, & tam firmis munita est, eas recen-

sere & confutare sexto libro instituit. Saltem hoc sibi propositum esse denuntiat. Verùm quia sibi in hac operis parte suæ imbecillitatis conscius est, præcipuum mox robur in eo locat, vt lectores penitus à rationum nostrarum, non examine modò, sed etiam intuitu auertat. Quæcunque, inquit, Scripturæ proferantur, in illis septis, quæ tibi circundedi, inclusum te contineas. Est enim catholicæ Ecclesiæ consensus, à quo, vel minimùm recedere, exitiale est. Quid autem, si aliud certò ex Scriptura euincitur? Nihil te, inquit, totū id moueat. Quin etiam si videas, cæcutire te puta. Postea tamen ex integro solitam confidentiam resumit: facturúmque se recipit, vt omnes videant, nihil in meis rationibus firmitatis esse. Cæterùm, quoniam multis retro seculis opinionem hanc receptam vulgò fuisse dixeram, hominem libera & bonorum & malorum omnium potestate sic esse præditum, vt nemo peccandi necessitati subiaceat, nemo Spiritu Dei necessariò ad bonum dirigatur, illam iterum veterum scriptorum cateruam in aciem educit: quo hunc, quem repudio, communem fuisse Ecclesiæ consensum demonstret. Verùm frustra laborat, eos citando, cum quibus libro secundo iam trāsegi ac composui. Quanquam locum hunc meum sic conuertit Pighius, vt eos omnes improbare videar, qui hominem violenter cogi non fatentur, cùm voluntarium oportere esse opus, antequam bonum aut malum sit, toties doceam: & in excludenda coactione ac violentia tam diligenter versatus sim. Nunc vt intelligant lectores, qua de re mecum certet: Quod Deo acceptum referri debere tradimus, quicquid in nobis est boni, libenter recipere se testatur: sed cùm modum exprimere incipimus, quo bonorum omnium author in nobis sit Deus, hîc statim resistit: quia totum nō aliter tribui Deo sustinet, nisi vt pars homini relinquatur. Primò igitur,
Phil.1.6 cùm locum hunc Apostoli protulissem: Qui cœpit in vobis opus bonum, perficiet, addideram, Bonum opus inchoari à Deo in nobis, iustitiæ, & amorē, & desyderium, & studium in nobis excitando: vel magis propriè, corda nostra formando, flectendo, dirigendo in iustitiam. Priorem expositionis partem sine controuersia amplectitur Pighius: in altera suspectū me habet, quòd à communi piorum vsu recedam, cùm hominum corda dico formari, flecti ac dirigi. Itáne, vt nouæ, & à communi fidelium sensu alienæ censeantur locutiones, quæ & passim occurrūt, in Scripturis, & Ecclesiasticis scriptoribus subinde in ore sunt? Supra ducentos locos ex Augustino adducere mihi facilè sit, vbi istis verbis vtitur: Sed quid Spiritus sanctus in Scripturis? vnde petenda est bene loquendi regula? Hanc o-
Psal.119 randi formulam nónne dictat fidelibus? In-
36 clina cor meum in testimonia tua, Domine.
1.Reg. 8.58 Item: Inclinet Dominus cor nostrum ad se, vt ambulemus in omnibus præceptis suis.
Item: Dominus autem dirigat corda vestra 2.Thess.
in charitatem Dei, & expectationem Christi. 3.5
Quid plura? Nulla est frequentior Sanctis oratio, quàm vt Dei Spiritu, in viam rectam dirigātur. Imò cùm & corda impiorum, quos Spiritu suo specialiter non gubernat, huc illuc, prout visum fuerit, flectere se dicat, quid de fidelibus dicendum est, qui non amplius sibi viuunt, sed in quibus viuit Christus? Sic-
ut fluxus aquarum, inquit Solomon, ita cor Prou.21.
Regis in manu Dei: quocunque voluerit, in- 1
clinabit illud. Quid ergo cùm doceo cor fidelis, quod Dominus singulari modo suscepit regendum, flecti ac formari eius Spiritu, verbi nouitate ac insolentia offenditur Pighius? Queritur enim me nouam loquendi formam introducere, cui non assueti sint fideles. Verissimum est quòd vulgò iactatur, de nullo dubitare stultos: quod ex veteri & elegantiori prouerbio natum est. Ecce enim vt sola sua inscitia armatus Pighius, bellum Deo & hominibus indicere simul audeat. Profertur locutio, quam Spiritus sanctus primùm, deinde & sacri Doctores, eius magisterium secuti, familiariter vsurpant. Audacter excipit, ab Ecclesiæ catholicæ vsu abhorrere. Adducitur Paulus testis. Antequam illi respondeat, anathema, si aliud quid dixerit, quàm quod sibi persuasit Ecclesiam sentire, non dubitanter minatur. Sed qua fiducia? Notum est illud: Ignorantia confidentiā parit. Paulò pòst tamen, moderatior iam factus, hæc non mea, sed Spiritus sancti verba, vtcunque impropria sint, non multum habere incommodi cōcedit, nisi me animaduerteret impietatis meæ venenū illis insinuare velle: Deum scilicet vti corde nostro, aut voluntate, in bonis operibus, sicut arreptitiorum membris maligni spiritus vtuntur, dum per eos responsa dant & loquuntur, quæ ipsi non intelligunt. Verùm cùm omnem illi occasionem antè abstulerim, ne quid de me tale suspicari posset, cur diuinat, quod timeri nullo modo debuit? Exposueram, velle inesse hominibus ex natura: ex naturę verò corruptione fieri, vt non nisi malè possimus velle: esse igitur proprium Dei donum, vt bene velimus. Quàm hîc syllabam inueniet, quæ materiam præbeat tali calumniæ?

At non dissimulanter postea id me sensisse aperio: quia contentus non sim, si quis dicat voluntatem, aliàs non prorsus malam, sed infirmam ac debilem, subsidio gratiæ adiuuari:
atque ad eam rē Prophetæ testimonio vtor: Ezech.
Dabo vobis cor nouum, & Spiritum nouum 36.26
ponam in medio vestri: auferam à vobis cor lapideum, & dabo vobis cor carneum. Deinde subiicio: Hac similitudine non ostendere vult Deus, mollitiem cordibus nostris inesse, flexilem aliàs in recti obedientiam, sed quæ per se infirma, gratiæ suæ adminiculo indigeat, sed nihil penitus boni expressum iri à

iri à corde nostro, nisi aliud fiat. Nam si lapis in carnem transformatur, quando nos ad recti studium Dominus conuertit: aboletur, quicquid est voluntatis nostræ proprium: & quod succedit, totum à Deo est. Hic, qua plurimum valet conuitiandi proteruia, in me debacchatur: clamat pseudoprophetam in veste ouis deprehendi seducentem, hoc est, seorsum ducentem ab ouium caulis simplices animas. Sic enim in illa sua crassa hallucinatione sibi placet, vt non satis habeat suam insulsitatem semel prodidisse. Huc autē spectat, ne eum sine ratione maledicere putes, quicquid sonent verba Prophetæ, vt tamen opinio sua valeat: quoniam Ecclesię authoritate nitatur. Aliquando tamen ad rem accedit. Sicut antè, inquit, nulla auxilij sui facta mentione, totam perfectionis summam potestatis nostræ fecerat, cùm diceret: Proiicite à vobis iniquitates vestras: conuertimini ad me: facite vobis cor nouum & spiritum nouum: ita hìc eandem vni Deo tribuit, præterita nostra facultate. Ergo vtrunque locum iubet coniungi, vt habeatur illa, de qua disseruit, liberi arbitrij & gratiæ cōiugatio. Quasi verò illi permittam, ex præceptis colligere, quanta aut qualis sit hominum ad obediendum, facultas. Hunc iubendo Legis effectum
2.Cor.3. 6 esse ex Paulo scimus, vt occidat. Cur? nisi quia non aliud potest, quàm hominem transgressioni subiicere? Scimus & hoc esse eius offi-
Gal.3. 24 cium, vt hominem, miseriæ suæ agnitione perculsum, confugere ad gratiam doceat. Ergo ab externa Legis prædicatione recedendum est, vt ad spirituale eius inscriptionem,
Iere.31. 33 de qua loquitur Ieremias, veniamus. Illic enim Dominus fœdus se facturum promittit, non quale antè pepigerat, quia irritū factum fuerat defectione populi, sed fœdus nouum, quo Legem inscribat populi sui cordibus, & visceribus insculpat. Vides causam, cur fœdus illud quod externa prædicatione constabat, abrogetur: quia scilicet violatū fuerit ab hominibus. Vides & noui paciscendi necessitatem: quia scilicet non aliter ratum sit futurum, donec Spiritu Dei inscriptum cordibus fuerit. Huius efficaciæ si vel minimum gustum haberet Pighius: aut si impotentiæ saltem suæ conscientia tangeretur, non amplius obloqueretur, in hominum statui potestate quod illis præcipitur.

Atque hinc etiam patet, quàm friuola sit & nugatoria eius ratiocinatio. Si ex promissionibus inferamus, solius Dei opus esse conuersionem, quia se solùm eius authorem illic commemoret, pari ratione euictur ū ex præceptis Pelagium, posse nos omnia, Dei gratia nihil adiutos: quoniam illic à nobis, sine mentione gratiæ, perfecta iustitia exigatur. Quasi verò ideo dentur præcepta, vt quod deest gratiæ, virium nostrarum subsidio expleatur: & non potius, vt propriæ impotentiæ conuictos, ad gratiam manuducant. Alia est promissionum ratio: Dabo, inquit Dominus, mentem, vt quod rectum est videatis & eligatis: Dabo cor carneum, vt obediatis: Faciam vt ambuletis in Lege mea. Non suspendit à nobis eorum complementum, quæ pollicetur, sed simpliciter in se vno locat. Iubendo autem, non facultatem, aut nouam nobis confert, aut quam habemus, prædicat, sed nihil omnino nos posse nobis ostendit, vt quo penes nos deficimur, aliunde quærere discamus. Valeat ergo fictitium illud Pighij temperamentum, donec nobis probauerit, à promissionibus remitti nos ad Legem, vt ibi iustitiā reperiamus, sicut Lex ad promissiones nos manuducit. Quòd conuertimur ab iniquitate ad iustitiam, nō ex naturæ nostræ potētia, sed gratiæ suæ dono, palàm Deus testatur. Nunc illud conuertat Pighius, si potest, ac reciprocum faciat: non ex puro esse gratiæ dono, sed naturæ virtute. Imò cùm de nobis loquitur Dominus, ne guttam quidem boni nobis relinquit: neque nos infirmitatis tantùm damnat, sed totam virtutis nostræ opinionem in nihilum redigit. Definat ergo Pighius, noxiam hanc & venenatam suam mixturam nobis temperare: quæ nō aliò spectat, nisi vt hominem in Dei societatem erigendo, ex altiore loco eum grauius præcipitet. Quid enim sibi aliud volunt eius verba, nisi vt in opere omnium excellētissimo, hoc est, in animæ resurrectione, æquales habeat partes homo cū Deo? Cōuertitur, inquit, homo à Deo, sed ipse nihilominus se conuertit: crucifigit veterum hominem, carnem suam mortificat, renouat se, & induit nouum hominem, vtcunque à Deo simul renouetur. Circunciditur à Deo, nihilo tamen minus circuncidit seipsum. Et quo fundamento hāc æqualitatem fulcit? Quòd sicut hæc omnia se facturum in homine promittit Deus, ita ab homine requirit, vt faciat. At promissiones non modò quid possit, sed quid faciat Deus: certò pronuntiāt ac definiunt. Lex autem nō ad testificandam hominis virtutem, sed ad infirmitatem potius arguendam, data est, vt præceptis admonitus se nihil posse, in Dei fortitudine, non sua recumbat.

Porrò quòd lapidei cordis appellatione ostendi existimo, nihil vnquam boni expressum iri à corde nostro, nisi penitus aliud fiat, exclamat similis attonito, se non capere qualia sint hæc portenta. Ego verò, nisi scirem hominem rabie excęcatum nihil cernere, ideóque arbores, pecora, terram, aërem ipsum, aut quicquid obuium fuerit, pro hoste temere ferire mirarer, vnde tantus illi stupor, vt tam prodigiosam facilis simplicisque sententiæ interpretationem confingeret. Longam enim disputationem orditur, vt cordis substantiam non tolli, sed qualitatem mutari, ac vitium corrigi probet. Quòd si rationes non sufficiant, Ambrosij testimonio confirmat, non fieri nouum figmentum, aut nouam

creaturam,sed vitium tantùm auferri quod à natura non erat. Quo præmio dignum esse ducas, qui tam abstrusam quæstionẽ sic enucleauit? At ego dico,fieri nouum cor: Ambrosius quicquam in substantiam mutari negat. Quasi verò credibile sit,me substantiam cordis lapideã imaginari in homine nondum renato. Cor,ex lapideo,cùm dicit Propheta carneum fieri, extra dubium est Pighio, de qualitate id esse intelligendum. Cùm dico mutari aut fieri aliud, de substantia me loqui interpretatur. Ergo cùm petit Dauid, cor mundum creari in se,& Spiritum rectum innouari in visceribus suis,quis horum verborum erit sensus? Cor nouum creari, an non valet quantum aliud fieri? O ieiunium calumniatorem,qui tam leues ac nihili ineptias ad maledicendum captat! Sed ingeniosam muscipulã excogitat, quam effugere me nullo modo posse,sibi persuadet. Nam cùm me, quoque teste, cor voluntatem significet, de actu voluntatis accipi non potest quod dico. Siquidem in vanum verba profunderem, si tantùm mala desideria oportere aboleri dicerem. Restat igitur, vt de potentia illa, qua volumus, nolumus, odimus,amamus, sentiã. Nuper de substantia sermonem habebat:nunc transilit ad potentiam. Quòd si rem vnam se designare his duobus verbis causetur, perperam ergo Ambrosium adducit, qui sub figmenti & creaturæ verbis plus aliquid, quàm potentiam,comprehendebat. Sed valeat illud: consequentiam autem, qua me absque vllo effugio teneri iactat,valere nego. An tã rudis adhuc est Pighius, vt inter voluntatis substantiam,aut volendi facultatem,& actus, vel effectus ipsos, nihil medium agnoscat? Certè vehementer me decepit. Putabam enim,primis saltem dialecticæ rudimentis instructum. Nunc video,& bonarum artium,& communis sensus prorsus expertem. Siquidẽ nemo tam est indoctus,qui non habitum medio loco constituat. Quorsum enim istæ loquendi formulæ,vir boni aut mali animi, nisi ad qualitatem indicandam? Neque verò id tacueram. Nam quantum ad præsentem quæstionem, Bernardum secutus, tria consideranda proposueram:velle per se,aut simpliciter: deinde malè, & bene velle. Primùm illud est volendi facultas, aut,si ita placet,substantia. Bene & malè velle, sunt qualitates, vel habitus contrarij, qui in potẽtiam ipsam cadunt. Actus prætermiseram, quòd nihil ad rem facerent. His tribus positis, voluntatem docueram perpetuò insidere in natura, malitiam voluntatis esse ex naturæ corruptione: Spiritus autem regeneratione malitiam corrigi, & voluntatem eo modo ex mala fieri bonam. Iactauit Pighius, si hunc nodum possem expedire,quiduis se à me passurum. Quid si nunc sponsionem hanc reciperem? Sed ideo abstineo,quia nodum me nullum soluisse fateor,cùm nullus foret. Quis enim puer hîc hæsitaret? Imò cùm qualitatem sæpius nominasset Pighius ac distinxisset à substantia voluntatis, qui fit, vt cùm ad diuisionem hanc ventum est, membrum illud silentio transmittat? An ergo compos mentis credendus est, qui vbi totas fores mihi ad exitum aperuit, nullum effugium patere existimat?

Ne longior sim: dico voluntatem, non natura,hoc est,Dei creatione,sed naturæ deprauatione esse malam:nec aliter habere posse, donec Spiritus sancti gratia in bonam mutetur. Neque sic imaginor, fieri nouum figmentum, aut nouam creaturam, vt abolita substantia priore,noua succedat. Volũtatem enim nominatim commemoro,sicut homini est ab initio ingenita,semper manere: in habitu igitur, non in substantia, esse mutationem. Per eiusmodi renouationem cor dico aliud fieri: Dauid autem cor nouum creari. Pighius autem, præfatus se ad tam dira portenta obstupescere, multis conuitiis me persequitur quòd dicam mutari substantiam. Videre nunc est quid cerebri habeat. Ipse autem qualiter interpretatur? longa peccandi consuetudine inueteratum cor, relinquere lapideam suam duritiem, mollirique oportere,vt sensibile, diuinisque impressionibus aptum, sequax, ac ductile fiat. Meritò certè hoc contemptæ Scripturæ præmium refert, vt tam frigidis profanisque interpretationibus sacram eius maiestatem corrumpat. Verùm meminerimus, quas porci calcant margaritas, nobis & singulari veneratione exosculandas, & summa religione custodiendas esse. Postquam Dominus,expositis suis in populum collatis beneficiis, quam pro illis ingratitudinem reddiderat, exprobrauit: deinde ad pœnitentiam hortatus est, quæ est legitima ad Euangelij gratiam præparatio, liberationem demum ex captiuitate Babylonica promittit:simul ab externo typo transit ad veritatem. Nam quòd populus à Babylonica tyrannide solutus,in terram promissam reducitur,illud tenue beneficium est, præut est illa inæstimabilis gratia, qua à peccati Satanæ, & mortis seruitute, Spiritu Dei in liberum iustitiæ statum asseritur. Hanc gratiam exhibere cœpit populo Israelitico, cũ ab exilio Babylonico manu sua emissum, ad vrbem &Templum reduxisset:plenius verò & locupletius sub regno Christi in vniuersas gentes effudit. Ostendit autem illic, nihilo magis exhortationibus ac doctrina profici apud homines, quàm si lapidibus loqueretur, donec duritiem cordis eorum, hoc est, contumaciam emolliat. Quod enim facturum se promittit, ad suam vnius potestatem transfert. Alioqui vt eius promissa compleantur, nõ in ipsius, sed hominum erit potestate,inquit Augustinus. Prorsus ergo hîc gratiæ & naturæ fit comparatio. Cordis enim lapidei durities,non aliud quàm inimicitiam

carnis

carnis aduersus Deum significat: qua non exiguus hominum numerus, sed totum genus laborare dicitur. Hanc non nisi à seipso subigi testatur Deus: & in quem finem? Non vt possint ambulare in recta via, sicut Pighius, ad extenuandam gratiæ laudem, comminiscitur, sed prorsus vt ambulent. Cùm facturum se dicit Dominus, vt in præceptis suis ambulemus, non cor tantùm flexile in vtranque partem, redditurum se promittit, vt tam resistendo, quàm obediẽdo paratum, aptúmque sit, sed quod omnino ad obedientiam formatum & compositum, iustitiam Dei iam in se impressam insculptámque habeat. Nemo tam obtusus est, quin hîc in supprimenda Dei gratia tum insignem Pighij malignitatem, tum impudentem & propè desperatam audaciam cernat. Dicit Dominus, facturum se, vt sibi seruiamus. Reddit ille, facturum, vt possimus vel ambulare, vel non ambulare. Dicit similiter Dominus altero loco, inscripturum se cordibus Leges suas: Reddit Pighius, facturum, vt corda impressionem hanc recipere valeant: non autem vt habeant. Hæc generalis est sententia: Pighius ad homines, praua consuetudine corruptos, restringit. Lapideum cor vocat Deus contumaciam & rebellionem, ex naturæ vitiositate insitam hominibus. Pighius Duritiem exponit ex mala consuetudine contractam. Quemadmodum si quis ex Philosophorum grege diceret, hominem, malè viuendo, obduruisse, vel occaluisse ad malum. Clarum igitur omnibus nunc quod dixi esse confido: Prophetam hoc loco satis exprimere, non roborari tantùm humanæ voluntatis infirmitatem gratiæ subsidio, quò ad boni studium efficaciter adspiret. Pighius autem quiduis à me conuitij perpeti paratus est, si vnum ex orthodoxis producere potuero, qui non ita senserit. Ego autem, vt compendio studeam, Augustinum produco: qui & initio libri de Gratia & libero arbitrio ad Valentinum, & Epistola centesima septima ad Vitalem, idem tradit. Vtroque enim loco dum hoc Prophetæ testimonium interpretatur, fortiter contendit, nõ prçcedere in voluntate bonum aliquem motum, quem Deus adiuuet subsequendo, sed voluntatem peruersam Deóque rebellẽ penitus esse, donec corrigatur. Tametsi conuitiis abstineo, satis insignes impudentiæ suæ maculas ipse sibi Pighius inussit.

Quoniam autem subiicio, aboleri oportere, quicquid ex nobis est, cùm à Domino regeneramur, primùm interrogat, quid istis verbis mihi velim: & mox respondendo anteuertit, non aliter quàm de vniuersis naturæ partibus posse intelligi: in iis autem esse & animam & corpus: conuenire ergo secundum hæc mea verba, vt corpore resurgant homines, simul atque ad Deum cõuertuntur. Non cõfidentius aduersarium insequeretur Chrysippus disputando, si viueret, sed melius aliquanto, & magis viuis rationibus premeret. Ego, vt latratum huius canis breuiter compescam, primùm, loquendi formam, neque nouam esse, neque à me inuentam, respondeo. Sic enim ante me Augustinus: Nemo se palpet. De suo enim non nisi Satan est. Quid enim de tuo habes, nisi peccatum? Tolle peccatum, quod tuum est. Iustitiam enim non habes, nisi ex Dei dono. Neque difficilis est de re ipsa responsio. Quicquid nostrum est, pro eo accipio, quod est nobis propriũ. Hoc porrò esse definio, quod habemus in nobis, à Dei creatione separatum. Est autem vitiositas, quæ non in aliqua nostri parte, sed in tota natura hæret. Eam enim totam in seipso primus homo perdidit, sicut & Augustinus scribit ad Vitalem. Nunc qui inter primam naturæ creationem, & quæ postea superuenit, ex peccato corruptionem, distinguere poterit, ab omni difficultate, non magno se negotio, expediet. Sed Pighius disputationẽ altam ingreditur: qua me pressius teneri putat, quàm vt possim vnquam elabi. Nam per rationem & voluntatem, quas in totum renouari oportere contendo, necessariò aut rationalis animę essentiam, aut certè energias & virtutes inde scaturientes intelligit. His autem esse mutuam inter se cõnexionem, vt separari nihilo magis possint, quàm ab igne vis calorifica, aut illustratoria à Sole. Fieri ergo non posse concludit, vt nobis auferatur voluntas & ratio, nisi auferatur & ipsa rationalis animæ substantia: atque in eius locũ noua aliáque anima succedat. At scire ex eo velim, an non illis animæ potentiis qualitates accidere posse concedat. Hoc enim concesso, soluta sunt illa vincula, quibus me constringi gloriabatur. Quid respondeat, nihil moror. Dico, sicut res ipsa loquitur, ratiocinãdi potentiam, quę in mente sedem habet, dico volendi facultatem, quæ in corde residet, vitiatas esse, corruptásque peccato. Ista vitiositate, quæ totam hominis animã in suis potentiis occupauit, fieri dico, vt nihil cogitet, eligat, velit, conetur, faciat homo, nisi malum. Atque hoc sensu dico, & aboleri, & renouari oportere, quicquid ex nobis est.

Homil. in Ioan. 49

Epi. 107

Subiicio deinde, voluntatem suopte ingenio, in eum modum, à Deo, auersam, sola Dei virtute conuerti, sic vt nullas in agendo partes habeat, nisi quatenus à Domino præuenitur: atque ita quod alicubi tradit Augustinus, interpretor: non præuiam esse, sed pedissequam in bono opere. Quibus verbis nullum me in ea bonum motum agnoscere significo, qui non ex Spiritus renouatione fluat. In primo membro non ferendam in Deum blasphemiam contineri existimat Pighius, quia subindicare velim, necessariò auersam à Deo esse voluntatem, naturæ vitio. Sed cùm satis antè demonstrauerim, non esse Deo imputandum, quod sibi mali homo sua culpa contraxit, frustra in Dei contumeliam

recidere causatur, quod de cordis humani prauitate vbique vel me tacente, clamat veritas. Alterum tamen membrum, vbi vllas ad conuersionem esse voluntatis partes nego, nisi quoad reformata fuerit, acrius exagitandum sibi sumit. Nam si ad conuersionem, inquit, nihil potestatis reliquum nobis est, sed id penes vnum est Dei beneplacitum, vbi, quando, & quomodo velit, quid ludit operã, imò quid ridiculum se facit, toties, vt cõuertamur, à nobis flagitando? Magnum verò & absurdum, si à paupere debitore iustum aliâs ac legitimum nomen exigatur. Quanquam alio etiam fine Dominum ad conuersionem hortari suos, superius dictum est. Requirit enim ab illis, quod simul promittit se daturũ. Ita præcepto illos ad recipiendam promissionem præparat. Sed cur nos frustra verbis inuitat? Cur non potius loquitur ipse secum, vt conuertat, quos conuersos velit? At cùm eadem verba, quæ auribus loquitur, simul digito suo, hoc est, per Spiritum sanctum cordibus inscribat, vt ita spirituale sit ministerium hominis, quo vtitur, an nostrum est, illi legem dicere, ne sic faciat? At quid de reprobis, quibus nihil exhibetur, præter nudam & mortuam literam? Respõdeo: proprium quidem doctrinę Dei esse, vt salutaris sit audientibus: vbi autem officium hoc in fidelibus expleuerit, aduersus rebelles & obstinatos paratam esse vindictam. At Deum velle omnes conuerti existimat Pighius, ideóque pariter omnibus suum auxilium offerre: itaque nostræ esse potestatis, velle aut nolle. Quòd nisi voluerimus priores, ipsum ad nos conuerti. Hoc enim clarissimis verbis exprimere Prophetas, cùm in Dei persona dicunt: Reuertimini, & sanabo vos. Item: Reuertimini, & non auertam faciem meam à vobis. Ego autem nihil in istis verbis contineri animaduerto, nisi quòd Deus se illis, & peccata, & pœnas, quibus propter peccata plecterentur, remissurum pollicetur, si modò resipuerint. Iam cùm pœnitentia sit spiritualis à morte resurrectio, nego eam magis in hominis esse potestate, quàm fuerit se creare: imò minus: quanto scilicet præstãtius est, iustum se facere, quàm hominem. Cur ergo de illa concionantur Prophetæ? Quia hic est regenerationis ordo, vt homines vera sui displicentia, vero tum peccati odio, tũ iustitiæ desiderio amoreq; tacti, ad Dei misericordiam confugiant. Sed cur Dominus ab illis flagitat, quod merum esse Spiritus sui opus ac donum nouit? Quia vtcunque arcanum Spiritus sui sancti opus, sine vllo vel instrumento, vel adminiculo, peragere possit, externam tamẽ prædicationem ordinauit, qua tanquam instrumento vteretur. Cæterùm, vt efficax ac fructuosum sit eiusmodi instrumentũ, ea ipsa verba, quæ auribus per os hominis loquitur, digito suo in corda insculpit: ita ministerium reddit spirituale & viuum, quod aliàs litera le & mortuum foret.

At vbique hæc duo antè requirit à nobis Deus pœnitentiam & humilitatem, quàm se nobis propitium fore promittat: sicut per Isaiam dicit: Ad quem respiciam, nisi ad hu- *Isa.66.2*
milem, & contritum spiritu? Neminẽ istud impediet qui memoria tenebit, quod obseruandum, quodam Institutionis meæ loco, docui: dupliciter Deum ad homines respicere, vt eos misericordia sua dignetur. Dicit Petrus, se in Cornelij exemplo cernere, non *Act.10*
esse acceptionem personarum apud Deum: *34*
quia illi acceptus sit ex qualibet gente, qui faciat bonum. At Paulus dicit, tunc fuisse re- *Rom.5.*
conciliatos Deo Romanos, cùm essent eius *10*
inimici, & alieni ab eius iustitia: iustificatos fuisse Corinthios, cùm scortatores essent, & *1.Cor.6.*
ebriosi, & adulteri, aut aliis flagitiis inquina- *11*
ti: receptos in gratiam fuisse Ephesios, cùm *Ephes.2*
essent peccatis mortui, sine Deo, sine spe, cùm *1*
carnis concupiscentiis addicti, Satanæ seruirent: Colossenses etiam, quo tempore abalie- *Coloss.1.*
nati erant & inimici mente in operibus ma- *21*
lis, fuisse reconciliatos: quo tempore mortui erant per peccata, fuisse in iustitiam ac vitam excitatos. Sed quid plura cõmemorem? cùm passim eiusmodi sententiis scateat eius Epistolæ. Quòd si taceret, eius tamen conuersio, sine vllis verbis, illustre est eius rei documentum. Qua enim aut humilitate, aut sui displicentia pręparatus, benignum illum Dei aspectum promeruit, vt vas electionis vocaretur? Excipiet Pighius, in ipso fuisse, vt Dei vocationi obtemperaret. Sed hîc tantùm disputatur, an Dei gratiam præuenerit. Quanquam fallitur, qui putat tantùm eius auribus insonuisse vocem illam: Saule, Saule, quid me persequeris? non autem Spiritus sancti magisterio insculptam fuisse eius cordi obedientiæ Legem, vt protinus faceret, quod iubebatur. Illa, inquam, inscriptione, non modò ex nolente factus est volens, sed etiam ex persecutore spectator. Iam quid sibi prophe- *Isa.65.1*
tica illa & celeberrima sententia vult? Inuentus sum à non quærentibus me. Sic exponit Apostolus: quòd Gentes, quæ iustitiam non *Rom.9.*
quærebant, iustitiam apprehenderunt. Nec *30*
alio præparationis genere, aut Abraham, aut eius posteritas, initio ad Deum appropinquauerat: sicut Moses & Iosue commemorãt. His ac similibus testimoniis qui non conuincitur, vt duplicem hominum coram Deo acceptionem agnoscat, nimis præfractus est. Respicit ergo Deus electos suos, amplectitur, amat, acceptósque habet, etiam ante vocationem, sed in Christo: eos autem vocando, se propitium ipsis ostẽdit ac beneuolum: hoc est, amorem ipsis, quem antè deferebat, testatur, vt eum in animis suis sentiant, eóque fruantur. Iam vocatio, pœnitentia & fide constat. Prima autem pœnitentiæ pars, vel potius initium est, humili submissóque animo sibi displicere. Post hãc demum humilitatem

tatem dicitur Deus ad homines respicere, relatione ad eorum notitiam sensúmque habita: quoniam tunc se illis Patrē declaret, suæq; bonitatis testimonium reddat.

Porrò cùm hactenus sine fine & modo, extulerit hominis vires: nunc cùm demonstrare vult, vt seipsum ad Deum proprio motu conuertat, liberius adhuc multo, quàm antè, apertiúsque impietatem suam prodit. Vult Deus impium conuerti, inquit, non tamen sua omnipotenti illum voluntate conuertit, sed vt se conuertat, inuitat & adhortatur. Nostrum proinde est, reuerti & conuerti, ipsius autem, reuertentes suscipere & viuificare. Quid, obsecro, relinquere hic Deo videtur, præter exhortationem? Et quid aliud in Pelagio damnatum est? Sed aliquo statim colore hanc blasphemiam tegit: dum nec Deum nobis in conuersione fatetur deesse, modò tamen priores, ipsi ad eandem conemur. Est hoc quidem aliquid, quòd cùm priores homini partes dederit, posteriores tandem Deo concedat. Fuit hoc secundum Pelagij commentum, postquam illud retractare coactus fuerat, hominem suis viribus peruenire ad vitam æternam posse. Quanquam paulò pòst ne dimidio quidem Pelagianismo contentum se esse exprimit. Nam cùm vult definire, qualiter nos conuertat Deus, sua, inquit, bonitate & patientia, non statim nos puniēs, sed dans tempus & locum pœnitentiæ: adhæc, multis mediis & occasionibus, exhortationibus, beneficiis, & flagellis, ad eandem nos prouocans, sollicitans, stimulans. Hìc verò totus & integer Pelagius sua in cœlum sacrilegia euomit. Externa enim tantùm media ponit, quibus inuitat Deus homines, atque his includit totam conuersionis gratiam: de interiore cordis motu, de renouatione Spiritus, altum silentium. Neque verò causa est, cur minimè negare se tergiuersetur, vtcunque sileat. Modum enim, quo nos conuertit Deus, definiendum suscipit. Proinde, tali definitione posita, totam cordis innouationem, quæ fit arcana Spiritus sancti virtute excludit. Et tamen, si Deo placet, ad tam claræ crassæque impietatis confirmationem, ex Scripturis suffragationem aliquam corrogat. Quòd se incipiat homo conuertere, inquit, habetur apud Ieremiam: Si conuerteris, conuertam te. Illic Prophetam alloquitur Deus, qui vltima propè desperationē tentatus, secum multis querelis expostulauerat. Nouis ergo eum promissionibus ad colligendum animum incitat. Sic autem habent verba, si ritè quis interpretetur: Si reuersus fueris, & reuerti te fecero, ante faciem meam stabis. Si pretiosum à vili discreueris, eris quasi os meū. Quia successu destitui se vidēs, animum desponderat, ac perinde vacillare cœperat, quasi Dei promissis sua non constaret fides, hanc hæsitationem & diffidētiam reprehendit Dominus: postea tū ad fidei fortitudinem

Ierem. 15.19.

& constantiam, tum ad obsequium, hoc est, vocationis suæ cursum redire iubet, meliore spe proposita boni & fœlicis exitus. Dicit ergo: Si redieris, subsistes coram facie mea, vtcunque te deiiciat mundus. Si steteris in recto iudicio, neque ab officio defeceris, vtcunque doctrinam tuam mundus infamet, ego tamen eam, tanquam ex ore meo profectam, approbabo. Quòd ergo additur, Et cōuertam te, vides interpositam esse parenthesin, vice correctionis: qua Dominus suum fore beneficium declarat, si Propheta in viam redierit. En Pighiana in citandis Scripturis dexteritas. At postea longum testimoniorum aceruum colligit. Nempe quoniam obstinatos Deus obiurgat, quòd sua bonitate abutātur, nec conuerti velint, inde colligit, nostræ virtutis esse, si conuertimur. At Scriptura, sicut hominem propria cordis prauitate impediri testatur, quominus se ad Deum conuertat, ita cōuersionis suæ gloriam sibi arrogare vetat, dum Spiritus sancti opus esse docet.

Quæ tamen, vt illustriora, distincta serie postea recenset, ac seorsum explicat, breuiter percurrā. Adigi doctrina nostra miseros homines calumniatur, vt plenam illam desperationis vocem, ob quā apud Ezechielem tam grauiter Israeli succenset Deus, concipiant, atque emittant: Iniquitates nostræ super nos sunt, & in ipsis tabescimus. Si hęc similia sunt, hominem Spiritus sancti directione, nō virtute propria, à peccato cōuerti ad iustitiam: & hominem sine spe veniæ à Deo esse derelictum, & iam exitio destinatum: desperationis materiam gigni ex doctrina nostra, fateor: sin videre omnibus promptum est, quātum sit discriminis: quàm indigna sit hæc Pighij calumnia, neminem latet. At si in solo, inquit, Dei beneplacito iacet conuersio hominis, quid aliud cōcipiet peccator, quàm sibi putrescendum esse, donec Dei manu erigatur? Quasi verò, cùm de sua impotentia docentur homines, non eo modo ad spem auxilij erigantur, siquidem electi Dei sunt: si verò reprobi, non simul Dei iudicio constringantur, vt sua se culpa perire agnoscant. Atque vt clarius pateat, quàm concinna sit propheticæ huius sententiæ aduersum nos applicatio, obseruandum est, populum tunc, non tam desperatione, quàm peruicacia, non sine Dei inuidia, quòd inexorabili seueritate esset, de suis miseriis conquestum fuisse. Iam ergo passim audiebatur vox illa: Quid faceremus? Deus nos perdere, ac funditus extinguere, semel decreuit. Proinde, quando frustra de eo placando cogitaremus: veniat, quando volet, eius iudicium. Hac contumacia se ad stuporem comparabant, vt aduersus calcar obstinatis animis calcitrarent. Excipit Dominus, nolle se mortem impij: doctrinam enim, quam per suos Prophetas dispensaret, ministerium esse reconciliationis. Nunc sine mora concludit Pighius,

V.

nostræ esse potestatis, eiusmodi recōciliationem ratam facere: ego autem quærendum dico, qualiter ministerium illud efficax nobis fiat. Respondent Prophetæ, & post eos Paulus, id fieri, cùm Spiritu Dei inscribitur cordibus nostris doctrina, quam frustra alioqui, & sine profectu aures exciperent.

Ion. 2. 8 Secundum locum adducit ex Iona: Quid rex Niniuæ ad Ionæ denuntiationem edicto promulgauit, vt conuerteretur quisque à via sua mala, nisi sensus communis hoc dictaret, homini in manu esse suam cōuersionem? Respondeo, fuisse istud officium regis iam conuersi, vt alios ad exemplum suum incitaret. Certè ciuile Regis edictum non plus habebit ponderis ad probandum quod intendit Pighius, quàm propheticæ multæ conciones, quas sensu & verbis conuenire cum illo, palàm est. Sicut enim Prophetæ officium est, dum homines ad Dei cultum ac timorem instituere vult, plantare & rigare: ita & Regis. Hanc autē prærogatiuam sibi vindicat Deus, vt solus det incrementum: idque libera potestate, vbi, & quoad sibi placuerit. At subiicitur, misertum fuisse Deum, quoniam eorum opera viderit: quatenus scilicet à libero eorum arbitrio proficiscebantur. Sic quidem interpretatur Pighius, qui hominem imaginatur à seipso, & natura habere, quicquid boni habet. Nos autem, qui resipiscere & conuerti, singulare esse Dei donum, tot Scripturæ testimoniis didicimus, aliter: Deum, sicut illis dederat, vt conuerterentur, ita conuersos amplexum esse, & manum suam retraxisse, ne secūdum priorem denuntiationem in eos animaduerteret. Miseretur enim primùm hominis nudi, inopis, omníque bono destituti, sola miseria prædíti: postea suis donis vestitum & ornatum misericordia persequitur. At conuersio, inquit iterum Pighius, ipsis imputari non poterat, ad promerendam aut obtinendam gratiam, si illos Deus, vt conuerterētur, præuenerat. Vide quantum inter hunc, *De grat. & libero arbitrio, cap. 6.* & Augustinum intersit. Sic enim Augustinus loquitur: A teipso si tibi merita tua sunt, mala sunt: ideóque non coronantur. Vt ergo bona sint, Dei dona esse oportet. Item: Opera *In Psal. 137.* mea si videris, damnas: tua si videris, coronas. Nam & quæcunque bona opera habeo, abs te mihi sunt, ideóque tua potius, quàm mea. Ergo opera manuum tuarum non despexeris. Pighius autem absurdum esse putat, si opera manuum suarum respiciat Deus, vt priora sua dona aliis cumulet.

Matt. 11 21. 23. Ratiocinatur & ex hac Christi sententia: Væ tibi Capernaum. Nam si in Tyro aut Sidone aut Sodoma factæ fuissent istæ virtutes, quas vidisti, in cilicio & cinere pœnitentiam egissent. Nam si absoluta, inquit, efficacíque volūtate noluit dare Deus pœnitentiam Sodomę, Tyro, & Sidoni, an daturus erat, si illic edidisset sua miracula? Et cur potius ob miracula illis gratiam resipiscendi dedisset, quàm ciuitati suæ, vbi eadem miracula designabat? Respondeo, minimè in his verbis Christum respicere, vel vnde emanet pœnitentia, vel cur his potius, quàm illis, arcano Dei cōsilio detur: sed simpliciter ab effectis sumere hanc comparationem, quòd reliquiæ illæ quas nominabat, vrbes, quibus doctrina & miracula defuissent, plus habituræ essent excusationis coram Deo, quàm Capernaum, quòd deliberata nequitia, & impia sceleratáque rebellione obduratum, tot ac tam præclaris, & doctrinæ, & signorum monitionibus nihil flecteretur. Quasi diceret: nullam hactenus fuisse gentem tam duræ aut indomitæ ceruicis, tam ferrei cordis aut obstinati, quæ nō commoueretur signis illis, quæ apud Capernaitas contemptui, ludibrióque habebantur. Quòd si affirmationem illam pertinacius vrgeat Pighius, iam pridem egissent pœnitentiam, respondeat iam mihi, cur nam vrbes illas non dignatus fuerit idoneis modis hortari ad pœnitentiam, quas sciebat suæ exhortationi non defuturas? Si quid sentit, sentire (opinor) debet, suis ipsius tricis teneri se nunc implicitum. Sed valeant inepte illæ cauillationes: cùm euidenter constet non aliud voluisse Christum tali loquendi genere, quàm si quis hodie sic loquatur: neminem esse Turcam tam durum rebellémque Deo, aut tam à pietate auersum, qui non iam olim fractus fuisset, si ea legisset, audiuisset, vidisset, quibus tamen non potuit corrigi Pighius.

Posthæc, vt nostræ facultatis esse probet, tam præparare corda nostra Deo quàm ei ad bonum nos prouocanti, acquiescere, longum ex integro præceptorum catalogum retexit. Nihil certè dubium est, centies nos victos esse, si Dei præceptis vires hominum metiri libeat. At istud, inquit, delirare est, ad ea hortari homines, quibus præstandis pares non sint. Verùm ab hac cōtumelia se tuetur Deus: qui optimam sibi esse iubendi causam declarat, etiam si penes hominem non sit implendi facultas. Quanquam operæpretium est, ex iis, quæ adducit, quædam nominatim referre & expendere. Apud Ieremiam, inquit, docemur, qualiter se efficaciter præparare ad Dei gratiam homines possint, dum sic dicit: Scrutemur vias nostras, & reuertamur ad Dominum: leuemus corda nostra cum manibus in cœlum, dicentes: Nos impiè egimus, &c. *Lament. 3. 40* Odisse, inquit Pighius, ac detestari veterem vitam, cōtritoque corde ad Dominū confugere, pœnitere ex corde, & vera fide petere misericordiam, hæc est præparatio. Eleuatio autem cordium, est conuersio. Agnoscunt hîc vel mediocris iudicij lectores solitam Pighij Dialecticam: cuius prima regula est, vnum semper in plura discerpere: quę autem diuersa sunt, in vnum cōfundere. Leuare in cœlum corda & manus quid significet, plus satis notum est: nēpe, expansis in cœlum manibus, serio cordis affectu inuocare Deum. Pighius autem

autem puerile commentum fabricatur,quòd leuare corda, sit affectus nostros à terrenis & caducis rebus liberare : cum manibus, id est, operibus nostris. Atque istæ sunt interpretationes, scilicet, quibus non secus ac Delphicis responsis fidem haberi vult : cùm nihil magis aut friuolum,aut nugatorium fingi queat.Continuò pòst,culpæ agnitionem veniæque deprecationem,quæ duo sub præparatione antè posuerat,ad conuersionem, hoc est, secundum pœnitentiæ membrum refert. Vt tamen illi tam crassos errores ignoscam, rogo quidnam se confecisse putet. Totam, inquit,pœnitentiam esse in hominis potestate. Atqui illud , quod ipse quoque Pighius initium, & quasi primum ingressum facit, vt peccator,iniquitatis suæ agnitione confusus, sibi displiceat, inter alia Dei beneficia ponit
Eze.16. Ezechiel:apud quem sic Deus populum suum
59 alloquitur:Cùm tu iuramentum contempseris, vt dissolueres pactum, ego tamen recordabor fœderis mei quod pepigi tecum:suscitabóque fœdus æternum. Et tunc viarum tuarum recordaberis,vt confundaris. Suscitabo, inquam , tecum pactum meum , vt recorderis , & confundaris. Pighius hanc esse præparationem fingit, qua homines Deum anteuertant,ac priores occurrant eius gratię. Dominus autem , homines præuenire se testatur,vt peccata sua agnoscât.De altera parte iam alibi dictum est:non magis penes hominem esse,innouare suam vitam,quàm propria potentia à mortuis resurgere. De oratione, quàm promptum est, eius insaniam conuincere ? Inuocando,inquit,præueniunt homines Dei gratiam. Quòd enim eam pre-
Rom.10 cibus flagitant,ex seipsis faciunt. At Paulus
14 contrà : quomodo inuocabunt, in quem non crediderunt ? Quibus certè verbis Dei inuocationem ex fide, tanquam filiam ex matre, procedere nasciq́ue demonstrat. Vnde autem fides? An hanc quoque præparationis esse partem nugabitur ? Et cur non faceret, cùm de spe sic ausus fuerit loqui?quæ tamen & fide posterior est,& ex ea quoque sicut Dei inuocatio producitur. Habent,inquit, à seipsis homines vt pulsent : Dei autem est aperire.
Lib.de Augustinus autem: Hæc est fidei sanitas,quæ
perfect. nos orare facit,vt exaudiamur:quærere,vt in-
iusti. ueniamus:pulsare,vt aperiatur nobis. Contra istam qui disputat, contra se ostium claudit misericordiæ Dei.
Prou.16 At Solomon nõ præcipit, sed affirmat ho-
1 minis esse facultatem præparandi cordis. Et hîc habes expositionem Pighio dignam.Temerariam hominum confidentiam Solomon illic deridet , qui nihil non agitant consilij, nihil non moliri audent sine Deo : cùm tamen ne verbum quidem emittere,quod multò minus est,nisi per ipsum queât. Hominis, inquit, est cor præparare : & Domini est gubernare linguam. Quis non videat,ironicam esse humanæ arrogantiæ descriptionem, quæ summa omnia sibi vsurpat, cùm ne minimũ quidem in potestate habeat ? Pighius autem ex eo præueniri ab homine Dei gratiam colligit. Iã quas fingit præparationes,Deo gratas esse, ex Dauide probat. Desiderium enim Psal.10.
pauperum audiuit Deus:præparationem cor- 17
dis eorum audiuit auris tua. Vtinam verò, quando ad vertendum non est idoneus , bonum interpretem sequi maluisset, quàm ad inscitiam hoc quoque mali addere, vt errori pertinaciter adhæreret. Ad verbum sic habet Dauid : Desiderium pauperum audiuit Deus : præparabis cor eorum , audiet auris tua. Pighius, vestigiis interpretis non boni nec fidi insistens,ad præparationem torquet, qua homines certent cum Dei gratia. Vides quàm apposita sit ad rem probatio. Et tamen non minore truculentia stuppas istas proiicit,quàm si fulmina de cœlo vibraret. Subiicit,causam hanc adduci , cur spoliatus regno fuerit Roboam , quòd non direxit cor suum,
vt obediret Domino. Si præparare , inquit, 2. Chro.
cor,ad quærendum Deum, nihilo magis po- 12.14
test homo,quàm digito cœlum tangere,quid hoc specialiter de Roboam Scriptura commemorat, velut causam reprobi sensus,quod æque & piorum & impiorum est omnium? Atque hunc nodum, quicquid comminiscar, insolubilem esse nihil dubitat. Respondeo non dici causam reiectionis,quòd per se non habuerit flexibile cor, quod sine Spiritus directione ad seruiendum Deo , propriæ naturæ motu inclinaret , quod nos , omnium pariter hominum commune esse tradimus, sed quòd re ipsa non direxerit ad Deum cor: quod impiis proprium est, ac peculiare. Hoc vitium vsitatum est Pighio , dum res diuersissimas non distinguit, nihil non postea miscere & confundere. Cordis duritia & prauitas , qua fit , vt ad malum propendeamus, ad bonum simus impotentes , vniuersalis est generis humani morbus , donec Spiritu suo remedium adhibuerit Dominus. Vbi autem cor in vno carneum formauit : in altero lapideum,sicut à natura erat, reliquit : iam multum inter eos est discriminis. Ille cor flexile habet ad Dei obedientiam, imò Dei Legem habet inscriptam in corde , vt eius iustitiæ, toto voluntatis affectu,obtemperet: hic corde indomito, obstinato, ac rebelli, & Deum & eius iugum aspernatur. Illius obedientia opus Dei est : hic non alium habet, cui peruicaciam suam impûtet,nisi seipsum.Ergo,qui nihil prima conditione differebant,Dei gratia & iudicio nunc sunt discreti. Vident lectores,me nihil comminisci, & tamẽ nullum amplius restare scrupum. Post, vt identidem solet,ad præcepta relabitur.Verùm quia prçuidebat,nos responsione non destitui,subiũgit,quę illic Deus præcipit,fideles semper fecisse.Nam sicut populum admonebat Dauid, Psal.95.8.
vt præberet corda sua Domino,Ezechias itẽ, 2. Chro.
ne ceruicem suam obduraret , patrũ suorum 30.8.11

more, ſed manus porrigeret: ita refert ſacra hiſtoria, veniſſe ex toto Iſraele quoſdam, & cor ſuum tradidiſſe, vt ſeruirent Domino. Quis negat? Modò tamen ſubintelligi debere non detrectet, quod alibi exprimitur: quorum tetigerat Deus corda. Neque enim fieri negamus ab hominibus hæc & ſimilia. Id autem ſolum eſt, quod inter nos controuertitur, propriòne motu naturæ, an Spiritus ſancti ductu & gubernatione ea faciant.

1.Sam. 10.26

Tandē, vt aliquo inuolucro operiat, quam nimis detexerat impietatem, ad liberi arbitrij gratiæque coniugationem reuertitur: cuius ſpecimen vna in re exhibere ſtudet, vt de reliquis tale etiam iudicium fiat. Sapientiam enim vnius quidem eſſe Dei donum: ſed dari cum delectu, non obtrudi. Dari porrò non niſi iis, qui eam inuocant, qui cor illi ſuum inclinant. Humilium enim eſſe, non ſuperborum. Quid? An non humilitas quoque Dei donum eſt? Quòd ſi neget Pighius, quibus tamen hanc perſuaſionem machinis ex piorum mentibus, quibus penitus infixa eſt, reuellet? Ergóne, quia gradatim confert Deus ſuas gratias, vt vna ſit ad alteram præparatio, ideo laudis ſuæ parte priuabitur? quaſi hominem tantùm ſuis beneficiis ſubſequatur, non autē etiam præueniat. At ſi quem Deus ſuis gratiis dignetur, nullo præparationis reſpectu, in reliquos iniurius erit & crudelis, quos interea præteribit. Certè ſi Pighij tribunali ſubiiceretur Deus, ſub iudice tam malè propitio, facilè cauſa caderet. Teſtatur enim, ſe ſolum eſſe, à quo diſcernimur: cùm alioqui ſimus per omnia ſimiles. Quid igitur, ſic obloquendo, Pighius agit aliud, niſi quòd lapides ſurſum in cœlum proiicit, qui mox in caput eius recidat? Vt ergo millies clamet, Spiritui ſancto, & vniuerſæ Scripturæ reſiſtere, qui nihil ad promerendam Dei gratiam facultatis homini concedunt: eiúſque voluntatem ſic à iuſtitia auerſam eſſe docent, vt nihil quàm malum concipere ex ſe queat: vt anathema omnibus qui ſic ſentiūt centies minetur, nihilo plus tali clamore, quàm latratu, proficiet, donec alia Scripturæ teſtimonia proferat. Dei enim veritas, quā docemus, maiori ſtabilitate ſubnixa eſt, quàm vt ventoſis eius argumētationibus tam leuiter diruatur.

1.Cor.4. 7

Hoc controuerſiæ capite tam bene tranſacto & abſoluto, ad alterum trāſit. Nam quòd ſcripſi, ne pediſequam quidem gratiæ ideo debere exiſtimari hominis voluntatem, quia per ſe, proprio ſeparatóque motu, cooperetur: quin potius hoc quoque voluntatis obſequiū, ſiue ad recipiendum, ſiue ad retinendum Spiritus ſancti motum, quam cooperationem appellant, inde manare, quòd voluntas, iam reformata, Spiritui promptam obſequentémque ſe præbeat: primùm id tam obſcurum eſſe pronūtiat, vt nec ego intelligam quid mihi velim: deinde hunc eſſe impietatis cumulum, cui nihil adiici amplius queat: fruſtráque me obtendere Auguſtini patrocinium, quem mihi prorſus aduerſari demonſtrauerit. Quòd autem in eius verbis fuerim hallucinatus, cauſam hanc eſſe, quia obiter tantùm curſimque inſpectus, nūquam attento ſtudio lectus mihi fuerit. Vtinā verò tanta, & attentione, & diligentia, verſatus foret in Scripturus, támque familiariter notum haberet earum ſenſum, quàm & diligēter legiſſe me Auguſtinum, & familiariter cognitam habere eius mentē, iactare mihi liceat. Verùm id ex re ipſa æſtimari malo. Quòd ad præſentē quæſtionem ſpectat, quia illud Chryſoſtomi improbauerā, neque voluntatem ſine gratia, neque gratiam ſine voluntate quicquam poſſe boni, malignitatis me accuſat, quia vni Chryſoſtomo imputem, quod & ex communi Eccleſiæ definitione ſumptum ſit, & totidē propè verbis ab Auguſtino aſſeratur. Locum autem recitat ex tertio hypognoſticon libro: cuius clauſulam, verbis quidem non multū abſimilem eſſe fateor ab eo, quod dicit Chryſoſtomus: ſed ſenſum diuerſiſſimum eſſe contendo. Bona opera per gratiam & liberum arbitrium fieri tradit, quicunque ſit illius libri author: ſicut via ab equo ſimul, & ſeſſore, conficitur: dum equus quidem currit, ſed directus ſeſſoris manu, vt rectum iter teneat. Porrò viam facit Chriſtum. Liberum arbitriū inſtar vagi & deuij iumenti in mundi vanitate errare docet, vſque dum illi Spiritus Dei inſideat, quò à concupiſcentiarum errore ad viam iuſtitiæ reducat: reductum perpetuo regimine gubernet, donec ad deſtinatam metam perueniat. Currere ergo liberum arbitrium concludit: ſed Deum facere, vt rectè currat. Et quid hoc aliud eſt, niſi quod ſemper docui? habere ſcilicet à natura voluntatem, vt velit: vt autem bene velit, beneficium eſſe gratiæ, non facultatem naturæ. Hoc ſenſu minimè repugno, quin gratiam comitetur voluntas: ſicut neceſſariò materia formæ ſubeſt. Nam cùm voluntas velut materia ſit, ad recipiendam formam apta & habilis, ante renouationem malè formata eſt, naturæ prauitate. Vbi autem Spiritu Dei ad bonitatem renouatur, quaſi alteram formam induit. Velle igitur habet homo: vt autem bonum velit, à Deo præuenitur. Hæc enim poſteriora verba illic habentur. Non dicit, vt velle poſſit: ſed præſentem effectum aſſignat gratiæ: quemadmodum & aliquanto antè, cùm diceret, tam reparari, quàm præparari voluntatem, vt bona ſit, quæ mala erat. Quid autem Chryſoſtomus? Sic comitem gratiæ voluntatem conſtituit, vt ab hac pendeat illius efficacia. Neque aliter Pighius accipit. Quid ergo ex verborum ſimilitudine fucum facit, in tanta ſententiæ diuerſitate? Quod ſi nondum acquieſcit, meminerint lectores eius, quod alibi retulimus, pro magno abſurdo Auguſtinum ducere, ſi quis dicat, nō ſufficere Dei miſericordiam, niſi adſit hominis voluntas.

Enchir. ad Laurent.

voluntas. Non igitur volentis, neque currentis, vt totum detur Deo: qui voluntatem hominis, & præparat adiuuandã, & adiuuat præparatam: qui nolentem præuenit, vt velit: volentem subsequitur, ne frustra velit. At illo superiore loco innuitur, non tolli, sicut assero, liberum arbitrium per gratiam: sed vulneratum, apprehēdi, vt dometur, corrigatúrque ad obediendum Deo. Quasi ego substantiam voluntatis redigi in nihilum oportere, vel docuerim vnquam, vel etiam somniauerim. De qualitate enim semper locutus sum, in qua hic scriptor correctionem dum requirit, quid omnino à me dissentaneum habet? Sed hæc sunt stratagemata factitij nostri Herculis, qui monstra subinde sibi fabricat, quibus deuictis, in sinu suo triumphet. Atque vt omnia inter se respondeant, triumphale hoc sibi carmen occinit: his verbis nos compellari ab Augustino: Audi hæretice, stulte, & inimice fidei: Opera liberi arbitrij bona, quæ vt fiant, præparantur per gratiæ præuentū, nullo liberi arbitrij merito, ipsa faciente, gubernante, perficiente vt in libero arbitrio abundent, non damnamus. Adeò, & cæcus est, & improbus, vt non cernat, hæc omnia perinde scripta esse, ac si quis ex nobis dictasset: & aliis mentem iudiciúmque, ne cernãt, sua proteruia tollere se posse confidat.

Ad reliqua deinde mea argumenta, sed pari, qua hactenus fœlicitate, refellenda pergit. Cæterùm, ad ea quæ ex Ieremia cito: Timorem nominis mei dabo in corda eorum vt non recedant à me. Item, Dabo eis cor nouum, vt timeant me cunctis diebus, abunde responsum esse præfatur, ne operam in re superuacua consumat. Ego autem non alteram responsionem audiui, nisi quòd fortiter his verbis refragatus est. Vt enim à Domino non recedamus, se efficere in nobis ipse testatur. Si modus quæritur, respondet iterum, cor nouum dando. Si id adhuc nimis obscurum est, addit explicationem: quòd nominis sui timorem inferat in corda nostra. Quid ad hæc Pighius? Nobis id conferri Dei gratia, vt possimus non recedere, si libeat: nihil prçterea aliud. Quanquam neque id sine exceptione concedit; Deum enim à nobis præueniri: neque dari eius gratiam, nisi petentibus. Hæc sunt Pythagoræ responsa, quibus sine controuersia, fidem vult haberi. Cùm sanctorum orationes adduco, quibus à Domino petunt, vt cor suum inclinet, vt cor nouum, & Spiritum rectum sibi ipsis innouet, excipit, inueniri ex aduerso multa præcepta, in quibus à nobis similia requirit Deus. Atqui tritum illud esse debet, precibus suis testari sanctos, quid Dei sit: Deum autem præcipiēdo minimè ostēdere, quid sancti ad implendū virium, aut facultatis habeant. Addit inueniri etiã inclinasse sanctos cor suum Deo, dum gratiã assecuti sunt. Quasi hoc soluere sit obiectionē, aliis verbis, in eundem tamē sensum succinere. Postremò addit, preces eiusmodi pij desiderij esse signa, quò ad gratiam adspirent. Id autē ex diametro nobis esse cōtrarium, qui hominem negamus à seipso prçparari. Quasi verò minus ad Deum pertineat, cōtinuare, quàm incipere. Clamant Dauid & Solomon, Inclina cor nostrum Deus. Iã hoc quidem votū inclinationis indiciū est. Quid ergo sibi volunt? Perinde acsi dicerent: Perfice, Domine, quod cœpisti, & confirma, quod ex parte operatus es in nobis. Nondum ergo hoc mihi Pighius excussit, inclinare ad rectitudinem hominū corda, vnius esse Dei opus. Dixerã, nihil Deum seuerius exigere, quàm vt Sabbathum suum colamus. Hãc porro spiritualem esse eius obseruationem, dum ab operibus nostris quiescimus. Respondet Pighius, quietem mãdari nobis ab omni opere seruili, non autē à Dei timore, & legis ipsius obedientia. Bella solutio. At quorsum hoc adduxi, nisi vt timorem Dei ostenderem non esse proprium nostrum opus? Nã cùm Dominus, qui nos bene agēdo nō vult defatigari, quiescere nos ab operibus nostris iubeat, nonne eo ipso pronuntiat, omnia nostra opera mala esse? Itaque Isaias violari Sabbathum testatur, quando inuenitur in eo voluntas nostra. Hãc ergo Sabbathi veritatē esse non dubium est, de qua Paulus sexto ad Romanos capite concionatur, vt crucifigatur vetus homo noster: cuius nullam rationem habet Pighius.

Iere. 32. 40 | *Psal. 119. 35* | *1. Reg. 8. 58* | *Isai. 58. 13* | *Rom. 6. 6*

Sequitur illa similitudo, in qua dixerã, satis luculentū gratiæ Dei testimoniū extare, nisi nos supra modum maligni essemus: Ego sum vitis vera: vos palmites. Sicut palmes nō potest ferre à seipso fructū, nisi in vite mãserit, ita neque vos, nisi in me manseritis: quia sine me nihil potestis facere. In his verbis reperit Pighius clarissimã sententiç suæ approbationem. Nam cùm agricolæ officium sit, excolere: vitis natura, humorē succúmque administrare: palmitis autem, fructū proferre: in hac distinctione pulcherrimã liberi arbitrij gratiæq; colligationē extare censet. Atqui simile hoc, quo vtitur Christus ex eius ore, non autē Pighij ingenio, accommodari ad veritatem suam oportuit. Applicatio ex Christi mente simplex est & expedita. Quemadmodum palmes extra vitē nec virere, nec florere, nec fructū edere potest, sed mox exarescit: in vite etiã assidua cultura purgationéq; habet opus: sic nos extra ipsum nihil habere prorsus, ad veram, hoc est, spiritualem vitam, eiúsque actiones aut vigoris, aut potentiæ. sed esse omnino inutiles: in ipsum verò cùm insiti plãtatíque sumus, perpetua Dei operatione excoli, vt in fœcunditate permaneamus. Hac, inquã, inter res hîc inter se comparatas congruentia qui contentus erit, minimè periculum est, ne decipiatur à Christo: quo terriculamēto imperitos percellere conatur Pighius. Quid autē ipse contrà? Palmitis naturã cum nostra conferendo, bonorū operum fructus

Ioan. 15. 4. 5

propriè à nobis produci colligit, & vi germinatiua, quæ in nobis est: tametsi ex vite eã & cœlesti agricola acceperimus. Si voluntatem intelligit nobis à natura inditam, qua velimus: iudicium quo eligamus: conãdi potentiam, qua conemur, nihil repugno: modò & voluntatis, & iudicij, & conatus rectitudinẽ sola gratia nos obtinere (quoniã hæc tria naturaliter prauitate corrupta sint in nobis) simul concedat. Si quam verò laudis partem in bonis operibus nobis transcribere intẽdit, ne totũ Dei sit, aliunde quam ex Christi verbis, erroris sui patrocinium quærat. Cùm enim fructus vocentur vtriusque generis opera, hoc est, tã bona quàm mala, nos quidem ad ferendum fructum natura facti sumus, sed ex nobis fructificamus peccato in mortem: vt autem ad proferendos bonos vitæ fructus simus idonei, gratia nos fieri oportet. Ergo natura ad ferendos bonos fructus otiosi sumus ac steriles: ad malos verò, plus nimio fœcũdi. Ac scire etiámnum ex Pighio velim, omnésne naturaliter insitos esse Christo putet: an hoc esse singulare donum fateatur, naturæ conditione excellentius. Nam si hoc secundum extorqueo, quod necesse est, vbi erunt illæ præparationes, in quibus præcipuam vim liberi arbitrij locare solet? Et totam huius rei
Rom. 11. 17 controuersiam dirimit Paulus, cùm homines, antequam in Christum inserantur, oleastris similes facit. Verùm quod ad cooperationẽ, qua Dei gratiam subsequitur voluntas nostra, vicisse sibi videtur. Nam si palmes fructum non potest ferre, nisi in vite manserit, ergo ex seipso feret, si manserit. Proinde qui in Christo manet, ille, instar palmitis, ex seipso, id est, propria sua natura fructum feret. Huius argutiæ fiducia mirum quantopere exultet. Atqui nemo non intelligit, quàm pueriliter ineptiat, eiusmodi syllabarum aucupia tendendo. Nam cùm intelligere Christum satis constet, non ex seipso feracem esse palmitem: sed ita demùm, si in vite manet, hic nugator nodum in scirpo quærit. Quòd si adhuc rixetur, respondeat mihi, quid per hanc particulam intelligat à seipso. An hæc, quæso, inter se opponi negabit, à seipso, & in vite? Sed eũ nihil moror. Res plusquam clara est: opponi duas istas particulas, à seipso, & in vitæ: vnde intelligere promptum est, à seipso, tantundem valere, acsi dixisset, à vite extractum aut separatum.

Philip. 2.13 Ad illud Pauli, Deum esse, qui operatur in nobis & velle, & perficere pro suo beneplacito, se quoque idem confiteri: sed ita, vt simul agat voluntas. Hoc flexu elapsum se putat, cùm medio adhuc corpore ipsum teneam. Non enim hoc quæritur, agátne voluntas, quod extra dubium est, sed agátne à seipsa, an pro modo diuinæ actionis: aut crassiore, si placet, loquendi modo, distinctáne ac separata sit actio volũtatis ab operatione Dei: an illi, quod aiunt, subordinetur. Quis enim nescit, per voluntatẽ fieri, vt velit homo? Sed Paulus illic voluntatem asserit Dei Spiritu gubernari, vt ad bonum inclinet & adspiret: ideóque propriam esse eius actionem, si quid boni animo concipimus. Ergo solutio Pighij, fumus est. At illud alterum, Deum agere omnia in omnibus, sic eludit. *Ephes.* 1 23 Quia scilicet præter eum non sit, qui faciat omnia in omnibus: creaturas tamen suo quanque ordine, perficere actiones, quas illis destinauit. Secundum hoc commentum, si quis creaturę propriam seorsum à Deo actionem assiguet, nihil alienum dicet à sensu Pauli. At certo certius est, Paulum ideò retulisse ad Deum omnia, vt disceremus, nisi per ipsum, nihil fieri: vt inferre inde liceat, quicquam neminem ex se agere, quando solus Dominus in omnibus impleat omnia. Loquitur autem Apostolus non de vniuersali diuinæ prouidentiæ operatione, qua totus mundus regitur, sed de singulari gubernatione, qua per Spiritum sanctificationis ad iustitiæ suæ obedientiam fideles dirigit. Hoc dum Pighius ignorat, de generali naturę ordine, extra rem philosophatur.

Cùm autem approbare illã Chrysostomi sententiã vult, quem trahit, volentem trahit, primùm falsò nobis obtendit seculorum omnium consensum: deinde rationes illas iam toties à me cõfutatas, repetit: stare ad ostium cordis nostri Deum, vt ipsi aperiamus, & similes. Verùm suo more impugnat, quod non assequitur: aut certè armis parum congruis vtitur. Et Christum, & Satanam, voluntarios sibi milites eligere, atque auctionari cũ Ambrosio sentimus: sed oportere ad bonum fieri volũtarios, Christi Spiritu, dicimus, quoscunque vult habere tales. Trahit nos, inquit Augustinus, non violenter neque inuitos: sponte igitur sequentes: sed voluntate, quam fecerit. Porrò non hoc mihi in Chrysostomo displicet: quòd spontaneos ad sequendum esse dicat, qui trahuntur: sed quia proprio motu sequi debere intelligat. Quicquid ergo moliatur Pighius, hoc excutere nobis non poterit, efficaciter à Deo affici nostram voluntatem, non leuiter tantùm moueri: vt nostræ postea optionis sit, refragari vel parere. Nec frigidis suis cauillis efficiet, quin ad eius *Ioan.* 6. 45 confirmationem valeat, quod citaui Christi testimonium: Omnis qui audiuit, & didicit à Patre meo, venit ad me. Discere, inquit, pro Acquiescere capitur hoc loco. Ergo nõ omnis, quẽ Pater docet, venit ad Christum: sed ille demum, qui persuaderi se finit. Hæc expositio quantum ponderis habere debeat, relinquam æstimandum lectoribus: vbi tribus verbis admonuero, quid illic agat Christus: Non aliud scilicet, nisi vt demonstret, quantũ inter externam hominis prædicationem, quæ aures solũ ferit, & interius arcanúmque illud, quo mens illuminatur, & cor tangitur, Spiritus sancti magisteriũ intersit. Nec verò præter-

prætereundum est, qua occasione adductus ad discrimen illud tractandum fuerit. Videbat se nihil docendo proficere, apud cæcos, surdos,& rebelles. Ostendit igitur, non aliter fructuosam esse doctrinam, nisi cùm & lumen intelligentiæ, & obedientiæ affectus à Deo datur. Atque huc pertinet, quod ex Isaia adducit testimonium: Omnes fore à Deo doctos. Significat enim eo loco Propheta, peculiare esse doctrinæ genus, quo Dominus electos suos dignetur. Docentur enim & impij: sed alio modo: nempe tantùm, vt ab homine audiant, non autem vt à Deo discant. Verùm, vt aliter, quàm sentiam, posse intelligi Christi verba euincat, Cyrilli expositionem profert à mea diuersam. Quasi verò protinus consequatur, aliter posse intelligi, quia Cyrillus aliter intelligat. Quòd si istud recipitur, habeo Augustinum, sicut tempore, ita & reliquis omnibus rebus superiorem Cyrillo: qui omnino negat aliter posse accipi. Sed res ipsa & veritas nobis, ad faciendam fidem sufficiat. Sine exceptione omnes qui audierint ac didicerint à Patre, Christus ad se venire testatur. Inde efficacem esse doctrinã colligo, qua Dominus per Spiritum suum intus nos erudit. Tergiuersatur Pighius, illud discere, in electione nostra esse situ. Dico id omnino cum Christi mente pugnare: nec aliud dico, quàm quod euidenter perspicere omnibus licet. Suam enim doctrinam ab iis demum recipi clamat, quibus datum fuerit. Et quid tamen Cyrillus? Non vi cogi, qui trahitur. Quis reclamat? Adiungit postea de libero arbitrio alterum membrum, quod ex commento carnis assuit. His tam bene confectis, dictum illud vulgare Guillelmi Oclzami, quod omni ex parte Pelagianismum resipit, facienti quod in se est Deum non denegare gratiam, verissimum esse concludit. Nam quòd neminem Dei gratiam quærere posse tradidi, nisi qui à Dei Spiritu agatur, eo modo homines prorsus stipites fieri. Quî sic? Quoniam hinc sequatur, nemini expositam esse, nemini quærendam: vtpote quæ quæri, antequam habeatur, non possit. Frustra autem quæri, quod iam possidetur. At perinde ratiocinatur, ac si concessum iam illi à me foret, non esse diuersas gratias, pium desiderium, eiúsque consecutionem: cùm iam alibi ex Augustino demonstrauerim, hanc fidei sanitatem esse, petere vt accipias: quærere vt inuenias: pulsare, vt aperiatur tibi. Porrò huius sanitatis author, non æger, opinor, sed medicus existimandus erit.

Isa.54.13

Quantum ad perseuerantiæ donum, hæc est Pighij philosophia, conferri illud quidem nobis gratuitò, & tamen meritis rependi. Quî factum est, vt hæc tam subtilis cogitatio Spiritui sancto non occurreret, cùm penitus contraria argumenta Paulo dictaret? Siquidem cùm illi familiaris sit collectio, si ex gratia, ergo non ex operibus, rationem alicubi

Rom.11.6

reddit: quia quod operibus rependitur, debitum sit. Operanti, inquit, non secundum gratiam, sed secundum debitum merces redditur. Hoc qualiter cum Pighij axiomate conueniet, qui vult nos propria virtute promereri Dei gratiam, & tamen gratuitò eam consequi? Cęterùm, remunerari Deum posterioribus gratiis legitimum priorum vsum, ex vulgata illa Christi parabola, de talentis cum fœnore redditis confirmat. Ego verò nunquam hoc simpliciter negaui: sed tantùm hanc exceptionem posui, vt duplex periculum caueretur. Ne aut sic remunerari credatur Deus legitimum gratię suę vsum, acsi homo sua ipsius industria oblatã sibi gratiã redderet efficacem: aut sic remuneratio censeatur, ne sit amplius gratuita gratia. Imò sic parabolam illam exponi debere monueram, quòd Deus sua in nobis priora dona nouis & maioribus subinde prosequitur. Quare nullum operæpretium facit Pighius, dum tatum verborum fundit, quò mihi extorqueat, quod sponte iam professus sum: talentorum nomine illic Dei gratias, nos sub seruorum persona, Deum autem per patremfamilias designari. Cùm hoc inter nos citra dubium constet, eliciat inde si quid potest, quòd mihi aduersetur. Laudat, inquit, Deus fidelitatem nostram, eiúsque mercedem testatur esse, quòd amplioribus nos donis cumulat: nempe sicut sua dona in nobis coronat, quoties aliquid retribuit. Sic etiam habet Institutio mea: Fidelibus expectandam esse hanc benedictionem, vt quò melius vsi fuerint superioribus Dei gratiis, eò maioribus posthac augeantur. Sed id quoque esse gratiæ donum, quòd bene vtatur. Ne quis verò id à me confictũ putaret, testimoniũ Pauli adhibui: qui vtrunque ad merum Dei beneplacitum refert, quòd & velle operetur in nobis, & perficere. His quidnam sit in parabola contrariũ, nõ video.

Ro.4.4

Matth.25.15

Quòd autem Dei gratiæ cooperetur voluntas nostra, Paulum testem adducit, qui testatur copiosius se aliis omnibus laborasse. At mox, correctione adiecta, id retractat, transfértque ad Dei gratiã, quod sibi sumere visus erat. Nõ ego, inquit, sed gratia Dei quę mihi aderat. Hac correctione non aliud significari opinatur Pighius, nisi quòd adiutrice & cooperatrice Dei gratia laborauerit. At si id vellet Paulus, vteretur tantùm hac moderatione: non se laborasse solum, sed gratiam Dei simul adfuisse. Nunc autem non dimidia exceptione, sed plena correctione vtitur. Verùm cursus, & certamẽ, & castigatio corporis, labore constant: quibus defunctum se alibi meminit. Sic est: neque nos abhorremus ab vsitato loquẽdi more, quo & currere, & certare, & laborare homines dicũtur, modò ne id quoq; nobis negetur, tã ad certamẽ, quàm ad cursum aut laborem, & animum, & vires, Dei gratia, illis cõferri. Aut, si Prophetæ verbis sensum nostrũ exprimi magis pla-

1.Cor.15.10

cet: facere homines libenter concedimus: sed Deo faciente, vt faciant. Aut igitur Pauli verba mutet Pighius: aut cum sua interpretatione facessat. At sermonis proprietate se tuetur: quia laborare nequaquam Deo cōueniat. Laborem igitur totum esse nostrū, sed laborādi virtutem à gratia subministrari. Aut me eo errore deceptum fuisse dicit, quia hoc non animaduerterim. Ego verò hanc reprehēsionem, quòd fidelis magis quàm facundus interpres fuerim, libenter sustineo. Quanquam ista quidem reprehensione Apostolū potius, quàm me, impetat. Hæc enim sunt Pauli verba: Non ego sum, qui laboraui, sed gratia, quę mecum erat: in quibus si nihil mutare ausus sum, quid est quòd mihi Pighius propterea litem intendat? Verùm Augustini authoritate me vrget, qui Pauli verba sic accepit: quasi laborasse se dicat, sed adiutrice gratia. Quasi verò non satis constet, hîc hallucinari Augustinum, quia Latina interpretatione, quæ ambigua, & minus plena erat, contentus, quid haberent Pauli verba, non inspexerit. Sed hæc est Pighij sedulitas, ex auro scoriam duntaxat legere. Postremò, adducta in medium parabola, de operariis in vineam conductis, rogat, quisnam sit operarius ille, quem mercede dignū Christus pronuntiat. Nihil enim habere nos aliud putat, quod respondeamus, nisi Dei gratiam: quod perquam est ridiculum. At cur sic vaticinatur? Nos enim fideles operarios esse, minimè negamus: sed cor quo velint, robur quo sufficiant, manus quibus laborent: à gratia Dei habere dicimus: in qua doctrina nihil esse absurdi, perspicuum est.

Superest Augustinus: quem vt ne cui dubium foret, sententiæ nostræ per omnia patrocinari: eius testimonia, cùm ex aliis locis, tum præsertim ex secundo ad Valentinum libro citaueram. Ad hæc antequam respondeat Pighius, per longos & deuios verborum circuitus vagatur ipse, & circunducit lectorem, vt cernere omnibus promptum sit, hominem causæ suæ malè conscium, ideóque diffidentia perplexum, hoc artificio velle à re pręsenti abducere lectores: vt dum per ambages circunferuntur, veritas, obuia illis aliàs & exposita, ex eorum oculis euanescat. Commemorat igitur lōgo sermone, quid altero ad Valentinū libro tractet Augustinus: & quia cum gratia liberum illic arbitrium coniungit, satis hoc ad victoriam sibi esse confidit. At nos alibi demonstrauimus, quid hæc coniūctio valeat, & quo sensu debeat à nobis accipi. Nam cùm liberi arbitrij nomine voluntatē simpliciter designet, quā interea seruam esse peccati fatetur, quid aliud sibi vult, quàm quod nos prædicamus? Quinetiam, si ipsum recipimus verborum suorum interpretē, alibi, quàm nihil sētiat à nobis diuersum, exponit: cùm scribit, non tolli gratia voluntatem: sed ex mala in bonā mutari, & cū bona fuerit, adiuuari. (Epist. 105) Venit postea Pighius ad librum, ex quo testimonia citaueram: & in liberi arbitrij vocabulo rixandi ansam iterum prehensat. Quasi non ab initio semper fuerim testatus, nihil nos morari nomen, si de re modò conueniat. Quid Augustinus? Propheticam & Apostolicam fidem asserit, liberum in homine arbitrium, tam ad bona quàm mala agnoscere: sed ad bona inutile esse prorsus, sine gratiæ auxilio: imò liberum esse iustitiæ, seruum peccati: in bono autem nunquam liberum, donec Christi gratia liberetur: vsque adeò vt nullo modo aspirare ad bonū queat, nisi Dei spiritu dirigatur. Vnde concludit, initium gratiæ iam esse, desiderare gratiam. Hinc colligit Pighius, doctrinam nostram impietatis ac perfidię plenam esse, vtpote quę ex diametro cum hac fide pugnet. At huius, quam somniat, repugnantiæ, ne vmbram quidem apparere sanæ mentis hominibus dico. Verùm ipse nimis obliuiosus est, qui inter orthodoxa fidei capita nunc amplectitur, quod nuper pro execrabili dogmate tragicis clamoribus vexauerat: Nempe, gratiam desiderare, esse gratiæ initium. Viderit quid faciat. Nam vnico hoc verbo, totum philosophiæ eius fundamentū euertitur. Verùm quid dicat, nihil pensi habet, qui pugnandi fiduciā semel in garrulitate posuit. Præterea hoc similiter contra nos torquet, quòd eos reprehendat Augustinus, qui sic imaginabantur asseri gratiam, ne superuacuæ essent correptiones. Quid? An ista vnquam imaginatio nobis, vel per somniū obrepsit? At ex doctrina nostra sequitur. Cur ex nostra magis, quā Augustini? Quia, inquit, si malum cauere, & bonū facere nemo possit absque gratiæ auxilio: si insuper ea sola, sine nobis, hoc in nobis operetur & præstet: nec in nostra sit potestate, non solùm facere vt adsit, sed nec optare quidē, priusquā adsit magis ridiculum foret hortari quenquam ad bonum, quàm cęcum hortari vt videat. Et quid non istorum omnium prope ad verbū Augustinus pronūtiat? Sola, inquit, Christi gratia liberātur homines à malo: sine qua nullū prorsus, siue cogitando, siue volendo & amando, siue agendo, faciunt bonum. (Cap. 2. eius lib. Cap. 8.) Item: Voluntas humana non libertate consequitur gratiam, sed gratia consequitur libertatem: & vt perseueret, delectabilem perpetuitatem, & insuperabilem fortitudinem. Item: Intus est Deus, qui corda tenet, qui corda mouet, hominésque voluntatibus eorum, quas ipse in illis operatus est, trahit. (Cap. 14.) At ostendere Augustinum iactat, in audientis potestate esse, recipere admonitionem. Itáne verò, vt ad effrænatam vsque licentiam, tanquam ex professo, mentiatur, & tamen verum se dicere persuadeat? Plus decies illic negat Augustinus, quod eum asserere hic nugator fingit. Tunc, inquit, correptione proficit homo, cùm miseretur atque adiuuat, qui facit, quos voluerit, etiā sine correptione proficere. (Cap. 5.) Itē: corripiatur ergo massa dam- (Cap. 6.)

ſa damnabilis: vt ex dolore correptionis voluntas regenerationis oriatur: ſi tamen is, qui corripitur, filius eſt promiſſionis: vt ſtrepitu forinſecus inſonante atque flagellante, Deus in eo intus operetur & velle. Item: Qualitercunque fiat per hominem correptio: vt tamē
Cap. 14. proſit, non niſi per Deum ſit. Item: Cùm homines per correptionem in viam iuſtitiæ, ſeu veniunt, ſeu reuertuntur, quis operatur in cordibus eorum ſalutem, niſi ille, qui quolibet plantante atque rigante, dat incremētum Deus? cui volenti ſaluum facere nullum hu-
Cap. 16. manum reſiſtit arbitriū. Item: Proinde, quantum ad nos attinet, qui prædeſtinatos à non prædeſtinatis diſcernere non valemus, omnibus, ne pereant, vel ne alios perdant, adhibere debemus correptionis medicinam: Dei autem eſt, illis eam facere vtilem, quos prædeſtinauit, conformes fieri imaginis Filij ſui. Quid autem quòd Pighius ipſe, vertigine ſua aliò raptatus, mox fatetur, ab Auguſtino tradi, non modò impij conuerſionē, profectū in bono, & vſque ad finē perſeuerātiam ex Dei dono & gratia pendere, ſed hanc gratiam non eſſe omnibus expoſitā: nec noſtro, aut ſtudio, aut conatu poſſe nos eam conſequi, ſed vnius Dei beneplacito, conferri quibus ipſe velit?
Fol. 102. pag. 2. Hæc poſtquam illi exciderunt, palàm diſceſſionem ab Auguſtino facere primùm cogitur: deinde oſtendit, qualiter, Dei gratiam non abnegando, ſoluenda ſint illa argumenta,
Fol. 103. pag. 2. quæ perplexum Auguſtinum tenebant: nempe, ſi conuerſionem dixerimus eſſe Dei donum, ſed non conuerti, niſi qui libero arbitrio id promerentur. Perſeuerantiam ſimiliter Dei eſſe donū: ſed pendêre non minus ex homine. Vtrunque demum ſuperioribus meritis rependi. Ita tribus verbis omni ſe difficultate liberat. Sed ſi tā apertis craſsiſq; deliriis lectorū oculos perſtringi poſſe ſperat, nimis ſe decipit. Ego certè nō alio modo cōfutare ſtatui, quàm in mediū proferēdo. Quādo nemo tā hebes ſtupidúſq; erit, qui nō primo ſtatim aſpectu à tanta abſurditate abhorreat.

Tandem ex locis à me citatis vnum aggreditur in quo ſpecioſam maledicendi cauſam, & ſpacioſum exultandi campum habere ſibi videbatur. Retuleram hæc Auguſtini verba quæ nunc ſubiiciam: teſtatus tamen, me carptim excepiſſe cōpendij ſtudio, quę rei ſummam comprehenderent: Gratiam perſiſtendi in bono, Adæ fuiſſe datam, ſi vellet: nobis dari, vt velimus, ac voluntate concupiſcentiam ſuperemus. Habuiſſe ergo illum poſſe, ſi vellet: ſed non velle, vt poſſet: nobis & velle dari, & poſſe. Hactenus fideliter me retuliſſe agnoſcit Pighius: vtcunque tergiuerſando inuoluere adhuc conetur tam claram veritatem. Verùm quia addo cōtinuò poſt alterum membrum, primam fuiſſe libertatem, poſſe non peccare: noſtram verò multo maiorem, non poſſe peccare: hîc ſtrenuè me flagellat, tanquam infidum atque falſarium: vt qui ad præſentem ſanctorum ſtatum, quod de futura poſt reſurrectionem conditione dictum erat, transferam. Equidem nō inficior, eius, quam illic deſcribit, perfectionis complementum nondum extare: neque ante reſurrectionem ſperandum eſſe. Verùm hinc non conficitur, ad præſentem ſtatum nihil pertinere. Nunc enim inchoatur in ſanctis, quod tūc adimplebitur. Hanc porrò fuiſſe Auguſtini mentem, contextus ſatis demonſtrat. Poſtquàm enim expoſuit, firmitudinem ſtandi, quæ nunc eſt in ſanctis Angelis, præmium perſeuerantiæ fuiſſe, quoniam cum malis lapſi non fuerint: eiuſdem quoque præmij participem futurum hominem fuiſſe ſubiungit, ſi eorum exemplo in obedientia perſtitiſſet. Nunc tranſgreſſione ſua prorſus excidiſſe: & tamen in iis, qui Cap. 11.
liberantur, factum eſſe donum gratiæ, quæ merces meriti futura erat. An hîc de immortalitatis gloria, ac non potius de præſenti regenerationis beneficio diſputat? Rurſum: Eſt quippe in nobis per hanc Dei gratiam in bono recipiendo, & perſeueranter tenendo, non ſolùm poſſe, quod volumus: verum etiam velle, quod poſſumus. Cōtinuò pòſt, oportere diligenter bina iſta diſtingui, & quid differant, vigilanter expēdi, infert: poſſe non peccare, & nō poſſe peccare, poſſe non mori, & nō poſſe mori. Quæ ſūt iſta bina, niſi quorum iam meminerat, cùm primi hominis cōditionē à noſtra diſcerneret? Dixerat autem, tanto maiorem eſſe gratiam nobis datam, Cap. 11.
quia parum ſit nobis, perditam libertatem recuperare, parum ſit denique, non poſſe ſine illa, vel apprehendere bonum, vel permanere in bono, ſi velimus, niſi etiam fiat, vt velimus. Cur ergo poſtea, cùm diſcrimen illud proſequitur, futurum tempus vſurpat? Cur nouiſſimam libertatem fore dicit, non potius eſſe? Facilis reſponſio eſt: libertatis eius partem duntaxat, pro regenerationis modo conſpici in hac vita: ſolidam verò plenitudinem vſque ad diem reſurrectionis differri: quemadmodum & poſtea ſignificat. Primo, inquit, Cap. 12.
homini ſine peccato vllo data eſt, cum qua conditus eſt, voluntas libera: & eam fecit ſeruire peccato: noſtra verò cùm eſſet ſerua peccati, liberata eſt per eum qui dixit: Si vos Filius liberauerit, verè liberi eritis. Et accipimus tantam hac gratia libertatem, vt quamuis pugnemus, dum hîc viuimus, contra concupiſcentias peccati, non tamen vltrà ſeruiamus peccato, quod eſt ad mortem. Ergo cùm nouiſſimam libertatem fore teſtatur, non poſſe peccare, nihil aliud, quàm perpetuam regni Chriſti gratiam commendat: quæ tamen nonniſi ex parte nunc manifeſtatur: ideo tota demùm & integra poſt reſurrectionem conſtabit. At ſimul non patior, vt de futura, quæ immortalitatem ſequetur, perfectione quis accipiat: Nēpe, ſi quis eò trahere ſic velit, quaſi ad hanc vitam referri non debeat. Porrò hoc nihil aliud eſt, quàm totam

regenerationis gratiã hîc comprehendi. Qua de re omnem nobis scrupulum ipsius Augustini verbis eximi dixeram, cùm aliquâtò pòst addat: ita Spiritu sancto accendi voluntatem sanctorum, vt ideo possint, quia sic volunt: & ideo velint, quia operatur in ipsis Deus, vt velint. Subuectúmque esse voluntatis humanę infirmitati, vt gratia diuina indeclinabiliter & inseparabiliter agatur: vt quâtumuis infirma, non deficeret. Hac sententia nihil me adiuuari excipit Pighius: quia cum illa superiori nullo modo cohæreat. Et ne facetia careat reprehensio, macellario prouerbio in me ludit. Hæc, inquit, cauda ad alium vitulum pertinet. Mirus verò carnifex: qui ita ex vno vitulo duos nouit facere. Sequitur enim vno contextu apud Augustinum altera distinctio, quæ prorsus ad eandem rem explicandam facit: Aliud, inquit, est adiutorium, sine quo aliquid non fit: & aliud est adiutorium, quo aliquid fit. Primo itaque homini, qui in bono, quo factus fuerat rectus, acceperat posse non peccare, posse non mori, posse bonum non deserere, datum est adiutorium perseuerantiæ: non quo fieret, vt perseueraret, sed sine quo per liberum arbitrium perseuerare non posset. Nunc verò sanctis in regnum Dei per gratiam prædestinatis non tantùm tale adiutorium perseuerantiæ datur, sed tale, vt eis perseuerantia ipsa donetur: non solùm, vt sine isto dono perseuerantes esse non possint, verùm etiam, vt per hoc donum nõ nisi perseuerantes sint. Non enim solùm dixit: Sine me nihil potestis facere: sed etiam dixit: Non vos me elegistis: sed ego elegi vos, & posui vos, vt eatis, & fructum afferatis, & fructus vester maneat. Quibus verbis non solùm eis iustitiam, verùm & in illa perseuerantiam se dedisse monstrauit. Quis nunc, obsecro, mihi non concedat, Augustinum rem eandem, aliis verbis continenter exponere? Quid ergo, tam bene contextas partes discerpendo, proficiet Pighius? Verùm tam est desperata impudentia, vt vel confuso oris strepitu increpuisse, semper pro victoriæ parte habeat. Nam cùm Augustinus non tantùm posse nobis dari, sed etiam velle, testatur: Deique gratiam non in hoc tantùm esse efficacem in nobis, vt ipsa adiuti, fidem possimus consequi si libeat: & consecuti, in ea stare, sed omnino, vt fideles simus, & in fide perseueremus: vt inuictissima voluntate appetamus quod bonum est: & inuictissima constantia ipsum deserere nolimus: hæc omnia, & similia, quæ iam audisti, non aliud Pighio valent, nisi ita nos adiuuari, vt de victoria certi simus, si non defuerimus ipsi nobis? Inferorum portas non fore nobis superiores, nisi illis cedamus: nullam fore Satanæ virtutem aduersum nos & gratiam nobis datam, si non illi dederimus locum vitio nostro & negligentia. Verùm si quis ex electis, aut ignauia sua excludit respuitque oblatam Dei gratiam: aut receptam inconstantia abiicit: aut infirmitatis vitio eripi sibi patitur, vbi illa, sicuti vocat Augustinus, indeclinabilis & inseparabilis gratiæ actio, quæ non hominibus relinquit suam voluntatem, vt maneant in gratia si velint, sed etiam operatur vt velint? quæ non tantùm fidei consequendæ facultatem confert, sed fideles etiam facit? quæ non modò perseuerandi facit copiam, sed tanta illos firmitate instruit, vt non nisi perseuerantes sint? Imò vbi illa, & ad bonum appetendum inuictissima voluntas, & ad retinendum inuictissima constantia? Et tamen canino isto suo latratu euasisse contentus non est, nisi, plusquam Thrasonica stoliditate, satis superque manifestum esse iactat, quàm mihi omni ex parte Augustinus repugnet.

Decem libris constat opus Pighij: quorum sex primis de libero arbitrio disputat: reliquis quatuor prędestinationem ac prouidentiam Dei tractat. Cùm igitur distinctæ sint quęstiones: priorem illam hactenus, vt potui, atque vt temporis breuitas sinebat, sum executus: alterius verò tractationem ad proximas vsque nũdinas differendam censui: quia & nihil est in mora periculi: & tunc vtilior, volente Domino prodibit. Quoniam tamen verebar, ne si diutius tacerem, quorundam oculos Pighius sua illa ostentatione perstringeret, hoc intereà edito specimine, & illius insolentiam paululum reprimere, & bonorum ac piorum attentionem excitare visum est: vt dum aduersus huius Cyclopis impetum stare inuictam Dei veritatem cernunt, magis ac magis in ea confirmentur.

ADMO-

ADMONITIO PATERNA PAVLI TERTII ROMANI PONTIFICIS AD INVICTISS. CÆSAREM CAROLVM QVINTVM.

QVA EVM CASTIGAT, QVOD SE LVTHERAnis præbuerit nimis facilem: deinde quòd tum in cogenda synodi, tum in definiendis fidei controuersiis aliquid potestatis sibi sumpserit.

Cum Scholiis.

LECTORI.

HÆc admonitio cũ alias ob causas, tum quia illustre pontificij zeli specimen continet, digna est omnino, quæ legatur ab omnibus. Atque id quidem citius fieri oportuit, sed quia non statim peruenire solent eiusmodi mysteria in eorum manus, quibus vel expediat, vel cordi sit ipsa euulgari: dabunt veniam lectores, si serius publicetur hic thesaurus, quàm fuerit optandum.

STATVS CAVSÆ, SIVE Argumentum.

Vum Cæsar superiore anno, parata iam in Galliam expeditione, non aliter posse diu Germaniam in pacato statu contineri intelligeret, quàm si præscripta ante suum discessum foret ratio, qua imperij ordines inter religionis dissidia, pacem tamen colerēt: decretum interposuit, vt donec cognita esset causa, æqualis vtrisque conditio esset, tum sibi curæ fore promisit, vt prima quaque occasione concilium vniuersale vel saltem nationale cogeretur: aut si id non succederet, se daturum operam, vt proximo Imperiali conuentu, post legitimam disceptationem aliquid tandem statueretur. Digna quidem erat pietatis causa, quam aliis omnibus posthabitis, tractandam Imperator susciperet. Sed quia difficili & periculoso bello implicitus, neque huc animum applicare extemplo poterat: & ne quid interea turbarum se absente oriretur, non temerè metuebat prudens ac cordatus princeps, nihil omnino nec communi ecclesiæ Christianæ saluti aptius, nec publicæ Germaniæ tranquillitati magis appositum, nec priuatis etiam suis rationibus commodius facere potuit, quàm vt iustam causæ actionem in aliud tempus differendo, ius æquum inter partes, & æquabilem viuendi legem statueret. Hoc tamen audito decreto, Romanus Pontifex se duas ob causas non leuiter fuisse commotum hic ostendit. Nam & hoc quantuluncunque, quod concessum hoc modo Protestantibus erat, vt paulisper iniquis præiudiciis subleuarentur, nimiæ indulgentiæ corruptelam esse clamitat: & Cæsarem sibi ius aliquod sumere in religionis causa, hoc verò indignum illi facinus esse videtur. Bis autem peccasse Cæsarem illicitum sibi ius arrogando, conqueritur. Primùm, quia concilium ausus fuerit, eo inconsulto, polliceri: deinde, quòd cognitionem à sua persona alienam accipere non dubitauerit. Grauiter igitur cum eo expostulat sanctissimus pater, cum de immodica erga Lutheranos facilitate, tum de authoritate Romanæ sedis læsa & imminuta.

PAVLVS III. PONT. MAX. CAROLO V. IMPERATORI.

Charissime fili, salutem & apostolicam benedictionem. Ex edicto Maiestatis tuæ actã cõuentus tui Spirensis cognouimus, de quibus cum nostram sententiam dissimulare paternus noster erga te amor non patitur, tum verò officij & muneris à Deo nobis per Christum commendati ratio in cura vniuersalis Ecclesiæ, vt apertis verbis te admoneamus, compellit. "Nec verò parum nos ad hoc mouet graue seueritatis diuinæ, in Heli sacerdotem exemplum, in quem liberos indulgentius tractantem, & ad eorum errata conniuentem extat seuera illa Dei in hæc verba sententia: Quia indigna nouerat agere filios suos, nec corripuit eos, idcirco, inquit Deus, non expietur iniquitas domus eius victimis & muneribus vsque in æternum. Hæc quidem Dei sententia fuit, quam statim liberorum primùm, deinde ipsius Heli repentina & violenta mors consecuta, hincque posteritatis à sacerdotio repulsa verbum Domini verum & ratum fecerunt. 1

Nos verò fili cùm te indigna quædam decreta in conuentu Spirensi ex ipsis actis animaduerterimus, indigniora verò designata esse, & talia, quòd si propositum exitũ, quod Deus auertat, consequantur, non solùm te in certissimum animæ salutis periculum adductura, sed Ecclesiæ paci atque vnitati, cui super omnia studere debemus, maiorem, quàm 2

qua hactenus laborarint, perturbationem
3 sint allatura. "Noluimus sanè prætermittere,
quin te à Deo nobis honore & amore primo-
geniti commendatum, his nostris literis de
tanto tuo & Ecclesiæ periculo admonere-
mus. Quanquam quidem te, non vt Heli li-
beros, admonendum duximus," quos depra-
uata voluntas, & consuetudo peccandi indo-
ciles propè ad rectam disciplinam reddide-
rant, sed vt eum potius, qui multorum anno-
rum cursu non abiit in consilium impiorum,
quo maiorem in spem venimus, non frustrà
nos admonitione paterna esse apud vsuros.
4 "Omnia verò fili, in eo sunt, si ab vnitate Ec-
clesiæ te abduci non sinas, à cõsuetudine ma-
iorum tuorum religiosissimorum principum
non recedas, sed eundem, vt debes, morem in
omnibus, quæ ad Ecclesiæ disciplinam, ordi-
nem, & instituta pertinent, obserues, quem
multos annos summa cum pietatis animi tui
5 significatione edidisti." Is verò est eiusmodi,
vt quoties de his, quæ ad religionem perti-
nẽt, disceptatur, ad sedem apostolicam omne
iudicium semper referatur, nihil illa incon-
sulta statuatur. Tu verò nunc fili, cùm vel de
concilio generali, tanquam de remedio om-
nium opportunissimo afflictis Ecclesię rebus,
& ipsius imprimis Germaniæ mentionem fa-
cis, vel de nationali, cuius etiam meministi,
vel de futuro ad proximum Autumnum Im-
periali conuẽtu, in quo de religione, cæterís-
que rebus, quæ ad illã pertinent, tractare pro-
mittis, ita agis, ita statuis, vt supprimas eius
nomen vbique, cui diuina & humana iura,
6 approbante tot seculorum consensu," supre-
mam cùm cogendi concilia, tum statuendi de
7 his," & ordinandi quæ ad Ecclesiæ vnitatem
vtilitatémque spectant, authoritatem dede-
runt. At verò neque hæc sola sunt, in quibus
cõquerimur Ecclesię & Maiorum abs te mo-
rem atque institutiones diuinas minimè ser-
uatas fuisse: sed alia præterea, & ea quidẽ non
pauca, peracti iam conuentus decreta legan-
tur, quæ maximè & pietatem lædunt, & o-
8 mnem legum ordinem confundunt. " Nam
quòd laicos de rebus spiritualibus iudicare
vis posse: neque laicos modò, sed nullo discri-
9 mine laicos, & " damnatarum hæresum asser-
10 tores:" quòd de bonis ecclesiasticis, & de eo-
rum futuris controuersiis statuis, quòd eos
11 "qui extra Ecclesiã sunt, & per edictum tuum
pridem damnati, honoribus pristinis in iu-
diciis ac tribunalibus restituis, atque hoc pro
12 tua & imperatoria potestate facis, "minimè
approbantibus cæteris, qui antiqua & sancta
13 obediẽtia perseuerant." Quid tandem horum
cum diuinis institutionibus ac legibus, qui-
bus perpetuò Ecclesia est gubernata, conue-
nit? Quæ omnem potius disciplinam, om-
nem ordinem, sine quo nullus hominum cœ-
tus regi potest, ab Ecclesia prorsus tollunt.
Hoc verò quò magis ab omni recta discipli-
na, & consuetudine maiorum sunt aliena, eò
minus persuadere possumus, è tuo ipsius sen-
su illa vnquam emanare potuisse, sed ean-
dem pietatem animo tuo suppressam quidem
ad tempus malorum consiliis, qui huic san-
ctæ sedi sunt rebelles, putamus: qui si à te im-
petrare non potuerunt, vt quæ contra eam
volebant facere, probares, saltem vt eiusmo-
di edictis aliquam abalienati animi tui signi-
ficationem dares, abs te contendisse facilè
possumus existimare: impetrare verò tanto
magis debemus, quanto id tibi & Ecclesiæ,
nisi citò ad teipsum redeas, maiori damno &
detrimento fore, nobis maximè est persua-
sum: quod non possumus non indies magis
magísque timere, quo attentius considera-
mus, quibus cum amicitiam inieris. Si enim,
vt inquit Apostolus, Corrumpunt bonos
mores colloquia mala, quanto grauius, " si
quis cum malis coniuncta consilia & fœdera 14
habeat, hoc de eo timendum erit. Quanquam
quidem non dubitamus, sub spe pietatis, vti-
litatis, honoris ad hæc eos te solicitasse: sed
nullum prorsus est tam malum consilium,
quod non specioso aliquo eiusmodi nomine
quasi veste preciosa se ornet. Tu verò fili in-
terroga potius patrem tuum, & annunciabit
tibi: maiores tuos, & dicent tibi. Si enim o-
mnes vna voce te ad vnitatem Ecclesiæ atque
honorem & obedientiam huius sanctæ sedis
hortantur, atque iam pridem factis ipsis sunt
hortati, si verò sanctissimum quenque & in
diuinis legibus peritissimum consules, gra-
uissimas in eos diuinæ iræ vindictas profe-
rent, qui quacunque de causa, quacũque pie-
tatis specie adducti, " summi sacerdotis mu- 15
nera sibi sumere voluerunt: est verò ea maxi-
ma, quam rebelles adducere solent, cùm prin-
cipes, vt eius cathedram ascendant, atque vt
ius & authoritatem cognoscendi causas reli-
gionis & iudicandi sibi assumant, hortantur.
"Sacerdotum enim negligentia pro stimulo 16
ad impellendum eos vtuntur, vt Ecclesiæ cu-
ram in componendis religionis cõtrouersiis,
& in ordinandis Ecclesiæ rebus, in se susci-
piant. Quis enim hoc factum non dignum
summa laude iudicet? Nemo quidem, si factũ
tantùm respiciatur. Sed vt in domo bene in-
stituta, in qua diuisa officia & munera non li-
cet vnicuique pro suo arbitratu omnia exer-
cere, etiã si singula in suo genere sint præcla-
ra: quod qui tentant, quamuis bono id animo
faciant, à patre tamen familiâs meritò repre-
henduntur, quippe qui suo intempestiuo ze-
lo, quod pulcherrimũ est in domo," nempe i- 17
psum ordinem, sine quo nulla domus diutius
stare potest, quantum quidem in ipsis est tol-
lunt, & prudentiæ eius qui illum instituit,
summam iniuriam faciunt:" sic prorsus in Ec- 18
clesia Christi, quæ est domus Dei, in qua om-
nia munera sunt dispertita, & singula singu-
lis ita distributa, vt inferiores superiorum of-
ficiis non fungantur, eò minus licet ordinem
perturbare, quò maiore prudẽtia est ordinata
Ecclesia,

Ecclesia, quàm de vlla domo cogitari possit. Estque ea semper grauissima in Dei prudentiam ac sapientiam iniuria. At nō omnes hoc vidēt, sed nec te etiam satis adhuc videre arbitramur, Cæsar, quantum iniuriæ inferas diuinæ prouidentiæ, in hac domo Dei, in qua supremum munus sacerdotibus est commendatum, cùm horum tibi partes & honorem sumis. "Nec verò vidit Ozas, cùm honoris
19 causa arcam Dei curru boum vectam prosequens, illis calcitrantibus, manu admota, dum ruinam timet, sustētare voluit. Quis verò hominum hoc factum improbare ausus esset? Vel quis non potius illud summopere laudaret sacerdotibus, absentibus in pręsenti periculo ruinæ ipsius arcæ, quam bos lasciuiens (vt inquit Scriptura) iam inclinauerat, manū vt eam sustineret, admouerit. Nemo quidem hoc non vt piè factum laudasset, nisi securitate vindictæ minimè id sibi gratum fuisse Deus ostendisset, cuius quidem vltio Ozam statim è vita sustulit, nullam aliam ob causam (Scriptura testante) nisi quia temerè quod ad Sacerdotum & Leuitarum officium pertinebat supplere ipse ausus esset. Tantum verò peccatum in hoc facto fuisse, quis vnquam cogitasset? Sed ex hoc exemplo Deus nos admonere voluit, ne in eundem diuinæ iræ laqueum incidamus. De quo nūc, fili, te admonere voluimus, ne fallacibus illorum persuasionibus adductus, qui in ore semper habent reformationem Ecclesię, in tanto non boum, sed sacerdotū quasi lasciuientium cœtu, quorum illa humeris sustentatur, tu manus temere admoueas. est enim hoc sacerdotum Dei
20 munus atque officium." In eundem verò laqueum inciderunt Dathan & Abyron atque Core, qui ægreferentes in sancto populo, vnū pro cæteris dignitate summi sacerdotij fulgere, se tam Moysi quàm Aaroni opposuere, quum dicerent, Sufficit vobis quòd omnis multitudo Sanctorum est, & in ipsis est Dominus, quid eleuamini super populum? Licet verò hæc verba contra ambos dicta videantur, tamē Moyse interprete didicimus, omnis eorum indignationis causam, summū sacerdotium Aaronis fuisse. Non enim vbi omnis multitudo est sancta, virum aliquem eminere dignitate æquum esse censebant.

Quàm verò grauiter hæc res displicuerit Deo, insigne in eos diuini iudicij & seueritatis exemplum ostendit, quos terra dehiscens vnà cū vniuersa supellectili & omnibus bonis viuos absorpsit. Hæc verò vetera nunc recito, quia (vt inquit Apostolus) in figura contingebant illis: scripta sunt autem ad correptionem nostram, in quos fines seculorum
21 deuenerunt, vt discant omnes, "si in sacerdotio quod deseruiebat tabernaculo & vmbræ, quódque vnà cum tabernaculo abolendum diuina prouidentia statuerat, tantam curam Deus ostenderit, vt ne minimam quidem in ea mutationem ab humano ingenio inultam permiserit, quantò maior reuerētia tribuenda sit illis sacerdotibus, qui non amplius seruiunt typo & vmbræ abolendis, sed ipsi vero tabernaculo quod nunquam transferetur: quantóve minus de mutatione vel minimæ ordinationis quæ ad eos pertinet, cogitare debeant? Quantò denique grauius, & magis intolerabili superbia putabimus eos in diuinam prouidentiam peccare, qui vel hanc cōfundere vel ad se trāsferre postulant, vel alio modo de illa statuere volunt," quàm longa 22
Ecclesiæ consuetudo fundata in testimoniis Scripturarum promittit, & declarat? Quocūque verò modo, quacūq; specie pietatis proposita hæc tententur, radicem quidem mali superbiam, Deo semper odiosam esse non est dubium. "Id quod maximè declarat Ozię regis exēplum, in quo simul & radicē huius mali, & grauem illius vindictam Scriptura nobis exprimit. Hic autē Rex alias laudatissimus, idq; testimonio Scripturæ, in hoc tantùm superbiæ arguitur, quòd incēsum ad altare thymiamatis adolere voluerit. Quis verò hanc voluntatē non piam potius, quàm superbam iudicasset? Sed Spiritus Dei in Scriptura, cùm ad huius facti narrationē peruenit, eleuatum (inquit) est cor Oziæ. In quo verò eleuatum? nēpe quòd alieno ministerio fungi voluit, de quo postquā à sacerdotib. admonitus, nec illis paruisset, statim à Deo lepra est percussus. Hæc verò nunc, charissimè fili, recensemus, vt intelligas si superbū fuit Oziæ factum, in adolendo incenso, super altare thymiamatis, quāto superbius esse hoc tantū adolere incēsum super altare corporis Christi, cæteráque quæ religionē ipsam comitantur, persequi? Quid autē, an nō putas hoc incensum esse corā Deo, leges de religione sancire? Est quidē incensum, idq; omniū Deo gratissimū (Nullum enim odorē tibi persuade Deum gratius suscipere) sed nō est tuū munus illud, Imperator, est sacerdotū Domini: "est nostrū in primis, quibus Deus potestatē ligandi & soluēdi 24
dedit. Vide verò, in quātum partē templi intras, cū hodie tibi ministerium sumis: nō quidē in atrium aut in sancta: vt Ozias, nō enim tantùm sanctum est hoc factum, sed sanctissimū. Cùm ergo prudētia tua huc tu penetras, in domum Domini tu penetras, & in sancta sanctorum, atq; ipsum corpus Christi penetras, eius officiū tibi arrogans: nec te excusat quòd sanctum sit factum, vel quòd non perpetuas, sed ad tempus, hoc est, vsque ad futurum concilium duraturas leges laturum te esse dicas. vt enim id per se pium sit, tamen in eo, cui Deus hoc ministerium nō dedit, maximè est impium. "Sumis enim tibi iam per- 25
sonam, quæ propria est Dei, cui solum de sacerdotibus iudicium relinquitur, quam ne ad tempus quidem cuiquam sumere licet. Dei enim vox est ad malos sacerdotes: Ego ipse (inquit super pastores) requiram gregem meum de manu illorum: quod vt suo

X.

tempore penitus facturus est Deus, ita si quis
26 interim" quasi de manu eius præripere hoc
tentauerit, is semper pro tali ausu grauiss.
pœnas dedit. veluti contrà nullo vnquã secu-
lo intermisit certis quibusdã signis testari, il-
los maioribus gratiis, tum interius, tũ exte-
rius, & omni genere bonorũ dignos esse, qui
augendo & ornando Sacerdotũ genus, Eccle-
siæ suæ vnitatem ac principẽ sedem auxilio &
27 gratia fouerunt" vt in Constantino Magno,
in Theodosiis, in Carolo Magno accidisse vi-
demus. quibus nulli nũquam Christiani Im-
peratores vel diuinis gratiis, vel victoriis il-
lustriores fuere. Contrà verò Deus, eos qui
Sacerdotibus restitere, nõ solùm passus est in
omne genus turpitudinis labi: sed sæpe & in-
signibus quibusdã pœnis in testimonium di-
uinæ iræ suæ castigauit. Nec verò nũc de illis
loquimur, qui Ecclesiam nascentẽ adhuc ex-
tinguere sũt conati, Neronibus, Domitianis,
& eiusdẽ generis reliquis: sed de iis qui illam
persecuti sunt, iam adulta ętate, incipientẽ in
principes authoritatẽ sui muneris exercere,
postquam cõstituta iam & cõfirmata est Pe-
tri sedes in oculis omniũ principũ. Qui verò
huius authoritati restitere, à Deo sic castiga-
tos cõstat, vt manifestè appareat, quàm grata
sit, ac semper fuerit Deo huius sedis obediẽ-
tia, contrà autem quàm ingrata & odiosa in
28 eandẽ obedientia." In primis cum ex Impe-
ratoribus, qui in apertam defectionem & cõ-
temptum huius sanctæ sedis erũpit, legimus
fuisse Anastasium primum, quem, à Gelasio
Põtifice Ro. admonitum, ne Acatij Episcopi
Cõstantinopolitani à Sede Apostolica dãnati
partes foueret, cùm nec monitis eius paruis-
set, & Hermasdę eiusdem successoris legatos,
ad eum ea de causa missos, vt à cõmunione cũ
hæreticis desisteret, conteptim primùm au-
ditos contumeliosius dimisisset, diuina tandẽ
ira fulmine è vita sustulit. Sequũtur huius im-
pietatis successores sed per interualla, multi
29 alij Imperatores;" quales fuere Mauritius,
30 " Constans secundus Iustiniani Constantini
Pogonati filius, Philippus, Leo. Sed hos nu-
merare lõgum esset, qui diuerso quidẽ gene-
re mortis, sed omnes aut violẽto, aut ignomi-
nioso spoliati antea imperio & omni digni-
tate perierũt, vt manifestè appareat in eis vl-
31 trix inobedientiæ, vindicta Diuina." Quæ se-
ries vsq; ad Henricum illũ perduci posset, qui
cùm grauissimè sedem Apostolicam vexasset,
tãdem eum à suo filio captũ Leodij, vltio di-
uina in carcere mori fecit: iustissimam quidẽ
inobedientiæ pœnã ab ipso repetens, vt à fi-
lio castigaretur, qui eũ, quem patris loco di-
uina ei prouidentia in Ecclesia constituerat,
tot modis vexauerat, eiúsq; authoritate neglę
32 xerat." Id quod & de Friderico Secundo dici
potest, nisi quòd infeliciori mortis genere est
sublatus, qui filio suo ipso carnificis munere
fungente, strãgulatus interiit. Tametsi Deus
non semper hoc modo rebelles castigare so-
leat, quandoquidem nonnullos sic desideriis
suis frui permittat, vt quod ad externam ca-
stigationẽ attinet, impune peccare, & in ma-
gna rerũ omnium affluentia quasi felices vi-
uere videantur. Id ea ratione factum à diuina
prouidentia sancti patres piè existimarũt, ne
si omnes hi impij castigarentur, nullum aliud
tribunal diuinæ iustitiæ reliquum esse homi-
nes iudicarent. Quosdam ergo hìc in aliorum
exemplum Deus, vt iustus agnoscatur, apertè
castigat: quosdam verò dũ hìc castigare dis-
simulat, ad tribunal suum futurũ seuerius iu-
dicandos reseruat. Nullum verò peccatũ im-
punitũ dimittit diuina iustitia. Ea autẽ omniũ
est grauissima castigatio, cùm ij qui Deũ gra-
uissimè offendunt, impunè id se facere existi-
mãt. Omnes enim tales cæcitate mentis sunt
percussi, & in passiones, ignominias ac in re-
probũ sensum traditi, quæ ceu propria impio
rum flagella Apostolus numerat. Cùm autem
hæc omnibus impiis sint cõmunia, tum verò
maximè illorum propria, qui suam impietatẽ
" in oppugnãda principe sede, & in Ecclesiæ 33
vnitate scindenda exercuere. Hoc quidem in
quibusdã animaduertimus, qui quò pluribus
(dum sanctã erga illã obedientiam seruarũt)
virtutibus splendere sunt visi, eò magis post
impiam ab eo defectionẽ in prodigiosas ani-
mi passiones auaritiæ, libidinis, & crudelita-
tis fuerũt traditi: id quod Anastasio x. de quo
suprà mentionem fecimus, euenisse historiæ
narrant. Similibus verò exemplis in hac no-
stra ætate vtinam quidẽ careremus. Nec ve-
rò in singulos tantùm homines hæc vltio di-
uina, castigans eorum inobedientiam erga
hanc principem sedem est peruagata, sed in
nationes etiam & prouincias, in quibus vi-
demus, cùm grauissimè omnium ij sunt ca-
stigati, qui Christum Dominum habere re-
cusarent, proximum miseriæ locum eos sor-
titos esse, qui Vicarij Christi authoritati re-
stitere. Duas verò nationes à Deo in primis
castigatas, atque afflictas videmus, quæ olim
florentissimæ fuere. Quarum vna pertinax in
negando Christo permansit, altera aliquãdiu
cum Vicario eius præ cæteris omnibus con-
tendit. Illa est Iudæorum, qua nulla maiorĩ
miseria est oppressa: " hæc verò Græcorum, 34
quę proximè ad miseriam Iudęorum accessit,
quia proximè ad impietatẽ accesserat. Quare
si Christus ipse in cęteris imperatoribus, Re-
gibus, populis & nationibus nunquã inultam
tulit vicarij sui spretam authoritatem, ea in-
terim perpetua successione cõseruata: si tum
seueris iudiciis eorum inobedientiam casti-
gando odiosos sibi semper fuisse huiusmodi
conatus ostendit, quãtò in te, Cæsar, si (quod
Deus auertat) hanc oppugnares, cum apud
Deum, tũ apud homines hoc odiosius iudica
retur, qui ex illis imperatoribus originẽ du-
cis, qui nõ plus honoris sedi apostolicę detu-
lerunt, quàm ipsi ab ea receperint. At neque
hæc, charissime fili, scribim⁹, quasi vllo modo
nobis

nobis perſuadere poſſimus, huiuſmodi te
conſilia in animo rata & confirmata habere:
ſed vt amans pater, ſalutis filij & honoris, ac
de vtroque ſolicitus, ſimulatque edictum
ipſius Spirenſis conuentus vidimus, te ad-
monēdum duximus, eo quidem grauius, quo
magis exploratum periculum, in quo verſa-
ris, habemus. Denique ſi pluribus diſſuaſi-
mus, ne in diſceptationes ſuper his, quæ ad
religionem pertinent, componendas, ius tibi
vel authoritatem ſumeres: non ob id ſcripſi-
mus, quòd diſceptationes componi non ma-
35 ximè optaremus" qui (teſte noſtra cōſcien-
tia) vt hoc ritè fieret, vitam & ſanguinem li-
benter effunderemus: ſed vt exemplis cum ex
diuina Scriptura, tum ex eccleſiaſticis hiſto-
riis citatis te admoneremus, ne, quod ad tuū
miniſterium nō pertinet, ipſe tibi arrogares,
& pro tua & imperatoria dignitate iuberes:
ſed potius Conſtantini Magni ſerui Dei ma-
ximi ac fœliciſſimi Imperatoris exemplo te
hortamur, quod tantum facimus, vt eos pri-
36 mùm" ſuo iudici & ſuis iudicibus iudicādos
& corrigēdos relinquas. Ille verò, quū roga-
tus eſſet ab ipſis ſacerdotibus, vt in eorum di-
ſceptationibus ſe iudicē prēberet, prorſus re-
37 cuſauit:" Cuius verba in hanc ſententiam ab
hiſtoriarum ſcriptoribus, qui affuerunt, citā-
tur: Deus vos conſtituit Sacerdotes, & pote-
ſtatem vobis dedit de nobis quoque iudi-
candi: & ideo nos à vobis rectè iudicamur,
vos autem non poteſtis ab hominibus iudi-
cari: propter quod Dei ſolius inter vos expe-
ctate iudicium, & veſtra iurgia, quæcunque
ſint, ad illud diuinum referuentur examen.
Hæc ille Magnus non tam imperio, quod e-
rat maximum, quàm pietate & cæteris virtu-
tibus dixit: cui te, Cæſar, in omnibus perſi-
milem eſſe cupimus & optamus. Quòd verò
præ te fers ſtudium & deſiderium, vt cōpo-
nantur controuerſiæ in religione, & vt aliqua
diſciplina morum in vniuerſa Eccleſia reno-
uetur, te in hoc quidē magnopere laudamus,
& abs te petimus, vt in hoc operā tuam præ-
beas, & cui Deus curam huius miniſterij cō-
miſit. Vt enim, te tanquā caput in rebus hu-
iuſmodi tractandis minimè ferendum cenſe-
mus, ità tanquam brachij accommodatiſſimi
tuam in primis opem deſideramus. Hoc verò
38 noſtrum deſiderium fecit," vt ad minimam
quanque ſpem cogendi concilij œcumenici
non ſolùm nos ſemper promptos præbueri-
mus, ad illud indicendum, ſed vbi vel mini-
ma ſpei ſcintilla eluxerit, cogi poſſe, eò ſta-
tim legatos miſerimus: quemadmodum vlti-
mo loco etiam fecimus, quanquam non cum
eo fructu, quem aſſiduè optamus: ſed malui-
mus ſanè omnia tentare, quàm vel minimè
occaſioni deeſſe, quā à diuina bonitate ſem-
per expectamus. Cùm autem Vniuerſalis Ec-
cleſię vtilitatis cauſa concilium fieri ſummo-
pere cupimus, tum verò præcipuè illius in-
clytæ nationis Germanicæ, quæ iampridem
diſcordiis in his quæ ad religionem pertinēt,
plurimum vexata diſſidet, cuius ſaluti (vt tua
etiam Maieſtas fatetur) commodiſſimè per
generale concilium opitulari nos poſſe, ſem-
per ſperauimus." Horum autem conſiliis, qui 39
iam ab hac ſede ſunt damnati, te vſum eſſe
(quod nunc conquerimur) non ob id qui-
dem conquerimur, quòd ſemper hos remo-
tos à tua amicitia eſſe cupiamus, aut id quæ-
ramus, quia ſemel damnati ſint, vt ſemper
dānati maneant. Teſtis enim nobis eſt Deus
quàm nihil magis in votis habeamus, quàm
vt oues perditas ad Dominicum ouile redu-
camus, & vt illam nobilem prouinciam vni-
uerſam in fide & religione" cū capite & reli- 40
quo corpore in omni amore atque amicitia
coniunctam videamus, idque ob eas, quas
diximus, cauſas. Sed tu nunc (dum ij in di-
ſcordiis cum capite & reliquo corpore ma-
nent (de iis qui tales ſunt loquimur) dum ex-
tra Eccleſiam ſunt, per edictum etiam tuum
damnati) eorum amicitiam pluris quàm par
eſt facis, dum indulgentius eos tractas: cùm
hæc tua indulgentia & præteritorum edicto-
rum declarationes ſeparatim à te factæ, non
ſolùm hactenus illis non profuerint, vt ad ſa-
niorem mentem redirent, ſed potius, quod re
ipſa compertum eſt, occaſionem dederint vt
inſolentiores ſint facti, & ad occupanda vici-
norum bona animoſiores, diſſidium certè
ipſum magis hoc modo fouere, quàm tollere
videris. Sed hæc quæ ad meliorem formam,
non iis quidem viis alienis ab omni more &
conſuetudine Maiorum, atque ab ipſo iure
diuino, ſed per generale concilium optimè
perduci potuiſſe, ſemper in Domino ſpera-
uimus, & nunc etiam ſperamus: ideo nos plus
illius prouinciæ commodis, quàm vllius al-
terius cōſulentes," ad Germaniæ fores, Tri- 41
dentum vſque, legatos noſtros miſerimus,
ſed vocauimus, & non erat qui audiret, veni-
mus & non erat vir. verùm nec propterea de-
ſiſtimus, ſed adhuc vocamus & clamamus ad
te & ad cæteros principes. clamamus verò
cum propheta Dauide:" Venite ploremus 42
coram Deo: nec enim aptius principium cō-
cilij eſſe poterit. & cum Daniele: Oro pro
peccatis meis & populi, accuſo, cōfiteor, ob-
ſecro. Domine, peccauimus, iniquitatem fe-
cimus, & impiè egimus & receſſimus, nobis
confuſio faciei, Regibus noſtris, principibus
& patribus noſtris, quia peccauimus: tibi au-
tem Domine miſericordia eſt & propiciatio.
Ad tale ergo concilium te vocamus," in quo 43
Angelos ipſos aſſeſſores habere ſperamus, qui
ſi ſuper vno peccatore pœnitentiā agēte gau-
dent, quantò magis ſuper vniuerſa Eccleſia,
cuius ipſi pars ſunt, ad pœnitentiā congrega-
ta, gaudebūt? Huc accedit, quòd ſaluti Chri-
ſtiani populi ab imminēte potētiſſimo, & per-
petuo nominis Chriſtiani hoſte, Turcarū ty-
ranno, quo pacto niſi per Chriſtianorū con-
iūcta in fide & charitate auxilia cōſuli poſſit,

non videmus. Quare sterne viam, dilecte fili,
ad tale conciliū. Hoc enim tui muneris pro-
prium erit. sternes autē si vel pacem reddas,
quantum in te est Christiano populo, tanto-
pere ab omnibus expetitam: vel saltem arma
cohibeas, dum Ecclesia in concilio cōgregari
possit, vbi æquius est quàm per vim vestras
disceptationes decidi. Hoc verò tu & cæteri
Christiani principes, quos etiam atque etiam
de eadem hac re admonebimus, præsertim
verò eum, quo cum bellū geris, faciatis. iam
concilium adest: iampridem enim indictum
est: neque verò abruptum est, & si bellorum
causa in commodius tempus dilatum. Itaque
huc, charissime fili, incumbe, & hanc lætitiam
primùm populo Christiano, qui iampridem
intestinis bellis est attritus, redde. Deinde
verò nobis, qui te nihil charius in terris nos
habere iudicamus, qui primogeniti apud nos
locum in amore tenes, idque specimen diui-
næ in te virtutis præbe, vt nō modò patrem,
te piè monentem, non auerseris: quod faciūt
ij, quos Deus in signum abdicationis, suis de-
44 sideriis tradit: " sed vt eundem ad te tanquam
Deo iubente, tali tempore missum, qui la-
bantem sustineat, & magno animę salutis pe-
riculo liberet, omni pietate amplexeris, eius
vocem libenter audias, monitis obtemperes:
satis verò obtemperabis, si cùm te à semita
sancta, vt appellat Propheta, quæ eadem est
regia via, Maiorum tuorum, religiosissimo-
rum principum, humana concilia vt hominē
deflectere potuere: huc statim de ea qualis sit
admonitus, diuinem indolem proferens vi-
deas, atque ita in animum inducas, nullum vt
in iis quæ ad religionem pertinent, tibi ius &
45 authoritatem vindices, " si diuinam institu-
tionem & Ecclesiæ consuetudinem sequens,
ab ipsis conuentibus Imperialibus à qui-
bus absunt, qui authoritatem de eiusmodi re-
bus cognoscendi habent, omnes de Sacerdo-
tibus atque de religione disceptationes pror-
sus excludas, & ad eorum proprium tribunal
46 reiicias: " si de bonis Ecclesiasticis, quorum
iudicium ab ipso Domino, cui sunt conser-
uata, sacerdotibus relinquitur, & commenda-
tur, & ipse nihil statuas & sepositis armis aut
studeas paci, aut si aliter pax conciliari nō po-
test, concilio generali iudicandi de iis, quæ tā
perniciosa bella in populo Christiano tamdiu
47 alunt, potestatem facias: " Si denique ea quæ
per nimiam indulgentiā rebellibus huic san-
ctæ sedi, & contumacibus concessisti, ipse re-
scindas ac tollas. Hæc enim, charissime fili,
cùm ita sint, quę tuā ipsius animam in magnū
salutis periculum adducāt, & Ecclesiæ pacem
magis magísq; perturbent, facilè videre po-
tes, nisi per te quamprimùm his malis reme-
diū adhibeatur (quod te facturum speramus)
in quas angustias sis nos compulsurus: vt aut
officio aut muneri nobis à Deo per eius filiū
dato deesse cogamur, cum maximo Ecclesiæ
detrimento: aut iterum seuerius agere, quàm
vel consuetudo nostra, vel natura, vel volun-
tas ferant. Quanquam in officio quidem de-
esse, in tanto discrimine, nec debemus pror-
sus, nec volumus, quantum per eius gratiam,
cuius vices, licet indigni, in terris gerimus, de
nobis polliceri possumus. Insidet enim in a-
nimo, & ob oculos nobis obuersatur illud
idem, de quo principio diximus, diuinę seue-
ritatis in Heli sacerdotem exemplum: quem
non ob id quidem damnatum legimus, quòd
in filiis corripiēdis prorsus abstinuerit. Cor-
ripuisse enim eos satis constat ex Scriptura,
sed quòd in corripiēdo, vt inquit diuus Hie-
ronymus, lenitate patris, non authoritate pō-
tificis agebat. Nos lenitate patris, integris
propè adhuc rebus vsi sumus, quibus ex edi-
cti forma transactis, quod Deus auertat, in
Heli exēplo satis video, in quam nos necessi-
tatem sis adducturus. Quare tecum cōsidera,
Cæsar, quid te magis deceat, quid ad tuum in
primis officium erga Deum & Ecclesiam ma-
gis pertineat, quid honori & rebus tuis ma-
gis expediat. An vt brachium nostræ seueri-
tati, in iis quæ ad vnitatem Ecclesiæ perti-
nent præbeas, an potius illis faueas, qui hanc
semel ruptam in plures adhuc partes scinde-
re miserabiliter laborant & optant. Deus pa-
cis pro immensa misericordia sua, tuam Ma-
iestatem ab iniquorum consiliis liberet, ac
pacis consilia in tuo corde confirmet, vt vna-
nimes vno ore honorificemus Deum patrem
per Iesum Christum, cui cum Sancto Spiritu
sit honor per æterna secula. Amen. Datum
Romæ apud S.Marcum XXIIII. Augusti,
M. D. XLIIII.

D. IOANNIS CALVINI SCHOLIA IN EPISTOLAM PAVLI III. Pont. Max.

SI illud vindictæ Dei exemplum 1
horret sanctissimus pater, mirum
cur tantopere de hoc vno Cæsaris
delicto solicitus, (si delictum no-
minari debet) tam securus in aliis filiorum
suorum infinitis nequitiis torpeat. Vltus est
Deus segnitiem Heli sacerdotis, quòd filios 1.Sam. 2
nō castigauerat. Filios Christiani pastoris iu- 31
bet Apostolus Paulus esse bene moratos, be- 1.Tim 3
ne educatos in timore Domini. Filium ha- 4
bet Paulus noster Frenesius, & ex eo nepo-
tes, præter spurios, qui adhuc silicernio huic
& semiputrido cadaueri nascuntur. Qualis
est Petrus Loysius? dicam quo nihil potest
dici atrocius, & tamen est verissimum. Nun-
quam tale monstrum hactenus peperit Ita-
lia. Paule quid cessas? cùm execrandæ filij tui
libidines in cœlum ascenderint, cùm fœto-
re simul ac fœditate ipsarum polluta sit ter-
ra, cùm totus mundus vociferetur: non-
dum exerendæ seueritatis tempus esse putas?
Quid

Quid de eius auaritia? quid de rapacitate? quid de ſęuitia dicã? Tametſi in his omnibus ita reliquos ſuperauerit, vt te vno ſemper ſit inferior. Quid de nepotibus tuis, quid de tota familia orbis cum multa indignatione dudum loquitur? Si ob indulgentiam correctus fuit Heli, túne impune feres, quòd ad tã horrenda filiorum tuorum flagitia non ſolùm conniueas tacitus, ſed manum illis auxiliarem præbeas? approbes certè palàm, & magna ex parte non diſſimules, te authore perpetrari? Non te hîc Dei iudicium ſolicitat? nullus metus animum tuum percellit? Sed de naturalibus filiis iam plus ſatis. Iactas te Chriſtianorum omnium eſſe patrem. In tam deplorata mundi corruptione, quis amplius taciturnitati eſt locus? Siles tamen, & mundum ſciens ac videns in exitium ruere cum ſilentio pateris. Si Heli non pepercit Deus, quale tibi ſuppliciũ imminere cogitas? Propius etiamnum te vrgeo. Qualis eſt ſedis tuæ ſtatus quę tibi inſtar familię eſſe debet? Quid agunt tui vicarij? Qualis in curia tua negotiatio exercetur? Qualiter ſe clerus tuus gerit? Quam mihi Sodomam reperies, vbi maior vnquam fuerit malorum omnium impunitas? magis perdita impudentia? licẽtia magis effrænis? Et nunc, perinde ac ſi nihil eſſet domi quod ageres, times, ne ob vnam hanc culpam immineat ira Dei tuo capiti, ſi concedi Proteſtantibus pacem & iuris æquitatem tacitus ſinas, quoad de religione fuerit cognitum: ſi Cæſarem, iniuſſu tuo, tam concilium, quàm legitimam cauſæ definitionem polliceri ſuſtineas.

2 Hîc mihi Athalia venit in mentem. Nam ſicut impudica illa canis, cùm regem Ioas cerneret in ſolio collocatum, quia tyrannidem ſuam videbat concidiſſe, clamabat ſeditionem eſſe factam: ita putidum hoc ſcortum, cùm tyrannidi ſuæ, quam Deo & hominibus inuitis, ſibi per ſummum nefas arrogat, vel minimũ derogari videt, cœlum terræ miſcet, quaſi nihil amplius ſit in mundo ſaluum.

2.Reg. 11.14

3 O quàm multis, & quàm inſignibus documentis compertum habet Cæſar paternum hunc amorem. Quòd niſi ſibi ab hoc idolo, tanquam à Deo ſiniſtro metuerent Chriſtiani principes, poſſent mira paternæ charitatis officia, quæ pro ſe quiſque experti ſunt, recenſere. Sed quid principum arcana excutere opus eſt? quaſi verò non omnibus etiam infimis palàm ſit, qualem ſe hactenus patrem illis exhibuerit.

4 Hic quidem olim ſpecioſus erat fucus Romanæ meretricis, iactare Eccleſiæ vnitatem: ſed iam cùm longo quaſi attritu obſoleuit, tum flatu oris Domini toties diſcuſſus, & claris Scripturæ teſtimoniis abſterſus ita fuit, vt ad colorandam eius deformitatem apud oculatos parũ valeat. Chriſtus enim vnicum ſanctæ vnitatis vinculum eſt: ab eo qui diſcedit, violat turbátq; vnitatem: extra eum verò, non niſi ſacrilega conſpiratio eſt. Vocat nos ad ſe Romanus Antichriſtus, prætextu vnitatis: & quicunque tyrannidis ſuę iugo non ſponte alligari ſe ſuſtinent, eos ſchiſmaticos iudicat. Nos autẽ ex aduerſo audimus Chriſti vocem: Vbi erit corpus, illuc cõuolabunt & aquilæ. Audimus Apoſtolum hortantem, vt conſentiamus, & ſimus concordes: ſed in Chriſto. Audimus piam Hilarij admonitionem: Specioſum quidem nomen eſt pacis, & pulchra opinio vnitatis: ſed quis ambigat eã ſolam Eccleſiæ & Euangeliorum vnitam eſſe pacem, quæ Chriſti eſt? Oſtendat ergo à parte ſua Chriſtum Freneſius, & vnitatem Eccleſię penes ſe eſſe probabit. Sed cùm adhærere illi non poſſimus, niſi Chriſtum abnegando, qui ab eo diſſilit, nõn facit ab Eccleſia diſceſſionem, ſed veram Eccleſiam ab adulterina & fictitia diſcernit.

En ordo, en diſciplina, en Chriſtianiſmi 5 perfectio ex Freneſij definitione, ſi illibata ſedis ſuæ tyrannis maneat. valeant alia: nam præ hac vna nihili omnia reputat. Iam ergo Helenam agnoſcimus, pro qua depugnat, ſimul cauſam timoris illius agnoſcimus, de quo initio locutus eſt. Non enim ruinam ſolio ſuo tantùm impendere præuidet, ſed ſedem illam abominationis iam collabi cernit, ſi pigreſcat. Hoc ſi illi detur, vt ſecurus pro ſuo more in tranquilla poſſeſſione ſuæ tyrannidis laſciuiat, hoc vno contentus erit, & tanquam rite compoſito Eccleſiæ ſtatu, ſibi & aliis benedicet. Ergo vtcunque Romæ nihilo minor ſit ſcelerũ omnium colluuies, quàm in ipſis inferis, vtcunque paſſim ſanctus ille papalis clerus, laxis habenis, perruptis legibus omnibus, abiecta omni honeſtatis cura, ad quamlibet impietatem ſe proſtituat, vtcũque totus orbis horrendum in modum ſit corruptus, bene ordinata erit diſciplina, ſi modò nihil contra ſedis Romanę maieſtatem quis audeat.

Grande ſcilicet piaculum, quòd de con- 6 gregando concilio cùm ageretur, ſuppreſſum eſt Papæ nomẽ. Quaſi verò Syluestro authoritatem conuocandæ Nicenæ ſynodi detulerit Conſtantinus, ac non eam iure ſuo, pro Imperatoria poteſtate coegerit. Quaſi non etiam ipſi Syluestro edixerit, vt veniret. Quaſi vel arbitrium vel nutum Romani epiſcopi expectauerit olim Theodoſius, in ſynodo Aquileienſi cogenda, cui præfuit Ambroſius. Ecce habetur in Italia concilium vniuerſale, cui non adeſt Rom. epiſcopus, nec quiſquam eius nomine, imò nulla eius in actis concilij ſit mentio. Sed condonandum eſt Freneſio, ſi perſonam agit impuræ illius Ieſabel, cùm ſimilem habeat cauſam. Quemadmodum enim fremebat illa, quòd Achab pro regia poteſtate populum conuocaſſet, vt ſtatueretur ſemel, Deúſne an Baal inuocãdus foret, ita hæc beſtia, quaſi rebus omnib⁹ perditis, grande nefas admiſſum eſſe conclamat,

quia Cæsar sibi curæ fore receperit, vt concilium cogeretur. Atqui hanc sibi soli potestatem iure diuino & humano competere allegat. Facilè quidem iactare est, sed probatio quæritur. Quid enim hoc mendacio impudẽtius? Diuini iuris quam omnino syllabã proferet, nisi fortè se faciat Deũ? Sed humanum fortè illi suffragatur. Nihilo magis. Quis enim primam synodum Nicenã, quis Ephesinam, quis Constantinopolitanam, quis Chalcedonensem coegit? Et ne in colligendo numero sim lõgior, quis totis quingentis annis synodos vniuersales, quæ multæ habitæ fuerunt inter id tempus congregauit, præter vnum Cęsarem? At fortè id fiebat, interposita pontificis authoritate: imò ne consensu quidem. Vbi enim ostendet Frenesius, expectatam aliquando fuisse Papæ nutum in hac re, aut petitum ab eo consilium? Atqui non tantùm nunc sibi arrogat hoc priuilegium, ne quid se inconsulto tentet Imperator, sed vult omnia simul posse & agere. Id si vult impetrare, omnia conciliorum acta, omnes veteres historias aboleat, necesse est. Neque enim illic Papa Imperatori edicit, sed Imperator episcopis omnibus. Et cùm episcopi loquũtur, non Romani episcopi mandato aut nutu se vocatos, sed Imperiali edicto testantur. Olim quidem in procuranda synodo Chalcedonensi partes suas interposuit Leo. Sed qualiter? iubendóne vel decernendo? Nihil tale in eius epistolis habetur, quæ in promptu extant, sed Cæsarem suppliciter rogando, vt pro more episcopos omnes aduocaret. Ergo quod tunc precibus fieri orabat Leo, Frenesius hodie factum esse tam grauiter accusat, vt speciem propemodum faciat apostasiæ. Patrocinium ergo fictitiæ suæ potestatis aliunde quærat, quàm à Deo & hominibus.

7 Cùm tale quiddam aliquando captaret in concilio Carthaginensi, fortiter, vt par erat, Aphricani episcopi tam improbæ ambitioni restiterunt. Cùm obtenderet prærogatiuam in alias Ecclesias, Nicenæ synodi decreto, sibi permissam esse, non habuerunt fidem: sed Constantinopolim, & in alias vrbes Græcas miserunt, vt veritatem inuestigarent. Compertum tandem fuit, acta Concilij à sanctissimo patre corrupta fuisse, vt illis ad erigẽdam suam tyrannidem abuteretur. Saltẽ quæ proferebantur ex eius archiuis exemplaria, cum veris & certis non congruebant. Ita repudiatum fuit eius postulatum, non absque manifesto falsitatis probro. Atqui iura diuina & humana hîc quoque sibi suffragari clamat. Quis vnquam Deus, obsecro, Papam constituit causarum omnium ad Ecclesiam vel fidem pertinentium cognitorem, arbitrum & iudicem? Quas etiam hominũ leges, aut quæ placita hac de re ostẽdet? Dicit quidem Ambrosius, fidei causas debere in templo coram plebe tractari: & tunc de summo fidei nostræ capite agebatur. Non dicit, coram Papæ tribunali. Dicit fateor iudicandas esse à sacerdotibus: sed nequaquam vni Papæ defert iudicium. Alioqui grauiter peccasset cùm ad cognoscẽdam maximam causam, Aquileiensi concilio non interfuit modò, sed etiam præsedit. Inuehatur Frenesius in Ambrosium, quòd concilium cùm vocandum ab Imperatore procurasset, habere ausus est, & quidem absente Rom. episcopo, illícque de Christi diuinitate, quid sentiendum foret, statuere. Vbi tunc erant humana iura, quibus gloriatur Frenesius, cùm in Italia synodus vniuersalis de summa religionis tractaret, vocato quidem Rom. episcopo, sed nemine eius loco cõparente? Quid cùm à Melchiade Rom. etiã episcopo deuoluta est causa maximi momenti ad episcopum Arelatensem? Litigabat Donatus A casis nigris cum Cæciliano. Non erat ciuile negotium, sed causa ecclesiastica, & quæ non leue caput Christianæ doctrinæ continebat, nempe de Ecclesiæ vnitate, & communione sanctorum. Constantinus Magnus Melchiadem primo iudicẽ tulerat: cùm ille pronũtiasset, prouocante Donato, cognitio ad Arelatẽsem episcopum delata fuit, vt testis est Augustinus. Cur nõ clamitabat Melchiades, omnia perperam confundi, quòd sibi eriperetur summa iudicandi potestas? Restat ergo vt hoc persuadeat Frenesius iis, qui sine difficultate pro oraculo recipiunt, Cepham esse caput.

Quasi verò pro libidine cuiusq; statui voluerit Imperator, ac non potius legitima vltro citróque habita disceptatione, ex sacrosancto Dei verbo sumi definitionem. Quasi etiam laicis mãdarit istas partes, vt definiant ipsi, ac non potius vt sciscant, quod ex Dei verbo cõstiterit. Hoc si nouum est Frenesio, valde est omnis antiquitatis imperitus. 8

Nempe si huic Frenesij iudicio stetur, ne concilio quidem opus fuerit. Res enim iam expedita hoc modo erit, si indicta causa iam censeantur damnatarum hæresum assertores, qui se ad reddendam doctrinæ suæ rationem offerunt. Neque verò imprudenter agit sanctissimus pater. Quid enim optabilius, quàm hostes suos voce vna iugulare? Sed hoc est incommodi, quòd qui tã atrociter hîc damnantur, præclarè & strenuè ab hac calumnia se purgant: Papam verò ipsum interim non modò impietatis ac scelerum omnium reum peragunt, sed antichristum esse conuincunt, impiorum omnium caput. 9

Quid, an non Spiritus sancti elogio prędicatur sanctus rex Ioas, quòd cùm oblationes ingurgitari videret à sacerdotibus, scribam suum exigendis rationibus præfecerit? Quid ergo piaculi erit, si hodie eius exemplo Christiani principes, dum à Papæ gurgitibus Ecclesiæ opes vorari, & per summam nequitiam turpiter dissipari vident, ad vindicandum hoc sacrilegium manus admoueãt? Hoc primùm quæritur, in quem vsum destinata sint 10 2.Reg. 8.10

Ecclesiæ

Ecclesiæ bona: deinde, quorum sit dispensatio: tertiò, si vitium sit in ordinaria dispensatione, quod seuera correctione opus habeat, à quibus adhibendum sit remedium. De hoc postremo cogniturum se Imperator de ordinum sententia promisit. Nūc iudicare promptum est, quam tumultuandi causam habeat Frenesius.

11 Subaudiendum est epitheton: sunt enim Protestantes extra Ecclesiam, sed Papalem. Damnati, sed causa incognita. Si autem verum est esse veram Ecclesiæ vnitatem, vbi est sincera Christi veritas, vbi integer & doctrinæ & animorum in Christo consensus cum omnibus piis: ab Ecclesia certè alieni nō sunt Protestantes.

12 Imò quis vel princeps, vel priuatus, si modò scintillam Christiani zeli habeat, non cupiat quàm primum rebus ita miserè collapsis succurri? Quis autem non intelligat, frustra à Papa expectari quicquam opis? Suam ergo impietatem prodat, oportet, qui tam necessarium remedium à Cæsare quæsitum esse ægrè ferat. Sed bene habet, quòd se de conductis quibusdam mancipiis loqui continuò pòst declarat.

13 Ego verò scire velim, qui tandem istorum pugnet cum Christi institutis, & recto Ecclesiæ ordine. Audio quidē hoc dici, sed à quo? Si diabolus pater est mēdacij, quis eius vicario fidem habebit?

14 Miram verò metamorphosin. Tam enim religiosus cœpit esse Papa, vt datam Protestantibus pacem esse cùm audit, totus horreat. Sed mirum est ex aduerso, eum securè pacisci cum meretricibus, nec contaminationem ex lenocinij precio horrere, annua pensione decidere cum Iudæis, vt impunè non modò Christianam religionem despiciant, sed fœnerando palàm latrocinentur: denique nec Turcas auersari. Sed in eo potissimum elucet eius sanctimonia, quòd cum Apostolo Paulo timet, ne bonos mores colloquia praua corrumpant. Quid tibi cum hac sancti Apostoli voce, scelestè apostata, imò omnis apostasiæ princeps? Qui cùm dies in machinandis proditionibus, in fraudibus excudendis, in bellis cōflandis, in excogitandis nouis rapinarum generibus, in moliendo innocentium exitio, in destruenda Ecclesia, in dissipanda religione cum nequissimis consultoribus tuis consumas, reliquum tempus vel cum Epicureis suauiter te oblectas, vel in medio scortorum grege te volutas instar porci, nec aliud audis vel loqueris, quā quod vel execrandā impietatem spiret, vel sua obscœnitate incitet istam tuam effœtam libidinem, quæ tamen nondum prurire desinit.

15 Arrigamus aures, neque enim videtur iam de nihilo conqueri. Fateor sanè, tanti esse Ecclesiæ ordinem coram Deo, vt qui inuolat in alienum munus, non euadat suæ temeritatis pœnam.

Si qua ratio foret conseruandæ eius tyrannidis, pro qua nunc decertat Frenesius, hæc in primis firma est præ aliis, & valida, ne quis corrigendis sacerdotum vitiis se interponere audeat. Ergo si Frenesio concedimus, esse hanc illicitam vsurpationem, esse grande sacrilegium, cùm principes, torpente Papa, toto clero oscitante, pereūnti Ecclesiæ subuenire conantur, actum est. Quid ergo habet Cæsar, quo tantum crimen diluat? Primùm, tametsi non est cuiuslibet, se ad repurganda Ecclesiæ mala ingerere, & restituendum eius statum, quo tamen iure Christianis principibus hoc negabitur? Excipit Frenesius, quia sic agendo cathedrā sacerdotalem inuadunt. At sanctis patribus semper aliter visum est, quibus nihil fuit antiquius, quàm vt principium authoritate in ordinem redigerentur mali, & improbi sacerdotes, indigni autem honoris gradu abdicarentur. In hoc itaque hallucinatur Frenesius, quia inter ista duo quantum intersit, nō videt, cathedram occupare, & rite collocare iustos sessores, qui sedem ratione iuréque gubernent. 16

Hoc concedunt omnes, non perturbādum esse in Ecclesia ordinem. Tota igitur quæstio in ordinis definitione posita est. Requirit ordo, vt sint distinctæ functiones, & hoc concedimus: verùm coniunctioni distinctio non repugnat. Nec quicquam obstat, quo minus qui diuersis officiis præsunt, communibus tamen studiis multa simul procurent, quominus voluant coniunctim vnum lapidem, denique quo minus alter pro necessitate præsenti, in alterius vicem quandoque subeat. 17

Det ergo nobis Frenesius ordinatum ex Christi voluntate Ecclesiæ statum: & libenter dabimus, qui minimo digito attingere eū ausit, vt conuellat, impia audacia id tentare. Sed cùm procul absit barbara ista, vel potius beluina Papatus confusio à sancta Christi regula, facessat hinc prouidentiæ diuinæ titulus, cui grauis irrogatur iniuria, cùm ad fucandam à Christi regno prorsus tam alienam tyrannidem perperam & impudenter obtenditur. 18

Punitus est Osas, quòd manum arcæ Dei admouere ausus fuerit, bono quidem, sed inconsiderato zelo, nempe cùm partes sacerdotum arriperet, præstò illi astantibus, & ad officium paratis. Vbi nūc ex toto Papali clero sacerdos vnus est, qui arcæ Domini sustinendæ sit intentus? Punitus est Osas, quòd & præter suam vocationem, & aduersus claram Dei prohibitionem ad tactum arcæ perruperit. Vbi Dei interdictum? vbi finita vocationis ratio, quæ Imperatorem ab omni Ecclesiæ cura arceat? Atqui Reges omnes vocat Isaias ad eam suscipiendam. Punitus est Osas, quòd ante tempus importuno feruore se ad sustinendam arcam ingesserit. At quàm dissimilis erit causa, si arcam Domini humi proiectam, demersam in luto, impio- 19 *2. Sam. 6.7* *Isa. 49. 23*

rum probris expositam erigere cordetur Dauid, & sacerdotes ad eam in sua sede collocandam edicto suo vocet? Tu verò mõstrum qualiter denunciare aliis audes, vt manus remoueant ab arca, qui eam impuro tuo rostro prostratam pedibus ignominiosè conculcas? Licebitne tibi arcam Domini sordibus implere, profanare cũ summa contumelia, prostituere ad quoduis Satanæ ludibrium, lacecerare in frusta, eius sanctitati insultare: & principibus simul ac vniuerso Christiano populo ad eam repurgandam, coaptandam, reparandam accedere nefas erit?

20 Quid non audeat hic phreneticus, quem Mosi & Aaroni se conferre nihil pudet? Datan, inquit, & Chore & Abiron, quòd aduersus Domini sacerdotes murmurassent, horrendo exemplo perierunt. Sed quid tu simile cum Mose habes? Túne Domini sacerdos, ô
2.Reg. 10.25 sacrorum omnium profligator? Non modò tumultuatus est Iehu in sacerdotes Baal, sed armata manu eos persecutus, omnes in templo idoli sui occidit. Præclarum facinus, & quod Dei testimonio commendatur. Voce
Num.16 32 tantùm Mosen vulnerant Datan, Chore & Abiron, & eos terra viuos absorbet. Tu igitur alius sis, vt sacerdotij iure & honore, à te violando principes deterreas. Vmbræ seruiebat Aaronis sacerdotium, sed continebat non inanem veritatis figuram, & sacrosancta erat Dei authoritate fundatum. Quid autem prȩter laruam nobis ostentat Papa? Quo fundamento suffulta est eius tyrannis? Quo denique authore à summo vsque ad minimum ad sacrilegam suam functionem, magico potius quàm Christiano ritu, initiantur? Etiam si crepare debeant, nulla Scripturæ syllaba vnquam hoc, quo superbiunt, sacerdotij genus approbabunt.

21 Peruersa quidem consuetudo nihil aliud est, quàm erroris vetustas. Sed quis pro Ecclesiæ consuetudine hoc recipiat, vt qui præsulum nomen habent, qualescunque sint, quicquid agant, etiam si nihil minus sint, quàm quod vocantur, pro libidine grassentur ad deuorandum Christi gregem: & se nemo eorum latrocinio opponere audeat? In qua, obsecro, Barbaria valeret hæc consuetudo, vt solo titulo protecti latrones, impunè perderent, mactarent, vastarent, dissiparẽt omnia: quòd si quis mussitaret de cohibenda ipsorum truculentia, sacra profanis misceri clamitarent?

23 Vbi liquidò constiterint hæc tria: non necessitate, sed superbia Cæsarem reformationem Ecclesiæ suscepisse: deinde hanc ita cõmendatam esse sacerdotibus, vt ab ea prohibeantur, quicunque vnctas manus non habent, sicut ab adolendo thymiamate: postremò sacerdotium Papale instar Leuitici à Deo habere originem, præsenti causæ forsan conueniet Vziæ exemplum. Rursus si nihil istorum constat, quin potius si euincere promptum est, necessariò ad id cogi Cæsarem, nisi ad Ecclesiæ exitium sciens ac videns conniuere velit: nec quicquam magis esse propriũ eius personæ, & sacerdotium Papale non nisi sacrilegio & anathemate dedicatum esse, quid Vziæ exemplum Frenesio suffragatur? Ostẽdat, inquam, conuocandi concilij, & restituendæ in verum statum Ecclesiæ solis sacerdotibus, sicut adolendi thymiamatis attributam esse potestatem, Regibus autem vetitam. Atqui veritas palàm reclamat. Ostendat Cæsarem frustra insolescere, & rebus bene compositis, ambitione tantùm, & prauo nouitatis studio lasciuire. Ostendat ipsum deiecto legitimo sacerdote, altare sibi interdictum per vim occupare. Sed vbi Sacerdos qui ad officium peragendum sit accinctus? Quibus cancellis circumscripta est pia hæc solicitudo, quam in se recipit Cæsar, vt perrumpere non liceat? Quæ temeritas aut libido in aggrediendo opere, à quo cessare, summa esset non tantùm socordia, sed etiam perfidia? Quanquam operæpretium est expendere, quàm argutus sit ratiocinator Frenesij scriba. Sacrificium est, inquit, leges de religione sancire, & quidẽ Deo gratissimum. Ergo à Cæsaris persona hoc abhorret. Hoc verò est non argumentari, sed porcorũ more omnia turbare. Quid enim erogare eleemosynas? Quid impendere se publicis commodis? Quid populos in puro Dei cultu continere? Quid denique seipsum dedicare Deo? Nõ sunt hæc etiam sacrificia, non suauis gratique odoris? Et tamen piorum omnium communia sunt. Quid præterea blateras, placere Deo, vt leges de religione sanciantur, quod à diabolica audacia proficisci Scriptura clamat? Nam & Cæsaris & omnium mortalium est, vnum audire Legislatorem, quod ad spirituale animæ regimen spectat, & quascunque ille sciuerit leges, ratas sine exceptione habere.

(marginal: 2.Chro. 26.19)

Non contentus communi sacerdotum prȩrogatiua, singulare fastigium cõscendit. Nostrum, inquit, in primis. Quo autem iure? Quia data nobis est ligandi & soluendi potestas. Quid aliis? Omnibus enim simul Apostolis dictum est, Quodcunque ligaueritis. Quod omnibus Christus communicat, tu prædatoria violentia tibi rapies? Tu Ecclesiam nudabis, vt eius te spoliis vestias? 24

Eximium sanè priuilegium, vt impunè ruant in omne scelerum genus sacerdotes, & soli Deo iudiciũ relinquatur. Quod si ita est, quorsum illa vetus disciplina cleri, quæ in chartis nunc extat, olim in Ecclesia locum habuit? Nam si iudicium sibi in sacerdotes sumunt episcopi, gigantum more Deum à sede sua disturbare moliuntur. At episcopis est permissum. Quid, si Deus sibi hoc asseruit soli, tu ad Sacerdotes transferendo, nónne illos facis deos? Hîc quoque acumen est mirabile, Requiram super pastores ego ipse, inquit 25

inquit Dominus. Ergo propria est Dei hæc cognitio, quam ne ad tempus quidem sumere cuiquã licet. Quid? non requiret etiam ipse Dominus sanguinem innoxium de manu homicidarum? Non furta, non rapinas, non iniurias quaslibet requiret? Non requiret ab impiis, quicquid malorum perpetrauerint? Ergo secundum cubicularem hanc Frenesij dialecticam tollantur è medio iudicia, facessant scælerum pœnæ. Soli enim Deo relinquendum est iudicium. Solius certe Dei iudicium est, non in sacerdotes modò, sed etiam infimos quosque. Sed cur Dij vocantur principes, nisi quia mandatum est illis iudicium?

26 Quis Frenesio hoc Angelus vel potius dæmon reuelauit? Variis enim ex causis cùm proueniant Dei iudicia, qui certam causam ex proprio capite definiet? Solomon certè negat, humano sensu discerni posse, quem amore vel odio prosequatur Deus, quia eadem accidant bonis & malis. Ex Dei verbo igitur definiendum erat, sed probè meminit Frenesius, cuius personam sustineat. Sic enim antè cum Christo egit diabolus, cui seruit: Hæc omnia tibi dabo, si prostratus adoraueris me. Sic etiam antecessores eius, Cùm seruiebamus Reginæ cœli, affluebamus bonis omnibus. Sed iam audiamus, quæ ob sedis suæ cultum repensa premia, & quas ob contemptum pœnas irrogatas referat.

Eph. 9. 1

Ier. 44. 18

27 Constantinum magnum adducit, vt fictitiæ, quam iactat, donationis fidem nobis faciat. Adeò nihil eum pudet, vt nugas quæ iam pueris sunt ludibrio, Imperatori pro certis oraculis obtrudere non dubitet. Olim quidem magno supercilio de hoc figmento garriebant stulti canonistæ, sed iam talibus ineptiis desiit esse locus. Qua porrò causa tam fidelem sedis suæ cultorem facit Theodosium? qui cùm Ambrosio singularem reuerentiam detulerit, quòd vnquam in precio habuerit sedem Romanum aut eius sessores, nusquam legitur. Mirum certè, quòd non & Traianum addiderit. Caroli Magni victorias huic vni vel superstitioni, vel astuto cõsilio acceptas referre, quòd sedem illam abominationis extulerit, quem omnino colorem habet? Perinde facit, dum ex tot heroicis & memorandis Caroli virtutibus vitium hoc decerpit, quod laudet, atque ij qui in auro non nisi scoriam legunt.

28 Quis nõ fustibus magis & lapidibus, quàm verbis compescendum hunc impuri canis latratum dicat? quòd Dei vindictam Iustiniano inflictam non manifestæ eius impietati, quam in sustinenda Eutychiana hæresi prodidit, sed ad vnam contumaciam transferat, qua sedis Romanæ maiestatem imminuerit? En palàm Anastasius fidem orthodoxam impugnat. Execrabilis in Christum blasphemiæ fautorem se & vindicem profitetur. Piam & salutarem de incarnationis mysterio doctrinam labefactat, quantum potest. Ecclesiam vniuersam turbat, ac dissipat perniciosis dissidiis, fulmine tandem ictus miserè perit. Nullam eiusmodi interitus aliam causam fuisse pronuntiat Frenesius, quàm quòd Hormisdæ & Gelasio rebellis fuit. Quis autem credet?

Mauricius iam senex, cùm annis viginti imperium administrasset, à Phoca milite suo per insidias, & summam perfidiam sublatus fuit. Hanc fuisse contemptæ sedis Romanæ pœnam interpretatur Frenesius, quasi Dei consilio tunc interfuerit. Vtinam quidem se non immiscuisset placidus alioqui & quietus princeps prauis episcoporum factionibus, aut reprimere Ioannis ambitionem, quàm fouere maluisset. Verùm quid tunc petebat Gregorius, quàm ne permitteret Mauricius, vnum aliquem censeri vniuersalem Episcopum, quia esset hic titulus, vt loquitur, nefarius, scelestus, profanus, abominabilis, & Antichristi prænuntius? Sed vt hoc quoque omittam, quænam ista est Frenesij æquitas principem sceleratè occisum damnare, quia sedi Romanæ se obsequentem non præbuerit, & laudibus vehere parricidam, qui in dominum optimè de se meritum gladium strinxerit, qui ad Imperium per talem perfidiam, ac tantum nefas peruenerit, quia ad ornandum Romanum idolum, & euehendam eius potentiam fuerit propensior? Quãquam quid aliud spectabat Phocas omnia Romanæ sedi largiendo, nisi vt hac quasi nefaria pactione Romanæ vrbis fauorem emeret, quòd se Græcis sciebat esse suo merito infestum? 29

Mirum est, in tam pingui mercede non esse Frenesio doctiores scribas. Quanta enim historiarum inscitia est, primùm in nominibus turpiter labi, & ex Iustiniano facere Cõstantem: deinde cùm omnes ferè Græci imperatores in eadem fuerint causa, pauculos hîc nominare? Nisi hoc forsan arte faciat, quia pœnam, quæ pro terriculamento esset, inuenire in aliis non poterat. 30

Henrichi vitia, quibus laborauit, hîc excusare nihil attinet. Quæ autem fuerint contentionum inter ipsum & Hildebrandum semina si quis quærat, & qualiter depugnatæ fuerint, reperiet profectò, Hildebrandum hominem vafri & malitiosi ingenij, adhæc inexplebili ambitione ardentem, instructum verò & gladiatoria confidentia, & extrema crudelitate, cùm Henrichum videret luxuria diffluere, libidinibus deditum, præterea insolenter ferocire, statim quasi oblata occasione, ad dissipandum Imperium animum applicuisse. Quibus porrò machinis Henrichum aggressus est, quibus deinde armis vsque ad finem vsus est ad ipsum opprimendũ? Cùm sacramento soluisset principes Germanos, hoc est, peierãdi licentiam illis dedisset, alios adegisset falsis terroribus, alios minis 31

perpuliſſet,alios corrupiſſet blanditiis.Bauarum traxiſſet ad ſpem Imperij, obtinuit vt ſubitò tota Germania bello inteſtino, tanquam vno incendio, conflagraret.Cùm ſuppliciter ad eum veniſſet Henrichus, ad proſtratus ad eius pedes iaceret, ſuperbiſſimè eum contempſit. Nec antè ſtatuit ſuæ tam impotenti & intolerandæ ſuperbiæ modum, quàm ſibi Imperatorem ſubiugauit vnà cũ Imperio. Nam parum videbatur, ſi Cæſarem tanquam deditıtium haberet,niſi diruto Imperio ſolus dominaretur.Et audet hic Freneſius eius hiſtoriæ facere mentionem, quæ luculentum teſtimonium reddit, vel potius illuſtre documentum eſt,nulla vnquam vel ex ipſis inferis tam tetra monſtra extitiſſe,quorum fœditas Romanæ ſedis flagitiis non obruatur.

32 Cur non & Fridericum Primum recenſuit in hoc numero? Imò, cur non longum catalogum Imperatorum contexuit? Nam quò quiſque Cæſarum placidius ſe geſſit, ita eò petulantius eius mãſuetudine abuſi ſunt Romani antichriſti, pudendis aduerſus eos ludibriis non abſtinentes. Si qui autem paulò animoſiores eorum ferociæ reſtiterunt, ſenſerunt, quid eſſet furioſas beluas prouocaſſe. Cùm pluſquam effræni libidine, cùm pluſquam tyrannica ſæuitia, cùm importuno furore vltro, non prouocatos inſultaſſe vt plurimùm Cæſaribus conſtet tuos anteceſſores, phrenetice: ſi quid illorum cuiquam acciderit calamitatis, ſtatímne reum coram Deo peragés,quòd ſe tam immanibus beſtiis conculcandum non proſtituerit? Itáne,furcifer, Deum nequitiæ veſtræ miniſtrum ſimul & aſſertorem facies?

33 Fateor ſanè, diram imminere Dei vltionem omnibus, qui ad ſcindendã Eccleſiæ vnitatem animum applicuerint. Quæ autem maior vnitatis diſſipatio,quàm dũ adulterata doctrinæ puritate, & euerſò in eam conſenſu Chriſtus quaſi in partes diſcerpitur? Quis autem præter vnum te, ô carnifex, huius diſſipationis author eſt atque antiſtes? Scio per te non ſtare, quominus prædicemus omnes vnum in terris caput, vnam Romanam ſedem matrem ac Reginam, ſed quis præter te obſtat, quo minus omnes ex animo confiteamur Deum vnum, & fidem vnam, ſicut vnum eſt inter omnes Baptiſma? Principem verò ſedem quid nominas, quæ iam per annos pluſquam octingentos vero epiſcopo vacua, mortuis primùm ſimulachris locum præbuit, nunc ab impietatis principe,& crudeliſſimo animarum tyrãno, à capitali Chriſti hoſte, à præcipuo Eccleſiæ vaſtatore occupatur?

34 Quin Iudæi meritas contempti & oppugnati Chriſti pœnas luant, minimè dubium. Græcos videmus miſera & acerba ſeruitute premi: cauſa obſcura eſt, niſi ex verbo Dei petatur. Hoc inde accidiſſe diuinat Freneſius, quòd rebelles fuerint ſanctæ ſedi. Ego, ſi coniicere licet, potius id factum interpretor,quia eò vſque ſuperbierunt, vt vniuerſæ Eccleſiæ dominatum priores appeterent,quẽ nunc ſibi vſurpat Papa,quòd nouitatis cupidiores,in varias ſectas fuerunt diſtracti,quòd praua ambitione, dum melius aliquid excudere volunt ſacris Chriſti inſtitutis, degenerarunt à ſyncera Euangelij regula. Vtra ex his duabus veriſimilior coniectura eſt? Illa certè vitia, quibus ego cauſam imputo, Dei iudicio damnata eſſe conſtat. Quòd ſi audiendi ſint homines, dum cauſas ex cerebro proprio quaſlibet comminiſcuntur, non minus ſpecioſo colore Græcia, ſtante adhuc illic ſalua Imperij maieſtate & potentia, Romanis exprobrare poterat, pœnam eos pendere ſuæ rebellionis, quòd ſedi Conſtantinopolitanæ in primatus controuerſia reſtitiſſent. Et ſi, quemadmodum ſuperius retuli,nõ tũc ambiebat primatum Romanus Epiſcopus,quum agitari cœpit contentio, ſed ne inferior Cõſtantinopolitano foret, locum ſuum tuebatur. In ſumma, vnum eſſe peccatum in mundo dignum ira Dei,dignum omnibus pœnis, malorum denique omnium fontem, perſuadere vult Freneſius,quòd ſibi non obſequantur omnes, quòd non à ſuo nutu pendeant, quòd non ſuum adorent numen loco Dei. Quis niſi mente abalienatus, perſuaderi ſibi ſinat? Quòd ſi ad fidem habendam paratos habeat omnes, primùm oſtendat, oportet, quid commeriti fuerint Hungari, quorum nihilo melior eſt, quàm Græcorum conditio. Expone,inquam, nobis phrenetice, quo ſuo delicto in eandem cum Græcis ſeruitutem coniecti fuerint Hungari, quibus non aliter ſemper abuſus es, atque viliſſimis mancipiis, & qui perinde ac ſerui ergaſtulis incluſi, vincti compedibus, nullum tuum imperium recuſarunt. Quàm ergo pueriliter ineptis, dum quaſi re confecta, ſuperciliosè pronuntias,nunquam ſedis tuę impunè ſpretam fuiſſe tyrannidem? At certum eſt, non leuiter moueri Chriſtum Vicarij ſui cõtemptu. Pergéſne igitur,os putidum,ita Chriſto illudere? Primùm, quis te ad hunc honorem euexit? Nemo enim, teſte Apoſtolo, ſumere ſibi honorem debet, niſi vocatus. *Heb. 5. 4* Dictum eſt Petro,Paſce oues meas.Excipio,omnibus idem eſſe dictum. *Ioan. 21. 17* Veteres illi fumi, quibus antehac perſtringere ſolebas hominum oculos, pridem euanuerunt. Qua fronte tam ſuperbum titulum arrogare tibi audes, quem ſi quis Angelorum ſibi aſſereret, anathemate eſſet feriendus? Gregorio tuo, ſicuti iactas, anteceſſori,ſceleſtus,impius,ſacrilegus, Satanæ vicarius,præcurſor antichriſti fuit,qui ſe epiſcopum vniuerſalem faceret, ſiue Romanus, ſiue alius quiſpiam. Elige nunc, vtrum voles. Aut enim Gregorium damnes, oportet, tanquam ſedi tuæ blaſphemum, aut tam grauem ſententiam ſuſtineas. Iam verò vt

parca-

parcamus huic tam execrandæ blasphemiæ, vt, inquam, fingamus vanum esse, quod post Apostolos & Prophetas docet Cyprianus, vnum esse in Ecclesia Christi episcopatum, cuius partes in solidum singuli teneant, & hanc dignitatem ad vnum quempiam hominum transferri sinamus, quo tamen iure, aut qua specie tibi, perdite & deplorate latro, conueniet? Túne Petri successor, qui nihilo plus similitudinis cum eo habes, quàm Nero quisquam, aut Domitianus, aut Caligula? Nisi fortè Heliogabalum mauis, qui sacerdotium nouum Imperio adiunxit. Omnes certè illi Summi pontifices nomine erant, quod in superstitione eius temporis licebat: tu id nomen hodie vsurpas in populo Christiano cōtra ius & fas, contra inuiolabile Christi placitum, contra omnium sanctorum patrum instituta. Tu Christi Vicarius, cuius omnes cogitationes, studia omnia & facta huc spectant, vt aboleatur Christus, modò nomen inane maneat, quo tanquam meretricio fuco abuteris? Tu Christi Vicarius, quem iam pueri omnes nouerunt certum esse Antichristum? Qualem nobis Christum fabricabis, si velis eius imaginem in tyrannide tua agnosci? Videmus omnis impietatis antistitem, Satanæ antesignanum, ferocem animarum tyrannum, sæuum carnificem, quod ad vitam spectat, monstrum ex omnibus flagitiis conflatum: illum denique perditionis filium, quem nobis depingit Apostolus, & Christi vicarium iudicabimus? Videmus, inquam, lupum, à quo deuorantur Christi oues, videmus furem, à quo abiguntur, videmus prędonem, à quo mactantur, & hic nobis Christi Vicarius erit?

35 Themistocles olim Iustitiæ sacrum facturus exclamasse fertur, O dea, si qua vsquam es, nos de conscientia Papæ non rogabimus, vbinam sit, dum eam testem citat? Excitare interdum ab inferis solent rhetores, quorum personam causæ suæ aptam iudicant. sed neque hoc in Papa locum habet, cui neque cœli sunt neque inferi. Qui ergo hanc chimeram manibus tenebit, ille Frenesium pro Ecclesiæ pace libenter sanguinem profusurum credat. At si rem ipsam intuemur, quid sit alienum sanguinem fundere, nouit Paulus, suo parcere didicit. Certè etiam si hactenus creditum fuisset, aliquam conscientiæ particulam in Papa adhuc manere, hoc tamen tam manifesto periurio apparet, quàm omnē Dei timorem, & hominum reuerentiam abiecerit.

36 Æqua sane conditio, vt Papæ tradantur iudicandi Protestantes. Quidni? Ego enim, inquit, sum eorum iudex. Solúsne? Adiutores sibi in Concilium assumit venerandos fratres suos, quos etiam honoris parte aspergit. Tot lupis vt tradatur grex ouium? At qualescunque sint, ipsorum tamen est cognitio. Si olim Paulo dicere licuit de pariete dealbato, Nesciebam fratres, quòd Pontifex esset, quid nobis de atris istis vulturibus hodie dicendum erit? Sed ne longior sim, tantùm hoc dico, sacerdotes Domini se esse ostendant, & iudicandi potestatem mox illis sine difficultate vlla concedam. Quales autem video, meritò sciscitari possum, quisnam eos cōstituerit arbitros aut iudices.

Act. 23 3

Quo elogio principes & magistratus ciuiles ornat Spiritus sanctus, sicuti cum ex loco ipso constat, tum etiam ex Christi interpretatione, illud Constantinus, homo non valde exercitatus in Scripturis, & si verum narrant historiæ, tunc adhuc catechumenus, errore ad sacerdotes transtulit. Frenesius Achillis clypeum se inuenisse putat, dum inde patrocinium mutuatur. Nunc statuendum est, vtri plus fidei sit habendum, Deóne, an Constantino. De sensu illius sententiæ loquor, Ego dixi dij estis. Alioqui prudenter egisse Constantinum fateor, qui cùm episcopos cerneret, fatali quadam rabie in mutuam lacerationem inflammatos Ario parcere, & deserere Christi causam, vt suæ cupiditati morem gererent, probrosos eorum libellos cōnsciderit. Cæterùm quàm procul à mente Frenesij abfuerit Constantinus, ne falsò amplius eius nomen obtendat, ex illius ad Nicomedenses epistola, quam Theodoritus libro primo refert, iudicium facere promptum est. Si castos, inquit, habemus, & orthodoxos & modestos episcopos, gaudemus. Quod si quis audacter ac inconsultè ad fouendas pestes exarserit, illius audacia ministri Dei, hoc est, mea executione coercebitur. Quando in omnibus Constantino persimilem esse Carolum Cæsarem optat Frenesius, manu eius non suam audaciam, sed efferatam rabiem coerceri patiatur. 37

Speciem quidem cogendi Concilij iam aliquoties præbuit Frenesius, sed qui seriò eum cogitasse vnquam de habendo Concilio putat, micam sani cerebri non habet. Mundum quasi famelicum ingenti Concilij desiderio hiare iamdudum nouit. Extremæ se crudelitatis damnari ab omnibus intelligit, quòd tandiu variis ludificationibus tempus extrahat. Cur non igitur, quoad citra suum dispendium potest, satisfaciat imperitis, Concilium subinde indicendo, quod nunquam habeat? Si quis autem miretur, cur tantopere Concilium reformidet Papa, in quo nulli bono patebit locus, inde reputet, quàm sit prodigiosa tyrannidis species, quæ non nisi per terrorem & metum retineri potest. 38

En quid premat sanctissimum patrem. Non audiendo aut disceptando tractari vult causam Protestantium, sed hoc commodissimum fore putat, si ab illis damnandis exordiatur. Quanquam vix isto honore etiamnum eos dignabitur, ne rem actam agere ite- 39

rum incipiat,sed exequendam in eos sententiam mandabit. Et certè non malè consulit suis rationibus,dum ne causa tam dubia & sibi periculosa retractetur,sollicitè cauet. Quid ergo, si audiatur, Protestantibus reliquũ est, nisi vt causæ suæ defensione omissa, se illi suáque omnia dedant?

40 Vtinam quidem verè coalescant Germani omnes in verum fidei consensum; sibiq; mutuò sub vno capite adhæreant, nempe Christo. Imò totus in hanc vnitatem reducatur orbis, quò impleatur illud, quo certum est solidam Ecclesiæ perfectionem contineri, hoc est,vt fiat vnum ouile,& vnus pastor:sed reclamat Papa, qui pro nihilo ducit, Deum agnosci vnum ab omnibus, pura Christi doctrina,& auspiciis gubernari totum mũdum, nisi ipse pro capite adoretur. Ergo vtcunque Deum, nisi falso, inuocare testem nequeat, qui Deum nullum habet, ne tamen semper mentiri eum putes, vnum hoc verè affirmat, sibi nihil esse magis in votis, quàm sub iugũ suum omnes redigere qui auolarunt, & quos pro indomitis habet.

41 Quasi verò vocauerit spe colligendi, ac non potius de industria tẽpus elegerit,quod esset ab omni pacata consultatione alienissimum. Cùm satis compertum haberet, bello distineri duos præcipuos Christiani orbis monarchas, & iam pluribus locis classicum propemodum canere, Concilium habere se velle simulauit. Quis tam stultum fuisse credat, vt sperauerit? Vnde etiam coniecturam facere licet, nihil eum nisi per simulationem gerere. Nam quî factum est,vt tranquillis rebus cessauerit, & cùm aliquandiu volitasset Concilij Mantuani indictio, & postea Veronensis, vtrunque in bullam euanuerit, nunc autẽ in medio armorum strepitu, & tempore turbulento, se tanquam in optima opportunitate commoueat?

42 O prostitutam impudentiam! Mirum,nisi scribæ suo mandauerit, vt inter scribendum ingemisceret, ac lachrymulam vnam extorqueret ab oculo sinistro. Sed non minus stultus est quàm improbus, qui coram Cæsare hanc fabulam agit, quasi sit illi incognitus. Quærat ergo peregrinum. Tametsi quis reperietur ab Oriente in Occidentem vsque, qui eum Deo hîc & hominibus illudere nesciat? Sed pergamus. Locum quem indicit Concilio? Tridentum. Valde est idoneus, siquidem tam fatui erunt Germani,vt in medias lupi fauces vltro se ingerant. Qualis erit consessus? Milesiorum scilicet,qui ne imaginem quidem boni viri inter se ferre possint. Qualis in cognoscendo æquitas aut moderatio? Fortè ad placidam piámque deliberationem integri, nec vllis præiudiciis occupati accedent. Imò iam dicit causam Frenesius, quæ in disputationem vocatur, iam damnatam esse. Superuacuum ergo foret, in ea discutienda vel horulam consumere. Ne tamen vel morosi nimium vel crudeles appareant, ad audiendum se component. I apparitor, Protestantes accerse, si quid cupiunt Concilio propositum,supplici libello perstringant, ne delicatis sanctorum patrum auribus sint molesti. Auditis supplicum postulatis, ante omnia tentare conueniet,num summam absque prouocatione potestatem de se suáque doctrina iudicandi sanctis patribus concedãt: deinde num omissa, quam apud se iam constitutam habent,reformatione,abnegatáque, quam amplexi sunt, doctrina,fidem ritúsque omnes sanctæ Romanæ sedis quasi postliminio suscipere sint parati. In priore si hæsitauerint,schismatici extemplò pronuntiabuntur: secundum si facere recusauerint,iam bis hæretici erunt. De illorum ergo contumacia vindicanda statuendum continuò erit. Quicquam enim attingere nefas erit, nisi Ecclesia in integrum restituta. Interim ergo dum intestino bello distinebitur Christianus orbis, ad persequendos opprimendósque Protestantes, Ecclesiæ reformatio differetur. Neque tamen interea cessabit venerabilis clerus. Flabellis enim multis ad ignem inflammandum passim opus erit. Quòd si in tranquillam possessionem semel redierint, si quis vllam amplius conuocandi Concilij mentionem facere audebit: turbator & seditiosus, & vnitatis inimicus vno omnium ore proclamabitur. Certè,authore Frenesio,ne Imperator quidem ipse impunè id tentauerit. Tamen vt Imperatori concilium petenti detur venia,liberum tamen erit Papæ recusare. Repulsam autem passus, vlterius progredi caueat,nisi velit, Vsiæ exemplo, arrogantiæ suæ pœnam luere,aut alio quouis horribili exitio perire. Sed de ordine Concilij aliâs,si tempus dabitur.

Quis iam miretur, Papam sibi in vniuersum mortalium genus primatum vendicare, 43
cùm se Angelorum quoque præsidem hîc faciat? Sed reor,ne ambiguitate nominis falsus errauerim, & certè erraui. Quos enim angelos intelligeret, nisi quibus vti consiliariis semper assueuit? Ex quibus vnus est ille,qui olim ad perdendum Achab spiritus mendax, in ore omnium Prophetarum fuit. Si tantùm illic potuit vnus, quid hîc faciẽt aliquot milia? In hoc tamen iure reprehendi Frenesius potest,qui ad subsellia relegat eos,qui Cõcilio supra ipsius tribunal præsidebunt. Neque enim ipse tam magnus est Deus, quin patri mendacij seruiat. Certè qui magicis diuinationibus se vitámque suam subiicit,diabolo, quem inuocat minorem se esse profitetur. Etsi quid profiteatur,non moror, dum quid faciat video.

Pater est, qualem fuisse Saturnum tradunt 44
Poetæ, qui filios scilicet deuoret. Quicunque tamen dicto non fuerint audientes,eos è numero filiorum Dei abdicat. Sed bene habet, quòd Salmonei sunt,non Dei fulmina.

Hoc

Hoc primum eſt, ne qua doctrina, niſi ex tripode Romanæ ſedis profecta, recipiatur, quo impetrato, quæ amplius ambigēdi cauſa erit? Proindeque quin de examinanda doctrina, de repurgando corrigendóque Eccleſiæ ſtatu agatur, non abnuit, modò id fiat ſe iudice, & tota controuerſia ſolo ſuo nutu tranſigatur. Nec eo contentus, ſibi eatenus cauet, vt quæ volet ipſe cum angelorum ſuorum cohorte, ea duntaxat in quęſtionem veniant, vt modum actionis præſcribat, vt ſilentium iniungat, quoties libuerit, vt ſimul atque concrepuerit, omnes contremiſcant. Itáne? Corruptum Dei cultum, extinctam eius gloriam, vel ſaltem valde obſcuratam, euerſum Chriſti Regnum, peſſundatam religionem, doctrinam veritatis partim vitiatam, partim ſepultam, vaſtatam miserè ac laceratam Eccleſiam, Sacramenta ad turpem fœdúmque quæſtum proſtituta, animas Chriſti ſanguine redemptas ſacrilegæ nundinationi expoſitas eſſe, miniſterium vel paſtorale munus, quo nihil mundo magis ſalutare eſſe debuerat, in exitialem tyrannidem conuerſum conqueruntur Proteſtantes. Horum omnium malorum Papam cum ſuis reum faciunt, parati ſunt digito monſtrare, ipſum eſſe Antichriſtum. Quod ſi non probauerint, non calumniæ modò pœnam, ſed atrociſſima quæque ſupplicia ſuſtinere non recuſant. Tantùm audientiam ſibi dari coram æquo tribunali poſtulant, & quidem hac lege, vt cauſa ex ſacro Dei verbo definiatur, neque tamen negligantur vetuſta patrum inſtituta. Quid ad hæc ſanctiſſimus pater? Cognitionem quidem recipit, ſed his, quas retuli, legibus. Hoc verò perinde eſt agere, ac ſi quis latro de cædibus ac furtis à ſe perpetratis accuſatus, iudicium ſe non recuſare dicat, ſed hac lege, vt ſibi tribunal erigatur, ex quo de ſua cauſa pronuntiet, nequid ſe inuito proferatur, ne qua contumelia lædatur, ne quibus vrgeatur teſtimoniis, ſed totam cauſæ actionem ſic temperet, vt ſcelerum impunitatem citra vllam moleſtiam ſibi confirmet. En cur imperiales conuentus audiendæ huius cauſæ non ſint capaces.

46 Secundum eſt de bonis Eccleſiaſticis, vt ſi quid hactenus fuerit in eorum adminiſtratione vitij, ſi qua illicita vſurpatio, non niſi Papæ iudicio corrigatur. Quis fruſtra Papam in eo inſiſtere neget? Qualis enim aditus patefieret principibus ad res nouandas, ſi huc admitterentur? Palàm eſt, quàm effrenata luxuria diffluant hodie Epiſcopi, Abbates, & qui ordine ſequuntur. Audirent principes opulentiam iſtam, quæ hodie tam perditè dilapidatur, pauperum eſſe patrimonium. Quis non inſurgeret aduerſus eos, ſi non ipſi priores occuparent, in ordinem ſe cogendo? Audirent ex antiquis Canonibus, qualis ſit & ad quos pertineat diſpenſatio. Diaconiam illam veterem omnes requirerent. Audirent, neminem eſſe ex Eccleſiæ prouentu alendum, niſi qui functioni ſuæ ſatisfacit. Clamarent abigendos igitur eſſe omnes otioſos ventres. Et quotuſquiſque ex tot legionibus maneret? Quis hodie Epiſcopus officio fungitur, imò fungi ſe ſimulat? Quis parochus? Nam Canonici & alij ad veterem Presbyterij formam reuocarentur. Neque alias tantùm Eccleſias peruagaretur profana iſta, hoc eſt, laiça, vt loquuntur, correctio, ſed ad ipſam Romanam ſedem hactenus inacceſſam pertingerēt. Porrò quid aliud hoc eſſet, quàm cœlum terræ miſcere? Indignum verò facinus, vt Deo terreno dicantur viuendi leges, vt eius menſæ ſumptus præſcribantur, exigatur annuatim ab eo ratio. Neque id modò, ſed quæ aliis vel per vim iniuſtam rapuit, vel fraude furatus eſt, ab eo extorqueantur. Quin etiam, & quæ imperio pridem ablata quaſi iure poſſidet, reſtituere: denique rapinas omnes, quas ingurgitauit iam tot annis, euomere cogatur. Quòd ſi qua maior vrgeret neceſſitas, concedi id fortè poſſet. At nunc cur inuaderent principes alienum munus, cùm tā æqua alioqui ratio hîc à Freneſio pręſcribatur? Quis enim ad remedium afferendum aptior, quā cui bene perſpectus eſt morbus? Tollendæ ſunt ac repurgandæ corruptelæ, quæ veterem diaconiam prorſus ſuſtulerunt. Quibus potius iniungi hoc onus conuenit, quàm qui malorum omnium non modò penitus ſunt conſcij, ſed etiam authores? Expectemus qualis futura ſit emendatio, ſi ſacerdotibus libera vel agendi, vel ceſſandi poteſtas relinquatur. Non ſic prius rex Ioſias, qui non prouentui tantùm ad victum deſtinato, ſed etiam ſacris oblationibus ſcribam ſuum præfecit. Et tamen Freneſium nihil pudet ſacrilegij accuſare Imperij ordines, ſi cohibendis ſacrilegiis ſe interpoſuerint.

Quid ſit conceſſum Proteſtantibus, dicere ſuperſedeo: quanquam huc ſumma redit, 47
ne quibus iniuſtis præiudiciis, niſi cauſa ritè cognita & iudicata, ante tempus grauentur. Hoc totum reſcindi iubet ſanctus pater. Durum id quidem, prima ſpecie, ſed ratio ſubeſt. Quid enim ſi ad Concilium integri veniant Proteſtantes, quantum ſanctæ ſedi deceſſerit, vt quaſi de re dubia ineatur diſceptatio? Non abs re ergo eſt, quòd tam ſtrenuè contendit Papa, ne quo priuilegio ſubleuentur. Quid enim aut commodius illi, aut magis expeditum, quàm vt damnati illuc pertrahantur, vel pœnas luant ſuæ abſentiæ? Quin ergo illi expediat, nō dubium, ſed num etiam æquum ac rectum ſit, quæritur. Valeat honeſtas, inquit Freneſius, vtilitas præualeat. Hoc quidem iure Romano eſt vſitatum, ſed non meminit ſe in Germania loqui, vbi & fidei datæ religio colitur, & pudoris habetur ratio. Germaniæ, inquam, hoc nouum eſt ac

insolens, rescindere promissa, à fide semel data resilire, nihil habere firmi nec rati, nisi quantum sit tibi vtile. Quòd si à communi Germaniæ vsu abhorret, quod promiseris, pro nihilo ducere, vt retractes, cùm libeat, à Cæsaris persona quid alienius?

CONCLVSIO.

INIS est, vt quicquid cum Protestantibus pactus fuerit Imperator, transegerit, constituerit, irritum sit ac inane. At fide inter homines nihil sanctius. Pridem decretum est, non esse hæreticis seruandam fidem: quid si interpositum sit iusiurandum? Quasi verò non sit pontificium, sacramento soluere, quoties visum est. Ius est Imperij perpetuum ac inuiolabile, vt promissis stetur. Quid tum, ánnon legibus superior est Papa? Imò quid illi cum legibus? At maiestate Cæsaris indignum à decreto discedere. Satis est, quòd omnis turpitudo Papæ sanctitate abstergitur. At confectum est diploma. Quasi verò non omnibus diplomatis abolendis vna Papæ absolutio sufficiat. Sic quidem antehac agere solebat. Cuius rei insigne documentum est Ioannes Hussius, quem Romanenses fide publica Constantiam illectum crudeliter necarunt. Aderat Imperator Sigismundus, mansueti ingenij princeps, ac minimè sanguinarius. Cùm sibi ac toti Imperio turpissimum duceret, quem in fidem tutelámque suam receperat, in conspectu suo, adeóque ex protectionis suæ præsidio, à carnifice ad mortem rapi, ac tam barbaræ immanitati pro virili intercederet, compositum à sanctis patribus fuit decretum, non esse hæreticis seruandam fidem. Quo liberata omni religione fuit Cæsaris conscientia, eius autem verecundia & ingenuitas derisa est, quòd sibi à violatæ aut saltem neglectæ fidei probro adhuc metueret: sed alia nunc est ætas. Mundus qui tunc cæcus erat, oculos aperuit. Residet etiamnum in animis Germanorum tantæ fœditatis recordatio, quæ eos satis admonet, ne se amplius Romanensium perfidiæ comites adiungant. Præsertim verò is est Cæsar, qui famam dignitatémque suam, vt Frenesio mancipet, adduci nunquam poterit. Scitur, quoties ad sæuitiam instigatus fuerit ab isto Satana, quibus flabellis fuerit incitatus. Constanter tamen stetit in proposito, vt hæc vna sit ex multis eius præclaris & heroicis virtutibus maximè admiratione digna, quòd inter istos Imperij motus, nunquam se aut à moderatione & clementia, aut à fidei suæ religione dimoueri passus fuerit.

ARTI-

ARTICVLI A FACVLTATE SACRÆ THEOLOGIAE PARISIENSI, DETERMINATI SVPER MATERIIS FIDEI NOSTRAE, HODIE controuerſis.

Cum Antidoto.

DECANVS ET FACVLTAS THEOLOGORVM PARISIENSIVM, OMNIBVS IN CHRISTO fidelibus, Salutem.

VM hodie per Concionatorum in aſſerendis dogmatibus altercationem videamus pleroſque fidelium, iuxta id quod Epheſiis ſcribit Paulus, tanquam paruulos fluctuãtes ad omnem ventum cuiuſuis doctrinæ circumferri & agitari: noſtra autem interſit, quod in nobis erit, diſsidentes opinionum fluctus componere: de ſanctiſsimo Chriſtianiſsimi Regis propoſito abundè perſuaſi, quidnam circa articulos hodie à pleriſque controuerſos, & Chriſtianis Doctoribus & Concionatoribus prædicandum, & cæteris Chriſti fidelibus cum vniuerſa ſit Eccleſia credendum, paucis hoc ordine viſum eſt annotare.

Quia hæc eſt magiſtralis definitio, notandum eſt quòd probationes non ſunt additæ: quia hoc derogaret antiquis ſcholæ Pariſienſis priuilegiis. Sed propter quoſdam nimis curioſos, qui nihil hodie credere volunt, niſi bene probatum: ego de ſuperabundanti aliquid hîc tranſeunter dicam pro confirmatione, ſiue pro ſupplemento determinationis ſupraſcriptæ & infra ſcribendæ. Principiò, locus ab authoritate plurimum valere debet in Eccleſia. Quanquam autem magiſtri noſtri deficiunt in Scripturæ teſtimoniis: compenſant tamen hunc defectum in alia authoritate quam habent: Eccleſiæ ſcilicet, quæ æquipollet Scripturis: vel etiam ſecundum doctores præualet in certitudine. Quòd autem magiſtri noſtri in vnum congregati ſint Eccleſia: probatur ſic, quia ſunt ſicut arca Noe. Eſt enim ibi multitudo ex omni genere animalium. Deinde cùm in ſchola Pythagoræ tantum vnius hominis valuerit authoritas, vt ad probationem ſufficeret illud, Ipſe dixit, quanto magis ſufficere debet, quod

VM vetat Apoſtolus nos ſimiles eſſe pueris, qui fluctuemus, & circumferamur quouis vento doctrinæ: rationem ſimul, qua poſſit hoc caueri, præſcribit: vt coaleſcamus omnes in vnitatem fidei: quam agnitionem Filij Dei eſſe definit. Porrò fidem alibi idem teſtatur concipi ex verbo Dei. Qua ratione, alio quoque loco, fideles ſuperſtrui debere docet, ſuper fundamentum Apoſtolorum & Prophetarum. Et Coloſſenſes hortatur, vt permaneant in fide fundati ac ſtabiles: neque dimoueri ſe patiantur à ſpe Euangelij, quod audierant. Vnde & à Luca meritò laudantur Theſſalonicenſes, qui cùm amplexi eſſent magna promptitudine Pauli doctrinam, eam tamen ad Scripturæ examen exigebant. Neque verò aliter ſtare poteſt, quod idem Paulus alibi tradit fidem noſtram non in ſapientia hominũ cõſiſtere, ſed in potentia Dei, niſi à ſolo Deo pendeamus. Sicut ſcriptum eſt: Audite me: & viuet anima veſtra. Atque hoc eſt quod præcipit Dominus per Ieremiam: Propheta, cui reuelaui ſermonem, annunciet ſermonẽ meũ bona fide. Item per Petrum: Siquis loquitur, loquatur vt eloquia Dei. Proinde ſi quid cõtrouerſiarum inciderit, non hominum arbitrio tranſigi aut decidi, ſed vna Dei authoritate componi, æquum eſt. Atque hoc ſignificat Paulus, cùm aduerſus Satanam non alio nos gladio armat, quàm verbo Domini. Hoc quoque ipſum ſuo exemplo nobis oſtendit Chriſtus: cùm à Satana impetitus, non aliud ad reſiſtendum oppoſuit, quàm Scripturæ teſtimonia. Alioqui nõ verum eſſet elogium, quo eam Paulus commendat, cùm vtilem eſſe teſtatur, non ad docendum modò, & ad monendum, ſed etiam ad redarguendum. Ergo cùm nunc opinionum varietate tumultuetur mundus, hoc vnico remedio nobis vten-

Eph. 4. 14 *Rom. 10. 17* *Eph. 2. 20* *Coloſſ. 1. 23* *Act. 17. 11* *1. Cor. 2. 4* *Iſai. 55. 3* *Ier. 23. 28* *1. Pet. 4. 11* *Eph. 6. 17* *Mat. 4. 4* *2. Tim. 3. 16*

quod tot magiſtri noſtri ſimul vna voce dixerunt. Præſertim cùm ante reſolutionem factam cantata ſit illis baſſa Miſſa de Spiritu ſancto. Et cùm ex parte fuerint illuminati poſt ientaculum, ex parte verò zeloſi propter choleram in ieiuno ſtomacho dominantem.

ARTICVLVS I.

De Baptiſmo.

Certa & firma fide credendum eſt Baptiſma omnibus etiam paruulis ad ſalutem neceſſarium eſſe : ac per ipſum dari gratiam Spiritus ſancti.

Probatur ſic : Quia aliàs Baptiſma per mulieres datum, nihil valeret, quod eſt expreſsè fundatum in hac fide, quia Baptiſmus ſit de neceſſitate ſalutis: Vtcunque ſit prohibitum in Concilio Carthaginenſi, quòd mulieres baptizare non præſumant, ſine aliqua exceptione. Imò quod eſt fortius, ventilatur ardua quæſtio inter Doctores, vtrum infans in periculo mortis, ſi non adſit aqua, debeat potius proiici in puteum quàm commendari Deo cum expectatione euentus. Hoc autem eſſet homicidium dignum morte, niſi diceretur quòd Baptiſma ſit de neceſſitate ſalutis. Sunt etiam aliæ quæſtiones, vtrum infans, in defectu aquæ naturalis, debeat potius baptizari cum lotio, vel cum aquis artificialibus, aliàs ſtillaticiis, quàm relinqui ſic, donec habeatur aqua. Item, vtrum non ſit verus Baptiſmus, conſpuere ſuper faciem, in caſu neceſſitatis. Quæ omnes quæſtiones non tantùm eſſent ſuperuacuæ, ſed etiam ſtultæ, niſi teneremus hoc principium.

ARTICVLVS II.

De Libero arbitrio.

Eadem fidei conſtantia eſt tenendum, homini ineſſe liberum arbitrium, quo poteſt bene vel malè agere, & per quod, ſi etiam in peccato mortali fuerit, Deo adiuuante, ad gratiam reſurgere valet.

Probatur ſic. Quia magiſtri noſtri ſic determinarunt poſt Ariſtotelem & omnes Philoſophos, qui rationem in homine dominam conſtituunt loco Spiritus ſancti. Et hoc etiam eſt fundatũ in ratione inuincibili: quia aliàs non eſſet meritum, quod eſt opus elicitum ex potentia liberi arbitrij, concurrente Dei

vtendum eſt. Ad Scripturam dico, vel, vt ait Iſaias, ad Legem & teſtimonium, tanquam *Iſa.8.20*
ad ſacram anchoram, confugiendum; vt ſecundum Apoſtoli præceptum, vnum ſentia- *Rom.15. 5*
mus omnes, ſed in Chriſto. Præclarè enim Auguſtinus, vbi de re obſcura diſputatur, nõ adiuuantibus Scripturæ diuinæ certis clariſque teſtimoniis, cohibere ſe debet humana præſumptio, nihil faciens alteram in partem declinando. *Lib.2.de pecc. me. & remiſs. in fi.* Itaque in quæſtionibus hodie controuerſis ſequamur regulam, quam teſte Theodorito Conſtantinus in Synodo Nicena Epiſcopis dedit, vt ex puris Dei oraculis earum petamus definitionem. *Lib.1. hiſt. Eccleſ. c. 7*

AD I.

Offerri nobis in Baptiſmo, ac exhiberi tum remiſſionem peccatorum, tum Spiritus ſancti gratiam, pij omnes confitentur. Eo quoque agnoſcunt opus habere infantes: nõ tanquam adiumento ad ſalutem neceſſario, ſed tãquam ſigillo, ad obſignandam in illis adoptionis gratiam, diuinitus ordinato. Sanctos enim fidelium liberos naſci tradit Paulus. Et *1.Cor.7. 14* ſanè nequaquam illis conueniret Baptiſmus, niſi iam in hac promiſſione ſalus eorum incluſa eſſet: Ero Deus tuus, & Deus ſeminis tui. *Gen.17. 7* Non enim filij Dei per Baptiſmum fiunt. Sed quia promiſſionis beneficio hęredes ſunt adoptionis, ideo ad Baptiſmum eos admittit Eccleſia. Et ſicut olim Iſraelitarum liberis, ſi ante diem octauum mortui eſſent, nihil nocebat, quòd Circunciſionis Sacramento carerent, ita hodie, modò nulla, aut contumacia parentum, aut negligentia intercedat, ſufficit infantibus fidelium ad ſalutem ſola promiſſio, qua in ſocietatem Eccleſiæ ab vtero adoptantur. Fit enim Chriſto iniuria, ſi imminutam Dei gratiam eius aduentu putemus. *Ezec.18 4* Atqui filios ſuos vocabat Deus olim, quicunq; ex Iſraele naſcerentur. Nec legimus baptizatum fuiſſe Ioannem, qui tamen aliis Baptiſmi miniſter erat. Sic ergo habendum eſt, quemadmodum in patre fidelium Abraham præceſſit iuſtitia fidei Circunciſionem, ita in fidelium liberis hodie Baptiſmo priorem eſſe adoptionis gratiã, ſicut promiſſionis verba ſonãt: Ero Deus ſeminis tui. *Gen.17 7* Huius autem gratiæ Baptiſmum eſſe confirmationem, vt fidei noſtræ adiumentum.

AD II.

Cùm omne figmentum humani cordis ab infantia malum eſſe pronuntiet Dei Spiritus: *Gen.6.5 & 8.21* cùm nullum eſſe iuſtum, nullum intelligentẽ, nullum qui Deum exquirat, omnes verò eſſe inutiles, corruptos, vacuos timore Dei, plenos fraude, amarulẽtia, & omni nequitiæ genere, deſtitutos gloria Dei tradat: *Pſ.14.3 Rom.3 10* cùm omnẽ ſenſum carnis inimicitiam eſſe aduerſus Deũ clamat: *Rom.8 6* nec quicquam nobis faciat reliquum, ne ad bene cogitandum quidem: *2.Cor.3.* nos cum Auguſtino pronuntiamus, hominem libero arbitrio male vſum, & ſe, & illud perdidiſſe. *Lib.3.ad Bonifac.* Item, victa vitio in quod cecidit voluntate, *Homil. in Ioan 53*

carere

Dei gratia. Et nisi voluntas esset effectiua volitionis, non bene staret ordo mouentium & motorũ. Præterea non essemus cooperatores Dei in facienda salute nostra, nisi concurreret motus & actio voluntatis, cum auxilio gratiæ. Nam quod Lutherani dicunt, ipsam cooperationem esse ex dono Dei, quia voluntas sit reformata vt consentiat Deo, & adducunt pro se Scripturam, & formalia verba Augustini, qui dicit in principio libri De bono perseuerantiæ, quòd Deus dat talem gratiam suis, vt sibi perseueranter adhæreant. Item in libro De correptione & gratia, vbi dicit, dari nobis gratiam, qua non tantùm possimus, sed etiam velimus, idque efficaciter. Item, gratia Dei indeclinabiliter & inseparabiliter agi fideles. Responsio est facilis, quòd determinatio facultatis, est supra opinionem vnius Doctoris, iuxta illud: Plus vident oculi, quàm oculus. Similiter quòd aduersus fundamentale principium, quod posui, scilicet meritum esse effectum potentiæ liberi arbitrij, adducunt aliud dictum Augustini: quòd gratia Sanctis est omne meritum. Solutio est, Augustinum nesciuisse quid magistri nostri super hoc resolutiuè dicturi essent.

ARTICVLVS III.

De Pœnitentia.

Nec minus certum est adultis & ratione vtentibus, post peccatum mortale admissum necessariam esse pœnitentiam: quæ in contritione & confessione sacramentali vocaliter Sacerdoti facienda, similiter & satisfactione consistit.

Notandum est quod Lutherani non loquuntur doctrinaliter de pœnitentia, quando dicunt quòd sit conuersio ad Deum, quæ nascatur ex odio & displicentia peccati & amore iustitiæ. Item, quòd homo debet abnegare propriam voluntatem, vt à Deo gubernetur. Item, quòd debet humiliari sentiendo iram Dei & horrores mortis. Nam sufficit contritio pro peccatis mortalibus: ita, vt sint pro singulis peccatis singulæ contritiones ad mensuram. Quantum verò pertinet ad confessionem: notandum est, quòd materia sit de iure diuino: forma autem de iure positiuo: in quo non tantum Lutherani errant, sed etiam Canonistæ, qui tenent legem de confessione esse merè positiuam. Probatur autem sic, quod materia sit de iure diuino: quia dicit Iacobus, Confitemini alterutrum. Hæc est rudis materia: quia nisi ab extrà formaretur, sequeretur quòd Sacerdotes deberent confiteri laicis: quoniam alterutrũ significat reciprocè: vel quòd laici

carere libertate naturam. Item, non esse liberam voluntatem, quæ cupiditatibus vincentibus ac vincientibus subdita sit. Item cum Ambrosio, nõ esse in potestate nostra cor nostrũ, nec cogitationes nostras. Similiter cùm opus suum esse testetur Deus, innouare cor, ex lapideo facere carneum, inscribere Legem suam cordibus, & visceribus nostris eam insculpere, facere vt in præceptis suis ambulemus, dare & bonam voluntatem & operis effectum, ponere in cordibus nostris timorem nominis sui, ne vnquam à se recedamus, perficere denique opus bonum quod incepit in nobis, vsque in diem Christi: Constituimus iterum cũ Augustino agi filios Dei eius Spiritu, vt quod agendum est agant. Item trahi ab eo, vt volentes ex nolentibus fiant: item, post casum hominis non nisi ad Dei gratiam pertinere, vt homo ad eũ accedat, nec pertinere nisi ad eandẽ gratiam, vt ab eo nõ recedat. Item, nos nescire quid in voluntate nostra boni inueniri possit quod sit nostrũ. Itẽ, quia liberum arbitriũ primi peccati magnitudine perdidimus, vt in Deum credamus & piè viuamus: non esse volentis, neque currentis, non quia non velle debeamus & currere, sed quia Deus vtrunque efficit. Item cũ Cypriano in nullo esse gloriandum, quando nihil nostrum sit.

(*De fuga seculi.* — *Ps.51.12* — *Ezec.36 26* — *Ier.31.33* — *Philip. 2.13* — *Ier.32. 39* — *Ezec. 11. 19* — *Philip. 1.6* — *De cor. & gratia c.2.* — *Lib.1.ad Bon.ca. 19* — *De bono pers.c.7.* — *Lib.2.de pec.mer. & remiss.cap. 18* — *Epist. 107. ad Vital.*)

AD III.

Pœnitentiam vbique requirit à nobis Dei Spiritus: in Lege, in Prophetis, in Euangelio: simul etiam definit, quid hoc nomine intelligat: dum iubet innouari corda, circuncidi Domino, auferri præputium, lauari, & cessare à malis studiis, soluere fasciculũ iniquitatis intus ligatum, scindere corda & nõ vestimenta, exuere veterem hominem, renunciare propriis desyderiis, & renouari in imaginem Dei: præterea, fructus etiam pœnitentiæ commemorat, charitatis officia, & exercitia piæ ac sanctæ vitæ. De confessione ad aurem Sacerdotis facienda, nulla vsquam mẽtio. De satisfactione multo minus. Quin etiam cõstat ante Innocentium tertium, nullam confitendi necessitatem impositam fuisse Christiano populo. Extat enim decretum eius, factum in Concilio Lateranensi. Ergo per annos mille circiter & ducentos incognita fuit Christianæ Ecclesiæ hæc theologia, quòd ad pœnitentiam necessariò requiratur vocalis confessio. Et clara sunt verba Chrysostomi: Nõ dico, vt conseruo tuo confitearis: dicito Domino. Item: Nõ est necesse coram testibus cõfiteri. Cogitatione fiat delictorum exquisitio: sine teste sit hoc iudiciũ: solus Deus te confitentem videat. Item: Non te voco in hominum theatrum. Ostẽde Deo optimo medico tua vulnera, qui ea curet. Confitendi quidem morem non nego vetustissimum esse. Sed dico fuisse liberum, sicut Sozomenus refert in historia Ecclesiastica, qui etiam abolitum fuisse Constantinopoli testis

(*Ezec.18. 31* — *Ier.4. 4* — *Isa.1.16, & 58. 6* — *Ioel.2.13* — *Rom. 6. 6* — *Colos.3. 10* — *Eph.4. 22. &c.* — *Colos.3. 14* — *Can. Omnis vtriusque Sexus.* — *Homil. 2. in Ps. 50. sermon. de peni. & confess.* — *Homil. 5. contra Anomæ.* — *Hom. 4 de Lazaro.* — *Trip. hist. lib. 9*)

laici non essent capaces ad confitendum: quia non possent audire aliorum confessiones: sed forma superaddita fuit per Innocentium Papam, quòd hoc deberet fieri proprio Sacerdoti. Hæc est magistralis distinctio totius scholæ. Quòd autem oporteat satisfacere Deo: probatur sic. Quia aliâs nihil esset quod dicitur de operibus supererogationis. Deinde falsum esset quod tenet schola, de remissione culpæ & retentione pœnæ. Et ita habent Lutherani quod volunt, nos nihil posse facere quod non debeamus Deo. Item, Deo nos reconciliari gratis, per satisfactionem Christi. Nunquam autem debemus hoc illis concedere, quia trahit nimis longam caudam, sicut infrà videbitur, in tantum quod non esset amplius Purgatorium.

ARTICVLVS IIII.

De iustitia operum.

Ad hæc peccatorum non sola fide, sed & bonis operibus iustificari: quæ adeò necessaria sunt, vt sine illis nemo adultus vitam consequatur.

Probatur sic. Primum ratione philosophica, iustitia est qualitas, ideò nullus est iustus extra se, sed propter qualitatem operum. Item, eadem ratio partis quoad partem quæ totius quoad totum. Sed perfecta obedientia Legis est iustitia. Ergo partialis obedientia est portio iustitiæ. Quòd autem Lutherani ponunt iustificationem fidei in prędicamento relationis, dicentes quòd ideò iusti sumus, quia Deus habet nos gratos in Christo, secundum quod Paulus docet ad Ephes. illud est contra omnem rationem philosophiæ. Item, quòd negant illud principium de proportione totius & partis in hac materia valere: quia Deus non promittat mercedem, nisi implentibus Legem suam maledictos pronuntiet, qui transgrediuntur in aliquo. Dico, quòd contra negantem principia, non est arguendum. Item, nos habemus pro nobis vnam aliam demonstrationem. Contrariorum eadem est disciplina: sed nos damnamur propter mala opera: ergo iustificamur propter bona. Quòd autem Lutherani replicant, vnum solum malum opus sufficere ad damnationem, sed ad salutem requiri perfectionem iustitię. Respondeo, quòd sufficit nos pro parte iustificari operibus, vt suprà. Nam quod Paulus dicit, Stipendium peccati, mors: gratia autem Domini, vita æterna: supplendum est in secundo membro, Cum meritis operum. Sequitur etiam alia demonstratio, quia merces & meritum sunt correlatiua: Sed Deus promittit nobis mercedem pro bonis operibus: Ergo

testis est, quòd sub hoc prætextu matrona quædam deprehēsa fuisset cum Diacono rem habere. Quòd autem pauci tantùm confiterentur, ex eo apparet, quòd vnum tantùm Presbyterum, in vnoquoque Episcopatu, ad eam remdestinatum fuisse narrat. Vnde etiam colligere promptum est, hūc morem ex solenni publicæ pœnitentiæ ritu fuisse natū. Pœnitentia verò publica, non Deum in foro cōscientiæ respicit, sed ad Ecclesiæ iudicium spectat: vt peccator coram hominibus profiteatur aliquo signo, quid animi, coram Deo, habeat. Quòd ad satisfactiones pertinet Scriptura hanc laudem Christo in solidum vindicat, quòd sit expiatio pro peccatis, quòd correctio pacis nostræ sit super eū, quòd per solum eius nomen, obtinenda sit peccatorum remissio. Quantum ad nos, gratuitè & sine operibus impleri, testatur Paulus, in nobis hāc beatitudinem, quòd nobis non imputentur peccata. Satisfactiones autem quas in pœnitentiæ testimonium Ecclesia à peccatoribus exigit, non improbamus.

1. Ioan. 2. 2 *Isa. 53. 5* *Act. 10 43* *Rom. 4. 6*

AD IIII.

Hæc sunt Pauli verba: Si ex Lege hæreditas, exinanita est fides, & abolita promissio. Ideo ex fide datur, vt secundum gratiam firma sit promissio. Dixerat autem prius, absq; Lege manifestatam esse iustitiam Dei per fidē Christi in omnes & super omnes qui credunt. Item, destitui omnes gloria Dei, iustificari autem gratis per illius gratiam. Nunc coniunge quod postea ipse scribit: Si per gratiam, iam non ex operibus. Si ex operibus: ergo non per gratiam. Ratio est, sicut alio loco docet: Quia merces operanti non imputetur secundum gratiam, sed secundum debitum. Eandem sentētiam repetit ad Ephesios: Gratia estis saluati, non ex operibus, ne quis glorietur. Quid autem his verbis significet, exponit ad Rom. inquiens: Quemadmodum & Dauid beatitudinem definit hominis, cui Deus imputat iustitiam, absq; operibus Legis: Beati quorum remissæ sunt iniquitates. Item: Erat Deus in Christo mundum reconcilians sibi, non imputans hominibus peccata. Eum enim qui peccatum non nouerat, pro nobis peccatum fecit, vt efficeremur iustitia Dei in illo. Videmus, vt doceat Deum iustificare homines, remittendo illis peccata. Vnde & Zacharias hanc salutis scientiam nominat. Quod autem de Lege ceremoniali vulgò has omnes sententias intelligunt, friuolum est, quia vbique propriam hominis iustitiam fidei iustitiæ opponit: sicut ad Romanos: Volentes propriā iustitiam statuere, iustitiæ Dei non sunt subiecti. Et rationē subnectit, quia Lex dicat: Qui fecerit hęc, viuet in ipsis. Sicut etiam ad Gal. vtitur hoc argumēto: Iustus ex fide viuet. Lex autem non est ex fide, sed qui fecerit hæc, viuet in ipsis. Christus autem redemit nos à maledictione Legis, vt promissio Abrahæ facta impleretur in nobis per fidem. Item

Rom. 4. 14 *Rom. 3. 21* *Rom. 3. 22. 23* *Rom. 11. 6* *Rom. 4. 4* *Eph. 2. 8* *Rom. 4. 6* *2. Cor. 5. 19* *Luc. 1. 77* *Rom. 10 3* *Gala. 3. 11*

Ergo opera merentur vitam æternam. Et per consequens iustificant hominem. Quòd autem Lutherani deridènt hoc argumentum, quia dicunt opera ideo remunerari à Deo, quia accepta sint illi postquam gratis iustificauit hominem: & ideo dicunt hoc præmium pendere à gratuita acceptatione, & propterea debere subordinari iustitiæ fidei, tanquam effectum causæ suæ: Respódeo, quòd hic modus argumentandi semper fuit practicatus. Et ideo est authenticus per longam consuetudinem: quòd si Deus remuneratur opera, ergo iustificant.

ARTICVLVS V.

De trãssubstantiatione panis in corpus.

Quilibet Christianus tenetur credere, in consecratione Eucharistiæ panem & vinum conuerti in verum Christi corpus & sanguinem, remanentibus tantùm panis & vini speciebus, sub quibus realiter verum Christi corpus continetur, quod ex virgine natum est, & in cruce passum.

Probatur sic. Quia est resolutiua conclusio generalis Concilij, quod habitum est ad Hildebrando, aliàs Gregorio septimo. Quòd autem Lutherani derident factum Gregorij, allegantes quendam Brenonem Cardinalem, qui fuit eius contemporaneus, dicentem quod ipse indixerit triduanum ieiunium, & iusserit fieri processionem solennem, vt haberet signum è cœlo pro certitudine eius rei: & tamen sine aliqua reuelatione concluserit, tenendum pro articulo fidei, de quo erat incertus. Respondeo, illum Cardinalem fuisse Papæ inuidum: & ideo ex malo animo scripsisse. Præterea Ambrosius hoc dicit in libro De Sacramentis. Nam quòd Lutherani librum illum ineptum vocant, & indignum Ambrosio, & Erasmus etiam id demonstrat multis rationibus: Respondeo, satis esse, quòd nomen Ambrosij fuerit ibi diu immatriculatum: & quòd magister Sententiarum sic allegat pro certo: cuius citationes debent haberi authenticæ. Quòd autem Lutherani Scripturã pro se adducunt, facilis est solutio, de virga Mosis. Difficilius est soluere loca quæ allegant ex patribus: nisi quod patres loquuti sunt ante determinationem Concilij. Nunc autem sic nõ licet. Intelligas tamen, quod si contingeret Sacramentum rodi à vermibus aut tineis, aut alio modo corrumpi, tunc esset substantia panis, quæ miraculosè rediret.

AR-

Item ad Philip. Non habens meã iustitiam ex Lege, sed eam quæ ex Deo est per fidẽ Christi. Constituimus ergo cum Augustino, non secundũ merita nostra, sed secũdum Dei misericordiam firmam esse promissionẽ salutis. Itẽ cũ Bernardo, meritũ omne nostrũ esse miserationes Domini: vel, vt clarius loquamur, concludimus, post Basiliũ Magnum, hãc esse perfectã & integram gloriationem in Deo, quãdo propriæ iustitiæ inopes nos agnoscimus: sola autẽ fide in Christum iustificari: sicut Paulus gloriatur, ob iustitiæ proprię contẽptum, vt ita cadat omnis superbia & altitudo, dũ nihil homini reliquũ sit ad iactãtiam. *Philip. 3 9* *Aug. in psal. 88. tract. 1.* *Bern. ser. 6. super cant.* *Basil. ser. de humi.*

AD V.

Natura Sacramẽti est, vt sub visibili signo exhibeatur nobis inuisibilis veritas. Iam verò si fallax fuerit signũ, quid de re figurata sentiendum nobis erit? Hanc proportionem rei cum signo indicauit Paulus his verbis: Vnus panis, vnum corpus sumus omnes qui de pane vno participamus. Ergo vt ex Cœna discamus carnẽ Christi esse animæ nostræ cibum, necesse est panẽ illic proponi, qui eius rei imaginem demonstret, sicut idẽ Paulus loquitur: Panis quem frangimus, cõmunicatio est corporis Christi. Quòd si tantùm inanis species panis illic appareat & nõ substantia, perit vis & efficacia Sacramenti. In hunc quoque modum loquuti sunt omnes sancti Patres. Irenæus: Quemadmodum qui est à terra panis, percipiẽs vocationem Domini, non iam cõmunis panis est, sed Eucharistia ex duabus rebus cõstans, terrena & cœlesti. Et Canon Nicenæ Synodi sic habet: Ne humiliter intenti simus ad propositum panem & poculum: sed eleuata mente fide consideremus in sancta illa mensa agnum Dei. Cyprianus: Quando Dominus corpus suum panem vocat de multorum granorum adunatione congestum, populum nostrum quem portat, indicat adunatum. Et quando sanguinem suum vinum appellat, de botris atque acinis expressum, gregem item nostrũ significat commixtione adunatæ multitudinis copulatum. Sic etiam Fulgentius Sacramentũ panis & calicis nuncupat. Denique, sicut ait Augustinus, Si Sacramenta quandam similitudinẽ earum rerũ, quas figurant, non haberent, vtiq; Sacramenta non essent. Vnde & panem in Christi corpore sanctificatum vocarunt aliqui ex Patribus. Ipsa autem corporis Domini exhibitio qualis sit, ex Augustino discere licet, cuius verba sunt: Noli dubitare ibi nũc esse hominẽ Christum, vnde venturus est eadem visibili forma atq; substantia, qua visus est ascẽdere: cui profectò immortalitatem dedit, naturam non abstulit. Cauendum est enim, ne sic diuinitatẽ adstruamus hominis, vt veritatem corporis auferamus. Hæc eò spectãt, non vt putemus inane symbolũ nobis offerri, sed vt dum volumus Christum recipere, sicut reipsa nobis datur, sursum corda erigamus. *1. Cor. 10 17* *1. Cor. 10 16* *Lib. 4. aduer. Valen.* *In Epist. ad Magnum.* *Ful. ad Mony.* *Epist. 23. ad Boni.* *In epist. ad Dar. 57*

Y. iiij. *AD*

ARTICVLVS VI.

De sacrificio Missæ.

Sacrificium Missæ est ex Christi institutione, valens pro viuis & mortuis.

Probatur sic. Quia Christus dicit: Hoc facite. Facere autem est sacrificare, iuxta illud Verg. Cùm faciam vitula pro frugibus ipse venito. De qua significatione vide Macrobium. Quòd autem Lutherani ridet istam subtilitatem: quia Christus loquebatur cum Apostolis lingua Syriaca vel Hebraica vulgari, & Euangelistæ Græcè scripserunt: Ad hoc responde, quòd communis translatio Latina præpōderat. Et notum est quòd sensus Scripturę peti debet ex Ecclesię determinatione. De valore autem sacrificij pro viuis & mortuis, habemus approbationem ab experiētia. Nam multæ visiones factæ sunt quibusdam sanctis Monachis dormientibus, quòd animę per Missas liberatæ fuerant de Purgatorio. Imò sanctus Gregorius animam Traiani redemit ex inferno.

ARTICVLVS VII.

De communione sub vna specie.

Non est laicis ad salutem necessaria communio sub vtraque specie: rectéque certis ac iustis de causis olim ab Ecclesia sancitum est, vt illis sub vna tantùm panis specie communicetur.

Probatur sic. Quia periculum esset, ne sanguis effunderetur. Quòd autem interrogant Lutherani, vtrum sapientior fuerit Ecclesia Christo ad præuidendum hoc inconueniens, quod Christus non bene cauerat: Respondeo, quòd Christus bene præuidit, sed tacuit: quia volebat experiri sapientiam Ecclesiæ suæ in hac parte. Est etiam alterum inconueniens. Quia debet asseruari in ciborio corpus Domini ad dandum ægrotis. Si autem sanguis seruaretur, fieret acetum: & ita propter corruptionem nō esset amplius sanguis. Imò Lutherani nos deriderent, dicentes: Nónne bene videtur quòd est ibi vinū? Et ita hoc esset cōtra opinionē transsubstantiationis. Tertiò, hoc est rationale, quòd Sacerdotes habeāt aliquod priuilegium ad deprimendam laicorum superbiam. Quartò, hoc etiam valet ad probandam opinionem de concomitantia: quicquid garriant Lutherani, quòd debemus sequi & seruare Christi dispensationem, quam ipse pro nostra infirmitate instituit. Item, esset aliud periculum si sanguis ad bibēdum daretur: quia sapor posset generare suspicionē laicis, quod esset ibi vinū. Et inde multa scandala orirētur. Quòd si arguatur, Ecclesiam nō habere potestatem dispensandi super Christi præcepta: Respondeo, quòd verbū Bibite, debet accipi in modo hortandi: ita erit consilium, & non præceptum. Vix audeo allegare vnum, quod tamen

AD VI.

Institutio Christi sic habet: Accipite & manducate, non autem offerte. Ergo sacrificium non ex instituto Christi est, sed palàm cùm eo pugnat. Præterea constat ex Scripturis, hoc peculiare, ac proprium fuisse Christi officium, seipsum offerre; sicut dicit Apostolus, ipsum vna oblatione in perpetuum sanctificasse suos. Item semel apparuisse per oblationem sui. Item hac sanctificatione perfecta nullam amplius restare oblationem. Nam & in hunc finem consecratus fuit Sacerdos secundum ordinem Melchisedech, sine successore, vel socio. Sacerdotij itaque honore spoliatur Christus, cùm ius ipsum offerendi transfertur ad alios. Postremò nemo vsurpare debet hunc honorem, nisi à Deo vocatus, teste Apostolo. Nemo autē præter Christum vocatus legitur. Rursum cùm promissio ad eos solos destinetur, qui sacramēto communicant: quo iure ad mortuos pertinebit?

Mat. 26, 26. Mar. 14, 22. 1. Cor. 11, 24. Heb. 9, 26, & 10, 12. Heb. 5, 6, & 7, 21

AD VII.

Mandatum est Christi: Bibite omnes. Quinetiam cùm de pane simpliciter dixisset, Accipite, manducate, cùm ad calicem ventum est, iubet nominatim vt omnes bibant. Hoc se Paulus tradidisse Corinthiis, sicut acceperat à Domino, testatur. Ratio quę adduci solet de concomitantia, locum hic nō habet. Neque enim quid nobis det Christus intueri solùm conuenit, sed etiam qualiter: aut, si mauis, modus inspiciēdus est, quo Dominus seipsum nobis vult cōmunicare. Quēadmodum ergo sub pane dat nobis corpus, ita etiam sub calice sanguinem. Proinde nihil nobis aliud restat, nisi vt obediamus eius mandato, ex eius manu sumendo signa quæ porrigit nobis, vt rerum veritate fruamur. Nam quia corporei sumus, quemadmodum Chrysostomus admonet, sub visibilibus, pro captu moduli nostri, spiritualia nobis dispēsat. Hic ritus obseruatus fuit in Ecclesia vltra annos mille, sicut testantur omnium patrum scripta. Caro, inquit Tertullian. corpore & sanguine Christi pascitur, vt anima de Deo saginetur. Et Theodoritus verba Ambrosij refert ad Theodosium Imperatorem: Quomodo huiusmodi manibus sacrum Domini corpus suscipies? qua audacia poculum preciosi sanguinis ori tuo admouebis? Hieronymus: Sacerdotes qui Eucharistiam conficiunt, & sanguinem Domini populo distribuunt. Item Chrysostomus: Non sicut in veteri lege partem comedebat sacerdos, partem verò populus: sed ea quæ sunt Eucharistiæ communia sunt omnia inter sacerdotum & populum. Omnibus vnum corpus proponitur, & calix vnus. Sed de obseruatione non est controuersia: quam omnes talem fuisse fatentur. Quòd autem sic fieri omnino oportere censuerint, constat ex decreto Gelasij, qui

Math. 26, 27. 1. Cor. 11, 23. Homil. 60. ad popul. De resurr. carnis. Lib. 3. eccl. hist. c. 8. In Soph. In 2. ad Cor. c. 9. Refertur Can. Cōperimus de cōsec. dist. 2.

men est valde ponderandum. Nam sunt aliqui abstemij qui vinũ non bibunt, qui tamen non essent priuandi altera specie. Ego autem differebã hoc adducere, quia Lutherani subsannant, dicentes, quòd si opinio nostra est vera, non est amplius vinum, sed sanguis.

ARTICVLVS VIII.

De potestate consecrandi.

Porrò, solis sacerdotibus, secundum Ecclesiæ ritum ordinatis, data est à Christo potestas consecrandi verum Christi corpus, & in foro pœnitentiæ à peccatis absoluendi.

Probatur sic. Quia hæc verba per episcopum in ordine dando proferuntur: Damus tibi potestatem cõsecrandi, & offerendi Deo placabiles hostias. Sed quæritur de quo Ecclesiæ ritu, magistri nostri intelligant: cùm ceremoniæ quibus vtimur, non fuerint factæ in Apostolis, nec in eorum coæqualibus. Ad hoc respondeo, quòd priuilegium fuit illis datum per specialem dispensationem. Si quis autem replicet de successoribus, qui etiam per multos annos non fuerunt vncti, nec ordinati nostro more aut forma, dico quòd illud totum tempus debet relinqui in dubio, & bene meretur, quia non erat adhuc conclusum de transsubstantiatione.

ARTICVLVS IX.

De intentione consecrandi.

Quos certum est, etiam si mali fuerint, & in peccato mortali, consecrare verum Christi corpus, siquidem illud consecrare intendant.

Probatur sic. Quoniam aliâs supercanea, imò irrationabilis esset cautiò, quòd sacramentum adorari à laicis fide implicita debet, hoc est, sub ista conditione: si sacerdos celebrans missam habuerit intentionem consecrandi, non tantùm habitualem, sed etiam actualem præsentialiter, & in ipso actu. Sed opponitur contra, quòd ita sacerdos posset annihilare sacramentum. Ad hoc respondeo, quòd non est sacramentum, vbi non est intentio. Probatur secundò. Quia superuacuæ, imò etiã stultæ essent quæstiones doctorum: si sint centum hostiæ, cum vna: & sacerdos non intendat consecrare nisi cẽtum, quid iuris tunc esset? & vtrum vna non remaneat panis. Item, quæ ex omnibus debeat illo casu separari pro pane: vel potius, vtrum: quia fuit abusiua intentio, fuerit inefficax similiter in omni-

qui arceri iubet à toto sacramẽto, qui à calice abstinẽt, quoniam diuisio huius mysterij, inquit, grandi sacrilegio non careat. Cyprianus verò fortiter contendit, nullo modo admittendum esse hoc sacrilegium. *Epist. 2. de lapsis.*

AD VIII.

Sacerdotes fatemur dispensatores esse mysteriorum Dei: ideóque legitimos Cœnæ administros: sed ordinatos Christi & Apostolorum ritu, atque etiam veteris Ecclesiæ: in qua sola impositio manuũ vsitata erat, sine vnctione, & aliis nugis. Quanquã in ordinatione finis potissimum spectandus est, atq; officium cui destinantur sacerdotes. Constitui porrò, ex Dei mandato & regula Scripturæ debent, non ad immolandum, sed ad regendã Ecclesiam, pascendúmq; gregem verbo Domini, & sacramenta administrãda. De absoluendi potestate sic habendum est, datum quidem ministerium reconciliationis veris pastoribus, vt sua doctrina, hoc est, Euangelij prædicatione, homines reducendo cum Deo in gratiã, à peccatis absoluant. Hoc tamen non alligatum esse personis, sed verbo: adeóq; verbo potius quàm hominibus esse datũ, vt à quocunque proferatur gratiæ remissio, certam absolutionem in foro conscientiæ adferat. Tametsi enim peculiariter Apostolis dicitur, Quorum remiseritis peccata, remittentur, tamen claues vniuersæ Ecclesiæ datas esse agnoscũt sancti patres, nominatim Cyprianus & Augustinus, quibus alij assentiuntur. Nam remissio peccatorum in Christo, per quemcunque annuntietur, vera est absolutio. *1. Cor. 4. 1 Acto. 13.3 1. Tim. 4 14 2. Tim. 1 2. Cor. 5. 20 Ioan. 20 23 De simpl. prælato. Homi. 50. & 124. in Ioan. itẽ de doctr. Christ. lib. 1. ca. 18*

AD IX.

Christus non vni dicit: Si volueris, habebis corpus meum, & aliis dabis: sed suos simul omnes alloquitur, cùm promittit se daturum suum corpus. Siquidẽ ad eos destinatur promissio, quibus dictum erat: Accipite, manducate. Ergo neque in hominis quãtumuis impij, neque in diaboli etiam potestate est, hãc promissionem facere irritam. Atq; huc pertinent patrum sententiæ, cùm dicunt, sacramento nihil detrahi, neque perire quicquam de eius virtute, qualiscunque sit minister. Cõstituimus ergo nihil esse absurdius, quàm relinquere hoc in arbitrio, vel potius libidine impij ministri, vt Ecclesiam priuet Christi beneficio, quoties visum fuerit. Neque verò minus absurdum est, hac potestate præditos fingere sacerdotes, vt quoties placuerit consecrare, illis liceat, etiam præter Christi institutum. Subest enim promissio mandato, cui annexa est. Ideo Christi corpus non habent, nisi qui secundum regulam ab ipso positam, Cœnam celebrant. Constituimus ergo, friuolam, & nihili esse consecrationẽ, vbi sacerdos sibi soli, seorsum ab aliis, consecrare audet. Neque enim magicæ incãtationis verba sunt: Hoc est corpus meum: sed promissionem continent, actioni à Christo institutæ seruientem. Vnde & illud perperã fieri con-, stat, *Mar. 26 & alibi. Aug. in omni. li. contra Donatist. & alibi.*

omnibus:&oporteat iterũ incipere.Quòd autē Lutherani dicunt debere clarè & alta voce pronuntiari verba, hoc nihil est, quia magis cõuenit dignitati mysterij bassa voce recitare.

ARTICVLVS X.

De confirmatione & vnctione.

Cæterùm confirmatio & vnctio extrema duo sunt sacramenta à Christo instituta: per quæ datur gratia Spiritus sancti.

Probatur sic. Quoniam aliter blasphemaret conciliũ Aurelianense, quãdo dicit, quòd nunquam erit Christianus plenus, qui consecratione episcopali non fuerit chrismatus. Item blasphemaret Melchiades Papa, cùm dicit, quòd baptismo regeneramur ad vitam: in confirmatione armamur ad pugnam. Multò etiam magis cùm dicit, maiore veneratione venerandum, & tenendum hoc sacramētum, quã Baptismi. Sed est vna alia probatio peremptoria, quòd nihil fit in Ecclesia maiori pompa nec solēnitate, quàm sancti chrismatis consecratio. Vnde apparet, quòd tam extrema vnctio, quàm confirmatio, in maximo honore haberi debent: nec reuocari in dubiũ, quasi sint ex hominum inuentione.

Refert. de consecra. dist. 5. cap. vt ieiunij.

ARTICVLVS XI.

De miraculis sanctorum.

Nec dubitandum, sanctos & in hac mortali vita, & in paradiso agentes, miracula operari.

Probatur sic. Nã apparet quomodo beatissima virgo resuscitet infantes, vt sepeliantur in loco sacro: qui aliàs haberēt sepulchrũ cum canibus. Quòd autem Lutherani dicũt, Deum hoc modo punire idololatriam mundi, quando diabolus, sub nomine sanctorum, facit miracula: & pro hoc adducunt Hieronymum, qui refert, Ægyptios sanatos fuisse à morsu serpentum, ad sepulchrum Ieremiæ, quem tamen pro Deo colebant. Respondeo, quòd non colimus sanctos pro diis, quia non adoramus eos, nisi adoratione duliæ. Est etiã alia probatio validior ab antiquitate: Quia semper hoc fuit factum, sicut Ambrosij tempore, ad sepulchra Geruasij & Protasij cæcus fuit illuminatus. Quòd autem Lutherani ex Augustino replicant, hoc fuisse ad confirmãdam rectam fidem, & non ad superstitionem: Respondeo, quòd recta fides est colere sanctos, & eorum basilicas visitare, sicut ex subsequentibus patebit.

In Præ. Prophe.

ARTICVLVS XII.

De orandis sanctis.

Sanctum est, & Deo maximè gratum, orare beatam Dei genitricem, & sanctos qui in cœlo sunt, vt sint pro nobis aduocati & intercessores apud Deum.

Probatur sic. Quid enim sancti facerent in cœlo,

stat, quòd leui susurro demurmurantur, cùm palàm clara voce pronuntiari debeant: sicut etiam ex contextu patet: Accipite, manducate, hoc est corpus meum. Qua ratione Augustinus consecrationis verbum appellat, verbum fidei quod prædicatur. *Homil. in Ioan. 80*

AD X.

Legimus Apostolos, impositione manuũ, visibiles Spiritus gratias contulisse. Sed hoc fuisse temporale donum, experientia demonstrat. Imò statim post mortem Apostolorum desiisse, vetustissimi scriptores testantur. Ceremoniam imponēdi manus retentam à successoribus fuisse fatemur, cùm fidei suæ confessionem ederent adolescentes: sed non hoc fine, vt sacramentum haberetur à Christo institutum. Nam Augustinus nihil aliud esse affirmat, quàm orationem. Eadem ratio est extremæ vnctionis. Fuit enim symbolum temporalis doni: quod scimus non diu post Apostolos durasse. Apostoli vngebãt in nomine Domini eos, quibus vim Spiritus sancti præsentem, in dono sanationis exhibebant. Hoc fieri iubet Iacobus. Sed nunc vbi sanatio? vbi vnguntur semimortui homines, dum animam exhalant. Ergo, qui nunc symbola sine re vsurpant, non imitatores, sed simiæ sunt Apostolorum.

Act. 19 6 *Lib. 3. de Bap. cõ. Don. c. 16* *Mar. 6. 13* *Iac. 5. 14*

AD XI.

Scimus ex Scripturis, ad quid valeant & in quem finem conferenda sint miracula. Nempe ad confirmandam Euangelij doctrinam, sicut habetur apud Marcum, Domino cooperante, & sermonem confirmante sequentibus signis. Item apud Lucam in Actis, quòd Dominus reddebat testimoniũ sermoni gratiæ suæ, cùm ederentur signa per manus Apostolorum. Proinde hic legitimus est miraculorum vsus: vt recipiantur tanquam doctrinæ Euangelij sigilla, eóque nõ hominum vel Angelorum, sed vnius Dei gloriæ seruiãt: quemadmodum dicebat Petrus: Viri Israelitæ, quid nos intuemini? quasi nostra virtute aut pietate hoc fecerimus. Nomen Christi, & fides, quæ per eum est, contulit huic sanitatem. Cùm autem prædixit Christus, regnum Antichristi miraculis stabilitum iri, & hoc Christi vaticinium confirmarit Paulus: constituimus cum Augustino, Dominũ, cautos nos reddidisse aduersus Mirabiliarios (sic enim loquitur) qui signorum prætextu, orbem abducunt ab vnitate fidei. Duplex verò hîc tenenda est cautio. Nam & multis præstigiis illudit Satan hominibus: & multa etiã designari patitur Deus, ad vindicandam hominum ingratitudinē, sicut Paulus testatur, & post Paulum Augustinus.

Mar. 16 20 *Act. 14 3* *Rom. 15. 19* *Act. 3. 12* *Matth. 24. 24.* *2. The. 2 9* *Homi. in Ioan. 13.* *2. The. 2 9.* *De vnita. ecc. c. 19*

AD XII.

Scriptura, fidem in oratione requirit. Et Paulus *Mar. 11 14*

cœlo, si non orarent pro nobis? Quòd si orant, ergo orandi sunt. Negant hanc consequentiam Lutherani. Sed probatur ex eo, quòd sancti Deo sunt similes. Deus autem vult coli à nobis, igitur & sancti. Quòd autem dicunt Lutherani per derisionem, nos facere sanctos valde auritos: Solutio est facilis. Quia vident quæ aguntur in mundo, per lumen reflexum, quod habent ex irradiatione Dei. Secunda probatio: quòd omnes pagani semper habuerũt minores deos pro suis intercessoribus. Non est autem rationabile, quòd Christiani habeant minus priuilegij quàm gentiles. Vnde & hoc modo correctus fuit error illorum, cùm ad sanctos translatus fuit honor, quem idolis suis faciebant: sicuti quando Papa mutauit nomen templi, quod vocabatur Pantheon, & vocauit Pantagium. Et ex multis festis similiter factum fuit, vt in despectu gentilium, Christiani in honorem sanctorum inebrientur.

ARTICVLVS XIII.

De veneratione sanctorum.

Itaque sancti, beatam cum Christo vitam degentes, non solùm sunt imitandi: sed & venerandi & orandi.

Si verum est brocardicũ illud, quòd communis error facit ius, sufficienter iam probata est veneratio sanctorum: tamen quia Lutherani replicant, trãsferri hoc modo ad sanctos Dei gloriam, teneas semper in memoria distinctionem scholæ: quòd non colimus eos nisi oratione duliæ.

ARTICVLVS. XIIII.

De peregrinationibus.

Ob idque religiosè faciunt, qui loca eis dicata, ex deuotione visitant.

Probatur sic. Quia esset magna ingratitudo, si minus honoris fieret sanctis quàm idolis gentilium: Quorum tamen quædam templa habebant singularem deuotionem præ aliis, sicut Delphis Apollo, & Proserpina Ennæ in Cilicia. Deinde argui etiam potest à probabili, quòd sancti magis frequentant loca, vbi sunt eorum sepulchra

Paulus nominatim addit, hanc fidem esse ex
verbo Dei. Et Iacobus hæsitare nos prohibet
in precibus. Iam verò, si verbo Dei obedire *Rom.* 10
volumus, solum Deum inuocare conuenit in 17
Christi nomine. Nam & Deus hunc spiritua- *Iaco.* 1.6
lem esse cultum nominis sui perhibet, & me- *Psa.* 50. 15, & 91
diatorem vnũ nobis proponit, Filium suum: 15
quo intercessore docet Paulus patere nobis *Ioel.* 2.32
facilem accessum ad Deum cũ fiducia. Et al- *Iere.* 29. 12
ter Apostolus nos hortatur, vt freti tali aduo- 1. *Tim.* 2.
cato, adeamus ad thronũ gratiæ. Mandatum 5
igitur nullum cùm extet de quærẽda sancto- 1. *Ioã.* 2.1
rum mortuorũ intercessione, cùm nulla pro- *Ephe.* 3.
missio vsquam reperiatur, constituimus pu 12
gnare hoc orationis genus cum Scripturæ re- *Hebr.* 4 16
gula. Adhæc, nullum eius rei exemplum prodiderunt vel Prophetæ, vel Apostoli. Nunc apud se quisque pius expendat, quàm sit periculosum, non tantùm absque verbo Dei, sed etiam præter exemplum, tentare nouum orationis genus. Quòd autem iubet Spiritus nos mutuò alios, pro aliis intercedere, hoc mutuæ charitatis est exercitium in hac vita, sicut
ex omnibus locis constat. Videmus autẽ quã- *Ier.* 9.
topere abominetur vbiq; Deus Baalim, quo 13, & 11. 13
nomine intelligebant patronos, quorũ præ- *Ose.* 2.8
sidio adiuuarentur. Huc postremò accedit, quòd asserere nemo potest, an tam longe sint sanctis aures, vt ad eas vsque, pertingant orationes nostræ. Quinetiam parum consentaneum cum ratione id videtur.

AD XIII.

De oratione iam dictum est. Eorum autem veneratio non alia nobis commendatur in Scripturis, quàm quæ in vniuersum debetur fidelibus, iuxta Psalmum 15. & 139. Sic tamen vt vnicuique habeatur honor pro mensura gratiæ. Ergo de sanctis, prout quisq; eorum excellit Dei donis, aut in altiore gradu collocatus est à Domino, honorificè sentiendum est, ac loquẽdum. Cultum verò illis exhibere, sicut solet mundus, prophana est su-
perstitio, & quæ Gentium potius insaniam *Deut.* 6.
redolet, quàm Ecclesiæ Dei cõueniat. Quin- 13
etiam palàm repugnat præcepto: Dominum *Matth.*
adorabis, & illum solum coles. 4.10

AD XIIII.

Christus discrimen omne locorum sustu- *Ioan.* 4.
lit, cùm diceret: Venit hora, quando veri cul- 23
tores, non in monte hoc, neque Ierosolymis, sed vbique adorabunt Deum in spiritu & veritate. Neque enim illic de præpostero studio paucorum loquitur, sed quid differamus à patribus veteris Testamenti, ostendit. Cum
hac sententia conuenit ista Pauli: Viros iu- 1. *Tim.* 2
beo, in omni loco tollere puras manus. Iuda- 8
ismum ergo reuocant, qui locis affingunt nouam sanctitatem: vt pietatis officium censeatur, hunc aut illum locum inuisere: quãquam superstitio hæc Iudaismo deterior, quòd locus adorandi Ierosolymis designatus aliquãdo fuit. Isti autem idololatrarum exemplo lucos, & fana sibi pro libidine erigũt. Deinde Iero-

pulchra & reliquiæ, vel vbi magis honorantur, quàm alia.

ARTICVLVS XV.

Quod sancti ritè, priusquam Deus inuocari posint.

Si quis in templo, aut extra templum, prius sua oratione ad beatam virginem, aut sanctorum aliquem recurrat, non peccat.

Probatur ex prouerbio vulgari, quòd non cognoscitur Deus inter sanctos. Deinde impetuosa deuotio, etiã si sit inordinata, potest bene excusari per ecstasim.

ARTICVLVS XVI.

De adoratione crucis & imaginũ.

Nec vllo modo addubitandum est, quin, genu flectere coram imagine crucifixi, & beatæ Mariæ, & sanctorum ad rogandum Christum, & sanctos, opus sit pium ac bonum.

Quòd crucifixi & sanctorũ imagines, genu flexione coli debeant, probatur authoritate concilij Niceni vltimi. Nam vtcunq; Gregorius concedat, Serenũ Massiliæ episcopum bene fecisse, quòd illas adorari prohibuerat: tamen concilium quod postea subsequutum est, potuit hoc infringere: sicut decreta posteriora derogant prioribus. Probatur secundo, ratione. Quia si reliquiæ, & vestes coluntur in eorum memoriã, non est minor ratio de imaginibus. Antecedens patet ex communi vsu. Tertiò probatur à simili: Quia statuas principum, etiam ethnicorum, veneratur populus. Quartò, probatur ex miraculis. Quia multæ sanctorum imagines riserũt, vel fleuerunt ad deuotionẽ precantium. Aliquæ etiam loquutæ sunt. Quintò, probatur ab experientia sensus nostri. Quia orantes ante imaginẽ magis ad deuotionem accendimur, & zelus noster excitatur ipso aspectu. Sextò probatur, quia sic oportuit corrigi errorem Gẽtilium, qui ante sua idola genu flectebant, sicut nunc facimus ante sanctorum imagines.

ARTICVLVS XVII.

De purgatorio.

Adhæc firmiter credendum est, & nullatenus dubitandum purgatorium esse: in quo animæ detentæ, oratione, ieiunio, eleemosyna alijsque bonis operibus iuuantur, vt citius liberentur à pœnis.

Probatur sic. Quia multis sanctis monachis, & deuotis matronis factę sunt variæ apparitiones, vbi animæ hoc dixerũt: sicut habetur in dialogis Gregorij ad longum, imò per totum. Quòd si Lutherani pro nihilo reputent tales reuelationes, sicut ipsi dicũt, vel esse phantasias cerebri malè dispositi, vel spectra & præstigias, quibus Satan illusit hominibus:

Ierosolymis adorabatur solus Deus. Hi autẽ hominibus templa consecrant.

AD XV.

Si omnino ad sanctos in precibus confugere fas non est: frustra disputatur ante, an post. Cùm autem Christus nobis sit propositus mediator vnus, per quẽ ad Deum debeamus accedere: qui illo præterito, vel posthabito, ad sanctos se conferunt, nihil habẽt, quo suam prauitatẽ excusent. Solomon in solenni templi dedicatione, hunc vsum exprimebat. Hîc inuocabitur nomen tuum Domine. Extra templum, dicũt omnes fideles: Hi in curribus, alij in equis: nos autem in nomine Domini inuocabimus. *1. Reg. 8. 29* *Psal. 20 8*

AD XVI.

De imaginibus ac simulachris præceptum Dei est: Non adorabis, neque coles. Porro genu flectere, hoc ipsum est, quod adorandi verbo indicatur. Atque hanc fuisse Gentilium opinionem, vt deos celestes precarentur, cùm se ad imagines conuerterent, ex libris eorum palàm est. Refert etiam Augustinus, quas excusationes prætexere solebant sui temporis idololatræ. Dicebant enim vulgares, se non visibile illud colere, sed numen quod illic inuisibiliter habitabat. Qui verò purgatioris, vt ipse loquitur, religionis erant nec simulachrum, nec Dæmonium se colere aiebant, sed per effigiem corpoream, intueri eius rei signum, quam colere deberent. Idem ex Eusebio & Lactãtio licet intelligere. Cùm ergo nihil à veteribus idololatris differant, qui hodie se prosternunt coram statuis, constituimus ex verbo Dei, & veterum patrum sententia, morem hunc apertè damnari. Et certè verum est quod ait Augustinus, neminem orare, vel adorare intutem simulachrũ, quin ab eo exaudiri se putet. Hoc enim facit & quodammodo extorquet illa membrorum figura, inquit, vti animus in corpore viuens, arbitretur sentire corpus, quod suo simillimum videt. Proinde cùm in loco eminenti locantur, vt à precantibus videantur, ipsa similitudine animatorum membrorum & sensuum, quamuis sensu & anima careant, afficiunt infirmos animos, vt viuere ac spirare videantur. Hac ratione decretum fuit olim, ne qua pictura in templis esset, ne quod colitur, vel adoratur, in parietibus sit depictũ. Ideo Ambrosius de Helena loquens, Inuenit titulum, inquit, Regem adorauit, non lignum vtique, quia hic Gentilis est error, & vanitas impiorum. *Exod. 20. 5* *Deut. 5. 9* *In Psal. 113* *In Psal. 113* *Ora. hab. in funere Theodo.*

AD XVII.

De purgatorio in Scripturis perpetuũ silentium: & Augustinus, qui in ea re consuetudini cedit: agnoscit tamen nullo Scripturæ testimonio hãc opinionem adiuuari, nisi historia illa de oblatione Iudæ Machabæi: quã tamen non esse canonicam, nec certæ authoritatis, & ipse fatetur, & Hieronymus admonet, & omnium consensu proditum est. Nam locum *De cura pro mor. ag. cap. 1*

nibus: Respondeo, authenticas fuisse factas per authoritatem Gregorij, qui fuit Papa. Probatur deinde, per longi temporis præscriptionem. Quia omnes Ecclesiæ sunt fundatæ super opinionem purgatorij: vel saltem locupletatæ, quoad anniuersaria. Imò etiam Pagani iam habebant istam notitiam, sicut apparet tum ex Poetis, & præsertim ex Ouidio. Quia si satisfaciendum est pro peccatis in hac vita mortali, sequitur quòd qui præuentus est morte, debet satisfacere in alio mundo, & per consequens est locus destinatus ad soluenda debita quæ restant. Probatur etiam ex philosophia naturali: quia animæ, quæ ex crassa corporis natura traxerunt humorem ponderosum, non possent statim in cœlum euolare, nisi prius desiccarentur per ignem. Quòd autem magistri nostri asserunt firmiter credendum, & nullatenus dubitandum, quod habet tantùm apparentiam probabilitatis, in eo sequuti sunt regulam iuris: Dubius in fide, infidelis est. Satius est tamen dicere, quòd sit res indubitabilis. Nam dato, quòd rationes quæ adducuntur sint dubiæ, authoritas tamen Ecclesiæ superueniens eas certificat. Hoc autem posito quòd sit purgatorium, sequitur infallibiliter alterum: quòd miseræ animæ, quæ ibi torquentur, adiuuandæ sint viuorum suffragiis: & tenendum est, quòd non sine causa missa pro defunctis instituta fuit, quæ præsupponit animas sacrificio illo iuuari posse. Ideo pia mater Ecclesia, cùm nihil haberet in scripturis, maluit abuti Psalmis, & lectionibus ex libro Iob, & multis locis Prophetarum, quàm relinquere miseras animas sine subleuatione.

ARTICVLVS XVIII.

De Ecclesia & eius authoritate.

Tenetur & quilibet Christianus firmiter credere, vnam esse in terris vniuersalem Ecclesiam visibilem, in fide & moribus errare non valentem: cui omnes fideles, in ijs quæ sunt fidei, & morum, obedire astringuntur.

Probatur sic, quòd Ecclesia possit videri. Quia Hierarchia, est signũ infallibile ipsius. Et est autem omni tempore visibilis. Ergo Ecclesia etiam videtur. Quòd autem nõ possit separari Ecclesia à Hierarchia: ego sumo tanquam vnum ex principiis fidei. Probatur secundò, ex perpetua successione. Perpetua autem

locũ qui citari solet ex priore ad Corinthios, *1.Cor.3.*
ipse aliter exponit: quemadmodum sani om- *13*
nes aliter exponendũ vident. Sicut enim metaphora est in omnibus stipulæ, fœni, & ligni: ita proculdubio nomẽ ignis metaphoricè capitur pro examine Spiritus, quo humanę doctrinæ pereunt: Dei autem veritas instar auri
probatur. Tametsi autem Augustinus, vt di- *August.*
xi, vinci se à consuetudine passus est, vt pur- *in Ench.*
gatorium non negaret: nihil tamen audet as- *ad Laur.*
serere. Quinetiam dubitanter loquitur, dicẽs *cap. 68.*
incredibile non esse, & , vtrum ita sit, quæri
posse. Adhæc nequaquam sibi constat. Siqui- *Idem in*
dẽ alio loco animas, cùm de seculo exierint, *eod. lib.*
diuersas receptiones habere tradit, vbi boni *cap. seq.*
gaudio fruantur: torqueantur mali. Requiem *Homil.*
porrò, quæ continuò post mortem datur, tũc *in Ioan.*
quemque accipere, cùm moritur, si ea dignus *49*
est. Verùm, cùm in nullius hominis arbitrio sit statuere de animis mortuorũ: nihil tutius est, quàm vnum Deum de ipsarum statu audire loquentem, cuius ipse potestatem habet.
Quãdo autem Scriptura beatos esse mortuos *Apoc.*
testatur, qui in Domino moriuntur: quia re- *14.13*
quiem exinde à laboribus suis habeant: quan- *Luc. 16. 25*
do consolationem eas recipere docet: viuere *Phil.1.*
cum Christo, & frui Dei præsentia: in hac do- *23*
ctrina, quæ nihil habet controuersiæ pedem *2. Cor.5.*
figamus. Architectura verò purgatorij tãtum *8*
habeat firmitudinis, quantum habere potest, quod de rebus incognitis fabrefactum est in hominis cerebro, extra verbum Dei. Orationes certè, quibus iuuare eas vulgò student: cũ nullo præcepto Dei, nulla etiam promissione fulciantur, fundamentum illud fieri, quod
requirit Paulus in precibus fidelium, non ha- *Rom.10*
bent. Nihil nobis diligentius præcipitur in *14*
Scripturis, quàm vt omnia charitatis officia
erga viuos exerceamus. De iuuãdis mortuis, *In hist.*
nulla mentio. Huc accedit, quòd ne vnũ qui- *vet. test.*
dem exemplum extat: cùm tamen multorum *praeser. in*
sepultura Scriptura commemoret: quorun- *lib. Mos.*
dam etiam exequias referat, longo sermone. *& lib. Reg.*
Porrò non est credibile quod fuisset precipui momenti, Spiritum Dei omisisse, cùm leiuiuscula illa recenseret.

AD XVIII.

Ecclesiam vniuersalem esse & fuisse ab initio mundi, & fore vsque in finem, confitemur omnes. De aspectu, vnde agnosci queat, quęstio est. Eum cõstituimus in verbo Dei. Vel, siquis malit, cum Christus eius sit caput: quẽadmodum agnoscitur homo ex facie, ita illam
in Christo intuẽdam esse dicimus. Sicut scri- *Mat.24*
ptum est: vbi erit corpus, illuc congregabun- *28*
tur aquilæ. Item, erit vnum ouile, & vnus Pa- *Ioan.10. 16*
stor. Cùm ergo non semper emineat pura *1.Cor.11.*
verbi prædicatio: nec semper conspicua sit *19*
Christi facies. Inde colligimus, non semper Ecclesiam oculis hominum subiectam esse: quemadmodum multorum seculorum exẽpla testantur. Nã Prophetarũ tempore, sic præualebat multitudo impiorum, vt oppressa

esset

autem succeſſio à tempore Apoſtolorum nota eſt, ex catalogo Paparum, quem refert Platina. Quòd autem variant Doctores, in ſecundo ſucceſſore Petri: quoniam alij Clementem, alij Linum ponunt: cùm hic error ſit in indiuiduo, non impedit certitudinem generalitatis. Illud eſt magis difficile: quòd Ioanna creata fuit in Papam. Nam tunc videtur fuiſſe facta aliqua interruptio. Sed dicas, quòd tunc ſedes ſupponebat in defectum hominis. Ita etiam dicendum eſt, de tempore ſchiſmatis: cùm Gregorius, & Ioannes, & Petrus, erant antipapæ. Item, cùm electus fuit Amedeus, depoſito Eugenio in Concilio generali, & poſtea abdicatus, quia Eugenius fuit potentior. Hoc modo, remanebit perpetuus ordo ſucceſſionis. Secũdum membrum, quòd Eccleſia errare in fide & moribus non valeat, difficulter probatur in Eccleſia viſibili, tamen hoc ſatis eſſe debet ad probationem, quòd ratum eſt quicquid determinauit Eccleſia Romana. Sed ratione adhuc melius probatur, quia immediatè regitur à Spiritu ſancto. ſed Spiritus ſanctus non poteſt errare. Ergo per conſequens, neque ipſa. Tertiò, probatur ex articulo ſequenti. Quia cùm ad ipſam ſpectet determinare in omnibus: nihil eſſet certum in fide, niſi eſſemus reſoluti de ipſius infallibilitate. Sicuti nunc, ſi non eſſet hic inuincibilis clypeus pro nobis, eſſemus iam centies victi à Lutheranis: cùm habeant pro ſe apparentiam veritatis, & fortibus argumentis nos premant.

ARTICVLVS XIX.

Quòd ad Eccleſiam viſibilem pertineant definitiones in doctrina.

Quòd ſi quid in Scripturis ſacris controuerſiæ aut dubij oriatur, ad præfatam Eccleſiam definire ſpectat & determinare.

Probatur ſic. Quia aliàs naſceretur horribilis confuſio, niſi Eccleſia haberet ius pronuntiandi definitiuam ſententiam in dogmatibus litigioſis. Sicut hodie Lutherani vellet habere vocem in capitulo, & iactarent verbum Domini: niſi opponeretur illis hæc replica ſine exceptione, quòd ad Eccleſiam ſpectat determinare vltimatè, ſine contradictione. Aliter non poſſemus illis claudere os. Deinde ſciendum eſt, quòd Scriptura eſt tanquam naſus cereus: quia flecti poteſt hinc inde. Sed Eccleſiæ determinatio eſt fixa, & ſtabilis. Nam ſi hæretici cauillari velint vnam, poteſt altero die fieri alia, quæ eos magis cõſtringat.

ARTI-

eſſet vera Eccleſia. Sic etiam Christi tempore, videmus abſconditum fuiſſe ab hominibus exiguum Dei gregem: cùm impij nomen Eccleſiæ ſibi vſurparent. Qui autem tam perſpicaces habent oculos, vt Eccleſiam ſibi viſibilem ſemper eſſe iactent, quid facient Heliæ, qui ſe ſolum reſtare ex Eccleſia putabat? *1. Reg. 19.10*
Falsò id quidem. ſed id argumento eſt, Eccleſiam Dei poſſe nos non minus latere: præſertim cùm ſciamus ex vaticinio Pauli prædictam fuiſſe defectionem. Statuamus ergo, videri Eccleſiam vbi apparet Christus: vbi verbum eius auditur, ſicut ſcriptum eſt: Oues meæ vocem meam audiunt. Sepulta autem doctrina veritatis, Eccleſiam ſimul euaneſcere ex oculis hominum. Hanc Eccleſiam, fatemur cum Paulo, columnam & firmamentum eſſe veritatis: quia cuſtos eſt ſanæ doctrinæ: eámque propagat ſuo miniſterio ad poſteros, ne intercidat in mũdo. Nam cum ſponſa ſit Chriſti, ſubiectam illi eſſe par eſt. Et hæc eſt eius caſtitas: non abduci à Chriſti ſimplicitate, ſicut teſtatur Paulus. Non errat ergò, quia Dei veritatem pro regula ſequitur. Ab ea ſi recedit, ſponſa eſſe definit, & fit adultera. Qui verò ordinariæ poteſtati & aliis externis pompis Eccleſiam affigunt: audiant, quid de eo pronuntiet Hilarius. Malè, inquit, nos parietũ amor cœpit. Malè Eccleſiã Dei intectis ædificiiſque veneramur. Anne ambiguũ eſt, in his Antichriſtum eſſe ſeſſurũ? Mõtes mihi, & ſyluæ, & lacus, & carceres, & voragines ſunt tutiores. In his enim Prophetę, aut latẽtes, aut demerſi, prophetabant.

2. Theſſ. 2.3 — *Ioan. 10. 27* — *1. Tim 3 15* — *Epheſ. 5. 24* — *2. Cor. 11 2* — *Contra Auxēt.*

AD XIX.

Definitionum regula præſcribitur nobis à Paulo, quãtum ad particulares Eccleſias, cùm dicit: Prophetæ duo aut tres loquantur: alij diiudicent. Si loquente vno, fuerit quid melius alteri reuelatũ, ſurgat. Si quod inter Eccleſias diſſidium exortum ſit, fatemur hanc conſtituendæ concordiæ legitimam eſſe rationem, quæ ſemper obſeruata fuit, vt coeant paſtores, atque ex verbo Dei definiant, quid ſequendum ſit. Cæterùm, ſi viſibilis Eccleſiæ definitiones pro oraculis habere libet: viſibilis erat Eccleſia, cui ſolus Micheas reſiſtebat. Viſibilis etiam erat Eccleſia, quæ dicebat: Venite cogitemus aduerſus Ieremiam cogitationes. Non enim peribit ſapientia à ſapientibus, nec à ſenibus conſilium, nec lex à ſacerdotibus. Denique viſibilis Eccleſia erat, Chriſti tempore, penes ſummum Pontificem & collegium ſacerdotale. Erat enim Hierarchia multò melius fundata, & certiore teſtimonio confirmata, quàm hęc ſit cuius prętextu ſuperbiunt, qui Eccleſię titulum hodie vſurpant. Qui ergo audiendas viſibilis Eccleſiæ definitiones, ſine delectu & exceptione volunt, ſimul hanc neceſſitatem imponunt fidelibus, vt abnegato Chriſto, & relicta Dei veritate, impietati ſæpe adhæreant.

1. Cor. 14 29 — *1. Reg. 22.10.* — *Iere. 18. 18* — *Ioan. 9. 15*

AD XX.

ARTICVLVS XX.

De articulis fidei per Ecclesiam traditis.

Est & certum, multa esse credenda, quæ non sunt expreßè ac speciatim tradita in Scripturis sacris: quæ tamen per traditionem Ecclesiæ sunt necessariò recipienda.

Probatur ab inconuenienti, vel absurdo. Quia aliâs oporteret fermè facere nouum mundum: cùm vix centesima pars eorũ, quæ firmiter tenemus, & nihil dubitationis apud nos habent, expressè probari queat ex Scripturis. Sed quia est elicitum à longè per subtiles deductiones Doctorum, ideo manent in sua certitudine. Probatur etiam à verisimili. Quia credibile est quòd Apostoli, quamuis essent pleni Spiritu sancto, & haberent mandatum perfectè instruendi Ecclesiam, tamen voluerint aliquid relinquere suis successoribus: ne in omnibus eos præoccupando, alas illis nimium decurtarent. Probatur item à simili: quia, sicut apud Legistas est ius scriptum & non scriptum, ita debet esse in Theologia.

ARTICVLVS XXI.

De iure excommunicationis.

Eodem veritatis firmamento recipiendum, potestatem excommunicandi esse de iure diuino immediatè à Christo Ecclesiæ concessam: & ob id magnopere timendas esse censuras Ecclesiasticas.

Multæ sunt scrupulosæ quæstiones inter Doctores. Vtrum ad exercendam excommunicandi potestatem requiratur clauis sciẽtiæ, & discretionis. Sed tu dicas expressè: posito quòd Ecclesia non potest errare, hanc potestatẽ esse plenariam. Sicut etiam videtur fuisse intentio magistrorum nostrorum, qui loquuntur absque distinctione. Si autem quæratur vtrùm is qui excommunicatus est per iniuriam, sit excõmunicatus potestate Christi, dicas quòd satis est eius nomine.

ARTICVLVS XXII.

De authoritate conciliorum.

Certum est concilium generale legitimè congregatum, vniuersalem repræsentans Ecclesiam in fidei & morum determinationibus errare non posse.

Probatur sic. Quia concilium vniuersale semper & sine exceptione repræsentat Ecclesiam: aliâs non esset visibilis. Sed intellige in quo præsideat Papa. Nam quòd in concilio Niceno legati beati Syluestri non habuerunt primum locum, sed quartum, hoc fuit ex ruditate temporum, cùm nõ bene formata esset Ec-

AD XX.

Multifariam, inquit Apostolus, multísque modis loquutus est olim Deus per Prophetas: nouissimè loquutus est per Filium suum dilectum. Doctrinæ verò Christi qualis fuerit expectatio in populo Israelitico, ostendit, vox mulieris Samaritanæ, Messias, cùm venerit, annunciabit nobis omnia. In hac ergo doctrina standum est, in qua scimus perfectũ cœlestis sapientiæ complementum inclusum esse. Bene ergo Augustinus, qui iudicat, non esse necessarium ad salutem, quicquid proditum Scripturis non est. Quia si cognitu fuisset necessarium, Deus non omisisset. Insignis etiam est sententia Chrysostomi, vbi dicit: Sicut Christus non à seipso loqui se testatus est: quia ex Lege loquebatur & Prophetis, ita si quid præter Euangelium, sub titulo Spiritus obtrudatur, ne credamus. Quia vt Christus Legis & Prophetarum impletio est, ita Spiritus Euangelij. In summa, cùm certa fidei veritas, non nisi ab vno Deo peti debeat: constituimus, rectam fidem in solis Scripturis fundatam esse, quæ ab ipso prodierunt: cũ illic non dimidia ex parte, sed ad plenum docere nos voluerit, quicquid scire nos volebat, & vtile esse nouerat.

Heb. 1. 1

Io. 4. 25

Lib. 2. de pec. mer. & remis. cap. vlt.

De fact. & aduen. in Spiritu.

AD XXI.

Quemadmodũ Ecclesiæ commissa est excommunicandi potestas, ita etiam rite vtendi præfixa est ratio. Primùm, ne iudicet, nisi ex ore Domini: deinde, vt ædificationi studeat, non destructioni. Si secus faciat, nota est sententia Gregorij: Priuilegiũ meretur amittere, qui permissa sibi abutitur potestate. Loquimur autem de externa Ecclesiæ facie. Nã vera Ecclesia, sicut Christi Spiritu gubernatur, ita nunquam à regula verbi ipsius in iudicando recedet. Sed quia sæpè contingit, vt qui ordinaria potestate fungũtur in Ecclesia, tyrannidem pro legitimo iudicio exerceant: tenenda est diligenter illa distinctio. Aliâs frustra diceret Christus Apostolis: Ex Synagogis suis vos eiicient. Non est igitur timẽdum, ne ab eo cœtu excommunicemur, à quo & Deus, & ipsius veritas exulat. Ab ea Ecclesia, ne excommunicemur, quæ vnitatis suæ vinculum habet, puram Dei doctrinam, non tantùm magnopere timendum, sed præcipuo etiam studio cauendum est. Non enim est salus extra eius communionem.

Malac. 2. 7

1. Cor. 10. 8

Isa. 2. 3

Ioel. 2. 32

Ezec. 13. 9

AD XXII.

Promittit Christus, se fore in medio eorũ qui fuerint cõgregati, sed in nomine suo. Ergo non quibuslibet Conciliis indifferenter habenda est fides: sed illis demum, quæ congregata fuisse in nomine Christi constabit. Clamãt Prophetæ. A Propheta vsque ad Sacerdotem quisque sequitur mendaciũ. Item, Speculatores eius cæci omnes: Pastores nihil intelligũt. Itẽ, Coniuratio Prophetarũ in medio eius, sicut leonem rapientium prædam.

Mat. 18. 20

Ier. 6. 13

Isa. 56. 10

Ezec. 22. 25

Ecclesia. Quòd si quis opponat concilium Basiliense, dicas quòd nec tenere nec valere debuit: cùm Eugenius mandatum suum reuocasset, & ius præsidentiæ abstulisset Cardinali Sanctæ crucis. Quòd autem magistri nostri dicunt de legitima congregatione, notandū est, ad hoc vt concilium legitimè congregetur, sufficere quod solennitas & forma iuris decenter sit seruata. Quia si quis vellet trahere hoc in disputationem: vtrum prælati, qui ibi sedent, habeant rectam intentionem, & vtrum sint docti, & vtrum habeant scientiam sacrarum literarum, & animum obediendi sanæ doctrinæ, esset processus in infinitum.

ARTICVLVS XXIII.

De primatu sedis Romanæ.

Nec minus certum, vnum esse iure diuino summum in Ecclesia Christi militante Pontificem, cui omnes Christiani parere tenentur: Qui quidem potestatem habet & indulgentias conferendi.

Probatur sic. Quia dictum est Petro: Tu es Petrus, & super hanc Petram, &c. Quod autem Lutherani dicunt, Petrum illic laudari tanquam vnum ex numero fidelium: & Petram quæ debet esse fundamentum Ecclesiæ, dicunt esse Christum: quia Petrus non fuisset bonum fundamentum, quando Christum abnegauit: Et quia secundum Paulum, Nemo potest aliud fundamentum ponere à Christo: nunquam illis concedas. Quia cùm diuersa interpretatio sit in fauorem Romanæ sedis: nota est regula iuris, quòd fauores debent ampliari. Habent quoque aliam replicam. Scilicet quòd posito casu, quòd dedisset Christus primatum Petro, non sequitur tamen, quòd dederit successoribus: nisi velint etiam omnes vocari Satanæ. Quia dictum est Petro, Tu es Satan. Dicunt enim, quòd si succedunt in vno titulo, etiam in alio pariter. Sed responde ad hoc, per regulam iuris: quòd odia sunt restringenda. Vel da aliam solutionem: quòd primo loco Christus Petro locutus est, tanquam futuro vel fiendo Papæ: in secundo tanquam priuatæ personæ. Argumentantur præterea hoc modo: Cur Petrus contulerit hæreditatem primatus Romanæ sedi, potius quàm Antiochenæ: cùm in vtraque fuerit episcopus. Respōde ad hoc: quod locus acquirit dignitatem ex morte hominis: præsertim cùm sanguinis martyrum, qui preciosus est in conspectu Domini, ibi funditur: secundum Antiphonam quæ canitur in eius festo. Opponunt etiam aliud: Cur non simili ratione Iacobus & Ioannes acquisiuerunt suis Ecclesiis,

Sacerdotes eius violauerunt Legem, prophanauerūt Sancta. Cùm huic malo obnoxia fuerit Ecclesia Israelitica, quæ vera erat Ecclesia Dei: cur non idē nobis cōtingeret? Quin etiā hoc futurum denuntiarunt Apostoli: Quemadmodum fuerunt in veteri populo pseudoprophetæ: ita in vobis erunt falsi doctores. (2.Pet.2. 1.) Sic ergo constituimus: Concilium, quod in Christi nomine congregatum est, gubernari à Spiritu sancto, & eius directione duci in veritatem. Quibus autem non præsidet Christus, ea regi proprio sensu: & ita nihil posse quàm errare, & in errorē ducere. Constituimus præterea, quædam sit regi Dei Spiritu initio, vt postea obrepat carnis studium, quo à veritate deflectant. (Ioan. 1. 16. 1.Cor.12 5.17.) Solus enim Christus est, in quo residet plenitudo Spiritus: vnicuique hominū datur gratia ad mensuram. (Ephes.4 7.)

AD XXIII.

Sæpe de Christo vniuersali capite meminit Scriptura: de Papa nusquam. Et cùm nobis pingit Paulus Ecclesiæ imaginem, non facit vniuersalem vnius Episcopatum: sed Christum dicit gubernare Ecclesiam per suos ministros. (Ephes.1. 22, & 4. 15, & 5. 23. Colos. 1. 18, & 2 10) Et tamen locus maximè requirebat, vnum præ aliis nominari, si res ita haberet. Modum vnitatis, quo fideles cùm capite suo Christo cohærēt, illic exprimit. Ad commendationē vnitatis nominat vnum Deum, vnam fidem, vnum Baptisma. (Ephes.4 11) cur non addit vnum Papam caput ministeriale? Ad hoc Hierarchiam, quam Papæ adulatores constare potissimum fingunt Romanæ sedis primatu, illic ex professo describit. Cur ergo prætermittit quod ad rem maximè facturum erat? Alibi dicit, se gratiam Apostolatus parem habere erga Gentes, cum ea quæ Petro data erat erga Iudæos. (Gal.2.8) Vnde duo colligimus: non fuisse Petrum ipsius caput: & Petri Apostolatum propriè ad nos non pertinere. Illic quoque refert, societatem se pactum fuisse cum Petro: non autem vt illum agnosceret superiorem. Et Petrus ipse, cùm ad Pastores scribit, non mandat ex imperio: sed collegas suos facit, & comiter hortatur, vt inter æquales fieri solet. (1.Pet.5.1 Act.11. 4) Cùm accusatur, quòd ad Gentes ingressus fuerit, etiam si id fit immeritò, tamen coram Ecclesia se purgando, subiectionem profitetur. Iure autem à Paulo reprehensus, non exemptionem causatur, sed obedienter se patitur corrigi. Iussus à collegis ire in Samariam cum Ioanne, illorum decreto paret. Teneamus ergo quod ait Paulus, Christum esse caput, ex quo totum corpus cōpactum & connexum per omnem iunctură subministrationis, secūdum operationem in mensura cuiusque membri, augmentum corporis facit in Domino. (Ephes.4 15) Nā illic vniuersos mortales, vsque ad vnū, in corpore collocat: honorē & nomen capitis soli relinquit Christo. Præterea singulis membris certam mēsuram tribuit, & finitā limitatámque functionem: quò summa gubernandi potestas penes Christum

clesiis, in quibus præsidebant, secundum & tertium gradū primatus, vel dignitatis, quē-admodum Petrus acquisiuit primum Romæ, cùm Paulus dicat illos tres fuisse habitos tanquam columnas. Ad hoc responde: quòd si alij non fuerunt satis zelosi, vel magnanimi in manutenendo suo iure, non sequitur tamen quòd hoc Romæ præiudicare debuerit. Ergo Hierosolyma & Ephesus meritò propter negligentiā, vel stultum pudorem, retro fuerunt pulsæ. Roma autem, quæ firmiter zelauit pro honore suo, debuit manere prima. Habent etiam derisiones: quòd si Roma debet esse prima sedes, quia ibi præfuit & mortuus est Petrus, pari colore desertū debuisset esse prima sedes in populo veteri. Quia ibi Moses princeps Prophetarum prædicauerat, & erat mortuus. Item: quòd etiā Aaron primus summus Sacerdos, ibi exercuerat suum officium vsque ad mortem. Imò dicunt, quòd potius Hierosolyma deberet præcedere Romam & omnes alias. Quia Dominus noster ibi functus est episcopatu suo, & ibi est mortuus. Sed responde: quòd ad vetus Testamentum successionem sacerdotij fuisse personalem, nunc verò esse realē: & ita deberi loco. De Christo ita solue. Quòd ipse noluit fundare primatū in sua persona, sicut ipse dicit: Non veni ministrari, sed ministrare. Sed post omnia etiam obiiciunt: quòd etiam si fuisset primatus Romæ, hoc non debuit durare, nisi quandiu ibi maneret Ecclesia: & quandiu Papa esset Episcopus. Nunc autem negant ibi esse Ecclesiā: propterea quòd sit confusio maxima: & negant Papam esse Episcopum: quia nihil faciat episcopale. Sed dic hanc obiectionem non esse admittendam: quia sit impossibilis: propterea quòd scriptum est: Oraui pro te, Petre, ne deficeret fides tua.

ARTICVLVS XXIIII.

De constitutionibus humanis.

Constitutiones Ecclesiasticæ, vt de ieiunio, de delectu ciborum, de abstinentia à carnibus, alisque multis, verè obligant in foro consciētiæ, etiam omni secluso scandalo.

Probatur primùm à simili vel ab exemplo. Quia hoc etiam dicunt Rabini Iudæorum, quòd præcepta sapientum debeant seruari sicut leges Dei, & hoc sine dubio. Probatur secundò, ratione. Quia Ecclesia est vicaria Christi, & repræsentat eius personam. Ideo debet tantum posse quantum Christus. Probatur tertiò, ab authoritate: quia dictum est, In cathedra Moysi sederunt Scribæ & Pharisæi. Quæcunque dixerint vobis, facite. Quod autem replicant Lutherani, hoc dici de Lege, quam Pharisæi docebant, cùm essent in illa cathedra: & pro confirmatione adducunt, quòd alibi Dominus iubet cauere ab illorum fermento, id est, doctrina, & expositionem Augustini, vbi dicit: Quid

Christum vnum resideat. Cyprianus quoque cùm vnitatem Ecclesiæ describit, Vnus, inquit, Episcopatus, cuius à singulis in solidum pars tenetur: quomodo multi radij sunt, & lumen vnū, & rami arboris multi, robur autem vnum radice sua fundatum: & quomodo de fonte vno riui plures fluunt, & licet numerositas diffusa videatur, exundantis copię largitate, vnitas tamen seruatur integra in origine: sic & Ecclesia Domini luce perfusa, per totum orbem radios suos porrigit: vnum tamen est lumen quod vbique diffunditur. Ramos suos per vniuersum orbem extēdit, perfluentes largitur riuos. Vnum tamen caput est & origo vna. Videmus vt Christi vnius Episcopatum faciat vniuersalem, cuius partes à ministris eius teneri docet. Hanc ob causam vetitum fuit in Carthaginensi Concilio, ne quis princeps sacerdotum vocaretur, aut primus Episcopus, sed tantùm primę sedis Episcopus. Et Gregorius, nomen vniuersalis Episcopi tanquam prophanum, imò sacrilegū, & prænuntium Antichristi, execratur: dicitq; à diabolo inuentum. Romanum verò Episcopum non alia appellatione ornat Cyprianus, quàm fratris, & coepiscopi, & collegæ. Ad Stephanum Romanum Episcopum, dum scribit, non modò eum sibi & reliquis facit æqualem, sed durius quoque eum compellat: arrogantiæ & inscitiæ illum accusans. Quin etiam Hieronymus presbyter Romanus, sedem illam in ordinem redigere non dubitat. Si authoritas quęritur, inquit, orbis maior est vrbe. Quid mihi profers vnius vrbis consuetudinem? Quid paucitatem, de qua ortum est supercilium, in leges Ecclesię vindicas? Vbicunque fuerit Episcopus, siue Romę, siue Eugubij, siue Constantinopoli, siue Rhegij eiusdem meriti est, & eiusdem sacerdotij. Potentia diuitiarum & paupertatis humilitas superiorem vel inferiorem Episcopum non facit. Postremò, etiam si dentur omnia Romanensibus, non tamen summus Episcoporum esse potest, qui non sit Episcopus.

De simp. prælato.

Cap. 47

Epist. 76. ad Maur. August. Epist. 78. ad Const. August. sequenti ad Euodium. Epist. 83 ad Anian.

AD XXIIII.

Vnus est Legislator, inquit Iacobus, qui potest saluare & perdere. Ratio autem duplex est: quòd & Dei voluntas nobis perfecta est omnis iustitiæ & sanctitatis regula: & ipse vnus imperium habet in animas, quod nemini resignat. Itaque Dominus vbique obedientiam vrget, vtque sibi soli pareamus. Vnde sunt illæ voces: Obedientia melior, quàm victimæ: Item, Quod præcipio tibi, hoc obseruabis, vt facias. Non addes quicquam, nec minues. Item, Non faciat quisque quod sibi bonum videbitur: sed quod præcipio tibi, hoc tantùm facito. Item, Nunquid præcepi patribus vestris, vt mihi offerrent sacrificia? & non hoc potius, audiendo audite vocem meam. Conscientias autem vllis hominum legibus obstringi, nefas esse pronuntiat Paulus. In libertate, inquit, qua Christus

Iac. 4.12

1. Sam. 15.22

Deu. 12. 8.32

Deu. 4.2

Ier. 7.21

Quid aliud significat Dominus,nisi per mercenarios vocem pastoris audire? Sedendo enim in cathedra, Legem Dei docent. Ergo per illos Deus docet. Sua verò si illi docere velint,nolite audire,nolite facere. Responde quòd est impossibile,Ecclesiam aliud docere quàm voluntatem Dei: quia regitur à Spiritu sancto.Probatur & alia authoritate. Quia dictum sit,Obedite præpositis vestris. Quòd autem dicunt Lutherani,limitari hoc debere ad regulam quæ tradita est præpositis per Petrum, vt non exerceant dominium in cleros, & quam Paulus se seruasse dicit ad Corinthios,quòd non dominatus sit fidei ipsorum, hoc nihil est. Quia etiam si malè faciant præpositi iubendo,tamen subditos manet obsequendi necessitas. Deinde semper oportet redire ad principium illud.Quia sunt Ecclesia, non possunt errare in determinationibus morum.Finaliter probatur ab vtilitate. Quia scãdalosum est facere magnas mutationes. Et Solomon vetat transferri antiquos terminos, quos posuerũt patres nostri. Maior autem pars obseruationum, quibus hodie gubernatur mundus, sunt ex traditionibus Ecclesiæ. Ergo non esset conueniens neque vtile,facere tantam confusionem,omnia mutando. Adde quòd faciunt ad decentiam & honestatem morum. Si dicat aliquis, quòd per hoc non ligant conscientias. Respondeo,hoc fieri per accidens, propter ratificationem. Quia Ecclesia hoc intendit, & populus consensit.

ARTICVLVS XXV.

De votis & eorum valore.

In eodem conscientiæ foro vota obligant,etiam si monastica sint: perpetuæ scilicet continentiæ, paupertatis & obedientiæ.

Probatur primùm, per illum versiculum authenticum: Verba ligant homines,taurorum cornua funes. Nam arguendo à minori ad maius:Si debemus seruare promissa hominibus, quantò magis Deo? Quòd autem Lutherani obiiciunt, contractum non esse ratum, nisi ex vtriusque partis consensu. Item, pacta contra leges, non valere: Responde, quòd quicquid fit bona intentione, placet Deo. Et si quis mala intentione voueat,tamen propter honorem votorum,perinde est, ac si bona intẽtione vouisset, quantùm ad ligamen. præsertim hoc valet in votis monachatus, propter dignitatem professionis, quia est instar secundi Baptismi, sicut dicit beatus Thomas. Quòd etiam offerunt Lutherani aliam replicam de perpetua continentia, quòd nemo tenetur ad eam seruandam, nisi cui datum est desuper: Responde, quòd votum non propterea desinit esse obligatorium, quia deficiat facultas,

vocauit vos, state,& ne rursus iugo seruitu- *Galat.5.*
tis implicemini.Rationem reddit alibi. Quia *1*
etiam quæ speciem habent sapientiæ, friuola *Col.2.23*
sunt & inania: si sunt secundum præcepta &
traditiones hominum. Proinde testatur, se *1.Cor.7.*
nolle iniicere laqueum fidelibus,cùm tractat *35*
de coniugio. Violatur ergo spirituale Christi regnum, & suum illi ius in animas eripitur, cùm hoc vsurpant homines, vt sibi liceat conscientias suis ipsorum legibus obstringere. Præterea abominatio est coram Deo,cultum illi fingere,quem non requirat, vel ab hominibus absque eius verbo confictum amplecti, sicut testatur Isaias: qui hac
de causa, horribilem Dei vindictam denun- *Isa.29.*
tiat populo Israelitico, quia Deum colebat *13*
mandatis hominum. Et nota est Christi sententia: Frustra me colunt, docentes doctri-
nas,præcepta hominum. De ciborum delec- *Mat.15. 6*
tu, habemus Pauli doctrinam: Nemo vos *Col.2.16*
iudicet in cibo aut potu. Item,Regnum Dei *Ro.14.*
nõ est esca & potus.Et Christi vocem:Quod *17*
ingreditur in os, non coinquinat hominem. *Mat.15. 11*
Et Paulus alibi ex Spiritu sancto prædicit, *1.Tim.*
venturos impostores, qui diaboli instinctu *4.3*
prohibeant vsum ciborum,quos Deus creauit,& vsum sancti coniugij. Neque verò audiendum est cauillum illud: Paulum cum Iudæis disputare in prioribus locis.Hoc autem vaticinium spectare ad Tatianos & similes. Nam si Deus ciborum discrimen sustulit, quod lege sua posuerat, hominúmque potestati indifferenter subiecit omnes cibos, quis nunc tantũ sibi sumat,vt leges ipse nouas fingat, quibus libertas à Deo permissa aboleatur? Quòd si iure conquerebatur sua iã ætate Augustinus, Ecclesiã, quã Dei misericordia liberam esse voluit,sic premi, vt tolerabilior fuisset Iudęorũ conditio:quibus querelis deplorabimus eam, quæ nunc est, seruitutem?

AD XXV.

In votis tria hæc sunt spectanda. An in potestate nostra sit, quod vouemus: deinde, an finis vouendi rectus sit: tertiò, an quod vouemus,Deo placeat. Vbi hęc desunt,vel vnum ipsorum,vota esse irrita nulliúsque momenti constituimus.Porro non esse in cuius-
uis manu perpetuam continentiam, docet *Mat.19. 11*
Scriptura.Christus enim testatur,non omnes
capere hoc verbum. Et Paulus admonet, *1.Cor.7.*
distributa esse dona Dei, loquens de hoc i- *7*
pso dono,vt singulare esse intelligamus,quod non omnibus sit concessum. Ideóque ad cõiugij remedium confugere iubet omnes, qui vruntur. Qui non potest continere, inquit, vxorem ducat. Item,propter scortationẽ vitandam,quisque vxorem suam habeat.In vouenda autem obedientia monachali, vitiosum esse finẽ,hoc vno verbo Pauli palàm est: quòd omnes ἐθελοθρησκείας, id est,cultus voluntarios,quos homines suo arbitrio instituãt, damnat. Hoc enim verbo vtitur ad Colossẽses,vbi interpres reddidit superstitionem.

Sic au-

cultas, secundum Doctores. Sed quæritur, vtrum sit melius monacho vel sacerdoti fornicari, vel vxorem ducere? Ad hoc profertur authoritas Cypriani, qui dicit de sacris virginibus vel monialibus, epistola vndecima: quòd si perseuerare nolunt, vel non possunt, melius est vt nubant, quàm vt in ignem deliciis cadant. Sed ratio est in contrarium, quemadmodum etiam determinant canonistæ, propter contumaciam, & magis directam voti infractionem. Probatur etiam prætereà, vota obligatoria esse, ex dispensatione & solutione illorum. Quia Papa non dispensat de votis, nisi beneficio clauium. Vnde sequitur, quòd ligent conscientiam. Restat vnum dubium super eo, quod magistri nostri dicunt, etiam si sint monastica: quia videntur innuere, quòd minus habeant firmitatis quàm alia. Sed nota, hoc fuisse positum propter difficultatem, quæ posset tentare monachos ad resiliendum, sine hoc fræno.

NOVA STATVTA *facultatis.*

Inhibet autem Theologorum facultas, iis qui de grege suo sunt magistris, bacchalaureis, ac cæteris gradum Theologicum nunc & in posterum profiteri volentibus: ne quoquo pacto supradictis propositionibus contraria, aut in concionibus prædicent, aut in lectionibus, vel alibi doceant. Quin potius, quando se materia & occasio offeret, eas populo syncere annuntient, & apertè declarent. Porro etiam decreuit, vt præfatas propositiones singuli magistri & bacchalaurei, chirographi sui approbatione confirment. Et cùm in suo grege lupos, & immorigeros, contentiosósque alere tutum non sit: qui huic decreto parere noluerint & contrarias præfatis propositiones docuerint, aut in posterum prædicauerint, è suo consortio eximendo in perpetuum priuare decreuit. Cæterùm quia contradicendi studio, & à maiorum institutis discedendi plerique nouarum rerum & doctrinarum studiosi, laudabilem illam consuetudinem, qua per intercessionē, beatissimæ Virginis Spiritus sancti gratia implorarut, negligūt: monemus, ne tantopere à salutatione illa Angelica, quā nobis Euangelium præscripsit, abhorreāt: néve, vt plerique solent, quoties Domini

Sic autem vouent monachi obedientiam suis patribus, vt hominum figmentis Deum colant. Paupertatem hanc, quam vouent, Deo nequaquam esse acceptam, imò prorsus displicere, dicimus. Iubet enim Deus suo quemque labore viuere. Et Paulus dicit: Qui non laborat, non manducet: vitámque inordinatam vocat, cùm quis ex alieno sudore ociosus viuit, ac tales excommunicari præcipit. 2.Thes. 3.10
Deinde voluntaria paupertas, quam nobis commendat Deus, hæc est, vt qui diues est, elargiendo sua ad subleuandam fratrum inopiā, exemplo Christi, sicut dicit Paulus, pauperem se faciat. 2.Cor.8. 9
Sic autem paupertatem monachi profitentur, vt in ocio nunquam esuriant, deuorent bona pauperum, bene faciendi facultate se priuent. In summa, constituimus, vota, quæ ex superstitione concepta fuerint, nihili esse: nec quicquam valere ad ligandas conscientias. Deinde votis temere, ex stulta carnis confidentia conceptis maturè esse renuntiandum, antequam Deus obstinatam arrogantiam puniat.

AD NOVA STATVTA.

Prohibet Isaias omnibus Dei discipulis, ne dicant: Conspiratio, quoties multitudo conspirauerit. Isa. 8.12
Quo verbo significat, nullis impiorum consiliis, aut parendum aut assentiendum esse. Sequamur ergo quod deinde præcipit: hoc est, sanctificemus Dominum exercituum, cum timore illi adhærēdo, vt nobis sit sanctificatio. Quicunque ab hoc timore abducere nos tentauerit, sit nobis anathema. Neque horreamus cum cæco illuminato, exterminari è Synagoga impiorū, quò Christus obuiam nobis occurrat, nósque recipiat in corporis sui communionem. Ioan. 9. 34
Centies moriendum potius, quàm vt manus polluamus nefaria subscriptione, qua Dei veritas à nobis abnegetur. Nam quòd toties gregis sui faciunt mentionem Sorbonistæ, se certè gregem porcorum esse hîc prodiderūt. Inuocationem Virginis, qua vsi sunt antehac, ad petendam Spiritus gratiam, quis non videt execrabilem blasphemiam esse? vt elogio illa anathematis plena omittamus, quibus dum Virginem volunt honorare, grauissimo probro afficiunt, cùm reginam cœli & thesaurariam gratiæ appellant. Audimus quid doceat Christus: missurum se à Patre Spiritum veritatis: illum vt petamus in suo nomine, iubet. Ioan.14. 26, & 15 26
Hæc igitur iusta petendi regula, & certa obtinendi ratio est. Ad virginem autem confugere, Christo præterito, eámque in precatione compellare, non Deum, quis non profanum esse morem videt? A verbo sanè Dei prorsus est alienus. Quinetiam extat decretum Concilij Carthaginensis quarti: quod vetat Sanctos ad altare inuocare. In eo quoque suam insulsitatem apertius etiamnum produnt, cùm dicunt salutationem hanc nobis ab Euangelio præscribi. Missus est quidem Gabriel, vt Lucas narrat, qui hoc

Domini Saluatoris nostri mentio occurrit, salutiferum illud Iesu nomen præponere dedignentur, contenti dicere, le Christ, præsertim cùm, teste Petro, non sit aliud nomen datum hominibus, in quo nos saluari oporteat. Similiter cùm diuorum Apostolorum, Euangelistarum, aut sanctorum Doctorum mentio inciderit, ne, vti consueuerunt, sine vlla honoris præfatione nominent, Paul, Iaques, Matthieu, Pierre, Hierosme, Augustin, neque sit eis graue addere vocabulum sancti, & nominare, sainct Pierre, sainct Paul, &c. Et postremò ne defunctorum animas populi precibus commendare negligant. Anno Domini, 1542. die 10. mensis Martij. Facultas Theologiæ congregata per iuramentum in collegio Sorbonæ, super articulis præcedentibus, probauit hos articulos, sub forma qua scripti sunt. Sic signatum, De mandato Domini decani & facultatis. Fournier cum parapho.

modo Virginem salutaret: sed an sumus Gabrieles? Vbi hoc nobis vnquam mandatum est? Quis ad Virginem nobis accessus patet, vt cum ea colloquamur? Adhæc, Quorsum tunc salutatio cùm Spiritus gratiam implorãt, nisi ea precationis vice abutantur? Quantũ ad Christi nomen, vnde tam delicatæ sunt asinis aures, vt mos loquendi Spiritui sancto vsitatus eas offendat? Christi nomen vbique occurrit in Scripturis. Sic omnes Ecclesiæ scriptores loquuti sunt, magistris nostris non sapit. Et ne careant prætextu, magicum illud Iudæorum commentum obtendunt, quasi salus hominum in duabus syllabis sit inclusa. Nihil ergo mirum est, si in sanctorum nominibus adeò sint morosi: cùm in Iesu nomine adeò turpiter delirent. Hanc verò legem concionatoribus, vt mortuorum animas commendent populo, qua ratione, aut quo exemplo imponunt? Extant multæ veterum homiliæ: nihil tale fuisse vnquam factum in veteri Ecclesia, illic reperietur. Videmus ergo eos facere quod tyrãni solent: vt cùm dominationẽ amplius tenere, moderatè imperãdo nequeunt, ad barbarã ferocitatẽ & truculentiã decurrant. Verùm quid Dominus ex aduerso? Inite consilium, & dissipabitur. Cõstituite decretũ, & nõ fiet. Munite vos, & vincemini. Non enim est sapientia, non est prudentia, non est cõsilium aduersus dominum. *Isa. 8.* *Prou. 21*

IOANNIS CALVINI ADMONITIO, QVA OSTENDITVR QVAM E' RE CHRISTIANÆ REIP. FORET,

Sanctorum corpora & reliquias, velut in inuentarium redigi: quæ tam in Italia, quàm in Gallia, Germania, Hispania, cæterísque regionibus habentur.

Ex Gal.

Vgustinus in eo libro quem inscripsit De labore Monachorum, cõquerens de circunforaneis quibusdam impostoribus, qui iam suo tempore fœdam ac sordidam nundinationem exercebant, Martyrum reliquias hac & illac circunferendo, subiungit: Si modò sunt Martyrum reliquiæ. Quo verbo significat iam suo tempore inualuisse abusus & imposturas, quibus plebs imperita decipiebatur: vt putaret ossa hinc atque illinc collecta, Sanctorum esse. Cùm adeò antiqua sit origo huius imposturæ, minimè dubium est, quin vehementer adaucta sit tam longo temporis spatio: cùm præsertim mundus deinceps mirum in modum corruptus, ac semper in deterius lapsus sit: donec ad extremum venit, in quo nunc eum constitutum videmus. Primùm autem vitium & veluti initium mali fuit, quòd cùm Christus in verbo suo, Sacramentis, & gratiis spiritualibus quærendus esset, mundus, solito suo more, subuculis, vestibus, fasciis inhæsit: sicque omissa re præcipua, accessionem tantùm sequutus est. Eundémque in Apostolis, Martyribus, aliísque Sanctis se præbuit. Nam cùm diligenter eorum vitam meditari, séque ad eorum imitationem conferre debuisset: omne studium posuit in contemplandis & veluti in thesauro reponendis eorum ossibus, subuculis, cingulis, pileis, & nugis eiusmodi.

Equidem non ignoro id quandam pietatis & zeli speciem prę se ferre: cùm dicitur, reliquias Christi seruari ob honorem qui illi habetur: vtque eius memoria tenacius inhæreat animis: tantundem quoque in Sanctis valere. Sed considerãdum erat, quod ait Paulus, quemuis cultum Dei, ingeniis hominum excogitatum, qualemcunque sapientiæ speciem præ se ferat, vanitatem & stultitiam meram esse: nisi melius fundamentum habeat, & certius nostra opinione. Præterea vtilitas quæ inde oriri potest, cum periculo comparanda erat. Sic enim compertum fuisset

fuisset, parum vtile, aut omnino superuacaneum esse & friuolum habere eiusmodi reliquias: ac contrà, difficillimum esse, aut potius fieri nullo modo posse, quin inde ad idololatriam homines paulatim declinent. Neque enim eas intueri aut attrectare possunt sine veneratione: in qua nullus tenetur modus, quin protinus honor Christo debitus ipsis tribuatur. Itaque, vt paucis dicam, reliquiarũ desideriũ nunquam superstitione caret: imò, quod deterius est, mater est idololatriæ, quæ vt plurimùm cũ ipsa coniuncta est.

Omnes sine controuersia, fatentur, Dominum ideo Mosis corpus è conspectu hominum abstulisse, ne populus Iudaicus eo adorando abuteretur. Quod in vno factum est, ad omnes extendi oportet, cùm in iis eadem valeat ratio. Verùm, vt omittamus Sanctos, videamus quid Paulus de ipso Christo dicat. Testatur enim se, post Christi resurrectionem, amplius ipsum non agnoscere secundum carnem: admonens his verbis, quicquid in Christo carnale fuit, obliuioni tradendum, & missum faciendum, vt in eo secundum spiritum quærendo, & possidendo, omnem operam studiúmque locemus. Nunc igitur causari præclarum esse, aliquod habere monumentum tum Christi, tum Sanctorum eius: quid aliud est, quàm inane tegumentum, fucandæ stultæ nostræ cupiditatis causa, quærere, quæ nullum in ratione fundamentum habet? Quòd si etiam hæc ratio sufficere videretur, cùm tamen apertè repugnet sententiæ, quàm Spiritus sanctus, per os Pauli pronuntiauit, quid plura requirimus?

Sed minimè necessarium est longam in hac re disputationem texere: bonum sit necne habere reliquias: tantùm vt repositæ asseruentur, non vt adorentur: nam, sicuti diximus, experientia docet nunquam ferè alterum ab altero seiunctum esse. Ambrosius quidem de Helena Constantini matre loquens, quæ magno labore & sumptu crucem Domini inquisierat: ait, ipsam Dominum tantùm, qui in ea pependerat, non lignum adorasse. Sed rarissimum est, vt quis reliquiis vllis sit deditus, quin simul aliqua superstitione polluatur. Fateor non primo impetu ad manifestam idololatriam erumpi: sed paulatim ab vna fallacia ad alteram decliuem esse lapsum, donec tandẽ homines in extrema præcipites ruant. Sanè populus, qui se Christianum nominat, eò vsque progressus est, vt non minore idololatria, quàm vlli olim Ethnici insanierit. Prostrauit enim seipsum, ac genu flexit coram reliquiis, tanquam coram Deo, accendit faces & candelas pro solẽni adorationis ritu: fiduciam in iis locauit, ad eas confugit, ac si illic virtus & gratia Dei inclusa fuisset. Si idololatria nihil aliud est, quàm honorem Dei aliò transferre, an id idololatriam esse negabimus? Neque verò id excusari potest, quasi immoderato rudium ac imperitorũ vel anniculariũ zelo factũ sit. Latius enim patuit hęc immoderatio, eáq; in vniuersum laborarũt omnes: atque adeo ij ipsi, qui ad Ecclesiæ gubernacula sedebant, eam approbarunt. Quinetiam mortuorum ossa cæteræque omnes reliquiæ supra altare primarium in altiore & eminentiore loco collocatę sunt, vt maiore reuerentia adorarentur. En vt stulta, quę initio fuit, in seruãdis reliquiis atque in thesaurum reponendis curiositas, huc tandem abominationis delapsa sit, vt non solùm à Deo auersi sint homines, quò rebus vanis & caducis adhęrerẽt: sed etiã execrabili sacrilegio res omni sensu carentes adorarent loco Dei, qui viuit ac benedictus est in secula.

Cæterùm, sicuti mala trahuntur malis, alia etiam infœlicitas sequuta est, vt nescio quæ sordes, omni ratione & specie carentes, pro reliquiis Christi & sanctorum reciperentur: adeóque cæcus fuit mundus, vt qualiscunque titulus nugis oblatis imponeretur, absque inquisitione vlla aut delectu, pro vero & legitimo duceret. Ita asinorum aut canum ossa, quæ nugator quispiam proferre voluit, pro Martyrum ossibus, sine vlla difficultate, homines studiosè amplexi sunt. Idémque in aliis accidit, vt postea tractabimus: equidem non dubito, quin iusta sit vltio Dei. Cùm enim mundus, veluti rabie quadam accensus, reliquias concupiuerit, vt peruersa superstitione iis abuteretur, rationi consentaneum fuit, Deum sinere mendacium, aliud ex alio sequi. Sic enim de decus nomini suo illatum vlcisci solet: cùm gloria quæ ad ipsum pertinet, aliò transfertur. Itaque nihil aliud causæ est, quòd vbiq; tot falsæ reliquiæ repertę fuerint, quàm quòd Deus homines sese mendaciis oblectantes, in duplicem errorem abduci siuerit.

Christianorum officium erat. Sanctorum corpora in sepulchris suis relinquere, vt vniuersali illi sententiæ parêrent, qua dictum est omnem hominem puluerem esse, atque in puluerem reuersurum: non erigere ipsa opere magnifico & sumptuoso, quò præmaturam resurrectionem fabricarent. Hoc quidem minimè intellectum fuit: sed è diuerso contra decretum Dei, fidelium corpora effossa sunt, vt magnificè extollerentur, cùm in sepulchro suo, velut in lectulo, vsque ad extremum diem quiescere debuissent. Appetita fuerunt ipsa, in iis fiducia locata est, adorata quoque sunt: denique omnia reuerentiæ signa iis exhibita. Quid accidit? Diabolus eiusmodi socordiam cernens, non satis esse putauit, quòd vno modo homines fefellisset: verùm hac etiam impostura ipsos decepit, vt sanctarum reliquiarum titulum, rebus omnino profanis inscriberet. Deus autem iusta vltione mentem ac sensum omnem incredulis ademit, vt sine vlla inquisitione, albúmne an nigrum esset, ac sine discrimine reciperent quicquid oblatum foret.

Nunc quidem instituti mei non est tracta-

re quâtę sit abominationis reliquiis tū Christi, tum Sanctorum abuti, eo modo, quo hactenus factum est, atque etiam hodie in maiore orbis Christiani parte fieri solet: esset enim liber in hanc materiam seorsim scribendus. Sed quia perspicuum est maximam reliquiarum, quæ ostenduntur, partem falsam esse, ac productam à quibusdam nugatoribus, qui miseræ plebi impudenter imposuerunt: mihi in mentem venit nonnulla referre, quæ sanis hominibus cogitandi & obseruandi occasionem præbeant. Sæpe enim accidit, vt errore aut opinione præoccupati multa inconsideratè probemus: neque tempus adhibeamus ad rem examinandam, rectúmque iudicium ferendum: sicque incogitantia nostra fallimur. Sed cùm moniti cœpimus animum aduertere, miramur ipsi nos adeò leues fuisse, & faciles ad id credendū, quod probabile nullo modo fuerat. Id quod omnino in hac re accidit. Homines enim minimè commoniti, sed præoccupati hac opinione, quòd dicatur, En corpus illius sancti, en calcei, en caligæ; sibi facilè, ita esse persuadent. Sed cùm fraudes ostendero, quæ in iis admittuntur, cui vel minimum erit prudentiæ, is oculos aperiet: & iis, quæ nunquam ipsi in mentem venerant, considerandis animum adhibebit.

Tametsi hoc libello, quod vel maximè cuperem, efficere non possim: nam vndiquaque catalogos nācisci opus foret, vt sciretur, quæ in vnoquoque loco esse dicuntur reliquiæ, & singularum fieret inter se collatio. Tunc enim perspiceretur vnumquenque Apostolorum, plus quàm quatuor corpora, Sanctorum verò duo aut tria habere. Idem cerneretur in cæteris. Denique, coacto tali aceruo, nemo non stuperet: cùm videret rebus adeò ridiculis vniuersum ferè orbem excæcatum fuisse. Mecum ipse ita cogitabam: cùm nulla sit cathedralis ecclesia tam exigua, cui nō sit ossium aliarúmque eiusmodi nugarum infinitas: quid si coaceruaretur multitudo omnis, quæ in tribus aut quatuor millibus diœcesibus condita est, viginti aut triginta millibus Abbatiis, ex quadraginta millibus Cœnobiorum, aut eo plus, ex tot parochiis, tot sacellis? Verùm, adhuc præcipuum esset ipsas visitare, non nominare tantùm: neque enim omnes ex nomine cognoscuntur. In hac ciuitate habebatur, vt ferebant, brachium D. Antonij. Cùm theca inclusum erat, omnes ipsum exosculabantur & adorabant: cùm productum est in medium, cerui penem esse compertum est. Ad maius altare aliquid erat de cerebello D. Petri. Quandiu id inclusum fuit, nemo dubitabat: fuisset enim blasphemia titulo fidem non habere: sed cùm excussus est nidus, & accuratius obseruatus, repertus est pumex. Possem multa eiusmodi exempla referre: sed ista sufficient, vt intelligant omnes quantæ detegerentur sordes, si aliquando visitarentur sedulò omnes totius Europæ reliquiæ: idque cum prudentia, quò melius discerni possent. Nonnulli enim reliquiarum aliquod spectantes, superstitione claudunt oculos, vt cernendo nihil cernant: id est, non audent seriò inspicere, vt quid sit, diligenter cōsiderent. Quemadmodum multi, qui iactant se integrum D. Claudij corpus, aut alterius cuiusquam vidisse, nunquam oculos attollere ausi sunt, vt quid esset spectarent. Verùm is cui secreti videndi esset libertas, eáque vti auderet, longè aliter loqueretur. Idem de capite Magdalenæ, quod Massiliæ ostenditur, cum massæ aut ceræ frusto, quod oculo affixum est. In thesauro seruatur, ac si Deus aliquis è cœlo delapsus esset: verùm si examinaretur, facilè detegeretur fallacia.

Optandum igitur esset, vt certiores essemus de nugis omnibus, quæ hîc atque illic pro reliquiis habentur: aut saltem, quò constaret quàm multæ falsæ sint, catalogum earum & numerum tenere. Sed cùm id fieri non possit, saltem optarim inuentarium ex decem aut duodecim vrbibus nancisci: veluti Lutetia, Tolosa, Rhemis, Pictauo. His enim solis mirabilia veluti apum examina, vel saltem officinæ admodum confusæ perspicerentur. Idque mihi sæpenumero in votis esse solet: vt tale inuentarium nancisci possem. Quia verò hoc quoque mihi nimium difficile esset, tandem cogitaui, præstabilius esse omnino exiguam hanc monitionem præbere, qua somnolentos excitem, vt cogitent quid sit in vniuersis, cùm in paucis tanta impostura deprehendatur. Hoc intelligo: cùm in iis reliquiariis quæ nominauero, tanta deprehendetur impostura, quæ tamē vix millesima est pars eorum, quæ exhiberi solent: quid de cæteris poterit æstimari? Præterea, si constet eas quæ pro certioribus habitæ fuerunt, falsò esse suppositas: quid de incertis iudicandum erit? Vtinam verò Christianæ principes paulisper animum ad id aduerterent! Esset enim ex eorum officio non sinere miseros homines sic seduci, non tantùm falsa doctrina, sed etiam palàm deludi, persuadendo quod vulgò dici solet: Vesicas arietum, laternas esse. Nam de sua dissimulatione, rationem Deo sunt reddituri, quòd ea cernentes taceant: grauissimámque hanc esse culpam sentient, siuisse Deum ludibrio haberi, cùm id prohibere potuissent. Quicquid sit, spero libellum hunc omnibus vsui futurum, daturúmque occasionem singulis, id suo loco considerandi, quod titulus ipse monet: nempe, si descriptæ essent omnes orbis Christiani reliquiæ, perspicuum fore, quàm cæci antehac fuerint omnes: quantæ tenebræ per vniuersum orbem sint effusæ, & quanta stupiditate homines laborarint.

A Christo igitur initium faciamus, cuius cùm naturale corpus haberi non posset (nam miraculosi fabricandi facilè viam inuenerunt,

quanto

quanto numero ac quoties eis libitum foret) eius loco sexcentas nugas collegerunt, quibus ipsius absentiam compensarent. Quanquam nec totum Christi corpus elabi siuerint, quin aliquod frustum retinerent. Nam præter dentes & capillos, Charrouienses Monachi, iactant se præputium habere, id est, pellem quæ ipsi in circuncisione amputata fuit. Quæso, vnde pellis hæc ad ipsos profecta est? Lucas Euangelista Dominum circuncisum fuisse refert: pellem verò seruatam fuisse pro reliquiis, nusquam fit mentio. Veteres historiæ omnes silent. Ac quingentorum annorum spatio, nullus de ea, in Ecclesia Christiana, sermo habitus est: vbi latuit tam diu, vt tam subitò erumperet? Præterea, quomodo ad Charrouium vsque aduolauit? Verùm, vt id probent, aiunt aliquod inde sanguinis guttas decidisse. Id quidem dicunt, sed opus esset probatione. Proinde patet merũ esse ludibrium. Sed tametsi cõcedamus pellem, quæ Christo amputata fuit, seruatam esse, ibique aut alibi esse posse, quid dicemus de præputio quod Romæ ad Ioannis Lateranensis ostenditur? Certum est, vnicum tantùm fuisse: Romæ igitur & Charrouij simul esse non potest. Quo fit vt manifesta hîc cernatur falsitas.

Sequitur deinde sanguis, de quo magnæ fuerunt contentiones. Permulti enim negarunt Christi sanguinem reperiri, prçterquam miraculosum. Et tamen naturalis plusquam centum in locis, exhibetur. Alicubi paucæ guttæ, vt Rupellæ Pictonum, quas Nicodemus in chirotheca sua, vt aiunt, collegit. Alibi plenæ phialæ, vt Mantuæ, Biliomi in Aruernia, ostenditur, vase crystallino liquidus: in quodam proximo vico, coagulatus, & aliis in locis. Alibi plenis pateris effusus, vt Romæ ad Eustathij. Neque verò sat fuit purum habere sanguinem: sed etiam aquæ admixtum habere oportuit, qualis à latere ipsius fluxit, cùm in cruce transfixum est. Hæc merx Romæ ad Ioannis Lateranensis reperitur. Iudicandum cuique relinquo, quid certi inde colligi possit: atque adeò num mendacium perspicuum fit, dicere sanguinem Christi septingentis aut octingentis post ipsius mortem annis repertum fuisse, vt per orbem vniuersum spargeretur: cùm in vetere Ecclesia nulla vnquam habita fuerit mentio.

Sequuntur præterea quæ corpus Domini contigerunt: aut saltem quæcunque potuerunt colligi, vt corporis loco fierent in eius memoriam reliquiç. Primùm, ostenditur Romæ ad Mariæ maioris, præsepe in quo nascens positus fuit. Ibidem ad Pauli, exhibetur linteum quo fuit inuolutus, quanquam aliquod eius fragmentum ad Saluatoris in Hispania esse dicatur. Sunt etiam ibidem eius cunæ, cum subucula, quam Maria mater eius ipsi contexuit. Item, Romæ ad Iacobi ostenditur altare, cui impositus fuit, cùm in templo offerretur. Quasi verò tunc varia fuerint altaria, sicuti in Papatu: vbi constituũtur pro hominum libidine. Ita sine vllo colore hac in re mentiuntur. Hçc sunt quæ habent de iis quæ Christum infantiæ tempore contigerunt. Neque verò multùm disputare necesse est, vbi sarcinç istç tanto spatio post mortem Christi repertæ fuerint. Nemo enim tam hebes est, qui non intueatur qualis sit hæc dementia. In historia Euangelica, de iis rebus ne vnum quidem verbum. Apostolorum tempore nihil prorsus auditum est. Quinquaginta circiter annos post Christi mortem, Ierosolyma expilata ac euersa fuit. Tot veteres Doctores ab eo tempore scripserunt, eorumque mentionem fecerunt, quæ extabant suo tẽpore: præsertim de cruce & clauis quç Helena reperit. De exilibus verò nugis illis, nullum verbum. Quinetiam Gregorij tempore nusquam apparet horum quicquam Romæ extitisse: vt constat ex eius scriptis. Post eius mortem Roma sæpius capta, expilata, & penè funditus deleta fuit. Si hæc omnia accuratè considerentur, quid aliud dici poterit, nisi omnia hæc excogitata fuisse, quò imperitæ plebi imponeretur? Ac certè id fatentur falsæ religionis fautores, tum sacerdotes, tum monachi: easque vocant, Pias fraudes, quasi iis populus ad pietatem incitetur.

Secundæ classis reliquiæ sunt quæ id tempus spectãt, quod inter infantiam & mortem Christi medium fuit. In quibus est columna, cui Christus in templo disputans innitebatur, cùm aliis vndecim similibus ex templo Solomonis. Sed quis ipsis reuelauit Christũ, disputando columnæ innixum fuisse? Nam Euangelista, historiam huiusce disputationis referens, ne verbo quidem id perstringit. Nec verisimile est ei concionatoris concessum fuisse locum, cùm nulla, vt perspicuum est, existimatione, aut authoritate polleret. Præterea quæro, etiam si columnæ innixus esset, qui sciũt illam fuisse? Tertiò, vnde duodecim illas columnas nacti sunt, quas aiunt prodiisse è templo Solomonis? Sunt deinde hydriæ, in quibus Christus aquam in vinum mutauit, cùm adesset nuptiis in Cana Galilçç. Equidem scire vellem, quis earum custos fuit tandiu, vt eas postea distribueret. Hoc enim perpetuò notandum, octingentis solùm aut mille annis post editum illud miraculum repertas fuisse. Non satis teneo locos omnes vbi illæ ostenduntur. Scio tamen iis Rauennæ, Pisis, Cluniaci, Andegaui, ad Saluatoris in Hispania haberi. Sed, ne longior sit oratio, solo aspectu eos mendacij conuincere, facile est. Aliæ enim non sunt congio capaciores, aut paulò plus, aliç minus, aliç octo amphoras continere possunt. Concilientur hæc inter se, si fieri possit. Tunc eos suas hydrias habere sinam absque controuersia. Sed neque vasis contenti, poculentum etiam ipsum habere voluerunt. Nam Aureliæ iactant se ex eo vino habere, quod

Architriclini vocant. Hoc autem sponsi nomen fuisse putant, & populum adhuc retinent in ea ignorantia. Singulis annis semel extremam exiguæ ligulæ partem lingēdam prębent iis, qui munus aliquod offerre voluerint: dicentes, se vinum quod Dominus in conuiuio fecit, propinare. Neque vnquam minuitur eius quantitas, modò subinde compleatur scyphus. Nescio cuius magnitudinis sint calcei, qui Romę esse dicuntur in eo loco, quem Sancta sanctorum vocant: an puer, an vir factus, iis vsus sit: sed neutrum alteri præstat: Nam satis superque ostendi quantæ sit impudentiæ nunc Christi calceos proferre, quibus Apostoli suo tempore caruerunt.

Nunc ad ea veniamus quæ ad supremam cœnam pertinent, quam Christus cum Apostolis celebrauit. Mensa enim Romæ est ad Ioannis Lateranensis. Aliquid de pane ad Saluatoris in Hispania. Culter, quo agnus Paschalis fuit dissectus, Treueris. Notemus Christum in commodato loco cœnam celebrasse. Illinc discedentem, mensam reliquisse: nec legimus ab Apostolis eam esse exportatam. Aliquot postea annis Ierosolyma destructa fuit, sicuti diximus. Qualem verò speciem veritatis hoc præ se fert, mensam illam septingentis, aut octingētis pòst annis repertam esse? Pręterea, mensarum forma tunc omnino diuersa erat, ab ea quæ nobis hodie in vsu est. Nec enim sedere cœnādo, sed accumbere solebant: quod disertè Euangelio exprimitur. Perspicuum est igitur hoc mendacium. Quid superest? Calix in quo sacramentum sanguinis sui Apostolis bibendum dedit, ostenditur ad Mariæ Insulanæ, propè Lugdunum. Item, apud Heluios, in quodam Augustinēsum cœnobio. Cui fides habebitur? Verùm de disco in quo positus est agnus Paschalis, res etiamnū peius habet. Est enim Romæ, item Genuæ, & Arelatæ. Forsitan illius temporis consuetudo à nostra diuersa fuit. Quòd enim hodie variantur fercula, tunc vnius ferculi causa, discum variari oportuit: si modò sanctis hisce reliquiis fides habetur. An magis perspicua requiritur falsitas? Idem est de linteo, quo Christus Apostolorum pedes absterſit, postquam eos abluisset. Vnum est Romæ, ad Ioannis Lateranensis: alterum Aquis, in Germania, ad Cornelij, cum impresso vestigio pedis Iudæ: alterutrum falsum esse necesse est. Quid ergo iudicabimus? Sinamus eos inter se contendere, quoad alteri causam suam probarint. Interim censeamus meram esse imposturam: persuadere hominibus velle, linteum, quod Christus reliquit in ea domo, in qua cœnam celebrauit, quingentis aut sexcentis post Ierosolymæ euersionem annis in Italiam, aut Germaniam aduolasse. Panem omiseram, quo per miraculum in deserto pasti sunt hominum quinque millia: cuius frustum Romæ ostenditur, ad Mariæ nouę: & frustulum ad Saluatoris, in Hispania. Refert Scriptura portionem aliquam mannæ fuisse reseruatam, tanquam monumentum magni illius miraculi, quo Deus populum Iudaicum in deserto pauit. Sed de quinque panum reliquiis, Euangelista non commemorat quicquam fuisse hoc fine asseruatum: neque vlla veterum historia, vllúsve antiquorum Ecclesiæ Doctorum mentionem facit. Facile est igitur iudicare, id postea pinsitum fuisse quod nunc monstratur. Idem iudicandum de ramo, quod est ad Saluatoris in Hispania. Aiunt enim eum esse quem Christus gestabat, cùm die Paschatis, quod Floridum vocant, Ierosolymam ingressus est. Verùm à Christo gestatum fuisse ramum nusquam recitatur in Euangelio: commentum igitur edens est. Denique in hunc ordinem redigendæ sunt reliquiæ, quæ ibidem exhibentur: nempe, terra quæ sub pedibus Christi iacebat, cùm Lazarum suscitaret. Quæso, quis tam diligenter notauit locum, vt post Ierosolymæ euersionem, qua omnia in Iudæa immutata sunt, locus in quo Christus semel pedem posuit, certò potuerit designari?

Iam ad præcipuas Domini reliquias veniendū est: illas scilicet, quæ ad mortē & passionem eius pertinent. Ac primùm de cruce in qua pependit, agamus. Pro certo haberi scio, Helenam, Constantini imperatoris Romani matrem, ipsam reperisse. Nec ignoro quid veteres nonnulli Doctores scripserint in eius rei comprobationem: nempe, vt certum sit, eam sine vlla dubitatione esse crucem, cui Christus suffixus est. Horum omnium fides sit penes rem ipsam. Vtcunque sit, vel stulta curiositas, vel ineptus religionis zelus ipsam huc impulit. Sed fingamus opus laude dignum fuisse, quòd inueniendæ cruci tantum operæ posuerit: atque Dominum tunc miraculo declarasse, suam fuisse crucem. Solùm temporis nostri rationem habeamus. Crucem illam, quam Helena reperit, adhuc Ierosolymis esse ferunt. Atque id memini dubium est: quanquam Ecclesiastica historia apertè repugnet. Illic enim refertur, Helenam partē eius Imperatori filio suo misisse, à quo supra columnam porphyream Constantinopoli fuerit collocata: alteram verò partem, ab ea fuisse argentea theca inclusam, quam episcopo Ierosolymitano seruandam dederit. Itaque aut mendacij coarguemus historiam, aut quæ hodie feruntur de vera cruce, vana omnino & friuola sunt. Rursum animaduertamus quot de ea sparsa sint per vniuersum orbem fragmenta. Si vel ea tantùm, quæ teneo, recitare vellem, iustum certè librum catalogus eorum implere posset. Nullum est tam exiguum oppidum, in quo frustum aliquod non habeatur. Neque tantùm in ecclesia primaria, verumetiam in nonnullis parochiis, nulla tam vilis Abbatia in qua aliquid non mōstretur. Atque adeò nonnullis in locis crassiores assulæ: vt Lutetiæ, ad sacri sacelli: Pictauij,

Pictauij, & Romæ, vbi crucifixus mediocris magnitudinis, totus ex ea factus esse fertur. Denique si congesta in aceruum essent omnia quæ reperiri possent, integrum nauis onus efficerent: cùm tamen Euangelium testificetur ab vnico homine ferri potuisse. Quantæ igitur audaciæ fuit, ligneis frustis sic totum implere orbem, quibus ferẽdis ne trecenti quidem homines sufficiant? Atqui excusationem illam excogitarunt, quantumcunque inde abscindatur, nunquam tamen imminui. Sed commentum adeò stultum & absurdum esse constat, vt superstitiosi ipsi, facilè id intelligant. Cogitandum igitur omnibus relinquo, quid certi haberi possit de lignis omnibus, quæ pro vera cruce hîc & illic adorantur. Vnde verò fragmenta quædam allata sint, & qua via, aut ratione, dicere omitto. Veluti, nonnulli afferunt ad se ab Angelis delata esse: alij è cœlo decidisse. Pictauienses referunt, id quod habent, à muliere quadam Helenæ ancilla subreptum, atque allatum fuisse: quę cùm aufugeret, errabunda, circa eam regionem appulit. Hoc etiam addunt fabulæ, eam fuisse claudam. En præclara fundamenta quibus miseram plebẽ ad idololatriam impellunt. Nec enim eo contenti, quòd imperitis ac rudibus imposuissent, vulgare lignum pro ligno crucis ostentando: sed definierunt etiam prorsus esse adorandum. Quæ doctrina omnino diabolica est: eámque nominatim Ambrosius, vt ethnicam superstitionem improbat.

Crucẽ proximè subsequitur titulus, quem Pilatus affigi iussit, in quo inscripsit, Iesus Nazarenus Rex Iudæorum. Sed sciendum esset, quo loco, tempore, & modo repertus est. Dicet aliquis, Socratem historicum Ecclesiasticum eius facere mentionem. Fateor. Sed quid de eo factum sit, reticet. Ita haud magni momenti erit hoc testimonium. Prętere a scriptum illud properè atque ex tempore exaratum fuit, cùm iam Christus, crucifixus esset. Quamobrem alienissimum à ratione est, tabulam curiosè & veluti ostentandi causa depictam exhibere. Si igitur vel vnicus tãtùm ostenderetur, pro falso & ficto, meritò haberi posset: sed cùm Tholosates id se habere iactent, contradicant Romani, & ostẽdant ad S. crucis, mendacij se inuicem coarguunt. Litigent ergo inter se quantum volent: tandem vtrique conuincentur mendacij, si ritè examinentur omnia.

Sed de clauis maior adhuc controuersia est. Referam eos de quibus fui admonitus. Hinc vel minimus puer iudicabit diabolum nimis indignè mundo illusisse, omni ratione ac sensu ei ademptis, ne amplius hac in re discrimen habere posset. Si vera narrant antiqui scriptores, ac præsertim Theodoritus veteris Ecclesiæ historicus Helena vnum filij sui galeæ inseri, reliquos duos equi fræno aptari iussit. Tametsi Ambrosius non omnino consentiat. Vnum enim Constantini coronæ impositum fuisse dicit: ex altero, frænum equi factum: tertium ab Helena seruatum. Id ergo iam ante mille & ducentos annos controuersum fuisse videmus, quid clauis factum esset. Quid igitur nunc certi habere possumus? At verò Mediolanenses iactant se illum habere qui equi fræno insertus fuit. Intercedunt Carpentoractenses, sibíque illum vendicant. Atqui Ambrosius haudquaquam equi fræno insertum, sed frænum ex eo factum fuisse refert. Quo nullo modo conuenire potest, cum iis quæ tum Mediolanenses, tum Carpentoractenses affirmant. Est etiam alius Romæ, ad diuæ Helenæ: alius ibidem, ad sanctæ crucis: alius Senis: alius Venetiis: in Germania duo: vnus Coloniæ, ad trium Mariarum: alter Treueris. In Gallia, vnus Lutetiæ ad Sancti Sacelli: alius apud Carmelitas, alius ad D. Dionysij in Francia: alius apud Bituriges, alius in Abbatia, cui à Forficibus est nomen: alius Draguiniani. En numero quatuordecim. Porrò vnusquisque locus idoneis probationibus niti sibi videtur. Vnum certè concedam: singulis æquum ius esse. Itaque nihil expeditius, quàm eandem de omnibus ferri sententiam: nempe, vt quicquid iactant, pro mẽdacio ducamus: cùm id aliter expediri non possit.

Sequitur mucro lanceæ, quem vnicum esse oportuit: sed alcumisticæ cuiusdam fornacis forsitan ignem expertus, sic excreuit ac multiplicatus est. Quatuor enim prodierunt: præter eos qui hîc illic habẽtur, méque prętereunt. Vnus est Romæ, alter Lutetiæ ad Sancti Sacelli, tertius apud Xantones in cœnobio, cui à Forficibus nomen est: quartus Seluæ, prope Burdegalam. Quis nunc eorum pro vero eligetur? Expeditius omnino erit omnes missos facere, & quales sunt ipsi, tales sinere. Sed quanuis vnicus tantùm esset, tamẽ vnde prodiisset, scire vellem. Nec enim veteres historiæ aut vlla aliorum scripta, de eo mentionem faciunt. Recens igitur fabricatum fuisse necesse foret.

Quòd ad coronam spineam attinet, fragmenta eius, quò virescerent, plantata fuisse dicendum est: Alioqui, nescio quomodo potuit in tãtam magnitudinem excrescere. Primùm, tertia eius pars est Lutetiæ, ad Sancti Sacelli: deinde Romæ, ad Sanctæ Crucis, tres sunt spinæ: ibidẽ ad Eustathij aliqua portio. Senis nescio quot spinæ: Vincentiæ vna: Biturigibus quinque: Vesontione, ad Ioannis, tres: totidem in Mõteregio. Ad Saluatoris in Hispania, aliquot, quarum numerum non teneo. Compostellæ, ad D. Iacobi, duæ: apud Heluios, tres: Tholosę, Matisconę, Charrouij Pictonum, Cleriaci, Sanfloridi, Sanmaximini in prouincia, item in cœnobio Sallæ, itẽ Nouioduni ad D. Martini. Singula hæc loca singulas habent spinas. Quòd si diligẽs inquisitio fieret, plures quadruplo possẽt nominari.

Vnde falsitatem & imposturam euidentissimè patêre necesse est. Quid igitur certi de omnibus constabit? Adhæc notãdum est, nunquam in vetere Ecclesia scitum esse, quid corona illa factum esset. Hinc facile est concludere, primum virgultum multis post mortem Christi annis, enatum fuisse.

Sequitur vestis purpurea, qua Pilatus Christum induit, eum ludibrio habens, quòd se regem nominasset. Erat autẽ pretiosa vestis, haud ita temerè abiicienda. Nec existimandũ est Pilatum aut eius domesticos sic eam abiecisse, postquam semel Christum irrisissent. Equidem scire vellem, quis mercator eam à Pilato emit, vt eam pro reliquiis asseruaret. Vt autem aliquid commẽto suo coloris afferant, quibusdam guttis sanguinis aspersam ostendũt. Quasi verò nefarij illi voluissent regiam vestem perdere, posteaquam per ludibrium eam humeris Christi imposuerant. Nescio an vsquam alibi quæpiam alia eiusdẽ nominis reperiatur. Vestis quidem contexta à summo ad infimum, suturis carens, quia ad incitandos ad pietatem rudes magis apta videbatur, plures alias peperit. Nam Argentolij, qui pagus est in agro Parisiensi, exhibetur vna: altera Treueris. Quòd si verum dicit bulla quæ est ad Saluatoris Hispaniensis, Christiani inconsiderato suo zelo grauius deliquerunt, quàm impij illi milites qui non ausi sunt ipsam diuidere. Christiani verò quò eam adorarent, discerpere veriti non sunt. Sed quid respondebunt Turcæ, qui eorum dementiam irridens, illam apud se esse dicit? Quanquam minimè necessarium est eos cum Turca committere, vt cum ipso litigent: sufficit enim si suam inter se dirimant litem. Interim iusta ratione excusabimur, si nullis eorum fidem adhibeamus, ne absque causæ cognitione alicui fauere videamur. Id enim ab æquitate esset alienum. Quinetiam si fidem sibi haberi velint, primùm ipsos cum Euangelistis conuenire necesse fuerit. Porrò, sic res habet: vestem illam, cuius causa sors iacta est, tunicam fuisse, quam Græci χιτῶνα, vocant. Velim nunc homines diligenter animaduertere, cuius formæ sit ea quæ Argentolij, aut Treueris ostenditur. Certè inueniẽt Argentoliensem, instar esse Missariæ vestis, quã chasulam vocant. Itaque, etsi hominum configerent oculos, perspiceretur tamen eorum falsitas, & quasi manibus attrectaretur. Vt finem faciam huic articulo, quæstiunculam libens proposuero: nempe, milites inter se vestimenta Christi diuiserunt, vt Scriptura testatur. Hoc ab ipsis commodi sui causa factum esse certissimum est. Indicent mihi nunc: quis Christianorum redemit à militibus & tunicam, & alia vestimenta, quæ alibi, veluti Romæ ad Eustathij, & aliis in locis ostenduntur? Quomodo Euangelistæ eius rei obliti sunt? Est enim absurdum dicere, milites inter se vestimenta partitos esse, nisi addatur à quibus redempta fuerint, vt tanquam reliquiæ seruari possent. Adhæc qui veteres scriptores adeò ingrati fuerunt, vt ne verbum quidem vllum fecerint? Ad soluendas quæstiones istas, diem illis præfigo, quo homines sensu, intelligentia, atque iudicio, carebunt. Hoc melius, quòd cum veste talos etiam habere voluerunt, quibus sors à militibus iacta est. Quorum vnus est Treueris, alter ad Saluatoris, in Hispania. In hoc autem genuinè infantiam suam prodiderunt. Iactas enim fuisse sortes referunt Euangelistæ, quæ tunc è pileo vel vrna solebant educi, vt cum hodie fabis eligitur rex, vel Biancha, quod vulgò aiunt, luditur. Denique nemini ignotũ est, quomodo sortes iaci solent, cùm prædia aut hæreditates diuiduntur. Bestiæ verò istæ, imaginati sunt sortes illas fuisse talorum ludum, qui nondum in vsu erat, saltem qualem nostro tempore habemus. Nam punctorum loco, quæ nostris affixa sunt, tunc certa quædam habebant signa, quæ nominibus suis appellabant, veluti Venerem, aut Canem. Nunc exosculentur reliquias sub hominum tam ineptè mentientium & adeò stupidorum fide.

Iam de sudario tractandum est, in quo adhuc apertius tum impudentiam, tum stoliditatem suam prodiderunt: nam præter sudarium Veronicæ, quod Romæ ad Petri ostenditur, & peplum virginis Mariæ, pudendis Domini, vt ferũt, impositum, quod ad Ioannis Lateranensis monstratur, quod rursum est Carcassonnæ apud Augustinienses. Item, sudarium quo obuolutum est caput ipsius in sepulchro, quod ibidem exhibetur: sunt præterea sex, ad minimum vrbes, quæ iactant se integrum sepulturæ Domini sudarium habere: veluti Nicea illud, quod è Camberiaco translatum fuit. Item, Aquæ in Germania. Item, Traiectum. Item, Vesontio. Item, Cadonium Lemouicum. Item, oppidum quoddam Lothoringiæ, Alsatiæ vicinum: præter fragmenta, quæ hac & illac dispersa sunt, veluti ad Saluatoris in Hispania, atque apud Augustinenses Heluiorum. Sudarium adhuc integrum prætermitto, quod est Romæ, in quodam mulierum monasterio: quoniam Papa solenniter illud ostendi vetuit. Quæso, an non valdè insanierunt homines, cùm in tam lõginquas regiones magno sumptu, maiore molestia excurrerunt, vt panniculũ cernerent, de quo nihil omnino poterãt habere certi: sed potius addubitare cogebantur? Quisquis enim sudarium certo quodã in loco esse putat, cæteros qui se habere iactant, accusat falsi. Vt exempli gratia, qui panniculum quod fuit Camberiaci, verum esse sudariũ credit, Vesontinos, Aquenses, Cadonios, Traiectenses, & Romanos mendacij cõdemnat, & sceleris: quòd plebem ad idololatriam impellant, atque ita ei imponant, vt credat profanum panniculum, linteum esse, quo Redempto-

Redemptoris sui corpus inuolutum fuit. Nunc ad Euangelij testimonia veniamus. Parum enim esset eos mutuò à seipsis mendacij coargui, nisi Spiritus sanctus ipsis repugnans, omnes simul ad vnum apertè conuinceret. Primùm, valde mirum est Euangelistas nullam Veronicę mentionem facere, quę faciem Christi peplo abstersit: cùm de mulieribus omnibus loquantur, quæ Christum ad crucem comitatæ sunt. Res quidem præclara & memoratu digna fuit, faciem Christi linteo impressam stupendo miraculo fuisse. Contrà, magni videtur esse ponderis, aliquas mulieres Christum ad crucem comitatas, nec vllũ interim ipsis exertum esse miraculum. Quî fit, vt Euangelistæ leues istas res nec magni adeò momenti referant: præcipuas verò taceant? Equidem si tale editum esset miraculũ, vt vulgò imponitur, accusandus esset Spiritus sanctus aut obliuionis, aut inconsiderantiæ, qui prudenter eligere nequiuisset ea quæ referri magis conducebat. Hoc habeant pro Veronica su :vt cognoscãt omnes quàm apertum sit mendacium, quod vulgò persuadere volunt. Quòd attinet ad sudarium quo inuolutum fuit corpus, similiter eos rogatos velim: Cùm Euangelistæ diligenter recenseant miracula quæ in morte Christi contigerunt, nec quicquam prætermittant eorum quæ pertinẽt ad historiam: quomodo hoc ita ipsis excidit, vt tam excellens miraculum silerent? nempe effigiem corporis Domini, linteo quo sepultus fuit inhæsisse. id enim non minus quàm alia multa meritò referendum fuit. Cùm etiam Ioannes declaret, Petrum ingressum in sepulchrũ, vidisse lintea in quibus humatus fuerat, seorsim disiecta. De effigie miraculosa, nulla mentio. Non est autem existimandũ hoc præclarum Dei opus eum celaturum fuisse, si quid tale fuisset. Obiicitur & alia dubitatio. Nempe ab Euangelistis nusquam referri, lintea illa à discipulis aut piis mulieribus extra sepulchrũ translata esse, sed potius ibi derelicta fuisse innuũt, licet nõ exprimant. Sepulchrum autem à militibus custodiebatur: in quorum potestate postea linteũ fuit. An verisimile est eos pio alicui dedisse, vt pro reliquiis haberetur? Præsertim cùm Pharisæi eos ad periuriũ illexissent pecunia: vt sic affirmarent, corpus à discipulis clam subreptum fuisse? Omitto quòd falsitas solo figurarum, quas ostẽdunt, aspectu, coargui ac cõuinci potest. Manu enim hominum depictas esse facilè perspicitur. Nec possum satis mirari: primùm, quomodo tam obtuso fuerunt ingenio, vt astutia ad fallendũ aptiore caruerint: ac longè magis, quomodo tã stolidi fuerunt homines, vt sibi oculos perstringi finerent, ne rem adeò perspicuam intuerentur. Quinetiam se ad manum pictores habere ostenderunt. Combusto enim vno sudario, aliud perinde integrum compertum est. Id ipsum quidem esse affirmabant, quod prius cernebatur: sed adeò recens erat pictura, vt mendacio non esset locus, si modo oculi ad cernendum minimè defuissent. Denique, vt finem faciam, solidissima hac ratione prorsus eorum impudentia conuincetur. Quibuscũque in locis sacrum se sudarium habere iactant, ibi linteum grande monstratur, quo tegebatur totum corpus vnà cum capite. Atq; illic integri & continui corporis effigies conspicitur. Ioannes autem Euangelista, refert Christum Iudæorum more & ritu sepultum fuisse. Qualis mos ille fuerit, non solùm percipi potest ex Iudæis, qui etiam nunc ipsum obseruant: sed etiam ex eorum libris, quibus antiquus ille mos declaratur. Nempe, corpus seorsim ad humeros vsque inuoluere solitos: deinde caput peplo, quatuor angulis in nodũ collectis obligare. Quod etiam exprimit Euangelista, cùm ait, Petrum lintea quibus inuolutum fuerat corpus ex vna parte vidisse: ex altera verò sudarium, quod impositũ fuerat capiti. Talis enim est sudarij significatio, vt pro panniculo quo absterguntur sudores, aut pro peplo accipiatur: non pro grandi linteo, quo totum corpus inuolui solet: tametsi ego vnà cum ipsis voce abusus sum. Vt paucis concludam: aut Ioannem Euangelistam mendacem esse, aut omnes qui se sudariũ habere iactant, falsitatis conuinci necesse est: vt apertè constet eos nimia impudentia miseræ plebi imposuisse.

Nunquam finem essem facturus, si omnia ludibria quibus vtuntur, sigillatim persequi vellem. Romæ ad Ioannis Lateranensis ostẽditur calamus, qui loco sceptri in manum Christo datus est, cùm in domo Pilati per ludibrium cæderetur. Ibidem, ad Crucis ostenditur spongia, qua fel cùm myrrha ori ipsius oblatum est. Quæso, vbi illa recuperata fuerunt? Impij ea habebant in manibus: an prębuerunt Apostolis, vt pro reliquiis asseruarent? vel, an ea ipsi incluserunt, vt possent in futurum conseruari? Quantum sacrilegium, sic nomine Christi ad fabulas adeò frigidas obtegendas abuti! Eadem ratio est denariorum, quos Iudas, vt Dominũ proderet, accepit. Refert Euangelista redditas fuisse ab ipso in synagoga Pharisæorum: inde emptũ fuisse agrum in quo peregrini sepelirentur. Quis verò è venditoris manu denarios illos recepit? Si discipulos recepisse dicant, nimis ridiculi erunt. Alius igitur color paulò speciosior quærendus est. Si longo pòst tempore id factum fuisse respondeant, id longè minus coloris habiturum est: cùm per varias manus peruagari, aliísque admisceri potuerint. Esset igitur ab ipsis commonstrandum, dominum agri ea ratione ipsum vendidisse, vt denarios illos recuperaret, quos haberet pro reliquiis, aut iterum eos venderet fidelibus. De hoc autem nulla vnquam in Ecclesia veteri habita est mẽtio. Simile cõmentũ est de gradibus prætorij Pilati, quæ sunt

Romæ ad Ioannis Lateranensis,cum foraminibus in quę guttas sanguinis à corpore Domini decidisse ferunt. Ibidem,ad Praxedis ostenditur columna,cui alligatus fuit,cùm flagellis cæderetur:tres verò aliæ ad Crucis,per quas moriturus circunductus est. Has omnes columnas nescio vbi somniarunt. Hoc certè non dubium, quin ipsi cerebro suo eas imaginati sint. Nihil enim in tota Euangelij historia de iis legimus. Legitur quidem cæsum flagellis Christum : alligatum verò fuisse columnæ, eorum commentum est. Perspicietur ergo nihil aliud hos impostores, quàm immensum quoddam mendaciorum pelagus coaceruare conatos esse. In quo tantum sibi licentiæ tribuerunt, vt ex cauda asini, quo Dominus gestatus est, reliquias fingere non sint veriti. Ea enim Genuæ monstratur. Sed eorum impudentia non magis commoueri nos decet, quàm amentia & stupiditate hominum, qui summa religione tale ludibrium amplexi sunt.

Hìc obiicere posset aliquis, non esse verisimile reliquias, quas iam nominaui, tanta pompa ostendi,quin simul allegari possit vnde profectæ,& è cuius manu receptæ fuerint. Ad id vnico verbo respõdere liceat, tam perspicuis mendaciis nullam verisimilitudinem obtendi posse. Quantumcunque enim sese Constantini, aut Regis Ludouici, aut alicuius Papæ nomine muniant, ea omnia nihil ipsos iuuant, quò probent Christum quatuordecim clauis affixum cruci : aut sepem quandam integram, spineæ coronæ conficiẽdæ implexam : aut mucronem lanceæ tres alios peperisse : vel tunicam ipsius ita multiplicatam,vt tres productæ sint: vel immutasse formam, vt ex tunica fieret missaria vestis, quæ nihil habet simile: vel ex vnico sudario, tanquam ex gallinæ pullatione tantum numerum prodiisse:ac Christum aliter sepultum fuisse,quàm Euangelistæ referunt. Si plumbi massam ostendens dicerem, Aurum hoc mihi à tali principe datum est, meritò demens esse censerer, neque ob assertionem meam, plumbi color aut natura immutaretur, vt aurum fieret. Sic cùm dicitur, En quod Godefredus Biliomius in has regiones misit, postquam Iudæam subegisset, ratio autem apertè repugnat mendacio:an ita sinemus nobis verba dari, vt non intueamur ea quæ oculis nostris patent? Enimuero vt sciant omnes quàm tutum sit fidem adhibere iis quæ pro reliquiarum suarum approbatione adducunt: notandum est,pręcipuas & maximè authenticas quæ Romæ visuntur,à Tito & Vespasiano(vt aiunt)allatas esse. Est autem commentum nihilo magis vafrum,quàm si diceretur Turca Ierosolymam profectus vt inde crucem Domini Constantinopolim afferret. Vespasianus priusquam imperator factus esset,partem Iudææ subegit,ac vastauit. Postea, cùm imperiũ esset adeptus, Titus eius filius quem in Iudæa legatum suum reliquerat, Ierosolymam cœpit. Erant autem Ethnici,quibus non magis curæ erat Christus, quàm qui nunquam natus esset. Itaque iudicari potest, an non perinde audacter ausi sint mentiri, cùm Godefredum Biliomium, aut regẽ Ludouicum allegarunt, quàm cùm Vespasianum authorem laudant. Præterea, animaduertant quo iudicio præditi fuerint, tum rex ille quem diuum Ludouicum vocant,tum eius similes. Erat quidem in illis species religionis,& zelus qualiscunque propagandi nominis Christiani:sed si caprarum stercora eis ostensa fuissent,ac simul dictum fuisset coronas esse diuæ Mariæ, ea sine vlla contentione adorassent,vel huc importassent suis nauibus aliquo in loco honorificè collocanda. Ac certè, & opes & corpora sua consumpserunt, atque etiam ditiones suas bona ex parte exhauserunt, vt aceruum nescio quem nugarũ ac minutiarum referrent,quibus fascinatæ erant ipsorum mẽtes, quòd pretiosissima monilia esse existimarent. Vt clariorẽ adhuc rei demonstrationem præbeam : notandum est, in vniuersa Græcia, Asia minore,& Mauritania,quæ vulgò Indorum regio vocatur, antiquaria quæcunque miseri isti idololatræ se habere putant, ostendi cum magna affirmatione. Quid de iis ac de illis iudicandum est? Dicent nostrates illinc reliquias allatas esse. Christiani qui adhuc illic morantur, affirmãt eas se habere,& stultam iactationem nostram rident. Quomodo lis ista dirimi poterit sine inquisitione, quæ fieri nullo modo potest, nec vnquam fiet? Quamobrem vnicum remedium est, spretis vtrisque, rem, vt est, in statu suo relinquere.

Vltimæ reliquiæ quæ ad Christum pertinent,sunt quę ipsius resurrectionem sequuntur : veluti piscis assi frustum,quod Petrus ei obtulit, cùm ad littus maris apparuisset. Verùm, mirabili condimento ipsum aspergi oportuit,vt tam diuturno temporis spatio seruari posset. Sed,prætermissis iocis,an existimandum est Apostolos ex eo reliquias fecisse, quòd prandij causa parauerant? Quisquis apertam hìc irrisionem Dei non perspiciet,eum ego vt belluam ampliore monitione indignam relinquo. Est præterea miraculosus sanguis qui ex pluribus hostiis manauit: vt Lutetiæ ad Ioannis Arenarij: item, ad Ioannis Angelici: item,Diuioni,& plerisque aliis in locis. Atque, vt aceruum maiorem efficerent,sacrum cultellum addiderunt, quo Lutetiæ à Iudæo quodam hostia trãsfixa fuit, quem miseri Parisienses maiore reuerentia, quàm hostiam ipsam,prosequuntur. Quod, Doctor à quercu iniquè ferens (nam cùm parochiam teneret Diui Ioannis Arenarij, donaria quæ hostiæ offerebantur, illi obueniebant: quantũ dabatur cultello,tantum ex eius lucro minuebatur) Iudęis clamitabat esse deteriores: quòd adorarent cultellum, qui violando

violando sacrosancto corpori Christi instrumentum fuerat. Hoc adduxi, quoniam idem dici potest de lancea, clauis ac spinis: nempe, omnes qui ea adorant, ex sententia Magistri nostri à Quercu, scelestiores esse Iudæis, qui Christum crucifixerunt.

Similiter ostēduntur pedum vestigia, quæ solo impressit, cùm nonnullis post ascensionem appareret: veluti Romę, ad Laurentij, in eo loco vbi Petro factus est obuius: eiq; prædixit ipsum passurum Romæ. Aliud, Pictauij, ad Radegōdę. Aliud apud Suessiones. Aliud, Arelatæ. Non disputo, an Christus pedis sui vestigium lapidi imprimere potuit: sed de facto tantùm disputo: ac dico, cùm nulla adsit probatio legitima, totum id pro fabula habendum esse. Sed præstantissimum in hoc genere specimen est, natium forma, quæ Rhemis in lapide post maius altare visitur. Idque euenisse aiunt eo tempore, quo Dominus latomus factus est, vt atrium tempus illius ædificaret. Blasphemia hæc adeò execrabilis est, vt de ea loqui me pudeat.

Pergamus igitur, & dispiciamus quid de imaginibus ipsis dicatur: non de iis quæ vulgò à pictoribus fiunt, aut sculptoribus & fabris. Earum enim est infinitus numerus: sed de iis quæ præcipuam aliquā dignitatem habent: singularésque & pretiosæ habentur, ceu reliquiæ. Harum autem duo sunt genera: nōnullæ enim per miraculum factæ sunt: vt quæ Romæ ostenditur ad Mariæ, quæ vocatur in porticu. Item, alia ad Ioannis Lateranensis. Alia in qua effigies Domini, cùm duodecim annorum esset, depicta est. Item, alia apud Lucenses, quam ab Angelis effictā esse aiunt: ac vocatur Vultus sanctus. Fabulæ sunt adeò futiles, vt operam lusurus sim, ac mihi nimium ridiculus & ineptus videar, si iis refutandis insistam. Quamobrem, obiter eas notasse sufficiet. Nemo enim ignorat picturam ad Angelorum munus minimè pertinere: atque Dominum longè aliter à nobis cognosci velle, atque in memoriam nostram reduci, quàm per mortuas imagines. Eusebius refert in historia Ecclesiastica, eum regi Abagaro imaginem suam ad viuum depictam misisse: verùm, id haud plus certitudinis habet, quàm aliquod ex chronicis Melusinæ commentum. Sed tametsi ita esset, quomodo eam ab Abagaro rege nacti sunt? Romæ enim eam se habere iactant. Non dicit Eusebius illam ad sua vsque tempora integram mansisse: sed ex auditu tantùm loquitur, tanquam de re longo iam tempore transacta. Credibile scilicet, eam sexcentis aut septingentis posteà annis suscitatam, atque è Persia, Romam vsque venisse. Eodem modo crucis imagines fabricati sunt, vt corporis. Nam Brixiæ iactant eam se crucem habere, quæ Constantino apparuit. De qua aduersus eos mihi non est litigandum: sed eos mitto ad Curtonenses, qui eam apud se esse constanter asseuerant. Litigent ergo inter se. Qui litem obtinuerint, tunc prodeant, eisque respondebitur. Quanquam facilis sit responsio, qua dementiæ conuinci possint: nam quòd scriptores nonnulli dixerunt, Constantino crucē apparuisse, de cruce materiali intelligendū non est: sed de figura, quæ per visionē ipsi in cœlo exhibita fuit. Quamuis igitur id verum esset, tamen facilè perspicitur eos nimis stupidè aberrasse. Itaque imposturas suas absque fundamento extruxerunt.

Quòd attinet ad secundam speciem imaginum, quæ pro reliquiis habentur ob quædam miracula quæ ediderunt: in hoc numero sunt imagines crucifixorum, quibus barba crescit. Vt quæ Burgis est in Hispania. Item, ad Saluatoris, & Aurengiæ. Si in hoc insistam, vt demonstrem quantæ sit dementiæ, aut potius quàm belluinæ stupiditatis id credere, ridiculus ero. Est enim res adeò per se absurda, vt in ea refutanda operam consumere minimè necesse sit. Tamen misera plebs adeò hebes est, vt maior pars non minus certum id esse putet, quàm Euangelium. In hunc ordinem redigo crucifixorum imagines quæ loquutæ sunt: quorum magna est multitudo. Sed exempli causa, vna contenti simus: ea scilicet quæ est ad D. Dionysij in Francia. Loquuta est, inquiunt, vt dicatam esse Ecclesiam testaretur. An rei magnitudo id posceret, cogitandum relinquo. Sed adhuc quæro, quomodo crucifixi imago tunc in templo esse potuit, cùm in dedicatione, omnes imagines soleant è templis erui? Quo modo, sese tunc suffuratus est, ne cum cæteris transferretur? Videmus sanè nihil eos negotij sibi esse putasse in fallendo mundo: cùm pro nihilo duxerint, si apertè sibi ipsi repugnarent: sed illis satis fuit, mendacia pleno ore euomere: minimè præcauentes ea quæ obiici poterant. Denique sunt & lachrymæ: vna Vindonici, alia Treueris, alia apud D. Maximinum, alia Aureliæ ad Petri Puellaris, præter eas quæ mihi sunt incognitæ. Aliæ, vt aiunt, sunt naturales: vt ea quæ est apud diuum Maximinum: nam, iuxta eorum chronicon, decidit Domino, cùm Apostolorum pedes ablueret. Aliæ sunt miraculosæ. Quasi credendum sit ligneas crucifixi imagines adeò stomachosas esse, vt lachrymentur. Verùm, eis hæc culpa ignoscenda est: ipsos enim puduit minora à suis quàm ab Ethnicorum statuis, effici. Fingebant autem Ethnici, idola sua interdum lachrymari. Itaque hæc illis iure adiungi, & in eundem ordinem redigi possunt.

Quòd ad virginem Mariam spectat, quia corpus eius in terris esse negant, adempta est eis occasio iactandi se ossa ipsius habere. Alioqui eos suasuros fuisse arbitror, corpus ei tantæ fuisse magnitudinis, vt sarcophagum mille cadauerum implere posset. Cæterùm, quod in toto corpore negabatur, id sibi vēdicarunt in capillis & lacte. Capilli aliqui mon-

ſtrantur Romæ, ad Mariæ ſupra Mineruam: ad Saluatoris in Hiſpania: Matiſconæ, Cluniaci, Nuceriæ, ad Sanfloridi, ad Saniacquerij, ac pleriſque aliis in locis. Locos autem annumerare vbi lac oſtenditur, minimè neceſſe eſt. Nullus enim eſſet operi finis. Nec enim vllus eſt tam paruum oppidulū, nullum tam vile cœnobium, ſiue Monachorum, ſiue Monialium, vbi non aliquid monſtretur. Plus in nonnullis, in aliis minus. Non quòd eos puduerit iactare ſe plenas habere amphoras: ſed quia videbatur tectius eorum fore mendacium, ſi tantulum haberent, quantum in exigua pixide, aut vitria, aut cryſtallina poſſet contineri: ne res propiori aſpectui pateret. Verùm etſi ſanctiſſimæ Virgini mammę diſtentiores fuiſſent quàm vaccæ, at toto vitæ ſuæ tempore nutrix fuiſſet, vix tamen eis tantum lactis reddere potuiſſent. Rurſum libenter quærerem, quomodo lac iſtud, quod hodie monſtratur vbique, colligi potuit, vt in tempus noſtrum ſeruaretur? Neminem adeò curioſum fuiſſe legimus. Legitur quidem paſtores adoraſſe Chriſtum: Magos ei munera obtuliſſe: ſed nuſquam legimus eos lac abſtuliſſe loco præmij. Refert Lucas id quod Simeon Virgini prædixit: petiiſſe verò lac à Virgine, non refert. Si tantùm hoc ſpectetur, maiore argumentatione opus non eſt, quo patefiat: quàm alienum ſit ab omni ratione hoc delirium, atq; omni ſpecie careat. Mirum profectò quòd iſtis in mentem non venerit, ei amputare vngues, aliáq; eiuſmodi, cùm nihil aliud de eius corpore nanciſci poſſent. ſed non omnium fortaſſe memores eſſe potuerunt.

Cætera quæ habere ſe iactant de reliquiis Virginis, ſunt de eius ſarcinis, aut ſuppellectile. Primùm, Carnutis eſt quædam interula, quæ idolum eſt ſatis celebre: alia etiā Aquis, in Germania. Vnde eas nacti fuerint, prætermitto: nam certiſſimum eſt Apoſtolos, cęteróſque pios homines, nō tam ſtolidos fuiſſe, vt animum in rebus adeò friuolis occuparent. Verùm inſpiciatur tātummodo forma: ac protinus cedam, niſi oculis ipſis eorum impudentia cernatur. Cùm Aquis in pompa circunfertur interula, quam ibi eſſe diximus, appenditur perticæ, æquè longa, vt alba ſacerdotalis, quàm vocant. Atqui licet virgo Maria fuiſſet ex gigātum progenie, vix tamē adeò grandem interulam geſtaſſet. Vt autem reddatur illuſtrior, ſimul feruntur D. Ioſephi caligulæ, quæ puero prorſus aut nano aptæ forent. Vetere prouerbio dicitur, Mendacem memorem eſſe oportere, ne obliuione lapſus, in ſeipſum impingat. Malè profectò obſeruata ab eis fuit hæc regula, cùm de proportione, inter caligas viri & interulam vxoris conſtituenda non cogitarunt. Nunc excurrant homines cum ſumma religione exoſculatum tales reliquias, quæ nullam omnino ſpeciem veritatis habent. Pepla duo tantùm ſcio, vnum Treueris ad D. Maximini: alterum Liſij in Italia. Sed animaduerti vellem cuius telæ ſint, ſimúlque an eo tempore in Iudæa talis formæ vſus fuerit. Vellem etiam ambo inter ſe conferri: vt quæ ſit inter ea ſimilitudo cerneretur. Eſt autem Bononiæ quoddam eius pittacium. Quæret ex me aliquis, an id cōmentitium eſſe putem. Reſpondeo, me idem exiſtimare, quòd de eo cingulo, quod eſt Prati: item de eo quod eſt ad Mariæ Montisferrati. Item de crepida quæ eſt apud Saniacquerium: item de Calceo qui apud Sanfloridum eſſe fertur. Quòd ſi nihil eſſet aliud, nemo vel mediocri prudentia præditus ignorat, talem piorum morem non fuiſſe calceos & caligas colligendi, quò ex iis reliquias facerent: neque vllam eorum, pluſquam quingētis, poſt Virginis deceſſum, annis, habitam eſſe mentionem. Quid igitur maiore diſceptatione opus eſt, ac ſi res eſſet dubia? Quinetiam hoc ſanctiſſimæ Virgini imponere voluerunt: eam ſcilicet ornandi ſui & comæ pectendæ valde curioſam fuiſſe: duos enim oſtendunt eius pectines: vnum Romæ, ad Martini: alterum Veſontij ad Ioānis: præter eos qui alibi etiam oſtēdi poſſunt. Niſi id ſit Virginem ſacroſanctam ludibrio habere, quid ſit ludibrium nō intelligo. Nec verò obliti ſunt annuli ſponſaliorum: habetur enim Perufij. Quia nūc eum morem ſeruamus, vt vir in ſponſione facienda cum vxore, eam donet annulo: talem etiam eo tempore fuiſſe imaginati ſunt. Ac maiore inquiſitione neglecta, pulchrum & precioſum annulum in hunc vſum ſtatuerunt: nec conſiderarunt inopiam in qua Virgo ſanctiſſima vitam tranſegit. De veſtibus eius nonnullæ Romæ habentur, ad Ioannis Lateranenſis, ad Barbaræ, ad Mariæ ſupra Mineruam, ad Blaſij: item ad Saluatoris in Hiſpania. Saltē fragmenta quædam ſeſe habere iactant. Audiui etiam alia loca nominari: ſed eorum minimè recordor. Tantùm materiam veſtium inſpici oporteret, quò falſitas deprehendatur. Ipſis enim viſum eſt, tam facile eſſe Virginem ſuo arbitrio veſtire, quàm idola ſua, quibus ſubinde nouos ornatus fingunt.

Supereſt vt de imaginibus loquamur: non de vulgaribus, ſed de iis quæ præter cæteras ſingulari aliqua dote commendantur. Imponunt autem Lucæ, ipſum quatuor Romæ depinxiſſe in eo loco vbi nunc templū eſt Mariæ, quæ vocatur Inuiolata. Quarum vna illic in ſacrario monſtratur: eámq; deuotioni ſuę, vt aiūt, aptauit, cum annulo quo Ioſeph eam ſibi deſponderat. Altera oſtenditur Romæ, ad Mariæ Nouæ, quam etiam à Luca Troade effictam ferunt: ac poſtea illuc ab Angelo importatam. Tertia, ad Mariæ quæ dicitur Ara cœli: ea forma qua prope crucē erat. Verùm, ad Auguſtini, præcipuā omnium ſe habere iactant: nam ſi fides ipſis adhibeatur, ea eſt quam Lucas ſecū perpetuo gerebat: ita vt

eam

eam in sepulchro suo defodi voluerit. Obsecro, quanta hæc blasphemia est, ex sacrosancto Dei Euangelista, nefarium idololatram effingere? Quid verò habent coloris, quo Lucam pictorem fuisse persuadeant? Paulus quidem ipsum medicum vocat. Pingendi verò artem vnde isti affinxerint, prorsus ignoro. Quòd si verum esset, hoc artificio vsum esse, nihilo tamen verisimilius fuerit ipsum virginem Mariam, quàm Iouem, aut Venerem, aliúdue idolum pingere voluisse. Non fuit certè tunc in more Christianis idola habere, nec longo pòst tempore is vsus inualuit, donec Ecclesia superstitionibus corrupta est. Rursum referti sunt omnes orbis anguli imaginibus, quas à Luca depictas esse ferunt: veluti Cameraci, ac plerisque aliis in locis. Sed quali specie? Tam honesta, ac si quis impudicam fœminam depingeret. Sic eos excæcauit Deus, vt non maior fuerit in ipsis, quàm in bestiis mutis consideratio. Quanquam haud ita mirum mihi videatur, quòd Lucæ Virginis imagines attribuerint, cùm idem similiter Ieremiæ ausi sint imponere. Cuius impudentiæ testis est Puteus oppidum Aruernorum. Iâiam, vt arbitror, miseros homines oculos recludere, ac rem tam perspicuam cernere tempus fuerit. De Iosepho dicere omitto: cuius nonnulli crepidas habent: vt Treueris in cœnobio Simeonis: alij caligas, vt iam diximus, alij ossa, sed exemplum quod iam protuli mihi sufficit, quò tanta stoliditas detegatur.

Hîc D. Michaelem subiungam, vt Virginem Mariam comitetur. Ego verò iocari videbor, si de Angeli reliquiis recitem. Comœdi enim & histriones ipsi hæc irriserunt: sed non propterea desierunt impostores monachi & sacrifici populum seriò fallere. Carcassonenses enim iactãt se eius habere reliquias: similiter & Turonenses, ad Iuliani. Ad magni verò Michaelis, qui peregrinorum confluxu adeò frequens est, ostenditur eius sica, pugioni puerili persimilis: atque etiam clypeus ei valde accommodatus. Est enim similis cucurbitulis æreis, quæ frænis equorum affigi solent. Nemo profectò est hominum, aut etiam muliercularũ, tam hebes, cui quàm ridicula hæc sint, non pateat. Sed quia sub religionis velo tecta sunt hæc mendacia, Deum & Angelos irridere, malum non videtur. At obiicient, Scripturis testatum esse, Michaelem pugnasse aduersus diabolum. Verùm, si ense vincendus esset diabolus, validiore & acutiore opus foret, quàm ille sit. Súntne adeò belluini, vt existiment, bellum quod tum Angeli, tum fideles gerunt aduersus diabolos, carnale esse, atq; sicis & mucronibus confici? Verùm illud est quod ab initio dixi, mũdum id egregiè commeritum esse, vt belluina hac stupiditate seduceretur: cũ adeò peruersa hac cupiditate flagraret, idola & imagunculas Dei viui loco adorandas, vndique coaceruandi.

Vt ordinem seruemus, nunc de Ioanne Baptista tractandum est: qui iuxta historiam Euangelij, id est, veritatem Dei, postquam capite plexus esset, à discipulis suis humatus est. Theodoritus refert sepulchrũ eius, quod erat Sebastæ, Syriæ oppido, aliquanto postea tempore ab Ethnicis apertũ, ossa fuisse exusta, & cineres in aerem sparsos. Tametsi addit Eusebius, Ierosolymitanos quosdam superuenisse, qui clam inde aliquid subripuerunt, & tulerunt Antiochiam: quod postea Athanasius intra murum inclusit. Caput verò, Sozomenus scripsit à Theodosio Imperatore Constantinopolim delatum fuisse. Quãobrem, vt veteres historiæ testantur, totum corpus, dempto capite, exustum fuit: ac perierũt ossa & cineres omnes, præter exiguam quandam portionem, quæ clam ab heremitis Ierosolymitanis subrepta est. Nunc quæ de eo extent videndum: Ambiani se faciem habere gloriantur: & in larua, quam ostendunt, vulnus apparet, quod Herodiadem cultro inflixisse dicunt. Sed repugnant Ioannis Angelici incolæ, atque eandem partem ostendunt. Reliquũ verò capitis, nempe à fronte ad ceruicem vsque, erat quondam in Rhodo: nunc verò, vt arbitror, in Melita. Saltem eius ordinis fratres simularunt sibi à Turca fuisse redditum. Occiput est Nemorosi. Cerebrum, Nouij Rantrouiensis. Sed nihilominus ad Ioannis Morienni pars capitis habetur. Est etiam eius mandibula Vesontione, ad Ioannis Maioris. Altera pars est Lutetiæ, ad Ioannis Lateranensis, & extremum auriculæ ad Sanfloridi in Aruernia: frons verò & capilli, in Hispania ad Saluatoris. Est etiam Nouioduni frustum aliquod, quod magnifico apparatu ostendi solet. Quædam etiam pars, qualis ea sit ignoro, Lucæ habetur. Hæccine ita sunt? Nunc eatur Romam: & in Syluestri cœnobio integrum Ioannis caput esse audietur. Fingunt Poetæ quondam in Hispania regem, nomine Gerionem, fuisse tricipitem. Si nostri reliquiarum fabricatores idem de Ioanne Baptista dicere possent, id ipsis ad iuuanda mendacia sua valde commodum esset: sed cùm non sit huic fabulæ locus, qua excusatione vtentur? Nolo autem ipsos adeò vrgere, vt quæram quomodo sic minutatim concisum fuerit caput ipsius, vt in tot, támque varios locos diuidi posset: nec quomodo ipsum nacti sint è Constantinopoli: solùm dico Ioannem monstrum fuisse oportere, aut istos impostores esse impudentes, dum tot eius capitis fragmenta ostendunt.

At, qood deterius est, Senenses se eius brachium habere iactant. Quod veteribus historiis omnibus, vt iam diximus, repugnat. At nihilominus toleratur hæc impostura, imò etiam approbatur, vt in Antichristi regno nihil censetur malum, dummodò po-

pulum in superstitione retineat. Aliam prætcrea fabulam excogitarunt:nempe,cùm eius corpus exustum fuit,digitum,quo Christum monstrauerat,integrũ mansisse,nec vllo modo fuisse violatum. Hoc autem non solùm veteribus historiis cõsentaneum non est,verùm etiam ex ipsis facilè potest coargui. Eusebius enim & Theodoretus nominatim referunt, corpus ad ossa vsque consumptum fuisse, cùm Ethnici ipsum rapuerunt. Nec certè talis miraculi obliti essent, si ita accidisset: nam alioqui referendis talibus nugis, plus satis curiosi sunt.Sed tametsi hoc verum foret, vbi sit digitus ille paulisper audiamus. Vnus est Vesontione, ad Ioannis Magni: Tholosæ alius: alius Lugduni: alius Biturigibus: alius Florentiæ:alius ad Ioannis Fortuiti prope Matisconem. Hîc nihil aliud dico, quàm quòd lectores omnes rogatos velim, ne aduersus monitionem adeò certam & perspicuam animum obdurent: ne in tam clara luce claudant oculos, quò tanquam in tenebris semper seduci se patiantur. Si præstigiatores essent à quibus ita fascinarentur oculi nostri, vt digiti in vna manu sex esse viderentur, tamen eò vsque essemus circunspecti, vt cautionem adhiberemus aduersus imposturam. Hîc autem nullus est ingeniosus actus. Tantùm hoc agitur,an credere velimus D. Ioannis digitum esse Florentiæ, & quinque aliis in locis. Idem de Lugduno, Biturigibus & reliquis. Vel, vt paucioribus dicam,an velimus credere sex digitos nõ nisi vnum esse, aut vnicum esse sex? De iis tantùm quæ mihi cognita sunt verba facio: nec dubito, si inquirentur diligentius, adhuc totidem alibi repertum iri. Capitis certè alia adhuc fragmenta reperirentur, quæ taurini capitis magnitudinem superarent. Verùm, ne quid prætermitterent, finxerunt, etiam se eius habere cineres, quorum partem Genuæ, alteram Romæ ad Ioannis Lateranensis esse ferunt. At legimus eos per aëra sparsos fuisse: ac nihilominus iactant se bonam eorum habere partem,ac pręsertim Genuenses.

Nunc restant ea quæ proximè ad corpus accedunt: veluti Calceus, qui Lutetiæ est apud Cartusianos,qui ante duodecim aut tredecim annos subreptus fuerat: sed repentè prodiit recens alius. Et sanè quandiu supererũt calcearij non deerunt tales reliquiæ.Romæ ad Ioannis Lateranensis, iactant se eius habere cilicium, de quo in Euangelio nulla fit mentio: nisi quòd refertur eum pilis camelorum indutum fuisse: vestem in cilicium conuertere volunt. Ibidem aiunt se aram habere,super qua in deserto precabatur: acsi eo tempore alteria ex omni occasione,& quouis in loco erigere soliti fuissent. Mirum etiam quòd nihil de missæ celebratione ei imponunt. Auinione est ensis, quo ipsi caput amputatum fuit. Aquis in Germania linteum, quod sub ipso extensum est cùm decollatus fuit. Equidem, vnde tanta spiculatori comitas,libenter scire velim: qui tam benignus ei fuit, vt solum carceris tapetis sterneret, cùm vellet eum tam ignominioso mortis genere afficere. Nonne absurdæ stoliditatis est id comminisci? Enimuero, quomodo ista ad eorum manus peruenerunt? Quàm verisimile est eum à quo interemptus fuit, siue satelles esset,siue spiculator,linteũ dedisse,& gladium suum, vt ex iis fierent reliquiæ? Cùm adeò absolutum omni ex parte reliquiarum aceruum cogere vellent,grauiter peccarunt in eo,quòd Herodiadis cultrum prętermiserũt, quo vulnus oculo eius inflixerat: præterea omnem sanguinem qui effusus est,atque adeo sepulchrum ipsum.Verùm ego ipse falli possem:nec enim scio,an alibi præclara ista monilia reperiantur.

Nunc prodeant suo ordine Apostoli. Sed quia multitudo confusionem parere posset, de Petro & Paulo, primùm agemus separatim: deinde de cæteris. Romæ sunt eorum corpora.Dimidia pars ad Petri,altera ad Pauli. Atque Syluestrum ea librasse aiunt, vt æquales vtrinque partes distribueret. Vtriusque caput est etiam Romæ ad Ioannis Lateranensis: tametsi in eodem templo, vnus è dentibus Petri separatim habeatur. Cùm hęc ita sint, nõ tamen eorum ossa vbique esse desinunt. Veluti Pictauij, mandibula Petri habetur cum barba. Treueris, vtriusque ossa permulta. Argentonæ Biturigum, Pauli humerus. Sed quis vnquam finis erit? Vbicunque enim templa extant iis dicata, ibi etiam sunt eorum reliquiæ.Si quales sint,quæratur: reuocetur in memoriam quale fuit cerebellum D. Petri, de quo prius sum loquutus, quod erat ad maius altare huius ciuitatis. Quemadmodum pumicem esse compertum est, sic permulta reperirentur aut equorum aut cauum ossa, quæ duobus hisce Apostolis tribuuntur.

Corpora subsequuntur eorum appendices.Ad Saluatoris in Hispania,crepida habetur. De cuius forma & materia respondere nequeo. Sed existimandum hoc mercaturæ genus simile esse iis, quæ Pictauij habentur, quæ ex serico raso sunt, & auro segmentatæ. En vt splẽdidè ornatur post mortem, vt paupertas in qua vitam egit,sarciatur. Quoniam huiusce temporis episcopi, dum pontificalem maiestatem repræsentant, ita lautè vestiuntur, derogare sibi viderentur Apostolorum dignitati, nisi idem ipsis affingerent. Pictores quidem imagunculas effingere possunt suo arbitratu,ipsas inaurando,variósque àcapite ad calcem adhibendo ornatus,deinde nomen Petri aut Pauli, aut quale ipsis visum est tribuendo: sed non ignoratur quo vestigium genere in hoc mundo fuerint induti: haud alio scilicet quàm inopes homines. Est etiam Romæ episcopalis cathedra Petri,

Petri, cum veste sacerdotali ad Missam celebrandam. Quasi verò eo tempore episcopi thronos habuerint in quibus sederent! At eorum potius officium fuit docere, consolari, exhortari, & publicè & priuatim, ac varæ humilitatis exemplum præbere gregi suo: non se populo adorandos ostentare, sicuti nostri temporis præsules facere solent. Quòd ad vestem Missariam attinet, nondum introductus erat mos ille, histrionum in morem se laruandi: nec enim in Ecclesia sicuti nunc, agebantur fabulæ. Itaque, vt Petrum Missaria veste indutum fuisse probēt, prius ipsum, sacerdotum Papisticorum more, cùm Deum colere vellet, histrionem egisse cōmonstrandum foret. Missariam quidem vestem ei tribuere potuerunt, cùm etiam altare ipsi assignarint: sed neutrum eorum plus altero coloris habet. Quales tunc Missæ celebrabantur, ignotum nō est. Nam Apostoli, suo tempore, Cœnam Domini tantùm celebrabant, cui altare necessarium non fuit. Qualis bellua esset Missa, omnino ignorabatur: nec multo pòst tempore scitum est. Hinc perspicuū eos, dum reliquias suas fabricati sunt, neminem sibi aduersaturum credidisse: cùm ita impudenter ac dissolutè ausi sint mentiri. Quanquam nec de altari isto inter se conueniant. Romani enim id se habere affirmant: Pisani itidem ipsum monstrant, in suburbio quod ad mare vergit. Vt autem vndique lucrum colligerent, gladium quo auris Malcho abscissa est, minimè prætermiserunt. Acsi lepidū aliquod monile & reliquiario dignum foret! At verò pedum eius omiseram, quod Lutetiæ monstratur, ad Stephani, cui à saxis nomen est, quod tanti ęstimandum est, quanti aut altare, aut vestis Missatica: eadem enim est ratio. Eius autem scipio, plus aliquanto speciei habet: nam existimandum est, tali ipsum baculo armatum fuisse, dum iter faciebat: sed disturbant omnia, dum ipsi inter se conuenire non possunt. Colonienses enim apud se esse constanter asseuerant: similiter & Treueri. Ita dum se inuicem mēdacij arguūt, magnam occasionem præbent, vt vtrisque fides derogetur. De cathena Petri qua ligatus fuit, dicere omitto. Ea ostenditur Romæ, in æde ipsius. Item de columna super qua capite truncatus est: quæ monstratur ad Anastasij. Tantùm lectoribus cogitandum relinquo, vnde accepta est cathena illa, vt ex ipsa fierent reliquiæ. Item, vtrum eo tempore super columnis supplicia de hominibus sumerentur.

Nunc de cæteris Apostolis vnà tractabimus, quò citius absoluamus. Ac primùm recitabimus, vbi integra sint eorum corpora: vt vtriusq; facta inter se comparatione, quid certi ex eorum dictis colligi possit, iudicetur. Nemo ignorat Tholosates existimare se ex iis habere sex: nempe Iacobi maioris, Andreæ, Iacobi minoris, Philippi, Simonis & Iudæ. Patauij est corpus Matthæi. Salerni corpus Matthæi. Ortonnæ verò, Thomæ. Neapoli, aut circa eam regionem, Bartholomæi. Nūc qui eorum duo aut tria corpora habuerint, animaduertamus. Andreas enim, Melphis, alterū habet corpus. Philippus & Iacobus minor, vterque alterū corpus Romæ, ad sanctos Apostolos. Simon & Iudas itidem, ad Petri. Bartholomæus etiam Romæ in æde ipsi dicata. En igitur sex quibus bina singulis sunt corpora. Atque etiam auctarij loco Pisis ostenditur pellis Bartholomęi. Matthias tamen reliquos omnes exuperat. Est enim ipsi Romę corpus ad Marię maioris: est & tertium Treueris. Præterea ipsi est aliud separatim caput, & brachium separatim, idque etiam Romæ. Frusta verò quæ de Andrea hîc atque illic habentur, dimidia saltem ex parte, id cōpensant. Romæ enim, ad Petri, est ei caput: ad Grisogoni, est humerus: ad Eustathij, costa: ad Spiritus, brachium: ad Blasij, pars quædam alia. Aquis Sextiis, pes vnus. Ex iis simul coniunctis, fient duæ quartanæ corporis partes, modò ęqua proportione aptari inter se possint. Vt autem Pisis Bartholomęus reliquit pellem, sic & alteram manum: Treueris, nescio quod aliud membrum: Frenis, digitum: Romæ etiam, ad Barbaræ, quædam aliæ extant eius reliquiæ. Itaque non adeò est inops, quin abundet. Cæteris non sunt tantæ copiæ. Singulis tamen adhuc aliquod frustum abundat. Est enim Philippo pes vnus Romæ, ad Sanctos Apostolos: atque etiam, ad Barbaræ nescio quid reliquiarū. Præterea etiam Treueris. In postremis duobus hisce templis, Iacobum habet pro socio: cui similiter est caput ad Petri, & Brachium vnum ad Grisogoni: item alterum ad sanctos Apostolos. Matthæus & Thomas pauperiores cæteris restiterunt. Ille enim, præter corpus, nihil habet: nisi ossa quædam Treueris, & brachiū Romæ ad Marcelli, & caput ad Nicolai: nisi fortè mihi aliquid exciderit, quod fieri potuit. Quis enim in tanta abysso non obturbetur?

Quia in chronicis suis corpus Ioannis Euangelistæ euanuisse comperiunt, simul atq; humi defossum fuerat: eius ossa proferre minimè potuerunt: sed vt quod ea in parte deerat, supplerent alia ratione, irruerunt in eius sarcinas. Ac primùm eis in mentem venit calix in quo venenum bibit, cùm à Domitiano damnatus esset. Sed quia duæ ciuitates eum apud se esse voluerunt: aut credendum omnino, quod Alchumistæ aiunt de multiplicatione: aut isti, cum calice suo, mundum ludibrio habuerunt. Vnus est Bononiæ: alter Romæ, ad Ioannis Lateranensis. Postea, tunicam commenti sunt, & cathenam qua cōstrictus erat, dum vinctus duceretur ab Epheso: vnà cum oratorio, vbi dum in vinculis esset, precabatur. Libenter scirem, an tū fabros lignarios conduxerat, qui oratoria ei cōstrue-

rent. Item, quid familiaritatis erat Christianis, cum custodibus, vt ab eis cathenam nancisci & in reliquiarum numerum collocare possent? Stolida nimirum sunt hæc ludibria: etiam si ludendis pueris fabrefacta essent. Sed monile omnium lepidissimum, est duodecim pectinum Apostolicorum, qui ad Mariæ Insulanę propè Lugdunum monstrantur. Puto quidem initio illic fuisse collocatos, vt existimarentur ad duodecim Pares Franciæ pertinuisse: sed adaucta postea fuit eorum dignitas, & Apostolici facti sunt.

Cætera paucis expedienda erunt: nam alioqui nunquam hanc syluam egrederemur. Paucis igitur recitabimus quæ habeantur reliquiæ sanctorum, qui tempore Christi vixerunt: deinde veterum Martyrum, atque etiam reliquorum. Ex eo lectores, quid censere debeant, iudicabunt. Anna mater virginis Mariæ, vnum è corporibus suis habet Aptæ, oppido Prouinciæ: alterum ad Mariæ Insulanæ, Lugduni. Præterea vnum è capitibus Treueris: alterum Tureni apud Iuliacenses: tertium in oppido Turingiæ, quod ab ea nomē habet. Omitto fragmenta quæ habentur plus quàm centum in locis. Inter cætera, memini me olim partem quandam Vrsicampi, quod est cœnobium in agro Nouiodunensi, exosculatum esse: atque illic magna reuerentia colitur. Denique alterum brachiorum eius est Romę ad Pauli. Constituatur hîc fundamentum aliquod, si fieri potest.

Sequitur deinde Lazarus, & Magdalena eius soror. Is porrò tria tantùm, quod sciam, habet corpora. Vnum Massiliæ: alterum Augustoduni: Aualonæ tertium. Magna quidem inter Augustodunenses & Aualonenses controuersia fuit: sed magnis sumptibus vltrò citróque factis, perinde vtrique quiescunt, atq; causa euicta: saltem in possessione tituli permansere. Quia verò Magdalena mulier erat, eam fratre inferiorem esse oportuit, ideóque duo tantùm habuit corpora: quorum vnum est Veseli, prope Altissiodorum: alterū quod est maioris nominis, apud Sanmaximinum oppidum Prouincię: vbi caput separatum est, cum suo, Noli me tangere: quod frustum ceræ est: ac tamen existimatur nota esse Christi, quam ei iratus impressit, quòd ipsum vellet attingere. Non refero reliquias, tum ossium, tum capillorum eius quæ sparsæ sunt per vniuersum orbem. Qui de his omnibus certi aliquid habere vellet: primùm inquireret, an Lazarus ac Martha & Magdalena eius sorores, vnquam venirent in Galliam Euangelij prædicandi causa. Nam si legantur veteres historiæ, iudiciúmque & ratio adhibeatur, perspicuè cernetur stolidissimam omnium esse fabulam, quæ nihilo plus habet speciei, quàm si diceretur, nubes, vitulinas pelles esse: & tamen certissimæ sunt omnium reliquiæ. Verùm, etsi ita foret, ánnon satis erat vno corpore abuti ad idololatriam, nisi ex vno, quòd vulgò aiunt, diabolo, duo aut tres crearentur?

Itidem collocarunt in numero diuorū eum qui latus Domini in cruce transfodit, eúmque Longinum vocarunt, puerili certè errore: nam cùm nomen hoc Græcis lancearium significet, tanquam proprium vnius hominis nomen arripuerunt. Post talem denominationem, duo ei dederunt corpora: quorum vnum est Mantuæ, alterum ad Mariæ Insulanæ, Lugduni. Idem fecerunt de Magis, qui Christum, postquam natus fuit, adoratū venerunt. Ac primùm definierunt eorum numerum, ac dixerunt tres solùm fuisse. Quot autem fuerint, nihil Euangelio exprimitur: & veterum Doctorum nonnulli quatuordecim fuisse affirmarunt: velut is qui commentarium imperfectum in Matthæum scripsit, qui Chrysostomo tribui solet. Deinde cùm Euangelista eos Magos, id est, Philosophos nominet, isti repentè regiam eis dignitatem sine vlla ditione, aut subditis, tribuerunt. Denique nomina ipsis dederunt: vni, Balthasar: alteri, Melchior: tertio, Gaspar. Porrò vt impunè per nos illis fabulari liceat, certissimum est philosophos illos in Orientem rediisse. Id enim Scriptura testatur. Nec aliud omnino dici potest, quàm eos illic obiisse. Quis eos illinc transtulit ab eo tempore? Quis eos ita nouerat, vt notare posset, quò reliquias faceret ex eorum corporibus? Verùm, supersedeo: facio enim stultè, cùm hæc adeò ridicula coarguo. Tantùm dico, Colonienses ac Mediolanenses litigare inter se debere, quis ea sit habiturus: quia vtrique apud se esse contendunt: quod fieri nequit. Cùm lis eorum finem ceperit, quid agendum erit, dispiciemus.

Inter veteres Martyres, Dionysius est percelebris. Habetur enim pro discipulo Apostolorum, & primo Gallorum Euangelista. Ob hanc dignitatem, plerisque in locis habentur eius reliquiæ: corpus tamen duobus tantùm in locis integrum mansit: Sandionysij Franciæ, & Ratisponæ. Quia Franci id sibi vendicabāt, Ratisponenses Romæ litem mouerunt, ante centum, aut circiter, annos: quibus corpus sententia definitiua adiudicatum fuit, quum adesset legatus Franciæ: ac perbellum diploma obtinuerunt. Qui apud Sandionysium, quod est in agro Parisino, diceret corpus illic non esse, lapidibus obrueretur: qui verò negaret esse Ratisponæ, haberetur pro hæretico: quia sedi Apostolicæ rebellis esset. Itaque consultius erit ab eorum controuersiis abstinere. Confodiant, si velint sibi inuicem oculos: sicque nihil proficiant, nisi vt detegant omnia se in mendaciis posita habere.

Stephani verò corpus ita dissecuerunt, vt tamen sit integrum Romæ, in æde ipsi dicata: caput Arelatæ: ossa plus quàm ducentis in locis. Atque vt ostenderent se iis consentire qui

qui ipsum interfecerunt, consecrarunt etiam lapides, quibus trucidatus fuit. Quæretur forsan vbi reperiri potuerunt, quomodo eos nacti sunt, qua via, è quorum manibus. Respondeo breuiter, stultam esse hanc quæstionem. Vbi enim reperiuntur silices, neque magno constat vectura. Florentiæ, Arelatæ apud Augustinienses, Vigani in Aquitania. Quisquis oculos claudere, aut omni se intelligẽtia priuare volet, credet eos ipsos esse lapides, quibus Stephanus obrutus est: qui verò rem parũper expendet, risurus est. At certè Carmelitæ Pictauienses à quatuordecim annis, vnũ repererunt, cui id assignarũt muneris, vt parientibus adesse, eásque angoribus leuare posset. Dominicani, quibus constat Margaretæ destinata huic eidẽ vsui subrepta fuerat, magnam aduersus eos litem mouerũt, & aduersus talem imposturam vociferabantur: sed illi tandem fortiter obsistendo superarunt.

De Innocentibus (quos vocant) silere propemodum statueram: quia tametsi eorũ velut exercitum colligerem, semper tamen obiicerent id cum historia non pugnare, qua eorum numerus præfinitus non est. De multitudine igitur dicere omittam. Tantùm obseruetur, nullam esse ferè regionem in toto orbe, vbi non aliquis extet. Nunc quæro: quomodo tam longo postea temporis interuallo, reperta fuerunt eorum sepulchra: quum pro sanctis non haberentur, dum Herodes ipsos interfecit? Deinde quando allati sunt? Nihil aliud possunt respondere, quàm id quingentis aut sexcẽtis post eorum mortem annis factũ esse. Iudicent imperitissimi omnium idiotæ quid eueniet, si fides tam absurdis deliriis habeatur. Adhæc tametsi fortè ab aliquo reperti fuissent, quî fieri posset vt plura eorum corpora importarentur in Galliam, Germaniam, Italiam: vt inter vrbes adeò inter se remotas distribuerentur? Hanc igitur falsitatem, tanquam perspicuam & conuictam relinquo.

Quoniam Laurentius in veterum Martyrum numero est, hîc locum ipsi assignabimus. Haud equidem scio corpus ipsius plusquam vno in loco esse: Romæ videlicet, in æde ei dicata: sed vas plenum carnis eius assæ seorsum habetur. Item ampullæ duæ: quarum altera sanguinis eius plena est, altera adipis. Itẽ, in æde cui Palisperne cognomen est, brachiũ & ossa: ad Syluestri aliæ reliquiæ. Verùm si omnia ossa colligerentur, quæ in Gallia solùm monstrantur, duo haud dubiè corpora suis partibus absoluta effici possent. Est præterea craticula, super qua assus fuit: tametsi Palisperna illa, de qua iam locuti sumus, fragmẽtum eius quoddam se habere iactet. Quòd ad craticulam attinet, adhuc condonarem: sed sunt aliæ reliquiæ nimium notabiles, quas mihi nefas esset reticere. Veluti carbones qui ostenduntur ad Eustathij. Item, mappa qua Angelus ei corpus absterfit. Cùm itaque isti ad excogitanda eiusmodi deliria, otio abusi sint, vt mundo imponerent, qui hanc admonitionem viderint, otium sibi sumant ad hæc consideranda, quò sibi prospiciant ac caueãt ne sic in posterum irrideantur. Ex eadem officina prodit dalmatica, quæ etiam Romæ ad Barbaræ monstratur: quia Laurentium diaconum fuisse audiebant, existimarunt eum iisdem indumentis ornatũ fuisse, quibus eorum Diaconi sese transformant, dũ in Missa personam suam agere volunt. Verùm, longè aliud munus in Christiana Ecclesia fuit, quàm sit hodie in Papatu. Atq; ad gerendam pauperum curam, distribuendásque eleemosynas creabantur Diaconi, non ad histrionicos ludos agendos: itaque dalmaticis aut similibus laruis, minimè opus habebant.

Laurentio Geruasium & Protasium adiungemus, quorum sepulchrum Mediolani repertum fuit Ambrosij tempore, vt ipse testatur. Similiter Hieronymus, Augustinus, & plerique alij. Ita Mediolanenses etiamnum sibi eorum corpora vendicant. Sunt nihilominus Brisaci in Germania: ac Vesontione, in parochia quæ D. Petro dicata est: præter infinita frusta, quæ variis in templis sparsa sunt: adeò vt necessarium sit, quatuor ad minimum singulis fuisse corpora: aut ossa abiicienda sunt, quæ falsò & mendaciter eorum nomine inscribuntur.

Quia Sebastiano curandæ pestis munus tribuerunt, eò factum est, vt maiore in pretio fuerit, omnésque vehementius illum appetiuerint. Effecit hæc existimatio, vt in quatuor corpora multiplicaretur: quorum vnum est Romæ ad Laurentij, alterũ Suessione, tertium Pilìgni, apud Armoricos, quartũ propè Narbonam, in solo eius natali. Habet præterea capita duo: vnum Romæ ad Petri, alterum Tholosæ apud Dominicanos. Sed concaua sunt, si Andegauensibus Franciscanis fides adhibetur: qui cerebrum se habere iactãt. Quin etiam Dominicani Andegauenses brachium vnum habent. Est etiam aliud Tholosæ ad Saturnini: aliud Casedei in Aruernia: aliud Monsbrisonnæ Forestanorum: præter minuta frusta quæ in variis templis habẽtur. Sed cùm bene expensa fuerint omnia, diuinetur vbi sit corpus Sebastiani. Verùm, neque his contenti, ex sagittis quibus transfixus fuit, reliquias fecerunt: quarum vna monstratur Lambesci in Prouincia: altera Pictauij, apud Augustinienses: aliæ hîc atque illic sparsæ sunt. Hinc perspicitur eos statuisse, nunquam de suis imposturis rationem reddere.

Eadem ratio in Antonio valuit ad multiplicandas eius reliquias. Quòd enim sit, vt fingunt, iracundus ac perniciosus, ita vt incendat eos quibus indignatur, hac opinione se formidabilem reddit. Ex ea formidine nata est superstitio, quæ desyderium corporis eius habendi, commodi causa exacuit. Ideo

Arelatensis ciuitas multùm diúque litigauit cum Antonianis Viennensibus:verùm exitus omnino idem fuit,qui in talibus cōtrouersiis esse solet:id est,omnia confusa mansere: nam si patefacienda esset veritas, neutros æquum tueri constaret. Ad duo ista corpora accedit & genu, quod est apud Augustinienses Heluianos:varia item membra quæ Burgi,Matisconę,Diuionæ,Catalamni,Ouronij,Vesontione,habentur:pręter ea quę passim fuerunt impostores circumforanei: quorum quantitas haud exigua est. En quid sit damni inferendi famam collegisse: nam alioqui bonus ille Sāctus iaceret in sepulchro,aut neglectus in aliquo angulo latuisset.

D.Petronillam omiseram,Petri filiam:cui corpus integrum est Romæ, in æde patri suo dicata. Item, reliquiæ quædam ad Barbaræ, seorsum locatæ. At nihilominus Cœnomani aliud corpus habent in cœnobio Dominicanorum , quod illic percelebre habetur : propterea quòd homines sanet à febribus.

Quia variæ Sanctæ fuerunt nomine Susannæ,haud satis scio,an eis propositum fuerit vnius corpus duplicare. Corpus quidem vnum Susannæ Romę habetur in æde ipsi dicata:aliud Tholosæ.Helenę,non tam prosperè successit: nam præter corpus quod habent Veneti, nihil aliud ex abundanti lucrifecit, quàm caput alterū,quod est Coloniæ ad Gerionis. D. Vrsula, in hoc eam superat. Primùm enim, habet corpus,ad Ioannis Angelici: deinde caput vnum Coloniæ: partem etiam quandam apud Dominicanos Cœnomanorum : item apud Dominicanos Turonenses: aliam etiam Bergerati.De eius sociabus, quas vndecim millia Virginū appellant,vbique haberi potest. Ac certè insigniter adiuti sunt eo commento, vt liberius mētiri auderent: nam præter ossa quæ Coloniæ sunt, quæ onerandis quadrigis centum sufficerent,nulla est ferè vrbs in tota Europa,quę non aliquo in templo, aut etiam pluribus iis ornata sit.

Si vulgarium Sanctorum lustrationem inciperem, syluam ingrederer, vnde mihi nullus pateret exitus. Quamobrē exēpla aliquot adducere mihi sufficiet, ex quibus poterit de reliquis ferri iudicium.Pictauij duæ sunt Ecclesiæ, quæ de Hilarij corpore inter se contendunt : nempe canonici ædis ipsi dicatæ,& monachi Sellæ. Cōtrouersia adhuc vnco appensa est,quoad visitatio fiat.Interim idololatræ, duo vnius hominis corpora adorare coguntur:fideles verò de corpore eius minimè solliciti, ipsum, vbicunque fuerit, sinent quiescere. D. porrò Honorati corpus est Arelatæ : est etiam Insulæ Lyrinorum, prope Antipolim. Ægidius vnum è corporibus suis habet Tholosæ: alterum in oppido Aquitaniæ, quod ab eius nomine vocatur. Guillelmus verò,in cœnobio Aquitaniæ,cui nomen est D. Guillelmi à deserto: item in oppido Holsatiæ, quod vocatur Ecrichenum,vbi etiam caput seorsum habetur.Quanquam ei sit & aliud caput in suburbio Tureni Iuliacensium , apud Guillelmitanos. Quid dicam de Symphoriano , cuius tam variis in locis & corpus & ossa extant ? Similiter de Lupo, qui est Altissiodori, Senis, Lugduni, eundémque Geneuæ esse fingebant? Itidem de Ferreolo : cuius integrum corpus est Vticæ in Aquitania, & Briodæ Aruernorum. Saltem transigerent inter se, ne tam apertè proderent mendacia sua : sicuti canonici Treuerenses , cum Leodiensibus de capite Lamberti. Conuenerunt enim de oblationibus pro certa pecuniæ summa : hac lege ne interim ipsum publicè ostenderent, ne prodigij loco esset, si duabus in ciuitatibus adeo vicinis conspicerentur. Verùm id ipsum est, quod initiò dixi, nūquam eos existimasse vllum obseruatorem proditurum, qui ad tantam impudentiam coarguendam, vel hiscere auderet.

Posset autem rogare quispiam, quomodo isti reliquiarum structores,res multas veteris Testamenti, easque notabiles , omiserint: cùm absque ratione cumularint omnia, quæ ipsis in mentem veniebant, & veluti flando, quicquid ipsis libebat fabricarint.Huic quęstioni nihil aliud respondeo , quàm quòd aspernari sunt quia haud magnam ex ipsis vtilitatem se habituros sperabant:tametsi prorsus eas obliti non sint. Romæ enim iactant se ossa habere Abrahæ,Isaac & Iacob,ad Mariæ supra Mineruam.Ad Ioannis etiam Lateranensis, iactant se arcam fœderis cum virga Aaronis, habere. Et tamen eadem virga est Lutetiæ ad sacri Sacelli: atque etiam Saluatorenses in Hispania aliquod fragmentum tenent. Præterea Burdegalenses virgam D. Martialis, quæ ad Seuerini monstratur, eam ipsam esse afferunt, quæ Aaronis fuit. Videntur profectò ad æmulationem Dei : miraculum nouum edere voluisse : nam cùm eius virtute virga in serpentem conuersa fuerit , ita nunc eam in tres virgas conuerterunt. Fieri quidem potest, vt plerasque alias eius generis nugas habeant: sed verbum hoc attigisse sufficiat, quo patefiat eos tam fideles se in hac parte, quàm in cæteris præstitisse.

Nunc lectores rogatos velim,vt id meminerint quod initio dixi:nempe mihi inquisitores non fuisse ad manum , qui omnium regionum, quarum hîc mentionem feci, sacraria lustrarent. Quamobrem id quod de reliquiis dixi , ne sic accipiatur quasi integrū sit, aut absolutum inuentarium earum quę reperiri possent. Germanicas vrbes circiter sex, plus minus,solùm nominaui.Hispanicas tres, quod sciam,Italicas circiter quindecim.Gallicas triginta,vel quadraginta.Nec quidquid apud eas reliquiarum est, teneo. Coniecturam igitur secum vnusquisque faciat, qualis farrago

farrago foret, si reliquiarũ multitudo, quæ in orbe Christiano sunt, ordine describeretur: in iis duntaxat regionibus, quæ nobis notæ sunt, & in quibus versamur. Hoc enim præcipuè notandũ est, omnes reliquias, quæ in Europa de Christo & Prophetis monstrantur: etiam reperiri in Græcia, Asia, cæterisque regionibus, vbi aliquæ extant Ecclesiæ Christianæ. Nunc quæro, cùm Orientalis Ecclesiæ Christiani dicant penes se habere illa omnia, quæ apud nos esse putamus, quid in ea re statui, aut definiri poterit? Si aduersemur ipsis, excipientes hoc corpus allatum fuisse à mercatoribus, illud à Monachis, aliud ab Episcopo: partẽ spineæ coronæ, ab Imperatore Constantinopolitano, missam ad regem Galliæ: alteram, quæsitã bello: sicque de singulis: ridentes quatient caput. Quomodo dirimẽtur hæ cõtrouersiæ? Est enim in ancipitibus causis ex coniecturis iudicandum. Hac ratione semper obtinebunt. Quæ enim sua ex parte proferũt, verisimiliora sunt iis, quæ hinc poterunt quomodocunque obtendi. Hic certè nodus difficilis ad soluendum, apud eos qui reliquias tueri volunt.

Vt finem faciam, lectores obtestor per nomen Dei, vt ad veritatem, interim dum apertè ipsis patefit, animum aduertant, atq; agnoscant id singulari Dei prouidentia factum esse: vt qui miseram plebẽ ita seducere voluerunt, adeò cæci fuerint, vt de obtegendis mẽdaciis suis nunquã cogitarint: sed, veluti Madianitæ, oculis confixis, secum ipsi pugnare cœperint. Quemadmodum videmus istos inter se bellũ gerere, ac mutuò sese arguere mẽdacij. Quisquis obstinato, ad veritatem sponte impugnandam, animo esse nollet, etiamsi nondum planè intelligat, execrabilem esse idololatriã, reliquias vllas adorare, qualescunque sint, aut veræ, aut falsæ: cùm tamen falsitas erit adeò conspicua, nunquam ipsi cordi erit vllas osculari: & qualicunque antea religione ductus fuerit, omnem earum gustum amittet.

Hoc quidem præcipuum foret sicuti ab initio dixi, Ethnicam istam consecrandarum reliquiarum superstitionem, inter nos aboleri, qui Christi nomen profitemur: siue ipsæ Christi sint, siue sanctorũ, quò ex ipsis emergant idola. Talem enim pollutionẽ ac spurcitiam, nullo modo deceret in Ecclesia tolerari. Id quod antea rationibus & testimoniis Scripturæ demonstrauimus. Si quis eo contentus non sit, veterum patrum morem & vsum spectet, quò sese conformet ad eorum exemplũ. Permulti Patriarchæ, Prophetæ, Reges, aliiq; fideles sub vetere Testamento extiterunt. Plures ceremoniæ institutæ fuerunt à Deo, quàm hodie à nobis deceat obseruari. Quinetiam sepultura ipsa, maiorem tunc, quã hodie, apparatum requirebat: quò figuris suis repræsentaret resurrectionem gloriosam, quæ nondum ita apertis verbis, vt hodie, reuelata erat. An legimus Sanctos vnquã erutos fuisse è sepulchris, quò ex iis pueriles pupæ fierent? An Abraham, omnium fidelium pater, sic in sublime elatus fuit? Sara etiam princeps in Ecclesia Dei, an è fossa educta est? Nónne cum aliis Sanctis, in quiete relicti sunt? Atq; adeò Mosis ipsius corpus, Dei voluntate occultatum fuit, ita vt nunquam potuerit reperiri. Nónne Satan cum Angelis, vt inquit Iudas, ob eam causam contendit? Quare Dominus ipsum remouit à conspectu hominum: diabolus verò reducere conatus est? Nimirũ, vt fatentur omnes, Deus populo Iudaico idololatriæ occasionem adimere: contra, diabolus eam stabilire voluit. At populus ille, dicet quispiam ad superstitionem procliuis erat. Nos verò, quales sumus? Nónne maior est Christianorum, in hac parte, quàm Iudæorum peruersitas? Quid in Ecclesia veteri actũ fuerit animaduertamus. Fideles quidem Martyrum corpora eripere semper studuerunt, ne à feris & auibus laniarentur, eóque honestè sepelierunt: sicuti de Stephano & Ioanne Baptista legimus. Verùm id agebant, vt conderentur terra, atque illic vsque ad resurrectionis diem quiescerent, non vt collocarentur in hominum conspectu, quò omnes sese ad ea prosternerent. Nunquam infœlix hæc consecrandi pompa in Ecclesiam introducta fuit, priusquam euersa & quasi profanata fuerint omnia: partim stupiditate Præsulum ac Pastorum, partim auaritia, partim quòd consuetudini, quæ iam inualuerat, nequirent obsistere: quòd etiam populus sponte decipi vellet, animum ad nugas pueriles, potius quàm ad veram Dei adorationem adiiciendo. Quamobrem si quæratur solida huius corruptelæ emendatio, dirui atque funditus euerti necesse foret, quod ab initio perperam, & aduersus omnem rationem institutum fuit. Quòd si quis ad intelligentiam istam primo gradu peruenire non possit, pedetentim saltẽ progressum faciat: ac primùm recludat oculos, atque ad discernendas reliquias, cùm offerentur, iudicium adhibeat. Id porrò haud difficile est ei qui attendere volet: nam inter tot mendacia adeò perspicua, qualia sunt ea quæ protuli, vbi diligenter veræ reliquiæ, de quibus certi aliquid haberi possit? Præterea, quæ attigi, præ iis quæ restant, pauca sunt. Quinetiam dum libellus hic excudebatur, de tertio præputio Domini sum admonitus, de quo nullam mentionem feceram, quod Hyldesheymi ostenditur. Est etiam aliorum similium quædam infinitas. Denique, visitatio longè plura detegeret, quàm dici possit. Caueat ergo vnusquisque, ne se instar bestiæ transuersum rapi & in errorem adduci sinat, nullámque interim viam cernat aut semitam, qua tutò dirigatur. Memini quæ, me puero, imagunculis parochiæ nostræ fieri solebant. Cùm Stephani festum appropinquabat, ornabantur carnifices,

qui ipsum lapidibus obruebant, tum sertis, tum monilibus, non minus quàm Stephanus ipse. Eos dum mulierculæ cernebant ita ornatos, Stephani socios esse existimabant. Itaque, sua vnicuique cādela offerebatur. Quinetiam, id fiebat diabolo Michaelis. Idem accidit in reliquiis. Sic cōfusa ac permixta in iis sunt omnia, vt Martyris alicuius ossa haberi nequeant, quin periculum sit ne latronis aut furis, vel etiam asini, aut equi, aut canis ossa adorentur. Annulus D. Mariæ aut pecten, aut cingulum adorari nō potest, quin periculum sit, ne ex mundo scorti cuiuspiam aliquid adoretur. Quamobrem caueat à periculo qui volet. Nemo enim posthac ignorantiæ excusationem poterit obtendere.

ACTA SYNODI TRIDENTINAE, CVM ANTIDOTO.

IOANNES CALVINVS, pio Lectori.

AIVNT Catonem, cùm de corrigendis sumptibus immodicis apud populum Romanum verba facturus esset, ita præfatum esse, multum sibi fore negotij, quia venter aures non haberet. Mihi verò si ad restituendā pietatis doctrinam, repurgandásq; Ecclesię corruptelas hodie Romanēses hortarer, aliquāto plus esset difficultatis. Neq; enim cum surdo ventre modò, sed etiam cū cæca ambitione pugnādum foret. Videmus enim quibuscunque rationibus victi fuerint, eos nihilominus stare obstinatos, quia de vita & honore sibi dimicandum iudicant. Proinde, non ero tam ineptus, vt eos ad sanam mentem reuocare frustra coner. De iis loquor, quorum deploratam omnino cōtumaciam cernimus. Verùm, potius aliò me conuertam, vt agnoscant pij omnes, quàm scelesta sit ipsorū impietas. Cuius rei specimen, minimè obscurū hîc in actis Tridentini Concilij exhibeo: vbi interiores omnes suos sensus ita explicarunt, vt nemini dubium reliquerint, qualem habituri simus Ecclesiæ statum, si eorum stetur arbitrio. Verùm, quò melius id pateat, lectores primū rogatos velim & monitos, vt meū, De necessitate reformandæ Ecclesiæ, librum, percurrant: deinde conferendo æstiment, vtram in partem debeāt potius inclinare. Geneuæ III. Idus Nouem. M. D. XLVII.

ADMONITIO, ATQVE HORTATIO LEGATORVM sedis Apostolicæ, ad Patres in Concilio Tridentino, lecta in prima Sessione.

REVEREND. Patres, &c. Cùm ipsa muneris nostri ratio, qui in hac sancta Synodo Præsidentium, & sedis Apostolicæ Legatorum personam gerimus, hoc postulatura videatur, vt crescentibus negotiis, quæ in hoc sacro consessu, ad Dei gloriam, & Ecclesiæ vtilitatem sunt expedienda, sæpius apud vos cohortandi, & commonendi causa verba faciamus, tum verò in hac prima Sessione, quæ felix (vt speramus) principium ipsi Concilio est datura, minimè hoc à nobis prætermittendum duximus. Eò verò libentius hoc officio fungimur, quod cùm vos vel hortamur vt ea faciatis quæ digna tanto conuentu sint, vel à contrariis dehortamur, nosmetipsos etiam hortamur ac dehortamur, qui in eadem quasi naui vobiscum sumus, iisdémque periculis, quibus vos, eisdem tempestatibus subiicimur: nosmetipsos inquam excitamus ad vigilandum, ne vel in scopulos incidamus, qui plurimi proculdubio in hoc cursu sese offerent, vel magnitudine negotiorum tanquam fluctuum obrui nos negligentia nostra patiamur: verùm, spe, & fide erecti, eò nauigationem dirigamus, quò maximè portus salutis ad Dei gloriam in Christo Iesu sese ostēdet. Igitur, vt ab eo incipiamus, de quo maximè in hoc principio admonēdi omnes sumus: vnusquisque nostrum ante oculos sibi in primis proponere debet, quænam sint, quæ ab hoc sacro Concilio expectentur: ex quo quisque facilè intelliget, quantum sibi oneris incumbat. Sunt vero ea (vt omnia summatim complectamur) quæ in bulla indictionis Concilij continentur, nempe, hæresum extirpatio, disciplina ecclesiastica & morum reformatio, ac tandem pax externa totius Ecclesiæ. Hæc ergo sunt, quæ nos curare, vel potius pro quibus assiduè orare, vt Dei benignitate fiant, oportet. Atque illud est, de quo ante omnia in ipso Concilij exordio omnes & singulos, qui huc conuenimus, primùm autem nos ipsos, qui in tam sancto ministerio præsidemus, admonendos duximus, ne vnquam cogitemus, vel per singulos, qui hic adsunt, vel per vniuersum Cōcilium, etiamsi omnes Pastores ex vniuerso terrarum orbe huc coirēt, tantis malis, quibus nunc grex Christi est oppressus, prouideri posse. Si enim putamus hoc à nobis perfici posse, aut ab alio, quàm ab ipso Christo, quē Deus Pater vnicū nobis Seruatorem & Pastorem dedit, cui etiam omnem potestatem dedit,

dedit, erramus sanè in fundamento omnium actionum nostrarum, & diuinam iram magis prouocabimus. Adiungimus enim ad superiora mala, quæ propterea nobis acciderunt, quod ipsum fontem aquæ viuæ reliquimus, hoc alterum maximum peccatum, quod nostra vel prudentia, vel potentia iisdem malis mederi velimus: vt merito de nobis dicatur, quod Propheta, in persona Dei, veterem populum accusans, dicit: Duo mala fecit populus hic: me dereliquerunt fontem aquæ viuæ, & foderunt sibi cisternas non valentes continere aquas. Tales vero cisternæ sunt omnia consilia, quæ nostra prudentia, non afflata spiritu diuino, proficiscuntur: quæ non modò populos in pietate, & obedientia, tanquam aquas in cisternis continere non valent: sed quò magis his artibus retinere eos laboramus, eò violentius tanquam torrentes à nobis defluunt, & discedunt, vt superiorum annorum experientia multis in locis satis nos docere potest, & nunc admonere, vnicam tantùm viam medendis his malis relictam, si nostra omnia remedia inutilia esse agnoscentes, & valere potius ad augenda, quàm ad tollenda mala: ad Christi potẽtiam, quem dexteram suam Deus Pater appellat, ad Christi sapientiam, qui est sapientia Patris, in omnibus nos, qui Patrum personam gerimus, fide & spe confugiamus, huius nos in omnibus ministros esse agnoscamus. Hic vero quæritur (inquit Apostolus) inter dispensatores, vt fidelis quis inueniatur. Hoc autem nunc nobis agendum est, vt ministros nos in omnibus idoneos præbeamus. Erimus vero idonei, si nos ex nobis minimè idoneos esse iudicauerimus. Quis enim (inquit idem Apostolus) ad hæc idoneus? vt qui ne cogitare quidem aliquid ex nobis, quasi ex nobis, simus sufficientes. Verùm, hoc fateri non satis est nobis hoc dicere potuit Apostolus, & per hanc portam ingredi ad obeundum munus suum, & in eo se ministrum fidelem, ac idoneum ostendere: qui simul dicere potuit, de ministerio suo loquens: Nihil mihi conscius sum. Nobis vero, qui, si verum fateri volumus, aliter dicere non possumus, quin nobis conscij simus in administrando munere nobis imposito, in plurimis defecisse: & horum etiam malorum, ad quæ corrigenda vocamur, non minima ex parte causam extitisse: non satis est his fateri, ad tantum munus nos impares esse. Quid ergo nobis agendum, vt idonei hoc tempore, Christi ministri in Ecclesia instauranda esse possimus? Idem prorsus, quod Christus ipse Episcopus animarum nostrarum fecit, cùm venit ad fundandam & formandam Ecclesiam suam. Idem sanè, Patres, faciendum erit nobis, quod ipsa sapientia Patris fecit, cùm venit, vt multos filios in gloriam adduceret: id quod nobis item propositum nunc esse debet. Is enim cùm oppressos peccatis omnes inuenisset, omnia omnium peccata in seipsum transtulit, seq́ vnum ante Deum pro omnibus reum, & nocentem constituit, ac pœnam nobis debitam sustinuit, tanquam omnia flagitia, & omnia scelera, quæ nos commiseramus, ipse commisisset, cùm tamen ab omni labe peccati purissimus esset: quippe qui peccatum non fecit, neque vnquam inuentus est dolus in ore eius. Quod vero Christus, pro immensa sua charitate erga Deum Patrem, & pro misericordia erga nostrum genus fecit, hoc nunc, vt ipsi faciamus, iustitia ipsa à nobis flagitat, vt omnium horum malorum, quibus grex Christi est oppressus, nos pastores coram tribunali misericordiæ Dei reos constituamus: atque omnium peccata in nosipsos non tam piè, quàm iustè transferentes, quia re vera horum malorum magna ex parte nos causa sumus, diuinam misericordiam per Iesum Christũ imploremus. Quod verò dicimus nos pastores his malis, quibus Ecclesia est oppressa, causam dedisse, si quis hoc acrius & magis per exaggerationẽ quandam verborum, quàm verè dictum existimet, hoc quidem ipsa rerum experientia, quæ mentiri non potest, comprobabitur. Respiciamus ergo paululum ad ipsa mala, quibus Ecclesia opprimitur, ac simul etiã ad nostra peccata. Sed quis hæc dinumerare valeat? quæ simul cum reliquis malis multitudine superant arenam maris, & vsque ad cœlum clamant. Circunscribamus ergo tantum multitudinem nostrorum malorum illis limitibus, quibus hoc Concilium, quod capitalibus malis medendis est vocatum, ea circunscripsit. Sunt vero illa tria, quæ suprà commemorauimus, hæreses, lapsam morum disciplinam, & intestinum, atque externum bellum. Hic ergo videamus, & consideremus, cùm iam multis annis Ecclesia, his calamitatibus vexetur, vndénam ipsa originem habuerint, num illis nos quodammodo principium, num fomentum dederimus. Primùm vero examinemus initium hæresum, quæ hac nostra ætate passim pullularunt: quibus si negare volumus nos principium dedisse, quia nullius hæreseos ipsi authores fuimus, tamen cùm peruersæ de fide sententiæ, tanquam vepres quædam sint, & spinæ, quæ in agro Domini, qui nobis colendus commendatus est, ortæ sunt: etsi illæ quidem sua sponte, vt solent aliquando vitiosæ herbæ, pullularunt: tamen qui non coluit, quem debuit agrum qui non seminauit, qui pullulantes per se, non statim curam adhibuit vt extirparet, non minus quidem principium illis dedisse, dicendus est, quàm si ipsas seminauerit: præsertim cùm hæc omnia à negligentia agricolæ ortum ducant, & incrementum habeant. Hic ergo seipsos excutiant, qui sunt agricolæ in agro Domini, conscientiam suam interrogent, quomodo in eo colendo, quomodo in seminando se gesserint. Quod qui fecerint his præsertim temporibus, quibus paucißimi agro Domini colendo incumbunt, nõ multum (credimus) dubitabunt, num ad ipsos pullulantium paßim in Ecclesia hæresum culpa pertineat. Hæc vero monendi tantùm causa dicta satis sint de iis, quæ ad primum caput pertinent. Veniamus ad secundum, quod lapsam morum disciplinam, & abusus (vt vocant) complectitur. Hic vero nihil attinet diu inuestigare, quinam tantorum malorum authores fuerint, cùm præter nosipsos, ne nominare quidem vllum alium authorem poßimus. Quare ad tertium accedamus, quod

impedimenta pacis Ecclesiæ in se continet: qualia sunt arma vel domestica, vel externa. Hæc enim iampridem pacem Ecclesiæ perturbarunt, & adhuc perturbant: de quibus hoc tantum dicimus, si (quod Deus ipse certißimis signis ostendit) hæc arma flagella eius sunt, quibus nos affligit: quia duorum priorum capitum rei sumus, in quibus nos excusari non possumus: etiam horum armorum præcipuam nos causam esse, negare non possumus. Eiusmodi vero flagella, Deum ob eam causam immittere censemus, vt nos peccantes castiget: & peccata ipsa, quibus maiestatẽ eius maximè offendimus, nobis ante oculos ponat. Hic vero quisquis aliquando animaduertit, quibus modis Ecclesia armorum violentia vexata fuerit secum ipse consideret, quænam illa sint, in quibus præcipuè Ecclesia, propter ipsa arma, detrimentum patiatur. Nec verò hic refert, de quorum armis loquamur, siue de intestinis, nostrorum Principum, siue de externis Turcarum armis, quæ superioribus annis nos magnis calamitatibus affecerunt: siue de eorum, qui ab obedientia suorum pastorum discesserunt, & ipsos à suis sedibus expulerunt. Hoc enim summatim dicimus de omni genere armorum, si qui illa contra nos tractarunt, à suis Ecclesiis pastores fugarunt, ordines confuderunt, laicos autem in Episcoporum locum suffecerunt, Ecclesiæ bona diripuerunt, cursum verbi Dei impediuerunt. Hic, inquam, dicimus, nihil horum esse, quod in libro abusuum pastorum maxima illorum pars, qui hoc nomen sibi vendicant, per se factum esse, si legere libuerit, non scriptum apertis verbis inueniat. Nostram enim ambitionem, nostram auaritiam, nostras cupiditates, his omnibus malis, populum Dei prius affecisse statim inueniet, atque harum vi ab Ecclesiis pastores fugari, eásque pabulo verbi priuari, bona Ecclesiarum, quæ sunt bona pauperum ab illis tolli, indignis sacerdotia conferri, & illis, qui nihil à laicis, præterquàm in vestis genere, ac ne in hoc quidem differunt, dari. Quid enim horum est, quod negare poßimus per hos annos à nobis factum esse? Quare, si Turca, si hæretici hoc idem aduersus nos faciunt, quid hic aliud, quam flagitia nostra, & simul iustum Dei iudicium videmus, iudicium verò plenum misericordia: si enim pro meritis nos castigaret, iampridem sicut Sodoma, & Gomorrha fuissemus. Cur verò hæc nunc commemoramus? An vt vos confundamus? Absit. Sed magis vos, ceu patres & fratres charißimos, primùm autem nosmetipsos admoneamus, quo pacto hæc, quibus nunc affligimur flagella, & grauiora, quæ impendent, nisi resipiscamus vitare poßimus, vt effugiamus tremendum illud Dei iudicium, omnibus quidem non resipiscentibus tremendum, maximè vero illis, qui præsunt. Iudicium enim graue, inquit Scriptura, his qui præsunt fiet. Iudicium vero incipere nunc videmus à domo Dei. Dum enim nunc eiiciuntur Sacerdotes, dum conculcantur ab hominibus: quid aliud hoc indicat, quàm diuinum de nobis iudicium, quod prædixit Christus, cùm diceret, Sacerdotes suos esse sal terræ: quòd si sal euanuerit, ad nihil valere vltrà, nisi vt eiciatur foras, & conculcetur ab hominibus? Hæc vero omnia, nos nunc patimur. Quod si propter iustitiam, vt nostri maiores, beati nos quidem: at nunc iustè quidem, quia sal euanuit: minimè autem propter iustitiam patimur: in omnibus enim nostris afflictionibus videmus iudicium Dei. Atque vtinam quidem illud videremus: hoc enim initium esset omnia Dei iudicia, & flagella effugiendi, atque in gratiam, & veram gloriam ingrediendi. Quæ res fecit, vt in his commemorandis acriores, & longiores fuerimus. Nisi enim hæc bene cognita, & perspecta fuerint, frustra intramus in Concilium, frustra inuocamus Spiritum sanctum, qui primum ingressum in animam hominis semper facere solet, per ipsius hominis condemnationem, vt condemnet mundum de peccato. Quare, nisi ille Spiritus nos apud nosmetipsos primùm condemnauerit, nondum illum ingressum esse ad nos affirmare poßumus: ac ne ingressurum quidem, si peccata nostra audire recusamus. Idem enim dicetur nobis, quod populo veteri per Prophetam Ezechielem est dictum, cùm nondum agnitis suis sceleribus Deum per Prophetam interrogare vellent. Sic autem ait Propheta: Venerunt viri Israel ad interrogandum Dominum, & sederunt coram me. Hæc autem dicit Dominus: Nunquid ad interrogandum me, venistis? Viuo ego, dicit Dominus, quia non respondebo vobis. Sequitur autem: Si iudicas eos, abominationes patrum illorum ostende illis. In quibus verbis ostendit Deus, quare noluerit respondere illis quia nondum scilicet abominationes suas, & patrum suorum audierant. Quare, cùm idem Dei spiritus sit, qui tum dabat responsa, & quem nunc nos sedentes coram Domino inuocamus: quid nobis faciendum sit, vt propria responsa habeamus, ex his videtis: & simul quàm necessario nos, qui præsidemus in hoc sacro consessu, à detegendis nostris peccatis, sermonis exordium vobiscum duximus. Quia vero nonnullos nunc videmus, sua primùm peccata, & nostri ordinis grauiter deflentes, atque Dei misericordiam omnibus votis implorantes: ideo quidem in maxima spe sumus, ad nos venisse, quem inuocamus Dei Spiritum: hoc vero maximum pignus diuinæ misericordiæ habemus: nempe, ipsam hanc inchoationem Concilij, in quo nunc conuenimus ad erigendam & instaurandam penè collapsam Ecclesiam, vt vetus populus, post diuturnam captiuitatem apud externos Reges rediit Hierosolymam ad instaurandum Templum. In illius vero populi statu, in illorum læta ad patriam profectione, & Templi instauratione, nostri quidem temporis, & nostri status, in hoc præsertim Concilio imaginem intueri possumus: & in Ducum eiusdem populi exemplo, vestrum, qui Duces estis populo Dei ad cœlestem patriam contendenti, officium videre. Quare omnes vos magnopere hortamur, vt sa-

vt sæpius ad memoriam reuocetis, quæ in Esdra, quæ in Nehemia, quæ etiam in Danielis libris sunt scripta: in quibus consilia omnium Ducum populi explicantur, quæ hunc vnum semper scopum habuerunt, vt sua, & populi, atque patrum peccata confitentes, ad pœnitentiam, & implorationem diuinæ misericordiæ omnes excitarent. Quod cùm populus faceret, tum quidem omnia illis feliciter successere. Eadem verò consilia nobis, si felicem successum, & exitum expectare volumus in instauranda Ecclesia, ob quam causam læti huc in spiritu conuenimus, sequenda erunt: atque eo quidem magis, quò etiam maiora nobis certamina impendent instauraturis Ecclesiam, quàm illis instauraturis Templum. Si enim illis multi, quominus id perficeretur, se opposuere: si multi etiam, cùm opus impedire non possent, eos irriserunt: hoc quidem sic habetote, nobis nec irrisores defuturos, nec qui maximis viribus à cœpto opere nos deterreant, & auocent. Habebimus verò non modò colluctationem cum carne, & sanguine, sed cum spiritualibus nequitiis in cœlestibus. Verùm, his omnibus potentior est is, in cuius nomine, hoc opus sumus aggressi. Quare, in eo confidamus, ipsum precibus inuocemus, & ipse omnia perficiet. Quia verò hoc Concilium cum deliberantium, tum verò iudicantium speciem refert, in quo & deliberatur de iis, quæ ad vniuersalis Ecclesiæ bonum pertinent, & etiam iudicatur tam de rebus, quàm de personis (sedemus enim tanquam iudicantes duodecim tribus Israel, quibus comprehenditur vniuersus populus Dei) ideo hic maximè locus videtur nosipsos admonendi, vt caueamus ab his, quæ vel consultandi, vel iudicandi vim in nobis deprauare solent. Hæc verò sunt ipsæ animi passiones, quæ ideo etiam perturbationes vocantur, quia rectum, & verum de rebus iudicium, & sensum perturbant, ac peruertunt: in quibus maximè illa sunt cauenda, quæ rectè monet Ethnicus ille in consiliis abiicienda, cùm dicit: Omnes homines, qui de rebus dubiis consultant, ab ira, odio, amicitia, vacuos esse debere. Nam cùm in hac omne genus hominum sit propensum, tum verò ij maximè, qui principibus seruiunt: tales enim vehementiores habent affectiones, facillimè autem ad gratiam loquuntur, vel ad odium: vt scilicet ipsos existiment Principes affectos esse, à quibus mercedem expectant. Cùm verò de principibus loquimur, tam de his, qui Ecclesiastici vocantur quàm qui Seculares, loquimur: ac licet quidem nos Principes Christianos habere agnoscamus, & gaudeamus, id quod in veteri, & iam recens fundata Ecclesia patres nostri non habuerunt, tamen ante omnia nobis in hoc Concilio semper est animaduertendum, hunc non esse locum laudandi aliquem, nisi solum Deum in Christo Iesu, atque illum solum iustificandi, omne autem genus hominum condemnandi: primum verò nosipsos, qui hæc loquimur, vt cum Daniele dicamus: Nobis confusio faciei, Regibus nostris, Principibus nostris, & Patribus nostris, qui peccauerunt: tibi autem, Domino Deo nostro, misericordia & propitiatio: quia recessimus à te, & nō audiuimus vocem Domini Dei nostri, vt ambularemus in Lege eius, quā posuit nobis per seruos suos Prophetas. Et omnis Israel præuaricati sunt Legem tuam, & declinauerunt, ne audirent vocem tuam, & stillauit super nos maledictio, & detestatio. Hic verò nunc locus esset, vt eiusdem Prophetæ exemplum sequentes, cuius verba modo recitauimus, non solum nostra, qui Sacerdotes sumus, sed populi, sed Principum, coram Deo & Ecclesia eius, peccata confiteremur, proque omnibus veniam imploraremus. Sic verò dicit Daniel: Cúmque adhuc loquerer, & orarem, & confiterer peccata mea, & peccata populi mei. Nomine populi hoc loco omnium ordinum personas complectens, vt eius confessio, quam modo recitauimus, declarat. Qua in re, quid nobis, qui pro salute vniuersæ Ecclesiæ tantis malis oppressæ, hunc conuenimus, faciendum sit, satis indicare videtur: nimirùm, vt nostra, & simul Principum, ac populi peccata flentes, confiteamur, id quod planè in spiritu mœroris satis nunc abundè facimus, verbis verò vberius faceremus, si ipsi Principes adessent: qui suam nobiscum confessionem, & lachrymas coniungerent. Eiusmodi verò, quasi funiculis peccatorum, vt Prophetæ loquuntur, Sacerdotum ac Principum, atque ipsius populi peccata sunt colligata: vt difficile sit de vnius ordinis peccatis inquirere, quin reliquorum simul ordinum peccata appareant. Sic verò omnes ordines vna orationis serie accusans, in veteri populo dicit Ezechiel, in persona Dei: Sacerdotes eius contempserunt Legem meam, & polluerunt sanctuaria mea: inter sacrum, & profanum non habuerunt distantiam. Principes eius in medio illius, quasi lupi rapientes prædam ad effundendum sanguinem, ad perdendas animas, & auarè sectanda lucra. Populi terræ calumniabantur calumniam. Hæc ille, quæ vtinam ad illa solùm tempora pertinerent, ac non nostri quoque temporis imaginem referrent. Vtinam cùm de corruptela morum Sacerdotum loquimur, huic maximam occasionem, maximam materiam, & authoritatem ipsos Principes, atque ipsum populum dedisse negare possemus. Sed reprimamus nunc verba vsque ad tempus magis opportunum, fontes autem communium lachrymarum aperiamus. Redeamus verò ad eos, quos cœpimus admonendos, præsertim Episcopos, qui cum mandatis Principum huc venerunt. Sic verò illos admonemus, vt omni, qua possunt fide, & diligentia suis Principibus seruiant: verùm, vt Episcopos decet, sic illis seruiant, vt serui Dei, non vt serui hominum. Nolite, inquit Apostolus, serui hominum esse. Primùm verò seruiant vni Regi Christo, cui Deus Pater omnem potestatem dedit: deinde verò, propter eum, omnibus, maximè autem Principibus: cui honorem, honorem: cui tributum,

tributum. Hortamur autem, vt Principibus seruiat ad honorem, quemadmodum eorũ mandata verbis ipsis præ se ferunt: in quibus nihil ferè, nisi honorificum, & ad publicam vtilitatem spectans, proponitur. Sic verò in summa seruiant, vt eorum officium in primis spectet ad honorem Dei, & vtilitatem huius Concilij, quod propter publicum bonum est conuocatum. Quare, vt ab hoc maximè dehortamur omnes, qui hic sententias coram Deo, & Angelis eius, atque coram vniuersa Ecclesia sumus dicturi, ne ad gratiam hominis alicuius loquamur: sic etiam multo magis, ne ad odium cuiusquam sententiam proferamus, etiamsi contra nos aduersarij, vel inimici, & hostis personam gerat: denique, vt ab omni inter nos contentione abstineamus, maximè optamus, & in Domino hortamur. Hæ enim sunt, quæ contristant, & repellunt, quem inuocauimus Spiritum sanctum, sine quo, nihil omnino facere poterimus, quod ad bonum & pacem Ecclesiæ cedat. Cùm enim, inquit Apostolus, sint inter vos contentiones, nonne homines estis: & secundum hominem ambulatis? Cum verò Homines eos appellat, Spiritus Dei experies intelligit. In omnibus autem, quæ ad reformationem Ecclesiæ pertinent, ob quam causam conuenimus, imitari nos oportet illum, qui eam primum formauit, de quo ad ipsum opus ingrediente sic in persona Dei Propheta loquitur: Ecce seruus meus, quem elegi, dilectus meus, in quo bene cõplacuit anima mea: dedi Spiritum meum super eum, iudicium Gentibus nuntiabit, non contendet, neque clamabit, arundinem quassatam non confringet, & linum fumigans non extinguet. Hunc verò Spiritum pacis, charitatis & mãsuetudinis, cùm semper apud omnes, & cum omnibus ostendere debeamus: tum vero maximè in hoc sacro consessu, in quo conuenimus, vt per gratiam ipsius Spiritus, contentionibus, quæ nimis diu Ecclesiam vexarunt, finis tandem imponatur. Quare, ne ipsi vllam contentionis ansam alicui demus, qui pacificorum personam gerimus, maximè est cauendum. Hoc vero, & cætera omnia incommoda, & impedimenta pacis vnico modo euitabimus, atque ad optatum pacis portum perueniemus, si precibus ab humili & cõtrito corde profectis, ipsum Christi Spiritum, qui est pax nostra, inuocauerimus: vt in Concilio præsideat, vt lucem cordibus nostris infundat: vtque nos in omnibus ad ipsius honorem, & veram Ecclesiæ vtilitatem regat & dirigat. Ad tales enim ipse dicit: Adhuc te loquente, Ecce adsum. Quare, vt huiusmodi orationibus assiduè incumbamus, quanta possumus charitate, vos in Domino hortamur, vt vno ore atque vno spiritu Deum patrem in Christo Iesu glorificemus, qui est Deus benedictus in secula, Amen.

PRÆFATIO IN ANTIDOTVM.

OC habet reuerentiæ in Ecclesia Christiana sacri Concilij nomen, vt auditum, non imperitos modò protinus, sed graues etiam & sano iudicio præditos homines commoueat. Et sanè, cùm hoc ab initio curandis Ecclesiæ suæ morbis vsitatum remedium adhibuerit Deus, vt conuenirent pij & sancti Pastores, ac inuocato eius nomine, statuerent quod Spiritus sanctus dictabat: meritò apud omnes pios in honore Concilia esse debent. Hoc interest quòd vulgus hominum immodica admiratione obstupescit, vt nihil postea iudicet. Qui verò sunt saniores, sensim quidem & modestè, sed tamen inquirere sibi antè permittunt, quàm planè assentiantur. Atque ita fieri conuenit: ne temerè nudis hominum placitis, sed vni tantùm Deo subscribat fides. Sed reclamant, quibus certò persuasum est, aut qui saltẽ aliis persuadere volunt, Concilium, qualecunque sit, modò ritè sit indictum, non posse errare: quia à Spiritu sancto regatur. Volunt igitur, oraculi instar, absque controuersia recipi, quicquid inde prodierit. At quantò Augustinus prudẽtior? qui pro singulari quidem sua modestia, non mediocrem Conciliis honorem defert: illam tamen, quam dixi, moderationem, non propterea retinere desinit. Nam aduersus maximinum Arrianum scribens: Neque ego Synodum Nicenam, inquit, nec tu Ariminensem debes, tanquam præiudicaturus afferre. Nec ego huius authoritate, nec tu illius detinêris. Scripturarum authoritatibus, non quorumcunque propriis, sed vtriusque communibus testibus, res cum re, causa cum causa, ratio cũ ratione certat. Tantùm sibi & aliis libertatis sanctus vir concedit, vt ne ad pręiudiciũ quidem valere Nicenum Concilium velit, nisi causæ veritate ex Scripturis bene perspecta.

Verùm, de priscis illis Conciliis sermonem longius producere, nihil opus est in præsentia. De Tridentino enim Concilio agere institui: quod illis longè est dissimile. Cùm tot cernerentur in Ecclesia corruptelæ: cùm de religionis doctrina graues exortæ essent contentiones, diu & ardenter multorum votis expetitum fuit Concilium: qui scilicet hoc modo finem malis omnibus allatum iri sperabant. Imperitè id quidem: nam vt hodie constitutus est rerum status, facilè perspiciunt, quicunque vel mediocri prudentia sunt præditi, nullam malorum leuationem ab iis sperandam esse, quorum est, tum habendi Concilij potestas. Sed quia non apparebat alia melior ratio, plurimi non mali homines, qui consultum Ecclesiæ optabant, ex Concilio aliquid sibi pollicebantur. Itaque à multis desideratum, tandem quasi communi Christiani orbis voce flagitatum fuit. Quibus autem de causis aliquandiu dilatum fuerit, perspicaciores agnoscunt. Nam quas Romanus pontifex in sua bulla causas prætendit, impudenter esse confictas, quisquis non videt, plusquam cæcus est. Quibus autem causis fuerit adductus, vt quascunque posset moras necteret: ipse quidem melius nouit:

nouit: aliqua tamen ex parte coniicere possumus. Hoc ideo factum putant nonnulli, ne tanquam vulgare quiddam, Concilium vilesceret tam apud Principes, quàm apud plebeios, si tam facilè statim fuisset impetratum. Solet enim pretiũ rebus addere longa expectatio, modò ne tædium interueniat. Ego tamen aliam fuisse rationem iudico. Tametsi enim Concilium quod daret, sciebat nihil fore aliud, quàm conductitiam turbam suorum assectarum, in qua ipse solus emineret, ea tamen est vis malæ conscientiæ, vt trepidaret ad solam Concilij mẽtionem. Nam adeò dissoluta & effræni libidine grassatur tyrannis Papatus, vt coercendam esse non dubitent, qui maximè eam in longum tempus saluam volunt. Ergo non abs re, tempus extrahendo, quamlibet potentiæ suæ imminutionem refugere conatus est. Quod postea clarius etiamnum apparuit: quæcunque enim præter receptum morem in ordinando suo concilio induxit, totidem sunt eius, quam notaui, diffidentiæ argumenta. Atque vt infinita alia omittam, quorsum tres legati, nisi vt eorum vnusquisque aliis esset æmulus, ne quid auderent? Neminem igitur inuenit in sua cohorte, in qua omnes habet sibi prorsus addictos, cui fideret.

Hoc priuatum fuit Papæ consilium. Aliud spectarunt, qui præsentem Ecclesiæ statum, qualiscunque sit, conuelli nolunt. Sic enim statuebant: quiduis experiri multò esse satius, quàm de rebus hodie controuersis vllam cognitionem suscipere. Cur ita? Partim, quia indignum illis videtur, quocunque foro disceptationem mouere de hominum placitis, quæ semel fidem obtinuerint: partim, quoniam eos magis delectat violenta possessio, quàm ingenuæ gubernationis species. Nam quotusquisque est eorum, qui Papatum ecclesiarum prætextu nunc tuentur, qui non cupiat ita oppressam esse Christiani populi libertatem, vt de corrigendis Ecclesiæ vitiis nemo hiscere audeat? vel non clamitet superuacuum esse Concilium, adeóque atrocem fieri prioribus decretis iniuriam, nisi illis, sepulta omni Concilij mentione stetur? Quid hoc, inquiunt, aliud est, quàm actum agere? Et quanta in posterum licentia dabitur omnia nouandi, & turbandi, nisi rebus semel iudicatis acquiescimus? Si oracula sunt Spiritus sancti, iam prius æditæ definitiones, quis nouæ disceptationis profectus erit? Quorum omnium facilis est refutatio. Nam & quæstiones hodie agitantur, hactenus nunquam ritè discussæ: & palàm est, cum doctrinam, tum verò vniuersam Papatus administrationem ita dissidere à plerisque Conciliis veteribus, vt nihil magis aduersum fingi queat: & tam variis támque exitialibus morbis oppressa est Ecclesia, vt nullum vnquam magis necessarium fuerit habendi Concilij tempus: siquidem legitimũ impetrari posse, spes esset. Apparet igitur, ne minimo quidem pietatis sensu tangi, sed miserabilem Ecclesiæ interitum securos ac propemodum hilares inspicere, qui sic loquuntur. Quod autẽ rursus agitari nefas esse ducunt, de quibus semel pronuntiatum est, in eo nimis sunt inepti. Quid enim differet ab hominum decretis sacrosanctum Dei verbum? Quòd si authoritates saltem ex melioribus illis seculis peterent, quæ & doctrina florebant, & pietate, essent fortassis vtcunque audiendi: sed eius generis sunt Concilia, quorum authoritate nos obstringi volunt, in quibus nihil præter crassissimam inscitiam apparet, cum barbara ferocia cõiunctam. Quod quidem verissimè dictum esse, palàm suo loco fiet. En cur tam fastuosè superbiant rebus iudicatis.

Porrò, si hactenus dubitatum fuit, quantum inter Concilium intersit, & Spiritus sancti tribunal, quod omni prouocatione exemptum est, illustre in Tridẽtino Concilio specimen, nobis ostensum fuit. Concilium errare non posse ideo contendunt: quia repræsentet Ecclesiam. Quid autem, si hoc posterius negetur verum esse? Atqui, vt de eo statuatur, videndum, opinor, quibus hominibus constet. Adsunt fortè quadraginta aut circiter Episcopi. Neque enim numerum teneo, neque etiam admodũ curo, quia parum ad rem pertinet. Respondeant mihi bona fide patroni Cõciliorum. Si quis ordine ipsos omnes recenseat: quotumquenque ex illis non contemnent? Imo, cùm se illi ipsi venerandi patres mutuò aspiciunt, fieri non potest, quin eos sui pudeat. Nam & sibi noti sunt: & quale sit aliorum de se iudicium, non ignorant. Proinde, si remoueas Concilij nomen, nihil nisi quisquilias fuisse, quicquid illic Episcoporum fuit, totus Papatus fatebitur. Verùm, sua aliis nationibus ornamenta libet intacta relinquere. Gallos tantùm meos rogabo, vt quam ipsi contulerunt, portionem iusto pretio æstiment. Inter primaria Ecclesiæ membra, Galliæ sanè regnum numerant. Illinc duo adfuerunt Episcopi, Nanetensis, & Claromontanus, ambo æquè indocti ac stupidi. Hic etiam posterior, non ita pridẽ tam ridiculus habitus, quàm moriones: & tam libidinosus, vt, instar canis venatici, impudicas omnes domos odorari solitus esset, donec in disciplinã Sofiæ cuiusdã famosæ apud Parisios mulieris, se tradidit: ex quo repente euasit sapiens: si tam facilè sapientes efficere queat Francisci Picarti discipula, cuius magistrum cerebro penitus carere, fanaticis esse persimilem, nec procul à furioso distare, constat. Nam Aquensem Archiepiscopum inter Gallos vix numero. Agatensis autem, vt solent curiosi homines, tãquam otiosus spectator adfuit. Obsecro vos, Galli mei, quis vestrûm sibi persuadeat à Spiritu sancto profecta esse, quæ vel innumera talium hominum multitudo effutiuerit? Atqui, ne pri-

ma quidem theologiæ rudimenta duo isti, de quibus loquor, vnquam gustarunt. Quam igitur misera Christianæ Ecclesiæ conditio futura est, si pro oraculo habendum sit, quicquid ipsis ac paucis nihilo melioribus placuerit? Et adhuc eò vsque socordes sunt plurimi, vt cùm audiunt publicari sacræ Synodi placita, non cogitent eos esse authores, quibus ne de minima quidem quæstione fidem sint habituri. Nam si in mentem hoc illis veniret, protinus non sine stomacho abiicerēt, calcarentque pedibus, quę nunc inconsideratè osculantur. Quid enim? an iudicio quicquā probant? Minimè. Sed oculos perstringit Concilij reuerentia. At cuius est stultitiæ, quem asinum esse scias, sub leonis pelle, tanquam formidabilem vereri?

At iam subit, quid rursum obiici queat à parte aduersa: non solis Episcopis commissas esse decernendi partes. Intelligo. Atque id est, quod maximè volebam: sunt enim garruli quidam & audaces monachi, quorum alij mitras, alij galeros aucupātur: omnes certè Romano pontifici suam loquacitatem venditant. Fingamus porrò, eximios esse, ac eruditione non vulgari theologos. Hoc tamen habeo, venerandis patribus, ex quorum nutu pendet tota religio, sophistas nescio quos verbis præire, vt eorum dictata nobis deinde cantillent. Quorsum autem attinet, eos tam altum suggestum conscendere, vt tanquam semidei ex altò pronuntient quod illis ex inferiore subsellio præscriptum est? Vbi illa Ecclesiæ repræsentatio, cui Spiritum sanctum alligant, si coguntur aliunde precario mutuari, quod opus est, ne aut sileant, aut perperam loquantur? Vestrum est axioma, Qualiscunque sit cœtus, cui nomen vniuersalis Concilij imponitis, illic Spiritum sanctū præsidere, vt nihil inde manare queat, nisi cœleste ac diuinum. Interea famelicos, & venalis linguæ monachos præficitis, quos spiritus iste vester, quem fingitis, auscultet. Atqui, longis & accuratis disputationibus agitant illi, quicquid à patribus est definiendum: nempe, ita audiui: stridulum nescio quid ipsos rixando, tanquam ranas Aristophanis, coaxare: inde confici præclara ista decreta, quæ deinde Spiritus sancti responsa iactantur. Quid enim dissimulanter agerem in re notissima? Certum est, nullam esse tam obscuram scholam quæ non præ se despiciat quicquid est Tridenti theologorum. Quid igitur? An eos, simul atque locum mutauerint, repentino afflari numine putabimus, acsi Phœbades Delphicam cortinam subiissent? Nugæ. Nam si hodie Parisiensi Sorbonæ allatum foret, Tridētinos patres ab ipsius decretis, vel vno apiculo discrepare, statim, calefactis cerebris, ad prælium concurrerent magistri nostri: nec modò Concilij authoritatem pro nihilo ducerent, sed vnumquenq; nominatim lacerarent atrocissimis conuitiis. Nunc si insulsissimis quibusque deliriis albū calculum addiderint, scholæ omnes Gallicæ, Hispanicæ, Germanicæ, Italicæ, certatim applaudent. Quantæ ergo improbitatis est, orbi Christiano adorandum obtrudere, quod ipsi intus nihili faciunt?

Agedum tamen, disputatores illos, qui cudendis placitis insudant, fingamus non tantùm mirabili acumine, doctrináque excellere, sed Angelos esse recens è cœlo delapsos. Tantum præterea absurdū aduersariis ignoscamus, Concilium, quod immediato Spiritus afflatu regi fastuosè prædicant, à paucis hominibus emendicare, quod orbe vniuerso quasi diuinitus allatum ingerat. At ne sic quidē vnciam fidei Tridentina Synodus obtinebit. Nihil enim illic, nisi ex vnius Romani pontificis nutu, statuitur. Quare, omittant in posterum istas ampullas: Non hominibus, sed Deo repugnare, qui Concilij placita respuit. Illos enim nihil esse, nisi organa: hunc præsidem, qui mentes & linguas spiritu suo moderetur. Si ita esset, nimis in Spiritum sanctum contumeliosos esse ipsos dico, cuius reprehensorem faciunt Papam suum, dum ipsius arbitrio censuræque subiiciunt omnia. Ego de rebus vulgò tritis loquor. Simul atque compositum est decretum aliquod, Romam volitant cursores; veniam, pacémque exposcunt à pedibus idoli sui. Priuatis suis consultoribus examinandum tradit sanctissimus pater, quod est allatum. Demunt illi addunt, & mutant quod videtur. Redeunt cursores, Sessio indicitur. Recitat notarius, quod improbare nemo audeat. Asini auribus annuunt. En oraculum, quod religione totum mundum obstringat. Cur non apertè fatentur quod res est? Monachos decem aut viginti, quorum conductas habent operas decreta consarcinare, Papam censorio stylo cōfodere, si quid non arridet, cætera comprobare: nihil aliud Concilio reliquū fieri, quàm promulgandi onus. Olim quod consultauerat Romanus Senatus, plebs sciscebat. Papa verò sciscendi iure minimè contentus, sibi praeterea in Synodi consultis sumit corrigendum quicquid nō adlubescit. Nimis quidem superbè, si præsidere illic Spiritum sanctum putat. Nobis verò impunè (opinor) contemnere licebit, quod à talibus magistris compositum, à tali Aristarcho correctum esse agnoscimus. Nam Synodi pronūtiatio, nihilo plus momenti habere debet, quàm auctionarium aliquod præconium.

Sed ne præfando sim longior, si Concilij alicuius placita, firmis verbi Dei testimoniis fretus, in controuersiam adducerem, iam mihi probasse videor, non esse causam, cur me vllius temeritatis damnent sani lectores. Nūc verò, quis mihi, nisi plusquam fatuus, succenseat, si asserendæ veritatis necessitate coactus, simiam, quanuis purpura ornatam, traducere non dubitauero: vt simia, sicuti est,

omnibus

omnibus appareat? Iam abundè monstraui, Neptunios istos patres, nec tam formidabiles esse cum suo Tridento, quin verbo Dei intrepidè flagellare ipsos liceat: nec tam esse sacrosanctos, vt nefas sit eos attingere. Verùm, vt video, ne id quidem agitur. Laruam enim hominum oculis opposuit Romanus pontifex, quæ neminē oculatū fallere queat. Ego sanè, cùm ante annos decem passim fieret mentio Concilij: atque ita persuasum foret, Papam non posse iam amplius tergiuersari, quin seriò pecudes suas cogeret: bullæq; citatoriæ iam volitarent: primùm, indictiones ex bullis natas coniiciebam paulatim in fumum abituras. Nam & alterius bullæ Mantuanæ memineram, quæ sub Pij secundi Pontificatu, ex magno tumore statim euanuerat. Verùm, si tandem cogeretur aliquod Concilium, ita mecum reputabam, omnia facturum esse Rom. pontificem, vt splendore aliquo non vulgari simplicium oculos perstringeret. Atque hæc cogitatio, vt verum fatear, me vehementer angebat. Minimè hoc dubium erat, quicunque sessum admitterentur ad sententiam dicendam, eos partim ambitione irretitos, partim excæcatos auaritia, partim rabie accensos totidem infestos sanæ doctrinæ hostes fore, qui ad stabiliendam tyrannidem Papatus, arcana inter se coniuratione obligati, ad destruendum Christi regnum incumberent: paucissimos fore, non tam impio crudelique affectu, sed tamē nihil virile habentes ad resistendum. Itaque, statuebam, mox, indicta causa oppressum iri veritatem, sub tam iniquis iudicibus. Etenim ne hoc quidem sperandum erat vt quispiam pius ac cordatus, vel morte sua, vnius horæ audientiam apud eos redimeret. Interea, multis imperitis, quāquam alioqui probis, imposuisset hic fucus: Ecclesię definitioni esse acquiescendū. Nunc habenda est Papæ gratia, qui talem nobis instruxit pompam, quæ pueris quoque ipsis ludibrio futura sit. Nihil tamen aliud postulo à lectoribus, nisi, vt deposito in vtranque partem præiudicio, integri ad hanc disceptationem accedant. Quod ita demum fiet, si oculos à personis ad ipsius rei intuitum conuertant.

IN PRÆFATIONEM LEGATORVM, QVA VSI SVNT prima Sessione: aliáque Concilij procœmia.

BENE habet. Tandem fatentur Romanenses, horrendam Ecclesiæ dissipationem, quam hodie boni omnes lugent, sibi magna ex parte ferri debere acceptam. Si quis non admodū astutus tam ingenuam confessionem audiat: protinus aliquid bonæ spei concipiet. Exhortationes verò, quæ postea sequuntur, studium non vulgare præferunt instaurandæ Ecclesiæ. Iam verò pars illa, vbi non alium esse admonent, qui lapsis rebus subuenire queat, quàm vnicum Pastorem Christum: hunc igitur implorandum esse, vnum huic auscultandum: feliciter cessura omnia, si actiones omnes moderetur, illísque præsideat: alia omnia consilia, alias artes nihil esse, quàm rimosas cisternas, quæ diffluant: hominum prudentia nihil aliud, quàm magis iram Dei prouocari, & augeri mala potius, quàm sanari: pars, inquam, illa tota quantam pietatem spirat? Sed ex actis, quæ deinde secuta sunt, has fuisse voces frustra in aerem iactatas, apparet. Imò non expectant ipsi, dum ex actis fiat iudicium. Nam in salutis doctrina, quam ipsi impiis sceleratísq; suis commentis totam adulterarunt, in Sacramentis, quæ penitus vitiata prostituunt ad fœdam ac pudendam nundinationem, nihil inueniunt apud se corrigendum. Quantulum igitur opis perditis rebus afferunt? Et sanè non est quòd à Tridenticolis, qui sub Neptuni auspiciis militant, quicquam expectemus, nisi aqueum: vbi scilicet suscipienda est corrigendæ in melius Ecclesiæ cura. Nam si aduersus innoxios sit sæuiendum, & sancienda piorum sanguine impia sua tyrānis, toti mox erunt ignei. Quāquam Neptuni regnum hoc quoque redolet: albentes magno cum stridore spumas agere: sed quæ suo ipsarum tumore elisæ, mox flaccescant. Ergo simulac prima fronte sparserunt suos fumos, non dissimulanter ostendunt, quis futurus sit actionum suarum status, quòd ad præcipuū caput attinet: nēpe, vt impietates suas omnes mordicus retineant: nos, qui nihil quàm Christum regnare cupimus, puram Euangelij doctrinam asserentes, hæretici iudicemur. Sic enim priusquam ad cognitionem ventum sit, pronuntiant hæreticos esse, quicunque contra receptam Ecclesiæ Romanæ doctrinam aliquid mouere hoc tempore ausi sunt. Quid hoc est? Totus orbis Christianus Concilium expectabat, in quo iusta de rebus controuersis disputatio institueretur: isti se non alium in finem sedere profitentur, nisi vt damnent quicquid non adlubescit. Proinde, nemo iam vltrò se fallat: quando ex ipsorum ore audimus, non, inquirendi causa, celebrari hanc Concilij pompam, sed tantùm, vt stabiliatur qualecunque fuit illud doctrinæ genus, quo monachi & sophistæ orbem imbuerunt: maneant ritus omnes, quacunque superstitione obrepserint: omnes conscientiarum laquei arctiore nodo stringantur. Et adhuc erit quispiam tam stupidus, qui malorum leuationem à Concilio petendam censeat? Totam pietatis doctrinam impiis dogmatibus vitiatam esse conquerimur: totum Dei cultū fœdis ac pudendis superstitionibus vitiatū: puram Sacramētorum institutionē horrendis sacrilegiis mutatā esse: corā

vſum ad profanas nundinationes cōuerſum: miſeras animas, quæ regi Chriſti doctrina debuerant, crudeli ſeruitute teneri oppreſſas: nihil in Chriſtiana Eccleſia ſpectari, niſi deforme ac fœdatum: Chriſti gratiam non modò iacere ſemiſepultam, ſed partim laceratam in fruſta, partim extinctam penitus eſſe. Quòd iuſtæ porrò ſint noſtræ querimoniæ, iam tot annos, & libris editis, & quotidianis concionibus palàm facimus: parati etiam ſumus, vbicunque data fuerit loquendi copia, planum facere. Ea enim eſt cauſæ noſtræ bonitas, vt lucem minimè reformidet. Ac multæ quidem ſunt hominum myriades, quibus hoc iam certò perſuaſum eſt: vt nō aliam inquiſitionem deſiderent. Sed tamen, ne ſublatis diffidiis in ſanctam concordiam iterum Chriſtianus orbis coaleſcat, Synodus indicitur. An non diſcutiendæ prius erant controuerſiæ, quàm ſibi vel aliis præiudicarent? At nihil tale admittūt: quin potius ſi quis pilum ex eorū inſtitutis conuellere tentauerit, eum iam pro damnato habent.

En ſpecioſa reformatio, cuius promiſſione hactenus mundum lactarunt: tot idololatriæ portenta, quibus deformata eſt Eccleſia Dei, tot ſuperſtitionum inquinamenta, tot ſacrorum profanationes, tantā errorum colluuiem non attingere: nihil minuere de tyrannico legum impiarum iugo, quibus illaqueatæ ſunt miſeræ conſcientiæ: ſed hæreticos iudicare, qui nouari aliquid cupiunt. Vbi illa audientia, quam ſibi multi nimium ſimplices pollicebantur? Quòd ſi qua eorum animos tangeret religio, imò ſi quem omninò Deum eſſe putarent, an tanta ſecuritate res tanti momenti, quaſi per iocum, tranſilirent? Agitur Dei gloria, æternum Chriſti regnum, totius Eccleſiæ ſalus. Coguntur, vt aliquouſque communibus Chriſtiani populi votis morem gerant, Concilium habere. Præfantur tamen, ideo ſe veniſſe, vt ſpem emendationis præcidant. Tantundem enim valent eorum verba, acſi planè ac disertè negarent, fore in poſterum melius. Neque tamen ſic agendo, quicquam alienum deſignant ſua perſona: nihil enim in pietatis euerſione, aut ſacrorum corruptelis deplorant hodie boni omnes, cuius nō illi, qui ad iudicandum ſedent, culpam ſuſtineant. Miramur ergo, ſi ipſi, dum rei aguntur, ſecundū ſe protinus intacta cauſa, ferunt ſententiam? Sed hoc pluſquam abſurdum eſt, iudicandi poteſtatem iis permitti, quorum crimen in iudicium adducitur. Et tamen, quid aliud proficiunt, niſi vt agnoſcant oculati omnes, ſcelerum eos minimè pœnitere, dum pertinaciter defendunt quicquid in illis accuſamus? Neque enim efficient, vt rata ſit eorum impietas, quia ſunt ipſi obſtinati.

Quæret nunc quiſpiam: Quem igitur Cōcilij fructum oſtentant? Nempe, vt compoſitis inter Principes Chriſtianos bellis, tranquillam reddant Eccleſiam. Nugæ. Quis enim neſcit, Romanenſes flabella eſſe concitandis bellorum motibus, quocunque eorum afflatus penetrauerit? Reſtat igitur, vt collapſam morum diſciplinam, præſertim in ſuo clero, reſtituant. Quàm fideliter autem incubuerint in hanc partem, ex actis liquet. Viam enim illic patefaciunt, vt videbimus, qua liceat in poſterum, quod ſemper licuit. Ne tamen nihil actum fuiſſe, quis putet tam ſumptuoſo apparatu, erit fortè in pileis, & calceis, reliquóque veſtitu aliqua reformatio. Hunc in modum cùm Deo & hominibus illudant, non pudet eos Prophetarum induere perſonas: vt tres Antichriſti legatos dicas, tres eſſe illos interceſſores, de quibus loquitur Ezechiel, qui ad iram Dei placandam, primi omnium ſe opponant. Commemorant humilem peccatorum confeſſionem: commemorant gemitus & lachrymas, pœnitentiæ ſigna. Vix à riſu abſtinuiſſe puto, cùm lector ab ipſis ſubornatus hæc recitaret. Quanquam dum hiſtriones agere volunt, vox illis vna interim excidit, quæ mihi inſtar vaticinij cœleſtis videtur habenda. Quid enim prohibet, quominus, vt olim Caiphas, ita nunc quoque prophetent Chriſti hoſtes? Spiritum ſanctum ſibi non adeſſe affirmant, niſi ſe ipſi accuſent: negant etiam adfuturum, quandiu recuſabunt peccata ſua audire. Oraculum accipio. Mentiuntur quidem poſtea, ſe fletus videre, vt conuentum ſuum ornent. Sed cùm res ipſa clamet, obſtinatos ſedere, ad ſtabiliendum impietatis regnum, credamus eorū vaticinio nihil minus, quàm à Spiritu Dei ipſos gubernari. Et quis non videat arcano Dei impulſu, quaſi adhibita quæſtione, coactos fuiſſe præter animi ſui affectum ad hanc confeſſionem? Teſtis ab ipſis aduocatur Ezechiel: qui Deum reſponſa daturum negat populo, niſi ſuas patrúmque ſuorum abominationes prius agnouerint. Vbi talis apud ipſos agnitio? Sileant igitur: aut fateantur ſe temerè cerebri ſui figmenta proferre. Quòd ſi nondum hoc omnibus perſuadeo: meminerint ſaltem lectores, cùm ad ipſam rerum tractationem ventum erit, iudicium ex ipſa veritate faciendum eſſe, an à Spiritus ſancti afflatu prodierint ipſorum decreta. Antehac reſponſa Dei, ſine exceptione eſſe iactabāt, quæcunque Synodo placuiſſent: nunc verò hanc illis vocem, tanquam maleficis in aculeo, Deus extorſit: hac nota diſcerni oportere, nunquid ſuæ Synodo præſideat Dei Spiritus, ſi ſuis patrúmque abominationibus damnatis ad veram reſipiſcentiam conuerſi fuerint. Quiſquis ſponte falli non volet, ad hanc regulam examinet quæ poſtea ſequentur decreta. Niſi luce clarius oſtendero, nihilò plus in illis fuiſſe reſipiſcentiæ, quàm in Iſraelitarum peſſimis, habeant ſanè quod poſtulant, Dei non hominum eſſe vocem. Ergo, vt libet, cum Eſra, Nehe-

Nehemia, & reliquis populi veteris Ducibus, suam caterụam conferant, sua & populi peccata, cum spiritu mœroris, se satis abundè deflere, per os lectoris dicant: sit, inquam, illis impunita hæc licentia, vt sanctis Dei ministris tam atrocem contumeliam inurant, illos cum impuro porcorum grege comparando: & siccis oculis, lachrymas suas impudenter iactent: quid enim ipsis non liceat? & tamen lectoribus non eripient hanc libertatem, quominus ex reipsa fiat æstimatio potius, quàm ex verbis. Id verò perquàm ridiculum, quòd postquam se abundè in spiritu mœroris sua peccata deflere prædicarunt, postea se & alios hortantur, vt lachrymarum fontes aperiant. Obliuiosum sanè rhetorem fuisse oportet, qui hanc illis declamationem composuit. Et quid si ipsos ludibrio, vt digni sunt, exponere voluerit? Fieri quidem potest, sed rem nihil ad me pertinentem omitto.

Piget singula persequi, neque opus est: nam ita laudes exhortationibus permiscent, vt nihil sit in vtrisque nisi fictum, & simpliciter falsum. Quòd Ecclesias nostras accusant, quia pastoribus expulsis, laicos in eorum locum substituerint, ordines confuderint, Ecclesiastica bona diripuerint, cursum verbi Dei impediuerint, prompta est ac expedita ad tales criminationes responsio. Initiò, pastores nominant, quos fugatos esse cõquerũtur. Quousq; autem titulo hoc se venditabunt, qui, præter argentei pedi insigne, nihil pastorale habent? Ordinum confusio quam deplorant, nihil aliud est, quàm modica disciplinæ restitutio. Sacrosanctos enim se haberi volunt, iure vnctionis. Hoc priuilegio muniti, sua vitia attingi fas esse negant. Quare, modò liceant illis omnia, nihil erit non ritè ordinatum. Si violatur sacer ordo, perinde confusa sunt omnia, eorũ quidem iudicio, acsi cœlum rueret. De bonorum direptione, vtinam nostris hominibus tam parata esset satisfactio coram Deo, quàm ingenua veráque aduersus illos defensio nobis constat. Otiosis ventribus ademptas fuisse facultates, quas ingurgitabant, fateor. Videamus, an Ecclesiæ ereptum quicquam fuerit. Constat certè à prædonibus fuisse occupatum, quod venerandi legati, Ecclesiæ nunc voce sua dedicant. Constat, non ad farciendam modò eorum ingluuiem fuisse insumptũ, sed in scortationes, aleam, saltationes impudicas, & sumptus nihilo honestiores turpiter dilapidatum fuisse. Pauperes negligebantur. A scholarum magistris potius aliquid emungebant, quàm vt stipendiis eos iuuarent. Nunc verò si nondum tam pura est sanctáq; administratio, quàm optandum esset, pij saltem pastores aluntur, qui salutis doctrina pascant animas: aliquid in scholas impenditur: in pauperes erogatur plus decuplo, quàm habere solerent: confertur etiam nonnulla portio in alios vsus, nec profanos, nec reprehensioni obnoxios. En cur direptionis insimulent nostros homines. Sed quid de impedito verbi Dei cursu dicturus sum? Grauissimũ est crimen. Prorsus hæreo. Vos, ô nefarij, veræ doctrinæ extinctores, sacrilegium, cuius rei estis coram Deo, & Angelis ipsius, totóque mundo, nobis audetis imputare? Neque tamen sic in tali cœtu locutos esse miror: vbi nihil sciebant futurum plausibile, nisi quod nequiter dictum foret.

Sed enim accesserunt alij monitores, quibus curæ fuit emendare, si quid vel omissum, vel peccatum fuerat à Legatis. Extant aliquot orationes à monachis habitæ, quos credibile est veluti canales fuisse, quibus in ora patrum influxit Spiritus sanctus. Vna etiam episcopi nescio cuius, qua nihil potest ineptius omnino fingi. Hæc porrò omnium est summa: nos breuibus decretis obruendos esse: quia fixum manere oporteat, nihil in sua doctrina, antequam prodirent nostri, fuisse, nisi probum ac syncerum. Quia Dominum Isaias murum, & antemurale Ierosolymæ fore promittit. Sotus quidam (quod nomen bardum, ac fatuum sonat lingua Gallica) duplex Ecclesiæ munimentum excogitat: ex diuinis & humanis legibus. Et in hoc tam stulto commento perinde exultat, acsi magnificum de nobis triumphum ageret. Egóne in exagitanda hac bestia, perderem operam, & tempus? Atqui, mihi plus satis est, rem digito breuiter indicasse. Quia muro & vallo muniuntur vrbes: Dominus se vnum pro vtroque fore denuntiat. Soti autem interpretatio vallum ad humanas leges transfert: nec aliter restitui posse Ecclesiæ ruinas docet, quàm si interruptio à nobis facta sarciatur.

Alter quoque nomine Marinarius, ex culina Carmelitana fumos exhalat, nos libertatem Euangelicam omne genus corruptelis prætexere. Atque vt aliquid elegantiæ aspergeret suæ orationi, exclamat: O cœnum! ô labes! Tametsi nihil habeant frontis, negare tamen non audebunt, quin maior apud se grassetur vitiorum licentia. Plus certè apud nos esse veræ castęque seueritatis, & arctioris disciplinæ, testes sunt quotidianæ nostræ conciones. Et tamen hunc canem è cœno fœtidi claustri emersum, nihil pudet ita nobis oblatrare. Atqui votis abrogatis, refracto cœlibatu, sacris precibus contemptis, calcatis ieiuniis, reiectis patrum institutionibus, arripuimus occasionem peccandi, quasi vitæ ducem. Qualis igitur Apostolorum fuit vita? quibus ignotus fuit cœlibatus, pro quo dimicant Papistæ: sub quibus nulla fuit vnquam votorum mentio: qui nullam in ciborum delectu necessitatem imposuerunt conscientiis: qui contenti ea regula, quã Dominus præscripserat, nullos vnquam legum aut traditionum laqueos iniicere tentarunt.

Nihil enim in nobis calumniatur, cuius non idem nobiſcum crimen ſuſtineant Apoſtoli. Quæ votorum genera improbemus, ex ſcriptis noſtris conſtat. Quantam ſpurcitiarum colluuiem orbi vniuerſo intulerit eorum cœlibatus, quem ſancto coniugio mutatum cupimus, vtinam minus eſſet notum. Cœlibatum in iunioribus viduis vt olim Paulus reprehenderet, hoc argumento adductus fuit, quia quædam ad Satanam defecerant. Hodie plus eſſe in clauſtris monachorum & monialium obſcœnitatis, quàm in vllis lupanaribus, ſatis compertum eſt. Quocunque penetrant ſacrifici, ſignum aliquod ſuæ impudicitiæ impreſſum relinquunt. Quaſi in hunc ſolum finem prohibiti ſint à coniugio, vt libidinem ſuam vbiuis profundant. Et tot experimenta non tantum apud nos valebunt, vt illis cœlibatus neceſſitas remittatur? Chriſtiana ieiunia, & ſacras preces à nobis damnari, improbè mentitur. Sed ideo ſecurè facit, quia ſciebat tantò ſe maiori cum plauſu facturum, quantò petulantior, in nos debacchando, foret. Et interim bonus Euangelicæ libertatis vindex, eius fructus, ſolatia, delicias, & fomenta vocat quicquid ſeruilium eſt ſuperſtitionum in Papatu. Mirum cur non cœlitum quoque nectar & ambroſiam appellauerit. Quid hac pecude facias? Paulus Chriſtianæ libertatis partem in libera rerũ indifferentium vſurpatione poſitam eſſe docet: & quanquam externum vſum charitati ſubiicit, vt decet, conſcientias tamen nullo vinculo patitur adſtringi: ac ſedulò admonet, cauendum eſſe iugum ſeruitutis, ne eo implicemur. Hic lepidus Veneris frater (nam ex mari ambo nomen habent) ſaluam fore negat libertatem, niſi infinitis cæremoniarum, legúmque cumulis obruatur: tãdem exclamat, probatas nos patrum ſentẽtias, ſacramenta, ſanctorũ honores, & quicquid ſacri eſt, execrari. His figmentis ſolebant antehac plebeculas rerum omnium inſcias in nos inflãmare: nunc iudicare promptũ eſt, quam alij de aliis opinionem mutuò habeant, cùm ex tam illiberali mentiendi licentia, plauſum captãt in ſacerrimo ſuo conſeſſu. Qua in re, obſecro, minuimus ſanctorum honores, niſi quòd idola fieri vetuimus? An hoc eſt honore ſanctos afficere, ereptum Deo honorem in ipſos transferre, vt cum Deo promiſcuè colantur? Id apud ſe fieri negabunt, qui latriꝗ, & duliæ vocabulis adhibetur diſcrimen. Egregia ſcilicet cauendæ idololatriꝗ ratio, cùm duabus voculis prorſus ſimiles cultus, tanquam equos in eodẽ ſtabulo longuriis diſtinguunt: & interim ſanctos indifferenter cũ Deo coli permittũt. Quid paſſim in populo Iſraelitico damnant Prophetæ? niſi quòd ſuffitũ adoleat ſuis idolis, quod ſacras epulas inſtruat, ornet donariis, ſacella dicet, coram illis ſe proſternat? In his omnibus Iſraelitas ſuperãt Papiſtæ. Nam mortuis ſimulachris mortuorũ lampades ac cereas accendunt, ſuffitum aſpergunt, ſolennibus epulis celebrant eorum memoriam, altaribus imponunt, oblationibus proſequuntur, circunferunt humeris in pompa, longas ad ea viſenda peregrinationes ſuſcipiunt, corã illis proſtrati adorãt, ſimul & orant. Quinetiam mulierculæ & idiotæ ferè omnes, in orando Hugone, vel Lubino, non alia precandi forma vtuntur, quàm quæ nobis tradita eſt à Filio Dei. Ita ligni truncus, erit ille cœleſtis Pater. Tam horrendis ſacrilegiis adeò ſe nemo opponit, vt occinant ſacrifici & monachi, Euge, euge. Et nobis magni criminis loco obiicitur, quòd ſacroſanctum Dei cultum ſtuduimus à tot profanationibus repurgare. Hinc nominamur ſacrorum omnium hoſtes. Neque tamen quicquam nobis accidit noui: cùm idem & Prophetæ, & Apoſtoli audierint. Alia conuitia non attingo, quæ ipſa rerũ tractatione melius diſcutientur. Niſi quòd vnum prætermitti non debet: nos nihil moliri aliud, niſi vt veteris & Apoſtolicæ Eccleſiæ prætextu, carnalem veteris Adæ filiam, Satanæque ſponſam erigamus: piæ reformationis loco, Chriſtianæ Reip. perturbationẽ, vitiorúmque omnium licentiam ingeramus. Atque vt omnem defenſionem nobis præcidat: hoc totum addit, euentu iam compertum eſſe. Qualem Eccleſiam votis optemus, Deus quidem præcipuè nouit, ac nobis teſtis eſt: ſed plurima etiam documenta mundo abundè teſtatum faciunt. Non aliunde certè, quàm ex doctrina, & ex reipſa iudicium verius ac rectius fieri poteſt. Noſtra cum illorum ſcriptis conferat quiſquis volet: tum ad rei inſpectionem oculos conuertat: nihil dico amplius, niſi mox planum fore, quàm iuſtis de cauſis Eccleſiæ defleamus interitum & collapſum eius ſtatum reſtitui flagitemus: in præſcribenda autem ratione, quàm nihil admiſceamus carnalis vel prudentiæ, vel ſtudij: ſed noſtros omnes ſenſus, noſtra conſilia, ſtudia, conatus referamus ad veram & vnicam regulam. Quid porrò tota eorum hierarchia, quam faſtuoſè prædicant, conſentaneum vel affine habet Chriſti & Apoſtolorum gubernationi? Imò quid non penitus aduerſum? Sed ignoſcendum eſt Marinario, qui dum ora patrum Tridentinorum intuetur, admiratione tãti ſplendoris raptus, Chriſtum ſe videre & audire putat. Ita nihil mirum, ſi turbidas ſpumas pro verbis, ecſtaticus homo euomat. Vos, inquit, patres dum contemplor eccleſiaſtica dignitate præeminentes, omníque doctrinæ genere inſignes, vos mundi lumina & decora, Chriſtum viderꝗ videor ſuper aquas ambulantem, eundémque audire dicentem: Confidite, ego ſum. Hæc cauſa eſt ſcilicet, cur in nos tam atrociter inuehatur, quia diuinum illum Synodi Tridentinæ ſplendorem, ad quẽ obſtupeſcit, nihilo pluris facimus, quàm puerile aliquod ludicrum. Ego autem tam ſordidam adu-

adulationem quibus verbis insecter? Quanquam vix, in Carmelitæ persona insectatione indigna est: quãdo iampridem assuefactus est orbis, ne quid ingenuitatis in eiusmodi mendicabulis requirat.

Inflat deinde suam buccinam Ambrosius Catharinus, ex ordine Dominicanorum, vetus ille Lutheri antagonista: quem ego putabam ante annos viginti pudore confusum, in obscuras latebras se abdidisse. Tanto enim dedecore à Luthero, nouitio adhuc milite, prostratus fuerat, tam fuerat turpiter ordinũ omnium consensu, exibilatus, vt prodire in hominum conspectum, si saperet, nunquam debuerit. Nunc autem, vt video, bulla concilij publicata, quasi edicto Iubilæo excitatus, tanquam nouus homo, in lucem rursus prodit: idem tamen est qui prius erat. Ergo qui Catharini insulsitates aliquando legerunt, nescirent putridum illud cadauer adhuc spirare, nisi concionem in Synodo habitam legerent, vbi Christi mater fidelissima eius socia vocatur, & assidere fingitur eius throno, vt gratiam nobis impetret. Multi antehac, impudentiæ suæ fræna laxarunt. Sed qui sociam Christi nominaret, dum fictitiis titulis volunt ornare sanctam Virginem, inuentum puto neminem fuisse. Et vocem adeò sacrilegam in tali consessu prolatam, & exceptã non paruo fauore, posteritas nunquam credidisset, nisi ab illis publicata fuisset oratio. Quid enim est Christum lacerare, si hoc non est? Proinde, quòd à Deo nobis aduocatum fuisse datam commemorat, perinde loquitur, acsi quod de Christo prædicant Apostoli, in illam dimidia ex parte competeret. Et se audet Simeoni comparare hoc silicernium: cùm ille venerandus senex, in vnicum Dei salutare, etiam nondum reuelatum, toto animo intentus fuerit: huic autem Christus vnus sit ex turba aduocatorum. Postquàm ordinem in cœlo tam concinnum statuit ad terrenã hierarchiam delabitur: & alienum esse à Christi corpore pronuntiat, quisquis recusat Paulo tertio subesse. Quid? Etiámne si inter impios tanquam diabolus quispiam, tenebit principatum? fieri, inquit, aliter non potest, quin Christi sit vicarius, qui Rom. sedem occupat. Nondum pudet istos nugatores tam futilibus næniis ludere, quas sciunt, ad tædiũ vsque fuisse millies refutatas. Quo tẽpore adhuc Romæ erat Ecclesia & episcopatus, mentio primatus, qualem nunc sibi arrogant Romanenses, nulla fuit. Vnius enim Christi est vniuersalis episcopatus, cuius partẽ insolidũ singuli sibi pastores vendicant: vt est apud Cyprianum. Hęc verò appellatio si in hominẽ conferatur, Gregorius sacrilegam, & nefariam, & sceleſtam, pręnuntiámque Antichristi fore, passim testatur. Quid? An à corpore resecti erant Aphricani, cùm ne primi quidẽ aut summi episcopi titulum Romano concederẽt? An ab Ecclesiæ communione se abdicabat Cyprianus, cùm Stephanum Rom. Episcopum non modò cogebat in ordinem, vt se docilem suis collegis præberet: sed erroris, inscitiæ & præfractæ obstinationis illum damnabat? An faciendæ à Christi grege dissessionis author erat Hieronymus, cùm superbia diuitiarum, vel paupertatis humilitate superiorem vel inferiorem episcopum fieri negaret: siue Romanus esset, siue Eugubinus? Sed enim vt nobis annuentibus, in tertium cœlum euehatur Ro. sedes: quàm ridiculum est, Primatem episcoporum facere, qui episcopo non magis est similis, quàm lupus agno? Parum est, nihil in eo cerni episcopale: verùm cùm sit professus Christi & Ecclesiæ hostis, etiámne Christi vicarium agnoscemus? Quanquam has disputationes longius protrahere, non est præsentis instituti. Et ex scriptis nostris petere satius est, quæ ad hanc rem faciunt. Et ipsa Catharini verba nos admonent, diutius non esse hîc immorandum. Nam simulátque peierauit, se minimè gratiã, adulando, aucupari, continuò subiicit: Sed ad rem. Quo verbo innuit, se extra rem euagatũ, & abs re locutum esse. Ad rem verò vt nos reducat, nulla spes est, nisi prius ad sanã mentem redeat.

Si leonem ab vnguibus æstimare placet: iã habent lectores, quid de Tridentino concilio sentire debeant. Nam credibile est ex monachis, qui affuerunt, hos, quibus potissimùm datus est declamitandi locus, habitos fuisse primarios, & quasi selectum florem. Eosdem ergo sciamus esse, ex quorum ingenio prodierunt decreta: qui patribus cornutis dictarunt, quod tacito nutu, quasi mutæ personæ, approbarent. Quò recidimus? Vt pro diuinis oraculis habenda sint quæcunque talibus bestiis libuerit, obstrepera voce, in aliorum aures demurmurare? Quanquam non sum adeò rerum ignarus, vt credam orationes, quę istorum nomine editę sunt, qualescunque sint, ab ipsis fuisse compositas. Habent enim suos logodædalos, quibus suas insulsitates, ne risum pueris moueant, aliquo verborum colore fucandas tradunt. Sed fingamus nihil esse, quod non industria sua limauerint: id tamen in magno lucro ponendum est, tale extare specimen, in quo formidabilis illa Papatus sapientia appareat.

Nec verò prætereundus est episcopus nescio quis, Cornelius nomine, qui vt superiores omnes dignitate, ita & stultitia longè superat. Si quid aliàs graue esset, aut serium in actionibus Synodi, huic diceres attributas esse morionis partes in fabula: sed quia dubiũ non est, quin delectus fuerit hic vnus inter episcopos, in quo totus ordo sua decora ostẽtaret: nisi eos sui pigeat iam ac pudeat, vehementer me ipsorũ miseret. Vnum est, quod illis perstringere queat oculos, quòd flosculos omnes vndiq; collegit: imò quicquid vnquam elegantiæ didicerat, sedulò in suam

orationem infercit, vt se pro diserto venditaret. Ac per me sanè licebit, vt se putet disertissimum, suisque talis videatur. Ciceroni quidem valde familiarem fuisse oportet, ex quo tanta fiducia laceras sententias mutuatur: ex quibus suam orationem malè consarcinet. Verùm, vt scurrili more ludẽdo, emendicatam illã suam garrulitatẽ ad opprimendum Christi regnũ contorqueat, & Scripturam pro libidine profanet, id verò nullo modo ferendum. Quoniam singula notare infiniti esset operis, gustum ex paucis capiant lectores. Postquam hilaris orator triplici gaudio perfudit auditorium, sibi & sociis gratulatur, quòd oculi iam videãt, & manibus tangant beatam illam spem, quam multi videre cùm cuperent, non potuerunt. Quod partim de priore Christi in mundum aduentu, partim de vltima reuelatione, quam adhuc expectamus, dictũ est, quis pius sine stomacho audiat ab isto insano ad Tridentinam colluuiem transferri? Et ne quid ad impudentiæ cumulum deesset, tertium membrum ex 11. ad Hebræos cap. de vltima fidelium perfectione assuit. Post hæc præludia, quid non sibi licitum putaret? Itaque non dubitat Christum nudare, vt eius spoliis Papam suum ornet. Papa, inquit, lux venit in mundum. Os sacrilegũ, túne sacrosancto illo elogio, quod non nisi in Filium Dei competebat, fœtidum illud tuum monstrum commendabis? Si quem esse Deum crederes, annon ipse nefariæ vocis sonitus te subito horrore perculisset, ac reddidisset attonitum? An si quis in præclara illa Synodo fuisset pietatis sensus, tanta non modò Scripturæ profanatio, sed in Filium Dei contumelia non omnes iracundia inflammasset? Et adhuc Spiritum sanctum iactabunt præsidere, vbi Redemptor noster ita impunè illuditur? Quid enim illo honore magis Christo proprium? vt Euangelista nominatim Baptistam, vel potius sub eius nomine vniuersos mortales ipsos excludens, illi vni afferat. Illic autem clamat, Filium Dei lucem nostram è cœlo apparuisse. Eiusmodi est sententia, quæ excitare pios omnes animos ad summam reuerentiam debeat. Excipitur autẽ à Synodo quasi ludicrum aliquod dicterium. An satis pro indignitate, exagitari posset tanta impietas? Sed bene est, quòd non multis verbis indigent lectores, vt eam suo pondere examinent. Quamobrem & reliqua omnia leuiter percurram. Cùm in laudes Pauli tertij erumpit, dicas eum ex pleno fonte hausisse quod profert: tãtum est verborum profluuium. Fortissimus, inquit, & optimus post hominum memoriam, quem gentium omnium linguæ celebrabunt: de cuius laudibus nulla vnquam ætas conticescet. Legerat hæc apud Ciceronem. Eleganter putauit dicta esse, vt sunt: modò aptè accommodentur. Sed quàm bene quadrent Paulo tertio, testes sint eorum conscientiæ, qui vel eius tyrannidi sunt addictissimi. Ineptus nimium sim, si singula encomia persequar quibus detonandis hic nugator guttur suum exercet. Postquam mirabili Dei prouidentia cõseruatum fuisse dixit, vt fide, sapientia, potestate sua nos bearet, iubet venerandos patres, tripudiantium more, exclamare: Viuat sãctissimus. Viuat œcumenicus. Viuat Apostolicus. O bone patercule, quantò præstaret te sanum esse, quàm non mortuo solùm, sed exitiali pestiferóque monstro occinere illud tuum Viuat! Nam quòd postea cœlo dignum prædicas, nescio an intelligas quod omnes iudicant: terra esse indignum. Sed in eo vehementer errasti, quòd procul à cœlo, debueras suam illi stationem assignare. De reliqua laudum congerie, quibus idolum suum onerat lepidus encomiastes, hoc tantùm habeo quod dicã. Vetus fortè prouerbiũ audierat: Dulcis cantilena, laus. Non animaduertit, quorsum spectaret. Itaque, vt suauis orator videretur, totum se in laudes profudit. Inde transit ad Synodum: & ex tribus legatis vnum facit cœlestem. Cardinalem scilicet à monte, quem omnes truculento ingenio, ferísque moribus esse norunt: secundum, Christianæ politiæ seuerum exactorem, qui vtinam à suo cubiculo inciperet: tertium, Angelum: qui vtinam ambitionem, præcipuam carnis partem, exuisset. Tandem illi Concilium est noua Ierusalem: & quid non? Hoc scilicet profectum est graui illa obtestatione, qua vsi fuerant Legati, ne quispiam laudaretur. Verùm, illud perquam facetum, quòd cùm hæc omnia dicturus esset, indignationem suorum deprecatur. Nemo, inquit, vestrûm mihi succenseat. Nam meliora sunt vulnera diligentis, quàm fraudulenta oscula odientis. Immites sanè, & formidabiles esse bestias oportet, si tam blandis palpationibus irritantur. Quid enim facerent durius lacessitæ? Postea quasi placatis illis, securus exultat. Venimus, vidimus, vicimus. Potuit hoc quidem iactare Cæsar. Sed quàm ridiculi sunt isti pæanes in vmbra vallis Tridentinæ, extra hostis conspectum? Velim enim scire quid viderint, vt vincerent. Periculum est, ne me calumniari excipiat: cùm ratio mox sequatur, apertis Cõcilij foribus, apertas esse fores cœli: nẽpe, nisi omnibus palàm esset, quantum inter Concilium & cœlũ intersit. Sed homini deliro concedendũ est, si extra metas vagatur. Proinde sibi gratulatur, restitutam esse Ecclesiam, quę iã ad interitũ inclinauerat, nisi noua lux Dei, & eius qui ad Deũ proximè accedit, Pauli tertij oblata esset. Quid? etiámne Angelis, etiámne Prophetis, & Apostolis superior est Paulus? Video quid sit. Legerat Ciceronẽ (quem paulò deterius imitatur, quàm hominẽ simia) populo Rom. sic aliquãdo fuisse adulatũ. Tã bellũ dicterium perdere noluit. Sed interim, quæ pia mẽs nõ talẽ blasphemiam exetretur?

Quis Spiritum Synodo abesse neget, quę tali-

talibus flabellis videmus excitari? Quinquam episcopulus, de sanctissimi Pauli & patrum clementia, magnificè concionatur. Prędicat enim Paulũ sui oblitum, nostri memorem, nihil nisi humanum & paternum meditari. Atque hoc quidem sperabimus, adeò mansuetum esse Pauli animum, vbi ipsum sui oblitum esse apparuerit. Fucus tamẽ iste aliquantò est tolerabilior, quàm crudele incitamentum rhetoris, non dico cuius (nomen enim, honoris causa, taceo) qui fortè veritus, ne scribendis sanguinariis decretis parũ audaces forent Tridentini, eos ad audendũ hortatur: & simul atque iusserint, paratas fore carnificũ manus promittit. Itáne verò vt tu, qui nescius non es, indignis modis tractari innoxios: & qui potius, si quem haberes conscientiæ sensum, caput tuum opponere debueras, acuere ad sæuitiam non dubites, qui iam toti ardẽt immani ac belluina rabie? Adeóne sensus omnes tuos profanauit aër Italicus, vt non cogites Filium Dei, cuius agitur causa, iustum aliquando fore iudicẽ? An oblitus es, quanti regnum suum faciat, quod Euangelij prædicatione continetur? An memoria non tenes, quàm seuerum se, vel imminutę Patris glorię vindicem denuntiet? Quibus eloquentiæ picturis horribiles illas minas delebis, quibus aduersus perfidã simulationẽ fulminat? Quæ tanta amẽtia te excæcauit, vt calcare pedibus sacrum martyrum sanguinem non verearis, quem sibi non frustra asserit esse pretiosum? Vna denique ista vox tibi horrorem non incutit? Væ qui mentiuntur lucẽ esse tenebras. *Isai. 5.* Ego verò, tua causa totus expauesco, dũ formidabilem illam vltionem mente concipio, quæ te breui manet, nisi in viam redeas. Atque ideo tibi non parco, vt Deus parcat: sed ita est profectò, meretricias tandem rhetorũ linguas fieri oportet, vbi semel meritoriæ esse cœperunt. Quòd si illi ad maledicendum sunt diserti, nos ad reprimendam eorum virulentiam, mutos esse non conuenit. Turpis enim ignauiæ esset, dũ martyrum memoriam (quam, vt inter pios benedicta esset, ore suo Dominus consecrauit) quibus possunt probris lacerant, nos dissimulando, id pati: perfidiæ verò nimis flagitiosæ, dum æternam Dei veritatem (cuius defensio nobis tantopere commendatur) infamant, nos tacendo, velut eam prodere. Sed iam ad secundæ Sessionis decretum, tanquàm ad primum fabulæ actum veniamus.

DECRETVM PVBLICVM IN SECVNDA SESSIONE SACRI CONCILIJ Tridentini, die vij. Ianuarij 1546.

Acrosancta Tridentina Synodus, in Spiritu sancto legitimè congregata, in ea Præsidentibus eisdem tribus Apostolicæ sedis Legatis, agnoscens cũ beato Iacobo Apostolo, quòd omne datum optimũ, & omne donum perfectum desursum est, descendens à Patre luminum, qui iis qui postulant à se sapiẽtiam dat omnibus affluenter, & non improperat eis, & simul sciens, quòd initium sapientiæ, timor Domini, statuit & decreuit omnes & singulos Christi fideles in ciuitate Tridentina congregatos, exhortandos esse, prout exhortatur: vt se à malis & peccatis hactenus commissis emẽdare, ac de cætero in timore Domini ambulare, & desyderia carnis nõ perficere, orationibus instare, sæpius confiteri, Eucharistiæ sacramentum sumere, Ecclesias frequentare, præcepta denique Dominica (quantum quisque poterit) adimplere, necnon quotidie pro pace Principum Christianorum, ac vnitate Ecclesiæ, priuatim orare velint. Episcopos verò, & quoscunq; alios in ordine sacerdotali constitutos, œcumenicum Concilium in ea ciuitate celebrantes, vt assiduè Dei laudibus incumbere, hostias, laudes & preces offerre, sacrificiũ Missæ quolibet saltẽ die Dominico (in quo Deus lucem condidit, & à mortuis resurrexit, ac Spiritũ sanctum in discipulos infudit) peragere satagant: facientes sicut idem Spiritus sanctus, per Apostolũ præcepit, obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones, pro sanctissimo D. N. Papa, pro Imperatore, pro Regibus, & cæteris, qui in sublimitate constituti sunt, ac pro hominibus: vt quietã & tranquillam vitam agamus, pace fruamur, & fidei incremẽtũ videamus. Præterea hortatur vt ieiunẽt, saltẽ singulis sextis feriis, in memoriam passionis Domini, & eleemosynas pauperibus erogẽt. In Ecclesia autẽ cathedrali singulis quintis feriis, celebratur Missa de Spiritu sancto, cũ letaniis, & aliis orationibus ad hoc institutis. In aliis verò Ecclesiis, eadẽ die dicantur, ad minus letania, & orationes. Tẽpore autẽ, quo sacra peragũtur, colloquutiones, & confabulationes non fiant: sed ore & animo, celebranti assistatur.

Et quoniam oportet Episcopos esse irreprehensibiles, sobrios, castos, domui suæ bene præpositos, hortatur etiam, vt ante omnia, quilibet in mensa seruet sobrietatem moderationémque ciborũ. Demum, quum in eo loco sæpe otiosi sermones oriri soleant, vt in ipsorum Episcoporum mensis, diuinarum Scripturarum lectio admisceatur: familiares verò suos vnusquisque instruat & erudiat, ne sint rixosi, vinosi, impudici, cupidi, elati, blasphemi & voluptatum amatores: vitia demum fugiant, & virtutes amplectantur, & in vestitu & cultu, & omnibus actibus, honestatem præ se ferant, sicut decet ministros Dei.

Ad hæc, cùm huius sacrosancti Concilij præcipua cura, solicitudo, & intentio sit, vt propulsatis hæresum tenebris (quæ per tot annos operuerunt terram) catholicæ veritatis lux (Iesu Christo, qui vera lux est annuente) candor puritásq; refulgeat: & ea quæ reformatione egent, reformẽtur: ipsa Synodus hortatur omnes catholicos, hic congregatos, & congregandos, atque eos præsertim, qui sacrarum literarum peritiam habent, vt sedula meditatione diligenter secum ipsi cogitent quibus potissimũ viis & modis, ipsius Synodi intentio dirigi, & optatum effectum sortiri possit,

quò maturius, & consultius damnari damnanda, & probanda probari queant: vt per totum orbem omnes vno ore, & eadem fidei confessione glorificent Deum, & Patrem Domini nostri Iesu Christi.

In sententijs verò dicendis, iuxta Toletani Concilij statutum, in loco benedictionis considentibus dominis sacerdotibus, nullus debeat aut immodestis vocibus perstrepere, aut tumultibus perturbare: nullis etiam falsis, vanisve aut obstinatis disceptationibus contendere: sed quicquid dicatur) mitissima verborum prolatione temperetur: vt nec audientes offendantur, nec recti iudicij acies perturbato animo inflectatur.

Insuper, ipsa sacra Synodus statuit, ac decreuit, quòd si fortè contigerit aliquos debito in loco nō residere, & sententiam etiam sub verbo Placet proferre, congregationibus interesse, & alios quoscunque actus facere, Concilio durante: nulli propterea praeiudicium generetur, nullique nouum ius acquiratur.

IN DECRETVM Secundæ Sessionis.

Qvia honorabile esse Cōcilij nomen sciunt: commendationem inde sibi accersunt apud bonos viros, quibus sunt ignoti: nam dum intumescunt istæ ampullæ, sacrosancta, œcumenica, & vniuersalis Synodus, in Spiritu sancto legitimè congregata: perstringunt simplicium oculos. Verùm, vt Christianæ modestiæ est, Ecclesiæ authoritatem vereri: ita & prudentiæ est circunspicere, ne fallaci prætextu nobis Satan illudat. Quanquam hîc non tam exacta prudentia opus est. Neq; enim, vel à præstigiis vel ab occultiore aliquo astu nobis cauendū est. Tantùm aperiamus oculos, & perspiciemus nihil esse quod tam splendidis titulis obtendunt. Cùm publicarent hoc decretum, viginti fortè episcopi sedebant. En cur vniuersalem Synodum se appellent: nec eo contenti, quò magis terreant ignaros, nomen Græcum vsurpant, quasi vox ignota vim habitura sit magicæ incantationis. Sed quid tamen valet œcumenica Synodus? Perinde acsi quis dicat, vndique Tridentum confluxisse episcopos, quaquauersum habitatur orbis. At si prouincialis foret Synodus, deberet eos pudere suę paucitatis. Vnde autē, aut quo iure sacrosanctam hanc Synodum censebimus? Quousque tandem sibi ducēt cum pueris esse negotium, vt crepitaculis risu dignis maiestatem sibi concilient? In spiritu sancto ritè se esse congregatos, vnde nobis fidem facient, nisi fortè ex bullari indictione? Quasi verò semper fascinatas hoc stupore teneant hominum mentes, Spiritum sanctum è cœlis elici, Papæ nutu. Quo tempore habita sunt concilia, quibus ipsi primarium honorē deferre coguntur, nulla penes Rom. episcopū indictionis erat potestas. Sed cum Imperator cum reliquis suo edicto conuenire iubebat. Hoc fuisse obseruatum, non in quatuor solùm magnis conciliis, quæ vocant, sed etiam in plurimis aliis, vetusta acta, quæ adhuc supersunt, & omnes historiæ testantur. Ac ne causentur indictionem fuisse parum legitimam: id Leonis epistolis refellitur, quibus suppliciter petit à Theodosio, Valentiniano, & Marciano, Augustis, vt, pro Imperatoria potestate, locum & diem episcopis edicant. Idem & Gregorius aliquanto pòst à Mauricio petiit.

Verùm tres sedis Apostolicæ Legati, Spiritum sanctum forsan attulerunt. Si ita est, non fuit Synodus Nicena ritè congregata: quæ Romanæ Ecclesiæ legatos in quartum locum reiecit. Quid de Aquileiensi dicēdum, quæ cùm in Italia celebraretur, essétque vniuersalis: nullam facit Rom. episcopi mentionem? Si non est ritè constitutus ordo, nisi præsideant Papæ legati, quid respondebunt Aphricani, qui duobus Bonifacij legatis Philippo & Asello postremum locum assignarūt, quòd presbyteri tantùm essent, non ex ordine episcopali? Nunc Romanæ Ecclesiæ diaconus, modò rubro pileo sit insignis, altus eminebit super omnium episcoporum capita. Tametsi, quem quisque inter eos gradum obtineat, mea nihil refert: nec ea de causa illis molestus ero. Quin facilè patiar mitras à galeris vinci: modò ne Spiritum sanctum laruis nuper à se compositis alligent: vt vbicunque conspectus fuerit purpurę fulgor, Synodus sit ritè congregata. Et tamen si hanc nobis legem imponunt: cur Synodus Basiliensis legitima, illorum iudicio, non habetur? Quis ferat tantam impudentiam, vt Spiritum emittat homo, & quoties libuerit reuocet? Proinde vt verò argumento persuadeant, Spiritum Dei suum esse præsidem, in primis probent necesse est, Christi nomine & auspiciis, se esse congregatos.

Atqui longè secus esse, acta clamitāt: nam simul ac buccas ita inflarunt, primùm nihil dignum proferunt tanto hiatu: deinde primo statim ingressu, quod sibi videntur habere optimum, ex crassissima superstitionum fæce hauriunt. Ac de priore quidem parte, quàm flaccidi sint & emortui, omnique Spiritus energia vacui in primo suo decreto, lectoribus iudicium relinquam: quia nemo est mediocri intelligentia præditus, qui non per se animaduertat. Secundam attigisse sufficiet: quia ex breui indicatura iudicium facere promptum erit episcopos, & sacerdotes concilium celebrantes, hoc est, seipsos hortantur, ad peragendum, quolibet saltem Dominico die Missæ sacrificium. En præclaræ reformationis initia. Clamamus, missale sacrificium, nihil aliud esse, quàm impiam Cœnæ Dominicæ profanationem. Idque ex claris Domini verbis planum facimus. Neque enim sacrificandi partes nobis iniungit in sacra Cœna

Cœna instituenda: sed ad participandum, quod ipse vnus & semel obtulit sacrificium, nos inuitat: distributionem fieri præcipit: vtroque symbolo communicare omnes pariter iubet. Neque enim obscura sunt verba: Accipite: distribuite inter vos: bibite ex hoc calice omnes. Quid simile inter eiusmodi actionem, quæ Domini mandato respondet, & Papalem Missam? vbi se Christum Patri offerre fingunt, ad expianda suo sacrificio mundi peccata: neque id solùm, sed etiam ad impetrandam mortuis redemptionem: vbi nulla fit ad participationem inuitatio: sed potius vnus se à toto grege separat: quòd si quis fortè accedit, à dimidia parte arcetur. Olim cùm minor esset populi frequentia, dicebat Chrysostomus: Frustra ergo astamus ad altare. Dicebat hoc, qui iam tamen assueuerat multis corruptelis. Quid dicturus est Dominus, non corrupta modò, sed euersa prorsus sua institutione? Eant igitur, & magis magísque suo sacrilegio iram Dei iam plus satis concitatam, rursus deintegro inflamment. Secundò hortantur, vt singulis saltem feriis sextis, in passionis &c. memoriam. Hoccine est, quod

Col. 2. 16 de obseruatione dierum docet Paulus? Hoc-

23 cine est quod de ciborum delectu admonet, eadem ad Colossenses epistola? ἐθελοθρησκείαν esse, hoc est commentitium Dei cultum, qui vtcunque speciem habeat sapientiæ, quia tamen pendet ex hominum placitis, vnà cum cibis ipsis euanescit, qui vsu ipso pereunt. Vbi, quæso, legerunt, Dominum talem commendasse mortis suæ memoriam? Quin potius moriendo, quicquid tale est, abrogauit. Quid ergo de præparationibus istis dicendum, quibus Spiritum sanctum elicere de cœlo volunt: nisi fatuas esse superstitiones, de quibus ad focum, sedentes cum lana & colu aniculæ fabulantur? His demum adiungit litanias: hoc est, centones ex totidem blasphemiis consutos, quot verbis. Quo enim colore excusabunt, quòd cùm de Christi intercessione illic altum sit silentium, aduocatorum sibi centurias, ex quibus volunt mortuis, deligunt? Quid hoc, vel cum Scripturæ doctrina, vel cum veteribus piorum institutis simile habet? vt prætērito vno Dei & hominum mediatore, nominatim enumerent quos sibi finxerunt pro suo arbitrio: & tandem vniuersum sanctorum chorum, quasi vno fasciculo colligatum inuocent? Vt discedere sibi permittant à pura Euangelij doctrina: certè quo tempore eò vsque inualuerat superstitio, vt rectam lineam tenere non possent sancti pastores, disertis tamen verbis prohibitum fuit in concilio Carthaginensi, ne sancti ad altare inuocarentur: & ne hanc vocem proferrent sacerdotes, Sancte Petre, vel Paule, ora nobis. Qualis nunc ab his speranda reformatio, qui à corrupti seculi vitiis tantopere in peius degenerant?

PRIMVM DECRETVM PVBLICATVM IN TERTIA Sessione Tridentinæ Synodi, die Iouis, iiij. Februarij. 1546.

In nomine sanctæ & indiuiduæ Trinitatis, Patris, & Filij, & Spiritus sancti. Hæc sacrosancta, œcumenica, & generalis Tridentina Synodus, in Spiritu sancto legitimè congregata, in ea præsidentibus eiusdem tribus Apostolicæ sedis Legatis: magnitudinem rerum tractandarum consyderãs, præsertim earũ, quæ duobus illis capitibus de extirpandis hæresibus, & moribus reformandis continentur, quorum causa præcipuè est congregata: agnoscens autem, cum Apostolo, non esse sibi colluctationem aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus spirituales nequitias in cœlestibus: cum eodẽ omnes & singulos in primis hortatur, vt confortentur in Domino, & in potentia virtutis eius, in omnibus scutum fidei, in quo possint omnia tela nequissimi ignea extinguere, atque galeã spei salutis accipiant cum gladio spiritus, quod est verbum Dei. Itaque vt hæc pia eius sollicitudo principium & progressum suum per Dei gratiam habeat, ante omnia statuit & decreuit, præmittendã esse cõfessionem fidei, patrum exempla in hoc sequuta, qui sacratioribus Conciliis hoc scutum cõtra omnes hæreses in principio suarum actionum apponere consueuere: quo solo aliquando, & infideles ad fidẽ traxerunt, hæreticos expugnarunt, & fideles confirmarunt. Quare Symbolum fidei, quo sancta Romana Ecclesia vtitur, tanquã principium illud, in quo omnes, qui fidem Christi profitentur, necnon conueniunt, ac fundamentum firmum & vnicum contra quod portæ inferi nunquã præualebunt, & totidem verbis, quibus in omnibus Ecclesiis legitur, exprimendam esse censuit: quod quidem eiusmodi est:

Credo in vnum Deum Patrem omnipotentem, Factorem cœli & terræ, visibiliũ omnium, & inuisibilium. Et in vnum Dominum Iesum Christũ Filium Dei vnigenitum, & ex Patre natum ante omnia secula, Deum de Deo, Lumen de lumine, Deum verum, de Deo vero, Genitum non factum, consubstantialem Patri, per quẽ omnia facta sunt. Qui propter nos homines & propter nostram salutem descendit de cœlis: & incarnatus est de Spiritu sancto, ex Maria virgine: Et Homo factus est, Crucifixus etiam pro nobis sub Pôtio Pilato passus, & sepultus est, & resurrexit tertia die, secundum Scripturas, & ascendit in cœlum, sedet ad dexteram Patris: Et iterum venturus est cum gloria iudicare viuos & mortuos: cuius Regni nõ erit finis. Et in Spiritum sanctũ Dominum, & viuificantem, qui ex Patre Filióque procedit, qui cum Patre, & Filio, simul adoratur, & conglorificatur, qui locutus est per Prophetas. Et vnam sanctam catholicam, & Apostolicam Ecclesiam. Confiteor vnum Baptisma, in remissionem peccatorum: & expecto resurrectionem mortuorum. Et vitam venturi seculi, Amen.

Eadem sacrosancta œcumenica, & generalis Tridentina Synodus, in Spiritu sancto legitimè congregata, in ea præsidentibus eisdem tribus Apostolicæ sedis Legatis, intelligens multos Prælatos, ex diuersis partibus accinctos esse itineri, nonnullos etiam in via esse, quò huc veniant: cogitánsque omnia ab ipsa sacra Synodo decernẽdo, eò maioris apud omnes existimationis, & honoris videri posse, quò maioris fuerint, & pleniori patrum Concilio, & præsentia sancita, & corroborata: statuit & decreuit futuram Sessionem, post præsentem celebrandam esse die Iouis, quæ subsequetur Dominicam Lætare proximè futuram. Interim tamen, non differri discussionem & examinationem eorum quæ ipsi Synodo discutienda & examinanda videbuntur.

IN DECRETVM TERtia Sessionis.

Icas, altum nescio quid velle excludere venerandos patres, cùm de spirituali armatura ex Paulo concionãtur. Sed ex mõte inflato, præter inanẽ fumum, nihil tandem prodit, quod saltem præsenti necessitati seruiat: nam fidei confessioni duntaxat subscribunt quæ in templis canitur. Initio Ianuarij primum decretum publicauerant: huius secundi publicationem differunt in Februarium. Quid tam longa consultatione opus fuit in re liquida? An verò mensis vnius fuit hæc inquisitio? Valde sedulos, & laboriosos in rebus arduis esse oportet, qui, vbi nihil est negotij, tandiu occupantur. Ergo, quasi non frustra tempus consumpserint, vbi dies aduenit, consedere duces, & vulgi stante corona, alta voce pronuntiant se credere, de quo nihil esse controuersiæ, sciebant omnes. Hoc dicent ex ritu, institutóque veteri fuisse factum. Atqui, an nullius difficultatis cerimoniola mensem integrum requirebat? Nimis certè puerilis est hic fucus, dum sedent ad nihil dicendum, quo probent, se non fuisse otiosos. Sed qua grauitate pronuntiant? Symbolum, inquiunt, profitemur nos credere, vt est in Missali. Vt eorum ineptias non exagitem, mirum nisi eos sponte sui pudeat. Quòd multos prælatos putabant ex variis partibus accinctos esse itineri, eos fefellit opinio. Nam ad extremum vix ad quadraginta fuerunt collecti. Quare illam existimationem, quam sperabant ex magno numero, perdiderunt. Tametsi, mea opinione, sibi sunt iniurij, dum paucitati suæ detrahunt: nam tanti apud me est ipsorum authoritas, vt si quingentos præterea haberent sui similes, ne minimum quidem momentum accessurum sit ad pondus.

PRIMVM DECRETVM IIII. SESSIONIS VIII. Aprilis, 1546. celebratæ, Concilij Tridentini.

Acrosancta, œcumenica, & generalis Tridentina Synodus, in Spiritu sancto legitimè cõgregata, præsidentibus in ea eisdem tribus Apostolicæ sedis legatis: hoc sibi perpetuò ante oculos proponens, vt sublatis erroribus, puritas ipsa Euangelij, in Ecclesia conseruetur, quod promissum antè per Prophetas in Scripturis sanctis Dominus noster Iesus Christus Dei Filius proprio ore, primùm promulgauit: deinde per suos Apostolos, tanquam fontem omnis & salutaris veritatis, & morum disciplinæ, omni creaturæ prædicari iussit. Perspiciénsq; hanc veritatẽ, & disciplinam contineri in libris scriptis, & sine scripto traditionibus, quæ ipsius Christi ore ab Apostolis acceptæ, aut ab ipsis Apostolis, Spiritu S. dictãte, quasi per manus traditæ, ad nos vsq; peruenerũt, orthodoxorum patrum exẽpla sequuta, omnes libros, tã veteris, quàm noui Testamenti, quũ vtriusque vnus Deus sit author, necnon traditiones ipsas, tum ad fidẽ, tum ad mores pertinentes, tanquam, vel ore tenus à Christo, vel à Spiritu sancto dictatas, & cõtinua successione in Ecclesia catholica conseruatas, pari pietatis affectu, ac reuerentia suscipit, & veneratur. Sacrorũ verò librorũ indicẽ, huic Decreto ascribendũ cẽsuit, ne cui dubitatio suboriri possit, quinã sint, qui ab ipsa Synodo suscipiãtur. Sunt verò infrascripti, Testamẽti veteris, quinq; Mosis, id est, Genesis, Exodus, Leuiticus, Numeri, Deuteronomiũ: Iosueh, Iudicũ, Ruth, Quatuor Regũ, duo Paralipomenõ, Esdræ primus, & secundus qui dicitur Neemias, Thobias, Iudith, Hester: Iob, Psalteriũ Dauidicũ centũ quinquaginta Psalmorũ, Parabolæ, Ecclesiastes, Canticũ cãticorũ, Sapiẽtia, Ecclesiasticus: Esaias, Hieremias, cũ Baruch, Ezechiel, Daniel: duodecim Prophetæ minores, id est, Oseas, Ioel, Amos, Abdias, Ionas, Michias, Naũ, Habacub, Sophonias, Aggeus, Zacharias, Malachias, duo Machabæorũ, primus & secũdus. Testamẽti noui, quatuor Euangelia: secundũ Matthæũ, Marcũ, Lucã, Ioannẽ: Actus Apostolorũ à Luca Euãgelista conscripti: Quatuordecim Epistolæ Pauli Apostoli: ad Romanos, duæ ad Corinthios, ad Galatas, ad Ephesios, ad Philippenses, ad Colossenses, duæ ad Thessalonicenses, duæ ad Timotheũ, ad Titum, ad Philemonem, ad Hebræos: Petri Apostoli duæ, Ioannis Apostoli tres, Iacobi Apostoli vna, Iudæ Apostoli vna, & Apocalypsis Ioannis Apostoli. Si quis autem libros ipsos integros cum omnibus suis partibus, prout in Ecclesia catholica legi consueuerunt, & in veteri vulgata Latina editione habentur pro sacris & Canonicis, non susceperit, & traditiones prædictas sciens & prudens contempserit, Anathema sit. Omnes itaque intelligant, quo ordine, & via ipsa Synodus post iactum fidei confessionis fundamentum, sit progressura, & quibus potissimùm testi-

testimoniis, ac præsidiis in confirmandis dogmatibus, & instaurandis in Ecclesia moribus sit vsura.

Secundum Decretum eiusdem quartæ Sessionis.

IN super eadem sacrosancta Synodus, considerans nō parum vtilitatis accedere posse Ecclesiæ Dei, si ex omnibus Latinis editionibus quæ circunferuntur sacrorum librorum, quænam pro authentica habenda sit, innotescat: statuit, & declarat, vt hæc ipsa vetus & vulgata editio, quæ longo tot seculorum vsu in ipsa Ecclesia probata est, in publicis lectionibus, disputationibus, prædicationibus, & expositionibus, pro authentica habeatur, & quod nemo illam reiicere quouis prætextu audeat, vel præsumat.

Præterea ad coercenda petulantia ingenia, decernit, vt nemo suæ prudentiæ innixus, in rebus fidei, & morum ad ædificationem doctrinæ Christianæ pertinentium, sacram Scripturam, ad suos sensus contorquens, contra eum sensum, quem tenuit & tenet sancta Mater Ecclesia, cuius est iudicare de vero sensu, & interpretatione Scripturarum sanctarum, aut etiam cōtra vnanimem consensum patrum, ipsam Scripturam sacram interpretari audeat, etiam si eiusmodi interpretationes nullo vnquam tempore in lucem edendæ forent. Qui contrauenerint per ordinarios declarentur, & pœnis à Iure statutis puniantur.

Sed & impressoribus modum in hac parte, vt par est, imponere volens, qui iam sine modo, hoc est, putātes sibi licere quicquid libet sine licentia superiorum Ecclesiasticorum, ipsos sacræ Scripturæ libros, & insuper annotationes, & expositiones quorumlibet indifferenter, sæpe tacito, sæpe etiam ementito prælo, & (quod grauius est) sine nomine authoris imprimunt. Alibi etiam impressos libros huiusmodi temerè venales habent: decernit & statuit vt posthac sacra Scriptura, potissimum vero hæc ipsa vetus, & vulgata editio quàm emendatissimè imprimatur. Nullique liceat imprimere, vel imprimi facere, quosuis libros de rebus sacris sine nomine authoris, neque illos in futurum vendere, aut etiam apud se retinere, nisi primùm examinati, probatique fuerint ab ordinario, sub pœna anathematis, & pecuniæ, in Canone Concilij nouissimi Lateranensis apposita. Et si regulares fuerint, vltra examinationem, & probationem huiusmodi, licentiam quoque à suis superioribus impetrare teneantur, recognitis per eos libris, iuxta formam suarum ordinationum.

Qui autem scripto eos communicant, vel euulgant, nisi anteà examinati, probatique fuerint, eisdem pœnis subiaceant, quibus impressores, & qui eos habuerint, vel legerint, nisi prodiderint authorem, pro authoribus habeantur. Ipsa vero huiusmodi librorum probatio in scriptis detur, atque ideo in fronte libri, vel scripti, vel impressi authenticè appareat. Itaque totum, hoc est, probatio & examen gratis fiat: vt probanda probentur, & reprobentur improbanda.

Post hæc temeritatem illam reprimere volens, qua ad profana quæque conuertuntur, & torquentur verba, & sententiæ sacræ Scripturæ ad scurrilia, scilicet fabulosa, vana, adulationes, detractiones, superstitiones impias, & diabolicas incantationes, & diuinationes, sortes, libellos etiam famosos: mandat, & præcipit ad tollendam huiusmodi irreuerentiam, & contemptum, & nè de cætero quisquam, quomodolibet verba Scripturæ sacræ ad hæc & similia audeat vsurpare, vt omnes huius generis homines, temeratores & violatores verbi Dei, iuris & arbitrij pœnis per Episcopos coerceantur.

Item, hæc sacrosancta Synodus statuit, & decreuit, proximam futuram Sessionem tenendam, & celebrandam esse feria quinta, post sacratissimum festum Pentecostes.

IN QVARTAM SESSIONEM.

Etus est prouerbium: Romani sedendo vincunt. Hac fiducia, degeneres isti, ac spurij Romanæ sedis, hoc est, magnæ meretricis filij, ad vincendum se composuerunt, indicta tertia Sessione. Quid enim prohibet, quominus erecto trophæo, voti compotes abeant: si illis conceditur quod vno decreto complexi sunt? Quatuor autem sunt capita. Primò definiunt, in doctrina non solis Scripturis standum esse, sed traditis etiam per manus placitis. Deinde, in conficiendo Scripturę catalogo, eadem libros omnes creta notant: & apocryphos vetant ex aliorum ordine submoueri. Tertiò, repudiatis aliis quibuscunque interpretationibus, vulgatam solam retinent, ac iubent esse authenticam. Postremò, sibi in locis omnibus vel obscuris, vel dubiis, ius interpretationis vindicant, absque prouocatione. Quatuor istis constitutis: quis neget esse debellatum? Itaque, superuacuæ magis ostentationis causa, postea disputarunt, quàm quod ita necesse foret. Quicquid enim protulerint, si nulla Scripturæ authoritate fultum erit, inter traditiones numerabitur: quas nihilò minus fidei habere volunt, quàm Legem & Prophetas. Quid verò iam licebit improbare? cùm nullum sit tam crassum aut anile delirium, quod non hoc prætextu defendant. Imò nulla est tam prodigiosa superstitio, cui non hunc, veluti Aiacis clypeum, applicent, quo muniatur. Adde, quòd sibi noua suffragia comparant, cùm libros apocryphos authoritate dignantur. Ex secundo Machabæorum & purgatorium probabitur, & sanctorum intercessio. Ex Tobia, satisfactiones, exorcismi: & quid non? Ab Ecclesiastico non pauca mutuabuntur. Vnde enim fæcem melius haurirent? Quanquam non is sum: qui lectionem horum librorum velim prorsus improbare: sed fidē illis tribuere, quæ hactenus

nunquam habita fuit, quorsum attinebat, nisi vt ad colorandos suos errores adulterino fuco vterentur? Verùm, quia sæpe ex Hebraica aut Græca veritate refellitur istorum inscitia in citandis Scripturis, & temeritas cohibetur, adeóque retunditur Thrasonica iactantia: huic quoque nodo ingeniosè occurrũt, dum statuunt, vt sola ad fidem valeat vulgata trãslatio. Eant nunc qui multum operæ temporísque sumpserunt in linguarum studio, vt genuinum Scripturæ sensum ex fontibus ipsis peterent. Saltem ne posthac Romanensibus molesti sint, hoc decreto abundè prouisum est. Nónne hoc est Græciam, totúmque Orientem subigere? Vnum adhuc deerat: semper enim emergunt homines morosi, quibus satisfieri aliter nequit, nisi Scripturis probetur quod vertitur in quæstione. Sunt alij nimium perspicaces, qui etiam in vulgata translatione arma reperiunt, quibus ad lacessendum Papatum instruantur. Ne quid inde accipiant damni, optimum remedium excogitant, dum sibi legitimam adiudicant Scripturæ interpretationem. Quis iam malè prouidos existimet? qui vno capite huc perueniunt, vt quiduis habeant ex Scriptura probatum: & nullo Scripturæ testimonio quantumuis contrario vrgeantur. Nam si confessio probanda est: in promptu erit illud: Ostendite vos sacerdotibus. Si quæratur, an ad mortuorum intercessionem confugiendũ sit: statim illud occurret: Ad aliquem sanctorum conuertere. Item, Pro hac orabit ad te omnis sanctus. Nec purgatorium destituetur certo fundamento: quia scriptũ est: Non exibit inde, donec soluerit vltimum quadrantem. Denique, licebit quidlibet ex quolibet facere. Cùm antehac eiusmodi testimonia proferebant, iã erant pueris quoq; ipsis ridiculi: nunc ius authenticæ interpretationis scrupulum omnem, si illis creditur, eximet. Quod autem tam clarum aut firmum testimonium illis cõtrà obiicietur, quod non eludent? Impunè enim quálicunque cauillo se expedient. Aduersus contrarias rationes hîc oppositus erit murus aheneus: Tu quis es, qui Ecclesiæ interpretationi obstrepis? Hoc scilicet est, quod vulgari prouerbio inter se prędicãt Scripturã esse nasum cereum: quia conuerti possit in omnes formas. Si eiusmodi postulata Mathematicis darentur, non modò ex cubito palmam facerent: sed stadium euincerent cubito breuius, donec miscerent cœlum terræ.

Quid ergo cum hac victrice, & iam quasi triumphali Sessione nobis agendum est? nempe, vt stando discutiamus istos fumos. Quòd ad traditiones attinet: scio illarum non raram fieri mentionem à vetustis scriptoribus: sed non eo consilio, vt fides nostra extra Scripturas excurrat, in quibus ipsam perpetuò includunt. Ritus tantùm quosdam Apostolis referunt acceptos: quorum pars ab illis videtur habere originem: pars autem illis authoribus indigna est. Et tamen omnes quos attingunt, & numero pauci sunt, & genere tolerabiles. Nunc verò quicquid Romanensibus libuerit obtrudere, id ex Apostolorum traditione fluxisse, credi volunt: adeóque nihil habent frontis, vt quæ non ita pridem inter ignorantiæ tenebras obrepserunt, in illum ordinem, sublato discrimine, referant. Ergo, vt illis demus, instituta quędam posteris Apostolos Domini per manus tradidisse, quę scriptis nunquam mandauerint: primùm, hoc nihil ad fidei doctrinam: vt apiculum vnum inde eliciant: sed tantùm ad externos ritus, vel decoro, vel disciplinæ seruientes: deinde probare necesse habebunt, traditionẽ esse Apostolicam, quãcunque hoc titulo commendabunt. Proinde, non est quòd putent, hoc sibi quicquam suffragari, vel ad tyrannidem legum suarum stabiliendã, quibus conscientias miserè excarnificant: vel ad suas superstitiones obtegendas, quas consarcinatas esse ex vitiosis omnium seculorũ gentiúmque ritibus, constat. Pręcipuè verò repudiandũ illud, quo doctrinę certitudinẽ ex iis, quę vocãt ἄγραφα, non minus quàm ex Scripturis pendere volunt. Tenendum enim semper est illud Augustini: Fidem ex Scripturis conceptam esse.

De libris omnibus in Canonem promiscuè receptis, non dicam aliud, nisi præter ecclesiæ veteris consensum id fieri. Scitur enim quid Hieronymus ex communi maiorũ sententia referat. Et Ruffinus etiam tanquam de re minimè controuersa, cum Hieronymo pronuntiat, Ecclesiasticum, Sapientiam Solomonis, Tobiam, Iudith, & Machabæorum historiam, libros non Canonicos à patribus, sed Ecclesiasticos fuisse vocatos, qui ad populum quidem legerentur, sed ad fidem dogmatum faciendam non valerent. Nec me tamen latet, idem quod nunc Tridentini patres statuunt, in concilio Carthaginensi tertio haberi. Quod Augustinus quoque in libro de doctrina Christiana secutus est. Sed cùm variis locis testetur Augustinus, non idem sua ætate sensisse omnes, relinquatur id sanè in medio. Quòd si argumentis ex reipsa sumptis pugnandum sit, præter phrasin ipsam, multa ostendent debere inferiore loco subsidere, quæ Tridentini patres in altum extollunt. Vt alia omittam, quisquis Machabæorum scripsit historiam, in fine optat, vt si bene & congruenter scripserit: sin minus, veniam deprecatur. Quantum, obsecro, à Spiritus sancti maiestate aliena est hæc confessio?

In translationibus, pręter vnam vulgatam, damnandis, vt crassior est inscitia, ita magis barbarum edictum. Sacra Dei oracula Moses & Prophetæ lingua Hebraica, Apostoli Gręca prodiderunt. Nequis mundi angulus expers esset tanti thesauri, accessit etiam donum interpretationis. Factum est, nescio quibus modis, certè nec iudicio nec recto delectu, vt interpretationibus diuersis vna obti-

obtinuerit inter indoctos, saltem qui nulla linguarum notitia instructi, qualecunque ignorantiæ suæ subsidium quærebant. Porrò qui linguas tenent, hanc interpretationem deprehendunt infinitis erratis scatere: idque apertissimis demonstrationibus planum faciunt. Patres decernunt ex aduerso, etiam si ex fonte ipso purum liquorem, proferant, etiamsi ex certa veritate falsum coarguant, minimè esse audiendos. Nemo vnquam sensu communi præditus, hoc bono priuare ausus est ecclesiam Dei. Veteres, quanuis linguarum cognitione, ac præsertim Hebraicæ, destituerentur, ingenuè tamen semper agnoscunt, nihil esse melius, quàm ipsa n consulere, vt inde verus germanúsque sensus hauriatur. Vltrà progrediar. Nemo est mediocri ingenio, qui vulgatam translationem cum aliquot aliis conferendo, non facilè videat, multa feliciter in his esse restituta, quæ perperam in illa habebantur. Hîc nos Synodus cogit ad perspicuam lucem cæcutire, vt sponte erremus. Quis putasset tam fore amentes, vt bonorum iudicia tam securè contemnerent, nec dubitarent omnibus se inuisos ac detestabiles reddere? Qui sciebant eos nihil vtile meditari, sic tamen persuasi erant: vt fucum aliquem mũdo facerent, negotium cudendę nouę translationis iuratis sibi hominibus daturos. Atqui, nõ fraudulenter agunt. Vitiosissima translatione non modò contentos esse nos iubent, sed eam, non aliter ac cœlitus delapsam, volunt adorari: & cũ omnibus conspicuæ sint mendæ, quicquam desyderari prohibent.. En à quorum arbitrio Ecclesiæ instauratio pendeat. Locos perperam insulséque redditos notare, quàm longi esset operis? Adeò nulla est integra pagina, vt vix tres sint continui versus, non insigni aliquo errore fœdati. Sufficiat in specimen vnus Psalmorum liber: cuius pauca exempla obiter attingam: magis vt, proposito tenui gustu, inuitẽ lectores ad cognoscẽdum, quàm vt eos doceam. Psalmo secundo præclara est exhortatio: Osculamini filium. Pro qua vetus translatio habet: Apprehendite disciplinam. Nihil simile. Illud cùm verum esse constet, hoc cur potius authenticum habebitur? Vulgaris interpres habet. Filij hominum vsque
Psal.4.3 quo graui corde? Cùm verba Hebraica nihil simile contineant: sed, Vsque quo gloria mea
Psal.32.4. ad ignominiam? Vbi Dauid conqueritur succum suum conuersum fuisse in siccitates ęstiuas, interpres supposuit: Conuersus sum in ærumna mea dum configitur spina. Item altero versu: In lupato & fræno ora eorum ad coercendum, ne accedant ad te. Interpres verò sic: In chamo & fræno maxillas eorũ constringe, qui non approximant ad te. Et quid intelligemus per lumbos impletos illusionibus? quod legitur Psal. XXXVIII. Quanquam imprudenter facio, qui syluam immensam ingrediar. Proinde ad vnicum Psalmum me recipiam. Is erit sexagesimus octauus. Vbi Dauid inter alias Dei laudes hanc quoque recenset, quòd vnicos habitare faciat in domo: hoc est, orbos & solitarios ditet familia. Interpres verò supponit, vnius moris. Sequitur: Rebelles autem in siticuloso loco. Pro quo interpres: Similiter eos qui exasperant: qui habitant in sepulchris. Postea vbi sensus optimè fluit in verbis Dauidis, interpres ænigmata inuoluit, vnde se nullus OEdipus expediat. Sic loquitur Dauid, Reges exercituum fugerunt, fugerunt: & habitatrices domus diuiserunt spolia, hoc est, mulieres quæ domi quiescebant. Interpres verò: Rex virtutem dilecti dilecti: & speciei domus diuidere spolia. Paulò pòst: Et si dormiistis inter medias ollas. Interpres vertit, medios cleros. Suspicari montes coagulatos posuit, pro Inuidere montibus opimis. Vbi habet Hebraica veritas, Etiam defectores: vt inhabitet Dominus Deus: interpres mutat: Etiam non credentes inhabitare Dominum Deum. Item, cùm ita sit ad verbum: Reducam ex Basam, reducam ex profundis maris: Interpres ex aduerso, Ex Basam conuertam, conuertam in profundum maris. Itẽ, Ibi paruulus Beniamin dominator eorũ. Interpres nescio quid cogitans, In mentis excessu. Dimidiam Psalmi partẽ, aut paulò plus recensui. Quę tamen monstra hîc agnoscunt lectores? Quanquam, vt verum fatear, danda est venia Latino interpreti, qui Græcam translationem, qua potuit diligentia, expressit. Istos verò asinos quis ferat, dum interpretationis donum eripiunt Ecclesiæ: & hoc tanquam luto opposito, aditum præcludunt, ne ad puram Dauidis intelligentiam accedat? Adde, quòd non ignorantiam modò lapsúsque interpretum præferunt veræ aliorum cognitioni: sed nulla erit tam crassa hallucinatio, quæ non diuini oraculi vim habeat. Quale exemplum Psalmo cxxxij. extat. Nam, cùm illic Dominus victũ se populi sui benedicturum promittat, sacrificulus quispiam lusciosus duas literas cõiunctim legens, c. & t. putauit scriptum esse vidum. Quia autem vox erat nullius significationis, interposita litera induxit nouam lectionem, quæ in toto papatu regnat. Nullum enim est Italiæ, Galliæ, Hispaniæ, Germaniæ templum, vbi non magno clamore reboent: Viduam eius benedicens benedicam. Et tam sunt vel attenti, vel perspicaces, vt nemo tam ridiculam corruptelam animaduerterit. Sed nihil mirum, si erepta nobis panis voce, nomen viduitatis inducant: cum in hoc sint toti, vt animas pane cœlestis vitæ crudeliter viduent. Quid? Vulgatam noui Testamenti versionem authenticam facere, an eos non pudet? cùm in omnium manibus versentur Vallæ, Fabri, & Erasmi scripta, quæ innumeros in ea locos vitiatos digito vel pueris demonstrant. Primo ad Rom. capite, interpres Christum nominat prædestinatum Dei Fi-

liũ. Laborãt in ista voce explicanda, qui Græcam linguam non tenent: quia propriè, quæ nondum sunt, ea dicimus prædestinari. Porrò, Christus Filius est æternus Dei. At verò in Græca voce, nihil est difficultatis, quæ declaratum significat. Vnum exemplum produxi: in reliquis superuacuus esset labor. Sũma sit: non aliter ratum hoc fore edictum, nisi efficiant Tridentini patres, vt mundus, apertis oculis, oblatam sibi lucem non cernat.

Venio ad ius interpretandi quod sibi arrogant, quoties de sensu dubitatur. Suum, inquam, esse aiunt, de Scripturæ sensu dare responsa, quibus acquiescere oporteat. Nam quicquid Ecclesiæ deferunt, sibi deferunt ipsis. Equidem fateor, sicuti non priuato hominum arbitrio allata est Scriptura, ita indignum esse, vt ad priuatum cuiusque sensum trahatur. Quinetiam si de obscuro loco ambigatur, quónam sensu accipi debeat, non alia via meliore, ad veram intelligẽtiam posse perueniri, quàm si pij doctores, religiosa disceptatione, in cõmune inquirant. Atqui, non hoc agitur. Volunt enim tyrannico suo edicto, libertatem omnem ex Ecclesia tollere: sibi autẽ arrogare infinitam licentiam. Nam qualemcũque sua libidine sensum affinxerint Scripturæ, eum mox amplecti necesse erit. Præter ipsos verò nemini fas erit, quicquam ex Scripturis probare. Atque vtinam præstãdæ tantæ rei pares forent. Sed boues, ephippia sibi vsurpant: vel potius asini, lyram. Denique hoc moliuntur, vt Scripturam in tenebris abditam reuereantur omnes, tanquam Cereris mysteria: nemo ad eius intelligẽtiam aspirare ausit. Nullus esset exitus, si exempla vndecunque colligerem, vnde palàm fieret lectoribus, quàm iniquæ & non ferendæ seruitutis laquei hoc decreto nectantur. Ergo in vnius tantùm Synodi exemplo, specimen ante oculos ponam. Circiter annum à Christo nato octingentesimum, habita est Synodus Nicena, quæ & euersas sub Leone imagines restituit, & adorandas decreuit. Eam Synodum Papistæ, quia idololatriæ suffragatur, sanctam & legitimã esse ducũt. Proinde, secũdum eorum axioma, in Scripturæ expositione errare nõ potuit. Atqui, si tales audiendi sint sacrorum interpretes (quod est dictu abominandum) præstabit Ægyptiorum religio Christianæ. Vt simulacris ac picturis templa ritè ornari, ex Scripturis constaret, adducti sunt hi loci in medium: Creauit Deus hominem ad imaginem & similitudinem suam. Iosue duodecim erexit lapides. Nemo accendit lucernam, & ponit eam sub modio: vnde colligebant, super altaria collocandas esse imagines. Item, Signatum est super nos lumen vultus tui Domine: sicut audiuimus, ita & vidimus. Domine, dilexi decorem domus tuæ. Ostende mihi faciem tuam, quia speciosa est. Vt adorationem statuerent, his testimoniis sunt abusi: Abraham populum terræ adorauit: Iacob erexit titulum, ac benedixit. Item, Adorauit summitatem virgæ filij sui Ioseph. Vultum tuum deprecabuntur omnes diuites plebis. Adorate scabellum pedũ eius. Mirabilis Deus in sanctis suis. Et ne quid deesset ad impudentiæ cumulum, attexuerunt ex alio Psalmo, Sanctis qui sunt in terra: idque ad imagines retulerunt. Scio vix credibilia fore quæ narro. Et ipse obstupui, cùm legerem. Quanquam debent nobis iampridem ad hæc quamlibet absurda, occaluisse aures. Quòd si mihi colligendæ essent eorum interpretationes, pueris etiam ipsis ridendæ: nec hæ quidem omnes, sed quæ notabili aliqua insulsitate excellunt, triplo quàm Scriptura ipsa longius conficiẽdum esset volumen. In summa, hoc voluit spiritus Tridentinus suo decreto, ne quid nobis significet Scriptura, nisi quod monachi somniando luserint. Quid enim per Ecclesiam aliud intelligunt? Nam vt confluant ex toto orbe Romanenses episcopi, hoc est quotquot sub vexillo, auspiciisque illius Antichristianæ sedis militant: quam tandem, collatis inter se capitibus interpretationem nobis conflabunt? Bona pars vix grammaticæ elementa didicit. Hoc certè mihi negare non audebunt: vix centesimum quenque ex illis esse, qui integrum vnum Prophetarum librum, aut vnam Apostolorum epistolam, aut vnam Euangelij historiam legerit. Aliis enim curis magis sunt occupati, quàm vt vacet illis sacra legere. Superest, vt hoc Apostolicæ priuilegium tribuant: atque sacrum illud os Pauli Fernesij de Scripturæ interpretatione rogandum esse, dicant. Alioqui, Ecclesiam nobis assignent, quæ sustinendo tanto oneri par futura meritò credatur. Nam quibuscunque sedem Romanam extollant elogiis, nunquam sanis hominibus persuadebunt, vel Cepham esse caput: vel pudicum sanctúmque coniugium, carnalem esse vitam, quæ sit coram Deo maledicta. Quorũ vtrunque Papalibus responsis est proditum. Clamabant, totam Ecclesiæ authoritatẽ labefactari, si ius illi interpretandæ Scripturæ adimitur: atque ita ianuam patefieri lasciuis ingeniis, vt quouis perrumpant. Imò solent hoc nobis crimen ad conflandam inuidiam, obiicere, nos ideo arrogare nobis Scripturæ interpretationem, ne quo fræno cohibeatur nostra libido. De nobis quominus dicam quod res habet, impedit verecundia. Verissimè tamen licebit profiteri, nos, intelligẽdis Scripturis plus lucis attulisse, quàm omnes, qui ab exorto Papatu inter eos extiterunt, doctores. Neque hanc ipsi laudem detrahere nobis audẽt. Atqui, nemo interea est nostrûm, qui non libenter suas lucubrationes Ecclesiæ iudicio submittat. Ergo Ecclesiæ authoritatem, neque contemnimus, neque extenuamus: nec proteruis hominis habenas laxamus, vt quiduis audeant. Vtinam verò Ecclesiam nobis osten-

2. Petr. 1 21

ostenderent, qualem Scriptura ipsa depingit: facilè de honore conueniret. Sed cùm falsum Ecclesiæ titulum ementientes, eius expilatæ ac nudatæ spolia sibi rapiant, quid aliud possumus, quàm reclamare?

PRIMVM DECRETVM QVINTAE SESSIONIS, habitæ die XVII. Iunij, M. D. XLVI. Concilij Tridentini.

T fides nostra Catholica, sine qua impoßibile est placere Deo purgatis erroribus, in sua synceritate integra, & illibata permaneat, & ne populus Christianus omni vento doctrinæ circunferatur, quum serpens ille antiquus, humani generis perpetuus hostis, inter plurima mala, quibus Ecclesia Dei his nostris temporibus perturbatur, etiam de peccato originali, eiúsque remedio, non solùm noua, sed etiam vetera dißidia excitauerit: Sacrosancta, œcumenica, & generalis Tridentina Synodus, in Spiritu sancto legitimè congregata, præsidentibus in ea eisdem tribus Apostolicæ sedis Legatis, iam ad reuocandos errantes, & nutantes confirmandos, accedere volens, sacrarum Scripturarum, & sanctorum patrum, ac probatißimorum Conciliorum testimonia, & ipsius Ecclesiæ iudicium, & consensum sequuta, hæc de ipso peccato originali fatetur, statuit, ac declarat.

Si quis non confiteatur primum hominem Adam, quum mandatum Dei in Paradiso fuisset transgressus, statim sanctitatem, & iustitiam, in qua constitutus fuerat, amisisse, incurrisséque per offensam præuaricationis huiusmodi, iram & indignationem Dei, atque ideo mortem, quam antea illi comminatus fuerat Deus, & cum morte captiuitatem sub eius potestate, qui mortis deinde habuit imperium, hoc est, diaboli, totúmque Adam, per illam præuaricationis offensam secundum corpus, & animam, in deterius commutatum fuisse: Anathema sit.

Si quis Adæ præuaricationem sibi soli, & non eius propagini asserit nocuisse, acceptam à Deo sanctitatem, & iustitiam, quam perdidit, sibi soli & non nobis etiam eum perdidisse: aut inquinatum illum per inobedientiæ peccatum, mortem, & pœnas corporis tantùm in omne genus humanum transfudisse, non autem & peccatum, quod est mors animæ: Anathema sit, cùm contradicat Apostolo dicenti: per vnum hominem peccatum intrauit in mundum, & per peccatum mors, & ita in omnes homines mors pertransijt, in quo omnes peccauerunt.

Si quis hoc Adæ peccatum, quod origine vnum est, & propagatione, non imitatione transfusum omnibus, inest vnicuique propriũ, vel per humanæ naturæ vires, vel per aliud remedium asserit tolli, quàm per meritum vnius mediatoris Domini nostri Iesu Christi, qui nos Deo reconciliauit in sanguine suo factus nobis iustitia, sanctificatio & redemptio: aut negat ipsum Christi Iesu meritum per baptismi sacramentum, in forma Ecclesiæ ritè collatum, tam adultis quàm paruulis applicari, Anathema sit. Quia non est aliud nomen sub cœlo datũ hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri. Vnde illa vox: Ecce Agnus Dei, ecce, qui tollit peccata mundi: & illa, Quicunque baptizati estis, Christum induistis.

Si quis paruulos recentes ab vteris matrum baptizandos negat, etiam si fuerint à baptizatis parentibus orti: aut dicit in remißionem quidem peccatorum eos baptizari, sed nihil ex Adam trahere originalis peccati, quod regenerationis lauacro necesse sit expiari ad vitam æternam consequendam, vnde fit consequens, vt in eis forma baptismatis in remißionem peccatorum, non vera, sed falsa intelligatur: Anathema sit. Quoniam non aliter intelligendum est, id quod dixit Apostolus: Per vnum hominem peccatum intrauit in mundum, & per peccatum mors, & ita in omnes homines mors pertransijt, in quo omnes peccauerunt, nisi quemadmodum Ecclesia catholica, vbique diffusa semper intellexit. Propter hanc enim regulam fidei, ex traditione Apostolorum, etiam paruuli, qui nihil peccatorum in semetipsis adhuc committere potuerunt, ideo in remißionem peccatorum veraciter baptizantur, vt in eis regeneratione mundetur, quod generatione contraxerunt. Nisi enim quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei.

Si quis per Iesu Christi Domini nostri gratiam, quæ in Baptismate confertur, reatum originalis peccati, remitti negat: aut etiam asserit non tolli totum id, quod veram & propriam peccati rationem habet, sed illud dicit tantùm radi, aut non imputari: Anathema sit. In renatis enim nihil odit Deus, quia nihil est damnationis iis, qui verè consepulti sunt cum Christo per baptisma, in mortem, qui non secundum carnem ambulant: sed veterem hominem exuentes, & nouum, qui secundum Deum creatus est, induentes, innocentes, immaculati, puri, innoxij, ac Deo dilecti effecti sunt hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi: ita vt nihil prorsus eos ab ingressu cœli remoretur. Manere autem in baptizatis concupiscentiam, vel fomitem, hæc sancta Synodus fatetur, & sentit, quæ cùm ad agonem relicta sit, nocere non consentientibus, & viriliter per Christi Iesu gratiam repugnantibus non valet, quinimo qui legitimè certauerit, coronabitur. Hanc concupiscentiam, quam aliquando Apostolus peccatum appellat, sancta Synodus declarat, Ecclesiam catholicam nunquam intellexisse peccatum appellari, quòd verè & propriè in renatis peccatũ sit: sed quia ex peccato est, & ad peccatum inclinat. Si quis autem cõtrarium senserit, Anathema sit.

Declarat tamen, hæc ipsa sancta Synodus non esse suæ intẽtionis, comprehendere in hoc decreto, vbi de peccato originali agitur beatam & immaculatam virginem Mariam, Dei genitricem: sed obseruandas esse constitutiones fœlicis recordationis Sixti Papæ quarti, sub pœnis in eis con-

stitutionibus contentis, quas innouat.

Decretum secundum eiusdem Sessionis.

Eadem sacrosancta Synodus piis summorum pontificum, & probatorum Conciliorum constitutionibus inhærens, easque amplectens, & illis adiiciens, ne cælestis ille sacrorum librorum thesaurus, quem Spiritus sanctus summa liberalitate hominibus tradidit, neglectus iaceat: statuit & decreuit, quòd in Ecclesiis illis, in quibus præbenda, aut, præstimonium, seu aliud quouis nomine nuncupatum, stipendium, prolectoribus sacræ theologiæ deputatum reperitur, Episcopi, Archiepiscopi, Primates, & alij locorum ordinarij, eos, qui præbendam, aut præstimonium, seu stipendium huiusmodi obtinent, ad ipsius sacræ Scripturæ expositionem, & interpretationem, per seipsos si idonei fuerint, alioquin idoneum substitutum ab ipsis Episcopis, Archiepiscopis, Primatibus, & aliis locorum ordinariis eligendum, etiam per substractionem fructuum cogant & compellant. De cætero vero præbenda, præstimonium, aut stipendium huiusmodi, non nisi personis idoneis, & qui per seipsos id munus explicare possint conferantur: & aliter facta prouisio, nulla sit, & inualida.

In Ecclesiis autem Metropolitanis, vel cathedralibus, si ciuitas insignis, vel populosa, ac etiam in collegiatis, existentibus in aliquo insigni oppido, etiam nullius Diocesis: si ibi clerus numerosus fuerit, vbi nulla præbenda, aut præstimonium seu stipendium huiusmodi deputatum reperitur, præbenda, quomodocunque, præterquam ex causa resignationis primo vacatura, ad eum vsum ipso facto perpetuo constituta, & deputata intelligatur. Et quatenus in ipsis Ecclesiis, nulla vel non sufficiens præbenda foret, Metropolitanus, vel Episcopus ipse per assignationem fructuũ alicuius simplicis beneficij (eiusdem tamen debitis supportatis oneribus) vel per contributionem beneficiatorum suæ ciuitatis & Diocesis, vel aliàs, prout commodius fieri poterit de capituli consilio ita prouideat, vt ipsa sacræ Scripturæ lectio habeatur: ita tamen, vt quæcunque aliæ lectiones vel consuetudine, vel quauis alia ratione institutæ propter id minimè prætermittantur.

Ecclesiæ verò, quarum annui prouentus tenues fuerint, & vbi tam exigua est cleri & populi multitudo, vt Theologiæ lectio in eis commodè haberi non possit, saltem magistrum habeant, ab Episcopo, cum concilio capituli eligendum, qui clericos, aliosque scholares pauperes Grammaticam gratis doceat: vt deinceps ad ipsa sacræ Scripturæ studia, annuente Deo transire possint. Ideoque illi magistro grammatices, vel alicuius simplicis beneficij fructus, quos tandiu percipiat, quandiu in docendo perstiterit, assignentur: dum tamen beneficium ipsum, suo debito non fraudetur obsequio, vel ex Capitulari, vel Episcopali mẽsa, condigna aliqua merces persoluatur: vel alias Episcopus ipse, aliquam rationem ineat suæ Ecclesiæ, & Diocesi accommodam, ne pia hæc vtilis, atque fructuosa prouisio, quouis quæsito colore negligatur.

In Monasteriis quoque Monachorum, vbi commodè fieri queat, etiam lectio sacræ Scripturæ habeatur: qua in re, si Abbates negligentes fuerint, Episcopi locorum in hoc prouideant, vt sedis Apostolicæ delegati eos ad id opportunis remediis compellant.

In conuentibus verò aliorum regularium, in quibus studia commodè vigere possunt, sacræ Scripturæ lectio, similiter habeatur: quæ lectio à capitulis generalibus, vel prouincialibus assignetur dignioribus Magistris.

In gymnasiis etiam publicis, vbi tam honorifica, & cæterorum omnium maximè necessaria lectio hactenus instituta non fuerit, religiosissimorum Principum, ac Rerumpublicarum pietate, ad catholicæ fidei defensionem, & incrementum, sanæque doctrinæ conseruationem, & propagationem instituatur: & vbi instituta foret, & negligeretur, restituatur.

Et ne sub specie pietatis, impietas disseminetur, statuit eadẽ sancta Synodus, neminẽ ad huiusmodi lectionis officium, tam publicè quàm priuatim admittendum esse, quin prius ab Episcopo loci, de vita, moribus & scientia examinatus & approbatus fuerit. Quod tamen de Lectoribus in claustris Monachorum non intelligatur.

Docentes verò ipsam sacram Scripturam, dum publicè in scholis docuerint, & scholares, qui in ipsis scholis studẽt, priuilegiis omnibus, de perceptione fructuũ, præbendarũ, & beneficiorum suorũm in absentia, à iure communi concessis, plenè gaudeant, & fruantur.

Quia verò Christianæ Reipublicæ non minus necessaria est prædicatio Euangelij, quàm lectio, & hoc est præcipuum Episcoporum munus: statuit, & decreuit eadem sancta synodus, omnes Episcopos, Archiepiscopos, Primates, & omnes alios Ecclesiarum Prælatos, teneri per seipsos, si legitimè impediti non fuerint, ad prædicandum sanctum Iesu Christi Euangelium.

Si vero contigerit Episcopos & alios prædictos legitimo detineri impedimento, iuxta formam generalis Concilij, viros idoneos assumere teneantur, ad huiusmodi prædicationis officium salubriter exequendum. Si quis autem hoc adimplere contempserit, districtæ subiaceat vltioni.

Archipresbyteri quoque, plebani, & quicunque parochiales, vel aliàs curam animorum habentes, Ecclesias quocunque modo obtinent, per se vel alios idoneos, si legitimè impediti fuerint, diebus saltem Dominicis, & festis solennibus, plebes sibi commissas pro sua & earum capacitate pascant salutaribus verbis: dicendo ea, quæ scire omnibus, necessarium est ad salutem, annunciandoque eis cum breuitate, & facilitate sermonis, vitia, quæ eos declinare, & virtutes quas sectari oporteat, vt pœnã æternam euadere, & cælestem gloriam consequi valeant. Id vero si quis eorum præstare negligat, etiamsi ab Episcopi iurisdictione quauis ratione exemptum se esse prætenderet: etiamsi Ecclesiæ quouis modo exemptæ dicerentur,

ventur, aut alicui Monasterio, etiam extra Diocesim existenti forsan annexæ vel vnitæ, modo re ipsa in Diocesi sint: prouida pastoralis Episcoporum sollicitudo non desit, ne illud impleatur: Paruuli petierunt panem, & non erat qui frangeret eis. Itaque, vbi ab Episcopo moniti trium mensium spatio, muneri suo defuerint, per censuras Ecclesiasticas, seu alias ad ipsius Episcopi arbitrium cogantur: ita vt etiamsi ei sic expedire visum fuerit, ex beneficiorum fructibus alteri, qui id præstet, honesta aliqua merces persoluatur, donec principalis ipse resipiscens, officium suum impleat.

Si quæ vero parochiales Ecclesiæ reperiantur subiectæ monasterijs, in nulla Diocesi existentibus, si Abbates, & regulares prælati in prædictis negligentes fuerint: à Metropolitanis, in quorum prouincijs Dioceses ipsæ sitæ sunt, tanquam quo ad hoc sedis Apostolicæ delegatis compellantur. Neque huius decreti exequutionẽ consuetudo, vel exemptio, aut appellatio, aut reclamatio, siue recursus impedire valeat, quousque desuper à competenti iudice, qui summariè, & sola facti veritate inspecta procedat, cognitum, & decisum fuerit.

Regulares vero cuiuscunque ordinis, nisi à suis superioribus, de vita, moribus, & scientia examinati, & approbati fuerint, ac de eorum licentia: etiam in Ecclesiis suorum ordinum prædicare non possint. Cum qua licentia personaliter se coram Episcopis præsentare, & ab eis benedictionem petere teneantur, antequam prædicare incipiant. In Ecclesiis vero, quæ suorum ordinum non sunt, vltra licentiam suorum superiorum, etiam Episcopi licentiam habere teneantur: sine qua in ipsis Ecclesiis, non suorum ordinum: nullo modo prædicare possint. Ipsam autem licentiam gratis Episcopi concedant.

Si vero (quod absit) prædicator errores, aut scandala disseminauerit in populum, etiam si in Monasterio, sui vel alterius ordinis prædicet: Episcopus ei prædicationem interdicat. Quod si hæreses prædicauerit, contra eum, secundum iuris dispositionem, aut loci consuetudinem procedat, etiamsi ipse prædicator generali vel speciali priuilegio exemptum se esse prætenderet: quo casu Episcopus authoritate Apostolica, & tanquam sedis Apostolicæ delegatus procedat. Curent autem Episcopi, ne quis prædicator, vel ex falsis informationibus, vel alias calumniosè vexetur, iustámve de eis conquerendi occasionem habeat.

Caueant præterea Episcopi, ne aliquem vel eorum, qui cùm sint nomine, regulares, extra claustra tamen, & obedientiam religionum suarum viuant, vel presbyterorum secularium, nisi ipsis noti sint, & moribus atque doctrina probati, etiam quorumlibet priuilegiorum prætextu, in sua ciuitate vel Diœcesi prædicare permittant, donec ab ipsis Episcopis super ea re, sancta sedes Apostolica consulatur, à qua, priuilegia huiuscemodi, nisi tacita veritate & expresso mendacio, ab indignis, extorqueri verisimile non est.

Quæstores vero eleemosynarij, qui etiam quæstuarij vulgo dicũtur, cuiuscũque conditionis existant, vllo modo, nec per se, nec per alium prædicare præsumant: & contrà facientes ab Episcopis, & ordinariis locorum, priuilegiis quibuscunque non obstantibus, opportunis remediis omnino arceantur.

Item, hac sacrosancta Synodus statuit & decernit primam futuram Sessionem tenendam, & celebrandam esse die Iouis, feria quinta, post festum sancti Iacobi Apostoli.

IN QVINTÆ SESSIONIS DECRETVM PRIVS.

VT sit in hoc decreto aliquid, quod præfationi respondeat, prima quatuor capita ex veteri, probatáque Ecclesiæ doctrina mutuantur: de quibus scilicet nihil erit controuersiæ. Itaque malitiosè factum apparet, quòd se dissidia componere velle præfantur, quę hoc tempore fuerint excitata. Quorsum, obsecro, attinebat, tot anathemata detonare? Nisi vt imperiti crederent aliquid subesse causæ, cùm tamen nihil sit. In quinto capite, vbi iam aliquid suum afferunt, agere incipiunt suo more: hoc est, inculcare sophistarum suorum nænias, & pertinaciter tueri. Anathema esse iubent, si quis neget totum in baptismo tolli, quod propriam peccati rationem habet: sed tantùm radi, aut non imputari doceat. Astutè hîc admiscent radẽdi verbum, quod odiosum esse norunt: nam & inde Augustinum grauabant Pelagiani. Ergo valeant cum sua rasura. Nos totum peccati reatum verè tolli in baptismo, asserimus: ita vt quæ manent peccati reliquiæ, non imputentur. Quò res clarius pateat in memoriam reuocent lectores, duplicẽ esse baptismi gratiam: nam & peccatorum remissio illic, & regeneratio nobis offertur. Remissionem plenam fieri docemus: regenerationem inchoari dũtaxat, suósque tota vita facere progressus. Proinde manet verè peccatum in nobis, neque per baptismum statim vno die extinguitur: sed quia deletur reatus, imputatione nullum est. Nihil hac doctrina magis expeditum. Eam, cur Synodus anathemate dãnet, videndum. Nihil, inquiunt venerandi patres, in renatis odit Deus. Vt hoc illis concedam: an propterea sequitur, nihil odio esse dignũ? ac non potius ideo nihil odit, quia quod iure posset odisse, ignoscit? Nam testimonium Apostoli quod arripiunt, nobis planè suffragatur: Nihil esse damnationis iis, qui sunt in Christo Iesu: quia fideles his verbis non eximit à culpa, quasi puri sint, & omni peccato immunes, sed tantùm reatu liberat, eò quòd sub peccati onere gementes, hac consolatione fulciantur, cuius antè meminerat, & de qua fusius postea disserit, vt mox videbimus. Addunt præterea, nihil esse

Rom. 8. 1

quod eos ab ingressu cœli remoretur. Fateor, nō tamen quòd nihil impedimenti habeant: sed quia Christi innocentia vestitis, nihil noceat. Ipsi verò cornuti patres, longè aliam causam assignant. Quia scilicet veterem hominem exuentes, & induentes nouum, qui secundum Deum creatus est, puri sint ac innoxij. Quis non eos præuaricari dicat? Nam qui adhuc in actu sunt, nondum effectum habent. Non ergo caret aperta repugnantia, eos vocari puros & innoxios, qui adhuc proficiunt in veteri homine exuendo. Quòd si præsenti tempore, loco præteriti, se abusos esse, respondeant: illos omittam. Fideles enim Paulus alloquitur, cùm iubet

Ephes. 4 22. Ephesios veterem hominem exuere. Quo significat non vnius diei esse tantùm hanc mutationem qua ex carne in spiritum renouamur. Quid hactenus in verbis Tridentinorum obseruarunt sani lectores, quod minima ex parte eos iuuet: imò quod non illis sit penitus aduersum?

Pergamus tamen in excutiendo eorum decreto. Negant, concupiscentiam vel fomitem peccati, quem fatentur manere in renatis, nocere posse non consentientibus, cùm ad agonem relictus sit. Nempe, ideo non nocet, quia Deus virtutem suam in nostra infirmitate perficit. Sed si exercendæ tantùm virtutis cotem esse volunt: falsò conqueritur

Rom. 7. 15 Paulus hoc solo nomine se esse miserum. Tametsi ineptè facio, qui ex voce miseriæ aduersus eos pugnem: cùm nec concupiscentiæ, nec vitij, nec peccati nomina eos moueant. Si prauitas in voluntate non est peccatum, neque homo est animal. Si vitium coram Deo culpa caret, Sol non est lucidus. De peccato quid dicam? Cauillantur, hoc verbo abusum esse Paulum, quia peccati causa sit, & pœna. Quasi non palàm reclamet contextus. Postquam enim peccati meminit, mox subiicit, Inuenio per legem volenti mihi facere bonum, adiacêre malum. An hoc quoque illis impropriè dictum videtur? Si verbi tantùm esset quæstio: tamen nihilo plus essent audiendi, quàm qui infantes negant propriè cum peccato nasci. Vtrique peccatum eodem modo interpretantur. Hoc interest, quòd posteriores de originali peccato generaliter sic loquuntur. Isti autem venerandi patres, eandem rem contendunt à Baptismo non amplius esse, quod prius erat, cùm tamen eadem res maneat. Si causam suam meliorem esse volũt, in primis doceant oportet, ita conuerti rerum naturas, vt quod idem est, sibi sit dissimile. Sed ipsa rei consideratio certamen omne tollit. Negari enim, nisi impudenter, non potest, quin repugnantia aduersus Legem Dei verè sit peccatum. Atqui, hoc de morbo in renatis hærente Apostolus prædicat. Sequitur ergo, suapte natura esse peccatum, tametsi non imputetur, ac proinde Christi gratia abolitus sit reatus. Si ista est vera iustitiæ regula, Deum ex toto corde diligere, ex tota mente, ex totis viribus, cor certè aliò inclinari non poterit, quin à iustitia declinet. Atqui, se impedire conqueritur Paulus, ne bonum, quod cupit, faciat. Perfectum, inquam Dei amorem lex requirit: non præstamus. Currendum erat: nos claudicando lentè progredimur. Nihil in tali defectu reperiunt venerandi patres, cur peccatum censere debeant.

Eiusdem est improbitatis, quod declarant, Ecclesiam nunquam secus intellexisse. Atqui, Ambrosius, teste Augustino, disertè iniquitatem nominat. Quid ipse Augustinus? Multi sunt loci, ex quibus non obscura eius confessio apparet. Quemadmodum cùm tradit libro secundo contra Iulianum, peccati legem in baptismo remitti, non finiri. Item, solutum esse reatum: ipsam manere. Item, mortuum esse peccatum, in reatu quo nos tenebat: sed mortuum quoque rebellare: donec sepulturæ perfectione sanetur. Item, homilia in Ioannem quadragesimaprima: Quandiu viuis, peccatum necesse est esse in membris tuis. Saltem regnum illi auferatur: non fiat quod iubet. Cæterùm ex multis locis vnum opponere sufficiet: qui videtur, data opera, ad refutandam eorum vanitatem, conscriptus. Nam libro aduersus Iulianum quinto, nominatim tres causas enumerat, cur peccatum vocetur, etiam in renatis. Verba sunt: Vt cæcitas cordis peccatum est, quo in Deum non creditur: & pœna peccati, qua superbum cor digna animaduersione punitur: & causa peccati, cùm aliquid cæci cordis errore committitur: ita concupiscentia carnis, cui resistit bonus Spiritus, & peccatum est, quia illi inest inobedientia aduersus dominatum mentis: & pœna peccati, quia reddita est meritis inobedientis: & causa peccati, defectione consentientis, vel contagione nascentis. Significationem verbi, quam veteri Ecclesiæ fuisse incognitam Synodus declarat, primo loco hîc poni à primario antiquitatis teste, nemo est qui non videat. Multum certè valebit Synodi definitio, si tenebras ex tam clara luce efficiat: atque ita fascinet hominum oculos, vt fluuium se videre putent in arbore.

IN SECVNDVM DECRETUM Sessionis quintæ.

PRimùm scire velim, quænā sint illa probata Cōcilia, quæ summis Pontificibus adiungunt: nam quo tēpore legitima concilia, probeque notæ habebantur: nemo vnus agnoscebatur summus Pōtifex, ac ne primus quidē Episcopus: nā id nominatim in Synodo Carthaginensi vetitum fuit. Proinde videmus, quæ tam specioso fuco hîc pinguntur consilia, non alia esse, quàm sex

sex aut septem adulterina, post extinctam sanæ doctrinæ lucē, post collapsam disciplinam habita, quibus meri asini & crassi boues interfuerunt: quæ nihil præseferunt antiquę dignitatis: sed Gothicā Romanę sedis tyrannidē redolent. O exactam reformationem! Vt quæ ex putida corruptissimi sęculi fæce collegit Synodus Lateranensis, & posterioribus conciliis in deterius etiámnum mutata sunt, postliminio reuocentur! Quanquā hîc erro: nā se, nescio quid, addituros profitētur. Ergo qualis ista sit accessio, ex decretis videndum.

Iubent, vt qui præbendas obtinent sacræ theologiæ lectoribus destinatas, docendi officium exerceāt, vel per se, vel per alios, si minus erūt idonei. Indoctis itaque hominibus, & penitus ineptis locum, quem fraude, quem iniuria, quem sacrilegio, quā nulla iuris specie occuparunt, relinquit Synodus: modò vicariis aliquantulam stipēdij portionem erogent. Sed in posterum diligenter cauet, ne quis, nisi idoneus, admittatur. Quorum iudicio? Et quibus iniungerēt has partes, nisi loci canonicis? Creabit ergo episcopus qualem volet lectorem. Quod erit tā morosum collegium, cui non sufficiat ille, qualiscunque fuerit? Verùm, si improbari contingat, lis orietur. Nisi plus quàm monstrum appareat, rata erit episcopi nominatio. Iam quis legendi ordo? quod tēpus? quod auditorium? Quæ omnia prudenter tacent venerandi patres, vt simplicibus persuadeāt aliquid se agere, cùm nihil egerint. Quid enim? Nónne quod pręscribunt, vsitatum est, vt singulis septimanis lector, retinendæ possessionis causa, duos aut tres ex cōpotoribus inuitet ad inane lectionis spectaculum?

Secundo capite nouas lectiones instituūt. Vbi? In metropolitanis ecclesiis, aut episcopalibus: si tamen erit insignis ciuitas ac populosa. Quorsū ista addita est exceptio? Veriti sunt scilicet, ne frigeret auditoriū: si minus celebris esset locus. Hoc verò perinde est, acsi nihil dicerent: sed volunt idem ius in oppidis insignibus seruari. Dicunt quidem: sed quam rationem expediūt? Vt vel episcopus stipēdium ex simplici beneficio assignet: vel contribuat clerus diœceseos, vel à canonicis ineatur alia ratio. Istæ verò disiunctiuæ tantundem valent, acsi totidem seculis res protraheretur.

Simile est, quod de magistris subiiciunt: nā vt sacerdotia in eum vsum conferantur, nunquam sperandum est. Multò verò minus, vt episcopi de mensa sua quicquam detrahant. Superest tertium, vt episcopus modum aliquem despiciat. Atqui, priusquam inter eum & clerū de contributione lis finiatur, sepulta erit Tridentini Cōcilij memoria. Neq; ignorant boni decretistæ. Sed aliquid fingi oportuit, ne statim palàm fieret, nihil esse actum.

Quartum caput si obiter legatur, non paruum terrorē monachis incutere queat, ne ad theologiā reuocentur. Sed duæ sunt illic exceptiones, quæ omni eos metu liberant: neque enim alibi lectiones ordinant, quàm vbi erit commodum. Atqui, nullum est monasteriū, quod non sit bonis omnibus studiis magis inhospitale, quàm olim Cyclopum regio. In secunda verò tutius etiamnum quiescunt. Mandatum enim datur episcopis, vt abbates compellant, si negligentes fuerint. Idque faciant, vt sedis Apostolicæ delegati. Ergo si quis episcopus molestiā abbati facesset: mox interueniet prouocatio. Romæ agetur causa. Quis exitus? Prius totam Scripturam monachi vorabunt, quàm cogantur ad lectionem vnam audiendam.

Porrò, ne quod celebre gymnasium theologica lectione careat: Principes, ac Respublicas hortātur ad sumptus cōferēdos. Quasi multū ponderis habitura sit perfunctoria hęc commendatio. Præsertim cum satis constet, plus centuplo ingurgitari ab otiosis vētribus, quàm quod in hunc vsum sufficeret. Cur ergo inde potius sumi nō præcipiunt: nisi quia cauent veluti data opera, ne quid fiat?

Quando eiusdem generis sunt reliqua, non est quòd excutiēdis talibus næniis bonas horas malè perdam. Certum quidem est, eos, verba fundendo, voluisse tenebras offundere simplicibus, vt aliquid rei subesse crederent, donec experimento discerent, se fuisse delusos: quisquis autē vnciam habet sani iudicij, mecum agnoscet nihil esse, præter raucū verborum murmur, quod ne ipsi quidem exaudiri volunt.

SEXTA SESSIO.

VM hoc tempore non sine animarum iactura, & graui Ecclesiasticæ vnitatis detrimento, erronea quædam disseminata sit de iustificatione doctrina: ad laudem & gloriam omnipotentis Dei, Ecclesiæ tranquillitatem, & animarum salutem, sacrosancta, & œcumenica Tridentina Synodus, in Spiritu sancto legitimè congregata, præsidentibus in ea nomine Sanctissimi in Christo Patris, & D. N. Pauli, diuina prouidentia Papæ, III. Reuerendiss. do. Io. Maria, Episcopo Prænestino, de monte: & Marcello tit. sanctæ Crucis, in Hierusalem, presbyteris Rom. Eccl. Cardin. & Apostolicis, de latere legatis: exponere intendit omnibus Christi fidelibus, veram sanamq; doctrinam, ipsius iustificationis: quam sol iustitiæ Christus, fidei nostræ author, & consummator docuit, Apostoli tradiderunt, & catholica sancta Ecclesia, Spiritu sancto suggerente, perpetuò retinuit. Districtius inhibendo, ne deinceps audeat quisquam aliter credere, prædicare, aut docere quàm præsenti decreto statuitur, & declaratur.

De imbecillitate naturæ, ac legis, ad iustificandos homines.

II. Declarat sancta Synodus, ad iustificationis

doctrinam propriè ac synceré intelligendam, oportere, vt vnusquisq; agnoscat, & fateatur, quod cùm omnes homines in prævaricatione Adæ, innocentiam perdidissent, facti immundi, &, vt Apostolus inquit, natura filij iræ: quemadmodum etiam in decreto de peccato originali exposuit: vsque adeò erant serui peccati, & sub potestate diaboli, ac mortis, vt non modo Gentes, per vim naturæ, sed nec Iudæi quidem, per ipsam etiam literam legis Moysi, inde liberari, aut surgere possent, tametsi in eis liberum arbitrium minimè extinctum esset, licet viribus attenuatum, & inclinatum.

De dispensatione, & ministerio aduentus Christi.

III. Quo factum est, vt cœlestis Pater misericordiarum, & Deus totius consolationis, Christum Iesum, Filium suum, & ante legem & legis tempore multis sanctis Patribus declaratum, ac promissum, cum venit beata illa plenitudo temporum, ad homines miserit, vt & Iudæos, qui sub lege erant redimeret, & gentes quæ non sectabantur iustitiam, iustitiam apprehenderent, atque omnes adoptionem filiorum reciperent: hunc proposuit Deus propitiatorē, per fidem in sanguine ipsius, pro peccatis nostris: non solùm autem pro nostris, sed etiam pro totius mundi.

Qui per Christum iustificentur.

IIII. Verùm, etsi ille pro omnibus mortuus est, non omnes tamen mortis eius beneficium recipiunt, sed hi duntaxat, quibus meritum passionis eius communicatur. Nam sicut re vera homines, nisi ex semine Adæ propagati nascerentur, non nascerentur iniusti, cùm ea propagatione, per ipsum dum concipiuntur, propriam iniustitiā contrahant: ita, nisi in Christo renascerentur, nunquam iustificarentur: cùm ea renascentia per meritum passionis eius, gratia, qua iusti fiunt, illis tribuatur. Pro hoc beneficio, Apostolus gratias nos semper agere hortatur Patri, qui nos dignos fecit in partem sortis sanctorum in lumine, & eripuit nos de potestate tenebrarum, transtulitque in Regnum Filij dilectionis suæ. In quo habemus redemptionem, & remissionem peccatorum.

Insinuatur descriptio iustificationis impij, & modus eius in statu gratiæ.

V. Quibus verbis iustificationis impij descriptio insinuatur, vt sit translatio ab eo statu, in quo homo nascitur filius primi Adæ, in statum gratiæ & adoptionis filiorum Dei, per secundum Adam, Iesum Christum saluatorem nostrum: quæ quidem translatio post Euangelium promulgatum, sine lauacro regenerationis, aut eius voto fieri non potest: sicut scriptum est, Nisi quis renatus, &c.

De necessitate præparationis ad iustificationem in adultis, & vnde sit.

VI. Declarat præterea ipsius iustificationis exordium in adultis, à Dei per Christum Iesum gratia præueniente sumendum esse: hoc est ab eius vocatione, qua nullis eorum existentibus meritis vocantur, vt qui per peccata à Deo auersi erant, per eius excitantem atque adiuuantem gratiam, ad conuertendum se, ad suam ipsorum iustificationem, eidē gratia liberè assentiendo, & cooperando disponantur: ita vt tangente Deo cor hominis, per Spiritum sanctum illuminationem, neque homo ipse nihil omnino agat, inspirationem ipsam percipiens: quippe qui & illam abiicere potest: neque tamen sine gratia Dei mouere se ad iustitiam coram ipso, libera sua voluntate possit. Vnde in sacris literis, cùm dicitur: Conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos: libertatis nostræ admonemur. Cùm verò respondemus: Conuerte nos Domine, & ad te conuertemur, Dei nos gratia præueniri confitemur.

Modus iustificationis.

VII. Disponuntur autem ad ipsam iustitiam, dum excitati diuina gratia, & adiuti, fidem ex auditu concipientes, liberè mouentur in Deum, credentes vera esse, quæ diuinitus reuelata, & promissa sunt. Atque illud in primis: à Deo iustificari impium per gratiam eius, per redemptionem, quæ est in Christo Iesu: & dum peccatores se esse intelligentes, à diuinæ iustitiæ timore, quo vtiliter concutiuntur, ad considerandam Dei misericordiam, se conuertendo, in spem eriguntur, fidentes Deum, per Christum sibi propitium fore: illúmque, tanquam omnis iustitiæ fontem, diligere incipiunt. Ac propterea mouentur aduersus peccata per odium aliquod, & detestationem: hoc est, per eam pœnitentiam, quam ante baptismum agi oportet. Denique dum proponunt suscipere baptismum, inchoare nouam vitam, & seruare diuina mandata. De hac dispositione scriptum est: Accedentem ad Deum oportet credere, quia est: & quod inquirentibus eum remunerator sit: &, Confide, fili, remittuntur tibi peccata tua. &, Timor Domini expellit peccatum. &, Pœnitentiam agite. &, Baptizetur vnusquisque vestrū in nomine Iesu Christi. &, Accipietis remißionem peccatorum vestrorum, & donum Spiritussancti. &, Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti, docentes eos seruare ea, quæcunque mandaui vobis. Denique, Præparate corda vestra Domino, &c.

Quid sit iustificatio impij, & quæ eius causæ.

VIII. Hanc præparationem, seu dispositionem, iustificatio ipsa consequitur, quæ non est sola peccatorum remißio, sed & sanctificatio, ac renouatio interioris hominis, per voluntariam susceptionem gratiæ, & donorum: vnde homo ex iniusto fit iustus, ex inimico fit amicus: vt si hæres, secundum

secundum spem vitæ æternæ, Huius iustificationis causæ sunt: Finalis quidem, gloria Dei & Christi, ac vita æterna. Efficiens vero, misericors Deus, qui gratuito abluit & sanctificat, signans & vngens Spiritu promißionis sancto, qui est pignus hæreditatis nostræ. Meritoria autẽ dilectus vnigenitus Filius suus D. N. Iesus Christus, qui cùm essemus inimici, propter nimiam charitatem, qua dilexit nos, sua sanctißima paßione in ligno crucis, nobis iustificationem meruit, & pro nobis Deo Patri satisfecit. Instrumentalis item, sacramentum baptismi, quod est sacramentum fidei, sine qua nulli vnquam contigit iustificatio. Demum vnica formalis causa, est iustitia Dei, non qua ipse iustus est: sed qua nos iustos facit: qua videlicet ab eo donati renouamur spiritu mentis nostræ: & non modo reputamur, sed verè iusti nominamur & sumus, iustitiam in nobis recipientes vnusquisque suam, secundum mensuram quam Spiritus sanctus partitur singulis, prout vult, & secundum propriam vniuscuiusque, dispositionem & cooperationem. Quanquam enim nemo poßit esse iustus, nisi cum merita paßionis Christi communicantur: id tamen in hac impij iustificatione fit, dum eiusdem sanctæ paßionis merito, per Spiritum sanctum charitas Dei diffunditur in cordibus eorum, qui iustificantur, atque ipsis inhæret: vnde in ipsa iustificatione, cum remißione peccatorum, hæc omnia simul infusa accipit homo, per Iesum Christum, cui inseritur, fidem, spem, & charitatem: nam fides nisi ad eam spes accedat, & charitas, neque vnit perfectè cum Christo, neque corporis eius viuum membrum efficit. Qua ratione verißimè dicitur fidem sine operibus mortuam, & otiosam fore: & in Christo Iesu, neque circuncisionem, neque præputium aliquid valere, sed fidem quæ per charitatem operatur. Hanc fidem ante baptismi sacramentum, ex traditione Apostolorum, cathecumeni ab Ecclesia petunt, cùm petunt fidem, vitam æternam præstantem, quam sine spe, & charitate, fides præstare non potest. Vnde statim verbum Christi audiunt: Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Itaque veram & Christianam iustitiam accipientes, eam, ceu primam stolam, pro illa, quam Adam sua inobedientia sibi & nobis perdidit per Christum Iesum illis donatam cãdidam, & immaculatam, iubentur statim renati conseruare, vt eam proferant ante tribunal Domini nostri Iesu Christi, & habeant vitam æternam.

Quomodo intelligatur impium, per fidem, & gratis iustificari.

IX. Cùm vero Apostolus dicat, iustificari hominem per fidem & gratis: ea verba in eo sensu intelligenda sunt, quem perpetuus Ecclesiæ catholicæ consensus tenuit & expreßit, vt scilicet, per fidem ideo iustificari dicamur, quia fides est humanæ salutis initium, fundamentum & radix omnis iustificationis, sine qua impoßibile est placere Deo, & ad filiorum consortium peruenire. Gratis autem iustificari, ideo dicamur, quia nihil eorum quæ iustificationem præcedunt, siue fides, siue opera, ipsam iustificationis gratiam promeretur: si enim gratia, iam non ex operibus: alioquin gratia, iam non esset gratia.

Contra inanem hæreticorum fiduciam.

X. Quamuis autem necessarium sit credere, neque remitti, neque remissa vnquam fuisse peccata, nisi gratis, diuina misericordia per Christũ: nemini tamen fiduciam & certitudinem remißionis peccatorum suorum iactanti & in ea sola quiescenti, peccata dimitti, vel dimissa esse dicendum est: cùm apud hæreticos, & schismaticos poßit esse. Imo nostra tempestate sit, & prædicetur, magna contra Ecclesiam catholicam contentione, hæc vana, & ab omni pietate remota fiducia. Sed neque illud asserendum est, oportere eos qui verè iustificati sunt, absque vlla omnino dubitatione apud semetipsos statuere, se verè esse iustificatos, neminémque absolui à peccatis, ac iustificari, nisi eum qui certò credat se absolutum, ac iustificatum esse: atque hac sola fide absolutionem ac iustificationem perfici: quasi qui hoc non credit, de Dei promißione, déque mortis ac resurrectionis Christi dubitet efficacia: nam sicut nemo pius de Dei misericordia, de Christi merito, ac sacramentorum virtute & efficacia dubitare debet, sic quilibet dum suã propriam infirmitatem, ac indispositionem respicit, de sua gratia formidare, ac timere potest: cũ nullus scire valeat certitudine fidei, cui non potest subesse falsum, se gratiam Dei esse consecutum.

De acceptæ iustificationis incremento.

XI. Sic ergo iustificati, & amici Dei, & domestici facti, euntes de virtute in virtutem renouantur, vt Apostolus inquit, de die, in diem: hoc est, mortificantes membra carnis suæ, & exhibentes ea arma iustitiæ Deo, in sanctificationem, per obseruantiam mandatorum Dei, & Ecclesiæ, in ipsa iustitia, per Christi gratiam accepta, cooperante fide bonis operibus, crescunt: & magis ac magis iustificantur, sicut scriptum est: Qui iustus est, iustificetur adhuc: & iterum, Ne verearis vsque ad mortem iustificari: & rursus, Videtis quoniam ex operibus iustificatur homo, & non ex fide tantùm. Hoc verò iustitiæ incrementum petit sancta Ecclesia, cùm orat: Da nobis Domine, fidei, spei, & charitatis augmentum, &c.

De obseruatione mandatorum, déque illius neceßitate, & poßibilitate.

XII. Nemo autem quantumuis iustificatus, liberum se esse ab obseruatione mandatorum putare debet: nemo temeraria illa, & à patribus sub anathemate prohibita voce vti debet, Dei præcepta homini iustificato, ad obseruandum esse impoßibilia: nam Deus impoßibile non iubet, sed

iubendo monet & facere quod poßis, & petere quod non poßis, & adiuuat vt poßis: cuius mandata grauia non sunt: cuius iugum suaue est, & onus leue. Qui enim Dei sunt, Christum diligunt: qui autem diligunt eum, vt ipsemet testatur, seruant sermones eius: quod vtique cum diuino adiutorio præstare possunt. Licet enim in hac mortali vita, quantumuis iusti & sancti, in leuia saltem, & quotidiana, quæ venialia dicuntur, peccata, quandoque cadant, non propterea desinunt esse iusti: nam iustorum illa vox est, & humilis & verax: Dimitte nobis debita nostra. Quo fit, vt iusti ipsi, eo magis se obligatos esse ad ambulandum in via iustitiæ sentire debeant, quo liberati à peccato, serui autem facti Deo, sobriè, iustè, & piè viuentes, proficere poßint, per Christum Iesum, per quem habuerũt accessum in gratiam istam. Deus nanque sua gratia semel iustificatos non deserit, nisi prius ab eis deseratur. Itaque nemo sibi in sola fide blandiri debet, putans fide sola hæredem se esse constitutum, hæreditatémque consecuturum: etsi Christo non compatiatur, vt & conglorificetur: nam & ipse Christus, cùm esset Filius Dei, didicit ex his qui passus est, obedientiam, & consummatus factus est omnibus obtemperantibus sibi causa salutis æternæ. Propterea, Apostolus ipse monet iustificatos, dicens: Nescitis, quòd hi qui in stadio currunt, omnes quidem currunt, sed vnus accipit brauium? sic currite, vt comprehendatis: ego igitur sic curro, non quasi in incertum: sic pugno, non quasi aerem verberans, sed castigo corpus meum, & in seruitutem redigo, ne cùm aliis prædicauerim, ipse reprobus efficiar. Item, Princeps Apostolorum: Satagite, vt per bona opera, certam vestram vocationem faciatis, & electionem: hoc enim facientes, non peccabitis aliquando. Vnde constat eos religionis orthodoxæ doctrinæ aduersari, qui dicunt iustum in omni opere bono peccare, saltem venialiter: aut, quod intolerabilius est, pœnas æternas mereri. Atque etiam eos, qui statuunt in omnibus operibus iustum peccare, si in illis suam ipsorum socordiam excitando, & se ad currendum in stadio cohortando, cũ hoc, vt inprimis glorificetur Deus, mercedem quoque intuetur æternam, vt scriptum est: Inclinaui cor meum, ad faciendas iustificationes tuas, propter retributionem. Et de Moyse dicat Apostolus, quod aspiciebat in remunerationem.

Prædestinationis temerariam præsumptionem cauendam esse.

XIII. Nemo quoque, quandiu in hac mortalitate viuit, de arcana diuinæ prædestinationis mysterio vsque adeo præsumere debet, vt certo statuat, se omnino esse in numero prædestinatorum: quasi verum esset, quod iusticatus, aut amplius peccare non poßit, aut si peccauerit, certam sibi resipiscentiam promittere debeat: nam sine speciali reuelatione scire non potest, quos Deus sibi elegerit.

De perseuerantiæ munere.

XIIII. Similiter de perseuerantiæ munere, de quo scriptum est: Qui perseuerauerit vsque in finem, saluus erit: quod quidem aliunde haberi non potest, nisi ab eo, qui potens est, eum qui stat, statuere, vt perseueranter stet: & eum qui cadit, restituere: nemo sibi certi aliquid, absoluta certitudine polliceatur, tametsi in Dei auxilio firmißimam spem collocare & reponere omnes debent. Deus enim nisi ipsi illius gratiæ defuerint, sicut cœpit opus bonum, ita perficiet, operans velle, & perficere: tamen qui se existimat stare, videat ne cadat, & cum timore, ac tremore, salutem suam operetur, in laboribus, in vigiliis & in eleemosynis, in orationibus, & in oblationibus, in ieiuniis & castitate. Formidare enim debent, scientes quòd in spem gloriæ, & nondum in gloria renati sunt: de pugna, quæ superest cum carne, cum mundo, cum diabolo, in qua victores esse non possunt, nisi cum Dei gratia, Apostolo obtemperent dicenti, Debitores sumus non carni, vt secundum carnem viuamus: si enim secundum carnem vixeritis, moriemini: si autem Spiritu facta carnis mortificaueritis, viuetis.

De lapsis, & eorum reparatione.

XV. Qui vero ab accepta iustificationis gratia, per peccatum exciderunt, rursus iustificari poterunt, cùm excitante Deo, per pœnitentiæ sacramentum, merito Christi, amissam gratiam reparare procurauerint. Hic enim iustificationis modus est, lapsi reparatio, quam secundam post naufragium deperditæ gratiæ tabulam, aptè nuncuparunt patres. Etenim pro his qui post baptismum, in peccata labuntur, Christus Iesus sacramentum statuit pœnitentiæ, cùm dixit: Accipite Spiritum sanctum: quorum remiseritis peccata, remittuntur eis: & quorum retinueritis, retenta sunt. Vnde dicendum est, Christiani hominis pœnitentiam, post lapsum, multo aliam esse à baptismali, eámque contineri non modo cessatione à peccatis, & eorum detestatione, aut corde contrito & humiliato: verumetiam eorundem sacramentali confeßione: saltem in voto, & suo tempore facienda, & sacerdotali absolutione. Itémque satisfactione, per ieiunia, eleemosynas, orationes, & alia pia spiritualis vitæ exercitia, non quidem, pro pœna æterna, quæ etiam sacramenti voto, vnà cum culpa remittitur: sed pœna temporali, quæ, vt sacræ literæ docent, non tota semper, vt in baptismo fit, dimittitur illis, qui gratiæ Dei, quam acceperunt ingrati, Spiritum sanctum contristauerunt, & templum Dei violare non sunt veriti. De qua pœnitentia scriptum est: Memor esto vnde excideris: age pœnitentiam, & prima opera fac. Et iterum: Quæ secundum Deum tristitia est, pœnitentiam in salutem stabilem operatur. Et rursus: Pœnitentiam agite, & facite fructus dignos pœnitentiæ.

Quolibet

Quolibet mortali peccato amitti gratiam, sed non fidem.

XVI. Aduersus etiam quorundam hominum callida ingenia, qui per dulces sermones, & benedictiones, seducunt corda innocentium: asserendum est, nõ modo infidelitate, per quam etiam ipsa fides amittitur: sed etiam quocunque alio mortali peccato, quanuis non amittatur fides, acceptam iustificationis gratiam, diuinæ Legis doctrinam defendendo, quæ à regno Dei non solùm infideles excludit, sed & fideles quoscunque, fornicarios, adulteros, molles, masculorum concubitores, fures, auaros, ebriosos, maledicos, rapaces, caterósque omnes, qui lethalia cõmittunt peccata, à quibus cum diuinæ gratiæ adiumento abstinere possunt, & pro quibus à Christi gratia separantur.

De fructu iustificationis, hoc est, de merito bonorum operum, déque ipsius meriti ratione.

XVII. Hac igitur ratione, iustificatis hominibus, siue gratiam acceptam perpetuo conseruauerit, siue amissam recuperauerint, proponenda sunt Apostoli verba: Abundate in omni opere bono, scientes, quòd labor vester non est inanis in Domino: non enim iniustus est Deus, vt obliuiscatur operis, & dilectionis, quam ostendistis in nomine eius. &, Nolite amittere confidentiam vestram, quæ magnam habet remunerationem. Atque ideò benè operantibus vsque in finem, & in Deo sperantibus, proponenda est vita æterna, & tanquam gratia filiis Dei, per Christum Iesum misericorditer promissa, & tanquam merces, ex ipsius Dei promissione, bonis ipsorum operibus, & meritis fideliter reddenda: hæc est enim corona iustitiæ, quam post suum certamen, & cursum repositam sibi esse aiebat Apostolus, à iusto iudice sibi reddendam, non solùm autem sibi, sed & omnibus qui diligunt aduentum eius. Cùm enim ille ipse Christus Iesus, tanquam caput in membra, & tanquam vitis in palmites, in ipsos iustificatos iugiter virtutem influat, quæ virtus bona eorum opera antecedit, comitatur, & subsequitur, & sine qua nullo pacto Deo grata, & meritoria esse possent: nihil ipsis iustificatis amplius deesse credendum est, quominus plenè illius quidem operibus, quæ in Deo sunt facta, diuinæ legi, pro huius vitæ statu satisfecisse, & vitam æternam suo etiam tempore, si tamen in gratia decesserint, consequendam verè promeruisse censeantur. Cùm Christus saluator noster dicat: Si quis biberit ex hac aqua, quam ego dabo ei, non sitiet in æternum: sed fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam. Ita neque propria nostra iustitia, tanquam ex nobis propria statuitur, neque ignoratur aut repudiatur iustitia Dei: quæ enim iustitia nostra dicitur, quia per eam, inhærẽtem nobis, iustificamur: illa eadem Dei est, quia à Deo nobis infunditur, per Christi meritum. Neque verò illud omittendum est, quòd licet bonis operibus in sacris literis vsque adeo tribuatur, vt etiam qui vni ex minimis suis potum aquæ frigidæ dederit, promittat Christus, eum non esse sua mercede cariturum: & Apostolus testetur, id quod in præsenti est momentaneum & leue tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate, æternum gloriæ pondus operari in nobis. Absit tamen, vt Christianus homo in seipso, vel confidat, vel glorietur, & non in Domino: cuius tanta est erga omnes homines bonitas, vt eorum velit esse merita, quæ sunt ipsius dona. Et quia in multis offendimus omnes, vnusquisque, sicut misericordiam, & bonitatem, ita seueritatem & iudicium, ante oculos habere debet: neque seipsum aliquis etiamsi nihil sibi conscius fuerit, iudicare: quoniam omnium hominum vitas non humano iudicio examinanda & iudicanda est, sed Dei, qui illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium, & tunc laus erit vnicuique à Deo, sicut scriptum est: Reddet vnicuique secundum opera sua.

Post hanc catholicam, de iustificatione doctrinam, quam nisi quisque fideliter, firmitérque crediderit, iustificari non poterit: placuit sanctæ Synodo, hos Canones subiungere, vt omnes sciant, non solum quid tenere & sequi, sed etiam quid vitare & fugere debeant.

CANONES.

I. Si quis dixerit, Hominem, suis operibus, quæ vel per humanæ naturæ vires, vel per Legis doctrinã fiunt, absque diuina per Christum gratia posse iustificari: Anathema sit.

II. Si quis dixerit, Ad hoc solùm diuinam per Christum Iesum gratiam dari, vt facilius homo iustè viuere, ac vitam æternam promereri possit, quasi per liberum arbitrium, sine gratia, vtcunque, sed ægrè tamen, & difficulter posset: Anathema sit.

III. Si quis dixerit, Sine præueniente Spiritus sancti inspiratione, atque eius adiutorio, hominem credere, sperare, diligere, aut pœnitere posse, sicut oportet, vt ei iustificationis gratia comparetur: Anathema sit.

IIII. Si quis dixerit, Liberum hominis arbitrium, à Deo motum & excitatum, nihil cooperari assentiendo, Deo excitanti & vocanti, quo ad obtinendam iustificationis gratiam se disponat atque præparet, neque posse dissentire: sed vel vt inanime quoddam, nihil omnino agere, meréque passiuè se habere: Anathema sit.

V. Si quis liberum hominis arbitrium, post Adæ peccatum, amissum, & extinctum esse dixerit aut rem esse de titulo solo, imò titulum sine re, figmentum denique à Satana inuectum in Ecclesiam: Anathema sit.

VI. Si quis dixerit, Non esse in hominis potestate, vias suas malas facere: sed mala opera ita vt bona, Deum operari, non permissiuè solùm, sed etiam propriè, & per se: adeò vt sit proprium eius opus nõ minus proditio Iudæ, quam vocatio Pauli: Anathema sit.

VII. Si quis dixerit, Opera alia, quæ ante iustificationem fiunt, quacunque ratione facta sint, verè esse peccata, vel odium Dei mereri:

aut quanto vehementius quis nititur se disponere ad gratiam, tanto eum grauius peccare: Anathema sit.

VIII. Si quis dixerit, Gehennæ metum, per quem ad misericordiam Dei, de peccatis dolendo confugimus, vel à peccatis abstinemus, peccatum esse, aut peccatores peiores facere: Anathema sit.

IX. Si quis dixerit, Sola fide iustificari impium, ita vt intelligat nihil aliud requiri quod ad iustificationis gratiam consequendam cooperetur, & nulla ex parte necesse esse, eum suæ voluntatis motu præparari atque disponi: Anathema sit.

X. Si quis dixerit, Homines, sine Christi iustitia, per quam nobis meruit iustificari, aut per eam ipsam, formaliter iustos esse: Anathema sit.

XI. Si quis dixerit, Hominem iustificari, vel sola imputatione, iustitiæ Christi, vel sola peccatorum remissione, exclusa gratia, & charitate, quæ in cordibus eorum per Spiritum sanctum diffunditur, atque illis inhæret, aut etiam gratiam, qua iustificamur, esse tantùm fauorem Dei: Anathema sit.

XII. Si quis dixerit, Iustificationem, nihil aliud esse, quàm fiduciam diuinæ misericordiæ, peccata remittentis per Christum, vel eam fiduciam solam esse, qua iustificamur: Anathema sit.

XIII. Si quis dixerit, Homini cuilibet ad remissionem peccatorum assequendam necessarium esse vt credat certò, & absque vlla hæsitatione propriæ infirmitatis, & indispositionis, peccata sibi remissa: Anathema sit.

XIIII. Si quis dixerit, Hominem absolui à peccatis, aut iustificari ex eo, quòd se absolui, aut iustificari certo credat: aut neminem esse iustificatum verè, nisi qui credit se esse iustificatum, & à sola fide absolutionem & iustificationem perfici: Anathema sit.

XV. Si quis dixerit, Hominem renatum, vel iustificatum teneri ex fide, ad credendum se certo esse in numero prædestinatorum: Anathema sit.

XVI. Si quis dixerit, Illud magnum perseuerantiæ donum, se certo habiturum, absoluta & infallibili certitudine: nisi hoc ex speciali reuelatione didicerit: Anathema sit.

XVII. Si quis iustificationis gratiam, non nisi prædestinatis ad vitam contingere dixerit: reliquos vero omnes, qui vocantur, vocari quidem, sed gratiam non accipere, vtpote diuina potestate prædestinatos ad malum: Anathema sit.

XVIII. Si quis dixerit, Dei præcepta, homini etiam iustificato, & sub gratia constituto, esse ad obseruandum impossibilia: Anathema sit.

XIX. Si quis dixerit, Nihil præceptum esse in Euangelio, præter fidem, cætera esse indifferentia, neque præcepta, neque prohibita, sed libera: aut decem præcepta, nihil pertinere ad Christianos: Anathema sit.

XX. Si quis hominem iustificatum, & quantumlibet perfectum, dixerit non teneri ad obseruantiam mandatorum Dei & Ecclesiæ: sed tantùm ad credendum, quasi vero Euangelium sit nuda, & absoluta promissio vitæ æternæ, sine conditione obseruationis mandatorum: Anathema sit.

XXI. Si quis dixerit, Christum Iesum à Deo hominibus datum fuisse Redemptorem, cui fidant, non item vt Legislatorem, cui obediant: Anathema sit.

XXII. Si quis dixerit, Iustificatum, vel sine speciali auxilio Dei, in accepta iustitia perseuerare posse, vel cum Dei auxilio non posse: Anathema sit.

XXIII. Si quis hominem semel iustificatum, dixerit amplius peccare non posse, neque gratiam amittere, atque ideo eum, qui labitur, vel peccat, nunquam verè fuisse iustificatum, aut posse tota vita peccata omnia, etiam venialia vitare, nisi ex Spiritus Dei priuilegio, quemadmodum de beata Virgine tenet Ecclesia: Anathema sit.

XXIIII. Si quis dixerit, Acceptam iustitiam non conseruari, atque etiam non augeri coram Deo, per bona opera: sed opera ipsa, fructus solummodo, & signa esse iustificationis adeptæ, non etiam ipsius augendæ causam: Anathema sit.

XXV. Si quis in quolibet bono opere iustum, saltem venialiter peccare dixerit, aut, quod intolerabilius est, mortaliter, atque ideo pœnas æternas mereri, tantùmque ob id, non damnari, quia Deus ea opera non imputet ad damnationem: Anathema sit.

XXVI. Si quis dixerit, Iustos non debere, pro bonis operibus, quæ in Deo fuerunt facta, expectare, & sperare æternam retributionem à Deo, per eius misericordiam, & Iesu Christi meritum, si bene agendo, & diuina mandata custodiendo, vsque in finem perseuerauerint: Anathema sit.

XXVII. Si quis dixerit, nullum esse mortale peccatum, nisi infidelitatis: aut nullo alio, quantumuis graui & inormi, præterquam infidelitatis peccato, semel acceptam gratiam amitti: Anathema sit.

XXVIII. Si quis dixerit, Amissa per peccatum gratia, simul & fidem semper amitti: aut fidem, quæ remanet, non esse veram fidem, licet non sit viua: aut eum qui fidem sine charitate habet, non esse Christianum: Anathema sit.

XXIX. Si quis dixerit, Eum qui post Baptismum lapsus est, non posse per Dei gratiam resurgere: aut posse quidem, sed sola fide, amissam iustitiam recuperare, sine sacramento pœnitentiæ: & prout sancta Romana & vniuersalis Ecclesia, à Christo Domino, & eius Apostolis edocta, hucusque professa est, seruauit, & docuit: Anathema sit.

XXX. Si quis, post acceptam iustificationis gratiam, cuilibet peccatori pœnitenti, ita culpam remitti, aut reatum æternæ pœnæ deleri dixerit, vt nullus remaneat reatus pœnæ temporalis exoluen-

exoluendæ, vel in hoc seculo vel in futuro, in purgatorio, antequam ad regna cœlorum aditus patere poßit: Anathema sit.

XXXI. Si quis dixerit, Iustificatum peccare, dum intuitu æternæ mercedis operatur bene: Anathema sit.

XXXII. Si quis dixerit, Hominis iustificati bona opera, ita esse dona Dei, vt non sint etiam bona ipsius iustificati merita: aut ipsum iustificatum bonis operibus: quæ ab eo, per Dei gratiam, & Iesu Christi meritum, cuius viuum membrum est, fiunt, non verè mereri augmentum gratiæ in vitam æternam, & ipsius vitæ æternæ: si tamen in gratia decesserint, consecutionem, atque gloriæ etiam augmentum: Anathema sit.

XXXIII. Si quis dixerit, Hanc doctrinam catholicam, de iustificatione, à sancta Synodo, hoc præsenti Decreto expressam, aliqua ex parte gloriæ Dei, vel meritis Iesu Christi Domini nostri derogare, & non potius per eam veritatem fidei nostræ, Dei denique, ac Christi Iesu gloriam illustrari: Anathema sit.

IN SEXTAM SESSIOnem.

DOctrina de hominis iustificatione, facilis esset explicatu, nisi falsæ opiniones, quibus præoccupati sunt hominum animi, tenebras claræ luci obducerēt. Hęc autem præcipua obscuritatis causa, quòd ægerrimè adducimur, vt vni Deo in solidum relinquamus iustitiæ gloriam. Cupimus enim semper aliquid esse: & quę nostra stultitia est, etiam nobis videmur. Eiusmodi superbia, sicut ab initio ingenita fuit hominibus, ita Satanæ ianuam aperuit, ad eos multis impiis, prauisque persuasionibus imbuendos, quibuscum hodie nobis luctandum est. Et extiterūt seculis omnibus Sophistæ, qui in extollenda hominum iustitia, quod sciebant fore plausibile, stylum exercerēt. Posteaquam singulari Dei beneficio factum est, vt communi veteris Ecclesiæ cōsensu, Pelagij impietas repudiaretur, non tam proteruè amplius de hominum meritis garrire ausi sint: mediam tamen viam excogitarunt, vt in homine iustificando, neque totum Deo, neque nihil darent.

Hæc moderatio est, quam tenent venerandi patres, ad errores corrigendos, quos de iustificatione hominis, nostra ætate exortos esse dicunt. Sic quidem pręfantur, vt initio, nihil spirent præter Christum: sed cùm ad rem ventum est, multum abest, quin illi relinquāt, quod suum est. Imò, nihil tandem aliud continet eorum definitio, quàm tritum illud scholarum dogma: Partim gratia Dei, partim operibus propriis iustificari homines: vt aliquanto se magis verecundos ostendant, quàm fuerit Pelagius. Quod ex re ipsa iudicare, promptum erit.

Nam capite secundo, vbi de peccato originali disserunt, liberum arbitrium pronuntiant viribus fuisse attenuatum, & inclinatum, non tamen extinctum. De nomine non litigabo: sed cùm libertatem minimè extinctam fuisse contendunt, hoc sanè intelligunt, aliquid restare facultatis humanæ voluntati, ad bonum eligendum. Vbi enim non est interitus, illic saltem aliqua est vitæ portio. Tollunt deinde omnem ambiguitatem, cùm attenuatum dicunt & inclinatum. Ergo, si illis credimus, debilitauit nos peccatum originale, vt voluntatis nostræ vitium non prauitas sit, sed infirmitas. Nam si praua omnino voluntas esset, non inclinatæ modò esset sanitatis & attenuatæ, sed perditæ, donec noua fieret. Atqui, hoc posterius vbique Scriptura docet. Vt innumera testimonia omittam, Paulus cùm de natura humani generis concionatur, non infirmitatis damnat liberum arbitrium, sed omnes esse inutiles pronuntiat, auersos à Deo, & tyrānidi peccati addictos: ita, vt idoneos esse neget ad quicquam boni cogitandum. Neque tamen interea negamus, quin maneat homini voluntas, sed mala. Nam lapsus Adæ, non sustulit voluntatem: sed ex libera, seruam fecit, non modò ad peccandum sit procliuis, sed peccato obnoxia. Qua de re, paulò pòst rursus dicendum erit. *Ro.3.9* *2.Cor.3.5*

Tertium & quartum caput non attingo. Circa finem quinti capitis, translationem in statum gratiæ fieri negant, sine baptismo, aut eius voto. Quæso, an non præstitisset dicere: verbo & sacramentis communicari nobis Christum: vel si ita loqui magis placebat, applicari, quàm solius baptismi facere mentionem? Verùm, infantes à regno Dei arcere libuit, qui antè erepti sunt in hac vita, quàm offerri ad baptismum potuerint. Quasi verò de nihilo dictum sit, eos nasci sanctos, qui ex fidelibus nascuntur. Imò, quo iure ad baptismum eos admittimus, nisi quòd promissionis sunt hæredes? Nisi enim iam antè ad eos pertineret vitæ promissio, baptismum profanaret, quisquis illis daret. Quòd si Deus in regnum suum eos adoptauit, quanta iniuria fit promissioni, quasi per se ad eorum salutem non sufficiat? Inualuit contraria opinio, fateor: sed iniquum est, hominum errore, quanuis diuturno, obrui Dei veritatem. Inclusa est infantium salus in promissione, qua Deus fidelibus testatur, se fore illis & semini eorum in Deum. Hac ratione sibi nasci pronunciabat, qui ex Abraham ducebant originem. Huius promissionis beneficio recipiuntur ad baptismum, quia censentur Ecclesiæ membra. Non à Baptismo igitur initium habet eorum salus, sed quæ iam verbo fundata erat, baptismo obsignatur. At obtrudunt definitionis architecti illam sententiam: Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu. Primum, si aqua baptismum illis si- *1.Cor.7.14* *Gen.17.7* *Ioan.3.3*

gnificat: quis eis concedet, simul etiam significare baptismi percipiendi votum? At si dicam, alium esse loci sensum, ac quosdam ex veteribus secutus, Aquæ nomen, pro Mortificatione accipiam: non erunt, opinor, tam infesti, vt me propterea hæreticum iudicent. Ego tamen epitheti vice additum interpretor, vt vim naturámque Spiritus exprimeret: neque enim efficient, vt magis hîc aqua sumatur pro Baptismo, quàm alibi ignis pro quouis sacramento, cùm dicitur: In Spiritu
Mat.3. 11 sancto & igni. En cur sibi summum ius interpretandæ Scripturæ vsurpent.

Sexto capite asserunt, gratia Dei nos præparari ad percipiendam iustitiam: sed huic gratiæ partes assignant excitandi, & adiuuandi: vt ipsi liberè cooperemur. Nempe, putidas nænias hîc audimus, quas in scholis deblaterare Sophistæ solent. Ego autem quæro, sitne idem excitare voluntatem, & adiuuare per se infirmam: an cor nouum formare in homi-
Ezec.11. 19, & 36.26 ne, vt velit. Respondeant ergo, an cor nouum creare, ex corde lapideo facere cor carneum
Psal.51. 12 (quorum vtrunque Scriptura testatur Deum in nobis facere) nihil aliud sit, quàm supplere quod deest infirmæ voluntati. Quòd si minus eos mouent illa testimonia: respondeant, an qui efficit in nobis velle, simplici-
Philip. 2.13 ter voluntatem adiuuet. Paulus totum Deo vendicat: isti nihil ei, præter adminiculum, acceptum ferunt. Sed in quo hominem Deo socium adiungunt? Quia gratiam Dei, quam repudiare posset, liberè recipit, & Spiritus sancti illuminationem. Quantum ex Dei virtute detrahunt, quæ à Propheta describitur?
Iere.32. 39 Dabo, inquit, legem meam in corda vestra,
Ezec. 36.27 faciámque, vt in præceptis meis ambuletis. Sed hoc est scilicet, quod alicubi ab Augu-
Heb.8. 10, & 10.44 stino traditum est: Laborant, inquit, homines, vt inueniant in nostra voluntate, quid boni sit nostrum, quod nobis non sit ex Deo:
Lib.de pec. merit. & remiss.2. & quid inueniri possit, ignoro. At verò, vt alibi tradit: Si relinqueretur homini sua voluntas, vt in adiutorio Dei maneret, si vellet: nec Deus etiam efficeret ipsum velle: inter tot ac tantas tentationes, infirmitate sua vo-
De cor. & gratia. luntas succumberet: Ideo subuentum est infirmitati voluntatis humanæ, vt diuina gratia indeclinabiliter, & inseparabiliter ageretur: & ideo, quanuis infirma, non deficeret. Excudunt autem Neptunij patres in noua officina, quod Augustino fuit ignotum: non esse ex Deo gratiæ receptionem: quia libero voluntatis propriæ motu, Deo vocanti assentiamur. At repugnat Scriptura, quæ Deũ authorem facit bonæ voluptatis. Aliud est, moueri à Deo voluntatem vt obsequatur, si libeat: aliud autem, formari vt bona sit. Porrò non se facturum promittit Deus, vt possimus bene velle: sed vt bene velimus: imò vltrà progreditur, cùm dicit, Faciam vt ambuletis. Quod diligenter ab Augustino annotatum est. Atque idem Paulus affirmat, cùm docet Deum esse, qui & velle efficit in nobis, & perficere, pro suo beneplacito. In eo hallucinantur, quòd motum nobis offerri somniant, qui mediam electionem nobis relinquat: nihil autem de efficacia illa cogitant, qua cor hominis renouatur, vt ex prauo fiat rectum. Hæc verò efficax Spiritus sancti operatio ab Iere.cap.3.2. describitur, cùm ita loquitur in persona Dei: Ponam timorem nominis mei in cordibus eorum, ne declinent à mandatis meis. Denique in eo falluntur, quòd nullum obseruant inter regenerationis gratiam, quæ nunc miseriæ nostræ subuenit, & primam quæ Adæ data fuerat discrimen: quod diligenter Augustinus exponit. Per mediatorem Christum, inquit, ex malis Deus facit deinceps in æternum bonos. Istam gratiam non habuit primus homo, qua Lib.ad Bonif.2. c.8. nunquam vellet esse malus. Tale quippe erat adiutorium, quod desereret cum vellet: & in quo permaneret, si vellet: non quo fieret, vt vellet. Sed potentior est gratia in secundo Adam, qua fit etiam, vt velimus: tantúmque velimus, ac tanto ardore diligamus, vt carnis voluntatem contraria concupiscentẽ voluntate spiritus vincamus. Paulò pòst: Est in nobis, per hãc Dei gratiam in bono recipiendo & perseueranter tenendo, non solùm posse quod volumus, verum etiam velle quod possumus. Quanquam longius est argumentum, quàm vt tam breuiter expediri queat: non tamen vereor, ne mea, quãlibet breuis admonitio nõ sufficiat apud sanos lectores refellẽdis eorum commentis. At Scripturã sibi quoque suffragari obtendunt. Nam cùm dicitur, Cõuerte me Domine, & conuertar: ex eo colligunt: præueniri homines Dei gratia. Rursum ex his verbis, Conuertimini ad me, Iere.31. 18. & ego conuertar ad vos: liberi abitrij vim eliciunt. Scio alicubi Augustinum hac distinctione vti: sed longè diuerso sensu. Disertè enim testatur, idque plurimis locis, gratiam Dei sic operari in nobis, vt ex nolentibus volentes faciat: vnde etiam concludit, nihil hominem boni facere, quod Deus in ipso non faciat. Quid ergo, inquies, sibi vult Augustinus, cùm de Lib.ad Bonif.3. c.8 libertate voluntatis loquitur? Nempe, quod toties repetit: non cogi homines inuitos Dei gratia, sed voluntarios regi, vt sponte pareant ac sequantur: ideo tamen, quia eorum voluntas ex mala, versa sit in bonam. Vnde illud: Nos ergo volumus, sed Deus Lib.2.de bo. perf. c.13 in nobis operatur & velle. Nos operamur, sed Deus efficit & operari. Item, Lib.2. 13.de gra. & li.arb. Bonum, quod non tenemus nisi propria voluntate, non tamen tenebimus, nisi operetur in nobis & velle. Item, Certum est, nos velle cùm volumus: sed ille facit vt velimus. Certum est, nos facere cùm facimus: sed ille facit vt faciamus, præbendo vires efficacissimas voluntati. Hæc sit summa: Perperam eos facere, qui sic inter Deum

& nos partiuntur, vt obedientiam piæ voluntatis, quæ Dei gratiæ assentitur, ad nos transcribant: cùm proprium sit ipsius Dei opus.

Sed insistunt Prophetæ verbis: quòd conuersionem à nobis exigendo, liberum arbitrium compellet, quod frustra faceret, eorum quidem opinione, nisi aliquod esset liberum arbitrium. Fateor sanè, absurdas fore eiusmodi locutiones, nisi esset aliqua in homine voluntas. Non tamen propterea concedo, liberam obsequendi facultatem inde posse colligi. Valde enim nouitios esse oportet venerandos istos patres, si ex præceptis æstimant quid valeat homo: cùm ideo potius requirat à nobis Deus, quod supra vires nostras est, vt imbecillitatis nostræ conuicti, superbiam omnem exuamus. Meminerimus ergo, aliud esse voluntatem in homine, aliud liberam boni ac mali electionem. Sublata enim post lapsum primi hominis eligendi libertate, sola voluntas relicta est, quæ sub peccati tyrannide captiua vsque adeò tenetur, vt non nisi ad malum feratur.

Porrò, ne longius hîc immoremur, dico apertè pugnare quod hîc pronuntiant Tridentini patres, cum illa Christi sententia: Ioan. 6. 45 Quisquis audiuit à Patre meo, venit ad me. Nam vt prudenter animaduertit Augustinus, inde sequitur, nullum à Deo audire & discere, quin simul in Christum credat: motúmque Spiritus sancti sic esse efficacem, vt fidem semper gignat. Constituunt autem hoc in hominis optione, vt Dei inspirationi, si velit, auscultet. (De prædest. San. li. 1. c. 8.) Hæc nullo modo inter se conciliari possunt: omnes qui à Deo didicerint, Christo credere: & non aliter valere, ratámque esse Dei inspirationem, nisi homines ex seipsis assentiantur. Prioris sententiæ authorem habemus Filium Dei, qui secum minimè dissidet. Secundam ergo, quæ prorsus contraria est, cui acceptam feremus, nisi patri mendacij?

Postquam septimo capite, de modo præparationis, ita frigidè tractarunt, vt quemuis non prorsus insipidum Papistam meritò tantæ insulsitatis pudere debeat, tàdem, capite octauo, vbi ad ipsam definitionem ventum est, in primis hoc cauent, ne sola fide constare videatur hominis iustificatio. Quæstio est verbi, quid sit iustificatio. Negant solam esse remissionem peccatorum: sed renouationem & sanctificationem simul contineri volunt. Nunquid hoc verum sit, videamus. Verba Pauli sunt capite ad Rom. 4, Dauid beati-
Psal. 32. 1. tudinem hominis dicit, cui Deus imputat
Rom. 4. 9 iustitiam sine operibus: Beati, quorum remissæ sunt iniquitates. Si ex hac Dauidis sententia Paulus gratuitæ iustitiæ definitionem ritè elicit: sequitur, in remissione peccatorum esse positam. Sic enim interpretatur Paulus, iustum à Dauide nuncupari, cui Deus iustitiam imputat, non imputando peccata. Sic & idem Apostolus, non adducto alterius testimonio, alibi loquitur: Erat 2. Cor. 5. 19
Deus in Christo, mundum sibi reconcilians, non imputando hominibus peccata. Deinde, continuò pòst adiicit: Eum qui peccatum non nouerat, pro nobis peccatum fecit, vt essemus iustitia Dei in illo. Quid apertius requiras, quàm nos coram Deo iustos censeri, quia Christi sacrificio expiata sint peccata nostra, ne amplius sub reatu nos teneant? Nec locus est vulgari cauillo, de iustificationis initio, ipsum agere: nam vtroque loco tractat, non qualiter incipiant iusti esse, qui fuerant hactenus infideles: sed quomodo iustitiam, quam semel consecuti sunt, retineant toto vitæ cursu. Dauid enim de se loquitur, postquam inter filios Dei fuerat cooptatus. Et Paulus asserit, hanc esse perpetuam legationem, quæ in Ecclesia quotidie auditur. In eundem quoque sensum ad Rom. 10. 5. Moses iustitiam legis describit, quòd qui Leuit.
fecerit ea, viuet in ipsis. Fidei autem iustitia 19. 5
sic dicit: Qui crediderit, &c. Videmus ideo legis iustitiæ opponi fidei iustitiam, quòd operibus minimè constet, sicut illa. Idem sibi volunt verba, quibus Lucas apud Antiochenos Act. 13.
nos ipsum esse vsum refert: Per hunc vobis 38
annuntiatur remissio peccatorum: & ab omnibus, à quibus non potuistis iustificari in lege Mosi, in hoc omnis qui credit, iustificatur. Nam & remissioni peccatorum iustificatio, velut interpretationis loco, subiicitur, & absolutionem proculdubio significat: & legis operibus detrahitur, vt sit gratuita, fide percipi dicitur. Quid? iustificatio publicani, Lucæ 17. quid aliud sonat, quàm iustitiæ imputationem, dum gratis acceptus est Deo? Et quoniam de verbi proprietate lis est: cùm Christus à Paulo iustitia, & sanctificatio nostra prædicatur, certè inter hæc duo statuitur discrimen, quod Tridentini patres confundunt. Nam si duplex est gratia, quòd nos Christus iustificat, & sanctificat: 1. Cor. 1.
iustitia vitæ innouationem sub se non com- 30
plectitur. Nec aliter potest exponi illud ad Rom. 8. Quis accusabit aduersus electos Dei? Deus est qui iustificat, quàm de gratuita acceptione.

Nollem de verbo litigare, nisi inde totus causæ status penderet. Verum, cùm tunc iustificari hominem tradunt, cùm in obedientiam Dei reformatur: totum illud Pauli argumentum euertunt: Si ex lege est iustitia, Rom. 4.
exinanita est fides, & abolita promissio. In- 14
telligit enim, neminem inuentum iri inter homines, in quo salutis promissio compleatur, si innocentiæ conditione sit implicita: & ruituram mox esse fidem, si operibus fulciatur. Quod ideo verum est, quia quandiu respicimus quales sumus, necesse est nos coram Deo trepidare: tantum abest, vt certa & inconcussa vitæ æternæ fiducia nobis constet. De regeneratis loquor. Quantum enim abest

à iustitia, quæ in hac vita inchoatur vitæ nouitas?

Neque tamen interea negandum est, quin perpetuò coniunctæ sint ac cohæreant duæ istæ res: sanctificatio & iustificatio: sed perperam inde infertur, vnam ac eandem esse. Exempli gratia: Solis lumen, etsi nunquam separatur à calore, non tamen calor existimandus est. Nemoque tā rudis inuenitur, qui non vnum ab altero distinguat. Fatemur ergo, simulatque iustificatur quispiam, necessariò innouationem quoque sequi. Neque verò de eo ambigitur, an sanctificet Christus nécne, quoscunque iustificat. Hoc enim esset lacerare Euangelium, adeóque Christum ipsum discerpere, si quis iustitiam, quam fide consequimur, separare velit à pœnitentia. Sed tota nostra disceptatio est, de causa iustificationis. Hanc Tridentini patres duplicem esse fingunt: acsi partim remissione peccatorum, partim spirituali regeneratione iusti essemus. Vel, vt aliis verbis exprimam quod sentiunt: acsi partim imputatione, partim qualitate, iustitia nostra constaret. Ego autem vnicam & simplicem esse assero, quæ tota continetur gratuita Dei acceptione. Eam prætereа extra nos constituo: quia in solo Christo iusti sumus. Proferant si quod habent ex Scriptura testimonium, vt persuadeant quod docent. Ego cùm totam habeam Scripturam mihi suffragantem, hac vna ratione nunc contentus ero: quòd cùm mentio fit iustitiæ operū: eam Lex & Euangelium in perfecta legis obedientia constituunt. Ea cùm nusquam appareat, nihil aliud faciunt reliqui, nisi vt confugiamus ad solum Christum: vt in ipso iusti censeamur, quod in nobis non sumus. An mihi locum vnum proferent, quin inchoatam nouitatem pro iustitia apud Deum probari testetur, vel in totum, vel ex parte? Quòd si authoritate destituuntur, cur non liceat repudiare quod hîc obtrudunt figmentum de partiali iustitia.

Porrò, quàm friuola sit & nugatoria causarum partitio, quæ ab illis commemoratur, supersedeo dicere: nisi quòd taceri hoc nec debet, nec potest, nimis esse absurdum, quod causa instrumentalis nominatur solus baptismus. Quid igitur fiet Euangelio? Anne postremo quidem angulo hærebit? Sed baptismus est fidei sacramentum. Quis negat? Vbi tamen omnia dicta fuerint: hic nihilominus obtinebo, nihil esse aliud, quàm Euangelij appendicem. Præpostero igitur ordine primas illi deferunt: ac perinde omnino faciunt, acsi quis instrumentalem ædificij causam diceret esse trullæ manubrium. Sanè quisquis, posthabito Euangelio, baptismum inter salutis causas numerat, eo ipso, quid sit baptismus, aut quid valeat, quódnā sit eius officium, aut quis vsus, nescire se prodit. quid in causa formali præterea desiderem, canone 10. dicendum erit: tantùm hîc attingam, quod præsenti loco conuenit. Iterum enim affirmant, nos verè iustos esse, non tantùm reputari. Ego contrà tametsi concedo, nunquam recipi nos in Dei gratiam, quin simul nos regeneret in vitæ sanctitatem: falsum tamen esse contendo, vllam iustitiæ partem in qualitate sitam esse, vel habitu, qui in nobis resideat: sed gratuita acceptione nos esse iustos. Nam cùm docet Apostolus, propter vnius obedientiam iustos constitui multos: satis, nisi fallor, ostendit, mutuari nos aliundè iustitiam, cuius in nobis indigemus. Et primo ad Ephesios capite, cùm dicit nos prædestinatos esse in adoptionem filiorum Dei, vt grati essemus in Filio, summam iustitiæ nostræ cōplectitur. Quantulacunque enim portio in opera nostra conferatur, eatenus vacillabit fides, & salus nostra hoc modo tota periclitabitur. Ergo cum Apostolo discamus, iustitiam nostram, quæ ex Lege est, tanquam noxium impedimentum, abiicere, vt illam obtineamus, quæ ex fide est Iesu Christi. Qualis autem sit, iam antè abundè demonstrauimus, & vno verbo Paulus, tertio capite ad Galatas, indicat: cùm negat, iustitiam legis cum iustitia fidei congruere, quia in operibus sita sit. Ro.6.19 Phil.3. 17

Sed quid facias istis beltiis? Nam, postquam multas iustificationis causas recensuerunt, obliti de causa iustificationis sibi esse tractandum, iustitiæ partem operibus constare hinc colligunt, quòd nemo absque spiritu regenerationis per Christum Deo reconcilietur. At quàm crassa est ista hallucinatio? Perinde enim id valet, acsi dicerent: Remissio peccatorum diuelli à pœnitentia non potest: Ergo hæc est pars illius. Hoc vnicum est controuersiæ caput: quomodo iusti censeamur coram Deo: vbi fides nostra, qua sola iustitiam percipimus, eam quærere debeat. Vt millies repetant, non posse nos aliter merito passionis Christi communicare, quin simul regeneremur eius Spiritu, non tamen efficient quominus illud fixum maneat: ideo propitium nobis esse Deum, quia Christi morte placatus nobis fuerit: ideo nos reputari iustos coram ipso, quia illo sacrificio expiatæ fuerint nostræ iniquitates. Habemus, inquit Paulus, propitiationem per fidem in sanguine Christi. Denique, vbi de causa quæritur: quorsum attinet, accidens inseparabile obtrudi? Desinant ergo istis ineptiis ludere, vel cauillis ineptire: Accipit homo fidem, simul & spem, & charitatem: non igitur sola fides iustificat. Nam si nobis & oculi, simul & aures, & pedes, & manus conferuntur, non propterea tamen aut pedibus nos audire, aut manibus ambulare, aut palpare oculis, dicendum est. De Pauli testimonio perperam adducto, alibi dicetur. Rom.3. 24.25. 11

Sequitur putidæ illius distinctionis approbatio: de fide informi, & formata. Pudet quidem

quidem venerandos patres voces istas vsur-
pare: sed cùm balbutiunt,non vniri sola fide
hominem Christo,nisi spes quoque,& chari-
tas accedant, fidem certè somniant charitate
vacuam, quæ à Sophistis vulgò informis vo-
catur: quo insignem suam inscitiam produ͂t.
Ephes.3. Nam si verum est quod docet Paulus, Chri-
27 stum habitare in cordibus nostris per fidem:
nihilo magis fidem à charitate separabunt,
Act.15. quàm Christum à Spiritu suo. Si fide puri-
9 ficantur corda, quemadmodum Petrus affir-
Ioan. 3. mat: si quicunque credunt, habent vitam æ-
16,& 5. ternam, quod toties pronuntiat Christus: si
24, & fide obtinetur æternæ vitæ hæreditas, longè
40, & aliud est fides, quàm mortua nescio quæ
20.31
Rom.4. persuasio. Viua nos Christi, membra fide
14 effici, negant. Quanto melius Augustinus,
In cap.
Ioan.11 qui fidem appellat animæ vitã, sicut anima,
vita est corporis? Quanquam non tam Au-
Gal.2.16 gustinus hìc citandus author est, quàm Pau-
lus, qui fatetur se fide Christi viuere. Igno-
scendus fortè esset illis hic error,quia non a-
liter de fide garriunt, quàm de fabulosis in-
sulis (quis enim eorum vnquam, vel sum-
mis labris gustauit, quid esset fides?) nisi
miserum orbem eadem secum ignorantia in
exitium traherent. Nos autem memineri-
mus, fidei naturam à Christo æstimandam
esse: quia quod nobis offert Deus in Chri-
sto, non nisi fide recipimus. Proinde, quic-
quid nobis est Christus,id ad fidem transfer-
tur, quæ nos compotes & Christi, & om-
1.Ioan.5. nium eius bonorum facit. Neque aliter ve-
4 rum esset illud Ioannis, fidem nostram esse
Ioan.16. victoriam, qua mundus vincitur: nisi nos in
33 Christum insereret, qui solus est mundi vi-
Gal.5.6 ctor. Ac eorum stuporem animaduertere
operæpretium est, quòd dum citant illum
Pauli locum, Fides quæ per charitatem ope-
ratur: non cogitant se hoc quasi gladio iu-
gulari. Nam si fructus est, ac effectus fidei,
charitas: quis non videt informem illam fi-
dem quam fabricarunt, inane esse figmen-
tum? Erit enim perquàm absurdum, si fi-
lia matrem interimat. Quanquam monen-
di sunt lectores, locum illum intempestiuè
adduci, cùm de iustificatione agitur. Quan-
doquidem illic non disputat Paulus, quid ad
hominem iustificandũ valeant fides,aut cha-
2.Cor.5. ritas:sed quę sit Christiana perfectio.Quem-
17 admodum cùm alibi scribit: Siquis in Chri-
sto,noua creatura.

Longum esset ac molestum singula nota-
re. sed hoc magis insigne est, quàm vt præ-
Mat.19. teriri debeat. Subiiciunt, catechumenis fi-
17 dem ab Ecclesia petentibus responsum dari:
Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Væ
eorum catechumenis, si tam dura illis con-
ditio imponitur. Quid enim aliud, quàm æ-
terna illis maledictio indicitur? Siquidem a-
Galat.3. gnoscunt cum Paulo,maledictos esse omnes,
10 qui legi sunt obnoxij. At Christum habent
authorem. Vtinam obseruarent,quorsum ita
locutus fuerit. Quod iudicari non potest,nisi
ex contextu, & personæ ratione. Interroga-
uerat ille cui respondet Christus: Quid face-
re oportet,vt habeam vitam æternam? Certè
quisquis vitam operibus vult promereri, re-
gulam habet sibi à Lege præscriptam: Hæc
fac,& viues. Sed considerãdus est,qui à Pau-
lo indicatur finis: vt vires suas expertus ho-
mo, vel potius impotẽtiæ suæ conuictus, de-
posita superbia, nudus ad Christum confu-
giat. Neque enim locum habet fidei iustitia,
donec compertum habuerimus,frustra nobis
salutem ex Lege promitti. Quod enim impos-
sibile erat Legi, quandoquidem in carne no-
stra infirma erat: Deus per Filium suũ præ-
stitit,peccata nostra per sacrificium mortis e-
ius expiando, vt iustitia sua impleatur in no-
bis. Adeò autem præposteri sunt Tridentini
patres,vt cùm Moysi officiũ sit, nos ad Chri- Gal.3.
stum manu ducere, ipsi nos à Christi gratia, 24
ad Moysem traducant.

Ac ne parum sint in prædicandis hominũ
viribus liberales, iterum in hoc capite repe-
tunt, spiritum Dei agere in nobis,secundum
propriam cuiusque dispositionem,& coope-
rationem. Qualem, obsecro, dispositionem
inueniet spiritus Dei in cordibus lapideis?
An non pudet eos dispositionem fingere, v-
bi Spiritus ipse vbique in Scripturis pronun-
tiat, omnia esse contraria? Nam hoc gratiæ
initium est, vt ex nolentibus adeóque repu-
gnantibus, faciat volentes. Vt fides, tam
in suis exordiis, quàm incrementis, ad vlti-
mámque vsque perfectionem, Dei sit do-
num: & gratuita Dei electio sit suscipiendæ
gratiæ præparatio, vt ait Augustinus.Et cla- Lib. de
ra sunt Pauli verba: Deum nos benedicere, prædest.
omni benedictione spirituali, quemadmo- Sanct. 1.
dum nos elegit in Christo, secundum placi- c. 9. 10.
11
tum voluntatis suæ. Quibus certè nos cohi- Eph. 1.3
bet, ne in tanto beneficio gratiæ Dei,placito
gloriemur voluntatis nostræ, inquit idem
Augustinus. Itáne? vt quod Deo acceptum Cap.8.
referre homo deberet, id illi quasi meritum
opponat? Nam vnde prima dispositio, nisi
quia sumus Christi oues? Quis porrò sibi tã-
tum ausit sumere,vt se ouem faciat? Itaque
Lucas cùm de efficaci vocatione loquitur, Act.13
credidisse eos docet, non qui à seipsis erant 48
dispositi,sed qui ad vitam erant præordinati.
Et Paulus,vnde recta sit dispositio exprimit, Ephes.2.
cùm docet, præparata esse à Deo bona opera 10
in quibus ambulemus. Potius itaque Augu- Lib.2.de
stinum audiamus,qui longè aliter docet, quã bono per.
isti blaterones. Post casum hominis, in- cap.9.
quit, non nisi ad gratiam suam pertinere vo-
luit Deus, vt homo accedat ad eum: ne-
que nisi ad gratiam suam pertinere voluit,
vt homo non recedat ab eo. Ipse enim est,
qui se daturum cor promittit, vt intelliga-
mus, & aures, vt audiamus. Quamobrem so-
la est eius gratia, quæ nos discernit: quem-
admodum Paulus admonet. Atq; vt eiusdem

Lib. de corrept. & grat. cap. 8 Augustini verbis concludam: Voluntas humana, non libertate gratiam consequitur, sed gratia libertatem: & vt perseueret, delectabilem perpetuitatem, & insuperabilem fortitudinem.

Capite nono, dum aliquam dare student modestiæ significationem, impudentiã suam magis produnt. Quoniam in promptu erat Scripturæ doctrina eorum placitis repugnãs, vt hanc suspicionem auertant, primùm quid sit, fide iustificari hominem, exponunt: nempe, quòd fides salutis sit initium, & fundamentum iustificationis. Quasi hac solutione essent expediti, mox ad alteram transuolant: gratis nos iustificari ideo Apostolum docere, quia quæcunque iustificationem præcedunt, siue fides, siue opera, ipsam non promerentur. Quæso, si in re seria versari se putarent, an adeò leuiter, quasi oscitantes, perfungerentur? Omitto, quòd hominum iudicia nihil veriti sunt, quasi sacrosancto hoc decreto omnium oculos confodissent: Fides iustificat, quoniam inchoat iustitiam. Primò, hoc commentum sensus communis respuit. Quid enim magis puerile, quàm totum effectum velle restringere ad solum actum inchoandi? Sed inspiciamus
Rom. 1. 16 paulisper, nunquid Pauli verba patiantur tam facilè se peruerti: Euangelium, inquit, potentia Dei est, in salutem omni credenti: quia in eo reuelatur Dei iustitia, ex fide in fidem. Quis non videt principium & finem pariter hîc designari? Alioqui dicendum erat, Ex fide in opera: siquidem perficerent
Habac. 2. 4 quod fides inchoat. Eodem facit Habacuc
Galat. 3. 11 testimonium: Iustus ex fide victurus est: quod impropriè dictum foret, nisi vitam perpetuaret fides. In Abrahæ persona, relucet præcipuum iustificationis speculum.
Gen. 15. 6 Audiamus ergo, quo tempore fides illi ad iustitiam imputata fuisse prædicatur. Non erat
Galat. 3. 6 certè nouitius: sed relicta patria, iam annos complures Dominum secutus erat: vt esset non vulgare sanctitatis, omniúmque virtutum exemplar. Non ergo aditum illi ad iustitiam patefacit fides, vt aliundè postea iustifi-
Rom. 5. 1 catio compleatur. Et tandem concludit Paulus, nos stare in ea gratia, quam fide consecuti sumus. Quantum distat fixa & immota statio, à momentaneo transitu: tantum à Pauli sensu, distant in suo isto dogmate. Omnes Scripturæ locos colligere, & longum esset, & superuacuum. Satis quidem supérque ex his paucis liquere arbitror, non minus iustitiæ complementum, quàm initium, fidei tribuendum esse.

Secundum membrum est, gratuitã ideo iu-
Rom. 3. 26, & 4. 2 stificationem vocari à Paulo, quia nullum meritum præcedat. Quid ergo? cùm idem Paulus clamat, excludi omnem carnis gloriationem lege fidei, an ad anteactæ vitæ duntaxat merita respicit, ac non potius admonet, nihil esse, quo glorientur homines, vsque ad vitæ finem, qui fide iusti sunt? Nam cùm ex Dauide asserit imputari, absque ope- *Ps. 32. 1*
ribus, iustitiam, perpetuum fidelium statum declarat. Quemadmodum & Dauid, se, ac reliquos omnes Dei filios, non in vnum diem, sed tota vita, peccatorum remissione beatos esse exclamat. Nec de vnius momenti iustificatione loquitur apud Lucam Petrus, cùm *Act. 15*
dicit: Per gratiam Iesu Christi credimus nos *11*
esse saluos, quemadmodum & patres nostri. Ille enim erat quæstionis status: an exigenda foret à gentibus legis obseruatio. Id fieri debere negat: quòd non alia sit salus in Christiana Ecclesia, quã per Christi gratiã: nec alia *Act. 4.*
vnquam fuerit. Et meritò. Nec enim aliter *12*
firma erit promissio, nisi ex Dei gratia pendeat, ac fide nitatur, inquit Paulus. An il- *Rom. 4.*
lic etiam de præcedentibus meritis agi, gar- *16*
rient? Imo selectissimis quibusque salutis fiduciam posse constare negat, nisi recumbat in Christi gratiam. Fidem igitur abolet, qui non retinet hanc vnicam iustitiam vsque ad mortem. Iustificamur gratis, inquiunt, quòd nulla opera, quæ iustificationem præcedant, ipsam promerentur. Atqui, dum Paulus Abrahæ materiam adimit gloriandi, eò quòd fide sit illi imputata ad iustitiam, probationis loco mox subiicit: vbi sunt opera, illic debitum præmium rependi: fidei autem quod datur, gratuitum esse. Notemus de sancto patriarcha verba fieri. Negat Paulus, quo tempore mundo renuntiauerat, vt se totum Dei obsequio addiceret, vllis operibus fuisse iustum. Si excipiant adulterini isti patres, tunc demum cœpisse iustificari: apertè refellitur hoc cauillum, sacræ historiæ contextu. Multis enim annis se exercuerat in quotidiana Dei inuocatione, & Dei vocationem constanter sequutus erat, in qua vitæ æternæ promissio, continebatur. Nónne ergo ter cæci iudicandi sunt, qui gratuitam Dei iustitiam non vident, nisi in ipso vestibulo? regnare autem in ipso ædificio putant operum merita? Verùm attendere conuenit, qualem tam crassæ impietati fucum inducant. Hoc quippe modo satisfactum pronuntiant Apostoli sententiæ: Si ex gratia, ergo non ex operibus. Atqui Paulus, *Rom. 11.*
quòd saluæ fiunt reliquiæ, & ab æterni exi- *5*
tij periculo mirabiliter à Deo conseruantur vsque in finem, id acceptum refert Dei gratiæ. Multum igitur abest, quin ad tantulam portionem, hoc est, ad solum principium, restringat.

Absurdum quidem illud delirium: sed hoc etiamnum aliquantò crassius, quòd eorum opinione, nihil omnium, quæ iustificationem præcedunt, ipsam promeretur: siue fides, siue opera. Quæ nobis hîc opera comminiscuntur iustificatione priora? Cuius hoc erit ordinis, vt radicem fructus tẽpore præcedat? In summa: vt intelligant pij lectores quãtum ad doctrinæ correctionẽ profectum sit,

ſit, monachi reuerendis patribus, quorũ partes erant auribus annuere, veterem hanc dictarunt cantilenam: bona opera, quæ iuſtificationem præcedunt, non meritoria eſſe æternæ ſalutis: ſed præparatoria duntaxat. Atqui, ſi qua opera fidẽ anteuerterent, ipſa quoque venirent in calculum. Sed ideo nullum meritum, quia nulla ſunt opera. Nam ſi opera ſua quęrãt homines, mala duntaxat inueniẽt. Poſteris vix perſuadebitur, tantum fuiſſe ſtuporis in Papatu, vt iuſtificationi vllum opus præponerent, etiamſi negarent eſſe tanti boni meritorium. Quid enim ab homine prodibit, donec Spiritus Dei fuerit regenitus? Longè diuerſa eſt Pauli ratiocinatio. Epheſios admonet, cap. 2. vt ſe meminerint gratia ſaluatos eſſe, non ex ſeipſis, neque ex propriis operibus. Probationem ſubiicit, nõ qua lymphati iſtis patres vtuntur, opera, quæ præcedũt, nulla ſufficere: ſed quam ego adduxi, non aliis operibus nos eſſe præditos, niſi quæ Deus præparauit: quia ſumus illius factura, ad ſanctam & piam vitam creati. Fides porrò iuſtificationem ita præcedit, vt tamen Dei reſpectu ſequatur. Quanquam de fide quod dicunt, tunc fortaſſis locum haberet, ſi fides ipſa, quæ nos in poſſeſſionem iuſtitiæ mittit, à nobis eſſet. Verùm, cùm ipſa quoque, gratuitum ſit Dei donum: ſuperuacua eſt iſta, quam ponunt, exceptio. Quanquam Scriptura hãc dubitationem alia ratione tollit, dum fidem opponit operibus: ne inter merita cenſeatur. Neque enim quicquã noſtrum affert fides ad Deũ: ſed quod vltro nobis offert Deus, recipit. Hinc fit, vt fides, quanuis imperfecta, perfectam nihilominus iuſtitiam poſſideat: quia non aliũ, quàm gratuitæ Dei bonitatis, reſpectum habet.

Capite decimo, in vanam, vt ipſi quidem iactant, hæreticorum fiduciam inuehuntur. Ea autem eſt, ſecundum eorum definitionẽ, dum certò ſtatuimus nobis remiſſa eſſe peccata: in eáque certitudine acquieſcimus. Verùm, ſi hæreticos facit talis certitudo: vbi erit
Pſ. 32. fœlicitas, quam Dauid prædicat? Imò, vbi erit pax illa, de qua Paulus concionatur quinto ad Romanos capite, ſi alibi quàm in ſola Dei beneuolentia acquieſcimus? Vnde porrò Deum habemus propicium, niſi quia non intrat nobiſcum in iudicium? Fatentur nunquam, niſi gratis, remitti peccata propter Chriſtum: ſed hoc in ſuſpenſo relinquunt, quibus & quando remittantur, dum omnes conſcientias tranquilla fiducia ſpoliant. Vbi
Epheſ. 3. 12 igitur audacia illa, de qua alibi docet Paulus, & acceſſus cum fiducia ad Patrem per fidem Chriſti? Non contentus fiduciæ nomine, audacia nos inſtruit: quæ certè plus quicquam eſt, quàm certitudo. Quid etiam quòd certi-
Rom. 8. 37 tudinis vocem aliquoties vſurpat? Neque alibi eam fundat, quàm in ſola gratuiti Dei amoris perſuaſione. Imò omnem veram Dei inuocationem iſti euertunt, cùm piorum animos trepidatione ſuſpendunt, quæ ſola nobis ianuam præcludit. Qui hæſitat, inquit Iacobus, ſimilis eſt fluctui maris, qui à vento Iaco. 1. 6
circunfertur. Non ergo exiſtiment tales, ſe quicquam impetraturos à Domino. Sed qui vult exorare, nihil hæſitet. Notanda eſt antitheſis inter fidem, & hęſitationem: vnde colligere promptum eſt, fidem deſtrui, ſimul ac tollitur certitudo.

Sed quò melius tota eorum theologia pateſiat lectoribus, expendant, quæ in eodem capite ſequuntur verba. Sed neque illud afferẽdum, oportere eos qui verè iuſtificati ſunt, abſque dubitatione apud ſe ipſos ſtatuere, ſe eſſe iuſtificatos. Si ita eſt: videant qua ratione conciliari queat πληροφορία cum dubitatione. Illam enim Paulus fidei perpetuam facit comitem. Taceo quòd inſtar axiomatis hîc ponunt, quod Paulus pro ingenti abſurdo Rom. 4.
ducit. Si ex lege eſt hæreditas, inquit, exi- 14
nanita eſt fides. Fidei nullam fore certitudinem argumentatur, ſi operibus nitatur ſalus hominum. Non dubitat hoc pro abſurdiſſimo in medium proferre. Et meritò. Cùm mox, abolitam quoque eſſe promiſſionem, inde colligat. Pudet autem me quaſi de re ambigua contendere, cum iis qui ſe Chriſtianos appellant. Clara eſt Scripturæ doctrina: Scimus, inquit Ioannes, nos eſſe 1. Ioan. 4
filios Dei. Et poſteà, vnde hæc ſcientia na- 6
ſcatur, exponit: nempe, ex Spiritu quem dedit nobis. Sicut & Paulus admonet, non mũ- 1. Cor. 2.
di ſpiritum nos accepiſſe: ſed Spiritum qui 12
ex Deo eſt, vt ſciamus, quæ à Deo donata ſunt nobis. Alibi etiam expreſſius: Non accepimus iterum ſpiritum ſeruitutis in timorem: ſed adoptionis Spiritum, in quo clamamus Abba, Pater. Hinc acceſſus ille cum fi- Rom. 8.
ducia, & audacia, cuius paulò antè memini- 15
mus. Et ſanè totam fidei naturam ignorant, qui eam dubitatione miſcent. Si dubitaret Paulus: non auderet morti & inferis inſultare, quemadmodum facit Rom. 8. vbi ſe tam certum eſſe iactat de amore Dei, vt nihil eum ab iſta perſuaſione dimouere queat. Non auderet, capite quinto, gloriari ſuper ſpe gloriæ Dei. Quod ex eius verbis liquidò apparet. Cauſam enim aſſignat: quòd charitas Dei in corda noſtra diffuſa ſit, per Spiritum ſanctum qui datus eſt nobis. Quo ſignificat, conſcientiam noſtram, teſtimonio Spiritus ſancti acquieſcentem, intrepidè apud Deum de ſpe æternæ ſalutis gloriari. Sed non mirum eſt, ſi hæc, quam Spiritus Dei piorum cordibus obſignat, certitudo ſophiſtis ignota eſt. Sic enim fore prænuntiauit Chriſtus: Mundus eum non cognoſcet: ſed vos Ioan. 14
ſoli apud quos manet. Non mirum eſt, eos, 17
qui abiecto fidei fundamento, in opera potius recumbunt, huc & illuc vacillare. Veriſſimum enim eſt illud Auguſtini: Quia nõ ſe- In Pſ. 88
cundum merita noſtra, ſed ſecundum eius gratiã firma eſt promiſſio: nemo debet cùm

trepidatione prædicare, de quo non potest dubitare.

Videntur tamen quibuslibet obiectis ingeniosè occurrere, cùm de Christi gratia generalem persuasionem commendant. Prohibent, ne quis dubitet de efficacia mortis Christi. Sed vbinam locari volunt? In aere,
Mat.21. 5 vt confusa tantùm sit imaginatio. Nemini enim permittunt sibi gratiam, firma certitudine fidei, applicare. Quasi de nihilo desti-
Zach.9. 9 nentur nobis istæ promissiones: Ecce Rex tuus venit. Vos hæredes estis promissionis.
Act.2. 39 Complacuit Patri in te. Iustitia Dei in omnes
Luc. 12. 32 & super omnes qui credunt. sanè si concedat, fide nos percipere quod Deus offert: non ita
Rom. 3. 22 mihi, & aliis proponitur Christus, vt tantùm credamus Abrahę fuisse redemptorem: sed vt quisque sibi propriam, quæ ab ipso parta est, salutē faciat. Et cuius obsecro, improbitatis est id asserere: Nemo scire fidei certitudine potest, se gratiam Dei consecutum? Paulus & Ioannes inter Dei filios non agnoscunt, nisi qui id sciunt. De qua scientia id interpretabimur, nisi quam Spiritus sancti magisterio
Serm. 5. in dedic. temp. didicerint? Præclarè enim Bernardus: Fidem hîc nobis subuenire necesse est: hîc oportet succurrere veritatem: vt quod de nobis latet in corde Patris, per Spiritū reueletur: & Spiritus persuadeat cordibus nostris, quòd filij Dei simus. Persuadeat autem, vocando & iu-
1.Cor.13 5 stificando gratis per fidem. Quod si Paulus, dum Corinthios hortatur vt semetipsos probent sintne in fide, omnes reprobos pronuntiat, qui Christum non cognoscunt in se habitantem: ego cur verear bis reprobos prōnūtiare, qui tale examen à tota Ecclesia procul arcent, ac de gratia Dei nihil certi reliquum faciunt?

Capite vndecimo, vbi incrementa iustitię describunt, non modò gratuitam iustitiæ imputationem confundunt cum operum meritis, sed illam propemodum exterminat. Verba sunt: Crescere fideles in iustitia bonis operibus per obseruationem mandatorū Dei & Ecclesiæ: magisque inde iustificari. Saltem
Lib.de ci dit. Dei 19.cap. 27 si hac Augustini exceptione vterentur: Iustitiam fidelium, quandiu degunt in mundo, magis peccatorum remissione cōstare, quàm perfectione virtutum. Tametsi ne illa quidē operum iustitia, quam contemptim nominat,
Lib. ad Bonif. 3. c.5 nitendum vlla ex parte docet. Vnam enim piorum omnium, qui sub carnis infirmitate gemunt, spem esse hanc prædicat, quòd mediatorem habēt Iesum Christum, qui sit pro peccatis eorum exoratio. Contrà Tridentini patres, vel emptitij potius monachi, qui tanquam Latini tibicines, qualecunque volunt carmen illis componunt: modis omnibus discipulos suos auocantes à gratiæ intuitu, falsa operum fiducia excæcant. Libenter sanè confitemur, quotidiano bonorum operum profectu crescere debere fideles: bonáque eorum opera, quibus ornati sunt à Deo, interdum iustitiæ titulo insigniri. Verùm, cùm hęc tota operum dignatio non ex alio fonte manet, quàm gratuitæ acceptionis: quàm absurdū foret, hâc ab illa labefactari? Cur nō reminiscuntur, quod pueri in scholis didicerūt: non pugnare quod subordinatur? Dico gratuita imputatione, fieri, vt coram Deo iusti censeamur: dico inde quoque alterum beneficium prouenire, vt Iustitiæ nomen habeant opera, quæ procul alioqui à iustitiæ veritate abessent. Denique, non proprio merito, sed fide sola, tam personam, quàm opera iustificari affirmo: & ex personæ iustificatione hâc operum, tanquam ex causa effectum, pendēre. Ergo & ordine ita præcedat, & gradu ita superemineat necesse est vnica fidei iustitia, ne quid eam, vel præuertat, vel obscuret. Proinde iniquissima est calumnia, gratuitæ iustitiæ meritoriam nescio quam substituere: vt semel nos gratis Deus momento vno iustificet: nos autem tota vita legis obseruatione, iustitiam ipsi nobis comparemus. De obseruatione mandatorum Dei, hoc mihi velint nolint fatebuntur: multum à perfecto eius complemento distare omnes mortales. Nunc mihi respondeant: an qualiscunque eius pars, iustitia sit, aut pars iustitiæ. Posterius hoc strenue asserent. Verum repugnat Scriptura, quæ hunc honorem, nisi perfectæ obedientiæ nequaquam tribuit: Qui Galat.3. 10
fecerit hæc, viuet in ipsis. Maledictus autem qui non compleuerit omnia. Item, Qui defecerit in vno, factus est omnium reus. Iacob.2. 10
Nemo est qui non agnoscat, etiam me tacente, maledictioni subiici nos omnes, quandiu in legis obseruatione claudicamus: proinde aliunde mutuandam esse iustitiam, quandoquidem operibus ablata est. De mandatis Ecclesiæ quæ permiscent, alibi dicendum erit. Obiter tamen moniti sint lectores, nullum hic omitti impietatis genus. Quis enim sacrilegium hoc excuset, quod suis etiam inuentis iustificandi vim arrogare non dubitant? Id ne Pelagius quidem vnquam tentauit. Impia nempe persuasione fascinare miseros homines conatus est, quasi diuinæ legis obseruatione, iustitiam acquirere sibi ipsi possent: humanis vero legibus tantum deferre, nunquam illi venit in mentem. Est enim execrabilis in Deum blasphemia, vbi eò temeritatis prorumpit quisquam mortalium, vt suis traditionibus vitæ æternæ mercedem assignet.

Sed quo me vertam? Loquitur enim sacra Synodus, quæ errare in Scripturæ interpretatione non potest. Habet autem Scripturæ testimonia: primùm ex Ecclesiastico: Ne verearis vsque ad mortem iustificari. Vna, opinor, ratio est, qua me expediam. Locum inspiciāt lectores, & à bonis patribus impudenter corruptum fuisse inuenient. Dicit enim scriptor ille: Ne verearis, hoc est, prohibearis vsque ad mortem. Quanquam potius verten-

vertendum erat, Ne differas: nam Græcum verbum est μείνῃς. Inuehitur enim aduersus eorum socordiam, qui suam ad Deum conuersionem procrastinant. Quod de initio dictum est, religiosi patres ad progressum, non tantùm crassa inscitia, sed aperta etiam malitia falsò referunt. *Iac.2.14* In loco Iacobi plus aliquanto coloris habent. Verùm, quisquis scripta nostra legit, satis intelligit, nihil etiã illis Iacobum suffragari. Iustificationem quippe non pro causa iustitiæ, sed pro approbatione tantùm accipit. Quod ex contextu planè liquet. Plusquam ridiculum verò est, quòd inde hominem colligunt iustificari bonis operibus: quoniam Ecclesia sibi fidei, spei, & charitatis augmentum precatur. Quis istis crepitaculis nõ terreatur, nisi qui planè puer non est?

Capite duodecimo, vetus illud anathema renouant: ne quis Dei præcepta homini iustificato ad obseruandum impossibilia dicat. De vocis impossibilis litigare, nihil attinet: mihi abundè sufficit: sufficere etiam debet piis omnibus, ac minimè contentiosis: neminem extitisse vnquam, qui Legi Dei satisfecerit: nec vllum posse inueniri. Quid enim? An Spiritum sanctum arguemus mendacij, qui vniuersos non vnius tantùm seculi homines, transgressionis reos peragit: sed quotquot vsque in finem mundi futuri sunt? *1.Reg.8. 46* Non est homo super terram, inquit Solomo, qui non peccet. Dixerat autem Dauid, *Ps.143.2* Non iustificabitur in conspectu tuo vllus viuentium. Si possibile est aliquem inueniri, qui Legem impleat, retractet Spiritus sanctus hæc oracula. Sed absit, vt diabolica hominum superbia æternum veritatis authorem faciat mẽdacem. Quinetiam euanesceret illud Pauli argumentum. *Galat.3. 10* Scriptum est: Maledictus omnis qui non permanserit in omnibus quæ scripta sunt. Ergo quicunque sunt sub Lege, maledictioni sunt obnoxij. Promptum enim erit excipere: Legem posse impleri. *Rom.7. 24* Sed Apostolus pro confesso principio sumit, quod anathemate isti damnant. Itaque alibi, cùm seruitutem deplorat, qua ipse cum sanctis omnibus premebatur, non aliud remedium tandem inuenit, nisi vt liberetur à corpore. Vexabant etiam Augustinum hac calumnia Pelagiani. Fatetur Deum, si velit, posse quidem homines ad tantam perfectionem euehere: sed neque fecisse vnquam, nec facturum: quia aliter Scripturæ doceant. Ego autem vlterius progredior, ac impossibile esse assero, quod Scripturæ nunquam futurum pronuntiant. Quanquam si de locutione agitur: ea quoque expressa est à Petro, Act. 15. cùm Legem iugum appellat, quod nullus patrum ferre potuerit. Fallitur enim qui putat, ad ceremonias tantùm hoc spectare. Quid enim tã arduum continebant cæremoniæ, vt omnes humanæ vires sub earum onere deficerent? Sed proculdubio significat, impares fuisse ab initio vniuersos mortales Legis obseruationi, hodiéque esse: ideo nihil restare, nisi vt confugiamus ad Christi gratiam, quæ, soluto Legis iugo, sub libera custodia quodammodo nos continet. Ac notandum, de regeneratis ipsum loqui: ne cauillentur Tridentini patres, de carnis infirmitate id esse dictum, vbi abest auxiliũ Spiritus. Prophetas enim, & patriarchas, & pios reges, vtcunque Dei Spiritu adiuuarentur, ferendo legis iugo pares fuisse negat: nec ambiguè pronuntiat, impossibilem fuisse legis obseruationem.

At, Scripturam ipsi quoque exaduerso testem producunt. *1.Ioan. 5.3* Nam Ioannes mandata eius non esse grauia tradit. Fateor: modò ne illam, de peccatorum remissione doctrinam, excludas, quam omnibus mandatis præponit. Nam, si graue non sit legem præstare, homines mihi complures absque peccato reperies, qui Deum faciant mendacem: quod ab eodem Ioanne traditur. *1.Ioan.1. 8* Sed asini isti non considerant, inde pendêre facilitatem, de qua Ioannes loquitur, quòd sancti paratum habent remedium, quo defectus suos suppleant: dum scilicet ad veniam confugiunt. Hinc etiam fit, vt suaue sit Christi iugum, & onus eius leue: quòd sanctis alacritatem faciat sua libertas, dum se non amplius sub lege esse agnoscunt. Nam & hunc tanquam optimum exhortationis stimulum illis admonet Paulus. *Rom. 6. 2* Et Dauid idem docet: Apud te est propitiatio, vt timearis. *Ps. 130. 7* Illam mihi veniæ spem tolle: & minimum legis mandatum onus erit Æthna grauius. Verùm, quid hoc ad otiosos monachos, qui ne minimo quidem digito vnquam attigerunt mandatorum obseruationem, de cuius facilitate tam audacter garriunt? Imò suum Epicurismum apertè produnt, vel hoc vno dogmate. Quid enim? *Rom.7. 19* Ecce eximius ille Apostolus se captiuum teneri gemit, quominus legi, vt par est, obsequatur: morbúmq; incurabilem esse clamat, donec morte sanetur. Isti robusti doctores suauiter rident, frustráque tales querimonias fundi canunt, cùm leue sit Christi onus. *Mat.11. 30* Subiiciunt postea: Christum diligunt sui discipuli. *Ioan.14. 23* Qui autem diligunt eum, seruant eius sermonem. Hoc totum verum est. Sed vbi Christi perfectus amor? Vbi, inquam, amor ille ex toto corde, ex tota anima, ex totis viribus? Nempe vbi caro non concupiscit aduersus spiritum. Ergo nequaquam in hoc mundo. Christum itaque serio & sincero cordis affectu diligunt sui discipuli: & pro mẽsura dilectionis sermonem eius seruant. Sed hoc quãtulum est, præ illa tam exacta perfectione, cui nihil omnino desit?

Nunc attendant sani lectores, quàm bene cohæreant patrum dicta. Vbi legem à fidelibus impleri posse, fortiter assueuerunt, fatentur etiam sanctissimos saltem in leuia & quotidiana peccata interdũ cadere. Primùm

quæro, an vllum sit omnino quamlibet leue peccatum, quod non legis obseruantiæ repugnet. Quæ enim vitiosa cogitatio obrepet in hominis animũ, si totus Dei amore occupetur? Non autem satisfit legi, nisi cùm diligitur Deus ex toto corde. At nõ propterea desinunt esse iusti: fateor. Sed vnde id, nisi quia beati sunt, quibus non imputantur peccata?
Ps. 32. 1 Quòd si iustos operibus esse volunt, vt hæc fiducia nitantur eorũ conscientiæ apud Deũ: primùm fidem euertunt, & iniuriam faciunt gratiæ Dei minimè ferendam. Deinde, nihil afferunt, quod impiam ipsorum persuasionẽ iuuet, de possibili legis obseruatione. Nam si pro nihilo ducant leuiores, quos vocant, lapsus: insonat horribilis illa supremi iudicis sententia: qui vnum ex minimis istis mandatis contempserit, minimus vocabitur in regno cœlorum. Quanquam scire velim, quæ vocent saltem leuia peccata: (sic enim extenuandi gratia loquuntur) & cur potius quandoque dicant iustos in ea cadere, quàm assiduè, vel identidem. Vix enim momentum præterit, quo non contrahamus nouũ aliquẽ reatum. Leuia peccata illis sunt omne genus concupiscentiæ, quæ nos ad quæuis mala sollicitant: tentationes item omne genus, quæ nos vsque ad Dei blasphemias impellunt. Quicquid sit, in manifesta cõtradictione hîc tenentur.

Quæcunque postea continentur in eodem capite, nihilo plus causæ præsenti seruiunt, quàm si quis ex pedum ingressu probare velit, manus non palpare. Aliquot ad piam vitam exhortationes colligunt. Quid tandem inde extorquebunt, nisi quòd centuplò melius, & longè alia energia, tum ex scriptis, tũ ex concionibus nostris, tum ex quotidianis
1. Thes. 4 etiam sermonibus disci potest, non ad im-
7 munditiem nos esse vocatos, sed ad sanctifi-
1. Tit. 2. cationem: apparuisse Dei misericordiam, vt
11 abnegatis carnis cupiditatibus, piè & sanctè
Colos. 3. viuamus in seculo: nos cum Christo resurre-
22 xisse, vt cœlestia cogitemus. At magnũ quiddam videntur sibi effecisse, dum colligunt, frustra gloriari cœlesti hæreditate, qui passionum Christi consortes esse nolunt. At nos id ipsum quantò melius iudicent lectores. Vnum tamen interest, quòd nos communi-
Rom. 8. candum esse docemus passionibus Christi, vt
17 ad societatẽ perueniamus beatæ resurrectionis, non separamus Christum à seipso. Isti, quod nullo modo sequitur, perperam inferunt: nos patiendo mereri vitam æternam: & in eo sitam esse iustitiæ nostræ partem, ne sola Dei gratia nitamur.

Verùm, improbius etiamnum ludunt in sua consequentia: nam inde colligunt, inimicos esse religionis Christianæ, qui iustos tradunt in omni bono opere, saltem venialiter peccare. Scire velim, ex qua dialectica tales consequentias didicerint: Sic currite, vt præmiũ apprehendatis: Ergo in bonis sanctorum operibus, nihil est reprehensione dignum. Nónne ter bestias esse oportet, quibus bestiæ istæ persuadebunt, à Spiritu sancto proficisci tales nænias? Verùm, hac quoque insulsitate præterita, rem ipsam videamus. Concedant, necesse est, opera ex interiore potius animi affectu, vnde manant, & ex fine quo spectãt, æstimãda esse, quàm ex larua externa, quę hominibus apparet: cor enim intuetur Deus, vt Samueli dictum est: & oculi eius veritatem respiciunt, vt monet Ieremias. Nunquam autem perfecto nos Dei amore ferri agíque ad obsequendum eius iustitiæ, plus satis cõstat. Variis enim cupiditatibus retrahimur à cursu, vt vix ambulemus, cùm summa cõtentione festinare Deus præcipiat: víxque teporem afferamus, pro summo ardore. Quòd si defectum hunc, præ hypocrisi, non sentimus, Deus tamen cernit & iudicat: in cuius conspectu ne stellæ quidem liquidæ sunt, nec sol lucidus. Denique, septimum caput ad Rom. controuersiam istam dirimit: vbi in sua piorúmque omnium persona, fatetur Paulus, se à perfectione distare, etiam cùm optima est voluntas. Quare blandiatur sibi homo, vt libet: si tamen in iudicium Dei, vel præstantissimum opus, quod vnquam fuerit, vocetur, næuo aliquo reperietur deformatum. Atqui, Deo probantur. Quis negat? Tantùm contendimus, fieri non posse, vt absque venia placeant. Quid autem est, quod Deus ignoscat, nisi peccatum? Inde simul conficitur, non esse tantopere exagitandos, qui dixerũt, quamlibet bona opera, si exacto rigore censeantur, æterna potius damnatione, quàm vitæ præmio digna esse: vbi enim peccatum, quamlibet nobis exiguum videatur, illic nemo sanus mortis esse materiam negabit. Fit tamen immensa Dei misericordia, vt in cœlo mercedem habeant, quæ non modò nihil tale merebantur, sed mortis æternæ præmium habitura erant, nisi per Christum absterfa esset immunditiès, qua alioqui fœdata erant. Porrò, quàm inepta sit argumentatio, qua ex nomine Mercedis, dignitas, aut meritum elicitur, multis locis docui. Nec obscura est ratio: cùm retributio ipsa, quam sophistæ in merito fundatam volunt, à gratuita acceptione pendeat.

Capite decimo tertio, si tantùm quod præ se fert titulus agerent, me quoque haberent subscriptorem. Sed quia se temerariæ præsumptioni velle occurrere professi, huc toto studio incumbunt, vt totam suę electionis fiduciam ex piorum animis deleant, hîc repugnare illis cogor: quia Scriptura palàm repugnat. Quorsum enim Paulus, 1. ad Ephesios capite, tã prolixè de æterna Dei electione concionatur, nisi vt persuasum habeant, ea se cooptatos esse in vitam æternam? Nec sanè cõiecturis opus est: sæpius enim ita concludit: debere ita Ephesios habere in animis suis cõstitutum: se vocatos esse, & Euangelij factos parti-

participes: quemadmodum, antequã mundus conderetur, in Christo electi fuerant. Capite item ad Rom. 8. nominatim electionis doctrinam cum fidei certitudine coniungit. Fateor equidem, & sedulò nos omnes docemus, nihil esse magis perniciosum, quàm in arcanum Dei cõsilium inquirere, vt inde electionis nostræ notitiam petamus, adeóque hanc esse voraginem, quæ nos in exitium absorbeat. Sed cùm æternę nostræ adoptionis speculum nobis in Christo proponat cœlestis Pater: nemo quid nobis per Christum datum sit, verè tenet, nisi qui secum certò statuit, se illi à Patre datum esse, ne pereat. Quid enim? An de nihilo hæc dicuntur? Patrem, qui nos in Filij sui tutelam ac fidem tradidit, maiorem esse omnibus? Nec passurum esse Filium,
Ioan.6. 39.10.28 vt quicquam pereat? Imò, ideo dicuntur, vt quicunque sunt filij Dei, tali salutis suæ freti custode, inter media pericula tutos se esse nõ dubitẽt: imò, periculis infinitis obsessi, suam salutem extra periculum esse confidant, quia in manu Dei sit. Sed enim quos Deus elegerit, nisi ex speciali reuelatione, sciri posse negant. Concedo. Atque ideo dicit Paulus: non spiritum nos huius mundi accepisse, sed Spiritum, qui ex Deo est: vt sciamus quæ à Deo nobis donata sint. Donum autem alibi interpretatur adoptionem, qua censemur inter eius filios: quam adeò vult nobis certam esse, vt clara voce de ipsa gloriemur. Cæterùm, quid per specialem reuelationem designent, non me latet. Ego autem eam voco, qua filios suos peculiariter dignatur Pater cœlestis. Nec eam, qualem prædico, ex meipso
1.Cor.2. 10 comminiscor. Nota enim sunt Pauli verba: Nobis, inquit, quæ abscondita sunt humanis sensibus, reuelauit Deus, per Spiritum suum, qui etiam Dei profundissima scrutatur.
1.Cor.2. 16 Item: Quis mentem Domini cognouit? Aut, quis consiliarius eius fuit? Nos verò mentem Christi tenemus.

Videmus ergo in summa, vt venerandis patribus nihil aliud sit temeraria damnatáq; præsumptio, nisi sancta reuelatæ nobis per Christum nostræ adoptionis fiducia, ad quã vbique suos Deus animat.

Prohibent capite decimo quarto, ne quis perseuerandi constantiam sibi, absoluta certitudine, ex Deo polliceatur: tametsi firmissimam de illa spem in Deo collocari, non improbant. Sed nobis primùm ostendant, quónam cæmento coagmentari queant res tantopere inter se diffidentes, firmissima spes, & suspensa expectatio. Nam certè, qui ita expectat vitam æternam, vt absoluta certitudine non nitatur, eum variis dubitationibus circumagi oportet. Talem spei naturam, nequaquam describit Paulus: cùm se certò persuasum esse commemorat, neque vita, neque morte, neque præsentibus, neque futuris dissolutum iri charitatem, qua ipsum complectitur Deus in Christo. Hoc non diceret, nisi vltimum vitæ finem superaret spei Christianæ certitudo. Et quid promissiones sonant?
Abac. 2.4 Non modò pronuntiat Spiritus, iustum fide sua viuere, sed victurum esse. Huc ergo spes se extendat oportet. Quod etiam demonstrat Paulus, cùm hoc illi tribuit, quòd per patiẽtiam expectet, quæ adhuc sunt abscondita. Atqui, spem non tollunt, sed absolutam certitudinem. Quid? an dubiæ opinionis vel coniecturæ vox est, cùm iam intrepidè asseuerat Paulus, repositam sibi esse coronam iustitiæ?
2.Tim.4. 8 An aliquid est cõditionale in istis verbis, dum nobis datam adoptionis nostræ arram prædicat, vt Deum audeamus alta voce, Patrem clamare? Confugiunt ad illud, quod iam ipsis excussi, friuolũ cauillum: id ex speciali reuelatione Paulum habuisse. At nihil sibi tam speciale arrogat, quod non cunctis fidelibus secum faciat commune: cùm tam audacter morti simul ac vitæ, præsentibus ac futuris insultat suo pariter & omnium nomine. Nec sibi vni priuatim vindicat Ioannes
1.Ioan.3. 2 scientiam illam, qua gloriatur, cùm dicit: Scimus, nos similes futuros Deo: quia videbimus eum sicuti est. Atque idem Paulus, cùm dicit: Gloriamur super spe gloriæ Dei. Item:
Rom.5. 2 2.Cor.5. 1 Scimus, cùm terrenum hoc tabernaculum ceciderit, nobis domicilium in cœlo paratum esse.

Fucum faciunt ex eo quod habetur decimo prioris ad Corinth. capite: Qui stat, videat ne cadat. Cuius duplex est solutio: nam neque aliud quàm carnis arrogantiam illic cohibet Paulus, quæ cum spei certitudine nihil commune habet, neque solos compellat fideles: sed quicunque ex Gentibus Christo nomen dederant: inter quos permulti esse poterant inani confidentia turgidi. Nam quæ illic ponitur Iudæorum cum Gentibus comparatio, non ad solos electos restringitur: sed omnes comprehendit, qui titulo tenus ad Ecclesiam pertinebant. Ego tamen vnica illa responsione contentus ero, quia abundè sufficit: non præcipi nobis timorem, qui vel tãtillum minuat de fidei aut spei certitudine: sed tantùm qui nos in Dei timore sollicitos contineat. At nondum in gloria renati sunt, sed duntaxat in spem gloriæ: & multum adhuc pugnæ restat: nempe, si inde colligerent, excutiendum igitur esse torporem, nec securitati indulgendum, nemo sanus non illis subscriberet: sed cùm, hoc quasi ariete, spei nostræ firmitudinem concutere moliuntur, cùm nos ad formidinem impellunt: minimè verò id ferẽdum est: nam quòd exceptionem addunt ad Pauli sententiam, tunc demum à Deo perfectum iri in nobis opus salutis, quod inchoauit, si non defuerimus eius gratiæ, nimis inscitè faciunt: quia non obseruant, hanc quoque esse partem gratiæ, quòd Deus nobis adest, ne gratię suæ desimus. Neque tamen occasionem dare socordiæ debet hæc doctrina: tantùm agnoscant

homines quid Deo acceptum referre, & quid ab eo expectare debeant.

Optarem multa præterire, si liceret sine præuaricationis nota: sed quid facerem? Vix vnus est versus, qui non aliquo notabili errore consperfus sit: & qui dissimulationem non ferat. Capite decimo quinto, vbi de reparatione post lapsum tractant, aptam esse pœnitentiæ definitionem asserũt, quòd dicit Hieronymus, esse secundam tabulam à naufragio. Si dictum Hieronymi vellem exagitare: rogarem, cur non & tertiam & quartam appellauerit. Quotus enim quisque est, qui non nisi vnum naufragium tota vita faciat? Imò, quis vnquam repertus est, quem non ex quotidianis naufragiis eripuerit Dei gratia? Sed cum Hieronymo nihil est mihi negotij in præsentia. Tridentini patres non de pœnitentia tractant, sed de pœnitentiæ Sacramento, quod à Christo institutum fingunt. Vbinam? Quia dixit: Accipite Spiritum sanctum. Quorum remiseritis peccata remissa erunt. Primùm, si Christus hac authoritate donauit Apostolos, éstne propterea sacramenti institutio? Vbi symbolum? vbi forma? Deinde, quis ignorat, munus illic fuisse Apostolis iniunctum, quo erga extraneos fungerentur? O patrum aures bene patulas, quas tam insulsæ deliri monachi ineptiæ præterfluere nullo obstaculo potuerint! Christus testimonium, quod de peccatorũ remissione Apostoli redditurì erant mundo, confirmat. Ea porrò legatio est, quæ per Euangelium defertur: & quidem in Ecclesiam nõdum cooptatis. Blatero quispiam, ex monachis qui Concilium regunt, cùm nunquam locum fortè inspexisset, certè nunquam expendisset, commentum suum recitauit, præscribi illic formulam, qua in statum gratiæ restituerentur, qui post baptismum lapsi erant. Patres ad sesquipedem vsque auriti, annuerunt. Locus tamen ipse clamitat, impudenter se aliò fuisse detortum, quàm oportuit. Inde inferunt, Christiani hominis pœnitentiam post lapsum, longè aliam esse à baptismali. Quasi vnam tantùm speciem attingat Christus: ac non potius idem, quod Lucæ xxiiij. doceat, prædicandam in suo nomine esse pœnitentiam & remissionem peccatorum.

Ioan. 20. 22.

Vltrà se proripiunt: constare hanc, de qua nugantur, pœnitentiam, non tantùm contritione cordis, sed oris confessione, & operum satisfactione. Quanquam ne parum clementes appareant, rigorem legis suæ mitigant, dũ confitendi voto se placari sinunt. Quid longam hîc disputationem ordiar? De remissione peccatorum agitur: quæ salutis est scientia. Eam nobis gratuitam promittit Deus, in Christi sanguine: de auriculari confessione verbum nullum facit. Noui isti legislatores confitendi formulæ alligant, præter Dei mãdatum: & satisfactione redimi asserunt. Quid miseris conscientiis reliquum fiet, si discedere cogantur à Dei verbo, vt in hominum placitis acquiescant? Cupio salutis meæ fieri certior. Via mihi simplex in verbo Dei mõstratur, quæ me in solidam, tranquillámque tanti boni possessionem rectà inducat. Nihil dicam amplius. Homines sunt, qui iniiciunt manum, ac confitendi necessitate me obstringunt, qua me soluit Christus. Satisfaciendi onus mihi imponunt, vt à meipso asferam, quod à suo vnius sanguine petendum: ostendit Christus. An mihi diu ambigendum est, quídnam facere expediat? Imò verò facessat omnis consultatio, vbi ab vnico salutis authore abducimur. Millies licet crepent, syllaba nulla reperietur, vbi Christus in aurem hominis confiteri peccata iubeat. Quæcunque de peccatorũ remissione extant promissiones, ne tenuissimam quidem eius rei mentionẽ faciunt. Apostolis fuit ea lex prorsus incognita. In tota Ecclesia Orientali, nullus vnquam propemodum vsus fuit. Imò, vbique gentium diutius mille annis libera fuit obseruatio: donec Innocentius tertius, cum pauculis cornutis bestiis, laqueum hunc populo Christiano induit, quem Tridẽtini patres adstringunt. Quod dico, satis supérque testatum est veteribus historiis. Testimoniis referti sunt nostri libri. Atque horum nihil ignorant, qui Concilio dictarunt præclaram hanc formulam: & tamen tam sunt impudentes, vt persuadere vno verbo velint, clausam esse salutis ianuam, nisi fictitiæ confessionis claue aperiatur. At verò, quis tantum eis licentiæ concedat, vt qua velint cõditione imposita, Christi promissiones restringãt: adeóque claudant quod ille aperit? Non disputo in præsentia, quàm crudelis sit torquendis ac excruciandis conscientiis carnificina, lex illa Innocentij, quam iterum promulgant: quàm multos in desperationem egerit præcipites: quale ad alios sopiendos, hypocriseos condimentum fuerit: quot ex ea flagitiorum monstra scaturierint. Quinetiam, fingamus quod ipsi falsò iactant, nõnihil inde vtilitatis manare: totum hoc tamen nihil ad rem faciet. Quęstio enim vertitur: quomodo in Dei gratiam restituantur, qui ab ea exciderunt. Scriptura vbicunque modum ostendit, confessionem non attingit: quæ longo pòst tempore in humanis cerebris excusa est. Cuius audaciæ est, ad spem veniæ obtinendæ aditũ præcludere, nisi accedat eiusmodi confessio, quam præscribere libuerit? De pœnitentia habetur sermo. Eius totam vim ac naturam tam frequenter, tam copiosè, tam apertè depingit in Lege, in Prophetis, in Euangelio Spiritus sanctus, vt nullum sit doctrinæ caput luculentius explicatum. De confessione, qualem isti fingunt, altum vbique silentium. Quis ergo credet negantibus veram esse pœnitentiam, cui non adiuncta sit illa appendix? imò, nisi eam sub se contineat? Hæc mihi duo abundè sufficiant: quòd pœnitentiam

Luc. 1. 77

prorsus

prorsus aliam confingunt, quàm quæ nobis in Scriptura commendatur: & impetrandæ peccatorũ remissioni conditionem statuunt, qua nos solutos esse voluit, penes quem vnũ remittendi est potestas. Hoc vero posterius, perinde valet, acsi Deum vetarent salutem promittere, nisi ex suo permissu: vel saltem illi se opponerent ne fidem salutis, quam dedit, præstare audeat. Neque enim aliter illi permittunt peccatorum facere veniam, quàm si religione qua nosipsi obstringunt, exoluti fuerimus.

Quòd ad satisfactiones spectat, subtiliter distinguere sibi videntur, cùm fæcem corradunt ex putidis sophistarum commentis: non æternas quidem pœnas scilicet, sed temporales satisfactionibus pensandas esse. Quis sophistas nesciebat ita garrire? Quanquam dum pœnam æternam, vnà cum culpa, nobis confessione remitti fingunt, vel confitendi voto: quid aliud sibi volunt, quàm nos opere promereri, quòd gratuitò se daturũ promittit Deus? Sed nũc videndũ quid valeat distinctio. Prophetæ sanè, cùm gratuitam peccatorum remissionem commemorant, ferè referunt ad alterum illum finem, placatum fore Deum, ne amplius vindicet populi scelera, vel flagellis suis persequatur. Quisquis in Scripturæ lectione mediocriter versatus est, verissimum esse agnoscet, quod dico: mitigari, laxari, finiri denique pœnas, quibus digni eramus: quia nobis Deus ignoscit, non merito aliquo nostro, tanquam compensatione placatus, sed sola prouocatus sua misericordia. Exilium Babylonicum pœna temporalis erat. Quòd septuaginta annis terminatur, cùm longè magis diuturnum promeriti essent Israelitæ, id gratuitæ suæ clementiæ acceptum vult ferri Deus. Ac passim hic fructus commemoratur gratuitæ reconciliationis, quòd cessant flagella, quæ se inflicturum Deus minatus erat. Pœnæ certè temporalis relaxationem his verbis promittit Deus: Nõ propter vos faciam, sed propter nomen meũ. Et Isaias, cùm admonet satisfactionem, aut pretium pacis nostrę impositum fuisse Christo, non ab æterna modò pœna nos fuisse eius beneficio liberatos, sed ideo pœnas omnes, quibus solet peccata nostra vlcisci Dominus, aut castigare, ipsum subiisse nostra causa: vt quantumuis indigni, etiam præsentis vitæ bonis fruamur. At fideles nihilominus Deus etiamnum castigat. Fateor. Sed quorsum? An vt pœnas sumendo sibi ac iudicio suo exoluat quod debetur? Minimè: sed vt incusso iræ suæ terrore, eos humiliet: afficiat serio resipiscentiæ affectu, in posterum cautiores reddat. At remedia sunt, quibus easdẽ pœnas auertant: nempe, cùm ipsi sponte prę-occupant, non est cur eos Deus quasi violenter trahat. Quorsum enim ferula, nisi cùm deest voluntaria correctio? Proinde docet Apostolus, non iudicatum iri à Domino, qui seipsos iudicauerint. Sed quàm præposterum est, satisfactiones inde elicere? Deprecati sunt plerique fidelium Dei flagella, quibus se fecerant obnoxios. Quinetiam Achab, vbi se vltrò humiliat, mitiorem sentit Dei manum: sed ipsæ quoque deprecationes, quibus vsi sunt sancti, locupletissimæ sunt testes gratuitæ satisfactionis. Atqui, nihil afferant, quod non testimoniis probet: sic enim docet Paulus: Tristitia, quæ secundum Deum est, pœnitentiam in salutem, non pœnitendam efficit. Quid? An ad satisfactiones nos hic reuocat Paulus? Nullum enim verbum audio. Satis quidem improbè nobis illudunt. Improbius tamen quod sequitur: de eadem pœnitentia intelligendam esse Ioannis concionẽ: Pœnitentiam agite: & facite fructus pœnitẽtiæ dignos. Sed enim quos cõpellabat Ioannes his verbis? Nónne qui se ad Baptismũ offerebant, nondum Christi fide imbuti? Paulùm absimile est, nec tamen minus absónum, quod citant ex Apocalypsi, capite secundo: Memor esto vnde excideris: & primùm opera fac: cùm prima opera, vel priora illic legãtur. Hortatur scriptor Ephesios, vt ad pristinum vitæ statum redeant. Qua fronte hoc ad satisfactiones trahetur? Cùm tã proteruè albi nomen nigro imponerent, putabántne foro oculos suæ nequitiæ æstimatores? Dixit aliquando Lysander legatis in sociorum cœtu imperiosius locutis, quàm par esset: opus illis esse ciuitate, quæ morigerã se illis præberet. Istis verò magistris opus esset boum armento: si auditorium habere velint, cui persuadeant quod volunt. Nunc se immediatè regi à Spiritu sancto iactent: cùm in deprauandis Scripturæ testimoniis palàm sint falsarij.

Vt summã colligamus: cùm assidua debeat esse inter fideles pœnitentiæ meditatio: rarum nescio quid esse imaginantur sancti patres. Cùm Scriptura pœnitentiam pronũtiet totius hominis esse innouationem: cùm fontem ipsum designet, timorem ex vero diuini iudicij sensu conceptum: partes enumeret, abnegationem nostri, quæ constat peccati odio, nostræque prauitatis displicentia: & vitę nouitatem, aut regenerationem Spiritus, quæ nihil aliud est, quàm diuinæ in homine imaginis instauratio: effectus sedulò notet, totámque eius naturam explicatè definiat: nihil afferũt venerandi patres, pręter dilutas nęnias, quibus sub Papatu adulterata fuit pœnitentiæ doctrina. Quæ ab Ecclesiasticis doctoribus de externa disciplina dicta sunt, quę ad solennem pœnitentiæ professionem spectabat: ea imperitè ad spiritualem renouationẽ detorquent, de qua sermonem instituerant. Ne longior sim in singulis recensendis: si quis præclaram eorum lucubrationem cum scriptis nostris conferat: cõuersam ab illis lucem fuisse in tenebras, inueniet ac fatebitur.

Hactenus dedi operam, ne quid accusatorium continerent meæ censuræ. Atque id

Isa.48.9.53.5 — 1.Cor.11 31 — 1.Reg.21.29 — 2.Cor.7.10 — Luc.3.8

animaduertent æqui lectores, nihil me, nisi coactum, reprehendere. Sed nulla est sententia, quę non mihi plus extorqueat, quàm vellem. Qualis est, quæ habetur capite decimo sexto: Non infidelitate modò, sed quolibet peccato mortali, amitti iustificationis gratiã. Si intelligerent, eiici nos à tanti boni possessione per malam conscientiã, minimè pugnarem: nępe, quoad nos attinet. Tametsi enim non abiicit nos Deus: mala tamen conscientia eiusmodi inter nos & ipsum dissidij causa est, vt viuifica illa, & iustificatrice paterni erga nos eius amoris notitia minimè fruamur. Sed in eo primùm sunt pręposteri, quòd nullum peccatum, nisi crassum & palpabile, mortale agnoscunt: cùm pleraque interiora grauius, ad interitum vsque animos vulnerent: deinde quòd bonam conscientiã non intelligũt indiuiduam esse fidei comitem. Alioqui, quomodo staret illud, Fide purificari corda?
Act.15 9 Item, Bonæ conscientię responsionem esse ex fide resurrectionis. Item, Christum fide habitare in cordibus nostris. Item, Victoriã esse nostram, qua mundum vincimus. Itẽ, Scutum esse repellendis diaboli insultibus. Item, Fide nos in virtute Dei custodiri in salutem. Non ergo dubium est, quin sepulta sit obrutáque fides in homine, simul atque victus est tentatione aliqua, vt à timore Dei discedat. Non enim magis Spiritus sanctificationis à fide, quàm Christus ipse separari potest. Neque tamen assero, cùm excidimus à timore Domini, prorsus extingui in nobis fidẽ. Sed quemadmodum prauis concupiscentiis opprimitur Dei timor, ita hanc suffocari dico, vt vim suam nihilo plus, ad tẽpus, exerat, quàm si quodammodo esset intermortua. Astutè sci licet cuniculum effodere moliũtur sancti patres, in quo dogma illud suũ impium occultent: non sola fide nos iustificari. Sed quia hæc non succedit, alia adoriantur via.

Ephes.3. 17 — 1.Ioan.5. 4 — 1.Petr.5. 9 — Ephes.6 16 — 1.Petr. 1.5

Superest postremum caput, de merito bonorũ operum. Nihil porrò inter nos controuersiæ est, quin exhortandi sint ad bona opera fideles, & proposita etiam mercede stimulandi. Quid igitur? Primùm, quòd vitã æternam faciunt mercedem, in eo ab illis dissentio: neque enim si in vita æterna Deus opera remuneratur, inde protinus conficient, vitam ipsam esse, quæ in ea rependitur, mercedem. Quin potius hæreditatem esse, vbique Scriptura clamitat, quæ non alio, quàm gratuitæ adoptionis iure, nobis obuenit. Sed maior est in eo contradicendi materia, cùm eos affirmare non pudet, nihil deesse fidelibus, quominus Legi Dei, pro huius quidẽ vitæ statu, satisfecisse, & vitam æternã promeruisse censeantur. Vbi ergo erit illa beatitudo quæ à Dauide prędicatur, Psal. xxxij. sine qua sumus omnes ter miseri? Væ autem miseris istis, qui non intelligunt, eum qui proximè ad perfectionẽ accessit, nondum ad dimidium vsque iter progressum esse. Nam verissimum esse illud Augustini sentiunt, quicunque exercitatam habent conscientiam: Sanctorum iustitiã in hac vita remissione peccatorum constare magis, quàm perfectione virtutum. Verius etiamnum illud alterum quod iam citaui: quandiu sub carnis infirmitatę gemunt, vnicã illis spem reliquam esse, quòd Mediatorẽ habent Christum, per quẽ Deo reconciliantur. Sed non mirum est, crassulos monachos, qui nullam vnquam certamen conscientiæ experti, nunc etiam vel ambitione inebriati, vel crapula, suo tãtùm idolo ventilare se cupiunt, de Legis perfectione, ita garrire. Eadẽ securitate cœlum promercale exponunt, ipsi interea in præsenti mercede, cui inhiant, occupati. Frustra enim pulchris istis, quos postea inducunt, coloribus, oculos non prorsus hebetes tentant perstringere: dum prohibẽt, ne quis operibus vel glorietur, vel confidat: quoniam sint Dei dona. Siquidem vt omittam, quòd humanis viribus maiori ex parte prius arrogarunt, quæ dona esse Dei nunc fatentur: tria sunt in eorum decreto, quæ ferri non debent, errata. Nam etsi obiter attingunt, Christi merito bona piorum opera esse meritoria, quod tamen in primis necesse erat, prætereunt: nullum esse opus, quod non infectum sit labe aliqua, nisi Christi sanguine abluatur. Quin potius falsam operibus dignitatem affingunt, vt sine venia placeant. Speciosum quidem est quod obtendunt: fluere omnia à Spiritu Christi. Sed vbi absoluta Spiritus sancti virtus reperietur? Annon ad mẽsuram, vnicuique distribuitur? Debebant ergo obseruare, semper aliquid nostræ fæcis admixtum, quod puritatem illam inficiat. Cùm autem deformet coram Deo quicquid à nobis operum prodit, quæ nobis inhæret vitiositas: vnũ superest, vt gratuita acceptione, gratiam, quam non habent à seipsis, recuperent. Id fit, dum in æstimationem non veniunt ipsa: sed suum à Christo pretium mutuantur, & quasi emendicant.

Lib. de ciui. Dei 19.c.27 — Lib. ad Bonif. 3. c.5 — 1.Cor.12 11

Hæc iam nimis crassa impiáque hallucinatio: non agnoscere, hoc solo demum nomine acceptum esse Deo quicquid operum à nobis prodit, cùm paterna indulgẽtia, quicquid vitiosum est, ignoscitur. Altera autem ferè similis: quòd nõ reputant, si quid etiam opere vno simus promeriti, totum id quantumcunque sit, contraria transgressione perire: Qui deliquerit in vno, factus est omniũ reus. Quam tibi promittis mercedem, vbi nihil, quàm mortis æternæ reatus inducitur? Faciunt itaque perperam, dum ad vnicũ hoc remedium non confugiunt, vt liberali fauore dignetur Deus, si quid in nobis est boni, mala, quæ longè & numero & pondere superant, non imputando. Tertius verò error lõgè deterrimus: quòd salutis fiduciam ab operum intuitu suspendant. Verbo quidem vno prohibent, ne nobis fidamus: sed cùm rursus in opera iubẽt intueri, vt eatenus nobis certa sit spes

Iaco.2. 10

ſpes ſalutis,quantam illic repericmu, ſperandi materiam?nónne totam in nobis fiduciam apertè locant?Itaque & clauſulam adiungunt tali doctrinæ congruentem: dubio euentu militandum eſſe in hac vita:donec vnicuique Deus ſecundum eius opera repẽdat. Quo totam fidei noſtræ gloriationem euertunt: vel,
Rom.4. vt Pauli verbo vtar, fidem exinaniunt ipſam.
14 At Paulus iuſtificatum ſe negat: etiam ſi ni-
1.Cor.4. hil ſibi ſit conſcius. Fateor,ideóque vt ſtabi-
4 *Pſalm.* lis conſtet,ac trãquilla iuſtitię poſſeſſio,poſt-
143.2 habita operum mentione, iudicem noſtrum deprecari conuenit, vt ne in iudicium intret nobiſcum. Hic enim vnicus ſecuritatis noſtræ portus eſt, quòd iudicis perſonam Deus exuit, vt ſe nobis Patrem exhibeat.

Nec tamen pudet iſtos porcos, territandis ſimplicibus ſæuam denuntiationem intonare:neminem iuſtitiæ compotem futurum,qui non firmiter teneat quod præſcribunt.Quid? An noua iuſtificationis ratio nuper exorta eſt: ac non potius ſicut vna eſt ſalus, ita eadem omnes ad ipſam peruenimus via? Quid ergo Prophetis & Apoſtolis fiet,qui operam talibus magiſtris non dederunt?ProindeTridentina ſchola valere iuſſa, eam teneamus fixam fidem, quam ex Chriſti Spiritu nobis Prophetæ & Apoſtoli tradiderunt, ſcientes vnde didicerimus. Cæterùm,ne cui obſcurũ foret, venerandos patres, ex eorum eſſe numero, quorum os maledictione plenum eſſe
Pſal.10. clamat Dauid: totidẽ ferè,quot ipſi ſunt ho-
7 mines,anathemata truculentis buccis deſpumant,quibus honorificum,& plauſibile imponunt Canonum nomen. Et tamen ne malignè agere videar,quaſi eius,quam hactenus ſeruaui,moderationis ſim oblitus,tribus primis libenter ſubſcribo. Reliquis breues cenſuras attexam.

CANONVM ANTIDOTVM.

In I.Canonem, II. & III. Amen.

In IV.

Dictum eſt ſuprà, quomodo liberum arbitrium Deo aſſentiatur vocanti, & excitanti. Obſequimur certè Deo volentes: ſed voluntate, quam in nobis formauit. Qui ergo motum aliquem libero arbitrio propriũ tribuunt, & ſeparatum à Dei gratia, nihil aliud
Philip. quàm Spiritum ſanctum diſcerpunt. Neque
2.13 verò Paulus volendi facultatem nobis dari, ſed velle ipſum in nobis effici prædicat: vt non aliunde,quàm à Deo ſit aſſenſus,vel obſequium rectæ voluntatis. Intus agit, corda tenet,corda mouet, eóſque voluntatibus eorum, quas in illis operatus eſt, trahit: inquit Auguſt. lib. de correp. & grat. cap. xiiij. Et qualis erit cordis ferrei à ſeipſo præparatio, donec mirabili conuerſione carneũ eſſe cœperit? Quod ſolidum eſſe Dei opus, teſtatur Propheta. Diſſentiet quidem à Deo hominis voluntas, quandiu erit contraria: verùm ſi in obedientiam compoſita fuerit,iam ſublatum eſt diſſentiendi periculum. Atqui eam eſſe diuinæ gratiæ efficaciam, vt ſubacta omni repugnantia, ex inuitis nos faciat obſequentes, non ipſi ſumus authores: ſed Dominus per Prophetam: cùm ſe facturum promittit, vt in præceptis ſuis ambulemus. Item Chri-
ſtus,cùm dicit:Quiſquis audiuit à Patre meo, *Ioan.6.*
venit ad me. 45

In V.

De verbo ne moueamus rixam. Sed quia per liberum arbitrium intelligunt eligendi facultatem, quæ ſit in vtranque partem libera & ſoluta,titulum ſine re eſſe, qui affirmãt, Chriſtum habent authorem, cùm dicit,liberos fore, quos Filius liberauerit: alios eſſe ſeruos peccati.Libertas certè,& ſeruitus,cõtraria ſunt. Quòd ad ipſam vocem attinet,
audiant Auguſtinum: qui liberam hominis *Epiſt.*
voluntatem eſſe negat, quandiu vincentibus 144. *ad*
& vincientibus cupiditatibus ſubdita eſt. A- *Anaſtaſium*
libi autem ſic loquitur: Victa vitio, in quod *Homil.*
cecidit voluntate,caret libertate natura. Itẽ, 53. *in*
Libero arbitrio malè vſus homo,& ſe perdi- *Ioan.*
dit, & ipſum. Item, Magnas homo liberi ar- *De per-*
bitrij vires, cùm conderetur,accepit:ſed pec- *fect.iuſtitiæ.*
cando amiſit.Non attendunt ſtulti homines, *Lib.de*
in liberi arbitrij nomine ſonare libertatẽ. Si *ver.Apoſtoli,*
autem ſerui ſunt peccati:quid ſe de libero ar- *ſer.3.De*
bitrio iactant? A quo enim quis deuictus eſt, *ſpi.&lit.*
huic & ſeruus addictus eſt. Quinetiam alibi *c.30.*
palàm nomen ipſum ridet. Liberum,inquit, *De corre.* &
arbitrium, ſed non liberatum. Liberum iu- *gratia.c.*
ſtitiæ, ſeruum peccati. Quid ergo tantopere 13
ſuccenſent miſeros homines admonentibus ſuæ ſeruitutis, vt ad liberatorem confugere diſcant?

In VI.

Ego cùm à paradoxis abhorream, libenter etiam hoc repudio, tam proprium eſſe Dei opus Iudę proditionẽm,quàm Pauli vocationem. Sed permiſſiuè tantùm agere Deũ in malis,cui perſuadeant,niſi qui totam Scripturæ doctrinam ignorat?Magis enim vrgẽt ſententiæ, quæ reprobos teſtantur ſanctificatos eſſe ad opus Dei exequendum: eſſe eius *Iſa.10.5*
retia,gladios & ſecures,quæ manu eius regã- *Ezec.17*
tur: excitari eius ſibilo,cõuenire ad peragen- 20.&32.3
dã quæ Dei manus & conſiliũ decreuit,Chri- *Pſal.17.*
ſtum à Iudæis definito eius conſilio inter- 13
emptum, quàm vt permiſſionis ſuffugio elu- *Act.2.*
di queant. Melius ergo Auguſtinus: qui ci- 4.23
tatis Scripturæ locis,vbi & Pater Filium tra- *De ver. Do.ſer.*
didiſſe dicitur,& Chriſtus ſeipſum,mox ſub- 63
iicit: Quid ergo fecit Iudas, niſi peccatum? Nec verò iure reprehẽdetur quod alibi ſcribit,operari Deum in cordibus hominum, ad inclinandas eorum voluntates, quocunque voluerit: ſiue ad bona, pro ſua miſericordia: ſiue ad mala, pro meritis eorum: ídque iudicio ſuo, interdum aperto, interdum occulto, ſemper autem iuſto. Siquidem addatur exceptio,quam continuò adhibet: mali-

tiam non ipsius esse opus. Quemadmodum & paulò antè posuerat: Non iubendo præcipere impiis, vbi obedientia laudetur: sed volũtatem proprio vitio malam, occultò iustóq; iudicio, in hoc vel illud maleficium inclinare. Nihil enim hìc audimus quod non iisdem propè verbis, Scriptura doceat. Nam & inclinandi & vertendi, obdurandi, & agendi verba illic exprimuntur.

De gr. & libe. arb. c. 21

In VII.

Matth. 7.17 Certè arbor mala non potest nisi malos fructus producere. Quis autem, nisi perditus, neget, nos malas esse arbores, donec insiti in Christum simus? Ergo si quis bonus fructus in homine laudatur, in fide quæratur radix, vt Augustinus admonet. Deinde toties clamat Deus, se non morari externas laruas: sed fidem cordis inspicere: & nominatim per Ieremiam. Qualis autem erit cordis munditiès, aut veritas, quòd non nisi fide purificari docet Petrus? Ergo prçclarè Augustinus ad Bonifacium: Religio nostra iustos ab iniustis non operum, sed ipsa fidei lege discernit, sine qua, quæ videtur bona opera, in peccata vertuntur. Adhæc, ideo peccant infideles, quicquid agant, quòd facta sua non ad legitimum finem referunt. Qua de re copiosè disputat idem scriptor, libro aduersus Iulianum iiij. Vnde & eleganter alibi erroneum vocat illorum cúrsum, in quo vt quisq; magis est strenuus, longius à meta recedit: ideóque fit miserior. Ac tandem concludit, melius esse in via claudicare, quàm extra viam currere. Et quid plura volumus? Apostolum anathematisent, qui negat, absque fide posse quempiam placere Deo. Christum & Paulum anathematisent, qui omnes infideles mortuos esse pronuntiant: ac per Euangelium à morte suscitari.

In Psal. 31 ser. 1

Iere. 5

Act. 15. 9

Lib. 3. c. 5

Præfat. in Psal. 31

Hebr. 11.6

Ioan. 5

Ephes. 2. 1

In VIII.

Respondeo: Amen. Nec cuiquam id puto vnquam in mentem venisse. Qualis enim ab illis describitur, veram pœnitentiam continet, ac cum fide est coniunctus. Sed de seruili illa gehennæ formidine, quæ aliquousq; cohibet infideles, ne tam furioso præcipitique impetu ruant in maleficia, idem sentimus cum Augustino, cuius verba sunt: Et quis coram Deo innocens inuenitur, qui vult fieri quod vetatur, si subtrahas quod timetur? Ac per hoc in ipsa voluntate reus est, qui vult facere quod nõ licet fieri: sed ideo nõ facit, quia impunè non potest fieri. Nam quantum in ipso est, mallet non esse iustitiam, peccata prohibẽtem, atque punientem. Et vtique, si mallet non esse iustitiam, quis dubitauerit, quòd eam, si posset, auferret? Ac per hoc, quomodo iustus est, iustitiç talis inimicus, vt eam, si potestas detur, præcipientem auferat, ne comminantem vel iudicantem ferat? Inimicus ergo iustitiæ est qui pœnæ timore non peccat. Et sanè, vbi non alius est profectus, quàm vt peccator terrore cohibitus fremat aduersus Deum, quis peccatum tali cõtumacia augere neget?

Ad Anast. Epist. 144

In IX.

Hic canon minimè est canonicus: quia rerum inter se pugnantium complexionẽ continet. Fide enim iustificari hominem imaginantur, nullo suæ voluntatis motu. Quasi verò non corde credatur ad iustitiam. Hoc inter eos & nos interest, quòd motum sibi persuadent oriri ab ipso homine: nos autem voluntariam fidem ideo asserimus, quòd voluntates nostras Deus ad se trahat. Adde, quòd hominem sola fide iustificari cùm dicimus, fidem non fingimus charitate vacuam: sed ipsam solam iustificationis causam esse intelligimus.

In X.

Si pondus haberent hæc anathemata, non leuem simplicitatis suç pœnam daturi essent, quicunque in sophistica non sunt exercitati. Prius in suis placitis, vnicam formalem iustificationis nostræ causam esse asserebant, iustitiam Dei: nunc anathematisant, qui formaliter nos Christi obedientia iustos esse dicũt. Sed alio sensu. Video equidem, vel saltẽ subolfacio. Sed quotusquisque ambiguitate non falletur? Quanquam fieri potest, vt quam fortè alicubi legerint sententiam, non intellectam audacter damnent: nam sicut impiè diceretur, nobis Christi iustitiam, exemplar duntaxat vel typum esse: ita si quis formaliter, hoc est, non qualitate, sed imputatione iustos esse doceat: vt significet in prædicamento relationis sitam esse nostram iustitiam, nihil in eo erit reprehensione dignum: atqui ad vtrumque sensum extenditur aduerbium, Formaliter.

In XI.

Hoc semper lectoribus testatum esse volo, quoties in hac quæstione nominamus solam fidem, non mortuam à nobis fingi, & quæ per charitatem non operatur: sed ipsam statui vnicam iustificationis causam. Fides ergo sola est quæ iustificet: fides tamen quæ iustificat, non est sola. Quemadmodum Solis calor, solus est qui terram calefaciat: non tamen idem in Sole est solus, quia perpetuò coniunctus est cũ splẽdore. Quare totam regenerationis gratiam non separamus à fide: sed vim iustificandi, ac facultatem fidei in solidũ, vt necesse est, vindicamus. Neq; verò tam nos, quàm Paulum anathematisant Patres Tridenticolæ, cuius ea est definitio: iustitiam hominis constare peccatorum remissione. Verba sunt capite ad Rom. quarto. Beatum hominem dicit Dauid, cui Deus acceptam fert iustitiam, sine operibus: Beati, quorum remissæ sunt iniquitates. Videmus, vt beatitudo, & iustitia, idem Paulo significent. Vbi verò vtranque, nisi in sola peccatorum remissione, collocat? Idem sibi volunt quæ tradit capite secundæ ad Corinthios quinto: Erat Deus in Christo mundum sibi recon-

Galat. 5. 6

Rom. 3. 28

Psal. 32. 1

reconciliãs, non imputãdo hominibus peccata. Nam mox quomodo ad nos perueniat illa reconciliatio, subiicit: Legatione, inquit, fungimur, quasi Christi nomine obsecrãtes. Eum qui non nouerat peccatum, pro nobis peccatum fecit: vt simus iustitia Dei in illo. En vt Christi sacrificio reconciliati Deo, simul etiam iusti, & quidem in ipso censeamur. Quid tamen vnum atque alterum locum cito, cùm passim hanc doctrinam Prophetæ & Apostoli nobis occinant? Porrò, operępretiũ est notare, quàm dextrè ipsi Scripturam accommodent. Charitatem negant oportere excludi, quæ per Spiritum sanctum diffunditur in corda nostra. Et iam secundò hoc testimonium ita deprauant. At Paulum non de nostra ipsorũ charitate illic, sed de paterno Dei erga nos fauore loqui, contextus indicat: nã consolationem in rebus omnibus aduersis hanc proponit, quòd Spiritus nobis suggerat diuinæ erga nos beneuolentiæ testimonium. Porci isti in contrariam partem detorquent, non pudefieri nos sperando, quia Deum diligamus. Et simul ac gutture insonuerint suos ructus, instar oraculorum haberi volunt. Eiusdem est notæ, quòd ex gratia iustificante habitum faciunt: Dei fauorem esse negant. At verò plusquam clara sunt Scripturæ verba in contrariam partem: nam Paulus cùm
Rom. 4. 4 dicit imputari credentibus mercedem non secundum debitum, sed secundum gratiam: item, hæreditatem esse ex fide, vt sit secundum gratiam: quis aliter exponet, obsecro, quàm de gratuito fauore? Et quid aliud propositum gratiæ significat? In primis verò illustris est locus Ephe. 1. capite, vbi docet, Patrẽ nos sibi gratiosos reddidisse in Filio, verbum ex verbo deducens.

In XII.

Non placcet venerandis patribus, fidem iustificantem esse fiduciam, qua misericordiam Dei peccata propter Christum remittentis amplectimur. At placet Spiritui sancto qui
Rom. 3. 23 per os Pauli sic loquitur: Nos gratis iustificatos esse Dei gratia, per redemptionem quæ est in Christo: quem Deus propitiatione constituit, per fidem, quæ est in sanguine eius, in
Rom. 5. 1 remissionem præcedentium delictorũ. Nec aliter potest exponi quod dicit postea: nos fide iustificatos pacem habere cum Deo. Vnde enim id, nisi quòd tunc demum tranquillæ sunt consciẽtiæ, dum in misericordia Dei acquiescunt? Quod etiam diserte continuò pòst exprimit, addita ratione, quòd charitas Dei in corda nostra diffusa sit per Spiritum sanctum, qui scilicet nobis gratuitæ adoptio-
1. Cor. 5. 5 nis testis est: nec id modò, sed etiam arra & sigillum. Item alibi: In Christo habemus se-
Ephe. 3. 12 curitatem & aditum cum fiducia, quæ est per fidem eius. Eadem ratione Euangelium ideo
Rom. 10 8 appellat Doctrinam fidei, potius quàm Le-
2. Cor. 5. 18 gem. Porrò alibi Euangelium prædicat legationem esse reconciliationis.

In XIII.

Id sibi tamen vult Paulus, cùm exinanita fide, abolitam esse promissionem concludit. Rom. 4. 14
Id sibi vult vocabulum πληροφορίας, quo aliquoties idem vtitur. Proinde non aliter censet ritè illuminari oculos mentis nostræ, nisi cernamus quæ sit spes nostræ hæreditatis. Et ex testimoniis superioribus satis constat, non esse rectam fidem, nisi cùm audemus, tranquillis animis, nos in conspectum Dei sistere: nam, vt præclarè Bernardus, Si turbetur Super cã conscientia, non perturbabitur, vulnerũ Do- tic. serm. mini memor. Illic enim tuta firmáque infir- 16
mis requies, & securitas. Quod ipsum sonant Zachariæ verba: Descendet quisque in vitem Ca. 3. 10
suam, sub ficu sua habitabit securè, cùm remissa fuerit terræ iniquitas.

In XIIII.

Non video quorsum idem bis damnent: nisi quod timebãt, ne cassum esset prius fulmen. Atqui, nihilò plus aduersus tam liquidam Dei veritatem procient, centies fulminando. Dicit Christus: Fili, confide: remittuntur tibi peccata tua. Hanc sententiam abominantur cornuti patres, siquis absolutionem doceat, fide sola perfici. Quanquam meminisse debet pius lector, non excludi à nobis pœnitentiam, quæ omnino necessaria est: sed de causa obtinendæ absolutionis cũ quęritur, solã fidem nominari. Et meritò: Quomodo enim verè Deum timere incipiet, nisi qui iam sibi propitium esse, persuasus fuerit? Vnde autem persuasio, nisi ex absolutionis fiducia?

In XV.

Verum est quidem: noxiam esse, ideóque fugiendam nimis scrupulosam huius rei inquisitionem. Idque sedulò docemus. Sed ea scientia prædestinationis, quam nobis cõmendat Paulus, nec sęuũ Neptuni tridentem, nec omnes Æoli flatus, nec Cyclopũ fragores, nec vllas tempestatum procellas formidat. Vult enim hoc scire, ac pro certò habere Ephesios, se participes factos cœlestis gratiæ Eph. 1. 4
in Christo, quemadmodũ electi in ipso fuerant ante mundi creationem. Sic ergo suæ electionis certos esse conuenit vniuersos fideles, vt illam in Christo, tanquam in speculo, intueri discant. Neq; verò de nihilo Chri- Ioan. 6.
stus suos hac consolatione animat, ex iis qui 39
sibi dati sunt à patre, periturum neminem. Et quid aliud, amabò, est certa prædestinationis nostræ cognitio, quàm illud adoptionis testimonium, quod piis omnibus commune facit Scriptura?

In XVI.

Ne sæpius eadem repetere cogar: nihil aliud hîc damnant, quàm quod certis Spiritus sancti oraculis proditum esse, prius ostendi.

In XVII.

Verba Lucæ sunt: Crediderunt omnes qui Act. 13.
præordinati erant ad vitam. Vnde in vno 48

auditorio tale extiterit discrimen, vt alij crediderint, alij perstiterint in sua obstinatione, indicat: similiter Paulus eos vocari asserit,
Rom. 8. 29 quos antè elegit Deus. Annon etiā vocantur reprobi? Sed nō efficaciter. Hoc enim interest in Dei vocatione, quòd omnes promiscuè inuitat verbo suo: electos autem solos intus docet. Queādmodū ait Christus, Quicquid mihi dedit Pater, ad me veniet. Denique, regenerationis spiritum nō dari, nisi electis, quisquis ignorat, nescio quid in Scripturis teneat. Ioan. 6. 37

In XVIII.

Si perfecta esset regeneratio in hac vita, possibilis esset legis obseruatio. Sed cùm fideles, quandiu hìc viuunt, medio ex stadio ad metam aspirent, magnisque difficultatibus anhelent: vbi reperietur, quam isti somniant, obedientiæ perfectio? Sed non mirum est, de rebus ignotis tam audacter eos garrire: Dulce enim bellum inexpertis.

In XIX.

Amen.

In XX.

Sicuti nemo sanus, Dei iugum à fidelium humeris excutiet, quasi non debeant mādata eius seruare: ita sciendum est, à mandatorum obseruatione nequaquam pendêre salutis fiduciam. Stat enim semper illud Pauli, in eo differre à lege Euāgelium, quia non sub conditione operum, sicut illa: Sed ex fide vitam promittat. Quid enim illa antithesi clarius?
Rom. 10 5 Legis iustitia talis est: Qui fecerit hæc, viuet in ipsis. At quæ ex fide est iustitia, sic habet:
Rom. 4. 14 Qui crediderit, &c. Eôdem & alter ille locus spectat: Si ex Lege esset hæreditas, exinanita esset fides, & abolita promissio. Ergo ex fide est, vt secundùm gratiam, firma sit promissio omni credenti. De legibus Ecclesiæ ipsi viderint: nos vnicum agnoscimus legislatorem, cuius est tradere vitæ regulam, sicuti ab eo vitam habemus.

In XXI.

Neque hoc quisquam dicit. Sua igitur ipsorum figmenta anathematisant patres: nisi forte ideo succenseant, quòd Christum negamus legislatorem, qui nouas aliquas leges orbi tradiderit. Quod ipsi stultè imaginantur: neque enim vana erat illa Moysi testificatio, Legem quam tulerat, viam esse vitæ & mortis. Item: Hæc est via: ambulate in ea. Deut. 30 16
Nec frustra, quoties de vera & solida iustitiæ perfectione disserunt Prophetæ & Apostoli, ad legem ipsam nos reuocant. Nec frustra respondit Christus Pharisæo: Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Proinde cùm legem infirmitatis Paulus insimulat, vitium non constituit in eius doctrina, quominus salutem nobis cōferat: sed in carne nostra, Rom. septimo capite, & octauo. Mat. 19 17 Luc. 18. 20

In XXII.

Amen.

In XXIII.

Qui hominem semel iustificatum peccare posse negant, eos dānamus: qui itē verè iustificatos esse negant, quibus labi contingit: similiter eos, qui etiam à minimis peccatis abstinere posse asserunt hominem Dei Spiritu regeneratum. Sūt enim hæc fanaticorum deliria, qui vel diabolica arrogātia dementant, vel hypocrisi fascināt hominum mentes, vel in præcipitium desperationis eas adducere moliuntur. De speciali virginis Mariæ priuilegio, cùm cœleste diploma protulerint, credemus quod iactant: nam Ecclesiam quid appellant, nisi cōcilium Claromontanum? Ecclesiæ certè membrum erat Augustinus: qui tametsi, amoliendæ inuidiæ causa, mauult alicubi de Beata virgine silere: possim tamen, sine eius exceptione, totū Adæ genus peccato inuoluit. Quinetiam prope disertis verbis eam in peccatorum ordinem aggregat, cùm ad Marcellinum scribens, multum eos errare tradit, qui vlli sanctorum, præterquam vni Christo, necessariā fuisse hanc deprecationem negant: Remitte nobis debita nostra, minimeque eos placere sanctis quos laudant. Mēbra Ecclesiæ erant Chrysostomus & Ambrosius, qui ambitione tentatam fuisse suspicantur. Quæ omnia non alium in finem commemoro, quàm vt intelligant lectores, nullū esse tam nugatorium figmentum, quod inter fidei dogmata ab istis asinis non censeatur.

In XXIIII.

Quin bona piorum opera mercede prosequatur Deus, prioresque gratias aliis nouis & amplioribus cumulet, non negamus. Opera autem quisquis augendæ iustificationis causam esse asserit, ille nec quid nomen iustificationis valeat, nec quid sit causa, tenet. Tum nos censeri iustos, cùm accepti sumus Deo, iam antè probatum est. Hinc quoque mutuantur opera quicquid habent gratiæ.

In XXV.

Rectè Solomon, cùm admonet, homini rectas videri vias suas, at Deum corda ponderare. Vnde enim fit, vt hanc execrationem cornuti asini fundat, nisi quòd peruersa opinionis suæ trutina, non Dei ponderibus examinant? Dei iudicio nihil est syncerum nec probum, nisi quod ex perfecto eius amore manat. Si nunquam eò vsque reformatur in hac vita cor hominis, quin multis vitiis laboret, quin distrahatur cupiditatibus variis, quin sæpe mundi illecebris titilletur: aliquid inde inquinamenti semper trahant opera, necesse est. Nullum ergo opus quod non sit peccatum, nisi ex gratuita æstimatione pretium acquirat. Pro. 16. 2

In XXVI.

Nihil mirum, tam esse audaces, qui nullo vnquam serio diuini iudicij affectu tacti fuerunt. Expectent sanè pro bonis operibus vitam æternam: modò, authore Paulo, nos eam ex Dei gratia speremus. At gratiā sic loquendo, non euertunt. Tametsi dimidia ex parte relinquunt gratiæ nomen: quandiu tamen, in quæ-

in quærenda salutis causa, ad opera circunspectant conscientiæ, si trepidatione vacillāt, væ illis: quia fidei certitudine exciderunt: si quid certi sibi audent polliceri, væ iterum: quia diabolica arrogantia sunt inflatæ. Maneat ergo illud Pauli, non ex lege esse hæreditatem, sed ex fide, vt secundum gratiam firma sit promissio omni credenti. *Rom. 4. 14*

In XXVII.

Quemadmodum peccatum quoduis, quoniam Dei lege damnatum est, mortale esse fatemur, & sentimus: ita ex infidelitate manare omnia, vel saltem ex fidei defectu, Spiritus sanctus docet. Mors sanè æterna est Dei maledictio, quæ adulteris, & furibus, & periuris denuntiatur: at, vbicunque regnabit fides, irā Dei, peccatis omnibus expulsibus, non secus auertet, acsi quis ignem extingueret, subducto ligno.

In XXVIII.

Semen aliquod fidei manere in homine, licet suffocatum, etiam inter grauissi nos lapsus, non nego. Id quantulumcunq; est, particulam fateor esse veræ fidei: addo etiam, viuæ: quando aliter non posset ex ea oriri fructus. Verùm quoniam non apparet ad tempus, nec se vsitatis signis exerit, perinde habetur atque emortua, quoad sensum nostrū. Sed nihil tale in mentem venit patribus, aut eorum dictatoribus monachis. Tantùm insulsum illud de fide informi & formata, suum dogma volebant stabilire. Hinc illud, quòd veram esse fidem contendunt, quæ tamen sit mortua. Quasi verò animæ vita possit esse fides: quemadmodum eam, ex perpetua Scripturæ doctrina, eleganter ipsam nuncupat Augustinus: quæ ipsa viua non sit. Idem valet, quòd Christianos esse contendunt, qui nihil habent charitatis. Ita vt anathema pronuntiant: siquis secus sentiat. Nempe ergo Spiritum sanctum anathematisant, qui falsam Christianismi professionem deridet, ac pro nihilo ducit. Paulus Israelitas esse negabat, qui non essent veræ Abrahæ filij. Verùm quoque Christianismum definit, cùm deponitur vetus homo: & ab iis, qui piè non viuunt, Deum abnegari pronuntiat.

In XXIX.

Prius membrum, vnà cum authore eius Nouato, nos quoque execramur. Quod ad secundum attinet, si nō recipiuntur in gratiam lapsi, nisi per pœnitentiæ sacramentum: quid Petro fiet, cui post tam horribilem casum defuit, quòd plusquàm necessariò exigunt, remedium? Imò quid fiet tot hominum myriadibus, quibus, per aliquot secula, ignota fuit auricularis ista confessio, quam nunc ianuam salutis esse fingunt? Nam quod Christi & Apostolorum magisterio gloriantur, hac in parte nimis impudenter faciunt: cùm de confessione ante annos quadringentos, legem nullam extitisse, etiam ex eorum historiis constet. Ergo si tam improbis figmentis fidem haberi velint, non modò omnia vetustatis monumenta ex hominum memoria exterminent, necesse erit: sed vt hominibus etiā iudicium mentémque adimant.

In XXX.

Culpa remissa, pœnæ reatum manere volunt. Atqui, remissæ culpæ fructum hunc vbique Scriptura commemorat, quòd flagella sua remouet Deus: ac iræ suæ, vltionísque oblitus, nos benedicit. Et cùm Dauid beatos esse clamat, quibus non imputat Deus peccata, non solam profectò culpæ remissionem designat: sed de pœna loquitur potissimum. Et quis, obsecro, finis erit aut modus, si de peccatis hominum pœnas exigere incipiat Deus: quæ & numero sunt infinita, & pondere tam grauia, vt centesima pars ad profundissimos vsque inferos nos deprimat? Facile quidem est patribus, diabolica securitate ebriis, temporales vocare pœnas: quibus peccatum ferè nullū est, nisi quis hominem occiderit: quibus scortatio vix leuiculum est erratum: quibus fœdissimæ libidines, virtutis sunt exercitia, quæ in laude ponunt: qui nullum occultum conscientiæ vulnus pilo æstimant. At nobis, qui post longum examen, quasi obruti & confusi, in hanc demum vocem cum Dauide, erumpere cogimur: Delicta quis intelliget? nō tam explicata est solutio. Neque tamen negamus, quin, data culpæ venia, nos interdū Deus castiget: sed vt moneat & corrigat, non vt vindicet. Profanum ergo figmentum est, quòd putant Dei iudicio pœnas exolui. Adde, quod neque æquali omnes modo puniuntur: nec quantum quisque deliquit: sed prout quenque ferulis opus habere Deus iudicat, vt in posterum tali disciplina eruditus, melius sapiat. Cæterùm, hîc demonstrant Patres quàm strenui sint architecti, qui verbulo vno labyrinthum ex mille labyrinthis compositum absoluunt. Immensum sanè gurgitem esse oportet, quo omnes animas absorberi tradunt: nos quidem vniuersas mundi opes videmus exauriri. In eius constructionem, saltem paulò plus operæ insumere debuerant. Purgatorij nulla prorsus in tota Scriptura fit mentio. Atqui, teste Augustino, vbi res naturaliter obscura modulum nostrum vincit, & apertè Scriptura non subuenit, temerè hinc aliquid definire humana coniectura præsumit. Quid ergo hîc statuendum, quàm temerè facere istos nebulones, dum ex suo capite fabricare audent; quod nullum habet in verbo Dei fundamentum? Nisi fortè instar vaticinij accipi volunt suum de purgatorio commentum, qui à ventriloquis procedit. Nullum enim est, quod ad referciendos eorum ventres æquè valeat. Quid autem, quòd stare nequid purgatorium quod fabricarunt, quin tota Scripturæ veritas destruatur? Longa esset eius rei demonstratio: sed in scriptis nostris luculenta extat. Denique, *Psal. 32. 1.* *Epist. 157. ad Optatū.*

satisfactionibus euersis, ruere simul purgatorium necesse est.

In XXXI.

Qui verè iustificatus est non negliget, fateor, mercedem sibi repositam: sed ea, tanquam optimo stimulo, ad bene agendi studium incitabitur. Attamen hunc solū respectum non habebit: nam cùm ingenuam à filiis suis obedientiam requirat Deus, seruile eiusmodi obsequium non repudiabit modò, sed procul etiam reiiciet. Ideóque longè alium piè sanctéque viuendi scopum, Spiritus sanctus, cum in Scripturis passim, tum per os Pauli nobis præfigit, primo ad Ephes. cap.

In XXXII.

Quo iure, aut quo sensu nostra vocentur, quæ in nobis efficit Christi Spiritus bona opera, breuiter Augustinus docet, cùm similitudinem ex oratione Domini adducit: vbi panem quem petimus nobis donari, nostrum simul, non alio quàm donationis titulo, nuncupamus. Itaque, vt alibi docet idem scriptor: dona Christi nemo amplectetur, nisi sua merita oblitus. Rationem aliquoties reddit: quia nihil aliud est quod dicitur meritum, quàm gratuitum Dei donum. Nos ergo crepare sinamus Patres istos, meritum à gratia separando, perperam lacerantes quòd verè vnum est. Quid porrò mereantur opera, qui ex superioribus censuris nostris didicerit, non magnopere præsentem anathematis crepitum exhorrescet.

In XXXIII.

Ingeniosa verò cautio: ne quis videat, quod vident omnes. Parum abest, quin & Dei gloriam, & simul Christi gratiam exinaniant. Et interim dira execratione sanciunt, nequis aliqua ex parte vtrique derogari putet. Perinde acsi quis hominem interficiat, medio foro, sub omnium conspectu, & cædem omnibus conspicuam, prohibeat tamen veram credi. Porrò hîc suopte se indicio produnt sorices, cùm anathematis terrorem aliis incutiunt, ne impietatem cernere ausint, cuius ipsi sibi conscij erant.

SEPTIMA SESSIO.

D consummationem salutaris de iustificatione doctrinæ, quæ in praecedenti proxima Sessione, vno omnium Patrum consensu promulgata fuit, consentaneum visum est, de sanctißimis Ecclesiæ Sacramentis agere, per quæ omnis vera iustitia vel incipit, vel cœpta augetur, vel amissa reparatur. Propterea, sacrosancta, œcumenica, & generalis Tridentina Synodus, in Spiritu sancto legitimè congregata, eisdem præsidentibus Apostolicæ sedis Legatis, ad errores eliminandos, & extirpandos hæreses, quæ circa sanctißima ipsa Sacraméta hac nostra tempestate, tum de damnatis olim à Patribus nostris hæresibus suscitatæ, tum etiam de nouo adinuentæ sunt, quæ catholicæ Ecclesiæ puritati, & animarū saluti magnopere officiunt: sanctarum Scripturarum doctrinæ, Apostolicis traditionibus, atque aliorum Conciliorum, & Patrum consensui inhærendo, hos præsentes Canones statuendos, & decernendos censuit, reliquos qui supersunt, ad cœpti operis perfectionem, deinceps, diuino Spiritu adiuuante, editura.

DE SACRAMENTIS IN genere.

I. Si quis dixerit, Sacramenta nouæ legis non fuisse omnia à Domino nostro Iesu Christo instituta, aut esse plura vel pauciora quàm septem, videlicet: Baptismum, Confirmationem, Eucharistiam, Pœnitentiam, Extremam vnctionem, Ordinem, & Matrimonium: aut etiam aliquod horum septem non esse verè & propriè sacramentum: Anathema sit.

II. Si quis dixerit, Ea ipsa nouæ legis Sacramenta, à Sacramētis antiquæ legis nō differre, nisi quia ceremoniæ sunt aliæ, & alij ritus externi: Anathema sit.

III. Si quis dixerit, Hæc septem Sacramenta ita esse inter se paria, vt nulla ratione aliud sit alio dignius: Anathema sit.

IIII. Si quis dixerit, Sacramenta nouæ legis non esse ad salutem necessaria, sed superflua, & sine eis, aut eorum voto per solam fidem homines à Deo gratiam adipisci iustificationis, cùm omnia singulis necessaria non sint: Anathema sit.

V. Si quis dixerit, Hæc sacraméta propter solam fidē nutriendā instituta fuisse: Anathema sit.

VI. Si quis dixerit, Sacramenta nouæ legis non continere gratiam, quam significant, aut gratiam ipsam non ponentibus obicem non conferre, quasi signa tantùm externa sint accepta per fidem gratiæ, vel iustitiæ: & notæ quædam Christianæ professionis, quibus apud homines discernantur fideles ab infidelibus: Anathema sit.

VII. Si quis dixerit, Non dari gratiam per huiusmodi Sacraméta, semper & omnibus, quantum est ex parte Dei, etsi ritè ea suscipiantur: sed aliquando, & aliquibus: Anathema sit.

VIII. Si quis dixerit, Per ipsa nouæ legis Sacramenta, ex opere operato non conferri gratiam, sed solam fidem diuinæ promißionis ad gratiam consequendam sufficere: Anathema sit.

IX. Si quis dixerit, In tribus sacramentis, Baptismo scilicet, Confirmatione, & Ordine, non imprimi charactere in anima, hoc est, signū quoddam spirituale & indelebile, vnde ea iterari non possunt: Anathema sit.

X. Si quis dixerit, Christianos omnes in verbo, & omnibus sacramentis administrandis habere potestatem: Anathema sit.

XI. Si quis dixerit, In ministris, dum sacramenta conficiunt & conferunt, non requiri intentionem saltem faciendi quod facit Ecclesia: Anathema sit.

XII. Si quis dixerit, Ministrum in peccato mortali existentem, modò omnia essentialia, quæ ad sacramentum conficiendum aut conferendum

dum pertinent seruauerit, non conficere aut non conferre sacramentum: Anathema sit.

XII. Si quis dixerit, Receptos & approbatos Ecclesiæ catholicæ ritus, in solenni sacramẽtorum administratione adhiberi consuetos, aut contemni, aut sine peccato à ministris pro libito omitti, aut in nouos alios per quemcunque Ecclesiarum Pastorem mutari posse: Anathema sit.

DE BAPTISMO.

I. Si quis dixerit, Baptismum Ioannis habuisse eandem vim cum baptismo Christi: Anathema sit.

II. Si quis dixerit, Aquam veram, & naturalem non esse de necessitate Baptismi: atque ideo verba illa Domini nostri Iesu Christi, Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu sancto, ad metaphoram aliquam detorserit: Anathema sit.

III. Si quis dixerit, In Ecclesia Romana (quæ omnium Ecclesiarũ mater est, & magistra) non esse veram de Baptismi sacramento doctrinam: Anathema sit.

IIII. Si quis dixerit, Baptismum, qui etiam datur ab hæreticis in nomine Patris, & Filij, & Spiritussancti, cum intentione faciendi quod facit Ecclesia, non esse verum Baptismum: Anathema sit.

V. Si quis dixerit, Baptismum liberum esse, hoc est, non necessarium ad salutem: Anathema sit.

VI. Si quis dixerit, Baptizatum non posse, etiamsi velit, gratiam amittere, quantumcunque peccet, nisi nolit credere: Anathema sit.

VII. Si quis dixerit, Baptizatos per Baptismum ipsum, solius tantùm fidei debitores fieri, non autem vniuersæ legis Christi seruandæ: Anathema sit.

VIII. Si quis dixerit, Baptizatos, liberos esse ab omni sanctæ Ecclesiæ præceptis, quæ vel scripta, vel tradita sunt, ita vt ea obseruare non teneantur, nisi se sua sponte illis submittere voluerint: Anathema sit.

IX. Si quis dixerit, Ita reuocandos esse homines ad Baptismi suscepti memoriam, vt vota omnia, quæ post Baptismum fiunt, vi promissionis in Baptismo ipso iam factæ, irrita esse intelligat, quasi per ea fidei, quam professi sunt, detrahatur, & ipsi Baptismo: Anathema sit.

X. Si quis dixerit, Peccata omnia, quæ post Baptismum fiunt, sola recordatione & fide suscepti Baptismi vel dimitti, vel venialia fieri: Anathema sit.

XI. Si quis dixerit, Verum, & ritè collatum Baptismum iterandum esse illi qui apud infideles fidem Christi negauerit, cùm ad pœnitentiã conuertitur: Anathema sit.

XII. Si quis dixerit, Neminem esse baptizandum, nisi ea ætate qua Christus baptizatus est vel in ipso mortis articulo: Anathema sit.

XIII. Si quis dixerit, Paruulos, eò quòd actum credendi non habẽt, suscepto Baptismo inter fideles computandos non esse, ac propterea cùm ad annos discretionis peruenerint, esse rebaptizandos: aut præstare omitti eorum baptisma, quàm eos sine actu proprio credentes baptizari in sola fide Ecclesiæ: Anathema sit.

XIIII. Si quis dixerit, Huiusmodi paruulos baptizatos, cùm adoleuerint interrogãdos esse, an ratum habere velint quod Patrini, eorum nomine, dum baptizarentur, polliciti sunt: & vbi se nolle responderint, suo esse arbitrio relinquendos, nec alia interim pœna ad Christianam vitã cogendos, nisi vt ab Eucharistia, aliorúmque sacramentorũ perceptione arceantur, donec resipiscant: Anathema sit.

DE CONFIRMATIONE.

I. Si quis dixerit, Confirmationem baptizatorum otiosam ceremoniam esse, & non potius verum ac proprium sacramentum, aut olim nihil aliud fuisse, quàm catechesin quandam, qua adolescentiæ proximi fidei suæ rationem coram Ecclesia exponebant: Anathema sit.

II. Si quis dixerit, Iniurios esse Spiritui sancto, eos qui in sacramẽto confirmationis, chrismati virtutem aliquam tribuunt: Anathema sit.

III. Si quis dixerit, Sanctæ confirmationis ordinarium ministrũ nõ esse solum Episcopum, sed quemuis simplicem sacerdotem: Anathema sit.

EAdem sacrosancta Synodus eisdem præsidentibus & Legatis, incœptum residentiæ & reformationis negotium, ad Dei laudem, & Christianæ religionis incrementum prosequi intendẽs: vt sequitur statuendum censuit, salua semper in omnibus sedis Apostolicæ authoritate.

Ad cathedralium Ecclesiarum regimen, nullus nisi ex legitimo matrimonio natus, & ætate matura, grauitate morum, literarúmque scientia, iuxta constitutionem Alexandri III. quæ incipit: Cùm in cunctis: in Concilio Lateranensi promulgatam, præditus assumatur.

Nemo quacunque etiam dignitate, gradu, aut præeminentia præfulgens, plures Metropolitanas, seu cathedrales Ecclesias, in titulum siue cõmendam, aut quouis alio nomine, contra sacrorũ Canonum instituta recipere, aut simul retinere præsumat: cùm valde fœlix sit ille cẽsendus, cui vnã Ecclesiam bene ac fructuosè, & cum animarum sibi commissarum salute, regere contigerit. Qui autem plures Ecclesias, contra præsentis Decreti tenorem nunc detinent, vna quam maluerint retenta, reliquas infra sex menses, si ad liberam sedis Apostolicæ dispositionem pertineant, aliàs infra annum dimittere teneantur. Alioqui Ecclesiæ ipsæ, vltima obtenta duntaxat excepta, eo ipso vacare censeantur.

Inferiora beneficia, præsertim curam animarũ habentia, personis dignis, & habilibus, & quæ in loco residere, atque per se ipsos curam ipsam exercere valeant, iuxta constitutionem Alexandri III. in Lateranensi, quæ incipit, Quia nonnulli: & aliam Gregorij X. in generali Lugdunensi Concilio, quæ incipit, Licet canon, editam, conferantur. Aliter autem facta collatio, siue prouisio

omnino irritetur, & ordinarius collator pœnas constitutionis Concilij generalis, quæ incipit: Graue nimis se nouerit incursurum.

Quicunque de cætero plura curata, aut aliàs incompatibilia beneficia Ecclesiastica, siue per viam vnionis ad vitam, siue commendæ perpetuæ, aut alio quocunque nomine & titulo, contra formam sacrorum Canonum, & præsertim constitutionis Innocentij III, quæ incipit, De multa: recipere, ac simul retinere præsumpserit: beneficiis ipsis, iuxta ipsius Constitutionis dispositionem ipso iure, etiam præsentis Canonis vigore priuatus existat.

Ordinarij locorum quoscunque plura curata, aut alias incompatibilia beneficia Ecclesiastica obtinentes, dispensationes suis exhibere compellant, & aliàs procedant iuxta constitutionem Gregorij X. in generali. Lugdunensi Concilio, quæ incipit, Ordinarij: quam eadem sacrosancta Synodus innouandam censet, & innouat. Addens insuper, quòd ipsi Ordinarij, etiam per idoneorum Vicariorum deputationem, & congruam partionis fructuum assignationem, omnino prouideant, vt animarum cura nullatenus negligatur, & beneficia ipsa, debitis obsequiis minimè defraudentur, appellationibus, priuilegiis, & exemptionibus quibuscunque, etiam cum iudicium speciali deputatione, & illorum inhibitionibus, in præmissis nemini suffragantibus. Vniones perpetuæ, à XL. annis citra factæ, examinari ab ordinariis, tanquam à sede Apostolica delegatis, possint: & quæ per subreptionem, vel obreptionem obtentæ fuerint, irritæ declarantur. Ille verò quæ à dicto tempore citrà concessæ, nondum in toto vel in parte sortitæ sunt effectum, & quæ deinceps ad cuiusuis instantiam fient: nisi eas ex legitimis, aut aliàs rationabilibus causis, coram loci ordinario, vocatis quorum interest, verificandis, factas fuisse constiterit: per subreptionem obtentæ præsumantur: ac propterea, nisi aliter à sede Apostolica declaratum fuerit, viribus omnino careant.

Beneficia Ecclesiastica curata, quæ cathedralibus, collegiatis, seu aliis Ecclesiis, vel Monasteriis, beneficiis, seu collegiis, aut piis locis, quibuscunque perpetuò vnita, & annexa reperiuntur: ab ordinariis locorum, annis singulis visitentur, qui sollicitè prouidere procurent, vt per idoneos Vicarios perpetuos, nisi ipsis ordinariis pro bono Ecclesiarum regimine, aliter expedire videbitur, ab eis, cum tertiæ partis fructuum, aut maiori vel minori, arbitrio ipsorum ordinariorum, portione, etiam super certa re assignãda, ibidem deputandos, animarum cura laudabiliter exerceatur: appellationibus, priuilegiis, exemptionibus, etiam cum iudicum deputatione, & illorum inhibitionibus quibuscunque, in præmissis minimè suffragantibus.

Locorum Ordinarij Ecclesias quascunque, quomodolibet exemptas, authoritate Apostolica singulis annis visitare teneantur, & opportunis iuris remediis prouidere, vt quæ reparatione indigent reparentur, & cura animarũ, si qua illis immineat, aliísque debitis obsequiis minimè defraudentur. Appellationibus, priuilegiis, consuetudinibus, etiam ab immemorabili tempore præscriptis, iudicum deputationibus, vel illorum inhibitionibus, penitus exclusis.

Ad maiores Ecclesias promoti, munus consecrationis infra tempus à iure statutum suscipiant, & prorogationes, vltra sex menses concessæ nulli suffragentur.

Non liceat capitulis Ecclesiarum, sede vacante, infra annum, à die vacationis ordinandi licentiam, aut literas dimissorias, seu reuerendas (vt aliqui vocant) tam ex iuris communis dispositione, quàm etiam cuiusuis priuilegij, aut consuetudinis vigore, alicui, qui beneficij Ecclesiastici recepti, siue recipiendi, occasione, arctatus non fuerit, concedere. Si secus fiat, capitulum contrauениens, Ecclesiastico subiaceat interdicto, & sic ordinati, si in minoribus ordinibus constituti, nullo priuilegio clericali, præsertim in criminalibus gaudeant: in maioribus ab executione ordinum, ad beneplacitum futuri Prælati sint ipso iure suspensi.

Facultates de promouendo à quocunque, non suffragentur: nisi habentibus legitimam causam, ob quam à propriis Episcopis ordinari nõ possint, in literis exprimendam: & tunc non ordinentur, nisi ab Episcopo in sua Diocesi residente, aut pro eo Pontificalia exercente, & diligenti primo examine.

Facultates de non promouendo, præterquam in casibus à iure expressis concessæ, ad annum tantùm suffragentur.

Præsentati, seu electi, vel nominati quibusuis Ecclesiasticis personis, etiam sedis Apostolicæ nuntiis, ad quæuis beneficia Ecclesiastica non instituantur, neque confirmentur, neque admittantur, etiam prætextu cuiusuis priuilegij, seu consuetudinis, etiam ab immemorabili tempore præscriptæ: nisi fuerint prius à locorũ ordinariis idonei reperti, & nullius appellationis remedio se tueri possint, quominus examẽ subire teneãtur: præsentatis tamẽ electis, seu nominatis ab Vniuersitatibus, seu Collegiis generalium studiorum exceptis.

In exemptorum causis, constitutio Innocentij IIII. quæ incipit, Volentes, in generali Concilio Lugdunensi edita, seruetur: quam eadem sacrosancta Synodus innouandam censuit, & innouat. Addendo insuper, quòd in ciuilibus causis mercedum, & miserabilium personarum clerici seculares, aut regulares extra monasteria degentes quomodolibet exempti: etiam si certum iudicem à sede Apostolica deputatum in partibus habeant. In aliis verò si ipsum iudicem non habuerint, coram locorum ordinariis: tanquam in hoc ab ipsa Sede delegatis conueniri, & iure medio ad soluendum debitum cogi, & compelli possint: priuilegiis, exemptionibus, conseruatorum deputationibus, & eorum inhibitionibus aduersus præmissa nequaquam valituris.

Curent Ordinarij, vt Hospitalia quæcunque, à suis administratoribus, quocunque illi nomine censeantur, etiam quomodolibet exẽptis, fideliter & di-

& diligenter gubernentur: Constitutionis Concilij Viennensis, quæ incipit, Quia contingit. forma seruata. Quam quidem Constitutionem eadem sancta Synodus innouandam induxit, & innouat cum derogationibus, in ea contentis.

IN SEPTIMAM SESsionem.

Vàm sit in qualicunque certamine sudandum, vbi mala causa agitur, proxima Sessione experti erant venerandi patres. Ergo, ne se nimium fatigarent secundo conflictu, ad illud suum compendium maluerunt redire, vt fulminatione rem transigerent. Et sanè dictatorio ipsum stylo indignum erat, rationis reddendæ subire molestiam. Quid ergo? Nempe, æra sonant Corybantes, & clangorem suum ingeminant. Expauescite pueri. Quisquis autem scintilla virilis animi prçditus erit, contemptis nihili crepitaculis, quid tandem contineant eorum placita, intrepidus, animóque composito, inquiret. Ego quàm insulsis absurditatibus scateant, digito me ostensurum, profiteor.

In primum Canonem.

Volunt, septem à Christo instituta esse sacramenta. Cur ergo non ipsum iubebant instituere? Nobis cur succenseant, nihil est causæ. Septenarius numerus, quem sub anathemate sanciunt, non modò à Scriptura nullum habet testimonium, sed ne ab vllo quidem probato authore. Parum est: ex sacramentis quæ numerant, alia ostendimus fuisse temporaria, vt est infirmorum vnctio: alia falsò ita vocitari, vt est matrimonium. Planæ & firmæ sunt rationes, quibus id euincimus. Quid enim? An dono sanationum pollere se iactabunt? Si eius doni symbolum est vnctio, nónne simiæ sunt, dũ eam absque re vsurpãt? Deinde, quænam in hac ceremonia est promissio, quæ quidem ad nos pertineat? Si gratia spirituali, & externo signo constat sacramentum, quídnam tale in pœnitentia reperient? Matrimonium vero cur hoc nomine censeant, non alia ratio est, quàm crassa monachorum inscitia: qui cùm in epistola ad Ephesios, sacramentum legerent, pro mysterio, & quidem de arcana Christi & Ecclesiæ coniunctione, ad matrimoniũ transtulerunt. Harum omnium rerum demonstrationes in scriptis nostris luculentæ extant & copiosæ, quas boni patres vna anathematis vocula repellunt. Id est absque certamine vincere: aut potius absque victoria triumphare.

Ephes.5. 35.

In II.

Quando Sacramentorum vtriusque testamenti idem est author, eædem promissiones, eadem veritas, & idem in Christo complementum: meritò dicimus, externis signis inter se differre, in illis autem rebus, quas commemoraui, vel summatim in re ipsa conuenire. Sunt enim doctrinæ appendices. Atqui, doctrinæ eadem substantia. Sequitur ergo, id quoque in sacramenta competere. Fortè non intelligerent lectores, quorsum hoc fulmen iaculentur patres Tridentini, nisi breuiter eos admoneam. Vulgare est apud Sophistas dogma: Sacramenta legis Mosaicæ figurasse gratiam, nostra verò ex hibere. Nos autem Deum asserimus semper in suis promissis fuisse veracem: nec quicquam figurasse ab initio, quod non patribus re ipsa exhibuerit: nam sub Moyse constabat circuncisionis veritas. Et tunc eandem fuisse escam spiritualem, qua participabant, eundémque potum spiritualem testis est Paulus. Quid habent quod respondeant, nisi aliter in scholis tradi? Paucis verbis attingo, quæ ex scriptis nostris fusè discent lectores, si volent. Summa hæc sit: ex Dei verbo, non Romanensium placitis, discendum esse, quid vel discriminis, vel similitudinis inter se habeant sacramenta. Neque tamen interea negamus, quin vberior sub Christi regno percipiatur gratia. Atque ideo solemus duplicem notare differentiam: quòd Sacramenta nostra non procul Christum, tanquam absentem indicent, sed quasi digito ostendant exhibitum. Deinde quòd pro ampliore reuelationis modo sit etiam gratiæ communicatio vberior.

1.Cor.10 3.

In III.

Quis non malit Neptunium sustinere fulmen, quàm æquare Christi institutis hominum inuenta? Baptismum legimus à Christo commendatum: similiter & sacram Cœnam. De aliis, nihil tale. Imò multis pòst seculis fuisse incognitum, quod isti tradunt. Atqui, obscurum non est, quorsum spectet, ac quidnam valeat illa Christi interrogatio: Baptismus Ioannis éstne ex cœlo, an ab hominibus? Significat enim, non aliter fore legitimum, nisi à Deo sit profectus. Proinde tutò constituamus, authore Christo, nihil esse periculi, si repudiemus quæcunque à sola hominum authoritate fluxerunt. Parem tamen omnibus dignitatem arrogare non contenti, Confirmationis suæ chrisma prçferunt Christi baptismo. Nam quòd aliud alio faciunt dignius, non ideo est, quòd velint ad inferiorem gradum deducere, quæ ex Scriptura non habent testimonium: sed illas execrandas blasphemias renouant, quas prius euomuit concilium Aurelianense: Baptismo fieri nos duntaxat semichristianos, Confirmatione perfici: & quæ in eundem sensum illic habentur.

Mat.26 & 28. cap.

Mat.21. 25.

In IIII.

Facilè patiar, vt quæ nobis Christus dedit salutis adiumenta, eorum vsus necessarius dicatur: quando scilicet datur facultas. Quanquam semper admonendi sunt fideles, non aliam esse cuiusuis sacramenti necessitatem, quàm instrumentalis causæ, cui nequaquam alliganda est Dei virtus. Vocem sa-

nè illam nemo pius eſt qui non toto pectore exhorreat, res eſſe ſuperfluas. Sed hic boni patres pro ſua craſſitie, non animaduertunt, quicquid nobis gratiæ per ſacramenta confertur, nihilominus fidei imputandum. Qui enim à ſacramentis fidem ſeparat, perinde facit, acſi animam à corpore tolleret. Ergo quemadmodum Euangelij doctrinam non excludimus, cùm dicimus, nos ſola fide, Chriſti gratiam adipiſci: ita nec ſacramenta, quorum eadem eſt ratio, cùm Euangelij ſint ſigilla. Quicquid præterea hîc attexunt, hauſerunt ex lutoſis ranarum ſuarum paludibus.

In V.

Fatemur non alendæ tantùm, ſed augendæ quoque fidei deſtinata eſſe ſacramēta. Sed aliud ſibi volunt cornutæ beſtiæ. Fingunt enim ſubeſſe vim magicam ſacramentis, quæ ſit extra fidem efficax. Quo errore tollitur, quæ inter fidem & ſacramenta in Scripturis perpetua ſtatuitur, relatio. Hoc vt clarius intelligant lectores, ſemper memoria repetendum eſt, ſacramenta nihil quàm inſtrumentales eſſe conferendæ nobis gratiæ cauſas, quę tunc demum proſunt, ſuúmque effectum habent, cùm fidei ſeruiunt.

In VI.

Scoriam hîc, vt ſunt præpoſteri, argento miſcent. Quare à nobis adhibenda eſt diſtinctio. Ac primùm quidem, ſi qui ſint qui negent ſacramentis contineri gratiam quam figurant, illos improbamus. Sed dum adiiciunt cornuti patres, per ipſa nobis conferri gratiam non ponentibus obicem, totam ſacramentorum vim peruertunt. Semper enim ad vetus illud Sophiſtarum delirium relabūtur: etiam infideles, gratiam, quæ in ſacramentis offertur, percipere: modò ne oppoſitis aliis obicibus, eam repellant. Quaſi verò non ipſa per ſe ſatis magnum obſtaculum ſit infidelitas. Teneamus ergo, non aliter nos oblata in ſacramentis gratia potiri, quàm ſi fide ſimus capaces. Quod ſequitur continuò pòſt, perquàm vel malitioſè vel inſulsè attexerunt. Quaſi, inquiunt, externa tantùm ſint ſigna. Imo perinde loquuntur, acſi inter hæc duo nihil eſſet medium. Nos verò, ſicuti monachale illud commentum repudiamus, aliter prodeſſe ſacramenta, quàm per fidem: ita libenter cum ſignis ipſis coniungimus veram rei exhibitionem: vt nullus eorum extra fidem ſit effectus, & tamen non inania ſint, nudáque gratiæ procul remotæ ſigna.

In VII.

Primò definiendum erat, quid ſit ritè ſuſcipere ſacramenta: nam porci iſti præterita fide, ac poſthabita pœnitentia, non illa quidem ceremoniali, quam magnificè prædicant, ſed interiore cordis, qua totus homo ad Deum cōuertitur: in ſimulata neſcio qua deuotione, vt loquuntur, ſitum eſſe putant, vt ritè quis ſacramenta recipiat. Quòd ſi de legitima diſpoſitione hominis conſtaret, nihil amplius de efficacia reſtaret controuerſiæ. Quis enim ritè vt decet, accedentibus, exhiberi dubitat quam illic Deus promittit gratiam? Proinde quiſquis de puro Sacramētorum vſu mediocriter fuerit edoctus, inſulſè eos diſtinguere agnoſcet, cùm ex parte Dei gratiam dari aſſerunt: nam qualiſcunque ſit hominis indignitas, manere Deum ſemper veracem oportet. Nihil ergo, ex parte quidē Dei, Sacramentorum efficaciæ vel decedit, vel derogatur, quālibet indigna ipſorū profanatione, quo ad malam hominum conſciētiā ſpectat: ſed tantùm perit effectus, vel ſaltem intercidit, quominus ad nos perueniat.

In VIII.

Hîc verò non modò clarius, ſed etiā craſſius impietatem ſuam detegunt. Commentum de opere operato, & recens eſt, & ab indoctis monachis excuſum, qui de Sacramentorum natura nihil vnquam didicerant: nam in ſacramentis propriè ſolus Deus agit: quia nihil illuc homines ſuum afferunt, ſed accedunt, oblatam ſibi gratiam recepturi. Ita in baptiſmo Deus nos Filij ſui ſanguine abluit, ſuóque ſpiritu nos regenerat. In Cœna carne ſanguinéque Chriſti nos paſcit. Quam ſibi operis partem abſque ſacrilegio homines vēdicabunt, vbi totum gratię eſſe apparet? Nam quòd hominibus commiſſa eſt adminiſtratio, id Dei operationi non magis derogat, quàm manus artifici: quādo per eos agit vnus Deus, efficítque omnia. Pecudes autem iſtæ, taceo quòd in gratuitis Dei donis reperiunt aliquod hominis meritum, ſed fingunt nos, nihil agendo, Deum promereri, nobíſque reddere obnoxium: nec eo contenti monſtra verborum euomunt, quibus hoc extorqueāt Deo, ne ſolus in ſacramentis agere cēſeatur. Hinc ſequitur neceſſariò quod adiiciunt: non ſola fide gratiam percipi. Nam ſi conceditur illis quod poſtulant, opere operato comparari gratiam in ſacramentis: ſeparatur à fide pars meriti, vt per ſe valeat ſacramēti vſus, ad ſalutem. Atqui, ſi de ſacramentis idem quod de verbo prædicādum eſt, nihil prodeſſe, niſi fide percepta, teſtis eſt Apoſtolus.

In IX.

Quod de charactere indelebili fabulantur, ex eadem prodiit officina: nam veteribus hoc totum ignotum fuit: & magis conſentaneum eſt incantationibus magicis, quàm ſanæ Euangelij doctrinæ. Eadem ergo facilitate repudiabitur, qua excogitatum fuit. Baptiſmum non eſſe iterandum, ſatis inter pios conſtat. Quod verum erat de baptiſmo, temerè poſtea ad ſuam confirmationem, & ordines tranſtulerunt. Quæſita eſt inter curioſos homines ratio. Ne nihil dicerent, characterem hunc fictitium adumbrarunt. Nunc ſi quis tam futili non aſſentiatur figmento, anathema illi denuntiatur.

In X.

Nemo ſanus Chriſtianos omnes in Verbi, ſacra- 1. Cor. 14.40

Ebr.5.4 1.Chr. 13.10 facramentorúmque adminiſtratione pares facit: non ſolùm quia decenter, & ordine geri omnia in Eccleſia decet: ſed etiam quòd ſingulari Chriſti mandato, ad eam rem ordinantur miniſtri. Ergo cùm peculiaris requiratur vocatio, nemo, niſi vocatus, honorem ſibi vſurpet. Porrò, munus baptizandi vbi mulierculis iniunctum reperient, quemadmodum illis permittunt?

In XI.

Parui ſe facere anathemata ſua oſtendunt, in quibus fundendis adeò ſunt prodigi. Quod de intentione conſecrandi garriunt, à ſophiſtis nulla probabili ratione fuit proditum. Hoc, quanuis non tolerabile, leuius tamē foret, niſi funditus euerteret quicquid ex ſacramentis ſolidæ conſolationis habent fideles, & Dei veritatem ſuſpenderet ab hominis arbitrio. Nam ſi neceſſaria eſt miniſtri intentio, nemo eſt noſtrum, qui certam Baptiſmi ſui fidem facere ſibi auſit: qui certa fiducia ad ſacram Cœnam accedat. Baptizatus ſum: ſi ita ſacerdoti libuit, cuius fides mihi nihilo magis quàm Æthiopis cuiuſpiam cōperto eſt. Vt mihi in ſacra Cœna conſtet Chriſti promiſſio, id in hominis mihi ignoti nutu poſitum eſt. Qualis erit fides, quæ pendebit à ſecreta alterius voluntate? Et adhuc ſua anathemata, hoc eſt, ſuos crepitus nobis minari porci iſti non verentur, niſi mox ſubſcribamus talibus blaſphemiis. Ego verò ſacroſanctæ Chriſti inſtitutioni tantum defero, vt ſi Epicureus quiſpiam, intus totam actionem ſubſannans, mihi Cœnam ex Chriſti mandato, & ſecundum regulam ab eo datam, ritúque legitimo adminiſtret, non dubitem panem & calicem illius manu porrecta, vera mihi eſſe corporis & ſanguinis Chriſti pignora. Putidas iſtas nænias piget excutere, vbi dicunt: ſaltem faciendi quod facit Eccleſia. Nempe magiſtrorum ſuorum dictata recinunt. Sed quis oculatus non videt, perinde hoc valere, acſi præciperent vno verbo, quæcunque vnquam ſomniarunt in ſuis luſtris monachi, vel ſophiſtæ in ſuis rixis blaterarunt, quantumuis inſulſa ſint & abſurda, rata nihilominus, firmáque haberi?

In XII.

Amen.

In XII.

Quos vocent receptos & approbatos Eccleſiæ catholicæ ritus, nemini obſcurum eſt. Proinde hac cautione, quicquid ſuperſtitionum puris Domini inſtitutis hominum proteruia inductum fuit, ſtabiliunt. Simplex eſt, & genuinus baptiſmi ritus, ſimplex & Cœnæ adminiſtratio, ſi reſpicimus quod Dominus præcepit. At verò, quot & quàm variis quàm diſcoloribus additamentis obruta eſt hæc ſimplicitas? Dicēt, ſi quid eſt nimiū, reſcindi oportere: ſed non niſi ex ſua ſententia. Verùm, quam nobis ipſi ſpem faciūt, dū anathemata ſua bacchico furore exuflant, ſi quis ceremoniolæ vnius omiſſionem licitam faciat? Conqueruntur, vel ſaltem gemunt pij omnes, pluris in baptiſmo fieri chriſma, cereum, ſalis ſaporem, ſputum denique, quàm aquæ lauacrum, quo tota conſtat baptiſmi perfectio. Cœnam non modò talibus inquinamentis vitiatam eſſe deplorant: ſed conuerſam in adulterinum neſcio quod ſpectaculum. Secundum patres Tridentinos, nihil erit tam prodigioſum, quod nō inter probatos Eccleſiæ catholicæ ritus locum habeat. Auguſtinus iam ſuo tempore cōquerebatur, onerari Iudaica ſeruitute Eccleſiam, cùm vix decima pars rituum obtinuiſſet, quorum obſeruatio nūc ſeuerius requiritur, quàm vllius diuinæ aut humanæ legis. Deliberant Tridentini, quidnam facto opus ſit. Nulla ſpe leuationis oſtenſa, diras & execrationes omnibus intentant, qui non ad vnguem ſe vſitatis præſcriptis dediderint.

DE BAPTISMO.

In I. Canonem.

Magnum piaculum ſcilicet: vbi eadem eſt doctrina, eadem gratia offertur, idem ſeruatur ritus, ſimilitudinem illic ſtatuere. Si quid in tribus iſtis diuerſum habuerit Chriſti baptiſmus ab Ioannis, viciſſe eos fateor. Sin verò vtrique communia ſunt omnia: fruſtra bilem ſuam eructant: quia nemo erit compoſitæ mentis, qui terreatur. Quòd ſi putaſſent certandum eſſe ratione, longè fuiſſent moderatiores.

In II.

Cur de priore parte moueant quæſtionem, neſcio: niſi forte hac vna in re ſapere velint, friuolas Sorboniſtarum argutias cohibendo. At quod aduerſus omnes fulminant, ſecum in loci vnius expoſitione non ſentientes, in eo nimis ſunt iracundi. Præſertim cùm ex veteribus nonnullos citare liceat, qui metaphoricè verba illa accipiunt: Niſi quis ex aqua & ſpiritu renatus fuerit. Sed quemadmodū initio dixi, execrationes ex locuplete penu, non mirum eſt, ſi liberaliter depromant. Ioan.3.5

In III.

Cur non hinc potius ſumebant exordium, cùm hoc iacto fundamento, quiduis ſuperſtruere liceat? Nam ſi verum eſt quicquid docent: quid adhuc pugnamus? Atqui, ſcripta noſtra luculentè teſtantur, totam, quæ apud ipſos obtinet, de baptiſmo doctrinam, partim mutilam eſſe, partim vitioſam. Nunc cùm refellere argumenta noſtra nequeant, fruſtra ſepelire ſe putant, vno anathematis fulgetro. Quod autem Romam omnium Eccleſiarum matrem ac magiſtram faſtuosè prædicant: cuius eſt impudentiæ? Græcáſne & Orientales Eccleſias in Chriſto genuit, à quibus ipſa potius genita fuit? Quale illius magiſterium peruenire ad alias Eccleſias potuit, quæ longè doctiores habebant Epiſcopos? Vt reuoluāt omnium ſeculorum exēpla, quem omni-

no ex toto catalogo, parem vel Cypriano, vel Ambrosio, vel Augustino proferent?

In IIII.

Quid facere intendant minister, nostra parùm refert: modò actio ipsa genuinæ Christi institutioni respondeat, tum in doctrina, tum in ritu. Nobis ergo sufficiat, quòd, in nomen Patris, & Filij, & Spiritus sancti baptizati sumus: qualiscunque vel impietas, vel ignorantia eorum fuerit, qui baptismum nobis administrarunt: solus enim Christus est, qui verè & propriè, per manum cuiuslibet hominis, baptizat.

In V.

Ne circunueniantur imperiti: inter liberum, & necessarium, medius est aliquis gradus. Qualiter hoc posterius vocabulum accipiunt Romanenses. Nam & nos baptismi vsum necessarium confitemur: ne cui liceat vel negligentia, vel contemptu, ipsum omittere. Atque hoc modo nequaquam liberum facimus. Nec fideles modò seuerè astringimus ad eius obseruationem: sed ordinarium quoque Dei instrumentum asserimus, ad nos lauandos & renouandos, ad salutem denique nobis communicandam. Hoc tantùm excipimus, ne manus Dei instrumento sit alligata: quin possit per se hominum salutem perficere. Nam vbi deest baptismi facultas, abundè valet sola Dei promissio. Verùm, hac de re, in superiorem sessionem aliquid dictum est.

In VI.

Paradoxum, quod damnant, nos quoque repudiamus, vel hanc vnam ob causam, quòd fidei vitam extinguit.

In VII.

Si intelligerent, quid sit lex Christi, de reliquo non difficulter conueniret: sed vt de Christi lege solent loqui, hoc vno capite demonstrant, quàm procul absint à vera baptismi notitia. Neque tamen ignoro, quid eos fefellerit. Nam, quemadmodum circuncisione, ad seruandam Moysis legem obligari hominem docet Paulus: ita & in baptismo, quoad legem Christi, similem obligationem statuunt. Atque hæc quidem comparatio apta foret, nisi in primo, vt aiunt, limine impingerent: nam vehementer errant, dum existimant Paulum de vero circuncisionis vsu, ac non potius de abusu, illic differere. Nam si implendæ legis fuerunt debitores, quicunque fuerunt circuncisi: sequitur, maledictioni fuisse obnoxios. Atqui, longè aliter docet idem Paulus, cùm circuncisionem sigillum appellat iustitiæ fidei. Qui autem opus esse meritorium fingebant, iis etiam erat professio seruandæ legis. Nobis quid hodie Baptismus? Tametsi chirographum est mutuæ inter nos & Deum obligationis; hoc tamen habet præcipuum, vt de gratuita peccatorum remissione, perpetuáque adoptionis gratia nos certiores reddat. Quod cum Tridentina affirmatione æquè pugnat, atque liberatio contraria est seruituti.

Gal. 5. 3

Rom. 4. 11

In VIII.

Vnus est Legislator, inquit Iacobus, qui potest seruare & perdere. Vbi falsum hoc esse demonstrauerint, non recusabimus, quin suis nos legibus adstringant. Sed quandiu hoc constabit, Deum regendas verbo suo piorum conscientias sumpsisse, atque hoc sibi imperium vbique vindicare: statuere tutò simul licebit, non esse sanctam Ecclesiam, quæ illaqueare conscientias tentabit aliis legibus.

Iaco. 4. 12

In IX.

Principiò illud constituendum erat, quænam sint vota legitima. Quo posito: nihil aut parum restaret controuersiæ. Nunc autem vota, quorum laqueis induuntur, vel potius strangulantur miseræ animæ, non modò superstitione plena sunt, sed etiã à recta Christianæ vitæ regula prorsus dissident. Quare vt ratũ sit votũ aliquod, ad Baptismi professionẽ exigi oportet. Quod si fiat: nullum ex votis in Papatu hodie vsitatis non erit irritum.

In X.

Qui sola Baptismi recordatione deleri peccata tradunt, non nudam ipsam aut frigidam intelligunt, sed cum fide ac pœnitentia coniunctam. Qualis est prima quoque Baptismi cognitio. Neque enim tantùm in mentem nobis venire debet aquæ aspersio: sed potius spiritualis veritas, quæ bonæ conscientiæ fiduciam parit ex Christi resurrectione: quemadmodũ loquitur Petrus. Eiusmodi, inquam, recordatio, non venialia modò peccata facit, sed prorsus obliterat: nam quoties de peccatorum remissione quæritur, ad Baptismum confugiendum est, vt inde petamus eius confirmationem. Quemadmodum enim quotidianis Euangelij promissionibus nos sibi Deus reconciliat, ita huius, quæ quotidie repetitur vsque ad vitæ finem, reconciliationis fidem & certitudinem Baptismo nobis obsignat. Semel quidem sumus baptisati: sed est perpetuum veniæ & gratuitæ in Christo propitiationis testimonium. Quid venerandi patres? Ex tritis sophistarum rhapsodiis, Baptismi promissiones in præteritum tempus restringunt: simul atque peccauerit quispiam, sepulta Baptismi memoria, iubent in fictitio pœnitentiæ sacramento acquiescere. Quasi verò non ipse Baptismus proprium esset pœnitentiæ sacramentum. Et adhuc iactabunt, penes se sanam de Baptismo esse doctrinam: cùm totam eius vim momentanea & euanida gratiæ promissione includant.

1. Petr. 3 21

Proximis tribus capitibus non inuitus subscribo. In quarto eatenus illis assentior, vt lectores interea monitos velim, quanto anathematum profluuio diffluxerint. Quod improbant, alicubi Erasmo excidit: parum considerate, fortassis. Non nego. Quòd si tamen ingenuus adsit interpres, correctum aliquid in verbis cupiet: hominem iudicabit non satis in Ecclesiæ gubernatione exercitatum.

Ad a-

Ad anathematum quidem terrores, nemo æquus & moderatus profiliet.

DE CONFIRMATIONE.

In primum Canonem.

Quia bisulcum est hoc anathema:ne priore sulco feriar, maturè ex eorum numero me nequaquam esse profiteor,qui otiosam Confirmationis cæremoniam esse putant, qualis sub papatu Romano obseruatur: vtpote, qui eam inter maximè exitiales Satanæ præstigias numerem. Meminerimus, nusquam in Scriptura nobis commendari quod fingunt sacramentum, neque hoc nomine, neque hoc ritu,neque hac significatione. Nunc quibus figmentum suum elogiis ornent, audiamus. Sub nomine Melciadis Papæ pronuntiant, Spiritum in Baptismo dari ad innocentiam: in Confirmatione, augmentum ad gratiam. Baptismum sufficere statim morituris, sed Cõfirmatione armari victuros, vt agones sustinere valeant. Ita dimidia pars efficaciæ à Baptismo truncatur: quasi de nihilo dictum sit, crucifigi veterem hominem in Baptismo, vt in vitæ nouitate ambulemus. Addunt præterea,quanquam neutrum ex his duobus sine altero perfici possit:Confirmationem tamen maiori veneratione colendam esse,quàm Baptismum. Extat etiam decretum Aurelianensis Cõcilij:neminem debere existimari Christianum, qui non Episcopali vnctione fuerit chrismatus. Digna enim sunt eorum verba, quæ pueris quoque propinẽtur in ludibrium. Multum ab otiosa ceremonia differt sacrilegium, tam execrandis blasphemiis refertum. De secundo membro quid aliud dicam, nisi eos parum æstimare, quanti sua anathemata valeant;quibus euomendis ita sunt faciles,vt putent ex albo nigrum protinus fieri debere? Verùm ita res habet, qua vulgi admiratione, vel potius quo stupore mysteria sua hactenus spectari viderunt; eodem quoque exceptum iri putarunt quicquid balbutirent. Hinc tanta confidẽtia. Neque enim vnquam vel crassissimi subulci iudicio permittere ausi fuissẽt suas insulsitates, nisi Concilij laruam sperassent oppositam fore omnium oculis.

De consecra. dist. 5

Ro. 6. 6

In II.

Quæstio est an ab hominum arbitrio nouam & arcanam Spiritus virtutem oleum accipiat, simul atq; illis placuerit vocari Chrisma. Olei enim qui faciat mentionem, nemo est ex veteribus, imò nec ex media illa ætate, quæ iam multis vitiis abundabat. Crepent igitur licet,nihil proficient negãdo,se in Spiritum Dei esse contumeliosos, eius virtutem dum ad putidum oleum transferunt.

In III.

Et certè digni sunt cornuti infulatíque asini tali prærogatiua. Quid enim agerent, quando ad obeundum munus Episcopale nihilo sunt aptiores, quàm ad canendum porci? Nec verò illis inuideo: modò in suis cauponis, extra Dei Ecclesiam eiusmodi inquinamenta tractent. Sed vnde, quæso, probabunt, Episcopis magis quàm reliquis sacerdotibus conuenire has partes,nisi quia incertis authoribus ita placuit? Nam si ex Scriptura petatur ratio, nullũ illic est,omnium confessione, Presbyteri & Episcopi discrimen. Deinde manuum impositionem iubetur Paulus ab Anania recipere, qui vnus erat ex discipulis. Si illis Confirmatio, est manuum impositio:cur Deum non accusant violati ordinis,adeóque profanati mysterii,quò Presbyterum promiscuè Episcopo miscet? Denique vel Dei lege sancitum est quod volunt, vel humano placito. Si Dei lex est:cur eam violare non verentur? Nam presbyteris extra ordinem concedunt ius confirmandi. Pro humano autem placito ita fulminantes, cui formidinem incutient?

Acto. 9. 17

IN CANONES QVI POSTEA *sequuntur, de residentia.*

Interdum mirari subit, quî fiat, vt in tanta Euangelij luce non secus sint insulsi, atque olim in densissimis tenebris solebant. Sed mox ad Dei admirabile iudicium cogitationem meam refero, quo certum est eos excæcari & obstupefieri, non modò, vt nihil videant, nec sentiant: sed etiam vt abiecto pudore, sua dedecora non dissimulanter iactent. Quia prouentus Ecclesiæ, qui pastoribus ad victum destinati erant, pridem cœperunt esse otiosorum hominum reditus: & qui aluntur Ecclesię sumptu, nihil sibi oneris impositum esse cogitant: ad tantum flagitium se corrigendum accingi profitentur. Cùm ad rem ventum est:nonnihil videntur dicere. Est istud, fateor, in tanta vitiorum exundatione, magni æstimandum: ab vno homine non teneri duos Episcopatus. Et reliqua similia, ad coërcendam, quæ hodie grassatur, licentiam composita. Tametsi multum abest quicquid tentant reformationis, non dico à prisca illa & austeriore disciplina, quæ ante annos mille viguit:sed à tolerabili aliquo piæ & non profanę gubernationis statu. Episcopum longius dimidio anno abesse à sua diœcesi vetant. Satis liberalis missio, vt quotannis sex mensium vacationem habeant, qui dies & noctes continenter excubare, pro gregis sui custodia, debuerant. Additur tamen etiamnum exceptio: nisi iustam absentiæ excusationem habeant. Et quando illa deerit? Sed tamen, vt quod hic præscribitur exactissimè seruent: quo profectu id facturi sunt, nisi fortè, ne aliò pecuniam, quæ illis ex reditu conficitur, totam transferant. Si vrbes amant, habebunt sua palatia, vbi procul ab omni strepitu bibent, ludent, dormient, pro more: sin rura magis ipsos oblectabunt, in suis prætoriis & arcibus suaues habebunt recessus. Ita suo munere perfuncti erunt, nihil agendo. Hæc certè erit vera residentia.

Quantum ad parochias, sua scholis priuilegia confirmant: vt studij prætextus excuset absentiam. Itáne? Vt interea dum adulescens & nouus tyro pastorem agere discit, nihilominus lac gregis exugat, qui carebit pastore? Demus hoc esse tolerabile. Quis tamen nescit, scholarum priuilegiis solos ignauos homines & culinarios frui? Ita fiet, vt perpetuò cogantur miseræ Ecclesiæ alere duos lupos: vnum domi, alterum foris. Quòd dispensationes de non promouendo vltra annum, valere posthac nolunt, id verò non nisi à datariis suggestum fuisse olfacio. Quanta enim fiet quæstus accessio, si quotannis noua prorogatio emenda erit? Denique, vnum hoc illis fuisse curæ videtur, vt qualemcunque iuris speciem haberent, in confusa rerum omnium perturbatione.

Verumetiam si ad vnguem formata essent præscripta, non est tamen quòd spe melioris status sibi boni gratulētur. Prius enim quàm legem vllam proferant, omnes simul abrogant vno verbo: vel saltem rationem demonstrant, quo possint momento abrogari. Præfantur enim ex iis quæ dicturi sunt, nihil fore impedimento, quominus salua maneat sedis Apostolicæ authoritas. Nunc secum quisque reputet, quibus illa finibus terminetur, vel quousque pateat. Nónne tantundem valet eiusmodi præfatio, acsi Papæ licitum esse iuberent quod libuerit? Quale, obsecro, malis remedium afferunt, sic agendo? Neque enim eorum quæ corrigenda suscipiunt, quicquam hactenus vsitatum fuit, tanquam communi iure permissum: sed quod leges prohibebant, dispensationibus effectum est, vt impunè fieret. Itaque nunquam iactarunt, se regulam ipsam tenere: sed quia legibus soluti erant, licitum putarunt, quod per se legitimum alioqui non erat. Nunc cauent Neptunij patres, ne sit in posterum melius: cùm disertè excipiunt, ne quid minuatur ex Romanæ curiæ potentia: nam vt mille iam nectantur legum nodi, exertus est Alexandriensis, qui simul omnes rescindat. An poterant magis apertè illudere orbi Christiano? Quid dico illudere? An, contumelia maiore insultare poterant bonorum expectationi, cùm ita præcisè, barbaróque fastu, tam effrenatæ Papæ tyrannidi modum se imposituros negant? Vtcunque iam ad omnia mala occaluerint, qui sub Papatu degunt, diceres tamen hac vna in parte seruitutis oblitos, quòd non modò liberos gemitus, sed altos clamores passim edunt: dispensationibus perditam esse Ecclesiam. Conuersi sunt omnium oculi in venerandos patres, quasi seueri animosique censores, ad cohibendam eiusmodi libidinem, sedeant. Sesquiannum meditati, tandem pronuntiant, sibi placere veterem disciplinam, modò sedi Apostolicæ ius dispensandi, quale fuit, maneat. Hoc est dicere: vt eatenus ratæ sint leges, ne gratuita sit libertas, sed pretio redimatur. Et ne verecūdia impeditur, parum audacter exerceat Papa hanc potestatem, titulum vniuersalis Episcopi, quem Gregorius nefarium, sacrilegum, scelestum, prænuntiúmque Antichristi appellat, subinde illi confirmant, dum Episcopis nihil aliud relinquunt, quàm vt sint ipsius vicarij. Vbi nunc illa, quam Hieronymus prædicat, æqualitas, dum Romanum Episcopum comparat Eugubino? Vbi illa Cypriani sententia, Vnum esse Christi Episcopatum, cuius à singulis in solidum pars tenetur? Scribit Bernardus, communem suo tempore fuisse querimoniam, truncari & mutilari Ecclesias, quòd Romanus Episcopus, omnium potestatem ad se trahendo, ordines confunderet. Vt medeatur huic malo sacra Synodus, iubet Episcopos esse Papæ vicarios.

Hieron. ad Euagr.
Cyprian. de simplicit. prælat.
Bernar. de consi. ad Euge. lib. 3.

Ego, in exagitanda illorum impudentia, non plus sumam operæ. Sed cùm nemo non videat, esse plusquam deploratos: quisquis sapiet, non amplius morabitur eorum decreta, vt inde fidem habeat suspensam. Esset quidem maximè optandum, dissensiones, quibus hodie turbatur Ecclesia, piæ Synodi authoritate componi: verùm vt res habent, nondū id sperare licet. Proinde, cùm horrendū in modum dissipatæ sint Ecclesiæ, nec vlla spes colligendæ dispersionis ab hominibus appareat: singulis nihil est melius, quàm ad vexillum properare, quod nobis Filius Dei proponit. Hìc non est quòd alij alios expectent. Vt quisque emicantem Scripturæ lucem animaduertit, eò mox sequatur. Quòd autem ad vniuersum Ecclesiæ corpus attinet: eius curam Domino commendemus. Non simus interea resides, nec securi: pro se quisque satagat: conferamus quicquid in nobis est consilij, studij, facultatum denique, ad instaurandas Ecclesiæ ruinas. Sed in rebus tam desperatis, sustentet nos, atque animet ista promissio: quia nemo prodit ex hominibus, qui has, virili & heroico animo, partes suscipiat, fore, vt Dominus sua iustitia armatus, brachióque suo instructus, omnia solus peragat.

INTE-

INTERIM ADVLTEROGERMANVM,

Cui adiecta est

VERA CHRISTIANÆ PACIFICATIONIS, ET ECCLESIÆ REFORMANDAE RATIO.

De conditione hominis ante lapsum.

DEvs creauit initio hominem ad imaginem & similitudinē suam, eúmque gratia ornauit, & fecit per originalem iustitiā, vt esset omnibus cùm corporis, tū animi viribus rectus, nec agitaretur vllis turpibus & prauis motibus: sed in eo caro spiritui, atq; inferiores animi vires superioribus, quæ tantùm ad bonum hortabantur, parerent.

Cùm igitur animus hominis tā bene constitutus esset, reliquit eū Deus in manu consilij sui vsque eò, vt non minorē haberet vim ad eligendū bonum, quàm malum. Quòd si hac libertate sua vsus fuisset rectè, & mādatis quę ipsi Deus dederat, obedisset: bona quę acceperat homo, atque iustitiā sibi & omni posteritati suæ cōseruasset, nihilq; ei ac posteritati ipsius defuisset ad bene beatéq; viuendū: nō fames, non sitis, nō frigus, nō ęstus, nō dolor, nō morbus, non mors eū afflixisset: omne deniq; peccatum atq; vitium vitasset: nec ab illis, tanquam peccatorū stipendiis, periculū ei vllum posterísque illius allatum fuisset.

De conditione hominis lapsi.

Verùm, postquā primus parens noster cōtrà, quàm mandauerat Deus, fecit: incidit in pœnam à Deo propositā, & iustitiæ originalis donum pulcherrimū amisit: hinc carentia iustitiæ huius, vnà cū vitioso concupiscentiæ habitu, quæ spiritu & superioribus animi viribus perpetuò repugnat. Quod peccatum, hoc est, priuationem illius iustitiæ, quæ parte rationem subditam reddebat Deo, vnà cum concupiscentia in omnem posteritatem suam propagauit, vt cum eo omnes, quotquot in hanc lucem eduntur, homines nascantur: nec eo vacuus sit vllus, nec vnius quidem diei infans, secundum Scripturas. Hinc illud naturæ nostræ vulnus, vt animalis homo non percipiat quæ sunt Spiritus, nec eadem ante gratiā expetat atque liberè eligat: cùm cōcupiscentiæ & affectus carnis, qui in eo dominatur, inimicitia sit aduersus Deum, & à Lege Dei abhorreat: tantóq; magis impediat in bono, quantò magis ad malum impellit.

Et quanquam retinet homo talis libertatē arbitrij, licet infirmam & læsam, ex qua tanquā fonte profluunt & virtutes morales ethnicorum, & harum actiones: tamen ante gratiam Dei & reparationem, ad iustitiam quæ coram Deo valeat, aspirare haud potest: sed est potius seruus peccati, Satanę mancipium: inimicus Dei, & malis huius mūdi obnoxius premitur enim fame, siti, frigore, æstu, dolore, morbo, & ad extremum morte ipsa euertitur. Per vnū enim hominem peccatū in hunc mundum introiuit, & per peccatū mors. Hæ autē istius primæ præuaricationis pœnæ, renatis cum peccatoribus communes sunt. Illis tamen à Deo etiam ad exercitiū adhibentur: iniustis verò & impiis infliguntur ad pœnam.

Adde huc quòd in homine tali, quem peccatum originale deprauauit, quoad natura tantùm constat, nec per gratiam instauratur, regnat vnà cum concupiscentia praua etiam Satan, qui eum vinculis seruitutis suæ cōstrictum tenet, in eóque operatur, vt conuersetur in desideriis suis, faciēs voluntatem carnis & cogitationem, ac originale quòd à parentibus traxit peccatum actualibus cumulet, sitq; filius iræ, secundum Apostolum, vt si in hac miserrima conditione sua moriatur, iusto tandem Dei iudicio in gehennam coniectus, æternis ibi suppliciis plectatur, vt nec ignis eius, vt apud Isaiam scriptum est, extinguatur, nec vermis moriatur.

De redemptione per Christum Dominum nostrum.

Deus igitur, qui diues est in misericordia, nolens perire quos condiderat, Filium suum misit in mundum, vt cùm impossibile esset homini, seipsum liberare, in Domino hoc nostro atque Saluatore haberet redemptionem per sanguinem eius, vt scriptum est apud Apostolum. Posuit enim Deus super eum iniquitates nostras, vt in corpore suo peccata ferret in cruce, affigens ea in ligno. Hic cùm innocens pro nobis peccatoribus pateretur atque satisfaceret, redemit quidem nos, & Deum Patrem ita placauit, vt idem Pater miseros nos & peccatis inquinatos, ob sanguinem ipsius absolueret, ac sibi reconciliaret. Verè enim, inquit Paulus, erat Deus in Christo, mundum reconcilians sibi, non reputans illis delicta ipsorum.

Et quanquam Deus gratuitò & propter nomen suum propicius est nobis, & iniquitates nostras delet propter se: tamen ne sine vllo sanctificationis precio peccata remitteret, ad ostensionem iustitiæ suæ pro incomprehēsibili sapientia & immēsa bonitate sua, iustitiam cū misericordia miscuit, & voluit, vt preciū pro redimendis nobis Filij sui san-

guine constitueretur, vt quas nos peccatores dare deberemus pœnas, easdem Agnus ille innocentissimus perferret in cruce, nósque è vulneribus ipsius, quod nobis miseris deesset redemptionis precium mutuari, & ad liberationem salutémque nostram vsurpare possemus, vt cùm misereatur nostri benignissimus Pater gratuitò, non tamen misereatur nisi interueniente sanguine Filij sui: vt quod nobis hîc gratis contingit, id tamen merito ac iustitiæ Christi acceptum ferre debeamus, vt quicunque gloriatur, in hoc Domino Redemptore & Saluatore nostro glorietur.

De iustificatione.

Iam qui precioso sanguine Christi redimitur, & cui meritum passionis Christi applicatur, continuò is iustificatur: hoc est, inuenit remissionem peccatorum suorum, à reatu æternæ damnationis absoluitur, & releuatur per Spiritum sanctum, atque ita ex iniusto fit iustus. Nam Deus quando iustificat, non humano tantùm more agit cum homine, vt ei ignoscat duntaxat, peccatum donet, & reum absoluat, sed facit etiam meliorem: id quod homines attribuere nec solent, neq; possunt. Communicat nanque cum illo de Spiritu suo sancto, qui purificat cor eius, & per charitatem in eodem corde diffusam incitat, vt quod bonum ac iustum est, expetat: & expetitum, opere ipso persequatur.

Hæc est vera illa iustitiæ inhærentis ratio, quam desiderabat Dauid, cùm hanc emitteret vocem: Cor mundum crea in me Deus, & Spiritum rectum innoua in visceribus meis. De hac Apostolus scribit: Abluti estis, sanctificati estis, iustificati estis, & cùm inquit: Deum secundum suã misericordiam nos saluos fecisse per lauacrum regenerationis & renouationis Spiritus sancti, quẽ effudit in nos abundanter per Iesum Christum Saluatorem nostrum: vt iustificati gratia ipsius, hæredes simus secundum spem vitæ æternæ. Quanquam autem iustitia hæc, quæ è fonte legis spiritus profluit, longè est abundãtior, quàm fuit Scribarum atque Pharisæorum iustitia: tamen in iis qui hac præditi sunt, nihilominus concupiscentia repugnat Spiritui quoad hîc viuitur. Eò fit, vt iidem illi mẽte quidem seruiant Legi Dei: carne autem legi peccati, & sine peccato non viuant.

Cùm igitur homo plenam iustitiæ inhærentis perfectionem, quoad in hac terra viuit, non consequatur: certè Christus, qui factus est nobis sapientia, iustitia, sanctificatio, & redemptio à Deo, nobis in hac etiam parte benignissimè succurrit, quatenus & per communicationem iustitiæ suæ iustitiã hominis de illa participantis inhærentem vt efficit: ita auget, vt de die in diem renouetur, donec in æterna patria plenè perficiatur & per meritum sanguinis sui preciosi atque iustitiam, quam constituit perfectissimam, impetrat homini indulgentiam: vt quod homo per infirmitatem suam minus potest, id per ipsius Christi perfectionem recuperetur ac condonetur. Hinc illa Ioãnis consolatio: Filioli, hæc scribo vobis, vt non peccetis, sed & si quis peccauerit, aduocatum habemus apud Patrem Iesum Christum iustum, & ipse est propiciatio pro peccatis nostris.

Concurrunt quidem Christi meritũ & iustitia inhærens, ad quam renouamur per donum charitatis: inhærens, vt ex ea piè, iustè ac sobriè viuamus in hoc seculo, expectantes beatam spem & aduentum gloriæ magni Dei & Saluatoris nostri. Sed meritum Christi, vt sit iustitiæ nostræ inhærentis causa, & vt cùm in multis labamur omnes, ac propter infirmitatem imperfectionémque nostram multa occurrãt, quæ animos nostros turbare, & desperationem solicitare possint, in eodem merito & precioso Christi sanguine respiremus, ac inueniamus quo ad spẽ salutis firmissimè niti valeamus. Nam in Christo Iesu Domino Redemptore & Saluatore nostro, quem induunt pij; & cum quo donantur eis omnia, secundum Apostolũ, omnia nobis sunt firmissima, solidissima, & perfectissima, vt eisdem ipsis ad spem viuam rectè fulciamur. *Aug. lib. 19. cap. 7. contra Faust.*

De vtilitate & fructibus iustificationis.

Habent quidem iustificati pacẽ ad Deum per Dominum nostrum Iesum Christum: eis nanque Deus est placatus, misericors & propicius, vt sperare possint, si cùm inimici essent, Deus recõciliauerit sibi ipsos per mortem Filij, multò magis futurum esse, vt recõciliati saluentur, vt verbis Apostoli, quę consolationis plenissima sunt, vtamur. Item, qui iustificantur, iidem etiam adoptantur Deo filij vt hęredes sint Patris æterni in cœlis, cohæredes autem Christi, authore Paulo: & iam habeant ius adeundæ hæreditatis illius, quæ est vita æterna.

De modo, per quem homo iustificationem accipit.

Etsi Deus non ex operibus iustitiæ, quæ fecit homo, sed secundum suam misericordiã iustificat eum, ídque gratis, hoc est, sine merito eius, vt si gloriari velit in Christo tantùm glorietur, cuius solius merito redimitur à crimine, & iustificatur: tamen Deus misericors non agit hîc cum homine, vt cũ trunco, sed trahit eum volentem, si adultus sit. Talis enim non accepit beneficia illa Christi, nisi præueniente gratia Dei, mens eius atque voluntas moueatur ad detestationem peccati. Nam cùm peccatum separet inter Deum & nos, vt Esaias inquit, nemo ad thronum gratiæ & misericordiæ accedere potest, nisi qui prius per pœnitentiam ab eodem peccato fuerit auersus. Itaque Ioannes cùm prepararet

raret viam Domino, dixit: Agite pœnitentiam, appropinquat enim regnum cœlorum. Mox eadem gratia diuina mouet mentem in Deum per Christum, vt hic modus est fidei, per quam homo sine hæsitatione credēs Scripturis sanctis & promissionibus quas eædem afferunt, assentitur. Christus enim ipse, cùm primò exegisset pœnitentiam, mox fidem talem requirit, inquiens: Quoniam impletum est tempus, & appropinquat regnum Dei, agite pœnitentiam, & credite Euangelio.

Qui ita credit, & diuinæ iustitiæ timore, quo vtiliter cōcutitur ad considerandā misericordiā Dei & redemptionē per sanguinem Christi, est cōuersus: hic erigitur, & monente gratia Dei, concipit fiduciam atque spem, vt credat præter spem meriti sui, in spe misericordiæ promissæ, tribuens gloriam Deo: atque ita perducitur ad charitatem. Tali in Deum fide, quicunque misericordiæ diuinæ ac Christi merito nititur, séque eisdem committit, accipit promissionem spiritus, & sic iustificatur per fidem in Deum, secundum Scripturam, vt ei non solùm remittatur peccatum, sed idem etiam sanctificetur & renouetur per Spiritum sanctum: ea nanque fides impetrat donum Spiritus sancti, quo diffunditur charitas in cordibus nostris. Quæ quatenus ad fidem & spem accedit, eatenus per iustitiam inhærentem verè iustificamur. Hæc enim iustitia, fide, spe ac charitate ita cō stat, vt si aliquam harū iustitiæ huic subtraxeris, eandem ipsam mancā planè reliqueris.

De charitate & bonis operibus.

Charitas autem, quæ est finis præcepti & plenitudo Legis, simulac iustificationem ingreditur, fœcunda est, iámque omnium bonorum operū semina intra seipsam includit: quæ vt parata est ferre bonos iustitiæ fructus, ita fert eos in iustificatis quamprimum, & quoties debet, eíque operandi facultas impedimento aliquo non adimitur. Itaq; fides, quæ per dilectionem non operatur, nō videtur viua, sed sterilis potius ac mortua, authore Iacobo. Quinimo homo quantalibet fide præditus, si ei desit charitas, manet in morte, vt Ioannes testatur, cùm præsertim charitas iam esse debeat pars vitæ æternæ in nobis inchoatæ, & tandem per glorificationem perficiendæ. Quanquam enim fides & spes desinent, cùm migrauerimus in illa æterna tabernacula, charitas tamen manebit, & in eadem ipsa introibit, vt secūdum eam beatissimè viuere, ac Deo, qui tum nobis erit omnia, sempiterno æuo frui possimus. Est tamen fides nihilominus vera, qua Christiani ab infidelibus discernūtur, quatenus Scripturis & reuelatis à Deo assentiuntur, etsi eadē à charitate disiuncta sit. Ex hoc maximo Dei dono, quod quantò magis in nobis augescit, tantò magis vetustas carnis nostræ imminuitur, quæ manant tanquam è fonte bona opera, ad salutem cuiusque iustificati tam necessaria sunt, vt qui ea non fecerit cōtinuò, gratiam Dei amittat, & tanquā palmes inutilis excindatur à Christo, & in ignem proiiciatur, vt Christus ipse in Euangelio suo docet.

Et quanquam opera hæc talia sunt, vt Deus iure quodam suo ea à nobis exigere possit, & sancti, etiam si omnia quæ ex eis præcepta sunt, fecerint, & agnoscere & dicere debeant se esse inutiles seruos: tamen cùm ex charitate Dei profluant, & gratiæ Dei effectus sint, ac quia Deus secundum suam voluntatem operantibus mercedem liberalissimè promisit: eadem & temporalium bonorum, & æternæ vitæ remuneratione dignatur, secundum Apostoli testimonium, inquientis, Abundate in omni opere bono, scientes quòd labor vester non est inanis in Domino. Non enim est iniustus Deus, vt obliuiscatur operis vestri & dilectionis, quā ostendistis in nomine eius. Ac iustificati iam vt serui facti iustitiæ, membra sua exhibentes serua iustitiæ ad sanctificationem, cooperante gratia, bonis operibus abundant: & quantò magis eisdem abundant, tantò maiora iustitiæ incrementa ipsis adiunguntur, vt qui iusti sunt, iustiores fiant. Ne verearis, inquit Scriptura, iustificari ad mortē. Item, Qui iustus est, iustificetur adhuc. &, Qui in Christo fructuosus est, repurgetur à Patre cœlesti, vt fructum copiosiorem ferat, vt Christus ipse docet. Et hæc est illa ex operibus iustificatio, de qua Iacobus frater Domini.

Quod reliquum est, & si opera à Deo mādata, vt necessaria ad salutem, sunt præcipuè vrgenda, iuxta illud Christi: Si vis ad vitam ingredi, serua mandata: quæ tamen præceptis superaddita aut piè aut honestè suscipiuntur: ipsa etiam commendanda sunt, ne à Spiritu sancto multa horum in Scripturis sanctis commendante, discrepemus: Aliàs relinquere aut vendere omnia, & sequi Dominum: Itē seruare virginitatē aut continentiam, bonum & vtile nō esset. Quinimo Dauid cùm saltaret ante arcam, iure fuisset irrisus à Michol. Item, Paulus frustra remisisset salarium iis, quibus verbum Dei prædicauerat. Breuiter, discernenda sunt opera supererogationis, quæ supra præceptum (vt verbo Chrysostomi vtamur) fiunt, ab iis quę contrà fiunt. Hæc enim Christus ipse damnat, vt fermentum Pharisæorum: at illa Spiritus sanctus in Scripturis loquens, commendat, inquiens: Voluntaria oris mei beneplacita fac Domine.

De fiducia remißionis peccatorum.

Hìc cauendum est, ne aut homines faciamus securos nimis, sibíque fidentes, aut anxia dubitatione in desperationem impellamus. Itaque cùm Paulus dicat, se quidem nullius peccati cōscium, sed in hoc tamē non iustifi-

catum esse: homo non potest sine dubitatione propriæ infirmitatis aut indispositionis, credere sibi peccata remissa esse. Sed tametsi non debet se in ipso iactare, non ita tamen terrendus est, vt de promissis Dei deq; mortis & resurrectionis Christi efficacia dubitet, & desperet se remissionem peccatorum & salutem consequi posse: quin ei omnis spes & totius fiduciæ certitudo esse debet in precioso sanguine Christi, qui effusus est propter nos, & propter nostram salutem: in quo ipso respirare nos atque confidere & possumus certò & debemus, confirmante nos Spiritu sancto, qui dat testimonium spiritui nostro, quòd simus filij Dei.

De Ecclesia.

Nunc de Ecclesia, quæ est vniuersitas Christi fidelium, agendum videtur, in quam Spiritus sanctus ita contrahit ac iungit renatos atque Christianos, vt sint vna domus, vnum corpus ab vno Baptismo & vna fide: quæ (autore Paulo) vna est in omnibus Christianis. Itaque necesse est, vitam Christianorum, vt ad perfectum finem, quò tendit Ecclesia, perueniatur, bonam esse ac piam: nemo tamen sibi ipsi persuadeat, vllam vitæ probitatem sibi profuturam esse, nisi se huic fidelium vnitati & communioni iunxerit atque accommodauerit. Sit igitur Ecclesia domus Dei viuentis & corpus illud, cuius caput est Christus: multi enim vnum corpus sumus in Christo, inquit Paulus. Pro hac Ecclesia idem Dominus noster Iesus Christus se tradidit, vt eam sanctificaret, mundans ipsam lauacro aquæ in verbo vitæ, vt exhiberet sibi gloriosam, non habentem maculam, aut rugam, aut aliquid huiusmodi: sed vt sit sancta & immaculata. Ac cùm Ecclesia vnica sit illa columba & corpus vnum, certè vt hanc solam Spiritu suo sanctificat & fouet Christus: ita extra eam bona gratiæ suæ tribuit nemini. Qui igitur in communione huius corporis non est, nihilomagis Spiritu sancto viuificatur ad salutem æternam quàm vllum membrum naturale à corpore suo abscissum atque auulsum ad vitam naturalem: eò quòd Spiritu vitali ab vno suo capite defluente, non amplius vegetatur. Itaque credendum est, neminem extra Ecclesiam Christianam & communionem eius spiritualem, vitam æternam consequi posse. Communionis autem huius eam esse rationem, vt cùm Spiritus Christi ab eo vt capite delabatur in corpus suum, hoc est, Ecclesiam & omnia membra eius permeet, singula membra percipiant ex eo, quantum sibi satis sit ad salutem: & quod singulis bonum contingit, id omnibus commodare, atque adeò vniuersitati ipsi consulere. Nam (vt ait Apostolus) crescunt membra in charitate per omnia, in illo, qui est caput Christus: ex quo totum corpus compactum & connexum per omnem iuncturam subministrationis, secundum operationē vniuscuiusque membri, augmētum corporis facit in ædificationem sui in charitate. In tali coniunctione, atque societate hominum, est summa cōiunctio, dum membra pro se inuicem solicita sunt. Et siue patitur membrum vnum, compatiuntur omnia membra: siue gaudet vnum membrum, congaudent omnia membra.

Et quanquam Ecclesia, quatenus constat membris talibus, quæ secundum charitatem viuunt, sanctorum est tantùm, & eatenus spiritualis & inuisibilis: eadem tamen etiam sensibilis est, qualem Christus ipse monstrat, inquiens: Dic Ecclesiæ. Ad hanc eandem pertinent Episcopi, qui regunt populum, quem Christus sanguine suo acquisiuit. Pertinent alij item ministri. Dedit nanque Deus quosdam quidem Apostolos, quosdam autem Prophetas, alios verò Euangelistas, alios Pastores & Doctores. Ad hanc eandem Ecclesiam pertinet verbum Dei, quod in aures influit: pertinent Sacramenta, pertinent claues ligandi atque soluendi, pertinet potestas coercendi per excommunicationem, pertinet ius ordinandi ministros Ecclesiæ, pertinent vocationes ad munera Ecclesiastica, pertinet denique ius sanciendi Canones. Debent autem quæ ad sensibilem & externam Ecclesiæ partem pertinent, seruire ad consummationem sanctorum, in opus ministerij, in ædificationem corporis Christi. Iam in Ecclesia non solùm sancti, sed etiam mali, vt eius membra, licet arida, versantur: vnde eam Christus modò reti in mare iacto, & tam bonos quàm malos pisces compræhendenti, modò agro seminato, bonas fruges & zizania simul ferenti, comparat: nam qui membra facti sunt Ecclesiæ per Baptisma, recidunt sæpe in crimina: faciúntque se seruos peccati atque æternæ damnationis reos. Et quanquam gratiam communionis sanctorum & spiritualis Ecclesiæ amittunt, hærent tamen nihilominus in externa Christianorum societate atque Ecclesia: audiunt verbum Dei, & Sacramenta capiunt, & alia item sensibilia cum Ecclesia habent communia, nisi vel per excommunicationem iustam, vel per schisma, vel per hæresin, vel per defectionem à fide Christiana abscindantur. Misera est quidem conditio eorum, qui ex peccato mortali languent, & à spirituali communione remoti, in periculo æternæ damnationis versantur. Sed quia tamen eis verbum Dei audire, & Sacramentis item vti licet, vtiliter hisce tanquam instrumentis diuinæ gratiæ in communionem Sanctorum restitui facilius possunt: præsertim cum in Ecclesia etiam externa Spiritus sanctus salutem per verbum Dei & Sacramenta operetur. Verùm schismatici, hæretici, & à fide Christiana desciscētes, quia non solùm à spirituali,

rituali, sed etiam externa Ecclesiæ societate sciuncti sunt, quandiu in hoc calamitoso sunt statu, non habent quo possint iuuari ac recreari. Imo tanquam membra à toto Ecclesiæ corpore abscissa, in suam ipsorum perniciem putrescunt, non digni qui in vlla corporis Christi parte consistant, cuius vnitatem tam turpiter scindunt atque lacerant. Hinc illud Apostoli: Hominem hæreticum post vnam & alteram admonitionem deuita, sciens quia subuersus est qui huiusmodi est, & delinquit, cùm sit proprio iudicio condemnatus.

De notis & signis Ecclesiæ veræ.

Ac quoniam varij sunt cœtus humanæ consociationis, operæpretium est notas & signa, quibus Ecclesia ab aliis societatibus humanis discernatur, nosse: cùm præsertim, qui ab Ecclesia vera deficiunt, schismatici atque hæretici constituant suos cœtus, eisque authoritatem & nomen Ecclesiæ adiungere non dubitent, & alij eorum alio in loco Christum esse dicant: à quibus vt caueamus nobis, Christus ipse monet. Sũt igitur signa Ecclesiæ veræ, hoc est, magnæ illius domus, in qua non solùm sunt vasa aurea & argentea, sed & lignea & fictilia, & quædam in honorem, quædam in contumeliam: doctrina sana, & rectus Sacramentorum vsus, quibus ab Ethnicorum & Iudæorum cœtibus Ecclesia disiungitur: quorum vtrique & sana doctrina, & Sacramentis Noui Testamenti carent. Tertium signũ est, vnitas, quę vinculo charitatis & pacis continetur, ac membra Ecclesiæ ita conglutinat, vt non solùm quod perpetuus Sanctorum consensus ab Apostolis vsque ad nos recepit & approbauit, idem sentiant, sed etiam idem loquantur, monente Apostolo: Obsecro autem vos per nomen Domini nostri Iesu Christi, vt idipsum dicatis omnes, & non sint in vobis schismata: sitis autem perfecti in eodem sensu, & in eadem sententia. Quartum signum Ecclesiæ veræ est, quòd sit Catholica & vniuersalis, hoc est, per omnia loca & tempora diffusa, & per Apostolos eorúmque successores continuata vsque ad nos, successione propagata vsque ad fines terræ iuxta promissiones Dei: Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ. Item, Multi venient ab Occidente & Oriente, & recumbent cum Abraham, Isaac, & Iacob, in regno cœlorum. Item, Et eritis mihi testes in Hierosolyma, & in omni Iudæa, & Samaria, & vsque ad vltimum terræ. Item, Et ego rogabo Patrem & alium paracletum dabit vobis, vt maneat vobiscum in æternum, Spiritum veritatis, quem mundus non potest accipere. Hæc duo signa distinguunt Ecclesiam Christianam à schismaticorum atque hæreticorum gregibus, qui vinculum pacis rũpunt: & à Catholica vnione seipsos in suam ipsorum perniciem diuellunt, dum partem suam toti atque vniuersæ Ecclesiæ anteferunt.

De authoritate & potestate Ecclesiæ.

Et si scriptura, vt Christus inquit, solui nõ potest, & idcirco immobilis & omni humana authoritate maior est: tamen fuit penes Ecclesiam authoritas discernendi scripturas veras ab adulterinis. Hinc est ille Canon scripturarum, qui germanas à falsis, quæ sub nomine Apostolorum atque discipulorum Domini obtrudebantur, discreuit. Et vt Ecclesia huius rei authoritatem potestatémque habuit semper, sic etiam interpretandi atque adeò ex eisdem scripturis eliciendi & explorandi dogmata: quippe cùm huic Spiritus sanctus non desit, qui ipsam in omnem ducat veritatem, quemadmodum Christus ipse promisit. Hinc illud Petri: Omnis prophetia scripturæ, propria interpretatione non fit, sed Spiritu sancto inspirati, locuti sunt sancti Dei homines. atque hæc interpretandi potestas cum primis necessaria est, in iis præsertim quæ difficilia sunt intellectu: id quod res ipsa docet.

Habet præterea Ecclesia traditiones, à Christo & Apostolis per manus Episcoporũ ad hæc vsque tempora delatas: quas qui conuellit, is negat eandem columnam esse & firmamentum veritatis. Huius generis sunt Baptismus paruulorum & alia.

Constat item, potestatem coercendi atque excommunicãdi esse penes Ecclesiam, ídque ex instituto Christi de potestate ligandi. huic consentaneum est illud Apostoli: Tollite malum ex vobis. Habet item potestatem Iurisdicendi. Nam cui competit ius coercendi, & potestas iurisdicendi deesse nõ potest. Ac, si quæstiones dubiæ oriantur in Ecclesia, habet quidem hæc potestatem iudicandi de eisdem atque decernendi, ídque per Synodum, & quod hæc, in Spiritu sancto legitimè congregata, decernit, Spiritus ipse sanctus decernere videtur, iuxta illud Concilij Hierosolymitani: Visum est Spiritui sancto & nobis. Itaque saluberrimam esse Conciliorum authoritatem, dubitare debet nemo. Et quod ex eodem Concilio Hierosolymitano intelligitur, est etiam penes Ecclesiam potestas constituendi Canones: ídque ad vtilitatẽ Ecclesiæ, cuius potestas omnis est ad ædificationem, & non ad destructionem.

De ministris Ecclesiæ.

Habet Ecclesia doctrinam diuinitus traditam, quæ populo explicanda est. Habet sacra & externa, quę piè & salubriter ad vtilitatẽ Christianorũ tractãda sunt atque explicanda, quo minus ministri, qui muneribus ad has

res necessariis funguntur, eidem Ecclesię deesse vel possunt vel debent. Ac munera quidem hæc, omnibus Christianis communia non sunt: verùm Deus ipse initio dedit quosdam quidem Apostolos, quosdam Prophetas, alios verò Euangelistas, alios autē Pastores & Doctores, ad cōsummationem sanctorum, in opus ministerij, in ædificationę corporis Christi. Itaque tempore Apostolorum non omnibus data fuit potestas ad functionē munerum Ecclesiæ, sed certis tantùm, iisque ad eadem ipsa segregatis. Nam cùm Antiochiæ esset Barnabas, Lucius, Manahen & Saulus, ministrantibus illis Domino (vt Lucas in actibus Apostolorum scripsit) & ieiunantibus, dixit illis Spiritus sanctus: Segregate mihi Saulum & Barnabam in opus ad quod assumpsi eos. Cauendum est igitur nobis, ne spirituale sacerdotium quod omnibus Christianis, quod Spiritus sanctus vnxit, cōmune est, cum hoc externo atque ministeriali, quod non omnium est, sed eorum tantùm qui ad hoc vocati atque ritè ordinati sunt, confundamus: quod sine graui ac perniciosa ecclesiarum perturbatione atque calamitate accidere potest.

De Pontifice summo & Episcopis.

Atque vt Ecclesia, quæ est vnius capitis, hoc est, Christi vnum corpus, eò facilius in vnitate cōtineri posset, etsi multos habet Episcopos, qui populum eius, quem Christus precioso sanguine suo acquisiuit, regant, idq; iure diuino: vnum tamen in remedium schismatis, qui cæteris omnibus pręsit cum plenitudine potestatis, summum Pontificē habet, idque pro prærogatiua Petro concessa: quod ipsum quàm vtile sit ad auertenda ab Ecclesia schismata, satis constat iis qui non ignorant, à contēptu huius summi Sacerdotis plerunq; schismata orta esse, vt Cyprianus scribit, & res ipsa testatur. Qui igitur cathedram Petri tenet summus Pontifex, eo iure quo Petrus accepit à Christo, discente, Pasce oues meas, vniuersam Ecclesiam & gubernat, & gubernare debet. Qua tamē potestate sua vti debet non ad destructionem, sed ad ædificationem. Hanc autem plenitudinem potestatis sic videtur Christus Petro, eiúsque successoribus dedisse, vt reliquis Episcopis partem solicitudinis eius commissę nō abstulerit, sed suarum Ecclesiarum & Diœcesium veros iure diuino Episcopos esse voluerit. Debēt autem Christiani homines & Pontifici summo, & singulis suis etiam Episcopis parēre, iuxta illud Apostoli: Obedite præpositis vestris, qui vigilant pro animabus vestris.

De Sacramentis in genere.

Sacramenta duabus potissimum de causis diuina authoritate instituta sunt. Altera, vt sint signa & notę quædam magnæ illius congregationis, quæ est Ecclesia: in nullum enim nomen coagulari homines possunt, nisi aliquo signaculorum vel Sacramentorum visibilium consortio colligantur. Quamobrem Dominus noster Iesus Christus societatem noui populi, Sacramētis numero paucissimis, obseruatione facillimis, significatione præstantissimis, colligauit: Baptismo videlicet, Confirmatione, Eucharistia, Pœnitentia, Extrema vnctione, Ordine, & Matrimonio. Altera verò est, vt nō solùm significent, sed etiā sanctificent & conferāt inuisibilem Dei gratiam, non propria rerum externarum virtute, aut merito ministri, sed Domini instituentis ac secretius operantis. Itaque etsi decet bonum esse Sacramentorum ministrum, tamen malus etiam potest ea vtiliter dispensare.

De Baptismo.

Ac primò quidem, quia homini ad salutem necessarium est, vt regeneretur in nouā creaturam, cùm aliâs natura sit filius iræ: instituit Christus ipse Sacramentum Baptismi, vt sit lauacrū illius regenerationis, quòd sanè homini nō minus est necessarium ad vitam nouam, atque spiritualem, quàm natiuitas carnalis ad vitam naturalem. Nec salutem quisquam consequi potest, nisi aqua & Spiritu sit renatus, vt Christus ipse testatur. Hoc igitur Sacramentum abluit nos, sanctificat, iustificat: hoc Sacramentum facit, vt consequamur remissionem peccatorum nostrorum originalium atque actualium. Hoc denique Sacramentum tale est omnino, támque salutare, vt qui eo initiatur, induat Christum, vt Paulus scribit. Constat autem Sacramentum hoc, verbo Dei & aqua. Nam simulac verbum ad elementum accedit, fit Sacramentum, cuius lauacro regeneramur & mundamur ab omni peccato. Itaque quoties aquam corpus abluentem cernimus foris: toties Spiritum, quem non cernimus, intus plus operari cogitemus. Iam formam verborum, sine quibus mysterium hoc confici non potest, Christus Apostolis tradidit, cùm præceperit vt in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti baptizarent. Huic pręcepto Domini, quoties Baptismus confertur, & fides accipientis, si adultus sit, pro infantibus verò, cùm suscipiētium eos & pro ipsis confitentium, tum totius Ecclesiæ fides & fungentis ministri verbum innititur, quatenus hic ait: Ego te baptizo in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti. Ac nobis quidem videtur, ad excitandam fidem, consolationémque adultorum vehementer pertinere, vt intelligant, qui in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti baptizantur, se iam potestate, virtute & potentia Patris, & Filij, & Spiritus sancti, consecrari ac sanctificari, séq; totos reconciliari Deo, & iam peculium Dei fieri, qui est Pater, & Filius,

Matth. 28

Filius, & Spiritus ſanctus: in cuius tutelam iam tranſeunt, éque fœdere ſempiterno cum Deo iungunt, quatenus diabolo eiúſque operibus abrenunciant, promittúntque ſe Deo militaturos.

Quòd autem ad munus baptizandi attinet, etſi hoc ad ſacerdotes maximè pertinet, tamē laicus etiam rectè & vtiliter in caſu neceſſitatis baptizare poteſt: nec ſi hæreticus baptizaret, dummodo debita materia, forma ac intentione vtatur, Sacramentum hoc iterandum eſt, cum hoc idem non dignitate miniſtri, ſed veritate verbi diuini & Spiritus ſancti virtute conſtat.

Quanquam autem Baptiſmus aufert omnia inquinamenta noſtra ſecundum Scripturas, hîc tamen non omnem vitiatæ naturæ Galat. 5. languorem aufert, vt ſuprà etiam monuimus: relinquit enim concupiſcentiam ad malum inclinantem, reatu ipſo ſublato. Concupiſcentia autem illa contra bonum in homine ſpiritum pugnare non deſinit, quoad in hac terra viuimus. In quo tamen ipſa Baptiſmi virtus nobis non deeſt, vt quæ non ſolùm peccati omnis reatum ſemel ademit, ſed contra concupiſcentiam adhuc hærentem in nobis & deſideriorum bella cientem firmat vires noſtras per Spiritum ſanctum: quo ipſo ita munimur contra omnem concupiſcentiæ vim, vt reſiſtere ei ac præualere poſſimus, monente Apoſtolo: Spiritu ambulate, & deſideria carnis non perficietis. Hactenus de Baptiſmo.

De Confirmatione.

Atque vt homini ad vitam corporis non ſolùm neceſſe eſt vt naſcatur ac ſit, ſed etiam vt creſcat atque nutriatur, ita eidem ad ſalutem non ſolùm neceſſe eſt regenerari, verùm etiam in bono confirmari, & per virtutem Spiritus ſancti augeri: in quam rem inſtitutum eſt Sacramentum cùm primis vtile, ipſa nimirum Confirmatio, quam celebrarunt Apoſtoli, cùm Samaritanis imponerent manus, cum vtili huius efficacia, vt in actibus Apoſtolorum ſcriptum eſt: & quòd hîc egerunt Apoſtoli Chriſti nomine fecerunt: & in myſterio hoc inducendo, non aliter quàm in aliis partibus muneris ſui, vicem Chriſti geſſiſſe videntur. Innititur autem myſterium hoc promiſſionibus Chriſti de gratia Spiritus ſancti, huiúſque miſſione: Ego mittam promiſſionem Patris mei in vos. Item: Paracletus autem Spiritus, quem mittet Pater in nomine meo, ille docebit vos omnia. Et quanquam Sacramentum Confirmationis initio impoſitione manuum tantùm celebratum fuit, tamen Eccleſia ſub iſtis ſtatim Apoſtolorum temporibus ex eorundem traditione, vt externo ſigno internam Spiritus ſancti vnctionem deſignaret, ritui eius adhibuit chriſma, cum impreſſione ſigni ſanctæ crucis: quem morem, cúmque peruetuſtum Eccleſia catholica approbare non deſinit. Et credit, quos famulos ſuos Deus regenerauit ex aqua & Spiritu, eoſdem hoc myſterio ita cōſignari, vt ſeptiformem Spiritum ſanctum paracletum de cœlis, Spiritum ſapientiæ & intellectus, Spiritum conſilij & fortitudinis, Spiritum ſcientiæ & pietatis ac timoris, capiant. Hæc cùm credat, & in huius Sacramenti adminiſtratione teſtificetur Eccleſia catholica, quæ eſt optima myſteriorum Dei interpres: qui aliter ſentit, eandem negat veritatis columnam eſſe atque firmamentum.

Vis igitur Sacramenti huius eſt, vt qui eo confirmantur, accipiant Spiritum ſanctum, quo in via ſalutis progredi, perſeuerare, & tentationibus atque inſidiis carnis, mundi, diaboli feliciter reſiſtere poſſint. At quia plerique eorum qui baptizantur, infantes ſunt, nec fidei profeſſionem per ſe edunt: conueniet vt pueri, cùm iam adulti, de religione Chriſti iam ſatis inſtructi, ad perficiendum Confirmationis Sacramentum accedunt, fidem Chriſti & obedientiam Eccleſiæ ſuo etiam ore profiteantur: & ieiuni atque confeſſi hoc ſacro myſterio initientur, quemadmodum per Concilium Aurelianenſe conſtitutum eſt. Non tamē cenſemus, propterea paruulos ab hoc Sacramento repellendos eſſe, cùm Chriſtus ipſe non dubitarit eis manus imponere: non enim legem hîc damus Eccleſiis. Miniſter autem huius Sacramenti ſit Epiſcopus: id quod conſenſu totius Eccleſiæ catholicæ, & Apoſtolorum praxi comprobatur.

De Sacramento pœnitentiæ.

Ac quoniam homines renati ſæpe in grauia crimina incidunt, inſtituit Chriſtus Sacramentum Pœnitentiæ, quod poſt Baptiſma ſit nobis tāquam ſecunda tabula in naufragio. In hunc enim vſum tradidit clauem ſoluendi, inquiens: Accipite Spiritum ſanctum: quorum remiſeritis peccata, remittuntur eis. Simulac enim peccatorem peccati ſui pœnitet verè, idémque cum fiducia accedit ad thronum miſericordiæ, & credit hoc Sacramento accipi, quod Chriſtus promiſit, fit ei ſicuti credit: nec deeſt Sacramento huic quod promiſſum eſt. Vt enim Sacramenta alia, ſic & hoc vim habet ſanctificandi. Conſiſtit autem Sacramentum hoc in abſolutione ſacerdotis, quæ inſtituto & verbo Chriſti nititur, qui in hanc rem poteſtatem ſuam delegat Sacerdotibus, inquiens: Sicut me miſit Pater, & ego mitto vos: accipite Spiritum ſanctum: quorum remiſeritis peccata, remittuntur eis. Sed quia tamen ſacerdos non ſolùm habet poteſtatem remittendi, verùm etiam ligandi, cùm vtraque ſimul diuinitus tradatur: videtur eatenus poteſtatem iudicandi accipere, quatenus hāc vtriuſ-

que clauis poteſtatem accipit: nec eam exercere poſſe, niſi intelligat vtrum remittere an retinere debeat. Tale autem iudicium non poteſt aliunde, quàm ex confeſſione oris & peccatorum enumeratione hauriri. Nã cùm pleraque hominum delicta ſine teſte cõmittantur, occulta autem crimina animam etiam ſaucient atque obſideant, ac manifeſtis interdum grauiora & perículoſiora ſint, ſacerdos de his non ſanè iudicare poteſt, niſi qui cõmiſit ea recenſeat & confiteatur, & hæc ſua quaſi vulnera ipſe aperiat.

Itaque quatenus ad ſananda hominum delicta pœnitentiæ remedium monſtratum eſt, eatenus etiam confeſſio pœnitentis, cum enumeratione peccatorum, nobis commendata videtur: quare vt Sacramentum Pœnitentiæ tanquam ſalutare & neceſſarium probandum eſt populo Chriſtiano, ita ipſa etiam confeſſio & peccatorum enumeratio, quæ vt non nimis laxanda eſt, ita viciſſim non nimis aſtringenda. Delicta enim quis intelligit? Itaque enumeranda ſunt peccata, quæ nõ quidem anxiè nimis, ſed tamen diligenter cogitanti & ſeſe excutienti in mentem veniunt. Quæ autem in mentem non veniunt, generali confeſſioni rectè includuntur, & nihilo minus ea remittuntur, quàm ſi ea confitendo enumeraſſet. Et quoniam hîc ex abſolutione quæritur venia, non tantum oneris imponit confeſſio, quantum conſolationis abſolutio credenti affert. Iam etſi illa ſatisfactio, quæ culpam & æternam pœnam expiat, ſoli Chriſto tribuenda eſt, ſatisfactio tamen quæ in pœnitentiæ fructibus conſiſtit, maximè autem ieiunio, eleemoſyna & oratione, ſiue à nobiſipſis ſuſcepta, ſiue à parochis & diſpenſatoribus Sacramentorum iniuncta: ſi ex fide & charitate peragitur, peccatorum cauſas excindit, & peccati reliquiis medetur, ac temporalem pœnam vel tollit, vel mitigat, & in exemplum denique adhibetur. Sed vt ad abſolutionem ſacerdotis, in qua cõſiſtit vis Sacramenti Pœnitentiæ, redeamus: forma eius & verbum tale eſſe debet, vt qui confitetur, audire atq; intelligere poſſit ſibi virtute, merito ac beneficio Chriſti, peccata remitti, iuxta huius inſtitutum & verbum: Quorum remiſeritis peccata, remittuntur eis. Nam hoc munus eſt Dei, cùm miniſterium ſit ſacerdotis, vt verbis Ambroſij vtamur.

De Sacramento Euchariſtiæ.

Qui iam per Sacramentum Pœnitentię reuixit in Domino, ei item neceſſe eſt ali, & in bono ſpirituali creſcere. Inſtituit igitur Chriſtus Sacramentum Euchariſtiæ ſub viſibili ſpecie panis & vini, quod verũ Chriſti corpus & ſanguinem nobis præbet, & hoc ſpirituali cibo vnit nos ſibi, vt capiti & membris corporis ſui, vt in ipſo ad omne bonum enutriamur, & cum ſanctis in eorúmque communione augeſcamus per charitatem. Vnus enim panis, vnũ corpus multi ſumus, omnes qui ex vno pane participamus, inquit Paulus. Forma autem huius ſacramenti, ſunt verba illa ſolennia, quæ Chriſtus ipſe dedit: Hoc eſt corpus meum. & iterũ: Hic eſt enim calix ſanguinis mei, &c. Quod ſi igitur Chriſto & verbo eius tantum tribuimus, quantũ debemus: dubium non eſt quin ſimulac verba eadem accedunt ad panem & vinum, ex his fiat verum corpus & verus ſanguis Chriſti, quatenus panis ac vini ſubſtãtia in verum Chriſti corpus & ſanguinem tranſmutatur: quod qui negat, idem Chriſti omnipotentiam in dubium vocat, & eũdem ipſum vanitatis inſimulat: quo magis cauendum eſt, ne indignè hoc ſacramentum ſumatur. Scriptum eſt enim: Nam qui edit aut bibit indignè, iudicium ſibi edit ac bibit, non diiudicãs corpus Domini. Propter hoc multi inter vos infirmi ſunt ac imbecilles, & dormiunt multi. Indignè autem ſumit ſacramentum illud, quicunque aut aliter de eo ſentit, quã oporteat, aut nõ verè reſipiſcit. Nã, vt Auguſtinus inquit, mutet vitam, qui vult accipere vitam: nam ſi non mutet vitam, ad iudicium accipiet vitam: & magis ex ipſa corrumpitur, quàm ſanetur: magis occiditur, quàm viuificetur. Itaque probanda eſt conſuetudo Eccleſiæ, quæ hominem non antè ad ſacramentum Euchariſtiæ ducit, quàm Pœnitentiæ ſacramentum eum repurgarit. Habet Euchariſtia vim roborandi in bono ſpirituali: cui rei non ſanè vllus eſt locus niſi repurgatio peccatorum anteceſſerit. In quo ipſo imitari debemus bonos medicos, qui non antè præbent quæ roborare ac confirmare poſſunt, quàm malos humores è corporibus eiecerint: quod niſi fecerint non proſunt ægroto, ſed magis obſunt. Iam quanto maior hîc adhibenda eſt cautio: ne indignè ſumas: tanto plus conſolationis capiunt, qui Euchariſtiam dignè ac piè ſumunt, & cogitant ſe pane è cœlo deſcẽdente, qui vitam dat mundo, veſci: & ex hoc verum atque ſpirituale robur contra omnia mala percipere.

De ſacra vnctione.

Sacramenta, quæ paulò ſuperius poſuimus, magnam ſanè & multiplicem vtilitatem generi humano afferunt: tum aut ex vetuſtate carnis languentes regenerant, aut regeneratos, in gratia quam acceperunt, confirmant: aut relapſos, in gratiam vnde deciderunt, reſtituũt: aut reſtitutos, Chriſto firmius vniũt: in quem vſum, eúmque ſalutarem, non deeſt ſacramentis gratia Chriſti: ſed hæc potius per eandem veluti inſtrumenta hominibus tribuitur. Quanquam igitur horum ſacramentorum vtilitas latiſſimè per omnem vitã patet, tamen ne homo, cùm ægrotat, deſideret ſubſidium peculiare, quod hoc eius periculoſiſſimo

losissimo tempore, vel corpori ipsius subuenire, vel animam contra ignita satanæ tela munire possit, instituta est Vnctio sacra, ad quam oratio Ecclesiæ accedat. hanc Vnctionem primi exercuerunt Apostoli, qui mandato Domini ad prædicandum Euangelium missi, dæmonia eiiciebant, & oleo vngebant multos infirmos, & sanabantur. Quæ vtique sacramentalis & mystica, non medicinalis aut corporalis, vnctio fuit: ad quam inter initia fidei, externa etiam corporis sanatas, quasi quoddam internæ sanationis signum, consequebatur. quemadmodum in aliis sacramentis, ad commendationem & confirmationem rudis adhuc fidei, interna virtus externis & sensibilibus signis & miraculis demonstrabatur. Nunc verò adulta & corroborata fides, signa quæ infirmis dantur, non requirit. Huius mysticæ & salutaris Vnctionis à Domino fundatæ ritum, quo administrari eã conueniat, Apostolus Iacobus promulgauit: Infirmatur quis in vobis? inducat Presbyteros Ecclesiæ, vt orent super eum, vngentes eum oleo in nomine Domini, & oratio fidei saluabit infirmũ, & alleuiabit eum Dominus, &c. Quanti autem in Ecclesia esse debeat testimonium fratris illius Domini, testimoniũ dicimus: imò vero promulgatio: quam cùm fecit legatus atque Apostolus Christi, Christus vt à se factam proculdubio ratã habuit. Qui igitur contemnit hoc Sacramentum, Christum ipsum contemnere, & gratiam quam hîc per Vnctionem sacram nobis quodammodo porrigit, aspernari videtur: atque hoc fuerit tanto periculosius, quanto grauius est discrimen, in quo ægrotus versatur, non solùm corporis, sed etiam animæ, in quod potestates tenebrarum eum adducunt, quatenus in extremo vitæ tempore, omnes quasi machinas ad extinguẽdam salutem hominis admouent, eiúsque animum terroribus incredibilibus frangere, & in desperationem impellere conantur. Vnctionem quidem hanc sacram, solis infirmis adhibendam Iacobus Apostolus insinuat, quod reliqui etiam Apostoli seruauerunt: non tamen in omnibus, sed periculosis modò infirmitatibus, & vbi vitæ huius interitus timetur, exercenda est mystica illa vnctio.

De Sacramento Ordinis.

Quod autem ad ministeria Ecclesiæ attinet, quanto hæc maiora sunt, tanto magis dono Dei ac gratia egent. Quanquàm enim Christiani omnes sunt sacerdotes, quatenus spirituales hostias Deo offerre, & nomen itẽ eius in omni loco vtiliter inuocare possunt: non omnes tamen sunt Ecclesiæ ministri, sed iã inde ab ortu Ecclesiæ segregati sunt quidã in ministerium Ecclesiæ, qui huius muneribus fungerentur: & eosdẽ ita distinxit Deus, ne iidem omnia possent, néve ex promiscua illa ratione perturbatio nasceretur. Neque enim Deus est confusionis author. Institutum est igitur Sacramentum Ordinis, cum signo impositionis manuũ, & aliis huic Sacramento congruentibus ritibus, quo qui consecrarentur, ad munera Ecclesiæ acciperent gratiam, qua ad eadem ipsa munera administranda apti, habiles atque idonei efficerentur. Hinc illud Apostoli ad Timotheum: Noli negligere gratiam quæ in te est, quę data est tibi per prophetiam cum impositione manuum Presbyterij. Hoc autem Ordinis Sacramẽtum, verbis Christi nititur: Sicut me misit pater, & ego mitto vos: Accipite Spiritum sanctũ: quorum remiseritis peccata remittuntur eis. Item: Euntes in mundum vniuersum, prædicate Euangelium omni creaturæ. Item: Euntes, docete omnes gentes, baptizantes eas. Item: Hoc facite in meam commemorationem. Quibus igitur in perpetua Ecclesię successione manus imponunt Episcopi, vt Ordinibus initientur, potestatem muneris sui exequendi dant: quæ sanè duplex est, Ordinis videlicet & Iurisdictionis. Sub alteram cadit ministerium verbi diuini, administratio Sacramentorum, & Ecclesiarum ordinatio ad ædificationem: sub alteram verò, potestas excommunicandi, pœnitentes absoluendi. Ordines autem quos catholica Ecclesia agnoscit, sunt hi septem, Presbyterorum, Diaconorum, Subdiaconorum, Acolytorum, Lectorum, Exorcistarum, Ostiariorum, quibus distincta munera, eáque aut necessaria Ecclesiis, aut vtilia, assignari debent: vt facilè appareat, eum de Ecclesia Christiana malè mereri, quicunque ordines hos vel spernit, vel tollit.

De Sacramento Matrimonij.

Instituerat Deus in Paradiso Matrimoniũ, quo mas & fœmina ad perpetuam & indiuiduam vitæ societatem coniungerentur, iuxta verbum Domini: Quamobrem homo relinquet patrem & matrem, & adhærebit vxori suæ, & erunt duo in carne vna. Quanquam autem Matrimonium ad tam arctam hominũ societatem institutum erat, tamen sub Lege patrũ Matrimonia à prima institutione duobus modis degenerauerunt: videlicet, vt & vnus plures vxores duceret, & ductam, aliquãdo dato libello repudij, à se dimitteret: quorum prius ex dispensatione Dei permissum, futuri tẽporis mysterio seruiebat, vt per plures vnius viri vxores insinuaret, Christum tam ex Synagoga, quàm ex multitudine Gẽtium, Ecclesiam sibi collecturum, & sponsam sibi adiuncturum: & vt fœcunditate plurium vxorum, Christo Saluatori ex eodem semine nascituro seruirent. Repudium verò Moyses populo ob duritiam cordis permisit, leuius ducens, vxorem à viro odio habitam dimitti, quàm occidi, vt cæde eius nouis nu-

ptiis locum aperiret. Verùm postquā plenitudo gratiæ Dei venit, vt alia, quæ vel in cœlo vel in terra essent, restaurauit Christus, sic etiam matrimonium restituit. Hinc illud Christi: Qui fecit hominem ab initio, masculum & fœminam fecit eos Deus, & dixit: Propter hoc dimittet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori suæ, & erunt duo in carne vna. Itaque iam non sunt duo, sed vna caro. Quos igitur Deus coniunxit, homo non separet. Et paulò post: Moyses ob duritiam cordis vestri permisit vobis dimittere vxores vestras, ab initio autem non fuit sic. Quamobrem quicunque dimittit vxorem suam, nisi ob fornicationem, & aliam duxerit, mœchatur. Quod Apostolus interpretatur, cum ait: Iis qui matrimonio iuncti sunt, præcipio non ego, sed Dominus, vxorem à viro non discedere: quòd si discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari. Hæ itaque Christiani matrimonij singulares conditiones, manifestis Scripturæ sanctæ testimoniis comprobantur. Vna, vt sit matrimoniū duorum tantùm, hoc est, viri vnius cùm vna muliere coniunctio. Duo, inquit, erunt in carne vna. Nec sic iunctis liceat, de fraudato coniuge suo, alicui tertio corporis sui potestatem permittere, prohibente Apostolo & dicente: Mulier potestatem corporis sui nō habet, sed vir: similiter & vir non habet potestatem sui corporis, sed mulier. Altera conditio est vt vinculum coniugij inter duos semel colligatum, nullo amplius diuortio, sed sola alterutrius morte, dissoluatur. Nam quòd Christus ob fornicationem dimitti posse vxorem insinuat, hæc separatio thori & mensæ consuetudinem inter coniuges scindit, vinculum coniugij nō soluit, ita vt adulterium committat, vt alienam contrectans vxorem, quisquis sic dimissam duxerit.

Quoniam igitur Christus matrimonium gratia sua melius fecit, & arctiori quasi vinculo constrinxit, vt quemadmodum Christus vnius Ecclesiæ vnus est sponsus, idque indissolubili nexu, sic vnius vxoris vnus sit maritus, idque perpetua coniunctione, & similiter atque Christus cùm Ecclesia sponsa sua perpetuò iungitur: quare matrimonium non solùm coniunctio est maris atque fœminæ, sed etiam Sacramentum, ob gratiam Christi, quę ei nunquam deest: vt cùm vir vxorem suā diligere possit, perinde quasi Christus Ecclesiā, sic ille cum hac colat societatem indiuiduā, vt vna sit in perpetuum contentus. Nec cum hac inuita diuortiū faciat, exceptis causis quę iure diuino explicantur.

Ac quoniam Deus fouet matrimonium gratia sua, idémque approbat, quatenus coniuges inter se matrimonium contrahunt, signum datur illustre, ad sperandam consuetudinem ipsorum cùm bonam esse per se, tum Deo gratam. Et quanquam prolis procreandæ causa matrimonium potissimum contrahi debet, tamen qui contrahit etiam fornicationis vitandæ causa, non peccat. Habeat enim vnusquisque vxorem suam propter fornicationem, inquit Paulus. Vis igitur Sacramenti huius est, vt intelligant coniuges, se non humana, sed diuina authoritate coniunctos, gratiam accepisse, qua ipsis legitimus congressus non imputetur ad culpam: qua item Christianus vxorem gentilem, cum eo manere volentem, sanctificet, & sanctos, hoc est, Deo dicatos filios procreet: qua denique perpetuam fidem coniugi seruet, vt sint duo in carne vna: & qua mulier fidelis salua fiat in procreatione filiorum, si permanserit in fide & dilectione & sanctificatione cum sobrietate. Itaque matrimonium honorabile, in eóq; thorus immaculatus esse potest. Quod cum Manichæi, Taciani, & Encratitæ ignorarent, matrimonium reprehendere non dubitarūt: quam eorum sceleratam temeritatem, à doctrina dæmoniorum profectam, Apostolus Paulus damnat.

Ac quoniam vinculum matrimonij tale est omnino, tantámque vim habet ad coniungendum, vt non sit vllum coniunctionis humanæ vinculum, quod magis constringat: quod cùm agnosceret Adam in paradiso, sic de muliere, quam Deus è costa corporis ipsius ædificauerat, locutus est: Hoc nunc os de ossibus meis, & caro de carne mea: ob hoc vocabitur virago, quoniam de viro sumpta est. Quamobrem relinquet homo patrem & matrem & adhærebit vxori suæ, & erunt duo in carne vna. Itaque cum patria potestas huic inter coniuges coniunctioni suo iuri cedat, audiendi non sunt, qui volunt hoc tempore matrimonium vel sponsalia contracta scindi & irrita esse, si parentum consensus non accesserit. Nihil hic detrahimus obedientiæ, quam liberi parentibus debent, sed nolumus parentes in impediendis aut dirimendis matrimoniis potestate sua abuti. Quia tamen censemus honestatis esse, vt liberi sine consilio & consensu parentum non contrahant, huius officij sui per concionatores sedulò admonendi sunt. An verò parentibus potestas permitti debeat in hoc casu, liberorum inobedientiam derogatione, aut saltem diminutione dotis, aut aliqua alia via puniendi, de hac re ordinariæ potestati cura relinquenda videtur.

De sacrificio Missæ.

Vt religionem, sine qua nulla gens viuit, ius naturæ introduxit, sic etiam ceremonias, sine quibus religio coli non potest, nec solet. In ipsis verò cæremoniis externam oblationem, velut præcipuam, omnes omnium seculorum gentes obseruauerunt, quæ etsi (teste Cypriano) Circuncisionem velut crudelem & naturæ inimicam horruerunt, non tamen similiter repudiârunt reliqua sacrificia: sed

fed in multis legem naturæ fequentes,expiationum retinuerunt inftrumenta, & immolare victimas,& incendere adipes,& libaminibus fundere coram Deo vota &preces,cultu cum ipfa natura hominibus infito, & per omnium animos diuinitus purgato, perfeuerauerunt. Sed & hoc commune & omnium animis affixum, omnes gentes tenuerunt, vt externæ oblationis cultu, vim Deo deberi magno confenfu exiftimarent. Nemo enim externa oblatione colendum vnquam cenfuit, nifi quem Deum effe aut fciuit, aut putauit, aut finxit. Huius cultus antiquitatem, duorum fratrum Cain & Abel facrificia comprobant, quorum priorem fimul & munera eius auerfatus reprobauit Deus, minoris verò oblationem placatus afpexit.

Aug. de ciu. Dei lib.10. c. 6

Hunc verò facrificandi ritum, Deus volens omnes homines faluos fieri, mentibus hominum hac de caufa diuinitus infeuit. Cùm enim propter vnius hominis peccatum, vniuerfum genus humanum iræ Dei & iuftæ damnationi obnoxium teneretur, tantóque grauior & periculofior illis damnatio immineret, quanto magis peccata peccatis accumulando, iuftam Dei iram contra fe incitabant: Deus nolens perire quos condiderat, mediatorem & reconciliatorem humano generi deftinauit qui nos cum authore noftro reconciliaret, & iuftam Dei iram fingulari facrificij oblatione placaret.Deus igitur magnæ dilectionis Filium fuũ carne noftra circundatum mifit in mundum, qui peccata noftra in fe fufcipiens, in corpore fuo ea pertulit in cruce, & femetipfum pro nobis hoftiam appendẽs, per proprium fanguinem in fancta femel ingreffus, æternã redemptionem adinuenit.

Huius preciofiffimæ hoftiæ nidore delinitus Pater,iram remifit,& homines prius peccatis immerfos, impuros & iniuftos, & damnationi obnoxios, nunc Filij fui fanguine ablutos abfoluit, iuftificauit, ac fibi reconciliauit. Huius vnicæ oblationis virtus atque efficacia, non illi modò tempori feruiẽs, quo Chriftus in carne hoftiam fe appendit, fed omnes omnium feculorum ætates complectens, omnium hominum qui ab origine mundi fuerunt, & in finem vfque feculi nafcituri funt, delẽdis peccatis fuffecit. Verè enim erat Deus in Chrifto, mundum fibi reconcilians. Et, Ecce agnus Dei qui tollit peccata mundi: &, Ipfe eft propitiatio pro peccatis noftris: & non pro noftris tantùm, fed etiam pro totius mundi. Mundus autem non vnius temporis, fed omnium ætatum homines comprehendit. Hinc in Apocalypfi Chriftus agnus dicitur ab origine mundi occifus, quoniam fanguis eius omnium ætatum iam inde ab initio mundi delicta emundauit. De hac oblatione, quæ ad totius generis humani reconciliationem vna fuffecit: Paulus ait: Vnica oblatione confummauit in æternum fanctificatos. &, Quia in ipfo complacuit omnem plenitudinem inhabitare, & per eum reconciliari omnia in ipfum, pacificans per fanguinem crucis, fiue quæ in terris fiue quæ in cœlis funt. &, Placuit inftaurari omnia in Chrifto, quæ in cœlis & quæ in terra funt in ipfo.Et in Efaia: Torcular, inquit, calcaui folus. &, Cuius liuore fani fumus.

Vt verò huius tam efficacis oblationis, quæ omnium hominum falutem pleniffimè, fufficientiffimè, & perfectiffimè meruit, omnes homines participes fierent,& eius fructum in fe transferrent: Deus ab initio mundi, fub Lege naturæ diuina infpiratione in animis hominum facrificandi ritum excitauit, & mox data Lege, diuerfa facrificia mõftrauit: quorum omnium hic vfus erat, non vt homines Deo reconciliarent, & falutem ipfa mererentur, fed vt per hæc externa facrificia venturi facrificij, in quo redemptionem omnium Deus promiferat, memoria in animis hominum fubinde excitaretur, fides confirmaretur, & fructus eius credentibus, & in virtute venturi facrificij fperantibus applicaretur. Et vt quoties ifta facrificia celebrarentur, homines cùm aliorum beneficiorum Dei, quæ continua eius benignitate accipiebant, tum falutis fuæ per promiffum reconciliatorem accipiendæ, gratis animis recordarentur. Nullum itaque fiue fub naturæ, fiue fub Moyfis Lege facrificium per fe Deo placebat, quippe qui iis quæ offerebantur, fe non indigere fæpe proteftatus eft: Si efuriero,inquit,non dicã tibi: meus eft enim orbis terræ & plenitudo eius. Nunquid manducabo carnes taurorum, aut fanguinem hircorum potabo? Sed quatenus hæc vifibilia facrificia, inuifibilis & futuri facrificij Sacramenta erant, fi quis ea in fide à Deo promiffi reconciliatoris obtuliffet, hoc agens his externis facrificiis, vt fidem in venturum Chriftum oftenderet, & falutaris iftius facrificij fructum, quem iam & fide conceperat, & firma fpe exfpectabat, in fe transferret, & Deo pro tantis beneficiis animi fui gratitudinem declararet: vtque talia facrificia & Deo grata, & offerenti falutaria erant, nulla quidem fua propria, fed futuri facrificij virtute, quam per fidem offerenti applicabant.

Et vt ratio facrificiorum difertè intelligatur, vnicum eft facrificium meritorium, cuius virtus delendis hominum peccatis efficax, homines à Deo alienatos, & iræ eius ac damnationi obnoxios reconciliauit, & æternam falutem & redemptionem toti hominum generi meruit: illa videlicet Chrifti victima falutaris, qua pro delictis hominum in cruce fe hoftiam appendens, in æternum confummauit fanctificatos, cuius meritum non accipit augmentum,quia perfectum eft:

nec diminuitur aut exhauritur,quia æternum est. Vnde & reliqua omnia sacrificia nihil huic sacrificio superaddunt,nihilque ipsa per se merentur: sed vnicæ huius oblationis fructum credentibus applicant, & ad excitandam & retinendam in animis hominum huius vnicæ oblationis memoriam & fidẽ confirmandam, & pro omnibus Dei beneficiis declarandam gratitudinem seruiunt. Sunt autem huiusmodi applicatoria sacrificia quędam legibus omnibus communia, & promiscuè omnibus hominibus permissa: qualia sunt sacrificium contribulati cordis & humiliati spiritus, & ob colendam pietatem susceptæ carnis afflictiones, sacrificium labiorum, precum, gratiarum actionis & laudis, & si qua sunt similia. Quædam verò semper fuerunt vniuscuiusque legis propria,& certis hominum officiis alligata, à quorum oblatione alij magnis comminationibus & pœnis arcebantur, primo Regum decimotertio, secundo Paralipom. vigesimosexto. Nec vlla lex, quemadmodum nunc, nec vlla gentium religio sacrificiis caruit: hæc enim tria colligata sunt,& se inuicem necessariò consequũtur: Lex, sacerdotium, & sacrificium, Heb. 7. Sic itaque sub Lege naturæ iusti homines & de Dei promissionibus edocti, in eũ quem futurum sciebant Saluatorem, credentes, sacrificia offerebant:quorum oblatione,futuræ salutis fidem & spem, & pro ea gratitudinem suam declarabant, & eius quod futurum expectabant, salutaris sacrificij meritis adiuuari ambiebant. Hunc morem cæteræ gentes, occulta inspiratione animis eorum insita, imitantes, non quidem Deum,sed quẽ Deum aut putabant, aut fingebant, sacrificiis placere voluerunt. Lex verò per Moysen data,ad Legem naturæ accedens, non vt eam tolleret, sed vt meliorem redderet, oblationes externas instituit: quæ & præfigurarent futurum Christi sacrificium: & quoties eas celebrarent Iudæi, tum aliorum beneficiorum Dei gratis animis recordarentur, cùm illius venturi sacrificij virtutem in se, credendo & sperando & orando, transferrent. Christus qui non venerat Legem soluere, quatenus vel naturalis, vel moralis erat, sed eam potius adimplere, cùm nouam Legem suam, de qua iam antè per Ieremiam promiserat,in mundum induceret, ne eam solam in hac parte, contra præcedentium legum communem morem, mancam aut imperfectiorem relinqueret, peculiari sacrificio pariter & sacerdotio eam instruxit:siquidem necesse fuit, iuxta Apostoli sententiam, succedente noua lege etiam sacrificium huic legi peculiare consequi, Hebr 7. & sacerdotes, velut huius sacrificij ministros, assumi, Heb. 5. In qua legis parte, sanè bona, sancta & pia, idem Dominus noster Iesus Christus, ne Ecclesiæ suæ deesset, in vltima Cœna cùm gratias egisset Deo, sacramentum corporis & sanguinis sui instituit, duplicem eius vsum statim commendans: vt à fidelibus velut animæ salutare alimentum sumeretur. Accipite, inquit, & comedite: & vt in memoriam passionis suæ offerretur, cuius oblationis ministerium, Apostolis, velut nouæ legis sacerdotibus, contradens: Hoc, inquit, facite in mei commemorationem. Quemadmodum igitur ante Christi aduentum Deus patribus certa quædam sacrificia tradidit, quibus magni istius sacrificij, quod futurum ipsi expectabant, memoriam in animis suis excitarent, fidem stabilirent, & fructum eius credendo & orando sibi applicarent, & per eorum oblationem beneficiorum Dei gratis animis recordarentur: sic Christus Ecclesiæ suæ mundam & salutarem corporis & sanguinis sui oblationem, sub speciebus panis & vini commendauit, qua corporis eius in cruce pro nobis appensi, & sanguinis effusi memoriam subinde in animis nostris renouaremus, & fructum istius oblationis cruentæ, qua in æternum consummauit sanctificatos, in nos transferremus. hoc est enim facere in memoriam eius, id est, gratis animis commemorare mortem Domini, & per memoriam & meritum passionis eius deprecari Patrem, vt nobis reconcilietur.

Hæc est munda & salutaris oblatio, illius vnici sacrificij,quo omnium salus comparata est,rememoratiua,non solùm significans,sed re ipsa in se comprehendens veritatem illarum rerum, quas diuersorum sacrificiorum oblationes olim præsignabant: eadem nimirum corporis & sanguinis Christi hostia,quæ in cruce est oblata,non alia: idem agnus,nõ alius, & vnus vtrobique Christus, sed tunc cruento & passibili modo oblatus est, qua oblatione omnibus credentibus remissionem peccatorum & redemptionem sufficienter impetrauit. Nunc verò eundem sub mysterio & modo incruento & impassibili offerimus, non vt peccatorum remissionem & animarum nostrarum salutem iam primùm promereamur, sed vt passionis Dominicæ memoriam recolentes, Deo gratias agamus pro salute nobis in cruce impetrata: & ibi promeritam peccatorum remissionem & redemptionem, fide & deuotione nobis applicemus & appropriemus. Hanc tam salutarem victimam in spiritu præuidit Malachias, cùm ait: Non est mihi voluntas in vobis, dicit Dominus exercituum, & munus non suscipiam de manu vestra: ab ortu enim solis vsque ad occasum, magnum est nomen meum in gentibus, & in omni loco sacrificatur & offertur nomini meo oblatio munda. Quod vaticinium de solis spiritualibus sacrificiis accipi non potest, quæ nullius legis propria, sed omnibus temporibus & hominibus communia existunt, & cum sacrificiis veterum semper commixta durauerunt.

At ipsa verborum serie satis cōijncitur, Prophetam loqui de sacrificio, quod sublatis veteribus sacrificiis, in locum eorum erat successurum. Vnde rectè hæc verba de sacratissimo Christi sacrificio accipiuntur, non illo quidem, quo se in cruce pro peccatis generis humani obtulit (illud enim nec inter gentes, nec in omni loco, sed in Iudæa consummatum est) sed quod ex gentibus cōgregata Ecclesia per totum terrarum orbem offert ad recordationem mortis Domini, & ad virtutem eius in credentes transfundendam: atq; hic loci illius intellectus, luculentis patrum testimoniis roboratur. Irenæus lib. 4. contra hæreses cap. 32. Eum qui ex creatura panis est accepit, & gratias egit, dicens: Hoc est corpus meum. Et calicē similiter, qui est ex ea creatura, quæ est secundum nos, suum sanguinem confessus est, & noui Testamenti nouam docuit oblationem, quam Ecclesia ab Apostolis accipiens, in vniuerso mundo offert Deo. de quo in 12. Prophetis Malachias sic præsignauit: Ab ortu solis vsque ad occasum, nomen meum glorificatur inter gentes, & in omni loco incensum offertur nomini meo & sacrificium purum. Augustinus: Nouerint, inquit, qui legunt, quid protulerit Melchisedech quando benedixit Abraham. Et si iam sunt participes eis, vident tali sacrificio nunc offerri Deo toto orbe terrarū. Vnde alius Propheta dicit ad eum, qui secundum carnē est Israel: Non est mihi voluntas in vobis, &c. Ambrosius de hoc nouæ legis sacrificio testatur: Antè agnus offerebatur, offerebatur vitulus: nunc Christus offertur quasi recipiens passionem, & offert seipsum quasi Sacerdos. Chrysostomus: Nónne per singulos dies offerimus? offerimus quidem, sed recordationem faciētes mortis eius: & vna est hæc hostia, non multæ. Quomodo est vna, & non multæ? quia semel oblata est illa, oblata est in sancta sanctorum. Hoc autem sacrificium, exemplum est illius, idipsum semper offerimus. Nec nunc quidem alium agnum, crastina alium, sed semper idipsum, &c. Athanasius: In æternum, inquit, Christi est sacerdotium: quia quotidie offertur per ministros Dei oblatio, Christum & pontificem habēs, & sacrificium.

August. contra aduersarium legis, lib. 1. cap. 20

Hanc verò oblationem, quam Ecclesiæ in recordationem mortis suæ faciendam Christus commendauit, prius ipsum in Cœna exercuisse, & Patri seipsum sub speciebus panis & vini obtulisse, magni testes comprobant: inter quos Dauid, Christum appellans Sacerdotem secundum ordinem Melchisedech, satis ostendit, Christum sacrificio panis & vini, figuram, quæ in Melchisedech Sacerdote præcesserat, adimpleuisse. de qua re sanctus martyr Cyprianus lib. 2. epist. 3. Qui ordo vtique est de illo sacrificio veniens, & inde descendens, quòd Melchisedech Sacerdos Dei summi fuit, quòd panem & vinum obtulit, quòd Abraham benedixit. Nam quis magis Sacerdos Dei summi, quàm Dominus noster Iesus Christus, qui sacrificium Deo Patri obtulit, & obtulit hoc idem quod Melchisedech obtulerat, id est, panem & vinum, suum scilicet corpus & sanguinem? Et mox: Vt ergo in Genesi per Melchisedech sacerdotem benedictio circa Abraham posset ritè celebrari, præcedit antè imago sacrificij, in pane & vino scilicet constituta: quam rem perficiens & adimplens Dominus, panem & calicem mixtum vino obtulit: &, Qui est plenitudo, veritatem præfiguratæ imaginis adimpleuit. Arnobius: Hic (inquit, de Christo loquens) qui per mysterium panis & vini sacerdos factus est in æternum secundum ordinem Melchisedech, qui panem & vinū solus obtulit in sacerdotibus dum Abraham victor reuerteretur de prælio. Damascenus: Pane & vino suscepit Melchisedech Abraham ex cæde alienigenarum, qui erat Sacerdos Dei altissimi. illa mensa hanc mysticam præfigurauit mensam, velut & sacerdos ille Christi veri sacerdotis præfiguratam præ se ferebat imaginem. Tu es, inquit, Sacerdos secundum ordinem Melchisedech. Similia multa testimonia inueniuntur apud Hieronymum ad Euagrium, Augustinum de doctrina Christiana lib. 4. cap. 21. Ambrosium de Sacramentis lib. 4. Chrysostomum, Theophylactum.

Secundum hæc sacræ Scripturæ & sanctorum patrum testimonia, Catholica Ecclesia duo Christi sacrificia agnoscit, eadem secundum substantiam, sed secundum rationem & ritum offerendi multum diuersa: Vnum in cruce cruentum: Alterum, quo in Cœna sub panis & vini specie corpus & sanguinem suum ipse Sacerdos iuxta ordinem Melchisedech Patri obtulit, perpetuum condens nouæ legis sacrificium, quod Apostolis suis ac successoribus ipsorum, vt ad finem vsque seculi in memoriam ipsius facerent, commendauit. Horum vt modus offerendi diuersus, sic & vsus discretus est, cruento suo sacrificio Christus totius mundi reconciliationem & propitiationem pro peccatis, & plenam omnium redemptionem impetrauit. Alterum verò sacrificium, ad recordationem cruenti sacrificij institutum & Ecclesiæ commendatum est, quo Christum impassibili & incruento modo sistimus Patri, non vt remissionem peccatorum & redemptionem de nouo mereamur, sed vt in cruce meritam fide & deuotione nobis applicemus, Christi iussionem sequentes, qua iussit vt hoc in memoriam sui faceremus: id est, vt per memoriam & meritum passionis suæ, Patrem pro reconciliatione nostri & peccatorum remissione, & animarum nostrarum salute, próque corporum ac rerum nostrarum incolumitate deprecaremur.

Hactenus ostensum est, quibus rationibus & testimoniis sacrificium altaris subnixum subsistat: nunc de ritu huius pauca subiiciantur. In celebratione sacrificij altaris, nunc laudes Dei, nunc fideles populi preces, nunc gratiarum actiones, nunc Scripturarum lectiones subinde admiscentur. Vnde & laudis, & gratiarum actionis, & precum sacrificium rectè nuncupatur: quo ritu catholica Ecclesia Christi exemplum refert, qui in Cœnæ sacrificio pro incolumitate Ecclesiæ, quam in terris relicturus erat, multas preces ad Patrem fudit, & tandem hymnis & gratiarum actione Cœnam mysticam consummauit. Sed & hanc Pauli seriam commonitionem, qua in primis fieri voluit obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones, pro omnibus hominibus, pro Regibus & omnibus qui in sublimitate constituti sunt, vt quietam & tranquillam vitam agamus in omni pietate & castitate: Ecclesia in celebratione sacrificij altaris, iuxta Augustini sententiam, plenè & examussatim obseruat: tum obsecrationes facit, antequam illud quod est in Domini mensa, incipiat benedici. Orationes verò, cùm benedicitur & sanctificatur: postulationes autem, ceu interpellationes, cùm populus benedicitur, & misericordissimæ potestati commendatur. Quibus peractis, & participato Sacramento, gratiarum actio cuncta concludit. Vide Augustinum Epistola 59. ad Paulinum, vbi ritum celebrandi sacrificij altaris, qualem hodie obseruat Ecclesia, perspicuè agnosces. Sed & apud alios omnium ætatum viros catholicos hunc ritum receptum & confirmatum videre licet, qui admixtas in celebratione huius sacrificij preces, & gratiarum actiones, & ipsam hostiam solenni prece consecrari solitam, magno consensu meminerunt, de qua re Chrysostomus in Matthæum homilia 83. de Sacerdotio libro tertio. Basilius Magnus de Spiritu sancto capite 27. Theophylactus in cap. 14. Marci. Gregorius Epist. 63 ad Ioannem Episcopum Syracusanum. Ambrosius de Sacramentis libro quarto, capite 5. qui & hunc canonem, quo nunc vtitur Ecclesia, penè secundùm singula eius verba, passim in libris à se editis recenset.

De memoria Sanctorum in altaris sacrificio fieri consueta, & de eorum intercessione inibi expedita, & obiter de Sanctorum inuocatione.

Cùm itaque in hoc altaris sacrificio immensi istius beneficij memoriam recolimus, quo Christus semetipsum pro totius corporis sui mystici, id est, pro omnium credentium incolumitate & salute hostiam fecit, ibique secundum Domini exemplum & Apostoli commonitionem, pro totius Ecclesiæ incolumitate preces ad Deum fundendæ, & pro omnibus eius beneficiis gratiæ agendæ sint: Ecclesia intra sese omnia sua membra colligens, eorum etiam memoriam facit, qui hac mortalitate exuti, apud Dominũ viuunt, & in primis grata veneratione Deo dilectos sanctos complectens, pro his gratias Deo agit, qui eos cùm natura imbecilles essent, gratiæ suæ munere ita roborauit, vt vitia carnis superarent, & contra peccatum, diabolum & mortem non sua sed Dei virtute fortes, viriliter dimicando, coronam iustitiæ à iusto iudice impetrarent. De huius gratiarum actionis pro sanctis antiquitate & consuetudine, per totam Ecclesiam diuulgata, vide apud Dionysium Areopagitam, Cyprianum lib. 3. Epist. 6. lib. 4. Epist. 5. August. de ciuitate Dei lib. 8. cap. 27. lib. 22. cap. 10. contra Faustum Manich. lib. 20. cap. 21.

Nec solùm veneramur Sanctos, & pro his gratias agimus, sed eorum precibus & meritis in omnibus diuinæ protectionis auxilio muneri postulamus, rectè sentientes, eos velut eiusdem communionis ciues, & corporis eiusdem membra, etiamnum vno spiritu & vinculo charitatis nobiscum colligatos, salutem nostram appetere, & malis nostris indolere: ideóque pro necessitatibus nostris apud communem Deum Patrem, per Iesum Christum cõmunem omnium Mediatorem, interpellare. Quod vt faciant, ipsum ius communionis qua nobis iũcti sunt, simul & preceptum eos adducit: Orate, inquit, Iacobus, pro inuicem vt saluemini: & charitas qua erga nos afficiuntur, suadet & monet, & ea qua apud Deum nunc pro se securi, & ab infirmitatibus & defectibus immunes viuunt, facultas non prohibet: quódque eos in alia vita facere apertis Scripturæ testimoniis cognouimus, 2. Machab. 15. vbi Onias conspicitur manus protendens, & orans pro populo: & alius vir, ætate & gloria mirabilis, de quo dicitur: Hic est fratrum amator & populi Israel: Hic est qui multum orat pro populo & vniuersa sancta ciuitate Hierusalem, Ieremias Propheta. & Zachariæ primo, Angelus pro ciuitatibus Iuda interpellat: Domine exercituum, vsquequo non miserberis Hierusalem, & vrbium Iuda, quibus iratus es? Hac fide, sicut eorum qui nobiscum in carne viuunt, ita & sanctorum apud Deum viuentium preces pro nobis postulamus: & vt pro nobis orent, eos nominatim appellamus, nec dubitamus quin ei qui potest omnia, facile sit efficere, siue per Angelorum ministeria, siue alia sibi placita ratione & via, vt nostras petitiones sancti resciscant, qui vtique hoc præstat, vt Angeli peccatoris conuersionem in cœlo cognoscentes, gaudio exultent.

Merita verò Sanctorum non talia esse asserimus, qualia in Christo inuenimus, qui semetipsum pro nobis impendens, & sanguinẽ suum

suum pro nobis fundens, plenam cum Deo reconciliationem mundo promeruit. Sancti verò merita sua, quibus & ipsi saluati sunt, & nobis suffragantur, ex eodem omnis salutis & totius meriti fonte, Christi videlicet passione, hauserunt. Non enim si iustitiæ rigorem spectemus, cuiquam Sanctorum operationes suæ, quantumuis fructuosæ, ad propriam salutem suffecissent, iuxta illud: Nō iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens. Et illud Christi: Si feceritis omnia quæ præcepta sunt vobis, dicite: Quia serui inutiles sumus. Et illud Pauli: Non sunt condignæ passiones huius temporis, ad futuram gloriam quæ reuelabitur in vobis. Ex Dei autem misericordia & liberalitate, & Christi gratia, nō solùm ipsis ad salutem Sanctorum merita conducunt: sed etiam nobis ad protectionem & gratiæ diuinæ impetrationē prosunt, Deo in eis misericorditer complente, quod veraciter promisit, cùm ait: Ego sum Deus tuus fortis, zelotes, visitans iniquitates filiorum in tertiam & quartam generationem, eorum qui oderunt me: & faciens misericordiam in millia iis qui diligunt me, & custodiunt præcepta mea. Sic defuncti Abrahami merita, filio Isaac profecerunt: & Iacob in religione nepotes suos erudiens, nomen suum & patrum suorum super ipsos inuocari edocuit, Genes. 48. quod & Moyses plena fiducia fecit: Quiescat, inquit, ira tua, & esto placabilis super nequitia populi tui: recordare Abrahā, Isaac & Israel seruorum tuorum, Exod. 32. Sic propter gratiam, qua apud Deum valuit Dauid vir secundum cor Dei, tota eius posteritas indulgentiam Dei in commodum suum persæpe sensit, 3. Reg. 12. 4. Reg. 19. Esa. 37. Ezech. 14.

De memoria defunctorum in Christo.

Dominus noster Iesus Christus, secundum voluntatem Patris hostiam redimendis hominibus salutarem seipsum in cruce affigens, vtique omnes eos, qui hanc victimam suam saluandis hominibus iam inde ab origine mundi destinatam, fide & voto præuenissent, vel in sequentibus temporibus fide eam amplexuri essent, intra seipsum velut membra sua collegerat, volens passionis suæ fructum ad omnes pariter qui corporis eius membra vnquam effecti essent, peruenire: vnde Ecclesia communis huius sacrificij memoriam recolens, omnia sua membra pariter aduocare, nec quenquam eorum excludere debet, qui secundum Domini liberalem voluntatem, vtilitatis huius sacrificij capax existit. Ideóque, quemadmodum prius Sanctorum, ita postea etiam reliquorum Christianorum memoriam circa sacrificium altaris inducit, quos in vera Christi fide decessisse piè credit, de quibus tamen satis certum esse nequit, vtrum satis emundati & purgati hinc emigrauerint. Aliam tamen Sanctorum, & aliam aliorum in somno pacis quiescentium, memoriam seruat. Illorum quidem, non vt oremus pro eis, sed magis vt orent ipsi pro nobis, vt vestigiis eorum inhæreamus: Horum verò, vt communi Domino pro eis supplicemus, quatenus Deus omnibus in Christo quiescentibus, locum refrigerij lucis & pacis indulgere dignetur per Christum Dominum nostrum. Eos verò, qui nos in signo fidei præcesserunt, vt à commercio orationum nostrarum non secludamus, ipsa cōmunionis quam cum omnibus Sanctis confitemur, ratio disertè exposcit: quippe qui etiam corporibus soluti, spiritualibus tamen nexibus nobiscum cohærent, & vno spiritu velut eiusdem corporis membra nobis adglutinātur, & vinculo charitatis connexi adhærent nobis, nec mors eos corporalis ex mystici corporis Christi compage præscindere aut separare potest. *August. in Io. tract. 84*

Cùm itaque talem orandi formam nobis Dominus insinuauerit, vt nemo pro sua tantùm, sed velut magnæ communionis ciuis, pro omnium vtilitate rogare debeat, & per Apostolum præcipiat nos pro inuicem orare, vt saluemur: magnæ in consortes suos crudelitatis, & contra Dominum detestandæ temeritatis fuerit, si quis à commercio orationum nostrarum in Christo defunctos excluserit: quod eum facere nusquam Scriptura præcipit, & communionis spiritualis, quam cum Sanctis omnibus profitemur, ratio disertè vetat. Hanc autem consuetudinem per totam Christi Ecclesiam diuulgatam, qua circa altaris sacrificium memoria defunctorum adhibetur, ex Apostolica traditione promanasse, magnis & fide dignis testimoniis abundè doceri potest. Dionysius Areopagita lib. Ecclesiasticæ Hierarchię cap. 7. de prece super defunctis facienda, ex diuinis ducibus, hoc est, Apostolis traditio peruenit ad nos: vbi & totum harum precum ordinem & rationem luculenter explicat. Precatur, inquit, oratio illa diuinam clementiam, vt cuncta dimittat per humanam infirmitatem admissa peccata defuncto, eúmque in luce statuat & regione viuorum. Chrysostomus ad populum Antiochenum Hom. 69. Non temerè, inquit, ab Apostolis hæc sancita fuerunt, vt in tremendis mysteriis defunctorum agatur commemoratio. Sciunt enim illis inde multum contingere lucrum: cùm enim constiterit populus extensis manibus, & tremendum proponatur sacrificium, quomodo Deum non exorabimus pro his deprecantes? Damascenus: Apostoli, inquit, discipuli Saluatoris, qui totius mundi circulum cepere prædicando verbum vitæ, quod suis oculis viderāt, in tremendis vitalibúsque Sacramentis, memoriam eorum qui fideliter obdormierunt, habendam edixerunt: quòd adhuc firmiter *Chrys. ad pop. Hom. 69. in 1. Cor. homil. 41* *In serm. de iis qui in fide hinc migrauerūt.*

atque adeò sine contradictione obseruat Apostolica & catholica Ecclesia Christi & Dei, à finibus vsque ad fines terræ, ab eo tempore vsque in præsens & in finem mundi vsque. Augustinus: Neque negandum est, defunctorum animas pietate suorum viuentium releuari, cùm pro illis sacrificium Mediatoris offertur, vel eleemosynæ in Ecclesia fiunt: sed hæc eis prosunt, qui, cùm viuerent, vt hæc eis prodesse possent, meruerunt, &c. Similia vide apud Epiphanium lib. 3. contra hæreses. Tertull. ad vxorem de corona militis. Ambrosium in orat. pro Imperatore Theodosio de excessu fratris. Item libro 2. Epistolarum ad Faustum. Cyprianum lib. 1. Epist. 9. Bernardum in Cant. 1. serm. 66.

In Enchir. cap. 10. in quæst. 2. ad Tulit.

Post hanc defunctorum memoriam, vbi iam iterum Ecclesia communem viuentium salutem clementi Domino commendauit, reliquiæ preces ad dignam sumendæ sacrosanctæ Eucharistiæ præparationem referuntur: quæ pars Missæ peculiaris est præsentibus, & sacrosanctam Eucharistiam sacramentaliter aut saltem spiritualiter sumentibus: nec in commune admodū seruit, cùm nemo sicut pro alio baptizari, ita nec Sacramētum sumere vtiliter possit. Participato tādem Sacramento, & cæteris ritè peractis, gratiarum actio cuncta, vt ait Augustinus, concludit.

De communione cum sacrificio iungenda.

August. de Spir. & lit. cap. 2.

Atque hîc expedierit, cùm verissimum illud & singulare sacrificium offertur, veterem Ecclesiæ morem reuocare, quo non solùm sacrificans ipse, sed & diaconi & reliqui Ecclesiæ ministri, qui diebus solennioribus velut testes tanti sacrificij & necessariorum ministeriorum coadiutores adhibentur, vt perceptionis corporis & sanguinis Domini nostri Iesu Christi participes se præberent, seria canonum sanctione iubebantur: sed & fideles omnes pro recolenda mortis Domini & nostræ redemptionis memoria, ad hoc Mediatoris nostri sacrificium confluentes, sedulis exhortationibus monendi & excitandi sunt, vt priùs explorati, confessi & absoluti, sacrosanctæ communionis gratiam sumant, & diuinissimæ Eucharistiæ participationem vnà cum sacerdote sedulò & deuotè frequentent.

De consec. dist. 2. c. peractâ. c. relato.

De cæremoniis & vsu Sacramentorum.

Cæremoniæ veteres, quæ Sacramento Baptismatis adhibentur, retineantur omnes, Exorcismus videlicet, abrenunciatio, professio fidei, Chrisma & alia: pertinent enim ad efficaciam huius sacramenti adumbrandam & significandam. Item, in cæremoniis veteribus, quæ ab Ecclesia catholica adhibentur Missæ, nihil mutandum videtur: sunt enim omnes ad id, quod in Missa agitur, cum primis aptæ. Et quod ad vsum huius sacri attinet, debent in singulis ciuitatibus & in singulis Ecclesiis (etiam si in vna ciuitate aut loco plures sint) quæ proprios sacerdotes & populi illuc conuenientis frequentiam habent, singulis diebus duæ ad minimū Missæ celebrari. altera matutina, cui interesse possint homines qui labore manuum rem quærunt, vt conuenientes, vel communicent de Eucharistia, vel se Deo piè commendent. Altera verò celebrior, quæ canetur circa horam octauam diei ante meridianam, cui eodem modo adsint, qui vel communicare de Eucharistia, vel se Deo commendare velint. In pagis autem singulis quibusque Dominicis & festis diebus, singulæ Missæ ad minimum celebrentur. Atque vt populus ad vsum Missarum reuocetur commodè, Concionatores iuxta sententiam de hoc sacro superius explicatam, populum hortari debent, vt eidem libenter intersit, cui etiam præscribendæ sunt certæ meditationes, eæque ad singulas Missæ partes aptæ: & ante præfationem presbyter aut diaconus, si huius copia sit, ostendat verum Missæ vsum, cúmque populo ex præscripto, de quo etiam conueniat, commendet pro ratione de sacro hoc superius explicata. Canon item, in quo nihil mutetur, habeat etiam suam succinctam & dilucidam interpretationem, vt inde presbyteri & functionem officij sui eo melius intelligere, & quod intelligunt, populo explicare possint. Cæremoniæ reliquæ Sacramentorum, iuxta præscriptum Agendarum veterum, adhibeantur: in quas tamen si quid irrepsit, quod causam dare possit superstitioni tollatur. Altaria, vestes sacerdotum, vasa Ecclesiæ, vexilla: item, cruces, cādelæ, imagines, retineantur in Ecclesia. Sed ita tamen, vt sint monumenta: nec cultus latriæ in hoc genus transferatur: nec ad imagines & statuas superstitiosè concursus fiat.

Horæ item Canonicæ, & illa pia psalmodia, quam nobis Apostolus ipse commendauit, ex Ecclesiis minimè tollantur: & vbi sublatę sunt, restituantur, maximè verò de tēpore & Dominica & aliis vetustis & solēnioribus festis. Quæ autem de sanctis adiecta sunt ad ea quæ in veteri de Sanctis communi posita sunt, reuocanda: & sicubi modum excedunt, corrigenda videntur. Vigiliæ item & exequiæ mortuorum de more veteris Ecclesiæ celebrentur: esset enim immane, in Ecclesia nullam illorum memoriam retinere, quasi animę ipsorum vnà cùm corporibus interierint.

Festi item dies ab Ecclesia recepti, retineantur, si non omnes, tamen præcipui: Dominicæ dies, Natalis Domini, Circuncisio Domini, Epiphania, Palmarum, Pascha cum duobus diebus sequentibus, Ascensio Domini,

Domini, Pentecoste cum duobus diebus sequentibus, Corporis Christi. Festi item dies beatæ Mariæ virginis,& sanctorum Apostolorum, Sancti Ioannis Baptistæ, Mariæ Magdalenæ, Stephani, Laurentij, Martini, Michaelis,Omnium Sanctorum: & apud singulas Ecclesias eorum Sanctorum, qui ibidem singulares patroni habentur,vt in eisdẽ Sanctorum festis Deum in Sanctis honoremus, nósque ad imitationem ipsorum excitemur, & consideremus orationibus ipsorum adiuuari & meritis associari. Dies item rogationum ante Ascensionem Domini, & Letania in die sancti Marci, & per annum aliæ consuetæ processiones pro veteri more obseruẽtur. Similiter in hebdomada sancta & circa reliqua Ecclesiæ festa debitę solennitates adhibeantur,& in vigilia Paschæ & Pentecostes aqua Baptismalis per omnes Ecclesias parochiales solenni benedictione præparetur.

Ac cùm abstinentia carnium, quæ non abominationis, sed temperantiæ causa suscipitur, per se bona & ad carnem castigandam apta sit,ac etiam publica vtilitas postulet, vt certis temporibus à carnibus abstineamus, cùm aliàs pecora ad assiduum carnium esum sufficere vix possint,mos & institutum veteris Ecclesiæ diebus ieiuniorum, feria sexta & Sabbato à carnibus abstinendo, retineatur. Hanc enim abstinentiam Ecclesia ex nulla superstitione suscepit,quæ à cibis quibusdam certis temporibus abstinet,non ob vllam ciborum immunditiem (sciens omnia munda esse mundis, & nihil inquinare hominẽ quod per os ingreditur) sed ad edomandam carnẽ, vt anima à prauis cupiditatibus & à malis motibus melius humilietur:eámque abstinẽtiam pręcipuè diebus feriæ sextæ & Sabbathi indixit,vt homines ad cultum Deo debitum persoluendum, ad auditionem verbi Dei, & ad sacrosanctæ Eucharistiæ perceptionẽ(quæ olim frequentior diebus Dominicis seruabatur) biduana abstinentia præparati, magis idonei & digniores accederent: & vt hac voluntaria castigatione quasi cum Christo (cuius passionis memoria his diebus potissimum à fidelibus recolitur)carnem suam crucifigerent.Consueta etiam Ecclesiæ ieiunia obseruentur, sed ita tamen, vt non astringantur quos necessitas excusat: quales sunt qui grauioribus laboribus exhauriuntur,& peregrinantes,item grauidæ mulieres,lactentes pueri,senes,ægroti.Nec improbetur benedictio earum rerum, quæ exorcissimis & orationibus ad vsum hominum præparãtur,dummodo operationes quæ inde nascuntur,non rebus ipsis, sed diuinæ virtuti tribuantur:& caueatur,ne eædem ad vllum incantationis aut superstitionis genus transferantur.

Et quanquam cum Apostolo sentiendum, eum qui cœlebs est curare quæ sunt Domini,&c.eòque magis optandum,multos inueniri clericos,qui cùm cœlibes sint, verè etiã contineant: tamen quum multi,qui ministerij Ecclesiastici functiones tenent, iam multis in locis duxerint vxores, quas à se dimittere nolint:super ea re generalis Concilij sententia expectetur, cùm alioqui mutatio in ea re,vt nunc sunt tempora, sine graui rerũ perturbatione nunc fieri non possit. Illud tamen negandum non est,etsi coniugium per se honorabile est,iuxta Scripturam: eum tamẽ qui non ducit vxorem, & verè continet, melius facere,secundum Scripturam.

Eadem est ratio vsus Eucharistiæ sub vtraque specie, cui multi etiam assueuerunt,& ab eo auelli sine graui rerum motu hoc tempore non possunt: & quia Concilium Oecumenicum, cui omnes Imperij Status se submiserunt, proculdubio piam & solicitam curam adhibebit,vt in hoc casu conscientiis multorum & publicæ tranquillitati optimè consulatur, qui vsum vtriusque speciei antehac receperunt, eúmque relinquere nolunt: super ea quoque re deliberationem & sententiam Oecumenici Concilij expectent. Hi tamen qui vtriusque speciei vsum amplectuntur,illam inueteratam sub vna specie communicandi consuetudinem reprehendere non debent: nec alteri alteros perturbent donec super ea re Concilium Oecumenicum decreuerit. Et quanquam Sacramentum Eucharistiæ sub vtraque specie institutum est, non tamen sentiendum est Christum in carne diuidi, contrà quàm Scriptura diuinitus inspirata tradit, sed sub singulis speciebus integrum contineri. Ac quoniam in Sacramento Eucharistiæ est verum Christi corpus, & verus Christi sanguis, in hoc Sacramento Christum meritò adorare debere. Item Sacramentum Eucharistiæ semel verbo Christi consecratum, etiam si asseruetur diutius, tamen Sacramentum & corpus & sanguinem Christi remanere donec sumatur.

Quæ verò ad disciplinam Cleri & populi pertinent,videntur cum primis necessaria esse ad tollenda ex Ecclesiis scandala,quæ dant magnam causam horum temporum perturbationi, id quod res ipsa loquitur. Itaque si quam Ecclesiis vtilem reformationem Cæsarea Maiestas procurauerit, tantum abest vt quisquam sanctæ religionis nostræ & publicæ tranquillitatis studiosus,repudiare eam velit, vt omnes etiam pro ea citius promouenda & procuranda, Cæsaream Maiestatem obnixè & humillimè precari debeant.

VERA CHRISTIANAE PACIFICATIONIS, ET ECCLESIÆ REFORMANDÆ RATIO.

SPECIOSVM quidem nomen est Pacis (inquit Hilarius) & pulchra opinio vnitatis. Sed quis ambigat, eam solam vnicam Ecclesię pacem esse quæ Christi est? Digna profectò sententia, quæ nobis in mentem veniat quoties de constituenda inter Christianos pace concordiáque agitur: ac præsertim vbi quæritur in doctrina consensus. Nam quia à dissidiis pij & moderati homines abhorrent, contentiones verò & certamina detestantur: fieri vix potest, quin plausibilis sit primo auditu, quęcunque de illis sedandis habetur oratio. Et quis, nisi humanitatis expers, si pacificandæ Ecclesiæ vera & seria fiat mentio, non libenter aurem animúmque accommodet? Nemo enim est, vel modico duntaxat pietatis sensu præditus, quem non excruciet, ac mœrore conficiat fœda hæc, horrendáque corporis Christi laceratio. At verò cùm astuti homines hoc se prætextu non rarò insinuent, dum adulterare volunt sinceram Christi doctrinam: quis neget prudenter circunspiciẽdum esse, qualis pax nobis afferatur? Nam sicuti vbique nobis pacem imprimis commendat Christus, ita Euangelij sui veritatem vnicum esse illius vinculum docet. Proinde, non est cur nobis fucum faciant Concordię nomine, qui à sincera Euangelij professione abducere nos tentant. Quid ergo? Optanda quidem est pax, summóque studio quærenda. Sed potius quàm redimatur vlla pietatis iactura, cœlum terræ, si ita opus est, misceatur.

Neque verò hîc mihi vel cum Turcis, ac Iudæis disputatio est, qui nomen Christi cuperent penitus extinctum, vel cum crassioribus Papistis, qui apertam veræ doctrinæ abnegationem à nobis flagitant: sed cum fucatę nescio cuius pacificationis architectis, qui nobis ita dimidium relinquunt Christum, vt nullam interea doctrinę ipsius partem vel nõ obscurent, vel non aliqua mendacij labe aspergant. Atque hoc deformandæ pietatis artificium reformationis titulo, si Deo placet, venditant. Itáne? vt cùm nos furtim abducant à pacis authore, fucum nobis faciant, pacem frustra pollicendo? Quanquam simulando nunquam tantum proficient, quin pateant ipsorum consilia. Sperant proculdubio, si Ecclesiæ quæ puriorem Christi doctrinam amplexæ sunt, semel declinauerint, passæque fuerint aliqua ex parte se corrumpi, facilè, quod reliquum erit boni, mox perdituras. Nec sanè opinione falluntur. Hæc enim & iustissima & ordinaria est Dei vltio: vt qui sacrosanctam suam veritatem scientes ac volentes sinunt mendaciis inquinari, tanti boni possessione in totum exuantur. Neque enim res est adeò vulgaris, vt vel minima eius diminutione, quod preciosissimum ducitur inter homines, redimi debeat. Equidem scio impios & profanos homines, non ex Dei iudicio æstimare, quid futurum sit. Sed causam nescientes de euentu rectè iudicant.

Atqui, mirum est quosdã esse tam leues, ne dicam mente alienatos, qui fidem talium hominum dictis habeant. Neque verò me latet quid cogitent: si paululum nũc cesserint, maiores deinde progressus, oblata occasione, se facturos. Sed vnde subitò illa quam sibi promittunt, occasio emerget? Video nunc eos à via recedere. Proinde nihil minus sperandum, quàm vt errando ad scopum perueniãt: quin potius timendum est, ne Deus dimidium hoc, quod retinent auferendo, tam perfidæ defectionis vltor appareat. Verùm qualemcunque sibi spem fingant, nimium tamen, ac plus nimio sibi permittunt, cùm de æterna & immutabili Dei veritate paciscuntur, quousque valere debeat. Modò quod præcipuum est maneat saluum, inquiunt, aliorum tolerabilis erit iactura. Hoc verò perinde dicunt, acsi Christus eorum arbitrio se diuidendum tradidisset. Est aliquid, fateor, cùm integra pietatis instauratio obtineri primo statim dic nequit, præcipua saltem capita consequi: modò quod adhuc deest, persequi non desinamus. Verùm, vbi integram Euangelij sui doctrinam nobis fruendam dedit Filius Dei, eam ex compacto lacerare, vt partẽ aliquam nobis seruemus, quàm indignũ sacrilegium est?

Sed hoc est, scilicet: cum subeunda est vitę dimicatio, pauci quid sit Christi causam defendere nouerunt. Quinetiam eo vsque progreditur istorum impudentia, vt sibi in animo esse negent, temerè Deum tentare. Quasi verò in discrimen se proiiciant non necessarium qui extrema quæque experiri malunt, quàm à vitæ doctrina vel minimum vnguem deflectant. Vbi ergo sunt magnificæ illæ voces, quas paulò ante gladiis accincti edebãt? Quî fit, vt illis temeritas esse incipiat tuendæ veritatis constantia, simul ac moriendum esse vident, potius quàm ab ea recedatur? Nos verò, Palmæ exhortationis memores, Christo eiúsque Euãgelio gloriam dare pergamus, siue per vitam siue per mortẽ. Quicquid

quid autem accidat, constitutum hoc cum animis nostris habeamus, nullas auribus conditiones pacis admittere, quæ puræ Dei veritati hominum figmēta permisceant. Maneat, inquam, illud fixum, audiendum ab omnibus esse solam pastoris vocem: alienorum cauendam esse, ac respuendam.

Hinc colligere promptum est, quænam sit in pacandis dissidiis ineunda ratio. Nisi enim nos terrerent hominum offensæ, & quasi oculos perstringerent: imò nisi quidam, dum nimium cauti esse volunt, cæcutirent in clarissima luce, facilè, quæ necessaria sint ad cōseruandum Ecclesiæ statum, doctrinę capita, inter nos conueniret. Sed quia rectum iudicium, nisi ex re ipsa, fieri nequit, operæpretiū mihi videor facturus, si ea ipsa, in quibus nihil remitti potest, breuiter recenseam. Scio multis tritam esse hanc vocem: de cęteris non esse pertinacius litigandum, modò salua maneat gratuitæ iustificationis doctrina. Qui sic loquuntur, neque totum, neque nihil dicunt. Fateor equidem, nunquam nobis constare solidam salutis nostræ notitiam, quin totam ferè summam Christianæ doctrinæ secū trahat. Sed primùm, in Christianæ doctrinæ summa Dei cultum (in quo eius honor vertitur) non modò posthaberi saluti hominum, sed silentio prętereri, perquàm iniquum erat, vt postea iterum attingam. Deinde multum interest, verbóne vno duntaxat proferas, fide nos iustificari, an rem totā disertè explicatam proponas. Quòd si in rebus quoque minutis, sedulò obuiare omnes solent controuersiis, quæ oriri ex verborum obscuritate possent, cur non in re maximi momenti eadem saltē, si non maior, adhibebitur cautio?

Proinde, quò probent isti homines, sibi curæ esse, vt hanc doctrinæ partem de gratuita iustificatione saluam retineant, primò statuendum est, quid per se valeat homo. Nam hoc ordine primum est, cùm inter hominis naturam & Dei gratiam discernimus, videre quídnam illa proprium habeat. Hîc, Mediatores nescio qui exoriūtur, qui vt flexiloquis ambagibus aduersarios placantes, interimant pias animas, arbitrij libertatem homini relinquunt, licet infirmam ac læsam. Scilicet de alieno sunt liberales, cùm ad hominem transcribunt, quod proprium erat Dei gratiæ. Fatendum est sanè, homini restare voluntatem, etiam dum captiuus tenetur sub peccati & Satanę tyrannide: sed quî se putant satisfacturos, cùm superbum libertatis nomen infirmę potentiæ epitheto defunctoriè temperant? Cùm verò modum adipiscendæ iustificationis describunt, Deum non agere cum homine docent, quasi cum trunco. Non enim trahere, nisi volentē. Quis negat? Sed hoc quæritur, vnde ista humanæ voluntati docilitas, vt se Deo obsequentem præbeat, cùm natura prorsus contumax sit & immorigera? Annon hoc est in limine impingere, cùm hinc extenuant hominis miseriam, hinc diuinæ gratiæ auxilium obscurant? Aut ergo vera iustificationis ratio nobis minimè constabit, aut hinc faciendum erit exordium: cæcam esse hominis mentem, donec à Dei spiritu illuminetur: voluntatem malo esse addictam, totámque ad malum ferri ac rapi, donec ab eodem corrigatur: nec aliunde nasci voluntariam gratię receptionem, nisi quòd Deus cor ex lapideo, carneum formans, ad se nos reflectit, qui prius eramus auersi.

Cùm autem ad ipsam verbi definitionem venitur, hîc verò cauendum est, ne operum respectus admisceatur gratuitæ reconciliationi, quę tota in remissione peccatorum posita est. Etsi enim nunquam reconciliamur Deo, quin simul donemur inhærente iustitia, distingui tamen debent, quæ separari nequeunt. Atque hoc secundum est in hac quęstione membrum: definitam habere rationē, qua nos Deus iustificat. Dicimus itaque, nos fide iustificari, quia nobis imputatur Christi iustitia. Si quis ex aduerso obiiciat, non aliter nos fieri participes Christi iustitiæ, quàm dum eius Spiritu in obedientiam Legis renouamur: hoc quidem fatendum est: sed in regeneratione, qualiscunq; sit, negamus constituendam esse iustitiam. Neque id facimus vel litigandi studio, vel quia nihil, quod minus nobis placeat, velimus prætermissum. Vrget nos causa maximè necessaria. Agitur enim conscientię trāquillitas: sine qua nos omnes miserrimos esse oportet, imò iam ferè perditos. Quæritur, inquam, vbinam tutò acquiescant conscientiæ, cùm de salute nostra agitur. Si inquietudine agitantur vel hæsitant, Paulus exinanitam esse fidem docet. Id autem necessariò accidere pronuntiat, quandiu in Legem respiciunt. Quid igitur? Vt nobis salus constet, simul necesse est certam constare iustitiæ fiduciam. Huius quantulacunque pars in operibus fuerit reposita, tanquam parum solido fundamento suffulta, nutabit. Restat igitur, vt in solam peccatorum veniam recumbat. Plana res est, non aliter nos posse in Dei iudicium intrepidos venire, quàm si certò persuasi simus, eum nobis esse Patrem: quod fieri nequit, quin iusti coram eo censeamur. Adeóque præclusus est nobis omnis ad ipsum aditus, nisi paterna eius beneuolentia freti, vt Patrem non dubitanter inuocemus. Quòd si nulla est nec salus, nec Dei inuocatio, sine tranquilla certáque conscientiæ fiducia, rursus autem nusquam acquiescere conscientia potest, nisi in certa iustitia: quis dubitet totam hominis iustitiam, cui inniti debet, gratuita peccatorum remissione contineri? Fucum itaque faciunt Mediatores, qui iustitiam inhærentem concurrere fingunt cum Christi merito, cùm de iustificando homine disputatio est instituta. Eiusmodi concursus horribilem conflictum pariat necesse est, donec operum pror-

Rom. 4. 14

ſus obliti, abiectáque eorum mentione, non iuſtitiæ modò partem,ſed totam ipſam in ſolidum à Chriſto mutuemur.

Negant Deum terreni iudicis more agere nobiſcum,vt abſoluat tantùm,non etiam vera iuſtitia donet. Fateor. Sed cùm duplex ſimul gratia nobis à Chriſto conferatur ; ad quid vtraque valeat, ſedulò conſiderandum eſt.Nũc quæritur,vnde fiat,vt Deo ſimus accepti. Si opera cum gratuita iuſtitiæ imputatione miſceantur,altera mox emerget quęſtio, quouſque in conciliando Dei fauore illa valeant: an hæc præcipuas obtineat partes, an quaſi inferius ſit adminiculum. In hunc *Rom. 6. 4* modum ſi diſtrahatur ſalutis fiducia, nihil *Pſal.32* poterit quàm vacillare. Quid hoc aliud eſt, *Luc.1. 77* quàm ſubuertere ab imo fundamentum? Itáque meritò Paulus fidei iuſtitiam in peccatorum *1.Cor.1. 30* remiſſione ſimpliciter includit, docẽs *2.Cor.25 29* eam à Dauide deſcribi, cùm beatum hominem pronuntiat, cui non imputantur peccata. Et certè beatitudo illa, cuius Dauid meminit,ex iuſtitia manat. Sequitur ergo, nos eo eſſe iuſtos, quia nobis peccata non imputantur. Vnde & hanc ſalutis ſcientiam nuncupat in cantico ſuo Zacharias, vbi de peccatorum remiſſione ſumus edocti. In ſumma, meminerimus,non hîc ſimpliciter de multiplici Dei erga nos gratia eſſe diſputationem: ſed de cauſa noſtræ, cum ipſo,reconciliationis:quæ niſi vnica ſtatuitur,nulla eſt. Neque enim Scriptura, partem duntaxat noſtræ iuſtitiæ mutuari à Chriſto iubet, vt ſuppleat quod operibus noſtris deeſt:ſed palàm teſtatur Apoſtolus, ipſum nobis factum eſſe iuſtitiam. Et alibi,nos in ipſo iuſtos eſſe apud Deum, quia non imputentur nobis amplius peccata.

Commendanda quidem eorum , quæ à Chriſto percipimus, bonorum tum amplitudo,tùm varietas, neque ad vnam ſpeciem eius officium vímque reſtringi decet. Nec verò, cùm homines dicimus gratis, iuſtificari Chriſti beneficio,tacenda eſt regenerationis gratia: quin potius cauendum,ne à nobis ſeparentur,quę perpetuò Dominus coniungit. Quid ergo? Doceantur homines, fieri non poſſe vt iuſti cenſeantur Chriſti merito,quin renouentur eius Spiritu in ſanctam vitã: fruſtráque gratuita Dei adoptione gloriati omnes, in quibus Spiritus regenerationis non habitat. Denique,nullos à Deo recipi in gratiam,qui non iuſti quoque verè fiant. Sed diſtinctione opus eſt, ne ex duobus donis alterum alteri quid deroget. Ita ſibi neceſſariam eſſe cenſeant regeneratiońẽ,filij Dei, vt plenam nihilominus ſibi iuſtitiam in Chriſto conſtare ſciant. Ita ſe intelligant ad vitę ſanctitatem bonorúmq; operum ſtudium creatos & ordinatos, vt in vnũ Chriſti meritum toto animi ſui ſenſu recumbant. Ita fruantur, qua donati ſunt, vitæ iuſtitia,vt ea tamẽ diffiſi,non aliam quàm obedientiæ Chriſti fiduciam,in Dei iudicium afferant.

Atque, vt remoueantur ambages, neceſſe eſt ita in ſummo gradu collocari, quam fide obtinemus iuſtitiam, & quæ gratis nobis accepta fertur : vt quoties ad Dei tribunal vocantur conſcientiæ,ipſa ſola emineat.Ita fiet, vt operum iuſtitia, qualiſcunque eſſe in nobis poteſt, in ordinem ſuum coacta, illi minimè,veluti ad conflictum opponatur. Et ſanè æquum eſt, cùm hæc ab illa pendeat, ita ſubordinari, vt totam illi poſſeſſionẽ in hominis ſalute relinquat. Nec dubium eſt,quin Paulus, vbi diſputat de hominis iuſtificatione, in hoc vno capite verſetur, quomodo Deum ſibi propitium eſſe ſtatuat. Hîc non ad qualitatem nobis infuſam nos reuocat, ſed præterita operum mentione,quærendam extra nos iuſtitiam eſſe docet. Alioqui,nunquã ſtabit illa,quam tantopere vbique vrget,fidei certitudo. Multò minus illa inter fidei & operũ iuſtitiam antitheſis, quã refert decimo ad Romanos capite. Ergo, niſi ludere in re *Rom.10 3* tam ſeria lubet, quod nimis periculoſum foret, retinenda eſt verbi proprietas, quæ rei cognitionem ſecum trahit. Nam ſi rem nobis concederent, qui hanc doctrinæ partem inuoluunt ſuis commentis, ego certamen de verbo facilè remitterem. Sed qui duas inter ſe iuſtitias committunt,quia hoc moliuntur, ne gratuita ſit in ſolidum hominis iuſtitia, nequaquam ferendi ſunt.

Obuiandum etiam eſt eorum calumniæ: dum Iacobum obtendunt,& alios ſimiles locos colligunt in Scripturis, vbi verbum Iuſtificandi aliter capitur: vt ſuum inde cõcurſum ſtabiliant. Neque enim intelligit Iacobus, *Iac.2.21* hominem vel minima ex parte ſibi apud Deum acquirere iuſtitiam operum meritis: ſed de iuſtitiæ tantùm approbatione tractat. Quis autem negat,factis vnumquenque ſuis probare qualis ſit? Sed longè aliud eſt, hominibus facere affectus tui fidem, quàm ſalutem coram Deo promereri. Proinde, ne ex diuerſa vocis ſignificatione fucus nobis fiat, ſemper notanda eſt relatio vel ad Deum, vel ad homines. Porrò,non negamus,iuſtos nominari Dei filios, aut à vitæ ſanctitate, aut à pura conſcientia. Sed quia nullum opus, ſi appendatur in Dei trutina, reperietur niſi mancum,& ſordibus etiam inquinatum : inde conſtituimus,hanc iuſtitiæ appellationem vbi operibus tribuitur,in gratuita venia fundatam eſſe. Ergo ideò iuſti ſunt operibus fideles,quia nullo operum merito aut reſpectu iuſti: cùm operum iuſtitia ex fidei iuſtitia pendeat. Hinc etiam apparet, quid de operum mercede ſit ſentiendum. Non eſt certè inanis in Domino piorum labor, cui & varia quotidie præmia in mundo rependuntur, & ſummum in cœlis repoſitum eſt. Sed longè falluntur, qui putãt quicquam mercedis bonis operibus,quaſi debitum,rependi: ſemper enim huc redeundum: ſicuti nullam eſſe iuſtitiam

ſtitiam Deus pronuntiat, niſi in perfecta legis obedientia, ita, nihil homines promereri, niſi omnia legis mandata in ſolidum prĉſtet. Quiſquis enim vel in vno apice defecerit, cũ manet æterna maledictio, ſi iure cum ipſo agatur. Quare promiſſiones vniuerſas, quę pactum Legis implendæ continent, non dubitat Paulus irritas facere, donec gratuitæ promiſſionis beneficio mitigatus fuerit ille rigor. Promiſſionem gratuitam accipio, non qualiter multi ſolent: quia cùm nos & noſtra omnia debeamus Deo, ipſe vltro & liberaliter operibus, quæ iure ſuo exigere à nobis poterat, mercedem promiſerit: ſed quia mercedem ex voluntaria potius fauoris ſui dignitate, quàm ex propria eorum dignitate aſſignat. Nã illa quamuis liberalis promiſſio, quæ pacto legis implendæ annexa eſt, per ſe nihil nos iuuat: quia nemo, qui officio ſuo ſatisfaciat, vnquam reperietur. Proinde, nouæ iterum promiſſionis ſubſidio opus eſt: vt ſcilicet ideo præmium habeant opera, quia cum venia placent. Ita fit, vt non fraudentur ſpe mercedis fideles, qui illis ſtimulus eſſe debet ad bonorum operum ſtudium: neque tamen rurſus vel peruerſa fiducia inflentur, neque efferantur inani gloria. Hæc vera eſt mercedis ratio: non vt operum merito aut dignitati ex æquo reſpondeat, ſed vt gratuita eorum acceptione nitatur.

Adhęc minimè ferendum, vt fides ipſa, quę cauſa eſt iuſtitiæ, falſa interpretatione non obſcuretur modò, ſed etiã adulteretur. Quod faciunt, qui eam verè ſtare fingunt abſque charitate. Vetus eſt ſophiſtarum commentum, fidem quæ ſit informis, veram nihilominus eſſe: acceſſione vero charitatis formari. Porrò inde natus eſt error, quòd fidem eſſe putãt nudam frigidámque notitiam, quæ Deum eſſe veracẽ confuſè apprehendat. Nos de vocibus nõ litigamus: ſed cùm in hac quęſtione vertatur ſalus hominum, nimis periculoſa eſt ambiguitas, quæ totam doctrinam tenebris inuoluat. Sicuti nos gratis iuſtificat Deus, Chriſti obedientiam nobis imputando, ita tanti beneficij non niſi ſola fide compotes efficimur. Sicuti peccata noſtra expiauit Filius Dei, mortis ſuæ ſacrificio, Patríſq; ira placata, adoptionis gratiam nobis acquiſiuit, núncque iuſtitia ſua nos donat: ita non niſi fide ipſum induimus, vt ſimus bonorum eius participes. Nunc ſi neſciamus quid ſit fides, quis nobis ad ſalutem adipiſcendam aditus patebit? Qui autem obliquis ſuis moderationibus pacem hodie redimunt à Papiſtis fidem veram, quæ Chriſtianos ab infidelibus diſcernit, fatentur charitate poſſe eſſe vacuã. Perinde ergo faciunt, acſi quis vinum in dolio incluſum commendet, epiſtomium verò abſcindat, ne cui liceat inde haurire.

Iam ſatis patêre arbitror, quantopere referat, vt ſalua maneat de iuſtificatione doctrina, habere certam fidei definitionem. Et certè, quænam ſit partim ex iuſtificationis effectu licet colligere. Iuſtificat enim, quia facit vt Chriſtum induamus, vt habitet in nobis, vt ſimus eius membra. Quæ cum Filio Dei nos vnum facit, an ſine eius Spiritu eſſe poteſt? Id verò non minus eſt abſurdum, quàm ſi quis aſſerat, animam carere vita, quæ ipſa corpus inſpirat, quæ motũ illi dat & ſenſum, quæ ipſius deniq; vita eſt. Si quis hoc vnum teneat, fide Chriſtum poſſideri, in illa diſtinctione fidei formatæ & informis nõ amplius hæſitabit. Fides, inquam, firma eſt conſcientiæ certitudo, quæ Chriſtũ amplectitur, qualis nobis per Euangelium offertur. Atqui, nónne vnum eſt ex præcipuis donis quæ nobis confert vitæ nouitas? Vnde & in ſignificationem nobis datus eſſe dicitur. Fides, animæ eſt reſurrectio, quemadmodum Chriſtus pronũtiat his verbis: Qui credit in me, etiam ſi mortuus fuerit, viuet. Quomodo igitur mortua eſſet, cùm ſit viuifica? Fides diuinæ adoptionis eſt teſtimonium. Quomodo autem filij Dei, niſi qui Spiritu eius reguntur? Fides nobis aditũ ad Deum patefacit. Quomodo id fieret ſine bona conſcientia? *Ioan.11. 26*

Vt hæc vel non ſint, vel taceantur: tamẽ vt pax in vnitate fidei nobis conſtet, prius de fidei nomine inter nos cõuenire neceſſe eſt. Sed quia iam præfatus ſum, mihi in præſentia ſufficere, ſi demonſtrem quàm procul à retinenda iuſtificatione abſint, qui dum hoſtes veritatis placare ſtudent, medium excogitant doctrinæ genus, quod neque cœlum neque terram attingit: in hoc argumento me contineo. Ergo quantum ad obtinendam coram Deo iuſtitiam ſpectat, hæc quinque de fide neceſſariò tenenda eſſe dico. Primùm, indubiam eſſe perſuaſionem, qua verbum à Prophetis & Apoſtolis allatum, tanquam veritatem à Deo profectam, ſuſcipimus. Deinde hanc in verbo Dei propriè intueri gratuitas promiſſiones, Chriſtúmque prĉſertim earum pignus & fundamentum: vt in paterno Dei fauore acquieſcentes, ſalutis æternæ fiduciam concipere audeamus. Tertiò, non eſſe hanc nudam notitiam, quæ in mente volitet, ſed viuum quoque affectum ſecum trahere, qui cordi inſideat. Quartò, non ex humanæ mentis perſpicacia eãdem hanc naſci, vel ex proprio cordis motu, ſed eſſe ſingulare Spiritus ſancti opus, cuius eſt, tũ mentes illuminare, tum obſignare corda. Poſtremò, non omnes promiſcuè hanc Spiritus efficaciã ſentire, ſed qui ad vitam ſunt ordinati. Quod ordine primum poſuimus, quia in confeſſo eſt apud omnes, probatione nulla indiget. In ſecundo etiam probando, non tam ſedulò colligenda ſunt teſtimonia, quàm admonendus lector, vt quę paſſim occurrunt in Scripturis, expendat. Sunt enim propè innumera. Et breuitati ſtudendum eſt. Paulus cùm à lege diſcernit Euangelium, fidei doctrinam appellat. Et alibi, reuelari in ipſo Dei iuſtitiam docet ex fi- *Rom.10. 6* *Rom.1.5*

Gal.3. de in fidem. Item, Ideo,inquit,ex fide,vt se-
22 cũdum gratiam:quò firma sit promissio Eo-
Rom.4. dem pertinet quod scribit, Euangelium in
13 obedientiam fidei prædicari.Et vbi Euange-
Rom.1. lium non ex Lege, sed ex promissione esse
17.&10 6 docet: continuò pòst concludit,vt promissio
2.Cor.1. ex fide detur. Quibus verbis apertè notatur
20 mutua inter fidẽ & gratuitas Dei promissio-
Ioan.3. nes relatio. Hinc iam conficitur, fidem in
16 Christo solo quiescere: vt pote in quo om̃nes
1.Cor.4. 6 Dei promissiones sunt, Etiam & Amen. Ita
enim Deus dilexit mundum, vt Filium suum
vnigenitum dederit: vt quisquis in eum cre-
dit,non pereat.Quæ sententia non frustra to-
ties repetitur.Quare alibi Paulus,cùm lucem
Euangelij commendat, dicit illic refulgere
Dei gloriam in facie Christi. Nec temerè,
cũm de fide meminit Scriptura, quasi expo-
sitionis vice additur, in Christum. Significat
enim hæc particula, quod latius docetur ter-
Rom.3. tio capite ad Romanos: Christum esse pro-
24 positum recõciliatorem,vt per fidem, inter-
cedente ipsius sanguine, gratis iustificemur
Dei gratia. Quod ipsum deinde pluribus lo-
Gal.3. cis confirmat. Idem sibi vult quod ad Galat.
16 scribit,non nisi in vno semine,hoc est,Chri-
sto, stabilitas fuisse promissiones. Eadem ra-
Ephe.4. tione,tam ad Eph.quàm ad Philip.Fidem in-
13 terpretatur, cognitionem Filij Dei in qua e-
Philip.3 tiam totam sapientiam piorum includit:
8 quemadmodum alibi negat, quicquam sibi
1.Cor.1. 2 aliud esse eximium: & se Iesum Christum
prædicasse gloriatur, tanquam in quo consi-
stat Euangelij summa.

Porrò ex fide gigni diuini in nos amoris
fiduciã,vel vnus locus abundè testatur quin-
Rom.5. to ad Roma.cap. vbi docet Paulus tranquil-
11 las nobis esse conscientias, vt audeamus de
Rom.4. spe vitæ æternæ gloriari.Et prius dixerat,nos
16 ex fide esse hæredes,ne vacillemus trepidi &
dubij. Vnde constat requiri firmam certitu-
Eph.3. dinem.In eundem modum ad Ephesios scri-
11 bit, nos per Christum habere audaciam & a-
ditum ad Patrem cum fiducia,quæ est per fi-
1.Ioan.3. dem eius. Nec Ioannes opinari nos dicit,sed
2 scire, quòd filij Dei simus: tametsi nondum
appareat. Hoc ergo qui non tenet, fidei na-
turam prorsus ignorat. Hoc autem posito,li-
quet fidem cum serio affectu semper coniun-
Col.2.7 ctam esse. Alioqui, non iuberet nos Paulus
radices agere in Christo & superstrui fide,
nec ipsa haberet nomen obedientiæ: multò
minus victoria nostra aduersus mundum di-
Phil.2. ceretur. Et sanè cùm Paulus scribit,corde,ad
12 iustitiam credi, non eam in cerebro locat:sed
Rom.1.5 penitus defixam esse significat in hominis a-
1.Ioan.5. 4 nima. Elogia illa, quæ prius commemoraui,
Rom.10 nunc omitto: quòd sit vita animæ,quòd per
10 eam Christus in nobis habitet, quòd nobis
adipiscendæ salutis sit causa, ac similia: quæ
tamen simplici notitiæ nequaquam conue-
nirent. Atque hoc est quod alibi intelligit
2.Cor.3. 18 Paulus, cùm dicit, nos faciem Dei in Euan-
gelij speculo intuentes,in ipsam transforma-
ri ex gloria in gloriam. Viua enim & efficax
sit oportet cognitio, quæ ita nos in imagi-
nem Dei transformet.

Iam fidem diuinæ illuminationis opus es-
se,tot testimoniis Scriptura confirmat, quo-
ties cæcitatis damnat humanam mentem.Sed
quoniam nimis longum esset, locos omnes
colligere: paucos tantùm annotabo, qui se
primi offerent. Aliud nihil agit Paulus pri-
mo & secundo capite Epistolæ ad Corin-
thios prioris, nisi vt hebetem esse & nihil o-
mnem humani ingenij perspicaciam in Dei
mysteriis,ostendat. Qui ergo ad ea penetrãt,
non ex voluntate hominis aut carnis, sed ex
Deo nati sunt. Neque enim caro & sanguis Ioan.1.13
reuelant:sed Pater qui in cœlis est.Quare ro- Matth.
gat Paulus Deum vt Ephesiis aperiat mentis 16.17
oculos,détque illis Spiritum sapientiæ & re- Eph.1. 17.18
uelationis in agnitionem sui, vt comprehen-
dere queant,quę sit sua vocatio.Et meritò:si-
quidem, vt postea subiicit, dilectio Christi Ephe.3.
ad quam vocamur, omnẽ cognitionẽ super- 19
eminet. Vnde sequitur, quod alibi affirmat, Philip.1.
nobis dari vt credamus: nec posse homines 23
quicquam accipere, nisi illis è cœlo datum Ioan.3. 27
fuerit:neminem ad Christum venire,nisi tra- Ioan 6.
hatur à Patre. Adhæc,si excutiamus cor hu- 44
manum, reperiemus non modò ad diffiden-
tiam propensum esse,sed toto naturæ instin-
ctu illuc ferri. Quare, iterum hic nobis sub-
ueniat Dei Spiritus, necesse est, sitque nobis
& arrabo & sigillum. Hic est, qui nobis os
aperit, vt audeamus absque metu,Deum Pa- Rom.8.
trem inuocare, qui sanguine Christi animas 15
nostras irrigat, qui ratam nobis facit eius Gal.4.6
gratiam,qui Dei charitate chorda nostra per- 1.Pet.1. 2
fundit, vt intrepidè gloriemur, nos esse eius Rom.5.5
filios, qui denique nos ducit in omnem ve- Ioan.16.
ritatem: idque vt sciamus, quæ nobis à Deo 13
donata sunt. 1.Cor.2. 12

Quod vltimo loco posui, sumptum est ex
Luca, qui Pauli doctrinæ credidisse narrat,
quotquot ad vitam erant præordinati.Et sa-
nè, cum omnes promiscuè externa prædica-
tione inuitet Deus: hoc solo electos suos di-
scernit à reprobis, quòd hos cæcutire in luce
sinens, illos nouis oculis donat, quibus cer-
nant,& corda in obedientiam verbi sui incli-
nat.Proinde efficaci vocatione arcanam suam
electionem patefacit. Vocat nos,inquit Pau- Ephe.1.
lus, quemadmodum in Filio suo elegit ante 4
creatum mundum. Item, Illius opus sumus, Ephe.2.
creati in Christo ad bona opera, quæ præpa- 10
rauit,vt in illis ambulemus.Hoc ideo notan-
dum est,quia, vt plus æquo superbi sunt ho-
mines, ad se rapiunt quod erat vni Deo ad-
scribendum. Cui præposteræ arrogantię gra-
tuitam suam adoptionem opponit Deus,quę
ipsa sibi causa est ad nos vocandos: adeóque
sola nos discernit. Nunquam certè præueni-
tur à nobis Deus,sed quærit oues errantes ac
perditas. Porrò efficacia vocationis, cuius
memini,

memini, sic accipi debet, quòd non tantùm nobis offertur Dei gratia, sed ad eam amplexandam voluntas quoque nostra formatur. Nam inter electos & reprobos id interest, quòd cùm vtrosque alloquatur Deus voce hominis, illos peculiariter Spiritu suo intus docet. Commune, inquam, vtrisque est hominis ministerium: sed interior Spiritus gratia, specialis est electis. Quò pertinet Christi sententia: Quicunque à Patre audiuit ac didicit, venit ad me.

Ioan. 6. 45

Nisi hæc extra controuersiam posita fuerint: licet auiū more subinde garriamus, nos fide iustificari, iustificationem ipsam nunquam tenebimus. Nihilo autem melius est, furtim subduci ab vnico salutis fundamento, quàm palàm excuti. Verùm, sunt etiam alia, in quibus laruati Mediatores hanc doctrinæ partem malitiosè subuertunt, quam velle se tueri verbo profitentur. Peccatorum confessionem obtinendæ veniæ necessariam esse fingunt. Cui autem confiteri nos iubent? Nō Deo: sed sacerdotibus. Nónne plusquam impudenter obtenditur nomen gratuitæ iustificationis, cùm hæc cōscientiis imponitur necessitas? Vt liberæ sint conscientiæ à metu æternæ mortis, ipsam quoque Dei legem abrogari oportet, ne maledictione eas obstringat. Quid nunc si nouarum legum laqueis induūtur, quæ fortius eas adstringant? Scriptura nos iustificari testatur, nō quia impleamus legem, sed quia recumbamus in Christi sacrificium, quo expiata sunt peccata. Non ergo legis obseruatio, sed transgressionum venia nos iustificat. Nunc cùm ipsa peccatorum remissio quæ à vinculis omnibus nos soluit, conditioni illigatur, nónne tota conscientiis excutitur salutis certitudo? Peccatorum remissionem nobis promittit: sed hac lege, si in aurem sacerdotis cōfessi fuerimus. Quid hoc, quæso, aliud est, quàm humanæ legi subiicere diuinæ Legis absolutionem, & ipsi, vt ita loquar, manumissionis vindictæ seruitutem imponere? Sic enim statuunt eiusmodi legislatores, ne peccatorum remissio, quæ nos liberat, ipsa sit libera.

Præterea atrocem Deo iniuriam faciunt, qui tantum arrogant hominibus, vt ipsorum arbitrio remittantur peccata. Præsertim cum hoc vni sibi tam seuerè vindicet apud Prophetam. Ego sum, ego sum, inquit, qui deleo iniquitates tuas. Quid autem? an Deus ipse cùm beneficium istud nobis offert, confitendi legem imponit? An Christus ipse, cuius maximè proprium est hoc officium & mandatum, tale quidquam præscribit peccata remittendo? Nusquam hoc legitur. Nunc cùm insurgūt homines, manúmq; iniiciunt Christo ad restringendā eius gratiam, nónne plusquam sacrilega audacia est? Et nós, si tantùm iuris permittimus hominibus, vt recōciliandæ inter nos & Deum gratiæ ipsi sint arbitri ad leges dictādas, nónne Christi beneficium, tali ingratitudine repudiamus? Hoc certè, nisi impudenter, negari non potest. Confugimus miseri omnes nos, vt necesse est, ad peccatorum veniam, tanquam ad vnicum salutis asylum. Certa nobis via à Filio Dei mōstratur. Certa ratio traditur tanti boni potiendi. Hìc se interponit mortalis homo, aditúmque præcludere audet: ianuam ostendit à se obseratam, nec aperiri nisi confessionis claue, patitur. Hanc in se tyrannidem qui suscipiunt, statuúntne Christum vnicum iustitię authorem, ac non potius honoris partem illi ereptam aliò transcribunt? Et vbi gratuita iustitia, si hoc modo redimitur?

Isa. 43. 25

Porrò, quoniam hactenus expertę sunt piæ animæ, quàm dira esset carnificina, cùm ad eiusmodi confessionem adigebantur: vt minore doloris sensu eas interimāt falsi Mediatores, mediam viam excogitant. Dicūt enim, neque nimis laxandam confessionem, neque rursus nimis stringendam. Videtur certè aliquid profectum, cum ex illa anxia enumeratione aliquid remittitur. Nugæ scilicet: nam si statuimus non absolui coram Deo, nisi qui sacerdoti sua peccata confessi fuerint, cui inde apiculum detrahere fas erit? Nónne semper periclitabimur, ne si quid à nobis prętermissum est, in iudicium Deus reuocet? Hæc demum pax est conscientiæ, sine qua nulla est salus, cùm indubia est absolutionis fides. Si confiteri prius quempiam necesse est, quàm absoluatur, quousque vrgeat hæc necessitas, non est in hominis arbitrio definire. Ita nihil præter assiduam inquietudinem, lentúmque tormentum, & perplexas ambages relinquitur, quę animam nihilominus conficient, quàm si apertè iugularetur. Contenti sunt Mediatores, si recenseantur peccata, quæ diligenter cogitanti, & sese excutienti in mentem veniunt. Quid hoc est aliud, quàm venenum gutta mellis illinere, vt primo gustu minus sentiatur? Nam si quid iustæ diligentiæ vel minimum defuerit, hìc hærebit peccator. Imò labefactabitur tota promissio: & tandem abyssus abyssum trahet. Si hæc est salutis scientia, tranquillo animo in peccatorum veniam recumbere: quisquis hunc laqueum sponte induet, sciens ac volens salutem suam proiicit.

Quòd autem huic impiæ tyrannidi prætexitur Christi authoritas, non minore fit impudentia, quàm malitia. Antehac Sorbonicis theologastris propter crassam inscitiam poterat ignosci, cùm Scripturam perperam corrumperent. Nunc in tanta luce non eadem valere debet excusatio. Obtendunt mediatores, ligandi & soluendi potestatem Apostolis esse datam. Addunt postea, exerceri non posse, nisi intelligat qui ea fungitur, retineréne, an soluere debeat. Inde enumerationem cōficiunt. Quid tam puerile obiectum, toties à nobis refutatum, nūc de integro excutiam? Cùm instruuntur ligandi & soluendi

potestate Apostoli, hoc elogio vim & fructum Euangelij commẽdari, certum est. Magnopere enim refert, vt ratam esse corã Deo absolutionem sciamus, quæ nobis nuntiatur ore hominis. Meminerimus, homines esse mortales, qui nos ab æternę mortis reatu exẽptos esse testantur. Tantæ rei testimonio, ne Angeli quidem pares forẽt. Quid ergo nobis fieret, nisi suam authoritatem interponeret ipse Filius Dei, ad sanciendam mãdati sui fidem? Ipsa porrò mandati executio, omnem hac de re dubitationem tollit. Neque enim audiendis confessionibus, sed prædicando Euangelio, ligandi soluendíque munus exercuerunt Apostoli. Quinetiam palàm est, melioribus seculis, quibus floruit religio, vel ignotum fuisse confitendi ritum, vel non ita communiter receptũ fuisse. Certè extra controuersiam est, totos mille annos & suprà, hac lege solùtas fuisse Ecclesias, quam noui Mediatores quasi perpetuam, & vnà cum Euangelio natam, obtrudunt. Quòd si necessaria est, quam fingunt cognitio, vt peccata remittere nequeat, nisi qui audiuit: temeritatis dãnandi sunt, non modò præstantissimi quique veteris Ecclesiæ pastores, sed Apostoli ipsi, adeóque omnium Magister & Dominus, qui omnes, cùm morem confitendi nescirent, ligare tamen & soluere ausi sunt.

Scio eiusmodi homines, vbi species aliqua vtilitatis se ostendit, quiduis sibi iubendum permittere. Atque hæc ratio est, cur tantopere confessionem vrgeant, quia mundum volunt sibi obnoxium facere, vt obsequentem habeant. Multis ergo nominibus confitendi ritum vtilissimum esse contendunt. Nẽpe, si reputamus, quid priuatim ipsis expediat. Cùm tamen omnia dixerunt, nihil afferunt magis speciosum, quàm quòd impios cogunt semel quotannis erubescere. Scilicet, multum profectum est, cùm apud nos plus hominum valet pudor, quàm Dei & Angelorum reuerentia. Et tamen hoc ipsum esse falsissimum vsus, qui optimus est magister, docet. Eò enim maiore peccandi proteruia lasciuiunt, quia se fore saluos confidunt, simul ac in aurem sacrifici quicquid intus eos grauat, exonerauerint. Perinde acsi Dei tribunal effugerent, iudicium hominibus deferendo. Denique non secus ac ebriosi, vomendo ad nouam crapulam se comparant. Quid autem ex aduerso nobis promptum esset obiicere? An non ex hac lerna innumeras malorum species prodire notum est? Verùm vt demus esse verum quod postulant, nihil tanti esse debet, vt in seruitutem redigantur conscientiæ, prostituatur Christi gratia, opprimatur fides. Vt maximè, inquam, expediat, cogi ad confitenda sua peccata homines, fucum tamen facere, quasi res sit ad salutem necessaria, neque fas est, neque expedit. Stringi enim talium legum vinculis conscientiæ nequeunt, quin strangulentur. Ergo omnibus illis abruptis, discamus solis gratuitæ misericordiæ promissionibus, omnes sensus habere deuinctos.

Similiter, cùm de spirituali conscientiæ foro agitur, nulla satisfactionum fiat mentio. Vnica enim est Christi satisfactio, quæ non culpæ tantùm æternæque mortis reatu nos eximit: sed temporalibus quoque pœnis redimendis est pretium. Arridet quidem, prima specie, illa distinctio: pœnam æternã gratis remitti Christi beneficio: temporales autem, nostris satisfactionibus: sed re propius inspecta, protinus euanescit. Reclamant primùm omnes Prophetæ, qui Dei misericordiæ, pœnarũ relaxationem vbique assignant. Quod Deus gratis condonat, certum est, nullis operibus nos promereri. Atqui, dum ita Deum loquentem inducit Propheta: Propter me faciam, non propter vos: de remittenda temporali pœna sermo habetur. Imo quoties ferè ad petendam gratuitam veniam confugiunt, externas calamitates deprecantur, vt sunt iræ Dei indicia. Et cùm nos recipit Deus in gratiam, simul finem malis se impositurum promittit. Denique sicuti culpam pœna sequitur, tanquam fructus arborem: ita culpa remissa, tanquam excisa radice, pœna quoque extinguitur. Verum est quidem hoc optimum esse remedium, ne iudicentur homines à Deo si seipsos iudicent: quemadmodum testatur Paulus. Id tamen perinde accipi non debet, ac si mutua compensatione ipsum placarent. Sed cùm hoc vnum agat Deus nos puniendo, vt ad pœnitentiam cogat, non mirum est, si pœnæ dicatur occurrere peccator, qui sponte se corrigit. Verbis enim nos inuitat prius cœlestis Pater, quàm manu feriat. Si voluntaria in nobis conuersio apparet, obtinuit quod volebat. Illic iam cessat puniendi materia. Denique, sicut in futurum tempus respiciunt, quæ piis infligũtur pœnæ: ita qui eas auertere cupit, non est quòd studeat satisfactione aliqua, quod deliquit, expungere: sed se quibuscunq; potest modis cum ad humilitatem, tum ad veram resipiscentiam erudiens, sui ipse peccati vltor sit homo, ne Deum experiatur vltorem. Qui Deũ sibi vult parcere, ipse sibi ne parcat, nec indulgeat. Qui erigi vult à Deo, se ipse humiliet. Sed hoc totum nihil ad mutuam compẽsationem: nam qui in hunc modum de se pœnas sumunt, quò præueniant Dei iudicium, constituunt sibi nihilominus in Christi sacrificio non modò culpæ expiationem, sed pœnarum etiam, quascunq; meriti sunt, veniam. Satisfactiones porrò, quarũ vsus est in Ecclesia, cùm ad exemplum magis pertineant, pars sunt ordinis politici, non autem spiritualis iustitiæ subsidia.

Huic doctrinæ, qui vel tantillum derogãt, nunquam tam speciosos habebũt prætextus, quin saltem palàm fiat, exitiales ipsos tendere insidias hominum saluti: quas si cauere negli-

Ezech. 20.44. & 36.22

1. Cor. 11. 31

negligimus, frustra posthac gememus salutē amissam, quā ipsi sponte prodiderimus satanę & eius ministris. Cauendū itaque, ne illæ nos demulceāt Sirenum voces. Hoc parū est: Hoc cōmoda interpretatione mitigabitur: Hoc facilè latebit: Hoc admittetur nō magno periculo. Potius audiamus monentē Christum:
Ioan.12.35 Ambulate dū lucem habetis. Nā si quas patimur clarę luci nubeculas opponi, citius quàm putemus, obruent nos tenebræ. Vnica est ianua, qua ingredi nos in vitā ęternā oportet: vnica est via, qua ad eā peruenitur. Minimus ab his deflexus, procliuis est in mortē error. Huc accedit, quòd obliquis velut cuniculis simul impetitur Christi gloria, quam ita cōiunctā esse cum salute nostra voluit, vt alteri qui detrahit, vtrunq; violet. Ergo in asserēda gratuitæ iustificationis doctrina, non tantùm quàm sit nobis chara nostra salus, sed etiā quā preciosa Christi gloria, specimē edēdum est. Vnde apparet, quàm detestandū interitū nobis moliātur perfidi Mediatores, qui suis fucis huc nos inducūt, vt nō minus in Filiū Dei simus ingrati, quàm proprię salutis proditores.

Atque vt demus, relinqui nobis istud integrū, iustificari sola fide hominē: qui tamen nihil præterea relinquūt, quo tandē loco habendū censent cultum Dei? Est ne illis res tā friuola, vt pacē Ecclesiæ morari non debeat? Atqui, hominū & Angelorum saluti pręferēdam esse dico. Proinde, qui nō tātùm posthabito, sed etiā relicto Dei cultu, alterum illud caput duntaxat vrgent, quid sit vera religio nondū didicerunt. Siquis obiiciat, præcipuā diuini cultus partē fide, eiúsq; exercitiis contineri: ego id quidem fateor: sed disputare, quomodo salutē adipiscantur homines, quomodo autem ritè colatur Deus, tacere nimis est præposterū. Adde, quòd huius rei cognitio propriā explicationē desiderat: cuius duo potissimum sunt membra. Primùm enim statuendum est, spirituale esse Dei cultum, ne in externis vel cæremoniis, vel aliis quibuslibet operibus reponatur: deinde nō esse legitimū, nisi ad eius cui præstatur, voluntatē sit cōpositus, tanquam ad suā regulam. Vtrunq; plusquam necessarium est: nam vt nihil quàm terram & carnē sapimus, ita Deum metimur nostro ingenio. Vnde fit, vt semper magis arrideant externę pompæ, quæ nihili sunt coram Deo, quàm interior cordis veritas, quam solā probat ac requirit. Rursus, nota est ingenij nostri lasciuia, quæ hîc maximè exultat, vbi nihil prorsus audēdū erat. Quoslibet cultus, & alios subinde atq; alios cōminisci, homines sibi permittunt. Neq; hoc est seculi vnius vitium. Vsq; ab exordio mūdi, ita licenter mū-
1.Sam.15.22 dus cum Deo lusit. Ipse autē clamat, nihil sibi pluris esse, quàm obedientiam. Itaque omnes cultus, præter mandatum suum confictos, nō modò tanquā irritos respuit, sed planè damnat. Quid testimoniis vtar in re tam aperta? cùm prouerbiales inter Christianos esse debeant huiusmodi sententiæ.

Quod prius membrum, quasi superuacuū securè omittūt fucosi Mediatores, vt ne verbulo quidem attingant, spiritualem esse Dei cultum: quid aliud, quàm latebras quæritant ad fallendum? Fingamus tamen id esse tolerabile. Quòd autem in operibus per se bonis numerant, quæ sponte suscipiuntur absque Dei mandato, in eo totam piè rectéque viuēdi regulam peruertunt. Vbi enim erit illud, *Mat.15.9*
Frustra me colunt, docentes præcepta hominum: si vagari suo arbitrio extra Dei legem, hominibus liceat? Ac eò impudentiæ erumpūt, vt dicant à Spiritu sancto discrepare, qui non probant supererogationis opera. Cur istud? An quoniam eiusmodi opera apud Isaiā *Isa.1.12*
commendat Spiritus, cùm hoc solo titulo damnat quæcunque pulcherrimam alioqui speciem habent, quòd ea Deus non requirat è manibus nostris? Video quid obiiciant: vt omnia vendamus, vt perpetuam colamus virginitatem, vt gratuitam prædicationis operam impendamus Ecclesiæ, non præcipi quidem à Domino, placere nihilominus. Atqui, respondeo, etiam si quis hæc omnia simul, & longè maiora præstet, nihil vltrà præstare, quàm quod lex continet. Illic enim iubemur Deum ex toto corde diligere. Quis hominū hunc metam sua perfectione superet? Si excipiant, nullum tamen de operibus ipsis speciale extare mandatum: ad hoc quoque facilis est responsio. Neque enim hæc omnibus conuenirent. Neque ritè suscipiuntur in eum finem, quasi per se valeant, aut quasi ita coli Deus velit. Si quis nulla necessitate inductus, vendat quæcunque habet, abiecta familię suę cura, quasi venditio per se sit virtus, nónne stultitiæ meritò damnabitur? Neque enim omnes promiscuè alloquitur Christus, cùm dicit: Vade, & vende omnia: sed eum qui se *Mat.19.21*
falsò tota lege perfunctum putans, inani fiducia turgebat. Vt cum ostendat Christus, procul adhuc à tota perfectione abesse: vitium, in quo sibi blandiebatur, attingit: quòd scilicet opibus suis nimium addictus esset. Vnde patet: tale venditionis genus sub legis mādatis contineri. Idem & de virginitate sentiendum. Videre enim quisque debet quid sibi datum sit, ne quis incontinentia laborans, dū cœlibatam appetit, cum Deo luctetur. Deinde, qui continentiæ dono pręditus est, placere sibi non debet cum suo cœlibatu, quasi genus viuendi colat aliis perfectius. Neq; enim virginitas, quasi per se virtus sit, laudatur: sed dum refertur in suum finem: vt liberius, a curametis omnibus soluti, studia nostra & curas omnes cōferamus in Dei obsequiū. Et cur stipendio abstinuit Paulus, nisi vt obuiam iret pseudoapostolorū malitiæ, qui ideo nihil poscebāt, vt infamiam crearent eius ministerio, vel saltem authoritati detraherēt? Quid autē obsecro, præter officij sui modū supererogat minister, dum nihil pręte rmittit, quod ad Ec-

clesiæ vtilitatem facturum videt? Non potuit aliter facere Paulus, quin se & Apostolatum suum improborũ ludibrio exponeret. Quid ergo fecit, primùm quod non debuerit: deinde quod non esset ex Dei præscripto?

Iactant etiam exemplum Dauidis, qui coram arca saltauit. Verùm, quid hoc ad commentitios cultus stabiliendos? Nam si nouum quempiam cultum erigere in animo habuit Dauid, quis eius temeritatem excuset, cùm rem tam seuerè à Domino prohibitam aggressus sit? Lex certè illa communis erat omnium: ne facerent quod singulis placeret: sed tantùm quòd Dominus præceperat. Si
Deut.12 quid ergo ad mandatum de suo addidit Da-
8 uid, perperam ausus est plusquam licebat. Si fatemur peccasse: quid imitatores iuuat peruersum exemplum? Ego verò non concedo, hoc animo saltasse Dauidem, vt cultum sibi non mandatum Deo exhiberet. Satis scitur, cæremonias ita pietatis fuisse exercitia, vt non tam ex se, quàm ex fine æstimarentur. Quid ergo sibi aliud voluit illa Dauidis saltatio, nisi vt arcam Domini magnificè in locum cœlitus illi destinatum & consecratum deduceret? Quanquam non dubium est, quin peculiari Spiritus instinctu huc adductus fuerit: quod in extraordinariis sanctorum factis semper obseruandum est.

Verùm, ne quis calumnietur, nos in rebus externis nimium esse morosos, qui adeò præcisè tollamus omnem libertatem: hîc testatum velim piis lectoribus me non de cæremoniis litigare, quę decoro tantùm & ordini seruiũt: vel etiam symbola sunt & incitamenta eius, quam Deo deferimus, reuerentiæ. Nobis enim de operibus disputatio est, quæ per se Deo placere fingunt Mediatores, & quibus eum ritè coli affirmant. Nam cùm illis de operum iustitia, adeóque meritoriis operibus sermo est, eiusmodi figmenta obtrudunt, quæ ad Dei legem hominum arbitrio adduntur. Quis autem non videt hoc modo ἐθελοθρησκείας, quæ à Paulo damnantur, Dei mandatis opponi? Certè, si verum dicerent, falsum esset illud Christi: Frustra Deum coli hominum mandatis. Nego igitur, legitimum esse alium Dei cultum, quàm qui ad eius voluntatem exigitur: nam is solus rationabilis à
Rom.12 Paulo vocatur hac de causa, quòd vbi sapere
1 plusquam oportet, homines volunt, à ratione viáque aberrant. De operibus autem mediis, quorum libera est electio, alibi erit opportunior dicendi locus: tantùm ostendere volui, si absq; Dei mandato suscepta à nobis opera, in partẽ diuini cultus, spiritualísq; iustitiæ obrepãt, quod in religione pręcipuũ est, euerti.

Quoniam in tradenda reformationis formula, postquam de iustificatione egerunt Mediatores, ad Ecclesiam descẽdunt: videndum quatenus eorum placitis acquiescere pio homini liceat, qui nolit à veritate discedere. Quas ponunt dignoscendæ Ecclesiæ notas, ego quoque libenter recipio, puram doctrinam, rectum Sacramentorum vsum, & sanctam, quæ inde pendet, vnitatẽ. Sed quod addunt de continua Episcoporum successione, quis non animaduertat captiosè ab illis dici? Non abs re contendimus, ita seculis aliquot laceratam & dissipatam fuisse Dei Ecclesiam, vt destituta fuerit veris pastoribus. Contendimus nihil minus quã pastores fuisse, qui hunc honoris titulum sibi arrogarunt. Isti, non modò lupos censeri volunt pastores, sed Ecclesiam alibi quàm apud eos quærendam esse negant. Nos certè non negamus semper fuisse Dei Ecclesiam in mundo. Audimus enim quid de perpetuo Christi semine Deus promittat. Hoc etiam modo non negamus, quin ab exordio Euangelij continua vsque ad nos fuerit Ecclesiæ successio: quemadmodum certò persuasi sumus, ad finem vsque mundi fore: sed non concedimus, ita affixam esse externis laruis, vt penes Episcopos vel fuerit ante hac vel posthac futura sit. Et vnde, quæso, id necessarium esse probant? Nulla vsquam inuenietur promissio. Quin potius, dũ Petrus admonet, falsos do- 2.Pet.2
ctores in Ecclesia Christiana fore, sicuti in 1
populo veteri fuerunt: & Paulus sessurum in 2. Thes.
templo Dei Antichristum pronuntiat, non 2.4
extraneos hostes designant, qui violenta irruptione, ad exiguum tempus turbent Ecclesiam: de ordinaria quam vocant, præsulum administratione loquuntur: ne quis tranquillum ac florentem regni Christi statum somniaret. Ergo, si penes Apostolorum successores residet Ecclesia, eos quæramus successores, qui traditam ab illis doctrinam posteris fideliter per manus tradiderint.

Scio, vt continuam hanc successionem cõmendent Irenæus, Origenes, Augustinus & alij quidam ex veteribus. Sed merum fucum faciunt, qui eiusmodi testimonio, tyrannidem Papatus, quæ nihil commune habet cum antiqua Ecclesiæ forma, defendere conantur. Irenæo & Origeni negotium erat cum improbis nebulonibus, qui, cùm prodigiosos errores proferrent in mediũ, eos sibi diuinitus reuelatos esse iactabant. Huius mendacij facilis erat refutatio, quòd adhuc superstites erant multi, qui familiares Apostolorum discipulis fuerant. Recens erat eius doctrinæ memoria quam Apostoli tradiderant. Ipsi quodammodo parietes adhuc eorum vocibus personabant. Miramur, si illi sancti viri, testes citauerint Ecclesias, quæ & ab ipsis Apostolis institutæ fuerant, & eorum institutionẽ, sine controuersia retinuerãt. Pugnabat Augustinus cõtra Donatistas, qui furiosa superbia inflati, solos se Ecclesiã habere gloriabãtur, cùm tamẽ nihil esset causæ, cur ab aliis dissiderẽt. Obiicit illis Augustinus, quas illi repudiabãt Ecclesias, & à quibus discessionẽ fecerãt, continua serie ab ipsis Apostolis fluxisse. Optimo id quidẽ iure: cũ eas in recepta

semel

semel doctrina perstitisse, Donatistæ agnoscerent. At lõgè diuersa est nostra ratio. Successores enim Apostolorum fuisse negamus, qui ab eorum fide doctrináque desciuerint. Perfidiosi isti Mediatores, qui tenebras miscent cum luce, quàm dissimilis sit antiquo Ecclesiæ regimini, vel potius contraria præsens dissipatio, non ignorãt. Cuius ergo impudentiæ est, ad opprimendam Ecclesiã, nomen Ecclesiæ ipsius obtendere? Vtinam verò ad hunc vsque diem stetisset illa, quam mentiuntur, successio. Apud nos certè nõ difficulter inueniret, quã meretur, reuerentiam. Sit, inquã, Petri successor, Papa, si Apostoli fungatur officio. Sed in quo sita est successio, nisi in perpetuitate doctrinæ? Si autẽ ab his corrupta est, imò extincta & abolita Apostolorũ doctrina, qui eorum haberi volũt successores: quis non stultã eorum instantiã derideat? Eodem nẽpe argumento probare mihi licet, tyrannos omnes optimos fuisse libertatis vindices: quoniã à repub. ad eorum monarchiam continuus fuerit transitus. Nunc an ita sit, ex re fiat æstimatio. Sed hoc ipsum ne fiat, ex professo cauent Mediatores, qui ex honore, quem personis deferunt, præiudicium fieri volunt de doctrina.

Vt locũ hũc breuiter concludã: Ecclesiam Dei quærimus. Fatemur omnes, sic propagatã fuisse ab initio, vt continuo seculorũ ordine ad nos vsq; durauerit, & hodie diffusa sit per totũ orbẽ. Restat altera quæstio: Sitne personis alligata. Nos quàm periculosum sit hoc fateri, tametsi videmus, noluimus tamẽ adeò esse solliciti, vt caueamus in posterũ. Sed cùm sibi vsurpẽt nomen Ecclesiæ, qui eam funditus, quantũ in se erat, perdiderũt, cuius socordiæ fuerit, saltẽ præsenti mala nõ reclamare? Iã suo tempore dicebat Hilarius, Ecclesiã potius delitescere in cauernis, quàm in primariis sedibus eminere. Quæ ad tã horrendam, quæ vbique hodie grassatur, vastitatẽ deplorandã querimoniæ sufficiãt? Aliunde igitur, quàm ex hominũ titulis, petendã erit Ecclesiæ cognitio. Et frustra in eius inuestigatione circuimus, cùm vltrò se nobis verissima ratio offerat. Quis enim nostrũ, vt hominem agnoscat, eius calceos vel pedes intuebitur? An nõ in faciẽ potius rectã conicimus oculos? Cur ergo in considerãda Ecclesia, non ab ipso capite incipimus, præsertim cùm eò nos Christus ipse reuocet? Vbi erit cadauer, inquit, illuc congregabuntur aquilæ. Quare si in certam Ecclesiæ vnitatẽ coalescere libet: in veritatem Christi tantùm consentiamus. *Matth. 24.28*

Cùm ad Ecclesiæ authoritatem ventum est, quibuscunque fucis imperitorum oculos ludant Mediatores, huc tandem recidunt, vt pro verbo Dei, sola valeat hominum libido. Nota est illa triplex cantilena: Esse penes Ecclesiam, discernere veras Scripturas ab adulterinis: Eandem habere ius interpretandi: Eius traditionem oraculorum vim habere. His iactis fundamentis, palàm est, ereptum Deo imperium, ad lituos & infulas transferri. Qualiscunque sit eorum caterua, qui modò episcopali titulo sint ornati, Ecclesiam constituit. Porrò, immensum est quod illis licebit, si arbitrio suo interpretetur Scripturam, si fidei articulos fabricent, leges imponant conscientiis. Quid igitur Deo fiet reliquum? Hæc plusquam manifesta est regni Christi, sanæ doctrinæ, salutis nostræ proditio. Et nos discordias alere, pacémque impedire ac turbare clamabunt, nisi protinus assentiamur? Quin proprium Ecclesiæ officium sit, Scripturas veras à suppositiciis discernere, non nego: nempe, quia obedienter amplectitur, quicquid Dei est. & oues audiunt vocem pastoris, alienorum vocem non admittunt. Sed Ecclesiæ iudicio submittere sacrosancta Dei oracula, vt quasi precario suam inter homines authoritatem obtineant, sacrilega est impietas. Nam cùm super Apostolorũ & Prophetarum doctrinam teste Paulo, fundata sit Ecclesia, perinde isti loquuntur, acsi garrirent matrem à filia esse genitam. Notum est præterea, quid captent. Hinc ille, aiunt, Canon &c. Primùm quæro, quo ipsum tempore editum fuisse putent: nam in Niceno concilio nulla eius mentio. Et tamen illic satis validis contra Arrium instructi armis erant sancti Patres, cùm Scripturas in manu haberẽt. Deinde, quid Legi librísque Propheticis fiet, si tandiu pependit eorum authoritas, donec aliquid post duo tandem annorum millia, ex quo Lex lata fuerat, decerneretur? Nam Machabæorum libros, Tobiam, eiusdémque farinæ alia, quoniam in vulgari eorum canone continentur, pro legitimis haberi volunt. At de ipso Canone, quem adeò superciliosè nobis obtrudunt, inter se non consentiunt veteres Scriptores. Suis ergo fruantur Mediatores, vt libet, modò nobis liberum sit ea repudiare, quæ diuinitus non esse prodita, sani omnes, saltem vbi moniti fuerint, iudicabũt. *Eph. 2. 20*

Sequitur ius interpretandi, quod vt Mediatores confictæ à se Ecclesiæ asserant, adducũt Petri testimonium: nõ esse priuatæ interpretationis prophetiam: quia non à seipsis locuti sint Prophetæ, sed à Spiritu Dei impulsi. Sed hac consequentia apud intelligentes parum proficient. Admonet Petrus, nihilo nũc magis humani ingenij perspicacia intelligi posse Prophetias, quàm olim conflari potuerint. Hortatur ergo, vt quemadmodum diuinitus sunt allatæ, ita genuinum earum sensum postulemus à Dei Spiritu nobis patefieri. Nihil ambitioni, nihil arrogantiæ esse dandum. Sed an inde consequitur, ius interpretandi rediisse ad paucos? Obtendunt etiam, promissum esse Ecclesiæ Spiritum, à quo ducatur in omnem veritatem: & qui suggerat quęcũque docuit Christus. Atqui, cũ eripiãt interea Ecclesię quod illi à Christo datum est, ánnon detegẽda est eorum fallacia? Dono interpre-

tationis instruit Spiritus Domini quos visum est, in communem Ecclesiæ ædificationem. Huius doni vim & vsum non supprimunt tantùm, sed in nihilum redigunt, qui solis episcopis potestatem faciunt aliis dictandi, quod necessariò sequantur. Sæpe accidit, vt genuina Scripturæ intelligentia destituti sint episcopi. Ergo qui nos ad tenenda eorum præscripta cogunt, furiosos armant gladio, quo Scripturam totam miserè conscindant. Denique, quisquis Scripturæ sensum, episcoporum subiicit arbitrio, interempta eius anima, nihil preter mortuum corpus relinquit. Extrahendus enim nobis est anguis, quem sub hoc dumeto Mediatores occultant: nempe hoc volunt, vt nihil tam sit firmum & perspicuum in Scripturis quod non vno verbo eludere promptum sit, siquidem cornutis bestiis minus adlubescat.

Tertiam partem Ecclesiasticæ potestatis locant Mediatores in sanciendis, tam dogmatibus, quàm legibus. Atque priorem illam speciem, Traditiones vocant, quas si quis conuellat, eorum sententia, negat Ecclesiam fundamentum esse veritatis. Hac captione irretiuntur miseræ animæ, ne quam omnino superstitionem reiicere audeant, quæ modò longi temporis vsu inualuerit. Plausibile quidem exemplum adducunt in Baptismo paruulorum, sed cùm nullum sit tam crassum aut puerile commentum, quod non Traditionis nomine venditetur in Papatu, omni superstitionum genere vltrò se implicat, quisquis ab hac captione sibi non cauet. Tametsi, ne hoc quidem illis concedo, ex Ecclesiæ traditione fluxisse pædobaptismum, quem certò constat, in ipsa Dei institutione esse fundatum, & à circuncisione habere suam originem. Parum enim haberet firmamenti, si hominum tantùm arbitrio staret. Adeóque hæc tenenda est vniuersalis regula, non esse legitimum Sacramentum, nisi quod à Deo est, non ab hominibus. Sed vt ad præsentem causam reuertar: non modò cerei paschalis benedictionem, aquæ exorcismum, & similes nugas, quæ numero sunt infinitæ: sed missandi ritum, & impios omnes eiusdem formæ cultus, vna, vt aiunt, fidelia dealbant, cùm illis Traditionum imponunt nomen. Vt quicquid longi temporis præscriptione defenditur, quasi extra controuersiam positum, inter ipsa Dei mandata emineat. Et hîc se nemo opponet? Imo subeunda potius millies turbatæ pacis infamia, quàm vt perfida dissimulatione prodamus tam necessariam Dei veritatem, quæ hîc alioqui periclitatur.

Leges non alias vnquam tulit vera Christi Ecclesia, nisi quæ ad retinendum ordinem, ad fouendam concordiam, ad tuendam disciplinam, facerent. Tales nemo sobrius non fatebitur, & iure ferri, & ab omnibus piis seruandas esse. Nec verò de eo cõtendimus. Sed duobus malis subuenire necesse est, si volumus saluam esse Ecclesiam. Quòd hodie nihilo leuiora & æquè multa & varia legum onera imposita sunt Christianis, quàm olim sustinebant Iudæi, id esse præter Christi institutum, nemo dubitat. Qui enim Dei leges abrogauit, vt nos à seruitute laxaret, nouis profectò hominum legibus nos premi noluit. Factum est tamen. Nec tantùm liberale illud regimen ablatum, sed quasi in diram carnificinam coactæ sunt animæ. Saltem fieri nequit, quin assiduè torqueantur. Nam & quædam apertè cùm præscripta à Deo regula pugnant, & quarundam obseruatio impossibilis. Tam procul absunt à leuanda hac tyrannide, qui habenas tenent, vt tantùm de ea stabilienda cogitent. Et nunc Moderatores nostri, opposita Ecclesiæ authoritate, impiorum libidini obsequuntur. Alterius quoque mali non minus necessaria est correctio. Leges, quas sub Ecclesiæ nomine commendant, tyranni, spirituales vocant: vt quæ regendis conscientiis sint destinatæ. Huius mali appẽdix est illa, cuius memini superstitio: quòd earũ obseruationem ad cultũ Dei pertinere fingunt. At Deus sibi vni spirituale regimen, verbóque suo vindicat: vt intactæ ab hominibus conscientiæ in solum eius nutum respicere discant. Vnus Legislator, inquit Iacobus, qui saluare potest ac perdere. Et Paulus seuerè admonet, ne se hominibus addicãt, qui Christi beneficio sunt manumissi. Et alibi Colossenses obiurgat, quòd decretis teneantur. Quid ad hæc Mediatores? Nulla remedij facta mentione, simpliciter, vt hactenus, parẽdi necessitate nos obstringunt. Atqui, tantundẽ abrogatur imperio Dei, quantũ hominibus tribuitur. Valeat ergo præuaricatrix ista obedientia, quæ Dei frænum abrumpit, vt nos hominum laqueis strangulet. *Iac. 4. 12* *1. Cor. 7. 23* *Col. 2. 20*

Iam quòd toti Ecclesiæ præficiunt Rom. Pontificem, cum per se non est tolerabile, tum verò acrius refutandum, quia prærogatiuam esse Petro concessam fingunt. Mandat Petro Christus, vt pascat oues suas. Quid? Aliis non mandat? Sed non frustra hunc nomine compellat Christus. Quasi non constet, illic ter repetito oues pascendi iussu, eum restitui in honorem Apostolatus, vnde ter Christum abnegãdo, exciderat. Nomen autem ouium, qua frõte, quæso, vniuersam Ecclesiam interpretantur? Eodem nempe argumento dicam, munus, quod Christus illi contulerat, aliis resignasse, quos ad pascendum Christi gregem hortatur. Gubernare, secundum istos, debuit Petrus totam Ecclesiam, quia illi dictum fuerat, Pasce oues meas. Ergo si aliis idem faciendum iure scribit: aut in eos transfert ius sibi commissum, vel ex æquo cum illis participat. Nimium verò proteruè Scripturis ludunt, cùm totã Ecclesiam fingunt in nomine ouium comprehendi. Ipse quidem pastor fuit ouium Christi, sed quibus operam suam impendit, & quàm latè se exten- *Ioan. 21. 16* *1. Pet. 5. 2*

extendere potuit eius ministerium. Nam si cũ plenitudine potestatis, vt garriũt Mediatores, præesse debuit Ecclesiis omnibus, iniquè Paulus agebat, superiorem illi gradum negando. Et quis vnquam fando audiuit, Petrum quicquam sibi in alienas Ecclesias vendicasse? Quin potius cùm ab Ecclesia mittitur, obtemperat, tanquam vnus quilibet ex concessu. Fuit inter alios eximius non nego, & pro excellentia donorum, quibus pollebat, illi honor deferebatur, vt primas teneret, quoties erant congregati. Sed aliud lõgè est, orbi vniuerso præesse, quàm præsidere in exiguo hominum cœtu.

Sed fingamus, datum fuisse Petro, quãtum iactant. Quis tamen concedet patrimonium fuisse donatum, quod in hæredes transmitteret? Successoribus idem, inquiunt, quod acceperat, ius reliquit. Ergo Satanã esse oportet, quisquis est Petri successor: quoniam hoc elogio insignitus fuit. Vbinam fit vlla successionis mentio? Paulus cùm de tota Ecclesiæ administratione ex professo differit, neque vnum constituit caput, neque primatum hæreditarium facit. Et tamen illic totus est in commendanda vnitate. Postquam autem commemorauit vnum Deum Patrem, vnum
Ephes.4.5.6 Christum, vnum Spiritum, vnum corpus Ecclesiæ, vnam fidem, vnum Baptisma: modum conseruandæ vnitatis describit: quia vnicuiq; Pastorum distributa sit gratia secũdum mensuram, qua donati sunt à Christo. Vbi plenitudo potestatis, cùm singulos ad certum modum reuocet? Cur non vnum Papam mox subiecit, quo nihil ad præsentem causam erat commodius, si quidem ita res tulisset?

Demus præterea, sancitam in Petro fuisse primatus in Ecclesia perpetuitatem: cur tamen Romæ potius sedes primatus, quàm alibi collocabitur? Causam allegant, quia fuerit Petri sedes. Perinde ac si quis in deserto constituat præcipuam Ecclesiæ Iudaicæ sedem: quia illic Moses summus omnium Propheta, & Aarõ primus Sacerdos, vsque ad mortem, munere suo defuncti sint. sed valeat hæc ratio. Quid Antiochia? Romam prẹferunt: quia illic mortuus sit Petrus. At probabiles sunt coniecturæ, vnde colligere licet, fabulosum esse, quod de Romano Petri episcopatu tradũt. Complures priuatos salutat Paulus, cùm scribit ad Romanam Ecclesiam. Triennio pòst, illuc vinctus adducitur. Exceptum à fratribus fuisse refert Lucas. Iterũ nulla Petri mentio. Scribit Paulus ex carcere varias epistolas. Nomina quorundam, etiam ignobilium, exprimit. Petro nullus inter eos locus. Si illic fuisset, non caruisset insigni contumelia tale silentium. Iam cùm sibi neminem adfuisse in prima sua defensione cõqueritur, an non turpem nimis perfidiæ notam Petro inureret, si tunc fuisset vrbis pastor? Item, dum alibi omnes, quos secũ habet, perstringit, quis credat in hoc numero fuisse Petrum? Et tamen illud ferè totum est tempus, quod Romanæ illius sessioni assignant. Verùm, vt istam quæstionem non moueamus: si ideo priuatum obtinet Roma, quia fuerit vltima Petri sedes, cur saltem Antiochia secũdum locum inter Patriarchias nõ tenuit? Cur Iacobus & Ioannes, qui cum Petro videbantur columnæ esse, non proximam sedibus suis dignationẽ acquirere potuerunt? Quàm prẹpostera fuit distributionis ratio, cùm Alexãdriam sedem Marci, qui tantùm vnus erat ex discipulis, Epheso & Ierosolymæ prætulerunt? Verùm Apostolos inter se conferre desino: ipse enim Dominus omnium ac magister, ad cuius fulgorem euanescit omnium dignitas, vbi summi Sacerdotij munus, & docendo & moriendo, nisi Ierosolymæ obiit? Ergo Ierosolyma Christi sedes nulla erit, & Roma ad se honorem rapiet? Huc accedit, quòd Petri Apostolatus Iudæis fuit peculiaris, teste Paulo: ideóque propriè ad nos nõ spectat. Quare Iudæos, quorum res agitur, sinamus de hac successione litigare. Gal.2.8

Eodem pudore Cyprianum aduocant testem in hac causa: nempe is est qui tyrannicæ superbiæ damnat episcopos, si in collegas quicquam imperij sibi vsurpent. Vnum quidem episcopatum nobis cõmendat: sed Christi, cuius partem in solidũ, vt loquitur, quisque episcoporũ tenet. At schismata ex summi pontificis cõtemptu orta esse, alicubi tradit. En eorum ingenuitas. Quod de sacerdotio Leuitico scribit Cyprianus, ad Papatum rapiunt. Nam si pro schismaticis haberet Cyprianus, quicunque pontifici Romano subesse renuunt, quo loco habendus ipse foret, qui aduersus Stephanũ tam libere inuehitur, non inscitiæ modò & arrogantiẹ ipsum accusans, sed perinde ipsum cogens in ordinem, acsi vnus esset ex gregariis? Quare, desinant hìc Dei & hominum testimonio tam impudenter abuti. At vtile, inquiunt, remedium est, tollendis dissidiis, si vnus emineat, cui cogantur omnes parere. De hoc itaque liberam Ecclesiæ consultationem relinquant, nec fingant verbo Dei prẹscriptum esse, quod statui ex vsu debet. Quanquam hæc quoque vtilitas falsò ab ipsis prætexitur. Præsertim vbi ista, quam iactant, plenitudo potestatis licentiosè exultat, quæ nihilominus potest à tyrannide seiungi, quàm ignis à calore suo. Et ne hìc diutius hæream, si plena in Christianum orbem potestas, nihil aliud est, quàm episcopatus vniuersalis, hanc Gregorius, vt nefariam & sacrilegam, & soli Antichristo congruentem, vbique detestatur. Cui de Papatu fides habenda potius quàm ipsi Papæ? Nunc sibi, vt volet, blandiatur Rom. pontifex hoc imperio, quod illi adulatores tribuũt: sed apud sanos nihil aliud proficiet, nisi vt Antichristum se ostendat.

Nunc, vt alia omnia remittam, si Romanũ pontificem volunt totius Ecclesiæ caput

agnoſci, primo loco dent nobis verum epiſcopum,neceſſe eſt. Quis enim inter epiſcopos eminebit, niſi vnus, & quidem eximius in ordine epiſcoporum?Et ipſi quoque, dum Papatum ornare volunt, ſubinde in ore habent, Petri ſucceſſionem, & Chriſti vices. Porrò, quem Chriſti vicarium dicere audebunt Mediatores, qui profligata Chriſti veritate,extincta luce Euangelij, ſalute hominum euerſa, corrupto & profanato Dei cultu, calcatis atque laceratis omnibus ſacris eius inſtitutis, diſſipato Eccleſiæ ordine,barbarum in morem dominatur? Quid ſimile, obſecro,habet cum Chriſto Papa, vt eius vices perſonámque ſuſtineat? quid habet commune eius dominatio cum miniſterio Petri, vt cenſeatur eius ſucceſſor?Ergo, vt inter nos conueniat de primatu, inde faciendum erit exordium, vt epiſcopum verè præſtet, cui primas in Eccleſia deferamus: nam qui hoc ſtatuit vnitatis vinculũ: qualis qualis ſit Romanus epiſcopus, totum illi orbem ſubeſſe debere, non aliter hoc conſequetur, quàm impiam à Chriſto defectionem excitando.

In ſacramentis hanc boni & æqui Pacificatores moderationem adhibent, vt ſeptenarius numerus,qui temerè indoctorum hominum confictus audacia, ſtulta mundi credulitate obrepſit,quaſi ſacer retineatur. Subinde obteſtandi ſunt mihi lectores, vt cauſæ, quæ tractatur,magnitudinem pondúſque reputent. Sacramenta inſtituit Chriſtus,vt ſint non modò ſymbola veræ religionis, quæ filios Dei à profanis hominibus diſcernant, ſed teſtimonia quoque diuinæ erga nos gratiæ, adeóque pignora. In Baptiſmo nobis & remiſſio peccatorum, & regenerationis Spiritus offertur. In ſacra Cœna inuitamur ad fruendam Chriſti vitam, vnà cum bonis omnibus. Quale nunc temperamentum erit, ſi his miſceantur hominum figmenta? Obtendunt quidem,Deum eſſe omnium authorẽ.Sed hæc poſtea quæſtio expedietur. Nunc tantùm dico, nimium nos fore ſocordes, ſi natas in hominum cerebris qualeſcunque cæremonias talibus myſteriis patimur æquari, in quibus ſalutis noſtræ ſumma continetur. Cùm rogat Chriſtus, ex cœlóne,an ab hominibus ſit Ioannis baptiſma, non aliter legitimũ ratúmque nobis eſſe debere ſignificat,quã ſi cœlitus fuerit inſtitutum. Eadem in ſacramentis omnibus valet ratio. Et ſanè cùm profiteantur iſti Mediatores, ſacramenta non teſtari nobis modò,ſed etiam exhibere, quæ ſupra hominum captum ſunt ac facultatem:nimium peruerſos fore palàm eſt, illa ſi ſubiiciant hominum arbitrio.Sacramẽta duo à Chriſto nobis eſſe commendata,extra controuerſiam eſt. De quinque ergo reliquis videamus quid ſit ſentiendum.

Mat.21. 25

Prius tamen quàm huc progrediar, in Baptiſmo breuiter adnotare operæpretium eſt, melius potuiſſe omitti quod de præciſa eius neceſſitate commemorãt. Præterquam enim quòd externis ſignis perperam alligatur animę ſalus,iniuria fit non leuis promiſſioni,ac ſi minus ad pręſtandam quam offert,ſalutem, niſi aliunde adiuta ſufficeret. Sancta ideo naſcitur ex fidelibus progenies,quòd adhuc vtero incluſi, ipſorum liberi, antequam vitalem ſpiritum hauriant, cooptati tamen ſunt in fœdus vitæ æternæ. Nec ſanè alio iure per Baptiſmum aggregantur in Eccleſiam, niſi quia ad corpus Chriſti iam antè pertinebant, quàm in lucem ederentur. Alios enim ad Baptiſmum qui admittit,ipſum profanat. Nunc ergo, qui ita neceſſarium ſtatuunt Baptiſmum, vt à ſpe ſalutis excludant, niſi qui eo tincti fuerunt, tum in Deum ſunt contumelioſi, tum ſe quoque ipſos implicant magna abſurditate. Nam à Chriſto alienos ſacra Chriſti nota inſignire, quî fas eſſet? Baptiſmum ergo pręcedat adoptionis gratia,neceſſe eſt: quæ non dimidiæ tantùm ſalutis cauſa eſt, ſed eam ipſam ſalutem in ſolidum affert, quæ Baptiſmo deinde ſancitur. Hinc, vt error alius ex alio ſcaturire ſolet, baptizandi munus quod ſolis Eccleſię miniſtris peculiariter mandauit Chriſtus,non ad vnum modò quemlibet ex plebe,ſed ad mulierculas etiam delegant. Taceo quòd de forma Baptiſmi diſputantes, poſthabita myſterij explicatione, quaſi parum ad rem faceret,in nudam verborum pronuntiationem inſiſtunt:acſi Chriſtus cùm Apoſtolos in nomen Patris & Filij, & Spiritus ſancti baptizare iuſſit, magicum neſcio quod carmẽ dictaſſet:ac non potius ſummatim indicare voluiſſet,vnde & tota vis Baptiſmi fluat, & cuius nomine iuſſúque adminiſtretur,& cuius fide nitatur,& quorſum referri debeat.

Cæremonias omnes, quibus purum Chriſti Baptiſmum poſteritas partim vitauit,partim obfuſcauit,illibatas manere iubent: imò etiam reſtitui, ſicubi ſint abrogatæ. Hoc autem quid aliud eſt, quàm cœnoſis hominum inquinamentis cœleſte Filij Dei lauacrum inficere? Simplex aquæ ſymbolum nobis mandauit Chriſtus. Eo, vt par erat, contenti fuerunt Apoſtoli. Non eadem apud ſucceſſores valuit ſobrietas. Arriſit enim oleum & cereus,& ſimiles nugæ. Demum obrepſit, quæ ſolet, peruerſa ſuperſtitio:vt chriſma ab hominibus additũ,pluris quàm aqua ore Chriſti conſecrata,fieret. Aquam verò ipſam nouo & ſumptuoſo ritu, quaſi aliàs profana eſſet,oportuit conſecrari. Denique ipſa baptizandi actio ex tam variis & multis partibus cõſarcinata eſt,vt aquæ ſymbolum, quod ſolum debuerat illic eminere, ſub magno cumulo lateat. Cauſantur ſuperſtitionum magiſtri, hæc additamenta ornando baptiſmo ſeruire. verùm res ipſa clamat, obſcurari potius puram eius adminiſtrationem. Aliqua igitur ſaltem correctione opus erat. Eam Mediatores adeò nõ admittũt,vt diſertè caueãt, ne

ne quid moueatur. Detur hoc vetustati: vt quæ non superuacua modò, sed etiam inutilia sunt, tolerentur. Quid autem, si qua absurda & ridicula, parúmque congruentia cum mysterij dignitate reperiantur? Atqui, eiusmodi esse sputum fateri cogentur, quo summa paruulorum labra irrigant. Sputo Christus attigit os muti, cui sermonem restituere volebat. Quàm præpostera est æmulatio, cùm idem in paruulis tentant! An sic decebat commemorari Christi miracula? Ludibrium hoc, quod vnde vel quando emerserit nescitur, nullum certè grauem authorem habet, pertinaciter cùm defendunt, nónne apertè huc se tendere ostendunt, ne qua lucis scintilla nobis maneat?

Ioan.9.6

In tractanda Cœna, transsubstantiationis commentum reuocant: cui reclamare coguntur, quicunque verum Cœnæ vsum sibi perire nolunt. Hoc habent proprium Sacramenta, vt pro humani ingenij modulo, quod spirituale est, in visibili signo conspiciendum præbeant. Hæc porrò Cœnæ spiritualis est veritas, carnem Christi esse cibum, & sanguinem eius potum, quibus animæ nostræ pascuntur. Huic, nisi signum respondeat, sublata est Sacramenti ratio. Panem ergo nobis porrigi & vinum necesse est, ex quibus discamus quod hîc nobis Christus figurat. Iam si inane est panis simulachrum, quod cernimus, quid nobis testabitur, nisi inanem carnis Christi vmbram? Speciem panis esse fingunt, quæ oculos ludat. Quò nos tandem hæc imago perducet? Proinde, vt verum animæ pastum hîc fideles agnoscant, signum illis sisti oportet, quod corpori pascendo conueniat. Denique, hoc in Sacramentis agitur, vt signi reíque signatæ analogia & affinitas, quidam sit veluti transitus à sensu corporis ad animæ intelligentiam. Quid nunc boni Moderatores? Quòd te panem gustare putas & vinum, falleris: desiit enim panis esse qui erat, nec quicquam restat, nisi spectrum. Cuius ergo rei mihi symbolum erit? Quò res melius pateat, similitudinem mutuemur ex Baptismo. Si quis aquam esse neget, qua illic abluimur, ánnon protinus euanescet tota Baptismi veritas? Quis enim sibi persuadeat, lauacrum se habere regenerationis, si in signo nihil tale inueniat? Ergo vt fructuosum sit nobis Sacramentum, hoc nobis nunquam patiamur excuti, quod etiam compluribus & firmis Scripturæ testimoniis comprobatur: Panem qui frangitur inter nos, esse corporis Christi κοινωνίαν: similiter & vinum, sanguinis.

Accedit ad perspicuam Scripturæ doctrinam veteris Ecclesiæ consensus. Nihil certius est, quàm hoc delirium, cùm plus sexcentis annis nemini venisset in mentem, à rixosis sophistis subitò, quasi abortiuũ aliquem fœtum, prodiisse: & tamen sic obtinuerat illa, quã dixi de signi cũ re signata analogia, persuasio, vt initio explosum fuerit. Fluxerunt deinde complures anni, quibus creuit barbaries, & vnà cũ bonarum omnium artium studio purior religio obsoleuit. Hoc verò fuit opportunum Satanę tempus, quo reiectitium hoc dogma de integro inueheret. Et tamen extiterũt, seculis ferè omnibus sani homines, qui saltem displicere sibi non dissimularent, ídque nõ libera modò voce, sed scriptis quoque facerent testatum. Sed demus sanè errorem esse longa vetustate confirmatum, nos tamen religione constrictos tenent verba Christi, ne illis hominum placitis, quæ nos inde abducant, subscribere audeamus. Iubet Christus panem accipere & edere. Hæc omnium maximè seria actio est. Promissio additur, quæ aliter stare nequeat, nisi panem verè edamus. Retinẽda est enim semper illa quam notaui, similitudo. Sicuti pane & vino alitur corpus, ita cibum animę esse Christi carnem, & sanguinem eius, potum. Nos itaque Christi mandato obtemperantes, promissionem quoque simul amplectimur, non dubitantes quin arcana Spiritus sui virtute intus efficiat in nobis, quod panis oculis significat. Boni isti viri, qui pacificatorum personas induunt, fictitiam μεταμόρφωσιν, cuius nusquam in Scripturis fit mentio, tanto supercilio asserunt, acsi centum oracula ad eam comprobandam cœlitus allata essent.

Negamus fas nobis esse, discedere à certis Christi verbis. Quid est causæ, cur in hanc, quam Christo deferimus, reuerentiam, adeò atrociter sæuiant, vt hoc solo crimine nos habeant pro hæreticis? Nam simplici & vsitata damnatione non contenti, calumniantur vocari à nobis in dubium Christi omnipotentiam, ipsúmque insimulari vanitatis: quasi verò hîc de Christi potentia disputetur, ac non potius ex eius verbo quærenda sit mysterij veritas. Rerum omnium conuersionem fieri posse à Christo, nos quoque fatemur. Verùm, si quis inde cœlum colligat, conuersum esse in terram, ridiculus erit virtutis diuinæ æstimator, qui naturæ ordinem ab illo fixum & constitutum, monstra sibi fingendo, reuellat. Ita in hac quæstione, quærendo quídnam possit Christus, frustra se fatigant, cùm hæc vna cognitio sensus omnes nostros in se continere debeat, quídnam velit. Voluntas autem eius non alibi quàm in verbo quærenda. Nunc syllabam vnam proferant, quæ testis sit huius, quam iactant conuersionis. Atqui, nulla vsquã reperietur. Nimis ergo futilis est calumnia, quòd nos cum Christi potentia in certamen, quod nullũ est, cõmittunt. Vanitatis porrò Christum à nobis argui quam improbè mentiuntur? Pronũtiat Christus se corpus & sanguinem suum dare, panem ac vinum porrigendo: hoc totum recipimus, nec verò dubitamus, quin sua constet promissioni fides, quæ certè constare nequit, quin res exhibeatur ipsa. Sed hoc est

scilicet, nihil prę suis portentis ęstimāt quicquid & ore Christi proditum est, & solidam mysterij vim explicat, & totum, in quo acquiescit fides, spiritualis gratię effectum continet. Hìc vt plurimas absurditates non enumerem, vel magis errorum prodigia, quæ ista transsubstantiatio peperit: quis omnino pius, & ritè eruditus in Christi schola, non eam vel hoc nomine detestetur? Quòd cùm proprium hoc habeat Cœna Christi, vt in cœlum nos attollat: simulac animis nostris insederit hæc persuasio, conuersum esse in corpus Christi panem, deorsum mentes in terram flectit, quæ in cœlum assurgere debuerant. Ad se nos Christus inuitat. Quia tam altè conscendere non possumus, manum ipse præbet, & quæ idonea nobis adminicula esse nouit, his nos iuuat, atque attollit in cœlum vsque: vt scitissimè loquuntur, qui Sacramenta scalis comparant. Iam fingimus, quod isti volunt: non esse panem qui spectatur in sacra mensa, sed inclusum esse Christum: quis non in terra, vbi se Christo potiri putat, defixus hæreat, non mente minus quàm corpore? Ita fiet, vt signum, quod singulos corporis sensus exercere, ad mentem supra cœlos erigendam, debuerat, hanc corporis sensibus alligatam retineat sub mundi elementis. Neque aliud hic dico, quàm quod mundo accidisse notum est. Quotus enim quisque reperietur in Papatu, qui non ad externi signi intuitum sic obstupescat, vt Christum in cœlesti gloria quærendum esse obliuiscatur?

Huic tam crasso stupori annexa est deterior etiámnum superstitio. Vbi enim adoratur Christus, nisi in pane? Atqui, si apud nos valeret Scripturæ authoritas, ita magnificè cogitandum erat de cœlesti ipsius gloria, vt nihil carnale aut terrenum de ipso sentire nobis permitteremus. Si leue ducimus vitium, præposteram Christi adorationem, coram Deo certè & Angelis execrabile sacrilegium censeri non desinet. Habenda est tamen Moderatoribus gratia, quòd tacitum minimè reliquerunt quid sentirent. Poterant enim tacendo fallere. Sed cùm meritò Christum in Sacramento adorari asserunt, his verbis admonemur, quid nobis sit præstandum, si subscribimus eorum decretis. Fateor certè, Christum, vbicunque simus, esse adorandum. In Cœna verò, cùm se nobis fruendum offerat, ritè aliter recipi nequit, quàm si adoretur. Sed hoc quæritur: Sursúmne, an deorsum respiciat nostra adoratio. Porrò, cùm nihil illic nisi cœlitus geratur, etiam si in terra fiat: si velimus cum fructu ad participationem nos comparere, altius terris & mundo exerendæ sunt mentes. Deinde, cùm in cœlesti gloria resideat Christus, quisquis aliò se conuertit, eius adorandi causa, ab ipso discedit. Et quid illa valebit antiqua præfatio, vt sursum corda tollantur, quam hodiéque in suis missis cantillant Papistæ, si cultus noster in terra hæret? Sed ita necesse est omnibus accidere, qui semel labyrinthum sunt ingressi, vt in nouos magísque perplexos subinde flexus se proiiciant. Proinde, Christum adoraturi, vt oportet, terrenam omnem de ipso cogitationem exuamus. Ita fiet, vt Cœnam celebrantes, adoremus quidem ipsum quasi pręsentem: sed animis in cœlum sublatis, quo nos fides vocat, non in panem defixis: quod est non minus à recta fidei regula, quàm à gloriosa Christi maiestate alienum.

Iam quòd peracta Cœna, manere nihilominus aiunt Christi corpus, quandiu panis consecratus seruatur: id addi oportuit, vt sibi in errore constarent. Quò enim transuolaret Christi corpus, si in locum panis semel subiisset? Verùm, qualem iis religionem dicemus esse, qui tam putidis ineptiis assentiuntur: nisi quòd potius simulant? Quis enim, nisi planè à diabolo fascinatus, plus appetet in Sacramento, quàm quod continent promissiones? Nunc expendamus Christi verba. Certè non panem alloquitur, vt fieri corpus suum iubeat. Panis ergo non sibi, neque in se corpus est: sed nobis, quatenus nobis in spirituale symbolum offertur. Deinde cùm inter se cohæreant mandatum & promissio: nostrum non est diuellere, quæ Filius Dei coniunxit. Quid autem ille? Priusquam nobis corpus & sanguinem suum promittat, iubet accipere, edere & bibere. Tollatur nunc communicatio quam præcipit, quem amplius locum habebit quæ annexa est promissio? Corpus, inquam, suum nobis Christus porrigit, sed edendum: sanguinem suum propinat, sed bibendum. Tota ergo vis consecrationis ad nos dirigitur, non ad panem aut vinum: & quidem ad nos, mandato Christi obtemperantes. Hæc relatio melius ex simili patefiet. 1. Cor. 10.3.4
Paulus, Man cibũ fuisse spiritualem testatur, & aquam ex petra profluentem similiter eundem cum nostro spiritualem cibum. Clara verba sunt, sub diuersis licet signis eiusdem patres illos Christi fuisse nobiscũ participes. Quis autem fando audiuit, lagenam Mannæ, quæ seruata fuit, à piis fuisse adoratam? Imo cùm furioso propè impetu ad omne genus idololatriæ proiecti essent Iudæi, nemini hoc venit vnquã in mẽtem. Quid si aliquid inter edendũ casu decidisset, an pedibus calcatum fuisset Christi corpus? Quid? cùm putrescebat quod vltra iustã mensurã collectũ fuerat, an vitiũ accidebat Christi corpori? Si quis aqua illa sordes lauisset, an infectus fuisset Christi sanguis? Quod terrę venis hauriebatur, quod potabant iumenta (nam aliunde nulla erat aquatio) quid erat præter aquam? Videmus ergo, signis nihil subesse, nisi eorum respectu, ad quos significatio pertinet. Atque hoc simili refutatur etiam quod de adoratione garriunt. Nam cùm petram fuisse Christum testetur Paulus: non tamen adeò stupidi erant Israelitę, vt se coram ipsa prosternerent.

Verùm

Verùm ad causam, quæ nunc in manibus est, redeo. Volunt Mediatores consecratione facta, remanere semper extra Cœnæ vsũ, Christi corpus. Certè si quid valere debent coniecturę, cùm primam Cœnam celebrauit Christus cum Apostolis, probabile est aliqua panis fragmenta superfuisse: nec legimus eum qui postremus calicem accepit, totum ebibisse. Iussi enim sunt ex calice bibere omnes, non exhaurire. Ita factum esset, vt sanguis Christi temerè à quolibet obuio sorberetur. Quid? cùm panis vnus frangeretur in prima Ecclesia: an dicent reliquias in arculam fuisse conditas? Nondum scilicet innotuerat hæc noua sapientia, quæ magica incantatione panem mutari fingit. Nos ergo Christi ipsius verbis inhærentes, nihilomagis corpus eius agnoscamus per panem nobis exhiberi, quàm Dei gratiam extra eius promissiones. Neque enim corpus se dare pronuntiat, quod in ciborio inclusum, seruetur, sed quod distribuatur inter fideles.

Calicis vsus, quoniã ab eo, nisi ægrè, prohiberi nequeant, qui hactenus assueuerunt, quasi per veniam ab illis conceditur: eáque lege, vt consuetudinem sub vna parte communicandi longo tempore vsitatam, non reprehendant: deinde tandiu fruantur hoc priuilegio, donec concilij decreto quid sibi agẽdum sit, intelligant. Quid autem stabile erit in religione si ita hominum arbitrio abrogãda subiicimus, quæ Filius Dei statuit? Clarum est mandatũ: Bibite ex hoc omnes. Puerili cauillo effugiunt, solis Apostolis ita locutum esse Christum, quos iam fecerat sacerdotes. Quasi non communem omnibus regulam præscribat. Quid enim? An peculiare sacerdotibus Sacramentum instituit, ac non toti potius Ecclesiæ? Ac Paulus quidem, si quid dubitationis alioqui esset, id tollit, dum
1.Cor.11.
se Corinthiis, tam viris quàm mulieribus, te-
25.
statur quod à Domino acceperat, tradidisse: nempe, vt indifferenter omnes bibant. Quærendúsne erit melior interpres? Atque hunc communicandi morem, vt erat à Domino traditus plusquam septingentis annis in Ecclesia vsitatum fuisse notum est. Quinetiam extat edictum Gelasij, quo excõmunicantur, qui à calice abstinentes, partem alteram sumunt. Arceantur, inquit, ab integris, aut integra percipiant: quia eiusdem mysterij diuisio, sine magno sacrilegio ad eos peruenire non potest. Eò deinde sacrilegij, quod tantopere Gelasius detestatur, prorumpere homines ausi sunt, nõ superstitiosa modò abstinẽtia, sed tyrannica prohibitione. Hanc diabolicam audaciam quis pius non vehementer horreat? Qui in eius defensionem obtẽdi solent colores, nihil quàm malum duplicant. Cùm aliqua sanguinis interdum gutta effunderetur, huic periculo fuisse obuiandum causantur. Ita si illis creditur, quod ab æterna Dei sapientia non fuerat prouisum, soli animaduerterũt: quod temerè ab illa vitiũ admissum erat, ab ipsis corrigi oportuit. Verùm huic periculo iam antè occurrimus, falsam magici exorcismi opinionem diluendo. Et tamen etiamsi instarent mille pericula, fas tamen esse nego, aliquid in perpetuo & inuiolabili Christi edicto mutari. Allegant, totum sub pane Christum percipi: quia non diuidatur. Huius quoque cauilli facilis est refutatio. Sic enim in se integer est Christus, vt pro fidei tamẽ nostræ modulo, se nobis cõmunicet. Nõ frustra, certè sub pane corpus suũ, sub vino sanguinem suũ nobis offert: se enim hoc modo vitã in solidũ nostram esse testatur, quæ cibo & potu constat. Non vt partem vitæ modò, sed totam in se vitam nostram quæramus, iubet Christus. Ad eã rem quia nos adiumento aliquo indigere nouit, cibi ac potus symbola nobis proponit: ac panẽ quidem porrigendo, carnẽ suã pro cibo nobis fore pronuntiat: calicem addit, vt in suo sanguine potũ nos spiritualem habere significet. Nunc cùm se interponunt homines, & alteram partem nobis abundè sufficere iactant, quia diuidi Christus nequeat: an in tam aperta mysterij euersione sunt audiẽdi? Et sanè ita agẽdo, Christũ quoad in se est, discerpũt, dum sacras corporis & sanguinis ipsius tesseras, quas indiuiduo nexu coniunxerat, separare non verentur. Totum, inquiunt, Christum, qui sub panis specie habet, eo contentus esse debet. Atqui, cùm sub symbolis duobus, corpus nobis & sanguinem suum separatim communicet: tunc demum contenti erimus si totum habeamus quod ipse dedit. Nam ad dimidium restringere, qui hominibus permittit, primùm tantundem Christo derogat: deinde mysterium lacerando, vi eius se priuat ac fructu. Ac fortiter repudiandæ sunt istæ quorundam astutorum hominum voces: quia res sit externa, non esse magnopere digladiandum. Nam cùm pro adoratione idoli sui tot trucidẽt innoxios homines, vnde ista repentè oritur tantæ facilitatis mentio? Nos verò in vindicanda sanguinis, quo redempti sumus, tessera, sanguini nostro, si opus fuerit non parcamus.

Vt Confirmationẽ pro Sacramẽto venditẽt, nihil differre simulãt à manuũ impositione, qua vsos fuisse Apostolos refert Lucas. Quod si verum est: quî sibi licuisse ostendẽt, promiscuè nulloque delectu vulgare, quod certis dũtaxat hominibus destinatũ erat? Neque enim Apostolos legimus manus omnib⁹ imposuisse, sed hoc symbolũ adhibuisse, tantùm distribuẽdis Spiritus sancti donis: quę omniũ fuisse cõmunia, ne isti quidẽ dicũt. Iam hoc ergo erit dissimile, quòd Sacramẽtũ, quo nõ nisi certos homines dignati sunt Apostoli, peræquè omnibus, noui Mediatores exponũt. Iã cùm fateãtur Chrisma superadditum, cùm sola manuũ impositio in vsu fuisset Apostolis: cui se persuasuros existimãt, tantũ fuisse hominibus cõcessũ, vt quã ipsis libuerit gra-

tiã Spiritus signare exhibeant? Postquam septem numerarũt Sacramenta, vnumquodque ipsorũ tradũt in nobis efficere quod figurat. Ergo si hominibus licuit, Sacramentum sine verbo Dei prodere, subiectũ fuit eorum arbitrio, quod sibi vni Deus vindicat. Repugnat præterea ipsa quoque Sacramẽti definitio. Neque enim mihi negabũt, Sacramentis hũc propositum esse finẽ, vt quasi sigillũ nobis sint, ad sanciendas in animis nostris Dei promissiones. Quorsum ergo Sacramenti, vsus, si nulla est promissio quã obsignet? Nulla autẽ reperietur, quã suæ confirmationi aptare queant. In Sacramẽtis quæritur diuini erga nos fauoris testimoniũ, cuius rei Deus ipse solus idoneus est testis. Quid tale adfert Cõfirmatio? Denique, quemadmodũ probã monetam ab adulterina, forma publica discernit: ita vbicunq; non cernã insculptũ Dei verbũ, illic Sacramẽtum falso iactari, securè excipiã. Audio, quid ex aduerso proferant Moderatores: quascunq; enim habemus de Spiritus gratia promissiones, huc accõmodãt. Sed hãc licentiam nimis proteruè sibi vsurpãt: vt quod Deus simpliciter promittit, restringãt ad suas qualescunq; cęremonias. Simplex est, nulloq; signo implicitum, quod audio ex ore Christi, Spiritũ fidelibus perpetuò adfuturũ. Isti in oleo, quasi in theca Spiritũ se inclusum habere fingunt, & sua vnctione depromi. Et interea quas ita deprauãt promissiones, fundamenti loco sumũt, ne videantur sine ratione loqui.

At, cùm ita credat Ecclesia: nos aiunt illam negare columnam esse veritatis, si aliter sentimus. Atrox crimen, siquidem verum esset. Sed cùm nomen Ecclesiæ non minus improbè, quàm audacter mentiantur, quid aliud quàm velut oppressæ veritati insultant? Ac quò melius barbaram suam ferociã prodant, commentum illud de septiformi gratia toties explosum, fidem Ecclesiæ appellant, de qua fas non sit dubitare. Isaias sex enumerat Spiritus dona, quibus præditum fore Christum docet. Septimum nescio quomodo in vulgari translatione additum fuit. Quasi sublime aliquod subesset mysteriũ, septiformis gratia inde excusa fuit. Sed primò ex errore natus est septenarius numerus. Deinde, vt hoc taceam, cuius erit æquitatis, ad septem effectus, quasi in angustum cogere Spiritum Dei: cùm alibi veritatis & sanctificationis, gratiæ, precum, adoptionis Spiritus perinde nominetur, vt hic sex epithetis ornatus est à Propheta? Si tanta est seculi nostri vel ingratitudo, vel cęcitas, vt iniquis præiudiciis causæ nostræ bonitas obruatur: at certè maior in posteris erit æquitas: vt agnoscant quàm importunè in oues Christi innoxias grassati sint isti lupi, qui sibi pastorum nomẽ arrogant. Nihil est tã absurdum, nihil tam deforme, quod nõ hac vna fidelia dealbent: Ecclesiam, quæ optima est diuinæ voluntatis interpres ita sentire. Ita cùm solis Episcopis confirmãdi ius assignãt,

Isai.11.2

id comprobatum esse addunt totius Ecclesiæ consensu: nempe, si eiusmodi consensus æstimandus est eorum libidine. Sed hoc etiamnum indignius, quòd iactare non verentur Apostolorum praxin. Tres dũtaxat cùm sint loci apud Lucam, vbi narrat hac cæremonia distributũ esse Spiritum: nõ minus ipsi Paulo manus ab Anania fuisse impositas testatur, quę aliis à Petro, Ioãne & Paulo. Quẽ Ananię episcopatũ dabũt, ne alienum arripuisse munus dicatur? Et tamẽ hæreticos esse nos clamant, nisi tã conuictis mẽdaciis assentiamur. Quinetiã dum gregarios sacerdotes in necessitate substituũt Episcopis (qua de re extat in eorum canonibus Gregorij Epistola) illã, cuius obtentu nobis illudunt, Apostolorũ praxin ostendunt sibi nequaquam esse pro lege.

Act.8 17.& 9 17.& 19.6

Dist.95 cap.peruenit.

At manuum tamẽ impositio seruanda est. Nam si credibile non est, ea nisi Christi mãdato, vsos fuisse Apostolos, nobis instar legis est eorum obseruatio. Huic alterum quoque annexum est, inane symbolum nõ fuisse. Pro Sacramento igitur habẽdum esse conficitur. Ego verò vtrunque istorum fateor. Sed quod minimè prætereundum erat, non considerantes Mediatores nostri, cuius rei scilicet fuerit Sacramentum, ex temporali imperitè perpetuum faciunt. Gratias Spiritus, quæ tũc conferebãtur per manuum impositionem, aliquanto pòst conferri desiisse, notum est. Siue hoc mundi ingratitudine factum fuerit, siue quia satis iam centũ ferè annorum miraculis illustrata erat Euangelij doctrina: nihil ad præsentẽ causam refert. Ablatũ certè nobis fuisse quod illo ritu indicabant Apostoli, omnes vident. Quorsum ergo, vbi finẽ veritas accepit, signũ prorogabitur? Si quis hodie morem incubãdi mortuis conetur inducere, quia & Helias & Paulus suscitãdis mortuis hoc symbolum nõ temerè adhibuerint, quis nõ statim repudiet tam præposteram imitationem? Sacramentum itaque Apostolis fuisse, nõ negamus: sed quod re sublata abrogatum sit. Quare, si eius retineri vsum volũt Mediatores, rem signatam prius nobis restituãt. Etsi autem fateor, cùm cessassent miracula, retentam nihilominus in veteri Ecclesia consuetudinẽ manus imponendi, non est tamen cur hoc præiudicio grauemur, nisi proferatur certa Dei authoritas. Deinde, causam longè à veterum causa separatam agunt Mediatores. Nam cùm fateatur Augustinus, nihil nisi solenne precationis esse symbolum: frustra eorum vmbra tegere se conantur, à quibus tam procul absunt. Nos quoque eiusmodi ritum vbique restitutum merito optaremus, quo offerantur Deo pueri, post editam fidei suæ confessionem. Atque hæc esset nõ indecora catechismi approbatio. Sed quãlibet tum pia, tum vtilia sint hominum instituta, longè tamen infra Sacramentorum gloriam subsidant necesse est, quæ diuinitus sunt nobis tradita, & fœdus æternæ salutis

habent

habent in se comprehensum.

Iam verò recipi vnctio non potest, sine illis appendicibus, quas meritò exhorrere pij omnes debent. Quid enim minus ferendum, quàm præferri Confirmationem Baptismo, vocariq; dignius Sacramentũ & maiori colendum veneratione? Has quidem tam terras blasphemias callidè dissimulant Mediatores: sed cùm oleum necessariò comitentur: quid captant tali silentio, nisi vt nos sine sensu iugulent? Vnctio secundum eos, ab Ecclesia prodiit. At eadem est Ecclesia, si ipsis creditur, quæ meretricios illos fucos induxit, eius ornandæ causa. Si assentiamur, ánnon meritò exprobrabit nobis Christus, irrita nos facere Dei mandata propter hominum traditiones? Quale verò Dei mandatũ spernetur? Baptismus, lauacrum regenerationis, quo Christum induimus: Baptismus, testimonium adoptionis nostræ, ingressus in regnum Dei, ablutio in Christi sanguine, nouę & æternę vitę exordium, oleo in hominũ torculari expresso cedet. Et nos Christiani iudicabimur, si non silentio tantùm nostro, sed aperta suffragatione, locum dabimus tam iniquæ comparationi? Decreuit etiam Concilium Aurelianense confirmandos esse omnes qui baptizati fuerint, vt pleni Christiani inueniãtur: quoniam Christianos esse negat, nisi qui oleo episcopali iniuncti fuerint. Hoc esse Ecclesiæ decretum, pro confesso sumunt Mediatores. Quid ergo & Apostolis & Martyribus vniuersis fiet, qui nũquã oleati fuerũt? Imò quid nobis fiet, si aliũ quàm ipsi habuerint, Christianismum appetimus? Neque enim tã in illos contumeliosum est, quàm nobis exitiale hoc dogma, quod nos ab eorũ societate auellit. Aliam quoque diabolicam sentẽtiã, quam euomit Concilium, nominatim confirmant Mediatores: tametsi paulò verecundius loquuntur. Sed quid refert, cùm in eundẽ vtrique finem spectent? Hæc summa est: nos in Baptismo regenerari ad vitam: Confirmatione ad pugnã instrui. Hoc autẽ quid aliud est, quàm spoliare Baptismum dimidia virtutis suæ parte? Nam si illic induimus Christum, si in similitudinẽ mortis eius inserimur, vt carni mũdóque mortui, resurgamus in vitæ nouitatem, quæ perpetuò duret: quis non videt Mediatores ad commentitiam suam vnctionem transferre, quod sub Baptismo continebatur? Nostrum ergo est, vitam potius nostrã centies opponere, quàm vt Baptismũ nostrũ ita lacerari, taciti ac dissimulantes sinamus.

Sacramentum Pœnitentiæ iam aliqua ex parte excussimus, de confessione differendo. Tantùm in præsentia hoc attingam, atrocem fieri iniuriam Deo, cùm Sacramenti nomen absolutioni, qualem necessariam esse fingũt, imponitur. Omitto quòd ita perniciosus laqueus inijcitur conscientiis, cùm ad obtinẽdã peccatorũ remissionẽ confitendi præscribitur necessitas. Hoc iam alibi dictũ est. Sed quòd hominis cũ Deo reconciliationẽ obsignari absolutionis cæremonia volũt, hoc nimis arroganter ab hominibus fieri dico. Vnde enim tanta licentia, vt signum fabricẽt suo arbitratu, quod mox pignus sanciendæ salutis esse iubeãt? Deus peccatorũ remissionẽ nobis promittit de cæremonia, nullum verbum. Isti ad sacerdotẽ nos ablegãt, qui manus agitatione, nobis testetur peccata esse remissa. Quasi penes eos sit, mortis Christi virtutem suis placitis affigere. Ergo quanti æstimamus peccatorum remissionem, tam seriò contendere nos decet, ne à ritu humanitus inuento suspendatur eius fides.

Vnctionẽ, quã sanãdis ægrotis adhibuerũt Apostoli, sicut fatemur fuisse Sacramentũ, ita negamus ad nos pertinere: quia pro ratione gratię cui seruiebat, tẽporale fuit. Donum sanationis non fuisse perpetuum, omnes norũt. Est enim ex eorũ genere, quibus nouã Euangelij prædicationẽ illustrari Deus voluit, donec fidẽ in mundo acquireret. Itaque paulò pòst fuisse ablatũ, ex veteribus historiis colligere licet. Testimoniis vti superuacuũ foret in re notissima, adeóque confessa. Quid ergo sibi volũt Mediatores? Donũ quod olei symbolo notabant Apostoli, si vltra eorũ ætatem durasse obtẽdãt, turpissimę impudentię conuincentur. Vulgare autẽ prouerbium est: Accessorium sequi naturã principalis. Cõstituo igitur, ex quo res ablata est, non frustra modò retineri signũ, sed nimis petulãter ludi in re seria: vt veri sint Apostolorũ imitatores, dono sanationis prẹditos esse oportet. Nũc cùm illo carẽtes, signum nihilominus vsurpẽt, nihil sunt quàm simiæ. At Iacobus frater Domini nõ testimonio solùm hãc vnctionẽ, sed promulgatione quoque sua celebrat. Nã hîc rhetorica vehementia perquàm tumultuosè insurgũt. Ego verò Iacobi verbis suffragium meum libẽter adeo. Sed hoc illi consiliũ nego fuisse, vt quod efficax esse nouerat repræsentãdæ Dei gratiæ symbolum, ad frigidã æmulationẽ prostitueret. Certum est autẽ, vnctores huius temporis nihilò magis eius gratiæ, de qua loquitur Iacobus, esse ministros, quàm rex olim fuerit histrio, qui personam Agamẽnonis agebat in scena. Contẽni gratiã, causantur, quã hîc Christus porrigit. Sed quænã est illa? Quos vngebãt Apostoli, teste Marco, simul sanabant. Nunc verò nulli nisi morituri vngũtur: vt parũ absit, quin profanata vnctio censeatur, si quis ex morbo conualescat. Atque hanc cautionẽ repetunt Moderatores, ne oleum afferatur, nisi cùm instat mortis periculum. Verùm, mihi respondeãt: cùm hoc ęgrotãtibus leuamẽ indifferẽter Iacobus assignet: qua fiducia ipsum restringũt ad periculosos lethaléfq; morbos? Si tanti illis est Iacobi authoritas, cur nõ dubitãt ab ea discedere? Vt tamẽ illis impunita sit hæc licẽtia, qua frõte Iacobũ obiiciũt, cuius maximè verbis labefactatur quod stabilire volũt?

Iac.5.14

Mar. 6. 13

Leuatum enim iri ægrotũ testatur ille. Nunc quotusquisque oleo ſanitatẽ recuperat? Vix cẽtesimus quisque ab vnctione viuit. Imò ne hoc quidem agunt, vt medeantur ægritudini, sed tantùm vt pinguiores ad sepulchrũ mittant. Et nos adhuc crudelitatis accusant, quia solatiũ tã eximiũ laborãtibus negemus? Quasi verò vnus sit aliquãdo visus, qui opis quicquã inde sensisset. Omitto quot prętereà ineptiis referta sit histrionica hæc vnctio: imò quot impiis superstitionibus turgeat: quia satis est in præsentia, eorũ vanitatẽ monstrasse.

Manuũ impositio, qua in suũ munus cõsecrãtur ministri, quin sacramẽtũ vocetur, non pugno. Sed hanc appellationẽ trahi ad septẽ, quos vocãt, ordines, vt hactenus receptũ fuit in Papatu, & Mediatoribus placet, nequaquã rationi consentaneũ esse dico. Quinetiã quod de sacerdotio affirmãt, nugatoriũ est: eius scilicet honorẽ ac potestatem cõferri omnibus, quos ordinãt episcopi. Principiò satis notum est, quorsum ordinẽtur in Papatu, nempe sacrificandi causa. Hoc enim habet solenne inaugurationis carmen: potestatem illis dari, placabiles offerẽdi Deo hostias. Atqui, nihil sibi tale à Christo fuisse mandatũ, ostendent. Quanquã enim huius rei tractatio in primum locum melius differetur: vno tamẽ verbo sacerdotium, quod fingunt, euertere prõptum est. Nam quos nullo Dei iussu præficiũt episcopi ad offerenda sacrificia, iis Spiritũ sanctũ quo iure eliciẽt? Nego totũ sacerdotiũ Papale diuinæ vocationi inniti. Cæremoniã ergo, qua ordinãtur, quomodo sacramenti nomine dignarer? Adhæc, dum iterũ nobis perpetuã successionem insinuãt fucosi Mediatores: vicissim obuiandum est rursus eorũ astutiæ: nã & legitimos censeri presbyteros volunt, quicunque à cornutis Episcopis sunt creati: & omnes excludũt à ministerio, nisi qui fuerint eorum manu ordinati. Quanquam in priore quidem longè maius prędicant: nam inde acsi nouas facerent creaturas, fingunt indelebilem characterem ab Episcopi benedictione imprimi. Et quidem operæpretium est notare quis sit ritus imprimendi huius characteris. Quia flatu significauit Christus Spiritum, quo Apostolos donabat, quasi Spiritum sanctum efflarent ex gutture, Christi exemplum, more suo, hoc est, præposterè æmulãtur. Mutuantur & ex lege Mosoica, aliud: nempe vt digitos inungant. Sed quis ipsos docuit in vsum reuocare, quę suo aduẽtu Christus abrogauerat? Hac in re, non modò præcepto destituuntur: sed ne vetustatis quidem patrocinium, nisi falsò, obtendere queunt. Est enim vtrunque nouitium inuentum, quod purioribus seculis ignotum fuit. Si ius sacerdotij, quo gloriantur, in perpetua ab Apostolis successione fundatum est: ipsa primùm origo inuestigetur. Præcipua inter eorum cæremonias ea est, quam dixi: cuius authores esse Apostolos nego. Ab ipso igitur initio cessat, vel, vt propriè loquar, longè ab initio quod iactant, distat eorum sacerdotium. Verùm vt ad fontem perueniant: quoties tamen multis in locis interrupta fuit cessio? Quàm multis Ecclesiis hæreticos pręfuisse, eorum historiæ narrãt? Tota ferè Germania bis, ante nostram ætatem à sede Romana discessionem fecit, semel cùm diuortium facere cum vxoribus cogerentur presbyteri: iterum cùm Gregorius septimus, Henrico quarto Imperatori infestus, Germanos fulminando, vellet ab ipso diuellere. Omittam recẽtiora exẽpla quæ per se expendent sani lectores. Quis enim rerum mediocriter peritus ignorat, vt tres Antipapæ suis factionibus Ecclesiã detraxerint? Ex duobus saltem neuter fuit qui non plures ordinauerit Episcopos: à quibus rursum creati presbyteri. Vbi continua successio? Verùm his omissis, Ioannã papissam transiliãt oportet, si cõtinuare suam ab Apostolis seriem volent. Si excutiãtur vetusti annales, multas reperiemus primarias sedes ab hæreticis fuisse occupatas. Tot interruptiones dissimulando, nihil proficiunt. Vt ad propinquiora tempora redeam: donec Basiliense Concilium probauerint non legitimum fuisse, semper obtinebo, neminem esse in toto clero Papali non schismaticum. Omnes enim ab Eugenio ducunt originem: quem Synodus non modò abdicauerat Papatu, sed cum sua vniuersa secta, hæreseos damnauerat ac schismatis. Scio quid respondere soleant. Quod enim illis vnicum restat asylum: fortiter Synodi illius authoritatem repudiant. Sed cùm habuerit quascunque ipsi legitimæ Synodi præscribunt notas, quanti valere debeat ista reiectio, pij lectores æstiment.

Atq; vt nihil horũ esset, nego sub toto Papatu vnũ esse verè Episcopũ: nisi fortè titulo & insignibus in tãtę rei probatione cõtenti simus. Non dico nunc, cuiusmodi sint insignia, quibus sibi reuerentiã conciliãt: norunt tamẽ pij omnes, profanas esse laruas: quarũ aspectu obstupescerent Apostoli, si viuerent. Fingamus tamen, si veritas subesset, alioqui cõuenire, an tamen ex inani spectaculo Episcopos iudicabimus? Nihil enim prætereà episcopale habẽt, nisi quòd pauci suggestũ interdũ conscendunt: vt, vna atque altera habita cõcione, velut defuncti, toto anno aliud agãt. Alios arcet inscitia: bona pars nescio quid sua dignitate inferius esse putant, verba ad populum facere. Quanquam vix centesimus quisque reperietur, qui possit docẽdi munus obire, quin se ludibrio exponat. Fingamus tamen, silẽdo & nihil agendo successores esse Apostolorum, quotus quisque est eorum, qui presbyteros sua manu creare dignetur? Nónne putida mendicabula, vt plurimum, in has partes subrogant? Deus bone, quo recidimus? Si tantum ludibrium in Ecclesia valere debeat, vt qui voto perpetuę paupertatis obstrictus, mendicando ac fallendo corraserit

aureos

aureos trecentos, bullámque hoc pretio mercatus fuerit, quæ cũ Ascalonitam episcopum nominet, subitò emergat Apostolorum successor, qui passim creandis presbyteris locet operam, ne intercidat Ecclesiæ successio? Si hanc tam fœdã sacri ordinis cõfusionem intueantur Apostoli, quid in ea suũ agnoscent?

Quid, si ad canonicas electiones eos reuocem? Nec iam loquor de Christi regula, quæ tamen vna sufficere nobis deberet. Tantùm quæro, sitne iustus is habendus veri episcopi successor, qui aut per vim obtrusus, aut per simoniam inductus fuerit, aut profano more emerserit ad episcopatum. Hoc posito, de electione Papæ sui mihi respondeant, num affine quicquam habeat, non dico veteri & nimis rigidæ formæ, sed Nicolai præscripto, quod Gratianus refert. En Nicolaus, qui iam immenso interuallo à pura ratione desciuerat, eligendi modum tradit, qui vtcunque tolerabilis esse queat. Si summo iure agatur, tunc quoque interrupta erat series. Quid autem hodie fit? Nihil dicam, nisi quod omnes norunt: nihilo magis Cardinales in eligendo Papa respicere, quid illud Nicolai decretum præcipiat, quàm diaboli in suis inferis tumultuantes, loquentem è cœlo Deum audiunt. Quid de episcopis vniuersis sentiendum? Verba sunt Leonis Ro. episcopi: Qui omnibus præesse debet, ab omnibus eligatur. Nam, qui nisi probatus & cognitus assumitur, per vim intruditur. Ac quoties eius rei facit mentionem, negat verum esse episcopum, nisi qui à clero electus, & à plebe expetitus fuerit. Nec aliter pluribus locis Gregorius. Si hæc sententia locum habet: prædones se fateantur esse oportet, quicunque hodie vocantur in Papatu episcopi. Nemo enim quanuis impudens, se à populo expetitum fuisse dicet. Quòd ad clerum spectat, iampridem inualuerat hæc antiqui moris corruptela, vt soli otiosi ventres, qui se canonicos appellant, suffragia venderent. Nunc Regum esse beneficia cœperunt episcopatus. Huc accedit manifesta simoniæ fœditas. Qua enim commendatione, vt plurimum, nunc ad honorem peruenitur? Ego sanè longa recitatione adeò non delector, vt tam flagitiosa Christiani nominis probra vel attingere pigeat. Bene tamen habet, quòd me tacente, res loquitur, nihil ab ordine Apostolorum magis discrepare, quàm talem grassandi licentiam, qua hodie episcopatus occupantur. Cùm Apostolus disputat, qualiter secundũ ordinem Melchisedech constitutus sit pontifex Filius Dei, diligenter similitudinem persequitur, sine qua non constaret illa à Dauide posita comparatio. Nisi velint singulari quodã nouóque priuilegio se extollere supra Filium Dei, ostendant quomodo ad rationem Apostolicam cõpositi sint hodierni episcopatus. Nempe inter hos & illam optimè conueniet si is qui plebem commissam tota vita nunquam videt, si puer decennis, si leno, si aleo, si venator, in omni nequitia exercitati, omnis & pietatis & liberalis doctrinæ expertes, Apostolorum personam sustineant.

Dist.23. c. In nomine Distin. 79. ca. si quis Apostolice. Epist.90. Epist.87 & alibi.

Aliud etiamnum exoritur maius certamẽ: nam si eos constet infensissimos esse eius doctrinæ hostes, quam Apostoli nõ modò prodiderunt, sed proprio etiam sanguine obsignarunt: si omnia eorum consilia, conatus omnes, totúmque institutum huc tendere palàm fiat, vt quod summis laboribus constituerunt Apostoli, ex professo euertant: quid amplius volumus? Detur modò nobis audiẽtia, facilè ostendemus, vix vllam esse sanæ doctrinæ partem, quam non suis corruptelis infecerint. Hoc quidem obtinebimus: purum Dei cultũ impiis superstitionibus ipsos contaminasse: infinitis erroribus implicuisse tum fidei, tum pœnitẽtiæ doctrinam: Christi virtutem ac gratiam non obscurasse tantùm variis tenebris, sed propemodũ extinxisse: adulterasse indignis modis Sacramenta. Id iam totos triginta annos egerunt Christi serui. In eodem hodie cursu pergimus. Nihil dico, cuius libri nostri non sint luculenti testes. Boni viri vbi se plusquam conuictos, & lethaliter confossos vident, negant Apostolorum successoribus exhibendam esse molestiam. Atqui, huius rei cognitio ex doctrinæ discussione petenda erat. Ad eam vltrò ipsos, freti bonæ causæ fiducia, prouocamus. Ne respondeant, præiudicium de hoc ipso fieri volunt, quod in quæstionem vocatur. Itáne? Vt qui omnia Apostolis habent contraria, sola temporis continuatione se eorum tenere locum, vicésque agere probent? Atqui eodem colore, qui homine iugulato, in eius domum inuolauerit, se illius iactabit esse vicarium. Multò plus à ratione illa gubernandi, quam nobis Apostoli commendãt, distat Papatus, quàm à libero ac bene composito libertatis statu tyrannis, quanuis sæua & truculenta. Quis iam tyrannum ferat, Consularis aut alterius legitimi magistratus, quem ipse sustulerit, nomine gloriantem? Nihilo autem minor est istorum impudẽtia, qui postquam sanctum illud regimen cum Christi iussu, tum Apostolorum vsu constitutum, labefactarũt, eius tamen successionem suæ tyrannidi obtendunt. Nam vt maximè continua fuerit temporis series, si tamen interciderit Apostolatus (quod lacerato Dei cultu, sepulto Christi officio, extincta doctrinæ luce, pollutis Sacramentis necesse est) quæ manere potest successio? Nisi fortè, quod sicuti mortuo hæres succedit: ita isti pietatis interitu partã sibi dominationem putant. Sed cùm totã gubernandi rationem penitus mutauerint, magis profundũ est inter eos & Apostolos chasma, quàm vt vlla iuris communicatio intercedat. Atque vt locum hunc vno verbo claudam, nego esse successionẽ, cuius rei nulla est origo. Nego item sacrificandi munus, quod

in suo sacerdotio præcipuum numerant, vnquam fluxisse ab Apostolis. Quare alios iam quærant ordinis sui authores.

Quòd autem, eodem prætextu, os occludunt piis omnibus, qui Ecclesiæ instaurationi student, quasi ad docendi munus ritè non sint vocati: eò nihil assequuntur, nisi vt totus mundus intelligat, non aliter stare eorum tyrannidem posse, quàm veritate oppressa. Verum est quidem, in Ecclesia bene ordinata, nullos ad publicum docendi munus esse admittendos, nisi qui per ordinarios pastores vocati fuerint. Sed quid hoc ad Papatum? Nisi ad Antichristum Christi potestas transferatur? Dederunt Apostoli operam, vt par erat, propagandæ ad posteros Ecclesiæ. In hunc finem, creatos populi suffragiis pastores ordinarunt. Postea, vnà cum doctrinæ puritate, iusta eligendi ratio obsoleuit. An nemo erit iustus Christi minister, nisi qui per corruptelam obrepserit? Successionem, quam sibi tanto supercilio arrogant, iam illis eripui. Meminerimus præterea, cum sacrificos sua inauguratione creent, non pastores, illigari sacrilegio, quicunque illorum ordinari manu sustinent. Nemo igitur poterit, nisi malo destinandóque auspicio, ad promouendum Christi regnum accedere? Imò, inquiût, vtcunque pessum eant omnia, nemo, nisi vocatus, accedat. Iam sum præfatus nihil esse controuersiæ, quin vbicunque incolumis, aut saltem tolerabilis est Ecclesię status, expectãda sit ordinaria vocatio. Sed an propterea lex Deo imposita est, quin extra ordinem, qui collapsam dirutámque Ecclesiam restituant, Prophetas ipse excitet suo Spiritu, ac alios ministros? Sed enim, inquiunt, id accidere nunquam patietur Ecclesiæ perpetuitas. Ego sanè concedo, fieri nunquam posse, vt Ecclesia intercidat. At cùm ad pastores referunt, quod de perpetua Ecclesiæ duratione promittitur, in eo vehementer errant. Neq; enim si desint pastores, ideo protinus desinit Ecclesia. Tunc quidem, fateor, verè & stat & floret, cùm in vnum ouile colligũtur oues: quod nisi pastorum opera fieri nequit. Sed experientia docet, interdum dissipatas etiam oues seruari arcana Dei virtute. Latet, inquam, interdum Ecclesia, fugítque hominum oculos, vt frustra externum in ea regimẽ aut principatus quispiam requiratur. Itaque abrupta episcoporum successione, stat nihilominus Ecclesiæ perpetuitas. Si nondum intelligunt, de nihilo se proteruire, quæro vbínam legerint, oportere ad finem vsque mundi, continua serie alios succedere aliis episcopos. At nos legimus, cùm olim sacerdotũ partim inscitia & ignauia, partim perfidia & scelere, victus esset Dei cultus, inculta iaceret sacrorũ administratio, peruersa esset pia doctrina, Ecclesia propè concidisset, extraordinario Dei afflatu suscitatos fuisse Prophetas, qui res perditas restituerent. Quid obstabit, quominus idem nũc quoque præstet? Et sanè, ita necesse fuit. Nec verò minus ad nos, quàm ad veterem populũ quod habetur apud Ezechielem & Ieremiam, pertinet: Deum, vt improborũ pastorum nequitiam vlciscatur, illis depulsis, probos daturum ac fideles, qui secundum eius voluntatem pascant. Tametsi enim tales quotidie dat per hominum vocationem: singulare tamen est donandi genus, cùm cessante hominum opera, solus ipse constituit, quos & necessarios esse, & hominum iudicio præteriri videt. Iam si quod in nos vibrãt telum, quispiã in ipsos retorqueat, quo se clypeo defendent? Suggestus ferè omnes apud ipsos occupant monachi, vel conductitij alij rabulæ, qui declamitare, rixando in suis Sorbonis, didicerunt. Quæ est omnium istorum vocatio? Certè nõ aliam proferent, nisi quòd cùm muti essent episcopi, cum toto sacerdotum suorum grege, alienos in locum suum subrogarunt. Sed cùm noua sit ista substitutio, saltem plus octingentis demũ annis post ætatẽ Apostolorum nata: desinant horũ nomine tam impudenter abuti. Qui nobis hoc tẽpore facẽ prætulerunt, vt à diuturno errore in viã rediremus, sanctos Dei Prophetas fuisse, testatur præclarum, quod ediderunt, & verè diuinum ministerij sui specimen. Ad hoc beneficium Ecclesię pręstandum nunquã vocati fuissent à lupis qui vorandi perdendíque rabie ardebant. Ergo ad sanãdum malum incurabile, præsertim cùm vsitata remedia deficerent, Dei ipsius manu ad opem ferendam emitti oportuit: quos libenter totus mundus impedisset. Nunc iidem lupi, qui ouile obsidebant, nos iniussu suo querũtur esse ingressos, turbatúmque à nobis fuisse ordinem clamant: quia non expectato suo mãdato, succurrere miseris ouibus quisq; nostrũm, vt par erat, pro sua virili studuerit. Cæterùm, ex quo res in meliorẽ paulò statũ nostris laboribus sunt restitutæ, sanctius longè apud nos, quàm in toto Papatu, colitur manuum impositio.

Ezech. 34. 2
Iere. 3. 15 & 33. 12

Venio nunc ad ordines reliquos, in quibus recensendis vulgatam cõsuetudinem sequuntur nostri Moderatores, ac singulis nomen sacramenti aptant. Minus hîc ero prolixus, quàm meretur rei dignitas. Nã breuibus ostendere promptum est, quàm impudenter à nobis postulent, vt sacramenta esse fateamur. Taceo, quòd in toto Papatu ordinantur diaconi, & inferiores: non qui officium exerceãt, sed quicunq; presbyterij honorem ambiunt: ad quẽ gradatim conscendere iubent ipsorũ canones. Etsi inuenta est expedita transiliendi ratio. Vno enim die minores omnes tituli in vnum hominem congeruntur. Denique nullæ ab histrionibus tam ludicræ fabulæ aguntur, quàm spectare in illa ordinãdi pompa licet. His flagitiis quasi nondũ opportuna esset correctio, cõniuent boni Moderatores. Ego autem, vt hęc taceam, ferendum esse nego vt sacramenti nomen ad actiones nescio

quas

quas transferatur, ad quas nulla pertinet Dei promissio. Nam vt quispiam templi foribus præliciatur ad fugandos canes, quid opus est fingere sacramentum? Exorcistarum verò, quænam est hodie opera? Nam quod in aliis solent, hîc ne simulant quidem. Et tamen mirè de Ecclesia mereri pronuntiant, quisquis eiusmodi ordines vel spernit, vel tollit. Sed qui persuadeant, reuerenter esse excipiēdum, cuius ne inanem quidem vmbram fallendis oculis ostentant? Vmbratiles enim & nihili exorcismos soli in Papatu sacrifici peragunt. Acoluthós creāt: hoc est pedissequos. Tantáne est in Episcopo comitando maiestàs, vt excudendum fuerit spirituale mysterium? Certè nihil eos pudet, cùm sacramenti nomen prostituunt ad tales nugas. Ac notandum est, hanc inter nos quæstionem verti. Neque enim digladiamur de Acoluthis & Ostiariis, expediátne eos habere necne. Sint sanè hæc vtilia rudimenta exercendæ eorum adolescentiæ, qui ad Ecclesiæ regimen aspirant. Tametsi nihil tale visitur in Papatu, & si quid olim fuit boni, iampridem in desuetudinem abiit. Verùm vt illis demus quod de vtilitate postulant: nimiæ tamen audaciæ, ne dicam sacrilegij, fuit ementiri nomen illud, quod nonnisi cœlitus institutis diuinæ gratiæ symbolis conuenit. Quam profanationē, si audacter Lucianici homines redimēdæ pacis gratia, se approbare simulant: quotquot serio in Dei timore pręditi sunt, eos retinebit conscientia ne assentiantur.

Vltimum illis sacramētum est Matrimonium: idque, vt aiunt, ob Christi gratiam quę ei nunquā deest. Verùm hæc ratio ad quoduis honestum & Deo probatum viuendi genus extenditur. Ergo sacramentum erit agricultura, pecuaria, & arte omnes, aut quæ ingenuæ vocantur, aut mœchanicæ: quarū nulla est, quam Deus sua benedictione nòn dignetur. Videmus ergo quàm pueriliter ineptiant. Sed additur altera ratio probabilior: quia cum sacra spiritualique societate, quam habet Christus cum Ecclesia, confertur matrimonium. Quasi verò non & pastori, & agno & leoni, & soli, & lapidi cōpare tur Christus ipse: & Deus bellicoso principi, & procellæ, & flammæ ardenti? An totidem igitur erunt sacramenta, quot occurrūt in Scripturis similitudines? Atqui hoc modo furtum in ordine sacramentorum censebitur, quia legimus, furi similem fore diem Domini. Multū itaque abest, quin sacramentum nobis conficiat nuda similitudo. Nec verò in eo hallucinati sunt primi huius commenti authores. Sed cùm apud Paulum, vbi de matrimonio disserit, in clausula legissent Sacramenti nomen, inconsideratè arreptum, fingendo nouo dogmati sufficere putarunt. Nec interea venit illis in mentem, Paulum illic mysterij nomine, simpliciter commendare inæstimabilē istam gratiā, qua nos prosequitur Filius Dei, cùm in suum corpus inserit. Ergo vt eius admirationem excitet, magnum exclamat arcanum esse. Id enim sonat Mysterij nomen, *Ephes.5.32* quod posuit, cuius loco vetus interpres, vt aliàs quoque in eadem epistola, transtulit Sacramentū: sed minimè cogitans quod indocti homines postea somniarūt. Ex hac tam crassa ignorantia natus error nimis impudenter à Moderatoribus defenditur. Verùm, quò magis videmus nasutos homines securè illudere Dei verbo, vt Antichristis adulētur: eò maior religio cōstringere animos nostros debet, ne qua tantæ impietatis societate nos illigemus.

Hinc, vt error errorem secum trahit, colligunt, nec solui coniugij vinculum, adulterij causa: nec audiendos esse, qui ratam esse fidem negant, quàm sibi absque parētum consensu, adulescētes ac puellæ mutuò dederint. Primùm, quod dicunt, ex falsa & peruersa verborū Christi interpretatione fluxit. Nam cùm affirmat mœchari eum, qui repudiatam ducit, subaudienda est exceptio quam posuerat: nempe, nisi ob adulterium. Et sanè, frustra de mulieribus adulteris concionatus esset, quarum diuortium sequebatur capitalis pœna apud Iudæos. Quòd si non magno periculo errarent, dùm ita peruertunt Christi verba, ignosci forsan vbicunque ipsis posset: verum, hîc salus virorum agitur, qui adulteras vxores è contubernio suo pellunt. Illis æqui Moderatores imperant perpetuum cœlibatum. Quid si vxore indigeant? Sine remedio scilicet: æstuabunt tota vita, vt animæ exitio pœnam luant alieni sceleris. Ita vir Christianus, aut fouere adulteria, probráque vorare impudicæ vxoris cogetur, aut crudeliter addicetur perpetuæ inquietudini, siquidem incontinentiæ morbo laborabit. Cùm miseris conscientiis tā malè consulant: an nostro assensu inhumanam eorum tyrannidem adiuuabimus? De sponsalibus, quæ temerè ab adulescentulis contrahuntur, hoc tantùm dicam: verbo negari posse, quod verbo asserunt Moderatores. Quis enim rata esse debere illis reuelauit? Parentum authoritatem requiri, ipsa quoque natura dictat: ídque & iure gentium obseruatum semper est, & Scripturę testimonio comprobatur. At sacramenti, inquiunt, dignitas, præferenda est iuri patrio. Vt sacramenti nomine abuti illis permittam: plusquam absurdum est, in sacramenti honore poni, cùm perperam & inordinatè aliquid geritur: nam quò plus habet dignitatis coniugium, eò maiore & modestia & religione suspiciendum erat. Quòd si honor est sacramenti talis indulgentia: cur in sacerdotum & monialium coniugio non sunt perinde faciles? At obstat votum. Nempe quemadmodum hîc obstat ius naturæ: quod perfringere non dubitant.

Quòd vnicum esse Christi sacrificiū agnoscunt, quo expiata sunt peccata, & reconciliati homines Deo, vtinā in eo perstarent. Sed

paulò pòst ostendunt, non aliud sibi fuisse consilium ita præfando, quàm vt speciosum Missæ suæ colorem inducerent, quò illius vnici sacrificij applicatio censeatur. Cæterùm, quibuscunque eam fucis ornent: nunquam tamen efficient, quin filiis Dei omnibus detestabilis sit meretricia eius fœditas. Verùm, vt certo ordine progrediamur: ab illo generali capite initium sumendum est, vbi sacrificia, vnici illius applicatoria esse docet, cordis humiliationes, & pietatis causa susceptas carnis afflictiones, & quæ sunt eius generis. Quæ ista est vel incogitantia, vel obliuio, vel stupiditas, vt fidei sacrificium prætereant, cuius tamen præcipuæ in hac applicatione sunt partes? Parum dico: neque enim aliter quàm fide, vim mortis Christi percipimus. Alia verò sic fidem comitantur, vt sint quasi appendices, & ab ea mutuentur quicquid habent. Fidem certè eximium esse sacrificium, ex Paulo constat. Idem docet, ea nobis reconciliationem applicari cum Deo, quam nobis morte sua Christus peperit. Accuratam eius rei tractationem cùm se persequi Mediatores præseferant, qui fit vt prorsus sileant de fide? Nam ea propriè sola est, quæ omnia pietatis exercitia sanctificat. Deinde à quo didicerunt, carnis afflictionibus, quas modice prodesse testatur Paulus, partam morte Fi-

1.Tim.4 8 lij Dei gratiam nobis applicari? Adminicula sunt fateor, quæ nos ad quærendam in Christo peccatorum remissionem manuducunt: sed stultè inde colligitur, per ea nobis applicari Christi sacrificium, quasi ieiuniis, aut alia quauis externa carnis afflictione adipisca-

Psal.51. 19 mur salutem. Audio quid Dauid dicat: sacrificium scilicet Deo gratum esse, contritum cor, & humiliatum: sed eo nobis applicari quod Christus, ad nos Deo reconciliandos, obtulit sacrificium, neque ipse, neque vllus vel Prophetarum, vel Apostolorum docet. Tantum abest, vt hoc honoris mereantur externa opera, quæ longè inferiore loco subsidunt.

Fateor tamen Mediatores alio pòst loco, quasi expergefactos tandem fidei recordari. Sed qualem tunc quoque fidem nobis fabricant? Quæ in Missæ sacrificium intueantur. Proinde meritò eam cum deuotione copulant: quãdo execratione dignus est, qui auersus à Christi morte, huc vel illuc, salutem queritans, circumspectat. At sacrificium Missæ à Christi morte pendet. Hoc verò iam expẽdamus. Christus, inquiunt, vt corpus suum fidelibus edendum obtulit, ita eius offerendi mandatum dedit Apostolis, quos instituebat nouæ legis sacerdotes. O putidam eorum ἀλαζονείαν, quos ego noui esse huius insulsæ farraginis opifices! Vbi enim præcipitur oblatio? Respondent, vbi dicitur: Hoc facite. Cùm ante annos viginti Clithoueus & similes bestiæ sacrificium ex hoc verbo elicerent, versúmque in eam rem citarent Virgilij, Cùm faciam vitula pro frugibus: nemo erat mediocri iudicio præditus, qui non rideret argumenti leuitatem: ignoscebatur tamen eorum stultitiæ, quia balbutiebant de rebus ignotis. Nũc autem mente captos esse oportet qui in tanta luce vomere tales ineptias nõ dubitant, quas & secum intus rident ipsi, & aliis non ignorant ridiculas fore. Sed tamen, quasi res sit cõsideratione digna, animos aduertamus. Facere verbum pontificale esse dicunt. Fateor. Sed quo idiomate loquutum esse Christum putant? neque tamen hîc cardo vertitur. Faciendi enim verbum, vbi de sacrificiis agitur, interdum Hebræi vsurpant. Tantùm nunc disputamus, quo sensu Christus dixerit: Hoc facite in memoriam mei. Nodũ hunc soluit Paulus optimus interpres, hæc duo simul contexens: Hoc facite quotiescunque biberitis. Quid enim agerent aliud discipuli, quàm quòd suo exemplo præmonstrauerat Magister ipse? Imo, quis non videt non referri hoc ad superiorem sermonem, vbi iussi fuerant accipere, & inter se cõmunicare? Quanquam audita Pauli interpretatione, frustra de re indubia litigamus. Quod si nondum acquiescunt: quia dictum id fuerit Apostolis, quos fuisse sacrificos imaginãtur, respondeant mihi velim, quósnam alloquebatur Paulus, cùm eadẽ verba repeteret. Nónne postquam toti Corinthiorum Ecclesię, viris promiscuè ac mulieribus, se tradidisse præfatus est, quod à Domino acceperat: hoc ipsis faciendum mandat? An ita contumeliosè lacerare Christi verba sibi promitterent, nisi Epicureo contemptu inflati, despectui haberent omne numen?

Simile est quod iactãt, priusquam sub panis specie porrigeret corpus suum Christus discipulis, obtulisse Patri. Vnde enim id esse factum diuinant? Res sanè digna erat, cuius fieret aliqua mentio. Atqui, sic texitur ab Euangelistis historia: quòd acceperit panem, fregerit, ac dederit. Quo igitur ore, quod nusquam inuenitur, nullúmque habet colorem, sic affirmant? Si omnes adducerent coniecturas: causæ tamen magnitudo non permitteret, quicquam inde statui. Verùm, cùm ab omni verisimilitudine abhorreat quod nugantur, quis non fortiter respuet? Negant alioqui stare illud, quòd Christus sacerdos sit secundum ordinem Melchizedec. Scio non eos primùm nunc impingere ad hunc lapidem. Verùm, si rem, omissis hominibus considerare libet, id vanitate ipsa esse vanius, mox constabit. Narrat Moses, obtulisse Melchizedec Abrahæ panem & vinum. Qui sacram oblationem & mysticam illic piscantur, intelligunt obtulisse Deo. Atqui, simul ac meminit illic Moses, ipsum venisse Abrahæ obuiam, subiicit, obtulisse, vel attulisse panem & vinum. Cùm verò mẽbrum quod mox sequitur, causæ redditionem esse putant, nihil aliud quàm duplicant errorem.

errorem. Adducit quidem Moses: Et erat Sacerdos Dei altissimi. Sed hoc ad ius benedictionis pertinet: vt sciamus, ex officio personáque sacerdotali, Melchizedec Abrahæ benedixisse. Hactenus nullum cernitur in Melchizedec panis sacrificium. Sed accidit validius argumentum, quòd Apostolus, dum singula propè scrupulosè excutit, in quibus cõueniat hæc similitudo, nihil tale attingit. Nomen & sedem regni, regnum & sacerdotium diligenter notat: deinde quòd tamē à seipso ortus, nullam habeat genealogiam, quæ quidem sit scriptis prodita: quòd Abraham illi, tanquam præstantiori minor decimas obtulerit. Denique, quòd iure sacerdotis benedixerit Abrahæ. Si quod fuisset in pane mysterium, nihil ad causam, quæ illic tractatur, aptius adduci poterat. Obliuione certè non præteriit Spiritus sanctus. Quî fit ergo vt sileat? Nempe, quia intempestiuè ingerere noluit. Quanquam mirum est, eos quærere in pane figuram, qui panem in corpus versum antè esse dictitant, quam offeratur. Quomodo secundū eos respondebit figuræ veritas, si nullus in sacra Cœna est panis? Sed hoc nobis in præsentia sufficiat: nihil illis suffragari panem à Melchizedec oblatum, quia rem à Spiritu sancto minimè animaduersam comminiscuntur.

Arripiunt & tritam istam Malachiæ sentētiam: In omni loco offeretur nomini meo, inter gentes, oblatio munda. Quasi verò nō aliud sit quàm Missæ sacrificium. Atqui si locos omnes noui Testamenti recenseamus, qui de sacrificio tractant, nusquam inuenietur Missa. Annon oblatio munda est, cùm per Euangelium consecramur Deo, cùm se quisque nostrûm carnis mortificatione illi offert? cùm vitulos labiorum immolamus, vt inquit alter Propheta? Cur ergo posthabitis sacrificiis omnibus, quę nobis Scriptura commendat, ad solam missam, de qua nullum vsquam verbulum, se conuertunt, nisi quia in omnibus sunt præposteri? Cæterùm, cùm sanis omnibus constet simpliciter, more prophetico, designari hîc sub sacrificij nomine, Dei cultum: quid de nihilo argutari prodest? Mos hic Prophetis perquàm familiaris est, vt sicut illis somnia & visiones, Dei notitiam significant: ita templum, altare, suffitus, & sacrificia accipiant pro cultu Dei. Hinc autem nata isthæc loquendi ratio, quòd doctrinam suo seculo accommodabant, quo scimus inuolutum talibus cæremoniis fuisse Dei cultum. Denique, eiusmodi locutiones cùm legis pędagogiam sapiant, elicienda nobis inde spiritualis veritas, quæ sola ad nos pertinet. Iam satis superque apparet calumniosè citari Malachiam, quasi de Missa vaticinetur, cùm nihil minus cogitauerit.

Nec veterū sententias moror quas ad obruendam veritatem huc congerunt Moderatores. Solenne est nebulonibus istis, quicquid vitiosum in patribus legitur, corradere: ac si quis solum auro neglecto scoriam, & abiectis granis, quisquilias studiosè legeret. Cùm ergo obiiciunt locum Malachiæ sic ab Irenæo exponi: oblationem Melchizedec sic tractari ab Athanasio, Ambrosio, Augustino & Arnobio, breuiter responsum sit, eosdem illos scriptores alibi quoq; Panem interpretari Christi corpus: sed ita ridiculè vt dissentire nos cogat ratio & veritas. Nā inducit Ieremias, impios qui aduersus eum conspirauerant, ita loquentes: Mittamus lignum in panem eius. Perinde hoc valere notum est, acsi dixisset: Strangulemus eum pane suo, vel aliquid simile. Veteres hoc ad Christum trahunt, & allegoricè, vt dixi, Panem interpretantur, Corpus, quod ligno fuit affixum. desinant ergo boni Moderatores veterum sententiis pugnare in mala causa. Iā antè ostendi, quo sensu dicatur Melchizedec obtulisse panem: res clara est: deinde silētium Apostoli vice probationis esse nobis debet: quia nunquam prætermisisset quod tam apposite dicturus erat, siquidem potuisset verè dici. Nō est ergo quòd vel Ambrosium, vel alium quempiam ex tota veterum cohorte acutius vidisse putemus, quàm ipsum Apostolū: nisi tantum illis perspicaciæ tribuere libet, vt mysterium cognouerint, quod Spiritum Dei per os Apostoli loquentem fugit.

Cum omnibus in causis colenda est ingenuitas, tū verò cùm de religione agitur, callidè aut etiam dissimulanter agere, fas nō est. Aduersarij nostri, quoniam nos Dei verbo armatos vident, hinc inde captant quæ possunt testimonia, multáq; suis cauillis deprauant, vt obiecto antiquitatis fumo, diuinæ veritatis lucem obscurent. Interea quantum ab antiquitate ipsi diffideant, nolunt inquiri. Palàm tamen est. Cuius rei in Missæ sacrificio illustre specimen habemus. Vt vulgares Sorbonistas omittam, Mediatores nostri pro tuendo Missæ sacrificio, & vetustum loquendi vsum, & sacrificandi ritum prætexunt. Vtrunque illis concedo: veteres non modò sacrificij voce abusos esse, sed etiam cæremonia. Verùm, si reputemus, quantum à veterum corruptela distet, quæ nunc ab ipsis fucatur impietas immensum est ferè interuallum. Qualecunq; erat quod agebant veteres, sacrificij memoriam esse interpretantur. Isti antiquarij (vt haberi volunt) memoria non contenti, applicationem inculcant, vt paulò pòst videbimus. Etsi autem puri ab impia superstitione, quæ postea inualuit, fuerunt veteres: non tamen prorsus excusandi sunt: quatenus scilicet ipsos apparet, à puro & genuino Christi instituto deflexisse. Nam cùm in hūc finē celebranda sit Cœna, vt sacrificio Christi cōmunicemus: eò non contenti, oblationē quoq; addiderunt. Hoc auctarium vitiosum fuisse dico: partim quia beneficium, Christi morte nobis pręstitum, obscurat: partim quia

alienum est à sacræ Cœnæ natura. Officium Christi fuit, se Deo offerre. Iam nõ aliæ nobis restant partes, quàm vt vescamur. Qui in sola receptione non acquiescit, sed appetit sacrificij imaginem, minus quàm par erat tribuit & morti, qua defunctus est Christus, & Cœnæ mysterio, quod in mortis suæ memoriam reliquit. Nunc vt millies clamẽt vel Papistæ, vel alij Papistis non multum dissimiles, oblatum olim fuisse panẽ, veteres ita solitos facere, nõ nouam esse consuetudinem: toties excipere nobis licebit, Christi mandatũ, inuiolabilem esse regulam, quæ nulla hominum consuetudine, nulla præscriptione temporum, nullis nouis placitis conuelli aut refigi debeat.

Respondi quod videbatur, de patrum authoritate. Itaque, cùm Mediatores concludunt, Ecclesiam secundum Scripturæ sanctorúmque patrum testimonia, duo sacrificia agnoscere: in altero mentiuntur, in altero errant, plus hominum placitis, aut opinioni, quàm debeatur, tribuẽdo. Scripturam enim, quæ tota vbique illis reclamat, falsò prætexunt, adeóque turpiter lacerant, vt ne pueris quidem, qui duntaxat moniti fuerint, fucum sint facturi. Certè plusquàm apertè refutaui eorum nequitiam. Quòd ad veteres spectat, non est quòd in eorum gratiam ab æterna & inflexibili Dei veritate recedamus. Proinde incruentum illud sacrificium, quod commẽti sunt homines, sibi habeant, quibus non satisfacit Dei sapientia. Simplex & minimè ambigua Scripturæ doctrina est, sacrificio quo reconciliari Deo homines oportebat, semel defunctum esse Christum: eius sacrificij vim esse æternam, fructúmque quotidie à nobis percipi. Vt autem eo fruamur, institutam esse ab eodem Dei Filio sacram Cœnam, in qua corpus suum semel immolatum nobis in cibum porrigit, quo vescamur. Hoc modo vnici illius sacrificij virtutem applicari nobis, vt eius fiamus participes. Vbi totam Scripturam reuolueris, nihil aliud reperies, quàm pascha nostrum immolatum esse. Sacerdotem vnicum semel ingressum esse in Sãcta, vt oblatione vnica, mundi peccatã expiaret. Nobis nihil aliud præcipi, quàm vt epulemur. Cuius nunc ergo audaciæ erit, hominẽ mortalem se ingerere, vt sacerdotio sibi nunquã mandato, fungatur, vt incruentũ sacrificium, quod nusquam requirit Deus, offerat? Proinde, alibi secundum illud sacrificium locent Mediatores, quàm in Ecclesia. A nobis vt agnoscatur nunquã efficient, donec alium esse idoneum sacrificij authorem persuaserint, quàm Filium Dei, qui Sacerdos est in æternũ constitutus, nullo vel successore, vel collega. Quicquid præter eius authoritatem additamenti obrepsit in sacram Cœnam, hominum vel cupiditate nimia, vel facilitate, ad huius authoritatis normam corrigatur. Ita enim faciendum admonet Paulus, & hoc volunt eius verba cùm dicit: Accepi à Domino quod & tradidi vobis. Oblationem porrò, quæ ab ignoto fonte manauit, scelestè & nequiter Christo acceptam referunt Mediatores.

Video quid dicturi sint, qui miscere Christum cum Belial parati sunt, modò qualemcunque pacem redimant. Nam & hominum noui ingenia, & dicteriis pridem assueui. Immodicæ nos scilicet morositatis arguent, qui de voce vna, & externo ritu contentionem non necessariam moueamus. Nec verò mirũ est, nos hoc nomine ab illis accusari: loquuntur enim vt sentiunt. Sed cùm nobis melius sentire datum sit, confiteri etiam oportet, quod corde credidimus. Hanc enim legem piis omnibus fert Spiritus Dei: Credidi, propterea loquar. Psal. 116 10 Cùm nuper mihi à bonis viris narratum esset, cornutum quendam, ex fœtido Papalium Episcoporum grege, Caprum, qui iampridem medius inter cœlum & inferos volitat, ita solere loqui: Nullam sibi videri causam, cur fucatam hanc moderationis formulam amplecti recusaremus: respondi quod de Alexandro historici referunt: Me, si essem eius loco, non recusaturum. Illum verò, si mihi esset similis, idem facturum, quod nũc me facere miratur. Nam eiusmodi homines, qui Christum abnegando tot annos sunt exercitati, simplicitatem nostram probro vertere cur miremur, quum subsannare Deum ipsum non dubitent? At nobis tanti esse debent cœlestis Magistri decreta, vt pro iis ad extremum dimicare non dubitemus. Nec quicquam putemus libertati nostræ subiectum, de quo nobis quid fieri vellet, præcepit. Sed hìc de re nobis, non de verbo tantùm ac ritu, certamen est cum Mediatoribus. Tradunt enim, comprehendi in Missæ sacrificio veritatem earum rerum, quæ vetusta omnia sacrificia figurabant: eandem hìc esse corporis & sanguinis Christi hostiã, quæ in cruce mactata fuit. Vnde apparet, vnico Christi sacrificio, secundarium hoc subrogari, quo illius efficacia ad nos perueniat. Ego autem breuiter respondeo: quæcunque vnquam in vsu fuerunt sacrificia, ad hunc, veluti lydium lapidem, probanda esse, vt proba censeantur: à Deóne habeant, an ab hominibus originem. Præterquam enim quòd in Christum respicere debebãt, Deum quoque authorem esse oportuit. Itaque quanuis in speciem nihil aut parum differre videantur à sacrificiis piorum, quæ à gentibus oblata legimus, hæc tamen non dubitamus tanquam adulterina damnare; illa autem pronuntiare sancta & legitima. Vnde porrò hoc discrimẽ, nisi ex illa duplici nota, finis, & mandati? Nũc igitur vt micam veritatis in sacrificio Missæ contineri probent Mediatores, Dei mandatũ in primis necesse est proferri, quale nullum extat. Vnde audacter cõstituimus, nihil quàm inane esse figmentum.

Quòd succinctam & dilucidã Canoni interpretationem attexi volunt, fateor non esse de ni-

de nihilo. Sed quas gloſſas inuenient, quibus tegantur adeò craſſæ abſurditates? Principiò, certum eſt, pugnantia illic contineri, centonéſque eſſe malè conſutos ab indoctis artificibus. Dicunt ſe Deo offerre de eius donis & datis hoſtiam puram, panem ſanctum vitæ æternæ. Quæ verba ſonant, conſtare ex pane Chriſti corpus. Emolliant vt volent, hâc verborum aſperitatem: perſpiciunt tamen oculati homines, quam precationem vetus Eccleſia de communibus oblationibus concipere ſolebat, conſarcinatores miſſatici canonis ad corpus Chriſti inſcitè tranſtuliſſe. Eleemoſynæ quas conferebant fideles, tãquam Deo ſacræ, altari imponebantur. Deum populi nomine orabat ſacerdos, vt eas gratas haberet. Barbari homines qui poſtea ſequuti ſunt, vel antiqui moris ignari, vel aliud quàm imaginarium ſuum ſacrificium neſcientes, temerè abdiderunt corpus & ſanguinẽ. Hanc inſcitiam melius patefacit, quod paulò pòſt attexunt: Per quem hæc omnia ſemper bona creas, ſanctificas, benedicis. Certè hæc oratio vtcunque torqueatur, Sacramento aptari nequit. Quæ ſunt igitur bona, quæ Deus quotidie nobis creat, niſi quæ quiſque piorum ex ſuis facultatibus confert in vſum pauperum? Hanc enim fuiſſe olim oblationes conſecrãdi formulam, ex Arauſicani Concilij decreto apparet: Offerimus tibi Domine, quæ de manu tua ſuſcepimus. Quibus obſecro gloſſis ſe extricabunt, quin hic turpiſſimæ hallucinationis conuicti teneantur? Leuicula ſunt iſta: nec alium in finem à me attingũtur, niſi vt omnes intelligant, nullas eſſe tam putidas ineptias, quas non peruicaciter defendant hiſtriones iſti, qui Mediatorũ perſonam induerunt.

Nunc pergamus ad magis ſeria. Corpus & ſanguinem Filij Dei miſſarius ſacerdos in ſacrificium ſe offerre dicit. Actio eſt prorſus diuina, ad quam nemo, niſi cœlitus vocatus, ingerere ſe debet. Nam cùm de legitimo ſacerdotio diſputat Apoſtolus, nulli tantum honorem concedit, niſi cui Deus contulerit. *Heb. 5. 4* Vt ipſum quoque Chriſtum dicat oportuiſſe Patris inuocatione inſtitui. Si perperam ac præter ius & fas ſibi honorem vſurpat, qui ſacerdotio fungitur non vocatus à Deo, nũc oſtendant ſacrifici miſſales, quo Dei mandato Chriſtum offerre auſint. Tota Apoſtoli diſputatio in Epiſtola ad Hebræos à ſeptimi capitis initio, ad finem vſque decimi, duobus his cardinibus verſatur: Chriſtum vnum fuiſſe idoneum qui ſe offerret: deinde vnica oblatione perfunctum, quæ perpetuò vigeat. Hanc ſibi habere videtur belliſſimam argutiam, qua effugiant: dum idem ſe hodie offerre ſacrificium iactant, quod ſemel Chriſtus obtulit: non nouum aut diuerſum introducere: Sed cùm Scriptura, & ſoli Chriſto vindicet offerendi munus, & ſemel teſtetur obtuliſſe, nihil illo cauillo identitatis, vt ita loquar, proficiunt: nam interea ad ſe rapiunt, quod ſolius eſt Chriſti: & quod ſemel peractum fuit, quotidie millies iterant. Addit canon id fieri pro redemptione animarum. At reclamat Apoſtolus, qui tradit Chriſtum in cœlos aſcendiſſe, æterna redemptione parta. *Heb. 9. 12* Si oblatum in cruce ſacrificium, æternam redemptionem peperit: mentiuntur certè, qui ſe hodie adhuc ſacrificare redimendi cauſa, profitentur. Hìc commoda interpretatione nobis ſatisfieri, hoc eſt, oculos perſtringi volunt Mediatores. Fatebuntur vno Chriſti ſacrificio redemptos eſſe: ſed hoc modo nobis illius gratiam applicari. Sed hunc fucum iam antè ſatis abſterſiſimo ad viuum eraditur vno Apoſtoli verbo, cùm Legis ſacrificia negat paria fuiſſe tollendis peccatis, quia ſæpius repeterentur: & nos hac nota diſcernit à patribus, quòd apud illos quotannis fieret peccatorum commemoratio. *Heb. 10. 1* Certè & nos aſſiduè peccata noſtra confiteri decet, nec aliter ea deprecari poſſumus, quam ſacrificij recordatione. Itaque non aliter intelligi locus ille poteſt, quàm hoc conſtituto diſcrimine, quod tunc quidem ad teſtãdam peccatorum expiationem, viſibile ſacrificium adhibebatur: hodie non item, ex quo veritas ipſa ſignorum fuit exhibita. Denique, qui offerri hodie Chriſtum fingunt pro animarum ſalute, morte eius expiata fuiſſe peccata, Deúmque hominibus reconciliatum fuiſſe negant. An verò nos huic blaſphemiæ ſubſcriberemus, quæ proprium mortis Chriſti munus ad humanam actionem tranſcribit? Tunc verò nos meritò Chriſtus tanquam perfidos ac fœdifragos, tanti beneficij participatione abdicet, ſi vnico æternóque ſuo ſacrificio eiuſmodi adminicula quæ nunquam vel inſtituit, vel probauit, ſubrogari taciti ſinamus. Quam verò congruenter poſtea rogatur Deus in canone, vt hoſtiam carnis ac ſanguinis Chriſti gratam habeat, ſicut Abelis Abrahæque ſacrificia, iubeátque per manus Angeli perferri in ſublime altare ſuum. En pietas, cùm vix eodem Filium Dei honore dignantur, quo pecudes. Quid enim precantur? Vt Patri Chriſtus inſtar arietis illius, quem immolauit Abraham, placeat. Saltem in eo minimè canonicus eſt Canõ, quod vmbram, veritatis regulam facit: gratiam, qua pollet Chriſti ſacrificium, ad eam quæ pecuariis victimis ſuberat, exigendo. Cæterùm obtendant quicquid libuerit. Sed nos qua conſcientia in tam fœdam Chriſti contumeliam, vt ferè poſthabeatur brutis animalibus, conſentiemus? Non eſt præterea auctarium iſtud negligendum, ſi nihil in canone mutetur, orandi pro Papa noſtro Paulo tertio, nobis neceſſitatem iniungi. Ergóne, dum apparemus in Dei conſpectum, vbi cor ſe totum quodammodo effundere debet, patrem nominemus eum, qui omnium filiorum Dei crudeliſſimus eſt carnifex? Eum fatea-

KK. iiij.

mur esse pastorem, qui ad mactandas & vorandas Christi oues, princeps est latronum ac luporum? Ei primum in Ecclesia locum assignemus, qui non ab ea tantum est alienus, sed infestissimus quoque est eius hostis? Sibi verò talem habeant patrem Islebius, similésque apostatæ, quò impiæ suæ defectionis testem quoque faciant Deum: sicuti eam turpiter apud homines flagitiosé que profiteri nō verentur. Nobis verò centum potius oppetendæ sunt mortes, quàm vt in sui flagitij societatem nos trahant.

Tādem, ne quid in Missæ cæremoniis mutetur, cauent Mediatores: quia omnes ad id quod illic agitur, valdè sint appositæ. Si de puerili ludicro sermo esset, verè fortassis illud diceretur: at cum sacra Christi Cœna nihilo plus habent affinitatis, quàm sus aut canis cum Dei altari. Cùm in omni religionis actione relucere debeat cœlestis quædā maiestas, tum verò in Cœna celebratione, vbi Dominus ad arcanam carnis & sanguinis sui participationem nos inuitat. Quid porrò grauitatis contineant missales ritus, ex ea parte quàm hîc recitabo, gustum capient lectores. Ac omisso, quem vocant Introitu, aliísque infinitis nugis, solius canonis gesticulationes attingam: Iunctis manibus se inclinet sacerdos ante altare, postea in dextra parte osculetur: hîc faciat tres cruces: eleuet manus ac expandat, iunctis manibus memoretur viuorum: parum flectat genua: extendat manus super hostiam: faciat quinque cruces: iungat manus sursum: tergat manus ad corporale: eleuet hostiam, deinde calicem. Illis repositis, extendat brachia quasi de se crucem faciens: retrahat brachia, & faciat super totum sacrificium tres cruces, quartam super corpus, quintam super calicem: ponat manus super sacrificium, & oculos sursum erigat: inclinet se ad altare manibus cancellatis: osculetur altare: signet se signo crucis: iunctis manibus memoriam habeat mortuorum, percutiat pectus suum semel vel ter: faciat tres cruces: discooperiat calicem: de pane faciat tres cruces super ipsum, deinde duas inter se & calicem: ostendat manu dextra hostiam, coo-perto calice expandat manus: tangat patena pedem calicis, medium, summitatem: ad os suum & oculos admoueat. De hostia tres faciat partes: sed vnam aliis maiorem: de minima parte faciat tres cruces, deinde ponat in calicem: reliquas osculetur. Excipient res esse medias, quarū indifferens sit vsus Christianis. Cur ergo quicquam omitti vetant? Verùm vt hoc subticeam quàm indignum est histrionem plus habere centuplo in scena grauitatis, quàm in sanciendo Dei & hominum fœdere habeat sacerdos? Nimium profectò sibi licentiæ in rebus externis sumunt, si pro nihilo ducunt cœleste Cœnæ mysterium tam indecoris gesticulationibus deformari: à quibus exagitādis adeò abstineo, quia tam fœda Christiani nominis ludibria meminisse piget. Isti verò nebulones, vt sunt prostituti pudoris, etiam summarum absurditatum minimam correctionem respuunt. Vnde apparet, nihil eos aliud captare, quàm vt breui iterum, quicquid lucis nostro tempori affulsit, extinctum pereat. Hic porrò impudētiæ cumulus est, quòd Missæ hodiernæ ritum ab Augustino perspicuè monstrari iactant. Citatur quidem ab illis Epistola ad Paulinum, quæ est ordine, quinquagesima nona. Ego autem, vt perspicuè appareat quàm improbam mentiendi licentiam sibi indulgeant, ex lectione ipsa fieri iudicium patiar.

Sequuntur genera duo mortuorum memoriæ, quæ vt antiquitus fuerunt culta, ita nunc retineri volunt Mediatores. Mos antiquus fuit, inter sacræ Cœnæ celebrationem, Apostolos primarióśque Martyres & maximè vulgò notos nominare, vt talibus exemplis excitaretur omnium fides. Secundo loco recitabant eorum nomina, qui recens mortui, specimen suæ pietatis ad extremum ediderant: vt ita solenne haberent suæ perseuerantiæ testimonium. Hæc omnia cùm ad Christianæ vnitatis commendationem valerent, viuísque stimulos adderent ad imitandam mortuorum fidem, & nulla subesset adhuc superstitio: nos minimè improbamus, vt nihil opus fuerit testimoniorum congerie, quam Mediatores, ostētationis potius quàm doctrinæ causa, coaceruant. Paulò pôst obrepsit vtrobique corruptela. Nam & vsu receptum fuit, vt se Martyrum precibus iuuari Ecclesia peteret, suásque vicissim preces interponeret pro impetrando mortuis refrigerio: qui in fide Christi decesserant. ita triplex tam Martyrum quàm aliorum memoria inducta fuit. Nec verò dissimulo, quin à multis seculis obtinuerit vtraque superstitio. Sed in religione, cuius vnicum est fundamentum æterna Christi veritas, non multum valere debet annorum numerus. Iam de priore videamus. Non recitari tantùm honoris causa nomina Martyrum, atque vt pro eorum pietate gratia agamus Deo, Mediatores iubent, sed, vt eorum precibus etiam iuuemur. Ego autem tali cōmemoratione, quasi profano inquinamento, pollui dico sacram Christi Cœnam. Nam cum omnis inuocatio pura & religiosa esse debeat: tum verò mysterium hoc cùm celebratur, reuerentiam inuocandi Dei, eius conspectu augeri decet. Porrò, Deum ritè orari negat Paulus, donec edocti simus eius verbo. Vnde constat non esse legitimam orandi formam, nisi quæ sit in verbo Dei fundata. Nunc ostendant, vbi nos doceat Spiritus, vllius vel Prophetæ, vel Apostoli, vel martyris patrocinium Deo opponere. Hoc principium semper teneamus, Nos non rectè orare nisi præeunte Dei verbo. Si ergo sanctorū intercessione, quam non

Rom. 10 14

non dictauit, illi ingerimus, profana nostra oratio est.

Audiamus quid contrà, Mediatores. Rationi consentaneum esse dicunt, vt pro nobis orent sancti, qui Deo extra mundum viuunt: teneri enim ipsos Iacobi præcepto: Orate pro inuicem, alij pro aliis. Atqui, hactenus putaueram, Epistolà hanc viuis scriptam esse, non mortuis. Hoc certè acumine neminem ferient, nisi valde obtusum. Eos hortatur Iacobus, qui non doctrina modò, sed fratrum quoque precibus, sub carnis infirmitate laborantes indigent. In quo numero non sunt iam Apostoli aut Martyres suis certaminibus perfuncti: cursum enim fidelium, morte absolui Paulus testatur. Sed par est eos nostris malis condolescere. Vnde etiam & pro nobis apud Deum intercedere, sequitur: quia nec voluntas illis deest, nec facultas. Respondeo, nimis curiosè facere eos, qui de mortuorum statu diuinant, quod nullo Scripturæ testimonio proditum est. Temerè verò facere eos, qui affirmant. Rogandi sunt Moderatores nostri vnde illis reuelatum fuerit, viuorum necessitatibus conscios esse, quos ab eorum societate mors separauit. Verba Pauli sunt apud Lucam, Dauidem cum ætati suæ seruiisset esse mortuum. Quibus subindicat, ministrare nunc à morte sua posteris. Quin regni Dei complementum expetant, quicunque sunt ex Christi corpore, non nego: sed illis affectus tribuere nostris similes, quasi omnia cernant quæ in mundo geruntur, temerarium est, nisi claris Scripturæ testimoniis monstretur.

Iac.5.16

1.Tim.4 7

Act.13 36

Sed hoc quoque vrgent Moderatores. Oniam enim adducunt & Ieremiam qui mortui pro salute populi protendunt ad Deum manus. Id Iudam Machabæum somniasse narrat, fateor, secundus Machabæorum liber: sed quantum fidei mereatur Iudæ somnium, vide, quæso, statuemus? Veniam deprecatur historiæ illius scriptor, si quid, hominum more, minus commodè scribendo, deliquerit. Detur ergo illi, quam petit, venia: modò ne quem secum errare cogat. Nobis autem qualiacunque hominum scripta discernere liceat à certis Dei oraculis. Scire tamen velim, cur non Oniæ & Ieremiæ patrocinium, quod sibi ex Scriptura notum esse iactãt, potius commendent Moderatores, quàm Petri, vel Pauli, de quo nihil tale proditum est. Atqui, posthabitis Prophetis, recentiores tantùm patronos appetunt & in ore habent. De Angelis, pro diuersa officij ratione, aliter sentiendum est. Illis mandata est piorum cura & custodia: sollicitos ergo de salute nostra esse oportet, vt Deo pareant. nec aliud quam iniunctam sibi functionem exercent, pro nobis orãdo. At has dum peculiariter Angelis partes assignat Scriptura, piorum animas, quæ in Domino quiescunt, ab eorum ordine segregat. Et sanè si earum ministerio ad curandam salutem nostram vteretur Deus, nihilo de his magis Scriptura, quàm de Angelis taceret. Angelos suos omnes pro piorum tutela excubare, Deus pronuntiat. Quorsum id, nisi vt maiore fiducia instruamur? Tantundem de sanctis spiritibus dicendum erat, si vera esset comparatio. Nunc quod tacetur, pro nihilo ducendum est: præsertim vbi de re agitur in primis cognitu vtili. Atque, vt demus pro nobis orare Apostolos & Martyres, implorandum tamen esse eorum patrocinium, perperam inde colligitur. Audit seruus Abrahæ, ad futurum sibi Angelum: sed ibi opus est Angeli præsentia, ad eum se minimè conuertit. Videt minister Elisei ingentes Angelorum copias, ad opem sibi ac magistro ferendam armatas esse: eorum tamen suffragatione, Deum inuocans, non nititur. Iterum, memoria repetant pij lectores, quod prius dixi, hanc nobis omnibus orandi legem esse impositam, ne quid nisi ex Dei verbo. Qui autem alios ex cœlo intercessores, præter Christum, sibi aduocãt, extra verbum Dei vagantur: quare & rectè orandi metas transilire eos dico: nam quem ex locis quibusdam fucum Mediatores faciunt, refellere nullo negotio promptum est. Nomen suum à posteris suis inuocari voluit Iacob, inquiũt. Quod sequutus Moses his verbis orat: Memento Domine seruorum tuorum Abrahæ Isaac & Iacob. Sic & in Psalmo orant fideles Deum, vt recordetur Dauidis. Respondeo, non obscurum esse, quid in benedictione Ephraim & in Manasse inuocatio significet: neque enim aliud voluit Iacob, quàm vt diuini fœderis gratia ad nepotes suos, iure hæreditario perueniret. Promissa erat salus eius semini, promissionem Deus in manus Abrahæ, Isaac & ipsius Iacob deposuerat. Hoc ergo petit, vt inter sancti populi tribus censeantur. Nec verò ad hominum personas respicit Moses, cùm nomina Abrahæ, Isaac & Iacob in medium adducit: sed vt se aliósque in promissionis fide confirmet, causam commemorat, cur ipsis oporteat præstari. Ac si diceret: Domine, non alia quàm promissionis tuæ fiducia ad te accedimus: quia nos sumus populus ille, cuius te fore Deum Abrahæ, Isaac & Iacob patribus nostris es pollicitus. Non est ergo quòd nobis oculos perstrictum iri sperent Mediatores, tam euanidas nugas spargendo.

Gen.24. 7

1.Reg.6 17

Gen. 48 16

Exo.32. 13

Ps.132.1

Venio ad sanctorum merita, quibus etiam preces nostras subniti volunt. Est quidem, hoc aliquid, quòd superbam de illis iactantiam mitigant: hoc tamen minimè ferendum est, quòd ex Dei liberalitate Christíque gratia prodesse ea nobis dicunt, tã ad protectionem, quàm gratiæ impetrationem. Nusquam hoc illis tribuit verbum Dei. Prosequitur, fateor, gratiam suam Dominus erga homines in millesimam vsque generationem, sicuti promisit: sed stultè hinc inferunt Mediato-

Exo.20. 6

res, redundare in filios patrum merita. Quin potiùs hîc quidam est diuinæ misericordiæ cumulus, vt modis omnibus exundet, quòd postquam salutarem manum gratuitò porrexit patribus, eam ad posteros quoque extendit. Minimam huius laudis partem à Dei bonitate traducere ad hominum merita: impiæ & sacrilegæ est malignitatis. Nec eiusmodi errori suffragatur, quod de Dauide obtendũt Moderatores, in eius scilicet gratiam, Deum populi sæpius misertum esse. Quia enim cum Dauide sancitum erat fœdus in totius populi salutem: hac, vt ita dicam, qualitate induendus est, si probè volumus intelligere, cur eius rationem potius in seruando populo, quàm Ezechiæ aut Iosiæ Deus habuerit. Si perfidis Scripturæ corruptoribus hæc non sapiunt, nihil mirum: sunt tamen ad quassandas diruendásque omnes inferorum machinas valida. Quanquam semper tenendum est illud quod antè posui, fundamentum: non aliam esse piè, rectéque precandi rationem, nisi quę ad diuinæ voluntatis præscriptum exigitur. Tota autem Scriptura non alium Deo Mediatorem proponere iubet, quàm solũ Christum: nec alterius vel patrocinio, vel meritis subniti docet, vt certa fiducia nos ad Dei tribunal sistamus. Atque ita reperiemus, quisquis alios sibi patronos vel intercessores quæritat, non esse huius patrocinio contentum. Sollicitè ergo cauendum, ne plures aditus captãdo, ianuam illam nobis claudamus, qua sola accessus ad Deum patet.

Centies, si fieri queat, moriamur potius, quàm vt nostro consensu in sacrosanctam Christi Cœnam irrumpat talis profanatio. Nihilo etiam magis concedendum est, quòd festis diebus coli mortuos volunt, vt suis nos meritis associent, suáque iuuent intercessione apud Deum. En Christiana reformatio, cuius spem faciunt imperitis. Si festos dies quædam veluti inuitamenta esse dicerent, ad colendam virtutum memoriam, quæ nos ad imitationem prouocet, aliquis sanè esset color: sed cultum institui ex dierum obseruatione, id quod faciunt, nimis deforme est. Negabunt scio, hoc sibi esse consilium: sed ex re ipsa iudicium fiat. In vnaquaque parochia festum patroni diem celebrandum præcipiunt: nec eo contenti, vocant singulares patronos, quibus hic honor deferatur: cùm satis constet, non aliter hactenus habitos esse patronos, quàm deos tutelares: an non auribus nostris insonare debet vox illa prophetica? Secundum numerum vrbium tuarum sunt dij tui. Quàm igitur fœda erit nostra ingratitudo, si relicto vitæ fonte, tales nobis fodiamus cisternas? Si solos Prophetas & Apostolos eueherent ad hunc honorem, acriter intercedere deceret, ne ex sanctis Dei ministris idola fierent: nunc ad hanc impietatem accedit nimis insulsa absurditas: quibuslibet enim patronis suos dies festos assignãt. (Ier. 2. 28)

Multa porrò sunt templa Catharinæ dicata, vel Christophoro, vel aliis fictitiis nominibus. Catharinæ aut Christophori precibus, vt iuuetur plebs huius loci, à Domino postulabit. Itáne cum Deo ludetur, vt qui nulli vnquam fuerunt obtrudantur ad Deum exorandum patroni? Talibus monstris qui fomenta suppeditant, gustúmne aliquem vnquam habuisse credendi sunt feriæ syncerǽq; Dei inuocationis? Omitto Dominicum & similes carnifices. Omitto Medardum, Lubinum, & similes eius bestias. Quis enim finis esset, si singulas labyrinthi ambages excutere vellem, in quem nos Mediatores pelliciunt? Sed væ bis ac ter eorum perfidiæ, qui se tam facilè proiiciunt in voluntarium interitum, quem centum mortibus, si centum haberent vitas propulsare debuerant.

Superest alter ordo mortuorum, quorum mentionem in Cœna fieri volunt: vt detur illis locus refrigerij, lucis & pacis. Non nego hanc fuisse vetustissimam consuetudinem: & quoniam magna est vis consuetudinis, aut potius regnum, ideo eiusmodi preces fateor Chrysostomo, Epiphanio, Augustino, & similibus probatas fuisse, quòd à maioribus quasi per manus, traditæ essent. Et si non existimo, multò ante eorum ætatem, quos nominaui, obrepsisse in vsum. Sed quod breui tempore vtcunque inualuerat, nimia facilitate, sine ratione aut iudicio, secuti sunt. Verùm, quia Augustinum Moderatoribus libuit citare testem: audiant quantum ipse idem alibi in contrariam sententiam magis inclinet. Recepti sunt in pace, inquit, sancti (Hom. in Ioan. 49) Patriarchæ, Prophetæ, Apostoli, Martyres, boni fideles. Omnes tamen adhuc in fine recepturi sunt, quod promisit Deus. Promissa enim est carnis etiam resurrectio, mortis cõsumptio, vita æterna, cum Angelis. Hoc omnes simul accepturi sumus. Nam requiem, quæ continuò post mortem datur, si ea dignus est, tunc accipit quisque, cùm moritur. Si vna omnibus est requies: non minus pro quouis ex grege fidelium superuacaneum erit orare, quàm pro Isaia vel Paulo. Atqui, hoc posterius fieri debere, Augustinus vbique negat. Superest igitur, vt quiete sua, vltra quam nihil nunc melius optari illis potest, sinamus eos frui: nec Dei nomine in precibus non legitimis, abutamur. Traditionem Apostolicam Mediatores esse volunt: idque Dionysij testimonio probant. Porrò, in recitandis eius verbis Apostolorum nomen ita furtim interferunt, vt videatur ab ipso positum. Atqui, diuinos illic duces nominat, quos subinde vocat magistros. Deinde, quasi oculos mundo confixerint, epitheto Areopagitæ ornant suum Dionysium. De Areopagita Eusebius aliquoties meminit: quem Atheniensis Ecclesię primum fuisse Episcopum dicit: atque ita traditum à Dionysio Alexandrino, refert. Sed quicquam ab eo

lite-

literis mandatum, non dicit: quod certè, si fuisset verum, non erat omissurus. Hieronymus verò, in scriptoribus Ecclesiasticis, duos numerat Dionysios: Corinthium vnum, qui sub Marco Antonino Vero, & L. Commodo floruerit: alterum Origenis discipulum, qui Alexandrinus Episcopus fuerit, sub Galieni imperio. Sed inter eorũ scripta, quæ diligenter recenset, cœlestis vel ecclesiasticæ Hierarchiæ, mentio nulla. Quoties ergo citantur libri isti, sciamus ignoti esse scriptoris, & nõ adeò antiqui, quod & stylus ipse, & argumentum clarè demonstrat. At Chrysostomus Apostolis fert acceptum: nẽpe, vt alia permulta, quæ cùm vulgò recepta essent, tamen ignotæ erant originis. Damascenum qui legerunt, si vnicam habent vnciam sani iudicij, non multum eius authoritati deferent. Quis nescit puellis infantibus, cùm adhuc à nutricis mamma penderent, veteres Eucharistiam dare solitos? Atque hunc morem proculdubio se ex traditione Apostolica habere putabant. Hoc Cyprianus, Chrysostomo & Augustino aliquanto antiquior, dixisset. Peruersum tamen fuisse morem, & à Christi institutione alienum, testa-
1.Cor.11 tur hæc Pauli sententia: Probet seipsum ho-
28 mo, & sic de pane illo edat, & de calice bibat. Denique, posterior ætas non immeritò correxit. Quid igitur ex falso traditionis nomine fucum isti faciunt Moderatores, cùm in simili causa satis ostendant, quod volunt esse sacrosanctum, sibi pluma esse leuius? Sed quorsum hìc diuinare attinet? Extant Apostolorum scripta, quæ copiosè & apertè quicquid in doctrina pietatis erat cognitu necessariũ, complectuntur. Quin & de mortuis interdum ex professo loquuntur. Pro ipsis orare,
1.Thess. nusquam præcipiunt. Cùm Thessalonicenses
4.13 hortatur Paulus, vt luctum in morte suorum temperent, consolationes adhibet, quas sciebat ad hanc rem maximè appositas. Precum nullus sermo, qui maximè fuisset opportunus, si pro mortuis precari liceret. Ad Corinthios scribens, argumenta omnia colligit, quibus animas probet à morte esse superstites. Hoc nondum adducit, quod fuisset alioqui validissimum: Ecclesiam pro mortuis non frustra orare. Pro quibus ordinarias pre-
1.Tim.2 ces velit in Ecclesia concipi, Timotheum admonet. De mortuis illic quoque silentium. Quòd si precibus nostris hodie indiget mortui, maior sub Lege fuit earum necessitas. Atqui Scriptura, cùm & luctum, & sepulturam, & alia quædam in speciem minuta accuratè referat, verbum de precibus nullum facit. Cui, obsecro, credibile erit, Spiritum sanctum quod præcipuum erat, obliuisci, dum leuioribus insistit? Hinc sanè hominibus non contentiosis liquebit, rem fuisse Prophetis & Apostolis incognitam.

Sed enim Scripturam quoque opponunt Mediatores: quia præcipiat Apostolus, orare alios pro aliis. Si quis esset apud eos Dei timor, si qua valeret religio, si quis vigeret conscientiæ sensus, pœnam certè horreret, quam impiis Scripturæ sacræ corruptoribus cogimur imprecari, & quam proculdubio aliquãdo Deus expetet. Vt vicissim oremus alij pro aliis, Iacobus nos monet, cùm antè præce- Iac.5.16
pisset de mutua confessione. Si comprehendit in hoc ordine mortuos, resurgant oportet, ac confiteantur nobis peccata sua: alterũ enim cum altero coniungit. Ego verò Iacobi verba multò aptius in eos retorqueo: quando eos solos, qui communiter laborant, iubet inter se communicare mutuas preces: mortuos esse omittendos, qui iam suis laboribus sunt perfuncti. Iacobus, inquam, non alios precibus nostris commendat, quàm qui versantur adhuc in præsentis vitæ certaminibus. Contrà Scriptura beatos pronuntiat, qui sunt in Domino mortui, eò quòd iam requiescant à laboribus suis. Si ita est, quid illis opitulari queant nostræ preces? Et tamen magnæ in fratres crudelitatis, & detestandæ in Dominum temeritatis damnare non verentur Mediatores, si quis ab orationum nostrarum consortio mortuos excludat. Imo crudelitatis Deum accusent potius, qui cùm identidem nos tam sollicitè ad orandum pro fratribus hortetur, hanc doctrinam semper ad viuos restringit. Res certè adeò leuis non erat, miseras animas, quæ ad opem flagitandam mutæ sunt, subleuare, vt præteriri debuerit. Cur ne verbo quidem vsquam attingitur? Præsertim, cùm toties, tamque diligenter, tam copiosè, tam luculenter concionentur Prophetæ omnes, Apostoli, Christus denique ipse, de officiis charitatis: cur hoc supprimũt, quod inter alia postremum non erat? Iam quę nostra est in Dominum temeritas? Regulam orandi certam tradit. Eam tenemus: ne fas esse putamus, inde vel vnguem vnum deflectere. At Dominus, inquiunt, nequaquã mortuos à viuis separare præcipit. Imò hoc præcepti vice nobis esse debet, quòd cùm vbique viuos nominatim exprimat, mortuos segregat ex eorum numero: deinde, cùm finitam eorum militiam testatur, non amplius habere auxilio nostro opus, significat. Nusquam prohibet Deus, ne pro Angelis oremus. An eum detestabitur, qui orandum negabit? Pro Apostolis non esse orandum; nec pro Martyribus, fatentur ipsi quoque Mediatores. Atqui, nusquam legitur prohibitum. Cur in reliquis mortuis tam erit detestanda nostra temeritas? Ipsi verò in Spiritum sanctum palàm sunt contumeliosi, quem obliuionis in re tam necessaria insimulant. Atque hinc simul apparet, quanta sit eorum moderatio, qui suas detestationes tam futiliter in nos euomunt.

Esto tamen: valeat Ecclesiæ veteris consuetudo, vt sacerdos in Cœnæ celebratione, mortuos Deo commendet: an ideo debent

vigiliæ,anniuerſaria & ſimiles nugæ retineri? Sic autem placet Mediatoribus. Obſecro, ſi qua eos cura inſtaurandæ & pietatis, & Eccleſiæ tangeret, ex tanta ſuperſtitionũ ſylua, quibus ſcatent mortuales, vt loquuntur, vigiliæ,nihil omnino reſecarent? Imò, ſi quid haberent ingenui pudoris,an non verbo ſaltem attingerẽt,corrigenda eſſe quædam,quæ nimis inſulſa abſurditate quemuis mediocriter intelligentẽ offendunt? Fœdè illic diſcerpitur Scriptura. Miſcetur incompoſita ſententiarum, hinc inde temerè congeſtarum, farrago. Denique, quicquid illic fit ac dicitur,craſſa eſt Scripturæ corruptela. Hoc totũ non modò diſſimulant Mediatores,ſed etiam calculo ſuo abſoluunt. Sed audienda eſt præclara eorum ratio: Quàm immane eſſet, inquiunt, mortuorũ ſupprimi memoriam, acſi animæ vna cum corporibus interirent. Ergo quatuor annorum millibus ante Chriſti aduentum,& deinceps plus mille annis, quibus nondum erant natæ vigiliæ,nulla fuit de animæ immortalitate fides. Nam certè, ſi huic blaſphemiæ ſubſcribimus,omnes qui à mundi exordio fuerunt Patriarchæ, quicunq; ſub Lege vixerunt Prophetæ, pij Reges & alij, Chriſtus, Apoſtoli, vniuerſi Martyres, Epicurei erunt:quia nullis vigiliis animas vindicarunt ab interitu.

In carnium abſtinentia videntur ſibi optimè corrigere quicquid hactenus ſuperſtitionum fuit: cùm temperantiæ cauſa non abominationis,eam ſuſcipi docent. Si in ſolo eſu carnium omnes eſſent deliciæ, concedi fortè poſſet quod iactant: ſed quis neſcit, in diuitum culinis, tunc multò lautiores inſtrui epulas,cum à carnibus abſtinetur? Pauperibus certè, qui larido aut bubula tenuiter victitant, nihil opus eſt, carnis edomandæ cauſa, carnem prohiberi. Diuitibus ſolis lex iſta neceſſaria eſt, quæ ad frugalitatem eos reuocet. Atqui, vt dictum eſt, nihil minus eſt prohibitio carnium, quàm luxuriæ ſumptuúmque reſtrictio: tunc enim maximè fumant culinæ: tunc immodici apparatus exundant. Denique, nunquam minus ſunt in victu temperantes, quàm cùm à carnibus abſtinent. Bis ergo ridiculi ſunt Mediatores, qui frugalitatem ita conſtituunt in abſtinentia carnis, acſi nulla eſſent præter carnem voluptuoſa edulia: ita carni domandæ ſalubre eſſe remedium fingunt, acſi non ſuauioribus ferculis feria ſexta, quàm ſecunda, menſæ refertæ eſſent. Hinc certè pluſquam abſurdum eſſe patet, hoc nomine carnes diſcernere à reliquis cibis: quaſi ſublato illarum vſu, cohibita ſit luxuries victus, & inuenta macerandæ carnis ratio: cùm potius ipſa ciborum varietas nouum ſit ſaturis, edendi irritamentum. Verùm, vt hoc aliqua ex parte verum ſit: ſuperſtitioſa tamen eſſe dierum obſeruatio non deſinit. Excuſant Mediatores, olim ab Eccleſia veteri interdictum fuiſſe carnium eſum ſexta feria & Sabbatho, vt homines tali abſtinentia præparati, ſanctius ad ſacram menſam accederent. Imò certum eſt ex veteribus hiſtoriis, olim nihil tale fuiſſe iniunctum. Ieiunium, quod Romæ Sabbatho colebant, tanquam rem inſuetam, refert Euſebius. Carnis quidem abſtinentia paulatim ſe priuata quorundam ſuperſtitione inſinuauit: ac primò quidem occupauit diem Veneris,hinc ad Sabbathum ſe extendit, donec ex conſuetudine lex demum nata eſt, quæ inuitos quoque obſtringeret.

Sed quia hoc argumentum copioſè tractare,non eſt præſentis inſtituti: quatuor vitia, quæ in hac prohibitione continentur, breuiter notare ſufficiet. Primùm iniuria fit Deo, cùm ſimpliciter, etiam ad certos dies, eſus carnium interdicitur. Carnes non minus quàm olera,& piſces, & poma Deus in vſum noſtrum deſtinauit. Hæc creauit omnia, vt cum gratiarum actione veſcamur. Liberum, inquam, omnium vſum, modò ſobrius ſit & frugalis, promiſcuè nobis promiſit. Surgunt poſtea homines, qui hac nos libertate priuant: ne liceat,quod Deus licere voluit. Meminerimus totum genus vetari, in quo multæ ſunt ſpecies, procul à deliciis luxuriáque remotæ: vt non alio nomine diſpliceant, niſi quia carnis nomen habent. Deinde, ſuperſtitione non caret talis dierum notatio. Honore ſe Chriſti mortem proſequi exiſtimant, & ſepulturam, qui carnem biduo illo non guſtant. Eodem coluntur honore & feſtis dies: nec Deo tantùm, ſed Apoſtolis aut Martyribus dicati. Si meritò reprehenduntur, qui inter diem & diem diſcernunt: carnis abſtinentiam certis diebus alligare, quis ſuperſtitioſum eſſe non videt? *Gal.4.10* Tametſi quadrageſimam non exprimunt: cùm tamen ſine exceptione conſueta ieiunia, noua ſanctione confirmant, ea quoque in integrum reſtituitur. Quo autem commendari titulo præcipuè ſolet,niſi imitationis Chriſti? At ſi ea eſt imitatio: cur quotannis repetitur,cùm ſemel tota vita tale ieiunium Chriſtus ſuſceperit? Deinde, ſi exemplum hoc eſt, quod ſequi debeamus, eadẽ fuit in Moſe & Helia ratio. Cur ergo tot ſancti Reges & Prophetæ imitationem neglexerunt? Tota certè vetus Eccleſia non paruo reatu tenebitur. Cur etiam Dominus ipſe, cùm adhuc in terris ageret, ſui exempli nullam inter diſcipulos haberi rationem paſſus eſt? Excuſat enim eos, quòd non ieiunent. *Luc.5.34* Piget in re tam liquida verba perdere. Nec verò Mediatores ipſos fugit, pueriliter errare eos, qui primi quadrageſimale Chriſti ieiunium æmulari ſe putarunt, cùm abſtinentia qualicunque defungerentur. Quantum enim hoc à dierum quadraginta inedia differebat? Ad hoc,quale temperantiæ exemplum, vbi nec fames eſt,nec cibi appetitus? Multùm enim fallitur, qui

qui Christum tunc luctatum cum fame esse putat, cùm edendi necessitate exemptus fuerit. Ieiunium illud non suscepit Christus, nisi post annum vitæ tricesimum. Suscepit, cùm iam auspicari vellet susceptum à Patre munus. Suscepit, vt Euãgelio non minus acquireret fidei, quàm lex prius obtinuerat. Denique, singulare fuit diuinæ virtutis specimen, quod & in ipso ædi, & quo ipsum ab aliis distingui oportuit. Contrarium errorem fouere, vt nihil aliud sit mali, Christianæ synceritati minimè est consentaneum.

Venio ad tertium vitium, quod priora duo superat. Nam & hoc modo conscientiis laqueus iniicitur, & libertas eripitur, non tantùm à Domino concessa, sed etiã parta Christi sanguine. Seriò nos Paulus admonet, ne seruitutis iugum subeamus, renuntiantes libertati, ad quam sumus vocati. Ea verò non tentatur solùm, sed labefactatur tota, quum nobis lex spiritualis imponitur, quæ cõsciencias liget. Nam quòd ciuilem cautionem inserunt Mediatores, ideo à carnibus interdum arcendos esse homines, ne pecora fortè assiduo esu consumãt: in eo se vel pueris faciunt plusquam ridiculos. Scilicet quum hominibus Deus permisit, vt carne quouis tempore vescerentur, parum considerate fecit, hoc periculum non præcauendo. Et optimè generi pecuario consuluerunt, qui post quatuor annorum milia cohibuerunt priorem vescendi licentiam. Mirum est autem tam stupidos interea fuisse homines, vt animalium diminutionem non senserint, quæ eos ad quærendum celerius remedium cogeret: præsertim quum magnam copiam sacrificiis absumeret. Sed hoc in præsentia non agitur. Legem enim non politicam, sed spiritualem confirmant, qua necessitas imponitur conscientiis. Hoc nullo modo ferendum esse dico, vt imperium vsurpent homines in animas: vt quod Dominus liberum reliquit, illicitum faciant.

1.Cor.7. 23

Quartum vitium est, in falsa cultus Dei opinione. Nam quicquid prætexunt Mediatores, quæcunque obseruatio quasi necessaria, commendatur, continuò censetur ad cultum Dei pertinere. Cuius rei non est quod longius petamus exemplum. Quis enim non putat religionis partem esse, carnium abstinentiam? Atque hæc ratio est, cur per hypocrisin mentiri & fallere Paulus dicat eos, qui ciborum prohibitione nouam pietatis formam inducunt. Nam cùm in cibo & potu non esse regnum Dei alibi doceat, iure hypocriseos damnat tales de rebus externis sanctiones. Sola, inquam, est interior cordis veritas, quã per se Dominus requirit. Quæcunque verò accedunt exercitia, eatenus probanda sunt, quatenus ipsi veritati seruiunt, aut tanquam vtilia incitamenta, aut tanquam professionis notæ, vt fidem apud homines nostram testemur. Nec tamen interea reiicimus quæ

1.Tim.4 Rom.14 17

ad ordinis disciplinæque conseruationem faciunt. Sed vbi laqueo induuntur conscientiæ, & religione obstringuntur, in quibus rebus Deus solutas esse voluerat, fortiter reclamandum est: ne & cultus Dei vitietur commentis hominum, & mortalis homo, qui legi subiectus esse debuerat, vnici Legislatoris tribunal occupet, vnde conscientiis imperet, in quibus solus Christus regnare debuerat. Denique, audimus quid Paulus dicat: Si mortui sumus elementis huius mundi per Christum, indignum esse vt talibus decretis deuinciamur. Ne esitaueris, ne gustaueris, ne tetigeris. Atque vbi semel inualuit illa superstitio, vt sibi quispiam nefas esse putet carne vesci, eam protinus sequitur in aliis damnandis audacia: quæ cùm zeli titulo splendeat, sacrilegio tamen affinis est. Postremò, nunquam ferè abest præpostera illa, de qua conqueritur Christus, inanium, imò nihili traditionum admiratio, vt in earum gratiam irrita fiant mandata Dei.

Iac.4.12 Col.2.20 Mat.15. 9

Sacerdotibus fit coniugij venia, qualis in ordine militari est, causaria missio. Siquidem ne qui grauiores motus existant, ministros, qui iam coniugio sunt impliciti, subito diuortio non audent ab vxoribus diuellere: restringunt tamen hanc suam indulgentiam ad tempus generalis Concilij. Hæc duo sunt diligenter obseruanda non permitti coniugium ministris, quia probetur: sed tantùm seditionum metu: deinde nihil statui, donec Concilium definierit. Rationem hanc cur minus placeat sacerdotum coniugium, allegant: quia teste Paulo, qui cælebs est, melius & solutiore animo curat ea quæ sunt Domini. Audio quid dicat Paulus. Sed an propterea Pastores ac Ministros Ecclesiæ cogit ad cælibatum? imò ne hortatur quidem: nisi quatenus sibi quisque expedire agnoscet. Cuperent Mediatores, multos inueniri clericos, qui veram castitatem in cælibatu colerent. Id optandum esse fateor: sed cùm aliud experientia doceat, quid prodest frustra cum necessitate luctari? Videmus quo tempore floruit summa inter Christianos sanctitas, ministris Ecclesiæ non fuisse indictum cælibatum. Apostolos certum est, cùm stationem nusquam fixam haberent, maluisse vxores suas circunducere, quàm vt eas dimitterent à suo contubernio. Sic enim narrat Paulus. Nec audiendum est puerile illud cauillum, maritos suos ideo secutas esse, vt publico Ecclesiæ sumptu simul viuerent. Quid enim? Annon poterant ali ex publico, nisi communi mensa vescerentur? Idem Paulus, cùm imaginem veri Episcopi numeris omnibus absolutam pingit, dotésque enumerat quibus excellere maximè debeat, cælibatus nullam facit mentionem. Hoc parum est. Nominatim eligendos esse admonet, qui singulis vxoribus contenti, fidem coniugalem pudicè colant: honesti sint patref-

1.Cor.7. 32 1.Tim. 3.2 Tit.1.6

familiâs: liberos suos instituant in timore Domini. Hanc esse veram ac solidam Episcopi perfectionem, cuius Paulus exemplar præscribit, negari non potest. Quisquis ergo deesse aliquid Ecclesiæ ministris putat, nisi cælibes viuant, aliud sibi habeat Ecclesiæ regimen, quàm quod nobis Filius Dei commendauit. Atque vt minus dubitationis esset, diserte alibi pronũtiat Spiritus Dei, Honorabile esse in omnibus coniugium. Quem locum citando nequiter deprauant Mediatores. Prætereunt enim id quod præcipuum erat orationis membrum, nempe, In omnibus. Quid enim noui protulisset Apostolus, si simpliciter dixisset, coniugium probro carere? Nondum enim talis, vel inter Iudæos, vel inter Gentes superstitio emerserat, quæ illud ignominia notaret. Sed cùm forte cælibatum morosi quidam homines, tanquam sanctius per se vitæ genus, immodicè extollerent: cùm horribilem Dei vltionem scortatoribus & adulteris denuntiat, simul incontinentiæ remedium proponit, vt suam quisque vxorem habeat. Ne verò coniugium aspernaretur quispiam, testatur esse in omnibus honorabile. Quo significat, neminem esse tanta virtutum excellentia præditum, quem non deceat: nec ab vlla functione quantumuis præclara esse alienum. Vnde igitur hæc noua sanctitas? Reperiemus profectò à Montano, Encratitis, & similibus esse ortam. Damnati quidem illi fuerunt iam olim: hoc tamen obtinuit Satan vt damnatis hominum personis, impius error dimidia ex parte probaretur. Paulatim deinde creuit superstitio, vt matrimonio sacerdotibus interdicere quidam vellent. Idque fuisse in Nicena Synodo agitatum refert Sozomenus: sed tunc intercessit Paphnutius martyr, qui, cùm ipse thori coniugalis expers esset, dixit tamen, castitatem quoque esse, cum vxore propria concubitum. Nunc verò nostri Mediatores, ne videantur coniugio nimium iniqui, tolerandos esse admonent ministros, qui adduci non poterunt, vt quas habent vxores, repudient. Quanquam sedulò rursum cauent, ne ipsorum causam probare videantur, dum hoc illis concedi volunt, ne si præter modum vrgeantur, tumultum moueant. Hoc modo concubina Islebio conceditur, ne ab ea violenter auulsus, ad arma conclamet. Dignus certè qui, cùm sit inanis gloriæ cupidissimus, tale probrum sustineat. Sed miror nullum adeò esse pudorem Moderatoribus, vt soluere non dubitent sacram coniugij fidem, nisi periculum à grauiore motu esset. Atque hîc breuiter quod prius attigi, repetere iterum cogor. Nam cùm hunc honorem deferri Sacramento velint, vt contractum temerè inter adulescentes coniugium nihilominus ratum maneat, etsi præter ius & fas initum fuerit: quæ ista est desultoria leuitas, vt cùm de sacerdotibus agitur, Sacramento nihil habeant honoris? Nos verò dum audimus ex ore Pauli, diabolicum esse commentum, coniugij prohibitionem: bis diabolos intrepidè vocemus, qui vt hanc tyrannidem defendát, coniugium Dei nomine consecratum profanare conantur.

Heb.13. 4

Tripar. hist. lib.1 cap.14

1.Tim.4 1.3

Quanquam, ne sint nimium liberales, addunt, expectandum esse Concilij decretum. Quid si igitur pronuntiet Concilium, rata se non habere ministrorum coniugia, an hominum arbitrio protinus fas erit separari quos Deus coniunxit? Hoc sanè modo hominum iudiciis Dei institutum, quod meritò inuiolabile debebat esse, subiiciunt: nisi Prophetas, Apostolos, præcipuúmque sanctorum Pastorum florem expungere velint è numero seruorum Dei, sacerdotum coniugium probari à Deo & benedici, non negabunt. Nunc stat Dei sententia, vt relictis, si opus est parentibus, maritus & vxor duo sint in carnem vnã. Quibus verbis significat Moses sanctũ adeò præ aliis esse hoc fœdus, vt arctissimo etiam eius coniunctionis vinculo præferatur, quæ prima est in natura. Cuius ergo audaciæ est, quòd tam seuerè à Deo sancitum est, pro nihilo ducere? Præterea vbi cælibatum imperauerint, quis continentiam dabit, nisi palàm Christo & Paulo reclamare volent? Singulare esse continentiæ donum, adeóque rarum, & paucissimis commune, fateri cogentur. Eo quicunque non sunt præditi, coniugij remedium si respuunt, cum Deo pugnando, nihil proficient. Nam vt maximè arceatur externa intemperies, interior tamen libidinum æstus in corde feruebit. Hinc misera conscientiæ inquietudo, quæ hominẽ non patietur quicquam tranquillo animo, & quemadmodum loquitur Paulus, ex fide aggredi. Ita fiet, vt tale mox pullulet clericorũ semen, quale nobis iam ante multos annos protulit impurus hic cælibatus. Proinde nũquam volentes patiamur iniici Ecclesiæ laqueum, qui non solùm à ministerio arceat pios & alioqui maximè idoneos viros, qui puram mẽtis & corporis castitatem in sancto coniugio colũt: sed fœda fœtidáque scortatorum colluuie totum sacerdotij ordinem inquinet.

Quòd ad ceremonias pertinet, cùm propè infinita sit earum congeries, & bona pars stultis absurdísque superstitionibus sit referta, eas dum Mediatores volunt seruari, correctionem leuiter vno verbo attingunt. Quanquam penitus tacuisse præstabat, quàm adeò friuola corrigendi simulatione defungi. Arcanas operationes, quas suis benedictionibus subesse imaginantur, Deo non rebus ipsis tribuendas esse, admonent. Quasi verò non hic semper fons omnium superstitionum fuerit, Dei nomine abuti! Si fides eorum dictis habetur, lustralem aquam non per se, sed Dei virtute valere censebimus ad dæmones abigendos, propulsandúmque quod-

uis

uis noxæ genus. Nominatur hîc quidem Dei virtus, sed in aquæ guttulam conclusa. Mille alia eiusdem farinæ prætereo: quia hinc satis licebit æstimare, quale à nostris Mediatoribus veneni temperamentum misceatur. Sequitur alio loco: ne superstitiosi ad imagines concursus fiant. Atqui, eo ipso cursitandi licentiam idololatris permittunt: quia si abesse superstitionem excipiant, in definitione hærebimus. Quasi verò in quouis concursu non sit aperta conuictáque superstitio, quosdam vitij notando, alios obliquè ab omni vitij nota liberant. En quo synceritatis studio agantur. Crucibus & vexillis docent non esse exhibendum latriæ cultum. Quid hoc sibi vult? Vt fiat quod antehac factum est. Nam Papistis hæc exceptio commune veluti pharmacum est ad peruersos omnes cultus excusandos, dum latriam verbo tantùm excludunt. Plusquã futile hoc quidem cauillum est, cultum fingere sine cultu. Neque enim aliud Græcis sonat Latriæ nomen, quàm Latinis Cultus. Itaque qui latriam se deferre simulachris negant, quæ adorant religionis causa, perinde loquuntur, acsi ἄνθρωπον esse hominem negarent, & ζῶον animal. Iam animaduertere licet, qualem in vna vocula fucũ nobis faciant boni viri: quia modò Græca cultus appellatio remoueatur, nec simulachrorum improbant cultum, & imaginicolas blandè fouent. Denique, nulla illis idololatria displicet, modò ne latria vocetur.

Qualiscunque subeunda sit nobis tam apud imperitos quàm apud improbos, vel inuidia, vel infamia, talibus imposturis acriter resistendum est. Nimis enim chara erit existimatio, quæ tam perfidiosi silentij pretio redimetur. Quanquam non famę hîc tantùm, sed vitæ quoq; iactura infracto animo faciẽda est. Interea non metuo, ne qui verè pij sunt, & Dei veritatem quo decebat studio amplexi, eadem constantia retinent, nimium à me vehementer exagitari putent sceleftam hanc impietatum farraginem: quæ eò detestabilior est, quòd cùm fucosæ moderationis titulo venditetur, totam Dei gloriam, vnà cum Christi gratia, & hominum salute, pessundat.

ITAQVE, cùm mihi nuper allatum esset antidotum Roberti Cenalis, ad postulata quæ vocat de Interim, initio valdè miratus sum, quis hominem malis probandis natum nouus genius impulisset, vt stylum aduersus impias istas blasphemias stringeret: quarum debuerat patronum se, ex more, profiteri. Est hic Robertus, de quo loquor, vetulus Sorbonæ theologaster, & episcopus Abrincensis. Cogitabam equidem homines minus sani cerebri, senio non deliros reddi tantùm, sed aliquanto etiã morosiores. Sciebam præterea, quàm magistrale sit Sorbonicis doctoribus supercilium, imò quàm truculenta pertinacia: vt qui non nisi flammis & carnificum manu, pugnare soleant. Sed cùm ex aduerso, libellum, quem refutandum susceperat, viderem tot scatêre corruptelis, ex tot præstigiis esse conflatum, nihil relinquere purum aut integrum in pietatis doctrina, multiplices claræ luci tenebras obducere, partim æquare diuinis legibus, partim etiam præferre hominum placita, continere denique totam ferè Papatus instaurationem: non videbatur consentaneum, vt tam infesto eum impetu aggrederetur Cenalis, vnus ex animosis Papæ satellitibus. Si non erat omni ex parte plausibilis, causa tamen non erat tãtopere stomachandi. Cùm inter varias suspiciones hæsitarem, librũ cursim euoluo. Hinc agnosco miserum senecionem, dũ materiam pugnandi venatur, in vmbra sua verberanda multum sumpsisse molestiæ. Habet hoc præ suis gregalibus eximium, quòd in poetarum lectione versatus est. Ex qua saltem hoc profecit, vt non modò orationem farciat multis carminibus, sed etiam scribendo in hemistichia subinde prorũpat: nec dubito, quin sibi vehementer placeat eiusmodi tinnitu. Nisi enim oblectaretur, non tam anxiè in eo elaboraret. Habebat, quantũ suspicari licet, collectos eiusmodi flosculos, quos nisi maturè emitteret, videbat perituros: secũ verò perire nolebat. Et cùm suam gloriam multi cupidè in sepulchrum ferant, homo minimè scilicet gloriosus, eam apud viuos relinquere maluit. Nam cùm scribendi argumentum nullum inueniret, finxit sibi furfuraceum nescio quod monstrum, cui nomen de Interim imposuit: in quo profligando, vires suas omnes experiretur. Nam quæ Protestantium esse postulata nugatur, vel finxit ipse sibi, vel nasutus quispiam per ludibrium illi obtrusit. Cæterùm siue vltrò sibi accersiuit hoc certamen, siue alius stulta eius credulitate abusus, bilem illi acuerit, seriò non minus quàm miserè contra laruam pugnando, sudat. Admonitus quidem postea familiariter ab amico, Interim illud, quod impugnat, nunquam à Protestantibus prodiisse, sed à cauponario aliquo scurra, vt plurimæ eiusmodi gerræ quotidie volitant, animi gratia fuisse compositum: suam, in credendo, leuitatem simul ac socordiam rideri maluit, quàm laborem tam bene collocatum perdere. Quisquis enim sensu communi erit præditus, primo statim gustu animaduertet, postulata quæ recitat, ab omni veri specie abhorrere. Vnde colligere promptum erit, bonum seniculum vmbræ suæ frustra irasci. Sed hoc Sorbonico doctori Episcopo minimè ignoscendum est, vt nugas à nescio quibus confictas exagitando, orbem temerè conturbet. Nisi forsan excipiat, quasi priuilegio quodam licere, & Episcopis ineptire, & Sorbonicis desipere, quia bonæ parti iampridem vsitatum est.

Porrò, librum Episcopalem excutere tam-

etſi non eſt præſentis inſtituti: facere tamen nequeo, quin ex eo pauca delibem. Citantur illic graues authores,quorum& pondere obruantur, & ſplendore extinguantur, & maieſtas concidant omnes hæretici: Iuo Carnotenſis, Speculator, Abbas Panormitanus, Iſidorus,Thomas Aquinas, Bonifacius Papa, Nicolaus,& ſimiles. Quid ni? Cùm ex emptitiis Speculatoris reſponſis oracula faciat. Quis tam bene inſtructo athletæ victoriam non deſpondeat? Ipſe verò, non expectato aliorum plauſu, feſtiuis ſubinde acclamationibus triumphum ſibi canit. Atque vt Areopagum ſuum compleat, Cochlæum etiam illis adiungit:qui cùm omnes cochleas hebetudine ſuperet, quanto ſcilicet maſculum præſtare decet fœminis, vocatur hic ſagaciſſimus ſpirituum diſcretor. Digni ſanè ambo, qui mutuum ſibi præconium commodent: nam par morionum ex tota Gallia & Germania deligi aptiùs vix poterat. Quibus autem de rebus litigat Cenalis? Negat ferendum eſſe, vt Eccleſiæ facultates à Proteſtantibus retineantur. Quid ergo? Vultne legitimum in vſum conferri? Imò nec pauperum haberi rationem,nec ſcholis conſuli patitur. Spoliatorum modò reſtitutionem vrget: vt ſacerdotum ac monachorum ventres ſaginentur. Quanto itaque ſubulcus melior fuiſſet, quàm Epiſcopus, qui tantam porcorum curam habet? Multa tranſilio de quibus ſine aduerſario contendit. Tale eſt, quod prohibet legatum mitti, qui veniam abiurationis faciat Proteſtantibus. Atqui, per omnes bonos, quibus ſolis infenſus eſt Cenalis, licebit Romano legato domi quieſcere. Vnum eſt caput in quo impotenter furit, cùm tractat de ſacerdotum coniugio. Poſtquam enim omnia eloquentiæ ſuæ fulmina vibrauit, hoc eſt euomuit quæcunque ab homine proteruo & inſano excogitari poterant conuitia: tandem ad arma conclamat:vt ſanguine potius operiatur terra, quàm vt tantum nefas, ſicuti ipſe quidem interpretatur, aſpiciat. Sed quî fit vt ſacerdotum coniugia tantopere quaſi inceſtuoſa, ſacrilega, impura, diſdigama & obſcœna deteſtetur? Reſpondet: quia iubemur ſpiritu ambulare, ne carnis deſideriis obſequamur. Atqui, dictum illud Pauli, ad Chriſtianos omnes, ſine exceptione, pertinet. Videmus ergo vt ſanctum coniugium hic canis ſacrilego latratu infamet. Nam ſi cœlibes eſſe nos oportet, vt ſpiritu ambulemus, quis dubitet profligandum eſſe ex Eccleſia coniugium? Hanc quidem blaſphemiam ex Sirycio Papa ſuo didicit. Sed quæ tanta ipſos rabies agit,vt palàm Montano, Encratitis,& Manichæis ſubſcribant?

Exclamat Cenalis, magnam eſſe improbitatem, magnum flagitium, immane ſacrilegium, ſi in ſacrarium legum diuinarum, luxus & carnales trahantur deliciæ. Cur igitur luxum & delicias domi ſuæ graſſari ita patitur: niſi fortè quòd illinc diuinæ leges exulant? Sed quis hominem mente eſſe alienatum non videt,vt ſancto coniugio tam petulanter maledicere non vereatur? Quid enim? An Patriarcharum tabernacula, ædéſq; Prophetarum, ac piorum Regum, profana quædam luxus receptacula fuiſſe dicet? An in Apoſtolorum domibus nihil niſi luxurioſum reperiet? Quæ vnquam cœleſtis philoſophiæ puriora fuerunt ſacraria? Atqui, eos fuiſſe coniugatos legimus. Quinetiam id inter ſummas eorum laudes Spiritus Dei numerat, quòd piè & in caſta diſciplina familias ſuas educaret. Exclamat rurſus: Quis furor, quódve delirium, carnalibus curis ac deſideriis eos immergere,qui non niſi puritatem colere debent? Omitto quòd diabolica amentia percitus, ſubinde coniugij honorem ſceleratè deformat. Sed hoc cuius eſt furoris, furioſos & deliros vocare, qui in ordine ſacerdotali coniugium probant? Cùm certum ſit, annis plus trecentis in tota Eccleſia fuiſſe probatum. Paulus cùm ad exquiſitiſſimam amuſſim præſcribit quales oporteat eſſe Epiſcopos,nominatim coniugatos laudat. Neque enim dicit, qui fuerint: ſed præſentem ſtatum commemorat. Quo cum ſibi putat eſſe negotium, cùm in Dei Spiritum Pauli ore loquentem fœtida ſua maledicta eructat? Idem Paulus teſtis eſt Apoſtolos, quas habebant vxores non modò retinuiſſe in ſuo contubernio, ſed huc & illuc circunduxiſſe. Tota Eccleſia, cùm in perfectionis ſuæ flore eſſet,ne & Deo coniugij authori, & Prophetis Apoſtoliſque iniuriam faceret, paſtores ſuos maritos habuit & patresfamilias. Cùm ducentis ferè pòſt annis fanatici homines cœlibatum imperare vellent ſacerdotibus, ſanctus martyr Paphnutius,qui ad extremam ſenectutem cœlebs vixerat, acriter interceſſit: ſuáque authoritate perfecit, vt Synodus Nicena liberum ſacerdotibus, vt prius fuerat, coniugium relinqueret. Nunc phreneticus iſte, cornuum, quæ in mitra geſtat, fiducia, quaſi Solem cadere è cœlo videat, ad tantum prodigium obſtupeſcit. Et tam execrandæ in Spiritum blaſphemiæ excipiuntur, magno cum plauſu. Pergit deinde fœtidas ſuas voces ructando. Nam, vt ſe Ouidium legiſſe probet, quod profanus ille de impudico amore dicit, detorquet ad ſanctum coniugium, Non bene,inquit,conueniunt, nec in vna ſede morantur, deliciæ maritales, & mens in Deum erecta. Ergo ſecundum hanc pecudem, neque Prophetæ, neque ſancti Patres, neque Apoſtoli, neque infiniti Martyres vnquam animos in cœlum ſuſtulerunt. Ergo Moſes,cui præ aliis datum eſt coram & quaſi facie ad faciem Deum videre, mente in terram curuata, nihil vnquam cœleſtis gratiæ guſtauit. Eiuſdem ferè etiam notæ eſt, quòd eos viam Balaam ſequi dicit, qui

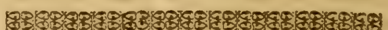
1.Tim.3. 2

1.Cor.9. 5

qui sacerdotibus coniugium permittunt. Quasi honestum piúmque coniugium in casto Dei timore auspicari, & Madianitica scorta populo Dei miscere, pelliciendis ad idololatriam animis, nihil inter se differant. Nicolaitas præterea vocat sacerdotes omnes coniugatos: quasi qui in ducenda vna vxore, variis ac profusis libidinibus, quæ passim hodie in toto Papatu grassantur, remedium quęrit, promiscuè vxores vulget ac prostituat. Sed negat hîc bonus doctor, necessarium esse corrigendæ incontinentiæ remedium, quod Paulus ex Spiritu Dei iniungit. Contendit enim posse, quicunque volunt, vstionis morbo eximi: quia scriptum sit, Omnia possum in eo qui me confirmat. Sed non considerat ex aduerso, Christum his solis esse adiutorem, qui vocationi suæ obtemperant. Ergo vt victricem illam Christi potentiam in omnibus experiamur, pēdere nos ex Dei mandato necesse est: ne quis sibi plus sumere ausit, quàm ab illo conceditur. Quid autem
Cor.7. Paulus ad hæc? Apertè pronuntiat, non omnibus communiter dari continendo facultatem: eos verò omnes, qui incontinentiæ vitio laborant, ne vrantur, ad coniugium se cō-
Mat.19. ferre iubet. Quid etiam Christus ipse? Cùm Apostoli audita cælibatus laude, beatum viuendi genus esse dicerent, negat omnes esse eius capaces: quo significat non alios esse idoneos, nisi qui peculiariter à Deo vocentur. Atque hinc satis apparet, nihil minus quàm Ecclesiasticas esse leges, quæ à coniugio arcent quos illuc nominatim Spiritus Dei inuitat. Certè Apollonius vetustissimus scriptor, teste Eusebio, Montano exprobrat, quòd matrimonia primus soluerit, & primus soluenda docuerit. Cuius se discipulos ostendunt, qui nec contrahi volunt coniugia secundum Dei institutum, & quæ sic contracta erant, rata negant esse. Porrò, ne insanire absque ratione videatur Cenalis terram mox incolarum multitudine obrutam iri admonet, nisi cælibatu nimia soboles cohibeatur. Perinde hîc loquitur subtilis doctor, acsi cælibatus & continentiæ nullum esset discrimen. Atqui, omnes norunt propagando hominum generi nullum esse magis fœcundum semen, quàm sacerdotale. Eò enim prorupit indomita omnium ferè monachorum sacerdotúmque Papalium libido, vt castissimus meritò censeatur, qui domestico scorto contentus est. Quare, ne terram repleant, non à coniugio prohibendi tantùm, sed penitus castrandi erunt. Alioqui fieri non desinet, quod pridem esse factum norunt omnes: vt pro legitimis duobus, cogatur terra tres alere spurios. Quòd nisi Cenalis totum capitis sui acumen in mitra episcopali haberet, nunquam ita se propinasset vel pueris ridendum. Quid enim obsecro risu dignius, quàm cùm emissarios tauros pinguiter in otio & vsque ad saginam pasci iubet, ne soboles noua succrescat? Verùm hoc maioris etiamnum amentiæ est, quòd cùm benedictionem suam Dominus vocet humani generis propagationem, Cenalis quasi infelicem strumam scalpello resecari præcipit: & quasi fortuitò gignerentur liberi, timet ne supra iustum modum excrescat numerus. Sed digna est sacrilega talium hominum superbia, quæ se in extremas quasque absurditates præcipitet. Nam si tot monstruosis nefandarum scortationum exemplis sancti coniugij contemptum vltus est Deus: quanto grauiore supplicio digni sunt contumeliosi isti insultus, quibus bacchatur importunum hoc animal? Cæterùm, vt nomini suo respondeat Cenalis, iterum ad culinam reuoluitur. Nam si homini solitario vix tria, inquit, sacerdotia sufficiūt, quomodo numerosæ familiæ vnum sat erit? Nisi plusquam vecors esset, ánnon cogitaret in promptu esse responsum: non modò optimum fundum esse parsimoniam, cui magis patresfamiliàs assuescunt: sed istis solitariis, quos iactat, multò semper amplius esse sodalitium? Frugaliter cum vxore & liberis viuet maritus, vt ex tenui quoque reditu aliquid supersit: at sacrifici Papales, priusquam meretrices, spurios, lenones ac lenas expleuerint, multò vberiores absumpti erunt prouentus, quàm qui multis honestis familiis pares fuissent. Quid profusos luxus enumerem, in quos quicquid vndecunque rapere possint vel radere, tanquam in gurgites inexhaustos proiiciunt: vt videantur tantùm ad perdendam pecuniam ingeniosi? Nā quò magis abundant, totum ferè orbem immergunt suis corruptelis. Porrò, vt se tribeneficiariis suis venditet, vertiginosos appellat, qui vnum singulis sacerdotium assignant. Certè, ô bone pater, aut ebrium, aut bene saturum fuisse te oportet, cùm tanta vertigine percitum tibi cerebrum fuit, vt ordinē hunc improbare auderes, quem audacissimi quoq; & improbissimi non modò fateri coguntur esse rationi consentaneum, sed tanquam à natura dictatum, seruari præcipiunt. Postquam sceleſtus hic nebulo, quicquid vnquam in sua Sorbona haurire potuit blasphemiarum in Deum euomuit: demum, sublatis cornibus, Thrasonicam iactantiam efflat: se in arenam descendere paratum, vel si ad sanguinem vsque pugnandum sit. Equidem, vt est homo sanguinarius, non dubito, si trucidandi essent omnes Dei serui, fundendúsque innoxius virorum pariter ac mulierum sanguis, quin se libenter antesignanum præbeat: suo autem parcere didicit. Cæterùm, cùm hunc Cyclopem videamus, non minus rigida pertinacia ad oppugnandam veritatem insistere, quàm rabioso aduersus eā odio flagrat, plusquam turpes flagitiosique sumus, si in cōfessione synceræ fidei minus ostendimus constantiæ.

Sed vt ad reformationis adulterinæ fucum

reuertar: cùm perſpicuum ſit, totam illic ſanę doctrinæ ſynceritatem corrumpi, quiſquis eo ſibi oculos illini ſinet, quomodo ſe Chriſtianum probabit? Video equidem, quæ pericula omnibus propoſita ſint, qui ingenue Chriſtum confiteri volent.: quanta apud imperitos inuidia vrgeantur: quāta in futurum tempus infamia eos maneat. Sed iam antè admonui, nihil tanti eſſe, vt deflectamus ab ea doctrina, in qua & Dei gloria & totius mundi ſalus continetur. Nam quoſcunque hinc inde prætextus ſibi conquirant, qui ad excuſandam ſuam mollitiem plus hodie ſunt ingenioſi, quàm par eſſet, nimis tamen indignum eſt, maiorem à nobis propriæ famæ rationem haberi, quàm Dei gloriæ: magis nos à ſtultis & temerariis hominum opinionibus pendêre, quàm in Chriſtum reſpicere: vnicum cœli terræque iudicem, adeóque in Angelos & ſanctos omnes, qui eius ſententiæ ſubſcribunt: beatam illam immortalitatem, quæ nobis promiſſa eſt, ac in cœlis repoſita, mundo & huic caducæ vitæ à nobis poſthaberi. Iam tempus poſtulat, vt fidem noſtram, quam antehac lingua & atramento ſumus confeſſi, ſanguine quoque noſtro obſignemus. Iampridem ſi ritè profeciſſemus in Chriſti ſchola, debueramus in hac meditatione eſſe exercitati. Hoc enim primum veluti tyrocinium eſt, quo ſuos erudit: vt ſeipſos abnegantes, tollentéſque crucem ſuam, ad mortem indefeſſo curſu properent. Nunc perinde noui ſumus ad ſubeunda pro Euangelij teſtimonio pericula, acſi nullum vnquā Filius Dei hac de re, quam aſſiduè inculcat, verbum feciſſet. Cùm olim Caius Caligula ſtatuam ſuam Hieroſolymis in templo collocari mandaſſet, Iudæi vndique quaſi apum examina, non vt vi & manu impedirent tale ſacrilegium, ſed vt ceruices ſuas gladiis opponerent, pro vendicanda templi maieſtate, concurſum ad Præſidem fecerunt. Neque ſubitus ille animorum impetus fuit, qui ſtatim reſideret: ſed quoties de templi profanatione agebatur, innumera propè tam mulierum quàm virorum turba, ſui oblita, alacriter ſe ad mortem offerebat: vt non niſi per ſtragem corporum ſuorum via idolo pateret. Et nos non lapideum iam templum, in quo Deus inuocetur, habentes, ſed Filium Dei, in quo tota Patris maieſtas habitat, ſilentes ipſum patiemur adeò turpiter violari? Idolum enim erigitur, non quod externam ſacrarij ſpeciem deformet, ſed quod totam Eccleſiæ ſanctitatem inquinet ac peruertat: quod labefactet totum Dei cultum, nihil in religione noſtra impollutum relinquat. Si ad propiora tempora deſcendimus: quot Martyrium millia, aduerſus præſentiſſimos mortis terrores inuicta fortitudine perſtiterunt? Quid de terroribus loquor? An non morte ipſa intrepidè teſtati ſunt, aliam ſe vitam & quærere, & certò ſperare? Ac tunc quidem ſimulátque exigua lucis ſcintilla hominibus emicuerat, totum cor inflammabat tanto cœleſtis vitæ deſiderio, vt vitam hanc facilè, mortémque contemnerent. Nunc cùm plenus intelligentiæ fulgor nobis illuceat, nihil ferè cordis apparet. Et ſalutem ſperamus ex Euangelio, pro cuius veritate aſſerenda nemo vult periclitari? Itaque, hæc pluſquam perfida ignauia, quam anni vnius experimentum prodidit, documentum eſt nimis luculentum noſtræ ingratitudinis: vt iam nō amplius quærenda ſit ratio, cur in tot vrbibus, atque prouinciis puritas Chriſtianiſmi concidat. Cur enim inæſtimabili Dei beneficio diutius fruerentur, qui pro nihilo ipſum duxerunt? Hæc ideò dico, vt quicunque aliquo pietatis ſenſu tanguntur, quaſi extenta Dei manu, ad mortem ſe vocari meminerint. Ac ne animi deficiant, beatius multò ſibi eſſe non dubitent, laboranti, perculſæque Eccleſiæ ſe vltrò adiungere ſocios, quàm nimium ſibi cauendo, priuatæque tranquillitati conſulendo, ſortem appetere à filiis Dei ſegregatam. Dicebat ille, cùm mors eſſet præ oculis, ſe nihilominus ſenectutis fiducia eſſe liberum: etiam vbi non erat tam neceſſaria libertas. An apud nos pro gloriæ Chriſti patrocinio minus futuræ vitæ valebit æternitas, quàm apud illum præſentis vitæ breuitas valuit? Pudeat nos quoties illam mulieris vocē audimus quę inducitur ab ethnico poëta: Vſque adeóne mori miſerum eſt: ſi in teſtanda fide noſtra, vbi diſcrimen aliquod ſe oſtendit, ſuſpenſi hæſitamus. Ego verò, vt mihi ſatis conſcius ſum meæ imbecillitatis, ita Dei ſubſidio fretus, re ipſa, cùm vſus poſtulabit, me oſtenſurum confido, quàm ſeriò crediderim ac credam, beatos eſſe, qui in Domino moriuntur.

APPENDIX LIBELLI DE VERA ECCLESIÆ REFORMANDAE RATIONE, IN

qua refutat Ioannes Caluinus cenſuram quandam typographi ignoti, de paruulorum ſanctificatione, & muliebri Baptiſmo.

ANNVS iam ferè præteriit, ex quo mihi indicatum fuerat, libellum meum De vera genuináque Eccleſię reformatione, qui ex typographi noſtri officina, primùm iuſſu meo prodiit, fuiſſe rurſus in Germania excuſum. Atqui nunc demum, ſerius quàm oportuit, admonitus fui corruptum eſſe & mutilum illud Germanicum exemplar: neque id modò, ſed additam ſimul cenſuram fuiſſe, in qua atrociter proſcindor. Quando typographus nomen ſuum ſubticet, cum quo expoſtulem, non habeo. Neque id etiam multum referre arbitror.

arbitror. Quispiam forte bene potus, vini aut ceruisiæ suæ fumos in me exhalauit. Fieri etiam potest, vt aliquis turbulento cerebro, etiam ieiunus, impetum in me fecerit. Verùm, hominem, quisquis tandem est, omitto. De re si agitur, hæc certè indignitas est non ferenda, quum ego fideliter ac seriò in opus aliquod incubui, librarium ignotum arbitratu suo conscindere quicquid non arridet, ac scriptum lacerum pro integro venditare. Quanquam ne cui priuatam causam agere videar, ab hac quoque querimonia supersedeo. Tantùm quod totius Ecclesiæ interesse arbitror, quia dissimulare fas non est, breuiter attingam. Hoc citra arrogantiæ notam, mihi, vt spero, per bonos omnes licebit gloriari, labores meos Ecclesiæ Dei mediocriter esse vtiles. Nunc si praui & impij dogmatis maculam illis aspergi patiar, multum de fructu, quem inde colligere poterant filij Dei, imminutum iri video. Tacendo, itaque, minorem, quàm par erit, publicæ vtilitatis rationem à me haberi ostendam: præsertim vbi in grege Domini numerantur qui me traducunt. Professos enim hostes parum moror, à quibus hæreticum me vocitari necesse est, si Christianus haberi velim. Fateor quidem, hoc quasi fatale esse Christi seruis, vt bene agendo malè audiant. Neque verò mihi recusanda est hæc conditio, vt cum Paulo per infamiam & bonam famam progrediar. At quoties locus & facultas datur, non est negligenda bonæ causæ defensio. Deinde quum mihi probè constet, sanam esse, & ex puro Dei verbo sumptam doctrinam quæ oppugnatur, mihi eius patrocinium deserere, quum à me semel tradita fuerit, iam non est integrum. Hac enim lege, doctrinæ suæ ministros Dominus nos constituit, vt non minus eam constanter tueri iubeat, quam fideliter tradere.

In libello meo ita ad verbum locutus erã: In Baptismo, breuiter annotare operæpretium est, melius potuisse omitti, quod de præcisa eius necessitate commemorant. Præterquam enim quòd externis signis perperam alligatur animæ salus, iniuria fit non leuis promissioni: acsi minus ad præstandam, quam offert salutem, nisi aliunde adiuta, sufficeret. Sancta ideo nascitur ex fidelibus progenies, quòd adhuc vtero inclusi ipsorum liberi, antequam vitalem spiritum hauriant, cooptati tamen sunt in fœdus vitæ æternæ. Nec sanè alio iure per Baptismum aggregãtur in Ecclesiam, nisi quia ad corpus Christi iam antè pertinebant, quàm in lucem ederentur. Alienos enim ad Baptismum qui admittit, ipsum profanat. Nunc ergo qui ita necessarium statuunt Baptismum, vt à spe salutis excludant, nisi qui eo tincti fuerint, tum in Deum sunt contumeliosi, tum se quoque ipsos implicant magna absurditate. Nam à Christo alienos sacra Christi nota insignire, quî fas esset? Baptismum ergo præcedat adoptionis gratia necesse est: qui non dimidiæ tantum salutis causa est, sed eam ipsam salutem in solidum affert, quæ deinde in Baptismo sancitur. Hinc, vt error alius ex alio scaturire solet, baptizãdi munus, quod solis Ecclesiæ ministris peculiariter mandauit Christus, non ad vnum modò quemlibet ex plebe, sed ad mulierculas etiam delegant.

Hunc locum sic exagitat laruatus censor, vt crassum Pelagij errorem à me renouari pronuntiet. Ipse verò nimis crassus, qui lucem à tenebris non distinguit. Pelagius superuacuum infantibus Baptismum putabat, quia eos fingebat à peccato immunes. Imò nulla illi propriè de pædobaptismo disputatio erat. Sed quum ad probandum originale peccatum obiicerent sancti Patres Ecclesiæ consuetudinem in pueris baptizandis, atque inde colligerent, omnes Adæ posteros reatum æternæ mortis ex vtero secum afferre: hoc extremum homini pręfracto asylum fuit, non indigere Baptismo infantes, quia sine peccato nascantur. Quid obsecro Pelagij errori in meis verbis affine reperietur? An ego à peccati reatu eximo pueros? An illorum salutem in originali, vt loquuntur, iustitia, & naturæ integritate colloco? An illos gratuita Dei misericordia in Ecclesiã recipi nego? An non vbique ipsis quoque remissionem peccatorum esse necessariam contendo, eámque Baptismo obsignari profiteor? Iam satis constare arbitror, quanta sit censoris inscitia, qui Pelagij errorem, in tam diuerso loquendi genere se deprehendisse iactat. Certè vel Augustini scripta nunquam attigit, vel non tantum habuit iudicij, vt quænam esset Pelagij opinio animaduerteret. Ego tamen potius existimo, ab homine antiquitatis imperito, veteris hæretici nomen ex vulgari fama auditum crepari.

Neque in eo minus peccat, quòd non obseruato quæstionis statu, temerè argumenta sua in ventum spargit. Si quis pædobaptismum acriter & validis rationibus hoc tempore defendit, ego certè vnus sum ex numero. Nec de causa aut fine controuersia est, quin ideo baptizentur, vt insiti in Christi corpus, liberentur ab æterno interitu, peccati, quod illis natura ingenitum est, remissionẽ obtineant, induantur gratuita iustitia. Huius rei luculẽtum mihi testimonium reddit mea Institutio, Catechismus, Solennis formula, quam ego in quotidianum Ecclesiæ nostræ vsum composui. Qua igitur in re dissensio est? Nempe quòd præcisa necessitas, quam vulgò nimium vrgent, à me improbatur: Puerum, si morte repentina abreptus, offerri per tempus ad Baptismum non potuerit, arcendum propterea à regno Dei non cõcedo. Vim Baptismi non extenuo: non obscuro legitimum ipsius vsum: tantùm animæ salutem alligari signo non patior, quin Dei promissio

sufficiat. Liberi enim fidelium iam antequam gignantur, adoptati sunt à Domino, quum dixit: Ero Deus vester, & seminis vestri. Hac promissione contineri infantium salutē, certo certius est. Cui verò illa non sufficit, is Deo atrocem facit iniuriam: neque enim veracem ipsum agnoscit, quum seruandi efficaciam detrahit eius verbo. Et Christi responsum controuersiam hac de re dirimit. Nam si verè colligit, Abraham à morte esse superstitem, quia is qui viuorum non mortuorum Deus est, se Deum Abrahæ pronuntiat: eadē ratione conficitur, genuinos Abrahæ filios, etiam prius quàm nascantur, vitæ æternæ esse hæredes, quando in eodem ipsos gradu collocat Dei promissio. Meminerint ergo lectores, nō hîc disputari, an baptizari infantes necesse sit, nec vocari in dubium, an Baptismo inserantur in Christi corpus, an illis sit lauacrum regenerationis, an peccatorum veniam obsignet: sed tantùm de præcisa necessitate moueri quæstionem. Meminerint, quo argumento contēdam, eos sine Baptismo salutem posse consequi: nempe, quia per se satis efficax sit promissio, quæ adhuc in vtero inclusis vitam assignat. Huc pertinet, quòd Paulus sanctos, honoris causa, eos nominat: significans ipsos à communi hominum semine, iure fœderis segregari.

Genes. 17.7

Matth. 22.32

1. *Cor.* 7. 14

Alterum argumentum adduco: Quòd externis signis minimè alliganda sit animæ salus. Quid enim Christi sanguini residuū fiet, si in aqua vitam spiritualem includimus? Addo preterea: Ideò baptizari infantes, quia domestici sunt Ecclesiæ. Hoc enim iure nititur pædobaptismus, quòd iam Deus suos agnoscit, qui nostro ministerio illi offerūtur. Vnde & suos olim vocabat, quicunque ex Israele ducebāt originem. Ac meritò: sancta enim erat progenies, vt Paulus docet, Rom. 11. 16.

Hæc omnia dissimulans censor, primùm hac ratione contrà insurgit: quòd nō ex sanguinibus, neq; ex volūtate carnis aut viri, sed ex Deo nascamur in spiritualem vitam: quòd non nisi caro ex carne descēdat: quòd omnes nascamur filij iræ. Quasi verò negem, maledictum natura esse totum Adæ genus, adeòq; infantes ipsos, antequam in lucem prodeant, mortis æternæ reatu teneri implicitos. Sed in eo nimirū fallitur quòd inter vitium naturale, & remedium aliunde proueniens, non discernit. Nec verò nouam solutionem nunc ex tempore comminiscor: sed referam dūtaxat, quod ante annos quatuor à me proditum est. Sic enim in septimū caput prioris ad Corinthios epistolæ loquor: Quî cōueniet hæc sententia, sanctos esse piorum liberos, cum eo quod alibi tradit: Omnes esse natura filios iræ? Itē cum sententia Dauidis: Ecce in peccato conceptus sum? Respōdeo, vniuersalem esse propagationē peccati & damnationis in semine Adæ: omnes igitur ad vnum sub hac maledictione includi, siue ex fidelibus, siue ex impiis descēdant. Neque enim spiritu, sed carne, liberos suos generant fideles. Æqualis itaque est in omnibus naturæ cōditio, vt sint tam peccato quàm æternæ morti obnoxij. Quòd autem liberis fidelium speciale priuilegium tribuit Apostolus, id fluit ex beneficio fœderis: quo superueniente, deletur naturæ maledictio: & Deo per gratiam consecrantur, qui natura profani erant. Sic ego illic ad verbum. Institutio quoque nostra pleniorem eius rei explicationem continet: sic enim alicubi loquor: Cùm scriptum sit, nos omnes esse natura filios iræ, ac in peccato cōceptos, cui damnatio adhæret: è natura nostra demigremus oportet, antequam in regnum Dei aditus nobis pateat. Et quid dici clarius potest, quàm carnem & sanguinem regnum Dei possidere nō posse? Aboleatur ergo quicquid nostrum est, tum possessionē hanc cernemus. Inde colligo, regeneratione opus habere infantes. Sed hanc ex promissione gratiam illis prouenire contendo: baptismum verò, sigilli instar sequi. Denique hoc passim inculco, supernaturale esse priuilegium, quòd à reatu eximuntur. Quanquam censori hæc solutio ignota esse non debebat: cum ex Augustino eam sumpserim.

Quòd Ioannes Baptista ab vtero sanctificatus est, inter alia quæ illic narrantur miracula, referendum esse dicit. Assentior: neque ego hoc testimonio in præsenti causa vsus sum. Alibi contra Anabaptistas adduco, ex quorum numero, tametsi hunc non puto esse, tamen, vt inconsiderati homines solent, se in malam suspicionem temerè proiicit. Porrò quasi duos iā profligauerit errores, postquam temerè effutiuit Pelagij nomen, & ex Paulo recitauit, omnes esse natura filios iræ, ad tertium errorem se descēdere profitetur. Quísnam verò hic error? Quòd Baptismum, si alienis conferatur, profanari dico. Atqui, si censori negotium foret cum Anabaptista, eandem mecum rationem adduceret, iure cōferri Baptismum pueris, quos Deus in fœdus suum adoptauit. Quid ergo absurdi in re prorsus confessa inuenit? Excipit scilicet, nos quoque fuisse alienos & ex gentibus peccatores: fuisse tamen baptizatos Christi mandato: qui non sanctos tantùm vel sanctorum filios, sed omnes gentes baptizari iussit. Certè hic bonus pater, securè, vt video, in vmbra vini aut ceruisiæ philosophari solitus, eandem confidentiam longius spargere voluit. Sed expendere debuerat, quo sensu profanari Baptismum dicam, si alienos promiscuè ac domesticos ad eum admittimus. Et verò id ex Christi mandato quod citat, euincere prōptum est. Christus omnes iubet baptizari, inquit, An non prius vult Euangelium prædicari? Hunc enim ordinem commendat Apostolis, vt doceant ac baptizent. Ergo Euangelij doctrina, qui prius alieni erant, inserūtur in Ecclesiā. Ita Paulus docet, quū Iudæi,

Matth. 28.19

Rom. 11. 20

qui

qui naturales rami sanctæ radicis erant, defracti fuerint, Gentes tanquam syluestres oleastros, fuisse in illorum locum insitas. Quomodo hoc? Nempe per Euangelium. Absurdè ergo censor noster, qui membrum vnum decerpit: imò, quæ à Christo coniuncto erāt, diuellit ac lacerat. Quare, breuiter respōdeo: vocari quidem ad Baptismum, Christi voce, alienos: sed prius Euāgelij prædicatione cooptari in familiam. Ita ante domesticus erat Abraham, quàm circuncisionis signum accēpit. Quòd ad minores natu attinet, quia illos etiam comprehendit Deus in fœdere, non alieni iam reputantur, sed gratię sunt hæredes. Quemadmodum & ex Petri concione discimus. Quid autem hac de re prius tradiderim, testis est mea Institutio, vbi ad verbum sic habetur: Cur in Abrahamo fidem circuncisio sequitur, in Isaac filio omnem intelligentiam præcedit? Quoniam eum, qui adulta demum ætate in fœderis societatem recipitur, à quo fuerat hactenus alienus, eius conditiones antea perdiscere æquum est: infantem verò ex eo progenitum non item, qui hæreditario iure, secundum promissionis formulam, iam à matris vtero, in fœdere contineatur. Aut, quò res clarius ac breuius indicetur, si fidelium liberi citra intelligentiæ adminiculum, fœderis sunt participes, non est cur ob id à signo arceantur, quia in fœderis stipulationem iurare nequeunt. Qui verò infidelis est, impiis ortus parentibus, donec per fidē Deo vniatur, à fœderis communione extraneus censetur. Itaque, nihil mirum, si nec signo communicet, cuius significatio in eo fallax inanísque foret. Non aliorsum hęc refero, nisi vt cuiuis appareat censoris confidentiā ex mera inscitia proficisci, quia mentem meam non sit assecutus. Hinc refellitur alterum obiectum: Christus sanis opus non esse medico dixit. Fateor sanè: & ideò non aliter quàm eius gratia, restitui sanitatem doceo, tam paruulis quàm adultis. Sed qui in aqua sola quęri volunt medicinam, quid ipsi Christo, quid eius sanguini, quid Euangelio, quid Spiritus virtuti faciunt reliquum? Porrò non alia de re mecum litigat censor, nisi quia restituendis in vitam paruulis, vbi mors subita baptismi facultatem illis aufert, remedium in promissione, quam proprio sanguine Christus sanciuit, efficax plenúmque esse doceo: ille autem salutis spem præcidit, nisi ab externo elemento petatur. Quęrit an Iudæo vel Turcæ negandus sit Baptismus, si eum postulent. Hîc nemo non videt, quàm crasse hallucinetur, qui alienos fingit, quibus fidem assignat. Quid autem secum ipse deliret, nihil moror. Verùm stultè hoc argumēto me aggreditur, qui vbique doceo, fide eos omnes, qui alienissimi fuerant, in Dei familiam & Christi corpus coalescere. Neque tamen id obstat, quominus per Baptismum quoque in Ecclesiam solenni ritu aggregentur: quò magis rata sit eorum insitio, dum sigillum in eius confirmationem accedit.

De Papistarū liberis expedita est respōsio. Quòd iure eos baptizari pro cōfesso assumit, libenter illi concedo: sed falsò existimat, extraneos ideò à me censeri, quia neque ex parte sancto geniti, neque ex sancta matre nati fuerint. Neque enim propterea sanctorum filij esse desinunt, quum longius deceda sit originis series. Neque enim in vno gradu cōsistit Deus, sed vitæ promissionem in mille generationes diffundit. Ita Paulus, dum ex radice sancta ramos esse sanctos colligit, & conspersionem in primitiis consecrari docet, qualis vnicuiq; fuerit pater, non reputat: sed omnes agnoscit sanctos, qui ex Abraham & reliquis patribus fuerant progeniti. Quærit an non pius fieri possit impij hominis filius. Et mox exclamat, nihil hoc errore crassius fingi posse. Ego verò sine exclamatione placidè ipsum moneo, ne posthac in tantum furorem, nulla causa incitatus, prorumpat: nam de eo ineptè certamen mouet, quod verum esse omnes fatentur. *Rom. 11. 16*

Quòd profanari Baptismum dico, si alienis conferatur, perinde valere existimat, ac si quis ægrotum non esse curandum diceret, quia ægrotus est. Tametsi aliquid haberet coloris hæc similitudo apud imperitos, breuiter tamen ostendere promptum est, quàm sit intempestiua. Domesticos enim appello, non quia sani sunt, vt Christo non indigeant: sed qui in se mortui, vitam in eo quærunt. Sicuti per alienos non intelligendi sunt, quicunque alienati sunt à Deo per peccatum, sed quos à regno suo adhuc arcet, vt nostrum ministerium se ad eos vsque non extendat. Tales verò sunt omnes, quibus non destinatur Baptismus, Christi mandato: sed hæc omnia ex vno ignorantiæ fonte manant, quod nunquam intellexit censor, qui immundi sunt natura, eosdem fœderis beneficio sanctos esse: qui exulant à regno Dei ob peccatum, iure adoptionis propinquos esse Deo: qui æternæ morti obnoxij sunt, imo, penitus in Adam mortui, benedictionem ex hoc verbo consequi, Ero seminis tui Deus: vt vitæ cœlestis sint hæredes. Denique, nunquam expendit quale inter Christianorum & Turcarum liberos esset discrimen. Accedit etiam altera perinde crassa naturæ efficaciæque Batismi ignoratio: nam si hoc illi modò in mētem venisset, Baptismum, Verbi esse appendicem, hoc ipsum de quo litigat, vidisset sequi: non esse signi capaces, nisi qui iam Verbo sanctificati fuerint.

Ex eodem principio fluit & istud deliriū, quòd mulieres facit Baptismi administras in casu, vt vocat, necessitatis: me verò, qui hanc alieni muneris illicitam esse vsurpationem dico, toto errare cœlo superciliosè pronuntiat. Hæc verò nō grauis literati hominis censura est, sed barbara hominis mechanici

licentia, adeò superbè hominem non malè de Ecclesia meritum damnare. Toto cœlo errare Caluinum, ignotus & sine nomine Typographus censet. Quantū ponderis habitura est gigātis huius authoritas, nullis rationibus suffulta? Cæterùm, quia vetus ac tritum prouerbiū est apud imperitos, communē errorem haberi iuris loco: hæc autē opinio temerè cōcepta sub tenebris Papatus ita obtinuit, vt vix hodie ex multorū animis reuelli queat: quàm friuola sit & absurda, paucis verbis ostendam. Mulieri ius munúsq; baptizandi ordinarium non cōpetere fatentur omnes: necessitatē excusant, si immineat mortis periculum. Sed vnde hoc persuasum habēt, nisi quia libet ita credere? Nec verò me fugit, necessitatem, quam fingunt ex Christi verbis
Ioan.3.5 solere colligi: Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu, non intrabit in regnum Dei. Nēpe simili olim errore ducti, infantibus panem Eucharistiæ & calicem ingerebant: quia scriptum est: Nisi carnem Filij hominis comederitis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis. Atqui, hodie ne Papistæ quidem, quamlibet cæci sint, ad hunc secundum lapidem impingunt. In Baptismo nescio quî factum sit, vt absolutam necessitatem constituerent. Quanquā hoc absurdū, quòd cùm in adultis aliquā adhibeant moderationē, solis infantibus se inexorabiles præbent. Adultæ ætatis hominem sine Baptismo saluū fieri posse concedunt, modò votum adsit. Cur ergo infantem recens natū pia parentū vota eximere à reatu non poterunt? Cęterùm, Christi verba aliorsum trahunt, quàm intelligi debeant. Primùm, totam ferè illam concionem allegoricam esse constat. Verùm, vt illud omittam, si quis integro iudicio locū hunc expendat, nullam fieri Baptismi mētionem, facilè animaduertet. Sed hoc mali est, quòd qui temerè arripiunt vocem aquæ, prę sumpta opinione delusi, nihil postea iudicāt. Porrò, mihi non aliud significat aqua & spiritus, quàm spiritus & ignis: nā vt hîc posteriore loco nomen Ignis vice epitheti ponitur: ita priore illo aquam puto vocari spiritum, quia vim officiúmque aquæ habeat. Alij spiritum & aquam, vt subtilia elementa, terrę opponūt. Et quidam ex veteribus aquam interpretantur, carnis mortificationem. Horū certè vtrunque magis tolerabile, quàm symbolo alligare hominis salutem.

Non agitur hîc de necessaria Baptismi obseruatione: nam infantes baptizandos esse inter nos conuenit: vt libera non sit signi omissio. Sed vbi filium libenter parentes ad Baptismum offerrent, si morte præripitur, an desperāda sit eius salus, quæstio est. Qui perditos esse volunt omnes, quibus aqua tingi non contigit, nimis malignè sentiunt de Christi regno: sub quo restrictiorem Dei gratiam esse fingūt, quàm olim sub Lege fuerit. Quia fas tunc non erat ante octauum diem circuncidere, si quis puer triduo post natalem suum mortuus esset, nulla erat noxa: siquidem fœdus & promissio, illi in ius adoptionis satis erat. Nunc cùm dies præscriptus non sit baptismo, qui nec contemptu, nec negligentia signum præteribit, plusquam absurdum est Dei beneficio fraudari, quo Iudęi sub Lege potiebantur. Alioqui, venisse Christū non ad implendas, sed abolendas promissiones dicemus, quando promissio quæ antè ad salutem conferendam per se valebat, nunc absque signi adminiculo rata non erit. Sed aliter pleriq; ex vetustis Ecclesiæ scriptoribus senserunt. Atqui, simul notare operępretium est, quatenus suæ sententiæ deferri voluerint. Id Augustinus Epist. XXVIII. ad Hieronym. paucis verbis dilucidè explicat. Contra Cypriani opinionem, inquit, qui fortè non vidit quod videndum erat, sentiat quisque quod volet. Tantùm contra manifestissimam Apostoli fidem non sentiat, qui dicit omnes in condemnationem nasci: contra Ecclesiæ fundatissimum morem non sentiat, quæ propter animæ periculum ad baptismum currit. Ego verò omnes in Adam mori fateor, nec paruulos minus quàm adultos opus habere Christi redemptione. Nec receptum morem Ecclesiæ improbo, vt ad baptismum currat. Tantùm in eo falli Augustinum dico, quòd periculum statuens, spem vitæ præcidit infantibus, quos Dominus suos esse pronuntiat, & quibus baptismus non competeret, nisi iam in Ecclesiæ societatem, Dei promissione vocarentur. Quæ igitur, dicet quispiam, currendi ratio? Nempe hæc opinor satis legitima, vt quam Dominus salutē verbo suo promittit, in corpore filij obsignatam & quasi insculptam cernat parens: vt filij ablutionem in Christo quęrens, se morti obnoxium cum toto suo sermone profiteatur: ne tesseram, quæ confirmandæ fidei data est, videatur negligere. Denique, vt Christianorum insigne filius in sepulchrū ferat. Illa autem periculi opinio, quia priuatum fuit commentum, securè repudiari potest: quia manifestis Scripturæ testimoniis, quæ prius citaui, cōtraria est, facessere debet è medio. Quòd si cui Augustini sententiam peruicaciter tueri placet, omnes sibi damnandos meminerit: quibus non licuerit per ætatem fieri Cœnæ Domini participes: nam in eodem vtrunque ordine locat: vt non minus periisse censeat, qui Cœnæ Dominicæ participatione caruit, quàm qui baptismum non accepit. libr. De merit. & remiss. peccat. I. cap. XXIIII. & ad Bonifac. Epist. CVI.

Neque tamen dicit Augustinus, adductam eiusmodi periculo Ecclesiam fuisse, vt baptizandi licentiam mulieribus permitteret: nam in extremo etiam periculo ad templum properare solitos dicit, vt publico ministerio v-terentur. Vnde sequitur, nullo Ecclesiæ vsu aut more fuisse receptū, vt priuatim sibi quis-piam

piam munus arriperet. Alibi quoque dicit, matres in templum currere, vt filiorum saluti consulant. Nusquam eas dicit, manu sua remedium adhibere. Ex eo etiam quod tradit lib. II. contra epistolam Parmen. cap. XIII. coniicere licet, omnino muliebrem baptismum illa ætate fuisse incognitum. Si laicus, inquit, necessitate compulsus, baptismum dederit, nescio an quisquam piè dixerit esse repetendum: nulla enim cogente necessitate si fiat, alieni muneris vsurpatio est. Si autẽ necessitas vrgeat, aut nullum aut veniale delictũ est. Debuerat certè potius de muliere mouere quæstionem, si vllũ tale exemplum tũc extitisset. Quũ de solis viris dubitat, nemo certè non videt, nihil de mulieribus venisse in mentem, quia res erat prorsus inaudita. Adhuc in viris ipsis dubius hæsitat, nec eos prorsus excusare audet à veniali peccato. Sed
Cap. 100 omnem dubitationem apertius tollit Carthaginensis concilij decretum, vbi sine exceptione prohibentur mulieres à baptismi ministerio. Quare ne amplius dicat Typographus me toto errare cœlo, cuius pedẽ in stabili fultura tã bene fixum esse videt. Hac ratione Tertullianus, Non permittitur mulieri, inquit, in Ecclesia loqui: sed nec docere, nec tingere, nec offerre: ne vllius virilis, nedũ sacerdotalis officij sortẽ sibi vindicet. Qui locus mẽdosè quidem legitur. Sed nemini mediocriter erudito dubium erit, quin hęc Tertulliani sit sententia. Nec verò prætereũdum est, quod apud Epiphanium habetur: nam libro contra hæreses primo Marcioni exprobrat, quòd mulieribus det baptizandi licentiam: idque inter ludibria numerat quibus plenam fuisse sectam dicit. Libro autem secundo de Phrygibus & Priscillianis loquens, irridet eorum amentiam, quòd mulieres faciant Episcopos, quia in Christo non sit mas aut fœmina. Neque verò me latet, quid dicturus sit censor, multum scilicet inter communem vsum interesse, & extraordinarium remedium cùm vrget vltima necessitas. Sed quum nulla ab Epiphanio necessitas excepta sit, vbi ludibrium esse pronuntiat, dare fœminis baptizandi licentiam, probè mihi colligere videor, corruptelam hanc ita ab eo damnari, vt nullo prætextu sit excusabilis. Ita libro tertio, quum hoc, ne sanctæ quidem Christi matri fuisse permissum docet, nec vllam restrictionem addit, quis non videt muliebrem baptismum generaliter ab ipso improbari? Denique summa impudentia est, vetustatis patrocinium hîc obtendere: quando apertè constat nonnisi cum barbara totius Christianismi confusione inoleuisse hunc abusum.

Citatur ex aduerso Sephoræ exemplum: in quo nonnulli plus iusto sibi placentes, ἀβλεψίαν suam produnt. Primùm, vel ipsis concedentibus, circuncisionis & baptismi dissimilis est ratio. Neque enim vetus illud symbolũ ita absolutè necessarium fuisset adũt. Deinde quòd placatus fuit Domini angelus, inde perperam colligi dico, probatum Deo fuisse quod egit Sephora. Alioqui dicemus placuisse illi cultum, quem perfunctoriè exhibebant Samariæ incolæ, illic ab Assyriis traducti, 2. Reg. 17. Tertiò fuit illud facinus singulare, quod in exemplũ malè trahetur. Adhęc, nusquam sacerdotibus speciale circuncidendi mandatum legimus datum esse. Aperta autem sunt Christi verba: Ite, docete omnes gentes, ac baptizate. Certè eosdem constituit & Euangelij præcones, & baptismi administros. Si nemo honorem sibi ritè in Ecclesia vsurpat, teste Apostolo, nisi qui vocatus est, vt Aaron: quisquis sine legitima vocatione baptizat, eum temere inuolare in alienam functionem dico. Quid enim? quum ne Dei quidem Filius se ingerere voluerit, an sibi nescio quis terræ filius se publicum tanti mysterij dispensatorem nulla authoritate creabit? In rebus etiam minutissimis, vt in cibo & potu, quicquid dubia conscientia aggredimur & audemus, Paulus apertè peccatum esse clamat. Porrò in muliebri baptismo quæ fidei certitudo esse potest, quum tradita à Christo regula violetur? Nam quod Euangelij sui ministris munus iniungit, mulieres ad se rapiunt. Respondeat mihi censor, an homini fas sit diuellere, quæ Dominus coniungit? A Christo enim hæc coniuncta esse ostendo, Euangelij prædicationem, & baptizandi ministerium. Os ergo contra disertam Spiritus prohibitionem, mulieribus aperiat, qui alterum, quod inde sequitur, illis vult licere. Sed mirari satis nequeo tam hebetes esse, qui hunc colorem obtendunt, vt nõ perspiciant nihil minus Sephoræ fuisse propositum, quàm vt Deo ministerium præstaret. Fremens & indignabunda præputium in terram proiicit. Marito sic conuiciatur, vt Deum ipsum crudelitatis insimulet. Nec me latet, quid hoc loco fabulentur Iudæi. Res tamen clara est: fœminam impotentia animi ardentem, Deo & marito obstrepere, quòd filij sanguinem ipsa fundere cogitur. Denique, ne sermonem longius protraham, breuiter ostẽdam sensu communi esse destitutos, qui regulam ex facto Sephoræ petendam contendunt. Præsente marito, circuncidit filium. Et quisnã est vir ille? Moses primarius Dei Propheta, quo nullus vnquam maior in Israele surrexit. Respondeant mihi gynæcobaptistæ, an fœminæ daturi sint coram Episcopo baptizandi licentiam. Certè, pudorem illis incutiet tantum portentum. Neque frontem Typographi adeo perfrictam esse puto, quin ipsum ebriæ censuræ pudeat.

Interea sobrios lectores obtestor, vt qualem ego religionem tractandis Dei oraculis affero, ipsi quoque modestiam legendis scriptis meis adhibeãt. Sanè mihi testis est conscientia, reuerenter, & qua decet humilitate,

tanquam in Dei & angelorum conspectu aliis tradere, quod mihi à Spiritu Christi datum est: nec tam quod mihi adlubescit, sequi, quàm mentem meam in Dei obsequium adducere. Me verò procul abesse ab eorum numero, quos ad captandam dogmatum nouitatem, ambitio solicitat, tota vitæ meæ ratio testatur. Et in libris meis, vt opinor, nulla ostentatio: simplex autem ædificandi studium vbique eminet.

RESPONSIO AD VERSIPELLEM QVENDAM MEDIATOREM, QVI PACIFICANDI SPECIE RECTVM EVANGELII CVRSVM IN GALLIA abrumpere molitus est.

EXCVSVS est his diebus virulẽtus liber plausibili titulo fucatus, De officio pij, ac publicæ tranquillitatis verè amãtis viri, in hoc religionis dissidio. Author nomen suum ideo se nõ adscripsisse excusat, ne conceptũ ex persona præiudicium, causæ obesset. Equidẽ facilè patiar de re tota integrũ ex libro iudicium fieri: modò è medio tollantur laruæ, quas sibi multiplices induit ad fallẽdos imperitos. Se à prima adolęscẽtia valde religiosum fuisse iactat, nec tamen superstitionibus deditum: sibiq; arrogat quod nemo quãlibet excellentis ingenij de se profiteri ausit: vt simplicibus, qui præsertim eum non nouerunt, persuadeat se angelum è cœlo delapsum, cuius voci non secus atq; oraculo acquiescere rectum ac tutum sit. At quoniam apud nos, quibus pridẽ familiariter cognitus est, nullũ huius tãtæ vel pietatis, vel prudentiæ specimen edidit, sibi à nimia credendi facilitate caueant Lectores. Conqueritur graues & moderatos viros, quorum videri vult signifer magis quàm postremus, excludi à publicis consiliis, nec authoritate qua decebat valere ad se dandas turbas. Quasi verò nos lateat quorsum nuper profectus sit in Galliã: quàm fallaci prætextu simulauerit curanda sibi esse domestica negotia, cùm rectà se ad eum contulerit, ex cuius gratia sperabat optimã prædam: quę cõsilia coxerit, & postea agitauerit: quàm se proditoriè insinuauerit apud quosdam Proceres: & quibus nunc quoque artibus se venditare cupiat. Commendat suum studium: æquo, moderato, amico, & fraterno animo librum meras imposturas & pręstigias spirantem, tuendis ac tegendis impiis erroribus cõpositum, & refertum calumniis ac virulentia, à se editum fuisse asserit. Atqui par superbiæ & fastus, deinde seruilis malitiæ & versutiæ exemplum reperire, difficile esset. Facessant igitur è medio decipulę, quibus nimium credulos deludere tentauit: ne fallaces prætextus, quibus fauorẽ venatus est, iniquo præiudicio, causæ veritatem grauent. Ego vicissim, ne videar acquirendæ fidei causa obtendere personam, quæ Lectores suo pondere moueat, nomen meum subticebo.

Prodit in medium Pacificator quidam, ac se breuem & expeditam rationẽ afferre prædicat, qua dirimantur omnes controuersiæ quibus hodie laborat Ecclesia. Exclamare libet, Quid dignum tanto feret hic promissor hiatu? Nolim tamen sperni, si quod vtile afferat, nec verò temerè despiciendus est qui experientia duce & magistra, post varias fluctuationes tandem portum securitatis reperit, ad quem alios inuitat. Sed hîc cauendum est, ne vbi imago quieti portus ostenditur, errore trahamur in arenas, quæ nos absorbeant. Et certè mox deprehendent quicunque mediocri iudicio erunt præditi, satius esse duriter vexari inter scopulos quoslibet, quàm demergi in hac palude, quæ loco portus ab hoc bono & fido duce ostentatur. Quia autem suspicatus est non posse omnes suis illecebris facilè incantari, postulat vt eo animo feramus à nobis dissentientem, quo nos ipse tolerat, dum ab ipso dissidemus. Magnum certè & primariæ anthoritatis virum esse oportet, à cuius sententia fas non sit discrepare, nisi par pari reddatur, vt liberè reiiciat quicquid displicuerit. nempe laudabili modestia nomen suum ideo suppressit, ne eius fulgore nos obrueret. Sed homo ἀνώνυμος meliore se exornat elogio: quòd iam inde ab adolescentia rituum Ecclesiæ obseruantissimus fuerit: sic tamen vt natura, vel diuino potius impulsu, omnem superstitionem vehementer sit detestatus. Rara indolis fœlicitas & incredibilis: toto mundo cæcutiente, vnum ipsum fuisse in ea ætate perspicacem. Accessit moderatio & grauitas plus quàm virilis: sic exosas quæ cæremoniis admixtæ erant corruptelas habuisse, vt politiam Ecclesiæ, quæ his cęremoniis ferè constat, non sublatam & euersam, sed repurgatam & emendatam esse vellet. Quis maturæ ætatis viro nunc audeat obstrepere, qui à teneris annis angelica dexteritate præditus, & prudentia imbutus erat? Hinc fit vt vereatur naturæ adscribere tantam præstantiam: quanquam dubitanter naturam sibi fuisse ducem gloriatur. Tollitur quidem suspicio hîc loqui Balduinum, qui longissimè semper ab omni cæremoniarum reuerentia abfuit.

Iam

Iam quò decentius sibi censoris partes vsurpet, viri personam induit. Vbi iterum perspicaciam suam satis liberaliter extollit: quòd mox antequam ex professo ad cognoscendum se accingeret, animaduerterit eos qui prauas opiniones corrigere studebant ὑπὲρ τὰ ἐσκαμμένα prosilire. Mirum, nisi hæc tam admirabilis in obscuro vitio notando seueritas terreat omnes ac compescat, cogátque linguas omnes obmutescere. Tandem scriptis vtriusque partis diligenter & attentè examinatis (si vera narrat) vltróque & citro pari æquitate expensis, arbitrum se interponens, nimiam vehementiam & excessum in vtraque parte damnat. nempe quia audiuit vt plurimùm in æstu contentionum id accidere, facturus sibi operæpretium visus est, si integri & ad summam moderationem compositi hominis existimationem sibi acquireret. Ergo vt sedato animo ad censuram agendam se accedere probet, consultò se ab omni partium studio abstinuisse dicit. Sed cùm certum sit eum non minus feruoris olim præ se tulisse, quàm quos nunc intemperantiæ accusat, quid iuuat spectrum altis cothurnis indutum in scenam inducere, vt se genium nescio quem è cœlo delapsum persuadeat? Hoc refellendæ putidæ & futilis arrogantiæ causa breuiter dictum oportuit.

Ac ne cui videar nimis præcisè aut morosè hominem aspernari, qui vt vigeat purior religio, certam aliquam reformationem expetere videtur: antequam longius progrediar, insidiosam vulpis astutiam breuiter detegere necesse est. Cui gratificetur, & qua spe conductus prouinciam hanc appetiuerit, in præsentia non disputo. certè qua ambitione & auaritia flagrat, deinde qua confidentia est inflatus, non vulgarem sibi mercedem proposuit. Non vtar coniecturis tanquam in re ambigua. sciunt mille testes in cuius clientelam se nuper contulerit, cui fidem suam obstrinxerit, cui se deuouerit, & addixerit sua obsequia, cui denique libellum suum obtulerit, non absque condimento. Nam quia labra nactus erat similia suis lactucis, non posse aliter componi & pacari Galliæ turbas præfatus, quàm sublatis quibusdam crassioribus vitiis, sibi in manu artificium esse iactauit quo violentos, vt vocabat, piorum conatus discuteret ac dissiparet. Supercilium quamlibet efferat, seruiliter adulari voluit nouo patrono, cui hoc commentum placuisse, non est quod miremur. Cœperat enim sex antè mensibus ad hanc praxin animum adiicere, & quotidianæ eius voces iam ferè in prouerbium transierant, inconsideratos esse qui se reformationi opponerent. Cupidè ergo oblatam turbandi materiam arripuit, vt piorum studia frangeret: quia nullum abrumpendi cursus compendium melius sit, quàm si hæc nebula obtenebrandæ luci spargatur. Correctione quidem opus esse: sed ab acribus remediis non minus esse periculi, quàm ab ipso morbo: quia exitialis sit seueritas quæ ad extremum vsque vitia persequitur, nec modum sanationis temperat. Vnum hoc nunc agunt qui cupiunt in Gallia restitui purum Dei cultum, vt Ecclesia sordibus & inquinamentis, quibus miserè fœdata est, purgetur. Erumpet subitò conductitius intercessor, qui admoneat diu tanta de re deliberandum esse. Quanuis enim plurimis vitiis corrupta sit religio, & grauissimis morbis laboret Ecclesia, fas tamen non esse sacram Romanæ Ecclesiæ authoritatem conuellere, totiúsque Occidentalis Ecclesiæ statum, qui inde pendet, labefactare: quia sine crimine defectionis & schismatis, perpetua quæ ab ipsis Apostolis hucusque durauit successio, violari nequeat. Nec deerunt suffragatores ad reliquas fabulæ partes subordinati. Ita vana vtilitatis specie omnes piorum conatus facetè eludent. Hac vafritie libellum fuisse à laruato pacificatore contextum, facilè ex contextu deprehendent oculati.

Hæc porrò totius farraginis summa est, nullum posse certius iudicium inueniri, quàm si ipsa Scriptura, eiúsque vera intelligentia adhibeatur. Hîc primò obseruent Lectores, Scripturam in summo gradu ita locari, vt pars tamen iudicij aliunde pendeat. Quod ad intelligentiam pertinet, fateor sanè non ideo traditam esse Scripturam, vt aboleat Prophetiæ donum: ideóque tenendam esse Petri regulam, Non esse priuatæ interpretationis quæ scripta sunt Dei oracula: quia non hominis voluntate olim allata est Prophetia, sed à Spiritu sancto impulsi sancti homines loquuti sunt. At verò longè aliò nos trahit censor suis ambagibus, ne quid momenti in se contineat Scriptura, nisi adiuta hominum decretis. Ergo postquam visus est aliquid Scripturæ deferre, in eius locum callidè substituit hominum placita, quæ catholicæ traditionis elogio insignit: vt veritas non scripta, quam appellat ad dirimendas omnes controuersias vna valeat. Neque tamen me latet hanc esse veterem & tritam cantilenam, qua iam annis quadraginta Papatus impietas defensa fuit à suis patronis. sed quia noster Ænobarbus, vt est fronte ferrea, & pectore chalybeo, nisi plumbeum quis malit, vt olim de atauo Neronis dictum est, quasi rem nouam & in sua officina fabricatam protulit, non inuideo quam tantopere affectat veteratoris laudem: modò palàm appareat per

fœdiſſimum ludibrium calcari Scripturam, dum nihili per ſe æſtimatur : quin potius ad gominum arbitrium tota eius transfertur authoritas.

Nos verò his nugis adeóque ſacrilegis figmẽtis liberè opponimus quæ de Lege,Pro-
Deut.30 phetis,& Euãgelio,ſpiritus Dei ſępe teſtatus
15 eſt: Legem viã proponere vitæ & mortis:lu-
Pſal.119 cernam eſſe pedibus fidelium , & certum lu-
105, & men: ſapientiam conferre paruulis: eſſe teſti-
19.8 Iſa.45. monium Dei fidele:mandata eius probos eſ-
19 ſe conſiliarios: Deum non in abſcondito lo-
2.Pet.1. quutum eſſe:nec fruſtrà dixiſſe ſemini Iacob,
19 2. Tim. Quærite me: ſcriptas prophetias inſtar eſſe
3.16 lucernæ ardentis in loco caliginoſo: Scripturam eſſe vtilem ad docendum , arguendum, erudiendum in iuſtitia , vt integer ſit homo
Ioan.20 Dei: breue compendium Euangelij ſcriptum
31 eſſe vt credamus, & credendo habeamus vitam æternam in Chriſti nomine.Niſi clara ſit & certa , quam lex continet directio , perperam denuntiat Moſes illic proponi viam vitæ & mortis: ſi dubia eſt ac flexibilis, temere Dauid exclamat, Illuminare oculos,vt paruuli quoque inde ſapiant. ſi perplexa eſt ac ambigua, non teſtabitur fideliter quid rectum ſit. ſi eius mandata ſuſpenſos reddunt diſcipulos,quomodo vocantur conſiliarij? ſi doctrina eius inuolucris tecta eſt, falſum illud Iſaiæ, non loqui illis Deum in abſcondito. ſi caliginem ſuam obiiciat quiſpiam ne-
2.Cor.4. bulo,occurrit Apoſtolus,Scripturæ lucem in
8 tenebris quoque fulgere. Iam ſi ex ſola Scriptura peti non poteſt certa definitio, vbi illa quàm magnificè Apoſtolus prædicat vtilitas ad doctrinæ perfectionem ? Poſtremò, qui conueniet ſufficere nobis quod ſcriptum eſt ad ſolidam fidem, ex qua ſalutem conſequamur:& tamen abſque traditione nihili liquidò cognoſci?

Verùm antè quàm lõgius progrediar,breuiter refutanda eſt cenſoris noſtri obiectio. Hæreſes, inquit, quæ exortæ ſunt paulò poſt Apoſtolorum mortem, non Scripturæ verbis, ſed ſana intelligentia profligatæ ſunt.Ego autem vt hoc poſterius concedo, ita fortiter contendo apertis Scripturæ verbis deuictos fuiſſe hæreticos. Nam quòd Arianos dicit, dum negant voce τῦ λόγυ hypoſtaſim vel perſonam ſignificari,rationibus vtiæquè probabilibus atque orthodoxos, in eo ſe patronum deteſtandæ impietatis prodit. Nam ſi admittimus quod vult, deitas Chriſti in ſolo concilij decreto fundata erit. Quis non videat hominem profanum aliud ſimulando, hoc fidei principium malitioſè conuellere?
Ioan.1. Docet Ioannes æternum Sermonem Dei,
14 qui ab initio vita erat, & Deus apud Deum, carnem induiſſe. Ridet cenſor noſter:& probabile eſt ſimas nares ſuo more contraxiſſe, dum rationes Arij tam perſpicuæ ſententiæ opponit. Si quid vnquam humana lingua diſertè expreſſum eſt:vbi Sermo vocatur Deus, hæc locutio clarè ſonat eſſentiam: vbi autem additur, Fuiſſe apud Deum, hypoſtaſis palàm monſtratur. Nunc quid fidei meretur qui & æternam Chriſti eſſentiam & hypoſtaticam à Patre diſtinctionem,Scripturæ teſtimonio ſpoliat?

Similis impudentia in aliis quos recitat locis. In vtramque partem probabiliter tor-
queri poſſe garrit quod ſcriptum eſt,Verbum Ioan.1.
carnem eſſe factum,niſi traditio Patrum ſuc- 14
currat. Quaſi verò non perſpicuè ſtatuatur vna Chriſti perſona in duabus naturis. nam ſi Deus factus eſt homo, conuicta eſt de duplici Chriſto,Neſtorij impietas. Diſcernitur etiam increata deitas ab humanitate creata. Quòd ſi contrà vel Eutyches, vel Seruetus inſurgant,ac cauillentur verbum eſſe conuerſum in carnem,in promptu eſt ſolutio: ſic eſſe Deum manifeſtatum in carne, vt in Chriſto habitauerit plenitudo deitatis : vt caro fuerit Dei templum. Quid ergo opus erit mutuari aliunde quod nobis τὸ ἔγγραφον ſuppeditat? Cenſori ambigua eſt ac ænigmatica
propoſitio: Ego & Pater vnũ ſumus. Poten- Ioan.10.
tiam ſuam vt commendet Chriſtus, in cuius 30
fiduciam recumbit piorum ſecuritas, ſe cum Patre vnũ eſſe aſſerit. Cuius impudentiæ eſt, ſenſum apertiſſimis verbis detrahere , acſi confuſus tantum ſonus à Spiritu ſancto editus foret? Et certè malè nobiſcum ageretur, niſi firma ex Lege, Prophetis & Euangelio nobis religio conſtaret. Negat bonus cenſor, doctrinam illic comprehenſam mederi poſſe erroribus. Quid autem Iſaias? Cùm multiplici ſuperſtitionum labe vitiatus eſſet Dei cultus,& veritas mendaciis obruta, vt remedium adhibeat tantis malis, non niſi ad Legem & teſtimonium ſuos reuocat. Quò dilucidius tota pietatis ſumma in Euangelio patefacta & expoſita fuit, illic haud dubiè liquidior ſuggeritur omnium errorum dilutio. Quare
Paulus Eccleſiam ad omnes pugnas inſtruẽs, Ephеſ.6
ſatis habet vocare Dei verbum , Gladium 17
ſpiritualem: Traditionis non ſcriptæ, nulla mentio.

Verùm in quem labyrinthum nos coniicere velit impoſtor,prudenter expẽdant Lectores, vt ſibi caueant. fatetur veram eſſe & catholicam doctrinam quæ ſacris literis eſt expreſſa: ſed pari fidei integritate amplectẽdam eſſe ducit,quæ ex earum mente & intelligentia ab ipſis vſque Apoſtolorum temporibus tradita ad nos peruenit. Verùm cuius erit momenti, verũ cenſeri cuius abſconditus ſit ſenſus? Catholica ſit veritas quicquid Scripturis continetur. Verùm ſi quid in controuerſiam vocetur, quia flexibile eſt τὸ ἔγγραφον inſtar naſi cerei, abſque traditionis ſubſidio quicquã definire fas non ſit. Quid iã fiet pręcipuis fidei noſtrę capitibus? Tria ſolùm exẽpli cauſa proferam: Naturæ noſtræ corruptio & miſera animę ſeruitus ſub peccati tyrannide,gratuita iuſtificatio, & Chriſti ſacerdotiũ apud

apud vetustissimos Scriptores ita obscurè attingitur, vt nulla inde certitudo possit elici. Nondum exorti erant perniciosi errores, De libero arbitrio, De operum meritis, De satisfactionibus: nondum creati erant ingenti turba patroni: nondum qui pro mundi recõciliatione Christum Patri offerrent, inaugurati erant sacrifici. Et Satan callidè spinosis quæstionibus pios Doctores intricabat simultáq; deliria, quibus refutandis occuparentur, spargebat per fanaticos homines, vt negligẽtiores essent in hac parte. Quoniam verò errores, quibus profligandis tunc circumagebantur, magna ex parte sunt obsoleti, mediocrem duntaxat fructum percipimus ex eorum libris. Interea si ex eorum traditione hauriẽda sit cognitio salutis nostræ, iacebit omnis fiducia: quia ex illis nunquam discemus quomodo Deo reconciliemur: quomodo illuminemur à Spiritu sancto, & formemur in obsequium iustitiæ, quomodo gratis accepta nobis feratur Christi obedientia: quid valeat sacrificium mortis eius, & continua pro nobis intercessio. quarum rerum luculenta explicatio in Scriptura passim occurrit. Itaque nouo hoc magistro authore, quæcunque ad salutem apprime cognitu necessaria sunt, non tantùm manebunt semisepulta, sed quia nulla traditio suffragatur, certitudine carebunt, hoc scilicet non erit sponte ad plenum solis fulgorem cæcutire?

In altero membro æquè pestifera labes, vt pari integritate amplectamur quæ ab exordio Euangelij recepta sunt dogmata, atque Scripturam. Vbi ergo illud Pauli, fidem ex auditu esse, auditum autem ex verbo Dei? Si excipiat censor, verbum esse Dei quod approbatum fuit communi Ecclesiæ consensu: tergiuersandi non est locus, quando Paulus ex professo hominum placita à Dei oraculis discernit. Primùm inter nos conueniat quid sit verbum Dei. Si respondeat censor aliud esse scriptum, aliud non scriptum: hęc secunda species qua nota insignietur, ne de ea ambigere liceat? Summum crimen & nefas erit non credere veritati non scriptæ. Porrò nullum erit eius discrimen ne misceatur mendaciis. Quid agent miseræ conscientiæ his angustiis constrictæ, vt nesciant quid credendum sit? Quòd si rursum excipiat censor, tribus notis deprehendi posse hoc spectrum Catholicæ traditionis, antiquitate, vniuersitate & consensione, non multum apud sanæ mentis homines proficiet malus dialecticus, qui membrum vnum in duo discerpit. Quid enim est Vniuersitas & Cõsensus, nisi Vniuersalis consensus? quia si pars tantùm consentiat, nihil ad traditionẽ Ecclesiæ. Verùm vt huic inscitiæ ignoscam, velim nobis exponat, sufficiátne vnaquęq; ex notis. Si in sola antiquitate acquiescendũ est, prodigiosissimæ quæq; hæreses, quæ Apostolorum ætati contiguæ fuerunt, fidem Catholicam efficient. Si tres notas simul connexas esse oporteat, non aliis fidei nostræ capitibus accommodari poterit, quàm de quibus nulla est inter nos & Papistas cõtrouersia. Sic nusquam reperietur vniuersitas. Vnde apparet non modò fucum fieri, sed inanes præstigias obtendi simplicium oculis, dũ sub fallaci traditionis titulo obtruditur confusum ex varia mixtura chaos. Porrò qualis ingenuitas, spectrũ antiquitatis obiicere, ex quo mox prodigiosa scaturiat errorũ omnium congeries? Nam si rogemus quænam sit vetustas, cuius decretis parendum est: nobis insulsas nænias iactabit cẽsor, quæ sub nomine Ignatij, Clementis, Lini & similium circunferuntur. Miror etiam, cùm facilè erubescat, nõ magis esse verecundũ, dum lucem quæ refulget in Scripturæ simplicitate, ex confusa densáque priscorum interpretum caligine peti iubet. Atque, vt breuiter absoluam, hęc fuit origo Cabalæ quæ Iudæos fascinauit. Hinc prodiit Pharisæorum secta, qui Legem & Prophetas contaminarunt adulterinis commentis. Ex eadem lacuna emersit Papatus: nec alia fultura nititur Mahometis religio. Quibus exemplis satis supérque monemur quàm exitiale sit, vel tantillum à puro & genuino Dei verbo deflectere.

Ad alias postea species descendit: ac doctrinam, quæ ab omnibus Ecclesiis, vel maiori certè parte est recepta, & probabilibus rationibus è sacris literis confirmata, vult indubiè suscipi: quanuis ingeniosis hominibus rationes occurrere possint quibus probabiliter refutetur. Telam quidem aranèę texit impostor. sed quibus nos insidiis appetat, obseruandum est. Paulò post in locum Ecclesiæ Catholicæ subrogabit Romanam sedem. cùm ergo pertinaciter tota, quam vocat, Occidẽtalis Ecclesia defendat quicquid impietatum meritò detestamur, sublata erit tota inquirendi libertas. Quantumuis enim probabili ratione oppugnes quod videtur non esse rationi consentaneum, ingeretur clypei instar, maioris partis consensus. At sententiã hanc prudenter temperat censor, dum probabilem confirmationem exigit è sacris literis. Nugæ. nulla enim tam crassa in quæstionem veniet absurditas: cui non inducant colorem. Missam si sacrilegium esse dicamus, in qua fingunt Christum immolari, probabilis suppetet ratio quòd Melchisedech obtulerit panem & vinum, & Propheta denuntiet ab ortu vsque ad occasum gentes Deo purum sacrificium oblaturas. Si fatuitatem hanc repudiemus, sufficiet aduersæ parti τὸ φαινόμενον, vt rata sit authoritas.

Quartum genus quæstionũ quod enumerat, videtur quædam esse retractatio. Nam si qua doctrina neque tam claris Scripturæ testimoniis, neque tam antiquo & magno consensu Ecclesiæ nitatur, posterioribus tamen temporibus in præcipua Occidentis parte

recepta sit, cum diuinis literis manifestè non repugnet, in eius confutatione neque pugnaciter agendum censet, nec ideo turbandā esse pacem. Quibus verbis etsi primo intuitu videtur recentioris Ecclesiæ placita à superioribus distinguere, quam tamen flexiloquus sit, hinc palàm liquet, quòd nuper dubitationem tollens de maioris partis consensu, nullam ætatē designauit. Sed in eo se prodit turpior nequitia, quòd nunc claris Scripturæ testimoniis exornat, quæ prius αὐτόπιστα esse voluit. Quorsum verò tendit præclara eius sententia? Notemus de recentibus figmentis eū loqui, quę carent omni antiquitatis suffragio. ea non vult pugnaciter confutari, nisi manifestè repugnent sacris literis. Cur istud suū Manifestè inseruit, nisi vt ἀντιλογία nulla credatur, in qua verbum cum verbo nō confligat? Ergo si quis Baalim adoret, eximere se poterit à manifesta repugnantia: quoniam articulatè non afferat plures esse deos.

Longius prouehitur arrogantia censoris: nempe si sententia aliqua iam omnino recepta, minus probabilis videatur, de ea tamen non passim & odiosè contendi oportere, sed cum eruditis & moderatis viris placidè inquirendū. Primò dubium non est quin verborum blanditiis mali grauitatem extenuet, dū sententias minus probabiles appellat Falsa, peruersa, aut vitiosa cōmenta. Quid autem est odiosè certare, nisi populum ingenuè monere vt sibi caueat? Non patitur censor huius generis errores nisi inter doctos agitari: vt scilicet in vmbra confabulentur qui eruditionis opinione superbiunt: totus Christi grex à veri cognitione arceatur. Interea plus licentiæ quàm par esset, curiosis & proteruis hominibus cōcedit: vt in probabili disputatione libera sit quiduis sequēdi facultas. Etsi enim nullus nobis est in terra fidei magister, cuius arbitrio stare & cadere nos oporteat, hic tamē aptior erat modestia & sobrietas quàm fouendis erroribus. Cęterùm quicquid hactenus dixit adeò venustè fucatū est, vt quæcunque in mediū producta fuerit doctrina, ad tertiam, quartam vel quintam classem, pro cuiusque libidine referri queat. En synceritatis studium, quo se toties insinuat in Lectorum gratiam. qua iactātia aliquid proficeret, si cum bestiis esset negotium.

Nunc audire operæpretiū est quid de sententiis pronuntiet, quę & diuinis literis & veteris Ecclesiæ traditioni aduersæ, & per errorem, vel imperitiam, vel ambitionem postremis his & corruptissimis temporibus inuectę sunt. Eas vt fermentum vitandas & cauendas non negat: sic tamen vt priuato homini temere apud quosuis contendendum nō putet, vbi certa offensio: vtilitatis & profectus nulla spes. Expendant Lectores in hoc ordine ex immensa errorū congerie quę in mūdo grassatur, nullū prorsus comprehendi. Nuper de posteriorum temporū corruptelis disseruit. eas de quibus nunc habet sermonē, restringit ad postrema hæc & corruptissima tēpora. Atqui ex tot erroribus, de quibus hodie nobis certamen est, & quos obstinate Papistæ tuentur, fateor vix vllum reperiri qui non sit centenarius. Traditiones nondum attingo, quarum mentio paulò pòst fiet. Falsas & impias doctrinas, quibus adulterata est tota religio, iam ante nostram & patrum ætatem fabricauit Satan. Ergo quacunq; parte aggrediamur Papatum, hoc propugnaculo munitus erit, pro fermento non esse habendum nisi quod postremis annis inuectum sit. Dicemus puram & legitimam Dei inuocationem corrūpi, dum ad patrocinium mortuorum confugitur. Facessat omnis disceptatio: quia res tot seculis comprobata traditio est. Dicemus tyrannicam esse legem, & sacrilegæ audaciæ plenam, imò diabolici furoris, dum quisque iubetur quotannis proprio sacerdoti omnia peccata confiteri: atqui seculum præteriit ex quo Innocentius tertius in concilio Lateranensi decretum hoc condidit. De Transsubstantiatione litem mouebimus: in promptu erit responsio, quadringentos annos non cēseri in hac postrema ætate. Videmus ergo vt bonus censor facetè scurrando fermenta omnia sepeliat, dum negat pro fermento habendū esse, nisi de quo nulla mouetur cōtrouersia. Neque etiam dolo vacāt exceptiones. Per errorem, imperitiam, vel ambitionē: quia antè quàm pateat ad disceptationem aditus, vnum ex his tribus coarguendum erit. Quid autem si per auaritiam, vel cuiuspiam Epicurei vafritiem error obrepserit? Videmus ergo vt meris nebulis perstringat oculos. Iam qua seueritate phantasma suum persequitur? Doctrinas palàm impias, quæ heri emerserint, cauendas non negat vt fermentum: modò qui eas nouerit, non temerè apud quosuis contendant. Quid hoc sibi vult? Nempe vt qui aliis præire debebat, perfido silentio prodat fratrum salutem. Paulò quidem honestius quòd statim subiicitur: vbi gloria Dei, vel proximi vtilitas postulat, quod sentias, liberè & constanter dicendum esse. Sed facilius ignem cum aqua concilies, quàm flexuosas istas ambages quæ homines saniore intelligentia præditos nunc iubent sibi solis sapere, nunc ad liberè loquendum incitant: præsertim cùm in medio contextu laudetur calliditas, Non esse quod sentias, passim & vbique dicendum.

Ad cæremonias dum ventum est, quæ à Christo institutæ sunt ad colligendam noui populi societatem, & sacramenta vocantur, statuit castè & integrè obseruandas: nihil eorum institutioni tanquam mutilatis & imperfectis addendum, neque vt superfluis detrahendum. Est hoc quidem aliquid, quanuis non totum: quia alios omnes ritus obliquo artificio in Ecclesiā admittit. Sed hæc dimidia veritas quam extorsit pudor, altero post

versu

versu euertitur, quando Apostolis, eorúmq; successoribus ius concessum esse credit cæremonias instituendi, quæ in sacramentis administrandis ornatus loco accederent. Ergo qui nihil addendum confessus erat, nunc aduentitias traditiones non modò admittit, sed etiam commendat. Verùm arguto effugio se expediet: modò ne sacramenta putentur mutila aut imperfecta, ferendas esse accessiones. Ita quibuscunque mixturis propè in nouam figuram mutata fuerint sacramenta, nihil erit vitij. modò ne palàm Christo exprobretur, mancum esse vel mutilum quod instituit. Scio equidem quàm vetusta sit origo exsufflationis & Chrismatis, atque etiam Paschalis cerei: his postea accessit sputum sale mixtum, aliæque multæ insulsitates. Si quis hæc additamenta repudiet, vno verbo lis dirimetur, Optimo consilio Christi institutioni adiuncta fuisse: quoniam ipsa Baptismi actio nullo splendore ornata per se frigeret. quasi vero per incogitãtiam hæc vtilitas Christum fugerit, neque satis prouiderit, oleo, & cerei lumine non minus quàm aqua repræsentandam esse Spiritus gratiam. Porrò quæ ab ipsis Ecclesiæ initiis per vniuersum orbem summo consensu ad nos propagatæ sunt cęremoniæ, cùm earum rationes perpetuæ sint, perpetuam quoque obseruantiam, censoris iudicio, esse conuenit. Sed quomodo hoc cum proxima pagina conueniat non video: vbi dicit ritus quosdam, qui per vniuersum ferè orbem olim obseruabantur, quia non tantum habebant momẽti, aut temporum commutatione vtiles esse desierant, aut intemperantia populi in abusionem venerant, paulatim desuetudine esse abrogatos. Vbi igitur perpetua ratio, ex qua perpetuam obseruandi legem nuper ducebát? Itáne homini arreptitio, qui sui repentè oblitus, secum pugnat, se totus orbis subiiciet ad dissensiones eius arbitrio sedandas?

At Augustinum habet patronum. Quid ille? Si quid Scripturę diuinę præscribit authoritas, nõ esse dubitandum quin ita facere debeamus vt legimus. ergo Scriptura per se cõscientias stabiliet, nec iam erit inutilis, quanuis traditione ἀγράφῳ non adiuta. Si quid verò tota per orbem frequentat Ecclesia (idem Augustinus pronuntiat) vocare in controuersiam, insolẽtissimæ esse insaniæ. Hoc sanctus vir censuit vtile esse pacis fouendæ causa, quod ad paucorum rituum consuetudinem de quibus nemo nostrûm litigare vellet. sic enim habent verba sancti viri, Retineri quædam non scripta, vel ab ipsis Apostolis, vel Conciliis quorum est in Ecclesia saluberrima authoritas, statuta: sicuti quòd Domini passio, & resurrectio, & ascensio in cœlum, & aduentus è cœlo Spiritus sancti, anniuersaria solennitate celebrantur. & si quid aliud tale occurrerit quod seruatur ab vniuersa quacunq; se diffundit Ecclesia. Cuius, obsecro, pudoris est, ex hac paucitate immensum aceruũ conficere? quod impostor noster molitur. Atque hac modestia viam sibi sternere voluit ad liberam querimoniam qua postea vtitur, Ecclesiam, cui libertas à Deo concessa erat, seruilibus oneribus premi, vt tolerabilior esset conditio Iudæorum, qui sub iugo seruitutis, Legalibus tamen sarcinis, non humanis præsumptionibus subiecti fuerãt. Verum esto, plus detulerit Augustinus consuetudini quàm par erat: an eius consilium fuit, Sacramenta à Christo tradita, humanis commentis inquinare? Neque enim de quibuslibet cæremoniis agit, sed quarum liber vsus Ecclesiæ relictus est, sicuti se ipse explicat. Nos quoq; priscos ritus, quibus indifferenter vti licet, quia verbo Dei consentanei sunt, non reiicimus, modò ne superstitio & prauus abusus eos abolere cogat. Scimus enim quæcunq; ad decorum & ordinem pertinent, non habẽda esse pro humani placitis: quia diuinitus approbantur. Sed quid hoc ad censoris astutiam? qui sub fallaci integumẽto corruptelas omnes occultat: quod nunquam sancto viro in mentem venit.

Additur putidius cauillum, Paulum & Barnabam non tantùm Ecclesiis mandasse vt expressa Dei mandata seruarent, sed etiam vt parerent Apostolorum & Seniorum decretis. Primò expendere conuenit, quænam decreta intelligat Lucas: deinde quorsum ad ea seruanda Ecclesia hortatus fuerit Paulus: Pacatæ fuerant contentiones, quæ omnibus Asiæ & Græciæ Ecclesiis ex horribili dissipatione ruinam & exitium minitabantur. nihil autem decretum fuerat, nisi Dei verbo consentaneum. Ne scilicet gentes ad ritus Legales adigerentur, sed tantùm à sanguine & suffocato abstinerent. Huic decreto obtemperandum esse Paulus docuit: sed ad tempus, donec adolesceret eorum fides qui Mosi nimium erant addicti. Et certè paulò pòst abrogauit ipse Paulus quod pacis retinendæ causa seruare suadebat. Mirum autem est, exemplum obtrudi à censore nostro, qui nihil ex communi veteris Ecclesiæ vsu remitti patitur. Dic mihi, bone vir, vtrum tibi sanctius est obseruatu quod Apostoli mandarunt, & Paulus firmum manere iussit, an quod ab ignotis authoribus profectum est? si Apostolos præfers, cur sanguine liberè vesceris, chrisma non credis abrogandum? & adhuc Paulum traditionum præconem citabis, quò inuiolabilis sit earum authoritas! Alios antiquos ritus, quorum vestigia & lineamenta apparuet, quanuis à suo fine & vsu nonnihil deflexerint, pacis & vnitatis studio obseruandos existimat, donec legitima authoritate aut restituantur prisco suo fini, aut ex vsu remoueantur. Quoniam astutè quid velit dissimulat, monendi sunt Lectores, ad hanc classem referri omnes histrionicos gestus, qui simiis magis cõueniunt quàm

hominibus, & vix in actione profana essent tolerabiles. Vtcunque à fonte non vitioso manarint, constat nihil aliud hodie esse quàm sacrorum inquinamenta. Pax igitur tua, nugator, cuius studio quæuis pietatis ludibria obtegis, quando ter proditoria est, à nobis procul facessat. Quòd ritus quosdam antiquissimos, qui religiosè olim fuerunt obseruati, & paulatim obsoleuerunt, rursus in vsum restitui cupit per legitimam authoritatem, & quam minima fieri possit perturbatione, si palàm fecisset de quibus loquatur, signum aliquod ingenuitatis dedisset. Vsum calicis in sacra Cœna populo, cui indignè ereptus est, reddi non modò rectum foret, sed omnino necessarium. Nec dubito quin hoc inferendo, fauorem captauerit. sed quàm dilutè restitutionem hanc procurat? Dimidia tantùm Cœnę pars residua est in Papatu. Hæc laceratio, an ad momentū ferenda esset? Et qui licet vel ad momentū discerpere quę Christus indiuiduo nexu cōiūxit? Nugator à putidi Cleri nutu pēdere nos iubet, & quasi in re leuicula cauere omnē perturbationem. Sed minimè obscurum est, quin eadem qua prius malitia, species omnes subticens, noua onerum mole opprimere tentet miseras animas.

Quantum ad ritus particulares, vigeat sanè Augustini sententia: vt singulis Ecclesiis liberum sit morem suum tenere: imò interdum vtile est, ne externis ceremoniis alligetur religio, aliquid esse varietatis: modò absit æmulatio, nec alij ab aliis nouitate illecti, diuersum aliquid habere affectent. Quanquam vt intelligant Lectores sincerum nihil ab hoc homine prodire: memoria teneant, longè aliam fuisse temporis illius rationem ac nostri, ex quo turmatim innumera superstitionum congeries ad obruendum Dei cultum exundauit. Expendere etiam conuenit quid valeat, neque contra fidem, neque contra bonos mores iniungi. Nam cùm velit Deus ex præscripto Legis suę coli, ac proinde fictitios cultus detestetur, fidei certè repugnat, quicquam eius mandatis addi, hominum arbitrio: nec bonis moribus consentaneæ sunt ludicræ ineptiæ, quibus tota religio fœdata est in Papatu. Si qui ritus per se boni sint ac vtiles, errorem qui occupat quorundam mentes non obstare fateor, quominus bono bene vtantur qui rectè sentiunt: modò ne cōmunis sit error, quem vsus ipse confirmet. Multis enim ceremoniis per se nō damnandis ita adhæret superstitio, vt quisquis eas vsurpat, exēplo testetur se vnum esse ex errantium numero. Ita sæpe falsa opinio quæ vulgò concepta fuerit, abusu cōtaminat ritus alioqui puros: vt non tantùm priuata cautione vitandi sint, sed etiam liberè notandi, ne simplices magis ac magis obdurescant. Neque enim Christiani zeli est, quemque sibi seorsum cōsulere, nisi moneantur alij quoque vt sibi caueant. Itaque quod ex scriptore Italico adducit, abusu non tolli bonum vsum, si absq; exceptione intelligas, minimè verum erit: quādo non minus prudenter attendere iubemur ne infirmos fratres lędamus nostro exemplo, quàm ne quid tentemus illicitum. etsi enim vbi Paulus vetat carnem gustando quę idolis fuerit immolata fratres offendere, de vna specie differit, generalem tamē præscribit regulam, ne malo aut noxio exēplo turbemus debiles conscientias. Ita rectius ac sanius dicetur: quæ Deus ipse instituit, nullo abusu aut vitio posse aboleri: quæ autē humanitus tradita sunt, postquā errore sunt vitiata, si eorum vsus noceat, & pariat offendiculum fratribus, esse abstinendū. Ac miror censorem, vbi tandem concedit interdum eò vsque inualescere superstitiones, vt publica authoritate tollendæ sint res ipsæ è medio (sicuti de serpente æneo à rege Ezechia factum legimus) non perspicere suam versutiā bonis omnibus exosam fore: quòd de vsu tolerabili subtiliter disputando, crassissimas quasque superstitiones obliquè saluas & intactas manere velit. Quid enim in Papatu nō simile serpenti æneo, præter originē? Iussu Dei conflatus fuerat à Mose, seruatus fuerat in beneficij memoriam. inter Ezechiæ virtutes numeratur, illum fuisse confractum & in cineres redactum. Magna pars superstitionum quibuscum hodie bellū gerūt veri Dei cultores, è lacunis nescio quibus manauit, omnes impiis erroribus implicitæ sunt, imò delibutæ, qui nunquam elui possint, nisi abrogato illarum vsu. Cur non ergo simpliciter quod verum est agnoscimus, necessarium hoc esse purgādę à sordibus Ecclesiæ remedium?

1. Cor. 10 28

Num. 21 9

2. Reg. 18. 4

Quod addit cōstitutiones nonnullas, quāuis exiguum habeant vsum, tamen vnitatis retinendæ & scandali vitandi causa seruandas esse, etsi veri specie non caret, dolum tamen subesse ex contextu planum faciat. mox enim exceptionem addit, Si quæ vtiles plerunque sint, tamen earum obseruatio priuatim vel noxia sit, vel impossibilis, ad mentem legislatoris confugiendū esse. Ergo lex de ciborum delectu, qua interdicitur esus carnis, ouorū, lactis & butyri, publicè noxia non censebitur. Vnde colligere promptum est, súsq; déque facere bonum virum, si conscientiæ humanis decretis seruiliter opprimantur, modò absque valetudinis iactura fiat. Denique quoad onera tyrannidis commodè ferre poterimus, illis ferendis nos obstringit. Quid erga illa Pauli sententia fiet? Nemo vos iudicet in cibo & potu. Item, Quid adhuc decretis teneminì? Item, State, & ne iterum subiiciamini iugo seruitutis. En Reformationis studium, quod tam fastuosè iactat. Iam clausulam attexens, Cultus per se vitiosos priuatim posse caueri ab agnoscentibus vitium: etsi videtur nonnihil dicere, malignè tamē extenuat quod summam detestationē meretur. Quid enim si & Dei cultū sceleste profani, & fratres

Coloss. 2. 16

Galat. 5 1

fratres meos in exitium ire præcipites videã? tacitúsne vtrunque patiar? Hæc scilicet ratio est cur peccari admoneat, si nimio superstitionum odio, ritus qui tolerari possunt, pro noxiis & impiis temere damnentur. Id quidem interdum contingit: sed quid ad præsentem causam, cùm nemo abiiciendum cõtendat, nisi quod manifesta impietatis labe turpiter corruptum est?

Porrò si cui occulta sunt quæ hactenus iecit fundamenta, quorsum spectauerit, palàm tandem demonstrat, Papæ regnum pro Ecclesia nobis obtrudens, cuius societas sanctè inuiolabili iure colenda sit. vnde statuit, quibuscunque impietatum monstris scateat Papatus, qui tamẽ ab eo discessionem fecerunt, omnes esse schismaticos. Ac primò quidem synonima facit Occidentalem & Romanam ecclesiam: acsi nulla in Occidente quærenda esset Ecclesia, nisi quæ sub ditione Papæ se contineat. Dictum suum confirmat, quia in ea regeniti sumus, eiúsque ciues & membra per Baptismum effecti: deinde quòd in ea retinetur professio Christiani nominis, Scripturarum authoritas, & doctrina illa Apostolica, quòd ad capitales religionis articulos attinet: adhæc quòd sacramenta, vt sunt à Christo instituta, illic seruentur (quanuis in Eucharistię celebratione & dispẽsatione nõnihil vitij videri possit) præterea quòd in multarum cæremoniarum & rituum obseruatione illic adhuc conspicitur priscæ Ecclesiæ imago: denique quòd perpetua Presbyterorum seu Episcoporum, quanuis multum à prisca integritate degenerantium, iam inde ab Apostolis successione gubernetur. Vt breuiter ad singula respondeam, nimis improbè ludit præstigiator in Ecclesiæ nomine. Christianismum prorsus fuisse extinctum vbicunque grassata est Papæ tyrannis, nemo vnquam sanus dixit. vnde conficitur, aliqua ex parte residuam illic esse Ecclesiam. Tantùm quæritur, Quatenus? Responsio nostra solida ratione nititur: tametsi ordinarium baptizandi ministerium penes laruatos pastores qui illic præsunt, resideat, nihilo tamen plus authoritatis eos mereri quàm Cybeles sacrificos. Quin Ierosolyma vera fuerit Ecclesia quo tempore Sacerdotes à legitimo Dei cultu deflexerant, minimè ambigitur. An verò eius Ecclesiæ authoritas vigere & valere debuerit apud pios, ex Prophetis patet: qui vbique clamant longissimè ab impia eorum factione recedendum. quanquam longè dissimilis est ratio Papatus: vbi neque templum est, neque altare, neque sacerdotium quæ diuinitus instituta fuerint. Itaque aptior erit comparatio, si conferatur cum statu Israelitici populi, ex quo Iarobeam adulterinum cultum erexit. Etsi enim magnificè iactabant decem tribus se offerre sacrificia Deo redemptori suo, & mercenarii Leuitæ censeri volebant Dei ministri, & Iarobeam ipse defectionis author prætexuerat non alienari noua forma populum à Deo Abrahæ, sed tantùm molestia leuari, ne cogeretur ascendere in mõtem Sion: illa tamen tota religio, vt adulterina erat, sic & fidelibus detestabilis. Negare tamen penitus vllam fuisse tunc apud Israelitas Ecclesiã, *Ezec.16 20*
dictu asperum foret: imò reclamat Dei sententia, dum sæpius pronuntiat, illic sibi genitos fuisse filios: quia scilicet in vsu erat circũcisio, adoptionis symbolum. Qua ratione Iosias, cum tubæ clangore vocaret miseros apostatas ad Pascha celebrandum, non tamen *2.Reg. 23.21*
denuo circuncidi iussit. En circuncisio, quam Deus apud Ecclesiam deposuit, in Israele manet: quo pignore ostendit Deus aliquas Ecclesiæ reliquias apud decem tribus manere. Verùm quòd gratiam suam in illo populo Deus noluit in totum deleri, nihil ad sacerdotij dignitatem facit: sicuti ex Oseæ vaticiniis clarissimè apparet.

Hæc nunc obiter dicta sint de Ecclesia, quorum paulò pòst sequetur fusior explicatio: sed insidiis occurrere necesse fuit, ne putarent minus exercitati, simul ac propositum fuerit Ecclesiæ nomen, consensum malorum præsulum & degeneris populi pro lege habendum esse. Interea diluta est prima ratio: Quia per Baptismum regeniti sumus in Papatu, nos esse Romanæ Ecclesiæ filios. nempe eodem iure quo adstricti fuerunt ad colẽdam societatem Dan & Bethel, qui in Israele circuncisi fuerant. Si verò non aliter se probarunt integros veri Dei cultores, nisi commentitio altari & templo renuntiarent: nos Baptismus noster, licet nobis in Papatu administratus, vexilli instar, ex dissipatione colligere debet ad Christi obsequium: tantum abest vt impiæ obstinationis vinculum sit. Secunda ratio putidior: Confessio nominis Christiani retinetur in Papatu. An non semper ab omnibus hæreticis retenta fuit? Sed eò minus tolerabilis est falsa iactantia, quod pudendum nominis Dei ludibrium continet. De Scripturę authoritate prompta est respõsio, Fateri Papam cum suo clero quod negare non audent: Scripturæ credendum esse, modò soli sint eius interpretes, nec quicquam ex ea probetur, nisi quod ipsis libitum sit annuere. Eodem prætextu ministri Bethel suũ sacerdotium defendere poterant, cùm in speciem sacrosancta illis esset Legis authoritas. Doctrinam verò Apostolicam quoad capitales articulos, quòd asserit saluam illic superesse, quàm fœtidæ loquacitatis est? Vtinam ita esset. nos beata tranquillitate frueremur: miser iste Luciani discipulus quietũ tutúmque angulum in mundo non reperiret. Si addita exceptione se tueatur, quòd doctrinam restringit ad præcipuos articulos: nugæ. quasi verò de lana caprina hodie cum Papistis litigemus. Remissionẽ peccatorum Isaias vocat Scientiam salutis: de ea acerrimũ est certamen. Cultu Dei nihil pretiosius: de eo quo-

que feruent inter nos contentiones. Christi sacerdotio tota religio sancita est: vim eius ac dignitatem in Papatu fœdè calcatam esse conquerimur. Corruptio scilicet humanę naturæ, & seruitus cui sumus mancipati, leuis momenti res sunt: Fidei & pœnitentiæ definitio non sunt ex primis Euangelij capitibus. Fidem singulare esse donum Dei, & gratuitæ electionis fructũ, volatile quoddam est problema. Longum esset singula persequi. sed nihil impudentius fingi potest, quàm fingere pręcipuos fidei articulos in Papatu esse superstites.

Tertia nota Ecclesiæ, quam reperiri dicit in Papatu, est Sacramentorum vsus, quem pro sua incredibili impudentia iactat Christi institutioni optimè congruere. Verba enim eius sunt, Illic administrari vt sunt à Christo instituta: cùm nihil sit magis contrarium. Non abs re dicunt Marcus & Lucas, Baptismum fuisse prædicatum: quia Sacramentum sine Verbo, inane ludicrum est, & actio mortua. Imò vt magis propriè loquar, anima sacramenti verbum est: non quale in Baptismo suo susurrant sacrifici Papales, quorum murmur parum differt ab incantatione magica. ad plebem Latinè loquendo, barbari esse affectant: quia teste Paulo barbaries est incognita lingua sermonem habere in cœtu fidelium. quinetiam agricolas, opifices & mulierculas cogunt Latinè loqui: & in exorcismis suum illud Abrenuncio diligenter inculcant. Hoccine est Baptismum dispensare vt Christus præcepit? Iam quibus corruptelis eum inquinant? Alibi confessus sum chrismа & cereum ex antiqua consuetudine manasse: fatendum tamen est iam tunc discessum fuisse à genuina institutione Christi, dum excogitatæ sunt pompæ quæ ablutionẽ à Christo mandatam obruerent. Verùm vt hæc prætercam, respondeat censor quid sit Ephetah, nisi manifestum Christi ludibrium. Christus muto linguam restituit luto & sputo inter se mixtis: Christi miraculum æmulatur histrio, sputum admouens labris infantis. Quid à Christi institutione remotius? Itaque dicere soleo, vt integro Baptismo fruar, me chrismati & aliis fæcibus renũciare. Quoad Cœnam, videtur ad ingenuitatem accedere, vbi in eius celebratione nonnihil vitij posse videri agnoscit. Sed quid hoc est Nonnihil vitij: deinde Videri: tertio Posse? O lingua plus quàm meretricia! Ergo nonnihil vitij videri poterit, quòd in locum communicationis successit excommunicatio, cùm vnus deuorat quod Christus iussit inter fideles distribui: quòd dum semel quotannis partem erogant populo, nefando diuortio calicem separauerint à pane, atque ita mutilauerint sacram Cœnam: quòd frustulum panis adorandum loco Christi attollant: quòd vbi iubet Christus ipse accipere, Deo Patri se offerre fingant: quòd iactent sacrificium applicari tam viuis quàm mortuis, in quorum gratiam redimitur: quòd fœdam in suis Missis nundinationẽ exerceant: quòd sacra Christi Cœna in missam Barbaræ & Christophori conuersa sit. Quid obsecro affine habet Christi institutio cum tot diabolicis præstigiis?

Sequitur vltimo loco validissimum præsidium, quod nobis opponere solent omnes rabulæ qui ad Papatus defensionem linguam suam locãt aut vendunt, Perpetua scilicet Episcoporum successio: de qua hoc loco prolixè, vt res postulat, disputare, actum agere esset. nec sum ex eorum numero qui centies idem dicendo se oblectant, nec se satiant. Si quem moueat hoc cauillum, Institutio nodum soluet. Si quid amplius desiderent Lectores, cõsulant Refutationem Interim Germanici. Vnum scire velim ex censore nostro, crearintne in suum locum Apostoli sacrificos: qui Christum mactarent? Paulus sacerdotio suo gloriatur, quòd Euangelij gladio gentes Deo immolet puram victimam. Qualis autem inaugurandi forma in Papatu? Nota sunt verba solennia, Damus tibi potestatem offerendi placabiles hostias, &c. An id vnquam venit in mentem Apostolis resignare aliis Christi Sacerdotium, atque ita dare quod non acceperant? Ergo vt bene texatur successio, desinant qui nunc vocantur Præsules, esse sacrifici. Donec enim offerẽdi Christi munere se abdicauerint, nihil habebunt cũ Apostolis commune: imò alienissimam personam gestabunt. Porrò vt illis largiar successisse Apostolis multos degeneres Episcopos, abruptio tamen plus quàm prodigiosa non patitur continuam seriem ducere. Papa illis est Episcopus vniuersalis: an hoc Apostolicum? Nulli iam Episcopi cleri & plebis suffragiis eliguntur: Papæ ipsius creatione nihil magis probrosum. Iam quibus insignibus se probabunt eorum esse successores, qui à Christo ordinati sunt ad docẽdum? Dicebat olim Sacerdotibus Leuiticis Propheta, quorum tamen ex Dei Lege hæreditaria erat successio: Quia tu scientiam repulisti, repellam & ego te, ne sacerdotio mihi fungaris. Quum ergo docẽdi onus abiecerint spurij isti Apostolorum hæredes, & suppositititij partus, quid attinet eorum fœditatem honesto titulo fucare? Ex quo è Babylone reuersus fuerat populus, cùm suam dignitatem iactarent posteri Aaron, apud alterum Prophetam refellitur eorum iactantia, Corruptum & abolitum ab ipsis fuisse fœdus Leui, quoniam populũ abduxerant à Lege. Atque hęc non veteris tantùm sacerdotij, sed hodierni quoque in Ecclesia regiminis regula traditur, vt labia Sacerdotis custodiant scientiam, & Legem requirant ex ore eius: quia Angelus Domini exercituum est. Respõdeat iterum nobis censor noster, quoniam Iurisconsultus est, quo iure successor sit latro eius quem iugulauerit? Atqui longè deterior est eorum conditio,

Rom. 15. 16

Osea 4. 6

Malac. 2. 7

tio, qui vt imperio suo Ecclesiam subiiceret, non homines modò iugularunt, sed crudeliter perdiderunt miseras animas, extinxerunt æternæ salutis doctrinam, Christum non absque summa contumelia transfigurarunt, & improba falsitate rapuerunt, vel furati sunt alienum titulum. Quòd si horum quoque nulla fiat mentio, saltem ostentent vmbram aliquam similitudinis, vnde coniicere liceat ipsos originem ab Apostolis ducere. Sed Heliogabalus reperietur Camillo similior, quàm ipsi Apostolis. Apud antiquos scriptores, cũ aliqua adhuc luceret Episcopalis forma, obiicitur, fateor, hæc successio hæreticis qui nouum sibi Euangelium fabricabant. Sed frontis sunt nimium perfrictæ, qui purioris sęculi elogium ad porcos & canes, aliásque impuras bestias trahunt. Interim quod per incogitantiam elapsum est censori, non prorsus repudio, Romanam ecclesiam membrum esse Catholicæ, modò ecclesiam aliquam Romæ monstraret, nec secũ pugnaret ipse adeò turpiter, Catholicam Ecclesiam postea vocando, cui nunc tantùm adscribit membri nomen.

Superiori doctrinæ attexit, Quanuis alieni tyrannidem exerceant in Romana ecclesia, Ecclesiam tamen esse: quia multos electos in se contineat, & in ea seruentur Dei verbum & Sacramenta. De electis, concedo vbique esse dispersos. Neq; verum esse inficior quod ex Augustino citat, Multos esse in domo Dei, qui non pertinent ad ædificium: intus quoque illic habere hostes. Nec verò opus fuit tam longè petere rei certæ testimonium. Sed cur pręteriit quod ex re & causa pręsenti magis erat, Multas esse oues foris? vnde colligere promptum est, non diffundi Ecclesiam visibilem, quacunque dispersi sunt electi. In illa enim dissipatione non secus conseruat Deus suos, atque Daniel mirabili priuilegio seruatus est, cùm à cœtu fidelium abesset. De doctrina & Sacramentis perfricta fronte eum nugari, paulò antè ostensum est. Monendi interea sunt Principes Germaniæ, quibus oculos oblinere voluit, ne tam proteruè se deludi sinant. Non potest eos damnare qui ab eruditis admoniti, quędam correctione indigere in aliqua Ecclesiæ parte, præeunte summa authoritate, accedente communi illius Ecclesiæ consensu, in doctrinæ genere aliqua repurgarunt, & cæremonias aliquot etiam vetustiores auferendas putant: modò id quàm minimo scandalo & perturbatione fiat. Si rogetur quósnam intelligat: optimum Principem, cuius sumptibus præter meritum alitur, primum statuet in ordine. Sed an ille cùm suę ditionis Ecclesias constituere vellet, consilium suum suspendit à communi totius Occidentis consensu? An nutum Pontificis expectauit? Adhæc quàm improba versutia, dum eos non damnans qui doctrinam repurgarunt, vbi ad cæremonias ventum est, eos tantùm tolerat qui auferendas putant? Vnde sequitur, si quis manum admoueat, temeritatis & seditiosi conatus reum fieri.

Quæ sequuntur non magis cohærent quàm ægri somnia, vel phrenetici deliria. Non possum, inquit, à Christo & Ecclesia separare qui in his cœtibus ita versantur, vt nihil aliud quàm Christi gloriam quærant, totóque animo ad Ecclesiæ pacem & vnitatem incumbant, & cùm reliquo Ecclesiæ corpore, etiam si quadam opinionum & rituum varietate discrepent, charitatis vinculo sint colligati. Nempe sibi visus est Heidelbergæ esse. Quos enim alios cœtus designat pronomine Hos? Verùm si existimationi suæ consulere voluit, non debuerat tertiò se Geneuam conferre, vt Caluini se filium & discipulum profiteretur. Vt hoc omittam, cur eos tam anxiè excusat qui priuatam vitam agunt in ditione Illustrissimi Principis: ex quo Princeps ipse, qui palàm desciuit à Papatu, & alios pro legitima potestate inde retraxit, à damnatione exemptus est? Sed eadẽ mox fidelia nigredine obducit quos antè dealbauerat. Probare eos nõ potest qui ita à Romanæ ecclesiæ corruptelis recedere voluerunt, vt ab ea defecerint, séque ab omni eius communione separasse videantur. Non quæro quosnam intelligat: quia satis apparet nos pro schismaticis haberi. quanquam iniquè nobis exprobrat, studia nos omnia non ad medicandum, sed ad perdendum conferre. Quum innumera hominum millia testentur, quàm salubrem medicinam reperiant in scriptis nostris quicunque sunt sanabiles: an ad perdendum ferri & rapi eos dicemus, qui innoxias animas quotidie eripiunt ex faucibus luporum? Sed artis fuit, sinistra eos calumnia grauare, quos sentit proditoriis suis consiliis fore infestos.

Causam esse negat, cur cœtui in quo impij dominantur, & rectè monentes persequuntur, nomen Catholicæ ecclesiæ detrahamus. Fateor certè quod subiicit, non esse tribuendum Ecclesiæ quod falsi & infidi gubernatores committunt. Recipio etiam, interdum seruum infidelem præfici Dei familiæ, vt docet Christus in parabola. Addo etiam ex Pauli vaticinio, Antichristum sedere in sanctuario ipso Dei. Ita de veteri populo non tantùm concedo quod adducit, Ierusalem lapidasse veros Dei Prophetas: sed Pręsules ipsos, qui vocantur in Psalmo Architecti, reprobasse lapidem in quo volebat Deus fundatam esse Ecclesiam. Si tantùm contendit non fieri malorum Pastorum vitiis, quin Ecclesiæ colenda sit vnitas, nihil ad nos, qui eam morositate nostra non scindimus vel abrumpimus, acsi tolerandi nõn essent in ordine Pastorum, nisi omni macula & næuo puri. Quinetiam docemus tenendam esse quam Augustinus præscribit regulam: vt amentur

Mat.24.14
2.Thess.2.4
Psal.118.22

ac probentur boni, mercenarij ferantur: tantùm fugiantur lupi, vel fures & latrones. Ergo apud Anabaptistas & similes concionetur, perperam facere qui hominum sceleribus ita succensent, vt ab Ecclesiæ societate se auellant: quando nos diuortium non fecimus nisi cum errorum impietate, & detestabili profanatione cultus Dei. Verùm Zacharias, Simeō, Anna, Maria, Ioseph, communionem Ecclesiæ in qua lupi dominabantur, non defugerunt. Fateor quidem à sacrificiis diuinitus mandatis non abhorruisse: venisse etiam in templum Dei verbo consecratum, vt ex eiusdem Legis præscripto testatam facerent suam pietatem. nec verò, si daretur similis in Papatu facultas, illorum exemplū sequi graue esset. Sed communio, ad quam nos inuitat censor, quorsum spectat, nisi vt fœtidis lustris, nefandæ idololatriæ innumerísque sacrilegiis & superstitionibus nomen demus? A qua simulatione remotissimi fuerunt sancti omnes. Exemplo vno contentus ero. In
2.Reg. 16. 11 gratiam regis Achaz erexit Vrias summus Sacerdos altare simile Damasceno, & in templo Dei locauit. Certè illic offerre sacrificia, fuisset scelesta Dei abnegatio. Atqui tali assentatione, quæ nos à Deo & fide abduceret, si censori creditur, seruanda esset Ecclesiæ vnitas.

Itaque dictum Christi de audiendis Scribis, ad suum commodum detorquet. Fateor eorum doctrinam multo fermento fuisse corruptam: (à quo cauere non frustra suis Christus præcipit) irrita fecisse mandata Dei pro-
Mat.16 6.11 pter suas traditiones. Sed an permisit Chri-
Mat.15. 8 stus discipulis contagione fermenti se inficere? An voluit fictitiis traditionibus esse addictos: cùm pronunciet hoc modo Deum
Isa.29. 13 frustra coli, & Isaiæ vaticinium confirmet, vbi horribilem vindictam sumpturum se minatur de toto populo, qui ipsum coluerat mandato & doctrinis hominum? Tollat hoc iugum seruitutis è Papatu censor, vt ad eorum conuentus liber nobis accessus pateat. Sed notare operæpretium est quàm improbè friuolo commento deprauet Christi verba. Admonet, inquit, Christus suos vt audiant in cathedra Mosis sedentes, id est, summa authoritate & potestate fungentes ex instituto Mosis. At turpis inscitiæ coarguitur, summam authoritatem arrogans Scribis & Pharisæis, quorum plerique ex genere & ordine sacerdotali non erant. Vbi, vnquam Moses, obsecro, sedem attribuit sectarum magistris? Deinde quid est censori Audire, nisi propositam doctrinam obedienter amplecti? Ergo discipulos erroribus parêre oportuit, à quibus cauere iussi fuerant. Hoc falsi crimen incogitantiæ prætextu extenuari non potest. neque enim ignorat, nō aliam esse verborum Christi summam, nisi peruersa & flagitiosa Scribarum vita nihil decedere Legis doctrinæ, quin semper apud filios Dei vigeat eius authoritas & reuerentia. Cùm ergo Christi consilium fuerit mederi vulgari morbo, (quia dum æstimat mundus cœlestem doctrinam ex flagitiosis eorum moribus qui eam exponunt, eam vt plurimum vilipendit) Censor his verbis obtegi vult & fucari errores quoslibet ac doctrinæ corruptelas. Videtur quidem ab hoc scelere se tandem purgare, cùm addit, parendum ex Legis præscripto monentibus. Sed quid iuuat tam insulsè tergiuersari, cùm paulò antè præfatus sit non obstare errores tum doctrinæ tum traditionum, quin illis obediendum sit?

Orditur de integro eandem telam, ac Papistas à defectionis crimine absoluit, quia non se prorsus alienauerint ab Ecclesia, quāuis à doctrinæ puritate quæ in primitiua Ecclesia floruit, degenerauerint. & speciosum colorem inducit, Ecclesiam ab ipso fundamento, quod est Christus, æstimandum esse: cui fundamento si posteri pro auro, & argento, & lapidibus pretiosis, lignum, fœnum & stipulam superstruxerint, non tamen continuò à fundamento recessisse. Hæc sunt eius verba. Itáne vt in Christo fundati esse dicantur qui totam eius virtutem funditus diruerunt? Atque vt censoris vel malitiam, vel stuporem melius animaduertant Lectores, cùm duo in Christo consideranda sint, essentia eius, & officium ac virtuti altero contentus, nō dubitat quod præcipui est momenti exinanire. Christum Papistæ fatentur Deum & hominem, & eius personam fatentur duabus naturis constare: errores omnes quibus olim vexata fuit Ecclesia, distinctè repudiant: fortiter anathematizant Arium, Sabellium, Nestorium, Eutychem, Marcionem, & Manichæos. Ita de essentia deitatis & humanæ naturæ, & earum vnione optimè inter nos conuenit. Verùm si spolietur gratia sua Christus, frigebit tota hæc doctrina. certè quàm minimum vel nihil proderit ad ædificium pietatis. Ergo cùm docet Paulus in vno Christo fundatam esse Eph 2.
Ecclesiam, non aliud sentit quàm quod ali- 20
bi clarius explicat: nempe quatenus factus est 1. Cor.1.
nobis à Patre sapientia, redemptio, iustitia, & 30
sanctificatio. An non sapientiam hanc abiecit, qui instar Mahometis magistrum se substituit, & suis commentis suffocauit totam Euangelij lucem? Conciliet censor, si potest, cum redemptione de qua loquitur Paulus, Papatus doctrinam de Libero arbitrio. Iam quid iustitiæ quam per Christum consequimur magis aduersum, quàm operum merita? Adhæc, si sanctificatio nobis in Christo quærenda est, quomodo cum adiutrice Spiritus gratia concurret hominis voluntas? Vbi autem ad modum & formam iustitię ventum fuerit, concidere certum est, nisi Christus sit vnicus Sacerdos & Aduocatus noster, & vnicum sit atque æternum mortis eius sacrifi-

crificium. Atqui aduocatorum turba in eius locum ſuppoſita fuit. Qui paſtores eſſe debuerant, ſe iactant eſſe victimarios. Quot Miſſæ quotidie aguntur, totidem ſacrificiis fingunt expiari mundi peccata. hæc tam fœda gratiæ & virtutis Chriſti euerſio, longè aliud eſt quàm ligni, fœni, & ſtipulæ congeries. Non inficior ex legitimis Eccleſiæ, miniſtris quoſdam fuiſſe, qui commenta ſua miſcẽdo, puram doctrinam obſcurauerint. Verùm longè diuerſa eſt Papatus ratio, vbi nudum & inane reſonat Chriſti nomen: de eius officio, quod in ſalute noſtra præcipuum erat caput, altum ſilentium. Deſinat ergo præſtigias facere impoſtor, otioſum & inutile ſpectrum loco Chriſti obtrudendo. Quòd aquæ turbidæ comparat doctrinam multis vitiis contaminatam, perinde eſt, ac ſi quis veneficus diceret, non obſtare vitioſum colorem cibi & potus, quò minus edere & bibere liceat. Aquam turbidam bibat ipſe ſi volet, limo & cœno ſe ingurgitet. Verùm cui perſuadeat, vinum quod è puro dolio prodierit, dum lethali veneno infectum propinatur bibendum eſſe? vel aquam, quia ex ſalubri ſcaturigine profluxerit, quanuis corrupta ſit ac fœtida, non eſſe tamen noxiam?

Eat nũc & neget à crimine ſchiſmatis poſſe nos excuſari, quia à colluuie Papatus ſpõte receſſimus. Hæreticos nõ eſſe ſatis clarè indicat, quos nõ inſimulat vllius erroris. Schiſma exprobrat, quaſi abruperimus charitatis vinculum, quia nefas ducimus communicare cũ Papiſtis. De charitate futiliter eum hominem blatterare nihil miror, qui prorſus ἄστοργος eſt, ſibi vni natus & addictus. Certè charitatem à nobis minimè negligi, nedum violari, inde apparet, quòd non aliò referimus omnia ſtudia noſtra, niſi vt miſeræ animæ in ſpem ſalutis reuocentur. Sed eam partem aſpernamur, quæ vetus Catholicorum & Romanæ eccleſiæ nomen retinet, omnémque eius communionem defugimus, nec amore & miſericordia proſequimur vt decuerat, ſed abominamur vt corpus Satanæ & Antichriſti. De communione iam ſatis reſponſum eſt: eam duntaxat nos fugere, quæ idololatria & ſuperſtitionibus omnes inquinat qui ea tenentur impliciti. Hominibus certè non ſumus inimici, de quorum ſalute non minùs ſolicitè quàm de noſtra laboramus. Hic verò maledicus, qui nos miſericordiæ oblitos eſſe iactat, non minùs proteruè quàm malitioſè nota ſæuitiæ infamat liberam perfidæ ſimulationis deteſtationem, ad quã ab omni hominum odio puros, religio nos cogit. Cum Papiſtis non communicamus. An quaſi ſint nobis porci vel canes, vt alieni ſimus ab eorum congreſſu? Imò verò nos eorum cæcitatis miſeret: eorum vitiis, quantùm in nobis eſt, ſtudemus mederi: fraterna ipſos beneuolentia complectimur: libenter eos admittimus, ſi nobiſcum purè Deum inuocare ſuſtineant: denique ad ipſos modis omnibus accedere parati ſumus, modò ne à Chriſto nos abducant. Tantùm idololatriæ ſocietatem fugimus, quæ nihil quàm eos obduraret, nos verò pollueret, vtroque ſimul eodem inuolueret exitio.

Porrò vt fucum faciat ſimplicibus & parum exercitatis, vrget nos authoritate Lutheri, qui Romanam curiam, cùm adhuc eſſet alphabetarius, Eccleſiæ titulo ornauit. Fingamus Lutherum eo tempore inconſideratè loquutum eſſe, cùm vix principia quædam ſincerioris doctrinæ guſtaſſet: quid minùs conſentaneum, quàm ſermonem rebus turbulentis & confuſis vel extortum vel elapſum arripere, vt præiudicio bonam cauſam grauet: acſi non licuerit homini agnitis repentè tot portentis attonito, per varios progreſſus ſenſim proficere? Sed quàm fallaciter torqueat quod alio ſenſu & conſilio ſcriptum fuit, inde colligere promptum eſt, quòd eodem tempore Romam ſubinde vocauit Babylonem. Etſi anxiè de re ſuperuacua litigare nihil attinet: cùm planè omnibus liqueat, ex quo vſu & experientia rectius iudicium collegit Lutherus, quàm acriter eos omnes deteſtatus ſit, qui non palàm & liberè diſceſſionem facerent ab impietate & ſacrilegiis Papatus. Adducit deinde Caluini teſtimonium, qui Sadoleto reſpondens, non negat eſſe Eccleſias quibus præſident Pſeudoepiſcopi: quanuis pontificem Romanum cum toto Pſeudoepiſcoporum grege dicat immanes eſſe lupos, &c. Atqui vt taceam quæ prolixius Caluinus in ſua Inſtitutione diſſerit, ex eadem illa Epiſtola ſatis ſupérque refellitur falſarij improbitas. Deformes Eccleſiæ ruinas qui agnoſcit in Papatu, an beſtiis titulum epiſcopalem occupantibus quicquam defert? Atqui claris verbis ſcriptor ipſe ab hac calumnia ſe vendicat. Poſtquam enim quaſdam errorum ſpecies recenſuit, quæ fidei principia euertunt: Non patiar, inquit, Sadolete, vt eiuſmodi flagitiis Eccleſiæ nomen inſcribendo, & eam contra fas & ius infames, & nobis inuidiam apud imperitos facias: ac ſi bellum cum Eccleſia gerere nobis decretum foret. Nam vt fateamur iacta fuiſſe olim ſemina quædam ſuperſtitionum, quæ ab Euangelij puritate nonnihil degenerabant, ſcis tamen iſta quibuſcum belligeramus impietatis monſtra, non ita pridem vel nata eſſe, vel certè in hanc magnitudinem excreuiſſe. Tandem detecta Papatus fœditate ſubiicit. Et adhuc obediẽtiam, humilitatémque veſtram nobis venditas, quòd vos retineat Eccleſiæ veneratio, quominus ad exigenda hæc flagitia manum admoueatis? Quid homini Chriſtiano cum iſta præuaricatrice obedientia, quæ verbo Dei licentioſè contempto, obſequia ſua defert hominum vanitati? Quid cum iſta contumaci præfractáque humilitate,

quæ despecta Dei maiestate homines modò suspicit ac reueretur? Priùs autem quàm Papæ mercenarij nebulam offendunt ex Ecclesiæ prætextu, luculenta explicatione discusserat Caluinus, quàm parum verecundè obtegit censor: cùm totam Epistolam aliquando memoriter recitauerit? Ex vno autem verbo planè liquet quàm peruersè mutilam sententiam detorserit. Sic enim Sadoletum compellat Caluinus, Tu mihi pro Ecclesia obtrudes, quæ omnes Religionis nostræ sanctiones, & quæ Dei oraculis sunt proditæ, & quæ sanctorum quoque Patrum libris sunt consignatæ, & quæ priscis Conciliis decretæ furiosè persequitur? Denique hæc ponitur Ecclesiæ definitio: vt sit societas sanctorum omnium, quæ per totum orbem diffusa, per omnes ætates dispersa, vna tamen Christi doctrina, & vno Spiritu colligata, vnitatem fidei ac fraternam concordiam colit atque obseruat.

Quæ sequuntur, adeò implicita sunt tortuosis ambagibus, vt suos rhonchos, sicuti arridendo semper solet, efflare dicas. Amplecti se affirmat & venerari tanquam Ecclesiæ proprium, quicquid in vtraque Ecclesiæ parte, siue ea antiquo nomine Catholica, siue nuper nato Euangelica nuncupetur, integrum, sanum, doctrinæ Euangelicæ & Apostolicæ traditioni consentaneum inuenit. Quid autem, si eius placitis stamus, aliud est traditio Apostolica, quàm antiquitus recepta opinio? Ita sacer & indubia fide munitus erit error quilibet, vetustatis vmbra obtectus. Addit eam se Ecclesiam pro vera Ecclesia agnoscere, quia in fundamento veræ & Apostolicæ doctrinæ consistat, nec impio schismate à reliquarum Ecclesiarum communione se separet. De nostris Ecclesiis eum loqui, ex contextu apparet: vbi nos Syris, Æthiopibus & Armeniis comparat. Cur ergo antè pronuntiauit nos pro schismaticis habendos? Quis non videt spectrorum obiectu eum ludere? Quod autem non putat ad distrahendas Ecclesias valere cæremoniarum aliquot & quæstionum diuersitatem, modò in Christo capite & sincera charitate communio retineatur: rectè id quidem, nisi multiplicem & varium Christum tam ex adulterinis commentis, quàm ex Euangelij doctrina conflaret: sicut antè visum est. Quibus enim portentis non aptabitur Christi nomen: quando eum dicit caput retineri in Papatu, vbi miserè laceratus est ac discerptus, auulsus à suo Euangelio, & eius veritas horribili deformitate fœdata? Ergo hîc etiã ludit. Si pro sua grauitate in primis odit factionum nomina, & ex inferis emissa credit: dum hi alios Papistas, Antichristianos, Satanæ ministros, hostes doctrinæ Christi: illi verò contrà alios hæreticos, schismaticos, apostatas, Ecclesiæ Christi hostes appellant: cur ipse noua & inaudita, nec minus odiosa paulò pòst comminiscitur, dum Anticatholicos & Caluinianos rectè vocari censet, quos olim pro suis condiscipulis habuit? Quòd si desultoria hac leuitate vanitatem suam prodidit, saltem veteri magistro pepercisset.

Videndum nunc si eius decreto acquiescimus, vbi nos consistere oporteat vt Christiani censeantur. Quòd eos perperam facere iudicat, qui partium studia vitando neutralem inducunt sectam, libenter recipio. Nec verò mihi placet quenquam immodico partis studio esse addictum, quod libertatem & æquitatem iudicandi præpediat. Sed quod probè dixisse visus est, momẽto postea euertit. contendit enim rursum, quia Religionis fundamentum in Papatu manet, pios in eo cœtu posse versari. Sed qua fronte asserit fundatum esse in Christo Papatum, vbi tota eius gloria & virtus prostrata iacet? Quomodo illic credetur stare Religio, vbi doctrina Prophetica & Apostolica hostiliter oppugnatur? Et cùm pronuntiet hæreses dãnandas esse, quomodo eas separabit à Papatu, qui innumera impiorum dogmatum turba scatet? Sed non aliud videtur remedium, vbi religio inter duo mala posita est. Ergo ita nunc ἐπικοινὸς est censor noster, vt clandestino artificio neutrum genus fabricet. Vera est tam apud Papistas quàm apud nos religio: vtrosque tamen obnoxios facit multis erroribus. Quid superest, nisi vt parte doctrinæ vtrinque abolita, quod residuum erit simul affluatur, vt noua Ecclesia ex duabus diuersis composita surgat? Interea mirè versipellis est theologia, Pseudocatholicos nunc vocare quibuscum voluit communionem seruari. Quid ergo piis Dei cultoribus, qui inter Papistas degunt, ne fiant schismatici, agendum? Illic certè dominantur qui pontificem Romanum tantùm non Deum faciunt, vt censor loquitur, eiúsque authoritatem non modò supra totam Ecclesiam, sed supra Scripturam efferunt: ab his discessionem sponte facere si Religio sit, manere in sacrilego illo cœtu, quàm turpis & scelesta erit proditio? Cæterùm donec nostræ doctrinæ vitia & errores ostenderit, commentum eius, Religionem inter duo mala esse positam, admittere iniquum esset, sicuti nemo sanus admittet. Et tamen quod negauerat sibi probari neutralem sectam, quasi sui oblitus nunc repudiat, tertium quoddam genus hominum ponendo, quibus se adiungit socium. In quo subscriberem eius sententiæ, si probaret sinceram pietatis doctrinam, quia apud nos non reperitur, in medio quærendum esse. Sed cùm ne in minimo quidem apice, à pura simplicíque fidei orthodoxæ regula deflexisse ostendat, quod minus consentaneum est quàm eos solos

lau-

laudare, qui à nobis non aliter quàm à Papistis dissentiũt? ac si hoc & recti iudicij & sanctæ moderationis optimum esset documentum. Tenendum quidem est, hoc modo neutrales qui se Nicodemitas falsò nominant, solos sapere & manere in gradu, quia se à cõtentione subducunt, ad quam inuiti pertrahimur ingenua fidei professione.

Porrò dum circunspicio quid hoc libro sibi voluerit, hoc vnum ei cõsilium fuisse probabile videtur, rebus alibi turbatis, alibi incompositis, præsertim vacillante Gallia, grauis & moderati hominis personam induere, vt pacificandi spe obiecta, se insinuaret in eorum gratiam, quos putabat alioqui satis propensos esse ad medias pactiones. Habuit fortè rationem quoque præteriti temporis: vt qui sæpius transfuga fuit & desertor, perfidæ leuitatis infamiã quoquomodo elueret. Speciosa enim excusatio est, eodem animo semper in vtrisque versatum castris: quia non destiterit Catholicæ Ecclesiæ vnitatem nobiscum, perinde ac cum Papistis colere. Præcipuè tamen sinistrum auertere præiudicium voluit, ne patrono in cuius clientelam dare se optauerat domicilij causa suspectus foret. ac initio quidem ad hunc scopum venenata omnia spicula direxerat, vt dissipato piorum consensu, Euangelij cursum interrumperet. nec laboris pœnitebat, dum primis diebus comiter exceptus, non vulgarem mercedem fatua spe deuorabat: à qua postquam excidit, lugubri cantu deplorat quod impendet naufragium: quia ad suos scopulos attrahere non potuerit quos magis delectat rectæ nauigationis cursus. Hinc scilicet istæ lachrymæ, nisi valeat Nicodemitarum cõsilium, non posse concordiam & pacem coalescere. Interea ferendum non est, vt impurus calumniator suis maledictis innoxios Christi seruos opprimat, qui pietatis iactura nolunt pacem redimere. De nostris aduersariis verissimè prædicat, cùm pacem optare se fingant, non aliam velle, nisi quæ coniuncta sit cum nostro interitu. De nobis autem quàm improbè mentiatur, testis est eius conscientia. Tyrannidem Papatus, quæ non minus hominum saluti quàm Dei gloriæ inimica est, si cupimus deletam, nihil mirum, quando ea stante nec Religio, nec Dei cultus, nec Christi regnum postliminio in suum gradum restitui queunt. Sed quum id agendo consulamus eorũ saluti qui nobis crudelissimi sunt hostes, immeritò nobis exprobratur quod ab omnibus nostris studiis & actionibus remotissimum est, velle scilicet istos perditos, nec aliter quàm eorũ oppressione placari posse.

Facessat quam adducit bellorum ciuilium similitudo. Neque enim cum aliis bellum gerimus. nisi qui pietatem funditus euertendo professi sunt Ecclesiæ hostes: quibus tamen ipsis reconciliari parati erimus, modò salua & intacta maneat veritas, quæ & Dei gloriam, & Ecclesiæ salutem in se continet. Nobis nihil quærimus: victoriæ laus ad Deum referatur, fructus ad totum fidelium corpus. Sed pacificandis dissidiis insulsa præscribitur ratio à censore: vt cadamus vtrinque, & aliquid remittamus, vt neutram partẽ suæ conditionis pœniteat. quasi verò nostrũ sit mediis pactionibus de iure Dei transigere. Vbi de agrorum finibus inter se litigãt homines, vel de dignitate certant, vel de pecunia, aliísue terrenis negotiis contendunt, audienda Christi admonitio, vt statim pacem quæramus. sed nostræ dimicationi finem aliũ quærere fas non est, quàm si vltrò citróque ad subeundum Christi iugum manus demus. Summum in animas imperium Deus vni sibi vendicat: ereptum est, restitui volumus. Totam pietatis summam verbo suo complexus eo, & æternę salutis viam monstrauit: tota Legis, Prophetarum & Euangelij doctrina peruersis commentis, imò prodigiosis erroribus, ac deliriis indignè corrupta est: restitui suo nitori postulamus, quod fieri nequit, nisi prorsus concidant quæ cœlestibus oraculis opposita fuerunt hominum commenta. Templum Dei, cuius inuiolabilis esse debeat sanctitas, fœdè profanatũ purgari cupimus. quísnam hominum ex sacrosancto Dei iure vel tantillum subducere audeat, vt inter nos coeamus? Speciosum quidem nomen est pacis, inquit Hilarius, & pulchra opinio vnitatis: sed quis ambigat eam solam Ecclesiæ atque Euangeliorum vnitam pacem esse quæ Christi est? Pacem Christi vocat sanctus vir, quæ sic pios inter se coniungit vt sub capite contineat: quæ fundata est in sincero consensu, vt eodem omnes animo & vno quasi ore Deum patrem inuocent: cuius denique vinculum est pura Euangelii doctrina: non qua laceratur vnica salutis nostræ custos Dei veritas, & exitiale fit inter Deum & nos diuortium. Quicunque hoc sunt animo, vt mori cẽties malint quàm nefaria decisione mutilare integram fidei doctrinam, legitimi demum & idonei sedandis contentionibus erunt authores. Nec minus improbè nobis inuidiam facere tentat ex magnatũ & potentum fauore, à quo si pependissent qui præcipuam in afferenda pietatis doctrina operam nauarunt, necesse fuisset ad formidabiles minas, sæua edicta, & mortiferos impetus non trepidare modò, sed penitus concidere. Atque vt propitios hodie habeant totius mundi proceres, quid inde poterit lucri accedere? Nihil ergo putidius quàm illis obiicere quod remotissimum est, ac si opes, potentiam, diuitias & honores affectent.

Contra Auxentium & Arianos.

Verùm hîc quoque se opponit cẽsor, dum satis amplam pietatis exercendæ materiam propositam esse asserit, in quibus rebus vtrinque conuenitur. De fide, inquit, collocanda in Christum mortuum & resuscitatum,

de charitate Deo & proximo exhibenda, nulla controuersia est. atqui in his duobus capitibus pietatis summa consistit. Nugator, an fidem in morte & resurrectione Christi locant, qui libero suo arbitrio & meritis propè exinaniunt vim eius & fructum? qui fictitiis satisfactionibus obruunt gratuitam peccatorum veniam, & qui ea expiari volunt quotidianis sacrificiis? qui patronos & aduocatos hinc inde sibi accersendo, Christum in turba occultăt? Et cùm inuitus agnoscas, pietatem coli dum obtemperamus Dei mandatis, an non de hoc etiam capite acerrima nobis est dimicatio: dum nos Legislatore vno contenti in eius Lege acquiescimus, pars aduersa nihil quàm humana commenta & placita opprimĕdis miseris conscientiis obtrudit? Verum quidem est quod attexis, Cristi discipulos non sectari subtiles de rebus arduis quæstiones, nec curiosè inuestigare res latentes & abditas: modò ne in hoc simplicitatis fuco lateret astutiæ venenum. Porrò cùm nulli minus argutiis indulgeant, quàm quos nō minus indignè, quàm malignè perstringis: an non vulpes sub alieno habitu te gallinis insinuas custodem? Esto: simplicitas inter Dei filios primum gradum teneat: an tibi videtur de rebus friuolis rixari, qui contendunt in natura nostra nihil esse nisi vitiosum & corruptum, donec Spiritu Dei regeniti, iustitiæ viuamus? An inanis tibi est speculatio, mentes nostras cæcas esse, donec cœlesti gratia illuminentur? corda esse peruersa & contumaciæ addicta, donec in iustitiæ obsequium reformentur? nos denique Satanæ esse mancipia, donec Filius Dei à misera illa tyrannide nos liberet? An nihili est curiositas, quærere quomodo tranquillæ animæ in solida salutis fiducia quiescant? An subtilis est quæstio de legitima Dei inuocatione disserere? An obscura sunt ænigmata, præcipere quomodo ritè colatur Deus ex Legis suę pręscripto, an hominum figmĕtis? An certamen est de re nihili, dum Baptismum purgare nitimur fœdis & pudĕdis sordibus: sacram verò Cœnam, quæ prorsus abolita fuit, postliminio restituere, ac rursus profligare detestabile Missæ sacrilegium, quod innumeris impietatū monstris scatet? Non recenseo singulas species, quia pauca hæc attingere sufficiat: quibus mōstratis, Lectores tuam impudentiā palpent. Obseruatu digna est Irenæi sententia, Melius esse non tenere cuiuslibet rei causam, nec aliud quærere ad scientiā nisi Iesum Christum, quàm per quæstionū subtilitates & multiloquium in impietatem cadere. Huic quoque rectè suffragatur Hilarius, In simplicitate esse fidem, in fide iustitiam: nec Deū nos ad beatam vitam per difficiles quæstiones vocare. In expedito & facili nobis esse æternitatem, si Iesum Christum credimus suscitatū à mortuis, & ipsum esse Dominum cōfitemur. Sed vterq; sic præfatus, an nō qua potest vehementia errores exagitat? Quos labyrinthos cogitur Irenæus discutere, vt fidei puritatem à prodigiosis fallaciis vindicet? Quàm anxiè in diluendis Arianorum cauillis laborat Hilarius? Cùm his certaminibus se exercĕt, dicemúsne eius sobrietatis fuisse oblitos quā paulò ante commendauerant? Imo ita maximè sobrij reperiūtur, dū nihil imminui sustinĕt ex doctrina verbo Dei patefacta.

Videtur quidem exemplum quod producit censor, colore rationis non carere, dum in tractanda prædestinatione moderationem exigit. Et certè sedulò cauendū est, ne perplexis & spinosis quæstionibus nos implicemus. Sed aliud homini maledico consilium fuisse ex clausula liquet. Quamuis enim inuidiā declinet, vbi fatetur nonnullas esse quæstiones quę à curiosis & inquietis hominibus excitatæ, etiam doctis & piis hominibus negotium faciunt: quia eos quibus studium fuit gratuitā Dei electionĕ asserere, obliquè carpit, doctrinā simul ipsam quæ fontem salutis nostræ ostendit, & quæ pię sanctæque humilitatis vnicum est fundamentum, indignè suis calumniis deformans, furtim labefactare nititur. Fateor sanè arcanum Dei iudicium, quo alios ad salutĕ, alios ad interitū prędestinauit, semper impiorū blasphemiis fuisse expositum: & hoc doctrinæ caput fuisse nō superfluis modò, sed noxiis quæstionibus perperā distractū: dum profani homines in profundas abyssos cæca temeritate penetrare nō dubitant. Frænanda est igitur hominum lasciuia, ne plus quā fas est scire apperăt. Commendanda etiam est docta ignorantia, dum non aliunde sapimus quàm ex Dei verbo, & reuerenter miramur quæ Deus voluit esse abscondita. Sed non ideò à sobrietatis regula disceditur, vbi cordatè refellitur canum latratus, qui sua importunitate id sæpe extorquent. Nec verò Augustinus quanuis admoneat Valentinum & reliquos, ne eos perturbet huius quæstionis obscuritas parĕdum esse Pauli consilio, vt idem sentiamus omnes, & expectemus reuelationis diem, si quid aliter sentimus, ideò protinus doctrinam sepelit, aut omittere vel fugere iubet: quin potius vbi Lectorum animos ad docilitatem flexit, liberè & fortiter explicat quæ prius imperitos terrebant mysteria.

Spatiari eum in locis communibus, & de præposteris remediis conqueri facilè patiar, modò ne per flexuosos circuitus oberrans non tantùm sua tela vibret aduersus immeritos, sed venenum quoque suum instillet ad corrumpendos simplicium animos, & clandestinis obstaculis Euangelij cursum moretur. Dicerem latere insidias, vbi deflet triste regni Galliæ exemplum, nisi se apertè proderet praua eius malignitas dum nulla re magis vritur, quàm felici regni Christi progressu. Interim non abs re dicit odium sibi conflari obiectis leuitatis & timiditatis criminibus: quia

quia toties apostata nihilo plus meretur fidei, quàm canis & inimicus crucis Christi, eámque fugitans, lautè & delicatè in otio viuere affectat.

IOANNES CALVINVS LECTORI.

HECVBAM fingunt Poetæ, quum Troia euersa passim maledicta in hostes ingerendo, intemperanter dolori indulgeret, tandem fuisse in canem conuersam. nempe quòd immodicus ille conuiciandi impetus nihilo pluris quàm canis rictus fieret. Si hoc de nobilissima Regina dictum fuit, quàm si tot támque acerbæ clades in rabiem adigerent, aliqua tamen excusatione dignus erat mulieris luctus: quid de homine nihili dicendũ, qui cęco magis furore quàm iracundia percitus non tantùm in obuios quosque probra temerè conficta euomuit, sed optimos cupidè appetit quibus proteruè maledicat? Ergo quũ me hactenus hortati sint multi, vt Frãcisci Balduini petulantiã compescerem, ne cum canis latratu confligere viderer, bestiam contemnere visum est: necdũ me consilij pœnitet. quid enim in putidis eius calumniis refutatione dignum? Vixit apud me: & humaniter acceptus ac liberaliter, quò se plusquam barbarũ esse probet, mendacium stultè confictum arripit, me, dum malefici damnantur, pro tribunali iudicem sedere. Scripsit hoc futiliter Heshusius. Antea putaueram ab errone quopiam & mendico vt assem ab eo emungeret, fuisse dictatum. Nunc verò quum idem mihi obiiciat bonus hospes Balduinus, qui Heshusio collega fuit: quis alium quæret fabulę architectũ? Atqui in publicis iudiciis me semper omnes viderunt stare ad latus rei qui ad supplicium ducendus est. In his scilicet nugis stylum exerceam? Exprobrat quòd pro Rhedonensi Episcopo dixeram Nenetensem in concilio Tridentino sedere. Capitale crimẽ, quòd ouum vnum loco alterius oui sumendo deceptus fuerim. Maximum, vt sibi quidẽ videtur, odium cum infamia mihi conflat, ex meis & benedictæ memoriæ viri fratrísque mei venerandi Buceri literis.

Antequam respondeo, monendi sunt Lectores nihil hac monedula esse furacius, vt hac in parte fratrem suum patruelem Antonium Balduinũ superet, cui ob furandi solertiam cognomen Ablatiui à condiscipulis inditum fuit. Tanta fuit mea erga ipsum facilitas, vt quicquid erat in bibliotheca mea chartarũ liberè me absente, excusserit. Subripuisse quæ in rem suam fore putabat, non aliunde petenda est luculentior probatio, quàm ex eius scripto, in quo se bellè prodidit. certè fides eius & hospitalitas hìc deprehenditur.

Nunc tamen videamus de re ipsa. Quum ex meis prope visceribus proferre in manu eius esset, siquid deprehendisset in me vitij, nihil reperit atrocius, quàm quòd Bucero confessus fuerim me esse natura iracundum, & assiduè luctari cum hoc vitio: neque tamen proficere quantum vellem.

Alia quæ admiscet, sibi fabricauit. In hac verò accusatione quid sibi vult? nisi suo suffragio eos demum laude esse dignos qui non tantùm suis vitiis indulgent atque ignoscunt, sed perfricta fronte procul à se reiiciunt, quorum sibi sunt conscij. Nos verò aliud in Christi schola didicimus. Quanquam si illi in mentem venisset illud Ciceronis, irritabiles esse bonorũ naturas, fortè non ita ridiculè tibias inflasset: atque vt ei speciosus sit insultandi color, vel contumeliosum aliquod dictum vel crudele factum quod mihi extorserit iracundia, proferendum erit. Iam verò quid Bucerus? quoniam me de quibusdam verbi Dei ministris asperius scripsisse existimabat, suscepta eorum causa, vehementiam meam reprehendit.

Hæc porrò sunt eius verba: Iudicamus prout amamus vel odimus. Dexter interpres Balduinus, quo sit odiosior expostulatio, mutata persona id in me torquet. Verùm vt pro nostra familiaritate concitator in me tunc fuerit Bucerus, alioqui placidissimi ingenij vir, cur non quid de eadem causa scripserit, peræquè Balduinus cõmemorat? Nam postquam veniam à Christo precatus excusationes aliquot adduxit, sermonem claudit hoc Epiphonemate: Sed quid facio peccatũ meũ eleuans, quando me ipsa damnat cõscientia? Mihi certè in hoc Buceri patrocinio acquiescere tutũ est. Quàm verò semper honorificè de me loquutus sit ac scripsit, pudore impedior referre. Tantùm abest, vt Balduini ineptias imitari libeat, qui literas blandis assentationibus à Philippo Melancthone elicitas, quales ignotissimis quibusque scribere solebat vir ille, magnificè iactat. Dictum hoc frequenter habuit in ore, quia passim inualuit vsus, vt doctissimi, clarissimi, ornatissimi vocentur qui infra mediocritatem subsidunt, se in his titulis esse liberalem: & verò nomẽ viri boni nõ ita prostituere. Quid si me nõ modò reuerendum, sed optimum virũ in literis suis vocauit? sed facessant istæ nugæ.

Meæ superbiæ atque etiam tyrannidis exemplum memorabile adducit Balduinus, quòd implacabili ferè sæuitia inuectus contra quendam amicum meum fuerim, quòd tantùm ex publicis Ecclesiæ precibus vocem vnam litura induci optasset, vbi fœdus nouũ dicitur veteri longè præstantius. Atqui actis tam Cõsistorij quàm Senatus refelletur crassum mendacium. Ille enim temerè ac inscitè sparserat, non fuisse vllo modo dicendum Melius, quod idem esset. Id inter multos

vagatum fuerat, antequam nobis innotefceret. Promptum fcilicet fuit producto Apoftoli teftimonio hominem pudefacere. Ergo leuitatis conuictus veniam à me petiit, & fimul impetrauit. Quinetiam deprecator fui apud Senatum nequid feuerius de ipfo ftatueretur. Ab eo tempore non aliter domum meam frequentauit quàm folebat: ex Gallia vbi mortuus eft, quoties ad me fcripfit, erat obfequentiffimus filius, ego reuerendus pater. Hoc certè nitatur tefte Balduini impudentia, ego autem laborem? Multò verò minus in friuolis quas efflat iactantiis me mouet eius ftoliditas. Porrò tametfi quiefcendum mihi duxi, confilium optimi & integerrimi fratris mei Bezæ adeò non reprehendo, vt me non parum oblectauerit concinna & fimul omni fuco pura eius refponfio. Vtinam celerius inchoaffet: quia incredibilis feftinatio vt totam caufam pro fuo arbitrio perageret, non tulit. Satis tamen erit, veritatem in hac fyncera ingenuáque defenfione ita fplendere, vt victrix fupra omnes Balduini nebulas emineat.

IOANNIS CALVINI RESPONSIO AD BALDVINI conuitia.

NEfcio an frigidas rhapfodias, quæ rurfus in lucem prodierunt ad leges De famofis libellis, ante annos quatuor ediderit Francifcus Balduinus. Nã vicefima quinta die Iulij anno quinquagefimo feptimo priuilegium impetrauit. nunc opus retexens quo pleno gutture fuam in me virulentiam euomeret, an iure priuilegium illud quod libro tunc compofito datum erat nouæ inuectiuæ aptauerit, velim mihi refpondeat Iurifconfultus. Certè beneficio Regis ante biennium mortui opus à quatuor menfibus fcriptum ornare, abfurdum fuit. Atque vt apices iuris omittam, ficuti loquuntur, falfarium hîc deprehendi fenfus dictat. Porrò quamuis & audacia eius & improbitas pridem omnibus cognita fuerit, nunquam tamen putaui eò amentiæ prorupturum, vt mihi tam proteruè malediceret. Verùm vt eiufmodi homines ad rabiem incitat defperatio, præcipitem eum egit mala confcientia: vt cæco impetu in feipfum potius quàm in me rueret. Commotum eius intemperie me fuiffe non negabo: quando fieri non poteft quin hominibus cordatis & ingenuis ftomachum: moueat tanta indignitas: fed eius conuitia perinde ac fi me non attingerent facilè defpexi. Celebre eft Socratis dictum, An afino, fi me calce petiiffet, coram Prætore diem dicerem? Etfi autem procul abfum ab ea animi magnitudine qua excelluit Socrates, longo tamen vfu iam obdurui ad iftorum canum latratus, atque ex meliore fchola didici Deum probris & contumeliis feruos fuos vt probet eorum tolerantiam fubiicere. De magnitudine quidẽ reuelationum, quafi ad Paulum accederem, non gloriabor. hoc tamen mihi commune effe cum Paulo agnofco, angelum Satan, ne extollar, mihi diuinitus miffum effe, qui me colaphis cædendo ad humilitatem erudiat. Quoniam tamen nobis quotidie rogandus eft Deus, vt diabolum eiúfque miniftros compefcat, noftrarum quoque partium eft, ne eorum mendaciis obruatur veritas, effreni eorum licentiæ obfiftere. Bafileæ ante quinque menfes editum fuit fcriptum abfque Authoris nomine: cui plaufibilis infcriptus fuit titulus, acfi fedandis Ecclefię diffidiis optimum remedium afferret. Huic oppofita fuit breuis refutatio, in qua perftrictus fuit Balduinus. hac occafione nunc me aggreditur, & ad capitale iudicium vocat, vel potius trahit, acfi iniuftè à me traductus foret. Quid verò fi negẽ libellum, cui tam ardenter infeftus eft, à me fcriptum? Et certè fi cauillari libeat, negare promptum eft. quia tamen magna ex parte ex meo fermone fuit exceptus, pro meo agnofcam. Hîc velis expanfis in me Balduinus inuehitur, féque falfa calumnia grauari conqueritur: & quanquam Authorem non nominat, alienum tamen opus dicit immeritò fibi afcribi. Ego autem eum libenter adiuuo: ac teftatum volo effe Lectoribus, nænias illas non ab vno confarcinatas fuiffe. Eft Caffander quidem ab hominum confuetudine, vt aiunt, remotus. nec vnquam innotuiffet eius nomen, nifi Balduini impulfu nunc à me productus effet in theatrum. Is ex folitudine αὐθάδειαν, vt fieri folet, ita contraxit, vt omnes ferè eius fenfus obftupefecerit morofitas. Quoniam olfecerat Balduinus illum vigenti annorum otio ad mediam quandam & flexuofam religionem cudendam abufum effe, ex eius finu infaufta illa commenta facilè elicere potuit: quæ lucem tenebris mifcendo fub peftiferæ cõcordiæ prætextu omnes in Ecclefia corruptelas fouerẽt. Vix enim credibile eft quanta fagacitate quicquid pietati noxiũ eft inueftiget. Qualifcũque autem erat illa farrago, eam fuo artificio poliuit. Nam fi quis roget cur nulla in Refutatione facta fuerit Caffandri mẽtio, refpõdeo nullã fuiffe rationẽ cur lamia illa, vel larua, è fuo antro, vbi hactenus bene tuit, extrahi deberet. Verùm quia paffim Balduinus nõ obfcuras ftyli fui notas libello impreſſerat, vt omnibus cõfpicuũ effet non nifi ex eius manu prodiiffe (nec Typographus negaret) at quicũq; mediocri prędit erãt iudicio idem fentirent ac loquerentur: obliquè eum perftringere qui libellum vulgando venenum ex claufa pixide effuderat, nulla, opinor, vetabat religio, vel æquitas. Atque hîc craffi mendacij cõuictus tenetur, fe totius rei infcium

inscium fuisse simulans: quũ longo antè tempore prædam hanc apud Cassandrum venatus esset. Adde quòd is qui Coloniæ tot annos in sterquilinio suo ad hunc vsq; diem iacuit, ac si in medio Galliæ sinu degeret, deplorat turbulentum regni statum. Quorsum hæc tam putida fabula? Et quis tam obtusus est, qui non Balduini penicillum agnoscat? nullo certè vnquam atramento hoc quicquid est delebit. Hæc enim probi hominis & ingenui excusatio, dum histrionis in morem querulando lachrymas stultis vult elicere. Cùm in intima essem Gallia, inquit, quidam in extremis Germaniæ finibus qui de Gallia neq; sciebat neque cogitabat quicquam, libellum composuit & edidit. Quid ergo sibi vult querimonia, in qua Galliæ turbas deplorat ille quisquis est libelli Author? Iam quid attinet Coloniã Agrippinæ locare in vltimo aliquo Germaniæ recessu? vt taceam de intima Gallia, quum emisso aculeo Rhemos se contulerit ad venditandas Cardinali suas operas. Porrò cùm duplicem quæstionem agitãdam esse præfatus sit, Facti, an ipse librũ composuerit: & Iuris, an dignus sit liber tam acerba insectatione: quàm feliciter priorem partem expediat, penes Lectores esto iudicium: nempe libelli culpam, cuius author non est, immeritò in se transferri. Inficiando se purgat. si volet adiungat & periuriũ quò me temeritatis reũ faciat: quia de re incerta liberè pronũtiare ausus fuerim. Ego verò rem totam de qua trepidè balbutit, ingenuè & familiariter aperio: nec inuidia onerari volo, quantũ res patitur: Editũ est scriptum quod mihi notam infamiæ apud omnes aspergeret: suppressum est Authoris & Typographi nomen data opera, vt impunè me lacerare liberum esset. Excusat Balduinus opus non esse suum. vt hoc illi cõcedam: quando proxeneta, vel leno & productor fuit, denique libellũ tradidit manu sua, & vulgandum curauit, eiusdem criminis reus tenetur. Si in ius eum accerserem, tribus verbis finita esset causa. Quanta verò sit iniuriarum, quibus me vulnerare conatus est ille scriptor, atrocitas non cõmemoro: quia mihi priuatim nihil exprobrat. sed quum nihil sibi posset fidei acquirere, nisi quantum mihi abrogasset, quicquid hactenus pro defensione cœlestis doctrinæ laborum sustinui, quicquid studij & diligentiæ impendi in asserendo Dei cultu, malignè calumniando me facit violentæ sectæ ducem: quæ totam Ecclesiam pessundare malit, quàm ex sua pertinacia minimum cedere. Dissidia quibus nunc Ecclesia miserè laceratur bello ciuili comparat. Tãto nos flagrare odio aduersæ partis fingit, vt neglecta sanandi cura tantùm ad perdendum feramur. Ac huius quidem maledicti facilis est refutatio, quibus cordi est simplex veritas indignè grauari, quia non claudicent in vtranque partem. Sed posthabita futili illa procacitate, quod apprimè necessarium erat, detecta fuit mediatoris perfidia: quę fallaci redimendæ pacis prętextu religionem simul cum æterna animarum salute prodebat. Hîc miratur Balduinus me tumultuari, acsi Hannibal esset ad portas. Legit hoc semel apud Ciceronem. placuit. quasi prouerbiali dicterio farcit omnes suos libellos. Ego verò non frustra operæpretium duxi fideles monere, non vt Annibali extra portas occurrerent: sed quando intus erat Sinon, vt sibi maturè cauerent ab eius insidiis. Excudebatur Basileæ liber: Rhemis proditor licitabatur cum Cardinale. tacendúmne fuit? Quid ergo iudices citare opus fuit, qui diligentius inquirant cur ego hîc trepidem, qui tam securè alioqui contemno spicula in me directa? nẽpe quia nec mihi quicquam periculi est à talibus quisquiliis: & multorũ simplicitati metuens, maturè existimo esse monendos, vt sibi à proditoribus caueant. Quod negat pro hoste capitali habẽdum esse quem mediatorem nomino: primùm consulat rudimenta Grammatices, vbi inueniet quid sit per concessionem loqui. deinde librum quem impetit, sana & composita mẽte percurrat, vbi palàm ostenditur quàm exitiali mercede pacem redimi velit qui se sub fallaci persona insinuat. Certè præstabat malæ causæ defensionem omittere, quàm insulsis scõmatibus manifestum crimen eludere, cuius odium & detestationem ex piorum cordibus nũquam eluet. Quæritur qualis sit liber, quem si non peperit Balduinus, in partu tamen obstetricis munere functus est. Meris imposturis refertum & compositum esse in Ecclesiæ perniciem, Responsio, cui Balduinus irascitur, quasi digito monstrat. Bonus vir vt dedecus tegat omnium oculis expositum, conuitiando perturbat totam actionem. Porrò vt persuadeat me terribilem bilem, vt loquitur, cæco furore effundere, coniecturas sibi fabricat cur veteris amicitiæ oblitus hostiliter in eum exarserim. Primùm adducit quòd rogatus à piis proceribus sententiam suam consignauerit contrariam nouis meis & capitalibus decretis, dum censeo seuerè aduersus hæreticos animaduertendum esse. Non inquiro quinam sint proceres quorum crepat nomina sint sanè Castalio & Boionus. quod vno verbo attingere libuit: vt nugator iste suas phaleras alibi venditet. Sed quomodo quæ tantùm ex Dei Lege sumpsi nouitatis insimulat? imò Deum ipsum, cuius Leges recito, sæuitiæ infamia aspergere non veretur. Et sanè id argumentum attingere nunquam mihi in mentem venisset, nisi hortatu venerandi fratris nostri D. Henrici Bullingeri: quem tamen reum non substituo: quia morem gerendo consilium eius mihi probari testatus sum. Audiui quidem Balduinum aliquid contrà blaterasse: sed risi, vt licebat. adeo verò commotus non sum, vt me

insulsitatis eius piguerit. Quare malè diuinat hanc mihi iracundiæ fuisse causam. Intempestiuè quoque alteram assignat, quòd existimet habendam esse rationem antiquitatis in cæremoniis Ecclesiæ. Sed quando tandem antiquarius esse cœpit? Vixit apud me familiariter: fidem suam in hac Ecclesia, & Argentinæ apud homines nostræ linguæ professus est: an verbulo vnquam significauit se plures cæremonias appetere quàm nobis in vsu essent? Addit se odisse iuuenilem intemperiem in ordine constituendo, quæ cœlum terræ miscere videatur. Dicas Nestorem aliquem concionari. sed quorsum tam putida iactantia: acsi vllum vnquam edidisset vel prudentiæ vel moderationis specimen? Et tamen vt aliqua grauitatis specie superbiat, cothurnum induit, séque prædicat tanto magis esse religiosum. Affirmet sanè, modò nemo credat. Nam quòd me vult id fateri, ridiculum est, vt alia. Vrget demum, si malè me hoc habeat, vt ingenuè dicam, scilicet is est Balduinus, cuius me iudicium vrat ac cruciet. Ego verò quid futiliter garriat de rebus Ecclesiasticis homo vt pietatis expers, ita sacrorum omnium ignarus, nihil moror: modò ne clandestinis artibus diruere moliatur quam fideles Christi serui puræ religionis doctrinam erigere & stabilire pridem conati sunt. Quare nihil stultius quàm fraudem mihi obiicere, ac si alium causæ statum fingerem. Ego tametsi ex multis idoneis testibus compertum habui Balduinum toto hoc biennio proditoriè se gessisse, multa sceleste & nequiter cum paucis sui similibus agitasse, ac intestinum fuisse Ecclesiæ hostem: continui me tamen: ac eius defectione perinde dolui, miserique interitum defleui, acsi nunquam in caput meum cum improbis nebulonibus conspirasset: vt vix patientiam meam ferrent veteres eius amici. Hoc verò extremo actu edito, tacere mihi non permisit: & tamen impurum os perfricans, subinde rogitat, quænam me intemperantia contra ipsum adegerit. Quasi verò non plus satis mihi temperauerim, quum apostatæ peperci, nec ante vel sinistra voce eũ pupugi, quàm dum mihi patefacta fuit desperata eius improbitas, vbi se Cardinali aut locare, aut vendere non dubitauit. Per me impune quieuisset occultior eius improbitas: sed vbi vltrò prorupit, séque insolenter iactauit, quorsum attinet de re conspicua sciscitari? Certè à me quæsitus non est: verùm amẽtiæ suę imputet, si Ecclesiam oppugnando in vnum ex fidis eius custodibus incurrit, qui nocere quantum volebat passus non est. Se tamen à tam manifesto crimine purgatum existimat, si verbulo vno excipiat fabulas me ex triuio arripere vel nebulas spargere, quas ipso tacente dies pridem discussit. Quasi verò tam sceleste conspirationis & nefandi colloquij memoria ex piorum cordibus deleri queat sardonio risu. Vt volet nebulas eleuet, nunquam obliuiscentur cordati homines, dum captiosis suis artibus ad meritorium quæstum fertur, per eum non stetisse, quo minus grauis plaga infligeretur Gallicæ ecclesiæ. Quare desinat patroni nomen obtendere, à cuius clientela, simul ac probè innotuerit non minus facilè excidet, quàm fallaciter obrepsit. Hinc porrò apparet quàm ieiuna sit ambitio, quòd nescio quid tam insolenter iactitat. acsi dubium esset in aulis Principum pessima interdum mancipia fauorem adipisci. Quinetiam conscientiam meam coram Deo appellat: quòd vbi scio nullam esse controuersiam, odiose velim aliis persuadere esse maximam, quæ verò est æstutè dissimulem. Quasi verò de re notissima necesse sit ad arcanum Dei iudicium prouocare. Atqui notare operæpretium est quàm bene inter se conueniant astutia, & cæcus furor, in quem me alieno impulsu repente præcipitem actum esse fingit. Quis non videt hominem petulantię deditum, vomere potius quæ stomachum grauant quàm loqui? Atque ita scilicet nodus magnæ & arduæ quæstionis soluitur, quomodo Balduinum lacessere ausus sim, qui tot habeam inimicos. Mihi enim in promptu defensio est, quotquot mihi inimici sunt, esse professos Christi hostes: nullas verò inimicitias me vnquam suscepisse priuata causa, nec cupidè appetiuisse: nullas deniq; à mea culpa fuisse ortas. Sed hoc mihi plus satis est nullum mihi alia de causa esse inimicum, nisi quia sacrilega audacia insurgere aduersus pietatis doctrinam, & Ecclesiæ salutem, ausus fuerit. Quotquot nostro tempore Christum, eiúsque Ecclesiam hostiliter impetere tentarunt, eorum furori fortiter me opposui: atque vt acriter eos excepi, ita infatigabili constantia persequutus sum. nec me huius assiduæ militiæ vnquam tædebit. Hac de causa inimicus sum Balduino, quẽ aliquando amaui. Respondeat nunc ipse mihi velim, quomodo tot sibi acquisierit hostes: cur se & ipsos atrocibus pugnis exercuerit: cur nusquã reliquerit verum amicũ. Cui probetur nescio. omnibus certè doctis & probis viris, quibuscum versatus est, exosum esse constat. Fontem si quærimus, non alius reperietur, quàm eius ambitio, superbia, inuidia, & si qua est similis virtus. Sed toto libello se prodit pudenda eius fatuitas: qua voce grauius eum vulnero, quàm si omne genus scelerum in eum conferrem. Recto enim & honesto pridem valedixit: modò acutus & vafer credatur. Seriò tamen docendus est quàm putidum se reddat insipidis suis facetiis. Negat se censuram accipere quam detuli, séque mihi dicit relinquere, qui nullum collegam fero. Primùm videant Lectores quàm superciliosè Balduino cassander in libello se supra omnes censores offerat: deinde quàm fuerit pla-

placidus hic noster, erga suos collegas comis & humanus, inquirant: reperient vbique fuisse intolerabilem: Sed fruatur sanè Ismaelis gloria: cuius manus est contra omnes, sicuti manus omnium contra eum. Mea verò in ferendis non collegis tantùm, sed maioribus quoque nec ferendis modò, sed etiam optandis moderatio notior est quam vt futile cauillum refellere opus sit. Nemo ætate mea pietate & doctrina excelluit, quem non coluerim qua decebat obseruantia, & cuius virtutes liberaliter non prædicauerim. Nemo etiam eorum fuit, qui me non complexus sit summo amore, & plus detulerit quàm vellem. vt de me loqui solitus fuerit Philippus Melanchthon; cuius vna vox obruere potest omnes Balduini latratus, ipsum appello testem: qui si negauerit sibi esse compertum, coarguetur à plurimis. Honorifica eius de me elogia tantum abest quin mihi animum inflauerint, vt quum me sibi præferret, & quidem scripto, dixerim non ferendum esse illud mendacium. Is tamen nihil offensus respondit se quod scripserat sentire, & verum esse. Nec verò adeò stultus sum vt id credam verum esse, vel ab aliis credi velim, sed vt bonis omnibus fœteat nebulonis huius proteruia. Quinetiam Buceri de me iudicium recitat, quod ab ipso improbissimè confictum esse Deum & Angelos eius testor. Bucerus, inquit, aliquando tibi dixit, nullum te seruare odij vel amoris modum, sed ea te esse vehementia, vt vel supra cœlos attolleres, vel ad inferos vsque deiiceres. Ita verò mihi propitius sit Deus, siquid vnquam tale audierim. quin potius vir ille, quem loco patris reuerebar, tanta comitate vicissim fraternam mecum amicitiam coluit, vt ægerrimè passus sit Argentina me auelli. Certè ad extremum vsque contendit, quibuscunque fieret modis me retinendum. Extant etiam eius ad Senatum nostrum literæ, quibus conqueritur cum maxima Ecclesiæ totius iactura me huc retrahi: ac demum eò vsque prouehitur, vt dicat me inter sanæ doctrinæ ministros nemini esse secundum, paucos verò habere pares. Si immodico mei amore excæcatus modum excessit in me laudando, saltem Balduinum pudeat effrænis suę proteruię: vel agnoscant lectores qua ad conuitiandum vesania feratur. Collegam scilicet non fero. Atqui nullus est in toto orbe fidelis Christi seruus, cui non porrexerim fraternæ societatis manum. De nostro domestico consensu respōdeant collegæ mei, quibus communis mecum est huius Ecclesię administratio. Quicūque exoriūtur magnæ spei, modis omnibus adiuuo quātum in me est, vt gratia & authoritate floreant. Ac testari cum Mose licet, vtinam omnes prophetēt in Dei castris. Denique vnum si potest nominet obtrectator, quem inuidia aut æmulatione moratus sim, quò minus, si fieri posset, collegæ etiā gradu esset superior. Ita per se euanescit puerile de summo pontificatu cauillum: ac si non semper tam ex animo quàm ex professo defugere studuerim quidquid me extra modestiæ fines abriperet. Sed quid hoc sibi vult, dum me securum esse iubet, si nō alium habeo quàm ipsum vel riualē vel competitorem maximi sacerdotij? Si tam insulsè nugari libebat, saltē à præfatione tam malè consentanea abstinere debuit. Valeant, inquit ineptiæ. Expectes aliquid graue & serium. mox omnes ineptias superat, denuntiasse scilicet non esse timendum ne me deiiciat è gradu. Et quis suspicatus esset hominem nihili tantum sibi arrogare, nisi seipsum proderet? Eat nūc & buccas inflet inani iactantia. Si ambitiosus essem, inquit, nūc demū putarem me esse aliquid. Pædagogia scilicet fraudulēter elicita eum extulit supra nubes, vt reliquos omnes cōtemptim despiciat. Interea quidem stolida eius ambitio risum omnibus fouere potest. Seuerè mecum expostulat, quod non pietatis modo, sed humanitatis quoq; in ipso lacessendo oblitus fuerim. Quid per sua erga me officia intelligat, nō assequor. Fateor fuisse mihi familiarem. quum signa melioris ingenij daret, hospes apud me fuit. Serpentem scilicet ac pestem domi meæ alui. Hoc verò prætextu quòd me sibi vult esse obstrictum, ex quo iure hauserit, nescio. Vltrà progreditur: me atrociores mereri pœnas quàm Orestem, qui matrem aliqua causa incitatus occidit: quòd sęuus magister insontem & inauditum, veterémque discipulum, & propè filium, non equis, vt infelix pater Hippolytum, sed stylo meo discerpserim. Obliquas strophas omitto, in quibus facetum se fore putauit: quòd me suum fuisse præceptorem significem, & ipso discipulo aut filio glorier. Ego verò siquid in eū iuris vnquam vendicare mihi potui, libenter remitto: quia cum Satana, cui se totum addixit, mihi nihil est commune. Sed ex eius literis agnoscent lectores, si nunc immaniter cōtra me ferociat, ingratitudinis culpam in eo residere. Agedum verò insontem se probet: sicuti audacter facturum minatur. ego autem simpliciter excuso, quoniam non modò perfidiosè mecum agendo, sed nunc insidiis, nunc aperto conatu in communem Ecclesiæ perniciem grassando spem meā scelestè fefellerit, eò iustiores mihi fuisse iracundiæ causas, quàm in exterum quemlibet vel ignotum. Quod si humano more de me conquestus esset, fortè eadē spe quę me, frustrata erat iterum deceptus optassem de vehementia aliquid remissum. nunc verò cùm beluina eius rabies perditę & desperatæ mentis signum fit non obscurum, dicere mihi cum Propheta, vt arbitror, licebit, Quod perit, pereat. Porrò quam nō præcipitāter in ipsum efferbuerim multi sunt idonei testes, quibus notæ erant præclarè eius actiones. Ex breui tamē narratione iudicium faciant sani & integri Lectores, quàm huma-

niter eum tolerauerim. Ex quo fidẽ hîc suam professus erat, in Galliam discedens (sicut aliud semper lingua præ se tulit, quàm haberet in cordis recessu) dixit ad expediẽda quędam negocia exiguo tantùm temporis spatio opus esse: & quia ipsius magis quàm mea intererat, ipsum citò redire mihi persuasit. Derisa est ab iis qui propius eius mores nouerãt mea credulitas. Et certè experientia docuit, quia nostræ tenuitatis eum pigebat, conditiones alibi opimas & splendidas venari. Quum tergiuersando alias ex aliis moras necteret, displicuit quidem mihi calliditas: neque tamẽ offensionis signum dedi, vel etiam grauius offensus sum, donec apud Bituriges rursum idololatriæ sordibus se polluit. Quanquam post tale quoque defectionis flagitium, tanta fuit erga eum mea facilitas, vt se mihi reconciliaret. Itaque quum illa Bituricensis conditio eum grauaret (ostentatio enim, qua sola pollet, euanuerat, vt spei & votis minimè satisfaceret) non dubitauit huc se recipere: & quũ vndique liberis cũ conuitiis exagitarint qui prius amici fuerant, humaniter à me impetrata venia admissus fuit. Feci quidem quod necesse erat: vt seuera obiurgatione correctus lapsus sui fœditatem agnosceret. Seruiliter assensus est, & adulatoriè meis se consiliis regendum permisit. Argentinam profectus nomen dedit apud Pastorem & Seniores Gallicanæ ecclesiæ. Porrò quia apud Bituriges mox de eius discessu fugæ simili sinistri rumores vulgò sparsi sunt: quò hanc notam elueret, Duarenum insignem iurisconsultum quem ipse in cœlum vsque extulerat, aggressus est. Quàm acris fuerit contentio, ex libris vltrò citróque editis plus satis constat. In ea pugna quum veris armis destitui se videret Balduinus, ad illiberales insidias descendit, & Duareno ex puræ & orthodoxæ fidei approbatione inuidiam conflando: carnificum furori eum obiecit. Capitale vt scitur, in Gallia erat, non tantùm doctrinæ nostræ subscribere, sed libros etiam nostros furtim legere. Bonus hic pietatis sectator, dum ostendere conatur Duarenum ex me didicisse, & ex meis libris esse mutuatum quicquid in libro De sacerdotijs probè & syncerè docuerat, non alio spectauit quàm vt furiosis Ecclesię hostibus gladium homini iugulando porrigeret. Si barbara hæc immanitas mihi displicuerit, nihil mirũ. quin potius hoc vno stratagemate detestabilem se piis omnibus reddidit. Et tamen cùm de ea per literas, & coràm conquestus est Duarenus, hominem ingenio, facundia, eruditionéque sic instructum, vt in certamine longè futurus esset superior, mitigaui. Sciunt permulti quàm fidelem operam dederim sedandis quorundam animis, qui ab eo iniustè prouocati, magnas nisi obuiam iuissem, turbas dedissent. Certè non negabit sic me fuisse medium, vt eius existimationi quoad potui cõsuluerim. Cui tam clementer pepercì, & quem sustinui tanta patientia adhuc de mea inhumanitate cõqueritur: Quàm verò indignam mercedem retulerit, partim breuiter exposui, partim dissimulo, ne priuatas iniurias persequi videar. Certè vt stylũ in eum stringerem nunquam adductus sum, donec se voluntarium obtulit. Nam cùm malè satagere non desisteret, ab eo tamen abstinui. tantum abest vt securum & dormientem, vt mentitur, configere in animo fuerit. Quo maiore ludibrio digna est fatua eius proteruia, vbi propè parricidium nominat, quod eum qua dignus erat obiurgatione verberare ausus fuerim. Ac ne zeli excusationem obtendã, prior occupat, & longè à zelo distare excipit rabiem dentibus hominem innoxiũ laniantem audio maledictum, quod liber de quo agitur me tacẽte discutiet. Carnificem interea se prodit, qui lanienas tam libenter crepat. Nam quòd odiose nos zelotis comparat, qui per cædes & latrocinia grassando Iudęam miserè perdiderunt, nõ minus insulsę dicacitatis est, quàm perditę audacię. Neq; enim secus ac gladiatores in cædem ruũt, hic facetus scurra pręceps ad cõuiciãdũ fertur: vt nõ stigmate modò, sed suffixione opus sit, si de nequissimo calumniatore pœna pro merito sumatur. Plausibile dictum esse putat alienum se iactare à meis factionibus, ab eorum intemperie vehementer abhorrere, qui tumultuando augent dissidia religionis, & oderunt omnes pię & placidę conciliationis rationes. Ergo nebulo nescio quis cœno emergẽs impura sua procacitate soli tenebras obducet: Nempe sic factiosus fuit Ieremias, cùm peruersis impostoribus laruam detraheret. Sic tumultuati sunt omnes Prophetæ, cùm in genuino Dei cultu nihil mutandum clamarent. Sic Christus & Apostoli ab impiis Dei contemptoribus nouæ sectæ vocati sunt duces. Sic ab Epicureis Balduini similibus olim turbarum omnium culpa in Christianos coniecta fuit. Porrò cùm sua cuique sit factio, quorsum attinet multas in me congerere? Quænam tamen istæ sint tot factiones ostendat: pacis & cõcordiæ hostem me esse probet, tum aliquid fatebor esse ab eo dictum. Atqui longè fallitur. si quid aliud assequi se confidit, quàm vt intolerabilis eius superbia omnibus fœteat. Quòd lugere se fingit Ecclesiæ dissipationem, cumulus est stolidæ iactantiæ. Interdum tamen scurrando mitescit, nunc Virgilij carmina resonans, vt ex tripode vaticinari dicas, nũc frigidos iocos hinc inde consarcinans, quibus securè se fabulari ostentet. Ergo si me contempserit, protinus Sublimi feriet sidera vertice. Quo consilio se nugari magnificè prædicat, friuola nescio quę dicteria in me iaciendo. Quid enim aliud facerem? inquit. nempe magnus vir censebitur, si per lusum & iocum nullo negotio me exagitet. Quid ergo sibi volunt tot tragicæ exclamationes, quibus cœlum & terram inuocat? Nugator.

gator, quod nomen verè tibi sumpsisti, si te poetica melodia delectat, quomodo non in mentem venit illud Horatij, Si vis me flere, dolendum est? Neque enim satis conuenit, eum qui se propè nefando parricidio impetitum fuisse deplorat, delitias sibi facere, & in sua pernicie suauiter iocari. Hac de causa etiam mihi insultat, quòd non omnes sciant qua parte me premat pulcher calceus. Quasi vulgari prouerbio in hominē ab omni ostentatione lōgè remotum temerè proiecto, opprimi queat comperta omnibus simplicitas. Postquam verò se tam bellis dicteriis satiauit, sibi ascisćit seueri monitoris & magistri partes: verecundè tamen: quia malus Comœdus præposterè falsas personas inducit. Mihi verò nihil opus est Bucerum, cuius nomine non minus pueriliter quàm improbè abutitur, è cœlo elicere, qui scurrā refellat: quando mortui superstites sunt literæ, atque etiam libri publicè editi, ex quibus cognoscere promptum est, quàm stolidè Balduinus eius personā induerit, vt licētiose in proteruia insultaret. Secundo in me probro iam inuectus fuerat, quum rogaret ecquò libertas communis reciderit, si non licet loqui, nisi ex arbitrio & formula vnius alicuius noui doctoris. Omitto quod nouum appellat doctorem, cuius responsa olim sibi esse pro oraculis scribebat: sed quàm falso comminiscatur hanc me seruitutem illis imponere, vt ex meo nutu pendeant, testes sunt qui tametsi liberè à me dissentiant, non tamen desinunt esse amici. Inuidiosius quod sequitur: Nisi meis consiliis obuiam itum fuerit, non modò causa, sed & vita cadendum esse, omninóque pereūdum, si quid exciderit quod mihi non placeat. Fortè id ab ipso impetrauit Castalio, tanquam firmum amicitiæ pignus, vt patrocinium causę Serueti susciperet. Iustas quidem ille pœnas dedit: sed an meo arbitrio? Certè arrogantia non minus quàm impietas perdidit hominē. Sed quodnam meum crimen, si Senatus noster meo hortatu, ex plurimum tamen Ecclesiarum sententia, execrabiles blasphemias vltus est?

Vituperet me sanè hac in parte Franciscus Balduinus, modò Philippi Melanchthonis iudicio posteritas mihi gratitudinem debeat, quia tam exitiali monstro Ecclesiam purgauerim. Senatum etiam nostrum, sub cuius ditione aliquando vixit, perstringat ingratus hospes: modò idem Philippus scripto publicè edito testetur dignum esse exemplum quod imitentur omnes Christiani Principes. Vanitatis, futilitatis, calumniæ, maledicentiæ magnam esse turpitudinem fateor. Cur ergo his omnibus vitiis infamiam & odium omnium sibi accersit? Sit sanè magnum odium sæuitiæ aduersus insontes inflammatæ: sit etiam magna Dictaturæ inuidia bonos ciues proscribentis: intolerabilis res sit in Ecclesia tyrannis: quando nihil horum in me competit, libenter admitto. Si me sugillare impuro conuitiatori propositum est, acta sæuitiæ meæ commemoret, insontes nominet à me afflictos, tabulas proscriptionis ostendat: denique tyrannica acta proferat, quæ exercuerim sub Religionis specie. Et tamen postquam libidini suæ adeò intemperanter indulsit, multò atrociora in posterum denuntiat: & pro solita vrbanitate nunc se mihi parcere iocatur. Atqui nihil melius quàm vesanum hunc furorem, qui ad me non pertingit, è tuto despicere: quia vbi latratus omnes suos consumpserit, idem manebit qui semper fuit obscœnus canis. Glorietur se mihi non cedere in Reip. & Ecclesiæ seruandæ studio: modo inani fastu crepantem pueri quoque subsannent. Nec verò Galliæ oculos configere necesse est, vt de perpetua mea fide, diligentia, integritate, modestia, tolerantia, & assiduis pro Ecclesia laboribus iudicet: quod tot insignibus documentis iam vsque à mea adolescentia probatum est. Hac fiducia in gradu meo ad extremum vsque præstare mihi satis erit. Nā quòd me errare clamitat, si in eo me iam solio puto locatum, vt mihi quod libet liceat, omnibus insultem, omnibus indicam silentium, solus imperem & fulminem, eiusdem est futilitatis quæ iam in aliis spurcis conuitiis patefacta est. Ne quid tamen proteruiæ reliquum faciat, quia aliquando ne quid amicis crearet periculi nomen meum, priuatim quum ad eos scriberem Lucanium me inuersis literis vocaui, trahit bonus hic Reip. defensor in crimen: & simul Luciani nomen permiscens, infamiam aspergere mihi conatur, Caluinum in Lucianum vertendo. Nempe hoc dicterio se religiosum probare voluit, vel saltem occupare, ne ad magistrum suum Lucianum ablegaretur. Hi scilicet salsi sunt lepores boni Rethoris: præ quibus tolerabile esset cauillum, si quis Badinū pro Balduino diceret. quod tamen putidæ esset affectationis. Sed nihil mirū sic hominē mete alienatū desipere, qui crimē ἀστοργίας sibi obiectū diluere volens, orbitatem mihi exprobrat. Dederat mihi Deus filiorū: abstulit: hoc quoq; recenset inter probra liberis me carere. Atqui mihi filiorum sunt myriades in toto orbe Christiano. Si verò filiola tua, quam celebras, & qua superbis, adolescat, meritò eam pudebit tali patre fuisse progenitā. Quorsum tamen colligat bonus philosophus quid sit στοργὴν me nescire, qui nondū sim pater, fateor me nō assequi. στοργὰς enim hactenus putaui extendi ad alios quoq; humanæ pietatis gradus. Quo iure ipsum minimè στοργικὸν esse clamāt Bituriges, qui suos priuignos simul cum eorum auia spoliauerit. Porrò si turpe est seni Theologo asperius virū ætate adhuc florētem tractare, vnde iunioribus licentia tam proteruè senibus insultandi? Equidem Dei beneficio sum senex, sed nondū sexagenarius, vt me hic nepos è ponte sublicio deiiciat.

Has, non dico ſpurcitias, ſed ineptias, quiſquis expendet, quomodo Balduinum credet aliquid honoris mei cauſa, ſicut ſimulat, tacere?

Porrò de præclaris ſtudiorum ſuorum, & optimæ erga Rempublicam voluntatis, monumentis in Germania relictis, glorioſè teſtari (ſunt enim hæc eius verba) nihil miror: cùm me inuidia fremente ad ſe oppugnandum rapi dicat. Quid tibi inuideam miſer? Quid tam ſtolida comparatione aſſequi te putas, niſi vt os tuum impurum omnes conſpuant? Si omnia recenſeam quæ homini vel ferreæ vel nullius frontis,comminiſci & garrire libuit,nullus erit modus. Tandem quaſi ad ſeipſum reuerſus, & philoſophicè diſſerens,admonet ſingulare vanitatis exemplum, cuius ad omnem poſteritatem triſtis fortè extabit memoria, in me diuinitus fuiſſe propoſitum, quò omnes criſtas demittant, eóſque miſereat communis miſeriæ atque cæcitatis. Sit verò hoc memorabile tuæ vanitatis trophæum, qui non modò inſolentius quàm antehac criſtas erigere,ſed linguam, vngues, & dentes acuere ita cœpiſti, vt nihil vnquam extiterit vel ſuperbius vel truculentius. Eat nunc, & ſe in ſuo ſtercore volutans, fœtoris ſui odore delectetur, donec ordinum omnium deteſtatione obrutus,quid ſit pudor & miſericordia diſcere incipiat. Iudicum, ad quos prouocat,cognitionem minimè formido,aut defugio. quomodo enim non me ſubiicerem eorum authoritati,quos raris & exquiſitis virtutibus inſignit? Verùm quòd fortes iuris vindices fore pronuntiat contra iniurias,defenſores iuſtæ libertatis cõtra nouæ tyrannidis ferociam,patronos innocentię aduerſus vim & inſidias, nihil ad me. Fuit hoc, ſeculis omnibus vſitatum, vt rabulæ, quos famelica gloriæ cupiditas ad rabiem adigebat,quò quiſque dignitate eſſet pręſtantior,proteruius in eum linguam exerere. Vetus ſcurrarum Rhetorica eſt,aut potius virulenta dicacitas, omnem virtutis ſplendorem tyrannidis nomine fœdare. Quid tibi faciam Balduine? quum mihi propoſitum eſſet tota vita latere, Deus me extulit quò nolebam, & aliquo gradu eſſe voluit in ſua Eccleſia: tu, quem vrit & excruciat inſana gloriæ fames, fruſtrà inhias honoribus, & tot erraticis venationibus nihil proficis. an mihi luenda eſt tuæ ſtoliditatis pœna? Meam verò innocentiam vi & minis opprimere tam perſuadebis futili tuo mendacio,quàm Vergiliani carminis tinnitu Coloniam miſiſſe ſicarios, qui Caſſandrum occiderent, quem proxima pagina adhuc ſuperſtitem manere denuncias. Hac ſcilicet probitate libertas tibi parta eſt, vt in mendacia non minus ſeuerè quàm optimus veritatis aſſertor inueharis. Sed quid hoc ſibi vult, tanquam pecudes naribus à me tractari quos negat vel cæcos eſſe, vel fatuos,vel ad degenerem ſeruitutem abiectos? Verba tam contraria implicare quis vel ſani vel ſobrij hominis eſſe credat? Ex eadem amentia ebullit quod proximè ſequitur: dum lamẽtabili voce deplorat ſe miſerũ pupillum eſſe,& ſimul gloriatur,quanuis ego qui terribilis ſum magiſter, flammas ore vomam, ſe magno ſuo, qui in cœlis eſt tutore fretum aſſurgere ſupra omnium laruarum & dirarum terriculamenta:& reputare quod melior Magiſter docuit, Beatos eſſe quibus maledicunt homines mentientes. Si Dei pupillus cenſeri volebat, cur non ſpeciem aliquam modeſtiæ prę ſe tulit? Quorſum verò attinet Dei nomine ſic abuti qui diuina & humana iura non minus ſuperbè contemnere quàm ſceleratè violare non dubitat? Certè perperam ad Dei tutelam confugit qui tam malus fuit vitricus. ſed voluit ſcilicet religionis opinione ſibi gratiã acquirere apud ſimplices: acſi crederet vllum in cælo eſſe numen. Hoc verò eſt non aſſurgere ſupra laruas, ſed laruarum omnium integumenta congerere ad fallandum. Porrò quod me ad iudicium citat,reperient Lectores non alio conſilio factum eſſe,niſi vt inſereret quod de Publio Galba legerat apud Ciceronem, primum eſſe ex Pontificibus qui tractus fuerit ad populi iudicium. Quoniam itaque putauit ad me perſtringẽdum hoc fore plauſibile, ne tam bellum dicterium perderet, tribus vel quatuor paginis aduerſus meam potentiam inuehitur: ac ſi omnibus legum vinculis ſolutus tyrannide inſtar Romani idoli dominarer. Scilicet non ſatiatur crudele eius in me odium tot quibus me omnes Chriſti hoſtes impetũt calũniis, niſi in arenã proiiciar à feris laniãdus. Hæc mea eſt immunitas, vt omnes omniũ impetus in me ruant, eorúmq; tela in me dirigantur. Vnde apparet quã putida ſit hominis oſtentatio, dũ me ab Æolia mea exire iubet,quò mecum confligat aperto Marte. Quaſi verò non ſatis hucuſque penetrent eius & ſimilium maledicta: aut Geneua ventos exſufflet quibus ipſe crepat. Quanquam non expectaui dum me è ſecuro, vt fingit, nido extraheret: quia quo tempore totius Regij Conſilij odia in nos accenderent improbi, nullo ſalui conductus, vt loquuntur diplomate petito, liberè poſtulaui vt inter medios ignes cauſam dicere liceret. Simile aliquid de ſe narrat Balduinus. Sed quia cum Cynico ſcurra nullus eſſet litigandi modus, præſtat verborum ampullis ſolidam rerum ipſarum veritatem opponere. Vna re maximè gloriatur,quòd relicta patria, contemptis diuitiis & honoribus, exilium & inopiam pro Euangelij profeſſione pertulerit. Equidem in laude duco,quòd Euangelij nomine in diſcrimen vitæ adductus fuga ſibi conſuluerit. Fortunis exutum fuiſſe negant conterranei & familiares: quia extra Cæſaris ditionem à matre & cohæredibus permiſſum fuit ſumere quantum ex hęreditate,ſi integra fuiſſet eius conditio,peruenire ad eũ poterat:

vt ne vnius quidem assis iacturam fecerit. Et aliquãdo corãm homini gratulatus sum, quòd tam facilè recuperasset quod sibi credebat periisse. Verùm ne falsis laudibus contra Christum Regem gloriæ superbiat, iidem eius familiares affirmant, simulac se eripuit à periculo, per Claudium Cantiunculam qui tunc Cancellarius erat Lotharingię, de reditu tentasse, quem fœda Euangelij abnegatione redimere paratus erat. Et si autẽ repudiatus aliò se vertit, iam tunc volũtarius fuit apostata. Ego quibus vel delitiis, vel commodis vel opibus Christum prætulerim, non commemoro. tãtùm dico, si mihi fuisset animus Balduini, nõ fuisse adeò difficile quę frustra semper ambiuit, & quibus hodie nimis cupidè inhiat, adipisci. Sed valeat illud. Ego tenuitate mea contentus frugalitatem sic colui, vt nemini grauis fuerim: quietus maneo in statione mea: de stipendio, quod mihi mediocre constitutum erat aliquid remisi, tantum abest vt de augendo verba fecerim: meas omnes curas, labores, studia non modò in vtilitatem huius Ecclesiæ, cui peculiariter sum adstrictus, sed ad omnes Ecclesias quibus possum subsidiis iuuandas confero: docendi munere sic defungor, vt in summa fide & diligentia nulla ambitio appareat: multas molestias deuoro: tolero multorum ruditatem: nullius potentia impeditur mea libertas. Itaque magnis per adulationẽ nõ indulgeo: nullas metuo offensiones: nulli me hactenus inflarunt prosperi successus: sicuti multis & grauibus procellis iactatus eas intrepidè sustinui, donec singulari Dei beneficio emergerem: comiter viuo cum meis æqualibus: fideliter amicitias tueri studeo. Quid Balduinus? tanquam venaticus canis huc & illuc assiduè oberrat, illiberalis quæstus causa sordidam iuris nundinationem exercet: quæ nunc arrisit conditio paulò pòst in fastidium venit: inani ostentationis studio deditus quid sit in publicum prodesse ignorat: floreátne an pessum eat Religio, susque déque habet: priuatæ curę non tantum otij permittunt, vt de communi salute & Ecclesiæ statu cogitet: nisi quòd infelici genio, vel fatali quodam morbo, semper ad nocendum satagit: sibi vni addictus: omnes à quibus nihil sperat fastuosè despicit; potentum fauorem captat sine modo blandis assentationibus: bonis quibus inuidet plusquàm ferociter insultat: quocunque venit, fax est prorsus furialis ad excitandas discordias: denique vt neminem vnquam sincerè dilexit, ita neminem ex probris & integris Dei cultoribus habet amicum. Si asperior visus fuero, authore Paulo culpam in eum ipsum reiiciam qui me coegit.

GRATVLATIO AD VENERABILEM PRESBYTERVM DOMINVM GABRIELVM DE SACONAY, PRÆCENTOREM ECCLESIAE LVGDVNENSIS, DE pulchra & eleganti Præfatione quam libro Regis Angliæ inscripsit.

FVIT nostra ætate Precentor quidam Ecclesię Aurelienſis, Cortæus nomine, qui quum linguæ proteruiam exereret aduersus omnes, solebat à seipso ordiri: atque ita facetè occupabat quæcunque in ipsum torqueri poterant dicteria. In homine igitur improbo & nequam aliqua fuit verecundiæ species, quòd nihilo magis sibi quàm aliis parcebat. Nunc verò exortus est nobis longè dissimilis Præcentor Lugdunensis Ecclesię, Gabriel de Saconay, qui sumpta graui persona, tanquam laruatus Theologus theatrum cum altis cothurnis ascendit: ac perinde differere audet de cœlestibus mysteriis, acsi à puero in Apostolorum & Prophetarũ schola educatus esset, & pietatis doctrina probè imbutus, quum tamẽ in ganeis & lustris demersum sẽper fuisse constet. Si Lugduni quæritur famosum lupanar, domus eius primas tenebit. Omitto choreas & saltationes quas seueri castique homines vocarent lenocinia. Simpliciter dico, non minus apertè hospitium præbere scortationibus, aliisq; flagitiis, quàm si meritoria taberna esset. Domos frequentat omni dedecore refertas, fœtorémque tanquam venaticus canis olfacit pro suauissimo odore. Si quas autem magis integras & honestas intrat, suarum libidinum sordibus eas inficit. Nisi Veneris stigmata in facie gestaret, fortè difficilior esset probatio. Quàm bellè verò ceciderit plaga, tenere operępretium est. Erat illi optimus sodalis, & moribus eius aptissimus, cui nomen Samousseto quod Lugduni pueris quoque notissimum est. Tanta inter eos animorum coniunctio, vt mutuo consensu, & quasi ex compacto, scortum ambobus commune esset. Verùm quum tertius quidam esset riualis, nescio quĩ factum sit vt Samossetus eum lecto potitum suspicatus, noctu ad vindicandam iniuriam ostium domus pulsans, in miserum socium inciderit. Vt erat zelotypia accensus, nimis festinauit in vulnere infligendo. Defertur hic infœlix athleta domum. Cognito errore, aduolat Samoussetus: collachrymati, mutuo am-

plexu amicitiam confirmant. Hæc insignia scilicet, quæ ex lupanari retulit, animos faciunt ad magnificam hanc loquentiam: qua non secus audet tonare, quàm si incognita esset totius vitæ eius obscœnitas. Quin etiam pudicitiæ patrocinium suscipit homo verecundus, certè dignus qui Bonæ deæ sit sacerdos. Quid, os impurum, vnde nihil præter teterrimum fœtorem exhalari potest, hoc quoque ad tuam impudentiam restabat, vt de castitate verbum facere auderes? Declamitet in promiscuos concubitus, quorum licentiam apud nos grassari non minus securè affirmat, quàm si de alio orbe fabularetur. Atqui si eadem Lugduni quæ apud nos vigeret legum seueritas in puniendo hoc scelere, pridem cadauer tuum ad furcas suspensum, coruorũ fuisset cibus. Audes negare, si capitale, vt oportuit, esset adulterium, te honestas fœminas vel stuprando, vel solicitando, centum mortes fuisse meritum: domum splendidam, quæ nõ procul à Veteri moneta sita est, fuisse tuis flagitiis infamẽ: minis ac terroribus libidines tuas fuisse repressas. Et tu, ganeo, tanquã patronus castitatis in medium prodibis? Atqui scena, vel in optimo histrione, talẽ personã vix admitteret. Subolfacere tamen licet quid hoc artificio captauerit. Deleta superioris vitæ memoria, si pudicitiæ famam acquireret, domos sibi clausas patefactum iri sperauit. Quasi verò post tot experimenta vel fatui credant te alium & nouum esse hominem. Cõmitteret tibi quispiam vxorem, qui nõ modò proiectæ libidinis taurus es, sed leno quoque & adolescẽtũ corruptor? Oblitáne est ciuitas, quàm bellè in schola tua filium nobilis familiæ erudieris, donec scilicet suspẽdiarium redderes: quando inuito patre, tametsi vrbis Præfectus erat, domus tua misero fuit asylum, in quo impunè ad omnẽ nequitiam induresceret? Verùm attẽdere cõuenit quas nobis pro virgineo suo pudore scortationes exprobret. Nocturnos cœtus dicit Lutetiæ fuisse habitos, vbi extinctis candelis singuli prout libitum esset cum fœminis & puellis coirent. Tu fortè eorum quibus falsum crimen aspergis, timiditatẽ rides, quia soleas ad clarum lumẽ multorum zelotypiam aperta lasciuia accendere. Sed vnde portentum de quo grunnis, ô porce, comperisti? Vestri quidẽ sunt lepores, dũ incaluistis comessando, vestra flagitia in homines puros & innoxios reiicere. Sed quũ diris tormentis & immanibus sedulò inquisierint qui religionis nostræ ac nobis infestissimi erant hostes, ac nihil omiserint sæuitiæ, quo detegerent si qua esset obscura criminis suspicio, fateri cogũtur improbissimi quique nullius culpę cõuictos, nisi quòd ad audiendã pietatis doctrinam, & sacras preces, conuenerant. Tu ergo vnus es, cui credatur esse verũ: quod acta publica à professis hostibus conscripta vanissimum esse clamitant? Eodẽ nempe colore piis Martyribus, quorum circiter exordia regni Christi floruit sãctitas, obiecta sũt à tui similibus infãticidia. En integritatis specimen, quo tibi fidẽ in dogmatibus cõcilies: quãdo nihil pudet tam stultè in spargẽdis calũniis ineptire. Qua etiã fiducia transsubstãtiationẽ securè ac plenis buccis asserere audeas, nescio, nisi fortè quia tibi peręque facilis videtur trãsmutatio panis in corpus, ac metamorphosis mulieris in virum. Hoc enim suauitatis genere conuiuas tuos oblectas, dũ mulieres virili habitu ad mensam inducis. Hunc ludum quàm sæpè tibi præbuit plebleia meretrix, quam partim à propria venustate, partim ab opificio mariti Bellam corderiam vocabãt! In rabioso vrbis Geneuæ odio, ne fallaci zeli prętextu te vendites, breuiter aperienda est origo, vnde appareat priuatam causam te agere. Vẽdiderat hic homo frugi quasdã ex suo patrimonio decimas. Vt tẽperãter viuit, pretiũ statim fuit consumptũ. Venales iterum proscripsit. Senatus Geneuensis, cui cõmodũ erat emere, quòd alias possidebat contiguas, iustũ prętiũ numerauit. Postea in archiuis reperta fuit prior vẽditio. Mirabitúrne quispiam hominẽ grauiter excãduisse, & adhuc stomachari, ereptam sibi fuisse pecuniam quam ingurgitauerat, & tãtundem ex annuo prouentu, qui prodigis sumptibus alioqui non sufficeret, fuisse detractũ? Verùm de fœdis ac pudendis belluæ moribus iam plus satis: itaque ad rem ipsam transeo: modò prius pauca verba fecero de authore Præfationis, qui Gabrieli de Saconay calamum suum conduxit. Sic enim decebat, ne pręfatio ipsa à libro quẽ commendat, saltem in hac parte discreparet. Quum inter exordia pugnarum Lutheri viderent Papæ satellites in Anglia se rationibus obrui, noua ab illis excogitata fuit ratio, vt opposito clypeo authoritatis, videri possent superiores. Liber ergo consarcinatus est à monachis & eiusmodi rabulis, cui Rex à malis consiliariis persuasus, nomẽ suum inscribi passus est. Quia verò incõsiderati feruoris postea eũ pœnituit, & ipsa insulsitas operis ad memoriã abolẽdã satis erat, triginta annis alto silẽtio sepultũ fuit. Nunc quum ligurgitor quidã mẽsę Gabrielis de Saconay, iactaret sibi esse in manu præclaras rhapsodias, quæ causã nostrã nõ parũ læderet, quæsita est plausibilis edẽdi occasio. placuit igitur Regis Anglię librũ qui pridẽ obsoletus erat, rursus excudere. Laudẽ verò Prefationis, quàm cõductitius ille rhetor resignabat, cupidè arripuit Gabriel, ac sibi dimidius rex fore visus est, si regio nomini suũ misceret. Ridicula verò eius fatuitas, qui nõ vidit puerorũ quoque ludibriis se obnoxiũ fore. Fidei scilicet catholicæ defensor credetur, cuius veternus ac stupor ex crapula, aleæ lusu, stupris & bruta petulantia abundè cognitus est? Nec verò in Prefatione quicquã eximiũ apparet, in quo sibi artifex placere debeat. Sed quãlibet tenuis ingenij vel doctrinę scintil-

ſcintilla emicet, tollitur omnis dubitatio. Suę ergo exiſtimationi, ſi qua eſſe poteſt, malè conſulit Præcentor, qui tanquam cornicula alienis plumis ſe veſtiuit, & dedecora produxit in medium, quæ vel in obliuione iacebant, vel manebant incluſa inter muros vrbis.

Vt capita breuiter percurram, primo loco declamitat contra hæreſes. Ac ne in certamen deſcendere videatur, niſi bene armatus, coaceruat plurimos Scripturę locos, quibus monentur fideles ab erroribus & ſectis cauere. Spatietur ſanè in hoc campo, atque etiam exultet quantum libuerit. Ego autem vbi omnia dixerit, totam eius actionem duobus verbis claudam. Rectè admonet Petrus, ſicuti fuerũt in veteri populo, ita ſub regno Chriſti orituros falſos doctores, qui Eccleſiã conturbent. Reſpondeat quibuſcum certauerint omnes Dei ſerui: ánne alios ſuſtinuerint grauiores impetus, quàm ab ipſo templo, quum ſuperbè iactarent ſacerdotes & pſeudoprophetæ ſibi quiduis ſtatuendi eſſe arbitrium, quia Lex à ſacerdotibus nunquã periret. Deinde, quum de triſti & horrenda defectione, quæ Eccleſiam diſſipatura erat, vaticinatur Paulus, Antichriſtum in ipſo Dei ſanctuario ſeſſurum eſſe affirmat. Hæreſibus refertum eſſe orbem deplorat Præcentor, & meritò: quando Poetis quoque hæc trita pridem fuit cantilena. Sed Petrarcha qui paulò melior erat Poeta, quàm hic Muſicus, Romam vocans hæreſeon matrem graue vulnus ſuis inflixit. Vagus igitur & erraticus erit ſermo Gabrielis, donec hæreticos definiat, quorum cauendæ ſint inſidiæ. Nobis autem ſic in eos torquere ac dirigere promptum eſt quæcunque de noxiis Eccleſię peſtibus continet Scriptura: vt non modò in cute, ſed in viſceribus defixa hæreant. Multò etiam inſipidior altera congeries, quam ex vetuſtis Scriptoribus aſſuit. Hortantur illi Eccleſiam ad fugiendos hæreticos. Atqui ex perpetua eorum doctrina, nullo negotio demonſtrabo quoties opus fuerit, ſi obtemperare placeat eorum cõſilio, nihil magis fugiendum eſſe idololatria Papali. Hactenus ſtrenuè vociferando hoc adeptus Præcentor: quoniam Eccleſia erroribus aſſiduè infeſtatur, ſedulò cauendos eſſe hæreticos, & cordatè ipſis reſiſtendum. En quàm fœliciter liberali ſe doctrina imbutus fuerit, qui rem indubiam confuſè exagitãdo, ſe magis & ſuam cateruam quàm aduerſarios grauet. Tranſit deinde ad hypotheſin: vtcunque Scripturam obtendant hęretici, obſerãdas eſſe aures: quia ſolenne illis ſemper fuerit mundum hoc fuco decipere, & iiſdem armis Chriſtum aggreſſus ſit Satan. Equidem iudicio opus eſſe fateor, ne credulitate nimia irretiamur, vbi laqueos tendunt peruerſi Scripturæ interpretes. Sed ideo fidem Scripturis abrogare, quia eam adulterino ſenſu vitiant ac corrumpũt hæretici, & fallaci eius obiectu capiuntur ſimplices, non minus inſipidum eſt quàm profanum. Gloriantur, inquit, Scripturis hęretici, & Dei ſpiritum ſibi arrogant. Fateor ſanè. Ergo penitus excutiãtur, & ſtatim deprehendetur vanitas. Pręcentor autem melodiæ oblitus, neglecto examine, Scripturam repudiari iubet. Quanquam enim verbo fatetur ſacram eſſe eius authoritatem, & quam nefas ſit conuellere, nec de ipſa eſſe controuerſiam, ſed tantùm de ſenſu: negat tamen apertè quicquam in ea eſſe firmum, perſpicuũ, vel ſolidum, in quo tutò acquieſcas. Summa redit ad vulgare prouerbium, Flexibilem eſſe inſtar naſi cerei. Audacter enim negat vllis erroribus, quibus iam ab initio concuſſa fuit orthodoxa fides, allatum fuiſſe remedium ex Scriptura, ſed Eccleſiæ decretis fuiſſe profligatos. O ſtuporẽ plus quam beluinum! Tibi ergo Chriſtus erit Deus, quia ſic placuit Nicænæ ſynodo: nec aliud tuam conſcientiam contra Arrium fulciet, quàm humana authoritas? Quòd ſi hodie ſuperſtites eſſent Athanaſius & eius collegæ, pecudem hanc deteſtarentur: quia nulla illis afferri atrocior iniuria poteſt, quàm ſi quid aſſeruerint non præeunte Scriptura. Si excipiat, gubernatos quidem fuiſſe Spiritu & verbo Dei, ſimpliciter tamen ſtandum eſſe eorum iudicio, vt tollatur ambiguitas, & animi fluctuare deſinant, ipſos quidem Patres à temeritate abſoluet, ſed in Deum nimis ſceleſtè contumelioſus ac blaſphemus erit: qui per Moſem clamat ſe palàm feciſſe viam vitæ & mortis, ac in Lege patefeciſſe quicquid cognitu vtile erat: per Iſaiam verò ſe nõ in abſcondito loquutum eſſe, nec fruſtra mandaſſe, vt ab Iſrael quæratur. Sed quid in re ſuperuacua laboro: quando eiuſmodi ſententiæ paſſim occurrunt, quibus teſtatur Spiritus claram ſalutis lucem in Lege, Prophetis & Euangelio fulgere? Si tantum ſuſpectam reddere doctrinam molitus eſſet, tergiuerſando fortè extenuaret culpam, ſibi non aliud fuiſſe in animo quàm multorum leuitatem corrigere. Nunc verò quum omnes aditus Scripturæ occludat, ac quicquid ex ea proferimus, ſecurè abſque delectu repudiari velit, quid agendum eſt cum tam effræni temulentia? Ad ſpernandam Scripturam ſuos hortatur: quia periculoſum ſit ad eam attendere. Velim ergo mihi reſpondeat quibus armis ſe defenderit Chriſtus, ac Satanæ inſultum repulerit. Vibrauerat ille telum ex Scriptura ſumptum. Annon Scripturæ clypeum viciſſim oppoſuit Chriſtus? Pluríſne erit nobis ſemiſomnis ganeo, quàm dux ac ſignifer ſalutis noſtræ, vnicúſque magiſter, Filius Dei? Nec verò Paulus, poſtquam certandũ nobis indixit, aliis armis nos inſtruit, quàm ſpe, fide, Euãgelij doctrina: nec in manum porrigit alium gladium quàm verbum Dei. Nam ſi ideò emergunt hæreſes, vt qui probati ſunt, manifeſti fiant, nunquam

Spiritu discretionis electos suos destituet Deus. Atqui Satan eiúsque ministri se transfigurant in Angelos lucis. Nempe ipso dictante tibi impositum fuit Gabrielis nomen, quò maiore licentia satageres eius te angelum monstrare. Verùm vt breuiter transigamus, quid iuuat multas paginas farcire ieiuna & frigida sententia: quia Scriptura abutuntur hæretici, genuinúmque eius sensum peruertunt, metuēdas esse insidias? Frigidum voco, quod ad præsentem causam non aptatur: Ieiunum, quod futiliter in aerem iactatum, sine fructu euanescit. Prudenter multa de hæreticis orthodoxi doctores, insulsè verò Præcentor, qui ad conflādum nobis odium, quæcunque ex librorum indicibus corradere potuit testimonia, recensuit, quum ne verbulo quidem vllum in doctrina nostra errorē attingat. Longè alia nostra est agēdi ratio. Neque enim linguas aut calamos exercemus agitandis communibus locis, neque aures obtundimus vmbratilibus verborum præludiis: sed manus conserimus, vrgemus, ac premimus aduersarios, protrahimus eos (quantumuis subterfugiant) è tenebris in lucem: deniq; apertè & seriò quod nobis mandauit Deus, docendi munus, & illustrandæ veritatis, exequimur. Quid Gabriel? Postquam lōgo verborum circuitu se fatigauit, ac si raram coronidem addere vellet, fugiendos hæreticos esse denuntiat: quia vel idolorum sint cultores, vel coli appetant quasi idola: quum scriptum sit, Fugite idola: deinde, Ne misceamini cum idololatris. Nos verò non allegoricè vel perplexè caput hoc tractamus: sed libere detegimus ac traducimus vesanum furorē quo ardent Papistæ in colendis idolis. Fœdari ostēdimus Dei gloriam, quum sub ligno vel lapide, vel pictura repræsentatur. Duplicari sacrilegium liquidò monstramus, quum transfertur eius cultus ad fictitias imagines. Inuocationē Dei euersam esse conquerimur, quū diabolicæ scholæ dubitanter preces concipere iubent, & abolito Christi patrocinio, innumera turba substituitur in eius locum dum sibi quisque hunc & illum deprecatorem asciscit. Probamus exitiali confidentia præcipites agi miseros homines, dum Spiritus gratiam nonnisi cooperatricem, & quasi pedissequam, in subsidium liberi sui arbitrij aduocant. Contendimus mortifero etiam veneno diabolicæ superbiæ inebriari, dum salutem petere ex operum meritis iubentur, quæ non alibi quàm in gratuita Dei misericordia reperiri potest: dum peccata satisfactionibus pensare docentur, vt se à reatu eximant. Conuincimus Dei cultum extraneis & adulterinis figmentis corruptum ita esse, vt nihil aliud quàm mera superstitio vbiq; appareat. Cominus cum dira & crudeli tyrannide confligimus, quæ non tantùm opprimit miseras conscientias, sed excarnificat. Ostendimus quàm fœdum & intolerabile ludibriū sit hierarchiæ titulum imponere barbaræ dominationi, in qua nihil affine apparet ecclesiastico ordini. Docemus non longius cœlum à terra distare, quàm fœdam Papalis cleri colluuiem, à legitimis Christi ministris. Acriter inuehimur in pudendam ac nefandā sacrorum omnium profanationem. Quinque inanes cæremoniarum pompas docemus falsò censeri inter Sacramenta, quum ex hominum cerebro manarint. Baptismum deflemus aduentitiis multis commentis esse infectum. Cœnæ verò loco detestabile sacrilegiū erectum esse: in quo furciferi fictitia sua immolatione Christum assiduè crucifigunt, sacerdotiū eius scelesto latrocinio ad se rapiūt, histrionicum ludum fingunt reconciliationē mundi esse: acsi Filius Dei suo sacrificio tantùm mōstrasset quomodo expianda sint peccata. Panis frustulum Dei loco ostentant, acsi illic inclusus delitesceret: vnde nascitur crassa adoratio. Denique vestras omnes corruptelas, quarum decimam partem vix recensui, euoluimus & apertè explicamus, vt cæcis ferè palpabilis sit earum fœditas: nec in tot controuersiis vllum est caput quod non disertè & ingenuè excusserimus, ad imum vsq; penetrantes. Gabriel autem ab omni conflictu procul declinans, in erratica velitatione triūphos suos agit. Qua fatuitate videtur ex professo gratiam captare. Certè præuaricando non posset partis suæ causam magis lædere, quàm dum cedendo & fugitando, arenam in qua certandum erat, deserit. Quin etiam vbi recitat quæ proferimus contra eos Scripturæ testimonia, omissa responsione aliò transuolat. Certè dignus erat locus quem dilueret, dum citat illud Christi, Frustrà me colūt, docentes doctrinas, mandata hominum. Callidè obmutescit. Concionetur ergo quàm volet prolixè de vnitate, vbi totus sermo profluxerit, rogabo quorsum: deinde excipiā, Nugatorium esse quicquid de vnitate loquitur, nisi teneatur eius vinculum, nempe Lex, Prophetica doctrina, & Euangeliū. Qua in parte vecordiam suam prodit Gabriel: quia nisi soluto vinculo, nullā vnitatem agnoscit. Quid enim præscribit in quærenda concordia, nisi vt posthabito & valere iusso Dei verbo, veteribus placitis, qualiacunque sint, stemus? Aliquid demum agere videtur, vbi de recta Scripturæ interpretatione differens: iniquum esse dicit, vt ad proprium cuiusque sensum torqueatur. Nec sanè ad eam rem probādam testes hinc inde accersere opus erat omisso Petro, qui vnus omnibus aliis præstat. Nam quia non humana voluntate olim allata est Prophetia, sed diuinitus inspirati loquuti sunt sancti homines: inde colligit Prophetiam minimè subiici propriæ vel priuatæ interpretationi. Fateor igitur quamuis affulgeat Dei veritas in Scriptura, homines tamen in clara luce cæcutire, donec eorum mentes & animos Deus Spiritu suo illustret.

Fateor

Fateor rursus Spiritum esse doctorem humilium, qui ratione carnis in obsequium Dei subacta sincero animo scire appetunt quid velit & iubeat, séque dociles & morigeros offerunt. Simul addo puram conscientiam sanæ fidei custodem esse. Quia nihil horum omnium vnquam gustauit Gabriel, per suas salebras vagatur. Quod autem sibi prodesse existimat, solum mordicus arripit, Penes Ecclesiam esse rectum Scripturæ sensum. qua ratione vocatur columna & firmamentum veritatis à Paulo. Cæterùm ne litigando & altercando frustrà teratur tempus, succurrat oportet Ecclesiæ definitio, quam Gabriel securè præterit. Nam quòd antiquitatem ebuccinat, stolidæ impudentiæ est. Perinde nobiscum agit, acsi bellum indixissemus toti veteri Ecclesiæ: à quo ita longè absumus, vt doctrinam sanctorum Patrum barbarie Papatus obrutam suo nitori restituere conemur. Certè nostro studio, vigiliis, ac diligentia factum est, vt nunc multis sint familiares veterum libri, qui sub denso puluere apud ignauos monachos latebant. Quando itaque non hoc agitur, vt concidat veterum authoritas, quam ex animo veneramur, neque nobis propositum est fidem antiquitus receptam conuellere: quin potius planè liquet maiori in parte nos veteribus suffragari, eorúmque authoritati nos adiuuari, facessant importuni clamores, indignum esse vt vnus homo quicquid ante annos mille quingentos traditum est, labefactet. Plausibiliter sibi videtur aduersus Caluinum exclamare. Siccine vniuersæ Ecclesiæ detrahet? Sic solus Spiritum Dei sibi vendicabit? Sed vbi ostendes superbas eiusmodi voces elapsas esse Caluino? quem sic exercitatum esse constat in Veterum scriptis, vt parem in tota vestra colluuie non sis repperturus. Nam quòd dicax esse appetis, eius sanctitatem, castimoniam, ieiunia, vigilias sugillando, scurriliter hoc magis quàm facetè agis. Nam saltem optandum esset, eius vitam imitari maximos quosque Papatus zelotas, non tui similes porcos, sed qui aliquam honesti speciem in vestra caterua præ se ferunt. Tu tamen hoc loco inculcas, Attende hic diligenter quisquis es Christianus. Obsecro, tantam attentionem flagitando, an metuis ne in tua insulsitate satis emineant asini aures? Ergo è medio tollatur vana ista iactantia, nobis nō esse dandum, vt quicquid sancti Patres docuere, exitiabile censeatur. Quòd si verum esset, nihil absurdius: sed quia vanissimum est, nihil putidius esse dico. Reuoluitur tamen iterum Gabriel ad suum illud axioma, Nonnisi Ecclesiæ iudicio discerni posse errores. Porrò vt Romanam sedem euincat catholicam Ecclesiam secum trahere: Arrius, inquit, damnatus est in synodo Nicena à trecentis & octo Patribus. Paulò pòst, in Ariminensi à sexcentis & pluribus absolutus est. Nihil causæ fingi potest, cur præualuerit Synodus Nicæna, nisi quòd eā Ecclesia probauerit, in qua sedes Apostolica constituta est. Tu igitur ignoras, bestia, Romanum Episcopum, Liberium tertium, Syluestri successorem, à patribus Arrianorum in Concilio Ariminensi stetisse, & turpi societate fuisse implicitum, donec ab errore vi & minis fuit retractus? Regero tibi aliud exemplum. Ephesina synodus annon impulsu Leonis coacta est? quam sic excæcauerat ambitio, & suis blanditiis Eutyches delinierat vt in gratiam scelerati hæretici sancto viro Flauiano se opposuerit. Illic approbata fuit Eutychæ impietas. Reclamarunt, fateor, qui missi fuerant ab Episcopo Romano, sed penes quem residebat totius mali culpa. Nec inficior Leonis epistola fuisse opportunè adiutos, qui postea in Chalcedonensi Concilio Eutychem damnarunt. Verùm præcipua remedij laus Cyrillo, qui præfuit, iure debetur. Iam cur synodo Aquileiensi, quæ præsidem habuit Ambrosium, non interfuit Romanus Episcopus, vel quempiā misit qui subscriberet sanis decretis? Periclitabatur recta fides, quum multos suo delirio fascinasset Eunomius. Si in Romana sede stabilitur synodorum authoritas, Ecclesiæ & fidei fuit desertor vester Apostolicus, qui otiosus fuit certaminis spectator. Ac de fictitio Romæ primatu pluribus agere superuacuum esset, quem centies dirutum frustra inani linguarum suarū flatu fulcire tentat conductitij rabulæ. Interim quàm firma sit Gabrielis fides, hinc coniiciant lectores, quod Christiana fide nihil incertius fore prædicat, nisi Ecclesiæ præsideat Romana sedes. Etiam si tibi largiar, morio, quod friuolum esse liquidò cognoscitur ex nostrorum libris, quid hoc tamen ad tyrannicā Papæ vestri dominationem? Fuerit sanè Roma Ecclesiarum mater, quandiu fuit Ecclesia. Verùm scitè Lutherus pridem dixit lōgè aliud esse Romanam curiam, quæ in extinctæ Ecclesiæ locum successit. Quare nihil te nugacius, qui Neronem & Caligulā, vel Heliogabalum, pro Curiis & Camillis, & Scipionibus nobis obtrudis. Alio deinde argumento pugnabat Gabriel: nos ab Ecclesia discessionem fecisse, quia miserè inter nos dissecti simus. Dissidij exemplū proponit in sensu verborum Christi: quæ tā aperta esse vult, vt per mille ferè annos à Christi passione, nemo, quantumuis hæreticus, de illis dubitauerit. Nempe, quū ex inferis nondum prodiisset diabolicus vester error. Multas hęreses excitauit Satan per mille annos: vestram hanc in suis thesauris abscōditā seruauit, donec ad extremū vsque mundus desiperet. Quid esset trāssubstantiatio tam longa ætatum serie fideles omnes latuit. Tertulliano panis est figura corporis Christi: sic Augustinus loquitur. Alibi signum vocat: sicut Chrysostomus & Basilius antitypum. Longa farrago texēda forte, *In lib. de Resur. carn.* *Augus. contra Adimātū, lib. 12*

si referre vellem innumera quę in nostrorum libris testimonia reperient lectores. Vno igitur Augustini contentus ero: Nisi quandam earum rerum quas figurant similitudinem gererent sacramenta, earum sacramenta non essent. Secundùm hanc similitudinem panis in sacra Cœna quodammodo corpus Christi est, & vinum quodammodo sanguis. Quũ modestia præ aliis omnibus excelluerit sanctus ille vir, minimè dubium est, ex recepto consensu id sumpsisse. Quod ergo sine controuersia per annos mille amplexi sunt omnes fideles, hodie docemus. Vbi ergo defectio, cuius nos insimulat Gabriel? Imò apertæ ab Ecclesia defectionis conuincitur Papatus, qui detestandam hæresin ab annis quingentis in Concilio Vercellensi natam stultè amplexus, obstinatè tuetur. Quanquam autem ab eo tempore seruili metu tacuerunt qui mediocri ingenio præditi erant, colligitur tamen ex eorum dictis nunquam fuisse persuasos. Nec enim dissimulat Scotus, rationes omnes in contrariam partem ducere, nisi obstaret Concilij determinatio. Thomas verò argutiis elabitur, quas nemo vnquam percepit. Iam de palinodia Berengarij, quam refert Gratianus, non dubitat dicere Glossæ author, periculum esse ne succedat hæresis deterior, si verba sumantur vt sonant. Quid? Confessio à Rom. Papa dictata deterrima erit hæresis, nisi mitigetur asperitas? En quàm bonus antiquarius sit Gabriel, qui hoc titulo apud rerum omnium ignaros sodales se venditat! Ne tamen prudentia vacuum esse credas, allegoriæ pallio se inuoluit, & sub vmbra turris Babel, rei cognitionem occultat. Nam quòd locis quibusdam ab Eccio & tota illa caterua citatis abutitur, vt transsubstantiationem persuadeat, nolo refutando, rem actam agere. Cauillatur in voce vna, acsi aliud esset antiquis scriptoribus panis mutatio in corpus, quàm fieri spiritualem cibum ex quo cõsecratus est, quum antè duntaxat terrenum & corruptibile ventris alimentum foret Concludit Gabriel, non esse ambigendum quin maneat tantùm species panis absque substãtia post consecrationem. Quum innumeri loci, quorum centesima pars fastidium gigneret, testentur Patres non aliter sensisse quàm remanere panis substantia, si quam veterum paginam gustasset, venisset in mentem celebre illud dictum Irenæi: Duas res esse in Christi Cœna, terrenam & cœlestem. Et tu latrator, doctrinæ nostræ opponere audebis Martyrum sanguinẽ, quem adeò proteruè calcas? Irenæi sanguis non modo ingluuiem tuam replet, sed tuis scortationibus, aleę, & aliis luxuriæ partibus sumptum suppeditat: interim hæreticos vocas, qui ex ore eius loquuntur. Addit postea Apostolos vocare post consecrationem corpus quod antè fuerat panis. Flagellis certè, non verbis castiganda esset hęc improbitas. Quid enim Paulus? Panis quem frangimus, communicatio est corporis Christi. Item, Vnum corpus sumus omnes, qui vnum panem participamus. Vsque adeóne stupidum te reddidit tua scabies, vt te omni ex parte confodi non sentias? Paulò pòst tamen homo verti ginosus puerile illud cauillum obtendit de virga Aharon, quæ nomẽ suum retinet postquam cõuersa est in serpẽtem. Quasi aliquas præstigias Apostoli in Cœnæ mysterio comparent. Quin etiam illud Ieremiæ quod proxima pagina de Scriptura interpretatus erat, Mittamus lignum in panem eius, ad vsum suum ex communi errore accõmodat. Quasi verò Prophetæ in mentem venerit Cœnæ mysterium, vbi hostes ad cibum suum veneno inficiendum conspirasse deplorat. Quatenus ergo prodigium transsubstãtiationis oppugnauit Lutherus, catholicæ Ecclesiæ consensu fretus, meritò totum Papatum despexit. Vbi referre Gabriel incipit quæ postea sequutæ sunt dissensiones, proteruè, sicuti solet inter mulierculas fabulatur. Neque enim virorum aut locorum tenet nomina, & ab historia longissimè aberrat: & ineptiarum refutatio ex libris editis peti potest. Testimonia ex Melanchthone & Luthero sumpta quàm calumniosè deprauet, nullo negotio ostendere promptum est. Grauabat Carolstadius Lutherum, quòd de Papa victoriam adeptus nollet opinioni suæ subscribere. Id in eum retorquet Melanchthon, Lutheri odio impulsum fuisse vt litem hanc moueret. Angelus Satanæ perinde vult accipi, quasi Luthero exprobret Melanchthon nullo pietatis zelo orbem turbasse. Extat liber, qui Gabrielem falsarium esse ostendet. Cæterùm, quia Lutherus, qui in medio cursu substiterat, non satis placidè expendit quod ab aliis rectius additum fuerat: quin potius eos non tantùm pro consueta ingenij sui vehementia, sed à flagellis quibusdam instigatus, intemperanter vexauit, odiosè coaceruat Gabriel omnes eius hyperbolas, quæ piorum animos à veri inquisitione auertant. Neque id modò, sed omnia permiscet ad obnubilandam lucem, suffuso identidem calumniarum suarum veneno. Dissensio, inquit, & hostile certamen fuit Luthero aduersus OEcolampadium & Zuinglium. Omnes damnauit Caluinus. Quid? nebulo. Si verecundè Caluinus, & adhibita qua decebat reuerentia, Lectores admonuit quantum nocuisset contentionis feruor, vt compositis ad moderationem animis rem melius expenderent, an tibi erit tumultuandi materia, vt pios alienes à veritatis studio? Carolstadij certè commentum si Lutherum offenderit, nihil miror, in quo se prodebat manifesta absurditas. Atque vtinam placidè sedatóque animo OEcolampadium & similes primò audisset. Verùm excesserit modum Lutherus, & multa iracundè pro-

Idem in Ps. 3. Epist. 23. ad Bonifacium.

cap. Ego Berẽga. de consecratione, distin. 2

Lib. 4. cap. 33

1. Cor. 10 16. 17

Ier. 11. 19

pro tulerit: an ideo alienabuntur à veri inquisitione omnium animi, vt clausis oculis se in tenebras demergant? Ex altera parte Caluinum perstringit, quòd inuiderit Luthero Heliæ titulum. Nempe quia eorum stultitiam compescuit, qui vltimum Heliam in eius persona apparuisse dicebant. Id de quocunque dicatur, præposterum & intolerabile esse Caluinus affirmat. Quo igitur colore dicacitatem suam exercet insipidus scurra, acsi vnquam Caluinus quem detestatur titulum appetiuisset? Multò verò magis eum exagitat in docendi forma quam tenuit. Imò dicit nouam & prius inauditam sententiam protulisse: nec pro sua hebetudine cernit, Caluinum, eo ipso quem adducit loco, se potius aliis rectè sentientibus adiungere, quàm affectare laudem nouitatis. Hoc iam nimis crassum mendacium: cui tamen alia duo accumulat, Nulla ipsum Scripturæ authoritate, vel Patrum, niti. Quósnam te alloqui putas Gabriel? sodalésne tuos Canonicos, an meretrices? Nam si qua vnquam de re exactè disputatum fuit, nihil diligentiæ omisit Caluinus quin & Scripturæ & Patrum testimoniis causam suam muniret. Postea ad calumniam arripit Caluini verba, vbi profitetur se dicturum sincerè & absque fuco, deinde liberè, sicut solet, quid sibi videatur. Hic Gabriel quasi à veterno expergefactus exclamat, Attende lector. Paulus de hoc tremendo mysterio tractans, Ego, inquit, accepi à Domino quod & tradidi vobis. At Caluinus, Dicam, inquit, non quid Christo & eius sponsæ Ecclesiæ, sed quid mihi videatur. Piget quidem tam futilibus næniis respondere. Sed

Act.15. 28 cùm Apostoli & Seniores scripserunt, Visum est Spiritui sancto & nobis, an se à Spi-

1.Cor.7. 8 ritu separabant? Quid autem alibi idem Pau-

Rom. 1. 16 lus? Dico, inquit, virginibus & viduis. Item, De virginibus præceptum Domini non habeo: consilium autem do, tanquam misericordiam consequutus à Domino, vt

1.Tim.2 7 sim fidelis. Quid? Dum Euangelium no-

2.Cor.13 3 minat suum, an Christo quicquam derogat? quin potius sumit pro confesso quod alibi dicit: An experimentum eius quæritis qui in me loquitur Christus? Quòd siquid insectatione dignum est in verbis Caluini, Lucas ei suo exemplo ad defensionem sufficiet, qui sic in totum Euangelium præfatur: Quoniã multi aggressi sunt texere narrationem, &c. visum est & mihi ex ordine tibi omnia scribere. Nunc quicquid petulantiæ in me exerit Gabriel, sustineat Lucas. Quanquam

1.Cor.14 32 plenior suppetit cauilli dilutio. Neque enim illic præcipuè de capite aliquo religionis agitur, sed de speciali verborum sensu, in quo libertas interpretibus semper hac lege permissa fuit, vt meminisset quisq; spiritus Prophetarum Prophetis subiectos esse. An modestia canis latratu in miram arrogantiam & fastum vertetur? Cæterùm quasi ad se reuersus, contendit paulò pòst falsò citari à Caluino locum, quòd Spiritus sanctus vocetur columba: quum dicant tres Euangelistæ, Vidi spiritum sanctum descendentem quasi colũbam. Ergò mentitus es, & improbè calumniatus, sine Scriptura Caluinum loqui. Quàm bella verò refutatio: Non vocari Spiritum sanctum columbam, quoniam addatur particula similitudinis. An quia Grammaticæ elementa non tenes, ideò homini non tam indocto, Latinéque loquenti, luenda est inscitiæ tuæ pœna? Huc tendunt Caluini verba: nomen Spiritus impositum fuisse columbæ. Spiritum inuisibilem esse constat: cum quomodo vidit Baptista, nisi in figura visibili? Absurda erit loquutio, nisi metonymicã esse concedas. Et rursus obgannies, Caluinum sine Scriptura loqui, ac non potius lucem pertæsus, te in alicuius scorti gremium abdes? Pergamus tamen in recitandis fabulæ næniis, vt eius ambitio saturetur, quando in faciem Dei spuendo, voluit innotescere. Dicit Caluinum priuata sua sententia figuram afferere in Christi verbis, Hoc est corpus meum. Quid ergo fiet Tertulliano, Chrysostomo, Basilio, Augustino, & reliquis, qui omnes vno consensu idem tradunt? Quòd siquis figuram non admittat, àn non palàm refragantur verba ipsa? Quid enim est tibi Pronomẽ demonstratiuum, Gabriel? Panis species scilicet. An albedo illa corpus est Christi? Deinde an calix sanguis? Quando sub magistri ferula puer tam malè profecisti, quis non flagris & fustibus in pistrino mulctandum censeat? Ad hæc reprehendit, panem & vinum vocari tesseram carnis & sanguinis Christi: quum nemo ex tota vetustate hanc similitudinem non sit amplexus. Sed cur malignè interea dissimulat, tesseram vocari, cui annexa sit rei exhibitio? Cur etiam mentitur, negare Caluinum participes nos fieri substãtiæ carnis & sanguinis Christi in Cœna, quũ Substantiæ nomen disertè vsurpet? Facile erit Gabrieli non centum modò Caluinos, sed Christũ, Prophetas, & Apostolos omnes hæreticos facere in tanta mentiendi licentia. Itaque nihil mirum, si nullã in Scriptura syllabam Caluinum proferre audacter iactet, dum Transsubstantiationem oppugnat: quia pro nihilo ducit, fideles eundem panem in Cœna participare, & panem esse κοινωνίαν corporis Christi. Æquè subtiliter eludit quod de natura Sacramentorum secundo loco addit Caluinus: nihil scilicet credendum, quod non expressum sit in Scripturis. Quasi verò aliunde petendum sit quicquid de Sacramẽtorum natura cognosci potest. Certè non ab homine quopiam mortali didicimus visibili symbolo illic repræsentari rem inuisibilem. An Baptismus nobis erit spiritualis ablutio, nisi respondeat aquæ analogia in abluendi corporis sordibus? Sic nec color spiritualis

alimenti nobis erit symbolum, sed panem adesse oportet, vt cõueniat inter animæ & corporis cibum similitudo. Postquam adeò bellis dicteriis Caluinum sugillauit, alio crimine onerat, Quòd secum ipse pugnet. Docet quidem Caluinus, Reipsa offerri Christi corpus fidelibus in Cœna. Contrarium verò membrum nusquam in eius scriptis reperiet Gabriel, Panem inane esse spectrum. Quòd si nunquam Cœnæ mysterium exinaniuit, quin symbolo coniuncta esset rei veritas, quandiu feretur hic canis cum suo latratu? Tertiam quoque quasi rursus cum aliis pugnantẽ sententiam enumerat: quanuis solus panis cernatur oculis, corpus tamen verè percipi: quia vacuis figuris non oblectet suos Christus, sed efficaciter arcana virtute impleat quod promittit. Quũ hæc nullo modo conciliari posse exclamet, an alius quàm phreneticus censeri potest, qui soles geminos videat? Clamitet nunc Caluino non esse credendũ, quòd solus & à seipso loquatur, sed intelligat suam vanitatem ridiculam fore donec eius libros, qui passim in tota vrbe leguntur, occisis trecentis millibus testium, qui authorem defendent, aboleuerit. Nullus esset modus si singulis sententiis insisterem: quando subinde resorbet hic canis suos vomitus, quos iterum atque iterum egerat. Quale est quod inculcat, Caluinum panem merũ statuere in Cœna, & tantùm tesseram corporis Christi: quũ centum & pluribus locis testetur exhiberi simul cum pane corpus, modò tollatur localis præsentiæ & immensitatis figmentum. Trãsilit deinde ad Missam: quæ quoniam histrionica actio, & simiæ æmulatio à Caluino vocatur, concludit Christum igitur simiam esse & histrionem, ex cuius præcepto corpus conficitur. Atrocissimum crimen, si accedat probatio. Citat verba, Hoc facite in mei memoriam. Nugabitur ergo cum magistro suo Eccio & tota cohorte, Christum dedisse mandatum sacrificandi. Iussit Christus exemplo suo communicari inter fideles panem & vinum. Accipite, inquit, distribuite inter vos. Quid Papistæ? Primò Christum immolant: deinde populum excommunicant quotidie ab esu panis. Quòd si quotannis semel panem porrigant, fraudant altera parte: acsi nunquam dictum esset, Bibite ex hoc omnes. Vbi de pane sermo habetur, omissa vniuersali nota, contentus fuit Christus simpliciter ad edendum hortari. Vbi ad calicem ventum est, omnes iubet bibere. Prohibitio Gabrielicæ Ecclesiæ non modò integrum Cœnæ vsum ad dimidiam partem restringit, sed ex professo quod cunctis dederat Christus, nonnisi ab vno deglutiri patitur. Quanquam non huc solùm respexit Caluinus, sacrificos Papales vocando histriones & simias: sed innumeras gesticulationes summatim complexus est, quibus referta est Missa. Et quid, obsecro, magis histrionicum, quàm in illo præclaro vestitu decem mysterio fabricare: fabulam agere nunc motoriam, nũc statariam: patenam ventilare: nũc obuertere tergum populo: nunc faciem momento ostendere? Sed ineptus sum, qui pueriles istos lusus tanquam aliud serium commemoro. Iam quia Luthero & Zuinglio pepercerit Caluinus, aliud crimen inuritur à Gabriele, hæreticos ipsum fouere, quos iubet Christus haberi pro ethnicis & publicanis. Quasi non excipere promptum sit, nec hæreticos vnquam fuisse, quanuis aliqua in parte lapsi sint, nec in Ecclesiam contumaces, cui fideliter, nec sine vberrimo fructu seruierunt. Vna interim facetia tantopere arrisit homini insulso, vt probabile sit, hac ferè de causa Præfationem scripsisse, ne illa intercideret: nempe dum Geneuam vocat Gehẽnam: quod nomen singulis ferè paginis iterat. Et quia alicubi non obseruata fuerat tam concinna allusio à typographo, inter errata sedulò reposuit. Neque tamen immeritò his deliciis captus est, quum apud Rhetores nulla reperiatur talis figura. Arripit posteà triuiale illud conuitium, Negare nos Christi diuinitatem, verbum EST significatiuè, aut figuratiuè sumendo: quoniam idem valebit in aliis locis, Tu es Filius meus dilectus: &, Verbum caro factum est. Collectos scilicet ex Saxonica Theologia lapides sine magno labore in nos proiicit, sed quos securè contemnere possumus quia cæco impetu aliò feruntur, neque nos attingũt. Fixa enim, vel crepantibus istis omnibus furiosis, manebit generalis regula. In omnibus Sacramentis subesse figuram aut tropũ, quoties res de signo prædicatur, aut signum de re. Petra erat Christus, an substantialiter? Si aqua Baptismi nostra est ablutio, quid sanguini Christi fiet? Ergo quum panis & calix sacræ Cœnæ signa sint, colligitur ex perpetuo Scripturæ vsu, interpretatione esse opus quæ minimè coacta est, sed sponte sano lectori occurrit. Atqui Iohãnes si putasset tropum subesse, id planè explicuisset: quod non fecit. Quid? bestia. An apud Iohannem vlla fuit Cœnæ mentio? Fateor quidem Cœnam nihil aliud esse quàm speculum, in quo repræsentatur quicquid continet nobilis illa concio quam refert Iohannes 6. capite: atque inde stuporem tuum coarguo. Nam si panem vitæ se vocans, & carnem suam cibum, & sanguinem potum, non nisi per similitudinem loquitur, cur non eadem quoque similitudo in Cœna extabit? Caro Christi verè est panis viuificus: nec tamen sic vocatur absque figura. Quum idem interposito signo repetit & confirmat. Christus, an consentaneum erit figuram excludere, quæ magis hac in parte ad demonstrandam externi signi rationem necessaria est? Verùm vt bardum hominem nihil pudet, fortiter contendit in illa concione propriè & liberaliter sumi quicquid dicitur.

Cur

Tracta. in Ioan. 6.&27 Lib.3.de doctrina Christ. cap.16.

Cur autem ei non venit in mentem ex Augustino interpretationem petere? Atque vt vbique eius ineptiæ appareãt, in locum verborum Christi, Hic calix est sanguis meus ex suo Missali substituit, Hic est enim. Credatur nunc Catholicæ fidei defensor, cui Missale est Euangelium. Quòd Lutheri verbis iterum nos oppugnat, non anxiè in refutatione laboro: quia iniquum esset inconsiderato Lutheri feruore obrui bonam causam. Hyperbolica verò clausula, vbi dicit nucleũ Christianitatis esse in Papatu, ingenuè à Luthero retractaretur, si hodie viueret. Cur enim ei non licuerit triginta & tribus annis in melius proficere? Valde irascitur Gabriel, quòd dixerit Caluinus consecrationem Papistis magiam esse ascitam à Gentibus. Item alibi, Papistarum consecrationem ab incantationis specie nihil differre. Ambrosiũ quidem contrà obiicit: sed ridebit Caluinus, ex suppositio libro adduci quod nemo sani iudicij magni faciat. Quãquam, vt demus Ambrosium esse authorem, quantæ vecordiæ est non expendere nomen Papistarum? Puram & legitimam consecrationem reuerenter suscipit ac suspicit Caluinus, qua sub symbolis panis & vini, carnis suæ & sanguinis nos Christus facit participes. Sed ea qualis sit, attendere conuenit. nempe in qua clarè resonat hæc promissio, qua nos inuitat Christus ad carnis suæ & sanguinis κοινωνίαν. A discipulis enim intelligi voluit, quum diceret, Hoc est corpus meum. Vnde & Augustinus appellat verbum fidei, quo Sacramentum conficitur ex visibili elemento. Quid autem sacrifici Papales insusurrant in panem, in calicem sufflant. Et non erit magica incantatio, qua sonora vox Christi, quæ piorum omnium auribus destinata erat, in raucum & flatuosum murmur conuersa ad panem & vinum præposterè dirigitur? Desinat ergo Gabriel vel Chrysostomum, vel alium quempiam ex vetustate opponere: quibus, si essent superstites, non minus detestabiles essent istę prępstigiæ, quàm Caluino. Cæterùm, ne sit vbique stupidus, vna in re notanda est eius sagacitas. Caluinum enim comperit fuisse aliquando sacrificum. Hoc verò modò transsubstantiationem suam bellè confirmat: qui sola imaginatione simplicem laicum, vt vocant, repentè sacrificum creat. At Caluinus quoddam ab vtero præsagium attulit, ipsum à vestra sorde fore immunem: quia semper abhorruit à sapore olei. Tandem in latissimum impudentiæ cãpum, in quo licentiosè proteruiat, descendit Gabriel, dum nos sectariis omnibus permiscet, & eorum infamia aspergit. Dicerem ex Staphylo, & similibus apostatis hanc criminationem hausisse: nisi quòd eorum de quibus garrit, ignorat nomina. Pro Schuinkfeldio supponit Suentrefeldium. Sed vbi omnia euomuerit, quibus deformari nostram doctrinam putat, quo tamen iure vel titulo errorum culpam in nos transscribet, quorum industria & labore prostrati sunt? Ex quo cœpit Lutherus Papatum conuellere, exorti sunt subitò innumeri propè hæretici, qui prodigiosis commentis Germaniam turbarunt. Posteà emerserunt aliæ etiam sectæ. Esto. Nam & promulgato Euangelio non minor errorum & sectarum turba ebulliit. Hæc est Gabrielis pietas, dedecore nos afficere, quod in Christum & Apostolos redundet. Similis est causa & prorsus communis. Quis igitur non videt, si errorũ, qui hinc inde confertim emerserunt, crimen sustineant Lutherus, Zuinglius, & alij, idem subeundum esse iudicium Christo & Apostolis? Nempe súsque déque est Cynicis istis ac Epicureis nebulonibus, quibusuis blasphemiis exponi Christi nomen, modò nobis maledicant. Prompta verò & expedita nobis defensio est, etiam si societas quæ nobis cum Christo est, causam nostram non assereret. Breuiter enim Gabrieli respondeo: apud æquos & non sinistros interpretes, tanta errorum quæ surrexit, colluuie, adeò non labefactari doctrinæ nostræ fidem vt magis confirmetur: siquidem eorum quæ à Christo prædicta sunt effectum oculis cernere, nõ modò pios animos offensione leuat, sed erigit, trãquillat, fulcit. Quid autem Christus? Non posse à patrefamiliâs eiúsque seruis seminari purum triticum, & agrum fideliter conseri, quin diabolus statim noctu surgat ad seminãda zizania. Si hoc nostra ætate impletum est, an accusabitur fidelis opera seruorum Christi, quia eius fructum corrumpere tentabit Satan? Quòd si iniustè accusentur, an non eorum innocentiæ patrocinium suscipiet ipse Paterfamiliâs? Vltrà progredior. Nunquam in hominum corpora & animas maiori licentia grassatus est Satan, quàm Christo in carne manifestato. Nõ modò plena fuit Iudæa dæmoniacis, sed Maria à septem dæmonibus obsessa fuit, alius autem à legione. Latratum suũ tunc aduersus Christum exerat Præcentor, ac dicat eius aduentu apertos & perruptos fuisse inferos, vt diaboli turmatim scaturirent: atque ita quod Deus pro admirabili sua sapientia illustrandæ vnigeniti Filij sui gloriæ statuit, in probrum conuertat. Sabbathariósne, Adamitas, Dauidicos, Anabaptistas, & eiusmodi monstra genuerunt nostri homines, cum quibus nihil magis affine habent, quàm lux cum tenebris? Cui sano persuadebis, bone Rhetor, hæreseon authores esse, qui eas soli singulari Dei gratia profligarunt, & quidem vobis comessantibus, ludentibus, scortãtibus, stertentibus? Eadem est ingenuitas in reliquo contextu. Eruperunt phrenetici quidam apud Heluetios ante annos triginta sex in pago cui Abbatisellæ nomen est: hîc verò bonus historicus Apocellam facit, eos narrans abiecto omni pudore brutorum instar fœda libidine se contaminasse. Addit, Post de-

Mat.13. 29

cantatas more Geneuẽsium Dei laudes. Quid miser? Quum Geneua putris adhuc esset fœditatum vestrarum lacuna, idololatriæ receptaculum, & porcorum tui similium prurigine tota fœteret, potuit quasi præcinendo miseris illis canendi rationem ostendere? Ergo in diluenda eius maledicentia, nihilo plus operæ ponendum est, quàm in cohibendo asini rugitu. Est quidem non ferenda indignitas, & quæ bonis omnibus stomachum moueat, quòd Iohannis Montani & Michaelis Serueti blasphemias imputat Caluino. Vel ab ipso, inquit, didicerunt, vel ille ab ipsis. Quomodo ipsos docere potuit Caluinus, qui adhuc adolescens iuris ciuilis studio addictus erat, quum vtriusque efferbuit insania? Imò vix annos XII. natus erat Caluinus, quum primùm cœpit Montanus tumultuari. Itaque nobis non inuitis ridendum se propinet Gabriel, licet, dum Serueti hæresin ex Caluino esse scribit. Sed quàm probabili ratione? quoniam adorationem panis meram idololatriam affirmat. Verùm, vt te stuporis tui aliquando pudeat, bestia, fortiter contendit Seruetus: Christum sub pane adorãdum, quia deificatum est eius corpus, ac verè Deus, suáque immensitate cœlum & terram implet. Quæ posteà conuitia ingerit, centies à nostris refutata per se euanescunt. Fecit Deus quæcunque voluit: voluntas Christi ex verbis notissima est, Hoc est corpus meum: ergo Christus non est Deus, nisi ex pane corpus faciat. Nos autem excipimus, stultè pro notissimo obtrudi de quo ambigitur, imò quòd vera interpretatione crassæ absurditatis conuincitur. Nostrorum libros, qui totam hanc rem dextrè expediunt, & luculentè enarrant, legere præstat, ne repetitio fastidium pariat lectoribus. De morte Serueti quàm stolidè fabuletur, paulisper attendere operæpretium est. Omitto quòd Geneuam cloacam facit, vbi transfugæ in luxu & libidine, tanquam sues in cœno volutantur. Atqui si non maiore indulgentia libidines alerentur Lugduni quàm Geneuæ, tu porce, primo quoque die illinc transfugeres, ac in latibulum aliquod impunitatis te abderes, cum vno aut altero scorto. Sed mendacia de Serueto effutire, quæ specie omni careant, quàm belluini furoris est? Quum sermonem, inquit, contulisset cum Caluino, tandem post multam contentionem, quum dogma suum aliquantulum dissimile ab illo Caluini tueretur, nec vellet in verba prioris magistri iurare, capite damnatus est. Ergo magister Caluinus, qui minor erat natu: & discipulus Seruetus, qui suas de Trinitate blasphemias vicesimo ætatis anno vulgauerat. Pergamus. Sermonem quî potuit conferre Seruetus, nisi in carcerem inclusus, qui triginta contra Caluinum & Geneuensem Ecclesiam editis epistolis, malè sibi conscius, furtim transibat? Iterum tamen facetias affectat Gabriel, dogmata aliquantulum dissimilia vocans: quum Caluinus nõ minus ex sanctis Patribus quàm ex Scriptura fidem orthodoxam assereret, ille verò nullum apicem ex fidei articulis relinqueret integrum. Sed quum rem totam ex actis quoque publicis in libro suo patefecerit Caluinus, quid aliud agit Gabriel, nisi quòd palmam inter mendacissimos nebulones sibi vendicat? Eiusdem amentiæ est quòd Caluinum iactat Regem Galliæ nuncupasse tyrannum, quia in hæreticos sæuiret. Primùm falsitatis & calumniæ coarguetur ex libris Caluini, vbi nihil simile legitur. Tametsi autem de sæuitia conquestus est, quæ exercetur in veros & puros Dei cultores, blasphemos tamen ac hæreticos nunquam censuit tolerantia fouendos esse. Telam mendaciorum contexit Gabriel & Caluinum cum Abbate nescio quo Præmonstratensi miscet, qui negauit esse inferos, & Christo desperationem affinxit. Hunc verò calumniandi colorem inducit, quoniam in Catechismo neget Caluinus Christum ad inferos descendisse. Quasi verò Caluinus non apertè contendat retinendum esse hunc fidei articulum, ac frigidum commentum de sepulchro repudiet. Epiphonema quod subiicit, superioribus optimè respondet. Abrogato, inquit, sacerdotio, euerso sacrificio, Sacramentis omnibus conculcatis, eò tandem res producta est, vt nec infernus, nec cœlum esse credatur, & Christus à multis Deus esse negetur. Abrogatum quidem fateor sacerdotium, quod sacrilega audacia sibi arrogauerant qui se absque vlla vocatione in locum Christi obtruserant: euersum quoque fuisse Missæ vestræ sacrilegium, quod à vobis fingitur esse Christi mactatio, & quo expiatio eius morte parta exinanitur. Sacramenta autem nequiter mentiris fuisse conculcata, quibus reddita fuit integritas, quum vestris corruptelis scelestè fœdata essent. Nam adulterina figmenta, quibus falsò impositum erat illud nomen, è medio tolli oportuit, si vellent nostri Ecclesiam stercoribus purgare. Qua fronte cœli & inferni te vindicem ostentas: quum tua impietas omnibus fœteat, non minus quàm vitæ spurcities: constet autem nostrorum omnium scriptis vitam hominum ad serium Dei timorem, & pietatis studium rectius ac magis dextrè cẽtuplo formari, quàm tota librorum congerie qui vnquam in Papatu editi sunt? Hac sua magniloquentia adeptum se existimat vt vnus solo nutu par sit ad sedandos omnes Galliæ motus. Perinde enim concionatur ac Cato quispiam è nubibus delapsus. Nugator, si fallaci grauitatis specie fidem acquirere tibi optabas, cur à mendacio exorsus es, quod iam dixi ab infestissimis quoque nostris hostibus refelli posse? Deprehensos dicis fuisse Lutetiæ, qui extinctis lucernis fœda se inuicem libidine contaminarent. Non rogo vt cognitio suscipiatur: car-

carnifices ipsos tuæ stultitiæ pigebit: quia semel pudefacti, tam friuolas nænias cuperent sepultas esse. Porrò quia tota concio ex ventosis rabiosi hominis spumis conflata seipsam frangit, eam prætereo. Clamet Gabriel: Hic siste gradum Gallia, & prouidè attende quos tumultus & tragœdias excitauerit hæretica rabies vbicunque grassata est. Declamitet aduersus Psalmos: quid aliud quàm fœtorem suum exhalando, ingenuos omnes & cordatos ad iracundiam prouocat, aliis suppeditat ridendi materiam, apud sodales verò suam impudentiam detegit? Mirum verò est, si nos omnes tam securè contemnit, vt simulat, tanta intemperie eum ardere. Certè nisi rara quædam eum torqueret anxietas, suas lautitias stylo quoque præ se tulisset. Hæc verò inter se minimè conueniunt, quòd doloris amarulentiam tota præfatione euomens, triumphos de nobis & nostrorum hominum libris magnificos agit. Nulla secundùm eum fermè fit mentio librorum Lutheri, nisi fortè in aliquo Saxoniæ angulo. Nempe hæc ratio est cur vacuum locum occupauerit. Succedat igitur in vicem librorum Lutheri Gabrielis Præfatio. Denuntiet percursores, vt ad vecturam præstò sint carrucæ, quæ pretiosum thesaurum in omnes Europæ partes aduehant. Verùm quid te insipidius, qui saltem non olfacis quanta librorum copia & varietas Papatum è suis sedibus quotidie depellat? Quod verò dicit Melanchthonem à Luthero desciuisse, libenter amplector: quando causam nostram non vulgariter adiuuat eius viri consensus, quem tametsi mortuo Luthero liberius confessus est, eius tamen non obscura documenta viuo illo ediderat. Illius verò libros Geneuæ excudi cur vetaret Caluinus, qui deterrima hostium suorum scripta ingenuè publicanda curauit? Imò nisi te prorsus excæcasset furor, scires quædam ex Lutheri scriptis in Gallicam linguam versa, vrbis & typographi nomē habere inscriptum. Quoscunque verò eius libros emere qui volet, reperiet vęnales in tabernis. Nec verò à tuo vaticinio metuit Caluinus, dum breuem interitum minaris eius operibus, quia nihil solidum contineant, sed inani verborum fuco sint referta, vt si verborum ambages tollantur, & rhetoricæ flosculi, maledicta in sacramenta, & in Ecclesiam scommata, Hortensij aut Laurentij Vallæ potius sit quàm Christi discipulus, Grammaticus aut Rhetor magis quàm Theologus reperiatur. Crede mihi, qua est simplicitate, nullos ex tua censura aculeos sentiet. Sed ex te scire velim, bone iudex, quid tibi in mentem venerit, Laurentiū Vallam Hortensio coniungere: deinde quo consilio Hortensiū elegeris, à quo nulla syllaba relicta est, vnde coiiceres Caluinum, vel minimo lineamento, aliquam eius imitationē referre. Sed nimis acriter vrgeo. Tātùm quęro, quem tibi de Theologia sententiā ferenti crediturum putes. Si permittunt sodales vt in mensis quiduis tibi arroges, an tibi in luce inter sobrios ac sanos homines atque etiam eruditos idem concessum iri speras? Præfatio verò demonstrat quàm idoneus sit eloquentiæ iudex aut arbiter, quisquis fuerit eius opifex & architectus. Cæterùm vt tuam stultitiā despicere ac ridere possumus, ita scito nos cordatiores esse, quàm vt totius mundi ingratitudo, si omnes essent tui similes, cursum nostrum impediat. Oleum quo Rex Galliæ vngitur, adulatione tua magnificè extollis, quò Regem ipsum, si tuis nęniis fidem haberet, in obsequiū Papæ mancipes. Seditiones, quæ semper à vobis accensæ sunt, aut certè aliunde exarserūt, iniquè nobis obiicis. Quod ex Chrysostomo citas paucitatem magistram esse verę disciplinę: vide ne breuiter retractare cogat experientia, vbi prudentissimi quiq; tyrannidis vestræ tædio ad eam reprimēdam digitum tollent. Intereà te admonitum velim, quem Chrysostomum errore vocas, vnum ex Sacramentariis esse, qui apertè negat in Eucharistia esse Christi corpus, sed duntaxat in mysterio repræsentari. Quòd charitatem iacerę deplorat, in eo haud dubiè famelicis suis fraterculis, qui ex quotidiana Missarum nundinatione victitant, gratificari voluit. Verùm vt alium quemlibet deceat sic loqui, quid minus consentaneum est quàm immanem & barbarum Cyclopem de charitate verba facere: cuius insatiabili auaritia & rapinis prorsus se exhaustos deplorant miseri rustici, qui eius vngulis obnoxij sunt? Habent enim Canonici Lugdunenses multos suæ ditionis pagos, quorum ita fit inter eos partitio, vt singuli proprium possideant, & quisque vberiorem, pro antiquitatis gradu. Suos quum hic bonus charitatis magister nō secus excoriet ac lanio in macello animalia quorum venditurus est carnem, alienis quomodo parceret? Quale verò erga familiarem suum & intimum amicum ediderit tam humanitatis quàm fidei specimen, breuiter indicare expediet. Deposuerat ille in custodiam Præcentoris beneficium, quod suo nomine tenere non poterat: quum reposceret, non sine conuitio repulsam tulit: ac si fidum custodem simonia macularę vellet. Respondit enim Gabriel, quum seuerè à Canonibus damnentur simulatæ resignationes, se in amici gratiam nūquam fore simoniacum: ac misero socio, quem adeò improbè ludebat, fortiter minitatus est, nisi verecundè à nefando scelere absisteret. Etsi autem à suorum congressu ob dedecus reiectus fuit, minore tamē flagrauit inuidia, quia talem quęstum factitare pridem consueuit. Alio etiam vitio laborat præclara eius exhortatio: quòd in eadem pagina turbæ & multitudini acquiescendum non esse contendit, & simul nostram paucitatem ridens, suæ partis multitudine gloriatur. Quàm iustè Caluino exprobret sedere ipsum

in templo Dei vt adoretur, me tacente iudicent à minimo vsque ad maximum quicunque & sensu communi,& aliqua modestia, & æquitate prædíti sunt. Et tamen quasi plausibilem occasionem nactus, aduersus idola inuehitur. Euge, animose gloriæ Dei vindex, plausũ libenter dabimus, si idola omnia prosternas. Sed fucũ facit impostor. Simul enim ac de idolis verbum facere visus est, mox allegoriis perstringit simplicium oculos. Atqui, teste Augustino, nullus est deterior cultus simulachrorum, quàm dum phantasmata sua colunt homines: & quicquid animo errante cum superbia & tumore cogitãdo imaginati fuerunt religionis nomine obseruant. Agnosco certè: atque ideò totum Papatum, etiam si nulla apud vos statua, vel pictura videretur, tanquam lacunam idolis refertam fugimus & abominamur. Quid enim illic est religio, quàm ad humana commenta obrutescere? quid Dei cultus, nisi posthabitis ipsius mandatis hominum legibus se addicere? Nec verò obscurum est te & alios omnes Papæ satellites non alibi locare victoriæ fiduciã, quàm si humanæ traditiones Dei verbum sepeliant. Intereà de Regis salute se vehementer sollicitum esse, simulans vna re incolumen fore promittit, si indefessus sit Papatus assertor, quum Ecclesiæ salus à summi Sacerdotis dignitate secũdùm Hieronymum pendeat. Totiésne falsarium te deprehendi? De singulis Ecclesiis loqui Hieronymum ex contextu liquet: quia mox sequitur sine iussione Episcopi neque Presbyterum, neque Diaconum ius baptizandi habere. Nec sanè quæstio erat cum Luciferianis de Romani Episcopi primatu: sed quomodo pax inter cuiusque Ecclesiæ ordines sit colenda. Tu verò quod de omnibus erat dictum, perperam ad vnum trahis, atque id reclamante Hieronymo: cuius nota sunt verba ex responso ad Euagriũ: Quid mihi profers vnius vrbis consuetudinem? Quid paucitatem, vnde ortum est supercilium, in leges Ecclesiæ vendicas? Vbicunque fuerit Episcopus, siue Romæ, siue Eugubij, siue Constantinopoli, siue Rhegij, eiusdem meriti, & eiusdem sacerdotij est. Potentia diuitiarum, & paupertatis humilitas superiorem vel inferiorem Episcopum non facit. Et adhuc nebulo in eos statues Ecclesiæ vnitatem, si vester Antichristus suauiter delicietur in pacata tyrãnide? Et proscribi Christum ex Gallia dices, si excutiatur lethale illud iugum? At fides, teste Cypriano, sine vnitate non tenetur. Sed cur de vinculo taces, quod sanctus Martyr illic præcipuè cõmendat? Antichristum obrepere dicit sub Christi titulo, dum ad veritatis originẽ non reditur, nec caput quæritur nec cœlestis Magistri doctrina seruatur: quæ si quis considerret & examinet, tractatu longo atque argumento opus non est. Probatio est ad fidem facilis compendio veritatis. Dicit quidem

De simplicitate prælatorum.

paulò pòst, quamuis essent cæteri Apostoli quod fuit Petrus, pari consortio præditi & honoris & potestatis, dictũ fuisse Petro, Dabo tibi claues, vt in vno homine Ecclesiæ vnitas monstretur. Sed nequis malus cæmentarius, qualis es, voci vnitatis lutum pro gypso illinat, eam in sua puritate asserit, adiungens, Episcopatus vnus est, cuius à singulis in solidum pars tenetur. Certè in corpore mutilo & trunco nos non detinet Cyprianus: sed prudenter nos ad caput reuocat, ne vlla quæratur cum hominibus coniunctio, quæ nos à Christo separet: ne vlla transferatur in homines dignitas, quæ vel minimum ex eius episcopatu deroget: ne vlla vnitas prædicetur, nisi in Euangelij fide fundata, & quæ à Scriptura non abstrahat. Restat igitur vt ex ipsa doctrina æstiment lectores vbinam sit vera & legitima vnitas: quando non aliter sincerum iudicium fieri potest: nisi fortè nouum aliquem Christum inueniat Gabriel Euangelio suo exutum. Nos autem retecta facie gloriam eius in speculo Euangelij repræsentamus: ac gloriari cum Paulo iure licet: si adhuc velatum est Euangelium nostrum, inter eos qui pereunt, velatum esse: in quibus Deus huius seculi excæcauit sensus fidelium, ne illucesseret illis lumen Euangelij gloriæ Christi, qui est imago Dei. Rostro suo deforment porci doctrinam nostram licet, vel suo grunnitu impetant, lacerent eam canes, vel allatrent, vtroque officio fungatur Gabriel, ipsa se ab impuris eorũ spurcitiis vindicabit. An nos impulerit ambitio ad excogitanda noua dogmata, ex re ipsa æquis omnibus arbitris permittimus cognitionem suscipere. Certè non prædicamus nosmetipsos, sed vnà cum Paulo Iesum Christum Dominũ: nos autem Ecclesiæ seruos propter ipsum. Et quanquam ferimus hunc thesaurum in vasis testaceis, quæcunque tamen conuitiorum sputa in nos congerant omnes rabulæ, minimè obscurabitur quæ in nostra prædicatione totóque ministerio refulget Dei gratia. Discerpitur quidem fides, infausta opinionum varietate: sed vnde tanta dissensionum licentia, nisi quòd dum tota cleri Papalis colluuies violẽter nos infestando omnia conturbat, aperta est dissensionibus ianua, suósque ministros turmatim instigat Satan, vt maiore licentia ad insaniendum se proiiciant? Et interim solui vnitatem deplorat Præcentor, qui suauiter cum tota sua cohorte tristibus pugnis oblectatur, non secus ac lanistæ ludum gladiatorium cum maxima voluptate spectant. Qua verò fronte testimonia ex Augustino congerit, vt Ecclesiæ vnitatem abrumpere censeatur à Papatu defectio? Stylum aduersus Donatistas, qui similes ferè Anabaptistis erant, stringit Augustinus. Eorum morositate conqueritur Ecclesiæ corpus scindi, quum se ab Ecclesiis auellerent, in quibus fatebantur retineri purã doctrinam: hunc solũ alienationis

2. Cor. 4

Eod. ca.

nis prætextum iactantes, nullum esse Baptismum, nisi quem minister suis meritis & sanctitate ratum faceret. Adde, quòd leuis arrepta fuerat occasio, quū obtenderent Episcopis quibusdam fuisse datam veniam abiurationis: & calumniæ sæpius conuicti, pertinaciter non minus quàm improbè diuortiū illud vrgebant. Hac defensione vtitur Augustinus, fieri non posse irrita vaticinia, quibus pollicitus erat Deus regnum suū diffusum iri per totū orbem. Ecclesiam nō negabant Donatistæ fuisse per omnes terræ plagas propagatam: intereà paucorum vitiis offensi, ab eius communione se subduxerant. Nunc pietatis doctrinā, quæ in Papatu abolita est, Dei inuocationem, legitimū cultum, sacra denique omnia, quę pessundata sunt, restituat Gabriel, vt Augustini patrocinio iuuetur. Sed occurrit sanctus ille vir, & friuolas ineptiarum nebulas discutit. Dilaniari corpus Christi dicit Augustinus, si dispergitur quod ille colligit: cur non ex eodem opere citas quòd iubet cognoscere sponsum & sponsam, vt ritè nuptiæ celebrentur? Qualis autem additur cognitio sponsi? Vt prædicetur in eius nomine pœnitentia & remissio peccatorum ex Lege & Prophetis. Qualis etiam Ecclesiæ origo describitur? quòd ab Ierusalem manauit per totum orbem vera religio. Adde quòd alibi repudium impuræ vestræ synagogæ clarè denuntiat, quum docet Christum, vt est sacrū caput, non posse corpus habere nisi se condignum. Cui respōdet quod alibi dicit, Ad nuptias veniamus, tabulas legamus, & non litigemus. Has facessere iubet Gabriel, dū imaginario Ecclesiæ titulo contentus, nobis in Scriptura acquiescentibus audacter insultat. Quàm dissimilis hac in re Augustino? qui Baptistæ verba exponens, Non, inquit, gaudeo propter vocem meam, sed propter vocem sponsi. Ego sum in audiendo, ille in dicendo: ego sum illuminandus, ille lumen: ego sum in aure, ille in verbo. Sic & Apostolus amicus sponsi zelat & ipse, non sibi sed sponso. Metuo, inquit, ne sicut serpens decepit Euā, sic corrumpantur sensus vestri à castitate quę est in Christo. Si qua in nobis apparent signa pietatis, ea vilipendit Gabriel, quòd hęreticorum sacrificia Deus non probet. Es-ne mentis compos, qui quum nuper dixeris omni excusso pudore nos agere vitam beluinam, nunc pietatis & aliarum virtutum speciem nobis concedens, laudem omnem deformes vna hæreseos nota? Quasi verò aliquam in nobis hæresin demonstraueris: nisi fortè Ieremiæ verbis, quæ mox citas, nos existimes reos peragi: Nolite, inquit ille, audire verba Prophetarum qui visiones cordis sui loquuntur, & non ex ore meo. Item, Currebant, & non mittebam eos. Placet sanè conditio, neminem esse audiendum, nisi qui ex ore Domini loquitur. Quid ergo Papæ fiet? cui commune principium est cum Mahumete, fidem perperam affigi Scripturis, sed à Spiritus reuelatione pendere. Nos autem ex eodem Prophetæ loco regerimus: Propheta apud quem est sermo meus, proferat sermonem meum verum. Quid paleis ad triticum? Porrò quoniam audet sacrilegus iste proferre horribilem illam Pauli sententiam, Euanescere in suis cogitationibus omnes qui Deum cognitum non glorificant: sicut olim Acham hortatus est Iosue ad dādam gloriam Deo, ita si esset sanabilis, libenter eum commonefacerem, vt saltem ad momētum susciperet cogitationem hominis sobrij, quia certè mox eum sui dedecoris puderet. Sed quoniam in reprobum sensum cōiectus videtur, paucis verbis quas in clausula Præfationis euomit calūnias expediam. Quo odiosum reddat Lutheri nomen, & in eius persona totam nostram doctrinam infamet, commemorat quàm obscurum, debile, & contemptum fuerit exordium: progressu verò temporis exiguas scintillas in magnū incendium erupisse. Quid, obsecro, fecisset Lutherus, cui scintilla tantùm, & quidem obscuræ lucis, emicuerat? Protulit ergo ingenuè quod sciebat, hoc est, paulò plus quàm nihil. Attollit tamē cothurnos Gabriel, & Lutherum atrociter accusat, quòd secum in plerisque dissideat, quòd Papam, quem initio reueritus est, habere posteà cœpit pro Antichristo: Purgatorium, quod se credere professus erat, merum figmentum esse dicit: sanctorum denique inuocationem, sacrificium Missæ, & fictitios cultus sustulit, tyrannicam legem de cœlibatu & confessione abrogauit. Mirum cur non in crimen voces, quòd non loquutus etiam fuerit antequam prodiret è matris vtero. Plus tibi largior quàm sumas. Indulgentias vocabat initio pias fraudes. Inscitè omnino: nempe quia nondum tenebat à profundiore lacuna ortas esse. Et fortè diutius hæsisset in hoc luto, nisi eorum stultitia qui crassissimos quosque errores tunc defendere conati sunt, fuisset expergefactus. Scitè alicubi dicit: Velim, nolim, cogunt me aduersarij in dies fieri doctiorem. Nempe quum nouas subinde absurditates cumularent, cur non aperiret oculos ad consideranda Papæ mysteria, de quibus ambigere nunquam ausus fuerat? Quòd si quicquam astutè celasse dicis, vt paulatim & obliquè serpendo se insinuaret, qui conueniet hæc simulatio cum vehementia, quam tu plus quàm violenter exagitas? Deinde si totus flagrabat Papæ odio, quāto fuisset vtilius multiplici impetu repētè tonare, qui totum Papæ regnū horribili modo cōcussisset? Hoc tamen probare conatur ipsius Lutheri verbis: vt qui confessus sit magni beneficij loco se fuisse ducturum, si quis persuasisset in Cœna nihil esse præter panem & vinū, quia videbat quantū hoc Papatui incommodaret. Ea bonus interpres sic torquet, tā fuisse prauo affectu, vt præsentem Christum fuerit in

Margin notes: Tract. 1. in epist. Ioan. — Serm. 2. Dominica 2. post Epiphaniam. — De ver. Apost. Ser. 31. — Tract. 13 in Euā. Ioannis. — 2. Cor. 11 3 — Iere. 23. 28 — Iosue 7. 19

Cœna denegaturus, modò Papatui incommodaret. Túne posthac iactare audebis generosos nobilium animos, & simul te nobilem vocare? Si ex clarissima & antiquissima familia esses progenitus, quibus flagitiis coopertus es, tenebras generi tuo poteras inducere. Nunc quantæ stultitiæ est, abs re gloriari: quum tam spurcis mendaciis etiam apud subulcos meritò possis fœtere? Dicit Lutherus se qua parte maximè infestus Papæ fuisset, in ea fuisse mutum, quia persuasus non erat recta conscientia posse fieri. Hic præstigiator quod album omnibus apparet, nugando persuadebit atrum esse. Eâdem in reliquo contextu impudẽtia sic in Lutherum inuehitur, vt seipsum vanitatis coarguat. Hoc tantùm dicam, certamina cõscientiæ, quibus virum illum exercuit Deus, claro documento fuisse serio Dei timore præditum: sicuti eius vita non minus longè à probris tuis abfuit, quàm scelesti tui mores ab omni honestate remoti sunt. Nec verò satis prolixè mẽtitum se putauit, nisi ad mortem vsq; Lutheri, proteruiam suam extenderet. Annotat bonus historicus subitanea morte fuisse consumptũ: & causam mortis assignat, crapulam ac ebrietatem. Quasi verò non satis supérque publicis monumẽtis refellatur hæc falsitas. Nisi prorsus esses desperatus, dixisses potius cum Balaam, Moriatur anima mea morte iustorum, quàm ex ara tua sic ausus esses grunnire. Lepore tamen suæ dicacitatis hoc deletum iri cõfidit, dum mortuo insultat qui de proximo Papatus interitu vaticinatus, eum reliquerit superstitem. Atqui si Papam interroges, fatebitur se in Lutheri doctrina, cuius aculeis assiduè configitur, nimis viuam efficaciam sentire: regnũ verò suum diuturna tabe putridũ, quasi viuũ esse cadauer. Etsi autem omnibus lethargicis stupidior es, quod tamen maximè formidas, instare denuntio, vt culina tua cõgelascat. Hoc exorcismo tecũ transigere volui, quãdo es ex eo dæmoniorum genere quæ non possunt nisi in ieiunio eiici.

CENSVRA, SEV BREVIS REFVTATIO CALVMNIARVM ANTONII CATHALANI

mendicabuli.

Ex Gal.

QVAMVIS hodie nebulones non pauci, chartam nugis maculantes, gregatim appareant, vt doctos iam ferè pudeat aliquid in lucem emittere: nemo tamẽ impudentior quodam errone mẽdicabulo Antonio Cathalano, quondã Albaugustano minorita, nunc presbytero (vt vocant) seculari comperietur. Is nihilominus, laudis palmam se attigisse somnians, dum quascunque cudere potest calumnias, aut quæ in aures illi suggeruntur in nos conuicia temerè eructat: lucellũ famelico cuipiam typographo attulit, qui, prius in caupona semel aut iterum vtcũque saginato Cathalano, eius sordibus postea mundum inquinaret. Nuper enim libellum emisit in me, vt doctrinam quam profiteor damnaret, tantásque in Deum & omnem veritatem blasphemias effudit, vt inde multi ingenij hominem, & gratiam se reportaturum existimet ab iis qui eius ventrem aliquot bolis farcire queunt. Quærat aliquis, cur tam insulsum monachum oppugnem? fateor illum suis ineptiis hoc responsum extorsisse. Syndicis Geneuensibus dominis meis epistolam suam inscripsit, vt me ad iustam defensionem cogant, quasi conuictum omnes tenere debeant, si fortè mihi impono silentium. Posthac garriat vt libuerit, nullum certè respõsum eripiet: absit enim vt bonas horas tam malè collocem, & lectores monachi nugis silentio obruendis detineam. At, nisi blasphemas vocet damnaret Dei verbum, equidem percuperem sexcentos huiusmodi patronos quotidie Papatum defẽdere: aptius enim conspurcari & detegi nequit. Ea est autem iusto Dei iudicio, magnatum, qui tyrannidem pontificiam stabilitam cupiunt, cæcitas & amentia, vt patiantur istos idoli Romani asseclas tot inquinamenta quæ tecta volunt, naribus omnium olfacienda & execranda proferre. Vix enim inter cõductitios scriptores vllum reperias, in diffamanda pontificia illa hierarchia seu colluuie, Cathalano superiorem: qui me adactum ad respondendum suæ epistolæ, somniat.

Primùm autem, lectores monitos velim, quî fiat vt non in me solummodo debacchetur, sed etiam Ecclesiam & academiam Lausannensem conuiciis obruat: Farellum item numero adiungat: tantùm vt cuicunque nobis coniuncto conciliet inuidiam. Res autem ita se habet: Postquam cum meretrice, quem vbique locorum secum trahebat, Geneuam appulit Cathalanus, initium fecit à stipe petenda, operam suam tamen in regulis Arithmeticis docendis offerens. Quoniam verò ignotus erat, per aliquot dies expectando, pecuniæ aliquid ad victum accepit. Ne verò longa informatione opus esset, ipse & itineris comes in medium prodierunt, nemine prouocante. Gestus & sermones

mones castę matronæ summam eius impudicitiam satis prodebant: nullus enim tam vultu confidens erat, cui pudorem scortum illud lasciuia sua non incuteret. Præterea in hospitio in diras prorumpere & in crines inuolare mutuò cœperunt. Intra biduum tale specimen ab eis editum fecit, vt amplius examinandos non iudicauerimus, sed ad magistratum deferendos, quò ciuitate expellerentur. Paucis dicam quid compertum sit: propria videlicet vtriusque confessione, hunc lenonem, illam verò prostibulum fuisse deprehẽsos. Prætexebant quidem initiò matrimoniũ: at quũ separatim interrogarentur qua in parœcia, varia templa Papistica nominarunt. Tandem rem totam, vt gesta erat, fateri coacti sunt. Hinc tã subitò expulsi, itineri se accingunt, ille Bernã petit, &, quòd incognitus esset, stipendium impetrauit, vt tanquam alumnus Bernatum in academia Lausannensi literis daret operam. Porrò, quum citò asini Cumani apparuissent auriculæ, contra spem frigidè exceptus est. Beza, tunc Academiæ Rector, hominẽ prouectæ ætatis, ignarum, aliquid magni stultitia sua ambientem intuitus, vt ansam audacię præscinderet, iussit Cathalanũ, more puerorũ, aliquod thema dare. Ingeniosus doctor autẽ scriptum thema, non sine probato chirographo offerre cupiẽs, apposuit, Per me Antonius Cathelan. Nihil affingo: extat adhuc manuscriptũ thema. Rector tantum stuporem indignè ferens, erratum fustuario dignum esse demonstrat. Ille verò, (ne quis miretur eum tanta impudentia nunc in me ferri) abiecto prorsus pudore, respondit: Quid? omnia nomina propria nónne sunt indeclinabilia? Stipendiis priuari satis meruerat: quò se verteret etiã non videns, nouis mediis rẽ facere conatus est. Consiliũ verò tam malè cessit, vt paulò pòst exilio sit mulctatus, ni flagris cædi vellet. Paucis historiam Cathalanicam complexus sum, ne ignorent lectores, quàm iniquè agat dum seruos Dei tot contumeliis afficit. Nec tamen immorari velim in refutandis mendaciis, quibus egregium librum suum (cuius titulũ & lectionẽ neglexi) oppleuit. Nugatur, vt audio, me conuiuio nuptiali adfuisse: & lautè exceptũ, quãuis diei vnius itinere abhinc celebratũ sit, nec magis interfuerim quam qui vltra mare habitat. Monialẽ me domi tenuisse dicit, quam aiunt me semel corã multis testibus per horæ semiquadrantẽ vidisse. Huic autem ita adieci oculũ, vt si adstaret, non magis agnoscerem, quàm si nunquam mihi apparuisset. Quid verò tam lepido sycophantæ facias, nisi ad capitulum mittatur: vbi, secundum monachorum prouerbium, pœnas det vsque ad vitulos? Verumtamen ne glorietur mihi os obturasse sua epistola, ad quam refutandam postulat me cogi, en expeditum & breue responsum.

Porrò, quæ præfatur nescio an expediat attingere: multa enim sunt quæ nõ capio, quòd sint (ni fallor) inter pocula, & post largiorem potationem conscripta. Ita cerebrum Cathalani volitat, vt extra oleas perpetuò discurrens, nunquam sibi constet. Tandem illi placet nos accusare blasphemiæ, quando Reformatorum Euangelij nomen nobis vendicamus. Vnde verò didicit ita loqui? quandoquidem credimus, sublata voce & perpetuò vociferamur, Euangelium vnicam esse regulam ad quam omnes reformari oporteat: absit, vt imperfectum Euangelium somniemus, cum Pontifice Romano & Mahumete, quorum hic suo Alcorano, ille suis Canonibus, decretis & reuelationum rhapsodia, Dei veritatem perfectiorem reddere voluit. Obseruanda verò est magistri Antonij ratio, Christum videlicet promisisse se adfuturum fidelibus ad seculi vsque consummationẽ. Quid magis absurdum? Præterea quomodo conuincet Papam & eius asseclas esse Christi mẽbra, à quo certissimè reiicientur? At sibi modum ponit Cathalanus. Salua, inquit, meliore sententia, modò etiam Euangelia vera sint. Temulente, iudicio hominum subiiciendáne fuit Euangelij veritas? Porrò, vident omnes qua sobrietate garriat. Satis illi fuit obsoletum sophisma proferre, cui toties respondimus, vt lapides ipsi verba nostra resonare queant. Quis negat Christum pollicitum esse se suis semper adfuturum? Qui sint, videamus. Ipsemet verò eos designat dicens, Oues meæ vocem meam audiunt. Pater item è cœlis edictũ protulit, Christum vnicum Ecclesiæ magistrum hac voce constituens. Hic est filius meus dilectus, illum audite. Si Pontifex Romanus & pontificij, puritatem Euangelicam fastidiẽtes, eam suis sordibus inquinarunt, & Ecclesiam à pastore & capite suo auocarunt: quid tam manifestum scelus prodere amplius oportet? Sed, quod potissimum est, videamus quibus armis in harenam descendens magister Antonius nos adoriatur.

Quærit, quorsum eleemosynam impertiri Papistis nolim, quum super iustos & iniustos Solem emittat Deus. Quasi verò hęc vnquam mihi excidissent, nec potius tam apertum mendacium refellerent scripta mea. Imò, non ignorat impurus ille me authore, & fortè meis sumptibus, quamprimùm hîc se adiutum fuisse: quum autem postero die cũ prostibulo foribus meis adstaret, tanquam mendicos certè, non tamen hoc testimoniũ caussatus, repuli. Sed illud præ me ferebam, iniquum fore si pauperes fraudaremus, ad erigendum inter nos lupanar. Cæterùm, ne mala fide me agere clamitet, quod omnibus petentibus, opertis (quod aiunt) oculis dandum non existimem: Paulum alloquatur, qui domesticis fidei primum gradum tribuit: vniuersam denique sanctam Scripturam oppugnet, quæ cùm pauperiem tum pietatem Gal. 6. 10

P P.

petētium nos iubet respicere. Quod si Solem profert, perpendat etiam quod Psaltes cecinit, Quam ampla sunt, Domine, bona quæ timentibus te reposuisti! Nec decet nos in dispensando magistrum prudentia superare. At video quid Cathalanum mouerit. Vritur, quòd crumenam, mendicitatis suæ nutricem, citò non obtulimus. Quid ad me verò? Dum mendicus, impostor & impurus leno meritò eiectus est, ideóne oportuit Solem è cœlis testem euocari?

Psal. 31. 19.

Articulo secundo de castitate verba facit, & conqueritur quòd doceam Deum tentari si quis se continentem fore voueat. Sed longè fallitur. Castitatem enim pij omnes colere debent. Votum autem cœlibatus, rebellio est in Deum, quam voce & scriptis improbo. Addit, me ad doctorum confirmationem sacerdotes Græcos testes citare: vnde patet Cathalanum nunquam legisse quæ de hoc negotio scripsi: & mihi imponit, quæ intellexit fuisse ab alio in medium producta. Quanuis autem stupidus, astutè tamen hîc agit: aquam enim sibi hærere sentiens, per paludes fuga sibi consulere conatur. Satis est illi verba mea recitasse, nec erroris conuincere, aut me vera docuisse fateri. Harena deserta, canit nihilominus triumphum. Scripsi mortalem temerarium esse qui perpetuam continentiam voueat. Quid ita? Christus & Paulus asserunt non omnibus datum esse. Hæc præterit Cathalanus, & ex aduerso profert ex Apostoli verbis, eum melius facere qui cœlibatum colit, quàm qui contraxit matrimonium. Modò videlicet datum sit. Sed omnibus promiscuè qui ista applicat, Apostoli consilium euertit, qui testatus se nolle piis iniicere laqueum, ad vitandam fornicationem vult matrimonium contrahi: vnumquenque quid humeri ferre valeant perpendere, & libertate sua vti, sedulò hortatur. En præclarus voti continentiæ defensor. Porrò, nouum in me spuit mendacium, sed tam euidens, vt nulla absterfione mihi opus sit. Affirmat me clam pro scortatoribus habere omnes moniales & monachos quorum in hac Ecclesia matrimonium est celebratum: libros, domesticos & amicos meos testes citat. Libri mei eius iugulum petunt, dum fatetur eiusmodi coniugia me scriptis probare. Quoad domesticos, amicos & alios familiares attinet, eorum vnanimi consensu mendax arguetur. Quid præterea? cùm Deus, Angeli, omnes denique, & impiorum pessimi, impurum nebulonem reprobent? Sed quid agas? perpetua percitus ira tanquam scabie vritur, quòd hinc cum proba socia sit expulsus. Inde liquidò cōstat quàm reuerenter de vera castitate sentiamus, qui sacrum coniugium turpiter profanari minimè passi sumus.

Matth. 19. 9
1. Cor. 7

Tertius articulus de votis disputationem continet, ibi accusor quod votum à Scriptura non probatum repudio. hæc sunt Cathalani verba, quæ mihi minimè conciliant inuidiam. Nihil enim agendum nisi Deus approbet. Quis autem polliceatur quod non possit verè adimplere? Idcirco traducit me scelestus iste tantùm eo nomine, quòd nihil fieri velim nisi cum bona Dei venia. Fundamentum deinde pro me sternit, peccatum esse quicquid non est ex fide: quod probo, tametsi satis constat Cathalanum scripta mea de votis ne à limine quidem salutasse. Eius verò hac de re sententia est, Seruos & ancillas heris debere obsequium, subditi principibus honorem, mercatores aliis fidem & integritatem. Respondeo verò, nullum ex huiusmodi officiis præstari nisi ex fide: quandoquidem à Deo iussa, & ipsa lege naturæ stabilita sunt. Cæterùm, semper in docendo distinctionem adhibui inter hominum stulta, temeraria, superstitiosa vota, & illa quæ Dei voluntati & gloriæ non repugnant. Expressè dico, vota quæ Deo fiunt, maiore reuerentia concipienda, quàm si cum hominibus nobis foret negotium. Hîc ignobilis ganeo opponit bene datam fidem seruandam esse: facetè etiam addens, eas quæ nubere coactæ sunt, debere voluntatem parentum ratam habere: cuius erroris crassiores Papistas iudices constituo, vt, pro suo zelo, globulis precatoriis dorsum Cathalani probè feriant. Vt verò risum moueat, iterum iocatur, homines huius ciuitatis malle tres in manu coronatos, quàm sub vana spe decem expectare. Plurimos nummis inhiare auidius non diffiteor: sed, Dei beneficio, Euangelij doctrina firmiores, quàm antea, reddidit inter nos promissionum contractus. Perfatuum autem esse oportuit, qui similes huic mendicabulo impostores promouisset. Nihil enim Cathalanus præter æream frontem, & nequissimi monachi, ad viatores in syluis crudeliter excipiendos parati, vultum attulit. Nugatur me fraudes docere: quarum peritum esse oportuit. At, neminem à me vnquam deceptum fuisse, Dei gratia, mihi conscius sum. Vnicum illud addam, etiamsi rumpatur magister Antonius: munus mihi iniunctum postulare, vt à viris fraudulentis sibi caueant, omnes admoneam.

De confessione auriculari postea blaterat, conquerens me eam inutilem censere, quòd multa arcana aperiat, vnde scortationes, proditiones & eiusmodi malorum monstra tandem prodeant. Nunc vident lectores, istum nebulonem ad summum impudentiæ peruenisse, quum nullus cibus in fauces iniiciendus appareat, etiamsi chartam adhuc maculasset. Porrò, de confessione Papistica docui semper, eam non modò tollendam esse, quòd multa pariat incommoda: verùm etiam quod lex de confessione auriculari sancita: diabolica sit quandoquidem non

est mortalis cuiusquam condere leges quæ animas constringant, & diuini iudicij reas constituant. Deinde, quum Deus, verbo suo, omnibus peccatoribus gratiam & delictorum veniam offerat, dummodo humili corde & vera resipiscentia suam fœditatem agnoscant, nulla cautione adhibita de susurris in aurem sacrificuli: enormem & sacrilegam audaciam esse aio, quòd homunciones Dei beneficium suo sensu metiantur, Dei sedem occupent, iugum imponentes, cuius nunquam ille meminit. Affirmo præterea, hanc legem esse prorsus impossibilem, vt homo semel in anno omnia peccata sua enumeret: nec alium fructum proferre, quàm vt in desperationis barathrum conscientias præcipitet. His expositis, incommoda, quæ in mundum inuexit ista carnificina, excutio: deinde ostendo, paucis ab hinc annis hanc tyrannidem Ecclesias inuasisse. Quamuis enim omnia ferè occupasset superstitio, tamen liberum vnicuique manebat istud iugum excutere vel recipere. Nec antiquitatem suam, quam tantopere venditant, hìc obtendere possunt Pontificij; quum Synodi Lateranensis decretum, non ita vetustum sit. Quod fructus vberrimos ex auriculari confessione nasci Cathalanus vociferatur, mirum est tam væcordem eum esse vt non animaduertat peccatorem posse, etiam sine sacrificulo, pudere malè actæ vitæ, cor contritum habere, & veniam à Deo humiliter precari. Nec ignoramus, quàm vehementer ad resipiscentiam suos auditores hortentur Prophetæ & Apostoli, qui tamen huiusmodi tam necessario Cathalani remedio carebant. Quid verò? Geneua eiecti sunt crumenilegæ, & nummorum expilatores confessionarij, quorum exemplo, Cathalanus cuperet sibi permitti impunè hanc pecuniam tractare, vt quam commēdat vtilitatem, liberius gustaret: eam enim subolfecit, aut suorum more, solummodò linxit.

Cæterùm, propter solos abusus & corruptelas auricularem confessionem non sustulimus, verùm etiam quòd sit intoleranda corruptio, si rem ipsam ab origine & fundamētis excutias. At, impurus iste, imprudenter seipsum iugulat, dum ineptiis, quas pro satisfactione sibiipsis fabricarunt superstitiosi, tribuit virtutem quam in morte Christi quęrimus. Trita est hæc inter Papistas blasphemia: quam tamen insulsus Cathalanus debuit aliorum doctorum exemplo fucare. Sed, vt vt se tristem fingat, certè peroptauisset confessionem adeò rigidè apud nos requisitā haud fuisse. Nam multa fateri coactus est, non vt rubore suffusus pœniteret, qui iampridem pudere desiit: sed vt quàm primum expelleretur, ne huic Ecclesiæ illuderet. Tandem apud se redit, & tanquam me loquentē profert Scripturæ testimoniū, ad confessionem abolēdam: videlicet, peccata remitti à solo Deo. Rationem hanc recipiò, verùm non sine expositione. Quum enim Dei solius peccata remittendis authoritatem hominibus detrahimus, hìc brutum istud pecus insurgit, quid latret ignorans: nec potest capere quo sensu dicatur Deus solus remittere peccata, & tamen hominibus mandatum & potestatē dederit ea remittendi: quod, scilicet, ministeriū Pastoribus commiserit, sibi verò reseruarit authoritatem. Denique, Cathalanus sua stultitia malam Papistarum causam non parum labefactat. Non quærimus autem, an hominibus concessum sit remissionis peccatorum officium. quod narrat euangelista amplectimur. Sed controuersia est, quomodo Apostolorum successores peccata remittant: àn signo crucis ludicrè facto, an publica & priuata prædicatione gratię Dei peccatoribus per Euangelium oblatæ. Quomodo se in hoc negotio gesserint Apostoli, expendat lector, tūc nodus quæstionis soluetur. Si quis authoritatem à Christo datam oppugnat, meritò, tanquam θεομάχος, damnabitur. Idcirco Mosis & Aaronis causam amplectitur Dominus, quoniam nil sine eius iussu & approbatione fuerant aggressi, vt etiam testantur: Nos verò quid sumus, aut quid egimus?

Quòd ad Baptismi Sacramentum, me arguit Cathalanus, ac si docerem nil referre an baptizentur infantes necne: affirmat item me velle vt hanc tesseram parentes infantum negligant. Itáne verò tam acriter profligassem Anabaptistas? Præterea, norunt omnes, hunc nostræ Ecclesiæ morem esse, vt si infans parentum socordia, non baptizatus moriatur, illi vocantur, & culpæ pœnas luunt. Sed hæc flocci fecit ganeo: tantùm curauit vt chartas maculans, typographi impensis ingluuiei suæ consuleret. Fateor quidem, infantulum quem Dominus ad se vocauit priusquam aqua tingatur, non ideo morti æternæ subiici. Rationem addo, non qualem hic potator somniat, sed quòd satis sit efficax Dei promissio ad infantes seruandos. Baptizantur enim, quoniam ab vtero matris Deo pertinent, à quo adoptati, in eius familiam recepti, & promissionum salutis participes facti sunt. Huius gratiæ Baptismus est sigillum, nec tamen aquæ ita gratiam suam alligauit Deus vt veritate sua non præstet quæ pollicitus est, & Baptismi externi omissionem compenset. Ait noster histrio neminem posse ingredi regnū cœlorum, nisi aqua & Spiritu regenitū. Quasi verò aquæ nomine nil aliud intelligatur. Et certè, de Baptismo hìc non differitur, vt neq; de Cœna, cap. 6. eiusdem Euangelij. Sed μεταφορικῶς aquæ nomen tribuitur Sp. sancto, qui paulò pòst exprimitur. Alibi, quum dicitur, Qui credet & baptizatus fuerit, seruabitur, nō videt bestia, de iis sermonem haberi qui maturam ætatē attigerunt, nec in opposito mēbro dicitur, Qui non baptizatus fuerit, damnabitur, sed tantùm, qui non crediderit. En

bonus rhetor. Transeo, quòd tam dextrè extra oleas vagatur, vt quid velit nescias: garrit enim intolerandum blasphemum esse, qui affirmem Deum suos electos secundum electionis decretum renouare quo tempore constituit & vult. Mendax foret Deus, inquit, qui pollicitus est suos se non relicturum orphanos. Quid sibi velit, coniicite. Et si enim Matthias & Paulus vocati ad Euangelij fidem orphani non manserunt, sequitúrne eos tanquam oues non errasse? nam Paulus fuit lupus rapax ante conuersionem. Hæc paucis perstringo, quò videat lector impuri istius cõuicia vt asini ruditum negligi debere. Pergit in sua impudentia, mihi imponens quòd doceam hominem regeneratũ non posse peccare. At mei libri tã putidũ mendacium millies refellunt: necnon idem argumẽtum prolixè & ex professo tractatum aduersus Libertinos. Trecenti sane in meis scriptis loci occurrunt, in quibus hunc errorem planè repudio, & ita detego, vt Papistæ conuicti maneãt me huic disputationi lucem attulisse. Tamen ignobilis helluo, & crapula distentus, nubes esse vesicas lectori se persuadere posse putat. Effutiuit, credo, cogitationes, pro more temulentorum: nec vnquam legit quid de hoc negotio scripsi.

Eadem ingenij fœlicitate vltimum articulum probat, quum ait me Sacramenti Eucharistiæ professum esse hostem. Primùm autem concedit me inuitum fateri Deum extra Sacramenta sua non esse. Quæso, quid sibi vult ineptus iste? Exprobrat deinde me Eucharistiam signum facere solummodo. Hîc controuersiæ cardo vertitur, & libri mei in quibus sæpissimè hanc doctrinam explico, ex aduerso demonstrant signa à Christo instituta, nunquam veritate, substantia & efficacia sua destitui. En cur me inconstantiæ accuset Cathalanus. Ad Missam deinde accedit, quàm vt probè tueatur, citat mãdatum Christi discipulis, Accipite, Comedite, Hoc est corpus meum. Scilicet, ac si Cœnæ verbis Missa niteretur. Nónne conueniunt vt ignis & aqua? Non quæritur, magister Antoni, an Christus in Cœna à se instituta fidelibus cõmunicet corpus & sanguinem suum, verùm, an instituì debeat sacrificium, an homini offerre Deo liceat, non à Deo accipere, vt verba sonant: an vnus edere & bibere quod commune est toti Ecclesiæ, debuit: an consecratio sit incantatio quę flatu & murmure panis naturam mutet: an in redemptionem animarum hæc cæremonia celebranda sit: an vsus defunctos ipsos pertingat: & cætera eiusmodi errorum monstra. Porrò non tam acutè ista perpendit hic mendicus: interim, vt causa cadam tam impudenter lacessitus, affirmat me non credere Christum factum esse hominem: ac si me incredulum digito ostenderet. At, Dei beneficio, norunt omnes qua animi submissione sacras Literas euoluo. Deinde vt cæcorum oculos perstringat, in hanc vocem erumpit: Quis nunc fidem Ioannis Caluini amplectetur? quandoquidem Missam idolum appellat. Et tamen fateor Christum Eucharistiæ adesse. Nulla certè apparet discrepantia, si Christi virtutem suo instituto adesse, & quę ex opposito obtrusa sunt hominibus, meras esse Satanæ præstigias, affirmem. Quid est Eucharistia? Sacramentum à Dei Filio constitutum, in quo re ipsa præstat, quod figura promittit. Missa autem? Cento blasphemiarum, cum Dei promissionibus non plus societatis habens, quàm magorum incantamenta. Vident lectores, quàm bonus dialecticus sit ganeo iste & claustri mediastinus. Tandem vt superius dicta tanquam condimento muniat, lepidè ait, me immeritò missatica ornamenta profanare: quum Legales Sacerdotes & Leuitæ sacris vestimentis vsi sint. Ac si templi velum nõ fuisset scissum, vt omnia hæc abrogata esse intelligeremus. Addit mulieres errorem meum satis conuincere, quæ diebus festis pretiosas vestes non contaminant. Nesciebam certè Missæ sanctimoniam fundatam esse super vestes, fascias, brachialia & mundum mulierum. Vicerit Cathalanus. Sed illud addam: Quando huc accedit circunforaneus nebulo, non ita ornatus incedebat. Nil habuit scortum aut ille quod Missam decorasset: omnia enim secum portabant, vt hebdomadis abiectiorem diem Cathalani galerus peniculatus fœdaret.

Piis lectoribus breue hoc scriptum obtuli, vt pudorem incuterem, Papistis qui talibus clipeis armantur. Quòd si perrexerit mendicus iste, impudentia & futili mendacio me adoriri, & illum & similes bestias, non ita tamen insulsas, securè spernam. Non meum est enim canum omnium latratus compescere.

SECVN-

SECVNDÆ PARTIS

TRACTATVVM VARIORVM D. IOANNIS CALVINI,

CLASSIS SECVNDA.

Aduersus Anabaptistas & Libertinos.

PSYCHOPANNYCHIA, QVA REFELLITVR QVORVNDAM IMPERITORVM ERROR, QVI ANIMAS POST MORTEM VSQVE *ad vltimum iudicium dormire putant:*

Simúlque docetur quæ sit conditio & vita animarum post hanc vitam.

PRÆFATIO IOANNIS CALVINI AD AMICVM QVENDAM.

QVVM mecum pridem nonnulli pij viri agerēt, & subinde etiam instarent vt publicè aliquid ederem, ad eorum intemperiem compescendam, qui de animarum vel dormitione, vel interitu, imperitè simul ac tumultuosè hodie disputant: nullis tamen hactenus nec precibus, nec flagitationibus cesseram. adeò mihi ab omni contentionis genere abhorrebat animus. Et erat tum sanè quod excusarem: partim, quia sperabam fore vt ineptum istud dogma statim, nullo subscriptore, euanesceret: aut certè inter pauculos nugatores delitesceret: partim, quòd mihi minimè expeditum erat cum iis manum conferere, qui starent ab aduersis partibus: quorum nec castra, nec tela, nec subterfugia noueram. Nondum enim quicquam ad me perlatum erat, præter murmura & raucos strepitus: vt congredi cum iis qui in arenam nondum prodierant, nihil prorsus aliud videretur, quàm aerem clausis oculis verberare. At de successu longè aliter accidit quàm speraueram. Siquidem blaterones illi tanta strenuitate in partes suas incubuerunt, vt aliquot iam hominum millia in eandem secum insaniam traxerint. Et ipsum etiam malum (vt video) incruduit. quidam enim principio confusè garriebant, mortuorum animas dormire: neque definiebant quid per somnum vellent intelligi. Emerserunt postea ψυχοκτόνοι isti, qui prorsus eas iugulant, sed sine vulnere. Illorum quidem errorem non ferendum, horum verò insaniam grauiter coercēdam existimo. vtrosque nec rationi, nec iudicio niti. Verùm id aliis persuadere non ita facile est: nisi vanitatem palàm, & (quod dicitur) in os refellam: quæ non nisi in eorum scriptis deprehenditur. Dicuntur autem suas nugas nescio quibus schedulis ventilare, quas mihi necdum videre contigit. Tantùm ab amico notulas quasdam accepi: quibus perscripserat quæ vel ex ore loquentium excipere illi cursim licuerat, vel vndecunque colligere. Altera igitur excusatio quanquam ex dimidia parte sublata est, ob notulas: ex altera tamen mihi nunc quoque superest. Verùm quum illis susurris, & qua maxime pollent, garrulitate, clanculum se insinuantes, non pauciores suo errore illaqueent, quàm si excusis libris publicè cursitarent: causam mihi habere non videor quin veritatis proditor dicar, si in tanta necessitate taceam ac dissimulem. Certè quando permagnum operæ meæ vsum imperitioribus & minus exercitatis fore confido, nonnullum etiam & mediocriter eruditis, qui hoc argumentum leuius attigerint: non dubitabo apud bonos

omnes deponere fidei meæ rationem: non illam quidem fortassis satis instructam omnibus & machinis quibus impetum in hostem faciat, & præsidiis, quibus arceat: sed non penitus exarmatam. Quòd si per eorum importunitatem licuisset, qui hæc somnia in vulgus spargunt, libens abstinuissem me ab hoc genere certaminis: quod non tantum fructus refert quantum insumit operæ: quum præsertim hac in parte valere existimarem Apostoli exhortationem, si quando vsui foret, vt ad sobrietatem sapiamus. Et quanquam isti quam optamus sobrietatem, nobis non permittunt: modicè tamen, aut etiam intra modum differam. Atque vtinã inuenta esset alia ratio, quæ malũ hoc plus nimio pullulascens maturè recideret: ne, velut cancer, magis ac magis in dies serpat. Neque tamẽ nunc primùm nascitur. Siquidẽ legimus Arabicos fuisse quosdã huius dogmatis authores: qui iactarent animam cum corpore vnà emori, in die iudicij vtrunque resurgere. Et aliquanto pòst tempore, Ioannem episcopum Romanum, quem schola Parisiensis ad palinodiam adegerit. Verùm seculis aliquot sopitum, nuper per aliquot ex Anabaptistarum fæce excitatum, scintillas emisit. Hæ verò longè latéque peruagatæ, iustas faces accenderunt: quæ vtinam pluuia illa voluntaria, quam Dominus hæreditati suæ segregauit, primo quoque die extinguantur. Agam autem citra vllius odium, citra priuatam cuiusquam contumeliam, denique citra conuitiandi procacitatem, vt iure nullus queri debeat se læsum aut leuiter etiam offensum esse. Quanquam spectare hodie aliquos licet, insania carpendi, mordendi, sugillandi libidine æstuantes, quos si summo digito attingas, flebiliter deplorant scindi vnitatem Ecclesiæ, violari charitatem. His responsum sit, primùm, nullã nos agnoscere vnitatem, nisi in Christo: nullam charitatem, nisi cuius ipse sit vinculum. Esse ergo hoc caput conseruandæ charitatis, vt fides nobis sancta atque integra maneat. Deinde, nulla charitatis offensione hanc disputationem transigi posse: modò tales aures afferant, qualem ego linguam afferre statui. Tibi autem, ornatissimè vir, hanc lucubratiunculam nuncupare, cùm multis nominibus visum est: tum hoc præsertim vno, quod inter istos vanarum opinionum tumultus, quibus spiritus vertiginis Ecclesiæ quietem exagitant, firmum te ac integrũ summa prudentia ac moderatione consistere perspicio.

Euse. Eccl. hist. l. 6. c. 36. Aug. lib. de Hære. c. 83. in dec. dist. 16. Ioan. 2. de quo Gers. in sermone pasch. priore.

Aureliæ. M. D. XXXIIII.

LECTORIBVS.

Qvvm disputationem hanc relegerem, animaduerti, quędam inter differendi contentionem, paulo acrius atque etiam asperius esse dicta: quæ aures quorundam delicatulas rodere fortasse possent. Et quando scio nonnullos bonos viros quibus de hoc summo aliquid in animum instillatum fuerit, vel nimia credendi facilitate, vel ignorãtia Scripturæ, qua ad resistendum, pro tempore, non fuerint satis armati in eorum offensionem (quoniam non peruicaciter peccant, nec malitiosè) quo ad per eos liceat, nolim incurrere. Volui igitur hîc commodùm eos præmonere, qui tales sunt, ne quicquam in contumeliam suam trahant: sed quoties aliqua dicendi libertate euehor: sciant me agere cum nequissimo illo Anabaptistarum grege (è quorum scatebris hæc primùm, vt dixi, aqua profluxit) qui nec sic quidem pro meritis suis tractantur. Cum quibus sic pugnam institui, vt si in posterum obluctentur, sensuri sint, si non valdè peritum, certè constantem veritatis defensorem, &, vt mihi audeo de gratia Dei promittere, inuictum. Quanquam nec contra eos, nisi modicè, bilem effudi: vt qui ab omni procacitate & loquendi petulantia perpetuò abstinuerim: sicque ferè vbique stylum temperauerim, vt docendo esset aptior, quàm cogendo: trahere tamen posset eos qui duci nolint. Omnes certè in viam reducere magis quam incessere, animus fuit. Lectores autem, siqui futuri sunt, hortor & obtestor per nomen Dei & Domini nostri Iesu Christi, vt integrum iudicium ad legendum adferant, & animum, quasi paratam veritati sedem. Scio quantum gratię habeat nouitas ad demulcendas quorundam aures. Sed debemus cogitare, vnam esse vocem vitæ: quæ est ex ore Domini. Huic vni patere debere aures nostras, quum de doctrina salutis agitur: cæteris omnibus clausas esse. illius, inquam, verbum non nouum est: sed quòd fuit à principio, est, & semper erit. Et quàm errãt, qui verbum Dei, peruerso vsu & ignauia desitum, quum in lucem redit, nouitatis nomine infamant: tam peccant in alterã partem qui velut arundines, quouis vento impellũtur: imò ad quamlibet leuem auram nutant & inflectuntur. An hoc est Christum discere, quibusuis doctrinis, etiam veris, sine verbo Dei aurem accommodare? Si accipis vt ab homine: nonne & mendacia eadem facilitate hauries? Quid enim homo suum habet, nisi vanitatem? At non sic illi, qui quum recepissent verbũ, scrutabãtur Scripturas, an hæc ita se haberent? Præclarum exemplum si quidem imitaremur, verùm nos nescio qua desidia, seu potius contemptu, verbũ Dei recipimus, vt quum tres syllabas didicerimus, statim opinione sapientię turgeamus, & tantùm non crepemus nobis diuites ac reges. Hinc tam multos videas, qui in omnium seculorum ignorantiam tragicè vociferantur, non minus ipsi indocti, sed quid facias? Christiani videri volunt, & dicuntur: quia aliquot capita locorum communium delibarunt. & quum nescire aliquid pudeat, de omnibus confidentissimè, quasi ex tripode, respondent.

dent. Hinc rursum tot schismata, tot errores, tot fidei nostræ scandala. qua occasione nomen ac verbum Dei blasphematur inter impios. Tandem (quod est caput mali) dum obstinatè tueri pergunt quod semel temere effutiuerunt: tũ oracula Dei consulunt, ex quibus errorum suorum patrocinia quærant. Ibi, Deus bone, quid nõ inuertunt? quid non deprauant atque corrumpunt? vt ad sensum suum, non dico inflectant, sed vi incurrunt. Scilicet verè dixit Poeta, Furor arma ministrat. Hæccine est discendi via? versare ac volutare Scripturas, vt libidini nostræ seruiant? vt sensui nostro subiiciantur? quo nihil est stolidius. O sonticam pestem, & certissima zizania inimici hominis: quibus vult obcæcare verum semen. Et adhuc miramur vnde tot sectæ inter eos qui primùm nomen Euangelio dederãt, ac renascenti verbo? Equidem terret me dira illa denuntiatio, Auferetur à vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti fructum eius. finem hîc conquerendi faciam. Nam longum volumen conscribendum esset, si in hac temporum peruersitate ad iustum modum declamare libeat. Nos verò, fratres, tot exemplis moniti, vel sero tandem sapiamus. Pẽdeamus semper ex ore Domini: & nequid ad eius sapientiam addamus aut admisceamus de nostro, ne velut fermentum, totam massam corrumpat: & salem etiam ipsum, qui in nobis est, infatuet. Præstemus nos Domino quales vult habere discipulos: pauperes, sapientię nostræ inanes & vacuos: discẽdi auidos, sed nihil sciẽntes, aut etiam scire volentes, nisi quod ille docuerit: quicquid est exoticum, non secus ac præsentissimum venenum, fugientes. Volo autem & iis occurrere, qui consilium meum reprehendent: quòd de re nihili concitem ingentes pugnas, atque istæc leptologemata cruentis dissidiis decidam. non enim desunt qui sic me accipiant. His responsum sit: quum ex professo tentatur Dei veritas: nullo modo ferendum esse, ne tantillum quidem ex ea delibari. Nec rem esse nihili aut contemnendam, videre tenebris diaboli extingui Dei lucem. Deinde, maioris momenti esse hanc causam, quam à multis credatur. Neque tamen (vt falsò interpretantur) ad cruorem vsque dissidet, qui aliorum erroribus non acquiescit. Reprehendi eorum curiositatem, qui has quæstiones, reuera nihil aliud quàm ingenij tormenta, exagitarent. Postquam autem mouerunt hanc camarinam, reprimenda est eorum temeritas, ne supra veritatem inualescat. Id an effecerim, nescio, volui certè: & quod optimum habui, dedi. Alij, siquid melius habeant, in commune bonum conferant. Basileæ, M. D. XXXVI.

N hac disputatione expoliẽnda, vt nõ multum à me studij ponetur, ita dabitur opera, quò sensum meum quàm simplicissima perspicuitate, explicatũ habeant lectores. Et sanè quacunque de re instituatur disputatio, cum vbique plurimùm refert, rẽ ipsam quæ agitatur, & scriptori probè perspectam esse, & lectori perspicuè definitam: ne aut ille suos fines transiliat, ac longius oratione euagetur: aut hîc in ipso disputationis cãpo, sine certa via aberret: tum id verò præsertim in omni controuersia diligenter obseruandum: quando hîc non docendi solùm habenda cura, sed cum aduersario negotium est, qui certè (vt ferè sunt hominum ingenia) nec vinci se vnquam patietur, nisi inuitus: nec victũ se fatebitur, quandiu cauillãdo, restitãdo, tergiuersando, ludere ac delicias facere poterit. Hæc autem optima premẽdi, stringendíque aduersarij, ne quâ elabatur, ratio est: si cõtrouersiæ caput ita designatè dilucidéque explices, ac in mediũ proponas, vt, quasi in rẽ præsentem, manu consertũ vocare possis. De hominis ergo anima nobis certamen est, quã alij fatentur quidem esse aliquid: sed à morte, ad iudicij vsque diẽ, quo è somno suo expergefiet, sine memoria, sine intelligentia, sine sensu dormire putant. Alij nihil minus quàm substantiam esse concedunt: sed vim duntaxat vitæ esse aiunt, quæ ex spiritu arteriæ, aut pulmonum agitatione ducitur: & quia sine corpore subiecto subsistere nequit, ideò vnâ cum corpore interire & euanescere fingunt, donec totus homo suscitetur. Nos verò & substantiam esse ipsam contendimus, & verè post corporis interitum viuere, sensu videlicet & intelligentia præditam: ac vtrunque euidentibus Scripturæ testimoniis nos probaturos recipimus. Valeat hîc quicquid est humanæ prudentiæ: quæ multa quidem de anima cogitat, nihil tamen certum percipit. Valeant philosophi: quibus, cũ in omnibus penè rebus solenne sit, nec finẽ, nec modum facere dissensionibus, hîc ita inter se rixantur, ut vix duos testes habiturus sis, in quacunque tandem opinione acquiescas. De animæ facultatibus præclarè aliquot locis Plato: argutissimè autẽ omnium Aristoteles disseruit. Verùm quid sit anima, & vnde sit, frustra ab iis & vniuersa omnino sapientum natione quæras, quanquam multò certè & prudentius & syncerius senserunt, quàm isti nostri, qui se Christi discipulos esse gloriãtur. Prius tamen quàm longius progrediamur, ansa logomachię precidenda: quã arripere ex eo possent, quòd nũc spiritũ & animam promiscuè vocabimus id, de quo nunc nobis controuersia est: interdum, vt diuersa, distinctè enuntiabimus. Nam hic est vsus Scripturę, dare his verbis varias acceptiones: quarum plerique dum nullam habẽt rationẽ, vt quæque prima sibi occurrit, eam mordicus tenent, & peruicaciter defendunt. Aliquoties legerũt animã pro vita: id perpetuũ putãt, & acerbè cõfirmant. At si quis cõtrà obiiciat versum Dauidis: Anima eorũ in

Psal. 49.19. vita benedicetur: interpretabuntur vitam in vita benedici? Similiter si locus ille ex Samuele proferatur: Per vitam tuam, & per vitam animę tuę: an istis verbis nihil significari *2.Sam. 11.11* dicēt? Nos itaq; scimus, animā sæpissimè pro vita poni, vt in istis locis, Anima mea in manibus meis. Item, Quare lacero carnes meas *Psal. 119.109* dētibus meis, & animam meam porto in manibus meis? Item, Nonne anima pluris est *Iob. 13. 14* quàm esca? Item, Stultè, anima tua hac nocte *Mat. 6. 25* repetetur abs te. Et similibus, quos isti animicidæ semper in ore habent. Non tamē est, *Luc. 12. 20* quòd sibi inde tantopere placeant: siquidem animaduertere debebant, illic metonymicè animę nomen, pro vita vsurpari: quòd anima, causa sit vitæ, quódque vita constet anima: quam figurā inter elementa pueri quoq; perdiscunt. Quis verò nō miretur tantam hominū confidentiam, qui & sibi de se magnū aliquid persuadeant, atq; aliis etiam videri velint qui tamen docendi sunt tropos & loquēdi schemata? Scimus & pro voluntate seu desiderio accipi, nō absimili ratione: nēpe, quia voluntatis & desiderij sedes est. Quo sensu *1.Reg. 18.1* dicta est anima Ionathę, conglutinata animæ Dauidis: & anima Sichem adhæsisse cum Di- *Gen. 34. 3* na, filia Iacob: & Lucas dicit, multitudinis *Acto. 4.32* credentium fuisse cor vnum, & animam vnam. Quis verò non videat istis Hebraismis *Psal. 102.1, & 103. 1* multam vim inesse? Benedic anima mea Domino. Magnificat anima mea Dominum. Dic *Luc. 1. 46* animæ meæ, salus tua ego sum: plúsque nescio quid exprimi, quàm si dictum esset, sine adiecto, Benedic Dominum, Magnifico Dominum, Dic mihi, salus tua ego sum. Aliquando simpliciter pro homine animato. Vt, *Exo. 1.5.* cùm dicuntur sexaginta sex animæ descen- *Eze. 28. 4* disse cum Iacob in Ægyptum. Item, Anima quæ peccauerit, ipsa morietur. Anima *Leuit. 20.6* quæ declinauerit ad magos & ariolos, morte morietur, &c. Nonnunquam & flatum vocari, quo spirant ac respirant homines: in quo vitalis corporis motus residet. Quomodo hos locos accipio: Anxietas appre- *2.Sam. 1.9* hendit me, etiamsi tota anima mea adhuc in *Acto. 20.10* me est. Et, Anima eius in ipso est. Et reuertatur anima pueri intra viscera eius. Quin & *2.Reg. 17.21* eadem loquendi forma, qua vulgò dicimus animam efflari & expirari, Scriptura animam egredi dicit. Vt de Rachel: Egrediente au- *Gen. 35. 18* tem anima (nam ipsa moriebatur) vocauit nomen pueri, Ben-oni. Scimus, spiritum esse flatum ac ventum, & hac ratione vocari à Græcis frequentius πνοὴν. Scimus, pro re va- *Isa. 26. 18* na & nihili vsurpari apud Isaiam. Concepimus & parturiuimus, & peperimus spiritum: sæpissimè verò, quod ex Spiritu Dei regeneratum est in nobis. Nam cùm Paulus *Gal. 5. 17* scribit, spiritum concupiscere aduersus carnem: non intelligit, animam pugnare cum carne, aut rationē cum cupidine: sed animā ipsā, quatenus à Spiritu Dei regitur, secū luctari, quatenus adhuc Spiritu Dei vacua est, suísque cupiditatibus addicta. Scimus, dū simul iunguntur, per Animam, voluntatem designari: per Spiritū verò, intellectum. Sic loquitur Isaias, Anima mea desyderauit ad te in *Isa. 26. 9* nocte: sed & in spiritu meo intra me vigilabo ad te. Et Paulus, cùm precatur vt Thessaloni- *1.Thes. 5.23* censes integro sint spiritu, & anima & corpore, ita vt in nullo possint culpari in aduentu Domini nostri Iesu Christi: hoc enim vult, vt recta omnia cogitent & velint, nec membra sua exhibeāt arma iniquitatis peccato. Eodē *Heb. 4. 12* pertinet, quod scribit alibi Apostolus: sermonē Dei viuum esse, & penetrātiorē omni gladio ancipiti, pertingentem vsque ad diuisionem animę & spiritus compagúmque, & medullarum, discretorem cogitationum cordis. Quanquam in hoc postremo loco, nonnulli per Spiritum, malunt intelligere essentiam illam, cui inest ratio ac voluntas, de qua nunc disceptamus: per Animam autē, vitalem motum, & sensus quos philosophi superiores & inferiores vocāt, id est, ὁρμὰς καὶ αἰσθήσεις. Verùm cùm vtrunque plurimis locis essentiam immortalem, quæ in homine vitæ causa est, significet, non rixandi causas captent ex nominibus, sed rem ipsam percipiant, quocunque significetur nomine. Id verò quàm verum sit, nunc doceamus.

Incipiemus autem ab ipsa hominis crea- *Gen. 1. 26* tione, in qua perspiciemus, qualis ab initio factus fuerit. Sacra historia nobis, ante creatum hominem, commemorat Dei consilium de faciendo ipso ad imaginem & similitudinem suam. Quæ verba de corpore nullo modo accipi possunt. In quo, tametsi mirabile *Amb. lib. 6. hex.* opus Dei, præ cæteris corporibus creatis, apparet, nulla tamen eius imago effulget. Quis enim hæc loquitur? Faciamus hominem ad *August. c. 4. de trin. & alibi.* imaginem & similitudinem nostram: nempe, Deus, qui spiritus est, qui nulla corporis effigie repræsentari potest. Atqui, vt imago corporea, quæ faciem externam nobis refert, debet ad viuum exprimere omnia lineamenta & omnes ductus, vt ex pictura vel sculptura concipiamus, quæcunque in exemplari conspici possunt: ita hæc imago Dei debet, sua similitudine, aliquam Dei cognitionem in animis nostris informare. Audio quosdam eorum sic negari, vt dicant imaginem Dei referri ad imperium quod traditum est homini in beluas: quòd homo ea in parte simile aliquid cum Deo habeat: cuius imperium est in omnia. In quē lapsum Chrysostomus quoque incidit, dum nimia contentione prouehitur contra insanos anthropomorphitas. Sed Scriptura non patitur sic se eludi. Nam Moses, ne quis in hominis carne hāc imaginem constitueret, prius è limo terræ corpus formatum narrat, sed nullam imaginem Dei referens. Deinde ait inditum luteo corpori vitę spiraculum: vt tum demū eluceret in homine Dei imago, cùm omnibus suis partibus constaret.

Quid

Quid igitur? dixerit aliquis, an spiraculum illud vitæ, imaginē esse Dei putas? Non sanè. Quanquā id cum multis, nec fortasse improbè, dicere poteram. Quid enim, si contendam verbo Dei constitutum discrimen, quo istud vitæ spiraculum, à beluarum animis distinguatur? Vnde enim habēt ortum aliorum animaliū animæ? Producat (inquit Deus) terra animā viuentem, & cætera. Ita in terram resoluantur, quæ de terra emerserunt. Anima verò hominis nō de terra est, sed ex ore Domini: hoc est, ex virtute secreta. Sed hîc, inquā, nō hæreo: ne pugnam mihi faciant: sed vnum tātùm obtinere volo: Imaginē ipsam esse extra carnē: alioqui, non admodū præclarū foret elogiū hominis, quod ad imaginē Dei factus sit: quod tamē nobis tātopere Scripturis cōmēdatur, ac subinde repetitur. Quid enim opus erat, Deū deliberantē inducere, & quasi in cōsiliū mittere, si vulgare aliquid facturus erat? Nā reliqua omnia vt essent, dixit, & facta sunt. Cùm ad hanc imaginem ventū est, velut singulare specimē editurus, sapientiā suam & virtutē aduocat, & secū cogitat, antequā manum admoueat operi. Hos ergo loquēdi tropos, qui ἀνθρωποπαθῶς, ad balbutiei nostræ modulos, Dominū ἀνεξερεύνητον nobis figurāt, an de nihilo tā anxiè Moses affectauit? ac non potius imaginē Dei, quæ in homine relucet, magnificè cōmēdauit? nec semel dixisse cōtētus, sæpius repetit. Quicquid nugentur vel philosophi, vel isti sōniatores, habemus nihil esse quod imaginem Dei ferat, nisi spiritū, vt Deus spiritus est. Hîc nō est agendū cōiecturis, vt inquiramus, quæ sit huius imaginis similitudo ad suū archetypū: quādo id facilè ex Apostolo discere licet: qui dū præcipit vt induamus nouū hominē, qui renouatur in agnitione, secundū imaginē eius qui creauit illū, liquidò ostēdit, quę sit hęc imago, aut in quo cōsistat. Et alibi dū scribit: Induite nouū hominē, qui secundū Deum creatus est, in iustitia & sanctitate veritatis. Quæ omnia cùm vno verbo cōprehendere volumus, dicimus hominem, secundū spiritum, factum esse participem sapientiæ, iustitiæ & bonitatis Dei. Hoc sequuti sunt duo sacri scriptores: quorum alter, cùm hominum distribuat in duas partes, corpus de terra sumptum, & animam, ad quam refert Dei imaginem, breuiter complexus est quod Moses longius prosecutus fuerat. Creauit, inquit, Deus hominem & secundum imaginem suā fecit illum. Alter verò, cùm exegeticè vellet designare, quò pertineret Dei imago, vocauit hominem inexterminabilem, qui creatus esset ad imaginem Dei. Quorum scriptorum authoritate aduersarios nostros non valde premerē, nisi eos ipsos nobis opponerent. Qui tamē vtcunque, aliquo loco nobis esse debēt: si non vt canonici, certè vt veteres, vt pij, vt multorū suffragiis recepti. Verùm eos omittamus, illam imaginē Dei in homine retineamus, quæ, nisi in spiritu, sedem habere non potest.

Hil. in Psal. 63. August. lib. de spiritu & anima. c. 39. Basil. Hex. hom. 8. Col. 3. 10 Ephe. 4. 24 Eccle. 17 1 Sapi. 2. 23

Sed iam, quæ apertius de anima Scriptura loquitur, audiamus. Cùm de animarum salute Petrus loquitur, & cùm carnalia desyderia militare aduersus animam dicit: & cùm castificare animas nostras præcipit, & Christum vocat Episcopum animarum nostrarū, quid sibi vellet, nisi animę essent, quæ saluarentur, quæ oppugnarentur à prauis desyderiis, quæ castificarentur, quæ ab episcopo suo Christo regerentur? Et in historia Iob legimus: Quanto magis qui habitant domos luteas, & terrenum habent fundamentum? Quod sanè de anima, si propius animaduertas, dici intelliges, quæ in corpore luteo habitat. Non enim hominem vas luteum appellauit: sed dicit vas luteum incolere: quasi bona pars hominis (quæ est anima) domicilio illo terreno contineatur. Sic Petrus: Iustum, inquit, arbitror, quandiu sum in hoc tabernaculo, excitare vos per commonitionem: cùm sciam breui futurum, vt deponam hoc meum tabernaculum. Qua loquendi forma, nisi valde stupidi sumus, possumus intelligere & aliquid esse in tabernaculo, & aliquid quod exuatur tabernaculo: vel (vt ait ipse) tabernaculum deponat. Eadem distinctionem carnis à spiritu manifestam statuit author epistolam ad Hebræos: cùm parentes carnis nostræ, à quibus geniti sumus, nominat: vnum autem Deum, Patrem spirituum. Et paulò pòst, cum regem cœlestis Ierusalem Deum nominasset, subiicit ciues, angelos, & spiritus iustorum perfectorum. Nec video quomodo aliter intelligi possit illud Pauli: Has igitur habētes promissiones, mundemus nos ab omni inquinamēto carnis & spiritus. Nam satis constat, illic non esse collationem, qua alibi vti solet: cùm spiritui inquinamentum tribuat, quo nomine aliis locis significat meram puritatem. Addam & locum alterum: quanquam video eos, qui calumniari volent, protinus ad suas glossas delapsuros. Dum enim ait: Quis est hominum, qui sciat quę sunt hominis, nisi spiritus hominis qui in ipso est? Ita, & quæ sunt Dei nemo cognouit, nisi spiritus Dei. Poterat dicere hominem scire quæ sua sunt: sed partem illā verbo appellauit, in qua residet vis cogitādi & intelligēdi. Atque etiam, cùm dicit, Spiritum Dei testimonium reddere spiritui nostro, quòd filij Dei sumus, nónne eadem loquendi proprietate vsus est? Quid, quòd vno verbo cōuincere eos potuit? scimus enim, quàm sæpe Christi voce damnatus sit error Sadducæorum, cuius partem esse Lucas in Actis scripsit, quòd spiritū non esse dicerent. Verba sunt: Saducæi autem dicunt, non esse resurrectionem, neque Angelum, neque spiritū: Pharisæi verò hæc omnia confitentur. Vereor ne de Spiritu sancto cauillentur hæc intelligi, aut de Angelis. Cui obiecto facilè est occurrere. Nā & Angelos

1. Pet. 1. 9. 22. & 2. 11. 25 Iob. 4. 19 2. Pet. 1. 13 Hebr. 12. 9 2. Cor. 7. 1 1. Cor. 2. 11 Rom. 8. 16 Act. 23. 8

seorsum posuit: & certum est Pharisæis illis nullā ferè fuisse Spiritus sancti notitiam. Atque etiam id melius assequentur, qui Græcè norunt: Lucas enim sine adiectione articuli, dixit πνεῦμα, adiecturus indubiè, si de Spiritu sancto locutus esset. Hoc si non illis os obstruit, non video qua ratione vel trahi, vel duci possint: nisi fortè dicant, neque damnatam fuisse ex eo Sadducæorum opinionem, quòd spiritum negarent: neque probatā Pharisæorum, quod assererent. Cui cauillo ipsa Euangelistæ verba obuiant. Vbi enim Pauli cōfessionem posuit, Pharisæum se esse: subdit eam Pharisæorum sententiam. Aut igitur oportet callidā & malitiosā fuisse Pauli simulationē: (quod recipi nō debet in confessione fidei) aut cum Pharisæis de spiritu sensisse. Quod si nobis fidem faciunt historiæ, hoc perinde inter Apostolos certum erat ac constitutum, atque mortuorū resurrectio, aut aliquod simile fidei nostræ caput. Non pigebit
Eccles. hist. co. 4. c. 13. huc adscribere verba Polycarpi, viri, omnibus & dictis & factis, spirantis martyriū: qui
Eius. c. 19 & discipulus Apostolorum fuit, & ita syncere quod ab illis acceperat, posteris tradidit, vt nihil vnquam immisceri fermenti passus fuerit. Is igitur inter multas præclaras voces, quas flammæ admotus edidit, eo die repræ-
Eius. c. 24 sentādum se dixit coram Deo in spiritu. Quo eodem tempore Melito episcopus Sardensis, vir paris synceritatis, librum scripsit de corpore & anima: qui si hodie extaret, superfluus esset hic labor. Adeò autem hæc sententia
Lib. de resurr. carnis. meliore illo seculo valuit, vt Tertullianus reponat eam inter communes & primas animi conceptiones, quæ natura communiter apprehenduntur. Tametsi iam multis rationibus pugnatum est, quæ euincere, nisi fallor, debuerunt quod contendebant: nempe, animam aut spiritum hominis, substantiam esse à corpore distinctam: quæ tamen nunc subiicientur, certiorem adhuc eius rei fidem facient. Venio enim ad id, quod secundo loco à me propositum erat: Eam ipsam animam, ab interitu corporis superstitē manere, sensu ac intelligentia præditam. Fallitur autem qui existimat me hîc aliud quidpiam affirmare, quàm animæ immortalitatem. Siquidem qui animam viuere fatentur, illámque simul omni sensu spoliant, prorsus animam fingunt, quæ nihil animæ habeat: aut animam ipsam à se ipsa auellūt: cùm eius natura, sine qua con-
Lib. de carne Christi. sistere vllo modo nequit, sit, moueri, sentire, vigere, intelligere: atque (vt ait Tertullianus) animæ anima, sensus sit. Istam ergo immortalitatem ex Scriptura discamus.

Mat. 10 28 CVm Christus suos hortatur, ne timeant eos qui occidunt corpus, animam autem occidere non possunt: sed eum timeant, qui cùm occiderit corpus, animam potest mittere in gehennam ignis: an non innuit animam superesse post mortem? Benignè verò in eo nobiscum egit Deus, quòd animas nostras istorū arbitrio non permisit, qui adeò ex facili eas trucidāt: aut certè, quia nō possunt, conantur. Tyranni torquent, secant, vrunt, verberant, suspendunt, sed corpus: solus est Deus, qui ius habet in animam, vt eam mittat in gehennam ignis. Aut igitur anima reliqua est post mortem: aut falsum est, tyrannis potestatem non esse in animam. Hîc (vt audio) respondent, animam quidem ad præsens occidi, dum mors infligitur: sed non perire, quia futurū est, vt suscitetur. Qua via euadere volunt, concedant oportet neque corpus occidi, quod etiam suscitabitur. Et quia vtrunque conseruatur in diem iudicij, neutrum perit. Verbum autem Christi fatetur corpus occidi, animam esse saluam testatur. Hac dicendi forma, Christus vtitur de sua ipsius morte, cum ait: Soluite templum hoc, & in tri- Ioan. 2.
duo suscitabo illud. Dicebat autem de tem- 19
plo corporis sui: qua ratione animam ab eorum potestate eximit, quam etiam moriens in manus Patris commendat, vt Lucas scribit, & Luc. 23.
Dauid prædixerat. Et Stephanus eius exem- 46
plo, Domine Iesu, suscipe spiritum meū. Ha- Psal. 30.
bent hîc quod garriant, Christū Patri, & Ste- 6
phanum Christo vitam commēdare, in diem Act. 7.
resurrectionis custodiēdam. Sed verba aliter 59
sonant, præsertim illa Stephani. Et Euangelista addit de Christo, quòd inclinato capi- Ioan. 19.
te, tradidit spiritum: quæ verba ad anheli- 30
tum, aut pulmonum agitationem respicere non possunt.

NEc minus euidenter Apostolus Petrus, 1. Pet. 3.
animas à morte & esse, & viuere osten- 19
dit: cùm tradit, Christum his: qui in carcere erāt, spiritibus prædicasse: nec spiritibus modò piorum, remissionem ad salutem: sed impiorum quoque spiritibus confusionem. Sic enim illum locum interpretor, qui multa ingenia torsit: & persuasurum me bonis omnibus confido. Nam cùm de humilitate crucis Christi locutus esset, ostendissétque pios omnes oportere ad eius imaginem conformari, ne desperatione conciderent, cōtinuò attexit resurrectionis mentionem, vt doceat quibus tribulationibus futurus sit finis. Cōmemorat enim, Christum non succubuisse morti: sed, ea subacta, victorem emersisse. Id suis verbis dicit mortificatum quidem carne, viuificatum tamen spiritu: eodem scilicet sensu, quo Paulus scribit, passum fuisse in humilitate carnis, excitatum autem virtute Spiritus. Iam vt virtutem ipsam ad se quoq; pertinere fideles intelligerent, subiungit Christum hanc virtutem erga alios exeruisse: neque erga viuos modò, sed etiā mortuos: deinde non tantùm erga seruos suos, sed incredulos quoque ac gratiæ suę contemptores. Porrò intelligamus defectiuam esse orationem, deesséque ex duobus membris alterum: cuius generis multa sunt in Scripturis exēpla, præ-

ſertim vbi multę ſententię vna clauſula colliguntur, quemadmodũ hîc factũ eſt. Nec verò miretur quiſquã includi carcere ſanctos Patres, qui redemptionem Chriſti expectabant. Quia enim, veluti ſub nube & vmbra, eminus lucem proſpiciebant (veluti qui reliquias diei vident ſub ſerum crepuſculum, aut diem venientem ſentiunt, ante auroram) nec adhuc habebant exhibitam ſibi Dei benedictionem, in qua requieſcerent: eorum expectationem, vocauit carcerem. Erit igitur ſenſus Apoſtoli: Chriſtum in ſpiritu, iis qui in carcere erant ſpiritibus prædicaſſe, hoc eſt, virtutem redemptionis per Chriſtum partę, mortuorum ſpiritibus apparuiſſe, ac exhibitã eſſe. Hîc deeſt alterum mẽbrum, quod ad pios pertinebat, qui hunc fructum agnouerunt & perceperunt. Exprimit autem de incredulis qui eundem ipſi hunc nuntium receperunt in confuſionem. Viderunt enim vnam eſſe redemptionem: à qua excluſi, quid aliud poſſent quàm deſperare? Video iſtos iam fremere, ac mutire, gloſſam hanc eſſe è capite meo effictam: his legibus ſe non ſubiici. Non adicam ergo eos meis legibus, ſed hoc tantùm rogabo, annon ſpiritus carcere clauſi, ſpiritus
1.Pier.4 ſint? Clarius eſt quod apud eundem ſcripto-
6. rem legitur: In hoc mortuis prædicatum eſſe Euangelium, vt iudicentur ſecundum homines carne: viuant autem ſecundum Deum ſpiritu. Videtis, vt carne in mortem tradita, ſpiritum afferat in vitam? Cùm enim relatio ſit vitę ac mortis, per antitheſin, alterum mori clarum eſt, alterum viuere.

Eccl.12. ID ipſum ex Solomone diſcimus: qui mor-
7. tem hominis deſcribens, longo diſcrimine animam à corpore ſeparat. Donec, inquit, reuertatur puluis in terram vnde erat, & ſpiritus redeat ad Deum, qui dedit illum. Scio eos parum affici hoc argumento: quòd dicunt vitam redire ad Deum, qui eſt fons vitæ: itaque nihil amplius eſſe. Sed verba ipſa clamant, ſibi hoc modo vim inferri, vt nullum ſit operæpretium refellere hanc argutiolam, indignam & lectu & auditu. Iam hoc ſignificet illis oportet animas redire ad fontẽ vitæ ſuæ per ſomnium. Atque huic ſententię
4.Eſd.3. reſpõdet quod eſt apud Eſdram, quem equi-
2. dem ſcriptorem eis non opponerem, niſi ipſo valde niteretur. Audiant igitur ſuũ Eſdram: Terra reddet quæ in ea dormiunt, & in ſilentio habitant: & promptuaria reddent quæ illis commendatæ ſunt animæ. Nugantur, promptuaria eſſe prouidentiam Dei: animas verò, cogitationes: vt liber vitæ offerat cogitationes in conſpectum Dei. Quæ in hoc tantùm ab eis dici conſtat, quia, cùm tacere pudeat, nihil habẽt melius quod dicãt. Quòd ſi ad hunc modum libẽret Scripturas circumuoluere, peruertere omnia promptum eſſet. Nihil tamen hîc (quanquam alia multa ſuppetunt) de meo contrà proferam. quando ſe ipſe ſcriptor à calumnia tuetur. Paulò enim antè dixerat: Nónne de his interrogauerunt 4.Eſd.4.
animæ illorum in promptuariis ſuis dicentes: 3
Vſquequo Domine ſperamus ſic? quando veniet fructus areæ mercedis noſtræ? &c. Quæ ſunt iſtæ animæ, quæ interrogant & ſperant? Hîc cuniculum alium effodere eos oportet, ſi ſubterfugere volunt.

VEniamus nunc ad hiſtoriam diuitis & Luc. 16.
Lazari: quorum alter præteritis huius 22.
mortalitatis laboribus & ærumnis, tandem in ſinum Abrahę delatus eſt: alter in tormenta patitur: hic recipit conſolationem. Magnum chaos interpoſitum inter huius gaudia, & illius afflictionem. Suntne hæc ſomnia portæ corneæ, de qua poetæ fabulantur? Verùm, vt habeant effugium, quo elabantur, faciunt ex hiſtoria parabolam: aiúntque fictionem eſſe, quicquid de Abraham, diuite, paupere, veritas loquitur. Tantum reuerentiæ & Deo, & verbo eius deferunt. Cedò, proferãt vnum duntaxat in Scriptura exemplum, vbi in parabola, nomine aliquis vocetur. Quid ſibi hęc verba volunt? Erat quidam mendicus nomine Lazarus. Aut verbum Dei mentiri oportet, aut veram eſſe narrationem. Id etiam animaduertunt veteres Scripturæ interpretes: nam Ambroſius: Narratio eſt, inquit, magis quàm parabola, quia nomen ad- Tertul.
ditur. Idipſum ſentit Gregorius. Certè Ter- lib.ad-
tullianus, Irenęus, Origenes, Cyprianus, Hie- uerſus Marcio.
ronymus, quaſi hiſtoriam referũt. Ex quibus Ire. lib.
Tertullianus arbitratur in diuitis perſona, 4.contrà
Herodem ſignari: in Lazaro, Ioannem Bapti- hæreſ.
ſtam. Verba autem Irenæi ſunt: Non fabulam cap.4.
narrauit nobis Dominus, Lazari & diuitis, Orig. ho.5.in
&c. Et Cyrillus dum reſpondet Arrianis, qui Eze.Cy.
ex eo loco machinã ſtruebant aduerſus Chri- epi.3.
ſti diuinitatem, non refellit vt parabolam, Hiero. in Eſ.c.
ſed vt hiſtoriam interpretatur. Hoc magis ri- 49,&
diculum, quòd errori ſuo prætendunt Augu- 65.
ſtini nomen, quem cauillantur in hanc opi- Hilari.
nionem cõſenſiſſe: opinor, quia quodam lo- in Pſal.
co dixerit, In parabola per Lazarũ, Chriſtum 3.
intelligendum: per diuitem Phariſæos: cùm Cyril. in 1.cap.Io.
nihil aliud ſignificet quàm narrationẽ tranſ- c.22.
ferri ad parabolam, ſi Lazari perſona, Chri- Lib.8.de
ſto: diuitis, Phariſæis attribuatur. Hic mos Gen. ad li.
eſt eorum, qui in præiudicatam opinionem toto impetu feruntur: cùm vident nihil ſibi eſſe ſtabile, quo innitantur, non ſyllabarum decipulas, ſed ipſos literarum apices in ſuum commodum rapiunt. Ne quid tamen adhuc obſtrepant, alibi ipſe ſcriptor profitetur, ſe pro hiſtoria recipere. Eant nunc & vendant ſuos fumos in media luce. Neq; tamen effugere poſſunt, quia ſemper in eoſdem incidãt laqueos. Vt enim cõcedamus eſſe parabolam (quod minimè obtinere poſſunt) quid aliud euincent, quàm eſſe collationem, quæ ſine veritate ſtare non poteſt? Id ſi neſciunt magni iſti theologi, diſcant ex elementis gram-

maticorum: & parabolam inuenient esse similitudinem, sumptam ex veritate. Sic, cùm dicitur, hominem quendam habuisse duos filios, quibus diuisit suas portiones, oportet esse in rerum natura & hominem, & filios, & hæreditatem, & diuisionem portionum. Denique, hæc est perpetua lex parabolæ, vt primùm concipiamus rem nudam, vt proponitur: deinde, ex ea conceptione deducamur ad finem parabolæ: hoc est, ad rem ipsam, cui accommodatur similitudo. Imitentur Chrysostomum, hac in re suum Achilem. Existimauit quidem ille esse parabolam, ex qua tamen veritatem sæpe elicit. Vt cùm inde probat, mortuorum animas in certis esse locis, ostendit gehennæ grauitatem, & deliciarum perniciem. Ne hîc mihi multum verborum perdendum sit, consulant sensum communem, si quem habent: & facilè assequentur vim atque rationem parabolæ.

Hom. 25. in Mat. Hom. 57. in eundem. In Par. ad The. lapsu. Quanquam homil. 4. in Mat. videtur narrare vt historiam.

ET quando satisfieri, quantum in nobis est, omnibus volumus: nonnihil differemus hoc loco de animarum quiete, quæ in certa fide promissionũ Dei, à corporibus soluuntur. Siquidem, per sinum Abrahæ, nihil aliud quàm quietẽ illam Scripturę nobis designare volũt. Primùm, nos quietem vocamus, quam illi somnum. Neque sanè abhorremus à somni nomine, nisi iam eorum mendaciis corruptum, & penè pollutum esset. Deinde, per quietem, non desidiam, aut veternum, aut aliquid simile ebrietatis, quale animæ affingunt, intelligimus: sed conscientiæ tranquillitatem & securitatem: quæ cùm semper fidei adiuncta sit, nunquam tamen perficitur, aut suis numeris constat, nisi post mortem. Audit quidem ex ore Dei benedictiones fideliũ Ecclesia, quæ hanc terram adhuc, velut aduena, incolit. Ambulauit populus meus in pulchritudine pacis, & in tabernaculis fiduciæ, & in requie opulenta. Quæ & ipsa rursum gratias agens occinit bene dicenti Domino: Domine, dabis nobis pacem. Omnia enim opera nostra operatus es nobis. Hãc pacẽ habẽt accepto Euangelio fideles, cùm Deũ, quẽ prius iudicem cogitabant, sibi Patrem esse vident: se pro filiis irę, filios gratiæ: effusa in se viscera misericordiæ Dei: vt iam nihil aliud à Deo expectent, quàm bonitatẽ & mãsuetudinem. Verùm, quoniam militia est, vita hominis super terram, necesse est eos, qui sentiunt & aculeos peccati, & carnis reliquias, in mundo pressuram habere, in Deo autem consolationem: atque ita non planè animo esse composito & imperturbato. Verùm, cùm carnem & concupiscentiam (quæ, ceu hostes domestici, eorum pacem infestant) exuerint: tunc verò demum acquiescunt, & apud Deum resident. Sic enim loquitur Propheta: Iustus perit, & non est qui recogitet in corde suo: & viri misericordiæ colliguntur: à facie enim malitiæ collectus est iustus. Veniat pax: requiescat in cubili suo, qui ambulauit in directione sua. An non eos ad pacem vocat, quibus pax fuerat domestica? Sed quia illis pax fuerat apud Deum, pugna cum mundo: eos ducit in altiorem gradum pacis. Ideo Ezechiel & Ioannes, cùm vellent describere thronum gloriæ Dei, circundant eum iride, quàm scimus esse signũ fœderis inter Deum & homines. Quod alio loco clarius idem Ioannes docuit: Beati, inquit, mortui, qui in Domino moriuntur. amodo iam dicit Spiritus, vt requiescant à laboribus suis, &c. Hic igitur ipse est sinus Abrahæ. Ipse enim est, qui promissam sibi in suo semine benedictionem, ita prompto animo complexus est, vt nihil dubitauerit, quin verbũ Dei, virtus esset ac veritas. Et quasi iã opere Deus impleuisset quod promiserat, semẽ illud benedictũ, non minus certa fide expectauit, quàm si manibus cõtrectasset, ac omnibus animi corporísq; sensibus percepisset. Itaque testimonium reddit illi Dominus noster, quòd viderit diẽ suũ, & gauisus sit. En pax Abrahæ, en quies, en somnus: modò non polluatur fœdo istorũ dormitantiũ ore honestũ nomen. Quid enim suauius potest habere cõscientia in quo securè acquiescat, hac pace: quæ illi cælestis gratię thesauros aperit, quę dulcedine calicis Domini inebriat? Quid, ô dormitabũdi, cùm auditis ebrietatẽ, an non vertiginẽ capitis, grauedinẽ, crassum carnalémq; somnum vestrum cogitatis? Hęc enim ebrietatem sequuntur incómmoda. Hæc vos quidẽ, pro vestra crassitie: at intelligũt theodidacti, eodem dicendi vsu somnum vocari, tranquillitatem conscientiæ, quam Dominus suis largitur in domo pacis: quo ebrietas, affluentia dicitur, qua Dominus suos satiat in domo opulentiæ. Si Abraham pacem hanc possedit, medius adhuc inter hostium incursus, labores, discrimina, imò ferens secũ suam carnem, hostem domesticum, quo nihil est perniciosius: quantam putamus eius pacem, vbi extra hostium ictus, telorúmque iactus euolauit? Miretur nunc aliquis, cur requiescere in sinu Abrahæ dicantur electi Dei, qui ex hac vita ad Deum suum transierunt: nempe, quòd in sede pacis recipiũtur cum Abraham patre fidelium, vbi Deo fruuntur ad satietatem, citra fastidium. Quamobrem, non abs re Augustinus quodam loco: Quemadmodum, inquit, finem beatorum appellamus vitam æternam, ita possumus vocare pacem. Nihil enim melius dare potest, qui nihil aut maius aut melius seipso dare potest, qui Deus est pacis. Posthac ergo, cùm de sinu Abrahæ sermo fiet, non rapiant ad suum somniũ: quoniã eorum vanitatẽ arguit ac conuincit Scripturæ veritas. Est, inquam, requies illa, cœlestis Ierusalem, hoc est visio pacis: in qua Deus pacis dat se videndum suis pacificis, iuxta Christi promissum. Quoties autem huius pacis meminit in sacris literis Spiritus, adeò familiariter vtitur dormiendi & quiescendi tropo, vt

Margin notes: Isa. 32. 18 — Isa. 26. 3 — Iob. 7. 1 — Isa. 57. 1 — Ezech. 1. 28 — Apoc. 4. 3 — Gen. 9. 13 — Apoc. 14. 13 — Ioan. 8. 56 — De ciuit. Dei li. 19 — 1. Cor. 15. 12 — 1. Thes. 5. 13 — Matt. 5. 8. 9

vt nihil ſit magis obuium. Exultabunt, inquit
Pſalm. Dauid, ſancti tui, lætabũtur in cubilibus ſuis,
149.5 Alter verò: Viuent mortui tui, interfecti tui
Iſai. 26. 19 reſurgent. Expergiſcimini, & laudate habita-
tores pulueris: quia ros pratorum ros tuus: &
terram gigantum detrahes in ruinam. Vade
populc mi, intra in tabernacula tua, claude o-
ſtia tua ſuper te, abſcõdere ad modicum, do-
nec pertranſeat indignatio. Quin Hebraica
lingua, hoc verbum vſurpat ad ſignificationẽ
cuiuſuis ſecuritatis ac fiduciæ. Dauid rurſum:
Pſal. 4. In pace in idipſum dormiã & requieſcã. Et
9 Propheta: Percutiam fœdus in die illa cũ be-
Oſeæ 2. 18 ſtia agri, & cum volucre cœli, & cum reptili
terræ: arcum, & gladium, & bellum conteram
de terra: & dormire eos faciam abſque terro-
Leuit. re. Moſes verò: Dabo pacem in finibus ve-
26.6 ſtris, & non erit qui exterreat. In libro vero
Iob. 11. Iob: Et habebis fiduciam propoſita tibi ſpe,
18 & defoſſus ſecurus dormies. Requieſces, &
non erit qui exterreat, & deprecabuntur fa-
ciem tuam plurimi. Cuius rei nos Latinum
quoque prouerbium admonet: Dormire in
vtranque aurem, pro ſecurè agere. Dormiũt
igitur & pacem habent viuentiũ animæ, quæ
verbo Domini acquieſcunt, nec præire Dei
ſui voluntati cupiunt: ſed quò ille vocauerit,
ſequi paratæ, ſub eius manu ſe continent.
Habac. Quod illis præceptum eſt: Si moram fecerit
2.3 eius veritas, expecta illam. Item, In ſpe &
Iſai. 30. 15 ſilentio erit fortitudo veſtra. Cùm autem ex-
pectent aliquid quod non vident, & deſide-
rent quod non habent: conſtat pacem eorum
eſſe imperfectam. Rurſum, cùm certò expe-
ctent quod expectant, & fide deſiderent quod
deſiderant: clarum eſt, quietum eſſe deſide-
rium. Hanc pacẽ auget & in melius proue-
hit mors, quæ huius mundi militia ſolutos, &
quaſi exauthoratos, ducit in locum pacis: vbi
dum toti animo & aſpectu in Deo hærent,
nihil habent melius, quò auertant oculos, aut
deſiderium retrahant. Deeſt tamen adhuc
quiddam, quod videre cupiant: nempe, ſum-
ma & perfecta Dei gloria, ad quam ſemper
aſpirant. Vt nulla ſit illis impatientia deſide-
rij, nondum tamen plena & perfecta quies.
Siquidem requieſcere dicitur, qui eſt vbi eſſe
appetit: nec modus deſiderij finem habet, ni-
ſi eò peruenerit quò tendebat. Si autem o-
culi electorum ad ſupremam Dei gloriam,
velut ad ſcopum, collimant, ſemper in curſu
eſt eorum deſiderium, donec impleta fuerit
Dei gloria: cui implementum affert dies iu-
Pſal. 17. dicij. Tunc verum erit illud: Satiabor, cùm
15 euigilauero, aſpectu vultus tui.

VT autem reprobos omittamus, (quibus
quid accidat, non magnæ curæ nobis
eſſe debet, velim mihi bona fide reſpondeãt,
vnde illis ſpes reſurrectionis, niſi quia Chri-
ſtus reſurrexit? Ipſe eſt enim primogenitus
mortuorum, & primitiæ reſurgentiũ. Quem-
admodum ille mortuus eſt & reſurrexit, ita
nos in eo morimur ac reſurgimus. Si enim
mors cui obnoxij eramus, vincenda illi fuit
per mortem, haud dubiè mortem eandem
ſubiit, quam & nos, atque idẽ in morte paſ-
ſus eſt, quod nos patimur. Id planũ facit veri- Col. 1. 18
tas, cùm vocat primogenitum mortuorum, Apoc. 1
& primitias reſurgentium. Atque ita docuit, 5
vt fideles in media morte ipſum ſibi ducem
agnoſcant, & dum mortem ſuam ipſius mor-
te ſanctificatam aſpiciunt, nullam eius male-
dictionem formident. Quod ſignificat Pau- Philip. 3
lus, dum ait, conformem ſe fieri morti eius, 11
donec perueniat ad reſurrectionem mortuo-
rum. Hanc enim conformitatem, hic per cru-
cem inchoatam, proſequebatur, donec eam
morte adimpleret. Nunc pauliſper, ô ſomnia-
tores, redeatis ad cor, & vobiſcum cogitetis,
quemadmodum Chriſtus mortuus eſt. Num
tunc etiam dormiebat, cùm vigilaret in ſalu-
tem veſtram? Non ſic ipſe de ſe loquitur: Sic- Ioan. 5.
ut, inquit, Pater habet vitam in ſemetipſo, ſic 26
dedit Filio habere vitam in ſemetipſo. Qui
in ſe vim vitæ habet, quomodo eam perde-
ret? Neque mihi reſpondeant, hæc ad diuini-
tatem ſpectare. Si enim ei datur qui non ha- Auguſ.
bet, homini igitur, non Deo, datum eſt in ſe ſic acci-
habere vitam. Cùm enim Ieſus Chriſtus Dei pit, ſed
ſit Filius, & hominis: quod eſt naturâ vt nimis du
Deus, id eſt gratiâ vt homo. Vt ſic de pleni- rem.
tudine eius omnes accipiamus, & gratiã pro
gratia. Apud Deum vitam eſſe ſi audiant ho-
mines, quantum inde ſpei concipiant: cùm
ſimul ſciant, peccatis ſuis, nubem inter ſe
& Deum oppoſitam? At hæc demum verè
magna cõſolatio eſt, quòd Deus Pater Chri-
ſtum vnxerit oleo lætitiæ præ conſortibus:
quòd ipſe Chriſtus homo acceperit à Patre
dona in hominibus, vt in natura noſtra vitam
reperire poſſimus. Qua ratione legimus tur-
bã poſt ſuſcitatum puerum, glorificaſſe Deũ,
qui dediſſet talem poteſtatẽ hominibus. Hoc
profectò vidit Cyrillus, qui nobiſcum in hu-
ius loci explicatione conſentit. Cùm autẽ di-
cimus Chriſtum, quatenus homo eſt, habere
vitam in ſemetipſo, non ipſum ſibi cauſam
eſſe vitæ dicimus: ſed hoc tantùm, omnẽ vitæ
plenitudinem à Deo Patre effuſam eſſe in
Chriſtum hominem. Quod familiari ſimili-
tudine planum fieri poteſt. Fons, ex quo o-
mnes hauriunt, ex quo riuuli defluunt & de-
riuantur, aquam in ſemetipſo habere dicitur:
nec tamen ex ſemetipſo, ſed ex ſcaturigine,
quæ illi aſſiduè ſubminiſtrat quod & riuis
labentibus, & haurientibus hominibus ſuffi-
cere poſſit. Ergo Chriſtus habet vitam in ſe-
metipſo, hoc eſt, vitæ plenitudinẽ, qua & ipſe
viuat, & ſuos viuificet: non tamen, habet ex
ſemetipſo, quemadmodũ ipſe alibi teſtatur,
quòd viuit propter Patrem. Et cùm in ſe, vt
Deus, vitã haberet, vbi hominẽ aſſumpſit, do
num accepit hoc à Patre, vt vitã ea etiã parte
haberet in ſemetipſo. Hæc nobis certiſſi-
mam fidem faciunt, Chriſtũ ex ſingui morte

non potuisse, etiam secundum hominem, & quanquam verè ac naturaliter in mortē traditus est, quam omnes subimus, donum tamē illud Patris semper retinuisse. Vera mors fuit, corporis & animæ solutio. Cæterùm, anima vitam suam nunquam perdidit, quę patri commendata, non poterat non salua esse.
Act. 2. 27 Id volunt verba ex concione Petri, quibus affirmat impossibile fuisse teneri ipsum à morte, vt Scriptura impleretur: Quoniam non derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem. In qua prophetia, vt concedamus animam vitā esse, duo petit & expectat à Patre Christus: ne aut vitam suam in perditionem deferat, aut se in corruptionem venire sinat: quod impletum est. Nam anima eius, diuina virtute suffulta est, ne in perditionem rueret: & corpus eius in sepulchro seruatum est ad resurrectionem. Hæc omnia vno verbo complexus est Petrus, cùm dixit, non potuisse teneri à morte Christum, κρατεῖσθαι, hoc est, mortis imperio succumbere, & in mortis potestatem venire, aut à morte comprehendi. Quòd autē Petrus in illa concione, omissa disputatione de anima, corporis duntaxat incorruptionem prosequitur: id facit, vt suo ipsorum testimonio, Iudæos conuincat, hanc prophetiam non pertinere ad Dauidem, cuius sepulchrum apud eos extabat, cuius cadauer nouerant in putredinem collapsum, cùm Domini nostri resurrectionem abnegare nō possent. Præbuit & nobis aliud argumentum
Ion. 2. 2. immortalitatis animæ suæ, cùm Ionam triduo immersum in ventre ceti, mortis suæ typum constituit: sic enim se futurum in ventre terræ, tribus diebus & tribus noctibus. Atqui, Ionas de ventre piscis clamauit ad Dominum, & exauditus est. Venter ille, mors est. Animam igitur saluam in morte habuit: secundum quam clamaret ad Dominum. I-
Gen. 22. 10 saac quoque, qui figuram Christi gessit, & à
Heb. 11. 19 morte Patri redditus est, quodam, vt ait Apostolus, resurrectionis typo, nobis veritatem in figura aperit: cùm enim impositus esset altari, parata victima, & alligatus esset, postea iussu Domini solutus est. Sed aries, qui inter vepres hæserat, in vicem Isaac suppositus est. Quid est autem quod Isaac non moritur, nisi quia quod proprium est hominis, immortale Christus pręstitit, hoc est, animam? Aries verò, animal irrationale, qui in eius locum ad mortē substituitur corpus est. Quòd autem alligatur Isaac, animam repræsentat, quę in morte Christi speciem morientis dedit: & dat etiam quotidie in vulgari morte hominum: vbi omnia, humana opinione, creduntur extincta: cùm tamen ex vinculis soluta sit Christi anima, & nostræ quoque soluantur, antequam pereant. Perfricet frontem nunc quispiam ex vobis, & iactet mortem Christi somnum fuisse: vel omnino in castra Apollinaris transfugiat. Ille quidem vigilauit, dum incumberet in salutem vestram: vos autem dormitis somnum vestrum, & tenebris cæcitatis obruti, vigilias non exauditis.

Præterea non hoc tantùm nos consolatur, quòd Christus caput nostrū, in medio vmbræ mortis non periit: sed ad hanc securitatem accedit eius resurrectio, qua mortis Dominum se constituit, ac nos supra mortem extulit, quicunque partem in ipso habemus. Vt non dubitauerit Paulus dicere, vitam nostram absconditam esse cum Christo, in Deo. Et alibi: Viuo ego, iam non ego, sed viuit in me Christus. Quid superest, nisi vt aperto ore, Christum in animis dormientibus dormire, & desidêre clament? Si enim Christus est qui in illis vixit, idem est qui in illis moritur. Si vita Christi nostra est, qui vitam nostram finiri vult morte, detrahat Christum è dextera Patris, & in secundam mortem deturbet. Si mori ille potest, certa mors nos sequitur: si nullum habet vitæ finē, neque animæ nostræ, quæ illi insitæ sunt, finiri vlla morte possunt. Et quid adhuc laboramus? An verò sunt obscura eius verba? Quia ego viuo, & vos viuetis. Si viuimus, quia viuit: ergo si morimur, ipse iam non viuet. An obscurum est quod promisit, eum in se mansurum, & se in eo, qui per fidem sibi iunctus fuerit? Auellamus ergo à Christo membra sua, si volumus ipsis vitam adimere. Nostra hæc confessio est, quam suis armis satis instruximus: In Adam quidem omnes nos esse mortuos: sed in Christo viuere. Hæc splendidè & magnificè à Paulo tractantur: nēpe, quòd si Christi Spiritus habitat in nobis, corpus quidem mortuū est propter peccatum, at spiritus vita est propter iustitiam. Corpus scilicet vocat massam peccati, quæ ex carnis natiuitate in homine residet: Spiritum verò, partem hominis spiritualiter regeneratam. Quare, cùm paulò antè, ob peccati reliquias in se hærentes, miseriam suam deploraret, non simpliciter optabat tolli, & nihil esse, vt ex illa miseria euaderet: sed liberari à corpore mortis, hoc est, massam peccati in se interire: vt spiritus purgatus, & quasi defæcatus, pacem cum Deo haberet: hoc ipso declarans, meliorem sui partē, corporis vinculis captiuam teneri, ac per mortem liberatum iri.

Col. 3. 3 / Gal. 2. 20 / Ioan. 14 19 / Ioan. 6. 56 / Rom. 8. 10 / Rom. 7. 24

Vtinam recta fide percipere possemus quale sit regnum Dei, quod est intra fideles, etiam dum hanc vitam viuunt. Nam simul facile esset intelligere, inchoatam vitam æternam. Promisit hoc nobis qui fallere non potest. Qui verba, inquit, mea audit, habet vitam æternam, & in condemnationem non venit: sed transiuit à morte in vitam. Ioan. 5. 24
Si transitus factus est in vitam æternam, cur eam morte interrumpunt? Alibi: Hæc, inquit,

inquit, est voluntas Patris, vt omnis qui credit in Filium, non pereat, sed habeat vitam æternam: & ego suscitabo eum in nouissimo die. Rursum, Qui edit carnem meam, & bibit meum sanguinem, habet vitam æternam, & ego suscitabo eum in nouissimo die. Non sicut comederũt patres vestri manna, & mortui sunt. Qui ederit panem hunc, viuet in æternum. Nolite huc vestra commenta ingerere, de die nouissimo. Duo nobis pollicetur, vitam æternam, & illam resurrectionem. Duo cùm audiatis, alterum tantùm amplectimini. Magis etiã vos cõuincit altera Christi vox. Ego sum, inquit, resurrectio & vita. Qui credit in me, etiamsi mortuus fuerit, viuet. Et omnis qui viuit & credit in me, non morietur in æternum. Nec euadent si dixerint, non mori eum in æternum, qui suscitatur: quoniam non id tantùm voluit Dominus, sed nunquam accidere posse, vt moriantur. quem sensum melius exprimit Græca phrasis, vbi legitur, εἰς τὸν αἰῶνα: quod Latinis in seculũ significat. Qua loquendi forma significamus nunquam fore, id quod in seculum futurum negamus. Sic alibi: Qui sermonem meũ seruauerit, mortem non videbit in ęternum. Hoc inuictum stat argumentũ contra eos, Non visurũ mortem eum, qui sermonem Domini seruauerit. Quod vnũ satis esse possit Christianis ad armandam suam fidem, contra eorũ prauitatem. Hoc credimus, hoc expectamus. Illis autem quid reliquum, nisi vt fortiter dormiant somnũ suum, donec eos expergefaciat clãgor tubæ, qui, vt fur, deprehendet in tenebris dormientes?

Ioan.6. 40.54

Ioan.11

ET si fidelis animæ vita, Deus est, perinde atque ipsa, vita est corporis: quid est quòd anima, quamdiu in corpore est, ipsum agitat, nec vnquã ita otiosa est, intentionémque suam remittit, vt non aliqua officij parte fungatur, Deus autem velut agendo fatigatus cessat? Si tanta est vis animæ, in massa terræ sustinenda, mouenda, impellenda: quanta vis erit Dei in anima, quæ natura agilis est, mouenda & agenda? Et audent alij dicere, animam euanescere: alij, vi sua non exerceri post dissolutam compagem corporis? Quid ergo respondebunt ad carmẽ Dauidis? quo principium, medium, & finem viæ beatorum describit. Ibunt, inquit, de virtute in virtutem, videbitur Deus deorum in Sion: vel (vt habent Hebraica) de abundantia in abundantiã. Si crescunt semper donec Deum videant, & ab illo incremento transeunt ad Dei visionem, quomodo eos sepeliunt isti in ebrietate & alta socordia?

Psal.73

IDipsum testatur Apostolus, & multò apertius: vt si rumpantur, Spiritui Dei amplius resistere non possint. Scimus quòd si terrenum domicilium huius tabernaculi destructum fuerit, ędificationem habemus ex Deo, domicilium non manufactum, æternum in cœlis. Nam in hoc gemimus, domicilio nostro, quod est è cœlo, superindui cupientes: si tamen induti, non nudi reperiemur. Etenim, qui sumus in hoc tabernaculo, gemimus onerati, propterea quòd nolumus exui, sed superindui, vt absorbeatur mortalitas à vita. Pòst paulò: Itaque bono animo sumus semper, & scimus quòd cùm domi sumus, in corpore, peregrinamur à Domino (per fidem enim ambulamus, & non per speciẽ) confidimus autem & magis probamus, peregre abesse à corpore, & præsentes esse apud Dominum. Hìc rimã inueniunt: in diẽ iudicij conferenda Apostoli verba, quo & superinduimur, & absorbetur mortalitas à vita. Proinde hæc, inquiunt, vna clausula cõprehendit Apostolus: Manifestari omnes oportere coram tribunali Christi. Verùm, cur illud superindui magis ad corpus referunt, quàm ad Dei benedictiones, quibus à morte luculenter abundamus? Quis cogit vitam illam accipere de resurrectione? Cùm simplex & promptus sit sensus Apostoli, Nos quidẽ cupere egredi ex hoc corporis ergastulo, sed non vagemur incerti sine hospitio. Esse enim meliorem domum, quam nobis Dominus pręparauit: si tamen induti, & non nudi reperiemur. Indumentum siquidem nostrum Christus est, & armatura illa, qua nos induit Apostolus. Et scriptum est, quòd rex concupiscet decorem coniugis suæ, quæ fortis erit in muneribus, cuius omnis gloria intrinsecus. Denique signauit suos Dominus, quos & in morte, & in resurrectione agniturus est. Cur non potius respiciunt ad id quód proximè dixerat, & cui hanc ipsam sententiam connectit? Licet is qui foris est homo noster corrumpatur, tamen eum qui intus est, renouari de die in diem. Quòd autem Apostolus clausulam illam subdidit, de manifestatione corã tribunali Christi, magis eos stringit: cùm prius dixisset nos & domi, & peregre agentes, contendere vt illi placeamus. Cùm per domum, corpus intelligat, quid est illud peregre? Vt ergo nihil addamus, verba sine interprete hoc loquuntur. nos, & in corpore, & extra corpus, contendere vt placeamus Domino: deinde, nos sensuros Dei præsentiam, cùm ab hoc corpore separabimur. Iam non per fidem ambulaturos, sed per speciem: quoniam hoc terræ pondus, quo premimur, nos à Deo, quasi maceries, longo interuallo separat. Isti nugatores contrà, nos per mortem, longius à Deo discessuros garriunt, quàm dum sumus in hac vita. De quibus enim scriptũ est: Domine, in lumine vultus tui ambulabunt. Itẽ, Ipse Spiritus testimoniũ reddit spiritui nostro, quòd filij Dei sumus. & multa eius generis: his & lumen vultus Dei, & Spiritus testimonium adimunt. Quod si verũ est, fœliciores nunc sumus, quàm post mortẽ. Et si enim sub elementis huius mũdi viuimus, habemus

2.Cor.5

Ephes.6 Psal.44 Apoc.7

2.Cor.4

Psal.88 Rom.8

tamen habitationem & politiam in cœlis, vt ait Paulus. Vbi autem veternus ille, & rerum omnium obliuio animas à morte exceperit, perdunt quamcunque habent suauitatem gustus spiritualis. Melius nos docent sacræ literæ. Corpus, quod corrumpitur, aggrauare animam, & terrena habitatione deprimi sensum multa cogitantem. Si corpus animæ est carcer, si terrena habitatio, compedes sunt: quid anima soluta hoc carcere, exuta his vinculis? nónne sibi redditur, & quasi se colligit? Vt dicere liceat, tantum illi accrescere, quantum decrescit corpori. Velint nolint, hoc semper in confesso est. Vbi molem hanc corporis abiicimus, cessare pugnam illam spiritus aduersus carnem, & carnis aduersus spiritum. Denique mortificationem carnis, esse viuificationem spiritus. Tum igitur anima, excussis sordibus, verè est spiritualis, vt consentiat voluntati Dei, nec sentiat carnis tyrannidem sibi repugnantem: vt in hac tranquillitate resideat, nihil aliud, quàm Deum cogitans. Et tunc scilicet dormit, cùm eleuare se, nullo pondere aggrauante, potest? Tunc stertit, cùm multa percipere sensu & cogitatione potest, nullo impedimento interpellante? Hæc non solùm errorem istorũ produnt, sed etiam malignitatem contra Dei opera & virtutes, quas eum in sanctis suis operari Scripturæ prædicant. Nos agnoscimus Deum velut nascentem in electis suis, & de die in diem crescentem: quod nos docet Sapiens: Iustorum, inquit, semita, quasi lux crescens in perfectũ diem. Et affirmat Apostolus. Quia qui cœpit in vobis opus bonum, perficiet vsque in diem Domini Iesu. Isti nõ solùm opus Dei ad tempus intermittunt, sed etiam extinguunt. Qui prius ibant de fide in fidem, de virtute in virtutem, & beatitudinis gustu fruebantur, cùm se in Dei cogitatione exercerent, eos & fide, & virtute, & omni Dei cogitatione exuunt: desides tantùm & veternosos in stratis collocant. Quomodo enim profectum illum interpretantur? An existimant animas perfici, cùm dormiendo saginantur: vt pingues & nitidæ offerantur in conspectum Dei, cùm ad iudicium sederit? Si micam salis haberent, non ita crassè balbutirent de anima: sed quantum distant cœli à terra, cœlestem animam à terreno corpore discernerent. Ergo, cùm desiderat Apostolus dissolui, & esse cum Christo, an illis videtur velle dormire, vt nullo amplius Christi desiderio teneatur? Nempe, hoc fuit eius desiderium, qui sciebat se aliam ædificationẽ habere ex Deo, domum non manu factã, si terrestris domus sui habitaculi dissolueretur. Pulchrè verò esset cum Christo, qui desineret viuere vitam suam.

(Philip. 3; Prouer. 4.18; Philip. 1. 6; Philip. 1. 23.)

QVid? an non horrent ad vocem Domini, qui vocans se Deum Abraham, Isaac & Iacob, simul respõdet, si Deum esse viuentium, non mortuorum? Neque igitur ille est eis in Deum, neque illi sunt in populum. Sed aiunt hæc tum demum vera fore, cùm mortui suscitabuntur ad vitam. Cùm etiam verba sic se habeant: De resurrectione mortuorum non legistis quod dictum est? non tamen sic se explicant. Cùm enim Christo negotium esset cum Sadducæis, qui non resurrectionem modò negabant, sed animarum quoque immortalitatem: hoc vno verbo duos errores conuicit. Nam si Deus, viuentium est Deus, non mortuorum: Abraham autem, Isaac & Iacob, defuncti erant hac vita, cùm Mosi Deus loqueretur, dicens se eorum esse Deum, colligitur ergo eos aliam vitã viuere. Esse enim eos oportet, quorũ Deus se Deum facit. Vnde & Lucas addit: Omnia enim illi viuunt: non intelligens omnia viuere Dei præsentia, sed eius virtute. Hoc ergo relinquitur, Abraham, Isaac, & Iacob, viuere. Cui sententiæ accedit illud Apostoli: Siue viuimus: Domino viuimus: siue morimur, Domino morimur: siue viuimus, siue morimur, Domini sumus. In hoc enim Christus mortuus est & resurrexit, vt viuis dominetur, & mortuis. Quid poterat solidius erigi ad fulciendam fidem nostram, quàm dicere, Christũ mortuis dominari? Non enim dominari potest nisi his qui sunt: cùm subiectos esse oporteat, vbi sit imperium.

(Matth. 22.12; Mar. 12 27; Rom. 14 8.)

ECce etiam testimonium contra eos ferũt in cœlo, coram Deo, & Angelis eius, animæ Martyrum, quæ clamant voce magna sub altari: Vsquequo Domine, non vindicas sanguinem nostrum de his qui habitant in terra? Et datæ sunt illis stolæ albæ, & dictum est illis, vt requiescerent adhuc tempus modicum: donec compleantur conserui eorum, & fratres eorum qui interficiendi sunt, sicut & illi. Clamant mortuorum animæ, dantur illis stolæ albæ. Quid ô spiritus dormitorij vobis sunt stolæ albæ? puluinaria scilicet, in quibus ad somnum decubent. Videtis iam stolas albas somno non conuenire. Vigilent oportet, quæ sic induuntur. Quod si verum est, haud dubiè stolæ albæ principium gloriæ designant, quod diuina liberalitas Martyribus impertit, donec expectatur dies iudicij. Non enim nouum est, in Scripturis stolam albam, gloriam & festiuitatem figurare & gaudium. Nam in veste candida Dominus in visione conspectus est Danieli. Apparuit hoc habitu Dominus in monte Thabor. Apparet Angelus Domini ad sepulchrum mulieribus in veste alba. Apparent eadem specie Angeli discipulis in cœlum respicientibus, post Domini ascensionem. Eadem fuit species Angeli apparentis Cornelio. Et cùm filio, qui dissipata substantia, ad patrem reuersus erat, reddita est prima stola, symbolum fuit gaudij & festiuitatis. Deinde, si clamabãt mortuorum animæ, nõ dormiebant. Quando igitur

(Apoc. 6.9; Daniel. 7.9; Matth. 17.2; Matth. 28.3; Marc. 16.5; Actor. 1.10; Actor. 10.3; Luc. 15. 22.)

tur isto sopore perfundi cœperunt? Neque mihi obtrudat quispiam, quòd sanguis Abel clamabat ad Deum. Vulgaris tropus est, fateor, rem ipsam loqui: sanguinis effusionem, vindictam postulare. Hoc verò in loco, affectum Martyrum per clamorem nobis repræsentari certum est, quòd eorum desiderium sine vlla figura exprimitur, & petitio describitur. Vsquequo Domine non vindicas, &c. *Apoc.6 10* Quare in eodem libro Ioannes duplicem resurrectionem prodidit, quemadmodū mortem duplicem. Nimirum priorem animæ, ante iudicium: alterā, cùm corpus suscitabitur, & cùm anima quoque suscitabitur in gloriam. Beati, inquit, qui habent partem in resurrectione prima: in his, secunda mors non habet locum. Itaque vobis horrendum est, qui primam illam resurrectionem agnoscere non vultis, quæ tamen vnus ingressus est ad beatam gloriam.

HOc etiam acerrimum telum est contra eos, quod responsum est latroni imploranti misericordiam. Rogauerat ille, Memento mei Domine, dū veneris in regnum tuum: *Luc.23. 42* Audit, Hodie mecum eris in Paradiso. Ille se affuturum latroni promittit, qui vbique est. Et paradisum promittit, quia satis deliciarum habet, qui Deo fruitur. Neque illum reiicit in longam dierum seriem, sed eo ipso die vocat ad delicias regni sui. Iactatur istorum cauillum, quo Christi verbum eludunt. Vnus, inquiunt, dies, sicut mille anni, in conspectu eius. *2.Petr.3 8* Sed non meminerunt Deum humanis sensibus se accommodare, quoties hominibus loquitur. Neque legunt diem vnum in Scripturis positum, pro mille annis. Quis ferat hunc interpretem, qui cùm audierit ex Deo, aliquid hodie futurum, cogitet annorum millia? An verò, cùm Niniuitis Ionas denuntiaret, Adhuc quadraginta dies, & Niniue subuertetur: poterant illi expectare Dei iudicium, securè, donec quadragies mille anni effluerent? Neque hoc sensu dixit Petrus, mille annos, in conspectu Dei, sicut diem vnum. Sed cùm pseudoprophetæ aliqui, dies & horas supputarent, vt Deum mendacij arguerent, qui non ad primum eorum votum promissa solueret: admonet apud Deū esse æternitatem, cui mille anni vix sunt vnum momentum. Quoniam verò sentiunt se teneri adhuc implicitos, contendunt, Hodie, in Scripturis significare tempus noui Testamenti, sicut Heri, veteris. Huc torquent quod in epistola ad Hebræos legitur: *Heb.13. 8* Iesus Christus heri, & hodie, ipse in secula. Hic verò toto cœlo errant. Nam si heri tantùm fuit, aliquando cœpit esse qui non erat ante initium veteris Testamenti. *Coloss.1. 15* Vbi erit Iesus ille Deus æternus, iuxta humanitatem etiam primogenitus omnis creaturæ, & agnus ab origine mundi occisus? *Apoc. 13.8* Deinde, si Hodie id temporis designat, quod intercedit inter diem iudicij, & Christi humanitatem, habemus Paradisum obuenturū latroni ante eum diem, quo surgere animas à somno suo docent. Atque ita, eorum confessione, extorquebitur, impletam promissionem latroni datam, ante iudicium: quam, nisi post iudicium, implendam negant. Quòd si verbum illud ad tempus trahunt, quod iudiciū sequitur: cur addit author Epistolæ, Et in secula? Atque, vt palpare possint suas tenebras: si respiciebat Christus in ea promissione tempus iudicij, non debuit dicere Hodie, sed futuro seculo. Quemadmodū Isaias, cùm vellet significare resurrectionis mysterium, vocauit Christū, Patrem futuri seculi. *Isa.9.6* Cùm autem heri & hodie & in secula dixerit Apostolus, pro eo quod dicimus, fuit, est, & erit, (quæ tria tempora nobis æternitatem designant) quid aliud agūt suis argutiolis, quàm sensum Apostoli peruertunt? Hanc esse proprietatem primi vocabuli, vt tempus æternū contineat, licet ex Propheta discere, qui scribit præparatam ab hesterno impiis gehennā: *Isa.30. 33* cùm sciamus, ex Christi verbis, præparatū ab æterno ignem diabolo & angelis eius. *Matth. 25.41* Vident hîc, quibus est aliquid iudicij aut sanæ mētis, nihil futurum illis reliquum, quo eludant manifestā adeò veritatē. Est tamen adhuc quiddā quod obstrepunt: sic promissum fuisse Paradisum latroni eo die, quemadmodum indicta mors primis parentibus, quo die gustarent de arbore scientiæ boni & mali. Quod vt illis concedamus, hoc tamē extorquebimus, latronē eo die restitutum à miseria, in quam inciderat Adam, quo die legem sibi dictam præuaricatus fuerat: fuisse igitur redditā latroni immortalitatem. Deinde cùm de morte statim differam, satis (ni fallor) explicabo, quomodo eo die mortui fuerint primi parentes, quo die se à Deo abalienauerunt.

NVnc mihi ad eos sermo cōuertatur, qui bona pace conscientiæ, promissorum Dei memores, in illis acquiescunt. Hæc inquā fratres, hæc vobis fides non excutiatur, etiamsi omnes inferorum portę insultent, vbi Deum habetis sponsorem, qui veritatē suam abnegare non potest. Vox eius est minimè obscura, ad Ecclesiam adhuc in terris peregrinantem: Non erit tibi amplius Sol ad lucendum per diem, neque splendor Lunæ illuminabit te, quia erit tibi Dominus in lucē sempiternam. *Isa.60. 19* Quòd si suo more ad vltimam resurrectionem nos trahunt, promptum erit refellere vnitatem ex singulis verbis capitis: quibus nūc Dominus promittit suum Christum, nunc Gentes in fidem cooptandas, &c. Semper in memoriam nobis redeat quod Spiritus docuit per os Dauidis: Iustus vt palma florebit, sicut cedrus in Libano multiplicabitur. *Psal.91. 12* Plantati in domo Domini, in atriis Dei nostri florebunt, adhuc germinabunt, in senectute pingues & virides erunt. Ne vos

terreat quòd omnes naturæ virtutes deficere creduntur: cùm auditis senectutem viridem, pinguem,& germinantem. Hæc vobiscũ reputantes, exemplo Dauidis occinite animæ
Psalm. vestræ: Benedic anima mea Domino,qui sa-
102.5 tiat bono os tuũ: renouabitur, vt aquilæ,iu-
Psalm. uentus tua. Cætera Domino permittite, qui
120.8 custodit introitũ nostrum, & exitum nostrũ, ex hoc nunc,& vsque in seculum. Hic est qui
Ioel.2.23 pluit imbrem matutinum & serotinum,super electos suos. De quo nobis dictũ est:Deus no
Psal.67. ster,Deus salutis est: & Domini Dei egressus
21 mortis. Hanc Patris bonitatẽ exposuit nobis
Ioan.17. Christus,cùm dixit:Pater,quos dedisti mihi,
24 volo vt vbi ego sum,& illi mecum sint: vt videant claritatem meam,quam dedisti mihi.

HAnc igitur fidem,omnibus prophetiis, Euangelica veritate, Christo ipso submixam,teneamus.Spiritũ,imaginem esse Dei, instar cuius vigeat, intelligat, æternus sit. Quandiu in corpore est, virtutes suas exerere: cùm ex illo ergastulo egreditur,ad Deum migrare, cuius sensu interim fruitur, dum in spe beatæ resurrectionis requiescit. Hanc requiẽ,illi esse paradisum. Spiritũ verò reprobi hominis, dum terribile iudicium in se expectat, torqueri illa expectatione, quam Apostolus ob id φοβερὰν,id est,formidabilem vocauit. Vltrà inquirere,se immergere est in abyssum mysteriorũ Dei. cùm satis sit didicisse, quod satis habuit docuisse Spiritus optimus magister:cuius verbum est: Audite me, & viuet anima vestra. Quàm ille sapiẽter,præ istorum vaniloquentissima arrogantia:Iustorum animæ in manu Dei sunt, & non tanget illos tormentum mortis. Visi sunt oculis insipientum mori, illi autem sunt in pace, &c. Hic finis est nostræ sapientiæ, quæ, vt sobria est,& Deo subiecta,ita nouit eos qui supra se nituntur,semper corruere.

NVnc cunas excutiemus, in quibus sopitas animas componunt: & papauer diluemus,quod illis ad conciliandum somnum propinant. Circunferunt enim aliquot Scripturæ locos,qui vidẽtur isti somno suffragari: tum,quasi ad liquidum dormitio probata sit, fulminant in eos, qui non statim errori suo consentiunt. Obiiciunt primùm non aliam homini infusam animam à Deo,quàm quę sit illi cum bestiis omnibus communis. Omnibus enim ex æquo Scriptura attribuit animã
Gen.1.2 viuentem. Vt cùm dicitur:Creauit Deus ce-
Gen.7.5 te grandia,& omnem animam viuentem.Itẽ, Bina ex omni carne,in qua erat spiritus vitæ: & alia eiusdem generis. Etsi nusquam sacræ literæ meminissent, nos tamen liquidè admoneri ab Apostolo, animam illam viuentem nihil differre à præsenti vita,qua corpus
1.Cor.15. hoc vegetatur. Verba sunt:Seminatur in cor-
42 ruptione, surget in incorruptione: seminatur in infirmitate, surget in virtute: seminatur corpus animale, surget spirituale. Quemadmodum scriptum est, Factus est primus Adã in animam viuentem,nouissimus in spiritum viuificantem. Fateor animam viuentem non semel attributam bestiis, quia & ipsæ vitam suam degunt: verùm aliter illæ viuunt, aliter viuit homo. Anima viuens est homini, qua sapit & intelligit: anima illis viuens est,quæ motum & sensum dat corpori.Cùm igitur animæ hominis insit ratio, intellectus, voluntas, quæ virtutes non sunt corpori adnexæ: nihil mirũ, si sine corpore subsistat, nec pereat instar brutarum, quæ nihil aliud habent, quàm sensus corporeos. Qua ratione nõ erubuit Paulus, post ethnicum illum poetam,ge- *Act.17*
nus nos Dei appellare.Itaque iam, vt volent, 28
communicent beluis animam viuentem cum homine, cùm eadem prorsus vita sit omnibus,quantum ad corpus attinet: verùm ex eo gradum sibi facere non possunt ad confundendam cum beluis, hominis animam. Neque mihi obtrudant Apostoli verbum, quod magis nobiscum, quàm contra nos pugnat. Factus est primus Adam in animam viuentem, nouissimus in spiritum viuificantem. Est enim antipophora ad eorum quæstionem, qui de resurrectione persuaderi nõ poterant. Sic enim obiiciebant: Quomodo resurgunt mortui? Quali corpore venient? Cui obiectioni vt occurrat Apostolus, sic eos aggreditur: Si vsu discimus,semen quod viuit, quod crescit, quod fructum reddit, prius mortuum esse: cur non instar seminis,corpus quod mortuum fuerit, resurgere potest? Et, si nudum ac siccum granum sementem refert vberiorem, postquam mortuum fuerit, virtute mirabili, quam illi Deus indidit: cur non eadem Dei virtute, corpus suscitabitur melius, quàm mortuum fuerat? Et ne adhuc mireris: vnde viuit homo, nisi quia formatus est in animam viuentem? Hæc tamen anima, tametsi ad tempus molem corporis agitat ac sustinet, non tamen dat illi immortalitatem aut incorruptionem:& quãdiu etiam suam vim exerit, non tamen per se ipsa sufficit, sine adminiculi cibi, potus, somni, quæ signa sunt corruptionis: nec constantem illi ac continentem dat statum, quin aliis atque aliis inclinationibus subiectum sit. Vbi autem Christus nos secum as- *Sic loqui*
sumpserit in gloriam,non solùm erit animale *tur Ter*
corpus,ab anima viuificatum: sed spirituale, *tul. &*
quale nec mens nostra cogitare, nec lingua *Augus.*
exprimere potest. Vides igitur nos non aliud *epist.3.*
futuros in resurrectione,sed tamen alios: de- *ad Fortunatũ.*
tur verbo venia. Atque hæc quidem de corpore dicta sunt, cui anima sub elementis huius mundi vitam administrat: vbi autem figura huius mundi præterierit, participatio gloriæ Dei id supra naturam euehet. Habemus verum ac germanum Apostoli sensum: In quo explicando cùm lapsus esset Augustinus,(vt nunc isti)errorem postea agnouit, ac correxit

correxit inter suas retractationes: & alibi etiam multò apertius idipsum tractat. Ex quo loco pauca transcribemus. Anima in corpore animali viuit quidem: sed non viuificat vsque ad auferendam corruptionem. In corpore verò spirituali, quando adhærēs perfectè Domino, vnus spiritus efficitur, sic viuificat, vt spirituale corpus efficiat: absumens omnem corruptionem, nullam metuēs separationem. Denique, vt omnia illis concedam de anima viuente (in quo nomine, vt iam dixi, non hæreo) illa tamē sedes imaginis Dei semper salua consistit: siue animam, siue spiritum, siue quiduis aliud nominent. Nec magis ad refellendum difficile est quod ex tricesimo septimo Ezechielis capite obiiciunt: vbi Propheta quandam resurrectionis hypotyposin faciens, vocat spiritum à quatuor ventis, qui vitam inspiret aridis ossibus. Inde optimè sibi colligere videntur, hominis animam nihil esse aliud, quàm vim facultatémque motionis sine substantia: quæ vis in morte quidem euanescat, in resurrectione verò iterum colligatur. Quasi verò mihi etiam nō liceat eodem modo colligere, spiritum Dei aut ventum aut euanidam monitionem esse, cùm in prima sua visione Ezechiel ipse ventum nominet, pro æterno Dei spiritu. Sed homini nō prorsus stupido facilis erit solutio huiusmodi, quam boni isti viri, pro sua vel inscitia, vel ruditate, non obseruant. Vtroque enim loco factū est, quod fieri subinde solet à Prophetis: qui res spirituales ac humano sensu altiores, corporeis ac visibilibus symbolis figurant. Cùm ergo Ezechiel expressa & quasi iconica visione & spiritum Dei & hominum spiritus sub oculos quodammodo repræsentare vellet, idque esset à spirituali natura alienum: similitudinem sumpsit à rebus corporeis, quæ imaginis vice esset.

Eo. retrac. in cap. 10. epi. 146. Consensio.

OBiiciunt secundò, animam, tametsi immortalitate donata esset, in peccatum tamen prolapsam: qua ruina, immortalitatem suam obruerit ac perdiderit. Hæc constituta erat pœna peccato, & denuntiata primis parentibus: Morte moriemini. Et Paulus ait, stipendium peccati, mortem esse. Et Propheta, animam quæ peccauerit, morituram clamat. Hæc illi aut similia. Sed quæro primùm, an nō etiam diabolo redditum est idem peccati stipendium? nec tamen ille sic mortuus est, vt non semper vigilet, vt non circumeat, quærens quem deuoret, vt non operetur in filiis diffidentiæ. Deinde, an omnino aliquis finis futurus est eius mortis, an non? Si enim nullus est, vt certè fateri eos oportet: igitur illi, quantumlibet mortui, ignem tamen æternum sentient, & vermem qui non moritur. Hæc nobis clarum faciunt, suam animæ immortalitatem, quam asserimus, quámque boni vel mali sensu constare dicimus, etiam tum esse, cùm mortua est, mortémque illam,

Gen. 2. 17
Rom. 6. 23
Ezech. 18. 4

aliud quidpiam esse quàm quod obtinere volunt in nihilum redigi. Neque id etiam tacuerunt Scripturæ, si animum inducerent, illis potius sensum suum accommodare, quàm arroganter affirmare, quicquid cerebrum adhuc à somno fumosum dictauerit. An verò cùm Deus aduersus hominem peccatorem, sententiam hanc pronuntiat: Puluis es, & in puluerem reuerteris, aliud dicit, quàm quod sumptum è terra est, in terram rediturū? Quò igitur anima? an in sepulchrum descendit, ad marcorem & putredinem? Atque ista quidē, paulò pòst apertius. Nunc quid tergiuersantur? Audiuimus, quod terræ est, terræ etiam reddendum. Cur spiritum hominis sub terras demergimus? Non dicit hominem in terram rediturū: sed qui puluis est, reuersurū in puluerem. Is verò puluis est, qui formatus est de limo terræ: ille in puluerem reuertitur, non spiritus, quem aliunde quàm è terra acceptū, Deus homini dedit. Ad hunc modum legimus in libro Iob: Memento quia sicut lutum feceris me, & in puluerem reduces me. Hactenus de corpore. Paulò pòst subdit de spiritu: Vitam & misericordiam tribuisti mihi, & visitatio tua custodiuit spiritum meum. Illa igitur vita non erat reditura in puluerem. Mors animæ longè alia est: iudicium scilicet Dei, cuius grauitatem misera anima ferre nō potest, quin tota confundatur, concidat, & dispereat: vt & Scripturæ nos docent, & vsu ipso experti sunt, quos Deus horrore illo aliquando perculit. Vt enim ab Adam incipiamus, qui primus exitiale illud stipendiū meruit, quo animo putamus fuisse, imo quid omnino fuisse, cùm horribilem illam vocem audiuit: Adam vbi es? Facilius sanè est cogitare, quàm dicere: quanquam ne cogitari quidem potest, nisi sentiatur. Et quemadmodum maiestas Dei quàm sit sublimis, verbis explicari non potest: ita nec quàm terribilis sit ira iis, quibus incumbit. Vident præsentem Dei omnipotentis grauitatem: quam vt effugiāt, in mille abyssos se demergere parati sunt, effugere tamen non possunt. Et quis non fateatur hanc esse veram mortem? Hîc rursum dico, verbis opus non habere eos, qui aliquando conscientiæ cauterio compuncti sunt: qui verò experti non sunt, audiant Scripturas: quibus Deus noster, ignis consumens est: qui dum in iudicio loquitur, occidit. Talem nouerant, qui dixerunt: Non loquatur Dominus nobiscū, ne fortè moriamur. Vultis scire quæ sit animæ mors? Deo carere, à Deo desertam esse, sibi relictam esse. Si enim Deus, eius vita est, perdit vitam suam, cùm perdit Dei præsentiam. Atque vt quod dictum est in vniuersum, partibus ostendatur: si extra Deum lux non est, quæ nocti nostræ luceat: vbi lux illa se subduxerit, anima certè in tenebris suis sepulta, cæca est. Tunc muta est, quæ confiteri nō potest ad salutem, quod crediderit ad iustitiam. Surda est, quæ

Iob 10. 9
Deu. 18. 16
Exo. 20. 19

viuam illam vocem non audit. Clauda est, imò se sustinere non potest, vbi non habet cui dicat: Tenuisti manum dexteram meam, & in voluntate tua deduxisti me. Nullo denique
Baruc.3. vitæ officio fungitur. Sic enim loquitur Pro-
14 pheta, cùm vult ostendere fontem vitæ esse apud Deum: Disce vbi sit prudentia, vbi sit virtus, vbi sit intellectus, vbi sit diuturnitas vitę & victus, vbi sit lumen oculorum & pax. Quid vltrà ad mortem requiritis? Et ne hîc aqua nobis hæreat, nobiscū cogitemus, qualem vitam nobis attulerit Christus: & succurret, à quo genere mortis nos redemerit. V-
Eph.5. trunque nos docet Apostolus: Surge, inquit,
14 qui dormis, & exurge à mortuis, & illuminabit te Christus. Vbi non cinerem alloquitur: sed eos qui inuoluti peccatis, inferos & mor-
Eph. 2.1 tem secum ferunt. Alibi: Et vos, cùm essetis
Coloss.2. mortui peccatis, conuiuificauit vos in Chri-
13 sto, donās vobis omnia delicta. Ergo quem-
Rom.6. admodum Apostolus nos mori peccato di-
2 cit, dum extinguitur concupiscentia in nobis: ita & Deo morimur, dum viuenti concupiscentiæ nostræ in nobis subiecti sumus.
1.Tim.5. Imò verò (vt vno verbo complectamur quod
6 de vidua deliciante ait) viuentes, morimur: hoc est, immortales sumus ad mortem. Quia licet anima sensum suum retineat, tamē mala concupiscentia quasi stupor quidam est mentis. Iam verò qualis erat illa animæ mors, Christus tamen pro nobis ea defunctus est. Quod enim prophetiis promissum erat, de eius victoria contra mortem, ipse morte sua præstitit. Prophetæ pronuntiabant: Præ-
Isa.25.8 cipitabit mortem in æternum. Item, Ero
Osee 13. mors tua, ô mors: morsus tuus, ô inferne. A-
14 Coloss.2 postoli iam facta denuntiant. Destruxit qui-
Rom.5. dem mortem: illuminauit autem vitam per
17 Euangelium. Rursum: Etenim si per vnius delictum mors regnauit per vnum: multò magis ij qui exuberantiam gratię acceperūt, per vitam regnabunt in Christo. Hæc fulgura, non verba, si possunt, sustineant. Cùm enim ex Adam dicant esse mortem, quod fatemur: non quam ipsi fingunt, sed eam quam in animam cadere nuper docuimus: nos rursum vitam à Christo: quod inficiari non possunt. In comparatione Adæ & Christi, totius controuersiæ cardo vertitur. Concedant primùm Apostolo necesse est, non modò instauratum in Christo id omne quod in Adam collapsum fuerat, sed quanto fuerit effusior gratiæ quam peccati virtus, tantò Christum fuisse potentiorem in restituendo, quàm Adam in perdendo. Palàm enim prædicat, non esse donum vt peccatum: sed longè exuberasse: non quidem in plures homines: sed abundantius, in quibus exuberauit. Respondeant, si volent, exuberasse, non quia abundantiorē vitam dederit, sed quia multa peccata deleuerit: cùm vnicum Adæ peccatum nos in ruinam detraxisset. Hoc ego demum postulabam. Deinde, cùm alibi tradat, aculeum mortis esse peccatum, quid habet mors 1.Cor.15
quo nos pungat, vbi aculeus mortis retusus, 56
imo consumptus est? Atqui, nihil aliud agit multis capitibus Epistolæ ad Romanos, quā vt planè declaret, peccatum esse penitus abolitum: ne in fideles imperium suum exerceat. Iam verò si virtus peccati Lex est: cùm occidunt eos qui in Christo viuunt, quid aliud quàm in maledictionē Legis eos retrahunt, quæ è medio sublata est? Quamobrem confidenter iactat Apostolus, nullam esse dam- Rom.8.1
nationem iis qui sunt in Christo Iesu, qui nō secundum carnem ambulant, sed iuxta spiritum. Scilicet in eos, quos Apostolus ab omni condamnatione liberat, grauissimam sententiam pronuntiant: Morte moriemini. Vbi autem gratia, si mors adhuc regnat inter electos Dei? Iam (vt ait Apostolus) peccatū quidem regnauit in mortem: gratia verò regnat in vitam æternam: quæ si peccatum superat, nullum morti locum relinquit. Ergo, quemadmodum mors per Adam ingressa regnauit: ita nūc per Iesum Christum regnat vita. Sci- Rom.9.
mus autem quòd Christus excitatus à mor- 6
tuis iam non moritur: mors illi vltrà nō dominabitur. Quòd enim mortuus fuit peccato, mortuus fuit semel: quòd autem viuit, viuit Deo. Atque hic videre est, vt suum errorem, suo ipsi gladio confodiant. Dum enim pœnam peccati mortem esse dicunt, simul profitentur hominem, si lapsus non esset, futurum fuisse immortalem. Nam & quod cœpit, aliquando non fuit: & quod pœnę est, nō est naturæ. Contrà Apostolus, peccatum absorberi à gratia clamat, vt aduersus electos Dei agere amplius non possit. Obtinemus igitur, electos Dei tales nunc esse, qualis fuerit ante peccatum Adam. Et vt ille creatus est inexterminabilis, ita & nunc eos esse, qui per Christum in meliorem naturam recreati sunt. Neque obstat illud Apostoli: Tunc fiet 1.Cor.15
verbū: Absorpta est mors in victoria. Quan- 54
do Fieri, pro Impleri dictum, nemo inficiari potest. Implebitur enim in corpore, quod nunc inchoatum est in anima. Vel potius, In anima simul & corpore implebitur, quod in anima duntaxat inchoatum est. Nam & mors hæc communis, qua velut communi naturæ necessitate omnes defungimur, magis est electis naturalis quidam transitus ad summum gradum immortalitatis, quàm aut malum, aut pœna: atque, vt ait Augustinus, nihil a- De dis-
liud quàm carnis occasus, qui non consumit crimine
coniuncta, sed diuidit: cùm origini suæ vtrū- vitæ hu-
que reddit. manæ & brut. c. 43

Tertio loco afferunt, quòd toties dormire legantur, qui mortui sunt. Vt de Ste- Act.7.
phano, Obdormiuit in Domino. Item, Laza- 60 Ioan.11.
rus noster dormit. Item, Nolite solliciti es- 11
se de dormientibus. In libris verò Regum sę- 1.Thess.
pissimè, vt vix alia phrasis Scripturæ sit fami- 4.16
liarior. Maximè verò instant, cùm arripiunt sen-

sententiam ex libro Iob: Lignum habet spē: si præcisum fuerit, rursum virescit: & rami eius pullulant: Homo verò vbi mortuus fuerit, & nudatus atque consumptus, vbi quæso est? Quomodo si recedant aquæ de mari, & fluuius vacuefactus arescat: sic homo cùm dormierit, non consurget, nec euigilabitur de somno suo, donec atteratur cœlum. Si animæ ideo vobis dormire credantur, quia mors vocatur Dormitio: primū, anima Christi eodem somno correpta est. Sic enim in
Ps.3.6 persona ipsius loquitur Dauid: Ego dormiui, & somnum cœpi, & exurrexi, quia Dominus mecum est. Et audit ab inimicis sibi insultantibus verbum iniquum: Nunquid qui
Ps.40.9 dormit, non adiiciet vt resurgat? Si autem nihil tam humile atque abiectum de anima Christi suspicandum est, vt disputatum est fusius, nemo ambigat, quin Scriptura externam duntaxat corporis compositionem spectauerit: & illud dormire ab hominum aspectu duxerit. Hęc enim duo promiscuè legun tur: Dormiuit cum patribus suis: &, Appositus est patribus suis. Cùm anima non apponatur animis patrum: sed corpus in sepulchrū patrum deferatur. Est etiam secundum me, quòd impiis quoque Regibus attribuit Samuel hanc dormitionem in Regum historia: quod idem videre est in posterioribus libris Regum, & libris Paralipomenon. Cùm auditis dormire impium, cogitatis animæ somnum? quæ peiorem habere carnificem nō potest, à quo torqueatur, quàm malam cōscientiam. Vbi somnus inter tales angustias? Impij enim sicut mare feruens, quod quiescere non potest, & redundant fluctus eius in con-
Isa.57.21 culcationem & lutum. Non est pax impiis, di-
Ps.12.4 cit Dominus. Et tamē Dauid cum vellet exprimere conscientiæ aculeum acerrimè pungētem: Illumina, inquit, oculos meos, ne vnquam obdormiam in mortem. Ecce fauces inferorum miserum obsident, vis peccati exagitat, & tamen dormit: imò verò ideo dormit, quia hęc patitur. Hîc etiam ad prima discendi elementa reiiciendi sunt, qui necdum didicerunt κατὰ συνεκδοχὴν à parte interdum totum intelligi, interdum à toto partem: cùm hæc figura toties vsurpata sit in Scripturis. Nolo mihi fidem haberi, nisi prius locos aliquot protulerim, qui euincant synecdochen esse in vsu illius verbi, quoties pro morte le-
Iob 7.21 gitur. An verò cùm Iob diceret, Ecce nunc in puluere dormio, & si manè me quæsieris non subsistam: existimabat animam somno perfusum iri? Atqui, non erat coniicienda in puluerem. Ergo non in puluere dormitura
Iob 21.26 erat. Alio etiam loco, cùm diceret: Et tamen simul in puluere dormiēt, & vermes operiēt
Ps.87.6 eos. Et Dauid: Sicut vulnerati dormientes in sepulchris: an videntur vobis animas vermibus exposuisse, quas arroderent? Idem nos docet Propheta, qui scripturus exitium Nebuchadnesar: Conquieuit, inquit, & siluit omnis terra, abietes quoque lætatæ sunt super Isa.14.8
te, & cedri Libani: ex quo dormisti, non ascēdit qui succidat nos. Et paulò pòst: Omnes Reges Gentium vniuersi dormierunt in gloria, vir in sede sua: Tu autem proiectus es è sepulchro. Quæ omnia de cadauere dicta sunt: vt Dormire, sit iacere & prosterni: à more dormientium, qui humi prostrati iacent. Hanc loquendi formam poterant eos docere Ethnici, quorum vnus: Nobis cùm semel occidit breuis lux, Nox est perpetua vna dormienda. Alter verò, Sulte, quid est somnus, &c. Alibi, Dicite, Nasonis molliter ossa cubent. Atque hęc quidem loquuntur, qui multa fingunt de inferis portenta, multásque & varias passiones, quibus mortuorum vmbræ afficiantur. Qua ratione à veteribus impositum nomen loco, qui mortuorum sepulchris destinaretur, κοιμητήριον ἀπὸ τοῦ κοιμᾶσθαι, quod dormire significat. Non quòd intelligerent illic mortuas animas ad quietem reponi: sed corpora. Iam satis euanuisse arbitror ipsorum fumos, quibus animarum dormitionem inuoluebant. Vbi probatum est, nusquam inueniri in Scripturis, dormiendi verbum attributum animis, quoties pro morte legitur positum. Cæterùm de animarum quiete fusius alibi disseruimus.

QVarto locum Solomonis in nos, quasi fortissimū arietem, impellunt. Vbi ille in Ecclesiasta suo scribit: Dixi in corde meo Eccl.3.
de filiis hominum, vt probaret eos Deus, vt 18.19.20
ostenderet similes esse bestiis. Idcirco vnus 21
interitus est hominis & iumentorum, & ęqua vtriusque conditio. Sicut moritur homo, sic & illa moriuntur. Similiter spirant omnia, & nihil habet homo iumento amplius. Cuncta subiacent vanitati, & pergunt in vnum locū. De terra facta sunt, & in terram pariter reuertuntur. Quis nouit an spiritus filiorum Adam ascendat sursum, & spiritum iumentorum descendat deorsum? Quid si vno verbo Solomon ipse hîc illis respondeat? Vanitas vanitatum, dicit Ecclesiastes, vanitas vanitatum, & omnia vanitas. Quid enim aliud agit, quàm vt sensum hominis vanum, & rerum omnium incertum ostendat? Videt homo se mori instar beluarum, sibi vitam & mortem cum illis esse communem: conditionem igitur sibi æquam cum illis, colligit. Et quemadmodum post mortem illis nihil superest, ita sibi nihil facit reliquum. Hæc mēs hominis, hæc ratio, hic intellectus. Animalis enim homo non percipit ea quæ sunt Spiritus: stultitia est illi & non potest intelligere. Homo videt oculis carnis, spectat mortem præsentem, hoc vnum secum reputat de terra omnia orta esse, & in terram pariter reuerti: interim animæ nulla ratio. Atque id est quod subiicit: Quis nouit, an spiritus filiorū Adam ascendat sursum? Quòd si ad animam veniatur, humana ratio tota in se contracta

nihil ſtatum aut liquidum, ſtudendo, meditando, ratiocinando, comprehendet. Cùm igitur Solomon humani ſenſus vanitatem ex eo oſtendat, quòd in animi conſideratione varius ſit & ſuſpenſus, minimè errori eorum patrocinatur: ſed fidem noſtram præclarè ſuſtinet. Quod enim humanæ mentis captum excedit & modulos, hoc nobis explicat Dei ſapientia: ſpiritũ ſcilicet filiorum Adam ſurſum aſcendere. Proponam ſimile ex eodem ſcriptore, quo duram iſtam ceruicem paulum
Eccl.9.1 illis inflectam. Non intelligit homo odium vel amorẽ Dei erga homines: ſed omnia ſeruantur incerta, eò quòd vniuerſa æquè eueniunt iuſto & impio, bono & malo, immolãti victimas & non immolanti &c. Si omnia ſeruantur incerta in futurum: ergo fidelis, cui omnia in bonum cooperantur, afflictionem interpretabitur eſſe Dei odium? minimè: fidelibus enim dictum eſt: In mundo preſſuram habebitis, in me conſolationem. Cui verbo dum incumbunt, non modò in fracta animi æquitate perferunt quicquid euenerit, ſed etiam gloriantur in tribulationibus, confitentes cum beato Iob: Etiãſi occiderit nos, in ipſo ſperabimus. Quomodo igitur in futurum ſeruantur incerta omnia? Hæc ſecundũ hominem. Veruntamen vanitas omnis homo viuens. His ſubiicit: Hoc eſt peſſimum quod vidi ſub ſole quia eadem cunctis eueniunt: vnde & corda filiorum hominum implentur malitia & contemptu, in vita ſua: & poſt hæc, ad inferos deducuntur. Nemo eſt qui ſemper viuat, & qui huius rei habeat fiduciam. Melior eſt canis viuus leone mortuo. Viuentes enim ſciunt ſe eſſe morituros: mortui verò nihil nouerũt amplius. Nec habent vltrà mercedem: quia obliuioni tradita eſt memoria ipſorum, &c. Nónne hæc loquitur de eorum craſſitia, qui cernunt tantùm antè pedes, nec futuram vitam, nec reſurrectionem ſperantes? Nam & ſi verum eſſet, nihil nos eſſe poſt mortem: ſupereſt tamẽ reſurrectio, in cuius ſpem ſi intuerentur, non imbuerentur contemptu Dei, nec replerentur malitia: vt omnia alia omittam. Conſtituamus ergo poſt Solomonem, hæc omnia non cadere ſub ſenſum rationis humanæ. Quòd ſi certum aliquid habere volumus, ad legem curramus & ad teſtimonium: vbi veritas & viæ Domini. Hæc nobis loquuntur:
Ecc.vlt. 7 Donec reuertatur puluis in terram, vnde erat: & ſpiritus redeat ad Deum qui dedit illũ. Nemo ergò dubitet, qui verbum Dei audierit, quin ſpiritus filiorum Adam aſcẽdat ſurſum. Aſcendere aptẽ ſurſum, ſimpliciter illic accipio, pro conſiſtere, & immortalitatẽ retinere: queãdmodũ Surſum deſcendere, dixiſſe mihi videtur, pro collabi, decidere, diſperdi.

QVintum argumentum pleno adeò atq; aperto gutture intonant, vt profundiſſimum ſomnum dormientibus excutere poſſint. In eo enim meliorem ſuæ victoriæ partem conſtituunt. Et cùm fucum ſuis neophytis facere volunt, id potiſſimum arripiũt, quò fidem eorum, & ſanam mentem labefactent. Vnum, inquiunt, iudicium, quod reddet omnibus ſuam mercedem, piis gloriam, impiis gehennam. Nihil ante illum diem ſtatuitur, aut beatitudinis, aut miſeriȩ. Sic vbique Scripturæ teſtantur: Mittet Angelos ſuos cum Mat.24
tuba & voce magna, & congregabunt electos 31
eius à quatuor ventis, à ſummis cœlorum, vſque ad terminos eorum. Item, in cõſumatione ſeculi. mittet Filius hominis Angelos Mat.13.
ſuos, & colligent de regno eius omnia ſcan- 41
dala, & eos qui faciunt iniquitatem, & mittẽt eos in caminum ignis. Tunc iuſti fulgebunt, ſicut Sol, in regno patris ſui. Item, Tunc dicet Rex his qui à dextris erunt: Venite be- Mat.25.
nedicti Patris mei, poſſidete regnum paratũ 34
vobis à conſtitutione mundi: Diſcedite à me maledicti in ignem æternum. Et ibunt, hi in ſupplicium æternum, iuſti autem in vitam æternam. Simile eſt apud Danielem: Et in tem- Dan.12.
pore illo ſaluabitur populus tuus, omnis qui 1
inuentus fuerit ſcriptus in libro. Hæc omnia, inquiunt, ſi de die iudicij ſcripta ſunt, quomodo vocabũtur tunc ad regni cœleſtis poſſeſſionem electi, ſi nunc poſſident? Quomodo dicetur illis vt veniant, ſi iam ſunt? Quomodo ſaluabitur populus, ſi nunc ſaluus eſt? Quamobrem fideles, qui nunc etiam in fide ambulant, non alium expectant ſalutis ſuæ diem, vt ait Paulus: Sciẽtes, quoniam qui ſuſ- 2.Cor.
citauit Ieſum à mortuis, & nos cum Ieſu ſuſ- 4.14
citabit. Et alibi: Expectantibus reuelationem Domini noſtri Ieſu Chriſti, qui & confirmabit vos vſque in finem, in diem aduentus, &c. Verùm, vt hæc omnia illis concedamus, cur addunt de ſomno ſuum? Non enim in tot locis ac ſimilibus, ſyllabam vnã de ſomno proferre poſſunt. Atqui, etiamſi vigilent, carere poſſunt gloria. Quare cùm inſani ſit hominis, nedum temerarij, ſine Scriptura definire de iis, quæ ſub ſenſum hominis non cadunt: quo tandem vultu pergunt temulenti iſti & noui dogmatiſtȩ in defenſionem ſomni, quem non acceperunt ex ore Domini? Hoc ſanis & ſobriis ſatis eſſe poſſit: quo agnoſcant ſomnum iſtum improbè confingi, qui aperto Dei verbo probari non poſſit. Sed age, hos locos obiter diſſeramus, ne quid ſimpliciores moueant, cùm audiunt ſalutem animarum in diẽ iudicij differri. Primùm illud quidem in confeſſo eſſe volumus, quod iam antè explicatum à nobis eſt, beatitudinem noſtram ſemper in curſu eſſe, vſque ad diem illum, qui omnem curſum claudet & terminabit: ita electorum gloriam, & vltimæ ſpei finem, ad eum ipſum diem ſpectare, vt impleatur. Nam hoc ſatis inter omnes conuenit, nullam eſſe vel beatitudinis, vel glorię perfectionem: niſi perfectã cum Deo coniunctionem. Huc omnes tendimus, huc properamus, huc omnes Scripturæ mit-

mittunt, & Dei promissiones. Quod enim
Gen.15.1 semel Abrahæ dictum est, ad nos etiam pertinet: Abraham, ego merces tua magna nimis. Hæc ergo cùm sit constituta omnibus merces, qui cùm Abraham partem habent: Deum possidere, & eo frui, præter quam, & vltra quam, nullam aliam appetere liceat: cõiiciendi sunt illuc oculi, cum de expectatione nostra agitur. Hactenus, ni fallor, assentiũtur nobis aduersarij nostri. Atque istud rursum nobis, vt spero, concedent, regnum illud, ad quod fideles possidendum vocantur, quod & salus alibi, & merces, & gloria nuncupatur, nõ aliud esse, quàm illam cum Deo vnionem: vt scilicet in Deo plenè sint, à Deo impleantur, ipsique vicissim Deo adhæreant, Deum plenè possideant, vnum denique cum Deo sint. Sic enim dum in fonte sunt omnis plenitudinis, vltimam metam attingunt omnis iustitiæ, sapientiæ, gloriæ: quibus benedictioni-
1.Cor.15 bus constat regnum Dei. Nam id esse vlti-
28 mum punctum regni Dei insinuauit Paulus, cùm inquit: Vt sit Deus omnia in omnibus. Si Deus illo demum die verè erit omnia in omnibus, & suos fideles ad iustum modũ implebit: non absque causa dies ille salutis nostræ dicitur: ante quem nõ omnes salutis nostrę numeri implentur. Quos enim Deus implet, ij implentur omnibus diuitiis, quas neque lingua eloqui, nec auris percipere, nec oculos videre, nec mens cogitatione assequi potest. Hæc duo si extra controuersiam sunt: frustra nituntur nostri hypnologi conuincere sanctos Dei seruos, hac vita defunctos, nõdum ingressos esse in regnũ Dei, ex eo quod illis dicetur: Venite, possidete regnum, &c. & similibus. Promptum enim nobis est respondere: non ideo nunc nullum esse regnũ, quia nondum perfectum est. Sed contrà, dicimus tunc perficiendum esse, quod iam inchoatũ est, cuius rei fidem tunc demum factam à me
1.Cor.15. volo, vbi planam fecero, ex certis Scriptu-
25 rarum argumentis. Nam & dies ille regnum
2.Thess. Dei dicitur, quia tunc verè subiiciet sibi po-
2.8 testates aduersarias, Satanam interficiet spiritu oris sui, & destruet illustratione aduentus sui, ipse verò totus in electis suis habitabit & regnabit. Neque enim aliter regnare olim in se Deus potest, quàm regnauit ab initio: cuius maiestati, nihil accedere aut decedere potest. Sed regnum eius dicitur, quod omnibus manifestabitur. An verò dum oramus vt regnũ eius adueniat, cogitamus nunc nullum esse? Et vbi erit illud? Regnum Dei intra vos est. Regnat igitur Deus iam nunc in electis suis, quos agit Spiritu suo. Regnat & contra diabolum, peccatum & mortem, dum iubet è tenebris lucem splendescere, qua confundantur error & mendacium: & dum prohibet, ne noceant potestates tenebrarum iis, qui signum Agni in fronte gerunt. Regnat, inquam, iam nunc cuius vt regnum adueniat, oramus. Regnat quidem dum operatur virtutes in suis, dum Satanæ legem dicit. Sed tunc regnum eius adueniet, cùm implebitur. Implebitur autem, cùm planè manifestabit gloriam maiestatis suæ electis suis ad salutem: reprobis ad confusionem. Quid autem aliud vel dicendum vel credendum est de electis? quorum regnũ est & gloria, in regno Dei glorioso esse, & cum Deo veluti regnare, & in eo gloriari: denique diuinę glorię participes esse. Hoc quidem regnũ, tametsi nondum aduenisse dicitur, tamen aliqua ex parte spectare licet. Nam in regno Dei incipiunt esse, qui regnum Dei quodammodo intra se habent, & cum Deo regnant: aduersus quos portę inferorum prę-
ualere nequeunt. In Deo iustificantur, de Isa.43.
quibus dictum est: In Domino iustificabitur, 21
& laudabitur omne semen Israel. Vt prorsus regnum istud, sit Ecclesiæ ædificatio, seu profectus fidelium, quem nobis describit
Paulus: qui per omnes ætatum gradus ado- Eph. 4.
lescunt in virum perfectum. Vident boni isti 13
viri huius regni principia, vident incrementa: statim atque hæc abeunt ex oculis, non dant fidei locum, nec sustinent credere, quod non habent præ oculis carnis. At verò longè aliter Apostolus: Mortui, inquit, estis: & vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. Cùm autem Christus apparuerit, vita
vestra, tunc & vos simul cum ipso apparebi- Col.3.4
tis in gloria. Vitam quidem absconditam nobis tribui cum Christo, capite nostro, apud Deum: gloriam differt in diem gloriæ Christi, qui vt caput est Ecclesiæ, trahet secum sua membra. Idem prorsus Ioannes aliis verbis: Charissimi, nunc filij Dei sumus, sed nõdum apparuit quid erimus. Scimus quoniam cùm apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est. Non dicit, nos interea, aliquo temporis interuallo, nihil futuros: sed cùm simus filij Dei, qui expectamus hæreditatem Patris, sustinet ac suspendit expectationem nostram in diem illum, quo in omnibus gloria Dei manifestabitur, & nos in eo gloriabimur. Hîc rursum mirari subit, cùm audiunt Dei filios, qui non redeant ad sanam mentem, & sentiant hanc generationem immortalem esse, quæ ex Deo est, & qua diuinæ immortalitatis sumus participes. Sed ad institutum pergamus. Clament quantum volent, non vocari benedictos Dei ad regnum ante diem iudicij, nec antè promitti salutem populo Dei. Respondeo, Christum caput nostrum esse, cuius regnum & gloria nondum apparuerunt: si mẽbra caput præcedant, peruersum ac præposterum esse ordinem. Tum verò nos secuturos principẽ nostrum, cùm ille veniet in gloria Patris sui, & sedebit in sede maiestatis suæ. Interim tamen viuere, quod ex Deo in nobis est, hoc est, spiritũ nostrũ, quia Christus viuit vita nostra: absurdũ enim esse, vt viuẽte vita nostra, pereamus ipsi. Vitam autem hãc

& apud Deum,& cum Deo esse,& beatā esse, quia in Deo sit. Hæc omnia sibi constant, & veritati consentiunt. Cur enim nondum saluati esse dicuntur,aut regnum Dei possidere, qui in Domino mortui sunt? Quia expectāt, quod nondum habent, nec finem suæ felicitatis attigerunt. Cur nihilominus beati sunt? quia & Deum agnoscunt sibi propitium, & futurū mercedem eminus vident, & in certa expectatione beatę resurrectionis acquiescūt: Quamdiu certè habitamus in hoc carcere luteo, speramus quæ non videmus: & præter spem,credimus in spem: quod ait Apostolus

Rom. 4. 18 de Abraham. Vbi autē oculi mentis nostræ, qui nunc sepulti in hac carne, hebetes sunt, absterserint hanc velut lippitudinem, videbimus quæ expectabamus,& in ea requie de-

Heb. 10 27 lectabimur. Neque enim veremur id post Apostolum dicere,qui è conuerso dicit φοβερὰν τὴν ἐκδοχὴν κρίσεως,manere reprobos,id est, formidabilem expectationem iudicij. Si hæc terribilis:illa sanè & læta,& beata meritò vocabitur. Et quoniam consilium est docere aduersarios magis quàm cogere: commodent nobis paulisper aures, dum ex figura veteris testamenti eruimus veritatem, neque id sine

2. Cor. 10.1 authore. Quemadmodū Paulus in transitu filiorum Israel, tractat allegoricè submersum Pharaonem,viam liberationis per aquā: permittant etiā nobis dicere: in Baptismo submergi Pharaonem nostrum, crucifigi veterē hominem, mortificari mēbra nostra, nos sepeliri cū Christo, migrare è captiuitate diaboli,ac imperio mortis:sed migrare duntaxat in desertum, terram aridam ac inopem, nisi Dominus pluat manam è cœlo,& aquam scaturire faciat è petra. Anima enim nostra,sicut terra sine aqua illi, quæ rerū omnium penuria premitur,donec ille pluit gratia Spiritus sui. Transitur postea in terram promissionis,duce Iesu filio Naue,terram abundantem lacte & melle: hoc est,gratia Dei nos liberat è corpore mortis, per Iesum Christum Dominum nostrum, non tamen sine sanguine & sudore. Siquidem caro tum maximè resilit, & vires suas ad pugnam exerit, vt confligat aduersus spiritum. Postquam in terra residetur,tunc pascimur in abundantia. Datur enim stolæ albæ, & requies. Sed nondum erecta est Ierusalē, caput ac sedes regni. Nōdum Solomon rex pacis sceptra tenet, omniáque moderatur. Sunt ergo sanctorum animæ post mortem in pace, quæ extra manū hostis euolarunt. Sunt in opulentia, de quibus dictū est: Ibunt de abundantia in abundantiam. Vbi verò surrexerit in gloriā suam cœlestis Ierusalem, & verus Solomon Christus, rex pacis, sublimis sederit in tribunali, regnabunt cum suo rege veri Israelitæ. Quòd si libet à rebus hominum petere similitudinem: pugnamus cum hoste, quandiu conflictatio est nobis aduersus carnem & sanguinē: vincimus hostē,dum exuimur hac carne peccati, vt toti Dei simus. Agemus triumphum, & fructu victoriæ potiemur, cùm caput nostrum supra mortem, verè erigetur in gloria: hoc est, cùm mors in victoria absorbebitur. Hæc meta, hic scopus noster, de quo scriptū est:Satiabor,cùm euigilauero,aspectu gloriæ tuæ. Hæc ex Scripturis facilè discere possunt, quicunque Deo auscultare,& vocem eius exaudire didicerunt. Hæc etiam nobis per manus tradiderunt, qui parcè & reuerenter tractarunt Dei mysteria. Sic enim permiserunt sibi loqui veteres, vt dicerent animas quidē in paradiso & in cœlo esse,nondū tamen gloriam aut mercedem percepisse. Nam Tertul- *Lib. de resurr. carnis.*

lianus: Et merces (inquit)& periculum,in resurrectionis pendet euentu: qui tamen, sine vlla ambage, docet animas cum Deo esse, & in Deo viuere, ante euentum illum. Alibi: Cur non capiamus sinum Abrahæ dici,temporale aliquod fidelium animarū receptaculum,in quo delinietur fidei imago,ac candida vtriusq; iudicij prospiciatur? Irenæus ve- *Lib. 9. aduersus hæres.*

rò: Cùm Dominus in medio vmbræ mortis abierit, vbi animæ mortuorū erant, pòst deinde corporaliter resurrexit, & post resurrectionem assumptus est: manifestum est, quia & discipulorum eius, propter quos hæc operatus est Dominus, animæ abibunt in inuisibilem locum,definitū illis à Domino:& ibi, vsque ad resurrectionem cōmorabuntur, sustinentes resurrectionē:pòst,recipientes corpora sua,& perfectè resurgentes,hoc est,corporaliter, queadmodum & Dominus resurrexit, sic venient in conspectum Dei. Nemo enim discipulus supra magistrū,&c. Et Chry- *Hom. 28 in 11. ad Heb.*

sostomus, Intelligite quale & quantum est, Abraham sedere,& Apostolum Paulū,quando perficiatur, vt possint tunc mercedem recipere. Nisi enim nos illuc venerimus, tunc prædixit eis Pater, se non daturum mercedē: sicut bonus pater amator filiorum, & probabilibus filiis,& opus perficientibus, dicit, se non daturum cibum,nisi venerint alij fratres. Tu autem anxius es,quia necdū accipis? quid autem faciet Abel,qui antè vicit,& adhuc sine corona sedet? Quid Noe? quid cæteri illorum temporum? Quia ecce expectauerunt, & alios expectant, qui post te futuri sunt. Paulò pòst: Præuenerunt nos in certaminibus,sed non præuenient in coronis: quia vnum definitum est tempus omnium coronarum. Augustinus autem multis in locis se- *Lib. 11. de ciuit. c. 9. li. 13. c. 8. & alibi.*

creta receptacula describit,quibus piorum animæ contineantur, donec coronam & gloriam recipiant: cùm interim reprobi pœnas luunt, expectantes iustam iudicij pœnam. Et quadam ad Hieronymum epistola: Anima, inquit, post mortem corporis, requiem est habitura, & corpus tandem ad gloriam receptura. Bernardus verò, homiliis duabus habitis in festo omnium Sanctorum, vbi ex professo hanc quæstionem tractat,sanctorum animas corporibus exutas, adhuc in atriis

Domi-

Domini stare docet, ad requiem admissas, nõ autem ad gloriam. In illam, inquit, beatissimam domum nec sine nobis intrabũt, nec sine corporibus suis: id est, nec sancti sine plebe, nec spiritus sine carne. Et multa alia in hanc sententiam. Qui autẽ in cœlo eas collocant, modò nõ attribuant illis resurrectionis gloriam, nihil ab ea sententia dissident: sicut Augustinus ipse facere alicubi videtur. Nam cùm certum sit, nunc torqueri malos dæmones (vt Petrus affirmat) ignis tamen ille, in quẽ mittentur reprobi in die iudicij, dicitur præparatus diabolo. Vtrunque ille expressit, qui scripsit reseruatos sub æternis vinculis, in iudicium magni diei. Vbi per reseruationem, pœnam significauit, quam nondum sentiunt: per vincula, præsentem, quam sustinent. Et Augustinus ipse alio loco se exponit, cùm inquit: Tuus certè dies vltimus longè abesse non potest. Ad hunc te præpara. Qualis enim exieris de hac vita, talis reddêris illi vitę. Post vitam istam non statim eris vbi erunt sancti, quibus dicetur, Venite benedicti Patris mei, percipite regnũ quod vobis paratum est ab initio mundi. Nondum ibi eris, quis nescit? sed iam poteris ibi esse, vbi illum quondam vlcerosum pauperem, diues ille superbus & sterilis, in mediis suis tormentis, vidit à longe requiescentem. In illa requie positus, certè securus expectas iudicij diem, quando recipias & corpus, quando immutêris, vt Angelo æquêris. Neque displicet, quod alicubi docendi causa traditum est ab eodem, si tamen sanum & modestum interpretem habeat: multos esse gradus animæ: primum, animationem: secundum, sensum: tertium, artem: quartum, virtutem: quintum, tranquillitatem: sextum, ingressionem: septimum, contemplationem. seu quis malit: primum, de corpore: secundum, ad corpus: tertium, circa corpus: quartum, ad seipsam: quintum, in seipsa: sextum, ad Deum: septimũ, apud Deum. Quæ verba huc accersere visum est magis, vt sancti viri sensum hac in re ostenderẽ, quàm vt quenquam, aut me etiam ipsum, ad huius distinctiunculæ legem adigam. Id enim ne ipse quidem Augustinus, opinor, optauit: sed quàm potuit crassissimè, enarrare voluit quẽdam esse animæ profectum: qui non ad vltimam metam perueniat, vsque ad diem iudicij. Postremò succurrit, ex hoc iudicij die, qui tantopere incũbunt, errorem eorum posse reuelli. In symbolo nanque, quod est fidei nostræ compendium, confitemur non animę, sed carnis resurrectionem. Neque erit locus cauillo, vt dicant, Carnis nomine, totum significari hominem. Quod quidẽ illis interdum esse cõcedimus: sed hic minimè admittimus, vbi rudi populo admodũ significantia & simplicia verba expressa sunt. Certè Pharisæi, egregij resurrectionis assertores, & semper in ore habentes eius nomen, simul tamen credebant non esse spiritum.

De Eccles. dogmati.

2. Petr. 2

Iud. 1

In Psal. 36

Idem de quanti. animæ.

Iniiciunt tamen adhuc nobis manus, & nos hærere cogunt ad hunc scopulum. Verba Pauli citãt quibus testatur nos esse omnibus hominibus miserabiliores, si mortui non resurgunt. Quorsum, inquiunt, resurrectione opus est, si ante resurrectionem beati sumus? Imò verò quæ tanta est Christianorũ hominũ miseria, quę omniũ hominũ miseriam superat, si verum est eos esse in requie, dum interim alij torquentur, & miris modis cruciãtur? Hîc eos admoneo, si eludendi consilium esset (quod ipsi vnum moliuntur) patere mihi elabendi locum. Quid enim prohibet, sanos quosdam homines sequi, qui disputationem illam accipiunt, non de vltima modo resurrectione, qua ex corruptione recipiemus corpora incorruptibilia: sed de vita, quæ nobis superest post hanc vitam mortalem, quã nomine resurrectionis in Scripturis designari, vsitatum est? Cùm enim dicitur, Sadducæos negare resurrectionem, non refertur ad corpora: sed simpliciter dicitur, ex eorum opinione, nihil superesse homini post mortem. Cuius rei probabile est argumentum, quòd omnia, quibus ibi sententiam suam adstruit Paulus, vno verbo eleuari poterant, si respõsum esset, animas quidem viuere: corpora verò, quæ in puluerem euanescerent, nullo modo suscitari posse. Excpla subiiciamus. Quod ait: Ergo qui in Christo dormierunt, perierunt: refutari poterat à philosophis, qui animæ immortalitatem fortiter asserebant. Ad id quod dicit: Quid facient qui baptizantur pro mortuis? facilè erat respondere. Quia animæ post mortem superstites. Ad illud verò: Vt quid nos periclitamur omni hora? nos exponere fragilem hanc vitam pro immortalitate: in qua meliori nostri parte viuemus. Iam multum verborum posuimus, quorum nullus vsus fuisset inter dociles. Ipse enim Apostolus, nos esse miseros dicit si in hac tantùm vita in Christo speramus. Quod sine cõtrouersia liquidum est: vel eo teste, qui fatetur motos sibi penè pedes, & penè effusos gressus, dum videt pacem peccatorum in terra. Et sanè si ante pedes respicimus, beatum dicemus populum, cui omnia ex sententia affluunt. Si verò longius extendimus oculos, beatus erit populus, cuius Dominus Deus est, penes quem est exitus mortis. Nos tamen certius aliquid adferemus, quod non modò ipsorum refellat obiecta, sed germanam Apostoli mentem explicet iis, qui citra verborum contentionem discere volent. Nam si non est carnis resurrectio: meritò, vel ob hoc vnum, infelices vocat pios: quòd tot vulnera, flagella, tormenta, contumelias, vltimas denique necessitates in corporibus suis perferunt, quæ putant destinata ad immortalitatem, quandoquidem hac spe sua falluntur. Quid enim magis, nõ iam dico miserum, sed ridiculum, quam spectare eorum corpora, qui in diem viuunt, omnibus delitiis delibuta?

Christianorum corpora, fame, frigore, plagis, omni contumeliarum genere confecta, si & horum & illorũ corpora ex æquo intereunt? Possem enim id ex eius verbis cõfirmare, quæ subiicit: Vt quid periclitamur omni hora? Quotidie morior per vestram gloriã fratres, &c. Manducemus & bibamus, cras enim moriemur. Satius, inquit, esset illud valere inter nos, Manducemus, &c. Si hæc quæ patimur in corporibus nostris opprobria, nõ ea, quam speramus, gloria mutarentur. Quod non futurum est, nisi in resurrectione carnis. Deinde vt hoc præsidio cedam, possum hîc alteram rationem addere. Ideo nos esse omnibus hominibus miserabiliores, si non sit resurrectio. Quia tametsi ante resurrectionem beati sumus, non tamen sine resurrectione. In hoc enim beatos esse sanctorum spiritus dicimus, quia acquiescunt in spe beatæ resurrectionis: quæ si non esset, periret hæc omnis beatitudo. Est igitur verum illud Pauli, nos esse miserabiliores omnibus hominibus, si non sit resurrectio. Nec cum illis verbis pugnat hoc dogma: beatos esse sanctorũ spiritus, ante resurrectionem: sed propter resurrectionem.

PRoferunt etiam quod in epistola ad Hebreos legitur, de veteribus patribus. *Hebr. 11.13* Iuxta fidem defuncti sunt omnes isti, non acceptis promissionibus: sed à longè eas salutantes, quia peregrini & hospites sunt super terram. Qui enim hoc dicunt, significant se patriam inquirere. Et siquidem ipsius meminissent, de qua exierunt, habebant vtique potestatem reuertendi: nunc autem meliorem appetunt, id est, cœlestem. Vnde in hunc modum ratiocinantur: Si appetunt patriam cœlestem, ergo non possident. Nos verò sic: Si appetunt, ergo sunt: non enim cadit appetitus, nisi in subiectum. Et, quod ab illis solùm exprimere conor, conuenit esse sensum boni & mali, vbi est appetitus, qui aut sequatur, quod boni speciem præfert, aut refugiat, quod malum visum fuerit. Appetitus ille, dicunt, iacet in Deo. Quò nihil magis ridiculum cogitari aut fingi potest. Siquidẽ è duobus, alterum euincimus: aut Deum quippiam appetere, melius quàm habet: aut aliquid esse in Deo, quod non sit Dei. Quæ res mihi coniecturam facit, in re seria eos ludere. Atque vt hæc omittamus, quid vult sibi reuertendi potestas? Redeant itaque ad cor, & aliquid melius audiant, quàm hactenus senserunt. Si tamen persuasum habent, quod in primis labris circunferunt. Loquitur Apostolus de Abraham, & eius posteritate, qui inter extraneos habitarunt in terra aliena: tantùm non exules, certè inquilini, vix corpora tegentes humilibus turguriis: iuxta Dei præceptum quod Abrahæ datum fuerat, vt exiret de terra sua, & de cognatione sua. His promiserat Deus, quod nondum exhibuerat. Salutauerunt ergo eminus promissiones, & in certa fide defuncti sunt, fore olim, vt præstaret Deus promissa sua. Iuxta quam fidẽ confessi sunt, non esse sibi statam sedem in terris, & extra terram sibi esse patriam, quam appeterent: nempe in cœlo. In fine verò capitis significat eos omnes, quos recensuit, non adeptos esse vltimam repromissionem, ne sine nobis perficerentur. Cuius verbi, si proprietatem obseruassent, nunquam concitassent tantas turbas. Mirum quomodo cæcutiant in tanta luce. Sed hoc magis mirũ, quòd panem nobis pro lapidibus porrigunt: hoc est, dum volunt impellere, sustinent.

IAm quod de Thabita narratur in Actis Apostolorum, putant valde firmum sibi esse columen, quæ cùm discipula esset Christi, *Act. 9. 40* plena bonis operibus & elemosynis, suscitata est ex mortuis à Petro. Iniuriam aiunt factam Thabitæ, si verum dicimus, animas solutas à corpore, cum Deo & in Deo viuere, quòd reuocata sit à consortio Dei & beata illa vita, in hoc mare malorum. Quasi verò non liceat idem contra eos retorquere. Nam siue dormiebat, siue nihil erat, quia tamen defuncta erat in Domino, beata erat. Non igitur expediebat illi redire in hanc vitam, quam cõfecerat. Hũc nodum quem colligarunt, priores ipsi dissoluant. Siquidem æquum est eos legi parere, quam aliis imponunt. Quanquam nobis dissoluere facile est. Quæcunque nos maneat sors post mortem: quod de se ait Paulus, transfertur ad omnes fideles: vt mori nobis sit lucrum, & esse cum Christo melius. *Philip. 1 23* Et tamen Paulus dicit, Epaphroditum, qui certè in numero fidelium erat, misericordiam *Philip. 2 27* consequutum à Domino, quòd infirmatus ad mortem, reualuisset. Isti quidem, qui tam irreuerenter & parũ sobriè tractant Dei mysteria, misericordiam istam interpretarentur crudelitatem. Nos verò misericordiam sentimus & fatemur, cum sint gradus misericordiæ Dei, sanctificari electos, glorificari sanctificatos. Nonne igitur misericordiam suam exercet Dominus, cùm nos magis ac magis sanctificat? Quid, si voluntas Dei est magnificari in corpore nostro per vitam, vt ait Paulus, nonne misericordia est? Quid, quòd Deo legem miraculorum dicere non nostrum est? satisque est, si in illis eluceat authoris gloria. Quid si dicamus Deum non consuluisse Thabitæ commodis, sed pauperes respexisse? ad quorum certè preces suscitata est, flentium & ostendẽtium vestes, quas consuebat illis Thabita. Hanc enim rationem viuendi sufficere sibi credebat Paulus, cùm multo melius esset illi, ad Deum migrare. Et cùm Deum misertum esse Epaphroditi dixisset, subiecit. Non solum autem eius, sed & mei, ne tristitiam super tristitiam haberem. Ite nunc, & Deo dicam, dicite: quod mulierem in ministeria pauperum sedulam, reddidit pauperibus.

Nam

Nam vt constet nobis operis ratio, hoc certè Christus meruit, vt glorificetur in vita nostra, & in morte, qui mortuus est & resurrexit, vt viuis dominetur & mortuis.

VOcant & Dauidem in causæ suæ patrocinium, nostræ optimũ patronum: sed adeò sine pudore, aut etiam sensu communi, vt pudeat ac pigeat multa, quę ab eo argumēta mutuantur, referre. Omnia tamen quæ ab illis vsurpari audiuimus, bona fide à nobis referentur. Audent primum istud citare: Ego
Psal. 81. 6 dixi dij estis, & filij excelsi omnes: vos autem, sicut homines, moriemini, &c. Ac interpretantur, deos quidem & filios Dei esse fideles, sed mori & cadere cum reprobis: vt æqua sit sors vtrorumque, donec separabuntur agni
Ioan. 10. 34 ab hœdis. Respondemus, quod à Christo accepimus: illic vocari deos, ad quos sermo Dei factus est: hoc est, Dei ministros: iudices scilicet, qui gladium in manu gerunt, acceptũ à Deo. Et si deesset nobis Christi interpretatio, vsúsque Scripturæ, qui vbique concinit, locus ipse per se satis clarus est, quo obiurgantur qui iudicant iniquitatem, & facies peccatorum sumunt. Hi dicuntur dij, quòd personam Dei sustinēt, cùm aliis præsunt. Sed admonentur, futurũ sibi iudicem, cui rationem reddant functionis. En specimen.

Psalm. 146. 4 AVdiamus alterum: Exibit spiritus eius, & reuertetur in terram suam. In illa die peribunt omnes cogitationes eorum. Vbi accipiunt spiritum pro vento, hominem abiturum in terram, nihil futurum nisi terram, perituras omnes cogitationes, quæ vtique remanerent, si esset anima. Nos verò non ita subtiles sumus, sed pro nostra crassitie, scapham, vocamus scapham, & spiritum, spiritũ. qui dũ exit ab homine, ipse homo in terram suam reuertitur, de qua sumptus est, vt diffusè explicauimus. Restat vt videamus, quid sit cogitationes perire. Admonemur, ne constituamus fiduciam in hominibus, quæ debet esse immortalis: foret enim incerta & parum stabilis, cùm vita hominum citò pertranseat. Ad quod significandum, dixit perire eorum cogitationes: hoc est, quicquid moliebantur dum viuerent, dissipari & in ventum abire.
Psal. 112. 10 Vt alibi: Peccator videbit & irascetur, dentibus suis fremet & tabescet, desiderium peccatorum peribit. quod aliâs dicitur, dissipari.
Psal. 33. 10 Dominus dissipat consilia gentiũ. Item, Inite consilium, & dissipabitur. Quod verborum
Isa. 8. 10 periphrasi, beata Virgo in cantico significa-
Luc. 1. 51 uit: Dispersit superbos sensu cordis sui.

Psal. 78. 39 TErtiũ: Et recordatus est, quia caro sunt, spiritus vadens, & non rediens. Et spiritum pro vento positum, vt ferè vbique cōtendunt. In quo non intelligunt, se non animarum modò immortalitatem abolere, sed spem quoq; resurrectionis præcidere. Si enim est resurrectio, spiritus certè redit. Si non redit, resurrectio tollitur. Quamobrem eos imprudentiæ culpam hîc magis deprecari conuenit, quàm fortius instare, vt obtineant tam peruersum postulatum. Atque hæc quidem in hoc tantùm dicta sint, vt videant omnes, quantum pateat effugium, si de refutandis eorum argumentis tantùm cogitaremus. Fatemur enim libenter, ídque ex nostra ipsorũ sententia, hic quadrare nomen venti. Concedimus homines ventum esse fugientem nec redeuntem. Quòd si ad sua sensa trahunt, errant, nescientes Scripturas: quibus mos est, per id genus periphrasis designare, nunc humanæ conditionis imbecillitatem, nunc breuitatem vitæ. Cùm de homine dicit Iob, flo- Iob 14. 1
rem esse, qui egreditur & conteritur, & velut vmbram fugere: quid aliud, quàm describere voluit, hominem esse fluxum & fragilem, & similem floris decidui? Isaias verò clamare Isa. 40.
iubetur omnem carnem fœnum esse, & om- 6
nem eius gloriam, quasi florem fœni. Exiccatum esse fœnum, & cecidisse florem. Verbum autem Domini æternum permanere. Agedum, colligant vno verbo, animam hominis exarere & emarcere: & paulò acutius cernant, quàm crassus ille piscator, qui ex eo probat fideles omnes immortales esse, quia renati sint ex semine incorruptibili, hoc est, Verbo Dei, quod æternũ permanet. Eos verò Scriptura florem fluxum vocat, & ventũ prætereuntem, quibus fiducia est in hac vita. Qui quasi hîc sedem permanentē fixerint, regnaturos se putant sine fine: nec eum finē respiciunt, quo sit mutanda conditio, & aliò demigrandum. De quibus etiam ait Propheta: Isa. 28.
Pepigimus fœdus cum morte, & cum infer- 15
no fecimus pactum. Eorum vanam spem irridens, non deputat ad vitam, quod illis est initium mortis pessimæ. Ac desinere & mori eos affirmat, quibus melius esset non esse, quā sic esse. Simile est quod alio Psalmo legitur: Quomodo miseretur pater filiorum, miser- Ps. 103.
tus est Dominus omnium timentium se. 13
Quoniam ipse cognouit figmentum nostrũ: recordatus est quia puluis sumus. Et homo, sicut fœnum, dies eius tanquam flos agri, sic efflorebit. Quoniam spiritus pertransibit in illo, & non subsistet, & non cognoscet amplius locum suum. Ex quibus verbis si affirment spiritum perire & euanescere: iterum illis prædico, videant ne fenestram aperiant Epicureis, si qui sint qui insurgant, ac nostram, eorúmque fidem de resurrectione labefacere conentur, vt certè multi sunt. Eadem enim ratione, colligent, spiritũ in corpus non redire, cùm dicatur non cogniturum amplius locum: sed dicent, vitiosè colligent. Quoniam huic ratiocinationi apertè reclamant loci de resurrectione. Et ipsi vitiosè colligunt, quibus est cùm illis commune argumentum. Simile ferè est illud Ecclesia- Eccl. 18.
stici: Numerus annorum hominis, vt multũ, 8

centum anni, quasi guttæ aquæ maris deputati sunt,& sicut calculus arenæ,sic exigui anni in die æui. Propter hoc patiens est Deus in illis, & effundit in eos misericordiam suam. Fatendum igitur illis, longè aduersam fuisse Prophetæ sententiam,ab ea quam somniant. Dominum esse eorum misertum, quos agnosceret, sola sua misericordia stare,à quibus si paulisper manum retraheret, eos in puluerem redituros, vnde sumpti essent. Deinde subiicit breuem humanæ vitæ descriptionem:eam flori comparans,qui dum hodie viret, nihil aliud est, quàm crastinum fœnum. Quòd si pronuntiasset spiritum hominis perire & decidere in nihilum,ne sic quidem armasset ipsorum errorem. Nam cùm dicimus spiritum hominis esse immortalem,non affirmamus contra manum Dei stare posse,aut sine eius virtute subsistere. Absint à nobis hæ blasphemiæ. Sed dicimus,eius manu ac bene-
Iren. lib. 5. aduersus hæres. dictione sustineri. Sic Irenæus, qui nobiscum spiritus immortalitatem asserit, vult tamen, discamus,natura nos mortales esse,solum autem Deum immortalem. Et eodem loco: Vt non quasi ex nobis habentes vitam,inflemur aliquando,& extollamur aduersus Deum:experimentóque discamus,quoniã ex illius magnitudine,& nõ ex nostra natura habemus in ęternũ perseuerantiam. Hęc igitur nobis pu-
Psal. 39. 11 gna est cum Dauide, quem faciũt nobis tantopere aduersarium. Ille ait hominem, si ab eo auferat suam misericordiã Dominus, ruere ac perire. Nos docemus, Dei benignitate ac virtute sustineri:quoniam ipse solus habet immortalitatẽ: & quicquid est vitę,ab eo est.

Psal. 88. 4 QVartum. Satiata est malis anima mea, & vita mea inferno appropinquauit: Æstimatus sum cum descendẽtibus in lacum: sicut homo sine adiutorio, Sicut interfecti dormientes in sepulchris, quorum nõ es memor amplius, & qui de manu tua abscissi sunt. Quid,inquiunt,si abscissi sunt à virtute Dei, si prouidentia eius & memoria exciderunt,nonne esse desierunt? Quasi verò non liceat mihi retorquere. Quid? si abscissi sunt à virtute Dei,si memoria exciderũt,quomo-
Sapien. 3 1 do rursum erũt? Et vbi erit resurrectio? Rursum,quî conuenient isthæc? Iustorum animæ in manu Dei sunt. Aut, vt certis Dei o-
Psal. 112 6 raculis agamus, In memoria æterna erit iustus. Non igitur exciderunt à manu Domini, nec memoriam eius fugerunt. Quin potius hoc loquendi genere, percipiamus grauem sensum hominis afflicti, qui apud Deũ conqueritur,se penè desertum cũ impiis in perditionem: quos Deus non nosse, & oblitus esse dicitur, quia nomina eorum in libro vitæ scripta non sunt: & de manu sua abiecisse, quia eos non regit Spiritu suo.

Psal. 88. 11 QVintum. Nunquid mortuis facies mirabilia, aut medici suscitabunt,& confitebuntur tibi? Nunquid narrabit aliquis in sepulchro misericordiam tuam? aut iustitiam
tuam in terra obliuionis? Item, Non mortui Psal. 115 17
laudabunt te,Domine,neque omnes qui descendunt in infernum. Sed nos,qui viuimus, benedicimus Domino, ex hoc nunc & vsque
in seculũ. Itẽ, Quę vtilitas in sanguine meo, Psal. 30 10
dum descendero in corruptionem? Nunquid confitebitur tibi puluis, aut annuntiabit veritatem tuam? Quibus cõiungunt illud prorsus simile, ex cantico Ezechiæ, Quia infer- Isa. 38. 18
nus non cõfitebitur tibi,neque mors laudabit te: non expectabunt, qui descendunt in lacum,veritatem tuam. Viuens,viuens, ipse confitebitur tibi,sicut & ego hodie:pater filiis notam faciet veritatẽ tuam. Et illud Ec- Eccl. 17. 27
clesiastici: A mortuo,quasi nihil,perit confessio. Confiteberis viuens. Nos respondemus,nõ simpliciter his locis vocari mortuos, qui cõmuni naturæ lege defuncti sunt, dum ex hac vita decedunt. Non simpliciter dici, laudes Dei à morte cessare: sed partim significari,nõ cantaturos Domino laudes,nisi qui eius bonitatem & misericordiam senserint: partim verò,non illustrari post mortem nomen eius: quia non annuntiantur tunc inter homines eius beneficia, quemadmodum in terra. Hæc singula expẽdamus ac ordine pertractemus, vt simul & singulis locis reddamus suũ sensum. Primùm,hoc discamus. Et si per mortẽ,præsentis vitæ solutio significatur sæpius:& per infernum, sepulchrum:vsu tamen Scripturæ non infrequenti,hæc nomina accipi pro ira Dei & abiectione:vt mori & in infernum descendere,vel in inferno habitare dicantur,qui alienati sunt à Deo,qui Dei iudicio prostrati sunt,& eius manu attriti. Infernus ipse non sepulchrum, sed abyssum & confusionem significet. Atque hoc quidem schema, cùm passim in Scripturis se offerat, Psalmis tamen maximè est familiare: Veniat mors super illos, & descendant in infernum
viuentes. Item,Deus meus ne quando sileas, Psal. 28. 1
& assimilabor descendentibus in lacum. I-
tem, Domine, eduxisti ab inferno animam Psal. 30. 4
meam. Saluasti me à descendentibus in la-
cum. Item, Conuertantur peccatores in in- Psal. 9. 18
fernũ,omnes gẽtes quę obliuiscuntur Deum.
Item, Nisi quia Dominus adiuuit me, paulo Psal. 14. 7
minus habitasset in inferno anima mea. I-
tem, Dissipata sunt ossa nostra secus infer- Psal. 143. 3
num. Item,Collocauit me in obscuris,sicut mortuos seculi. In nouo autem testamento, vbi apud Euangelistas est ᾅδης, interpres reddidit Infernum:sicut Lucæ sextodecimo, de impio diuite:In inferno autem cùm esset, &c. Itẽ,Matthęi vndecimo: Et tu Capernaũ, nunquid in cœlũ exaltaberis? Amen dico tibi,vsque in infernum descendes. In his locis non tam locum, quàm eorum conditionem, quos Deus damnauit addixítque exilio, significat. Atque id est quod in Symbolo confitemur, Christum ad inferos descendisse: hoc est,

hoc eſt, in omnes mortis dolores pro nobis à Patre coniectum eſſe: omnes eius anguſtias & terrores pertuliſſe, & verè afflictum eſſe: cùm prius dictum eſſet, fuiſſe ſepultum. Sic rurſum viuere & victuri dicuntur, quos Deus ſua benignitate proſequitur. Quoniam illic
Pſal.133 mandauit Dominus benedictionem & vitam
3 Pſal.33. vſque in ſeculum. Item, Vt eruat à morte a-
19 nimas eorum, & alat eos in fame. Item, Euel-
Pſal.52. let te Deus de tabernaculo tuo, & radicem
7 tuam de terra viuorum. Item, Placebo Do-
Pſal.56. mino in regione viuorum. Vt finem facia-
14 mus, vnus nobis locus ſufficiat: qui vtrunque ita graphicè depingit, vt, nobis tacentibus,
Pſal.49 ſenſum noſtrum abundè explicet: Qui confidunt in virtute multa: & in multitudine diuitiarum gloriantur. Frater non redimit, redimet homo? non dabit Deo placationem ſuam? Et pretium redemptionis animæ ſuæ: & laborabit in æternum, & viuet adhuc vſque in finem? Non videbit interitum, cùm videbit ſapientes morientes? ſimul inſipiens & ſtultus peribunt. Sicut oues in inferno poſiti ſunt: mors depaſcet eos. Et dominabũtur eorum iuſti in matutino: & auxiliũ peribit in inferno, à gloria ipſorum. Veruntamen Deus redimet animam meam de manu inferi, cùm acceperit me. Hæc ſumma: Qui ſpē in diuitiis habent, & virtute ſua, morientur, & in infernum deſcendẽt: diues & pauper, ſtultus & ſapiens, ſimul interibunt: Qui ſperat in Domino, liberabitur à poteſtate inferni.

HÆc nomina Mortis & Inferni, non aliã habere poſſe acceptionem, in verſibus Pſalmorum quos obtrudunt, & in cantico illo Ezechiæ, contendo. Atque id certis argumentis euinci poſſe, confirmo. In his enim verſibus: Nunquid mortuis facies mirabilia, &c. Item, Quæ vtilitas in ſanguine meo, &c. Siue Chriſtus, caput fidelium, ſiue Eccleſia, eius corpus, loquitur: mortem, vt rem horribilem ac deteſtandam, refugit ac deprecatur. Quod etiam facit Ezechias in ſuo cantico. Cur ſic horrent ad nomen mortis, ſi Deum miſericordem ac ſibi propitium ſentiunt? An quia amplius nihil futuri ſunt? Sed euadent ex hoc turbulento ſeculo, ex infeſtis tentationibus, ex inquietudine in ſummum otium, & beatam requiem. Et quia nihil erunt, nihil mali ſentient: excitandi ſuo tempore ad gloriam, quæ & eorum morte nihil differtur, neque vita acceleratur. Conuertamur ad aliorum Sanctorum exempla, an tale aliquid eis acciderit? Cùm Noe moritur, non deplorat miſeram ſortem ſuam. Abrahã non lamẽtatur. Iacob etiam inter vltimos ſpiritus gratulatur ſibi, quòd ſalutare Domini expe-
Gen.49 ctet. Iob non lachrymatur. Moſes, cùm audit
18 à Domino, vltimam horam inſtare, nõ commouetur. Omnes, quantum videre licet, prõpto animo mortẽ amplectuntur. Voces illæ, quibus vocanti Domino, Sancti reſpondent, paſſim obuiæ ſunt: Ecce, ego adſum, Domine. Oportet igitur aliud quiddam eſſe, quod Chriſtum, & eius fideles compellat ad huiuſmodi querimonias. Non dubium, quin Chriſtus, cùm ſe offerret pro nobis ac repræſentaret ad pœnam, cum poteſtate diaboli, cum inferorum cruciatibus, ac doloribus mortis pugnauerit. Quę omnia in noſtra carne vincenda erant: vt ius ſuum, quod in nobis habebant, perderent. In hoc igitur agone, cùm rigori ac ſeueritati diuinæ iuſtitiæ ſatisfaceret, cùm aduerſus inferos, mortem, ac diabolum congrederetur: inuocauit Patrẽ, ne ſe in tantis anguſtiis deſereret, ne ſe poteſtati mortis permitteret: nihil aliud à Patre petens, quàm vt infirmitas noſtra, quam in ſuo corpore ſuſtinebat, à poteſtate diaboli & mortis ſolueretur. Hæc eſt fides noſtra, cui nunc incumbimus, quòd pœna peccati in carne noſtra admiſſi, quæ in eadem carne ſoluenda erat, vt diuinæ iuſtitiæ ſatisfieret, ſoluta ac depenſa eſt in carne Chriſti, quæ noſtra erat. Mortem igitur non deprecatur Chriſtus: ſed grauem ſenſum ſeueritatis Dei, qua per mortem pro nobis corripiendus erat. Vis ſcire ex quo affectu hæc vox prodierit? Non poſſum tibi melius exprimere, quàm vox eiuſdem altera, Pater, Pater, vt quid me dereliquiſti? Hos igitur mortuos & ſepultos, in terram obliuionis deportatos, vocat à Deo derelictos. Ad hunc modũ Sancti, docente Spiritu Dei, non vſurpabunt has voces, quò à ſe auertant mortem, vt Dei vocationem: ſed quò iudicium, iram, & ſeueritatem Dei deprecentur: qua per mortem corripi ſe à Deo ſentiunt. Hoc ne comminiſci videar: quæro, ſitne fidelis vocaturus ſimplicem & naturalem mortem, iram & terrores Dei? Non arbitror illos eò vſque impudentes, vt audeant affirmare. Atqui, mortem illam ſic interpreta- Pſ.88.8
tur Propheta iiſdem locis: In me tranſierunt Deus iræ tuæ, & terrores mortis conturbauerunt me. Et multa alia ſubiicit, quæ pertineant ad iram Dei. Alterius verò loci hæc Pſ.30.6
verba ſunt: Quoniam momentum in indignatione eius, & vita in beneuolentia eius. Sed lectores hortor, ad volumen ſe conferãt: vt ex integris duobus Pſalmis, & cantico illo, certiorem fidem petant. Sic enim nec fucus illis fiet: & facilè obtinebo apud eos, qui ſano iudicio legent. Conſtituimus ergo, mortem illis locis eſſe, ſentire iram ac iudicium Dei, hocque ſenſu perterreri ac conturbari. Sic Ezechias, cùm videret ſe relinquere regnum expoſitum hoſtium probris ac direptioni, prolem verò ſe non relinquere, à qua deſcenderet expectatio Gentium: hæc, quæ ſigna erant irati & punientis Dei, ſollicitabant animam eius, non mortis terror, quam poſtea nulla deprecatione ſubiit. In ſumma fateor, mortem ex ſe, malum eſſe, cùm ſit maledictio & pœna peccati: &, cùm ipſam, per ſe, plenam eſſe terroris ac deſolationis,

tum verò in vltimam desperationem eos depellere, qui sentiunt eam sibi infligi ab irato & puniẽte Deo, vnum est condimentũ, quod tantam eius acerbitatem temperet, inter eius angustias, cognoscere Deum sibi esse Patrem, Christum habere ducem ac comitem. Hoc condimento qui carent, habent mortem pro confusione & perditione æterna. Quare Deum laudare in morte non possunt.

IAm versus ille: Non mortui laudabunt te, &c. claudit laudes populi, gratias agentis Deo, quòd eius manu protectus esset à periculo: in hunc sensum, si permisisset nos opprimi Dominus, ac venire in potestatem hostis, insultasset eius nomini ille, & gloriatus esset se superasse Dominum Israel. Nunc verò vbi Dominus eius ferociam repressit ac contudit, vbi nos ab eius sæuitia eripuit, in manu potenti & brachio excelso: non poterunt Gentes dicere, Vbi est Deus eorum? qui se verè Deum viuentem ostendit. Nec poterit eius misericordia in dubiũ venire, quam adeò mirificè exhibuit. Et hîc mortui appellantur, derelicti à Deo, & qui eius virtutem ac benignitatem erga se non senserunt. Quemadmodum, si populum suum libidini ac ferociæ impiorum tradidisset. Hanc sententiam plane confirmat oratio, quæ est in
Baruch. 2.7. libro Baruch: saltem qui eius nomine inscribitur: Aperi oculos tuos, & vide: quia non mortui qui sunt in inferno, quorum spiritus acceptus est à visceribus suis, dabunt gloriam & iustitiam Deo: sed anima, quæ tristis super magnitudine mali, incedit curua & infirma, & deficientes oculi, & anima esuriens, dabit gloriam. Vbi, citra dubium, videre est, mortuorum nomine contineri, qui afflicti & cõtriti à Deo, in exitium abierunt: animam tristem, incuruam & infirmam, quæ sua virtute defecta, & sui fiducia non innixa, currit ad Dominum, eum inuocat, ab eo auxilium expectat. Hæc omnia si quis velit per prosopographiam accipere, facilem habebit methodum, ad eorum explicationem: vt in personis, rem ipsam accipiat: & dum mortuos audit, mortem intelligat, hoc sensu: Dominum misericordiæ & bonitatis laudem non consequi, dum affligit, perdit, ac punit: (tametsi iustæ sunt pœnæ) sed tum demum creare sibi populum, qui laudem suæ bonitatis concinat & celebret, dum afflictos, contritos & desperatos, liberat ac in spem erigit. Sed ne cauillentur, nos ad figuras & obliqua schemata confugere, citra figuram quoque accipi possunt.

SEcundo loco dixi, peruersè ex his locis statui, Sanctos, post mortem, cessare, ac desinere à laudibus Dei. sed laudare potius, esse commemorare, ac prædicare apud alios Dei beneficia, in quibus laudetur: quem sensum non modò recipiunt verba, sed necessariò exigunt. Nam annuntiare, & narrare, & patrem notum facere filiis, non est animo mentéque concipere Dei gloriam: sed ore celebrare, vt alij audiant. Hîc si me interpellent, quod illis idipsum agere liceat, si (vt credimus) in Paradiso sunt cum Deo: respõdeo: In Paradiso esse, & cum Deo viuere, non est alterum alteri loqui, & alterum ab altero audiri: sed tantùm Deo frui, sentire bonam eius voluntatem, in eo acquiescere. Si hoc illis Morpheus aliquis κατ' ὄναρ reuelauit, habeât sibi certum. Ipse mihi non adsciscam tortuosas illas quæstiones: quę ad contentionem valent, nihil ad pietatem conferunt.

ECclesiasticus non hoc agit, vt ostendat mortuorum animas perire: sed dum hortatur, vt maturè, & per occasionem, Deo confiteamur: simul docet, non esse confitendi tempus post mortem: hoc est, non esse locum pœnitentiæ. Quòd si quis ipsorum adhuc obstrepit: quid perditionis filiis futurum sit, nihil ad nos. Ego pro fidelibus respondeo: non morientur, sed viuent, ac narrabunt Psal. 118.17
opera Domini. Qui habitant in domo eius, Psal. 84. 5
laudabunt eum in secula seculorum.

SExtum: Laudabo Dominum in vita mea, Psal.
psallam Deo meo, quandiu sum. Et in 146.1
hanc formam argutantur: Si laudabit Dominum in vita, & quandiu erit, non laudabit post vitam, & quandò non erit. Quando hęc per lusum iocúmque ab illis iactari opinor, ipse quoque in eorum gratiam ludam. Æneas Vergilianus, cùm hospitæ suæ promittebat animi gratitudinem, dum memor esset sui, an innuebat, aliquãdo se venturum in sui ipsius obliuionẽ? Cum dicebat: Dum Spiritus hos reget artus: an non cogitabat, & apud manes, in illis fabulosis campis, se gratiam habiturum? Absit, illis vt concedamus sic torquere hunc locum, ne simul & hæretico Heluidio succumbamus. Nunc seriò loquar: Et ne obtendant, secum non paria fecisse me, quintuplum reddam. Deus meus, in æternum confitebor tibi. Item, Benedicam Psal. 30. 13
Dominum in omni tempore, semper laus eius in ore meo. Item, Confitebor tibi in æ- Psal. 34. 1
ternum, quia fecisti. Item, Laudabo nomen Psal. 52. 11.
tuum in seculum, & in seculum seculi. Item, Sic Psalmum dicam nomini tuo in seculum, Psal. 145 1
& in seculum seculi. Agnoscunt illum Dauidem nuper sibi amicum, sese tam acriter impetentem? Apagesis hæc argumenta, quæ ex Psal. 61. 9
atomis literarum conficiuntur.

SEptimum: Desine à me, & roborabor, Psal. 39. 14
donec vadam, & non sim. Cui coniun-
gunt illud Iobi: Dimitte me, vt plangam Iob. 10. 20
paululum dolorem meum, antequam vadam, & non reuertar ad terram tenebrosam, & opertam mortis caligine, terram miseriæ & tenebrarũ vbi vmbra mortis, & nullus ordo, sed

ſed ſempiternus horror inhabitat. Hæc nihil ad cauſam. Verba enim ſunt æſtu & anxietate conſcientiæ plena, verè exprimentia, & quaſi in tabula referentia affectum eorum, qui terrore iudicij Dei perculſi, manum Dei iam ferre non poſſunt. Orant autem, vt ſi merentur à Deo abiici, ſaltem vel tantillum reſpirare liceat ab ira Dei, qua concutiuntur: idque in vltima deſperatione. Nec mirum

1.Sam.2 6 eſt, Sanctos Dei ſeruos illuc adigi. Dominus enim mortificat, & viuificat: deducit ad inferos, & reducit. Non eſſe autem, pro eo dicitur, quod eſt à Deo alienum eſſe. Si enim ille ſolus eſt, qui eſt: non verè ſunt, qui in illo non ſunt. Propterea quòd à facie eius perpetuò confunduntur ac deiiciuntur. Deinde, non video, quid nos tantopere offendere debeat hæc loquendi forma, ſi ſimpliciter non eſſe dicantur mortui, modò id ad homines referatur. Iam enim non ſunt apud homines, nec coram hominibus, tametſi apud Deum ſint. Ita (vt vno verbo explicemus)

Ierem.31 15 non eſſe, erit non extare. Quale eſt illud Ieremiæ: Vox in Rhama audita eſt, Rachel plorantis filios ſuos: & noluit conſolari, quia non ſunt.

Iob.3.11 IAm ad ea veniamus, quæ ſuperſunt ex hiſtoria Iob. Quædam enim ſparſim, vt occurrebant, attigimus. Primùm: Quare non in vulua mortuus ſum? Egreſſus ex vtero non ſtatim perij? Cur exceptus genibus? Cur lactatus vberibus? Nunc enim dormiens ſilerem, & ſomno meo requieſcerem, cum regibus & conſulibus terræ, qui ædificant ſibi ſolitudines: aut cum principibus, qui poſſident aurum, & replent domos ſuas argento: aut ſicut abortiuum abſconditum, non ſubſiſterem: vt qui concepti, non viderunt lucem. Ibi impij ceſſauerunt à tumultu, & ibi requieuerunt feſſi robore: & quondam vincti, ſine moleſtia, nõ audierunt vocem exactoris. Paruus & magnus ibi ſunt: & ſeruus, liber à domino ſuo. Quid ſi decimum quartum Iſaiæ caput retorqueam? vbi mortui deſcribuntur, prodeuntes è ſepulchris, ac obuiam euntes Regi Babylonio: vbi eorum ſermones referuntur: Ecce, tu humiliatus es quemadmodum nos, &c. Nihilo enim minore prætextu inde arguam, mortuos ſentire atque intelligere, quàm ipſi ex verbis illis colligunt, omni ſenſu excidiſſe: ſed relinquo illis tales nugas. In loco autem, quem citant, explicando, non multum erit negotij, niſi volumus nobis ipſi fingere labyrinthos. Iob enim preſſus multa afflictione, & quaſi fatigatus ſub onere, præſentem duntaxat miſeriam reſpicit: & eam non ſolum maximam omnium facit, ſed penè ſolam. Mortem nihil horret, imò appetit, quod omnibus æquã afferat ſortem: Regũ imperia finiat, & ſeruorum preſſuras: quæ ſit denique rerum omnium linea, in qua, quã quiſque ſortitus ſit in hac vita conditionem, deponat. Sic enim ſperat, vt & ipſe ſuæ calamitatis finem viſurus ſit: interim nõ reſpicit, quibus legibus illic viuatur, quid facturus, quid paſſurus ſit. Tantùm, omni animi ardore expetit mutari præſentem rerum ſtatum. Vt mos eſt eorum, qui vehemẽti doloris ſenſu vrgentur, atque affligantur. Nam ſi in magnis æſtatis caloribus, benignam hyemem iudicamus: rurſum, hyemis frigoribus puncti, omnibus votis ad æſtatem aſpiramus: quid faciet is, qui magnũ Dei ſentit ſibi aduerſam? Nihil malorum refugiet, modò præſens malum effugiat. Hoc ſi non illis perſuadetur, nihil mirum. Concerpunt enim minutas ſentiolas, quibus ſe inſtruant: at ſummam totius operis non collimant. Qui verò recto oculo totam hiſtoriam perſecuti ſunt, iis me approbaturum meam rationem confido.

SEcundum: Memento, quia ventus eſt vita mea: & non reuertetur oculus meus vt videat bona: nec aſpiciet me viſus hominis. Oculi tui in me, & non ſubſiſtam. Sicut conſumitur nubes & pertranſit, ſic qui deſcenderit ad inferos, non aſcendet. Quibus verbis, Iob deplorans apud Deum ſuam calamitatem, in hoc exaggerat: vt cui nulla ſpes exitus ſit propoſita. Habet præ oculis mala ſua, quæ ſe perſequantur ad ſepulchrum. Tum occurrit, vt mors miſera ſit exceptura vitam calamitoſam. Non enim aliter poteſt cogitare, qui manum Dei ſentit ſibi aduerſam. Ab hac igitur amplificatione mouet miſericordiam: & ſe Deo miſerabilem facit. Non video quid præterea quæratis in hoc loco, niſi non expectandam reſurrectionem. Quod non eſt huius inſtituti, excutere. Iob. 7.7

TErtium: Solum mihi ſupereſt ſepulchrum. Item, In profundiſſimum inferni deſcendent omnia mea. Iſtud quidem veriſſimum eſt. Neque enim quicquam ſatius reſtat ei, qui Deum propitium non habet, (qualem ſe eſſe Iob tunc cogitabat) quàm infernus & mors. Cùm igitur percurriſſet omnem fabulam ſuarum miſeriarum, dicit extremum actum eſſe, confuſionem. Atque hic eſt exitus eorum, quas Deus ſua manu tangit. Mors enim in ira eius: vita autem in miſericordia. Id non ineleganter explicauit Eccleſiaſticus, cùm ait; Vita viri in numero dierum: dies autem Iſrael innumerabiles. Verùm quia non eſt firmæ authoritatis ſcriptor, omiſſo illo, audiamus Prophetam id ſuis verbis pulchrè docentem: Afflixit in curſu virtutem meam, inquit, abbreuiauit dies meos. Dicebam autem: Domine mi, ne tollas me in dimidio dierum meorum, in æternum ſunt anni tui. Peribunt cœlum & terra, quæ tu pridem fundaſti: inſtar veſtium corrumpentur. Hactenus quàm fragilis ſit & fluxa hominum conditio expoſuit, quámque nihil ſit ſub cœlis ſtabile; cùm ipſi quoque ad

Iob. 17.1 — Eccl.37. 28 — Pſal. 102.25

interitum vergant. Sequitur postea: Tu autē es,& anni tui non finientur. Filij seruorum tuorum habitabunt, & posteritas eorum coram te stabilietur. Hic videmus, vt piorum salutem cum Dei æternitate coniungit. Quoties igitur mihi obiicient Iob manu Dei afflictum & penè desperabundum, nihil sibi reliquum facientem, prȩter infernum & mortem: respondebo, irato Domino, hunc exitum nos manere: & hanc esse eius misericordiam, quòd eripimur à mortis faucibus.

Iob.34.14 QVartum: Si direxerit ad eum cor suum, spiritū & flatum hominis ad se trahet: deficiet omnis caro simul, & homo in cinerem reuertetur. Quæ verba si de iudicio accipiunt, quasi dicatur, hominem eius ira dissolui, disiici, confundi, & in nihilum abire: plus illis concedam quàm postulent. Si intelligunt spiritum, id est, animam per mortem ad Deum redire, & flatum, id est, virtutem motus, seu vitalem agitationem recedere ab homine: nihil reluctor. Si contendunt, animam perire, fortiter reclamo. Quanquam paulò etiam secus habent Hebraica. Verùm eorum cauilla contentus depulisse, non insequar longius.

VIbrant & alia quædam, sed obtusa tela, quȩ nec feriunt, & terrent non multum. Citant enim nonnulla, minimè ad rem facientia, eáque ex libris incertæ fidei quarto Esdræ & secundo Machabæorum, quibus nihil aliud responsum volumus, quàm quod prius disseruimus de resurrectione. Quanquam hîc omnibus se produnt, quam sint perdita fronte: qui Esdram, cùm totus noster sit, ad se trahere audent. Machabæorum libros pro se proferre non verentur: vbi Ieremias mortuus Dominum præcatur, pro belligerante populo: Vbi instituuntur pro defunctis orationes, quibus à peccatis soluantur. Habent fortè & alia: sed mihi incognita. Vt cui eorum commenta omnia videre non contigit. Nihil sanè præterij sciens, quod simpliciores vel de gradu deiicere, vel mouere posset. Istud rursū lectores omnes (si qui tamē erūt) memoria tenere volo: Catabaptistas (quos, ad omne genus flagitiorum designandum, nominasse satis est) esse præclari huius dogmatis authores. Meritò enim debet nobis esse suspectum, quicquid à tali officina prodierit: quæ tot portenta, & fabricata est, & quotidie fabricatur.

BREVIS INSTRVCTIO MVNIENDIS FIDELIBVS ADVERSVS ERRORES COMMVNIS sectæ Anabaptistarum.

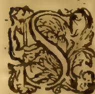
IOANNES CALVINVS MINISTRIS ET Pastoribus Ecclesiarum comitatus Neocomensis S.

SI quis miretur: fratres & symmistæ charissimi, quare librum perenni silentio obruendum refellere aggredior, quandoquidem grauioribus vtilioribúsque studiis me committere possem: iusta equidem erit hæc defensio, si vota & petitiones multorum piorum obtendo, qui librum è remotissimis regionibus missum affirmarunt manus meæ responsum postulare, nisi multarum animarum interitus mihi gratus esset. Illud cordatis viris satisfacturum confido, me iudicio & desiderio piorum acquiescere voluisse. Sed præterea aliud responsum is offero, quibus ineptus videor, quòd tam putidum & vanum libellum ab insulsissimis hominibus confectum refutare instituerim: nos sanctorū Prophetarum priuilegio frui, nec operam nostram illorum laboribus esse preciosiorem. Ezechielem autem videmus, voce & scriptis non modò seductores imperitos & ignobiles, verumetiam mulierculas Prophetissas adoriri. Quandoquidem Propheta cum mulierculis etiam disputationem iniit, & quidem ex Dei mandato, quòd suis mendaciis tenebras veritati offundentes, populum in superstitionem & errores impellebant: superbiæ meritò damnaremur, si idem præstare nobis iniucundum foret. Libenter fateor, librum istum, quem rogatus & admonitus confuto, apud doctos, aduersa explicatione non indigere, ita seipsum inepto improbóque stilo arguit & confodit. Quoniam verò suo fuco imperitos allicere & decipere potest, nostri est muneris opem eis ferre, & subdolas artes Satanæ detegere, ne incauti seducantur. Omnibus sumus debitores, inquit Apostolus: omnibus igitur inseruire, quantum in nobis est, proútque postulat necessitas, tenemur. Meum ergo fuit (testor) consilium, pios omnes non satis adhuc exercitatos admonere, quàm lethale venenum sit dogma Catabaptistarum, & aduersus illud verbo Dei tanquam certissimo antidoto eos præmunire, ne miserè pereant. Aut si qui iam in laqueis hærent, liberatos in rectam viam

viam reducere conor. Rogatos itaque velim quotcunque in pura Christi cognitione & Euangelij obedientia permanere cupiunt, vt patenti & attento animo, quem eis offero, libellum perlegant, citata argumenta adhibita trutina expendant diligentissimè, & patefactæ veritati dent manus. Duo autem occurrerunt, propter quæ librum hunc vobis dicaui. Primùm, vt sit mutuę & mihi acceptissimæ nostræ coniunctionis publicum testimonium, in quo omnes videant doctrinæ & zeli συμπάθειαν. Deinde, vt ab iis alacrius legatur, quibus Christi verbum annunciare debetis, sicque vobis ab ἀρχιποιμένῳ commissę oues, puram doctrinam hauriant, & ab omni prauarum opinionum contagio seruentur. Vestrum quidem erat, fratres charissimi, me ab hoc onere liberare. Symmista etiam noster D. Gulielmus Farellus, pro donis à Spiritu sancto receptis, tanquam veteranus miles in oppugnandis & expugnandis hostibus & impiis dogmatis, Deo eiúsque veritati bellum inferentibus, & regni Christi indefessus assertor, satis superque quod à me requiritis, præstitit, quemadmodum exactis Colloquij Boneuillani constat: ita vt rerum quæ hîc tractantur magis perspicuam explicationem, ad tollẽdos conscientiæ scopulos, nemo desiderare possit. At quoniam me onus istud amplecti volunt quibus placere & obsequi sum paratus, omnibus perfugiis omissis, eorum votis satisfacio. Dominus Iesus vos semper Ecclesiásque vestras protegat, Spiritúque suo gubernet, & ministerio vestro ad sui nominis gloriam, pusillique gregis salutem vtatur. Geneuæ, Calendis Iunij 1544.

Ex Gall.

SI aduersus omnes errores & falsas opiniones Anabaptistarum scribere vellem, longum opus susciperem: atque ingrederer abyssum, vnde mihi exitus non pateret. Nam ista colluuies ab aliis hæreticorũ sectis in eo differt, quòd non tantùm certis in rebus errauerit, verùm sit immensum quoddam stupendorum deliriorum mare: adeò, vt vix vnius Anabaptistæ caput reperiri possit, quod non sit imbutũ aliqua opinione diuersa à reliquis. Itaque, nullus esset operi finis, si impias omnes huius sectæ doctrinas excutere, aut etiam recitare vellem. Tandem verò ad duas sectas præcipuas reducta sunt omnia: quarum vna, etsi multis erroribus impiis & perniciosis referta est, maiorem tamen simplicitatem retinet. Saltem enim sacræ doctrinæ libros probat & nobiscum recipit. Si cum eius sectatoribus aliquid tractandum est, quid cum eis sit dissidij, intelligi potest: quid animo conceperint, declarant: ac tandem in quo conuentum sit, quæ supersit controuersia, percipitur. Altera est veluti implicatissimus labyrinthus deliriorum, & quidem adeò absurdorum, vt mirum sit creaturas figuram humanam gerentes ita ratione & sensu destitui, vt in eas incidant imaginationes, à quibus bestiæ ipsæ mutuę abhorrerent. Hęc secta Libertinorum appellatur. Hi adeò se spirituales simulant, vt nihilo pluris faciãt sacrosanctum verbũ Dei, quàm fabulas, nisi cùm ipsis visum est, idque ita possũt deprauare, vt diabolicis opinionibus suis violenter seruire cogãt. Habẽt pręterea peculiare quoddã genus sermonis (eorũ more quos Gallicè Gueos hostiariæ vocamus) quo quid effari velint, intelligi non potest: neq; etiã seipsos intelligũt: nisi quòd talibus astutiis vti nouerunt, vt eo modo tegãt turpitudinem doctrinæ suæ. Eius enim principia sunt, omne boni & mali discrimen confundere, Deum cum diabolo miscere, ita vt alterum ab altero amplius discerni nullo modo possit: homines non solùm stupidos reddere in conscientiis suis coram Deo, verumetiam coram hominibus impudentes. En cur hac verborum ambiguitate & obscuris inuolucris sese occultant, ne fœditas eorum appareat, omnésque ipsos horreant & execrentur, vt reuera communis hominum sensus, monstris quæ isti proferũt, prorsus repugnat. Itaque, vt in summa scribamus aduersus Anabaptistarum errores, & breuius & expeditius erit hanc diuisionem tenere: atque in tractatũ vnũ colligere errores eorum, qui nõ tam desperata omnino insania abrepti sũt. In altero autem venenatam ac pestiferam infelicium istorum malitiam detegere, qui sub spiritualitatis (vt ita nominem) colore, homines bestiis mutis similes reddere volunt. Neque tamen prioris sectæ homines ita inter se conueniunt, vt facilè ipsorum errores in vnum colligi possint, quò certo ordine refutentur. Sed quia primarij eorum doctores, & veluti totius synagogæ Patriarchæ, post multas & varias consarcinationes, tandem definitionem suam protulerunt, qua summam eorum, in quibus nobis & Papistis aduersantur complexi sunt articulis septem, quibus Anabaptistæ omnes vulgò adhærent: atque etiam viam inuenerunt, qua præclara hæc definitio excuderetur, vt vbique spargant venenum suum, & miseram plebem inficiant, contentus ero, quod etiam, vt mihi quidem videtur, sufficiet ostẽdisse, quàm falsa sint ea, quæ in maiore horum articulorum parte continentur: ne possint conqueri, me quorundam culpam falsò in eos transferre, quò totam sectam immeritò traducam. Eo absoluto, si mihi per otium aliquando licuerit, libellum alium scribam aduersus secũdum illum ordinem: nempe Libertinorum, de quibus antea sum loquutus. Nunc verò, vt iã dixi, sufficiet omnes veritatis studiosos monuisse, quicquid miseri isti homines communi consensu pro inexpugnabili fundamento fidei suæ habent, lethalem imposturam esse, à qua, tanquam à peste omnes cauere oportet: omnes, inquam, qui se veritati obsequentes præbere volunt. Sunt enim in hac infelici secta nonnulli, at-

que ij præcipuè, qui doctores agere volunt, qui superbia & arrogantia præoccupati in omnibus quæ ipsis proponuntur caligant:aut peruicatia potius & obstinata malicia claudunt oculos, ne claram lucem, cùm eis proponitur, intueri possint. Ita vt rationibus cum eis agere,quò in viam reducantur, sit operam ludere : nisi quòd saltem hæc vtilitas redit,cùm boni impudentiam eorum deploratam vident, sese ab eis semouent, & tanquam venenum lethale effugiunt.

Quia verò nulla specie illustriore seduci possunt miseri Christiani,qui zelo aliquo Deũ sectantur, quàm dum prætenditur verbum Dei: Anabaptistæ, aduersus quos nunc scribimus, ipsum perpetuò in ore habent, idque semper præfantur. Et certè simulatque hoc propositum est,Deum esse qui loquitur,creaturas omnes reuerentia nominis ipsius commoueri oportet, vt animo humili & demisso quæ dicuntur auscultent. Cùm intelligimus sermonem Dei reuera proponi, ne hiscendum quidem, vt repugnemus aut contrà disputemus : sed omnino obmutescendum est. Nec enim Papistarum more dicimus sacrosanctas Scripturas missas fieri oportere, vt authoritati hominum acquiescamus. Hoc enim effugium,censemus blasphemiam execrabilem esse. Sed volumus omnia quæ à Deo profecta atque ex ipsius verbo hausta esse constabit, à cunctis humiliter admitti,& recipi sine controuersia. Quinetiam nullam aliam doctrinam censemus, præter eam, quæ ab hoc fonte vnico veritatis manat, pro vera ac certa recipiendam esse. Quocirca siue Anabaptistæ, siue alij affirment ea, quæ proferunt,se à Deo accepisse, & sumpsisse ex ore ipsius, id est, ex Scriptis sacris, eam gloriam tribuamus Deo ,vt audiamus placidè ac modestè,atque an ita sit intelligamus. Verùm vt nostrarum est partium iis quæ dicuntur audiendis aurem præbere, donec quale sit vnumquodque compertum habuerimus : ita necessarium est prudenter inter verum & falsum discernere, adhibendúmque iudicium nũquid verè an falsò nobis verbum Dei obtendatur. Iussi enim sumus probare spiritus,
1.Ioan. 4.1 & expendere an ex Deo sint.Quod quàm necessarium sit reipsa perspicimus. Nam ipse quoque diabolus sese armauit verbo Dei, eóque gladio se accinxit, vt Christum in-
Matth. 4.6 uaderet. Atque experimur ipsum quotidie his artibus vti per organa sua, vt veritatem deprauet, sicque miseras animas in exitium ducat. Quòd ad miseros istos fanaticos attinet, qui ita verbum Dei secum facere iactant: an ita sit, res ipsa per se satis demonstrat.Iam multum tempus assiduis laboribus conamur sanctũ Dei verbum restituere: cuius rei gratia bellum aduersus orbẽ vniuersum sustinemus. Hi verò quantum id promouerunt, aut quid præbuerunt nobis adiumenti?Turbarunt nos potius,& vehementer impedierunt. Adeò vt quid profecerint dici nõ possit,nisi vt quãtũ promouebatur à nobis verbũ Dei,tantundẽ retardaretur ab istis, ac cessim iret.Quinetiam in nonnullis Christianæ religionis capitibus præcipuis cõueniũt cum Papistis,& opiniones tuẽtur sacræ Scripturæ ex diametro contrarias, vt de Libero arbitrio,de Prædestinatione,de Causa nostræ salutis.Falsò igitur abutuntur hoc prætextu, atque simplicioribus persuadere moliuntur se ex sacrarum Literarum præscripto gubernari: cùm iis omnino abiectis, solius cerebri sui imaginationem sequantur.Nũc ad primũ articulũ veniamus preclarę illius definitionis, quã pro reuelatione è cœlo profecta habent.

ARTICVLVS I. DE BAPTISMO.

Baptismus exhiberi debet iis, qui ad pœnitentiam edocti sunt, & credunt peccata sua per Christum deleta esse: ac volunt in ipsius resurrectione ambulare. Quamobrem iis distribui debet,qui per se ipsi flagitant, non infantibus, vt in regno Papæ factum est.

REFVTATIO.

Hoc eorum est pronuntiatum. Sed respondeo: Primùm nõ esse morem recẽti memoria introductum:nec sub regno Papæ initium cepisse. Aio enim sacrosanctum institutum esse perpetuò obseruatum in Ecclesia Christiana. Nullus enim,est priscæ vetustatis tam antiquus doctor, qui non fateatur Apostolos ita semper vsos esse. Quod perstringere obiter volui, non alia de causa, quàm vt simpliciores commonefaciam hos fanaticos impudenter calumniari,cùm persuadere volunt obseruationem adeò vetustam superstitionem nouam esse: ac fingere à Papa profectam : cùm vniuersa Ecclesia eam teneret antequam intelligeretur quid sibi vellet regnum Papæ, aut quicquam de eo auditum esset. Cæterùm minimè peto, vt in eo probando nos antiquitas vllo modo iuuet, nisi quatenus in verbo Dei fundata reperietur. Scio enim sicuti hominum consuetudo authoritatem Sacramento non tribuit:sic vsum Sacramenti,vt rectus sit,ad normam consuetudinis exigendũ non esse. Ad veram igitur regulam veniendum, de qua loquuti sumus: nempe ad verbum, quod solum hîc locum habere debet. Hoc eorum est propositum, Baptismum nulli communicandum esse prętterquam ei qui postulat, cum fidei & pœnitentiæ professione. Propterea baptismum infantium inuentũ esse ab hominibus contra verbum Dei. Vt id probent,vltimum Matthæi caput allegant, vbi Christus Apostolos ita alloquitur: Euntes docete omnes gentes, baptizantes in nomine Patris & Filij & Spiritus sancti: cui adiungunt hanc sententiam ex vltimo

vltimo Marci: Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit. En fundamentum, quod eis adeò firmum videtur, vt euerti non possit. Cui respondeo, in illis locis de Baptismo obiter solùm mentionem fieri. Adiicitur enim velut appendix prędicationis Euangelij. Dominus Iesus Apostolos suos mittit vt concionentur, hominésque instituant in doctrina Dei: deinde Baptismū adiungit ad doctrinæ confirmationem. Est autem notādum, doctrinam debere eo modo Sacramēto pręire, quòd ad eam obsignandam adiūgitur. Atque in eo facilè consentimus. Sed de modo quærendum est. In eo enim decepti sunt malè feriati isti & fanatici homines, quòd modum non considerarunt. Si quis igitur sit alienus ab Ecclesia Christi, veluti Turca aut Iudęus, aut quiuis alius infidelis, vt fiat Christianus non est à Baptismo inchoandū: sed antequā baptizetur instrui debet. Atque etiam talis vsus veteris Ecclesiæ fuit. Qui enim ad Christianismum conuertebantur, suas habebant separatim conciones, quas Catechismos vocabant. Deinde, hābito fidei & pœnitentiæ ipsorum testimonio, baptizabantur. Idque ratio postulat. Nam cùm homo non tantùm in Ecclesiæ communionem cooptetur per Baptismum: verumetiam testificatione obsignatā habeat, qua Deus pro filio eum agnoscit: dubiū nō est doctrinā pręcedere debere, qua doceatur, vt cum fide & pœnitētia cōuertatur ad Deum. Idem videmus erga Abraham in Circuncisione Dominum fecisse. Antequā enim hoc signū statueret, eū in fœdus suū receperat & instruxerat in doctrina.

Nunc autem notandum est, cùm homo à Deo in cœtum fidelium admittitur, promissionem salutis quæ ei datur non ad ipsum solùm, verumetiam ad liberos pertinere. Nam ei dicitur: Ego sum Deus tuus, & Deus seminis tui post te. Proinde qui in hoc fœderis vinculum non est ab incunabulis à Deo receptus, is ab Ecclesia alienus est, donec per salutis doctrinam ad fidem & pœnitentiam sit adductus. Tunc autem semen eius domesticum Ecclesiæ esse incipit. Idcirco infantes fidelium baptizantur vi huius fœderis, quod cum parentibus initum est eorum nomine. In hoc igitur sese decipiunt miseri Anabaptistæ. Non repugnamus quin doctrina Sacramētum præcedere debeat. Sed in eo tota difficultas sita est, quemadmodum dixi, vt modum & rationem consideremus. Cùm enim homo iam ætate prouectus, qui nunquam Christianus fuit, baptizandus est, prius doceri debet, ac moneri eorum quæ per Baptismum figurantur. Liberi autē ipsius baptizantur in ea doctrina quam recepit: quæ continet, Deum non tantùm ipsi, sed etiam liberis in Deum fore. Vt verò facilius intelligatur: cùm is qui alienus fuit à cœtu fidelium conuertitur ad Deum, doctrina in qua baptizatur, ipsum compellat, & quodammodo alloquitur. Propterea ab ipso intelligi debet, & antè percipi quàm sacramentum recipiat. Doctrina verò in qua pueri infantes baptizantur, non compellat eos, sed parentes eorum & totam Ecclesiam. Non est igitur necesse vt eam prius intelligant, quam recipiant signum.

Gen. 17. 7

Quamobrem cùm hoc struitur argumentum: Dominus iussit Apostolos prędicare antequam baptizarent, atque dixit, Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit. Sequitur ergo neminem ad sacramentum admittendum esse, præter eos qui iam credunt, pessimè concluditur. Perspicuum enim est Dominum in illis locis de iis solùm loqui, qui doctrinæ sunt capaces, quíque prius ab Ecclesia Christiana fuerunt alieni. Si nullam huius circunstantiæ rationem habeamus, multos locos confundi necesse erit, nósque ipsos in eis explicandis perturbari. Scriptum est, eum qui non laborat, manducare non debere. Nemo tamen adeò crudelis est, vt velit infantes eo supplicij genere condemnare, vt fame pereant. Omnes enim perspiciunt Apostolum nolle ipsos in hoc ordine censeri, sed tantùm de iis loqui, quibus suppetunt vires, & ratio victus quęrendi. Cùm igitur illis in locis Dominus mentionem de iis speciatim faciat, qui doceri possunt, quíque antea ipsius discipuli non fuerunt: omnia deprauant & peruertunt ij, qui eos detorquere volunt ad Christianorum pueros infantes, quibus nulla est audiendi facultas: atque iam in fœdere Dei sunt cum parentibus comprehensi, vt sint Ecclesiæ domestici.

2. Thess. 3. 10

Adducunt postea miseri isti phanatici vsum & consuetudinem Apostolorum. Actorum secundo refertur, homines ad duo millia audita Petri concione, compunctos in animo, consilium petiisse, quid agere deberent: Petrum verò respōdisse, Pœnitemini, & credite Euangelio. Item, cum Eunuchus petiit vt baptizaretur, Philippum dixisse, id licere, si modò ex animo crederet. Hinc concludunt Apostolos in iis quos baptizabant prius fidem & pœnitentiā requirere solitos fuisse. Quod quidem concedo in iis, quos recens in Ecclesiæ Christianæ communionem recipi oportebat: sed in puris infantibus, qui antequam ex vtero prodierint iam in communione Ecclesiæ sunt, longè diuersa ratio est. Nam ipsorum parentes atque aui promissionem recipiunt, super qua Baptismus eorum fūdatus est. Necesse igitur erat Ierosolymitanos, qui alieni erant ab Ecclesia Christi, quíque in cædem Domini nostri consenserant, vera pœnitentia tangi, antequam per Baptismum daretur eis testimonium gratiæ, qua Dominus Iesus ipsos in fidelium numerum recipiat. Necesse erat Eunuchum per veram fidem in gregem Christi cooptari, antequam ipsius nota insigniri posset. Sed cùm omni fideli homini hæc promissio facta sit,

Gen.17. 7 Ego ſum Deus ſeminis tui: liberi qui ex ipſo naſcuntur, alio fruuntur priuilegio: nempe, quòd Deus eos pro ſuis propter parentes agnoſcit. Quod ne ex meipſo comminiſci aut excogitare videar, Dominus eius rei nobis in Iſaac exemplum dedit. Nam, ſicuti diximus, Gen.11. 4 prius inſtruxit Abraham in doctrina fidei & pœnitentiæ, quàm ei Circunciſionem communicaret. Poſtquam verò ipſum in Eccleſiam ſuam recepit, ſtatuit etiam vt eius ſoboles tanti boni eſſet particeps. Itaque Iſaac & reliqui ab infantia ipſa circunciſi ſunt. Deum igitur huius differentiæ, ex qua tota huiuſce quæſtionis difficultas pendet, authorem habemus. Sed quia ſimilitudinem, quam adducimus inter Circunciſionem & Baptiſmum, admittere nolunt, priuſquam vlterius progrediamur, neceſſe erit oſtendere idem eſſe. Cùm de Sacramento aliquo agitur, animaduertendum eſt ſubſtantiam omnem & vim ex doctrina æſtimandam eſſe, à qua confirmationem capit. Notemus ergo doctrinam veluti rem præcipuam, Sacramentum verò velut appendicem eſſe. Nunc Baptiſmum cum Circunciſione comparemus. Batiſmus pœnitentiam aut renouationem vitæ continet, cum promiſſione remiſſionis peccatorum. Vtrunque iſtorum, Circuncifio nec plus aut minus complectitur. Nam quòd ad pœnitentiam attinet, de ea ſæpe & apud Moſem & Prophetas fit mentio, cùm monent vt circuncidantur corda. Idipſum enim eſt quod nouo Teſtamento dicitur, veterem hominem mortificare. In ſumma, ſpiritualis Circunciſio idem ſibi vult quod pœnitentia. Quòd verò ad alteram partem attinet, ſcilicet ad remiſſionem peccatorum, clarior Rom.4. 11 approbatio petenda non eſt, quàm ex Pauli ſententia, vbi dicit Circunciſionem Abrahæ datam eſſe ad iuſtitiæ gratuitæ confirmationem, quam fide obtinuerat. Si igitur ita argumentari velint, rationi conſentaneum non eſſe, vt infantes baptizentur, qui nec fidem nec pœnitentiam habent, cùm Baptiſmus ſit Sacramentum regenerationis & lauacri ſpiritualis, quo per Chriſtum abluimur: reſpondeo, idem de Circunciſione dici poſſe. ac Deum nihilominus iuſſiſſe vt infantes circunciderentur. Deum ergo ipſum redarguunt, cùm aiunt rationi aduerſari, ſi Sacramentum, quod fidei & pœnitentiæ teſtimonium eſt, communicetur infantibus. Quid igitur dicendum? Sanè ſi quæ à Deo conſtituta ſunt probemus, eius doctrina certò oſtendit minimè neceſſarium eſſe veritatem, quæ Sacramẽto ſignificatur, ſemper precedere, ſed aliquando ſufficere, ſi ſubſequatur ſaltem pro parte. Renouatio enim vitæ ſignificabatur per Circunciſionem: ac ſimiliter iuſtitia quam fide obtinemus: nec pœnitentia, nec fides erant in puero infante, nec tamen propterea minus capax erat Sacramenti recipiendi. En igitur quomodo ſignũ veritatem antecedebat. Si hoc aliquando licitum & rationi conſentaneum fuit, quare nunc erit diſſentaneum?

Verùm obiiciet aliquis non ſufficere ſi ſimiliter factum fuiſſe allegemus, niſi etiam oſtendamus idem hodie fieri oportere. Hoc quidem fateor, nec inſtare volo vt paruulorum Baptiſmus approbetur, niſi etiam talem eſſe Dei voluntatem oſtendero. Interim verò quod iam probaui teneamus, diſputari aduerſus Deum ab iis qui ſemper veritatem ſigno priorem eſſe volunt. Cæterùm, à nobis probandum eſt, verbo Dei conſentaneum eſſe, quòd infantes baptizamus. Quod facilè poterit ſine longa controuerſia à quouis percipi, ſi gratiam, quam Dominus Ieſus aduentu ſuo nobis attulit, agnoſcamus. Prius promittebat Deus Iudæis ſe ipſorum liberis fore in Deum: atque in eius rei teſtimonium ſacramento fœderis ſui eos inſigniebat. Nunc verò, vt ait Paulus Rom. 15. Dominus Ieſus aduenit, vt promiſſiones Iudæis factas cõfirmet ac ratas efficiat, Deique miſericordiã per vniuerſum orbem effundat. Atque vt notat alio in loco, inter medium parietem diruit, quo alij ab aliis ſecernebãtur, vt nihil amplius ſuperſit diſcriminis: ſed omnes vnà eodem fruẽtes priuilegio ſimus filij Dei. Quãobrem quiſquis minorẽ vult efficere erga nos & liberos noſtros gratiam Dei, quàm erga populum Iudaicum fuit, is magnam Chriſto iniuriam infert, cùmque vehementer blaſphemat. At dicet quiſpiam, non imminui gratiam Dei erga nos, ſi infantes ad Baptiſmum non admittentur: modò non negetur Deum ipſos pari miſericordia proſequi, qua liberos Iudæorum. Ego verò valde imminui oſtendo. Nam gratiam Dei præcipuè æſtimare debemus ex declaratione, quam tũ Verbo, tum Sacramentis facit. Cùm igitur Baptiſmus hodie inſtitutus ſit, vt promiſſio ſalutis in corporibus noſtris obſignetur, vt olim in populo Iudaico fiebat: ſingulari conſolatione priuarentur Chriſtiani, ſi hæc confirmatio liberis ſuis adimeretur, qua ſemper potiti ſunt fideles omnes: vt viſibile ſignum haberent, quo Dominus oſtendit ac teſtatur ſe liberos ipſorum in Eccleſiæ communionem recipere.

Cauillationem qua hìc vtũtur Anabaptiſtæ, non ignoro: dum Infantis nomen allegoricè accipiunt, pro iis qui malitia ſunt paruuli, non ætate: nóſque propterea irrident, quòd ita ſimplices ſimus, vt literæ ſenſum ſequamur. Sed qualis eſt iſta quæſo, ſubtilitas? Velle promiſſa Dei adeò clara & facilia euertere, quibus ait ſe miſericordia ſua fidelium ſemẽ, etiam poſt ipſorum mortem proſequi? Huius verò rei quem meliorem aut certiorem interpretẽ habere poſſumus quàm Spiritum ſanctum? qui ipſe per Apoſtolos expoſuit quod antè denuntiauerat per Prophetas. Petrus teſtatur Iudæis ipſos promiſſionum filios

filios, id eſt, hæredes eſſe, quatenus ex ſtirpe Abraham originem ducunt. Paulus etiā quāuis data opera pugnet aduerſus Iudæorū arrogantiam, qua ſeſe ob cognationem illam carnalem efferebant, non tamen negat Abrahæ ſtirpem propter fœdus, quod Deus cùm ipſo iniit, peculiariter ſanctificatam eſſe. Euenit quidem interdum vt fideliū liberi maiores facti, ſeſe alienent à Deo, & quantum in ipſis eſt, Baptiſmi veritatem in nihilum redigant: ſed non propterea dicendum eo minus Deum ipſos elegiſſe ac ſegregaſſe à reliquis, vt ſalutem ipſis offerret. Alioqui, fruſtra diceret Paulus, infantem patre aut matre fideli natum, ſanctificatum eſſe: qui alioqui immundus foret, ſi progenitus eſſet ab infidelibus. Cùm Spiritus ſanctus, omnis ſanctificationis author & origo, teſtetur Chriſtianorum liberos ſanctos eſſe: an noſtrum eſt eos à tanto bono excludere? Quòd ſi Baptiſmi veritas in eis reſideat: quî eo ſigno, quod longè minus & inferius eſt, priuare audebimus?

1. Cor. 7. 14

At obiiciunt vſum & conſuetudinem Apoſtolorum contrariam fuiſſe: nam ſcriptum eſt, Paulum & Silam prædicaſſe verbum Domini cuſtodi carceris & domeſticis ipſius, antequā baptizarentur. Huic obiectioni iam antea ſatis reſpondi, oſtendens in eo qui alienus fuit ab Eccleſia, doctrinam antecedere debere: ſed poſteaquam ſemel in communionem fidelium receptus eſt, promiſſionem vitæ, non ipſius tantùm nomine, ſed liberorum quoque illi offerri. Sed expreſſius argumentum ſe habere putant, & quod ſibi magis ſuffragetur ex decimonono capite Actorum, vbi ſcriptum eſt, Paulum, cùm aliquos diſcipulos reperiſſet, qui nondum Spiritum ſanctum receperāt, eos deintegro baptizaſſe. Porrò certiſſimum eſt Lucam illic agere de viſibilibus gratiis Spiritus ſancti. Nec enim aliter ea quæ dicit conuenire poſſent: nempe quòd ij de quibus loquitur, qui Iudæi erant, reſpondent ſe neſcire an ſit Spiritus ſanctus. Ignorare autem minimè poterāt Deum Spiritu ſuo fideles ſanctificare, cùm de eo apud Prophetas omnes tam crebra mentio fiat. Sed neſciebant an gratiæ illæ, de quibus interrogabat Paulus, Eccleſiæ Chriſtianæ datæ eſſent. Cùm itaque nominentur Diſcipuli, non adeò ignari erant, quin Deum ac Chriſtum quodammodo cognoſcerent, vt hodie idiota quiſpiam ex vulgo Chriſtianorum. Sed hoc ipſis deerat, quòd gratias viſibiles non acceperant, quas tum Deus in ſeruos ſuos effundebat. Hæ per manuum impoſitionem à Paulo ipſis collatæ ſunt. Non eſt nouum in ea ſignificatione accipi Baptiſmi nomen: vt apertiſſimo exemplo docemur, Actorum vndecimo, cùm dicitur Apoſtolos meminiſſe verborum Domini, quibus dixerat, Ioannem baptizaſſe aqua, ſe verò baptizaturū Spiritu. Eſt præterea hic vſus frequens in Scripturis, vt verbum vnum per aliud, ſententia aliqua per aliam exponatur. Illic dictum eſt, Paulum in nomine Chriſti ipſos baptizaſſe. Deinde, vt explicet quid hoc ſibi velit, adiungit ipſum eis impoſuiſſe manus, ac Spiritum ſanctum deſcendiſſe. Eſt igitur res eadem, duobus modis, ex Scripturæ vſu, variè expreſſa, ſicuti diximus. Sed nihilominus videamus quid probi iſti viri colligere potuerunt, etiamſi omnia quæ poſtulant, eis concedamus. Nihil quidem certè aliud, quā Paulum iterum diſcipulos illos ob eorū ignorantiam baptizaſſe. Quòd ſi ob hanc cauſam iterandus ſit Baptiſmus, quid Apoſtolis factum eſſet, qui tres annos poſt Baptiſmum ſuū adhuc tot erroribus abſurdíſq; opinionibus tenebantur? Ita vt exiſtimarent Chriſti regnū terrenum eſſe, nihil de morte aut paſſione ipſius animo conciperēt, & pleraque eiuſmodi? Tanta certè ruditas alterum Baptiſmum meritò requirebat, ſi ignorantes iterum baptizandi eſſent. Quòd autem ad nos pertinet, lacum aut fluuium ſemper à tergo habere oporteret, ſi quoties Dominus nos repurgat aliquo errore, ex integro baptizandi eſſemus. Huc præterea accedit, quòd Paulus eos de quibus agitur, baptizauit antequā eis imponeret manus. Qui ordo reprobandus eſſet, ſi miſeri iſti fanatici verum dicerent. Nam ex eorum imaginatione Spiritū ſanctum prius diſcipulis dari oportebat, ſignū deinde ſubſequi. Sed quid ampliore diſputatione opus eſt, cùm res ipſa omnino perſpicua ſit?

Act. 16. 32

Act. 19. 5

Nulla igitur ſupereſt amplius eis calumnia, vt paruulorū Baptiſmum inſectentur & mordeant, præterquam quòd aiunt, nuſquam cōmemorari Apoſtolos eo vſos eſſe. Reſpondeo, nuſquam etiam legi adminiſtratam ab ipſis fuiſſe Cœnam vel vnicæ mulieri. Cur ergo plus difficultatis in vno quā in altero conſtituunt? Dicere non audebunt mulieres recipiendæ Cœnæ Domini non eſſe idoneas. Non tamen legimus ipſas vnquam ex manu Apoſtolorum eam accepiſſe. Vnde ergo reddemur certiores? Nempe ſi inſtitutionem, naturam & ſubſtantiam Sacramenti intuemur. Sic enim perſpiciemus æquè mulieribus ac viris conuenire: Oſtendimus autem idem eſſe in Baptiſmo. Conuenire ſcilicet infantibus, atque ad eos pertinere: quoniam Dominus eos pro domeſticis habet Eccleſiæ ſuæ. Quid plura requirimus? Nonne ſuperfluum eſt de conſuetudine inquirere, vbi ius ipſum apertum & perſpicuum eſt? In hac, inquam, materia in qua ſolum Dei placitum ſufficere nobis debet? Quòd ad hunc articulum ſpectat, ſpero me omnibus abundè ſatisfeciſſe, qui veritatis normam ſequi volent. Quanquam ſi quis ampliorem declarationem deſideret, poterit ea videre quæ tractaui in Chriſtiana Inſtitutione, vbi copioſius omnia horum argumenta deducuntur.

ARTICVLVS II. DE Excommunicatione.

Vsus excommunicationis inter omnes esse debet, qui se Christianos profitentur. Qui baptizati, nihilominus noxam aliquam imprudenter aut casu admittunt, non ex industria, ii secretò moneri debent semel atque iterum: tertiò publicè coram toto cœtu exterminandi sunt. Vt possimus eodem zelo vnà panem frangere, & calicem bibere.

REFVTATIO.

Excommunicationem bonam & sanctam politiam esse non negamus: atque etiã in Ecclesia non vtilem modò, sed etiam necessariã confitemur. Quin etiam hi miseri & ingrati quicquid de ea tenent, à nobis didicerunt: nisi quòd ignorantia sua aut arrogantia corruperunt doctrinam, quam purè docemus. Sed vt breuiter articulum istum expediam: in quo consentiamus annotabo, & quid habeant nobiscum discriminis. Docemus, vt iam dixi, constanter, excommunicationem, qualis à Christo instituta est in vsu esse debere, & conseruandæ Ecclesiæ adminiculum necessarium esse affirmamus. Atque etiam curamus & omni studio contendimus, vt restituatur in statum suum, eáque, vt decet, vtantur omnes, admonentes errorem grauissimum esse, & vitium vehementer reprehendendum, si non ita fiat. In eo igitur Anabaptistæ nihil à nobis discrepant. Si damnaremus excommunicationem, aut suaderemus inutilem & superuacaneam esse, aut libenter assentiremur ne ei in Ecclesia locus esset, tunc murmurandi aduersum nos occasionem haberent. Sed de eo bene inter nos conuenit. In hoc tota est controuersia, quòd putent nullam ibi Ecclesiam esse, vbi hæc politia non est constituta, aut non eo quo decet modo exerceretur: nec illic homini Christiano licere Cœnam recipere. Eóque prætextu sese ab Ecclesiis segregant, in quibus verbum Dei purè annuntiatur: nolentes, vt inquiunt, eius pollutionis participes esse, qua commaculãtur ij, qui flagitiosos & sceleratos non relegant. Nos è diuerso fatemur, si hic ordo alicui Ecclesiæ desit, imperfectiorem eam & praua macula notatam esse: sed non eo minus pro Ecclesia ipsam habemus, ac persistimus in eius communione, atque affirmamus singulis sese ab ea segregare non licere.

Quia verò non satis est verbo asserere: videamus an ex Scripturæ doctrina firmã probationem simus habituri. Huic enim legi me libenter subiicio, vt dictis meis nulla adhibeatur fides, nisi testimonium ex Scriptura habeam. Prima igitur quæstio est: an pro Ecclesia Christiana habendus sit is cœtus, qui nullũ excommunicationis vsum habet, qualis à Christo instituta est. Hoc certè deerat Corinthiis eo tempore quo Paulus ad eos scribebat, vt ipse ostendit ac conqueritur: at nihilominus eum honorem eis tribuit, vt eorũ cõgregationem, Ecclesiam Christianam vocet. Diuersæ illic sectæ & factiones erant. Ambitio & auaritia vigebant inter plures. Litibus & iurgiis sese mutuò corrodebant. Crimen quod inter infideles execrabile fuisset, non tolerabatur solùm, sed etiam propemodum fouebatur. Quinetiam præter tantam corruptionem morum, errores in ipsa doctrina reperiebantur. Paulus tamen non ex seipso loquens, sed velut os & organum Spiritus sancti, sic inscribere Epistolam suam non desinit: Ecclesiæ Christianę quæ est Corinthi. Quis nunc ex nobis tantum audebit, vt seuerior ipso Deo esse velit in iudicando? Qui hoc ausus fuerit, prębebit insigne documentum suæ temeritatis. Nihil tamen de eo quod semel pronuntiauit Deus, immutabit. Quid dicemus de Galatis? Scimus quanta apud eos perturbatio & confusio fuit: id tamẽ non prohibet. Paulum illic Ecclesiam agnoscere. Omne quidem studium à nobis adhibendũ est, vt eam perfectionem, quę in Christi corpore esse debet, assequi possimus: sed vna Ecclesiæ conditio alia à nobis quærenda non est, quàm quæ prædicta est à certa & immutabili veritate. Ne ergo fallamur, perfectã in hoc mundo Ecclesiæ formam imaginãdo. Nam semel pronuntiauit Christus eam areæ similem fore, vbi grana tritici sic paleę admixta sunt, vt sæpenumero non appareant. Itẽ, reti similẽ fore, in quod varia piscium genera aggregantur. Quæ similitudines nos docent, quanuis puritas summa desideranda sit in Ecclesia, & in ea consequenda omnẽ operam adhiberi oporteat, nunquam tamen ita puram fore, quin multis adhuc maculis polluta sit.

1.Cor. 1. 2 — Gal.1.2 — Matt.3.12 — Mat.13.47

Quod enim diciturChristum effudisse sanguinem suum, quo eam mundaret, vt careret omni ruga & macula, non significat eam omnino iam mundatam, & omni næuo vacuã esse, sed potius adolescere in dies, & proficere: eò tendentem, quò nunquam in hoc seculo poterit peruenire. Verùm adhuc duobus modis maculata est Ecclesia. Nullũ enim est ipsius membrum adeò purum aut perfectũ, quod multis adhuc vitiis circunseptum non sit. Fideles igitur omnes, quandiu hîc versantur, semper immunditiem aliquam habent, quæ in eorum carne residet, vt tota Scriptura testatur, ac præsertim Paulus ad Romanos septimo. Quòd ad hanc immunditiei speciem attinet, etiamsi Ecclesiam, quàm optimè fieri posset, administratam haberemus, tamen euitare non possumus, quin à Domino nos ablui necesse sit, & ipsius misericordia nobis peccata nostra remitti. Sequitur alterum genus immunditiei, quo Ecclesia maculata est. Bonorum gregi semper admixti sunt hypocritæ, qui sordibus suis

Ephes.5.26

suis totum cœtum inficiunt. Nonnunquam etiam admixti contemptores Dei, vitæ dissolutæ, & flagitiosæ: aut qui sibi cauebunt, ne reprehendantur ab hominibus, sed interim ostendent se nullo Dei timore, nulla reuerẽtia tangi. Hæc pollutio excommunicationis disciplina tollenda est, & in eo quanto fieri potest diligentia elaborandum. At multæ reperientur Ecclesiæ, quæ in eo malè officio suo defunguntur, vt ab eiusmodi sordibus sese repurgent. Aliæ, quæ studium & diligentiam adhibebunt, tantum efficere non poterunt, quin magnus iniquorum numerus impunitus maneat: quoniam hypocritarum malitia sæpe occulta est: aut saltem non ita detegitur, vt aduersus eam ferri sententia possit. In summa igitur, teneamus quod Dominus noster ait, ad finem vsque mundi permultas herbas nociuas tolerandas esse, ne si omnes velimus euellere, simul quod boni tritici erit, vnà perdamus. Quid desideramus plura? Dominus, vt probaret suos, huic miseriæ obnoxiam reddere Ecclesiam suam voluit: nempe, vt boni perpetuò essent admixti malis. Subeunda igitur est hæc conditio.

Et sanè sic agendi optima nobis ratio constat. Id enim honoris nos sacrosancto Dei verbo sanctísque eius Sacramentis deferre par est, vt vbicunque annuntiari hoc verbum videmus, atque ex regula, quàm nobis præscribit, purè Deum adorari, reiecta omni superstitione administrari Sacramenta, illic sine vlla controuersia Ecclesiam Dei esse concludamus. Alioqui quid dicemus? An hypocritarum aut contemptorum Dei nequitia, dignitatem & virtutem verbi Dei & Sacramentorum abolere potest? Fateor quidem disciplinam ad Ecclesiæ substantiam requiri: quòd ad id attinet, vt ritè ordinetur, sicque recta administrandi ratio & politia desit, veluti si excommunicatio non sit in vsu, tantundem de eius specie detractum iri, vt sit quodammodo deformis. Sed non propterea dicendum eam omnino dirutam esse, neque ædificium amplius vllum manere, cùm doctrinam retineat, in qua fundata est Ecclesia. Prætermitto quòd eo posito nullius rei habendam esse ratione quàm hominum morúmque, sæpe tamen falli possemus, cœtũ & aliquem improbando, eúmque æstimando, propter sua vitia, Ecclesiæ nomine indignũ. Accidere enim sæpenumero posset, vt probis & sanctis viris fieret iniuria, quorum numerus inter improbos sic latet, vt tritici grana sub paleis occultantur. Præterea cogitare debemus, nonnullos qui vitiis laborant, sibi nihilominus in ipsis displicere, & cum vera pœnitentia cupere sese ex eis eripere, vt integritate maiore Deum colant. Hoc etiam animaduertendum, seuerius esse ac durius, aliquem ob vnicum delictum reiici. Addo quòd naturæ nostræ ea est prauitas vt tum ad malè suspicandum sit procliuis, tũ ad temerè iudicandũ, antequam res bene perspecta sit. Quamobrem eò diligentior cautio à nobis adhibenda est, ne hic impingamus. Verùm, vt dixi, perperam à nobis fieret, si hominũ tantùm rationem haberemus. Tanti enim facere debemus verbum Dei & Sacramenta, vt vbicunque viderimus ea, ibi Ecclesiam Dei esse certò sciamus, quanuis errores & vitia in communi hominum vita reperiantur. In summa, cùm quæritur quid sit Ecclesia, meritò iudiciũ Dei nostro præferendum est. Anabaptistæ verò, vt ostendimus, iudicio Dei acquiescere non possunt.

Altera quæstio in hoc articulo est, Cũ excommunicationis ordo non est in aliqua Ecclesia constitutus, vel in eo quo decet vsu nõ est, an propterea nos ab ea segregari oporteat, nec liceat in ea Cœnã recipere? Anabaptistæ aiunt, vbicunquè mali non excluduntur à communione, illic Christianum communicando sese polluere. Nos è diuerso dicimus Christianum mœstitia affici debere, cùm sacrosanctam Cœnam pollui videt ab iniquis & improbis, qui ad eam admittuntur: & curare quantum in ipso est, ne id fiat: quod si fiat, ipsi tamen sese priuare Cœna, & à cõmunione subducere, nõ licere: debere potius in eo persistere, vt quandiu in eo loco agit cũ cæteris, Deum adoret, verbum audiat, Cœnámque recipiat.

Proferant Anabaptistæ authorem suum, vt sententiã suam probent. Nos enim nihil omnino asserimus, quàm ex Prophetarum & Apostolorum sententia. Videmus quæ vitia in Ecclesia Iudaica Prophetæ reprehendant: aut potius contra quas abominationes vociferentur. Neque verò reprehensiones illæ cõpetunt in vnum genus hominum: sed palàm denuntiant à primoribus ad plebem vsque, à summis ad infimos omnia sic corrupta & deprauata fuisse, vt vix vnicum membrum sanum reperiri posset: Hæc enim sunt ipsorum verba. An verò propterea desierunt cum populo iniquo & peruerso conuenire, vt adorarent Deum, vt offerrent sacrificia, vt audirent doctrinam Legis? An seorsum Templũ aut Altare extruxerunt, vt pura Ecclesia potirentur? Si polluitur fidelis, quòd in precibus cum iniquis communicet, in audienda doctrina, in Sacramentis recipiendis: Prophetæ omnes polluti fuerunt, ac veluti duces, qui cæteros exemplo suo in exitium ducerent. Nunc ad Christum Dominum nostrũ & ipsius Apostolos veniamus. Primùm, scimus qualis eo tempore fuerit Ecclesiæ Ierosolymitanæ status. Tamen cũ cæteris Dominus Iesus circuncidi voluit. Deinde, purgationis die ad Templum afferri, vt ex solitò more Deo offerretur. Si allegent, sancti viri manibus susceptum fuisse: respondeo, id totius Ecclesiæ nomine factum: quę tamen

Isai. 1. 6

Luc. 2. 21 22

SS. ij.

spurcitia multa &abominādis vitiis scatebat. Si rursum obiiciant, infantē fuisse, nec ab eo propriè facta: respondeo, ita infantem fuisse in humana natura, quam à nobis acceperat, vt interim prouidentia sua diuina regeretur, qua nunquam siuisset se vlla actione contaminari, quæ filiorum Dei puritati repugnaret. Quinetiam vir factus, ac quod amplius est, cùm prædicaret verbum Dei & officio suo fungeretur, eam viam persequutus est vsque ad extremum diem vitæ. Si offenditur Deus ab eo qui precandi & testificandæ fidei suæ gratia in cœtum aliquem ingreditur, à quo scelerati non arcentur: quid sibi voluit Dominus noster, quale exemplum præbuit, cùm Templum Ierosolymitanum ingrederetur, vt vnà cum Scribis, & Pharisæis, & populo tunc perditissimo sacra faceret? Protinus, sat scio, excipient, Christum in Templū non ascendisse, nisi vt vitia & scelera reprehenderet, quæ tum admittebantur: non vt cum eorum sacrificiis & cæteris testificationibus fidei participaret. Verùm falsam esse hanc solutionem, facile est commonstrare.

Gal. 4.4 Non abs re dicit Paulus eum subditum Legi factum (de Christo semper intelligo) vt ab eius seruitute omnes, qui ei subiiciebantur, redimeret. De ceremoniali Lege nominatim verba facit. Cùm igitur ad Templum ac præcipuè diebus festis & solennibus accedebat, quanuis eò veniret, vt meliorē promouendi Euangelij, & corrigendis impiorum vitiis, occasionem nancisci posset: tamen non desinebat sese Legis obseruatorem ostendere, quæ Lege iubentur faciens, veniens in Templum adorandi & sacrificandi causa. Quod ipse ore suo confirmauit, cùm

Ioan. 4. 22 Samaritanam conueniret. Loquens enim ex omnium Iudæorum persona, ait: Scimus id quod adoramus: at vos, quod adoratis, nescitis: quia salus ex Iudæis est. Haud certè ab illis se segregat, cùm loquitur de adoratione, qua etiam sacrificia continentur, verùm sese redigit in communem ordinem cæterorum. Id quod ratio ab eo adiuncta, magis etiam confirmat: nempe, quia salus ex Iudæis est. His enim verbis nihil aliud intelligit, quàm cultum, qui Ierosolymis exhibebatur Deo, ipsi gratum fuisse, tantùm ob fœdus, quod cum populo illo inierat. Ex quibus perspicimus, eum qui Sacramentis à Deo institutis cum iniquis communicat, ipsorum congressu non pollui, modò ipse crimine vacet, puráque conscientia sit præditus.

Idem Apostoli, Magistri sui exemplum sequuti, fecerunt. Verùm ne prolixiores simus, quàm par sit, Paulo vno contenti simus. Omitto quòd quemcunque in locum veniret, sine vlla difficultate in Synagogam Iudæorum ingressus est, vt oraret Deum, & de Scriptura tractaret. Omitto etiam, quòd ei religio non fuit sese in Templo exhibere, vt ibi Deum adoraret, & cæremoniis legitimis vnà cum reliquis vteretur: quanuis summa esset Sacerdotum & Scribarum, qui tum illic erant, improbitas & nequitia. Non quòd illa ad rem non faciant: sed quia clariore probationum genere, quæ calumniis minus eludi possunt, non caremus. Nempe, quòd conqueritur eos qui ipsum adiuuare debuerant, Christi honore & Ecclesiæ propaga- Phil. 2. 21 tione posthabitis, priuatis cōmodis suis studuisse. Neque tamen legimus ipsum, ne pollueretur, se ab eorum cœtu segregasse. Item, 1. Cor. 5. 1 cùm vitia illa horrenda, quibus Corinthij & Galatæ laborabant, reprehendit: non vetat Gal. 5.4 eos qui puri sunt & immunes, vllam cum cæteris cōmunionem habere, quoad bene purgata fuerint omnia: sed tantùm adhortatur, vt vitia, quæ suo quæque loco reprehendit, corrigant: nulla mentione facta de eiusmodi segregatione, qualem isti fanatici introducere volunt.

Quid verò necesse est adeò disputare? cùm Apostolus ipse alio in loco tractās, quo quisque modo præparari debeat ad recipiendam, vt decet, Cœnam Domini, non iubet vnumquenque proximi sui vitia examinare: sed ita loquitur, Probet sei psum homo, ac sic de pa- 1. Cor. 11 28 ne illo edat, & de calice bibat. Nam qui edit & bibit indignè, iudicium sibiipsi edit & bibit. In quibus verbis duo sunt obseruanda. Primùm, indignè panem Domini edere, non esse cum iis qui indigni sunt communicare: sed non ritè præparare seipsum, nec expendere fidem propriam & pœnitentiā. Alterum, cùm Cœna recipienda est, ne initium faciamus ab aliis, quo examinemus ipsos, sed nosmetipsos probemus. Et certè, si accuratè considerentur omnia, qui ita otio abundant, vt inquirant in alios, sæpius in re sua sunt negligentes & obliuiosi.

Hominē noui adhuc superstitem, qui hoc errore detentus, quòd vereretur nobiscum, propter quorundam vitia, Cœnam sumere sese Ecclesiæ communione priuabat: interim domi duos habebat famulos vitæ flagitiosæ & dissolutæ. Quod cùm intellexissem, eum commonefaciendum curaui (quoniam eo tempore mihi auscultare noluisset) meritò cogitare ipsum debere de purganda domo sua, quæ ipsi commissa erat, cùm se pollui existimaret eorum vitiis, qui ad eius administrationem nullo modo pertinebant. Tū stultitiam ipse suam animaduertere cœpit, ac veluti castigationem à Deo missam agnoscere, qua suam illi arrogantiam exprobraret. Ita se & Ecclesiæ & mihi reconciliauit: agnoscens hoc esse primum, vt de nobis ac familia nostra cogitemus: deinde habeamus cæterorum rationem: non vt in eorum odium, quòd non ita, vt decet, se gerant, nos subducamus ab Ecclesia: sed vt corrigamus eos, ac, si fieri potest, reducamus in viam, aut eiici curemus. Sin minus, commendemus Deo,

vt in

vt in meliorem statum redigat omnia.

1. Cor. 5. 2 Obiici poterit, Paulum eadem Epistola acriter reprehendere Corinthios, quòd in eorum cœtu vitia nō punirentur excommunicatione: atque adeò prohibet ne cum fornicatoribus, ebriosis, deceptoribus, idololatris, & eiusmodi hominibus versentur. Cui obiectioni respondeo, vitiū in Ecclesia valde reprehendendum esse, cùm delictis nulla correctio adhibetur. Imò verò aio, sæpe accidere posse, vt Dominus hanc solam ob culpam, in populum vniuersum animaduertat. Quāobrem, nequa Ecclesia adhuc ista excommunicationis disciplina carens, sibi aduletur, quasi leuis culpa sit nullum eius vsum habere: sed potius vnaquæque sibi prospiciat, détque operam, vt erigi & statui possit. Similiter priuatus quisque se in eo impendat, & ei restituendæ, quam omnino poterit, operam nauet. Sed non propterea dicendum, iustam esse causam priuato cuique se ab Ecclesia abalienandi, quoties rerū status ipsius voto minimè respondebit. Notare enim debemus hanc politiam non esse in vnius membri potestate: verùm ex totius corporis consensu exercendam esse. Idcirco Paulus non speciatim singulos compellat, vt seorsim vitium cuiusque culpæ hoc assignet: sed totum corpus insimulat.

In summa, quòd ad Ecclesiæ communionem attinet, demus operam, vt membra putrida, aut contagione infecta, omnes scilicet, qui flagitiosam & dissolutam vitam degunt, abscindantur. Quid autem in nobis sit, ipsi consideremus: cúmque functi sumus officio nostro, si nequeamus assequi quod volumus, quódque vehementer optandū esset, reliqua commendemus Deo: vt quemadmodū ipsius est opus, ita manum admoueat. Interim, etsi meritò tristes simus, quòd Ecclesiam nondum ritè ordinatam & in integrum restitutā intuemur, feramus tamen vitia, quæ emenda-
1. Cor. 5. 11 re non possumus. Quòd autem vetat Paulus cum iis cibum sumere, qui vitæ sunt dissolutæ, id ad priuatam consuetudinem pertinet, non ad publicam communionem. At, dicet aliquis, si homini Christiano non liceat cum scelerato versari, corporei victus percipiendi causa, multò minus panem Domini cum illo sumere licebit. Respondeo, in libertate nostra & facultate positum esse, an familiariter versemur cum sceleratis. Quo fit, vt vnicuique sit ab eo abstinendum. At non est ita in arbitrio nostro positum, an Cœnam recipiamus, nécne. Itaque diuersa est ratio. Notemus ergo, si Ecclesia hominem indignum ferat & toleret, probè facturum eum qui talem nouerit, si ab eius consuetudine abstineat, ídque, quoad poterit, facere debere: modò ne schisma vllum aut separationē in Ecclesiæ communione inducat.

De excommunicationis materia, quantum locus hîc requirebat, tractatum est. Tantùm obiter omnes veritatis studiosos monitos velim, eius quod in hoc ipso Anabaptistarū articulo continetur: vt ex eo animaduertant, quantum fidei debeāt reliquis adhibere: nempe, quòd aiunt hominē, qui imprudentia, nō destinata malitia errauerit, postea quam bis seorsim fuerit admonitus, publicè castigari debere, aut excommunicari. In eo, errorem vnum eis condono: quòd Dominus nō vult
Matt. 18. 15 Ecclesiam ad excommunicationem progredi, etiam cùm peccator priuatus admonitiones binas neglexerit: sed vult tertiò admoneri publicè, antequam reiiciatur. Falluntur iterum in eo, quòd non considerant Dominum eo in loco de secretis delictis verba facere. Manifesta enim, quę populo offensionis causam prębent, alia ratione corrigēda sunt, quàm secreta monitione. Hi duo errores facilè demonstrant, quàm præclari doctores sint Anabaptistæ, quo spiritu ducantur ad omnia reformanda, cùm vix tria verba proferre possint, quin permisceant & confundant omnia. Verùm hoc adhuc eis ignosco, vt ad eam partem veniā, quæ plus momenti habet. Cùm enim aiunt, eum qui imprudenter non sponte peccauit, significant, vt etiam apertè docent & asseuerant, hominē qui sponte deliquit, nunquam veniam obtenturum. Nam, ex eorum opinione, peccatum voluntarium aduersus Spiritum sanctum cōmittimur, cui nulla datur venia. Hanc opinionem, blasphemiam execrabilem esse dico, & delirium perniciosum, quo miseræ animæ in desperationem coniiciuntur. Quod re ipsa in nonnullis vidi, qui per aliquod tempus ab hac infelici secta fuerant seducti. Nos quidem cogitare debemus in nobisipsis, & alios monere rem esse non parui ponderis, Deum sponte offendere, & repugnante animi nostri conscientia aliquid admittere, quo ira Dei aduersum nos prouocetur. Quisquis ergo his vteretur vocibus: Quanuis accidat nos post agnitum Deum, contra animi nostri conscientiā peccare, ea culpa facilè remittitur, nec eam tanti facit Dominus, vt magnopere torqueri nos oporteat: is repellendus esset ceu Satan aliquis, qui talibus nos adulationibus ad Dei contemptum vellet adducere. Assiduè potius meditemur, leue crimen non esse contra sanctissimam voluntatem Dei rebelli animo & contumaci aliquid facere, iustitiam eius data opera violando: & qui id faciunt, eos nimis dissolutè abuti collata in se gratia: proinde periculum esse maximum, ne ij qui adeò habenas sibi laxant, dentur in reprobum sensum, vt in malitia obdurescant, ne vnquam conuertantur. Reuocemus etiam in memoriam comminationes, quas Scriptura in talem ingratitudinem pronuntiat. Verùm postquam hæc omnia dicta & facta fuerint, non tamen coniiciendi in desperationem ij sunt, quibus sic contigerit labi. Quò enim delaberemur? Vix decimus quisque

reperietur, qui asserere possit, se posteaquam Deum nouit, non sponte deliquisse. An non esset Ecclesiam perdere, velle eos omnes cõiicere in desperationem? At dicent sic conscientias sopiri, vt facilè assentiantur malo. Ego verò contra respondeo, consopiri potius eorum animos qui sibi ita imponunt, vt putent se nunquam nisi ignorantia peccare: séque adeò innocentes existimant, vt nunquam malo sint animo aut praua voluntate. Consideremus, quæso, quot modis nos tentet diabolus. Si non opprimimur omnino, quis tamen virtute tanta præditus est, vt aliquando non deflectat, nunquam aberret: quãuis sit commonefactus à Deo, & testimoniũ habeat conscientiæ suæ, quo in rectam viam reducatur? Peccato contra Spiritum sanctum admisso veniam nullam dari allegant. Fateor. Sed peccatum voluntarium multùm differt ab eo, quod in Spiritum sanctum committitur. Is enim resistit Spiritui sancto, qui apertè repugnat veritati Dei, & obstinato animo nititur ipsam euertere, quasi Deo certamen indicere videretur. Peccare autem spõte poterit aliquis, qui tamen nec bellum aduersus Deum gerere, nec in eius verbum contumeliosus esse volet.

Sed breuiter & facilè expedietur hęc quęstio, si eius definitionem ad Deum referamus: id est, si pronuntiatis ipsius, vt æquum est, acquiescamus. Cùm enim authoritatem remittendi peccata sibi soli reseruauerit: ipsius etiam est solius definire, quæ remitti, quæ non remitti debeant. Ab initio verò in populo Iudaico instituit duo sacrificiorum quotidianorum genera: vnum pro voluntariis peccatis, alterum pro iis quæ ignorantia admitterentur, addita hac promissione, tam prioribus quàm posterioribus se veniam daturum. Quid ad hæc miseri isti fanatici respondebunt? Pronuntiat Dominus, se remissurum fidelibus peccata voluntaria (fiebant enim sacrificia pro iis qui iam Ecclesiæ membra erant) isti verò Deo manus colligare, ac ne talem misericordiam exerceat, prohibere volunt. Si excipiant, id in veteri lege factum, aliam verò temporis nostri esse rationem, nimium friuola erit hęc cauillatio. Satis enim perspectum est, infinitam bonitatem Dei, aduentu Christi Domini nostri haudquaquam imminutam, sed potius amplificatam esse. Præterea scimus sacrificia antiqua figuras tantùm fuisse eorum, quæ in Christo implenda erant. Cùm ergo voluntariorum peccatorum remissionem sacrificia antiqua repræsentarent, quæ domesticis fidei exhibetur, certum & perspicuum testimonium est, fideles non tantùm ignorantiæ suæ, sed etiam delictorum sponte admissorũ, remissionem per Christum obtinere. Cuius etiam rei tot habemus exempla, vt eam reuocare in dubium, impudentiæ sit maximæ Si ex veteri Testamento sumamus. Patriarchæ cùm in fratris necem conspirarunt, malè se agere non ignorabant. Ruben non imprudenter patris sui thorum contaminauit. Iudas satis perspectum habebat fornicationem displicere Deo: ab ea tamen non abstinuit. Dauid, qui sontes quotidie puniebat, non poterat errore aut imprudentia illud adulterij crimen admittere. An misericordia, quam Deus illis omnibus impartiuit, defecit aut interiit, vt non possit ipsam eodem modo suis hodie exhibere? Sed ex veteri Testamento exempla mutuari minimè necesse est: cùm iis abundet nouum. Nam Petrus antequam abnegaret Christum, hanc sententiam audierat: Qui me coram hominibus abnegauerit, illum abnegabo corã Deo Patre meo. Ignorantiæ ergo excusationem obtendere non poterat: Christus tamen ei veniam dedit. Paulus de nonnullis conqueritur, qui Thessalonicæ flagitiosam vitam ducebant: nec tamen desinit bene de iis sperare: modò corrigantur, vt ad pœnitentiam adduci possint. Qui in Ecclesia Corinthiorum in flagitiosas libidines & vitæ genus adeò dissolutæ proruperant, sibíque adeò placebant in vitiis suis, vt nullam admonitionem audire vellent, nónne rei erant criminis praua voluntate admissi? Non tamen desinit idem Apostolus eos ad resipiscentiam adhortari, veniæ locum ipsis apud Deum relinquens. Idem legimus de Petro erga Simonem Magum. Quid plura desideramus? Dominus thesauros misericordiæ suæ aperit, etiam iis, qui concupiscentiis suis victi, quãuis mali cognitionem haberent, tamen infirmitate carnis suæ à recto deflexerint. Quis hominum miseris peccatoribus ianuam claudet? nec sinet eos gratiam, quam ipsis Deus offert, recipere? Ex his igitur perspicimus venenum lethale sub istis Anabaptistarum verbis latere: cùm nullis aliis peccatis veniam dari aiunt, quàm iis, quæ imprudenter admittuntur.

Vt autem in hoc articulo concludamus, Christianos omnes admonitos esse necesse est, quæ sint ex eo consequentia. Nam etsi facilè iudicatur nimiæ esse seueritatis, nolle vllum omnino vitium in Ecclesia tolerare: non tamen primo intuitu videmus, quàm perniciosa sit hæc opinio, quòd ea quæ consequũtur non animaduertamus. Olim duæ fuerunt hæreticorum sectæ, quæ Ecclesiam vehemẽter turbarunt. Quorum alteri Græco nomine Cathari, id est, Puri: alteri Donatistæ, ex primi authoris & magistri nomine appellabantur. Vtrique in eodem errore fuerunt quo isti somniatores: Ecclesiam quærentes, in qua nihil posset desiderari. Idcirco se ab vniuersa Christianorum societate segregauerant, ne commacularentur aliorum sordibus. Porrò, quid accidit? Dominus eos cum tam arroganti cœpto dissipauit. Hinc ergo moneamur cùm sub specie

studij

ſtudij perfectionis, imperfectionem nullam tolerare poſſumus aut in corpore, aut in membris Eccleſiæ, tunc diabolum nos tumefacere ſuperbia & hypocriſi ſeducere, vt ad deſerendum Chriſti gregem nos inſtiget: certò ſciens ſe victoriã obtinere, cùm nos inde abduxit. Cùm enim nuſquam alibi ſit aut remiſſio peccatorum, aut ſalus, tametſi vitæ pluſquam angelicæ ſpeciem præ nobis feramus, tamen ſi tali audacia nos ſeparemus à Chriſtiano cœtu, ſimus diaboli.

TERTIVS eorum articulus, eſt de receptione Cœnæ: in quo nihil dicunt, quod ipſis non concedamus: imò quod non quotidie doceamus: nempe, ne quis ad ſacroſanctã hanc menſam accedere audeat, niſi verè ſit membrum corporis Chriſti, vnũ Deum cum fidelibus cunctis adorans & colens, in vocatione iuſta & legitima. SED cùm articulo quarto declarant, quomodo quiſque ſe caſtum integrúmque ſeruare debeat, vt adhæreat Deo: iterum omnia deprauant. Quamuis initio bonis vtantur verbis, veluti cùm Papiſticas ſuperſtitiones dãnant, & iubent Chriſtianos omnes ab eis abſtinere. Sed venenum eſt in cauda, vt inquit prouerbium. Tandem enim concludunt, omnem armorum vſum diabolicum eſſe. Nulli quidem priuato, vſus
Luc.21. 19 gladij permittendus, vt obſiſtat malo. Nam
Rom.12. 21 Chriſtianorum arma, ſunt preces & manſuetudo: vt in patientia poſſideant animas ſuas, & bono malum vincant, iuxta doctrinam Euangelij. Vniuſcuiuſque igitur officium eſt, patienter ferre, potius quàm vi & armis vti, cùm nobis inferetur iniuria: ſed publici gladij poteſtatem, quam Deus noſtri protegendi gratia conſtituit, condemnare, in Deum ipſum blaſphemia eſt. En Spiritus Dei per
Rom.13. 4 Paulum pronuntiat Magiſtratum miniſtrum Dei eſſe, in gratiam & vtilitatem noſtrã conſtitutum, quo vis & furor iniquorum reprimi & impediri poſſit. Atque idcirco gladium ipſi datum in manu, vt flagitia & ſcelera puniantur. Cùm Deus ea ſic ordinauerit, qui ſumus nos, vt audeamus ei obſiſtere? Adhæc cùm tale præſidium nobis offerat, cur eo vti non licebit?

Præterea, certiſſimum eſt miſeris iſtis fanaticis hoc eſſe propoſitum, vt improbent & damnent munitiones omnes, propugnacula vrbium, armorum præſidia, cæteráque eiuſmodi, quæ ad tuendam patriam ſpectant, atque prohibeant ſubditos principibus & magiſtratibus obedire, cùm re poſtulante, eorum opera vti volet. Improbare autem quod nunquam improbauit Deus, nimiæ eſt, homini inquam mortali, temeritatis & arrogantiæ. Hoc autem perpetuò teneamus, vſurpari Dei authoritatem, cùm id, quod permiſit, condẽnatur. Nuſquam verò Scriptura mentionem facit, prohibitũ eſſe principibus armorum vſum, aduerſus eos, qui ipſis iniuria
Iſai.2.4 moleſti erunt. Prophetæ quidem de Regno Chriſti loquentes, aiunt futurum vt gladij & lanceæ in ligones, & vomeres commutentur: verùm his loquendi formis nihil aliud ſignificant, quàm bella omnia & inimicitias inter fideles ſublatum iri. Atque vtinam ita inter homines profeciſſet Euãgelij doctrina, vt id locum haberet in omnibus. Sed cùm fides & amor Dei non ita in maiore hominum parte dominentur, quin ambitio & auaritia ſuperiores adhuc partes teneant: cùm vrbs aut regio aliqua iniuſto bello inuadetur ac infeſtabitur, tantum abeſt, vt princeps ad eam tuendam & defendendam conſtitutus, malè agat, iniquæ violentiæ obſiſtens, vt potius officij & muneris eius ſit id præſtare, neque aliter facere debeat. Princeps quidem Chriſtianus omnes ineundæ pacis rationes inueſtigare debet, atque etiam paratus eſſe remittere de ſuo, vt eam carè redimat: ita vt omnia tentet, priuſquam armis: extremúmque hoc remedium, quantum poterit, vitet, nec niſi inuitus ad id confugiat. Sed cùm nihil omnino, quod officij ſui eſſet, prætermiſit, bellúmque, quoad eius fieri potuit, ſemper auerſatus eſt: ſi non aliter regionem ſibi commiſſam tueri poſſit, extremum remedium eſt, vti gladio, quem Deus ei in manum dedit. Eadem enim eſt ratio ſtringendi gladij in ſceleratos, qui publicum ordinem conturbant: & eos, qui regionem aliquam iniuſtè inuadunt, repellendi. Quòd cùm accidit, ſi vir Chriſtianus ex regionis inſtituto ad operam ſuam principi præſtandam vocetur, non ſolùm non offendit Deum, ſi arma capiat, verum etiam ſancta eſt ea vocatio, nec poteſt citra nefandã Dei blaſphemiam improbari. Proinde, cùm milites ad Ioannem Baptiſtam acceſſerunt, vt Luc.3.14
inſtruerentur, non iuſſit eos abiecta vocatione ſua, arma deponere: ſolùm admonuit, vt ſtipendiis ſuis contenti, neminem vexarent, ne prædarentur, ſed ab omni ſcelere abſtinerent. Petrus Cornelium baptizauit, eúmque Act.10
centurionem, id eſt, ordinis militaris ducem: 47
nec tamen iubet ipſum militiæ munus vt reprobum abiicere: quinimo viſibiliter accepto Spiritu ſancto, militiæ munus exercere non deſinit. Vt finem orationi huic imponamus: ſi medium tenere velimus in reprehendendis vitiis, quæ armis coniuncta ſunt, ne omnino damnemus eorum vſum, cùm authoritate principis, pro patriæ defenſione ſuſcipiuntur: cùm princeps nulla alia ratione quàm bono publico patriæ ducitur: populus verò nihil aliud conſiderat, quàm vt id præſtet quod eſt officij ſui: ſed ſceleratas animorum libidines, quibus bella ſuſcitantur, reprehendamus: damnemus crudelia facinora, rapinas, effrenatam violentiam, direptiones, vaſtationes, depopulationes, aliáque grauia & horrenda ſcelera, quæ in iis admitti ſolent. Sed bonum malo commiſcere, vt ſine diſcrimine ſimul vtraque damnentur, omnino non conuenit.

QVINTVS Articulus est de Pastoribus, in quo consilium quodammodo suum immutarunt. Prius enim delirium hoc mentes eorum omnino perstrinxerat, vt putarent eos aduersari Deo, qui pastores certis locis præstitui vellent: atque censebant, omnes qui ad hoc munus vocabantur, huc illuc discurrere debere, quasi Apostolorum simias, non veros imitatores. Hæc porrò philosophia inde manabat, quòd seriò cuperent fideles ministros sibi cedere, vacuúmque locum sinere, quò liberius venenum suum vbique effundere possent. Nunc verò, siue agnoscant errorem suum, siue plus sibi priuilegij atrogent, quàm cæteris velint concedere, in hoc cum eis consentimus, nullam Ecclesiam posse absque ministro statum suum retinere, atque ideo in omni congregatione pastorem constituendum: modò etiam agnoscerent, vbicunque minister ritè constitutus est, ac fideliter munere suo fungitur, vnumquenque, qui pro Christiano haberi vult, debere ei adhærere, & cum reliquo grege, ipsius ministerio frui. Sed quid agunt? Quia eorum erroribus obsecundare nolumus, quamuis purè annuntiemus verbum Dei, nos tamen pro lupis rapacibus habent, nósque ita abominantur, vt credant se facinus morte dignum admissuros, si vel vni nostræ concioni adfuerint. Dehinc, subitos ministros creant, & momento vno factos, vt diuellant Ecclesiam, populum distrahant, cœtúsque ineant inter se contrarios: ne Dei nomen, vno omnium consensu, & ea qua decet concordia inuocetur.

ARTICVLVS VI. DE magistratu.

Concedimus gladium esse ordinatum à Deo, extra perfectionem Christi. Itaque principes & superiores huius seculi constituti sunt ad puniendos sontes, & morte mulctandos. Sed in perfectione Christi, excommunicatio extrema pœna est, sine morte corporali.

REFVTATIO.

Animaduertendum hîc moderationem esse ab ipsis adhibitam: vt corrigerent ea quæ prius dixerant: quoniam pro sua absurditate videbãt ab omnibus reiici. Hoc enim honoris principibus & magistratui deferebant, vt eos haberent pro prædonibus. Sed cùm viderent hoc nullo modo tolerari posse, consilium eis fuit hoc sensim & leniter sub hoc specioso colore retractare: nempe terrenam dominationem, Dei ordinationem esse, extra perfectionem Christi. Hoc autem verbo significant munus esse Christianis omnibus vetitum ac illicitum: vt ipsi etiam postea declarant. Nunc expendamus an Christiana religio cum magistratu aut principatu conuenire non possit: adeò vt qui ad vnum vocatur, cogatur se altero abdicare. Primùm quæro, si munus sit fidelium vocationi contrarium, gladij potestatem exercere, aut principatu aliáve dominatione fungi, quomodo in veteri Testamento Iudices, item boni illi Reges, Dauid, Ezechias, Iosias, atque etiam nonnulli ex Prophetis, veluti Daniel, iis vsi sunt? Nec enim vllo modo conuenit, vt dicamus id vitiosum in ipsis fuisse: cùm Spiritus sanctus testetur Iudices à Deo suscitatos, vt per eos populus liberaretur: ídque præcipuè in Mose perspicuum est, qui cùm nominatim eo munere fungi iuberetur, libenter tamẽ recusasset. Sed vt morem gereret Deo, hoc munus suscipere ei necesse fuit. Dauidis vero regnum, Deus non solùm approbauit, sed etiam laudibus extulit, & ornauit titulis magnificis. De eius successoribus, cùm eadẽ sit ratio, idem censendum est. Nullum igitur superest istis omnis ordinis hostibus subterfugium, quàm vt dicant maiorem à Domino perfectionem in Ecclesia Christiana, quàm olim in populo Iudaico requiri. Hoc quidem verum est, quòd ad ceremonias attinet. Illud falsum, nos aliam viuendi regulam habere quàm veteres, quod spectat ad legem, quam moralem vocant. Qui hoc cogitarunt, cœperunt occasionem ex 5. cap. Matthæi, vbi prima fronte videtur Dominus quædã ad ea quæ prius populo mandauerat, adiungere. Sed si bene diligentérque consideremus ea quæ continet lex Mosis, & collatione facta, alterum alteri comparemus, perspiciemus id non fuisse consilium Domini, aliquid addere: sed veram legis intelligentiam, quam Rabini falsis interpretationibus deprauarant, restituere in integrum. Hoc ergo apud nos firmũ ratúmque sit: Quòd ad veram iustitiam spiritualem spectat, id est, vt fidelis bona sit conscientia præditus, sitque integer coram Deo tum in vocatione sua, tum in operibus, nos plenam atque integram declarationem habere in lege Mosis, quam nos simpliciter sequi oportet, si rectam viam tenere velimus. Quisquis ergo ei addit, aut de ea imminuit, terminos transgreditur. Sic argumentum hoc certissimũ atque omni dubitatione vacuum erit. Nos cùm eundẽ colamus Deum, quem olim veteres illi patres coluere, & eadem nobis quæ olim ipsis lex & vitæ norma proposita sit, quæ docet quomodo vnusquisque se gerere debeat, vt recte ambulat corã Deo: consequens est, vocationem, quæ tum vt sancta & legitima probata est, non posse inter Christianos improbari. Vocatio enim præcipua pars est humanæ vitæ, & quæ plus momenti habet coram Deo. Concludendum ergo ciuilis iustitiæ munus neque à nobis abdicandum, neque ab Ecclesia Christiana reiiciendum esse, cùm Dominus id in populo Iudaico instituerit & approbarit: cùm præstantiores è seruis suis atque etiam Prophetas

phetas eo fungi voluerit.

At fortasse obiicient, administrationem illam ciuilem, regni spiritualis Christi figurã fuisse: ac propterea vsque ad ipsius aduentum solùm durasse. Fateor quidem ex parte fuisse vmbram ac figuram: sed nego, nec absque ratione, nihil aliud quàm figuram fuisse. Fuit enim per se ciuilis administratio, qualis in aliis populis requiritur. Quod ita esse satis demonstratur ex eo quod dicitur de sacerdotio Leuitico: nempe finem accepturum & abolitum iri aduentu Christi. Vbi de politia externa vnquam dictum fuit? Sceptrum quidem auferendum, & tollenda administratio de tribu Iuda, & domo Dauidis: at nullam omnino administrationem fore, id Scripturæ apertissimè repugnat.

Verùm ad eximendum penitus hunc scrupulum, probatione clariore & manifestiore non caremus. Cùm Prophetæ loquuntur de regno Christi, aiunt venturos reges adoratũ ipsum, atque pro Domino agnituros. Non dicunt sese abdicaturos suo munere vt fiant Christiani: sed potius vt in regia dignitate locati, Christo tanquam summo Domino se
Psal.2. 12 subiiciant. Exinde Dauid ipsos monens vt fungantur officio suo, non iubet eos sceptra aut diademata abiicere: sed tantùm Filium exosculari, id est, honoris & fidelitatis signum exhibere, quo sese ei summittant cæteris dominando. Certum est de regno Christi verba facere. Reges ac principes monet, vt sapiant, sibíque prouideant. Qualis verò hæc sapientia est? Qua ratione ipsos instituit? An docet, vt abiiciant omnia? Minimè: sed vt timeant Deum, eiúsque Filio honorem exhi-
Isa.49. 23 beant. Quinetiam prædixit Isaias, reges Ecclesiæ Christianæ nutritios fore: reginas veluti nutrices vberibus suis eam lactaturas. Quæso, quî possunt ista conuenire, vt reges tutores sint Ecclesiæ Christianæ, nec tamen possit eorum munus cum religione Christiana consistere? Si Dominus ipsis vel locum tantummodo inter populum suum dedit, vt Prophetis, qui ipsos antecesserunt, iam illud ad probandam nostram sententiam abunde sufficiet: nunc verò, cùm tam honorificam sedem eis assignet in cœtu populi sui, hoc inquã honoris eis tribuit, vt tutores Ecclesię suæ ipsos constituat, quantæ impudentiæ est ipsos inde omnino excludere? Concludamus ergo principes, qui Deo inseruiunt, Christianos esse posse, cùm Dominus talem eis eminentiam & dignitatem in Christiana republica tribuit.

Itaque nimis absurdum esse talẽ vocationem tanti fieri, atque ita extolli à Deo, si ho-
1.Cor.7. 20 minẽ Deo seruire prohiberet. Paulus vnumquenque Christianorum hortatur, vt in ea vocatione permaneat, in qua fuerit vocatus. Omnes opiliones, bubulci, agricolæ, opifices, cæterique eiusmodi, munus suum sanctũ existimare debent, nec Christianę perfectioni impedimento esse. Nunc videamus vtrum vitæ genus magis à Deo probetur, pastorísne pecudũ, an hominum gubernatoris: nec probetur solùm, sed etiam tanquam dignius præstantiúsque cæteris laudetur. Multa Scripturæ testimonia non aliena ab hoc proposito, breuitatis causa prætermittam. Vnum enim sufficiet pro omnibus. An maiorem alicuius muneris laudem desyderamus, quàm cùm ex ore Dei ipsius, diuinum appellatur? Si titulus hic principum muneri datus est à Deo, quis audebit homine fideli indignum dicere? Sed adhuc maiora audiamus. Dominus tantùm tribuit principibus, vt ipsos vocet Deos, non personarum ratione, sed pro- Psal.82. 6
pter officij dignitatem. Rationẽ reddit Christus ipse: quoniam constituti sunt à Deo, qui Ioan.10. 34
tale munus ipsis mandauit. Non mihi quidẽ videtur Dominus locupletius testimonium dare posse quo genus aliquod vitæ probet, quàm cùm nomen suum homini, quem in eo constituit, communicat, ac si vicarium suum, qui personam ipsius gerit, vocaret. Quamobrem concludo, omnes qui hanc vocationem, quam Deus adeò honestauit, contemnunt, in cœlestem ipsius maiestatẽ blasphemos esse. At respondebunt minimè à se contemni, cùm perfectione Christiana inferiorem faciunt. Ego verò nihil contumeliosius dici posse affirmo. Cùm enim Christianæ religioni non conuenire aiunt, vt profanam reiiciunt. Speciosos colores nihil moror, quibus blasphemiam suam tegere volunt, cum dicunt esse ordinationem Dei. Tota enim controuersia in eo sita est: sitne munus sanctum, quod à fidelibus exerceri possit: an qui sese ei admiscet, polluatur. Aiunt autem omnes qui in tribunali sedent, indignos esse qui habeantur pro Christianis, propterea quòd gladij munus, in Christiana republica locum non habeat.

Etiamsi nihil esset præter id quod ait Paulus, id inquam vnicum satisfacere potest iis, qui rationi acquiescere volent. Pronuntiat enim, principes ministros esse Dei, atque gladium ipsis à Deo in manum datum, vt con- Rom.13. 4
seruẽtur boni, mali verò puniantur. Hoc miseri isti fanatici commento deprauant: constitutos quidem esse à Deo, sed fidelibus eo munere fungi non licere. Perinde ac si quis diceret: Fateor opus hoc à Deo mandatũ esse, à nemine tamen illæsa conscientia effici posse: quinimò quisquis efficiet, abnegabit Deũ. Quæso, an is, cui vel sola cerebri vncia superesset, ita loqueretur? Sed huic vnicæ rationi respondeant. Cùm nullo modo dubitent vniuersas artes vtilitati generis humani destinatas, licitas & sanctas esse: cur ex eo numero principũ vocationẽ excludunt, quæ reliquas omnes exuperat? vt exempli gratia: Sutorem aut cerdonem Christianũ esse posse non negabunt: cùm tamen hæc opificia nullum habeant expressum testimonium à Scriptura.

Cur igitur non eodem finunt Christianum magistratu fungi, cùm munus hoc Dei ipsius ore cum summa laude probetur? Deus pronuntiat principes & magistratus omnes ministros suos esse, & à se constitutos bonorum & innoxiorum tutores, ac vindices malorũ: cúmq; funguntur suo munere, eos negotium suum, id est, quod ipsis delegauit, agere testatur. Quis verò fanaticos istos eò adigit, vt hoc addant: magistratus, dum seruiunt Deo, arceri à cœtu Christianorũ? Quod de canum lanione, vt fatentur ipsi, non diceretur.

Vnicum adhuc locũ citabo, deinde finem faciam. Cum Paulus videret sui temporis principes, vt plurimum Euangelij hostes capitales esse, ídque fideles posse indignè ferre, 1.Tim.2 ac minus bono erga ipsos esse animo: Timotheo pręcipit, vt nihilominus preces pro ipsis in Ecclesia solennes fiant: addita hac ratione, quòd Deus velit omnes saluos fieri, & ad veritatis cognitionem venire. Non intelligit Deum velle mortales ad vnum omnes, nemine excluso, ad salutem, sicque ad Euangelium suum adducere: sed omnes vitæ conditiones & status: quia status principum reiectus à Deo & maledictus videri poterat, eò quòd omnes Euãgelium infesto animo persequerentur. Quod si ita fuisset, superuacaneum erat ac stultum pro eis orare. Nunc ex iis Apostoli verbis quod apertè elici potest, colligamus. Si Deus velit principes ad cognitionem veritatis adducere, qua authoritate Anabaptistę ipsos repellent? Si quis respõdeat, principes posse ad Deum conuerti, sed abiecta sua dignitate, nimis aperta calumnia est. Nec enim dicit Paulus, ipsos abnegaturos principatum suum, vt fiant Christiani. Quinimò, verba quibus vtitur, nullo modo possũt cum eiusmodi tergiuersatione conuenire. Nam si principem oporteret dignitatem à se abdicare, vt fieret Christianus, sequeretur munus illud, vt reprobum atque indignum, Dei gratia destitui.

Verùm vt ab Ecclesiæ communione & omni salutis spe, reiiciant principes rationes inexpugnabiles se habere putant, dum locos aliquot perperàm à se intellectos adducunt, quos eò impudenter detorquent. Primum Ioan.8. 11 allegant Dominum Iesum non constituisse, vt mulier quæ fuerat in adulterio deprehensa, lapidibus, quemadmodum lex Dei iubebat, obrueretur: sed misericordia vsum erga ipsam, dixisse: Abi, ac noli amplius peccare. Priusquam respondeam, hoc eos rogabo. Aiunt enim excommunicationem in gladij locum successisse in Ecclesia Christiana, ita vt crimen, quod olim morte plectebatur, nũc sit excommunicatione puniendum. Quæro igitur quomodo Christum facti sui excusabunt? Ipsorum enim regulam minimè obseruauit, quòd non magis à sancta congregatione ablegauerit mulierem illam, quàm morte damnauerit. Hinc iam perspicitur, vt cerebro careant. Nunc ad veram solutionem venio, quæ facillima est. Notandum est miseras hasce bestias in huius loci interpretatione sacerdotes Papisticos sequi, qui nefandas libidines suas eo tutati sunt. Quod enim interdictum ipsis esset matrimonium, id impunè scortandi licentia compensari voluerunt. Ita sibi mutuati sunt vxores vicinorum. Ne verò tam graue adulterij crimen videretur, nos, quantum ad id spectat, sub lege gratiæ esse dixerunt. Nec ferè in vlla alia re gratiã Christi agnouerunt, quàm vt impunita sinantur adulteria. Miseri isti homines, vt iam dixi, illos sequuntur: ídque euenit quod sententia sua protulit Christus: Cùm cæcus cæcum ducit, ambo in foueam cadunt. Est autem certissimum, Christum de ordine & administratione ciuili nihil immutare voluisse: cui derogare nolens, eo officio functus est, cuius gratia in hunc mundum venerat: nempe, vt peccata remitteret. Nec enim missus est à Deo patre, vt iudicis terreni officium exerceret: sed vt morte sua redimeret mundum, & prædicatione Euangelij, gratiæ huius redemptionis, beneficiorúmque omnium, quæ per ipsum recipimus, testimonium daret. Quemadmodum videmus eum promittere latroni, Luc.23. 43 se recepturum ipsum in Paradiso: qui tamen scelerum suorum pœnam ferre non desinit. Eodem igitur modo adulteram liberat, & latronem. Sed latro punitur iudicum sententia: adultera verò impunè euadit, quòd iudices pudefacti sese subducunt. In summa, quod Dominus noster Iesus Christus in adulteram fecit, non est aliud, quàm quod hodie serui ipsi, ministri verbi, agunt in omnes scelestos. Iis enim solùm exhortandis operam dabunt, vt resipiscant, & pœnitentia ducti, redeant in viam: deinde conscientias eorum consolabũtur, oblata Iesu Christi gratia, & de peccatorum remissione certiores reddent. Hoc verò minimè sibi sument, vt puniant delicta: neç enim ad eorum munus id pertinet. Sed interea Iudices manũ iniicere non vetabunt. Caput rei est, vt officium Domini nostri Iesu Christi intelligamus: sic enim difficultate omni expediemur. Eius officium est peccata remittere, & sermonem suum ad peccatorum conscientias destinare. Corporum verò punitionem nõ attingit: sed illis hoc relinquit, qui ea authoritate præditi sunt, quibus id muneris est delegatum: vt ipse alio loco dicit: Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari. Ex eodem ignorantiæ fonte manat, quod secundo loco allegant. Christus, aiunt, noluit inter duos fratres familiæ hercìscundæ arbiter esse. Sequitur ergo nullum Christianum debere se controuersiis ciuilibus admiscere, vt de iis iudicet. Primùm, Christianis permittit Paulus, quod Christus eo loco recusauit: vt scilicet 1.Cor.6. 4 lites & iurgia, quæ propter fortunas accident inter fideles, amicè componant. Postquam enim Corinthios reprehendit, propterea

pterea quòd litigarent coram Ethnicis iudicibus, atque ea occasione blasphemaretur nomen Dei: simul monet quanto præstet cõtrouersias dirimere bonorum virorum arbitratu: atque ex ipsis fidelibus iudices eligere, qui præsint litibus decidendis. Quinetiam hoc argumento vtitur: cùm simus Angelos iudicaturi, rebus terrenis iudicandis multò magis idonei sumus. Si exemplo Christi iudicia & arbitria omnia à nobis recusanda essent, perperam ageret Paulus, qui nos ad ea suscipienda vellet adducere. Minimè verò dubium est, Spiritum sanctum per os ipsius loquutum esse. Itaque, perspicuum est, quomodo vertiginosi isti Deum blasphemant: dum, id quod ipse approbat, condemnare volunt. Præterea, si non liceat homini Christiano sese dirimendis controuersiis admiscere, quæ ad prædia, possessiones, & reliqua bona spectant: à bonis istis doctoribus quæro, quid mundo eueniet? Nam fieri non potest, quin dum inter se contrahunt homines (quod ad communem statum retinendum necesse est) accidant sæpe dubitationes, quæ interpretem ac diremptorem, siue iudex sit, siue arbiter, desyderant. Si dicant inter Christianos minimè id euenturum, delirium est: cùm etiam duo boni viri, quæ naturæ nostræ est infirmitas, in controuersiam aliquam incidere possint. Vt in causa nostra ipsi cæci sumus, vterque æquum tueri se existimabit. Si vir Christianus nolit eam controuersiam attingere, vt arbitrio suo eos conciliet, quàm tandam confusionem accidere necesse erit? Hinc facile est perspicere, miseros istos fanaticos non aliò tendere, quàm vt cõturbent omnia, & talem bonorum communionem inducant, vt qui ad se rapere poterit, is laudetur: quanuis id vehementer negent. Sed iudicia & arbitria tollantur è mundo, vt ipsi volunt, & arctè iubent: quid eueniet, nisi latrociniorum summa licentia & impunitas? Aut certè cuperent principibus & magistratibus omnibus persuadere, vt cedant loco suo, quò succederent ipsi, & tanquam in vacuam possessionem irrumperent.

Luc.12. 14 Quid igitur? inquient. An Christus sanctum & pium opus recusasset? Audiamus eius responsum, & quæstio soluta erit. Quis me, inquit, constituit iudicem aut diuisorem inter vos? Non dicit rem illicitam esse: sed tantùm se in ea vocatione minimè constitutum. Et certè obscurasset officium, cuius gratia in hunc mundum venerat, si se negotiis illis admiscuisset. Quare, si quam ex eo exemplo vtilitatem colligere velimus, vt ipsum sequamur: sumenda est regula, quam præscribit

1.Cor.12. 21 Paulus: vt vnusquisque munus ad quod vocatus est, videat: & quoniam vnum corpus in Domino sumus, ne quod oculi est, brachium vsurpet: aut manus, quod est pedis. Atque vt paucis concludamus: quæro, nónne licitum est inter Christianos familiam hercíscere? vel an omnia confusa & permixta esse oportet? Si enim prædia diuidere & partiri liceat, qui se huic negotio interponet, nihil reprehensine dignum admittet, modò scilicet, in eo sit munere constitutus.

Adhuc alio argumento vtuntur isti ordinis & politiæ hostes. Christus, aiunt, se recepit in montem & abscondit, cùm populus eum in regem creare vellet. Sequitur ergo Christianum si ad magistratus functionem eligatur, nullo modo accedere: sed, Magistri exemplo longissimè aufugere debere. Me ferè pudet ista adeò friuola recitare: sed quoniam video simplices & rudes homines his seduci, quomodo sese istis expediet, eos monere cogor. Nemini ignota est stulta Iudæorum imaginatio de Messia: quem putabant florentissimum regnum in hoc mundo habiturum, vt hîc in otio & quiete, beatam & felicem vitam ducerent. Adeò vt Apostoli ipsi etiam post resurrectionem Domini, adhuc opinione ista tenerentur: vt Actorum primo Lucas ostendit. Hæc est causa, quæ populum ad Christum in regem vi creandum incitabat: vt scilicet à Romanorum seruitute in libertatem vindicaretur. Non est igitur mirum, si se Dominus occultauit, cùm id ab errore peruerso ac deterrimo proficisceretur: ex quo multa consequuta essent perniciosa & nociua. Certissimum est, regnum ipsius neque carnale, neque ex hoc mundo, sed spirituale omnino esse, atq; in rebus nihil ad terram spectantibus consistere. Si igitur obtemperasset stultitiæ populi, nónne errorem altius iam eorum animis infixum confirmasset? Nónne sic consepulta fuisset ab eo ipsius virtus & gratia? quoniam nihil de eo quàm carnale imaginati fuissent. Præterea fuisset seditione constitutus ab iis, quorum minimè ius erat. Nam cùm Iudæa Romano imperio subdita esset, non erat liberũ populo nouum regem eligere suo arbitratu. Itaque, has ob causas regium munus detrectauit Christus, non vt ipsum tanquam nefariam, aut vitæ Christianæ repugnans improbaret. Sed interim per ipsum regnare dicuntur reges: Prouerb. 8. Dicitur ipse gratiam suam magistratui & iudicibus impartiri, vt æquis legibus & statutis populos regant. Quid plura desyderamus? Christus nõ est rex in sua persona: sed vt omnia regna fundauit atque instituit, sic eorum tutor & defensor est.

Verùm, phanatici isti obiicient Dominum iussisse, vt idem faceremus ipsi, cùm diceret Apostolis: Reges Gentium dominantur ipsis, vos autem non sic. Fateor non idem esse A- Luc.22. postolorum & principum officium: atque in 25 illo nullam esse dominationem: Christus autem nihil aliud quàm alterum ab altero discernere voluit. Inde enim ortus est sermo: quòd iam inter se Apostoli contenderent, quis inter eos maior esset, & veluti rector aliorum in regno Christi. Vt eiusmodi tolle-

retur ambitio, monet regnũ ſuum ſpirituale eſſe, non in mundana celſitate poſitum: non in pompa aut dominatione: ſed omnem miniſtrorum ſuorum eminentiam in hoc conſtitutam eſſe, vt ſeruiant. Cùm ergo non agatur eo in loco, an reges Chriſtiani eſſe poſſint, néc ne: ſed tantùm dicat Apoſtolos & miniſtros Eccleſiæ regibus non fore ſimiles, nẽpe vt dominentur: ſummæ ſtoliditatis eſt, illinc colligere, omnem dominationem nobis vetari Perinde eſt ac ſi quis diceret: Officio miniſtri fungi regibus non licet, ad quod minimè vocati ſunt. Officium ergo miniſtri nefarium & illicitum eſt. Quæſo an facit munerum & officiorum diſcrimen, vt damnetur vnum, quòd alterum laudetur & in pretio ſit? Reges igitur ſe intra ſuos limites contineãt: Paſtores verò exercendo officio ſuo contenti ſint: neque id vſurpent quod ipſis minime conuenit: ſic probè omnia habebunt. Dominus verò vtroſque approbabit. Perperam igitur ab iſtis phanaticis expoſitus eſt ille locus, cùm aiunt eo gladij poteſtatem vetitam eſſe.

Rom.8.30 Vt autem ingentem cogant teſtimoniorũ aceruum, ſimiliter citant quod ait Paulus, Deum quos præuidit eos præordinaſſe, vt eſſent conformes imagini Filij ſui. Aſſentior, iuxta Pauli monitionem, nos Chriſti mortificationem in corporibus noſtris ferrę debere, æquo animo pati afflictiones & miſerias, quibus nos Deus probare volet. Sed an ex eo ſequitur, fidelem non poſſe populum ſuæ adminiſtrationi commiſſum gubernare? Hi verò ſequi aiunt, quia Chriſtus paſſus, non dominatus eſt. Quòd ad primum, dico Dauidẽ etiam multa paſſum: ac figuratas in eius perſona ærumnas & afflictiones, quas Dominus noſtra cauſa tulit. Neque tamẽ eò minus dominatus eſt. De ſuo igitur alteram partem adiungunt, epiſtolam Petri falsò deprauantes. Sic enim in ſuo libello Petrum loqui fingunt: cùm nihil minus. En igitur Dauid, qui Rex fuit, gladij poteſtatem adminiſtrans: neque tamẽ hoc illi impedimento fuit, quominus pateretur: ac patiendo conformaretur imagini Chriſti, adeò vt eius eſſet typus & figura. Hæc ſequutus Philippus, cùm Eunuchum baptizaturus eſſet, qui vnus erat è gubernatoribus regni Æthiopum, hanc ei legem minimè imponit, vt non dominetur amplius: ſed tantùm petit, an ex toto animo in Chriſtum credat: eúmque in ipſo, in quo erat, ſtatu relinquit. Et certè ſi dominatus Chriſtiano homini non conueniret: id æquè in vnico homine, ac in vniuerſo populo verum erit. Paulus autem dominatum & poteſtatẽ Chriſtianis permiſit in ſeruos, qui tũ mãcipia erant: nec iuſſit eos ius illud à ſe abdicare: ſed tantùm vt moderatè vterentur: ac benignè & humaniter ſeruos ſuos tractarent. Quinimo paſſus eſt Philemonem, quem collegam ſuum vocat, ſeruum ſuum in poteſtate retinere: tantùm, vt eum humaniter tractaret, ipſi commendauit. Quanuis igitur nominatim dictum eſſet Chriſtum minimè dominatum eſſe, perſpicimus tamen quàm ſtulta ſit hęc argumentatio: Chriſtus paſſus eſt, nõ dominatus. Omnis igitur dominatio improbãda. Idem enim eſt ac ſi quis diceret: Chriſtus non habet locum, vbi caput ſuum reclinet, vt ipſe teſtatur. Perperã igitur agunt Chriſtiani qui domum, aut agrum, aut denique prędium vllum poſſident. Quantum verò id à ratione alienum ſit, omnibus perſpectum puto.

Act.8.38 [margin note placed beside "bernatoribus regni Æthiopum"]

Tandem, quemadmodũ ebrioſi poſt multos ructus, crapulam cum multo fœtore euomunt, ſic infœlices iſti, poſtquã muneri ſanctiſſimo, quod adeò honeſtauit Deus, multũ detraxerunt, blaſphemias atrociores pleno gutture egerunt. Magiſtratuum, inquiunt, gubernatio ſecundum carnem eſt: Chriſtianorum verò, ſecundum ſpiritum. Mihi Papam Syricium contra ſanctum matrimonium blaſphemantem audire videor. His enim ipſis verbis vtitur. Sed exigua hæc ſunt prę iis quę ſequuntur. Magiſtratuum, inquiunt, habitatio tantummodo in hoc mundo eſt: Chriſtianorum verò in cœlis. Vos moneo omnes veri fideles, & obſecro per nomen Dei, vt diligenter conſideretis ea quę Petrus & Iudas de nõnullis corruptoribus dixerunt, qui iam ſuis temporibus ſimplicium fidem peruertebant: & eorum verba conferatis cum iis Anabaptiſtarum ſermonibus, quos nunc recitaui. Nihil aliud dico, quàm quod vnuſquiſque perſpiciet, ſectam illam nihil ab iſta differre. Quia verò non ſunt ita omnibus libri in manu, locos ipſos adiungam. Prior ſic loquitur 2. Pet. 2, Erunt audaces, præfracti, qui dominationem contemnent, qui gloria præcellentes, non verebuntur conuitiis inceſſere: brutis animantibus ſimiles, vituperantes ea quæ non intelligunt. Similiter Iudas, Dominos ſpernunt, in poteſtate præditos maledicta congerunt. At Michael Archangelus cùm aduerſus diabolum certans diſceptaret de corpore Moſis, non eſt auſus illi maledictionis iudicium proferre: ſed dixit, Increpet te Dominus. Iſti autem vituperant, quæ ſibi ignota ſunt: in omnibus quæ apprehendunt naturali ſenſu, ſeipſos, vt brutæ pecudes corrumpunt. En Apoſtolorum verba quæ tã propriè conueniunt Anabaptiſtis, vt nominatim de ipſis prædicta videantur. Quòd aiunt principes hîc permanentem habitationem habere: quoties Dauid eos conuincit mendacij, cùm teſtatur ſe toto ſtudio ad vitam ſpiritualem aſpirare ac tendere? Ac certiſſimũ eſt reliquos omnes probos reges idẽ feciſſe. Deus præcipit Danieli, vt in curia regis Perſarum ſuum adminiſtrationis politiæ munus exerceat: interim dum ea quæ ipſi reuelata fuerant, ac deniq; reſurrectionis diem expectat. Moſes verò Prophetarum princeps, non deſiit ſpe & votis in cœlis verſari, dum in hiſce

in hisce terris populum gubernabat. Oppono igitur Anabaptistis Mosem, Dauidem, Ezechiam, Iosiam, Iosephum, Danielem, denique omnes Israelis Reges & Iudices, vt suam causam tueantur: an scilicet priuentur regno Dei, quod in hoc mundo gladij potestatem exercuerunt. Quòd autem dicunt omnes principum solicitudines mundum hunc spectare: Isaias vehementer eis repugnat, qui prædixit fore, vt reges terreni conseruando cœlesti & spirituali regno Christi seruiant. Paulus etiam hortatur, vt pro omnibus qui præsunt, fundantur preces: vt sub eis in otio & pace viuamus, in timore Dei, & vitæ sanctitate. In quo demonstrat non esse præcipuum magistratus finem, pacem inter subditos externam solùm tueri: sed potius curare, vt in ipsorum ditionibus colatur & honoretur Deus, ac vnusquisque sanctam atque honestam vitam degat. Hinc perspicimus, quàm falsæ & peruersæ sint Anabaptistarum allegationes, quibus magistratuum vocationem, quam tantoperè probauit Deus, damnare volunt. Atque etiam videmus, quomodo diabolus per eorum os loquitur, vt auertat principes, & suo munere fungi prohibeat. Cùm enim potius monendi sint, vt omnem operam, studium ac diligentiam adhibeant extollendo nomini Dei, ita vt supra ipsos regnet, sintque tantummodò ipsius clientis & ministri, isti contrà persuadere nituntur, hoc nihil ad ipsos pertinere, nec vllo modo debere se iis, quæ ad honorem Dei spectant, interponere. De fine verò quem sibi proponunt, pauca dicam: nempe quod in eo ostendant se & Dei, & generis humani hostes. Est enim bellum gerere cum Deo, dedecore afficere quod ipse honorauit: & quod adeò extulit, pedibus conculcare. Neque verò breuiore compendio mundi ruinam moliri, & latrociniorum licentiam summã vbique introducere possent, quàm cùm reipub. administrationem, aut gladij potestatẽ abrogari volunt. Quæ certè tollitur omnino, si non liceat eam homini Christiano exercere.

ARTICVLVS VII.

Quòd spectat ad iusiurandum, venimus in hâc concordiam, vt iudicemus esse confirmationem, quæ fieri debet tantùm in nomine Dei: in veritate, non mendacio, iuxta præceptum Legis: sed Christianis omne iusiurandum per Christum prohibitum esse.

REFVTATIO.

Prima facie, nihil huic articulo videtur inesse mali. Videmus hodie mundum in iuramentis effrænem & dissolutum esse. Nullus est boni animi vir, cui non valdè molestum sit ita contemptui haberi nomen Dei. Eò fit, vt omne iusiurandum, qualecunque sit, odiosum reddatur. Præterea nonnihil speciei habet quod ex verbis Domini allegant, iusiurandum omne in totum prohiberi. Hoc quidem ita videbitur, nisi propius sensum eius loci attendamus. Quod ad primùm, nobis profectò vehementer displicere debet tã dissoluta iurandi licentia, qua homines hodie abutuntur. Ac longè melius esset non iurare omnino, quàm ita temerè ac leui de causa, aut nulla potius, iusiurandum adhibere. Sed animaduertamus modum reprehendendæ & corrigendæ corruptelæ non esse, eam cum legitimo vsum miscere ac confundere, vt vtrumque sine discrimine damnemus. Hodie in esu & potu, ac præcipuè in conuiuiis nimius est apparatus, ac profusissima luxuries. Ebriositas vitium turpissimũ & inhonestissimum viget hodie apud multos. Si quis, vt has corruptelas reprehenderet, omnino vini omniúmque bonorum ciborum vsum damnaret, nónne blasphemaret Deum, sic vituperans ac improbans creaturas, quas ad vsum nostrum destinauit? Idem de iureiurando aut etiam multò magis dicendum est. Dominus id instituit, vt veritas, cùm res postulat, confirmetur, atque approbetur. Talis iurandi modus ad honorem Dei bifariam vergit. Nẽpe hoc modo charitatem tuemur inter homines: & veritatem, quæ summo in pretio est apud eum conseruamus. Et cùm solus veritatis testis allegatur, vnam è pręcipuis laudibus quas à nobis requirit, ipsi tribuimus. Ac certè in lege ostendit iusiurandum verum ac legitimum speciẽ esse honoris, quæ ipsi à populo suo exhibetur. Quemadmodum enim vult solus adorari & inuocari, ita iubet vt tantummodo per ipsius nomen iuretur. Et Prophetæ vociferantes aduersus idololatriã, sępe mentionẽ faciunt, quòd per alienos deos iuratũ sit: vt cùm è diuerso cultum Dei restitutum iri significant, aiunt fore vt per ipsius nomen iurent omnes.

Hic igitur est verus tractandi iurisiurandi modus. Primùm, ostendere conuenit duplicem ipsius vsum esse. Nempe vt testimoniũ reddatur anteactarum rerum: atque vt in futurũ astringamur ad ea peragenda quæ à nobis licitè requiri possunt. Deinde monendum quid sit iurare, nempe testem citare Deum. Qua in re ostendere par est, quid illi reuerentiæ deferamus. Hinc consequens est, neminem vnquam iurandi causa vel hiscere tantùm debere, nisi cum magno timore Dei, summa humilitate ac reuerentia. Sic omnia blasphemiarum genera quibus contumeliosè sumitur nomen Dei & Iesu Christi, optima ratione improbarentur. Præterea docendum, quot modis nomen Dei sumitur in vanum: ac primùm periuria ac falsas testificationes, vt blasphemias execrabiles detestari, quòd veritas Dei in mendacium conuertatur: quòd euertatur gloria ipsius: quasi homines eũ ad sese abnegandum cogere velint.

Hinc ostendere quantus Dei cõtemptus sit, sanctissimum eius Nomen temerè assumere aut animi gratia, aut fucandi sermonis causa, vel iracundia, vel risus & festiuitatis causa: ídque vitium eò asperius & acerbius reprehẽdere, quò altius in hominibus radices egit, eáque consuetudo inualuit. Rursum vituperandæ superstitiones, quibus pollutũ est nomẽ Dei: cùm absque discrimine sumpta sunt sanctorum nomina, vt cum ipso miscerẽtur. Sic enim iureiurando minimè profanaretur nomen Dei, sed honori eius permultum seruiret. Quòd si omnibus is esset propositus finis, quis rem malam & vitiosam esse pronuntiare auderet? Summa est, vt moneantur omnes nihil tam cõmendatum esse Deo, quàm gloriam nominis sui, vt salua sit & illibata, iíque puniantur qui ipsam aut imminuerint aut obscurarint. Quia nemo ipsius nomen vsurpare debet, nisi cũ summa religione, eum solummodo finẽ sibi proponens, vt ipsi gloria tribuatur.

Sed Anabaptistæ sine vlla moderatione terminos perrumpunt, & omne iusiurandum sine exceptione damnant: neque discernunt, an bonum an malum sit. Vnde manifestè apparet eorum doctrinam nullo omnino ratione niti. Nunc ad authoritatem veniamus: an scilicet aliquod testimonium habeãt ex verbo Dei. Insigni se clypeo muniri putant, cùm citant verba Christi, quibus omnino iurare vetat. Illinc enim concludunt, neque iure neque iniuria iurare licere. Quibus vt respondeam: primùm quæro, an Christus legi Patris sui aliquid adiungere, an solummodo interpretari voluit. Ad id aiunt, ipsum perfectionem legis docuisse. Sed magis vrgeo ac quæro, an nunquam cognita fuerat hæc perfectio? Si enim incognitam fuisse respondeant, dico apertum esse mendacium. Moses publicata lege testatus est populo se viam vitæ & mortis ostendisse. Item in summam colligens omnia, dicit: doctrinam suam eò tendere, vt homo ex toto corde, tota mente, tota anima, denique totis viribus Deum amet. Item alio loco: Et nunc Israel, quid à te requirit Deus, nisi vt ipsi toto animo penitus adhæreas? &c. His sententiis abundè probatur doctrinam legis, bene viuendi regulam continere, quæ hominem ad integram perfectionẽ deducat. Est igitur certissimum, Deũ voluntatem suam in lege patefecisse: Matth. 19. & alibi: semel, inquam, pronuntiasse quid bonum, quid malum, quid ipsi gratũ sit, quid item displiceat. Quare Dominus noster Iesus, quoties de vita perfecta incidit quæstio, eos quos docebat semper illuc adegit. Ac Paulus Rom. 12. nos ad eum finem reducit, vt rectè intelligamus quid sit officij nostri. Itaque dicere Mosem dimidia tantùm ex parte populum Iudaicum instituisse in cultu Dei, execranda blasphemia est: inuenta primùm à Papistis, nunc verò à miseris istis fanaticis renouata, qui fabulas aniles, quas ab auiis suis audierunt, pro reuelatione è cœlo profecta habent.

Si contrà obiiciant, Christum perfectionem legis vocari: ac scriptum esse nos doctrina puerili non amplius, vt veteres olim, gubernari: respondeo, Perfectionis vocabulum ad doctrinam minimè referri, sed ad gratiam Spiritus sancti, qua quicquid in lege continetur, inscriptum atque impressum est cordibus nostris: vt Dominus, non tantùm aures nostras, sed etiam voluntatem alloquatur: neque solùm audiamus quæ iubet, verum etiam faciamus. Altera ratio est, quòd Christus ipse solus omnem iustitiam in seipso adimpleuit, legémque exactè seruauit: vt obedientia quã exhibuit Deo patri, nobis accepta feratur. Quòd Paulus Legem, doctrinam puerilẽ vocat: id ad ceremonias tantùm & figuras pertinet. Eóq; sensu alibi dicitur, non posse discipulos suos ad perfectionẽ adducere. Quoniã finis ipsius, cõplementũ, & veritas, in Christo est. Cæterùm, quòd attinet ad doctrinam, qualis ab initio fuit, nunc eadem est, ac nobis est cum populo Iudaico communis. Neque variatur ipsa: sed vt constans & immutabilis est voluntas & iustitia Dei: ita Lex, quæ certa & vera est ipsius declaratio, eadem in omne æuum permanebit, qualis ab initio fuit.

Heb. 5. 14. *Gal. 4. 9* *Heb. 7. 18*

Si fateantur Christum simpliciter interpretatum esse præceptum Patris sui de iureiurando, nec quicquam adiunxisse, vt fateri necesse est: iam obtinemus quod volumus. Nec enim Lex prohibet quouis modo assumi nomen Dei, sed in vanum assumi vetat: significans aliquem esse nominis Dei sumendi modum licitum ac legitimum. Sed verba Domini nostri exponere necesse est: quia prima facie iusiurandum prohibere videtur. Quorum vt certam ac rectam intelligentiam habeamus, animaduertendum qua occasione ita loquutus sit, Matth. 5. Scribæ & Pharisæi, vt ex toto illo capite apparet, falsis commentis ita populum corruperant, vt nulla esset religio, præcepta Dei multis modis violare: modò sese aliqua tergiuersatione aut diuerticulo tegere, ac effugere possent. Ita vulgò minimè malum esse ducebant, frustrà & inaniter per cœlum & terram iurare, modò ne directò per nomen Dei iuraretur. Christus verò ineptam cauillationem ac sophisticam esse ostendit, sic velle sese coram Deo purgare, cùm sub nomine cœli & terræ, nomen etiam ipsius obliquè comprehendatur. Sic cùm iusiurandum omnino vetat, hæc dictio Omnino, ad loquendi formam, aut ad verba quibus vtitur, referenda est. Quod facilè confirmari potest ex eo, quod postea adiungit: Neque per cœlum, quia thronus Dei est, neque per terram, quoniam scabellum est pedum eius. Anabaptistæ verò peruersè ad causam illa applicant: ac si iurare vetitum esset quacunque occasione. Quod

prorſus conſilio Domini repugnat, atq; ſententiæ, quam exprimit poſteà ipſo verborum contextu.

Interim hoc imponunt, nos ita locum hûc interpretari, ac ſi diceretur: per cœlum & terram perperam iurari, ſed iurare per Deum licere. Aut ſaltem nos ita apud ſimplices criminantur, qui nihil ſcriptorum noſtrorum aut viderunt aut audierunt, vnde iudicare poſſint. Deinde ſparſa hac calumnia exclamant, O ſtulti, ô cæci, qui Deum throno ſuo maiorem eſſe non animaduertunt! Sed in quos inſultant, niſi in ſeipſos, cùm illi ipſi fanatico ſuo ingenio hoc commenti ſint? Quia in illis Domini verbis ſequitur, ne quis per caput ſuum iuret: quòd nullus pilum capitis ſui nigrum aut album facere poſſit. En, inquit, cur iuſiurandum omne prohibeatur, quòd nequeamus præſtare id quod promittimus. At cõtrà dico beſtias ipſas, ſi fari poſſent, prudentius loquuturas. Primùm in iis, quæ blaterant, ſibi ipſi contradicunt. Specialis enim eſt illa ratio in iureiurando, quo nos aliquid facturos præſtituróſve ſpondemus. Sequitur ergo iuſiurandum quo iam antè acta & præterita aſſeuero, minimè malum fore. Nónne, quæſo, omnino inſanire ipſos oportet, cùm ita argumentantur? Non poſſumus præſtare quod promittimus: ideo iuſiurandum omne vetitum eſt. Reſponſio ad id in promptu eſt, ſpeciem eſſe aliquam iuriſiurandi, qua de obligatione faciendi præſtandíve non agitur: ſed ſolummodo de iis, quæ anteacta ſunt, teſtimonium dandum eſt. Atque adeò ea eſt frequentior iuriſiurandi forma. Deinde longiſſimè abeſt à vero ſenſu quod imaginantur. Pergit enim Dominus id quod cœperat, demonſtrare: Si-
Matt.5. 36 quis per caput ſuum iuret, obliquè aſſumere nomen Dei: vt cùm iurat per cœlum aut per terram, aut per Ieruſalem. Quemadmodum igitur dixerat cœlum, thronum Dei eſſe: terram, ſcabellum pedum ipſius: Ieruſalem, ciuitatem ſanctam: ſic deinceps oſtendit caput hominis imperio ſuo ſimiliter ſubditum eſſe, quia ſolus ipſe de eo ſtatuit ſuo arbitratu. Acſi diceret: cùm quis per caput ſuum iurat, ſi exiſtimet ſe per id quod ſuum eſt iurare, nec iureiurando ſuo maieſtatem Dei attingere, fallitur. In id enim dominatur etiam Deus, ita vt nulla homini in ipſum relicta ſit poteſtas. Sic ergo ſemper ſumitur nomẽ Dei. Videmus vt Chriſtus continua verborum ſerie ſermonem ſuum ſit proſequutus: quem tamen væſani iſti quaſi deſultoriè à gallo, vt aiunt, ad aſinum traiiciunt.

Matt.5. 37 Porrò concluſio eſt, Vt ſermo noſter ſit, eſt, eſt; non, non. Quod vltra hæc adiungitur proficiſci à malo. Hæc facilia ſunt intellectu, niſi porci iſti roſtris ſuis ita inuerterẽt, vt confundant omnia. Aiunt enim idem eſſe acſi dixiſſet, ſermones noſtros tales eſſe debere: eſt, eſt: non, non: ac malè agi cùm aliquid præterea adiungitur. Dominus autem bis vtrumque verbum repetit, quò nos firmos & conſtantes in ſermonibus eſſe oportere demonſtret. Acſi diceret: Ne varietis, aut ſitis incõſtãtes: ne verba veſtra ſubinde retractetis. Ne ſit in ſermonibus veſtris mendacium aut ſimulatio. Sed vt veſtrũ eſt, ſit eſt: veſtrũ autem non, ſit non. Et certè Iacobus eandem doctrinam tradẽs, ſic ferè ad verbum loquitur. Iacob.5. Veſtrum eſt, ſit eſt: veſtrum non, ſit non. Quo ſignificat debere fideles firmã in verbis ſuis conſtantiam habere. Si talis eſſet inter nos fidelitas & conſtantia, iuſiurandum omne ſuperuacaneum eſſet. Sufficeret enim illa verborum ſimplicitas, quæ citra iuſiurandum aut affirmatur aut negatur. Vbi ergo frequens eſt vſus iuriſiurandi, ibi veritatem non regnare neceſſe eſt. Ideo non abs re pronuntiat Dominus id à malo proficiſci. Ac certè cauſa cur iuretur, ea eſt, quoniam totus orbis adeò refertus eſt mendaciis, aſtutiis, ſimulationibus, infidelitate, vt nemo ſit, qui vel fratri ſuo fidere audeat. Sic mala trahuntur malis. Sed in iis omnibus Dominus nullo modo iuſiurandum legitimum attingit, quod lege permittebatur: ſed reprehendit ſolùm & corrigit effrænem populi licentiam, quàm malè inſtructus à ſuis doctoribus ſibi indulgebat, ac putabat non iurari, cùm obliquè ſumebatur nomen Dei: periurium pro leui offenſione, iuſiurandum autem ſuperuacaneum & inane, pro re nihili ducebat.

Cùm penitus euerſa ſint à me fundamenta, quibus nituntur Anabaptiſtæ, dum ſine vlla diſtinctione aut exceptione omne iuſiurandum improbare volunt: ſupereſt, vt rationibus & teſtimoniis Scripturæ oſtendamus, quo modo, citra offenſionem Dei, Chriſtiano iurare liceat. Teſtor autẽ, quod prius dixi, me nolle hominibus habenas laxare, vt temere iurando, Dei nomine abutantur: ſcio enim nimis vulgare vitium eſſe: potiúſque reprimi quàm augeri oportere: ſcio quoque non leuem eſſe culpam temerè aſſumere nomen Dei, eóque maiorem impendendam eſſe operam, vt tantum malum modis omnibus coërceatur. Quid verò? vt corruptela tollatur, an ſimul damnandum quod bonum eſt? Hęc profectò minimè tenenda eſt via. Quãobrem, cùm dico licere interdum homini Chriſtiano iurare: intelligant omnes me de recto iuriſiurandi vſu loqui, qui cum timore & reuerentia nominis Dei coniunctus eſt: ne quiſquam ex verbis meis occaſionem ſumat, in eam licentiam prorumpendi, vt temerario aut ſuperuacaneo aut vllo modo vitioſo iureiurando vtatur. Et vt clarius definiamus, cùm dico hominem Chriſtianum citra offenſionem iurare poſſe, primùm intelligo: cùm agitur de teſtimonio reddendo veritati: deinde cùm operæpretium eſt. Quæ conſideratio ad honorẽ Dei referenda eſt & amorem proximi: hoc eſt, vt expediat & vtile

sit iurare, tum ob honorem Dei, tum vt charitas inter nos conuersetur. Tertiò, cùm necessitas postulat, id est, si necessariũ sit vti tali confirmatione. Quartò, vt eius qui iurat, talis sit finis & deliberatio. Denique vt eò descẽdat, cum timore, ac studio sanctificandi nominis Dei. His ego, non aliis conditionibus, vsum iurisiurandi, homini Christiano licitũ esse dico. Siquis contemptor hinc licentiæ prætextum captet, id faciet suo exitio.

Quod vt confirmem, allego præceptum Dei, cui omnino acquiesco: Nempe quòd statuit ac voluit per nomen suum iurari, si legitima causa fuerit. Hinc concludo, rem non esse simpliciter, nec per se malã, iurare. Nam fieri non potest, vt quod malum sit, placeat Domino. Quinimò cùm species sit honoris, qui Deo exhibetur à fidelibus, vt per Prophetas sæpe ostendit: qui vitium ac peccatum esse dicunt, nimis apertè resistunt veritati. Accedit etiam simul ratio. Nempe quòd expediat veritatem, quæ alioqui lateret, atque in dubio esset, confirmari. Quod aliter fieri quàm per iusiurandum non potest. Quod allegant Anabaptistæ de correctione huius præcepti, manifesta blasphemia est. Sequeretur enim Christum retractasse quod semel à Patre fuisset constitutum. Quod, vt vidimus, nullo modo tolerari potest. Ac certè Apostolus, de iureiurando loquens, obiter id quidem atque aliud tractans, non dicit vsum ipsius abrogatum esse: sed humanarum controuersiarum finem & decisionem vocat.
Heb. 6. 16 Quæso, cùm Apostolus apud Christianos verba faciens pronuntiat finem imponi controuersiis per iusiurandum: nónne abundè significat talem vsum esse approbatum à Deo, vt in Ecclesia Christiana locum habeat? Quantæ ergo temeritatis est, contrà repugnare, & quasi damnandum vitium reiicere quod pro remedio dedit?

Accedunt ad doctrinam exempla, tum Dei, tum seruorum ipsius. Hebræ. 6. Homines, inquit Apostolus, iurant per nomen Dei, quòd ipsis maius sit: Deus per seipsum iurauit, quòd superiorem se nullum haberet, sed supremum esset omnium. Quòd ad Deum attinet, Anabaptistæ respondent eum iurare posse, quia potest omnia quæ dicit, præstare: sicque esse extra periculum periurij: cùm sit fidelis, ac velit omnia quæ promittit, obseruare. Diuersum autem esse in homine mortali: qui, etiam si cupiat, sæpe tamen promissa exoluere non poterit: ideóque temerarium esse sese iureiurando adstringere, ad id quod excedit facultatem suam. Cùm hanc solutionem in aëra iactarunt, iam actum esse, & os se nobis obstruxisse existimant. Verùm quòd contrà obiiciamus in promptu est: nempe ipsos non posse idem dicere de Patriarchis Prophetis, sanctis regibus, patribus antiquis, qui Dei exemplo etiam iurarunt. En Abraham fidelium omnium pater iurauit. En Isaac, Iacob, Dauid, Ezechias, ac Iosias similiter idem fecerunt. Qualis est inter nos & ipsos differentia? Saltem constat istorum responsionem, meram cauillationem esse: imò facile est iudicare ipsos ad primum statim verbum impingere.

Si, vt tergiuersentur, allegent exempla hæc ex veteri Testamento sumpta esse, nunc verò in Ecclesia Christiana arctioribus habenis constringi: tametsi error hic iam sit refutatus, sic tamen nihil proficient. Producemus enim Apostolos, qui iureiurando vsi sunt etiam in scriptis suis, cùm res id postulabat. Sed audiamus præclaram excusationem qua effugiunt. Petrus, inquiunt, ac Paulus, iureiurando nihil promiserunt ipsi, sed tantùm promissionem à Deo affirmarunt factam. Hîc perspicuè intueri possumus, quantis absurditatibus sese implicent, qui ex industria resistunt veritati: nec tamen ipsos pudet impudentiæ suæ. Primùm, cùm ita respondent, concedunt aliquam iurisiurandi speciem licitam esse, nempe cùm de præteritis rebus testimonium datur. Sequitur enim ex ipsorum verbis, tunc solùm iusiurandum malum esse, cùm in futurum aliquid promittimus. Adhæc, an non valde impudentes sunt, quòd tam apertè mentiantur, ac suadere velint, id omnino non esse, quod oculis ipsis cernimus? Paulus iureiurando affirmat, 2. Corinth. 1. se ad ipsos non venisse, vt eis parceret: quòd ei necesse fuisset ipsos durius tractare. Item Roman. 9. se cupere à Christo reiici, vt populum Iudaicum saluum redderet. Similiter iurat, vt testetur amorem quo Philippenses prosequitur. Iterum, 2. Corinth. 12. iureiurando asseuerat se apud ipsos recta conscientia versatum. Item Thessalonicensibus, quòd non pecuniæ aut lucri studio ipsos adierit: ac Deum testem inuocat quàm sanctè se gesserit. Phrenetici verò isti aiunt Apostolos nunquam iurasse, vt de facto suo affirmarent: sed tantùm vt testificarentur de fœdere Dei. Quæso, quid meretur talis impudentia? An vel digni sunt quibus refutandis verbum dũtaxat fiat?

Verùm difficultas quam proferunt expedienda est. Nempe neminẽ promittere quicquam debere cum iureiurando, quòd ipsius non sit id præstare. Respondeo, cùm subditus principi iureiurando ipsi promittit se quicquid est officij sui præstaturum, fidelem nempe ac obedientem fore: haudquaquam fiducia virtutis suæ id facit, quasi despicato Deo sese iactans: sed potius inuocans opem Dei, de sua voluntate spondet, qualem ipsam esse oportet. Tametsi nimium stulta sit imaginatio iusiurandum improbare, cùm simplices promissiones approbantur. Nam si in vno sit temeritas, itidem erit in altero. Quare si promittere licet, alleganda esset ratio, cur pro-

promiſſionem noſtram iureiurando confirmare minimè licet, cùm res poſtulat & requirit. Qua conditione poſita iuſiurandum ſanctum ac legitimum eſſe, Scripturæ exempla ſatis oſtendunt: ac præ aliis tria quæ præcipuè notanda ſunt. Scriptum eſt libro Chronicorum, Aſam regem Iuda ab Azaria ſacerdote & Propheta monitum, vniuerſum populum conuocaſſe in Ieruſalem, ac iuſſiſſe omnes iurare, ſe Deo cultum ac venerationem in perpetuum exhibituros. Idem recitatur de Ioſia, cùm liber legis repertus eſſet: ad nouandum fœdus à Moſe initum, populum adiuraſſe, vt promitteret ſe in obſequio Dei perpetuò futurum. Tertium exemplum eſt de Eſdra & Nehemia, quorum auſpiciis & ductu, populus è Babylone reuerſus, iurauit ſe Deum ac verbum ipſius in poſterũ ſequuturum, Tametſi nec perpenſis omnibus idem in prima legis publicatione factum ſit. Sed quia ſcio mihi negotium eſſe cum hominibus nullius cerebri ac pertinacibus, eos tantùm locos allegare volui, quibus expreſſa fit mentio iuriſiurandi. En igitur tota Eccleſia Iſraëlis, quæ iuſiurandum ſolenne dat, ac rem difficillimam promittit: nempe fideliter adhærere Deo. Id autem non ſemel. Quin bona ſit actio ipſa, minimè dubium eſt: habet enim à Spiritu ſancto teſtimonium & laudem. Nõ multùm immorabor in eo explicando, quomodo poſſint homines ſeſe obligare Deo, vt faciant ea quæ non habent in poteſtate: tantùm monebo, quod antè perſtrinxi, memoria tenendum eſſe, fideles hoc pro certo ſumere, Deum nunquam ſibi defuturum in gratia, quam promiſit: atque hoc habere fundamentum iuriſiurandi. Cùm Deus hanc iuriſiurãdi ſpeciem approbet, & Eccleſia ſæpenumero, ex ipſius inſtituto, ea vſa ſit: peto à vertiginoſis iſtis, qua authoritate audeant ipſum improbare? Aut potius, ne cũ ipſis agendo, tempus fruſtrà teram, & operam ludam: hortor & obſecro fideles omnes, vt conſiderent, quantæ ſit arrogantiæ, ignaros iſtos ac infœlices homines quaſi ſummos magiſtros ſtatuere definitiones ſuas, ad quas velint totum orbem adigere, acſi oracula eſſent diuina à quibus diſcedere non liceret. Ego verò non dubito, quin in hac iuriſiurandi materia, vt in ſuperioribus, abunde ſatisfecerim omnibus, quibus aures & ingenium non minimè defuerint, quíque perſpectæ veritati volent acquieſcere.

2. Chro. 15

Expediti ſunt articuli ſeptem eo libro cõprehenſi, quem Anabaptiſtarum patriarchæ, veluti definitionem ſupremam eorum quæ tenent, ſeorſim à reliquis ediderunt. Idcirco nihil aliud ſupereſſet, quàm vt finem imponeremus huic libello, niſi duos articulos reliquiſſent non minoris momenti, quàm quiuis ex aliis, de quibus tractare neceſſe eſt: cùm Anabaptiſtæ omnes iis vulgò adhæreant. Quinetiam hoc ſcio, illos à quibus præclara hæc definitio ſcripta eſt, eo tempore ita docuiſſe. Vnus eſt, quòd Chriſtum verum hominem fuiſſe non putant: ſed potius phantaſma fuiſſe corpus eius fingunt. Alter eſt, quòd exiſtimant animas ſeparatas à corporibus, vſque ad diẽ iudicij ſine ſenſu aut intelligentia vlla dormire: vel animam hominis eſſe vitam ipſius, quæ moriendo deficit, quoad ſuſcitetur. Vnuſquiſque, quanti momẽti ſint hi duo errores, facilè poteſt perſpicere. Quòd de iis ſubticent, neſcio an aſtutia factum ſit, quòd adeò ſint odioſi, vt meritò ipſorum doctrina execrabilis reddi debeat. Quicquid ſit, cùm hoc ſuſceperim, vt armẽ fideles ac probos viros aduerſus falſas eorum opiniones, non eſt æquum me hæc adeò peſtifera & flagitioſa dogmata, cùm inter ipſos vulgò recepta ſint, diſſimulare. Quod verò nonnulli ipſorum de bonorum cõmunione tenuerunt: item virum vnum plures vxores habere poſſe, ita vt eò adigerent eos qui vna contenti erant, ſexcentáſque alias abſurditates non attingã. Vltrò enim ipſi, cùm eos ſcilicet tantæ inſaniæ puderet, maiore ex parte ſeſe paulatim ab eis erroribus ſubduxerunt. Sed in his duobus articulis, de quibus ſum loquutus, diuerſa ratio eſt. Adhuc enim in his perſiſtunt.

Quod ad primum attinet, de corpore aut natura humana Domini noſtri Ieſu Chriſti notandum eſt duas veteres hæreſes huic perſimiles fuiſſe, aut quæ ſaltem quàm proximè accederent. Nam Manichæi imaginati ſunt Chriſtum cœleſte corpus in vterum virginis intuliſſe. Marcionitarum delirium, aliquantũ diuerſum fuit. Finxerunt enim ipſum, non corpus re vera ſubſtantiale, ſed ſpeciem tantummodo aut ſimilitudinem corporis habuiſſe, quod phantaſma vocamus. Vtrique hunc ſibi finem propoſitum habebant, vt negarent Chriſtum ex humano ſemine quicquam ſumpſiſſe. Quamobrem, videmus Anabaptiſtas ſolummodo expergefacere iam ſopitos errores, quos diabolus ante quadringentos & mille annos excitarat: qui verbo Dei ſublati fuerant ac deleti. Vt tamen initio teſtatus ſum, nullum ex eo præiudicium ipſorum cauſæ adferri volo, niſi prius ipſos conuicero ſolo verbo Dei, acſi nulla vnquam habita fuiſſet ab hominibus mentio. Id verò ea de cauſa ſolùm dixi, vt omnes intelligant, ex quo fonte manent, ea quæ Anabaptiſtæ, quaſi nuper ipſis è cœlo reuelata proferunt. Atque etiam vt commonefaciam ipſos. Nam eius ſectæ vel doctiſſimi, hiſtoriæ & omnis antiquitatis adeò ignari fuerunt, vt nullus eorum vnquam hoc ſolum intellexerit, quid ſibi vellet nomen Marcionis. Operæpretium eſt igitur tum ipſos, tum alios moneri, primum authorem huiuſce opinionis, qua hodie perturbant homines, non à certis ſolùm hominibus, ſed ab vniuerſa Eccleſia reiectum, & cum anathemate damnatum fuiſſe: idque ſtatim,

id est, circiter quadraginta annos post obitum Apostolorum. Eusebius enim & Hieronymus referunt Polycarpum, qui discipulus & familiaris fuerat Ioannis Apostoli, obuiũ Marcioni Romæ factum, eum primogenitum Satanæ appellasse. Alios errores quibus Ecclesiam turbauit prætermitto. Cùm enim hic diligenter expensus fuerit, perspicient, vt spero, omnes, magis execrandam reperiri nũquam posse.

Primùm, multis ac certissimis Scripturæ testimoniis ostendam, Christum re vera carnem nostram & humanam naturam sumpsisse: cùm nobis à Deo Patre in hoc mundo reuelatus est: idque tam apertè ostendam, vt etiam à minimo puero perspici possit, nimia impudentia præditos fore Anabaptistas, si vlterius tergiuersari pergant. Quanquã haud necesse sit locos omnes, qui ad rem istam faciunt, colligere. Ne ergo sim prolixior, eligam eos, qui mihi conuenientiores videbuntur. Scimus Dominum ab initio mundi, Euæ
Genes.3. 15 promisisse, fore vt semen ipsius serpentem vinceret. Videamus an id in nobis impletum sit, aut in vllo vsquam homine mortali, nisi per Iesum Christum, qui nobis Satanam vicit ac superauit. Sed quia promissio hæc adhuc quodam modo obscura erat, posteà multò
Gen.12. 18 clarior facta est, tum Abrahæ tum Iacob, cùm eis dictum est, vniuersas terræ nationes in eorum semine benedictionem recepturas.
Gal.3. 16 Semen istud, vt interpretatur Paulus, & ratio demonstrat, est Christus. Promissionis ergo veritas aliter teneri nõ potest, quàm si Christus ex progenie Abrahæ descenderit. Similiter, cùm dictum est Dauidi: Fructum ven-
Psal.132 11 tris tui super sedem tuam collocabo, vt regnet in æternum. Hoc ipsum eodem sensu confirmatur ab Isaia Propheta, qui ait fore
Isai.11.1 vt quasi surculus de radice Isai exoriatur. Scimus hæc de alio intelligi non posse, quàm de ipso redemptore, qui Abrahæ fuerat promissus. Igitur ipsum de sobole Dauidis secundum carnis propagationem esse necesse est:
Math. 1.1 aut inanis esset promissio. Ideo Matthæus genealogiã ipsius recitare volens, inde exorditur: vocans ipsum filium Dauid, filij Abrahæ: vt expressius designet eum ipsum esse qui promittebatur. Et certè ea loquendi forma atque hæc appellatio communis & vsitata e-
Matth. 22.42 rat inter Iudæos, quemadmodum ex Euangelistis constat.

Ad hæc omnia sic respondent Anabaptistæ, vt facilè ostendant quales sint bestiæ, & quàm perditè impudentes. Vocatur, inquiunt, filius Dauid, nõ quòd aliquid ex virgine Maria sumpserit, aut quòd ex ipsius substantia homo sit factus, sed quia solummodo ipsum in vtero gestarit, ceu tubulus per quẽ aqua ducitur. Hoc quidem dici possit, nisi seminis vocabulum exprimeretur, quanuis re vera perspiceret omnes sani iudicij homines meram esse tergiuersationem: plus tamen coloris aut integumenti quodammodo haberent. Sed cùm adeò frequenter iteretur ex semine Abrahæ esse, quæ superest cauillatio, qua verum hominem fuisse negent? Ac certè, cùm Isaias aduentum ipsius prænuntiat, non solùm ex Virgine nasciturum, sed prius ab ea conceptum iri nominatim dicit. Conceptio ista ostendit ex semine ipsius formandũ fuisse, sicuti quibus nota est verbi significatio, facilè possũt iudicare. Sed magis adhuc ipsos vrget Paulus, cùm ait factum fuisse ex semine Rom.1.3
Dauid secundum carnem: ac nihilominus declaratum esse Filium Dei in potentia. En postquam Christus pronuntiatus est Filius Dei: deinde dicitur, secundum humanam naturam à Dauide originẽ ducere. Nónne hominem vehementer insanire oportet, qui ad hæc omnia claudit oculos, atque aures obturat, vt è contrario asserat Christum nihil naturæ humanæ habere, quantum ad substantiam corporis pertinet? Similiter alio loco Apostolus de Iudæorum dignitate ac prærogatiua loquens: inter cætera ait, successores Rom.9. 5
esse patrum, atque eorum sobolem, à quibus Christus ortus est secundum carnem. Multos alios locos prætermitto, vt cùm ait Deũ ex- 1.Tim.3. 16
hibitum in carne: item in humilitate carnis passum esse: similiter cùm Ioannes ait: Ver- Ioan.1. 14
bum caro factum est: ac præsertim quòd sibi ipse tam frequenter filij hominis titulum attribuit: cæterósque eiusmodi, quia post illos duos tam insignes quos adduxi, superuacui viderentur. His igitur contentus ero, quæ id quod volo abundè probant: simúlque declarant, quantum necesse sit credere Christum, cùm homo factus est, communem nobiscum naturam re vera sumpsisse. Apostolus in Epistola ad Hebræos præclarum argu- Hebr.2. 16
mentum sumit, vt amorem, quo Deus nos prosequutus est, amplificet: quòd non Angelorum naturam, sed nostram acceperit. Si infœlicium istorum somnia admittamus, hæc gratia & inæstimabilis bonitas Domini nostri Iesu Christi è memoria nostra delebitur: ne amplius ipsum nos magis quàm Angelos honorasse agnoscamus. Posteà addit, per cõmunicationem quam in carne sua & sanguine nobiscum habet, se fratrem nostrum vocare, ac re vera fraternam nobiscum coniunctionem habere. Hinc concludendum, summam omnium bonorum nobis ereptum iri, nisi Christus nobiscum in carne & sanguine communicet. Quî enim essemus filij Dei, nisi ipsius fratres simus? Apostolus autem ait nos tale bonum non aliter obtinere, quàm quòd eiusdem naturæ societate nobiscum coniunctus sit. Adiicit deinde congruum fuisse, Hebr.4 15
vt fratribus suis persimilis esset, vt fidelis patronus esset, ac misericors. Vnde singularem consolationem deducit: nos non habere aduocatum qui infirmitates nostras sustinere non possit, cùm ipse eodem modo fuerit tentatus, per omnia nobis similis factus,

dempto

dempto peccato. Cùm in ea similitudine, qua nos Christo comparat, solam hanc exceptionem peccati addat, sequitur in reliquis nobis esse persimilem, cum nominatim illic de natura humana loquatur. Ex his locis non tantùm Christum re vera naturæ humanæ coniunctione fratrem nostrum esse, sed etiam vtilitatem quæ inde ad nos redit, perspicimus: qua nos spoliant ac priuāt ij, qui nescio quod cœleste corpus ei attribuunt, quod cum nostro nihil habeat commune.

1. Cor. 5. 12. Similiter Pauli disputatio, quam habet apud Corinthios, vt in Christi resurrectione nostram omnium stabiliat, tota corruit, nisi naturam nobiscum communem habeat. Si Christus, inquit, resurrexit, nos quoque resurgemus. Quòd si nulla sit nobis resurrectio, nec Christus omnino resurrexit. Parata enim ad repugnandum esset responsio, si dici posset Christum, corpus cœleste secū in matris vterum detulisse. Nec enim mirum esset, substantiam profectam è cœlo eximi à corruptione: nec inde sequeretur, corpora nostra terrestria, quæ præter putredinem nihil in se continent, suscitanda esse. Vt ergo firmum sit eius disputationis fundamentum, necesse est Christum nobiscum eiusdem naturę coniunctione participare. Hæc enim est vnica spes quam habemus de resurrectione: nempe carnem istam, quam nunc corruptioni obnoxiam circunferimus, iam suscitatam in Christo, & in possessionem cœli ingressam, ibique immortalem esse. Hoc, inquam, modo optimum & certissimū arrabonem habemus, quo certiores reddamur: alioqui omni spe destituti sumus. Alio loco idem Apostolus

1. Tim. 2. 5 ostendere volens, Christum Mediatorē nostrum esse: hominem esse ait. Quia intelligebat nos nunquam adduci posse, vt ad ipsum confugeremus, nisi prius essemus persuasi, nobis eum proximum esse, nósque attingere. En igitur vbi sita est & quiescit fiducia nostra: vt adhæreamus Christo, eúmque pro Mediatore quæramus: quòd videlicet nobiscum coniunctus sit, & eiusdem naturæ sit

Isai. 7. 14 particeps. Idque intelligit Isaias Propheta, cùm ait factum esse Immanuel, id est, nobiscū Deū. Hoc enim, sine vera similitudine & naturæ vnioni fieri non potest.

Sunt & aliæ rationes solidissimæ: quæ tametsi in Scriptura non exprimantur, non minus propterea certæ sunt, cùm in ea fundamentum suum habeant. Quàm enim necessarium fuerit, eum qui Mediator noster futurus erat, verū Deum ac verum hominē esse, constat ex officio Mediatoris, quod in eo cōsistit, vt homines cum Deo conciliet, & inimicitias capitales aboleat, quæ prius intercedebant. Nulla autem spes erat id futurum, nisi Dei maiestas ad nos descēdisset, séque cū naturæ nostræ infirmitate coniunxisset. Similiter, officium Mediatoris erat, nos filios Dei atque hæredes regni eius efficere, cùm antea mortis & damnationis hæredes essemus. Hoc arrabone fiducia nostra confirmatur, quòd simus filij Dei: quia Filius eius naturalis, corpus è corpore nostro, carnem è carne nostra assumpsit. Præterea id omnino ad redemptionem nostram necessarium erat, vt inobedientia commissa in carne nostra, in eadem sarciretur. Ideò venit Dominus noster re vera homo, veluti personam ipsius Adę referēs, cuius etiam nomen sumpsit, vt pœnam peccati in carne in qua admissum fuerat, persolueret. Qui ergo natura humana Christū spoliant, obscurant bonitatem ipsius: magnam etiam nobis faciunt iniuriam, cùm verū obiectum destruunt, quo ad plenam & integrā eius fiduciam ducimur.

Sed ne videar quicquam dissimulare eorum quæ ipsis suffragari possent: producam ea, quæ solent adducere, vt aliquid coloris ad imaginationē suam afferant. Paulus ait, Christum seipsum exinaniuisse, cùm indueret formam serui, ac similem factum hominibus, & specie apparuisse tanquam hominem. Hinc Marcio olim colligebat corpus ipsius phantasma fuisse. Anabaptistæ eo iuuari volunt, vt ostendant non fuisse nostro simile. Respōsio facillima est. Nec enim Paulus de substantia corporis Christi tractat: sed tantùm ostendit, Christum cùm posset se in maiestate gloriosa vt Deum exhibere: se pusillum hominem in omni humilitate exhibuisse. Nam Philippenses ad humilitatem hortatur. Cuius rei gratia Christi exemplum adducit, inquiens, ipsum in forma, hoc est, in gloria Dei fuisse, & tamen exinaniuisse semetipsum. Posteà adiungit quomodo id factum sit: nempe quia in hominis forma sese exhibuit, ac se vt hominem gessit. Quid aliud significant hęc verba, nisi sub velamento carnis, in qua paruus & contemptibilis apparebat, gloriam diuinitatis suæ abscondisse: ita vt eius conditio fragilis, quam præ se ferebat solùm agnosceretur? Itaque in huius loci solutione, nulla est difficultas. Sed alius ęst locus qui plus aliquanto speciei habet. Nempe, 15. prioris ad Corinthios, vbi Paulus ait primum Adam de terra terrenum, secundum è cœlo cœlestem esse. Illinc Anabaptistæ cum Manichæis, maioribus suis, concludunt: Christum corpus cœleste habuisse, non ex semine humano creatū aut formatum, hoc ęst, ex substantia Virginis matris suæ. Solutio huius argumenti in eo sita est, vt quid illic Paulus tractet spectemus: ac cōnectantur sententiæ, non ad deprauandum sensum abscindantur. Paulus ostendere volens vnde mors, vnde resurrectio oriatur, illam nempe ex Adam, hanc ex Christo esse, inter cætera ait: Adam factum in animam viuentem, Christum in animam viuificantem. His autem negare non vult, Christum animam nostræ similem habuisse, sed plus habuisse significat: nempe spiritum non tantùm viuentem, sed qui in se

Phil. 2. 7 (margin)

viuificandi vim haberet. Deinde adiungit primum Adam de terra, terrenum: secundum Adam cœlestem, è cœlo. Dubium non est, locum istum eodem modo quo alium, accipi debere, de qualitate Christi non de substantia. Intelligo de illa supernaturali & diuina virtute, quam vt Filius Dei habet è cœlo: nō è terra, vt mortalis homo. Et certè, vt iam diximus, fundamentum quod sumit Paulus ad confirmandam spē resurrectionis nullum esset, si Christus corporis substantiam à nostro diuersam haberet. Allegant deinde conceptum fuisse à Spiritu sancto. Verùm, hæc Spiritus sancti virtus non excludit substantiam matris. Nulla quidem viri & mulieris coniunctio intercessit, vt iuxta naturalem aliorū ordinem generaretur: sed hoc non impedit, quominus admirabili Spiritus sancti operatione, de substantia matris formatus sit, vt verè sit Abrahæ semen, & fructus ventris Dauid, vt Spiritus ipse, longo prius tempore, ipsum nominarat. Scio quid ad hæc obiiciāt: hoc absurdum fore, quòd semen humanum maledictū & corruptum sit: sicque sequeretur Christū ex corruptione descendisse. Sed respondeo admirandam istam conceptionē, omnem difficultatem tollere. Quòd enim interuenit Spiritus sanctus, hoc eius ab initio sanctificandi gratia factum est. Qua sanctificatione, præseruatus fuit, ne qua generis humani macula pollueretur. Ideò ait Paulus, ipsum similitudinem carnis peccati sumpsisse, vt in ea peccatum damnaret. Assumens enim carnem nostram, peccatum minimè sumpsit: quoniam virtus Spiritus sancti eum secreuit à reliquis.

Stulta etiam & fanatica consideratione tenentur, cùm existimant dedecus inuri Christo, si eò demittatur, vt naturæ nostræ similis fiat. Idcirco imaginantur, ipsius dignitati cōuenientius esse, si cœleste corpus ei tribuatur. Respondeo, magnæ esse dementiæ, existimare gloriam Christi vlla in re minui, vel ipsius dignitati vllo modo derogari, cū dicitur sese ita abiecisse, atque adeò exinaniuisse, salutis & redemptionis nostræ causa. Abiectiora multò dicuntur de eo, Psalmo 22.7. Vermem esse non hominem, opprobriū hominū, & abiectionem plebis. Similiter quod
Isa.53.3 ait Isaias, contemptum fuisse vt hominē nihili, instar leprosi habitum, annumeratum cum
Gal.3.3. scelestis. Sed quis plura dicere posset quā Paulus ipse? Nempe, maledictum & execrabilem pro nobis factum esse. Si hoc honorem ipsi debitum imminueret, pudeat nos etiam fateri ipsum pro nobis cruci affixum fuisse. Fuit enim genus mortis magis infame & probrosum, quàm si quis hodie in furcas tolleretur. Quare ne stultis imaginationibus istis inhæreamus, vt nostro more veneremur Christū: nec vereamur ipsum dedecore afficere, cùm sic eum, quantum ad humanam naturam pertinet, propter nos abiectū fuisse agnoscimus.

Vt enim ab æterno fuerat Deus, eiusdē gloriæ particeps cum Patre suo: sic etiā talis permansit sine vlla diminutione. Quòd induit carnem nostram, & in ea humiliter abiectus est, testimonium est memorabile infinitæ suę bonitatis, & incomprehensibilis amoris, quo nos prosequutus est. Itaque, tantum abest, vt celsitudini ipsius hoc vllo modo derogare possit, vt eius laudandi & magnificè extollendi, præcipua nobis sit materia. In summa, si Christum pro Saluatore nostro verè agnoscere velimus, sequamur Ioannis exhortationem, & fateamur ipsum in carne venisse: quò *1.Ioan.4 2* nos Deo patri coniungeret, per obedientiam quam ipsi in humanitate sua, quasi in persona nostra exhibuit. Qui talem confessionem edere recusat, Antichristus est: eúmque exhorrere, & execrari debemus.

Restabat alter articulus de animarum statu, postquam è corporum vinculis excesserunt: in quo etiam perniciosè errant Anabaptistæ. Sed quia iisdem argumentis, & quasi totidem verbis hoc abunde tractauit author ipse superiore libello, qui Psychopannychia inscribitur, in quo apertissimis Scripturæ testimoniis animas, quæ ex hac vita decesserunt, in Christo viuere probat, eadem hic repetere superuacaneum existimaui. Præstet enim omnino, quæ ab ipso authore scripta sunt, quàm à me conuersa legere. Quod etiam studiosis omnibus magis gratum esse scio. Itaque ad libelli conclusionem veniam.

Testatus sum initio mihi minimè propositum esse omnes Anabaptistarum opiniones sigillatim expendere. Id enim esset immensam syluam ingredi, vnde nullus pateret exitus. Id quod etiam minimè necesse est. Susceptúmque esset magis curiosum quā vtile, colligere omnes imaginationes tā absurdas, quas stolida quæque istorum capita protulerunt. Mihi igitur satis fuit, quàm fidelissimè potui, breuiter tractare articulos, quibus vulgò adhærent ij, qui minus temulenti sunt cerebri, aut saltem non omnino vertiginosi. Nam de insanis illis & furiosis qui se Libertinos vocant, alio libro tractare institui. Nunc, vt finem faciā, pios omnes lectores rogatos velim, vt ad Scripturæ normā examinent omnia, vt lydius est lapis, quo doctrina omnis probatur. Nec dubito quin omnibus qui veritatem ducē sequentur, séque subiicient rationi, abunde satisfiat iis, quæ in hisce articulis tractaui. Prętereа me imbecilliorū ruditati, quorum gratia præcipuè laborabā, accommodare nisus sum. Sic Anabaptistæ minimè vt solent, calumniari poterunt, me subtilitatibus ipsos vincere, aut eloquentiæ humanæ artificio opprimere voluisse: cùm formam adeò popularem & simplicem sequutus sim, vt simplicior desiderari non possit. Verùm fideles omnes à me de istorum malitia cōmonefieri necesse est. Quia causam non aliter approba-

probare possunt, nisi confundant omnia, ita vt omnis eorum doctrina sit confusa quædã permixtio, quasi corpus capite, brachiis, & pedibus carens, vtuntur absurdis ac peregrinis formis loquẽdi,& dedita opera à legione, quod aiunt, ad culinam subinde transiliunt, variósque sermones intertexunt: concisos & abruptos adducunt locos Scripturæ: atque in eo sibi placent,ac persuadent longè plus maiestatis id præ se ferre,si balbutiant & confusè loquantur,quã si res digerant ordine. Horum autem confutandorum nulla melior iniri potest ratio, quàm si distinctè & dilucidè, sigillatim & certo ordine materia quæque explicetur: expendantúrque & obseruentur sententiæ Scripturæ, quò verus & genuinus eliciatur sensus: simpléxque & aperta sit oratio à cõmuni hominum vsu minimè abhorrens. Cùm id fit, clamant sibi à nobis imponi, séque humana astutia & sophistica circumueniri. Quasi verò talis sit mos aut institutum sophistarũ,res inuolutas euoluere atque enudare. Equidem fateor me in eo studium & diligentiam adhibere, vt quæ trado, certo ordine disponam, vt facilẽ & claram intelligentiam præbeã. Si Anabaptistæ id ferre non possunt:nihil aliud respondeo, quàm exosam esse lucem iis qui malè agunt.

Vt autem aliquid præterea coloris suæ doctrinæ afferrent,curarunt vt cum definitione sua excuderetur historia mortis cuiusdam Michaelis asseclæ sui: ac certè hoc tanquam firmo clypeo tegere se solent, multos obiisse mortem, quòd opiniones istas defendissent, nec voluisse vllo modo ipsas retractare, cùm alioqui ea conditione possent vitã suam redimere. Ac certẽ testimonium hoc per bellã speciem præ se fert,vt doctrinæ alicui tribuatur authoritas,cùm quis ad eam confirmandã constanter omníque difficultate sublata, vitã profundit. Vt cùm proponuntur ea quę Prophetæ,Apostoli,cæteríque Martyres perpessi sunt,vt veritatem Dei tuerentur: eo magis roboramur, & fidei nostræ, quã sanguine suo obsignarunt, firmius adhæreamus. Fateor igitur non esse parui faciendam mortẽ seruorum Dei: cùm in eius conspectu pretiosa sit: eorúmque constantia ac fortitudo, ad infirmitatem nostram iuuandã non paruo sit adiumento. Sed quia subinde possemus decipi, nisi vltrà progrederemur: redeundum est ad fundamentũ,sine quo certum aut firmum iudicium in hac causa ferri nequit. Certum est mortem hominis, quisquis ille sit,nunquam tanti esse debere, vt præiudicio sit veritati Dei:nec tantũ valere, vt falsam ac peruersam doctrinam approbet. Hoc igitur teneamus: quẽadmodum sana doctrina ac ratione subnixa,à testium & confessorum,qui eam tuentur ac sustinent morte confirmationẽ capit: sic omnes vniuersi orbis homines moriendo nunquam mendacium approbaturos. Atque illud est discriminis inter Martyres Dei & diaboli:quòd illi,pro iusta,hi pro iniusta causa tuenda moriuntur. Itaque,sicuti laudabilis constantia est,mortem,si res postulat,perpeti ob testimoniũ veritatis: ita insana est obstinatio ob malæ causæ defensionem pati. Adeò vt quò quisque ob eam grauiora sustinet, eò magis sit vituperandus. Tantũ abest, vt hoc prætextu omni iudicio & consideratione priuati,nos statim rapi sinamus. Si veritatis diuinæ,quam prædicamus,certitudo quæritur, eam copiosam & vberem suprà quàm necesse sit,habemus in morte Christi Domini nostri, omniũmque Prophetarum, Apostolorum, ac Martyrum,tum primitiuæ Ecclesiæ, tum huiusce temporis. Quicquid autẽ ei repugnat, frustra sanguine aut cera obsignatur: nunquã enim mendacium esse desinet.

ADVERSVS FANATICAM ET FVRIOSAM SECTAM LIBERTINORVM, QVI SE spirituales vocant, Instructio.

PRÆFATIO.

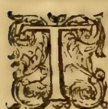

NOn abs re ait Paulus, sectas esse oportere, vt qui probati sunt manifesti fiant: nã si quid turbarum fuerit subortum in Ecclesia Dei, aut falsa aliqua doctrina emergat, detegitur eà occasione multorum animus, qui se Christianos haberi volunt: & qua quisque affectione Verbum Dei receperit, cognoscitur. Tunc enim qui constanter perseuerant in veritate, eam in animis suis radices egisse re ipsa ostendunt:alij,dũ seduci se facilè sinunt, & quasi omni vento transferri, sua inconstantia demonstrant se eam leuiter tãtùm attigisse.Hoc nunc pluribus explicare nolo:sed tantùm exemplum sumere eorum,quæ oculis ipsis intuemur. Satan à viginti annis,vt doctrinam Euangelij, quam emergere videbat, extingueret aut præfocaret, aut saltem diffamaret, & hominibus redderet odiosam, varias hæreses & peruersas opiniones excitauit. Plurimi qui antea fideliter in pura Euangelij doctrina edocti fuerant,statim abrepti atque abalienati sunt. Alij quorum animus ad sustinẽdas offensiones paratus erat, magis ac magis roborati sunt,& in Verbo Dei confirmati. Hoc,vt dixi,sic euenire vult Dominus,atque ita statuit, tum vt probet suos, tũ vt hypocrisin & vanitatem eorum detegat, qui se fideles profitebantur, priusquam oblata esset materia incredulitatis ipsorum dignoscendę. Nonnullos quidem certè ignorantia & simplicitate circumueniri accidit:sed dubium nõ est Dominum siuisse tales labi, vt eos in posterum humiliores redderet, & magis erudiret:vt priore securitate sua aut arrogãtia cor-

Ex Gal. 1.Cor.11 19

recta, firmius ac solidius fundamentum habeant in Verbo Dei. Adeò vt nemo à recta via abductus, quò mendacio & falsitati adhęreret, excusationē habeat, quin ipsius culpæ assignandū sit: ac meritò puniatur, quòd nō, vt par erat, amauerit ac timuerit Deum: sicuti postea dicemus. Quicquid sit, cùm scelesta & perniciosa aliqua secta pullulare cœpit, præsertim verò cùm augescit, eorum quos Deus ad ædificandam Ecclesiam constituit, officiū est, ire obuiam ac fortiter obsistere, priusquā ad perdenda & corrumpenda omnia vires sumpserit. Et certè, cùm sint Ecclesiæ pastores, nō solùm lecta cibaria gregi Domini administrare debent: sed etiam excubias agere, aduersus lupos & fures: vt si ad gregem accedere voluerint, eos magnis clamoribus & acri vociferatione quàm longissimè summoueāt. Licet, vt propriè loquamur, Hæretici nō solùm lupis & furibus similes, sed longè deteriores sint. Quia dum sacrosanctum Verbum Dei corrumpunt, tanquàm venefici sub specie boni cibi, quo se alios pascere velle fingunt, miseras animas trucidant. Adhæc cùm Satan modis omnibus moliatur dissipationē sanctissimæ vnitatis huius, quam habemus in Christo per Verbum ipsius, eo magis nos ipso verbo ad Ecclesiam conseruādam armari decet, vt eo veluti gladio & clypeo vtamur ad eiusmodi machinationes repellēdas. Quia verò Domino nostram, per immensam ipsius bonitatem placuit, nulla habita ratione qualis ipse essem, me ad eorum numerum adiungere, quos non solùm ad veritatem suam publicandam, sed eam quoque afferendam contra aduersarios omnes constituit: vt meipsum pro ea facultate, quam mihi concessit, ei muneri impendam necesse est. Cùm etiam multi boni viri ac fideles intelligerent, partim etiam oculis intuerentur horribilem dissipationem quam isti malè feriati homines inchoauerūt, mihi assiduè instare non desierunt, donec me manum operi adhibiturum recepi.

CAPVT I. VBI DOCETVR *quam perniciosa sit secta Libertinorum.*

Tametsi omnes hæreticorum sectæ, pestes lethales sint in Christiana republica: tamen in veteribus historiis nusquam legimus vllam fuisse adeò perniciosam, quàm ea est, quæ hodie Libertinorum vocatur. Verùm, vt scelerata, ita longè magis prodigiosa ac belluina est: adeò vt nemo sana mente præditus, sine horrore de ea cogitare possit. Cæterùm, hoc saltem boni est, quòd terreri nos minimè decet, acsi noui aliquid contineret. Quòd enim attinet ad summam doctrinæ, ea iam Apostolorum temporibus, saltem aliqua ex parte, vt statim ostendam, initiū cœpit. Reliqua habent à Valentinianis, Cerdonitis, aut Manichęis, qui ante quadringentos & mille annos Ecclesiam Dei cōturbarunt. Hi quidem homines indocti sunt, ac idiotæ, qui non vsque adeò euoluendis chartis sunt exercitati, vt ex eis deliria sua addiscere potuerint. Nec verisimile est ipsos scire vllam vnquam de his mentionem habitam fuisse. Denique id lectione percipere nō potuerunt: sed idem magister, qui veteres illos hæreticos olim suscitarat, eadem doctrina istos imbuere potuit, qua illos instruxerat. Cùm enim, vt monet Christus, sciamus eum ab initio patrem fuisse mendacij, minimè dubium est errores, quotquot vnquam fuerunt, ac futuri sunt, in eius officina fabricatos esse. Quo fit, vt mirum non sit ipsum infœlicem hanc sectam iterum expergefecisse: atque ignaros homines excitasse, à quibus instauraretur. Nec enim quempiam alia schola edoctum fuisse opus est, quòd discat blasphemare Deum, & malitiosis astutiis veritatem eius euertere. Quicquid enim est inuentionum ad veritatem impugandam, sub mendacij nomine comprehenditur cuius ipse doctor est præcipuus. Sed quoniam leue esset id dicere, nisi re ipsa ita esse ostendā: vidēdum est, num ea quæ dixi, vera sint: & claris probationibus demonstrandum, Libertinos nihil noui producere, quòd attinet ad præcipua capita doctrinæ suæ: sed iam Apostolorum temporibus similes fuisse hæreticos, ac statim postea alios subortos esse, qui eadem deliria sequebantur, quibus isti totum orbem cupiunt inficere. Sic enim qualis sit eorum secta, facilè poterit iudicari.

QVID SIMILITVDINIS *habeat Libertinorum secta cum ea, de qua Petrus & Judas loquuntur.*

Cap. II.

Ex posteriore epistola Petri, tum etiam ex ea quam Iudas scripsit, perspicitur iam eo tempore sceleratorum sectam fuisse, qui sub Christianæ religionis nomine simplices ad vitæ genus dissolutæ adducebant: sublato enim discrimine boni & mali, vanis adulationibus sopiebant conscientias: vt sine vllo scrupulo vnusquisque viueret suo arbitratu: Christiana libertate abutentes, frænum laxabant cuius carnis licentiæ: in eo sese oblectantes, vt totum orbem confunderent, omnémque politiam, ordinem, humanitatem, denique honestum omne inuerterent. His enim verbis vtitur Petrus, veluti mutæ bestię, 2.Pet.2. animales, genitæ ad captionem & perniciem, 12. iis quæ non intelligunt malè dicentes, in vanis voluptatibus fœlicitatem constituunt. Deinde eos nubibus comparat, quæ tempestate huc & illuc agitantur: & fontibus vacuis aqua: quòd cùm sublimi stylo insonuerint, acsi vellent auditores supra cœlos transferre, ad carnis delicias ipsos attrahunt, & in concupi-

cupiſcentias iterum deiiciunt, à quibus ſeſe ſubduxerant: & cùm omni corruptioni ſeruiant, libertatem illis pollicentur. Similiter
Iud. 10 Iudas ait: Quæ non nouerunt, ea maledictis inſectari: neque præter carnalem ſenſum, vllam cognitionem habere: & vt animantia expertia rationis in omni apprehenſione corrumpi. Quiſquis nouerit quales ſint Libertini, & attentè diligentérque eos locos obſeruarit, facilè iudicabit Spiritum ſanctum eos deſcribere voluiſſe, vt moniti nobis ipſis caueremus. Ego profectò nunquam planè & perſpicuè, quæ ibi deſcripta ſunt, intellexiſſe, niſi ea in ipſis recognoſcerem. Sed quoniam non omnes eos nouerunt: optimum erit notas iſtas, vt re vera ad eos pertinent, accommodare. Primùm, quòd attinet ad ſublime & tumidum illud dicendi genus, de quo illic fit mentio: obſeruandũ eſt cùm iſtos audire cœperis, parum abfuturum, quin ecſtaſi aliquando ſupra nubes raptos fuiſſe putes. Nam præterquam quòd totus eorum ſermo de ſpiritu eſt, idiomate quodã adeò peregrino loquuntur, vt qui ipſos audiunt, prima facie ſtupefiant. Id autem affectant ex induſtria, vt auditores rapiant in admirationem, & talibus fumis eorum oculos perſtringant, ſicq; prius obrepant in eorum animos, quàm abominationem doctrinæ ipſorum potuerint animaduertere. Sed poſtquam ſublimia prooemia ſua deſpumarunt, ſtatim in barathrum hoc decidunt, vt ſublato omni diſcrimine, homines pecudibus ſimiles reddant. Perſuadent enim fruſtra hominẽ torqueri, ſi quo vlla in re ſcrupulo pungatur: ſed vnumquenque debere ſeſe ſuo ſpiritui ducendum committere. Sic omnem ordinem confundunt, & tum Dei timorem, eiúſque iudicium, quo tanguntur fideles, tum etiam omnem honeſti reſpectum ludibrio habent. Ea ſcilicet eſt libertas, quam promittũt, vt homo ſit ita ſuæ libidini & cupiditati addictus, vt ſine difficultate omnia perpetret, acſi nulli legi, aut rationi eſſet ſubditus. Id enim pro ſeruitute habent, de qua nihil prorſus audire volunt. Si quis me ipſos falſò criminari putet, digito oſtẽdam me ſolùm ipſorum verba recitare: ac tantummodo vſitatis loquendi formis ea proferre, quæ ipſi peregrino ſermone transformant. Quo ſuo loco patefiet.

DE SIMILITVDINE quam Libertini habent cum multis veteribus hæreticis.

Cap. III.

Statim poſt tempora Apoſtolorũm exortæ ſunt hæreſes portentoſæ, vt mirum ſit deliria adeò abſurda, in hominum mentes irrepere vnquam potuiſſe. His tamen vexata eſt per aliquod tempus Eccleſia Christiana. Sed poſtquam cognita eſt tanta abſurditas, vnuſquiſque abhorruit: adeò vt à mille & ducentis annis, nemo in toto orbe ſit repertus, qui iis adhærere voluerit, aut ſaltẽ auſus fuerit profiteri, vſque ad iſtos dies quibus infœlices iſti, qui ſe Libertinos vocant, à Satana incitati fuêre, non tãtùm vt ſimili modo quo cæteri blaſphemarent, ſed vt execrabiliores etiam errores adiungerent. Primus fuit Cerdo, qui duo principia ponebat: alterum bonum, alterum malum: atque aiebat ab vno quicquid in mundo eſt venire, & ex propria ipſius ſubſtantia eſſe. Sic reſurrectionem negabat: quia imaginabatur omnia, quæ ab vno horum principiorum orta erant, ad ſuam originem redire. Chriſtum verò dicebat imaginariè tãtùm apparuiſſe: & paſſum eſſe. Poſtea exortus eſt Marcio, ei ferè ſimilis: nam eius verbis nouam formam induxit, potius vt nouæ opinionis gloria potiretur, quàm vt ea quæ perperam dicta fuerant, colore aliquo tegeret. Eodem ferè tempore fuerũt & Gnoſtici, qui ſe hoc nomine appellabant, vt excellentem ſibi ſupra cæteros cognitionem tribuerent: quanuis fideles eos nominarent Borboritas, vt oſtenderent ſe illos tam nihili facere, quàm ranas è cœno profectas. Hi ſimiliter affirmabant animam ex propria Dei ſubſtantia eſſe: duóque principia conſtituebant, alterum bonum, alterum malum: aſſerentes animas, quæ ſe caſtas & puras in humanis corporibus ſeruaſſent, ad boni Dei naturam reuerti: ad mali verò naturam, quæ ſe fœdis voluptatibus polluiſſent. Cæterùm obſcuro & peregrino ſermone vtebantur, vt de rebus ſpiritualibus obgannientes minimè intelligi poſſent. Haud magna erat inter ipſos, & Valentinianum, & Appellẽ differentia: niſi quod vnuſquiſque ad dicta aliorum aliquid adiungebat de ſuo: vt ſe nouæ ſectæ authores conſtituerent, & famam inde aliquam colligerent. Sed quia Manichæorum ſecta inter reliquas percelebris fuit, & maiorem ſectatorum multitudinem habuit, & fuit diuturnior, conſarcinauit etiam vndiquaque errores, vt in falſis doctrinis copioſius abundaret, ſumenda præſertim erit veluti pro ſpeculo, vt demonſtremus id quod volumus. Illi igitur reiecto veteri Teſtamẽto, Legem & Prophetas ludibrio habentes, Deum crudelitatis & nimij rigoris accuſabant. Ex nouo Teſtamento, ſparſim decerpebant ea, quę ad rem ipſorum videbantur facere, abiectis iis, quæ minimè ipſis placebant, aut eorum opinioni aduerſabantur. Deinde duos diuerſos Deos conſtituebant, alterum boni, alterum mali initium. Similiter, duas in homine animas fingebant: alteram à bono Deo profectam, quam dicebant inferioribus iſtis rebus pollui: ideóque purgandam: vt veluti gradibus ad primam originem ſuam rediret: alterã verò, corrigi non poſſe dicebant: ſed in tenebras, vnde initium habebat, redire. Purgationes autem illorum nefariæ erant præſtigiæ & execrabiles fœditates, ſicut & a-

liorum hæreticorum, quos suprà nominaui. Animas eorum qui à secta sua alieni erant, in animantia bruta redire affirmabant. Præterea in tres ordines siue classes, eorum secta diuisa erat. Doctores, Macaros, id est, fœlices se vocabant: Catharitas verò, cùm in purgando officium suum exercebāt. Deinde, scholasticorū duæ erant species. Alij quibus arcana scholæ reuelabant, vocabantur Electi: alij, quos eminus pedetētim inescabant, nominabantur Auditores. Quanuis nōdum hic locus sit deducēdæ articulatim & distinctè doctrinæ Libertinorum: nūc tamen notare debemus, veteres illas hæreses, quas recensui, solùm ab ipsis expergefactas esse, vt centones ex singulis colligendo, confusionum aceruum struerent: nisi quòd tandem hoc consequuti sunt, vt aliis omnibus dissolutiores essent, ac tam dementia, quàm impudentia vincerent omnes. Initio audacter reiiciebant Scripturas: probrosis etiam scommatibus vnumquenq; Apostolorum incessebant, vt eorum authoritatem eleuarent. Apud eos Paulus, vas confractum erat: Petrus abnegator Dei: Ioannes, adolescens stolidulus: Matthæus fœnerator. Nec vllo pudore retinebantur, quò minus ita apertè blasphemarent. Postea cùm viderēt se ita alloquentes omnibus esse horrori, tectius & obscurius agendum esse animaduertunt: Vt simulantes se Scripturam minimè reiicere, in allegorias ipsam conuerterent & detorquerent in alienos & peregrinos sensus: equum in hominem transformantes, & (quod vulgò dicimus) fingentes nubem laternę cornu esse. Quam astutiam à Priscillianistis acceperunt, qui olim hoc artificio vtebantur, & in eo à Manichæis differebant. Posteà, quomodo talibus allegoriis inuertant & torqueant Scripturas, tractabimus. His enim, quæ nunc refero, solùm ostendere volo, quam viam secuti sint, & quales fuerint eorum antecessores. Quantum ad Deum & animarum substātiam, tametsi nō eodem omnino modo, quo Manichæi, loquuntur: quæ tamen obstrepunt & obscurè mussitant, eò redeunt, vnicū tantum esse spiritum, Deū scilicet: ex altera parte, mundum: creaturas omnes nihil esse, nisi quòd homines spiritu Dei, qui in ipsis est, conseruātur, quoad sese subduxerit: quod autem præter id habent, non nisi mundum esse, aut Satanam, aut nihil. Si quis eorū sectæ sit, ipsum factum Deum, atque animā ipsius spiritū Dei esse aiunt, nec tamē pluris ipsum faciunt, quàm equū: quia nihil in ipso est, præter mundum, quod nihil est. Quòd si rem ad viuum persequamur, comperiemus eos somnia sua super fundamentum Manichæorum ædificare, quòd attinet ad duo principia: nisi quòd faciliorem viam inuenerūt, quàm Manichæi, qua seipsos Deos facerent. Nam purgationum & exorcismorum loco, in quibus illi multum operæ ponebant, hi sui purgandi causa nihil aliud habent, quàm vt claudāt oculos, ac omne boni & mali discrimen tollant, & sopiant conscientias, ne quo inferorū timore percelli possint, túncque sunt Angelis nitidiores. Quicquid Christiani de vita æterna, de resurrectione tenēt, ipsis fabula est. Hoc enim imaginantur: animā hominis, quæ est Deus, ad seipsam redire, cùm ad mortem ventum est: non vt tanquam anima humana, sed tanquam Deus ipse viuat, sicuti ab initio, quod postea pluribus declarabitur. Quòd attinet ad diuersos discipulorum gradus, Manichæorum omnino sequuntur morem. Nec enim facilè prodeunt, quò se patefaciant: nec vnicuique, quod animo gerunt, declarant: sed diu suspensos tenent, & per longas ambages circumagunt, quos volunt ad sectā suā adducere: nec pirus arcanum excubiarum symbolum, vt aiunt, ipsis reuelant, quàm perspiciant ita à se fascinatos esse, vt facilè quicquid voluerint, persuadeant. Solùm iis qui veluti iureiurando astricti sunt, detegūt mysteria sua: nisi quòd primarij doctores sibi semper capita aliqua reseruant, quibus existimationem suam & dignitatem tueantur. Nunc comparationes istas attigisse sufficiet: nā ordo quē sequi instituimus, vt pluribus rē tractemus, postulabit.

QVALE FVIT INITIVM sectæ Libertinorum, quíque eius fuerint præcipui duces.

Cap. IIII.

Equidem si in vniuersum comprehēdere aut recitare vellem omnes, qui hunc Libertinorum titulum assumpserunt, quíque ad vagas istorum imaginationes accesserunt, de quibus hoc libro tractare institui, nunquam finem facerem. Etenim variæ fuerunt sectæ, tum in Hollandia, tum in Brabantia, cæterísque inferioris Germaniæ regionibus. Sed quia iis solùm scribo, quibus linguæ Gallicæ vsus est, ab iis quæ in aliis regionibus acciderunt recitandis, tāquam à re superflua, abstinebo. Mihi satis erit, si commonefecero paucis, quomodo venenū hoc ad nostrates peruenerit: quíq; primi hîc atq; illic ipsum sparserunt. Quod vt narrare incipiam: à quindecim annis & eò plus, Flander quidam nomine Coppinus Insulanus, vir indoctus, cui nihil omnino erat quo se promoueret, præter audaciam, fæces istas, in ea ciuitate qua natus erat, commouere cœpit. Postea subortus est alius nomine Quintinus, qui tantum colligit famæ, vt prioris extinxerit memoriam: adeò vt huius sectæ caput & author existimetur. Et qua superbia ganeo iste præditus est, hac existimatione vehementer oblectatur, ac diligenter cauet, ne mētionem faciat illius magistri: aut ab eo quicquam videatur didicisse. Hic ex Hannonia aut circa eā regionem natus est. Ex quo autem tempore in Franciam venerit, nō satis scio. Hoc tamē scio, me ante annos

annos decem illum vidisse. Tunc illi societate coniunctus erat quidam, nomine Bertrandus: quidam à Moletrinis, qui nuper aut Deus aut nihil factus est, ex eorum opinione: id est, excessit è vita. Ego verò non solum ipsos nollem falsò criminari, sed siquis id faceret, pro viribus impedirem. Tamen dissimulare non possum quod ex Stephano à Fabrica intellexi (cuius recordatio, vt sancti Christi martyris, inter fideles sancta esse debet) nempe istos potius ob maleficia, quàm ob verbum Dei, è patria sua egressos esse. Intelligo etiam, tertium quemdam nòmine Claudinum Perseualum his adiunctum fuisse. Hi omnes tam egregiam operam nauarunt, vt quamplurimos corruperint in Francia: adeò vt nullo habitarint in loco, quem purum & integrum ab hac contagione reliquerint. Quanquam interim idem agere & moliri in patria sua non desierint, vt simpliciores & idiotas aut quos reperiebant, ad sui imitationem appositos, seducerent. In quo ita profecerunt, vt horribile auditu sit, quàm infecta sint illic omnia. Verùm, quòd omiseram, opem etiam eis quidam sacrificulus, statura paruus, quem Antonium Pocquium vocant: quem etiam à tribus annis cognoui. En totius ordinis primi doctores, & veluti Patriarchæ. Postea eorum exemplo vnusquisque, quemadmodum & illi, aliquid nominis sibi comparare nisus est. Flandris, Hollandis & Brabantinis, vt iam dixi, abstinebo. Sed in Gallica lingua, iam veluti examen Doctorum huius sectæ reperietur, qui tertio statim die eum gradum adepti sunt: nec quisquam eorum est, qui maximus esse non appetat. Nec profectò mirum est. Non enim idem est, acsi doctum aut præclaro ingenio præditum esse ad aliquam existimationem consequendam oporteret: sola enim impudentia illic palmam obtinet. Ac certè omnes, de quibus sum loquutus, adeò ignari sunt suprà quàm dici potest. Nec quicquam eorum sermonibus inest, vt vulgò dici solet, aut rithmi aut rationis, non magis quàm si cetariæ de astrologia disputarent. Quòd autem Quintinus eiúsque socius ex sartoribus Doctores facti, atque ita immutati sunt, id in causa fuit, quòd delicatè & molliter viuere vellent: nec sibi putarent labores conuenire. Propterea commodius omnino existimarunt, vt quemadmodum sacerdotes & monachi cantillando, sic ipsi garriendo vitam quærerent. Tametsi alter eorum hostiarius, alter cubicularius libenter fieri sustinuerit. Quòd ad Antonium attinet, putauit amœnæ sibi voluptati fore, si pòstquam Missam suam cecinit, has speculationes ruminaret. Nec enim huius conditionis homines multum habent negotiorum, quibus occupentur. Sed cùm explicatum fuerit, in quo sita sit eorum sapientia, adhuc apertius perspicietur, quàm facilè sit strenuum se gerere ad magnam famam statim colligendam. Duæ rationes me ad istos infœlices nominandos impulerunt, qui alioqui ne mentione quidem vlla digni sunt: tantùm abest, vt chartæ debeant eorum nominibus conspurcari. Primùm nonnulli qui ignorabant quid sibi vellet Libertinorum nomen, id Quintini nomine cogniturі sunt. Expedit etiam belluas adeò perniciosas nota aliqua insigniri, vt dignosci possint ab vnoquoque: nec quisquam non monitus damnum aliquod recipiat. Cæterùm minimè ignoro me haud gratum omnibus facturum, quòd eos nominem. Sed quid agerem? Cùm quatuor ganeones (aut tres saltem) video, qui plusquam quatuor millia hominum in exitium duxerunt, etiámnum hunc assiduè lapidem voluere vt euertant veritatem Dei, miseram Ecclesiam dissipent, in errorem abducant omnes, quos irretire possunt, blasphemias execrabiles spargant, & quod omnium deterrimum est, totum orbem perturbent ea confusione, à qua bestiæ ipsæ abhorrerent: an tacere debeo aut dissimulare? Quàm verò crudelis essem, si vt parcerem alicui, aut placerem, & sinerem ab iis vastari & destrui omnia, neque monerem homines, vt sibi præcauerent? Si scirem viam aliquam à latronibus obsideri, nónne meum esset id reuelare, ne miseri viatores in eorum manus inciderent? An ego veneficos celare deberem, qui in vniuersi alicuius populi necem conspirassent? Nullum est autem latrocinium adeò scelestum, nec venenum adeò perniciosum, quàm execrabilis hæc doctrina: quæ eò tendit, vt non solùm Christianam religionem, sed etiam honestatem omnem atque humanitatem dissipet ac deleat, quæ hactenus etiam inter Turcas ipsos atque infideles semper valuit. Si igitur hoc facerem, meritò ipse censerer homicida: cùm malo veluti assensum præberem. Egóne obtumescerem, cùm istos video ita Christi nomine abutentes, vt eius prætextu abominationem omnium, quæ vnquam in vniuerso orbe fuerunt, teterrimam introducant, ac ipsi Christo probrum inurant, quò diabolo deterior censeri possit. Hoc si facerem, nónne essem cane vecordior, qui dominum suum inuadi non sinit, quin saltem oblatret? Elato igitur clamore vociferari cogor: si vlli vnquam fuerunt hæretici, qui effræni & profusa libidine, non dico falsas opiniones & errores, sed execrabiles & horrendas blasphemias protulerint, omnes fuisse ab his superatos. Nũquam talia fuerunt monstra, adeò vnquam abominanda, quàm Quintinus, cũ sua cohorte. Præclarum profectò esset me Papam eiúsque socios atque administros pro vi-

ribus infamare (nec enim aliter Ecclesiam Dei ædificare possum, quàm bellum gerens cum iis, qui eam diruere conantur) interim autem istis parcerem, qui hostes Dei sunt longè perniciosiores, veritatémque ipsius magis euertunt. Nam Papa aliquam adhuc religionis formam relinquit: spem vitæ æternæ non tollit: docet timendum esse Deum: aliquod statuit boni & mali discrimē: Christum verum Deum atque hominem agnoscit, aliquid authoritatis tribuit Verbo Dei. Istis autem, his finis propositus est, vt cœlum terræ misceant: omnem religionem in nihilum redigant, omnem ingenij humani cognitionem deleant: sopiant veluti lethargo conscientias: nec vllum prorsus inter homines & bestias discrimen relinquant. Causa cur tandiu tacuerim, ea fuit, quòd tam absurda deliria placidè euanescere, priusquam in hominum notitiam venirent, optabam. At cùm Dominus colluuiem istam tā latè spargi siuerit, vt publica sit contagio, nullum iam silendi tempus est. Quamobrem nemo conqueri poterit, quòd tā sceleſtos homines detegam: nisi etiam prodere velit se non inuitum opem eis laturum ad nocendum, eorum nequitiam tegendo. Si qua ratio esset supprimendæ eorum turpitudinis, hac lege ne silētio aleretur, eam libenter tenerem. Sed cùm omnino necesse sit me digito ipsos commōstrare, ne nocere pergant, nemo certè offendi debet, præsertim cum diuturnitas moræ, me necessitate prorsus vrgeri ostendat. Si prima facie sic efferbuissem, vt scripsissem aduersus ipsos, tametsi officij mei fines non essem prętergressus, tamen morosus aliquis me nimiæ festinationis arguēdi colorem habuisset. Nūc autē cùm post longā expectationē mihi nullum aliud remedium superſit: si quis iniquo animo ferat, quomodo suspicionem eluere poterit, quominus eorum conscius ac fautor censeatur? Quinimo quisquis vel tantillum zeli habet, potius niti debet, vt cognoscantur à summis & infimis. Ac omnes ad pueros vsque ipsos conspuere in faciem prætereuntium deberent, vt hoc execrationis signo, pudore afficerent eos, qui dum ipsos tuentur multis animarum millibus exitij causa fuerunt: præter offendicula & remoras, quibus Euangelij cursus vehementer retardatus est: ac, ne in posterum magis retardetur, periculum est, nisi Deus Optimus Maximus infinita bonitate sua obuiā eat. Quòd ad infamiam, quæ illis inde inuri potest, an mihi curæ esse debet illorum famam tueri, qui sacrosanctum nomen Dei, & verbum ipsius maiori probro & ignominiæ exponūt, quàm vllum fuerit idolum ab initio mundi? Adhæc, maior adhuc ratio me ad hoc faciendum impellit. Quantum enim perspicere potui, canes isti hac vtuntur astutia, vt sese insinuent sub prætextu nominis seruorum Dei, sicque simpliciores seducant. Sicuti à duobus iam circiter annis, cùm Antonius Pocquius aliquod tempus in hac ciuitate egisset, ac dissimulasset nefariam doctrinam suam: discedens hoc agebat, & sollicitè curabat, vt testimoniū aliquod ex me haberet, quo sese iuuaret apud eos, qui mihi aliquid tribuunt authoritatis, acsi diabolicos eius errores approbarem. Personam verò suam non sic callidè egerat, quin saltem eum pro deliro & fanatico homine habuissem: vt in cœtu etiam nostro eum monui: quanuis nequitiam eius ignorarem, quæ postea mihi comperta fuit. Certior enim factus sum ipsum tunc, ex Hannonia & Artesio à spargendo veneno suo rediisse. Cùm se nihil à me elicere posse perspexit, tum mihi allegauit fratrem nostrum, Martinum Bucerum, (cuius nomen apud Christianos omnes honorificum esse debet) quod ei denegabam, facilè concessisse. Vnde apertissimè constat, istum, dum venenum suum celabat, probum illum Dei seruum fefellisse: vt postea eius authoritate abuteretur: atque aditum sibi patefaceret ad eos, qui aliquo Dei timore tenentur. Quæso, an silendum mihi est, cùm oculis ipsis intueor impuros istos atque impudentes, nobis, id etiam ignorantibus, quasi lenonibus vti, vt miseras animas corrumpant? Quàm strenuè silentio nostro abutentur, cùm adeò inuerecundi sint, vt nefaria doctrinæ suæ à nobis approbationē extorquere velint? Quamobrem, æquissimū est eis laruam detrahere, qua aliam formam induere nituntur, vt detestabiles conatus suos perficiant, hoc est, vt honorem Dei euertant, & salutem animarum.

QVI FIERI POSSIT VT adeo Belluinæ factionis tot sint asseclæ: vbi etiam tractatur, quæ hominum genera eam sectantur.

Cap. V.

DIcet hîc quispiam: cùm hæc doctrina adeò absurda sit, neque solùm sacrosanctæ Scripturæ, verùm etiam omni humanitati repugnet: cùm etiam eius doctores adeò rudes & ignari sint, qui fieri potest, vt tot sectatores habeant? vnde fit vt multos ad se adducant, qui antea puræ Euangelij doctrinæ gustum habuerunt? Primùm, sicuti Dominus sectas excitari sinit, vt vniuscuiusque constantia probetur: & boni à malis discerni possint: ita declarationem talem fieri, itáque euenire necesse est, vt plurimi, qui in speciem Euangelium sequi videbantur, & formam Christianorum induerant, tandem quales sunt, patefiant: vt purgetur eiusmodi fæcibus Ecclesia Christiana; sintque exemplo cæteris: quo discant

discant omnes, cum Deo minimè iocandum esse. Verùm præter radicem communem & quasi matrem omnium hæresum, arrogātiam videlicet, aut confidentiam, si propius intuemur, comperiemus duo vitia in causa fuisse, cur tanta hominum multitudo in hosce errores incideret. Nonnulli enim stultæ curiositati addicti, ad vanas & superfluas quæstiones animum appellabant: cùm debuissent vtilia & ædificationi propria quærere: nec Scripturæ simplicitate cōtenti, in vanis & friuolis speculationibus, velut in aëre volitabāt: quò vel satisfacerent insanæ & improbæ suæ cupiditati, vel se subtiliores esse, ac sublimiora persequi ostenderent.

Alij, qui Euangelij puritate imbui cœperant, ea abusi sunt, non tantùm ceu scientia profana, sed etiam vt effrænem licentiam sibi sumerent, ac vitam ducerent flagitiosam & dissolutam: aut cùm perspicerent id Euangelio minimè permitti, sed potius ipso quasi fræno se cohiberi, secessus aliquos aut diuerticula quærebant, vbi sese in omnem turpitudinem profundere ipsis liceret. Ac quidem certè omnes huius sectæ discipuli, ferè sub ista duo genera comprehenduntur. Aut enim sunt fanatici, qui stultas & euanidas quæstiones solùm mouere cupiunt, & in rerum inutilium occupatione delectantur: aut homines profani, qui iugo Christi ferendo fatigati, deinceps sopire voluerunt conscientias suas, vt sine vlla religione, Satanæ inseruirent. Verùm adhuc quæri poterit: quî fieri possit, vt ij qui studium suum in eo applicant, vt maiora inquirant, quàm ad se pertineat, se ineptiis adeò puerilibus stupefieri sinant, quibus rudissimi omnium atque obtusissimi haudquaquam fallerentur? Ac vehementer quidem nouum videtur, eos, qui quàm longissimè à Deo fugere cupiunt, vt suo arbitrio viuant, posse deliriis tam absurdis acquiescere. At respondeo, iustam esse vindictam Dei, qua ipsos in reprobum sensum tradit, vt bestiis sint persimiles, nisi quòd speciem & figuram hominum gerunt. Quanto enim dedecore Deum huius sectæ principes affecerunt, dum vagi ipsi & tanquam abreptitij, inuestigādis nouis quæstionibus incumbebant, acsi cœlestis sapientia, quæ nobis per Euāgelium reuelata est, pro ipsorum magnitudine nimium simplex & abiecta foret. Cùm Deus idoneus ipsis magister non videatur, nónne æquissimum est eos ab ipso tradi Satanæ, & ad eius scholā ablegari? Cùm intra veritatis terminos ingenium eorū contineri nequeat, nónne in labyrinthum fallaciarum ingredi necesse est, vbi via aut semita nulla sit? Qui verò doctrina Euangelij sic abusi sunt, vt ea occasione se à recta viuendi via subducerent: aut quia eam, vt nimium austeram ferre non potuerunt: nónne digni erant quibus sensus communis, & omne boni & mali discrimen tolleretur? Cognoscamus ergo Deum sic vlcisci cōtumeliam, quæ verbo suo irrogatur, dum ab aliis habetur contemptui, ab aliis in occasionem flagitiosæ licentiæ rapitur. Cùm autem homines sic se à verbo Dei excluserunt: quo solo tanquam lumine ad rectam viam dirigimur: hanc Pauli sententiam in ipsis impleri oportet: nempe, vt Deus det efficaciam Satanæ, quò eos quocunque libuerit abripiat. 2. Thess. 2. 9 En, paucis causas præcipuas retuli, cur Quintinus eiúsque socij tot habeant sectatores. Cæterùm, haud inficior, quin astutia qua vtuntur, plurimum ipsos iuuet. nam initio, tam nouo atque insolenti sermone vtuntur, vt rapiantur idiotæ, credentes se in cœlos sublatum iri: sicque auditores suos diu suspensos tenēt, quoad ipsos ita fascinarint vt persuadeantur, vmbrā, quod dici solet, esse arborem. Hac porrò ratione plurimos ab ipsis illaqueatos esse certissimum est. Eos enim qui sese facilius committunt, pedetentim hac & illac circunducunt, sicque nouo illo & obscuro loquendi genere stupefaciunt, & perstringunt oculos, vt albū (quòd vulgò dicimus) à nigro distinguere non possint. Nec tamen in tam crassa ignorantia & deliriis adeò stultis & absurdis quicquam proficerent, vt ad se allicerent homines, sicuti faciunt, nisi Dominus eos punire vellet, qui se irretiri sinunt, eósque in reprobum sensum traderet, quòd nec sibi nec verbo suo acquiescere voluerint. Denique præcipua quædam est causa, quæ spectat ad principes & omnes magistratus cuiusuis ordinis: nempe quia nituntur impedire, quominus sana Dei doctrina in eorum ditiones perueniat, eámque abolere conantur & extinguere: dum eos persequuntur, qui aut eam annuntiant, aut vias sternunt, quibus ad ipsam perueniri possit: quibus denique possunt modis, eam procul reiiciunt & propulsant. Ideò Dominus eos punit, dum sinit ipsorum regiones hac colluuie infici. Nónne verò æquissimum est, cùm reiiciant benedictionem Dei, eius loco maledictionem illis succedere? Hoc quidem minimè cogitant, quin potius existimant gladiis & ignibus sese quod volunt facilè effecturos. Verùm falluntur. Quicquid enim moliantur & faciant, fortius erit verbum Dei, ac superabit impedimenta omnia, quæ ad abrumpendum eius cursum ab ipsis obiiciuntur: atque Ecclesia ipsa augebitur in mediis persecutionibus. Interim efficiet Deus, vt flagitiosæ sectæ magis ac magis in ipsorum regionibus pullulent, quibus eorum populi corrumpantur, quoad in tantam confusionem venerint, vt nemo hominum mederi possit. Nihil enim proficient, quandiu eo vtentur consilio, quo sine discrimine puniunt omnes, qui Antichristi superstitionibus aduersantur: quoniam nulla est alia euellendis impiis sectis & hæresibus apta ratio, quàm si puræ Dei veritati, quæ vna suo splendore

tenebras fugat, locus detur. Quod ipsa experientia apertissimè docet.

QVIBVS REMEDIIS CAuere quis possit, ne in Libertinorum errores incidat: aut si iam forte inciderit, sese eripiat.

Cap. VI.

CVm Dominus promiserit sese cognitionem sui patefacturum iis, qui in timore & humilitate ipsum quærent: si ad eum cupimus accedere, hoc iter teneamus. Demus, videlicet, operam, vt eum cognoscamus in Domino IesuChristo: nec tãtùm nobis arrogemus, vt putemus nos in tantam sublimitatem proprio ingenio euolaturos: sed rogemus vt nos idoneos reddat, ad capessendam eius doctrinam: quod nequimus efficere, nisi prius abiecerimus istam arrogantiã, ne plusquam par sit sapere appetamus. Vnum inquã Deum cognoscere optemus in Christo Iesu, nec quicquam aliud nobis propositum sit: vt re vera Deus nihil aliud nobis Verbo suo proponit. Nec tam moroso ingenio, aut delicatis auribus præditi simus, quin acquiescamus puræ & simplici veritati, in qua infiniti Dei thesauri inclusi sunt. Ne profanemus Verbum Dei, ipsum aut in vanam & infrugiferam scientiam, aut in alium vsum, quàm in ædificationem conferendo. Ne in vanum recipiamus ipsum: contemnentes tum minas & terrores iudicij Dei, tum gratiam quæ nobis in eo offertur. Denique, vt sciamus quem in finem nobis datum sit Euangelium: atque ipsum, sicuti Deo placet, recipiamus. Reputemus qualiter animis nos esse comparatos oporteat: atque à Deo, vt nos ita formet, precibus postulemus. Tunc verendum non erit, ne hæretici nobis oculos configere possint, quò nos à Deo auertant. Atque in primis ne vereamur nos ita ab eo destitutum iri, vt in hanc belluinæ Libertinorum sectæ abyssum ruamus. Hæc admonitio ad omnes spectat. Dominus infinita misericordia sua cœperat, Principum aulas per verbum suum visitare. Multi oblectamenti loco Euangelium sumere voluerunt. Nos quod illis accidit, spectantes: eorum exemplo, tanquam speculo, vtamur. Speculum persimile habemus in quæstorum ærariorum mensis, & hominum otiosorum secessibus, in mercatorum tabernis, atque in officinis opificum. Ne igitur simus tanquam arundines omni vento agitatæ: agamus radices in Domino Iesu Christo, ne pueris infantibus similes simus, omni deceptioni expositi: confirmemur & augeamur in ipso: in Domino, inquam, nostro, Iesu Christo, qualis iam olim demonstratus est à Prophetis, & plenè in Euangelio exprimitur. Quòd si nonnulli leuitate seducti fuerunt, ne sibi placeant in suo malo: ne obdurato sint aduersus Deum animo: ne ad sanctas admonitiones, quas hîc audituri sunt, aures obstruant: ne sua sponte inebrientur, quò omne iudicium sibi tollant, ne semisopitas conscientias suas obstupefaciant: verùm excitari se patiantur, ab eo, qui Sol est iustitiæ: qui in mundum venit, vt nobis illucesceret. Sustineant omnes vnà, dum eis animaduertere liceat monitiones, quibus agam cum ipsis: vt sint veluti notæ; quibus sibi caueant, ne imprudenter intercipi possint. Spero enim, adiuuante Deo, me sic ad viuum monstra ista depicturum, vt vnicuique etiam eminus animaduertere, & ab istis sibi cauere liceat.

Rom.12. 16

DE IDIOMATE ET FORma loquendi, quibus vtuntur Quintinistæ.

Cap. VII.

PRimùm, quemadmodum circulatores, aliique errones, quales sunt, qui ex Bohemia profecti per totum ferè orbem vagantur, cæterique eius farinæ homines, peculiari quodam sermonis genere vtuntur, quod à nemine, nisi suæ factionis & fratriæ intelligitur: ita vt corãm hominem fallere, ac prodere possint non sentientem: sic Quintinistæ peregrina & insolenti vtuntur lingua, qua sic cornicantur, vt nihilo plus perspicuitatis insit, quàm in auium cantu. Non nego, quin vtantur communibus vocabulis, sed ita significationem eorum deformant, vt nemo intelligat qualis proposita sit materia, de qua agitur, nec quid negare aut affirmare velint. Id quidem malitiosè agunt, vt possint clanculum, velut ex insidiis idiotas circumuenire. Nemini enim reuelant abominationum suarum mysteria, quæ sub illis verborum tegumentis latent, præterquam iis qui iam iureiurando sibi astricti sunt. Quos enim adhuc pro nouitiis habent, iis nihil omnino patefaciunt: & quasi obstupescentes ad eorum verba hiscere sinunt. Ita sub istis ambagibus, tanquam latrones in latebris suis sese occultant. Atque hi quidem sublimes sunt illi sermones, quos Petrus & Iudas bullis & spumis comparant, quòd nihil ex eis consequatur: sed dum aliorum mentes suo sublimi stylo in errorem abducere student, se quoque ita abripiunt ipsos, vt quid garriant minimè intelligant. Memini cùm aliquando Quintinus in magno hominum cœtu videret me, garritum suum nimis acriter reprimere: ac ictum, quod aiunt, declinare vellet, dixisse: me orationem suam, quòd eam minimè intelligerem, improbare. Tum respondi me in iis paulò plura, quàm ipsum intelligere: quòd ea quæ dicebat nullo modo perciperet: mihi verò perspectum erat ipsum velle deliriis istis absurdis & perniciosis, hominum mentes fascinare. Quod quidem ita esse comperietur: nempe, sic ipsos

ipsos in stultas speculationes suas se immergere, sicque inuoluere, vt neque cœlum, neque terra illis appareat. Hac igitur nota discernantur ab aliis, cùm sic loquentur, aut cornicabũtur potius, vt nihil intelligi possit. Lingua enim ad exprimendas cogitationes nostras à Deo creata est, vt vnà inter nos cõ-
1.Cor.14 19 municare possimus. Quo fit, vt ordinẽ à Deo institutum peruertant, qui confuso vocis sono verberant aërem: aut longis ambagibus circumeunt, vt alternandi materiã præbeant auditoribus, ac demum suspensos relinquãt. Præterea, cùm tractanda sunt mysteria Dei, Scripturam pro regula habere debemus. Sequamur ergo loquẽdi regulam, quam tradit, neque extra illos fines eugemur. Cùm enim Dominus sciat ingenia nostra eò vsque conscendere non posse, si tantùm iis verbis, quæ maiestatem suam decent, vteretur, sese paruitati nostræ accommodat: & quemadmodum nutrix balbutit cum infante suo, sic erga nos, rudioribus loquẽdi formis vtitur, quò intelligi possit. Qui ergo hunc ordinem inuertere conatur, nihil aliud spectat, quàm vt sepeliat veritatem Dei, quæ percipi alio modo non potest, quàm eo, quo Dominus nobis ipsam reuelauit. En, cur laborandum erit in explicandis eorum ambagibus, vt in lucem quasi vi pertrahentur: sicque abominationes, quas tegere student, omnibus innotescant. Similiter Christianos omnes monitos esse oportet, vt cùm eos sic obstrepentes audient, statim abrumpant sermonem, ac dicant: Aut eo sermone vtamini quo Dominus nos instruxit, & in Scripturis vsitato: aut abite, lapidibus atque arboribus verba facturi.

DE SVMMA MALITIA ET impudentia Libertinorum, qua se duplices & animo & lingua esse gloriantur.

Cap. VIII.

VErùm, adhuc effrænatius & magis proiecta libibine præcipites ruunt. Nam absque vlla religione, nunc hoc, nunc illud asserunt: atque ad auditorum voluntatem & arbitrium sese transformant. Quinetiam vehementer in eo gloriantur, & magni se æstimant, quòd ea simulatione vti norunt. Atque adeò hic vnus est ex præcipuis capitibus theologiæ ipsorum: artem simulandi, & sese transformandi nosse oportere, quò facilius hominibus imponant. Quod an impudentiam, an malitiam vocem, nescio. Cùm enim simplicitas præcipua sit virtus, quæ apud nos commendata esse debet: naturæ omnino peruersæ signum est, si quis eò animum applicet, vt nũc hac nunc illac sese inflectat, anguinum more, & complicet, vt ex eorum manibus, qui ipsam tenere putant, elabatur. Rursum, verecundiam omnem ipsos prorsus abiecisse oportet, dum nullo afficiuntur pudore, quòd eis exprobretur nullam esse in eorum verbis fidem nec constantiam. Ex eodem fonte manat hæc simulatio, qua sibi permittunt omnem speciem induere, quò placeant hominibus. Quemadmodum nulla est ipsis religio coram idolis se prosternere: ita se omnibus superstitionibus Papistarum adhærere simulant, quòd ex eorum opinione externa omnia in hominis Christiani libertate posita sint. Verùm hoc argumentum in aliud caput reseruo. Tantùm hoc strictim attingere volui, vt moneam lectores, magnam illis esse oblectationem in ridendis & subsannandis, tum gestu, tum sermone hominibus: & veste, quod aiunt, subinde inuertenda: ita vt qua ex parte apprehendi possint, nescias. Hinc fit, vt si hodie Quintinus vinctus teneretur siue à Christianis, siue à Papistis, & staretur ipsius cõfessioni, non multùm esset anxius. Certus enim esset de sua liberatione, quòd tum horum, tum illorum voluntati assentiretur. Neque tamen propterea doctrinam suam abnegaret. Primus enim fidei ipsorum articulus est, vt iam dixi, hoc artificio vtendum esse, vt bilingues sint, & in multiplices species sese transforment. In quo nullos alios iudices præter ethnicos habere velim, à quibus condemnentur. Nouerunt enim ipsi, ac pronuntiarunt probæ naturæ nihil tam esse contrarium, quàm ita se astutè transformare: adeò vt ex eorum sententia præstabilius sit leonis, quàm vulpeculæ similem esse. Verùm neque hoc ipsi adhuc contenti sunt, nisi etiam Deum probro afficiant: dum se hoc ab ipso didicisse asseuerant: séque muniunt eo loco Psalmi secun- Ps.2.4
di: Qui habitat in cœlis, irridebit eos. Hinc probare volentes, Deum simulatorem esse. En quomodo applicant Scripturas. Propheta significans, Deum, iudicium quod in iniquos & Ecclesiæ persecutores laturus est, differre, & ad tempus sinere impunitos, non quòd dormiat, aut remedium nullum afferre possit, sed potius quòd eorum audaciam rideat, quoad tempus exitij ipsorum aduenerit, vtitur his verbis, ídque nostri consolandi gratia, ne animum despondeamus, cùm rerum potiuntur scelerati homines, neque interim nobis apparet auxilium Dei. Putidi verò isti hoc sic accipiunt. quasi Deus irrisor quidam esset, Protheum quandam se faciens, quò imponat hominibus. Eodem etiam crimine postea Christum onerant. Ad id allegant responsum, quod Apostolis dedit: ipsis quidem clarè exponenda es- Mat.13. 11
se secreta regni Dei: populo autem, qui audiendæ simplicis & apertæ veritatis indignus erat, se loqui in parabolis. Quasi verò Dominus noster Iesus Christus, parabolis vtens, album, nigrum esse dixerit, aut aliud pro alio supposuerit, vt circunduceret animos auditorum: aut potius eò adduceret,

vt quod ab ipsius mente alienissimum erat, conciperent. Quales fuerint similitudines aut parabolæ, de quibus agitur, perspicuum est: sunt enim ad ea, quæ proponebat, significanda conuenientes & aptissimæ. Cui verò vsui apta sint, cognoscitur. Primum, vt ornamentum atque etiam maiestatem afferant orationi, dum auditorum animos excitant, & attentiores reddunt. Deinde, vt eosdem strictim pungant, atque occasionẽ præbeant secum accuratius considerandi. Fateor quidem ipsas expositione indigere, quòd res sub figuris insinuentur. Sed quid populum eas intelligere prohibebat, nisi quòd aspernabatur? in ignorantia sua delitescere, quàm discẽdi causa inquirere malebat. Iam olim veteris Testamenti tempore, testatus fuerat Deus per
Isa. 45. 19 Isaiam Prophetam, se non clanculum aut in latebris loquutum esse: nec frustra sui inquirendi mandatum populo dedisse. An tanto dedecore afficiemus Christum, vt dicamus ipsum in mundum venisse, vt clarum lumen obscuraret, aut potius extingueret? vt rebus perspicuis offunderet tenebras, & inuolueret ea, quæ plana & expedita erant? Quomodo id in eum competeret, qui Sol est iustitiæ, Lux mundi, & cuius officium est tenebris lumen afferre? Nónne atrocissima hæc contumelia est? Præterea multum abest, quin ea quæ Paulus de Euangelio prædicat, conueniant cum iis, quæ isti obtendunt. Testatur enim planam & illustrem esse doctrinam, qua facies Dei nobis in Christo Iesu patefiat, sublato omni velo, quo noster intuitus impediri posset. Deinde adiungit, si quis in tam clara luce nihil videat, eum à diabolo obcæcatum esse. Lectoribus cogitandum relinquo, quantum sit discriminis inter Paulum & istos nebulones. Iactat enim se doctrinã claram, certam, puram, omnibúsque expositam habere: inquiens, eum, qui obscuritate vtitur, pudoris velum assumere, quo turpitudinem suam tegat. Hi verò vehementer laborant in eo, vt non solùm intorqueant doctrinam suam, adeò vt neque initium, neque finis appareat: sed etiam, vt hac & illac ipsam inuertant, & præstigiatorum more subinde transilire cogant. Quòd attinet ad exemplum
Mat. 13. 18 Christi, quo se armare volunt: necesse esset ipsum sese abnegare, quò istis adhæreret. Nec enim naturam habet Euangelio suo contrariam. Atque, vt iam monui, non est loquutus in parabolis, vt ambigua oratione vteretur, aut sine vlla intelligentia deblateraret: sed potius, vt infigeret animis auditorum doctrinam suam, & plus ei ponderis adiiceret. Et quamuis infideles nihil intelligerent, neque vllam vtilitatem referrent: non tamen propterea ænigmata confusa dicenda sunt, sed potius intuendum, cuius culpæ assignari debeat. Id autem apertè exprimit, crebrius hoc repetens: Qui habet aures audiendi, audiat. His enim significat permultos esse surdos, quibus frustrà fiunt verba, aures enim minimè accommodaturos. Tandem concludit in iis dictum Isaiæ comprobari: obcæcatos esse animis, & induratos corde, vt pereant in incredulitate sua. Quocirca, si veri imitatores Domini esse velint, Pauli exemplum *2. Cor.* 4.
sequantur: auferant ac reiiciant vela omnia, 4
quæ dedecoris signa sunt: purúmque ac syncerum Euangelium doceant, quod nemini sit intellectu difficile, præterquam iis qui mentem suam incredulitate abalienarunt. Alioqui, eos in Christum blasphemos esse dico, quòd sic agendo eius simiæ videri velint. Hanc etiam authoritatem adducunt: Nos *Mat.* 10
serpentum prudentia præditos esse oporte- 16
re. Sed cùm eodem in loco etiam columbarum simplicitatem requirat, vtrunque vnà coniungamus: ac facile erit iudicare, minimè ipsum velle nos astutia malitiosa præditos esse, qua tergiuersemur, & hominibus imponamus: sed tantùm admonet, ne quid agamus inconsideratè. Quòd si quis ampliorem huius prudentię declarationem requirat, eam sumat ex ipso Paulo, vbi monet, vt cùm nobis in medio mundo versandum sit, qui peruersus omnino ac corruptus est, diligenter caueamus, ne seducamur: verùm, scientes quæ sit voluntas Dei, recto cursu prudenter incedamus. Isti verò canes, sub pręclarę huius doctrinæ specie, audacter mentiuntur, quoties eis commodum visum fuerit: neque solùm in omnibus simulationibus & mẽdaciis suis sese excusant, verumetiam gloriantur: atque adeò innocentes homines in periculum mortis coniiciunt, quò ipsi euadant.

QVAM AVTHORITATEM Libertini sacrosanctæ Scripturæ tribuant.

Cap. IX.

IAm diximus istos initiò apertè ridere solitos fuisse, si quis Scripturas allegaret: nec dissimulasse, quin eas pro fabulis haberent. Interim tamen non desinebant iis vti, si quis esset locus, quem in sensum suum torquere possent. Non quòd eis adhiberent fidem: sed tantũ, vt perturbarent idiotas, atque ita concuterent, vt tandem eos ad se possent facilius adducere. Si quis locus ipsis obiiceretur, respondebant, nos literæ minimè obnoxios esse: sed spiritum, qui viuificat, sequi oportere. Quinetiã porcus ille Quintinus, vnumquẽque Apostolorum aliquo scommate notauerat. Veluti Picardico suo sermone Paulum vocans vas fractum: Ioannem, iuuenem stolidulum: Petrum, abnegatorem Dei: Matthæũ, fœneratorem. En quomodo ille fœtoris gurges putido ore suo blasphemare audebat. Et qui tã seuerè in eũ animaduertere debuissent, vt cæteris exemplo esset, eum alunt & stipendio honorant. Equidem inuitus de iis verba facio: verùm si eis pepercero, Deus nec mihi,

nec ipsis parcet. Cùm autem animaduerterunt bonos omnes tale sacrilegium detestari, quo sacrosanctum verbum Dei pedibus conculcatur: iuxta fidei suæ articulum, quo statuunt bilinguem esse expedire, sese hoc amictu induerunt, sub quo nunc delitescunt: nempe, quòd non profitentur se sacrosanctas Scripturas reiicere: sed eas admittere fingentes, maiorum suorum Priscillianistarum, de quibus loquuti sumus, exemplo, detorquent, & in allegorias commutant. Quicquid sit, non maiore afficiunt honore verbum Dei, dum sic ipsum deformant, quàm si omnino abnegarent. Semper enim hoc retinent principium: Scripturam in naturali sensu suo acceptam, literam mortuam esse, atque occidere: ideóque missam esse faciendam, vt ad Spiritum viuificantem veniamus. In quo sibi duo proponunt. Primùm, ne simplici sensui Scripturæ acquiescamus, sed ludamus allegoricis interpretationibus. Deinde, ne adhæreamus iis, quæ scripta sunt, vt assentiamur omnino: sed sublimius speculemur, & reuelationes nouas inquiramus. Tametsi à Papistarum secta hæc multùm diuersa sit, longéque deterior ac perniciosior: vtraque tamen hoc principium inter se commune habet, vt Scripturam in allegorias transforment, & sapientiam meliorem & perfectiorem affectent, quàm quæ illic continetur.
2.Cor.3. 6 Vtrique communi consensu hanc Pauli sententiam obtendunt, Literam occidere. Quia verò locum hunc ad se trahendo, nequiter deprauant: necesse erit primùm mentē Pauli declarare: deinde, ad ea, quæ ex ipsa consequentia esse volunt, veniemus. Apostolus eo loco Legem, si à Christo separetur, cum
Rom.2. 29 Euangelio comparat. Legem vocat Literam, quòd sine gratia Dei frigida sit & inefficax, eò quòd vsque in corda non penetret: sicuti alio in loco Circuncisionem Literalem appellat, eam quæ solùm fit in corpore, quòd sit externa tantummodo ceremonia. Econtrariò autem, Euangelium Doctrinam spiritualem vocat: quia Christus in ea comprehenditur, qui viuificat verbum, atque efficit per Spiritum suum, vt in animis nostris proficiat. Deinde ait, Legem si eo modo literalis manserit, occidere, quòd nihil possimus in ea reperire, præter condemnationem. Quod paulò pòst declarat, cùm addit, Prædicationem esse mortis. Econtrariò autem Euangelium viuificare, quòd afferat gratiam Christi, per quam in nobis fructum edit ad salutem. Hic simplex est Pauli sensus: ex quo nihil aliud elici potest, quàm discere nos oportere, non esse separandum verbum Dei & quasi abscindendum à Christo, qui eius anima est, vt postea etiam monet: per quem solum eam vim habet, vt nobis sit salutaris. Quid verò præclari isti interpretes? Formam scilicet nouam introducere volunt, qua Scriptura, nasus, quod vulgò aiunt, cereus fiat: aut instar pilæ sursum deorsúmque agitetur. Nec enim plus est firmitatis in allegoriis, quàm, in bullis, quas pueri cum festuca emittunt. Certo certius est Paulum nunquam id cogitasse. Desinant igitur eum in testem producere, quò iuuent causam suam. Alterum quod sibi proponunt, adhuc magis diabolicum est. Conantur enim nos à Scripturis auertere, vt in imaginationibus suis vagari, aut potius extra Scripturæ fines errare cogant: vt vnusquisque somnia sua, & diaboli præstigias loco verbi Dei sequatur. Vt autem de vitanda ac repellenda adeò periculosa tentatione moniti sint Christiani omnes, quem in finem Dominus Spiritum suum nobis promiserit, notandum est. Non enim ideo promisit, vt prætermissa Scriptura, per nubes & aëra vagemur: sed vt veram eius intelligentiam adipiscamur, eáque contenti simus. Hæc enim sunt verba Christi: Cùm venerit Spiritus veritatis, patefaciet vobis omnia, quæ à me audiistis. Videmus eum non promittere Apostolis Spiritum, qui nouas doctrinas fabricet: sed qui solùm eos confirmet in Euangelio, quod ipsis fuerat prædicatum. Deinceps, cùm post resurrectionem, duobus discipulis suis mentes aperuit: nolebat peregrina, & quæ Scriptura minimè continerentur inspirare: sed efficere, vt Scripturam ipsam intelligerent. Et verò, quibus vberius datus est Spiritus Dei, quàm Apostolis? Nec tamen inde occasionem recedendi à Scriptura, aut eam contēnendi sumpserunt: sed contrà, videmus ipsos omne studium & diligentiam adhibuisse, vt ei parerent, nósque sub eadem obedientia continerent. Quòd ad Paulum attinet, absit, vt nos velit ab ea abducere. Cùm enim totus in eo sit, vt eius dulcedinis gustu nos alliciat, authoritatémque eius commendet, vt nobis persuadeat ne quid sciamus, aut scire cupiamus, nisi quod in ipsa continetur, asserens ipsam, ad docendum, exhortandum, arguendum vtilem esse: posse nos in omni opere bono reddere perfectos: illinc patientiam, consolationem sumendam esse, vt in spe confirmentur. Verbo autem Spiritus nihil eum superiore loco à Scriptura diuersum significare hinc apparet, quòd prædicationem suam Spiritus ministerium vocet. Ad Thessalonicenses scribens, posteaquam monuit ne Spiritum extinguant, adiungit, ne prophetias aspernentur. Quo declarat, suffocari lumen Spiritus Dei, si nos ab eius verbo subducamus: verbo, inquam, quod nobis prædicatur. Scriptura enim & prædicatia, vera Spiritus Dei instrumenta sunt. Quocirca omnes illos pro diabolis habeamus, qui nos ab illis aut clanculum, aut apertè in alia diuerticula abducent: eósque ceu venenum lethale fugiamus. Adhæreamus, inquam, puro & simplici verbo Dei, in quo

Ioan.14. 16 · 2.Tim.3. 16 · Rom.15. 4 · 1.Thes.5. 20

pleniſſimam voluntatis ſuæ declarationem protulit: ac rogemus, vt per Spiritum ſuum (cuius etiam officium eſt) velit eam animis noſtris infigere. Dicamus cum Dauide: Domine, aperi oculos meos, & conſiderabo mirabilia ex Lege tua.

VARIIS MODIS LIBERTInos abuti verbo Spiritus, quod ſemper in ore habent.

CAP. X.

PRæter id quod nuper diximus, notandum eſt, eos nullũ poſſe aliqua de re ſermonem inchoare, quin nomen Spiritus ſtatim ab eis proferatur: vixque binas clauſulas continuare poſſunt, quin ſubinde repetant. Id verò non ſolùm in vna ſignificatione: ſed quemadmodum ruſticani parochi ſimulachrum aliquod quinque aut ſex ſanctulis accommodare ſolent, vt totidem oblationum generibus ornentur: ſic ganeones iſti, nomen Spiritus ad omnia applicant, quoties ipſis commodum videtur, vt omnibus modis res ſuas agant: aut ſaltem commune ex eo cibis omnibus condimentum conficiant. Verbum Dei ſpiritum eſſe aiunt. Dominus quidem ſemel hac locutione vſus eſt, inquiens: Verba quæ ego loquor, ſpiritus & vita ſunt. *Ioan.6. 63* Sed nemini dubium eſt, quin intelligat verba ſua ſpiritualia eſſe, ac viuificare. Nam de ipſius corpore edendo agebatur. Quod Capernaitæ imaginabantur fieri modo aliquo carnali. Id autem non ita eſſe declarat. Quòd ad hunc articulum pertinet: nulla controuerſia eſt, quin omnis doctrina Dei ſit ſpiritualis, ſicuti etiam docemus. Fanatici verò iſti, nihil aliud in lingua gerunt, quo quid ſibi velint, ignoratur: niſi quòd nouum quoddam verbum tanquam phantaſma nituntur fabricare. Chriſtum etiam ſpiritum vocant. Paulus ei ſemel hoc nomen, ſed non ſimpliciter, attribuit. Vocat enim ſpiritum, id eſt, animam Legis: propterea quòd ſine ipſo ſit veluti mortua, ſicuti iam diximus. Verùm beſtiæ iſtæ omnia ſine ratione confundunt: nihilque ponunt inter Filium Dei & ſpiritum eius diſcriminis. Non omnes modos refero, quibus ipſi vtuntur. Nunquam enim finem facerem. Hæc ſolummodo exempla allegare volui: quò fideles omnes moneam, vt ſi ab eis nomen ſpiritus nominari audiant, obſeruent in qua ſignificatione accipiatur: ne ſe confuſis rebus implicari ſinant, quibus ratio nulla aut ſententia ſubiecta ſit. Præterea, notandum eſt cùm ſic confuſè nomẽ ſpiritus applicant ad omnia quæ ipſis in mentẽ venerint, non ſolùm auditorum ſenſus perturbare, ea permiſcendo, quæ diſtingui neceſſe foret: ſed etiam illudere, ſuadentes ipſis ſe ſpirituales ac planè diuinos, & iã cum Angelis ſemiraptos eſſe. In quo etiã optimos quoſque initio decipi facile eſt, quoad perſpectũ habuerint, quò ſpectet hæc ſpiritualitas. Hæc autem dico, quòd magna ſit bonis omnibus offenſio, cùm magnam leuium hominum multitudinem vident verbum Dei ad libidinem ſuam trahentium, atque libertatem Chriſtianam vertentium in diſſolutam licentiam carnis: aut dum ſermocinantur de Euangelio, interim turpem & flagitioſam vitam degunt, & operibus ſuis Deum blaſphemant, ore gloriam ei tribuentes. Si quis igitur vir pius in manus iſtorum impoſtorum incidat, atque audiat eos de ſpiritu tantùm verba facere: verbum Dei nihil aliud quàm ſpiritum eſſe: ſimiliter Chriſtum eſſe ſpiritum: nóſque cum ipſo ſpiritus eſſe oportere: vitam etiam noſtram ſpiritum eſſe debere: prima facie videbũtur pietatis ſtudioſi homines, & ardenti zelo præditi, quibus moleſtum ſit videre ſic pollutum verbũ Dei, & omnium vituperio expoſitum ob flagitioſam pſeudochriſtianorum vitam. Sic ineſcatus, bonam de iis opinionem concipiet: qua in amorem eorum inducetur, & eis quodammodo fidem adhibebit. Poſtea verò, venenum ſuum euomere incipiunt, & de ſublimi illo ſermone decidunt, vt inquit Iudas, in doctrinam beluinam. *Iud. in Epiſt.* Nam, poſtea videbimus nullum quamlibet proſtitutæ libidinis ſcortatorem, nullum latronem, nullũ ex profligatiſſimis ac penitus deſperatis hominibus eſſe, qui eò progredi auſit, aut vt omnia crimina approbet quantũuis execranda, quemadmodum probi iſti ſpirituales faciunt. Quid ergo? dicet quiſpiam: an propterea ſpiritus nomen nobis ſuſpectum eſſe debet? Minimè verò: abſit à me vt id cogitem. Eam ob rem ab initio dixi nos prudentes & circunſpectos eſſe oportere: non vt ipſum aſpernemur, aut rideamus: ſed vt quem in vſum accommodetur, poſſimus diſcernere. Si quis igitur hominem ſimplicem & candidum animaduertat, monentem verbum Dei ſpirituale eſſe, quo animi noſtri in fide & vitæ ſanctitate reformentur: ſi loquatur de inuocatione nominis Dei, de bonis operibus, ac piis Chriſtianorum exercitiis, purum ipſorum vſum ex Scriptura demonſtrans: ſi verè ac ſine vllo fuco ea tractet: ſi vanitatem eorum reprehendat, qui in primoribus ſolùm labiis habent verbum Dei, atque moneat in alium vſum ſumendum eſſe, is attentè audiatur, adiuuetur etiã ab aliis, in reprehendendis ac corrigendis vitiis, quibus hodie ſcatet totus orbis. Verùm ſi quis audiatur longa verborum ambage & circuitu vtens, abrumpendus eſt ei ſermo, ac quærendum quid ſignificare velit. Quòd ſi ita circũire pergat, & implicare ſermones ſuos ſinuoſis flexibus, vt ſerpentes caudam, tum ad claram lucem pertrahatur etiã inuitus: acſi latro aliquis aut ſceleſtus è latibulis ſuis educeretur. En quomodo diſtinguemus inter lumen, & tenebras, ne in omnium abominationum voraginem cum

miſeris

miseris istis præcipitemur: dum putamus nos eorum ope in cœlū sublatum iri. Vnusquisque etiam videt quo iure ac titulo Spiritualium nomen, quo gloriantur, vsurparunt: adeò vt Christianorum nomen præ illo nihili putent.

DE PRIMO ARTICVLO Doctrinæ Libertinorum: quo docent vnicum tantum Spiritum immortalem esse: Cui adiuncta est declaratio, quomodo id Scripturæ veritati aduersetur.

Cap. XI.

IAm ad quæstionum tractationem veniendum est, quæ in hac infœlici secta sunt, veluti articuli fidei. Primùm, vt auspicatò ordiantur, hôc statuunt: Vnicum esse tantùm spiritū Dei, qui sit ac viuat in omnibus creaturis. Ita in nihilum redigunt tum humanæ animæ, tum angelicæ naturæ essentiā. Tametsi refellendi istius erroris causa nihil proferrem, atque obmutescerem omnino: nemo tamen sani iudicij vir, tantam absurditatem non abhorreret. Verùm quanta abominatio sub ea lateat, quid è diuerso doceat Scriptura, demonstrandum est. Olim quidē inter veteres Philosophos nonnulli fuerunt adeò fanatici, vt imaginarentur vnicum tantùm spiritum esse vbique diffusum, omniáque animantia motu & sensu prædita, eius esse partes, quæ ab ipso proficiscerentur, & ad ipsum tandem redirent. Sed quia ratio & experientia repugnant, nemo vnquam moderati ingenij vir (de philosophis ethnicis loquor) tantam dementiam non improbauit. Superius sectas quasdam nominauimus, quæ olim Ecclesiam Christianam perturbarunt delirio non omnino simili, sed tamen multum affini. Nempe, aiebant animas ac cœlestes spiritus ex propria Dei substantia constare, vt ardens carbo ex igne assumitur. Libertini verò, vt omnes hæreticos qui vnquam fuerunt, impudentia superent, ad veterem istam ethnicorum imaginationem redierunt: Vnicum esse spiritum diffusum vbique. Absurda multa, quæ inde sequuntur, hîc minimè tractabimus. Ea enim in suum locum differo. Nunc tantùm essentiæ quæstionem attingam. Cùm igitur vnicum tantùm spiritum statuunt, fingunt Angelos nihil aliud, quàm inspirationes aut motus, non creaturas essentia præditas esse. Animarum nostrarum loco aiunt Deum viuere in nobis, vegetare corpora nostra, nos sustinere, atque omnes vitales actiones efficere. Præter alios autem prætextus, de quibus postea loquemur, hoc principiū sumunt: nos non solùm Scriptura, verùm etiam natura doceri, spiritum æternum Dei, fontem atque originem rerū omnium esse. Quod ipsis libenter concedimus. Sed non inde sequitur, ipsum creaturis, vt essent ac subsisterent, non dedisse. Hæc enim valde diuersa sunt: creaturas omnes à Deo proficisci, & quod à Deo creatum est, ipsum esse Deum. In ipso sumus, inquit Paulus, ac viuimus. Vnde meritò genus ipsius nominamur. Verum id quidem: sed nō significat, Deum esse naturam illam spiritualem, quæ habitat in homine. In ipso qui- *Act.* 17
dem subsistimus: quòd fundamentum nostri 28
in nobis minimè situm sit. Sed inter opus & authorē ipsum, magna est differentia. Nunc ab Angelorum tractatu supersedebo. Quale verò id est, negare hominis animam veram substantiam ac creatam esse? Nónne horrendum, hoc inter eos qui se Christianos vocant, in dubium reuocari? Veruntamen cùm sic acciderit, bellas ipsorum rationes audiamus. Vnicus est tantùm Deus, qui verè sit: Fateor: sed non propterea definimus in eo subsistere: quemadmodum nos semel creauit ea conditione; nósque virtute sua tuetur. Paulus, inquit, vocat Deum solum immor- 1.*Tim.*1.
talem. Mihi verò bene conuenit cum Paulo. 17
Sed intelligit Deum solum ex seipso, & propria natura hoc priuilegium habere, ita vt sit immortalitatis origo. Quod autem ex se habet, hoc per gratiam suam communicat animis nostris, postquam eas ad imaginem suam formauit. En validissimæ argumentationes ad confundenda omnia: vt Deus fiat creatura, & anima humana in nihilum redigatur. Si diabolica ista opinio coarguenda est, tam apertæ sunt rationes, vt testimoniis Scripturæ armari minimè necesse sit. Anima humana ignorantiæ obnoxia est: Hoc Deo competere non potest. Affectionibus obnoxia est: Hoc nihilo magis Deo conuenit. Quid verò de inconstantia & mutabilitate dicemus? quid de imbecillitate eius atque fragilitate? quid tandem de peccato? Sophisticis profectò euasionibus suis nihil proficient, dum inquiunt opinationem tantummodo esse in homine, non Spiritum Dei. Accedat enim Quintinus ipse, aut alius apostata ex eius cohorte. Audebítne iactare se omnia, & scire, & posse? Id quidem asseret, sat scio, suo illo incognito idiomate. Verùm hoc non admitto: vt Deus omnia sciat in cœlo, idem autem ipse, cùm in homine est, aliquid ignoret. Porrò, talis eorum imaginatio est, Deum à seipso diuersum esse: quòd alius omnino in hoc mundo quàm in cœlo sit. Nónne multo me otio abundare oporteret, si profligandis hisce monstris diutius insisterem? Quamobrem ne frustra tempus in eo consumam, mihi sat erit digito commonstrasse. Cæterùm, doctrina Scripturæ simplex & aperta est, Deum formasse animas nostras ad similitudinem suam: quæ sic in corporibus nostris habitant, vt cùm inde excedunt, vnaquæque ad eum locum redeat, quem sibi ipsa in hoc mundo præparauit: aliæ in quietem & consolationem: aliæ in angustias & tormenta inferorum. Verùm de hoc ita abundè tracta-

ui scribens aduersus Anabaptistas, vt amplius verba facere superuacaneum sit.

QVID LIBERTINI CENseant de diabolo, mundo, & homine à secta sua alieno. E contrario verò, quid sentiendum sit.

Cap. XII.

QVæret igitur hîc aliquis, quæ sit eorum opinio de diabolo. Respondeo, ipsos eum nominare, & de eo loqui, sed suo more & sensu. Diabolum enim, mundum, & peccatum accipiunt pro imaginatione, quę nihil est. Talémque hominem esse aiunt, quoad sit in ipsorum secta reformatus. Ideò hęc omnia vno verbo comprehendunt, nempe, opinatione. Quo significare volunt imaginationes tantùm friuolas & inanes concipi, cùm aliquid de diabolo aut peccato opinamur. Nec solùm de diabolo loquuntur vt de Angelis, censentes ipsos esse inspirationes essentia vacuas: sed aiunt vanas esse cogitationes, quæ, veluti somnia, obliuione obruenda sunt. Quòd ad peccatum attinet, non solùm aiunt boni priuationem esse: sed est illis opinatio, quæ euanescit & aboletur, cùm nulla habetur eius ratio. Denique sic de eo loquuntur, vt Paulus de idolis. Cùm enim ait idolum nihil esse, intelligit id solùm in apprehensione imperitorum hominum, citra rationem aut fundamentum situm esse: ideóque nullo loco habendum. Sic isti eò tendentes, vt tollant discrimen boni & mali, docent non esse amplius inhærendum opinationi, cùm abolitum sit peccatum: stultúmque esse, acsi aliquid foret, de eo amplius laborare. Similiter hominem componunt ex corpore ipsius, & opinatione: inquientes hominem naturalem animam habere, diaboli & mundi participem, ideóque veluti fumum prætereuntem esse, miniméque permanere. Nunc ad puram Scripturæ doctrinam veniamus. Docet enim diabolos Spiritus malignos esse, qui nobiscum assiduè bellum gerunt, vt nos in exitium ducant. Et quemadmodum æternæ damnationi destinati sunt, sic nobis in idem exitium pertrahendis semper intentos esse. Item esse instrumenta irę Dei, quę ipsius vindictam exequuntur, incredulos & rebelles puniunt, nos excæcant, & miram exercent tyrannidem, vt ad omne flagitium incitent. His omnibus referta est Scriptura: súntque adeò vulgata testimonia, vt ea necesse non sit adducere. Nisi igitur Scripturam abiicere velimus, res ipsa per se omnino satis aperta est. Verùm hîc astutiam Satanæ animaduertere oportet. Nihil est, quod magis cupiat, quàm vt nos ex improuiso adoriri & intercipere possit. Quàm verò meliorem rationem inire potest, quàm vt nobis sic imponat, vt putemus ipsum nusquam esse, ne quis ab eo sibi caueat? Quamobrem, videmus quanto sit odio habenda hæc doctrina: non solùm quòd aduersetur veritati, sed quòd perniciosissima sit omnium, quæ vnquam excogitari possunt: eóque tendat, vt miseras animas diripiendas, veluti prædam, diabolo exponat, suadendo nullo nos hoste inuadi aut oppugnari, cùm simus veluti oues in medio luporum, vel, vt Scriptura eos nominat, leonum rugientium. Mundi nomen, in Scripturis variè accipitur. Sed cùm sumitur in malam partem, significat corruptionem, quæ propter peccatum est in genere humano. Vnde manant vitia omnia, quæ ab hominibus admittuntur: ambitio, auaritia, odium, detractio, heluatio, superbia, fornicatio, arrogantia, & omnium malorum fons, incredulitas. Porrò omnes vitiosæ naturæ nostræ cupiditates, & omnem peruersitatem, quæ vbique terrarum est, sub hoc opinationis verbo sepelire, nónne idem est, acsi flatu mare vniuersum absorbere vellent? Sed quemadmodum diabolorum memoriã delere nituntur, ne amplius præcauendi causa vigilemus, sic obliuione obrui volũt quicquid tradit Scriptura, de armis & instrumentis, quibus ab hoc hoste inuadimur: non vt destruantur, sed ne vlla de iis in mentem veniat cogitatio, quoad lethaliter percussi simus, & vulnus receperimus, quod nulla curatione sanari possit. Idem faciunt de peccato. Quid quæso aliud est peccatum vocare opinationem, nisi larua ipsum tegere, ne amplius perspici possit, quicquid mali inferat? Vrget adeò Scriptura vt moniti simus, quàm pestilens venenum sit peccatum: atque hortatur vt ei fortiter omníque studio & diligentia obsistamus. Tam diligenter ostendit qualis sit eius natura, quæ radix, quales fructus inde nascantur. Nec immeritò. Est enim perquàm necessariũ. Hinc perspici potest, quo spiritu miseri isti aguntur: dum hãc doctrinam adeò necessariã nõ solùm obscurare, sed in nihilum omnino redigere volunt. Quòd ad hominem spectat, Scriptura docet animam ipsius, ex quo auersus est à Deo, ignorantiæ & vanitatis plenam esse, peruersitate & rebellione in Deum refertam, malo deditam, victam atque oppressam infirmitate. Neque tamen propterea desinit eam vocare creaturam Dei, habentem in se conditiones naturales, quibus prædita est à Deo: nisi quod omnia per peccatum corrupta & deprauata sunt. Quamobrem ex Scripturæ sententia, anima est substãtia spiritualis, sensu & ratione prædita, quibus intelligat & diiudicet: prædita etiam voluntate, qua deligat atque expetat ea ad quæ fertur suo motu. Nos quidem postea monet Scriptura, peruersam in nobis esse intelligẽtiam propter peccatum, ita vt cæci simus: voluntatem etiam malam esse, vt nihil nisi iniquum ab ea manare possit. Sed non ideo anima desinit in essentia sua permanere, ac retinere

nere quod naturaliter, & iuxta ordinem à Deo constitutum, non potest ab ipsa separari. Nónne igitur nimis impudenter resistunt veritati, qui animam, imaginationem esse fingunt, præterquam quòd hominē adducunt ad ignorationem sui, vt nulla amplius animæ suæ sollicitudine tangatur, quam Dominus toti terrarum orbi, à nobis præferri voluit? *Matth. 16.26*

DE OPINIONE LIBERTInorum, qua sentiunt vnicum Spiritum immortalem omnia efficere. Quæ pestis lateat sub hac sententia.

Cap. XIII.

POsteaquam vnicum Spiritum suo arbitratu finxerunt, destructis atque abolitis tum Angelorum, tum diabolorū, tum etiam animarum naturis: aiunt solum hūc Spiritum efficere omnia: non vt id significent, quod docet Scriptura, de eo loquens, omnes creaturas, vt in eo subsistūt, sic ab eo ipso gubernari, eius prouidētiæ subditas esse, atque singulas in ordine suo seruire ipsius voluntati: sed quicquid in mundo fit, opus ipsius directò censendum esse. Ita nullam homini voluntatem tribuūt, acsi esset lapis: atque omne boni & mali discrimen tollunt: quòd nihil eorum iudicio perperā agi possit, cùm Deus sit author omnium. Vt autem res apertius declaretur, exemplum aliquod sermocinationis eorum adducam. Cùm aliquando porcus ille Quintinus fortè in locum venisset, vbi quidam interfectus iacebat, atque illic adesset aliquis vir pius, qui præ horrore diceret, Hei mi: Quis hoc scelus admisit? statim ille Picardico sermone suo respondit: Ego, si scire vis, admisi. Tū alter veluti attonitus. Túne, inquit, adeò scelestus es? Excepit Quintinus: Is non sum, sed Deus. Quî, inqnit alter, súntne imputanda Deo crimina, quæ puniri iubet? Tum putidus iste venenum suum magis euomere cœpit, inquiens: Ita res habet: tu ipse admisisti, ego admisi, Deus admisit. Quod enim ego aut tu facimus, Deus efficit. Quod etiam Deus facit, ipsi facimus. Nam in nobis est. Hoc concesso, imputandum esset Deo peccatum: aut concludendum nullum in mundo peccatum fieri, cùm nihil sit quod non fiat à Deo. Sic omne boni & mali discrimen tollitur. Vnde sequetur, nobis non licere aliquid, vt malum, vituperare, cùm omnia sint opera Dei: licebítque hominibus veluti laxis habenis quicquid in mentem venerit, peragere: nō solùm quia sumus extra periculum peccandi, sed etiam quòd desiderium aliquod cohibere, sit impedire Deum. Exempli gratia. Scortatus est aliquis? Vituperandus non est. Nam Deo irrogaretur blasphemia. Concupiuit vxorem vicini sui quispiam? Ea potiatur, si potest. Certò enim scit, se nihil à voluntate Dei alienum facere. Quòd ad fortunas attinet: Qui eas arripere poterit aut vi, aut subtili aliqua ratione, audacter id faciat. Nihil enim suscipiet quod non probetur à Deo. Qui rapuit omnia quæ potuit, ne multùm de iis restituendis laboret. Neque enim conueniens est, vt Deus corrigatur. Postea quidam præclaras istas speculationes in cōmodum suum vertunt. Nam quicquid fit, nec se attingi volunt, nec Deum quem imaginātur, quicquam agere quod eis nocumento esse possit. Si quis autem detrimētum in se, aut bonorum iacturam tulit, ridēt, eáque omnia optima esse aiūt: eos etiam litigare cum Deo, qui sceleris authores accusant. Sed si vel minimus eorum digitus attingatur, bellarū istarum rationum obliti, statim in bilem prorūpunt, nec vlli stomachantur vehementius. Historiam iucundam hîc narrabo, qua ostendam quid eis, cùm maximè necesse est, prosint hæc deliria. Lutetiæ quidam Cerdo, huius sectæ veneno sic imbutus erat, vt iā nihil malum esse iudicaret. Accidit vt cùm is aliquādo Stephanum à Fabrica inuiseret, cum quo aliquid vsus habebat, eúmque mœstum repperisset propter famulum, qui eo derelicto pecuniam aliquam secum abstulerat. Præcipua verò tristitiæ causa erat, quòd verebatur ne alicubi abuteretur, apud negotiatores, ipsius nomine. Cerdo ille rogauit, quid eum malè haberet. Ille tribus verbis respondit, vt erat vir paucorum verborum. Statim Cerdo sese attollens, quasi expansis alis supra nubes volaturus, Stephanum reprehendit, quasi blasphemantem Deum, quòd eius opus nequitiā vocaret: cúmque Deus faceret omnia, nihil censendum esse malum. Stephanus sciens se nihil ratiocinando cum illo profecturum, vno verbo sermonem eius abrupit. Aliquot postea diebus accidit, Dei voluntate, vt huic philosophastro Cerdoni famulus quidā furtum faceret. Ille quasi furore correptus hac & illac discurrens, aliquid de famulo audire satagebat. Cùm non reperiret hominem, ad Stephani domum accessit, vt cōquerendo ac eiulando animum alleuaret suum. Iam cœperat conuitiorum aceruos in furem illum iactare, atque vlterius progressurus erat, cùm Stephanus sic eius sermones interrupit: Quid? Siccine, ait, blasphemandum est? An possumus accusare Deum? Si ipse hoc fecerit, potius laudādus est. Phanaticus ille suis verbis, quibus antea vsus erat victus, & pudore suffusus abiit: nec tamen propterea resipuit. Hoc exemplo docemur quomodo Dominus insanos istos experientia ipsa confundat: neque tamen hoc eis proficit, quominus pertinaciter inhæreant dementiæ suæ: possidentur enim à diabolo, qui non sinit ea quæ oculis eorum obiecta sunt, cernere. Notandum est ex hoc articulo, tria admodum execranda consequi. Quorum primum est, hoc concesso, nullum inter Deum & diabolum discri-

men fore: vt etiam, re vera, Deus quem nobis fabricant, idolum est diabolis ipsis deterius. Alterum, quòd homines nulla amplius ad vitandum malum conscientia mouebuntur: sed beluæ, nullo rerum habito discrimine, sequētur appetitum suum. Tertium, quòd nemo iam audebit de re aliqua iudicare, sed omnia probanda erūt: scortationes, homicidia, furta, & crimina omnium flagitiosissima pro laudandis facinoribus habenda erunt. Vt hic articulus melius expediatur, de his tribus ordine tractandum erit, quæ consequentia esse ostendi: eáque, dirutis fundamentis quibus abutuntur, refutanda.

QVOMODO CONSIDERANDA sit prouidentia Dei, qua efficit omnia: quomodo Libertini de ea loquentes, omnia confundunt. Quæ prima est superioris articuli consequentia.

Cap. XIIII.

NOn negamus ipsi, quin omnia fiant Dei voluntate. Atque adeò cùm declaramus cur dicatur omnipotens, potestatem in omnibus creaturis efficacem ei tribuimus: atque docemus, vt semel creauit orbem vniuersum, sic etiam ipsum regere, manúmque operi semper admotam habere, vt omnia in statu suo conseruet, & arbitrio suo disponat. Vt facilius exprimam quid hoc sibi velit: aio, nobis considerandum esse, Deum, in vniuersi administratione, tribus modis operari. Est enim primùm vniuersalis operatio, qua dirigit omnes creaturas iuxta conditionē & proprietatem, quam singulis, dum eas formaret, dedit. Hæc gubernatio nihil aliud est, quàm quòd ordinem naturæ vocamus. Nam cùm infideles nihil aliud in dispositione mundi agnoscant, quàm quod oculis intuentur, idcóque naturam veluti deam constituunt, quę omnibus præsit ac dominetur: hæc Dei voluntati laus tribuenda est, quòd ipsa sola moderatur ac regit omnia. Quocirca cùm solem, lunam, stellas, cursum suum conficere videmus, existimemus ipsa obedire Deo, ipsius iussa exequi: neque id tantùm, sed Dei quoque manu gubernari, fieríque omnia eius virtute. Sic cùm rerum terrenarum cursum cernimus, tribuenda Deo omnia: creaturæ verò censendæ, veluti instrumenta in manu ipsius, quæ quomodocunque libuerit, operi applicet. Vniuersalem istam prouidentiam sæpe attingit Scriptura, vt discamus gloriam tribuere Deo in omnibus operibus suis. Ac præcipuè hanc suam virtutem nobis Deus commendat, vt eam in nobis agnoscamus, quò exuamur arrogantia, quæ statim in nobis exurgere solet, simulatque nos in ipsius manu esse obliuiscimur. Huc pertinet quod
Act.17 Athenis dicebat Paulus: Ipse est in quo viui-
28 mus, mouemur & sumus. Iis enim admonet, nisi nos sustineat manu sua, vel minimo temporis momento stare non posse, cùm in ipso subsistamus: atque vt anima vim suam per vniuersum corpus effundens, membra agitat: sic nos viuificari à Deo, à quo quicquid est in nobis facultatis aut virium obtinemus. Hæc tamen vniuersalis operatio Dei nō prohibet, quominus singulę creaturæ tum in cœlo, tum in terris, qualitatem & naturam suā retineāt, propriámque inclinationē sequantur. Alter modus quo Deus operatur in creaturis suis est, quòd eas addicit in obsequium bonitatis suæ, iustitiæ, & iudicij: prout nunc seruos suos adiuuare, nunc sontes punire vult, nunc fideliū patientiam probare, aut eos castigare paterno affectu. Sic cùm frugum copiam nobis vult largiri, dat pluuias suo tempore, calores per solē suum immittit, lucidósq; & serenos dies: tū etiam naturalibus aliis mediis vtitur, veluti instrumētis benignitatis suæ. Cùm verò manū suam ad se reuocat, cœlum fit veluti æneum, terra quasi ferrea. Itaque, is est qui tonitrua, gelu, grādines, tempestates efficit, & sterilitatis causa est. Ideo quicquid Ethnici & ignari tribuunt fortunæ, nos diuinæ prouidentiæ assignare debemus: non tantùm vniuersæ illi virtuti, de qua locuti sumus, sed ordinationi speciali, qua moderatur omnia, vt maximè expedire ac conducere ipsi videtur. Idque docet, cùm ait per Prophetas, se tene-
bras & lucem creare, vitā & mortē immitte- Isa.45.
re: nihil boni aut mali accidere, nisi è manu 7
sua: adeò vt dicat se etiā fortes, & alia quę for- Amos 3.6
tuita vidētur, moderari. Quòd si aliquis fortè Prouer.
occidatur nō ex industria, se causam esse mor 16.33
tis illius, atq; ita constituisse: ne quicquā fortuitò, sed omnia ex cōsilij ipsius definitione, euenire putemus. Ac vehementer indignatur, cùm existimamus quicquā aliunde proficisci, neque in ipsum intuemur, vt eum agnoscamus, non solùm vt pręcipuam omniū causam, sed etiā vt authorem, hoc vel illo modo omnia consilio suo statuentē. Sic igitur concludamus, tā prospera quàm aduersa, pluuias, ventos, grandines, gelu, serenitates, abundātiā, famem, bellū, pacem, opera Dei esse: creaturas autē, quæ inferiores causæ sunt, instrumenta solùm esse quæ in vsu habet ad exequendam voluntatem suam: ideóque iis arbitrio suo vti quocunque libuerit ea conuertere, eóque adducere, vt omnino fiat quod cōstituerit. Præterea notandū est, ipsum non solùm creaturis sensu carentibus hoc modo vti, vt per eas operetur, & exequatur voluntatem suam, sed & hominibus ipsis atque etiam diabolis. Adeò vt & Satan, & iniqui sint executores diuinæ voluntatis. Quemadmodum Ægyptiis vsus est, ad affligendum populum suū: aliquantò pòst suscitauit Assyrios, aliósque similes, vt eius delicta vindicaret. Diabolo vsum esse cernimus, vt Saulē torqueret, vt deciperet Achab, & in omnes iniquos, cū necesse fuit, iudicia sua exerceret: aut è diuerso ad pro-

ad probandam suorum constantiam: cuius rei Iob nobis est exemplum. Quæ cùm Libertini audiunt, temerè atque incogitanter irruētes, neque longius spectantes, concludunt, nihil amplius agere creaturas. Sic horribiliter omnia permiscent. Nec enim tantùm cœlum cum terra, sed Deum cum diabolo confundunt. Idque ita accidit, quòd exceptiones duas valde necessarias minimè obseruent. Prior est, Satanam & iniquos non sic esse instrumenta Dei, quin ipsi etiam suas agāt partes. Nec enim imaginari oportet, Deum sic per hominem iniquum vt per lapidem aut truncum operari: sed vt per creaturam rationis participem, secundùm naturæ, quam ei dedit, qualitatem. Cùm igitur dicimus Deū per creaturas operari: id non prohibet, quominus etiam impij sua ex parte operentur. Quod etiam Scriptura apertissimè ostendit. Vt enim pronuntiat Deum sibilaturum & quasi cantaturum tuba vt ad bellum educat infideles: induraturum aut inflammaturum animos: sic narrare non desinit proprium eorum consilium, & qua fuerint voluntate: atque opus illis adscribit, quod Dei decreto exequuti sunt. Altera exceptio, cuius infelices isti nullam habent rationem, hæc est: magnam esse differentiam inter opus Dei, & opus impij, cùm eo Deus vice instrumenti vtitur. Impius enim sua auaritia aut ambitione, aut inuidia, aut crudelitate incitatur ad facinus suum, nec alium finem spectat. Ideo ex radice illa, id est, ex animi affectione & fine quem spectat, opus qualitatem sumit, & meritò malum iudicatur. Sed Deus respectum omnino contrarium habet: nempe, vt iustitiam suam exerceat ad conseruandos bonos: gratia & bonitate sua vtatur erga fideles: malè autem meritos castiget. En quo pacto fit inter Deum & homines discernēdum, vt hinc in eodem opere iustitiam, bonitatem ac iudicium eius contemplemur: illinc diaboli & infidelium malitiam. Sumamus autem præclarum & perlucidum speculum in quo ista intueamur. Cùm Iobi affertur nuntium tantæ bonorum iacturæ, interitus filiorum, tot calamitatum quæ ipsi acciderunt: agnoscit se visitari à Deo, inquiens: Dominus hæc mihi omnia dederat, eadem ipse abstulit. Et sanè sic res habebat. Sed interim, nónne sciebat diabolum eam ipsi cudisse fabam? Nónne intellexerat Chaldæos armenta & pecora sua abegisse? An prædatores illos & latrones laudabat? an excusabat diabolum, quòd à Deo afflictio illa oriretur? Minimè. Magnam enim esse inter hæc differentiam intelligebat. Itaque malū damnans, inquiebat: Sit nomen Domini benedictum. Similiter Dauid, cùm eum Semei persequeretur, dicit se id recipere à Deo, ac videt impium illum esse virgā, qua Deus eū castigat: sed Deū laudans, non eò minus postea Semei condemnat. De hoc autē, adhuc alio in loco tractandum erit. Hoc nunc tenere sufficiat: Deum sic per creaturas suas operari, iisque vti ad prouidentiam suam, vt instrumentum quo agit malum esse non desinat: quódq; Satanæ & impiorum hominū malitiam in bonum conuertit, non propterea excusari ipsos aut expiari quò minus delinquant, eorúmque opera iniqua & damnanda sint: sumunt enim omnia qualitatem à proposito & voluntate authoris. Qui igitur ista non distinguunt, omnia tanquam porci rostro suo euertunt, & horribili cōfusione perturbant quæ pulcherrimo sunt ordine constituta. Tales sunt Libertini, qui non tantùm diabolum cum Deo societate coniungunt: sed etiam in Deum ipsum transformant: laudabilia eius opera cēsentes hoc prætextu, quòd nihil agat nisi à Deo constitutum. Hæc autem hæresis, si antiquis doctoribus fidem habemus, originem cæpit à Simone Mago. Nos contrà obseruare debemus, creaturas in suo gradu opera sua in terris efficere, quæ prout effecta fuerint hoc vel illo fine, sic aut bona aut mala existimanda sunt. Interim omnia gubernat ac moderatur Deus, eáque ad rectum finem dirigit: malum in bonum conuertit: aut saltem naturæ suæ bonitate agens, ex eo quod malum est, boni aliquid elicit: ita vtitur diabolo, vt se cum eo non admisceat, quò aliquid habeat cum ipso commune, vel societate mali coniunctus implicetur, vel mali naturam deleat iustitia sua. Sicut enim sol in cadauer radios suos emittens, & corruptionem quandam in eo generans: nihil aut corrupti, aut impuri ad se trahit: neque efficit puritate sua quominus cadauer putridum ac fœtidum sit: ita Deus per impios sic operatur, vt iustitia quæ in ipso est, eos non iustificet, nec ipse eorum nequitia & corruptione contaminetur. Tertia species operationis diuinæ, in gubernatione fidelium consistit, in quibus viuit & regnat per Spiritum suum. Quatenus enim corrupti sumus peccato originali, terræ siccæ & sterili persimiles sumus, boni fructus nihil omnino producenti. Nam corruptum est iudicium nostrum, voluntas nostra Deo rebellis, ad malum procliuis & propensa: denique tota natura nostra vitiosa est. Quod cùm ita sit, non solùm bonis rebus animum appellere non possumus: verùm, quod maius est, vnicæ bonæ cogitationi concipiendæ non sumus idonei: sed, vt inquit Paulus, si quid idonei sumus, id ab ipso proficisci necesse est. Ideo is est qui operatur in nobis & velle & perficere: qui nos illuminat, vt ad sui cognitionem adducat, nos ad se trahit, format noua corda in nobis, duritiem nostram emolliens. Idem ipse est qui nobis inspirat precandi affectum, vim ac potestatem impertit resistendi omnibus tentationibus Satanæ: efficítq; vt in preceptis suis ambulemus. Sed interim notandū est, nos à natura electionē & voluntatē

Iob.1.21 · Isa.5 · Iob.1.21 · 2.Sam.16.10 · 1.Reg.2.8 · 2.Cor.3.5 · Ezech.36.27

XX.

habere. Cæterùm, quia vtraque peccato deprauata est, Dominus eas reformat, & è malis, bonas facit. Quòd igitur ad discernẽdum apti sumus, quòd volumus, quòd hoc vel illud facimus, id naturale donum est. Quòd verò nihil aliud possumus eligere, expetere aut facere quàm malum, id ex corruptione peccati est. Quòd bene operari cupimus, atque exequendi potestati sumus præditi, id à supernaturali gratia proficiscitur, qua in meliorem vitam ac planè diuinam regenerati sumus. En igitur quid Deus in filiis suis efficiat: Peruersam nempe eorum naturã delens, eos spiritu suo dirigit in obsequium suæ voluntatis. Temulenti verò isti, à Deo fieri omnia perstrepentes, eum mali authorẽ constituunt. Deinde quasi immutetur mali natura, cùm sub hoc nominis Dei velo tegitur, bonum esse affirmant. In quo atrociore & sceleratiore contumelia Deum afficiunt, quàm si potestatem aut iustitiam ipsius aliò transferrẽt. Cùm enim Deo nihil magis proprium sit quàm sua bonitas, ipsum à se abnegari oporteret, & in diabolum transmutari, vt malum efficeret, quod ei ab istis tribuitur. Ac certè istorum Deus idolum est, quod nobis execrabilius esse debet omnibus Gentium idolis. Verùm ritè ablutas (vt aiunt) manus suas putãt, cùm respondent se affirmare omnia bona esse, cùm à Deo fiant. Quasi in ipsorum potestate esset, nigrum in album commutare. Præclarè scilicet defuncti sunt, si postquam Deum latronem, furem, scortatorem vocauerint, adiiciant nihil omnino his inesse mali. Verùm, quis homicidium dãnauit, scortationem, latrocinia, furta, nisi Deus? Sic eum profectò à nobis mendacij argui oporteret, vt opera ipsius excusaremus. At Scriptura, inquiunt, in vniuersum pronuntiat Deum omnia efficere in omnibus. Respondeo, ipsos perperam & falsò Scripturam ad id accommodare. Cùm enim hac sententia vtitur Paulus, tantùm loquitur de gratiis Spiritus sancti. Idque locus ipse, satis demonstrat, in quo
1.Cor. 12.3 admonet Corinthios, vt iis bene vtantur, cùm sint dona Dei: quoniam, vt inquit, nemo potest vel vnicum verbum in laudem Christi efferre, nisi per Spiritum sanctum loquẽs, à quo bona omnia proficiscuntur. Et certè quòd ad bonum pertinet, id totum perlubenter tribui Deo sinemus. Malum verò quî ostendent à Deo nasci? Vbi demonstrabunt Deum furari in fure? in latrone & sicario interficere innocentes? Itaque hæc tegumenta non tantùm non purgant ipsorum blasphemias, sed vehementer adaugent, & duplo grauiores reddunt.

DE ALTERA CONSEQVENTIA quæ ex eo sequitur: Deus efficit omnia: nempe neminem amplius vllius rei conscientia moueri debere. Cap. XV.

Svperius diximus, si Deo tribuantur omnia, vt volunt Libertini, & homo nihil agere dicatur, fore vt nullius rei conscientia moueamur. Nec enim id esset cauere à peccato, sed potius retroagere opus Dei. Nec tantùm dico id posse ex superiore eorum sermone deduci, ne laboremus disputando, an talis sit eorum sensus necne: sed idipsum aio, quod ipsi confitentur. Atque adeò id præcipuè sibi proponunt, vt sopiant conscientias, quò omni sollicitudine vacui homines, quicquid sese offeret, quicquid appetierint, perpetrent. Quasi Deus frustra legem suam dederit, qua bonum à malo discernatur. Hoc autem ab ipsis quæro, An non in lege declarationem diuinæ voluntatis habemus? Ea autem pronuntiauit Deus, scortationem, furtum, homicidium, & vt consequens est, auaritiam, odium, inuidiam, ambitionem, cæteráque eiusmodi sibi displicere. Nunc si illa ipsi grata esse dicantur, nónne arguitur mendacij? Testatur Moses datam esse legem, vt seruire Deo, atque ipsi adhęrere, voluntati eius parêre discamus, ne ipsius iram flagitiis nostris in nos prouocemus. Infœlices isti hoc moliuntur, vt nobis tales cogitationes excutiant. Et ne quicquam perspicere possimus, hac fascia oculos nostros obligant: nempe, fieri omnia volũtate Dei: propereáque nihil ipsi displicere, acsi mutabilis esset Deus, sibíque ipse repugnaret: aut esset simulator, affirmans se id odisse ac detestari, quod tamẽ cupit ac probat. Propter hæc, inquit Paulus, venit in infideles ira Dei. Mœrore afficitis spiritum Dei, inquit Isaias. Molesti mihi fuistis, inquit Dominus alio in loco. Item, Dominus vehementer iratus est: inflãmata est ira ipsius aduersus Israel. 2.Sam. 24.1 Scio quidem Deum humanis affectionibus minimè obnoxium esse. Sed omnes hæ locutiones significant ab ipso improbari ac damnari malum: atque ideo peccatum, inimicitiarum inter nos & ipsum, causam esse: nec posse nobis, quandiu malè agimus, cum ipso conuenire: expectandam esse potius punitionem ac vindictam, quòd iustus sit iudex à quo nulla potest iniquitas tolerari. Nihil aliud in vniuersa ferè Scriptura legimus, præter istas exhortationes: Time Dominum: Vide ne ipsum offendas: Caue tibi à malo. Insani verò isti contrà vociferãtur, stultũ esse vereri, ne ipsum offendamus, cùm nihil agamus aut boni aut mali, sed omnia in nobis efficiat. Paulus admonet Gentes ipsas, Rom. 2. 14 & doctrina & Scripturis carentes, legem habere impressam cordibus suis: nẽpe conscientiam, qua sese coram Deo vel accusant vel defendunt. Eam malè feriati isti homines delere cupiunt, negantes quicquam esse, cuius nos accusemus: cùm omnia fiant à Deo. Quî eos puderet Scripturas euertere, cùm tantum audeant, vt persuasionem naturaliter animis nostris infixam, atque insculptam à Deo, euellere non dubitent? Si nostri excusandi

sandi causa ignorantiam allegare velimus, ad conscientiam nostrã nos Deus amandat, quæ abundè aduersum nos testificari potest. Phrenetici verò isti, hoc testimonio suppresso, aiunt Deum oportere prius seipsum accusare, si aduersum nos accusationem intendere velit, cùm in nobis efficiat omnia. Moses id vocat radicem, fel & absinthium germinantem, cùm adulationibus conamur omnem synteresin sopire, nobísque ita imponere, vt malum putemus ludicrum esse. Ac re vera, quod in vniuerso orbe venenũ lethalius aut pestilentius esse potest? Id etiam vocat ebrietatem siti adiungere, ac meritò: naturalis enim affectio nostra, inordinatus est appetitus, & veluti malè agendi sitis. Cùm igitur nobis ipsi benedicimus, vt eo loco ait, atque nobis persuademus nos pace potituros quãdiu nequiter & perditè viuimus: id perinde est, acsi quis vehementi siti accensus, sese inebriaret vino, ne vllo amplius tãgeretur sensu, cùm potius sitim illam frænare & restinguere sobrietate & abstinentia debuisset. Præclarus sanè locus nostri commonefaciendi causa: vt intelligamus quid amaritudinis lateat sub melle, quod inauspicati isti homines nobis propinant. Ad hanc nihilominus latebram se perpetuò recipiunt, nihil omnino fieri præter voluntatem Dei. Sed respondeo, quòd attinet ad opera quæ nos facimus, considerandam à nobis voluntatẽ Dei, qualiter eam ipse declarat. Vt, exempli gratia, cùm iubet suum cuique seruari: ne, cui damnum aut iniuria inferatur: ibi voluntas eius perspicua est. Quid igitur ei placeat amplius disquiri non oportet. Scimus enim nos, si id facimus, eius voluntati obsequuturos: sin minus, ei minimè gratos fore. Si quis ergo furetur, ac deinde dicat, se nihil admisisse præter voluntatem Dei, mentitur impudenter: cùm transgressus sit præceptum Dei, quo de ipsa docebatur. Quæret quispiam, an inuito Deo aliquid fieri possit: Fateor non posse. Sed cauendum omnino, ne de eius prouidentia, quæ nobis occulta est, inquiramus: cùm sciamus quid à nobis requirat, quid approbet, aut condemnet. Non abs re Solomo affirmat fore, vt is obruatur gloria, qui maiestatem scrutatur. Et certè sic omnino accidere necesse est, atque hoc modo superborum arrogantiam puniri. Quod in istis experimur, qui cùm supra nubes ascendere velint, vt voluntatem Dei inquirant, cùm reuelationi, quæ de ea in Scripturis habetur acquiescere nolint, in deliria tam absurda támque belluina ruunt, vt horribile dictu & auditu sit.

Deut. 29 18 · Deut. 29 · Prouer. 25. 27

DE TERTIA CONSEQVENTIA quam Libertini trahunt ex hac propositione: Deus facit omnia: nempe, non esse fas quicquam improbare. Cap. XVI.

POsteaquam sic fræna laxarunt omnibus, vt sinant vnumquenque viuere suo arbitratu, hoc prætextu, quòd se à Deo regi sinãt, ex eodem principio deducunt perperam fieri, si de re aliqua iudicetur. Nullam verò aptiorem doctrinam habere possunt, qua suis abominationibus aditum patefaciant. Multum enim consequuti sunt, cùm sic obstruxerunt, an potius confixerunt oculos auditoribus suis, vt nemo amplius audeat iudicare, an dicta eorum & facta, bona vel mala sint. Atqui, si hoc eis concedimus, quò spectabit hæc Dei sententia, quæ maledicit omnibus, qui malum bonum esse dixerint? En Deus dira & infausta omnia nobis denũtiat, si quod malum esse iudicat, pro iusto habeamus. Hi contrà, nihil omnino condemnari patiuntur. Si superiores ipso Deo essent, vt pœnam, quã edicit, possent remittere, esset fortasse deliberandi locus. Sed quis volet condemnari à Deo, vt à Quintino absoluatur? Cùm articulum istum in medium proferre volunt, hisce verbis vtuntur, Oportere Christianum omnia in vtilitatem suam conuertere. Nam, vt ab initio dixi, nunquam simpliciter & apertè loquuntur, vt quod animo conceperint, liquidò exprimant: sed obliquis flexibus rem implicant. Libenter quidem ipsis concedo, Christianum debere quiduis, vt ille ait, reputare in lucro: sed eo sensu quo docet Scriptura: nempe, vt aduersis rebus secum reputet, quod Paulus ait: ideo affligi fideles, vt conformentur imagini Christi, sicque afflictiones ipsis adiumento sint ad salutẽ consequendam, & eo solatio se sustentent. Si fratrem suum labi aut errare videat, hoc ei sit vice speculi, quo naturæ humanæ infirmitatem cognoscens, maiore in timore ambulet. Quòd si ipsi labi contingat, eo moneatur imbecillitatis suæ, vt viribus suis diffidat, humilior reddatur, omnémque arrogantiam ponat: sitque ei veluti stimulus, quo ad Deum ardentioribus votis inuocandum instigetur. En quomodo Christiani omnia in vtilitatem suam conuertunt: non vt sibi placeant in vitiis suis, aut claudant oculos, ne quod malum est animaduertant: sed potius vt mœsti ac tristes, quòd Deum tum abs se, tum ab aliis offendi videant, ad pœnitentiam, humilitatem & timorem Dei instruantur, sintque solliciti vt sibi in posterum caueant. In hunc modum Dauid ex eo, quod admiserat, delicto, fructum collegit, minimè quidem sese iustificans, sed condemnatione sui audita, magis ac magis sese confirmans in bonitate Dei, præcauens ne de cætero in tantam calamitatem recideret. Eadem etiam ratione Paulus nos monet, vt ea peccata, quæ filij Israel aduersus Deum admiserunt, in vtilitatem nostram conuertamus: nempe, vt dũ punitiones, quæ subsecutæ sunt, consideramus, eorum exemplo doceamur. En denique, quorsum Scriptura recitat tum fideliũ,

Isa. 5. 20 · Rom. 8. 29 · 1. Cor. 10. 11

tum contemptorum Dei peccata: non vt nos cæcos reddat, quò nihil certò definire aut pronuntiare possimus, atque dubitemus, an quod malum est, bonum sit: sed vt mali cognitione percepta, ipsum vitemus. Vt etiam ipsa apertè pronuntiat, quid à nobis de quoque opere censendum sit. Verùm, allegant scriptum esse, ne iudicemus. Dominus quidem his verbis vtitur: Nolite iudicare. Sed quorsum? Vt eorum temeritatem reprehendat, qui authoritatem Dei vsurpant, de rebus sibi ignotis iudicando. Idem argumentum tractatur à Paulo, decimo quarto ad Romanos: vbi reprehendit eos, qui ob actionem indifferentem fratres condemnant. Vnum, inquit, iudicem habemus omnes. Ei reddenda à nobis est ratio. Ipsius est de eiusmodi rebus definire. Ne igitur proximos opinioni nostræ subiiciamus. Præclara quidem & vtilissima doctrina est: quemadmodum vnicus est Legislator spiritualis, videlicet Deus: sic solum esse ipsum idoneum iudicem animarum nostrarum. Interim verò, non ideo minus validum est iudicium, quod iam tulit. Cùm ergo scortationem, furtum, blasphemiam, ebrietatē, ambitionem, flagitiosa esse vitia iudicamus, non proferimus ex nobis iudicium, sed quod iam tulit Deus, id approbamus. Verùm, è diuerso impudentes isti canes, fingentes se nolle iudicare, seipsos Deo superiores iudices constituunt. Quæso, si postquam supremus iudex sententiam tulit, priuatus quispiam diceret, rem in dubio relinquendam, acsi nihil omnino definitum esset, & rem iudicio damnatam pro mala habendam non esse, nónne is tanquam factiosus aut seditionis author, graui animaduersione dignus meritò putaretur, quia vellet omnem iuris ordinē euertere? Impuri verò isti canes, sub hoc prætextu, quòd non esse iudicandum aiunt, suprema summi Dei iudicia, quæ toti orbi publicauit, irrita esse volunt: merámque frustrationem esse quicquid pronuntiauit. Videmus itaque, sicuti non vsque adeò nobis audendum est, vt ex libidine animi nostri iudicia feramus: ita approbanda esse omnia, & assensu nostro, veluti rata habenda, quæ Deus iudicauit. Proinde, vt eum bonum & æquum esse iudicem testemur, opera iniqua cum ipso condemnemus: atque, vt monet, arborem bonam aut malam ex fructibus iudicemus. Postea sententiam istam allegant: Hypocrita, erue prius trabem ex oculo tuo, deinde festucam ex oculo fratris tui remouebis. Verùm, quid ex eo concludere volunt? Hæc reprehensio ad hypocritas pertinet, qui vitia sua occultantes, aliena tantummodo obseruant. Veluti cùm iis, qui adulteram accusabant, dixit: Qui vestrûm peccato caret, primus in eam lapidem coniiciat. Non ideo vetat puniri sceleratos: sed tantùm admonet, vt cùm reprehendimus alios, initium faciamus à nobisipsis: cùm eos, qui deliquerunt,

Mat.7.1 — *Mat.7.5*

corrigimus, vacemus his criminibus, ob quæ animaduertimus in ipsos: vt ostendamus nos vero iustitiæ zelo duci: malum tam in nobis quàm in aliis odisse, sine vlla acceptione personarum. Sed permagna inter ista duo differentia est: nihil per hypocrisin iudicare, vel non iudicare omnino. Iubet Dominus, vt ex veritate iudicemus: ne magis aduersus proximos, quàm aduersus nosipsos seueri simus. Canes verò isti, hoc colore, iudicium omne, quantumuis rationi consentaneum, excludi atque aboleri volunt. Quanquam si hypocrita sese adulans, alium reprehenderit, non sequitur eum, qui deliquit, propterea excusari: semper enim malum damnandum est. Sed hoc hypocritæ vitium est, quòd non eadem se metitur regula: & facilè sibi ignoscens, summo iure vtitur in alios. Verùm, vt initio dixi, non frustra ganeones isti hoc assequi nituntur. Præclarum enim sibi ingressum patefacerent, si persuaderent mundo, nihil omnino improbandum esse. Cæterùm, astutiam Satanæ hoc loco obseruare, & quem in finem spectet, optimum est. Nam præterquam quòd proximorum delicta, & castigationes quibus Deus ea punit, satis nos monere debent, ne iram ipsiùs aduersum nos prouocemus: aliud etiā à nobis requiritur: nempe, animos nostros dolore affici oportere, quòd Deus offenditur, quòd anima peccatoris in exitium ruit. Tāto nos honoris Dei zelo flagrare decet, vt cùm læditur, premamur dolorum angustiis, quibus animus noster aduratur. Tam propensa animi affectione proximos nostros prosequi debemus, vt cùm imminere ipsis, præcipuéque eorum animis exitium videmus, misericordia commoueamur. Satan verò per nebulones istos vellet homines stupidos reddere, vt quamcunque viderimus confusionem, nulla omnino cura tangamur, nec vllo modo afficiamur, si nomē Dei blasphemiis proscindi cernamus, sacrosancta eius præcepta violari, perdi animas, grassari omnia scelera & flagitia. Vt re vera isti subsannatores, quicquid acciderit, rident, nulla cura tanguntur, ne forte eos enecet atra bilis, nisi cùm aliquid minus ipsis gratum admittitur: tunc enim lepidas has omnes speculationes de non iudicando obliti, cæteris longè acriores & rigidiores fiunt. Atque etiam eos à quibus nutriuntur clam irrident, & linguam post ipsorum terga exerunt. Omnis enim eorum oblectatio & studium in eo est, vt quieti & securi genium suum bene & hilariter accipiant. Audierunt scilicet hanc Solomonis sententiam: Tristi spiritu ossa desiccari. Ita ne macie deterantur, hanc inuenerunt viam, suauiter & placidè deliciandi, excussa omni sollicitudine, videlicet ea omnia probando, quibus filios Dei angi, & animo torqueri necesse est: ne vllam amplius mœstitiæ causam haberent. En quomodo in malis rebus, peræquè ac in bonis, sese

Leuit. 19.15 — *Prou. 17.22*

sese oblectantes, omnia in vtilitatem suam conuertunt. Paulus verò ait, hunc nequitiæ cumulum esse, cùm quis non solùm admittit mala, sed etiam eis cum oblectatione assentitur. Quamobrem, si fides Paulo adhibenda est, istos pro deploratissimis omnium hominum habeamus: qui non eo contenti, quòd indormiant malis suis, eò nequitiæ prorumpunt, vt etiam aliorum vitiis applaudant.

Rom.1. 32

QVALIS SIT CHRISTVS LIBERTINORUM, & quomodo ipsum pro Redemptore suo agnoscunt.

Cap. XVII.

Postquam ad libidinem suam Deum sibi fabricarunt, qui sit veluti elegans pictura, sub qua omnes eorum abominationes tegantur, in eadem etiam proplastice Christum fingunt, qui non tantùm idolum sit erectum aduersus filium Dei, sed veluti sordium omnium saccus, aut cloaca, in quam fæces omnes recipiantur. Primùm, eum componunt ex Spiritu Dei, qui in nobis omnibus est, & ex eo quod opinationem, aut mundum vocant. En monstrum quod nobis imaginantur eius loco, qui cùm solus sit verus & naturalis Filius Dei, eiusdem essentiæ cum Patre, naturam nostram assumpsit, vt fraternam coniunctionem nobiscum haberet. Ne verò quisquam existimet me falsò ipsos criminari: duo Valentianæ extremo supplicio affecti sunt, quòd dicerent Christum non obiisse in cruce, sed tantùm opinationem. Nónne præclarum hoc est principium, quo Christus fiat veluti phantasma, in quo nihil cognoscatur? Cùm de officio eius agitur, & gratia, quam per ipsum obtinuimus, multò adhuc deteriora promunt. In eo enim constituunt redemptionem nostrã, quòd Christus solùm velut typus fuit, in quo contẽplemur ea, quæ ad salutem nostrã requirit Scriptura. Vtuntur quidem præclaris sententiis, perinde acsi virtutem eius vellent extollere, vt turpitudinem doctrinæ suæ tegant. Sed eò redit omnis eorum oratio: quod Christus fecit & passus est, tantùm comœdiam aut histrionicam actionem fuisse in theatro exhibitam, qua mysterium salutis nostræ nobis figuretur. Exempli gratia: Cùm aiunt Christum aboleuisse peccatum, sensus eorum est: Christum abolitionem illam in persona sua repræsentasse. Cùm dicunt, victam esse mortem, quia, inquiunt, Christus personam illius egit, qui eam patiebatur: in resurrectione verò facinus edidit ducis, victoriam ab hoste referentis. Cæterùm, vt imaginantur, nemo nostrûm non est Christus: quódque in ipso factum est, in omnibus effectũ dicunt. Nam, vt dixi, Christum fingunt, velut imaginem aut exemplar, in quo figurata sunt ea, quæ ad salutem nostrã requiruntur: sed interim imaginantur, quod in ipso factum est, in nobis quoque factum fuisse. Hinc fit, vt Quintinus excandescat, quoties rogatur vt valeat. Quomodo, inquit, an Christus malè habere potest? Adeóq; hoc modo exponunt verba, quæ Christus moriens pronuntiauit, Consummatum est. Cùm enim simus Christus, id quod perfectum in nobis fuit, iterandum non est. Itaque Christus ipsis idolum est, quo excæcantur: vt sibi falsò persuadeãt se omni obligatione erga Deum atque homines solutos esse: atque ita solutos, vt nihil in posterũ boni agere debeant. A ferendis molestiis, quantũ fieri potest, sese subducunt atque eximunt. Cùm alij affliguntur, magnanimi ac fortes videri volunt: Deum blasphemari aiũt, si quis lamentetur, aut sensum aliquẽ doloris præ se ferat. Vt aliquando me præsente Quintinus, homini vehemẽter ægrotãti, propterea quòd solùm id dixisset: Heu, Deus mi, quantos dolores sentio: adiuua me: obiurgans, respondit: Ain verò? recténe hoc dicitur, Christũ malè habere? nónne dolores ipsius omnes prætereunt? Nónne est in gloria Patris sui? Huc vsque tantùm progressus es? Sed cùm ipsos exercet Deus, stupent attoniti, quòd homines se esse reperiant, dissimiles Filio Dei: aut saltem, quòd in se non reperiunt idolum illud, quod sibi in aëre fabricarant. Vt Coloniæ superiore æstate vnus ex hoc grege conquerebatur gemens: An, inquit, me adhuc pati oportet, cùm omnia cõsummata sint? En quid proficiunt, cùm deliriis suis naturam rerum transformant. Nec dubium, quin Filius Dei iniuriam vlciscatur, quam ipsi inferunt, dum eius nomen sic vsurpant, vt peruersissimè abutantur. Nos verò, cùm intelligimus nomen Christi tã nequiter profanari ab ipsis, vt eorũ abominationibus seruiat, ne commoueamur, illud eorum ore pronuntiari audientes, nisi vt tantùm sacrilegium eò magis execremur.

QVA SIGNIFICATIONE Libertini verbum Regenerationis accipiant: & è diuerso, quid iuxta Scripturæ veritatem significet.

Cap. XVIII.

Fatentur quidem nobiscum, nos Dei filios esse non posse, nisi renati simus. Ac prima quidem facie idem nobiscum sentire videri possint, si tantũ verba spectentur. Magnificis enim & splendidis admodum verbis vtuntur, vt regenerationem extollant. Et verò, cùm in ipsorũ ore verba ista resonari audimus: si Dei sumus, veterem hominem in nobis crucifigi oportere: veterem Adamum interire: mortificari carnem nostram: mundum destrui, ne peccatum in nobis regnet amplius: quis non falleretur? Est enim pura Scripturæ doctrina, & præcipuum vitæ Christianæ caput: adeò, vt in his verbis nihil reprehendi possit: neque Angeli ipsi melius loquerẽtur. Ipse enim Deus nos sic loqui

docuit. Sed cùm explicandum est, quid per ea significare velint, omnia peruertunt: tum impias & execrabiles blasphemias suas euomere incipiunt: vt non solùm omnem timorem Dei & sanctitatem vitæ euertant, verumetiam honestum omne, quod etiam apud Gentes semper inuiolabile fuit: atque omnibus fræna laxant, vt sinant vnumquenque in omni libidinum etiam belluinarum genere volutari. Hoc enim principium sumunt: nempe, regenerationem esse restitutionem innocentiæ, in qua Adam, antequam peccasset, constitutus erat. Hunc autem innocentiæ statum sic accipiunt: nihil dignoscere, nec inter album, quod aiunt, & nigrum discernere: quia hoc Adæ peccatum fuit, comedere de fructu scientiæ boni & mali. Sic, ex eorum sententia, veterem Adamũ mortificare nihil aliud est, quàm nihil discernere, quasi mali cognitione sublata: ac puerorum more naturalem sensum atque inclinationem sequi. Huic orationi locos Scripturæ accommodant, quibus puerilis simplicitas commendatur. Quasi Spiritus Dei iubens nos pueris infantibus similes esse, non etiam simul adiungat: haudquaquam sensibus, sed mansuetudine, synceritate, simplicitate eos referre oportere. Quasi verò rursus non moneat, vt crescamus in Christo, donec ad iustam & perfectam ętatem peruenerimus. Quasi non requirat à nobis, vt prudentia spirituali abundemus. Quasi non hortetur, ne temerarij & inconsiderati simus, sed circunspecti, quæ sit voluntas Dei intelligentes. Quis ad conuincendam impiorum istorum impudentiam, qui Scripturas sic deprauare audent, clariores interpretationes desideret? Ad pręcipuum igitur ipsorum axioma redeamus. Si quem videant mali conscientia moueri: O Adam, inquiunt, adhuc aliquid cernis? Vetus homo nondum in te crucifixus est? Si quem perspiciant timore iudicij diuini percelli: Adhuc, inquiunt, pomi gustum habes? Caue ne buccella te ista strangulet. Si quis peccata sua considerans sibi displiceat, ac mœrore afficiatur: peccatum adhuc in ipso regnare aiunt: & sensu carnis suæ captiuum teneri. Vt autem facilius istorum turpitudo innotescat, notandum est, peccatum, mundum, carnem, veterem hominem, nihil aliud esse apud ipsos, quàm id quod Opinationem vocant. Sic, modò ne amplius opinemur, ex eorum sententia non peccamus. Sub hac autem opinatione comprehendũt omnem synteresin, scrupulum, denique sensum omnem iudicij Dei. En præclara regeneratio, quæ edisicitur in eorum schola: ne vlla omnino re amplius animus tangatur: sed ad libidinem nostram sine vlla difficultate viuamus. Qui nullam habent rationem peccati, ipsum pro nihilo ducentes, Nouas creaturas vocant: quòd ab opinatione vacui sint, sicquę nullum in se peccatum habeant. En, in quo constituunt beneficium redemptionis per Christum factæ: nempe, quòd opinationem illam destruxit, quę Adami culpa in mundum ingressa erat. Cùm hæc opinatio abolita est, nullus, ex eorum sententia, superest aut mundus, aut diabolus. Nullum enim alium, à quo infestentur, inimicum habent. Vnde apparet bene ipsis cum Satana & potestatibus inferorum, cùm eas omnino nihili faciant conuenire. Atqui, Spiritus Dei longè aliter de regeneratione loquitur. Quòd si nos omnino deficerent Scripturæ, sola tamen humana ratio, abundè sufficeret. Rationem intelligo, non eam quæ stultitiæ damnata est, ob cæcitatem quæ insita est nobis: sed rationem quæ naturaliter animis nostris impressa est à Deo, vt omnis excusatio & ignorantiæ pretextus infidelibus adimatur. Naturalis igitur ille sensus veluti edictum manu Dei insculptum in nobis, satis ostendit ac dictat sanctam & honestam vitam, quam fatentur omnes regenerationis Christianæ fructũ esse, non consistere in eo, vt bonum & malum ignoretur, sed potius vt inter vtrunque discerni possit, vt ab omni iniquitate puri & vacui simus, & conscientiæ testimonium coram Deo, operam verò coram hominibus habeamus. Hic est naturalis sensus, quem Deus ab initio, vt inquit Paulus, gentibus omnibus dedit. Scriptura verò nos adhuc clarius docet, qualis sit regeneratorum status. Haud certè is est, qui nos ita securos reddit, vt sine discrimine quicquid collibitum fuerit, sequamur. sed contrà, vt vigilantiores simus, quàm vnquam, & maiore cum prudentia ac sollicitudine, quàm anteà incedamus. Admonet enim diabolum hostem nostrum perpetuò instare, ac circumire, vt prædam ad se aliquam rapiat: ideóque ne nos intercipiat, sine intermissione vigilandum: eiúsque tentationibus assiduè obsistẽdum esse. Similiter bellum continenter & sine induciis gerẽdum aduersus carnem nostram, & vitiosas cupiditates, quibus ad malum incitamur: peccatum habitare in nobis, cui semper obsistendũ. Minimè etiã nos somnolentos reddit, neque eò adducit, vt nulla amplius culpę cõsciẽtia moueamur: cùm dicit, iustũ à seipso accusari: & fœlicem eum pronuntiat, qui animum suum ad timorem sollicitat, in memoriam reducens iudicium Dei, quò sese cohibeat, & ad humilitatem instruatur. Verùm vt breuem & perspicuam totius rei definitionem habeamus, talis Scripturæ doctrina regenerationem in pœnitentia consistere. Pœnitentia enim, vt propriè loquamur, nihil aliud est, quàm abnegatio nostri: vt simus nouæ creaturæ, & iuxta Dei voluntatem viuamus. Quid autem ista significent, nemini ignotum est: an, vt omni sollicitudine abiecta, molliter & delicatæ viuamus, rerum nominibus immutatis: an, vt vim afferamus animo nostro, eúmque ab inclinatione natura-

Ro.2,15

1.Petr.5.8

Prou.28.14

naturali in obedientiam Dei reducamus, ac peruersos nostros affectus corrigamus. Verùm, ne sim prolixior, quod accidere necesse esset, si plenius ista tractare vellem, tantùm producam aliquot Scripturæ testimonia: sed adeò perspicua, vt nemo sit tam rudis, qui non apertè intueatur, Regenerationis vocabulum, quo impij isti abutuntur, veræ regenerationi ac Christianæ apertè tam contrariam esse, quàm est igni aqua. Primùm enim, pro eo quòd garriunt Christianum debere sese affectioni suæ committere, neque amplius peccatum intueri. E-
Col. 3. 5. contrariò, Christianos omnes hortatur Paulus, vt mortificent terrena membra sua: nempe, vt ipse exponit, prauas cupiditates, fornicationem, auaritiam, ambitionem, & eiusmodi. Vt timorem eis incutiat, mittit eos ad iudicium Dei: inquiens, propter ea iram Dei in rebelles prouocari. Iubet, vt vetere homi-
Ephes. 4 22 ne abnegato, de die in diem renouentur. Monet, vt sobrietati studeant, sicuti decet filios
Phil. 2. 12 lucis. Hortatur ne vanis adulationibus decipi se sinant. Commonefacit, vt in vocatione sua cum timore & tremore ambulent. Ipsos
1. Thes. 4. 7 non ad immunditiem, sed ad sanctificationem vocatos esse commemorat. Exhortationes istæ, quibus aduocamur à malo, ad bonum verò incitamur, tam vulgares sunt in Scripturis, vt nihil magis. Quid verò, vt iam dixi, Dominus Apostolos prædicare iussit, nisi pœnitentiam & remissionem peccatorum? Idque non vnum tantùm diem, aut primo ingressu, sed vsque in finē. Idcirco, Paulus testari volens, se suo munere ritè defun-
Act. 20. 21 ctum esse, ait, se vtrinque tum Iudæos, tum Gentes docere non destitisse. Quamobrem, omnes qui puræ veritati Dei adhærere volent, dent operam, vt toto vitæ suæ tempore in ea pœnitentiæ doctrina assidui sint: quæ continet, vt virtute Spiritus Dei & gratia ipsius adiuti, opera carnis mortificemus: nec peccatum regnet in nobis: vt ab ingenio proprio atque animo transformemur, & reducamur in obedientiam Christi à pollutionibus huius mundi caueamus: quò in vocatione nostra contineamur. Quod ad innocentiam perfectam attinet, quam isti imaginantur, fingentes hominem regeneratum ab omni peccato purum & immunem esse: atque regenerationem instar Angelici esse status, in quo homo delinquere aut labi non possit: si res ita se haberet, quò pertineret oratio, qua nos Christus precari iussit, vt remittat Deus nobis debita nostra? Id enim ad infideles non pertinet. Sed omnes filij Dei sic iuxta regulam Christi orare debent. Hæc oratio testificationem continet, qua fideles se peccatores esse confitentur. Quisquis eius ordinis esse recusat, à numero filiorum Dei sese excludit. Si exemplum speciale quæritur, an vllus inter omnes mortales nominari poterit tam integer, quàm Paulus fuit, aut pietatis tam eximiæ? Fatetur autē se dum his corporis vinculis constringebatur, assiduè ei belligerandum fuisse aduersus peccatum, quod in ipso habitabat: sua autem infirmitate adeò præditum vt bonum quod volebat minimè efficere posset. Atque ad extremum tandem exclamat: Miser ego homo, quis me liberabit de isto corpore mortis? In quo significat, nul- Rom. 7. 24
lam aliam rationem iniri posse, qua in perfectionis statum euehatur, atque eripiatur à seruitute peccati, quàm si è corpore excedat, in quo captiuus, velut in carcere tenebatur. Subsannatores isti quidem, quæ illic Paulus tractat, deprauantes, cùm reprehenduntur de maleficiis sui certo prouerbio vtuntur: se illa minimè admisisse, sed asinum. Quanquam id minimè cōueniat cum iis quæ dicunt de perfecto Christianorum statu, ac manifesta sit in eorum sermonibus repugnantia, turpissima tamen & execrabilis blasphemia est, asinum suum, vt à malo sese excusent, instar clypei opponere. Cùm enim dicit Paulus, Non ego malum operor, sed peccatum quod habitat in me: non ideò se iustificare vult, aut iocando vitiorum suorum culpam aliò reiicere: sed tantùm ostendere vult, hanc præcipuam esse affectionem suam, vt ad Dei voluntatem omnino conformetur: quòd si aliquid in eo desideretur, non ideo fieri quod sit malo deditus, sed quòd infirmitate carnis suæ ita rapitur, vt non possit ex animi sententia in solidum Deo seruire. Sicuti etiam postea dicit: Qui filij Dei sunt, Spiritu Dei duci debere: Rom. 8. 14
ne obsequantur carnis affectibus. Certum est autem, peccatum in filiis Dei habitare, quandiu versantur in hoc mundo, non tamen regnare. Impediuntur quidem, & variis afficiuntur molestiis à carne sua: sed non ita eam sequuntur, vt vinci se sinant. Idque satis demonstrat Paulus. Posteaquàm enim se malo assensum non præbere dixit, non eo minus se infelicem censet, ob captiuitatem, in qua detinetur. Imò verò nobis expressam imaginem status regeneratorum in seipso proponit, atque exhibet, inquiens fidelem hominem veluti in duas partes diuisum esse: nempe, quatenus reformatus est per verbum Dei, assentitur bono: sed quatenus corruptæ naturæ reliquiæ adhuc in ipso manent, repugnantiam sentit eiusmodi, vt ipsius caro, hoc est, ea pars quam nondum reformatam à Deo adhuc in se reliquam habet, ipsum arripiat, & ad contraria impellat. Si quæratur, vnde proficiscitur ista repugnantia, rationem reddit: Quia, inquit, lex spiritualis est, id est, perfectam vitæ sanctitatem & conscientiam puram atque integram requirit: nos autem è contrario carnales sumus. Iis igitur, quæ definit, acquiescamus: nempe, fideles omnes, quandiu hîc degunt, Legi Dei parêre: quatenus per gratiam eius renouati sunt: verùm, secundum carnem, peccato esse obnoxios. Ita Christianorum perfectio, vt tribus verbis

absoluam, in eo sita est, vt sine vlla simulatione puro colendi Dei affectu ducantur: ne sint animo duplices: sed syncera & simplici integritate præditi, ita vt testari possint, se hoc præcipuè in votis habere, vt placeant Deo. Interim, vt ait Augustinus, summa eorum perfectio erit, agnoscere imperfectionem suam: atque assiduè infirmitates suas coram Deo confiteri. At isti fanatici, quò errorem suum probent, hac Ioannis authoritate (1. Ioan.3 9) niti volunt: Qui natus est ex Deo, non peccat. Hoc quidem ipsis facilè concedo, si quis perfectè regeneratus reperiri posset, nullum in eo peccatum fore. Sed in hoc tota versatur difficultas: vt sciamus, an regeneratio vnquam in vllo mortalium fuerit perfecta. Aio verò nullum ab origine mundi exemplum extitisse. Quare Ioannis verba nihil aliud significant, quàm hominem, quatenus regeneratus est à Deo, non peccare: sed quia id tantùm ex parte factum est: quandiu vitam trahimus in hoc mundo, ne imaginemur nos iam ad metã peruenisse, cùm adhuc iter faciamus. Obiiciet aliquis superuacaneum videri, eo sensu Ioannis verba accipi: atque adeò aliam esse Ioannis mentem, ex ipso contextu apparere. Respondeo, Ioannem quidem significare velle, haud amplius in homine regnare peccatum, ex quo regeneratus est. Gratia enim Spiritus Dei in eo superior esse debet, ad cohibendas omnino & comprimendas affectiones carnis. Verùm hoc interim perpetuò tenendum est: hominem à seruitute peccati eximi iuxta mensuram gratiæ ab eo acceptæ, quæ vberior aliis, aliis tenuior exhibetur: sed in nullo omnino, quisquis ille sit, plena atque absoluta fuit. Nec profectò Ioannes alio interprete indiget, cùm seipsum satis explicet, iubens omnes pro remissione peccatorum orare, inquiens: (1. Ioan.1. 8) Si quis ita sibi imponat, vt se peccato carere putet, fallitur, vultque mendacij Deum arguere. Hæc itaque sufficere debent ad demonstrandam veram regenerationem filiorum Dei, qualis sit eorum perfectio in hoc mundo: & quàm contraria sint infelicium istorum deliria, iis quæ de vtroque docent Scripturæ: cùm sanctitatem fidelium constituant in ignorantia belluina, suadentes hunc innocentiæ statum esse, naturæ appetitum sequi: atque hominem tunc perfectum esse somniantes, cùm iudicij Dei oblitus, nullam amplius boni aut mali rationem habet: sed quicquid ei collibitum fuerit, id bonum esse censet.

DE LIBERTATE CHRIstiana quomodo eam accipiant Libertini: qualem è diuerso nobis eam Scriptura tradat.

Cap. XIX.

PRæclara ista renouatione, quam nobis fabricati sunt, cõstituta, libertatem Christianam deinceps ita extendunt, vt statuant omnia homini sine exceptione licita esse. Ac certè postquam homo in belluam conuersus est, cur ei belluinum affectum sequi non licebit? tametsi aut cohibentur aliæ bestiæ, aut ligantur cathenis, aut includuntur. Insani verò isti sic homini frena laxãt, vt nulla re prorsus retineri aut impediri possit, quominus sibi omnia permittat. Primùm, cùm Scripturæ ostendant nos à Legis maledictione exemptos esse, sicq; in libertatẽ vindicatos, ne amplius horribili sentẽtiæ obnoxij simus, quam transgressoribus denuntiat: phrenetici isti, sublata omni distinctione, totam Legem abolere volunt: inquientes, nullam amplius eius habendam esse rationem, propterea quòd in libertatem asserti simus. Hoc adhuc planius & apertius reddam. Duo in Lege consideranda sunt: nempe doctrina, quæ bene viuendi regula est. Ea enim ostendit Dominus quid sibi gratum sit, quidque approbet. Itaque doctrina Lgis eò spectat, vt nobis viam & rationem ostendat, qua vita nostra ad Dei voluntatem conformetur. Alterum, est rigor: eo quòd maledictionem omnibus denuntiat, qui vel apice in vno lapsi fuerint: neq; salutẽ promittit, præterquam iis qui omnia præcepta perfectè obseruarint. Quandiu rigori isti locus est, omnes à vitæ spe deiicimur, atque sub condemnatione includimur, quam omnibus denuntiat. Nemo enim omnium mortalium reperietur, qui in iis quæ requirit, suis defungatur partibus. Sic omnes in desperationem coniectos cernimus, si Lex cum appendicibus suis authoritatem in nos obtineat. Nam fieri omnino non potest, vt iis quæ à nobis requirit satisfaciamus: condemnationem autem effugere quî possumus? Nullum igitur aliud superest remedium, quàm vt ab eiusmodi seruitute in libertatem vindicemur. Manumissionem istam nobis (Ro.6.14) affert Euangelium: cùm asserit nos sub Lege amplius non esse. Hîc porrò nunc controuersia est: quòd phrenetici isti his verbis intelligant Legem prorsus abrogatam esse, vt eorum quæ docet, nulla amplius ratio habeatur: sed sinamus eam quiescere, tanquam doctrinam, quæ nulla in re ad nos spectet. Sed longè aliam esse Dei mentem, & Scripturæ sententiam, nemini sano dubium est: nempe doctrinam illesam in suo statu permanere, vt nos in rectam viam deducat: tantùm sublatam esse maledictionem, ita vt quanuis infirmitate labamur, grati Deo esse non desinamus: cultúmque quem ipsi exhibemus, quãuis imperfectum, nihilominus acceptum habeat: quia culpam, qua rei sumus, nobis remittit. Paulus enim posteaquam in Epistola ad Romanos de libertate Christiana tractauit, ac dixit nos ab eius seruitute liberatos esse: (Ro.6.14) nos nihilominus ad eius doctrinam reducit, docens eam obseruari debere. Quomodo hæc inter se conueniunt: nos amplius

sub

sub Legis seruitute haudquaquam teneri: doctrinæ tamen ipsius ad vitam nostram redigendam adhuc esse locum. Perspicuè cernimus, libertatem hanc, maledictionem tantùm aut rigorem spectare. Idem facit in Epistola
Gal. 5. 13 ad Galatas. Postquam enim fideles hortatus est, vt libertatem suam tueantur, statim subiicit, ac iubet vt charitatem colant, quòd sit Legis plenitudo. Denique nulla extat eius Epistola, in qua non remittat eò fideles, tanquam ad bene viuendi regulam, ad quam omnes conformari decet. Quòd si illa tantùm extaret admonitio, qua scribens ad Galatas, præcipit ne abutamur libertate nostra, aut in effrænem carnis licentiam prorumpamus: ea restrictio, anteuertendæ canum istorum impudentiæ sufficere posset, qui iugum omne excutiũt: vt sublata omni lege ac regula, quãlibet vitæ degendæ licẽtiam sibi indulgeant. Simili exhortatione vtitur Petrus, cùm ait
1. Pet. 2. 16 libertatem Christianam quam nobis Christus acquisiuit, nequitiæ velum esse non debere. Quomodo verò id fieri potest, nisi cùm à rigore Legis liberamur, ne per eam amplius coram Deo maledicti simus: ac nihilominus ex eius præscripto instituamus vitam nostram? cùm bona & salutaris doctrina esse non desinat, quanuis illam seueritatem, tam erga nos, quàm erga infideles, exercere desierit. En præclarum principium quod statuunt Libertini, in tractanda libertate Christiana. Deinceps Scriptura docet abrogatos esse veteres ceremonias, ideóque nos ad earũ obseruationem minimè astrictos esse: ac generatim conscientias nostras rebus externis minimè obligari: sed potius omnes nobis esse subditas, ac nullam idcirco posse nobis necessitatem imponi. Vertiginosi verò isti, in vniuersum doctrinam hanc sumunt, acsi ad omnia extẽderetur, atque ad ea ipsa quę Dominus seuerè à nobis exigit, sine quibus nulla potest sanctitas aut honestas vitæ consistere. Vt autem hęc facilius declarentur, Scripturæ sententias sumam: quas isti, dum eas imaginationibus suis accommodant, omnino peruertunt. Paulus omnia sibi licere asserit.
1. Cor. 6. 12 Quorsum id dicat, nemo mentis suæ compos non perspicit. Id quod etiam circunstantia
1. Cor. 10. 23 loci apertè demonstrat: de rebus enim externis agitur: veluti, de carnium esu, quæ idolis sunt cõsecratæ: modò absit superstitio. Quoniam id indifferens est, Paulus id per se licere fatetur, sed vsum eius ad ædificationis normam moderandum esse. Dæmoniaci verò isti, generalem sententiam statuunt: eóque prætextu nihil omnino Christiano homini vetitum esse volunt. Quasi verò Paulus scortari, furari, atque homicidam esse, licere intelligat. Quid verò? Quanuis Scripturam vniuersam, cùm eis visum est, irrideant: hîc tamen simulant se eius verbis insistere. Qui omnia, inquiunt, nominat, nihil excludit. Verùm materiam, de qua illic agitur, spectare oportuit, non euagari extra oleas. Nam de re media illic tractabat Paulus, quæ nec bona per se, nec mala, sed ex consecutione iudicanda est. Ostenderat se abstinuisse ab iis quæ sibi per Deum licebant, vt omnem offensionem vitaret: rursum patefecerat id magnam offendiculi causam præbere, quod erat in cõtrouersia. Vt tãdem concludat: ait, non quod nobis licet spectandum, sed quid expediat, ídque in ædificationem fratrum. His autem feræ istæ bestiæ inferre volunt sine exceptione, licita esse omnia. Verùm, hanc eorum impudentiam ne miremur, cùm ad hæc adiungere non vereantur, quæ Paulus antè dixerat.
Nónne mihi & Barnabæ potestas est circunducendarum vxorum? Adeò, inquam, inuerecundi sunt, vt pro clypeo hanc sententiam obiiciant, quò tollant omne discrimen boni & mali. Sed qua de re loquitur Paulus? Haudquaquam de re vetita à Deo: de matrimonio enim agit, quod Deus omnibus hominũ ordinibus permittit. Eo se minimè vsum esse gloriatur: aut saltem quòd in iis peregrinationibus, quas suscipiebat, non circunduceret vxorem, ne id ipsi impedimento esset. Si id egisset, nihil admisisset mali: verùm sponte abstinebat, vt quorundam infirmitatem sustineret. Nónne mare vno passu transilire est, sic eam torquere sententiam, vt probent omnia licere homini Christiano, eíque nihil prorsus vetitum esse? Hæc exempla sufficient monendis lectoribus, quàm impudenter canes isti lacerent Scripturas vt diabolicæ suæ libertati, quam in medium proferre conantur, prætextum ex eis aliquem afferant. Sed hoc libertatis tegumento simulationem occultant, qua fingunt se omni impietati & idololatriæ consentire. Homini enim permittunt ante idola genu flectere, candelas offerre, peregrinationes ad diuorum templa suscipere, celebrare Missas, denique fingere se assentiri omnibus abominationibus Papistarum: licet eas in animo suo irrideant. Si obiiciatur, nos debere glorificare Deum in corporibus nostris, ac coram hominibus Christum confiteri, fidémque nostram testari coram mundo, responsionis loco hunc libertatis clypeum solummodo obiiciunt. Sed quia in alio tractatu de hac materia abundè scripsi, illuc lectores remittere malo, quàm nunc diutius immorari. Ac profectò sola ista monitio conuincendæ istorum impudentiæ sufficere potest: quòd ad ea pertinet, Quæ Deus iussit aut vetuit, nulla sit immutandi libertas. Necessitas enim inuiolabilis est. Cætera sunt indifferentia, & posita in nostra libertate: sic tamen vt semper in ædificationem illis vti studeamus. — 1. Cor. 9. 5

QVID LIBERTINI PER *vocationem fidelium intelligant: & quomodo sub hoc colore, omnem turpitudinem excusent.* Cap. XX.

1.Cor. 7.20 PAulus admonet vt vnusquisque in ea vocatione in qua vocatus est, permaneat. Vocationis autem nomen, omne genus vitæ ac statum comprehendit, institutum à Deo & fundatum in verbo ipsius. Hoc enim Scriptura nobis præcipuè cõmendatum esse vult: vt sic instituamus vitam nostram, ne pro animi libidine, quodcunque visum fuerit deligamus: sed ea quæ ipse probauit, sequentes, intra verbi ipsius terminos contineamur. Apostoli igitur mens talis est: vt vnusquisque in eo statu, in quo vocatus est, Deo seruiat, eóque sit contentus: ne expetat mutationem, ne irruat in munus alterius, ne inuitus aut perfunctoriè officium faciat: nam de matrimonij statu & virginitate loquebatur. Capta occasione etiam loquitur de aliis. Ad id concludit, vt vnusquisque in sua conditione sese contineat: si modò vocatio legitima fuerit. Infœlices isti sententiam hanc euertunt, vt probent ac persuadeant omnibus, vnumquemque oportere naturalem inclinationem sequi, atque sic agere & viuere vt libebit, aut è re sua esse videbitur. Tametsi prouerbium hoc vulgare sit inter homines, Vlulandum esse cum lupis: qui tamen eo vtuntur, id laudare non ausint tanquam probè factum: sed qualemcunque hanc excusationem sumunt, vt culpam suam leuiorem reddant. Miseri verò isti, non solùm iniquitatem excusant, dum fatentur id esse vlulare cum lupis, cùm quis sociorum corruptela & contagione ad nequitiam abducitur: verumetiam honorando hoc vocationis titulo, ipsam ornant, quasi nos Deus ad eam vocaret. Sed notandum est, tria prorsus diabolica in hoc articulo contineri. Primum est, quòd nulla sit in orbe viuendi ratio, quam ipsi non probent, tametsi Deus eam verbo suo condemnet. Veluti sacerdotium Papale bonum esse censent. Itaque ex eorum sententia canonicus aut maleficiatus aliquis in cœno suo delitescere debet, quæ idolis offeruntur comedere, sacrilegiis vesci, Missam canere, & alia peragere eiusmodi. Vocatio enim ipsius est. Monachi in claustris suis, tanquam porci in hara stertere ac saginari debent. Est enim ipsorum vocatio. Hinc accidit, vt cùm aliquando Quintinus solenni cuiusdam Cardinalis Missæ adesset, diceret se gloriam Dei videre. Neque solùm hoc prætextu omnia vitæ genera probant, quæ repugnant veritati Scripturarum: sed etiam ea quæ Gentes sensu tantùm naturali præditæ condemnarunt. Leno, inquiunt, fungatur munere suo: fur audacter furetur: est enim consentaneum rationi, vt vnusquisque vocationem suam sequatur. Si quis ex aduerso obiiciat, tam fœda illa esse, vt natura nos ab eis abhorrere doceat: respondent, hoc solùm sufficere, quòd vnusquisque in sua vocatione permanere debeat. Iam verò reprehendendæ huius blasphemiæ rationem ostendimus: nempe, considerandum quò nos Deus vocet: & pro vocatione habere, status omnes quos probat, & pro legitimis habet: Omnem vitæ degendæ rationem, cui nullum à voluntate ipsius testimonium datur, non solùm incertam & periculosam censere, sed errabundum cursum, tanquam hominis ab itinere suo auersi, & per deuia loca vagabundi. Cæterùm, quæ repugnant verbo Dei, per ipsum reprobanda, ac pro certo inferorum ingressu habenda sunt. Alterum est, quòd abusus & corruptelæ, quibus omnes vitæ ordines hodie infecti sunt, nihil habent mali. At mundum vniuersum adeò corruptum ac dissolutum hodie cernimus, vt horrendum sit quantis vitiis turgeant omnia genera vitæ, quæ per se alioqui legitima & bona sunt: non quòd ideò licita esse desinant: sed vitia corrigi oportet. Veluti nobilitas vanitatis plena est, atque immodicæ pompæ, superbiæ, dissolutionum, insolentiæ, blasphemiarũ, ambitionis. Forũ iudiciale fauoribus auaritia, fraudibus, refertũ est, atque adeò, laniena quædã esse videtur. Mercatorũ cõmercia mendaciis, dolis, periuriis, rapinis, deceptionibus, crudelitate scatent. Denique nulla est omnino vitę conditio, in qua flagitia multa non admittantur. Belli verò isti doctores, inter puram institutionem Dei, & hominum corruptionem distingui nolunt: sed omnia sub vocationis titulo comprehendi. Ita profectò si huic theologiæ adhibetur fides, culpa vacabunt nobiles insolentes ac proterui, atque etiam profligatę libidinis, prostituti ad omnem vanitatem & pompam, denique in omni voluptate dissoluti. Sic enim fert eorum vocatio. Quamobrem? Quoniam ita se gerit mundus. Quasi verò hominum consuetudo, Dei iustitiam immutet. Si iudex ius habeat venale, si alterum subleuare velit, quò alterum oneret: si bonam causam opprimat, quò faueat iniustæ, minimè vituperandus erit. Est enim rationi consentaneum, vt vnusquisque vocationis suæ cursum sequatur. Si mercatores monopoliis vniuersum orbem destruant, si merces fucent atque adulterent, si peierent qualibet hora, vt fraudent & circunueniant alios: si quicquid arripe poterunt, expilent ac deuorent, obmutescendum est: alioqui Dei vocatio blasphemabitur. Quis, quæso, orationem adeò execrabilem ex hominis ore prodituram existimaret? aut vllum hominem ita mente captum fore, vt ausit res tam absurdas ac turpes in medium proferre? In iis tamen gloriantur, acsi præclara quædam esset subtilitas. Tertium est, quòd omnis hominum inclinatio, siue à natura siue à mala cõsuetudine proficiscatur, vocatio Dei est. Veluti, si quis ad ebrietatem sit procliuis, hoc vitium in eo vituperare non licet: ad id enim vocatus est. Si quis ludo sit deditus, tolerandum: non est enim à sua vocatione abducendus. Denique volunt vnumquenque

que appetitum ſuum ſequi pro regula: & cor hominis quoquò impellat, vocationis ſuæ magiſtrum eſſe. Ex hoc fonte turpiſſima omnium quæ vnquam audita fuere lenocinia ſequuta ſunt: nempe, tum viris tum mulieribus permittũt ſeſe quibuſcunque viſum fuerit, copulare. Idque matrimonium ſpirituale vocant, cùm alter altero cõtentus eſt. Si quis igitur non oblectetur vxore ſua, alias mulieres, quas ſibi adiungat, quærere poteſt. Interim, ne vxor deſtituta ſit, ei conditionem meliorem quærere, & vbicunque oblata fuerit, eam accipere permittunt. Si quis igitur petat, quid de matrimoniis fiet, quæ indiſſolubilia eſſe exiſtimantur, ſi ea adeò temerè retractare liceat? Aiunt matrimonium etiam ſolenni ritu initum coram hominibus carnale eſſe, niſi ſpiritus ipſi bene conueniant, atque ideò Chriſtianum hominem minimè ad id aſtrictum eſſe, ſed id ſolùm inter Chriſtianos firmum eſſe debere, in quo vtrique ſimul cum altero bene eſt. Quanquam, neque hæc firmitas perpetua eſt: nam ſimulátque adulteram ſcortatoris ſui tædium cœperit, eum ſubinde commutare poteſt, ſi quis alius magis gratus ſeſe offerat. Similiter ſcortator, hac & illac procandi cauſa ſe inſinuans, vt nouas vxores ſpirituales acquirat, & quas repererit aſſumat. Et adeò impudentes ſunt, vt talem turpitudinem tegant vocationis prætextu: quoniam, vt dixi, interpretantur id eſſe vocationem, animi appetitum ſequi. Nunc conſiderent omnes quid ſaluum manebit in toto orbe: quid ordinis, quid fidelitatis, quid honeſti, quid ſecuritatis amplius erit: ſi matrimonium, quod ſanctiſſimum omnium fœdus eſt, & quod fidelius ſeruari debet, ſic poteſt violari. Matrimoniũ, inquam, inſtitutum à Deo: in quo tantam vim poſitam eſſe voluit, vt naturales coniunctiones omnes exuperet, adeò vt arctiſſimo neceſſitudinis vinculo, quo filius cum patre coniunctus eſt, præferatur? Matrimonium, quod Chriſtus indiſſolubile eſſe pronuntiauit. Matrimonium, quod in nomine Dei conſecratum eſt, ſicut in ipſius authoritate fundamentum habet. Matrimonium, quod Solomo diuinum fœdus appellat: quod Paulus comparat vnioni ſpirituali, qua cum Chriſto iuncti ſumus. Nónne eos à Satana poſſideri neceſſe eſt, cùm tam prodigioſè omnia confundunt: & tanquam cœlum terræ permiſcent? Quòd aiunt: matrimonium illud carnale eſſe, cùm viri animus vxori minimè adhæret, aut maritus vxori parum gratus eſt: nónne turpiſſimæ impudentiæ eſt, promiſſionem ſolenni ritu in nomine Dei coram Eccleſia factam ſic ridere? Quod reſpondent, hominem Chriſtianum nulla obligatione conſtringi: quęro, quo de vinculo loquebatur Dominus, cùm aiebat, Quod Deus coniunxit, homo non ſeparet? Neque enim quicquam tunc auditum fuerat de exe-crando iſto matrimonio ſpirituali. Quæro, quorſum Paulus viros hortatur, vt vxores ſuas diligant: ac iubet vtroſque ad extremum vſque diem vitæ vnà viuere? Quòd ſi diſſenſio aliqua ſuborir etur, vetat ne vxor nubat alteri. E diuerſo canes iſti matrimonium carnale, ideóque nullius momenti eſſe aiunt, ſi vxorem mariti ſui tædium cœperit. Paulus iubet vxorem reconciliari viro, ſi qua lis aut diſſenſio ſuborta ſit. At ſcriptum eſt hominem à Deo fuiſſe conditum: marem & fœminam creatos eſſe. Itaque tantùm reſtat, vt diligamus cùm omnes vnũ corpus ſimus. Quaſi fruſtra diceret Scriptura, duos fore in vna carne. Neque enim aut tres aut quatuor nominat, ſed duo tantùm, inquiens: Derelinquet homo patrem & matrem, vt adhæreat vxori ſuæ. Acſi fruſtra Deus Legem ſuam dediſſet, qua vetat vxorem alterius concupiſcere. Quaſi Dominus abſque cauſa adulteria & ſcortationes damnaſſet. Quaſi ſuperuacanea eſſet Pauli monitio, qua iubet vnumquenque vxore ſua eſſe contentum. Quo circa, vt prius oſtendi, infœlicem hanc ſectam, licentiam eſſe latrocinia ac homicidia omnia exercendi in hominum corpora, prædandi, expilandi, diripiendi bona omnium, quaſi prædæ expoſita: ſic nunc perpicimus, ea feneſtram aperiri commaculandis omnibus thoris ac domibus, atque omnibus caſtitatis è mundo exterminandæ.

QVALIS SIT FIDElium communio iuxta figmentum Libertinorum.

Cap. XXI.

IAm vidimus quomodo infœlices iſti matrimonium profanant, homines cum mulieribus, prout libido ducit, permiſcendo, inſtar beluarum. Quo pacto matrimonij ſpiritualis nomine, beluinam hanc pollutionem tegant: ſpiritualem motum vocantes furioſum impetum, quo viri taurorum inſtar, fœminæ vt canes coitus appetitu percitæ, accenduntur. Vt autem nullum ordinem hominibus reliquum faciant, eandem in bona confuſionem inducunt: communionem ſanctorum eſſe dicentes, ſi nemo quicquam poſſideat tanquam ſuum: ſed vnuſquiſque, vndecunque nanciſci poterit, ad ſe rapiat. Initio nonnulli Anabaptiſtarum cerebro carentes, ſic loquuti ſunt: verùm, ex quo tanta abſurditas ab omnibus repudiata fuit, tanquam humano ſenſui contraria, adeò vt primarios authores ipſos puderet: eam iſti quaſi profugam receperunt, ſicuti eorum ſecta cloaca eſt aut ſentina quædam, in quam omnes ſordes confluunt. Prima quidem fronte ſpecioſum colorem obtendunt, dum conqueruntur de auaritia eorum, qui ſe Chriſtianos vocant: eò quòd omnes adeò auidi ſunt lucri, vt maior pars ſint ſimiles famelicis beſtiis, aut potius ſint voragines. Nec profectò du-

bitandum, quin Dominus permittat: & habenas laxet Satanæ, quò eiusmodi furiosos impellat, qui sic bona omnia prædæ conentur exponere: vt ingratitudinem eorum puniat, qui ipsis abutuntur, id est, vniuersi propemodum orbis. Perspicitur enim vt hodie omnes & summi & infimi accumulandi & rapiendi ad se cupiditate, fornacum instar, accensi atque inflammati sint: quibus etiam artibus & commerciis conentur ditescere. Videmus vt ij qui potiuntur bonis, ea ingurgitant soli, aut inclusa tenent: nec inopum fratrum eos miseret, vt eorum subueniant inopiæ, & bonorum suorum faciant participes. Nos Dei monitis non auscultamus. Est igitur rationi consentaneum, diabolum istos inferorum titiones mouere atque exagitare, vt confusionem augeant, quam, Deo admonente, non emendamus. Quare isthinc initium facere necesse est: vt sciamus qualiter nos Deus velit erga opes huius mundi affectos esse: quæ rationes earum acquirendarum licitæ sint: quis eorum vsus rectus sit ac legitimus. Primum igitur ac præcipuum est, ne bonorum huius seculi cupiditate ducamur. Si premamur inopia, eam moderatè feramus: si verò potiamur bonis, ne iis animum aut fiduciam adiiciamus: ea à nobis abdicare simus parati, quoties Deo libuerit. Siue habeamus ea, siue careamus: tanquam res caducas & fragiles aspernemur, atque solam benedictionem Dei toti mundo preferamus: spirituale Christi regnum quæramus, nec prauis cupiditatibus implicemur. Alterum est, vt iis quæ ad victum cultúmque necessaria sunt, quærendis operam nauemus: lucrum quod inde proficiscetur, capiamus tanquam ex manu Dei: neque malis artibus vtamur, quò facultates aliorum ad nos trahere possimus: sed bona conscientia seruiamus proximis: fructum laboris nostri, tanquam iustam mercedem, percipiamus: ne vendendo aut emendo mendaciis aut fraudibus aut fallaciis vtamur: sed apertè simpliciterque agamus omnia, eadémque fidelitate, quam requireremus ab aliis. Postremum est, vt qui pauca habet, non propterea desinat gratias agere Deo, & placidè edere panem suum: qui verò abundat, ne per ingluuiem aut intemperantiam abutatur: ne per ambitionem aut vanitatem sumptus faciat superuacaneos aut pompæ seruientes: sed moderatè vtendo, facultates in se à Deo collatas, proximis subleuandis & iuuandis impendat: agnoscens se Dei veluti œconomum esse, ea conditione bona possidentem, vt aliquando rationem reddat, similitudinem illam perpetuò mente agitans,
2.Cor.8. qua Paulus diuitias cum manna comparat:
15 nempe, vt is qui magna copia abundat, id tantummodo sumat, quod vsu sit: cui verò parum est, is ne indigeat. Denique, vt quemadmodum Christus seipsum nobis dedit, sic beneficia in nos ab ipso collata, proximis communicare studeamus: eòque pacto opem ferentes, ipsis communicemus eorum inopiæ. En qua via progrediendum, & quis modus tenendus sit. Quoniam verò id minimè facimus, agnoscamus iusta Dei vindicta fieri, vt insani isti eò prorumpant ad omnem ordinem euertendum, omnémque bonorum distinctionem tollendam, dum ex vniuerso orbe, syluam facere moliuntur latrociniorum plenam: in qua vnusquisque sine pretio, aut nulla fide habita, quicquid poterit ad se rapiat. Tot verò sunt testimonia Scripturæ ad fœdam istam confusionem refutandam, vt nunquam finem essem facturus, si omnia recitare vellem. Hoc contenti simus, haudquaquam iuberi à Domino, vt abiiciamus omnia: vt si diuitiis affluimus, eas penitus abdicemus à nobis: sed tantùm moneri, vt iis bene vtamur. Non vult humanos contractus ciuilémque agendi rationem tolli, ad vsus vitæ necessariam: sed tantùm ad æquitatem & veritatem reducit. Superuacuum igitur esset, multa ad hæc testimonia allegare, cùm iis adeò abundet Scriptura, vt ea nemo ignorare possit. Verùm phrenetici isti, vt colore aliquo errorem suum prætextant, id allegant quod monachi solent obtendere, vt statum suum perfectum & Angelicum esse probêt. Nempe, quòd Dominus adolescēti illi quærenti quid ageret, vt vitam æternam adipisceretur, respondit: Vade, inquit & vende omnia quæ habes, & da pauperibus, ac sequere me. Sed facilis est solutio: Mat.19. 21
nec enim Dominus illic sententiam vniuersalem omnibúsque conuenientem pronūtiat: sed hominis, quem alloquitur, rationem habet. Cùm enim se erga Deum officio suo egregiè functum existimaret, omnia legis mādata obseruando, sicque sibiipsi per hypocrisin imponeret, Dominus morbum, qui ipsum latebat, detegit. Erat enim diues, opibúsque suis animum adiecerat: neque id vitium esse ducebat. Eius igitur scabiem Dominus scalpsit: vt malum ipse suum sentiret, neque iactaret amplius se omnia Dei præcepta adimpleuisse, vnde longissimè aberat. Summæ ergo stupiditatis est, sententiam hanc, qua probando vnius hominis speciatim animo vsus est, sic torquere, vt ex ea vniuersalis doctrina statuatur. Cæterùm, rationi consentaneū est, vt vnusquisque non solùm vendere, sed etiam perdere quicquid habet paratus sit, ob honorē Dei: vtque ij, quibus bonorū copia in manu est, nihilominus inopes sint animo. Certò autem scimus, venditionem bonorū reipsa minimè requiri ab iis, quos Dominus instruit ad perfectionem Christianam: vt non possint esse Christiani, nisi se bonis omnibus exuerint. Similiter eo niti volunt, quod in Actis scriptum est: neminem discipulorum aliquid suum esse dixisse, sed omnes protulisse bona sua ad pedes Apostolorum. Actor. 4.32.
Atque adeò eos quibus agri & possessiones erant,

erant, ea vendidisse, vt ex pecunia quam redegissent, subuenirent pauperũ inopiæ. Præclarum certè exemplum, modò rectè accommodetur. Atque vtinam talis esset hodie affectio in omnibus qui se Christianos vocant. Vniuscuiusque enim necessitati subueniretur, ac longè meliori ratione distribuerentur bona, quàm hodie fieri solet. At vertiginosi isti, longè aliud imaginantur, quàm quod Lucas docere voluit. Quamobrem, ne in hoc delirium incidamus, quo falluntur ipsi, ac mundum perturbant: animaduertamus quam bonorum communionem Lucas significet, dum ait, neminem id quod possidebat, sibi proprium esse dixisse. Est enim forma loquendi linguis omnibus communis: vt cùm de homine liberali loquimur, eum nihil sibi proprium habere dicamus: quòd semper aperta sit eius manus ad largiẽdum iis qui inopia laborant. Ac maiore quidem ratione, si quis sit amicorum cœtus, tam bene inter se conuenientium, vt nemo ipsorum, cæteris laborantibus deesse velit: sed vnusquisque proximum iuuare sit paratus, meritò dicentur tales homines nihil sibi habere proprij: etiam si interim vnusquisque familiam suam regat, bonis suis fruatur, possessionúmque ac facultatum administrationem habeat: nec in eundem aceruum congesta & confusa sint omnia. Talis erat fidelium congregatio de qua loquitur Lucas. Vnusquisque retinebat familiæ suæ regimen, res suas sibi habebat, & separatim administrabat sua. Verùm, ita se mutuo ac fraterno amore prosequebantur, vt nemo inter ipsos inopia laboraret. Idque, vt iam dixi, dilectionis Christianæ speculum verissimum est: cui vt conformaremur, magno studio nos eniti oporteret. Atque vtinam Quintinus & eius asseclæ talem reformationem restituere possent. Minimè quidem ipsis obsisterem. Verùm, neque id inquirunt, neque eum sibi proponunt finem. Huc enim tendunt, vt misceant & confundant omnia. Nam in hoc insistunt, vt nemo aliquid habeat proprij. Et cùm responsionem hanc admittere debuissent, quod postea sequitur,
Act.4. obiiciunt: Omnes scilicet, quibus agri &
34 possessiones erant, ea vendidisse. Itaque, ex eorum sententia nemo Christianus esse potest, nisi qui se omnibus iis quæ possidet, exuerit. Ad hæc respondeo, ipsos dupliciter falli. Primùm enim, haudquaquam dicit Lucas, omnes bona sua vendidisse, neque eos qui vendebant, nulla re prorsus excepta, aut sibi reseruata, omnia distraxisse. Ne autem videar hanc ipse solutionem confingere, quæso, an verisimile est, Lucam duos tantùm propositurum fuisse exempli causa, quorum vnus hypocrita fuit, Deóque volebat imponere, si omnes vendidissent? Iosem Cyprium nominat, qui bona animi affectione ductus, re vera agrum vendidit. Alter quem nominat, inanis gloriæ studio ducebatur, & partem pretij solùm attulit. An credibile est, è sex millibus fidelium, aut eò plus, omnes qui agros & prædia habebant, ipsa vendidisse: Lucam verò vnicum tantùm exempli gratia fuisse nominaturum? Dixi secundò, fideles ipsos, qui eo tempore prædia sua distraxerunt, vt fratrum inopiæ subuenirent, non ita omnia vendidisse, vt nihil sibi reliquum facerent. Retinebant enim domos & familias suas, easque tuebantur & alebant, iisque bonis, quæ Deus ipsis dederat, vtebantur. Id autem satis demonstratur ex eo quod postea adiicitur de Tabi- *Act.9.*
tha, fœmina singulari charitate prædita, & 36
in pauperes liberalissima. Vnde verò esset largita, si omnia abiecisset? Scriptum est
Petrum apud Simonem coriarium diuertis- *Ibidem.*
se: quod fieri non poterat, nisi domum & *Act.10* *6, & 12.*
familiam habuisset. Idem postea dicitur de *12, & 16.*
Maria matre Ioannis: nempe Petrum, stu- 14
pendo miraculo ereptum è carcere, in eius domum venisse. Idem de Lydia. Postquam enim ad Christum conuersa fuit, haud semel Apostolos hospitio recepit: sed etiam ipsi carcere liberati, in eius domũ sese recipiunt. Ij autem de quibus loquor, inter Christianos perfectissimi fuêre. Nec tamen inter ipsos confusa fuit bonorum communio. Verum superuacaneum & nimis longum foret, singularia exempla omnia colligere, vt ostendam fideles bona sua inter se communicando, ea non simul coaceruasse: sed quenque apud se retinendo, aliis, quemadmodum res exigebat, distribuisse. Doctrinam enim generalem habemus, cui acquiescere tutius est. Vnum adhuc speciale exemplum producam: deinde concludam iuxta vniuersalem illam doctrinam, ceu veram regulam, qua dimetienda sunt omnia. En Philemon, quem Paulus, non abs re, commilitonem suum vocat in opere Domini, & laudat ob fidem ipsius & excellentem charitatem celebratam vbique, qua erga Deum & omnes sanctos affectus erat. Neque tamen propterea desinit prædia sua ac mobilia possidere: sed etiam seruos & seruas, qui eo tempore mancipia erant. Neque enim tunc mercede conducebantur serui, sed ita possidebantur, vt vel toto vitæ tempore retineri, vel alienari possent. Erat igitur longè absurdius, dominum ea conditione frui seruis suis, quàm reliqua bona, id est, census & possessiones retinere. Paulus autem, minimè iubet eum omnia abiicere: sed rogat vt seruum suũ Onesimum, qui aufugerat, recipere velit. Si is qui cæteris est veluti speculum perfectionis, illæsa conscientia, bonis suis fruitur, atque in eo probatur à Paulo, quis diuersam omnino legem poterit Christianis imponere? Ad communem doctrinam veniamus, in qua vera definitio sita est. Paulus non docet *1.Tim.6*
Timotheum, vt iubeat diuites huius seculi, 17

diuitiis omnibus cedere: ſed non ſuperbire, ne in opibus corruptioni obnoxiis ſpem locent, ſed vt in bonis operibus ſint diuites. *Ephes.6 9* Non iubet dominos manumittere mancipia ſua, ſed tantùm humaniter & benignè *1.Theſ.4 6* tractare. Non vetat emptiones aut venditiones: *1.Cor.7. 30* ſed ne vendendo aut emendo circumueniamus proximos, aut fraudemus. Item, vt ij qui emunt tales ſint, acſi non emerent. Non iubet prædia relinqui, ſed vt qui ea poſſident, ita ſe gerant, acſi nulla poſſiderent. *2.Cor.8. 11* Denique, de eleemoſynis verba faciens, non iubet in aceruum coniici, vt vnuſquiſque, quantum ſibi neceſſe erit, inde ſumat: ſed vult vnumquenque pro arbitratu & affectione animi ſui dare: non quaſi coactum aut vi impulſum, ſed ingenuè ac liberaliter: non vt qui diues eſt, ſeſe ad inopiam redigat, quò ſuppeditet aliis: ſed vt penurię proximorum ex abundantia ſua ſubueniat. Hæc ſunt Pauli verba. Quid plura requirimus? Diſcamus ergo communionem, quam inter ſe habent fideles, quòd ad facultates ſpectat, cum ordine & politia coniungere: ſicque reiiciamus atque abominemur diabolica iſtorum deliria, qui bona omnia confundi volunt, vt non ſolùm labyrinthos in mundum inuehant, ſed etiam horrenda latrocinia: ſicuti vnuſquiſque animaduertere poſſet, ac clarius experimento perſpiceret. Quòd attinet ad illas ſententias Lucæ, quæ prius allegatæ fuerunt: conſtat iis nihilo plus fanaticos iſtos iuuari, quàm monachos, qui iis niti voluerunt, vt præclaras ſuas, imò ſuam, communionem fundarent, quibus in clauſtris ſuis vtuntur. Omitto quòd charitas ipſorum non eò progreditur, vt deteriorem conditionem ſuam reddant, quò beneficiis afficiant alios: nam, æquo animo ferunt alios ſeſe exuére, quò ornentur ipſi: ſed quid ſit aliis donare, prorſus ignorant. Quamobrem ſolitus ſum eos vocare doctores paſſiuæ charitatis: quia ſe quantis fieri poterit, beneficiis affici patiūtur: verùm, vbi omnia ingurgitarunt, neque ſic tamen contenti ſunt, ſemper obmurmurant. Quòd ſi dandum ſit, quęratur alius qui id faciat: hoc eorum animos ſubire non poteſt. Atque tantùm abeſt vt poſſint charitatem actiuam bonis exemplis docere: vt nunquam eam addiſcere poſſint. Cæterùm, quia in eo oſtendunt tantùm, quo animi ſtudio agūtur: in hac parte eos vlterius non proſequar. Mihi enim ſatis eſt oſtendiſſe quàm impia & damnanda hæc doctrina ſit.

DE RESVRRECTIONE QVAM tenent Libertini.

Cap. XXII.

2.Tim.2 17 PAulus mentionem facit Phileti & Hymenæi, qui iam ſuo tempore reſurrectionem eſſe factam dicebant: oſtendens nefariam eſſe hæreſim, qua fides Chriſtiana prorſus euertitur. At nihilominus canes iſti execrabilem errorem ſuum aduerſus ſententiam adeò perſpicuam tueri non deſinunt. Rident enim ſpem omnem, quam de reſurrectione habemus, ídque iam nobis eueniſſe dicunt, quod adhuc expectamus. Si quæratur, quomodo id intelligant: nempe, inquiunt, vt homo ſciat animam ſuam ſpiritum immortalem eſſe perpetuo viuentem in cœlis: ac Chriſtum morte ſua opinationem aboleuiſſe, eáque ratione nobis reſtituiſſe vitam, quæ in eo eſt, vt nos minimè mori cognoſcamus. En quomodo impij iſti cum maioribus ſuis Hymenæo & Phileto præcipuum fidei noſtræ fundamentum euertunt: ſine quo Euangelium, vt ait Paulus, nequit conſiſtere. Sublata enim *1.Cor.15 14* reſurrectione, quid amplius reſtat? Tollitur autem, cùm talis concipitur imaginatio, qua veritas deſtruitur. Verum quidem eſt, eum qui credit nunquam interiturum, ſed à morte in vitam tranſiiſſe: nullam aduerſus eos eſſe condemnationem: mortem ipſis amplius non dominari: quatenus reſidet in ipſis Dei Spiritus, qui Chriſtum à mortuis ſuſcitauit, ſeménque ipſis immortale eſt. Verùm, ex eo non ſequitur beatitudinem, quam expectamus, iam in nobis reuelatam eſſe, nos iam ipſa frui, atque in hæreditatis noſtræ poſſeſſionem re ipſa eſſe ingreſſos. Expedit autem Scripturæ locos annotare, quibus rudium & imperitorum oculos perſtringunt, quo ſe iam reſurrexiſſe credant. Solomo in Eccleſiaſte, de morte verba faciens, ait ſpiritum hominis redire ad Deum qui ipſum creauit: quemadmodum corpus redit in terram, vnde originem cepit. Illinc concludunt ſpiritum ad eſſentiam Dei redire, eíque iungi, ita vt vnicus ſpiritus maneat. Sed cui perſuadebunt hanc verborum ſignificationem talem eſſe, animam ſcilicet humanam, ad Deum redeuntem, fieri Deum? Dominus quidem moriens ſic loquebatur: Pater, in *Luc. 23. 46* manus tuas commendo ſpiritum meum. Stephanus etiam ſimili oratione Deum roga- *Act.7 58* uit: Domine Ieſu, ſuſcipe ſpiritum meum. Sed tantùm abeſt vt loci iſti eorum errorem iuuent, vt etiam ad eum planè conuincendum abundè ſufficiant: demonſtrant enim apertè, Deum animas noſtras in tutelam ſuam recipere, ac conſeruare vſque ad id tempus, quo ſuis corporibus coniungentur. Si quæratur qualis ſit interim eorum ſtatus & conditio, ſatis oſtenditur aliis in locis, eis gaudium & conſolationem afferri, & miſeriis liberatas, bonis omnibus à Deo expleri. En quod ſpectat ad animas. Nunc de corporibus loquamur. Paulus magnificè ex- *Ephe.2. 19* tollere volens gratias, quas per Chriſtum recipimus, ait: nos domeſticos eſſe Dei atque vnà

vnà cum sanctis ciues regni ipsius: & iam in locis cœlestibus, cum Christo sedere. Alio
Colo.2. etiam in loco ait, nos cum ipso resurrexisse.
12 Verùm id quod in fine adiicit, dicere omittunt: nempe id totum nos spe obtinere. Itaque omnia quæ de præsenti Christianorum fœlicitate dicuntur, ad eam certitudinem referenda sunt, quam Deus eorum animis infixit: non quòd iã ipsa fœlicitate potiantur, aut eius effectum cernant. Quod enim alibi ait
Col.3.3. Paulus, verum esse oportet: nempe, salutem nostram, cùm in spe sita sit, adhuc abscondi-tam esse. Spes enim absentium & futurarum rerum est. Item, in speciem nos similes esse mortuis: neque vitam nostram prius manifestandam, quàm Christus ad iudicium venerit. De omnibus igitur quæ Christus promittit, certi sumus. Idque interim dũ ipsum præstolamur. Atque, vt ait Ioannes, scimus nos
1.Ioan.3. 2 esse filios Dei: sed nondum apparuit. Idcirco
Ephes.1. dicit Apostolus alibi, nos gestare arrham vitę
14 in animis nostris, habẽtes Spiritum Dei, quo
Col.2.12 nobis testimonium redditur, nos esse filios Dei. Quòd Paulus dicit nos resurrexisse, non loquitur de gloriosa vita, quæ nobis promissa est. Itaque non significat nos ipsa nũc frui: sed tantùm de regeneratione verba facit, vt ex orationis contextu facile est iudicare. Quid igitur sibi vult? Haud quicquam aliud, quàm nos renuntiantes mundo, aspirare ad vitam cœlestem debere, de regno Dei meditari, nec quicquam aliud quærere, quàm vt ipsius voluntati conformes simus. Quid hæc faciunt ad destruendam spem resurrectionis, quam Deus nobis dedit? An credibile est Paulum voluisse nos ab ea auertere? Qui omnes apertè tanquam hæreticos condemnat, qui eò tendebant? Vel, an eò spectat quod dicit de nouitate vitæ? Minimè quidem certè. Hoc igitur ei imponere, nimiæ impudentiæ est. Itaque, quemadmodum Deus nos elegit atque adoptauit ante creationem mundi: ita eum adoptionis nostræ testimonium animis nostris per Euangelium obsignasse intelligamus: & iam quodammodo in possessionem hæreditatis nostræ, spe videlicet, immisisse. Quandiu verò degimus in hoc mundo, velut peregrini sumus, expectantes quoad bona nobis promissa, re ipsa præstentur: quódque nobis nunc proponitur, tanquam
1.Cor.13 in speculo & figuris obscurioribus, vt ait Pau
12 lus, coràm intueamur. Absumus à Deo, vt a-
2.Cor.5. 6 lio loco dicit, quia fide ambulamus: non autẽ oculis cernimus, aut reipsa fruimur. Proinde laboramus, spe quietis post mortem potiundæ: pugnamus, cum spe percipiendi fructus victoriæ nostræ: gemimus, cum spe con-
1.Cor.15 solationis & gaudij perfruendi. Denique,
19 quoniam infœlicissimi essemus omnium hominum, si spes nostra in hac vita inclusa esset, ad summam illam fœlicitatem, quæ ingenium nostrum exuperat aspiramus: fœlicem, inquam, vitam illam, in quam Dominus noster Iesus Christus ingressus est, quò nos etiam aliquando secum deducat. Interim, cer- 2.Cor.5.
tò credimus, quod nobis per os Pauli dictum 1
est: nos, cùm terrestre hoc domicilium dirutum fuerit, permanentem in cœlis, domum habituros. Eò nos ab Euangelio vocari scimus: ideóque ex hoc carcere cupimus migrare, vt simus cum Domino: certò persuasi, nos Philip.1.
cum ipso verè cõtentos fore, ac bonis omni- 23
bus perfruituros. Cæterùm, quia Scriptura 2.Tim.4
nos semper ad extremum diem reuocat, quo 8
promittit Christum venturum, vt iudicet viuos ac mortuos: in eo omnis spes nostra sita est: nam etsi fidelium animæ, simul atque separatæ sunt à corporibus, viuunt cum Deo, ac fœlici regni ipsius gaudio potiuntur: tamẽ perfecta omnium filiorum Dei fœlicitas, vsque ad secundum Christi aduentum differtur. Ita vt Abel, Noe, Abraham, omnésq; an- Hebr.11
tiqui patres nos expectent, necdum coronas 14
suas receperint, vt vnà omnes coronemur. Oportet igitur fidelium mentes in eum diem esse defixas, eorúmque animos in eo conquiescere: sicuti etiam Scripturas talium exhortationum plenas videmus. Quid igitur sibi volunt infœlices isti, qui pręcipuum religionis nostræ caput nobis adimũt? Clamat Scriptura, & clara voce contendit, vt si salutẽ nostram velimus contemplari, ad supremum illum diem animos erigamus. Canes verò isti latrant frustra id fieri, nósque iam resurrexisse: nullam amplius resurrectionem expectandam. Testimonia adeò perspicua sunt, vt nihil suprà: quibus ostenditur corpora nostra, quæ nunc corruptioni, cæterísque miseriis obnoxia sunt, ad gloriosam illam immortalitatem adispicendam: similitérque infidelium corpora, ad ignominiam perpetuam suscitanda esse. Si non resurgimus, inquit Paulus, 1.Cor.15
neque Christus resurrexit: Euangelium nihil 14
aliud quàm mendacium est: exinanita est fi- 2.Thes.1.
des. Similiter hæc doctrina tam crebrò ite- 10
ratur, Dominum Iesum venturum in maie-
state sua cum Angelis, ad supremum iudi- Mat.25.
cium ferendum: ad filios Dei in plenam cœ- 34.41
lestis hæreditatis possessionem vocandos: impios verò mittendos ad supplicium æternum: vt segreget hœdos ab agnis: vt opus redemptionis à se factæ, in membris suis adimpleat. Isti verò porci ex aduerso doctrinam hanc rostris suis euertunt, dicentes nihil omnino amplius restare, opinatione sublata: hoc sufficere, spiritum excedentem è corporibus nostris, redire ad Deum. Tunc enim ex eorum somnio, verè in locum suum & perfectionem suam redactus est. Ex quo perspicimus, eos non minus peruersè ac nequiter finem quàm initium facere. Sicut enim de hominum creatione & omnibus operibus Dei, verba facientes, Deum cum diabolo miscent ac confundunt: ita cùm ad restaurationem omnium ventum est, quicquid Scripturis continetur, euertunt: spem

salutis nostræ tollunt: nihil nobis reliquum faciunt præter hanc vitam, vt eam transigamus, deinde in nihilum redigamur. Quamobrem de hac execrabili blasphemia moniti, viuamus in spe, quam adeò certam & perspi-
1. Thes. 4 16 cuam nobis Deus per totam Scripturam proponit. Nempe Dominum Iesum è cœlis appariturum suo tempore: & eos qui prius decesserint, quorum corpora iam computruerint in terra, ad tubæ sonitum, id est, ad vocẽ Archangeli, qui eos ad iudicium citabit, suscitatũ iri: reliquos verò superstites momento immutatum iri: ipsos quoque, omnésque vnà innouatos obuiam venturos Regi, vt sese corã ipsius maiestate repræsentent. Tunc filios Dei præmium spei suæ recepturos, eisque reuelatum iri beatitudinem illam, quam nunc auidè expectant: eam, inquam, coràm ac plenè ipsis patefactum iri, vtcunque nunc, quòd ad humanum sensum, eos lateat. Tunc nos inductum iri in possessionem hæreditatis nobis per Euangelium promissæ. Tunc fœlicitatis plenam fruitionẽ adepturos: cùm nunc miseriis & calamitatibus obruamur.
1. Ioan. 3. 3 Tunc nos præsentem Deum habituros, cúmque visuros sicuti est: cùm nunc fide tantùm cognoscamus. Tunc corpora nostra, tametsi corruptioni & putredini nunc obnoxia, in gloriam Domini nostri Iesu Christi trãsformatum iri. Sic itaque futuram resurrectionem nostram in ipsius resurrectione contemplemur. Nempe quemadmodum ad immortalitatem resurrexit: ita non dubitemus, quin idem in membris ipsius sit futurũ, cùm tempus aduenerit. Ac certi sumus, sicuti
Heb. 11. 40 Apostolus testatur, nos à patribus, Prophetis, cæterísque fidelibus expectari, qui nondum paratam sibi à Deo coronam receperunt, vt eam omnes vnà adipiscamur. Neque id solùm, sed etiam vt creaturæ omnes
Rom. 8. 21 nos comitentur, quæ, vt ait Paulus, cum gemitu expetunt diem redemptionis nostræ, vt restituantur in pristinum statum, & eripiantur à seruitute, in qua nunc ob peccata nostra redactæ sunt. Quò magis perspicitur miserorum istorum insania, qui creaturis ipsis sensu carentibus, lapidibus inquam ipsis & stipitibus stupidiores sunt. Inde reputemus quid sit in reprobum sensum dari: & iudicium Dei timere discamus.

CAP. XXIII. QVO OMNIA, quæ tum de stylo tum de falsa ac damnanda impietate Libertinorum dicta sunt, quasi digito commonstratur ex libello Antonij Pocquij huius sectæ asseclæ: quo, vt aiunt, à gallo ad asinum subinde transilijt.

QVoniam ea quæ prius tractaui, tum de execrandis erroribus Quintinistarum, tum de eorum astutia, qua sub integumentis verborum callidè inuoluunt venenum impiæ & perniciosæ doctrinæ suæ, longè facilius comprehendi poterunt, si exemplum aliquod propositum fuerit: quò plenius instruantur lectores, inuolucra aut ambages nescio quas Antonij Pocquij sacrificuli illius, de quo initio loquutus sum, hîc inserenda putaui: additis exhortatiunculis nonnullis, quibus rudes ac imperiti moneantur, qui aliàs forsan minimè sibi præcauerent. Tricas autẽ istas, desultationes voco à gallo ad asinum: quòd sermones illic congesti, tã bene cohærent, quàm caprarum stercora, sicuti vnusquisque facilè iudicabit. Porrò notandum est illic alliciendis imperitis, veluti escam proponi. Neque enim grandia mysteria deteguntur, quæ nullis aperiri solent, præterquã iis qui se omnino ipsis dediderunt, vt in eorũ schola instituantur. Illud est videlicet, quod ab initio dixi: quemadmodum monachi nouitium aliquem inescare volentes, diligenter cauent ne ordinis secreta ei pandantur: sed quæ pulchriorem habent speciem, ei in conspectu ponunt, donec ipsos in laqueos suos attraxerint: sic canes isti, initiò bella aliqua specie sese fucabunt, vt rudioribus aliquem doctrinæ suæ gustum dare possint: neq; vnquam sentinam abominationum suarũ detegent, quoad certi sint hominem ita à se fascinatũ esse, vt eorum deliriis prorsus cõsentiat. Vt ergo miseri nouitij, apud monachos, posteaquam professione sua laqueũ perpetuæ seruitutis induerunt, ibi inferos esse comperiunt, vbi cœlestes delicias quærebant: atque mel ipsis in fel conuertitur: sic rudes ac imperiti homines, prima facie existimantes hanc infelicem sectam veluti cœlorum ianuam esse, prius in exitium præcipites ruunt, quàm malitiam ac nequitiã eorum cernere aut animaduertere potuerint. Quamobrem, ne quis non monitus fallatur, magnum istum doctorem Antonium Pocquium, eorum more concionantem, audiamus:

Laudabilis est Deus, qui his postremis diebus, mihi per organũ suum patefacere libuit magnum, in quo fui, errorem, quòd vos reprehendere ac corrigere vellem, cùm scriptum sit: Omnes erunt docti à Deo.

CENSVRA.

OBseruate præcipuam istius esse sapientiã, sinere vnum quenque animi sui libidinem sequi, nec miseros homines errore seductos, reprehendere. Ita omnem doctrinã & monitionem, inter homines cessare oportebit. Quod longè alienum est ab eo, quod Paulus ab omnibus fidelibus requirit: Docẽtes, inquit, vos & admonentes mutuò. Item, Pleni estis sapientia, vt vos inuicẽ hortemini. Item, argue, admone, increpa. Item, quod ait Dominus: Si peccauerit frater tuus, corrige eum inter te & ipsum.

Existi-

Existimabam me aliquid intelligere, nec quicquā intelligo: Deus enim intellectus meus est, virtus mea, & salus mea: atque adeo vos iudicabā, & murmurabam acutè in proximos meos, in me verò nihil cernens. Quæ omnia vetita sunt: fecit enim nationes mundi capaces salutis. An is qui Deum pro intellectu suo habet, nihil intelligit? sic enim Deus nihil aliud efficeret, quàm nos excæcaret: cùm nos illuminare ipsius officium sit.

CENSVRA.

HOmo quidem fidelis, se nihil ex seipso intelligere censet, Sed an propterea debet oculos claudere, ne quid intueatur, vt vult iste insanus? Prohibitum quidem est, ne obseruemus alios, ad vitia nostra conniuendo: sed Dominus non vetat, quominus vno peracto, alterū etiam efficiamus. Diligenter autem notanda est præclara ratio quam adiungit: Omnes nationes capaces sunt salutis. Nō licet igitur in proximum animaduertere: sed contrarium prorsus concludo. Cùm enim simus ministri Dei, & eius coadiutores ad proximos nostros in salutem instruendos: nos operam nostram ipsis impendere, nec vnquam cessare oportet.

Primum haudquaquam intelligebam, quomodo ex nihilo creati sumus, & corpora nostra in cineres reducenda: spiritum verò, vt aërem clarum fore, & sparsum vt nubem: neque etiam intelligebam me ex genere terrestri esse, id est, ex eo qui primùm factus est in animam viuētem. Deus nihil sine causa facit, & quomodo eximus ex vtero terræ, matris nostræ, vbi omnis inest dolor? Quamobrem dicebat Iob: Qui vulnus inflixit, ipsúmque sanauit: qui deducit ad inferos & reducit: qui liberat à sex tribulationibus, septima verò malum non attinget.

CENSVRA.

QVæso, quis tenor in his sermonibus? aut sanè maior quàm in deliriis hominis phrenitide laborantis. Cæterùm, ingreditur in præclaram illam philosophiam quā attigimus: spiritū ad Deum reuerti post interitū hominis, dicens in nubem sparsum iri.

Fuit enim anima mea viuens, quæ putauit loqui. Sed gratia Deo, per hunc Spiritum renouationis à morte erectus sum, & viuificatus sum cum Christo: mihi præterierunt opera legis: vocatus sum cum Angelis, & factus filius Dei: hæres immortalitatis & membrum Christi, corpora nostra templa Spiritus sancti, animæ nostræ imagines, & loca secreta diuinitatis. Horribilis vero illa bestia, quæ vocatur diabolus, cui obligati & serui eramus, erátque impossibile ex nobismetipsis ab ipso liberari: Erat igitur superbia, aut auaritia aut mundus, qui iam per ignem finitus est, vt amplius sum dicturus.

CENSVRA.

NVnc vndas illas despumat, de quibus Iudas loquitur, id est, grandiloquentiā, quæ mirificæ spiritualitatis speciē præ se ferat. Quis enim prima facie nō affirmarit Antonium Pocquium semiangelum esse, si eum tam sublimi stylo intonantem audierit? Verùm, si bene perpendantur, nihil aliud sunt quàm vesicæ specie sua bene tumidæ, sed turgidæ vento: nisi quòd sub harum spumarum tumore, multæ latent blasphemiæ. Vult enim fanaticam hanc resurrectionem, de qua loquutus sum, introducere. Deinde quanuis nominet diabolum, tamen iudicat id tantùm imaginatione se facere: declarans se nihil aliud intelligere quàm superbiam, mundum, aut auaritiam. Id quod est eorum opinatio, de qua iam tractaui. En igitur quid diabolus apud eos significat. Denique quod dicitur de consummatione mundi per ignem, ad stultā allegoriam trahens, hunc fidei nostræ articulum destruit, qui tam disertè exprimitur in Scripturis: spémque tollit, quam de omnium creaturarum renouatione habemus.

Quemadmodum scriptum est de transfiguratione, vbi erat Moses, Helias, & Iesus in medio. Moses erat lex vetus, dura & importabilis: Christus erat lex mitis, pergrata & tractabilis: Helias postremus erat, finem mundi significans, vt discedens in ardenti curru suo ignis pleno ostendit: qui vocatus est spiritus duplex, per quem extra hunc terrestrem mundū consummur. Erat scilicet mundus, qui iam finem ceperat: non omnibus, sicuti neque adhuc hodie finem cepit. Mundus finitus est pro iis qui sunt in Christo, neque amplius viuunt secundùm carnem: nam prudentia carnis, mors est, & plena mortis.

CENSVRA.

PErspicite huius furciferi audaciam, quem non pudet magnum doctorem agere, dū recitat fabulas aniles, ex libro, vt aiunt, coliúum, pro mysticis interpretationibus Scripturæ. En Christus qui se in gloria exhibet in medio Mosis & Heliæ, id est, Legis & Prophetarum: vt indicet Mosem & Prophetas sibi testimonium reddidisse, séque esse verum finem, ad quem omnis illorum doctrina referenda est: atque in medio est, vt in loco eminentissimo quo se ostendat caput in domo Dei, vt dicit Apostolus: alios autem famulos tantùm fuisse. Porcus iste præclarum hoc mysterium, rostro euertens, ne Christus sit amplius omnium finis, Heliam in supremo gradu collocat: & vniuersorum perfectionem facit, nihil aliud Christo attribuens, quàm quòd nos ad medium itineris perducit. Quæ Mahometis doctrina est. Deinde, cùm dicit mundum iam finem cepisse, adhuc apertius blasphemias suas euomit, tum de sua perfectione, quam imaginantur, tum de ea resurrectione, quam prædicant: nempe iam esse factam: quòd imaginatione gloriosi atque adeò Angelis ipsis excelsiores sunt.

2.Reg.2 9 Quòd fingit currum igneum, in quo Helias extra mundum hunc raptus est, duplicē spiritum esse: primùm, textum corrumpit, & apertæ falsitatis conuincitur. Illic enim solùm refertur, Heliseum à magistro suo petiisse, vt Spiritum Dei abundantiorem duplo quàm habuerat, post ipsum haberet: atque additur, id ipsi concessum fuisse. Deinde in hoc vocabulo latet huius sectæ abominatio, quòd sese fingunt atque fucant, tum in verbis, tum in gestu, tum etiam in operibus: Christianā perfectionem esse dicentes sic duplices esse animo: ne vlla ex parte deprehendi possint, neque vllus in ipsis tenor vllâve certitudo.

Nam scriptum est: Factus sum totus homo. Cùm factus sit totus homo, accipiens naturam humanā, ac mortuus sit, potéstne adhuc in his inferioribus locis mori? Magni esset erroris hoc credere: nam mortuus est & resurrexit: & credendū est eum nullum membrorum reliquisse, quod cum ipso mortuum non sit, atque etiam resurrexerit. Quare scriptum est: Omnes sumus membra Christi.

CENSVRA.

VBi scriptū est quod allegas? Nónne falsitas manifesta est? Nulla enim talis sententia in Scripturis reperietur. Sed in primis notemus quid ex illa falsa allegatione deducat. Nēpe nos amplius non mori: acsi nihil à Christo differremus. Nos quidem, si membra Christi sumus, iam mortui & suscitati esse debemus, quòd ad sanctitatem vitæ pertinet: abnegando, inquā, nosmetipsos, viuere Deo. Sed an id iam est perfectum? E contrario ostendit Scriptura id nunc fieri tātùm ex parte. An propterea abolita est mors naturalis? An dicēdum nullam amplius superesse spem

1.Cor.15 26 resurrectionis? Contrà ait Paulus, mortē nouissimum hostem esse qui destruatur. Videtur quidem huic venerabili sacrificio ineptiis comprobandis sufficere, quòd scriptum est, nos esse membra Christi. Sed nō animaduertit Deum, gratias suas in mensura largiri, & vnicuique partem suam in hoc mundo distribuere, pro cuiusque membri qualitate, vt ait Paulus. Quare sicuti Christus non absolutè adhuc in nobis est: sic etiam multum abest quin bonis ipsius ac donis integrè potiamur.

1.Cor.15 23 Redeamus igitur ad id quod alio loco scriptum est: Vnumquenque suo ordine ad beatam resurrectionem peruenturum.

Quinetiam dicit: Infirmitates alij aliorum sustinete: nam si detractores simus, adhuc erimus cū serpēte, qui diabolus vocatur, accusante fidelem, quòd in superbia sua se adhuc esse opinetur: sed Deus extollet paruos & humiles: magnos verò & superbos deprimet. Quamobrē ij qui Christi sunt, habentes sapientiam fidei, vbique opera Dei agnoscunt, nihil mirantur, omnia in vtilitatē suam conuertunt, agnoscentes omnia ex voluntate & prouidentia Dei proficisci.

CENSVRA.

DOminus quidem iubet vt fratrum infirmitates sustineamus: non tamen vt approbemus ipsas, sed tanquam vitia corrigamus. Hic autem impius, quò reprehensiones omnes tollat, vetat ne simus diabolo similes. Qua in re? Detrahendo, inquit. Fateor. Sed nónne magna est differentia inter detractionem, & reprehensionem, quę fit fratris emendādi causa? Si igitur falsò calumniemur proximum, aut maledicendi cupiditate traducamus, imitatores sumus diaboli: cùm verò errores quos animaduertimus in ipsis, syncero animi candore arguimus, imitatores sumus Dei. At furcifer iste adhuc effrænatius erumpit: addens fidei hanc esse sapientiam: omnia, tanquam opera Dei, bona esse iudicare. Ait nos neminem vituperare debere. Rationem adiungit, quia nihil malum esse potest. En quomodo indulget homicidiis, latrociniis, scortationibus, hoc prætextu, quòd alteri minimè detrahendum sit. Quódque omnium deterrimum est, hanc infert Deo cōtumeliam, vt ei maleficia omnia imputet, ne improbentur. Rom.15. 1

Scriptum est enim: Omnia munda mundis. Qui autem fide purificatus est, totus est gratus Deo. Sed caueat ne infirmo fratri ruina sit. Quare scriptum est: Ama proximum & illi coniunctus sis fide: neque vlcisci velis. Qui enim vult se vlcisci, vindictam inueniet à Domino, seruando peccata. Quare scriptum est: Ignosce proximo qui tibi nocet. Et cùm orabis, peccata tua tibi remittentur. Homo enim ira affectus, nihil rogare debet. Quomodo enim sanationem petet, si misericordia careat erga homines similes sui: cùm adhuc sit in carne, nouißimorum temporum memoria carens, cùm non sinat esse hostis, id est, diabolus: non reminiscens testamenti, quod docet abstinendum esse à rixis & contentionibus, abolens omne peccatum, nec spectans ignorantiam proximi tui? Dixit enim Dominus: Percutiam, & sanabo: Interimam, & viuificabo. Quare ex toto animo attendite verba mea, & renouemini in nouitate sensus, vt cognoscatis quæ sit voluntas Dei: non reddentes malum pro malo, sed vincentes bono malum: nam si ames proximum: adimplebis Legem. Dilectio proximi tui, nihil mali admittit: est enim plenitudo Legis.

CENSVRA.

HÎc perspicitur qua impudentia bonum cum malo confundunt. Paulus de cibis loquens, dicit nullum immundum esse, aut reiici debere: quoniam bonæ sunt creaturæ Dei. Putidus iste, hanc sententiam eò applicat, vt latrocinia, scortationes, homicidia, pro mundis & sanctis rebus habeantur. Quod posteà sequitur, confusus est sententiarum aceruus, nihil ad rem facientium. Veruntamen, certum est, malitiam sub eis occultam latere. Cùm ait ignoscenda esse delicta: intel- Tit.1.15

intelligit assentandum esse: atque vltionis verbum cum reprehensione confundit, vt concludat neminem licere in malo suo condemnare: quia debemus iis ignoscere, à quibus offensi sumus. Verum id quidem. At remissio illa, quæ nobis præcipitur, ad charitatem refertur. Interim non vsurpamus authoritatem Dei, vt malum, bonum esse dicamus. Videmus igitur quomodo canes isti sacrosancto Dei verbo ad blasphemias suas abutantur.

En cur scriptum sit venturum qui liberaret infirmitatem Iacob dicendo: Hoc summum testamentum ex me habebunt, cùm abstulero peccata ipsorum. Nam, scriptum est Deum inclusisse omnia in infidelitate, vt omnium misereretur. Iudicia enim ipsius incomprehensibilia sunt. Nam ex ipso & in ipso, & per ipsum omnia facta sunt. Moses dicit: Miserebor, vbi miserebor. Quocirca Dominus miseretur cuius vult, & indurat quem vult. Deinde Iesus dicit: Sine me nihil potestis facere: &, Nemo potest venire ad me, nisi ei datum sit à Patre meo. Nónne veritas infallibilis ita loquuta est? An volumus ipsius verbo contradicere? Nónne scriptum est Deum cognouisse antequam nos crearet, an boni vel mali futuri essemus? Et omnia nouit, & quæ euenerunt, & quæ ventura sunt.

CENSVRA.

EN preclara eorũ theologia. Aiunt Christum in hunc mundum venisse, vt peccatum tolleret. Abolet quidem peccatum in suis fidelibus: verùm id facit mortificando ipsos per gratiam Spiritus sui, vt virtutes sequantur, vitia verò fugiant. Delet etiam maledictionem peccati, ne nobis amplius coram Deo imputetur, sed non ideo peccato carent fideles ipsi, neque minus seipsos in malo suo condemnare debent, vt à Deo absoluantur. Similiter non minus debent sese mutuis admonitionibus corrigere, vt resipiscant à vi-
Rom. 11. 32 tiis, Deus inclusit omnia sub incredulitate, id est, homines omnes conuictos, ac propria incredulitate damnatos tenet: adeò vt nemo saluus euadat, nisi misericordia ipsius, quam iis exhibet, quibus sibi visum est: sed non ideo peccatum iustificat, cùm ipsum ignoscit. Sed quorsum, quæso, omnes illas sententias nullo ordine aut ratione congestas accumulat, nisi ad perstringendos lectorum oculos, vt ignorent omnino quò se vertere aut vbi consistere debeant? Quemadmodum ij qui aberrant à via, neque aut iter aut semitam vllam vident, per medios agros incerti vagantur.

Scriptum est, non tendes ad malum: cauens ne adulteres in verbo, sicut multi faciunt. Talis ego fui: sed omnia remissa sunt. Nam scriptum est, abstinete vos ab adulteratione, vt possitis vas vestrum in sanctificatione & honore possidere. Cùm simus mortui legi per corpus Christi, vt alterius simus, qui suscitatus est ex mortuis, vt fructificemus Deo viuenti: non estis igitur in carne. Prudentia carnis est inimica Deo, nec potest Deo placere. Nisi enim spiritus Christi sit in vobis, quomodo essetis in ipso? Sed si in nobis sit, corpus mortuum est propter peccatum, sed spiritus viuit ob iustificationem: id est, iustificauit nos, quatenus eiusdem spiritus sumus. Si ergo spiritus illius qui Christum à mortuis suscitauit, qui habitat in vobis, cùm mortuus sit pro omnibus, ac scriptum sit ipsum fuisse omnem hominem, & pro omnibus mortuum esse, vt qui viuunt, non amplius viuant in seipsis, sed ei qui pro omnibus mortuus est & resurrexit.

CENSVRA.

HAud multum laborat venerabilis presbyter Antonius in allegandа Scriptura, ea videlicet, quam sequitur ratione: falsò hunc locum citans, illum deprauans, nonnullos etiam fabricans, pro sua libidine scriptum id esse fingens quod ipse somniauit, confundens omnia: acsi Scriptura in hoc edita esset, vt tanquam confusum ex ea ædificium construeretur, ex omnis generis frustis sine vllo ordine congestis in aceruum. Paulus ad Co- 2. Cor. 4
rinthios scribens, dicit se non adulterasse ver- 2
bum Dei, more multorum, id est, non fucasse (quemadmodum mangones merces suas fucare solent) vt in quæstum abuteretur. Stolida hæc bestia, locum hunc coniungit cum eo quod Apostolus Thessalonicensibus dicit de castitate: dehinc transilit ad octauum caput Epistolæ ad Romanos, vt sanctas exhorta- Rom. 8.
tiones, quæ nobis illic proponuntur, peruer- 13
tat. Nam cùm illic Paulus nos ad vitæ sanctitatem hortetur, vt mundum & cupiditates carnis abnegemus, infœlix iste, rudes fascinare conatur, vt eos ad infernalem spiritualitatem trahat: quam in eo constituit, totámque perfectionem in eo sitam esse vult, vt nihil malum esse iudicent: eo prætextu, quòd, vt ipsi videtur, habeant spiritum Christi. Atque illud est quod in fine dicit, falsò allegans locum Pauli, nos esse iustificatos, quòd eiusdẽ spiritus simus: cùm Paulus dicat, spiritum Dei nobis esse vitam, propter iustitiã, quam nobis dedit.

Quamobrem neminem nunc secundum carnem cognoscimus: quare si cognouimus Christum secundum carnem, nunc non sic eum amplius cognoscimus, quia renati & regenerati sumus, noua creatura in Christo. Itaque res veteres & aridæ præterierunt, quia omnia renouata sunt, & omnia sunt ex Deo, qui nos sibi reconciliauit per Christum. Deus enim erat in Christo, reconcilians mundum sibi, non imputans ipsi peccata. Ideo scriptum est: Qui videt peccatum, peccatũ ei manet, & veritas in ipso nõ est. Deinde, præterea dicit, eum qui peccat in vno, peccare in omnibus.

CENSVRA.

PAulus volens eorum ſuperbiam deprimere, qui in rebus externis gloriātur, dicit neminem cognoſcendum ſecundum carnem, vt eum ab externa larua æſtimemus: ſed eos magni faciendos eſſe, qui nouæ ſunt creaturæ. Hic nebulo eò ſpectat, vt imperitos rapiat in iſtam imaginationem, ne amplius inter bonum & malum diſcernant, acſi eſſet ſecundum carnē iudicare. Quod vt melius confirmet, impudenter corrumpit locum Ioānis, vbi Dominus Phariſæos ſic alloquitur: Quia dicitis, videmus, peccatum veſtrum manet: cúmque in aliam omnino formam cōuertit: Qui videt peccatum, peccatum ei manet. An egregiè ſublimes illos & tumidos ſpiritualitatis ſermones deſpumauit? nunc vno verbo definit, qualis ſit præclara illius ſectæ innocentia & ſanctitas: nempe, ſenſu & intelligentia porcis nihil præcellere.

Sed cùm inſpicitis in Deum, omnia iſta non videtis. Non enim habitat in Deo peccatum: & tamen facit omnia: & quæ facit omnia, bona ſunt: ac ſcientia hominis, ſtultitia eſt coram Deo. An ergo reſpicietis in hominem id eſt, in carnem, quæ non eſt Deus? Etiam ipſi non ſunt.

CENSVRA.

HIc perſpicitur quomodo tribuens malum Deo, vt bonum iudicetur, peræque Deum blaſphemat, aut etiam atrocius, quàm ſi iuſtitiæ eius palàm malediceret. Quia verò nullus eſt humano ſenſu præditus, qui tam prodigioſam fœditatem ferre poſſit: omnia fieri à Deo, ideóque nullum eſſe peccatum: ſapientiam hominis, ſtultitiam eſſe allegat. Quod ei concedo: ſed dico, condemnare malum, & peccatum cernere, vt ipſum odio habeamus, ſcientiam eſſe Dei, niſi omnino velit diabolum per ſacroſanctam Scripturam loquutum eſſe.

Et quia omnia quæ ſunt extra Deum, nihil ſunt: dicit Scriptura, quòd omnia quæ facimus, aut ſcimus facere, nihil ſunt quàm vanitas. Quare dictum eſt: Abnega temetipſum, tolle crucem meam, & ſequere me. Qui mecum ambulat, non eſt in tenebris, ſed ambulat in luce.

CENSVRA.

NVlla adeò præclara in Scripturis ſententia eſt, quam os iſtud impurum atque impudens ad belluinam affectionem ſuā non trahat, nimirum vt vnumquenque ad vitam, ſuo arbitratu degendam, impellat. Cùm Scriptura dicit, nihil aliud eſſe in nobis quàm vanitatem, nec ſine Chriſto boni quicquam poſſe efficere: id eò ſpectat, vt ſe quiſque inutilem ad bene agendum agnoſcens, Dei gratiam imploret, quæ omnia operetur. Impius iſte, contrarium prorſus concludit. Nempe, nos nihil agere, ídque ſufficere, vt credamus Deum facere omnia: ac nos tum nihil admittere mali, cùm Deo omnia imputamus.

Aſpicite, adeſt tempus quo diſcipulus Heliæ duplicem ſpiritum petebat. Atque illud erat, quod Chriſtus dicebat Apoſtolis ſuis, inquiens: Adhuc nonnulla habeo vobis dicenda, quæ nunc ferre non poſſetis: ſed cùm Spiritus ille veritatis aduenerit, vos omnem veritatem docebit. Neque enim loquetur à ſeipſo, ſed omnia dicet quæ audierit, & ventura omnia nuntiabit vobis. Ille clarificabit me. Accipiet enim de meo, & vobis nuntiabit, per quem incorruptibiles futuri eſtis, qualis ego ſum. Plura dicere ſuperſedebo, donec tempus aduenerit.

CENSVRA.

ACutè & ſolerter nobis eſſet diuinandum, vt quorſum ſpectet huius ſacrifici ſermo intelligeremus: videtur enim à primo Miſſæ ſuæ memento, ad ſecundum tranſilire. Sed animaduertendum eò ipſum ſpectare, vt mundum à ſimplici & pura Scripturæ doctrina auocet: acſi Chriſtianorum ſapientia in eo ſita eſſet, vt nouas reuelationes inquirerent: ídque nunc duplicem ſpiritum vocat, ea prætergredi quæ Scripturæ finibus continentur. Tametſi, quoties ipſi libet, id diuerſa omnino ſignificatione accipiat. Cæterùm perditè & nequiter adulterat locum Ioannis, vt blaſphemiam ſuam confirmet. Nam cùm Dominus dicat Apoſtolis, Spiritum patefacturum intelligentiam eorum, quæ ex ipſius ore audierunt: veterator iſte illac ſic immutat, ipſum nuntiaturum ea quæ futura ſunt. Deinde Chriſtum loquētem facit pro ſuo arbitratu, eiúſque perſonam, tanquam in fabula, introducit, dicentem ea, quæ ne in mentem quidem ipſi vnquam venerunt. Sed ea reuerentia Scripturā colunt vt eius nomen obtendant: quò plebi imperitæ, & quid ipſa contineat ignoranti, imponant.

Aſpice quomodo Deus plantauit hortum voluptatis: deinde conſtituit in eo hominem, vt eum coleret & ſeruaret. Cùm autem Deus ipſum creaſſet, obdormiuit, & Deus cepit vnam è coſtis ipſius, ex qua creauit fœminam, vt conſociaret eam viro, deinde dixit eis: Creſcite & multiplicamini ſuper terram. En prima lex quam ordinauit Deus, quæ vocabatur lex naturæ. Itaque, intelligite quomodo Ioannes oſtendit in Apocalypſi de ſeptem candelabris & ſeptem ſtellis: quomodo in quinto ambulaturi eramus in tenebris, dicens primum eſſe ſanctum, & poſtremum eiuſdem ſolennitatis cum primo. Nos autem ſumus in poſtremo tempore, & fuit verum vinculum factum in arbore crucis, quod vocamus Matrimonium: & tunc obdormiuit, & fuit apertum latus. vt co-

vt costa reponeretur quæ est fœmina, Ecclesia dicta,& vnio totius naturæ humanæ: & fieri omnes in vno membro,cuius Christus est caput. Quare, relinquamus mortalibus quod est mortale & corruptibile: nam regnum & excellentia animæ nostræ,non est hîc inferius, nisi sordida & maculata. Aspiciamus bene quomodo Ecclesia facta fuit & formata, quæ erat præfigurata per Adam & Euam. Quare Christus est sponsus,& nos sumus sponsa,vt scriptum est in cantico: Veni soror mea, sponsa mea.

CENSVRA.

CVm Paulus hac similitudine Adami & Euæ vtatur, vt vinculum illud spirituale, quo cum Christo iuncti sumus, nobis vnicè commendet: nempe, vt communicemus cum ipso beneficiisque ipsius: scelestus iste seductor, eam detorquet ad diabolicam imaginationem suam: nempe,nos ipsam esse Christi personam. Præterea quòd legem naturalem vocat multiplicare & crescere: deinde addit eò esse redeundum, vt simus in primo innocentiæ statu: id facit iuxta eorum doctrinam de spiritualibus matrimoniis, vt vnusquisque sese ad eam applicet,quæ prima occurrerit. Quod interserit de Apocalypsi,à gallo ad asinum est. Attamen perspicuum est sensum loci ab eo peruerti: dum ad hoc tempus perfectionem regni Dei allegat: quod vt adueniat quotidie rogantes, fatemur nōdum adimpletum esse.

Sed si adhuc committamus delictum, & ingrediamur hortum voluptatis, qui adhuc nobis prohibitus est, ne quid velimus facere, sed sinamus nos duci à voluntate Dei. Alioqui non essemus exuti veteri serpente, qui est primus parens noster Adam,& videremus peccatum sicut ipse & vxor eius, qui putabant tegere humanitatem & peccatum suum, quod tunc commiserant. Prius non videbant voluntatem suam, neque pudebat eos suæ humanitatis: non videbant peccatum suum: sed cùm viderunt ipsum, imputatum est eis in peccatum,& prorsus immutatum est in contrarium. Deliciæ enim fuerunt conuersæ in miserias & labores: & maledicta est terra in omnibus quæ producebat. Homo versus est in vanitatem.

CENSVRA.

QValem mortificationem doceant isti ganeones hîc perspicimus: nempe vt homo sese appeti tui suo committat, neque vllius rei conscientia moueatur. Tunc enim ex eorum sententia Deus operatur in nobis, cùm opus nostrum esse non dicimus. Hanc blasphemiam adhuc iteratam videmus, tollendum esse ex animo omnem scrupulum: atque in eo totam innocentiam suam sitam esse, vt claudant oculos, ne bonum aut malum intueantur: quod, vt inquit Solomon, omnis iniquitatis fastigium est. Idem etiam post ipsum dicit Paulus, signū esse hominis à Deo prorsus destituti, cùm nullo tangitur dolore aut pungitur. Præterea, obseruandum quomodo omnia euertit, dū originem exitij humani statuit in eo, quòd hominum sui ipsius pudere cœpit: cùm malum ortum sit ex infidelitate & inobedientia: ille verò pudor, punitio fuit quæ sequuta est, quam tamen Dominus ei in salutem conuertit. Perspicuum est igitur quanta sit fœdi istius hominis impudentia, affirmantis peccatum ideo Adæ fuisse imputatum, quòd illud viderit & nouerit. Nam è contrario, quòd vidit peccatum,obtinendæ gratiæ initium fuit: vt reuera peccatorem à seipso condemnari oportet, quò veniam à Deo obtineat. Alioqui, quò spectabit pœnitentia, quam Christiani omnes ad mortem vsque meditari debent? Cæterùm, alia adhuc malitia notanda est: nempe quod Adamum & serpentem, vnum eundémque facit, iuxta suam doctrinam, quæ docet peccatum, diabolum, mundum, animam hominis viuentem, & opinationem, vnam atque eandem rem esse.

Quare relinquamus veterem Adam, id est, animam nostram viuentem, & veniamus ad rem maiorem, id est, ad spiritum. Dictum enim fuit Adæ quòd moreretur, & re vera mortuus est. Nunc viuificati sumus cum secundo Adam, qui est Christus, non cernendo amplius peccatum, quia est mortuum: nam ex peccato facta est gratia per Patrem nostrum in Iesu Christo. Vnde igitur veniret hic pauor & timor mortis, aut inferni deiecti? Vnde possunt sic mitti in errorem, decepti, qui nihil aliud sunt quàm vanitas?

CENSVRA.

HIc perspicitur quomodo serpentes isti Veteris hominis & Spiritus vocabula intorqueant. Nam, cùm Scriptura Veteris hominis nomine significet corruptionem, quæ in nos irrepsit propter peccatum: ex eo faciunt animam viuentem, quæ homini à prima creatione data fuerat, antequam peccasset, aut vllo vitio laboraret. Verbum Spiritus non est ipsis ex gratia regenerationis: sed imaginatio illa, quòd Deus in nobis est, eúmque, omnia quæ vult, agere sinendum esse. Perspicitur etiam quid intelligant per vitam, quam habemus in Christo: nempe omnia nobis licita esse,nihil esse malum,modò nullum eius sensum habeamus. Fidelis quidem nec mortem nec inferos timere debet: nempe dum cognoscit se redemptione Christi in libertatem vindicatum. At contemptus hic, minimè ex stupore nascitur, quemadmodū impij isti volunt, aut sublata

opinione mortis & inferorum, acsi puerorum terriculamenta essent. Atque is est finis quem Pocquius iuxta communem sectæ suæ doctrinam spectat.

Nam cum Iesus descendisset in terram, qui in multis adhuc clausus est, quanuis Christus vicerit omnes diabolos, qui est mundus, & adeo admirabatur quis erat rex iste tam gloriosus, reddēs lumen suum tenebris, & faucibus inferni, dicebat: Attollite portas, &c. sicut antea dixi vobis, deducit nos & reducit. Sed perpetuo est nobiscum. Non possumus esse sine ipso: neque ipse sine nobis. Sicut enim dixi, nos sibi despondit in cruce, & tam firmiter affixus fuit, vt non possit, neque velit remotus esse à nobis, propter magnam charitatem quam habet in nos.

CENSVRA.

Difficillimum quidē esset, omnia interpretari quæ Missarius hic doctor effutit. Esset enim rationem agere cum insania. Semper tamen redit ad illa duo capita, vt talem nobis fingat Christum, quo freti, Deum offendere non vereamur, nihil habentes in nobis præter iustitiam: deinde vt persuadeat omnia adimpleta esse, ne amplius aut paradisum aut inferos expectemus. Notandum etiam perpetuò, diabolum nihil apud ipsum esse quàm mundum, id est, opinationē. Quòd attinet ad locum Dauidis quem citat, erratū illud facilè ipsi potest condonari, cùm totā scientiam suā breuiario suo inclusam teneat: eámque fabulam die Paschæ, quam floridam vocant in pago suo agi viderit: nempe cùm sacrificus baculo crucis fores templi petit, fingens se inferorum portas disrumpere. In textu autem Dauidis, nihil omnino tale habetur: sed orationem suam dirigit ad fores templi Dei, iubens vt capita sua attollant,
Ps. 24.7 quò Deus ingrediatur. Quare aptius omnino & conuenientius esset, venerabili huic presbytero demurmurare preculas breuiarij sui, Missam canere, & sublata mappa lingere paropsides culinæ, quàm agere doctorem.

Et charitas omnia in vtilitatem suam conuertit, nec quærit vtilitatem suam: nec pro seipsa est, sed pro omnibus: orat pro inimicis suis, & donat quod illis deest, & operit multitudinem peccatorum, nec cernit peccatum. Destruxit enim omnia per summum hoc mandatum quod statuit & ordinauit, dicens: Diligite inuicem, quemadmodum dilexi vos. Non veni pro me, sed pro vobis omnibus qui creditis in me. Et ero in vobis, & vos in me. Sicut Pater & ego vnum sumus, ita vos & ego vnum erimus. Scitis me exiisse à Patre, & venisse in mundum. Iterum relinquo mundum, & vado ad Patrem. Quanquam non sum solus, sed pater mecum est.

CENSVRA.

Tametsi, pro more suo inuoluit sermones istos, tamen in summa significari vult, peccatum non esse amplius, cum remissum sit per charitatem Dei, neque nos imputari ipsum debere, cùm charitas multitudinē peccatorum inter homines tegat. Deus certè, fateor, peccata nostra tegit, siquidem ad eius misericordiam confugimus: sed non ideo minimè nos peccare dicendum est: alioqui, qualis esset remissio, si nulla esset culpa? Neque etiam dicendum, nos peccatorum nostrorum sensu tangi non debere, cùm fides sine pœnitentia nequeat consistere. Similiter, fateor, charitatem fideliū tegere in proximis multitudinem peccatorum. Verùm, id Prou. 10 12
neutiquam assentando aut blandiendo. Nec Gal. 3.1
enim Paulus, quanuis acriter fratrum suorum vitia reprehenderet, charitate præditus esse desinebat. Nec quicquam à charitate alienū facit, cùm dicit se lætari, quòd mœrore affecit Corinthios, & doloris causam intulit, quæ 2. Cor. 7. 9
ipsos ad pœnitentiam adduceret. Blasphemia est igiur, dicere charitatē nôn videre peccatum.

Dico vobis vt pacem habeatis inuicem, id est, in me, oppressiones habebitis in mundo. Confidite, ego vici mundum. Sed ij qui sunt in carne, Deum videre non possunt. Scriptum est enim, Caro & sanguis regnum Dei non possidebunt. Deinde dictum est: Beati & benedicti qui sunt mūdo corde: quoniam ipsi Deum videbunt.

CENSVRA.

Conclusio reliquis persimilis est, id est, sententiarū malè cohærentium farrago. Interim scopus est: vt videamus Deum, nos in carne amplius esse non oportere. Quo intelligit nullius rei cōscientia debere amplius commoueri: sed existimandum nos iam in cœlis ipsis agere, cùm ibi sit Christus, qui ipse in nobis est. Quod deliriū vt confirmet, citat testimonium Pauli: carnem & sanguinē regnū Dei possidere non posse: omnino præter mentem Apostoli. Ibi enim loquitur de 1. Cor.
vltima resurrectione. Perditus verò iste, sic 15.50
illud adducit, acsi iam perfecta & adimpleta esset. Sed minimè mirandum. Præcipuum enim huius sectæ fundamentum est, vt iam dixi, omnia esse facta, cùm simus in Christo: animam carnalem in nobis amplius non inesse, sed spiritum viuificantem: in eóque non solùm iustitiam nostram, sed resurrectionem & gloriam sitam esse. Itaque nemo non cernit, aut potius contactu percipit, quàm verè de insanis istis bestiis sim loquutus: nec quicquam illis calumniosé affinxerim, vt eos grauarem aut eos redderem odiosos. Nam lepidum hoc specimen Antonij Pocquij locuplex testimonium reddit, tum præclaræ rhetoricæ, quam in vsu habent, tum etiam consi-

lij, &

lij,& quem in scopum intendant. Rursum ij, quos turpis Missator nugis suis circumuenire molitur, insignem hîc notam animaduertent, qua commonefiant quo spiritu agatur: nec ipse solùm, verumetiam omnes huiusce factionis. Quanquam oporteat inter cæteros, cùm à patre eius Quintino discesserim, notatum esse. Nam præter aditum qui ei ad plurimos patefit, vt venenum suum effundat: præterquã etiam quòd in discursando hac & illac nimiũ est sedulus, vt miseras animas perturbet, vbicunque diabolo magistro suo fine periculo inseruire potest: se quoque tegit, quantum intelligo, Valdensium nomine, vt facilius se in simpliciũ animos insinuet, quibus perspecta est eius populi probitas. Cùm ergo oui pelle sese induat, ad agendas lupi partes, hoc est, ad deuorandum & perdendũ: hoc eum tegumento nudari par est. Quod me ei ita ademisse puto, vt qualis sit bestia omnes intueri possint. Præterea ferendum non est, vt impius iste probrum hoc inferat populo tam Christiano, & simplici animi candore Euangelij puritatem colenti: vt ex eo se esse iactet, quò illum apud fideles Dei seruos atque etiã imperitos traducat & diffamet. Præsertim cùm ita præbeatur occasio blasphemandi nominis Dei, si Valdenses commune quicquam cum isto cane habere putentur.

CAP. XXXIIII. QVO MOnentur lectores de nonnullis libris in vulgus æditis, quibus vtuntur Libertini, quanuis non omni ex parte cum ipsis faciant.

QVia semel imbutũ aut implicitũ stulto aliquo delirio ingeniũ, semper in deterius labi solet, operæpretium est, fideles lectores de nonnullis libris monitos esse, qui fanaticis opinionibus infecti, possent veluti aditum & viam munire ad sectam Libertinorum: vt re vera iis causam suam fulciunt, quò rudium ingenia in errorẽ impellant. Inter cæteros vnus extat, falsò inscriptus Instructio & salutaris admonitio, vt perfectè viuamus in hoc mundo, & quomodo patientes erimus in nostris aduersitatibus. Si ex me quęratur, quid in eo mali reperio: primùm, dico totum eius argumentũ esse vagum, nec certam ex eo definitionem sumi posse. Deinde stultæ sunt & absurdæ in eo speculationes quæ nulli omnino vsui esse possunt, quàm ad concutienda ingenia, vt postea dubia & suspensa relinquantur. Tertiò, sermones dissolutos, atque ab omni ratione alienos continet. Veluti, homini fideli tam gratum esse agere in inferis, quàm in Paradiso: & eiusmodi. Cæterùm mihi satis est nominasse: nec enim est instituti mei contrà disputare. Alius extat liber paulò longior, inscriptus, Specillũ Christianorum: qui re vera ad turbandam aciem quàm iuuandã longè aptior est. Author quidẽ libelli, non tam bardus est asinus, quã Quintinus, aut Pocquius, quibus aut plus in specie est, quàm in re, dempto confusi garritus ac stridendi potius quàm loquendi astu, vt ex ambagibus & inuolucris scientiæ opinionem colligant. Hic verò nonnullius est ingenij, alicuius etiam doctrinæ, & nonnihil habet methodi: ita vt speciem aliquam opus eius habere posset, nisi stultę & pernitiosæ opiniones admixtæ essent. Rationibus quidem bene expensis & subdictus totus liber à principio ad finem vsque, haud multũ habet succi: sed tamen quodãmodo reciperetur, si stulta illa deliria abessent, quibus infercitus est. Ab initio ipso, negat affictiones, quas in hoc mundo patimur esse flagella Dei. Vt id probet, addit medicinas tantùm spirituales esse, quæ nos à vitiis repurgant. Non est autẽ valida hæc ratio. Cur enim pater filiũ castigat, nisi vt ipsum emendet? Non est igitur alienũ à ratione, flagellum ipsum, remedium esse. Rursum notandum est, sicuti Dominus fideles bello, fame, peste, aliísque aduersis rebus castigat in ipsorum correctionem & salutem: ita incredulos & contemptores punire, iustã aduersus ipsos vltionem exercens. Proinde, quemadmodum ignis aurum & argentum repurgans, paleam & fœnum consumit: ita afflictiones purgandis bonis, reprobis verò destruendis immittuntur. Postea, dicit eos qui membra Christi sunt: vitam corporalem amplius non degere: quæ loquendi forma nimis hyperbolica est, videtúrque hominis ex somnio delirantis. Omitto quòd ab ipso perperam exponitur locus Ioannis, in quo præcipuam thesin suam fundat. Dehinc politiam omnem condemnat, quæ bonis conseruandis constituta est. Rursum, medicinã, quæ tuendę humanæ vitæ ordinata est, improbat. Et quãuis nonnullis in locis talem temeritatẽ corrigere, aut saltẽ moderari conetur: semper tamen in eo perseuerat, omnes humanas leges, quæ ad reipublicæ administrationẽ pertinẽt, diaboli esse inuenta, medicinam verò meram esse idololatriã. Si corruptelas, quæ in iis admittuntur solũ reprehenderet, facilè ei consentirem: nec tã multa dicere posset, quin ego plura adderẽ. Sed dum ea quæ bona & sancta sunt, vituperat, blasphemat Deum, à quo illa manarunt. Deinde, bella omnia in vniuersum condemnat, sublato omni discrimine, an iusta de causa suscepta fuerint vel iniusta: atq; etiã si princeps defendendi solùm populi sui causa bellum gerat, nulla aut ambitione, aut auaritia impulsus: sed tantũ vt officio suo fungatur. Vt id confirmet, adducit locũ, quo iubemur iræ locum cedere. Paulus autẽ per nomen Iræ, vindictam Dei, & iustam eius puni- *Rom. 12* tionem intelligit, quã principes exercere iubet. De bellis veteris Testamenti loquens, ait ea nos imitari non debere, cùm sub cha-

19

ritatis lege simus: quasi verò tunc etiam ipsa neutiquam fuisset. In eo non solùm graui cõtumelia afficit sanctos Patres: sed Deum quoque ipsum, à quo fuerunt edocti. Neque verò simplici & moderata vtitur reprehensione, sed vociferatur & tumultus mouet, ac si cum omnibus inferni diabolis bellum gereret. Execrabilem enim censet esse blasphemiam, atrocem iniuriam in Deum, impiã infidelitatem, legibus humanis ad mundũ gubernandum vti. Cur ita? Quia Deus satis superque ipsum prouidentia sua regere potest.
Pro.8.15 Verùm prouidentia Dei per Solomonẽ clamat, hoc à se proficisci, quòd principes & cõsiliarij ipsorũ leges & iura constituunt. Imò, inquit, Satan principum animis hoc suggerit, vt quod solius Dei est, sibi vsurpent: nempe, efficere vt voluntas ipsius adimpleatur. Quasi leges humanæ spectarent aliò, quàm vt mundum in iustitiæ ordine & modo continerent. Id quod etiam vult ac iubet Deus:
Rom.13. eúmque in finem, vt Paulus ait, Principatus
4 in mundo ordinauit. Non est, inquit, princi-
1 Tim. 2 pis munus, audire querelas & contentiones
2 subditorum, aut lites dirimere: nam vbicunque est lis, vtrinque etiam transgressio est. Primùm hanc rationem verã esse nego: Fieri enim potest vt alter æquum tueatur. Velut is qui ius suum defendit, cùm iniustè inuaditur. Rursum dico, si quid mali sit, ad remedium
1 Sam. veniendum esse. Causam omnium calamita-
12. 9 tum, quas filij Israel perpessi sunt, huic culpæ assignat, quòd regem postularunt. Quasi verò populus antea afflictionibus minoribus aut paucioribus, quàm postea vexatus fuisset. Nimis igitur inconsideratè garrit, & nimis socordi historiæ ignorantia labitur. Verùm, hoc adhuc ab ipso quęro, num prius politicus ordo institutus erat à Deo, qualis hodie is est, quem ipse condemnat? Rogo, an non Moyses & iudices audiebant controuersias populi, eásque dirimebant? Quid vertiginoso homini facias & cerebro carenti: dum transuersus rapitur in vanas speculationes & fundamento vacuas? Tantùm obiter hoc perstringere volui, vt inde liceat, qualis sit totus liber, æstimare. Perstrinxi, inquam, nimis enim longum fuisset plenè pertractare. Adhæc, superuacuum mihi videbatur, quæ de iis in mea Institutione disserui, repetere. Quinetiam adeò stulta & absurda deliria sunt, vt inter homines sani iudicij ea digito commonstrasse sufficiat, quò præcaueri possint. Cùm ad medicinam ventum est, non minus effrænatè erumpit: ringitur, furit aduersus eam, phreneticorum more, qui feriunt, mordent vnguibus, petunt eos qui ipsis opem ferre ac consulere volunt. Nunc autem omnes medicinæ laudes referre, ac per singula demonstrare artem illam, nõ tantùm bonam & diuinam esse, sed etiam honore & pretio dignam, nimis longi sermonis esset. Respondere etiam calumniis omnibus, quibus eam traducit, prolixioris esset controuersiæ. Nec profectò tanta prolixitate opus est ad refutandas stolidas illas rationes quas adducit, vel tuendam tam liquidam certámque causam, qualis est illa quam impugnat. Primùm, res est pudenda cum iis, qui se Christianos nominant, & tales haberi volunt, imò etiam doctores se profitentur, de ea re contendere, quæ inter Gentes certa & indubitata fuit. Communis enim inter eos fuisse hæc sententia, medicinam esse donum Dei. Tametsi nolim hoc eum præiudicio grauare, nisi quatenus veritas vnicuique patebit. Dicit medicinam spiritus maligni suggestione, in mundum irrepsisse. Ego verò dico, atque etiam probo esse à Deo profectam: cùm scientia sit bene vtendi Dei creaturis, quas nobis destinat, prout necessitati nos obnoxios esse voluit. Sicut enim Deus corpora nostra fami & siti subiiciens, esculenta & poculenta dedit, quibus huic necessitati subueniremus: frigori & calori nos subiiciens, adiumenta quibus obuiam iremus suppeditauit: sic cùm nos morbis reddidisset obnoxios, remedia subministrauit, quibus mederi nobis ac prospicere possemus. Qui negabit morbos à vitiosis qualitatibus proficisci, ab intemperantia, ab accidentibus etiam quæ aliunde manant, is meritò, vt sensu & ratione carens, ab omnibus reiicietur. Herbarũ vires cæterarũque rerum percipiũtur experientia: ita vt qui vel micam habet cerebri, id oculis ipsis cernat. Scriptura refert Solomonem librum cõ-
posuisse huius argumenti. An naturalis illa 1.Reg.4
cognitio tam pręclara, quæ in euidenti ratio- 33
ne sita est, & à Scriptura sacrosancta approbatur, pro incantatione, aut præstigiis Satanę
habenda est? Cùm Paulus mentionem facit Col.4.
de Luca, medicum nominat. Lucas, inquit, 14
medicus, vos salutat. An hoc titulo eum dedecore afficere voluit, ac si latronem aut prædonem vocaret? Nunc ab egregio hoc censore dicti sui approbationem requiro: nempe, medicinam à diabolo fabricatam fuisse. Allegat nos debere in meditatione Legis, noctes & dies occupari: ideóque nihil nobis vacui ad cognoscendas herbas superesse temporis, quia sunt speculationes otiosorũ hominũ. Talis fanaticus dignus esset qui in cubiculo cũ Bibliis includeretur, ademptis omnibus cibariis ac vestibus, vt perspici posset, quomodo cæteris cogitationibus prætermissis, ad sacri verbi Dei lectionem noctes & dies animum appelleret. At dicet, nobis comedere licitum esse. Excipiam nullo modo licere, si eius dementiæ fides adhiberetur. Quales enim sunt hæ distractiones, terram colere, serere, metere, triturare, molere, pinsere, coquere? Quantum temporis consumendũ in iis artibus perdiscendis, quæ ad victum & cultũ corporis necessariæ sunt: quantò etiam longiore opus est in iis exercendis? Interim meditationi verbi Dei,

quæ nobis adeò commendatur, nihil detrahi velim: sed ostendo deliros istos homines, quid præceptum illud sibi vellet, nunquã intellexisse. Nec enim Dominus nos in iis occupari vetat, quæ ad hanc vitam tuendam requirũtur: modò semper ad altiora aspiremus, neque in eo præcipuã impendamus operam, quod accessionis tantùm loco esse debet. Vt ostendat Deum non tentari, si medicina cõtemnatur dicit, verbum fore diabolicum, si quis secus loquatur: quo euertitur vniuersa Christianorũ religio. Sed quę est ratio? Quoniam, inquit, is non tentat Deum, qui omnẽ in eo fiduciam locat. Fateor: sed dico eũ qui media à Deo ordinata contemnit, in ipsum minimè confidere, sed praua temeritate & arrogantia tumere. En præclara argumenta ad condẽnandas creaturas Dei, cũ eius dedecore & probro qui ipsas in vsum nostrũ destinauit, vt ipsis cum laude & gratiarum actione frueremur. De multis sententiis stultis & absurdis, quibus passim aspersus est liber ille, dicere omitto. Veluti, cùm dicit Dominũ nostrũm Iesum solum esse hominem, in quo omnes sumus: & cùm postremus sit, nullũ pręter ipsum superesse. Id quod ad Libertinorũ blasphemiam accedit, de qua prius disseruimus. Item, solam animam viuentem homini post peccatum remãsisse. Quasi non esset eadem anima diuinis prius ornata dotibus, quæ nunc etiam per Christum instauratur. Item, blasphemiam esse magnam contra bonitatem Dei, parentes plusquam alios diligere. Quasi

Exo.20.12 frustra hæc præcepta essent: Honora patrem & matrem: Viri diligite vxores vestras: similiter

Ephes.5.25 vxores viros suos ament. Sed habemus, inquit, fraternitatem spiritualem quæ longè præstantior est. Fateor: sed nego alteri ab altero vllo modo derogari: modò in gradu suo singuli permaneant. Itẽ, cùm dicit, quę Deus præcipit, non ideò facienda quòd ita iubeat, sed tantùm, quòd exemplum ipse præbuerit. Item, cùm dicit ferre crucem, esse pati æquo animo nos fieri vasa ignominiæ: cùm è diuerso Deus nobis hanc perpetuò consolationem proponat: crucem quam ferimus socie-

Rom.8.17 tatem esse cum cruce Christi, vt imagini eius conformes facti, gloriosæ eius resurrectioni communicemus, sicque fiamus honoris vasa, non ignominiæ. Existimo nemini non esse satis perspectum, quàm fugiendi sint tales libri, infecti opinionibus adeò fanaticis. Quod ego demonstrare, nec vltrà progredi volui.

CONCLVSIO.

NVnc omnes qui ex animo Deum quærunt, ac veritati eius libenter parent, rogatos velim, vt diligenter & tanquam in speculo considerent quàm perniciosum ac pestiferum sit, sinere se à pura Christi simplicitate abduci. Est enim formidabile exemplum iræ Dei, homines ratione præditos, quinetiam illustratos aliquo intelligentię lumine, in tam horribiles tenebras labi, vt se bestiis mutis similes reddãt. Quò periculum eiusmodi vitemus, demus operam, vt in timore & sollicitudine vocationis nostræ cursum persequamur: & proficiamus in doctrina, sed bona & vtili: cùmque nobis ante omnia finem proponamus, ne quid velimus scire, præter id quod Dominus Scriptura sua nobis reuelare voluit: ne sacrosanctum Dei verbum, sensui nostro aut cupiditati subiiciamus: sed acquiescamus omnino iis quæ nobis præscribit. Cauendum sedulò ne profanemur, cùm nos in sanctificationẽ vocare Deo libuerit. Ne simus rerum nouarum cupidi, ne pruriamus auribus, quo curiosa sectemur: sed quæramus ea quæ & nobis vtilia esse, & ædificationi seruire possunt. Ne inconstantes adeò simus aut mutabiles, vt in dies varietatem aliquam expectamus: sed ad verum iter deducti, ne inde deflectamus: cõpotes diuinæ veritatis facti, illi adhæreamus, tanquam indiuidua copula connexi. Cæterùm nemo miretur aut consternetur, cùm tam insolitos atque ab omni ratione alienos errores cernit. Nemo conturbandi sui, aut absistendi ab Euangelio inde occasionem sumat. Potius omnibus modis nos in eo cõfirmare studeamus, vt hoc tanquam perenni fulcimento subnixi, aduersus omnes tempestates ac procellas inuicti stemus. Non peto vt quisquam sententiæ meæ adhæreat, nisi ea conditione: si prius id quod doceo vtile esse cognouerit. Non peto vt infausta hæc doctrina, contra quã scripsi, improbetur, nisi quatenus repugnat doctrinæ Dei: neque id tantùm, sed erroribus etiam referta est adeò execrandis, vt solo auditu horrorem incutere debeant. Restat solùm ne oculi ad cernendũ quod palàm est, desint. Siquidem certum est neminem nisi iusta Dei vindicta excæcatum, & sensu reprobo damnatum, hîc posse circunueniri, quòd Deum in verbi eius contemptu contumelia affecerit. Atque id causæ est, cur tam sedulò fideles hortatus sum, vt vocationis suæ perpetuò memores, nunquam ab ea deflectant: atque prospiciant, quorsum Scriptura nobis data sit, quomodo ea sit vtendum, ne profanetur ipsa, dum in alienum vsum trahitur, ab eo, in quem à Deo destinata fuit.

IOANNES CALVINVS
SERVVS IESV CHRISTI, OMNIBVS PIIS QVI DEGVNT Rotomagi.

Ex Gall.

ZELVS quo afficior pro domo Dei, fratres, has me literas ad vos scribere cogit, tum quia sollicitus sum de salute vestra, tum quia dum vspiam nomen Dei blasphemari, eiúsque doctrinam corrumpi intelligo, dissimulare non debeo, si qua mihi contradicendi ratio sit, aut facultas. Oblata sunt mihi scripta cuiusdam Franciscani, qui apud vos, tanquam religionis Christianæ studiosus, in vinculis tenetur: quibus perspicio hominem hæreticum, ac nequissimum, cuius veneno miseræ multorum animæ infici, atque in exitium duci possent, nisi ab iis quibus illuxit gratia Dei, remedium afferatur. Ac, ne incertis quorundam delationibus temere fidem habuisse videar, vos monitos velim, me iam ante annum, dialogum ab eo conscriptum, horrendis blasphemiis refertum legisse: ac me nuper à viris fide dignis certiorem redditum, alia scripta quæ ad me missa sunt, & quæ finem eundem spectant, ab eius manu prodiisse. Vnica enim, vt aiunt, cantilena, ipsi nota est, quam perpetuò recinit: nempe, cùm Deus rerum omnium author sit, nullum iam boni & mali discrimen esse habendum: sed quicquid agitur, bonum esse, modò nullus animo scrupulus inhæreat. Intelligo verò, dum execrandas hasce blasphemias euomit, permultos ei fauere, atque adeò fœminas quasdam non vulgares eum habere in deliciis. Ex quo facile est iudicare, lasciuas ac prostituti pudoris istic esse mulieres, quæ splendidius ornantur, quò insigniora scorta sint. Nam si honesti vel mica tantùm iis reliqua esset, neque perfrictæ omnino frontis essent, vel minimum cum ipso commercium exhorrerent. Sed quoniam audio quosdam etiam minimè malos homines, prima fronte ab ipso falli, vos admonitos volui, vt cùm venenũ eius detexero, diligẽter ab eo caueatis.

Speciosis quidem præfationibus vti solet, vt fucum faciat: sed cùm ad rem aggrediendum est, nihil præter inanem speciem deprehenditur, tanquam sepulchri quod intus corruptione & fœtore scatet. Longis verò procemiis vtitur, veluti, Omnes nostri sensus Deo subiiciendi sunt, nec quicquam de sapientia nostra persuasum habere debemus: mẽs nostra subigenda, vt veluti captiua morẽ Christo gerat: quod & ipsi fatemur. Imò nullo vtitur apparatu hic impostor, quem ex doctrina nostra furatus non sit. Sed dum vobis aureũ calicem porrigit, eò tantummodo spectat, vt vos veneno suo enecet. Nõ est igitur hærendum iis locis, quos extra rem citare solet: sed vrgendus statim atque impellendus, vt ad rẽ redeat. Primùm, ei vulgare est, quod Libertinis omnibus, sacrosanctis Scripturæ verbis ludificari: dum eam pro libidine torquet, variísque allegoriis transformat: quod nihil aliud est, quàm genuinum eius sensum adulterare. Hoc dum iste agit, infinita deliria cõminiscitur: deinde Scripturam inuertit impudenter, vt eam somniis suis accommodet, ac veluti subseruire cogat. Vt autem ad summam rei præcipuam veniamus, Deum insimulat, quòd hominem crearit cum ea prauitate & vitiositate naturæ, qua nunc præditus est. Quæ aperta blasphemia est, occasionem homini præbens excusandæ nequitiæ suæ, vt in Deum culpam reiiciat. Contestatur quidem sibi longè aliam esse mentem: séque Deum mali authorem facere nolle, affirmat. Sed quid prodest eiusmodi subterfugium in re tam aperta? Si cuius malam percussero, an excusabor, si obtester id me offendendi hominis causâ non egisse? Etenim res ipsa manifesta est. Vt errorem suum approbet, testimonio Pauli abutitur, cùm ad Ephesios ait, naturâ nos iræ filios esse: atque admonet, vt nomen naturæ diligenter expendatur. Atqui, perspicuum est, Paulum de natura corrupta loqui, quam ex Adamo ducimus. Vnde verò oritur hæc corruptio? Paulus ad Romanos quinto, id declarat: nẽpe, per vnũ hominẽ peccatum in mundũ ingressum esse. Itaque, nomẽ naturæ, creationẽ, qua conditi sumus à Deo, nõ significat, sed genus quod omnes à primo parẽte ducunt. Quemadmodũ secundo ad Galatas ait, Nos Iudęi sumus natura. Nã intelligit eos originẽ duxisse ab Abrahamo, atque ita benedictionis ei, ac seminis eius promissę, esse participes. Vt etiã ad Romanos decimo, omnes Iudęos, naturales ramos sanctę radicis vocat. Ita naturâ ęternę dãnationis hęredes sumus: quoniã omne humanum genus, in Adam maledictũ est. Videtis ergo vt fanaticus iste, Deum eius rei insimulet, quæ primo homini imputanda est. Scriptum est enim, Deũ creasse hominem ad imaginẽ & similitudinẽ suam: atque ostendit Paulus, imaginem hanc prius in nobis instaurandam esse: vnde sequitur, Adæ peccato fuisse deletam. Atque hinc concludo, peruersam ac vitiosam hãc naturam à creatione Dei non oriri, sed à culpa Adæ qui sese corrupit: quemadmodum etiam Solomo testatur, inquiens: Scio Deum creasse ho-

Ephes. 2. 3

hominem rectum. Sed ipsi varias inuentiones quæsierunt.

Porrò, sub prædestinationis prætextu sic hominem in nihilum redigere conatur, vt reprobi exitio suo nihil agant. Atque hinc prædestinationis doctrinam obscurant exemplo sophistarum: quam vt illustrarem & planiorem redderem, omnes me studium atque operam adhibuisse sciunt. Sed si comparentur ea quæ tractaui cum interpolatis sententiis, quas iste vndequaque euertit, perspicuum erit omnibus quanta hic audacia Scripturæ locos adulteret, quibus veram ac certam solutionem attuli. Quid enim eius refert, modò euadat? Fateor igitur Deum quos vult indurare, & misereri quorum vult: nec rationem cur id faciat, ab ipso reposcendam esse. Nec tamen sequitur reprobos, propterea quòd indurentur à Deo, à seipsis non indurari. Nam dum ita loquitur, sacram Scripturam arguit mendacij. Interea nihil ad rem facit, quod ait, malum nobis inhærens, ab originali peccato, hoc est, ab homine ipso non oriri: tametsi Deus præuiderit ac statuerit priusquam mundum crearet, quid vnicuique nostrûm fieri vellet. Nec verò frustra ad Dei imaginem creati sumus: sed nos conuictos tenere voluit, vt à nobis ipsis exitium nostrû oriri intelligamus, quemadmodum per O-
Ose.13.9 seam Prophetam testatus est. Perditus hic nebulo tria solummodo interiora peccata esse affirmat: nempe, inanem sapientiæ, virtutis, ac iustitiæ nostræ persuasionem ac confidentiam. Ac subiicit exteriora peccata omnia eò referri posse. Fateor quidem hæc tria vehementer damnanda: nec vllam esse capitaliorem pestem, quàm si quis arroganter sibi de se persuadeat. Sed si hæc tria solûmodo peccata sunt: quid auaritia, quid inuidia, quid vlciscendi libido, quid mœchandi cupiditas, & eiusmodi? De interioribus vitiis tantùm loquor, quæ animis inhærescunt. Cùm huius quod cudit ternarij speculû proponere vult, Petri exemplum citare solet: sed vnicum tandem, nempe, peruersam virtutis confidentiam reperit. Atque in eo belluinus hominis stupor apertè deprehenditur. Tres, inquit, abnegationes quibus Petrus vsus est, triplicis peccati figuram gerunt. Postquam nominauit primum, si alia duo quærantur, nihil habet quod respondeat. Sed videamus an Petrus arrogantia tantùm & falsa persuasione elatus, peccarit. Nam abnegauit Dominum suum, quòd vitam hanc miseram & caducam pluris, quàm pretiosissimum fidei testimonium faceret. Hæc autem imbecillitas qua sic ad momentaneam mortem trepidamus, vt fontem vitæ abnegemus, ac pluris faciamus mundum hunc quàm honorem Dei, detestabile vitium est, sicuti abundè patet. Et tamen venerandus hic doctor, huius rei rationem haberi vetat, ne peccatum censeatur.

Verùm, ex consequentibus quę hinc deducit, magis patet ipsius nequitia. Ait enim peccatum ideò remissum Petro, quòd agnouerit & confessus sit, sibi quicquam agendi potestatem defuisse, séque nihil egisse. Contrà, nô esse remissum Iudæ, quòd viribus suis præsideret, inquiens, Prodidi sanguinem iustum. Quis tantam blasphemiam non exhorreat? qua vniuersa pœnitentia in eo statuitur, vt dicamus nihil à nobis factû aut admissum esse. Qui igitur post admissum adulterium, latrocinium, aut homicidium dicet: Nihil agere possum, itaque nihil egi, iustus erit: & qui humili & mœsto animo fatebuntur se grauia in Deum scelera admisisse, damnabûtur vt rei, ac pœnitentiæ expertes. Quid ergo perditus hic ganeo de Paulo sentiet? In eundem enim ordinem cum Iuda ipsum rediget, cùm similem confessionem edat. Postquam enim dixit se prius Ecclesiæ persecutorem atque fidei hostem fuisse, subiungit, se ignorantia & incredulitate id fecisse. Quid de Dauide pronuntiabit? De crassa & belluina eius ignorantia omitto dicere: cùm nullum in Dauide peccatum præter arrogantiam agnoscit. Nam adeò impudens est, vt dicat Dauidem, cùm Vriam occidi iussit, iustitiæ suæ: cùm Bethsabeam rapuit, viribus suis cô-fidisse. Sed his prætermissis, de eius pœnitentia videamus. Nónne se crimen, cuius Nathâ ipsum accusat, fatetur admisisse? Ex præclari huius doctoris sententia, Dauid pro indurato habendus est: quòd in Deum scelus nô reiiciat, nec fateatur se nihil posse. Deniq; improbat omnes confessiones quæ à Scriptura probantur, cùm fideles aiunt, Peccauimus, iniquè egimus. Nec tamen huic misero homini sufficit hæc blasphemia: nisi etiâ addat stimulos, quibus homines ad lætitiam incitet, postquâ iniquè egerint: quòd ita placeat Deo, cui quod placet, rectum est: cùm potius ipsos ad gemitus & luctum hortari oporteret. Quò euadet doctrina Pauli monêtis, eos quos sce- *2.Cor.7.*
leris sui pœnitet, tristes esse debere? Itê, quod *9*
ab Ezechiele Propheta dictum est, Tuarum *Ezec.16*
tibi viarum in mentem veniat, & erubesces. *61*
Vt talem blasphemiam comprobet, Ieremiæ *Ier.10.*
locum adulterat, vbi ait, Scio non esse homi- *23*
nis viam eius, nec in hominis potestate esse, vt dirigat gressus suos. Atqui, non est ea Prophetæ mens, vt nihil in posterum magi agere possimus, quemadmodum perditus hic nebulo concludit: sed cùm non sit in manu nostra positum, vt quod nobiscum ipsi statuimus, ad exitum perducatur: nec quicquam à nobis constitui posse, quod non euertat Dominus, vt dementiam nostram puniat, ideo se totum addicit ac summittit Deo, vt ipso duce ac directore vtatur. Adulterat etiam Isaiæ *Isa.41.*
locum, vbi Propheta ait: Vt sciamus vos deos *23*
esse, bene facite, aut malè facite. Quê locû sic interpretatur, acsi Deus impios rideret, qui bene aut malè agêdi potestatê sibi esse putât.

Atqui illic agitur de idolis, quorum vanitatem arguit Dominus, quòd neque suis cultoribus prodesse, nec contēptoribus obesse possint. Boni enim nomine, beneficia: mali verò, supplicia atque animaduersiones intelligit.

Idem agit aliis locis, quos veluti sus impurus rostro euertit: ac præsertim septimum caput Epistolæ ad Romanos: inquiens Paulum illic personam gerere Adami, quòd iactet se malè agere posse. Atque Paulus tractat de homine regenerato, cui semper reliquiæ peccati nonnullæ restant. Quinetiam Paulus sese exemplo proponit, & fatetur se ob carnis infirmitatem, quæ spirituali desiderio repugnat, bonum quod cupit, efficere non posse. Sed infausto huic homini sacras Scripturas discerpere ac diuellere nulla religio est. Equidem non nego eum qui vero pœnitentiæ sensu afficitur, agnoscere debere sibi nullas omnino ad bene agendum aut vitandum malum inesse vires: vt postulet à Deo virtutem, qua alterum fugiat, alterum verò sequatur. Sed non ideo concludendum est peccatorem scelerum suorum sensu affici non debere, vt se peccasse intelligat.

Iam satis superque vobis notæ sunt, fratres, execrandæ blasphemiæ, quas impurus hic nebulo aduersus Deum & sacram ipsius doctrinam euomit. Nec quicquam præterea cordatis & bona conscientia præditis viris referendum erit, vt ipsum exhorreant ac detestentur. Si iubet Paulus eos notari qui admonitioni suæ parere nolunt, vt omnes ipsos deuitent: quantò magis execranda hæc pestis notanda est, quæ cùm simulet se gloria afficere Deum velle, eum in diabolum commutat? Neque verò hîc nobis Scribas & Pharisæos alleget, quos doctrina Christi offendebat. Nam hæreses quas iste docet, nihilo magis conueniunt, aut commune quicquam cum Christo habent, quàm Belial. Obtendit persecutiones quas sustinuit, acsi Satã martyribus careret. Parum enim est persecutionem pati, nisi causa discernatur. Quòd omnes qui ipsi repugnant, tanquã superbos & inani sciẽtia tumidos condemnare audet, is ipse arrogantiam suam demonstrat. Nam ij quibus sanum iudicium est, facilè perspiciunt bestiam esse ignaram, quæ sacras Scripturas conuellit ac distorquet. At nihilominus effertur vana persuasione sui, sicque applaudit ignorantiæ suæ, vt eos rideat, quos Deus donis amplioribus ac præstantioribus ornauit. Tametsi in eo sibi ipse repugnat. Nam interdum, quod nescit, vituperat: interdum se Hebraicum fingit, quò pluris ab idiotis & vulgo æstimetur. Vt cùm ait: Israel significat Videtem Deum. In quo se planè cæcum demonstrat. Moses enim interpretatur Fortem coram Deo, aut potentem. Deinde, Latinæ linguæ interpres esse vult, cuius haud magis peritus est, quàm Hebraicæ. Sed pauonem esse diceres, qui expansis alis sese admiratur, dum temerè de rebus incognitis disputat. En venerandi huius doctoris humilitas, qui tanquam oraculum, pronuntiat se, ex quo Dei notionem adeptus est, nihil nisi optimum dixisse. Cui ego cum Augustino respondeo, eiusmodi iactationem non posse, nisi ab homine insano, atque prorsus hebete porficisci.

Conabor nihilominus summam doctrinæ ipsius paucis explicare, vt de ea ipse loquitur. Hominum creatum esse improbum à Deo, simul & diabolum, fingit: ac Deum cùm id faceret, nihil mali fecisse, dicit. Hoc vt probet, sententiam adducit Isaiæ, dicentis: Ego sum Deus, creans lumen & tenebras, faciens pacem & malum. In quo sibi ipse repugnat: nam ex eius sententia, Deus se mali authorem vocat: quod tamen negat. Discat igitur concordibus tibiis hîc canere. Notandum est autem Isaiæ sententiam ab ipso corrumpi, quẽadmodum & Amos, dum ait, Estne malum in ciuitate, quod non fecerit Dominus? Vterque enim Propheta incredulitatem eorum reprehendit, qui iudicia Dei, fortunæ tribuebant. Mali igitur nomine intelligunt, quas vulgò res aduersas vocamus. Itaq; Isaias malum opponit paci, qua res prosperæ apud Hebræos significantur. *Isai. 45. 7* *Amos 3. 6.*

Cæterùm, cùm diabolum semper malignum fuisse asserit, id Scripturæ apertè repugnat. Nisi satisfaciant ei, quæ octauo capite Ioannis dicuntur, aperta sunt testimonia Petri, Epistola secunda. Item Iudæ: vbi tractatur de lapsu eorum, qui, cùm Angeli essent, diaboli facti sunt. Sed videamus qualem in modum se à Ioãnis testimonio explicet. Ait verbo Standi, Latinè significari Esse. Id forsan verum est, idiomate Franciscanorum. Sed non animaduertit Ioannem Græca lingua scripsisse. Quid ageres cum lepido hoc magistro, cui satis est modò à probis mulierculis æstimetur, quæ ipsum delicatè tractant, dum tenetur in vinculis, vt se lenonem is præbeat, ac persuadeat nihil esse mali in stupris & adulteriis, cùm à Deo omnia fieri cognoscimus. At secũ facere contendit quod illic dicitur: Diabolum mendacem fuisse ab initio. Ac si Ioannes diceret, ipsum à creatione talem fuisse. At longè ipsi alia mens est: significat enim, diabolum ab initio seduxisse homines, cùm prius à veritate in mendacium decidisset.

Fateor quidem Paulum ad Romanos IX. sic de prædestinatione tractare, vt ostendat omnia fieri admirabili consilio Dei. Neque vlla causa est cur calumnietur à nobis passiuum effingi Deum: nam, ei summam rerum omnium administrationem, tribuimus. Sed nihilominus cùm diaboli & homines peccant, id eorum vitio & culpæ tribuendum: vt de diabolis dicitur illo Ioannis loco, quẽ citauimus. Cùm mendacium loquitur, dicitur sua loqui. Quòd attinet ad cõsilium illud arcanum Dei, humiliter ipsum adoramus, quòd

ea

ea sit ingenij nostri imbecillitas, quæ ad tantam celsitudinem pertingere nequeat.

Vt se excuset, ait se non ignorare malum in nobis hærere. Quid præterea? Asserit nihil à nobis agi. Cōtrà, fatetur Dauid: Malum coram te feci, Domine, vt iustificeris, aduersus eos qui te condemnant. Sed alia adhuc in eius verbis repugnantia est. Nā si Deus sic omnia faciat, vt creaturæ nihil agant, sequitur nihil fieri mali. Siquid enim agitur mali, author citetur. Atqui nullus reperietur præter Deū, in quem hoc cadere non potest vt malè agat. Quò igitur euadent nomina peccati, iniquitatis, præuaricationis, nequitiæ, contumaciæ, quibus Scriptura referta est? Quorsum verò Deus homines accusat, si nihil mali agunt? Quid tandem reperiet in iis quod condemnet aut puniat? Quæret, vtrum negem à Deo fieri omnia? Respondeo, sic Deum agere, vt etiam creaturæ agant suo modo & gradu: atque in eodem opere, cùm Deus pro sua bonitate bene agit, hominem pro sua malitia malè agere. In summa, huc tantùm spectat, vt discrimē tollat boni & mali: vt nemini quiduis facere aut perpetrare religio sit, cùm omnia Deo tribuat. Quamobrem, ait peccatum Sodomę esse, cùm quis se malè agere putat. Ita execrandum illud & belluinum Sodomitarum crimen, quod tam grauiter damnat Scriptura, diluit, atque in auras emittit, ne peccatum censeatur. Quod ego ipsum haud abs re facere arbitror. Nam facilè existimo ipsum, vt ordinis sui priuilegiis frueretur: insigne hoc facinus exercuisse. Et nunc, vt præclara fert eius philosophia, iisdem cogitationibus sese oblectat, quoniam opus Dei esse censet. Nec enim pudet ipsum asserere, nos malis agendis, cooperari Deo. Scriptura quidem ait impios esse velut instrumenta iræ ipsius: sed execrāda blasphemia est iis tribuere cooperariorum nomen, quod societatem & coniunctionem notat. Nimia verò admodùmque stolida ipsius impudentia est, cùm nos Adamo creationē nostram tribuere fingit, vt quæ de peccato originali dicimus, eludat. Nam si hominis elephantiaci liberi eandem ab ipso corruptionem ducunt, id tamen honorē Dei nullo modo imminuit. Nec quicquam dicimus, nisi quod Dauid testatus est: nos in iniquitate conceptos esse. Sed talem creatum fuisse Adamum contendit, quales nunc sumus, neque ab ipso naturæ nostrę vitium proficisci. Quod certè, prorsus repugnat doctrinæ Pauli, docentis nos omnes in Adam peccatores esse. Similitudo quam adducit ex Ieremia, nihil ad rē facit. Illic enim Propheta nullo modo loquitur de peccato, aut creatione hominis: sed quia peruicaci & obdurato animo resistebat populus, nec minas Dei verebatur, declarās Propheta tā facilè Deo fore ipsos delere, quàm facilè à figulo vasa lutea conteruntur. Nam ab ipso in eum, quem obtinebant statum, euecti erant.

Psal. 5. 16.

Psal. 51. 7

Nouam ergo naturam nobis ab Adamo traditam esse non dicimus, sed Deū iusto iudicio nobis in ipso maledixisse, ac voluisse nos ob illius peccatū, corruptos nasci, vt in Christo instauremur.

Vt probet & diabolos & homines natura malitiosos esse, imò Deum iis malitiam indidisse, locum Iobi citat, vbi Deus iniquitatem in Angelis ipsis deprehensurus esse dicitur. Cùm adducit hunc locum, cum Scriptura sacra, more suo, ludit. Nam si de diabolis illic ageretur, argumentatio conuenire non posset. Huc spectat Spiritus sanctus, vt hominibus demonstret, neminem prorsus coram Deo iustum fore. Idque vt planius doceat, ait, ne Angelos quidem ipsos adeò puros aut perfectos esse, quin multa in iis requirat, si summo iure cū ipsis agere velit. Et certè, quid creatura est, si cum Creatore conferatur? Quemadmodum etiam dicitur, ne stellas quidē coram ipso lucidas esse. Quid, quæso, fanaticum hunc hominē ista iuuāt? Deinde, cùm ei visum est, fatetur esse diabolos, ac momento vel minimo, sententiā mutat, negans serpentem, de quo loquitur Moses, diabolum fuisse. *Iob. 4. 18* *Gen. 3. 1*

Vt autem probet, Deum nihilominus animaduersurum in eos, qui ab omni noxa abstinuerunt, exēplum fici adducit, quæ à Christo maledicta est, cùm tamen Deus sterilē ipsam redderet, solúsq; in causa esset. Sed longè aliter de hominibus loquitur Spiritus sanctus, vt cùm ore Pauli dixit, omnes prout in corpore gesserint, siue bonum, siue malū recepturos. Nec tamē intelligo nos boni, quod agimus, authores esse. Si excipiat eandem in malo valere rationē: longè aliter à Propheta pronuntiatū est: Perditio tua ex te Israel: à me tantūmodo est auxilium tuū. Ideo Paulus, alio loco, inter hæc duo distinguit nominatim: inquiens: mortem, peccati stipendium: vitam verò æternam, donū Dei gratuitum esse. *Mat. 21 19* *Marc. 11. 13* *2. Cor. 5. 10* *Ose. 13. 9* *Rom. 6. 23*

At perditus hic nebulo omnia confundit, neque vllū discrimen admittit: interea magno fastu sententias iactat malè intellectas: vt cū allegat id quod Christus ait: Pater, qui in me habitat, ipse est qui facit opera. Atqui, illic agitur de probanda diuina virtute, quæ in miraculis ipsius elucebat. Propterea dicit, fieri non posse, vt ea miracula ederet, nisi Pater in ipso habitaret: quoniam opera illa viribus humanis superiora erant. Delirus hic impostor locum illum torquet, vt Deum omnia facere ostendat. Cæterùm, non nego Deū prouidentia sua efficere omnia: sed declarationē adiungo, quàm Scriptura docet: nempe, nos regi Spiritu ipsius, vt bona agamus, quæ nobis agenda dedit. Atque ita inferiore gradu à nobis agi, quod per nos ipse agit. Quòd attinet ad malum, nos eius authores vocandi sumus: vtque iam antea diximus id nostrum esse, quòd eius radix nostra sit, *Ioan. 14. 10*

& naturæ nostræ insita : non ei quam Deus creauit, sed quatenus corrupta & vitiosa reddita est. Quòd autem obiicit, hoc modo non fore authorem rerum omnium: facilis est solutio inter eos, qui non penitus cerebro carēt. Malitia enim & peruersitas, quæ tum nobis ipsis, tum diabolo inhęret, creata substantia non est: sed operis diuini corruptio, atque imminutio eorum, quæ nobis à Deo indita fuerant: quemadmodum omnes prauæ cupiditates nihil aliud sunt, quàm effrænes & dissolutæ eruptiones aduersus regulam, quam probauit Deus ac præscripsit. Quamobrem dicimus diabolum & hominem, cùm creati sunt à Deo, fuisse bonos, mutabiles tamen, atque voluntate Dei, nobis incognita, æqua tamen & iusta, vtrosque lapsos, lapsúque suo naturam suam mutasse, atque eidem condemnationi subiectos, exceptis iis quos elegit Dominus, atque eximit per gratiam Iesu Christi. Hæc quæ nos Spiritus sanctus docet, impius iste euertere conatur, vt tenebras cum luce misceat ac confundat.

Obiicit, Deum misisse Satanam, vt seduceret Achab: fateor, nec permisisse, sed ita statuisse dico. Sed diabolicæ doctrinæ est, negare Satanam falsósque doctores nihil agere mali, dum homines seducunt. Videte, quæso, fratres, atque iterum legite diligenter, quæ de hac re in mea Institutione tractaui: ac reperietis, quod animos vestros pacatos reddat, vt gloria reddatur Deo: vos autem pudefacti, vosmetipsos summisse humilitérque geratis. Cæterùm, quòd fingit Micheam ad tempus seductorem & simulatorem fuisse, idémque de Paulo obliquè persuadere conatur, impia calumnia est. Nam Micheas ridebat Achab, quòd assentatorē potius, quàm Prophetam habere vellet: acsi diceret, Non sum à te accersitus, vt fungar officio Prophetæ, tibíque vera prædicem: sed potius, vt assenter, tibíque placeam. Agedum: quandoquidem ex libidine animi tui hæc fieri cupis. Atque hæc ironia planè ab impio Rege intellecta est. Quare, sanctissimo Prophetæ, maxima à perdito hoc homine infertur iniuria. Idem de Paulo dicendum est: nec enim simulatione vsus est, vt illiciti quicquam faceret, aut imperitos falleret: sed eorum imbecillitati sese accommodauit, quantum per Christianam libertatem ipsi licebat, quę omnibus piis ad promouendam atque ædificandam Christi Ecclesiam data est.

1.Reg. 22.21

Sed quò deinceps hic tendat, perspicuùm est: nempe, ad spiritum duplicem Libertinorum. Ait enim, Abrahamum, dùm mentitus est à Spiritu veritatis impulsum ac directum fuisse: quòd apud imperitos mentiri ipsi liceret. Atque in eo aduersus sanctum Patriarcham & aduersus Deum blasphemus est: nec enim mentitus est Abraham: hoc est, nihil sua sponte aduersus veritatem pronuntiauit. Mendacium velut licitum tueri, vt imperiti fallantur, blasphemia est in Deum, cuius officium est mendaces perdere ac delere.

Mortificationis nomen, sæpe ipsi, vt cæteris Libertinis, in ore est : sed quale mortificandi genus intelligat, attendite: vt se ipse aperit. Si quis intelligat omnia fieri à Deo, ratum deinceps erit quicquid aget. Modò enim quispiam dicat: Nihil possum, quicquid libet, ei licet. Denique, mortificatio est, cùm quis nec boni, nec mali discrimen tenet: & tanquam laxis habenis quouis impellitur, atque omnia bellè habere dicit, quòd ea Dominus efficiat. Nam, sicuti iam prius exposui, nullam aliam pœnitentiam agnosci, qua perfectus homo reddatur, quàm si quis fateatur à Deo fieri & cognosci omnia, ipsúmque solum esse iustum. Cætera omnia superuacanea, imò damnanda esse affirmat. Hanc controuersiam moueat cum Paulo, qui conqueritur de iis, quos suæ impudicitiæ, scortationis, atque immunditiæ non pœnitet. Fortasse dicet, Paulum Theologia non tam abstrusa & recondita instructum fuisse, vt ei satisfaciat. Verùm his tribus gloriam Dei consistere dicit. Quid igitur de bonitate & misericordia censendū, quę gloria κατ' ἐξοχὴν vocatur? Cùm Deus per Ieremiam ait, nos in eius cognitione gloriari debere, subiūgit, se cognosci velle : ibíque iudicium & misericordiam potius, quàm sapientiam & virtutem nominauit. Legimus titulos, quos sibi in summa illa authentica diuinitatis suæ reuelatione attribuit, cùm se Mosi patefecit. Non videmus illic triadem hanc, qualem fanaticus iste fingit: sed Deus, gloria afficitur in misericordia & clementia sua, in patientia & veritate. At dicet hæc omnia ad tria illa referri. Cur verò ad tria potius, quàm ad quatuor? Estne quicquam magis proprium Deo, quàm veritas? Vbínam ostendet Deum nominari Virtutem, Sapientiam, aut Iustitiam vt à Ioāne Charitas vocatur? Perspicuum est igitur ab ipso obscurari & restringi gloriā Dei, cùm tribus hisce virtutibus, contra Euangelij doctrinam ipsum includat. Inanes sunt argutiæ, quo prima fronte placent: sed cùm propius cernuntur, instar fumi euanescunt.

Accedit alius articulus de perfectione, ad quam ex eius sententia, pertingere possumus in hoc mundo. Ac nititur præclara ratione: nempe, duo contraria in eodem subiecto esse non posse. Acsi Paulus non doceret, pios in hac mortali vita, assiduam inter carnem & spiritum pugnam sentire. Alloquitur enim filios Dei, cùm Galatis scribens, ait, Spiritus pugnat aduersus carnem, & caro aduersus spiritum: ita vt quæ vultis, ipsi non faciatis. Atque septimo ad Romanos fusius hoc argumentum deducit. Insanus hic ait, Paulum suscipere personā carnalis hominis non mortificati. Atque, vt calumniosæ interpretationi, quam affert, colorem aliquem obtendat, adducit quod dicitur initio capitis: Eos

Galat. 5. 17

Eos alloquor qui Legem norunt. Sed nimiæ impudentiæ est id referre ad eam similitudinem, quam attingit Paulus de obligatione vxoris erga virum. Et certè, quæ illic continentur, aliis cõuenire nequeunt, præterquam iis, quos Deus Spiritu suo regenerauit: nam disertè ait, se, cùm nosset Legem, seipsum adiudicasse morti, nec amplius inanem vitæ persuasionem habuisse. Item, sibi ad sequendum Deum voluntatem esse alacrem atque promptam: quæ certè nemo, nisi per regenerationem, adipisci potest. Item, à se non fieri malum, sed à peccato, quod in ipso inhabitat. Quo significat id sibi potissimùm esse in votis, vt adhæreat iustitiæ Dei, sed imbecillitate carnis suæ prohiberi. Sed nihil adeò miror, quàm conclusionem ab hoc phrenetico non spectari. Fatetur enim, veram esse hominis mortificationem, cùm quis omnem potestatem Deo, non sibi attribuit. Atqui, Paulus se miserum ac seruum peccati esse fatetur, nec vsquam, nisi in gratia Christi, conquiescit. An illa, quæso, hominis carnalis oratio est? Quod alio loco dixit: Non iam viuo
Gal.2. 20 ego, sed viuit in me Christus: huic sententiæ non repugnat. Ac facilè vterque locus conciliatur ex eo, quod octauo capite dictum est: Corpus mortuum est propter peccatum: spiritus autem vita ob iustitiam. En quomodo contraria in eodem subiecto, aduersus fanatici huius doctrinam, esse possint. Nam vita inchoata est, & mortis nõnihil restat. Et certè ingredimur in vitam fide, incredulitas autẽ mors est. Scriptum est autem: Credo, Domine, adiuua incredulitatem meã. Item, Do-
Mat.9. 24 mine, adauge nobis fidem. Hinc perspicuum est, fanaticos eiusmodi homines, nunquã gustasse quid Deus donúmve ipsius esset, cùm non intelligunt ea esse imperfecta, & quod illis deest, contrarium iis vitium esse.

Exempla omnia quæ cumulat, vt perfectionem probet, quam in hominibus esse posse imaginantur, dum istic viuunt, nihil ipsum iuuant. Iosephum allegat, quem typum Christi gessisse dicit: atque hinc contendit ipsum ab omni peccato fuisse immunem. Aio verò, Aaronem, illiúsque successores, similiter typum gessisse Christi: ac nihilominus iussos esse sacrificare pro peccatis suis, antequam pro populo intercederent. Porrò, quia
1.Sam.3. 19 de Samuele Scriptum est, nullum vnquam ab eius ore verbum cecidisse in terram, quærit, an existimandum sit, ipsum ad vltimum vsque diem vitæ, peccatorem fuisse. Aio verò, malè ab isto intellectam esse hanc sententiam, qua de iis tantùm agitur quæ Propheta loquutus est, dum munere suo fungeretur. Quod etiam de Isaia & Daniele verè dici
Isa.64.5 potest: & tamen Isaias in extrema senectute
Dani.9. 8 dixit: Peccauimus, Domine. Daniel quoque, septuaginta annos natus, vt ipse refert, sua & populi peccata fatebatur. Sed ne prolixior sim, quàm par sit, ad Dauidem venio. Quærit enim hic fanaticus, an non inter tot preces ac gemitus, quos edidit, dum à peccato liberari cuperet, exauditus sit. Respondeo, exauditum fuisse: sed eo modo, quem Paulus docet, qui idem optabat: nempe, cùm ex hoc mortali corpore ereptus est, quo veluti carcere, in seruitute peccati detinemur. Nec alio sanè quàm eius ipsius testimonio opus est, cùm ait: Ne ingrediaris in iudicio cum seruo tuo, Domine: quia non iustificabitur in conspe- Psal.
ctu tuo omnis viuens. Neque hunc canem 143.2
oblatrando & blasphemando excipere oportet, Dauidem eo tempore carnalem fuisse: nam eo tempore, quo perfectissimus fuit, ac tanquam Propheta Dei, loquutus est. Nec tantùm de præsenti tempore loquutus est, sed totam hominis vitam comprehendit: quemadmodum etiam Psalmo tricesimo secundo perpetuam doctrinam tradit, inquiens, Beati quorum remissæ sunt iniquitates, &c. Quam doctrinam Paulus omnibus filiis Dei accommodat. Et certè, non abs re Dominus noster Iesus Christus Apostolos suos precari docuit in hunc modum: Remitte nobis debita nostra. Perditus hic ganeo execrandam blasphemiam euomit, inquiens, Christum discipulos suos eo tempore, quo carnales erant, ita docuisse: quòd certè, nec Celestini, nec Pelagiani vnquam dicere ausi sunt, qui hanc ipsam hæresim tuebantur. Et cùm verba Christi expendentur, eò magis patebit fanatici istius impudentia. Nec enim ait, Nunc ita precandum: sed Precabimini in hunc modum, perpetuam iis regulam tradens. Denique, quisquis remissione peccatorũ non eget, neque discipulus Christi, neque membrum Ecclesiæ sit. Omnes enim Christiani, postquam se vniuersalem Ecclesiam credere confessi sunt, adiungunt, se quoque remissionem peccatorum credere, secundùm ea quæ à Prophetis prædicta fuerunt: nempe, omnibus verę & spiritualis Hierosolymæ incolis, peccata remissum iri.

Obsecro autem vos, fratres, vt quanta perditi huius hominis impudentia sit, attendatis. Nam cùm hunc Ioannis locum soluere 1.Ioan.1
conatur: Si dicimus quòd peccatum non ha- 8
bemus, nosmetipsos seducimus, & veritas in nobis nõ est: respondet id carnalibus dictum esse. Atqui, paulò prius dixerat Ioannes: Si in luce ambulamus, sicut ipse in luce est, societatem habemus inter nos mutuam. Quid furiosæ huic bestiæ faceres? Excipit, postea dici à Ioanne, Eum qui natus est ex Deo, non 1.Ioan.3
peccare. Fateor: verùm id pro mensura rege- 9
nerationis, quam adeptus est, intelligendum: ita, vt peccatum in ipso non regnet. Omnes autem filij Dei re ipsa experiuntur hanc regenerationem haud statim primo die perfici: sed contrà, ad eam semper magnis laboribus contendunt, & cum Paulo aiunt, se nondum adeptos esse. Sed huic fanatico inanibus verbis de regeneratione blaterare haud

difficilius est, quàm Scholasticis de bello, quod nunquam experti sunt. Dico igitur, eum qui ex Deo natus est, non peccare, quoniam peccato deditus non est, sed præcipuus eius affectus tendit ad cultum Dei, quemadmodum ait Paulus: Ne regnet peccatum in mortali vestro corpore. Optandum sanè esset, vt ne insideret quidem vllo modo: sed quoniam id fieri non potest in hoc mundo, ei dominationem adimi iubet, vt iustitiæ Dei summitamur. Similiter abutitur hic fanaticus dicto Pauli ad Romanos octauo, dum ait, nihil esse damnationis iis qui sunt in Christo Iesu, qui Spiritum ducem, non carnis suæ imperium sequuntur. Atque hinc perspicuum est ipsum tanquam nequissimum de grege Epicuri porcum, sacrosancta Dei scripta ridere. Nam statim apud Paulum sequitur, corpus mortuum esse ob peccatum. Et cum iis nihil damnationis esse dicit, intelligit peccata ipsis non imputari. Væ enim illi, qui iudicabitur ex iustitia sua. Quemadmodum etiam Iacobus grauius comminari, aut maiorem isto terrore inferre nequit, quàm vt sublata quispiam misericordia iudicetur. Fateor quidem nos, si filij Dei sumus, à Spiritu sancto duci ac regi debere, vt voluntati Dei conformemur: atque domemus & mortificemus rebellionē carnis nostræ: sed nihilominus semper in nobis vitia restāt: ita, vt vera perpetuò sit Augustini sentētia, dicentis: Iustitiā, quam pii obtinent in hac vita, magis cōsistere in remissione peccatorum, quàm in virtutis perfectione.

Rom. 6. 12

Iac. 2. 13

Nec pugnant ista cum iis quæ phreneticus iste adducit: nempe, si nunquam homines à peccato liberari possent, Paulum non ita frequenter moniturum fuisse fideles, vt veterem hominem enecarent. Nobis enim scopum demonstrat ad quem omnes collimare oportet. Progrediamur ergo & proficiamus, quantum fieri poterit: ac multum profectò efficiemus, si eò vsque ad extremum vitæ accedamus. Alioqui frustra vita hæc, Cursus vocaretur. Quamobrem, prætermissis hisce deliriis, quibus Satan vos excæcare, perditi huius ganeonis ministerio conatur, fratres, doctrinæ Euangelij adhærete, quæ nos docet, vt ad extremum vsque diem vitæ in pœnitentia proficiamus.

Ephes. 4. 22

Contestetur, quantum volet, se licentiam peccandi præbere nolle: hoc enim nihil aliud quàm inane, nimísque ridiculum simulationis velum obtendere: quoniam peccatū, ipsi nihil est, cùm Deus omnia facere putatur. Atque idem est integumentum, quo tegitur, vt se Deū gloria afficere fingat. Nobis quidem vnicè omníque studio curādum est, vt gloria Deo vbique omnibúsque in locis in solidū reddatur. Sed cùm his tribus articulis concludit gloriam Dei, nimis audaciter ipsi præscribit: ait enim Deū non aliter affici cōtumelia, quàm cùm falsa sapiētię nostræ, meriti, atq; liberi arbitrij persuasione efferimur. Hinc consequens esset, Deum nulla ab Antichristo Romano contumelia affici, cùm iurisdictionem vsurpat in animas, quas pro libidine sua condemnat. Excipiet hic nugator, id sub tribus articulis ab ipso expressis comprehendi. An non Spiritu sancto sapientior est, vt eius linguam immutet? Disertis enim verbis admonet Paulus, quòd solius Dei est ab homine mortali vsurpari, eiúsque maiestatē imminui, cùm quis se proximorum iudicem statuere audet: Tu quis es, inquit, qui fratrem tuum iudicas? An non omnes statuemur apud tribunal Christi? Similiter & Iacobus: Quòd si iudicas Legem, non es obseruator Legis, sed iudex. Vnus est Legislator, qui potest seruare & perdere. Quæso, an non hæc superbia seorsim notanda est: cùm homo, qui puluis ac cinis est, conscendit tribunal Dei, vt iudicia in animas exerceat, quæ sibi tantùm reseruauit? Rursus posteaquam hic blatero multùm obstrepuit, vt se Deum gloria afficere velle simulet: summa huc redit, vt omnia rectè fieri agnoscamus, quòd Deus omnia efficiat, vt hoc velo, quicquid est scelerum, vel maximè detestabilium, tegatur: & quicquid putidissimum est, optimi odoris esse iudicetur. Denique, vt Deus stupratoribus & adulteris se lenonem, latronibus & homicidis receptatorem ac fautorem præbeat: quæ blasphemiæ adeò horrendæ sunt, vt omnes earum commemoratione cohorrere, atque expauefieri debeant. Nec verò ipsi sat est causam suam tueri, nisi etiam Quintini defensionem tanquam patronus, suscipiat. Si referenda essent ea, quæ Christiani omnes in Quintino detestari debent, non referrem ea quæ accepi ab aliis, sed quæ ipse vidi ac perspexi. Ego tamen ab iis abstinebo, & nonnihil de eius exitu solummodo perstringam vt qualísnam fuerit præclarus hic martyr, omnes agnoscant. Nulla fuit alia occasio, cur in vincula coniiceretur, quàm quòd honestas & pudicas fœminas ad stuprum sollicitaret. Nam vt emissarij equi, quanuis senio confecti, ad equas, sic ille ad fœminas hinniebat. Nimiæ verò impudentiæ foret id negare, cùm vniuersa Neruiorum ciuitas huius rei optima sit testis. Coniectus in vincula, nihil non effecit, quò euaderet: nam præclara ista, quam sequuntur, philosophia, simulare, mentiri, fallere, atque in omnes formas sese immutare licet, vt iis, quos Carnales vocant, imponatur. Ita omnia abnegauit, asserens Papistico ritu, se optimum, vt vocant, Catholicum esse. Tandem & testimoniis conuictus, & libro, quem nuper edidit, (eo enim iudices, vt vt miserabilis est apud ipsos hodie iudiciorum status, vsi sunt) petiit, vt ne saltem crudeli supplicio afficeretur, promptum ac paratum se præbens ad omnia dicenda, quæ ipsi iuberentur: quod etiam strenuè ab ipso præstitum est. Nam productus in theatrum, à monachis & sacrificis

Ro. 14. 10

Iac. 4. 11

crificis Antichristi impulsus, bis populum hortatus est, vt diligenter à sacris Literis caueret: nihil peius aut perniciosius earum lectione simplicibus & illiteratis viris. Quam ergo iniuriam impudens hic impostor infert sanctis Iesu Christi Martyribus, cùm in eorum ordinem & societatem Quintinum cooptat? quem vniuersa Nerulorum ciuitas, non solùm flagitiorum & effrænatæ suæ libidinis pœnas dedisse nouit, sed etiam execrandæ blasphemiæ, qualem libello meo explicui & descripsi. Neque verò ista à me hominis odio dicta sunt, sed quia discrimen rerum habendum est, ac præsertim dum periculum est ne ab istis Satanæ ministris seducamur.

Cæterùm perspexi irrisorem istum nos occultè perstringere & calumniari, quasi diuites nobis conciliare nitamur, vt aliqua ex iis commoda percipiamus, atque interea pauperes aspernemur. Cui nihil aliud respondeo, quàm mihi duplicem, Libertinorum more, linguam non fuisse, vt variis sermonibus erga hos atque illos vterer, pro statu & conditione personarum: sed promiscuè idem responsum planum atque apertum dedisse omnibus: quemadmodum regula Dei & summis & infimis eadem & cõmunis est. Quale verò mihi consilium fuerit, quid animo propositum habuerim, res ipsa apertè docet. Pauperum quàm plurimorum aduentus mihi dispendio magno fuit: maiori etiam, quòd istic commorati sint: nemo autem omnium est, qui me, vel obolo vno auxerit. Et certè maximæ stultitiæ foret, si hac ratione diuitias, aut commoda nostra quærere vellem: nec enim diuites huc, sine maxima bonorum suorum iactura & imminutione commeare possunt. Sed eos, qui ipsis in idolorum cultu & superstitione adulantur, ac persuadent licere in iis versari & commorari, séque mundo accommodare, hoc facere certissimum est, vt partem aliquam facultatum ipsis emungant: plurisque absolutionem istam vendunt, quàm Romanus Antichristus suam, ac diplomata indicarit. Pluribus hanc calumniam persequi nolo, tum quia nimium aperta & perspicua est, tum etiam quia gloriæ ducendum sit, cùm nobis huiuscemodi canes oblatrant.

Vt finem dicendi faciam, obsecro atque obtestor, per nomen Dei, fratres, vt Ioannis exhortationem memoria teneatis: nempe vt probentur spiritus, ne nos deliri isti homines ab Euangelij simplicitate abducant inanibus fallaciis, quæ lumen Euangelij in tenebras adeò obscuras conuertunt, vt nihil in eorum dictis & sententiis præter horrendam confusionem appareat. Deum nostrum bonitatis & misericordiæ Patrem rogo atque imploro, vt vos tueatur, & Spiritu sapientiæ ac prudentiæ regat, omni virtutũ genere muniat ac cõfirmet, vósque omni sanctitate dedicet, vt eius gloria, sicuti par est, in nobis reluceat, Amen. Geneuę, XX. August. M. D. XLVII.

SECVNDÆ PARTIS

TRACTATVVM VARIORVM D. IOANNIS CALVINI.

CLASSIS TERTIA.

Aduersus Pseudonicodemitas.

DE FVGIENDIS IMPIORVM ILLICITIS SACRIS, ET PVRITATE CHRISTIANÆ RELIGIONIS OBSERVANDA.

IOANNES CALVINUS, OPTIMO *viro, & amico singulari*, N. S.

EGO verò, amicissime frater, molestissimè tecum fero, ac pro eo vt debeo, vices tuas misereor: cui nondũ ex illa Ægypto emergere liceat, in qua tot idolorum, idololatriæque portenta obseruantur tibi assiduè, ac oculis tuis ingeruntur: ad quorum famã cùm piæ aures perhorrescant, præsenti aspectu oculos (quorũ scilicet & tenerrimus est sensus, & vehemẽtius afficitur) suprà quàm dici potest, grauiter offendi, par est. Cogeris spectare (vt narras) in mona-

chis & sacrificulis fœdas impietatis formas, in plebe mille genera superstitionum, plurima veræ religionis ludibria: quibus omnia istic scatent & perstrepunt. A quibus spectaculis qui oculis suis parcunt, eos beatos existimo: prout illa est tua, quam refers, verè misera necessitas. In primis verò, summum illud abominationum omnium caput, Missa, spectabilem se ac visendam exhibet, ac inter reliquas omnes nequitiæ partes longè supereminet: in qua quicquid sceleratissimæ impietatis cogitari potest, perpetratur. Huiusmodi spectacula si ludicra essent, possent fortè abs te rideri: nunc autem vbi maximè seria sunt, cum grauissima Dei contumelia, non dubito (quæ tua est pietas) quin bilem tibi magis quàm splenem moueant, vel lacrymas potius eliciant. Quòd autem mecum deliberas, qua te ratione, inter nefanda illa sacrilegia & Babylonis sordes, in quibus pro temporis rerúmque tuarum conditione viuere nunc tibi necesse est, purum Domino atque impollutum conserues: id quidem ego per libenter facio, tota vt ea de re animi mei sensum tibi exponam, eóque magis, quòd cùm multos hodie, qui gustum Dei aliquem percepisse videri volunt, professioni suæ minimè respondere conspiciam, hac tamen in parte præsertim, plerosque, ferè omnes à recta via decedere video. Neque valde sanè impedita res est, consilium hac de re dare, si te in Dei disciplinam totum tradideris, tuósque affectus omnes eius verbo domandos permiseris. Sed nescio quomodo bona pars nostrûm improba temeritate aduersus eius imperia interdum exultamus, ac iis contemptis, aut certè omissis, ideóque & cōtemptis, earum rerum quas acerrimè prohibeant, licentiam, quoties libet, nobis facimus. Atque id potissimum in præsenti negotio vsu venire solet. Cùm enim ij, qui inter tales angustias versantur, quales te nunc circunstant, nec trāquillitatem se suam tueri, nec cum iis quibuscum viuunt, retinere se posse concordiam prospiciunt, nisi eorum idololatriæ simulando indulgeant, tanta hac difficultate obsessi atque impliciti, magis quid sibi expediat, quàm quid Deo placeat: magis quo modo homines habeant propitios, quàm quo Deo satisfaciant, cogitant. Interim defensionem quoque meditantur, qua suas conscientias arment coram Dei tribunali: se minimè consentire interiori cordis affectu in vllā impietatem: sed modica, eáque innoxia simulatione se inire rationem, qua imperitorum hominum ignorantiæ cedant: quibus sic melius consulturi sint, si qua spes est eos erudiri posse: certè quos summo suo periculo, nullo fructu, maiori libertate irritare stultum sit. Verùm talibus initiis videmus ruinam suam auspicatos, quibus hac nostra memoria contigit, velis retrorsum datis, in naufragium recurrere, vnde enatarant. Principiò, cùm magnum vel in conspectu discrimen esset, si quibus in rebus oportebat ingenuè profiterentur quod habebant in animo, secum reputabāt rem esse non magni momenti, si in populi gratiam paulùm ineptirent: qua tamen ratione graues offensiones redimere promptum esset. Itaque impiis ceremoniis promiscuè cum aliis defungebantur. Deinde cùm ne sic quidem hominum suspicionem effugerent, pedem adhuc alterum progrediebantur: satis esse, si bonos viros fidei suę conscios, haberent: aliorū opinionem quauis arte falli, nihil nocere. Hîc, si quid ab aduersariis Christi in veram doctrinam deblateratum erat, vultu, natu, totius corporis gestu, voce denique assentiebantur. Cùm neque hunc sibi astum satis ex sententia succedere intelligerent, secreta ab omni hominum arbitrio conscientia contēti esse incipiebant: quod vt obtinerent, diligenter cauebant, ne quam darent Christiani pectoris significationem. In hūc modum cùm à recta officij linea, quadam (vt sibi videbantur) temperata cautione deflecterent paulatim, ac delaberentur, tandem cæci ac veluti sui obliti, sese in exitium præcipites dederunt. Manifesta sanè Dei vindicta: qua eos sęsus sui vanitate deiici æquum fuit, qui præpostera sua prudentia Deum fallere & homines cogitabant. Nam hic postremus fabulæ actus illis fuit: non modò nullius aures atque oculos, cordis sui testes, vt prius solebant, admittere: sed quantum in se erat, omni studio contendere, vt omnes haberent earum rerum testes, quæ quàm longissimé ab homine Christiano abesse debent: & quod antea occultum saltem apud se retinebāt, auersari palàm ac detestari. Talibus scilicet documentis admoneri nos decet, vt omissa nostri ratione, solliciti ambulemus in conspectu Dei nostri, quemadmodum Propheta loquitur: *Mich. 6* ne, lasciuiente quadam audacia, iis nos legibus soluamus, quibus nos Dominus alligauit: ac quod astringit, relaxemus: tum verò etiam terreri, ne si sapientes simus apud nosipsos, comprehendat ille sapientes in astutia *Iob. 5* sua, & prudentium consilia subuertat. Sed est *1. Cor. 3* illud scilicet, quod principiò sum questus, verius quàm vellem, bonam hominum partem nihil hîc liquidè perspicere, nihil rectè iudicare, nihil syncerè statuere posse: quòd dum ab integra puráque diuinæ legis obseruatione videt imminere pericula, eorum metu perplexa & consternata circunspectat, quomodo cum Dei venia retinere possit hominum gratiam. Qua in consultatione nihil nisi ex sua anxietate cæcáque perturbatione consulit: peruersè omni quidem vtrunque, & præposterè. Nam & quod Dei vôce decretum semel sancitúmque est, deliberationi nostræ nefas est subiici: neque rursum quicquam bonæ spei reliquum sibi facit, qui de tanti momenti rebus, timiditatem pusil-

pusillanimitatémque suam in consilium mittit: ex quo affectu turpes semper (vt ille inquit) filij nascuntur. Itaque & hanc deliberandi peruersitatem simile consilium sequitur. Siquidem deflexis à verbo Dei oculis, nihil à se plus exigunt, quàm quod incolumi salutis suæ rerúmque suarum statu præstari quæat: quicquid discrimine aliquo nimiáque difficultate inuolutum est, id vt missum faciant, sibi facilè permittunt, nec interim exaudiunt, quàm horribilis edicta sint in eos vindicta, qui contemptis Dei præsidiis, quò meliora sibi comparent, suam stationem deserunt. Sic enim per Prophetam Iudæos Dominus obiurgat, quòd præsentibus opibus, quibus eos acquiescere ipsi iusserat, diffisi, interdicta Ægypti subsidia sibi accerserent,
Isa.30 Væ, inquit, filij desertores, vt agitaretis consilium, & non ex me: vt ordiremini telam, & non per Spiritum meum: vt adderetis peccatum peccato: qui vos accingitis, vt descendatis in Ægyptum, & os meum non interrogastis: sperantes auxilium in fortitudine Pharaonis, & fiduciam ponentes in vmbra Ægypti. Et erit vobis fortitudo Pharaonis in cõfusionẽ: & fiducia vmbræ Ægypti in ignominiam. Cùm verò tãta in eos asperitate feratur, quid indulgentius mitiúsve expectent isti, qui indignè ferentes, frementésque omnium sese odiis, omnibúsque periculis Dei voluntate obiectari: ea valere iussa, nouas sibi illicitásque cautiones suo marte confingunt? Neque verò ignoro, quanto suauius carnis nostræ mollitudini blandiãtur suffugia, quæ periculum aliquod submouere videãtur: quàm simplex istæc erga Dei verbum obedientia, cui tantum discriminum sit propositum. Verùm nulla est tanta difficultas, quam non eluctetur, qui hac se cogitatione affirmauerit: non posse grauius quicquam minari vniuersum hominum genus, quàm quod castrorum suorum desertoribus, in illa quã retulimus prophetia, Dominus denuntiat. Non minimum operæpretium fuerit hîc nobis succurrere, quod de Cypriano, quodam loco narrat Augustinus. Postquam capite damnatus fuisset, datam illi optionem redimendæ vitæ, si verbo dũtaxat abnegaret eam religionem, cuius causa mortem obibat: nec illi factam modò potestatem, sed vbi iam in supplicij locum ventum esset, ambitiosè rogatum à Prouinciæ præside, vt deliberaret, an non vitæ suæ (quoniam ita licebat per Cæsarum clementiam) consultum mallet, quàm pœnam luere ineptæ peruicaciæ. Illum contrà breuiter ad omnia respondisse: In re tam sancta nullum esse deliberationis locũ. Si quis sanctum virum, cùm in conspectu essent tormentorum apparatus, instaret atroci truculentóque vultu carnifex; ceruicibus iamiam immineret ictus gladij, diræ vndique insanientis populi mixtæ probris imprecationes obstreperent, terriculamentis illis omnibus non fuisse deiectum miratur, quominus sese velut deuotam aræ victimam in cruciatum alacriter daret, iure id quidem facit: sed simul cogitet, ipsum vna hac cogitatione infractam illam animi magnitudinem ad extremum sustentasse: quòd cùm mentem in Dei mandatum, quo ad pietatis confessionem vocabatur, cogitationémque defixam penitus haberet, simul à talibus spectaculis, quorum terrore vacillare poterat, totam auertebat. Vocem ergo edidit ad omnem quidem immortalitatem consecrandam, sed non laude magis quàm imitatione dignam. Ita est sanè. Quæcunque sese nobis ingerat vel boni, vel commodi species, quæ nos vel latum vnguem à Patris nostri cœlestis obedientia subducat, confestim occurrere primæ deliberationi nos decet: quòd res adeò sancta, quàm nobis sanctum esse debet qualecunque Dei mandatum, non extra omnem modò controuersiam, sed deliberationem quoque posita sit. Cùm enim primùm deliberare nobis permittimus, iam fines eo ipso transilimus: quibus refractis, nimirum procul euagari, longiúsque aberrare, perquam procliue est. Hæc contra communem omnium nostrorum timiditatem, non absque causa, antequam ad tibi respõdendum aggrederer, præfari libuit: quòd videam eius (vt ita dicam) lippitudine magis animos nostros impediri, ne verũ hac in parte cernant, quàm alia quauis ignoratione. Ac longius fortasse id quidem feci, quàm res ferebat ipsa: at certè breuius etiam, quàm huius postulent seculi mores: quando plurimos hodie video, qui nisi obiurgatoriè asperéque ad sanguinem penè vsque vellicentur, ad omnem doctrinam obsurdescunt. Iam istud quoq; nostri æquè ac seculorũ omnium vitium est, tam vafras ésse, amabiles, captiosas, speciosisque prætextas nominibus, ad illudendũ vnumquenque, carnis suę illecebras, vt illam arcere à consiliis nostris, abigeréque, primus sit sapiendi gradus. Neque verò adeò ingenio tuo diffido, vt tantum in exhortando verborum positurus fuerim, si tui vnius hîc rationem ducerem. Satis enim superque tam placidæ mansuetæque docilitati fuerit (quantã esse tuam permultis iamdudum argumentis sum expertus) simpliciter admonitam ac edoctã esse. Verùm dum postulatis tuis priuatim satisfacere instituo: quia tamen eius generis res est, de qua interrogas, in qua & periculosè & vulgò peccatur, non frustrà, nec sine fructu aliquo facturum me existimaui, si eadem simul opera compluribus me docendis accõmodarem, qui in eodem versantur errore: vt si qui forte eorum in hanc Epistolam inciderint (ego autem omnes incidere non modo facilè patiar, sed etiam vehementer cupiam) sibi quoque scriptam putẽt: & siquidem auscultare volent, habeant quam sequantur officij sui admonitionem: sin minus, testimoniũ saltem aduersum se accipiant, quo

conuincantur, ſcientes prudentes, ac etiam volentes in exitium ſuum perrexiſſe.

Principiò in id nos, velut defixis oculis ſemper intueri conuenit, quod diſcipulis ſuis omnibus proponit Chriſtus, dum primo eos ſcholæ ſuæ tyrocinio initiat. Nam vbi à ſui ipſorum abnegatione cruciſque tolerantia auſpicari eos docuit, ſimul & hoc ſubiicit: *Luc.9* Qui me & meos ſermones erubuerit coram hominibus, hunc Filius hominis erubeſcet, cùm venerit in maieſtate ſua, & Patris, & ſanctorum Angelorum. Hoc ergo nobis à Chriſto Domino, cùm in eius familiam primùm adſcribimur, edici meminerimus: hoc perpetuum eſſe edictum, in omnem vitam iis promulgatum, qui in eius regno cenſeri volent: vt ſi vera cordis pietate, eius amplexi ſunt doctrinam, eam ipſam cordis pietatem externa profeſſione declarent. Et ſanè, quãta fuerit improbitas, eum nolle inter homines profiteri, à quo ſe coram Angelis agnoſci velint: & quam ſibi in cœlo conſtare velint Dei veritatem, in terra abnegare? Quare, non eſt quod callida diſſimulatione iam hîc ſibi quiſquam placeat, aut falſa pietatis opinione blandiatur, eam ſe fouere in corde fingens, quam externis teſtificationibus prorſus euertat. *Rom.9.* Vera enim pietas, veram confeſſionem parit. Nec vanũ haberi debet, quod ait Paulus. Quemadmodum corde ad iuſtitiam creditur, ita ore fieri confeſſionem ad ſalutem. Denique ſuos ad confeſſionem vocat Dominus: quam qui detrectant, alium ſibi magiſtrum quærant oportet: quando ab eo ferri ſua ſimulatione non poſſunt. Quærat hîc quiſpiam: Num igitur qui inter impiam ac ſuperſtitioſam multitudinem pauci ac diſperſi viuunt fideles, iis, quò fidem ſuam rite teſtificentur, neceſſe ſit opportunè, importunè, publicè ſimul ac priuatim in ſuorum popularium impietatem vociferari? ad prædicandam Dei veritatem plateas occupare? ſuggeſtus conſcendere? conciones aduocare? Minimè id verò. quin potius cùm peculiariter ad verbi ſui miniſterium accerſat Dominus ſiue Apoſtolos, ſiue Prophetas, ſiue nuntios, ſeu quo alio nomine appellare libet, quorum voces publicè perſonare velit: idem ab omnibus paſſim tentari adeò neceſſe non eſt, vt nec omnino expediat, ac ne deceat quidem. Quamobrem hoc agendum magis, vt ſinguli quid vocationi ſuæ, ſuóque ordini conueniat, pro ſe quiſque cogitẽt: cui ſi optimè reſpondeant, quod officij ſui eſt præſtabũt etiã optimè. Quos verbi ſui miniſterio Dominus deſtinat, iis veluti publicam perſonam imponit, vt eorum vox in luce verſetur, & ſuper tecta, ac tanquam tubæ clangor exaltetur. Cæteris ſic à publico Apoſtolorum munere abſtinendum eſt, vt priuatæ tamen vitæ officiis, Chriſtianos ſe eſſe profiteantur. Hoc quia tanta breuitate commodè explicari non poteſt, quale ſit, pluribus diſſeramus. At verò illam, quam ad certos homines peculiariter reiecimus, publicæ profeſſionis functionem omittemus in præſens: de qua erit fortè aliâs opportunior dicendi locus: tantũ quod perequè ad vnumquenque è populo pertineat, inquiremus, qualem ſcilicet confeſſionem exigat à ſuis Dominus, qui inter impios ſparſi palatíque degunt eo in loco, vnde veræ religionis diſciplina exulet: tum qualibus in externa vitæ actione notis eos ab idololatrarum turba, cui permixti ſunt, differre velit. Neq; rurſum animus eſt certò definire, quando, & apud quos, & quo loco, & quàm apertum fidei ſuæ teſtimonium ſit editurus homo Chriſtianus: nec limitare, quatenus progredi debeat, vel vbi conſiſtere poſſit citra offenſam, quoties propagãdæ Dei glorię oblata occaſio, aut ſpes quoquomodo proficiẽdi facta fuerit. Quę diſputatio, pręter id quod propè immenſa foret, etiam ab hoc docendi genere nonnihil eſt aliena: quòd certis regulis includi comprehendíque nequeat. Neque enim illi, quam à nobis requirit Petrus, promptitudini fines præſcribere facile eſt, cùm vult nos paratos eſſe ad reſpondendum cuilibet poſcenti, vt loquamur de ea quæ in nobis eſt, ſpe: nec item ingenti illi celebrandæ nominis Dei, regníque eius magnificentiæ ſtudio, quo exultantem æſtuantémque Dei populum inducunt Prophetæ, cùm ita loquentem faciunt: Venite, aſcendamus *Iſa.2. Mich.4* in montem Domini, ad domum Dei Iacob: & docebit nos de viis ſuis, & ambulabimus in ſemitis eius. Quibus verbis (vt videmus) ineſt penè clamoſa ad appetendam Dei cognitionem cohortatio. Iam verò tot Pauli de ſectanda ædificatione præcepta quàm latè pateant, quis non videt? vt nullam certiorem legem expectare debeant, qui vera erga Deum ſuum pietate ſunt affecti, quàm vt ſanctam eius maieſtatem (cui totos eſſe conſecratos ac deuotos ipſos decet) quacunque licebit commoda ratione illuſtrent: non alium ſibi finem modúmue eius illuſtrandæ præſtituant, quàm vt omnibus occaſionum articulis immineant, omniáque (vt ita dicam) continenter captent momenta, quandiu aliquid ſe poſſe efficere confident. Alius quidem alio & præſtantius, & fortius, & conſtantius: omnes tamen huc ſinguli, ſecundum gratiæ ſuæ modum, ſimul contendant. Quare, vt diximus, in illam adeò fuſam diſputationem expatiari, non eſt huius loci proprium: quo non vniuerſum complecti propoſitum eſt, quantum vel Domini gloriæ, vel ædificationi hominum debeas, ſed duntaxat breuiter oſtendere, quæ tibi iſtic inter impios agenti, neceſſariò tenenda ſit cautio: & quam prætermittere, quin te profanis illorum ſacrilegiis inquines, non poſſis.

Ac quoniam quicquid de hac re Scripturis traditum eſt, eorum præſertim cauſa præceptum

ptum fuisse videtur, qui inter gentes Dei ignorantes versarentur, plurimũ autem inter illarum idololatriam, & eorum, quibuscum hodie nobis negotium est, superstitionem interesse vulgò existimant, (quòd hæc Dei & Christi nomine quodammodo obtecta fucũ facit: illa paulò crassiore ignorantia summi Dei cultũ palàm aspernabatur) nos, illa prius proponemus, quæ in Scripturis extant præcepta: deinde oculos ad nostra tempora referemus, & ex rerum similitudine, quid ad nos pertineant, dispiciemus. Quanquam non video cur æterna Dei mandata ita vnius seculi spatio terminemus, sed hunc ordinem imperitis, ne quis in eorum animis scrupulus
Exo.20. resideat, concedemus. Cùm lege sua Dominus idola coli aut adorari vetuit, hoc capite totum illum externum cultum complexus est, quem deferre suis idolis impij solent. Nam & verbis, quibus vsus est, ea inest proprietas: quorum alterum incuruari, alterum honorare significat. & eam adorationis speciem notatam esse constat, qua linea lapideáve simulacra corporis gestu coluntur. Hæc itaque interdictio est, non qua simpliciter populum suum Dominus prohibeat in ligno aut lapide, gentium instar, obstupescere, sed vllo modo profanam earum stoliditatẽ imitari, coram simulacris sese honoris causa prosternendo, aut aliam quamuis obseruantiæ significationem dando, qualem dare aut nudato capite, aut genu flexo nobis in more est. Qua ratione vbi puros sui cultores describit,
1. Reg. 19 ab hac eos nota designat: Seruabo, inquit, mihi septem millia virorum. Quid? an quorum corda non sunt vanitate ac mẽdaciis Baal infatuata? non id modò: sed quorum genua non sunt curuata ante Baal, & quorum ora non sunt osculata manum eius. Eodémque alibi symbolo, cùm agnoscendam omnibus & cœlestibus & terrestribus, & infernis, suam maiestatem affirmat, agnitionem ipsam ex-
Isa.45 primit: Mihi, inquit, curuabitur omne genu, & omnis lingua in nomine meo iurabit. Quo contra efficitur, simulachrum ab iis Dei religione consecrari, quo vllo corporis gestu, eius cultum significant. Neque ad eorum conuincendam præuaricationem interest, qua id simulatione, vel synceritate faciant. Idolum enim quicunque est aliqua venerationis specie prosecutus, vtcunque sit animo persuasus, Deum esse confessus est. Diuinitatis verò nomen idolo qui tribuit, Deo
Dan.3 sustulit. Itaque tres illi Danielis comites, quanti eiusmodi foret simulatio, docuerunt: quibus corpus accensi fornacis flammis crudeliter absorbendum tradere, leuius visum est, quàm paululũ inflexis coram statua poplitibus, Regis oculis satisfacere. Quorũ aut nos insaniam rideamus, quòd nullã adeò ob causam potentissimi Regis iracundiam in se, magno capitis sui discrimine, inflãmarint, vel exemplo discamus, externæ quoque suscepta que in hominũ gratiã idololatriæ grauius omni morte subesse piaculum. Quare, cùm è duobus eligendum esset alterũ, aut vt excusso Dei timore, scelerato edicto obsequerentur: aut homines se præ Deo contemnere palàm declararent, notum esse Regi voluerunt, quòd eius non colerent deos, nec quam erexerat statuam, adorarent. Parẽ etiam Danielis ipsius in causa perquam simili constantiã, quicunque sit ille scriptor, qui ad eius prophetiam appendicem adiecit, commemorat: cùm maluisse narrat leonum vnguibus se discerpendum permittere, quàm ad draconis cultum, qui pro Deo à cæteris colebatur, genu submittere. At quoniam non omnibus fidem facit historia, ex ea fidẽ dictis meis conciliare supersedeo. Porrò ne qui ab adorandis statuis caput dũtaxat, aut genu abstinuisset, ideo se perfunctum existimaret, plurima addidit præcepta Dominus de ceremoniis suis sanctè custodiendis, de viis Gentium in totum fugiendis. Apud Prophetam autẽ vno Isa.52
verbo pronuntiauit, quàm procul ab omni impietatis communicatione abesse populum suum vellet, cùm Iudæis Babylonem deportatis omnino interdixit, immundũ ne attingerent. Quæ clausula (vt Paulus interpretatur) summatim comprehendit, ne qua religionis suæ sanctitate aliena indignáque ceremonia se contaminarent. Nam Corinthio- 2. Cor. 6
rũ Ecclesiæ de ea re præcipiens ad colligendam totius suæ sententiæ summam, hoc testimonio contentus fuit. Non est istud, mihi crede, leuiter nec oscitanter prætereundum: sacrosanctam Dei religionem rite eos solos conseruare, qui nullis ipsam peruersarum superstitionũ inquinamentis profanent. Eandẽ illos violare, polluere, lacerare, quin impuris ipsam impiísque ritibus misceant. Qua cogitatione qui se exercebũt fideles, tali sacrilegio ne quando se obstringant, omni studio prouidebunt. In eum modũ Abraham, Isaac, cæteríque Patriarchæ, cùm regionũ essent earum inquilini, quæ idolorũ abominationibus refertæ essent, quanquam non sine gemitu spectabant hospitũ suorum insanias, qui tamen mederi non poterant, ferebant quidem eas, sed se in puro illibatóque Dei sui cultu sollicitè continebant. Atque vt ab eorũ superstitionibus se diffidere, publicè nõ proclamabant: ita nec vllã dabant significationem, qua se consentire simularent. Huius simplicitatis insigne extitit in Daniele docu- Dan.6
mentũ: nã quamuis Babylone in mediis idololatriæ sordibus versaretur, quia tamen ab omni procul aberat cõmunicationis simulatione, perinde ac si longo interuallo disiũctus esset, maculã nullã contrahebat: quoniã autẽ in confessu populi veræ pietati videbat non fore locũ; ab eius conspectu subductus, obductis cœnaculi foribus, Deũ suũ, qua decebat puritate, seorsum colebat: ita in publico vrbis ac gentis errore, à via ipse non deflectebat;

Huc & illa Iudæis in Lege præcepta obseruatio spectabat, vt non aurum vel argentum è gentium sculptilibus appeterent, ac inferrent in domos suas: sed quasi spurcitiã & sordes abominarentur, quòd Domini forent anathemata. Sic enim ad detestandum id omne, execrandúmque quicquid idoli nomine semel inustum fuisset, eos instituebat; quò ab omni Gentilium superstitionum immunditie animosius abhorrerent.

Quòd si tanta externæ professionis syncceritate religionem suam, obscuram adhuc, & figuris duntaxat adumbratam, sub veteri Testamento coli voluit Deus: quanto id Christianæ Ecclesiæ verius fuerit præstandum: cui ipse per vnigenitum Filium dum apparuit, sapientiæ suæ mysteria latè reserauit, & toto veluti ambitu veritatem suam illucere fecit? Idque ipsum Apostolorum doctrina confirmare promptum est: nam argumentum, quo Paulus aduersus fornicationem vtitur, quando huius quoque loci propriam habet rationem, huc accommodare minimè absurdum erit: Nescitis, inquit, corpora vestra, mem-
1.Cor.6 bra esse Christi? Tollens ergo membra Christi, faciam membra meretricis? Absit. Sic & ad eandem nobis formam ratiocinari licet: Membra nostra cùm Christi membra sint, idolorum cultu vel immundis superstitionibus fœdabimus? at quid hoc fuerit, nisi vel Christiã glori tali subiicere ignominiæ: vel corpus nostrum à Christi corpore abscindere, vt cum idolis fornicetur? Quam verò demum præceptionem subiicit, ad omnem externam moderationem generalis est: vt corpus nostrum meminerimus templum esse Spiritus Sancti: nos non esse nostros: emptos enim esse pretio magno, idcirco portandum & glorificandum Deum in corpore nostro. Ecquid elucebit in corpore nostro Dei gloria, si inter sacrilegiorum sordes prouoluatur? Ecquid sacra templi Dei sanctitas conseruabitur, si alienis profanísque ritibus polluatur? Verùm, si qua alia in parte vehemens est ad officium cohortator Paulus, in hac maximè causa vehementiæ suæ neruos omnes contendit, dum Christianos admonet, ne quid in hominum oculis fidei suæ confessione indignum, prauas cæremonias vsurpando, præ se ferant. Duabus autem propositis noxis, Dei inhonoratione, & hominum offensione, quas secum ferat omnis idololatriæ simulatio, vel quacunque ratione suscepta imitatio, ab ea nos longissimè absterret. De diuini nominis ac honoris profanatione, hæc eius verba sunt: Charissimi, fugite ab idolorum cultu (sub Cultus nomine, exteriores omnes ritus collegisse, qui impiorum sacris adhibeantur, iam ex sequentibus manifestum erit) vt prudentibus loquor: vos ipsi iudicate quod dico. Calix benedictionis cui benedicimus, nonne communicatio sanguinis Christi est? & panis quem frangimus, nonne communicatio corporis Domini est? Ergo vnus panis & vnum corpus multi sumus, omnes qui de vno pane participamus. Videte Israel secundum carnem. Nónne qui edunt hostias, participes sunt altaris? Quid ergo? Dico quòd idolis immolatum sit aliquid? aut quòd idolum sit aliquid? Sed quòd quæ gentes immolant, dæmoniis immolant, & non Deo. Nolo autem vos participes fieri dęmoniorũ. Non potestis calicẽ Domini bibere, & calicẽ dæmoniorum. Non potestis mensæ Domini participare, & mensæ dæmoniorum. Initiò in memoriam illis reuocat, quàm propinqua sit istæc illis cum Christo Domino societas, corporis & sanguinis ipsius participes fieri, vt quanto eos propius illi adiunxerit, tanto ab omni idolorum participatione lõgius abstrahat. Externa autem sacramenta quædam quasi vincula esse, quibus cum Domino cohæreant: idipsum igitur illis è conuerso accidere, qui immundis cæremoniis se admiscẽt, vt per eas idolorum societati se innectant atque inserant. Deinde omnem tergiuersationem præcidit, cùm eorum obiecta occupat, qui prætendere possent, idolum nihil esse: idcirco carnem idolis immolatam, nihil à vulgari carne differre. Quod illis, quantum ad carnis ipsius substantiam, concedit: sed aliam esse hominum opinionem excipit, quorum iudicium in factis nostris spectari debeat, quæ ipsorum oculis subiiciuntur. Eos autem, qui carne idolis immolata vescantur, argumentum imperitorum errori præbere, vnde iudicent, eo modo idolis ipsos sacrificare, sic in hominum conspectu Deum inhonorari. Iam & asperiorẽ sententiam postea subiicit, tantũ esse inter Christi & dæmoniorum mensam dissidium, vt altera se abdicet, qui delibet quicquam ex altera. Hac demum clausula exhortationem suam absoluit: Num prouocamus Dominum? Num fortiores illo sumus? Cuius tanta vis est, vt magis acriter, ac magis penè dixerim tragicè, exagitare sceleratum vllum facinus non potuerit, quàm illam exagitauit superstitionum fictionem: quæ vix pro leuissima culpa hodie à multis ducitur. Alibi, Nolite iugum du- 2.Cor.6
cere cum infidelibus. Quæ enim participatio iustitiæ cum iniquitate? aut quæ pars fideli cum infideli? Quæ societas luci cum tenebris? Quæ concordia Christi cum Belial? Leui.26
Quis porrò consensus templo Dei cum idolis? Vos enim estis templum Dei, sicut dicit: Quoniam inhabitabo in illis, & inter eos inambulabo, & ero illorum Deus, & erunt mihi populus. Non vult vsque eò Christianos ab omni infidelium necessitudine abhorrere, vt nulli inter eos intercedant ciuiles contractus, nulla commercia, nulla denique colloquia. Nam alioqui, vt ipsemet ait, exeundum esset ex hoc mundo: sed 1.Cor.6
nullam coire societatem permittit, quæ horum

rũ imitandis ſuperſtitionibus fideles irretiat.
Iſa.52 Pòſt Iſaiæ ſubnectit teſtimonium: Propter quod exite de medio eorum, & ſeparamini, dixit Dominus, & immundum ne tetigeritis. Quo non ab incredulorum corporibus, locorum ſpatiis procul eſſe diſſitos, ſed à pollutis eorum ſacris longè diremptos eſſe iubet. Quod verò Prophetæ verbis, ſiue de ſuo, ſiue aliunde attexuit Paulus, quòd tum ſit recepturus nos Dominus, & patrem nobis præſtaturus, nóſque agniturus in filios & filias, valde percellere nos debet, ne ſi contrà quàm præcipit, immundorum attrectatione non prorſus abſtinuerimus, abiici ab ipſo repudiaríque mereamur. Proximi offenſionem cum aliâs ſæpe, tum in priore ad Corinthios Epiſtola abundè tractat, ad hunc modum:
1.Cor.8 De epulis quæ idolis immolantur, ſcimus quòd idolum nihil eſt, & quòd nullus eſt niſi vnus Deus: nam tametſi multi nominantur, ſiue in cœlo, ſiue in terra, dij, nobis tamen vnus Deus Pater, ex quo omnia, & nos in illo: & vnus Dominus Ieſus Chriſtus, per quem omnia, & nos per ipſum. ſed non eſt in omnibus ſcientia. Hîc etiam ab anticipatione exorditur, qua eos qui interioris conſcientiæ innocentiã obtendendo cauillantur, talibus ſubterfugiis excluſos, ad hominum opinionem reuocat: quos factorum ſuorum teſtes dum adhibent, ad eadem audenda exemplo ſuo inuitant. Audent verò, non quia licere intelligant, ſed quòd authorem vident quem imitentur, tametſi ex aduerſo hæſitante, imò reclamante conſcientiæ iudicio. Ac vide, quàm ſeuerè hac vna exceptione omnes tergiuerſandi anſas circũcidat. Idololatriæ ſpeciem quandam & ſimulationem habebat ille ad ſacrum idolorum epulum accubitus: accumbebant nihilominus ex fidelibus quidam, hoc prætextu, quòd puras & ſanctas Dei creaturas ederent: quæ etiam ſi millies idolis eſſent conſecratæ, contaminari tamen ſacrilega huiuſmodi conſecratione non poſſent: quandoquidem nihil ſit idolum, niſi vanum indoctorum figmentum. Futilem huc prætextum quò illis tollat Apoſtolus, illam nimium verſutam prudentiam, qua præteritis neglectíſque fratribus, ſibi duntaxat ſaperent, acerbè caſtigat: Scientia, inquit, inflat, charitas ædificat. Si quis autem exiſtimat ſe ſcire aliquid, nondum quicquam intelligit, qualiter noſſe oportet. Ac ſimulacrum quidem nihil eſſe concedit: ſed contrà obiicit, aliquid eſſe ſimulacrorum cultum: cuius obeundi indoctis ipſi authores eſſent. Non eſt inquit, in omnibus ſcientia. Quidam verò cum idoli conſcientia, quaſi ſimulacris conſecratum manducant, & conſcientia ipſorum cùm ſit infirma, polluitur. Si quis eum viderit, qui ſcientiam habet in ſimulacrorum epulo recumbentem, nónne conſcientia eius, cùm ſit incertus, ædificabitur ad manducandum? & peribit infirmus in tua conſcientia frater, propter quem Chriſtus mortuus eſt? Sic autem peccantes in fratres, & vulnerantes infirmas eorum conſcientias, in Chriſtum delinquitis. Ac ſi diceret: Quòd omnes gentium de diis ſuis perſuaſiones, vana eſſe ac friuola commenta (vt re vera ſunt) ducitis, vobis id ſolis ſapere eſt: quod præ vobis palàm fertis, ad falſorum deorum cultum quod pertinere videri poſſit, id verò facitis multorum periculo. Nam qui eiuſmodi ſpectaculo rudes adſunt, & ſimplices, cùm nondum veſtram illam prudentiam ſint aſſecuti, quæ intelligant idola nihil eſſe, vos autem idolorum ſacris communicare videant: quod concipere aliud animo poſſunt, niſi vos idolorum ſacris communicare videant: quid cõcipere aliud animo poſſunt, niſi vos idolorum eſſe cultores, ac proinde veſtro exemplo confirmari ad id perpetrandum, quod conſcientia ſua iudice damnatum habeant? Quare illam, quem obtenditis, prudentiam nihil moror: quæ vt captioſa eſt fratribus, errandíque materiam præbet, ita indigna eſt hominibus Chriſtianis. Quin illa quæ ab indoctis ad imitationem veſtram committitur impietas, quando veſtra culpa contrahitur, vobis præſtanda eſt. Iam ergo ſatis perſpicuum eſt, tametſi publico profitendæ religionis munere non omnes pariter Chriſtiani defungi neceſſe habeant, eſſe tamen priuatam quandam confeſſionem, quæ à ſingulis, citra exceptionem poſtuletur: quæ intra quos conſiſtere fines debeat, nullo modo definire licet. Propterea quod nec eadem omnes ad ipſam edendam gratia præditi ſunt, & eius ratio bona ex parte ab occaſionibus pendet, quæ non omnibus ſimiles obueniunt: eatenus certè progredi debet, ne quid fidei veritate indignum, ne quid religionis noſtræ integritate alienum, à nobis vel dicatur, vel fiat. Eius confeſſionis exempla, quantum coniicere partim ex Apoſtolorum ſcriptis, partim ex vetuſtis hiſtoriis poſſumus, in primis illis bene inſtitutis ac moratis Eccleſiis præclarè elucebant. Nam vt non leguntur eius ſeculi fideles, in viis ac locis publicis de ſua religione declamitaſſe: vt etiam Chriſtianos ſe eſſe diſſimulaſſe coram iis, quibus euulgari periculoſum eſſet, leguntur: ita non minore ſtudio rurſum obſeruabant, ne vel aduerſus ſuam religionem quicquam deſignarent vel alios ſimularent ſe eſſe quàm Chriſtianos. Et ſanè quo numero habeat Dominus eos, qui fidem omni confeſſione vacuam intus continent, animaduertere ex elogio licet, quo ab Euangeliſta deſcribuntur: Multi, inquit, ex principibus crediderunt in eum, ſed propter Phariſæos non confidebantur, ne eiicientur è ſynagoga. Dilexerunt enim magis gloriam hominum, quàm gloriam Dei. O exitialem gloriæ appetentiã! *Ioan.12*

Nam si ab hominum probris auspicanda est gloria, quam apud Deum expectamus, quid iis futurum est, qui hominum se quàm
Mat.10 Dei iudicio approbare malunt? Et si Domi-
Luc.9 ni sententia pronuntiatum est, eos in futu-
Ier.14 rum seculum animam suam perdere, qui in hoc saluam habere velint: quantò id in gloriam cadit aptius, cuius longè sit facilior quã vitæ iactura? Porrò si ab iis se velle sanctificari declarauit, quibus se in sanctificationem
Isa.8 pollicetur futurum: quid de se sperare ausint, qui eius non tanti dignantur sanctificationem, quam vel mediocri opinionis suæ imminutione redimant? Quod verò de hac confessione ad præsentem locum propriè attinet, sit extra controuersiam istud positũ, quod minimè dubiis verbi Dei testimoniis luculenter euictum est: non oris modo abiuratione violari ipsam ac labefactari, sed externa quoque omni impiarum superstitionum simulatione: ac quauis veræ religionis profanatione. Quamobrem eum qui syncero pietatis studio afficiatur, non linguam modò ab impiis vocibus, sed partes omnes corporis, à sacrilego omni ritu continentes habere oportet.

Verùm quoniam permulti (vt suprà commemorauimus) qui Christianam pietatem, si vllis idolorum abominationibus cõmisceatur, dissipari atque euerti nihilo minus quàm nos fatentur, à Papisticis tamen sacris (sacrilegis quidem illis & profanis, sed quæ, vt aiunt, Dei, non idolorum titulum præ se ferunt) non perinde hodie nobis abhorrendum censent: refellendus est hoc loco nobis eorũ error, & quod polliciti sumus, ex rerum præsentium collatione, cum eorum temporum statu, quibus, illa quæ ex diuinis Literis protulimus, scribantur, ostendẽdum, non minus esse in cæremoniis quibusdam Papisticis anathematis, quàm in vllis vnquam idolorum abominationibus. Ac de ea quidem, quã causantur, discriminis ratione, postea viderimus: hoc modo inter nos, quod dico, prius constiterit, nullum vnquam ingentium superstitionibus magis execrabile extitisse sacrilegium, & quod veram pietatem vel opprimeret grauius, vel contumeliosius afficeret, quàm sunt hodie nonnulla quę passim in regno Papę visuntur. Quanquam autem, si aliquando dederit Dominus vt ad plenum repurgentur Ecclesiæ, quas præstigiarum ille antistes suis imposturis corrupit, non alia melior futura sit moderationis ratio, quàm vt à radice euellantur vniuersa, & vna (vt dicitur) litura corrigantur, quæ ex eius disciplina prodierunt. Non tamen sunt eiusmodi ex iis quædam, quin tu ea ad tempus tolerare, atque vnà cum aliis citra piaculum aliquod exequi possis. Verùm enim prudentia hîc & diligenti animaduersione opus est, qua quæ eius notę sunt & formæ, discernere ab iis noueris, quæ cum Dei verbo non obscurè pugnant, & velut impressam in fronte gerunt manifestam impietatem. Quod totum, exempla & sub oculos subiicient melius, & breuius expedient. Carnium esum religionis nomine interdicere, hócq; interdicto fidelium obligare conscientias, planè tyrannicum, atque etiam (vt Apostolus loquitur) diabolicum fuit. *1.Tim.4*
At cũ sit istud Domini permissũ tibi in medio relictũ, vescarísne omni die carnibus, an in totam vitam abstineas, illis diebus quin te abstineas, nihil prohibet. Cur enim non interdum liceat, quod semper liberum est? Ita scelerato imperio absque scelere parebis, animus sit tibi modò, rudium ignorantiæ in hoc concedere, non etiam animam in illos traditionum laqueos tuam inserere. Arcere coniugio eos, qui carnis incontinentia exagitantur, ex eodem est tyrannidis genere: nec tamen eadem tibi parendi fuerit facultas, siquidem illo ardoris aculeo pungeris, quòd non vt carnium, ita vxoris abstinentiam libertati tuæ permiserit Dominus. Hũc, quem in cæremoniis vestratibus, quarum causa hæc instituta est disputatio, pro eo tempore, quo istic tibi viuendum est semper intuearis, scopum tibi propono: vt quæ nulla sunt impietate notabiles, iis sobriè quidem & parcè, sed tamen cùm vsus postulabit, liberè, securéque defungaris: facilè, vt appareat, nullam esse tuam nec in affectando, nec in refugiendo superstitionem. Quæ vel minima sacrificij nota sunt aspersæ, eas non magis quã venenatum serpentem attingas: esse enim re vera quouis serpente, solo attactu pestilentiores, quin tibi sim probaturus, nihil diffido. Earum verò in numero, simulacrorum venerationem, vnctionis susceptionem, indulgentiarum emptionem, irrigationem ex aqua execrandis illis exorcismis incantata, similésque alios per se damnabiles ritus repono. Quid enim tandem afferri queat, quod in eorum omnium excusationem satis valeat, quo minus tanti à nobis maleficij damnari debeant? Scio enim quosdam esse moderatores, quibus ad exagitandas leues istas (vt credi volunt) & nihili nugas, videmur nimium asperi: sed quid illi, inquam, ad diluendam nimiam hanc nostram (quando ita vocari placet) acerbitatem tandem afferunt? Negare certè non audebunt vbicunque ad cultum prostant in templis simulacra, maximam & propè vniuersam hominum multitudinem diuinis ipsa honoribus prosequi: ac in eo in secundum Legis præceptum, quod est de non colendis idolis, impingere. Non stolidum hominum vulgus, sed prudentissimos quosque, & summis ingenij doctrinæque dotibus præditos, hoc errore captos inuolutósque esse dico: ad ipsorum te opinionem (quod Apostolus fieri, vt meministi, iubet) te reuoco. Si, quò illis testatum facias, religione te ab ipsis non discrepare, caput coram simulacro detegis, aut

aut genu curuas: quid aliud quàm diserta testificatione idololatram te esse profiteris? At vt simulacro te honorem deferre hominibus fingas, Dei tamen vnius cultum cogitatione complecteris. Quasi verò tuum sit,honorem ad arbitrij tui modum inter simulacrum & Deum viuentem partiri: Deóque omnia intuenti perinde palàm illudere, ac si eius oculos, quod omnium hominum perspiciunt oculi,præteriret. De Chrismate quid dicam aliud? in quo suscipiẽdo si te nihil peccare defendis, quòd hominum iniquitati vt satisfacias,membra duntaxat inungi,nulla conscientiæ religione patiaris: ego contrà,grauiter te delinquere arguo, qui vel frontem afferas, in quam inscribatur, quæ in sua Confirmatione ab illis vsurpatur blasphemia,te salutis Chrismate confirmari: vel manus porrigas,in quibus illa insculpatur, qua sacerdotes suos peragunt, sacrificandi te potestate donatum: vel omnes corporis partes exhibeas non minori execratione inurendas,qua in extrema (quam vocant) vnctione vtuntur, per oleum tibi remitti peccata. Quod quidẽ vel leue,vel nullum delictum esse tibi concedam, nisi tua ipsius confessione obtinuero,rem esse plusquã indignam,quę ad incorruptionem regni Dei destinata sint corpora, tanta blasphemiarum fœditate conspurcari, quam in conspectum Domini afferant, quo die ad recipiendã immortalem gloriæ coronam eius tribunali sistentur. Sic qui in arculam stipem coniecerit, vbi venales prostent veniæ,aut quicquam omnino ex illo plus satis fœcundo ac liberali indulgentiarum dispensationúmque thesauro sibi redemerit, in nefandas illas nundinationes nomen inscripsit suum,ac in eas consentire se, velut data tessera comprobauit. Neque illam,quæ vulgò iactatur, excusationem accipio: non secus ab iniecta offa maleficæ belluæ compescuntur, ita vel pauculis nummis, vel etiam largiore interdum nummorum copia deliniendam esse sacrificulorum rabiem: qui cùm de lucro agitur, sic prędæ inhiant, quouis vt famelico leone sint rabidiores, prælium (quem morem pseudoprophetis ac pseudosacerdotibus semper fuisse, testis est Propheta) super vnumquenque sanctificantes, qui non illis aliquid in os dederit. *Mich.3.* Hanc,inquam, accipiendam esse excusationem nego. Quid enim diplomata illa, quorum te gratiam appetere simulas? An nõ edita voce clamant, vt nummis relictis, plenas anathemate, atque omni execratione dignas indulgẽtias tibi auferas? Hoc qui intelligunt (nemo autem non intelligit) ac nummum te offerre vident (videri autem nisi cuperes, non faceres) num parum luculentam habent abs te testificationem, indulgentiarum participatione velle te vti frui? Atqui earum latebras si excusseris, nusquam prolixius quàm illic Christum cum sua cruce irrideri comperies. Aqua denique illa, diabolicis exorcismis consecrata,frontem qui aspergũt, quam omnino frontem habent,vt impunè id licere contendere ausint? Quid enim tali sibi aspersione volunt? an vt putidæ aquæ guttula faciem in publico emaculent? an ita in celebri hominũ cœtu sine causa lasciuè ludunt? Neutrum istorum est, nec quicquam simile. Verùm spectantem populum eo symbolo attestantur, exorcismi sanctitatem se contemptui non habere. Quo simul haud dubiè omnes,quæ ab exorcismis euomũtur,blasphemias obsignant: virtutem illi aquulæ infusam esse,quæ dæmones pellat,curet morbos, abigat phantasmata, noxas omnes dissoluat. Ac ne calumniosè me criminari sua facta queri possint, quæ procul absint ab ea, quam illis affingo, impietate eorum conscientiam semper appello, eiusmodi ritibus dum perfunguntur, an aliquid minus, quàm quod reprehendo, populo persuadere velint? Illum igitur ipsum populum, cuius satisfacere iudicio hîc student, illis iudicem fero: è quo nemo erit,qui non pronuntiet, idem sibi videri. Iniquum si esse dicant, ad hanc se exigi regulam: cum Apostolo,cuius istæc est seueritas,non mecum,expostulent.

Video nullum fore, nec mihi dicendi exitum, nec iis finem tergiuersandi,qui repugnare velint: nisi certa vna in re constiterimus, in qua planius ac penitus euidenter, id quod docere volumus,perspici possit. Sit igitur Missa nobis exempli loco, in quam, nisi plusquam iusto iure conferri possit, quicquid de idololatria vel Scripturis traditur, vel dici potest, quo minus ceremoniis istis omnibus, à quibus tantopere fugiendum censeo, velut rebus mediis indifferenter abutaris, causam non dico. Ipsam autem eligere ex omnibus potissimum libet: quòd vna præ omnibus vsque adeò sancta obseruatione colitur, vt cùm in aliis prætereundis hominum fallere animaduersionẽ quoquomodo liceat, hac te eximere, quin multorum oculis obseruêris, haud facilè queas. Quò fit, vt in cæteris quantum insit mali qui videant, ac illis se ideo abstineant, satis multi reperiantur: qui verò fateantur, quantã scateat abominatione Missę cultus,vel ab eo sese planè extricare ausint, perpaucos offendas: siue terrore obcæcati, verum non cernunt, siue animi deiectione magis & langore, quàm mentis errore labuntur. Quamobrem sic existimo, totam præsentem causam solo hoc capite, quodammodo contineri, hac vt hallucinatione discussa, qua maximè perstringuntur, de reliquis partibus, in quibus non ita grauiter cæcutiunt, vltrò mihi sint omnes concessuri. Omnes, intelligo tui similes, qui sancto Dei verbo patêre auscultaréque didicerint: quales, vt sum præfatus, tecum hîc docendos suscipio. Quale ergo sit istud, ne sacrosanctæ Missæ maiestas ludibrio tibi despectuíq;

esse videatur, eius peragẽdis mysteriis interesse, atque adorantis ritu inter eorum cultores stare, paululum perpendamus. Primum omnium tametsi quid Missa ipsa sit, non ignorant quicunque, vel mediocri Dei cognitione sunt imbuti: id tamen ipsum quod norũt, vt probè teneant, mihi sunt monendi. Siquidem bonam eorum partem ex eo labi video, quòd totam eius vim cùm domi luculenter meditatam habeant, ad ipsam dum accedunt, quàm horrendæ tragœdiæ futuri spectatores veniant, obliuiscuntur. Verùm ne longam ac altè repetitam disputationẽ ordiri mihi necesse sit, de Missæ sacrilegiis ad Institutionem nostram lectores mittam: vbi satis explicatè pro operis duntaxat breuitate, expediisse me arbitror cum vniuersum eum locum, tũ quicquid ex eo huc pertinebit. Tantũ dico, quòd fideliũ neminem latere debet vnum sacrificij nomen (vt ipsum quidem missarij sacrifici accipiunt) & Christi crucem prorsus abolere, & sanctam eius Cœnam, in qua mortis suæ memoriam consecrauit, euertere. Nã & sua gloria, vt scimus, Christi mors penitus spoliatur, nisi vnicum habetur æternúmque sacrificiũ: & si vllum adhuc sacrificium restat, tota corruit atque à radice labefactatur Christi Cœna: quæ non aliud est, quàm vnicæ illius oblationis testimonium, & quædã veluti obsignatio. Hæc autem duo, quæ ita continenter Missæ sunt affixa, vt auelli ab ea nullo modo queant, si sola essent, quibus omnem Missæ communicationem facere tibi execrabilem conarer: quid posses, nisi vno mecum ore ipsam detestari? Quid enim? An tu cui nulla alia in re quàm in Christi cruce gloriari licet, cùm ad extinguendam eius gloriam, ad concidendum euertendúmque eius testimonium coniuratos conuenisse videas, illis te socium adiungas? Atqui si recto oculo rẽ intueri volumus, quid aliud, quã ad talis coniurationis societatem profitendam digitum tollunt, qui se quauis Missæ participatione alligant? Est tamen istud etiamnum tertium, quod quò est manifestius, eò pios animos afficere pressius potest: nempe nefanda idololatria, dum panis diuinitatem induere fingitur, próque Deo in sublime adorandus tollitur, sublatus ab omnibus colitur. Quæ tanta atrocitate tantáque indignitate referta res est, vt vix, nisi spectetur, credi queat: sic omnium oculis subiecta patet, vt argumentis opus minimè habeat. Pro Deo, inquam, ostentatur, adoratur, inuocatur panis crustulum: Deus denique esse creditur: quod de suis simulacris nullis vnquam Gentibus persuasum fuit. Neque hîc mihi quispiam obstrepat, nõ panem, sed Christũ adorari, qui in panis locum subierit, ex quo legitimo sit ritu consecratus. Quod etiam si sanctæ Christi Cœnæ conuenire demus, quanquam nihil minus concedimus, ad Missam tamen nihilo pertinet magis, quàm ad veteres Pontificũ cœnas, aut Saliorum epulũm. Id quidẽ si inter nos conueniret, quòd certò constare debuerat, Dominum in mystica sua Cœna corpus præbere non quod adoremus, sed quod edamus: præsentiámque non illã naturalẽ, quam loco illo contineri oporteat, sed spiritualem, quam nullum loci interuallum, nulla distantia impediri possit, proponere: aut, si mauis, non naturam sui corporis præsentem illic & circumscriptã exhibere, sed efficaciã & virtutẽ, ne in ipsa quidẽ Cœna hic scrupulus resideret. Verùm quoniam nondum id videre omnibus datum est, rẽ dubiam ac controuersam pro confessa certáque me præsumere nequis cauilletur, illa parte non instabo. Adsit sanè in sua Cœna præsens vero ac naturali corpore Christus, manibus attrectetur, dentibus atteratur, faucibus deglutiatur, diuinitatem illic præterea suam sistat, qualiter in eius carne ineffabili modo habitauit, quam ius, fásque sit adorari (quorum tamen vtrunque vanissimum esse, alibi demonstratũ abundè à nobis est) verũ vtrunque vbi concessum fuerit, quid tamen inde ad panis frustulũ accesserit, extra Christi Cœnã? Non enim si Dominus suis fidelibus, mortis suæ memoriam piè colentibus, corpus suũ sub pane edendũ præbet, protinus etiam consequitur, impuris ipsum sacrificulis immolandum se, mactandúmque, quoties illis libeat, tradere: nisi fortè tantam putido oleo subesse virtutem arbitramur, qua omnes quas inunxerint manus, peritos Christi formandi reddat artifices: aut sacrificuli libidinem, cœlestis decreti põdus habere credimus, vt quoties è cœlo Christũ deducere decreuerint, præsentem ad nutum extẽplo habeat: aut Christi verbis vim quandam magicã affingimus, quæ articulatè tantùm demurmurata, energiam suam explicẽt. Talibus enim ineptiis è pane Christum se educere, nobis persuadere contendunt. Quicquid ergo illi de sua potestate, consecrandi intentione, verborum pronuntiatione stolidè garriunt, valere sinamus. Nos promissionem quam falsò iactant, primùm esse Cœnæ propriam: deinde piorum fidei datã, non impiorum irrisioni scimus. Quòd si extra Cœnam locum nullum habet, in Missa, quæso, quem habebit, qua nihil vsquam Cœnæ magis aduersum est? Etsi non nisi piis ad alendam confirmandámque suam fidem proposita est, qui vnica Christi oblatione, quam in cruce peregit Deo Patri, æternum sanctificatos se credunt: quî præstaretur iis, qui nec ipsam intelligunt, & ipsius prætextu ad illudendam eius veritatem scelerate abutuntur? Illum igitur Deum, quem ludibundus sacerdos quaquauersum circa suum altare ventilat, non è cœlo, vt credi volunt, elicitum: sed talem esse, qualis è pistrino sit extractus, palam est. Nam promissionem quę Christi corpus sub panis symbolo fidelibus præbet, non ad eos magis, quàm ad pecudes: nec ad Missas

magis,

magis, quàm ad Bacchanalia aut Turcarum prandia ſpectare, nihil eſt iam ambigendum. Quid? hiſtrionicæ illæ geſticulationes, ita indecoræ prorſus & immodeſtæ, vt à ſanis ſobriiſque hominibus proficiſci non debeant, dum in Chriſtum conferuntur, ſacroſancto eius nomini, videntúrne tibi leuiter contumelioſæ? A morionibus fortè talia tolerari ludicra poterant. Dominum verò illis inſcribi, vt grauiter eius ſanctitati iniurium eſt, ita indigniſſimè, aut (quod verius dixerim) nullo modo nobis eſt ferendum. Præſertim cùm eò rectà tendere videamus, vt inſtitutam diuinitus ſpiritualis Cœnæ ceremoniam, ſepultam, ſubuerſámque penitus extinguant. Agedum, ad ſimulandam Miſſæ religionem, qua conſcientia peragendis eius myſteris interſis, mecum nunc recognoſce. Primò ſtatim ingreſſu ſeſe in conſpectum infert altare, parum illud quidem à mēſæ compoſitione differens, ſed quod ipſa tamen nuncupatione ſacrificando ſe deſtinatum clamet. Iam hoc certè ſolùm blaſphemia non caret. Vides prodeuntem ſacrificum, qui quatuor digitorum vnctione pacificatorem ſe inter Deum & homines conſtitutum glorietur: qui Chriſti promiſſionem, qua corpus & ſanguinem ſuum ſub panis & vini ſymbolis ſeruis ſuis edendum bibendúmque proponit, ereptam fidelium Eccleſiæ, atque ab ipſa Cœna abreptam, ſibi ſimilibúſque ſui carnificibus vendicat: qui cœleſtem eius Cœnam Miſſæ nomine, in qua tota ipſa inuertitur ac deformatur, inhonorat. Aſtat populus, nihil non eorum diuinum eſſe perſuaſus: cui permixtus, eadem teneri religione ſimulas. Vbi ad altare propius ille acceſſit præſtigiator, fabulę ſuę actus partim motorios, partim ſtatarios orditur, magicáſque illas ſuſurrationes, quibus è cœlo Chriſtum ſibi videtur euocaturus, aliis quidem certè videri vult, quibus euocatum, ad immolationem deuouet: quibus Dei erga hominum genus reconciliationem, acſi in demortui Chriſti locum ſubrogatus eſſet, molitur. Hæc cum ſimili, qua ſuperiora illa, veneratione excipi ab vniuerſa multitudine vides, ad eam quoque ipſam imitandam vultum aſſimulas, in quem (vt minimum) inſcriptam eſſe eiuſmodi ſpectaculi acerrimam abominationem decebat. Et adhuc mihi negabitur, qui Miſſam religionis ſpecie audiat, eum totidem, quot in ea perpetrantur, ſacrilegiorum conſortem ſe apud homines, quicquid animus Deo intus canat, profiteri? Ecce demū idolum illud, corporis quidem ſpecie puſillum, aſpectúque candidum, ſed omnium longè & peſtilentiſſimum & teterrimum, ad tangendos ſuperſtitione ſpectatorum animos attollitur. Huic dum ſeſe omnes ſtupefacti aduoluunt, tu ſimul conuerſo in ipſum intuitu, venerabundus proſterneris. O perditam noſtram impudentiam: ſi quicquam eorum, quæ ſacris literis aduerſus idololatriā prodita ſunt, ab iſtâ ſic deprehenſa conuictáq; deprecamur? Quid enim? an hoc eſt aliud idoli genus, quàm quod adorare ſecundo Legis capite vetamur? Quod ſi ita eſt, cur eius cultum minore delicto, quàm Babylonicæ illius ſtatuæ cenſeamus? quem tamen tres illi, quos ſuprà retulimus, Iſraelitæ, & morte, & exquiſito ad ſæuitiā mortis genere, grauius exhorruerunt? Si vulgaribus ac quibuſlibet gentium ſuperſtitionibus ſubeſſe pronuntiat Dominus immunditiem non tangendā, in tanta ſordium congerie, quanta hîc conſtat, tot ſacrilegiorum cumulis volutari quî liceat? Vt autem omnes Apoſtoli ſententias, quibus in idololatriam inuehitur, vno iſto verbo complectamur, non poſſe nos menſæ dæmoniorum & Chriſti menſæ vnà fieri participes, quis ad Miſſam id ſpectare neget? cuius altare euerſa Chriſti menſa erigitur: cuius epulum diremptis, laceratis, ſordidatis menſæ Chriſti epulis inſtruitur: in qua Chriſtus traducitur, eius mors illuditur, execrabile pro Deo idolum ſupponitur, eam vocare dæmoniorum mēſam ſuppudebit? ac non potius, quod tantæ impietatis meretur inſolentia, nouum excogitabimus aliquod nomen, quo deteſtabilius quiddam (ſi fieri poſſit) exprimatur. Et ſanè de eo hæſitare quomodo hominibus nō prorſus cæcis in mentem veniat, valde miror, an dæmoniorum menſam appellare Miſſam debeant, ad quam exædificandam, ſternendámque, omnes dæmoniorum technas, machinas, copias concurriſſe, planè conſpiciunt.

Verùm, nouę rurſum ambages ab aliis mihi obtenduntur. Nam eorum nonnulli, qui olim, cùm in communi errorum labyrintho verſarentur, ſacerdotij Papalis oleo inuncti fuerunt, in veteris etiamnum haræ ſtercoribus conſidunt: & quanquam de vnico æternóque Chriſti ſacerdotio, Dei beneficio, præclarè ſunt edocti ſacrificare nihilominus pergunt: ídque vt impunè ſibi liceat, poſtulant. Impudens ſanè poſtulatum: nempe vt Miſſæ præeſſe ſibi concedatur: cui ne intereſſe quidē Chriſtianis hominibus, iādiu validiſſimis rationibus contendo. Quas tamen ad elabendum argutiolas nectant, audire, refutaréque obiter operæpretium eſt. Quando inquiunt, neque ſacrilega illa immolandi Chriſti cogitatio, nec vana de panis in Deum tranſitione opinio, neque earum ſuperſtitionum quæ Miſſam ipſam impiam faciunt animis noſtris vlla inſidet: externi ritus, quorum repræſentatione, indoctorum iniquitati ſatisfacere cogimur, quales ſint, non magnopere refert: nec verò poſſunt, quo minus pro Miſſa ſanctam Domini Cœnam celebremus, impedire. Nam nimium peruerſa iſta fuerit moroſitas: Miſſam externa cæremoniarum larua leuibúſque duntaxat ineptiis æſtimare, non prauis opinionibus ac ſacrilegis menda-

ctis, quibus in rebus sitam esse eius impietatem omnes fatemur. Omissa igitur offerendi mentione, superstitionum omnium vanitate sublata, si Cœnã Domini, quo modo per iniquos seculi mores licet, colere nos nihil ambigitur, friuolas quasdam cęremoniarum nugas, ingentis sceleris instar insectari perquã indignum est. At si eorum quempiam ex aduerso aggrediar: Cœnã Domini suis & ipsam cæremoniis, nequaquam negligendis, constare, quòd & à cælesti magistro sint institutæ: & sic institutæ, vt propria essent germanáque Cœnę symbola, quibus sublatis, agnosci iam illa non posset: cuius permissu tantum se ausum esse respondebit, illud vt nescio quid omnibus Cœnæ symbolis exutũ ac deformatum, fabulæque magis quàm vllius diuini mysterij simile, Cœnã nuncuparet. Cœnam esse Domini nego, ad cuius spirituales epulas, non in commune omnes qui adsunt fideles inuitentur, nisi in qua & sancta panis ac calicis symbola Ecclesiæ proponantur, & promissiones, quibus obsignandis data est, enarretur, & acquisita nobis per Domini mortem vitæ gratia prædicetur. Horum tum mihi vel minimũ apicem in Missa ostendes? ac non potius aduersa, contráque pugnantia omnia? Tu igitur aut Dei nomine stolida hominum temeritate excogitatam insulsitatem insignies, aut Cœnæ nomen ad circulatorios lusus, in quibus nullum eius vestigium appareat, transferes? Tu denique sub diabolicæ Missę imagine Domini mensam repræsentabis? Tu in quo Domini mortem ignominiose traducas, in eo te eius Cœnam colere persuadebis, qua nos ad prædicandam mortem suam nominatim exhortatur? Quid tecũ tacitè demurmures, à nemine exauditur. At cùm totius corporis actione sacrificium esse, quod peragis, disertè pronunties, idne est mortem Domini annuntiare? quàm, si sacrificiis locum post se reliquit, vanã fuisse consequitur. Et cur non semel cauillis eorum omnibus, quod facile est, viam præcludo? Populum enim, quem fabulæ suæ spectatorem admittunt, ad sacrificij celebritatem conuenisse sciunt. Huic quod expectat sacrificium præstent re vera, nécne ad rem nihil pertinet: certè quod eius opinione sacrificium haberi velint, exhibent. Ad flagitiosam idoli adorationem paratum vident: adorandum, propriis manibus, ipsi excelso in loco statuunt: quasi easdẽ simul manus & ad Deum viuentem extendere, & ad prostituendum idololatræ populo, quo cum fornicetur, idolum attollere possint? Non hîc dico, quod si dixerim, an refellere ipsi sat probè queant, nescio: ne minimam quidem pietatis scintillam fouere eos, quibus ad nefandi adeò flagitij gestionẽ manus suppetant, quos non inter medios saltẽ conatus, vires omnes ac nerui deficiant, quibus non membra omnia horrore tremant ac labascant. Sed id solum dicam, cui posthac inficiando non erunt: viã illam, quã se accedere ad Domini Cœnam iactabant, ab eius accessu tantum abducere, quàm hæc inter se duo longè differũt, diuinæ gloriæ strenuum præstare animosúmque præconem: & perpetrãdis sacrilegiis ducem, præsidem, auspicem se præbere. Simul etiam reliquos obtestor: quibus (si quis eos, quòd ad audiendas Missas ingrediantur, accuset) responsare mos est, Missę dum intersunt, sibi quid sacrificulus seorsum deblateret, curæ non esse: sed eam symboli tantùm loco se accipere, quo perinde ac si sanctæ Domini Cœnæ intersint, mortis eius memoria exerceantur: eos, inquam, obtestor, post hac nulla vt potius, quàm hac misera excusatione vtantur: neque (vt spero) vtentur. Siquidem cùm animis suis rectè reputent, quàm sit vtrumque multis modis absurdum, & monumentum mortis Christi facere Missam, quę nullam, nisi obliuione omni peiorem eius recordationem hominũ animis afferat (vtpote quæ vim eius vniuersam obliteret ac sepeliat, cũ summa præterea Christi ipsius cõtumelia coniuncta sit) & eandẽ dicere sibi propemodũ Cœnę esse, loco in qua tãtùm ab annuntianda Domini morte absunt, ipsam vt propemodum abiurent. Nam primùm quantum ad Missam attinet, quoquò vertant oculos, quid spectare possunt, quod sibi æternæ illius sanctificationis, iustitiæ, redemptionis, per vnicum Christi sacrificium partæ, memoriam subiiciat? quòd vnicum sacerdotem esse Christum, nullo consorte, nullo successore, doceat atque ostendat? quod eius morte perfecta, quæ in salutem nostram erant omnia, testetur? Et quo igitur iure Missa eius mnemosynon censeatur, cuius nec apiculum proferat? Porrò quòd sese aiunt eundem ferè inde vsum, quem è Cœna capere: amplissimum ipsi de se testimonium ferunt, nihil se illic meditari minus, quàm vt gloriæ confessionem Christo Domino tribuant, ad quam præscriptis verbis in Cœna vocantur fideles.

Eius autem discriminis, cuius specie præsentis idololatriæ rationem, à veteris illius causa disiungere vulgò conantur, quanquam exemptam iam planè bonis viris omnem dubitationem arbitror, quale id tamen sit, quãdo ita nos facturos recipimus, & quorundam forte frangendæ obstinationi expedit, consideremus. Cur tot execrationibus sancitum sit olim à Domino, ne gentium superstitionibus serui sui vllo se modo commiscerent, causam fuisse aiunt, quòd ille idolis habitus honor cùm falsis diis manifestè tribueretur, diuinitatis quoque honorem à verò Deo ad illos transferebat: mundum quidẽ non minus abominãda hodiéque superstitione insanire, cæremoniis ineptire æquè prope, stolidis & fatuis: verùm hoc interesse, quòd quales tandem cunque cæremoniæ istæ sint, quia tamen Dei nomen præseferunt, eiúsque sunt cultui desti-

destinatæ, eas si quis peruersa superstitione vacuus solutúsque vsurpet, nihil de vera Dei religione sit derogaturus. Hæc si de mediis ritibus, quos docendi causa, indifferentes nuper vocauimus, disputarent, eorum permissioni non vehementer reclamarem. At cùm eas quoque ceremonias complectantur, quæ manifesta sunt impietate ac non ferendo Dei opprobrio insignes, quàm inscitè ratiocinentur, paucis è Scriptura petitis exẽplis ostendemus. Serpentem illum æneum, qui postquã vsum præstare desiisset, cuius causa fuerat excitatus, posteris etiam, quò æternũ esset seculis omnibus diuini beneficij monumentum, relictus fuerat: cùm præpostera patrum imitatione à filiis postea coli cœptus esset, eundem semper optimæ religionis prętextum retinuisse quis dubitet? passímque & vulgatum fuisse, & obtinuisse, illam summi Dei esse imaginem, quę in eius gloriam adoranda foret? Quòd si eorum quempiam, quos tum Dominus prolabi in tantam cæcitatem passus non erat, narrarent historiæ, procul omni superstitione, tantùm vt publicæ populi insaniæ se accommodaret, genu coram idolo illo incuruasse: nostrûm opinor nemo fuerit, qui non confestim illam simulandi improbitatem detestetur: & sanè communi piorum omnium abominatione digna esset. At nisi nobis frustra blandimur, nihilo nunc leuiore flagitio genua coram panis crusta incuruamus, quàm tum inflectere coram serpente licuisset. Quid? Aaron cùm vitulum à se conflatum populo Israel ostenderet, ac irrisoriè diceret eos esse deos, à quibus educti essent è terra Ægypti, nónne ille seriò assentiebatur? nempe Deum, quem redemptorem suum libertatísque nuper acquisitæ, vindicẽ non abnuebant, in vitulo tamen cernere volebant: quòd propè sibi adesse non confidebant, nisi præsentibus ipsum oculis intuerentur. Itaque solenne Dei sacrum cùm ab Aarone inductũ esset, nihil restitabant, nec deprecabantur: sed quam Deo viuenti gloriam dare volebant, eam coram vitulo ceu spectro eius quodam, persoluebant. Tollant vtrinque, vt libet, superstitionẽ omnem: non tamen satius idcirco fuisse, aut tolerabilius, coram hoc vitulo honoris causa procidere, quàm coram boue Ægyptiaco, dicere certè sustinebunt. Ieroboam quoque quo vitulos suos consilio sit fabricatus, si quærimus, neque nouos sibi deos asciscere in animo habebat, neque sic à Deo planè se desciscere cogitabat: neque Dei modò religionem non aspernabatur: sed ne sanctas quidem ceremonias, quas peffundare conabatur, improbabat: sola erat diffidentia, quæ hominem in hanc amentiam præcipitem ferret. Nam cùm illa, quam nobis refert sacra Historia, anxietate miserè æstuaret, ne templi religione, sanctáque maiestate tacti plebis animi, ad Dauidis domum, vnde defecerant, rursum inclinarent, nouos excogitare ritus voluit, quibus à Templi conspectu abstractos, simul à regno Iudaico paulatim alienaret. Vitulos ergo cùm proferret, non à priore Deo vt ad illos deficerent, hortabatur: quod futurum erat omnium auribus nimis asperum: sed veterem assuetũmque Deum vt in illis colerent, edocebat. Huc enim illa spectabat oratio: Vobis vltra modum in Ierusalem ascendere graue est: O Israel, hi sunt dij tui, qui te eduxerunt è terra Ægypti: illis vt persuaderet, non se exterminato priore Deo, nouitium aliquem inferre Deum: sed modum tradere duntaxat, quo minore molestia illum ipsum adorarent, cuius virtute quondam fuissent è misero Ægypti seruitio liberati. Ille vitulorũ cultus, quantumuis æterni Dei nomine prætexeretur, qualis fuerit, abundè testantur Prophetæ. Vtcunque abesset superstitio, vtcunque à vituli veneratione interior cogitatio abhorreret, innoxius esse non poterat, quicunque in Bethel ad sacrificandum ascendisset: quam Dei verbum Bethauen pronuntiabat. Quod si scelesti illi: nos iusti scilicet, qui panis micam, simul atque impij sacrificuli destinatione, deuota immolationi fuerit, nobis pro Deo esse profitemur? Iam & Samaritanorum religionem non ob id imitari nõ licebat omnino, quòd deorum esset alienorum cultu implicata, sed quòd prauo illigitimóque Dei cultu polluta foret. In hoc, mi Frater, in hoc fallimur, quòd dum immundas per se & sacrilegas cæremonias esse non putamus, nisi quæ Gentilium deorum nominibus palàm sint insignitæ, sacrosanctũ Dei nomen profanare, summum esse sacrilegium obliuiscimur. Profanatur autem non magis, dum suppositis aliis diis, planè ipse repudiatur: quàm dum commentitium illi quippiã, quod eius maiestatem inhonoret, affingitur. Eant nunc, qui ad missalis illius è panario Dei conspectum, genua simulandæ religionis causa inclinant: & leuius se delinquere iactant, quòd sub Dei nomine idolũ adorent. Ac si nõ illa potius nefaria sui nominis vsurpatione bis irrideretur Dominus: quòd & eo nihilo secius relicto, ad idolum curritur, & transire ipse in panem fingitur, obscuro ac velut magico murmure incantatum.

Porrò quòd omni impiarum superstitionũ communione ita præcisè interdico, id in eam partem nolim accipias, quasi earum rerum tibi religionem iniiciam, quas vel effugere omnino non sit in tua positum facultate, vel liberas alioqui esse conueniat. Neque enim si intra templorum omnium, quæ quidem istic sunt, parietes, infinita quotidie impietatis exempla eduntur, idcirco te à primis eorum limitibus arceo nec si simulacra omnia nefandis sacrilegiis sunt dedicata, ideo ea protinus aspicere veto. Quando alterum sine noxa est: alterum, præter id quod nihil obest, simul ac pedem domo extuleris, (tanta

Num. 21 · 2. Reg. 18 · Exod. 32 · 2. Reg. 12

idolorum multitudine refertæ sunt viæ omnes) tui arbitrij esse definit. Te ergo vsque adeò superstitiosum esse nolo, vt templi magis ingressu pedē, aut simulacri aspectu magis oculum pollui existimes, quàm si vel illum in vulgarem quemuis locum inferas, vel hunc in rudem informémque aliquem lapidē coniicias. Verùm enim, vt illa tibi esse permissa audis: ita ne vltra eius libertatis modum, licentia progrediaris, etiam atque etiam reputes. Hunc modum definire non impropriè mihi videor, cùm ab omni in vniuersum sacrilegiorum communione abstinendum tibi doceo. Siquidem per communionem, non simplicem loci propinquitatem (quæ minimè nos illis implicat) sed tum interiorem consensionem, tum externam quamuis testificationem, quæ in illorum approbationem subscribatur, intelligis. Consensu ne illis adhærescant, qui modica veritatis luce sunt irradiati, vix est timendum. Illis testificationibus scelestæ participationis laqueis sese induunt: nec intelligunt, superstitione id, an callida simulatione faciant, ad rem non pertinere. Quando vtroque pariter modo & sacram Dei religionem ludibrio habent inter homines, & exemplo suo partim rudium inscitiam, ad obstinationem peruicaciam confirmant, partim imbecillium dubias hæsitantésque conscientias labefactant. Communicare vbi vetuit Apostolus operibus infructuosis tenebrarum, simul adiicit vt potius à nobis redarguantur. Qua posteriore particula, quid per illam priorem voluisset, explicauit: nempe tum nos flagitiosis ac iniquis facinoribus communicare, cùm illa nobis placere quomodo significamus. Vnde profectò absque dubio perspicis, ab istarum abominationum, de quibus nobis sermo est, inquinamentis eum se demum præstare immunem, qui nullam earum, ne fictam quidem imitationem in se suscipiat: cæterùm, qui se ad eum modum abstinētem præstiterit, eum nec aspectu, nec ingressu, nec vicinitate, vllam adeò vel noxam, vel maculam contrahere, vt ex eo constantiam suam Domino magis approbet, quòd hostilibus copiis circūfessus, expugnari tamen se non patiatur. Hac ratione Paulo licuit, illæsa pietate, non modò circum omnes Atheniensium aras obambulare, eáque loca pedibus terere, quæ essent mille impietatum notata vestigiis, & recentium fortè sacrificiorum odorem adhuc referrent. Verùm, oculos huc atque illuc circumferre, & quid in vnaquaque ara inscriptum foret, curiosè contemplari. Non enim ad singula deorum nomina sese religiosè inclinabat, nec quos in salutandis suis simulacris ritus obseruabant idololatræ repræsentabat: sed superstitionum omnium neglectum præseferens, requirebat quod tandem reperit, vnde ad illustrandam Domini gloriam, velut ex aduersariorum tabulis argumentum proferret. Eadem ratione periculum non fuit, ne conscensa naui, quæ insigne haberet Geminorum, aliquid ex ea dedicatione piaculi in se susciperet, cùm ita se gereret, nullum vt superstitionis ritū cum impiis ipsum communicare facilè appareret. Neque enim, quod alios ex more egisse verisimile est, arbitrari possumus ipsum, aut sub primum ingressum deos tutelares salutasse, aut soluentē à portu, secundam ab illis nauigationem petiisse, aut petentibus succinuisse, quasi in eorum precationem consentiret. Quare ne quo scrupulo vanæ Gentium dedicationes animos nostros impedirēt (acsi efficere possent, ne iis rebus vti purè liceret, quas in vsum nostrum Dominus sanctificauit, modò ne perperā abutamur) nominatim expressit Lucas, Paulū illos Castoris & Pollucis titulos, quo minus traiiciēdi causa, nauem illis consecratā conscenderet, nihil reformidasse. Quod dubium nemini futurum erat, tacuit: diligenter hoc cauisse ac præstitisse, vt quod Christiani hominis erat, ab omni idololatriæ specie quàm longissimè abesset.

Ephes.4 — Act.17 — Act.28

Quanquam autem (quæ tua est erga Dei veritatem obseruantia) sententiam quam tot diuinis testimoniis obsignatam videas, tibi iam planè probatam esse confido: quando tamen non tibi hæc vni scribuntur, aliorum vt me rationem simul habere patiaris, abs te peto. Quos ad concedendum veritati aliquanto esse in hac causa difficiliores quàm oporteat, minus idcirco miror, quòd insuaue illis ingratúmque esse non dubito, ab ea, cui diu placidéque indormierint, indulgētia excitari. Ac mihi sanè videre iam quosdam videor, friuolā intempestiuámque hanc meam morositatem irridentes, qui rem non ita magni ponderis perinde vrgeam, ac si in eo cardine tota religionis summa verteretur. Nam & ipse quosdam memini, quibuscum de hac re mihi olim sermo fuit, cùm pressius me insistere viderent, quàm vt suam causam recta ratione tueri possent, ad hunc confugere locum solitos. Vt nunc temporum foret ratio: nondum à rescindendis grauioribus veréque seriis malis tantum esse otij nobis vt de friuolis istis delictis, & velut minutis næniis valde sollicitos esse oporteret. Primùm hanc decere esse curam, vt vera in hominum animis inferatur ac coalescat pietas, vt mores ad pietatis regulam exigantur ac formentur: vt denique tota charitate, mansuetudine, patiētia, cæterísque Spiritus donis vita intingatur. Id vbi consecuti fuerimus, tum fore idoneum tempus ad hæc leuiora descendendi. Tanta contrà peruersitate esse hodie quosdam, vt cùm vna Missarum ac cæremoniarum abominatione totam religionis nostræ vim describant, quiduis in homine Christiano ferant potius, quàm Missam vnā auditam: eum verò qui à Missa strenuè abhorruerit, etiam si nulla in reliquis vitæ partibus mica pietatis eluceat,

eluceat, solum Christiani nomine dignum & agnoscant, & prædicent. Talibus obiectis quid tum responderim, testes illi mihi sunt, quos dico. Verùm quoniam nonnullos, vt dixi, fore prospicio, qui nunc quoque non dissimiliter nos accipiant: hac sua ratiocinatione parum se proficere, vt intelligant, facturum me spero. Eos igitur omnes hortor, primùm, vt omni contentione posita, secum dispiciant, num pro facili leuique delicto sit ducendum, quo Paulus Dominum ad pugnã prouocari, quo aduersus Christum peccari, quo mensæ dæmoniorum communicari, quo Christi mensam repudiari tradit. Si leues illi, facilique digni venia lapsus: flagitiis ac sceleribus definiendis, quæ digna tandem verborum grauitas reperietur? Huc si obliquè illas Pauli obiurgationes detorqueri aiunt, quò igitur dirigi possunt, non video. Acerbum illum stylum in eos stringebat, qui ad edendas hostiarum reliquias, festis idolorum epulis assidebant. Deum ipsi de conscientiæ suæ innocentia testabantur: quandoquidem contempta Gentium vanitate, nihil aliud quàm vescerentur puris Dei creaturis, quas oratione ac gratiarum actione sanctificari in fidelium vsum nossent. Excipiebat ille contrà, confessum illum infidelium, ad simulacri cultum conuenire: solenne illud epulũ, idoli nomine gratiáque institutum. In ea ergo & conuentus & epuli celebritate qui sederet, vtcunque animatus apud se esset, id tamen committere, vnde & idololatrarum ludibrio Dei gloria exponeretur, & imbecillæ fratrum conscientiæ subuerterentur: quòd & illi consortem ad simulacri sui cultum habere se Christianum hominem autumarent, ac gloriarentur: & hi eius exemplo ad idem agendum, quanquam nutante vacillantéque conscientia, audaces fierent. Quid autem isti nostri? Ad Missam, quam longo varióque sacrilegiorum apparatu instructam vident, conueniunt: & conueniunt cum multitudine, quam perniciosa Missæ persuasione miserè infatuatam norunt. Cuius tamen sic cæcitatem superstitionémque intus miserantur, vt exterius imitentur. Panem quem idolum reliquis esse sciunt, simul cum illis vnóque gestu venerantur. An non hîc & Christi crucem apud eius inimicos deridiculo prostituunt, & infirmorum fratrum hæsitantem simplicitatem exemplo suo ad imitandum concutiunt? Non est igitur cur hinc suæ prępuaricationi molliter blandiantur, aduersus quam tanto verborum fulmine exardere Apostolum vident. Quid, quòd à professis iuratísque Christi & Euangelij eius aduersariis, hoc veluti pignus abnegandæ veræ pietatis de se exigi intelligunt? Hic enim illis hodie ad explorandam vniuscuiusque fidem, lapis Lydius est, curiosè obseruare quis Missam audiat, nécne: vt in vno Missæ cultu tacitam nescio quam professionem accipiant, qua in vniuersas suas abominationes semel iuretur: vnius Missæ contemptu, corruere easdem & interire existiment. Respondeant nunc mihi bona fide isti Missarum alumni, quibuscum mihi quæstio est, dum capitalibus verbi Dei hostibus id concedunt, quod illis abiurandæ veræ religionis symbolũ esse non ignorant: an non hoc, ceu dato pignore, illorum sese execrabili religione obligant ac deuinciunt? Non enim iam qualis ipsa per se sit Missæ audientia, considerandum solùm dico, sed quantum ponderis cum suis circunstantiis appensa secum ferat. Æstimandã autem tanti censeo, quantũ impiorum improbitati in ea dare volunt. Sit nobis ille in exẽplum Eleazarus, de quo Machabæorum narrat historia: illa item, quæ ibidem refertur, mulier cum septem suis filiis. Omnes cùm pauxillum suillæ carnis gustando, vitam redimere possent, extremos subire cruciatus maluerunt, quàm eius saporem, linguæ admouere. Quorũ omnium si factum per seipsum spectes, parum aberit quin tibi in oppetenda vsque eo temerè morte, insanisse videantur: sin causam diligenter expendas, grauissimam fuisse rationem inuenies, cur ad sæuissima quæque perferenda supplica darent potius sese, quàm interdicti cibi gustu contaminarent. Fateor in suillæ esu nihilo fuisse alioqui plus religionis, quàm in manducandis panibus propositionis: quibus tamen vrgentem famem depellere Dauidi nullo piaculo licuit. Verùm cùm impius tyrannus, qui non Dei Legem modò abolitam, sed nomen quoque penitus extinctum cupiebat, illis instaret, vt hoc symbolo ab obseruatione Mosaicæ Legis deficere se testarentur, reputabant, id quod res erat, non in vna dũtaxat cæremoniola, si obsequerentur, violatum iri à se Legem: sed editum iri testimonium, quo Deum cum vniuersa sua Lege abnegarent. Quo factum est, vt cùm sancto illi viro ab amicis carnes aliæ supponerẽtur, quas pro suillis ederet, ne ea quidem simulatione elabi sustinuerit, quòd videbat eandem semper Dei aduersariis blasphemiæ tesseram se daturum. Non est, aiebat, ætati nostræ decorum, fingere: quò multi adolescentes Eleazarum nonagenarium, ad vitam alienigenarum transisse arbitrati, & ipsi propter meam simulationem, & propter modicum corruptibilis vitæ tempus decipiantur: atque ita maculam & execrationem meæ senectuti acquiram. Nam etsi in præsenti tempore hominum suppliciis eripiar, manum tamen Omnipotentis, nec viuus, nec mortuus effugiam. Quapropter vita fortiter excedendo, agam quod ætate mea dignum est: adolescentibus autem exemplum fortè relinquam, si prompto animo ac constanter pro grauissimis & sanctissimis legibus, honesta morte perfungar. En profectò, non dicã appositissimum exemplum, sed expressam imaginẽ quæ nobis

Ioseph. in libello de Machab. & 2. Ma. 6

ad viuum referat, quid sit, ad placandos Euangelicę veritatis aduersarios, Missam audire. Adhæc, vtvt istud vitij in minimis malis habeant: si tamen & vitium esse, & diuinę voluntatis transgressionem fatentur, quòd negari non potest, non adeò nihilo æstimare debent, vt nobis propè permissum faciant. Quanquam enim si inter seipsa conferantur Dei mandata, alterum alterò præponderatur: vbi tamen ab illa collatione discessimus, nihil tanti esse nobis debet, quod non eorum postremo facilè cedat. Sic enim ipse quoque
Matt.5. 19 Magister sua voce docet: Qui vnum, inquit, ex minimis istis mandatis soluerit, & sic docuerit homines, minimus vocabitur in regno Dei. Videmus hac oratione genus illud Doctorum directè peti, qui sic inter Dei leges distinguunt, quasdã vt leuiores esse doceant, quarum contemptui facilius sit indulgendum. Nullum fore numero in regno cœlorum cùm audiunt eum, qui vel minimum ex Dei præceptis contemptibile sua facilitate fecerit, qua confidentia dictitare adhuc audent, omittendam in præsens eius mentionem, in quo vulgò ab omnibus ferè delinquatur? Nimirum hæc humani iudicij est prauitas, quale ipsum sit quod iubetur, opinione sua, non Dei voluntate expendere: deinde in solum pręceptum intueri: non aduertere interim (quod maximè referebat) Deum esse Legislatorem, cuius maiestas leuibus etiam illis, si ita volunt, transgressiunculis minuatur. At verò Dominus, vt huic prauitati obuiaret, docerétque quàm nulla Legis suæ particula eleuanda esset à nobis, volumen maledictionis in vniuersam faciem terræ egressum Prophetæ in visione ostendit, quo
Zach.5. 3 furtum omne & omne periuriũ pariter condemnaretur. In eandem quoque sententiam
Iac. 2.11 ab Iacobo dictum est: Qui vetuit occidere, vetuit & adulterari, & furari, & aliena concupiscere. Quare, qui totam Legem seruauerit, si offendat in vno, factus est omniũ reus. Sic sic instituendi erant homines, nullum esse in Dei præceptis, quantumuis exigua de re præcipere videatur, quod non plusquam sacrosanctum nobis esse debeat. Nam dum ita vel minimæ rei (cuius tamen obseruationem Lege sua mandauerit Dominus) negligentia in hominum animos insinuatur: irrepit paulatim & subsequitur legis vniuersæ ac iustitiæ contemptus. Insulsos illos, quos aiunt, religionis descriptores, si qui tamen sunt, qui totam ipsam intra vnam Missæ abominationem limitant, adeò tueri mihi in animo non est, vt etiam eorum errori fortiter resistendum censeam: nec pro fidelibus agnoscendos ducam, à quibus maxima ex parte pietatis vis sic eneruetur. Neque tamen si præposterè agunt, dum totam religionem minima eius portiuncula terminant, idcirco nõ & illa, quantulacunque est portio, inter eius partes continetur. At isti dum tantopere Missam detestari non oportere ex eo colligunt, quòd quidam nihil aliud esse pietatem falsò autumant, quàm eius detestationem perinde faciunt, acsi quis furtum & homicidium contemnenda dicat, quòd qui in ipsa acerrimè hodie vindicãt, adulteriis, periuriis, blasphemiis ignoscunt. Non sic Dominus noster. Nam cùm Pharisæorum & Scribarum hypocrisin castigaret, qui sic minutissima quæque Legis puncta consectabantur, vt summa interim capita præteriret iudicium, misericordiam, & veritatem: non docuit, illis omissis, hæc facienda: sed hæc fieri oportuisse, illa verò non omitti. Itaque bonis quidem istis viris hoc non adimo, quin eorum inconsiderantiam iure reprehendant, qui ad cætera vitia conniuentes, & plura numero, & pondere grauiora, vnam Missę detestationem pedibus ac manibus vrgent: verùm si præstare volunt quod par est, non modò vt eorum errorẽ iure reprehendere, sed in melius etiam corrigere existimentur: non id tollant, in quo illi nimium hærent (quando sine pietatis iactura tolli nequit) sed dum non esse negligendum concedunt, alia quoque esse non minus curãda commonefaciant. Vides profectò, mi Frater, quàm latè totus hic locus patebat, si in eum oratione excurrere voluissem: sed quoniam me agere cum illis hominibus confido, qui veritati, simul atque ipsam agnouerint, manus sint daturi: mihi nihil maiori studio fuit, quàm illam ipsam veritatem, qua summa poteram breuitate, indicare. Lucæ 11. 42

Equidem neque etiam me præterit, quas præterea sibi ad palpandam carnis suæ mollitiem, aliis ad ignauiam animi sui obtegendam, delicias facere soleant: Se nihil sibi permittere aiunt, nisi quod Naaman illi, militiæ regis Syriæ præfecto, à Propheta Domini Eliseo concessum fuerit. Nam ille ab idolorum vanitate ad vnius Dei religionem conuersus, confessúsque nullum esse in vniuersa terra Deum, nisi Deum Israel: cùm tamen rem vnam sibi à Domino ignosci petiisset, si cum Rege suo in templum Remon ingressus, illic adoraret: cum pace ab Eliseo dimissus est. Si illi, inquiunt, in idoli templo non fuit nefas adorare, cur nobis non liceat Deum in iis templis adorare, quæ eius nomini sunt dedicata, etiam si agere aliud videamur? Vtinam in cognoscenda officij sui rectitudine tam essent acuti & perspicaces, quàm ad exquirenda subterfugia, ingeniosos se esse produnt. Viam potius eam sequerentur, ad quam tot Dei vocibus disertè vocari se audiunt: quàm in semitam declinarent neque satis cognitam, & vnius duntaxat hominis pedibus pressam. Nam cùm cæteris quidem in rebus omnibus, singularibus hominum exemplis insistere, siquid peculiari Dei permissu egisse leguntur, non satis tutum est: tum verò in fidei confessione, id in primis periculosum, cuius sibi legẽ vnusquisque pro cogni- 4.Reg.5 18

tionis,

tionis, qua prædictus est, modo, statuere sibi debet. Ac id sanè ipsi viderint. Ego tamen nisi in Naaman exemplo, dissimilia eorum factis esse omnia ostendero, quin illis suffragetur, non resistam. Sin contrà planum fecero, totum id, cuius Naaman insimulant, ab eo longissimè abfuisse, alieno falsóque prætextu velim vt se excusare desistant. Quòd ipse antè pollicitus erat, quàm illa deprecatione vteretur se nullis posthac diis sacra facturũ, nisi vni Deo Israel: sub ea pollicitatione publicã fuisse testificationem comprehensam dico, qua & Regem, & gẽtem Syriæ vniuersam, religionis suæ consciam faceret. An verò cùm potentissimus Dynastes (quem quotidianis sacrificiis deos suos placare oportebat, si aliqua eorum religione teneretur, & solitũ antea fuisse verisimile est) ne exiguo quidem thure in tota vita litaret, ignoraret: imò dubitaret quisquam, deos illos abnegasse, quos honore nullo dignaretur? Quid ergo postea deprecatur, sibi vt in idoli templo adorare liceat? Simulandæ superstitionis causa si id postulasse probarent & à Propheta obtinuisse, verbum non adderem: sed si rem longè secus habere ipsa sacræ Historiæ verba clamant, facilè hæc iam soluitur difficultas: præsertim vbi constat, sic publicata eius religione, qualiter euulgaturum se promittebat, nullum superfuisse dubitationi locum, quin idola omnia planè & contemneret, & execrationi haberet. Hæc autem est postulati forma: Si templum Remon ingrediatur fortè Rex meus, & mihi innixus adorauerit, ego quoque si simul in templo Remon adorauerim, hãc rem ne imputet Dominus seruo suo. Illud de Rege in illum innitente tam apertè, támque notabiliter dictum si vel non obseruant, vel abs re positum putãt, valde sunt hebetes. Nam inde citra controuersiam colligitur, non aliam sibi concedi adorationem petiisse, quàm qua se ad Regis inclinationem, quem fulciebat ipse & sustentabat, accommodaret. Id autem erat, non idoli cultum fingere, sed sua Regi officia obsequiáq; reddere. Nunc si Naaman imitari volunt, ne sint illi in eo dissimiles, in quo solo à me reprehenduntur. Id sibi habeant cum illo commune, quo solo cõsequutus est ille, reprehensione vt suum factum careret, nempe omni se idololatriæ suspicione prius liberent: quámque toto animo ab illis superstitionibus abhorreant, quarũ incidere posset dubitatio, testatum omnium hominũ conscientiis faciãt. Id vbi præstiterint, tum demũ videbo, simne illis concessurus, vt ciuilis officij causa, siue in cognatorum honestandis funeribus, siue nuptiis celebrandis, ad Missas, aliáque eiusmodi profana sacra interdum accedant. Iam & ex eo quod in epistola illa legitur, quæ sub Ieremię titulo fertur, ad populum Babylone exulantem, nonnullam sibi defensionem quærunt. Nam quemadmodum illic captiuo populo suadebat Propheta, vel quisquis fuit epistolæ *Baruc.6* author, vt quoties in humeris circunferri au- *3* reos & argenteos deos videret, turbámq; vndequaque obstupescentem, ne ipse eodẽ afficeretur stupore, sed adorans in corde suo diceret: Te oportet adorari, Domine. Ita se aiunt, dũ inter seculi huius sacrilegia versantur, cordibus tamen ad Dominũ sublatis cogitare illum esse, quẽ oporteat adorari. Quasi verò ad interiorem cordis adorationem dum illos vocaret Propheta, simul annueret nihil periculi fore, si vultu ad simulacrorum cultum composito, Babyloniis interim gratificarentur. At verò cùm nemo non videat, eò duntaxat spectasse ipsum, vt quando minimè licebat Israelitis publicam gentis, sub cuius imperio ac iugo degerent, superstitionem cohibere, suæ tamen religionis integritatem sibi priuatim in animis suis retinerent: non est quòd idololatriæ suæ patronum boni isti viri eum idcirco aduocent. Quòd si ad hanc ipsam Prophetæ trutinam rectè expendere sua facta in animum inducant suo semet gladio iugulari facilè perspicient. Qualis enim hîc quæso fuerit, imò quis esse omnino poterit, qui conscientia intus Deo canente, ipsum esse vnum quem deceat adorari, vultum externúmque corporis gestum componere ad idoli adorationem sustineat? Ipsos proinde interrogo, qua conscientia eodem temporis momento, quo Deum solum qui adoretur dignum esse apud se recognoscunt, idola venerari se palàm apud homines simulãt? Quid enim arcana ista confessione proficiunt, nisi quòd externã illam suam idololatriam coram Dei tribunali proprio animi testimonio accusant? Quare, quòd in eiusmodi simulandi improbitate, Prophetæ consilio se obtemperare iactent, frustrà id mentiuntur. Neque enim ab illis quicquam plus ipse exigo, quàm quod ille (quisquis est scriptor) suis popularibus imperat: nempe vt publicè sacrum Dei nomen profanari dum aspiciunt, tacitis animi votis ipsum apud se sanctificent: tantùm ne externis significationibus, eius se profanationis consortes esse testentur. Adhæc, si quid ea simulatione peccant: exemplo Pauli *Act.21* se peccare, ostendere conantur, quid non *26* valde dissimili fictione vsus fuerit, cùm ad recolligendam gentis suæ gratiam, votum, cuius cæremoniam cum cæteris legis vmbris abrogatam esse nouerat, nuncupauit, atque ad id persoluendum detonsus, & ex legis præscripto purificatus in templo se stitit, spectandúmque omnibus exhibuit. Non hîc dicam, quod vel eorum nonnullis arrisurum esse certò scio, nos perperam agere, si eam Pauli astutiam ad imitandum nobis proponamus, quàm infelici successu castigatam minimè sibi placere Dominus declarauit: quandoquidem rationem esse nullam video, cur hoc Pauli facinus prauæ vllius versutiæ insimulemus. Sed eo toto

cœlo hîc quoque errare dico, qui innoxiam, nullâq; impura superstitione aspersam Pauli detonsionem, cum sacrilegis ritibus cõparandam putent. Nam vt demus, Nazaræorum purificationem & oblationem id fuisse cæremoniæ genus, quod prodeunte Christo, vnà cum reliquis Mosaicæ legis figuris euanescere debuerit: quia tamẽ nullum alium in finem institutum erat, quàm ad referendam Domino gratiarum actionem, ac sacrificium laudis offerendum, ex eorum vtique numero fuit, in quibus Apostolo ad tempus licuit, Iudæis se Iudæum præbere, quò Iudæos lucrifaceret. Eadem si foret missarij sacrificii ratio, quæ fuit eius oblationis: si idem ipsis consilium esset, quod Apostolo fuisse constat, ego sanè & tam benignam aduersus infirmos fratres mãsuetudinem exoscularer, & eos exhortarer ad pergendum. Verùm quãtum insit in Missa flagitij, planum à me factum esse confido. Quid animi habeant, ipsi sibi locupletissimi sunt coram Deo testes. Quod verò illis postremum suffugium est, quàm vanum sit ac friuolum cauillum, satis fuerit vno verbo indicare. Plurimos esse bonos viros, Deíque timentes, obiiciunt, qui nulla veri cognitione adhuc imbuti, Missam habeant sacrosanctam: esse quoque in fratribus non pessimè alioqui verbo Dei edoctos, quibus nondum tamen persuasum sit, quanta sit execratione referta. Eius itaque contemptum si coram ipsis prę se ferant, maximas vtrinque offensiones imminere causantur, quibus occurrere, Christianæ sit modestiæ ac mãsuetudinis. Bene istud quidem, & prudenter, si esset hoc scandalis obuiã ire, sic cauere ne in te incurrant hominũ offensiones, vt simul eorum pedibus scandala instruas, quibus in Christum ipsum impingant, Et quid aliud agunt, dum operam dant, ne Missæ cõtemptu, vel prorsus indoctos, vel nondum planè confirmatos offendant? Nam illorum quidem offensionem à se amolliuntur: sed ad Deum offendendum exemplo suo eos illectant. At non ita instituit Dominus, qui vult profectò nos omnibus placere, non tamẽ nisi in bonum: qui præcipit, vt infirmis nos accommodemus, at in ædificationem, quàm minimè omnium sectantur, qui eorum simplicitatẽ perniciosissimo, errore, quo illaqueatam ipsam vident, fortius adhuc constringunt. Hinc porrò accidit, vt dum omnes scandali conscientia deterrreri se fingũt, re vera hominũ aduersum se indignationẽ reformidant, nemo syncera integráque puritate præire vnquam aliis incipiat. Quid enim causæ esse putemus, quòd è tanta multitudine nemo in hac parte expergiscitur, nisi quia dum ita alter alterum intuetur ad Deum oculos nemo dirigit? ac dũ vnusquisque quid alij præstent expendit, iusta regula hoc est, Dei verbo, modum officij nemo metitur? Et cùm in hunc modum ipsi sibi mutuò laqueos nectant, scandalorum mentionem facere audent: quæ aut nulla, aut quàm minima essent, nisi in plana expeditáque via ab ipsis obiicerentur.

Rom. 15. 1. 2

Nunc vt ad te, suauissime Frater, sese oratio nostra referat: quanquam certè ipse per te iam intelligis quid consilij tibi restet, vbi perspectum habes, quò te ducat verbi Dei linea (ad quam deliberationes omnes tuas conformari limitaríque decet) ne qua tamen in parte tantis desim tuis angustiis, quàm à me tibi præscribi officij formulam literæ tuæ flagitant, eam quàm potero breuissimè tibi expediam. Adsit modò vicissim tum accincta propensáque ad auscultandam Domini vocem obedientia, tum ad exequenda eius imperia constanti intrepidáque animi destinatione: ac denique, id quod est, memineris, non tam ab homine tibi dari consilium quàm è sacro æterni Dei ore acceptum oraculum per hominem pronuntiari. Hoc ergo imprimis tibi in vniuersum interdictum arbitrare, ne te quisquam aut Missæ sacrilegio communicantem, aut coram simulacro caput detegentem conspiciat, aut vllam omnino superstitionem suscipientem, ex earum genere, quibus obscurari Dei gloriam, quibus eius religionem profanari, quibus eius veritatem corrumpi, suprà docuimus. Quas vsurpare non potes, quin & impiis confessionem edas, in Deum penitus contumeliosam: & imbecillos fratres in exitialem ruinam exemplo tuo trahas. Sic autem dum tegeris (siquidem ad manifestiorem confessionem progredi animus non est) perspiciendum simul est tibi, quantum in te situm fuerit, ne miseri illi ac cæci idololatræ (quibus sublata sua superstitione, Deus ipse cum tota sua religione collapsus videtur) dum tibi sua idola contemptui deridiculóque esse obseruarint, Dei quoque contemptorem te ac derisorem esse opinentur. Quod aliqua ex parte assequeris, si & rarus in eorum sacris compareas, & totam vitæ rationem sic instituas, vt religiosum illis quiddam spiret. Age igitur, optime vir, tale in tuis moribus eluceat pietatis, bonitatis, cõtinentię, charitatis, castitatis, innocentię studium, quod omni te impietatis suspicione in omnium hominum cõspectu præclarè purget: vt etiam si superstitiosuli non esse te sui similem indignè accipiant, seruum tamen Dei, velint, nolint, agnoscere cogantur. Deinde, nisi ad exponendam cuiuis fidei tuæ rationem te comparas, eorum morositati eatenus indulgeas, ne quo tempore sacra sua peragũt, in ipsa media te te inferas, contemptum sine causa ostentaturus, quem ab ipsis (qua sunt ignorantia) pro mera in Deum impietate acceptum iri scias. Et quid inde lucri vel tibi, vel aliis redeat, si atheon te esse suspicentur, quem nulla tangi religione existiment? Verùm, vt illam suspicionis causam ne vltrò datáq; opera præbeas, consulo: ita si fortè fortuna illuc incideris, satius

satius multò fuerit, quiduis de te suspicentur, quàm idololatram conspiciant. Quòd si dignam Christiano homine sanctitatem mores tui habuerint, tum ad refutandas eorum sinistras obtrectationes, in illa vitæ integritate præsidij satis habebis. Iam & familiæ instituendæ curam in primis caue prætermittas: cui non ideò solùm te esse præfectum cogitare debes, vt obsequia tibi sua operásque reddat, sed vt religiosè abs te in timore Domini educetur, optimáque disciplina imbuatur. Nam si verum est quod ab Aristotele dicitur, suam vnicuique domum quandam esse paruuli regni effigiem, in qua paterfamiliâs ipse instar reguli, leges ferat, quibus plebeculam suam ad omnem iustitiam innocentiámque instruat: ne hominum quidem iudicio excusandus est ille, qui regendæ familiæ securus, modò ipsam erga se satis sedulam ac officiosam semper habeat, in Deum & homines flagitiosam esse sinit. At tibi altius etiam cogitatione assurgendum est: nempe custodiæ fideíque tuæ commissos à Domino eos, quibus te dominum destinarit: à Domino, inquam, tibi assignati sunt, qui tibi subsunt serui, quos ipsi primùm, deinde & sub ipso tibi obedire seruiréque doceas, atque assuefacias. Quare, non sine causa tam graui
1.Tim.5. 8 censura notauit eos Apostolus, qui administrandæ familiæ sollicitudinem abiicerent, vt eos assereret fidem abnegasse, & esse infidelibus deteriores. Quid enim aliud, quàm prouinciam sibi à Deo traditam deserunt & abiurant, vocationémque eius renuntiant? At pessimo sunt ingenio famulorum plerique, & in quibus verū ferè vetus illud de seruis prouerbiū experimur: Tot esse domi nobis hostes, quot sint serui. Sic quidem vulgò & existimatur, & iactatur: sed non ita est. Non enim eos habemus hostes, sed vitio nostro nobis facimus, dum eos instar brutarum animantium sine doctrina, sine Dei cognitione, sine pietatis institutione alimus: ac conseruos esse nostros obliuiscimur, quorum regimen nobis fuerit à cœlesti Domino commendatum. An verò Scriptura Christiani elogium, homini nemini deferet, vt non simul adiiciat ipsum credidisse, & domum eius totam: nos autem de Christi fide gloriabimur, eius abnegationem intra domus nostræ parietes, in seruis nostris fouentes? Quare, si in homine frugi istud apprimè requiritur, vt rectè & ordine familiam administret: Christiani autem hominis familia tum ritè demum composita censeri debet, si cuiusdam veluti Ecclesiolæ species in ea spectatur: danda omnino tibi opera est, ne tuam pietatis rudem, atque ignorantem relinquas. Neque est quòd te vulgares illi scrupuli moreantur. Egóne vitæ meæ arbitrium famulo permittam? Ego, ad me iugulandum, exertum ensem in manum præbebo? Primùm, fac tales in familiam tuam allegas, quorum indoles ac natiuum ingenium boni nonnihil polliceatur: eos nactus, Dei doctrina excolere aude, verbíque eius semine conserere. Prouidebit ipse cętera, datóque successu efficiet, ne te mandatis suis obsequutum fuisse vnquam pœniteat. Et sanè nisi tibi sponte imponis, dispicere tecū potes, quanto maiore tū molestia, tum periculo habiturus sis perpetuò in ipsis domus tuæ penetralibus, quos appositos tibi custodes ducas, à quorū insidiis tibi semper metuas, quorum timore angulum nullum habeas, in quo hiscere audeas, nisi bis antè circunspectes, an te obseruent: quàm semel eorū fidem vel periculosè tentare. Sic verbi sui contemptum sæpe vlciscitur Dominus. In connubio contrahendo (quando eam tibi libertatem integram hactenus esse Dominus voluit) vide quos tibi laqueos induas, si vxorem accipis religione tecum dissidentem. Quanquam quid te considerare iubeo labyrinthos illos, quos animo complecti nemo queat, nisi qui iam malo suo expertus fuerit? Vtinam timeas potius & caueas, quàm aliquando velis experiri. Vestras illas tricas noui: Ita nunc aduersatur, vt paulatim manum daturam confidā. Noli hoc de te frustra pol- *Pro. 19.* 14
liceri, sed de Domino: cuius donum est singulare, vxor bona. Bonam autem ab eo expectare qui ausis, quem non audis seuerè interdicentem, ne iugum ducas cum infidelibus? Habes à me quod postulabas, vel potius per *2.Cor.6.* 14
manum meam à Domino, consilium: periculosum quidem illud carni tuæ, & parum blandum, sed animæ tuæ fidele & salubræ, addo & tibi prorsus necessarium, nisi Domini iugum à ceruicibus tuis excutere, eiúsque religionē abiurare voles.

Tuum nunc est, ad reddendam Domino, quam abs te poscit, laudis confessionem, temet exhortari, tibi instare, te vrgere & excitare, animúmque colligere: quò labascere seruū Dei, in tanto præsertim religionis cardine, perquam absurdum indignúmque est. Nam quod tibi suprà confirmaui, id vt subinde memoria repetas, tibíque assiduè subiicias, nunc etiam te corā Deo & sanctis ipsius Angelis obtestor: non hîc leuiore de causa cōtrouersiam agitari, quàm quomodo Christum in hominū conspectu non abnegemus: ne ab ipso nos rursum (quod per Apostolum *2.Tim.2* suum minatur) cùm summum illud tribunal ad iudicandum conscenderit, abnegemur. Ac ne singulare nescio quid tibi imperari credas, quod præstare non sit cuiuslibet, in prōptu est, quo eiusmodi errori occurram. Siquidem pietatem tuam non peto vt propalam profitearis: solùm ne impietatis professione ipsam abneges, abs te contendo. Quid enim aliud, vel tota disputatione spectaui, vel nunc obtinere volo, quàm ne horrendis sacrilegiis sanctā Dei religionē cōtamines? ne corpus tuum, quod sibi in templū dedicauit, fœdis abominationib⁹ profanes? ne

in execrabiles blasphemias tuum nomen inscribas? Et istæc scilicet omnia tanti esse ægrè persuademur, quæ cum aliquo vitæ periculo, aut etiam, si opus sit, fuso sanguine fugiamus? Imo verò breuem miseræ huius vitæ vsuram nimio æstimamus, si tanti eã ducimus, quę talis impietatis mercede constare debeat: mortémque nimium perhorrescimus, si grauius in ea quiddam esse putamus, quàm in hominum venia, quæ nos coram Deo faciat sacrilegos, apostatas, perfidos, proditores: si à Christo audire malumus, indignos esse nos qui eius discipuli censeamur, quàm ab hominibus nos esse dignos, qui moriamur: si denique eius timore, spem ęternę vitæ resignamus. O inanes gloriolæ nostræ flatus, siue fidem in Christum iactamus, siue quo alio titulo nos venditamus! An verò Poëtam illum, qui mortem terribile ducebat esse exitium, in aliena quidem persona, sed ex sua sententia exclamare patiamur: Vsque adeóne mori miserum est? Nos autem verbo Dei edocti, nihil aliud, quàm per momentaneum doloris sensum, in vitam immortalem, ac beatam quietem ingressum ipsam esse, contrà reclamabimus miserum esse mori? O nos septies miseros, quos cunctis mortalibus calamitosiores, testatur Paulus, si præsentis duntaxat vitæ fiducia nitamur! In alto, inquies, pinguíque otio viriles istos igniculos iacere facile tibi est: non secus ac de bello in vmbra philosophari: ac si in rem præsentem ventum fuerit, aliter sentias. Equidem quanquam longe meliora de eius bonitate mihi polliceor, cuius virture omnia possumus: nec dubito, quocunque me tandem certaminis discrimine implicari permiserit, quin eundem, quem dedit animum, ad extremum vsque spiritum sit confirmaturus: nolo tamen in me oculos conijcias. Non enim ea tibi solùm propono, quæ in vmbratili mea quiete mecum sim meditatus: sed quę sibi semper in mediis crucibus, ignibus, ferarum lanienis, subiecerunt inuicti Dei Martyres. Quorum recordatione nisi sese acuissent, ęternam Dei veritatem, quam suo sanguine fortiter obsignarunt, perfide, dicto citius abnegassent. Atqui non ideò illi in asserenda veritate constantiæ exemplo nobis præierunt, eam vt nunc deseramus, quam sic testatam consignatámque nobis tradiderunt: sed artem docuerunt, qua Domini præsidiis freti, inexpugnabiles contra totam mortis, inferni, mundi, Satanæ aciem consistamus. Vale.

1. Cor. 15 19

DE CHRISTIANI HOMINIS OFFICIO, IN SACERDOTIIS PAPALIS Ecclesiæ, vel administrandis, vel abiiciendis.

IOANNES CALVINVS, veteri amico, nunc Præsuli, N. S.

Cvm hæc scribere instituerem, subueritus sum primò, ne ineptire tibi atque adeò insanire quodammodo viderer, quòd inter tot gratulantium voces, vnus tibi mea morositate obstrepam: quin & ipsum id in te deplorē, quod alij tibi omnes tantopere gratulantur. Neque enim dubium esse potest, quin ea in gente, quæ præcipuam ac propè vnicam hominum dignitatem in facultatum amplitudine, fortunæque splendore reponit, amplissimi huius sacerdotij, quo te nuper auctum intellexi, accessio plurimum tibi & gratiæ & ornamenti attulerit: vt sine controuersia verè beatus ac fortunatus communi omnium suffragio & videaris, & prædiceris. Amicos verò ferè omnes videre mihi iam videor, quò suam in te beneuolentiam testentur, ingentem animi lætitiam certatim pro se quenque, aut literis, aut præsenti voce declarantes. Quibus blandimentis te non aliquantum demulceri quàm sit difficile intelligo: quando & ad delicias eiusmodi omnes, minimè naturâ corneæ sunt hominum aures: & tales sunt istæ, quibus nunc tentaris, vt seueriores quoque aures nonnihil delinire queant. Siquidem vt permultos esse concedamus, vita procul omni ambitione composita, auræ popularis minimè appetentes: paucissimos tamen reperias, vel eorum qui habentur alioqui moderatissimi, qui si totius theatri plausu accipiantur, animis auribúsque offirmatis, nihil moueantur. Atqui vbi te vel tantillũ palpandũ populi blanditiis titillandúmque dederis, te, nec sentientem, non dico in cupiditates nunquam anteà cogitatas, sed in ipsius tui obliuionem prorsus abripient. Id spectaculi cùm animo meo proponerem, non modò, quod iam nuper sum confessus, subdubitaui quam in partem esses accepturus obstreperas istas meas voces: sed substiti etiam paulùm in ipsa scribendi cogitatione, & parum abfuit, quin consilium prorsus abiicerem, quòd inter suaues illas Syrenum cantiones vllum satis consiliis locum fore, confidere vix audebam. Enimuero cùm mecum rursum reputarem, quantos in scopulos incautum te paulò pòst illisuræ essent hæ ipsæ, quæ nunc tibi suauiter arrident illicebræ: hoc me amicitiæ nostræ veteri, fraternæque penè coniunctioni putaui debere, ne in exitialem ruinam ferri te sciens, ac videns, cùm præcipitanti manum dare liceat, dissimulem. Non dissimulabo igitur, & extremũ hoc, quòd à me deberi existimo necessitudini nostræ officium persoluã. Cuius si fructus aliquis extiterit, qualem emergere & vehementer cupio, & libenter sperem, magnam labori meo gratiam ipse retuleris. Sin minus, neque sic tamen operæ

operæ pœnitebit: quæ vt tibi sit & aliis quibusdam, vel etiam centum, si libet, ac mille lectoribus infructuosa, nonnullos tamen fore planè confido, qui ad rem vsque adeò seriam, animi intentionem propius admouebunt. Quanquam enim qui ex illo Romanæ mensæ calice semel vel hauserunt vel minimã guttam delibarunt, eos venefica illa potione ebrios ferè omnes videmus: nisi tamen vehementer fallor non sic omnes obstupuerunt, vt non possint vnus & alter meis aculeis, quibus hîc eorum somnolentia pungetur, excitari. Quamobrem hanc epistolam sic tibi destinaui, vt qui in eadẽ (vt dicitur) tecum naui vehuntur, omnes sibi scriptam intelligant. Nam neque in vno sacerdotij genere tractando (quod tibi satis erat) eam consumere, sed per vniuersam vestrarum opũ colluuiem deducere in animo est: & stylum ita studebo temperare, vt non cum vno duntaxat homine, sed toto simul ordine mihi esse negotiũ appareat. Equidem non sum nescius, quàm ardua difficiliíque in causa verser, dum eos mihi fero iudices, quorum fortunas honorésque omnes in iudicium postulo. Ac quibusdam fortè insanus videri possim, qui sola facundia obtinere in animum inducam, vt se vnicis vitæ præsidiis abdicare vltrò isti velint: quibus ægerrimè cedunt, qui vi manúque illis exuuntur. Apud integros sanè & incorruptos iudices non ita difficile fuerit palàm facere totam illam Romanensis opulentiæ congeriem, ab ipsa suprema sede, ad minimam vsque capellaniam (vt vocant) ex imposturis, furtis, rapinis, sacrilegiis, pessimísque artibus conflatam esse: & cuius nullam particulam attingere possis, quin multorum scelerum conscientia te obstringas. Nam de eo siquis ambigit, ei facilè sua dubitatio, antequam dicendi finem faciamus, eximetur. Eandem verò confessionem ab iis exprimere, quorum vt venter eiusmodi imposturis, rapinis, furtis, sacrilegiis, pascitur, ita mens animúsque corrumpitur: non ita promptum est. Neque enim scitè magis quàm verè pronuntiatum olim hoc à Catone fuit, Ventri nullas esse aures, quibus rationi melioribúsque consiliis auscultare queat. Atqui, non hîc cum vno duntaxat ventre mihi negotium est, sed cum ambitione quoque: cuius affectus ad verum perspiciendum non minus cæcus est, quàm ad audiendum surdus illius sensus. Est tamen quiddam, quod in tanta etiamnum difficultate spẽ mihi aliquã faciat, in ipsis vel docendis, vel monendis, vel obsecrandis, non inanem me operam sumpturum. Tametsi enim omnes præstigiis illis fascinati, quibus suos excæcare solet Romanus Pluto, quàm calamitosas possideant opes, non vident: bona etiam pars malo suo altius indormit, quàm vt vllis clamoribus expergiscatur: non sic tamen omnes (nisi vehementer fallor) ad meliorem doctrinã obsurduerunt, vt non vel dimidiam saltem aurem, è tã numerosa gente pauculi nobis arrigant. Magna sanè vis est verbi Domini, potentiórque quàm reputare quisquam temerè queat, nisi expertus, & quæ plurimũ valeat in vtranque partem: vt quicquid eo attactũ fuerit, quamlibet durũ sit & saxeũ, vel emolliatur protinus, vel conteratur: vt quicquid petitũ eius odore fuerit, vel in mortem afficiatur, vel in vitam. Sint igitur innumeri, qui deuoto animo in suã ipsorum perniciẽ ruentes, mea ista exhortatione, fidelissimo alioqui mali sui remedio, grauius adhuc exulcerentur: quosdã tamen fore minimè dubito, qui obiectũ naribus suis vitę odorem, magna cũ lætitia persentiscant. Quorũ in numero vt te, vir mihi amicissime, certissima fiducia ponere ausim, facit cum ingeniũ illud tuũ, & præclaris naturæ dotibus ornatum, & optimis artibus liberalissimè expolitum: tum verò reliquiæ, quas in te semper residere confido, pristinæ tuæ pietatis: quam & ingenti cũ fructu, nec sine admiratione olim mihi spectatam, verè asseuero. Tentemus igitur quantũ apud te, aliósque nondũ deploratæ cæcitatis homines, possit Dei veritas: hoc prius à Domino ipso cõprecati, vt te pariter ac eos castigatione sua corrigere malit quàm frangere.

Felicem te omnes, Fortunæque alumnum prædicant, ob nouum istum Episcopatus honorem: qui præter insigne illud Præsulis nomen ac decus: cuius maiestati passim assurgitur, cũ gratia illustres conciliantur amicitiæ, cuius authoritate plurimæ clientelæ comparantur, magnarum quoque opũ ingentẽ prouentum tibi sit allaturus: vnde nos priuatos modò vitæ sumptus sustinere, sed multorum etiam subleuare egestatem, beneficentiamq; in commune exercere liceat: atque (vt nimirum in hanc partem ferè creduli sumus) tibi fore persuadent. Ego verò dum reputo quale sit illud totum quod vulgi opinione tanti æstimatur, calamitatem ex animo tuam miseror: eóque magis, quòd sub felicitatis specie sic fallit, ne miserum te esse cernas. Ille enim ordinis vestri splendor, illa maiestate plena veneratio, opulentia illa, domesticus nitor, amplum famulitium, quandoquidem ab hominibus proficiscuntur, quale sit vestratis populi de ipso iudicium, ostendunt: at, sanè Dei iudicium, à quo Episcopus ipse profectus est & institutus, primo loco requirendũ erat. Quare, vbi illa omnia audies quæ solent ad tibi gratulandum cõmemorari, popularis illud trutinæ examen esse memineris: in quo ea sæpius præponderant, quæ in Dei trutina nec appenduntur: in æstimando autem Episcopi munere, populo neque rectè, neque tutò credi: iudicium vnius Dei esse audiendum, cuius & authoritate constitutum est illud, & legibus definitum. Atque adeò si animum seriò ad Dominum aduertere libet, diffluant inanes illi omnes fumi, tibíque

penitus euanescant oportet: qui siqua in parte hæreant tuæ cogitationis, oculos non impedient modò, sed oblimabunt, quominus spectare ad liquidum queant illam, quam Dominus proponet veritatem. Nihil æquius cogitari potest hoc meo postulato. Verùm, ad tantam æquitatem adeò nulli sunt attenti, vt neque primo, neque secundo, nec postremo quidem loco, quam à Domino prouinciam acceperint, cogitent. In mitra partim, & lituo, & pallio, & annulo, reliquáque eiusmodi supellectile defixæ sunt omnium mentes: partim verò, & quidem altius, in illis facultatibus, quibus & domesticus splendor, & populosa familia, & mensæ elegantia, & omne deliciarum magnificentięque genus cõtinetur. At enim vniuersam istarum ineptiarum vanitatem tantisper ex animi intuitu semoue, dum veram muneris tui rationem mecũ è verbo Dei recognoscas. Episcopus creatus es? Instat tibi mox sua exhortatione Apostolus Paulus: Prospiciendum esse tibi, quod
Col.4. 17 acceperis in Domino ministerium, vt illud impleas. Ministerij nomen cum audis, & constitutum te aliis debitorem, neque tuo te cõmodo, sed in rem vsumque aliorum Episcopum esse succurrat. Ministerium autem ipsum quale sit, vt non sine causa videre iubet, ita diligenter in hãc curam est incumbendum. Nam neque pascendæ Christi Ecclesiæ præfectum esse, res est vulgaris momenti: nec leuis operæ negotium, functionem ipsam fideliter exercere: neque mala fide administrare, mediocre, facilisque veniæ delictum. Quos
Isa.61.6 Ecclesiæ suæ pastores Dominus præficit, eos
Ezech.3. 17 se in populi sui tutelam, & custodes apponere, & speculatores collocare testatur. Tantum ponderis vel his duobus verbis subest, quantum ad erigendas omnium mentes satis esse debeat, ne tanta in procuratione vel cõtemptu, vel securitate, vel ignauia, vel negligentia torpescant. Non hîc ago de ordinis dignitate: operis etiam molem nondum attingo: sed de ipsa duntaxat rei magnitudine loquor, ne exigua contemptibilíque in prouincia versari se putẽt, quibus est id muneris à Domino demandatum. Sunt igitur, quicũque regendis Ecclesiis præsunt, custodes populo Dei constituti, qui eius curã & habeant, & gerant: sunt & speculatores, qui in eius salutem inuigilent: præclara omnino administratio, dignissimáque (si qua alia sub cælo digna est) in qua nerui omnes contendantur, tota ingenij vis explicetur, omnes denique & animæ & corporis partes desudent. Simul enim & œconomi intelliguntur in Domini familia constituti, & in moderando eius regno quidam veluti procuratores. Qualis verò œconomiæ species? Non ad tenue sanè sordi-
1.Cor.4. 1 dúmque aliquod ministerium, sed ad dispensanda cælestis sapientia mysteria, adeóque ad
1.Cor.3. 10 ipsam Dei domum exædificandam & constituendam destinantur. Qualis regni procuratio? Non ea certè quæ exigua aliqua in parte aut leuiculis functionibus, sed quæ in exerenda, exercendáque, ad fidelium salutem, Domini potentia, versetur. Quare & sal ter- Mat.5.
ræ, & lux mundi, & Angeli Dei, & ipsius Do- 13 Mala.2.
mini cooperarij vocantur, quicunque docen- 7
di personam in Ecclesia Domini sustinent: 1.Cor.3.
ipsa autem prædicatio, & virtus Dei in salu- 9
tem omni credenti, & regnum Dei nuncu- Rom.1.
patur. Hæc ergo prouinciæ magnitudo, si os- 16 Matt.2.
citantiam omnem excutere tibi debet, vbi ad 17
ipsam operis molem animum conuerteris, enarrari non potest, quanto studio excitari te inflammaríque oporteat, nequid in obeundis eius muniis diligentiæ reliquum facias. Non enim ea est, quæ aut torquere hominem ac desidere sinat, cuius humeris incubuerit, aut leui perfunctoriáque opera contenta sit. In præfecturis quidem & satrapiis, quibus familiares suos, reges honorant, otiosam sæpius dignitatem spectare licet: at quos Dominus ad regendam Ecclesiam suam vocat, iis administrationem demandat, negotij, curæ, sollicitudinis plenam: nisi verò ideo facilem esse iudicamus, quia paucissimis verbis apud Prophetam perstringitur: vbi Dominus iubet accipi ab ore suo verbum, & ex se populo annuntiari. Sed huic paucorum verborum imperio quantum subsit ponderis, Dominus noster indicauit, eos demum familiæ Luc.12.
suæ œconomos officio suo respondere testa- 42
tus, qui in reddenda procurationis ratione, duas non vulgares virtutes, fidem ac diligentiam approbare possint.

Enimuero hîc plerosque videmus hallucinari, qui dum annuntiandi verbi munus sibi demandatum audiunt, præclarè se defunctos putant, si qualencunque populo Verbi gustum præbuerint: minimè autem animaduertunt, aut quale annuntiari verbum velit Dominus, aut quam annuntiandi rationem sta- Isa.61.6
tuat. Atqui non exiguum quiddam ab Ecclesiæ suæ ministris requirit Dominus, cùm Ezech.
eos dicit se posuisse custodes, qui nec die nec 33.7
nocte quiescant, quin perpetuo excubent ad eam protegendam. Deinde quales ipsos agere excubias velit, per alterum quoque Prophetam declarat: Nempe, vt populo quietem agente, ipsi quasi è specula eminus circunspiciant, ne qua improuisa calamitas incautos opprimat: sed quæ impendere pericula viderint, longè ante denuntient, vt sit eorum prouidentia, non secus ac omnes Ecclesiæ oculi: eorum vox, non aliter atque clãgor tubæ, in cuius signum intenta sit ciuitas vniuersa. Quanquam ne his quidem adhuc finibus tota Episcopi functio continetur, sed omnes eius partes semel cõplexus est Dominus, vbi Pascendi verbo designauit, cum Petrum pascendis suis ouibus præficeret. Nam vt Platonem & Homerum omittamus (qui plurimas regis dotes melius exprimere non possunt, quàm dum ποιμένα λαῶν vocant) sa-

cræ Literæ, dum omnem pietatis, amoris, suauitatis, sollicitudinis affectum complecti volunt, Pastoris nomine hæc omnia simul enuntiant: plus vtique aliquid significantes, quàm si vel patrem, vel præsidem, vel ducem, vel custodem dicerent. Siquidem pastor & deducendi, & regendi, & seruandi non solùm curam gerit: sed quodammodo etiam pater est. Neque temere reperiri possit in patris visceribus tantus amoris ardor, quantum Dominus noster pastori tribuit, cùm bonum pastorem dicit animã pro ouibus suis ponere.
Ioan.10. 11 Itaque ipse quoque cuius sanguine pascimur, Pastoris titulo à Prophetis præsignatus est, & se quoque præsens hoc nomine appellauit. Atque vt clarius perspicias, quibus iam limitibus describatur Episcopi officium, dum pastoritio muneri comparatur, quibus in rebus vigilantia sedulitásque pastoris sita sit, tecum ipse considera. Vt enim huius integritatem nemo laudauerit, nisi qui sufficiendis gregi pascuis intentissimam curam impendat, nec minus interim de arcendis ab eo depellendísque omnibus & iniuriis & insidiis sit sollicitus, postremò vocando ac deducendo, viam semper ipsi demonstret, quam sequatur: ita nec Episcopum suo munere rite defungi putes, nisi qui tribus istis sedulò totóque studio aduigilarit: Ecclesiam vt verbi pabulo nutriat, & verbi præsidiis aduersus Satanæ incursiones muniat: demũ vitæ sanctitate viam ostendat, quæ sit iis tenenda, qui ad regnum Dei aspirant ac contendunt. Hanc sanè pascendi legem & sibi fuisse propositam vidit Apostolus Petrus: tanta se eius muneris diffi-
Act.6. 4 cultate premi confessus, vt ne mensis quidem simul vacaret ministrare: & aliis quoque proposuit, quos exhortatur, vt curam gregis agant, excubantes in eius salutem, non quasi
1.Pet.5. 2 necessitate coacti, sed syncera animi propensione: neque sordido lucri studio, sed tota pectoris alacritate: nec dominium exercentes in hæreditatem, sed se ad omnis boni exemplar regulámque formantes. Quid quòd Ecclesiæ suæ ministris tantam imposuisse sollicitudinis molem Dominus non contentus, canum etiam vices, qui ipsorum alioqui pastorum excubitores esse solent, sufficere suppleréque iubet? adeò ab hoc munere omnem feriandi securitatem laborísque remissionem sublatam esse voluit. Iam videmus non sine causa facere Apostolos, dum tot dotibus instruunt eum, qui sit in pastoris locum cooptandus: quandoquidem plurimum abest, quin sit cuiusuis præstare, quod in ordine illo Dominus seuerissimè requirit.

Verùm nos, seposita vitæ mentione, docendi duntaxat officium, quale sit, in præsens ostendamus. Idque ipsum, quò dilucidius sub oculos tuos sistatur, an amplis illis, quibus diffunditur, spatiis reductum, secundum Pauli partitionẽ in duo membra colligamus. Neque enim hîc absolutam veri pastoris imaginem formare statuimus, vt iustam de eius ministerio disputationem necesse sit ordiri: sed te paucis admonere, quantum oneris sustineas, dum tu, etiamsi alienum ab Ecclesiastico pastore munus profiteris, nomen tamen Episcopi personámque sustines. Sic ergo totam docendi prouinciam cum Apostolo partimur, vt eo qui secundum doctrinam est sermone institutus Ecclesiæ minister, talis sit, qui & exhortari possit in doctrina sana, & eos qui aduersantur conuincere. Tit.1.9 Cùm duplici hominum genere negotium illi proponi vides: quorum apud alios quidem exhortationis est vsus, aliorum frangenda est reuincendáque peruicacia. Et quid hoc aliud est, quàm quod iam antea demõstratum fuit: partim pascẽdis ouibus, partim lupis abigẽdis intentum esse oportere eius & animum & studium? Qui veri primariique pastoris voci aures habẽt apertas, & ad auscultandum paratos facilésque sese præbent, ac tractabiles, hi sunt ouium loco habendi. Proinde, siue docenda eorum ignorantia, siue excitanda tarditate, siue imbecillitate exhortanda, siue lapsibus obiurgandis, siue erroribus monendis, semper & fouere pastoritia sollicitudine ipsos, & benignitate tractare studeas oportet. Rursum, altero quoque oculo sunt obseruandi lupi: ne à Christi septis abductas incautas oues deprædentur, quales partim sunt contemptores isti, quibus vt verbum Domini propè fabula est, ita eodẽ Dei contemptu verbique eius ludibrio, pios animos imbuere summæ est voluptati: partim pseudoprophetæ, qui veram purámque religionem & perniciosis mendaciis obscurare, & prauis dogmatibus contaminare, & dissidiorum contentione scindere, & quibus denique viis possunt, euertere conantur.

Iam verò sequitur, quod tertio loco propositum erat: nihilo esse neglectæ desertæque functionis pœnam leuiorem, quàm sit administrandæ difficultas. Nihil enim grauius proferri potuit, quàm illa planè horrenda denuntiatio, quæ Episcopi auribus assiduè insonare debet. Id enim ipsum quod Prophetæ suo denuntiabat olim Dominus, nihilo ad eos minus, quàm ad Prophetam, cui semel dictum est, pertinet: Posui te, inquit, po- Ezech.3.
pulo meo speculatorẽ. Si dicente me ad im- 17, & 33
pium, morte morieris, non locutus fueris, vt 10
auertatur à via sua impia, & viuat, ipse quidẽ in sua iniquitate morietur: sanguinem autem eius de manu tua requiram. Quis iam in eo delinquendi sibi licentiam indulgere audeat, in quo vlciscendo se adeò seuerum fore Dominus ostendit? Quis iam negligentiæ suæ blandiatur, aduersum quam sic tonat Dominus ac fulminat? Quis impunitatis cõfidentia sese deludat, terribili hac sententia pronuntiata? Paulus sanè, quanta sententiæ huius religione teneretur, abũdè testatus est, cùm & necessitate se ad euangelizandum ob-

ſtringi ait, & maledictionem ipſe ſibi indixit, niſi neceſſitati pareret: addita ſola iſta ratione, quia munus ſibi creditum eſſet. Quare, & cùm apud Epheſinæ Eccleſiæ miniſtros de ſua integritate diſſereret, quò ſuo eos exemplo animaret, ideo ſe mundum eſſe ab omnium ſanguine affirmauit, quoniam non ſubterfugerat,quominus omne Dei conſilium illis annuntiaret.

Act. 20.26

Verùm ne quicquid in genere de paſtorum officio diſputatur, quaſi minimum ad te pertineat, ſecurus audias: iam conuerſo ad te ſermone, experiar num aliquis adhuc in te reſideat Dei timor, quo te olim non penitus vacuum eſſe ſenſi. Iſtud tamen diſſimulatum tibi nolo, mirari me non ſatis poſſe, qualis ſit ille tuus ſtupor, vt cùm tot Domini iudiciis ac telis letalibus configantur ignaui paſtores, nullum eorum in te dirigi ſentias:cùm illi tamen, niſi per tuum latus, vulnerari non poſſint. Quid enim, poſtquam Epiſcopi & nomen & locum tenes? Omnia pro Epiſcopi iure ac poteſtate adminiſtras, omnium in te coniecti ſunt oculi, velut in religionis antiſtitem: fidem Eccleſiæ tuam obligaſti: quo quæſo prætextu officium ipſum abs te reiicies? Tu, dum tuum commodum, dum poteſtas, dum prærogatiua, dum dignitas agitur, Epiſcopus agnoſci voles: dum abs te exigitur, vt quod muneris eſt tui viciſſim præſtes, Epiſcopum eſſe te negabis? Noli putare, ô bone vir, vel talibus ineptiis Deum quo cum hîc tibi negotium eſt, ludificari: aut talibus cauillis verbum eius eludi poſſe: quando ne homines quidem iſtam in tyranno barbariem ferrent, ſi rodendo populo, principem ſe eſſe prædicaret, regendo negaret, Et tamen audio abs te, tuíque ordinis hominibus, voces iſtas ſubinde iactari: ſacerdotia, quæ ſub Epiſcoporum titulo geritis, nihil eſſe minus quàm epiſcopatus: ſed dominia potius, aut ciuiles præfecturas, aut honorarias penſiones, aut aliud quiduis, modò ne epiſcopatus cenſeantur. An non hoc eſt Deum ſimul & homines velle fallere? Quoniam inſtitutum Domini eſt, vt eligantur, qui Eccleſiis præſint, paſtores: hoc obtentu allectus es in eam quam obtines dignitatem:qualiſcunque tandem ſit,aut quocunque vocetur nomine:non vt ſatrapiam inuaderes,ſed vt Eccleſiæ adminiſtrationem obires,arripis conditionem,inuocato Dei nomine, iuras in probi ſanctíque paſtoris munus. Ea quæ ſunt dignitatis pro Epiſcopo geris: & quo populũ habeas obſequentem,nomen libenter prçfers,totum populum in te quaſi viæ directorem, reclinare: reiectáque ad tuam prouidentiam religionis cura,ſecurum eſſe pateris.Ita Deo & hominibus obſtrictus,nihil tua referre nugaris,ſi omnia peſſum eant, quorum in te procurationem recepiſti.Equidem ſi me interroges,quo te loco aut ordine habeam, quiduis potius eſſe te,quàm Epiſcopum reſpondebo:in quo ne obſcuriſſimam quidem lineam extare conſpicer,quæ Epiſcopum aliqua ſaltem ex parte figuret. At non propterea debere deſinis,quod es,Deo teſte & hominibus,aut verius,Deo ſimul & hominibus,ſacramẽto pollicitus: quod expectari abs te hominum opinione vides: denique quod tuo nomine profiteris. Quod profecto ipſum, ſacrilegij te reum agit: quandoquidem ore Domini in ſanctos Eccleſiæ vſus conſecratũ,ita peruerſè abs te & improbè profanatur. Quamobrem friuolis illis tergiuerſationibus valere iuſſis, nunc te appello & obteſtor præſidem religionis, quam fideliter & ſollicitè in componenda conſtituendáque religione labores: ducem ac moderatorem populi,quanta ſedulitate curandis populi rebus inuigiles. Si te vidente & conniuente proſcindi,conculcari, contaminari,euerti denique totam Dei religionem:ſi populum miſerè circũſcribi,fraudibus irretiri, in ruinam præcipitari oſtendo: qualem iam prætextum afferre poſſis,qui vel ad minimam excuſationem valeat? Quid quòd non conniues modo, ſed talibus quoque flagitiis te ipſum inſcribis? nec tacendo ſolùm & diſſimulando, verbum populúmque Domini prodis, ſed manu ipſe tua & labefactas veritatem,& populum trucidas.Hoc enim non eſt quod neges: centum furtorum genera, quibus ſimplex plebecula expicatur: mille ſacrilegiorum formas,quibus & nomen Dei profanatur & diſſipatur veritas: in ſumma, quicquid penè impietatis & abominationis habet tua diœceſis, & manus tuæ ſubſcriptione approbata eſſe, & annulo conſignata. Quod eſt ſacrilegium ſub cœlo Miſſa execrabilius? Et tamen ſacerdotes nefandis illius ſacris, aut ipſe initias, aut alteri de manu in manum (quod dicitur) initiandos tradis. Quo poſtea ſe Chriſti carnifices iactent, ac ipſum populo,veluti promercalem,quotidie proſtituant: non ſine ſumma crucis eius contumelia, cuius virtutem commentitiis illis ſuis ſacrificiis prorſus eneruant. Miſſis ergo ſuis,quibus nulla eſt in terris nocentior lues, quoties populum faſcinant, acceptum abs te venenum porrigunt.Circulatores iſtos probè noſti, qui populum,vt pecunia emungant,mortuorum oſſa circunferunt.Quid vel eorum nundinatione fœdius, vel præſtigiis nocentius?Vtrunque tamen nõ ſine tuo permiſſu,addo etiam commẽdatione,exercetur. Quales verò ſunt excommunicationes? quæ nunquam, niſi tua authoritate prætextæ, efferuntur? Qualia ſunt edicta omnia,quæ nomine tuo publicantur? ſiue aliquid interdicunt,ſiue indulgent,an non ſemper merã ſpirant tyrannidem?Verùm quia eluendæ huius ſentinę nullum futurum finem video diutius in enumeratione non commorabor.Tantùm, ſi tuum eſt, quicquid à Suffraganeo, à Vicario, ab Officiali tuo ex officio geritur, quid

ex

ex tribus illis officinis prodeat cognosce: & per me planè absolutus esto, nisi plus illic pessimorum scelerum reperias, quorum conscientia obstrictus tenearis, quàm sermone designare possim. Nullum enim vel impietatis in Deum, vel aduersus homines iniustitiæ genus prætereunt, dum optima fide, quod suarum est partium exequuntur. Earum, inquam, partium, quas tua voce priuatim demādisti, quas publicè solenni diplomate confirmasti. Vt gesta eorum perinde habenda sint, acsi gerendis illis coràm ipse præfuisses. Equidem inuitus, nec sine pudore facio, vt delicta istæc tua tam præcisè vrgeam: ne accusationē magis instruere videar, quàm monitorē agere. Sed quid in re aperta tibi blandiar? Præsertim, cùm eò periclitari maximè te cognoscam, quòd in perpetrandis id genus nequitiis, perinde acsi quiddam ludicrum foret, tibi delicias facis? Hoc ergo rursum pronuntio, cui inficiendo nequaquam eris: religionem plebémque Dei, quarum tibi cura demandata erat, non tua modò ignauia desertas pessum ire, sed improbitate etiam nequitiáque profligari. Si iure in militiæ desertorem capitaliter leges animaduertunt quæ satis iusta pœna in transfugam constituatur, qui non loco tantùm & ordine suo cesserit, sed hostiliter etiam castra ipsa vexarit, quorum in defensionem iurauerat?

Age verò, nihil hîc grauius, quàm officij permissione, te delinquere fingamus (quanquam longè secus rem habere palàm est) quod tamen adhuc Dei maledictiones vndique te obsideant, cernis. Væ mihi nisi euangelizem, dicebat Paulus: munus enim mihi demandatum est. Et qua, quæso, maiore prærogatiua, Væ istud abs te depreceris, quod ipse sibi Apostolus denuntiabat? Debitorem ille se eruditis pariter & rudibus profitebatur, ad quos Apostolus mittebatur. Tu cur aliquid minus tuis debeas, quibus Episcopus es præfectus? Ille Ephesinis mundum se ab omnium sanguine testabatur, quia nunquam subterfugisset, quominus omnē Dei voluntatem illis enarraret. Tu quam à sanguine munditiem iactabis, cuius ex ore nulla penè vnquam syllaba audita est, quæ vel vna in re Domini voluntatem saltem subobscurè indicaret? Neque verò eò vsque sum iniquus, vt pastorem nullum ferendum censeam, nisi qui incomparabilem illam & verè diuinam Pauli virtutem æquis, vt dicitur, passibus sit assecutus. Quin potius & permultos fuisse olim, & hodie esse non paucos dico, non Episcoporum nomine solùm, sed laude etiam admirationéque omnium dignissimos: quorum neminem tamen video parem illi extitisse. Sed hoc honore dignamur eos, qui etsi ad vltimam illam perfectionem non pertingant, ad eam tamen strenuè contendunt & enituntur, vt si cum Paulo ipso comparentur, impares esse dicas, magis quàm dissimiles. Tu cùm nullam eiusmodi similitudinem præ te feras, mirum est, si Væ illud, impendere tibi non sentis: quod à se non audebat sanctus Dei Apostolus deprecari, si partibus suis defuisset. Iam verò (qualis est præsens Ecclesiæ tuæ status, aut verius ruina) nisi plusquam saxeus esses, eorum quoque fortuna commoueri te oportebat, quos in fidem tutelámque tuam Dominus contulit. Quibus olim oculis otiosus & oscitabundus tantam eorum cladem aspicis, quorum tibi salutem adeò sollicitè Dominus commendauit? Vnus si desidia tua perierit, sanguinem è manu tua se reposciturum Dominus edicit. Recognosce paulisper mecum, quot iam paucis his mensibus, quibus Episcopi locum occupasti, animæ tuæ culpa perierint, etiam quotidie pereant: si tamen potes. Nam si verum est quod per Prophetam suum conqueritur Dominus: Infernum propterea in immensum os suum aperuisse, & animam suam dilatasse, propterea captiuum esse ductum populum, quia non habuerit scientiam: quis inferni gurges ad deglutiendam miseram hanc & tua perfidia perditam plebeculam, sufficiet? quæ non vulgari inscitia obuoluta teneatur, sed altissimis tenebris immersa, oculos vix iam attollere potest. Illam Iudæorum ignorantiam, quam deplorat Propheta: cùm seculi huius cæcitate conferas: illos sanè præ tuis eximiè sapuisse dices. Adeò nihil istis superest humani sensus, quominus planè obstupuerint, nisi quòd nihil aliud, quàm perire edocti, mira pereundi cupiditate insaniunt. Et cùm ita omnes ad vnum agminatim attoniti, & velut exitio suo deuoti sese in voraginem vltrò deuolant, instant tamen semper à tergo furiæ, quæ nouis subinde aculeis instigent, & præcipitantes impellant. Denique non alia est facies, quàm si ciuitas aliqua & graui pestilentia correpta, & hostiliter expugnata, duplici pariter internecione concideret, & vno simul incendio vniuersa conflagraret. Ad buccinam excubitor, ad arma pastor. Quid cessas? quid torpes? quid dormis? Dum animum externis & nihil ad rem pertinentibus curis abreptum, huc non aduertis, omnia strage referta sunt. Tot mortes Domino debes, infelix, toties homicida es, toties reus sanguinis, cuius guttas omnes è manu tua Dominus requiret. Et sustines adhuc tātum fulmen intrepidus? Non exhorres? non turbaris? non animo & corpore totus concidis? O te nimirum præfracta contumacique ceruice hominem, si ad tantum Domini iudicium non consternaris, cuius profectò grauitatem cœlum & terra, & ipsa muta elementa non sustinerent. Sed parum adhuc dico, cùm te homicidam appello, & tuorum proditorem. Hoc enim maius omni probro flagitium est, quòd Christum ipsum, quantum in te est, rursum vendis, rursum crucifigis. Quid est enim aliud, Ecclesiam (quam suo

Rom. 1
Act. 20. 26
Isa. 5. 14

sanguine Christus acquisiuit) modò improbam lucri cupiditatem expleas, dissipandam prostituere, quam ipsum Christi sanguinem, quo æstimata est pretio, addicere? Quid est autem Christum crucifigere, nisi hoc est? sanguini eius contemptim illudere, ac tantùm non ipsum ludibrio habere? Et hanc scilicet tam insignem contumeliam semper feret ille, quē Pater gloria & honore coronauit? Tu verò, si sapies, nūc sacrosanctum Christi sanguinem, quāti meretur, potius æstimabis: quàm expectabis, dum supplicij atrocitate discas, quanti à Domino ipso fiat.

Proinde videndum nunc tibi quoque est, quo iure ad te redeat prouentus ille amplissimus, quem episcopi dum esse iactas, tuum facis. Equidem video sic esse à Domino constitutum, vt qui Euangelium administrant, iis vicissim, quicquid est ad vsus vitæ necessarium, administretur. Nec illi placere, vt os abligetur boui trituranti. Sed quis tibi cōcedat, vt fructum, quo Euāgelij ministerium Dominus muneratur, ipse, nihil minus, quàm Euangelij minister, legas: & quę boui triturāti adiudicat alimenta, otiosus vores? Presbyteros, qui bene pręsunt, nobis cōmēdat Apostolus, vt duplici in honore habeātur: pręsertim qui in verbo laborāt. Eum ergo qui sibi honorē poscit Episcopi, bene regendo prius efficere ęquum est, vt honore dignus iure cēseatur. Quòd si etiam ita te geras, vt ad optimi Pastoris fidem, studium, diligentiam, integritatem nihil desyderari possit: quorsum tamē immodica illa, nullisque finibus terminata opulentia? Vitæne pastoris sustinendæ, cuius ipsam moderationis esse vult Dominus, limitata: ac non tyrannicæ potius luxuriæ par est? Sed eam nondum reprehendo, quæ suo postea loco perstringetur. Hanc in præsentia duntaxat improbitatem accuso: quòd vberrimos inde fructus referas, sementem vbi penitus nullam feceris. Hæc, inquam, impudentissima est rapacitas: &, quod audire ordinis tui homines minimè sustinent, furtum bis manifestum: Eum qui manum operi nunquam admouerit, operæ tamen mercedem imperiosè flagitare. Si fustuario dignus est, qui vicini parietē perfodisse sit deprehensus, quò in eius arcam inuolaret: flagitiosum hoc tuum latrocinium, quæ furcæ satis pro dignitate mulctabunt? qui hinc, quod officij laboribus debetur stipendium, suffuraris? inde omnium domos rapacissimè deprædaris? Sic quidem longa annorum præscriptione obtinuit illa furandi licentia, vt honestis etiam titulis ornetur. Verùm vtcūque inter homines æstimetur, non eorum errore tamen rescindetur, quæ semel aduersus eam pronuntiata est à Domino, sententia: Væ pastoribus, inquit, qui pascunt semetipsos. Nónne greges à pastoribus pasci moris est? Vos autem
Eze. 34. 2. 3. &c. lac comedistis: quod pingue erat occidistis: lanis fuistis operti, gregem autem meum non pauistis: quod infirmum fuit, non stabilistis: ægrotum non sanastis, confractum non alligastis: abiectum non reduxistis: quod peribat, non quæsistis: sed cum austeritate imperastis gregi, & potentia: & dispersæ sunt oues meæ, eo quòd non esset Pastor: & factæ sunt in deuorationem, nec erat qui requireret: non erat inquam, qui requireret. Propterea, Pastores, audite verbum Domini: Viuo ego, dicit Dominus: quia factæ sunt oues meæ in rapinam ac deuorationem bestiis agrestibus, eo quod Pastore carerent: nec enim eas requirebatis, sed tantùm pascebatis vosmetipsos. Ideo ecce ego gregem meum requiram de manu vestra: & cessare vos faciam, ne vltrà gregem meum pascatis: liberabóque ipsum ex ore vestro, ne sit posthac vobis in escam. Tu scilicet aut his designari te negabis: quæ non tam vitæ tuæ faciem ad viuum depingunt, quàm te tibi totum velut in speculo repręsentant? Aut iudicium Domini inane terriculamentum esse dices, quod minus feriat, quàm minatur? Quamobrem non est cur istis opibus iam te beatum putes, quarum & te furem esse vociferatur Dominus, & repetundarum postulat. Furti ergo sacrilegiique ignominiam nec tu nec vllus è cornuto illo grege, inficiari potestis. Verum, quoniam nonnullos inferioris classis Pastores istic esse audio (ex eorum scilicet ordine, quos & parœcos, & curiones vulgò appellant) qui aliqua officij sui particula vtcunque defungantur, hocque prætextu sese tueri planè conentur, quòd paulò quàm alij verecundius delinquunt, illi mihi sunt paulisper hoc loco appellandi. Quò autem intelligant, quàm non sim malignus æstimator qualiscunque istius, quàm pascendis Ecclesiis impendunt, sedulitatis, plus aliquid vltrò illis dabo, quàm postulare ausint. Tametsi eas vt plurimum Ecclesias, quibus præfecti sunt, non incolunt: adsunt tamen ad solennes multos dies: verba pauca pro concione faciunt: populo semina quædam pietatis aspergunt, ac guttas veluti quasdam instillant purioris doctrinæ, neque illaudati discedunt totius suæ plebis suffragiis. Atqui si hæc officiola ipsorum, ad eam, quam ex Dei verbo descripsimus, regulam, exigantur, immane quantum à veris etiamnum Pastoribus aberunt: qui cùm tota illa sua sedulitate nihil aliud, quàm infideliter sese in opere Domini versari produnt. Hoc enim vt dissimulem, muneri suo minimè ipsos respondere, nisi tempestiuè simul & 2. Tim. 4. 2
intempestiuè instando, arguendo, increpando exhortando, cum omni lenitate & doctrina (quorum omnium illis nihil curæ est) quid tamen operam suā magno venditent, cuius ne quod omnino pretium extet, ipsi diligenter prouident? In re perspicua longiori argumētatione opus non est. Miseram plebeculam, cuius eruditores videri volunt, cùm tanta ignorantiæ caligine excæcatam, tot errorum præsti-

præstigiis delusam, tot mendaciorum fascinis incantatam & consopitam satis norint (quod nemini quidem est incognitum) sentire vt nihil queat, nisi quod manibus pedibúsque palpet atque attrectet: quia tamen ingenuè verum dicere periculosum est, nec suam vocationem tanti æstimant, vt laudi sibi esse velint, in ea docenda, obscuritatem data opera & vafritiem adhibent, qua vel acutissimum quenq; fallere conantur. Istúdne, quæso, docere est, cùm apud rusticanos homunciones, natura non valde argutos, praua etiam institutione hebetatos, habenda est oratio, sententias per se hominum ingenio difficiles, sic perplexis ænigmatibus implicare, quo in illis intelligendis OEdipus quoque ipse laboret? Nam si quid dicere eiusmodi instituunt, vnde sibi aliquid negotij molestiæue fore suspicentur, illud velut conceptis verbis obscurissimè effantur: vt si discrimen immineat, tergiuersatione semper elabi possint. Atque id potissimum iis in rebus vsu venit, quas explicatissimè & tradi, & enarrari Christianæ Ecclesiæ referebat: quandoquidem vt quidque ad stabiliẽdum Christi regnum maximè conducit, ita Satanæ est odiosissimũ eiúsque furore impetitur acerrimè. Itaque sic de fide cõcionantur, vt plebis diffidentiam nihilo emẽdent magis, quàm si tacerent. Sic Christũ mediatorem ostendunt, vt in sanctis semper hæreatur. Sic Dei gratiam prædicant, vt eadem meritorum propriæque iustitię hallucinatio semper maneat. Sic verbi Dei authoritatem commendant, vt pluris fiant fabulosa hominum commenta. Sic Deum vnum colendum docent, vt eandem semper idololatriam relinquant. Sic de vera religione disserunt, vt è tot impiis superstitionibus nullam conuellant. Denique sic veritatẽ proponunt, vt stet mendacium semper incolume. Apagesis tergiuersatoriã istam calliditatem, & perplexitatem affectatam, ab eo, qui docẽdi munus profitetur: cuius prima est virtus, auditorum captui sese attemperare. A Christiano verò doctore quàm lõgissimè arceatur, à quo nihil nisi synceriffimum, & simplicissimum audiri debet. Nam si docendus est populus, quorsum ista ænigmata, quæ nihilo doctiorem dimittant auditorẽ, quàm venerat? Nempe hoc vnum satis clarum indicium est, qualis sit eorum opera: quando hoc quod agunt, agendo, nihil prorsus agunt. Sed istud ad refutandam eorum vanitatem, multò certius est argumentum: quòd palàm est, eos ne studere quidem, vt quicquam proficiant: quin potius data opera cauere, nequid proficiant. Porrò quò dilucidius adhuc perspiciant, ineptiis illis suis omnibus se nequaquã assequi, vt ne perfidi magis proditores, quàm probi Pastores censeantur: paucis verò demonstremus, id quod Pastoribus Dominus mandauit, quàm illi bona fide exequantur. Hac enim cõparatione obtineri facilè posse puto, ne nugaci nescio quo, nihilíque prętextu freti, aliorum numero posthac se eximant. Quoniam autẽ quæ sit Episcopis tenenda docendi ratio, summatim declarauit Apostolus, dũ strenuos esse ipsos iussit, & ad exhortandum in doctrina sana, & ad eos qui contradicant, reuincendos; ad eam regulam; morem docẽdi istorum metiemur. Qualem ergo segerit eorũ præstantissimus? Cùm Satanam Ecclesiæ sibi commissæ dominari, afflictæ oppressæque Dei veritati insultare, laceras & mutilas Christi oues in prædam abigere, planéque ceu Christo subiugato, triumphare videat: paucis anni diebus in concionem, defungendi tantùm causa prodit, non aliter quàm si tranquilla omnia, atque optimè composita forent. Rursum, qua rabie, Christi aduersarij, apud vos, ad euertendum eius regnum, feruntur, cùm non liberam modò & constantem, sed paulò synceriorem verbi prædicationem cum vitæ suæ discrimine coniunctam sciat: ipse autem vel minimæ vnguiunculæ iacturam, Christi causa facere reformidet, conciones ipsas ita moderatur, vt se extra periculi aleam contineat. Hæc præclara sunt eorum stratagemata, quorum merito præ aliis eximij haberi volunt: in quibus si neutrum adhuc eorum spectare licet, quæ Episcopis in illa Pauli regula præscribuntur, tam inani fiducia superbire illis non concedam. Quorsum enim Christianæ Ecclesiæ conciones, nisi quibus sana doctrina instituatur? Quæ autem sana institutio tradi ab eo potest, qui nihil, nisi cum Satanæ pace experitur? Id si alioqui dubium esset, ipsi suo documento faciunt certissimum. Quicquid de vera orandi ratione præcipiant, non alium tamen orandi in populo suo vsum esse vident, quàm pessimam illam orationis pestẽ, inanem battologiam, qua eadem subinde verba sine mente, sine corde, sine intellectu, magico more demurmurãt: vt illis nõ aliud sit orare, quàm rosarij circulum euoluere. Atqui, hoc malum quia nisi periculosè attingere non licet, securè dissimulant. Vtcunque de vero Dei cultu disserant: qui vt interiore cordis fiducia, seria inuocatione, laudis confessione constat, ita totus spiritualis esse debet: populum tamen quia inde auelli citra grauem Satanæ offensionem nequeat, in stolidis ac bis carnalibus ceremoniis toto pectore stupere, sinunt. Vtcunque ad Dei adorationem vocent, idolis tamen hærere cùm omnes cernant, neminem autem reprehendant, sua illa dissimulatione, quæ nutus instar, & tacitæ cuiusdam approbationis accipitur, fortius affingunt. Quicquid de iustitia, sanctificatione, salute à Christo petenda balbutiant: súsque déque tamen habent, quòd populus, omisso Christo, ea omnia quærit, vbi minimè reperiri possunt. O præclaras in sana doctrina exhortationes, quæ dum insanienti populo placidè blandiuntur,

ac tantùm non applaudunt, simul etiam efficiunt,vt obstinatius furere pergat?Quis enim displicere illis putet, quæ inter conciones ipsas eorum oculis assiduè ingeruntur: eius generis præsertim,quæ si mala foret,vel tantillum tolerare nefas fuerit?Quicquid autem non displicere illis putatur, eo loco habetur, ac si ipsorũ suffragio palàm confirmatum esset. Et quæ iam eorum esset in reuincẽdo aduersario magnanimitas,si ad certamen ventũ foret: qui tantam in simplici exhortatione animi pusillanimitatẽ prodũt? qui sine aduersario ita protinus concidunt, & de præsidio stationéque nondum oppugnata decedunt? Quanquam si qualis hodie sit Ecclesiæ conditio consideremus, Christo restitui non potest,nisi è luporum faucibus erepta:ad Dei pascua non adduci potest, nisi hominum laqueis soluta: recta via agi non potest, nisi errorum labyrinthis extricata.Sic enim in euertenda extinguendáque religione,Satanæ ministri profecerũt,vt eam,nisi ab ipsorum impietate assertam, instillare hominum animis non liceat. Id in obruenda obliterandáque Dei veritate consecuti sunt, vt in lucem emergere, nisi ab illorum mendaciis vindicata, nequeat. Interim quid egregij isti & excubitores, & pastores? Gladium conspiciunt,non, ceruicibus impendentem,sed iugulis propè admotum. Oues cernunt, non luporum insidiis appetitas,sed dentibus correptas & mutilatas.Securi tamen,vt in media pace, torpent: nisi quòd suo capiti priuatim timentes, abiecta publicæ salutis cura, de seipsis plus satis sunt solliciti. Istam quidem inertiámne an perfidiam potius vocem, dubito: si impunè sibi futuram confidunt, meras sibi fabulas esse quicquid Dominus aut promittit, aut minatur: ex eo testatum faciunt.Quod enim per Ezechielem Dominus edixit se populi sanguinem è speculatoris manu reposciturum,qui cùm imminentem gladium videret,clangore tubæ non indicauit in quem magis propriè competere, quàm in seipsos respondebunt?Nempe si ea lege, Ecclesię excubiis impositi sunt custodes,qui neque nocte, neque die quiescant: non minus sanguinaria est eorũ taciturnitas, qua populi salus malitiosè proditur, quàm ipse hostium furor,quo inermes & indefensi opprimũtur. Iure ergo ex eorum manibus sanguis reposcitur,quo non minus, quàm hostium gladij, aspersæ,fœdatæque sunt. Quod aliud hominum genus certius,quàm seipsos,causabũtur, illa Christi sententia,qua pastorem eum seuerissimè obiuurgat,& mercenarium contumeliosè appellat,cui negat esse curæ oues,qui dũ venientem prospicit lupum,& iamiã instantem, in fugam,relicto grege, sese proripit? *Ioan.10.12* Quòd si nunquam id à Domino pronuntiatum esset,propriam illis conscientiam iudicẽ fero: pastorem, qui vel minimas insidias noctu senserit:nisi expergefactus mox accurrat, nónne ignauiæ accusabunt?Eũ verò,qui perfossis stabuli parietibus, confractóque ostio, pauperculum gregem omnibus ventorum, imbrium, hostium, luporum insidiis expositum obnoxiúmque reliquerit,quantæ socordiæ condemnabũt?Quid ille?cuius sub aspectu media in luce oues atrociter laniantur, ipso ad lupos abigendos ne digito quidem commouente? Quo satis digno elogio insigniri poterit istæc tam flagitiosa perfidia?qua supplicij grauitate dignè pro merito mulctari? Posthac si iustam & suæ speculationis, & pastoritiæ curæ rationem reddere volent,videant hoc in primis,sine quo nihil efficiũt ad fidem suam approbandam,nihil sibi esse reliqui,vbi rei sanguinis meritò arguuntur,à quo se mundos esse improbissimè, mẽtiuntur,nisi cum Paulo verè ac seriò affirmare,queãt,se nequaquam subterfugisse, quominus publicè priuatimque vnumquenque admonendo, omnem Dei voluntatem enarrarẽt: præsertim *Philip.3* vbi circunuentam Satanæ artibus Ecclesiam, grauius periclitari senserint. Quas in partes tãta solertia incubuisse sanctum illũ Apostolum videmus,vt sæpius coràm monuisse suos non contentus, eadẽ quoque monita scriptis absens, ac è vinculis repeteret: obseruarent canes,obseruarẽt prauos operarios, obseruarent concisionem,quæ impiis contẽtionibus veram Ecclesiæ vnitatem discinderet.

Quid quod non conniuendo tantùm, ac indulgendo miseræ ac perditæ plebeculæ cæcitatem fouent:sed errorum superstitionúmque omnium administros ei se præbent? Etenim huic teterrimo flagitio quotusquisque ipsorum inficiando erit, quin primo statim ingressu pessimo errore plebem imbuat,dum ipsa spectante,& ad stuporem vsque attenta, stolidis exorcismis aquam incantat, mille postea infandis superstitionibus seruituram? Quin è suggestu rursum ad altare prodeat? sacrificium illud abominandis blasphemiis repertum aut peragat, aut se peragere simulet? ad execrabilis idoli venerationem, populum & exemplo suo & nutu inuitet? quin dira illa auricularium confessionum carnificina misellos ipsemet excruciet? vanis satisfactionibus, commentitiisque absolutionibus deludat?quin fabulosas purgatorij nænias quæ tantùm secum vehunt perniciosæ impietatis,solenni prece stabiliat? Neque verò recipi debet, quod obiectare subinde solent: His superstionum morbis non alia melius ratione purgari hominũ animos posse,quàm si molliter initio paulò indulgentius attrectentur, donec ferendis mali remediis assueuerint,& quodammodo sint confirmati. Itaque,nisi quis moderationem adhibeat, quæ eorum teneritudini nonnihil concedat,exorituras sine vllo profectu graues offensiones,odiúmque aduersus Dei veritatem acerbius exarsurum. Id sanè nemo est qui non libenter illis consulat,nedum permittat: quin-

quin doctrinam omnem suam sic temperent, vt rationem semper habeant tantæ imbecillitatis, quanta nunc populum ferè laborare constat: quin præteritis interdum minutis rebus, apprime necessaria vrgeât: quin emendandis maioribus delictis insistentes, ad exiguos quosdam næuos pro tempore conniueant: deniq; lacte ac melle pascant, qui nondum solido cibo sunt idonei. Sed enim illorum vicissim fuerit, primùm dare operam, ne suæ ipsorum imbecillitati prætextum magis captent, quã ratione ineât sustinendæ eorum infirmitatis, quibus confirmandis studere debent. Deinde non ea dissimulare, quibus stantibus emergere Christus cum Euangelij sui luce prorsus nequeat: tum non ea indulgentia ignorantiam ferre, qua magis ac magis indurescat, sed qua paulatim dissuatur: quando momento vno rescindi cõmodè non potest. Postremò veritatis prædicationem sic moderari, ne perniciosis rursum mendaciis ipsam contaminent. Quid autem clarius est, quàm sinistra illa sua prudentia non aliud quærere, nisi vt sibi duntaxat sapiant? Si nullo discrimine liberè docẽdi potestas facta illis esset, satis appareret quam infirmitatem curæ habent. Et si verum esset, aliqua ipsos populi sollicitudine tangi, quod quidem vanissimum est: quis tamen illis largiatur, vt horrenda impietatis exempla sub oculis suis perpetrari dissimulanter ferant? Quis vnquam Apostolorum, Deum vnum annuntiauit, qui non aperta voce deos omnes Gentium, dæmonia esse clamaret? Quis de puro Dei cultu concionatus aliquando est, qui non à vanis deorum superstitionibus longissimè abstraheret? Quis sitam in Christo salutem docuit, qui non ab idolorum fiducia prorsus auerteret? Quis cum mendacio veritatem, lucem cum tenebris, Euangelium cum execratione, Christum cum Belial, eadem copula colligauit? Isti verò deorum myriades, idolorum plaustra, superstitiones plusquam magicas æquo animo se tolerare causantur, quò indoctam rudémque plebeculam, sine offensione, ad veri cognitionem adducant. Salutis fiduciam, quæ à Christo pendere tota debuerat, huc atque illuc tantisper diuagari non ægrè patiuntur, dum eminus raptímq; inspecto Christo, populus toto pectore, si libuerit, ad ipsum applicet. Atque isthæc erant prima exordia, quibus Ecclesiam inchoare: prima fundamenta, quæ ad exædificandam iacere debuerant. Quare, hæc tolerantia, in rebus minimè tolerandis nihil simile habet cũ lacte illo, quo imbecilles adhuc Corinthios Paulus nutriebat. Illo enim, qui sunt adhuc in Christo pueri, vtcunque pro suo modulo ad pietatem imbuũtur: hac, vniuersa religio dissipatur. Illo pedetentim ignorantia diluitur: hac in peruicaciam coalescit. Illo nutriuntur ad cœlestem vitam animæ: hac enecantur. Verùm ineptè facio, qui in re expeditissima, & quæ verbo vno absolui potest, diutius commoror. Siquidem cum nemo audiendum dixerit, qui ad salutem rebus extremis afferendam missus, quò melius procedat sua opera, prima salutis initia in longum tempus differre se dicat: præsertim vbi palàm fit illius mora, omnia pessum ire, ne cuius postea ope instaurari queant. Porrò, ad refellendam eorum tergiuersationem, illud quoque accedit, quòd omnibus propè errorum pestibus quibus repurgandam Ecclesiam susceperunt, eam inficiunt. Quid enim aliud est, pro mortuis apud Deũ intercedere, quàm pestilenti Purgatorij opinione inquinare hominum mentes? Quid, audita peccatorum enumeratione, iunctáque satisfactione, absolutos dimittere: nisi quibus inuoluti sunt laqueis, fortius adhuc ipsos constringere? Quid verò, vt alia multa omittamus, Missaticum sacrificium peragere, nisi vno simul exitio & populum dare, & ipsam quoque religionem? Perinde acsi chirurgus, ad comparandam homini incolumitatem, ipsum antè iugulet: aut si medicus stomachum salubri potione refecturus, toxico primùm imbuat. O moderatores, quibus & Dei verbum, & hominum animas, sine modo, sine ratione, sine delectu contaminare, obscurare, perturbare, disiicere, extinguere satius est, quàm cuticulæ iactura, præscriptam à Deo simplicitatem tenere! Eius ergo populi vt fidi probíque Pastores censeantur, postulabunt, quem non modò libidini prostituũt impiorum, sed ipsi flagitiosè circunscribunt? Conciones illas nescio quales, fastuosè nobis obtrudent, ad quas talibus prooemiis auditores comparant: quas talibus demum catastrophis claudunt atque terminant? Imò qua frõte verbum iam in sui defensionem facere audebunt, quos detestabilis idololatriæ, & non vnius sacrilegij authores esse constat? Taceo reliquum anni tempus, quo procul à suis Ecclesiis absentes, per vicarios suos, furacissimos prædones, rapinas, direptiones, populationes, latrocinia omne genus exercẽt, quibus enumerandis, volumen vnum non sufficeret. Et sunt adeò prodigiosa nomina, quibus expilationes illas suas prætexunt, vt non nisi ab illis, paucísque captiosis pragmaticis, intelligantur. Atque vt viscos illos, & tot furandi artes dissimulemus, quo tamen iure præripiunt, quod Pastorum alimentis destinatum erat? Cùm enim reddenda erit Principi Pastorum ratio, quomodo expensum ille sceleratis latronibus feret, quod probis sanctísque Pastoribus in laboris stipendium cedere voluit? Scilicet non cogitant, iam olim ab ipso ea de re pronuntiatum esse: vbi canes somnolentos tam seuerè obiurgat, qui cùm muti sint, & ad latrandum ignaui, saturitatem tamen nesciunt.

Enimuero maius mihi certamen cum reliqua sacerdotũ turba (atque vt ipsis quidem

videtur) multò difficilius restat. Nam quorum sacerdotia non ea sunt conditione, vt Ecclesiis pastorum nomine ipsi præsideant (quo è genere sunt prodigia illa nominum Abbatiæ, Prioratus, Præbendæ, Capellaniæ, Decanatus item, Præpositurae, Thesaurariæ, aliique infiniti, vt vocant, personatus) nulla ratione sibi videntur impediri, quominus & teneant illa & eorum prouentus, ceu iusto patrimonio, in quos visum fuerit sumptus abutuntur. Sed de prouentu mox: nunc tantùm eiusmodi pedicis an illis se implicare liceat, consideremus. Audio quid pro se dicant Abbates, siqui sunt qui à verbo Dei non alieni videri velint: præsentem rerum statũ sibi non minus, quã optimo cuique improbari, atque vt totam monasticem, quam scatere omni impietate norunt, abominationi habent: ita eam se minimè fouere. Neque verò per se stare, quò minus pereat ac deiiciatur: si res in sua potestate sita foret, eius animi specimen se edituros. Quòd autẽ fructus è paludibus illis prouenientes colligunt, non tamen ideo se in illarum cœno prouoluere, sed oblatam à Domino benedictionem non spernere: hac interim conscientia securos, quòd nullius flagitij, vel authores sunt, vel fautores. Hęc si seriò prædicarent, an eius quam detestari se aiunt, impietatis principes haberi paterentur? Ac non magis eam sic toto animo auersarentur, vt à minima etiam participatione penitus se dimouerent? Quid autem est Abbas, nisi monasticę superstitionis præses atque assertor? Proinde non video, cur vituperari monachismus debeat, vt non prima voce impetatur ille, qui monasterij administrationem nõ secus ac rem sanctam recipit: nisi forte annuendum ei ducimus, qui damnata piratica, archipiratam laudet. Quid? An non, quæcunque in fœtidis illis fornicibus peraguntur sacrilegia, auspiciis ductúque Abbatum perpetrantur? Et quis iã illis displicere credet, quæ nomine nutúque eorum geruntur? Quis specimen expectet, vnde sibi improbari declarant, quæ quanta possunt, approbatione confirmant? Iam quod otiosam sibi, & sine onere dignitatem obtigisse putant, in eo quidem, opinione falluntur. Quis enim dubitet, eorum vnumquenque Pastorem in suo collegio debere præstare, cui regendo Abbas est constitutus? Neque enim alia conditione cooptantur in eum locum, nisi vt pastoritia sollicitudine defungantur: & illi, dum munus ineunt, idipsum sacramento confirmant. Si è vulgo quispiam de Abbatis officio interrogetur, extemplò respondebit, monachis esse illum moderatorem positum: qui pura doctrina, sanctísque moribus, toti collegio præeat, rudes instituendos curet, delinquentes castiget, errantes in viam reducat. Hæc cùm in triuiis, tam disertè de eorum munere differantur, quàm friuolè mentiũtur, nihil ad se pertinere, qualis sit monachorum vita? neque sua quicquam referre, quàm sit aut probè composita, aut perditè effrenata? vt autem id totum de hominum iudicio eludant: quia tamen fidos se fore Pastores, solennibus verbis declararunt, sua certè promissione obstringuntur. Eorum ergo curam longè à se reiicient, quos in fidem custodiámque suam, Deum atque homines prius attestati, susceperunt? Vbi reuerentia, qua nomen suum vsurpari Dominus imperauit? Vbi iurisiurãdi religio, nulli non Barbariæ sacrosancta? Vbi promissarum veritas, pars humanitatis potissima? Porcos sibi commissos aiunt, quorum explendi sunt vẽtres, nõ animi excolendi. Sed homines Deus creauit, quos oportet à beluina illa, in quam degenerarunt, feritate, ad humanam mansuetudinem, optima disciplina reuocari. At durior est barbaries, quàm quæ doctrina emolliendam se præbeat. Cur ergo prouincia non se protinus abdicant, cui se impares esse agnoscunt?

Hactenus, quæ propria quodãmodo Abbatum erant, persecuti sumus: nunc quæ habent communia cum reliqua illa, quam nuper recensuimus, colluuie, vno, vt dicitur, fasce, simul complectamur. Quoniam autem singulas flagitiorum species, quæ nefandis istis omnibus sacerdotiis perpetuò cohęrent, seorsum excutere, & ordine explicare, propè immensum fuerit: mihi satis erit ostendisse, nullum penitus ex vniuerso numero teneri posse, quod non abominandis duobus sacrilegiis constet: quo pretio nullã omnino fœlicitatem redimere pectus Christianum sustineat. Vulgare inter eos prouerbium est, propter officium beneficio se frui, & honori suo semper esse annexum onus. Quanquam autem oneris varia sunt genera, hoc tamen omnibus perpetuum inest, vt Missariis sacrificiis, velut satisfactione persoluta, mortuorum animæ à peccatis suis expiẽtur. Hoc, inquam, onere vtcunque defungi necesse est eorum vnumquenque, qui sacras illas opes participant. Nulla est tam opulenta Abbatia, nulla rursum Capellania vsque eò tenuis, quæ non ea lege deuincta sit. Nec interest, ipsine per se, an conducta vicarij opera, sanctum illud munus exequantur. Siquidem non defuturos suspicor, qui ad miseram hanc excusationem se conferent: quòd inquinamentis illis ad sordidos sacrificulos ablegatis, opes ipsi possideant nullo scelere profanatas. Sed quid inde porrò aliud consequentur, nisi vt dum culpa vna purgare se moliuntur, duplicem nequitiam prodãt? Cedo, quod sceleratè perpetratũ iri conspiciunt, ab eo religiosè manus abstinent: perpetrandum tamen interim diligenter curãt. Quibus iam obsecro culpa facinoris adscribetur, nisi quibus authoribus admissum fuerit? Cùm vero iussu authoritatéque sua ad maleficiũ impellãt, quorum ministerio abutuntur, an non alterum

alterum quoque crimen hîc se profert? Si quis hominẽ à se interemptũ ideo negaret, quòd non sua manu, sed conducto à se sicario cæsus esset, à quo nostrûm non conspueretur? Nempe qui sua confessione bis se accusaret: & quòd cædis author fuerit, & quòd alterum malis artibus corruptum, in sceleris societatẽ traxerit. Quid autem ab illo dissimile isti faciunt, qui & contumeliam Deo irrogandam procurant, & ad id audendum, alios pretio corrumpunt? At non eos, inquiunt, corrumpimus, qui venales ad patrandam quamuis impietatem prostant. Perinde acsi homicida ille minimè ab se corruptum defenderet, quo ad maleficium administro vsus fuerit, quia gladiator antea fuisset, latrociniis assuefactus. Itaque quemadmodum ille, dum latronem exercitatione acuit, eius audaciam confirmat: ita isti quos nouis subinde sacrilegiis exercent, eos ad nequitiam magis ac magis in dies obdurant. Sed hac parte propius instare animus non est: neque verbum fecissem, nisi sua me improbitate coegissent, dum in re adeò perspicua fucum tamen nescio quem facere conantur. Nihil, inquam, eos vltrà lacesso, modò in nos istud constet, quod nullo cauillo declinare iam possunt: neminem eorum esse, qui gemina illa, quam nuper commemoraui, impietate non sit inquinatus. Nemo est enim, qui non de Missariis sacris peragendis sceleratum commercium ineat: nemo qui non commentitiis satisfactionibus, quas pro mortuorum redemptione Satan excogitauit, pretium statuat. Si per Missam, Christi sacerdotium, quod æternum esse oportet, abrogatur: si sacrificium, quo semel omnia delicta expiauit, aboletur: si sanguis eius, cuius mundicie abluimur omnes, conspuitur: si tota redemptio, morte eius acquisita, dissipatur: si Cœna, qua nobis mortis suæ memoriam commendauit, profanatur: si Dei maiestas, erecto in eius locum idolo, deiicitur: viderint qui faciendis Missis sumptus suppeditant, qua satis speciosa ratione purgare se possint, quo minus istorum omnium rei agãtur, quibus occasionem scientes ac volentes præbẽt. Si denique nullum à Missa blasphemiæ genus abest, quo Dei Christíque gloria possit obscurari, viderint quoties sacrificulum ad altare mittunt, an non triumphum apparent, quo totum Christi Regnum à Satana traducatur? In hunc modum si Christum cum sua cruce ludibrio habere, & prostituere homini Christiano nefas non est, nihil erit quod non liceat. Imò verò mille potius mortes oppetendæ, quàm tale probrũ sacrosancto Christi nomini, nostra culpa, aliquando inuratur. Quis enim eo intercessore confidat, quẽ suo sacerdotio, hoc est intercedẽdi munere, quotidie spoliet? Quis æternam sui sanctificationem reponat in vna Christi oblatione, quam suppositis aliis assiduè inducit ac obliterat? Quis suarum sordium ablutionem speret à Christi sanguine, quem porcis conculcãdum proiicit? Quis spem beatæ vitæ ex Christi morte concipiat, cuius fructum aliò vt transferat, eam tota sua virtute eneruat? Quis se Christi participatione, extra quam non nisi mors est, viuere cogitet, qui sacram eius cõmunicationis tesseram disrumpit? Quam cõscientiæ securitatem ad Dei tribunal afferat ille, qui eius gloriam, quam illibatam sibi vni seruari poscit, ad idolum traductam procuret? Atqui in eo corde, cui sint illa omnia ablata, quæ vel fidei vel pietatis scintilla restare potest? Illas præterea satisfactiones dum mercantur, quibus à cruciatu soluantur mortuorum animæ, mirum nisi probè intelligunt, quàm flagitiosa in Christum perfidia sese obstringant. Quotquot enim animarum salutem pretio nundinantur, eos veram illam ac vnicam, quę non auro aut argento, sed pretioso Christi sanguine constitit, redemptionem abnegare, certo certius est. Iam neminẽ fore existimo, cui quidẽ in aliqua frontis particula pudor hæreat, qui consciẽtiæ innocentiam in tenendis profanis illis sacerdotiis testari ausit: quorũ quæ purissima videntur, tãtum execrabilis nequitiæ secum trahunt.

Nunc ad te, ô Vir eximie, aliósque in vniuersum omnes, qui in Papæ regno locum aliquem beneficij nomine obtinent, orationem meam refero. Quicquid prouẽtus annuatim inde ad vos redit, qua conscientia vsurpare audeatis, quęro. Si in cancellis vestratium iudiciorum hæc disputatio versaretur: scio ad obtinendum satis supérque esse, allegari annorum præscriptionem: verùm si huiusce rei cognitio ad bonos viros deferatur, qui iustũ potius & æquum, quàm annorum numerum expendant: quo titulo, amabo, vestram possessionem defendetis? Fingamus verò apud Dei tribunal hanc causam agitari, quando & ad illius cognitionem propriè pertinet, nec inter homines melior reperiri potest, aut iustior arbiter. Facultates, quantùm intelligo, quadrifariam partitas habetis. Nam partim decimis, partim annuis aut agrorum aut vectigalium pensionibus, partim blandis captionibus (quas vos extraordinarias oblationes) partim violentis exactionibus (quas spiritualia iura nuncupatis) constant. Decimas quia lex Mosaica Leuitis attribuebat, ad vos (Leuiticum scilicet genus) optima ratione nunc esse translatas dicitis. De his ergo primo loco differendum. Quanquam superuacuum, ac propè ridiculum arbitror, anxiam de iure decimarum tecum disputationem instituere, qui non ignoras successionem istam cupidorum hominum calliditate, vafrè quidem, sed nulla probabili causa excogitatam. Nam quod ex Apostolo citant, translato sacerdotio, Legis translationem necessariò secutam: id quàm infirmum sit & euanidum, ostendere piget. Ad Christum sanè

transiit Aaronis sacerdotium, cuius beneficio non certus rasorum numerus, sed vniuersa sine exceptione fidelium natio in regale sacerdotium assumpta fuit. Quid hoc ad nescio quos Pseudoleuitas? quibus ne postrema quidem subsellia in Dei populo concedimus. Quòd si in Leuitarum vices subierunt, eadem qua ipsi fuerunt conditione: cur præter decimas tot possessiones absorbere, tantam vndique rerum varietatem corradere, sibi permittunt? Ea enim lege huiusmodi portio Leuitis assignabatur, ne pedem terræ præter domicilium possiderent. Cur vini vsum tam benignè ac liberaliter sibi indulgent, quod Leuitis gustare non licebat? Facessant ergo nugę istę: quas tametsi refutatione indignas ducebã, quia tamen video imperitis fumos offundere: verbo vno attingere necesse habui. Equidem si quibus ordo iste approbetur, vt quemadmodum apud Israelitas decimis alebantur Leuitæ, ita in populo etiam Christiano decimæ colligantur, quæ in alimenta Pastorum conferantur, & pauperum, nihil reclamo: quin potius eorum sententiæ meũ quoque calculum addo: quandoquidem alicunde certè desumi, quod ad sustentandos Ecclesiarum ministros impendatur, necesse est. Nec expedire mihi videtur, quod æquissimè constitutum fuerit, sine causa innouari: modò ne ius illud Leuiticum falsò prætendatur, & Ecclesiastici Pastoris stipendium, non decimarum fertilitate, sed Apostoli præscripto definiatur, vt sit necessariis vitæ subsidiis contentus. Cæterùm cùm in hos vsus destinantur decimæ, simul arceantur, velut positis repagulis, omnes isti pigri ventres, qui se illis nunc soli referciunt, ne segetis spicam, aut pullum vnum attingant. Vt nunc autem res habent, decimas nullo neque diuino, neque humano iure sibi debitas extorquendo, improbissimo furto, in alienas fortunas inuadunt. In iure annuarum pensionum describendo, hoc est (nisi fallor) ϕιλικώτατυ θεώρημα, omnes donationis titulo vobis obuenisse, quam Iurisconsulti ob causam vocant: vt Missæ sacrilegio, aliisque incantatoriis precibus, ex illo Vtopiensi purgatorij carcere, mortuorum animas eliceretis. Sic enim in Papæ schola instituti homines fuerunt, vt delictorum conscientia trepidis, hac demum conditione spes obtinendæ veniæ proponeretur: si vel pœnã nihilominus Dei seueritati exoluerent, vel satisfactione redimerent. Supplicij exactio, purgatoriæ flammæ ardore torreri fuit satisfactio, in monachorum ac sacerdotum ventres ingurgitare, quod eorum iudicio ad delicti compensationem satis foret. En quibus natæ exordiis, quibus deinde incremẽtis progressæ hucusque sint vestrę possesiones: quò peruenisse hodie videmus: vt nulla sit prorsus terræ vncia, quam non acceptam purgatorio referre debeatis. Nunc te corã Deo appello Vir mihi amicissime, aliósque qui à verbi Dei puritate non abhorrent, quorũ ex animis discussus est inanis ille purgatorij fumus: cùm probè intelligatis, quascunque tenetis possessiones, nõ alia lege vobis fuisse transscriptas à suis dominis, nisi vt à purgatorij cruciatu vestra intercessione soluerentur (parum dico) nisi vt abominandæ ipsorum impietati à vobis satisfieret: iustámne possidendi rationem vobis constare ducitis? Sanè leges ciuiles (cùm nihil voluntati magis aduersum sit quàm error) donatorem, qui vel errore deceptus, vel fraude circũscriptus fuerit, absoluunt. Donationes autẽ istas solo errore niti, bona etiam ex parte impostura non carere scitis: Iisdem legibus, quæ illicitam conditionem habet donatio, irrita esse pronuntiatur. Nulla est istarum donationum, quæ horribili Dei blasphemia non vos obstringat. At nihili ducendæ sunt eiusmodi leges. Quid autem vobis permisit alienas copias vestro arbitrio obtinere, quæ dum ascripta lege vobis ceduntur, nisi illa intercedente vestra, non fiunt? Ius enim istud pactorum, quæ mutuam habent obligationem peruulgatum est ac cuiuis cognitum: vt agere ex pacto non possit, nec fructum vllũ percipere, nisi qui defunctus promissio fuerit. Itaque aut aliena vsurpatis, aut ea conditione vestra sunt, quam in se receperunt, quorum per manus vobis sunt tradita. Quòd si flagitia hæc illis pacisci fas non fuit, vobis in pacti societatem succedere qui liceat, considerate. Itaque nisi accensa purgatorij flamma, calere hac parte culina vestra non potest: quo extincto, tantundem remittatur oportet. Nam hominum quidem oculis præstigias, quibus ludificentur, offundere promptum est: ad Dei autem tribunal vbi causa vestra vocata fuerit, quemadmodum certè olim vocabitur, solo furti prædæque titulo prætexta corruet. Quæ autem donariorum & anathematum nomine templis oblata in crumenas vestras recidunt (quod tertium fecimus vestrarum opum genus) sic anathemate referta sunt omnia, vt ad ipsum cõtactum vos non exhorrescere valde mirer. Quibus idolis, quanta cum Dei contumelia, qua superstitione offerantur, vobis clàm non est. Quò tamen hæc quasi vobis dicata deuoretis, vos talium sacrorũ mystas & antistites profiteri nihil pudet. O Roma (vt vno verbo radicem omnium malorum, auaritiam complectar) quot alioqui non malè nata ingenia corrumpis? pessima tua educatione corrupta, magis ac magis nequitia deprauas, ita deprauata perdis? Tãtáne cæcitate percussos esse homines, vt cùm è manibus offerentium suscipiant consecrata idolis donaria, quæ talium superstitionũ antistibus sint destinata, tota idololatriæ participatione illigari se non cogitent? Si tantus Domini furor in Israelitas exarsit, ob clanculariam anathematis expilationem: quam impunitatem expectant, qui ad deglutiendas exe-

Iosue 14. 3. & alibi.
Leuit. 10. 9
Iosu. 7. 1

execrationis plenas oblationes, idolorum sacrificiis præesse non verentur? Sequuntur iam exactiones, quæ iura spiritualia vobis autoribus censentur: quæ ab oblationibus voluntariis eò differunt, quòd illis quidẽ fraudulentè populus circunscribitur, his autem hostiliter vexatur. Ac tui quidem ordinis homines, quorũ latrociniis patet latior campus, opimiores prædas agunt (sic enim inter suos distinxit Romanus archipirata, vt quò quisque gradu propius ad eum accedit, eò licentius prędetur) ęquè tamen immaniter depopulantur alij omnes, quòd suæ rapacitati putant attributum. Itaque obsignator ille rapinarum tuarum annulus, copiosiore multò præda quotannis te onerat, quàm minutum aliquem parœcum sua in corradendo conuerrendóque strenuitas: nihilo tamen minus diræ ac sanguinariæ sunt illius vexationes, quibus plebem ille suam pro suo modo exercet ac fatigat. Porrò quantum quisque accipit, tanto se peculatu obligat. O nunquam satis detestatas opes, quamlibet insana hodie multorum cupiditate (quæ est seculi nostri peruersitas) furiosè expetantur! in quibus nũmus nullus est non furto, aut sacrilegio, aut latrocinio pollutus. Illísne placidè fruentur, ac se beabunt Christiani? Scilicet, si tãti sunt, vt earum causa spe æternæ hæreditatis nosmetipsos abdicare debeamus: quam sanè neque fures, neque rapaces vnquam consequẽtur. Sed operæpretium est audire speciosam quorundam exceptionem. Sunt enim qui se pulcherrimè excusatos putent, quòd has vtcunque partas facultates, non turpiter, nec libidinosè dilapidẽt: sed partim in moderatos vitæ vsus conferant, partim verò decidant subleuandæ pauperum egestati. Quasi verò ista satis ad furem prædonémve purgandum, defensio valeat, si suam domi parsimoniam & frugalitatem approbarit: aut accepta sit Domino benignitas, qua furtorum reliquias egenis impartimur. Qui frangere quidem esurienti panem iubet, sed nostrum: qui iubet elargiri pauperibus, sed de nostra substantia. Cõtrà verò, vehementi interdicto canis mercedem sibi vetat offerri: quo symbolo immundam & scelere quæsitam quamuis oblationem, abominationi sibi esse designat. adeò verum est quod scripsit ille, eum qui è pauperis substantia sacrificium offert, non secus æstimari coram Dominò, quàm qui filium in patris conspectu mactat. Tu verò, tuíque similes, quorum turpitudini sub hoc quidem inani & perfluo integumento locus est, quid obtendetis? Iam vobiscum summo iure, hoc est, Dei verbo non disceptabo: sed quid, si ius ipsum Canonicum (cuius beneficio viuitis) repetundarum vos etiam damnet? ac litem non multò minoris quàm pro nostra postulatione æstimet? Velitis, nolitis, fateri hoc conuenit, nihil hîc à vobis vsurpandũ, quàm quod ipsis canonibus defertur. Atqui non

Isa.58.7 *Prouer.3.9* *Deut.23* *Eccl.34.24*

adeò Spartacum vestrum depuduit, quin ferinis suis sanctionibus hoc saltem Hieronymi verbulum insereret: Bona clericorũ, bona pauperum esse, quibus vltra exigua frugíque alimenta siquis abutitur, eũ pauperibus furari. Immanis autem illa profusio, quæ domi vestræ visitur, quid cum hac regula simile habet? Iniuriam, scio, vobis à me fieri clamabitis, omnes Pseudoeuangelici præsules, qui sub iugum, piis omnibus excutiẽdum, indignè vos adigam. Mihi verò hîc de vestra aut libertate, aut seruitute non est institutus sermo: sed quemadmodũ in agri iure dignoscendo, non qualem habeat dominum, sed quo ipsum iure leges regionis esse definierint, quæritur: ita seposita vestri mentione, quæ in Papæ ditione sacerdotia, nõ nisi illius permissu, ac secundum eius leges obtinetis, fundũ suum sequi dico: hac inquam lege teneri vos dico, nequid plus è sacerdotiis in rẽ vestram conuertatis, quàm per Papisticos canones vobis cõceditur. Quorum vinculis adstringi si vos piget, illis ne vos vltrò implicetis. Sed quid in hac re euincenda anxiè laboro? quandoquidem eos, quorum liberalitate locupletes estis, nihil dubium est non ideo detractas hæredibus proprias opes vobis tam plena manu fuisse elargitos, vt regiis lautitiis instrumentum ministrarent: sed vestræ fidei commisisse, quæ bonis viris cum pauperibus communes forent. Itaque non tam earum vos dominos, quàm œconomos instituerunt. Si extremum est perfidiæ genus in deposito fidem fallere, vobis sanè ignoscendum nullo modo est, qui adeò insigni improbitatè pauperibus præcipitis, quod apud vos depositum in hoc fuerat, vt in eorum manus perueniret.

Huic malo alterum quoque proximum est: quòd eam personam non potestis sustinere, quin multa offensionum semina variis modis spargatis. Vt istud vnum satis causæ sit homini Christiano, quo centum simul sacerdotiis, quamlibet opimis & splendidis, se protinus abdicet. Nemo enim ferè piorum est, qui non isto exemplo magnopere perturbetur. Qui paulò sunt adhuc imbęcilliores, hac dubitatione percelluntur, iocóne an seriò, malitiosène an syncerè aduersus Papistas contendamus: dum nostræ partis homines, Papæ stipendiarios simul vident. Alij dubitare malunt, sitne res licita, à qua viros, quos ipsi non malos existimant, nequaquam abhorrere vident. Quidam etiam animosiores ad imitandum accenduntur. Plerique totam fabulæ ac ludibrio religionem vobis esse, meritò persuasum habent. Christi autem aduersarij, quibus non calumniis sanctum Dei Euangelium proscindunt? quibus non lœdoriis Christi seruos subsannant? quos nõ triũphos agunt? Quid dicam? Perquam pauci sunt, qui non ad vitæ vestræ lapidem, aut hoc, aut illo modo impingant. Qualis hic

(malum) est stupor: ad omnia proborum æquè ac prauorum hominum iudicia nec tantillum commoueri? præsertim vbi per vestram ignominiam, sannásque illas ac scommata, quibus cæca vestra cupiditas iure optimo perstringitur, ipsam quoque Dei maiestatem illudi, sacrum eius Euangelium maledictis lacerari, venerandam eius religionem conculcari intelligitis? Si sanæ mentis guttula, (vt ita dicã,) in vobis resedisset, ac non illa vos nescio quæ rabies corpore & animo penitus transuerso egisset, primo statim limine vos Dominus admonebat, ne ad hoc lethale præcipitium, gradum iaceretis. Quibus enim primordiis estis auspicati? An non in Papæ nomen ac verba iurat totum illud cornutum Episcoporum, Abbatum, ac Priorum pecus: dum Romanæ sedi obsequentes, studiosósque dignitatis illius vindices sacramento adacti, se pollicentur? Minorum autẽ classium sacrificuli, an nõ etiam ipsi, sua quadam iuramenti forma, sanctæ matris Ecclesię obsequio deuouentur? Huiusmodi auspicia quem faustiorem euentũ pertendere valent? Imò quàm nullis ambagibus infelicem exitum minantur? Quare, vestram hebetudinem minus iã mirari incipio; qua haud dubiè vindicari tantus ille Dei contẽptus merebatur. Qua tamen excusatione culpæ partem nonnulli deprecentur, prætereundum non est. Nam etsi ingenuè fatentur, reprehensione se non penitus carere, minori tamen publico malo Ecclesiis se præesse dictitant, quàm si deteriores illis præsiderent (quales sunt iurati Christi hostes) qui Euangelij ruinam ex professo machinantur. At si hæc ratio recipitur, cur nõ speluncas occupamus? itinera obsidemus? In insidiis excubamus, eo animo, ne viatores, vt efferati isti solent latrones, violemus: sed spoliatos dimittamus? Sic enim mitioribus latrociniis mundus infestaretur. Enimuero boni viri est, non improborum hominum subire vices, quo mala quadam tenus moderetur: sed cum improbis, ac cum ipsa etiam improbitate acerrimum bellũ gerere: quo suo conatu si parum proficit, suum tamen officiũ sic præstiterit. Quod illi satius esse debet, quàm delicto vno mille flagitiis occurrere. Fures itaque excipiendis prædis, latrones hominibus iugulandis sinamus esse intentos: nos verò, si Christiani sumus in omnem puritatem, innocentiam, sanctitatem vocatos meminerimus.

Si tantum exhortatione mea profectũ est, vt te ad dandas Domino manus, affectúmque tuum illius imperio penitus subiiciendum compararis: non dubito, quin iam in me respicias, mecúmque deliberes, qua ratione in meliorem viam recipere te queas. Ego verò, quanquam opportunitate præsenti ad aliquid pro Christi gloria fortiter animoséque gerendum vti te malim, nisi quid tamen melius potes, exeundum tibi primo quoque die censeo. Te enim quoquomodo ex hac palude euolui præstat, quàm diutius illic hærendo, & in illius gurgite profundius in dies defigi, & cœno magis magísque conspurcari. Satius illud quidem & longè optabilius, ne tantum illustrandæ Domini gloriæ occasionem è manibus amittas: quando ea est rerum agendarum penes te facultas, quæ si tota in Dei obsequia optima fide impendatur, multum momenti ad promouendum Euangeliũ afferre possit. Et nostrarum est partium, non ignauia torpore que nostro, admittere, vt hoc genus opportunitates è Dei manu nobis oblatæ, infructuosæ pereant. Sed enim si præstãdo veri fidique Pastoris officio nullo modo idoneum te vides, hoc secundum est, malè tibi assignatum munus vt deponas potius, quàm indignè ac perfidiosè administres. Cedendo enim, Episcopum te non esse saltem declarabis: cuius personam nunc sustines, & functionem profiteris. Equidem si aut Ecclesiæ Christianum in morem vtcunque cõpositæ, legitimo ritu præfectus esses, aut etiã plebem istic haberes, tua sedulitate Christo acquisitam, cuius oculi in te ceu Ducem ac Pastorem conuerterentur, nunquam concederem, vt abiecta temerè non dubia Domini vocatione, libertatem tibi sumeres aliò, quò ferret animus, demigrandi. Christianis enim (quos in sua vocatione perstare decet) aliena est desultoria ista leuitas. Sed ab hac minimè recta viuendi via, in quam te Satana, non Domino, vocante, contulisti, quo minus pedem referas, quid te impediat non video. Omnino sanè, aut tibi, quod ab Episcopo requiri audis, præstandum est: aut sedes Episcopi deserenda. Flebiles illas vestras querimonias noui: quibus siquis ad indulgendam vobis veniam non permoueatur, eum non hominem esse iudicatis. Quid? Ergóne fortunis omnibus exuti, hinc nos velut è præsentaneo incendio proripiemus? Quid autem fiet miseris nobis? Scilicet vt qui tranquillè ac placidè in nostro habitamus, vagi ac palantes in alienas concedamus, nobísque incognitas terras? Quorum largitate viuunt plurimi, precariam penè vitam aliorum beneficio agitemus? Qui deliciis assueuimus, non sine dignitate, tenuiter asperè, contumeliosè victitemus? Quibus nunc otiosis seritur ac metitur, atrum ex iure hesterno panem, vt ille inquit, sudore nostro manibúsque partum voremus? Verùm adeò speciosis querelis vno verbo respondeo. Ergo Christiani ne sitis. Christiano enim hæc manet necessitas, vt si furabatur, furari iam desinat: sed manum labore potius, & suæ, & fratrum inopiæ succurrat. Graue quidem, non secus atque abiecta sui cura, subsidiis præsentis vitæ omnibus exuere se ac nudare: sed multò grauius haberi debet, tot maleficiorũ conscientiam sustinere, cuius flagellis exagitari te, cuius aculeis perpetuò

lancinari

lanciari (si tamen Deum viuere, atque alteram quandam in eius Regno vitam fore putas) necesse est. Durum & illud quoque, est, fateor: natale solum, vbi & amœnissimè & honorificè accipiaris, aliena regione, in qua futurus sis abiectus hospes, exilij specie vertere: sed multò etiamnum durius, quoquò te vertas, iudicium hoc circumferre. Quod ne dubium nobis foret, Dominus per suum præconem iampridem
Zach.11 promulgauit: sic enim apud Zachariam le-
17 gimus: O Pastor inanis, derelinquens gregem! Gladius super brachium eius, & super oculum dextrum eius. Brachium eius ariditate siccabitur, & oculus dexter eius obscurabitur. Quanquam hîc etiam mirificum artificem Dominum experiuntur fideles, qui rem hominum iudicio tam acerbam, paupertatem dico, suauem illis, verbi sui condimento, gratiosámque reddit. Non quòd asperitatem prorsus nullam gustu percipiant: sed quia, illa condimenti suauitate temperatam, non nimis ægrè, quin nec sine eximia iucunditate ferunt. Quòd si tamen alterutrum eligendum tibi sit, vt vel calamitosam probitatem secteris, vel calamitatem nequitia effugias: cur non sanctam ac dignam vocatione tua vitam potius in miseriis agas, meliori expectatione fretus, quàm momentaneam nescio quam mollitiem, Dei indignatione, & æternæ mortis vltione redimas? Ita est sanè: si ad illam populo Dei promissam hæreditatem seriò aspiras, Mosen te vitæ ducem sequi oportet: qui eiurato Pharaonis genere, satius sibi esse cum Dei populo affligi duxit, quàm temporariam habe-
Heb.11. re peccati fruitionem: pluris Christi oppro-
25 brium, quàm omnes Ægyptiorum diuitias æstimans. Nam vt ille simul & nepos vocari Pharaonis, & inter Abrahæ filios censeri non potuit: nec Dei benedictionem, vnà cùm Ægyptiis opibus possidere: ita vanissima spe teipsum lactas, si locum tibi in Dei populo esse confidis, dum in Antichristi castris manes: si & cœleste regnum cum Dei Filio, & cum sceleστis latronibus furta ac rapinas participare te simul posse speras. Quare, nec illa solenni vobis deprecatione magnopere moueor, nisi multa humanæ imbecillitatis vitia, qualis scilicet in piorum carne semper resident, toleramus: (vt in hominibus nihil est perfectum) nos Christianum neminem posthac relicturos. Quin neque penes nos mansurum Christianorum nomen, nisi cum venia vita nostra expendatur. Hoc autem vestrum delictum, si quod nominari aliud potest, eiusmodi esse cui meritò sit ignoscendum. Nostram illam communem omnium imbecillitatem scimus sanè, & hanc veniam petimúsque, damúsque vicissim: ne propterea quòd interdum titubamus ac labimur (quod perfectissimo cuique sæpius quàm optandum fuerit, accidit) Christiani tamen inter nos haberi desinamus. Sed non alia lege, nisi qui sic claudicat, vacillat, ac decidit, viam nihilominus Domini sequatur: neque verò claudicatione sic impediatur, quin enitatur contrà, incedendíque difficultatem eluctari strenuè contendat: vtcunque vacillando trepidet, nunquam deficiat animo: collapsus, etiam in pedes se recipiat: nulla denique remora sic, tardetur, quin intentis in Dei regnum oculis, cœptum iter persequatur. Eos, inquam, cum suis delictis & lapsibus fraterna benignitate complectimur, eos fratrum in numero retinemus, eos in sinu nostro fouemus, quos vita Christianè instituta, toto animo adspirare ad Dei Regnum apparet. Etsi ne pios quidem sic cum suis vitiis ferimus, vt ea palpando ac blandiendo nutriamus: sed quos Dominus seruos suos agnoscit, è nostro consortio non abiicimus. In te verò quid prorsus simile? cuius vita nec Christianam vllam vocationem præ se fert, & toto cursu à via Domini auersa est? Proinde quandiu pauperum sanguinem furtis ac direptionibus exuges, quem posteà luxuriosè profundas: quandiu locum Pastoris ad perdendas, nequissima perfidia, oues occupabis: quandiu in eo eris hominum grege, quos latrones & sanguinarios Ecclesiæ suæ prædones Christus appellat: de te, vt voles, æstimabis: mihi certè nec vir bonus eris, nec Christianus. Vale.

DE VITANDIS SVPERSTITIONIBVS QVÆ CVM SYNCERA FIDEI CONFESSIONE pugnant,

VNA

CVM EXCVSATIONE AD Pseudonicodemos.

PHILIPPI MELANTHONIS,
MARTINI BVCERI, } *Responsa de eadem re.*
PETRI MARTYRIS
CALVINI vltimum responsum cum appendicibus.
Quibus accessit responsum Pastorum Tigurinæ Ecclesiæ.

VLTI sæpe de me quærunt, qualiter se gerere debeant inter Papistas, vbi Deum purè adorare illis non licet: quin potius coguntur multis cæremoniis vti, quæ aduersus Christi doctrinam pugnant, ac superstitionibus plenæ sunt. Ad hanc quęstionem non esset difficilis responsio, si cum animis suis prorsus constitutum haberent, sine vlla repugnantia sequi, quod Dominus ostendit. Verùm, fit nescio quomodo, vt maior pars hominum, postquàm displicere hoc vel illud Deo cognouit, sibi nihilominus permittat quod Deus prohibet. Atque adeò in hac ipsa causa plus centum animaduerti, sententiam meam non secus rogare, ac Balaam consilium à Deo petebat, cùm venire cuperet ad regem Balach. Siquidem iam nouerat profectionem illam Deo improbari: neque tamen desinebat petere, vt sibi concederetur. Similiter isti, cùm iam propemodum conuicti sint in suis ipsorum conscientiis nefas esse prosternere se corã idolis. sciscitantur tamen quidnam agere debeant: non quò subiiciant affectus suos Deo, & verbo eius acquiescentes, sed potius vt frænum illis laxetur: atque, vt accepta responsione quæ ipsorum voto respondeat, malo suo per vanã adulationem indormiant. Denique, sicut dicit Ezechiel, Puluinaria quærunt ad sopiendas suas conscientias, sibíque persuaderi volunt quòd viuant, cùm sint in morte. Quia tamen est officij nostri, syncerum veritati testimonium reddere, dissimulare mihi, aut subterfugere integrum non est, quin sensum meum de rebus cognitu vtilibus exponam: præsertim cùm id à me postulatur. Verùm, quoniã inde manat tota difficultas, quòd magis vulgò spectamus qualiter retineamus hominum gratiam quàm qualiter nos Deo approbemus: monitum volo fidelem vnũquenque, & hortor per Christi nomẽ, vt vim propriis affectibus afferat, quò se tradat in obsequium Domino. Molestum est se coniicere & omnes suas fortunas in discrimen, mundũ in se prouocare, probris & infamiæ se exponere, cedere patria, & in alienã regionẽ profugere, vbi carendum sit iis commodis, quæ in patria suppetebant. Hæc vera esse fateor: verùm, quid primùm discendum est in schola Christi, nisi vt renuntiemus nobis? Quòd si qui tam sint imbecillo animo, vt statuere protinus nequeant, quid sibi agendũ sit: peto tamen ne sibi adulentur, ne subterfugiã quærant, sub quibus frustra se occultent. Sic enim agendo, rationes supputant sine hospite, vt habet Prouerbium: nã sic tergiuersando non euadunt iudicium Dei. Quin potius videmus hoc initium quasi primum ruinæ gradum fuisse iis, qui se à Dei gratia alienarunt; nempe, quòd cùm viderent sibi non esse tutum profiteri coram hominibus, se Christi esse seruos ritè ipsum colendo, iusti & inculpati censeri volebant, cùm se multis idololatriis polluerent. Deinde, cùm viderent, ne hoc quidem modo, suspicionem omnem se posse vitare, defungi se tamen officio suo putabant, vtcunque fidem suam occultam continerent, nec verbo vno eam testarentur: nisi fortè cum amicis in secretiore loco inclusi. Interim, taciti patiebantur veritatem Dei conculcari, & quantumuis graues Christo contumeliæ fierent, non modò non se opponebant, sed potius præ se ferebant quendam consensum: nihil aliud propositum habentes, nisi vt ne quod pietatis suæ signum darent, vnde Christiani agnoscerentur. Sed quid tãdem huic hominum generi contigit, qui carnis prudentia, hoc est malo astu, Deo & mũdo illudere volebant? Dominus ipsos in horribiles tenebras passus est ruere, ac luce veritatis, qua donati fuerant, eos priuauit. Ad extremũ, eos possedit Satan, ac incitauit aduersus Ecclesiam, vt in eam ipsam doctrinã, quam ex Deo esse cognouerant, furiosè sæuirent. Meritò sanè. Æquum est enim eos, qui verita-

veritatem Dei in mendacium vertunt, quò se in sua iniquitate absoluant, talem sentire vindictam. Quamobrem, etiam si nos infirmitas nostra impediat, quo minùs officium nostrum impleamus: demus potius Domino gloriam, miseriam nostram fatendo, quàm vt tergiuersando, quæramus inanes prætextus, quibus bis damnemur. Exépla enim iræ Domini, nos admonere debent, vt in eius timore ambulemus.

Quid ergo agendum est? Principiò, ne nostrum officium proprio cómodo metiamur: sic enim nunquam perueniremus ad veritatem. Deinde, ne habeamus omnino rationem nostri: vt quod carni nostræ expedit, quæramus. Tertiò, ne adhibeamus rationem nostram in consilium, vt à periculis omnibus & molestiis nos eximamus, sed pendeamus toti potius à Dei prouidentia: nec dubitemus quin satis sit potens ad nos inter mille mortes conseruandos, quoties eò vsque venire oportuerit. Sic agendo, nequaquã longa consultatione opus habebimus, nec diu disputãdum erit in vtranque partem, nunquid cum molestia, cum iactura bonorum, cũ vitæ periculo, debeamus Deo parêre: num incurrere debeamus in hominum offensionem, quò illius voluntati obsequamur: sed contenti eius mandato, sequemur prompto animo, ac sine hæsitatione, tanquam certum iter, quod ostendet, exitum illi cómendantes. Hæc sola ratio est bene in hoc negotio nos gerendi. Referam insigne exemplum, quod apud Augustinum extat. Cùm damnatus capite Cyprianus esset, quia nollet idolis immolare, ac iam ad supplicij locum adductus esset: rogatus fuit, vt vitæ suæ vellet parcere. Adeóque ipse iudex eum seruare cupiens admonebat, vt apud se cogitaret. Ipse autem breuiter respondit: In re tam sancta non esse consultationi locum. Mortem habebat præsentem ante oculos: sed quia habebat fixum in animo, parendum esse mandato Domini, hæc cogitatio, omni perplexitate ipsum liberat. Itaque non obstupefactus fuit, non álternauit dubius: tantum abest, vt flexus fuerit: sed perstitit inuictus, in eo quod semel conceperat. Nempe, quicquid à Deo statum est, fixum esse debere apud nos, nec deliberationi hominum esse subiectum. Præclara sententia, & quæ memoriæ nostræ insculpta esse debet: ne diabolica audacia deliberemus nobiscum, an debeamus obedire Deo necne: ac si correctores essemus voluntatis eius. Quòd si nobis istud sinimus, vt deflectentes ab eius verbo, audiamus nos ipsos, certò nobis im-
Isa.30. & 31 minet maledictio, quæ denuntiatur per Prophetam aduersus omnes, qui consilia ineunt, & non ex Spiritu Dei: ordiuntur telam, & nõ ex ore eius.

Nunc videndum est, num sic Deus voluntatem suam patefecerit in præsenti causa, vt quisque verbo eius acquiescere volet, sciat quid rectum sit. Hac quæstione soluta, si quis respõsare pergat, litiget aduersus Dominũ: & periculum faciat, nunquid superior in hac lite futurus sit aduersus tam validam partem, & malam causam defendens.

Primùm nobis succurrat, Christum primo scholæ suæ ingressu, omnibus occinere hoc carmen: Quemcunque puduerit mei coram *Luc.6.32*
hominibus, pudebit & me illius coram Patre meo & sanctis Angelis. Videmus non satis esse Domino, si quis eum intus in arcano cordis agnoscat: sed ipsum seuerè exigere: vt externa quoque professione ostendamus apud homines, nos ipsius esse discipulos. Nec verò alia lege in regnum suum nos admittit, & optima quidem ratione. Nec enim fallit Pauli *Rom.10*
sententia: Sicut corde creditur ad iustitiam, 10
ita ore fieri confessionem ad salutem. Quibus verbis significat non esse veram fidem coram Deo, quin confessionem coram hominibus pariat. In summa, Dominus ad confessionem nominis sui vocat omnes. Quicunque se hinc subducit, alium magistrum quærat. Rogabit hîc quispiam, nunquid omnes in publicum prodire oporteat. Id ego non requiro. Nam cùm specialis sit vocatio, publicum docendi munus, minimè necesse est à singulis vsurpari: ac ne conueniret quidem. Proinde non iniungo, vt suggestum omnes conscendant ad fidem suam profitendam, vel in compitis eam vt promulgent: sed enim vt quisque pro vocatione sua ad dandam Deo gloriã se cóparet. Porrò, quoniam Dominus neque tempus, neque locum præfixit, nec modum quò vsq; progredi nos velit, ego etiam non possũ certam in his legem præfigere. Verùm, se quisque fideliter impendat ad id præstandũ, prout occasio & facultas dabitur: cogitans semper in quo vitæ genere versetur, & quid sibi datum sit à Domino. Quia verò ferè adeò socordes & pigri sumus, nisi subinde stimulemur ad officium, memorabiles illas sententias in animis semper impressas geramus, quæ iubent nos paratos esse ad reddẽdam omnibus rationẽ spei quæ in nobis est, & quẽcunque nostrûm arrepta proximi manu, debere sanctis exhortationibus adducere, quos possumus ad Dominum: nam passim talem in nobis zelum propagandi regni Dei, tale salutis fratrum studium requirit Scriptura, vt velit nos toto conatu ad id eniti, neruósque omnes intendere. Sed quia certa regula non extat quæ doceat quo vsq; superest vt à Domino petamus omnes prudentiam, vt sciamus quídnam expediat. Deinde, vt quisque pro facultate sibi data, pro gradu intelligentiæ, vias omnes tentet, ac occasiones quærat vtriusque præstandi. Quicquid sit: imitatio Christi sit nobis semper pro scopo. De ipso autem scriptum est: Zelus domus tuæ come- *Psal.69.*
dit me. Quo indicatur, tanto flagrasse ardore 10
desiderij, ad conseruandam Dei Ecclesiam, vt *Ioan.1.*
nunquam cóquieuerit, quin perpetuò in hoc 17

opus incumberet. Rursum audiamus quid de iis Spiritus pronuntiet, qui Christi nomen confiteri ausi non sunt, postquam in ipsum crediderant. Nempe, quòd magis dilexerint gloriam hominum, quàm gloriã Dei. Nónne hæc misera & nimium peruersa est optio, vt homines Deo præferantur? Cauendum ergo, ne incidamus in huiusmodi condemnationẽ.

Sed aliud est, quod tractare nunc instituimus. Nempe, an Christianus rectè edoctus in Euãgelio, possit citra Dei offensam, dũ inter Papistas habitat, illorũ moribus se accõmodare: hoc est, nũ Missæ interesse possit, & reliquis cæremoniis communicare, quæ illic sunt in vsu. Atque vt ansam prçcidamus omnibus cauillis, non quærimus an dissimulare malum sit: sed an simulare aliquid & præ se ferre, cõtra veritatem liceat, nécne. Dissimulatio cõmittitur, occultando quod quis in animo habet. Simulatio vltrà pcedit: fingit enim quod non est. Denique, quod est mentiri verbo, id est facto simulare. Iam vt hanc quæstionẽ definiamus, notandum est, sicut duplex honor Deo debetur, nempe spiritualis cultus, qui in corde situs est, & adoratio exterior: ita rursum duas esse species idololatriç. Prior est, cũ homo praua opinione polluit ac peruertit spiritualem Dei cultum. Altera, cùm honorem soli Deo debitũ, quauis de causa, vel ad creaturam trãsfert, vel ad imaginem. Incipiamus ergo ab ea obligatione, qua sumus obstricti Deo, vt ritè ipsum colamus. Quæritur, satísne sit Deum ab vnoquoque clam agnosci, & intus in corde illi dari gloriam. Atqui plus quiddam à nobis requirit, cùm præcipit vt nomen suum gestemus tã in corpore nostro, quàm in spiritu, & rationem addit, quia vtrunque suum est. Quòd si hoc non esset prçceptum, est tamen euidentissima ratio, quç id nos doceat: nam cùm sacro Christi sanguine redemptum sit corpus: quàm absurdum esset coram idolo prostitui! Cùm templum sit Spiritus sancti: quàm indignum est pollui tali sacrilegio! Cùm destinatum sit ad beatã immortalitatem & societatem gloriæ Dei: minimè conuenit tam fœda macula conspurcari. Discamus ergo, sicuti anima sacra est Deo, ita corpus eius honori esse dicatum. Paulus, dum inuehitur in scortationem, hoc argumento vtitur: Cùm corpora nostra membra sint Christi, nunquid fas est fieri mẽbra meretricis? Eadem ratione dicere possumus. Cũ corpora nostra membra sint Christi, rescindemúsne ipsa ex eius communione, & idolorum cultu prófanabimus? Proinde, Dominus, cùm de seruis suis loquitur, hac nota eos insignit: quòd non flexerint genu corã Baal, nec osculati sint manum eius. Poterat quidẽ dicere, non esse praua superstitione corruptos, aut non habere Baal pro Deo: verùm, exprimere volens, non satis id esse, nominatim dicit, ne externo quidem gestu cultum ipsos exhibere idolo. Hac descriptione annon admonet nos quoque à tali pollutione esse cauendum, si ex eius populo esse velimus? Idipsum etiam per Isaiam docet: Viuo ego, inquit, mihi flectetur omne genu: & omnis lingua iurabit mihi. Quibus verbis indicat, se non aliter ritè coli à nobis, nisi externo quoque gestu & corpore, sicut anima, ipsum adoremus. Si quis autem contrà, se coram imagine prosternat: ánnon ita eius maiestati derogatur? Quid volumus amplius? Nónne disertis verbis prohibet Lex, ne quo honore idola prosequamur? Verbum enim quo illic Dominus vtitur, non tantùm prauam superstitionem notat, sed impiam profanationem gloriæ Dei, quemcunque in finem spectet. *Exo.20 5 Leu.26. 1*

Est igitur friuola cauillatio, & quæ nihil quàm peccatum auget: causari Deum solo animo esse contentum. Videmus enim hoc falsum esse. Similiter causari, idololatriam ex superstitione manare: atque ita nõ posse perpetrari nisi ex animo. Vtcunque enim quispiam apud se idolum rideat, si tamen honorem illi se habere simulat, iam reus est translatæ in creaturam Dei gloriæ. Verùm, vt omne cauillũ tollat: quid est quod possit quispiam hîc obtendere? Negabit se peccare: quia malo non sit animo. Dicet se Deum viuentẽ intus ex corde colere, quicquid alij faciãt. Dicet hoc sibi non esse ignotum: abominationẽ esse, si quis preces suas ad idolum conuertat, si quis inde auxilium expectet, si quis illud reuereatur. Se ergo Deum precari: vtcunque facie ad imaginem conuersus oret. Hoc colore olim tentabant effugere Corinthij, cùm hoc ipsum vitiũ reprehenderet in ipsis Paulus. *1. Cor.8. 1* Phratrias enim, quæ in idolorum honorem celebrabantur, frequentabant cum aliis: & solennibus epulis intererant. Idne agebant superstitione? Nequaquam: nam Paulus tanquam ex eorum persona, hanc excusationem adducit: Scimus idolum nihil esse: quicquid de eo opinentur homines. Scimus vnum esse Deum, & vnum Dominum Iesum Christum. Sed an id satisfaciebat Paulo? Quin potius è conuerso clamat, hoc totum nihil esse, cum exemplo suo infirmos inducant ad colenda idola. Annon infirmus, qui te videt, inquit, cogitat idolum te habere in honore? Ergo commouetur tuo exemplo, vt idolo honorẽ deferat. Tu quidem sanam intelligentiam in corde reconditam habes. Sed an conuenit, eũ pro quo Christus mortuus est, propter scientiam tuam perire? Hac responsione, nónne prætextus omnes reiicit, quibus se plurimi hodie obtegere conantur? Asperius etiamnũ paulò pòst loquitur, cùm addit: Sicut qui sacrificiis Dei communicant, participes sunt veræ consecrationis: ita, qui se vitiosis & pollutis sacrificiis permiscent, inde profanari. Nugæ sunt, inquit, si quis obtendat, imaginẽ nihil esse & nihil posse: nam cùm impij diabolo sacrificent, quicunque se in tali actione cum ipsis miscet, diabolo se adiungit. Atqui,

nemo

nemo poteſt ſimul particeps eſſe menſę Domini,& menſæ dæmoniorum. Nemo bibere ſimul poteſt calicē Domini, & calicē dæmoniorū. Quicunque alterum eligit, alteri renūtiat. Et ſanè, ſi hoc legitimū eſſet effugiū, temerè ac ſtultè feciſſent ſocij Danielis, in mortē ſe exponendo. Nónne ſic poterāt inter ſe paciſci? Alij quidē ſtatuā adorabunt, ſed nos mentibus in cœlum erectis, Deum viuentem adorabimus. Interea, vt euadamus periculum, erimus inter alios, & ſimulabimus nos agere quod ipſi agent. An talis cauillatio eos abſoluere coram Deo poterat? Nullus puto hoc dicere audebit. Quid ergo nobis volumus? Accuſabimúſne eos zeli inconſiderati, vt ſe conijcere in fornacem ardentē maluerint, quàm ſimulare quidpiam, quod honori Dei derogaret? Atqui, Spiritus ſanctus eos commendat in hac conſtantia. Obiiciet quiſpiam, non omnes adeo robuſtos eſſe. Sed quid tum? nam exemplum eorum nobis ad imitationem proponitur.

Vt ad quærendas vitiis noſtris latebras ingenioſi ſumus, quidam idoneam ſolutionem habere ſe putant, cùm reſpondent: Hæc quæ diximus, omnia locum habere in Gentiū ſuperſtitionibus, ideóque ad ętatem noſtrā trahi non debere: nam Gentiles, inquiunt, peccabant, non tantum prauas cæremonias vſurpando, ſed etiam cōminiſcendo falſos deos. Itaque non eſſe mirū dicunt, ſi Dominus eorum ritus tantopere execratur. Sed Papiſtarum ſuperſtitiones longè diuerſam rationem habere putant: nā vtcunque vitiatus ſit apud illos cultus Dei, non aliud tamen intendunt, quàm Deum adorare. Hoc igitur diſcrimine ſe armant, quòd illis non videtur tam graue malum eſſe idololatriæ, quæ nomen Dei præ ſe ferat, quàm ſi qua hoc colore careat. Ego autem ex aduerſo reſpondeo: Simul atque mundus Deum colere aggreditur peruerſo & illicito ritu, iam idolum adorare, qualicunque fuco impietatem ſuam pingat. Quicunque ergo ſuperſtitiones erigunt à Deo damnatas, fruſtra aſciſcunt, hanc defenſionem, ſe in animo habere, Deum colere: nā cùm Deus talem cultum neque ratum habeat, neq; probet: diabolo, non ipſi exhibetur. Qua ratione

Rom. 1. 23 dicit Paulus, eos qui verterunt gloriam Dei in imaginē corruptibilē, creaturæ non Creatori ſeruiiſſe. Verùm, vt clariùs pateat, quàm infirma ſit hęc defenſio, ſumamus exempla ex Scripturis, quæ præſenti cauſæ conueniant. Serpens æneus non temerè hominū libidine fabricatus erat: ſed Dei mandato: nec ſymbolū modò erat beneficij diuini, ſed Sacramentum, quod Chriſtum figuraret. Poſterior ętas illo abuti cœpit ad idololatriā: neque tamen carebat hic abuſus ſpecioſo prætextu nominis Dei. Nūc ſcire velim, ſi quiſpiā tunc Serpentem ſe adorare finxiſſet, quò ſe accōmodaret ſupeſtitioni populi: an eſſet excuſandus? Neminē fore puto, qui condemnare dubitet. Vitulus aureus, quē fudit Aaron, ánnō in hoc factus erat à populo, vt Deū viuentē repræſentaret? Nā cùm edictū promulgaſſet Aaron, vt conuenirent ad diem feſtum æterni Dei: id ſine controuerſia ab omnibus receptū fuit. Cæremonia igitur erat in honorē Dei erecta. Sed cū peruerſa foret, ac pugnaret cum veritate, Deus idololatriā eſſe pronuntiat. Si quis ergo ſimulaſſet ſe conſentire, & prætexuiſſet Dei titulū, fuiſſétne ideo innoxius? Quis non eū protinus condemnet? Cur ergo in ſimili cauſa nolumus culpā agnoſcere? Tantundem habendū eſt de vitulis, quos Ieroboā erexit: neque enim profitebatur, ſe nouū Deum velle inducere: quin potius præ ſe ferebat ſe adhærere Deo viuenti. Et ſanè non aliud ſpectabat, niſi vt obuiaret periculo defectionis, ſtatúmque regni ſui hoc modo cōſeruaret. Idololatria nihilominus erat, quia ritū inſtituebat alienū à verbo Domini, & eius mandato contrarium. Si quis illic immolaſſet, non ex corde, ſed tantùm in gratiā regis, fuiſſétne extra culpā? Et, ne ſimus longiores, legimúſne quempiā ex ſeruis Dei illic vnquam adoraſſe? Quin potius legimus Deum fortiter hoc vetuiſſe per ſuos Prophetas, tanquam ſcelus execrandum. Vt finē faciam: reſpondeant mihi, fuerítne templū Samaritanum Ioui dicatum, aut Marti? Scimus conſecratū fuiſſe Deo Iſrael. Licebátne propterea, cuiquàm pio illic adorare? Fatentur omnes, grauiſſimum fuiſſe futurum crimen, ſi quis hoc feciſſet. Quamobrem, ſecundùm has rationes conſtituo, nihilo magis fas eſſe idololatria ſe implicare, quæ Dei nomine fucata ſit, quàm ſi aperta eſſet, quales fuerunt Gentilium. *1. Reg. 12. 28*

Antequam vltrà pergamus, quia iam oſtendimus, idololatriam, etiam ſi committatur ſola ſimulatione, ſemper diſplicere Deo, accōmodare hanc doctrinam ad tempus noſtrū conuenit. Si quis apud Turcas agat, dubiū non eſt, quin facturus ſit impiè ac nefariè, ſi templum eorum ingreſſus, corū ſuperſtitionibus communicet. Quòd ſi quis tā ſit impudens, vt hoc excuſare auſit: oſtendet eo ipſo, ſe cor habere omni timore Dei vacuum. Hæc ratio eſt: Quemadmodū adoratio, quæ in Eccleſia fidelium Deo exhibetur, ſolennis profeſſio eſt, qua teſtamur ipſum eſſe Deum noſtrum, idque palàm apud homines: ita qui ſe Turcis adiungit in ſolenni adoratione, Deū verum abnegat. Idolum enim Turcæ colunt Dei loco, cùm eorum adoratio ſit peruerſa & impia. Idem ſi ſimpliciter dicam de Papiſtis, durum meritò & iniquum cenſeatur. Multa enim habemus inter nos cōmunia. Et quamlibet magnum ſit diſſidiū: multò tamen propiùs inter nos conuenit, quàm nobis conueniat cū Turcis: vel ob hoc ſolùm, quòd ab vno Chriſto vtrique nominamur. Videndum eſt ergo, qualiter & quò vſque homini verè Chriſtiano liceat cum ipſis cōmunicare. De

iis loquor,quibus reuelauit Dominus,quantis abominationibus scateant Papisticæ ecclesiæ. Quò magis perspicuum sit discrimen, notare conuenit, eorum quibus cultus Dei apud Papistas constat, partem esse excogitatam aduersus Dominũ, & prorsus reclamare eius Verbo: partẽ verò alteram deprauatã aut vitiatam fuisse posterorum abusu, vtcunque ab initio origo mala non esset. Notandũ pręterea est,quasdam esse cæremonias,quæ nullo modo excusari possunt,quin apertam idololatriam contineant. Alias verò stultas quidem esse & ineptas: sed quæ hominem non contaminent, nisi in illis obseruandis accedat praua opinio. Tertiò, notandũ est,quædam esse illic impiè præcepta,quæ seruari tamen ab homine sine offensa queant. Alia autem esse, quæ seruari nec possint vllo modo, nec debeant. Operæ pretium non est, minutatim singulas species excutere. Eas enim attigisse sufficit: ne quis putet me adeò austerũ esse aut præcisi rigoris,vt velim in totum interdicere homini Christiano, sine vlla exceptione, ne se Papistis vlla in ceremonia aut obseruatione accommodet: neque enim mihi quicquã damnare propositum est,nisi planè malum,& palã vitiosum. Porrò,quia hoc non potest liquidò comprehendi, nisi exemplis,rem ipsam,qualis est, ante oculos ponamus. Quotidie celebratur Missa. Qui præ aliis religiosi videri volunt, illuc accedunt. Hoccine excusari potest? Qui mediocriter in Euangelio profecit, nón ignorat actionẽ illã abominabile sacrilegium esse. Amabo, potéstne quisquam se coram idolo prosternere, & eo consilio,vt omnes putent eum id facere ex animo, quin grauiter in eo delinquat? Si nullum in ea re delictũ est, quid fiet hac sententia Spiritus: vbi vetat ne communicemus operibus infructuosis tenebrarum, sed magis redarguamus? Video opus impium & Deo exosum. Intrò me ingero, fingo me ratũ illud habere. Postea,quasi perfricta fronte,negabo me peccasse. Quid hoc aliud est,quàm iactare cum impiis, de quibus Dauid loquitur, Faciamus quicquid libuerit: Deus non videt? Sed obtendunt, se nõ esse authores actionis. Sibi ergo non esse imputandum id,quod non possent corrigere. Respondeo: Me nihil aliud reprehendere in ipsis,nisi quòd non abstinẽt ab eo, quod malum esse nouerunt: quin potiùs eo se implicando contaminant. Et sanè non magno negotio os illis in hac parte obstruetur.

In Missa parochiali,multis videtur aliquãto plus esse coloris. Tametsi enim multas illic corruptiones fatentur esse,quas improbẽt, quia tamen, eorum opinione, mnemosynon est Cœnæ Domini, eam se ita accipere excusant: proinde,quando illuc accedunt,eo se animo & consilio venire, vt mortis Domini recordentur. Itáne pro nostro arbitrio res transformabimus, vt vocemus tenebras lucem? Obsecro,quid simile habet Sacramẽtum à Domino institutum,cum hac farragine ex variis fæcibus composita? Principiò quòd Missam imaginantur Papistæ sacrificium esse quod Deo reconciliet non tam viuos, sed etiam mortuos: an id pro nihilo ducunt? An hoc etiam nihili reputant, quòd Canon, qui tanquam præcipuum Missæ caput est,refertus est execrandis blasphemiis? quòd illic pro mortuis, qui Purgatorio igne torquentur, preces fiunt, quas scimus omnino esse superstitiosas? Si nihil aliud esset mali præter diabolicum hoc figmentum, quòd putant illic Christum offerri Deo, vt tali opere expientur peccata viuorum & mortuorum, nónne iam id abnegare est Christi mortem? quæ in nihilum redigitur,nisi agnoscatur vnicum & perpetuũ sacrificium. Nónne etiam hoc modo profanatur sacra Domini Cœna? Duas istas pollutiones certum est nihilo magis posse à Missa separari, quàm calorem ab igne. Quisquis illuc ad participandum accedit,potéstne purus & mundus esse,tale opus perpetrando? Huccine honorem Deo Patri nostro habemus? Hanccine gratiã rependimus Christo redemptori: vt cùm videamus talem vtrique contumeliã irrogari, non modò non reclamemus,sed potiùs adiungamus nos socios ad tantum nefas? Et quod peius est,alios vt id faciant, inducimus nostro exemplo.

An non nimiæ impudentiæ est, excusare opus, quo Deus contumelia afficitur, & proximi impelluntur ad exitium? Sequitur deinde idololatria, quæ omnem impietatem superat: nempe, cùm illic panis frustulum pro Deo adoretur: nec iam censeatur panis, sed Deus ipse. Si Cœna Domini ritè illic administraretur, vera illic esset exhibitio corporis & sanguinis Domini: sed nõ sequeretur propterea,aut substantiam panis mutatam esse in corpus, aut corpus sub pane inclusum latêre: nam ad hoc instituta est Cœna, vt in cœlum nos erigat, non vt detineat in visibilibus signis. Quanquam hæc disputatio hoc loco superuacua est. Quo enim iure pertinet hæc promissio ad Missam? Hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur. Priusquam enim illic quicquam Dominus promittat, Sacramentum inter fideles distribui præcipit. Idne fit in Missa? Quin potius è conuerso, sacerdos, quasi priuatum negotium, seorsum conficit, perinde acsi se, data opera,excommunicare à tota Ecclesia vellet. Putamúsne, cùm relicto Christi mandato, in contrarium tendimus, ipsum teneri obstrictum nobis: vt cum eo ludamus, tanquam cum puero, vel potiùs, vt eum, instar pilæ, huc illuc iactemus? Adiungit deinde alterum mandatum, vt mysterium hoc celebremus in memoriam sui, beneficium mortis suæ cum laude prædicantes. Quî hoc in Missa fieri possit, in qua nullum verbum intelligitur? Sed insusurrantur omnia obscuro murmure & incognito.

Præ-

Præterea,ſermonem ad nos conuertit Dominus,cùm ſignum panis porrigendo, corporis ſui communionem nobis pollicetur. In Miſſa nihil eſt tale: ſed ſacerdos incantatorum, aut præſtigiatorum more, ſuper panem ſufflat,vt eum arcano exorciſmo incantet.Quãti hoc putamus valere? Denique,tantum abeſt, vt ſit aliqua ſimilitudo Cœnæ Papiſticæ cum ſacra Domini Cœna, vt dies à nocte nõ magis ſit diuerſus.Quo igitur loco adorationem habebimus,quę illic pani exhibetur?An nõ execrabilem idololatriam eſſe fatebimur? Atque adeò craſſiorem, quàm vlla vnquam extiterit inter Gentiles. Nunc videamus,qua conſcientia ſiſtere ſe illuc auſit homo Chriſtianus, vt ſe aliis conformet. Erigitur idolum in hunc finem, vt Dei loco adoretur, & inuocetur: proſterno me in genua, me illud adorare profiteor: & reprehendi me non patiar? Quid hoc ſibi vult? Vt nulla vox hominis audiatur: nónne opus authorem ſatis accuſat? Proinde,etiamſi parcãt homines,Deus tamen non parcet. Si demus nihil aliud eſſe mali: non video tamen,quo prætextu tegere ſe poſſit fidelis, quin grauiter in eo peccet. Nihilominus quidam omni ſe ratione deſtitui videntes,non deſinunt tergiuerſari: huius vel illius authoritatẽ obtendere non ceſſant. Ille,inquiunt,nõ tantopere damnat.Sed quid prodeſt, aduerſus Deum,hominum authoritatem opponere? Proprias ipſorum cõſcientias teſtes appello, an non ipſos conuictos teneant.

Quid ergo proficiunt tantopere laborando, vt ab hominibus abſoluantur, quando coram Dei iudicio rei ſunt? Verùm, hoc eſt quod dixi ab initio, multos ſuſcitari, non vt quid rectum ſit,teneant: ſed vt reſponſionem eliciant voto ſuo congruentem.Deus autem, hoc modo,eorum hypocriſin vlciſcitur,dum facit, vt inueniant quod quærunt, ídque ſuo exitio. Verùm,quia malũ latiùs patet, quàm hactenus dixerim, quò clariùs innoteſcat res tota, expendamus breuiter, quid ſoleant facere ferè omnes ad vnum, qui inter Papiſtas verſantur: loquor de optimis,qui pro carnis prudentia, de retinenda hominum gratia cogitant. Horum, inquam, vnuſquiſque, non tantùm die Dominico, ad aquæ benedictionem & Miſſam veniet, ſed feſtis quoque diebus: quorum magna pars ex ſuperſtitione inſtituta eſt. Illic in honorem illius Sancti, vel illius Sanctæ,canetur Miſſa. Taceo quales multi ſint Sanctorum. Fingamus omnes eſſe Apoſtolos, vel Prophetas. Canetur ergo Miſſa in honorem hominis mortui. Quid magis abominandum, quàm vt ſacra Domini Cœna ad talem abuſum transferatur? Putamúſne Deum paſſurum, vt tantæ pollutioni ſit obnoxia? Deinde, quales illic precationes eduntur? Impiæ ſcilicet & blaſphemiis refertæ. Qualis erit eorum excuſatio, qui illis communicant? Sunt autem ſicut dixi,ferè omnes. Quotus enim quiſque ſe excipiet?Si ego ipſis adulari velim,an non proditor ero veritatis? Iam verò,ſi vxor ducenda eſt:cùm ſe fideles Deo & Eccleſiæ offerre debeant ad benedicendum coniugium, ibit ille,quiſquis eſt, & multis hiſtrionicis ineptiis ludet in Dei nomine. Poſtea,Miſſam ſua pecunia redimet, pro coniugij ſui benedictione. Obſecro, Sacerdos, qui Miſſam vendit,nónne ſacrilegus habendus eſt? Quid ergò ſentiendũ de eo qui emit? Spiritus pronuntiat,vxorem bonã ſingulare eſſe Dei donum. Quo igitur tempore gratiæ agendæ eſſent Deo,petendúmque precibus,vt perficiat quod incœpit:tale ſacrilegium perpetrando, nónne iram eius prouocamus? Scimus præterea,quo in honore haberi velit Deus coniugium:quantopere eius ſanctitatem cõmendet,dum illud cum vnitate ſpirituali,quę nobis eſt cum Chriſto, confert. Coniugium ergò, quod imago eſt tam ſacræ vnionis, polluemus,initium eius facientes à mortis Chriſti abnegatione? Nõ cogitamus tam atrocem eius ignominiam Deum grauiter vindicaturum? Si inde naſcatur proles: cùm officium pij patris ſit, filium ſuum ad Baptiſmum offerre,ſecundum puram inſtitutionẽ Domini: contaminabit hic ſuos liberos multis peruerſis & profanis cæremoniis. Fateor quidem, non ideo intercidere vim Baptiſmi,quantum ad infantem:quando ſacra Domini inſtitutio nullis humanis additamentis aboleri poteſt: ſed non propterea innoxius eſt pater,vitioſæ huic Baptiſmi adminiſtrationi conſentiens. Omitto Iudaicas ſuperſtitiones, quibus in mulieris purgatione vtuntur. Venio ad familiæ diſciplinam. Quotuſquiſque eſt,qui ſeruos ſuos erudiri curet in timore Domini, ſecundùm purum eius verbum?An non potius vulgare eſt,ipſos negligere,patíque, vt inſtar pecudum oberrent?Obiiciunt,ingens ſubeſſe periculum. De periculo in præſentia ſileamus. An hoc impedit, quominus fieri debeat? Eſtne rationi conſentaneum, vnumquenque noſtrûm domi ſuæ imperare:Deum verò illic contemni,atque etiam probro affici? Quem ſucceſſum meretur ea domus, quæ Deum pro ſummo Domino non agnoſcit? Quid de ſeruis loquor? Quàm pauci ſunt, qui auſint vxores & liberos purè in doctrina pietatis inſtituere? Quia tamen in ea re peccatur magis, ceſſando ab officio, quàm aliquid palàm perpetrando aduerſus Dominum: hæc ego vitia vlterius nunc non perſequar. Eſt enim præſentis inſtituti, ea reprehendere, in quibus apparet manifeſta tranſgreſſio. Nemo noſtrûm eſt (de iis loquor, quos Euangelij luce dignatus eſt Dominus) qui non fateatur ſolennes exequias mortuorum quales fiunt in Papatu, adiunctis Miſſis, & aliis acceſſionibus: item Anniuerſaria, meras eſſe abominationes: quia & res ſunt contra manifeſtum Dei

verbum falsò confictæ, & quia vim mortis Christi extenuāt. Si quem aut ex cognatis, aut ex amicis, aut ex vicinis mori cōtingat: is qui se Christianum vocat, veniet vnà cum aliis ad funus prosequendum, Missis intererit, & simulabit cum aliis, mortui animam se velle redimere. Quo hìc prætextu se teget, nisi sacco madido? vt fert prouerbium. Quod si patris agantur exequiæ, aut matris, non tantùm approbauit hæc sacrilegia, sed etiam sua pecunia redimet. Si Sacerdos Missas vendendo, Iudæ negotiationem imitatur, eritne innoxius, qui eius operam ad id conducit? Præteribo reliquum anni tempus: tantùm dicam de die Paschatis. Quid communiter tunc agunt, qui volunt haberi Christiani? Absque difficultate ad Missas accedunt, non tantùm vt pareant tyrannidi Antichristi: sed vt blasphemiis omnibus consentiant, quas Sacerdoti libuerit proferre, & tanquam subscribant consentiendo. Quemadmodum enim absolutionem confert sacerdos authoritate sedis Apostolicæ, hóc est, idoli illius Romani, à quo non potest expectari, nisi exitium: ita qui adsunt, recipiunt tanquā salutarem. Obsecro, cui hoc rectum censebitur? Christianos sistere se, ac prosternere coram Antichristi vicario, ad petendam peccatorum remissionem, quæ à vero Euangelij ministro petenda erat? Iniungit postea idem sacerdos pœnitentiam. Qualem? Sæpius, vt demurmurentur salutationes Angelicæ coram imagine Crucifixi, vt emantur Missæ, aut reliqua eius generis. Qua conditione, aut in quem finem? Vt iis tanquam compensationibus Deo satisfiat. Si probari hoc opus potest: non video quid in toto mundo reprehendi possit. Verùm, ne simus æquo proliixiores, reputet apud se quisque, quot impiæ superstitiones triduo illo peragantur. Ab illis autem quotus quisque abstinet? Sunt fortè nōnulli: sed numerus est perquàm exiguus. Vbi homo Christianus tota vita in hoc luto defixus hæserit: extremus actus deterrimus est omnium: nempe, in morte. Tunc enim maiore conatu diabolus ad impetendam eius fidem nititur. Aderunt sacerdotes aut Monachi Satanæ flabella: quibus etsi non acquiescet, tamen necesse habebit gestu saltem indicare aliquem consensum. Quali conscientiæ tormento æstuare debet, iam mox venturus ad tribunal iudicis sui, quem confiteri non audet? Præsertim, cùm hęc sententia eius auribus insonet: Christum abnegaturum omnes, qui eum confessi non fuerint.

Hoc speculum proponere libuit, in quo vnusquisque fidelium, qui inter Papistas degit, vitia sua agnoscat: & quàm misera in conditione versetur. Comprehēdi autem breuiter: & multa silentio præterire malui, quàm amplificare mala, quæ iam per se nimia sunt. Proinde, si quis præditus erit timore Domini, cùm vitam suam recognoscet, & quot modis impingat: satis argumenti habebit ad se vltrò damnandum, nec hiscere pro defensione audebit. Sed quoniam nonnullis satis est habere qualemcunque clypeum, quem opponant: excutienda sunt illis è manibus, quæ ad patrocinium suum arripere obiecta solent. Exemplum Naaman Syri valde illis familiare est: qui cùm professus esset se posthac sequuturum Deum Israel, petit tamen ab Elizeo, vt sibi cum Rege suo idoli templum ingredi liceret. Et quia solebat Rex, eius humero, incumbere veniam simul petiit, si vnà cùm Rege corpus flecteret. Istud permissum est à Propheta. Quamobrem, similem fictionem licere sibi isti volunt. Sed prodeat vnus ex eorum numero: ego ipsum ita conueniam: Amice, vehementer miror, cùm in verbo Dei habeas viam vniuersalem, latam & bene tritam, in qua non possis aberrare: quid est, cur in particulare hoc exemplum, tanquam in angustam semitam, & parum vsitatam, declinare mauis, in qua facilis sit error? Cur ad quærenda diuerticula, & rimas perspiciendas, tam es acutus, & cæcutis in videnda porta? An nescis rem esse plenam periculo, particularia exempla sequi, sine alia probatione? Nam quibusdam aliquando permisit Dominus, tanquam priuilegio singulari, quod omnibus in commune prohibuit: similiter quædam tolerauit, quæ tamen non probabat. Non legimus hunc Naaman, de quo agitur, vnquam fuisse circuncisum: neque credebile est. Hinc excusationem captabis, quò tibi à Baptismo abstinere liceat? Quid si excipiam adorationem Dei, & confessionem nominis eius, ex fide manare? Tu ergo ad confitendam fidem eò magis astrictum esse quò plus intelligentiæ habes, quàm ipse Naaman: quid contrà afferes? Finge hoc tibi tantùm à me responderi. Non mirum est, si cum tali permissione dimittitur Naaman à Propheta: cum exiguam tantùm intelligentiæ scintillam haberet. Tu verò, qui ampliore intelligentiæ mensura præditus es, debésne ad hanc regulam exigere tuas actiones? Deus sophista non est neque sophisticis istis effugiis eluditur. Hoc responso audito, eséfne coram Deo quietus? Verùm, longè aliud habeo, quod istis nugatoribus respondeam. Dico eos perperam abuti Scriptura: & planum hoc faciam iis, qui volent rem expendere. Principiò, notandum est, præfectum regium, quandiu in superstitione vixerat, magno apparatu sacrificare solitum fuisse: cùm mediocres etiam homines hoc facerent. Quid autem pollicetur Naaman? Inter alia vouet, se posthac sacra non facturum, nisi vni Deo Israel. Id autem, quid aliud erat, quàm publicam & omnibus notam professionem edere: vnde mundus intelligeret, ipsum non esse amplius idololatram: acsi præeunte tubæ clangore enuntiasset? Cui enim fuisset dubium ipsum

2. Reg. 5. 18

ipſum diis valedixiſſe, quibus ampliùs non immolaret,cùm antè fuiſſet perpetuò ſolitus? Præterea,mulos duos onerat terra Iſraelis,in qua Deum viuentem adoret: ne terræ profanæ contagione polluatur,ſi illic ſacrificet. An non hîc quoque habemus ſolennem profeſſionem, qua teſtatur omni hæſitatione ſublata, ſe abhorrere à ſuperſtitionibus Syrorũ? Sed poſtea veniam ſibi concedi poſtulat, ſi templum Remon ingreſſus fuerit. Si hoc facit,vt adorationem idoli ſimulet: fateor hoc ipſis nonnihil ſuffragari. Verùm, rem ſecus habere conſtat. Sic enim ſonant verba: Si Rex dominus meus, fortè ingreſſus fuerit templum Remon, & ſuper humerum meum innixus adoret: ego quoque ſimiliter adorem, ne hoc imputet Dominus ſeruo ſuo. Adorare hîc, pro flectere, aut inclinare corpus accipitur. Cur nominatim hanc conditionem apponit?Si Rex humero meo incumbens adoret: nempe,vt ſignificet inclinationem hanc, fore ciuile officium: ne Regem impediat. Ergo, quòd corpus inflectebat, in eo nulla erat idololatriæ ſimulatio: ſed ciuile obſequium, quod Regi exhibere conſueuerat. Quicunque ergo exemplo Naaman tueri ſe volet, primùm ſe purget omni ſuſpicione idololatriæ: & palàm oſtendat à ſuperſtitiobus ſe eſſe alienum.Poſtquam id teſtatum fecerit,ego nullam illi controuerſiam,aut litem mouebo. Verùm, nunc in tanto diſcriminis interuallo, quàm ridiculum eſt, ipſos hoc operculum obtendere?Nam quod faciunt,huc ſpectat, vt videantur idololatriæ nomen dare. His tam friuolis cauillationibus, Deus ſatisfieri ſibi non patitur.

Citant etiam quod habetur in epiſtola,quæ inſcribitur Ieremiæ: Cùm videbitis portari deos aureos & argenteos, & Babylonios ſe incuruantes coram illis, dicite in cordibus veſtris: Te oportet adorari, Domine. Verùm,an author Epiſtolę,quicunque ſit,Iſraelitas hortando ad dandam Deo gloriam,permittit ipſis genua corã idolis flectere? Quid illis prodeſt tam impudenter torquere hanc ſententiam? Deinde,quî fiet,obſecro,vt qui externo geſtu idolum adorat, dicat in corde ſuo,Deo deberi hunc honorem,niſi vt ſe dãnet?Ego autẽ non exiguo à fidelibus,vt cùm à Papiſtis vident idola portari, eripiant illis ex manibus,aut lutũ contrà proiiciant:Principum enim eſt officium, eiuſmodi ſordes repurgare. Tantùm præcipio, vt ab eorum conſortio ſe abſtineant. Et quoniam iis non permittitur, publicè dare honorem Deo,intus id in corde ſuo faciant.

Exemplum Pauli quod obtendunt, paulò plus habet coloris. Reuera tamen minus illis ſuffragatur, quàm exemplum Naaman: quo tamen ipſos nihil iuuari prius oſtendimus. Paulus, inquiunt, cùm ſciret cæremonias Legis abrogatas,in gratiam gentis ſuę ſe totõdit: ac purificationẽ vouit ex ritu Legis. Si hoc licuit Paulo, putant nihilomagis ſibi interdici debere, quominus Miſſas frequentent, & alia Papiſtarum ſacra. Reſpondeo, ipſos Deo primùm grauiter contumelioſos eſſe,qui cęremoniam ab ipſo inſtitutam,cum abominanda idololatria conferant:deinde ipſi Paulo, cùm eum grauant hac infamia. En quid conſequantur,qui peccando iuſti haberi volunt.Rogo igitur,fueritne damnata verbo Dei cæremonia, qua vſus eſt Paulus: an verò media adhuc fuerit,donec Euangelium clariùs eluceret? Nemo eſt, qui non fateatur rem fuiſſe in libertate fidelium poſitam, pro eo tempore: nam ſimpliciter ſacrificium laudis erat.Tonſura quidem,& purgatio ex vmbris Legis erant. Sed nihil abſurdi eſt, ſi Chriſtianus iis vtatur ad ædificationem. Atque id eſt,quod alibi dicit Paulus: ſe Iudæis, Iudæum fuiſſe factum: Gentibus,Gentilem: vt ad Chriſtum omnes adduceret. In Miſſa autem,quid eſt ſimile? Miſſam accipio etiam pro aliis ritibus, in quibus extat manifeſta idololatria,aut ſaltem ſuperſtitio,quæ pugnet cum verbo Dei: Quàm ergo præpoſterum eſt,quod tunc fecit Paulus,ad excuſanda quæ planè vitioſa eſſe nouerunt,obtendere! Si nihil differrent hæc duo, Tondere ſe,& Genua flectere coram idolo,facilè illis concederem, Pauli exemplum ſequi. Sed eodem loco habere res tam diuerſas, cœlũ terræ miſcere eſt. *Act.18 18.&21 24*

Quanquam longius etiamnum reſpicere conuenit: nempe,ad conſilium,vel finem operis. Nam ſi Paulus, pro retinenda hominũ gratia, aut pro declinando vitæ periculo tali ſimulatione vſus eſſet,primus deberet reprehendi:verùm,ſcimus nihil aliud ſpectaſſe,niſi vt vitaret offendicula, & rudibus in ædificationem aliquid concederet. Audebúntne falſi iſti æmulatores ſimilem zelum profiteri? Atqui, conſcientiæ teſtimonio refellentur. Hæc tamen quæſtio nobis agitanda eſt, perinde acſi aliquid dubitationis haberet. Videre enim eſt,magnam eorum partem,qui in hominum gratiam impietatem ſimulant,hoc prætextu abuti:quòd id totum faciant vitandæ offenſionis cauſa. Principiò, eos ad Dei tribunal reuoco,& proprię conſcientiæ teſtimonium.Illic reperietur,nihil aliud eſſe ipſis propoſitum, niſi vt moleſtias vitent & pericula. Quid, amabo, lucri facimus,ſic nobis contra veritatem adulando? Quid conſequimur,mendaciis cauſam noſtram tuendo? Vanas defenſiones excudimus,quibus honorem noſtrum tueamur apud homines: ne ambitione,aut auaritia duci videamur:interea cõſcientia nos conuictos tenet: ac ipſi aduerſum nos ſumus iudices. Obiiciet quiſpiam, me temerè facere, qui in affectus cordis exquiram, quod ſolius Dei eſt. Reſpondeo, iudicium meum ſubniti operibus,quæ ob oculos patent. Ne cum Deo laudamus. Niſi nos impediret vel mortis timor, vel perdendæ authoritatis ſuſpicio, niſi nos implicitos

tenerent fortunæ nostræ, nisi hominum gratia liberati nostræ obstaret: an è centum, vel etiam ex mille inueniretur vnus, qui ita simularet, vt nunc faciunt omnes? Sed quia eò improbitatis prorupit mundus, vt tam petulanter Deo illudat: concedo illis quod postulant: bono animo hoc eos facere, neque vltrà persequar illorum hypocrisin. Ad rem ipsam veniamus. Ne scandalo simus, inquiunt, cogimus nos attemperare Papisticis superstitionibus. Vt pateat, nunquid hoc verũ sit, sciendum est quid nomen Scãdali significet. Cùm eo Paulus vtitur, eos scandalum dare intelligit, qui conscientiam infirmam turbant, quominus ad Christum veniat, vel vt ab eo alienetur. Cùm ergò hoc argumentum tractat, de quo nunc agimus, iubet summa diligentia scandalum vitare. Sed qualiter? Caue, inquit,
1.Cor.8. 10 ne de carne idolis immolatâ coram infirmo comedas: erit enim hoc offendiculo. Si ratio quæritur: respondet, quia eius conscientia in malum confirmabitur. Hanc enim carnem pollutam esse opinatur: & tamen inductus tuo exemplo, comedet. Ita illi præcipitij causa eris. Quòd si se abstineat, torquebitur tamen apud se hac opinione: quòd Dei cõtemptu hoc fieri abs te putabit. Atque hoc modo labefactabitur, vel despondebit animum: quia nondum bene stabilitus est in salutis doctrina. Videmus nunc, à quibus scandalis nos reuocet Paulus: nempe, ne temeritate nostra occasionem præbeamus infirmo impingendi, aut deflectendi à recta via. Denique, scandalisamus eos, quos retardamus, vel impedimus, ne proficiant in Domino: cùm illis potiùs adiutores esse debeamus. Similiter ad Romanos, postquam docuit, inhumanum esse: & charitati contrarium, molestiam exhibere infirmis, propterea quòd quibuslibet cibis vesci non audeant: eósque non esse importunè vexandos, vt festinent repugnante conscientia: neque ipsis afferendam esse tristitiam: dum hanc orationem claudere vult, subiungit: Quisque ergò suo proximo placeat in bonum, ad ædificationem. Nunc videmus in quem scopum collimare oporteat, cùm de scandalo vitando agitur: nempe, ne proximo causam præbeamus impingendi, nostro exemplo, ne verbis aut operibus eum à recta via abducamus. Hinc iudicare promptum est, nunquid qui se coram idolis prosternunt, & religionem suam tegendo, probris Deum afficiunt, vitent eo modo scandalum. Primùm, ostendunt, sibi non in pretio esse Dei gloriam, quam ita profanant: deinde, alios inducunt, suo exemplo, ad eandem profanationem. Infirmos dico, qui gustum aliquem veritatis habent. Nam audaciores eos reddunt ad id, quod meritò alioqui horrerẽt. Postremò impios, in sua malitia obdurãt, reddúntque obstinatiores. Si hoc scandalisare nõ est, fateor me nihil videre, nec esse rationis compotem. Non offendunt quidem filios seculi, vt eorum offensionem in se prouocent: non concitant aduersum se impiorum furorem, nec mundo occasionem præbent obloquendi: verùm, dum idololatriam omnem fouent sua simulatione, in causa sunt, vt alij ruant præcipites: alij graui impactione collidantur: cadant multi: plures claudicent, vel à recta via euagentur. Proinde, omnes ad vnum, cæci sunt, cæcorum duces: nam dum alij alios, instar gruum, sequuntur, mutuò se fallunt. Quia nemo interea verbum Dei sequitur, quod vnum pro regula esse debeat. Notare præterea cõuenit, cum Paulus iubet nos aliquid concedere fratrum ignorantię, aut ruditati, ne illis simus offendiculo, non hoc requirere, vt in illorum gratiam illicitum aliquid tentemus, aut suscipiamus omnino vllum opus à Deo prohibitũ: sed tantùm, vt in rebus mediis, quas in libertate nostra posuit Deus, & quæ per se non malæ sunt, habeatur à nobis ipsorum ratio, ne turbentur, aut labefactentur. Quamobrẽ, hoc semper primum sit fundamentum: vt reputemus, num id, de quo agitur, nobis sit liberum, quo in vtranque partem vti liceat purè, & sine offensione Dei. Expendamus, inquam, num abstinendi & vtendi nobis relicta sit à Deo facultas. Includere verò in hũc catalogum idololatriam, prorsus est à ratione dissentaneum. Quando igitur simulatio, quæ huc vsque procedit, vt homo se sacrilegio polluat, cum aperto Dei mãdato pugnat, frustra scandali periculũ obtenditur, ad captandam eius excusationem.

Qui videntur omnium modestissimi, cùm se omni legitima defensione destitutos cernunt, non excusant in totum, nec contendunt rectè fieri: sed leue esse erratum, & facili venia dignum, prætexunt. Itaque, non sustinent tam acriter reprehendi. Et ne loquantur sine specie, obiiciunt multa hodie vitia regnare in mundo longè grauiora & quæ seuerius corrigenda essent. Initium ergo præposterè ab hac leui infirmitate fieri causãtur: nisi fortè Pharisæis velimus esse similes, qui camelũ deglutiunt, culicẽ verò colant. Incipiã ab hoc postremo capite. Fateor, horrẽda flagitia & atrocia passim hodie grassari in mũdo: quibus redarguendis fortiter sit insistendũ. Fateor etiam, si quis solum hoc vitiũ externę idololatrię exagitet, interea verò ad illa omnia cõniueat, aut leuiter tãtùm carpat, eũ quicũque sit perperã factũrũ. Queadmodũ, exẽpli gratia, si nunc ebriosis, scortatoribus, furibus, periuris, & similibus parcerem: si indulgerẽ auaris, de rapinis tacerẽ, fastum & vanitatem non attingerem: mordicus autem arriperem hoc solum vititium insectandum, meritò præposterus iudicarer, meritò socordiam meam reprehenderent omnes, quòd in curando vno vulnere intentus, reliqua tegerem. Verùm, cùm hoc non faciam: quis mihi obstabit, quo minus in singula vitia inuehar, & vnumquodque insecter suo gradu & or-

ordine, nullo excepto? Hoc autem esse ex numero, nullus negabit. Atqui, modum excedis, inquiunt. Nam quidam, dũ audiunt tanta vehementia te vociferantem aduersus externam idololatriam, defunctos se putant omni officio, si tantùm ab ea se contineat. Et, perinde ac tota sanctitas in hoc sita esset, non magno æstimant grauia flagitia, præ vno isto vitio. Vitæ enim interea sunt dissolutæ, vel rapaces sunt, vel auari. Respondeo, hoc genus hominum longè errare, dum perfectionem suam in externa specie collocant: síteórque, dum ita placare Deũ volunt vno officio, non minùs, quinetiam aliquanto grauiùs peccare, quàm qui se liberant omni culpa, dum externis superstitionibus Deum coram mundo abnegant. Sed nimis iniquum est, eorum vitium mihi imputari: cuius illis causam nullã dederim. Hæc mea est doctrina: pium hominem, tam corpore quàm spiritu, Deo consecratum esse debere: modò spiritus priores semper obtineat. Quis inde inferat, ad hypocrisin institui homines, vt cum Deo gestu ludant & externis actionibus?

Porrò, quòd leue erratum esse imaginantur, si quis adorationem idoli simulet, ideóque non difficulter esse condonandum: respondeo, si comparatio fiat inter Dei mandata, alia tunc maiora, alia minora fore. Quemadmodum pronuntiat Christus, hæc præcipua esse capita Legis, Iustitiam, Iudicium & Fidem. Verùm, si vnumquodque mandatum per se æstimemus: nullum est quod non habeat graue põdus. Audimus enim quid Christus alio loco dicat: Quicunque vnum ex minimis mandatis his neglexerit, & ita docuerit homines: minimus reputabitur in regno cœlorum. Quid sibi vult hæc particula, Ita docuerit? nempe, si rem non magni momenti esse doceat, transgredi aliquod Dei mandatum, acsi parum ad rem faceret: atque hac illecebra laxet frænum cupiditati hominis. Denique, si peccatum extenuando, audaciores ad peccandum homines reddat: si is qui qualecunque Dei mandatum, quamlibet leue in speciem videatur, eleuat apud homines, tam seuero iudicio est obnoxius: quid de iis fiet, qui de mandati vnius transgressione taceri prorsus volunt? Quòd si micam sani iudicij habeamus, audebimúsne hiscere ad hanc blasphemiam proferendam vt exiguum erratum esse dicamus, repugnare Dei voluntati? Quicquid enim est, de quo præcipiendo dignatus est Deus habere curam, & cuius causa dignatus est sacrum os suum aperire, nónne tanti esse debet creaturis omnibus, vt cum timore & reuerentia excitentur ad obediendum? Estne nostrũ inquirere cur hoc præceperit, illud vetuerit: acsi sola eius volũtas nobis pro ratione non sufficeret? Ne quis ergo hîc fallatur: nõ enim ea tãtùm, quæ Deus præcipit aut vetat, intueri cõuenit: sed in Deum ipsum qui loquitur. Quia non possumus, nisi maiestatẽ eius violando, transgredi eius mãdata. Proinde, ab eius magnitudine æstimanda est peccati mensura: tunc nullum nobis exiguum censebitur. Hac de causa denuntiat per Zachariam, se missurum volumen maledictionis in vniuersam terram: quo periurus & fur similiter maledicentur: quo significat quamlibet Legis suę transgressionem seueriter vindicandam. Quod Iacôbus clarius etiamnum exponit, his verbis: Qui totam Le- *Iacob. 2.*
gẽ seruauerit, & deliquerit in vno, factus est 10
omnium reus. Nam qui vetuit occidere, vetuit etiam scortari & furari. Vt sciamus quàm grauis sit quæuis offensio, ad Deum legislatorem nos reuocat: acsi diceret, Peccati magnitudinem inde esse metiendam, quòd pugnat cum voluntate Dei, ac authoritatem eius euertit. Quamobrem Dominus Christus, dum Pharisæorum hypocrisim reprehẽdit, qui sic totum studium collocabant in vltimis præceptis, vt præcipua interim à tergo relinquerent: non iubet eos, relictis minoribus, studium suum ad præcipua conferre: sed dicit, illa oportuisse quidem seruari, hæc autem nõ negligi. Acsi diceret, nihil à capite (vt ita loquar) ad calcem negligi conuenit: sed nõ decet ita intentum esse vni, vt alterũ prætereas. Videmus ergo perniciosum esse figmentum, cùm volunt homines extenuare quamlibet Legis transgressionem: cùm reuerentiam Dei, ex animis nostris deleat. Et sanè, cùm incipimus ex authoritate verbi Dei quicquam vlla in parte detrahere, inde facilè delabimur ad socordiam. Est ergo quidem veluti ingressus ad impietatem & contemptum. Itaque, quicquid aduersus Dei voluntatem perpetratur, generaliter reprehendi debet: & quidem serio, acríque seueritate. Hoc enim erit timoris & obedientiæ signum, si nullũ apiculũ contẽnamus ex eius mandatis.

Quanquam scire velim, qua ratione externam idololatriam inter minima delicta reputent. Causam adducent, quia nõ manat ex affectu cordis: necessitate enim cogi se dicent: se verò aliter facturos, si liceat. Prodeat ergo vnus ex ipsis. Ego sic eum compellabo: Amice, si periculi cuiuspiam timore, aut in gratiã vllius hominis atroci contumelia patrem tuũ afficeres, essésne propterea excusandus? Quãto autem minùs probrum irrogare Deo debes, nomen eius profanando, dum eius gloriam ad idolum transfers? Cogor, inquies. Annon putas pluris eum gloriam suam facere, quàm tuã vitam? Sed omissis altercationibus, omnes obtestor qui hoc errore detinentur, vt paulisper mecũ reputent, sítne tolerabile delictum, quo Paulus Deum prouocari denuntiat quasi bello sibi indicto: quo dicit Christũ offendi: quo testatur renuntiari mẽsæ eius: quo dicit participes non fieri mensæ *1.Cor.*
dæmoniorum? Hæc certè verba horrorẽ in- *10.21*
cutere nobis deberent: quinetiã fulminat illic Paulus magis, quàm loquitur. Sed obijciet

quispiam falsò me torquere istas sententias ad presentem causam. Expendamus num res ita se habeat. Corinthij aut periculi timore, aut alio carnis intuitu, frequentabant cum infidelibus sacra idolorum, ac solennibus eorum epulis se aggregabant. Hæc ipsorum erat excusatio: Intus in corde, superstitiones omnes damnamus: scimus vnum esse Deum, cui debeatur gloria. Non tamen ideo Paulus clamare desinit, ipsos prouocare Deum ad certamen: ipsos pollui consortio dæmoniorum. Quid hodie minus faciunt, qui se prosternunt in Missa, vt eius impietati subscribant? qui omnes impias superstitiones approbare se palam simulant? Si negent, expendamus annon reperiantur in ipsis omnes causæ quæ Paulum aduersus Corinthios incitabant. Certum est Paulum hæc duo respexisse, quòd tali simulatione, Corinthij occasionem impiis præberent abloquendi de Christo: eos redderent obstinatiores, & fidem nostram eorum ludibrio prostituerent: deinde quòd infirmos labefactabant malo exemplo. Propter hæc duo scandala tam aspere & minaciter in ipsos inuehitur. Quid hodie faciunt, qui in gratiam Papistarum superstitionibus eorum consentire se simulant? Sumamus exemplum huius rei in Missa. Sciunt abominationem esse in Dei probrum erectam. Sciunt quo animo illuc populus conueniat. Atque vt nihil aliud sit, sciunt illic idolum adorari. Hoc cùm sciant, nónne communem cum aliis adorationem præ se ferunt? Nónne hanc de se opinionem volunt haberi, quòd ex animo id faciant? Sic agendo, annon, obsecro, Dei gloriam impiorum derisioni subiiciunt? Nónne eos in sua prauitate confirmant? Nónne infirmis sunt offendiculo, cùm alios malo exemplo inuitant ad peccandum: alios labefactent, vt incipiant de doctrina hæsitare? Nihil ergo proficiunt mitigando quod Deo tam acerbum esse cernimus. Quin etiam satis constat Missam ab inimicis Christi haberi instar pignoris, ad impietatem suam approbandam. Hoc enim pignore accepto, mundum se habere putant sibi obligatum, Nam si quis diligenter ac religiose Missas frequentet: hoc ipso declarat, se fidele esse Antichristi mancipium. Rursum, Missæ contemptus est illis, tanquam defectio ab Antichristi tyrannide. Cùm ergò homo Christianus Missas frequentando, quasi arra data, profiteatur se in idololatria Antichristi velle viuere: & mori: nónne simul obliquè Christo & Euangelio renuntiat? Qua tergiuersatione euadent qui tantum flagitium colore aliquo inducere conantur? Et quia dealbare prorsus nequeunt, adumbrant obscuris inuolucris, ne tam conspicuum appareat. Dico, Missam non simpliciter in se considerandam esse, sed adiunctis circunstantiis, adiunctis appendicibus, quas secum trahit. Dico rursum, hanc perpetuam esse Missæ consequentiã, quòd illic solennis professio editur, ad tyrannidem Antichristi approbãdam, quæ horrori debet esse piis omnibus. Si sana conscientia, & sine sophistica hunc mihi nodum soluant, nõ amplius illis molestus ero. Sed hoc, anno toto non facient. Referam historiam, quę apud Iosephum & in libris Machabęorũ extat, de Eleazaro, muliere Iudæa, septémque eius filiis. Vrgebant tantùm impij eos, vt carnem suillam gustare vellent. Mori maluerunt. Videri possent prima facie, obstinatione quadã potiùs, quàm zelo moderato mortem subiisse tam leui de causa. Verùm si reputemus quorsum id spectaret, secus non poterant, quin Deum abnegarent. Nam qui ab illis exigebãt, vt suilla vescerentur, cuius esum Deus prohibuerat: testimonium flagibant defectionis à Deo & eius Lege. Hęc quidẽ historia in Scripturis non continentur, sed fabulosa tamen non est. Si hos habemus pro sanctis Martyribus, & eorum laudamus constantiã, sicuti meretur: annõ culpari tanquam vitiosum debet quod cõtrà fit? Vt finem faciam, dico eos omnes, qui fictionem hanc idololatriæ pro leui delicto habent, nescire adhuc quanti Deo sit suus honor: nec vnquam gustasse quid hæc sententia valeat, quam profert per os Isaiæ: Viuo ego non dabo gloriam meam alteri, nec honorẽ meum sculptilibus. Nam his verbis ostendit se minimè vnquam passurum, vt honor suus ad idola transferatur, quin huius tanti sacrilegij vindictam exigat. Dico etiam nunquam eos percepisse, quàm singularis sit erga nos hæc Dei gratia, quòd corpora nostra dignatus est sibi in templa consecrare: quòd ea sacrosancto sanguine Christi redemit, vt aliquando in beatam immortalitatem recipiantur. Nam si hæc haberent cognita, dicerent statim cum Paulo: Purgemus nos ab omni inquinamento, tam carnis, quàm spiritus: Deum portemus tam in corpore, quàm in spiritu quando vtrunque Dei est.

2. Machab. 7.

His cauillationibus dicussis, prodit prudentia carnis: ac suam personam agit. Hęc autem prima est eius ratio: Si se omnes palàm seruos Dei profiterẽtur, quid accideret? Respondeo, si ita Deo placeret, sæuas inde persecutiones exorituras. Alij enim relictis fortunis, fuga se eriperet tãquam ex naufragio cogerentur, alij probris omniũ lacerarẽtur: alij coniicerẽtur in vincula: alij in exilium pellerentur: alij etiã crudeliter trucidarẽtur, quantum scilicet Deus impiorũ furori permitteret. Verùm hic dandus esset honor Deo, vt euentum illi committeremus: sperantes eum sic obuiam iturum, ne quicquam aliter, quàm optandum sit, eueniret. Huc enim nos exẽplo ducit pater noster Abraham, qui cùm iussus esset filium suum immolare, rogatus ab eo in itinere, vbinã esset sacrificium, respõdet: Dominus prouidebit, fili mi. Præclara sententia, & quæ in cordibus nostris insculpta esse debet, vt nobis subeat in memoriam, quoties aliqua

Genes. 22.8

liqua in re hæremus perplexi, nec exitum inuenimus. Si modò possemus reiicere in Dominum sollicitudines nostras, certò persuasi, ipsum satis habere prudētiæ ad nos dirigendos, vbi cōsilio destituimur: nihilo magis nobis deesse, quàm seruo suo Abrahæ defuit: quem explicauit præter hominis sensum, ab illis angustiis, quibus districtus tenebatur. Verùm obstaculo nobis est incredulitas nostra, quominus Dei bonitatē experimēto sentiamus. Cùm aliquid nobis præcipit Dominus, an putamus eum nō præuidere pericula, aut eorum rationē non habere? Si prouidet, an putamus eum non satis habere potētiæ ad occurrendū? Quod deterius est, an volumus eum arguere mendacij, acsi præstare non vellet quod promisit: custodem, scilicet, se fore eorum, qui in viis suis ambulabūt? Quamobrem loco huius cantilenæ, Quid nobis accidet, si seruiamus Deo? aliā canere discamus; quando omni consilio destituimur, Supetet Deo consilium pro nobis: quando angustiis tenemur impliciti, quarum exitus non apparet: Deus viam nobis patefaciet. Tantum pareamus eius verbo, & omni nos periculo eximet. Deus præ omnibus hanc fiduciam requirit à nobis, vt eius mandatis obedientes, finem operum nostrorum & successum, eius prouidentiæ cōmendemus, in eáque acquiescamus. Verùm, vt mille timores se ante oculos nostros ingerant, vt nesciamus quò nos debeamus vertere: sequitúrne propterea irritam esse & abrogatam Dei voluntatem? Atqui, scimus eam perpetuò constare, etiamsi cœlū terræ misceatur. Verùm prudentia carnis nondum conquiescit. Obiicit enim aliud grande incommodum: quòd si se vellent omnes subducere ab idololatria, statim fidelibus nudarentur omnes regiones, in quibus Antichristus regnat. Secundò, non habituros locum, vbi pedem figant: cùm omnes regiones, in quibus purè inuocatur Dominus, eorum capaces futuræ nō sint. Respondeo, hunc vanum esse timorem. Nam si quicunque illuminati sunt à Domino, vnanimes & communi consensu, omnia potiùs relinquere & posthabere instituerēt, quàm se profanare in superstitionibus: noua aliqua ratione, quę nos latet, ipsos adiuuaret. Nam aut corda Principum incitaret ad idololatriam repurgandam, & verum Dei cultum erigendum: aut inflecteret ad humanitatē & clementiā, ne tantam violentiam exercerent in fideles, néue eos ad istas pollutiones adigerēt. Præterea, ne altius ingrediamur in hanc quęstionē, nego timendum esse, ne protinus omnes vasis collectis iter arripiant. Nunquā enim deerunt qui oculos velatos habeāt, quominus cernāt, quātis sint in sordibus. Erunt etiam semper alij, qui sic agnoscent miseriam cōditionis suæ, vt interea tamē quasi ligati, ab infirmitate carnis suæ teneantur. Alij autem sic erūt implicati & oppressi variis sarcinis, vt etiam si velint, facultatē exeundi habituri non sint. Atqui, verisimile est, dicet quispiā, eos qui ampliore doctrina & cōstātiore zelo prędíti sūt, qui deniq; ad alios ædificādos sunt aptiores, in primis exituros. Quid ergo fiet? inquiūt. Ad hoc respondeo: Si quisquam eorum qui huc illuc dispersi sunt, dimidiū officij sui faceret, nō fore vllum angulum mundi, qui non statim refertus esset luce veritatis. Hæc mali causa est, quòd in plerisque, & ferè in omnibus nihil est zeli nec cordis. Verùm, etiamsi ab aliquo loco exirent, quicunque illic non possunt cum pace conscientiæ viuere: an ideo extinctū illic esset semen Dei? Potius sperandū foret, Deum vnius loco, tres aut quatuor excitaturum. Breuiter, semper ridiculi erimus, aduersus Deum litigando.

Neque me latet quosdam esse, qui sibi iusti videantur, dum obiiciunt, mihi esse perfacile, tā fortiter loqui extra teli iactum: verùm, si essem ipsorum loco, me nequáquam fore tam fortem. Respondeo, me nihil aliud proferre, quàm quod in animo habeo: méque ad sic docendū conscientia vrgeri. Impium ergò fore & blasphemū, si secus docerē. Quamobrem si degerem in aliquo loco, vbi idololatriam fugere sine periculo nō liceret, confugerem ad preces: petерémque à Domino hanc constantiam, vt ipsius gloriam, quemadmodum par est, vitæ meæ præferrem. Nec dubito quin mihi esset adfuturus. Cæterùm non spectemus quid ego facturus essem: neque enim me iacto: sed tantum ostendo, quid debeamus facere omnes tā ego quā alij. Quicunq; ergo secus facit, reus est coram Domino: siue ego, siue alius. Sed quid in me respiciendo proficiūt? Si aliter viuā quàm doceo, væ mihi: quia ore meo iam sum damnatus. Sed quid inde excusationis habet? Opus suū probet vnusquisque, inquit Paulus: & tunc laudem habebit in seipso, & non in alio. Hoc quidem vulgare est mundo, vt quisque aliorū peccata, clypei loco, ad sua tegenda opponat: at non sic cum Deo agēdum. Præterea, ne obiectare queant verba me dare, sed nullum exēplum extare, nihil exigo aliud ab ipsis, nisi vt per viam incedāt, in qua nobis tot Martyrum millia præeunt: virorum simul ac mulierum, pauperum ac diuitum. Hæc igitur doctrina, non speculatio est, quam in vmbra otiosus fabricauerim: sed ea est doctrina, quam sancti Christi Martyres inter media tormenta & sæuos cruciatus seriò meditati sunt: hácque meditatione se confirmârunt ad terrorem carceris, equulei, ignis, crucis, gladij, & cuiusuis tormenti superandum. Nisi hanc cogitationem habuissent in cordibus insculptam, cēties sibi satius esse mori, quàm adduci vt quicquam facerent gloriæ Dei contrarium, nunquam se ad mortem obtulissent, pro fidei confessione. Quin potiùs passi essent ad colenda idola se induci. Nobis autem non in hoc tantùm narrantur eorum

cōſtantia, vt laudetur à nobis: ſed in exēplum proponitur, ne veritatem abnegemus, tam fortiter ab ipſis aſſertā: ne gloriam Dei aboleamus, aut polluamus, quam tanti fecerunt, vt pro ea obſignanda, non dubitauerint ſanguinē fundere. Si euadere ſimulatione licet, cùm inſtant nobis impij, vt ad idololatriam deflectamus: quorſum attinebat, ipſos tam atrocibus tormentis corpus ſuum exponere? Deum enim clā adorando, ſimulare poterant idolis ſe dare honorem, vt perſecutorib. ſatisfacerent. Verùm, exemplo ſuo nos docuerunt, ridiculum eſſe hunc prætextū, cùm prętendunt homines, Deum ſe intus colere, veritatem eius coram hominibus prodendo, & eius honorem profanando. Et ſanè, ſi diligēter expendamus, non leue nobis iudiciū imminet: quòd tam ſocordes ſimus & frigidi, prout fuit olim ardentiſſimus, ille zelus in omnibus ſanctis. Nam ſimulatque quiſpiam, alioqui rudis & imperitus, tenuem modò guſtū Chriſtianæ doctrinæ perceperat, ſine difficultate libēter ſubibat periculum, pro fidei ſuæ confeſſione. Sic animati paſſim erant, vt viui excoriari mallent, quàm eò perduci, vt ſignum aliquod externæ idololatrię ederent. Nos qui tam ampla cognitione ſumus illuſtrati, frigidiores interea ſumus glacie. Eamus nunc, & cauſam noſtram tueamur. Sed quid aliud, quàm grauius iudicium cumulabimus, iram Dei in capita noſtra duriorem prouocando? Hoc pro ſe quiſque cum animo ſuo reputet. Porrò, quemadmodum hactenus aduerſus eos diſputaui, qui ſui purgandi cauſā, veritatem Dei falſitate deprauant, aut pro extenuando ſuo vitio, maieſtati Verbi eius derogant, mandatorum eius authoritatem eleuantes: aut vanos colores adſciſcunt, quò ſibi impunè & ſine reprehenſione peccare liceat: ita nunc tempus eſt, vt obiectioni occurram, quam multi pij viri & Dei timentes adducunt: Nunquid fideles omnes per Galliam, Flandriam, Angliam, & Italiam diſperſos, qui multas ſuperſtitiones ſuſcipere coguntur, pro damnatis & reiectis habeam? Antequam tamen reſpondeam ad hanc quæſtionem, Deum teſtor me adeò voluptatem nullam capere, miſeros fratres meos qui tali ſeruitute premuntur, carpendo, & reprehēdēdo, vt potiùs comminiſci libeat rationem aliquam qua excuſari poſſint: ſed me tantùm pronuntiare, quod conſcientia mihi iniungit: quod denique cogor, velim, nolim: idque tamen in eorum ſalutem. Teſtor etiam, cùm protuli quod ſentio, mę cum gemitu & ſuſpiriis ipſos Deo commendare, vt aliquam illis leuationem afferat. Quòd ad damnationem ſpectat, non mei conſilij eſt, cùm aliquod in ipſis vitium reprehēdo, ſimul eorum perſonas damnare. Nouit Dominus me ită de plurimis ſentire, qui in Gallia habitāt, me eſſe multò ſanctiores. Agnoſco præterea & ſatis reputo, plus eos laudis mereri, quòd in media abyſſo impietatis in timore Dei ſe cōtinent, quàm me, qui tot occaſionibus non ſollicitor ad malum: ſed verbum Dei quotidie audio, & aliis annūtio, quo tanquam fræno retinear. Fateor quoque, ſi quid peccent, faciliùs illis ignoſcendum, quàm mihi. Itaque, tantum abeſt vt reiiciam eos, & expungam è fratrum numero, vt in reliquis eos venerer coram Deo & hominibus, & excellentiore in Eccleſia Dei loco dignos eſſe iudicem, quàm ego ſim. Faceſſat igitur falſa hæc opinio, excludi illos à me è numero fideliū, è nomine Chriſtiano deleri. Cùm tamen habeam ipſos in pretio, non deſino propterea, ſi quid animaduerto in ipſis vitij, reprehendere. Nam vt quis ſit verè pius, non ideo tamen ſequitur, omnia eius opera laude digna eſſe. Reperient fortè in me alia vitia. Patior vt ea damnēt: modò ne maleuolentia hoc faciant, aut obloquendi libidine, vel quia mutua criminatione vlciſci ſe velint.

Rogabit quiſpiam, quale igitur conſilium dem homini pio, qui in tali Ægypto peregrinatur, aut captiuus tenetur in tali Babylone, vbi non conceditur purè adorare Deum: quin potius ſe attēperare cogitur ritibus vitioſis, & improbandis. Principiò conſulerem exeundum eſſe, ſi poſſet: nam omnibus ſubductis, beatus eſt ille, qui procul abeſt à tantis abominationibus: cùm difficillimum ſit, illis tam vicinum eſſe, quin polluatur. Conſulerem igitur vt in aliquem locum ſe reciperet, vbi nō cogeretur ſe illis ſordibus conſpurcare, conniuere ad blaſphemias, tacitus audire & videre mille impietates: ſed potiùs liberum eſſet, in cœtu piorum edere fidei ſuæ profeſſionem, puram Euangelij doctrinam audire, communicare fidelium precibus, ſacramentis purè adminiſtratis frui. En quid iudicio meo factu ſit optimum. Si quiſquam nullam exeundi rationem habet, tum conſulam videre & experiri omnia: nunquid ſe abſtinere ab omni idololatria poſſit, quò ſe purum & impollutum Deo conſeruet. Deinde, domi ſuæ Deum adorare, precaríque vt miſerā Eccleſiam reſtituere in ſtatum ſuum velit. De cætero, fideliter incumbere ad rudes ædificandos, quoad eius fieri poterit. Si reſpondeat quiſpiam non poſſe id fieri ſine mortis periculo. Fateor: Sed Dei gloria, de qua nunc agitur, multò magis pretioſior eſſe debet caduca hac & fluxa vita, quę propriè loquēdo, nihil quàm vmbra eſt. Iā bonā partē audire mihi videor: Hei nobis! præferre quidem Dominum omnibus cōueniret: ſed non ea pollemus conſtantia & fortitudine. Aut, parētes habemus qui nos retinēt: aut familiis ſumus impliciti & onuſti. Quid ergò faceremus? Reſpondeo: Cùm infirmitatem ſuā ſibi obſtare agnoſcant, quominus conſilium ſequantur, quod conſtat maximè tutum & ſalutare eſſe: cùm agnoſcant ſe timore hominum à recta via deflectere, peccatum ſuum con-

cōfiteantur coram Deo, cū gemitu & lachrymis sibi displiceāt, se accusent, abstineant ab omni defensione. Vbi hoc fecerint, tamen admoneo ne malo suo indormiāt adsuescendo, sed quotidie se sollicitent ad displicentiā, & mœrorem: quò veniā à Domino consequantur. Deinde assiduis precibus Deum interpellent, vt cùm redemptor sit captiuorum, eripere ipsos velit ex hoc labyrintho: aut Ecclesiam suam vbique repurgare, quô liceat honorem illi debitum exhibere. Tandem, vt vias omnes tentent ex hoc luto emergendi: & siqua illis facultas, vel opportunitas offeratur, eam ne recusent: sed arripiant potiùs, quò se ipsa testatum faciant, se nequaquam per hypocrisin liberationem à Deo postulasse. Si omnes ita fideliter partibus suis defungerentur, certò persuasum habeo, quòd Dominus vim suam exereret ad omnes idololatrias è mundo exterminandas. Sed quia miseriam nostram non sentimus, neque afficimur vt par esset, quin potius tanquam obducto callo contemnimus, non mirum si Deus tam diu patiatur in sordibus nostris nos iacêre. Et certè verendum est, ne si pergimus ita esse stupidi, tabescere nos & putrescere in illis tandem sinat.

IOANNIS CALVINI EXCVSATIO AD NICODEMITAS: QVI DE NIMIO RIGORE EIVS CONQVERVNTVR.

Vm citatur hoc prouerbium Solomonis, Meliorem esse correctionem apertam, amore occulto: item, Correctionē amici bonam esse & fidelem: nemo est qui non assentiatur. Sed cùm ad praxim ventum est, nemo est qui se intellexisse ostendat. Hoc ideo dico, quia antehac edidi opusculum, vbi ostendo fideles, qui inter Papistas versantur, non posse eorum superstitionibus communicare, quin Deum offendant. Hæc doctrina perspicua est. Eam quoque Scripturæ testimoniis & solidis rationibus sic probaui, vt refragari nullus queat. Quinetiam vna est ratio, quæ totam causam vno verbo definiat. Nam cum Deus corpora creauerit, sicuti animas, cùm ea nutriat in hoc mundo, æquum est ipsa quoq; eius honori seruire. Rursum, audimus Deum dignari nos hoc honore, vt non animas modò nostras, sed etiam corpora, templa sua vocet. Rogo igitur, num templum Dei profanare liceat. An non debeat eius nomini esse dicatum, ideóque conseruari in pura & impolluta sanctitate. Prçterea, cùm corpus fidelis hominis destinatum sit ad Dei gloriam, ac beatæ immortalitatis particeps, Christique corpori simile futurū sit; nimis indignū est, ipsum ad vllam pollutionem prostitui. Pollutio autē est, si ad idololatriam exponitur. In summa, Dei sumus vel in solidum, vel ex parte. Si toti ipsius sumus, glorificemus eum corpore & spiritu. Itaque, cùm exigo vt homo fidelis ab externa idololatria se abstineat, ac prohibeo ne in hominum gratiam ea se probare simulet, quæ coram Deo damnat: constat me nihil nisi æquissimum postulare.

Sunt tamen quidam, quibus nimiū rigidus videar: quinetiā conqueruntur se nimium immaniter à me tractari. Si huius quærimoniæ ratio quæritur, hæc vna est, quod ferre non possunt vt eorum scabiē scalpam. Qua enim specie se excusabunt, acsi iniquè eos damnarem? Habent omnino hoc miserum subterfugium: quòd arcano cordis affectu, Deum adorant, quicquid præseferant coram hominibus. Porrò quid hoc est, nisi quòd inter Deum & diabolum partiuntur: vt animam alteri assignent, corpus alteri? Animam quidem integram Deo seruant: saltem si fides habetur eorum verbis: sed corpora sua exponere profanis inquinamentis, nulla illis est religio. Obsecro, an Deus tali mixtura contentus esse possit? Is qui pronuntiauit omne genu coram se flecti debere, omnem linguam confiteri debere nomini suo: patietúrne vt impunè genua homines coram idolis flectant? Proinde, sicut initio testatus sum, quòd ad doctrinam spectat, nihil est in ea difficultatis: si modò acquiescere veritati non recusemus. Probationes tam sunt liquidæ, vt reclamare summæ impudentiæ sit. Fit hoc tamen. Et qui faciunt, libenter persuaderent se non sine optimis rationibus cōtendere. Sed omnibus subductis, hæc eorum est præcipua ratio: Quòd eorū opinione non est tam graue malum, quàm à me prædicatur. Sed cur ita opinantur? Nempe, quod colores adsciscunt quibus vel tegant, vel imminuant suum peccatū. Atqui scire velim, quas proferre excusationes possint præter illas, quæ à me plus satis sunt refutatæ. Concedant ergo mihi propriè loqui. Ego magis apta similitudine vti non possum, quàm si eos cum iis conferam, qui cloacas repurgant. Nam sicut hi, cùm tota vita assuefacti sint ad mouendum fœtorem, nullum amplius odorem percipiunt, quia sunt obstupefacti, aliósque derident qui nares obturant: ita isti nostri, postquam longa consuetudine obdurverunt in

ſuis ſordibus, quamlibet malè olentibus, putant ſe inter roſas iacêre: eóſque rident, qui fœtore offendi ſe fatentur. Atque vt ſimilitudine vlterius ducam, quemadmodum qui purgandis cloacis operam locant, cepis, alliis, aliiſque graueolentibus cibis, tanquam antidotis ſe muniunt, quò fœtorem vnum, alio propulſent: ita iſti, ne idololatriæ ſuæ putidum odorem olfaciant, inebriant ſe quodammodo putidis excuſationibus, quæ ſenſum illis olfactus adimant. Verùm, hoc miſerum eſt remedium, cùm ſe obſtupefaciunt ægroti, ne malum ſuum ſentiant.

Nondum hîc de omnibus loquor, qui adhuc infirmitate ſua in Babylonica ſeruitute detinentur: vbi ſe impuris ſuperſtitionibus polluunt. Multi enim ſunt, qui in animis ſuis reputant, oréque confitentur ſuam miſeriam, atque illic tenentur inuiti: gementes aſſiduè, & à Deo veniam petentes. Ad eos tantum pertinet mea oratio, qui, vt euadant reprehenſionẽ, ſubterfugia omnia captant: & contemptui habent omnes monitiones, vel indignantur & excandeſcũt vſque ad apertas blaſphemias. Quoniam mutuantur Nicodemi nomen, vt clypei vice nobis opponant, acſi eius imitatores forent, in præſens vocabo eos Nicodemitas, donec oſtendero quantam iniuriam huic ſancto viro faciant, eum in ſuum ordinem pertrahẽtes: &, quod peius eſt, gloriantes eius exemplo. Verùm, ante omnia, optarim falſam opinionem ex eorum animis euulſam: nempe, quòd putant me, data opera, ſibi bellum inferre, quo illis inſultem, aut ipſos mordeam. En cur nullo modo vinci ſe ſinant. Sed in eo longè fallũtur. Poſſum enim coram Deo, ſanctíſque eius Angelis teſtificari, mihi non aliud eſſe propoſitum, niſi cultum Dei, quoad in me erit, promouere: vt illi purè ſeruiamus omnes. Nec tam ſum inhumanus, dum eos in tali labyrintho video, quin potiùs ad miſericordiam commouear, quàm delecter carpendo eos ac mordendo: aut etiam contemnẽdo, quò magis ſupra eos emineam. Vtinam plus mihi materiæ ad eos laudandos, quàm vituperandos daretur: neque enim hoc argumento lætor. Secundò, non cogitant ſibi mecum non eſſe negotium, ſed cum Deo: cum quo litigare, eſt calcitrare aduerſus ſtimulum. Quid ergo proficiunt, obloquendo me nimis eſſe aſperum? Volúntne à me benedici, cùm à Deo damnentur? Quòd ſi illis indulgeã, quid proderit mea abſolutio? Non eſt meum viuificare, quod Dominus morti adiudicat: nec ſententiam ab eo latam mitigare, vt eius ſeueritatem corrigam. Mihi ergò valde dolet, quòd ita mordicus in me inſiliunt, vt putent nihil aliud ſibi agendum, quàm vt ſint vno homine ſuperiores: nec interea cogitant, ſe aduerſus Deũ impingere. Moneo igitur ipſos & obteſtor, ne ſibi amplius imponant, me pro accuſatore diligendo: ſed potiùs reputantes ſe nihil aduerſus Deum profecturos, cõparent ſe potiùs ad humilitatẽ: ac iudicem ſuum deprecentur, vt tergiuerſationibus omiſſis, placidè fateantur peccatum ſuum. Quòd ad me pertinet, non poſſum, vt illis gratificer, album vocare nigrum.

Quoniam autem Nicodemitarum non vna eſt ſpecies, operæpretium hîc erit, in tranſcurſu notare, quas eorum præcipuas ſpecies cognoſcam. Primi ſunt, qui vt ſe in hominum fauorem inſinuẽt, profitentur ſe Euangelium annuntiare: & guſtum aliquem porrigendo, populum alliciunt. Nam cùm videant bonam mundi partem non poſſe ampliùs ferre, præ faſtidio, monachorum inſcitiam, & ludibrio habere illorum inſulſitatem & ineptias: nullum melius compendium vident acquirendi fauoris, & opinionis ſibi comparandæ, quàm homines hac illecebra ineſcando. Interea verò hunc ſcopum habent, vt Euangelio, tanquam lenocinio abutantur, vel ad acquirenda ſacerdotia, vel ad implendos loculos. Itaque, poſtquã capita quædam ſanæ doctrinę proferendo, auditores ſuos ineſcârunt, ſic poſtea ſuſpenſos tenent, & circunducunt per ambages, vt nunquam ad liquidam veritatem adducant. Certum eſt, nõ omnes poſſe æquo paſſu progredi ad auaritiam, vel ambitionem: quia alij aliis longiora crura habent, quibus præcurrãt: ſed qui pedũ epiſcopale arripere nõ poteſt, ad prioratum aut parochiam aſpirat. Sũt etiã monachi, quibus ſatis eſt bene ſaginari, & habere opimũ quæſtum: quia nihil melius obtinere poſſunt. Hunc finem cùm ſpectent, fieri non poteſt quin me damnent, tanquam nimis auſterũ: ac de me cõquerantur, quia victũ illis è manu rapiam. Quinetiam eorum nonnulli, hoc ipſo non contenti, quò maiore in pretio habeantur, fingunt eorum ſe libros contemnere, vnde didicerunt quicquid habẽt: & ſine quorum lectione, piſcibus magis eſſent muti: niſi ſe omnibus ridiculos facere vellent, nugando & ineptiendo.

Poſſem exempla proferre: ſed hoc dico, vt ipſos commonefaciam, ne aliquando traducere illos cogar. Hi ſunt qui perpetuò ædificationis verbum in ore habent, & vſque adeò ſibi placent, vt opinentur, ſibi ſolis artem ædificandi notam eſſe. Vtinam ſic defungerentur, vt nihil reprehẽſione dignum admitterent. Ego certè ipſis non inuiderem. Sed quid? Deſcendant in ſuas cõſcientias, & poſtea mihi bona fide reſpõdeant, quorſum Miſſas celebrent, in quibus ſciunt abominãdum eſſe ſacrilegium: & ita alios inducant ſuo exemplo ad idololatriam. Quin potius reſpondeant Deo, non mihi, annon propoſitum habeant ſe ædificare non in anima, ſed in corpore. Quæret quiſpiam, nunquid ita ſentiam de vniuerſis concionatoribus, qui inter Papiſtas propiùs aliis accedunt ad puram doctrinam: vtcunque ex dimidio tantùm doceant,

ac

ac multum desiderari possit in eorum doctrina. Absit, quin potiùs certò sum persuasus, quosdam ferri, bono zelo: Deíque honorem & salutem spectare, non suum commodum. At certum est eos qui sic excandescunt pro tuenda sua idololatria, eámque sub vmbra falsæ ædificationis tegere conantur, rebus suis intentos esse, & sibi potius ædificare domos, quàm Deo Ecclesiam. Quantum ad proximorum ædificationem pertinet, notare deberent quòd Paulus indicat: nempe, tam in bonum, quã in malum ædificari posse. Nam miserum populum suspensum tenendo, & in idololatria occupando, quid aliud quàm ipsum obdurant? Si in hoc maledicto ædificio gloriantur, hanc gloriam illis concedo. En primum genus eorum, quibus ego non satisfacio: nempe, cõcionatores, qui cùm exponere se morti deberent pro asserendo vero Dei cultu & euertenda idololatria, Christum sibi coquum esse volũt ad culinam instruendam. Quòd alios spectat, qui recto affectu ducuntur, etsi ipsos reprehendam in quo delinquũt, scio potiùs agnituros culpam, quàm vt monitiones respuant, quas videbunt ex puro Dei verbo sumptas.

Sequitur secunda species: nempe, Protonotarij delicati: quibus non displicet habere Euangelium, & de eo suauiter iocando, cum damicellis garrire: modò hoc ipsis non obstet, quominus viuant pro animi sui voto. In eodem ordine collocabo molles aulicos, & domicellas, quæ nunquã nisi blanditiis assueuerunt: proinde nesciunt quid sit audire verbum asperius. Non miror si isti omnes aciem cõtra me instruant, & quasi conspiratione facta, sacramentóque inter se coniuncti, me omnes vno ore damnẽt immodicę austeritatis. Et sanè iam hoc multò antè prouidi. Itaque, nunc mihi videor ipsos audire, sic loquentes: Facessat Caluinus: est enim plus æquo inhumanus. Quid enim? Si vellemus illi morem gerere, non tantùm ad mendicitatem nos redigeret, sed duceret rectà ad ignem. Æquúmne est adeò nos præcisè vrgeri? Si omnes optat esse sui similes, & inuidet nostræ quieti, quid hoc ad nos? Bene hîc stamus: contentus ipse sit suà sorte: nos autem frui nostra commoditate sinat. Tandem concludunt, me non tenere mundi rationes. Cùm mutuis assentationibus sibi mutuò blanditi sunt, putant se præclarã de me vltionẽ sumpsisse. Cedò: sed quid facient Domino, ad quem eos remitto, & ad cuius tribunal ipsos cito? Protonotarius quispiam ridere imaginem crucifixi poterit, cuius sumptibus deliciatur: est enim mortuũ idolũ. At Deus non patitur hoc modo rideri. Poterit aulicus histrionicos omnes ritus, quibus mundus placare Deũ conatur, deridiculo etiam habere: nam cùm idolorum sit cultus, quicquid sit pro sua libidine comminiscũtur homines, non est timẽdum ne ipsorum contẽptu irascatur Deus. Sed cùm de sacrosanctis Dei mãdatis quæstio est, nõ est illic mouendum caput. Poterit domicella sacrificulum, quem antea horrebat, quòd testem & consciũ secretioris vitæ habere cogeretur, nunc impunè cõtemnere. Nam à necessitate confitẽdi liberatam se nouit: sed coram Deo veniendum est nihilominus ad calculum. Interior ista animi confessio per Euãgelium non aboletur. Imò cùm antea rationes subduceremus cum sacrificio, cum Deo nunc supputandæ sunt. Velim hoc saltem ab ipsis impetrare, vt pro eo quòd obstinatis animis ad repellẽdas meas monitiones se cõparant, cogitent sibi semel apparandum esse corã Deo: vt secundum hanc ipsam doctrinã, quam nunc propono, iudicẽtur. Quicquid sit, ego meam operam ipsis ad blandiendum non locaui.

Tertius ordo ex iis constat, qui religionem quodammodo in philosophiam conuertunt: aut certè non admodum seriò tanguntur: sed quieti ac securi expectant, donec Ecclesia in tolerabilem statum reformetur: vt autem in eam rem incumbant, quia periculosum est, adduci nequeunt. Quidam etiam eorum ideas Platonicas concipiunt: de modo colendi Dei. Itaque bonam partem Papisticarum superstitionum excusant: quia mundum talibus ineptiis carere non posse, imaginantur. Hic ordo ferè constat ex literatis. Non quòd omnes literati sint tales: ego enim mallem, & certè præstaret scientias omnes exterminatas è mundo esse, quàm vt studio gloriæ Dei Christianos alienent. Sed multi literarum studiosi reperientur, qui in hac speculatione indormiunt, satis esse si Deũ cognoscant: intelligant veram salutis viam: si secum intus domi meditentur, qualis debeat Ecclesiæ status esse, ac ipsum Deo commendent: se verò interponere, aut suscipere huius rei curam, negligunt, tanquam rem supernacuam & ab officio suo alienã. Quinetiam ludibrio habent eos, quos vident hac sollicitudine affici: & zeli inconsiderati eos damnant.

Porrò, cùm libellum illum, de quo dixi, scriberem, mihi facile erat præuidere, apud tale genus hominum nequaquam gratum fore. Quare nouum videri non debet, si accidat, quod animo præsumpseram. Eos tamen obtestor, si causarum sunt patroni, ne defensionem causæ tam ruinosæ suscipiant: ex qua nihil referre possint, nisi infamiam. Si iudices sunt, obtestor, ne cognitionem vsurpent supra verbum Domini, quæ illorum foro subsubiecta nõ est. Quin potius sibi diffidentes, à iudicando supersedeant: & cum reuerentia & timore sententiæ à Deo latæ acquiescant. Si Medici sũt, ne emplastris & cataplasmatis inutilibus malũ tegant: quod curari nisi in lucẽ proferendo, nõ potest. Si Philosophi sunt, aut Dialectici, ne scietias quas mundo dedit Deus vt sint veritatis adminicula ad fucandũ mẽdaciũ conuertãt: nec tã infirmã esse putẽt Dei veritatẽ quæ inuicta vocatur: vt suis co-

loribus,aut picturis,vel cauillationũ argutiis opprimere eã possint.Si Theologię sunt studiosi,caueãt ne sciẽtes ac volẽtes incurrant in hãc horrendam maledictionẽ, quæ omnibus denũtiatur, qui dixerint bonum esse malum.

Quarta species sit ex mercatoribus,& plebeiis:qui commodè agẽtes in ędibus suis,inquietari nolunt.Itaque,quia non putant satis iustam me rationem habere suæ quietis, pro magistro me habere recusant. Constituũt autem se euasisse Dei iudiciũ, si consiliũ meum respuant. Quanquam istorum non tanta est multitudo, quia plus simplicitatis habent: ideóque nõ tam sunt instructi ad tergiuersandum.Nihilominus nulla est in mũdo viuendi conditio, in qua non reperiãtur aliqui Nicodemitæ, qui mihi indignentur, quòd ipsos præter modum vrgeam.En vt seruos Dei cõparatos esse oportet ad sustinendas deuorandásque hominum offensiones, dum fideliter vnumquenque admonere volunt.Neque abs re fertur communi prouerbio,hanc esse mercedem veritatis.Ego quidem hoc tantùm ægrè fero,quòd video ita sibi addictos, vt nisi Deus per omnia illis obsequatur, statim aduersus eum fremant. Rursum,quòd ita malè erga Euangelium affectos video,quod tamen sequi se profitentur, vt quoties suauem illis cantilenã non canit, ex templo parati sint ad eius abnegationẽ:nisi primo ingressu faciant, ab vno in alterum delabi promptũ est. Nam si hodie obstinent animos,nec aurẽ Deo prębere sustineant,cras in alia causa similiter illi obstrepẽt:donec fastidio primùm,deinde odio doctrinæ concepto,ad eius auditum horreant.At verò officium meũ est,studere vt salutaris sit omnibus mea doctrina. Postquam hoc conatus sum, si non respondet studio euentus,acquiesco in Dei voluntate.Quãtum ad Epicureos & Lucianicos,qui abutẽtes Euangelij titulo, ipsum pro fabula habent, hîc supersedeo quicquam dicere: nam apud eos locum monitiones non habent. Tantùm in quatuor illis generibus includere eos volui, qui aliquam saltem scintillam timoris Dei habent, verbũmque eius reuerentur: sed non eò vsque profecerunt in schola Christi, vt sibi renuntiare, mundúmque & propriam vitam pro honore Dei obliuisci didicerint.

Ab iis ergo omnibus,qui tales sunt,quęro, quid causæ habeant, cur me nimis rigidum arbitrentur,quia ipsis non permittam manifestis idololatriis pollui, & eos ritus suscipere,quos ipsi coram Deo vitiosos esse & damnatos testes sunt.Hîc non de mea aut illorum opinione agitur. Ostendo quid in Scripturis reperiam:nec festinanter sententiam protuli: atque adeò nihil dico, nisi tam clarum ac perspicuum, vt nemo cõtradicere queat,quin Dei verbo palàm aduersetur. Tantùm enim ex ore Magistri loquor.Nam testimonia produco, quæ id penitus euincant. Si fas sibi esse putant probare quod Deus damnauit, pulchris coloribus pingendo,fallũtur.Si persuadere Deo volunt, bis falluntur. Dicet vnus eorum,Vt mihi detur ædificandi opportunitas,Missas celebro,quãquam in illis contineri scio sacrilegium cum Christi blasphemia coniunctum. Vt demus finem eius rectum esse, ánne ideo sequitur,quod facit,esse rectum? Faciet quidem interdum Dominus, vt viis illicitis verbum suũ promoueatur: vt peritus est artifex,qui ex malo bonum elicere nouit. Sequitúrne tamen hoc illi probari:aut excusationem habere, cùm factum est? Ego quidem lætor,& Deo gratias ago,cùm intelligo rimam aliquam apertam esse veritati: & concionatorem quempiam modico saltem gustu rectæ intelligentiæ populum imbuisse. Si audio quempiam vlteriùs progressum in prædicando Christi regno, duplex gaudium percipio. Interea,si quid est infirmitatis,hoc vitiosum reputare non desino. Porrò, nunc ab ipsis quæro, sitne tolerabile vitium, & ad quod cõniueri debeat,cùm is qui suggestum cõscendit ad sustinendam Christi personam, ad populum eius nomine & authoritate docendum, ad obeundum denique cœlestis legati munus,se abominationi cõsentire simulat,quæ palàm repugnat cum præcipuo capite doctrinæ Euangelicæ? Proinde, quoties suam bonam intentionem mihi obiicient, statim excipiam,Nihil mali agendum esse,vt bonum inde proueniat.

Eò minùs audienda est querela, qua simul omnes me grauant. Quid ergò, inquiunt? Cedemúsne patria & fortunis omnibus,vt in locum profugiamus nobis ignotum, aut nos in mortem exponemus?Colligantur in summam quæcunque ad hoc argumentum pertinent, & quæcunque ipsi colligere solent. Proinde sunt,acsi quis diceret:Quid?An non possum Deo adhærere,& verbum eius sequi, quin persecutionem patiar? Si hac conditione Christiani esse volunt, pingendus erit nouus Christus.Respondebit quispiam ipsorum: Si Deus persecutiones immittat, patienter ferendas esse: sed quoad licet, esse fugiendas. In primis verò cauendum, ne eas te meritate nostra asciscamus. Hoc totum fateor. Sed cùm hoc pacisci cum Deo volumus, ne quid persecutionis subeamus pro eius verbo: nónne hoc est Christũ trãsfigurare,vt talem habeamus,qualis appetitur à carne nostra,Et quid aliud faciunt,qui hoc allegant,pro ingenti absurdo, se,quod præcipio, nõ posse pręstare sine periculo mortis,aut rerũ omnium suarum iactura?Si quid de capite meo confingo,pro nihilo ducatur. Verùm,si huc nos Deus vocat,vt impiorum rabiem pro nominis sui gloria in nos prouocemus, aut conferamus nos in aliquem locum, vbi purè ipsum adorare liceat:quàm irreuerenter cum ipso agimus ita responsando?Semel pronuntiauit Christus,omnes quibus pretiosæ erunt animæ suæ in hoc mundo, eas perdituros.

Cùm

Cùm ergo hac excusatione euadere conantur isti, imminere mortis periculum, si faciant quod ex Scripturis doceo: an non Christum cogere volunt ad sententiam suam retractandam? At natura repugnat, inquiunt. Quis ignorat? Sed vbi est virtus Domini, quæ extare in nobis debuerat? Si fideles nascente Ecclesia hoc dixissent, quid Christianismo factum esset? An non inter initia concidisset, instar abortus? Quàm vereor ne luculenta ista cognitio veritatis, qua hic nos donauit Deus, nobis in grauius iudicium cedat! Tota veterum Martyrum theologia, in his paucis capitibus inclusa erat: Vnum Deum esse adorandum, in ipso collocandam omnem fiduciam: verum eius cultum in hoc constare, vt adoretur solus, inuocetur, & cum gratiarum actione agnoscatur bonorum omniũ author, vita exigatur ad regulam verbi ipsius: item, nunquam alibi salutem esse & vitam, quã in solo Christo. Neque verò tam profundam istarum rerum cognitionẽ habebant, vt subtiliter possent de singulis disputare: sed rudi simplicitate contenti erant. Cum hac tamen alacres currebant ad ignem: aut aliud supplicij genus. Quinetiam illuc infantes suos portabant matres. Nos qui præ illis tam magni sumus magistri, tam disertè de quauis quæstione disserere nouimus, non capimus quid sit Dei veritati reddere testimonium, cùm opus est: & Christianismum nostrum probare.

Sed hoc est aliquantò deterius, quòd quibusdam non sufficit tales querelas edere, ut à cõmuni lege, quam suis omnibus imposuit Christus, se eximant: sed blasphemiis se armant ad resistendum Deo. Blasphemias appello, cùm pro sensu carnalis prudentiæ, hanc esse optimam promouendi Euangelij rationem sibi persuadent, cõmunicare Papistarum idololatriis, nec periculum ea causa subire. Si tali opinione occupati fuissẽt Apostoli, quid, quæso, nobiscum actum esset? Obiiciunt, paulatim esse progrediendum. Fateor: addo etiam, incipiendum esse à fundamentis: & quia non possint vno die simul omnia confici, ordinem tenendum esse. Sed quale hoc est fundamentum, cùm suo exemplo abominationẽ ędificant verbo Dei tam contrariam: nempe, manifestam idololatriã? Alterum verò quod obtendunt, obliqua etiã est blasphemia, præter id quòd hypocrisi & mendacio non caret. Inuiti, inquiunt, conniuemus ad multa, & multa facimus, quò lucrifaciamus multos Domino. Hoc modo conseruatur Ecclesia & augetur, quæ secus agendo periret. Huccine honorem habent Deo, vt eum non putent conseruare Ecclesiam suam posse, nisi ipsorum simulatione adiuuetur, quam vbique tam fortiter reiicit? De Apostolis quoque, quàm honorificè sentiunt, cùm aiunt confundi omnia & Ecclesiam destrui, si quis eorum confidentiam sequatur, qua vsi sunt in plantando Christi regno? Quòd si eos nihil pudeat imprudentię damnare Apostolos, quid tamen de successu dicent, quem ardenti eorum zelo & constantiæ Dominus contulit? Iactabúntne ædificatam hactenus sua opera decẽ hominum Ecclesiam, in vrbe aliqua aut pago, cum tam magna ista sua discretione, & tam circunspecta sapientia: cùm totus mundus simplici nudáque Euangelij prædicatione ad Deum fuerit adductus? Deinde, appello ipsorum conscientias: nunquid ad hunc finem tendant, ac non potiùs vt læsionem fugiant cutis suæ? Certo certius est, colorem hunc, quẽ prætendunt, procul abesse ab eorum consilio. Sed hoc non moror: neque enim meliorem in partẽ accipi poterit hæc defensio, quàm vt blasphemias istas contineat: nẽpe, medium, quod ordinauit Deus ad Ecclesiam suam promouendam & tuendam, neque aptum, neque vtile esse: virtutem, quam hactenus exeruit in Ecclesiæ conseruatione, esse collapsam: non fiducia virtutis eius promouendã esse Euangelij veritatẽ, sed carnalis prudentiæ auxilio.

Ab hac scaturigine manant, quascunque præterea adducunt cauillationes: nẽpe, quòd hanc gloriam dare non possunt Deo, vt illum sinentes gubernare rerum euentus, quò fœliciter eius directione succedant, sine controuersia exequantur quod præcipit. Nec se hac sollicitudine torqueant, Quid sequetur? quid eueniet? Sunt autem hæc eorum argumenta: Si fugere idololatriam vellent omnes pij, regiones, vbi nunc copiosum est Dei semen, statim desertæ aridæque manerent. Respondeo Dei esse officiũ huic periculo mederi. Respondeo secundò, discessum hominis sonantius aliquando, & efficacius docere, quàm si ore suo prædicaret. Respondeo tertiò, me non postulare, vt quispiam patria cedat. Domini est terra. Tantùm illum pura conscientia colamus, vbicunque erimus. Si hoc agentibus non dabitur ampliùs consistendi locus, commendantes nos eius tutelæ, migremus aliò. Quartò, respondeo, stultè facere singulos, dum sic suscipiunt communẽ omnium causam: scimus enim ad nos quoque pertinere, quod olim dictũ fuit Petro: Quid *Ioan.21.*
aliis facturus sim, nihil ad te. Sequere me. V- *21*
nusquisque nostrûm fateor, solicitus de suis proximis esse debet: sed in hoc, vt mutuò nos adiuuemus, non vt occasionem remoræ alij ab aliis sumamus. Respondeo denique, eos, dum hoc periculum prouident, perinde facere, acsi cogitarent quale vinum bibituri sint hinc ad mille annos: neque enim omnibus ęquali mensura gratias suas distribuit Deus, nec eadem ratione. Frustra ergò timent ne regiones totæ Christianis nudentur: potiùs Euangelium centuplo magis propagaretur. Denique, si hoc posset ab illis impetrari, vt non ampliùs à maledicta carnis prudentia penderent, facilè protinus inter nos conueniret.

Non est præsentis instituti, omnia eorum hîc obiecta refellere: nam id plus satis feci in opusculo de quo conqueruntur: tantùm attingere obiter volui, quid proficiant sic aduersus Deum obloquēdo, vt supersedere potiùs discant, quàm vt causam suam reddāt peiorem. Præterea, admonitos velim, vt ab ista ingratitudine desistant, quam suis exprobrationibus produnt: Cùm tantam strenuitatem præ se ferat Caluinus, cur non huc venit ipse, vt videamus qualiter se gerat? Facit idem, quod duces exercituum solent: qui in vrbium oppugnationibus gregarios milites instigāt ad irruēdum, & excipiendos ictus: ipsi autem extra discrimen subsistunt. Hac ratione, fidelibus olim ludibrio fuissent cunctæ Apostolorum exhortationes: cùm eos incitabant ad ferendas continuas persecutiones pro Christi nomine. Hortabantur, ne vllam ob calamitatem frangerentur animis: vt læti & alacres, bonorum iacturam facerent: sustinerent æquo animo mundi opprobria: constanter ad mortem ipsam pergerent, postquam ita Domino visum esset. Poterant excipere fideles: Huc venite ipsi, & viam nobis monstrate. Dicet quispiam, Apostolos non immunes fuisse à persecutionibus, atque hoc illis maiorem fiduciam præbuisse requirēdi ab aliis, quod ipsi opere præstabant. Respondeo, sæpè hortari solitos fuisse ad patiētiam & fortitudinem Ecclesias, vnde ipsi periculi metu aufugerant. Obsecro, cùm dicit Apostolus Hebræis, Nondum ad sanguinem vsque restitistis: nónne excipere poterant, Tibíne dolet, an nobis inuides, quòd deteriore non simus conditione, quàm tu? Adeóque ne sim prolixior, quid Petro dici poterat, cùm fidelibus ostenderet, hanc esse veram beatitudinem, pati pro Christi nomine?

Heb. 12. 4

1. Pet. 4. 12

At verò fideles, cum reuerentia, tales exhortationes amplectebantur. Quemadmodum hodie quoque faciunt, qui verè sunt pij, scientes hominum non aliter derisui habere sanctas monitiones ex verbo Dei sumptas, quàm in suum exitiū. Quòd ad me pertinet, non me iactabo multa perpessum: sed vnum verè afferam, per me non stetisse: quinetiam aliquoties me exposuisse periculo. Et quia mecum præfecto militari conferunt, cur tam maligni sunt, & inhumani, vt non satis habeant, si præstem in hoc spirituali bello aduersus Satanā, quicquid à bono & fideli duce desiderari potest in terrena militia? Quanquam in eo quoque falluntur, quòd me tam procul à iactu telorum collocant. Nam etiāsi mihi ad oculum non immineat hodie persecutio, quid tamen cras futurum sit, nescio. Quicquid si nimium sim stupidus, nisi me iā hac hora præparem, ne ex improuiso circumueniar. Cùm eò venire oportuerit, spero hāc gratiam mihi non defuturam à Domino, vt nomen eius sanguine meo glorificem, quemadmodum nunc lingua & calamo. Nec remissiore animo vitam profundam, quàm nunc verba facio. Ipsi verò suam in eo turpitudinem produnt, cùm nihil habentes reliqui, ad probra & maledicentiam confugiunt.

Verùm, adhuc sibi videntur honestum operculum habere, quandiu sub pallio Nicodemi teguntur: quod simile faciunt pallio Virginis, quam Lutetiæ pictam aliquando vidi apud Carmelitas: memini enim illic latere Monachorum legionem, tanquā pullorum cateruam, sub alis gallinæ. In hunc modum isti tam latè extendunt Nicodemi pallium, vt inde tegantur omnes: saltem opinione sua. Nam re vera cùm quisque ad se oram vnam traheret, sic distraxerunt huc & illuc, vt lacerauerint, non tantū in frusta, sed etiam in fila. Qualiter igitur sub eo delitescūt? dicet quispiā. Nempe, idē illis accidit, quod perdicibus: quæ se bene latitare putant, inuenta latebra ad caput occultandum. Proinde, hoc palliū Nicodemi, quo tegi se opinantur, non nisi falsa imaginatio est, qua se deludunt, acsi oculos clauderent, aut velo obducerent, ne possent ab aliis cerni. Quid enim habent cum Nicodemo simile? Quia venit ad Christū nocte, inquiunt: nec se professus est Christi discipulū. Fateor equidē Nicodemum, priusquā illustratus esset, latebras quæsiisse: sed ex quo illi Sol iustitiæ illuxerat, nūquid se in suis latibulis semper continuit? Quin potiùs videmus, qualem professionem ediderit: & quidem cum omnia desperatione plena essent. cùm, scilicet, Pilatum adiit vnà cum Iosepho, vt Christi corpus ad sepulturā peteret. Obseruemus tempus. En Sacerdotes, Pharisæi, & omnes veritatis hostes, tanquam victores triūphant. Ex aduerso, miseri Christiani cōsternati sunt, & propè attoniti, dum Magistrum & Redēptorem suum mortuum vident, & corpus eius in patibulo inter latrones suspensum.

Scribæ, Pharisæi & Sacerdotes sunt in excubiis, vt obseruent, num quis ausit mussitare: nec enim ipsis satis est, occisum esse Christum, nisi in totum deleatur eius memoria. Illa adhuc rabie, quam in eum exercuerant, inflammati sunt ad persequenda eius membra. Populus etiam tumultuabatur, vt certum esset Nicodemo, se non aliter profiteri posse discipulum aut studiosum Christi, quin omnium furorem in se concitaret. Profitetur nihilominus euidēter coram omnibus: probrū & infamiam non metuit: non refugit odium: tumultum non horret: persecutiones non reformidat. En quid sit Nicodemizare, si Nicodemum Christianum aspicimus: non autē in illa ignorantia, qua detinebatur ante agnitum Christum. Sed quid? Isti, quod fecit Nicodemus incredulitatis suæ tempore, imitari volunt. Exemplum autem, quod fide iam donatus prodidit, dissimulant ad se pertinere. Summa hæc sit: Nicodemus igno-

ignorantia adhuc detentus, noctu ad Christū venit. Postquam fide illuminatus fuit, palàm & interdiu ipsum confessus est: idq; tempore magis formidoloso, quàm fuisset anteà. Quamobrē, qui eius nomen pro integumento asciscunt, grauem illi faciunt iniuriam, & nihilo interea magis proficiunt, quā si Christianæ fidei persecutor, Paulum in excusationem obtenderet. Neque hoc solum est specimē, quo Nicodemus, cum magno vitæ discrimine, se Christianum ostendit: iam enim tum cœpit periclitari pro Christo, cùm in cœtu impiorum, contra omnes institit, ne inauditum damnarent. Non edebat quidem, fateor, tunc integram confessionem: hoc tamen ipsum aliquò vsque progredi erat, cohibere furiosum impetum totius Synagogæ. Nunc in cœtu aliquo tres aut quatuor erunt istorum Nicodemitarum, qui taciti sinēt miserum Christianum crudeliter morti addici. Atque vtinam nemo eorum damnationi subscriberet. Hæc ergò est vera Nicodemizandi ratio, proficere de die in diem, & se animare temporis successu, ad dandam Deo gloriam. Fortè, vna in re illis concedi possit, similes esse Nicodemo: nempe, quòd ad eius imitationem Christum sepeliunt. Sed inter duas istas sepulturas magnum est discrimen. Corpus enim solum sepeliuit Nicodemus, & pretiosis aromatibus vnxit. Isti corpus simul & animam, diuinitatem & humanitatem, atque sine honore. Nicodemus sepeliuit mortuum: isti sub terram defodiunt, postquam resurrexit. Ergò, posthac desinant opponere Nicodemum pro clypeo, quo sibi licitum esse persuadeant, fidem suam dissimulare vsque ad idololatriæ simulationem: cùm centuplo plus fortitudinis ostenderit vnus Nicodemus in morte Christi, quàm ipsi omnes post eius resurrectionem.

Iam finiendi tempus est. Credo autem, quicunque guttā habent sani iudicij, eos clarè perspicere nullam esse rationem, cur accuser nimij rigoris: quòd ea tantùm à Christianis exigam, quæ Christus illis præcisè iniungit. Qui autem aures habent tam molliculas, vt me ferre nequeant: respondeo, duram non esse meam doctrinam, sed duriciem cordis ipsorum facere, vt talem iudicent. Si difficile factu est quod doceo, nō sequitur propterea, quin officij nostri sit. Scio non esse cuiusque corrigere publicum regni statum: neque id requiro: sed tantùm, vt se quisque reformet, à mali communione abstinendo. Si res est ipsis molesta secundùm carnem, nihil miror: sed si agnoscant verum esse quod dico, potiùs veritati pareant, quàm vt phreneticorum more, medicum percutiant. Non oblector ipsorum mœrore. Si tamen eos ad tristitiam possem adducere, de qua Paulus loquitur, hoc est, quæ pœnitentiam in ipsis generet, non me pœnitebit: nam illis cedet in salutem. Si tristantur, vt fremant & resistant, doleo. Neque enim mihi cordi est ipsorum exitium: nec mihi vellem eius imputari causam: sed cùm ipsi in causa sint, quid facerem?

Hactenus cum iis locutus sum, qui aduersus Deum sapiunt, vt se eo inuito iustificent: nunc sermonem ad eos conuertam, qui inter Papistas agentes, cum timore & humilitate miseriam suam agnoscunt: & inuiti manent inter illas abominationes, quas spectare coguntur. Satis reputo, quantopere sint perplexi. Rursum scio, sic tractandas esse pauidas conscientias, ne coniiciantur in desperationem. Atqui, videre licet ex opusculo, me non fuisse tam inhumanum, quin rationem talis habuerim, ad ipsos consolandos. Seruaui, fateor, temperamentum, quale Dominus mihi permittit: non autem quale appetit mundus: nempe, quòd illis non adulādo, hortatus sum ad preces & peccati sui confessionem: ad gemitum & lachrymas: hortatus, inquam, sum, vt Deo se commendent, & assiduè ab ipso liberationem poscant ex hac seruitute, aut fortitudinem & constantiam, qua instructi, honorem eius præferant propriæ vitæ. Hortatus sum denique, vt seipsos quotidie vrgeant, ad quærendum mali exitum. In hac sententia etiamnum persto, ac sic eos consolari cupio qui peccant, vt non indormiāt suæ socordiæ: neque se indurent aduersus Dominum. Et sanè non huc spectant Christianæ consolationes, vt animos sopiant, persuadēdo ipsis malum esse bonum: sed vt coram Deo deiecti & confusi, mittantur ad vnicum remediū: nempe, vt veniam à Deo postulent, & liberationē à malo. Quibus hoc non satisfacit, quærant alibi suum Balaam, qui benedicat, quod Deus maledixit. Hoc neque officij mei est, neque moris.

Hæc porrò ratio est, cur tanta vehementia in hoc argumentum insistam: quia non dubito, grauiter hactenus à plerisque prouocatā fuisse iram Dei, quòd tam paruo æstimârint, adeóque pro ioco duxerint sacrum eius nomen polluere, idololatriis se miscendo. Iam illud quidem non leue crimen est, idololatriam externam perpetrare: corpus nostrum, quod Dei templum est, ea fœditate inquināndo, quam Scriptura non minùs damnat, quā scortationem. Hoc quoque non exiguum est erratum, transferre ad idolum, Dei gloriam. De externa reuerentia intelligo, quæ testimonium est spiritualis cultus. Hoc tantùm modo profitemur nos idololatriæ consentire. Nec vulgaris postremò culpa est, malum exemplum dare proximis, quo cæci in errore confirmentur: infirmi verò turbentur, vel offendantur. Verùm, quando ad hæc omnia mala adiicimus impudentiam, & tanquam putidæ meretrices, os fricamus & frontem, quasi nihil mali egerimus: hoc verò est Deo illudere: & tanquam data opera, illi indicere certamen, vel potiùs illum in nos ad vltionem armare, quemadmodum etiam

per Prophetam suum Isaiam ostendit: iureiurando denuntians, talem iniquitatem nō remissum iri. Videmus vt Dauid, cùm fugitiuus è patria exularet inter Philistinos, nihil magis deplorauerit, quàm quòd priuatus esset facultate veniendi ad sacros cœtus, vt ibi precaretur inter fideles: Dei doctrinam audiret,& se confirmaret Sacramentorum vsu. Præ hoc vno,parui ęstimabat se expulsum esse à regno, quod tamē habebat ex dono Dei: priuatum esse parentibus & amicis,vxore expoliatum,Neque enim ob has causas lamentatum fuisse legimus,sicuti quòd priuatus esset accessu Templi. Quamobrem,quicunque in regionibus degunt, vbi nulla extat Ecclesiæ facies,ad Deum ritè adorandum & inuocandum, ad audiendam eius doctrinam, ad recipienda eius Sacramenta,cum Dauide gemere deberent, se orbatos esse tantis donis, támque necessariis: nullo enim apertiore signo prodimus nos præfractos esse & contumaces Filio Dei, quàm cùm ad eius flagella stupidi sumus.Hoc porrò flagellum, præ aliis omnibus horrori nobis esse debet, cùm nobis adimit eas notas,quibus præsentiam suam testatur mundo. Hic autem extremus est rigor, cùm huic captiuitati nos alligat,vt idola cogamur adorare. An non ergo nimius hic est Dei contemptus, non affici & quodammodo ridere,cùm signis euidentibus iratum se nobis declarat: adeóque multò acerbius, quàm si peste,bello & fame simul nos persequeretur.

Quamobrem,omnibus subductis,nō possum, sicuti iā dixi,aliter statuere, quàm quòd talis socordia Deum prouocat, vt homines abiiciat, & relinquat in tali exitio. Nam si vno consensu omnes diligenter reputarent suā miseriam, sibíque in eo displicerent, quòd Deum non glorificant prout meretur, veniā ab ipso deprecantes, poscentésque vt manus suæ potentiam ad eos eruendos velit exerere: exaudiret proculdubio eorum gemitus. Quòd si id pridem factum fuisset, iam apparuisset eius benedictio:neque enim recipiendæ eius gratiæ capaces sumus, donec præmur malis nostris. Aliud impedimentum, quo retardatur opus Domini,est in eorum ignauia & timiditate. Dandus erat hic honor Deo, ipsum vias inuenire posse regni sui promouendi, quæ sub sensum nostrum non cadunt, vt hac fiducia se paulò audacius impenderēt,quisque pro facultate sua. Sed quid è contrario fit? Antequam aggredi aut attentare quippiam ausint pro Dei honore, vna voce pronuntiant omnes,supersedendum esse: quia nihil sua opinione proficerent. Annō digni sunt à quibus suam benedictionem retrahat Deus: & quibus virtutem suam occultet, quando eum tam imbecillum imaginantur? Quinetiam periculum est,ne Dominus in posterum Verbi sui cursum reflectat ab ipsis: vt steriles,aut destituti maneant. Hęc enim iusta esset vltio tātæ timiditatis. Quòd si id nobis accidat, in nos certò conferenda erit culpa, cùm nemo nostrûm digitum admouere velit, ad promouendam Dei gloriam. Atque ideo hoc subterfugimus, quia diffidimus Dei ipsius virtuti, dum eam, quæ infinita est, captu sensus nostri metimur. Proinde,se quisque Dei fiducia roboret, quò se omnes ad operis partem pro virili accingant: nempe,vt cum Satana bellum gerendo, regnum Christi restituere conentur. Ne concionatores tanta cautione inuigilent ad consulendum vitæ suæ, quanto zelo ardeant ad exequendum suum munus: & implendum quod pollicentur,conscenso suggestu: quod tribunal est veritatis,vnde solus Christus audiendus est. Auditores doctrinæ efficaciam proferant: & eam propagare studeant, alij aliis in manum tradendo. De cęterò,cùm Dauid professionem edere volens,piis omnibus communem, negat se communicaturum idolorum sacrificiis, & nomina eorum sibi in ore fore negat: saltem qui ab hac puritate deflectunt,agnoscant suum delictum, ac continenter Deum precentur, tam pro venia impetranda,quàm pro exitu. Ne quisquam subterfugiat, vel aures obturet, vel claudat oculos: quemadmodum multi se aliquid consecutos esse putant, dum abstinent ab auditu & lectione sanæ doctrinæ, vt cum Deo nunquā veniant ad calculum: nam omnibus,qui eius verbum audire non sustinebunt, quò obiurgationem & minas effugiant,denuntio,manū eius sensuros: quæ multò durius ipsos vrgebit, & multò amarius clamare coget, Væ væ, ídque in exitium: cùm verbum in remedium proponatur hodie ad salutem. Ps.16

CONSILIVM PHILIPPI Melancthonis.

NON dubium est, omnes creaturas rationes obligatas esse ad primū præceptum: vt verum Deum, vero timore, & vera fide colant,& fugiant omnia idola Ethnica, Mahometica, hæretica,& quarumcunque sectarum portenta, pugnantia cum verbo Dei: in quo se verus Deus patefecit. Mat.4. Dominum Deum tuū adorabis, & illi soli seruies. Nec tantùm interior cultus necessarius est,sed etiam externa significatio, seu cōfessio,seu professio. Math. 10. Qui negauerit me coram hominibus, negabo eum coram Patre cœlesti. Negat autem, qui nunquā apertè confitetur, imò etiā perseuerat in testimoniis cōtrariis veræ inuocationi: legit Missas,aut adorat panem,aut statuas. Quòd enim quidā dicunt,se nō negare, sed interrogatos, dicturos esse ꝙ sentiāt,nec opus esse sine vocatione periculū accersere: etsi hæc vera sunt,tamē interea non sunt cōtraria facienda veræ inuocationi. Vt si quis captiuus ex Christianis,viuens inter Turcas,

tacitus

tacitus apud ſeſe Chriſtū inuocaret, nec tamen externa profeſſione ſuam fidem oſtenderet, imò etiā intereſſet Turcicis ſacris: haud dubiè reus eſſet æternæ iræ Dei. Sed vbicunque ſumus, ſiue inter Turcas, ſiue inter hęreticos, ſiue inter verè pios, interdum aliqua confeſſio neceſſaria eſt, & certè contraria verę inuocationi non ſunt facienda. Si quis igitur eſt ſacrificulus aut monachus, & cogitur Miſſas celebrare, vt vocant, ſi intelligit ſe impiè facere, omittat eas Miſſas, nec agat cōtra conſcientiam: nec poteſt inueniri excuſatio vlla pia, cur liceat retinere eam conſuetudinem. Idem dico de laicis. Et quæ norunt verè eſſe idolorum cultus, fugiant, iuxta illud: Fugite idola. Sunt autem manifeſti cultus idolorum, inuocatio ſanctorum, qui ex hac vita diſceſſerunt: inuocatio ad certas ſtatuas, adoratio panis in impiis Miſſis, & in circungeſtatione.

Aliqui diſſimulantes agnitam veritatem, confirmant ſæuitiam regum. Hi etiam magis peccant, quàm non fugientes idola. Propter has cauſas, tutiſſimū eſſet diſcedere ex locis, vbi defenduntur cultus idolorum. Sed dicat aliquis, nō omnes poſſe in vno loco eſſe, nec poſſe diſcedere coniugem à viro, aut matrem à liberis. Hîc reſpondeo. Duo ſunt genera: alij ſunt firmi: alij infirmi. Sed ſiue firmus eſt quiſpiam, ſiue infirmus, ſciat mandatum Dei eſſe, vt fugiat idola, & oſtendat aliquam confeſſionem. Et cùm alius alio firmior ſit, alius confeſſionem magis, alius minus illuſtrē oſtendet. Ioannes Apoſtolus firmior erat Nicodemo: quanquam vterque erat imbecillis. Pia mater-familias, habet cauſam non facilè diſcedendi à marito & à liberis: ſed tamen oſtendat confeſſionem, & fugiat idola, eáque in re proficiat, dicat quid ſentiat, nō accedat ad Miſſas, abſit à pompis, in quibus circungeſtatur panis.

Hactenus dixi de rebus neceſſariis. Sæpe autem Eccleſia habuit aliquas confuſiones: vt Hieroſolymæ, tempore Zachariæ, multum erat vitioſorum cultuum, & prauarū opinionum in templo: & tamen eò, vera Eccleſia etiam conueniebat, vt Zacharias, Elizabeth, Maria. Tali tempore, hi qui ſunt in ſuis Eccleſiis, apertè improbent errores, vt fecit Zacharias: ritus autē bonos, aut adiaphoros ſeruare poſſunt.

Volo pios, firmos & infirmos, accedere ad baptiſmum infantum, in ſuis Eccleſiis, vbicūque ſunt. Seruare etiam poſſunt ritus adiaphoros, vt intereſſe lectioni Pſalmorum in veſpertinis precibus, & aliis honeſtis congreſſibus, etſi aliquid vitij aliquibus admixtū eſt, quia in eo cœtu ſunt adhuc aliqui electi, & ſancti, vt pueri: & aliqui adulti rectè ſentiētes, ſed infirmi, qui tamen ſunt mēbra Chriſti, & ſunt paulatim prouehendi.

Sed dicat aliquis, Si non accedam ad Miſſas, ad pompas publicas, cùm geſtatur ſacramentum, rapiar ad ſupplicium. Ad id reſpōdeo: Regulam, quæ docet quid ſit faciēdum, notā eſſe, ſed aliud eſt loqui de regula, aliud de facto. Regula eſt, vt potiùs diſcedas ex illis locis, quàm venias ad ſuppliciū: ac infirmis faciliùs eſt ſuſtinere exilium: ſed qui nec exilia, nec ſupplicia ſuſtinere volunt, valde infirmi ſunt. His, vt ægrotis, non aliud dicere poſſum, niſi vt imbecillitatem agnoſcant, & deplorent, & paulatim vires confirment, & aliqua ſubinde illuſtriora teſtimonia confeſſionis edant. Scio rem difficilem eſſe, hæc exordia confeſſionis. Sed aut proficiendum eſt, aut expectandus interitus. Hîc autem addo præmonitiones quatuor.

Prima, priùs bene iaciantur fundamenta, doctrinam Euangelij rectè cognoſcamus, ne falſa pro veris amplectamur, nec augeamus nobis errores, & aliis: nec pericula propter falſas opiniones ſuſcipiamus: ſed fugiamus Anabaptiſtarum furores, qui multos errores circunferunt. Negant peccatum originis, improbant baptiſmum infantum, corrūpunt doctrinam de iuſtitia fidei, damnant politias, magiſtratus iudicia, diſtinctionem dominiorum, vera iuramenta: denique multi multis malis, & pernicioſis opinionibus dementari ſe ſinunt. Ideo ſimus prudentes, & circunſpecti, & vero iudicio, doctrinę genus eligamus: & amplexi veras ſententias, non abiiciamus.

Secunda præmonitio: Non blandiamur ipſi nobis, nec prætexatur infirmitas ſimulationi. Multi in aulis vocant ſe Nicodemos, & infirmos, cùm ſint præuaricatores, & ſimiles Alcimi, cuius fit mentio in hiſtoria Machabæorum: confirmant ſæuitiam potentum, ſua diſſimulatione. Multi etiam ſophiſticas mitigationes quærunt, vt excuſent cultus idolorum. Etiam ſi ſacrificia in Miſſis non valent pro mortuis, inquiunt, valent tamen preces. Et poſſent exempla multa ſophiſticarum illarum excuſationum recenſeri: ſed ita ludere præſtigiis ſophiſmatum, eſt tentare Deum, & impiè abuti nomine Dei.

Tertia præmonitio: Priuſquam periculo ſupplicij ſe homo exponat, cogitet de patiētia, ſeu conſtantia. Multi θρασύδειλοι initio audacter inchoant mutationes, & poſtea cùm pericula ſunt propiora, fracti animis abiiciūt doctrinam, ac multi deinde fiunt ſicut Epicurei. Quando igitur homo tantùm roboris habeat, vt poſſit confeſſionis periculum ſibi accerſere, non poteſt regulis deſcribi: ſed euentus ipſe oſtendet, an Spiritus ſanctus confirmauerit animum. Noſtrum eſt tamen rectè docere, non blandiri infirmitati. Et quanquam aliquantiſper tempori venia danda eſt, præſertim in νεοφύτοις, in magnis cauſis, in metu publicæ diſcordiæ: tamen nō ſit diſſimulatio perpetua. Primum decalogi pręceptum, Non habebis deos alienos, omnibus rebus aliis anteferendum eſt.

Quarta præmonitio: Fugienti in exilium

cogitandum est etiã, quid sit Ecclesia, & cui cœtui velit se adiungere: quia nõ ita fugiendum est, vt postea viuas in solitudine, aut latebris, aut solus tuis quibusdam imaginationibus fruaris, aut fingas subinde nouas opiniones, sicut multi hoc tempore vagantur, Schenkfeldius, Campanus, & alij innumerabiles: qui omnibus Ecclesiis maledicunt, & totum ministerium Euangelicum contemnunt, & suis quibusdam paradoxis in doctrina & in moribus, delectantur. Hæc exempla non imitemur: sed eligamus verum & certum doctrinæ genus, & palàm Ecclesiæ alicui publicè nos adiungamus: amemus ministerium, & conspiciatur nostra confessio in eo cœtu: simul vtamur Sacramentis non deprauatis, coniungamus nostram inuocationem cum Ecclesiæ inuocatione: sicut Christus peculiari promissione cõmendauit nobis tuendæ cõgregationis publicæ: videlicet vt seruetur publicum ministerium, vt dicitur: Vbicunq; duo aut tres erunt cõgregati in nomine meo, in medio eorum sum, & fient eis quæ petent, &c. Vult honestam frequentiam esse publicorum congressuum, & hanc vult à singulis adiuuari. Vult enim ministerium Euangelicum conspici, & audiri, quod non fit in dissipatione. Ideò multa dicta Prophetica commendant nobis studiũ iuuandi publicos congressus. Vt Psal.102. In conueniendo populos in vnum, & reges vt seruiant Domino. & Ps. 135. Qui statis in domo Domini in atriis domus Dei nostri, & Psal.150. Laus eius in Ecclesia sanctorum. Hanc sententiam dextrè intellectam iudico esse piam. Nec tamen antefero meam sententiam aliorum piorum, & doctorum iudiciis: & admonitus, si quid desideratur, corrigam. Die xvij. Aprilis, quo Noha ante annos 3846. arcam ingressus est: quo exemplo Deus testatus est, se non deserere Ecclesiam suam cùm magnis fluctibus quassabitur.

Philippus Melancthon.

MARTINI BVCERI consilium.

SENTENTIAE hìc à domino Philippo scriptæ, in omnibus assentior. Opto quidem fratres, quos Babylonica tenet captiuitas, diligentissimè cauere, ne intempestiuè & petulanter vituperando vulgatas cæremonias, opinionem impietatis apud electos Dei, quos lucrifacere Domino oportebat, incurrant: atque eò se inutiles reddant, qui illos Domino adducant. Opto vt illud inter fratres certum teneatur, Quæcunque Dei & Christi supersunt in vulgatis lectionibus, concionibus, & aliis Ecclesiasticis actionibus, ita vitiari non posse, nec impietate ministrorum, nec irreligiosa humanorum commentorum admixtione, nec superstitione abutentiũ: quin pij homines loquentem & agentem in illis Dominum audire & sentire queant, & ad incremẽtum pietatis illis vti. Ita scilicet, etiam post Christi necem vsi sunt cæremoniis Hierosolymitanis, vitiatis grauissima impietate, & administrantium eas: & vsurpantium: tum etiam contaminatione inuentionum humanarum. Cùm autem simus ad hoc conditi & redempti, vt Deum & Patrem nostrũ, per Dominum nostrum Iesum Christum vbique & in omnibus nostris inuocemus, confiteamur, & celebremus, summa religione, libertate, fiducia, nec vllam omittamus occasionẽ prędicandi regni eius, adducendiq; ipsi, & ad gregem eius, oues quæcunque ab ouili eius adhuc aberrant, necesse est, vt omnes Christiani, hoc summo studio curent & faciãt, in sacris cœtibus atque cæremoniis, hoc est, coram ipso Domino, & in ipsa inuocandi, confitendi, prædicandi Dei & Seruatoris professione, atque gratiarum actione. Ad hoc enim ipsum conuenitur in sacris conuentibus: & ad hoc ipsum institutæ sunt omnes cæremoniæ, quę instrumenta scilicet sunt: sicut commendandæ & exhibendæ nobis redemptionis, atque communionis Christi, ita etiam inuocandi, confitendi, & celebrandi Christi. Istud enim, Facite hoc ad meam commemorationem, ad omnia Sacramenta Christi pertinet. Iam quia ista inuocatio, confessio, & celebratio Domini debet fieri ex toto corde, ex tota anima, & ex omni virili, vti Dominus solus est qui largitur, & facit nobis omne bonum, quiuis id facilè cognoscit, verè credentium Christo esse, ita inuocare, confiteri, & prædicare Christũ Dominum, vt non solùm ea quæ ipsius sunt agnoscamus, laudemus, & hominibus commendemus, sed etiã quæ Antichristi sunt detegere, anathematizare, & homines ab illis reuocare studeamus. Sic intererant Apostoli cæremoniis vulgatis Hierosolymis, quæ supererant ex institutis diuinitus, eas ad Christum Dominum referebant, verúmque vsum earũ docebant: quę admixta erant humanitus, ea prodebant & damnabant. Dominum Iesum finẽ legis, & omnium lege traditorum, summo studio prædicabãt, & in templo, & in omni cœtu hominum, domi, & vbicunque reperiebant, qui audire sustinerent. Vtebantur quidem etiam dispensatione, & in doctrina & in cæremoniis. Infirmabantur cum infirmis, iudaizabant cum Iudęis: sed vt electos Dei sensim & ordine ea, quæ Christi sunt docerent, infirmos corroborarent, & sublatis humanis studiis, omnes in Christo pura & solida fide eius vnum nouum hominem, & in via Dei perpetuò adolescentem, & ad mensuram plenæ adultæ ætatis Christi grandescentem efficerent. Nihil dissimulabant, aut simulabant. Quæ agebant cum in cõmunibus rebus, tum in sacris, vero corde, & recto studio glorificandi Christum, & lucrifaciendi fratres, agebant. Tacebant

bant quædam in loco, ſed vt ea commodius & efficacius docerent, quibus animos, & ad ea percipienda præpararent, quæ adhuc continebant: propterea quòd tradere cum fructu nondum poterant. Vtebantur cæremoniis interdum Iudaicis, ſed vt ab illis reuocarent qui eis vtebantur ſuperſtitioſè. In confeſſo nunc eſt apud omnes ritè doctos fidem Chriſti, in Miſſis eſſe manifeſtam Chriſti negationem: non ſolùm propter vulgatam perſuaſionem ſacrificij, quòd proſit per ſe communicantibus cum eo, præſentia tantùm corporali, & largitione, ſine pœnitentia & fide Chriſti: ſed etiam quòd Chriſtus ibi non prædicatur, Sacramentum pro eo adoratur, & quicquid in ſancta Cœna inſtituit, peruertitur.

Eadem admittuntur in pompis & cultibus ſacramentalibus, & reliquiarum, imaginum, atque ſtatuarum. Fugienda igitur hæc ſunt, detegenda & anathematizanda, & homines ab illis reuocandi ſummo ſtudio. Cui verò Dominus tantum roboris non dederit, is tamen ne deſperet: ſed nec ſecurus in eo ſit, ſuámque infirmitatem, ne prudentiæ, aut diſpenſationis colore conetur infucare. Naaman Syrus quidem adorauit in templo Rimon, ſed Deum verum, quod indubiè non minus verbis quàm ſacrificiis, quæ iam ſoli Domino faciebat, confeſſus eſt. Deum fratres infirmiores ſemper orent per Chriſtum Dominum, vt ipſe confitendi prædicandíque ſui animum fortem inſpiret, viámque & rationem idoneam monſtret. Fortes, infirmiores ſpiritu manſueto inſtaurent, & corroborent, non abiiciant, aut frangant. Si quem Deus ad afferendum regnum ſuum, ſiue in ſacro miniſterio, ſiue in priuata vita, ampliore diſpenſatione quàm hîc deſcripta eſt, vocauerit, hunc reget ipſe Spiritu ſuo: cui precamur, vt ductum Spiritus ſancti purè & feliciter ſequatur. Dominus Ieſus cõgreget ipſe oues ſuas, & paſcat, Amen.

Octauo Maij. M. D. XLV.

Martinus Bucerus.

PETRI MARTYRIS conſilium.

Vaē à dominis Philippo & Bucero ſcripta ſunt, mihi quoque probantur: iſtáque ſolummodo adſcribo, vt potius magis explicem, quàm vt illorum conſilio adiiciam. In primis, qui Baptiſmum infantibus ſuis in Eccleſiis Papiſticis petunt, aut in illis precibus interſunt veſpertinis & matutinis, cùm iſta ibi non perficiantur ſine mortuorũ inuocatione, aut ſuffragiis pro defunctis: eorum partes ſunt, ita amplecti in iſtis Dei & Chriſti inſtituta, vt vitia ipſi deteſtentur, non modò ſecum in animo, ſed pro opportunitate oblata, verbis ea patefaciant, idque potiſſimum eis, quos vt infirmos, vident ſe poſſe offendere ſuis illis actionibus. Vt verò Miſſæ interſint, & profanatiſſimæ Cœnæ Papiſtarum, non debent adduci exemplo ſanctorum Iudæorum ante Chriſti aduentum, qui ritibus & cæremoniis Hieroſolymis intererant, cùm noſtra & illorum nõ ſit omnino eadem ratio. Illis enim tunc iuſſerat Dominus, non ſolùm vt illa facerent, ſed vt in anno ter apparerent coram Domino: neque alibi quàm Hieroſolymis ſacrificare licuit. Modò, nos vbique poſſumus & Sacramenta percipere, & laudes offerre Deo. Neque nimis blandiantur ſibi exemplo Naaman Syri: nã ibi nil aliud à Propheta petit, niſi vt Deus ſibi velit ignoſcere, quando in templo Rimon adorauerit. Ex eius poſtulatione non euincitur, id quod erat facturus, non eſſe peccatum: ſed orat vt ſi in id inciderit, remiſſionem precibus obtineat. Neque Propheta aliquid ei promiſit in eo facto: ſolummodo reſpondit, Vade in pace. Quo reſponſo abeuntem ſalutat, aut recipit ſe pro illo oraturum, non tamen illud ei licere affirmat. Poſtremò, dũ ſunt diſperſi fratres in Babylonica captiuitate, videant vt aliquem, ſi fieri poteſt, inter ſe habeant ſanctum conuentum. Apoſtoli enim Hieroſolymis, etſi poſt necem Chriſti intererant quandoque in templo, Iudaicis cæremoniis: attamẽ inter ſe Cœnam Dominicam habebant, & orationibus atque verbo Dei ſimul vacabant.

Petrus Martyr.

Et hæc mihi probantur. M. Bucerus.

IOANNIS CALVINI CONſilium & concluſio.

Voniam ſatis demõſtraſſe mihi videor Chriſtiani hominis officium non facere, qui nullam fidei ſuæ confeſſionem edit tota vita: multò verò minus, qui idololatriæ ſimulatione ſe cõtaminat: totam illam diſputationem hîc omitto. Hoc igitur conſtituto: quæritur, nunquid homini pio migrandum ſit potius è patria, & relinquenda ſua vocatio, quàm vt Miſſis interſit, mortuorũ exequias Papiſtarũ more celebret, ac vſurpet vſitatas in Papatu ceremonias, cum verbo Dei pugnantes. Reſpondeo, Nõ modò ſpiritualem Dei cultum, ſed externam quoque eius profeſſionem, qua Dei gloria continetur, patriæ, cognatis, vitæ denique præferendam eſſe. Proinde, quicunque in iis locis degunt, vbi Deo præſtare nequeunt quæ neceſſariò exiguntur ab omnibus Chriſtianis, ſciant non minùs ſibi quàm Abrahamo hoc præcipi: Exi de terra tua, & de cognatione tua: niſi fortè ea animi virtute & fortitudine præditi ſint, vt mortem obire

non dubitent, quoties opus fuerit, potiùs quàm vt in hominum gratiam quicquam à sua professione alienum designent.

Sed obiicitur, Vocationem legitimam, cùm à Deo sit, non temerè vlla de causa negligendam esse: sponte verò deseri nullo modo oportere. Respódeo, Christianum hominem suæ vocationi alligatum esse, duntaxat vsque ad aras. Quare, nisi liceat Deo reddere quod suũ est, nihil est quod retinere nos debeat, vel possit. Aut enim Deus respicitur in vocatione, aut alius propositus est finis. Nisi prima habetur gloriæ Dei ratio, frustra nomen hoc ad excusationem obtenditur. Si primum locum obtinet, vt par est, eatenus nos vocationi astrictos meminerimus, ne à vero synceróq; Dei cultu nos impediat. Denique, sicut prior Tabula Legis ordine secundam præcedit, ita omnia secundæ Tabulæ officia, ad illam, tanquam ad normam, exigẽda sunt. Summa autem prioris Tabulæ est, vt purum Dei cultum, puram adorationem, & inuocationem retineamus.

Constituo igitur, nihil tanti esse, vt eius causa debeat homo Christianus se profanare vllo inquinamento superstitionis, quo minuatur, aut violetur Dei cultus. Et si faciat, non posse excusari.

Porrò cum in eo genere constituam Missas, mortuorum exequias, quales sunt in Papatu, preces omnes solennes, vbi sancti mortui inuocantur: qui me audiet, nunquam sibi permittet Missam audire, aut aliis eiusmodi pollutionibus interesse: neque sibi blandietur, quasi hoc liceat.

Quid si autem in commune bonũ, & multorum ædificationem magis expediat, quempiam modica, & quoad in se erit sobria simulatione multas vtilitates redimere? Respondeo, nihil istorum esse, quod veram & necessariam cultus Dei professionem, & religionis testimonium præponderet. Deinde, non esse nostrum æstimare, quid futurum sit vtilius: sed hoc tantũ relinqui, vt agamus quod præscribit Dominus. Dei enim solius est gubernare euentus. Postremò, nullis circunstantiis illud mutari, quin debeamus nos spiritu & corpore seruare Deo impollutos.

Quid si graue & noxium offendiculum ex discessu oriatur? prouocetur impiorum sæuitia? infirmis, labascendi detur occasio? Respódeo, nobis hoc totum incertum esse. Nã Dominus ita moderari poterit, vt cedant omnia in contrarium. Et certè non tam inde quicquam mali timendum est, quàm multum boni sperandum. Quantacunque enim amentia excæcati sint impij, hoc ad vulnerandam eorum conscientiam non leue cauterium erit, videre qui patriam, cognationẽ, & quicquid hominibus dulce esse solet, relinquere malint, quàm se idololatria polluere. Tanta animi magnitudo plus ad frangendam eorum contumaciam valebit, quàm ad furorem inflammandam. Infirmis potiùs accedet cõfirmationis materia: quàm vt titubare propterea aut vacillare debeant. Verùm vt certò hæc omnia pericula immineant, officium semper nostrum est, sequi absque controuersia & ἀναντιρρήτως, quò Dominus vocat, euentus autem regendos illi commendare. Tantùm sedulò precemur, vt in bonum eos finem dirigat.

Quæritur de iis, qui miseros fratres pro Christi testimonio laborantes nonnihil iuuare aut subleuare. Locum enim si relinquãt, eos simul destitutos relinquunt. Respondeo: Nullum talibus posse dari melius consilium, quàm vt vitam suam periculo obiiciant, pro afferenda Christi gloria: sin verò tantùm non habent animi, nullum secundæ Tabulæ officium ab idololatria, & aliis inquinamẽtis superstitionum eos excusat.

In ipso quæstionis statu, & summa, nõ puto hoc meum responsum ab aliorum sententia discrepare. Siquidem D. Philippus, cui alij duo assentiuntur, vtcunque sigillatim nõ respondeat istis obiectionibus, dum tamẽ prætextus omnes vno verbo excludit, satis testatur, nihil sibi tanti esse, vt homini Christiano idololatriæ professionem, etiam obscuram, permittat.

EPISTOLA CALVINI AD quendam amicum.

CVM haberẽ ad te literas, quas non longo pòst tempore missurus eram: alteræ tuæ superueniunt, quibus iterum mihi pro laboribus, rogatu tuo susceptis, agis gratias: ac simul petis, vt duas ibi quæstiones expediam, ne quid in meo respõso desideretur. Quòd te referendæ gratiæ vix parem esse prædicas, ego verò mihi abundè relatam esse arbitror, cùm meum qualecunq; studium vobis ita probari audio. Sed venio ad tua rogata. Quęris priore loco, nũ homini Christiano, qui se ab omnibus superstitionũ inquinamentis abstinet, liceat patriam relinquere, propterea quòd illic sacrorum cõuentuum bono, magna ex parte priuetur. Non quæris an illi sit necesse: sed an liceat. Illa deliberatio longè difficilior esset: hęc magis expedita, modò vnum tollatur, ne is certæ vocationi sit alligatus, quam deserere fas nõ sit. Proinde, quò res sit liquidior: primò constituamus vitæ genus, à quo discedere sit liberum. Qui in tali ordine erit constitutus, is duas habet iustas causas cur discedat, si voluerit: Vt periculum anteuertat, vt in eum locum se recipiat, vbi libera Sacramentorũ cõmunicatione fruatur, & in publico piorum cœtu Deum inuocare possit. Sunt enim res magno æstimandæ, solennis fidei professio, sacrorum contuum vsus, purum Verbi & Sacramentorum ministerium. Nec expectare nos iubet

Deus,

Deus, dum præsens capiti nostro periculum immineat, nisi aliquod peculiare vinculū nos retineat, & quasi præcludat exitum. Summa sit: Licitum esse homini Christiano, qui modò alioqui liber sit in mutanda vocatione, præuenire impiorum rabiem, & tranquilliorem portum quærere, vbi Domino seruiat. Relicta autem patria, concedere in eum locum, vbi fidē suam purè & absque fuco profiteatur, nō modò licitum esse, sed etiam laudabile. Nam si hæc suspiria ex Spiritus directione esse agnoscimus: Quàm dilecta tabernacula tua Domine virtutum! Item, Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena? Item, Quando veniam & intrabo in sanctuarium Dei Iacob? qui Spiritu Dei regitur, is proculdubio, si quà sit euadēdi facultas, inde quamprimum euolare conabitur, vbi neque Deo canere permittitur, neque synceram fidei professionem edere. At si vocatio astrictum quēpiam tenebit, decies mori satius fuerit, quàm vt stationem suam sponte deserat, hoc est, præsenti periculo non coactus. Quanquam ne periculum quidem semper excusat. Sed illud præuenire voluntario discessu, nunquam concederem. Nihil dum tamen inde certi constitui poterit, nisi definiamus quale sit vocationis genus, quod hominem Christianum astrictum teneat: tale esse pastoris officium extra controuersiam est. Qui enim Ecclesiæ gubernatione sponte cedit, non alio loco habendus est, quàm militiæ desertor. Sed quoniam nulla est vocationis species tam libera, cui non annexum sit vinculum aliquod: distinguere inter gradus conuenit. Quanquam in omnibus tenenda est præcipuè hæc regula: Vbi in conditione mutanda nulla est religio, liberum esse discessum. Scio quid hîc obiici soleat: Nimiæ esse timiditatis, fugam præripere, antequam nobis molestiam facessant impij: & inhumanum esse, antequam vlla maior vis cogat, eos destitutos relinquere, quibus profuturus sis, manendo: & bene agendi facultatem quasi proiicere. Sed vt vitium in timiditate esse confitear: nego tamen culpandum esse remedium. Qua responsione alterum etiam illud obiectum soluitur: prodesse enim fratribus quisque debet, sed pro facultate sibi data. Et sic quisque adducere alios studeat ad Dominū, vt formandæ ad Dei cultionem, propriæ vitæ primam habeat curam. Hîc singulis maturè videndum est, quantum ad excipiendas persecutiones roboris, & constantiæ habituri sint, si quādo in arenam tracti fuerint. Non sunt quidem fingenda temerè pericula, quæ procul absunt, aut certè nondum imminent. Sed qui quotidiana sæuitiæ exempla vident exerceri aduersus fideles, quibuscum similem habent causam, debent se ad perferendum quicquid acciderit, in tempore comparare, ne inopinatò opprimantur. Proinde, suæ cuique facultatis conscientia optima erit, meo iudicio, hac in re moderatrix. Qui se instructum hac animi magnitudine, agnoscit, vt paratus sit sustinere quosuis impetus, ne se loco moueat. Qui autem imbecillitatis suæ conscius sibi diffidit, nec quicquam sibi polliceri audet, quin potiùs trepidat & euentum veretur sibi potiùs is consulat, periculum præcauendo, quàm præcoci, vt ita loquar, fortitudine se in exitium præcipitet: nam qui de infirmitate sua monitus, non fugit, cùm Deū tentet, temeritatis suæ pœnam, cùm in rem præsentem ventum est, meritò luit. Quamobrem vnumquenque in se descendere iubeo, vt qui se apertæ confessioni nondum aptum esse videt, ab impiorum rabie, quantum potest se subducat. Hac causa, qui exilium voluntarium subierit, omni reprehensione caret. Secundam quæstionem in duo membra diuido: nam quæ tu putas vnius esse quæstionis, habent non paruum discrimē. Prius membrum est: Vtrum qui vitam priuatam degunt, aut fungūtur eo munere, quod publicam Euangelij professionē non requirat, dum ab idololatria abstinent, consilij sui rationem obuio cuique reddere teneantur. Respondeo, me hic perpetuam legem præfigere non audere: video enim Christum, cùm ab improbis captiosè interrogaretur, interdum vel tacuisse, vel aliud dixisse, vt eorum insidias eluderet. Ita, si quis ambiguis figuris suspensos relinquat eos, qui ipsum adoriuntur, non damno. Quanquam nec semper debet id fieri: nec nisi iusta de causa. Vnum excipio: ne huc spectet ambiguitas, vt consentire impietatis videaris: nam vt claram Missæ detestationem exigere abs te non audeo, ita si Missæ te interfuisse, vel interfuturum simules, aut quoquomodo eius religione te implicari annuas, aut præ te feras vel impietatis, consensum, non dubito reprehendere ac damnare. Alterum membrum: An is qui ad tribunal impij iudicis tractus, cùm nullius rei conuictus sit confiteri simpliciter & clarè fidem suam debeat, vbi de ea rogatur: an satis habeat testari, se credere quod credit sancta Ecclesia: & in singulis capitibus ad hanc latebram confugere. Quòd si vlteriùs vrgeatur, num prouocare illi fas sit ad publicos sacræ theologiæ professores: & eos quidē pios & doctos. Respondeo, si vniuersalis esset interrogatio, deliberari posse, quidnam expediat: nam nec Paulus corā Sacerdotibus primùm, deinde coram Proconsule disertis verbis, quid de religione sentiat, exponit: neque verò supersedet, quia studeat vitæ suæ parcere (nam ad mortem quasi deuoto animo ferebatur) sed quia non esse vtile iudicat. Christi diuersa est ratio. Tacet enim de multis coram Pilato, quia tribunal illud erat non agendæ causæ, sed audiendę damnationis. Verùm, de necessario aliquo religionis capite dū rogamur, illic subticere periculosum: dicere autem, quo te impietatem approbare præ te

Psal.84 *Psal.137* *Psal.43*

feras, prorsus indignū est, Christiano pectore. Non præscribo nominatim, quousque progrediaris: sed duo venire tibi in mentem volo: te illic, tanquam Dei manu sisti, ad edendam fidei professionem: deinde sophisticen illi esse exosam. Nunc videamus, suffugium illud quorsum spectet. Quid de peccatorum remissione sentis? gratuitámne, an satisfactionibus redimi? Quod sancta credit Ecclesia: nam si veram appelles, exprimere te cogent, de qua loquaris. Quorsum hoc totū? nisi vt illis gratificeris. Meâ, inquies, nihil interest, modò euadā. Cupio infestissimos dimittere, modò ne gladium illis nimis aperta cōfessione, porrigam. Sed quis est hic Ecclesiæ prætextus? Nónne ideo euadis, quia te in Ecclesiæ Romanę seruitutem reductum esse putant? Quos porrò theologos intelligent, nisi suos: hoc est, omnium blasphemiarum architectos? Eorum te iudicio submittis, vt paratus sis subscribere omnibus eorum placitis, quæ omni impietate referta esse constat. Hoc si tibi semel permiseris, cur non eodem iure, frænum tibi magis laxes subinde ac magis, vt illis in speciem ad quæuis postulata annuas? Gratuitáne est remissio peccatorum, an satisfactione constat? Sanè. Intus enim tibi canis, Christum satisfecisse. Credis purgatorium? Quidni? Christi enim sanguine purgamur. Hoc posterius tacitū deuorabis. Audietur interim ex ore tuo aperta blasphemiæ simulatio. Vbi illa promissio? Dabitur vobis illa hora, quid loquamini, &c. Audebimúsne eiusmodi confessioni inscribere Spiritū sanctum authorem? Qualis porrò erit hic Dei martyr, qui impietati palàm suffragabitur? Summa hæc sit: omnes obliquas respōsiones, quibus impiorum furorem, tanquam veritatis abnegatione, placare studemus, alienas Christianis esse censeo: nam & Deus sophisticen, vt dixi, abominatur: nec multùm interest, quibus verbis iures fidei professionem, si tibi propositum est impiis & Christi hostibus significationem consensus dare.

ALTERA CALVINI EPIstola ad amicum N.

CVM mihi ignotus sit is, cuius scriptum ad me misisti, & aliis potiùs de me quàm mihi scribat, ineptè, meo iudicio, sim facturus, si illi non rogatus respondeam. Quod tamen postulas, facere non recuso: vt diluendis eius argumentis aliquid operæ insumam. Idque ea simplicitate facturum me spero, vt bonus vir non ampliùs mihi rethoricam obiiciat. Quanquā nescio quid illi in mentem venerit, vt hanc mihi notam aspergeret. Ego certè non videor causam illi dedisse: neque enim ita malè profeci in Christi schola, vt de tantis rebus, ostentandi ingenij causa, declamitem. Atque vtinam ad legendum ipse eam religionem afferat, quam me scribendo adhibuisse, mihi probè coram Deo sum conscius. Possem aliquanto durius expostulare, sed abstineo. Tantùm velim sibi persuadeat, pluris mihi esse animas sacrosācti Christi sanguine redemptas, quàm vt stylum quasi per iocum exerceam, vbi de earum vel salute, vel exitio tractatur. Si verum est quod de eo prædicas: tandem inter nos bene conueniet: nam vbi regnat timor Dei, omnium disputationum recta erit conclusio.

Porrò status quæstionis est, an Missis interesse, idololatriæ sit professio. Ego affirmo: ille negat: sed rem facit mediam. Neque verò ego solus sum in hac sententia: sed alij quoque tres, quos aliter sentire putat, mihi subscribunt. Ne tamen videar hominum authoritatibus velle eū grauare, illis omissis, quæramus de re ipsa. Quod se & quosdam suos familiares abstinere à multis pollutionibus testatur, huc spectat, vt appareat, nō omnia eos sibi permittere, neque vsque adeo sibi blandiri, vt laxis habenis, ad omnia inquinamenta se prostituant. Fateor igitur, & libenter agnosco, eos tanto leuius peccare. Interim miror, quî excusare audeat, quòd vulgari more, propinquorum exequias frequentant, vbi sacrificium pro expiandis mortuorum peccatis offertur. Si hæc non est manifesta Cœnæ Dominicæ profanatio: concedo me prorsus nihil intelligere. Eò cùm accedunt, an non digitum palàm tollunt, ad declarandum consensum? Atqui, timent ne inhumani videantur. Nimis iniqua merces, si humanitatē impietatē in Deum non dubia redimant. Negāt se accessuros, si putarent tantum subesse mali. Sed velim mihi respondeant, aut saltem hic qui loquitur patronus, omniū nomine: quorsum illæ exequiæ, quibus intersunt, nisi ad mortuum è Purgatorio redimendum? Cùm verò accedunt ipsi, annon communibus omnium suffragiis sua quoque adiungere se velle, testantur? Repetent paulisper mecum, quales illic preces concipiantur, quales ritus vsurpentur, qualis sit tota actio: quo consilio in medium aliorum cœtū se ingerant. Si tam grauiter olim animaduertit Deus in Corinthios, quòd minùs reuerenter tractarent sacram Cœnam, quantò grauiorem pœnā meretur tā crassum eius ludibrium, dum ad mortuos transfertur? Negabunt se tantæ impietatis, vel authores esse, vel approbatores. Quasi verò plus sit, duobus digitis subscribere, quā ad consensus significationem afferre totum corpus. At faciūt inuiti. Nihil hoc ad me. Saltē in pręsentia nihil refert quo animo faciant: tantùm enim hoc disputo, impietatē hic cōmitti, à qua fideles penitus abhorrere debeāt.

De Missa quid sentiat, video: rem scilicet per se honestā ac sanctam esse: vitiosis tamen quibusdam accessionibus corruptam. Ne frustra litigemus: velim mihi Missam definiat. Ego quidem, cùm de Missa loquor, actionem illam

illam intelligo, quæ in locum Cœnæ Dominicæ subrogata est: vbi offertur Christus Patri in sacrificium: vbi panis pro Deo adoratur: vbi vnus seorsum vorat quod consecrauit: vbi solennibus verbis concipitur oratio, vt valeat sacrificium illud expiandis viuorum & mortuorum peccatis. Ex his, inquam, æstimanda est Missa, non autem ex fucis illis, quibus picta est, ad fascinandas hominum mentes. Quid enim, si colores furatus sit Satan à Christo & Apostolis, ad tegendam abominationem, cuius ipse solus author erat & architectus? Ornet igitur quàm volet honorificis elogiis hic bonus vir, suam Missam, non tamen ita oculos mihi perstringet, vt prætextu contentus, corpus ipsum, vel substantiam, vt loquuntur, intueri desinam. Porrò, vt illi cōcedam, multas illic esse corruptelas, quę à bonis initiis ortæ sint: nunquam id à me obtinebit, Missam esse Cœnam Domini, vitiatam extraneis quibusdam inquinamentis: pugnat enim modis omnibus cum Cœna Domini: vt nihil magis contrarium fingi queat. Nam si inde melior aut saltem tolerabilior illi videtur, quia abusus est Cœnæ Dominicæ: respōdeat mihi, vnde omnia Gentium sacra, etiam Ægyptiorum, quibus nihil est absurdius, aut fœdius, manarint. An non ex legitimis sacrificiis, quæ à Deo ipso primi Patriarchæ acceperant? Nam cùm initio purum vnius Dei cultum haberent filij Noath, posteris etiam quasi per manus tradiderunt: breui autem factum est, vt hi degenerarent à sanctis maiorum institutis. At maiori abominatione digna fuerunt sacra Gentilium, quòd diis alienis nominatim dicata erāt. Quasi verò mortui qui à Papistis inuocantur, & quibus nominatim dicant suas Missas, non sint etiam Baalim. Quanquam litem de hac re non moueo. Sacrificia quæ in Bethel fiebant, cuius nomen præferebant? An autem ideo minus erat inquinamēti in illorum communicatione? Si quis æqua trutina expendat, plus similitudinis habebant illa cum veris sacrificiis templi Hierosolymitani, quàm Missa cum Christi institutione. Cur ergo negabimus hodie pollui, qui Missæ participant: si fatemur nemini piorū fas fuisse sacrificare in Bethel? Si fuci illi perstringunt nobis oculos, quòd dexologia canitur, recitatur vna ex Epistolis Apostolorum lectio, altera ex Euangeliis, cōgitemus non defuisse etiam profanis veterū idololatrarū sacris prætextus satis speciosos. Sed intuendum semper quod præcipuum est in vnaquaque actione, & accessionibus præferendum. ita reperiemus, Missæ substantiam cum Christi instituto ex diametro pugnare. Certè vt moderatissimè de ipsa sentiamus & loquamur, non possumus aliter vocare, quàm adulterinam Cœnæ laruam.

Sed negat author eius scripti quod misisti, vllum impiæ professionis signum edere, qui Missæ intersunt. Obsecro, quid igitur eos ad Missam adeundam cogit? Si sua tantùm, non aliorum causa illuc accedunt, bis peccare eos dico: si aliorum habent rationem, quorsum? An non vt hoc symbolo suam cum illis in religione consensionem probent? Tu destinato consilio ad eam actionē te aggregabis, quæ communis est omnibus impietatis professio, & immunis eris à pollutione? Tu, quasi dato pignore, in Missæ approbationem te obstringes, & nulla erit professio? Annon præstaret dare Domino gloriam, quàm adeò manifestum delictum, parum verecundè defendere? Nam quod concludit, fas esse homini Christiano, Missæ interesse, modò ab omni approbandæ impietatis significatione abstineat, fortassis verum esse concederent, si fieri id vllo modo posset. Verùm, rationem nunquam mihi expediet, neque inueniet ipse sibi. Facessant ergo illæ de chimera disputationes.

De Cœnæ obseruatione breuiter respondeo: non esse nostri arbitrij symbola comminisci à Christi institutione aliena, quibus nos in memoria mortis ipsius exerceamus. Memoriam, inquam, mortis suæ voluit Dominus sacræ Cœnæ celebratione à nobis coli. Cùm ab ea discedimus, quicquid agimus, profanum esse dico. Abstinendum itaque, meo iudicio, potiùs foret ab vsu Sacramenti, quàm vel miscendum Sacramentum cū multis inquinamentis: vel loco Sacramenti vsurpanda inanis pompa. Panem, inquit, sumimus consecratum: vinum autem non consecratum. Principio, quis hoc diuortiū facere permisit? Pars vna, tyrannide eripitur. Sed quis in altera parte Cœnam Domini restare illis reuelauit? Hoc tamen omitto. Panem dicunt esse consecratum. Quæro, quo ritu? Longè enim abest, à vera consecratione incantatio, qua vtuntur sacrifici. Ergò, aut sequantur atque obseruent quod præcepit Dominus, aut ne secus agendo inanibus titulis ipsos deludant.

Restat, vt de argumentis aliquid dicamus in quibus satisfactum sibi negat. Solutionem meam de Naaman Syro valde exagitat: quia dixerim me libenter veniam daturum, si quis edita simili professione, ciuilis duntaxat officij causa, Missæ intersit. Dicit se & suos hoc idem quotidie testari: sed non palàm, quia sit periculosum. Quid simile? cùm Naaman in publico sit professus? Hic verò simplicitatem meam ridet, quòd imaginer innumeram turbam astitisse: cùm verisimilius sit, seorsum cum Propheta locutum. Ego verò professionem eius non includo in illis paucis verbis: sed ex eo æstimandum censeo quod facturum se pollicetur: imò quod statim facit. Quorsum enim mulos duos terra onerat, nisi vt testatum faciat omnibus, se cultum habere sibi peculiarem, atque à reliquis separatum? Consideremus quo loco fuerit, quā sustinuerit personā: & fatebimur, tantā mutationem

occultam non fuisse. Putamúsne cùm ad regem suum reuersus foret, tacuisse de tam insigni miraculo? Ego certè non dubito, quin modum curationis magnificè prædicauerit. Sed coniecturis non est opus in re perspicua. Mulos onerat terra Chanaan, in qua Deum Israelis adoret: vt se ab aliorum deorum cultu abhorrere testetur. Sic enim sonant eius verba. Quid hac confessione apertius? Hoc faciant, qui eius exemplo se tuentur: & me habebunt clementiorem. Quanquam hic bonus vir pugnat ipse secū. Antè confessus fuerat, alienorum deorum sacra tantæ abominationi habenda esse, vt ab accessu interdiceret piis omnibus: nunc autē licitum esse contendit: quòd ante prorsus damnauerat. Nam aut nihil proficiunt, ad exemplum Naaman confugiendo: aut tam licebit quæuis Gentium sacrificia, quàm Missam frequentare. Verùm ea, quam attuli, responsione contentos fore spero, quicunque veritati cedere non recusabunt.

Quod ad locum Baruch spectat: suam sibi verisimilitudinē habeat. Nemini tamen sano iudicio vnquā persuadebit, populū Dei in solennibus Babyloniorum pompis, in idolorum circungestationibus, permistum idololatris fuisse, qui ad idolorum venerationem ex professo congregati erant. Neq; verba tale quicquam subindicant. Videbitis, inquit, Babylonios illud agentes. Non dicit: Cùm vos cogent: aut Cùm metu accesseritis. Neque tamē adeò nobis laborandum est de hoc testimonio, cùm author sit incertus. Mihi satis est, quòd Prophetam audio clara voce illis concionantem: Fugite, fugite: ne immundum tetigeritis. Postremò, quid aliud est, corde dicere vnum Deum adorandū: externo autem nutu, idoli cultum simulare, quàm in suū reatum, conscientiæ testimonio subscribere? Simulat autem certè idoli cultū, qui data opera conuenit, ne abhorrere ab illo videatur.

In comparatione quam adducit, serpentis ænei, & similium impietatum, illi assentior: sed parum congruenter ad præsentem causam accommodat. Non exprimitur, quo loco fuerit serpens ille adoratus, neque id magnopere ad rem facit: verùm siue in templo, siue alibi suffitū illi fecerint Israelitæ, fallitur, qui putat Prophetas aut piorum aliquos affuisse, cum tanta abominatio perpetraretur. Vrias, iussu Achab, altare extruxit in templo, vbi sacra Deo Samariæ fierent: sed neminem ex fidelibus legimus eiusmodi sacris interfuisse. Neque verò credibile est. In excelsis vulgò adorabant: sed mihi non est dubium, quin omnes veri Dei cultores religiosè à tali corruptela abstinuerint. In hoc totum est est situm, ne dum conuentus solennes aguntur idololatriæ illuc te associes. Quamobrem superuacuæ sunt istæ querelæ: Nusquam ergo orare iam licebit: quia nullus angulus ab idololatria purus. Neque enim sic pollutum esse locum dicimus, vbi suas superstitiones peragunt impij, vt ibi orare sit nefas. Neque enim vbiuis orare prohibeo, modò ab omni earum actionū societate abstineas, quæ idololatriæ professionem continent. Cùm autem sponte accedis, cùm sponte interes, societatem te coire dico, si non plenam, at simulatam. Ipsa, inquam, circunstantia te conuictum tenet, vt frustra te à pollutione immunem esse iactes.

Quod si clariùs definiri postulat, quænam sit illa confessio & qualis, quam ab homine Christiano exigimus: ego verò quod in scripto meo posui, iterum confirmo: magisterio Spiritus id discendum esse magis, quàm certis regulis posse tradi. Nemo certè mutus in professione suæ fidei esse debet. Quò autem cuique amplior fidei mensura data est, eo luculentior sit eius confessio oportet. Sed maximam partem gubernat temporum ratio, & oblatæ opportunitates. Quare ad Spiritum prudentiæ & iudicij semper confugiendum. Porrò in tota superiori disputatione, quam edere confessionem debeat homo Christianus, non disserui: sed cauenda vitia ostendi, quæ veræ confessioni repugnant. Faxit Dominus, vt non tam in captandis subterfugiis, quàm in voluntate eius inuestiganda, ingeniosi esse velimus. Ego qui tam rigidus esse videor nunquā sine acerbissimo doloris sensu de fratribus cogito, qui se durius à me tractari conqueruntur: sed mihi ignoscant, si Christi iugum, ne tātillum quidem, laxare audeo. Vale frater & amice dilectissime. Geneuæ, xiiij. Calend. Iulij, M. D. XL VI.

RESPONSVM PASTORVM TIGVRINÆ ECCLESIÆ.

CLARISSIMO VIRO, D. IOANNI CALVINO, GENEVENSIS ECCLESIÆ FIDELI MINISTRO, DOMINO ET FRATRI colendissimo suo, S. D.

Legimus librum tuum, Caluine, frater in Domino venerabilis & dilecte, quem edidisti de vitandis superstitionibus. Placuit is non mihi quidem soli, sed omnibus apud nos pijs, non tam propter eruditionem excellentem, quàm propter religionis puritatem, & confessionis veræ fidei since-

sinceritatem fortiter assertam, Laudamus pietatem & integritatem tuam, precamurque vt pro bono opere benedicat tibi Dominus. Interim non ignoramus tibi contradici à pluribus, obijcientibus te solum in hac esse sententia. Ergo, ne ignorent & nos illa tua approbare, & tecum sentire, si quando recudetur à typographo libellus tuus, hunc nostrũ ei coniungere poteris, quo idem tecum argumentum tractamus. Scripsimus eum in gratiam cuiusdam viri magni, pij & docti, qui nostrum expetebat iudicium. Vale. Tiguri, xxx. Septemb. Anno M. D. XLIX. *Tuus H. Bullingerus.*

AN LICEAT HOMINI Christiano simulare assensum falsæ doctrinæ, & superstitionum, quas tamen animus damnat.

QVVM solutio quæstionum omnium, quę Christianam doctrinam & fidem & opera spectant, petenda sit è Scripturis sanctis, maximè id facere conuenit in hac quæstione, in qua vel vrgens necessitas, vel misericordia præpostera in afflictos, magnam præbent occasionem excogitandi aut approbandi non pauca, quæ repugnant diuinis institutis, & tamen sub specie tum prudentiæ, tum iustitiæ, tum modestiæ, tum pietatis.

Præmonuit autem Deus in Scripturis sanctis per Apostolos simul & Prophetas, fore nouissimis temporibus, vt Ecclesiam Dei aggrediantur cum doctores falsi, qui prauis opinionibus & fictis signis atque miraculis plurimos seducant, tum violenti persecutores, qui minis & terroribus, & omni genere afflictionum, à via salutis impellant homines: adeò vt etiam electi seducantur, si fieri possit.

Cæterùm, vt Deus in Scripturis sanctis prædixit fœdam Ecclesiæ deformationem, multis à religione vera desciscentibus, ita etiam monstrauit præfixum esse finem extremæ infelicitatis, non modò seductoribus, qui partim astu capiunt homines, partim irrogando mala temporaria, vel eripiendo bona, pertrahunt in religionis formam pugnantem cum diuinis placitis: sed etiam iis, qui authores istos peruersos sectantur, & non potiùs Christum principem, qui salus est, lux, via, veritas & vita.

Quæ quidem Dominus Deus, qui docet ac præcipit duntaxat vtilia, non sine causa toties & tam diligenter ingessit per diuinos homines, verùm maximi boni causa, quod ad homines vniuersos pertineat: nimirum vt admoniti homines, caueant pericula & mala imminentia, & iudicare possint, & confirmentur in religione diuinitus tradita: aut si quis dolo impostorum, & violentia persecutionis fuerit præoccupatus, reuocetur in viam salutis.

Simul enim docet nos dominus ac Deus noster, quibus modis ac rationibus possint ac debeant tanta mala & pericula vltimæ tẽpestatis mundi superari: quáque via homines ex omnibus procellis, quantumuis sæuis & naufragiũ machinantibus, modò sese contineant intra nauim Ecclesiæ catholicæ, in portũ sempiternæ beatitatis euehantur.

Præcipit namq;, ne homines supini sternãt ac negligant salutẽ suã: verùm leuatis capitibus, circũspiciant pericula maxima in quibus versantur. Præcipit diiudicare spiritus, num ex Deo sint: an Christum, an potiùs antichristum spirẽt. Vetat consortium infidelium, ne frustra moliantur pij ducere iugum cum impiis, aut lucem tenebris vnire, aut Christum & Belial coniungere. Iubet sperare ac petere opem diuinam, ne deficiamus in tentatione, si quidem caro imbecillis est, etiam cùm spiritus promptus est. Requirit simplicem & apertam confessionem sui nominis & veritatis, ac prorsus damnat non modò abnegationem, sed etiam dissimulationem Christianæ religionis. Imperat mordicus retinere illa, quæ nobis à Deo tradita in Scripturis sanctis certò scimus. Dictat patientiam, qua homines possidebunt animas suas: dictat perseuerantiam in finem vsque, quæ saluos efficiet. Hortatur luctari per angustam portam, & ingredi per arctam viã quæ ducit ad vitam: declinare autem spatiosam viam, & latam portam, quæ multos accipiunt & transmittunt ad æternũ exitium. Denique, Deus imperat suis cultoribus, vt certent contra Satanam, & omnes hostes ipsius: certantibus autem, pollicetur tum gratiam & opem suam, tum victoriam, tum præmia longè amplissima. Timidis verò, qui Christi partes deserunt, minatur iustus ac verax Deus æterna supplicia, nõ secus quàm canibus, & porcis, & mendacibus, & idololatris, & homicidis, qui apertè flagitiosi sunt.

Etsi verò quiuis facilè agnoscit hæc deprompta asse non ex humano commento, sed ex oraculis diuinæ Scripturæ, qui vel mediocriter in eis literis versatus est, nõ pigebit tamen locos aliquos indicare. Dominus Christus Matth. 24. Marc. 13. Luc. 21. nouissimi seculi faciem graphicè depingit, & pericula omnia ponit ob oculos, vtque vitari possint summa fide atque diligentia perdocet. Matt. 10. cap. & Ioan. 15. 16. cap. præmonet Apostolos atque adeò custos suos discipulos Christus, vt sese præparent ad certamina, & in spem bonam erigit, etiam hostibus extrema tentantibus, & requirit cõfessionem minimè simulatam. Matt. 15. & Luc. vi Scribas & Pharisæos Israelitici populi magistros, quia malè interpretando, Scripturas in alienum sensum torquebant, vocat cæcos duces, & iubet eos cauere: siquidem secus dux & eum sequentes, abeunt in foueam perditionis. In reuelatione autem sua, quam Dominus Christus per Angelum Ioanni Apostolo dictauit,

copiosè describit fata Ecclesiæ, & à capite quidem xi. vsque in finem libri certamina Christianorum & hostium ita ob oculos ponit, vt simul athletas suos egregiè instruat. Petrus Apostolus in Epistola posteriori, falsos doctores prædicit grassaturos in Ecclesia Christi, & ita eos suis coloribus describit, vt latere non possint, nisi planè stupidos: nec tacet exitium, quod eos & sectatores eorum monet: vtque declinari possit ingens istud malum falsæ religionis, edocet. Idem agit Paulus doctor Gentium, præsertim ij. Thess. ij. & i. Timoth. iiij. & ij. Timoth. iij. iiij. Idem grauiter deterret Corinthios à communione idolothitorum, etiam scientes idolum nihil esse. Iudas quoque Apostolus hoc argumentum versat. Danielis autem prophetias accõmodatas esse nouissimis temporibus, vt Ecclesiæ filios instruant, confitentur pij omnes, vt capitib. vij. viij. ix. xj. Zacharias quoque vaticiniis suis erudit nos aduersum doctrinas pestiferas, vt cap. v. xi. xij. xiij. xiiij.

Sunt autem exempla magna & illustria, quæ doctrinam hanc muniant. In veteri enim Ecclesia Prophetæ vsque adeò non assensere doctrinis falsis, & ritibus iam receptis, & vulgò approbatis, vt oppugnarint etiam vsque ad vitę periculum. Idem fecerunt sęuiente Antiocho, Eleazar, Mathatias, & multi alij. Apostoli quoque & Martyres, & Confessores vitæ suæ dispẽdio testati sunt, magis obediendum esse Deo quàm hominibus.

Exempla plurima Confessorum & Martyrum suppeditat nobis Ecclesiastica historia, Eusebij in primis, vt Polycarpi lib. iiij. cap. xv. Blandinæ itẽ mulieris sanctissimę, & multorum aliorum, lib. v. cap. j. ij. iij. Item lib. vj. cap. xxxj. lib. viij. cap. iij. Exclamabant, ait, Martyres ad templa idolorum adducti, ac iam in tormentis, ingenti voce, & testabantur se non sacrificasse, sed esse Christianos: tali se gaudentes confessione decorari. Nonnulli etiam maiori fiducia neque immolasse, neque vnquam immolaturos esse testabantur: quibus tamen ab assistentibus militibus ora continuò atque oculi contundebantur vt tacerent, & violenter expellebantur tanquam acquieuissent, &c. In eodem & sequenti lib. ix. innumera alia liberarum confessionum exempla exhibentur. Huc pertinet & exemplũ militũ Iuliani liberè confitentium Christũ. Nam alij quidem vexillum Imperatorium, in quo pictæ erant Iouis, Mercurij, & Martis imagines, adorare vt moris erat, renuerunt, alij verò donatiua, quæ per ignorantiam non sine superstitionis suspicione è manu Imperatoris acceperant, Imperatori restituebant, clamantes se esse Christianos, & in ea professione permanere: per ignorantiam autem quod fecerant, fecisse, adeòque manũ solã paganã esse, consciẽtiam verò, nihil simul egisse. Locus extat in Trip. hist. lib. vj. cap. xxx.

Ex quibus omnibus perspicuum fit, homini Christiano minimè licere, vt doctrinas, aut fidem, aut actiones institutis Christi aduersantes vel per simulationem approbet. xvij. Iunij. Anno M. D. XLIX.

Pastores & lectores ministri Ecclesiæ Tigurinæ in Heluetia.

IOANNIS CALVINI HOMILIÆ SIVE CONCIONES IV.

AD OMNES VERE CHRISTIANOS HOMINES, QVI PROGRESSIONEM ATQVE AMPLIFICATIONEM regni Domini nostri Iesu Christi expetunt.

Ex Gall.

CVM rationes cognoueritis quibus adductis has cõciones peruulgare volui, simulque argumentum quod complectuntur intellexeritis, tum multò melius & fructum, qui ex iis est expectandus, percipere poteritis, & ad eum vsum accommodare, ad quem ego eas destinaui. Quanquam ego duos libellos antea scripsi, quibus satis copiosè demonstraui non licere homini Christiano, puram quidem doctrinam Euangelij cognoscenti, dum vitam degit in Papatu, ita sese comparare vt abusibus, idololatriis, superstitionibus, quæ ibi dominantur, vllo modo cõsentire adhærere videatur. Sunt tamen quotidie qui, quasi nunquam ea de re locutus essem, de integro consilium ex me exquirunt. Intelligo etiam alios esse, qui contra ea quæ à me scripta sunt, non desinunt contrarias rationes ac nescio quæ subterfugia allegare. Quare vt nullus locus inquirendi ac tergiuersandi relinquatur, cum iis qui adhuc quærunt quod eis debebat planè cognitum esse ac perspectum, tum verò illis qui contra Dei iudicium, quasi quodam, vt dicitur, madenti sacco se contegunt: operæpretium existimaui, si concionem hac de re à me habitam recognoscerem, atque in ordinem

ordinem redigerem: cuius quidem summa excepta & collecta antè fuerat. Quare hæc concio ostendit, quanta sit ingratitudo turpitudóq; eorum, quibus Deus veritatem Euangelij sui declarauit, quũ iis Papistarum abominationibus se polluunt, quæ à Christiana religione maximoperè abhorrent: quum præsertim eo pacto Filium Dei, à quo sunt redempti, quantum quidem in ipsis est, abnegent. Quoniam autem fieri non potest, vt homo Christianus viuens sub Antichristi tyrannide, sine persecutionis periculo veram & viuam fidei suæ confessionem edat, adiunxi alteram concionem, in qua & fideles admonentur, vt honorem cultúmque Dei suę propriæ vitæ anteponant, & contra omnes tentationes confirmentur. Et certè quod plerique absurdum esse arbitrantur, quòd ipsis non concedatur, quamuis personã suscipere ac gerere, non ex ignoratione officij accidit, de quo planè sunt conuicti, quòd Filij Dei ab omnibus inquinamentis, atque idololatriis recedentes, integrè ac castè cum sine vlla simulatione colere atque adorare debeant: sed ex eo quòd vident se fungi non posse Christiani hominis officio, quin in se rabiem ac sęuitiam malignorum iniquorúmque accendant. Hi autem quantum quidem possunt, cupiunt crucem vitare ac defugere. Itaque cum animaduertam doctrinam purè piéque colendi Dei nihil planè profuturam, nisi præparentur homines & ad vitam istam fragilem & caducam contemnendam, vt regnum Dei æternum expetant, & ad Christi crucem suscipiendam ac ferendam, donec ad gloriam resurrectionis eius perueniant, adiunxi secundam concionem, qua eos qui nimium sunt molles ac debiles ad virtutem ac fortitudinem exhortarer. Tertio concio est instituta, vt intelligatur quantus sit thesaurus, habere libertatem non solùm purè colendi Dei, testificandæque publicè fidei suæ, sed etiam vitæ degendæ in Ecclesia bene constituta, vbi & docetur verbum Dei, & Sacramenta, quemadmodum oportet, administrantur: præsertim cùm hæc maxima sint adiumenta, quibus filij Dei se in fide continere possint, itáque ad viuendum moriendúmque in ipsius obedientia excitare. Mihi autem huiusmodi argumentum, hoc quidem tempore maximè necessarium est: propterea quòd multi sunt Christiani opiniosi, &, vt Paulus nominat φρεναπάται, qui illos irrident, qui causa huius libertatis perfruendæ eum suscipiunt laborem, vt in alienam longinquámque regionem veniant. Sed quia multi retinentur atque impediuntur, quominus hoc bonum, quod Deus tanti facit, persequantur, vel amore & studio commoditatum suarum ac voluptatum, vel diffidentia & metu ne rebus ad victum necessariis destituantur: alij verò adeò sunt delicati, vt nisi omnia fluant ex animi sententia, grauissimè querãtur & murmurent, aut etiam ab ipsius timore Dei desciscant, atque ad pristinam mundi nequitiã redeant, adiunxi quartam concionem, in qua Christiani admonentur vt aduersus omnes tentationes offensionésque muniti ac parati, patienter ferãt omnia incommoda, quæ ipsis euenire possint, modò Deus pro sua benignitate eos domi suæ complectatur ac tueatur. Ita summa quartæ concionis hæc est, quòd cùm hoc priuilegium, ac præcipuum singulareque beneficium adepti simus, vt verbum Dei purè atque incorruptè prædicatum audiamus, & sanctè nomen eius inuocemus, & Sacramẽta ritè legitiméque vsurpemus, quòd hæc tanta támque expetenda bona, solatia, & gaudia, facilè possunt compẽsare omnes molestias, incommoda, perturbationes, quas Satan suscitare aut importare poterit. Huc accedat breuis explanatio Psalmi octogesimi septimi, quæ quidem ad rem propositam ac consolationem institutam maximè pertinere videtur. Nam in ea tractatum est de restauratione ac restitutione Dei Ecclesiæ. Videmus autem quàm plurimos hoc tempore, qui animum planè despondent, cùm tantam vident Ecclesiæ solitudinem ac vastitatem, vt prorsus peritura esse videatur. Huiusmodi homines adeóque omnes fideles, hîc illud solatium reperient, quo his miseris turbulentísque temporibus animos suos sustentare possint, quum quidem videbunt eam spem, quã dat nobis Deus, Ecclesiæ aliquandiu afflictæ atque collapsæ in suum statum restituendæ: vt quum diu iuxta mundum deformata & misera visa fuerit, postea tandem felix & beata efflorescat. Ego Deum nostrum optimum oro, ne hic labor à me frustra susceptus sit, sed cum eo fructu coniunctus, quem vos ad ædificationem vestram redundare sentiatis. Geneuæ, XX. die Sept. M. D. L I I.

CONCIO PRIMA, IN QVA OMNES CHRISTIANI ADMONENTVR, VT EXTERNAM IDOLOLATRIAM FUGIANT, sumpta ex versu tertio Psalmi 16, Ego non communicabo eorum sacrificiis ex sanguine, neq; nomina eorum ore meo vsurpabo.

TRACTANDA hoc loco doctrina quidem satis perspicua & facilis, nisi maxima eorum pars, qui se Christianos profitentur, ad tegendum malum suũ, subtilitates nescio quas quæreret ac adhiberet. Summa autem totius huius doctrinę hæc est, quòd, posteaquã Deum viuentem, nostrum Patrem esse cognouimus, nostrúmque Redẽptorem Iesum Christũ, debeamus & corpus & animam ei consecrare, qui pro sua infinita

bonitate nos in numerum filiorum suorum adoptauit, omníque beneuolentiæ, honoris obseruantiæ genere recognoscere id beneficium, quod optimus Seruator tanto à se pretio comparatum, in nos conferrè voluit. Ac quoniam debemus non solùm omni infidelitati renũtiare, verùm etiam à superstitionibus omnibus nos segregare, quę tũ cum vero Dei cultu, tũ cum honore Filij eius pugnant, & quæ nullo modo possunt cum pura doctrina Euangelij, ac vera fidei confessione consentire. Dixi hanc doctrinam per se ita esse facilem vt eius tantummodo vsus atque exercitatio nobis debeat relinqui, nisi plerique homines quærerent fallaces quasdam captiones, quibus nolunt in eo damnari, quod ore ipsius Dei maximopere est condemnatum. Ea caussa est, cur nos hoc tempore cogamur ea in re demonstranda diutius immorari, vt vnusquisque officium cognoscat suum, neque seipsum decipiat, existimans se elapsum esse, tectum, vt dicitur, integumento madentis sacci. Sed quoniam nonnulli in ea sunt opinione, vt hoc argumentum putent nobis quidem planè esse superuacaneum quorum Ecclesiæ ab inquinamentis idololatriæ Papatus sunt purgatæ, antequàm vlteriùs progrediamur, videtur non incommodum, vt huiusmodi homines absurdissimè falli demonstremus. Primùm, quum nobis est demonstratum quanta offensio sit, nos vnà cum idololatris pollui ac maculari, simulantes nos impietatibus illorum consentire, atque adhęrere admonemur pro prioribus delictis nostris gemiscere, corúmque veniam cum omni humilitate à Deo postulare, atque ea in re agnoscere beneficium singulare, quo nos affecit, extrahens ex eo luto, in quo depressi demersique tenebamur. Nam nunquam satis, nec pro dignitate hoc tantum eius beneficium prædicare possumus. Et quoniam nobis non est exploratum quid nobis euenturum sit, & ad quid nos reseruet Deus, magnoperè expedit vt in tempore præmuniamur ac armemur, vt in quencunque locum veniamus, aut quibuscunque oppugnemur tentationibus, nunquam à puro Dei verbo recedamus. Primùm, complures in hoc cœtu ac conuentu nostro esse possunt, quibus in aliquam Papistarum regionem proficiscendum sit, qui ad certamen nunc magnoperè parati & armati esse debent. Deinde, si Deus hodie hanc dat nobis libertatem, in qua eum purè piéque colamus, nescimus quàm diuturnum hoc beneficium futurum sit. Arripiamus igitur tempus, in quo nos sumus quieti ac tranquilli, non vt perpetuò nobis duraturum, sed quasi tempus induciarum, in quibus nobis Deus nos cõfirmandi otiũ dat, ne quum fuerimus vocati ad edendam confessionem nostræ fidei noui simus atque imparati: propterea quòd meditationem eius rei in tempore opportuno neglexerimus.

Neque verò interea nostrorum fratrum debemus obliuisci, qui sub tyrannide Antichristi miserrimáque seruitute tenentur oppressi sed eorum curam, cogitationem, ac misericordiam capere, Deúmque orare, vt eos confirmet ea constantia, quam in verbo suo requirit. Eos etiam oportet omni ratione admonere ac sollicitare, ne in locis, in quibus sunt, voluptatibus suis consopiti conquiescãt: sed in eam cogitationem voluntatémque incumbant, vt gloriam Deo debitam confiteantur. Neque enim nos nobis solùm à Deo docemur, sed vt singuli pro mensura fidei suæ fraternè cum proximis suis communicent, eísque impertiant quod in schola ipsius Dei didicerint atque cognouerint. Videmus ergò vtile esse, imò verò necessarium, non minus nobis quàm nostris fratribus, vt memoria huius doctrinæ quàm sępissimè nobis renouetur: præsertim quum ipse textus, quem expositurí sumus, eò nos deducat. Dauid te- *Psal.16.4.* stificationem & quasi votum quoddam solenne facit, se sacrificiis idololatrarum nunquam participaturum esse, atque etiam idola tanta odij acerbitate ac detestatione habiturum, vt ne ea quidem sit vnquam nominaturus, quasi illa nominando os suum pollueret. Hoc autem vnius cuiusdam hominis factum non est, *Ibid.v.5* sed Dauidis præstantissimi & Regis & Prophetæ exemplum, omnibus filiis Dei ad rectè piéque viuendum communis quædam regula esse debet. Veruntamen vt id melius percipiamus, veróque Dei timore vehementiùs afficiamur, notanda est nobis ratio quam is adiungit: in qua quidem est quasi quoddam fundamentum eius alienationis atque offensionis, qua à communione idololatrarum maximoperè abhorret: Dominus, inquit, est hæreditas mea. Hoc autem, nónne omnibus fidelibus ac piis hominibus commune est? Nemo quidem certè est, qui huiusmodi re tam præclara non glorietur. Atque illud sine vlla dubitatione constat, quòd Deus in persona Filij sui nobis semel datus, quotidie nos inuitat vt eum possideamus. Sed perpauci sunt, qui hac in parte ita affecti sint, sicut magnitudo & dignitas ipsius rei postulare ac mereri videatur. Neq; enim Deũ possidere vllo modo possumus, nisi ea conditione, vt nos quoque ipsius simus. Dauid ergò optimo iure ac meritò fundamẽtum pietatis ac religionis suæ in hac sententia rationéque cõstituit, quum Deus eius sit hæreditas, ab omnibus idolorum pollutionibus, quæ ab ipso Deo nos auertunt, abstinebit. *Isa.44. & 45. cap.* Hęc causa est, cur Propheta Isaias, quum Iudæis exprobrasset, quòd se falsis alienísque, diis, quos fabricati erant, dedidissent, addit pòst: Hi sunt, inquit, portio tua: his verbis significans Deum idolorum cultoribus omnem fœderis coniunctionem necessitudinémque renuntiare, atque eos exhæredare, planéque priuare tanto támque infinito

nito bono, quo, seipsis dans, eos afficere ac ornare voluit. Quispiam excipiet, ac contrà dicet, eo in loco tantummodo agi de iis, qui fiduciam ponunt suam in idolis, opinionéque atque incredulitate se decipiunt. Fateor sanè, sed illud contrà quoque respondeo, Si ij, qui Dei honorem ad idola transferunt, ab eius communione planè resecantur abscinduntur, eos quoque certè ab eodem aliqua ex parte aberrare ac deflectere, qui metu atque imbecillitate animi, se superstitionibus consentire simulant. Nemo enim potest corde, aut conformatione aliqua, aut voluntate, animíque inductione, aut simulatione, vlla denique vera fictáve ratione ad idola accedere, quin tam longè à Deo recedat. Quare hæc sententia nobis planè persuasa, penitúsque in animis nostris infixa maneat, quòd ij qui vero ac puro animo Deum quærunt, vt eum possideant pro hæreditate sua, nullam cum idolis communionem societatémque habebunt, quibus cum Deus illud habet diuortium ac dissidium, vt velit suos omnes illis bellum sempiternum exitiosúmque denuntiare ac inferre. Ac nominatim hoc loco Dauid exprimit se nunquam oblationum eorum participem futurum, neque nomina eorum ore suo sermonéque vsurpaturum. Poterat quidem ita dicere, Non me fallam stultis ineptísque deuotionibus incredulorum, in huiusmodi abusibus fiduciam meam non collocabo, neque veritatem Dei vnquam relinquam, vt ista sequar mendacia: verùm is non hoc modo loquitur, sed hoc potius constanter pollicetur, quòd nunquam sit inter eorum ceremonias versaturus. Testificatur igitur, quòd ad cultum quidem Dei attinet, se in omni tum animi tum corporis puritate sanctitatéque perpetuò mansurum esse. Ac primùm hoc nobis loco videndum est, sítne idololatria, externis signis significare declararéque consensum cum iis superstitionibus, quibus cultus ipsius Dei corrumpitur, planéque peruertitur. Qui inter duas, vt aiunt, natant aquas, illud quidem afferunt, Quum Deus velit adorari in spiritu, idola nullo modo posse adorari, nisi in his fiducia reponatur. Sed responsio facilis est, quòd Deus spiritualem animi cultum adorationémque non ita requirit, vt condonet ac remittat idolis reliquam partem naturæ nostræ, quasi ea omnino nihil ad ipsum pertinere videatur. Nam in multis quidem locis dictum est, & genua coram Deo flectenda esse, & manus ad cœlum attollendas. Quid ergo? Præcipuus quidem, quem Deus requirit, cultus est spiritualis: sed significatio ac testificatio, quam fideles faciunt eum esse solum quem fideles colunt & honorant, statim ita sequi debet, vt eodem tempore coniungantur. Sed ad eam obiectionem, quam ex vno verbo arripiunt, refellendam, vnus locus ita sufficiet

Isa.45. 23
Rom.14 11
Philip. 2.10

pro omnibus, vt planè redarguantur ac reuincantur. In secundo capite Danielis scriptum est, quòd Sidrach, Misach, Abdenago, recusantes, negantésque Nabuchodonozori, simulatione superstitioni excitatæ atque erectæ assensum se vllum daturos esse, declarant se deos illius minimè adoraturos. Si isti boni sapientésque sophistæ ibi tum fuissent, simplicitatem illorum trium seruorum Dei irrisissent. Nã huiusmodi, credo, eos verbis obiurgassent: Miseri homines, istud quidem nõ est adorare, quum vos iis rebus nullam fidem adhibetis. Nulla est idololatria, nisi vbi est deuotio, hoc est, quædam animi ad idola colenda venerandáque adiunctio atque applicatio. Sed illi sancti homines melius sapientiúsque consilium sequuti sunt. Neque verò hæc responsio ex ingenio eorum proficiscitur, sed potius à Spiritu sancto, qui illorũ impellit linguas: cui nisi velimus resistere, oportet nos hunc locum exemplúmque accipere tanquam regulam ac definitionem quandã, quod idololatria est externa actio cultui Dei repugnans, etiam si à simulatione tantùm, non ab inductione animi voluntatéque profecta sit. Qua in re cauillari bellè possunt nullum esse idolorum cultum, quum nostra in his fiducia sita non sit. Condemnati tamen perpetuò manebunt ea sententia, quam maximus Iudex pronuntiauit. At isti quidem homines de verbo solùm contendunt, hoc tantummodo agentes, vt culpam suam aliqua ex parte minuant, quam omnino defendere excusaréque non possunt. Fatebuntur sanè id malè perperámque fieri: sed tamen vellent illud actum, quasi quoddam peccatum venia dignum iudicari. Sed etiam si concedamus ipsis de nomine quod postulant, non tamen inde tantum auferent commodi atque adiumenti, vt causam suam multo meliorem facere possint. Ponamus ita huiusmodi simulationem idola adorandi, idololatriam non appellari: nihilominùs tamen erit perfidia aduersus Deum suscepta, actum quoddam confessioni fidei repugnans, fœda commaculatio ac pollutio nefarij sacrilegij plenissima. Obsecro vos, quum Dei sanctissimus cultus honósque ita violatur vt perfidiosè fidem ei promissam datámque fallamus, vt ignauia & summa animi mollitie obliquè ac fallaciter Christianismum nostrum abnegemus, vt simus varij ac duplices, vt denique nos turpiter iis rebus contaminemus, quas Deus omni maledictionis genere est execratus: éstne res huiusmodi vt ea suscepta commissáque, os tantummodo nostrum detergere debeamus, atque exiguam ac aliquam culpam à nobis admissam confiteri? Tollamus ergò ista subterfugia, cùm præsertim nullam aliam vim habeant, nisi vt nobis ad peccandum maiorem præbeant audaciam & licentiam, culpam verò nostram nulla in parte

diminuant. Sunt etiam alij impudentiores, qui non solùm id agunt, nomen commutantes ac transformantes, vt persuadeant peccatum illud non esse tantum támque indignum, sed omnino ac præcisè negant peccatum esse. Satis est, inquiunt, vt Deus mente ac corde colatur. Ita sanè, si cor ipsum non esset duplex. Nam quum vera est animi integritas & castitas, corpus ipsum contrariam in partem nunquam trahetur. Quæro ex eis quidnam illud est, quod ferat deducátque in templum pedes ipsorum. Quum ad missam quidem audiendam eunt, tibiæ eorum nunquam motu proprio mouebuntur, interiore animi vi impellantur necesse est. Conuincuntur ergo in se esse quoddam studium atque animi motum, quo ad idola colenda deferuntur, & maximè quidem ex eo quòd ad eorum voluntatem atque opinionem, qui inimici sunt veritatis, se accommodare cupiunt, & planè ita conformare, vt illis gratificantes, cùm eorum gratiam, tum suam vitam honore Dei antiquiorem ac chariorem habeant. Sed adhuc impudentia eorum ita manifesta atque absurda est, vt pudeat me contrà disputare, quasi colorem aliquem aut rationis speciem haberet: sed faciendum tamen est, cùm isti quidem sibi tantopere placeant, & quasi temulenti suis opinionibus ac voluptatibus indormiant. Satis eis videtur esse vt in spiritu Deus adoretur. Cuius igitur corpus
1.Cor.6. 20 erit? Diuus quidem Paulus nos hortatur vt Deum feramus in vtroque & animo & corpore, quoniam eius sunt, non alterius cuiusquam. Deus creauit corpus, & nobis permittetur vt ex eo cultum diabolo ac honorem tribuamus, quasi eius author ac effector esse videatur? Melius esset vt se Manichæos aperte profiterentur, Deúmque totius hominis Creatorem esse negarent. Si aliquem haberent vel tenuissimum Euangelij gustum, nunquam in tantam licentiam impudentiámque erumperent. Nunc quidem satis ostendunt se planè nescire quæ sit vis & beneficij magnitudo, sanguine filij Dei redemptum esse. Quòd autem ita sit, quomodo nos possumus resurrectionem carnis expectare, nisi quod Christum Iesum tum corporum tum animorum Redemptorem esse credimus? Diuus etiam Paulus admonet nos ne
1.Cor.7. 23 simus hominum serui, quòd tanto sanguinis filij Dei pretio empti atque acquisiti fuerimus. Qui igitur impio cultui idolorum se adiungit ac addicit, nonne pedibus conculcat sanctissimum Iesu Christi sanguinem, in quo pretium gloriæ immortalis ac æternę, quam in corpore nostro expectamus, constitutum est? Quæ autem ratio est, vt corpora nostra ante idola maculentur profanentúrque, quum corona æternæ vitę in cœlo eis promissa sit? Hæc volutatio in lupanari Satanæ, fœdissimáque conspurcatio, éstne ratio atque via qua ad regnum Dei peruenire possimus? Præterea, non temere nec sine grauissima causa dictum est, Corpora nostra Spiritus sancti templa esse. Itaque qui non intelligunt ea in omni sanctitate conseruanda esse, satis ostendunt se nihil vnquam in Euangelio intellexisse ac cognouisse. Ostendunt etiam, quæ vis Iesu Christi eiúsque gratiæ sit, se omnino ignorare. Nam quum ita dictum est, quòd nos sumus os ex ossibus eius, & caro ex carne eius, intelligere debemus nos cum eo & corpore & animo coniunctos esse. Quare nemo potest quacunque superstitione corpus suum cõtaminare, quin se diuellat ab hac tam sancta coniunctione ac vnione, qua nos membra filij Dei facti sumus. Iam verò respondeant mihi acuti subtilésque isti doctores, an Baptismum in animis solùm suis receperunt, an verò potiùs Deus mandauerit, atque instituerit, vt hoc signum in carne nostra imprimatur. Corpus ergo, in quo nota Iesu Christi impressa est, iis tam contrariis ac repugnantibus, támque nefariis abominationibus polluetur ac defœdabitur? Cœna verò ab eodem instituta, an animo solùm, ac non etiam manibus oréque accipitur? Deus filij sui insignia atque ornamenta in corporibus nostris insculpsit, vt nos postea omni labe, maculis turpissimis, dedecoréque polluamus, atque ita indignè deformemus, vt nulla imago speciésque Christianæ pulchritudinis appareat? Non licet in nummo aureo signando duos imprimere cuneos: nec verò alicui subsignando instrumento duo sigilla inter se contraria apponere. Homo verò mortalis eam licentiam sibi permittet, vt Baptismum sanctissimámque Cœnam Iesu Christi adulteret atque deprauet, atque etiam audeat dicecere, in tanto támque nefario scelere nihil planè mali esse? Huiusmodi homines planè digni essent quibus serui ipsorum persuaderent ac fidem facerent, se summam quidem habere voluntatem eis inseruiendi, quum tamen somno, deliciis, omníque otio dediti, ne vnum quidem digitum moueant, quò aliquid operis aut muneris obeãt. Quòd si dicant non eandem esse rationem, propterea quòd opus habemus oportuna opera eorum qui in nostra potestate sunt: ego respondeo: Etsi Deus nobis carere potest, tamen quum ad honorem cultúmque suum nostra opera, obsequio, obseruantia vti velit, indignam planè esse rem ac summam turpitudinem nostram & infamiam, quòd secus quàm ipse vult omnia facientes, volumus immunes esse eorum studiorum atque officiorum, quæ nos ei debeamus: eóque maior est nostra turpitudo, quòd vermis terræ ac cadauer plus & iuris & honoris, quàm Creator ipsius postulet. Verùm adhuc cum huiusmodi belluis rudius crassiúsque agendum est. Aiunt sibi licere inter Papistas quiduis simu-

(Right margin: 1.Cor.6. 19)

ſimulare ac fingere, atque ad eum habitum ac cultum ſe conformare, qui ad ſuperſtitionem fouendam maximè accommodatus videatur. Quis ergo eis panem dat quo ibi veſcuntur? Quis fœcundat terram vt fruges fructúſque proferat? Si Deus eos, illis in locis in quibus ſunt, quemadmodum in cæteris terræ partibus alios omnes homines alit & ſuſtentat: cur illum authorem eius beneficij, ea in parte, quæ ab eo tam benignè alitur, non agnoſcunt? Cur potius ſuo corpore diabolum colunt & obſeruant? Si iſti homines aliquo modo Chriſtiani eſſent, grauioribus ac ſublimioribus cum eis rationibus agerem, quærerémque ab ipſis, quæ ſit cauſa degendæ in hoc mundo vitæ noſtræ, ad quam rem ea referenda ſit. Sed ô rem miſeram, quòd ij qui ſuis idolis ac fallaciis ludere cum Deo volunt, ita obruteſcunt, vt non Spiritus ſolùm diuini, ſed ſenſus propè humani communis expertes nobis tractandi eſſe videantur. Atque illis quidem ſufficere videtur, ſi dixerint ſe hoc in genere nihil facere, niſi metu periculi adductos atque permotos: verùm ſi hic calor habeat locum, etiam dicere oportet Ioſephum nihil mali facturum fuiſſe, ſi conſuetudinem ſtupri violenter à domina oblatam non repudiaſſet, ſed admiſiſſet: quum quidem non ſuæ obtemperaret voluntati, ſed cederet neceſſitati ac vi, quæ ab illa grauiſſima inferebatur. Fuiſſet igitur ſtultè ab eo factum, ſubire periculum eius tantæ & acerbitatis & infamiæ, quàm poſtea falsò delatus ab improba muliere perpeſſus eſt: quum ea mala, ſi illi paruiſſet, poſſet effugere. Sed nobis quidem potiùs & exemplum Ioſephi eſt imitandum, & approbandum Spiritus ſancti teſtimonium, qui conſtantiam eius laudat. Si nihil flagitij ac ſceleris committitur in cultu idolorum, ad rabiem Papiſtarum crudelitatémque fugiendam ſuſcepto atque opportuno, non peccabit etiam qui vel lenocinium hero ſuo præſtabit, vel veneficium ad occidendum proximum, vel aliquod officium proditoris, adductus metu offendendæ voluntatis eius, in cuius poteſtate eſt. Sed diutius quàm oportet hoc in loco immoror, in quo quidem, ſicut antè dixi, nulla difficultas aut dubitatio ineſt. Non alienum autem ab inſtituto propoſitóque videtur eſſe, vt videamus in quantam delabuntur confuſionem ij, qui omni ſua aſtutia agũt, vt iudicium Dei ſubterfugiant. Sunt enim nonnulli qui alium exitum effugiúmque nacti, fatentur quidẽ impium deteſtabilémq; eſſe cultũ, gentiliũ ſuperſtitionẽ: ſed ſuperſtitionũ quæ viget in Papatu, nõ eandem rationẽ eſſe: quaſi verò vniuerſa, quæ vnquã fuit apud gẽtiles impietas, nõ fuerit ipſius veri cultus Dei deprauatio atq; corruptio. A quibus enim aliis quã à ſanctis patribus gentiles cæremonias ſuas hauſerũt atque ad ſe trãſtulerunt? Qua in re illud eorum non leue peccatum eſt, quòd ea deprauarunt ac planè peruerterunt, quæ à Deo bene ſapientérque inſtituta acceperãt. Sed tamen omnes abominationes, quæ vnquam in mundo extiterũt ſpecioſo quodam & nomine ipſius Dei, & cultu religionis tectæ fuerunt. Sed ea religionis integumenta, nunquam habuerunt eam commendationem, vim atque authoritatem, vt aut Deus eos cultus cœtúſque vnquã approbarit, aut fideles homines obiuerint ac frequentarint. Age verò, progrediamur vltrà. Quanuis iſtis concedam diſſimilem diuerſámque eſſe rationem idololatriæ Papiſtarũ, atque eius quæ apud veteres gentiles viguit: negare tamen non poterunt Deũ non minus ſeuerè prohibuiſſe cultum in Bethel impiè conſtitutum, quàm alias ſuperſtitiones omnes, quæ cæteris in locis inſtitutæ celebratæque fuerunt. Quum vituli fuerunt erecti in Dan & Bethel, illud quidem inſtitutum factúmque eſt ſpecie quadam nominis Dei: eius, inquam, qui populum ſuum ex Ægypto eduxerat: ſed cultus ille qui ibi eſt conſtitutus, cum doctrina Legis planè pugnat. Deus damnat eos omnes qui ſe eò maculandos ac polluendos conferent. Nec verò minus diffident ac pugnant Cœna Ieſu Chriſti & Miſſa Papalis, quã ſacrificia Moyſis atque Ieroboam. Quare, vnde iſta diſpenſatio Miſſæ adeundæ ac audiendæ ſub quodam prætextu transformatæ vel potiùs deformatæ Cœnæ Ieſu Chriſti? Ego verò contrà ſtatuo atque affirmo, eos omnes qui Deũ verè metuunt ac piè colunt, eò maiore atque acerbiore odio debere & proſequi & deteſtari, quò apertiùs violat & profanat ſanctam inſtitutionem Ieſu Chriſti, quàm ſi non tam oppoſita contrariáque ei extitiſſet. Quamobrem in genere communem hanc regulam teneamus, omnia inſtituta inuentáque hominum ad ſimplicem Verbi Dei veritatem corrumpendam, cultúmque, quem requirit & approbat, peruertendum, propoſita atque ſuſcepta, vera eſſe ſacrilegia: cum quibus homo Chriſtianus communicare nullo modo poteſt ſine ea iniuria & contumelia, qua honos Dei pedibus ſceleratè impiéque conculcatur. Neque verò ſum ignarus, quantum hæc ſeueritas & quædam vis ſummi rigoris videatur moleſta & non toleranda iis, qui vellent pro animorum ſuorum libidine ſummáque mollitie mollius à nobis mitiúſque tractari. In quo quid ſibi volunt à me fieri? quam moderationem ac lenitatẽ adhiberi? Equidem cùm eos tam molles delicatóſque cognoſcam, cuperem, ſi fieri poſſet, eis parcere: ſed oportet vt & ego & ipſi, ſimulátque Deus eſt loquutus, condemnationem ſubeamus, ac ſi ſaluti noſtræ conſulere volumus, animo æquo ſuſcipiamus. Neminem me vno, quemadmodum loquuntur, ſeuiorem acerbiorémque reperiũt. Ego verò cõtra ipſis volo demõſtrare me hactenus ipſis magis in-

dulsisse, quàm & rei veritas, & dignitas nominis Dei, & ipsorum salus postulabat. Quod quũ ita sit, non poterunt certè eximere ac liberare se necessitate eius officij ac testimonij, quod Propheta Ieremias à Iudæis Babylone captiuis requirit, quibus non solùm vetat ne ad Chaldęorum abominationes accedant, aut simulatione aut fictione vllum iis assensum præbeant, verumetiam certum dat mandatum, quo impium illorum cultum sibi teterrimum fœtorem esse declarent. Eius autem
Iere. 10. 11 oratio est huiusmodi, Vos illis dicetis, Dij qui cœlum ac terram non effecerunt, peribũt & ex terra & sub cœlo. Est etiam hoc loco alia circunstantia annotanda, quòd cùm Propheta suum librum scripsisset Hebraico sermone hunc tamen versum vulgaribus cõmunibúsque verbis Chaldæorum expressum inserit: quasi eos hoc modo ad commutandam ipsorum linguã velit premere ac cogere, vt odium dissidiúmque, quod habent cum impiis idolorum cultoribus, apertiùs profiteantur. Nunc tenelli delicatulique nostri vt lubet de me querantur, quasi modum in admonendo omnem excedam: ego tamen ne dimidiam quidem partem vnquam eius officij flagitaui, quod Propheta requirit & postulat. Sed quæcunque ratio sit meæ vel orationis vel moderationis, vel etiam taciturnitatis ac silentij: nihilominus ei Legi obligati ac obstricti sumus, quam Deus nobis imponit. Et certè Deus nõ sine causa suos fideles allo-
Esa. 44. 8 quens, eis dicit, Vos estis testes mei, & seruus meus quem elegi. Quare quicunque se membrum Iesu Christi esse vult probare, omni ratione declarare debet huius nominis cõmendatione ac dignitatem ita ad se pertinere, vt ij qui simulatione sua opprimunt ac sepeliunt ipsius veritatis testimonium, nullam omninò excusationem sibi relinquant. Quid, quæso, est sentiendum statuendúmque de iis, qui toto vitæ tempore eam subuertunt? Quo in genere ac numero sunt ij, qui non solùm occultant professionem Christianæ religionis, ne apud homines vllam significationem eius dent, sed multa etiam & ea maximè aliena indignáque committunt. Itaque nihil iam aliud restat iis quidem, qui filij Dei sunt, quíque inter inquinamenta illa & flagitia versantur, nisi vt exemplo optimi viri Lot animos affligant suos: ita etiam vt contra huiusmodi tot ac tanta hominum vitia & scelera liberè loquantur, sicut Deus ipsis facultatem atque opportunitatem dederit. Nũc certa idololatriarum genera demonstremus, hodierno die maximè vsitata. Quo in genere primùm est Missa: de qua antè pauca quædam attigi. Quamuis autem ea sit blasphemia & absurditate & magnitudine sceleris ita insignis, vt nihil absurdius & sceleratius fieri aut excogitari possit, tamẽ adhuc patronos malæ causæ reperit, qui in hac parte tergiuersentur. Sed velint nolint, cogentur id quod dico confiteri, Missam per se abnegationem esse mortis Iesu Christi, & quoddam sacrilegium ad abolendum sacramentum Cœnæ à Satana excogitatum atque institutum. Neque verò etiam negare poterunt, preces quas ad Sanctos adhibent, mortuorúmque suffragationes, tot impios esse abusus, quibus inuocatio nominis Dei, res vna omnium sanctissima profanatur. Et tamen qui inter Papistas iis se contaminant sordibus, nulli se culpæ obnoxios, reósque esse arbitrantur. Quid vis faciamus? inquiunt illi. Nobis quidem non permittitur emendare ac corrigere ea, quæ vitiosa prauáque cognoscimus, quum homines priuati simus, & ij, qui potestatem atque authoritatem habent publicam, acerrimè ea defendant. Itaque nobis ea vis & necessitas est subeunda & ferenda. Equidem fateor quæ dicunt vera esse omnia: Sed idem ipse quoque dico, id ad rem nihil planè pertinere. Non est officij ipsorum corrigere ac constituere communem populi statum: ne id quidem quisquam ab iis requirit: sed tamen admonentur vt seipsos corrigant, priuatam morum vitæque rationem constituentes: quod ad ipsorum officium sine vlla dubitatione pertinet. Nec verò iis præcipimus vt templa & vias publicas expurgent: sed vt singuli sua & corpora & corda in puritate sanctitatéque custodiant, omníque ratione elaborent, vt Deus in sua domo honoretur, colatur, ac obseruetur. Sunt enim ista dissimilia multúmque diuersa, abolere Missam in aliqua regione, & ei non interesse: quum eius vsus cultúsque nulla alia ratione impediri potest. Sed repetunt iterántque suam cantilenam, se videlicet mortem ac passionem Iesu Christi non abnegare, quum animi propositum non sit huiusmodi. Ego verò ex iis quæro, Quid est quod homo Christianus ore confitetur, nisi id quod corde credit? Id quod agunt pugnare cum cõfessione fidei, satis notum est atque perspectum. Ita, quantum quidem in ipsis est, verum ac proprium fidei testimonium non occultant solùm, sed etiam abnegant atque repudiãt. Agam adhuc cum eis aliquanto familiarius & apertius. Nam Missam Papistæ dicunt esse sacrificium, in quo Iesum Christum offerre volunt ad reconciliandum se Deo. Hoc verò si ita est, sequitur quòd Iesus Christus sua morte nobis iustitiam & salutem æternam non acquisiuit. Circuitione vt lubet vtantur, ad rem tamen, vt redeant necesse est. Omnes planè qui nomine deuotionis ac religionis Missam adeunt, se cum ea consentire profitentur. Itaque, quantùm certè in ipsis est, satis ostendunt se suam redemptionem perfectam morte Iesu Christi non habere. Sunt nonnulli qui orationem suam constringunt, nec per omnia Missarum genera, hoc est, sacrilegia, vagari finunt. Vnum tantummodo genus excipiunt atque

atque defendunt, quod Parochiale nominant, in quo quidem eis plus similitudinis ac consensionis cum Cœna Iesu Christi esse videtur. Ac non ineptè quidem dici posset, Missas omnes quæ dicuntur, quum à sacrificulis infimi in eo genere ordinis hominibus, tum etiam à Canonicis, aut ab iis sacerdotibus qui certis sacellis sunt præfecti, cæterásque omnes quæ voto alicuius hominis fundatæ sunt, aut ita venales vt diebus prostent singulis, esse non dissimiles meretricibus, quæ in lupanari prostitutæ, sine pudore ac verecundia omnibus corpora sua peruulgant: Missam verò parochialem esse persimilem ei meretrici, quæ ad impudicitiam suam occultandam, honestæque fœminæ ac pudicæ existimationem retinendam & tuendam honesto mariti nomine percallidè abutitur. Quanquam similitudo hæc omni ex parte non est propria: propterea quòd meretrix marito iuncta habebit aliquid verecundiæ ac modestiæ, ne omnibus se adeuntibus prostituat & vulget: Missa verò parochialis est idololatria omnium maximè communis ac peruulgata, ad omnium cupiditates nefariásque libidines opportuna atque exposita. Tametsi impuri isti lenones eam fucant ac poliunt eo colore ac venustate huiusmodi, quòd aliqua adhuc vestigia Cœnæ Iesu Christi retineat. Ita sanè quasi latro tum quidem magnificentius gloriosiúsque se ostentaret ac iactaret, cùm potius amictúsque esset spoliis eius, quem ipse iugulasset, cuiúsque equum conscendisset. Nos, inquiunt, Cœnam Iesu Christi quærimus: quum eam quidem puram non possumus habere in ea tyrannide, qua oppressi hîc tenemur, nũc oportet nos acquiescere in eo quod nobis relictum est, Dei manum & auxilium expectantes. Egregia verò & præclara excusatio. Quoniam nullum Cœnæ rectum integrúmque vsum habent, quasi prouisionem quandam adepti, testantur & palàm profitentur se Iesum Christum æternum vnicúmque Sacerdotem non habere, atque singulis hebdomadis nouum sacrificium quęrere, quo peccata deleantur. Nam hoc quidem totum in Missa parochiali inest, non minus quàm in ea quæ Nicolai nomine aut pro mortuis adhibetur. Qua quidem in re, simulant se idolum adorare, & tamen se iactant Iesum Christum quærere. Ac ne sine gladio aut clypeo pugnare videantur aduersus Deum, huius & illius authoritatẽ afferunt atque opponunt: quasi verò absolutio vnius alicuius hominis eos possit eximere ac liberare, ne à Deo condemnentur. Omitto illud dicere, eos insigniter mentiri, quum eos quos adducunt patronos, ad defensionem causæ suæ adhibent. Quod etiam si ita esset, vt vir sanctus ac pius aliquando pro tempore existimasset nihil mali esse ad Missam parrochialẽ accedere, tamen si postea ille cognouit quòd verùm rectúmque est, si priorem suam opinionem improbauit ac damnauit, eo maior fides posteriori eius sentẽtiæ habenda est, quòd ad eam improbationem Deus illum deduxit, vel potiùs compulit, & quòd ea in re deprehendit planéque cognouit se reuictum esse, quàm antè magnopere amplecti atque approbare videbatur. Sed quid opus est hîc veritatem quasi aquam puram & liquidam miscere ac turbare? An verò se opinione atque oratione hominis mortalis Deum intercludere ac circunuallare arbitrantur? Nos scimus, præter ipsam veritatem nihil esse, quod in iudicio sine vlla personæ exceptione dominari debeat. Res autem est huiusmodi, quòd Missa parochialis est instituta ad sacrificandum Iesum Christum, atque ad gratiam cum Deo reconciliandam tum pro viuis tum pro mortuis: & verò quod frustum panis ibi ita adoratur quasi Filius Dei esset. Ego omnia quæ ibi sunt inquinamenta & flagitia diligentius subtiliúsque non excutio: sunt enim propè innumerabilia: sed crassiora tantùm absurdioráque commemoro. Nunc ij qui tot tantarúmque impietatum ac corruptelarum consensum fingũt, manus lauent suas quantum voluerint, nunquam tamen Pilato iustiores atque innocentiores erunt. Sed mirum quòd isti boni ac religiosi parochi, tum denique quum festum Paschatis iam adest, seorsim ac separatim aliquod sacellum quærunt, aut monachum aliquem semichristianum, qui Cœnam adulterinam eis paret ac exhibeat. Si Cœna parochialis proximè accedit, quemadmodum hi dicunt, ad Cœnam Iesu Christi, cur eam non obseruant & retinent? Nunc verò posteaquam ei per singulos dies Dominicos anni interfuerunt, vt sacramento Cœnæ ritè cõmunicare videantur, subitò eam relinquunt atque abiiciunt. Sed nobis quidẽ incõstantia huiusmodi minimè mira videri debet: est enim hæc certa & debita pœna, quam persoluunt ij, qui in animis suis nullum veritatis fundamentum vnquam iecerunt, vt nutent perpetuò atque omnibus in rebus quas suscipiunt & agunt, secum ipsi semper pugnent. Quantum ad eam Cœnam ita fucatam attinet, equidem scio eam ipsorum opinionem esse, vt summam sibi iniuriam fieri arbitrentur, quum ea improbatur ac reprehenditur. Sed quid nos ea in re præstare possumus, quum ea quidem ad regulam magistri nullo modo apta ac congruens esse videatur? Nec verò eam condemno quòd clàm ab illis vsurpatur: scio enim Cœnam nunquam melius fuisse celebratam nec sanctiùs, quàm cum discipuli clandestinum se in locum receperũt vt tyrannidem inimicorum fugerent. Sed duo hîc sunt vitia certè non tolerabilia. Primùm, quòd ij qui huiusmodi Cœnam fabricantur, & veram Iesu Christi Cœnam quasi simiæ, deprauatè ac vitiosè imitantur, simulant se suam Missam

obſeruare ac colere. Alterum eſt, quòd miniſter, qui plerunque ad maiorem ſimulationem ac diſſimulationem ex ordine patrum, hoc eſt, monachorum adhibetur, non tanquam paſtor Chriſtianus eo fungitur munere, ſed vt ſacerdos profeſſione vitæ Papalis. Qua quidem in re exiſtimant ſe firmam habere defenſionem, ſi ipſorum Miſſæ cantor nō habeat id propoſitum vt panem ac vinum ipſis adorandum præbeat; ſi canonem prætermittat, in quo maiores continentur impietates, ſi omnibus qui adſunt, ſub vtraque ſpecie ſacramentum diſtribuat. Sed quum ventum erit ad ſupremum Iudicem, tum ſentient fructū quem ex huiuſmodi integumentis ac mendaciis quæſiuerunt: imò verò iam ſentire debent. Atque ego eū grauiſſimum iudicij ſenſum ad ſtimulos aculeóſque refero, quibus conſcientiæ ipſorum compunguntur ac vulnerantur. Et certè oportet, vt eo in loco foróque, in quo veritas ſuos graues ac veraces habet teſtes, iſta cauſa decidatur atque planè tranſigatur. Nam vt nulla longior quæſtio diligentiùs habeatur, ipſi optime ſibi ſunt conſcij eius rei, quam tum inimicis Dei, tum populo communi declarare conſtituerunt. Sed neceſſe eſſet, vt Deus ſeipſum planè abnegaret, ſi inſtitutum actúmque eius profeſſionis approbaret. Quòd ſi omnes qui ſunt in toto orbe homines vno animo ſtudióque conſpirarent, vt eos iuſtos pronuntiarent, nullus tamen eorum vel ſtrenuiſſimus ac paratiſſimus poſſet iſtos abſoluere ac liberare ea opinione, qua vtraque parte claudicare exiſtimantur. Deus autem declarat per ſuum

1. Reg. 18.21 Prophetam neminem vnquam ei talem claudicationem probaturum. Iam verò de homine eo quem Cœnæ ſuæ miniſtrum deligunt, eſt ridiculum ipſos illius perſona abuti, vt ad id officium atque munus eum velle idoneum facere videantur. Ita ſanè: ſed vis ipſius ſacramenti, inquiunt, dignitate perſonarum non continetur. Ego verò id non inficior, quin illud etiam adiungo, Si diabolus aliquis Cœnam adminiſtret eam non fore deteriorem. Contráque ſi Angelus Miſſam canat, ne tum quidem eam meliorem futuram. Sed nos hoc tempore in quæſtione alia verſamur, an ordines à Papa cuidam monacho tributi eum ad officium munúſque paſtoris idoneum efficiunt. Quòd ſi contrà referant ac dicant, ſe intelligere: id quidem ad rem nihil planè facere, neque illum eius generis atque ordinis deligere, res ipſa contrarium loquitur. Ponamus ita eos, quòd ad ipſos quidem attinet, omnino nihil curare. Ego autem in externa profeſſione, quā ſuſcipiunt & colunt, inſiſtere, eámque vt alienam & indignam homine Chriſtiano premere ac vrgere debeo. Nam hoc quidem apertum eſt & manifeſtū, quòd perſona ſacerdotis ad ſimulandum diſſimulandúmque accommodata ſe tegunt ac tueri volunt. Sed vt ritè ac legitimè Cœnam celebrarent, officium ipſorum erat, ſe ab ordine atque profeſſione idololatrarum ita ſegregare, vt nihil in eo cum illis cōmune habere planè viderentur. Nunc tantum abeſt vt ſe ab illis ſeparent, vt ſe in eorum ſocietatem communionémque aſcribant, eiúſque corporis mēbra eſſe ſinguli ſimulatione profiteantur. Et poſtea nos ea in re comparabunt veteribus hæreticis, qui vſum ſacramentorum propter vitia hominum condemnarūt: quaſi nos propria hominum ſingulorum vitia, ac non potius communem ſtatum conditionémque reſpiciamus. Ego hoc quidem breuiter percurro: ſed quidquid attigi ſatis habet ponderis, aut etiam pluſquam ſatis, ad tam turpem támque pudendam impudentiam conuincendam. Quanquam ſi ij tanto animi mentíſque ſunt ſtupore vt eam turpitudinem non ſentiant, nobis quidem certè verbum Dei ſatis eſſe debet, vt quum Dominus per Ieremiam dicit, Iſrael ſi conuertaris, conuertere ad me: quibus verbis clariſſimè exprimitur, qua nos ſimplicitate ac integritate animi cum Deo agere ambularéque debemus, ſine vlla cogitatione ac voluntate redeundi ad ea, quæ illi nec grata nec probata eſſe cognouimus. Quæ cauſa eſt, cur etiam diuus Paulus teſtatur ſe miſſum eſſe, vt infideles ab ipſorum vanitatibus conuertat ad viuentem Deum: quaſi diceret, nihil omnino actum eſſe ſi malum aliquod priſtinum atque conſuetum cum aliis ſimulationibus ac fictionibus mutetur, ſed omnino oportere omnes ſuperſtitiones abolere, vt vera religio in ſua puritate ac ſanctitate conſtituatur. Nam ſine hac quidem fide ac integritate, ad Deum rectà nunquam veniunt, ſed vacillant ſemper & variant, incerti quam in partem ſe conuertant. Sunt alij qui eò vſque deducuntur, vt Miſſam improbent ac repudient, ſed vellent adhuc retinere aliqua fragmenta eius, quem cultum Dei nominát, ne, quemadmodū ipſi loquūtur, homines profani omni religione deſtituti eſſe videantur. Ac fieri quidem poteſt vt quidā ex iis impio ſtudio, animóque moueantur. Certè, vt vt ſit, verum id eſſe credere non recuſo: Cæterum quodcunque ſit ipſorum ſtudium ac deſiderium, non tamen dicendum eſt, eos rectā regulam aut vllam bonam mēſuram conſeruare. Nonnulli dicunt, Ad baptiſmos quidem poſſumus accedere, propterea quòd nulla in iis eſt idololatria manifeſta. Quaſi verò hoc quoque ſacramentum non ſit vitiatum planéque deformatum in omni corruptionis genere, vt Ieſus Chriſtus ad omnia opprobria dedecoráque perpetienda in domo adhuc Pilati eſſe videatur. Poſtremò quod dicunt eam eſſe cauſam cur velint aliquem Dei cultum retinere, ne omnis religionis expertes eſſe videantur: ſi quis eorum conſcientias interroget, ipſę certè reſpondebunt, eos propterea facere, vt Papiſtis ſatisfaciant, & vultum

Ierem. 4.1

Act. 14.15

tum

tum fingere, vt persecutionem fugiant. Alij etiam tempus obseruant, ne in Missas incidant, & tamen veniunt ad templum vt eos Missam audiuisse homines existiment. Alij verò pro sua portione vesperas sibi reseruāt: ex quibus scire vellem, an nihil planè esse arbitrentur, quòd eo quidem tempore idola adorentur, quòd ad statuas atque imagines fumigationes sparguntur, quòd solennis aliqua precatio adhibeatur in Sancti alicuius intercessione, atque meritis fundata, quòd canticum Salue regina maxima voce canitur, omníque ex parte exauditur res blasphemiis execrandis ac diabolicis adeò conferta plenáque, vt animus non ab offensione solùm aurium, oculorúmque præsentium, sed ab ipsa etiā cogitatione ac recordatione vehementissimè abhorreat. Iam verò illud ego prætermitto, quòd cantus ipse qualiscunque sit in lingua incognita, Scripturæ sanctæ ac laudum Dei est manifesta profanatio, sicut diuus Paulus decimoquarto ad Corinthios admonet. Sed hæc postrema eis culpa condonetur. Si ij ad vesperas accedunt, vt aliquod dent signum ac testimonium sui Christianismi, hoc quidem in primis & studiosè ab illis maioribus festis diebus fiet. Tum verò ibi solenne incensum præcipuis idolis adhibebitur, copiosáque & odorata fundetur fumigatio: quod sacrificij genus est, quemadmodum Scriptura docet. Erat etiam ratio Gentilibus vsitata, qua homines infirmos ad abnegandum Deum compellebant. Itaque hæc fuit causa, pro qua maxima pars Martyrum mortem constanter pertulit: quoniam idolis incensa, ac fumigationes facere atque adolere noluerunt. Isti autem cùm eò accedant, vt odorem thuribulorū naribus suis percipiant, simul eodem veniunt, vt se polluant ea pollutione quæ maxima maximéque execranda ibi versatur. Et tamen arbitrantur nos hoc tantum maleficium ac flagitium celare atque occultare oportere. Sed per sanctum ac venerandum Dei nomen eos oro, vt animaduertant diligenter id quod hoc in Psalmo dictum est, Idola fideli ac pio homini ita esse detestanda, vt ne in ore quidem eius linguáque versentur: ne etiam habita de iis oratio, eam polluere ac contaminare videatur. Hoc quidem vnum verbum nos abducere ac vehementer deterrere debet ab omni cœtu, conuentúque idololatrarum, in quo versantes, facilè & implicari & contaminari possumus. Vt autem apertè ac liberè dicam quod de iis omnibus sentio, qui mediam quandam rationem inter Deum & diabolum quærentes, animos duplices variósque gerunt, non possum vllam comparationem ad eos exprimendos viuísque coloribus pingendos magis aptam propriámque inuenire, quàm eam quæ ab exemplo Esau hominis & spurci & duplicis duci potest. Nam quum is videt fratrem suum Iacobum à patre Isaaco in Mesopotamiam ad quærendam vxorem missum esse, quòd mulieres terræ Canaan ita ingratæ, ac inuisæ patri eiúsque vxori Rebeccæ erant, vt in consuetudine conuictúque earum vitam sibi amaram & acerbam duceret, adeò vt mortē expeteret: vt parētibus suis aliqua ex parte satisfaciat, ducit quidem vxorem nouam, sed eam quam iam habebat non dimittit. Retinet igitur malum, de quo Isaacus pater tam grauiter querebatur: sed vt illud aliquo resarciat modo, nouum coniugium admiscet. Ita ij qui sic in mundo sunt implicati, vt quod Deus iubet nullo modo sequi possint, multa & varia miscebunt atque agitabunt religionum ac superstitionum genera; vt ad ipsius quidem Dei voluntatem aliqua ratione se accommodent atque conforment, & tamen aliquam semper corruptelam retineant, vt quidquid ab illis fiat, nec purum nec rectum planè esse videatur. Neque verò ignoro multas iis in locis miseras esse animas, quæ in maximis angustiis ac difficultatibus versantur, quæ quidem sine hypocrisi cupiunt rectè ingredi: neque se tamen plurimis scrupulis atque impedimentis explicare possunt: quod equidem minimè miror in tanta támque horrenda confusione, quam in Papatu hodie perspicimus. Quin etiam grauiter commiseror miserrimam eorum conditionem, qui rationes quærunt quibus & Deo piè deseruiant, & vitam degant inter inimicos fidei, si vllo modo fieri possit. Sed quid agam? Et quidem nihil aliud his aut illis præstare possum quàm eorum erratum, peccatúmque indicare, vt ipsi remediū adhibeant. Quod si posthac ad me veniant, vt hoc aut illud diligentius ac minutius ex me quærant, remittam & reiiciam curiosos huiusmodi inquisitores ad communem regulam quam ex Deo habeo. Hoc autem eò dico, quòd ex eo hominum genere sunt quidem ita importuni, vt si ad omnes eorum difficultates ac dubitationes respondendum sit, nihil vnquam cum ipsis transigi posse videatur. Atque huiusmodi quidem homines rectè mihi videntur comparandi iis, qui postquam in concione admoniti fuerunt de modesto vestitu ac cultu corporis suscipiendo, sine vllo dissoluto & sumptuoso apparatu, vellent quidem sibi ab ipso concionatore scindi caligas & calceos consui. Quid igitur nobis faciendum est? Ea quidem in re certum quiddam propositum est nobis, ad quod totam mentem, studium, cogitationem dirigere ac conferre debeamus. Hoc autem est, vt zelus domus Dei cor nostrum planè excedat: atque nos ita afficiat, vt dedecora, contumelias, opprobria, quæ indignissimè in sanctum Dei nomen conferuntur, ea omnia subeamus, atque in nos ipsos suscipiamus. Quum huiusmodi studium honoris Dei, summúsque amor in animis nostris erit accensus, non instar ignis stipularum subitò & accensi & extincti, sed ignis

ignis perpetuò ardentis:tantum abest vt vllam simulationem aut approbationem patiatur earum abominationum,quibus nomen Dei contumeliosè indignéque polluitur, vt quum eas videbit, dissimulationem, silentium, taciturnitatémque nullo modo ferre possit. Ac notandum diligenter quod dictum est, Zelus domus Dei, vt sciamus id ad ordinem externum, qui in Ecclesia est institutus, referendum esse, vt nos in confessione fidei nostræ exerceamus. Neque verò magnopere me mouent irrisores, qui dicunt nos quidem hîc sine vllo nostro periculo, ac summo potius in otio iis de rebus bellè loqui. Neque enim ego sum is,quo cum ipsi aliquid negotij habent:propterea quod,sicut facilè perspici potest, nihil est hic ex fundo meo. Idem sententiendũ dicendúmq; est de omnibus iis philosophis, qui sententiam suam sine vlla causæ cognitione dicunt. Nã quum ij Deum audire nolint, qui nunc quidem vt ipsos doceat tam humaniter eis loquitur,ego denuntio eum diem ac iudicium, in quo vocati ad tribunal Dei, eam sententiam sunt audituri, contra quam nullus respondendi, séque defendendi locus relinquetur. Cùm enim nunc eum audire nolint vt optimum atque humanissimum magistrum, tum denique vt seuerissimum iustissimúmque ipsorum iudicem cognoscent, ac sentient. Quo quidem tempore strenuissimi quique ac callidissimi eorum, se suis falsos fuisse opinionibus intelligent atque cognoscent. Sint quantum velint exercitati & instructi ad iustitiam atque æquitatem vel euertandam vel obscurandam, forensia tamen ipsorum & iudicialia ornamenta,summæque & dignitatis & potestatis insignia,quibus nunc insolescunt, causæ tum victoriam eis nullo modo dare poterunt. Hoc autem propterea dico quod consiliarij, iudices, patroni causarum atque aduocati, cæterique huiusmodi homines in curiis iudiciísque dominantes, non solùm audent cum Deo litigare atque ita contendere,vt ius quoddam eius maiestatis irridendæ ac ludificandæ adepti esse videantur: verùm etiam diuinam omnem Scripturam reiicientes,suas blasphemias, quasi summas iudicialésque sententias & suprema decreta euomunt. Atqui homunciones isti, sibi tantum arrogant, vt simulátque verbum vnum protulerunt,nõ possint perpeti vt ratio & veritas, vllum, in quo consistat,locum habeat.Sed tamẽ obiter illos moneo, melius fore si aliquam cogitationem suscipiant eius horribilis vindictæ, quæ parata iis est,qui iustitiam cum iniquitate,veritatẽ cum mendacio commutarint. Neque verò doctores magistrique cubiculorum ac conuiuiorum deliciosi ac planè voluptarij homines gradum hîc altiorem capiant, vt in conuiuiis ac deliciis suis garriant & contra Magistrum cælestem verba sua effutiant, cui omnes nunc quidem summam audientiam præstare debent. Neque etiam præclari atque insignes tituli poterunt quemquam ex hoc iudicio eripere, in quo quidem domini reuerendíque Abbates, Priores, Decani, Archidiaconi cogentur vt præsules ac præsultores choræam ducere in ea condemnatione,quam Deus grauissimam facturus est. Iam verò si aulici consueuerunt aspersione aquæ suæ benedictæ hominibus gratificari, ne sperent se Deo quoque eo officij genere posse satisfacere. Postremò omnes faceti ac dicaces homines linguam suam contineant,ne falsè dicta sua iactent, nisi præpotentem eius manum sentire velint, ad cuius verbum debent perhorrescere. Qua in re eorum certè error nimium absurdus est, eos adduci vt credant se, quum me quidem pro aduersaria parte sumpserint, Deum iudicem non habituros. Radant meum nomen ex suis tabulis, idque planè deleant, in hoc quidem quæstionis ac causæ genere,in quo nihil aliud mihi propositum est, quàm vt Deus audiatur,eique obtemperetur,non vt ego pro mea libidine conscientias regam, eisque necessitatem aut vllam legem imponam. Cæteros autem omnes, qui non ea superbia verbum Dei aspernantur, & tamen interea ita sunt molles ac debiles vt commoueri nullo modo possint, etiam atque etiam hortor,vt maiorem sui officij & salutis & honoris Dei cogitationem curámque suscipiant, neque sibi amplius,quemadmodum hactenus fecerunt, blandiantur. Aperiant igitur oculos, séque excitent,vt miseriam,in qua versantur,videre possint. Neque verò incommoda,difficultates, impedimentáque ignoro quibus ibi implicantur, neque etiam de cultu Dei inter idololatras purè ac castè suscipiendo ac tuendo ipsis loquor, quasi de re facili:sed si virtute destituuntur eos moneo, vt ad Deũ confugiant omnis fortitudinis authorem, vt ab eo confirmentur, & discant illius gloriam omnibus rebus huius mundi anteferre. Equidẽ vehementer cupio vt omnes homines fideles, qui miserè in Papatu affliguntur, hoc intelligant & cognoscant,quemadmodum Propheta Ieremias quum Ierosolymæ in Iudæa remansisset, hanc monitionem exhortationémque mittebat ad populum, qui captiuus Babylone tenebatur. Si tyrannis Papæ,omniúmque eius assectarum est ipsis dura & crudelis,existimare debent Iudæos quoq; illius temporis seruitutem grauem & acerbam pertulisse. Illis tamen est mandatum vt idololatriam Chaldæorum peculiari eius regionis sermone execrarentur. Neque enim est æquum vt hominum tyrannis infringat aut omnino minuat ius honoris à nobis debiti. Nulla est hîc exceptio nec priuilegij ratio, quam summi & infimi, diuites aut pauperes vsurpare sibi possint, aut omnino debeant. Omnes igitur collum submittant, ac se Deo maxima cum humilitate subiiciant. Pauper

Psal. 68. 10

per puro Dei timore sit affectus, nec si fortè dicat, Incertus sum quid agam: ipsi vicissim Deus respondeat, Nec ego quid de te agam, scio. Diuites verò ac locupletes homines ne vt ebrij suis commoditatibus indormiant, in summa felicitate atque omnium rerum affluentia, veluti in fece quadã contabescant: quin potius exemplo diui Pauli discant, quasi stercus detrimentúmque habere omne id, quod à ratione vitæ piæ ac Christianæ deuocare, aut aliquo modo retardare possit. Interea nos quoque qui hîc quietè ac tranquillè maximis & singularibus Dei beneficiis fruimur, ne obliuiscamur id quod initio attigi, vt ad nostram etiam institutionẽ admonitionémque accõmodemus, vt in quancunque mundi partem transferamur, aut quidquid nobis eueniat, in pura fidei nostræ confessione constantes semper maneamus, detestantes omnes idolorum cultus, superstitiones, abusus, qui cum veritate Dei pugnant, eius honorem obscurant, cultúmque planè subuertunt.

CONCIO SECVNDA, IN QVA CONTINETVR EXHORTATIO AD FERENdam persecutionem instituta, vt in ea Iesum Christum Euangeliúmque sequamur, sumpta ex loco Epistolæ ad Hebr. XIII. cap. Egrediamur ad eum extra portas, opprobrium eius ferentes.

OMNES exhortationes quæ ad aliquid patienter ac cõstanter tolerãdum pro Christi Iesu nomine causáque ipsius Euangelij nobis adhiberi possunt, non magnã apud nos vim authoritatémq; habebunt, nisi nobis cognita & planè persuasa sit æquitas & veritas dignitásque eius causæ pro qua dimicationem suscipimus. Nã quum in eo quidẽ certamine ac discrimine versamur, vt vita nobis amittenda sit, oportet id nobis maximè constare, cuius causa tantum periculum subimus. Huiusmodi autem animi constantia, ac firmitudine præditi esse non possumus, nisi ea in certitudine ac persuasione fidei penitus fundata sit. Reperientur quidem nonnulli, qui incõsideratè ac temere morti se obiicient, pro stultis quibusdam opinionibus, quas suo ingenio, quasi somnia quædam, pepererunt. Sed huiusmodi animi impetus, furor mentis potius quàm zelus Christianus censendus est. Quemadmodum re vera nulla firmitudo aut animi aut ingenij aut denique sensus communis inest in iis hominibus, qui tanta cũ audacia & temeritate sese in periculum cõiiciunt. Hoc certè verissimum est bonam causam hoc vnum efficere vt Deus nos suos Martyres testésque agnoscat & accipiat: quum mors quidem omnibus communis sit, atque etiam eadem videatur esse latronum & filiorum Dei condemnatio, eadémque ignominiæ cruciatúsq; perpessio. Sed Deus discernit eos, quãdoquidem abnegare ac repudiare veritatem suam non potest. Illud etiam requiritur, vt nos quoque eius doctrinæ, quam defendere ac propugnare volumus, testimonium certum atque ab omni errore remotissimum habeamus. Quare, vti dixi, nulla est tã grauis exhortatio, quæ nos cõmouere possit, eóque studio afficere vt pro Euangelio patiamur, nisi vera fidei certitudo in cordibus nostris impressa sit. Nam vitã quidem nostram periculo exponere sine vlla ratione, incõsulto ac fortuito, à natura prorsus abhorret. Idq; si faceremus, temeritas potius quàm virtus Christiana habẽda esset. Deus denique nihil approbat eorũ, quæ facimus, nisi planè nobis persuasum sit nos propter nomen & causam ipsius molestia affici, & mundo odio esse. Quũ loquor de certitudine huiusmodi animíque persuasione, non id quidem solùm intelligo, vt sciamus discernere ac diiudicare inter veram religionem, atque stultas hominum opiniones ac constitutiones: verumetiam vt optimè persuasi simus de vita cœlesti coronáque in cœlo nobis promissa, posteaquam in hac vita dimicauerimus. Interea notemus has duas rationes ad officium nostrum pertinere, atque ita coniũgi oportere, vt altera ab altera seiungi separaríq; nullo modo debeat. Ab eo igitur capite nos principium ducere oportet, vt planè intelligamus cognoscamúsq; quę sit Christiana religio nostra, quæ fides, quam tenere sequíq; debemus, quæ vita regula, quam nobis Deus tradidit. Neq; verò solùm mẽtes nostras hac pietatis doctrina imbutas habere debemus, sed etiã animos ita munitos ac paratos, vt liberè audactérq; damnare possimus omnes errores, mendacia, superstitiones, quas Satan in mundum ad puram diuinæ doctrinæ simplicitatem corrumpendam introduxit. Itaque minimè mirandũ est, si hoc tempore adeò paucos reperias, qui ad tolerandum patiendúmq; pro Euangelio, animo atque studio parati sunt, & si maxima eorum pars qui se Christianos profitentur, vim Christianæ religionis professionísq; suæ nesciat. Sunt enim plerique omnes negligentes, in quibus nullũ aut exiguum audiendi legendíque studium inest, & quibus satis est, si vel tenuissimũ Christianę fidei gustum perceperunt. Atque hoc illud est, cur nulla in iis perspicitur animi firmitas atq; constantia, & si quãdo in aliquod certamẽ sunt adducti, subitò cõsternantur animo. Quo maius studium nostrũ esse debet, vt diligentissimè veritatem Dei inquiramus ac inuestigemus, vt ea sine vlla dubitatione animos nostros persuasos habeat. Neq; verò adhuc omnia in eo sunt, vt huiusmodi scientiam intelligentiámque habeamus. Nam multos quidẽ videmus in doctrina

pietatis ita versatos vt ea quasi tincti, ac planè imbuti esse videantur, in quibus tamen nullus Dei amor studiúmque est: non secus ac si nihil vnquam doctrinæ diuinæ nisi aliqua incerta, leui,ac vaga opinione cognouissent. Id quamobrem? nisi quòd maiestatem Scripturæ sanctæ animo nunquam comprehenderunt? Et certè si omnes rectè perpenderemus Deum esse,qui nos alloquitur, eum maiore diligentia,attentione,ac reuerentia audiremus. Si cogitaremus nos quum Scripturam legimus, in schola Angelorum disciplináque versari, aliud nos exercendi & studiũ & desiderium in ea doctrina percipienda caperet, quæ ad animos nostros consolandos, confirmandos, instituendósque nobis proposita est. Nunc quidem videmus,quæ sit ratio præparandi nos ad tolerandum patiendúmque pro Euangelio, nimirum vt in eius doctrina eos iam progressus habeamus, vt persuasi planè de vera religione atque eà doctrina, quam tenere tuerique debemus, omnes fraudes ac illusiones Satanæ, omniáque hominum inuenta despicere, ac pro nihilo ducere possimus, quasi res non solùm leues, verumetiam execrabiles, eo quòd puritatem Christianam plane corrumpunt. Atque ea quidem in re nos differimus quasi veri Iesu Christi martyres, à furiosis ac pertinacibus hominibus, qui pro stultis opinionibus suis patiuntur. Secundo autem loco ita affecti esse debemus, vt certi de bonitate atque æquitate causæ, eo quo oportet studio sequendi Deum accendamur, quocunque nos is vocauerit, eiúsque verbum ea amplectamur reuerentia, quam meretur, atque à figura fallaci huius mundi auocati, toto animo & studio quasi rapti ad cœlestem vitam transferamur. Sed ô rem miseram planéque indignam, quòd quum lux Dei nobis, vt si aliàs, his tẽporibus oborta tanta claritate luceat, tam parum tamen zeli, studij, amorísque reperiatur. Qua quidem in re eo maior est miseria nostra, quòd in tanta turpitudine ac ingratitudine, pudore & verecundia non obruimur. Nam breui ad iudicem veniendum erit, apud quem vitium ac malum nostrum, quod omni ratione conamur occultare, in medium proferetur cum ea exprobratione ac reprehensione, in qua iustissima nostri exitij causa perspicietur. Etenim si Deo ita sumus obligati atque obstricti, vt pro modo cognitionis, quam nobis tribuit, honorificum & gratum ei testimonium dare reddereque debeamus, quid causa est cur ad certamen subeundum tanto animi langore ac timore torpeamus? præsertim quum Deus hac ætate nostra se ita patefecerit, vt rectè ac verè dici possit, eum maximos thesauros secretorum suorum aperuisse atque omnino explicasse. An non illud dicendum est, nos de Deo ita existimare, quasi nihil eo planè indigere videamur? Nam si aliquam rationem maiestatis eius haberemus, nunquã certè auderemus doctrinam, quæ ex ipsius ore proficiscitur, in philosophiam aut otiosam nescio quam speculationẽ conuertere. Nulla denique excusatio nobis esse poterit, quin maxima nobis nec honesta verecundia sit, imò verò horrenda condemnatio quòd in tanta cognitione, quam singulari Dei benignitate consecuti fuimus, ad eam defendendam & tuendam tam parum animi studiíque afferamus. Imprimis autem si cogitatione repetamus memoriam veterum Martyrum, eorúmque admirabilem constantiam cum hac nostra mollitie ac segnitie conferamus, grauissimam turpitudinis nostræ detestandæ causam inueniemus. Hi enim magna ex parte non ita erant versati exercitatique in diuinis literis, vt possent eruditè omnibus de rebus disputare. Primùm autem illud quidem cognoscebant, & tenebant vnum esse Deum, qui ipsis colendus atque adorandus erat: deinde sanguine Iesu Christi redemptos se fuisse, vt in eo solo atque eius gratia omnem suam fiduciam ac spem salutis collocarent. Tum verò cætera omnia quæ ipsi homines ad colendum Deum excogitassent atque instituissent, nugas & sordes esse iudicabant, vt omnes idololatrias ac superstitiones facilè damnare possent. Vt paucis absoluam, hæc erat ipsorum theologia, Vnus est solúsque Deus totius effector mundi, qui per Moysen & per Prophetas, postremò per Iesum Christum eiúsque Apostolos nobis suam voluntatem declarauit. Nos vnum habemus Redemptorem, cuius quidem sanguine acquisiti fuimus, cuiúsque gratia nos saluos fore speramus. Omnia mundi idola detestanda sunt & execranda. Nulla alia doctrina scientiáque occultiore præditi, ad ignem aut ad aliud mortis ac supplicij genus, animo magno, liberóque accedebant. Neque verò numerus erat duorum aut trium, sed tanta multitudo, vt ij qui à tyrannis crudeliter vexati ac cruciati sunt, innumerabiles atque infiniti esse videantur. Nos autem ita docti atque eruditi sumus, vt nihil supra: nobis quidem certè videmur esse. Ac re vera quòd ad intelligentiam Scripturæ attinet, Deus tantam nobis cognitionem, quantam vlli vnquam ætati tribuit atque concessit. Et tamen interea vix, ac ne vix quidem, tenuissima amoris, studiíque erga Deum gutta in nobis inest. Vt autem hanc mollitiem animi ignauiámque alamus, nulla quidem ratio est, nisi fortè velimus scientes prudentésque iram Dei & vindictam in nos ipsos prouocare. Quid ergo faciendum est, vt animum magnum, fortem, constantémque suscipiamus? Imprimis considerandum nobis est, quàm pretiosa honoratáque res sit apud Deum nostræ fidei confessio, religionísque testificatio. Nam tum quidem malè cognoscimus, quanti Deus

eam

cam faciat, quum nostra vita, quæ nihil est, nobis antiquior ac charior est. Qua in re admiranda quædam & planè belluina stoliditas nostra demonstratur. Neque enim possumus hac in parte vitæ nostræ parcere, quin confiteamur eam pluris à nobis, quàm honorem Dei & nostram salutē æstimari. Quidam Gentilis illud quidem sciuit dicere, MISERVM esse causas viuendi pro conseruatione vitæ condonare ac prodere. Ille tamen atque eius similes nunquam planè cognouerunt, ad quem finem homines in mundo collocati essent, ac cur in eo viuerent. Poterant quidem dicere virtutem sequendam, colendam esse, vitámque honestè suscipiendam, & degendam sine vlla reprehensione. Sed omnes illorum virtutes, nihil aliud quàm fuci atque fumi erant. Nos autem melius scimus ac intelligimus quam ad rem vita nostra referenda sit, nimirum vt ita Deum omni laude gloriáque celebremus, vt ipse quoque nostra gloria possit esse. Sine eo misera est nostra vita, quam ne momento quidem tēporis prorogare possumus, quin tantum maledictionis perpetuò in nos ipsos coaceruemus. Interea nihil nos pudet paucolos dies ad lāguendum miserè in hac vita, regno æterno pacisci ac commutare, nósque ipsos separare ab eo, cuius virtute in hac vita continemur. Si quis quærat ab imperitissimis, atque etiam ab iis qui mentis stupore, ac genere vitæ voluptariæ maximè ac proximè accedunt ad naturam belluarum, quænam viuendi ratio eis proposita sit, non audebunt quidem planè atque apertè dicere, sibi eam in potu & cibo, somnóque esse constitutam. Sciunt enim ad rem se meliorem ac generosiorem, altiorémque creatos esse. Quam autem aliam rem reperiemus, nisi vt Deum omni honore afficiamus & ornemus, nósque ab eo, sicut filios optimos à benignissimo parente gubernari atque regi patiamur, vt postea confecto huius vitæ fluxæ caducæque curriculo, in æternam ipsius hæreditatem recipiamur? In hoc autem fine & constituendo & adipiscendo, præcipuum ac maximum nostræ felicitatis caput, imò verò omnia beatæ vitæ momenta consistunt. Quū autem mentes nostras ac cogitationes deuocamus aliò, vitámque istam præsentem mille mortibus deteriorem mordicus arripimus ac retinemus, quam excusationem afferre possumus? Viuere enim, & causas viuendi ignorare, iam à natura alienum est. Causas autem propter quas nos hîc viuimus repudiare propter cupiditatem breuissimi ac fugacissimi spiritus tribus diebus hauriendi, amorémque vitæ in hoc fallaci mundo retinendæ, atque à Deo vitæ authore separandę, nescio sanè quibúsnam verbis huiusmodi fascinationem ac rabiem notare, demonstraréque debeamus. Sed quæcunque sit vel cognitio doctrinæ, vel vitæ constitutę ratio, tamen quum ipsæ persecutiones nihilominus sint tam graues atque acerbæ, videamus quēadmodum & qua ratione Christiani homines ad patientiam se confirmare poterunt, itáque animos suos roborare, vt constanter pro Dei veritate, vitæ periculum suscipiant & subeant. Ad eam autem animi non æquitatem solùm, sed etiam alacritatem in morte pro nomine Dei oppetenda, textus ipse quē nos recitauimus, quum rectè intellectus fuerit, adducere nos poterit. Egrediamur vrbe, inquit Apostolus, post Dominum Iesum, ferentes eius opprobrium. *Heb. 13. 13* Primùm quidem nos hortatur & admonet, quamuis aut gladij nondum ad nos interficiendos districti sint, aut ad vstulandos cremandósque ignes accensi, tamen nos verè cum Filio Dei coniunctos esse non posse, dum radices cogitationum cupiditatúmque nostrarum in isto mundo fixas habemus. Quare oportet vt homo Christianus, etiam dum est in quiete, alterum pedem perpetuò sublatum & paratum habeat ad certamen adeundum: neque verò id solùm, sed etiam animum à mundo planè segregatum, quanuis in eo corpus versetur. Quanquam id quidem nobis prima fronte durum videatur: vnum tamen Pauli verbum summam apud nos authoritatem ac vim, ad animos nostros in eam rationem adducendos, planéque persuadendos habere debet, quòd ad hoc sumus vocati ac positi, vt persecutionem patiamur: *1. Thes. 3. 3* quasi diceret eam esse conditionem nostri Christianismi, vt ea nobis via ingredienda atque obeunda sit, si Christum Iesum sequi velimus. *Luc. 11. 49. & 21. 12* Interea ad subleuandam infirmitatem nostram atque ad molestiam tristitiámque, quam persecutiones afferunt, mitigandam & leniendam, amplissima nobis adest compensatio, consolatióque suauissima, quòd omnia incommoda, opprobria, vitæ pericula pro Euangelio tolerantes, quasi singula filij Dei vestigia consectamur, atque eum vt nostrum ducem principémque sequimur. Si tantummodo nobis dictum esset, ad tuendam Christianam professionem nobis per omnia mundi opprobria eundum esse, atque etiam ad ipsam mortem, quotiescunque Deo placeret, liberè intrepidéque accedendum, haberemus, vt quidem videtur, aliquam occasionem respondendi, rem magnopere absurdam esse, ita sine duce euagari. Quum verò nobis præceptum ac mandatum est, vt Iesum Dominum sequamur, eius directio gubernatióque ita & recta & honorifica videri debet, vt nulla nobis, iusta quidem, recusandi ac detrectandi eius imperij causa relinquatur. Vt autem maiore huius & laudabilis & salutaris exempli studio ac desiderio afficiamur, non solùm dictum est Iesum Christum vt ducem ac principem nostrum anteire: sed nos etiam ad imaginem eius conformes esse. Nam ita quidem diuus Paulus in epistola ad Romanos loquitur, *Cap. 8. 28*

Deum elegisse ac vocasse omnes eos, quos in numerum filiorum suorum adoptauit, vt sint consimiles atque conformes ad imaginem eius, qui omnium exemplar & caput est constitutus. Tantámne in nobis inesse mollitiem, vt nihil omnino ferre perpetíq; velimus aut possimus? Oportet igitur vt Dei gratiam repudiemus, qua nos ad spem salutis vocat. Nam hæc quidem duo planè coniuncta sunt, quorum alterũ separari ab altero nullo modo potest, vt membra simus Iesu Christi, atque ex ea cõiunctione ac communione multis afflictionibus calamitatibúsque exerceamur. Hanc certè tam coniunctam cum Filio Dei vitę nostrę rationem atque huiusmodi conformitatem, deberemus pluris facere quàm facimus, eámque omni non professione modò, verumetiam imitatione dignissimam iudicare. Mundi quidem opinione ac iudicio summa est infamia, calamitatum toleratio perpessióque pro Euangelio suscepta. Sed quum sciamus infideles omnes ita occæcatos esse vt nihil videre aut rectè indicare possint, an non debemus nos acutiores oculos integrioresq; habere, atq; ad iudicandum adhibere? Ignominia sanè est ab iis affligi ac vexari, qui occupant sedem iustitiæ. Sed diuus Paulus exemplo suo nobis ostendit, nos magnam & præclaram gloriandi occasionẽ facultatémque habere in Iesu Christi stigmatis, & quasi quibusdam notis impressis, quibus Deus nos insignitos ornatósque, pro suis seruis atque electis agnoscit ac recipit. Atque illud quidem scimus, quod
Act.5. 41 de Petro & Ioanne diuus Lucas commemorat, eos maximopere lętatos gauisósque fuisse, quòd digni essent habiti, qui pro nomine Domini Iesu infamiam, opprobrium, ignominiámque paterentur. In quo quidem duæ res cerni possunt inter se cõtrariæ, ignominia & dignitas, ex eo nimirum quòd mũdus furore & amentia præceps, contra omnem rationem iudicat, atque hoc modo gloriam Dei cum dedecore infamiáque cõmutat. Nos autem nunc quidem ne dedignemur ita à mundo despici ac vituperari, vt postea apud Deum Angelósque eius, honorem, gloriam, ac laudem consequamur. Videmus quantum laboris homines ambitiosi suscipiant vt ordinem alicuius regis adipiscantur, & adepti, quos triumphos agant. Filius Dei nobis suum offert ordinem, & tamen eum vnusquisque aspernatur, totóque animi impetu ad vanitatem mundi cõuertitur. Obsecro vos, quum nos tam superbè ingratéque agamus, num nobis digni videmur, vt aliquid cum eo commune habeamus? Quanquam noster quidem sensus, nihil potest hîc percipere ac comprehendere, reuera tamen ista sunt propria & eximia cœlestis nobilitatis insignia atque ornamenta. Carceres, exilia, maledictiones nihil aliud afferũt opinione hominũ, quàm summam ignominiam ac infamiam. Sed quid præter nostram infidelitatem impedit, quominus quid Deus iis de rebus iudicet ac pronuntiet, videamus? Quãobrem danda nobis opera est, vt nomen filij Dei tantùm habeat apud nos authoritatis, ponderis, ac dignitatis, quãtum pro sua summa amplitudine excellentiáque meretur: vt nobiscum præclarè atque honorificè agi existimemus, quod eius stigmata quasi quædam insignia, in nobis sint impressa, aut ingratitudo nostra nullo modo ferenda est. Quòd si Deus pro nostris meritis nos persequatur, an non iustam habet causam, cur diebus singulis ac modis infinitis nos castiget & puniat? Imo verò nullæ mortes ab eo nobis impositæ, ne minimam quidem nostrorum scelerum partem adęquare possent. Sed pro sua summa atque infinita bonitate, pedibus supprimit omnia delicta nostra, eáque omnino abolet, ac pro eo quod nos pro magnitudine nostrorum peccatorum punire posset, aliam inuenit admirabilem rationẽ, qua afflictiones à nostris iustis pœnis ac suppliciis, ad summum honorem & quoddam priuilegium beneficiúmque singulare traducantur: propterea quòd earum cõmunicatione ac perpessione in societatem filij Dei recipimur. An non omnino necesse est vt fateamur quũ hanc tam præclaram & beatam viuẽdi conditionem ac rationem aspernamur & dedignamur, parum in doctrina Christiana nos profecisse? Hæc causa est cur diuus Petrus posteaquam nos est 1. Pet.4.
hortatus ad vitam piè sanctéque degendam 12.
in timore Dei, multùm ab ea abhorrentem, propter quam cæteri homines, vt latrones, scortatores, aut adulteri, homicidæque patiuntur, statim illud adiungit, Si nobis patiendum est vt hominibus Christianis, in eo quidem nos damus Deo gloriam eius summi ac singularis beneficij, quo nos ipse affecit atque ornauit. Neque verò nulla causa est, cur sanctus vir ita loquatur. Quid enim, obsecro, sumus, vt veritatis ipsius Dei testes simus, & quodammodo patroni ad defendendam & tuendam eius causam constituti? Ecce miseri homines quasi abiecti vermes terræ sumus, creaturæ vanitatis plenæ, & vt verbo dicam, mendaces: tamen Deus à nobis vult suam defendi veritatem, qui honos tantus est, vt ne ad Angelos quidem qui sunt in cœlo pertinere videatur. An non hæc vna ratio considerata diligenter, debet animos nostros inflãmare atque excitare, vt nos Deo totos offeramus, vt ei placet omnia nostra & studia & officia in re tã sancta & pręclara adhibere? Et tamen complures adhuc continere se nõ possunt, quin Deo contradicant, aut certè apud eum conquerantur, quòd maiorem imbecillitatis ipsorum subleuandæ rationẽ non habeat. Est mirũ, inquiunt, quòd quũ Deus nos hac gratia sit prosecutus vt filios suos elegerit, tamen tam crudeliter vexari atque opprimi ab hominibus iniquis patiatur. Ego verò illis ad

illis adhuc respondeo, quamuis nulla nobis planè ratio constaret, cur Deus nobiscum ita agat, eum tamen apud nos huiusmodi debere authoritatem obtinere, vt nos ad ipsius voluntatem accommodemus ac conformemus. Nunc verò quum videamus Iesum Christum nobis exemplar propositum ne aliud inquiramus, an non magnam felicitatem nostram debemus existimare, quòd ita ad eius similitudinem imaginémque deducamur? Interea Deus nobis proponit atque ostendit causas planè apertas & perspicuas, pro quibus vult nos persecutionem tolerare, ex quibus si nulla alia esset, quàm ea ratio ac commonitio quam diuus Petrus adhibet, nos simus oportet valde morosi ac difficiles, nisi in ea acquiescamus. Ea autem est, quòd quum aurum & argentum, metalla corruptioni obnoxia, igne purgentur atque probentur, æquum esse vt nostra quoque fides, quæ pretio omnes diuitias superat, huiusmodi periculis vitæ ac molestiis perspiciatur & approbetur. Posset quidem statim vt ad se nos vocauit, sine vlla dimicatione, atque istarum calamitatū perpessione nos corona donare. Sed sicut is vult Christum regnare in medio inimicorum eius, ita nos quoque versantes inter eosdem illos, eorum vim oppressionémque tandiu ferre, donec ab eo iis afflictionibus ac calamitatibus liberati fuerimus. Neque verò ignoro carnem ipsam, tum quidem magnopere recalcitrare atque imperium detrectare, quum eum in locum deducenda est: verùm oportet, vt voluntas Dei omnibus nostris voluntatibus cupiditatibúsque dominetur. Si nos in nobis aliquam contradictionem repugnantiámque sentimus, non est magnopere mirandum. Id enim nimirum in natura nostra est insitum atque innatum, vt crucem defugiamus. Neque tamen interea in ea carnis mollitie consistamus: sed progrediamur vltrà, scientes quidem obedientiam nostram Deo gratam & probatam esse, modò sensus atque appetitus nostros deiiciamus, atque ita subiiciamus, vt in ipsius sint potestate. Nec verò Prophetæ & Apostoli eo animo ad mortem accesserunt, vt non sentirent abhorrentem ab ea voluntatem, alióque inclinantem. Ducent te, quò tu non voles, dicebat Petro Dominus noster Iesus Christus. Ita quum nostros animos huiusmodi metus mortis pungit, omni ratione elaboremus vt nos simus superiores, vel potius vt ipse Deus superior sit, atque ita interea statuamus planéque persuasum habeamus, gratissimum ei esse sacrificium, quum nos resistimus nostris appetitionibus, eísque vim facimus, vt hoc modo redacti in ipsius potestatem, ex eius sententia ac voluntate vitam nostram & instituamus & degamus. Hoc verò præcipuum grauissimúmque bellū est, in quod Deus vult suos omnibus viribus incūbere, vt videlicet deiicere ac deprimere co-

1.Pet.1. 6 *Ioan.21. 19*

nentur omne id, quod in ipsorum sensibus, ingeniis, appetitionibus, ita se extollit, vt à via, quam Deus ipsis ostendit, eos abducat atque abripiat. Interea quidem consolationes ita sunt magnæ atque graues, vt suprà quàm dici possit, molles ignauíq; videamur, quum iis in periculis ac molestiis animo debilitamur, aut etiam planè deficimus. Olim numerus propè infinitus fuit eorum, qui adducti cupiditate coronæ fluxis ex foliis cōpositæ, nullum laborem, molestiam, ac dimicationem defugiebant, atque etiam mortem ipsam ita oppetebāt, vt vitam suam nullo in pretio habere viderentur. Et tamen nullus erat eorum, qui non fortuitò cōtenderet, incertus prēmiúmne adepturus esset an amissurus. Deus nobis quidem coronam proponit immortalem, in qua summam eius gloriam consequamur. Nec verò certamen nobis fortuitum incertúmque cōstituit, sed huiusmodi prēmium promittit, ad quod nos debemus omnia vitę consilia, studia, desideriáque conferre. Quid autem causæ est cur in eius honoris tam certi æterníque amplitudine ac dignitate, ita animo languescamus? An verò frustrà dictum esse arbitramur, Nos cum Christo victuros esse, siquidem cum eodem mortui fuerimus? Triumphus nobis paratus *Rom.6. 8*
est: sed nos quantum possumus, à certamine dimicationéque refugimus. At verò hæc doctrina est huiusmodi, vt quum hominum iudicio pugnare planè videatur. Ego id confiteor. Neque etiam Christus, quum pronun- *Matt.5. 10*
tiat eos esse beatos qui pro iustitia persecu- *1. Pet.3. 14*
tionem patiuntur, proponit huiusmodi sententiam, quæ opinione mundi comprobetur, aut omnino accipiatur. Imò verò vult nos id summam felicitatem existimare, quod sensus noster maximam miseriam esse iudicat. Nobis quidem miserrimi videmur, quum Deus patitur nos tyrānide ac crudelitate inimicorum affligi atque opprimi. Sed vehementer in hoc erramus, quòd promissiones Dei nobis ante oculos non ponimus, quæ planè nobis confirmant omnia in nostram vtilitatē, gaudium, salutémque cessura esse. Nos animum abiicimus ac despondemus, quum videmus homines iniquos atque improbos nobis superiores, eámque sæuitiam in nos ipsos exercere, vt iugulum nostrum suo premere pede videantur. Sed hęc impiorum iniquissima vexatio, & tanta rerum perturbatio ac confusio, sicut monet diuus Paulus, debet potius animos nostros confirmare, erigere, in cælúmque attollere. Nam quoniam natura nostra ad studium amorémque rerum præsentium sumus propensi, itáque inflāmati, vt tota mente animo, cogitatione, in hac vanitate adamanda & perfruenda occupemur, Deus quum patitur nos ita malè tractari ac vexari, impios verò homines omnibus rebus vigere ac florere, per hæc quidem clara, illustriáque æquissimi iudicij signa nos docet atq; admo-

net eum aliquando diem venturum, in quo omnia quæ nunc sunt perturbata & confusa constituentur. Quòd si tempus illud nobis longius ac diuturnius esse videatur, confugiamus ad remedium, neque nobis in vitio nostro blandiamur. Nam certum quidē est, nos nullam omnino fidem habere, nisi oculos mentis animique nostri in illustrem Iesu Christi aduentum coniiciamus. Deus autem vt nullam rationem prætermitteret, quę quidem ad nos permouendos impellendósque accommodata videatur, ex vna parte promissiones, ex altera comminationes nobis proponit. Sētimus nos promissiones Dei in nobis non satis magnam vim authoritatémque habere, ad eas confirmandas comminationes adiungamus. Quanquam nos quidem oportet etiam atque etiam maximè peruersos esse, quum non plus fidei, quàm facimus, promissis Dei adhibemus. Quum Dominus Iesus Christus dicit se recogniturum nos vt suos, ac confessurum coram Patre, modò nos quoque eum coram hominibus cōfiteamur, quid est quod nobis impedimento esse debeat, quominus eam, quam à nobis requirit, ei cōfessionem tribuamus? Quum homines omnia conati fuerint, nihil nobis grauius aut deterius facere possunt quàm vitam eripere. Quo igitur in pretio ac honore nobis erit vita cælestis cum hac præsente comparata & amissa? Neque verò nunc id ago, vt hîc omnes promissiones colligam, quæ in Scriptura propositæ, ad eundem finem referuntur. Tamen quum nobis tam sæpe repetantur, atque etiam renouentur, deberemus earum non lectione solùm, sed etiam cognitione ac consolatione ita consuefacere, vt iis toti quasi imbuti ac planè confirmati esse possimus. Quòd si tum quum iam plagæ sunt infigendæ, tres aut quatuor ad nos confirmandos sustentandósque non satis possunt, centum quidem certè deberent omnes contrarias aduersásque tentationes superare. Sed si Deus hac tanta promissionum suauitate, nos ad se allicere atque trahere non potest, nónne oportet maximam in nobis hebetudinem atque stupiditatem esse, quum seueritas minarum eius nihilo plus in nobis efficit? Iesus Christus diem dicit apud Patrem iis omnibus, qui metu huius vitæ amittendæ veritatem abnegarint: quibus quidem & animi & corporis exitium propositum, paratúmque esse ostendit. Alio etiam loco denuntiat se omnem communionem iis omnibus renuntiaturum, qui ipsum coram hominibus negauerint. Nisi prorsus omni sensu careamus. Hæc quidem verba deberent vehementer animos nostros commouere, eóque horrore afficere, vt ex ea formidine capilli etiam capitis erigantur. Equidem, nisi nos ita fuerimus affecti ac permoti sicut magnitudo rei periculíq; postulat, vel potius flagitat, nihil aliud nobis restat, quàm vt horribilem ac miserabilem confusionem expectemus. Qua in re culpam nostram, quantum voluerimus, deprecemur, & dicamus nos in hac tanta naturæ nostræ fragilitate atque imbecillitate, misericordia potius quàm vlla seueritate afflictionúmque acerbitate dignos esse. Nam illud quidem contrà scriptum est, Moysen, quum Deum fide vidisset, ita obduratum obfirmatúmque fuisse, vt nulla tentationis vis animum eius emollire posset, atque à summa magnitudine constantiáque inflectere. Quare quum nos simus ita molles ac flexibiles, vt nulla animi firmi & constantis virtus in nobis appareat, satis tum significamus, ac potius declaramus, nos omnino Deū atque eius regnum ignorare. Atque etiam quum admonemur nos cum capite nostro coniunctos ac consociatos esse oportere, nobis quidem videmur bellum colorem habere nos ab eo eximendi segregandíque, si nos homines esse dicamus. Sed ii, qui nos antè præcesserunt, huiúsne humanitatis expertes prorsus extiterunt? Omnino, si nos nihil aliud quàm puram pietatis doctrinā haberemus, omnes tamen excusationes, quas afferre possumus, infirmę atque leues haberentur. Nunc verò maiore reprehensione ac cōdemnatione digni sumus: quum tot tantáque támque illustria exempla habeamus, quorum summa approbatio & authoritas vehementissimè animos nostros excitare debebat ac confirmare. Huius autem vel cohortationis vel consolationis nostræ duo sunt nobis capita consideranda. Vnum, quòd vniuersum Ecclesiæ corpus communi quadam conditione fuit semper & erit vsque ad finē mundi, huiusmodi impiorum iniuriis contumeliísque obnoxium: sicut in Psalmo dictū est, Iam à iuuentute mea me vexarunt, atque aratrum quaquauersum per omnes dorsi mei partes traxerunt. Spiritus sanctus eo in loco veterem Ecclesiam inducit ita loquentem, vt nobis quidem nunc neque nouum neq; molestum videatur, si hodie quoque eandem & causam & conditionem nostrā videamus. Diuus etiam Paulus allegans illum locum Psalmi alterius in quo dictū est. Nos fuimus tanquam oues quæ ad victimā ducuntur, ostendit non id solùm vnius ætatis fuisse, sed communem & vsitatā perpetuámque ipsius Ecclesiæ conditionē esse, ac fore. Ita si hoc quoque tempore videamus Ecclesiā impiorū insolentia superbiáque ita tractari ac vexari, vt vnus eam allatret, alius mordeat, multi affligant, eíque semper aliquam pestem ac perniciem machinentur: eam denique tanquā rabiosi canes bestiæque efferatæ atque immanes, sine vlla intermissione aggrediantur: meminerimus iam inde à mundi primordio factitatum fuisse. Deus certè aliquando inducias ei concedit, vt sese rursum colligat. Atq; hoc est, quod in Psalmo suprà allegato dictum est, Dominus autē iustus præcidit funes impio-

Matth. 10.32 Luc. 12. 8
Luc. 9. 26 Matth. 10.38
Matth. 10.33
Hebr. 11 27
Psalm. 129.1
Rom. 8. 36
Psal. 44 23
Psal. 129. 3

impiorum. Et alio loco, Quod virgam eorum frangit, ne boni nimium pressi deficiant, manúsque suas ad iniquitatem admoueant. Veruntamen Deus semper voluit suam Ecclesiã in hoc mundo quasi in quodam certamine versari ac iactari, suam ei quietem in cœlo asseruans. Interea tamen ipsarum afflictionum exitus semper beatus extitit. Et quidem certè Deus perfecit, vt Ecclesia multis ac magnis difficultatibus calamitatibúsque pressa, nunquã planè oppressa fuerit. sicut alio quo-
Psal. 7.15 dam loco dictum est, Impios omnibus suis conatibus non id consecutos esse quod co-
2. Cor. 4 gitabant. Diuus etiam Paulus consimili ac
11 felici afflictionũ exitu euentúque gloriatur, vt ostendat eam Dei gratiam in Ecclesia perpetuam esse. Nos, inquit, omni afflictionum genere premimur, at non anxietate atque solicitudine conficimur: in summa indigentia inopiáque versamur, at non deserimur: deiicimur, at non perimus, semper mortificationem Domini nostri Iesu Christi circunferentes, vt vita quoque eiusdem in mortali corpore nostro declaretur. Hic autem afflictionum euentus atque exitus, quemadmodum quidem videmus Deum felicem ac prosperũ semper dedisse in persecutionibus Ecclesiæ, nobis magnum animum afferre debet: quum sciamus patres nostros, qui suæ quoque fragilitatis ac infirmitatis conscij fuerunt, victoriã semper aduersus suos inimicos habuisse, quoniam firmi in patientia permanserunt. Breuiter hoc primum caput exhortationis institutæ tracto, quo ad secundum citius pergam: magis enim ad institutum pertinet. Illud autem est, vt certa exempla Martyrum, qui nos præcesserunt, ad nostram consolationem confirmationémque accommodemus. Atque hoc in genere ac numero non vnum atque alterum tãtummodo reperias: sed magnam densamque nubem, vt Apostolus duodecimo capite epistolæ ad Hebræos scripsit. In quo significat tantam esse multitudinem eorum, qui pro veritatis testimonio sunt perpessi, vt non minus copia optimorum exemplorũ, quàm grauissima authoritas ad æquitatem animi, patientiam, moderationem, nos hortari debeat. Ac ne in infinita multitudine copiaque colligenda, nimium lõga sit mea oratio, sumã tantummodo eos Iudæos, qui pro vera religione, cũ sub tyrannide Antiochi regis, tum etiã paulò pòst illius mortem, grauissimam persecutionẽ pertulerunt. Dicere non possumus exiguum hominũ afflictorum numerum fuisse, quum tum quidẽ maximus quasi Martyrum exercitus, ad propugnandam & defendendam religionem paratus esset. Neque etiam illud allegare, fuisse quosdam Prophetas excellentes, quos Deus è vulgo selegisset ac segregasset. Nam fœminę, pueri, infantes etiam in eo Martyrum numero extiterunt. Neque verò hoc dicere possemus, quòd sine magnis vitę periculis, cruciatibus, tormentísque corporum, leui tantummodo aliqua iactura ea persecutione perfuncti fuerunt: quum in illis affligendis, vexandis, cruciandis, nullum crudelitatis genus sit pretermissum. Audimus etiam quid Apostolus de iis commemoret, atque ad imitandum nobis proponat. Alij, inquit, in modum tym- Heb. 11.
panorum distenti sunt, redemptionem ac li- 36
berationem aspernantes, vt meliorẽ resurrectionem obtinerent: Alij contumeliis & verberibus, aut vinculis ac carceribus probati fuerunt: Alij lapidati aut dissecti, aut gladio sunt interfecti: Alij per montes cauernásque huc & illuc vagi oberrarunt. Nunc porrò illos nobiscum cõparemus. Si illi pro veritate, quæ tum quidem adhuc obscura erat, tot & tanta mala tormentáque pertulerunt, quid nobis faciendum in hac clarissima luce, quæ hoc tẽpore illuxit? Deus nunc loquitur quasi pleno nobis ore. Maxima ianua regni cœlorum nobis patefacta & aperta est. Iesus Christus è cœlo ad nos delapsus, ita nos ad se vocat, vt eum quidem quasi præsentem ante oculos habeamus. In quantam ingratitudinis atque impietatis vitium incurremus, si ad patiendum pro Euangelio minus animi atque studij habeamus, qui promissiones Dei quasi procul salutarunt, qui perexiguum ostiolum apertum ad ingrediendum Dei regnum habuerunt, qui denique monumentum tantum Iesu Christi, obscurúmque testimoniũ in figuris positum acceperant? Hæ tantæ res pro magnitudine ac dignitate sua, nullis verbis exprimi ac declarari possunt. Quare eas in animo vniuscuiusque cogitandas meditandásque relinquo. Hæc autem doctrina, quemadmodum cõmunem vniuersamque rationẽ habet, ita ad omnium quidem vitæ consuetudinem atque exercitationem referenda est. Sed vnusquisque ad vsum propriũ, fructúmque suæ consolationi opportunum, eam accõmodare debet. Atque hoc idcirco dico, ne ij qui vident se in nullo versari periculo, certè manifesto, eam esse superuacaneam, miniméque ad se pertinere arbitrentur. Nũc quidem in manibus tyrannorum non versantur: sed quid sciunt quomodo Deus eos posthac tractaturus sit? Itaque eo nos animo iudicióque esse oportet, vt si persecutio aliqua præter expectationem nobis eueniat, ne in eam imparati incidamus. Sed vereor ne multæ sint aures surdæ, ad quas hæc mea oratio sine fructu habeatur. Tantum enim abest vt ij qui quietè ac tranquillè viuunt secundis rebus fruentes, se præparent ad mortem, quũ opus erit, & suscipiendam & tolerandam, vt ne in vita nullam prorsus curam aut cogitationem colendi Dei habeant. Attamen hoc omne nostrum ac perpetuum studium esse deberet, pręsertim in hac tanta tẽporum perturbatione, in qua nos maximis cum periculis versamur. Interea ij, quos Deus vocat ad patiendũm pro nominis sui testimonio, debent re

ipsa omniúque officij ratione existimare, se multò antè studio ac certo spiritus iudicio ad eam malorum tolerantiã paratos deductósque fuisse, vt in ea se constanter ac fortiter gererent. Tum verò in memoriam diligenter reuocare omnes exhortationes, quas antea audiuerunt: neque aliter earum admonitione excitari, quàm strenuus miles ad arma capienda, quum buccina canitur. Sedquid quærimus? In iis quidem periculis nihil aliud agitur, quàm vt exitus euadendi effugiẽdíque quærantur. Quod autem dico, de bona magnaque parte intelligo. Nam ipsa quidem persecutio, est quasi quidã Lydius lapis, quo Deus probat ac declarat qui sunt sui: veruntamen homines perpauci ea fide, animo, pietatéque erga illum reperiuntur, vt pro eius nomine se libenter ac liberè ad mortem offerant. Est certè hoc propè incredibile, quòd ij, qui aliquid in Euãgelio se cognouisse gloriantur, os tam durum, impudens, inuerecundum habeant, vt huiusmodi cauillationibus vtantur. Dicent aliqui, Quid proficiemus fidem nostram confitentes apud homines peruicaces atque pertinaces, qui cum Deo bellũ gerere proposuerunt? An hoc non est porcis
Mar. 8. 38 margaritas spargere? Quasi verò Iesus Christus apertissimè non declarauit, se apud homines etiam omnium maximè peruersos & iniquos, confessionem nominis sui à nobis requirere, Quòd si hoc testimonium nostrum ad eorũ ædificationem nihil prodest, ad confusionem quidem certè proderit. Omnino confessio nostræ fidei, optimi ac suauissimi est odoris corã Deo, tametsi hominibus reprobis perniciem atque mortem afferat. Alij verò inquient, Quid proderit mors nostra, quum ea quidem plus offensionis quàm vtilitatis allatura videatur? Quasi Deus, quum ipsi volent, aut tempus mortis opportunum iudicabunt, optionem moriendi ipsis reliquerit. Nos contrà obedientiam ei nostram approbamus: fructum verò qui nostra ex morte percipiendus est, manui Dei prouidentiæque relinquimus. Quamobrem oportet imprimis vt Christianus homo, quocunque in loco sit, diligenter videat vt ea cũ simplicitate ac integritate viuat, quam Deus requirit: neque ab ea sententia rationéque vitæ piè ac sanctè institutæ, vllis vnquam periculis atque minis deducatur. Caueat, quantũ quidem poterit, rabiẽ luporum & insaniam, modò huiusmodi cautio cum prudentia carnis astutiáque non sit coniuncta. Imprimis verò id agat, vt suam vitam in manus Dei fidelissimi custodis permittat, planéque reiiciat. Hanc vitæ rationem ac consuetudinem quum is instituerit, coluerit, omníque studio ac diligentia conseruarit, si postea eueniat vt in manus inimicorum delabatur, cogitet tum atque statuat, se eum in locum à Deo ob eam causam deductum esse, vt se is testem Filij sui habeat. Itaque quum certo Dei consilio ad eam confessionem sit vocatus ac deductus, nullam esse rationem recedendi, nisi fallatur violeturque fides ei, cui omnia & ad viuendum & ad moriendum officia promisimus, & cuius quidem sumus, etiamsi nihil vnquam à nobis promissum esset. Neque verò id ago, vt ex eo necessitatem imponã omnibus edendæ plenæ integræque confessionis, atque totius fidei suæ declarandæ, ne tum quidem cũ ab ipsis quæreretur. Noui etiam quónam modo hac moderatione diuus Paulus vsus fuerit, qui, si quisquam alius, ad liberè defendendam Euangelij causam animo studióque paratus fuit. Nec verò sine causa à Domino Iesu dictum ac promissum est, Deum eo in tempore atque reos & prudentiam nobis daturum. Quasi diceret, officium Spiritus sancti consistere non solùm in confirmando, vt nos alacres, strenui, fortésque simus: verumetiam in dando eo iudicio, prudentia, cõsilio, quo nos quemadmodum oportet, in re tanta támque difficili & ardua regere gubernaréque possimus. Planè hæc tota ratio & oratio spectat eò, vt ij qui versantur in huiusmodi angustiis, eam moderationem, prudentiámque è cœlo petant atque accipiant, nullum sequentes carnis consilium, quo aliquem exitum nacti fugam capessant. Sunt etiam qui ad hoc respondeant, Dominum Iesum ne iis quidẽ, à quibus fuerat interrogatus, respondisse. Ego verò primùm dico id non valere ad tollendam regulam, quam testificandæ fidei nostræ, tum quum requiritur confessio, nobis dedit. Deinde nunquam eum aliquid dissimulasse aut reticuisse vt vitam suam conseruaret. Postremò, nullum vnquam dedisse respõsum ita ambiguum, vt in eo quidem eius quod antea dixisset, idoneum testimoniũ non extaret, aut etiam quin prius iis satisfecisset, qui eius omnia & verba & facta insidiosè obseruabant. Quamobrem hoc quidem certum ac persuasum omnibus Christianis maneat, nemini suam vitam chariorem aut pretiosiorem debere esse testimonio veritatis, in quo Deus laudem & gloriam nominis sui extare vult. An verò sine causa testes suos vocat (nam hoc nomen Martyris significat) omnes eos quibus fidei ac religionis hostibus est respõdendum? An non potius huiusmodi causa est, vt eorum omni & oratione & ratione vitæ ad confessionem nominis sui vti velit? Qua in re nõ oportet vt vnusquisque nostrûm ad proximum sociúmque suum ita respiciat, vt sine illius exemplo testimonióque nihil planè facturus videatur. Atque eo magis nobis ea curiositas vitanda est, quòd natura ad hoc vitiũ procliues sumus. Petrus quum ex ore Domi- Ioan. 21. 19
ni nostri audiuisset, se quò nollet in senectute ductum iri, quæsiuit quid de Ioanne socio ac comite suo agendum esset. Nostrûm nemo est, qui non ad recusandum defugiendûmq; periculum non ita libenter respondeat: statim enim hoc nobis in mentem venit. Quid est

est causę, cur ergo potius quàm cęteri patiar? Cõtrà verò Iesus Christus nos hortatur monétque, & omnes in genere & priuatim vnũquenque, vt parati ac præsto simus, vt sicuti vocat hunc aut illum, ita singuli ordine nostro procedamus. Atque illud quidem suprà iam demonstraui, nos ad martyrium & suscipiendum & tolerandum imparatos inerméśque planè futuros, nisi promissionibus Dei muniti simus & armati. Nunc hoc restat, vt paulò copiosius huiusmodi promissiones explicemus: nõ vt singulas accuratius subtiliúsque demonstremus, sed vt ostendamus res præcipuas & præstantissimas, quas Deus vult ad solatium nostrarum calamitatum expectari. Huiusmodi autem res sunt tres. Prima, quòd quum omnia nostræ & vitæ & mortis tempora, in ipsius manu sint constituta, nos virtute sua ita conseruabit, vt ne pilus quidẽ ex nostro capite, nisi ex ipsius voluntate, euellatur. Quare omnes fideles homines ita debent statuere, ac sibi planè persuadere, quibuscunque in manibus iactentur, Deum nullo modo deposuisse eam tutelam & custodiã, quã pro eis maxima cum cura susceptam habet. Si hæc persuasio de paterna Dei cura & prouidentia in animis nostris insideret, penitúsque inhæresceret, iam maxima parte liberati essémus earum dubitationum ac difficultatum, quæ nunc officium nostrum conturbant & impediunt. Videmus sęuitiam tyrannorum & crudelitatem effrenatam, in omni suppliciorum acerbitate petulanter debacchari. Ex eo arbitramur ipsum Deum nullam iam amplius curam ac rationem nostræ salutis tuendæ conseruandæque habere. Itaque ad prospiciendum consulendúmque nostris rationibus ita solicitamur ac commouemur, quasi tota spes salutis opísque diuinæ sublata planè videretur. At verò è contrario prouidentia Dei tanta, quantam nobis declarauerit, nobis instar arcis munitissimæ, & quæ nullis viribus expugnari potest, esse debet. Demus igitur operam vt hanc breuem sententiam condiscamus, planéque comprehendamus: Quòd corpora nostra in manu potestatéque sunt eius, à quo etiam creata extiterũt. Atque ista quidem causa est, cur Deus suos admirabili quadam ratione, & contra omniũ hominum opinionem atque spem liberauit,
Dan. 3. 94 vt Sidrach, Misach, Abdenago, ex ardẽte fornace, Danielem ex leonum cauea, Petrum ex
Ibid. 6. 16 Herodis carcere, vbi inclusus catenísq; con-
Act. 12 7 strictus diligentissimè custodiebatur. His exemplis nobis declarare voluit, inimicos nostros à se quasi quodam freno cohiberi, quãuis hominibus non ita videatur, séque eam habere potestatem, qua simulatque voluerit, nos quasi è faucibus ipsius mortis eripiat atque conseruet. Non quòd hoc modo semper agat, suósque huiusmodi periculis liberet: sed iure suo retinens authoritatem totius nostræ & vitæ & mortis constituendæ, vult nobis persuasum esse, nos ita eius custodia tuteláque contineri & conseruari, vt quidquid tyranni machinentur, aut quocunque nos furore aggrediantur, eius tamẽ solius sit de nostra vita vel retinenda vel amittenda constituere, eámque rem totam ad suum arbitrium referre. Quòd si hoc tyrannis permittit vt nos occidant, non tamen propterea ei nostra vita non chara est, atque etiam infinitis partibus magis quàm ea meretur, commendata. Atque hoc quidem ita esse satis declarauit, quum per os Dauidis pronuntiauit, Mortem *Ps. 116. 15*
sanctorum in conspectu suo pretiosam esse:
tum verò quum per Isaiam dixit, Terram i- *Isa. 26. 21*
psam sanguinem effusum, qui obrutus latere videtur, in medium prolaturam. Sint ergo quantum volent Euangelij hostes in Martyrum sanguine profundendo prodigi: necesse hoc quidem est vt eius sanguinis tam chari ac pretiosi scelerata profusio, atque horribilis ratio, ad vltimam vsque guttã ab eis aliquando repetatur. Ipsi quidem nunc superbè atque petulanter rident, dum fideles homines comburunt, ac postquam in sanguine eorum se merserint lauerintque, ita ebrij temulentíque existunt, vt omnes quas perpetrant cædes, ne flocci quidem facere planè videantur. Sed si nos ea animi æquitate ac moderatione sumus, vt patienter expectare possimus, Deus tandem declarabit se nõ sine causa vitam nostram tanto pretio æstimasse, atque in summo honore habuisse. Interea ne grauiter molestéque feramus, si ea ad Euangelium, quod dignitate cœlũ & terram longè superat, confirmandum, ornandúmque conferatur. Et vt magis certi ac persuasi simus Deum nunquã nos quasi abiectos in potestate inimicorum relicturũ, omni complectamur memoria illam sententiam Iesu Christi, qua dixit se cum ipsum esse, quem homines in suis membris
persequantur. Deus quidem antea per Za- *Act. 9. 4*
chariam dixerat, Qui vos tangit, pupillam oculi mei tangit. Hoc verò multò magis est *Zac. 2. 8*
expressum, si nos patimur Euangelij nomine, perinde esse ac si Filius Dei ipse in ea afflictione versaretur ac pateretur. Itaque statuamus ita, Iesum Christum sui oportere obliuisci, si nullam nostri curam cogitationémq; haberet, quum pro ipsius caussa & gloria in carcere detinemur, aut in vitæ periculo versamur: sciamúsque Deum omnes contumelias, & iniurias eo accepturum animo, quo si in Filium suum contulissent. Veniamus ad secundum consolationis locum, qui in promissionibus Dei grauissimus continetur. Is autẽ est, quòd Deus in iis afflictionibus nos Spiritus sui virtute ita sustentabit, vt inimici nostri quicquid agant, nec princeps quidem ipsorum Satanas vlla in re superior sit discessurus. Et certè videmus vt in huiusmodi discrimine, gratiæ suæ adiumenta præsidiáque explicet. Nam inuicta animi magnitudo & constantia, quæ in veris Martyribus cernitur,

est insigne quoddam specimen eius potētissimæ virtutis, qua Deus in sanctis suis vtitur. Duæ sunt res in persecutionibus carni non tolerabiles, sed graues atque molestę: quarum altera in vituperio opprobrióque hominum versatur, altera in tormento corporis ac cruciamento. In vtroque autem genere ac tentatione, Deus promittit se nobis ita affuturum, vt omnem & infamiam & vim doloris cruciatusque superemus. Et certè quod nobis promisit, re ipsa opitulationéque & certissima & clarissima confirmat atque cōprobat. Arripiamus ergo hoc scutum ad repellendas omnes formidines, quibus facilè corripimur, neque virtutem Spiritus Dei ea mediocritate atque exiguitate metiamur, vt non existimemus credamusque eum omnes hominum iniurias, acerbitates, contumelias facilè superaturum. Ac huius quidem virtutis, diuinæ planè atque inuictę, inter cętera multa, vnum hac nostra ætate exemplum memorabile habuimus. Quidam iuuenis, qui nobiscum in hac vrbe Deum piè coluit, Tornaci captus, huiusmodi sententia fuit condemnatus, vt si editam confessionem abnegaret, truncaretur capite: igni verò cremaretur, si in testimonio propositóque permaneret. Quum ex eo quæsitum esset vtrum vellet eligere, ita simpliciter respondit, Is qui mihi hanc gratiam impertiet, vt patienter pro nomine suo moriar, eadem quoque gratia efficiet, vt ignem, vstulationémq; perferre possim. Hanc quidem sententiam nos accipere debemus, non tanquam mortali ab homine pronuntiatum, sed à Spiritu sancto, vt statuamus Deum nos minus nos posse confirmare, atque victores omnium tormentorum cruciatuumque reddere, quàm ad aliud mortis genus mitius æquo animo suscipiendum inducere. Quinetiam sæpenumero videmus quam constantiam tribuat maleficis ac miseris hominibus, qui pro suis maleficiis sceleribusque patiuntur. Non loquor de obstinatis atque in sua prauitate obfirmatis, qui pœnitudine nulla afficiuntur: sed de iis, qui ex gratia Iesu Christi consolationem percipiūt, atque ita animo æquo & placido pœnam grauissimam acerbissimámq; suscipiunt & perferunt: sicut illustre videmus exemplum in eo latrone, qui in morte Domini nostri Iesu Christi se conuertit. Itáne verò Deus, qui tanta potentia adest criminosis hominibus, qui pœnam meritam suísque maleficiis dignam patiuntur, deerit suis, qui eius causam propugnant ac defendunt, neque virtutem planè inuictam illis dabit? Tertius locus promissionū, quas Deus offert suis Martyribus, est fructus quem ex tolerantia ac perpessione sua, ex morte denique, si opus sit, expectare debent. Hic autem fructus est, quòd posteaquam suo testimonio & nomen Dei ornauerint ac illustrarint, & Ecclesiā ædificauerint, tum in gloria immortali cum Domino Iesu colligentur. Sed quoniam de hoc summæ ac æternæ gloriæ proposito præmio, suprà satis copiosè loquuti sumus, sufficit nunc vt eorū, quæ dicta sunt, memoriam renouemus. Itaque discant fideles caput attollere ad coronā immortalitatis & gloriæ, ad quam Deus eos inuitat, ne pro magnitudine ac dignitate eius præmij, amissionē huius præsentis vitæ molestè ferant. Atq; vt de hoc tanto bono, quod nulla oratione exprimi, nec cogitatione cōprehēdi, nec dignitate vlla satis æstimari potest, certi ac persuasi planè sint, ante oculos habeant perpetuò hanc consimilem, conformémque cum Domino nostro Iesu Christo rationem ac cogitationem, vt in ipsa morte vitam contemplentur: sicut ille per ignominiam crucis & infamiam peruenit ad resurrectionem gloriosam, in qua omnis nostra felicitas, triumphus, lætitiáque consistit.

CONCIO TERTIA, IN QVA FIDELES ADMONENTVR QVANTI FACERE hoc debeant, quod in Ecclesia Dei viuant, vbi eum possint liberè atque purè adorare, sumpta ex themate Psalmi 27. Vnum petij à Domino, hoc requiram, vt habitem in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ, vt videam pulchritudinem Domini, studioseque contempler templum eius.

ET si ea sit in hominibus voluntatum cupiditatúmque varietas & discrepantia, quæ summa admiratione digna videatur, tamen omnes in hoc vno planè consentiunt ac congruunt, quòd in hoc mūdo tota mente, cogitationéque versantur. Singuli quidem seorsim habebunt aliquid in quo vitam ponant beatam, in eóque omne suum & studium & consilium & totius vitæ statum collocatum atque occupatū habeant. Sed hæc vanitas in omnibus cōmuniter dominatur, vt nusquam alibi quàm in hac præsenti vita corruptioni obnoxia, summum bonum ac felicitatem suam quærant. Quæ res clarissimè ostendit homines, qui suas mentes, spes, cogitationes abiecerunt, à dignitate ac præstantia naturæ suæ ita degenerasse, vt obbruisse prorsus videantur. Nam ad alium finem planè huic contrarium conditi sumus, vt in hoc versantes mundo, toto animo atq; studio ad cœleste regnum Dei cōtendamus. Atque hæc quidem causa est, cur præsens vita quædam peregrinatio, aut cursus & via nominetur. Quare quicunque non vult prudens ac sciens hereditate Dei æterna se priuare, oportet vt ex hoc principio iter suum cursúmque instituat, vt videlicet omnia præcidat stulta leuiáq; desideria, quibus posset in hoc

mundo

mundo retineri atque occupari:ita vt præcipuum eius & studium & desiderium sit vt ad Deum accedat,nihílque eum impdiat,quominus mente quidem,cogitatione,ac voluntate eò contendat. Mente dico saltem ac cogitatione, quòd magnopere requirendum ac optandum esset vt terrestres omnes cupiditates,quæ abducūt nos à Deo, ex animis nostris penitus essent conuulsæ atque extirpatæ,vt curriculū spatiúmque huius vitæ,quod nobis est decurrendum, celeriter conficere possemus,atque eò,quò nobis est proficiscēdum,peruenire. Sed quoniam longissimè absumus,vt huiusmodi animi puritatem omnibus vacuam prauis affectibus habeamus: reliquum est, vt omnia impedimenta, quæ nos demorantur,superemus, ac ita quicquid vitij aut impedimenti in nobis sit, cursum nostrū eò & animo & studio persequamur, vt in maximis infirmitatibus nostris, vitam semper cœlestem omnibus rebus huius mundi præferamus.Restat nunc vt videamus quibus rationibus ac vitis, eò peruenire possimus: Nō est autē nostri nec ingenij nec officij, eas excogitare aut proponere:sed hę nobis sunt suscipiēdę atq; ingrediēdę vię,quas Deus instituit nobísq; proposuit, ex quibus præcipuæ ac certissimę hîc à Dauide nominatur, vt ordo & politia, statúsq; in Ecclesia ita cōstitutus,vt in ea verbo Dei doceamur atque instituamur,vt eum adoremus cōmuni sensu & vno ore inuocemus ac laudemus,vsúmque sacramentorum habeamus, eius totius cultus ac pietatis adiumentum. Nam istæ quidem sunt rationes, quibus exercere nos oportet, vt in fide,in timore Dei,in sanctitate,in mūdi denique contemptu & amore vitæ cœlestis confirmemur. Neque verò aliò spectat Dauidis oratio ac testificatio,quod ex multis optatis,ac desideriis, quibus in exilio afficiebatur,illud fuit præcipuum & maximum, vt in templo Dei habitaret. Nam hoc templi nomine,eam libertatem facultatémque comprehendit, qua, & cum fidelibus Deum possit castè atque piè adorare, & fidei suæ confessionem edere, & preces & laudes ad Deum adhibere, & particeps esse quum omniū eorum tantorum solatiorum ac gaudiorum, tū verò sacramentorum, quæ eo in templo ritè ac legitimè instituta fuerant.Nam eo quidem tempore Deus certum locum delegerat, in quo volebat sibi offerri sacrificia,omnémque obseruantiam ac honorē exhiberi, quo profiterentur, testarentúrque vnum se illum habere Deum,in quo spem suam collocassent:eius lege instruerentur: omnia denique haberent præsentiæ eius testimonia. Et certè ipse satis apertè exprimit, quid id sit quod in hac postulatione imprimis respiciat, quum cupit in templo Dei habitare, quū illud simul adiungat,se id expetere ob eam causam,vt pulchritudinem Dei videat. Qua in re ostendit templum ex se nihil fuisse,neque in eo solùm oculos suos defixisse: sed mentem, & animū intentum habuisse potius in eum vsum cultúmque, ad quem etiam consecratum fuerat. Si arbitraremur eum nihil præter ædificium lignis, lapidibúsque constitutum respexisse aut desiderasse, iniquè nimium & contumeliosè de optimo ac prudentissimo viro existimaremus:eo enim nomine non solùm virtutis laudem non mereretur,verū etiam superstitionis notam meritò incurrere videretur. Hoc igitur nobis persuasum esse debet,quòd ea testificatione summi desiderij plena declarauit, quàm commendatum haberet externū ordinem ac regimen, quo fideles in Ecclesia gubernantur. Vt paucis quod de eo sentio comprehendam, is significat singulare esse beneficium, priuilegiúmque summum, versari viuereque in Ecclesia, vt sit particeps omnium earum rerum, quibus Deus vult suos filios ad se allicere atque adiungere. Ac notemus diligenter dignitatem atque authoritatem eius,qui loquitur. Neque enim gregarius quidam est, rudis atque imperitus: sed Propheta vt si quis alius, & virtute & Spiritus sancti lumine ac cognitione præstantissimus. Non loquitur quid multitudine vtile sit ac salutare: sed apertissimè testatur, quod quidem ad se attinet,nihil sibi optabilius,aut magis expetendum, quàm in eo cœtu populi Dei ac conuentu esse, in quo declaret fidem suā,ac doctrina salutari, quæ ibi prædicatur, & sacramentis seipsum ædificet atque confirmet. Neque verò solùm hoc loco huiusmodi testificatione vtitur: verùm etiam in multis aliis desiderium ardentissimum ostēdit: vt in Psalmo præcedente dixit,Domine, Psal.26. 8
dilexi habitaculum domus tuæ, & locum in quo gloria tua domicilium habet suum. Item Psalmo quadragesimo secundo,Quemadmodum cerua clamat ad torrentes aquarum, ita anima mea clamat ad Deum,ad Deum viuū, dicens, Quando veniam & apparebo coram Deo? Hoc quidem dixisse sufficiebat,sed desiderium vehemens eum rapit altius. Nā statim addit se lachrymis loco panis pastū fuisse eo toto tempore, quo absens ad templū Dei venire non poterat. Illud etiam adiungit, Cor suum fuisse in se effusum recordationi temporis eius, quo cum multitudine fidelium laudans Deum, ad templum accedebat. Post tot ac tantos gemitus ac questus, molestissimáque expressa desideria, nullam meliorem aliam consolationem reperit, quàm in ea expectatione atque spe, quam concipit de Deo: quòd is amissum sibi beneficium solatiúmque sit redditurus. Anima mea, inquit, cur deiecta perturbaris, tumultuarísque in me? Iterum adhuc videbo faciem Domini. In Psalmo etiam quadragesimo tertio hanc orationē ac conquestionem repetit: præcipuè verò & grauiter Psalmo octogesimo quarto singulare eius Ecclesiæ adeundæ visendæque studium ostendit.

Nam posteaquam exclamauit, O Deus exercituum, quàm amabile est tabernaculum tuū! dicit cor suum & corpus exiliisse ardenti desiderio adeundi atria Domini: rationem apponit, quòd beati sunt ij omnes, qui habitant in domo Dei: propterea quòd illum laudant, hoc est, animo grato & vno communíque consensu beneficia eius recognoscunt, in eóque gloriantur, edentes confessionem fidei suæ. Quum Dauid vir tantus, qui in omni sanctitate ac pietate tantos progressus fecerat, qui etiam in mundo, quasi Angelus de cœlo missus versabatur, agnoscit tamē se indigere iis adiumentis, rationibus, incitamentis, quæ Deus populo suo proposuit: quid, obsecro, de nobis est sentiendum, qui sumus tam rudes ac terrestres, quorumque fides est tam exigua, & religio frigida atque ieiuna? Illud quidem certè existimare ac statuere debemus, etiā si Dauid propter ipsius perfectionē iis inferioribus auxiliis carere potuisset, nobis tamen ea etiam maximè esse necessaria, præsertim in summa infirmitate, qua perpetuò laboramus. Sed quid quærimus? Ij qui maiorem aliquam ac perfectiorem virtutis laudem sunt consecuti melius intelligunt quantum sibi adhuc desit, quàm ij, in quibus nihil planè virtutis est. Dauid Angelicis virtutibus est præditus atque ornatus. Ea virtutum præstantia perfectióque facit vt melius intelligat & sentiat, quàm ei proprium sit atque ad lætitiam animi salutémque accōmodatum, vt prædicatione Legis & sacramētis, cæterísque exercitiis similibus magis ac magis ad studium amorémque pietatis excitetur & inflāmetur. At verò gloriosi isti homines, omnis virtutis planè expertes, & omni vitiorum genere infames, qui res tam præclaras, tam necessarias, salutarésque despiciunt, ex eo satis ostendunt, se non minimā guttam Christianæ religionis ac pietatis habere. De philosophis cubiculariis loquor ac clandestinis, qui sub Papatu vitam degunt. Egregia verò, inquiunt, oratio, & quæ ad rem magnopere pertineat, vt nemo Christianus esse possit, nisi Geneuam accurrat, vt ibi aures suas concionibus expleat, vtaturque iis ceremoniis, quæ ea in ciuitate institutæ obseruantur. An verò non possumus nos seorsim singuli & legere & orare? Estne templum ingrediendum omnibus, vt in eo doceamur, quum vnusquisque Scripturam domi suæ habeat? Ego verò ad ea hoc respondeo: Nos quidem nemini legem imponimus discedendi ex eo loco, in quo sedem ac rationem rerum suarū constitutam habet. Quinetiam si quispiam purè ac castè viuat sub ipsa Papæ tyrannide, atque vti decet Deum colat, multis partibus pluris eum æstimabo, quàm nos, qui hac libertate ac quiete fruimur. Sed duo hîc quærenda sunt: vnū, an peccent, qui sua pressi infirmitate, ad aliquam Ecclesiam Christianam veniunt, vt in ea quærant eā animi consolationem ac confirmationē, quam Dauid ætate sua Ierosolymæ quærebat. Alterū, an omnes generatim, etiā ij, qui vi oppressi retinentur, non debeant suspirare ac gemere, quum vident se destitutos iis rationibus, longeque remotos ab iis viis, quæ ipsos ad Deum ducere ac producere poterant. Bestiæ, quæ omni ratione carent, fame impellente ad pastū vociferantur. Hi verò, qui se filios Dei esse profitentur, nullam curam cogitationémque habebunt eius rei, in qua vna saluberrimus fidei pastus, eiúsque firmissimus status continetur? Neque verò illis satis est, si gratias Dei tam præclaras & pretiosas superbè pedibus conculcent: verumetiam irrident eos, qui in alienam currunt regionē, vt eas pio quærant studio, eiúsque cū suauissimo animi solatio, atque spiritus gaudio frui possint. Qua in re eorum animus elatus, ísque fastus quo in eam opinionem adducuntur, vt conciónes, sacramenta, preces publicas sibi superuacaneas esse putent, ita firmus ac idoneus testis esse potest ad eos excommunicandos, atque ex Ecclesia profligandos, vt nullo alio testimonio opus esse videatur. Neque enim diuus Paulus dicit eum ordinem, quē Dominus in sua Ecclesia instituit, ad rudes atque imperitos solū pertinere: sed communem omnium esse, sine cuiusquam exceptione. Ipse, inquit, Doctores, Apostolos, Pastorésque constituit ad instaurationem sanctorum, ad ædificationem corporis Christi, donec nos omnes ad vnitatem fidei, ad hominem perfectum, ad mensurā ætatis integræ Christi perueniamus. *Eph. 4. 11* Notemus illud imprimis quòd non dicit Deum reliquisse Scripturam vt vnusquisque separatim eam legat, sed huiusmodi politiam atque Ecclesiæ rectionē instituisse, in qua certi homines alios docerent: quo munere vno reliquas omnes res cōprehendit, quę eius doctrinæ quasi appendices quædā sunt institutæ. Itaque & si singuli legant priuatim, id tamen non debet impedire, quominus publicè etiā audiant. Sed quínā sunt ij, quos ad hanc publicam institutionem atque disciplinam vocet? tā summi quàm infirmi sine vllo discrimine. An verò ad vnum diem? minimè: sed iubet vt hanc disciplinæ publicæ atque Ecclesiasticę rationem constanter persequamur quoad mortem obierimus, in qua deniq; est tempus nostrę redemptionis. Qui ergo dedignantur in hanc disciplinam, quasi in quandam classem redigi, vt communi ordine Ecclesiæ instituti proficiant in fide atque in omni genere virtutis, nulla re alia magis possent se à societate ac communitate filiorum Dei resecare. Nihil est quod cauillentur: Diui enim Pauli sententia apertissima est, quòd nemo est Christi corpore, nec haberi quidem potest aut debet, nisi huic se cōmuni regulæ submittat atq; subiiciat. *Eph. 4. 4* Quare, fratres charissimi, ne efferamus ita insolenter animos nostros: sed demittamus potius & humiliemus, neque

neque hac tanta elati temeritate Deum tentemus, existimantes nos sine alis, vt dicitur, volare posse. At dicet aliquis, Fieri pôtest vt Dauid de eo loqueretur tẽpore, in quo vmbræ figuræque vigebant. Nam Deus tũ quidem suũ populum regebat quasi pueros puerili quadam disciplina, quemadmodum diuus
Gal 4.3 Paulus loquitur: & idcirco illa tam amára tẽpli desideria ad nos hoc tempore non pertinere: quum præsertim nunc iis comparemur, qui infantiam pueritiamque egressi, ad ætatẽ iam grandiorem firmioremque adoleuerunt. Contra eam opinionem atq; orationem hoc ego respõdeo, Necessitatem, qua nobis opus est vt & cõcionibus doceamur, & sacramentis confirmemur, & publicis precibus exerceamur, faciamúsque confessionem nostræ fidei, nobis cum antiquis patribus communem esse. Atque eò quidem spectant tot promissiones, quæ præcipuè sunt apud Prophetam Isaiam: apud quem Deus dicit Eccle-
Isa. 60. 4 siam suam infinitos habituram filios, eósque postea quam conceperit ac pepererit nutrituram. Negari nullo modo potest, quin id quidem ad regnum Iesu Christi nostrámque ætatem maximè pertineat. Deus autem planè ac apertè filios in sinum ac gremium Ecclesiæ matris nutricísque remittit. Id quamobrem, nisi vt ordo & ratio ea conseruetur, quam ad suos quasi quosdam greges collígẽdos congregandósque in Ecclesia instituit? Atque hoc quidem valde aptè ac commodè etiam expressum est pulchra atque eleganti similitudine, qua idem Propheta vtitur, quũ sexagesimo capite dicit Christianos futuros quasi columbas, quę in suum se columbarium gregatim recipiunt. Quod autem, obsecro, est istud columbarium & fidelium omnium commune ac salutare receptaculum, nisi locus in quo verbum Dei prædicatur, sacramẽta administrantur, noménque Dei inuocatur? Ac profectò ij, qui se tam firmos & robustos esse arbitrantur vt hac gubernatione directionéque non egeant, non bene adhuc conditionem suam intelligunt. Etenim cur Deus nobis instituit proposuítque sacramenta, nisi quòd nos iis circundati vestitíque corporibus tardiores sumus, quàm vt res spirituales comprehendere possimus, nisi huiusmodi adiuti signis atque rebus, quæ sub sensum & aspectum nostrum cadunt. Angeli habent sacramentorum veritatem, & id quidem eis sufficit: sed nostra ruditas postulat & flagitat vt Deus ad nos magis se demittat, atque ad ingenij nostri imbecillitatem accommodet. At Christiani isti opiniosi, qui suis fallacibus ducuntur opinionibus ac vanis animi superbi cogitationibus, spolient se corporibus, atque in cœlestes Angelos transforment, & tum denique eximere se poterunt iis paruis auxiliis atque adiumẽtis, quorum nunc tam paruam rationem habent. Verùm oportet vt omnes, qui se homines esse cognoscunt, eã ingrediantur viam, vt huic politiæ ac disciplinæ Ecclesiasticæ, quã Deus omnibus suis proposuit, libenter pareant. Non quòd gratia Dei sit ita alligata, aut virtus Spiritus eius inclusa sacramentis ac cæteris rebus externis, vt non possit, quum ei videbitur, sine huiusmodi subsidiis aliquid agere. Sed nobis hoc tempore instituta est oratio de perpetuo atque vsitato ordine, quem Deus in Ecclesia sua proposuit, non de eo quod aliquando extra ordinem, & ad summã quandam rei raræ inusitatæque admirationẽ facere solet. Veruntamen qui vsu sacramentorum ac libertate, facultatéque inuocandi eius nominis priuati, miseriam non sentiunt suam vt ingemiscant, stupore omnes bestias superant. Ego verò illud addo, si Dauid iustam & necessariã ita exclamandi causam habuit, Domine, quàm desiderabile est templũ tuum! Beati qui habitant in domo tua, Anima mea ardet tota desiderio adeundi atria Domini: nos hodie multò maiorem, iustiorem, magísque necessariam habere, vt studio, amore, desiderio domus Dei inflammemur. Nam quæ erant illa templi bona & solatia, quibus Dauid ita carebat, vt iis priuatus & absens, vitam planè amaram acerbámque duceret? Re quidem & substantia eadem quæ nos hodierno die habemus. Sed tamẽ scimus ea obscura vmbracula fuisse, quibus Deus nõ ita gratiam suam explicabat & declarabat, vt hoc tempore ante oculos nostros effudit ac illustrauit. Nam Deus in toto ordine Ecclesiæ, ea benignitate & summa quadam familiaritate se nobis patefecit ac declarauit, vt cœli ipsi quodammodo aperti videatur. Neque enim sacramenta procul nobis ostendũt Iesum Christum, quemadmodum sub Lege, sed antè oculos constituunt. Quare oportet nos egregiè ingratos esse, nisi hæc tanta támque illustria beneficia, quibus nunc Deus nos afficit, iis solatiis ac gaudiis, quę Dauid in tẽplo Sionis proposita habebat, præferamus. Iã in atriis, sicut Dauid loquitur, nõ sumus, nec vllum amplius velum est expansum, quod nos à sanctuario remoueat. Planè dicam nos malignè ac ingratè tanquam beneficiorum magnitudinem agnoscere, quum saltem nostro studio piũ Dauidis desyderium non adæquamus. Atque hoc quidem dico simplici quadã doctrinæ forma & ratione. Nam exhortatio suo loco sequetur postea. Nunc autem restat vt videamus quod tantum fuit eius desyderium, vt ad illud quasi ad regulam quandã & viuendi normam, dirigere vitam nostram & conformare debeamus. Vnam, inquit, rẽ petij à Domino: loquens de vna certa re, significat se eius ita fuisse cupidum ac studiosum, vt cęteras omnes neglexerit atque reliquerit, quasi obliuioni eas planè tradidisset. Fruebatúrne Dauid ita cæteris omnib⁹ optatis suis, vt nulla alia res præter hanc vnã, quã tantopere desiderat, ei deesset? Imò verò patria expulsus

profugúsque exulabat. In eodem exilio carebat etiam domo patris sui, suauissimáq; consuetudine ac familiaritate propinquorũ atq; amicorum. Erat bonis spoliatus omnibus, priuatúsque maximis honoris ornamentis ac dignitatibus, quibus in patria floruerat: vxor illi rapta fuerat. Denique vt homo omnibus bonis ornamentísque expoliatus, atque omnibus ærumnis ac miseriis deformatus, & planè abiectus in eo exilio videbatur. Et tamen ex plurimis & maximis iucundissimísq; rebus quibus tum carebat, nullius desideriũ ei tam graue & acerbum est, quàm templi vnà cum cæteris adeundi ac frequentandi. Quemadmodum idem in contraria animi lætitia ac perfruitione rerum secundarum, quum gratias agit Deo pro beneficiis omnibus quæ ab ipso acceperat: posteaquam de potu & cibo & quiete ac cæteris corporis commoditatibus loquutus est, tandem in Psalmo orationem suam gratiarumque actionem ita concludit, se omni tempore vitæ in templo ac domo Dei habitaturum. Quo studio atque animi proposito apertissimè testatur se quum summo otio ac omnibus deliciis frueretur, nihil maius, iucundius, antiquiúsque habuisse ea vitæ ratione ac consuetudine, qua tanquam ouis quædam in grege fidelium versatur ac suauissimè pascitur, vt hoc modo ad summum bonum perduci possit. Itaque obseruemus diligenter, Dauidem in omnibus suis rebus & aduersis & secundis eum animum studiúmque retinuisse, vt ea libertate, quam Deus filiis Israel dederat, perpetuò frueretur. Quæ quidem non mediocris virtus iudicanda est. Nã videmus plerosque, qui tum quidem quum malis miseriisque affliguntur, necessitate pressi, memoriam Dei facilè recolunt: sed simulatque illis malis sunt perfuncti ac liberati, quũ iam ex animi sententia sunt, tum omnem Dei memoriam ac recordationẽ ex animis suis eiiciunt, atque etiam, quod est indignus, quasi equi delicatius ac pinguius habitis ferociunt, & in ipsum Deum calcibus insultant. Alij verò huiuscemodi res aduersas ita molestè ac acerbè ferunt, itaque Deo irascuntur atque indignantur, vt grauissimè offensi, nihil de ipso audire possint. At verò Dauid alium in Deum animum omni tempore habuit. Estne ea incommodorum malorúmque, & multitudine & magnitudine afflictus ac oppressus, vt omnium hominũ qui sunt in mundo, miserrimus esse videatur? tamen tantùm abest vt animi ægritudo eum ita conficiat & opprimat, vt quũ mentio Dei fit ad aliquam animi acerbitatem indignationemque commoueatur, vt contra huiuscemodi oratio, quã de grauissimis suis malis habet, suauissima ei sit consolatio, etiã tum, quum ne de Deo quidem aliquid cogitare potest, nisi quum huiusmodi querela, quòd à templo exulet atque sacramentis aliísque fidei exercitiis priuatus sit. Tamen eorum malorum cogitatio ac deploratio, ex omnibus rebus gratissima ei accidit. An contrà cõmutatione rerum facta in alio statu est constitutus, omni & dignitati & felicitati restitutus? Itáne suos vicit hostes, vt regno quietè ac tranquillè potiatur formidandus omnibus? Eámne habet omnium rerum copiam, abundantiam ac licentiam, vt omnibus perfruendis voluptatibus se dare possit? Eum tamen animi sensum ac propositum constãter retinet, vt semper existimet statuátq; veram felicitatem esse, quòd aditum ad templũ atque accessum habeat, vt particeps ordinis in Ecclesia instituti esse possit. Itaque videmus eum ingenuè piéque testari ac confiteri, se non sine causa eam vnam rem à Domino etiam atque etiam petiisse. Nam ea quidem ei tam chara erat & iucunda, vt eam libenter cum cæteris omnibus suis & commodis & ornamentis gaudiísque cõmutasset. Videamus nunc quis nostrûm eo & studio & iudicio sit, quo Dauid tum fuit. An ij qui suauiter conquiescunt in iis bonis quæ suis tenent manibus, hanc libertatem facultatémque nominis Dei purè inuocandi, verbi eius audiendi, sacramenta vsurpandi, domesticis commoditatibus ac voluptatibus suis anteponẽt? Imo verò abdomine ventris pinguedinéque consopiti, suis deliciis ac voluptatibus ita indormiunt, vt nullius rei curam, quàm bene curandæ cutis delicatéque viuendi habeant. In summa, huiusmodi est ipsius mundi studium atque iudicium, vt quasi porcus ventri deditus alueorum malit cibis farctum & coefer ctum, quàm sanctum Dei templum, eúmque pluris æstimet. Simulatque sermo aliquis aut rumor est sparsus eorum bellorum ac motuum, qui hodie magni excitari solent aut possunt, quisque bonorũ suorum expilationem ac direptionem extimescet, ne etiam patiatur cætera incommoda, molestias, pericula, quæ bellum importare solet. Ne verò prædicationem doctrinæ salutaris purum sacramentorum vsum, cæteraque pietatis adiumenta atque exercitia, quibus coniungimur cum Deo, amittamus, nulla cogitatio aut mẽtio eius tanti periculi ac mali nos sollicitat. Neque verò etiã eos, qui iis tot ac tantis bonis solatiísq; sunt planè priuati, laborare magnopere videmus. Nisi prouentus ac reditus ipsorũ vsque ad extremã anni partẽ eos tueatur, in eo vitæ statu, splendore, cultu conseruando, ad quem ambitio impellit, si viæ atq; rationes rei quærendæ ac amplificandæ non succedunt, si opinio hominum existimatióq; amittitur, ita perturbantur & anguntur, vt actum omnino de ipsis esse videatur. Quum interea cibus pastúsq; filiis Dei proprius, ordinarius atque vsitatus, cuius quidem summa fames esse debet, ab illis negligitur, & pro nihilo ducitur. Et tamẽ Deus ea comminatione qua denuntiat apud Prophetam, se famem non

Psal. 23. 6 (margin, beside "Psalmo orationem")

Amos 8, 11 (margin)

non panis, non aquæ, sed verbi sui missurum esse, satis ostendit, nullum maius aut grauius malum nobis posse euenire. Quare fratres, omni cura, studio, diligentia caueamus, ne à Satana mundóque inducti illectique ita obbrutescamus, vt hoc tantum támque salutare bonum fastidiamus ac despiciamus. Sed ex omnibus quæ nobis à Deo in hac vita tribui possunt, commendatissimũ, charissimúmque habeamus. Hoc autẽ est, vt in grege Dei perpetuò contineamur sub eo ductu, disciplina, ordine, quem inter suos constituit. Atq; hoc quidem melius expressum est declaratúmque ex eo, quod Dauid adiungit, se iterum eam rẽ requisiturum, quam postulauit: in quo significat se nõ subitò inflãmatum, religionis studium suscepisse, quod paulò pòst deferbuerit, planéque refrixerit: sed in eo bono persequendo constantem fuisse, & futurum esse. Quosdam videre est, qui eo animi studio impetúque repentino promouentur, vt postridie quàm ita permoti sunt, omnes suas fortunas relicturi videãtur. Sed rara quædam & eximia virtus est ea constantia, de qua Dauid loquitur. Quinetiam maxima eorũ pars, in quorum animis exarsit aliquis pietatis ardor, pro eo quod deberent eum ignem suscitare, vt illud animi studium amorémque accenderent, prudentes etiam, scientésque extinguunt. Sed quòd ad Dauidẽ attinet, simile habemus testimonium in eo Psalmo, quẽ suprà allegaui. Nam quoniam hoc ei dici poterat, quòd expulsus profligatúsque Iudæa in hunc aut illum locũ posset se recipere, exclamat, Tua altaria, Domine exercituum, Deus meus & rex meus: quasi dicat, Etiam si mũdi omnia palatia colat & possideat, nullũ tamen locum sibi gratum iucundúmque fit repperturus, quum interea nullũ, ad templũ Dei aditũ habeat. Is etiam queritur passeres ac hirundines ibi locũ ad nidificandum opportunũ reperire, suam conditionem multò esse deteriorem. Cur ita? An quòd nullum cubiculum aut culina ei erat? Minimè id quidẽ: sed quod nullum locum ad degendam vitã commodũ ac sibi gratũ reperiebat, quũ ab altaribus Dei exclusus esset. Nam hoc in exilio omnis cuiusuis loci etiam amœnissimi habitatio, peramara ei extitisset. Illud quidem certum est, quòd si hæc doctrina penitus in animos nostros penetrasset, nõ essemus aut tam præpediti aut planè abducti ab exercendis colendísque rationibus iis, quas Deus in manibus nostris posuit, vt ea via, quæ ad vitam æternã ducit progrediamur. Sed quid quærimus? Ambitio alios retinet in perfungẽdis honoribus ac dignitatibus, atque alios ad eadẽ ornamenta expetenda persequendaque inuitat. Alios accendit habendi cupiditate auaritia, eósque transuersos rapit. Multi verò nihil aliud habent in animo, quàm suas voluptates ac delicias, nec minus vanã quàm dissolutam totius vitæ intemperantiam. Omnes quidem certè in cupiditatibus ac libidinibus suis relanguescũt, quũ interea nullus exclamet: Altaria tua, Domine, vbi tua sunt altaria, Deus meus, & rex meus? Planè vanitas huius mundi ita in illis dominatur, vt obedientiam Dei ferre nullo modo possint. Hoc verbũ etiam plurimum habet ponderis, quũ Dauid dicit se eam rem de qua loquitur, ab ipso Deo cõtendisse. Facilè enim erit coram quidem hominibus huiusmodi quædam pietatis ac religionis signa dare, vt animi summo amoris ardore flagrare planè videantur. Sed tũ quispiam verè poterit dicere, se ex animo cupere in grege Domini versari, etiam si nullum alium animi sui testem, quàm ipsum Deũ habeat, tamen hoc animo studióque pietatis affectus sit. Nam quum ad huiusmodi iudicem veniendum est, oportet vt omnis hypocrisis, hoc est, afficta pietatis species procul facessat: veritas verò & integritas animi appareat. Volumus ergo præclarum Dauidis exemplũ imitari? Quisque in conscientiam descendat suam, orationémque suam dirigens ad Deum dicat, Domine, tu scis me communionẽ tuæ Ecclesiæ pluris quàm omnia mundi bona æstimare. Illud etiam hoc loco admonemur, ne in dolendo, gemendo, conquerendóque, nostrum, vt dicitur, frenum mordeamus: sed suspiria nostra ad eum dirigamus, & quasi in eius sinum querelas nostras effundamus, qui solus nostris malis ac miseriis mederi potest. Illud quidem certè debemus scire: horribilem religionis dissipationem ac confusionem, quam hodie videmus, ex eo quod totus cultus Dei corruptus est, doctrina verbi eius adulterata & deprauata, sacramenta omnia contaminata peruersaque: eam, inquam, confusionem esse grauem nostrorum peccatorum animaduersionem ac vindicationem à iustissimo Dei iudicio profectam. Ad quem igitur nos in iis tantis malis corrigendis ac sanandis confugiemus, vt & pura sacramentorum doctrina possimus frui, & liberè nomen Dei inuocare, & nostram fidem confessione testificari, nisi ad eum qui hac tam misera tantorum bonorum priuatione atque amissione nos castigat? Neque tamen ea castigationum pœnarúmque magnitudo & acerbitas nos à Deo alienare debet, atque ita auertere, vt ad eum, in quo omnis misericordiæ perfugium est constitutum, non accedamus. Multò verò minus debemus contra aculeum recalcitrare, nobiscum indignantes ac dedignantes medicinam quærere in eius salutari manu, qui hanc tam grauem & periculosam plagam nobis inflixit. Dauid profectò optimè intelligebat se Iudæa non sine Dei prouidentia exulare: tamen non idcirco impeditur aut prohibetur, quominus ad Deum veniat, atque apud eum querelas suas deponat: non quòd ei non grauis & dura tentatio sit, quòd ab ipso Deo planè profligat⁹ videbatur,

Psal. 84. (margin: Ps 84.)

si conditio eius miserrimæ vitæ præsentis spectaretur. Sed fides, quam habet promissioni ei factæ, ipsum supra omnia erigit atque extollit, in eámque fiduciam inducit, qua Deum orat, vt ei id reddat fruendum perpetuò, quod ad tempus quoddam ademerat. Videor mihi hactenus istam doctrinam ad nos ac temporum nostrorum conditionem rationémque accommodasse, nisi ingenia quorundam hominum tam rudia essent, vt nihil in eorum mentes animósque intrare possit, nisi sermo propositus, quasi cibus quidam doctrinæ salutaris mansus ac remansus, planéque confectus in animum eorum ingeratur ac demittatur. Quanquam vt verè dicam quod res est, nō tam ingenij imbecillitas aut obscuritas doctrinę, harum rerum intelligentiam impedit, quàm voluntas ipsorum praua, qua seipsos implicant, omnia quærentes subterfugia, quæ pro suo ingenio excogitare possunt, vt id quod per se clarum perspicuúmque est, obscurent. Sed in ea repugnantia illud inest commodi, quòd nos propter eam cogimur diligentius explicare ac declarare quemadmodum ea doctrina, quam suprà exposuimus, ad nostram etiam ætatem pertineat. Fateor quidem non iam amplius templum esse materiale, ad quod sacrificiorum offerendorum causa peregrinandum sit: sed nos hodie esse templa spiritualia, posséque omni in loco manus puras ad cœlum tollere: veruntamen ordo & ratio inuocandi nomen eius est perpetua. Neque verò ea inuocatio inter figuras veteris Testamenti numeranda est: sed iudicanda & habenda regula quædam certa, quam Dominus noster Iesus vsque ad finem obseruandam nobis dedit. Quare & si templum Sionis & sacrificiorum ratio, tum quidem instituta pieque obseruata, aliquam cum Dauide dissimilitudinem ac differentiam afferat, in hoc quidem certè ei sumus similes, quòd communiter ac vnanimiter Deum oramus & inuocamus, & quod vnum certúmque in locum conuenimus, vt confessionem fidei nostræ declaremus. Non sumus nunc quidem vt pueri, qui sub tutela Mosaicæ Legis teneamur: sed tamen homines sumus & erimus tandiu, quoad nos Deus ex isto mundo euocarit. Ita quanuis figuræ atque vmbræ, quæ tempore Dauidis viguerunt, ad nos iam nihil pertineant, tamén maximopere nobis opus est, vt & prædicatione Euangelij, & sacramentorum administratione ac communicatione, ad cultum Dei excitemur & ducamur. Quòd si quis contra hanc sententiam rationemque pugnet, ad eum vincendum ipsa experientia est adhibenda. Nam qui maximos in pietate progressus habent, satis quidem ostendunt in ratione totius vitæ suæ necessitatem huius auxilij diuini, ad ipsorum infirmitatem subleuandam maximè opportuni & salutaris. Non agimus hoc loco vt disputemus, an Deus possit suos sine vllis inferioribus rationibus atque adiumentis regere ac ducere: sed vt demonstremus quemadmodū eos velit regere ac gubernare, in cultuque nominis sui continere. Certum autem est, quòd optimus humanissimúsque Deus quum nostram imbecillitatem animaduerteret, nobis dedit quasi quædā adminicula aut fulcimenta, quibus nos infirmi debilésque niteremur. Quæ, obsecrò, & quanta ista stultitia est, quum nos quidē sentiamus tibias nobis deficere ac planè succumbere, hæc tanta adiumenta ad pedes sustētādos necessaria aspernari, quasi nullus eorum vsus esse videretur? Itaque quæcunque nobis cum Iudęis sit discrepantia, intelligamus tamen doctrinam, quam hoc loco proponit Dauid, omnium communem esse. Tantummodo nomen templi nobis mutandum est, ex eo quòd non amplius certum ad locum astricti atque alligati sumus. Veri quidem certè cultus diuini ratio, quam vnam imprimis spectabat Dauid, non minus ad ipsos, quàm eum pertinet. Homines quidem superbi, & falsam de se opinionem habentes, non magni facient hanc pietatis exercitationem ac consuetudinem diuinitus institutam, vt ad audiendum verbum Dei, publicas preces adhibendas, sacramentáque administranda & vsurpanda, fideles homines vnum in locum conueniant. Nos autem etiā si nihil esset aliud quā sanctissima ipsius Dei institutio, in ea tamē libenter acquiescamus, eique maximas agamus gratias, quòd ea ratione tam humaniter nostram infirmitatem fouere atque sustentare velit. Sed tamen, vt antè demonstrauimus, nos quidem sentimus eum pietatis fructum, qui ex ea institutione diuina vberrimus præstantissimúsque ad nos redit. Quodcunque sit, quum diuus Paulus declaret hanc vnam esse viam, quæ ad perfectam beatámque vitam ducit, si maneamus in eo Ecclesiæ ordine, quem Christus pastores constituens instituit, execranda sit eorum arrogantia & superbia qui volitare volunt in aëre, quique suis speculationibus conantur in cœlum ascendere, pro nihilo habentes & doctrinam concionum, & vsum Sacramentorum, quasi essent huiusmodi res externæ, quarum vsus ac fructus non magnopere sit requirendus. Hoc loco, fratres charissimi, attendere obseruaréque debetis, de quo ego hominum genere nunc loquar. Equidem fateor Deum suos conseruare sub dominatione Antichristi, eaque miserabili captiuitate, quanuis iis adiumētis atque auxiliis sint destituti, quibus nos in summa libertate vtimur. Eis neque verbum Dei prædicatur, neque vllus locus in quo aliqua fidei confessio fieri possit conceditur: ipsa Sacramenta sunt ablata. Sed quoniam ex Antichristi abominationibus se segregantes suspirant & grauiter atque acerbè ferunt se rebus carere iis, quas ad consolationem salutemque suam

1.Cor.11 28 Ephe. 4 11

suam maximè necessarias arbitrantur, Deus virtute Spiritus sui in eis agit, supplétque id quod ipsos deficit. Sed sunt alij, quorum quidem numerus maximus est ex iis qui ibi detinentur, qui quum in summa rerum tam necessariarum salutariumque destitutione versentur, sibi tamen valde placent, maximáque fame laborantes, nullam comedendi cupiditatem habent. Huiusmodi homines sunt, qui summos se philosophos effingunt ac profitentur, quibus satis est si vnam aut alterã pagellam legerint, vt omnia quæ sunt cognoscẽda planè scire videantur. Istis hominibus, quemadmodum quidem eis videtur, non necessaria est prędicatio & doctrina. Nam quod ad ipsam Cœnam attinet, nullam in partem sua interesse arbitrantur, etiam si nunquam propius ad eam accedant. Ordinem verò Ecclesiæ externum ad paruos pueros reiiciunt, tanquam seipsis inferiorem & indignum. Obsecro vos, quid de isto hominum genere est iudicandũ ac dicendum, nisi eos totius mentis animique cæcitate laborare? Et tamen nos adhuc accusabunt, quòd eos, quibus Deus suam voluntatem declarauit, adhortemur, vt vtantur iis rationibus & adiumentis, quæ ad fidem nostram augendam, confirmandam, & vsque ad vltimum vitæ diem retinendam cõparauit. Id quamobrem, nisi quòd molestè ferunt se à nobis admoneri, & quasi è somno excitari, vt aliquem sensum eorum malorum in quibus sunt, suscipiant? Sentiamus nos quidem de illis atque ita statuamus, eos idola cum cæteris Papistis non colere ac venerari: negare tamen profectò non poterunt, quin seruitus sit misera omníque ratione detestanda & fugienda, non posse nomen Dei & Iesu Christi, non dicam illustri confessionis testimonio celebrare, sed aliquo modo significare ac recognoscere. Spiritus sanctus quum vellet fideles, qui Babylone captiui erant, grauissimo dolore vulnerare, hanc sententiam in ore illorum inse-

Ps. 137. 4

rit, Quomodo nos caneremus Domini laudes in terra aliena? Equidem fateor regnum Dei nunc vbique esse, neque iam vllum esse discrimen inter Iudæam atque alias regiones: illud tamen sentio atque affirmo, omnem regionem, terramque, in qua cultus veræ pietatis ac religionis sublatus est, dignam esse vt aliena & prophana habeatur. Oportet igitur vt ij qui nulla animi molestia ac dolore ex eo afficiuntur, quòd nullam fidei suæ testificationem facere possunt, neque nomen Dei vlla ratione prædicare ac ornare, summa totius mentis hebetudine stuporéque oppressi sint. Filij autem Dei hac admonitione instituti atque eruditi, diligenter caueant, ne in eundem se errorem ac stuporem animi coniiciant. Nam quantum ad illos quidem pertinet, qui nos irridentes, garriunt, ac quærunt an nulla alia ad Paradisum via est, nisi ea quæ Geneuam ducit: vtinam ipsi eum animũ studiúmque susciperent, vt quocunque sint in loco, in nomine Iesu Christi aliquos pios cœtus conuentúsque habere possent aut vellẽt, atque in suis ædibus vicinorúmque suorum huiusmodi Ecclesiæ formam instituere, quæ huic nostræ aliqua ex parte responderet. Sed ô præclara eorum sapientia, vt aspernantes repudiantésque ea pietatis ac salutis adiumẽta, velint pij ac salui esse. Hoc autem perinde ac si quærerent, posśintne appellere ad portũ, contrariam in partem, longissiméque à portu recedentes: sic etiam ipsi Deum tentantes, à viáque salutis deflectentes posśintne salutem adipisci. Sed sumant isti quantum voluerint ingentes, altos, valentésque spiritus, vt sua freti magnitudine atque altitudine præcipites in exitium decidant, modò homines fideles caueãt ne cum illis ita superbè efferantur, séque in omni modestia, humilitate, verecundiáque contineant. Ac si quis est ex iis, qui nullam planè facultatem habeat viuendi in Ecclesia Christiana, illud quidẽ certè, quod est in eius potestate faciat, vt dies ac noctes ingemiscat, dicátque, Tua altaria Domine, nihil pręter tua altaria, aliud est quod ego desiderem, Deus meus & rex meus. Atque huius quidem sanctissimi amoris desideriíque ignis ita debet in optimis ardere animis, vt nullis rebus, quæcunq; euenire possunt, molestè ferant se hoc tanto desiderio tabescere, neque vlla tanta sit tẽporis longinquitas, quę hunc animi ardorem minuat atq; extinguat: quin potius illud omni studio sine vlla intermissione expetat, vt ad gregem ipsius Dei aliquando adducatur. Præterea illud quisque secum cogitare debet, vt celeriter ad vexillum recipiatur, cum cæterísque colligatur, simulátque Dominus noster aliquam eius receptus facultatem dederit. Nam hoc modo declarare debent hanc postulationem, Vt habitent in domo Dei, ab animo ficto simulatóque minimè perfectam esse. Postremò ad concludendam hanc exhortationem illud restat, vt quod Dauid adiunxit diligenter annotemus. Hoc autem est, quòd pulchritudinem Domini perspiciet, & considerabit templum eius. Neque enim satis est, vt in ordine externo disciplináque Ecclesię exerceamur, nisi eò semper spectemus ac contendamus, vt ipsum Deum magis magísque cognoscamus. Duæ sunt res quæ hoc loco requiruntur: vna, vt summo studio & diligentia tempus concionum precúmque publicarum obeamus: altera, vt causam eius Ecclesiastici conuentus congresśúsque nostri intelligamus. Nam complures eò quidem conueniunt adducti stulta quadam deuotione, existimantes se planè satisfecisse, si eum in locum prodierint, & quasi se in templo ostentarint. Caueamus igitur, charissimi fratres, diligenter, ne in aliquam aut negligentiæ aut ignorantiæ stultitiæque culpam incidamus. Nam magnopere metuendum est, ne maxima

pars eorum qui hîc vna nobiscũ sunt in horum vitiorum alterutro genere condemnati videantur, dum aut negligenter cœtum colunt Ecclesiasticum, aut cur eò accedant, non expendũt secum nec intelligunt. Quàm multi sunt qui conciones sequuntur, quibus tamẽ magnopere gratum esset si nulla vnquam earum mentio fieret! Sed eos omitto, qui ipsa ratione vitæ se manifestos Dei contemptores ostendunt. Loquar de eo contemptu ac neglectu, qui in multis est, quibus nunquam in mentem veniret vt ad concionem accederent, nisi dies Dominicus eos admoneret, mouerétque vt eò tum se conferrent: & hoc quidem perfunctoriè, quasi vnum aliquem concursum ad Deum facerent. Campana quidem quotidie dabit signum, atque eos conuocabit: sed ipsis abundè sufficit, si tum denique quum iam hebdomada elapsa est, in templum cœtúmque Ecclesiæ prodeant. Die dominico quater appellantur, sed ipsi veniunt præclarè, si semel eos adesse videamus. Nam sunt etiam non pauci qui sibi hoc permittũt, vt decimoquinto die tandem eum in locum veniant. Planè maxima corũ pars vetus prouerbium experitur, vt vicini quum templo sint, tamen longissimè à Deo absint. Quin etiam nonnulli sunt ex iis, qui vt Deum piè colerent, patriam suam reliquerunt, qui in hoc pietatis genere colendo se satis negligenter gerunt. Quid ergo nobis faciendum est? Quum Deus se nobis ita ostendat, pulchritudinem eius contemplemur. Nec verò ratio pulchritudinis eius contemplandæ ac perfruendæ nobis prætermittenda est. Ea autẽ est, vt eius amore afficiamur, ac quodammodo rapiamur, atque, vt dicit diuus Paulus, in similitudinem imaginémque eius transformemur. Quam ad consequendam rem, oportet vt diligentius, studiosius, attentiúsque quàm facere solemus, consideremus id quod Deus in templo suo nobis proponit. Nam quid, obsecro, est causæ, cur ex concionibus & Sacramentis tam paruum fructum percipiamus, nisi quòd ad ea quæ ibi & dicuntur & agũtur nostrum studium non applicamus? Ita aures quidem habemus assidua verbi prędicatione tusas, animos verò qui omnis pij motus affectúsque vacui sunt, præfractos. Sũt etiam complures, qui integram non audiunt concionem, nisi obiter verbum aliquod, ídque dimidium. Quare non sine grauissima causa Dauid dicit, Templum Domini sibi summa cum attentione atque animi moderatione cogitationéque visendum, atq; perspiciendum esse. Et certè præclari thesauri summæ Dei sapientiæ, qui in eo nobis proponuntur, dignissimi sunt vt in illis contemplandis mentis nostræ oculos planè intentos ac defixos habeamus. Sed quemadmodum iam attigi, Deus non vult nos huiusmodi thesauros cernere atque oculos nostros pascere, vt inde vacui atque inanes discedamus. Sciamus igitur doctrinam pietatis tum demũ vim suam in nobis fructúmque exhibuisse, quum ea est facta nostrorum animorum, vitæ, morúmque commutatio, vt Deum castè integréque veneremur at colamus. Atque hoc est quod dicit Dauid Psalmo octogesimoquarto, Quòd ij qui habitant in domo Dei perpetuò eum laudabunt. Cur igitur nos vnum in locum conuenimus? Cur Euangelium nobis prædicatur? Cur Baptismo & Cœna vtimur, nisi vt Deus à nobis omni genere laudis afficiatur & ornetur? Hæc autem laus non summa solùm consistit lingua, sed toto vitæ tempore viget, atque ad omnem æternitatem efflorescit. Itaque alio loco idem dicit, Lauabo Domine in integritate manus meas, ac tum denique ad tuum altare introibo. Nunc videmus quis sit verus ac legitimus vsus totius ordinis Ecclesiæ, nimirum vt in eo diligenter instituti, purè ac piè Deum colamus. Olim tempore Legis qui veniebant in templum vt Deum adorarent, sacerdotes etiam eodem ingredientes vt officio suo munereque fungerentur, se lauabant. Cæremonia hæc sanè iam præteriit, sed veritas adhuc permanens nobis omni ratione est retinenda & colenda. Et quoniam omnes vias nunc rationésque habemus, quibus ad purissimum ac sanctissimum Dei cultũ peruenire possumus: idcirco maiore cum integritate nobis quàm cæteris via vitæ ingredienda & tenenda est. Nam quo maiora nobis à Deo sunt data pietatis adiumenta, eò minus excusationis relinquetur, nisi ea quum ad salutarem vsum nostrum, tum verò ad illustrem Dei cultum contulerimus. Quòd si in via offendimus, eius offensionis causa ex eo non est, quod ante pedes nostros iter tritum expeditúmque non videamus. Si deflectimus è via, atque incerti euagamur, culpa eius erroris non est in Deũ conferenda, quasi is clarissimum verbi sui lumen etiam atque etiam non accendat. Si verò officij nostri obliuiscimur, ea prætermissio obliuióque non inde proficiscitur, quod ab ipso Deo non diligentissimè admoneamur, ad omnéque officium Christianum excitemur. Nullam denique rationem Deus prætermittit, in qua non aliquis ad pietatem, ad religionem, ad salutem progressus inesse videatur. Itaque metuamus eam exprobrationem, qua apud Prophetam Isaiam vsus est, Ego quotidie brachia mea expandi populum rebellem ac contumacem. Si ij qui vagi incertíque errant per loca Papatus deserta atq; horrida, vindictam pœnamque iustam non effugient, quòd rectam viam non tenuerunt, quid, obsecro, de nobis fiet, qui vt domi & filij sub oculis cœlestis patris educamur ac fouemur? Alij reliquerunt patriam charissimã, & locum incunabulorum suorum consuetum ac familiarem, vt ad aliquam se Ecclesiam Christianam aggregarent. Alij etiam eò maius beneficium, & quasi quoddam singulare priui-

Psal.26.6

Isa.65.2

priuilegium sunt adepti, quòd Deus in ipsorum patrio loco, quasi proprio nido eos inuisit. Quod si ij qui hic sunt nati, hanc tantã Dei gratiam salutémque tam expetendã cum omni animi grati ac memoris & pij testificatione non recognoscunt, vt Deo, qui tam propè ad nos accessit, se totos dent dicéntque, num tanta ingratitudo impunita relinquetur? Illud igitur potius dicant, Domine, tu hîc tuum templum extruxisti, atque erexisti altare tuum apud nos. Pro tua eximia perpetuáque bonitate, eam quoque gratiam nobis impertis, vt animis, vita, moribúsque expurgemur, ne vitiorum nostrorum maculis atque inquinamentis sanctitatem donorum tuorum polluamus, illustrémque gloriã tuorum beneficiorum in opprobrium conuertamus. Hi verò qui remotis longinquísque ex locis sunt profecti, eam prudentiam, cautionem, diligentiámque adhibeant, vt sicuti decet in domo Dei, ita sanctè atque integrè versentur. Poterant dissolutè alibi & intemperanter viuere, neque Papatus eis relinquẽdus erat vt in Ecclesia Dei vitam dissolutam, Euangelióque indignam ducerent. Et certè nonnulli sunt quibus multò satius fuisset in ipso statim exitu discessúque à domo inferiore mola (vti loquitur Dominus) ad collum appensa præcipites ruere, quàm vestigium in hac Ecclesia ponere, vt in ea tã turpiter flagitioséque se gererent. Quidam se contemptoribus atque irrisoribus adiũgunt, vt eos in malitia magis magísque confirmẽt. Alij in cibo & potu omníque voluptatis genere intemperãtissimè versantur. Alij omnis concordiæ ac pacis inimici, nihil aliud quàm discordias, iurgia, rixásque appetunt. Sunt etiam familiæ, in quibus coniuges eo dissidio odióque confligantur, vt canes ac feles commisti, commissique esse videantur. Quidem augent & amplificant statum vitæ, ac principes sine vlla ratione imitantur, sumptui, põpæ, luxuíque huius mundi planè dediti. Alij verò ita otiosi, molles, delicatíque redduntur, vt quid laborare sit, prorsus nesciãt, quibus etiam nullus victus satisfacit. Sunt præterea maledici obtrectatores, qui etiam in ipsis cœlestibus Angelis aliquid dignum reprehensione reperiant, qui quum suis rumpantur vitiis, in eo omnem sanctitatem suam ponunt, si rationem degendæ vitæ à proximis acerbè exigant, existimantes interea Deũ sibi valde obligatum esse, quòd Geneuam se contulerunt: quasi verò ipsis non melius fuisset in suo stercore fœdissimè putrescere, quàm in Ecclesia Dei huiusmodi scandala patrare. Quamobrem si vita anteacta hactenus huiuscemodi vitiis ac peccatis laborauit, nunc vnusquisque eam cogitationem curámque suscipiat, vt posterum omne tempus ad meliorem, modestiorem, honestiorémque vitæ rationem conuertat ac conferat. Si qui sunt ita in suis vitiis obfirmati, vt nulla ratione corrigi atque emendari possint, filij quidem Dei debent se hac doctrina confirmare ac munire, ne improba illorum & flagitiosa vita corrumpantur. Omnino nos quidem grauiter dolentérque ferre debemus, quum videmus Dei Ecclesiam iis tot inquinamentis flagitiísque commaculari ac profanari. Sed quum oporteat nos hîc cum impiis, quasi granum cum paleis, vnà versari ac misceri, hanc vitæ confusionem summa cum patientia, atque æquitate animi feramus, donec nos Deus planè à consuetudine malorum segregarit. Neque verò dubitandum est, quin hæc Ecclesia sit velut quædam coticula ad multos homines probandos cognoscendósque accommodata. Vtcunque sese res habet, in eam nunc rationem ac cogitationem incumbamus, vt quum Deus nos pro sua admiranda atque infinita bonitate ex misera dispersione in suam familiam recollegerit, omne nostrum studium ad puritatem, innocentiam, pietatem conferamus, abhorrentes ab omni mũdi pollutione, quæ professioni vitæ sanctissimæ ac pulcherrimæ maculam turpissimam & labẽ afferre possit: vt posteaquam nos hîc ita vixerimus, Dominus Iesus in illo magno ac illustri die nos agnoscat, habeátque in numero eorum, qui nomen ipsius castè ac verè sine vllo animi fuco & mendacio inuocarint.

CONCIO QVARTA, IN QVA DEMONSTRATVR QVANTIS LABORIBVS, STVdiísque sit redimenda libertas Dei in Ecclesia Christiana purè colendi, sumpta ex themate Psalmi XXVII. Cor meum dixit de te, Quærite faciem meam: Faciem tuam Domine quæram.

QVEMADMODVM homines in admirabilem se coniiciunt confusionem, quũm suis cupiditatibus libidinibúsque frenum laxãt: sic summa & rara quædam sapientia est, quum exquirunt quæ à Deo mandata, vt ea toto animo studióque amplectantur & sequantur. Cuius quidem rei nos hoc loc præclarum atque imitatione dignũm habemus exẽplum. Neque enim Dauid erat planè solutus ac vacuus iis animi perturbationibus, quibus nos vehementer solicitamur, atque contrarias in partes impellimur: sed sine vlla dubitatione huiusmodi tentationibus commouebatur, quibus spiritus eius errare à Deo ac euagari poterat. Verùm vt omnibus huiusmodi occasionibus, quibus à vera pietate Deíque timore desciscimus, remedia adhibeat, certámque viam teneat, oculos suos in eo solùm defigit, quod Deus ei ostendit, id meditatur ac expendit. Vt paucis hanc præceptio-

nem monitionémque proponam, Deus inuitat omnes fideles, hortatúrque ad quærendam faciem suam. Dauid verò testatur se ita in eo mandato colendo conseruandóque omne suum studium posuisse, vt optimus quidem concentus ac consensus sit inter Deum, qui ita dicit, ac præcipit, Quærite faciē meā, atque eum qui respondet, Ita mi Deus, ego te quæram. Nobis autem hîc videndum est, cur Deus hoc nomen Faciem expressè ponat. Nam si nullam faciem haberet, & quasi quādam vultus formā figurámque, in qua se nobis ostenderet, ipse nos deciperet iubens id quærere, quod in eo reperiri cernique non posset. Neque verò ignoro complures esse, qui acumē ingenij sui hoc loco exhibere volent qui hoc quidem non pluris facient, quàm si simpliciter esset dictum, Quærite me. Sed qui diligenter in literis diuinis sunt exercitati, facilè intelligent Deum notare ac declarare voluisse certum modum & rationem, qua omni tempore est vsus, vt seipsum hominibus familiarissimè ostenderet ac exhiberet. Et certè Sanctuarium & Arcam fœderis nominare Faciē Dei, genus est sermonis in Scriptura ita vsitatum ac frequens, vt nihil frequentius esse possit. Cur ita? Quoniam Deus, qui natura & maiestate sua nullo modo comprehendi potest, adhibet quasdam rationes ad infirmitatem hominum ruditatémque accommodatas, quibus eos ad se adducat. Mūdus quidem sibi semper fabricatur falsa simulachra, vitiosè deprauatéque faciem Dei imitantia. Sed quæ nos excogitamus nostris ingeniis, nihil aliud sunt quàm falsæ fallacésque personæ, quibus Deus effingitur, aut clarius dicam quod de ea superstitione sentio, Quum homines sibi aliquam figuram fingūt, aut simulachrum, vt Deum aspectabilem habeant, nihil aliud quàm idolum efficiunt ac colunt. Sed quum Deus ex sua sententia ac voluntate se nobis repræsentat, atque huiusmodi signa notásque dat, quibus à nobis agnoscatur, tum quasi faciem quandam, in qua cernatur suscipit. Qua in re nos monet ac iubet, vt singuli in eum aspectum oculos nostros coniiciamus, eúmque summa cum diligentia, intentione, cura intueamur. Nam hoc quidem summum est bonum nostrum, quo plenè cumulatéque debemus aliquando exsatiari, vt quemadmodum Psalmo lx. dictum est, Aspectu vultúque Dei maxima cum omnium gaudiorū satietate perfruamur. Quoniam autem in tam altum locum sine adiumentis, & quasi scalarum gradibus atque adminiculis ascendere non possumus: secundo loco hoc eius beneficium ponendum ac numerandum est, quòd ea nobis adiumenta tribuat, quibus ad illud primum ac summum bonum peruenire possimus. Ita notemus eam sententiam, qua Deus præcipit vt eius faciem quæramus, huiusmodi vim habere, quasi ianuam nobis aperiret, qua in vitam æternam nos introduceret. Res non magna erat, vt quidem videtur, ætate Dauidis ad templum accedere, vt tot ceremonias, quæ ibi tractabantur, homines aspicerent. Sed si rectè consideremus illud exemplar spirituale, quod Moysi ostensum est, nihil alienum aut absurdum iudicabimus, quod Deus dicat id esse faciem suam. Et re vera, quum Christus ibi reuelatus esset, quid aliud possumus dicere, quàm ipsum Deum se visendum spectādúmque exhibuisse? Nunc videamus an non Deus nobis aliquam instituerit ac proposuerit rationem, in qua sub sensum nostrū aspectúmque aliquo modo venire posset. Verum est quidem in Filio suo apparuisse, qui eius viua imago est, & in quo vno perfectè cognosci vult. Sed tamen diuus Paulus nihilominus declarat, Euangelium esse quoddam speculū, in quo omnes eum tueri atque contemplari debent. Sacramenta eandem vim ac naturam habent: denique vniuersus ordo in Ecclesia ab eo institutus eundem nobis aspectum exhibet. Itaque superbi gloriosíque huius mūdi homines, quantum voluerint hanc institutionem Deíque contemplationem rideant. Tamen quum Deus ita nobiscum benignè humanitérque agat, vt hoc modo ad nos demittatur, minimè nos pudeat hunc honorem verbo eius sacramentísque habere, vt in his eum quasi ad faciem contueamur ac contemplemur, non vt hîc in elementis huius mundi corruptioni obnoxiis retineamur, quemadmodum Papistæ, qui iis signis, quæ Deus nobis dedit vt per ea ad Iesum Christum deducamur, superstitiosè ad cultum idolorum abutuntur. Veruntamen oportet nos, si plenè ac perfectè illa suauissima atque optatissima præsentia Dei aliquando frui volumus, vt nunc hac via ac ratione infima & humili, ad eum perueniamus. Neque verò hoc quod dico ita exactè intelligendum est, quasi fideles nunquam accederent ad Deū aut appropinquarent, nisi tum quum in templum veniunt. Nam hæc quidem opinio certò in loco occupata, atque infixa, superstitio nimium absurda esset. Sed ita intelligo nos Deum supra nubes collocare nullo modo oportere, sicut faciunt quidam μετέωροι homines, neque de illius suprema maiestate quicquid nobis in mentem venerit speculari, relinquentes cum prædicationem Euangelij, tum cætera eiusdem generis auxilia atque adiumenta, ad eam cognoscendam ac contemplandam necessaria, quasi oculos claudentes eam intueri possent. Illi enim profectò qui vsum quem dico sacramentorum, totiúsque ordinis Ecclesiæ contemnunt, Deum videre dedignantur, tum quum se illis visendum atque spectandum offert. Nunc videamus quantopere nobis necessaria sit grauis ac vehemens illa exhortatio incitatióque, qua Deus nos ad se vocat. Iam diximus qua nos gratia, benignitate, honoréque prosequatur, quū tam suauiter ac

ter ac humaniter nos ad se inuitat vt salutem nostram promoueat, atque nos perducat ad veram perfectámque felicitaté, à qua natura nostra lõgissimè absumus. Sed illud quoque nobis notandum atque animaduertendum est, Deum omnibus stimulis nos pungere ac commouere vt caueamus, ne in miseriam incidamus. Primùm oculos tam vagos ac lubricos habemus, vt res planè miseranda videatur. Nam in hac quidem vita nostra nihil est præter vanitates huius mundi, quę totos sensus nostros occupant: & Satan habet infinitas atque efficaces illusiones, quibus nos perpetuò circunuenit. Verum hoc quidem est, fallacias eius omnes aliud esse nihil quàm laruas quasdam, aut scenicos histrionum ludos & præstigias: sed egregiam stultitiam vel potius amentiam nostram, experientia satis prodit, quum nos ita facilè etiam atque etiam falli decipíque patimur. Quare si cauti ac considerati essemus, perpetuò hæc vox aures nostras personaret, Quęrite faciem meam. Sed quid quærimus? Quò Deus est studiosior ac diligentior in salute nostra procuranda, eò nos in eadem persequenda negligentiores ac tardiores sumus. Vtinam quidem nõ essemus similes equis calcitrosis ac refractariis, regredientes potius quàm progrediẽtes. Sed tamen hoc exemplũ non temerè nobis est propositũ. Nam hęc pia Dauidis testificatio, quòd in corde suo eam sit doctrinam meditatus, qua & ipse & omnes fideles admonentur vt faciem Dei quærant, nobis ostendit quàm nos ad rem studium nostrum conferre debeamus, ne Deus nos ad se vocans, operam, vt dicitur, suam perdere planè videatur. Huius autem doctrinæ duo sunt capita obseruatione dignissima. Primum est, quòd simulatque Deus loquutus est ita præcipiens, Quærite faciem meam: ad hanc vocem optimo animi studio ipse respondit. Alterum est, quòd posteaquam præcepto Dei assensit, atque affirmans ita dixit, pollicetur se vt faciem Dei quærat, re ipsa officio operáque præstiturum. Et certè hic est ordo, quo in Deo colendo procedere debemus, vt imprimis aditum accessúmque verbo ac præcepto Dei præbeamus: quemadmodum etiam alius nos Psalmus admonet, Si hodie vocem
Psal.95. 7 eius audieritis, nolite obfirmare corda ve-
Hebr.3. 7 stra. Sed perpauci reperiuntur, qui hoc animo mandata Dei amplectantur: maxima quidem pars hac præclara vtetur oratione ac responsione, Ita sanè æquum est: non oportet aut licet contradicere. Sed multum abest vt quod ore assentiuntur, in animum ipsorum penetret. Itaque discamus nos hinc principiũ pietatis nostræ facere, vt verè atque ex animo respondeamus Deo, nos planè intelligere ac sentire summum eius beneficium, quum ad contemplandam faciem suam tam humaniter inuitat. Quum hic sensus ac motus animum ita affecit atque præparauit, fieri non potest quin reliqua offi.ij ac pietatis pars statim consequatur, virtus videlicet præstandi id, quod & à Deo iustissimè mandatum esse, & ad nostrum quoddam singulare bonum pertinere cognoscimus. Neque enim Dauid frigidam & mortuam habuit meditationem sine vlla motione, applicationéque totius vitæ, ad quærendum ac contemplandum illum Dei conspectum conferendæ. Sed simulatque constituit sibi Deum quærendum esse, in viam se dat cum ea testificatione, vt illud animi sui studium summa cum diligentia persequatur. Qua in re maximopere eos pudere necesse est, qui se Christianos profitentur, quòd neque illud animi studium motúmque pium, neque consequens vitæ officium colant atque exerceant. At quidam illud dicẽt, Sibi non licere patriam relinquere: quanuis salutari vitæ pastu destituantur, nihilque ibi conspiciatur præter horrendam vastitatem, qua vniuersus Ecclesiæ ordo deformatus, aut omnino sublatus est. Cur ita? ne officium violent suum, quod Principi suo naturali ciuilíque præstare debent. Ad hanc eorum orationem non multis verbis respondebo: tantummodo ex illis quæro, si in ea victus inopia ac destitutione versarentur, vt quod ederent aut biberent, domi suæ omnino nihil haberent, an vlla eos dubitatio illis in locis retineret? Nemo certè est, qui sibi non aliquam indulgentiam postularet, vel potius licentiam patriæ relinquendæ daret, ne fame ibi moreretur. Statuam etiam ac ponam illud, quod minus priuilegij habet: si in terra aliena eis offerretur sexcuplo plus bonorum quàm in sua habent patria, nulla difficultate impedirentur, quin iter illud susciperent, quò eam bonorum possessionem adire possent. Quid prodest igitur hos colorum prætextus afferre, quum apertum manifestúmque sit ipsorum orationem ab animi sensu longè abesse? Non hîc agitur, vt veniant in terram aliquam inimicorum inquietam bellóque infestam, vbi cogantur contra Principem suum arma ferre, bellúmque naturali suæ patriæ inferre: sed tantummodo vt eum quærant locum ac sedem, in qua Deum quietè ac tranquillè colant, vbi nulla re impediantur, quominus pro suo Principe atq; omnibus eius subditis preces castas, pias, salutarésque adhibeant. Planè huiusmodi profectio hunc in locum instituta, quòd ad crimen quidem attinet, non alia est quàm cæteræ, quæ propter aliquas vitæ præsentis commoditates atque opportunitates suscipiuntur, quę omni planè crimine carere solent. Sed videamus adhuc an ista necessitas satis eos excuset. Ecce Deus qui præcipit ac dicit, Quærite faciem meam: Principes verò ciuiles ab eo deficiunt, séque longissimè auertunt, atque alios ad eandem defectionem atque rebellionẽ cogunt, aut certè miseras animas pabulo priuant quotidiano, próque Dei facie figmenta superstitionum

idoláque constituunt. Estne æquum vt hîc homines mortales Deo viuenti atq; immortali preferantur? Si Deus est audiendus, oportet omnes orbis terras peragrare potius, atque in remotissimas regiones proficisci vt ipsius facies queratur vbi eam ostendit, quàm delitescere in suo nido & contabescere. Ita quotiescunque Principes instituunt aliquid aut suscipiunt cum præiudicio eius, qui summam habet authoritatem potestatémque supra eos atque etiam in eos, nulla eis fit iniuria, quum ipsis non obtemperatur. Quanquã præter id quod iam dixi, homines huiusmodi satis ostendunt nunquam se quæ sua sit cõditio cogitasse ac perpendisse. Quàm misera & fœda est captiuitas, in qua oppressi detinentur? Nisi conscientia ipsorum nimium iaceret consopita, nullo modo fieri posset, quin in perpetuo animi angore essent, quasi in tormento quodam & corporis cruciatu versarentur. Quæ enim facultas eis datur vt Deus aliqua ratione in ipsorum familiis honoretur? Exemplum non longius petendum est: Si cui eorum infans est natus, officium eius est, vt illum Deo cum precatione ac gratiarum actione offerat, postulans vt in eius corpore, Baptismo nota salutis imprimatur. Scimus autem Baptismum in Papatu ita esse corruptum, contaminatúmque huiusmodi superstitionibus atque pollutionibus, vt eum infans suscipere non possit, quin statim polluatur. Ita pater infantem suum sine peccato baptizare non potest. Quòd si abstineat, in eadem erit culpa, etiam si nihil aliud esset præter offensionem quàm hominibus affert, omittens reiiciénsque Sacramentum quod Filius Dei instituit. Quanta est huiusmodi perplexitas animi, vt res aliqua suscipi non possit aut omitti, quin Deus grauissimè offendatur? Non commemoro cætera incommoda & mala, quoniam hoc vnum exemplum ad demonstrandam eorum miserabilem conditionem est plus quàm satis. Sed languit sanè quispiam ita miserè omni tempore vitæ suæ, incertus planè quo se vertat, adhuc in morte maximi insultus, impetúsque sunt expectandi, ac tum quidem diabolus omnia armorum suorum genera comparabit. Si miser captiuus cura & solicitudine vxoris ac familię suę antea fuit impeditus quo minus Deo seruiret, eo mortis tempore deterrima moriendi conditio est. Hi ergo qui dubitant an sibi liceat ex tam tetro luto, vel potius inferorum barathro emergere, sub prætextu quodam obedientiæ terrenis Principibus debitæ, vniuersum naturę ordinem sanè peruertunt. Legitima quidẽ precatio, quã Deus à nobis pro Principibus nostris fieri vult planè congruit ac cõuenit cum ei authoritati quam illis tribuit, tũ etiam officio quo nos erga illos obstrinxit & obligauit. Diuus autẽ Paulus hortatur ad preces pro regibus magistratibúsque suscipiendas atque adhibendas, vt cum honestate ac timore Dei vitam quietam placidámque traducamus. Hæc igitur accessio, atque amplificatio obedientiæ terrenis principibus debitæ, nimium magna est, quæ coniuncta est cum decessione ac diminutione honoris cultúsque eius, qui cælesti Regi debeatur. Iudæos quidem miseros oportuit tãdiu in seruitute Babylonis permanere, quoad illud tempus expleretur, quod ad eam grauissimam calamitatem perferendam, à Deo illis constitutum erat. Sed isti homines ita officij humani atque iuris obseruantes, quibus cum mihi contentio est, ostendant nos huiusmodi obseruantia, obedientiáque eò vsque obligari, vt nostra sponte nos priuemus spiritualibus iis bonis, quæ Deus filiis suis benignissimè largitur. Ipsi sentiunt summam necessitatem, qua grauissimè premuntur: sua etiam infirmitate magnopere solicitantur: Deus tantorum malorum remedium eis ostendit. Quid causæ est, cur propter obsequium obseruantiámque eorum qui panem eis de manibus eripiunt, hæc tanta adiumenta & beneficia aspernantur? Alia causa est mariti erga suam vxorem, aut vxoris in maritũ. Nam quoniam Deus eos coniunxit in vnam carnẽ, alter rectè nullo modo ageret, si quærendi Dei prætextu, alterum relinqueret. Non quòd ab eo longè recedere debeant, vt coniunctionem consuetudinémque coniugalem tueantur ac colant: sed vnusquisq; potius omni ratione ac diligentia laborare, vt socium ac consortẽ vitæ sanctæ ad illius cultum attrahat atque adducat. Hoc igitur est officium, quod alter alteri præstare debet, vt maritus ostendat vxori suæ, quàm sint miseri atque infelices, quòd sancta fidelium societate communionéque priuentur, quod concionibus ac sacramentis destituantur: quæ sunt pignora certissimáque testimonia, ex quibus Deum nobiscum habitare cognoscimus, ac planè nobis persuademus: deinde eam hortetur ne diffidat, sed animum suscipiat. Quòd si eam tam citò quàm vellet, in suam sententiam adducere non potest ac lucrifacere, ne defatigetur, donec optatis suis potitus fuerit. Et quanuis vxor cõsilio ipsius maximopere repugnet, non desistat tamẽ etiam importunè cum ea agere, omníque ratione animum eius tentare, quoad illa se in proposito suo obfirmatam obstinatámque ostendat. Si quum omnia egerit ac tentarit, quæ præstari ab eo poterant, non potest diutius ibi manere, tum est liber, omníque coniugij lege ac necessitate commorandi planè solutus. Nam officio suo omni ex parte est perfunctus, neque per eum stetit, quominus cum vxor, quemadmodum debebat, sequeretur. Quanquam huiusmodi discessus digressúsque à coniuge, nõ est diuortium: sed maritus quò Deus vocat, præit, vt vxori suæ iter ostendat. Quòd autem ad fœminam coniugem attinet, ea, cum caput non sit, arctiore certè coniugij vinculo

vinculo obstricta est. Itaque necesse est vt ipsa omnibus quibus poterit modis virum suum adducat in eam rationem ac voluntatē, vt sese & illum in libertatem restituat atque asserat. Quum omnia hæc sedulò præstiterit, nondum tamen ipsi liberum est, virum, cui subiecta est, relinquere: nisi persecutio quædam excitaretur, in qua etiam periculum esset manifestum, & tum maximè, si maritus eius ad mortem ipsius persequendam instigaret: tum verò ea non discedit à marito suo, sed malum fugit, quod ei paratum esset, furiosúmque impetum inimicorum, quemadmodum Deus permisit & concessit. Denique summa necessitas & vis, quæ ei affertur, ipsam liberat, eáque vitæ tam acerbæ ac periculosæ coniunctione soluit: tamen quum omnia fuerint perpensa & considerata, nulla huius mundi ratio debet aut maritum aut vxorem retinere: sed tantummodo mutua beneuolentia, amor, charitas, quam in Deo alter alteri præstare debet ad vtrius salutem procurandam. Si enim oportet vt homo ita sui ipsius obliuiscatur, vt eorum quę quidem, ad hanc terrestrem vitam corpúsque pertinent, nullam planè rationem habeat, vt eorum quoque quæ circa se sunt similiter obliuiscatur, necesse est. Redeamus igitur ad istā æstimationem, quam facit Dauid, vt facies Dei quæratur, quemadmodum etiam Psalmo octogesimoquarto loquitur, in quo dicit melius esse diem vnum in atriis Domini viuere, quàm mille, & longè abesse: in quo significat ab iis vitam fidelium nimium breuem esse non posse, modò Deus eam ipsis gratiam tribuat, vt in hoc mūdo degentes, se in eius cultu ac honore exercere possint, & promissionibus eiusdem confirmare, nomen eius omni pia confessione atque laude celebrantes. Si quis obiiciat, illud in solitudine aliqua aut inter fidei hostes posse fieri, respōdeo non temere esse, quòd Dauid nominatim atria templi exprimat. Considerat enim quantopere ordo Ecclesiæ hominibus mortalibus sit necessarius, cognita præsertim eorum natura rudi & infirma. Quòd si hæc oratio & admonitio in animis omnium penitus insideret, vt singuli tantummodo in aliquam Ecclesiam Christianam venire vellent, vbi quietè ac placidè diem obire possent, nemo esset qui non facilè ac celeriter suam sarcinam colligeret. Sed quid quærimus? omnes cupiunt viuere, ídque commodè ac iucundè, vnusquisque in eo voluptatis, ac cupiditatis genere quo ducitur ac trahitur. Hæc causa est cur templum Dei hodie tantopere negligatur & contemnatur. Quinetiam complures sunt acuti ingeniosíque ad excogitanda oculísque opponenda huiusmodi obstacula atque impedimenta, quibus ab eo pietatis studio, quod in Daniele fuit, abducantur. Illud etiam afferunt, Quid proficiemus, inquiunt, mutantes locum? quocunque nos conferamus, mundum offendemus vbique sui similem. Summa est hoc tempore morum atque omnium rerum corruptio ac deprauatio: omnia sunt plena scandalis, tentationibus ac corruptelis huiusmodi, quibus animi hominum à vero Dei timore facilè abstrahuntur. Equidem rem ita sese habere non inficior, sed si de corporibus ipsorum ageretur, atque admonerentur quo in loco peritos idoneósque medicos, propria & salutaria remedia, cateráque auxilia ad valetudinem vel restituendam vel conseruandam reperire possent, num dicerent illa sibi minimè curę esse, quòd vbiuis terrarum homines in morbum incidere possint? Fateor quocunque in loco simus, nos infinitas malè agendi occasiones, corruptelas, mundíque illecebras offensuros esse: sed permultum interest, habeamúsne adiumenta & auxilia, quibus nos aut in officio retineamur, aut lapsi ex officij ratione restituamur, an his omnibus planè destituamur. Constituamus ita hodie in mundo vita peræquè vigere dominatúmque habere, sic vt eorum vi, quasi peste quadam aër inficiatur: an non meliore, quàm cæteri sumus conditione, quòd huiusmodi remedia à Deo tributa filiis habeamus, quibus graues morbos aut venientes appropinquantésque depellere, aut iam præsentes purgare profligaréque possimus? Semper autem intelligo quum doctrinam Euangelij cum ea quidem purè prædicatur, tum etiam sacramenta, quum eorum legitimus vsus conseruatur, tum verò publicas preces, ac cæteras rationes ad nos excitandos admonendósque vehementer necessarias, ne tentationibus mundi ac corruptelis quasi quibusdam venenis inficiamur. Eorum tantorum, támque salutarium remediorum, ac beneficiorum nihil in Papatu esse, omnes sciunt: sed contrà quæ hisce aduersantur, omnia. Videamus ergo ne in summa necessitate qua salus nostra opitulationem flagitat, opem nunc à Deo benignissimè oblatam repudiemus. Sūt etiam nonnulli, qui apertius animi sui vitia atque inquinamenta euomunt. Quid, inquiunt, ibimus ad Ecclesiam, in qua cum summa offensione nostra videbimus eos motus atque scandala, quæ nobis nunc incognita nostros oculos ac sensus animi non offendunt? Si in iis locis, in quibus Euangelium prædicatur, ea esset Ecclesiæ gubernatio ac rectio, quæ ad ædificationem nostram requirenda videretur, si certi essemus nos tantummodo Angelos ibi reperturos, qui nos in Paradisum deducerēt, omni animi studio ac contentione accurreremus. Sed quum nos eò venerimus, multa audiemus, & plura fortè quàm par est, non sine animi offensione audiemus. Multos reperias ad omnem nequitiam impudentiámque proiectos, qui intemperantia vitæ Euangelium infamant: vanitates, præterea, pompas, ebrietates, &

id genus alia regnare. Atque etiam, quod grauius indigniúsque est, permulti prodent se esse contemptores Dei ita præfractos, vt maior in eorum vita, quàm inter Papistas impietas appareat. Præterea in Magistratibus & iis qui iudicia dicunt, non minor corruptela, abusus, iustitia, quàm aliis in locis reperietur. Quinetiam in Ecclesiarum ordine multa reperias reprehensione digna. Alij sunt in ministerio socordes, aut rebus priuatis domesticísque ita occupati, vt munus suum negligant. Et quod grauius, in isto hominum genere ac munere sunt asoti quidam, quibus nihil suaue est nisi vt genio indulgeant, atque, vt sese in omnium scelerum licentiam effundant, cum flagitiosissimis quibúsque conspirant. Faciamus rerum statum longè deteriorem esse: tamen friuola semper excusatio eorum est qui obstacula impedimentáque sibi opponunt, ne ad Ecclesiam Dei accedant. Sed sanè, oculos nostros in exemplum propositum Dauidis defigamus. Obsecro vos, tempore Saulis tantámne in iudiciis deprehendisses æquitatem quantam optare liceat? Contrà verò audimus, quam grauiter conqueratur, astutia, fraudibus, sæuitia, superbiáque cum ipsius regis, tum cæterarum potestatum. Sacerdotes porrò ac Leuitæ, sacerdotium ac rerum diuinarum ministerium sancténe adeò, integréque administrabant, vt iustam haberet causam sibi acquiescendi? An non potius colligere possumus, maximam illorum partem malis vitiísque adhæsisse, atque iniquitates adulando aluisse ac fouisse? Nam quod ad populum ac vulgus reliquum attinet, maxima in eo erat hypocrisis, & plurima vitia peccatáque planè manifesta. Ecce ergo Dei Ecclesiam multis modis corruptam. Attamen Dauid non propterea fastidit ad eam accedere, neque frigescit eius desiderium sancti cœtus. Tentatio mirum in modum grauis est & dura. Fateor. Nam quò quisque ardentiore zelo ac studio honoris Dei est affectus, eò maiorem grauiorémque dolendi ac mœrendi causam habet, quum ex pollutione Ecclesiæ maxima in ipsum opprobria redundare videat. Sed ratio superandi ea omnia incommoda & impedimenta demonstratur à Dauide, nempe, vt faciem Dei quæramus, atque in eius intuitu ita acquiescamus, vt inuitis omnibus ærumnis, quas Satan nobis excitat, hoc in animis nostris statuamus concludamúsque, nihil esse pulchrius aut delectabilius, quàm in templo Dei habitare, vbi facies eius conspiciatur. Ita quotiescunque huiusmodi scandala nobis obiicientur, meminerimus Satanam suo vsitato ac perpetuo artificio id agere, vt nobis oculos perstringat atque turbet. Sed ea in re simus cauti, ne ab ea contemplanda vnquam abducamur, vtque ex illius iucundissimo aspectu plenam & cumulatam voluptatem capiamus. Pudore suffundamur ad infelicium idololatrarum exemplum. Nam si quis eorum, pecunia stultè expensa & corpore laboribus confecto ad stultam peregrinationem obeundam, quum eum in locum, quo constituerat, peruenerit, reperiat hospitem qui acerbè ab eo pecuniam exigat, aut nebulones audacésque homines, qui ei aliquam vim afferant, & sacrificulos qui eum circumueniant, nihil denique ibi offendat præter confusionem: idcirco tamen studium eius susceptę religionis vel potius superstitionis nequaquam mutabit. Dicet enim se ob eam causam eò venisse, vt corpus alicuius sancti benedicti, aut imaginem aliquam Virginis, aut aliquas reliquias adoraret. Itáne verò solus aspectus cadaueris alicuius, aut idoli maiorem vim habebit ad incredulos in suis superstitionibus obdurandos, quàm facies ipsius Dei & præsentia ad eam constantiam nobis afferendam, quæ ad persequendum atque adipiscendum bonum est necessaria? Animaduertimus vel hoc vel illud, quod animum nostrum exacerbat: Deus nos ad se reuocat, & vult vt faciem eius intuentes contéplantésque, eam lætitiam & voluptatem percipiamus, vt cætera incommoda patienter perferamus. Quare omnibus piis ac fidelibus hominibus hoc sit scutum & perfugium, vt perpetuò affixi vultui aspectuíque ipsius Dei adhærescant, quomodocunque eos Satan conetur machineturq; abducere. Et certè si verè ac pro dignitate faciem Dei æstimauerimus, nihil sanè damni aut mali in cæterarum rerum amissione aut perpessione constituemus. Quanquam, vt verum dicam, maxima eorum pars non tam animi dubitatione impeditur, quàm difficultate atque incommoditate rerum earum, quæ ad corpus pertinent. Non quin filij Dei in conscientiis suis habeant grauia difficiliáque certamina, quum in iis Ecclesiis, quæ dicuntur reformatæ, ea offendunt scandala, de quibus suprà loquuti fuimus. Itaque qui constituerunt recipere se ad ea loca, in quibus Euãgelium prædicatur, illud ante omnia admonentor se grauibus insultibus oppugnãdos, ad eáque & ferenda & superanda se præparent. Hi etiam qui iam ea incommoda & impedimenta sunt experti, confirmantor, vt inuito Satana faciem Dei constanter quærant. Verùm si omnia rectè fuerint expensa & considerata, nihil erit præter meram diffidentiam, quæ maiorem partem hominum multitudinémque remoratur. Atque vt homines sunt valdè ingeniosi ad excusationes cogitandas, diuites suas in genere suo afferunt: pauperes etiam habent suas. Quî fieri poterit, inquiet homo locuples, vt quæcunque habeo relinquam? itâne bonis omnibus ac fortunis spoliabor? Est mihi vxor ac liberi: facilè & commodè sine vllo labore consueuimus viuere. Quid faciemus in regione aliena,

aliena, vbi nullos prouentus ac reditus habebimus? Pauper verò contrà allegat, Parum quidem hic habeo: sed adsunt amici, quorum benignitate tenuitas mea atque indigentia subleuatur. Opera mea multis iam ita est nota & opportuna, vt cum eo labore viuere possim. Quid faciam apud exteros homines, ne teruncium quidem habens aut obolum, omnibus incognitus, nullius studio, fauore, subsidióque subleuatus? Ac potest quidē vt fieri huiusmodi excusationes aliqua ex parte veræ sint: & longiore omissa inquisitione, omnibus do rem magnopere molestam & acerbam esse, non patriam solùm relinquere, verùm etiam eum locum in quo ex diuturna & familiari consuetudine iam quædam naturæ habitudo comparata videatur. Attamen hi omnes cogitant qua ratione poterunt ponere sibi ob oculos ea impedimenta, quibus iter, quo ad Deum venire possint, intercludant, hoc est, quanuis non reperiant res tam difficiles, impeditásque, quàm clamitant: libenter tamen qualicunque se prætextu tuentur. Quinetiam quum istiusmodi graues ac miserabiles querelas effuderunt, arbitrantur se os obstruxisse Deo, illúmque sibi, si eos adhuc premat, magnam iniuriam facere, quasi ipsos adigeret ad ea, quæ nullo modo fieri possunt. Ad hæc autem ego nihil habeo quod respōdeam, quàm id quod est scriptum in Psalmo octogesi-
Psal. 84. moquarto: nempe quòd fideles transeun-
7 tes per valles ac solitudines siccas & omni aqua carentes, puteos aut cisternas sibi fodient. Atque hoc quidem credo sufficere ad domandos eos, qui obstinata malitia nolent Deo repugnare. Quare ij qui se tot tantísque incommodis difficultatibúsque circunfessos vident, vt nullam viam aut semitam qua sit eundum videant, meminerint loca etiam deserta, in quibus ne gutta quidē aquę reperitur, nō debere iter intercludere. Vt autem hunc sermonem apertius planiúsque intelligamus, notandum nobis est Deum id agere, vt à filiis suis quæratur, non per speciosa prata neque per amœnas vmbras, sed per itinera aspera atque prærupta, per salebras & loca arenosa, per vastas horridásque regiones: eáque omnia fieri eo consilio, vt eorum fides exerceatur, probetúrque studium ac desiderium, ad ipsum perueniendi. Quanuis ergo ad Deum venire non possimus, quin transeamus per solitudinem aliquam, aut incultam agrestémque viam, sciamus non nunc primùm hoc modo cum fidelibus à Deo agi, atque animemur ad sequendos eos, qui multo antè tempore non præcesserunt. Huc accedit quòd in filiis Dei tantum támque ardentem zelum esse oportet, vt ab eo adorando nulla res eos abducat. Quod quidem hodie in perpaucis cernitur: adeò omnes propè sunt ea animi mollitie, vt vel transuersa festuca (loqui ita liceat) moram ipsis subitò iniiciat. Non possumus vltrà progredi, inquient. Cur ita? Quia dedignantur laborem suscipere, quo exiguum impedimentum eluctentur. Oportet sanè animi studium magnopere infirmū esse, quod rebus tam paruis debilitatur atque infringitur. Verùm non modò non esse attonitos oportet, quinimo contra vel omnium maxima obstacula, munitos esse. Ad eam rem hoc documentum animis nostris semper obuersetur, Deum pro filiis suis nullos agnoscere, nisi eos qui ipsum quærunt per loca sicca & sterilia, & qui cisternas fodiunt, vbi ne tenuissima quidem aquæ gutta erat. His autem verbis significatum nobis est nullum esse tantum laborem aut molestiam, quam non oporteat & suscipere & perferre, vt facie Dei perfruamur. Estne igitur quærendus locus in quo libertas Dei purè colendi detur? Quæcunque difficilis via opponatur media, ne nos auocet ab itinere suscipiendo. Prẹmitur quis fame ac siti iter faciens? non tamen propterea deficiendum est. Neque verò quisquā me spectet, quasi ea de re summo in otio facilè loquar. Nam Spiritus est qui nos docet terram vel vnguibus perfodiendam esse potius quàm deflectendum aut recedendum à templo Dei. Quòd siqui in regionibus degunt remotis, & qui, ex hominum opinione, sunt spoliati omnibus iis rationibus, quibus ad eum locum, vbi Euangelium prædicatur, veniri potest, nullam habent excusationem: quanta, obsecro, illos manet condemnatio, qui quum Euangelium habeant præ foribus, nō dignantur tamen pedem mouere vt in templum Dei ingrediantur? Conciones singulis diebus habentur, preces publicæ concipiuntur, vt veniatur ad templum: riuulus tantùm vnius vici transeundus erit: tum quisque causatur sibi aliquid negotij domi esse. Denique, multi videntur felicitatem in eo ponere, vt à Deo sese auertant. Nam opinantur se victoriā reportasse, si vel leuissimum quodq; subterfugium nacti sunt. Quando autem natura ita sumus procliues ad recedendū à Deo, imò ad diuertendū ab eo quàm longissimè quum ille ad nos accedit, oremus vt nos ita confirmet, quo tandiu possimus in suscepto itinere alacriter pergere, quoad perennes ac salutares fontes ibi reperiamus, vbi antea nihil præter meram siccitatem erat. Et quanuis illud nobis deesset, cisternas tamen perfodiamus, pluuiam è cœlo expectantes. Si Deo non placet vt tam citò eius opem sentiamus, ne desistamus tamen vlterius progredi. Neque verò dubito, quin hæc res plerisque hominibus perobscura videatur. Sed vnde ista obscuritas nisi ab experientiæ defectu? Nos quidē poterimus mille doceri annos, neq; tamen vllum vnquam verbum huius doctrinæ comprehendemus, donec re ipsa ac vita experiētia didicerimus, quid sit via aliqua sicca & siticulosa iter facere, quum ad Deum ve-

niendum est. Verùm ista quidem doctrina omnibus fidelibus perfamiliaris esse debet vt se comparent ac muniant contra omnes tentationes, quas Satan omni ratione moliri poterit, ad interrumpendum illud iter, quo hi ad Deum deducuntur. Et certè quicunque in hoc vnum fideliter diligentérque incumbunt, vt Deum inquirant, etiam si ex eo, in quo sunt loco, non commoueantur, multa & molesta incommoda offendunt, qua facilè eos possent reflectere, atque in contrariam partem reuocare, nisi ad resistendum firmum ac paratum animum haberent. Sed res miseratione digna est, quòd maxima eorum pars, quemadmodum iam dixi, succumbit iis difficultatibus, quæ ipsis in via obiiciuntur. Ipsi quidem fatebuntur ita faciendum esse, atque ad iter ingrediendum bene parati accinctíque esse videbuntur: sed vbi opus est, eos animus deficit: atque ij qui præclarè sunt ingressi, vtplurimum in media via fatiscunt. Eò magis igitur hoc documentum recolendum est, vt puteos fodiamus, hoc est, vt quæramus adiumenta etiam nobis abdita atque obscura, vt vltrà semper pergere ac procedere possimus. Enitamur, inquam, atque supra omnem humanam virtutem contendamus. Si res non succedunt ex sententia, ne tamen optimum cursum, in quo nos Deus posuit, cum patientia persequi desistamus. Certum est, ipsum si fide inuocemus, posse solitudines aridas in fontes conuertere. Sed interea pro officij nostri ratione conuenit, vt nos quoque manum operi admoueamus. Itaque vult Deus vt inertes simus, instar eorum quibus neque pes, neque manus officium faciunt. Imò verò Deus iubet, vt puteos potius fodiamus. Laboremus igitur tandiu in hac fossione, donec institutum iter confecerimus. Ponamus ob oculos miseram conditionem militum, qui vitam singulis mensibus certo pretio vendunt. Si in castris, quam miseriam non patiuntur? Si obsidentur, grauius etiam premuntur. Si in itinere, nullis algoribus aut caloribus, ventis, aut imbribus ab instituta expeditione arcentur. In eam etiam necessitatem aliquando adducuntur, vt nisi terram fodiant ad aquam nanciscendam, ne guttam quidem ad bibendum habituri sint. Nulla est tanta inopia, labor, miseria, in qua toleranda, ad id quod eis propositum ac susceptum est, non perueniant. Confecerúntne rem? Siue euadant siue intereant, omnem operam suam ac laborem luserunt: propterea quòd vni Satanæ seruierunt. Filius Dei nos sibi milites delegit pro gratia sua infinita. Scimus quam nobis mercedem parauerit. Quãtò igitur nos animosiores esse debemus ad operam nostram ei præstandam, quàm sint miseri illi ad suam perniciem persequendam? Neque verò solùm illud hîc agitur, vt quisque itineris miliaria numeret, totúmque illud spatium dimetiatur, quod inter suam domum intercedit & ad eum locum, in quo & liberè Deum adorare, & confessionem fidei suæ facere, & puram Euangelicæ doctrinæ prædicationem audire possit. Nobis adhuc restat longius iter faciendum, in quo quidem totius nostræ vitæ tempus consumendum est. Templúmne Dei annum vnum, aut eo amplius frequentauimus? Continuantes ac perseuerantes quotidie nouas solitudines reperiemus. Nam morbis aliquando affligemur, interdum paupertate. Accidet vt vxor & liberi moriantur, pristina etiam libertas & facultas colendi Dei nobis eripiatur. Iactabimur turbis & motibus. Quare illa animi constantia patientiáque requiritur à nobis, vt vsque in finem manus paratas habeamus ad fodiendos puteos, atque etiam vngues ad terrã scalpendã, si necessitas postulat. Si quis dicat, Quomodo ergo? nónne sumus nos in templo Dei? Respondeo, nos in eo esse, vt ad illud singulis diebus accedamus atque intremus. Nos quidem quotidie faciem Dei contemplamur, sed eius pucherrimo aspectu nondum expleti atque exsatiati sumus sicut erimus quum is nos ad se collegerit. Itaque oportet vt in genere omnes hoc ad vsum vitæ suæ applicent, & vt Satan non desistit eos omnes impedire ac turbare, qui ad Deum se conferunt, sic vnusquisque se confirmet omnémque operam det, vt quod hodie egit, in eo agendo in posterũ perseueret. Nam si hostis non fatigatur, operam dans vt retrocedere nos cogat: eò minus animus despondendus est, vt semper progrediamur, sine fine atque intermissione nouas vires colligentes. Sed ad eam rem opus esset animis nostris insculptum esse illud studium quod in Dauide excelluit. Malo, inquit, habitare ad limen domus Dei, quàm in tentoriis tabernaculísque iniquorum. Quibus verbis declarat se tantum beneficium habitandi in domo Dei libenter redempturum sub deiectione ac contemptione. Consideremus obsecro quæ fuerit eius conditio. Fuit gener Regis, vnus ex principibus totius Iudææ, honore ac dignitate florentissimus: tamen libenter ab eo altissimo dignitatis gradu vult demitti, atque in infimum vulgi ordinem redigi, modò exiguum aliquem angulum in templo Dei habere possit. Si in omnium animis hoc desiderium obtineret, non adeò laborarent vt sese expedire possent: nec adeo prolixè & anxiè disceptarent de permutatione facienda, vt relicta domo & patria ad Templum Dei se conferrent. Sed perpauci reperiuntur qui diminutionem fortunarum suarum æquo animo ferre & velint & possint. Vnusquisque maximè vellet se molliter lectica deportari, vt Deum adoraret eo in loco vbi id liberè fieri potest. Præterea vt agri, possessiones omnes, negotiatio, existi-

existimatio, affinitates, atque cæteræ huiusmodi vitæ commoditates statim vnà sequerentur. Quum autem id agunt, quanti quæso Iesum Christum æstimant? Nam quicquid est quod volunt agere, eò spectat, vt animi gratia, quasi ad deambulandum ex arbitrio veniant: quæ ratio est misera, & homine Christiano planè indigna. Nam etsi nos quidem nihil sumus, tamen tanti nos pro sua infinita bonitate æstimauit, vt pro salute nostra sibi non pepercerit: is, inquam, in quo perfectio omnium bonorum continetur. Interea grauiter acerbéque feremus amissionem bonorum caducorum, atque conditionem nostram ex eo deteriorem fieri, quòd non tam commodè quàm antea habeamur? Hoc verò longissimè abest ab eo quod diuus Paulus suo exemplo nobis sequendum proponit: nimirum vt sordes & quasi stercus existimemus omne id quod nos impedit, quominus Iesum Christum possideamus, atque etiam id vt damnum ac detrimentum abiiciamus, scientes quidem id omne quod nos abducit à vera vita, non posse nisi ad mortem ducere. Hoc etiam iudicium studiúmque nostrum multum abest ab amplectenda, sequendáque exhortatione, quâ Iesus Christus monet, vt omnia quæcunq; habemus in hoc mundo pro regno cælorum vendamus & relinquamus, intelligentes id huiusmodi lapidem esse pretiosum, qui sua præstantia infinitis partibus superat ea omnia, quæ homines tantopere expetunt & habent in pretio. Si quis obiiciat, vnumquemque ad regnum cœlorũ posse peruenire sine ista derelictione domus suæ: respondeo non sine causa esse, quòd Dominus noster Euangelij prædicationem hoc nomine insignit. Qui igitur doctrina Euangelij sunt destituti, neque curæ ipsis est quærere omnes rationes, quibus hoc tanto bono frui possint, ostendunt se cupidius atque immoderatius quàm oportet bonis huius mundi adhærere, neque adhuc paratos esse ad eam permutationem, quam cum regno cœlorum facere debent. Si possent vtrumque simul possidere, ego sanè illis non inuiderem. Sed suam quum non possint retinere possessionẽ, nec perpetuò in nido suo desidere, quin salutari ac peculiari filiorum Dei cibo se fraudent, nec in eo quidem statu, in quo nunc sunt, permanere, quin seipsos ab Ecclesia Dei rescindant: eorum officium est considerare necessitatem, quam Deus ipsis imponit. Facilè quidem poterunt excusationes afferre qualesquales volent: sed omnia huiusmodi integumenta & patrocinia nihil tum eis proderunt, quum supremus Iudex horribili voce sua super omnes eos intonabit, qui vitam terrestrem, quę communis nobis est cum bestiis, magis adamarint, quàm æternam hæreditatem, quam filiis suis dedicauit. Est valde absurdum, multos putare se os nobis occludere, nisi rationem certúmque statum assignemus, in quo seruientes Deo viuere possint. Conditio mea, inquient, est huiusmodi in patria, si eam relinquam, quid de me fiet? quænam mei nutriendi ac sustentandi spes erit? quasi Deus, eos qui annunciant Euangelium, œconomos constituisset, qui singulis statum vitæ diuiderent, ac pro vniuscuiusque dignitate certam pensionem atque mercedem tribuerent. Si consilio aut ope adiuuare possumus, in eo quidem genere ac facultate ita sumus obligati, vt nemini officium studiúmque nostrum denegare vllo modo debeamus, etiam si nullus id à nobis requireret. Quòd si non est in nobis situm, idcirco ne etiam ea libertas eripietur, quo vnumquenque quod mandatum est à Deo, doceamus? Quanquam si probè hanc Dauidis doctrinam didicissent, fideliqúe memoria custodissent, vt paruum ad limen templi Dei aliquem angulum magis adamarent, quàm vllum altissimum dignitatis locum, in quo inter infideles homines collocati esse possent, non tanta vterentur difficultate in consilio capiendo. Sed hoc ipsos malè habet, quòd integrum vitæ suæ statum tueri volunt, nec possunt ferre, vt honoribus atque opibus quidquam detrahatur, neque vt priuentur commoditatibus, deliciis ac voluptatibus, hoc est, non possunt ceruicem ferendo Iesu Christi iugo supponere. Litigent de eo & contendant quantum volent; oportebit tamen vt causa cadant. Quòd ad eos attinet, qui patriam suam reliquerunt vt venirent ad eum locum vbi liberè Deum colere possunt, & vbi veritas Euangelij fideliter ipsis prædicatur, maximòpere necesse est vt hanc sententiam quàm sæpissimè in memoriam reuocent, séque in ea meditanda atque probanda ita exerceant, vt diuturno eius vsu & longa consuetudine animi ipsorum obdurescant. Multa enim possunt euenire, ac re vera eueniunt, quæ possent eorum animum frangere, qui eximio & singulari religionis amore ardoréque extiterunt. Qui se ad Ecclesiam Dei aggregant, non ita semper accipiuntur & tractantur, sicut ipsorum dignitas postulat. Ordo sæpe ita est perturbatus vt qui sunt maximè digni qui promoueantur, deiiciantur. Hæc quidem tentatio posset etiam eos ab ipsorum salute reuocare, nisi in sinu Ecclesiæ ita acquiescerent, vt nouissimi ac contemptissimi omnium in domo Dei malint esse, quàm ab ea exclusi in maximis honoribus versari. Ita homines verè fideles, quibus non omnia commoda adsunt, quæ pro ratione vitæ pristinæ possunt expetere, sed contrà, ea sentiunt incõmoda atque molestias, quibus multis & variis in ea patriæ derelictione afficiuntur, discant se in afflictione his paucis verbis sustentare ac confirmare, Attamen in domo Dei sumus. Nunc homines huic mundo dediti nos, quantum

Philip. 3.7

volent, irrideant, atque vt homines contemptos abiectósque contumeliosissimè superbia sua probris afficiát, tamen nobis quidem satis est quòd Deus hoc honore nos dignatur, in suo palatio & sanctuario habitandi. Videmus quantum laboris molestiæque suscipiant homines ambitiosi, stultè gloriam huius mundi ambientes, vt in familia principis alicuius admittantur. Arbitrantur se planè beatos, si vel ad culinam aut ad aulam aliquam aditum habeant. Quum autem, opinione hominum, fuerimus omnium abiectissimi, tamen modò ex Ecclesia Dei simus, introducimur ab eo ad summa admirandáque sapientiæ ipsius arcana ea familiaritate, qua pater cum liberis communicare solet. Sumus difficiliores quàm par est, nisi hæc compensatio animis nostris satisfaciat. Fideles quidem poterunt grauiter tentari, atque in aliquam animi indignationem impelli quum ipsorum res in statum recident deteriorem, impij verò in omni felicitate efflorescent. Sed tamen si contrà considerent se à Deo electos esse, vt ex domo eius essent, in eáque vt filios retineri, hæc consolatio parum valet, nisi omnia molesta desideria & incommoda, quibus affici possunt, leniat, ac mitiget aut etiam omnem animi ægritudinem planè abstergat. Et certè qui murmurant aut indignantur, se non tractari à Deo queádmodum desiderant, aut quos etiam pœnitet vitæ iam bene in pietate institutæ, satis ostendunt se consilium Domini nostri nullo modo sequutos esse, nimirum, vt tum, quum aliqua ædificatio est suscepta, diligenter ratio ineatur omnium sumptuum ac impensarum, quæ ad ædificium perficiendum requiruntur: ne postea plus impendisse quàm oportuit ipsos pœniteat, atque ita opus inchoatum imperfectúmque existat. Ac, quod grauius est, maxima pars eorum qui ita in media vita fatigantur, præter rationem faciunt. Qua in re nimiam impudentiam produnt. Nam eos quidem, qui nec domos, nec agros habebant vllos, & quorum nihil planè intererat, in patriáne an in extremis finibus orbis habitarent, nihil omnino pudet Deo exprobrare, quòd hoc & illud reliquerunt. Sed faciamus adhuc eos ex fortunis suis aliquid pro Euangelio amisisse: ridiculum tamen est, solidum vnum pluris quàm nummum aureum, & coronatum æstimare. Interea nihil aliud auditur, quàm huiusmodi querelæ ac murmurationes. Vtinam homines istiusmodi procul à nobis remoti, suis voluptatibus commodè fruerentur. Verùm nec pauperes nec diuites vllam iustam habent causam à pio sanctóque proposito discedendi, propter afflictiones quas vocatio Dei eiúsque obedientia illis affert. Quoniam autem hoc nobis maximè est difficile, idcirco remedium in Psalmo octogesimo quarto cómonstratur, in quo Dauid posteaquam dixit beatum esse hominem, qui in Deo sperat, adiungit, Et in cuius corde semitæ eius sunt. Quasi diceret, qui habet animū addictum ad eam vitæ rationem instituendam quam Deus mandauit. Duæ igitur sunt hîc res, quarū vna non est separanda ab altera, vt in Deo spē nostrā collocemus, atque recta via ambulemus. Quamobrē sicut infirmitas nostra nos impedit quominus progrediamur, quinetiam ita molles ac ignauos reddit vt à sanctissima ipsius Dei vocatione auersi nos aliò conuertamus facilè: Confirmemus nos in fide, atque spe, Deum nostrum optimum ac benignissimū orantes quo oculos nostros ad se ita conuertat, vt nihil nos perturbet, faciē ipsius intuentes, confidentésque iis eiusdem promissionibus, quibus se nobiscum & in vita & in morte, perpetuò futurum asseuerauit.

CONFVTATIO CVIVSDAM HOLLANDI, QVI SPECIOSE OBTENDENS, CHRISTIANOS A SE PRORSVS spirituales redditum iri, concedit vt corpora polluant quibusuis idololatriis: scripta ad fratres Belgas.

LIBRVM perlegi, fratres charissimi, quē ex vestro idiomate transferendū curastis, quò refutare illum possem, si visum fuisset. Id autem vt præstem, vos etiam atque etiam à me contenditis. Verùm comperio hunc Dei irrisorem, qui est libri author, ineptum adeò atque imperitum esse, vt vniuersa ipsius garrulitate nemo in errorem possit abduci. Illud quidem verum est, multorum hominum aures demulcere hanc cantilenam, Nihil opus esse solicitè angi de Christianismo profitendo, & puro sese atque incontaminato conseruando ab omni idololatria, sed quiduis licere. Complures sunt, qui obdormiunt in suis blanditiis, sibi lubenter persuadentes, posse se ad vitæ conseruationem, & ad se ex omnibus persequutionibus eripiendum, officium deserere, fucatáque vti simulatione. Si quis applau-

applaudit,id ipsis gratissimum contingit: & simulabunt apud se huiusmodi hominē prophetæ loco esse, quanquam à sua ipsorum conscientia arguantur. Porrò qui hactenus idololatriam permiserunt, aliquem tamen tenuerunt modum, speciosas obtendentes rationes,quibus simplicium oculos perstringerent: at impudens iste, cuius librum ad me misistis,adeò effudit sese, vt prima fronte visus mihi fuerit labor superuacuus,ita manifestas absurditates confutare. Et profectò nullus est ebrios,qui non loquatur magis sobriè: quomodo etiam spiritus vertiginis, quo mi-
Deut.28 natur Deus se hostes suos & verbi sui con-
28 temptores potaturum, brutam ebriosorum
Is.19.14 omnium amentiam superat. Quò verò est audacior, eò magis ipsius detegitur impudentia, vt ipsis quoque infantibus ridendus præbeatur. Arbitror opinatum fuisse,se causa superiorem futurum, si arrogantia supra nubes quodammodo vagaretur. Præfationem legens, existimabam dicturum esse aliquid, quod examinatione saltem dignum foret. Hortatur enim auditores,vt subiiciant se rationi ac veritati, docilitate ac modestia, quæ est bene discendi regula, qua bonum à malo discernas. Verùm simulatque paulò es progressus legendo, tanta turgere arrogantia, tanta elatus confidentia atque audacia, tantáq; imbutus temeritate apparet,vt ipsum maximè dedeceat, eas laudare virtutes, quarum nehilum quidem habet. Quomodo enim modestiam doceat, qui totus superbia turget?quomodo qui omnes nihili facit, postulare sustineat, vt placidè id audiatur,quod à se proponitur? quomodo qui absque vlla ratione vniuersa cerebri sui figmenta euomit, legem ferat, vt sobrio pacatóque simus animo? Certè ad authoritatem sibi conciliandam,magis temperatus esse debuit. Non inquiro, quisnam sit. etenim quomodo minatur Deus, se huiusmodi homines delctu-
Ps.69. rum ex libro vitæ, ita decet eorum memo-
29 Apoc. riam in terris quoque sepeliri sempiterna
3.5 obliuione. Apud vos quidem, quibus notus est,notari eum oportet, quò instar lethalis contagij refugiatur. Et vobis esto eò magis abominandus, quòd tentat famam acquirere, authoritatémque sibi conciliare ex improbitate. Veruntamen omnino volui petitioni vestræ tandem obsequi,vt si quos idiotas fortè obstupefecit sua iactantia: nemo posthac ab eo decipiatur, vbi patefacta fuerit eius impietas, adeò vt palpari quodammodo possit. Ipsemet libri sui argumentum proponit in hæc verba: *Non esse vitam à quoquam in periculum vocandam propter vsum aut abusum ceremoniarum,qualis qualis ille sit, nisi prius sepulchrum ipsius purgatum ac mundatum fuerit ab omnibus mortuorum ossibus.* Primo ingressu ambiguè ita loquitur, quòd pudore impediatur,liberè proloqui,quid habeat propositum. Sed paulò pòst vlterius progreditur: *Non oportere, vt morti sese tradant mortui,propter mortuas ceremonias:* simúlque exponit,*eos omnes à se mortuos duci, qui charitatis sunt expertes.* Verùm hæc altera quoque explicatio tricis adeò est inuoluta,vt hæsurus fueris perpetuò, nisi statim in sequentia addidisset, nimirū,*Dominum nostrum Iesum Christum, Mundo manifestatum, quando erexit regnum suū spirituale, vnum hoc dedisse discipulis suis mandatum,vt Deum & proximos amarent: atque hac ratione omnes ceremonias aboleuisse.* Et hactenus non existimes prima fronte, cōprehendi his verbis horrēdas,quas ex iis eruit,blasphemias.Primùm quòd Euangelij finem,substātiam, ac ceu medullā asserit esse charitatem, ostēdit satis ne prima quidem doctrinę Domini nostri Iesu Christi rudimenta se vnquā intellexisse. Etenim Dominus duobus hisce capitibus Legem ac Prophetas contineri docens,neque fidem excludit,neque preces,neque reliqua illa vniuersa in Scripturis instituta,ad nostrā in Deum fiduciam exercendā atque augendam:sed monet,quænā sit bene viuendi regula. Hic iā crassus nimis est error, fidem atque ipsius appendices à præceptis, quæ bene viuendi normā tradūt,minimè distinguere. Nàm consequitur inde,hominum salutem ab eo aboleri, atque ad desperationē illos adigi. Id ita esse fit ex eo manifestum, quòd quū docemur, quàm necessaria nobis sit Domini Iesu Christi gratia,ratio additur, omnes in Lege Dei seruanda deficere,ac proinde necessum esse, vt aliò confugiant. Duæ sunt itaque principes Euangelicæ doctrinæ partes, quarum vnā phreneticus iste prætermittit. Etenim præcepta, quæ nobis à Deo proponuntur in Euāgelio, primò perfectam bene viuendi normā demonstrant: sed quoniā ad condemnationem nostram illud faceret solummodo,remedium istiusmodi postea adhibent,nempe, confugiendum esse ad Dei misericordiam, quò per illius mediationem, quem nobis aduocatū dedit, ipsi reconciliemur,amplectendū esse vera fide Christum Iesum,qui sit tota nostra iustitia, rogādum esse ipsius Domini Iesu Patrem,vt peccata nostra delens innouet nos Spiritu suo, corde ac ore glorificandum esse Deum, atque hæc omnia Sacramentorum vsu profitenda & testata facienda. Quapropter turbator iste miscet ac confundit omnia,quando concludit,*à Domino Iesu Christo vnum illud mandatum datū nobis fuisse,vt Deum & proximos amemus,quū veteres ceremonias abrogauit.* Prudenter enim distinguendæ sunt vmbræ ac figuræ, quæ vsui fuerunt Iudæis ante Iesu Christi aduentū, ab iis quæ semper duratura nobis restarūt. Vno illo vtar exēplo, quo fœtuetur, tāquā clypeo. Pronuntiauit Dominus noster Iesus Christus Ioh.4.23
tēpus aduenisse,quum Deus neque Hierosolymis,neque in monte Samariæ, sed vbiq; in spiritu & veritate adorandus esset. Verùm si quis istud dogma inde eruat, Nullam prorsus

ceremoniam vſurpandam eſſe in inuocatione, longè abſurdiſſimè colligat. Contrà enim
1.Tim.2 Paulus, qui ſententiæ Chriſti ſatis idoneus
8 eſt interpres, iubet vbique manus puras attolli. Ecce ergo ceremoniam, quæ nobis manet, neque tamen eſt ex antiquatis Legis figuris. Alteram quoque ſuo exemplo probat,
Act. 20.36 nimirum vt inuocantes genua flectamus: at-
1.Cor.11 que item tertiam laudat, vt publicè orantes
4 nudato ſimus capite. Æquum enim eſt vt fideles ſignis externis demonſtrent, quam exhibeant Deo reuerentiam. Nihilominus non facit ſe propterea Iudæorum ſocium. Quinimò inter fidei noſtræ neceſſaria adiumenta preces quoq; publicas recenſet Scriptura, quę poſtulant, vt cogamur in locum aliquē. Quare ſi quis vtiles omnes ceremonias velit abrogare, prætexens templum Hieroſolymitanum abolitum eſſe, brutam confuſionem inuehat. At quemadmodum demonſtraui, ceremonię, quę abſentem Chriſtum, ante ipſius aduentum præfigurauerunt, longè ab iis diſſident, quæ ad ſubleuandam noſtram infirmitatem fuerunt nobis relictæ. Illæ obſcuræ quædam vmbræ fuerunt, his optimè conuenit cum Euangelij luce. Illæ ad tempus manſerunt, hæ ſunt perpetuæ. Confutata eſt hac ratione obiectio, qua vtitur turbator iſte, quòd ad Sabbathi obſeruationē attinet. Sci-
Col.2.16 mus quid ea de re pronūtiarit Paulus, Sabbathum fuiſſe vmbram, qua opus nō habeamus iam, quū ipſo corpore in Chriſto Ieſu potiamur. Autumat turbator iſte, ſe cauſa ſuperio-
Exo.20. rem eſſe, quum cauſatur, *Eum qui dixit, Non*
4.8 *facies tibi ſculptile, vt adores illud, dixiſſe itidē, Sāctificabis diem Sabbathi.* Vnde colligit, *Vno præcepto antiquato, alterum quoque abrogatū eſ-*
1.Ioh.5. *ſe.* Si ita habet, quid fiet illi dicto Iohānis, Ca-
21 uete vobis ab idolis? Horum errorū fons inde oritur, quòd ſubſtātiam ac ceu medullam horum præceptorū ad Dei amorem reſtringit, obliuione ſepeliens, aut poſthabens debitum illi adorationis, precum & confeſſionis fidei cultum, atque omnia quæcunq; ad eum glorificandum, tanquam Deum noſtrū, ſpectant. Seruitus obſeruandi Sabbathum ſublata eſt: concedo. At colligere hinc, Licitū eſſe idolis vti, & coram iis genu flectere, ignorantia eſt refutatione indigna. nam ea ratione de reliquis præceptis idem concludatur. Qui Chriſtianiſmum profeſſi ſunt, ſemper intellexerunt, obligationem, qua tenebātur Iudæi obſeruare diem Sabbathi, fuiſſe temporaneā. Sed idololatriæ longè alia eſt ratio. Do equidem, ceu corticē ſpiritualis ſubſtantiæ, cuius adhuc viget vſus, nos ipſos abnegādi, & omnibus cogitationibus atq; affectionibus noſtris ſpoliandi, operibúſque noſtris vniuerſis valedicendi, quò regat nos Deus, deinde in Dei cultu nos exercendi, ex eius verbo diſcēdi, qua in re ſita ſit noſtra ſalus, atq; in vnum conueniendi, ad teſtatam faciendam noſtram fidem: quæ omnia differunt à Iudaicis vmbris: fuiſſe Iudæorum illud adeò ſeruile iugum quòd vno hebdomados die ab omni opere abſtinere tenebantur, ita vt lignari aut onus aliquod portare capitale eſſet. Hæc ſunt turbatoris iſtius verba: *Si damnantur, qui coram idolis flectunt genu, Chriſtus fuit dignus, qui lapidibus obrueretur, quoniam violauit Sabbathum: nam eius criminis erat reus.* Præter omnem diſputationem horrebunt iſtum blaſphemum, quicunque vel guttam rationis
naturalis habent. Veruntamen ſi res ita ha- Matt.4.
bet, licuiſſet Domino Ieſu Chriſto genua 8
coram diabolo flectere, quū ad eam rem fuit inuitatus. Cæterùm profanus iſte nebulo, quemadmodum nunquam guſtauit quid eſſet religio, ita non animaduertit à Domino
Ieſu nunquam violatum fuiſſe Sabbathum, Mat.12.
quando ægrotos ſanauit, præcipiens claudo 9
vt ingrederetur, & paralytico vt grabatum tolleret. Redeundum enim eſt ſemper ad illud principium, ad quod ipſemet ablegabat
Scribas, qui eum falsò accuſabant, Opera illa Ioh.5.8.
non fuiſſe humana, ſed diuina. Eam ob cau- Ioh.5.17
ſam, inquit, Pater meus operatur vſque ad- & 1.21
huc, & ego operor: atque ipſis demonſtrat, cùm minimè dubitent Sabbatho infantem circuncidere, nullum itidem eſſe ab eo offendiculum, qui ſit adminiſter virtutis ac bonitatis Dei, vt eam exerat ad hominum ſalu-
tem. Quando excuſat diſcipulos, illud ipſis Matth.
propter neceſſitatem concedi exemplo Da- 12.3
uidis aſſeuerat. Ac profectò nondum tempus aduenerat, Sabbathum ſimpliciter ſoluendi, donec templi velum ſciſſum eſſet. Hęc nimis craſſa eſt ignorātia in eo, qui nouū agat doctorem, & peculiare ſibi habeat delirium, cuius ne fando quidem vnquam eſt auditum. Verùm improbus iſte longius etiam aberrat, his vtens verbis: *Quando Chriſtus Ieſus Legem perfectè adimpleuit, quum eam abolere videretur, quoad externam obſeruationem, iniquum eſt dilectionis & ſpiritus filios carnalibus ac terreſtribus vincire nexibus, qui cum Ieſu Chriſto reſurrexerunt, neque amplius terreſtria ſed ſuperna quærunt, & in externis operibus Iudæorum more illos damnare, qui alieno iudicio non ſunt obnoxij, propter partam ipſis libertatem: quòd iſtud ſit aliud nihil, quàm carnale iugum eorum ceruici imponere.* Illud porrò eſt hoc loco obſeruandum, totos libri margines ingenti citationum multitudine farciri, perinde ac ſi per os Apoſtolorum tātummodo loqueretur. Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum diuinam dilectionem, ac legis obſeruationem nominat, modo loquendi exotico, & Scripturis inuſitato. Ad ſomnium ſuū probandum citat illum locum epiſtolæ ad
Rom. Ab eo qui diligit proximum, Legem Rom.13.
impleri. Tertium quoq; adfert ad Coloſ. ca- 10
put, vt oſtendat fideles nullis eſſe obſtringendos ceremoniis. Verùm ibi Paulus, demonſtrans, quę ſit filiorū Dei ſanctitas, in legalibus vmbris minimè poſita, docet ad quā

rem

rem potissimùm animum debeant appellere. Id verò non obstat, quominus sit ab ipsis & corpore & animo colendus Deus. Vtitur e-
1.Cor.2. 15 tiam alio loco ex priore ad Corinthios, vbi fidelis dicitur omnia diiudicare, ipse verò à nemine diiudicari. At eo loco de ceremoniis nullo agitur modo. Paulus exprobrat tantũmodo Corinthiis, propter ambitionẽ, rixas, sectas, aliásque carnales affectiones, ipsos esse ineptos ad capienda spiritualia Dei mysteria. Adfert illud, Legem seu iugũ non esse imponendum illorum ceruici, qui aguntur Spiritu
Gal.5.1 Dei. Omnino sanè. Sed videndum est, num permittat idcirco Deus filiis suis, vt licenter vagentur, ceu laxatis habenis. Discriminandũ quoque est Christi iugum ab eo, quod homines pro sua libidine velint imponere. Cõcedo, vnũ Deum esse spiritualem animorũ nostrorũ legislatorem: sed nequaquam efficitur propterea, non esse illi cultum externum exhibendum, qui testatur, nos esse ipsius popu-
Rom.8. 33 lum. Illud quoque citat, Quis est, qui intentabit crimina aduersus electos Dei? Deus is est, qui iustificat. Paulus autem eo loci non agit de cæremoniis, neque itidem de humanis legibus: sed ostẽdit solùm, quando nos in gratiam recipit Deus, posse nos de salute nostra securos esse, ac proinde insultare iis omnibus, quæ nobis aduersantur. Atque hinc liquet ab isto turbatore misceri confundíque omnia: & Dei verbum instar pilæ ludicrè tractari. Præ se fert quidem, *se libertatem rerum omnium cõcedendo minimè illud dare, vt aliena bona, aut vxores alienæ rapiantur: sed illud vnum sibi propositum esse, vt Christianos in libertatẽ vindicet, quod ad cæremonias externúmque Dei cultũ attinet.* Verùm ista excusatione nemini sano iudicio prædito satisfiat: quando tota ipsius disputatio eò spectat, vt demonstret nobis licere, quæcunque externam habent speciẽ, quod regnum Christi sit spirituale. Attamen, vt illud quoque ipsi demus, neque Libertinũ esse illum, neque Anabaptistã, iis insistamus, quæ adfert ad sui defensionem. Cõtendit *Christianos immunes esse ab omnibus cæremoniis.* Si de legalibus ageret cæremoniis, quæ figuræ tantùm fuerunt, nobis cum illo conueniret. sed in genere complectitur absque vlla exceptione quidquid ad fidei nostræ demonstrationẽ facit. Videamus autem quomodo consentiãt quæ ab ipso dicuntur, cum iis, quæ hac de re pronuntiauit Spiritus S. Inter cæteros locus
Col.2.11 est insignis apud Paulum, vbi hoc deliriũ damnat apertissimè. Etenim de legalium cæremoniarũ abrogatione tractans nos spiritualiter esse circuncisos asserit, non hominis manu: simúlque addit, nos per baptismum cum Christo consepultos esse. Si vnum illud diceretur, visibilem circuncisionem abolitã esse, aliqua foret dubitatio atque obscuritas. At vbi demonstrauit veterem vmbram esse antiquatam, sacramentum recens institutum in eius locum substituit, & baptismum circoncisioni testatur successisse. vnde manifestum fit errorem esse nimis brutum, ea quæ Iudęorum genti ad tempus vsui fuerunt, ab iis non discriminare, quę Dominus Iesus ad Ecclesię suæ vsum, vsque ad seculi finem duratura instituit. Eadem est ratio agni paschalis, & Cœnæ Domini. Abrogatum fuit post Iesu Christi aduentum visibile illud sacrificium, quod erat in vsu. Sequitúrne propterea nullã Christianis hac in parte obseruandã esse cæremoniam? Nobis verò cõpertum est, Cœnæ ob- 1.Cor.11
seruationem inuiolabilem esse debere, iuxta 24
Magistri præceptũ, Facite hoc ad mei recordationem. Papæis sacrilegium exprobramus, quod vsum calicis in Cœna plebi ademerũt: quoniam id factum fuit contra Filij Dei au- Mat.26
ctoritatẽ, disertè mandantis, vt omnes ex eo 27
biberent. Iste canis oblatrat, *Nos de vmbra asini, & de inani atq; infantili nænia certare.* Nemo vnquam ferat tantam blasphemiam, qui præditus sit vel gutta timoris Dei. Ad alterã blasphemiam accedamus. *Cultũ Dei nihil amplius esse* contendit, *atque eius neque legem neq; normam habendam.* Quid ergò fiet Pauli pro- 1.Cor.6
nũtiatio, Glorificate Deũ in corpore vestro, 20
& in spiritu vestro, quæ sunt Dei? Rursus, Promissiones hasce cũ habeamus, purgemus nos ipsos ab omni inquinamẽto carnis ac spiritus. Agit iis locis disertè de cultu Dei exter- 2.Cor.7.
no, & demonstrat obstrictos nos esse ad eius 1
obseruationem. Quid opus est lõgiore disputatione, in re adeò manifesta? Imò ipse etiam
D. noster Iesus Christus, quãdo Satanæ tẽta- Mat.4.
tionem repellit, illud Domini mandatum ad- 10
fert, Dominum Deum tuũ adorabis, & ei soli seruies. Nónne denuo hinc stabilitur cultus Dei externus? Cæterũ iste turbator, subuersis hunc in modum fidei nostræ principiis, extra oleas vagatur, autumans se causam posse obtinere, si auerterit idiotas ab argumẽto, quod tractare instituit. *Si requiritis* (inquiẽs) *adeò seuerè cæremoniarum obseruationem: est igitur vobis prorsus imitanda Do. Iesu Christi vita: quia sese vti speculũ atque exẽplar nobis proponit.* Ex his colligit, *Incedendum nobis fore nudato capite, nudis pedibus, absque gladio, absq; pecunia: docendũ in mõtibus, in deserto, ad littus maris, miracula facienda, vt demum crucifigamur.* Quasi verò ipsi etiam pueruli nõ intelligant, à Domino nostro Iesu Christo alia edita fuisse opera ad nostrum exemplũ, alia verò personæ ipsius fuisse propria, quò se Dei esse Filium demonstraret. præterea similitudinẽ, qua nos ad ipsius, tanquam ad capitis nostri, imaginẽ cõformari oportet, non esse in eo positam, vt vinum in Iudæa natum bibamus, aut eius regionis pane vescamur, aut iuxta illorũ tẽporum rationem amiciamur, aut insutili tunica induamur: sed in spectãtibus cõmunem obedientiam, quam debent pij omnes Deo. Iubemur Christum Iesum imitari. Cõcedo. Quanam in re? Non rerum leuicularum friuolã & vanam imitationem superstitiosè sectãtes, sed

ipsius imagini conformes facti, aflictionibus, patientia, modestia, pietate, charitate, omnique sanctitate. Hæc est cùm Christi, tũ Apostolorum ipsius doctrina, quę satis est ad turbatoris istius, imperitè nimis ineptiẽtis, scurrilitatem reprimendã. Christi miracula si velimus sequi, quale illud fuit, dies ac noctes quadraginta ieiunũ permanere, stultam prodamus arrogantiam ac temeritatem: quoniã id ipsi fuit priuilegio concessum. Imò pręposterà quoque foret confidentia, imitari miracula ab Apostolis edita, quæ fuerunt temporanea, ad autoritatem Euangelicæ doctrinæ conciliandam. Sed iis rebus insistendum est, in quibus Dominus Iesus, ipsiúsque Apostoli viam pręmonstrarunt, purè Deo seruiendi, ac patefaciendi nos esse illius populũ, vtpote qui ab omni idololatria & superstitione simus alieni. Quapropter quũ agitur de Deo adorando, corpore ac spiritu ipsius cultui consecrato, capitis nostri exemplum dignum omnino est imitatione: siquidem pro ipsius mẽbris haberi ac censeri volumus. Nã Christus Iesus non solùm præstitit filiorum Dei officium, cultum externũ, qui Dei est proprius, ipsi exhibendo, & sanctum ipsius nomen cõfitendo: sed etiam præcepit, vt se hac in parte imitemur, eodem modo agentes. Hoc demõ-

Dan. 3. 13. & 6. 10 strat satis, debere Danielis & sociorum ipsius exempla ad nostrã institutionem facere hoc tempore: quoniam ab ipsis editam confessionem non minus à nobis nunc postulat Deus, quàm ab omnibus fidelibus tum temporis. Quòd si effutiret aliquis, sicuti facit iste derisor, *Eorum imitationem fore minutiarum ac nugarum quarundam sectationem*, exemplo esset quàm maximè detestando: quoniam in vitæ discrimen sese coniecerũt, vt demonstrarent solum viuentẽ Deum à se adorari. Illud quidem certum est, Hierosolyma conuersum a-

Dan. 6. 10 dorare, quemadmodum factitauit Daniel, ex legalibus figuris fuisse. Verùm, quod Deum precabatur, & sibi asylum in eo solo constitutum testabatur, spectabat ad generalem normam, inuiolabiliter vsque ad finẽ seculi seruandam. Missa facio scõmata, quibus iste canis famæ nostræ oblatrans, conatus est eam apud simpliciores labe aspergere. Obgannit, *malle nos confessionem edere quàm martyres esse*. Quasi verò sæpe non eripuisset nos Deus ex mortis periculo: imò quasi etiã hodie nõ immineret gladius iugulis nostris. Verùm, quãdo mactare nos ipse nequit, furit præ immanitate: & Deo stomachatur, quòd nos seruat. At lubenter ex ipso quærerem, quî fiat, quod charitate, cuius tam multam facit mentionẽ, magis nõ vtatur. *Nullus*, inquit, *est alius Christianismus, quàm sola charitas*. Totum charita-

1. Cor. 13 4 te imbutum dicas. Atqui testatur Paulus, charitatem non esse suspicacem, neque superbã, neque maledicam. Quomodo ergo hominibus sibi ignotis audet detrahere, atque adeò præter omnem veritatem? Coniungit me cũ fanatico quodam Mennone: cum quo nihil est mihi commune: non magis quàm aquæ cum igne. Quinimò hęreseos Serueti me cõscium esse clamat. En quàm pulchrè demonstrat bellam illam suam charitatem, quã prædicat. Quare fuerit inexcusabilis, quicunque fidem adhibuerit istiusmodi derisori: quando ipsius impudentia prorsus est manifesta. Imò sustinet quoque, inter Ebionis antiqui hæretici sectarios me recensere: cùm tamen omnes Patres & doctores ecclesiasticos, qui opera scelesti illius hominis oppugnarunt, damnet. Verùm oportet antiquum prouerbium comprobari, Nullam esse tantam audaciam, quanta est hominum imperitorum. Ne vnam quidem antiquorum doctorum paginam perlegit vnquam, nihilominus supposita quadam calumnia libenter persuadeat se magnum esse fidei catholicæ fautorẽ. At satis demonstrauimus hactenus, nullo modo nobis conuenire cum iis, qui voluerunt Iudaizare. Addit ad hæc, *me pro Ecclesiæ primate haberi velle*. Quid eum impellit ad obloquẽdum hoc modo, nisi inuidia, qua disrumpitur, quod ex Dei beneplacito valeam autoritate? Hæc est vera zeli eius præposteri origo. Pergit deinceps, *Me Scribarum ac Pharisæorum more*, inquiens, *difficilia portatu onera ligare, atque in humeros hominum imponere, quæ nolim vel digito mouere*. Verùm probet ante omnia, me immunitatem à lege, quã aliis statuo, vsurpare. Qua in re omnes verecundię fines mentiendo comperietur transiliuisse. Postea iudicadum est, num sit onus portatu difficile, quòd obtestor, vnum Deum esse adorandum. Missas facio, quemadmodum memini antea, vmbras Legis. Quare falsò exprobrat, *me desertis noui Testamenti exemplis, Iudaicas fabulas inquirere*. Etenim de solo Dei externo cultu verba facio, qualem constituit Christus Iesus & verbo & opere. Verùm suo (vt aiunt) ipsemet se conficit gladio, in absurdam nimis contradictionem impingens: quando causatur, *primitiuam Ecclesiam mihi esse imitandam, ac prædia vendenda, vt pauperibus distribuantur, si absque externis cæremoniis nemo Christianus esse potest*. Responsio est facilis. Huc se conferat, atque ipsum procuratorẽ instituam, quò vendat quæcunque in mundo possideo, ac in eleemosynas eroget. At ipse cõtrà ostendit, quo agatur spiritu, cùm dicteria, quæ vsurpauit olim Iulianus Apostata ad Euangelium probro exponendum euomat. Excipit, *rerum communitatem externam fuisse præcepti charitatis obseruationẽ*. Primùm prodit se paulò familiariùs vti Anabaptistis, à quibus tamen se distinctum voluit. At rem probè non expendit. Si bona sua vendidissent vniuersi, locupletes mẽdicare coacti fuissent, atque ita nemo possedisset ædes ad habitandum, neque ad egenos excipiendos. Cæterũ, vt paucis absoluam, possunt vno verbo calũniæ ipsius confutari, Nimirum omnia exẽpla

ad nostram institutionem facere debere, quò magis cum generali norma,& cum præcepto generali perpetuò duraturo conueniũt. Exépli gratia,cùm dicimus non licere, vt ad persequutiones declinandas cultui diuino deroges,simulando idololatriã tibi probari,mandato illo istud continetur,Corde credendum esse ad iustitiam, & ore confessionem faciendam ad salutem. Quare sumus inexcusabiles, nisi imitemur exemplum, quo nobis præiuerunt martyrum myriades, sese neci exponere anteponentium,quàm genu coram idolis flectere. Hoc longè distat à bonorum omnium venditione. Notum est quid ea de re doceat tota Scriptura:id nimirum,quod à Salomone duobus verbis comprehenditur, Vt bibat vnusquisq; aquam de cisterna sua,& rebus suis absque iniuria fruatur, postea proximorũ indigentiam subleuet. Apertiùs etiam pronuntiat Paulus. Nullam necessitatem imponendã esse,sed oportere vt singuli sint vltro liberales,atque alienam indigentiam ita subleuent, vt qui bona possidet,iis ritè fruatur,sese minimè exhauriens. Ridet impudens iste,*Deum à nobis fidelium animis spoliari,quum eos cohortamur ad optandam potius mortẽ,quàm vt idola colant*. Hinc manifestum fit,primò haberi ludibrio ab eo sanctos omnes martyres,qui sanguine suo Euangeliũ vnquam obsignauerũt: perinde ac si stultè & præter rationem sese in vitæ discrimen coniecissent. Deinde fabulæ instar duci,quod Scriptura pronuntiat,Glorificandum esse à nobis Deũ æquè morientibus atque vitam degentibus. Causatur *à Deo ceremonias sui ipsius causa minimè institutas fuisse,quòd iis indigeat,aut aliquo modo iuuetur:sed propter homines*. Id ego facilè cõcesserim. Verùm quando addit *hac ratione Deum gratificari eorum libidini voluisse,qui deos petebant, vt se præcederent:* fœdè nimis blasphemat:siquidẽ istud vitium emẽdare in primis voluit Deus. Scribit,*Deo longè gratiorem futurum cultum,qui ab hominibus sibi exhibetur,omni prorsus carente ceremonia, modò id fieri posset*. Ad hanc sententiam confirmandam demonstrandum illi foret,corpora nostra à Deo minimè fuisse ad sui gloriam creata. Similitudo,qua vtitur,est prorsus absurda: *Nimirum parentem simulare, nati crepundiis se oblectari, quo animum ad ea appellat, ne fortè ignem aut gladium cum detrimento,tractet*. Si de Iudaicis figuris verba faceret, ex parte fortassis tolerari posset ipsius oratio. Verũ quando agit de cultu,quẽ Deus seuerè præcepit,infantile crepundium id nequaquã est. Iesus Christus Dominus noster, cùm genibus corã Deo Patre suo flexis fundebat preces, non tractabat puellorum instar crepundia:sed præcipuũ illud exhibebat,quo testata est facienda reuerentia, qua Deũ prosequimur. Liquet hinc denuo,Filio Dei oblatrare hunc canem,dum morsu me lędere opinatur. Admoniti sunto interea simpliciores,ne seduci se patiãtur, propterea quòd insimulat *me filios Dei ad Legis seruitutẽ reuocare*. Scripta mea vniuersa contrà satis clamant, atque adeò res ipsa loquitur satis:quia de puro sincéroque Dei cultu tãtummodo agitur, quando profitemur nos nullum alium quàm vnum Deum adorare velle quantumuis suis calumniis omnia corrumpens,sibi nõ potest temperare,quin Scripturis abutatur. Per Ezechielem prenũtiat Deus se populo malas dedisse leges,quod bonas spreuisset. Iste nebulo ad legem cæremonialem id transfert,cùm tamen loquatur Deus de Chaldæorum tyrãnide,cui subiecerat Iudæos, propter ingratum ipsorum animũ. Eas nunc,& venerando huic Theologo credas. Institutam persequens orationem,addit,*Intellecturum esse,qui rem probè expenderit,eos qui cæremoniis nimiũ sunt addicti,non modò non proficere, imò potius sibi ipsis obstacula obiicere, quominus ad veritatẽ perueniant*. Do equidẽ nimias cæremonias ad aliud non conferre,quàm ad impedimentũ. At videamus,quàm aptè vtatur hoc dicto: *Corpus* (inquit)*Iesu Christi, quod præstantiss. est omniũ sacramentum,impedimento fuit Apostolis,quãdo in eo hæserunt,quominùs acciperẽt promissũ Spiritum sanctum*. Sed quæro,vnde didicerit, intuitum corporis Christi, dum versatus est in terris,sacramẽtum nuncupare. Id ex altissimo prorsus ignorantiæ cœno est erutũ. Nihilominus ex eo colligit, *Nullas posse dari cæremonias, quæ aditum nobis ad spirituale Christi regnum patefaciant:* Respondeo primùm non id agi,num nouæ cudendæ sint cæremoniæ: sed eas obseruandas esse,quæ in s.literis habẽtur. Deinde aio blasphemiam esse diabolicã, negare Baptismum & Cœnam esse adminicula, quibus ad Deum adducamur. Tamen iste nebulo viribus omnibus, omnique vtilitate illa spoliat. Ad blasphemiarum cumulum explendum,addit, *Perinde esse si abstineas à suillæ esu, atque si declines idolorum cultum*. Quid igitur fiet sanctis omnibus martyribus,qui quũ possent sese,aliquid thuris in ignem cõiicientes, ex mortis periculo eruere,maluerunt nihilominus eam ob causam mortem oppetere. Veruntamen religio ipsis minimè fuisset, suilla vesci. Ioannes quoque pręcipiẽs,vt caueamus nobis ab idolis, seruituti Legis Mosaicæ fideles minimè mancipat. Denique facilè quiuis censeat,mediocri pręditus iudicio,qua fide dignus sit profanus iste blatero: siquidem somnia fanatici cuiusdam Sebastiani Franci, quem hominẽ ipso etiam sensu cõmuni notũ est caruisse,opponit authoritati Domini nostri Iesu Christi,omniúmque ipsius Apostolorum,item vniuersorum martyrum,atq; antiquorum Doctorum. Quòd exprobrat, *nos auertere Christi mẽbra à spirituali cultu ad externas cæremonias*, mendacium est,omni probabilitatis specie carens. Neque enim in externis ritibus religionem ac sanctitatem docemus esse positam,vt Deũ oculis, manibus, pedibus adoremus:sed externum cultũ spiri-

Rom.10. 10 · Prou.5. 15 · 2.Cor.9. 5 · Ezec.20. 24 · 1.Io.5.21

tualis appendicem atque adminiculū esse cōtendimus. Hoc si potest, confutet caput: neq; extra oleas tantopere vagetur. Quòd simulatores & fucatos homines duplices, hypocritas, vtroq; pede claudicantes, proditores, atq; apostatas nomino: mecum expostulandū non est: quoniam Scripturam, imò naturam ipsam
Io. 6. 63. ita dictantem sequor. Ad sententiam suā be-
Io. 6. 55. ne confirmandā argutatur, *Christū à sua carne ad spiritum suum nos reuocare.* quasi verò eodē loci carnem suam non vocet verum animarū nostrarum cibum. Quare quū carnem quidquā prodesse negat, nos adeò spirituales minimè vult reddere, vt Sacramenta, quorū vsus spiritualis est, posthabeamus: sed ostēdit fructum, quem ipsius caro nobis adfert, nonnisi Spiritus virtute percipi posse. Ecce quomodo porcus iste totū Scripturæ sensum rostro subuertit. Ad eandem rē vtitur præterea
Rom. 2. 28 Pauli testimonio, *Eum qui Iudæus est in propatulo, non esse reuera Iudæum.* Vnde cōcludit, *Eum qui baptizatus, obseruatisque ad meam libidinem cæremoniis, Christianus sit specie tenus, non esse tamen Christianum censendum.* Ne lingulaca quidem prę pudore blateret adeò ineptè. Scripta mea vniuersa testantur satis, visibilia sacramenta ad spiritualem substantiam
1. Pet. 3. 21 ac veritatem à me referri. Ita igitur cū Petro loquor, Lauacrum aquæ non esse verum Baptismū, si conscientiæ nostræ testimonio per Iesu Christi resurrectionem coram Deo careat. At num efficitur propterea, vt Christianus sis, externum Baptismum esse annullandum? Istud est à Charybdi in Scyllam. Inanis est externus Baptismus, absque spirituali veritate: num idcirco efficitur inutilem esse? Iste nebulo frontem adeò perfricuit, vt id colligere sustineat. Verùm Dominū Iesum Christum blasphemat hac ratione, perinde ac si friuolo signo instituto luderetur à nobis, atq; illi imponeretur. Si placerem hominibus, satis esse suadens, vt baptizentur, aliquid causæ
Mat. 23. 23 esset mihi contradicendi. Veruntamen regula Iesu Christi saltē ipsi esset vsurpāda: qui Scribas ac Pharisæos arguens, quod hominum animos rebus leuibus occuparēt. Hæc (inquit) oportuit facere, & illa non omittere. Porrò quando vtrunque coniungendum esse doceo, fera isthæc bellua instar andabatę in me ruit, *Si Christiani sumus (inquiens) spiritu, deserēdus, pedibúsque conculcādus est externus Baptismus.*
Eph. 5. 26 Tit. 3. 5 Lōgè aliter pronuntiat Paulus: qui purgationem nostri gratię Dei, & verbo ipsius nos viuificanti tribuens, lauacrum aquæ tamen minimè prætererit. Excipit, *Vitam nostram absconditam esse cum Iesu Christo.* Cur igitur habitat in terris, si Christianus vult haberi? Verùm ad propositam quæstionem id accommodat, *Sequi ex eo, Ecclesiam spiritualem esse debere, ac proinde occultandam.* Si Deum solum suos cognoscere vult: concedo. Si vult etiam, vt qui Christiani coram Deo censeri student, eum cordis puritate colant: verè dicit. At errat toto cœlo, quando colligit, *Nullam ergò esse visibilem Ecclesiam.* Illud enim nouimus, Ecclesiam à Spiritu sancto nominari quemuis cœtum, in quo verbum prædicetur, nomen Dei purè inuocetur, & sacramenta administrētur. Quænam est igitur nebulonis istius terræ filij arrogantia, quòd spiritus sancti phrasim immutare atque emendare audet? Excipit, *Illud quod visibile est, temporaneum esse.* Do rem ita habere sua ipsius natura. At bellua externam formam sacramentorum ab eorum substantia seu veritate non distinguit. Aqua Baptismi suapte natura corruptibilis est: quomodo etiam panis & vinum Cœnę Dominicæ: veruntamen eorum vsus ad æternam animorum salutem refertur. Rem apertiùs etiam explicabo. Quędam sunt, quæ per se ipsa Deo probantur, vti fides: sunt, alia quorum vsus ad sublimiorem finem refertur, vti est verbū audire, quò instituamur. Quamuis autem auditus sit temporaneus, non efficitur tamen propterea prædicationem, quæ fit, ore hominis mortalis, incorruptibile vitæ semē, ac potentiam Dei ad salutem cuiuis credenti, ne- 1. Pet. 1. 23
quaquam esse. Excipit, *Rei externæ laudem apud homines esse, non apud Deum.* Si externam Ro. 1. 16
speciem à Deo minimè spectari vult: admitto. Sed quoniam ipsi est propositum, omnes veræ religionis appendices abrogare atque abolere, quas coniunctas esse oportet cum sua ipsarum veritate, eius oratio æquè caret ratione, atque latratus canis. *Hypocritæ coram Deo genua flectunt.* Ex eo rectè colligamus cęremoniam non esse præcipuum pietatis caput. Verùm quando colligit, *Perinde esse coram Deóne, an coram idolis flectas genua, atque in eo nihil esse positum,* belluino more argumētatur. Nihilominus audacter contendit, *demonstratum esse istiusmodi rationibus, neque circuncisionem, neque præputium, neque Baptismum quidquam valere, neque itidē rem vllam externam.* Est autem lectoribus obseruandum eo loco vbi legūtur ista verba, Paulum agere de Gal. 5. 6
circuncisione, tanquam antiquata iam & abrogata, atque adeò tanquam de signo, quo Iudæi à Gentibus discriminabantur. Turbator iste in eodem sensu ponit Baptismum, qui ad vtrosque vniendos institutus est, atque ad vnionem hanc confirmandam. *Cœnam quoq; nihil esse garrit. Deum externo reuerentiæ signo adorare, fidei confeßionem edere, sunt res nihili:* si fidem ipsi adhibemus. Quid opus est pluribus ad tantas blasphemias arguendas? *At* Gal. 5. 6
Pauli verba disertè pronuntiant, Nihil in Chri- Rom. 10. 10
sto quidquam valere, nisi fidem per charitatem agentem. Sanè. Verùm est obseruandum, duo hæc tanquam inseparabilia coniungi à Paulo, Corde nimirum credere, & ore confessionem facere. Et certè fides nos docet, vnum Deum adorandum, & procul ablegandam omnē idololatriam. Cæterùm à magno isthoc doctore quæro, quomodo principem locum nunc tribuat fidei, quam superbiùs nihili faciebat

ciebat, quòd satis ipsi esset vna charitas. Quis manifestam hîc non perspiciat contradictionem? Accedit postea ad Pauli exemplum, qui sese sanctificauit, vt votum suum Hierosolymis in templo offerret. *Si quis à me simulationis damnatur, quod coram idolo flectat genua, longè magis Paulū culpandum esse* clamat. Dicas animum induxisse, rem sibi cum belluis fore. Certè garrit perinde, ac si hoc cauillum nunquam soluissem. Atque illud perinde tractat, ac si apertam prorsus veritatem pro libidine ipsi liceret corrumpere, atque adeò ipsam etiam colorum naturam quodammodo inuertere. Supponit, *Apostolis, qui Paulo authores fuerunt eius rei faciendæ, non id solùm fuisse propositum, vt offendiculum tolleretur, quod oriri poterat, si in templum fuisset ingressus Paulus, minimè sanctificatus: sed etiam vt Paulus doctrinam suam celaret, ac simularet se docere, quod nequaquam docebat.* Primùm graue nimis est conuicium, quod in seruum Dei iactat, duplicem eum ac simulatorem censens: perinde ac si ad agendam fabulam histrionicam sumpsisset laruam. Verùm alibi demonstrat Paulus, quàm fuerit ab istiusmodi simulatione alienus, quando Petrum damnat, quod sese ex Gentium cœtu subduxerat, Iudæorum metu. Hîc minimè agitur de imaginaria spiritualitate, quam comminiscitur iste turbator. Illud vnum exponitur, Petrum, ne Iudæos offenderet, cum Gentibus vesci non fuisse ausum. Quid ea de re pronuntiat Paulus? Iure illum à se fuisse damnatum, quòd recto pede non incederet in veritate Euangelij. Atque ipsum simulationis disertè insimulat. Quomodo ista consentiunt, Paulum simulationis damnasse illos, qui cæremoniis quibusdam externis vtebantur, atque ipsummet tamen earum cæremoniarum approbationem dissimulasse? Id profectò fuisset suum ipsius ædificium destruere. Attamen quęnam eius rei fuisset ratio? Demonstrauerat enim Hierosolymis Paulus, se vbi Euāgelium prędicauerat, legalium cæremoniarum iugum Gentibus minimè imponere. Atque hæc obtinuerat doctrina, imò vndequaque missæ fuerant literæ, ad hanc libertatem comprobandam. Itaque contradixisset sibi Paulus, & mendacij se coarguisset, fraudulēter suadens, aliter prorsus à se prædicari, quàm sua ferret docendi ratio. Nihilominus triumphum canit iste ineptus, *Paulum* (inquiens) *literæ seruum minimè fuisse, sed Iesum Christum Sabbathi Dominum imitatum.* Faciamus rem ita habere. At longè aliud est, rem adiaphoram, aut rem sua natura malam liberam facere. Quoniam Paulus cæremoniā sua natura apud Iudæos neque bonam neque malam vsurpauit, cēset hic nebulo vti licere carmine illo, quod vocant Papæi Salue Regina: quod blasphemiis totum est refertum, vbi Iesus Christus dignitate sua fœdè spoliatur, vt ea transferatur ad Mariam Virginem. Igitur iis rebus,

Act. 21 26

Gal. 2. 11

Act. 15 4. & 22

quæ suapte natura vitiosæ non sunt, liberè posse nos vti, aut ab illarum vsu abstinere, obseruandum est. At vbi liquet rem malam esse, longè alia est seruanda ratio. Quapropter frustrà inflatur iste turbator, *Gentibus* (inquiens) *maiorem occasionem fuisse offendiculi in Paulo, ipsarum Apostolo, quàm nobis, quum aliquem coram idolo genu flectentem videmus.* Speciosa fuerit oratio, si demus, quod petit, Voluisse nimirum Paulum simulare, contra suam ipsius doctrinam homines à se institui. At longè certissimum est, optaturum fuisse potiùs Paulum trecenties in abyssum detrudi, quàm vt Euangelij puritatem ignominiæ exponeret, aut huiusmodi simulatione ac mendacio corrumperet. Quid ergò habuit propositū? demonstrare, nō fuisse factam à se secessionem à Iudæorum gente tanquā à gente execranda, neque horrori sibi esse Legē. Et profectò fratres ex Gentibus, qui eum comitabantur, illa actione non fuerunt offensi: scientes nolle Paulum euertere quod prædicauerat Euangelium, sed velle falsam illam opinionem, de se tanquam Legis aduersario conceptam, à se auertere: Id comprobat ipse Apostolorum sermo, Paulum ad oblationem faciendam cohortantium, vt omnes norint famam de ipso sparsam minimè veram esse. Quare non fuit ei propositum, mendacio Iudæos placare: imò potiùs eorum vanitatem coarguere, qui fuerant falsò sese calumniati. Ex his efficitur, illam actionem optimè cum tota ipsius doctrina consensisse. Factus quidem est seruus Iudæis, vt eos lucrifaceret, seruatis quandoque cæremoniis ad ferendam illorum infirmitatem. Verùm ad quos scribens illa vtitur oratione? Ad Corinthios, qui erant ex Gentibus. Ergò minimè iactat apud eos, se doctrinæ, quam ipsis tradiderat, palinodiam cecinisse, ita vt simulauisse sibimet se cōtradicere. Nam suo ipsius ore sententiam aduersus se tulisset, quoniam contestatur, sermonem suum apud eos non fuisse, Etiam, & Non: imò quòd aliquid deliberaret, non esse vsum leuitate, sed suum Etiam esse Etiam, & Non Non. Quapropter apud alios fabulam agat histrio iste, qui normam Paulo præscribit, vt personam agat, quæ ipsum nequaquam decet. Nititur quidem allatam à me paulo superiùs responsionem infirmare: Magnum nimirum esse discrimen inter cæremonias à Deo institutas, & eas, quas commenti sunt homines. *Vel infans* (inquit) *distinctionem hanc potest confutare: Nihil esse discriminis inter hominum commenta, & res à Deo cum indignatione improbatas.* Concedo, si quis re vtatur, quam simpliciter vetuit Deus. At eadem non erat apud rudes atque infirmos legalium cæremoniarum ratio: quibus earum vsus concedebatur adhuc, vsque dum ampliùs in Euangelio profecissent, ad cognoscendam liberta-

Act. 21 24

1. Cor. 9. 20

2. Cor. 1. 18

tem à Christo nobis partam. Res ergò erat media, hoc est, neque bona, neque mala, ad concordiam & coniunctionem Iudæorum ac Gentium fouendam, aliquam interdũ cæremoniam obseruare: vsq; dum cæremoniarum abrogatio perfectè intelligeretur. At illud certum est, Paulum interfuturum nunquam fuisse sacrificiis, quæ cum Euangelio pugnabant ex diametro. Verùm ampliùs etiam vrget magnus iste vir, & acumen suum demonstraturum se autumat, quando ait, *Longè grauius fuisse crimen obseruationem dierum, licèt à Deo præscriptorum, quàm obseruationem humanarum traditionum quarumuis.* Confirmat hoc Pauli testimoniis: qui ea de re ad Galatas hunc in modum scribit. Metuo de vobis, ne frustrà fatigatus sim apud vos. Item, Quicunque per Legem iustificamini, à gratia excidistis. Magno necessum est profectò furore agitari, qui aduersus se ita dimicet. Verba, quæ citat, illud disertè ostendunt, non agi de ritu aliquo externo, quem vsurpes: sed de falsa atque execranda superstitione, per quam seducaris, hoc est, posse te gratiam ac salutem adipisci, aliquos festos dies obseruando. Longè hoc dissidet ab istius scopo. Et certè si alicuius diei obseruationem, quò proximo gratificeris ac placeas, consequeretur, vt à Dei gratia excideres, ipsemet Paulus ab ea excidisset. Verùm hac de re non est disputandum hoc loco, tanquam de dubia ac difficili quæstione: quoniam non agit Paulus de externo cæremoniarum vsu, vti habent disertè ipsius verba, sed de falsa prauáque Galatarum opinione, qui rerum inanium obseruatione salutem nancisci studebant. Hactenus ergò patet, quo agatur spiritu iste homo, quæcunque comminisci potest conuitia aduersus me euomens: atque illud in primis calumnians, decertare me pro mea tantum gloria, dum cultus diuini conseruare studeo puritatem. Cæterùm arbitratur, nullam mihi fore responsionem ad argumentum, quod subiicit: nimirum, *Tulisse Paulum, vt circuncideretur Timotheus: quæ res pugnabat ex diametro cum synodo ab Apostolis coacta, cui ipse quoque Paulus interfuerat, atque adeò oppidatim præceperat: vt illius decreta seruarentur.* Causam se ita obtinuisse existimat, vt libenter persuadere cupiat, *optare me, vt eradatur hic locus ex Bibliis, quod is me prorsus coarguat* iuxta, ipsius sermonem. Quærit, *num censeam tum temporis liberam fuisse circuncisionem.* Respondet mei vice, *Non fuisse liberam.* At ego contrà sentio, fuisse liberam. Alioqui fœdè nimis impegisset Paulus, rem minimè licitam perpetrans. Etenim opera omnia sua natura aut bona sunt, aut mala, aut media. Porrò si non erat libera circuncisio, erat ergò à Deo vetita. Manifestum est itaque rem contrà habere, quàm ipse asserat. Quod adducit

Gal. 4. 11. & 5. 4

Act. 16. 3. & 15. 3

Act. 16. 4

ex epist. ad Galatas, Fidelibus perstandum esse in libertate, qua eos Christus liberauit, est ἀπροσδιόνυσον. Quemadmodum enim sæpe sum contestatus, non agitur in præsentia de legalibus figuris, sed de cultu, quem postulat Deus, ac proinde qui est necessarius. Verùm excipit, *Circuncisionem liberam esse non potuisse: quoniam Paulus dicit, Si circuncidamini, Christus nihil vobis proderit. Rursus, Testor omni homini, qui circunciditur, eum esse debitorem totius Legis seruandæ.* Confutata est iam isthæc ineptia. Paulum enim non agere de externo ritu, sed de stulta Galatarum atque inani fiducia, qui legalibus cæremoniis volebant iustificari. Hac enim ratione gratiam reiiciebant, quam Iesus Christus nobis adfert. Quãdo igitur exclamat, *Quid dicemus? Erátne libera circuncisio, quia fuit à Deo instituta, non ab hominibus?* clamat instar cæci, qui duce orbatus erret. Verùm somniat, quando ait, me cerebri sui commentum somniasse. Neque enim doceo simpliciter licitam fuisse circuncisionem, quòd esset à Deo instituta. Locutio foret paulò durior: imò liceret eadem ratione hodie quoque immolare boues atque arietes. Quare ne proponat in posterum iste venerabilis sua deliria, ea mihi adscribens, Doceo autem liberam fuisse circuncisionem, quòd eius vsus non esset apud eos prohibitus, qui nondum vsque adeò in Euangelio profecerant, vt caperent cæremoniarum abrogationem. Si expendamus circuncisionem per fidem, post Christi aduentum nihil est, neque bonum, neque malum. Atque idcirco scribit alio loco Apostolus, Circuncisus aliquis vocatus? Ne attrahat præputium. *At Paulus, quando reiicit circuncisionem, tanquam execrandam, illos detestatur, qui pios ad eam studebant reuocare.* Concedo: nitebantur enim fidem destruere, quam oportet in Iesu Christo consistere, atque acquiescere. Verùm, quòd huiuscemodi hominibus similem esse me garrit, quánam fit ratione? Assero Christianis necessarium esse, vt puros atque incontaminatos sese conseruent, quod ad spiritualem Dei cultum attinet. Sustinebítne iste turbator effutire, detestandam esse rem atq; execrandam genu flectere coram Deo? Quòd si concedat, vti vel inuitum oportet facere, licere saltem, signo externo testatam facere reuerentiam, qua Deum prosequimur: efficitur ex eo, non esse idem cum circuncisione, quod ego postulo. In summa diabolicam rabiem est animaduertere in hoc improbo, quoniam spiritu vertiginis eum potauit Dominus, ad ipsius nequitiam & contumaciam vindicandam. Attamen pergit adhuc, *Non magis nunc esse liberam circuncisionem, quàm traditionum humanarum obseruationem.* Id si dedero, quid consequetur? Colligit, *Cæremoniarum quarumuis obseruationem non magis Christianum polluere posse, quàm Pauli actio queat.* Temporum diuer-

Gal. 5. 1

Gal. 5. 2. 3

1. Cor. 7. 18

diuersitas nullum scilicet habet momentum.
Col. 2.11 Audiuimus superiùs ex Pauli verbis, antiquatam illis esse manufactam circumcisionem, qui norunt Baptismi virtutem. Relinquendæ igitur fuerunt ab initio liberæ, ad tolerandos infirmos, res suaptæ natura veræ religioni minimè repugnantes. At procul ab illa ratione absumus, quum per Euangelij prædicationẽ abolitio huius signi prorsus fuerit manifestata. Alia ipsi venit in mentem argutia, *Quoniam externæ Legis ceremoniæ sunt per Euangelium abrogatæ, & Iesus Christus nullibi vetuit genuflexionem, aut capitis nudationem, coram idolis, hasce res liberas esse: siquidem vbi non est Lex, ibi nec transgreßio est.*
Rom. 4. Respondeo, Dominũ nostrum Iesum Christum sese aduersus Satanæ insultum armantem, mandatum de vno Deo adorando ratum fecisse. Vox enim qua vtitur, significat procumbere, ac genu flectere. Quando
15 Matth. 4.10
Act. 10 etiam Petrus damnat reuerentiam, à Cornelio centurione sibi exhibitam, quòd à religione manaret, quæ vni Deo debetur, demonstrat satis, externum cultum requiri æquè à nobis, atque olim à Iudæis requirebatur. Certè si genuflexio inane esset signum, histrionicam egissent pij, ac Deum risissent, quum orantes hanc ceremoniam vsurparunt:
25
Ephes. 3. vti de se testatur Paulus: Et Lucas de Paulo
14 atque omnibus Ephesinæ Ecclesiæ presbyteris narrat. Quinimò nobis imposuisset
Act. 20 36
Luc. 22. Dominus Iesus Christus, quando huiusmo-
41 di exemplum proposuit imitandum. Verùm stolidus iste suo sese semper inuoluit errore, confusè ceremonias omnes earum nomine complectens, quæ solis Iudæis fuerunt præscriptæ. Quòd si admittatur istiusmodi delirium, æquè liceat hoc tempore vitulos atque agnos immolare, atque vnquam licuit. Imò, quòd etiam est grauius, liberum sit coram statuis omnibus atque idolis hisce litare sacrificiis. Quapropter, vt hoc de circuncisione Timothei caput absoluam, illud assero: Quanquam errarent complures, propter suam ipsorum ruditatem, in ceremoniarum obseruatione, potuisse tamen à Paulo Iudæi filium circuncidi, vt aditus ei ad suam gentem pateficeret. Simul etiam addo, non damnari Galatas à Paulo, propter externam actionem, quam ipse liberam duxit: sed propter falsam doctrinam, qua erant imbuti, circuncisionem esse ad salutem necessariam. Tertio loco illud adiicio, non vsurum fuisse hac libertate, charitatis prætextu, nisi sua natura circuncisio fuisset res media, neque bona, neque mala. Verùm quæro, cur dissimulet, quod
Gal. 2.3 alibi scriptum extat, Recusasse Paulum circuncidere Titum, propter falsos fratres, qui irrepserant ad fidelium explorandam libertatem, vt eos in seruitutem adigerent. Colligere est ex eo loco, liberum fuisse Paulo aliquem circuncidere, aut secus, pro loci ac temporis circunstantia. Atque ita vno verbo est confutatum, quidquid blaterauit iste impostor. Quod addit postea, non spectat aliò, quàm ad eius impietatem retegendam. Nisi enim immersus esset in putida Libertinorum fęce, spiritui prudentiæ non tribueret fictionem ac simulationem. Sed argutatur, *Quoniam hominũ manibus coli non potest Deus, ne offendi quidem posse.* Respondeo, Paulum ita Act. 17
loquentem Gentium amentiam arguere, quæ 24
Deum in visibili specie atque imagine adorabant: vti habent disertè verba, Deum, qui fecit cœlum & terram, quum sit cœli & terræ Dominus, in manufactis templis non habitare, vel manibus hominum coli, alicuius rei egentem, quũ ipse vitam det vniuersis: quando ergo ipsius sumus progenies, non esse existimandum auro aut argento, aut lapidi sculptili, artificij aut commentationis hominum esse similem. Ecce igitur Scripturæ nimis fœdam deprauationẽ. Et profectò, nisi externus cultus Deo conueniret, frustrà prohiberet Paulus, ne impari iugo cũ infide- 2. Cor. 6.
libus copulemur. Imò hanc confirmans sen- 14
tentiam, quando verba illa subiicit, Nullam esse consensionem templo Dei cum simulacris, & fideles, quoniam sunt templa Dei, secedere ab omni debere inquinamẽto: de hac quæstione apertè decernit. Nam agere cũ nõ de spirituali sola, sed de externa quoque idololatria, manifestum fit à conclusione, qua vtitur: Oportere vt fideles purgent sese ab omni carnis ac spiritus inquinamẽto. Præterea notum est, Corinthios non fuisse idololatras, 2. Cor. 7.
quòd opinarentur Deum à se coli: sed vt pla- 1
cerent hominibus, liberum duxisse, egregiè simulare, atque Ethnicos ad ipsorũ sacrificia prosequi. Denique fuissent libenter vsi priuilegio quod iste scurra vsurpat. Paulus contrà denuntiat indignos esse, qui pro filiis Dei cẽseantur, si vel ipsa corpora polluerint idolomania. Quomodo delet alio loco atq; abradit idololatras ex eorum albo, qui regnum Dei possessuri sunt. Nam colligere obuium
est ex tota tractatione, Corinthios minimè 1. Cor. 5.
fuisse ad idololatriã superstitione impulsos, 9
verùm ad familiaritatẽ cum hominibus huius seculi alendam. Quòd huc accommodat Tit. 1.15
illa Pauli dicta, Omnia pura esse puris: &, Ni- Rom. 14
hil esse impurum per se, sed ei, qui existimat 14
aliquid esse impurum, id ei impurum esse: illa detorquet prorsus aliò. Prior enim locus demonstrat nullum hodie impurum esse cibũ, quòd simus ex Legis seruitute vindicati. Altero explicat Paulus, eos qui ex Lege Mosis discrimen adhuc ciborum constituunt, spoliare sese Dei beneficio, ac libertate illis concessa, sua ipsorum dubitatione, quæ ab errore atque ignorantia manat. Num efficitur propterea, illum non inquinari, qui simulat se ad idolum transferre reuerentiam, quam debet Deo? Verũ expendamus, quàm aptè magnus
iste vir adhæc respondeat argumenta. Quò 1. Cor. 8.
demonstret non damnari à Paulo externam 4

idololatriam id recitat, quod in eadem epistola scriptum extat, De esu eorum, quæ idolis immolantur scimus idolum nihil esse in mundo, & nullum esse Deum alium, nisi vnum. sed non in omnibus est ea scientia. Hoc loco iactabundè exclamat: *Mirum istud est nonne norunt omnes, nullum esse alium Deum, nisi vnum? Opinor id Iudæis notum fuisse: atque hodie in Europa vniuersa satis est notum.* Sibimet ipse respondet postea, *Verum Deum à nemine cognosci, nisi ab eo, qui omni spoliatus præiudicio salutem in eo quærit.* Id verè dicitur: sed huc non pertinet. Paulus enim ita loquens, Scimus idolum nihil esse: non suam, sed Corinthiorum sustinet personam: qui hanc inaniter prætexebant defensionem. Id manifestè comprobatur ex præcedenti contextu. De iis quæ idolis immolantur, inquit, scimus nos omnes scientia esse præditos: scientia inflat. deinde addit in sequentia. Liquet ergò, reiici à Paulo Corinthiorum defensionem, tanquam friuolam atque inanem: nimirum se non esse vsque adeò bardos, vt saxum aut lignū adorēt, aut vllas Ethnicorū idololatrias in pretio habeant: sed nosse vniuersas eorum superstitiones nihil esse aliud, quā vanas prestigias. Esto, inquit Paulus: at id minimè sufficit. Etenim sūt imperiti multi, atq; infirmi, qui arbitrātur nos religionis ergo id facere, & in errore obfirmātur hac ratione. Eam ob causam addit postea, Et tua ista sciētia frater, qui infirmus est, peribit? Obseruādū est porrò, non dānari Corinthios hoc loco ab Apostolo, quòd corā simulacro flexisset genua, aut quòd aliquid ei obtulissent, aut quòd idolum deosculati fuissent: sed tantùmodo quòd solennibus interessent epulis, in quibus edebatur caro ex idolothytis sūpta. Quæ res, si caruisset offendiculo, sua natura licita fuisset. Quēadmodū hodie liceat vesci pane, quāuis sacrificuli exorcismos suos super triticum, ex quo confectus est, pronuntiarint. Est enim actio sua natura adiaphora. Verùm iste nebulo ἀπροσδιονύσως concludit, *Compertum esse vel ipsis infantibus, nulla in re vllam esse pollutionem, sed tantùm in conscientia.* Vt tantam blasphemiam persuadeat, opus est, vt nos belluino sensu prorsus induat. Sequitúrne ex eo, quòd aliquo vesci cibo non est inquinamentum, quia sunt à Deo creata omnia, ad participationem cum gratiarum actione, licere sacrum Cœnę Domini panem cani porrigere, & idolum tollere, vt eius adorationem præ te feras? Quæro, ánnon sit scelus abnegare Deum & Christum? Christus porrò pronuntiās, se abnegaturum coram Patre & Angelis suis eos, qui se coram hominibus abnegauerint: non eos notat, qui scientes ac volentes blasphemauerint, sed eos qui persecutionum terrore victi fuerint. Quapropter sunt actiones quædam suapte natura malæ, quantumlibet fucentur speciosè. Errorem alium prætereà nimis fœdum admittit acutus hic doctor. Ita enim argumentatur: *Si idolothytum hunc polluit, non illum item, sequitur pollutionis originem ab ipsa conscientia duci.* Primùm respondeo hoc verè dici de eo, quod sua natura est medium, vti cibis quibussuis liberè vesci. Deinde moneo, vti re apud se diligentiùs expensa intelligat, escam modò polluere, modò non polluere vnum & eundem hominem. Qui liberè vescitur cibis quibussuis, non inquinatur, modò ne offendiculi ansam præbeat: at si peccandi occasionem dat proximo, tum polluitur. Ita concedit quidem Corinthiis Paulus, vt edant quidquid venditur in macello, nihil interrogantes propter conscientiam: at si rudis aliquis atque infirmus in fide à recta via illa occasione abducitur, disertè vetat ne edāt. Hoc sensu accipiendum est illud Domini Iesu Christi dictum, Non quod ingreditur in os, polluit hominem. Nam cęremoniarum, quæ ad tempus fuerant institutæ, de externis lauacris, nullum ampliùs esse vsum indicat. Verùm noster homo, satis intelligens ea, quæ capite decimo prioris ad Corinthios habentur, admodum repugnare suæ sententię, effugium comminiscitur, quod vti nūquam sustinuisset, si haberet vel micam pudoris, aut verecundiæ. Idololatriam eò loci à Paulo damnari, negare non potest. Verùm eius rei ait hanc esse rationem, *quod Corinthiis nō esset adhuc notum, nullum esse alium Deum, nisi vnum.* Quasi verò non cōfutassemus iam hoc cauillum. Teneamus ergò potiùs, in iis idololatriā damnari, qui sese in religione præclarè institutos iactabant. Excipit, *Paulum dicere, se non posse ipsis loqui, vt spiritualibus.* Si concludit ex eo, quidquid vniuersa complectitur epistola, respicere Corinthiorum ruditatem: efficietur incesti, scortatorum, homicidarum, ebriosorum, ac furum condemnationem ad infantes tantummodo spectare. Ad sententię suę confirmationem nititur probare, *Paulum, quandò iubet vt viri aperto, mulieres autem operto capite orent, lactis potu eos alere, qui solidum cibum ferre nondum possunt.* Sed enim quid respondet ad conclusionē, quæ statim subiicitur, Si quis est cōtentiosus, nos eiusmodi cōsuetudinē nō habemus, neq; Ecclesiæ Dei? Etenim iis verbis demōstrat Paulus, se ad carnales orationē minimè dirigere, aut ad eos seorsim ac speciatim, qui Deo careant: sed agere de generali ordine, qui seruādus est in Ecclesia Dei, aduersus quem pugnet nemo, quin se schismaticū prodat. Ad summā, si credimus huic scurrę idololatriam octauo capite concedit Paulus, quam decimo postea dānat. Numquid enim eū nō pudet, totidē verbis istud effutire? Veruntamē ad huiusmodi repugnātiā defendendā ait, *Paulum de offēdiculis tractare, quæ in iis rebus perpetrantur, quas ille idē Apostolus gloriatur esse in sua potestate.* Hoc ipsi magis aduersatur, quàm si ageret Paulus de rebus prorsus malis. Etenim si mota fuisset controuersia de sacrificiis, quæ idolis fierent, simpliciter abo-

Marginal references (left column): 1.Cor.8. 1 (beside "Scimus idolum nihil esse"); 1.Cor.8. 11 (beside "Obseruādū est porrò"); 1.Tim.4. 3 (beside "Cœnę Domini panem"); Matt. 10.33 (beside "Christum? Christus porrò pronuntiās").

Marginal references (right column): 1.Cor. 10.25 (beside "Ita concedit quidem Corinthiis Paulus"); Matt. 15.11. (beside "Hoc sensu accipiendum est"); 1.Cor. 3. 1 (beside "Excipit, Paulum dicere"); 1.Cor.11. 4 (beside "Paulum, quandò iubet"); 1.Cor. 11.16 (beside "est cōtentiosus"); 1.Cor.6. 12. & 9. 4 (beside "Paulum de offēdiculis tractare").

1. Cor. 10, 8 abominatus fuiſſet tantum flagitium Paulus, & rem abſque diſputatione in pauca contraxiſſet, Trecenties potiùs eſſe oppetendam mortem filiis Dei, quàm tantum ſacrilegium admittendum. Sed vlterius progreditur, grauius etiam quid denuntians, Moriendum potiùs eſſe, quàm cum offendiculo vſurpandam actionem, etiam natura ſua liberam. Quemadmodum malum non eſt iis veſci, quæ ſunt idolis immolata, niſi rudes atque infirmi aliquam in ea actione religionem nobis eſſe ducant. Tunc ſeuerè mandat Paulus, vt ab ea abſtineamus. Iſte autem turbator verba recitans, corrumpit omnia. Etſi verò non immoror in demonſtranda ipſius ignorantia, imò etiam do idolothytorum eſum minimè malum eſſe: tamen ineptè nimis concludit, *id cauſæ ſuæ nequaquam aduerſari.* Quinimò conatus eſt ſuperiùs demonſtrare, *id eſſe idololatricum*: quod ego inficior, & mecum negabit, quicunque iudicio valet. Autumat ſe bellam reperiſſe argutiam: *Æquè magnum* (inquiens) *eſſe flagitium veſci idolothyto, quòd eſca in corpus ingrediatur: atq; eſt genu flectere, aut caput aperire coram idolo.* Cõcedo non leuius fore peccatum, ſi eſus manifeſtam det idololatriæ ſignificationem. Sed redeundum eſt ſemper ad eam diſtinctionem, qua ſecernamus id quod ex diametro cũ externo Dei cultu pugnat, ab eo quod ſimpliciter illi non aduerſatur. Verũ ad hoc argumentum magis illuſtrãdum, miſerum hunc cæcum in ſuis contradictionibus hærere finentes, rem paulò altius repetamus. Certum eſt Apoſtolum 8. cap. prioris ad Corinthios aliud prorſus argumentum tractare ab eo, quod initio decimi ſubnectens adiungit. Nam octauo eos hortatur ad libertatem ſuam ita temperandam, vt ne offendiculo ſint cuipiam infirmo. Quare eſus, de quo agit, ſcandalum non habet natura ſua adiunctum. Id exemplo ſuo comprobat cap. 9. ſe ab exigendo præmio (inquiens) abſtinuiſſe, ab Eccleſiis, quas docebat, etiamſi id ſibi liceret. Inde rem altiùs repetit, eóſque arguit, quòd idololatriam ſimularent, & cultui Dei, ſinceræque Chriſtianiſmi confeſſioni derogantes ſeſe multis polluerẽt abominationibus. Eámque ob cauſam proponit exemplum filiorum

1. Cor. 10, 11 Iſrael: quos concludit punitos fuiſſe ad noſtrî admonitionem, ne illos imitemur. Quoniam verò excipere poterant Corinthij, ſe non accedere ad altare ſacrificaturos, oſtendit Iſraelitas idololatriæ damnari à Moſe, nõ ſimpliciter, quòd aureum vitulum adorauiſſent, ſed quòd choreas duxiſſent, aliáq; ludicra in re-

1. Cor. 10, 7 ligionis teſtimonium peregiſſent. Quũ enim dicitur ſediſſe populũ ad edendum ac bibendum, & ſurrexiſſe ad ludendum, nihil notatur aliud, quàm ſolẽnis feſtiuitas, in vituli hono-

1. Cor. 10, 14. 15. & 21 rẽ celebrata. Quapropter eos hortatur ad fugiendam idololatriam, non internam, ſed eã, quæ cõmittitur in hominum conſpectu. Addés deinceps, ſe peritis loqui, demõſtrat duo illa conciliari minimè poſſe, vt menſę Domini noſtri Ieſu Chriſti quis participet, ac mẽſæ dæmoniorum: quòd ſunt res ex diametro ſecum inuicẽ pugnantes, & quæ ſimul nequeũt cõſiſtere. Intelligimus igitur idololatriæ nomine ab eo reprehendi diſertè, quidquid eius ſpeciem præ ſe ferebat, neque aliter poterat interpretari. Tum ad generalem reuertens quæſtionem reſpondet ad illud, quod cauſari poterant Corinthij, nimirum videri Paulum habere idola in aliquo pretio, aut vim aliquã ipſis tribuere: quòd homines externa pollui actione, atque ex fideliũ cœtu excindi pronuntiaret. Docet ergò, quum Gentes cordis ſui figmentis ſacrificent, nõ debere ipſos vllo modo cum iis eſſe dæmoniorum participes. Quomodo nos hodie pronuntiamus, quando à Papæis in Miſſa perpetrantur complura deteſtanda ſacrilegia, eum, qui ſit huiuſmodi actionis particeps, & tantam ſectetur abominationem, à Ieſu Chriſto deſciſcere. Generalem tractationem perſequitur poſtea Paulus, in rebus mediis & quæ liceãt ſua natura, ſpectãdam eſſe ædificationem: vt nimirum imperitos ad timorem Dei, puramq; religionem adducamus, & qui ſtant, in ea cõfirmemus. Quo loco concludit, quidquid à cultu Dei proximos auertit, atque iis errorẽ aliquem parit, aut ſcrupulum iniicit, nullam mereri excuſationem. Quando igitur genuflexio coram idolis imperitis ſcrupulum iniicit, atque ipſorum animum ſtulta inuoluit opinione, exhibendum eſſe honorem ſimulacris, efficitur nos ſimpliciter ac verè ſecũdum Pauli mentem, imò tanquam ex ipſius ore loqui. Quòd cauſatur deinceps, *Nos hypocritas eſſe, qui exteriorem modo partem purgemus, quum intus pleni ſimus rapina atque intemperantia:* mera eſt calumnia, atque adeò nimis fœda. Agat cũ iis, qui ſunt huiuſmodi. Verùm opinatúrne obtinere cauſam ſe poſſe, iniquiſſimè nobis conuicianteʔ Ait, *Nos ſtudere, vt magis hominibus placeamus, quã Deo.* Oſtendat, quãnam in re. Si ſatis eſſe doceremus ad pietatẽ, vt ſpecioſè fucati atque inculpati coram hominibus appareamus, meritò iſtiuſmodi vteretur aduerſus nos exprobratione. Sed cùm ſequuti Prophetam doceamus, oportere, vt Pſ. 24. 4 Deo placeamus, nos corde puros eſſe, & mũdos manibus, non eſt ratio, cur fictionem nobis exprobret. Imò frontem prorſus perfricuit, cùm exclamet, *Initium eſſe faciendum ab interioris partis purgatione.* Teſtantur ſatis quæcunq; de hoc argumento ſcripſi, me præcipuam ſanctitatem non ponere in rebus externis, ſed ſolùm docere, confeſſionẽ eſſe fidei appendicem, quæ ſeparari ab ea non poteſt. Quod ex puro doctrinæ S. Literarũ fonte deriuatum eſt, atq; ex ipſiſſimis Pauli verbis. At iſte turbator perturbat omnia, quãdo Rom. 10, 10 garrit, *Ab iis qui cæremoniarum habent rationẽ, fieri contra Iſaiæ prophetæ ſententiam, Sacrificia non poſtulari à Deo, imò abominationi ipſi eſſe.* Iſa. 1, 11

Nam locum illum ita detorquens, deprauat, aut per imperitiam, aut per improbitatem: quoniam Propheta nō ipsum ceremoniarum vsum abominandum esse Deo intelligit, sed omnem hypocrisin ab eo reiici, & detestandam haberi. Rem ita habere illud probat, quòd agit ad veterem populum, quem turbator iste fatetur, imò negare minimè potest, obligatum fuisse ad festorum dierum obseruationem, ad sacrificia peragenda, ad Legis iugum ferendum. Efficitur ergò Prophetam non dare Iudæis, vt iugum ab ipso Deo impositum excutiant. Sed demonstrat omnem hypocritarum religionem corā Deo aliud nihil esse, quàm putidissimum ac fœtidissimū stercus, donec purgarit ipsorum

Isa.1.15 corda. Et profectò id disertè notat ratio, qua vtitur, Manus ipsorum esse plenas sanguinis. Præterea si eo loco reiiciuntur cæremoniæ, consequitur, preces, & ritum attollendi ma-

Isa.1.15 nus, abominationem esse. Nam apud Prophetam omnia sunt eodem numero. Quum extendetis (inquit) manus vestras, occultabo oculos meos à vobis: etiam quum multiplicabitis orationem, non audiam. Existimo istius turbatoris stupiditatem satis esse patefactam. At prodit insuper, se maligno agi spiritu, & amaritudinis pleno, quum speciosè mandata secundæ tabulæ exaltans, cultum Dei nititur abolere. Fortassis tutabitur se illo clypeo, quem obtendit, *Cultum Dei situm esse in hominis corde.* Concedo: quando agitur de principe ac primaria eius parte. Sed perinde illud est, ac si dicat, posse aliquem absque vitæ detrimento iugulari, quòd vita posita sit in anima. Multos locos coaceruat, in quibus demonstratur, Deum postulare cultum ex cordis integritate manantem. Verùm minimè consequitur, non esse virtutem Dei prædicādam, quòd sumus vocati ad illustrem regni eius gloriam. Notum est quàm multis demō-

Hebr.3.1, & 4.14, & 10.22 stret Apostolus ad Hebræos, cæremonias nihil esse: veruntamen Dominum nostrum Iesum Christum Apostolum & Pontificem nominat professionis nostræ. Atque ideò fideles hortatur, vt non in fide solùm, verùm etiā in fidei cōfessione perseuerent. Vti etiam asserit, tenendam esse spei nostræ professionem non vacillantem. Ergò nimis est friuola calumnia, genu flexionem coram idolo ex eo concludere, quòd Deum inuocare præcipimur. Quod subiicit, *cùm non liceat in hominum conspectu preces fundere, aut eleemosynam dare* (quod nihilominus cōfert ad ędificationem) *eo minus in Baptismo aut Cœna gloriam esse quærendam*, blasphemia est execranda. Primùm deprauat sensum verborum Domini Iesu

Matt.6.2.5 Christi, sextum Matthæi caput citans: vbi Dominus noster Iesus Christus non dam-

Matt.11.25. nauit publicas preces, quoniam ea ratione secum ipse pugnasset: sed illorum fastum atque

Ioan.11.41 ambitionem, quibus verus Deus non est benefactorum idoneus testis, verùm gloriam ab hominibus quærunt. Cæterùm mandatum esse nouimus, vt studeamus sanctè atque inculpatè viuere, non in Dei solùm, verùm etiam in hominum conspectu. Quòd verò sacramētorum vires vsque adeò eneruat, ipsum autorem grauiter contemnit. Non est quidem gloria ex iis captanda, vt neque idola ex iis fabricemus, neque salutis fiduciā in iis reponamus. At illa reiicere tanquam res superuacuas, aut eorum neglectionem suadere, aliud est extremum minimè ferendum. Ad summam speciosè veritatem magnificās turbator iste, studet abolere signa, quæ nobis donat Deus, ad gratiam suam testatam faciēdam, & quibus nos ad cultus diuini professionem vtimur. Clamet quantum volet, *Animos hominum esse plenos idololatriæ, licèt externus cultus idolis non exhibeatur.* Neq; enim doceo simulatione vtendum, & omnē puritatem atque integritatem cordis negligendam. Sed quādo duabus homo constat partibus, spiritu nimirum & corpore, Deum puro synceróque cordis affectu colendum aio oportere, totum se illi animo & corpore consecrare. Ridicula admodum pugnat argutia: *Quum idololatria* (inquit) *sub externa sanctitatis specie latere queat, integritas quoque cordis sub externa potest idololatriæ specie latere.* Quæ verba illud sonant: Quum possit aliquis cordis affectu homicida esse, licèt neminē reipsa interimat, efficitur syncerum fraternúmque amorē sub externo homicidio latere posse. Quid facias vsque adeò ferenti bestiæ? Tamen perinde in hoc capite immoratur, ac si causam obtinuisset. Quærit, *quomodo fieri possit, vt externa idololatria: quæ vmbra tantùm est, hominem polluat, pietatis autem species eum non purget.* Respondeo, nodum ab eo in scirpo quęri. Pronuntiat Apostolus, Bonos mores à prauis corrumpi 1.Cor.15.33

commerciis: Ergò si quis fuerit vel gestu dissolutus, pollutus est. Veruntamē non sequitur prorsus esse purum, ex eo quòd longè maximam castitatē ac pudicitiā præ se ferat, quoniam prauam aliquam potest clàm alere concupiscentiam. Ecce quomodo externum malum polluit hominē, bonum autem externū non reddit eum prorsus insontē, neque prorsus innocentem. Vnde fit manifestum, turbatorem istum nihil quàm conuitia instar furiosi euomere, quum blaterat, *nos ipsis Pharisæis magis pharisaizare, iustitiam in ritibus quærentes.* Quasi verò cultum Dei spiritualem non propugnemus aptiùs nos, quàm myrias eiusdem cum eo farinæ hominum faciat. Eadem est ratio, cur nobis exprobret, *quòd iudaizemus*: quia recusamus ipsum imitari, sectando idololatriam. Videamus, quomodo sese ex Pauli loco explicet, in quo Corinthios hortatur, vt ne sint idololatræ, queadmodum fuerant veteres Iudæi. Causatur, *Eos,* 1.Cor.10.7

qui adorationem idolorum præ se ferunt in Papatu, non esse contumacibus illis similes: quoniam alacriter ceruicem supponunt Christi iugo,

sunt

sunt fideles, atque vnum viuentem Deum agnoscunt, neque aurum aut argentum ad conflandum idolum dant, sed bona sua pauperibus distribuũt. Videtur sibi euasisse, hoc allato discrimine. Verùm excipio iugi Christi partem in eo positam esse, vt nomen ipsius confiteamur, & testatum faciamus desideriũ nostrum, Deum purè colendi. Fidem non in corde sepultam iacere assero, sed fructus suos in propatulo edere. Vnde manifestum est, eos omnes, qui vt idololatris placeant, simulatè agunt, ab iis se stare aliquod signum dantes, neque fide neque zelo obediendi Deo præditos esse: sed belluis errantibus esse similes, quum in mala ac peruersa exultent licentia. Non expendũt facultates in idolis fabricandis, sed ipsorum cultui corpora prostituunt: quod est longè grauius. Cæterùm fœdè hallucinatur iste ineptus, quando asserit, *Censuisse populum, se non à Deo, sed à vitulo fuisse redemptum ex Ægypto.* Contrà enim populus hoc obtendebat effugium, se vitulum colentem non abnegare Deum, à quo fuerat liberatus, sed potiùs ipsius imaginem venerari. Quomodo hodie ad sua simulacra sese proiicientes Papæi, contestantur nihilominus ad Dei honorẽ id spectare. Quare quicunque iugo eodem cum iis copulantur, quantumuis clamitent ac tergiuersentur, à Dei cultu recedunt. *Deum opinione coli ab eo, qui Papales obseruet ceremonias,* asseuerat. Quasi verò non fuerint Iudæi huiuscemodi opinione decepti. Etenim bonæ intentionis clypeo nunquam fuerunt spoliati: sed quam friuolum illud esset demonstrauit Deus, contra voluntatem suam fieri pronuntians. Verùm necesse est nebulonem istũ prorsus perfricuisse frontem, vtpote qui mẽtiatur ita plenis buccis. Notum enim est Papæos preces suas ad sua simulacra dirigere, perinde atque factitarunt Ethnici: imò Dominum nostrum Iesum Christum omnibus spoliare elogiis, vt ea transferantur ad saxum aut lignum. Tamen insimulat nos immanitatis, quòd miseros homines mactandos hostibus exponamus, propter futiles ac pueriles nugas. Adeò præclarè sentit de iis omnibus, quæ ad cultum suum instituit Deus. Nihilominus prædicat se lynceis esse oculis, ad infantiles hosce ludos perspiciendos, modò ita obfirmetur aut inebrietur, vt nihil hæsitans Deum honore ipsi debito spoliet, quò eum impertiat simulacris omnibus, quæ miseri infideles venerantur. Etenim hæc est egregia conclusio, qua vtitur: *Quoniam nullus cultus est Deo gratus, nisi is qui ex cordis integritate ipsi exhibetur: vicißim nulla simulatio ingrata esse ipsi potest, quando idolorum adorationem præ te fers tantummodo, vt gratificeris infidelibus, animo nulla idolorum religione affecto.* Verum quid excipiet ad eum Isaię locum, vbi

Isa. 42. 8, & 45. 23 Deus per os Prophetę pronũtians, se gloriam suam nemini daturum, sententiam suam exponit, Omne genu (inquiens) mihi flectetur? Quibus verbis demonstrat laudem sibi debitam non manere integram, sed ea se spoliari: si vel specie tenus cultum ac reuerentiam, quam sibi seruat, trãsferas ad idola. Do equidem, Iesum Christum glorificandum esse, ipsius vestigiis insistendo, vt nos spirituales esse demonstremus, Verùm illud controuertitur, Annon imitemur Iesum Christum, ore, pedibus, & manibus, perinde ac corde testatum facientes, non templa esse Dei, eius cultui consecrata. Quòd causatur, *Paulũ, si fuisset adeo seuerè ad seruandas cæremonias obstrictus, non ita promoturum fuisse Euangelium, vti promouit, quum esset Græcus Græcis, & Iudæus Iudæis:* respondeo vno verbo, aliam necessitatem à me non imponi, quàm à Paulo imposi- 1 *Cor.* 6
tam, Vt glorificemus Deum in corpore & 20
spiritu nostro, quæ sunt Dei: Item, vt purge- 2. *Cor.* 7.
mus nos ab omni inquinamento tam carnis 1
quàm spiritus. Illidat ad hunc parietem, quãtùm volet, vt periculum faciat, num sit robustior futurus. Quod verò docuit Paulus, id exemplo quoque comprobauit. Etenim aras i- *Act.* 17
dolorum Athenis conspiciens, tantum abest 16
vt sese ad eas simulãdi ergô proiecerit, vt cõtrà inflammatus fuerit eius spiritus, quemadmodum narrat Lucas. Quare vel ipsi pueruli possunt iudicare, quanta sit nebulonis istius impudentia, qui sustinet effutire, *ne vnũ quidẽ verbum de hoc argumento apud Paulum extare.* Verumenimuero longiùs etiam aberrat, quãdo nititur probare, *notari vbique auaritiam idololatriæ voce, quod alicubi Paulus loquatur eo* *Col.* 3. 5
modo. Num est concludendum, vocem propriam deposuisse significationem, quòd auari vocentur idololatræ per similitudinẽ? Verùm satis arguit hanc Scripturæ deprauationem Paulus, Ne errate (inquiens) neque scor- 1. *Cor.* 6.
tatores, neque idololatræ, neque mœchi, ne- 9
que molles, neque qui concumbunt cũ masculis, neque fures, neque auari, neque ebriosi, neque conuiciatores, neque rapaces regnũ
Dei possidebunt, vbi est manifestum, à Pau- 1. *Cor.* 5.
lo vnum ab altero discerni, quemadmodum 11
antea quoque fecerat. Alio etiam loco, Qui *Rom.* 2. 22
abominaris idola (inquiens) sacrilegium admittis? non agit de auaritia, sed de cultu diuino ac religione. Quid ergò stultum istum iuuat cum Paulo disputare, perinde ac si familiarissimum ipsum habens, eius mentem prorsus caperet? Præterea nunquàm demonstrabit alio spiritu ductum fuisse Paulum, quàm eo, quo Petrus & Ioannes eius collegæ acti fuerunt. Quum autem
Petrus sermoni de proteruiis, vinolentiis, 1. *Pet.* 4.
ac comessationibus idololatrias subiicit, 3
vox aliter nequit vsurpari, quàm propria ac germana significatione, pro cultu idolis exhibito, cum diuini cultus profanatione. Ioannes quoque nos cohortans, vt ca- 1. *Io.* 5. 21
ueamus nobis non ab idololatria tantùm, verùm etiam ab idolis, de auaritia minimè agit, sed omnem puri cultus Dei profanationem

damnat. Ex eo etiam liquet, non magis istum pudere mendacij, quàm pudeat canem latrare, aut asinum rudere. Persuaderet libenter, *ne vno quidem verbo idololatriam ab vllo Euangelistarum fuisse damnatam.* Atque exclamat hoc loco, *Christum Iesum, qui verus est medicus, non præteriturum fuisse silentio hunc morbum, si esset adeo lethalis.* Quasi verò suo ipsius ore non pronuntiarit, cultu externo
Mat. 4. 10 non esse adorandum nisi vnum Deum. Ten-
Mat. 4. 9 tatio enim qua ipsum oppugnabat Satanas, illud proponebat, vt procidens genu flecteret, quemadmodum disertè habent verba. Respondet, id vetitum esse. Quænam isthęc est impudentia, apertam adeò rem inficiari?
Mat. 10.32 Ad hæc seuerè adeò discipulis mandans horrendas adiiciens minas, vt se coram hominibus confiteantur, proculdubio complectitur ea omnia, quæ fidei nostræ confessionem
Matt. 10.32 concernunt. Et quādo minatur, se coram Patre suo abnegaturum eos, qui se coram hominibus abnegauerint: certum est eum non parcere illis, qui sibi cum infidelibus conuenire simulauerint. Imò ipse sensus communis dictat, longè grauius esse crimen, coram idolo procidentem adorare, quàm verbum aliquod ad obscurandam veritatem obiter dicere. Quòd si etiam per os Apostolorum suorum loquutus est Dominus, satis esse debent tam multa testimonia superius allata, ad demonstrandum externam idololatriam non minus ab eo prohiberi, quàm furta, homicidia, & scortationes. Quomodo etiam sa-
1. Pet. 4. 3 tis demonstrat Petrus oportere, vt pij omnes sint ab ea alieni. Hæc sunt ipsius verba: Satis est nobis, quòd anteacto vitæ tempore libidinem Gentium patrauerimus, quum incederemus in proteruiis, cupiditatibus, violentiis, comessationibus, compotationibus, & nefariis simulacrorum cultibus. Quamobrem illi, non concurrentibus vobis ad eandem luxus profusionem, peregrinari sibi videntur blasphemantes. Quòd si fideles simulatione licenter vsi fuissent, genua coram idolis flectendo, quò Ethnicis gratificarentur, nulla fuisset admirationis occasio. Statuendum est ergò, apertum prorsus fuisse discrimen in actione hac externa. Adeò imperitè sibi contradicit, vt obmutescere ipsum oporteat, si quæ in eo
Matt. 19.16 est verecundia, quum ait, *Interrogatum Dominum Iesum Christum, quomodo regnum Dei possidere quis possit, nos minimè ablegare ad externam illam puritatem, quam ego postulo, neque iubere vt declinentur Babylonis inquinamenta: sed satis habere, vt proximum amemus.* Inspiciant locum lectores, vbi disertè pronuntiatum legent à Domino Iesu Christo,
Matt. 19.17 seruanda esse mandata, in quibus secundum est hoc, de quo agimus, Non esse adoranda idola. Sustinuissétne turbator iste in medium adferre testimonium vsque adeò aduersus se faciens, si fuisset mentis compos?

Addit, *D. Iesum Christum Velle misericordiam, non sacrificium.* Scilicet id à Propheta dictum Hos. 6.6
minimè fuit, quo tempore sacrificia seuerè mandata erant. Quapropter Deo propositum nequaquam fuit externam populo idololatriam concedere, quam adeò seuerè vetuerat: sed solum modo demonstrare hypocritas operam ludere speciosa sua simulatione, nisi secundæ tabulæ obseruatione pietatem probent. Hoc vt capiamus meliùs, obseruandum est nihil esse cæremonias, nisi ad finem suum, purum Dei cultum, referantur. Quoniam autem plerique sunt simulationis pleni, atque ipsorum cor testimonio non respondet, quod dāt coram hominibus: idcirco Deus reuocat eos ad aliud examen, nimirum probitatis, integritatis, ac misericordiæ erga pauperes. Nō vult tamen propterea priorem tabulam annullare: vt Deum spernamus, dum conamur officio erga homines fungi. Eadem est respōsio ad illud, quod subiicit, *Vltimo die suis electis dicturum esse Dominum nostrum Iesum Christum, Venite benedicti Patris mei, qui esurientes ac sitientes cibauistis & potauistis.* Ex quo loco Matt. 25.34
colligit, *Nō exprobratum nobis iri genu flexionē coram idolis.* Verùm si locū habere debet hoc glossema, consequitur simul etiam, neminem damnandum fore, quòd Euangelio non crediderit, quòd nunquam Deū inuocauerit, neque beneficia eius agnouerit, quinimò quòd eius nomen blasphemauerit. quoniam eo loci nulla est fidei mentio, neque precum, neque gratiarum actionis. Quare si turbatorem hunc audiamus, satis foret, officium erga homines fecisse, licet Dei Maiestatem pedibus conculcasses. Quod causatur, *Totam salutis nostræ substantiam in Christo Iesu positam esse,* non consequitur idololatras seruari: quoniam Iesum Christum non possident, quando fœdis sese polluunt inquinamentis. Redeundum enim est semper ad illud principium, Negaturum esse Christum Iesum coram
Deo patre suo, & sanctis Angelis, eos qui Matt. 10.33
ipsum negauerint coram hominibus, quantumuis mali sint ac peruersi. Excipit, *Nihil obesse illi posse, qui Deum amet ac proximos.* Concedo. sed quæro, num sit Deum amare, ipsum prodere, atque honore suo spoliare, & licentia vti, ídque perpetrare, quod abominatur. Causatur, *Non omnes baptizatos puro esse corde.* Quis inficiatur, & quicum ea de re decertat? Verùm ex eo colligere, Ba- Rom. 1. 16
ptismum nihil esse, porcorum instar grunnire est, non humano loqui modo. Euangelium non est mortua cæremonia, sed viua Dei potentia. Si piorum sanctitatem non esse speciosam simulationem colligeret, rectissimè concluderet: atque hoc docemus nos. Sed quis ferat, vt ἀπροσδιονύσως colligat, *Externam omnem reuerentiam, quam Deo exhibemus nugas esse ac nanias.* Regula potius D. Iesu Christi sequenda est, vt vnum facientes, alterum ne omittamus.

Quan-

Quando septimum epist. ad Rom. citat ca-
Mat. put, vt legales cæremonias per mortem ac
23.23 resurrectionem Iesu Christi abolitas fuisse
Rom.7. demonstret, illum locum fœdè corrumpit,
4 qui ad hanc rem nullo modo facit. Sed vt e-
tiam dem, quod petit, non consequitur, o-
mnes in vniuersum cæremonias esse aboli-
tas. Neque enim Baptismus & Cœna Domi-
ni eodem loco sunt habenda, quo Circunci-
sio, & Agnus paschalis. Noui equidem, fana-
ticum hũc omnia absque vllo discrimine ab-
radere: sed eam ob rem tanto minus est fe-
rendus apud eos omnes, qui timore Dei præ-
diti sunt. Nititur deinceps refellere, quod de
vitandis scandalis docemus. Rem ab eo lo-
1.Cor.8. co aggreditur, vbi Corinthios hortatur Pau-
*13.& * lus, vt videant ne libertas ipsorum infirmis
10.3 sit offendiculo, aut eos in errorem abducat:
& satius fore demonstrat carne nunquam
vesci, quàm proximo esse offendiculo. Hoc
loco autumat, bellam sibi occasionem dari
nobis illudendi. *Si est libertas* (inquit) *res per
se non est mala.* Quid multis est opus, ad re-
tundendam huius belluæ arrogantiam? Scri-
pta mea vniuersa demonstrant, eo loci Pau-
lum agere de rebus mediis, quæ neque bonæ
sunt, neque malæ, nisi ex consequenti. At
1.Pet.2. num efficitur, res vniuersas esse huiuscemo-
16 di? Perinde istud est, ac si quis ex illo Petri
dicto, Non habendam esse libertatem veluti
malitiæ velamen, concludat scortationem,
atque ebrietatem liberam esse. Ergo palàm
est subuerti omnia ab hoc stolido, dum per-
suadere conatur, conscientias iniuria sub-
iici à nobis, rebus, quæ ipsis concessæ
sunt. Hæc enim nostra est doctrina: Si o-
mittendæ sunt vel res licitæ, quando est ali-
qua idololatriæ suspicio, qua rudes atque in-
firmi turbentur: longè magis eos esse dam-
nandos, qui actiones prorsus malas vsur-
pant, vti est coram idolo genu flectere. Iu-
1.Thes. bet Paulus, vt abstineamus ab omni spe-
5.22 cie mali, sequitúrne propterea nullum es-
se malum, nisi speciosum? Porrò illud pro-
positum habet turbator iste domonstrare,
si aliqua in re sumus liberi, esse in omni-
bus omnino liberos. Interea videtur si-
bi optimè sese expediuisse, dum scanda-
la non sunt ipsi curæ. nisi quòd addit,
*Magnum esse inter papales ac gentilitios
ritus discrimen: quod olim capitale non erat i-
dola contemnere, sed hodie nisi Papismum præ
te feras, magno in vitæ discrimine verseris.* Bel-
lum à se indictum esse crucis Iesu Cristi
nequeat apertiùs demonstrare, quàm hac
vtens oratione. Tergiuersetur in poste-
rum, & subterfugia verborúmque inuo-
lucra quærat, quantum volet: illud est sa-
tis, quòd vno verbo patefecit, Velle se per-
sequutiones declinare, & vitam cultu Dei si-
bi pretiosiorem esse. Ita eos relinquam ipsi
discipulos, qui sunt adeò molles, vt Christia-
nismum deserant, quò cum Mundo viuant.

Alio vtitur argumento, *Pauli tempore Chri-
stianos fuisse sibi ipsis inuicem notos, sed hodie i-
gnorari, quinam sint in eo numero censendi.* Re-
spondeo mandatum nobis esse, vt fidem no-
stram testatam faciamus, non solùm coram
bonis ac piis, verùm etiam coram ipsis veræ
ac puræ religionis professis hostibus. Exci-
pit, *Eum qui bonus hominum opinione videtur,
fortasse reiectum esse à Deo.* Eandem fuisse ra-
tionem quouis tempore assero. Nam Ecclesia
Dei paleā semper habuit tritico admixtam.
Cæterùm non consequimur propterea im-
munitatem, à cultu Deo præstando, & reue-
rentia, qua ipsum prosequimur, signis exter-
nis demonstranda, siue ad bonorum ædifica-
tionem, siue ad malos eò magis reddendos
inexcusabiles id faciat. Cauilli omnes, quibus
vtitur, à variis nostri seculi opinionibus non
obstant, quominus aduersus doctrinam pu-
gnet, quæ semper obtinuit in Ecclesia. *Calui-
nistæ* (inquit) *à Lutheranis dissident.* Sanè. Sed
vno consensu docemus omnes, abominan-
dam esse idololatriam. Item in eo quod per
se liberum est, omnem speciem ac suspicio-
nem idololatriæ declinādam esse. Quod sub-
iungit, fœdam adeò implicat contradictio-
nem, vt videri queat nimium hausisse. Ete-
nim fieri nequit, vt homo sobrius ita pugnet
aduersus se. *Mirum non est* (inquit) *à Paulo,
qui instar Angeli fuit, & ceu speculum perfectæ
charitatis, seruatā fuisse adeo exactam normam:
sed idiota, qui nescit adhuc quid sit fides, non est
ad eius imitationem adigendus.* Antequā pro-
grediamur, lectorem moneo, vt huius nebu-
lonis verba diligenter expendat. Nam Liber-
tinorū sermone vtens, prodit omnino se Dei
atq; omnis religionis esse contēptorem. *Opus
est* (inquit) *vt in Christo Iesu seipsum vnusquisq;
prius diligat quàm proximos.* Perinde est ac-
si dicat, Neminem Christianum esse, qui sese
tanquam idolum non adoret, in animum in-
ducens, ad summum perfectionis gradum se
peruenisse. Ex his colligit, *Ab eo stultißimè
fieri, qui perfectus quum minimè sit adhuc, sese in
mortis discrimen coniicit, vt fidem suam testatam
faciat.* Cæterùm vti à furore suo impellitur,
atq; agitatur, ait *nos, quum postulamus, vt sin-
guli externi cultus, quo Deum prosequuntur, te-
stimonium dent, plus exigere ab infirmis atque i-
diotis, quàm virtute sua ac perfectione præstiterit
Paulus.* Verū quomodo conciliabit ista cum
iis, quę modò dixit, *Nō esse infirmis atq; idiotis
imponendam legem, Pauli exemplum imitandi?*
Neque satis istud est, in deterius ruit. Quoniā
enim fideles omnes cohortamur, vt imitētur
Abrahamū, credentium patrē exprobrat, *Nos
velle pro libidine Ecclesiam regere, absq; vlla ra-
tione. Nónne summa est* (inquit) *rerū cōfusio, sim-
pliciores atq; idiotas & neophytos cū sancto Pa-
triarcha Abrahamo copulare?* Quum docet
Paulus, quæcunque scripta sunt ad nostrā do- *Rom. 15*
ctrinam scripta esse: item totā Scripturam v- *4* *2.Tim.*
tilē esse ad nostri institutionē: quæro ánnon *3.6*

sanctissimorum ac virtute præstantissimorũ quorumcũque complectatur exempla. Prçterea, quum hortatur ad imitationem sui, Imitatores mei estote, (inquiens) ánnon dirigat orationem ad minimos quosque, maximéque rudes. Imò iis verbis non contentus addit, Sicut ego sum imitator Christi. Id mirum videri minimè debet: quoniam ipse Christus discipulos alloquens, Exemplum (inquit) præbui vobis, vt prout ego feci, ita & vos faciatis. Omnis perfectionis exemplar, vult vt sibi assimilemur. accusabitne illud iste nebulo, quòd ratione careat? Noui equidem esse quædam facta particularia, quæ in exemplum trahenda non sunt: quomodo non omnibus imperatum est, vt egrediantur de terra sua, aut liberos mactatos immolent. Verùm quánam in re immoratur iste turbator? quòd fideles docemus, acquiescendum esse in Dei prouidentia, Abrahami exemplo: & quòd pro diuino cultu omnia contemnenda, atque ipsam adeò vitam negligendam affirmamus. Quid est illi hac de re disceptandi causæ? Liquet ergò hunc canem suæ ipsius vmbrç oblatrare: Veruntamen exclamat, *Nos esse immanes, qui miseros multos homines mactationi exponamus.* Quasi verò caducam hanc vitam cultu Dei æternáque animorum salute pretiosiorem esse oporteat. Reuertitur quidem ad garrulitatem sibi familiarem, *Non oportere, vt nos cremandos hostibus exponamus, propter cæremonias, quæ sunt inanes nugæ.* At memoria recolant Lectores, quid responsum ad hanc obiectionem fuerit: Cæremonias, quæ ad fidei nostræ confessionem, atque ad cultus, qui Deo exhibendus est, contestationem necessariæ sunt, longè aliter esse æstimandas, propter finem: ad quem referuntur. Ad summam, si præditus esset iste nebulo vel vna zeli gutta, ad propugnandum Dei cultum, reuerentiámque ipsi debitam, longè aliam institueret orationem. Testatur Ioannes, Christum purgantem templum illud impleuisse, quod habetur in Psalmo, Zelus domus tuæ deuorauit me: tamen agebatur de externo tantùm cultu. Docet Paulus id commune esse fidelibus vniuersis, atque in eo imitandum esse Christum, proponens, quod eodem additur versu, Oportere vt in nos incidant conuitia eorum, qui conuitiantur nomini Dei. Nonne plenis buccis est blasphemare, quum videmus Dei cultum impiis superstitionibus euerti, docere non solùm esse deferendum officium, sed consensum quoque simulandum? Paulus vbi vetuit, ne commercium habeamus cum operibus infrugiferis tenebrarum, addit esse illa arguenda iste improbus *imperitiam ac stultitiam omnium Martyrum irridet,* quotquot hactenus eam ob causam passi sunt. Nos adoritur postea, & hominem agens facetum, quærit, *cur non prodeamus ex nostris lustris vt antesignani ad incendia gra*diamur. Faciamus, frigere me ac dissolutum esse in officio faciundo, qui cæteros cohortor: num præiudicio erit doctrinæ meum peccatum? At ex Dei gratia, quod alios doceo, ad praxin ipse retuli: neque *me in vmbram ac tutum locum abdidi,* vti blaterat impudens iste. Quinimò coram Deo atque ipsius Angelis sanctè possum testari me optauisse magis eorum, qui persequutionibus agitabantur, socium esse, quàm vllis huius seculi deliciis aut dignitatibus frui. Idonei sunt testes, quibus notum est, per me non stetisse, quin hostium rabiei, quando fuit opus, vitam exponerem. Etsi enim æquè timidus sum natura, atque vllus alius: nihilominus tantum audaciæ mihi tribuerat Deus. Veruntamen visum ipsi ipsi est me ad hanc vsque diem incolumem seruare. Quòd causatur iste scurra, *fieri à me contra Christi exemplum de quo scriptum extat, percutiam pastorem & dispergentur oues gregis*: respondeo, ex eo quod caput membris præiuit, minimè consequi, non esse à singulis suo ordine, prout vocantur, sequendum. Causatur, *non perhiberi vllum ex Apostolis viuente adhuc Christo passum aliquid esse.* Cur verò rationem simul etiam non addit? Discipulos ceu in nuptiis egisse, interea dum cum spõso versati sunt. Sed monet Dominus adfuturũ tempus, quo multæ persequutiones erunt ferendæ, ac proinde hortatur, vt eò se præparent. Atqui tempus adest. Etenim Christus mortuus est & resurrexit, vt ipsi viuamus ac moriamur: & in corporibus nostris per mortem ipse glorificetur. Quare quicquid ab isto turbatore adfertur aduersus eum pugnat. Do equidem pastoribus, nisi duces ouibus præeant, isthanc ignauiam magno cedere probro. Verùm tenenda est magistri regula, vt se singuli sequantur, sicuti vocantur, ad commilitones minimè respicientes. Quum enim Petro diceret Dominus, Sequere me, excipiebat, Ioannem indicans, Hic autem quid? Sed responsum illi fuit, De Ioanne quid ad te? tu sequere me. Discamus ergò iis minimè inuidere, quibus parcit Deus. Interea tamen bibat vnusquisque calicem sibi præbitum. Apertè satis demonstrauerat hactenus impudens iste, sibi quiduis perinde esse, modò subsannatorem scurriliter agendo, frontem se perfricuisse, atque adeò instar canis prodat. Tamen prolixa sua garrulitate inebriatus licenter magis ad extremum blaterat. *Tria sunt* (inquit) *necessaria ad hominem aptum reddendum, quo Christum confiteatur. primùm vt eius certam habeat notitiam: deinde vt optimè norit diiudicare: denique vt sit à Deo missus.* Non capiant simpliciores, quid sibi velit hæc breuitas. Declarationem audiamus. *Illum* (inquit) *qui veritatem, quæ est in Christo Iesu, vult cõfiteri, oportet optime nosse, quid sit veritas. Si ita habet, necessũ est, vt veritas ab omni peccato eũ liberet.*

Nam

Marginal references: 1. Cor. 11. 1 — Ioan. 13. 15 — Ioan. 2. 17. — Psa. 69. 10. — Ephe. 5. 11 — Zach. 13. 7 — Mat. 9. 15 — Ioan. 21. 20

Nam qui peccat, vel mulierem concupiscendo, seruus est peccati. Quare nemo veritatem nouit, nisi qui Christum solum habet, in se inhabitantem. Vt rem speciosam reddat, vulgato vtitur argumento: *Non satis esse ad Christianismum vt intelligas, Papam esse Antichristum: Missam esse idololatriam: atque id genus cætera.* Porrò lubens do, oportere nos, vt Christiani simus, nouas esse creaturas, ac nos minimè nosse, quid sit Christus, veritásque Euãgelij, nisi vindicati simus ex seruitute peccati, & veterem hominem exuerimus, quò instauretur in nobis imago Dei. Verùm aliud quęritur: Nẽpe vtrũ nonnisi perfectè regeneremur. Scriptura verò vniuersa docet, necessum esse, vt fideles proficiãt ac promoueãt toto vitæ tẽpore: ac proinde neminẽ esse perfectum, sed sanctissimos quosq; in via versari adhuc, quibus sit aduersus suas infirmitates quotidie militandũ. Imò Paulus cùm se morti vicinum animaduerteret, atque adeò iam libatus esset, ait se nondum peruenisse ad metam, ad quam tendebat, sed contendere vt perueniat. Non cõsequitur ergo ex eo, quod Christus in nobis regnat, atq; ipsius Spiritus nos regit, summam atque absolutam esse in nobis puritatem & perfectionem. Contrà impudens iste prætexens, *Christianos in vita sanctitatem renouatos esse debere, contendit*; *Neminem posse Christum Iesum cõfiteri, donec purgatus sit ab omni macula ac ruga.* Quid verò ex his efficitur? Dum in hoc mundo viuimus, nulla ratione agnoscendum esse Deum, quòd simus imperfecti. Intertexat quãtum volet præclaras sententias, ad simpliciores fallendos, *Fidem non esse conciones aliquot audiuisse, aut Euãgelio credidisse*, quando redit eò, *vt neminem Christianũ esse dicat, nisi qui perfectus sit, & neminem posse Christum Iesum confiteri, nisi eum, in quo nullum sit vitium:* Euangelij professionem à solis Angelis ac sanctis de mortuis postulat. Illud quidem asserimus, vt Christum ore confiteamur, opus esse fidei radice in ipso corde. At quando nugatur iste scurra, *Nunquam tempus esse Christum confitendi, donec ab omni labe purus sis ac mundus:* hominibus, qui versantur in terris, concedit, vt Iesum Christum liceter abnegent. Verùm quæro, quósnam alloqueretur Christus, Quemcunque (inquiens) mei pudebit coram hominibus, eius me coram Deo Patre meo pudebit? Profectò meliores ac prętantiores erant tres illi, quibus postea dixit, Spiritus prõptus, sed caro infirma est. Certè Paulus vlterius progressus quàm ipsi fuerat, quum suspirans cõquearatur, se nõ facere bonum, quod vult, sed malum quod non vult. Veruntamen ad oculos idiotarum perstringendos, à scopo aberrans causatur, *stulto illo*, quem vocat, *zelo Franciscum Speram adactum ad desperationem.* Si perspectum illi est, quod de illo homine scripsi est improbus, quòd id dissimulat. Sin perspectum illi non est, supersedeat posthac de rebus ignotis garrire. Cognoscere est atque animaduertere, hominem illum turgidum fuisse ambitione atque arrogantia. Ad authoritatem sibi conciliandam, erat etiam audacior. Quando intentantur minæ, quiduis abnegat, ad vitæ incolumitatem. Vt porrò probrum suum velet, in erroneas ingreditur speculationes, ad æternum exitium se fuisse prædestinatum. Hominum gloriam si quis ambiens magnum zelum præ se ferat ad tempus: quando autem pugnandum est, victus cedat: num propterea homo Dei timens non faciat testatam fidem suam in omni simplicitate ad mortem vsque? Recitat Lucas, Paulum Ecclesiam persequentem multos adegisse ad veritatem abnegandam, atque adeò ad blasphemandum. Oportuítne propter illorum leuitatem omnes fideles mutos effici, vt ne idem paterentur incommodum? Longè aliud fuit Lucæ propositum in ea narratione. Imò potiùs Paulus, quem ita loquentem inducit, primùm se contumaciæ atque immanitatis damnat: deinde alios leuitatis, quòd non fuerint ita constantes, vti oportebat. Ad summam, quemadmodum ait Paulus, Deum veracem esse, licet omnes homines sint increduli ac mendaces: ita quando myriades hominum in fidei confessione deficerent, non oportet tamen, vt vllus fidelium propter istiusmodi scandalum deflectat. Sed mirum est, obliuione ab eo sepeliri innumeros propè Martyres, qui veritatem suo sanguine constanter obsignauerunt. Criminatur, *magnum numerum fuisse à me impulsum ad oppetendam mortem.* Scilicet non adfuit ipsis Deus, quum hilariter oppetiuerunt mortem, imò quum ad finem vsque perseuerarunt, quando vitæ incolumitas ipsis proponebatur, modò vellent aliquatenus cedere. Ecce viros, qui nullo sunt errore imbuti, accusantur tantummodo, quòd à Papatus abominationibus fecerint, secessionem vt puræ doctrinæ Euangelii adhæreant. Attentantur, solicitantur, blanditiis alliciuntur, minis ac terroribus contrà oppugnantur. Inuicta virtute resistunt rebus omnibus, & se nolle alia lege viuere, quàm Deum glorificando, testantur. Eam ob causam moriuntur. Quantumuis oblatret iste canis, tamen necesse est, vt os ipsi obstruatur. Quòd si sustinet adhuc inficiari, Deum in iis hominibus Spiritus sui virtute operari, satis mihi erit ipsiusmet verbis vti: *Istiusmodi homines, raptos quodammodo extra Mundum, atque extra seipsos, sano rectóque esse iudicio, quòd triticum glumæ, & aurum plumbo anteponant.* Quicquid illud est, si miseri vnius, qui præcipitauit in desperationis gurgitem, exemplo vtatur, ingentem hanc Martyrum multitudinem, imò spissam hanc nubem, quomodo loquitur Apostolus, obiiciam, ad oculos ipsi eruendos, quando lucem intueri detrectat. Tanta

[Marginal notes: 1. Tim. 4.16; Mar. 8. 38; Mat. 26.41; Rom. 7. 19; Act. 26.11; Rom. 3. 7; Heb. 12.1]

eft eorum,quæ fubiicit,abfurditas atque ine-
ptia,vt eum confutare me pudeat. Expedit
nihilominus,vt admoneantur paucis lectores
ipfius cùm impudentiæ tũ imperitiæ. *Paftores*
(inquit) *accepto Angeli nuntio, natum effe Dei*
Luc.2. *Filium,rem huc illuc non diuulgant, fed proficif-*
10 *cũtur Bethelem,rei veritatem indagaturi.* Con-
cedo credendum effe corde priufquam ore
Luc.2. fiat confeffio. Verùm quum additur,eos di-
17 uulgaffe,quod viderant:difcamus finguli pro
cognitionis noftræ modo alios ad veritatis
cognitionem adducere. Sicuti fcriptum eft,
Apprehendet vir manum proximi fui, &
Mich.4. dicet, Veni, afcendamus in montem Domi-
2 ni,& docebit nos vias fuas. Profectò Paulus
non vnum aut alterum,fed omnes in vniuer-
fum monet,vt alij alios doceant,atque ædifi-
Matt. cent. At excipit bonus hic filentij magifter,
16.20 *Dominum noftrum Iefum Chriftum Apoftolis*
pofteaquam fecum erant familiariter verfati, &
in nomine fuo prædicauerant,ac miracula edide-
rant,interdixiffe ne dicerent,fe effe Chriftum. Sa-
nè:fed tempus eft notandum, vicinum fuiffe
ipfum morti quæ fcandalũ illis erat futura, ad
eos à fe abalienandos: quoniam regnum ter-
renum ad fuos triumphos imaginati fuerant.
Iubet ergo vt taceant ad breue tempus,ne lu-
dibrio exponatur teftimonium,atque in po-
fterum contemnantur. In fumma vfurpan-
Pfa.11. dum eft vtrobique quod habetur in Pfalmo,
6.10 Credidi, propterea loquar: vt nemo fefe im-
mifceat muneri docendi,præter fidei menfu-
ram,quam accepit:interea autem ne fint mu-
ti,quos gratia fua illuminauit Deus. Quare
turbatoris iftius conclufio, *Iis omnibus qui*
Chriftum Iefum oculis fuis non viderunt,& ma-
nibus fuis non contrectarunt, vti de fe gloriatur
Ioannes, abftinendum effe à teftimonio veritati
1.Io.1.1 *reddendo:* ineptia eft adeò manifefta vt fit fa-
tis præterita largiore difputatione eam dete-
teftari.Hinc enim confequeretur,Paulo non
fuiffe agendum de Iefu Chrifto. Impietatem
fuam rurfus detegit,quum addit,*Eum,qui ve-*
ritatis teftis effe velit, debere profiteri, fe nun-
quam Cognouiffe Deum, aut Chriftum, aut fei-
pfum. Hoc modo omnes homines erunt im-
munes à teftata vnquam facienda gloria Dei
vel vno verbo. Etenim fi ipfum audiamus,
nemini quidquam confitendum eft,nifi per-
fecta cognitione prædito. Nunc autem vult,
vt imperitos fe effe vniuerfi profiteantur. Ita
Deo ne vnus quidem veritatis fuæ teftis in
Mar.1. orbe reftabit. Concedo, diligenter effe ca-
25 uendum, ne D. Iefus nos obiurgans, vti
diabolum obiurgauit, dicat Obmutefce:
Pfal.50. aut ne Deus nobis interdicat, quemadmo-
16 dum interdicit impiis omnibus, Quare v-
2.Tim. furpas nomen meum in ore tuo? Neque e-
2.19 nim ratione caret illa Pauli exhortatio, Dif-
cedat ab iniuftitia omnis, qui inuocat
nomen Chrifti. Nos etiam diligenter do-
Ifa.29. cemus, quod ab Ifaia demonftratur, Deum
13 eos omnes abominari, qui ore ipfi ap-
propinquant, corde autem procul ab eo ab-
funt. Verùm non efficitur propterea, necef-
fum non effe, vt in omnibus Chriftianis ac
Dei filiis concentus fit atque harmonia, cùm
internè tum externè Deum femper glorifi-
candi. Accedamus iam ad alterum caput,
quod poftulat magnus ifte doctor,nempe iu-
dicium. Citat illud, quod difcipulis dixit
Chriftus,Vos eftis fal terræ.Demus hunc lo- Matt.5.
cum ad rem facere. quid efficietur? Zelum 13
abfque iudicio inanem effe. Non eft opus,vt
fit multus in re fatis aperta comprobanda.
Magnificet ergo iudicium,quantum volet:*fit*
illud modeftiæ atque omnium virtutum magifter:
fit,(quomodo ipfe nominat,)*vitæ auriga.* Vbi
differuerit omnia, opus tamen eft quò fe iu-
diciofum probet, vt argumentum fpectet,
quod tractat. Atqui nihil eiufmodi eft in i-
pfo:vagatur tantummodo atque exilit inftar
effrenis equi. Quod caufatur, *Dominum no-* Matt.8.
ftrum Iefum Chriftum interdixiffe aliquando iis, 2
quos fanauerat, ne rem diuulgarent: non dero-
gat vniuerfali normæ, ipfum effe ab omni-
bus agnofcendum, quò colatur ab omnibus.
Imò quando etiam ad tempus poft refurre-
ctionem voluiffet latere, tempus adeft, quo
omnis lingua(quemadmodum loquitur Pau-
lus) confiteatur eum effe ad gloriam Dei Pa- Phil.2.
tris. Quare non eft verifimile, fanctum hunc 11
Apoftolum, qui excitat omnem linguam, ad
Chriftum palàm laudandum, aliqua in pura
Euangelij doctrina vtentem fimulatione lac Matt.
paruulis atque infirmis præbuiffe: fed pru- 26.33
dentiam adhibuit, qua fe ad fingulorum ca- Iud.11.
ptum accommodaret. Temeritatem Petri, 34
atque imprudentem Iephthe zelum pro-
ponit ifte turbator. fed quorfum?ad eundem
fcopum, ad quem ex Ecclefiaftico feu ex
Prouerbiis reliqua illa omnia citat, nimi- Prou.
rum tacendum effe, aut rectè loquendum. 17.27.28
At eft dæmoniaci eo prætextu velle, vt Dei Eccl.20.
veritas iaceat fepulta. Nam fidelium pru- 7
dentia non eft aftutia, qua miferis idiotis il- Matt.
ludant, & Deum iure fuo fimul etiam frau- 10.16
dent: fed iuxta Iefu Chrifti documentum,
cum columbæ fimplicitate coniuncta effe
oportet, fi moneret, moderatè loquen-
dum effe nemo contradiceret. Verùm de-
monftrat, fe ignorauiffe hactenus quid fit
modus, quum ab vno extremo in alterum
labatur. Imò videtur reliquis omnibus fi-
lentium imponere, vt fibi vni blaterare li-
ceat.Pofteaquam verò Chriftianos omnes in
Pythagoreos transformauit difcipulos, a-
deò frontem perfricuit, vt effutire fufti-
neat, *hanc ob caufam Herodi & Pilato ni-*
hil refponfum fuiffe à Domino noftro Iefu
Chrifto. Afferit, *non tacuiffe Dominum, quod*
eos duceret indignos qui noffent, quod bo-
num eft. Quamobrem ergo filuit? Re-
fpondet, *Noluiffe ipfum obeffe, quum fe*
nihil profuturum intelligeret. Excipio, Filij
Dei doctrinam non futuram fuiffe inuti-
lem,

tilem, imò vtilissimam Herodi ac Pilato, si fuissent auditores idonei. Hîc ergo aperta est contradictio. Cæterùm liquet, quàm idoneus auditor fuerit Herodes: vt pote qui
Luc.23. 11 statuisset, illudere tantùm Domino. Pilatum quoque, dicentem, Quid est veritas? manife-
Ioan. 18. 38 stum est superbè Dominum nostrum Iesum Christum contemnere: quòd sibi videretur imperitus ab eo duci. Verùm hoc præcipuum non est. Certum enim est tacuisse tum tem-
Isa.53.7 poris Dominum Iesum, vt impleret, quod prædictum de eo fuerat ab Isaia: Non aperuit os suum: sicut agnus ad mactationem ductus fuit, & non aperuit os suum. Ac profectò necessum erat, vt ore occluso condemnationem ferret, quò gloriandi ansam atque argumentum nobis daret. Veruntamen memoria recolendum est, quod scribit Paulus,
1.Tim. 6.13 Iesum Christum testatam fecisse coram Pontio Pilato bonam illam professionem, vt nobis exemplo esset. Quare si illum abnegauerimus, ipse quoque nos abnegabit. Itaque omnia deprauat iste turbator, quando Salomonis locum huc accommodat, vt demonstret fuisse à Christo sepultam Enagelij professionem. Eadem est ratio eorum, quæ subii-
Ioan.2. 18, & 8. 6 cit: *Iesum Christum non respondisse Iudæis interrogantibus, quânam auctoritate eiecisset ex templo venditores & emptores. Neque illis item respondisse, qui mulierem in adulterio deprehensam adducebant.* Quasi verò doceamus Christianorum linguas crepare semper debere, instar crepitaculorum. Nititur quidem nos istiusmodi calumnia infamare: verùm scripta nostra ab ea nos satis vindicabunt. Quinimò ipsa eius conclusio, *Non esse dandum sanctum canibus; neque proiiciendas margaritas coram porcis*, quid aliud docet, quàm id quod in scriptis meis frequenter adeò explicatum occurrit? ad quæ lectores mittò, ne tædium ipsis pariam superuacua oratione. Tertium quod propofuerat caput aggrediens explicare, interdicit, *ne vllus, nisi vocatus, sese immisceat muneri concionandi.* Nihil adfert, quod ex scriptis meis non discas satis: atque adeò longè exactius arbitror, quàm doceat vnquam ipse, aut aliquis similis. Opus ergò est ad concionatoris munus obeundum, vt ritè ad illud sis vocatus. Nemo inficiatur. Veruntamen ad rem prorsus manifestam probandam, & quæ non est controuersa, sibi nequit temperare, quin deprauet locos Scripturæ quos citat. Vel vnum illum Actorum capite 17. vbi narratur, Paulum eiecisse dæmonium ex ancillula, quæ artem vaticinandi exercebat. Impudens verò iste prophetidem illam fuisse fingit, quod tamen non est grauissimum peccatum. Obtendens enim, *concionatoris officium à nemine vsurpandum esse*; in labyrinthum ingreditur, *De Christo non esse à quoquam agendum ante Pentecostes festiuitatem.* Consequetur ergò à nemine fidei confessionem edendam, nisi accepto linguarum dono. *Spiritus sanctus est*, (inquit) *non Caluni, docere quid sit dicendum.* Concedo. Sed vbi aliquid pronuntiauit Spiritus sanctus, illi contradicere, quomodo facit iste ineptus, arrogantiæ est diabolicæ. *Iis omnibus, quibus Christus visus non est, & quos seruos suos ac testes non constituit, linguas esse frenandas* asserit. Demus id ita esse. Verùm quando in genere de omnibus fidelibus, ita loquitur Deus
per Isaiam Prophetam, Vos estis testes mei, Isa.43. 10
& seruus meus, quem elegi: colligo neminem Christiani appellatione dignum esse, qui fidem suam testatam non faciat, quando opus est, ea ratione atque occasione, quam ipsi præbet Deus. Si damnanda est temeritas atque arrogantia, scripta mea testantur satis, quæ mea sit sententia. At sobrietas ac modestia filiorum Dei, non facit eos truncos, vt credant, muti manentes. Vniuersalis istius turbatoris conclusio est fanaticarum allegoriarum coaceruatio, quibus tamen fœdas interserit blasphemias. *Qui* Apoc. 6.10
propter cæremonias (inquit) patiuntur, diabolo moriuntur. At quemadmodum nouimus, Martyrum sanguinem vindictam aduersus eos omnes summis clamoribus postulare, qui illum effuderunt iniustè: ita nulla eius est gutta, quæ grauem pœnam ab hoc cane, aduersus eum istiusmodi conuicia euomente, non sit repetitura. Verborum bombo, quo vtitur, totum orbem perculsurus sibi videtur. Profectò adeò bellè interpretatur linguam Hebraicam, vt illius ne peritissimus quidem vllus sit quidquam assequuturus. Nugamenta isthæc si demas, ipsius finis simij refert anum. Nam vel ab ipsis infantibus pudenda perspiciatur turpitudo. Illud tantùm monebo, vt expendant lectores, quo iure sibi congruere dicat Pauli sententiam, Nullam rem posse fi-
deles separare à charitate Dei. Supersedeo Rom. 8. 39
in præsentia ipsius inscitiam in loci interpretatione demonstrare. Verùm quomodo gloriari audet, se ex illorum esse numero? Etenim disertè illud scriptum extat, Si huiuscemodi volumus haberi, opus esse, nos Spiritum adoptionis, non seruitutis accepisse, per quem clamemus, Abba Pater: at- Rom. 8. 15.17
que opus esse, vt cum Iesu Christo patiamur, quò cum eo glorificemur. Contrà verò impudens iste vult, vt Dei nomen sepultum iaceat: vt prudentiam in silentio ponamus: vt latitantes omnes persequutiones egregiè declinemus. Cæterùm quod Paulus pronuntiat nos superaturos quid-
quid nobis aduersatur, propter charitatem Rom. 8. 39
erga nos Dei, vti habent disertè verba: iste ineptus sensum inuertens *amorem intelligit, quo Deum nos prosequimur.* Missum faciamus hunc errorem. Quomodo distinguas eos, qui Deum amant, ab hostibus ac contem-
ptoribus maiestatis ipsius? Arbitror Dauidis Psal.18. 2, & 50

exemplum nobis fore instar lydij lapidis, ad hanc rem examinandam. Etenim vbi se Dominum dilecturum esse dixit, addit se in Gentibus illum prædicaturum, & nomini ipsius cantaturum cantica. Quapropter ingrato huic nebuloni aliud nihil restat, nisi vt aquæ instar effluat, ac tandem interea horrenda aliqua ratione, cum iis omnibus, quos in sectam suam pertraxerit execrandam.

SECVNDÆ PARTIS

TRACTATVVM VARIORVM D. IOANNIS CALVINI

CLASSIS QVARTA.

ADMONITIO ADVERSVS ASTROLOGIAM, QVAM IVDICIARIAM VOCANT.

Ex Gall.

DIvvs Paulus de re nos admonet magnopere quidem necessaria: sed quæ tamen à perpaucis animaduersa, ac notata est: Nempe, quibus curæ nihil est quemadmodum cum syncera conscientia versentur, eos à fide deflectere, atque aberrare. Nam innuit eos, qui suas conscientias polluunt, sese totos prauitati mancipantes, non modò indignos esse qui impura Dei notitia contineantur; verùm etiam promereri, vt cæcitate affecti horribili, variis erroribus & falsis opinionibus traducantur. Mirum est autem quò tam leuem cogitationem eius rei suscipiamus: cùm quidem illius tot documenta quotidie nobis versentur ob oculos. Constat enim Deum, quibus gustum aliquem suæ veritatis impertierat, iis nunquam eam adimere, nisi cùm indignè illam susceperint: eaque adeò ad vanam ambitionem, aut alias affectiones carnis abusi sint. Enimuero cùm ij, qui pecunias possident, adeò sint in iis asseruandis vigilantes, atque industrij, æquum erat inestimabilem hunc Euangelij thesaurum, quando eo nos Deus ditauit, in bona conscientia quasi includi: quæ vt ita dicam, vera est arca, cui tanquam fidæ & sanctæ custodiæ committi debeat, ne à Satana nobis eripiatur. Verùm, quid contrà fit? Magna pars hominum vtitur verbo Dei, quasi parato argumento, quo se det in sermonem, in circulis & congressionibus quotidianis. Alij ducuntur ambitione: alij sua sectantur commoda: quinetiam quidem eo ad lenocinium abutuntur, vt inde sibi aditum in consuetudinem muliercularum comparent. Plerique quamobrem eius notitiam affectent, ne satis quidem perspectum & constitutum habent: nisi quod eos pudet, cùm alios intelligentes videant, se propter inscitiam paruipendi. Vtut sit, omnes propemodum, aut plerique sanè omnium, hanc salutis doctrinam traducunt ad nescio quam profanam philosophiam. Quod certè tam immane sacrilegium, Deus ferre nullo modo potest. Est enim eius verbum sacratius, quàm vt eo ad hunc modum abuti liceat. Viuum illud esse oportet, eiúsque vis atque efficacitatis, vt in ipsa etiam corda permanet, excussurum existimaturúmque quicquid inest in homine, ipsásque adeò ossium medullas, vt inquit Apostolus. Si ad ludum & oblectamentum rapiatur, an putemus Deum toleraturum esse, vt vis illius ita conuellatur, & vana, ac prorsus inanis existimetur? Munus eius est, hominem arguere (sicuti Paulus scribit) vt se ipse condemnare discat: & sese abiiciendo, gloriam Deo tribuere. Si ad iactationem & inanem gloriam rapiatur, nónne hæc peruersitas grauissimum aliquod supplicium promeretur? Id nos debuit ad imaginem Dei renouare: corrigens & emendans id quod è nostro in nobis est. Si quis ab eo ipso quasi authore, occasionem arripiat suis flagitiis indormiendi, atque in iis adhærescendi: nónne æquum est, Deum animaduertere non in hunc modò tantùm abusum, quo scilicet cibus in venenum conuersus est, verùm in hoc etiam tantum sacrilegium: cùm bene beatéque viuendi regula, ad vitiorum scelerúmque omnium licentiam abutimur? Nec verò valdè operæpretium est, isto-

Hebr. 4.12

1.Cor.14

2.Cor.3

istorum vitam subtiliter explicare, qui se profitentur veritatem Euangelij notam perspectamque habere: nam, vt semel dicam, illud sanè constat: qui resipuisse & sese ad bonam frugem, vt dicitur, recepisse debuerant, plerosque deteriores euasisse: cæteros, in instituto, tanquam in luto adhærescere, certè quamminimum emendationis apparere. Paulus de resipiscentia commemorans, & emendatione, quam in Christianorum moribus esse decet, deque his fructibus, quos ex noua eorum vita profundi atque enitere oportet, ex quo scilicet ad imaginem Filij Dei renouati ac restituti sunt: qui furabatur, inquit posthac ne furetur. Quo dicto, percommodè significat, quòd, si priùs de via aberrauerimus, simul atque Dominus nostri misertus, voluntatem nobis suam patefecit, continuò relicto instituto cursu, remigrandum esse: & habenas, vt ita dicam, reflectēdas. Atqui, qui se hodie Christianos profitentur, ij sibi quasi religione soluti permittunt, aliorum saltem esse similes: vt, qui prius luxuria diffluere consueuerant, nullum suæ turpitudinis finem faciant. Ioci, ludorum commissiones, omnia oblectamentorum genera, blasphemiæ, flagrant & vigent non minùs, quàm vnquam antea. Iacturæ, sumptibus infinitis & superuacuis, pōpæ, magnificentiæ quæruntur excusationes: in differentia nominantur: cum tamen ea nemo non videat, superbiæ duntaxat, & ambitioni, atque vanitati seruire. Quid? quòd singuli ordines suum sibi seorsum ab aliis Euangelium habent, prout cuiusque arbitratu fingitur? vt iam non minus dispar ac dissimile sit Euangelium aulicorum, ab eo quod magistratuum est, aut aduocatorum, aut mercatorum, quàm nummi inter se differant, figura impressi varia, planéque dispari: nisi quòd eorum vnumquodque vnam eandémque persimilem habet notam: è mundo enim sunt omnia, ac terrena: in quo nihil habent omnino cum Christo commune, qui nos inde reuocare nititur.

Eph. 4. 28

Itaque non iniustam, sed debitam pœnam meritamque persoluunt, qui Euangelij doctrinam ita dedecorant: cùm ignominiis omnibus obruuntur, & à Deo, ad eiúsque despectum ac ludibrium exponuntur: quandoquidem occasionem sanctissimi illius nominis blasphemandi præbuerunt. Par est præterea, vt eos non modò stupore, verùm etiam immanitate Deus opprimat, & mentem illis ac rationem adimat, postquam illa vti sapiētia commodè ac ratione non potuerunt, quā etiam Angeli ac spiritus cœlestes admirātur. Atque hinc scilicet tot leues opiniones, ac potiùs delirationes, quasi à fonte deriuantur: quæ quanuis ne vmbram quidem vllā probabilitatis ostendant, ita tamen excipiuntur, atque etiam approbantur, quasi edita è cœlo oracula. Denique, cùm arrogantia sit vera radix omnium hæresum, vagarum errantiúmq; opinionum, commentitiorum & impiorum dogmatū, nemini mirum videri debet, cum Deus eos in tot errores turbulentos labi sinit, qui veram regulam non retinuerunt, qua in obedientia veritatis constanter permanerent: sese scilicet sub illius metu ac reuerentia submittentes. At enim cùm hæc sit quædam huius ætatis labes & macula, hodiéque, si vnquam antea, vel maximè grassetur, nos quidem illius fructus vberrimos nunc videmus. Itaque, quotquot nunc errores vbique grassantur, totidem sunt supplicia hominum peruicaciæ: qui sacrosancto Dei verbo abusi sunt. Quos, quia non est in animo persequi atque enumerare singulos, quippe qui sunt innumerabiles, exemplū vnum retulisse contentus ero.

Inuasit iam inde ab antiquis temporibus, animos hominum, quasi tabes quædā & contagio, stulta quædā curiositas ex cœli & stellarum situ prædicendi quid cuique euenturum, & quo quisque fato natus esset: indéque consilium exquirendi. Quam quidem diabolicam esse superstitionem nos deinceps, adiuuante Deo, probabimus. Et sanè vna omnium voce & consensu tanquam humano generi exitialis, iampridem explosa & repudiata est: nūc verò ita renouatur, vt multi, qui se arbitrantur ingenio præstare cæteris, eámque adeo apud homines existimationem habuêre, ea propè superstitione fascinētur. Quòd si Deus nobis Euangelij sui puritatem nostra hac ætate non illustrasset, cùm tamen humaniores literas excitarit, quæ sunt ad vitam moderandam perutiles: & commodis hominum seruientes, simul illius gloriæ seruire possunt, meritò certè, & optimo iure illorum ingratitudinem vlcisceretur, qui solidis & firmis rebus minimè contenti, in aere (vt dicitur) peruagari gestiunt. Iam verò, postquam vtrunque nobis largitus est, id est, & artes & disciplinas redintegrauit, præsertim autem puram doctrinæ suæ cœlestis cognitionem nobis restituit, quæ nos ad eum perducat, atque in sublimia & admiranda illius mysteria introducat: si qui eo vsu, cui esse potuissent, postposito, malunt huc & illuc errore vagari, quàm intra cancellos cōsistere, nónne pœnam altero tanto grauiorem promerentur? Id quod etiam vsu venit: cùm quidam adeò de mente & sanitate deiecti sunt, vt omne studium omnémque operam ad imposturam inanissimam applicent: in qua laboriosissimè miserriméque, sine vllo tamen fructu, se cruciant. Scio quibus titulis mentiantur huic tam stolidæ superstitioni colorem. Nemo neget, sciētiam Astrologiæ in primis esse nobilem, honoreque summo dignissimam. Itaque quasi quodam pallio, ita se isto titulo operiūt: se nanq; Mathematicos nominant: quo verbo ij significātur, qui sunt artium liberalium professores.

Hoc quidem nihil sanè noui: eorum enim authores ac magistri iampridem vt alios in fraudem atque in errorem impellerent, idem ipsum obtendebant. Sed nos, cùm ipsis (quod aiunt) oculis iudicauerimus, istam illorũ delirationem, nullo, neque Astrologiæ, neque vllius artis subsidio fundatam, atque constitutam esse, nihil erit quamobrem quisquam istis laruis obstupescat: nisi si pueros fortasse perterrant. Quinetiam homines mediocri quadam eruditione præditi, meo isto admonitu magnopere ad sibi cauendum ac prouidendum non indigebunt. Ita noster hic libellus ad rudes potiùs, atque illiteratos pertinebit: qui cùm veram & germanam Astrologiam ab ista sortilegorũ superstitione discernere nequeant, facilè in errorem induci possint. Hoc igitur primo loco videamus, quatenus Astrologia vera progrediatur: quæ planè aliud nihil est, quàm ordinis naturalis cognitio, eiúsque dispositionis, quã Deus in stellis & syderibus ordinandis adhibuit: vnde cuiusque officium & natura, describi possit: & ad suum finem vsumque reduci. Perspicuũm est quod scribit Moses: Solem ac Lunam cõditam esse à Domino, quibus & dies, & noctes, menses, anni & tempora gubernarentur. Quibus verbis, quæcunque ad agriculturam & Reipublicæ gerendæ rationem atque prudentiam attinent, complectitur. Eorum autem, ipsum etiam vulgus, nonnulla primoribus (vt aiunt) labris degustat. Sed Astrologiæ scientia, præter effectum, causas etiam ipsas demonstrat. Exempli causa: Nemo tam idiota est, ac rerum omnium rudis, qui nõ videat, æstate dies esse longiores, quàm hyeme: gelidam esse hyemem, æstatem verò calidam: sed nõ tamen vsque eò progreditur, vt quamobrẽ aut quomodo id fiat, diiudicet. Defectiones Solis & Lunæ, vnicuique notæ sunt: sed earum causæ obscuræ ac reconditæ, nisi ex arte & doctrina perdiscantur. Nihil opus est magistro, qui doceat stellas cœlo inhęrescere: sed non est cuiusuis, earum motus, conuersiones, occursus, interstitionésq; notare. Hoc enim raram ac singularem peritiam desiderat. Astrologiæ igitur hic vsus est, stellarum scilicet cursus ac progressiones quà tẽporis, quà ordinis & situs describendi causa notare. Temporis quidem, vt quo quæque stella spatio: ipsúmque adeò cœlum conuersionẽ suam compleat, cognoscatur. Situs verò ad iudicandum quanto inuicẽ interuallo dissideant: ad motus rectos, atque obliquos, ac penè cõtrarios discernendos: indeque notandum, cur potiùs Sol à nobis hyeme quàm æstate longius distet: cur æstate diutius apud nos commoretur, quàm hyeme: circa quod signum orbis eius, qui Græcè ζωδιακὸς dicitur, singulis mensibus versetur: quos habeat cum cæteris syderibus occursus. quamobrem Luna ortum aut obitum accessu aut recessu Solis accipiat: quæ causa sit Solis & Lunæ defectionum: vt etiam ipsa graduum & momentorum interualla dimetiri possis. His quasi iactis fundamentis, sequuntur deinde effectus, quos hîc quidem in terris videmus: sed Astrologiæ beneficio, causam suam atque originem supra nos habere cognoscimus: neque id tantùm, postquam elapsi sunt: verùm ità, vt multò antè prospici, atque prouideri possint. Nemo non videt pluuias, grandines, niues: nemo ventorum strepitus non audit: sed nemo, nisi qui adiutus est Astrologia, causas eorum in natura esse positas intelligit: quæ ipsa, vt diximus, natura, etiam in posterũm coniiciendi facultatem aliquam suppeditat: tametsi nulla certa aut perpetua regula tradi possit. Sed nos de ordinario atque vsitato cursu loquimur: cui nihil quicquam extrinsecus accidens officit. Hîc autem totius eius disputationis cardo vertitur, de qua nos deinceps explicare conabimur. Nam isti adulterini Astrologi, enuntiationem illam sumunt, quæ proculdubio vera est ac fixa: nempe, Omnia terrena corpora, &, vt generatim loquamur omnia inferiora corpora cum astrorum cursu cognationem quandam habere: atque inde qualitatem aliquam ducere. Verùm illi hoc enuntiatum perperam accommodant: nam Astrologia naturalis hæc quidem inferiora corpora à Luna affici inde monstrabit, quòd ostreis & conchyliis contingat, vt cùm Luna crescant pariter, paritérq; decrescant: itémque ossium medullis Lunę plenum ac tenuè lumen moderetur. Ab eadem quoque vera Astrologiæ scientia medici ducunt quod habent iudicij, ad sanguinis detractionem, potiones, pillulas, & alia eiusmodi in tempore adhibenda. Itaque fatendum est, humanorum corporum habitudini, nonnihil esse cum syderibus cognationis. Hæc igitur omnia, vt modò dixi, Astrologia naturali comprehenduntur. Sed quidam impostores, qui artis prætextu vlterius progredi voluerunt, aliam quandam speciem commenti sunt: quam Iudiciariam appellant. Ea autem duabus maximè in rebus posita est: primùm vt non modò naturam hominum, & corporum habitudinem notã ac perspectam habeant: verùmetiam quid cuique euenturum sit, & quid quisque in vita aut acturus sit, aut passurus, cognoscant: præterea quos exitus habitura sint ea consilia, quæ homines inter se contrahentes, ineunt, & vt semel dicã, de totius mundi statu iudicẽt. Nos, quæ ad cuiusque, ex natali die, habitudinem constitutionémque attinent, initio videamus. Quemadmodum autem nullus est tam absurdus error, & impudens, quin aliquem veritatis colorem mutuetur, ita hercle fateor. quòd ad corporis constitutionẽ attinet, præsertim verò ad effectus, qui corporis qualitati participant, eós quadam ex parte ab astris pẽdere, aut certè consensum, & vt Græci appellant συμπάθειαν quandam cum illis habere: veluti

veluti cùm quis ad bilem atram propensior dicitur, quàm ad pituitam: aut contrà: quanquam etiam in hoc genere pleraque diligenter obseruanda. Mathematici nostri, quibuscum nobis nunc res est, iudicium ex nascendi tempore faciunt. Ego contrà affirmo, generandi tempus potiùs spectandum esse, quod plerunque ignotum est, neq; enim perpetuò pariendi certum ac definitũ tempus præscriptum est. Tergiuersentur quantum volent: certè vi rationis fateri cogentur, astra nõ tantum in nascendi, quantum in generandi tẽpus, ad certam scilicet homini qualitatem informandam valere: cuius etiam rei quotidianus vsus documento est. Præclarè namque Persius, cùm vno eodémque temporis pũcto natos, dissimiles & naturas & vitas & casus habere significaret, *Geminos*, (ait) *Horoscope varo Producis genio.*

Hoc enim identidẽ etiam in geminis fratribus vsu venit: quorũ alter alterius non minus dispar, ac dissimilis erit, quàm si diuersissimo cœli ac stellarum statu natus esset. Mitto, quòd, ad iudicandum etiam ex ipso nascẽdi tempore, statuendúmque de cuiusquã hominis natura, præter quàm quod singulos eius horæ gradus, in qua natus est, diligenter notatos atq; descriptos oportuit, necesse esset Genethliacũ (Chaldæum Latinè dicimus) manu astrolabium suum tenere: neque enim horologio fidere satis tutum est. Atqui, sic se rem habere constat, vt si perpauca temporis momenta aberres, magna fiat cœli & stellarũ inclinatio. Verùm (vt maximè iudicandũ sit ex generandi vel nascendi tempore, illud tamen mihi velim respondeant: Nónne sexus, alias omnes animalis qualitates longè latéq; superat? Atqui, vno eodémque temporis articulo, in vno eodémque vtero concipientur mas & fœmina: eodémque momento alia marem pariet, alia fœminam. Vnde ista igitur varietas in eo quod est potissimum, nisi quod astrorum non est tanta vis, quantam isti perhibent? Quòd si etiam adhibenda esset comparatio, certo certius est, semen parentis vtriusque, vim afficiendi longè maiorem habere, quàm omnia sydera: & tamen id ipsum sæpenumero fallere nemo non videt: potest enim constitutio esse dissimilis. Ponamus igitur homines duos natura longè inter se differentes: quibus etiam vxores sunt æquè dissimili natura: eodem ab vtrisque, temporis puncto conceptos, eodem susceptos esse liberos: sanè vsu venire videbimus, vt liberi, parentum constitutione potiùs afficiantur, quã vllo syderum affectu, qui tamen vtrisque par similísque contigit. Eiúsque rei ratio ita perspicua est, vt nemo, qui sit modò syncero iudicio contrà existiment. Quid igitur dicendum de ea videtur affectione, atque, vt illi loquuntur, influentia, quæ ab orbibus illis cœlestibus permanat in homines? Fateor secundum ea quæ superius attigi, astrorum esse aliquem concentum, qui habitudines informet: easq; præsertim, quæ sunt corporis propriæ: sed eam esse causam præcipuam, hoc verò inficior. Quinetiam affirmo seminis, vnde fœtus nascitur, vim esse multò maiorem, quã causarum naturalium, quas inferiores appellant. Dico præterea, nullo fundamento niti Astrologos, dum ex partus potiùs, quàm ex conceptionis tempore, iudicium faciunt. Atqui, conceptionis tempus ignorant: ex quo efficitur, nihil eos certi, nihil explorati iudicare posse. Addo etiam illud, Deum in plerosque singulari quodam fauore efficacem esse: etiam in ipsorum natura informanda: vt iam vis astrorum nihil ad eam pertineat: aut certè ita demersa, latens, obscurata sit, vt hominibus apparere non possit. Hactenus de iis quæ ad propensionem naturalem attinent. Quòd si ad ea beneficia veniamus, quæ Deus filiis suis impertitur, cùm eos Spiritu suo reformat, adeoq; immutat, vt meritò noui homines nominentur: quid ad hæc astrorum omnium aspectus pertinebit? hæccine Deus æternæ electionis suæ fundamenta posuit? Si Chaldæi nostri affirmant, licere saltem iis vti, quasi causis inferioribus & proximis: nimis hæc profectò frigida & ignaua cauillatio est. Videmus enim Deum de industria nos ab istiusmodi cogitatione reuocare, cũ eos voluit secundos in lucem ingredi, quos præferre decreuerat: quemadmodum in Iacob exemplum habemus. Ecquid enim causę est, cur Esau, quem repudiare constituerat, prior in lucem est editus, nisi quòd Deus, naturæ communem atque vsitatum ordinem infringens, altius mentes nostras erigere voluit: eo nos admonens, debere nostros oculos in solam illius voluntatem intentos & infixos esse: neque ad alias vllas causas inquirendas, deflectendos. Quamobrem hoc vnum fixum in animis nostris teneamus, in eóque vestigia premamus, Deum ita homines vocatione sua reformare, vt planè noui fiant. Disertè scriptum est de Saule, quòd cùm Dominus vult ad regnum suscipiendum illum præparare, eum planè alium atque antea fuerit redditurus est. Certè, hoc ille ex cœli ac stellarum situ non consequitur: sed in ipso Deus est efficax præter naturæ ordinem: & præterquam quòd humana ratione atque intelligentia comprehendi potest. Si hoc in eo efficit, quem ad temporalem administrationem elegerat, qualem in iis futurum existimamus, quos sibi filios & hæredes regni cœlestis adoptauit? Enimuerò, vniuersam mundi fabricam rerúmque naturam, longo interuallo superet necesse est. Et certè sic se res habet, vt quisquis negat regenerationem, Dei opus esse, vniuersam rerum naturam exuperans, is non modò se profanum esse demonstret, sed religionem Christianã planè repudiet atque aspernetur. Itaque vim astrorũ interea continere debemus,

quæ cum ad res humanas, tum verò ad corpus,& primam naturæ propensionē attinent: atque id excludere, quod Deus singulari fauore aliis atque aliis, nullis vtens ordinariis adminiculis, impertit: prȩsertim autem emēdationem illam, quam in electis suis perficit, Spiritu suo eos renouans.

Verùm hæc adulterina & fallax Astrologia, non contenta morum & valetudinis hominum constitutionem informasse, suum etiam imperium latius extendit. Quid enim cuique in vita euenturum: præterea quando & quomodo quisque sit moriturus, diuinat. In quo mediusfidius præter meram temeritatem quid aliud sit non video. Rationis enim & iudicij planè nihil est: nam vt maximè possint sydera, qualitates quasdam in hominibus informare: non tamen efficient, vt postea vel hoc vel illud aliunde illis eueniat. Itaque Chaldæus, etsi hominem esse industrium, & ad rem attentum iudicare valeat. minimè tamen hariolari poterit, hæreditatem ei aliquam esse obuenturam: quippe cùm euenta huiusmodi in alterius, non ipsius arbitrio ac voluntate posita sint. Atque hæc scilicet ipsa causa est, quamobrem iam olim vulgò dictum est, istos personatos Astrologos auribus implendis, exhauriendis verò loculis esse idoneos: nimirum, qui antè prosperos euentus prædicentes, curiosos vento pascunt, eósque pro suo arbitratu emungunt, postquam semel eos præstigiis suis inescarunt. Prædicent igitur, quot vxores aliquis habiturus est. Quid? etiámne in illius natalitio sydere id quod vxoris illius primæ sydus natalitium est, reperiunt: vt quis vitæ terminus illi futurus est, intelligant? Nulla igitur fœminæ propria natalitia sydera possidebunt: siquidem virorum syderibus sunt obnoxiæ. Denique, priuati cuiusque hominis horoscopus iudicium ac notationem vniuersi status alicuius regionis comprehenderet: cùm quidem isti se profiteantur posse prȩdicere, num in coniugio fortunatus aliquis futurus est: num aduersa aut prospera fortuna peregrinaturus: quæ discrimina subiturus: vtrum morbo an gladio obiturus. Videamus nunc quot cum hominibus negotia nobis contrahenda sint. Nisi si illorum omnium & fortunas & voluntates in manu, vt dicitur, habeant, quibus ad suum arbitrium libidinémque moderentur, ecquid tandem nobis de iis polliceri possint? Est igitur id, quod modò dixi, sanè verissimum, ita scilicet illos de homine iudicare non posse, sicuti profitentur, quin illius natalitium sydus, sit illis speculum, in quo eos omnes, quibuscum versabitur, contemplentur. Æstimetur nunc adhibita ratione atque iudicio, num hoc fieri vllo modo possit: aut si sit vlla in ea re similitudo veri.

Concludo igitur, omnes istos, qui tantum sibi sumunt, vt ex natalitio cuiusque sydere, quid cuique euenturum sit, iactent se posse animaduertere, meros esse impostores, præstigiatores, planos: quippe cùm aliunde permanent causæ. Ne sim longus, si omnia persequar exempla, quæ commemorari possint, vnum hoc solùm attingam. Sæpenumerò vno prælio ceciderunt hominū sexaginta millia. Non persequor maiores clades: quod satis crebrò contigit, id commemoro. Quæro, nū iis omnibus, quos ita mors eadem copulauit, vnus horoscopus, vnum idémque astrum assignari debeat. Si respondeant, id quod rarius est, minúsque sæpe accidit, nòn debere communibus artis cuiusdam prȩceptis derogare, id quidem iam esset subterfugium minimè audiendum: nos enim de communibus & peruagatis rebus loquimur. Tradūt historiæ, viginti præliis trecenta millia hominum in Hispania cecidisse. Vt nihil exactius perscrutemur: cui tādem dubium est, quin ij, qui ad istum modum è vita vna omnes excesserunt, dissimiliter affecto cœlo in eam ingressi sint? Verū hoc illud est: in tanta turba ac multitudine, Capricornus, Aries, Taurus, ita se inuicem cornibus feriunt, vt omnia confundantur ac perturbentur. Aquarius aquæ tantam vim effundit, vt eluuionem immittat. Virgo, suam virginitatem violat. Cancer retrorsum graditur. Leo, cauda sua tam insidiosè percutit, vt animaduerti nequeat. Gemini, adeo inter se immiscentur, vt in vnū euadant. Sagittarius, ex insidiis ictus infligit. Libra, fallax est & iniqua. Pisces, ita se in aquam immergunt, vt prorsus non appareant.

Quin etiam nostri homines non contenti, ad natalem vsque diem maiores pennas nido extendisse, vt ille dixit: iudicium præterea, vel potiùs diuinationem, de omnibus consiliis atque institutis vsurpant. Exempli causa: Si cui in patria negotium est, vnde nūc ducentis abest, trecentísve milliaribus: veniet Astrologus qui de cœlo feruet, atque animaduertat, quo temporis momento commodissimum erit iter ingredi: nimirum, vt quindecim pòst diebus, reperiat eos quibuscum illi negotium est, probè affectos: quo tempore, is cœli ac stellarum positus, qui secunda omnia illi promittebat, inclinatus erit. Obsecro, si quæ vis in syderibus inesset, quæ ad hominum vsque consilia atque instituta pertineret, nónne in iis solis consideratio versari deberet, quæ tum regnant ac dominantur cùm negotiū conficitur? Quæ tandem ista dementia est, si merces quasdam, ab eo qui trans mare negotiationē exercet, empturus sum, affirmare sydera quȩ profectionis meæ tempore dominantur, felicem successum mihi polliceri: quæ verò dum expeditur negotium, principatū obtinent, eorum vim esse nullā? Ac mihi quidē profectò eius historiæ in mentē venit, quam de Cardinali Farnesio cōmemorant: qui cū nescio quò legatus profectionē pararet, astrorū interpretē apposuit,

qui

qui cœli ac ſtellarum ſignificationem expiſcaretur, ſi quando videlicet, proſperam illius legationi fortunam portenderet. Ipſe interea prandium imperat, diſcumbit, nec mora, ecce tibi ex tranſuerſo Aſtrologus, extemplo iubet hominem ſi bonis auſpiciis legationem obire cuperet, properè in equum aſcendere. Quæſo, ſi paululo tardiùs diſceſſiſſet, pranſus liberè & ſolutè, & veſperi ad idem hoſpitium quo conſtituerat, perueniſſet, ecquid tandem ea re vel adiumenti vel incommodi retuliſſet? Quis non videt huius primam ac præcipuam habendam eſſe rationem, vt quomodo affecto cœlo, compoſitíſque ſyderibus res tranſigitur, intelligatur? nos enim, quaſi fidem iſtis aliquam adhiberi oporteat, ita loquimur. Sed hoc quicquid eſt, meras eſſe nugas & mendacia, planè perſpicuum eſt. Audiui qui de nonnullis fanaticis narrarent: quòd in mulum aſcendere, niſi bona via ab aſtris impetrata non audeant: finge talem eſſe quempiam è ſupremæ cuiuſdam curiæ ſenatoribus. Sunt horæ certæ atque conſtitutæ, quibus vnà omnes conueniant. Ac ſunt fortaſſe viginti numero iudices quos eadẽ lex & regula ſubiectos tenet: ſed aſtrorum affectio aliis atque aliis longè diſſimilis nihilominus, omnes pariter lex euocat, quid tum fieri oportebit? ſi Aſtrologiæ regula ſequenda eſt, tantum abeſt vt vlla vnquam controuerſia poſſit dirimi, vt ne tres quidem iudices ad vllam cauſam audiendam conuenire poſſint. Aut igitur aſtra inuertenda ſunt, vt alio quoquo modo in conſenſum concentúmque reducantur: aut omnis politia, Reique publicæ gerendæ ratio planè reſcindenda eſt. Atqui, hunc ordinem à Deo probari conſtat, cùm tempus certum ac ſtatutum eſt, quo exerceantur iudicia eius, verbum in concione audiatur, Sacramenta recipiantur, nulla cœli ac ſtellarum ſitus habita ratione. Si animus in ſtellarum curſu occupatus, ordinem à Deo conſtitutum negligit, & ſeſe quiſque aliò atque aliò ſeorſum recipit, vulgarem & communem hominum conſuetudinem aſpernãs, nónne à ſe ipſe Deus diſſentiet? Quo tandem loco ſtabit illa immenſa, & infinita ſapientia, qua omnia tam ornatè & concinnè quaſi dimenſa diſpoſuit: ſi nulla ex parte mos illis geri poteſt, quin ſimul ab eo ordine recedatur, quem in natura conſtituit? Enimuerò in hoc genus hominum ridiculum illud aptiſſimè torquebitur, quo ab ancilla ſua Philoſophus quidam olim deluſus eſt, qui cùm & mentem & oculos in cœli plagas maiorem in modum intentos haberet, neque quod ante pedes eſſet, animaduerteret: falſò impreſſo veſtigio, prolapſus, in foueam incidit: tum illa ridens, Sanè, inquit: nihil enim vtilius, quàm ea, quæ propiùs ad nos pertinent, animaduertere. Neque verò hunc iocum velim in doctos & peritos Aſtrologos torquere: quorum nulla ſatis magna laus tribui laborí poteſt, quem vt nobis cœlorum arcana deſcriberent, quatenus id ſeruire Dei gloriæ, & nobis vſui eſſe poſſet, ſtudioſè ſuſceperunt. Iſtos verò ſpeculatores, venatoréſq; non naturæ, vt ille dixit, ſed inanium ſomniorum, qui ſibi nubes propemodum peruagari videntur, neque tamen quò Deus illos euocet, aſpiciunt, nullámque ſuarum habent partium rationem: ab eo curſu deflectunt, quem illis Dominus præſcripſit, quid proximis ſuis præſtare deceat, quod officium cultúmque tribuere, nullam curam, nullam cogitationem ſuſcipiunt: nónne ratio poſtulat vt Deus probris omnibus afficiat, & non modò pedibus impingere, verũetiam ad extremum ipſa ceruice præcipites ferri patiatur?

Poſtquam vnumquenque noſtrûm iuriſdictioni ſuæ aſtronomicæ Chaldæi ſubiecerũt, idem ſibi imperium in vniuerſum mundi ſtatum arrogant. Fateor autem equidem, ſecundùm ea quæ ſuperius à nobis explicata ſunt, quatenus corporum terreſtrium cognatio & quaſi concentus atque conſenſus, quã, vt dixi, Græci συμπάθειαν appellant, cũ cœlo intercedit, cauſas quaſdam earum rerum, quæ in terris accidunt, ex aſtris notari poſſe. Quemadmodum enim vis cœleſtis ſæpenumero procellas, turbines, cæteráſque tempeſtates inducit, præterea imbres aſſiduos: conſequitur etiam, vt ſterilitatem, peſtilentiam, eluuionem, beluarum denique repentinas multitudines inuehat. Quatenus igitur conſenſus ille diſtantium rerum quaſique neceſſitudo quædam apparebit, non repugno equidem, quin ab orbibus illis cœleſtibus cauſa & origo euentorum quæ in terris videntur, exquirantur. Cauſam autem appello, non perfectam ac principalem, ſed adiuuantem & proximam, quaſique adminiculum Dei voluntati ſubiectũm: & quo tanquam præparatione vtitur ad opus ſuum abſoluendũ, prout æterno ſuo conſilio decreuit. Vtvt ſit, non omnino negandum eſt, quin quædam cõuenientia interdum exiſtat inter peſtilentiam, quam hîc videmus, & cœli ac ſtellarum affectum: qui Aſtrologiæ beneficio cognoſcitur. Quanquam multum abeſt, vt hoc ſit perpetuum. Etenim, cùm tres varij generis pœnarũ optiones Dauidi factæ ſunt, & peſtẽ optauit, 2. Sam. 24.15
nemo eius rei cauſam aſtris aſſignauerit. Ad hæc, cùm tanta fames fuit in Syria & in Iudea Eliæ temporibus, tam longa præterea ſiccitas, ſtultiſſimum eſſet quærere, num eſſent ad eam rem affecta ſydera, quippe cùm hoc ſingulare quoddam atque extraordinariũ prodigium fuerit. Neque verò exemplum hoc quaſi rarum atque inſolens exiſtimandum eſt. Deus enim generatim loquitur apud Moſem, affirmans omnes mortalium res aduerſas in theſauris ſuis eſſe reconditas. Quo ſignificat eas res iuſto eius iudicio in homines immitti, tanquam ſcelerum ac flagitiorũ vindices: quaſq;, ſi homines ſuis fraudibus iram illius

non prouocarent, quasi in arca inclusas & reconditas contineret. Et sane vix vlla alia extat in Prophetis doctrina peruagatior, quàm qua minatur se & cœlum & terram quasi ærea redditurum esse. Cùm igitur earum rerum causam nostris fraudibus assignet, omnis astrorum affectus excludendus est. Iam verò quòd ad bella pertinet, multò etiam magis ineptum est causam in astris exquirere, cur ea eueniant: quippe, quæ ipsa etiam flagella Dei sint, quibus hominum peccata, quæ non pendent ab astris, coerceat. Cùm Dominus Abrahamo polliceretur fore, vt eius posteri
Gen. 15. 16 Canaicæ regioni dominentur, Nondum, ait, venit dies. Non tribuit causam syderibus, quasi nondum ad eam rem probè affectis. Quam ergo aliam affert? perfidiam & iniquitatem Amorrhæorum nondum ad cumulum peruenisse. Itaque sicuti tum arboris fructus decerpitur, cùm assecutus est maturitatem, ita certè nostra flagitia diuinis suppliciis maturitatem afferunt. Nunc videamus num astra causa sint impietatis & flagitiorum hominum. Fuere quidem iam olim fanatici nõnulli, qui hoc animis & cogitatione finxerũt. Sed hæc deliratio meritò ab omnib[9] explosa, ac repudiata est: & pro commento diabolico habita, quod omnes Christiani respuere ac detestari debeant: quippe quæ neque admitti neque approbari possit, quin vniuersa Scriptura sacra deleatur, Deus blasphemetur, hominibus denique ad omnem nequitiam habenæ remittantur. Itaque, hoc ego quasi conclusum ac probatum sumo, quod mihi res manifesta dat, Dei contemptum & mores corruptos ac deprauatos, quibus religio aliqua infecta est, nihil quicquam cum syderibus habere rationis. Quæ cùm ita sint, non est tribuenda syderibus causa diuinarum vltionum. quæ ob eas res eueniunt. Sed ad ea fortasse dixerit aliquis: Quidni Deus causis istis adiuuantibus & mediis in rerum natura positis, vtatur ad hominum vlciscenda scelera? Id quod equidem non inficior: verùm eóne sequitur, ex naturæ ordine stato atque perpetuo illa contingere, prout ad ea sydera parata sunt? Imò verò, quãdo Dominus Mare rubrum & Iordanem exsiccare instituit, etsi eo vento qui ad eam rem erat in primis idoneus vti velit, non tamen is ventus vi quadam astrorum commotus traditur: sed à Deo ex tempore excitatus: tametsi ego certè assentior, eum, cùm illi videtur, syderum vim ac naturam ad suum commodum vsumque applicare. Tantùm dico, nec famem, nec pestes, nec bella, ideò vnquam accidere, quia sydera ad eam rem affecta sint: nisi cùm Dominus iram suam in hominum improbitatem exercere instituit. Contrà, bonorum omnium copiam atque vbertatem, sanitatem, integritatémque valetudinis, pacem, & concordiam, nihilo magis ab astrorum affectu permanare: sed beneficio Dei, bonaque eius pace contingere: siue ille nos ad pœnitentiam & meliorem frugem ista lenitate atque indulgentia inuitet: siue amorem & beneuolentiam suam erga nos, dum illius iustitiam colimus, à nobis degustari velit. Denique, donec isti fucati Astrologi docuerint, nos ad Dei obedientiam aut contumaciam aduersus eum, syderibus impelli, statuo ea neque aduersarum, neque prosperarum rerum, quæ nobis eueniunt, causas esse. Alterum enim alterius esse consequens nemo non videt. Quòd si quipiã omnia, quæ huic argumento cõueniunt, exẽpla persequi voluerit, profectò neque modus neque finis erit vllus: & certè vnicuique perfacile est, ea per se animaduertere. Quamobrem, discamus ad Dei promissa & minas, tanquam ad anchoram consistere, quæ cum cœli ac stellarum situ nihil habentes rationis, docent nos, non debere nostros animos in iis esse occupatos.

Atque hæc ipsa causa est, scilicet, quamobrem Deus apud Prophetam suum Isaiam, Ægyptios & Chaldæos deridet, quæ duæ gentes in eius artis peritia alias omnes longè latéque superarunt: illis nimirum exprobrans, quòd quanuis instructi ac periti, exitiũ tamẽ illud, quod eis imminebat, prçuidere nõ possent: vtpote quod ex naturali astrorũ cursu nõ emanaret, sed ex arcano eius consilio. Neque responderi potest, eos tantùm ab eo perstringi, qui se falsò Astrologiæ peritia venditarent. Nam in artem ipsam disertè ac nominatim inuehitur, apertissimè pronuntians, eius quicquid est, nil nisi meram esse vanitatem, siquidem Ægypti regnum alloquens, Vbi nunc, ait, sapientes illi tui? prænuntient Isa. 19. 12
tibi tandem atque præsagiant quid in te decreuerit exercituum Dominus. Si vlla vsquã extabat Astrologiæ peritia, extabat proculdubio in his populis: atqui, Propheta omnibus quasi indicto bello illudit, qui in ea versabantur, negans eorum esse, præuidere quid sit euenturum, sicuti se facturos profitebantur. Sed enim magis disertis significantibúsque verbis vtitur, cùm Babylonem compellat. Discruciasti (inquit) te multitudine consiliorum tuorum. Accedant nunc isti tui astro- Isa. 47. 13
rum interpretes, de cœlo ferуent: scrutentur ac describãt stellas: & quæ tibi euentura sunt, prænuntient. Ecce, stipulæ consimiles fient, ardoréque flammæ conflagrabunt. Chaldçorum gens, si quæ vnquam alia, fuit illa quidem Astrologiæ scientia clara in primis, & nobilis: itaque quicunque sese in istam curiositatem immerserunt, nomen ab iis mutuati sunt. Atqui, quemadmodum eos Deus damnet & improbet, nos quidem videmus: disertè enim testatur, inclinationes & ruinas imperiorum, ex astris intelligi nõ posse: ac profitetur, eorum se arrogantiã seuerè & grauiter vlturũ, qui hoc ipsum attẽtare nõ dubitauerint. His etiã de causis, apud eũdẽ Prophetã affirmat, se hariolorum & coniectorum signa delere

delere, magos ad furorem adigere, sapientes de mente ac sanitate deturbare, deniq; scientiam illorum infatuare. Non eos temeritatis arguit, qui eius disciplinæ rudes atque imperiti sunt: sed omnia fundamenta, omnes enuntiationes, &, vt illi appellant, axiomata funditus euertit, nimirum, illam astrorum considerationem, de qua alio quodam loco commemorat. Quamobrem Daniel, cùm instituisset regis Nebuchadnezer somnium interpretari, in quo Astrologi omnes ne gry quidem quod responderēt excogitare poterant: non profitetur se aliis magis peritum, aut intelligentem artis, cæteros acumine ingenij & perspicacia superare, sed tanquam res contrarias, illorum scientiam, & arcanam Spiritus Dei significationē opponit. Astrologi, inquit, & coniectores non potuerunt enuntiare tibi mysterium. Est enim Dei, qui in cœlis habitat, res occultas & reconditas patefacere. Ne multa, dubitari certè non potest, quin vniuersa hæc Astrologiæ pars, quæ in coniectura & diuinatione versatur, quámque isti iudiciariam nominant, non modò vana atque ad nullam rem vtilis à Deo iudicetur, verùm etiam quasi illius honori detrahens, & sibi aliquid in eius maiestatem arrogans, condemnetur ac repudietur.

Dan.5.8

Quocirca, siquidem in illius populū ascribi volumus, audiamus id, cuius apud Hieremiam Prophetam suum nos admonet: nimirum ne simus Ethnicis similes, qui cœli signa pertimescunt. Nec me latet perfugium, quod à nonnullis quæritur: non ita scilicet esse timenda sydera, quasi quædam illorum esset in homines dominatio, ac principatus: tametsi quædam sit subditiia, & tanquam subministra potestas, cuius moderandæ ac regendæ, Deus quasi quasdam habenas perpetuò teneat. Nam sine vlla dubitatione, Propheta nos ad Dei prouidentiam reuocare, eóque animos nostros ab inani sollicitudine dimouere conatur, qua sese Ethnici miserandum in modum excruciabant. Israelitas enim alloquitur, quorum animi, vt se ad istas nugas adiungerent, Chaldæorum & Ægyptiorum exemplo titillabantur. Roget aliquis nostros Genethliacos, vnde tandem tota eorum disciplina originem duxerit, quibus initiis, à quibus authoribus profecta sit: negare profectò non possunt, quin Babylon seminarium quoddam illius, & fons, atque origo fuerit: & quicquid illis hodie superest, id omne quasi riuulos quosdam ab ipso capite ductos, atque accersitos permanasse. Cùm igitur Dominus semel populum suum commonuerit, ne istorum authores ac magistros sequeretur, recténe faciemus, cùm istis fidem adhibebimus?

Iere.10

Profectò, vt nihil aliud sit incommodi, quàm quòd aduersarum & prosperarum rerum causam syderibus eorúmque affectibus assignātes, nostris oculis quasi caliginem offundimus, quæ à cogitatione prouidētiæ Dei nos arceat: hoc tamen vnum satis superque declarat, rem esse pestiferam, & velis, vt dicitur, remísque fugiendam. Verùm hoc etiam accedit mali, quòd homines in stellis occupati, &, vt quidam appositè dixit ἀεροβατοῦντες desinunt in se descendere, & in mores suos suámq; vitam inquirere & agnoscere se omnium malorum sementem in semetipsis ferre: suáque flagitia esse quasi fomitem, quo ira Dei accendatur: vnde bella, fames, pestilentiæ, grandines, vredines, pruinæ, cæteráque huiusmodi omnia eueniunt. Præterea qui prosperitates secundásque res ex astrorum prædictionibus expectant, & ex eorum promissis pendent, spem fiduciámque suam omnem à Deo reuocant, segniores redduntur ad eum implorandum, acsi iam id quod exoptant, assecuti essent. Nec sum nescius quid, vt hæc cauillētur, altercari soleāt. Citāt Ptolemæi dictum, quòd astrorum significationes non sunt Pretorum edicta: vtpote, quę imperio Dei subiecta sint. Sed hoc quicquid est, inita subductáque ratione, profectò aliud nihil est, quàm diuerticula & flexiones quærere. Nam si aduersæ res omnes, quas nobis sydera minantur, ex naturæ cursu deducuntur, fieri non potest quin simul in opinionem veniamus, flagitia nostra, causam igitur illarum esse. Mitto illud absurdum, inter séque confligens, quod in eorum verbis apparet: nimirum, eum ordinem quem Deus ita constituit, vt constans & perpetuus esset, causis interuenientibus inuersum atque immutatum iri: perinde quasi Deus sibi ipse repugnaret. Mihi hoc satis est, si modò Prophetæ mentem teneamus, quæ huc tantùm spectat, vt tanquam res cōtrarias comparet rationem illam, & respectum astrorum, quo ducuntur Ethnici: sibíque persuadent, conditionem suam omnémque totius vitæ suæ statum inde pendere: ac notitiam, qua fideles niti debent, quòd scilicet in manu Dei sint, quódque illum sincera conscientia colentes, apud eum gratiosi futuri sunt, eiúsque singulari fauore ac benedictione fruituri: tum autem, omnes quibus afficiuntur calamitates & ærumnas, totidem esse in eorum delicta castigationes.

Sed nostris quidem hominibus (Chaldæos dico, siue, vt vocantur, Genethliacos) vehementer probabilis illa videtur horum argumentorum dissolutio, cùm aiunt, stellas à Propheta, Signa nominari. Inde enim effici putant, earum igitur munus in significando consistere. Cuius rei argumentum ac testimonium illud citant, quod capite Geneseos primo scriptum est, eas ob causas esse à Deo conditas. Verùm enimuerò, vt hoc Signorum vocabulum etiam atque etiam ebulliant, vt omnis istius altercationis firmamentum in eo collocent, qui tandem ad id respondebunt, quod apud Isaiam scriptū est? Isa.44.25

Dominum omnia hariolorum ſigna deletu-rum eſſe, ac funditus euerſurum. Non dubium eſt, quin eo loco de Aſtrologis loquatur. Itaque, vt maximè hoc illis demus, neque valde repugnemus, quin ſigna quædam ac notas habeant, ſed quas tamen Deus euertat ac deleat: quid tum inde effecerint? Cæterùm, nimis illa profectò impudens cauillatio eſt, cùm aiunt Ieremiã eo ipſo obliquè quodammodo fateri aſtrorum quandam eſſe ſignificationem, quòd ea appellet Signa. Quis enim neſcit, ſatis vulgatam eſſe in vitiis reprehendendis illam loquendi formam ac figuram: cùm iis vtimur verbis ac vocabulis, quibus illi vti inter ſe ſolent, quos reprehende re volumus? Scriptura ſæpenumero vocat Idola, Deos Gentium. Si quis inde probare vellet idola eſſe deos, quis non eius rideret amentiam? Hoc igitur perſpicuum eſt, Prophetam commonefacere Iudæos, ne vel turbentur, angantur ob eam Gentium inaniſſimam opinionem, quòd ſtellæ, vel hoc vel illud ſignificent. Sicuti ne nos quidem errores iſtos hodie reprehendere poſſumus, niſi ſi hominum animos in iſtis ſignificationibus dicamus non eſſe occupandos. Quod autem ad Moſis verba pertinet, ea profectò dum ad ſuam iſtam inſulſiſſimam opinionẽ rapere at trahere nituntur, fœdiſſimè flagitioſiſſiméque deliniant. Deus condidit ſtellas, vt ſint in ſigna. Quis negat? Sed in quarum rerum ſigna notandum eſt. Atqui, nemo qui modò ſano iudicio ſit præditus, non intelligit, Moſem hoc ipſum attingere ac notare quod ſuperius de vero & legitimo vſu Aſtrologiæ explicauimus. Si ſtellæ ideo ſigna ſint, vt nobis ſerendi tempus, & ſanguinis detrahenhi, medicinam adhibendi, abſcindendi ligna, demonſtrent: nõ tamen eas inde ſequitur eſſe ſigna, quæ declarent, an veſtem nouam induere debeamus, negotiari potius Lunæ quàm Martis die, aut Veneris, multáque huiuſmodi, quæ nullam cum aſtris rationem, nullam conuenientiam habent. Quẽadmodum igitur ſigna quidem naturalia non negamus, ita hercle præſtigias & veneficia iſta quæ diabolus hariolorum opera & miniſterio commentus eſt, omni contentione deteſtamur.

Quamobrem, nimis profectò impudens atque verecunda illa calumnia eſt, qua nos onerant, dum perſuadere nituntur, ordinem à Deo conſtitutum à nobis euerti, cùm ſignificandi facultatem aſtris adimimus: tum verò vel maximè, quòd tam vtilem ac præclarã diſciplinã damnamus. Atqui, vno verbo tota iſta callida & veteratoria ratio illis excutitur: ſi modò naturalem Aſtrologiam ab illa mentita & adulterina, quam nobis Sortilegi pepererunt, diſtinguamus. Dubiùm nemini eſt, quin cognitio illius certi & conſtantis curſus orbium cœleſtium, præterea vis eorum & facultatis, ac ſi quid eſt eiuſmodi, non ſolùm magnam afferat hominibus vtilitatẽ, verumetiam exſuſcitet animos ad auguſtè magnificéque de Deo ſentiendum: eúmque propter admirabilem ſapientiam quæ in eo genere apparet, honore omni proſequendum. Etſi enim nulli adeò rudes ſunt, atque à natura tam malè informati, quin cùm oculos in cœlum ſuſtulerint, tantúmque ornatum mundi, tantam varietatem, pulchritudinémque rerum cœleſtium aſpexerint, non vberrimum atque ampliſſimum argumentum habeant, Deo gloriam & cultum debitum tribuendi: eos tamen qui ſtudium ſuum in occultis & reconditis naturæ myſteriis indagãdis applicarunt, quæ ipſa non ita ſunt omnibus expedita, par eſt multò ad eam rẽ acriores eſſe magíſque incitatos. Cæterùm, inter vſum moderatum, ac legitimum, & abuſum multum intereſt. Si quis in laudando vino, ebrietatem etiam laudare vellet, nónne in illum omnes inſurgerent, quoniam impiè & nefariè Dei munera pollueret? Atqui, idem iſti faciunt, qui vtilis & probatæ cuiuſdam artis nomen mutuantur, aut potius ſuffurantur, vt tã aniles delirationes veritati eius artis, quum profitentur, planè contrarias, inuolucris & quaſi velis quibuſdam obtendant. Et ſanè calliditatem iſtam ab initio anteuerti: teſtatus me nõ modò eam artem quæ ab ipſo naturali ordine profecta eſt, non repudiare, verumetiã in pretio habere, & quaſi ſingulare Dei beneficium, in maxima laude ponere. Ob eámq; cauſam, ſi quãdo iſti noſtri Genethliaci ſuas nobis nugas ebulliant, arcémque (vt dicitur) ex cloaca faciant: propterea quòd ſancta & magnifica quædam res eſt ac ſalutaris operum Dei contemplatio, cautionem quiſque diligenter adhibeat, vt ad rem, & eos cancellos quibus res circunſcripta eſt, eos reuocet: nec abduci ſe extra oleas (vt aiunt) illorum ambagibus ac diuerticulis patiatur. Idem enim prorſus faciunt, quod Alchumiſtę: qui ſe longis præfationibus de temperamentis elementorum, de eo conſenſu & conuenientia quam habent inter ſe, ac ſimilibus rebus, quæ ſunt veriſſimæ & rationi conſentaneæ, inſinuant. Sed poſt longos & verboſos circuitus, tandem quam ſolam venabantur prædam auferunt: & curioſis, nihil niſi verba dant. In ſumma, cùm cœli Dei gloriam nobis enarrare debeant, & hanc mundi fabricam tanquam ſpeculum eſſe oporteat, in quo illius omnipotentiam atque infinitam ſapiẽtiam contemplemur: diſcamus: vt inde noſtrũ commodum comparemus, intra cancellos contineri: nec modò huc, modò illuc in varios opinionum errores vagari, quæ nos ab eo ſubducant atque remoueant.

Sed noſtri Mathematici, dum omnes latebras perſequuntur, illud etiã obiiciunt, quòd Ioſephus, Moſes, & Daniel in Ægyptiorum ſchola inſtituti ſunt: quódque hoc ad eorum laudem & commendationem ſcriptum eſt, non au-

non autem quasi malum ac turpe recensetur. Quibus ego, quòd quidem ad Iosephũ pertinet, illud respondeo, eum se quidem coniectorẽ simulare: sed tamen longè aliter se rem habere: hoc enim aliud nihil esse (sicuti vnicuique perspicuum est) quàm simulationem tantisper temporis causa accomodatam, dum se fratres suos celare vult. Cæterùm, cùm famem Ægypto venturam prædicit, an conie- (Gen.41. 27) cturam ex astris sumit? imò verò, mirabiliter oraculo Dei admonetur. Atqui, Ægyptij nullas cœli plagas non perscrutantur: nullas non expiscantur, vt quid sydera significent hariolari possint: & tamen eam famem non modò non comprehendere animo, sed ne suspicione quidẽ vlla possunt attingere: eáque adeò improuiso præter omnium expectationem oppressi fuissent. Ne multa, Dominus eius famis admonet Pharaonem in somnis: Iosephus illi quod sibi à Deo commissum est, enuntiat. Quid est in hoc genere vniuerso, quod eos iuuet, qui hoc, tanquam clypeum, nobis opponunt? Iam, vt ad Mosem veniamus, memoriæ quidem traditum est, illum in Ægyptiorum sapientia vniuersa institutum esse: sed hoccine de superstitionibus intelligitur? Ego verò inter fœdissimas ac stultissimas eorum superstitiones eam numero curiositatem, qua inducti, ex astris hariolari gestiebant. Verùm, vt dubitationem omnem penitus tollamus, videamus num Moses in omnibus suis consiliis atque propositis, ista disciplina vsus est. Cùm Israeliticum populum reducturus esset, quæro, an astrorum auspiciis eam prouinciam susceperit: an iisdem mare rubrum transgressus sit. Denique, in omni eo genere, quod illius opera & ministerio Deus perfecit, quæro, num artis istius placita vnquam secutus sit. Imò verò ex ore Domini perpetuò pendebat: ad cuius normã ac regulam & se & sua omnia dirigebat: nihil aliud spectans, nisi promissionem in redemptionis tempus collatam: nihil aggrediens, nisi quatenus illi Dei oraculo præscriptum (Dan.1. 16) esset. Daniel autem disciplina quidem Chaldæorum instructus est: quòd verò nosse quicquam præter naturalem Astrologiam affectarit, id nusquam legimus. Denique, dubitari non potest, quin Deus tam sæpe de hariolis mentionem faciens, Ægyptiorum & Chaldæorum superstitionem apertissimè damnare voluerit: cuius quasi quadã contagione Israeliticus populus infici contaminaríque poterat. Itaque, nostri Genethliaci, cùm disciplinæ suæ commendandæ causa, istam antiquitatem obiiciunt, aliud certè nihil proficiunt, quàm quòd inde perspicitur, eorũ artem, eam ipsam curiositatem esse, quam Deus maiorẽ in modum improbat: & quã Ecclesiæ suæ seuerissimè grauissiméque interdixit. Vtcũque sit, illud certè satis cõstat, pios & sanctos Patriarchas, magna ab istis affici iniuria, cùm eos falsò in suum numerũ ascribere conatur.

Iuuant se præterea verbis Christi, cùm ait fore signa in cœlo, quæ diem aduetus sui po- (Matth. 24.29) stremi pronuntient. Enimuerò nobis genus hoc hominum ex iure manu consertum vocandum est: qui tam temerè in alienas possessiones irruerint. Nam quòd quidem ad Scripturæ sacræ studium attinet, profectò noui hospites nihil dum in hac regione quæsiuerunt. Nisi si fortasse fustibus etiam expellendi sunt, quòd illotis pedibus in hoc tãtum sacrarium ingressi sint. Porrò, tantum abest, vt is locus eorum amentiæ suffragetur, vt etiam in eos ipsos retorqueri possit. Etenim Dominus noster Iesus Christus non agit eo loco de vlla syderum affectione, quæ ex naturæ stato & ordinario cursu eueniat: imò verò de euentu quodam extraordinario, cuius prorsus nihil est simile, & cum illo conueniens. Quin ipsi quoque Prophetæ, cùm (Ezec.32. 7) ira Dei quàm horribilis & formidolosa futura sit, exprimere conantur, hoc ipsum dicen- (Ioel 2.9, & 3.15) di genus vsurpant: Solem scilicet obscura- (Esa.13. 10) tum iri, Lunámque nullum lumen habituram: id quod non ad eum tamẽ euenisse modum satis constat, vt oculis, vt dicitur, appareret, quoties Deus Ecclesiam suam castigauit. Tametsi hoc extremo tempore, quod rebus vniuersis tanquam fastigium imponet, signa quædam palàm atque in oculis omniũ apparebunt quæ & fideles commonefaciant, & infideles magis magísque conuictos & inexcusatos reddant. Vtvt sit, ea certè signa & portenta de quibus ibi commemorat, ex motibus & respectu astrorum intelligi non posse constat: quippe quæ Deus propriè & peculiariter ad eam rem accõmodaturus est: præterea, quę motum atpuc ordinem illum communem immutabunt, in quo nostri Chaldæi fingunt se artis suæ robur ac firmamentum (Matt.2. 9) omne collocare. Idem etiam de stella dicendum est, quæ Magos ex oriente deduxit. Valdè enim ridiculi sunt & inepti, qui naturæ ordini tribuunt, quod Scriptura in prodigio atque inusitato quodã ac mirabili casu posuit. An cum artis istius doctrina consentaneum esse affirmabunt, stellam obortam perrexisse versus Iudæam, inde rectà in Hierosolymam, ibidem euanuisse, mox se rursus eduxisse, traiecisse in Bethlehem, & postremò supra domum quandam, indicandæ illius causa, constitisse? quódque etiam amplius quiddam est, tanquam dimenso itinere ex eorum hominum, quibus quasi facem præferebat, æquis spatiis & passibus procedere? Quãlibet scrutentur cælos, quamlibet omnes syderum cursus, motus, traiectiones obseruent, nihil profectò reperient, præter stellas certis infixas sedibus: & sydera cœlo inhærentia. Hæc igitur supra naturam esse necesse est, ac proinde supra vniuersam Astrologiæ scientiam. Iã verò, quid est absurdius, quàm singulare priuilegium ad legem generalem extendere? Quis istam eorum impudentiam non videat, atque

etiam derideat, cùm argumentationem concludunt isto modo? Deus extra naturæ vsitatum ordinem mirabiliter stellam induxit, quæ Magis Filium suum adoraturis præluceret: eique progressionem ad eorum rationem moderatus est, qui neque vniuersis cœlorum motibus, neque stellarum cursibus conueniret. Ex quo efficitur, stellis ac syderibus notari, quæ cuiusque conditio & fortuna futura sit: eorúmque vi atque affectione vitam cuiusque vniuersam gubernari. Nō est opus vllo acumine ingenij ad hanc tantam refellendā amētiam. Quinetiam vt aliud nihil sit argumenti, nemo tamen non videt quàm ea fundamenta firma sint, quibus innituntur. Verùm, vt eò magis impietas quæ hic, tanquam venenum in serpentis cauda, delitescit, ab omnibus cognoscatur, commodissimum est vnumquenque bonum admonere, nullo eos pudore ac verecundia teneri, quin omnem religionem Christianam, non minus quàm humana corpora, stellarum ac syderum imperio subiiciant: ac rationem adducant, qui fit, vt Mahometi Alcoranus maius atque amplius imperium habeat, quàm Euangelium Filij Dei? alterum enim benignius, alterum iniquius affecto cœlo procedere. Quæ tandem ista verborum est immanitas? Euangelium, sceptrum Dei est, quo nobis imperat atque dominatur: illius dextræ virtus atque potentia, quam ad salutem omnium fidelium porrigit, vt Paulus scribit: illius constans & perpetua veritas, cui se omnes Angeli ac spiritus cœlestes humiliter debent submittere: Spiritus sanctus illud promouet, amplificat, neruos illi ac robur subministrat, victoriam aduersus omnem & Satanæ & omnium mortalium contumaciam ei tribuit. Et isti fanatici affirmabunt, nescio quod orbis signiferi sigillum, & vim & authoritatem illi tribuere. Atqui, Mahometi secta, quemadmodum ex Scriptura intelligi potest, iustissima Dei vltio est, qua genus humanum propter ingratitudinem suam plectitur. Isti tamen reclamant, atque affirmant ita affectis syderibus promoueri. Quid verbis opus est? Tāgere manu propemodum istorum impietatem videmur. Quid enim est clarius, quàm eos omnes, qui tales ac tantas delirationes defendunt, de Deo & religione nihilo magis cogitare, quàm ipsas ac pecudes belluas, omni diritate atque immanitate efferatas.

Sed isti, quasi canes famelici, vt quiduis carpant ac vellicent, ad Solis & Lunæ defectiones, eásque stellas quas Græci Comœtas, Latinis Cincinnatas vocant, confugiunt. Affirmant igitur, quòd si quæ in illis insit significatio, idem etiā de cæteris syderibus existimari potest. Ego verò quod quidē ad defectiones attinet, respondeo, nullam in iis inesse significationem, si modò naturales sunt: id est, naturæ ordini perpetuò atque vsitato consentaneæ, nisi fortè eorum, quæ ab illis generantur, ventorum scilicet, ac pluuiarum, & turbinum, cæterarúmque tempestatum: quemadmodum iam antè dictum à nobis est. Sed posse ab illis earum rerum coniecturam duci, quæ vel regnis, vel imperiis, adeóque priuatis quibusque hominibus euenturæ sunt, hoc verò arbitrari, hominum est pueriliter atque imperitè iudicantium. Scitè enim Pericles quanquam non Philosophi sed imperatoris officio fungens: cùm vnà cum exercitu, nauim instructam atque ornatam ascendisset, subitóque Luna Soli obiecta radios eius & lumen obscurasset, & Nauarchus cæterique Athenienses omnes summo timore commouerentur, pallio suo Nauarchi caput obuoluit: quæsiuitque ab eo, num id rarum illi ac prodigiosum videretur: quod cùm negasset: Quid tu igitur? inquit. An putas quicquam inter hoc & illud interesse, nisi quòd maius quiddam est pallio, quod nunc tenebras offundit? Simile quiddam in Romanorum exercitu de Lunæ defectione proditum est. Nam C. Sulpitius Gallus, Trib. Militum, ne quis ea re quasi auspicio malo perterreretur, Consulis permissu ad concionem militibus vocatis, pronuntiauit, nocte proxima, hora secunda, vsque ad quartam horam noctis, Lunam defecturam esse: quod cùm euenit, Macedones, vt triste prodigium, occasum regni perniciémque gentis portendens, commouit. Alia præterea cōmemorare possem penè innumerabilia: quibus intelligi debet, veram Astrologiam eam superstitionem tollere, quam illi planè deliri atque amentes homines reducere conantur. Quod autem ad eas attinet defectiones, quæ contra communem naturæ ordinem mirabiliter eueniunt, cuiusmodi extitit illa Solis defectio, quę sub mortem Domini nostri Iesu Christi contigit: in iis fateor equidem non deesse quandā, eámque magnam significationē: sed tantum abest vt cum nostris hariolis faciat, vt potius illis os obturet. Nam si quiddam inusitatum atque extraordinarium mirabiliter accidere necesse est, vt quædam insit significatio, quo tandem modo talem vim ac facultatem in cōmuni atque vsitato ordine reperient? Similiter ferè de Cometis sentiendum est: tametsi non idem planè. Verùm, vtcunque se res habeat, illi certè nihil aliud sunt, quàm ardores quidam, quę non statis temporibus sed prout Deo visum est, procreantur. In quo ipso clarè perspicitur, quantum inter Cometas & stellas intersit: quippe cùm Cometæ causis interuenientibus procreentur. Neque tamen ideo assentior, significationem illarum ratam ac certam esse: id quod etiam vsus frequens sæpenumero docuit. Nam si Cometes apparuit, & post aliquantum temporis princeps aliquis excedat è vita, affirmabunt ei diem à Cometa dictum esse: sin nullius primarij viri obitus consequatur, tacent, & sine vlla no-

tatione dimittunt. Quod etsi proculdubio ita se habeat, non tamen equidem inficior, quin Deus, cùm manum suam porrigit vt iudicium aliquod memorabile statuat hominibus id nobis aliquanto antè per Cometas pronuntiet. Verùm hoccine eorum opinioni suffragatur, qui & homines, & hominum conditionem pẽdere ab astrorum affectibus existiment?

Reliquum est vt ad ea exempla respondeam, quæ nobis obiiciunt: quæ ipsa sanè videntur exactam artis illorum confirmationem præseferre. Est autem ex iis ipsis vnum quoddam singulare, & ad cuius narrationem multorum animi propemodum obstupescũt: nimirum eius Ascletarionis mathematici, qui Domitianum aliquanto antè interfectum iri nuntiauit. Cùm enim Domitianus vehementer in illum offensus, eum ad se accersitum interrogaret, quis ipsum maneret exitus: respondit, vt breui pòst tempore discerperetur à canibus. Domitianus extemplò rogum accendi, cremari hominem & accuratissimè sepeliri iussit. Interea, ecce repentina tempestate diruto funere, semiustum cadauer canes dilaniant. Aliquanto pòst Domitianus interficitur. Quòd autem de Iulio Cęsare & Spurina mathematico commemorant, non ita prorsus mirabile videri posset: sed tamen non multò minus. Nam cùm Cæsarem immolantem Spurina monuisset, vt caueret periculũ, quod non vltra Idus Martias proferretur: Idúsque tamen sine vlla noxa aduenissent, ob eámque causam à Cæsare rideretur: Atqui, inquit, venerunt illæ quidem, sed tamen non præterierunt. Itaque eo ipso die Cæsar in Senatu interfectus est. Ita, nostri Chaldæi sese arbitrantur sine vlla cuiusquam dissensione causam suam obtinuisse: ac proinde dubitari non posse, quin eorum disciplina magnopere certa sit. Verùm, ego libenter ab eorum copiam quæsierim, an eo ipso die, eóque ipso temporis momento, quo Iulius Cæsar natus est, aliam præterea nullum existimant, aut Romæ, aut in tota Italia natum esse. Profectò verisimile est fuisse non paucos, qui eadem cœli affectione primum spiritum duxerint, ac simul in vitam ingressi sint, quod ipsum etiam de Domitiano dicimus. Verùm, eóne omnes vno die eodémque mortis genere extincti sunt? Imo verò, quemadmodum eadem natalitia sydera non omnes peperêre Cæsares, ita hercle non idẽ mortis genus omnibus inuenerunt. Ex quibus certè manifestò constat, nullam neque rationis, neque veritatis speciem istis Chaldæorum prædictis contineri. Nã si quid in iis verũ ac certũ inesset, id est, vlla artis, ratione constarent, non dubium est, quin in omnes æquè valerent. Atqui triginta aut plus eo vno eodémque astro nascentur: cùm tamen alius anno ætatis vicesimo, alius quinquagesimo morietur: alium febris extinguet, alius in prælio occidet. Præterea singuli suam habent vitæ distinctam ab aliis cõditionem. Quid? si sua cuique essent sydera natalitia, ex quibus quid cuique euenturum esset, posset intelligi, vísque aliqua inesset in cœli ac stellarum situs ratione, nónne parem omnibus ac similem vitæ mortísque conditionem afferret? Eodémque prorsus modo perfacile est id quod de Augusto citant, refellere: qui cùm audisset ex Theogene, sydere suo natalitio sibi Romanum imperium portendi, tantam mox fati fiduciam habuit, vt thema suum vulgauerit: numúmque argenteum nota syderis Capricorni, quo natus est, percusserit. Cui tandem dubium est, quin eodem astro innumeri abiecta contemptáque fortuna nati sint, quorum alius subulci, alius armentorum pastoris officium, & tamen similiter affecto cœlo, fecerit? Enimuero si cœli ac stellarum affectus, omnibus qui eodem quo Augustus temporis puncto nati, Romanum imperium impertiisset, parua, me hercle, eius imperij portio ad Augustum peruenisset. Quamobrem illud equidem affirmare nõ dubito, ista Chaldæorum aliorúmque coniectorum prædicta, nulla recta ratione, nulla artis cuiusquam scientia constitisse: ob eámque causam,

--incerta hæc si quis postulet
Ratione certa facere, nihilo plus agat,
Quàm si det operam vt cum ratione insaniat.

Quòd si obiiciant ex euentis tamen veritatẽ apparere: responsio parata est. Non enim ideo sequitur, artem esse legitimam ac probandam. Atqui nos id vnum contendimus, impiam scilicet atque improbatã esse hanc totam à Deo curiositatem: non autem quærimus, an harioli causa aliqua & fortuna, vera interdũ prædixerint. Etsi enim quodcunque à Satana profectum est, nihil nisi merũ mendacium est, meræque præstigiæ: Deus tamen nonnunquam impostores permittit vera dicere: si quando videlicet impiorũ perfidiam vlcisci statuit isto modo. Atque vt horum vtriusque exemplũ in illa Samuelis pythonissa sumamus, id quod Sauli ab ea prædictum est, omnino illud quidem euenit. Eóne igitur illam affirmabimus certam ac ratione constantem scientiam caluisse, qua futura prædiceret? minimè verò. Deus enim iusto iudicio Satanam in regem impium inuadere, eúmque fallere permisit: quandoquidem id rex fuerat promeritus. Absurdum est igitur propterea existimare, Christianis ea vti licere ratione, quòd vera pythonissa nuntiauerit. Neque enim Deus ad hunc modum vult ea nos rescire, quorum nos certiores fieri nostra interest. Atque huius quidem certam ac generalem regulam habemus, Deuteronomij cap. 13. vbi si quis Propheta quidpiã prędixerit, ídque tandẽ euenerit, eóque nos velit ad cultum deorum alienorum abducere, grauiter affirmat, eum prophetam non esse au-

Dion. in Domitiano.

diendum: quoniam Deus tentat nos & explorat, num eum ex animo diligamus. Nos verbum hoc diligenter notemus, momentóque suo ponderemus, quòd quemuis prætextum, quamuis veri speciem eæ res habeant quæ sunt Deo contrariæ, quásque ipse verbo suo improbat, atque repudiat: ij tamẽ qui cum syncera consciẽtia versantur, ab illis abstinere poterunt: solos enim infideles atq; hypocritas in fraudem inducent: quoniam qui-
2.Thes.3 dem (vt Paulus scribit) æquissimũ est, eos qui lucem sequi noluerunt, in tetris tenebris & caligine versari. Denique, tantundem ea, quæ istis mathematicis vera dixisse contigit, æstimo, quantum ea falsa prodigia, quibus Pharaonis Magi cum Mose decertarunt: & quibus Christus prædixit fore, vt humanum genus in errorem impellatur.

Iam, quemadmodum horribiles quidam sunt mæandri, & quibus exitus inueniri non potest, stultitiæ & superstitiones quibus sese homines implicant, posteaquàm semel curiositati suæ fræna laxarunt, multi futiles & leuiculi qui animum ad Astrologicã diuinationẽ applicarant, sese multò profundius immergunt: nimirum, in omne diuinationis genus. Neque enim vllæ sunt Satanæ præstigiæ, quæ illis non arrideant, posteaquam semel vnius cuiusdam illecebris & lenocinio allecti sunt. Quóque suam diabolicam superstitionẽ probabiliorem reddant, nomen Solomonis quasi velum quoddam ei obtendunt: ac si Solomõ sortilegus fuisset. Atqui, mẽtionem quidem facit Scriptura cognitionis eius quam de reconditissimis naturæ mysteriis habuit: sed eum tamen neque diuinantem, neque hariolum appellat. Et sanè, nota est omnibus ac perspecta generalis condemnatio, quam in eos omnes Moses pronuntiat, qui se harum rerum studio immiscent. Præsertim Deuter. cap. 18. vbi inquit: Ne quis inueniatur inter vos diuinans qui diuinet, neque dierum obseruans, neque augur, nec magus, nec incantator qui incantet, nec consulens pythonem, nec sortilegus, nec mortuos interrogans. Abominatur enim Dominus quicũque ista facit: & ob hæc ipsa flagitia deleuit populos qui hanc regionem incolebant. Meminerimus semper eius doctrinæ quam superius attigimus: nempe, cùm Deus Ægyptios damnat, eo ipso populum suum ab omnibus eorum moribus atque institutis reuocare: ac proinde Astrologiam omnẽ iudiciariam condemnare, quæ veræ atque legitimæ scientiæ terminos egreditur, cùm ad istam diuinandi rationem traducitur: omnémque adeò magiã, quatenus hoc vocabulo recõditarum rerum cognitio cõprehenditur, quæ per incãtationes, aut spectra, aut alia generis eiusdẽ exquiritur. Obseruemus etiam, Deum non contentum vno nomine illos appellasse, quoniam hominum ingenia, quasi in libro versentur, facilè in omnia vanitatum genera labi possunt: vt omnem subterfugiendi occasionem tolleret, singulas species enumerare atque recensere, quæ per id temporis notæ erant: quin etiam quibusdam vti verbis, quæ in honore & pretio habebantur: veluti Chosseni, quo significantur vates: & nonnunquam ad Prophetas transfertur, qui ea vaticinantur quæ adhuc occulta & obscura sunt. Item Hober, quod à coniungendo deducitur: Is, inquit, qui connectit aut conciliat coniunctiones: Astrologos proculdubiò significans, qui transuersa & obliqua sydera in coniunctionem reducunt, vt quasi sibi inuicem annuant. Item, Iidonei, quod scientes & intelligentes significat: quẽadmodum videmus ita nugas istas ab iis prædicari, quasi alia præterea nulla scientia vsquam extet. Interea videmus quid de iis Dominus pronuntiet, & quàm horribiles pœnas minetur, quæ certè iis omnibus debent horrorem incutere, qui eum ex animo metuunt. Quòd si omne diuinandi genus ita reiicitur, quid de iis sentiendum est, qui pythones de rebus occultis consulunt? Hoc enim nemo non videt sortilegium esse manifestissimum. Atqui, nonnulli adeò sunt (vt diximus) impudentes, vt suos orbes aliásque præterea incantationes Solomoni acceptas ferre non verentur. Quinetiam affirmãt, cùm Spirituum Hebr.1. partes sint ministrare fidelibus, non esse improbandum, si quis vt sibi inseruiant, eos adiuret. Verùm, qua tandem fide freti ministerium ab iis sperant, cùm id contra manifestam Dei voluntatem exigant? Etenim tantum abest, vt nobis istis vti arcanis adiurationibus liceat, quibus Angelos in colloquium nostrum eliciamus, vt in superstitione nefaria ponendum sit, siquis eos quoque modo inuocet. Præterea, quis illis diabolos mancipauit aut locauit, vt eorum ministeriis vtantur? Nam filij quidem Dei eos habent pro capitalibus hostibus, eósque fugere atque auersari debent: nedum aliquam cum iis consuetudinem affectare. Itaque qui imperare illis volent, profectò ad extremum intelligent se leonem (vt dicitur) tõdere, id est, dominis suis illudere. Hoc igitur secundum ea quæ Dominus pronuntiat, concludamus, omnem diuinationem immane & execrandum esse sacrilegiũ: quippe, cùm quoad facere potest grauissimè, contumaciã aduersus verbum suum condemnans, eam quà diuinationi, quà idololatriæ comparet.

Quocirca non sine grauissimis iustissimísque causis, ciuiles leges Mathematicos tam valde & tam sæpe condemnant. Extat autem ea de re Constantij & Iuliani ad populũ constitutio in Codice, his verbis: Nemo haruspicem consulat, aut mathematicum, nemo hariolum. Augurum & vatum praua confessio conticescat. Chaldæi ac magi, & cæteri, quos Maleficos ob facinorum magnitudinem vulgus appellat, nec ad hanc partem aliquid moliantur. Sileat omnibus perpetuò diuinãdi curio-

curiositas. Etenim supplicio capitis ferietur, gladio vltore prostratus. quicunque nostris iussis obsequium denegauerit. Verba hæc illorum sunt omnia. Neque ij audiendi sunt qui hæc ideo constituta esse affirmant, vel quia impostores arte abusi sunt, vel quia odiosum fuit imperitis Magorum nomen. Non fuit Vlpianus imperitus aut rerum ignarus, qui disertè respondit, boni & innocentis viri officio eum fungi, qui cùm arbiter familiæ herciscundæ inuenerit in hæreditate libros improbatæ lectionis; magicos fortè vel similes (his enim ipsis verbis vtitur) eos corrumpat. Sed quid hæc nos testimonia persequi-
Leuit.20 mur? Extat ipsius Dei lex, quam tanquam iudex Israeliticæ politiæ statuit, vt & huius criminis authores, & omnes ei crimini affines, extremo supplicio damnentur, Quanquam, vt fingamus rem esse ab hominibus permissam, cùm eam Deus adeò detestetur, quæ ista tandem amentia est, velle eum religione Christiana eam coniungere? quasi quis cum luce tenebras conciliet. Et certè mirum est,
Act.19 quòd Ephesij, qui prius ad istas inanissimas
19 curiositates animum adiunxerant, simulatque ad Christi religionem adducti sunt, libros omnes suos exusserunt, quemadmodum Lucas in actis testatur: nunc verò quidam sunt adeò peruersi ac præposteri, vt Christi cognitio nihil illis aliud prodesse videatur, quàm vt illorum desiderij igniculum accendat ad omnes futiles vanitates vndique conquirendas. Hoc certè nimis ingens discrimen est: cùm alij simulatque doctrinã Euangelij degustarunt, omnes diuinationes repudiant, in quibus totius ferè vitæ suæ tempus contriuerant: alij ob eam ipsam causam quòd veritatem Dei cognouerint, quasi quodam stimulo ad hoc ipsum studium incitantur: quamuis quid illud sit nunquam antea audierant: cùm ij de quibus Lucas commemorat, libros combusserint, quorum pretium denariûm quinquaginta millium æstimaretur: isti verò inanissima quadam opinione quam animo finxerunt, infatuati, omnes suas opes in hoc studium impendant. Quinetiam obseruandum est, quòd Lucas non dicit artes quasdam impias & diabolicas fuisse, sed eas περίεργα nominat: quo vanæ & futiles curiositates significantur: tametsi erãt illæ quidem omnino improbæ, atque vitiosæ: sed vt omnem illis tergiuersandi occasionem rescinderet, qui diuerticula tantùm & flexiones quærunt: vt nostri Mathematici, qui eo Simone Mago magistro atque authore suo deteriores sunt quòd is potẽtiam Christi animaduertens, ita propemodum, obstupescit, vt præ illa suam omnẽ artem floccifaciat, & quãuis adeò miser sit ac perditus, vt Spiritus sancti gratiã velit pecunia cõparare, agnoscit tamen potentiam Filij Dei eã omnem scientiã obscurare, ac penitus obruere, qua sese antea præditum existimabat. Isti à Deo illuminati, vt veritatẽ illius agnoscant, oculos deflectunt, & in funestissimas tenebras coniiciunt: maluntque in suis mendaciis caligare, quàm frui luce cœlesti, in qua & vita & salus omnis nostra posita est. Ecquid igitur aduersus tanta mala remedij? nimirum, si eam sobrietatem quam nobis diuus Paulus commendat, adhibeamus tanquam frænum, quo in syncera Dei obediẽtia teneamur. Quod vt fiat, studiosè quisque det operam, vt hunc inæstimabilem Euangelij thesaurum in bona conscientia, quasi in sancta & fida custodia conseruet. Non dubium est, quin timor Domini, quàm optima munitio sit, quę nos aduersus omnes errores tueatur. Itaque ne teneamus omnes hanc vniuersalem regulã, vt & corpora & animas nostras sanctificemus Deo: eùmque ex animo colamus. Deinde, videat quisque quam prouinciã susceperit, quam Spartam nactus sit, vt eam, quoad eius facere poterit, exornet. Homines literati ad optima & vtilissima studia animũ adiungant, futiles & inanes curiositates, quæ ad nullã aliam rem sunt vtiles, quàm vt stultorum ingenia detineant, fugiant atque auersentur. Tenues & qui amplissimæ fortunæ sunt, ignari & eruditione præditi cogitent nos non ad res inutiles esse natos: sed totius nostræ industriæ operæ & laboris hunc finẽ esse, vt & nos & alios in timore Dei ædificemus. Et sanè, si quis paulò attentius consideret id quod res est: quales tandẽ isti sunt, qui hanc erraticam Astrologiam nobis afferunt? nisi vel homines temerarij, vel summa futilitate, atque leuitate præditi, vel otiosi, qui neque quam sectentur voluptatem, neque qua de re in circulis & cõuiuiis garriant, satis nõrunt: cuiusmodi sunt Protonotarij quidẽ delicati affectatores mulierculарum: aliiq; præterea vrbani, mundi, elegantes, aulici: nõ quò scientiam vllam eius assecuti sint (si modò in re tam stolida, & futili vlla scientia est) nam illis satis est eam primoribus labris gustasse, & extremis, vt dicitur, digitis attigisse: tametsi multos interea fraudibus suis incautos irretiant. Ob eámque causam admonui superius, in rebus solidis consistendum esse: nam qui in primis induceret animum Deum timere, eiúsque voluntatem explorare, seipse quàm maximè ad ea quæ nobis Scriptura tradita sunt, exercens: secundo loco, animum ad ea quæ ad suum officium pertinent adiunget, aut certè ad res frugiferas & vtiles atque salutares: nullum vacuũ tempus habebit in aërem auolandi, vt passim per nubes vagetur, neque cœlum, vt dicitur, neque terram attingens. Nec sum nescius eos non commissuros, vt sine altercatione discedant: alterum enim alteri non repugnare affirmabũt. Cui breuiter respõdeo, nullam probabilem ac frugiferam disciplinam cum Dei timore dissentire, aut cũ ea doctrina quam nobis tradidit, vt nos ad vitã ęternã perducat: modò ne quid agamus prępostere: id est, eam prudentiam

MMm.

adhibeamus, vt & liberalibus & sordidis vel mechanicis artibus, quasi per trãsennam prętereuntes, vtamur: interea velis remisque, vt dicitur, ad regnum cæleste contendentes. Est autem hæc ipsa de qua agimus curiositas non modò supercanea, & ad nullam rem vtilis, verumetiam exitiosa, & quæ nos cum ab ea fiducia, quam in Deum habere debemus, & ab omni cogitatione quam vult nos de sua iustitia, iudicio & misericordia suscipere, tũ verò ab omni officij genere, quod proximis nostris tribuendum est, longè latéque reuocat.

SECVNDÆ PARTIS

TRACTATVVM VARIORVM D. IOANNIS CALVINI

CLASSIS QVINTA.

Contra Antitrinitarios.

FIDELIS EXPOSITIO ERRORVM MICHAELIS SERVETI, ET BREVIS EORVNDEM REFVTATIO: VBI DOCETVR iure Gladij coercendos esse hæreticos.

QVANQVAM inter alia errorum portenta, quibus Satan renascentis Euangelij lucem hac ætate obruere conatus est, apprime detestabilis est impietatum congeries quam Michaël Seruetus libris editis euomuit: antehac tamen hominem non putaui ex professo refutandum, quia tanta suberat eius deliris absurditas, vt nullo contrà pugnante, vltrò in fumum abitura sperarem. Breuiter quidem veluti in transcursu in meis lucubrationibus attigi eius nomen, vt pij lectores ab eius insidiis sibi attentius cauerent. Sed quia spinosas & erraticas disputationes quæ nihil quàm simplicium fidem labefacterent, data opera agitare, meo iudicio, vtile non erat, à iusto conflictu abstinui. Et superuacuus, vt nuper dixi, videbatur iste labor: quia periculum non erat ne quos sanæ mentis homines & mediocri sensu præditos, tam futiles ineptiæ caperent. Nam quum versatilis ingenij hominem stulta efferret ambitio prorsusque transuersum raperet, non mirum est si tali mentis ebrietate attonitus, plausum quibuslibet suis figmentis dederit. Vt verò secum alios inebriaret, quorum diuersa erat ratio, non timui. Postea ex bonorum virorum relatu agnoui me fuisse deceptum. Non reputabam scilicet, quid valeat spiritus vertiginis & stuporis, quo Dominus sacræ suæ doctrinæ profanationem vlcisci solet. Nec verò me latebat quid passim denuntiet in Scriptura, quid variis omnium ferè temporum exemplis testatum fecerit: sed nescio quomodo securum me reddidit ipsa dogmatum fatuitas, vt in mentem non veniret, siquando iram Domini mundus prouocauit, dignum esse nostrum hoc seculum quod in summum nequitiæ cumulum peruenit, longè atrocioribus pœnis quàm quas olim aduersus ingratos cælestis doctrinæ contemptores fuisse editas legimus. Pudenda sunt ludibria quibus Valentinum & similes nebulones lusisse testis est Irenæus. Secuti postea alij sunt perinde crassi impostores, quos mirum est non statim multis cum probris fuisse explosos. Quid igitur causæ esse dicemus cur ne ipsis quidem defuerint asseclæ, nisi quòd homines perperam curiosos nouarúmque rerum cupidos Dominus iusto iudicio præcipites egit, vt clausis oculis se in manifestos Satanæ laqueos induerent? Quid hodie? Maior pars, humano quoque pudore excusso, palam Deo illudit: in tremenda eius mysteria non minus proterue irrumpunt, quàm si porci rostra in pretiosum thesaurum ingererent. Multi impura sceleståque vita Euangelij professionem contaminant. Atque (vt alia taceam) videmus quàm audacter lasciuiant plurimi in suis cõmentis quàm inexplebilis nouarũ rerum cupiditas, insani pruritus instar, alios exagitet. His ergo vitiis iustam ac debitã mercedem rependit Deus, dum homines alioqui non stupidos, & aliqua doctrina tinctos bruta quadam socordia in fœdos pudendósque errores prolabi sinit. Hoc quanquam non

in tempore (vt decebat) remedij adhibendi causa meditatus sum: vbi tamen reipsa edoctus agnoui, non adeò miratus sum, multos esse in Italia tabe ista infectos. Quod dico, non modò in bonam partem accipient æqui & modesti illius gentis homines, sed in corrigendo patriæ suæ malo (quod vtinam non aliis quoque regionibus & præsertim Galliæ nostræ commune foret) mihi libenter subscribent. Vulgaris hic morbus est, ac ferè vbique regnat, quòd vt quisque ingenij agilitate pollet, ita eum titillat inanis curiositas. Sed in Italis propter rarum acumē magis eminet. Iam qui ita cupidè ventosis argutiis inhiant, digni sunt qui non solùm vento pascantur, sed mortiferos quoque Satanæ afflatus sorbeant. Hoc quum fidei & idonei testes quibusdam suis popularibus contigisse retulerint, non est quod dissimulem, si fortè ad sobriam mentem moniti redire possint. Atque vt eos suæ leuitatis pudeat: quosdam scio ex diametro inter se dissidere, qui se tamen Serueti discipulos esse profitentur. Quis non videat tantùm ex nouitate (qualiscunque tandem sit) eos voluptatem capere, vt hoc solo titulo faueant ignotis erroribus, ac interea pudendum in modum se ad ambiguas pugnas quasi Andabathæ proiiciant? Verùm (vt alienis prouerbiis supersedeam) potius se Madianitis similes esse agnoscant, quos spiritus vertiginis in cæcos conflictus ita instigat. Et sanè hoc non mediocre laboris mei pretium fore confido, si homines istos, qui parum considerate hactenus Serueto fuerunt addicti, ad sobrietatem colligam. Quanquam mihi simul propositum est, si quorum insanabilis peruicacia fuerit, ne imperitos secum irretiant, peruersis eorum fallaciis occurrere. Nam quod citius factum esse oportuit, saltem vt nunc aggrediar, maior illa quam dixi, cogit necessitas: præsertim quum nouos sermones excitarit supplicium quod nuper de ipso sectæ authore in hac vrbe sumptum fuit. Siquis obiiciat vel ignauum esse bellum quod mortuo infertur, idque non obscurum diffidentiæ meæ signum esse quòd nunc mortuo insultem, cui viuo & loquenti pepercerim: vel crudele esse qui mortui hominis vmbram insecter: vtriusque prōpta est facilisque defensio. Ego enim, quandiu spes fuit eius ad sanam mentem reuocandi, priuatim operā meam impendere non destiti. Ac ne dubiis narrationibus lectores morer, tantùm simpliciter referam quod duabus ante mortem suam horis verum esse coram multis testibus confessus est. Quum meū colloquium petiisset, missi sunt duo Senatores qui me in carcerem deducerent. Quidnā vellet rogatus, dixit se veniam à me petere. Ego verò ingenuè præfatus, me nunquam priuatas iniurias fuisse persecutum, quanta potui māsuetudine admonui: iam me ante annos sexdecim, nō sine præsenti vitę discrimine obtulisse meam operam ad eum sanādum, nec per me stetisse quominus resipiscenti manum pij omnes porrigerēt. Deinde literis priuatis cū ipso placidè egisse, nec vllam captasse ostentationem. Denique nullum à me beneuolentiæ officium fuisse prætermissum, donec liberis meis obiurgationibus magis exacerbatus, rabiem magis quàm bilem effudit. Verùm sermonem de me abscindens, rogaui vt veniam potius ab æterno Deo petendam sibi cogitaret, in quem nimis atrociter contumeliosus fuerat, tres hypostaseis ex eius essentia delere tentans: ac Cerberum tricipitem vocans, si realis inter Patrem & Filium eius, & Spiritum distinctio statueretur. Filium Dei sibi placare in animum induceret, quem fœdè suis commentis deformans, & negās in ea carne quam induit, nobis similem, adempto fraternæ coniunctionis vinculo, vnicum redemptorem abnegauerat. Quum monendo & hortādo nihil proficerem, nolui supra magistri regulam sapere. Nam ab hæretico homine, qui αὐτοκατάκριτος peccabat, secundùm Pauli præceptum discessi. Ad populum quod in plausibili causa me non venditaui, modestię, non timiditati tribuenti æqui & candidi iudices. Nec verò mihi adeò formidabilis fuit Serueti eloquētia, vt ego eius metu prohibitus, in ipso reprimendo obmutuerim, qui longè robustiores pro asserenda Christi causa sæpius lacessere non sum veritus. Quin potius timui, ne si argumentum illud seriò tractandū susciperem, maleuoli fortè aliqui obstreperent, me pugnandi nimis esse cupidum. Nunc verò quū mortui hominis reliquiæ pestiferū fœtorem spirent, quisquis malū ne longius serpat, remedio arceri indignabitur, improbū se & crudelem ostendet. Quàm præpostera, obsecro, ista est humanitas, vt silētio tegatur vnius hominis dedecus, Satanę aucupiis mille animas prostitui? Vtinam sepulti essent Serueti errores. Sed dū eos volitare audio, tacere sine perfidiæ culpa, nōn licet. Quanquā nō tā huius lucubrationis, quàm inflictæ homini pœnæ reddēda ratio est. Nam quidquid à Senatu nostro actū est, mihi passim adscribitur. Nec sanè dissimulo, mea opera cōsilióque iure in carcere fuisse cōiectum. Quia recepto huius ciuitatis iure, criminis reū peragere oportuit: causam huc vsque me esse prosecutum fateor. Ex quo cōuictus est, me nullum de pœna verbum fecisse, non solùm boni omnes viri mihi testes erunt, sed malis etiam cōcedo vt proferant siquid habent. Sed quatenus progressus sim, non tanti interest, vt publico libro calumnia quam mihi aspergunt vel turbulenti homines, vel maligni, vel stolidi & ebriosi, purgetur. Alia (vt video) causa nunc agenda est,

An Christianis iudicib⁹ hæreticos punire liceat.

ATq; vt hîc mihi cum duobus hominū generibus negotiū est, ita distinctè vtrosq; vt merētur, tractabo. Multi hodie sunt

turbulenti homines, quibus si liberum foret quicquid intus conceptum habent effutire, nihil non pro effræni sua audacia conuellerent. Istis non mirum est si tantopere arridet impunitas, licentię mater. facilè etiã subscribunt Epicurei omnes ac Lucianici, quum voluptati hoc vnũ deest, quod quæ inter se clanculũ & ænigmaticè sacrilegia obmurmurant, pleno ore crepare nõ audent. Denique quotquot pœnæ metu magis quàm pudore, à malè scribẽdo cohibẽtur, indigna tyrannide Ecclesiam opprimi contendunt, nisi cuiq; liberum sit, quæ placuerint in lucem proferre. Ex eorũ numero ipse quoq; Seruetus fuit, qui indomitam suã proteruiam vllis habenis constringi indigne ferens, negabat in causis religionis aliquẽ esse Gladij vsum. quãquam hac in parte homo vertiginosus turpiter secum ipse dissidet. Nã ex triginta epistolis, quas velut ad me scriptas in publicũ edidit, vigesima septima hanc quæstionem continet, Liceátne Christianis principibus scelera morte punire. Sententiam dicturus ita præfatur, Optimus ille ordo est quem docet intus Spiritus: qui & reluctantẽ carnem cohibere docet. sed nunquid occidere? Veritas Dei est, rigidũ illud ad mortẽ iudicium per Christum esse remissum, vbi spes est correctionis. Hinc adulteræ dixit, Vade, & posthac ne peccaueris. Et alibi adiecit, Nequid deterius tibi contingat. Sicut Iudex ille supremus nos corrigit, & monet antequam occidat: ita alij iudices facere debent. Illud verũ est, quod correctione non expectata, Ananiã & Sapphirã occidit Petrus, ibi morituros prædicens in criminis detestationem & aliorũ exemplum. Aut certè quia Spiritus sanctus tunc maxime vigens, quem spreuerãt, docebat esse incorrigibiles in malitia obstinatos. Hoc crimen est morte simpliciter dignum & apud Deũ & apud homines. In aliis autẽ criminibus vbi Spiritus sanctus speciale quid non docet, vbi non est inueterata malitia, aut obstinatio certa non apparet, aut atrocitas magna, correctionem per alias castigationes magis sperare debemus, quàm mortẽ inferre. Inter correctiones exilium laudamus, Christo ita probatũ, vt excõmunicatio probatur in Ecclesia. Schismata & hæreses ita initio puniebantur, durante Apostolicę traditionis vestigio. Qui extra fidei negotium sunt facinorosi, iure omnium gentium puniuntur: quod etiam ius naturale est. Hoc Christus nõ negauit: sicut hæreditatem diuidere recusans, non negauit esse qui hæreditates diuiderent. Primùm negat, occidere, ex Spiritus doctrina proficisci. Deinde mortale iudicium Christi aduentu remissum esse, vbi spes est correctionis. Paulò pòst fatetur extra fidei negotiũ, de sceleratis capitale supplicium iustè sumi: nequè magis impediri tales pœnas Christi aduentu, quàm ius familiæ herciscundæ. Et me scilicet Iudęum appellat, quia iuris rigorem intactum relinquo. Ego autem non vereor ne mihi probro vertãt sani lectores, si abrogare quod à Deo sancitũ esse constat, ausus non fuerim. Quid autem ipse? Christus capitaliter, inquit, puniri non vult, nisi qui se desperatos ostendunt. Vnde probatur? Quia adulteræ dixit, Vade, & posthac ne pecces. Atqui dum vindictã de adulterio non sumit, an sequitur adulteriis impunitatem ab eo dari? Certè nihilo magis pœnã Lege sancitam abolet, quàm hæreditates negat esse diuidendas, quum iudex vel arbiter esse renuit. Altera ratio, Spiritus carnẽ cohibere docet, non occidere. Dicas non legisse tres Scripturæ paginas: vbi non cohibitio, sed mortificatio carnis toties præcipitur. Cæterùm, quid hoc ad forẽses pœnas, quarum priuatis hominibus exequutio nõ mãdatur? De carne verò mortificanda, generalis est præceptio, & quę ad singulos pertinet. Alia ratio, Cęlestis iudex imitandus est, qui pœnam non infligit nisi desperatis. Iam hoc quidẽ nimis absurdè, quòd Deum nũc fingit sui dissimilẽ, qui paternæ castigationis loco, quosdam ex suis olim terrena vita priuauit. Sed quoniam Manichæis (vt alibi clarè videbimus) se affinem esse non dissimulat, ex veteri testamento exempla non adducam. Paulum obiiciam: qui postquam testatus est, multos Corinthi ob sacræ Cœnæ neglectum mortuos esse, continuò pòst solatium addit, fideles à Domino corripi, ne cum hoc mundo damnẽtur. Si quis excipiat ab vltimo interitu liberari, quos Dominus à mundo tollit: hoc idem volo, iure interdum priuari corporali vita, qui non prorsus reprobi sunt. Iam in morte Ananiæ quàm ineptè cauilletur, persequi nihil opus est. Tantùm duo ista inter se conferant sani & sobrij lectores: in aliis criminibus, vbi incorrigibilis malitia nondum appareret, aut atrocitas magna, & Spiritus sanctus speciale quid non docet, tentandas esse magis castigationes quæ ad pœnitentiam adducant, quàm mortem inferendam: rursus qui extra fidei negotium scelerati sunt, iure gentium puniri: cui nullum obstaculum ponit Christi doctrina. Miri verò artifices erunt Serueti discipuli, si res inter se adeò contrarias abolito naturæ ordine concilient. Adhæc, vnde inter fidei violationem, & alia maleficia discrimen nisi ex cerebro suo sumpsit? Si vult Christi aduentu mitigatum esse contra hæreses rigorem, testimonium proferat. Verùm non minus securè locutus est, quàm si pepigisset cum mundo, fidem suis somniis habendam esse. Prodit alter fanaticus ex suo antro, qui Seruetum vocat optimum suum fratrem: & ideo puniendos esse negat hęreticos, quia sacris oraculis sensum quisque suo arbitrio affingat: vt certa veritas quasi nubibus obuoluta lateat. Ita bonus interpres fidem ex hominum cordibus delere mauult, quàm pœnis subiicere qui eã labefactãt. Qualis enim extabit religio, quibus notis discernetur

1. Cor. 11, 30

netur vera Ecclesia, quid denique erit Christus ipse, si incerta sit ac suspensa pietatis doctrina? Quantum verò Dei probrum, si ita flexiloquus censetur in suis oraculis vt nobis iocosè illudat? Atqui nisi certa religio prodita sit in Scripturis, sequitur, nos ambagibus, imò fallaciis ab ipso frustra occupari. Quid superest, nisi vt eiusmodi homines viã petulantiæ suæ facturi, Scripturam, quæ obstaculo est, penitus submoueant? Interea verum esse quod nuper dixi, apparet, tum Lucianicos & crassos Dei cõtemptores, tum etiam omnes tumultuosos suam causam agere, vt omnia impunè perturbent, dum religionẽ tuendam à Principibus suscipi, & legũ pœnis vindicari nolunt. Sed iam ad bonos & simplices me conuerto: qui inscitia quidẽ labuntur, præcipuæ tamen tyrannicis Papistarũ edictis offensi è recto iudicio declinant. Vident, quũ impiè sub Papatu fœdata sit religio, & corruptelis innumeris referta, meris terroribus diabolicam illam confusionem fulciri, vt contra vel syllabã vnã mussitare capitale sit. Iusta sane offensio: veritatẽ Dei cernere ferro & ignibus oppressam, vt nemo eã suo patrocinio iuuare audeat: errores verò legitimi iudicij prætextu violenter septos, vt coarguendi nulla sit libertas. Atq; hæc querimonia piis omnibus communis est. Itaque non taciti solùm gemimus: sed clara voce deflemus, eò seruitutis redactum esse miserũ orbem, vt nec vlla disceptatio locum habeat, nec qui Præsulum nomine dominãtur, vocem aliquam suis placitis dissonam admittant, nec denique dubitare vel inquirere permittant. Barbaries est non ferenda, vbi nulla viget cognitio, possessionem nullo iure nec ratione munitam, gladio tueri. Verùm quum sanctos Dei Prophetas & Apostolos olim similis premeret iniquitas, non negarunt quin Dei cultum & cœlestem eius doctrinã fas esse legitima potestate defendi, vt de impiis eius euersoribus pœna diuinitus præscripta sumeretur. Seuerũ certè, vt postea videbimus, iudicium Deus in eos constituerat qui populum tentassent à vera religione abducere. A sceleratis tyrannis Ieremias ad capitale supplicium tractus, & in foueam proiectus, ad hoc asylum minimè confugit, cultũ Dei non esse gladio vindicãdum: sed diuersa exceptione vtitur, pœnã daturos veritatis hostes, vbi innoxium sanguinem fuderint. Quid Apostoli? an expostulant cum aduersariis quòd religionem ex Legis mandato, pœnis defendant? Imò sola causæ bonitate freti nullam seueritatem refugiunt, siquid peccasse deprehensi fuerint. Hilarium quidẽ longius prouehi fateor. queritur enim Ecclesiam carceribus & exiliis terrere, atque ita cogere ad credendũ, quæ exiliis & carceribus est credita: nimis propensam esse ad dignitatem fauentium, quæ persequẽtiũ terrore consecrata est: fugare sacerdotes, quæ sacerdotibus fugatis est propagata: gloriari mundi fauore, quæ Christi esse non potuit, nisi eam mundus odisset. Sed illi Auxẽtij & similium ferocitas stomachum mouit, vt præsentem magis indignitatem carperet (sicuti plausibile illi dabatur argumentum) quàm perpetuam tuendæ fidei rationem expẽderet. Nam quòd inopẽ suæ virtutis Christum argui causatur, dũ fidem terrena suffragia commendant: nõ debet in eam partẽ trahi, quasi Euangelij certitudini quicquam deroget credentium authoritas, vel religio vilescat, Regum patrocinio adiutã: sed in eos tantùm querimonia dirigitur, qui Dei verbo destituti, manu armata peruersos errores sustinebant. Idem hodie deflere licet, statũ Papalis Ecclesiæ nonnisi vi & cædibus suffultũ esse, omisso pastorũ officio, tyrannicis solùm edictis fulminare, qui se præsulum titulo vẽditant: quum vera & genuina Christi Ecclesia ex persecutionibus orta, sub iisdem floruerit. Verùm non obstant persecutorũ gladij, quominus suis sceptris pij magistratus Ecclesiam quæ iniustè afflicta olim fuit, tueantur: nec martyrum cruces impediunt quominus iusto legum præsidio ad Deum tranquillè colendum fideles iuuentur. Prudenter enim Augustinus, Imperatores, inquit, si in errore essent, quod absit, pro errore suo contra veritatem leges darent: per quas iusti & probarẽtur, & coronarentur, non faciendo quod illi iuberent, quia Deus prohiberet: sicut iusserat Nabuchadnesar vt aurea statua adoraretur: quod qui facere noluerunt, Deo prohibenti placuerunt. Quando autem Imperatores veritatem tenent, pro ipsa contra errorem iubent: quod quisquis contempserit, iudicium sibi accersit: nam & inter homines pœnas luit, & coram Deo sortem non habet qui hoc facere noluit quod ipsa veritas per cor Regis iussit: sicut ipse Nabuchadnesar postea miraculo commotus, atque mutatus, pro veritate contra errorem edictum proposuit. Et sanè quod in religione conspicimus, idem & de eius tuendæ zelo sentiendum est. Qui regulam ex puro Dei verbo petunt, ritè & ordine ab illis religio colitur. Siquis sibi cultum fabricat pro arbitrio: vel fortuitò quod ab aliis temerè commentum est, arripit, quo magis sataget, eo se maiore reatu constringet: quia nihil laudis meretur superstitio. Sic verus & legitimus Dei cultor, quatenus feret eius vocatio, pro fidei suæ defensione pugnabit. Incredulos cæca rabies abripiet. Ita in Papistis stultum, & scientia vacuum zelum qui eos præcipitat, meritò damnamus: nõ minus scilicet quàm insanas superstitiones, quibus fascinati superbè Dei verbum conculcant. Si præposteri zeli vitium ex ignorantia manat: cur non laudabilis erit ille zelus qui non fortuitò raptat Dei filios, sed qui ad fidem quæ illis solidè testata est, asserendam inflammat? Deniq; sicut inter martyres & blasphemos in pœnæ similitudine, culpa tamen

Ep.166. ad Donatistas.

Ep.167. ad Fest. Idem ad Dulcitiũ, Epi. 61

discrimen statuit: sic pios & rectos zelotas cognitio, iniquos & peruersos temeritas & cæcus impulsus facit. Trahetur ad supplicium qui figmentum esse contendet quicquid Sacris oraculis proditum est. quis tale monstrũ honorifico martyris titulo ausit ornare? Népe, vt recté idẽ Augustinus definit, martyrem facit causa, non pœna. Si non ille martyr: cur
Ioh.8. 44 seuerus Iudex non censebitur qui de eo pœnam sumit, potius quam crudelis persecutor. Ergo hîc tenenda est prudẽtia & moderatio, ne vel pro causa incognita tumultuosè efferueãt Principes, vel immani sæuitia ad sanguinem fundendum ruãt. Veteri prouerbio, audax inscitia vocata est: superstitionis verò mira est tam audacia quàm crudelitas. Itaque videmus nihil hypocritis, quum suæ inscitiæ & erroribus securè indormiant, magis esse sanguinarium. Nec verò fieri aliter potest, quin patris sui ingenium referant increduli omnes, qui & homicida fuit ab initio, & mendacij pater. Veris autem Dei cultoribus ab vtroque vitio cauendum: ne vel eius incognitæ patrocinium temerè arripiant, vel ad seueritatem intemperanter ferantur. Nam si in terrenis causis omnium probris meritò traducitur Iudicis socordia, qui ex aliorum opinione, ignarus ipse totius rei, sententiam fert: quanto minus ferendi sunt qui in causa pietatis inquisitionem, quæ priuatis etiam quibusque præcipitur, supino fastidio negligunt? Itaque detestabilis est illa quæ in Papatu dominatur barbaries: nec verò horribile Dei iudicium effugiet. Adsunt parati martyres ad reddendam omnium rationem, si liceat. Adeò nulla ex verbo Dei conceditur defensio, vt actionis principium sit, nullam disceptationem admittere. Itaque ansa rationibus præcisa, miseros homines non auditos excarnificant diris tormentis: postea linguis exectis ad ignem extrudunt, non qui sua flamma eos statim absumat, sed lenta vstulatione conficiat, quò se mori sentiant, vt
ad Vincent. Epist. 48 dicebat tyrannus ille. Exemplar sane illud est tum belluini stuporis, tum immanis sæuitiæ. Rectéque etiam in hac parte Augustinus, Si terreantur, inquit, & non doceantur, improba quasi dominatio videbitur. Sed rursus si docentur & non terrentur, vetustate consuetudinis obdurati, ad capessendum viam salutis pigrius surgent. De conuictis hæreticis loquitur, qui superba tantùm morositate inducti, discessionem ab Ecclesia fecerãt. Quid ergo dicturum fuisse putamus, si pios & simplices vnius Dei cultores crudeliter vidisset hac tantùm causa vstulari, quia hominum figmentis clarum Dei verbum opponerent? Neque enim Papæ incendiariis tantopere sæuiendi alia est ratio, nisi quòd fictitiis suis legibus quicquam derogari non sustinent. Sed eos suppressa doctrinæ luce, tam impotenter furere mirum non est, quorum dominatio in confusis verbi Dei ruinis fundata est, & quibus spes victoriæ nõnisi in tenebris sita. Longè aliter Ecclesia Dei, quæ vt fidei suæ confessionem ex ore Dei petit, ita ad eandem regulam ne pręposterè feratur, zelum suum temperat. Nobis igitur quin seruanda sit exacta tum prudentia, tũ mansuetudo, nulla dubitatio est: deinde quin iudicio præire debeat placida & religiosa doctrinæ cognitio. Sed hoc minimè obstaculo est quin magistratus officium sit, gladio & pœnis cohercere, qui quum ipsi sint apostatæ à recta fide, alios ad defectionem solicitant, & in Deum contumeliosi miseras animas illaqueant suis fallaciis, pacem conturbant Ecclesiæ, & pietatis consensum scindunt ac lacerant. Quas tamen obtendant rationes imperiti, sed non mali homines, quibus tanto sceleri danda videtur impunitas, breuiter videndum est. Regnum suum, inquiunt, manu & armis cõstitui Dominus non voluit, sed spirituali Euangelij gladio: & suos hortatus est, vt parati essent proprium sanguinem fundere: vt alienum funderent, nusquam præcepit: Apostolos tãquam agnos in medium luporum emisit, non instruxit carnis potentia. Atqui si contrà excipiam, nusquam Dominum suis mandasse vt furta, rapinas, adulteria, cædes, veneficia puniant: ideóque impune ferenda esse hæc omnia: quid dicturi sunt? concedéntne laxandas esse habenas sceleratis, ac non potius dicent, non obstare, quæ singulis præcipitur, tolerantiam, quominus vigeant legum sanctiones? Verum quidem esse fateor, neque vi armata erectum ab initio fuisse Christi regnum, neque armorum præsidio stare. Euangelij enim prędicatione regnare Christum oportet, vt impleatur vaticinium illud, Popu- Psal. 18. 45
lus quem non noueram, mihi subiectus fuit: ad auditũ auris obediuit mihi. Itaq; Dominus, quò illustrior esset vocis suæ efficacia, nudos & inermes misit Apostolos: nec modò destitui voluit terrena potẽtia, sed totum ferè mũdum habere infestum, vt cælestem esse Euangelij victoriam omnibus cõstaret, dum instar palmæ contra tot támque ardua obstacula emersit. Nec verò aliter hac ætate, quàm inuito & reluctante mundo vel denuò surrexit, vel adhuc floret. Sua igitur virtute, non hominum manu sustinetur religio. Nec frustra Euangelij ministros patientia magis armat Christus, quàm bellandi facultate: quia sic animatos esse conuenit, vt quam lingua afferunt doctrinam, proprio sanguine quoties opus fuerit, obsignare nõ dubitent. Primùm, veræ, sanæque doctrinæ plerumq; aduersantur mundi Principes. Deinde multos, quibus ad breue tempus arrisit, suo rigore exasperat. Pauci sunt qui ferendo iugo ceruicem libenter submittant: & quemadmodum delicias sibi ipsi faciunt, ita doctores appetunt blandos, & mellitos, qui seruiliter adulentur. Iam videmus quàm non æqualis sit Principum successio, sed bene compositum à patre

Eccle-

Ecclesiæ statum filius quasi violenta procella repente subuertat. Atqui Euãgelij ministros minime ad quamlibet auram flexibiles nutare decet: verùm quocunque inclinent hominum animi, & quamlibet dissimilis sit temporum conditio, rectum cursum tenere, ne æterna & immutabilis Dei veritas, quæ apud eos deposita est, perfida eorum ignauia concidat. Sic veteres Prophetas, licet propitiis interdum Regibus vsi sint, eorúmque præsidio adiuti, videmus tamen variis subinde tempestatibus fuisse iactatos: vt negari non possit omnes, sub crucis Christi vexillo militasse. Hoc certè seculis omnibus commune est, hominibus non placere quicunque fideliter Christo seruiunt. Absurdum esse obiiciunt, spirituale Christi regnum carnis potentia subniti. nempe vt fidem absurdum est in humana eloquentia fundatam esse. Nunc siquis obmutescere iubeat quicunque diserti sunt, doctos omnes & liberalibus artibus politos à suggestu prohibeat, neminem acuto & fœlici ingenio præditum admittat ad docendi munus, ne fidem exinaniant eloquentia & paulo subtilior agendi dexteritas, nónne apertam Deo, eiúsque donis iniuriam faciet? Stultescere quidem iubet Paulus qui-
1.Cor.10 cunque sapere videntur, vt Christi discipuli fiant: nempe vt sapientia carnis in ordinem coacta, emineat sola fides. Quòd si nulla ratio impedit quo minus Euangelij prædicatio arcana tantùm Spiritus virtute sit efficax, & pedissequas tamen habere possit humanas artes: ita nec religio, tametsi sola Dei manu continetur, & sub cruce triumphat, à legitimis tamen subsidiis, vt ita visũ est Deo, non abhorret. Quæ stulta sunt mundi elegit Deus vt sapientes confunderet. Verùm, qui à piscatoribus exordium fecit, postea alios sibi deligit ministros neque ita rudes, & elegantiori doctrina tinctos. Quinetiam Paulus ipse, qui se facundia destitui fatetur, non omnis doctrinæ expers, vt alij eius collegæ, sed à puero in Lege eruditus fuerat. Vt autem de successoribus taceam, Isaiæ sermo non modò purus & nitidus, sed etiam artificio ornatus satis testatur eloquentiam, fidei interdum ministram esse. Et certè Christus non minus stellæ radio Magos ad se deduxit, quã pastores Angeli voce. Quare nec rude obscurúmque vulgus, ex quo sumpsit Christus Ecclesiæ primitias, viam regibus præclusit quin ipsi quoque & se, & sua omnia offerrẽt: & ipsa etiã Gladij potestas, qua instructi sũt, sacra esset oblatio. Nunc videmus vt ad ferendam crucem, ad odia, probráque mundi subeunda paratos esse oporteat Euangelij ministros, sicuti non aliis quàm patientiæ armis Dominus eos instruxit: & tamen iubeantur reges pietatis doctrinam suo patrocinio tueri. Adeóque in ipsis principibus vtriusque officij documentum Christus interdum proponit. Illustrissimus Saxoniæ Elector Iohannes, quum à carnificis manu non procul abesset, constanter & intrepidè ad obeundam pro fidei suę confessione mortem paratum se ac voluntarium ostendit. Idem nunc, si quis impius apostata in eius ditione purum Dei cultum euertere conetur, non dubitauit strenuus regni Christi esse defensor. Obiiciunt deinde, nihil minus esse consentaneum quàm vt ad fidem, quæ propensa obedientia constat, violenter cogantur homines. Ego, vt omittam quæ verè, & scitè in hanc sententiam disputat Augustinus, vtiliter scilicet inuitos trahi, qui Deo reluctantur, vt castigatione subacti sponte accedant: respondeo in tuendo Ecclesiæ statu alium esse Gladij vsum quàm vt ad fidem quis cogatur. Nam vt demus in principum manu & arbitrio non esse, edictis suis penetrare in hominum corda, vt obedienter salutis doctrinã amplexi Deo se subiiciant, hoc tamen postulat eorum vocatio, ne impuris ac petulantibus linguis lacerare permittant sacrum Dei nomen, eiúsque cultum pessundari sinant. Priuatus homo qui vitæ & mortis potestatem non habet, si domum, cui præest, sacrilegiis pollui sinat, culpa non vacabit: quanto fœdior erit Principis ignauia, si ad effrænem pietatis violationem conniueat? Sedebit scilicet Iudex in sublimi ac magnifico solio, & Christi gloriam probrosè deiici tacitus feret, & imperium sibi pœnarum metu affetens, licentiam improbis dissipandæ Ecclesiæ concedet? Ergo pietatis doctrinæ vindices erunt pij magistratus, non solùm vt ad fidem cogant minus voluntarios, sed ne ab ea ditione exulet Christus in qua eius beneficio regnant: ne ludibriis impunè subiaceat sacrum eius nomen, cuius splendore honorifica est eorũ potestas: ne contra eius doctrinã proteruiant impij, qui tranquillum eorum imperium continet: ne infirmos, quibus diuinitus præfecti sunt custodes, in exitium rapi, silentes & quieti videant. Obtendunt præterea, Christi discipulis colendã esse mãsuetudinem, quæ in Magistro apparuit. neque enim armis, inquiunt, præfractos compulit in suum obsequium: sed doctrina omnes blandè allicere tentauit, vt illud impleret Isaiæ vaticinium, Ecce seruus meus non rixabitur, neque contendet, neque in plateis audietur eius clamor: calamum quassatum non confringet, & ellychnium fumigans non extinguet. Quasi verò nobis cõtraria exceptio non sit in promptu, vt doctoris officio functus est Christus, ita arreptum fuisse ab eo flagellum quo templum Dei à profana nundinatione purgaret. Si impetu profligauit filius Dei, qui diuini cultus prætextu hostias in atrio templi vẽdebant, tum gladiũ sibi diuinitus commissum non exerent pij Magistratus ad coercendos perfidos apostatas, qui totũ Dei templum aperta contumelia profanant ac violant? Ac vnum quidem huius sancti zeli spe-

Ad bonifacium Epist. 50. & aliis locis.

Isa.42.3

Mat.21. 12

cimen edidit Christus. In reliquo autẽ vocationis suæ cursu ab externo correctionis genere abstinuit, ne spirituale regnum sibi à Patre commissum terrenis imperiis misceret. Nam qui hæreditatis inter fratres hercisundæ arbiter esse tenuit, suum tamen ius cuique seruare vult à piis Iudicibus. Adhæc distinctè notat Isaiæ vaticinium, non ad omnes promiscuè spectare quam commendat in Christo mansuetudinem. Placida Christo, mitísque suauitas tribuitur, qua infirmos sustineat, non qua robustam malitiam magis obduret. Mansuetus est Christus, vt calamum quassatum non confringat: an ideo quoque vt eorum obstinationem foueat, qui debiles confringunt? Mansuetus est vt parcat ellychniis fumigantibus: an ideo vt tenebras non discutiat? Quin potius sceptro ferreo armatur, quo inimicorum capita conterat. Scio equidem, vt nõ alio quàm verbi gladio vtatur Christus, promptam illi esse vindictam in omnes impios: sed non dicemus alio quàm eius Spiritu actum fuisse Petrum, quum Ananiam & Sapphirã subita morte percussit: nec Paulum dicemus fuisse Magistro dissimilem, quum Elymam magum cæcitate vltus est. Nec video quorsum pertineant potẽtię, quas inter Spiritus dona commemorat idem Paulus, nisi vt ad incutiendum contemptoribus terrorem vigeret Spiritus seueritas. Ergo verbi ministris licuit corporali pœna coercere impios: Principes, quorum proprium est munus gladio tueri sanctum ordinem, in fidei dissipatione cessabunt? Porrò crudelis est ista quam laudant clementia, oues exponere in prædam vt lupis parcatur. Animas ipsi prauorum dogmatum veneno interficiunt, & legitima Gladij potestas ab ipsorum corporibus arcebitur? lacerabitur totum Christi corpus, vt putridi vnius membri intactus maneat fœtor? Equidem vt moderatè agant Principes, à piis doctoribus monendos hortandósque esse fateor: & medicorum instar, vim vltimam non adhibeant nisi desperatis morbis: sed à dissoluta mollitie, quæ nihil aliud est quàm mali fomentum, multum differt lenis humanáque medendi ratio. Adducunt etiam quædam Scripturæ testimonia. in quibus vnum videtur habere aliquid coloris: Sinite, inquit Christus, zizania cum tritico crescere, ne simul euellatur & triticum. Si præcisè nobiscum agunt ex verborum formula, non tantùm prohibentur Magistratus ab vsu Gladij, sed omnem disciplinam è medio tolli oportet. Excommunicatio purgandæ Ecclesiæ optimum est remedium: atqui locum non habebit, si zizania attingere fas non est. Adde quòd nõ tantùm de peruersis dogmatibus illic Dominus agit, sed quæcũque corruptelas ad vitiandum bonum semẽ spargit Satan, in genere designat. Facessant igitur leges & iudicia, si relinqui zizania oportet vsq; ad messem. Atqui sanis lectoribus minimè ambiguũ est Christi consilium. Quemadmodum enim alibi Ecclesiam areæ similẽ facit, in qua paleæ permixtum est triticum: & sagenę, in quam pariter boni & mali pisces aggregãtur: ita nunc agro eam comparat, qui lolium vnà cùm bona semente ferre & alere cogitur. Inde enim zeli intẽperies nimis acribus ingeniis, quòd indignum esse putant sordibus inquinari Dei sanctuarium: sponsam Christi, quam sanguine suo mundauit, & in qua lucere Dei gloria debet, fœdis maculis esse aspersam. Atqui Dominus vt nos humiliet, vt probet nostram constantiam, vt nos ad cauendum solicitet, Ecclesiam suam multis vitiis esse obnoxiam patitur. Atque hinc fit vt malos cum gemitu ferre in suo gremio cogatur, quos fugare non potest. Est quidem illud verùm, simulac cum Euangelio suo prodit Christus, ventilabro paleas à tritico discernere: sed hoc ita facere incipit, vt plena purgatio ad diem vltimum differatur, quo segregabit agnos ab hœdis. Non igitur quẽlibet rigorẽ cessare Christus iubet, sed toleranda esse mala admonet quæ sinè pernicie corrigi nequeunt. Et certè quamlibet sedulò & animosè quisque pro suo officio eradicandis vitiis incumbat, nunquam eousque proficiet seueritas quin multæ vitiorum reliquiæ maneãt. Gamalielis authoritas perperã ab illis adducitur. Suadet Gamaliel vt quiescant Scribæ, quia si ex hominibus est doctrina, sponte diffluet: sin ex Deo, nunquam poterit dissolui. Nam id imperitè dictum esse facilè inde patet, quòd non modò pessundat omnem politicum ordinem, sed Ecclesiæ quoque disciplinam eneruat. Et certè habenda erat personæ ratio. Nam Gamaliel ambigens quid rectum sit, quasi cæcus in tenebris, neque huc neque illuc se conferre audet: sed suspendit sententiam. interim ex veris principiis malam consequentiam elicit, nihil adhibendum esse cõsilij, quia Deus quod suum est tuebitur: quod autem ab hominibus est, pessum ibit. Atqui Dominus tametsi vnicus sit agricola, mittit tamen operarios in vineam suam: tametsi solus det incrementum, vult tamen esse qui plantent & rigent: tametsi templi sui sit architectus, ministros tamẽ & opifices sibi adiungit qui in hoc ędificium laborent. Denique, tametsi defensor sit operum suorum & vindex, hominibus tamen vtitur ministris. Putidius est quàm vt refutatione indigeat quod quidam ex profanorũ hominum dictis colligunt, Si de cultu Dei, & Legis doctrina habetur quæstio, non esse crimen morte aut vinculis dignum. Quis enim non videt, homines à vera luce alienos contemptim exposuisse Dei Legẽ rixis & certaminibus, vt tandem in fastidium & probrum veniret? Claudius Lysias Felici scribit se nullum in Paulo reperisse crimen, quia tantùm cùm Iudæis de Lege disceptet: nõ quòd probet Pauli causam, sed quia Legem súsque déque

Marginal notes: Psal. 2.9 — Act. 17.8 — Matt. 13.29 — Act. 5. 34 — Act. 23.16

quæ habet: imò cuperet prorsus esse abolitā, ideóque gaudet intestinis dissidiis conuelli. Tā boni scilicet patroni voce, iudicij laqueos dissoluere conatus est Seruetus: quasi cæleste esset oraculum quod Lucas à tam malo authore profectum esse recitat.

Matth. 26.52. Obiiciunt tandem, quum iussus est Petrus gladium in vaginam recondere, Dominum satis clarè testatum esse quàm sibi non placeat violenta & armata Euangelij defensio. Sed quid si excipiam, ne verbis quidem coram Pilato suam innocentiam asseruisse, vt iure poterat? Si decreto Patris obsequi volens quasi agnus coram tonsore obmutuit, & tantisper à prædicando Euangelio abstinuit, dum sacrificio mortis suæ peccata expiaret: miramur si Petrum à cæde prohibuerit? Verùm aliud est quod respondeam: Ius stringendi gladij Christus ministro suo non concedit: temerè enim homo priuatus eum arripuerat. Tumultuosè repelli non vult milites à quibus vinciendus erat, nempe ne hanc infamiam subiret quasi aleret pro Euangelij ministris sicarios. Hinc colligi nulla ratio patitur, Principum manus ligari ne ordinarium munus suum exerceant. In summa, vt Petrum grassari non ideo vetat, vel vt Magistratus exarmet, vel vt eos repellat à iusta Euangelij propugnatione: sed quia illum ruere non vult præcipiti impetu extra vocationis suæ metas, nec mortis suæ, qua reconciliandi erant homines Deo, quicquam moræ afferri.

Hactenus quæcunque ab aduersa parte obtendi solent, bona fide retuli, & me satis diluisse arbitror. Superest vt non modò liberum esse Magistratibus doceam pœnas sumere de cælestis doctrinæ corruptoribus, sed quod illis nolunt licere imperiti, diuinitus esse mandatum, vt pestiferis erroribus impunitatem dare nequeant quin desciscant ab officij sui fide. Ac primò quidem hoc dictare naturæ sensum, vt in omni politia bene composita principium teneat religio, & legum præsidio integra seruetur, testes sunt ipsi increduli. Legantur Philosophi, quicūque hoc argumentum tractarunt. Certè incipiunt à diuino cultu, & eo religionis genere quod optimum esse putabant: vt secundum eos barbarus sit, & insipidus legislator, cui pietatis erga deos prima non est cura. Pudendum verò nobis erit, illos in tenebris vidisse quod nos in luce fugiat. Nec superstitioni tribui potest quòd illi in legibus suis religionis custodiam complexi sunt. Quid enim absurdius est, quum furta seuerè puniat Iudex, sacrilegiis licentiam dare? quū suum cuique honorem saluum tueatur, lacerandam impiis exponere Dei gloriam? De periuriis nemo litem mouere audebit quin grauiter punienda sint. Cur hoc fatentur qui hæreticis exhibendam esse molestiam negāt, nisi quia periuriis læditur humana societas? Ergo Dei gloria hominū cōmodis implicita vindicabitur: vbi autem nemo de sua iactura queretur, inulta cum ludibrio iacebit? Superuacuū foret pluribus verbis hoc persequi. Nam quum rectæ politiæ finis sit, legitimi inter homines ordinis constructio, neglectus autem pietatis ordinem hunc ita dissipet, vt extra ipsam bruta sit hominum vita, mutilam esse gubernationis formam constat, in qua negligitur religio: & Magistratus nonnisi dimidios esse & vmbratiles, qui forensibus tantùm negotiis intenti, de asserendo Dei cultu non cogitant.

Huius rei illustre nobis exemplum Spiritus Dei proponit in Nabuchadnesar. Nam eius edictum celebrat Daniel, quo capitalem pœnam denuntiat siquis in Deum Israel blasphemus fuerit. *Dan. 3. 96* Honor profectò non vulgaris crudeli tyranno habetur, quum Prophetam suum Dominus ad publicandas quas tulit leges, quasi præconem assignat, & leges ipsas in acta sua refert, fertísque suis oraculis annumerat. Quid? an Spiritus sancti & Prophetæ elogio laudatur Nabuchadnesar, qui veri Dei gloriam pro imperio tutandam suscepit, vt ad impiam eius profanationem conniueant sancti Magistratus? ac non potiùs his Dominus sub profani regis persona quid agere ipsos deceat præscribit? Et certè quid magis præposterum quàm in Ecclesiæ sinu impunè foueri scelestas in Deum contumelios quæ in Babylone pœna capitali sancitæ fuerunt? quàm si tribunal in quo viget Dei cognitio, sacrum eius nomen, cuius custos & assertor fuit rex Babylonius, præsidio, tutelâque sua non dignatur? Non quòd hominum auxiliis ipse indigeat, sed quia nihil minus consentaneum est, quàm Reges & Magistratus, quos sibi in terris constituit ministros, sua studia ad tuendum eius cultum non referre. Hoc tantùm interest, quòd si illum zeli ardorem in sæuo tyranno anno accendit exigua scintilla, Principes Ecclesiæ domesticos, quibus certò cōperta est, & clarè illuxit Dei veritas, nisi pro ea longè animosius pugnent, constat turpis ignauiæ bis reos esse.

Sed iam audiamus quid iuris Dominus statuerit in sua Ecclesia. *Deut. 13.1* Postquam enim Prophetam, & somniatorem qui populum abducere tentauerit à recto pietatis cultu, iussit occidi, eandem pœnam ad singulos extendit his verbis, Si incitauerit te frater tuus filius matris tuæ, aut filius tuus, aut filia tua, aut vxor quæ est in sinu tuo, aut proximus quem habes quasi animam tuam, secretò dicens, Eamus, & seruiamus diis alienis, quos nec tu nouisti, nec patres tui: non acquiesces ei, nec audies eum, non parcet ei oculus tuus, nec ei propitius erit, vt occultes eum. Quin potius occidendo occides eum, & manus tua prima sit vt illum interficiat: deinde manus totius populi: opprimes autem eum lapidibus donec moriatur. Eant nunc, & crudelitatis Deum accusent, quibus instar leuis &

venialis delicti est à pura fide, & Dei cultu defectio. Cæterùm, antequam vltrà progrediamur, duo notare operæpretium est. Neque enim religionem, qualiscunque tandem sit, tam seuerè conseruari, ac sancit, sed quam verbo suo instituerat. Deinde lapidationis pœnam in exteros non edicit, sed qui Legis doctrinam professi, perfidè ab ea desciuerint. Ita tollitur offensio quæ multos imperitos fallit, dum metuunt ne hoc prætextu ad sæuiendum armentur Papæ carnifices. Nam si Dominus populo suo certam pietatis regulam antè patefecit quàm pœnis subiiceret apostatas: quisnam mortalium sumere hoc sibi audebit: vt doctrinæ genus suo, vel alterius arbitrio confictum, gladio & pœnis sanciat? Ergo non vaga & cæca potestate instruimus Magistratus, vt eorum præsidio sine delectu recepta quæuis religio in statu suo maneat: sed tenendam esse contendimus Legem diuinitus præfixam, vt compertæ veritati succedat demum pœnarum sanctio. Quare non est quod sibi blandiantur errorum patroni, qui in fundendo innoxio sanguine, stulto suo zelo & ignorantiæ indulgent, vel falsè inquisitionis onus in alios reiiciunt, vt sibi ex alienis responsis sanctos Christi Martyres crudeliter interficere liceat. Adhæc, soluitur quorundam obiectio, qui rogant an gladio adigendi sint ad Christi fidem Iudæi, Turcæ, & similes. Neq; enim promiscuè in omnes gladium stringi iubet Deus, sed apostatas, qui se impiè alienauerint à vero cultu, & alios ad similem defectionem trahere conati fuerint, iustæ pœnæ subiicit. Nunc verò quisquis hæreticis, & blasphemis iniustè pœnam infligi contendet, sciens, & volēs eodem se obstringet blasphemiæ reatu. Hic nobis non obtruditur hominum authoritas, sed Deum audimus loquentem, & quid Ecclesiæ suæ in perpetuum mandet, non obscurè intelligimus. Non frustra humanos omnes affectus excutit, quibus molliri corda solent: paternum amorem, quicquid est inter fratres, propinquos, & amicos beneuolentiæ facessere iubet: maritos reuocat à thori blanditiis: denique homines propemodum natura sua exuit, nequid obstaculi sanctum eorum zelum moretur. Cur tam implacabilis exigitur seueritas, nisi vt sciamus non haberi suum Deo honorem, nisi quę illi debetur pietas, humanis omnibus officiis præfertur; & quoties asserenda est eius gloria, propemodum ex memoria nostra deletur mutua inter nos humanitas? Adde quòd eadem pœna paulò pòst integras vrbes constringis. Si audieris in vna vrbium tuarum, quas tibi Dominus ad habitandum dabit, egressos esse filios Belial è medio tui, & auertisse incolas vrbis suę, dicendo, Eamus, & seruiamus diis alienis: quære solicitè, & diligenter rei veritate perspecta, si inueneris veram esse famā, statim percuties incolas vrbis illius in ore gladij, & delebis eā, & quæcūque in ea sunt vsque ad pecora. Supellectilem eius congregabis, & exures, vt anathema sit. Videant isti misericordes, quos tantopere impunita hæreseôn licentia delectat, quàm malè sibi conueniat cum Dei mandato. Ne Ecclesiam Dei immodicus rigor infamet, vellent in vnius hominis gratiam impios errores impunè grassari: Deus autem ne totis quidem populis ignoscit: funditus deleri iubet vrbes, & earum aboleri memoriam, trophæa denique erigi in signum execrationis, ne totam terram occupet contagio, ac dissimulatio ipsa sceleris sit, ac culpę societas. Nec mirum. ponitur enim hîc crassa à Lege Dei, & probatis eius oraculis defectio, quæ diuina & humana iura violat. Neque enim quum Magistratus tuēdæ religioni custodes præficimus, eorum acuimus gladios vt de quolibet errore pœnas sumpturi, mox ad sanguinē prosiliant. Scimus enim tres esse errorum gradus: & quibusdam fatemur dandam esse veniam, aliis modicam castigationem sufficere, vt tantùm manifesta impietas capitali supplicio plectatur. Fideles sæpius Paulus hortatur vt se inuicem tolerent, quanuis aliqua sit inter eos dissensio: nempe si qua leuis superstitio & inscitia simplicium mentes occupat, vt eam patientia corrigere potius studeant quàm intemperanter ad vindictam efferueant. Secundum errorum genus etsi castigationē meretur, mediocris tamen adhibenda est seueritas: tantùm ne indulgentia alatur eorum improbitas & contumacia qui fidei vnitatem scindere cuperent. Sed vbi à suis fundamentis conuellitur religio, detestandæ in Deum blasphemiæ proferūtur, impiis & pestiferis dogmatibus in exitium rapiuntur animæ: denique vbi palàm defectio ab vnico Deo, puráque doctrina tentatur, ad extremum illud remedium descēdere necesse est, ne mortale venenū longius serpat. Hanc regulam, quā ex ore Domini aliis præscripsit Moyses, fideliter ipse sequutus est. Quàm māsueto fuerit ingenio, apparet ex tota vitæ eius historia: & Spiritus sanctus illustre huius virtutis testimonium ei reddit. Iudex etiam quàm humaniter in aliis criminibus puniendis se gesserit, constat: in vindicando autem Dei cultu totus ardet. Consecrate, inquit, manus vestras Domino: nemo fratri suo, vel propinquo ignoscat: vt quisq; obuius fuerit, sine venia occidite. An putamus subito furore correptum, ita solitę clementiæ tunc oblitum fuisse vt sacros Leuitas sanguine madefieri iuberet? Imò Spiritus Dei quod suo ductu gestum erat & auspiciis, elogio etiam suo commendat. Ergo vt in aliis omnibus peccatis laudabilis sit clementia, seuerè impietatem, quæ Dei cultum euertit, sanctis Iudicibus vlcisci necesse est, ne hominum offensas stultè mitigando, Dei ipsius iram in se prouocent. *Exo.32. 29*

Sed quidem hunc ordinem regno Christi quòd

quod spirituale est, & præsenti seculo congruere negant: quia nusquam in Euangelio Iudicibus detur tale mandatum. Ergo quia disertis verbis Christus & Apostoli non præcipiunt quo pœnæ genere digna sint adulteria,& furta, ideò cessabunt à suo officio Magistratus? Si quis excipiat, quia Christi aduētu abolitæ non sunt politiæ, sumendas esse de maleficiis pœnas, vt legibus sunt constitutæ: nempe huic responso libēter subscribo. Nullos fuisse Magistratus quibus præciperēt Apostoli quid rectum esset, dicere supersedeo. Hoc vno contentus sum, Christi aduentu nec mutatum esse politicū ordinem, nec de Magistratuum officio quicquam detractum. Agedum, quod Paulus docet nō frustra ab ipsis gladium gestari, an ad speciem vnam restringi debet? Fatentur isti quibuscū nunc discepto ad alia crimina plectēda Iudices diuinitus esse armatos, modò à religione abstineāt, vt liberè ipsis tacentibus impietas lasciuiat. Verùm reclamat innumeris locis Spiritus sanctus, qui sub Christi Regno sanæ doctrinæ, & legitimi cultus patronos, ac vindices fore Reges pronūtiat. Quando Dauid Principes omnes ad osculandum filium hortatur, quid potius ab illis exigit, quàm vt sanā doctrinā suo præsidio defendant? Quum toties dicit venturos esse vt Christo tributum offerant: quid aliud intelligit quàm puræ adorationis præsides futuros, piæque doctrinæ custodes? Quomodo etiam illud Isaiæ vaticinium implebitur, Ecclesiæ nutritios fore, nisi ad tuendum pietatis statum potentiam suam conferant? Ergo, quin piis sanctisque Magistratibus ex Dei mandato regni Christi defensio incumbat, minimè ambiguum est. Accedat iam Pauli suffragium, quo scrupulus omnis eximitur. Solēnes in Ecclesia preces cōcipi iubet pro Regibus, & omnibus qui honore, & potētia excellūt. Quorsū? Vt quietam, inquit, & tranquillam vitam agamus. An hoc dūtaxat? Imò, cum omni pietate & temperantia. Si tantùm modestiæ, vel temperantiæ facta esset mentio, aliquid fortè coloris prætenderent qui à Principibus religionis causam attingi nolunt. Sed quum hoc nominatim illis munus assignet Paulus, vt Deum ritè colendum procurent: quantæ, obsecro, temeritatis est, iniuncta diuinitus potestate illos exuere? Duo hîc obseruare operæpretium est. Neque enim priuatos homines instituit Paulus, vt se Deo addicant, sed de publica principum functione disserit, quatenus in solio locati sunt, & gladio instructi ad regendum humanum genus. Deinde, illorum munus nō solùm in tuēdo cuiusque iure cōstituit, sed ad fouendam pietatem ordinatos esse docet. Vnde sequitur, gladium in eorum manu esse depositum, quo sanam doctrinam propugnēt. Quod præstare nequeūt, nisi impias corruptelas pœnis cohibere liceat. Desināt ergo indocti homines, & parū cōsiderati negare de veræ doctrinæ corruptoribus sumendas esse pœnas, nisi palàm Deo obstrepere velint.

Rom. 3. 4

Psal. 2. 11

Isa. 49. 23

1. Tim. 2. 1

Verùm quicquid de iure Magistratuum probatum sit, me propria inuidia, qua grauor apud multos, non leuat. Nihil minus docuisse aiunt, quàm vt Seruetum professis Christi hostibus quasi immanibus bestiis obiicerem. Mea enim opera factum fuisse affirmant, vt Viennæ in prouincia Lugdunensi captus fuerit. Sed vnde mihi tanta cum Papæ satellitio repentè familiaritas? vnde etiam tanta gratia? Scilicet credibile erit literas inter eos vltro citróque volitare, quibus non minus est inter se dissidium quàm Christo cum Belial. Quare pluribus verbis tam futilem calumniam refellere nihil attinet, quæ simplici negatione fracta concidit. Iam fluxerunt anni quatuor ex quo hanc de me fabulam commentus est Seruetus ipse, & spargendam Venetiis curauit. Quanquam odiúmne mihi de nihilo malignè conflare voluerit, an falsò suspicatus sit quod scribebat, non disputo. Tantum quæro: si iam tunc meo indicio proditus fuerat, quî factum est vt triennium quietus & sine molestia ante hostium oculos transigeret? Certè aut concedant necesse est, confictum fuisse de me crimen: aut plus sancto suo martyri fauoris fuisse apud Papistas, quàm vt illi mea accusatio quidquam noceret. Nec verò si verè id mihi obiicerent, putarem esse negandi causam, qui non dissimulo, me authore factum esse vt in hac vrbe deprehēsus ad causam dicendā postularetur. Obstrepant licet vel maleuoli vel maledici homines, ego libēter fateor ac præmefero (quia secundum Vrbis leges aliter cum homine iure agi non poterat) ex me prodiisse accusatorem: nec inficior meo consilio dictatam esse formulam, qua patefieret aliquis in causam ingressus. Cæterùm, quid mihi tūc fuerit cōsilij, ex ipso deinde actionis progressu apparuit. Simul enim ac vocati sumus ego & collegæ mei, minimè per nos stetit quominus placidè nobiscum de suis dogmatibus conferre liberum illi esset. Imò perinde accessimus acsi ex vinculis reddēda esset doctrinę nostrę ratio: ac si quid obiiceret, testati sumus nos ad respondendū paratos esse. Quū plenis buccis cōuitia subinde in me euomeret, quorum Iudices ipsos pudebat ac pigebat: ab eius insectatione abstinui. Adde quòd nullum instabat grauioris pœnæ periculum, si quo modo fuisset sanabilis. Atqui tantùm abfuit à quærenda moderatione, vt iactantiæ & ferociæ plenus, sana omnia & vtilia consilia petulanter respuerit. Porrò quàm absurdæ execrandæque blasphemiæ illi inter loquendum exciderint, alibi fortè opportunius dicetur. Hoc tantùm in præsentia testatum volo, me non ita capitaliter fuisse infestum, quin licitum fuerit vel sola modestia, nisi mēte priuatus foret, vitam redimere. Sed nescio quid

dicam, nisi fatali væsania fuisse correptum, vt se præcipitem iaceret. Nam quum post octo dies iterum essem productus, & libera conferēdi nobiscum illi daretur facultas, se tristitia & curis impediri prætexuit: libros tamen quoscunque petierat, partim ex mea bibliotheca, partim ex aliis, commodato dederam. Itaque probabilis suspicio est alicunde vana fiducia inflatum fuisse, quæ illum perdiderit. Excipiet fortè quispiam, cur vltra Pauli mandatum progressus sim, qui desperatos quoque hæreticos Timotheo solùm vitandos esse scribit. Atqui mihi in promptu est excusatio: mihi satis fuisse, hominem, cuius deplorata impietas mihi nota erat, vitare: & alios monere vt idem facerent: sed illa cauendi prudētia neque me, neque alium quemlibet fuisse impeditum, quominus quisque piorum coercendum pro oblata sibi facultate curaret. Idem Apostolus qui tantùm à congressu hæretici Timotheum prohibet, se Hymenæum
1.Tim.1. 20 & Alexandrum Satanæ tradidisse palàm asserit, vt discerent nō blasphemare. Si tunc Paulo ad manum fuisset pius Magistratus & strenuus gloriæ Christi vindex: ego quidem non dubito quin illis puniendos libenter daturus fuerit, quos permissa sibi diuinitus castigatio ne in ordinē cogebat. Neq; enim quod mihi & omnibus Verbi ministris præscriptum est, Iudices constringit ac ligat ne munus sibi diuinitus iniunctum exerceant: ac ne mihi quidem obstat, vt eorum præsidio fideique Dei veritatem vbi ita opus est, commendem.

Iam si quis hominem tam pestiferum fuisse non putat vt tollendus fuerit è medio: hoc quoque errore sobrios & dociles breuiter expediam. Duas esse causas sanè omnes concedent, cur puniendis falsorum dogmatum autoribus maior adhibenda sit seueritas: si indomita sit eorum contumacia vt reprobi, & à seipsis damnati nocere pergant: deinde, si detestanda sit ac minimè tolerabilis errorum impietas. Nunc an in Seruetum vtriusque criminis pœna iure competat, videndum. Quàm indocilis fuerit ac peruicax, non disputabo pluribus verbis. Tantùm lectoribus specimen dabo vnde certum de hominis ingenio iudicium faciāt. Narraui iam initio, me aliquando tentasse nunquid reduci ad sanam mentē posset. Omnia persequi longum esset, ac tædio plenum. Lugduni quum esset, tres mihi quæstiones quasi illudens, soluēdas misit. Quod illi non satisfecit mea respōsio, miratus non sum. Verùm quia eum licet placidè, paulò tamen acrius quàm ferebat eius natura, admonui vt se temperantius gereret: nunc ex re ipsa statuant lectores, annon seipsum, vt fecit furiosè vlciscens, incurabilem morbum prodiderit. Quæ huc inferam, bona fide ex eius manu sumpta librarij typis mandarunt. In meis quoque responsionibus ne syllabam quidem mutaui. Modestiam meam bonis omnibus probatū iri cōfido: nisi quòd mollities potius videbitur. Ipse verò quasi hyppomanes hausisset, quoscunque meos libros nancisci potuit, non destitit insulsis cōuitiis farcire, vt nullam paginam à suo vomitu puram relinqueret. Mihi interea nihil melius visum fuit quàm tacere. sciunt etiā familiares mei, nō magis quàm asini ruditu, me fuisse cōmotum. Doctrinæ genus quale sit, & quàm validæ sint vel infirmæ refutationes meę, nōdum excutio. Tātùm in præsentia attendāt lectores, qua materia, & quo flabello tā desperata in homine rabies accensa fuerit.

TRES QVÆSTIONES IOANNI CALVINO PROpositæ à Michaele Serueto.

Prima quæstio.

An homo Iesus crucifixus, sit Filius Dei: & qua sit huius filiationis ratio.

Secunda.

An regnum Christi sit in hominibus: quando quis ingrediatur, & quando regeneretur.

Tertia.

An baptismus Christi debeat in fide fieri sicut Cœna: & quorsum hæc instituta sint fœdere nouo.

IOANNIS CALVINI RESPONSIO

Ad primam quæstionem.

Nos verò Iesum Christum, hominem illum qui crucifixus est, credimus & confitemur esse Filium Dei. Alioqui non vocaret illum Paulus Dominum gloriæ: nec Thomas 1.Cor.2. 7
Dominum ac Deum suum: non concionaretur alibi Paulus, Ecclesiam, Dei sanguine acquisitam. Ioan.20. 28 Act. 20.28

Rationem huius appellationis hanc docemus, quòd Dei sapientia ab æterno Patre genita ante temporis initium, postquam carnem nostram induit, Deus fuit in carne manifestatus: quemadmodum Paulus docet: Ergo Christum, etiam secūdum suam humanitatem, agnoscimus esse Filium Dei, sed ideo quòd Deus est. 1.Tim.3. 16 Locutiones habemus in vsu, quæ breuiter & dilucidè sensum nostrum exprimunt: sed ab illis data opera abstineo, ne occasionem præbeant offendiculi. Omissa igitur verborum pugna, tantùm ipsa de re videamus. Paulus, vbi docet Christum ex semine Dauidis genitum esse, & ex Iudæis duxisse originem mox adiungit, Secūdum carnē. Rom.1.3 Ergo sicuti Christus ratione humanę naturę Filius Dauidis nominatur, ita etiam ratione diuinitatis Filius est Dei. Vnus tamē est Christus, non duplex, Filius Dei & hominis. Aliud enim est distinguere, quàm discerpere. Tu Christum fateris esse Filium Dei: sed vnitatem nō admittis, nisi in confusione. Nos autem, qui Filium Dei sentimus esse fratrem nostrum, vt ita sit verus Emmanuel, agnoscimus tamen in vno Christo Dei maiestatē, & humilitatē hominis: essentiam æterni Dei, & naturam hominis creatam. Tu illas miscēdo, vtran-

vtranque destruis. imaginaris enim Deum in carne manifestatum, cuius diuinitas sit ipsa caro: cuius humanitas sit ipse Deus. A qui vnum esse oportet. Quasi verò nos vnitatem tollamus in homine, quum à corpore animā distinguimus. Alibi quoque Paulus de Christi exinanitione docens, præfatur non fuisse ducturum pro rapina, si æqualitatem cū Deo præ se tulisset: tamen sponte seipsum humiliasse vsque ad mortem crucis. Nego aliquid de gloria diuinitatis fuisse imminutum: sed quia in carnis infirmitate obscura & contempta delituit, Christus ipse, qui vnus est homo & Deus, dicitur exinanitus fuisse. Neq; enim hoc referri vel ad diuinitatem, vel ad humanitatem commodè potest, sed vtrāque simul Paulus complectitur, quia non duplicem faciunt Christum, sed vnum duntaxat constituunt. Qui mediocriter versati sunt in Scripturis, agnoscunt hanc genuinam esse phrasin Spiritus sancti. Qui religiosè cogitant de redemptionis nostræ arcano, suauissimā consolationem percipiunt quum audiunt Christum duabus ita naturis constare, & quidem distinctis, vt tamen vnus sit: atque eum qui filius est Mariæ, simul & coniunctim esse Filium Dei: & qui Filius est Dei, filium esse eūdem Marię; vt frater noster sit, ac caro nostra: nos verò per ipsum filij Dei.

Philip. 2.6

Ad secundam quæstionem.

Regnum Dei incipere in hominibus sentimus quando regenerantur. Tunc autem regenerari dicimus, quando illuminantur in Christi fidem reformantur in obedientiam Dei ipsorum corda: & in summa, quando in ipsis instauratur Dei imago. Sed regenerationē nego momento perfici: satis est si quotidianos faciat progressus vsque ad mortem: vt summa excellētia in hoc mundo sit, tamen cum profectu coniuncta. Hinc etiam sequitur, inchoari duntaxat regnum Dei in nobis: quandiu hìc viuimus nouis quotidie incrementis augeri: perfectionem autem eius hìc nō extare. Plena est Scriptura testimoniis ad hanc rem probandam: à quibus supersedeo, ne laborando in rei claræ probatione sim ridiculus. Neque in singulis tātùm hominibus Scriptura regnum Dei promoueri docet: sed ætatibus etiam attribuit augmenta. Quemadmodum Paulus, dum veterem populum nobiscum comparat: dicit nos adoleuisse in iustam ætatem, pueros fuisse qui sub Lege vixerunt. Vtrosque tamen filios esse testatur, & hæredes, & liberos, & Spiritu libertatis præditos, cuius auspiciis inchoatur & impletur in nobis Dei regnum. Deinde alteram quoque exceptionem adhibemus, quòd nunc per spem ingressi in regnum Dei, realem, quam vocant, possessionem olim cernemus: hoc est, quod nūc spe obtinemus, reipsa Christus fruendum exhibebit vltimo suo aduentu. Neque hoc membrum dubium esse debet inter eos qui se aliquid in Sacris literis legisse profitentur. Itaque non satis assequor quorsum tendat hæc quæstio.

Ad tertiam.

Non negamus quin Baptismus fidem requirat: sed non qualis requiritur in Cœna. fides enim relationem semper ad Dei promissionem habet. Ideóque eius natura pendet ac æstimanda est ex natura promissionis. Promissio Baptismi est, Ero Deus tuus, & Deus seminis tui. Promissio Cœnæ est, Quisquis ederit panē hunc, & biberit ex calice celebrans memoriam mortis Christi, vt decet, particeps erit corporis ipsius & sanguinis. Nullum fore Baptismi vsum sentimus, donec fide apprehendatur hæc promissio. Verū non sibi quisque tantùm, sed pariter soboli suæ apprehendit: imò omnes in cōmune amplectimur gratiam illam Ecclesiæ oblatam. Si neges talem promissionem inueniri, quæ in Baptismum competat: mihi abūdè sufficit vnus locus, vbi Petrus eā quæ Abrahæ in Circuncisione data fuit, extendit ad tempus Noui testamenti, Ad vos, inquit, & filios vestros pertinet hæc gratia: estis enim hæredes promissionis. Cui sententiæ suffragatur ista Pauli, Christus minister est Circuncisionis, ad implendas promissiones quæ Patribus datæ fuerant. Gentes autem super misericordia glorificate Deum. Postquam Iudæis stabiliuit suam possessionem, Gentes quoque in societatem illis adiungit. In Cœna exigitur à singulis proprium examen, & propria fides. Neque verò aliud hodie discriminis statuimus inter hæc duo Sacramenta, Baptismum scilicet & Cœnam, quàm inter Circuncisionem & Pesah olim fuit. Sed nolo esse prolixior. Qui enim prudenter analogiam, quam dixi, inter fidem & promissiones expendet, huic doctrinæ non difficulter assentietur. Quòd autem deinde rogas, quorsum instituta fuerint symbola Baptismi & Cœna in fœdere nouo breuiter respondeo, Baptismo nobis adoptionem nostram obsignari, vt censeamur inter Dei filios: sacra Cœna Deum boni patrisfamiliâs officium peragere, nos alendo, postquam in eius domum sumus recepti. Neque me latet quæ obiectari contrà soleant. Sed quia mihi videor omnibus obiectis alibi satisfecisse, fusiorem explicationem inde peti malim. Siquid deest, paratus sum adiicere, si fuero admonitus.

Genes. 17 7

Ioan. 6. 54

Act. 2. 39

Rom. 15. 8

SOLVTIONVM REFVTATIO à Serueto missa.

Ad primam quæstionem de Filio Iesu.

Hominem Iesum crucifixum mecum fateris esse Filium Dei. Filiationis huius rationem non dicis esse, quòd homo ipse sit genitus à Deo, sed quòd sit res alia genita, quæ carnem induit. Ad assumpti probationem solùm citas allegoricū dictum de Sapientia genita: idque ex Ecclesiastico, qui etiam Sapientiam ait esse

NN n.

creatam. Si huic dicto vis esse authoritatem, perpende esse allegoricè scriptum, in vmbra & præfiguratione rei futuræ. Alioqui impropriè ibi dici quid in Deo creatum vel genitum. Siquid erat olim realiter genitum, id erat Filius incorporeus. Vnde non solùm discerpitur Deus, sed & duo filij manifestè docentur, alter corporeus, alter incorporeus. Deinde rem ipsam clarius ostensurus, citat Paulum, qui Christum ait esse genitum ex semine Dauidis secundùm carnem. Vnde infers, Ergo sicut Christus ratione humanæ naturæ Filius Dauidis nominatur, ita etiã ratione diuinitatis Filius est Dei. Verè quidem. sed natura ipsa humana non dicitur Filius: ergo nec natura ipsa diuina dicetur Filius. Vides qualiter tuo gladio te iugulas. Tres quoque nobis filios facis: natura humana est tibi Filius: natura diuina est tibi Filius: & totus ipse Christus Filius. Ego ingenuè tibi fateor, Christum ipsum ratione humanæ naturæ esse Filium Dauidis: sed naturam ipsam humanam non esse Filium. Christum quoque fateor ratione diuinæ naturæ esse Filium Dei sed naturam ipsam diuinam non esse Filium. Tu es filius patris & matris, tamen id quod habes à patre non est seorsim filius, nec id etiam quod habes à matre: licet eorum ratione tu sis filius. Hæc est summa totius rei, hoc vnum supplex oro, vt me ratione vel authoritate aliqua doceas, deitatem illam quæ est in Christo, esse Filium.

Ad II. De regeneratione & regno Christi.

Regenerationem tecum fateor non momento perfici, incipere tamen certo tempore, idque in homine doctrinæ Christi capace. Sed quare non adiecisti, regenerationem hanc esse ex aqua & Spiritu sancto? Si hoc adiecisses, & pædobaptismum improbasses, & regnum Christi verum aperuisses. Nam pædobaptizati non regenerantur ex aqua & Spiritu sancto, vt tu ipse fateris. Si regeneratio est è cœlo, nonne per regenerationem est introitus in regnum cœlorũ? Intramus nunc in regnũ Christi per fidem in Spiritu: intramus & per spem, scilicet spem maioris gloriæ posteà reuelandæ. Tu solam ferè habes spem, quum tamen magna sit gloria hæreditatis Christi in Sanctis eius, vt tales nos simus nunc in mundo hoc, qualis Christus ipse est in cœlis, teste Ioanne. Iudæos tu semper nobis obtrudis, non animaduertens, eos Scripturis omnibus declarari carnales, filios carnis, hæredes carnalis hæreditatis, & rei perfectioris vmbram.

Ad III. An Baptismus in fide fiat, sicut Cœna.

Promißio illa, in qua tuum pædobaptismum fundas, Ero Deus tuus, & seminis tui post te: in Circũcisione facta est, vt ipse citas. Sed an in paruulis nostris illa cõpleatur? annõ in illis quos Christus circuncidit circuncisione cordis, circuncisione Spiritus? Videris de semine Abrahæ secundum carnem, & de filijs carnis, carnaliter & Iudaicè sentire, citans id quod Petrus ait, Vobis facta est promißio, & filijs vestris, quoscunque vocauerit Dominus. Vide quod ait, Quoscunque vocauerit Dominus. Vide quòd illi sunt filij, & illi soli censentur semen Abrahæ, qui ingrediuntur via fidei, vt clarè docet Paulus. Sinistrè ergo tu ad tuos paruulos promißionem detorques. Tecũ pugnas, faciens paruulos carnales participes promißionis spiritualis. Figmentum Papisticum est, quòd in alterius fide alter baptizetur. Res de solo titulo est quod ais, Baptismo signari paruulis adoptionem, & censeri filios Dei. Imò filij sunt iræ, donec crediderint. An iustificatos putas paruulos ita obsignatos? Paulus enim omnes qui per Baptismum sunt cum Christo mortui, ait esse iustificatos, idque ex propria fide. Siquam in paruulis vis esse obsignationem, manuum impositione & oratione cum Christo vtere. Ora pro eis vt interim ab occursu malo seruentur. Ita se habere ais Baptismum & Cœnam, sicut se habebant olim Circuncisio & Pesah. Quare ergo paruulum baptizatum non admittis ad Cœnam, sicut olim Circuncisus admittebatur? In Cœna cõcedis esse veram promißionem hanc, Qui manducauerit panem hunc, & calicem biberit, particeps erit corporis & sanguinis Christi. In Baptismo quoque concedere debes esse veram promißionem hanc, Qui natus desuper fuerit, ex aqua & Spiritu, intrabit in regnum cœlorum. Quando autem hæc fiunt, vt quis intret mãducet, & Christi particeps fiat? Annon hic æquiparantur symbola hæc? Rogo te per Deum, postquam pollicitus es te paratũ reliqua adijcere, si fueris admonitus, doce me primò quæ est vera fides, & qualiter illa à Spiritu regenerationis viuificetur. Secundo, an sine promißione poßit quis iustificari. Tertio, qualis sit internus homo, non ex sanguinibus genitus, sed ex Deo. Quarto, quis est homo ille qui à Christo alitur in Cœna, an verè? an imaginariè? Quinto, quæ sit gratia aduentus Christi. Annon eousque regnauit mors? annon patres omnes fuerunt antea in inferno? Demũ te precor, ne graueris iterũ legere quartum librum de Baptismo. nam videris eum nondum legisse. Deus misereatur nostri. Amen.

ALTERA CALVINI
RESPONSIO.

De prima quæstione.

Quòd Christum ideo Filium Dei esse & nominari dico, quia Sermo Dei sit ex Patre ante temporis initium genitus, qui carnem nostram induit: hanc rationem suscipis impugnandam.

Dum autem testimonia vis refellere, quibus vsus fueram ad id probandum, fingis me ex Ecclesiastico locum protulisse, cuius nunquam venerat in mentem. Potius ad 8. caput Prouerb. respexi. quanquam nullius loci mẽtionem feceram in meo responso. Ergo ne frustra te fatiges, mihi satis est, si concedas Christum antequam homo fieret, fuisse æternum Dei Sermonem. Id negas in scriptis tuis. nam imaginaris Sermonem tunc cœpisse quum Deus sententiam suam de creando mundo

mundo pronuntiauit. Hoc verò nimis absurdum est delirium. Quasi verò aut Deus aliquid tunc esse cœperit quod nondum erat: aut sermo ipse non sit verè Deus. Atqui nunquam sanis mentibus hoc principium excuties, quod ex perpetua Scripturæ doctrina abundè testatum habent, Christum qui nunc est Deus in carne manifestatus, semper fuisse Dei Sermonem à Patre genitum. Quod de loquutionis improprietate obiicis, mihi non obstat. Libenter enim fateor, nihil satis exactè pro rei dignitate linguam humanam posse hic effari. Verùm nobis vitio verti nõ debet, si ex ore Domini sapimus.

Æternam tamen Christi genituram refutas hoc argumento, quia siquid realiter erat ex Deo genitum, inde sequitur duos esse Dei filios: alterum corporeum, alterum incorporeũ. Quasi verò mihi non liceat antistrephon in te retorquere. Sermonem Dei fateris aliquando fuisse incorporeum, qui nunc factus est caro. Siquis aduersum te inferat, duos te facere Dei Sermones, nonne eadem erit ratiocinatio? Porrò clamares tibi fieri iniuriã. Noli igitur tibi placere tam futilibus calumniis. nos enim eundem esse Dei Filium prædicamus qui ab initio incorporeus, tandem corpore vestitus fuit: & ita caro factus.

Postea amplificandæ calumnię causa, vltrà progrederis: me tres facere Dei filios: quia natura humana fit mihi Filius, natura diuina sit Filius, & totus Christus etiam Filius. Atque hic triumphabundus exultas, me iugulatum esse proprio gladio. Ego verò respondeo cũ propriis commentis te confligere, non cum mea doctrina. Neque enim alium fuisse Dei Filium affirmo, quàm qui filius est Mariæ. Nã qui Sermo Dei æternus fuit, eum ratione diuinitatis, prædico Filium Dei: ratione humanitatis, filium hominis. Diuersus tamen respectus vtriusq, naturę nõ facit duos Filios Dei. Nã totus Christus, quatenus Deus est, & homo, Filius Dei est ac hominis. Nam ita distinguimus naturas, vt retineamus personæ vnitatem.

Similitudo quam adducis meritò censeri potest gladius, quo te iugulas. alio enim respectu patris mei sum filius quàm matris. neque tamen in duos homines diffluo, licet duplici relatione bis sim filius. Tametsi hoc simile in præsenti causa nequaquam admitto. corpus enim à patre & matre habeo, Christus autem à sola matre corpus habuit. Aliud est quàm corpus, quod dicimus à Deo fuisse genitum.

Nũc rogas vt te vel authoritate, vel ratione doceam, deitatem quæ in Christo est, esse Filium. Mihi vna hæc ratio sufficit, quòd Deus ab initio, fidelium pater fuit, ac nominari voluit. Patrem verò hominum esse nego, nisi per vnicum Filium. inde enim nos adoptione filij, quia ille natura. Si ad vulgare illud tuum asylum confugis, prædestinatione olim fuisse Filium, qui reipsa non erat: rursus excipio, Patris appellationem fuisse antè reuelatam mundo, & realiter exhibitam, quàm Sermo Dei caro fieret. Hac inquam fiducia Deum Patrem inuocarunt omnes Patriarchæ & reliqui fideles, quòd hypostasin habebant suæ in Filio Dei adoptionis.

Authoritates Scripturæ, quibus id penitus confirmatur, satis perspicuas esse iudico: vtcunque tibi infirmæ videantur. Paulus testatur, Christum esse Filium Dauidis, & ex Iudæis ducere originem, respectu humanitatis. Ex aduerso colligo, ratione diuinatis esse Filiũ Dei. Audio quid tu contrà: sed nihil moueor. nam sicuti à matre accepit, cuius causa Filius Dauidis vocatur: ita mihi concedes, à Patre habere, cuius causa sit Filius Dei, idq; ab humana natura esse aliud ac diuersum.

Sed de tempore quæritur quod humanitatem præcessit. Dico plenam esse Scripturam testimoniis quæ diuinam Christo essentiam tribuunt, quum nondum homo esset. Neque desunt etiam permulta quæ in Christi persona disertè humanitatem à diuinitate distinguant. His ego non temerè sum contentus ad probandam mihi æternam illius generationem. Nec video quid te illis acquiescere prohibeat, nisi quòd iam præsumptis opinionibus ita es inebriatus, vt nihil cernas. Christũ antequã homo fieret, Deũ fuisse, nec tu quidem negas. Nunc addo, alium fuisse à Patre: quod abs te negari scio: sed parum vereeũdè. Λογον enim, quem Ioannes Deum prædicat, testatur apud Deum fuisse ab initio. Et Christus ipse, eadẽ se gloria illustrari in carne postulat quam habuerat semper apud Patrem. Neque hîc testimonia colligere propositum est, sed hæc tantùm admonendi causa obiter attingere volui.

Nunquam certè efficies quin Sermo Dei semper fuerit hypostasis distincta, & natura in Dei essentia subsistens, seu quocunque alio nomine appellare libuerit. Nam de vocabulis litem non moueo. Sermonem illum ex Deo ante tempus genitum, dico carnem induisse, vt verus sit Deus & verus homo: ac naturæ illius diuinæ respectu appellari Dei Filium. Hoc responsum cum priori si diligentius paulò expenderis, habes (nisi fallor) quo tibi satisfiat.

De secunda quæstione.

Regenerationem negas inchoari, nisi in homine doctrinæ capace. Ego autem non alligo Spiritum Dei, quin suam potentiam ad paruulos quoque extendat. Video in Ioanne Baptista peculiarem Spiritus effectum antequam per ætatem doctrinæ capax esset. Vnũ hoc specimen, nos Dei gratiam ad ætates restringere prohibeat. Ego autem de paruulis nihil memineram: quia non arbitrabar id te quærere. nunc demum intellexi quorsum tenderes.

Respondeo igitur, locum illum intempestiuè abs te citari, quòd nos renasci oporteat ex aqua & Spiritu. Nihil enim hoc ad Baptismum. sed metaphoricè nomen aquæ Spiritui adscribitur: quemadmodum alibi ignis. Quid est, In Spiritu sancto & igni: nisi In Spiritu, qui idem ignis est? Ergo similiter, Ex aqua & Spiritu interpretabimur, Ex aqua mystica, quæ nihil aliud est quàm Spiritus.

Et tamen non video, quid vos pædobaptismi hostes, iuuet locus ille. nam si verba vrgeamus, Baptismus præcedere Spiritus gratiam debebit. Hoc tamen omitto: quia cauillis non delector. Tantùm indicare placuit, me illa interpretatione quam posui, noluisse quidquam effugere quod mihi obsit. Nam si tibi concessero, ex Baptismo & Spiritu regenerari homines: nego te obtinere quod intendis, Baptismum paruulorum improbari. Verba enim sensu tuo accepta sonant, Baptismo inchoari palingenesiam, Spiritu perfici. Sed aliam fuisse Christi mentem prorsus agnosco: ideo frustra mecum hoc telo pugnas. Sumis confessionem meam, non regenerari paruulos Spiritu. Atqui perperam ad paruulos detorques, quod de adultis disserui. Aliter enim de his, quàm de illis loqui soleo: imò nō ego, aut quispiam hominum, sed ipse Dei Spiritus. Quod ad me spectat, testimonium mihi vbique reddunt mea scripta, paruulos à gratiæ communicatione nequaquam à me arceri. Et cur ita sentiam, luculentam rationem reddo in mea Institutione.

Tua de fide & spe doctrina vagatur extra oleas, perinde enim loqueris acsi fides includeretur præsenti vita, spes futuri tantùm status respectum haberet. Longè aliter Paulus, qui nos aspectu frui negat quandiu peregrinamur in hoc mundo, quia per fidem ambulamus. Itaque tam fides quàm spes relationem habent ad futuram gloriam, & beatam immortalitatem. Quanquam interea non nego quin per fidem potiamur præsentibus Dei beneficiis: qualis est regeneratio. Non nego similiter quin eatenus ingrediamur in Dei regnum, adeóque iam transierimus à morte in vitam, quatenus Spiritu Christi renouati sumus.

2.Cor.5.6

Quòd autem me solam ferè spem habere dicis, nimis improba est calumnia. Sed quia non deliro cum Libertinis de fictitia resurrectione, ideo tibi non satisfacio. Opponis autem mihi magnitudinem gloriæ hæreditatis Christi in Sanctis. Quasi verò eius possessionem iam creuerint Sancti. Paulus enim de futura gloria loquitur: quam fide quidem apprehendunt Sancti in hoc mundo, sed reipsa non adipiscūtur vsque ad diem vltimæ reuelationis.

Vbi, quæso, docet Ioannes, tales nos esse in mundo, qualis est Christus in cœlis? Quin potius vbi dixit nos esse certos quòd filij Dei simus, continuò subiicit, nondum apparuisse: tunc verò similes ei futuros, quando videbimus eum sicuti est. Fateor sanè nos ita contemplari nunc Deū in facie Christi, vt transfiguremur in eius imaginem. Hic enim finis est vitæ Christianæ, vt in nobis instauretur Dei imago. Sed quid hoc totum vel tibi suffragatur, vel mihi repugnat?

Iudæos causaris perperam à me identidem obtrudi, quia vocentur carnales & filij carnis, & hæreses carnalis hæreditatis. Obstupeo certè ad tuam arrogantiam. Quid enim continet locus ille Pauli quem citaueram? nónne ornat eos titulo filiorum Dei? nónne eandem nobiscum hæreditatem, & eundem libertatis Spiritum illis assignat? Tu verò ex alto pronuntias, hoc totum esse fabulosum. Quis tu es, vt contempta Pauli authoritate, per quem scimus locutum esse Christum, tuis commentis fidem habeamus? Annon te pudet, Abraham nominare carnis filium, qui in spiritu vidit diem Christi, & exultauit? Carnalem tantùm hæreditatem relinquere sancto Iacob, qui inter vltimos spiritus nihil quàm mortem habēs præ oculis exclamabat, Salutem tuam expectabo Domine? Sed quid hîc longius immoror? Qui ad aliam hæreditatem, vel ad aliud Dei regnū adspirat quàm quò spectarūt Patriarchæ, cohæres sit diabolis. Nam de electis dicitur, quòd recumbent cum Abraham, Isaac & Iacob in regno Dei. Tu verò quos mihi titulos recenses, non animaduertis in degeneres & quasi adulterinos Iudæos conferri. Vtinam aliquando religiosius versari discas in Scripturis.

De tertia quæstione.

Promissionem istam, Ero Deus tuus, & seminis tui, locum habere negas in paruulis nostris, quia in iis compleatur quos circuncidit Christus circuncisione cordis. ac si quis ita ratiocinaretur Isaac non esse natum Dei filium, quia Abraham fide fuerit factus. Verùm, Dominus palàm testatur per Ezechielē, omnes qui ex progenie Abrahæ erant, filios sibi nasci. Si cordis circuncisionem excluderet adoptio paruulorū, valeret tua ratio. Sed Domino permittimus arcanam gratiæ suæ dispensationem in paruulis, si antè eos euocet ex mundo, quàm ordinario modo ipsos circuncidat.

Exprobras quòd de carnali Abrahæ semine carnaliter & Iudaicè sentiam. Paulo id exprobra, quem ego doctorem sequor. sic enim de fœdere gratiæ disputat nono & vndecimo ad Romanos, vt illud residere asserat in vero & naturali semine Abrahæ. Ego certè non sum tam crassus, vt quicunque ex Abraham geniti sunt secundum carnem, censeri velim inter filios Abrahæ. Regnat enim libera Dei electio, quæ legitimos filios discernit ab adulterinis: hoc est, spirituales à carnalibus. Fateor quidem hoc prima facie videri absurdum, quòd Deus promittat eius generis se fore

ſe fore Deum, in quo plures reprobi quàm electi reperiuntur. Sed hunc nodum eleganter Paulus explicat. Poſtquam enim nono capite ſtultam Iudæorum confidentiam retudit, qui in carne gloriabantur, ac docuit multos coram Deo reputari extraneos, qui ex Abraham genus ducunt ſecundum carnem, & rurſus multos qui alieni fuerant, cooptari in numerum filiorum: tractauítque id totũ pendere ab electione Dei gratuita: demũ capite vndecimo contendit, non eſſe tamen inanem promiſſionem Dei. Deum enim ita liberè eligere quos viſum eſt, vt tamẽ efficax maneat fœdus illud quod Deus cum Iſraele pepigit. Conueniunt igitur hæc duo, Non omnes qui carnis originem trahunt ex Abraham, eſſe Abrahæ filios: & tamen non fruſtra dictum eſſe ſemini Abrahæ, Ero Deus veſter: nec irritam eſſe gratiam fœderis quo fidem ſuam Iudæis Deus obſtrinxit.

Alioqui de nihilo Paulus alibi diceret, Chriſtum eſſe miniſtrum Circuncifionis, ad implendas promiſſiones quæ Patribus datæ
Rom.15 8 fuerant. Rom. 15. Quò ſpectabat illa precatio Iacob, Inuocetur ſuper eos nomẽ meum, &c.
Gen.48 16 Geneſ. 48. Nihil enim profuiſſet eius poſteris nomen illud, niſi quia ſecum trahebat fœderis hæreditatem.

Dum Petri ſententiam excutere mihi conaris, nihil áliud proficis, niſi vt videam te pugnando magis intentum eſſe, quàm diſcendo, & ſimul candorem homine ingenuo dignum in te deſiderem. Quòd adducis, Petrum de promiſſione Spiritus loqui, nihil ad præſentem cauſam. Status in hoc vertitur, Cur Petrus dicat promiſſionem ad Iudæos & filios eorum pertinere. Ad tergiuerſandum arripis particulam quæ ſequitur, Quoſcunque vocauerit Dominus. Niſi tibi ex profeſſo veritatem fugere, & impugnare decretum ſit, breuiter oſtendam procul te recedere à mente Petri. Dicit enim, Vobis primùm facta eſt promiſſio, & filiis veſtris. Cur illis primùm? Nempe quòd Iudæi eſſent. primogenitura enim illis debita erat. Sequitur, Et iis qui longè ſunt, quoſcunque aduocauerit Dominus. Vox iſta Longè, non ſignificat loci diſtantiam, ſed longè eſſe dicit Gentes quæ erant à Deo alienæ. Quemadmodum & Pau-
Epheſ.2. 13 lus loquitur 2. ad Epheſ. Qui quondam eratis longinqui, nunc propinqui facti eſtis per Chriſti ſanguinem. Veniens enim euangelizauit pacem vobis qui procul aberatis, & iis qui propè erant. Locus memorabilis, Iudæos facit propinquos Deo, Gẽtiles remotos. Qua de cauſa? Reddiderat paulo antè cauſam, quũ dixerat Gentiles alienos eſſe à fœdere Dei, quia eſſent extra politiam Iſraelis. hanc enim
Rom.3. 2. & 9. 4 prærogatiuam illis concedit Paulus 3. & 9. ad Rom. quòd apud illos peculiariter depoſitæ fuerint pactiones. Nunc ad orationem Petri redeo. Vbi primum gradum Iudæis attribuit, ſocios gratiæ, & conſortes illis deinde adiungit: vt ſcirent Dei gratiam per omnes gentes ſpargendam eſſe: ſed ita vt ordo ille obſeruaretur quem Paulus notat, Iudæo primùm, deinde Græco. Porrò Deus vocationem ſuam nondum in Gentibus auſpicatus erat, quę iádiu ſonuerat in Iudæa. Promiſcuè ergo Gentes quoque aduocandas in poſterum, admonet. Vnde etiam illud Pauli ad Iudæos, Vobis quidem primùm prædicandum erat regnum Dei: ſed quia reſpuitis, ecce, conuertimur ad Gentes. Cur illis primùm? Nempe, quia progenies erant Abrahæ. Quinetiam altera concione idem confirmat, dum Iudæos nominat filios Prophetarum & Teſtamenti. Vides, opinor, te nequaquam tuis ſuffugiis elapſum eſſe.

Quòd per filios intelligis poſteros, ne vnius tantùm ſeculi hominibus deſtinata videretur gratia, facilè recipio. Atque id mecum facit, quòd Deus ſemini Abrahæ ſe Deũ eſſe declaret in mille generationes. Sed ætatem requiris, quæ capax ſit regenerationis manifeſtæ. Eam ego nego vſpiam à Domino præſcribi. Deinde habeo clarum Domini mandatum, quo pueros ad Circunciſionem admittit. Tibi Circunciſio ſignum eſt carnale. Ego Paulo adhibeo plus fidei, qui pronuntiat eſſe iuſtitiæ fidei ſigillum. quanquam extant apud Moyſen & Prophetas teſtimonia, quæ ſpiritualem eius ſignificationem & vim declarant. Quòd Pauli verbis innixus contendis eos demum Abrahæ filios eſſe qui per fidem fiant: mirum eſt abs te non conſiderari diſcrimen inter paruulos & adultos. Nam ſicuti in adultis fidem exigit Paulus, vt eos agnoſcat filios Abrahæ, ita viciſſim pronuntiat, ſanctos patres eſſe radicem ſanctam: & primitiis comparat, quæ totum prouentum ſanctificant. Qua ratione ſanctos etiam eſſe docet, qui ex patre aut matre fideli gignuntur.

Nos quoq; docemus natura eſſe filios iræ, quicunque ex Adã deſcendunt: ſed docemus rurſum ſuperueniente Dei gratia aboleri maledictionem quæ in natura hæret. Nunc mihi oſtende ſi potes, me loqui pugnantia.

Si tua vox pro oraculo nobis eſt, credemus figmentum eſſe Papiſticum, quòd in alterius fide alter baptizetur. Sed quia prohibet Dei inſtitutio ne tibi credam, ſecurè contemno quod pronuntias. Nam, diruta maceria (quẽadmodum iam citaui ex Paulo) fœdus vitæ æternæ nobis commune eſt cum Iudæis. Hoc fœdus obſignatur Baptiſmo. Porrò ad quos deſtinantur verba? Nempe ad omnes pios, vt ſe cum progenie ſua ſciant à Domino cooptari.

Res eſt tibi de ſolo titulo, quòd in paruulis adoptionem obſignari trado per Baptiſmum. Tu quidem ita loqueris: ſed quis tibi ſanus credet? Excipies te addere probationem: quia ſcribit Paulus iuſtificatos eſſe qui per Baptiſmum ſunt Chriſto cõmortui. Con-

dono tibi quòd plus sumis quàm extet apud Paulum. Solutio mea est, quòd ineptè facis, ac importunè, qui ad paruulos detorques quod de adultis prædicat Apostolus, Qui nō laborat, non manducet. Ergo fame pereant infantes qui adhuc sugunt matris vbera. Ite, prædicate vniuersæ creaturæ. Ergo Euangelium infantibus prædicetur.

Negas exemplo Christi plus nobis permitti quàm vt impositione manuū Patri cœlesti commendemus paruulos. Ego autē ex aduerso tibi respondeo, quum impositio manuum solenne sit symbolum benedictionis, eadem ratione Baptismum illis conuenire. Nam illud tuum De occursu malo, haustum est ex fæce Papatus.

Quando Baptismo cum Cœna eandem esse analogiam confiteor quæ fuerit olim Circuncisioni cum Pesah: rogas cur baptizatis non detur Cœna, sicut tunc Circuncisis dabatur Pesah. Respondeo ita dari. nam verba Moysi ita habent, Quum interrogauerint filij tui, & filiæ tuæ, Quid sibi hoc vult? Narrabis beneficium Dei tui. Pesah igitur non simpliciter commune fuit epulum omnium, sed eorum qui iam ad recipiendam doctrinam erant idonei.

Concludis æquiparari duo hæc symbola, sed sine ratione. Mihi autem constat optima ratio & solida, cur discrimen statuam. neque enim si de adultis pronuntiauit Dominus, renasci oportere ex aqua & Spiritu, priusquā intrent in regnum Dei: continuò tibi licebit ad paruulos transferre, vt dictum est. Deinde expositionem tuam cur repudiem, ostendi. Tertiò quos paruulos Dominus ex hac vita recolligit, non dubito regenerari arcana Spiritus operatione. In aliis agit pro ætatis modo: & ita agit, vt non sit inane renouationis signum. Ideo autem inter Baptismum & Cœnam discerno, quia Cœnæ vsus huic mandato astringitur, Probet seipsum homo, &c. Baptismus signum est adoptionis, commune omnibus filiis Dei, inter quos infantes ex fidelibus genitos numero: quia ex radice sancta sunt rami sancti: non naturæ quidem puritate quæ tota vitiosa est, ac damnata: sed superueniente fœderis gratia, quæ & naturæ maledictioni medetur, & salutis causam in se inclusam continet. (1.Cor.11 28)

Quòd me rogas vt tibi de aliis quoque capitibus respondeam: id facerē, si possem breuiter. neque enim satis diuino quid propriè desideres. Magis autem sum occupatus quàm vt tibi vni vacet libros integros scribere. Deinde nihil quæris quod non reperias in mea Institutione, si illinc petere libeat. Quāquam labori non parcerem, si mihi notus esset scopus quò tendis. Nunc autem quantam syluam ingrediar, si tractanda argumenta suscipiam, quæ vis tibi explicari? Vis vt tibi definiam quæ sit vera fides: iustum erit volumen. Et tamen id erit actum agere: quia quod de fidei natura perceperam, id studui fideliter & clarè tradere. Rogas qualiter regenerationis Spiritu viuificetur. Quæ locutio primùm aliena est ab vsu Scripturæ: deinde falsum commentum resipit: quasi Spiritus adoptionis mortuam fidem afferat, quæ vitam deinde mutuetur à regeneratione. Vera autem fides Christum apprehendere non potest in iustitiam, quin simul apprehendat in sanctificationem. Itaque quid tibi velis, non assequerer, nisi vtcunque tuis deliriis essem assuefactus. ignosce: ita res me loqui cogit. Ego te nec odi, nec contemno, nec durius insectari velim. Atqui ferreus sim, nisi commouear, quum te sanæ doctrinæ tanta proteruia insultare video.

Neminē sine promissione iustificari concedo. Verùm, si inde inferas non iustificari paruulos, quia promissionem nō percipiant, inepta erit consequentia. Neque enim ad ipsos diriguntur promissionis verba, sed ad patres.

Homo internus Paulo non significat hominem nouum, quemadmodum putas. Verùm, omissa verbi controuersia, si cupias ex me discere quis sit homo genitus ex Deo: reperies plenam eius rei definitionem in secundo Institutionis capite.

Dico animas nostras quatenus fide sunt renouatæ, verè in Cœna ali à Christo: nec esse imaginariam illic communicationē Christi, sed veram.

Quæ fuerit gratia aduentus Christi, & quid à Patribus differamus, reperies in capite de Veteri, & Nouo Testamento. Faxit Dominus vt deposito supercilio sustineas humilis esse veritatis discipulus.

Hoc puto, euidens signum fuit præfracti & indomabilis spiritus, quòd tantùm diris postea & execrationibus agendum sibi putauit. Certè verbum Domini fœdè pro sua libidine discerpens, clarè ostendit, súsque déque sibi esse totam religionem, modò petulantiæ suæ morem gereret. Adhæc, quale de eo homine iudicium feremus, cui hoc vnum fuisse propositum palàm est, vt quicquid vnquam de religione traditum fuit, nullo adhibito delectu conuelleret, nisi hanc captasse laboris sui mercedem, vt talibus offusis tenebris, omnem diuinitatis sensum ex hominum memoria deleret? Certè quanquam hæreticos præcipites agit sua superbia: est tamen vt plurimum admixta quædam temulenti zeli intemperies. Vita autem Serueti magis fuit dissoluta, quàm vt suspicari liceat, errore ad turbandam Ecclesiam fuisse impulsum. Itaque à Iudicibus in carcere rogatus (quum crassis superstitionibus re ipsa subscribere nunquā dubitasset, liberiore etiam indulgentia præ se tulisset non magnopere sibi curæ esse Dei cultum) vnde illi tantus feruor ad res nouandas: obmutuit. nec sanè erat quod diceret nisi se in rebus sacris fuisse audacem, quasi

quasi Deo illudere liceret. In ipsa porrò causæ actione non cōiecturis tantum notata, sed manifestis signis deprehensa fuit eius impietas. Quum diceret ex propria Dei substantia esse omnes creaturas, atque ita omnia esse deorum plena (nam hoc modo loqui & scribere quod meditatus erat, non erubuit) ego indignitate vulneratus contrà excepi, Quid miser? siquis pauimentum hoc calcando, se Deum tuum calcare dicat, an non te pudebit tantæ absurditatis? Tunc ille, Ego verò & scamnum hoc, & quicquid ostendes, Dei substantiam esse non dubito. Quum rursus obiectum foret, Ergo diabolus substantialiter Deus erit: ille in cachinnum solutus, An hoc vobis dubium est, inquit? Hoc vero mihi generale principium est, ex traduce Dei orta esse omnia, & rerum naturam esse substantialē Dei Spiritū. Prolatum est Geographiæ Ptolemæi volumen, cum eius præfatione editū, vbi monentur lectores, vel pura iactantia tātam bonitatem Iudææ fuisse adscriptam: quia experientia mercatorum hanc incultam, sterilem, omni dulcedine carentem depromit. Quū initio obmurmuraret, hoc ab alio scriptum esse: tam frigidum cauillum refellere promptum fuit. nam hoc modo, deprehensus erat manifestus impostor. Ergo redactus in illas angustias, rectè scriptum esse defendit. Rogatus deinde quisnam vanus ille præco Iudææ fuisset præter Moysen: Quasi alij, inquit, non scripserint de Iudæa. Hic quod necesse erat excepi, Certè vt alij cum Moyse cōsentiant: quia tamen omnium vetustissimus fuit, subscribunt eius elogiis. Quare penes eū præcipua erit culpa, qui mentiendo posteros fefellit. Cuius enim est illud, Terram fluere lacte & mellè? Adieci præterea, inconsideratè ex præsenti terræ statu fieri iudicium: quia memoria tenēdum sit horribile iudiciū Dei, quod olim minatus fuerat peculiariter Iudæis, & quod in genere describitur Psal. 107, Deum esse, qui fœcundis opimisque regionibus, quasi sale seminato, ob hominum peccata sterilitatem inducit. Iudæam itaque hodie nobis illustre esse diuinæ maledictionis speculum. Dicam quod videri posset incredibile, nisi clariss. Senatus noster vnà cum multis grauibus viris locuples esset testis: vbi ita conuicta tenebatur impietas, obscœnus canis tantùm os perfricuit, & dixit vno verbo, nihil esse illic mali. Et quum nulla illi in mentem veniret fucata excusatio, nulla tamen ingenua confessio exprimi potuit. Lugduni quum sacris Bibliis corrigendis opera eius conducta foret, postquam typographū quingentis libris francicis emunxit, ne furatum esse quis diceret quod mercedis nomine sumpserat, singulas paginas partim multis futilibus nugis, partim impiis deliriis inquinauit. Quia singulis excutiendis tempus non dabatur: in primis obiectum est caput Isaiæ 54. cuius perspicuitas quum Iudæis quamlibet impudentibus ansam calumniandi præciderit, hic falsarius ausus est ad Cyrum torquere. Ita quod de vnico sacrificio, partaque in eo expiatione æterna, de mundi cum Deo recōciliatione, de gratuita fidei iustitia clarissimè Propheta disserit, imò sonora voce prædicat, deleuit hic perfidus nebulo. Nam his Prophetę verbis, Verè languores nostros ipse tulit, dolores nostros ipse portauit: Vulneratus est propter transgressiones nostras, afflictus est propter peccata nostra: Castigatio pacis nostræ super eum: & liuor eius nobis fuit sanitas: commentum Serueto dignum affuit, Defleri Cyrum qui exigentibus populi peccatis mortuus erat. Subiicit quidem, Christum adumbrari, in quem solum propriè hæc omnia competunt. sed interim nullam nobis pro peccatis satisfactionem, nullum propitiandi Dei remedium, nullam purgationem reliquam facit. Verum certè esse quod tunc illi obieci, mihi omnes concedent, quod nullo authore fretus, insignem hanc Prophetiam tam nequiter corruperit, non aliunde esse factum, nisi quia væsanam & furialem ex fidei interitu voluptatem capiens, omnis verecūdiæ oblitus, summum dedecus in se suscipere maluerat, quam non omnia peruerterer. Omitto quod quum Nicolai Lyrani suffragium obtenderet, producto libro mendacij conuictus non erubuit. fuit enim hoc illi solenne: scripto res quorum nunquam libros inspexerat, audacissimè citare. Cuius rei iocosum & risu dignum specimen in Iustino Martyre exhibitum fuit. Nam quia magnificè iactabat, aureo eius seculo incognitas fuisse de Trinitate & personis fabulas: codicem statim afferri iussi, & digito monstraui certos locos, in quibus sanctus vir non minus apertè fidem nostram asserebat, quàm si rogatu nostro scripsisset. Atqui Græcum sermonem nihilo magis legere quàm puer alphabetarius potuit. Tum se turpiter deprehensum videns, stomachosè Latinam translationem sibi dari petiit. Quid hoc rei est, dixi? quum nulla extet Latina translatio, Græcè legere nescias: tamen in Iustini lectione familiariter te versatū esse fingis. Vnde igitur tibi illa testimonia, quibus citandis adeò liberaliter tibi indulges? Ille, vt solebat, ferrea fronte aliò transiliens, nullum vel minimæ verecundiæ signum dedit. Verùm vt duritiem illam omittam: quum palàm fieret, præcipuum salutis nostræ caput, de expiatis Christi morte hominum peccatis, diabolica eius fraude ex Isaiæ libro esse deletum, nullo pœnitentiæ sensu tangi, hoc prodigiosæ cuiusdam malitię signum est. Nec verò dubito quin sicuti mihi, ita bonis omnibus interior & deliberata diùque concocta impietas in eo se proferat, dum ex rerum omnium cōfusione quasi gratuita voluptas capitur. Cæterùm ne malè feriati nebulones væcordi hominis peruicacia, quasi martyrio glorientur: in eius morte ap-

paruit belluina ſtupiditas, vnde iudicium facere liceret, nihil vnquam ſeriò in religione ipſum egiſſe. Ex quo mors ei denuntiata eſt, nunc attonito ſimilis hærere, nunc alta ſuſpiria edere, nunc inſtar lymphatici eiulare. Quod poſtremum tandem ſic inualuit, vt tãtùm Hiſpanico more reboaret, Miſericordia, Miſericordia. Vbi ad locum ſupplicij ventũ eſt, hortatu optimi fratris ſymmyſtæque noſtri Farelli tandem ægrè extorta ei vox fuit, vt populus communes ſecum preces conciperet. Porrò qua id conſcientia ſibi facere permiſerit, non video. ſcripſerat enim manu ſua, fidem hîc diabolicam regnare, nullã eſſe nobis Eccleſiam, nullum Deum, quia infantes baptizando, Chriſtũ abnegaremus. Quomodo igitur ſe in precibus ſocium populo adiũxit, cuius fugienda erat communio? An non profanatio eſt ſacræ vnitatis, communẽ Deum & fidem cum impio & profano cœtu profiteri? Ac pro eo quidem vt ſupplicaretur, hortatus eſt Farellus, ſed nominatim vt Dominus perditi aliâs hominis miſertus, ab execrandis eum erroribus ad ſanam mentem reduceret. Ipſe interea, quanquam nullum reſipiſcentiæ ſignum dedit, pro ſuorum tamen dogmatum defenſione ne verbum quidem facere conatus eſt. Quid ſibi quæſo hoc vult, quòd iam ſub manu carnificis poſitus, quum æternum Dei Filium inuocare pertinaciter renueret, non breuiter ſaltem (quod liberum erat) excuſauerit? Quiſnam mortem hanc martyris eſſe dicet, doctrinam, pro qua certandum erat, non modò omni patrocinio deſtitutam relinquere, ſed voluntario ſilentio tenere ſuppreſſam? nemo enim à loquendi ipſum libertate prohibuit. Vnde quod paulo antè attigi, liquere arbitror, quandiu impunè ſe ludere putauit, plus ſatis fuiſſe audacem: vbi autem ſoluta eſt iuſta merces, deſperatione concidiſſe.

Verùm quia de homine dictũ eſt iam plus ſatis: ſubiicienda eſt ſuo ordine, vt præfatus ſum, dogmatum deſcriptio: vnde ſtatuant lectores, fueritne vnus & alter mediocris & ferendus error, an vaſtum ac profundũ impietatum pelagus, quæ totam fidem noſtram labefactant, imò etiam magna ex parte prorſus euertunt. Non quòd mihi totam farraginem euoluere propoſitum ſit. video enim, ſi id facere tentauero, quàm denſam ſyluam, ac potius quàm profundum labyrinthũ ingrediar. Sed idem, vt opinor, quod in ipſa cauſæ actione ſequuti ſumus, compendium tenere vtile erit: nempe vt lectores genere ipſo doctrinæ, vt certis capitibus diſtinctum erit, notato, monſtrum non minus deteſtabile quàm multiforme in eius libris contineri agnoſcant. Quum variè, diùque verbis certatum foret, ac ſubinde querimoniam illam repeteret, non decere pietatis cauſas in carcere tractari: reſpondi quod verum erat, & initio præfatus eram, nihil mihi fore gratius quàm ſi in templo & toto populo audiente, diſceptaretur: nec verò eſſe cauſam cur lucem & conſpectum eius theatri fugerem, vbi cauſa plauſibilis, non aduerſis auribus tuenda foret. Deinde quũ ille prouocaret ad alias Eccleſias: libenter à me hæc quoque conditio ſuſcepta fuit. Itaque clariſſ. Senatus noſter finem ambagibus facere volens, decreuit vt propoſitiones excerperem ex Serueti ipſius libris, quæ ei ſcriptæ darentur. Eodem Senatuſconſulto permiſſum illi eſt vt retractaret ſiquid videret à ſe non rectè ſcriptum: ſiquid verò deprehenderet malè à nobis detortum, refutaret: ſiquid iniuſtè putaret damnatum, ex verbo Dei defenderet. Ego, ne vltra modum prolixus forem, certa quædam capita ad verbum tranſcripſi. Habuit ille quantum voluit temporis, ad reſpondendum: nobis non plus biduo datum eſt. Porrò quia cauſam ſuã ſperabat magis fore plauſibilem, ſi poſtremas haberet loquendi partes: rurſus ſupplici libello hoc ſibi dari petiit, ac impetrauit. Quanuis autem minimè eum lateret, de capite ſuo agi: quia conſulebantur vicinæ Eccleſiæ, ex quarum reſponſo pendebat graue præiudicium: quàm ſecurè tamen cauillatus ſit, videbunt lectores: quo, nequid fortè ſuſpectũ habeãt, monitos volo, nihil à me hîc poſitum, quod non in acta publica relatum, & legitimè conſignatum ſit.

SENTENTIÆ VEL PROPOSITIONES EXCERPTAE EX LIBRIS MICHAELIS SERUETI, quas miniſtri Eccleſiæ Geneuenſis partim impias ac in Deum blaſphemas, partim profanis erroribus & deliriis eſſe refertas aſſerunt: omnes verò à verbo Dei, & orthodoxo Eccleſiæ conſenſu prorſus alienas.

1 OMnes qui Trinitatẽ ſtatuũt in eſſentia Dei, eſſe Tritoitas, veros atheos: nec Deum habere niſi tripartitum & aggregatiuum. Item, habere cõnotatiuum Deum, non abſolutum: imaginarios habere Deos, & illuſiones dæmoniorum, lib. 1. de Trinitate, pag. 30. Quibus reſpondet quod addit pagina ſequenti. Somnia vt voles, dirige oculos ad phantaſmata, & tunc videbis tuam Trinitatem non eſſe intelligibilẽ ſine tribus phantaſmatibus. Tandem concludit omnes Trinitarios eſſe atheos.

2 Tot authoritatibus fulciri Hebræos vt tripartitum Deum à noſtris introductum meritò admirentur. lib. 1. de Trinit. pag. 34.

3 Incorpoream Deitatem realiter diſtinctã, Mahometo cauſam dediſſe negandi Chriſtum. lib. 1. de Trinit. pag. 36.

4 Tres illas res incorporeas diſtinctas in Dei vnitate nõ poſſe ſtare, & eſſe Triadem imaginariam. lib. 1. de Trin. pag. 29.

5 Vt

5 Vt fucum impiis suis dogmatibus inducat, fatetur quidem in Deo personalẽ fuisse distinctionem, sed personam duntaxat externam intelligit, quæ in Dei essentia non verè subsistat: sicuti lib.3.de Trinit.pag.92. Dicit Verbũ fuisse idealem rationem ab initio, quæ iam hominẽ referebat: fuisse in Verbo apud Deum futuri hominis Iesu Christi exemplar, personam, effigiem, vultum, faciem, hominis in Deo repræsentationem. Item dialogo 1. pag. 229. non esse inter verbum & Spiritum realem differentiam. Item lib.5.de Trin.pag. 189, nullam fuisse in Deo realem generationem, vel spirationem.

6 Vt palàm appareat confundi ab eo personas: lib.2.de Trinit.pag.66, sic loquitur, Ipsa sapientia olim simul erat Verbum, & Spiritus, quia non erat realis distinctio, ipsamet sapientia erat Spiritus. Et lib.5. de Trinit.pag.164, totum Verbi & Spiritus arcanum definit fuisse fulgentem Christi gloriam.

7 Quanquam autem negat distinctionem realẽ in tribus personis ante Iesu Christi incarnationem: dicit tamen tanta gloria decoratum fuisse Christum vt non solùm sit ipse Deus de Deo, sed & sit Deus de quo alius Deus procedat.lib.5.de Trin.pag.185.

8 Ipsum Christum esse filium Dei, quatenus genitus est à Deo in vtero virginis Mariæ. Idque non solùm virtute Spiritus sancti, sed quia Deus ex sua substantia illum genuit. lib.1. de Trin.pag.11.& 12. Item epistola ad Caluinum 1.& 2.

9 Verbum Dei de cœlo descendens esse nunc carnem Christi: ita vt caro Christi de cœlo sit.lib.1.de Trin.pag.17.& 18. item lib. 2.de Trin.pag.73. Corpus ipsum Christi esse corpus Deitatis, carnem eius diuinam: carnẽ Dei, cœlestem: de substantia Dei genitam. Itẽ Dial.1.pag. 231, Animam Christi esse Deum: carnem Christi esse Deum: & tam Christi animam quàm carnem fuisse ab ęterno in propria Deitatis substantia.

10 Libro 2. de Trin. pag. 77, sic loquitur, Essentia corporis & animæ Christi, est Verbi & Spiritus Deitas. Et Christus ab initio est, tam ratione corporis quàm ratione animæ. Item lib.2.pag.87. Non solùm in anima, sed & in carne Christi est substantia Deitas. item lib.5.de Trinit.pag. 164, Deus erat Verbum, & Spiritus, Verbum & Spiritũ variè dispensans in corpus & animam.

11 Vt ostendat sibi ludibrio esse Christi Diuinitatem, exponit eum dici Sapientiam & virtutem Dei, & splendorem gloriæ ipsius, perinde acsi vocaretur excellens quædam Sapientia & virtus. lib.2.de Trinit.pag.87.

12 Iesum Christum hominem, ab initio apud Deum fuisse in propria persona & substantia. lib. 2.de Trinit.pag.90. Alibi tamen tribuit Christo duas personas, lib. 4.de Trin. pag.129.

13 Postquam confessus est Verbum Dei factum fuisse hominem, dicit hoc Verbum fuisse semen Christi. lib.4.de Trin. pag.145. Item rem esse aliam à Filio. lib.1.de Trinit. pag. 23. Item Verbum quo mundus est creatus, prolatum fuisse eius gratia: vnde sequitur ipsum non esse illud Verbum. lib.2.de Trin. pag.85. Item Verbum Dei fuisse rorem naturalis genituræ Christi in vtero Virginis, sicut semẽ generationis animaliũ. Dial.2.de Trin. pag.260. Pręterea Filium Dei naturaliter genitum fuisse ex Spiritu sancto per Sermonẽ. lib.1.de regeneratione pag.355.

14 Verbum ipsum Dei fuisse semen generationis Christi. Et sicut generantia omnia prius in seipsis semen concipiunt, quàm fœtum extra se mittant: ita fuisse in Deo semen Verbi, priusquam in Maria filius conciperetur. lib.4.de Trin. pag.146. Item paternũ semen genituræ Christi, idipsum in eo effecisse quod in vnoquoque nostrũ facit semen creatum Patris. Dia.2.de Trin.pag.254.

15 Per actionem Spiritus Dei extitisse ipsum Christi corpus, quoniam Verbo diuino quasi rore genituræ Christi cum elementis his creatis simul se terræ miscuerit: & quatenus diuinus, & humanus halitus eius animæ insitus fuerit & coaluerit, extitisse hypostasin vnam Spiritus eius, quæ est hypostasis Spiritus sancti. Lib.5.de Trin. pag. 165. Et antea dixerat in Christo tria elementa esse de substantia Patris. Lib.4.de Trin.pag 159.

16 Vt corrumpat dictum Apostoli, 2. cap. ad Hebræos, Christum scilicet non assumpsisse naturam Angelorum, sed semen Abrahæ: sic exponit, nempe quòd nos à morte liberauit. Lib.2.de Trin.pag.90.

17 Deum esse Patrem Spiritus sancti. Quod nihil aliud est quàm personas confundere, quales etiam ipse fingit. Lib.5.de Trin. pag. 187.

18 Vt ostendat se ludere in voce Personæ, dicit vnam solam fuisse personalem imaginem seu faciem, quæ erat Christi persona in Deo, etiam Angelis communicata. Lib.3. de Trin. pag.102.

19 Tria elementa esse ab vtroque parente tam in Christo quàm in nobis. Terream verò materiam esse à sola mamatre tam in Christo quàm in generalibus omnibus. Vnde sequitur illum non habuisse corpus nostro simile: id quod perinde est ac redemptionem nostram delere. Dial.2.de Trin. pag.250. Quod etiam plenius exprimit lib.5. de Trinit. pag. 194, quum dicit in nobis solum esse elementa creata: in Christo esse creata & increata, & substantiam Spiritus Dei, ipsi carni substantialiter communicatam.

20 Rorem illum cœlestem virgini obumbrantem, & semini eius, & sanguini sese immiscentem transformasse in Deum humanam materiam. Dial.2.de Trin.pag.263.

21 Duas naturas cōfundens, dicit lucem creatam & increatam fuisse in Christo vnam lucem: & ex Spiritu diuino & anima humana constitisse in Christo vnam substantialem animam. Dial.2. de Trin. pag.268. Adeóq; substantiam carnis & substantiam Verbi esse vnam substantiam, pag. sequenti. Tandem cōcludit carnem Christi substantiam Verbi habere corporaliter, substantialem ipsum vitalem Spiritum diuinum, atq; ita esse verè cœlestem & de substantia Dei, carnē Verbi, carnem Dei, quæ existētiam habet æternā. Dial. 2. de Trin. pag.271.

22 Iesum Christum participatiōe Dei & hominis habentem non potuisse dici creaturam, sed participem creaturarum. Dial.2. de Trin. pag.272.

23 Vnam & eandem Deitatem quæ est in Patre communicatā fuisse filio Iesu Christo immediatè & corporaliter. Deinde eo Mediatore per ministerium Angeli Spiritus communicatam fuisse spiritualiter Apostolis. Ac Christo quidē soli à natura esse Deitatem insitā corporaliter & spiritualiter: verùm ab eo dari aliis sanctum & substantialem halitum. Lib.2. de Trin. pag.22.

24 Sicuti Verbum descendit in carnem Christi, ita Spiritum sanctum descendisse in Apostolorum animas. Dial. 2. de Trin. pag.264.

25 Personas confundens sic inquit, Naturaliter & voluntariè erat λόγος idealis ratio & prolatio, relucentia Christi apud Deū, Spiritus Christi apud Deum, Lux eius apud Deum: vnde sequitur nullam fuisse substantiam, quum figura tantùm esset illius rei quæ non dum erat, & interea à Spiritu non differat. Dial.1. de Trin. pag.208.

26 Nullam ante Christi aduentum visam fuisse Spiritus hypostasin. Lib.5. de Trinit. pag. 197. Ex quo sequitur nullam tunc fuisse hypostasin, nec personam, quum nulla sit persona nisi visibilis: quemadmodum in libris suis affirmat, & responsis fatetur. Quibus respondet quod dicit Dialogo 1. pag. 217, Spiritum Dei vmbram fuisse in creatione mundi.

27 Vt intelligatur qualem æternitatem Christo tribuat: Sicut (inquit) res omnes nunc sunt in Deo, ita eodem ordine ante creationem erant in eo, & primus omnium Christus. Itē, Deus ratione sua æterna corporalem sibi & visibilem Filium ęternaliter decernens, talis speciei substantia seipsum visibilem præbet per Sermonē. Dial.1. de Trin. pag.205.

28 Christum quandiu in carne mortali versatus est, nondum accepisse Spiritum nouum quem à sua resurrectione accepturus erat. Lib. 5. de Trinit. pag.185. Item lib.5. de Trin. pag. 195, Christum ante resurrectionem nondum obtinuisse totam Dei gloriam, sed postea Spiritum nouum accepisse. Totam ergo nunc Verbi & Spiritus gloria inhypostaticè solum Christum continere. Cui etiam respondet quod Dialog.1. de Trin. pag. 231, scribit, Deum spirantem spirasse in Christum, sicut in nos, Spiritum sanctum superuenientem: atque ita totam denuo Deitatem dispensatione alia spirasse, ac eius priorē Spiritum in resurrectione innouasse, dato nouo Spiritu, quem datus in Iordane Spiritus adumbrabat.

29 In Dei substantia partes esse & partitiones non eo modo quo in creaturis, sed secundum dispensationis distributionem, ita vt in Spiritus partitione cuiusque portio sit Deus. 3. de Trin. pag.121. Præterea vbi affirmauit spiritus nostros substantialiter ab æterno fuisse, subiungit illos esse consubstantiales, & coæternos. Dial.1. de Trin. pag.226. Et tamen alio loco fatetur Spiritum quo illuminati sumus, extingui posse. Lib. de Regeneratione 4. pag. 555.

30 Omnibus insitum esse ab initio Spiritum Deitatis ex Dei halitu. Dialogo 1. pag. 138.

31 Siquando in Lege dicitur esse in aliquo Spiritus Dei, non sumi pro Spiritu regenerationis sancto.

32 Angelos olim vt Deos à Iudæis fuisse adoratos: lib.5. de Trinit. pag.184. ita vt illos ipsorum Deos appellet. pag. sequēti. Cui etiam respondet quod dicit Dialogo 1. pag. 216, nunquam fuisse in Lege Deum verè adoratum, sed Angelos adumbrantes Christū, fuisse adoratos. Item Abraham credidisse illi, qui Christum adumbrabat. pagina sequenti.

33 Etsi autem fatetur Christum vel Verbum non habuisse hypostasin realem ab initio, nihilominus affirmat Angelos & Electos in Deo fuisse realiter ab initio. Lib.1. de Trin. pag.135.

34 In omnibus creaturis Deitatem constituit etiam substantialem. Dialogo 1. pag. 213.

35 Posteaquam verò multa deliria, eáque peruersa ac perniciosa de animarum substantia consarcinauit à pag. 220. vsque ad pag. 225. 1. Dial. tandem concludit animam esse ex Deo, & ex eius substantia. Item inspirationem creatam in illam fuisse insitam vnà cum Deitate: & iterum noua spiratione in vnam cum Deo lucem substantialiter coire per Spiritum sanctum.

36 Quanquā autem anima non est Deus, eam tamen effici Deum per Spiritum, qui quidem est & ipse Deus: adeò vt dubitare sit nefas & animam nostram, & ipsum Christi Spiritum sanctum sibi essentialiter iunctam habere eiusmodi elementarem substantiam, sicut Verbum sibi iunctam habet carnē. Atque res creatas & increatas in vnam animę & Spiritus substantiam coire. lib.5. de Trinitate, pag.181. & 182.

37 Scripsit, adeóque vulgauit horrendas blasphe-

blaſphemias contra pædobaptiſmum, quemadmodum ſatis conſtat ex integris quatuor libris de Regeneratione, præſertim verò ex concluſione, pag. 576. Item non committi peccatum mortale ante annos viginti.

38 Animam redditam eſſe mortalem per peccatum, ſicut caro mortalis eſt: non quòd in nihilum anima redeat, ſicut nec caro. Sed mori quando cum dolore vitalibus actionibus priuatur, & in inferno languens detinetur quaſi non amplius victura. Lib. 4. de Regen. pag. 551. Deinde concludit regenitos aliam habere animam quàm antè, propter ſubſtantiam innouatam, & nouam Deitatem adiunctam. pagina ſequenti.

MICHAELIS SERVETI
RESPONSIO AD ARTICVLOS
Ioannis Caluini.

Eam ſibi iam authoritatem arrogat Caluinus, vt inſtar magiſtrorum Sorbonicorum articulos ſcribat, & quiduis pro ſua libidine damnet, nullam penitus ex Sacris adducens ratione. Mentem meam ipſe aut planè non intelligit, aut callidè alio detorquet. Vnde cogor, ſcopum meum totum hic paucis proponere, ac pro me rationes adducere, antequam ſingulis eius articulis reſpondeam.

Scopus meus totus fuit, quòd nomen hoc Filius, in Sacris literis propriè tribuatur homini filio, idq; ſemper, ſicut eidem propriè ſemper tribuitur nomen Ieſus, & nomen Chriſtus. Ad huius probationem adduxi omnes Scripturæ locos, in quibus ponitur ea vox Filius, quæ ſemper ſumitur pro homine filio. Nullum dico in Euangeliis poſſe inueniri locum in quo ponatur ea vox Filius, quæ non accipiatur pro homine filio. Si igitur Scriptura ita ſemper accipit, ita & nos ſemper accipere oportet.

Secundam perſonam in Deitate dixi olim dictam perſonam, eo quòd eſſet perſonalis repræſentatio hominis Ieſu Chriſti, hypoſtaticè iam olim in Deo ſubſiſtentis, ac in ipſa Deitate viſibiliter relucentis. Quia verò hæc perſonæ ratio eſt, Caluino incognita, & quia inde res ferè tota dependet, locos hic ex antiquis Eccleſiæ doctoribus adducam.

Ex Tertulliano.

1 *Primus Tertulliani locus eſt lib. 2. contra Marcionem, pag. 200. & 201, vbi ait, Deum olim humanos ſenſus & affectus ſuſcepiſſe, Deum in figura & reliquo ordine humanæ conditionis verſatum, Deum conformaſſe ſeipſum humanitati. Etenim ipſum fuiſſe viſibilem in Deitate Chriſtum. Nam & profitemur, inquit, Chriſtum ſemper egiſſe in Dei patris nomine, ipſum ab initio conuerſatum, ipſum congreſſum cum Patriarchis & Prophetis. Et paulò poſt, In hac diſpoſitus eſt Chriſtus à Patre, ediſcens iam inde à primordio hominem, quod erat futurus in fine. Et facie 201, Deum nunquam viſum docens Scriptura, Patrem inuiſibilem determinat, in cuius authoritate & nomine ipſe erat Deus qui videbatur Dei filius. Sed & penes nos Chriſtus ibi in perſona Chriſti accipitur. Perſonam ideo dictam ait, quod eſſet perſona Chriſti olim viſa, atq; ita perſonalis Filius.*

2 *Secundus eſt locus libri aduerſus Iudæos, pag. 138. vbi ait, Qui ad Moſem loquebatur, ipſe erat Dei Filius, qui & ſemper videbatur. Deum enim Patrem nemo vidit vnquam. Ideo conſtat, ipſum Dei Filium Moſi eſſe locutum & viſum. Viſibilis igitur tunc erat Filius homo Ieſus Chriſtus.*

3 *Tertius locus lib. de Reſurrectione carnis, pag. 41. vbi ipſam Adæ carnem ait de limo formatam & figuratam ad effigiem & imaginem Dei, id eſt, Chriſti, iam tunc in Deo talem effigiem habentis. Id vtique quod Deus finxit, inquit, ad imaginem Dei fecit illum, ſcilicet Chriſti. Qui in effigie Dei conſtitutus, non rapinam exiſtimauit, eſſe ſe parem Deo. Citat ibi Tertullianus dictum Pauli ad Philippenſes 2, dicentis, Chriſtum iam olim fuiſſe in forma & effigie Dei conſtitutum, eâmque ipſam fuiſſe formam & effigiem Dei ait, ad cuius imaginem & ſimilitudinem eſt caro Adæ formata. Erat igitur effigies & perſona Chriſti viſibilis, in Deo iam tunc relucens.*

4 *Quartus locus lib. 5. contra Marcionem, pag. 175, & 136. In perſona Chriſti quis dixit, Fiat lux? In illuminatione mundi, quis Chriſto ait, Poſui te in lucem Gentium? Signatum eſt, inquit, ſuper nos lumẽ perſonæ tuæ), (ſeu vultus tui) Domine. Perſona autem Dei Chriſtus Dominus. Quæ perſona Apoſtolo dicta eſt imago Dei. Igitur Chriſtus erat perſona creatoris dicentis, Fiat lux. Hæc ille. Ecce quoties repetit nomen perſonæ: & quid per perſonam intelligat, ipſam nempe Chriſti faciem in ipſa creatione iam hypoſtaticè relucentem, ac verè loquentem. Exponit inſuper dictum Apoſtoli ad Coloſſ. imaginem Dei vocans ipſam Chriſti faciem diuinam quæ in Deo relucebat.*

5 *Quintus locus eodem lib. 5. pag. 351, in hæc verba, Inuiſibilis Dei imaginem ait Apoſtolus Chriſtum. Sed nos enim inuiſibilem dicimus Patrem Chriſti, ſcientes Filium ſemper retro viſum in Dei nomine, vt imaginem ipſius: ne quam & hinc differentiam ſcindat Dei viſibilis & inuiſibilis. Pulcherrimus eſt locus hic, iunctus præcedenti, docens non eſſe in eſſentia Dei realem illam diſtinctionem Patris & Filij, vt duarum rerum inuiſibilium, quas Tritoitæ ſomniant, ſed eſſe ſolam perſonalem diſtinctionem inuiſibilis Patris & viſibilis Filij, quam & formalem diſpoſitionem in Deo vocat; libro aduerſus Praxeam, pag. 418. 419. 420. 429. & apertius pag. 430.*

6 *Sextus locus eodem lib. 5. pag. 353. & 354. dicens, In effigie Dei erat conſtitutus Chriſtus. Alibi Apoſtolus, Chriſti imaginem Dei inuiſibilis appellat, ea ratione qua in effigie Dei eum*

collocat. Erat igitur verè imago Dei & hominis, in Deo relucens, & hominem referens. Aurea verba, mente perpetuo tenenda.

7 Septimus locus lib. aduersus Praxeam, pag. 422. & 423 Affirmo, inquit, substantiam aliquid esse Sermonem, in Spiritu ipso ita constructum, vt res & persona quædam videri possit. Aliquid significare, seu repræsentare Sermonem ait, sed non ita vt sit res inanis. Sermo noster est structura quædam super aere ipso facta, ideo euanescit. At sermo Dei in ipsa Deitate structus, vt ait, in sua repræsentatione permanet. Ait insuper, non esse hîc προβολὴν, prolationem rei alterius ex altera: ergo non est duarum rerum distinctio illa realis, sed in ipsa Patris Deitate est prolatio, Sermonis fabricatio, ac formalis dispositio. Hinc consurgere ait œconomiam, dispensationem seu dispositionem Trinitatis, in tot nominibus constitutam, in quot Deus voluit. ita pag. 419.

8 Octauus locus lib. de carne Christi, pag. 15. vbi ad ostendendam humanam Verbi personam, tres rationes adducit, De angelis, de Spiritu sancto, & de anima. primam verò in hæc verba, Angelos Creatoris humanam effigiem gestasse, legisti tu Marcion, & credidisti: ac tantam corporis gestasse veritatem, vt pedes eis lauerit Abraham, Gen. 18. manibus ipsorum ereptus sit à Sodomitis Lot, Gen. 19. colluctatus quoque homini sit Angelus, Gen. 32. Si ergo Angelis inferioribus id licuit, multò magis Verbo Dei. Idipsum repetit pag. 89.

9 Nonus locus eodem lib. pag. 16. vbi ex Euangelio citat, Spiritum sanctum forma corporali, specie corporali, figura corporali in Christum descendisse: ac fuisse affirmat in ipsa Spiritus sancti substantia corporis soliditatem. Itidem igitur & in Verbo. Corpus autem, Tertulliani more, intelligi oportet substantiam ipsam verè visibilem.

10 Decimus locus eodem lib. pag. 19. vbi de Angelis dictum argumentum repetens, ait, Atqui tunc quoque inter Angelos ipse Dominus Iesus Christus apparuit Abrahæ, dicto cap. Gen. 18. Ipse Christus iam tunc cæpit alloqui. liberare, iudicare edicebat, in hominis substantiali forma vera, non ficta.

11 Vndecimus locus eodem lib. pag. 24. vbi de anima arguit, quæ substātia existens spiritualis, nihilominus corporis habet formam & figuram suam seruat humanam post separationem à corpore. Igitur & Verbo Dei non erat inconsona forma talis.

12 Duodecimus locus eodem lib. pag. 29. vbi ait, Christum ipsum hominem à Deo ipso esse prolatum, & ex Patris semine esse Filium Dei. Quæ ambo dicta, quasi magna crimina, mihi obiicit Caluinus. Clamat, & nihil probat. Ignorantiam suam prodit, ac manifestè indicat, se Tertullianū nunquā legisse. Semen Patris ita vocat Irenæus, lib. 4. cap 51 pag. 262.

13 Decimustertius locus, pagin. 32. & 34, eodem libro. Hominem ipsum, qui fructus vteri est, flos & virga de radice Iesse, masculus aperiens vuluam: eum ipsum ait esse propriè Filium Dei, qui & filius Mariæ. Idem ait pag. 106. 245. 246.

14 Decimusquartus locus lib. de Resurrectione carnis, pag. 43. vbi ait, animā ita per corpus exercere operationes suas vitales, vt à corpore separari, sit ei veluti mori. Hoc dicto ego sum vsus. Vnde Caluinus mihi sycophanticè imponit, quòd animas dixerim esse mortales, quum ego & ibi, & sexcentis aliis locis oppositum semper docuerim.

15 Decimusquintus locus eodem lib. pag. 71, vbi ex Paulo citat, gloriam Dei, ac verum ipsum lumen Dei, in facie Iesu Christi à nobis cognosci, de qua visione veræ lucis diuinæ in facie Iesu Christi abundè scripsi lib. 3. de Trinitate. At Caluinus non vult Deum ita videre, cæcus perpetuò manens. Hanc ipsam diuinam visionem in facie Iesu Christi, ex ipsiusmet Christi dicto confirmat Tertullianus lib. aduersus Praxeam, 436. Innumeri alij in Tertulliano sunt loci de visibili persona & forma hominis Christi, in Deo semper relucentis, vt pag. 212. 213. 216. 228. 229. 327. 331. 430. 431. 432. 438. Ipse homo Christus ambulabat in Paradiso, loquens ad ipsum Adam facie ad faciem. Ipse post Noe ad vltimum clausit arcam. Ipse descendit in forma hominis ad iudicandam turrim Babylonicam, ad loquendum cum Abraham, ad perdendos Sodomitas. Ipse visus ipsi Iacob, Moysi in dumo, Ipse quartus apparuit in fornace ignis Babylonici, cuius aspectus ibi dicitur similis Filio Dei, Danielis 3. Hæc & alia citat Tertullianus dicta pag. 431. & 432.

16 Adam adhuc locum vnum, vbi pulchrè ostenditur identitas faciei Christi, olim & nunc. Aduersus Praxeā, pag. 428. & 429. Citat Tertullianus locum Exodi, cap. 33. vbi Moses desiderauit videre faciem Dei tunc delitescentem. Eam ideo non vidit tunc Moyses, sed post Christi aduentum vidit eam in monte in transfiguratione Matt. 18. atque ita tunc eius desiderium impleuit Christus, vt pulchrè docet Irenæus, lib. 4. cap. 37. pag. 243. Ea ipsa est igitur semper intelligenda facies Christi, qualis nunc in cœlo relucet qualis in trāsfiguratione visa est Mat. 17. Qualis à Paulo visa, Act. 9. & à Ioanne Apoc. 1, Supra splendorem solis lucens, luce increata. Si possibile esset, humanitatem ab ea luce nunc separari, adhuc maneret lux Dei in forma hominis, quæ homini erat iam conformata: atque ita ab æterno in Deo ipsa reluceat. Nunquam enim est mutata forma diuina. Sed iam ad Irenæum.

Loci ex Irenæo, de humana Verbi persona.

1 Locus primus Irenæi est lib. 4. cap. 17. pag. 216. & 217. vbi ita ait, Iudæi excesserunt, nesciētes, eum qui in figura locutus est humana ad Abraham & Aaron & Moysem, fuisse Filium Dei, verbum Dei, Iesum ipsum, qui iam ad sui imaginem hominem formarat, qui & ipse erat iam figuratio Dei. Manifestißimè docet Irenæus humanam in Verbo personam effigiem hominis, ad

cuius

cuius imaginem & similitudinem est caro. Adde plasmata, vt apertè docet pag. 268. Ipsúmque Verbum fuisse ait figurationem diuinam, quæ simul erat Verbum & Spiritus absque reali distinctione. Nam in ipsa spirituali Patris substantia erat impressa verbi figuratio & repræsentatio, vt Tertulliani locus septimus nos iam docuit: cui simillima nunc docet Irenæus.

2 Secundus Irenæi locus est eodem lib. 4. cap. 15. pag. 215. vbi ait ipsum Abraham doctum Verbi repræsentatione, nouisse quod homo futurus esset Dei filius. Audis, Caluine, in Verbo repræsentationem hominis? Nunquam auditum est, dici alicubi sermonem, nisi repræsentet. Proprium item sermonis est, proferri seu pronuntiari. Quando igitur Ioannes ait, In principio erat sermo: intelligi oportet quod erat pronuntiatio in Deitate repræsentans Iesum Christum.

3 Tertius locus est eodem lib. 4. cap. 8, pag. 211, vbi citat seniorem quendam Apostolorum discipulum, qui dixerat, ipsum immensum Patrem in Filio esse olim mensuratum: quemadmodum ait postea, ipsum inuisibilẽ Patrẽ in Filio esse visum. In ipsa enim immensitate & inuisibilitate lucis paternæ apparuit, extitit, prolata est visibilis forma Filij, certa quadam mensura consistens. Atque ita Pater per se immensurabilis, in Filio est mensuratus: sicut inuisibilis in se Pater, in Verbo est redditus visibilis.

4 Quartus erit locus eodem lib. 4. cap. 37. pag. 242, & 243, vbi citans dictum Isaiæ cap. 6. Regem Dominum sabbaoth vidi oculis meis, ita ait, Filium Dei hominem videbant conuersatum cum hominibus. Et paulò pòst, Verbum quidem loquebatur Mosi, apparens in conspectu, quemadmodum siquis loquatur ad amicum suum. Docet deinceps qualiter Moses desiderauit olim videre faciem illam, quam postea vidit in monte transfiguratam. Atque fuisse semper eandem faciem Christi per quem Deus visus est, & nunc videtur.

5 Quintus locus est lib. 5. pag. 298, vbi ait, totum ipsum Adæ corpus, ipsam Adæ carnem plasmationem habuisse de limo terræ, ad imaginẽ & similitudinẽ Dei: eo scilicet quòd esset iam Christus in effigie & forma Dei, vt Tertulliani locus tertius nos iam docuit.

6 Sextus est locus lib. 1. cap. 2. pa. 20. Vbi ait, Ecclesiam accepisse ab Apostolis prædicationem hanc, Vnum esse Deum Patrem omnipotentem, & vnum Iesum Christum filium eius, qui suam, habuit ex virgine generationem. Ergo si verè facta est ex virgine generatio, verè factus est ex virgine Filius. Subdit postea esse Filium Patris inuisibilis, Filium visibilem semper docens.

7 Septimus locus lib. 2. cap. 18, pag. 84, & cap. 47, pag. 117, Deum ait esse totum logon, & totũ Spiritum, nec esse realem distinctionem. Idẽ apertius docet cap. 48, pag. 118, dicẽs, Logos ipse est pater. Et cap. 56, pag. 126, ait, Patrem fecisse omnia per Verbum, id est per semetipsum. Ad eundem modum lib. 1, cap. 19, pag. 41, & lib. 2. cap. 2, pag. 66, & lib. 4, cap. 52, pag. 263, ait, Patrem non fecisse per Verbum, quasi per rem aliam, sed quia ipse dixit, Fiat, & factum est. Idque ab Apostolorum discipulis se ita didicisse ait Irenæus.

8 Octauus locus lib. 2. cap. 10. pag. 76, Scripturas de Verbo & Spiritu ait non referri ad res distinctas, sed ad dispositiones Dei. Et eodem lib. cap. 47. pag. 115, Verbũ & Spiritũ ait esse mysterium & dispositionem existentis Dei, subsistentis, prolati, & seipsum ita exhibentis. Non est facta productio, quasi radij à sole (nam hoc scinderet, ac diuideret Deum) vt ait lib. 2. cap. 17. pag. 82.

9 Nonus locus lib. 2. cap. 6, pag. 143, & 144, Filium Dei ait olim ipsi Abrahæ manifestatum, & plerisque aliis. Ab ipso Christo ait Legem esse Mosi datam, lib. 4. cap. 3, pag. 208, & 259. Quomodo, inquit, esset finis legis Christus, si non initium eius esset? hoc pag. 224. Abraham cum Verbo peregrinabatur, & in eo videbat Christum, vt ait lib. 4. cap. 12, pag. 212. Verbum ipsum vidit Iacob. lib. 4. cap. 23, pag. 221. Verbum iam olim ascendebat, & descendebat in forma hominis. lib. 4. cap. 26, pag. 224, & cap. 27, pag. 227. Verbum ipsum, homo Iesus, videbatur in fornace Babylonica, personalis Filius Dei, idémque à Daniele visus est in nubibus cœli, lib. 4. cap. 37, pag. 224, Idem ipse in Paradiso loquebatur cum ipso Adam. libro 5, pagina 314, Erat igitur in Verbo persona visibilis, ac subsistentia vera.

10 Decimus est locus lib. 4. cap. 33. pag. 235. Nomen Iesu Christi ait esse proprium ipsius Patris, ac imaginem eius, imaginem Patris. Quemadmodum, inquit, siquis Rex filij sui sibi pingat imaginem, iustè illam dicet esse suam imaginem, ac imaginem filij: quoniam & filij eius est, & ipse fecit illam. Ad viuum exprimit quæ de Christi & Dei imagine ex Tertulliano iam docuimus: vt constet, Irenæum cum Tertulliano in ea re maximè conuenire: ac etiam Clementem, imò & Petrum ipsum, quem nunc audiemus.

Loci ex Petro Apostolo & Clemente discipulo.

1 Locus primus est ex primo libro Clementis, pag. 14, & 15, vbi ait Petrus Apostolus, Igitur Abraham quum rerum causas desideraret agnoscere, apparuit ei verus Propheta Iesus Christus, ac omnia quæ desiderabat, aperuit. Omnibúsque ritè ac sufficienter edoctis, ad sedes rursus inuisibiles secessit verus Propheta Iesus. Quis hic plura testimonia desideret? Annon ille ipse qui apparuit Abrahæ, erat Verbum Dei? personalis filius? homo Iesus Christus?

2 Secundus locus eadem pag. 15, Quum affligerentur, inquit, Israelitæ, apparuit verus Propheta Iesus ipsi Mosi, & Ægyptios plagis cœlestibus affecit, populúmque Dei eduxit ex Ægypto.

3 Tertius locus eodem libro 1. pag. 21, vbi Petrus ait, Christus, qui ab initio, & semper

erat, per singulas quasque generationes piis, latenter licet, semper tamen aderat, iis præcipuè à quibus expectabatur, quibúsque frequenter apparuit.

4 *Quartus locus lib. 2, pagin. 37, vbi de Christo vero Propheta ait Petrus, Ipse verus Propheta ab initio mundi, per seculum currens, festinat ad requiem, paßim apparens, & corrigens.*

5 *Quintus locus lib. 4, pag. 78, vbi Petrus ait, Deus quum fecisset hominem ad imaginem & similitudinem suam, operi suo spiramē quoddā & odorem suæ Diuinitatis inseruit. Contra Simonem magum & eius discipulos docet Petrus, esse nobis insitam Diuinitatem, cuius ratione est in nobis aliqua arbitrij libertas. Tertull. lib. 2, contra Marcionem, pa. 181, ait. Deum substantiam suam nobis communicare, per animæ sensum. Et pag. 182, hominem ait habere arbitrij libertatem, eo quòd sit afflatus Dei, vtique liberi, & suæ potestatis. Idem multis docet pag. 185, & pag. 420. Nec secus docet Irenæus, semper contra magos liberum arbitrium defendens. Nemo vnquam in Christianismo aliter docuit.*

Iam ad singulos Caluini articulos respondere superest.

In ipso cum primis titulo mirari subit hominis impudentiam, qui se orthodoxum prædicet, quum sit Simonis magi discipulus, vt in Apologia mea iam euidenter ostendi. Quis orthodoxum dicat ministrum Ecclesiæ, accusatorem criminalem, & homicidam.

1 *Ad primum articulum iam sæpius respondi, & ex citatis authoribus constat, in ipsa Dei essentia & vnitate, non esse realem trium inuisibilium rerum distinctionem. Sed personalē esse inuisibilis Patris & visibilis Filij distinctionē. Hoc secundo modo Trinitas sanctißimè creditur, primo non item.*

2. 3, 4 *Ad secundum, tertium & quartum similis est responsio. Quod de Mahometo ais, Turcæ hodie confirmant id ex parte verum esse.*

5 *Ad quintum, & externè & internè in Deo ipso subsistentiam Filij semper professus sum. Et tu tibi ipsi contradicis. Nam si idealis erat ratio, interna iam erat. Nescis planè quid dicas. Quod de reali differentia subdis, à me iam est concessum & demonstratum. Obsecro te, lege diligenter locos à me hic præscriptos, & indue cor hominis Christiani, orans vt ibi veritas reueletur.*

6 *Ad sextum dico, non potuisse confundi ea quæ non erant separata, ipsammet sapientiam interpretatur Irenæus Spiritum sanctum, libr. 4. cap. 17. & 37. & Tertullianus lib. De carne Christi aduersus Hermogenem & aduersus Praxeam. Salomon item, quum Sapientiam sibi datam testatur, Spiritum sanctum intelligit. Id ipsum ostendit Ecclesiasticus, Baruch, & liber Sapientiæ, vt Epistola viij. ad te iam citaui. Totum Verbi & Spiritus arcanum dico fuisse ad Christi gloriam, quia in eo est tota Verbi & Spiritus plenitudo. O te miserum, si damnare pergas ea quæ non intelligis.*

7 *Alium Deum dixi, alium Deitatis modum. Hoc insuper ibi adieci, Quod si hic loquendi modus te offendat, dicas aliam Deitatis personam. Quid opus fuit, te in calumniam vertere id quod eodem loco ego iam castigaram? Candidus vbique se ostendit animus tuus.*

8 *Annon quis dicitur filius eius, à quo genitus est? Ita dico, Deum de substantia ab æterno protulisse Filium hunc. Vnde dicitur ille ex Deo naturaliter esse.*

9 *Verbum est nunc caro Christi vnione hypostatica. Ita planè dico, carnem Christi de cælo esse secundum essentiam Deitatis, ipsámque carnem dici manna de cælo datam. Reliqua item concedo, in sensu à me ibi exposito: qualia hic miser emendicas, & primam veritatem omittis.*

10 *Eßentia dicitur, à qua quis sustentatur. Non te pudet, tanta hic referre, & nullam improbationis rationem adducere? Solo tuo canino latratu putas Iudicum aures esse obtundendas?*

11 *Iniquè in omnibus agis, & falso locum citas. Non ita ego loquutus sum vt mihi tu imponis.*

12 *Prima pars verißima est, quam tu vtinam bene intelligeres. Christus in se vna persona est, sed in eo est vere Spiritus sanctus, qui etiam persona est.*

13 *Semen dico, vt Tertulliani locus duodecimus indicat, Irenæus item ibi citatus, & Philo in primo dialogo, pag. 201. vbi omnis tua calumnia apertißime tollitur. In loco illo quem citas pag. 23. Sermo accipitur pro voce de cælo dicente hunc esse filium Dei. Locum illum nec legisti, nec intellexisti, ideo nihil ad rem facit quod citas. Quod Verbi Deitas re ipsa aliud sit quàm homo filius, quis non videt? Reliqua quæ subdis, concedo vera esse.*

14 *Totum concedo quia Deitas egit vice seminis, vt explicui dialogo primo, pag. 201.*

15 *Id idem concedo, si vltimum de paternis elementis intelligas, dictum ob idealem eorum in Deo rationem.*

16 *Nihil ego corrumpo, sed vtranque interpretationem recipio, & tu ibi falso omnia citas, & doces.*

27 *Confusus est tibi animus, vt intelligere verum nequeas: metaphoram dico.*

18 *Autores mecum de persona loquentes iam citaui, nihil omnino ludens, sed proprie dictionibus vtens, quibus tu perfide abuteris.*

19 *Corpus Christi est nostro simile, excepta peccati ratione, excepto item, quod ipsum est particeps Deitatis.*

20 *Transformatio, est ibi glorificatio, & illustratio.*

21 *Qui adhæret Deo, vnus cum eo spiritus est. An est confusio, cùm duo in vnum vniuntur? An confundantur anima & caro, quum vnum hominem faciunt? Ignoras miser ipsa rerum principia.*

22 Quid

22 *Quid tum postea?*

23 *Verum est.*

24 *Quodammodo, fere, similitudo quædam est, vt ibidem ostendo.*

25 *Tu teipsum confundis, non intelligens quæ loqueris, quasi id quod in Deo hypostaticè subsistit, non sit vera substantia.*

26 *Persona in Verbo dicitur hypostasis visibilis, in Spiritu est hypostasis perceptibilis.*

27 *Bene habent omnia, nisi esset tibi animus peruersus.*

28 *Vera sunt omnia, si tu candidè intelligas.*

29 *Vera sunt omnia, eo excepto, quod spiritus Dei in se non dicitur extingui. Sed quodammodo extinguitur in nobis: quia quū nos extinguimur, ipse recedit.*

30 *Maximè verum est: & tu miser à Simone mago illusus, id ignoras, vt seruum arbitrium statuens, nos facias truncos & saxa. Vide locum vltimum ex Clemente & Petro citatum.*

31 *Vt plurimum ita solet accipi.*

32 *Ita ferè omnia in figura contingebant illis.*

33 *Mendacium est quod commisces. Nulla creatura erat realiter, nisi ab instanti suæ creationis.*

34 *In omnibus est Deus, per essentiam, præsentiam & potentiam, & omnia ipse sustentat.*

35 *Tolle verbum ex eius substantia, & reliqua inuenies esse vera, téque solum cum Simone mago delirare.*

36 *Verum est, multa in vnum ita coire, vt ossa, caro, nerui, anima, forma, spiritus in vnā hominis substantiam coeunt.*

37 *Scripsi, fateor. Quum tu me aliter docueris, nō solum recipiam, sed & vestigia tua exosculabor.*

38 *Locus ipse, quem contra me citas, docet te perfidè agere. Nam ibi dico, animam velut mori, & in inferno languentem detineri. Ergo si languet, adhuc viuit. Vide quid de anima superstite ego scribam, pag. 76. 229. & 718. Alia quodammodo dicitur in regenitis anima: sicut propter accidentia noua, dicitur res noua.*

BREVIS REFVTATIO ERRORVM ET IMPIETATVM MICHAELIS SERVETI à ministris Ecclesiæ Geneuensis magnifico Senatui 1 sicuti iussi fuerant oblata:

Cum nouis ipsius Serueti conuitiis, quibus claræ luci tenebras obducere conatus est.

Seruetus. 1 *Tu te primus accusator offers: deinde curas vt iubearis, dissimulator.*

QVVM initio dogma illud, vel potius conuitiū Serueti agitari cœpisset, Trinitarios omnes esse atheos, ipse pro defēsione obtēdit nomen Trinitatis ab Athanasio, & Patribus 1 Niceni Concilij fuisse inuentum. Huius mendacij, ac impudētiæ Iustini martyris, Origenis, & similium testimoniis conuictus, non destitit extra causam vagari. Magnificus ergo Senatus noster, vt modum disputationi statueret, 2 nudas propositiones à nobis describi voluit, quæ nostro iudicio impiæ essent, & à recta fide dissiderent: vt siquid excusationis haberet Seruetus ipse, in medium proferret, & quibuscunque posset rationibus, probaret sua dicta. Deinde, nos ex verbo Domini ostenderemus nihil temere à nobis fuisse damnatum. Hoc præsente Serueto, nec recusante actum est. Paruimus. Quia omnes errores recensere nimis longum erat, quosdam 3 bona fide ad verbum excerptos obtulimus, vt inde iudicium de toto libro fieri posset. Nunc apparet an sibi tyrannidem Sorbonicam arroget Caluinus, temerè, & sine ratione damnando: an verò petulanter suo more Seruetus, & sine vllo pudore in calumniam torqueat quod simpliciter, vt causæ ratio dictabat, & mandatum erat à Senatu, præcipua capita, de quibus erat quæstio, exposuimus.

1 *Trinitas realis est tunc publicata. Antea enim erat dispositio Trinitatis, vt ex Irenæo & Tertulliano docui. nec secus docet Iustinus, vt Origenem in medio relinquam.* 2 *Tu tibi ita fingis.* 3 *Cainiana homicidiali.*

Quòd scopum sibi fuisse dicit vt Filij nomen probaret vbique Christo homini tribui, facilè ex singulis libri eius paginis constat 1 quàm friuola sit hæc cauillatio. Scopum hūc habuit, vt Dei Sermonem, qui carnem nostram induit, 2 negaret quidquam fuisse: 3 negaret à Patre genitum ante secula: & plusquā atrocibus cōuitiis proscinderet omnes pios, qui fatentur æternum fuisse 4 Dei filium. Nos quoque asserimus 5 Sermonem Dei carne indutum, & Deum in carne manifestatum, propriè, & 6 verè esse Filium Dei. Et verba Caluini sunt in quinto Institutionis capite, Christum etiam, 7 quatenus homo est, 8 verè esse Dei Filium, licet non humanæ naturæ ratione. Quare improbè Seruetus Filium 9 à nobis connotatiuum fieri mentitur. Interea Christum somniat 10 ideò Filium Dei esse, quoniam 11 cœlestis sit eius caro, ac diuina, ex tribus increatis elemētis composita. Quòd nusquam inueniri in Euāgeliis filij nomē contendit, nisi de Christo homine acceptum, 12 de ea re nullum est certamen. Itaque tumultuandi causam nō habuit: sed 13 Ecclesiam scelerate turbauit mōstra sibi fingendo, de quibus pugnaret. Non mirum sanè est si Apostoli 14 Sermonē Dei in carne exhibitum, Filium appellent: sed interea videndum est, an Sermo ille non fuerit ante secula ex Patre 15 genitus. Nihil de tam abdito mysterio clarius dici potest, quàm quod habetur primo Iohannis capite: nempe quòd Deus 16 Sermo apud Deū erat. Nā & maiestas æterna, & essentiæ vnitas, & 17 personæ

distinctio illic disertè exprimitur. Ludit in 18 voce personæ Seruetus, ideam, aut 19 relucentiam esse fingens. Atqui Iohannis verba tale cauillum 20 non ferunt. Et decimo septimo capite, quum dicit 21 Christus gloriam se ab initio habuisse apud Patrem: his verbis significat non se gloriam dũtaxat vel 22 ideam fuisse, vt Seruetus imaginatur: sed potius fuisse 23 Sapientiam, quæ ex 24 Patre genita, & apud ipsum 25 residens, eiusdem esset gloriæ particeps. Realis etiam distinctio primo ad Hebræos capite notatur, vbi Apostolus 26 filium appellat expressam 27 imaginem hypostaseos Dei Patris. Nisi enim Patri sua esset propria hypostasis, non staret illud Apostoli, Filium esse eius characterem. Denique quisquis Deum æternum Patrem agnoscet, sicuti eum Scriptura prædicat: æternum quoque 28 Filium nõ negabit. Quisquis mundum à Deo Patre per Verbum fuisse creatum fatebitur, 29 talem distinctionem concedat necesse est. Et tamen si de verbo nobis rixari libeat, nomen Filij Dei, Prouerb. 30. cap. habetur extra 30 humanæ naturæ respectum. Cæterùm, quoniam hac de re quędã adhuc suis locis dicenda erunt, 31 nunc pluribus supersedemus.

1 *Vide quid initio libri ego proponam pag. 5. & lib. 3. pag. 92. & in Epistola tua prima pag. 577. & in primo principio ad Melãcthonem, pagina 689. Quum hæc legeris, te ita mentiri pudebit.* 2 *Mentiris.* 3 *Mentiris.* 4 *Et ego ipse id fateor pag. 182. & 733.* 5 *Personalem.* 6 *Non hominem ipsum. Ego hominem ipsum semper dico Filium, quemadmodum & Scriptura.* 7 *Et Filius quatenus Deus, ergo duo filii.* 8 *Variæ nugæ sunt inuolutæ,* 9. *Ita certè ob gratiam vnionis, ais hominem Dei filium non naturaliter.* 10 *Non ob id solum,* 11 *Exempla eorum in archetypo Verbi fuisse dixi, pag. 120. 164. & 193. Sed tu omnia impudenter in malam partem vertis.* 12 *Imò maximum: nam tu perfide, hominem esse propriè, & semper Filium non agnoscis.* 13 *Tu sceleratus eam turbas tuo Simonis magi dogmate.* 14 *Imò ipsissimum hominem, qui est Verbum homo, & Iesus Christus.* 15 *Personaliter.* 16 *Nescis quid propriè sit sermo.* 17 *Verum est.* 18 *Personam ego propriissimè accipio, & tu abuteris.* 19 *Substantialem.* 20 *Tibi non intelligenti.* 21 *Homo.* 22 *Hypostasin dico veram.* 23 *Eam ipsam personam Christi.* 24 *Personaliter* 25 *Verè.* 26 *Hominem Christum.* 27 *Vt explicui lib. 3. pag. 116. & Tertullianus pag. 41. 336. 353 & 354.* 28 *Verè.* 29 *Contra docet Ireneus, vt loco eius septimo citaui, ac etiam Tertullianus.* 30 *Mentiris, imò est prophetia de Christo, & ad hominem Christum ita refert Ignatius ad Philippenses, pa. 31. & Tertullianus pag. 257. Quàm sis veritatis inops qui nullũ alium de Filio locum habeas, quis hoc non videt?* 31 *Nihil aliud ex Sacris adducet: indicate, & illi triumphos decernite.*

Quòd nonnullis veterum testimoniis 1 abutitur, quàm indignè deprauet eorum verba, vel futiliter, ac de nihilo obtendat, digito monstrare 2 promptum est.

1 *Tu abusor futilis & impudens.* 2 *Scilicet.*

Ex Tertulliano.

Primus locus quem adducit, nihil aliud continet quàm Filium Dei olim Patribus apparuisse in 1 forma hominis, vt hoc futuræ incarnationis præludium esset. Quod vno consensu vetusti 2 omnes Ecclesiæ doctores, adeòque 3 Sorbonici ipsi tradunt. Sed hoc nihil ad Serueti causam.

1 *In ipsa Deitate subsistẽte quã ob id ille vocat Christi personam in Deo: sed tu surdus ibi audire non vis nomen Personæ.* 2 *Nugaris.* 3 *Nugaris.*

Secundo loco docet Tertullianus semper 1 visum fuisse Dei filium, Hinc colligit Seruetus, semper aliquàm substantiam visibilem extitisse, vnde conflatum fuerit Christi corpus. Atqui sentit Tertullianus Christum dispensatione, 2 non sua natura sub typo quodam fuisse visum. Deinde in Seruetum retorquemus hæc ipsa verba. Nam si visus est semper Filius, 3 necesse est semper fuisse 4 Filium.

1 *Nec aliter differre à Patre quàm per visibilis & inuisibilis distinctionem, vt pag. 419. 430 & 431.* 2 *Sermonis natura est repræsentare: corpus item Verbo ob id tribuit Tertullianus.* 3 *Verum est.* 4 *Personalem.*

Tertius locus quum nihil aliud affirmet quàm 1 imaginem Dei, ad quam creatus est homo, fuisse Filium, nulla indiget refutatione: quia nos semper idem 2 professi sumus.

1 *Formam & effigiem carnis in Verbo subsistentem tu confessus es. O impudentem tergiuersatorem.* 2 *Mentiris palàm contra mentẽ Tertulliani.*

Ex quarto loco nihil probat nisi Christum esse 1 Personam Dei: sed vicissim elici poterit ex contextu 2 Personam Christi fuisse in Patre. Cæterùm simplex est 3 scriptoris sensus, refulsisse in Filio 4 Patris hypostasin quum eadem esset essentia.

1 *Faciem ipsam hominis ait illic personam & imaginem veram in Deo: sed Satan tibi oculos clausit.* 2 *Vtinam tu hoc crederes.* 3 *Tibi plane ignotus.* 4 *Quibus Chimaris.*

Quinti loci summa est, Deum Patrem, qui per se est inuisibilis, semper fuisse visum in Filio. Quod nos 1 libenter amplectimur: non quòd Filij 2 essentia visibilis fuerit: sed quia per sapientiæ suæ 3 lucem Deus hominibus affulsit. Et quia Verbum Dei vinculum communicationis fuit inter Deum & homines. Quàm 4 flagitiosè Seruetus realem distinctionem euertere conetur, nobis tacentibus cuiuis conspicuum est. Quo sensu vocetur 5 formalis dispositio, 6 alibi dicemus.

1 *Per Chimaras,* 2 *Imo maximè id ibi contendit Tertullianus, Filii substantiam visibilem & corporalem.* 3 *Tibi cæcam.* 4 *O nebulonem*

nem excæcatissimum, 5 *Hæc est tota nostra quæstio non hic dissimulanda.* 6 *Vbi subdole fingit victus.*

In sexto loco [1] falsarius deprehendetur: quia corpus Christi imaginarium fuisse probare volens Marcion, Pauli dictum arripiebat, quòd Christus figura repertus fuerit vt homo: opponit Tertullianus, simul dici fuisse in forma Dei. Atq; hinc colligit formā [2] cum veritate non pugnare. Verba sunt, Nunquid ergo & hic qua & in effigie eum Dei collocat, æquè non erit Deus Christus verè, si nec homo verè fuit in effigie hominis constitutus? Vtrobique enim veritas necesse habebit excludi, si effigies, & similitudo, & figura phāthasmati vindicabitur. Quòd si in effigie, & in imagine, qua Filius Patris verè Dei præiudicatus est, etiam in effigie, & imagine hominis: qua filius hominis verè hominem inuentum. Seruetus autem callidè, vel potius [3] nequiter de suo supponit. Erat igitur [4] verè imago Dei & hominis in Deo relucens, & hominem referens. Deinde, fallaciæ suæ applaudens exclamat, Aurea verba mente perpetuò retinenda.

1 *Tu solus falso niteris corrūpere sensum Tertulliani, qui de imagine, forma & effigie visibili semper loquitur.* 2 *Sed fuisse formam & effigiem in ipsa substātia Dei, sicut in substantia carnis: & vtrinque figura ipsa, & effigies substantiæ accedat. Hæc ille.* 3 *Simon magus semper nequam & peruersus.* 4 *Excluso vtrinque phātasmate.*

Septimus locus adeò nihil illi suffragatur, vt eius [1] delirium acriter potius oppugnet. Quanquam enim non verè, nec ingenuè citantur verba: rem tamen videri posse dicit. Sed multo [2] clariora sunt quæ apud Tertullianum sequuntur eodem loco. Filium enim, vel Sermonem substantia carere [3] negat, qui de tanta substantia processit, & tantas substantias fecit. Quærit deinde an vacua, & inanis res sit Sermo Dei, qui Filius dictus est, & ipse Deus cognominatus est. Itē, in qua Dei forma fuit? Vtique in alia, non tamen in nulla. Item, Quæcunque substantia, Sermonis fuit, illam dico [4] personam, & illi nomen Filij vindico: & dum Filium agnosco, [5] secundum à Patre defendo. Totus in hoc est, vt [6] realem distinctionem [7] afferat. Quo maior est Serueti impudentia, & minus tolerabilis, dum in tam clara luce fumos spargere non dubitat. Quòd προβολὴν se inducere negat, eo consilio facit vt inuidiam à se depellat, quam malignè, & calumniosè struebant hæretici. Interea clarè testatur duo se dicere, [8] Deum & Sermonem eius, Patrem & Filium eius: sicuti radix & frutex duæ res sunt, sed coniunctæ: fons & flumen duæ species sunt, sed indiuisæ: sol & radius duę formæ sunt, sed cohærentes. Omne enim quod prodit ex aliquo, necesse est sit eius secūdum de quo prodit: non ideò tamen separatum. Vbi autem [9] est secundus, duo sunt: & tertius vbi est, [10] tres sunt. Tertius enim est Spiritus à Patre & Filio. Tandem concludit, Ita Trinitas per consertos, & connexos gradus à Patre decurrens, & monarchiæ nihil obstrepit, & œconomię statum protegit. Siqua verecūdiæ gutta esset in Serueto, an hoc loco ad negandam [11] realem distinctionem abuti ausus foret?

1 *Dic nebulo quare Tertullianus pag. 422, linea 4, & 423, linea 1, Sermonem ait esse structum, & constructum Spiritu & Sophia? Quæ fabricatio fuit illa? Visibilis, corporalis, vt ait.* 2 *Digreditur ne respondeat.* 3 *Verè.* 4 *Visibilem.* 5 *Dispositione.* 6 *Nihil est tale apud Tertullianum vnquam auditum, sed dispositionem tantum.* 7 *Mentiris.* 8 *Vt inuisibile à quo quid existit visibile, ita ipsemet declarat.* 9 *Dispositione, vt ait.* 10 *Dispositione.* 11 *Nisi Simon magus tibi oculos euertisset, videres ibi nunquam dici realem distinctionem, sed formalem dispositionem. Inter Sermonem & Spiritum distinctionem tollit, & apertissimè negat, pag. 442.*

Octauus locus quum nihil doceat nisi Filium Dei [1] verè humana carne potuisse indui, quum Angeli verè humanis corporibus circundati fuerint, apertè pro nobis facit, & Seruetum [2] iugulat.

1 *Imò olim verè humanam formam habuisse.*
2 *Iugulatus est Simon magus.*

Nonus locus non aliò spectat, nisi vt [1] sciamus Filium Dei in vera carnis substantia apparuisse. Id Seruetus furiosè ad suum [2] deliriū trahit, quòd semper fuerit in Deo visibilis hominis substantia.

1 *Imò vt sciamus veram in Deitate fuisse olim formam visibilem.* 2 *Non te pudet in re tā aperta oculos claudere?*

Ex decimo loco nihilo plus quàm ex aliis elicere licebit, Christū inter Angelos Patribus apparuisse. Quòd nemo vnquam negauit. Atque hîc quoque scelesta hominis falsitas manifestè tenetur. Verba Tertulliani sunt, Iam tunc Sermo Dei, & alloqui, & liberare, & iudicare humanum genus ediscebat in carnis habitu non natæ adhuc, quia nondum morituræ, nisi prius & natiuitas eius, & mortalitas annuntiarentur. Seruetus autem adulterinam sententiam illi affingit his verbis, Iam tunc alloqui, & liberare, & iudicare ediscebat in hominis [2] substantiali forma vera, non ficta.

1 *In vera Deitatis substantia.* 2 *Annon ille verus corporalis habitus erat vera substantialis forma?*

In vndecimo loco citando pudendum in modum delirat. Disputat illic Tertullianus contra hæreticos qui [1] Christi animam fingebant in corpus mutatam esse: & contendit diuersas esse substantias, ac naturas. Seruetus verò in contrariam partem rapitur, somnians in spirituali Christi substantia corpo-

ream formam, quod nihil est aliud quàm hæreticis subscribere, quibuscum Tertullianus depugnat.

1 *Mentiris, imò carnem Christi illi negabant.*

Duodecimum locum non minus impudenter, quàm perfidè corrumpit. Quasi doceat Tertullianus, Christum hominem, vt ipse imaginatur ex Deo 1 esse prolatum, & ex Patris semine esse 2 Filium Dei. Fatemur quidem illic haberi aliquid simile: sed longè diuerso sensu, In vuluam, inquit, Virginis, Verbum suum detulit Deus. Atque vt simplicius respondeamus, non competebat ex semine, humano Dei Filium nasci. Nisi totus esset filius hominis, non esset & Dei Filius. Ergo iã 3 Dei Filius ex Patris Dei semine, id est Spiritu, vt esset hominis Filius caro ea sola, quæ erat ex hominis carne sumẽda sine viri semine. Vacabat enim semen viri apud habentem Dei semen. Itaque sicut nondum natus ex Virgine, Patrẽ Deum habere potuit sine homine, æquè cum de Virgine nasceretur, potuit matrem habere sine patre homine. Tandem concludit carnem Christi ex carne esse factam, in qua natus est: nempe à matre sola habere substantiam sine semine virili. Atqui tanta est Serueti improbitas, vt hoc colore fucare velit execrandum suum errorem, Quòd 4 caro Christi conflata sit ex cœlesti Dei substantia.

1 *Verè prolatum.* 2 *Verè Filium Dei.* 3 *Memineris Tertulliano idem esse verbum & Spiritum, vt ipse testatur pagina 442. Idem etiam est ei Sapientia & Spiritus sanctus, pagina 369, & 442, quia realem ipse nunquam agnouit distinctionem.* 4 *Caro Christi vt erat in sepulchro, erat verè particeps Diuinitatis.*

Decimũtertium locum sine controuersia amplectimur, modo hoc simul fixum maneat, Sermonem Dei, qui carne nostra circundatus 1 propriè Filius Dei, & Christus vocatur, meritò censeri æternum Dei Filium, qui ante secula 2 ex Patre genitus sit Sermo.

1 *Christum tu ais esse propriè nomen hominis, & Filium nomen Deitatis. Et nunc sophismate quodam ambo confundis.* 2 *Genitus ibi Christus Iesus, genitus homo corporaliter.*

Decimoquarto loco frustra impium, ac profanum suum errorem tegere conatur. Illic dicit Tertullianus, animam per carnem fulciri omni sensuum instrumento. Hinc minimè sequitur 1 animam instar carnis mortalem esse factam.

1 *Et tu mihi hoc impudentissimè imponis.*

Locum decimumquintum calumniosè detorquet, 1 quasi spiritualis Christi substantia ab initio fuerit visibilis, cum nihil tale velit Tertullianus, & aliud sonent eius verba, visum scilicet fuisse Patrem in Filio: quia se per Sermonem suum, quo placuit modo patefecit. Quod receptum est omnium ætatum consensu.

1 *Tam impudens es, quàm si negares niuem esse albam.*

Restat vt pro innumeris aliis testimoniis, quæ 1 ventosus nebulo se habere simulat, paucos locos citemus: sed 2 dilucidos, certos, vnde genuinum scriptoris sensum intelligere liceat.

1 *O Simonem magum, fascinatum hominem.* 2 *Ridiculus mus.*

Libro aduersus Praxeam, pagina 421, perfectam natiuitatem Sermonis statuit in mundi 1 creatione. & pag. sequenti, generatum esse dicit, 2 quum prodiit ex Deo.

1 *Contra te.* 2 *In creatione.*

Eodem libro ratiocinatur Filium semper fuisse: 1 quia Pater fuit: & 2 distinctos esse: quia relatiuæ inter se habeant.

1 *In propria persona & substantia.* 2 *Personali distinctione.*

Eodem libro, pag. 425, probamus ex Scripturis Deum Patrem 1 Filium sibi fecisse Sermonem suum. Si Filium nominat, Filius autem non alius est quàm qui ex ipso prodiit: 2 Sermo autem prodiit ex ipso. Hic ergo erit Filius, non ipse, de quo prodiit. Non enim ipse prodiit ex semetipso. Porrò, qui eundem Patrem dicis & Filium, eundem & protulisse ex seipso facis, & prodiisse quod Deus est. Quid apertius quæri potest ad realem distinctionem 3 probandam?

1 *Personalem.* 2 *Visibilis ex inuisibili.* 3 *Scilicet.*

Eodem libro, pag. 426, personas sic realiter distinguit. Nam Psalmum 110 citans, Spiritus, inquit, est qui pronuntiat, Pater ad quem pronuntiat, & 1 Filius de quo pronuntiat. Sic & cætera, quæ nunc ad Patrem de Filio nũc ad Filium de Patre, nunc ad Spiritum pronuntiantur vnamquanque personam in sua proprietate constituunt. Idem argumentum vsque ad paginam 428. prosequitur.

1 *Filius ibi cum Patre confertur, id est, Christus cum Deo, vt ibi exponit linea 9. Sunt enim prophetiæ de Christo homine.*

Eodem lib. pag. 429, quomodo idẽ Christus visibilis sit, & inuisibilis, differit. 1 Visibilis, inquit, & inuisibilis idem: & quia idem vtrunque, ideo & ipse Pater inuisibilis, quia & Filius visibilis. Quibus verbis significat inuisibilem fuisse Sermonem in sua essentia, dispensatione tamen fuisse imaginem Dei.

1 *Praxeas hoc dicebat quòd improbat Tertullianus. Sed tu nihil intelligis. Quod verbum etiã fuerit olim visibile, docui ego facie 96. & 731.*

Eodem libro, pag. 435, 1 Realis distinctio non obscurè asseritur his verbis, Indubitanter alius ostenditur qui fuerit à principio, alius apud quem fuerit. Alius Dei Sermo, alius Dominus, licet & Deus Sermo: sed quatenus Dei filius, non qua Pater. 2 Alius per quem omnia, alius à quo omnia.

1 *Imo dispositionem ibi vocat lin. 2.* 2 *Alium ait dispositione.*

Eadem pagina vno verbo fulminat contra totam Serueti doctrinam, quum tolerabilius esse dicit [1] duos prædicare diuisos, quàm vnum Deum versipellem.

1 *Quasi inconueniens id deducitur quum vtrunque negatur.*

Quòd personæ nomine [1] interior hypostasis notetur, patet ex pagina 441, vbi dicit Patrem fieri visibilem in Filio ex [2] virtutibus, non ex personæ [3] repræsentatione. Et paulò pòst subiicit hoc modo apparere personæ vtriusque [4] proprietatem. Et seipsum exponit, [5] quòd non visu, sed sensu in Filio videbatur Pater.

1 *Et externam & internam ego hypostasin dixi, pag. 75. libri mei.* 2 *Virtutibus ipsius.* 3. *Scilicet separata: qualem ibi petebat Philippus, vt ait linea 13.* 4 *Et actionis proprietate distingui personas, ego apertè docui pag. 273, libri mei.* 5 *Per opera & miracula, vt ibi ait.*

Nec aliter stabit quod habetur pagina 443, non in vnum. nam neque semel, sed ter ad singula nomina tingimur in singulas personas, nisi constet realis distinctio.

1 *Quis neget à Deo Patre realiter distingui Filium?*

Eadem pagina ostendit quàm procul abhorreat à Serueti delirio, carnẽ Christi [1] esse ex Dei substantia, quum dicit, Caro Deus non est, vt de ea dictum sit, [2] Vocabitur Sanctum filius Dei: sed ille qui in ea natus est Deus. Et paulo pòst, initio pag. sequentis, Igitur Sermo in carne vtrúmne quasi transfiguratus in carnem, an indutus carnem? [3] Imò quia indutus. Deũ enim immutabilem, & informabilem credi necesse est, vt & æternum. Trãsfiguratio autem interẽptio est pristini. Omne enim quod trãsfiguratur in aliud, desinit esse quod fuerat, & incipit esse quod non fuerat. Quare consequẽs est vt sic caro factus intelligatur, dum fit in carne, & manifestatur, & videtur, & cõrrectatur per carnem. Si enim Sermo ex transfiguratione, & demutatione substantiæ caro factus est, vna iam erat substantia, ex carne & Spiritu mixtura quædam, vt electrum ex auro & argento, & incipit nec aurum esse, nec argentum, dum tertium quid efficitur: ex vtroque neutrum est. Atqui inuenimus illum vsquequaque Filium Dei, & filium hominis, Deum & hominem, sine dubio secundum vtranque substantiam in sua proprietate distantem: quia nec Sermo aliud quàm Deus, nec caro aliud quàm homo. Tandem concludit. Videmus duplicem statum, non confusum, sed coniunctum in vna persona Deum & hominem Iesum. Quòd si tertium quid esset ex vtroque confusum, vt electrum, non tam distincta documenta paterent vtriusque substantiæ: aut Sermo esset mortuus, aut caro mortua non esset, si Sermo esset conuersus in carnem.

1 *Verè participem.* 2 *Non ratione carnis, sed ratione Spiritus conuenit sanctitas: ob idque & ipsum Spiritum sanctum ait ibi natum, linea vlt.* 3. *Hæc omnia vbique doceo, & nihil ad rem faciunt.* 4 *Omisisti xvii. Tertulliani locum de diuinæ illius faciei Christi visione olim & nunc, & qualiter impletum sit tantum Moysis desiderium quod habuit eam faciem videndi. Pulcherrimus est locus si conferas Irenæum, pag. 243, cum Tertulliano, pag 272. & 429.*

Non putamus maiore [1] congerie opus esse: quia satis manifestè, & solidè huic conuicta est hominis vanitas.

1 *Non pluribus opus est, vt ita præter rem diuageris.*

Ex Irenæo.

Quum primus locus tantùm doceat Iesum fuisse, qui in figura hominis Patribus loquutus est: perperam Seruetus inde [1] æternum hominis spectrum elicit. Quod ex pagina 298, citat, prorsus [2] commentitiũ est.

1 *O impudentem. Et quando videbatur, tu spectrum solum fuisse putas? Si non mutabatur Deus persistebat: forma illa diuina.* 2 *Hæc sunt ibi verba Irenæi, linea 23. Mixtionem & animæ Spiritus diuini factam in Adami carne, quæ est plasmata secundum imaginem Dei. Erat igitur ibi imago talis, qualis in carne. Spiritum item ait homini insitum, quod magis iste negat.*

Locus secundus nihil ad præsentem causam facit, Quòd Abrahã repræsentatione doctus fuerit inter homines futurum Dei Filium. Nam ex eo Seruetus [1] insulsè colligit non esse Sermonem, nisi repræsentet.

1 *Si vel tuam grammaticam, vel tuam linguam intelligeres, scires Sermonis esse proprium repræsentare. Eiusdem significationis ratione propriè apud Gallos dicitur* Parolle. *Sed te ita Satanas in omnibus euertit, vt omnibus semper abutaris,*

Tertio loco similem impudentiam prodit. Irenæus hominis ignoti sententiam recitat, quòd immensus Pater fuerit in Filio mensuratus. Seruetus vnum ex discipulis Apostolorum fuisse [1] diuinat. Sed illud leue. In hoc verò sita est improbitas, quòd mensuræ vocem, quæ [2] de mundi creatione illic accipitur, ad Christi substantiam transfert. Scipsum enim exponit Irenæus, dicens, Omnia in mensura & ordine facit Deus: & nihil non mensum apud eum: quia nec incompositum. Postea subiicit, Mensura Patris Filius: quia & capit eum. Quæ verò affuit Seruetus, propria sunt eius [3] commenta.

1 *Ita passim illum citat Irenæus, & vbique laudat.* 2 *Mentiris, sed ab alio ad aliud ibi trãsit Irenæus.* 3 *Imò Irenæi & Tertulliani dicta.*

Quartus locus ineptè adducitur, vbi palàm [1] docet Irenæus, Patres Spiritu prophetico passibilẽm vidisse Filium Dei, qui tunc impassibilis erat. Hoc verò totum non minus fidei nostræ consentaneum est, quàm figmẽntis Serueti aduersum.

1 *Impudentissime, nõne vides ibi agi de visione rei tunc præsentis, & ibi in conspectu posita?*

Quinti loci ſolutio iam antè poſita eſt,[1] vbi tertium locum Tertulliani expoſuimus. Nemo enim noſtrûm ſic deſipit, vt Chriſtum fuiſſe neget æternam [2] Dei imaginem. Imò aſſerimus [3] imaginem quæ in Deo latebat, in homine refulſiſſe. Serueto autem nulla eſt [4] imago niſi viſibilis.

1 *Iudicet cordatus lector, & authoris mentem bene notet.* 2 *Chimeram inuiſibilem.* 3 *Quam?* 4 *Propriè.*

Sextum locum ſuo more ſine pudore deprauat. Illic dicit Irenæus rectam fidem eſſe in Deum Patrem, in vnum Dei Filium pro noſtra ſalute incarnatum, & in Spiritum ſanctum, qui per Prophetas, eam, quæ ex Virgine eſt, Chriſti generationem, mortem, & reſurrectionem prędixit. Quàm [1] nequiter verba mutet iſte corruptor, lectoribus iudicandum relinquimus. Adeò autem friuola eſt eius illatio, vt nobis verius ratiocinari liceat, [2] Irenæum duplicem innuere Chriſti generationem, dum eam, quæ eſt ex Virgine, à Spiritu fuiſſe prædictam diſertè teſtatur.

1 *Mentiris. Idipſum quod tu, & ego dico: vt quid tam nequiter inſurgis?* 2 *Quis hoc neget?*

Septimo loco mentitur negari [1] realem diſtinctionem: quia nihil illic docet Irenæus, niſi totam plenitudinē Deitatis eſſe in Filio & Spiritu, vt conſiſtat eſſentiæ vnitas. Cui conſentaneum eſt quod habetur cap. 48. lib. 2. Lib. 1. cap. 19. nihil aliud habetur niſi quòd Pater omnia creauerit [2] per Verbum. Hic autem falſarius ſupponit, non feciſſe quaſi per rem aliam. Conſentiunt & alij loci. Nec verò alia eſt noſtra confeſſio quàm quæ illic traditur.

1 *Si λόγος ipſe eſt pater. non realiter differt, pag.* 118. 2 *Id eſt, per ipſum, vt ait pag.* 126.

Similis in octauo loco citando corruptela eſt. Negat Irenæus, vbi Scriptura plurali numero Dei meminit, diuerſos notari deos, [1] ſed diſpoſitiones quæ in Deo ſunt. Seruetus pro deorum varietate ſupponit res diſtinctas. Emiſſiones verò quales Valentinus, & alij fanatici homines fingebant, nemo eſt ſanæ mentis qui non repudiet.

1 *Quales ibi Verbum & Spiritus.*

In nono loco [1] nihil eſt difficultatis. Imò videtur præuaricari Seruetus, qui tam fortiter inſiſtit in probanda Chriſti æternitate. Agnoſcimus quidem eius cauillum, quòd Chriſti caro æterna fuerit in idea relucente: ſed quod nullo negotio diluitur. Neque enim aliud ſpectauit Irenæus, quàm Chriſtum, qui in carne tandem manifeſtatus eſt, fuiſſe [2] æternum Dei Sermonem, & Deum.

1 *Imaginem veram ille ait viſibilem, tu Chimæram inuiſibilem. Nulla hic Caluino difficultas.* 2 *Hypoſtaſi viſibili ſubſiſtentem*

Decimus locus craſſam [1] Serueti inſcitiam coarguit. In hoc tantùm incumbit Irenæus, vt oſtendat communem, adeóque vnam eſſe Patris & Filij gloriā. Hic bonus interpres hoc prætextu perſonas miſcet, vt nulla maneat diſtinctio.

1 *Imo impudentiſsimum tuum refugium. Locus eſt aperiißimus.*

Cæterùm, vt cuiuis pateat quantam iniuriam faciat Irenæo Seruetus, dum ſuis erroribus affinem eſſe fingit, paucos locos notare operæpretium eſt.

Libro tertio, pag. 192, Si non accepit ab homine [1] ſubſtantiam carnis, neque homo factus eſt, neque Filius hominis. Et ſi non eſt factus quod nos eramus, non magnum fecit quod paſſus eſt, & ſuſcitauit. Quoniam autem corpus ſumus de terra acceptum, & [2] anima accipiens à Deo ſpiritum, quicunque confitetur quòd hoc factum eſt Verbum Dei ſuum plaſma in ſeipſum recapitulans, [3] Sed quia mutilus eſt locus ille, ſumamus quod dicit lib. 4, pag. 214, [4] Venit ad nos vnigenitus Filius ſuum plaſma in ſeipſum recapitulans.

1 *Nihil ad rem: contra magos loquitur, qui carnem Chriſti negabant.* 2 *Hanc animæ Deitatem & tu cum Simone mago negas.* 3 *Alio te confer, tu hic nihil agis.* 4 *Quis hoc neget? Chriſtus ipſe ad nos ita à Deo venit.*

Eodem libro, pag. 216, Inſulſum illud commentum de æternitate viſibilis ſubſtantiæ [1] refellitur, & aſſeritur æterna Filij hypoſtaſis. Verba ſunt, Omnes qui ab initio prophetarunt, reuelationem habuerunt à Filio ipſo, qui nouiſſimis temporibus [2] viſibilis & paſſibilis factus. Quo etiam pertinet quod dicit eodem lib. 4, circa finem paginæ 239, [3] Adeſt enim Deo ſemper Verbum, & Sapientia Filius, & Spiritus, per quos & in quibus liberè omnia fecit.

1 *Mentiris.* 2 *Quia antea deliteſcebat, & demum apparuit.* 3 *Quis hoc negarit? ſed audi quid ibi dicat, Subſtantiam creaturam fuiſſe in ipſo Deo, quam noſtram Deitatem tu excæcatus ſemper negas cum tuo Simone mago.*

Loci ex fictitio Petro, & laruato Clemente.

Quanquam nemini obſcurum eſt librum illum, qui Clementis nomine excuſus eſt, rhapſodias eſſe ab indocto aliquo Monacho malè conſarcinatas: nihil tamen inde profert Seruetus quod non libenter illi demus. Sed vbi omnia obtinuerit, nihil proficiet. Fatemur Dei Filium ſemper inter Angelos fuiſſe principem, ſummi Prophetæ officio functum, & per omnes ætates latenter [1] ſanctis Patribus adfuiſſe. Iacet nihilominus Serueti cauſa, vt palàm appareat hominem communi ſenſu deſtitui, dum ita frigidè nugatur.

1 *Viſibili vera forma.*

Sed quum ſibi tantopere in illis rhapſodiis placeat, qua fronte [1] diſſimulat Xiſti epiſtolam, quæ illic inſerta eſt? pag. 76, de æterna Patris & Filij, & Spiritus vnitate. Sequitur etiam paulo pòſt epiſtola Hyginij, pag. 60, qua æterna Filij generatio aſſeritur, quam probris quibuſcunque poteſt Seruetus exagitat,

Ad-

Additur epiſtola Soteri,pag.63,Quòd Chriſtus ſecundum carnem factus ſit hominis Filius,ſecundum Diuinitatem à Patre ſit genitus. Quo euertitur impius Serueti error 2 de confuſa Chriſti genitura. In epiſtola Euthychiani,pag.78,& 79,aſſeritur communicatio idiomátum, cui adeò infenſus eſt Seruetus, vt dicat mali dæmoniis afflatu de charactere 3 beſtiæ ſumptam eſſe, epiſtola nona ad Caluinum, pag. 602.

1 *Ego Petri dicta ibi obſeruo, non aliorum: quanquam & illa recipere poßim,* 2 *Mentiris.* 3 *Ego in Apologia, pag.* 7 3. *inter Verbum & hominem idiomata communicari dico, ſine veſtris illuſionibus.*

Miramur etiam quo conſilio nunc Ignatium ſepeliat, quem hactenus tam ſuperciliosè 1 patronum aſciuit. At ille,quiſquis ſit, Epiſtola ad Magneſianos,pag.22, 2 Chriſtum à Patre ante ſecula genitum fuiſſe 3 prædicat. Idem ad Philip. pag. 31, docet ad Chriſtum referri debere illud Solomonis, quatenus eſt Deus Sermo, Quod eſt nomen eius, 4 vel nomen Filij eius? Idem ad Smyrnenſes,pag. 51,teſtatur 5 vnigenitum Filium eſſe Verbum Deum: ex genere autem Dauid ſecundum carnem eſſe Filium virginis. Idem ad Epheſios, pag. 74, Habemus medium Ieſum Chriſtum,qui ante ſecula 6 Filius vnigenitus, & in principio Verbum: poſtea verò & homo ex Maria virgine, incorporalis in corpore, impaſſibilis in corpore paſſibili, immortalis in corpore mortali. Apertior certè diſtinctio inter duas Chriſti naturas exprimi non potuit:quas ſic 7 confuſè miſcet Seruetus,vt 8 carnem faciat Deum,& Verbum neget 9 hypoſtaſin habuiſſe à Patre diſtinctam.

1 *Ex ipſo plurima citaui & in Apologia & alibi.* 2 *Hominem.* 3 *Et ego.* 4 *Niſi eſſes cæcus, contra te id facere videres.* 5 *Chriſtum ait.* 6 *Homo in forma Dei.* 7 *Mentiris. Formam in Chriſto nec confuſam, nec alteratam, nec mutatam a, pertiſſimè doceo, pag.* 201. *& in Epiſtola tua* 6 *pag.* 590. 8 *Participem.* 9 *Mentiris.*

BREVIS CAVILLATIONUM refutatio, quibus Seruetus errores ſibi à nobis obiectos diluere tentauit.

Timuit fortè ne Iudices neſcirent quàm facundus eſſet,ac proteruus conuitiator, niſi Caluinum initio vocaret 1 homicidã,& multa ſubinde probra in eum euomeret.Nos autem de rebus ipſis impliciter agemus.

1 *Verè & Simonis magi ſectatorem.Nega te homicidam, & actis probabo. Simonem magum te negare non audes. Quis tibi igitur finem adhibeat,& te bonam arborem credat? In cauſa tam iuſta ſum conſtans,& mortem nihil formido.*

Præciſè à Serueto 1 reiectum ſemper fuiſſe nomen Trinitatis quaſi ſacrilegium & deteſtabile, ex omnibus eius libris 2 conſtat. Nunc autem in perſonali diſtinctione fucum facit. Nam, vt poſtea videbimus perſona illi nihil aliud eſt quàm 3 Dei transfiguratio. Omne verò 4 diſcrimen Verbi & Spiritus palàm abolet, eundem affirmans eſſe Spiritum cum Verbo. Nihil ergo excuſationis admittit,nec quicquam veniæ 5 meretur prodigioſum illud blaſphemiarum chaos:quod lectores in locis à nobis citatis reperient.

1 *Mentiris. Trinitatem ego voco,& doceo, pag.22. veriſsimam Trinitatem,pag.* 24, *& pag.* 273.*&* 704.705,*& ſeq.* 2 *Mentiris.* 3 *Imò hypoſtatica forma.* 4 *Reale diſcrimen tollo, non perſonale.* 5 *Detur ergo venia Simoni mago.*

Quia ſilentio præterit quæ nos graui reprehenſione digna cenſemus, iudicium ex lectione ipſa fiat. Nec eſt quod excuſet,hodie quoque iactare Turcas obſtaculo ſibi eſſe Trinitatem: quia non protinus ſequitur Mahometo 1 iuſtam fuiſſe apoſtaſiæ cauſam. Quòd verò in vna Dei eſſentia inuiſibiles & arcanas hypoſtaſes tam 2 ſuperbè repudiat, iam breuiter 3 oſtendimus cum tota pietatis doctrina pugnare.Niſi enim fuiſſet realis inter Deum Patrem & Verbum diſtinctio, non potuit 4 Verbum in carne & deſcendere quin ſimul 5 Pater homo fieret. Quiſquis ergo realem diſtinctionem Patris & Filij 6 confundit, Patrem è cœleſti ſolio detractum ad crucem rapit. Et Paulus non dicit Chriſtum fuiſſe Dei formam: quod Serueti figmento congruet:ſed in 7 forma Dei fuiſſe. Si ante ſuſceptam carnem erat 8 in forma Dei, realem hypoſtaſin illi eripere fas non eſt, quæ formam hanc in ſe ſuſtineret. alioqui euanida eſſet 9 forma ſine ſubiecto. Et abſurda eſſet triplex nominis inuocatio in Baptiſmo,niſi realiter differrẽt 10 Pater,11 Filius,& Spiritus. Propriũ & ſeparatum ſingulis tribuitur nomen. 12 Niſi rem agnoſcimus in Filio & Spiritu,ſequetur Baptiſmum inani nullius rei nomine quoad Patrẽ & Filium, luſoriè cõſecrari.Nec 13 moramur Serueti effugium, quòd realiter in carne diſtincta ſit à Patre Filij perſona.Nam hinc illa 14 naſcitur diſtinctio,quòd Chriſti caro Deus eſt. Atqui 15 longè alia Deitas, nempe æterna,nobis intelligenda eſt.Deinde in 16 Spiritus perſona conſtrictus ſemper tenetur, quòd quum inuiſibilis ſit eius ſubſtantia,nomen tamen diſtinctum propriæ virtutis ratione habeat.

1 *Iuſtam tu ſolus fingis impoſtor.* 2 *Realem in Deo diſtinctionem ego repudio.* 3 *Mentiris.* 4 *Ignoras miſer, tanti arcani diſpenſationem.* 5 *Perſona verbi eſt homo.* 6. *Tu ſolus confuſus.* 7 *Idem eſt, ſophiſticis ſolis rationibus agit abſque Scripturis, & ex falſis fundamentis.* 8 *Si erat in forma Dei, formalis erat diſtinctio. contra teipſum loqueris.* 9 *Fabulæ: quaſi in Deo ſint talia accidentia & ſubiecta.* 10 *Deus.* 11 *Homo.* 12 *Furiis agitatur.* 13 *Filium propriè de homine dici contendo,vt Chriſtum,vt Ieſum.*

14 *Mentiris.* 15. *Blasphemia tuis hæc est.* 16 *Spiritus persona perceptibiliter subsistit, vt Verbi persona visibiliter. Ita docui pag.* 163. 164,704,705.*&c.*

Si 1 internè Filij in Deo subsistentiam professus semper foret, non turbasset Ecclesiam de reali distinctione. Nam vel 2 inane spectrum est substantia, vel res aliqua. Si internè fatetur subitisse in Deo Filium, 3 realiter hunc ab illo distinguet. In verbis nostris 4 nihil est repugnantiæ: sed prius cælum terræ miscebit, quàm conciliet quæ simul coaceruat figmenta: nullam scilicet personam esse nisi visibilem, & 5 internè fuisse in Deo Filij personam, fuisse ab initio hypostasin Filij, & non fuisse nisi figuratiuum filium: fuisse substantiam Christi futuri in nube, & columna ignis, & ex elementis increatis fuisse in matris vtero conflatum. Quare meritò conquerimur ipsum dogmatum suorum impietatem fucosè tegere, dum personæ nomen opponit, 6 non intelligens hypostasin aliquam quæ apud Deum intus resideat: sed effigiem, vultum, & repræsentationem. In sua responsione palàm omnem 7 distinctionem Filij & Spiritus euertit, ac plenis buccis 8 Sabellium spirat. Vnde apparet quidquid prius de Trinitate, & personis confessus est, mera simulatione fuisse implicitum. Nam si ex animo tres esse in Deo personas concessit, 9 forma saltem, & dispensatione oportuit Verbum à Spiritu distingui. Atqui contendit ipsa nunc 10 Sapientiam esse Spiritum, acsi diceret, Ipsummet 11 Spiritum fuisse crucifixum, & resurrexisse à mortuis. Verùm longè aliter Paulus, qui prædicat Christum 12 excæcitatum esse ex morte à Spiritu Dei, Romanorum 8. Et alibi docet 13 Christum fuisse declaratum Filium Dei in potentia per Spiritum sanctificationis. Romanorum 1. Ad hunc errorem tutandum testimoniis, quæ citat, 14 inscitè, vel malignè abutitur. Irenæus & Tertullianus interdum Spiritum cum verbo 15 impropriè miscent, quia Spiritus in vterum virginis delapsus virilis seminis vicem suppleuit. Iam Sapientiæ nomen non semper hypostaticè sumi fatemur: sed pro speciali Spiritus dono. Sicuti quum Sermonis fit mentio, sæpius intelligitur Sermo prædicatus, quàm interior ille semper apud Deum fuit. Atqui Seruetus Verbum polysemon eodem sensu 16 vbique arripiens, hallucinationis suæ pœnam infligere non dubitat.

1 *Internam ego hypostasin dico, pag.*704. 705, *& alibi passim.* 2 *Subsistentia vera internè de ipso Deo formata.* 3 *Non sequitur.* 4 *Monstrum horrendum.* 5 *Eadem quæ intus erat, est externè exhibita visibilis.* 6 *Tu teipsum non intelligis, & clamas vt cæcus per deserta: cum sit tibi in corde tam ardens vindictæ spiritus, in maleuolam tuam animam non intrat sapientia.* 7 *Realiter.* 8 *Mentiris.* 9 *Hoc millies à me dictum.* 10 *Hoc priori non contradicit: & ita Tertullianus, pag.*369 422,442. 11 *Deliras, homo est verè crucifixus.* 12 *Nihil contra nos.* 13 *Hominem.* 14 *Tu abuteris, nihil intelligens.* 15 *Solus Caluinus propriè loquitur vt Simon magus.* 16 *Mentiris*

Mira certè hominis arrogantia, quòd quum sibi permittat 1 alium Deum dicere pro alio Deitatis modo, sic in omnes pios truculentè inuehitur, qui ausi sunt in Deo vno tres reales personas dicere. Sed quid sibi vult hic nouus Deitatis modus? Ipse aliam Deitatis personam interpretatur eodem loco. Vnde colligitur 2 nullam fuisse Spiritus personam, donec repentè à Christi resurrectione emersit. Quare 3 duplex error est, quòd Spiritui sancto 4 initium personæ ab illo tempore assignat, & personæ respectu alterum 5 Deum statuit.

1 *Et tu nebulo aliam Deitatem dicere non erubescis. Sed tibi omnia impunè licent. Adde castigationem quam loco eodem adieci.* 2 *Mentiris* 3 *Mentiris.* 4 *Mentiris.* 5 *Nihil tale.*

Tametsi inuidiam fugitans, aliqua ex parte suos errores hîc 1 retractat: hæc tamen expositio nullo modo est tolerabilis. Nam si ex Deo 2 naturaliter est homo Christus, & ex Dei substantia genitus quatenus homo est, 3 sequetur non esse illi nobiscum humanæ naturæ societatem. Atqui hæc blasphemiæ, in qua sibi tam benignè indulget Seruetus, totam spem redemptionis funditus 4 euertit. Dogmatis falsitas clarè Apostoli testimonio refellitur, quum affirmat excepto peccato 5 nobis per omnia fuisse similem. Sed totam redemptionem à radice euelli dico, nisi vera humanæ naturæ similitudo nobis cum Filio Dei 6 constet. Quomodo enim staret illud Pauli, Per obedientiam hominis vnius iustos constitui multos: nisi 7 in eadem natura expiatum esset peccatum? Vbi sympathia quam in Mediatore necessariam esse Apostolus docet, si 8 tollatur naturæ similitudo? Vbi 9 fraternitas, si carnis originem Christus è cælo traxerit, quæ nobis ex terra manat? Vbi spes resurrectionis, nisi Christus mortale & caducum corpus, ac nostro simile semel induisset? Videmus ergo quàm 10 exitiale sit hoc commentum, quod vinculum nostræ cum Christo vnitatis quoad humanæ naturæ communionem, scindens, ac lacerans, nos ab eius vita separat. Ceterùm, longè aliter eum scripsisse, quàm nunc 11 simulet, ex locis citatis 12 patet, ac paulo pòst ex aliis 13 patebit. Nam passim debacchatur in eos omnes qui Sermonem ab æterno genitum fuisse 14 credunt quum genitura secundùm ipsum nonnisi à carne 15 principium habuerit. Videantur loci.

1 *Mentiris, idipsum eisdem verbis dixeram, pag.*56.207.*& in primis epistolis.* 2 *Naturali generatione.* 3 *Fabula: quasi Deitatis par-*

participatio tollat humanæ naturæ societatē. Indigna hæc quæ corā doctis proponātur.4 Mētiris. 5 Accepisse omnia nobis similia. 6 Cōstat verè. 7 Quid? an Deitatis expertæ? 8 Deitatis positio nihil horum tollit.obsecro te ne tā friuolè torqueas. 10 Exitiali spiritu tu cum Simone mago in carnem Christi stomacharis, quasi non suam illa in sepulchro habuerit Diuinitatē. 11 Mētiris.12 Scilicet.13 Mentiris. 14 Mentiris,imo ab æterno.

Scitur quibus olim strophis inuoluere sua dicta [1] hæretici soliti fuerint:partim vt apertam veritatis confessionem effugerent: partim vt colore aliquo prætexerent quod peruersè dixerant. Inexcusabilis est Serueti error, Quòd [2] anima Christi sit Deus,& caro Christi sit Deus,sicut ipse Christus est Deus: carnem Christi esse de cœlo, & de substantia Dei.Duas enim naturas3 confundit.Imò veram humanitatem 4 redigit in nihilum.Adde quòd Deitatem quandam passibilem fabricat.Denique omnia 5 permiscet. Tot monstra vno verbo excusat, Quòd Verbum sit caro vnione hypostatica. Atqui non est hypostatica vnio,quum 6 ipsa humanitas è cælo dicitur venisse. Et expositio ad quam nos ablegat, istas tergiuersationes præcidit. Sic enim ipse loquitur, pag. 232. Quòd anima Christi in propria Diuinitatis essentia totam mūdi animationē ab æterno spiret:caro autē de substātia Dei genita habeat essentiā Deitatis.Interim nos vocat miseros,& medicos, qui reprehensionū ansas ex ignorantia primę veritatis captemus.7 Prima autem veritas illi est;inter duas Christi naturas nō distinguere.

1 Hæreticus hic Simon magus semper in carnē Christi spirat odia.2 Annon in anima Christi separata erat hypostatica Verbi vnio eā deificās? Lege quod scripsi pag.270.3 Mentiris.4 Mentiris.5 Mentiris. 6 Ipsa caro diuina.Si ipse sanguis dicitur sanguis Dei,Act.20,& caro dicetur caro Dei. panis Dei dicitur,Ioan 6. & de cælo. 7 Prima veritas & fides iustificans,est certò credere hunc hominem essenatura Filium Dei. Sed tu in cognitione Simonis magi iustificatū te putas.

Eadem arrogantia nobis caninum latratum hic exprobrat: quum tamen ne verbulum quidem de nostro protulerimus.Quærit an nos non pudeat tanta hîc referre, & nihil improbare. Nos [1] verò Senatus mandato defuncti sumus.Nec verò,si quid modestiæ haberet, debuit illi molesta esse defensionis libertas quæ dabatur. Quum dixerit essentiam corporis & animæ Christi esse Verbi & Spiritus Deitatem: & Christum [2] ratione corporis & animæ esse ab initio,an erat tam fœdi erroris improbatio difficilis? Nisi enim reperiatur in carne & anima Christi vera humanitas, &3 nostræ similis,excepta corruptione,Mediator esse desinet:4 quia homo nō erit.Nihilo plus negotij erit in refellendo illo delirio, Quòd Deus erat Verbum & Spiritus, Verbum & Spiritum in corpus, & animam variè dispensans. Neque enim obscurè trāsmutationem Deitatis in humanam Christi naturam 6 asserit. Quod est Christum prorsus à nobis diuellere. vbi enim fraterna coniunctio, 7 si eiusdem naturæ non sumus consortes, sed arcana infusione ex Verbo,& Spiritu ab initio confectus fuit homo ille qui futurus erat 8 Redemptor? Deinde quod 9 corpus crucifixum fuit, & quæ anima extremæ tristitiæ, & mortis doloribus subiecta? quum vtriusque essentia nihil aliud sit, teste Serueto, nisi verbi & Spiritus dispensatio, vel infusio in nouam formam? Sed quemadmodum Paulus dicit, 10 hæreticum hominem,qui monitus non resipiscit, à seipso esse reprobum: ita errores ipsi sine disputatione seipsos conficiunt.

1 Ita fingis. Senatus permisit tibi accusatori auido,vt contrà sciberes.2 Ratione Deitatis quæ in corpore est simul & anima. 3 Et similis est, & Deitatem habens.4 Rem inuisibilem ais esse hominem,& ipsum hominem non esse hominē.5 Cōmunicationē vocas tu transformationem. 6 Mētiris 7 Iam pudet toties respondere bestialitati hominis. 8 Vtriusque naturæ. 9 Verum corpus in quo Deus habitabat,vt ait Ignatius, pag.12. 10 Qualis est Simon magus.

Clamat iniquè secum agi: quandoquidem non ita loquutus est. Atqui postquam quæstionem mouit, An homo Christus dicatur Sapientia,& virtus Dei:subiicit de abstractis nominibus magnam esse Scotistis difficultatem,sed Hebræis nullam: quia tritū sit apud eos vocari Dei [1] quicquid est excellens. Nūc expendant lectores an illa vulgaris locutio cōueniat.Qualis enim Christi Deitas,si tantùm [2] excellentia censetur?

1 Ita à minori ad maius viā parabā. 2 Annō & ibi sublimiora de Christi Deitate sequuntur?

1 De prima parte aliquid iam suprà attigimus,hominis Christi personam in Deo sumi pro [2] figuratione: substantiam 3 pro conflatura illa quę ab eo vocatur Dei in carnem dispensatio. Tales præstigias quum solo nutu probare nobis velit, cur irascitur si 4 Deo potius credimus? Secundum membrum modis omnibus absurdum est. exponit quomodo Christus duas habeat personas, 5 quia in eo verè est Spiritus, qui etiam persona est. Atqui excipere licebit, Quia in eo est verè Pater, sicuti ipse pronuntiat, 6 tres habere personas. Ita elabi non potest quin omnia 7 pietatis principia corruperit.

1 Ioannes dicit se vidisse id quod ab initio est. Quid illud est?2 Figuratione vocat Irenæus 217. pag.3 Nouas voces tuo mendacio mihi imponis: tua igitur sunt præstigia.4 Nihil ex Deo tu citas. 5 Negas tu Christum esse verè Spiritu sancto vnctum?6 In Christo dico esse Deū,qui est tres personæ. 7 Sophismata ab hominibus conficta vocas pietatis principia.

Quum nihil ad rem in sua responsione afferat,tātum ad consideranda eius dicta oculos aperiant lectores. Nam si [1] Verbū fuit semē Christi, & res alia à Filio,concidit illud, Verbum carnem esse factum. Nūc [2] causatur

vno in loco se Verbũ 3 posuisse pro voce Patris. Atqui futile est cauillũ. Toto enim contextu probandum sumit, quòd Sermo aliud sit quàm 4 Filius. Et hoc satis apertè declarat, quum dicit in mũdi creatione prolatũ fuisse Sermonẽ, Christi gratia. Et alibi 5 rorẽ fuisse naturalis geniturae. Itẽ, Christũ fuisse genitũ per Sermonẽ. Quũ haec omnia contumaciter vera esse defẽdat, palàm est ab eo 6 labefactari redẽptionis nostrae mysterium: quia 7 euanescet illud Ioannis, 8 Verbum caro factum est.

1 *Esaiae 45.55, & Psalmo 71, dicitur Verbum ros, nubes, pluuia germinare faciens Christum. Semen exposui, Deitas agens vice seminis, pag. 201.* 2 *Mentiris.* 3 *Non ego, sed Ioannes ipse, ibi citatus,* 1 *Ioannis* 5. 4 *Homo.* 5 *Ita Dauid & Isaias.* 6 *Mentiris: ego tua figmenta labefacto.* 7 *Mentiris* 8 *Vide pag. 266.*

Fatemur quidem in formanda Christi carne 1 Spiritus virtutem fuisse loco seminis. Sed hoc nihil ad phantasma Serueti, Quòd Verbum fuerit semen generationis.

1 *Eam ipsam ait Irenaeus Verbi virtutẽ, & Verbũ fuisse commixtum suo plasmati pag. 263, linea 1. Ita Tertullianus semen vocat Verbum ipsum: simul & spiritum pag. 29. & 442*

Hinc perspicitur quàm caeca sit eius obstinatio. Tota Scriptura clamat Christum esse semen Abrahae, & filium Dauidis. Seruetus carnẽ eius ex quatuor elemẽtis conflat, 2 quorũ tria fingit increata, vt paulo pòst videbimus. Ita alienus erit Christus Serueti ab eo, qui olim in Lege & Prophetis 3 promissus est. Iam in eius dictis implicita est deformis vtriusque naturae confusio. Nam hypostasin vnam vult commixtam esse ex Deo & homine: quia in vnam essentiam 4 coaluerint.

1 *Et semen Dei. Malachiae 2, & germẽ Dei. Isa. 4.* 2 *Elementa creata quatuor in eo dico sicut in nobis: sed ei addo Verbi substantiã, quã exemplarẽ fuisse dico, vim in eo exprimẽtẽ triũ superiorũ vt roris caelestis. vide pag. 120, & 256. Mysteria magna sunt haec Simoni mago incognita.* 3 *Talis erat promissus, qui ex Verbi rore caelesti germinaret, vt pag. 120. & 256.* 4 *Vt anima & caro sine confusione. Si substantialis fuit vnio, vna inde substantia resultat.*

Nihil 1 falsò à nobis citatũ est, sicuti pro solita sua improbitate nos insimulat. Contẽdit enim sic locum Apostoli exponi debere, Quòd Christus à morte liberaturus humanum genus, quasi in suum gremium 2 assumpserit. Et huc 3 perperam detorquet octo vel nouem Scripturae testimonia, ne 4 fateri cogatur Christum esse ex semine Abrahae.

1 *Emẽdatus fuit postea numerus.* 2 *Et quotidie assumit: nã verbũ est praesentis tẽporis.* 3 *Mentiris* 4 *Nebulo pessime, an id ego vnquam negaui?*

Si 1 metaphora Seruetum hic excuset, nihil erit in religione quod non eludere liceat: fatetur personã Filij, postquã homo factus est, realiter à Patre esse distinctam. Illũ Scriptura vnicũ praedicat, 2 Seruetus Spiritũ illi adiũgit, quasi secũdò genitũ. Quid saluũ amplius nobis manebit in Scriptura? Mutua enim relatio postulat, si Christus vnigenitus est Dei Filius, ne alterius cuiuspiã Deus sit naturalis Pater. Adde quòd nominatim illic Verbum & Sapiẽtiam cum Spiritu comparat. Eadem, inquit, figura vocatur 4 Pater verbi.

1 *Quia Christus ait ex Spiritu nasci Spiritum Ioannis 3. Spiritum sanctum nasci ex Deo docuit Athanasius, vt citaui pag. 41. Idipsũ docet Tertullianus, pag. 443, linea vltima.* 2 *Mentiris, quia non pari ratione.* 3 *Verè.* 4 *Si sine hominis persona Verbum intelligas. Nebulo iste sentẽtias meas truncat, vt per fas & nefas mihi imponat.*

Quando iã liquidò 1 ostẽdimus ipsum nũquam intellexisse quid veteres sentirent, vel 2 perfidè ipsorũ testimonio abuti, restat vt illusionẽ eius obseruẽt lectores. Prius confessus est Trinitatẽ sanctè credi, modo ne in inuisibiles 3 personę credãtur, Articulo primo. Nunc quum 4 vnam tantùm personam relinquat, neget se versipellem esse, si potest.

1 *Mentiris.* 2 *Tu solus perfidè ipsis abusus es.* 3 *Tres res seu realiter distincta.* 4 *Mẽtiris nebulo, sed in hominis creatione vnam dixi personalẽ imaginem, & visibilem faciem, ad cuius imaginem est caro Adae formata. Hoc non tollit Spiritum sanctũ suo modo dici personam, ac etiã Patrem. Itáne semper eris sycophanta?*

Quum responsio Serueti cũ hac exceptione dicat corpus Christi simile esse nostro, vt sciamus ipsum esse Diuinitatis particeps incogitantiae damnãdus erit Apostolus, cui tantùm in mẽtem venit peccatũ excipere. Per omnia testatur 1 Christum nobis fuisse similẽ in natura humana, excepto peccato. Ingerit se ex opposito Seruetus: & discrimen longè maius obtrudit, quòd Christi corpus ex tribus elementis increatis cõpositum fuerit: 2 à matre nonnisi quartã habeat portionẽ, quę etiã ipsa in Deitatem 3 conuersa est. Atqui longè etiã aliter Paulus, qui secundum carnem affirmat Christum esse filium Dauidis, & ex Patribus descendisse, 1. & 9. ad Romanos capite. Non particulam carnis illic nominat, sed 4 carnem in solidum, cuius respectu Christus sit Dauidis filius. Vbi etiam Deitatem palàm à carne discernit, docétque Christum esse Dei Filium, quòd aliquid maius carne habeat.

1 *Quod ad hominis proprietates attinet. Tam futilis est obiectio vt si micam frõtis haberet Caluinus, puderet eum toties repetere. Dic nebulo, An erat Christus nobis similis in Deitate? Detur humanitas Christi vt tu vis pura creatura: adhuc est illa nobis dissimilis in hoc quod à praesente sibi ipsa Deitate illustratur.* 2 *Mẽtiris sycophãta impertissime. nã quatuor omnia elemẽta creata ei à matre tribuo. lege qua ad 15. articulũ nũc scripsi. Hic ipse articulus 19. à te scriptus te falsariũ ostẽdit.* 3 *Mẽtiris.* 4 *Tota caro quidquid à Deitate secernitur, est ex semine Dauidis. Rumpitur magus iste quòd Deitatis participem faciã Christi carnem, quae de Spiritu sancto genita est.*

In Poëtarum fabulis nulla metamorphosis 1 tam ridicula quàm ista in verbis Serueti,

quod

quod humanam materiam in Deum trāsformauerit Spiritus sanctus: quia [2] glorificata fuerit Christi humanitas. Atqui longè distat [3] qualitas à materia.

1 *Ridiculè magus agit cum carne Christi.* 2 *Glorificatio dicitur transformatio, Matt.17, & Philipp.3.vide Dialogum 2.pag.270.& 271.* 3 *Qualitatem nebulo ais Christi gloriam? Imo substantialis est lux diuina.*

Iudicent lectores nunquid excusationis admittant sententiæ quas [1] damnauimus. Et tamen [2] elementa rerum nos nescire clamàt Seruetus, quia non concedimus ex Spiritu sancto, & anima humana extitisse Christi animam. Fatemur vniri corpori animam, vt simul hominem efficiant, modò singulis maneat sua proprietas: [3] sed longè aliud est vnio, quàm substantialis vnitas.

1 *Sicut damnasti Astrologiam, quàm nec à limine vnquam salutasti. Hæc est impudentia tua iudicare quæ nescias.* 2 *Verè, sed solà Grāmaticam.* 3 *Vbicunque est substantialis vnio, ibi est vnitas: sicut anima rationalis & caro vnus est homo, ita Deus & homo vnus est Christus.*

Superbè ridet quòd nobis absurdum videatur, Christum non debere censeri creaturam, [1] quatenus homo est. Sed hinc eius securitas, quòd humanam naturā Christo [2] non tribuit, sed [3] fabricat sibi inane phantasma, vt cum à nobis diuellat, ne sit os ex ossibus nostris, & caro ex carne nostra, [4] nósq; vicissim caro eius simus.

1 *Hoc de tuo adiicis, impostor.* 2 *Mentiris.* 3 *Mentiris* 4 *Imo verè participes carnis & ossium eius, Ephes.5.*

Quando sine difficultate transilit Seruetus quod [1] primis Scripturæ elementis palàm repugnat, eo turpius suum stuporem prodit. Si immediatè & corporaliter communicata fuit Christo Patris Deitas, [2] sequitur ipsum nō prius fuisse Deum, quàm homo extiterit. Nam aduerbium immediatè, ideò posuit, vt æternam verbi hypostasin [3] tolleret. Ad hæc, reputent lectores qualis sit Christi Deitas, [4] si eam nobiscum habeat communem.

1 *Quæ tu omnia ignoras.* 2 *Ab angulo ad parietem.* 3 *Mentiris.* 4 *Ipsa natura Deus nobis ex gratia suam gloriam communicat.*

Quidquid prætexat Seruetus, absurda est, & [1] minimè ferenda comparatio. Quid enim affine habet Verbi descensus in carnem cum Spiritus sancti descensu in animas; nisi quòd Seruetus [2] mutuatitiam solùm Deitatē Christo tribuit, vt nos pariter cū ipsa faciat deos? Atque illic seipsum exponit; quòd scilicet elementaris sit, & [3] diuina Spiritus substantia quæ in nos diffunditur: sicut elementaris, & diuina fuit corporis Christi substantia. [4] Expendant diligenter lectores, & clarè agnoscēt sub Christi nomine Seruetum imaginari phantasma.

1 *Sunt ibi analogiæ variæ etiam stirpium & vermium.* 2 *Imò naturalem.* 3 *Elementari Spiritui Christi communicata.* 4 *Expendant te magum, phantasma absque veritate aliqua.*

Vtinam [1] intelligeret Seruetus quid sit hypostasis. Quum tamen inscitè balbutiat de rebus ignotis, ratione, & iudicio priuat quicunque eius deliriis nō subscribunt. Primo, [2] ideā nobis ponit pro Dei Sermone, qui Deus erat apud Deum. Deinde, Sermonem facit relucentiam, vt sit visibile [3] spectum, non res intus subsistēs. Tertiò, [4] λόγον dicit Spiritum Christi. Vnde sequitur Spiritum carnem esse factum. Ita Christus non erit Sermo Dei manifestatus in carne: sed Spiritus sanctus homo factus. Quarto, Sermonem dicit [5] fuisse lucem Sermonis. qua definitione [6] tollitur substantia.

1 *Vtinam & tu.* 2 *Et Augustinus, & Clemens Alexandrinus, & alij ita vocant, vt citaui pag.140.& 141.* 3 *Mentiris.* 4 *λόγον ibi dico, & Spiritum ibi dico, sed non omnino idem, quū duæ semper fuerint hypostases.* 5 *Lucem Christi dixi, & tu hic Sermonem mentiris.* 6 *An lux Dei substantia?*

Perceptibilem facit hypostasin Spiritus, licet visibilis non sit: [1] dicat quo sensu fuerit percepta. Et tamen meminisse debuit quàm violenter flagellat [2] pios omnes, qui ab intuitu, & figura [3] personam separant. Secum ergo manifestè [4] dissidet, vt iam prius visum est. Ac secundus locus impudētiam eius clarius conuincit, vbi dicit [5] vmbram Spiritus in mūdi creatione fuisse, nisi fateri velit [6] hypostasin nihil aliud esse quàm vmbram.

1 *Id iam exposui pag.198, lege si velis.* 2 *Pietas est errorem docere, sed non criminaliter accusare.* 3 *Contra vim vocabuli.* 4 *In quo?* 5 *Quia non tam lucidè tunc illustrabat. Lege paginam 191, 192, 196, & 265. Me omnia explicuisse nosti, & contra conscientiam agis.* 6 *Nugaris.*

Ergo victoria Serueti in conuitiis erit. Quæritur enim quomodo Christum intelligat æternum esse Deum. Hæc est eius definitio, Æternum fuisse Christum, sicuti res alias omnes. [1] quanuis ordine primum esse Christum dicat. Ad tam sacrilegam vocem quum omnes piæ mentes exhorreant, vno verbo dicit Seruetus omnia bene habere. Hic animaduertant lectores quid ei significet persona, idea, & hypostasis: nempe [2] imaginariā quandam æternitatem quæ [3] Christo & lapidibus sit communis. Nec verò expositione indiget quod subiicit, Deus æterna sua ratione Filiū sibi visibilem decernens, hoc modo [4] visibilem se exhibuit. Hæc igitur erit Christi Deitas, quòd æterno Dei decreto [5] Filius est ordinatus.

1 *Qui solus erat figura substantiæ Dei, splendorque visibilis gloriæ: hæc verba ibi sunt adiecta, quæ tu perfidè omisisti, vt sententia mea videretur exosa.* 2 *Imo substantialem verè formalē.* 3 *Nihil tale.* 4 *Nihil tale.* 5 *Qualem antea hypostaticè*

præformauit. 5 Substantialiter formatus & exhibitus.

Antequam mortuus esset Christus, clamabat Iohannes Baptista, 1 De plenitudine eius accepimus omnes, & gratiam pro gratia. Itē, Non enim dat Pater Spiritum ad mensuram. Seruetus Christum Spiritu suo 2 nudatū proponit. nec tantùm hìc agitur de mensura donorum: sed Christum prorsus Spiritu 3 nouo priuat. Iam si verum est quod subiicit, quum mortuus est Christus, totam Verbi & Spiritus gloriam hypostaticè in se non continebat: Ergo 4 perdiderat gloriam quam ipse testatur sibi initio fuisse apud Patrem, antequam mundus crearetur. Iam quid hoc sibi vult, quòd Deus Spiritū superuenientem in Christum, veluti in nos spirando, totam Deitatem iterum 5 quadam dispensatione spirauerit? Qualis fuit Christi Deitas quū mortuus est, 6 si totam Deitatem postea in eū spirauit Pater? Saltem si diceret humanæ Christi naturæ infusam esse 7 nouam gratiam, plus haberet coloris. Quanquam nullo prætextu excusari hoc potest, quòd Spiritum nouum Christus nonnisi à resurrectione acceperit. Nunc in eo cardine vertitur quæstio, Vbinam consistat Christi Deitas. Seruetus totā Deitatem illi spiratam esse dicens postquam à morte resurrexit, semideum fuisse docet, quandiu versatus est in mundo. Atqui Ioannes affirmat tunc spectatam fuisse eius gloriam quæ vnigenito Dei Filio congrueret.

1 Plenitudinem Spiritus semper habuit Christus, sed ante resurrectionem non erat glorificatus, Ioan. 7. Ita dicitur nouus Spiritus ob nouam gloriam. Imò totus ipse Christus est factus homo nouus, noua omnia. 2 Mentiris. 3 Deliras. 4 In carne & anima omnia seruabantur. 5 Noua gloria. 6 Eandem dispensationem nouam. 7 Quid tu gratiam vocas qualitatem creatam? Nulla talis est in Christo qualitas: sed ipsissima Deitas. Magorum sunt tua illa qualitates infusa. Nos participes verè sumus diuinæ naturæ, 2. Pet. 1. Templum Dei nos verè inhabitantis, 2. Cor. 3. & 2. Cor. 6, Ioan. 14, Act. 2.

Si hæc vera sunt, quid iam falsum dicere licebit? Si in Dei substantia 1 partes sunt, & partitiones: si vnaquæque portio Deus est, 2 quid iam non licebit de maiestate Dei cōminisci, & garrire? Certè non aliter versutum nobis Deum fabricat, ac Protheum quempiā. Sed non noua est hæc licentia, quū 3 accidētia sibi in Deo fingere permittat, Epistola 7. ad Caluinum. Magis etiam execrabile est quod sequitur, 4 Spiritus regenitorum coæternos esse, & consubstantiales Deo. Et 5 tamen Spiritus ipsos alibi dicit extingui, non tantùm quum morimur, sed quum excidimus à Dei gratia. Plusquam 6 ingeniosus erit artifex, si hæc inter se conciliet, substantiam Deo coæternam 7 extingui: & Deū esse immutabilem, nec obnoxium obumbrationi.

1 Quadam Deitatis dispensatione. 2 Cum Simone mago tu Deum in angulo concludis: ego eum dico esse omnia in omnibus. 3 Entia omnia dico in Deo sustineri. 4 Vide nebulo primam responsionem. Regeniti sunt verè participes Diuinæ naturæ, singuli suis modis, singulisque dispensationibus semper æternæ: in eis est substantia Spiritus æterni, lux æterna, sedes eorum ab æterno in ipso Deo sunt præparatæ: regnum eis ab æterno paratum, & eorum nomina ab æterno in cælis conscripta: Oculus non vidit, nec auris audiuit, quæ sunt hæc æterna nobis ita in Deo parata. Si Caluinus his animum intenderet, non esset in accusando tam execrabilis. 5 Vide in quo sensu Paulus vocat Spiritum extingui, 1. Thess. 5. 6 Tu plusquam pessimus. 7 Mentiris.

En hominis captiui modestia, 1 rabiosè clamare Simonis magi esse discipulos, qui substantialem Deitatem non constituunt in hominis anima. Atqui 2 nemo vnquam ex Prophetis, nemo ex Apostolis, vel Martyribus de hoc Spiritu 3 Deitatis meminit. Scimus quidem ornatam fuisse hominis animam cœlestibus donis, quæ gloriam & imaginem Dei referrent: & quidem diuinas esse eas dotes libenter fatemur: sed 4 fictitia ista Deitas quā halitu Dei Seruetus afflatam dicit, nihil infusis Dei gratiis affine habet.

1 Rabies est tua qua ad mortem vsque persequeris. 2 Doctores nunc taces, qui omnes in Christianismo ita semper docuerunt. 3 Imò Gen. 2, & 6, Iob 33, & 34, Ps. 103, Eccles. 12, Esaiæ 42, & 57, Ioann. 1. Act. 17, & plerisque aliis locis. Ita etiam ex Petro, Clemente, Irenæo, Tertulliano, & aliis omnibus iam citaui. 4 O blasphemiam horrendam.

Præcisè & generaliter 1 negauit, Patribus 2 sub Lege datum fuisse Spiritum sanctum: quum tota Scriptura clamet non alio nunc Spiritu fideles donari, quàm quo præditi olim fuerunt Patres: ac nota sit Dauidis deprecatio, Spiritū sanctum tuum ne auferas à me. Quum denique nulla potuerit nisi ex Spiritu sancto esse fides, vel pietas, vno verbulo securè se absoluit.

1. Mentiris. 2 Vide pag. 192. Aliter ibi in Prophetis, aliter in vulgo accipitur Spiritus. Iudæorum nomine dixi intelligendum vulgum ipsum: in Prophetis aliam fuisse rationem: ita pag. 557. & 650.

Nos quoque fatemur sub figuris ostensa fuisse Patribus quæ palàm nobis in Christo fuerunt exhibita. Sed hinc sacrilega sua commenta perperam infert Seruetus, 1 adoratos fuisse Angelos à Sanctis, vt deos. Nam de pura vnius Dei adoratione nōn minus rectè edoctus erat Abraham, quàm quiuis nostrûm. Nimis ergo indigna est contumelia, 2 Angelos fuisse ipsorum deos, & in Lege Deū nunquam fuisse 3 verè adoratum. Quasi nemo tunc ex Sanctis intellexerit quid hoc sibi vellet, Deum tuum adorabis. Si Abraham non propriè

propriè Christo, sed Angelo ipsum adumbrãti credidit, 4 vbi illa hypostasis, & visio quam magnificè prius extulit Seruetus? En quàm bene sibi consentiat.

1 *In Angelo Deus adorabatur.* 2 *Angelus ipse adorabatur, Iosue 5, 9, & Iudicum 6. Dij itẽ vocantur, Genes. 20. & 35.* 3 *Collatione ad nos facta, erat ibi vmbra, quum nondum patefacta erat lux veritatis vt nunc.* 4 *Sub velamine delitescebat, vt Adæ peccatum. Sexcentis locis ita explicui.*

Inspiciatur locus, vbi dicit, non modò Spiritus iustorũ, sed omnium hominum, & omnium rerũ lucidas 1 formas fuisse ab æterno in Deo. Deinde subiicit, In Deo quoq; 2 realiter ab initio erant Angeli. Iam nos mẽdacij accusat dũ ad verbum falsa eius deliria referimus. Putat impietatẽ suam tectam fore, si nũc dicat, nihil creatum realiter fuisse, nisi ab instãti suæ creationis. Atqui illic disputat quomodo semper in Deo fuerint res creatæ. Aduerbium autem 3 realiter illic expressum est.

1 *Angeli erant realiter postquã creati sunt, nos exemplariter ab æterno.* 2 *Nisi esses tu sycophanta, nulla hic esset ambiguitas.* 3 *De Angelis ab initio creatis: secus de nobis, vt tu impudenti mendacio mihi imponis.*

De eo nihil est controuersiæ, an sit Deus in omnibus per essentiam, præsentiam, & potẽtiam, & an omnia sustentet. Sed 1 hinc nõ sequitur in omnibus creaturis 2 substantialem esse Deitatem. Multo minus quod ipse coram Iudicibus confessus est, pauimentum quod pedibus 3 calcamus, Deitatis esse particeps: & 4 in diabolis omnia deorum esse plena.

1 *Idem est.* 2 *Ex Irenæo, & aliis id iam audiuisti. Substantia est à qua sustentamur.* 3 *Pedem mouens, dicebas te in Deo non moueri. Ergo in Satana mouebaris: nos in Deo in quo viuimus, mouemur & sumus.* 4 *Etiam si sis tu cacodæmon, adhuc tamen in Deo sustineris.*

Mira hominis ferocia, quòd cum Simone mago delirare exprobrat quicunque nolunt esse cum eo Manichæi. 1 Scripsit animam esse 2 ex Dei substantia. Nos enim errorẽ annotauimus. Tollatur, inquit, nomen substantiæ, & omnia vera erunt. Cur non ipse sustulit? Imò cur data opera loquutionẽ affectauit, quã sciebat esse 3 piis omnibus exosam? Nẽpe animas ex Dei traduce prodiisse. Palã se Manichęũ gloriatur, & se reprehendi non sustinet.

1 *Mentiris.* 2 *Ego creatam animam apertè doceo, pag. 178. 260. 226, & aliis locis. Similitudinem Angelos & animas habere dixi, cũ substantia spiritus de qua emanarunt.* 3 *Tibi mago est Deitas exosa.*

Quum protulerit horribilem blasphemiã, ludibundus eam eludit. Cõuenit inter omnes multa in vnum coire. Sed nimis absurda est consequentia, 1 animam effici Deum, vt res creatæ & increatæ in vnam animæ substantiã coeant, vt anima coniunctum habeat sibi elementarem spiritum, sicuti Verbo vnita est Christi caro. Quibus deliriis palàm est 2 omnia Redemptionis mysteria prophanari.

1 *Nos sumus facti dij, annon ob animæ dona?* 2 *Vnde sequitur? dic pessime.*

Atqui hominẽ 1 mansueti spiritus, ac docilẽ nihil minus decuit, quàm furiosus ille debacchandi impetus, quum dicit 2 pædobaptismum detestãdam esse abominationẽ, Spiritus sancti extinctionem, Ecclesię Dei desolationẽ, totius professionis Christianæ confusionẽ, innouationis per Christũ factæ abolitionem, ac totius regni eius conculcationem. Nec vno tãtũ in loco effutiuit hæc probra: sed quibuscunq; potest maledictis incessit, ac flagellat sacram pędobaptismi administrationẽ, cuius Deum esse authorem solidis rationibus probauimus. Adolescentes verò donec annũ vicesimum superent, à peccato mortali absoluere quàm diabolicæ superbiæ fuit?

1 *Talem te erga me esse decebat, etiam si essem ego à malo spiritu illusus, vt tibi Apostolus præcipit, 2. Tim. 2.* 2 *Iam confessus sum me id scripsisse: rationes quibus oppositum doceas non vidi.*

Attendãt lectores ad perfidiam, cuius falsa infamia nos grauat. Eius verba nos 1 bona fide recitauimus, ne syllabam quidem, quę ad leuandum eius crimen faceret, omittentes. Nunc causatur se ibi dixisse animam velut emori. Hoc quidẽ verum est: sed eius impietatem magis aggregat. Quũ enim illa similitudinis nota, extenuari videret mortem animæ, subiecit, 2 Insigniore alia ratione per peccatũ anima reddita est mortalis, sicut & caro, &c. Librum 3 certè excudere non debuit, nisi in tam manifestis calumniis deprehensus teneri vellet. Alibi quidẽ non negat animas à morte esse superstites: sed naturali priuatione imbecilles factas, vt quasi leues vmbræ à Geniis agantur, ex seipsis vix quicquam valentes, pag. 229. Cui & alterum hoc addatur ex pag. 233. Animę ipsius elemẽta diximus corruptibilia, & ob id eã in ambientẽ difflari, substantia sua quasi nudatã: ac deinde cacodæmoni quodãmodo subditã ob Adæ peccatũ in inferna trahi, quasi nunquam amplius corpori restituẽdã. Quid certò statui vult de suis dictis, quibus nũc in aerem difflantur animæ, nũc substantia sua quasi nudantur, nunc dicuntur quasi mori, nunc insigniori ratione in mortẽ cum carne traduntur.

1 *In priore accusatione aliter mentitus es.* 2 *Spiritualis mors, seu peccati mors dicitur insignior. Quid hoc ad Caluini rabiem?* 3 *Vtinam tota magia tua esset adhuc in ventre matris tuæ.*

Quia ex immenso 1 errorum labyrintho, si singulos essemus persecuti, vix vnquam emergere licuisset: satius fore duximus, specimen tantum edere. In ipsis autem responsionibus dãda est breuitati nostræ venia, propter temporis angustias. Fuit enim bidui tantùm lucubratio. Quanquam excusatione hoc non

indiget, quum abůdè sufficiat eiusmodi portenta ante oculos posuisse. Monendi tamen sunt lectores, hunc infaustum hominem nullum doctrinæ caput intactum à suis corruptelis reliquisse. In libero arbitrio 2 Pelagianus est. Perfectionem iustitiæ statuit, vt 3 Cathari, Nouatus, & similes. Legem Dei sic 4 abolet, vt cuique suus afflatus sit viuendi regula. Fidem à promissionibus discerpit. Gratuitam fidei 5 iustificationem labefactat. Patres qui sub Lege mortui sunt, omni gratia spirituali 6 priuat, quasi instar porcorum saginati in terra fuerint. Sua phantastica regeneratione simplices in diaboli laqueos præcipitat, planéque hac in parte Libertinus est. Latiùs etiam impietatis suæ venenum sparsit. Nam ante annos duodecim excussa sunt Biblia Lugduni, quorũ margines multis perniciosis commẽtis inquinauit. Norunt fideles nusquã melius in Veteri testamento virtutem mortis Christi testatũ esse, quàm Isaiæ 53. Quæ de reconciliatione nobis parta, de scelerum expiatione, de maledictione sublata asserit Propheta, ad Cyrũ hic corruptor detorquet, quod in eius morte Iudæi iustas scelerum suorum pœnas dederint. Quisquis ergo verè, & prudenter reputabit, hunc illi scopũ fuisse agnoscet, vt luce sanæ doctrinæ extincta, totam religionem euerteret.

1 *Vtinam mihi liberum esset errorum tuorum facere catalogum.* 2 *Quicunque non est Simon magus, est Caluino Pelagianus. Omnes igitur quotquot fuerint in Christianismo, sunt à Caluino damnati: etiam Apostoli, etiam Apostolorum discipuli etiam veteris Ecclesiæ doctores, ac reliqui omnes. Nemo enim vnquam liberum arbitrium penitus substulit nisi Simon iste magus.* 3 *Mentiris.* 4 *Mentiris.* 5 *Mentiris.* 6 *Mentiris nebulo pessime.*

POstquam sua conuitia ad satietatem vsq; euomit Seruetus, clarissimus Senatus noster quò certius ferret iudicium, & minus obnoxiũ calumniis, ad quatuor Helueticas Ecclesias misit: Tigurinam, Bernensem, Basiliensem, & Schafusianam, déque tota causa, earum consuluit Pastores. Ne conqueri posset Seruetus se multiplici concertatione à nobis obrui, vltimas eius calumnias relinquere intactas maluimus, quàm nobis sumere quod iure nostro licebat. Quinetiam agnoscent lectores, ita nos breuitati studuisse, vt non tantùm ab omni fuco procul abfuerimus, sed parcius quàm res ferebat, nos continuerimus intra iustæ expositionis metas. Nempe quò simplex & perspicua veritas in conspectum Iudicum veniret, breuiter tantùm delibauimus summa capita: vt facilè appareat nos vsque esse progressos, quò officij necessitas cogebat. Venerandi autem fratres nostri, quos fuisse consultos diximus, quum pro singulari sua pietate, & eximio in Ecclesiam Christi studio, strenuam legendis omnibus operam nauassent (quod ferebat eorum fides) cordatè responderunt, totum librum detestabile esse monstrum ex innumeris erroribus conflatũ. Denique vno omnes consensu, & quasi vno ore pronuntiarunt, non minus sincerè quàm iustè reprehensos à nobis fuisse errores, quorum causa clamabat Seruetus sibi plusquam atrocem fieri iniuriam. Itaque superuacuum fore putaui singula responsa ordine recensere. Tãtum vt sciretur nihil amplificandi causa à me hîc fuisse dictum, Tigurinæ Ecclesiæ epistolam tanquam specimen proponere libuit, quæ adeò nihil ab aliis diuersum continet, vt inspecta liquidam omnium fidem factura sit. Nec vereor vt reliqui in malam partem accipiant, suas esse suppressas, quasi par honor non fuerit illis habitus. Nihil enim minus illis propositum fuit quàm se mundo venditare: & hoc sancti consensus testimoniũ longè pluris ipsis fore scio, quàm siquid singuli priuatum & singulare haberẽt. Magis à fratribus nostris Tigurinis petenda erit venia, quòd passim legenda profero, quæ paucis scripserant. Sed quia sic postulat publica Ecclesiæ vtilitas, quæ apud illos præponderat, meæ fiduciæ, vt spero, facilè ignoscent.

CLARISSIMIS SYNDICIS, ET AMPLISSIMO SENATVI Geneuensis Reipublicæ, Dominis nostris colendissimis S. P.

ACcepimus per hunc tabellionem literas amplitudinis vestræ vnà cum libro Serueti, & articulis ex ipso consignatis, cum collatione scripta per vestros Cõcionatores fratres nostros venerabiles & charos, & Michaelem Seruetum. Ac quoniam illa omnia à nobis inspici, diligenter expendi, & nostrum de his iudicium adiicere pietas vestra postulauit, amplitudini vestræ morem gerentes, quid de toto hoc negotio vnitatis & Trinitatis Dei, denique de Filij Dei mysterio sentiamus & doceamus, ac quid de controuersia, & scriptis Ministrorum Ecclesiæ vestræ, & Serueti iudicemus, quãta possumus breuitate & perspicuitate, amplitudini vestræ, Deo iuuante, explicabimus. Mysterium adorandum vnitatis & Trinitatis Dei benedicti in sæcula, nihil dubitamus ab exordio mundi, ab omnibus Sanctis & creditum esse firmiter, & posteris credendum fideliter traditum, sed & in Scripturas manifestè relatũ, à Spiritu sancto inspiratis veracibus Prophetis. Hoc ergo Theologiæ veræ principium & caput ita est cõprobatum Dei oraculis, ita confirmatum euidentibus signis, vnanimíque consensione receptum à Catholica & Orthodoxa, tam Veteris quàm Noui testamenti Ecclesia, vt ipsum vel in quęstionem vocare, nefas semper fuerit, iudicatum. Fatemur ita-

Itaque cum sancta & vniuersali Ecclesia Dei, vnam esse Dei essentiã, tres personas distinctas,non confusas.Pater enim de cœlis testificans de Filio suo, Hic est Filius meus dilectus(inquit)in quo placatus sum. Filius is est cui Pater tulit testimonium:Spiritus Sanctus verò in specie apparuit columbæ, tres quidẽ distinctæ in vna essentia diuinæ personæ. Emerserunt quidem ante concilium Nicenum Praxeas,Noethus,& Sabellius,veteribus nũcupati Patripassiani, qui distinctionem personarum propter vnitatem Dei conseruandã confundebant.Sed doctè & irrefragabiliter à vigilibus Ecclesiæ prẹsidibus sunt confutati, Scripturísque propugnatũ, & in Ecclesia cõseruatum adorandum trinæ vnitatis Dei mysterium. Vnde certum est: in cõcilio Niceno Ecclesiæ præsides non aliud nobis Symbolo condito tradidisse,quàm quod à temporibus Apostolorum,imò & Prophetarum catholica, & orthodoxa retinuerat Ecclesia. Quòd ergo Seruetus Hispanus Trinitatem coæternam Dei Triceps monstrum, ac Cerberum quendam Tripartitum, denique deos imaginarios,illusiones ac tres Spiritus dæmoniorũ appellitat, æternam Dei maiestatem nefandè & horribiliter blasphemat.Quòd Athanasiũ, Augustinum, & alios Dei seruos eximios, illustriáque Ecclesiæ lumina, Trinitarios atq; adeò atheos nuncupat (ita enim omnes Trinitatem agnoscentes appellat) non illos tantùm,sed totum chorum Sanctorum,adeóque totam Christi Ecclesiam nefandis,& non ferendis conuitiis indignissimè proscindit. Abominandum verò illud esse videtur in homine infœlici, quòd Iudæorum quoque blasphemias in Christianam religionem effusas excusat, & fœda hæc Mahumetis verba, tres in Trinitate personas,vel,vt ipse ait,tres deos Patribus fuisse ignotos, & esse filios Beelzebub,approbat &extollit.Quid verò potuisset ab hoc homine magis impium in Deũ, & indignius in intemeratam fidem Christianam expui? Quæ obsecro aures Christianæ ista patienter audiãt? De Filio Dei concorditer credidit,& docuit Ecclesia Dei, ab initio subsistere illũ ab æterno in propria hypostasi hoc enim docta fuerat ex Verbo Dei, Domino ipso apertissimè in Euangelio dicente, Antequam Abraham esset ego sum: vtique substãtia non carnis quidem, sed diuinitatis.Iuxta quam Apostolus illum dicit esse expressam imaginem substantiæ Paternæ: vbi simul illud ex Veteri scriptura citat testimonium, Filius meus es tu, ego hodie genui te. Hic Filius qui est ab æterno Dei Filius, Deus verus in tempore factus est hominis filius, homo verus: natus nõ ex substantia Dei Patris, sed ex substantia Mariæ virginis matris, quam Deus Spiritu suo fœcundam reddidit, vnde Filius ille,& semen benedictum mulieris, & germẽ Dauidis,& Filius hominis appellatur.Manet autem in vna indiuisa persona,retinens tamẽ naturas duas impermixtas,aut inconfusas,diuinam & humanam. Id quod adeò perspicuis & euidentibus Scripturæ testimoniis comprobatum iam olim, & nunc esse constat, vt qui addubitet,cũ ratione insaniat. Nos ideò simpliciter & cõcorditer,ita vt iam exposuimus, firmiter credimus, & in Ecclesia fidei nostræ concredita prædicamus. Rursus ergò blasphemus in Dei Filiũ deprehenditur Seruetus,qui illam ab æterno Filij hypostasin,existentem & Patri coessentialem & coæqualẽ, diabolicã ideam, & fabulosam quandã Chimæram conuitiari non veretur. Insuper asserere audet, corporalis Filij Patrem alium nõ esse vllum quàm ipsum Deum Patrem,ex cuius substantia caro Filij nata sit. Longè aliter docuit Doctor Gentiũ Paulus, qui dixit Filium Dei genitum fuisse ex semine Dauid secundum carnem, & declaratũ Filium Dei in potentia & Spiritu sanctificationis. Cæterùm cur singula istius blasphemi hominis recolligere pergeremus? Satis diligenter & fideliter enormes aliquot istius errores, & apertas hęreses collegerunt Ecclesiæ vestræ Pastores,& Doctores, eo scripto cui titulum præfixerũt, Sententiæ, vel propositiones excerptæ ex libris Michaelis Serueti. Eas nec per calumniã excerptas inuenimus aut consignatas, nec illas vlla ratione recipimus, aut approbamus, sed execramur potius. Nam Seruetus responsione sua mox subiecta,rem inuoluit, nõ explicauit: deprauatis interim multis veterum de vnitate & Trinitate Dei, déque Filij Dei mysterio, sententiis. Id quod Ministri Ecclesiæ vestrę satis perspicuè opposita responsione euicerunt. Replica vel scholia Serueti, præter extremam impudentiam, & conuicia dira, parum aut nihil habent. Toties enim suum illud Mentiris Caluino impingit,toties magum, & Simonem magum criminatur, vt meminisse pigeat ac pudeat: præsertim quum res ipsa clamet, & scripta Serueti diligenter expensa testentur, nihil confinxisse Caluinũ: Seruetum potius ea quæ dixit,rursus negare, ac fuco aliquo tingere. Caluini pastoris vestri,& fratris nostri fidem & diligentiam, denique egregia in exules ac pios merita, illustriora esse speramus,quàm quæ istius criminationibus indignissimis, vel apud amplitudinẽ vestram,vel apud alios viros bonos obscurari possit. Neque hoc dissimulat amplitudo vestra,quæ(quod non sine animi lætitiã legimus) disertè scriptis literis significat iudicium à nobis non requirere, quòd Ecclesiæ vestræ Ministris diffidat, sed potius vt nostrum quoque de iis non nesciat iudicium. Porrò quomodo amplitudo vestra coerceat hunc hominem, qui olim ab Ecclesia per Scripturas, conuictas & damnatas hæreses renouat, ac prima fidei nostræ firma capita oppugnat, oppugnandóque Deo & Sanctis eius conuitiatur, vestræ prudentiæ æstimandum relinquimus. Si non fallit nos similitu-

do nominis, mouit hic Seruetus hoc ingens malum ante annos viginti, conante tum beatæ memoriæ Domino Ioanne OEcolampadio ipsum reducere in viam. Ac tunc quoque doctrina Serueti ab iis qui primi hisce regionibus Euangelium Christi prædicarunt, condemnata fuit. Ille verò sui sensus tenax, nihilominus anno 1531, curauit edi in Germania septem libros de Trinitatis erroribus, & aliquot dialogos: quibus dubium non est quam plures parum exercitatos in Scripturis, & infirmiores in fide, præcipites actos in graue cùm animarum tum corporum discrimen. Quo tamen adeò non fuit satiatus, vt modò recusis pestilentissimis erroribus, & blasphemiis non ferendis, semetipsum in impietate & blasphemia superare, & corruptissimam doctrinam sub specie restitutionis Christianismi Ecclesiæ obtrudere pergat. Multa ergo fide ac diligentia contra hunc opus esse iudicamus: præsertim quum Ecclesiæ nostræ apud exteros malè audiant quasi hæreticæ sint, & hæreticis faueant. Obtulit verò in præsenti, sancta Dei prouidentia occasionem repurgādi vos simul ac nos à praua mali huius suspicione: si videlicet vigilantes fueritis, diligentérque caueretis ne veneni huius contagio per hunc serpat latius. Id quod facturos vos, nihil dubitamus.

Dominus Iesus Christus conferat pietati vestræ sapientiam & fortitudinem, viam, rationem & modum iustum faciendi voluntatem eius ad gloriam nominis ipsius, & ad fidei sinceræ, Ecclesiæque conseruationem. Simul offerimus amplitudini vestræ nostra obsequia, commendamúsque eidem nos omnes. Cæterùm per tres dies integros tabellionem hunc vestrum detinuimus, quòd non potuerimus nos citius explicare. Datæ Tiguri, XXI. Octob. Anno. D. M. D. LIII.

Vestræ amplitudini dediti
Pastores & Lectores, Ministri
Ecclesiæ Tigurinæ.

Etsi autem illa ratio quam in causæ actione tenui, nunc quoque mihi sufficere videtur, vt mediocrem duntaxat Serueticæ doctrinæ gustum habeant lectores: quia tamen subobscura fortè esset concisa illa, qua vsi sumus, breuitas, eius summæ quam proposuimus, vberior iam & plenior texenda est explicatio. Nam quum ad homines peritos & exercitatos mittenda erat nostra scriptio, ideò restricti fuimus, ne prolixa, & anxia tractatio tum illis tædio esset, tum aliquam daret suspicionem diffidentiæ. Absurdum verò erat pluribus verbis obtundere eorum aures, quibus res perinde ac nobis conspicua erat. Lectorum quibuscũ nũc ago, diuersa ratio est, quorũ plerisque ne auditũ quidem vnquam fuit Serueti nomen: maior pars non ita familiariter versata est in Scripturis, vt per se, & absq; monitore quale sit doctrinæ genus ritè iudicet: quidam metu tardiores erunt: alij fortè falsis rumoribus occupati, opus habebunt acrioribus stimulis: alij deniq; maligno spiritu imbuti, nunquam, nisi cogantur, veritati cedent. Et tamen hæc quoque explicatio sic erit temperata, vt ne morosis quidem lectoribus afferat fastidium. In primis verò à me dabitur opera, vt simplex rerum cognitio absq; vllo verborum ornatu, se oculis offerat. Idq; tum pro meo ingenio, & more faciam, tũ verò ne in illud probrum incurram quod nobis in persona Philippi Melāchthonis obiicit Seruetus, nos solo dictionis lenocinio saturari, & affectata rhetorica falsitatem illecebris ornare. Scilicet fucũ sermonis affectat Melāchthon, qui tam procul abest ab hoc vitio, vt aduetitium omnem ornatum non minus sedulò fugiat, quàm anxiè & putidè illum accersit Seruetus. Nemini enim obscurũ est, nonnisi per eum stare quominus splendidior illi eloquẽtia surgat. Nitida illi quidem Latini sermonis puritas vbique constat. Vt aptè, dilucidè, & propriè loquatur, mediocre studiũ adhibet. Facundiam tamẽ quæ illi spontè flueret, data opera sic restringit, vt multi splendoris cupidiores ieiunum & exanguem esse querantur. Et hanc Melancthoni notam aspergit Seruetus, cuius lutulenta verbositas plus quàm vẽtosis ampullis turget. Natura disertus est Melanchthon: Serueto quāta eloquentiæ ambitio fuerit, hinc apparet, quòd solicitè cauet ne quam verborum elegātiam omittat, suas copias sine delectu & modo ostentat, flatúsque suos vbique proiicit. De me nihil dicere attinet: nisi quòd genuina orationis meæ simplicitas nullo se laborioso artificio politam esse clamat. Adde quòd nimis absurdum est, inuidiam ex discendi gratia nobis ab eo conflari, quin passim linguarum omnium inscitiā non mihi solùm, sed ipsi quoque Philippo exprobrat, vt nos ad discenda grammatices principia remittere nõ dubitet. Quod apud Seruetũ sequitur, magis in sanctos Dei Prophetas quàm in nos contumeliosum est. Spiritũ sanctum negat vnquam per talia organa locutum esse. Quasi non multo comptior sit sua lingua Dauidis, & illustrior Isaiæ dictio, quàm multorum scriptorum qui apud Græcos & Latinos habiti sunt facundi: sed nullo habito delectu, hoc vnũ spectauit nugator, vt solus cũ suo profluuio liberè tonaret.

Quum scopum sibi totum fuisse præfatus est, vt Filium Dei ostenderet esse Christum, qui in carne exhibitus fuit, minimè dubium est quin tenebras offundere voluerit Iudicibus, quos putabat in hac disceptatione parũ esse exercitatos. Ergo ne hoc integumento tam crassa monstra obrueret, quæ à nobis in medium producta erant: eius vafritiem cum pari impudentia coniunctam refellere mihi & collegis necesse fuit. Sed quia me solum nominatim aggreditur, in me libenter quicquid actum est, suscipiam. Me insimulat mendacij

mendacij, quia eum falsò & per cauillum profiteri dixi, illum sibi fuisse scopum, facilis defensio est: siqua tamen in re tam manifesta, requiritur. Nunquam enim negaui vnũ hoc fuisse ex falsis eius peruersisque dogmatibus: sed flexuosum serpẽtem è suis latebris extrahere cupiens, admonui quod verum erat, minimè in eo verti totum quæstionis statum. Omitto immensam errorum congeriem, cuius fœtores paulo pòst mouendi erunt. Nulla enim doctrinæ pars est, quam non væsano quodam pruritu, vel magis œstro percitus labefactare conatus sit. Verùm huius quæstionis mera & genuina definitio est quam posuimus, Sitne Christus Filius Dei, quia Sermo est ante secula ex Patre genitus, qui carnem nostram induit. Simplex de hac re semper fuit Ecclesiæ doctrina quam tenemus, Christum Deum, & hominem verè esse Dei Filium, quia æternus sit Dei Sermo in carne manifestatus: & quia vnione hypostatica Filius Dei humanam naturam susceperit. Porrò, vnio hypostatica veteribus dicta est, quæ personam vnam constituit ex duabus naturis. Atque hæc locutio ad refellendum Nestorij delirium inuenta fuit, qui fingebat Filium Dei ita habitasse in carne, vt non idem ille esset filius hominis. Atqui, sicuti docet Scriptura, piorum omnium consensu receptum fuit, vnum esse, non duplicem Christum, qui Deus est in carne manifestatus. Interea duplicis naturæ retenta fuit distinctio, vt vnio à confusione differret. Nam disertè Scriptura nunc quæ hominis propria sunt Christo tribuens, nunc illi rursus assignans quę seorsum in Deũ competunt, duas in eo naturas distinguit. Cæterùm, quia interdum vnionis respectu, quod Dei proprium est, ad hominis naturam transfertur, orthodoxi Patres hoc loquendi genus vocarunt ἰδιωμάτων κοινωνίαν: quia hoc facilè recipit personæ vnitas, vt quę distincta sunt in duabus naturis, mutuò inter se communicentur. Dicit Paulus sanguine Dei acquisitam fuisse Ecclesiam. Nemo sanus dicet Deo sanguinem fuisse quem funderet. Cæterùm quia humano suo sanguine Christus, qui Deus est, Ecclesiam redemit, nec ineptè, nec absque ratione vocatur ille Dei sanguis. Nec alium sensum admittit quod dicebat Christus adhuc in terris agens, Nemo ascendit in cælum nisi qui descendit è cælo Filius hominis, qui in cælo est. Non erat certè immẽsa Christi humanitas vt cælum repleret: sed quia cælestis Deus idem erat Filius hominis, non absurdè dicitur, In cælo fuisse Filius hominis ob personæ vnitatem. Videmus ergo inter Christi naturas vltro citróque communicari quæ tantùm earum alteri conueniunt: quia vtranque in se vnus idémque Christus complectitur. Seruetus autem cælum terræ miscẽs, quid sibi velit hypostatica vnio ignorat. Naturas discerni non patitur. Ab illa verò quam diximus, cõmunicatione sic abhorret, vt exitiale appellet Satanæ fascinum. Sed videamus quibus mixturis conflatum Dei Filium nobis obtrudat. Ac primò quidem de æterna Verbi genitura miras præstigias inuoluit. In Apologia ad Melancthonem, pag. 728, defendit eos qui ante creationem negarunt fuisse Sermonem & Spiritum: quia his verbis notetur externa locutio, & spiratio tã apud Hebræos, quàm Græcos, & Latinos. Atqui nihil notius est, quàm דבר, Hebræis passim sumi pro cogitatione intus cõcepta. Hoc ne tyrones quidem ipsos latet, qui vltra prima linguę Hebraicę rudimẽta progressi sunt. Iohannes verò τὸν λόγον apud Deum in principio fuisse asserens, longè aliud designat quàm locutionem externam. Nõ enim dicit, quum Deus consilium suum de creando mũdo protulit, tunc Sermonem cœpisse, sed æternum fuisse in Deo, antequam vim suam extrà diffunderet. Tertulliani quoque verba falsò ad suum errorem inflectit. Dicit Tertullianus in mundi creatione fuisse Verbi natiuitatem: nẽpe quia Sermo, qui prius occultus in Deo residebat, tunc se palàm exeruit, sicuti fœtus ex vtero in lucem prodit quũ nascitur. Sed non obstat talis natiuitas, quin ante creatum mundũ ab vltima æternitate Sermo ex Deo genitus fuerit, quemadmodum idem scriptor plus centies aperte pronũtiat. Pergit Seruetus in suo figmento. Nam pagina 704, sic loquitur, Ex interna mente Dei extitit Sermo. existentiam dico, sicut dixit Deus, Existat lux: & extitit lux. Ea enim similitudine extitit Verbi lux, Sermo visibilis. Videmus vt Verbum creatum comminiscatur, quod ad similitudinem lucis creatæ extare cœpit. Quod alibi crassius affirmat, pag. 679, Creatum Verbum dicitur non solùm in persona Christi, sed in ipso Deo erat creatũ, conditum, & fabricatum. Hæc æterna est genitura Serueto, creatio, & fabrica in Deo, vt Deum ipsum inter creaturas censeri necesse sit. Hoc etiam notatu dignũ, quòd cùm vbiq; hac nota Sermonem à Patre discernat, quia visibilis est, secum dissidens alibi inuisibilem natura sua fatetur, pag. 731, Deus, inquit, natura sua inuisibilis: Verbũ itẽ natura sua nobis inuisibile, tũ quia id ipsum quòd à nobis videtur, nõ est ex natura, sed ex specie prolata. Frustra quispiam Serueti nomine excipiet, Speciem hanc Verbo fuisse circundatam. Nam aliis locis passim inculcat in hoc differre Verbi hypostasin à Deo, quia Deus inuisibilis sit, Verbũ visibile. Vnde sequitur propriè Verbo competere visibilem naturam, quia alioqui posset etiam Pater extrinsecam speciem sibi formare. Parem vtriusque esse naturam concedit Seruetus. Quid ergo impediet quominus Pater illud aduentitium quod Filio suo dedit, sibi quoque vsurpet? Ergo si non effectu, saltem potentia visibilis erit Pater, non minus quàm Filius. Nondum tamen liquet quomodò genitum ex Deo Ser-

monem intelligat Seruetus. In suis responsionibus simul ait, æternam se Verbi generationem credere. Id quale sit, videre operæpretium est. In Apologia ad Melancthonem, pag. 683, sic loquitur, Ab æterno fuit expressa iam in Deo voluntas generandi hunc Iesum verum Prophetam: ideo dicitur genita voluntas, sicut in te est genita voluntas faciendi quod facere incipis. Non solùm erat in Deo consilium & voluntas generandi, sed actus ipse generationis in creaturam extensus. Nam Deus ipse est actus æternus æternaliter agens in rem præsentem. Hîc palàm apparet generationem Serueto nihil aliud fuisse quàm Dei decretum, quo Filium sibi formare statuit in specie hominis. Ideò verè, & realiter alibi genitũ negat, pag. 680, Verbum, inquit, genitum erat personaliter, genita erat imago, genita idea, Deus ab æterno genitor speciei, vt ait liber Sapientiæ, forma huius hominis erat ab æterno genita in Deo, sine reali distinctione, generatio erat in Deo, ipsa generationis cogitatio simul & exhibitio. Generatio erat constitutio generationis, quæ ad generationem tendebat. Ore fatetur Verbum fuisse Deum, interea vmbratilem ideam nobis supponit: illam quidem dicit fuisse Dei hypostasin: sed quum definit fuisse generandi Filij cogitationem, nihil solidi relinquit in ipso Verbo, sed eius substantiam in carne locat. Nam & hoc illi significat exhibitio: quia scilicet Deus formam hominis protulit, quæ futuri Christi persona esset. Hoc modo Deum visibilem à mundi creatione cœpisse fingit. Nec longo circuitu opus est, personaliter genitum fuisse dicit. Atqui secundum ipsum, personę opponitur res ipsa, & veritas. Vnde sequitur non fuisse nisi figuratiuè genitum. Atqui huius rei dubitationem tollit, non alia ratione Deo Patris titulũ concedens nisi quia specie genuit. Hîc iam satis detecta est hominis impietas, quòd Verbi geniturã esse somniet externę formæ creationem, in qua homo Christus figuratiuè apparuit. Turpis etiam impudentia detegitur, quòd ex libro Sapientiæ testimonium detorquet. Inuehitur eius libri scriptor in homines vanos, & cæcos, qui vel Solem, vel Lunam, vel ignem, vel aquam, mundi opifices esse putarunt: quum vnus Deus formarum genitor illa omnia condiderit. Serueto autem species est æternus ille Sermo, quem Iohannes Deum semper fuisse asserit. Libro quinto de Trinitate, pagina 164, totum Verbi & Spiritus arcanum fuisse dicit fulgẽtem Christi gloriam, quia Deus erat Verbum & Spiritus, Verbum & Spiritum variè dispensans in corpus & animam. Dicat nunc centies Seruetus se Deum credere æternum Patrem Verbi: interea patet nihil aliud Verbum illi fuisse quàm dispensationẽ Diuinæ virtutis ad condendum Christi corpus & Spiritum. Dial. 1. pag. 208, sic loquitur, Naturaliter & volũtariè erat λόγος idealis ratio, & prolatio, relucentia Christi apud Deum, Spiritus Christi apud Deum. Omitto nunc quòd Spiritum cum Sermone confundit, cui distinctam hypostasin alibi coactus assignat. Satis fuerit monuisse lectores, λόγον, si Serueto creditur, nihil aliud fuisse quàm speculum, vel ideam quæ futurum hominem repræsentabat. Dialogo 2. pag. 249. postquam tres statuit dispensationis gradus in Christo, quorũ primus est Verbum apud Deum, secundus egressio in mundum, tertius regressio ad Patrem, continuò pòst definit qualiter fuerit Verbũ apud Deũ, nempe quòd esset relucẽtia in gloria illa apparęns, qua glorificandus erat Christus: sicuti paulo pòst, Christum fuisse docet primã Dei cogitationem. In summa, non alia secũdum Seruetum quærenda est Verbi vel substantia, vel æternitas, nisi quòd Deus ab æterno hominem formare proposuit. Huic prodigioso figmento nihil magis contrarium esse potest, quàm quod dicit Iohannes Sermonem semper fuisse apud Deum. Neque enim illic futuræ rei speciem designat, sed solidam hypostasin, quæ verè, & reipsa in Deo substiterit. Iam quia illi obieceram, noua illa Verbi fabrica, de qua nugatur, Deum fieri mutabilem: ingeniosè respondet non esse mutatum Deum, quum singulas creaturas patefecit: ideò quum Christus, caput omnium, patefactus est, non magis mutatum esse. Rursus quia obieceram, ob res creatas nihil Deo in se accidisse noui: hoc artificio se explicat, quòd Deus in ligno sit lignum, in lapide lapis, formam & substantiam lapidis veram in se habens. Nam hæc eius verba sunt Epistola 6, pagina 189. Quàm absurdè, imò prodigiosè Deum in lapide, lapidem esse dicat, in præsentia tractare supersedeo. Tantùm notent lectores, secundum Seruetum Verbo fuisse principium, quo extare cœpit, & in illa specie visibili, quam pingit, non aliam fuisse Dei hypostasin, quàm in lignis, & lapidibus. Dabunt veniam lectores, si absurditates tam impias & sacrilegas vehementius non exagito. Nullus enim esset finis: & eas digito notasse, instar plenæ refutationis erit. Cæterùm videmus vt non tantùm de Filij nomine disceptet Seruetus, sed contendat Sermonem non esse ex Deo genitum, nisi quatenus in Dei mente concepta, formata, & expressa erat sapiẽtia, figuratio Christi. Nam hæc eius verba sunt Epistola 1. pag. 578. Quibus mox subiicit relucentiam fuisse futuri Filij, quæ ad Filij generationem substantialiter tendebat. Atqui inde ego infero, nondum tunc fuisse substantiam, sed aliquam fuisse præparationem substantiæ. Alibi tanquam sui oblitus, aliam generationem ponit, Epistola septima pagina 594. In creaturis sunt reales omnes Dei actiones, in seipso Deus hac ratione ab æterno egit, & genuit quod apud se meditans constituit. Verbum princeps

ceps conſtituit, & Spiritum principem ſine realibus veſtris motibus: atque ita conſtituēs hominem Chriſtum genuit. Hic duplex fingitur generatio, quia Deus apud ſe meditans, Sermonem voluerit eſſe principem in gignendo Chriſto. Deinde, quod Chriſtum hominem Sermonis virtute genuerit. Et tamen nebulo vbique clamat duos à nobis induci Dei Filios, quia Sermonem, qui ab æterno genitus fuit, docemus hominem genitum fuiſſe arcana Spiritus virtute, & ideò in humana quoque natura eſſe Dei Filium. Epiſtola octaua ad priores ſuas phantaſias relabitur. Nam vt probet Sermonem fuiſſe relucentiam, quæ Chriſtum figurabat, quoſdam Scripturæ locos pluſquam inſulſè deprauat. Vocatur Filius primo ad Hebræos capite, Paternæ gloriæ ſplendor, & expreſſa imago ſubſtantiæ eius. Atqui his verbis apertè conuincitur Serueti error. Nam quum hypoſtaſin Filij à Paterna diſtinguat: ſequitur duas fuiſſe hypoſtaſes, vnde emanat realis diſtinctio, cui tãtopere infeſtus eſt Seruetus. Sequitur deinde apud Seruetum, quòd Sapientia Paulo vocetur tertio ad Epheſios cap. præfinitio ſeculorum, quam fecit Deus in Chriſto: & 1. cap. arcanum Chriſti. Atqui nihil clarius eſt, quàm Paulum reſpicere ad Euangelij prædicationem. Nam hoc ſublime myſterium erat, ſalutem Dei quæ à ſeculis gentibus abſcondita fuerat, repentè illis patefieri: impoſtor autem iſte ad ſuam ideam detorquet, in qua vult Chriſtum ſubſtitiſſe. Atque vt eludat quod de æterna Dei Sapientia diſſerit Solomo, mentem eius Pauli verbis exponi dicit 1. Corinth. 2, Chriſtum eſſe Sapientiam Dei præfinitã ante ſecula: quum Paulus diſertè Sapientiam illic vocet Euangelij doctrinam quæ nos perfectè in ſalutem erudit.

Nunc de Chriſti generatione tractemus. Chriſtum hominem verè Filium Dei eſſe aſſerit, quia ſubſtantialiter ex Deo genitus eſt, ex ſubſtantia Dei. Ad id probandum verba Angeli citat ex 1. cap. Lucæ, Quod ex te naſcetur ſanctum, verè erit Filius Dei, lib. 1. de Trinitate, pag. 9. Atqui impudens corruptor, omiſſis Angeli verbis alia ſupponit. Angelus enim vocandum eſſe Filium Dei affirmat qui ex Maria naſcetur. Verbo autem vocandi, manifeſtatio potius intelligi debet, quàm eſſentiæ principium. Modum quoque explicat Seruetus, quia Verbum Dei inſtar nubis virgini obumbrauit. Quid hoc eſt? diuinæ virtuti has partes aſſignat Angelus, vt virgini obumbret, ſignificans hoc admirabile Dei opificium fore, quòd virgo ſine virili congreſſu Filium Dei concipiet. Hoc Seruetus ad Verbum transfert quaſi Verbum dicatur factum caro, quia vim generandæ carnis in virginem infudit. Ille eſt vnus modus. Cæterùm, eodem libro, pagina 16, ita loquitur, Verbum Dei de cœlo deſcendens nunc in terra eſt caro Chriſti: caro Chriſti de cœlo eſt, de ſubſtantia Dei, & à Deo exiuit. Nunc Verbum non dicitur ab eo obumbraſſe virgini ad generãdum hominem, ſed quaſi mutata natura, caro eſſe: & tamen paulo pòſt, fortiter contendit alium eſſe Sermonē, quàm Filium, quia Sermo de Filio quaſi de re alia teſtatur, pagina 23. Neque ferenda eſt cauillatio, qua elabi conatus eſt, illic de voce in nube audita ſe loqui. Nam & ſimpliciter Sophiſtas vocat qui Sermonem eundem faciunt cum Filio: & locum Iohannis adducens, Tres ſunt qui dant teſtimonium in cœlo, Pater, Sermo, & Spiritus, & hi tres vnum ſunt: peruerſè, & impiè Sermonem à Filio ſeparat. Eodem pertinet quod habetur lib. 2. de Trinitate, pagina 85. Hic homo Ieſus eſſentialiter eſt Verbum illud per quod omnia facta ſunt, eius gratia prolatum eſt Verbum, & creatus mundus. Craſſam repugnantiam hîc omnes vident, quum eſſentialiter Verbum eſſe dicitur, in cuius fauorem Verbum prolatum eſt. Verùm proxima pagina prius illud ſuum delirium rurſus confirmat. Nam illud 1. ad Heb. cap. citans, Verbo Filij omnia ſuſtineri: Audis, inquit, omnia fieri eius Verbo, ne Verbum cum Filio metaphyſicè ſumas. Atqui perfidus impoſtor fraudulenter τὸ ῥῆμα in locum τοῦ λόγου ſubſtituit. Non enim illic de æterno illo Sermone, qui carne indutus eſt, agit Apoſtolus: ſed ῥῆμα vocat imperium, vel nutum Chriſti. Apertè quidem interea negat Seruetus Verbum eſſe Filium: Paulo pòſt tamen pag. 90, denuo in cõtrariam doctrinam abripitur, quòd Verbum fuerit olim perſonalis Filius. Si olim perſonalis, ergo nunc realis. Atque hîc expendant lectores quàm pulchrè ſecum ipſe conſentiat. In Apologia ad Melancthonem, pag. 694, verè nunc & realiter genitum eſſe Chriſtum hominem dicit, verè & realiter à Patre differre. Cur non etiam concedit realem fuiſſe ab æterno Filium? Quia tunc, inquit, ſolùm erat perſona futuri Filij. Atqui eodem loco dicit ſemper illum hominem fuiſſe in Deo, & hac ratione Patri fuiſſe coæternum: & conſubſtantialem, ſicuti priore pag. dixerat fuiſſe apud Patrem ab æterno in propria ſubſtantia, & forma hominis. Quid hoc eſt? Æternam hominis ſubſtantiã Chriſto tribuit Seruetus, dum cogitur ab æterno Patre diſcernere, & tamen reale quidquam in illa perſona fuiſſe negat. Quaſi verò ſubſtantia & forma ſpectrũ ſignificent, quod re ipſa nihil ſit. Adde quòd paulo pòſt ſubiicit illam Verbi ſubſtantiam fuiſſe huius hominis ſubſtantiã. Cur autem nunc eadem ſubſtantia realiter diſtincta eſt magis, quàm olim, niſi quia ita Serueto placet? Pag. 6?2, tertium principiũ ſumit, tã perſonæ ſimilitudine inter Verbum & hominem, quàm ſubſtantiali vnitate rite Verbũ illud dici hominem, & hominem hunc dici Verbum. Quàm turpiter ſecum pugnet, mox

patebit. Hæc in præſentia tenere ſufficiat, Si Verbum ſemper fuit homo ſubſtantialiter,& hic homo ſine controuerſia Serueto realis eſt Filius, non eſſe cauſam cur Verbum neget reipſa fuiſſe ſemper Filium. Pergamus in tractanda hominis generatione. Libro de Regeneratione ſuperna, verſu ſeptimo: ita loquitur, Chriſtus per Sermonem Dei ex Spiritu ſancto naturaliter genitus eſt,& nos per gratiam ipſius verè ſubſtantialiter. Quàm abſurdum ſit nos ex Deo gigni, nunc dicere ſuperſedeo. Hoc quidem aſſerit Seruetus, per Sermonem Dei genitum eſſe Chriſtum. Ne cõmentum, eius dicto affingere videar, ſit ipſe ſuus interpres. libr. enim de Trinit. 4. pag. 145, ita ſcribit, Verbum Dei, quod erat Chriſti ſemen, eius in ſe formalem rationem continebat, ac rerum omnium ſeminales vires. Si hoc reſpectu genitus eſt Chriſtus per Sermonem, ſequitur vitulos,& canes,& porcos non minus eſſe Dei filios: quia ſemen illud originale, nempe Sermo Dei, bruta animalia cum Chriſto omnia in ſe incluſa habebat. Hæc admiranda eſt analogia rerum omnium, quam celebrat pagina ſequenti, quòd Verbum Dei generationis Chriſti ſemen omnia generet. Subtilius poſtea philoſophatur, pagina 58, quòd in Chriſto tria ſint ſuperiora elementa de ſubſtantia Patris: ſicut paternum noſtrum ſemen eſt aqueum, aereo & igneo ſpiritu plenum, ita nubes oraculi Dei velut aquea, aerea, & ignea fuit ros naturalis geniture Chriſti. Videmus ex qua materia Chriſtum ſuum conflet. Nam primùm Dei eſſentiam componit ex elemẽtis. Deinde hanc mixturam transfert in Chriſti corpus. Lib. 5. pagina 165, commentum ſuum proſequitur, niſi quòd prorſus contrarias ſententias permiſcet. Secundum vnum modum, inquit, eſt Verbum in carne, ſecundum alium eſt Spiritus in anima: ſecundum vtrunque ſemper lux ſubſtantialiter. Sicut Deus erat Verbum Spiritus,& lux in nube: ita nũc eſt Verbum Spiritus, & lux in Chriſto. Ex his verbis ſequitur, Chriſtum nunc eſſe Verbum, & Spiritum, ſicuti Verbum ſemper fuit Deus. Hoc dictum concilient Serueti diſcipuli cum altero quod proximè ſequitur, & quod iam aliunde citaui, Verbum Dei fuiſſe rorem geniture. Nam ita concedant neceſſe eſt, Deum rorem fuiſſe geniture Verbi. Cæterùm alibi dicit, pag. 197, ipſum Dei Verbum cum hominis ſubſtantia vnum eſſe ſubſtantialiter in Chriſto corpus. Si Verbum ſit corpus ſubſtantiale, cur tantùm ros geniture, cẽſebitur, & non potius quod genitum eſt? Verùm alibi ſuam nequitiam detegit. Nã & apertè Dialogo 2, pagina 263, dicit, Verbo transformatã fuiſſe humanam materiam in Deum. Et pag. 266, dicit Verbum, carnem eſſe factum, quatenus erat hominis idea, ſeu perſona, & præfiguratio. Quod ſi admittitur, euerſum erit principum fidei, Verbum in carne apparuiſſe, quia carnem noſtrã induit. Ac, ſi Deo placet, illic profitetur ſe penitus myſterium illud exponere de Verbo in carne manifeſtato. Atqui videmus nihil aliud tradi, quàm prodiiſſe hominẽ Chriſtum, quem Deus mente cõceperat. Fatetur quidem alibi, contineri in Chriſto diuinam,& humanam naturam, pag. 268. Sed mox quod bene dictum videri poterat, peruertit, dicens, lucem creatam & increatam in Chriſto vnam eſſe lucem. Tollitur enim omnis diſtinctio, non tantùm permixtis naturis, ſed in vnam redactis. Mox etiam addit, ex tota mũdi anima,& anima humana conſiſtere in Chriſto vnam ſubſtantialem animam. Tandem pag. ſequenti concludit, Subſtãtiam Verbi & carnis vnã eſſe ſubſtantiam,& Deum eſſe in carne manifeſtatũ, quia caro Chriſti eſt Deo ὁμόουσιος. Vbi iam reperientur naturæ duæ, ſi in carne Chriſti par & eadem eſt, quę in Verbo Deitas? Neq; ambagibus locus eſt: quia Epiſtola 6. pag. 590, negat incarnatione mutatum eſſe Verbum, ſed carnẽ quam aſſumpſit, in verbũ eſſe tranſformatam. Item lib. 4. de Trinit. humanã naturam in Chriſto vnum eſſe cum diuina, & humanam olim tranſmutari, eadem ſemper diuina manente. Certè qui nõ tantùm duo in vnum coaleſcere docet, ſed ſimpliciter affirmat ex duobus quæ videntur alterũ idem eſſe cum altero, nõ iã duas naturas relinquit. Rurſus in Apologia, pag. 697, eius verba ſunt, Quodammodo facta eſt Verbi in carnẽ conuerſio,& perſonæ tranſlatio, vt huic perſonæ carnis nunc tribuantur omnia, ſicut virga eſt in ſerpentẽ formaliter conuerſa, manẽte Verbi ſubſtantiam. Eadem huius corporis Deitas erat antea Verbi Deitas. Certè non obſcurè blatterãs carnẽ nũc eſſe, qui olim Sermo fuit, alteram ex duabus naturã neceſſariò deſtruit. Si Chriſti humanitas eſt Verbi in carnẽ conuerſio, neceſſe eſt à carne abſorberi Verbum, vt vna tantùm natura maneat. Et tamen miror quid ſibi cum iſta tranſſubſtãtiatione velit Seruetus, cui alibi caro Chriſti vocatur caro Verbi,& Dei exiſtentiam habens ęternam, dialogo ſecũdo, pag. 270. Hæc qua potui breuitate præfari viſum eſt, vnde cognoſcerent lectores, quàm ingenuè contra me inſurgat, quia dixerã eum in voce Filij cauillari, dum omnes controuerſias ad vnum hoc caput reſtringit, quòd Chriſtus homo ſit Filius Dei.

Nunc ſigillatim perſtringam quæ refutationis prætextu appoſuit, ſaltem quæ ad cauſam facient. Bis accuſat me mẽdacij, quia dixeram eum negare Sermonẽ, qui carnem noſtram induit, olim quidquam fuiſſe,& ex Patre ante ſecula genitum. Atqui bona fide refero quid ſentire ſe oſtendat. Nam aut Verbo ſua fuit hypoſtaſis à Patre diſtincta, aut nihil fuit Verbum. Prius negari à Serueto iam planè oſtenſum eſt. Itaque illi iniuriam in ſecũdo non facio. Quòd autem ante ſecula genitum neget, tum ex ſuperioribus liquere arbitror:

tror: tum nihil aliud contendit lib.1.de Trinitate,& Epistol.1.2.3.Et quid aliud sibi volunt eius verba lib.4.de Trinit.pag.150? Cogitatio Dei erat Filij generatio,non erat tunc realis filius à Patre distinctus, sed naturalis scientia Dei, vt speculo naturalis est rei propositæ relucentia. Videmus vt genitum Sermonē non concedat,nisi carnis intuitu. Quibus consentit alter locus, pagina 205, Quòd Deus ratione sua æterna corporalem, & visibilem Filium sibi decernens, talis speciei substantia seipsum visibilem præbuerit per Sermonem,in quo erat Spiritus. Hoc si recipitur, quid erit Verbi generatio, nisi destinatio futuri hominis? Sicuti dialogo secundo,pag.259,Spe quadam,aut seminis præparatione Christum tempore Legis vocatum fuisse Filium contendit.Deinde magis se implicat dicens, Sicut generantia omnia prius semen in se continent,quàm ad fœtum emittant: ita fuit in Deo semen Verbi,priusquam in Maria generaretur. Hîc quoque palàm asserit nō fuisse emissum à Deo semē ad generandum, donec formatus est in vtero Virginis Christus. Neque tamen nego quin alibi secum pugnans, ad nos propius accedat,sicuti in Apologia, pagina 705, Modo (inquit) eodem,quo nunc est Deus Pater hominis,ab æterno erat Pater Verbi viuentis, sapientiæ subsistentis,virtutis suæ,& figuræ.Modo eodem quo nunc est homo filius, erat ab æterno Verbum Filius.Si ingenua esset hæc confessio, inde nobis emergeret realis Verbi generatio ante secula. Nam si eodē modo Verbum semper fuit Filius sicut homo nunc Filius dicitur, cur nō agnoscet Seruetus Deum reipsa fuisse æternum Patrem, & non figuratiuè?Atqui Epistola tertia hoc prorsus repudiat. Et in fine sextæ Epistolæ sic loquitur, In omni generatione quod à patre solo prodit, non per se dicitur filius,sed per matrem. Vnde igitur vos tantam Filij separati in Diuina generatione deformitatem somniatis? Quam matrem ante secula Verbo fabricabit Seruetus, vt illum Filium efficiat? Videmus ergo abreptitij instar transuersum ferri. Et illo, quem prius citaui loco, modo paritatem,quam statuere visus fuerat, statim euertit dicēs, Genuit ab æterno Pater Filiū hunc ineffabili Sapientiæ cogitatione,præparatione,&c. Magis etiamnum ieiunè in Apologia, pag.685, Deus inquit, Pater est Verbi, Pater Spiritus sancti,Pater Spirituum,luminum, & gratiarum. Multæ sunt in eo paternitates & & generationes. Genitas in Deo duas voluntates concedimus, ac etiam creatas,sicut Sapientia creata dicitur non realiter,sed personaliter.Primùm si Serueto creditur,inter generare & creare nullum erit discrimen. Ita,vt Verbi genitura nobis constet, extra Deum exire necesse erit, vel Deus ipse creatura in seipso fiet. Deinde realis negatur generatio, hoc est,quę verè,& reipsa tunc fuerit. Tādem innumerum filiorum examē Deo affingitur. Neque enim secus Deum Verbi Patrem vocari asserit, quàm omnium suorū donorum. Ita peribit mutua inter Patrem & Filium relatio. Eat nunc Seruetus, & de filio homine magnificè loquatur,quum incorporeę donorum omnium turbæ nunc eum permisceat. Quare fixum illud manet,in quo me Seruetus mentiri arguit,Negari ab illo Sermonem Dei ante secula fuisse genitum. Quia dixerā proscindi ab eo pios omnes, qui æternum Dei Filium confessi sunt, tergiuersatur se quoque idem fateri,modò intelligatur personalis Filius. Quasi verò de figura,vel speculo rei futuræ, & non potius de vera generatione pugnetur. Tametsi enim personæ substantiam affingit Seruetus, hac tamen voce vmbratilem, vel figuratiuum Filium designat. Et in morte eius apparuit quid sentiret,quādo hæc loquendi forma nunquam ex ore eius exprimi potuit, vt æternū Dei Filium inuocaret. Exprobrat quòd hominem Christū non credamus esse Dei Filium: & tamen citatur ex Institutione locus,vbi disertè hoc affirmo.Et quid vnum locum citare attinet,quum lucubrationes nostræ omnes clarè id resonent? Tantùm exceptio illa à nobis additur,nō humanæ naturæ intuitu Filium cēseri:hoc verò pertinaciter vrget Seruetus, quia caro Deus est,ac Deitas,ipsam quoque esse Dei Filium. Calumniā, qua nos grauauit de Filio cōnotatiuo,ita tuetur, quia Filium dicimus hominē ob vnitas in vnā personam duas naturas:non autem naturaliter Filium esse concedimus. Hic quoque deprehēsa tenetur sacrilega impietas: naturaliter hominem esse asserit Dei Filium, nempe quia seminis defluxu,non secus ac vitulus ex tauro, Christi caro formata sit: ita nec homo erit,nec Deus Christus, sed Deitas in carnem conuersa. Atque hæc ratio est cur tātopere ipsum vrat hypostatica vnio, qua duas naturas in vnam personam distinctè,non autem confusè in vnam substantiam coaluisse dicimus. Quanquam Seruetus quid sibi velit hypostatica vnio, nunquam intellexit. Nam in Apologia,pag.695,efficax se contra nos colligere argumentum putat, quum dicit Spiritum sanctum fore hominem, quia Christo homini vnitus est: & similiter Patrē, quia Filio vnitus est. Atqui nemo vnquam præter eum somniauit hypostaticè Spiritum Christo vnitum esse. Christum non ideò solùm sibi Filium esse dicit. quia cœlestis sit eius caro. Quid ergo melius affert, aut probabilius?nempe quia eius exemplar in archetypo Verbi fuerit. Atqui si eius phātasmata recipimus, hoc idem non modò ad brutas pecudes,sed etiam ad metalla,& lapides patebit. En quàm fœliciter causam suam subleuet. Quòd autem ex tribus increatis elementis compositam esse fingat Christi carnem,paulo antè ostendimus. Quòd nullum certamen esse dixi quin Filij nomen quoties in Euāgeliis

occurrit, in Christum hominem competat, perfidè me agere criminatur. Sed nimis ridicula est eius insultatio. Quis enim negat ex quo hominis naturam assumpsit Sermo Dei, esse hominem filium? Nec verò aliter Euanlistæ de ipso loqui poterant. Conuenit igitur Filij nomen homini Christo: sed non pro imaginatione Serueti, qui hominis substantiam Verbi Deitatem esse clamat. Citatus à me fuerat Iohannis locus, quòd semper apud Deum fuerit Sermo. Pulchrè se elapsum putat, quum me non intelligere dicit quid propriè sit sermo: quia scilicet eius commentum de cogitatione creandi Filij non amplector: sed intelligo Sapientiæ hypostasin sic in Deo residentem, vt vna sit Dei essentia, distinctæ personæ. Ac personam quidem Seruetus verbo concedit, sed lusoriè, quemadmodum dixi. Excipit se propriissimè accipere, me verò abuti: sed quænam illa est proprietas? Nempe quòd persona formam, vel speciem denotet. Ipse verò Christi hominis vultum semper in in Deo apparuisse dicit. Nobis verò, dum Patrem reputamus rerum omnium fontem, ac principium, gloriæ eius fulgor satis illustris est persona. In Sapientia etiam, aut Verbo affulget lux admirabilis, quæ Patrem repræsentat. Nec essentialis Dei virtus in Spiritu sancto informis est, sed personam quoq; suam habet. Ita fit, vt in Dei essentia piis mẽtibus affulgeant tres personæ. Ac verum esse illud Gregorij Nazianzeni comprobat fidei experientia, non posse concipi Deum vnum, quin tres fulgores continuò nos circundent. Verùm Serueto nulla est Dei forma, nisi quæ oculis carneis apparet. Quòd se substãtialem in Verbo relucentiam posuisse excusat, nugatorium est. Nam alibi irradiatio tanquam in speculo vocatur. Deus, inquit pag. 729, æternè cogitans, externéque proferens, velut œconomus Sapientiam acquisiuit, & prudenter adinuenit. Quænam autem illa fuit cogitatio? nempe, vt Epistola sexta definit, pag. 591. quòd naturalis erat in Deo sciẽtia, vt in speculo relucentia substantialiter, & primariò Christum continens, quæ in Christo dicitur εἶδος. Et paulò pòst concludit ideam, vel sermonem non posse dici, quin alterius rei sit relucentia: ideóque gloriam Christi hominis fuisse, quæ ab initio in Deo fulgebat. Sic etiam lib. de Trinitate 3, pag. 96, gloriam, quam Christus Ioannis 17 testatur se habuisse semper apud Patrem, Deitati eripit, ac in hominem transfert. Cogita, inquit, quòd non Deitas, sed homo ipse petit glorificari. Ergo homo ipse erat gloriosus. Vbi nunc extabit illa substantia, vel vnde nobis prodibit? Contendit enim Seruetus imaginari in Deo laruam, quicunque mentis oculos in Verbum dirigunt: quia gloria, cuius meminit Christus, nonnisi visibilis & corporei Verbi fuerit. Sed quibus, obsecro, illam Pater visendam exhibuit ante mundum conditum? imò qualis tunc potuit esse relucentia, Verbo nondum fabricato, cuius origo ad mundi creationẽ à Serueto restringitur? Nam pag. 704. existentiam Verbi ex eo deducit, quòd dixit Deus, Fiat lux. Deinde, si quis requirat quomodo extiterit, ad spectrum illud ex increatis elementis compositum, Serueto duce, venire oportet. Nam id continet eius responsio, quòd Sapientia sit persona Christi, quòd Filius non sit Paternæ hypostaseos imago, nisi quatenus homo est. Paulo pòst verò aut versipellis eius malitia, aut phrenetica illusio se prodit. Dixeram fieri non posse quin Filiũ æternum agnoscant, quibus Deus æternus censetur Pater: subscribit ipse. Verùm si id facit ex animo, cur inter vltimos spiritus idẽ facere abnuit? Quanquam nihil opus est coniecturis, quũ sibi subterfugia omnia præcluserit. Nam Epistola tertia, leuissimam hanc esse rationem dicit ad tale monstrum inducendum. Paulo pòst secum ipse diffidens duo axiomata subiungit. Dicebat Deus olim se fore Patrem, & nos fore Filios, tunc in vmbra, nunc in veritate: Deus Pater erat personaliter, sicut in eo persona erat Filij: erat Pater realiter ratione ipsius hominis Christi æternaliter ab eo geniti, acsi tu ab æterno spirasse ad prolem aliquam, & mulier eam nunc pareret. Hinc dicitur Christus secundum spiritum esse Filius Dei, genitus. Primùm detrahit impius latrator sanctis Patribus, qui sub Lege vixerunt, filiorum honorem: quum vbique in Scriptura Deum præsenti fiducia Patrem inuocent. Nam apud Isaiam non dicunt, Tu olim nouo populo eris Pater: sed iam tunc sibi fuisse Patrem gloriantur. Et quum Deus Ephraim primogenitum suum nominat, vmbram rei futuræ quoad fideles ipsos, minimè obtendit, sed præsentem adoptionem commendat. In secundo membro fatetur Deum realem iam tunc fuisse Patrẽ, hominis Christi intuitu. Quomodo hæc cõuenient, Deum sub Lege, non veritate, sed in vmbra duntaxat pollicitum fuisse quòd futurus esset Pater: & tamen iam tunc realem fuisse Patrẽ? Nihil in Serueti verbis muto. Quare perspiciunt lectores, an illi sani, & sobrij spiritus gutta fuerit. Vt tamen venia antilogiæ detur, nondum elapsus est Seruetus. Nam si tunc realis erat totius Ecclesiæ filiatio, realem quoque vnigeniti Sermonis fuisse oportet, in quo prior illa fundata erat. Exhibitus nondum erat in carne Christus, fateor: sed æterna Verbi generatio à carne non pendebat: quemadmodum delirat Seruetus, pruritum nescio quem Deo affingens, donec Virginem nactus est qua fœtum ex eo conciperet: quemadmodum siquis hominum muliere priuatus ad generationem adspiret. Quia præcisè negauerat, vel vnum in Scriptura esse locum vbi Filij Dei nomen ponatur, nisi de Christo homine: ne sibi nimium placeret, locum adduxi ex Prouerbiis, vbi

Solomon

Solomon nomen Filij Dei ineffabile esse ait. Mentiri me clamat Seruetus, quia de futuro Christo sit prophetia. Atqui eodem colore diceret alius hæreticus, de futuro Deo agi. Vno contextu, & absque vlla diuersitatis nota, Solomon Deum & eius Filium celebrat. Vtriusque nomen immensæ gloriæ esse testatur, vt exprimi hominum lingua nequeat. Hæc simplicitas Serueto mendacium est: quia illi placet in futurum tempus trahere, quod in præsenti Solomo affirmat. Quasi impuri hominis libidinem instar summi decreti haberi necesse sit. Deinde insultat, quia vnum duntaxat locum protulerim. Quasi verò ad coarguendam eius superbiam non sufficiat vnus locus. Vnum locũ ostẽde, inquit, ad Melancthonem: non poteris. Ostensus est vnus. Inopiam nostram subsannat. Et tamen præfatus eram, me in eo loco non insistere: sed obiter attingere, vt Serueto ansam de voce rixandi præciderem.

Nunc ad veterum testimonia venio: vel quæ ab ipso nequiter corrupta demonstrauimus, vel quæ à nobis adducta diluere conatur. Hoc in genere tenendum est, quod facilè singulis locis perspicient lectores, Seruetum de nihilo fucum facere, dum hoc principium arripit, Visibile fuisse ab initio Dei Verbum: & Christum hominem fuisse ex tribus increatis elementis compositum, quia Dei Verbum sub hominis specie apparuit. Hoc posterius absque controuersia receptum fuit inter veteres. Nugari me dicit Seruetus, quum rem omnibus tritam refero. Nam Athanasius, Basilius, Chrysostomus, Cyrillus, Hilarius, Ambrosius, Hieronymus, Augustinus, & alij, quos Seruetus Sophistas nominat, subinde hoc inculcant. Nec tantùm inter Sorbonicos vsu hoc receptum est, sed ad Canonistas vsque peruenit. Quare hic perpetuus fuit omnium ætatum consensus, Filium Dei principem inter Angelos sub hominis forma apparuisse sanctis Patribus. Quasi verò Irenæus, & Tertullianus quicquam à reliquis diuersum tradant: eorum testimonio probare nititur Seruetus iam tunc fuisse aliquod Christo corpus, in quo visibilis esset Dei substantia, & Verbum eius sine corpore creato visibile. Si obseruent lectores in quo hallucinetur Seruetus, nobis non erit longa, nec flexuosa disceptatio. Visibile fuisse Dei Filium in forma hominis dicunt Irenæus & Tertullianus. Assentior, imò concinunt vno ore omniũ ętatum Gręci & Latini scriptores. Inde colligit Seruetus, Visibilem igitur fuisse Verbi Dei substantiam, & eandem fuisse futuri hominis Christi. Nulla autem syllaba apud Irenæum & Tertullianum reperietur, quæ ad hoc commentum accedat. Quin potius aduentitium fuisse corpus sentiunt, sub quo se patefecit Dei Filius. Ita ad primũ locum Tertulliani prõpta est responsio, Deitatem substitisse in hominis forma, quã tunc assumpsit Sermo Dei, modò simul teneamus ascititiũ fuisse corpus illud, in quo visibilem se præbuit. Secundi loci non absimilis est solutio: visum fuisse concedimus Dei Filium, sed dispensatione, non sua natura. Ex opposito insurgit Seruetus, in hoc à Patre differre Sermonem, quia visibilis est. Atqui memoria repetere debuerat quod prius ex eius Apologia citaui, Verbum sua natura non minus inuisibile esse, quàm Deum. Vnde sequitur aduentitium fuisse speciem vel formam, in qua videri potuit. Iterum excipit Seruetus proprium esse Sermonis repræsentare. Vt hoc fatear, an repræsentatio ad solos oculos pertinet? Sermo hominis dicitur mẽtis character: an quia in oculos incurrit, & humana forma spectandum se præbet? Si ne humano quidem sermoni conuenit tam crassa repræsentatio, quanto magis à diuino talis crassities abhorret? Adde quòd passim Tertullianus Filium Dei verè, semper, & reipsa fuisse prædicat. Seruetus nulla ratione fretus nonnisi personalem admittit. Quòd ad tertium locum spectat, stultè sibi plaudit Seruetus; quia confessus fuerim formam & effigiem carnis in Verbo substitisse. Nam hæc loquendi forma vt rationi consentanea non est, mihi nunquam excidit. Deinde, vt demus effigiem carnis Verbo fuisse circundatam, nihil hoc Serueto suffragatur, qui corpus diuinam Verbi hypostasin fuisse somniat. Nam etsi fatemur verum fuisse corpus, quod sub Lege induit Filius Dei, non tamen ideò concedimus hominem fuisse factum: nihilo scilicet magis, quàm Spiritum sanctum fuisse columbam, dum sub columbæ specie apparuit. Hinc tanta audacia me contra mentem Tertulliani mentiri clamat Seruetus: quia cum ipso non imaginor formatum ex Deo corpus, quod neque Deus esset, neque homo, sed vtriusque speculum. Nec longa refutatione indiget quartus locus, nisi fortè in abstergendis Serueti sputis satagere libeat. Hypostasin Patris in Filio relucere dicit Tertullianus. De hac re frustra Seruetus litem mouet: nisi quia corporeę, & increatæ formæ speculatio eius mentem occupat. Fatetur interim Christi personam fuisse in Patre. Quomodo hoc? Scio quid velit, in Dei scilicet essentia fuisse ideam, quæ simul cum luce prodiit: Tertullianus verò longè aliter. Postquam enim Filiũ dixit Patris esse personam, vicissim personam in Patre locat, quæ referat Filium. A quo non minus, quàm ab omnium suorum dogmatum ruina Seruetus abhorret. De quinto loco breuiter respondeo. Exultat quasi victor Seruetus, quia doceat Tertullianus Filium Dei visibili, & corporali substantia fuisse præditum. Atqui id nostræ doctrinæ minimè repugnat: modò notetur assumptam ad tempus fuisse substantiam hanc à Filio Dei, vbi & quoties ita ferebat dispensationis ratio. Moysi in rubo ardenti loquutus est Dei

Filius ſub hominis ſpecie. Effigiem illam libenter ſubſtantialem fuiſſe concedo, non inane ſpectrum. At verò Seruetus ad corpus ſuum increatum rapitur, cui Sermonis nomen imponit. Rurſus Filium Dei, quem Tertullianus præſentem illic inducit, vult eſſe Filij nondum geniti figuram. Quia de formali diſpoſitione alibi opportunior erat tractandi locus, pauliſper diſtuleram. Atqui Seruetus hîc me vrget, ac diſſimulandum eſſe negat. Quinetiam ſcurriliter iocatur, victum me fugere. Scilicet quaſi me aliqua violenta neceſſitas ad fugiendum compulerit. Quid ſibi velit diſpoſitio formalis, attingere non audeo: quum tamen docendi genus, quod tenemus, hæc loquutio optimè confirmet. Primùm, diſpoſitio naturæ opponitur. Deinde, forma eſſentiæ. Nam quod in naturam Dei propriè non cadit, ad diſpoſitionem refertur: quia ſcilicet Deus, vt ſe nobis accommodet, ex immenſa ſua, & incomprehenſibili altitudine quodammodo deſcendit. Formalis autem vocatur diſpoſitio, quæ tãtùm ad ſenſum noſtrum relata nihil derogat eſſentiæ Dei, nec quicquam in ea variat. Quare non ſine pudore repeto tam ſecuram nebulonis proteruiã. In ſexto loco nihil proficit, iuſtam reprehenſionem conuitiis obruere tentans. Legantur Tertulliani verba: patebit Seruetum perfidè ſupponere, quæ ſancto viro nunquam in mentem venerunt. Fœdior etiamnum impudentia ſe prodit, dum ſuæ falſitati applaudens, exclamat, O verba aurea. Quòd deprehenſus, tam conuictum crimen purgare non nititur, danda eſt venia. quid enim faceret? Sed quòd flagitium ſuum ſaltem tacẽdo non præterit, pluſquam ferrea eſt durities. De ſeptimo loco ſic habeant lectores. Primùm, ex ſcriptoris lectione cognoſci poſſe quod à me dictum eſt, non verè, nec ingenuè à Serueto citata fuiſſe eius verba. Deinde & alterum illud elicere promptum erit, oppugnari illic Serueti delirium, quum docet Sermonem videri nõ poſſe. Si enim res erat, ſequitur realiter à Patre fuiſſe diſtinctũ. In fabrica viſibili, aut corporali non multum laboro: quia his verbis ſimpliciter aſcititiã formam commẽdat, in qua filium ſuum Deus patefecit.

Porrò, nimis ridiculè cauillatur, me digredi, ne reſpondeam, dum ſyllabam vnam à meipſo non proferens, eum perpetuò eiuſdem loci cõtextu vrgeo. Propriam Filio Dei ſubſtantiam tribuit Tertullianus. Annuere quidem Seruetus ſe fingit. Sed quo ſenſu? quia ſcilicet corpus ſit increatum, aut Verbum viſibile, neque Deus, neque homo. Mẽs verò Tertulliani longè diuerſa, cui Sermo Dei idem eſt qui Filius: & aſſeritur non eſſe res inanis, & propriam formam habere dicitur à Patre diſtinctam. Ad perſonalem ſuum Filium ſi reuoluitur Seruetus, palàm Tertullianus reclamat, nomen Filij propriè illi vendicans, & ideò defendens à Patre ſecundum eſſe, quia Filium agnoſcit. Excipit Seruetus, diſpoſitione ſecundum eſſe. Atqui tale cauillum verba non ferunt, vbi Tertullianus Filij hypoſtaſin intus, & in ſua natura à Patre diſtinguit, non autem in ſolo hominum ſenſu. Realiter verò diſtingui à Patre, quid negare iuuat? Nihil tale, inquit Seruetus, auditum fuit. Quid autem eſt realiter diſtingui, niſi quum res aliqua ſeorſum eſſe aſſeritur? Diſertè exprimit Tertullianus Sermonem eſſe rem non vacuam. An inter res duas nullum erit reale diſcrimen? Subiicit Tertullianus duas res eſſe, Deum, & eius Sermonem. Quomodo rem vnam ab altera diſtingui vult Seruetus, niſi realiter? Sed hoc perinde tranſmittit, acſi nihil ſonaret nomen rei. Colorem etiam inducit, quòd Pater alius ſit à Filio tanquam inuiſibilis à viſibili. Atqui hoc modo non conueniet ſimilitudo quæ apud Tertullianum ſequitur, nempe vt ſol & radius duæ ſunt formæ. Sed alias latebras quærit Seruetus: quia Tertullianus apertiſſimè alibi diſtinctionem tollat inter Spiritum & Sermonem. Etſi autem durius Tertullianum loqui fateor, nihil tamen minus illi propoſitum fuiſſe certum eſt, quàm confundere quæ alibi paſſim diſcernit. Dum in hanc partem incumbit pius doctor vt Filio ſubſtantiam aſſerat à Patre diſtinctam: ac ſimiliter rem ſubſtantiuam, oſtendat eſſe Spiritum: de mutua inter Sermonem ipſum, & Spiritum relatione non laborat, quin potius hæc duo vnum eſſe dicit. Senſus tamen ſimplex eſt, infuſa Spiritus virtute in virginem. Verbum carne fuiſſe indutum. Ideò paulo pòſt ſubiici, res illas collatas fuiſſe in virginem. Vnde elicitur aliqua ſaltem diſtinctio. De octauo loco reſponſio, quam dedi, ſanis lectoribus ſufficiet. Quum Angeli humanis corporibus veſtiti olim fuerint, inde colligit Tertullianus Filium Dei non minus potuiſſe hominis carnem induere. Ergo Filius Dei eſt Sermo ſpiritualis, & inuiſibilis eſſentię, qui carne indutus formam viſibilem aſſumpſit. Quòd excipit Seruetus, olim verè habuiſſe humanam formam, nihil ad rẽ facit. Habuerit ſanè quoties ita placuit, quum tamen dicitur carnem induiſſe, ſeparatim extra carnẽ Filius Dei eſſe aſſeritur. Adhæc, quum aliunde corpus ſumpſerint Angeli, ſi idem factum eſt in Chriſto, ſequitur hominis ſubſtantiam à Verbi ſubſtantia differre. Seruetus verò eandem eſſe contendit: quia ſecũdum eius figmenta Verbum in carnem conuerſum eſt, & caro Chriſti ipſa eſt Deitas. Ne iuguletur Seruetus, ad ſuum Simonem magum confugit. Cæterùm, cur mihi probrum hoc aſpergat, ſuo loco dicetur, vbi etiam facile à me diſcutiam. Nonus & decimus locus noua expoſitione opus non habent. Nec moror, quòd me in re aperta oculos claudere queratur Seruetus. Vellet ſcilicet ſuum Verbum viſibile ſibi concedi. Atqui Tertullianus prorſus in diuerſum ſco-

ſcopum collimat. In vndecimo loco an mentitus ſim, ſicuti mihi exprobrat Seruetus, iudicium ex codice fieri volo. Certè reperient lectores, ex profeſſo illic oppugnari quod nobis Seruetus obtrudit delirium. Duodecimum locum ipſe ſibi extortum videns, aliò tranſuolat: quòd idem ſint Sermo, & Spiritus Tertulliano: quod paulo antè refutaui. Idem ſint etiam Sapientia & Spiritus: quaſi Tertullianus non variè nomen Sapientiæ vſurpet. Nam disertè Sapientiæ hypoſtaſin ſubeſſe negat, ſed accidens eſſe dicit. An verò realis diſtinctio nunquam ab eo ſcriptore agnita fuerit, qui plus centies pronuntiat res eſſe diſtinctas: lectoribus iudicandum relinquo. Sophiſma de quo in locum decimumtertium mihi inuidiam facere tentat, nullũ eſt. Chriſtum hominis epitheton non ego ſolùm eſſe dico, ſed res ipſa clamat. Filij nomen ad Deitatem referri, alibi docuimus. Sed hoc nõ obſtat quominus verè ſit Filius Dei homo Chriſtus, ob perſonæ vnitatem. Querimonia Serueti in locum decimumquartum, vno verbo ſoluitur. Nam quòd ſibi impudenter imponi dicit, ad verbum libro 4. de Regeneratione poſuit, vt ſuo loco dictum eſt, & iterum alibi repetã. De loco decimoquinto non eſt quòd rixemur. Volumen inſpiciant lectores, nihil occurret quale finxit Seruetus: ſed quod ipſe nullo authore conceperat, Tertulliani ſuffragio videri vult probatum.

Ea eſt locorum, quos ex Tertulliano citauimus, perſpicuitas, quæ nullo artificio eludi queat: tantum abeſt vt inani Serueti garritu lucem ſuam amittant. Perfecta Verbi natiuitas in mundi creatione ab illo ſcriptore aſſeritur: Serueto nulla eſt generatio Verbi, niſi in figura, ad futurum ſcilicet hominem reſpiciens. Neque tamen mouetur, quum audit Sermonem abſque carne perfectè ex Deo eſſe natum. Quinetiam obiicit ſententiam hãc mihi aduerſam eſſe: quia ſcilicet non æterna ponitur natiuitas, ſed initiũ illi datur. Quaſi verò difficilis ſit ſolutio: Tertullianus enim perfectè natum eſſe Sermonem aſſerit, qui antè arcano modo genitus erat: ſicuti Paulus Chriſtum genitum fuiſſe dicit, quum cœleſti potentia declaratus fuit Dei Filius. Senſus eſt igitur, Sermonem, qui occultus latebat apud Deum, effectu ipſo tunc palàm emerſiſſe. Quo nihil ad fidei noſtræ confirmationem aptius dici potuit. Affirmat Tertullianus Patrem à Filio ſemper fuiſſe diſtinctum: quia relatiuè inter ſe habet. Hîc laruam ſuam opponens Seruetus, mutuam relationem Patris & Filij delere ſe putat. Dicit Tertullianus Sermonem Dei ab initio fuiſſe Filium. Cauillatur Seruetus perſonaliter hoc debere intelligi: quaſi Sermonem in locum rei ſubſtituere liceat, quoties ita viſum eſt. Negat Tertullianus Sermonem cum Patre eundem eſſe à quo prodiit: ſed inde colligit eſſe aliũ. Ridet Seruetus, quòd his verbis doceam realiter diſtingui. Dicit Tertullianus vnamquanque perſonam in ſua proprietate conſtitui, quoties Pater ad Filium loquens, vel ad Spiritum ſanctum inducitur. Seruetus prophetias eſſe cauſatur de futuro homine. Quaſi non mutua illic notetur relatio inter tres perſonas. Et quomodo hoc tam facilè deuorat Seruetus, qui perſonam vocari non patitur, niſi viſibilem Verbi ſpeciem, quæ ſecundum ipſum futuri hominis erat hypoſtaſis? Multis locis atrociter me vexat: quia Patri aſſignẽ ſuam perſonam. Tertulliano aliud negat notari perſonæ voce, quàm vultũ increatum, vel ideam futuri hominis. Locum hunc tam apertum ſecurè tranſilit de tribus diſtinctis perſonis. Tertullianus Filium docet eũdem eſſe viſibilem, & inuiſibilẽ. Hoc in Praxeam reiicit Seruetus, & me nihil intelligere pronuntiat. Atqui Tertullianus poſtquam ab aduerſa parte obiecit Filium fuiſſe inuiſibilẽ, quia inuiſibilis fuit Pater in Filij nomine, ex ſuo ſenſu deinde reſpondet in eum quem retuli modum. Interea Seruetus ſuum de Verbo viſibili phantaſma, oraculi vice nobis obtrudit. Tertullianus disertè alium fuiſſe pronũtiat à Patre, qui ab initio fuit apud Patrem; licet Deus Sermo fuerit, fuiſſe tamen Deum; non quatenus erat Pater, ſed quatenus Filius. Serueto non iſta eſt realis diſtinctio, ſed diſpoſitio qualem ſomniat. Et certè fateor diſpoſitionis nomen illic haberi, ſed pro eſſentiæ modo, ne diſtinctio inter perſonas eſſentiæ vnitatem laceret. Sed quid ſibi vult iſta peruicacia? nolle diſtingui verè, & reipſa, qui duo clarè vocantur, quorum alter ab altero differt. Tertullianus mallet admittere deorum pluralitatem, quàm vnum verſipellem Deum. Porrò verſipellis Deus ab ipſo intelligitur, ſi Filius cum Patre miſcetur, & Pater cum Spiritu, vt nulla ſit diſtinctio, ſed Deus ſe in varia nomina transfiguret. Hoc vno dicto conficitur Seruetus: ſe tamen attingi negat. Tertullianus clarè aſſerit Patrem non fieri viſibilem in Filio perſonæ repræſentatione: ac deinde exponit, non oculis, ſed ſenſu Patrem videri. Seruetus, qui vbique furioſè clamitat non eſſe perſonam, niſi quæ oculis conſpicitur, nullum eſſe Verbum, niſi quod Deum in perſona repræſentat, manet adhuc ſui ſimilis, nec ſuum vulnus ſentit: ne tamen videatur nimis ſtupidus, de perſona ſeparata hoc dictum eſſe exponit. Quaſi verò Tertullianus virtutes perſonæ opponens, non clarè demonſtret perſonam ſibi eſſe occultam hypoſtaſin, quæ per ſe oculis non eſt expoſita. Atque hoc loco Seruetus ipſe totam ſuam cauſam euertit: perſonas enim fatetur diſtingui. Quid hoc eſt? Nulla ſecundum eum perſona eſt niſi viſibilis. Quo igitur colore Patris perſonam, quæ inuiſibilis eſt, nobis pinget? Nec de alia re acrius nobiſcum rixatur, quàm ſoli Filio

competere personam. Hinc apparet quàm bene sibi constet in suis figmentis. Cæterùm ne astutiæ suæ fœtorem hoc emplastro tegat, breuiter monendi sunt lectores qualiter distinguat personas, pagina 274. Realiter, inquit, differt Filius à Patre, & à Filio Spiritus sanctus, non essentialiter: quia eadem est Deitatis essentia. Pater est totius dispensationis, & Deitatis origo, simpliciter Deus, sine creaturæ admixtione, vel participatione aliqua, in se consideratus, incomprehensibilis. Filius Deitatem habet patris cum corporali participatione creaturæ. Spiritus sanctus Deitatem habet Patris & Filij, creaturæ quoque participationem à Filio accipiens. In summa, realis est, inquit, distinctio, adiunctæ creaturæ intuitu. Annon hîc est ille versipellis Deus, quem tantopere exhorret Tertullianus, vt malit plures fabricari deos? Quoscunque enim fucos inducat Seruetus, res tamen eò cadit, vnum esse Deum Patrem, qui se creaturis miscens, diuersas personas sibi asciscit: Sermonem non simpliciter esse Deum, sed dimidia ex parte: quia admixtio creaturæ illum à Patre discernat: Deitatem quoque Spiritus nihilo magis puram esse, sed creaturæ fæce infectam. Quid ad tales blasphemias non contremiscat? Interea conuincitur Seruetus cæco furore litem nobis mouisse de tribus personis. Dicit Tertullianus nos ter in singulas personas tingi in Baptismo: Seruetus fumum aspergit, quòd Patrem non neget à Filio realiter distingui: Filium verò hominem intelligat. Interea de Spiritu sancto tacet, quem alibi cum Verbo confundit: neque id solùm, sed persuadere conatur, nullum à Tertulliano poni discrimen. Docet Tertullianus Deum minimè esse carnem, ac Verbum minimè carnem factum, quia in carnem transfiguratus sit, sed quia carnem indutus, eo quòd transfiguratio interemptio sit pristini: Seruetus eandem nunc carnis Deitatem in Christo comminiscitur, quæ olim fuit Verbi: substantiam quæ tunc Verbi erat, nunc esse carnis: denique carnem esse Deum. Si cum eo consertis manibus Tertullianus pugnaret, non posset magis ex professo eum stringere. Atqui ferream frontem hîc quoque ostentat, se eadem vbique docere iactans, & tamen nihil ad rem facere. Quid hoc est? Sermo, Tertulliano teste, non ex transfiguratione, vel demutatione substantiæ caro factus est, nec mixtura quadam, sicut electrum ex auro & argento conficitur: sed quia in carne se exhibuerit, substantias suas proprietate distinctas retinens. ac tandem concludit in vna Christi persona duplicem esse statum: quia alioqui vel Sermo esset mortuus, vel caro mortua non esset, si Sermo esset conuersus in carnem. Istis Serueti deliriis obtusæ sunt lectorum aures: me tamen extra rem vagari fingit. Quid? hoccine est præter rem vagari, Tertullianum ita contrarium ostendere, vt singula eius verba cum totidem Serueti deliriis in certamen committam? Interea vt aliquid contrà afferat, conqueritur omissum fuisse à me locum de faciei diuinæ conspectu. Quasi non iam plus decies caput hoc discussum, & solidè expositum à nobis fuerit. Ac tam seruilis est eius scurrilitas, vt pulchritudinem loci illius iactando, contra tam clara testimonia oppedere non dubitet.

In Irenæi testimoniis iterum excutiendis dabo operam ne lectoribus sim fastidio. Et certè me pudet laborem hunc retexere. Sed quoniam ita cogit Serueti improbitas, hoc molestiæ mecum deuorent pij lectores. Docet Irenæus, in figura hominis Iesum Patribus loquutum. Hinc corpus increatum elicit Seruetus, cui personæ nomen imponit, quod à mente Irenæi prorsus alienum est. Hominis ergo stultitiam meritò refutaui, qui tale spectrum de nihilo sibi confinxit. Grauiter hîc stomachatur, quia spectrum dixerim. Atqui non intelligo inanem fuisse figuram, sub qua apparuit Filius Dei: sed nomen hoc accommodo ad Serueti præstigias. Nec abs re commentitium esse diximus, quòd velut ex Irenæo citet ad imaginem vultus, aut figuræ Christi plasmatam fuisse carnem Adæ. Nam de effigie ista, quam Seruetus ostentat, nulla prorsus mentio fit: sed quòd homo perfectus sit, qui ex corpore & anima compositus superueniente Spiritu formatur ad imaginem Dei. Quòd Seruetus exprobrat me negare insitum hominibus Dei Spiritum: quale sit, alibi exponam. Hîc verò falsi crimen effugere non potest, qui sua figmenta pro Irenæi verbis retulit. Dixi insulsè colligere Seruetum, non esse Sermonem nisi qui repræsentet: quia tradat Irenæus Abraham repræsentatione didicisse, Verbum Dei fore hominem. Superbè inuehitur Seruetus, & me Grammaticæ, ac simul maternæ linguę ignarum esse clamat. Primùm sitne ex propria Verbi natura repræsentare, non disputo: sed tantùm quid Irenæi verba contineant. Ab hoc nodo se expediat Seruetus, pòst de Verbi natura vdeibimus. Repręsentationem Irenęus vocat, quòd Christus assumpto hominis corpore, futuræ suæ incarnationis quoddam, vt ita loquar, documentum ostenderit. Corpus illud Seruetus vult fuisse increatam Verbi substantiam, vt corporale fuerit Verbum. Porrò verbi repræsentatio qualis sit, alibi dictum est. Nec scio in quo Gallię angulo didicerit vocem *Parolle*, laruam sonare quæ oculis conspicitur. In tertio loco Irenæum clarè demonstrauimus de mundi creatione loqui, in qua Deus se quodammodo nobis in Verbo comprehensibilem exhibuit. Mentiri me Seruetus clamat. Atqui verba fideliter à me referri ne ipse quidē inficiatur. Sed phreneticus homo sibi credi vult, Irenęum ab alio ad aliud transire. Quod tandem in fine subiicit,

in contextu non haberi, lectores ex codice discant. Quarti loci solutio,quæ à nobis allata fuit,nihil perplexum continet. Patres sanctus Martyr dicit Spiritu prophetico vidisse passibilem Dei Filium, qui tunc impassibilis erat. De visione rei præsentis agi clamat Seruetus. Esto. an ideo corporea fuit Verbi substantia, quòd corpore aliunde sumpto factum est visibile? Quòd quintum etiam locum calumniosè ad suas nugas detorserit, hinc liquet quòd Irenæus de imagine Dei loquens, eam hominis naturæ insculptam fuisse intelligit, dum spiritualium donorum particeps est factus,quemadmodum suprà liquidò exposui.Serueto nulla est Dei effigies, nisi in corpore, vt increatum Verbi corpus, quod sibi per somnium creauit,retineat. In sexto loco ita confusus iacet, vt nullum, nisi in ascensu effugium reperiat.Sed interea falsi cōuictus tenetur.Nā vt aboleat æternū Verbi generationem, contendit Irenæo teste, Verbum ex virgine esse genitum: quum Irenæus potius duplicem generationem innuens, fidem nostram suo suffragio comprobet. Non minus clarè in septimo loco monstrata à nobis fuit eius perfidia. Irenæo enim hæc verba tribuit, quòd realis non sit inter Patrem & Filium distinctio. Quod falsissimum esse constat. Nunc vt mendacium excuset, ratiocinatur, Si Pater ipse est Λόγος realiter à Patre non differre. Quasi verò communis nobis omnibus non esset ista confessio,Totum Filium esse in Patre,& totum Patrem in Filio, vbi de essentiæ vnitate agitur. Neque enim Ecclesia personas realiter distinguendo, Dei essentiam lacerat. Verè ergo dicitur Pater mundum per seipsum creasse, quem per Sermonem creauit:quia vnus,idémque est Deus,simpléxque essentia.Per alium nihilominus æquè verè,& aptè creasse dicetur: quia à suo genitore distingui necesse est, qui (eodem Irenæo teste) ante secula genitus fuit.Quod in fine subiicit suppotititium fuisse, negare tandem ausus non est. Multis locis profiteri Irenæum fingit, quod à discipulis Apostolorum didicerit, Patrem mundum non creasse per Verbum, quasi per rem aliam. Nulla syllaba reperietur,quæ tale aliquid sonet.Similis est octaui loci ratio.Nam vbi sanctus Martyr plurali numero docet, non intelligi in Scriptura plures deos, sed dispositiones, quæ in Deo sunt,Seruetus pro diis pluribus,res distinctas subiicit: se tamē interea falsarium dissimulat. Quod ad nonum locum spectat,insipida Serueti consequentia nullo negotio refellitur. Irenæus,quod fatemur omnes,Filium Dei olim visum fuisse dicit sub hominis specie,nēpe quia humanum corpus, quoties ita visum est, assumpsit, in quo se patefaceret:nō quòd iam tunc homo factus sit:quia hypostatica vnio nō erat: sed quia formam ad tēpus assumpsit, in qua futuræ suæ humanitatis gustum præberet.Inde colligit Seruetus,Verbum sua natura fuisse visibile, & formam hominis increatam fuisse,ac cœlestem. Meam tamen fatuitatem ridet, quòd nihil hîc difficile percipiam. Interea impiam suam blasphemiā imprudēs retegit,quam fucare alibi laborat,nūquam fuisse Dei Sermonem, nisi sub visibili hypostasi. Porrò,quum hæc hypostasis,vel ipso teste,in mūdi creatione cœperit,hoc modo destruitur Sermonis æternitas. Decimi loci perinde facilis est explicatio. Quorsum enim tendit Seruetus, nisi vt Sabellij errorem asserat, ne qua sit inter Patrem & Filium distinctio? Me tamen accusat mendacij,& impudenter fingere dicit, quum locus sit apertissimus. Sed quid locus continet? Irenæi enim sententiam ambabus vlnis libenter amplector: Serueto autem nihil inde accedit. Nisi fortè victoriā in eo statuat, quòd Christus vocatur Dei imago. Et sanè,vt video, in suum illud delirium subinde reuoluitur,Verbo fuisse increatam effigiem. Sed quum omnium ætatum consensu agnitus fuerit Filius imago Dei,hoc bestiæ somnium nemini vnquam in mentem venit. Porrò quicquid cauilletur,lectores videre existimo quàm contraria sit impiis eius commentis Irenæi authoritas. Pronuntiat sanctus Martyr Christum non esse hominem,nisi acceperit ab homine carnis substantiam. Seruetus, qui vbique fœtidè blatterat carnē Christi esse Deitatem, & ex Dei substantia formatam, nihil hoc ad rem facere excipit. Nebula quam aspergit, quòd contra Magos loquatur qui Christi carnem negabant, facilè discutitur. Neque enim carnem solùm vendicat Filio Dei, sed eam ab homine sumptam esse contendit, & ex humana substantia formatam: à quo prorsus abhorret Seruetus. Paulò pòst, vbi facetus videri affectat,apparet eius dicacitas sine sale. Vident lectores mutilam esse sententiæ illius clausulam, quæ à me citata fuerat. Ne dubio testimonio niterer, defectum illum aliunde farcire volui. Quasi iocandi materia data foret,Aliò,inquit,te confer, nihil hîc agis. Ego quidem ferreum desperati hominis pectus mollire non potui: apud alios tamen plus egi, quàm vellet. Secundus enim Irenæi locus palàm docet vnigenitum fuisse Dei Filium, qui carnem assumpsit. Deinde suum plasma in se recapitulasse. Quibus verbis significat ex Adæ substātia sibi formasse corpus. Quum testetur Irenæus nouissimis temporibus Filium Dei factum esse visibilem, iudicium cuius relinquo, verène, & appositè intulerim, refelli Serueti commentum de æternitate visibilis substantiæ. Me tamen dicit mentiri. Sed vnde mendacium arguit? Quia, inquit, antè delitescebat, & demum palàm apparuit. Vbi nunc tritum illud eius axioma. Non esse personam, nisi quæ palàm oculis conspicua est? Toties pleno ore iactat splendorem personæ

Christi semper fuisse conspectum: nunc eum in latebras demergit. Quanquam ne hoc quidem serpentis flexu elabitur. Visibilis enim esse Filius Dei secundum Irenæum cœpit, ex quo passibilis factus est: idque factum esse asserit nouissimis temporibus. Ergo euanescit æterna illa Verbi effigies, quam Seruetus in cerebri sui incude fabricauit. Denuo dicit Irenæus, Sapiētiam Dei semper fuisse Filium. Seruetus, qui verum Filium non agnoscit nisi ex virgine genitum, securè aliò transuolat, fictitiam suam in creaturis Deitatem ventilans. Denique, Irenæus Verbum & Spiritum disertè plurali numero distinguit. Hoc quoque postremum surda aure præterit Seruetus, qui nuper asseruit eundem esse cum Spiritu Sermonem.

De locis ex Clemente adductis, multa verba facere superuacuum foret. Primùm, ea est libri insulsitas, cuius vel pueros ipsos mediocri doctrina tinctos meritò pigeat: deinde nihil inde protulit Seruetus, quod doctrinæ nostræ non congruat. Summa est, latenter semper adfuisse Christum sanctis Patribus, & inter Angelos summi Prophetæ officio functum. Asserit nunc de suo Seruetus, visibili forma & vera. Hoc quoque concedo. Sed quæritur an forma illa fuerit verbi hypostasis, & increatum corpus, quod deinde in vtero Virginis in carnem conuersum est. Porrò, citius oleum ex lapide exprimet Seruetus, quàm ex Clemente vocem educat probando tali portento. Tametsi autem in eodem libro multa veterum testimonia excusa sunt, quibus non minus duriter quàm malleis, contunditur Serueti impietas, argutè se explicat, quòd ibi tantùm Petri dicta obseruet. Nec verò quia magnopere testimoniis illis confidam, ea obiicere visum est: sed vt ridicula hominis vanitas omnibus pateret, qui nos de nihilo territare volens, pro Apostolorum discipulis venditat ignotos scriptores, à quibus turmatim obruitur. Perstat tamen in sua duritie, & se posse recipere dicit. Quid hîc dicam nescio. Si testes mihi hodie subornare liceat, & pro arbitrio illis dictare quod respondeant: neque aliud, neque aliter cuperem ipsos loqui, quàm quod ad verbum illic legitur. Vno tantùm verbo deflectit nebulo iste, quò recipere possit tam plenas sententias, quibus errorum eius farrago in nihilum redigitur. Quinetiam suum illud Mentiris, mihi ingerit: quia eius commento Sotheri doctrinā de duplici generatione opponā. Quid, quum dico à Serueto tradi (quod singulę libri eius paginæ sonant) Verbum Dei non fuisse olim, nisi personaliter genitum futuri hominis respectu, an ego mentior? Quum dico genituram Dei & hominis confusam ab eo tradi, qui clamat duos fore Dei Filios, si Sermo incorporeus ab eo genitus fuerit, an ego mentior? Denique, quum errorem hunc refelli & concidere dico, si recipimus Christum secundum carnem Filium esse hominis: quia verò secundum diuinam naturam ex Patre ante secula genitus fuerit, censeri Dei Filium, an ego mentior? Quam odiosa illi sit idiomatum communicatio, & quàm infestus contra eam ebulliat, ex compluribus eius dictis apparet. Eam tamen Eutychianus asserit: cui refragari non patitur antiquitas, si Serueto creditur. Ne eum subitò obmutuisse quis putaret, Ego, inquit, idiomata inter Verbum & hominem communicari dico sine vestris illusionibus: nempe, quia Verbum mortuum esse dicit, & Sapientiam Dei esse vnctam. Loquutionis autem ratio illi est, quòd Verbum in carnem conuersum fuerit, & vna sit confusè Dei essentia, ac natura. Cęterùm, quidquid garriat, manet illi cum Eutychiano pugna, qui totam doctrinæ nostræ summam de verbo ad verbum, vt aiunt, illic recitat.

Quum tam aduersus Serueto sit Ignatius, vel quisquis sit ille Scriptor, cuius Epistolæ sub Ignatij titulo feruntur: ideóque fallaciter Seruetus ipse nullam eius fecisset mentionem, quem prius alto supercilio optimum sibi esse patronum iactauerat, dissimulanda non fuit tanta improbitas. Dixi igitur mirum esse cur nihil ex Ignatio protulisset. Respōdet se cōplures citasse locos in suis libris. Primùm eo impudentior est, quòd non erubuerit illum citare testem qui ex diametro eius deliriis contrarius est. Sed hoc in præsentia non agitur. Nam priusquam volumen nactus esset, decimo quoque verbo illi erat in ore, Ignatius ille domesticus Ioannis auditor: mysteria nescio quæ in eius epistolis recondita dicebat, quæ totam controuersiam possent dirimere. Quare nullam ab eo syllabam proferri post tantas iactantias, plusquam ridiculum fuit. Adhæc operæpretium est notare quo artificio se explicet. Credere se dicit Sermonem ante secula ex Deo fuisse genitum. Atqui suprà hoc modo & Deum in frustra discerpi, & filios duos fieri causatus est. Neque tamen mihi excidit quid alibi dicat, Personaliter genitum fuisse Sermonem, quia in eius substantia futurum hominem concepit Deus. Ignatius verò aliter, qui veram genituram sine figura asserit. Adde quòd dum Solomonis testimonio Ignatius Sermonem Dei Filium semper fuisse probat, non modò nihil mouetur Seruetus, sed me cæcitatis damnat, quia non videam id facere contra me. Sic quum alibi vnigenitum Dei Filium Sermonem esse docet, ac eundem dicit factum esse Filium Virginis secundum carnem, nodum hunc soluit Seruetus, quòd Christum intelligat. Sic quum alibi iterum prædicat genitum fuisse ante secula, quatenus Sermo æternus fuit, postea & hominem ex Maria virgine fuisse genitum: respondet Seruetus, hominem fuisse in forma Dei, perinde acsi Pythagoricus quispiam, ostensis

hominis

hominis natalibus, metempsycosin suam pro clypeo obiiceret. Si hoc modo loquutus esset Athanasius, clamaret Seruetus ipsum esse fœdum carnificem Filij Dei, & duos imaginari Filios, in pelle asini includi Christum: suum verò Ignatium quia non audet sic flagellare, in su spectra transformat. Ne hoc quidem ei difficile est ad soluendum, quòd vocatur incorporeus Filius in corpore. Atqui nihil absurdius esse clamitat, quàm quòd incorporeum esse credimus Sermonem ex Deo genitum. Tandem animi confusus, dum sua dicta retractare cogitur, me tamen bis mentiri dicit. Non ambiguè multis locis asserit, Deum ab initio ad Filij generationem fuisse affectum, donec mulierem nactus est, quæ ex eo conciperet: nec dubitat, adducto humanæ libidinis exemplo, pruritum Deo affingere. carnem quoque aperte Deum vocat. Nunc dum parcè & modestè hæc attingo, me suo more semel & iterum proteruè mendacij accusat. Lectorum oculos oblinere sibi videtur, dum carnem inducit Dei participem. Quasi hac voce deleantur sacrilegia illa, quibus referti sunt eius libri. Nec verò aliis locis opus est, quàm quos in suam excusationem adducit. Nam priore loco nugatur, Verbum illud quod olim essentialiter erat forma hominis, nunc esse Deitatem sub forma hominis. Sub forma, inquit, non confusa, nec imminuta. Quomodo hoc? Subiicit non esse tale Verbum, quale olim fuit: quia nunc caro factum est. Coaceruat postea complures blasphemias, quòd vmbra olim fuerit duntaxat, ac rei futuræ præfiguratio: in quo & eius imperfectio notata est. Secundò loco mutatum esse negat Verbum, sed carnem fuisse in illud transformatam, ideóque formam hominis, quam habuit ab æterno, nō fuisse confusam, nec alteratam. Totum autem huc recidit, quod Christi caro mera sit Deitas, nec alius sit Christus homo, quàm qui olim nube increata fuit inclusus. Viderit interea quomodo huic sententiæ conciliet quod alibi ex eo retulimus, Verbum fuisse in carnem conuersum.

CALVMNIARVM REFVTATIO, QVIBVS SERVETUS iustam errorum suorum damnationem à Ministris Geneuensibus conscriptam eluere, vel saltem eludere tentauit.

Voniam ex eius libris constare diximus, præcisè ab eo reiectum fuisse nomen Trinitatis, quasi detestabile cum suo MENTIRIS, ferociter insultat. Id quale sit, mecum expendant lectores. Plus centum locis Trinitas simpliciter ab eo vocatur triceps Cerberus, diabolicum phantasma, Geryonis monstrum, illusio Satanæ, & quid non? Nusquam moderandi causa, additur syllabæ vnius exceptio. Sed alibi Trinitas ab eo conceditur. Honesta scilicet excusatio. Nam si eo nomine exprimitur sacra Dei maiestas, nónne summa veneratione colendum erat? Postquam illud sine delectu plusquam atrocibus contumeliis proscidit, neque id semel, sed plus centies nunc paucos locos opponit, in quibus Trinitas verbo tenus admittitur. Videndum, tamen est, quænam sit ista verissima Trinitas. Sic habet primus locus, quòd Deitas, quæ est in Patre, Christo communicata est primùm, deinde eo mediatore Apostolis. Atqui hoc modo longè maior numerus nobis exurget, & ex Triade fiet Pentadecas. Iam qualis ab eo statuitur Deitas Spiritus? Illum esse dicit quem Christus moriens Patri commendat. Tandem concludit verissimam esse hanc Trinitatem, Deum Patrem, speciem imaginis visam, & munus inde procedens. vbi nunc erit æternus Sermo, si nulla eius Deitas, nisi in imagine visibili fuit? De Spiritu verò quàm prophanè, & impiè? Nam etsi Dei donum aptè interdum, & ex Scripturæ vsu vocatur Spiritus, tenendum tamen in primis erat illud Pauli 1. ad Corinth. cap. 12. varietates donorum esse, sed vnum, & eundem Spiritum. Secundo loco, sicuti iam exposuimus, personam Filij & Spiritus discernit à Patris persona, respectu admixtæ creaturæ. En Trinitas Serueti, non in Dei essentia, sed in creaturis quæ nescio quid mixtum, ac medium habent in quo differant à mera Deitate. Cæterùm videamus quàm bene in aliis locis sibi constet. Certè pag. 28, Spiritum sanctum excludens, ternarij numeri obliuiscitur. Si nemo, inquit, Patrem nouit, nisi Filius, vbi est tertia illa res, quam metaphysici volunt secundæ esse æqualem, in solio Trinitatis locatam, in tertio angulo triclinij? Item, si Christus nos confitebitur coram Patre & Angelis, grauem tertiæ rei facit iniuriam, cuius non meminit. Verborum Christi facilis est, ac prompta solutio: quia sub Patris nomine totam Deitatem suo more complectitur. Interim videmus Serueto effluere Trinitatem, cuius vult nunc videri confessor. Sermonis hypostasin si nomines, cedere se annuit. Si Patrem voces ingenitum, & Sermonem genitum, duos clamat fieri deos, pag. 30. Vnde ipsum ludere apparet. Sed qua ratione nititur, vt tā acerbè succenseant tribus personis realiter distinctis? Quia nequeūt, inquit, in mentem venire, quę sub sensum non cadunt, pag. 32. An tolerabilis est huius bestiæ ferocia, quòd immensam Dei gloriam, & arcana essentiæ eius mysteria non tantùm intellectus sui modulo metitur, sed infra sensus suos subiicere audet? Quis nunc miretur, si talē superbiam horribili cæcitate puniuit Dominus? Eant nunc Serueti discipuli, & persuadeāt hoc esse fidei princi-

pium, nihil recipere, nisi quod capiunt hominis sensus. Iam si locum habet aliud Serueti dogma quod suprà attigimus, extincta tertia persona, tantùm restabit dualitas. Ipsammet enim Sapientiam contendit esse Spiritum, pagina 86. Vnde sequitur, nisi vnus, & duo idem valeant, solam esse Filij personam, quæ Patri respondeat. Verùm, aliò postea ipsum rapit sua vertigo, vt duas personas in Christo excudat. In solo, inquit, corpore, & Spiritu Iesu Christi modus Deitatis est duplex: vnde & duæ dicuntur personæ, pagina 129. Quòd autem principium personæ Spiritus assignat quale audimus, nunquam pro absurdo duxit. Adde quòd innumeras hypostaseis audacter sibi fabricat. Per Deitatem, inquit, quæ nunc est in re quauis, potest Deus nouum mundum creare, & per illam hypostaticè apparere, quanto magis per Deitatem Christi? pagina 150. Quomodo autem hypostaticè Deum constituat in tot personis, Epistola sexta fusius declarat, quòd Deus sit in ligno lignum, in lapide lapis, in arbore arbor. Deinde in Apologia, pagina 698, refutans locum illum ex primo capite Mosis, Faciamus hominem ad imaginē nostram: quum Deus loquitur & præcipit monti, aut pluuię, aut lapidi, loquitur Deitati, quæ in singulis est. Súntne ideò Deitates realiter distinctæ? Personæ ibi dici possunt, quæ audiunt vocem Dei. Quibus verbis annectit quod iam citauimus, posse Deum nunc per Deitatem, quæ est in re quauis, nouum mundum creare, per illam hypostaticè apparere, & seorsum agere. Et adhuc nebulo vocem Trinitatis proferre audebit, vt suos fumos venditet? Videmus enim quotquot sunt in terra lapides, vel trunci, totidem illum induere Deo personas. Videmus etiam non plus Deitatis concedi Spiritui sancto, quàm ferro, aut lapidibus. Pagina 699, tribus personis hoc prætextu illudit, quòd quum ignis gehennæ sit æternus, non iam Trinitas, sed quaternitas in Deo sit euidens, Patris, Filij, Spiritus, & ignis. Quòd si thronus Dei addatur, iam futura sit Quinternitas. Quærit postea, sitne Trinitas luminis, nubis & caliginis. Denique sic multiplicat personas, vt inexplicabile sit chaos. Postquam sine modo omnia confudit, fatetur in Deo non modò tres personas, vel hypostaseis, sed etiam tres essentias, pagina 706. Hoc primò execrabile est piis omnibus, simplicem, ac indiuiduam Dei essentiam in tres secare. Nec quisquam ex tota hæreticorum colluuie vnus extitit ante Seruetum, qui sibi in hac parte tantum licentiæ daret. Sed vnde repente tam profusus est, vt tres personas in vna essentia non ferens Deum in tres essentias lacerari concedat? Quia, inquit, Verbo, & Spiritui sancto admixta est portio creaturæ. Ergo in Deitate fæculenta & impura erit essentiæ partitio. Sed redeo ad illam Verbi & Spiritus identitatem. In archetypo, inquit, pagina 165, licet idem essent Verbum, Spiritus, & lux, & esset nubes eadem simul aquea, aerea, & ignea, prius tamen referuntur Verbum & Spiritus quàm lux: prius aqua & aer, quàm ignis. Hîc vel senarium numerum concedat necesse est, vel omne discrimen tollat. Iam si persona illi dispositionem sonat, videamus quænam secundum ipsum inter Patrem & Filium sit relatio. Pagina 696, postquam sibi ab aduersa parte obiecit, si in homine Christo est Verbum & Spiritus, cur Verbum potius Filius vocetur: respondet, quanquam vtrunque certa ratione dici possit, in modo tamen esse differentiam, quia in Verbo semper erat Spiritus, in Spiritu Verbum, virtus eadem, substantia eadem verbi & Spiritus. In Sermone, velut in re externè visa, erat internè contentus Spiritus. Verbum ergo ad corpus ipsum Filij potius spectabat. Vbi nunc distinctæ hypostases: imò vbi duæ essentiæ, quum ne inter personas quidem discrimen relinquat? Porrò, qua ratione Spiritus sancti Pater sit Deus, definit pag. 187. Sicut Pater luminis, inquit, & Pater gloriæ, ac eadem figura dicitur Pater Sapientiæ, & Pater Verbi, si absque homine hæc olim intelligas. Videmus quanto cum ludibrio de æterna verbi genitura interdū garriat. Quanuis enim figuratiuè eam se accipere declaret, ipsa tamen figura in nihilum recidit, si non aliter censetur Deus Pater verbi, quàm luminum, misericordiæ, consolationis & bonorum omnium. Quid si tunc Serueto nihil præter vmbram fuit Spiritus? Hinc certè sequetur, Deum nisi vmbratilem fuisse Verbi Patrem. Sic autem ipse disertè loquitur pagina 217. Videndum etiam restat, quo sensu honorem vnigeniti Filij tribuat Christo, pagina 732, Si Deus alium mundum creasset, & in aliis formis alias rationales creaturas ex seipsis filios generantes, & ipse quoque, si voluisset in ea forma Filium eis similem genuisset: ac tunc ille quoque fuisset in Sapientia genitus, & fuisset in Deo Sapientia eadem quæ nunc est exhibitio diuina: & semper eadem esset ratio Filij Dei, quoad Diuinitatem attinet. Videmus vt generi humano primarium quendam hominem præficiat, qui in Sapientia formatus, ideo nomen Filij Dei obtinet, quia sit quoddam Deitatis exemplar. interea secundum diuersas fabricas, alios potuisse gigni similes filios. Hinc iam liquidò constare arbitror, quid coloris habuerit friuola Serueti excusatio. Deinde iure nécne à nobis dictum fuerit, nihil veniæ mereri prodigiosum blasphemiarum eius chaos. Hîc quoque notanda est hominis temeritas, quòd de rebus prorsus incognitis non minus superciliosè pronuntiat, quàm si à prima mundi origine creatus esset temporum omnium censor. Quia Nicæno Concilio audierat præfuisse Athanasium, quibuscunque

potest

potest probris eum flagellat. Dico audisse: nam acta Concilij nunquam ab eo fuisse lecta mox patebit. Adeò quidem nemini veterum parcit, vt omnes dicat fuisse cæcos Sophistas, bestię ministros, mancipia Antichristi, & Satanæ præstigiis fascinatos. Athanasio tamen præcipuè ea, quam dixi, causa infestus, fœdam illi maculam inurit, quòd Deum tripartitum statuens, simul iusserit imagines adorari, pag. 703, & aliis locis. Sed vnde illud decretum hausit, cuius nusquam in historiis fit mentio? Inscitiam suam crassius prodit lib. De orbis perditione 1. pag. 399. Nam aptus, & peritus Prophetarum interpres, Christum vt Daniel prædixerat, occisum esse nugatur à Romano duce verè Babylonico, qui Babylonicas statuit cæremonias, matrimonium interdixit, legales fecit tonsuratorum regulas, vnguenta consecrationis, Iudaicos ritus, Iudaica & Babylonica sacrificia. Paulò pòst hic Trinitatis ibidem in Deum blasphemias induxit, & monarchiam Romanam migrare Constantinopolim fecit: gloriosus confessor. Idola & imagines, vt dixi, sub hoc Syluestro cœperunt ad Helen) mulieris suggestionem. Audierat in Concilio Nicæno, quod furiosę mulieris Irenes auspiciis, & imperio coactum erat, receptum fuisse, & probatum imaginum cultum. hanc Irenem audierat Imperatoris fuisse matrē: homo phreneticus nomen aliud, quanuis non multum affine, arripuit. Perinde ergo acsi ab Helena Constantini matre profecta imaginum adoratio foret, Athanasiũ falsa eius criminis inuidia grauat, quod trecētis post mortem eius annis admissum est. En cur bonus iste antiquitatis vindex Clementis laruam, & similes quisquilias omnibus sanctorum Patrum scriptis opponat. Cæterùm omissa hac Serueti væcordia, nunquam eum expedient sui discipuli, quin liquidò demonstrent primæ quatuor propositiones, quas ex eius libris adduximus, sacræ Trinitatis mysterium impiè fuisse ab eo euersum. Nec verò difficile est in coloribus, quos postrema quasi manu appinxit, hoc idem perspicere. Nam si Verbi persona erat homo sicut ipse loquitur, non fuit Deitati Verbi sua persona, secundum quam à Patre differret. Nũc si Deus est in carne manifestatus, sequitur Patrem fuisse crucifixum: à quo sacrilegio recta fides abhorret. Sophisticis rationibus hîc me pugnare conqueritur, non Scripturis. Quasi verò mihi ad manum trecenti Scripturæ loci non suppetant ad hoc probãdum. Idem valere fingit, Christũ fuisse Dei formã, vel in forma Dei. Quasi verò ipsis quoque pueris nō pateat, qui Patri conformis dicitur, substãtialiter, & distinctè cum Patre conferri. Vnde cōficitur Christum in sua Deitate priusquam carnem indueret, quatenus ęternus erat Dei Sermo, cōsortem fuisse Paternæ gloriæ. Si vocatus à Paulo esset forma Dei, triumpharet Seruetus, visibilem esse, & corpoream effigiem Dei inuisibilis. Dum verò Paulus Sermonem ipsum carne humana nondum vestitum gloriæ Dei conformat, prosternitur illud delirium, quòd homo fuerit Verbi persona. Nam Paulus, data opera, contemptum naturæ humanæ habitum cum æterna Deitatis gloria comparat. Ideóque exinanitum esse dicit, assumpta hominis figura. Argutè obiicit Seruetus, Si erat in forma Dei, ergo formalis erat distinctio. Imò potius colligetur ex Pauli verbis, quum statuatur formæ paritas, in substãtia, vel hypostasi fuisse distinctionem. Certè substantiam esse oportuit, quæ forma prædita esset. Fabulas esse putat Seruetus, quasi in Deo sint accidētia, vel subiecta. Ego autem hypostaseis, subiecta quorum singulis attribuitur sua proprietas, non ineptè vocari puto. De accidentibus, litem illi non moueo. Solus enim ipse accidentia in Deo comminiscitur. Sed ei dolet fucum execrandis suis blasphemiis detrahi. Postquam tres hypostaseis lingua confessus est, hypostasin vult esse essentiam, & hoc modo Filius, secundum ipsum, character dicitur Paternæ essentiæ; quia in eo solo subsistit Deus, vt se visibilem præbeat. Nam expressam, inquit, illam effigiem videns, dicor videre Deum, sicut dicerer videre Gabrielem, aquilam videns, in cuius forma ad me veniret. Qualis nunc hypostaseon distinctio? nisi essentiam Dei partiri libeat secundum distributionem, sicut ipse postea nugatur, pag. 121. Distinctè fatetur inuocari in Baptismo Patris & Filij nomen, quia realiter differunt Pater Deus, & Filius homo. Quid igitur de Spiritu dicendum, qui ipso teste carnem assumpsit? Nam hoc respectu non constabit triplex inuocatio. Et tamen furiis me agitari dicit, quia Baptismum dico lusoriè consecrari, nisi rem agnoscimus in Filio. De Christi Deitate mentem meam non est assecutus. Dico longè aliam esse Deitatem, quàm carnis, nempe æternæ essentiæ. Putat phreneticus diuersas me facere Patris & Filij Deitates. Nec moror quòd alicubi Spiritum perceptibili persona induit, quando & multis locis personam non admittit nisi visibilem, & perceptibilem nunc Spiritum faciens, de extrinseca & aduentitia qualitate loquitur. Quintæ propositionis crimen diluere volens, internam se hypostasin confessum esse excusat pagina 704. & 705. Verùm nihil illic reperient lectores, nisi quòd Verbum, lux persona Christi, prius occulta ratio, deinde manifestus fuerit Sermo, quòd hic fuerit Deitatis modus, quem apparitionis vocat: deinde alius communicationis. Tandem concludit Trinitatis mysterium in hoc Pauli dicto exponi, Deus manifestatus in carne, iustificatus in Spiritu: vel potius mysteriũ duplex essentiæ Diuinæ nobis exhibitæ. En illa interior substantia quam confessus est, quòd Deus in carne Christi

formam suam exhibuerit, & se communicauerit in Spiritus virtute. In summa, qui realiter Patris & Filij hypostasin distingui non patitur, fallaciter in Dei essentia residere prætendit. Hinc quoque error, in sexta propositione à nobis obiectus, conuincitur. Sabellium enim se plenis buccis spirare quomodo negare audet, qui palàm asserit idem esse Sapientiam cum Spiritu? Annon etiam hinc colligitur, Spiritum fuisse crucifixum? Nam aut Spiritum à Verbo discernat oportet: aut quod Ioánes de Verbo testatur similiter in Spiritum competet, nempe factum esse carnē, cui annexa est mors & resurrectio. Millies hoc ipse dictum clamat, quod forma saltē & dispositione differat Spiritus à Filio. Fateor quidem, vbi de Spiritus perceptione suo more philosophatur, diuersum modum Deitatis ab eo notari. Sed quum nunc duos in vnum misceat & confundat, minimè cum leuat siquid alibi in contrariam partem docere visus est. Et nunc si seriò de tantis mysteriis ageret, cur ad probandam identitatem Sapiētiæ & Spiritus arriperet locos illos, vbi non persona in Deo subsistens, sed Spiritus donū intelligi debet? Septimæ propositionis quàm honesta est excusatio? quòd alium Deum posuerit pro alio Deitatis modo. Hoc sibi non minus fuisse licitum iactat, quàm mihi dicere aliā Deitatem. quod mihi falsò imputat. Nam in meis lucubrationibus plus centies occurret, quòd vna, & eadem sit Deitas. Ante Seruetum nemo ita loqnutus est, quòd alius esset Deus. & certè non nisi impius sensus elici potest. Correctio verò ab eo addita, licet asperam loquutionem mitiget, peruersum tamen figmentum non tollit. Et quid longius disputo, quum suprà Deum in tres essentias partitus sit? Adde quòd illud absurdum nunquam effugiet, Spiritum sanctū à Christi demum resurrectione factum esse personā, quia tunc ex Christo Deo alius emersit. Quod etiam ex alio loco clarius patet. Nam pagina 184, Spiritum alium & aliud à Filio substātia esse contendit, ac realiter differre eorum substantias. Si substantia essentiam notat, quàm fœdum in modum discerpitur Dei maiestas? Tres quæ sequuntur propositiones quū inter se affines sint, simul cōplectar. Christū tradit Dei Filium esse, quatenus ex Dei substantia genitus est. Hoc modo negat Seruetus concidere naturæ humanæ societatem quæ nobis est cum Christo, ex qua salus nostra pendet. Atqui nihil est clarius. Vnde enim nisi ex cōmuni natura, nobis cum Christo fraternitas? Deitatis positio, inquit Seruetus, horū neutrū tollit. nempe si Deitatem carni nostræ vniret, sicuti Scriptura docet manifestatū esse in carne Deū. Atqui non modò naturas duas cōfundit, sed essentiam carnis Christi nō minus à nobis separat, quàm procul distat cælum à terra. Sicut per incarnationem, inquit, pagina 275. Verbum effectū est caro, vel creatura: ita per resurrectionem caro desiit creatura esse. Omitto quòd alibi fortiter negat Christum vocari debere creaturam. Hoc tantùm dico, Si Verbi substantia, carnis facta est, longè diuersam esse Christi naturam à nostra. Verbum, inquit, de cælo descendens, nūc est Christi caro. Vltra etiam pagina 147. progreditur, humanam in Christo naturam vnum & idem esse cum diuina. Vbi nunc illa societas quam Seruetus dissolui negat? Et hîc scilicet me hortatur, ne me torqueam. Sicuti ludibundus salutem humani generis prorsus dissipat: sic ruinam hanc quasi ludicram, securè vult à nobis excipi. Itáne, dum rupto fraternæ vnitatis vinculo eripitur nobis Redemptor, vt taciti feramus? Vt friuola sit fatigatio, si vnicum adoptionis nostræ pignus tueri conemur? Frater noster, teste Apostolo, ideo censetur Christus, quia excepto peccato, nobis per omnia similis factus est. Exponit Seruetus, quòd omnia nobis similia acceperit. Verùm illic de naturæ similitudine differit Apostolus. Et certè, vt nos reconciliaret Filius Dei, in carne eius verè humana, non diuina, terrena, non cælesti, mundi peccata expiari oportuit, vt in eadem natura offensæ satisfactio constaret. Pretium redemptionis nostræ in carne sua soluit Christus. Si diuina erat ac cælestis eius caro, quid sibi ista compensatio vellet? Quærit Seruetus, an expertem Deitatis fuisse arbitrer hominis naturam. Facilis responsio est, à Deitate fluere quicquid est in Christi carne viuificum. Sed aliud est vnio, quàm vnitas. Etsi enim carnis naturam induit Deus, vt vnus esset in Dei & hominis persona Redemptor: non protinus sequitur quod Seruetus blatterat, Deificam fuisse vnitatem. Ita soluitur puerilis eius obiectio, quòd caro Christi in sepulchro iacens, sua tamen diuinitate minimè priuata fuerit: nempe, quia hominem semel assumptum nunquam deposuit Deus, neque mors, neque sepulchrum potuit vnitas naturas dirimere. Verùm hac ratione non tollitur earum distinctio. Placauit nobis Patrem Christus sua obientia: in essentia Dei quomodo obedire Deo potuit? Adhæc, quàm absurdum erit humanis affectibus subiicere Dei substantiam? Nec verò abs re notata hoc loco à nobis fuit repugnantia in verbis Serueti. Ter me mentiri clamat, quia fucosè dixerim simulari ab ipso æternam Christi generationem, quam non credit. Quasi verò non sit hoc vnum ex præcipuis dogmatibus quibus Ecclesiam turbauit, Patrem non esse Deum, nisi matris respectu: nec verè gigni potuisse Sermonem, nisi in vtero. Aeternam igitur matrem fabricet necesse est, vt mendacij me coarguat. Naturas confundi, si ipsamet Christi caro est Deus, nemo est qui non videat. Nunc hypostaticam Verbi vnionem obtendit, quæ carnem Deificat. Quasi verò hy-

hypoſtatica ſit vnio, quum è cælo detrahit increatum Verbi corpus, quod in vtero virginis caro factum fuerit. Obiicit illud Pauli, Sanguine Dei redemptam fuiſſe Eccleſiam. Si ſyncerè fatetur diſtinctas eſſe naturas, cur non quod proprium erat vnius, ad alteram transferri agnoſcit, vt Chriſti hominis ſanguis dicatur fuſus eſſe, qui idem eſt Deus in carne manifeſtatus? Atqui diabolicum illi ſophiſma eſt talis idiomatum communicatio. Denique ſi inter duas naturas diſtinguit, fateatur æternam fuiſſe Verbi eſſentiam: carnis eſſentiam à tempore cœpiſſe, quum in vtero virginis creata eſt. Verùm, carnem ex increatis elementis conflatam fingens, æternitatem illi vendicat. Quid quod eſſentiam corporis & animæ cum Verbi & Spiritus vnitate confundit, vnam & eandem rem eſſe aſſerens, & Chriſtum ab initio fuiſſe dicens corporis & animæ reſpectu? Nunc cauillatur hoc fieri Deitatis ratione, quæ eſt in corpore & anima. Quaſi verò ſi Deitas eſt ipſum corpus, ambagibus iſtis locus ſuperſit. Et tamen Seruetum beſtialitatis meæ pudet, quia iniuriam fieri Deo oſtendo, quum triſtitiæ, & mortis doloribus ſubiicitur. Hæc enim ſunt eius verba, quòd Deus Verbum & Spiritum in corpus & animam Chriſti diſpenſauerit. Cæterùm de æterna & diuina Chriſti humanitate tam magnificè in ſpeciem loquutus, mox ipſam Verbi eſſentiam in creaturarum ordinem cogit, exponens Sapientiam Dei vocari, ſicuti hoc elogio quicquid eximium eſt, ornare ſolent Hebræi, Innumera, inquit, nomina apud eos deſinunt in אל & in יה, accepta eodem ſenſu. Nec verò aliter poſtea definit. Ergo vtcunque queratur iniquè ſecum agi, nunquam ſe ab hoc laqueo extricabit, quin ſancta Chriſti maieſtas parum honorificè ab eo deiecta fuerit. Superioribus concinit duodecima propoſitio, Chriſtum hominem ab initio in propria ſubſtantia fuiſſe. Quod ſi verum eſt, mentitur tota Scriptura, ipſum ſemen Abrahæ, & Filium Dauidis appellans. Mentitur Apoſtolus quum ex muliere factum eſſe dicit, quæ ſub plenitudinem temporis nata eſt, vt ex ea naſceretur Chriſtus, & hoc modo temporale principium haberet. Partem illam tamen Seruetus veriſſimam eſſe defendit, quia Iohannes ſe quod ab initio eſt, vidiſſe dicit. Quaſi verò ob perſonæ vnitatem viſus non fuerit Deus in homine. Sed quid hoc ad Serueti delirium, æternam fuiſſe hominis naturam? Calumniatur tamen nos ex Deo nihil citare, quum nulla ſecundum Scripturas generatio, vel natiuitas Chriſti nobis conſtet, niſi ex Adam: deinde ex Abraham & Dauide, eorúmque poſteris continua ſerie originem traxerit. Ipſe verò in propria perſona, & ſubſtātia æternū vult fuiſſe. Cæterùm cur de ſecūda parte tacet, quòd duæ ſint Chriſti perſonæ? Hîc illi mira exprimitur confeſſio, in Chriſto eſſe Deum, qui eſt tres perſonæ. Cur ergo triplicem Chriſto perſonam non impoſuit? Annō illa gloriæ eius fuit diminutio, vel mutila ſubſtantiæ deſcriptio, quum ex tribus perſonis vnā illi ſubtraheret? Pluribus excutienda non eſt abſurditatum farrago, quæ ſponte lectorum mentibus ſe ingeret. Deum vocat tres perſonas quem vbique inuiſibilem eſſe dicit, niſi quòd in Verbo corporali, & viſibili perſonam duntaxat vnam protulit. Iam ſi tres perſonas ſuſtinuit Chriſtus, Patrem & Spiritū ſequetur non minus eſſe paſſos, quàm Filiū Dei. Adhæc, ſi in Filium cōpetit Chriſti perſona, quomodo cōueniet quod alibi fatetur realiter diſtinctos eſſe? Liquere iam arbitror, quàm multis modis ſe implicuerit, dum ſuos errores contumaciter defendens, ex vna abſurditate elabi tentat. Vt excuſet quod impiè nugatus eſt, Verbum fuiſſe genituræ Chriſti ſemen, vnde formata eſt eius caro, locos ſuo more in ſenſum alieniſſimum detorquet. Dicit Eſaias, Rorate cæli deſuper, & nubes pluant iuſtitiam, aperiatur terra, & germinet ſalutem. Quaſi hic Sermo Dei, præparatiuum ſui ipſius ſemen vocetur, ac non potius huc tendat precatio, vt Deus iuſtitiam & ſalutem ſuam per totum mundum diffundat. Alibi Eſaias Verbum Dei pluuiæ comparat, quæ terram irrigans, eam fœcundat: vt ſcirent Iudæi, quod de ipſorum redemptione pollicitus erat Deus, minimè fore irritum. Quid hoc ad humanæ in Chriſto naturæ generationem? Chriſtum Pſalmus 76, pluuiæ comparat in pratum exectum ſtillanti, vnde vis germinandi prodeat. De ſalutari Chriſti virtute loquitur, quæ ſe in totum Eccleſiæ corpus diffundet. Quàm præpoſtere ergo ad Chriſti perſonam reſtringitur? Et tamen paulo pòſt, Dauide, & Eſaia teſtibus confiſus, victoriam ſibi arrogat. Quòd in loco Iohannis Verbum accipi iactat pro voce Patris nugatorium eſt. Nā teſtimoniū Chriſti in carne patefacti Iohannes ab æterno illo Sermone petit, qui, eodem teſte, caro factus eſt. Quòd ſi Sermo eſt factus caro, perperam Seruetus alium eſſe nugatur. Commentum ſuum nobis obtrudit ea Dialogo 2. pag. 266, Vt penitus intelligas quid ſit caro factum, & quatenus ab eo differat quod eſt carni vnitū, tria ſunt tibi in Verbo conſideranda, idea, elementum, & lux. Verbum quatenus erat hominis idea, ſeu perſona, & præfiguratio dicitur caro factū, & quaſi in carnē perſonaliter cōceſſiſſe. In elemētari quoque, ſeu ſuperelementari ſeminis ſubſtātia Verbum eſt homo factum, quia eius elementa ſunt corporaliter quodammodo facta carnis elementa: & ſpiritualiter animæ. Quatenus verò erat Verbum eſſentia lucis, dicitur carnis materiæ vnitum, vt totū plaſma ſit vnus homo, & vna Dei caro. Tandem pagina ſequente concludit, ſicut animæ & Angeli fiunt Spiritus ſanctus, manent tamē animæ & Angeli ſic Verbum licet

caro fiat, manere tamen in sua natura. Hic me tacente vident lectores quãtopere prauis deliriis oblectatus fuerit hic nebulo, quæ totam fidei puritatem inficerent. Lucem nunc à persona separat, quum plus centies ipsissimam faciat personam. Elementum nunc in Verbo includit, quum alibi Verbum sit illi pura Deitas. Verùm si singulis insistam, nullus erit finis. Interea nobis peribit simplex pietatis doctrina, quòd Verbum carnem nostram induerit. Concidet etiam illud, Christum naturæ humanæ respectu semen esse Abrahæ. Occurrit Seruetus, ac Dei quoque semen vocari affirmat Malachiæ 2, & germen Dei, Esaiæ 4. Malachias semen Dei vocat legitimum propagandi generis humani modum. Esaias magnificum fore Domini germen promittit, florente regni statu. Hinc iudiciũ fiat, quàm dexter & fidus Scripturæ sit interpres, qui carnem Christi inde colligit ex Verbi substantia esse genitam. Quòd hîc excusat coaluisse Dei naturam cum homine, vt sine confusione vnitur carni anima, vtinam saltem ita moderatè loquutus foret. Sed ab hoc longè dissentaneum est quod prius ex Apologia citauimus, Quodammodo facta est Verbi in carnem conuersio. Item, quòd Verbum Dei cæleste, nunc in terra sit ipsa Christi caro. Item, quòd Euangelista tradat se manibus palpasse ipsam Verbi substãtiam, pagina 122. Et falsò quidem citari Euangelistam dicere supersedeo: quia nunc de confusa mixtione agere mihi sufficit. Decima sexta propositio licet non mollierit ferream Serueti frontem, eius tamen flagitium satis apertè detexit. Quum Apostolus homines in eo præfert Angelis, quòd semen Abrahæ assumpsit Christus, minimè obscurum est vel dubium quin assumptam intelligat à Christo hominum naturam. Quid autem Seruetus? Quanquam hominem Christum concedat carne vestitum esse, locum tamen hunc aliter vult exponi, quòd non venerit Christus Angelos liberaturus, sed recepturus ad se homines. Nunc simulat vtranque interpretationem recipere. Atqui veram, & genuinam apertè repudiat. Et nunc rursus quasi collecto animo, præsens verbi tempus mihi obiectat, quasi doceat Apostolus quotidie assumi homines. Quasi verò ad solum Abrahæ genus pateat hæc gratia. Quasi etiam sub Christo capite non colligantur Angeli in perfectam gloriam. Nec obstat verbi tempus: quia satis tritum est, res ipsas, de quibus habetur sermo, quasi præsentes in medium statui. Contextus certè omnẽ eius rei dubitationẽ tollit. Si Spiritus sancti Pater est Deus, abolitas esse personas facilè patet. Quòd se metaphoricè loquutum dicit Seruetus, metaphoricus quoque Verbi Pater erit Deus. Siquidem, ipso eodem teste, Spiritus est Pater, sicut Verbi. Quò etiam pertinet quod dicit pagina 193, de substantia Spiritus nõ minus quàm Verbi genitum esse Christum. Nam si ideo Filius est Verbũ, quia de Verbi semine profluxit, & caro factum esse dicitur, eadem in Spiritum similiter competent. Negat Seruetus pari ratione. Discrimen ergo ipse ostendat, qui æqualitatem illam, vel similitudinem induxit, Truncari à me suas sententias dicit, quum fidelius referre non potuerim. An cõsentanea sint hæc duo, tres esse in Deo personas, & vnam duntaxat fuisse personã quæ est Angelis communicata, iudicent lectores. Nunc nouum effugium excogitat. Vnam fuisse Dei imaginem, ad quam formata fuerit Adæ caro. Sed si conferantur eius verba, nemo tã rudis erit quin fucum sibi fieri intelligat. Illic ex professo de imagine Dei disputat: eã in singulari numero à Mose poni dicit, quia vna sola erat personalis Dei imago, vel facies. Certè & Patris, & Spiritus personam satis apertè, nisi fallor, excludit, negans pluralem numerum valere in voce imaginis, quia nõ fuerint plures in Deo personæ. Conuitietur vt libuerit, non faciet tamen vt vlla malæ fidei in me macula hæreat. Sequitur alchimistica corporis Christi compositio, dum illud ex tribus increatis elementis, & terrea materia conflat. Diximus spem salutis pessum ire, & euanescere redemptionis nostræ fructum, nisi Christi corpus nostro simile fuerit, excepta peccati corruptela. Altera à Serueto exceptio additur, quòd fuerit Deitatis particeps. Sed quis hoc illi permisit? Filius enim Abrahæ & Dauidis vocatur secundũ carnem, à cuius natura seiũgitur Deitas. Adde quòd Christi corpus absurdè vocaretur Templum Dei, si pars esset Deitatis ipsius. Quomodo hæc duo conuenient. Deitatem esse partem corporis, & Deum corpore ipso non secus atque in templo habitare? Memoria quoque repetant lectores quod prius dixi nõ esse verũ mediatorem, nisi quia & frater sit, & homo eiusdem naturæ socius. Humanitatẽ Christi, etiã si pura esset creatura, nostræ dissimilẽ fore contendit, quod à Deitate illustretur. Quasi verò de qualitate inter nos vertatur quæstio, ac non potius de substantia. Fatemur in carne illa, quæ verè humana erat, & ex Dauide habebat originem, cõspicuam fuisse vnigeniti Filij Dei gloriam. Imò carnẽ ipsam quũ terrestris esset ac mortalis, viuificam tamẽ fuisse & cælestis vitæ cibum. sed hæc ad qualitatem referri debẽt: interim ipsa carnis natura nobis consideranda est. Quæritur enim in qua carne cõpleta fuerit peccati expiatio. Respõdet Paulus, Damnatum in carne fuisse peccatum. Non fabricat cælestem carnem quæ ex elementis increatis defluxerit, sed dum in vitio & corruptela externã illi similitudinẽ cũ nostra tribuit, substantiã proculdubio, & puram naturam fuisse eandem significat. Quæritur rursus in qua carne futuræ resurrectionis primitias inueniat fides. Qui diuersam à nostra imaginatur. Chri-

Christum à membris suis separans, terrenis & caducis hominibus beatæ spei ianua in præcludit. Quid enim id nos iuuabat, corpus ex Dei substantia & increatis elementis conflatum, resurrexisse? Nempe naturæ diuersitas, societatem illam cuius fiducia nitimur, ab scindet. Iam quòd teste Paulo Christus est filius Dauidis secundum carnem, & ex Iudæis secundum carnem descendit, non admittit fictitiam illam mixturam vt particula carnis credatur esse ab homine, non tota caro in solidum. Negat Seruetus id quadrare in carnem, nisi quatenus à Deitate secernitur. Sed clariora sunt Pauli verba, quàm vt longiori disceptatione opus sit. Interim calumniæ me accusat quia dixerim, Christo nonnisi quartam humanæ naturæ partem hoc modo fieri à matre residuam. Falsarium quoque & mendacem me vocat, quia carnem ab eo dixerim in Deitatem conuerti. Sed quomodo secum agi vult, nisi ex verborum suorum formula? sic autem Epistola 6, loquitur, Quòd caro in Verbum transformata fuerit. De tribus elementis, locus est minimè obscurus Dial. 2. de Trinit. pag. 250, quòd ab ipso Mariæ vtero sumpta sit materia carnis Christi terrea, eadem tamen caro elementa Verbi habuerit verè diuina, & Dei substantiam. Si de proportione rixatur mihi certè in statera appendere propositum non fuit, quanta à matre portio sumpta foret. Quod voluit Seruetus suis verbis abundè testatum fecit, tribus partibus à nobis differre Christum, quia ex tribus elementis increatis compositum eius corpus, non modò verè diuinum sit, cœleste ac æternum, sed ritè censeatur Deus, non minus quàm Spiritus & Christus ipse, Dial. 1. pag. 231. Iam quum nihil absurdius fingi possit illo commento, rore cœlesti transformatam in Deum esse humanam materiam, nouus tamen color à Serueto inducitur, transformari quod alia gloria illustratur, quàm prius. Quasi verò formæ mutatio, materiæ transformatio dici queat. Cæterùm irascitur Seruetus, quia Christi gloriam voco qualitatem, quum lex fuerit substantialis. Quasi verò magicum eius delirium pro confesso valere inter nos debeat, quòd ex æterna Dei substantia formata sit Christi caro, ac non potior sit piis omnibus Scripturæ authoritas, quæ Christi carnem testatur, quũ prius mortalis esset, & terrenæ vitæ miseriis obnoxia, beata immortalitate donatam esse. Respondeat mihi Seruetus, Nihilne Christi carni contulerit resurrectio? Quicquid autem respondeat ipse, norunt fideles, ex quo in cœlestem gloriã recepta est, longè diuersis, quàm prius, dotibus fuisse ornatam. Quum dixisset ex Spiritu Dei, & humana anima constitisse in Christo vnam substantialem animam, & carnem eius ex Dei substantia esse, quæ existentiam æternam habet, excusandi, vel potius tergiuersandi causa, Pauli dictum obiicit, Qui adhæret Domino, vnum Spiritum cum eo effici. Quasi verò talem mixtionem hominum cum Deo imaginatus sit Paulus, qua homo ipse, Deus fieri incipiat, vt dici possit æterna eius essentia.

Cæterùm vt me temerarium censorem probet, ad causam longè diuersam transit. Damnatam enim à me fuisse Astrologiam conqueritur. Veritus est scilicet ne lectores nescirent omnibus Satanæ fascinis ipsum fuisse dementatum, nisi Astrologiæ iudicariæ patronum se profiteretur. Astrologiam, vt par erat, suis ornaui laudibus: magicam verò illam superstitionem, quæ rerum omnium euentus ex astrorum positu dimanans, fato alligat hominum vitam, & Deo mundi gubernationem eripit, an ego probare potui? Iam me Simonem magum appellet Seruetus, quem fictitius ille Clemens hoc præsertim nomine infamat, quia astrorum dominio hominum vitam subiiceret. Sed eius væcordiam modis omnibus ita Dominus mirabili consilio traduxit, vt insignes reprobi hominis notas ferens, neminem nisi volentem deciperet. Atqui hic ventosus Gorgias rerum omnium scientiam sibi vendicans, nos ad Grammaticam relegat, quia non fingimus in Dei substantiam conuerti quicquid Deo vel per gratiam, vel alio modo vnitur. Quòd tam absurdè, & impiè effutiuerat, Christum hominem non esse creaturam, nec posse ita vocari, ne vno quidem verbo pugnare dignatur. Quasi Filius Dauidis non sit creatura: quasi qui factus dicitur, & creatus ex homine, non etiam creatura vocetur. Quanquam hoc ego non minus stupori, quam superbiæ tribuo. In vna tamen voce tandem latebras quæritat: quia de meo adiecerim, Quatenus homo est. Atqui plus ipse suis verbis expresserat, quàm retuleram, Hominem ipsum crucifixum demonstrans, nequis ad Sermonem id referret. Quòd si creatura non fuit homo ille pro nobis crucifixus, quomodo stabit illud, Nos carnem esse ex eius carne? Eadem dementia præcisè verum esse respondet, quod continet vicesima tertia propositio, vnam & eandem Deitatem, quæ est in Patre, Filio immediatè & corporaliter fuisse communicatam. Quid autem sibi vult immediata & corporalis ista communicatio, nisi quòd Filius carnem induens, momento Deus esse incœpit? Ridet hanc consequentiam Seruetus, quia sit ab angulo ad parietem. Ipse autem qui se versutum dialecticum esse iactat, verset se in omnes modos: non tamen hunc laqueum expediet quo irretitus tenetur. Neque enim negat quin Christi natiuitas, secundum corpus, temporale habuerit principium. Hoc concesso, si toti Filio immediatè communicata fuit Deitas, quum carne vestitus homo in mundum prodiit, quænam erit superioris temporis ratio? Quibus hic argutiis opus est, vt tam

crassa impietas patefiat? Quòd si eadem nobis Deitas communicatur, totidem esse deos conuenit, quot erunt in mundo fideles. Per gratiam, inquit Seruetus. Quid hoc ad me, si essentialiter deos facit fides, quos Scriptura suæ infirmitatis sensu vbique humiliat? Comparationes nimis liberas vsurpat, qui redemptionis nostræ mysterium cum donis inferioribus confundens, ad particulas Quodammodo, & Ferè, confugit. Dixerat Spiritũ sanctum descendisse in Apostolos, sicuti in vterum Virginis descendit Sermo, vt carnem indueret. Videmus quàm deformiter res lõgè diuersas permisceat. Quid enim simile inter arcanam Verbi cum carne vnionem, & Spiritus donum, quo imbuti Apostoli fuerunt? An Spiritus tunc vel carne circundatus est, vel humanam naturam induit, vel coaluit in vnam cum hominibus personam, vt esset Petrus & Ioãnes? Serueto satis est dicere quãdam esse similitudinem: & dum à me coarguitur, me vocare Magum phantasma.

Vicesimaquinta propositio planè continet quòd dixi, nullam fuisse hypostasin seminis, si tantùm relucentia erat ac idea futuri Christi. Garrit quidem Seruetus hypostaticè in Deo fuisse quam imaginatur ideam. Sed quũ futuræ rei hypostasin exprimat, videmus eum voces sibi incognitas temere in aerem effutire. Nimia etiam eius improbitas in eo se prodit, quòd veterum suffragiis abutitur, quasi quicquam habeat cum ipsorum doctrina consentaneum. Mentiri me dicit, quia negem Verbum ab ipso agnosci, rem quæ intus apud Deum subsistat. Et tamen nihil magis frequenter occurrit in eius scriptis, quàm diabolicas esse præstigias, si quis rem inuisibilem in Verbi nomine concipiat. Iam si res fuit Verbum, cur de reali distinctione tam odiosè rixatur? & cur in suis responsis quasi ex diametro, rem subinde personæ opponit? Longè adhuc impudentius simulat, se duas in Verbo & Spiritu semper fuisse hypostases sentire. Hoc fascino putauit ereptam esse vel mentem, vel memoriam lectoribus, vt quod paulo antè dixerat, extinctum nunc iaceret. Nec verò immeritò conquestus sum tolli ab ipso Sermonis substantiam, quum simpliciter definit nonnisi lucem fuisse. Ne ratione destitui putetur, defensiones affert prorsus contrarias, quòd lux fuerit, non Sermonis, sed Christi: & quòd lux sit Dei substantia. Atqui si verè Dei lucem fuisse agnoscit, non est quod me falsi insimulet, quasi Sermonem dolosè pro Christo supposuerim. Huc etiam accedit quòd disertè eius mentem explicui, ad futurum Christum referens quod de luce vel idea balbutit. De luce Dei æquè futile est cauillum: quia certè interior hypostasis à visibili splendore longè distat. Ex vicesimosecundo articulo facilè se explicat. Malos interpretes hîc quoque iterum esse affirmat, qui personam à figura separant: ídque fieri contra vim vocabuli dicit, quia nulla sit persona nisi visibilis. Et tamen quòd Spiritus personam induxit non visibilem, id tacitus deuorat. Interim nihil in suis verbis dissidij se videre fingit. Scilicet tam crassam absurditatem putauit sub vnius conuitij latebra se texisse dum me accusatorem criminalem vocat. Iam quum in mundi creatione Spiritus tantùm vmbram fuisse dixisset, dum requiro vbinam ergo fuerit hypostasis: nugari me respondet. Miramur hũc hominem tantum negocij exhibuisse mundo, qui tam securè nodis omnibus se expediat? Quod habet propositio vicesimaseptima, res omnes fuisse in Deo ante mundi creationem eo ordine quo nunc sunt, & primum omnium Christum: ad verbum fideliter retulimus, vt ne ipse quidem additam fuisse syllabam negare audeat. Tantùm causatur, me alia verba quæ sequuntur non fuisse simul complexum. quasi verò perfidiæ sit crimen, vt iactat, quicquam ex eius sermone omittere. Christum, fateor, solum vocat figuram substantiæ Dei: hoc nihilominus interim teneo, res omnes cum ipso semper apud Deum fuisse: vt eadem luto tribuatur æternitas quæ in Christum competit. Alterum etiam velit nolit, extorqueo, personam nihil aliud fore quàm meram imaginationem. quia personaliter vel pro ideæ ratione non minus hodierna nebula, quàm Christus in Deo fuit. De secundo membro quid dicam, Quòd Deus Filium sibi corporalem decernens, visibilem se in Verbo exhibuerit? Si in nudo decreto sita fuit Verbi essentia, quia Deus hominem creare statuerat, non alia erit Christi Deitas quàm æterna creationis futuræ conceptio. Execranda est blasphemia quam continet vigesima octaua propositio, Spiritu nouo non antè præditum fuisse Christum quàm à mortuis resurgeret. Eam ludicra solutione abolet Seruetus quòd nouus Spiritus dicatur ob nouam gloriam. Interea sua conuitia crepat, me delirum esse & mendacem. Adde quòd nihil eum pudet ex 7. Iohannis testimonium illud adducere, Nondum fuisse tunc Spiritum sanctum, quia nondum glorificatus erat Iesus. Quid? An illic Euangelista Christum nouo Spiritu donandum esse prædicat, ac non potius hoc nominatim refert ad fideles? Christum de Spiritu sancto loquutum esse testatur, non quem expectaret ipse à Patre, imò quem accepturi erant in eum credentes. Quanquam hoc longè absurdius, quòd Christus adhuc mortalis totam Dei gloriam, ac potentiam non obtinuerit. Quomodo enim trãsfusa erat in ipsum Verbi & Spiritus gloria? Quomodo in Deitate conuersa erat caro, si gloriam qua ad tẽpus caruit, quasi precario resurgẽs demũ adeptus est? Nec verò de manifestatione hîc agitur: quũ teste Serueto, spirata fuerit in Christũ ex integro Deitas. Porrò quo sensu nouũ

Spiritum

Spiritum appellet, operæpretium est ex eius verbis intelligere, Dialogo 2. pag. 273. Spiritum Christi qui Deus erat in resurrectione fuisse innouatum, quia ex Diuino & humano spiritu antè erat vnus Spiritus: nunc autem ob nouam incorruptibilis halitus creaturam quam in se substantialiter continet, nouum dici. Expendant primum lectores, quale portentum Seruetus parturiat, quum Spiritum vnum qui Deus est, nobis ex Dei essentia & humano halitu mixtum fingit. Deinde obseruent absorptam doceri Christi animam à Deitate Spiritus. Postremò creatam fuisse quandam Deitatem, qua factum est vt humana anima in Dei essentiam transierit. Hæc omnia suo more transilit Seruetus, quinetiam ferociter mihi succenset, quia Dei gratiam, sicuti infusa est humanæ Christi naturæ, nobis credam infundi. Nec eo contentus, magicas esse illusiones adiicit. Itáne vt Deus Spiritus sui donis ornare nequeat fideles quin substantialiter deos faciat? Vbi ergo erit illud, Diuisiones quidem esse donorum, Spiritum verò vnum esse? 1. Corint. 12. Spiritum quidem suum effundere dicitur Deus super homines: sed ne eius substantiam Seruetico modo nobis vniri imaginemur, id fieri docet Paulus quum vnicuique distribuitur gratia secundum mensuram donationis Christi, Ephes. 4. Restat vt magicis præstigiis illusum fuisse Paulum dicat Seruetus, eúmque Simonis discipulis mecum annumeret. Contrà tamen obiicit, nos consortes esse Diuinæ naturæ: nempe dum exempti carnis nostræ corruptelis transformatur in Dei gloriam. Sed hoc minimè obstat quo minus liberaliter suas diuitias in nos explicet Deus, vt tamen nos secum deos essentialiter non faciat. Obiicit rursum, nos templum esse Dei, quia Spiritus eius habitat in nobis quasi non potius inde liceat inferre, non vnam esse naturæ nostræ essentiam cum Deo, si domicilium sibi in nobis eligit. Ipsissima est Deitas, secundum Seruetum, quicquid in Christo fuit Spiritus. quasi non dicatur vnctus inter suos participes. Nec me latet Serueto non esse absurdum, si dicatur Spiritus in animas nostras influere, vt nos substantialiter deificet: sed ipsum nomen vnctionis satis declarat irrigari nos diuinitus, vt qui natura sicci sumus & steriles, sugamus ab arcana Spiritus virtute precarium vigorem. Ab eo delirio pendet quod 29. cap. annotauimus. Fingit Seruetus partes & partitiones esse in Dei substantia, vt in partitione Spiritus cuiusque portio sit Deus. Vnde hoc illi figmentum? Nempe quia hoc modo pro multiplici & varia donorum distributione, Spiritus essentiam partitur. Atqui longè aliter Scriptura, quæ Deum ita beneficum esse definit, vt Spiritus sui dona effundens integer maneat. Quia hanc carnificis Serueti sectionem, vel vt magis propriè loquar, lanienam non admitto, criminatur Deum à me in angulo recludi. Quasi verò non omnia Dominus vt virtute, & essentia sua implere possit, vt tamen se creaturis in hypostaticam vnionem non misceat. Nihil in cœlo est, vel in terra, quod non sua præsentia, arcanóque influxu vegetet Dei Spiritus. Nunc mihi respondeant Serueti, Spiritúmne in seipso indiuisibilem esse concedant. Si nulla est in ipso diuisio, sequetur, Spiritum pietatis & sapientiæ habitare in lignis & lapidibus. En quos fructus proferat fictitia illa Deitas, quam inducere coactus est Seruetus, ne distinctionem inter Spiritum sanctum & eius dona admitteret. Eiusdem rationis est, quòd accidentia in Deum conferre non dubitauit. Tantum erroris portentum vno verbulo obtegit, quòd intelligat entia omnia in Deo sustineri, scilicet, vt Deus infusa Spiritus sui virtute viuificet, ac sustineat quæ semel creauit, necesse habebit caducæ mutationi se subiicere. Iam vt sacrilegam illam ac detestandam vocem excuset, coæternos & consubstantiales Deo esse fidelium spiritus, nulla profectò hyperbolica elogia coaceruat, Quòd participes sint Diuinæ naturæ. In illis sit substantia Spiritus æterni, & eorum sedes ab æterno paratæ. Qualis sit illa Diuinæ naturæ participatio, nuper attigi: peruersum quoque de æterna substantia delirium sæpius refutatum est. Quid autem magis ridiculum quàm æternos probare, quibus gratuitum regnum parauit Deus antequam nascerentur? Consubstantiales Deo sunt animæ regenitæ. Ergo nec per gratiam illis confertur quicquid habent lucis & iustitiæ, sed naturaliter illis inest: nec verò sperádum est vt olim Deus sua in illis dona gratuitò coronet, nisi in seipsum liberalis esse velit. Iam & vita æterna donum simul & præmium esse desinet. Quid enim accederet æternæ Dei essentiæ? Cæterùm quia vna illa vox Dei, Ego sum, Ego sum, & nemo præter me: satis ostendit quàm impiè ad creaturas transferatur æterna eius essentia, & æternitas diuina: pluribus verbis supersedeo. Nihilo excusabilius est, quòd postquàm in Dei solium Seruetus pios spiritus euexit, in extinctionem mox & interitum præcipitat. Cælestem & increatum Spiritum, Deo consubstãtialem, & qui nos deificat, apertè dicit extingui. Tenendum memoria est quod alibi garrit, substantialiter nos ex Deo gigni, nec aliter in nos transfundi Deitatem, quàm homo in Christi persona, in Deum assumptus est: vt verè sit hypostatica in nobis Diuinæ & humanæ naturæ vnio. Massam hanc ex Deo & homine conflatam, quocunque tádem nomine vocetur, ad interitum damnare, quid aliud est quàm Deum facere corruptibilem? Formam hanc loquendi ex Paulo sumptam esse defendit, qui Spiritum extingui non vetaret, nisi esset extinguibilis. Quasi verò imbutus esset Paulus Serueticis commentis de spiri-

tualis ſpiritus cum anima mixtione. Quo ſenſu moneat Paulus Theſſalonicenſes ne Spiritum extingant, nec mihi difficile eſt dicere, nec apud ſobrios anxia expoſitione indiget. Poſtquam enim de Prophetiis non ſpernandis præceptum dedit, continuo pòſt, quo ſibi magis ſolicitè caueant, terrendi cauſa ſubiicit, tali contemptu Spiritum extingui, quatenus ſcilicet in ſuis donis refulget. Itaque ad refellendam Serueti vęſaniam, nihil hoc Pauli dicto aptius citari poterat: quia Spiritus extinctio, ab eius donis eſſentiam manifeſtè diſcernit. In capite triceſimo longius prouectus eſt, Deitatem humanæ animæ ſtatim à creatione attribuens. Nūc de noua per Chriſti gratiam regeneratione non agitur, ſed de communi hominum natura. Inſitum ergo fuiſſe primo homini Deitatis Spiritum Seruetus contendit: & quia non aſſentior, me in ſcholam Simonis magi ablegat. Diuinis præditam fuiſſe dotibus Adæ animam, apud omnes pios in confeſſo eſt. Nec verò in tanta excellentia celebranda, à Deitatis nomine abhorreo. ſicuti etiam Scriptura ad imaginem Dei formatum fuiſſe hominem docens, inſculptas eius menti Diuinæ gloriæ notas fuiſſe intelligit. Verùm lōgè aliò rapitur Seruetus, Promethei fabulam nobis renouans, particulam auræ cœleſtis nobis vult eſſe inſitam. Nam, eo teſte, ingenita eſt nobis eſſentialis Deitas: quam etſi fatetur ex parte deletam eſſe, partem tamen aliquam adhuc ſaluam reſtare aſſerit. Hoc ſi verū eſt, ſequetur omnibus carnis vitiis Dei eſſentiam inuolui. Errare & labi omnibus nobis commune eſt. Deus ergo ignorantiæ obnoxius erit. Quotquot peruerſi affectus in animam hominis competunt, totidem corruptelis ſubiicietur Deus. Denique craſſior eſt huius delirij abſurditas, quàm vt longius inſiſtere neceſſe ſit. Quia dixeram neque à Prophetis, neque Apoſtolis, neque Martyribus quicquam fuiſſe tale cogitatum, Seruetus doctores mihi opponit. Vnum ſaltem proferat. Ex quibuſdam Tertulliani & Irenæi locis fucum ſuprà facere tentauit. Sed quàm euanida fuerit ſpecies, lectoribus conſtare arbitror. In citandis Scripturæ locis, ſuo more pluſquam prodigus eſt. Spirauit Deus viuentem animam in Adam. Quid? an vt ſuam in eum Deitatem transfunderet? Tempus vindictæ ſuæ, Geneſis 6. præfigit, ne perpetuò rixetur Spiritus ſuus cum homine. vbi Deitatis infuſio? Iob 33. capite, fatetur ſe creatum eſſe Dei Spiritu, viuificatum eius ſpiraculo. Atqui Deus nos creando non protinus tamen ſuam ſubſtantiam nobis inſtillat. Eiuſdem libri 34 capite, dicit Eliu ſimulac Deo viſum fuerit, retractum ab homine iri ſpiritum, & flatum. His verbis potius notatur fragilis creatura, quàm eſſentialis Deitas. Adducit Seruetus ex Pſalmo 105, Emitte Spiritum tuum, & creabuntur, & renouabis faciem terræ. Hoc quum ad quoduis animantium genus pertineat, canibus & aſinis communis nobiſcum Deitas erit. Atqui Seruetus Sermonem de halitu Diuino inſtituerat, quo diſcernitur homo à brutis pecudibus. Eccleſiaſtes 12 capite, Spiritum hominis in morte ad Deum redire teſtatur, qui dedit illum. Atqui longè aliud eſt ſpiritū dari à Deo, quàm ſubſtantialiter ipſum infundi. Iſaiæ 42, Deus Spiritum ſuum Meſſiæ promittit, vt iudicium Gentibus proferat. Peculiarem gratiam qua ornandus erat Chriſtus, Seruetus ad totum humanum genus trahit, quaſi à vulgari carnis ſenſu, Spiritus Chriſti nihil differat. Eiuſdem Prophetæ capite 57, pronuntiat Deus Spiritum à ſe egredi, & ſe flatus creare: verùm vbi probauerit Seruetus Deum eſſe authorem, an ſimul euincet, ex eius ſubſtantia particulam in ſingulos homines transfundi? Quorſum his teſtimoniis annumeret primū Iohannis caput, non video: niſi quòd illic lux Dei illuminare dicitur hominem: & qui per fidem cooptantur in Dei filios, dicuntur ex Deo geniti. Sed inde Seruetica Deitas elici minimè poteſt: quum potius infuſam gratiæ qualitatem Euangeliſta commendet. Adde quòd prius membrum ad communem naturā, alterum ad ſpiritualem regenerationis gratiam ſpectat. Nec etiam Serueti delirio ſuffragatur quod dicit Paulus Actorum 17, Nos in Deo eſſe, viuere & moueri: quo nihil aliud ſignificat, quàm ab vnico illo fonte nos haurire quicquid habemus vigoris, vt vita noſtra per ſe fluida & vmbratilis, in ipſo ſubſiſtat. Catalogum locorum, quem texuerat Seruetus, breuiter perſtringere libuit, vt rurſus agnoſcerent lectores, quàm reuerenter Scripturam tractare ſoleat. Quòd homines truncos & ſaxa à me fieri criminatur, quia illis Deitatem non tribuam, aliquid haberet coloris, ſi inter Deum & truncos nihil eſſet medium. Et tamen vt maximè valeat Serueti apotheoſis, non eximentur homines ab hoc probro, quando Deum in lapide, lapidem eſſe dicit, Epiſtola 6, pagina 589. Item in Apologia, pagina 698, Deum quoties monti, aut lapidi, aut pluuiæ præcipit, Deitati præcipere quæ in ſingulis eſt. Porrò, quum in ſanctos Patres qui ſub Lege vixerunt, palàm & ſine verecundia ſemper contumelioſus fuerit: mirum eſt cur nunc ſeriò inuidiam fugere incipiat. Negauit Spiritum regenerationis ſanctum ſub Lege datum fuiſſe: atque hoc continet XXXI propoſitio. Nunc me inſimulat mendacij quaſi fraude ad Prophetas extendam, quod nonniſi de vulgo dixerat. Huius tam putidi cauilli prompta eſt refutatio, quum illic, ne eximiis quidem & ſingularis præſtantiæ viris parcat: imò quum non alios enumeret, niſi qui ſingulari aliqua dote excelluerunt. Quòd autem nunc cauſatur ſe Prophetis plus dediſſe quàm vulgari populo: id quidem interdum ab eo factū eſſe non inficior.

inficior. Quantulum tamen illud sit,& quàm ieiunum,breuiter monendi sunt lectores. Iudæos,inquit,intelligo,maximè vulgus ipsum: nam Prophetas stabilis fides hæc iustificabat. Qualis autem fides? Quia sub vmbra quadam, inquit, datum illis fuit Christum videre, & ad eum suspirare præ onere Legis: quamuis non ideò essent à Legis iugo exempti. Sed quid eum iuuat,hoc in transcursu semel aut bis attigisse, quando ex professo, de veteri populo differens, in vnum omnes fasciculum complicat? Libro enim de Legis & Euangelij differentiis, Iudæos omnes pronuntiat Deo seruisse in vetustate literæ,& nõ in nouitate Spiritus. Ac nequis dubitet hoc patere ad selectissimos vsque Prophetas, sic ad verbum loquitur, pag.115, Nunquam aliquis fuit Iudæorum electus aut prædestinatus ea electione qua nos prædestinauit Deus, vt liberam adoptionem filiorum reciperemus. Et Moses & Prophetæ sub Lege erant, non sub gratia,Legis seruituti obnoxij. Postquam autem Propheticas visiones recensuit, concludit tamen nec libertate vera fuisse donatos, nec veram adorationem apud ipsos viguisse. Præterquam quod facilè perspiciunt lectores, Seruetum quocunque ferebat impetus, in contrarias sententias dilapsum esse: minimè obscura est in sanctos Patres contumelia,quam frustra eluere tentauit. Tandem vbi ad clausulam disputationis ventum est, pagina 321, Iudæos negat pariter nobiscum hæredes fore, quia ancillæ sint filij. Eadem pagina,nouam disputationem exordiens,nullam veteri populo iustitiam concedit, nisi mundanam. atque in hoc ordine, non modò Prophetas complectitur, sed nominatim producit in medium: quòd licet Spiritus sanctus per eos loquutus sit, suis tamen gestis carnale quid, vel animale sapiebant. Subiicit deinde, quanquam fidem habuerint, fuisse tamen carnales: quia fides ipsa, mundana erat,pagina 324. Quid? an illic quoque se de fæce plebis agere dicet? Imò in illam fæcem ab eo protruditur Abraham, Quanquam prophetico Spiritu, inquit, sub vmbra quadam & ænigmate viderit Christum, cœlestem futuram vitam, & æternitatem in eo crediderit: non tamen fuit in eo tunc regenitus: temporalia tunc exposcebat. Atque ita non obstante futurorum spe, dicitur ipsius tunc iustitia fuisse carnalis, sicut acta alia carnalia. Abraham credidit verbo Dei in promissione veteri & carnali: nos credimus verbo Dei in Euangelio nouo & spirituali promissiones omnes complente. Dicitur fides eadem, vt figura idem est cum figurato. Hîc attendant filij Dei quàm honorificè tractetur summus Ecclesiæ Pater, adeóque dux & antesignanus fidei nostræ. Conceditur quidem ei quædam ænigmatica Christi visio: sed ita vt in mundo subsisteret, ac exposceret temporalia, vt terrenam hæreditatem sua fide apprehenderet. Quid hoc est? tota Abrahæ vita clamat, eum in cælestis vitę meditatione assiduum ac totum fuisse: eum Seruetus sic in terram deiicit quasi nunquam illi spiritualis promissio data foret. Ac ne longior sim, Christi gratia regenitum fuisse negat: quod si verum est, à Regnó Dei abdicatur. Verùm quando Christus nõ alia lege fideles admittit in regnum cœlorum, nisi vt cum Abraham, Isaac, & Iacob recumbant: videmus vt Seruetus ab hoc consortio discedens, sibi ianuam cœlorum præcluserit. Tandem pagina 326, disertè Abrahæ mentionem faciens, ipsum & eius posteros, appellat viros sanguinis, vindictæ auidos, qui pro inimicis non orabant. Eò tamen vsque non fueram progressus in mea censura: sed tantùm obieceram Serueto, fieri iniuriam sanctis Patribus, quos Spiritu regenerationis priuauerat. Vnde apparet, nullam habuisse verecundiæ guttam, qui tam proteruè conuitiando, crimen à se depellit. Cęterùm vt de promiscua turba loquutum esse demus: quomodo se Deo iniurium fuisse negabit: qui iustitiam Legis carnalem tantùm fuisse fingit, quæ nec paradisum aperiret mortuis, nec in regnum cœlorum viuos induceret? Legem vniuerso populo datam fuisse scimus, eius finem & animam Christum fuisse, Paulus testatur. Obstrepit contrà Seruetus, nullum illis spiritualis vitæ datum esse gustum. En cur Deus populum illum segregauerit, vt sacer ac sanctus esset: en cur tot splendidis elogiis ipsum dignetur, ac præsertim cur regale sacerdotium ipsum appellat.

Eadem in propositione XXXII apparet ingenuitas: adoratos à Sanctis scripserat fuisse Angelos. Tam fœdum sacrilegium nouo integumento inuoluit, quòd adorati fuerint Angeli & Deus ipse. Quid hoc rei est? quum Lex cultum vni Deo in solidum vendicet, an Serueto licebit socios illi Angelos adiungere? Non potuit Abraham, ex vera pietatis regula rite Deum colere, nisi solum coleret. Qui deinde sequuti sunt fideles, claro Legis edicto prohibebantur ne vel Angelos, vel alias vllas creaturas cum Deo miscerent: Seruetus sibi credi vult, non peccasse qui promiscuum Deo & Angelis cultum tribuerent. Nihilo tolerabilius est illud alterum, Angelos fuisse veteris Ecclesiæ deos. Quasi verò non toto affectu cordis respexerint ad vnicum cœli & terræ opificem, eúmque externa oris confessione celebrauerint. Quòd Angelos vocatos sic fuisse iactat, friuolum est. Fateor equidem, ad eos non secus ac terrenos iudices transferri nomen Eloim: sed ita vt sola Dei maiestas, illis in ordinem suum redactis, emineat. Denique sibi ipse Seruetus tergiuersandi ansam præcidit, dum pagina 316 scribit, sub Lege solam fuisse veræ adorationis vmbram: quasi nulla in sanctis Patribus viguerit pietas. Propositio XXXIII luculen-

tum Serueticæ impudentiæ specimē est. Disertis verbis scripserat, piorum spiritus quum substantialem habeant æterni Spiritus portionem, suam æternitatem habere. Sequitur paulo pòst, Quum æterna fuerit cœlestis ciuitas, æternos quoque oportuisse eius esse ciues. Nunc à sycophantę probro tam certę reprehēsionis iure me depellit Seruetus. Quòd ad creationem nunc restringere tentat, putidum est: quum in Christi æternitate fundatum fuisse dicat existentiam illam: & nullo discrimine interposito, Angelos ab initio, in eadem Dei gloria fuisse, paulo pòst vno contextu subiiciat. Quàm impiè Deitatis substātiam includat in omnibus creaturis, iā suprà exposuimus. Quoniam hic error propositione XXXIIII reprehensus à nobis fuerat, Seruetus idem esse respondet, sustineri creaturas Dei præsentia & potentia: deinde substantialem Deitatem illis inesse. Quasi verò virtutem suam exerere nequeat Deus, quin substantiam suam in brutas quoque creaturas, sensúque carentes, transfundat: vt non minus, suo modo, lapis quispiam Deus sit, quàm Christus ipse. Non enim alio modo ab ære vel plumbo, vel aliis metallis discernitur, nisi quòd primarium in se continet Deitas exemplar. Et illa scilicet fuit præclara eius confessio, nō solùm Dei Deitatem in asseribus calcari, sed hypostaticè dæmonibus esse vnitam. Nunc quàm improbè in contrariam partem retorqueat, vix conqueri audeo, ita me attonitum reddit perdita eius impudentia. Præter confessum Iudicum, complures aderant idonei testes literati, & cordati viri, quum ego frænare eius væcordiam cupiens, pauimentum calcaui: tum ex eo sciscitatus sum, ánnon plusquam absurdum esset Deitatem ita calcari hominum pedibus: nunc quasi testibus destituar, motu pedis indicasse me calumniatur, pedem meum in Deo non moueri. Adde quòd ipsa absurditas satis, supérque eius mendacium refellit. Propositio tricesimaquinta ipsum Manichæum esse conuincit. Animam enim nobis fabricat ex Dei substantia: imò nomen Traducis, quod in veteri Ecclesia tantopere infame fuisse scimus, data opera opposuit, ne cui ambiguus esset cum Manichæis consensus. Quare vt me esse mentitū lectoribus persuadeat, abradi ex eius libris necesse est, quæ me fideliter retulisse, ne ipse quidem negare audet. Nunc vt tantum sacrilegium quodā velut tectorio obliniat, se alibi tradere dicit animas esse creatas. Quid autem mea refert, si secum ipse in hoc capite, vt in aliis, turpiter pugnet? Fateor certè, adeò nihil eorum temerè effutiuit, constanter vbique, & æquabili doctrina ab ipso asseri, vt maiorem partem quasi sui oblitus alibi euertat. Fixum tamen illud manet, ex Dei traduce ortas esse animas, ideóque substantialem Deitatem in se cōtinere: quod me tacente, piis omnibus detestabile fore scio.

Nunc accedat propositio tricesimasexta, in cuius excusatione non multum laborat Seruetus: quia si dij sumus facti ob animæ dona, sequatur animam coire in vnum cum Spiritu Dei, sicuti ossa, caro, nerui, & anima in vnam hominis substantiam coeunt. Primùm quæro, quid per animæ dona intelligat. Magorum enim præstigias suprà vocauit quicquid de infusis Spiritus donis à Scriptura traditum amplectimur. Quæro deinde vbínam legerit nos hac ratione fieri deos. Atque vt duo illa obtinuerit, perperam tamen colligit hominis animam cum Dei Spiritu in vnum coalescere. Minus etiam tolerabile est alterum eius dictum, quo suam impietatem exaggerat. Nam pagina 195 ita scribit ad verbum, Dubitare iterum quis potest, si in vnam cum anima nostra substantiam coit Spiritus sanctus, quid illud totum est? Respondeo, Est anima, & est Spiritus sanctus. Deitatis illa positio nec speciei, nec indiuidui nomen mutat. Est anima in Spiritu sancto, & est Spiritus sanctus in anima. Sicut Deus est in Christo, & Christus in Deo, & Christus est Deus manens homo: ita anima sublimi regeneratione per hypostaticam vnionem fit Spiritus sanctus, & manet anima, sicut homo fit Deus, & vnum cum Deo. Equidem non vereor vt cuiquam Seruetus tam insipidas speculationes persuadeat veras esse. Sed quia multi rixarum nimis cupidi, impio falsorum dogmatum patrocinio sese oblectant, siquis eo morbo laborans tuendum Serueti errorem suscipiat, cogitet primùm quid hoc sibi velit, massam ex Spiritu Dei & anima hominis conflatam, confusè animam & Spiritum sanctum vocari, non secus ac Christus promiscuè Deus est & homo, quia non modò ex Dei substantia genitus est, sed absorpta fuit eius caro in Deum. Nihil mirum si Seruetus infusas Spiritus gratias tam fastidiosè repudiat, quum hæc magica distillatio, quæ cœlum cum terra confundit, stare nequeat, nisi abolitis Spiritus sancti donis, quibus sic ditantur fideles animæ, vt semper eas inopiæ suæ sensus humiliet. Porrò Serueti patronis nimis graue onus incumbet, vt animam Spiritum sanctum & Deum esse probent: non secus ac Seruetus imaginatur eadem Deitate præditam esse humanam Christi naturam, quæ ab initio in Verbo Dei fuit. Idem phantasma repetit dialogo secundo, pagina 267, quòd anima sit Spiritus sanctus, & Angelus etiam fiat idem Spiritus, sicut Verbum vbi fit caro, manet tamen Verbum, quia totum plasma caro fit Verbi. Ac nequis sine ratione eum insanire dicat, Scripturę testimoniis instructus prodit. Psalmo 15 & 72, scriptum est, Dominus pars mea. Nihil clarius est quàm Dauidem illic ad humanas hæreditates alludere, quia nihil charius, vel pretiosius suo patrimonio habent homines. Eodem haud dubiè respexerat

Deus

Deus quum filios Abrahæ hęreditatem suam vocans, se illis in hæreditatem vicissim fore pollicitus fuerat. Seruetus hoc prætextu Spiritum in animas nostras essentialiter distillat, qui ipsas deificet, vt sit indiscreta quædam massa. Mirum nisi tanta fatuitas, vel caninis frontibus ruborem exprimat. In penultima propositione mihi à lectoribus petenda erit excusatio, si pædobaptismum ex professo nõ defendam: non quod difficilis sit vel molesta, vel etiam laboriosa huius causæ defensio: sed quia nolo actum agere. Hanc enim doctrinæ partem magis copiosè mihi tractasse videor, quàm vt deintegro nunc eius explicatio texenda sit. Tantùm breuiter ostendã, quibus stimulis vltra omnes Anabaptistas percitus fuerit Seruetus ad maledicendum pædobaptismo. Viginti rationibus contendit libro de Regeneratione quarto, perperã ac præter Dei mandatum baptizari infantes. Prima est, Quòd Christi symbola perfecta, viros perfectos exigant, vel perfectionis capaces. Respondeo, minus verecundè facere Seruetum, quàm solent Mathematici, qui principia saltem petunt. Hic verò à seipso creatus magister, legem pro arbitrio suo nobis imponit. Responsio autem facilis est, Baptismi perfectionem, cuius vsus ad mortem vsque extenditur, ad vnum temporis articulum non debere restringi: ideóque nihil esse absurdi si baptizentur qui pro ętatis suæ modulo perfectionem nondum capiunt. Secunda ratio est, quòd Christi symbola ad memoriam sint instituta, vt quisq; recolat se Christo fuisse consepultum. Hîc quoq; deest principij petitio. De sacra Cœna præscribit Apostolus, vt se prius examinet homo, quàm ad eam accedat: & huic mysterio peculiare est Christi mandatum, Facite in memoriã mei: de Baptismo nihil vsquam tale legitur. Admonet quidem Paulus fideles, vt Baptismi sui finem expendant. Sed quis sanus concedet ad præsentem articulum temporis, quo administratur, trahendum esse? Quin potius sese oculis ingerit manifesta illa, quam notaui distinctio. In tertia ratione sibi tam suauiter plaudit Seruetus, vt syllogismum insolubilem se habere fingat, Omnis qui non credit Filio Dei, manet in morte Adæ, & ira Dei manet super eum. Infans baptizatus non credit Filio Dei. Ergo manet in morte Adæ. Quòd autem non credant, clarum est: quia fides est ex auditu. Antequam hunc Gordianum nodum soluã, contrarium syllogismum opponam, Quencunque benedicit Christus, ab Adæ maledictione & ira Dei eximit. Infantes autem ab eo benedictos esse notum est. Ergo ab ira Dei exemptos esse sequitur. Quid, quòd Seruetus ipse, vt paulo pòst videbimus, infantes æterno exitio non patitur addici? Imò beatæ resurrectionis consortes fore docet. Moriatur infans septimo, vel octauo mense: imò puer anno duodecimo: ad eum salutis per Christum partæ gratia secundum Seruetum, absque baptismo perueniet. Cur ergo nobis axioma obtrudit, quod nec ipse admittit, & à fide nostra prorsus dissentaneum esse non ignorat? Cæterùm syllogismi facilis est solutio, quando illic Christus infantes ad tribunal Dei nõ citat maledictionis reos, sed tantùm contumacibus iudicium denuntiat qui auditam Euangelij doctrinam respuunt. Hoc verò ad infantes non magis pertinet, quàm capitalis pœna, qua Deus vlciscitur rebelles filios, qui violentam manum patri, vel matri intulerint. Quia in hoc syllogismo suum acumen miratus erat Seruetus, secundum eiusdem farinæ attexit, Quisquis natus est ex Spiritu, vocem Spiritus audit, Iohannis 3. Pædobaptizatus non audit: ergo non est natus ex Spiritu. Verùm quod ex tertio Iohannis capite citat, nusquam apparet. Itaque diruto fundamento, totum ædificium concidit. Et tamen Serueto non concedam Spiritum ab infantibus non audiri. habet enim Deus arcanos modos quibus sua figmẽta paulatim, vt visum est, formet. Ideo infantes suo modo Christũ induere dicimus, quia eos amplectitur Christus, vt sua iustitia vestiat. Quarta ratio est, Quòd nemo spiritualis initiò esse possit, quia præcedit quod animale est, 1. Corinth. 15. Ministeria autem Noui testamenti sunt Spiritus. Ergo non possunt à puero carnali incipere. Fateor certè omnes posteros Adæ nasci iræ filios, & nihil ab vtero quàm mortem afferre: sed pręscriptum diuinitus tempus Seruetus ostendat, quo incipiat spiritualis vitæ nouitas. Nos enim solidis, & claris Scripturæ testimoniis freti, simulac nascuntur infantes ex sanctis parentibus, Christum dicimus illis manum porrigere, vt à communi reatu absoluat. Quinta ratio ex allegoria sumitur, Quia Dauid in arcẽ Sion conscendens, nec cæcos, nec claudos secum ducit, sed strenuos milites. Verùm siquis parabolam opponat in qua Deus ad cœleste epulum inuitat cæcos & claudos, quomodo se expediet Seruetus? Ego autem nihil aliud respondeo, nisi claudos & mutilos cum Dauide prius militasse, ideóq; minimè esse prohibendos à sacro symbolo, quo Christus rudes, & nouitios in suam militiam initiat. Sexta ratio est, Quòd in fluminibus aquæ viuæ quæ manat ex cœlesti Ierusalem, piscatores sunt hominum Apostoli, non paruulorum: quia boni piscatoris est pisciculos non attingere, sed maiores tãtum ex aquis tollere. Verùm si quis facetus homo contra obiiciat, in rete Euangelij promiscue colligi omne piscium genus, nónne cum ludibrio euanescet Serueti allegoria? Ego autem respondeo, bonos doctores ita piscari quos sua doctrina Christo acquirunt, vt eorum sobolem minimè reiiciant, quæ in ipsis parentibus sanctificatur, teste Paulo, perinde ac prouetus nouarum frugum in primitiis.

Septima ratio eſt, Quòd ſpiritualibus quadrent ſpiritualia. Infantes verò non eſſe ſpirituales, Seruetus ipſe pro confeſſo ſumit. Reſpondeo peruerſè ab eo torqueri quod dicit Paulus ſe coaptaſſe cœleſtem ſapientiam ſimplicibus verbis, quæ Spiritus maieſtatem potius, quàm humanæ facundiæ delicias reſiperent. Deinde hoc in primis euincat neceſſe eſt, arceri infantes ab omni Spiritus gratia. Quòd poſtea ſubiicit, ſpirituali cibo paſcendos eſſe ſi facti ſint noui homines: facilè diſcutitur, quia in nouam vitam regeniti, arcanâ Chriſti virtute aluntur, donec per ætatem ad Cœnam recipiendam ſint idonei. Octaua ratio eſt, Quòd Chriſtus omnes Chriſtianos ad Cœnam ſuam vocet. Proferat Seruetus teſtimonium, vt credamus. Nam Chriſtus nominatim teſtatur ſe nullos admittere niſi qui ad celebrandam mortis ſuæ memoriam formati ſint, & edocti. Quòd portentum eſſe dicit, hominem generari qui manducare nequeat: non alia reſponſione indiget, quàm Chriſtum vitæ cibum eſſe infantibus, licet ab externo ſymbolo ad tempus abſtineant Neque enim abſurdum fuit octauo die circuncidi infantes ſub Lege, qui tamen nō antè ederent Paſcha, quàm ſacræ ceremoniæ vſum perciperent. Sic enim ſonant Moſis verba, Quum rogauerint filij tui & filiæ tuæ, Quid hoc ſibi vult? docebis eos, &c. Nona ratio eſt, Quod bonus diſpenſator, familię cibum diſtribuat tempore ſuo. Reſpondeo, Vt præpoſterum nos ordinem tenere coarguat Seruetus, probandum in primis eſſe, prohiberi à Chriſti gratia infantes. Decima ratio, Quòd Chriſtus Apoſtolos iubeat reſpicere ad regiones quæ iam albeſcunt, & paratæ ſunt ad meſſem: vnde ſequitur immaturam frugem perperam colligi. Quaſi verò perpetuā regulam illic Chriſtus præſcribat diſcipulis: ac non potius præſentem laboris fructum oſtendens, eos ad obeundum alacriter docendi munus magis extimulet. Nego igitur illis Chriſti verbis certos Apoſtolis fines præſcribi intra quos ſe contineant, ſed ex re præſenti ſumptam eſſe exhortationem. Alioqui non quadraret quod dicit Paulus, Eccleſiæ doctores ſeminare & rigare. Itaque iſtis Serueti argutiolis nihil putidius fingi poteſt, expectandum eſſe donec herba creſcat, deinde tenera ſpica, tertio granum integrum, & tandem ſpica matureſcat. Vndecima ratio eſt, Quòd iidem erant in prima Eccleſia Chriſtiani & diſcipuli. Quaſi vbi de ſolis adultis diſſeritur, deleantur ex humano genere, ac prorſus intereant infantes: quia in eos non competunt quæ viris ſunt propria. Ineptum ergo cauillum eſt, quòd infert Seruetus, nullos eſſe Chriſtianos niſi diſcipulos. Quaſi tunc ſancti patresfamiliâs ſobolem ſuam prophanam duxerint. Duodecima ratio, Quòd Chriſtiani omnes fratres ſint: infantes verò loco fratrum apud nos non haberi conſtet, quia à ſacra Cœna eos repellimus. Reſpondeo æquè ac Corinthios, vel alios quoſlibet, ex Chriſti diſcipulis fuiſſe latronem, qui ad Chriſtum in cruce conuerſus eſt, quamuis ſacrum panem nunquam guſtauerit: nec fraterni nominis honore ſpoliari à nobis infantes, dum eos non antè ad ſacram Cœnam admittimus, quàm ſolidi cibi capaces fiant. Decimatertia ratio eſt, Quòd nemo frater noſter fiat, niſi per Spiritum adoptionis, qui tantùm ex auditu fidei confertur. Reſpondeo, quod dicit Seruetus, in adultis locum habere: ſed hunc ordinarium vocationis modum, quem tenet Dominus, minimè obſtare quominus occultam vim Spiritus in pueris, vbi viſum eſt exerceat. Imò quum dicit Paulus, fidem eſſe ex auditu, ne his quidem verbis imponitur Deo neceſſitas quin arcano inſtinctu ad ſe trahat diſcipulos, quibus de Euāgelio verbum nunquam factum eſt. Decimaquarta ratio eſt, Quòd Cornelius accepto Spiritu baptizatus ſit. Atqui ſi hoc exemplum inſtar generalis regulæ nobis eſſe debeat, quid Eunucho, & Samaritanis, & reliquis omnibus fiet, quos prius Baptiſmo ſacrari Deus ſibi voluit, quàm Spiritu ſuo eos donaret? Inſulſè ergo Seruetus, qui Spiritus gratiam ad temporis momentum alligat. Decimaquinta ratio, Quòd regeneratione dij efficimur. Sunt autem dij, ad quos ſermo Dei factus eſt. Ergo pædobaptizati non ſunt dij, qui Dei ſermonem non audierunt. Omitto quòd Seruetus, qui dialecticam ſibi tam audacter arrogat, ſyllogiſmum vnum conficere nō poteſt. Cęterùm vnde axioma illud hauſit, Baptiſmo nos effici deos? Hoc tamen illi etiam remitto. Sed in minori pudenda eſt inſulſitas, quòd Chriſtus deos vocet ad quos verbum Dei factum eſt. Scimus honorificum hunc titulum Iudicibus tribui à Propheta, quòd Dei perſonam ſuſtineant in ſua functione. Cauſam adducit Chriſtus, quia diuinitus iniunctum eſt illis gubernandi mandatum. Seruetus ad Euangelij prædicationem id trahens, flagellum ſibi conficit quo infantes à Dei familia arceat. Decimaſexta ratio, Quòd noua generatio eſſe nequeat, niſi vbi eſt nouus homo. Nouus autem homo non fit, niſi per ſermonem genitus. Reſpondeo, Quos Deus ſecundum ætatis gradus ad finem adducit, incorruptibili verbi ſemine regigni: ſed hoc non obſtare quominus ad imaginem ſuam refingat qui nondum capaces ſunt doctrinæ. Decimaſeptima ratio ex Legis figuris petitur, Quòd ouis & capra non ſtatim ab egreſſu vteri oblatæ fuerint in ſacrificium. Sed quid ſi retorqueam, primogenita omnia ſimulac vuluam aperuerant, Deo ſacra fuiſſe? Quid ſi rurſus obiiciam, agnum oportuiſſe anniculum, & tenerum mactari? Vbi iam erit illud virile robur, & plena perfectio, quam in Baptiſmo requirit Seruetus? Decimaoctaua ratio eſt, Quòd non poſſit ad Chriſtum vocari, qui

qui non poteſt à Iohanne præparari. Quanquam autem mihi, ſi vellem, liberum eſſet ſuum axioma Serueto negare, de hac re tamẽ non litigabo. Sit ſanè hoc generale, Iohannis opera præparari Chriſto diſcipulos. Sed hoc inſcitè ad infantes trahi reſpondeo, quos antè in gregem ſuum cooptat Chriſtus, quum diſcipuli eſſe poſſint, & quos pro ſuis agnoſcit nondum ab illis agnitus. Decimanona ratio eſt, quia doceant Triſmegiſtus & Sibyllæ non conuenire Baptiſmum niſi adultis. Ergo pluris erit Triſmegiſti authoritas, quã Dei ipſius, qui Circuncisionem eiuſdem renouationis ac puritatis ſymbolum, infantibus commune eſſe voluit? Deinde quid prophanus expiandi ritus, quo vſæ ſunt Gẽtes, Baptiſmo noſtro affine habet? Ego verò ſententias illas ex vulgari, tritaque ſuperſtitione ſumptas eſſe non dubitò. Viceſima ratio, Si infantes liceat ſine intellectu baptizare, Baptiſmum à pueris ludentibus mimicè, & per iocum poſſe adminiſtrari. Quaſi verò impoſitio manuum, qua benedixit Chriſtus infantes, ad puerile ludicrum trahi debuerit. An luſoria res eſt Dei promiſſio, qua ſe Deum ſobolis noſtræ fore teſtatur? Baptizamus quidem infantes priuſquam mente adoptionem ſuam percipiant: ſed dum illos in gregem ſuum cooptat Deus, mente & conſilio carere putandus non eſt. Nos quoque, qui fœdus ſalutis, eorum nomine amplectimur, quos Deus nobis adiungit illius participes, non ſine intelligentia gratiam Verbo teſtatam, aquæ ſymbolo obſignamus. En cur Seruetus præcipiti furore in pędobaptiſmum ita exorſerit, vt nulla ſecundum ipſum deterior ſit, magíſque deteſtabilis Chriſtianiſmi prophanatio. Nihil enim præterea adducit, cur infantibus non conueniat Baptiſmus, niſi quòd ipſa Baptiſmi definitio, qualis in Scripturis traditur, ad ſolos adultos pertinet. Ad hoc probandum, quæcunque de vſu & efficacia Baptiſmi paſſim leguntur, in catalogum vnum contrahit. Sed quum de Baptiſmo nihil afferat quod non ſimiliter in Circunciſionem competere Legis & Prophetarum teſtimoniis probemus, vno verbo euertitur tota prolixæ eius diſputationis congeries. Nam quòd Serueto circuncisio nihil aliud fuit quã typus & vmbra Circunciſionis nouæ quæ fit per Chriſti Spiritum ſine hominum manu, ex nimis craſſa, & rudi inſcitia manat. Paſſim oſtendũt Prophetæ non minus ſpirituale ſymbolum fuiſſe veteri populo, quàm ſit nobis hodie Baptiſmus. Nec fruſtra Paulus eam honorifico titulo inſignit, quòd fuerit ſigillum iuſtitiæ fidei. Eiuſdem notæ eſt, quod ita impletum eſſe dicit illud Pauli, coniunctos fuiſſe à Chriſto duos homines, nouum & veterem, quum ſimplex Pauli ſenſus ſit, in vnum corpus aggregatas eſſe Gentes cum Iudæis, vt iam ſint quaſi vnus homo in Chriſto, qui prius interpoſita materia, non ſolum procul diſtabant, ſed hoſtile habebant diſſidium. Adde quòd eodem loco alibi fucare contendit ſuum illud phantaſma de carnis Deitate, & Deitatis in carnem tranſmutatione. Porrò, mirum eſt qui nimium rigidus infantibus eſſe metuit, quòd ad vſum externi ſymboli ipſis tam iniquum eſſe. Pagina enim 357, nullos vel ex Niniuitis, vel Barbaris quibuſlibet progenitos in futuram gehennam damnare audet, quia (eius iudicio) miſericors Dominus, qui impiorum peccata gratis ſuſtulit, nunquam adeò rigidè eos damnaret, à quibus nulla eſt commiſſa impietas, & qui ſunt innocentiſſimæ Dei imagines. Quid hoc ſibi vult? Quos in vlnas ſuas tam comiter recipit Chriſtus, & ſolenni benedictionis ſymbolo dignatur, Seruetus ab Eccleſiæ gremio excludit, licet innocentiſſimas eſſe dicat Dei imagines. Sed rationem aſſignat, quòd liberatione non indigeant, qui peccati nondum ſunt ſerui. Vnde autem liberos à peccato eſſe probat? Quia non fit ſeruus peccati, niſi qui facit peccatum. Verùm ſemper ad eundem lapidem impingit, quæ diſtincta ſunt peruerſè confundens. Peccati mancipia Chriſtus ex ſceleſta vita eſſe conuincit, qui ſe pro filiis Abrahæ venditabant. Hinc probè, fateor, colligitur, impios omnes, ac reprobos ſe propria culpa ſeruos peccato addicere. Sed inconſideratè Seruetus inde infert nullos peccati ſeruos naſci. Vnde enim natura filij iræ? Vnde hæreditaria maledictio? An atrociter ſæuiret Deus in ſuas innocentiſſimas imagines? Cæterùm Seruetus poſtquam liberationem infantibus ſuperuacuam eſſe aſſeruit, Chriſtum illis redemptorem ordinat, vt corporaliter reſurgant à corporali morte & inferno: Baptiſmum interea, quo in ſpiritualem vitam reſtituimur, illis quadrare negat. Hîc obſeruent lectores quàm reuerenter de iuſtitia Dei garriat Seruetus. Immunes à culpa eſſe fingit: innocentiæ laudem illis vendicat, pag. 387. Interim eos adiudicat morti & inferno. Hic ſi more Seruetico ratiocinari libeat, nõne plauſibilis erit in Deum querimonia, qui impiis & ſceleratis ignoſcit, parum humaniter miſeros & innoxios infantes omni remedio priuat? crudelem etiam eſſe, qui gratis ſcelera hoſtibus ſuis condonans, innocentiſſimas ſuas imagines à morte non eruit? Quàm pulchrè ſecum alibi conſentiat, dicere omitto, quadam coitus ſpecie diabolum eſſe intruſum in eorum carnem: vt ſatis appareat ſine vllo pietatis ſenſu eum luſiſſe. Iam videre operæpretium eſt quodnam legitimũ tempus Baptiſmo ſuo determinet. Myſteriũ magnum eſſe dicit, quod Chriſtus non ante triginta annos baptizatus fuerit. Exemplo enim eius nos eſſe edoctos, ante eam ætatem non eſſe quem ſatis aptum ad myſteria regni cœlorum. Addit hanc ætatem ex Adamo, & Lege probari quia ſicuti Adam triceſimo anno natus eſt, ſic eadem ætate renaſci nos de-

bere. Nimis certè pueriliter de virili ætate, ne dicam de mysterio tam sublimi nugatur. Cur tempus illud Christus expectauerit, satis notum est. Nam Baptismi institutio nonnisi ab Ioānis prædicatione cœperat. Et verò absurdum fuisset doctrinæ præire, cuius appendix erat & sigillum. Triginta annis Christus, quasi priuatus homo delituit. Ad obeundam functionem suam emergens, Baptismo se initiat. An legem aliis præscribit, quorum longè dissimilis est ratio? Imò ne à doctoris quidem officio arcere voluit iuniores: tantum abest vt viam illis ad Baptismū præcluserit. Quoto enim vitæ anno ascitum fuisse Timotheum dicemus ad mundum docendi, cui satis lōgo pòst tempore præcipit Paulus vt suam iuuentutem à contemptu asserat? Duplex affertur à Serueto solutio, quòd quū ab initio conuersionis suæ probatus esset omnium testimonio, colligere liceat annū tricesimum excessisse. Quomodo igitur eum sui non pudet? Ante annum vicesimumquartum libro edito se pro vnico orbis propheta iactauit. Nunc probari quempiam posse negat, vt inter discipulos censeatur, nisi qui annis triginta sit superior. Sed cur octodecim annorum probari non posset, qui à puero sacras literas didicerat, & fidem propemodum cum lacte imbiberat à matre sua, & auia Loide? Puer in fide, & timore Domini educatus erat Timotheus, vita eius castè & honestè cōposita fuerat: nullam tamē pietatis, vel honestæ vitæ laudem, authore Serueto, ante annos triginta consequi potuit. Non minus decennio pòst Timothei baptismum præterierat, quum Paulus eum admonet vt sibi à concupiscentiis iuuenilibus caueat. Facturúmne id fuisse putamus, nisi adhuc à feruore ætatis vidisset esse periculum? Nec verò hîc vel libido venerea, vel aliæ carnis lasciuiæ notantur in homine abstemio, & plus satis temperato, vel potius austero, vt Paulus ad bibendum vinū hortari eum cogatur. Quid igitur? Certè hic simplex est verborum sensus, vt ingenij calorem, qui in iuuenibus vt plurimum ebullit, grauitate temperet. Atqui excipit Seruetus, puerum vocari Iosue post annum quadragesimum, sicuti & Roboam. Primò, hoc nihil ad Timotheum, cuius iuuentus non ex solo nomine, sed ex certis circunstantiis probatur. Deinde Seruetus audacem inscitiam vbique prodit. בחורים vocāt Hebręi robustos iuuenes, aut viros, quasi delectos, vel egregios dicas: hic bonus Rabbinus neglecto omni delectu, vocem illam in puerum conuertit. Secunda solutio est, in consequentiam non trahi Timothei exemplum, de quo prophetia præcesserat. Quid si ex opposito contendam, ex Christi quoque exemplo legem peruersè statui, quando vnigeniti Filij Dei separata à nobis omnibus conditio fuit? Adde quòd Baptismum non præcesserant illę prophetiæ. Quare æternam & inuiolabilē Christi legem, si Serueto creditur, transgressus esset Paulus. Quid etiam de illo adolescente dicet, qui sopore oppressus ex fenestra decidit? Conuenerat Ecclesia ad frangendum mysticum panem: adest cum reliquis non statæ ætatis vir, sed adolescens. Qua prophetia nondum aptus regno Dei, in sacrum cœtum intrusus fuerat? Quid? an frustra deinde Timotheum admonet Paulus, vt se ætatum rationi accommodet? Iuuenes, inquit, hortare vt fratres: iuuenculas, vt sorores. An quadragenarias iuuenculas nobis confinget Seruetus, ne Baptismus ad filias Dei natu minores effluat? Similiter quum Petrus iubet adolescentes senioribus parere, & subesse, velim vt hic bonus finitor vtriusque ætatis fines componat. Aliquod certè intermedium tempus esse oportet: quia absurdè alios aliis subiiceret Petrus vnius vel alterius anni respectu. Iam illustrior ætatum distinctio ponitur à Ioanne, quàm vt frigidis Serueti næniis obscurari queat, Scribo vobis patres, quia nouistis eū qui est ab initio. Scribo vobis adolescentes, quia vicistis malignum. Scribo vobis filioli, quia nouistis Patrem. Nonne videmus, vt à pueritia vsque colligat Deo filios, vt in fidei vnitatem coeant omnes ætates? Et certè quū Ioel de Christi regno vaticinans, Spiritum Prophetię iuuenibus perinde ac senibus promittat, à primo fidei tyrocinio eos prohiberi plusquam absurdum est. Nec verò quatuor filias Philippi, quæ adhuc domi eius educabantur, vetulas fuisse quisquam sanus coniiciet: Spiritu tamen prophetiæ dotatas fuisse Lucas testatur. Quis ergo ante annos triginta Baptismo maturas fuisse dubitet? Perstat tamen Seruetus, quòd ętas triginta annorum sit ætas adulta Christi, in qua docet Paulus perueniri ad veram Filij Dei cognitionem, quū antè nonnisi puerilis sit cognitio, Ephes. 4. Quis neget manu carnificis ad frangendam huius bestiæ cōtumaciam opus fuisse? Fideles alloquitur Paulus, quibus etiam se annumerat. Proficere eos omnes iubet, donec in plenitudinem fidei occurrant. Hic nebulo blasphemiæ suæ vomitu, totius Ecclesiæ Baptismum delere conatur. Vt tamen aliquando ex hac colluuie egrediar: si obtineat lex Serueti, qui miseris omnibus fiet, qui viginti annis maiores ante tricesimum ex hac migrant? Mortale peccatum, authore Serueto, ab annis viginti obrepit. Vnde necesse est secundam quoque mortem dominari: lauacro regenerationis eripi nos ab exitio docet, ex quo mortali peccato sumus obstricti. Peribit ergo innumera hominum turba, quæ morte extinguitur intra illud decennium: quia remedium, quod eorum malo necessarium esse docet Seruetus, crudeliter idem eripit. Et adhuc erit quispiam tam stupidus, qui de vita futura eum cogitasse credat, qui humanæ salutis tam fuerit prodigus? Quanquam certiore documento, Baptismum sibi ostendit

ludibrio

ludibrio esse, cuius recipiendi nunquam ab eo quæsita est ratio. Quid hoc portenti est, quum ad annum quadragesimumseptimum vixerit, negligere tandiu, vel saltem omittere quod iactabat necessariũ esse salutis æternæ pignus? Verùm mihi abundè sufficit, relicto homine, ostendere quàm crassa sit, ac minimè tolerabilis doctrinę impietas. Huic autem errori, quem pro instituta breuitate satis refutasse mihi videor, annexum est alterum illud commentum. A peccati mortalis reatu immunes esse homines, donec annum vicesimum excesserint. Quid? quum fœdæ libidines ante ætatem illam maximè ferueant, quũ ad rixas & cædes vsque sæpe prosiliant octodecim annorum adolescentes: quum furtis, periuriis, variisque nequitiis se illigent: quũ ad ebrietatem, & omne luxuriæ genus se proiiciant: quum tunc denique maximè grassetur Dei contemptus, nullum mortale peccatum Seruetus illic reperit? Hæc eadem illi ratio est, cur neminem, nisi post annum vicesimum catechismo initiari velit. Quasi inferior ætas vel pietatis gustum non capiat: vel quia expers est omnis malitiæ, disciplina opus non habeat. Vtrunque arripit Seruetus. nam pagina 363, Mosis testimonium ex 1. Deuteronomij cap. citans negat scientiam boni & mali ante annum vicesimum contingere. Quasi Moses paruulos nominans, quos Patres conquesti fuerant prædam hostium fore omnes comprehendat qui nondum ad annos viginti pertigerant: ac non potius vel infantes adhuc à matrum vberibus pendentes designet, vel saltem puerulos nihil adhuc præter lusus, & ineptias cogitantes. A malitia verò, vel mali scientia pueros dicere, qui fallendi, fraudandique mille artibus pollent, cuius, obsecro, est stuporis? Alibi autem proficiendi defectum obtendit, pag. 372, quia in adolescentia prima virentis carnis procellis submersus sit ille diuinitatis spiritus, & occultus ignis, ob multum humorẽ se exerere nequeat. Quàm vana igitur erit Solomonis exhortatio? Memento creatoris tui tempore iuuentutis tuæ, antequam veniant anni, de quibus dicas, Non mihi placent. Cæterùm, vt Serueto concedo, nonnisi exoriente boni & mali notitia incipere in hominibus actuale peccatum, quod mortis iudicio obnoxios reddat: sic nimiam ante annum decimum, mali notitiam vigere non ego tantùm affirmo, sed ipsa quoque experientia plus satis demonstrat. Naturali, inquit, ratione non censentur Deũ ad mortem offendere qui ad talem hominum offensam adhuc sunt imbelles. Dignus certè fuit Seruetus, cui turmatim oculos configerent imbelles isti, & innoxij pulli, quos tam benignè excusat. Sed quis illi tribunal erexit, vnde quod solius est Dei, iudicium sibi arroget? An est ille vnicus legislator, qui potest seruare & perdere? Quo iure Papa ei Antichristus erit, quem diabolica superbia superat? Verùm, Scripturæ testimoniis sese defendit. Nam Deus olim de ingrato populo pœnam sumens, nonnisi viginti annis maiores ingressu terræ Chanaan priuauit. Qualis est ista dialectica, à specie ad genus vniuersaliter ratiocinari? Ego verò contrà excipio, Quum in ipsa terra Chanaan sumpta fuit de populi sceleribus vltio, ne pueros quidem fuisse exemptos. Et certè Ieremias quum matribus comites fuisse exprobrat, vt ligna nefandis sacrificiis colligerent, eos à crimine minimè absoluit. Sed quia tam ridicula fatuitas seriò exagitari non meretur, ad reliqua transire satius est. Vno tamen verbo monendi sunt lectores, non stetisse per Seruetum quominus iocando & nugando non solùm euerteret quicquid est religionis in mundo, sed politicum quoque ordinem, recti discrimen, verecundiam denique omnẽ ex humanis mentibus deleret. Restat vltima propositio de animæ mortalitate. Odiosum crimen, ideo tumultuosè Seruetus obstrepit. Sed quid tandem affert? Perfidiam mihi obiecerat, quia dicat animam veluti mori, non autem instar carnis mortalem esse. Ostensa sunt eius verba, quæ deterius aliquid exprimunt, & magis virulentum, quàm quod obieceram. Hoc scilicet luctãdo profecit, vt laqueum suum magis stringeret. Nunc vltimum illi asylum est, quòd mors insignior dicatur spiritualis, vel peccati. Quasi verò non illic disertè carni animam comparet, quasi par sit vtriusque cõditio. Huc etiam pertinet quod paulo pòst subiicit, Totam immortalitatem perditam fuisse à primo homine, quasi moreretur nunquam amplius futurus: morti autem per Adam allatæ mederi Christum, quum aerem nouum in nobis spirans, naturam suam nobis cõmunicat. Excipit se aliter de animæ natura disseruisse. Fateor, vt nunquam sibi cõsentaneus est, in hac quoque parte diuersis locis temere effutire pugnantes inter se sententias quales istæ sunt, Animas in aeris ambitũ difflari, pag. 233. & sepulchris teneri inclusas, pag. 241. Item insitum esse Deitatis Spiritum animæ, & tamen ipsam esse vaporem admodum fragilem, qui in ambientem ita exhalat, vt post mortem sit vmbra viuentis, non verè res viuens. Dialog. 1. pag. 228. Vnde apparet qualis ex eius scriptis nobis emergat animæ immortalitas.

Vltimæ clausulæ vtilis quidem esse posset, longa tamen, & laboriosa tractatio, si de singulis capitibus vellem iustum ad modum disserere. In præsentia mihi satis erit, testatum fecisse lectoribus, quàm verè dixerim, nullam doctrinæ partem non fuisse impiis Serueti commentis inquinatam. Dixi in Libero arbitrio Pelagianum esse. Vt crimen retaliet, vocat me Simonis magi discipulum. Deinde Apostolos, omnésque vetustos doctores ad sui erroris subscriptionem aduocat. Mihi non noua defensio quærenda est, quum

liber meus ante annos decem editus aduersus Pighium, putidas omnes istas calumnias luculentè discusserit. Nam illic ex professo agenda fuit causa, ad quam me Seruetus reuocat. Quàm dextrè fuerim defunctus, prædicare non est meum. Sic quidem me satisfecisse confido, vt verbum addere necesse non sit. Nunquam interea se purgabit Seruetus, quin Pelagium nobis ad inferis excitet. Et tamen quod facturum me negaueram, paucis verbis vanitatem hominis refutabo. Quid de seruo arbitrio scripserim, nunquam eum vel primis labris gustasse inde patet, quòd, eo teste, seruum arbitrium esse colligo, quia Deus agit in nobis. Hoc axioma vnde hauserit nescio. Mihi certè nunquam venit in mentem, & à mea docendi ratione prorsus alienũ est. Ipse interea ad suam Deitatem relabitur, vt ostendat hominem non simpliciter à Deo agi: sed quatenus Dei portio est, seipsum libera potestate agere. Et ne quid ad ignorantiæ cumulum desit, farraginem suã denuo inculcat de generali inspiratione, qua tam vegetãtur vituli, & hirci, adeoq; arbores & plantæ, quàm illustrãtur humanæ mẽtes. En qua vindicta hominẽ manumittat ex seruitute peccati: forte quia audierat Romanos olim vel pilei rotatu, vel corpus ipsum ter vertendo, seruis suis libertatem dare solitos, huius cæremoniæ loco ad liberandum hominis arbitrium cerebri sui vertiginem supposuit. Adde quòd, dum peccato vitiatam esse, & corruptam hominis naturam Scriptura docet, ad solum corpus hoc restringitur à Serueto, vt anima ab omni vitio pura sit. Nam hoc illi caro significat, sub qua tamen totus homo quantus quantus est, comprehenditur, pag. 377. Hinc fit vt peccato originali neminem damnari putet, quemadmodum paulo antè exposuimus, & repetit, pag. 720. Obieceram ipsum iustitiæ perfectionem vnà cum Catharis, Nouato, & similibus hæreticis statuere: mentiri me respondet. An mentiar, ex re ipsa iudicent lectores. Postquam pag. 552. Christũ substantialiter à morte resurgendo innouatũ esse dixit, pag. sequente, dictu nefas esse pronuntiat, Christum aliquid spirare quod nobis commune non sit, quum se totum nobis communicet. Hoc modo destrui variam donorum Spiritus distributionem, referre nihil attinet. Vnicuique dari gratiam secundum mensuram donationis Christi nõ modò testis est Paulus, sed fidei sensus dictat, & propria experientia docet. Christum Seruetus boni quidquam spirare non vult quod non quisque nostrum in solidum recipiat. Hoc sicuti videtur non satis liquidum esse, vel firmum, agedum quicquid est ambiguitatis tollat ipse Seruetus. Epistola duodecima hoc argumẽtum, data opera tractandum suscipit. Hoc porrò exordium est, Quum doceo quibusdam velut fęcibus semper esse admixta opera, vt fœteant coram Deo, si ad rigidum examen vocentur, me in Spiritum blasphemare dicit. Quum doceo nusquam posse inueniri perfectum Dei amorem in terra, quia caro contra Spiritum concupiscit: doctrinæ Christi contendit hoc palàm esse aduersum. Videmus vt singulis operibus exactam puritatẽ vendicet, quæ sustineat extremum Dei rigorem. Deinde vt neget carnis conflictu impediri Sanctos quominus Deum toto corde, totisque viribus diligant. Facessat igitũr è medio peccatorum remissio, si perfectam iustitiam opponere Deo licet. Prosequitur Seruetus, octodecim Scripturæ locos recẽsens, vbi fidelibus perfectio tribuitur. Cur nõ etiam ex Veteri testamento totidẽ, sicut poterat, protulit (quo tempore negat Spiritu regenitos fuisse homines) nisi quia veritus est ne hoc modo sine Spiritus gratia constaret iustitiæ perfectio? Quid tamen contineant loci isti videndum est. Corinthios hortatur Paulus, 1. Cor. 1. vt perfecti sint. An eos propterea in gradu perfectionis collocat, ac non potius se cupere ostendit, vt tota vita ad perfectionẽ aspirent? Omitto quod ad symmetriam corporis alludens Paulus κατηρτισμένους dicit, quasi concinnè aptatos. Secũdo eiusdem Epistolæ cap. sapientiam se loqui dicit inter perfectos. Sed quum tales rudibus & pueris opponat, nihil aliud quã integritas notatur. Nam in vocem Hebraicam reddiderũt Gręci interpretes. Sic 14. eiusdẽ Epistolæ, ex quo Seruetus tertium testimonium petit, admonet vt sint sensibus perfecti. Quid autem hoc sibi vult, nisi vt syncero iudicio, rectáque intelligentia prediti sint? Secundæ Epistolæ 13, ad sectandã perfectionẽ Corinthios extimulat, eamque à Domino ipsis precatur. Inde colligit Seruetus sub carnis infirmitate, nos tamen esse perfectos. Ephesiorum sexto perperam in veteri translatione legitur, Vt possitis in omnibus perfecti stare: quum prorsus aliud sonent verba Pauli: nempe, Omnibus peractis, vel confectis. Hinc Serueto perfecta iustitiæ puritas. Colossen. 1. in hoc studium se incumbere Paulus dicit vt omnes exhibeat perfectos in Christo. Quasi verò non ideo sit hic cõtinuus piis doctoribus labor, quia nũquam in hac vita absoluitur perfectio. Item 4. cap. Epaphram anxiè precari dicit, vt stent perfecti, & completi in omni voluntate Dei. Atqui superuacua fuisset Epaphræ oratio, si iam tunc perfectionem adepti forent. Apostolus 5. ad Heb. cap. perfectis dicit congruere solidum cibum. Qui non statæ ætatis viros ita vocari intelligit? Hinc rursus Serueto illibata iustitiæ puritas. Sexto cap. ad perfectionem ferri iubet fideles. Hinc probat Seruetus perfectionis scopum attigisse. Quia 7. & 10. cap. Euangelium dicitur ad perfectionem adducere, in medio vitæ cursu eam cõstituit. Quia 9. cap. Legem negat perfectos reddere suos cultores, colligit Seruetus nihil in Christianis esse maculæ. Capite 12, Sanctos qui mortem

mortem obierunt, perfectos vocat. Hæc perfectio ad præsentem vitam à Serueto transfertur. Iacobus 1. cap. Fideles ad patientiam hortatur, quæ perfecta est virtus, vt sint perfecti, & integri: ob hãc causam Seruetus omni næuo eos abstergit. Tertio cap. dicit, Si quis lingua non peccet, eum demum perfectũ esse. Quum tale exemplum nusquam proferre liceat, quasi tamen diuinæ sint omnium linguæ, Seruetus dici perfectos contendit. Perfectionem Petrus cap. 1. suæ Epistolæ commendat, nempe vt ad eam enitantur filij Dei. Hinc colligit Seruetus, iam adeptos esse. Ioãnes suæ Epistolæ cap. 4. in hoc sitam esse perfectam Dei charitatem definit, si quis seruat eius sermonem. Item 4, si nos inuicem diligimus. Serueto inde emanat perfectio, quæ omnes carnis sordes aboleat. Subiicit continuo pòst, quod Paulus Philipp. 3. se perfectum & non perfectum docet, ita debere intelligi, quòd fuerit non perfectus, si resurrectionis gloriam spectes: perfectus verò, perfectione donorum Christi. Vt intacta per me huius dogmatis impietas maneat, iam tamẽ victor euasi: Seruetus autem fœdæ impudentię conuictus iacet. Negauit se Catharis, & Cælestinis similẽ, quorum errorem pleno ore ipsum crepuisse ostendo. Atqui perfectio in hoc mũdo erigi non potest, quin ex duobus gratiæ & salutis per Christum promissæ capitibus, alterum deleatur. Hæc summa est noui testamenti, quòd Deus Legem suam in piorum cordibus insculpet, neque iniquitatum recordabitur. Vbi verò nulla est residua iniquitas, frustra eius remissio promittitur. Quia dixeram, Legem Dei sic ab ipso aboleri, vt suus cuique afflatus sit viuendi regula, me iterum mendacij accusat. Iuréne an iniuria, facilè ex breui verborum eius recitatione lectores agnoscent. Epistola vicesimatertia ex professo contendit, Legem nõnisi ad tempus datam. Excipiet fortè quispiam ex eius fautoribus, hoc nihil à Pauli dicto discrepare. Ego verò vbique quod Paulus docet, profiteor, non modò abrogatas esse cæremonias Christi aduentu, sed iugum seruitutis solutum esse, sublatam quoque maledictionem, quam Lex omnibus transgressoribus denuntiat. Denique qualis sit Legis abrogatio, cum aliis pluribus locis, tum in mea Institutione circiter finem tertij capitis perspicuè docui. Sed hic phreneticus cœlum & terram turbat, quia regulam bene viuendi in Decalogo pręscriptam, soluto maledictionis rigore, æternam esse dicimus, ideóque Iudæis & Gentibus communem. Quid autem Legis doctrinæ opponit Seruetus? nempe solum Spiritus instinctum. Cui respondet quod alibi dicit pag. 316, quòd Lex Christi non indigeat externo modo scribi, nec per Papę decreta: quia sit Lex cordis & fidei, cuius ratione efficimur theodidacti, dum Patre trahente Christum discimus. Conuitia sua, vt volet, in aerem iaculetur Seruetus, modò palàm fiat, nihil ei non verè fuisse à me obiectum. Si excipiat quispiam ex eius discipulis, parum referre scriptámne doctrinam vitæ hominum præficiat, an interiorem Spiritus ductum: acriter repudianda est hæc cauillatio. Nihil vel scripto, vel voce præcipit Deus, quod non intus per Spiritũ dictet, fateor. Sed quia nihil procliuius est quàm homines pro ingenita sibi vanitate, & lasciuia huc & illuc dilabi, Dominus Legem suam consultò scriptam extare voluit, quæ nos ad finem vsque mundi intra certos fines contineat. Etsi autem Seruetus in speciem frænare videtur prauos carnis affectus, & in obsequium Spiritus cogere, alibi tamen pestiferum quod occultat virus erumpit. Nam in Apologia ad Melãcthonem, pag. 719, Tuo, inquit, pseudoiudaismi vinculo omnia nobis tristissima facis, quum Prophetæ omnes, & Angeli gaudium & lætitiã in Christo semper annuntient, & muliebribus pauoribus vbique teipsum territas. Quàm fideliter in hoc incumbat Melancthon, vt diuini amoris fiducia conscientias exhilaret, quàm magnificè gratiam Dei, qua pacantur ac serenantur mentes nostræ, extollat, non disputo: nota enim & probata est piis omnibus singularis eius hac in parte dexteritas. Quam ergo lætitiæ doctrinam in eo desiderat Seruetus, nisi quæ ex animis omnem culpæ, & pœnarũ sensum expungat? Itaq; muliebres vocat pauores, qui non ad timorem Dei, ad solicitam & cauendi & precandi curam expergefaciũt. Quas sibi delicias fecerit, hoc est, quàm suauiter excusso Diuini iudicij metu sese demerserit in securam indulgentiam, quisquis non perspicit eum sponte cæcutire dico. Quod posteà adiunxi crimen silentio transmittens, quasi aperta confessione agnoscit. Et certè in Thrasonicè passim exultat, quòd neque promissiones respiciat fides, neque ab illis pendeat. Pag. 325. Promissio, inquit, non necessariò exigitur vt quis iustificetur, quanquã eam semper exigi plerique hodie contendant. Asylum habent ipsum Abraham. At verò Abraham nõ ideo iustificatus est, quia de promissionibus sermo erat, sed quia Deus loquebatur cui credidit. Et in eo iustificationem vitę consistere pronuntiat, ac vitam ipsam, siue quid promittat Deus, siue non. Ostendit hic vnus locus Seruetum, qui vbique magistrali supercilio iactat sibi vni constare rectã fidei definitionem, nunquam tenuisse eius principium. Fides, eo authore, nullã promissionem requirit, vt hominem iustificet, ac salutem illi conferat. Hîc non disputo, sitne fides, quum ad Dei minas contremiscit peccator. Altior vertitur quęstio, in quo fundata sit fides, quę & mater est pietatis, & nos Deo cõiungit. Eã Seruetus à Dei promissionibus auellit, ac si generali obiecto, vt loquuntur, cõtenta foret. Satis est illi, Deum loquutum esse, quãuis nihil promittat. Non iã dico nullo

vnquam fidei gustu fuisse imbutum qui sic loquitur, sed bruto contemptu de mysteriis Dei fabulatum esse. Quæritur quisnam ad Deum nobis accessus pateat. Si expendimus quid in nobis sit, necesse est vt mortiferum horrorem nobis incutiat eius maiestas. Fugiet ergo Dei præsentiam totum humanum genus, donec cum gratiæ suæ testimonio nobis affulgeat. Quis enim Deum sibi propitiū fore confidat, nisi ex eius ore de paterna eius beneuolentia certior fuerit factus? Digni sumus omnes, quos malè perdat. Ipse verò se nobis hostem esse denuntians, maledictioni nos subiiciens, citánsque ad tribunal suum æternæ mortis reos, annon horribili modo in nos fulminat? Seruetus audacter exurgit, nihil metuēs, quanuis nulla eum promissione gratiæ Dominus subleuet. Quis non fidem hanc, cuius inani iactantia superbit, Cyclopicam ferociam esse videt? Ridet etiam pueriles nostros terrores, vt ipse quidem iudicat: quia nullum nisi in gratuitis Dei promissionibus asylum reperiamus. Annon trepidaret ipse nobiscum, si quando in mentem illi venisset Deum fore mundi iudicem? Quum ad Deum accedimus, inquit Apostolus, credere oportet quòd remunerator sit quærentibus se. Nunc quum nemo illi consiliarius fuerit, vnde ista persuasio, nisi ex eius promissione? Atque huius rei sua cuique experientia fidelis magistra erit. Cæterùm, vt Scripturis definiatur hæc quæstio, tenendum est, ex fœdere Domini tanquam ex fonte oriri fidem. In fœdere porrò semper gratiæ promissio inclusa est. Quare ex primis Theologiæ rudimentis est mutua inter fidem & promissionem relatio. Ne longius vagemur, tenendum est nobis exemplum Abrahę, quando nō frustra Pater fidelium vocatus est Abrahā. Seruetus ideo iustificatum negat, quòd vllā Dei promissionem amplexus sit. Quid autē Moses? Deum Abrahæ benedictionem pollicitū esse refert: imò tunc decima vice aut circiter loquutum esse, vt quod prius de paterno suo fauore testatus erat, melius in eius animo sanciret. Accedat etiam Paulus clarior interpres, ac locupletior. Hic certè fidem Abrahæ à promissione non separat, cuius verba sunt, 4. ad Romanos cap. Ad promissionem Dei non hæsitauit diffidentia: sed roboratus est fide; certò persuasus, quòd qui promiserat, potens esset etiam præstare. Videmus vt Paulus fidem Abrahæ minimè suspendat vel à muta aliqua visione, vel generali voce Dei: sed eam in promissione stabiliat. Sic & 3. ad Galatas cap. Fidem Abrahæ commendans, ternos ad promissionem reuocat, sine qua nihil omnino est fides. Sicuti etiam 4. ad Romanos cap. satis apertè testatur his verbis, Si ex Lege est hęreditas, exinanita est fides, & abolita promissio. Si operū meritis nitatur salus nostra, Paulus admonet non modò nihil fore certum, vel stabile, sed totam eius fidem prorsus concidere. Vnde hoc probat? Quia scilicet abolita sit promissio. Videant Serueti discipuli quomodo suum magistrum Paulo concilient. Nam illo authore, promissione collapsa, manet tamen firma & recta fides: imò non expectat dum vllum amoris sui signum ostendat Dominus, sed posthabita eius voluntate, satis haberet confusè loquentem audire. Hic verò simulac labascit promissio, fidem euanescere docet. Itaq; 1. ad Ephes. cap. adoptionis Spiritum, quo filij Dei efficimur, promissioni alligat, hoc epitheto ipsum insigniens, quòd sit promissionis Spiritus. Iam quum fides fructus sit Spiritus, eius naturæ repugnare palàm est quod Seruetus inducit dissidium. Eadem ratione 4. ad Galatas capite, dicit nos promissionis esse filios secundum Isaac. Vbi nunc erit hæreditas Serueti, quum sola promissio nobis ianuam aperiat regni cœlorum? Similiter 2. ad Eph. cap. spem nonnisi à promissione manare ostendit, ideóque extraneos esse à fœdere Domini, qui in eius promissionem non recumbunt. Eodē modo vt nobis constet spes ęternæ vitæ, 2. ad Timotheum 4. nos in promissione continet. Primo etiam cap. ad Titum, non simpliciter repositam nouis in cœlo salutem esse dicit: sed vt sciamus ad nos pertinere, simul addit ab eo esse promissam qui mentiri nequit. Atqui Seruetus Epist. 10, me accusat quòd pertinaciter defendens, neminem sine promissione iustificari posse: Christi fidem callidè dissimulem. Quid hoc rei est? An apparuit mundo Christus, vt Dei promissiones extingueret? Mihi verò longe potior est Apostoli authoritas, qui Romanorū 15, ministrū Circuncisionis esse dicit ad promissiones implēdas quæ Patribus datæ fuerant. Illustrior etiā extat sententia 2. ad Corinthios primo, Quòd omnes Dei promissiones, in Christo ipso sunt Etiam & Amen. Paulus, vt nobis thesauros gratiæ Dei per Christum allatos explicet, totam eius virtutem, totúmque officium Dei promissionibus indiuiduo nexu copulat. Denique totam Christi fidē ædificat in promissionibus sine quarum neglectu, secundùm Seruetum, Christo non ritè creditur. Atqui Paulo concinunt omnes Sanctorum voces. Hanc Zacharias causam oblatæ in Christo salutis assignat, quia loquutus fuerat Deus ad Patres. Dei misericordiam extollens beata Virgo, ad fœdus, & promissiones respicit, sine quibus vt absconditus est Dei amor, ita nulla salutis cognitio percipitur. Ideo Simeō exhibitum Dei Salutare canens, ab eodem scopo minimè deflectit. Denique hic primus est in fundamento fidei nostræ lapis, fœdus quòd olim cū Patribus Deus pepigerat, nunc in Christo ratum esse, & completum. Ergo Seruetus fidem Christi à promissionibus discerpens, non minus atrocem Christo facit iniuriam, quàm qui suis vestibus nudatum flagellarunt. Dicit Seruetus, Chananęam mulie-

mulierem,vel alios,quoslibet solo Christi aspectu propter miracula illi credentes fuisse iustificatos, etiam si de promissionibus nihil vnquam audiissent,quia se Christus factis declarabat esse Dei Filium:quòd credentes saluabat,etiam si essent Scythæ nullam promissionem habentes. Verùm Seruetus longè aliũ Christum pingit, quàm qui nobis à Propheta Isaia delineatus fuit cap.53,Scientia sua (vel notitia sui:vtrunq; enim legi potest) iustificabit multos,ipse iustus meus.Doctorem certè illic Deus nobis præficit suum Filium, vt nos iustificet. Videtur tandem huc descẽdere Seruetus,quum Euãgelio credere dicit, qui vocem hanc recipiũt,Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui. Sed quomodo inter se conueniunt ista duo sufficere nudum virtutis aspectum in miraculis,& requiri vocem loquentis? Fidem Scythis omnis doctrinæ ignaris & expertibus, cũ Christi discipulis communem esse? Et tamen duo ista placita Seruetus simul contexit. Cęterùm vt de repugnantia tam deformi sileam, plus satis absurdum est eius commentum, quòd vox ista Patris nihil nobis promittit,sed tantùm declarat quid sibi placeat. Iterum Christũ vero suo ornatu spoliat hic carnifex,quasi virtute omni, & diuitiis vacuus ad nos prodiret. Nec verò aliunde quàm ex loco præsenti refutatio petenda est. Iubet Pater audiri Filium. Nonne ita & docendi partes ei iniũgit, & nos ad docilitatem instituit, quæ genuina est ad fidem præparatio? Nunc videndum an Christus nobis creatus à Patre doctor obmutuerit,an verò ita loquutus sit, vt nihil promitteret.Imò hac de causa Paulus Euangelium appellat Verbum fidei,quia in eo nobis ad viuum Christi gratia exprimitur. Et certè omnibus formidabilis Christi maiestas in miraculis fuisset, nisi sensissent Deum Patrem illo Mediatore sibi esse propitium. Vnde autem concipi hæc persuasio potuit nisi ex verbo? Nec est quod obstrepat Seruetus, iustificatos fuisse Niniuitas, quia Deo crediderint nihil promittenti, sed potius exitium minanti. Atqui si fatetur missum illis fuisse Ionam,qui ad pœnitentiam ipsos adduceret, concedat simul necesse est fuisse gratiæ Dei præconem. Hæc enim legitima est docendæ pœnitentiæ ratio, quòd Deus nolit mortem peccatoris,ideóque benignè,& comiter perditos omnes ad se inuitet,vt conuersi viuant. Tenendum enim memoria est illud Psalmi 130,Apud te est propitiatio,vt timearis. Quo significat Dauid,fieri nunquam posse vt animum adiiciant homines ad cultum Dei, seq; in eius obsequium addicãt,donec misericordem sibi fore concipiant,ac propitium. Cornelium,& alterum Centurionem nobis obiicit Seruetus,quorum alter à iustitia, & bonis operibus laudatur: alterius fidem ita celebrat Christus,vt neget se tantam vidisse in Israel. Sed non cogitat hominem Gentilem, quum diu in Iudæa versatus foret, pietatis rudimẽtis fuisse imbutum, vt Christum ex Dei promissionibus Mediatorẽ apprehenderet. Cornelij verò exaudias fuisse preces Lucas testatur. Precari autem quî potuit, nisi fide directrice? non illa quam somniat Seruetus, sed quæ ex Dei promissionibus nascitur: quemadmodum loquitur per Prophetas, Dicam illis, Vos populus meus: & ipsi vicissim dicent mihi, Tu Deus noster. Videmus ergo vt inuocationem ordine præcedat promissio, ac Dominus gratuito suo fauore nos pręueniẽs, os nobis ad orandum aperiat, sicut dicitur Psalmo quinto, Multitudine misericordiæ Dei fretus ingrediar eius templum. Seruetus verò non modò calcata promissione superbè irrumpit, sed nobis etiã oblatrat, quòd Deo proferamus in medium suas promissiones,vt se erga nos veracem præstet. Non pudet vos, inquit,Deum vobis facere debitorem? Nos verò quam Deus promittit fiduciam, nobis intrepidè sumimus. Nec dubitamus familiariter ex verbi sui præscripto agere. Sancta est illa præsumptio,quæ ita exurgit, vt præeuntẽ sequatur Deum. Nec etiam Paulus alium ritè precandi modum vel sciuit ipse, vel aliis tradidit. Nam ad Ephesios tertio capite quum dicit nos habere audaciam in Christo, & accessum cum fiducia per fidem eius: satis declarat nullos ritè ad Deum accedere, nisi qui testimonio gratię eius instructi se exauditum iri confidunt. Similis est alterius loci spurcitia, pag. 332, Qui exercet misericordiam in proximum,etiam Samaritanus,ille iustus est. Aduersarij quidam hodie nolunt concedere Samaritanum illum esse ob misericordiã iustificatum, sed suis promissionibus aliter ludunt,quas vbique requirunt. Non solùm Samaritanus ille conuincit eos, sed & publicanus,nec promissiones, nec Christum sciens, quum oraret Deum sibi fore propitium, iustificatus est. Videmus vt elatis in sublime hominum meritis, Deum illis obnoxium faciat. Interim stultæ confidentiæ non arguit, quòd fidelem ipsum credamus,dum se nobis obstrinxit,non aliquid à nobis sumendo, sed omnia gratis pollicendo. Mox ad diuersum exemplum transilit. Neque enim meritis quicquam Samaritanus impetrat, sed humili veniæ deprecatione. Sed quis cacodæmon in aurem Serueti hoc susurrauit, illum nescisse an vlla esset Dei promissio? Quin potius, quum exauditus fuerit, in fide orasse colligimus. Porrò certum est illud Iacobi, Qui orando hæsitat, similem esse fluctui maris qui à vento circunfertur, ideoque non esse sperandum vt quicquam à Domino accipiat qui talis est. Iam vnde illa certitudo, nisi ex Dei promissione? Nihil enim minus ferendum,quàm vt Deum sibi homines propria imaginatione obligent. Sed ego in re tã perspicua iam nimis prolixus fuisse mihi videor. Restat vt breuiter demonstrem, quàm

verè conquestus fuerim, labefactari ab ipso gratuitam fidei iustitiam. Densa quidem sylua esset huius argumenti tractatio, & quæ integrum volumen absumeret, si vellem singulas eius partes excutere: sed mihi satis erit summam tantùm attingere, vnde quàm pestilens & detestabile sit Serueti commētum, delibent lectores. Libro 2. de Lege & Euangelio, pag. 327, & nouem sequentibus, hoc axioma sumit, Quòd Patres sub Lege operibus iustificati fuerint. Ad id probandum testimonia congerit, in quibus mentio fit iustitiæ Legis. Ego autem vno verbo respondeo, nihil esse controuersiæ, quin perfectam iustitiam Lex in se contineat. Quòd autem ex ea nemò iustitiam consequitur, non doctrinę vitiò, aut defectu, sed carnis infirmitate fieri testis est Paulus 8. ad Romanos cap. In Lege ergo ostendit Deus quænam sit iustè viuendi ratio. Sed stultè infert Seruetus, Legis obseruatione iustificari homines. Insistit tamen in quærendis probationibus: quòd oculi Domini super iustos, & facientes bonum: quòd beati sint qui faciunt iustitiam omni tempore: quòd iustitia eorum maneat in seculum seculi, qui dispergunt & dant pauperibus. Hæc omnia in se vera esse fateor: sed vbi ad homines ventum est, quia nemo in solidum præstat quod iubetur, reos omnes fieri transgressionis dico. Serueto non est impossibilis obseruatio Legis: quia dicitur Ioannes venisse per viam iustitiæ. Quasi verò fide negemus iustificari opera, vt iustitiæ honorem obtineant corā Deo, & apud homines. Quanquam enim si ad rigidum iudicij sui examen Dominus vitam nostram exigat, omne os obstrui necesse erit: quia tamen tanquam filiis ignoscit, hinc operibus per se iniustis gratuitam iustitiam ex venia imputat. Verùm Seruetus, vt solent isti Cyclopes etiam inter media fulmina stertere, quid paterna illa Dei indulgentia sibi vellet, nunquam expendere dignatus est. Itaque vnum illud arripit, iustitiam aliquam factorum in Lege laudari. Adde quòd in altero quoque hallucinatur, quòd ex singulis factis iustitiam æstimat. Zelus Phinees fuit iustitia. Obstetricum virtus in seruandis infantibus fuit iustitia. Rahab meretrix seruatis exploratoribus iustificata est. In Rechabitis abstinentia vini fuit iustitia. Atqui miser, quid Deus vtrinque pronuntiet, non attendit. Vitam enim non vni, vel alteri operi promittit, sed totam Legis obedientiam complectitur. Qui fecerit hæc, viuet in ipsis. Qui autem vnum Legis apicem fuerit transgressus, in eum incumbit certa maledictio, secundū illud, Maledictus omnis qui non permanserit in omnibus quæ scripta sunt. Videmus quàm turpiter in ipsis rudimentis lapsus sit Seruetus. Interea illam Legis iustitiam, qua etiam secundum ipsum gloriati sunt sancti Patres, ad nostrum seculum pertinere negat, quia solùm nobis licet Christi facta narrare, quia omnia opera pro nobis operatus est, Legē implendo pro nobis, quū non possemus id præstare. Carnali populo, sicuti Dauidi, Ezechię, Nehemiæ licuit in suis factis gloriari. Nobis autem non licet, nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi, quia propter tanta beneficia sumus in perpetuum eius facti debitores. & serui, secundum illud, Serui inutiles sumus. Primùm quæro, nihilne Deo sancti Patres debebāt, vel vnico iure creationis, vt efferre suas iustitias libere auderent? Cuius phrenetici's hoc fuit, humanum genus vsq; ad Christi aduentum à Dei seruitute absoluere? Iam videmus vt gratiam redemptionis per Christum partæ, ad nostrum seculū bis impiè restringat. Nam si ad veterem vsque populum spectaret, fuisset Deo ipse quoque nobiscum debitor. Atqui vel vnus Dauid omnium nomine totius veteris Ecclesiæ salutem à tā indignis Serueti calumniis vindicat, Ne intres in iudicium cum seruo tuo Domine, quia nō iustificabitur in conspectu tuo omnis viuēs. Quàm multa eiusdē generis subinde in Prophetis testimonia occurrant, vnde perspicitur nihil sibi aliud reliquum fecisse Sanctos, nisi vt in seipsis desperati, ad Dei misericordiam confugerent, abundè in mea Institutione docui. Nec longa recitatione nunc opus est, quando vno Pauli dicto tota lis dirimitur. Quum iustitiam hominum in gratuita peccatorum remissione consistere docet, non à Petro, nec Ioanne, nec suis collegis probationem petit, sed à Dauide: quia beatos pronuntians, quibus remissæ sunt iniquitates, iustitiam absque operibus definiat. Abrahā porrò fidelium pater quomodo iustificatus est? Ex operibus, inquit Seruetus. Peruersè enim Sophistarum more Iacobi locum exponit. Vt tamen Paulo contra docenti aliquid concedat, dicit, prius suum credere Abrahæ reputatum fuisse ad iustitiam: sicut si princeps apud se animum sui militis cogitans, ex gratia & priuilegio reputet ei conatum bonum pro re confecta. Secundum naturam rei hoc non debebatur fidei Abrahæ, nec nostræ, sed ex gratia id ibi factum est. Figura fuit rei futurę, vt Christi in nos gratiam magnam intelligamus. Atqui si hoc recipitur, fide oblatam sibi iustitiam minimè amplexus fuit sanctus vir, sed ideo præter meritum habitus iustus, quia ad promerendam iustitiæ laudem probè iam affectus foret. Cæterùm quo sensu pag. 304, propter vnum fidei actum Abraham iustum fuisse dicat, anxiè nō inquiro, nisi ꝙ inde colligere promptū est, non secus de fidei iustitia imaginari Seruetum, quàm si Deus præmium illud operibus nostris repēderet. Quid enim aliud est iustificari propter fidei actū? Adde quòd pestilentius venenū illic latet: quia Abrahæ iustitiā nostræ vmbram dūtaxat fuisse subindicat: quia fidei tēpus à Christi demum aduentu incœperit. Tandem vbi Seruetus de

Patrum iustitia multũ garriuit, seipsum multis absurdis expedire volens, magis inuoluit, atque intricat. Nam pag. 334, sic loquitur, Quia carnalis erat illa iustitia, & insufficiens, non veritas, sed vmbra: deinde, quia non erat constans, eo quòd nemo integre operatus est quod debeat: tertiò, quia peccati cognitio, quæ per Legem erat, delictum faciebat maius concluditur verum esse illud Pauli, carnalem hominem non potuisse iustificari coram Deo. Nonnihil quidem dicere videtur: siquis tamen penitius excutiat eius sensum, hoc tãtùm agit, quòd extenuat carnis iustitiam, ne salutis æternæ meritoria esse credatur. Cæterùm, qua audacia carnalem hominem loco carnis suppofuit? Quasi verò qui Spiritu donati sunt, ex Lege obtineãt iustitiam. Sequitur paulo pòst, Ecce Legis difficultatem, imò impossibilitatem, si iugum obseruationem velis: nihilominus dabatur plerisque ea mens ad certa saltem momenta, vt Legem cum affectu tenentes, nullam tunc transgressionem facerent secundum illud, Faciam vt in pręceptis meis ambuletis. Obseruatio ergo Legis erat, quando quis operabatur quod poterat, &c. Bene habet, quòd Deum plus iussisse fatetur, quàm homines sint præstando: quũ toties Simonis magi discipulos esse clamitet, qui in Lege aliquid maius præcipi dicunt, quàm ferat hominum facultas. Interim partiale obsequium pro iustitia censeri contendit, vt tantùm dimidia ex parte fides nos iustificet: Quia propterea, inquit, nõ deletur operum bonitas, quorum habenda est coram Deo ratio, non tantùm in Iudæis & Gẽtibus, sed etiam in nobis. Annon gratuitam iustitiã labefactat, qui fide tantũ suppleri dicit, quod in operibus mutilum est? Concludit demum iustificationes fuisse plures, vt pro quocunque dicto, vel facto, vel cum affectu cogitato iuxta Dei voluntatem iustificaretur homo. De nobis autem, libro 3. tractare incipiens, promissam operibus mercedem lõgo sermone prosequitur. Deinde recenset charitatis elogia. Tertio fidei effectum aggreditur. Hoc verò docendi ordine quid aliud agitur, quàm vt prius hominum mentes diabolica operum fiducia occupet, quàm aliquid concipiant de Christi gratia? Cæterùm vt fidei vim supra cœlos extollat, ex eius tamen dictis nonnisi mera confusio elicitur. Nam quum fides, secundum ipsum, promissionibus intenta non sit, non recipit oblatam gratis iustitiam. Deinde, quum gratię promiscuè misceatur operum iustitia, non reperiet cõscientia vbi placidè, tutóque quiescat, vt beatam illam pacẽ, cuius meminit Paulus, adepta, intrepidã Dei inuocationem cordibus nostris dictet. Postremò quum addit charitatem esse quæ fidei efficaciã tribuit, eamque viuificat, quia Spiritus Sanctus, qui charitas est, vita est ipsius fidei, & opera charitatis eam viuam seruant, pag. 350: talibus fumis totam fidei naturam pessimè obscurat. Huc accedit, quòd Epistola 11, hac de re mecum data opera digladiatur. Ac primò colligit, sicuti peccata non solùm declarant hominem iniustum, sed efficiunt: ita bonis operibus non solùm monstrari iustum hominem, sed effici. Atque hoc confirmat, quia benefacta in gratia tantum valent ad augendam gloriam, quantum malefacta in peccato ad augendam pœnam. Ad hæc, quia dicit Iacobus non solùm fide iustificatum Abraham, ratiocinatur, partim ergo id factum esse operibus. Addit etiam, quum iustificari sit fieri ex impio iustũ, fieri etiam ex iustis iustiores. Quia nihil adducit quod non abundè in mea Institutione refutauerim, superuacua disputatione lectores non morabor. Tantùm monere volui, nihil aliud fuisse homini propositum, nisi vt euersa gratuitæ iustitiæ fiducia, miseras animas in perpetuam inquietudinem coniiceret. Quas autem in nos calumnias eructat Seruetus, non minus securè negligo, quàm si ignauus quispiam canis ex suo sterquilinio procul latraret. In Apologia ad Melancthonem nos omnia bona opera damnare blaterat. Epist. 13. me fingere iustitiæ imputationem, quæ in homine nihil mutet, vt nihil ab iniusto differat iustus. Quasi verò futilibus probris doctrinam nostram tot libris luculentè testatãm delere posset. Hoc dico, si quis eius rixas ad scripta nostra conferat, phreneticum statim videbit sine gladio & armis tumultuari, vt cum vmbra sua depugnet. Præsertim impudentiæ eius cumulus Epistola penultima se proferret, vbi me concludere ait, nullum in regno cœlorum fore gloriæ discrimen vel operum, vel fidei. Quid ego crimen hoc à me diluere laborem, cuius in contrariam partem extant, & leguntur tam præclara testimonia? Valeant ergo eiusmodi nugæ, quæ in aerem potius, quàm in nos iactatæ sponte euanescunt. Hæc fortè ratio est cur sibi licere optauerit, integrum errorum meorum catalogum conficere: quasi scilicet bellè ei cessisset sua proteruia, quum ex suis latebris adhuc liber impunè debacchatus est. Non meos vnius, sed publicos, vt dicit, Ecclesiarum nostrarum errores Melanchonis exprobrat. Quínam autem illi sunt? Vnius Dei dissectio: veræ fidei Christi abnegatio: bonorum operum destructio: Legis cum Euangelio, & Iudæi cum Christiano confusio. Secari à nobis Deũ fingit, quia simplex eius essentia tribus personis distinguitur, quum ipse in tres essentias Deũ dilaniet. In reliquis quàm improbè, & sine colore maledicat, ex libris nostris perspicuũ est. Postea idem ter aut quater repetẽdo, quasi in circulum reuoluitur. Inter alia id notatu dignum, quod dicit, nos in precibus Deum temere in ius vocare vt promissa seruet, acsi ex debito nobis esset obligatus, ac nõ plura nobis quàm Iudæis præstiterit, pag. 673. Nihil tamen

pressius vrget, quàm phantasticam suam resurrectionem, de qua paulo pòst videbimus, & allegoricas suas speculationes, quæ Scripturas Thalmudico artificio transformant. Postea de tritis, & nugacibus articulis pueriliter balbutiens, tanquam è suggestu Melanchthone tam superciliosè docet, vt dicas puerum esse sub eius ferula. En quàm scitus fuerit reprehensor, & optāda illi fuerit censoria in me libertas. Quis tamen obstabat quominus si quos errores in me deprehendisset, eorum catalogum conficeret suo arbitrio? Sesquimensem otiosus transegit in carcere: nūquam negata fuit librorum copia. Quàm licentiosè stilum in me exercuerit, illustre specimen lectoribus exhibui. Nunquam præ se tulit, aliud se carpendum habere. Tātùm pro cēsura supplicem libellum composuit, in quo me postulabat ad capitis supplicium, meáque bona sibi adiudicari petebat: optimā scilicet prædam ex plumbeis thesauris captans. Et tamen sæpius me execrabilem vocauit: quia criminalis, vt dicebat, essem accusator. At si mihi integrum errorum eius catalogum scribere propositum fuisset, duplicandus erat liber. Ex vberrima copia, duobus nunc exemplis ero contentus. Quod pag. 460, de triplici Spiritus missione dicit, non attigi. In quo tamen non minus perniciosè, quàm in ipsa Spiritus essentia delirat. Prima illi missio est in vmbra ante Christi aduētum, quia Spiritus instar auræ volitans super aquas, & non habens vbi integre requiesceret, reuersus est, ac se in cœlo continuit. Nunc sanctos Patres Spiritus gratia se orbasse neget qui vmbratilem quasi momento apparuisse fingēs, in cœli adyta mox recludit. Corporalis fuit secundum ipsum missio secunda, quando corporaliter visi sunt aperiri cœli, & Spiritus visibili forma descendere. Tertia quæ spiritualis est, atque interna missio non additur continuò pòst, vt sciamus Christum arcano modo intus semper gubernasse Ecclesiam: sed ad renouationem nescio quam differtur, vbi abolitum fuerit regnum Papę. Interius ergo Spiritus regimen, quo verè testatus est Christus se mysticum esse Ecclesiæ suæ caput, penitus deletur à Serueto, vt instar Mahometi, cum noua & prius incognita reuelatione, noui mundi instaurator surgat. Annon id est quicquid adeptus est gloriæ Christus, ex quo ad Patris dexteram concedit, exinanire? Neque enim, vt sibi priuatim regnaret, in tantam conscendit altitudinem: Sed vt Spiritus sui gratiam diffunderet, quam in cordibus suis certò fidei sensu reconditam agnoscunt fideles, licet visibilis non appareat. Diuturnum quod fingit Ecclesiæ è terris exilium, non attigi: in quo Deum palàm mēdacij coarguit. Attendant lectores, atque ex hoc quoque loco discant, in refellendis Serueti erroribus me parcum fuisse magis quàm cupidū. Ecclesiam fingit ab annis mille ducentis & sexaginta fugatam à mundo fuisse, vt cœlum illi exilium fuerit. Nos certè è splendidis sedibus fuisse eiectam fatemur, sed ita vt electas à se reliquias admirabili gratia seruauerit Dominus. Alioqui mentitus foret, qui semper aliquem sibi populum in terra fore promisit, quandiu sol & luna in cœlo fulgebunt. Scimus quid passim de æterno Christi regno testentur Prophetæ. An eius sedem in cœlis locant? Imò fore prædicunt, vt sceptrum eius è Sion procul Dominus ostendat, quo dominetur ab Ortu vsque ad Occasum, & eius hæreditas sit terrarum orbis. Nunc ergo populo eum priuare qui nomen eius celebret, perinde est acsi abscissa eius parte, ipsum in cœlo mutilum includere tentemus. Non enim frustra dicitur Ecclesia eius complemētum: nec ea quidem Angelica vel cœlestis, sed quam in hac mundi peregrinatione fouet, ac præsidio suo tuetur. Itaque verè & prudenter Augustinus, Nisi Ecclesiæ suæ coniunctus sit Christus, non secum afferre quod illi à Prophetis tribuitur. Scitè etiā alibi colligit, Qui Ecclesiam interiisse volunt, iam non esse eius membra. Neque est cur è paucitate coniiciat quispiam, me quicquid potuerim in medium protulisse. Nam omne genus ineptiis scatent eius libri. Qualis obsecro, speculatio est, Quanuis non peccasset Adam, Christum tamen prædestinatum fuisse hominem, qui carne indutus, mutatos homines secum in cœlos duxisset? Quàm speciosum commentum, Arborem scientiæ boni & mali Christi fuisse figuram, cuius præcipiti desiderio sese Adam cum posteris in exitiū demerserit? Nam hoc modo lętalem fuisse Christi gustum sequetur. Quid denique coloris habet, spirituale nunc affingere Christo corpus, quod cœlū & terram sua plenitudine impleat? Sed ne præter institutam libri rationem materia mihi crescat, plura exempla non persequar. Interea hoc tenebo, sic gratuitam hominis iustitiam peruerti à Serueto, vt miserè tandē concidat. De iniuria facta veteri populo, quòd eū carnalem faciens, cœlestibus beneficiis priuauit, iam antè disserui: vt frustra nūc obiecto euanido probro euolare tentet. Rursus tamen aliquid breuiter repetam. Fateor quidem instar equi desultorij ipsum huc & illuc sese vertere. Nam pagina 239, vbi de inferno disputat, & reprobos dicit post mortem non scire certò sintne damnandi, licet formident, eandem formidinis speciem Abrahæ & Dauidi tribuit, quum mortui sunt. Et tamen pag. 235, eos qui ante Christi mortem mortui sunt, detrusos ad infernum fuisse docens, quasi obliuioni à Deo traditi forent, paucos excipere se addit, quos futuri Christi spes fouebat. Sed quínam sunt illi pauci, inter quos ne extremum quidem angulum Abrahæ & Dauidi relinquit? Deniq; generaliter ita loquitur, prædam dæmonis fuisse pias animas, quibus tandem liberator apparuit Christus.

Cæte-

Cæterùm quid post mortem adepti fuerint, non disputo: quia mihi sufficit priuari eos spirituali gratia quandiu vixerunt. Aperta autem sunt Serueti verba pagina 460, quòd in nullo Patriarcharum vel Prophetarum requieuit Spiritus Christi: nemo ante aduentum eius donatus fuit Spiritu regenerationis sancto. Siquis roget vndenã didicerint Prophetæ quæ prodita sunt eorum oraculis: respondet Petrus, Christi Spiritu fuisse illis reuelata. Sed de ipsa voce litem mouere superuacuum est: quia vt centies crepet spiritus Serueti, quicunque non regeniti sunt viuifico Spiritu, eos in æternum interitum damnari constat. Vnde autem viuificus Spiritus, nisi ab ipsa vita? Nunc Iudæis aliquam salutem tribuat Seruetus iudicij finalis intuitu, sicuti & Ethnicis tribuit pagina 193. Quia tamen nobis nulla à Deo, nisi per regenerationis Spiritum promittitur salus, iure notata fuit à me Serueti impietas, à quo Spiritum illum Patribus ereptum esse doceo. Superest caput vnum de imaginaria resurrectione: in quo tacitè se Libertinum fatetur, quum sibi à me fieri iniuriam dissimulet. Nec certè dubium est in flexuosis eius ambagibus aliquid occulti veneni subesse. Capite autem quarto libri de fide & iustitia, non modò obliquè insinuat errorem suum, sed palàm Libertinizat.

Cæterùm ne spinosæ Serueti argutiæ rudiores quosdam, & Sacrarum rerum minus peritos, vt sparsim hactenus fuerunt agitatæ, perplexos teneant, facturus mihi operæpretium videor, si breue earum compendium ex confusa farragine collectum ante oculos ponam.

Qualis sit Deus Serueto.

Deum sibi fingit, qui in mundi creatione Verbum & Spiritum proferre cœpit, ac tunc Personam induit, visibilem se faciens in tribus elementis increatis. Interim tamen Deitatem suam ita creaturis omnibus fecit communem, vt sit lapis in lapide, lignum in ligno. Tandem verò post Christum manifestatum in tres essentias diuisus sit, maneat tamen vnus Deus: quia hæc dispensatio nihil in eo mutat.

Qualis sit Christus Serueto.

Primò dicitur Sermo esse Dei, nunc æternus, nunc qui originem habuit à mundi creatione: quia non antè extitit Lux, aut Verbum, quàm dum mundus creatus est. Atque hic sermo vocatur imago substantialis Dei, quia externa fuit, & visibilis quædam facies ex tribus increatis elementis composita. Adhæc, genitus ex Deo fuisse dicitur non reipsa, sed figuratiuè: quia in eo Deus futurum hominem genituriuit, mulierem expectans ex qua eum gigneret. Iam quia homo futurus erat, quoties in forma hominis apparuit sanctis Patribus, dicitur cœleste fuisse corpus, & diuinum futuri hominis, personam hypostaticè sustinens. Tandem dicitur ex Patris substantia sic conceptus fuisse in vtero Virginis, vt ipsa Verbi essentia transierit in carne, nec duabus naturis distinctis Christus constet, sed caro eius non minus Deus sit ac Deitas, quàm Sermo. Denique non censetur Sermo carne vestitus, sed transformatus in carnem. Interim dicitur ex Verbi semine, & Spiritus substantia promiscuè genitus. Corpus autem eius non dicitur ex semine Abrahæ simpliciter fuisse genitum, sed partim etiam conflatum ex tribus illis elementis, & illa substantiali Dei facie, quæ ab initio visa fuit sanctis Patribus. Anima eius partim ex humano, partim ex diuino Spiritu dicitur fuisse composita, donec per resurrectionem substantialiter innouatus fuit eius Spiritus. Quinetiam tunc absorpta in Deitatem fuisse dicitur eius caro, vel in Deum conuersa esse, sicuti prius Deitas in carnis naturam transierat.

Quid Spiritus Serueto.

Spiritus dicitur lenis quædam aura, quæ ex Verbo fabricato in mundi creatione prodiit, non quòd propriam haberet ac distinctam hypostasin. Nunc enim dicitur idem fuisse cum Verbo: nunc dicitur vmbra fuisse eius substantiæ, quam perceptibilem fecit temporis successio. Discrimen verò eius à Patre alibi notatur, quòd alius sit ratione admixtæ creaturæ, quia non mera sit Deitas, sed aliquid ex Dei essentia, & creata virtute commixtum. Vnde & Deus operari in nobis Spiritum dicitur. A Christi autem ascensu dicitur extitisse nouus Deus, vel modus Deitatis.

Quid homo Serueto.

Homo dicitur ad imaginem Dei creatus, quia non solùm in anima, sed etiam in corpore insitam habeat Deitatem. Quanquam autem diabolus quadam coitus specie in carnem intrusus est, manere tamen Deitatis essentiam in ipsa anima tradit. vnde & liberum arbitrium, & radicalis vita. Cæterùm cum sua essentiali Deitate per mortem efflari dicitur in ambitum aeris: quia per peccatum mortalis reddita est sicut caro. Ideóque substantiæ animam definit, non aliud esse, quàm respirationem & flatum. Quinetiam dicitur minimè obstare illa Deitas, quin suffocata vsque ad annum vicesimum careat scientia boni & mali: quia crassi humores præualent, vt peccatum mortale nemo ob notitiæ defectũ admittat, nisi viginti annis maior. Deificari autem dicitur in filiis Dei: quia substantialiter in eam descendit Spiritus, sicut in Christi persona Verbum caro factum est, ideóque regenita anima, dicitur consubstantialis, & coæterna Deo. Quanquã simul additur, substantialem illum Spiritũ in multis extingui. licet alibi vocetur tam Spiritus sanctus quàm anima. Asseritur etiam perfectio, quæ in se contineat quicquid spirat virtutis Christus.

Quænam sit generis humani corruptio Serueto.

Corpus tantum à Serpente occupatum esse dicitur: anima autem ad primam mortem, & infernum sine culpa damnata esse, vt nullum in hominibus nisi proprium, & actuale peccatum censeri debeat. Interim omnes certa salus manere dicitur in finali iudicio, nisi qui propriis sceleribus mortis æternæ reatum sibi asciuerint. Vnde etiam infertur, quicunque tolluntur è vita infantes & pueri, ab æterna morte exemptos esse, licet alibi vocentur maledicti.

Quænam sit Serueto fides.

Fides olim in Patribus dicitur vmbra veræ fidei, aut figura fuisse: quia nonnisi ad terrena bona attenderent, nisi quòd Prophetico Spiritu quidem eminus spiritualem vitam gustarunt. Fides autem propriè dicitur credere in Christum, non quòd promissiones, quibus describitur Christi officium, & virtus, amplecti necesse habeat, solis miraculis & nuda voce contenta, quòd Christus sit Filius Dei. Vnde infertur in precibus superuacuas esse promissiones: imò absurdè facere eos, qui precandi fiduciam inde sumant, quia Deus se exorabilem promittens, liberaliter eos ad se inuitat. Contra verò non obstare Turcis promissionum defectum quin ritè precentur.

Quænam sit iustitia Serueto.

Iustificatos ab initio fuisse dicit siue ex Iudæis, siue ex Gentibus, qui recto naturæ motu bene vixerunt. Quantam autem Legis iustitiam carnalem fuisse dicit, & fatetur tam Iudæos quàm Gentes non per omnia Deo satisfecisse, finalis tamen iudicij intuitu, iustitiam illam licet carnalem & mutilam valuisse contendit sine fide Christi, vt in cœlestem gloriam cum Christo resurgant. Iustitiã verò, quæ nobis fide gratis confertur, sic copulat cum naturæ iustitia, vt non tollatur illa operum bonitas, qua etiã increduli Deo probati fuerunt. Bona porrò opera, quæ regenerationem sequuntur, non modò ad augendam iustitiam valere dicit, sed etiam esse eius partem, vt non simpliciter nobis gratuita iustitia imputetur, sed Deus nos ex operũ meritis, sicut ex Christi gratia iustos æstimet.

Quænam sit differentia Veteris & Noui testamenti.

Deum sub Lege nũquam fuisse cognitum, sed Angelos illius tẽporis deos fuisse tradit: & cultum, qui Deo vni debetur, Angelis fuisse exhibitum. Adhæc, quicquam spirituale Patribus fuisse promissum negat, vel viuifico Spiritu fuisse regenitos, sed terrenam benedictionem quęsisse, quia ex mutato testamẽto diuersa hęreditas monstretur. Nos verò dicit participes factos cœlestis gloriæ, vt tales simus in terra, qualis in cœlo Deus est.

Tametsi ex immensa colluuie partem hanc delibaui, & simplex à me recitatio posita est: ea tamen vltrò se profert absurditas, quæ non modò fastidium & nauseam prouocet lectoribus, sed summam detestationem accendat. Væ autem eorum stupori, qui ad eiusmodi portenta non horrescent.

Huic libro subscripserunt Geneuensis Ecclesiæ Ministri ac Pastores.

Iohannes Caluinus.
Abelus Pouppinus.
Iacobus Bernardus.
Nicolaus Galasius.
Franciscus Bourgonius.
Nicolaus Paruus.
Reimondus Caluetus.
Matthæus Malesianus.
Michael Copus.
Iohannes Pyrerius.
Iohannes à Sancto Andrea.
Iohannes Baldinus.
Iohannes Faber.
Iohannes Macarius.
Nicolaus Colladonius.

VALENTINI GENTILIS IMPIETATVM ET TRIPLICIS PERFIDIÆ AC PERIVRII, DE

quibus cognouit Senatus Geneuensis, breuis explicatio ex actis publicis descripta.

Vum ante annos quatuor subolfecissent Italicæ ecclesiæ, quæ apud nos est, Seniores, inter quosdam è suo grege peruersos sermones contra primũ fidei nostræ caput de tribus in vna Dei essentia personis agitari: nullum melius remedium illis visum est, quàm edita confessionis forma, cui omnes subscriberent, detegere si quod occultum virus lateret: quam hîc è verbo ad verbum Latinè redditam inseruimus.

CONFESSIO FIDEI EDITA IN ITALICA ECCLESIA GENEVAE, XVIII. Maij, anno M. D. LVIII.

PORTVIT quidem modestis omnibus Christianis sufficere fidei confessionem, Symbolo Apostolico comprehensam. Quia tamen nonnulli, quos sua quædam

dam curiositas à pura & vera fide abduxit, sparsis quibusdam falsis opinionibus & erribus, pacem ac consensum huius Ecclesiæ perturbarunt, visum est nobis edere præsentem fidei confessionem de vna & simplice Dei essentia,& trium personarum distinctione, tum vt occurramus omnibus istis Satanæ versutiis,tum etiam vt aduersus istos impostores satis instructi simus, atque adeò vt demonstremus nos vno corde idem sentire & ore loqui, pariterque reiicere ac detestari omnes hæreses,illi puræ fidei contrarias,quam adhuc retinuimus, & ad extremum vsque sequi decreuimus.

Profitemur ergo Deum Patrē ita genuisse ab æterno suum Verbum, siue Sapientiam, quæ est vnicus ipsius Filius, & Spiritum sanctum ab vtroque illorum ita processisse, vt vnica sit ac simplex essentia, Patris, Filij, & Spiritus sancti. Quòd autem Pater à Filio,& ab vtroque Spiritus sanctus sit distinctus, id fieri personarum respectu.

Itaque damnamus ac detestamur eorum errorem, qui dicunt Patrem simpliciter suæ essentiæ respectu,&quatenus(vt ipsi loquuntur)solus est ac verus Deus, Filium suum genuisse, perinde acsi diuina maiestas, gloria, essentia, denique vera illa deitas esset solius Patris propria, aut Iesus Christus & Spiritus sanctus essent dij ab illo procedentes,ac proinde diuisa esset ac separata diuinæ essentiæ vnitas.

Cæterùm quum vnum duntaxat Deū profitemur, agnoscimus quicquid eius deitati, gloriæ,& essentiæ attribuitur, tam conuenire Filio quàm Spiritui sancto, quum simpliciter agitur de Deo,absque mutua inter se personarum comparatione. Sin autem personæ inter se comparentur, obseruandæ sunt singularum proprietates,quibus ita distinguantur, vt Filius non sit Pater, nec Spiritus sanctus sit Filius.

Quod attinet ad personam Domini nostri Iesu Christi, præterquàm quòd ab omni æternitate genitus est à Deo Patre, & est persona ab eo distincta, credimus eum in humana quoque natura, quam nostræ salutis causa induit, verum ac naturalem esse Dei Filium: quoniam videlicet duas naturas ita in vnum coniunxit,vt sit vnicus Mediator, Deus manifestatus in carne, seruatis tamen vtriusque naturæ proprietatibus.

Porrò ita hanc Confessionem edimus, vt sanctè testemur ac polliceamur per eam fidem qua Deo sumus obstricti, nos hanc doctrinam obseruaturos, & in ea ita perseueraturos,vt nunquam directè vel obliquè, consultò quidem ac malitiosè, illi repugnemus, ad fouendam vllam dissidij speciem, quo possit ab ista concordia discedi. Denique, vt omnibus discordiis in posterum occurratur, profitemur nos viuere ac mori decreuisse secundùm huius Ecclesiæ doctrinam, & contrariis omnibus sectis resisturos. Hæc omnia comprobamus, recipimus, ac confirmamus, ea conditione, vt qui secus faxit,pro periuro ac perfido habeatur.

Ioh.Syluester Tellius,suprascriptam confessionem approbo,& quicquid ei repugnat detestor.

Fr.Porcellinus, recipio & approbo quicquid suprascripta confessio complectitur.

Ioh. Valentinus Gentilis Cosentinus, accipio vt suprà.

Hippolytus Pelerinus Carignanus, accipio vt suprà.

Ioh.Nicolaus Gallus,accipio vt suprà.

Ea in conuentu proposita fuit, vt liberum singulis esset in medium contrà proferre, siquid reprehensione dignum censerent. Itaque proterui homines impunè tribus circiter horis linguas suas blaterando exercuerunt: inter quos princeps fuit Ioannes quidam Paulus Alciatus,homo non stolidi tantùm ac vesani ingenij, sed planè phreneticus ad rabiem vsque. Tantum illis licentiæ fuit concessum,ne postea obstreperent, sibi ius loquendi fuisse ademptum. Sedata omni contentione, nulli fuit vel controuersia vel mora quin omnes subscriberent,sed duntaxat exceptis, quorum vnus erat Valentinus:qui tamen vocati,manu sua testati sunt consensum. Hoc modo qui Ecclesiæ tranquillitati studebant, putarunt obuiam itum fuisse malo, ne longius serperet. Ecce paulò pòst Valentinus, spreto iureiurando, suos susurros in obscuris angulis spargere,& tentare simplices ac imperitos, an quos irretire suis insidiis posset. Re perspecta,Senatus cognitionem suscepit: ac statim multorum testimoniis periurij conuictus,quia tergiuersando locus non erat,causari cœpit conscientiæ stimulis se fuisse impulsum. Auditus est in splendido grauium & doctorum hominum cœtu. Quum eius obiecta refelleremus, vno effugio vsus est, se disputandi artificium non tenere. Ita rationibus eum vrgere ac premere nihil profuit. Postea farraginem, quam diu meditatus fuerat,scriptam obtulit Senatui: cuius exemplar subiecimus.

CONFESSIO VALENTINI Gentilis Illustrißimis dominis Genebensibus oblata.

FATEOR vnicum illum Deum Israel,quem Sacræ literæ nobis proponunt, solum verum Deum, & quem ventosi sophistæ negant habere Filium,esse Patrem Domini nostri Iesu Christi: ipsúmque Iesum Christum quem ille misit, quatenus est Verbum, esse verum ac naturalem Filium illius vnici Dei Patris omnipotentis. Hæc est summa sententiæ meæ in articulo de æterna generatione Filij Dei: & doctrinæ Genebensis Ecclesiæ penitus subscribo.

Altera confeßio eiusdem, iussu illustrium Dominorum exarata.

Equidem censeo primam personam Patris in vnica essentia esse sophisticam, atque ideò hoc sensu à mysterio Trinitatis penitus expungendam. Nam si Pater esset indiuiduum in essentia simile Verbo, non diceretur verè, neque solus Pater, neque ingenitus, neque principium totius diuinitatis. Præterea eiusmodi sententia Quaternitatem potius quàm Trinitatem videtur constituere. Quod facilè sic probari posset:

Vnica illa essentia absque vlla consideratione personarum est ex semetipsa verus Deus: & quælibet trium personarum est item essentialiter Deus. Sequitur ergo Quaternitas, non Trinitas. Quamobrem assero Patrem esse ipsam vnicam essentiam: Verbum autem splendorem gloriæ Dei, & expressam imaginem substantiæ illius, hac ratione à Patre distinctum, quod Pater (vt ait Christus) est solus verus Deus, & essentiator, hoc est, informator indiuiduorum: Verbum verò est Filius, simul & verus Deus: neque tamen duo dij, sed vnus idémque Deus. Hæc est summa sententiæ meæ de vero Patre, veróque Filio: nam de Spiritu sancto nulla est quæstio, & tamen iudicio Ecclesiarum libentissimè subscribam.

IDEM VALENTINVS GENTILIS INVTILIS SERVVS IESV Christi, captiuus Geneuæ propter confessionem veri Dei, Domino Copo, Raymundo, Henoco, cæterisque fidelibus verbi Dei dispensatoribus, gratiam & pacem ab illo vnico Deo Israel vero Patre, & ab Iesu Christo, vero ac naturali eius Filio per Spiritum sanctum, Amen.

SI quis vnquam indignè persecutionem passus est ab iis qui veram pietatem profitentur, ego quidem, optimi viri Dei, verè & sine fuco is dici possum. Nam quũ ab extremis Italiæ finibus propter Verbum Dei in longinquas & peregrinas regiones me contulissem, nulla alia de causa hanc vestram Ecclesiam potissimùm elegi, nisi vt dominum Caluinum, quem antea nomine obseruabam, de facie cognoscerem & audirem. Postea verò quum apud nostros Italos quæstio de Trinitate agitaretur, equidem meam sententiam liberè in medium protuli, cupiens doceri de iis quæ tum occurrebant, haud vulgaria illa quidem, sed cœlesti potius spiritualique speculatione dignissima. Ac ne quis quicquam mea fide indignum (vt est hominum libido prona ad malum) suspicaretur, disertis verbis declaraui, me omnem pluralitatem deorum, & minoritatem Filij toto pectore detestari. Sed quidam imperiosi homines, qui purissimam fidem meam denigrare conati sunt, dominum Caluinum adeò in me irritauerũt, vt ille de me apertè malè sentire non dubitauerit. Tandem contentio per illustrissimum Magistratum sedata fuit, egóque cum aliis doctis ac probis viris subscripsi confessioni domini Caluini, putans fore vt in posterum omnia tuta & tranquilla cernerentur. Quum interim ecce tibi minister noster, nescio quo œstro percitus, nos omnes qui subscripseramus, apud exteras nationes oratione publica non solùm vt Arrianos & Seruetanos notauit, verumetiam vt Georgianos, aut si quid peius dici cogitariue potest. Quod quum ego resciuissem, statim me conuerti ad vnicum illum Deum Israel, quem toto pectore colo, purásque manus in cælum extollens, rogaui illum qui solus innocẽtiam meam nouit, vt veritatem suam patefaceret, méque ab hisce calumniis, & imposturis tandem (si vellet) liberaret. Exaudiuit ille preces meas, & veritatem quam hactenus subobscuram & implicitam tenebam, fugatis tenebris Sole ipso sua benignitate clariorem ostendit. Quam veritatem ipsemet Deus Israel, qui hanc Ecclesiam suam singulari amore prosequitur, sua diuina prouidentia fecit vt ego iussu illustrissimorum Dominorum frequenti tribunali cõfiterer. Quod quidem (vt bonum ac fidelem seruum decet) syncerè & sine vllo fuco feci iuxta modulum fidei, quæ mihi tradita est.

Hæc pauca eo præfari visum est, optimi viri Dei, vt inde intelligeretis verum illum Patrem nostrum maximè esse veracem, nec vllo pacto iis qui toto corde illi fidunt, vnquam defuturum. Cætera quæ acta sunt, quando longè notiora sunt, quàm vt vlla indigeant narratione, reliquum est vt ad firmas ratiocinationes sententiæ meæ breuiter descendam. Quod sic me facere Dominus ipse Spiritu suo præcepit.

Vtrum vnica essentia concurrat in Trinitatem néc ne? Si non concurrit, necessariò Trinitas erit sine Deo, imò vana, imò nulla: sin autem concurrit, communis opinio doctorum Quaternitatem statuit, non Trinitatem.

Quæritur: Vtrum vnica illa essentia, quam dominus Caluinus negat concurrere in Trinitatem, sit ex semetipsa verus Deus absque vllo respectu personarum? Puto id eum minimè negaturum. Quare quum quælibet trium personarum sit essentialiter Deus, nunquam poterit inficiari hanc communem doctorum sententiam constituere Quaternitatem.

Tria igitur concurrunt in Trinitate, Essentia quæ dicitur Pater, Filius & Spiritus sanctus. Atque hæc est vera Trinitas, quæ est trium vnitas, non autem quatuor: quicquid dicat dominus Caluinus de etymo.

Quæritur: Vtrum Essentia, Pater, & vnicus ille Deus Israel sint synonyma, quæ possint

inter se inuicem supponi & prædicari?

Quæritur: Vtrum Deus Legis & Prophetarum sit Pater Verbi? Qui hoc negauerit, sciat se in Cerdonis & Archonticorum dogma incurrisse. Præterea plures deos Patres fateatur oportet.

Quæritur: An neget dominus Caluinus, vnicum illum Deum Israel esse Patrem Verbi? Si affirmarit, nulla (vt dixi) erit inter nos controuersia: sin autem negarit, sic probabo.

Quæro ab eo: Vtrum Patriarchæ & Prophetæ inuocauerint vnicum illum Deum Israel? Neque id puto eum negaturum. Sed quando frustra inuocatur Deus sine Mediatore, quæritur per quem Mediatorem inuocarint illum? Apertè quæso hîc respondeat: (nam vana est illa tergiuersatio, Non necesse est illum semper occurrere) volo enim doceri, an habuerint Mediatorem, necne. Per Christum respondeat oportet. Per Christum, inquam, (est enim ipse Christus verè Filius Dei, & verus Deus (vt Filium, an vt Deum? Absit vt Christus fuerit illis Mediator vt Deus. Si igitur fuit illis Mediator quatenus Filius, sequitur ergo, quòd vnicus ille Deus Israel est verus & naturalis Pater Christi, vt Verbi, sine respectu alicuius personæ.

Quare, qui asserunt Christum esse Filium Dei respectu illius personæ sophisticæ, magnam illi quidem iniuriam faciunt, tum vnico illi Deo Israel, tum etiam Christo eius Filio. Sic enim asserentes, fatentur se non minus ignorare verum Patrem, quàm verum Filium, in quorum pura cognitione consistit vita æterna, vt ipse Christus Patrem alloquens ait: Hæc est vita æterna, vt cognoscant te solum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum. Quomodo enim solum verum Deum, Patrem cognoscent, qui negant illum habere synonymiam cum Essentia, quæ est solus verus Deus? Quomodo etiam cognoscent Iesum Christum, qui contra authoritatem Scripturarum faciunt eum Filium illius Sophisticæ personæ? Licet enim Sophistæ Christum Filium Dei prædicent, quum tamen vnicum illum Deum sterilem & infœcundum sibi fabricati sint, non verum ac naturalem, sed suppositítium Filium intelligât, necesse est. Quasi vnicus ille Deus Israel nequierit sibi Filium gignere, nisi illa diabolica persona sibi illum supposuerit. Quis vnquam talia fando, audierit? Quis non videt, optimi viri Dei, hoc diabolico commento totam Trinitatem adulterasse Sophistas, Deum illum fœcundum, sterilem facientes: Patrem, personam illam Sophisticam: Verbum, Filium eiusmodi personæ: Spiritum sanctum quoque procedentem ex ambabus illis personis fictitiis & adulterinis? Quapropter haud impropriè in nos torqueri posset illud Danielis vaticinium: Adorabunt Deum quem non cognouerunt Patres eorum. Quis enim vel Patriarcharum, vel Prophetarũ, vel Apostolorũ cognouit vnquam eiusmodi Deum, qui sibi Filium nõ genuerit? Turcarum Deus is est, non Christianorum.

Quæritur: dum contendunt Christum esse Filium Dei respectu personæ, an intelligant eum esse natura Dei Filium, necne? Si affirmarint, sinant quæso tandem valere illum respectum personalem, & liberè cum Scripturis pronuntient eum verè Filium Dei: sin autem negarint, sciant vniuersam Scripturam aduersum se stare. Quamobrem etiam atque etiam viderint pij Ecclesiarum Pastores, ne hac in parte Sophistarum errorem sequâtur, qui Patrem negant & Verbum. negant enim Patrem, dum non ipsum Essentiatorem dicunt, sed personam in Essentia fingunt: & negant Verbum, dum personæ fictitiæ Filium credunt, nõ autem vnici ac veri Dei omnium conditoris, dando illis quæ non sunt, auferendo quæ sunt. Quis est qui vincit mundum (clamat dilectus ille) nisi qui credit quòd Iesus est Filius Dei: qui verò confessus fuerit Christum Filium Dei (Dei, inquam, non autem personæ) Deus in illo manet, & ipse in Deo. Nos credimus testimonium Dei, quo testatus est de Filio suo. Qui Filium non habet, nec vitam habet. Non habet autem Filium, qui eum negat esse Filium illius esse inuisibilis Patris, qui est solus & verus Deus.

Quæritur: Vtrum vnicus ille Deus Israel fuerit semper Pater, necne? Qui negat illum vel tantillum temporis Patrem non fuisse: & Deum mutabilem facit, & in familiam Arij migrat. Fuit igitur semper Pater: sed cuius fuit Pater, nisi Verbi?

Item quæritur: Vbi ait Apostolus, Quum autem venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum: Quisnam Deus Filium suum miserit? Illéne qui est Deus Legis & Prophetarum, an illa persona sophistica?

Mitto multas alias ratiocinationes, & innumeras ferè absurditates, quas longum esset recensere. Hæc pauca attigi tantùm, vt intelligeretis veritatem ipsam & vniuersam Scripturam à me stare. Vnum illud addam, optimi viri Dei, me ob nullam aliam causam persecutionem pati, quàm quòd constanter affirmem Christum esse Filium illius vnici Dei Israel, Dei, inquam, Abraham, Isaac & Iacob. Quasi vos non idem & sentiatis, & quotidie concionemini: imprimísque dominus Raymundus, qui nunquam non in diuinis suis concionibus hanc sententiam inculcat. Sed ne quis existimet me aliquid detrahere æternæ maiestati Filij Dei, testatum omnibus facio, me illum, exceptis proprietatibus, siue distinctionibus, æqualem Patri facere. Pater enim est solus verus Deus: Christus autem est Filius simul & verus Deus: neque tamen duo dij, sed vnus idémque Deus. Habet enim Christus vnam eandémque Essentiam cum Patre.

Veſtrum eſto nunc iudicium, optimi viri Dei, an hæc mea ſententia Arrium ſapiat, aut Seruetum, vt aduerſarij cauillãtur. Mihi quidem illi certè potius videntur vana Serueti ſomnia ſectari, qui aſſerunt Chriſtum eſſe Filium neſcio cuius perſonæ phantaſticæ, Scripturis ſacris prorſus incognitæ.

Præterea hanc meam ſententiam delirium appellat dominus Caluinus. Vtinam veteres doctores ſic deliraſſent! Nunquam enim tantas tenebras offudiſſent hominum mentibus. Sed non eſt meum de me dicere. Si vera ſunt quæ vobis propono, ſoli Deo laudes debentur, non mihi, qui nũquam talia odoratus eſſem, niſi à Deo didiciſſem. Illud vnum bona cum venia veſtra addam, hanc ſolam diſtinctionem ſatis eſſe ad probandam veram Trinitatem aduerſus omnes hæreticos & infideles. Præterea vniuerſa Scriptura eſt adeò aperta, ac vbique ſibi ſimilis, vt nullus fuci faciendi locus hæreticis amplius relictus ſit. Quam quidem diſtinctionẽ, vt tenacius cunctis hæreat, viſum eſt hiſce exemplis quaſi quadam in tabella ſpectandam omnibus proponere:

Pater Verbi eſt Deus Iſrael.
Verbum eſt Deus Iſrael.

Hæ propoſitiones ambæ veræ ſunt. ſed conuerſiones non ambæ, Si quidem,

Deus Iſrael eſt Pater Verbi, vera eſt: non autem,

Deus Iſrael eſt Verbum. propterea quòd Verbum Filiationem & Eſſentiam deſignat: Deus autem Eſſentiam tantùm, vt Pater. Quod ignorans Sabellius, confundit omnia, terram mari, maréque cœlo permiſcens.

Quamobrem, optimi viri Dei, innocentiam meam etiam atque etiam vobis commendo. Equidem in tam optima cauſa nullum alium iudicem quæro, prçterquam ipſam Trinitatem, vóſque etiam omnes. Quomodo enim qui verbo Dei nitor, Miniſtrorum fidelium Verbi Dei iudicium recuſabo? Veſtrum igitur erit, de quæſtione tam ſeria ſententiam ferre. Equidem polliceor me (modò perſonas quas ſuſtinetis, optima fide referatis) ne latum quidem vnguem à veſtra ſententia diſceſſurum. Valete viri Dei omnes in Domino, & me veſtris precibus ſedulò iuuate, ipſúmque dominum Caluinum æquiorem, ſi poteſt, mihi reddite. Datum è carceribus.

Ego qui ſuprà, Valentinus Gentilis, manu propria.

DOMINVS Philippus Melanchthon vir nunquam ſatis laudatus, fol.53. Locorum communiuin, de Spiritu ſancto agens: Neceſſe eſt, inquit perſonam eſſe diſtinctam, quæ eſt aliquid Dei: quæ definitio, meo quidem iudicio, vt maximè conuenit Filio & Spiritui ſancto, ita plurimùm abhorret à Patre. Perſona enim ſiue proprietas Patris non eſt aliquid Dei, ſed eſt ipſa vnicus Deus, ipſamet Eſſentia: veluti quũ ipſe Deus dicit, Ioel 2. Effundam de Spiritu meo ſuper omnem carnem. Nam ſicut paſſim legere eſt in Scripturis ſacris, Spiritus Dei, Chriſtus Dei, Verbum Dei, Sermo erat apud Patrem: ita nuſquam legitur, Pater Dei, Pater erat apud Deum. Quare rectè ab Irenæo & Tertulliano per Patrem ſeu Patris perſonam vbique vnicus ille Deus atque Eſſentia ipſa deſignatur, vt in ſequentibus ſententiis licebit animaduertere.

EX IRENÆO.

Ex libro primo, fol. 47. lite. A.

Hic qui Deus eſt Abraham, Deus Iſaac, & Deus Iacob, ſuper quem alius Deus non eſt, neque initium, neque virtus, neque pleroma; hic eſt Pater Domini noſtri Ieſu Chriſti.

Ex lib. 1. fol. 66. lite. B.

Quoniam autem hic Deus eſt Pater Domini noſtri Ieſu Chriſti, & de hoc Paulus Apoſtolus dixit, 1. Cor. 8, Nobis tamen vnus Deus Pater ille, ex quo omnia & nos in illum.

Fol. 126. lite. A.

Hîc Deus Abraham, & Deus Iſaac, & Deus Iacob, Deus viuorum, quem & Lex annuntiat, quem Prophetæ præconizant, quem Spiritus reuelat, quem Apoſtoli tradunt, quem Eccleſia credidit: hic Pater Domini noſtri Ieſu Chriſti, per Verbum ſuum, qui eſt Filius eius, per eum reuelatur & manifeſtatur omnibus quibus reuelatur.

Ex lib. 3. fol. 145. lite. A.

Te igitur inuoco Domine Deus Abraham, Deus Iſaac, Deus Iacob, (qui eſt & Iſrael) Pater Domini noſtri Ieſu Chriſti: Deus qui per multitudinem miſericordiæ tuæ & bene ſenſiſti in nobis, vt te cognoſcamus: qui feciſti cœlum & terram, & dominaris omnium: qui es ſolus & verus Deus, ſuper quem alius Deus non eſt.

Fol. 166. lite. B.

Sed cum omni fiducia Iudæis & Græcis prædicabant: Iudæis quidem Ieſum, qui ab ipſis crucifixus eſt, eſſe Filium Dei: Iudicem viuorum & mortuorum: à Patre accepiſſe æternum regnum in Iſrael, quemadmodum oſtendimus, Græcis verò, vnum Deum, qui omnia fecit, & huius Filium Ieſum Chriſtum annuntiantes.

Fol. 173. lit. A.

Quoniam neminem alium Deum inuocauerunt, vel Dominum nominauerunt, qui veritatis fuerunt prædicatores, & Apoſtoli libertatis, niſi ſolum verum Deum Patrem, & Verbum eius.

Fol. 144. lit. A. lib. 3. cap. 6.

Per Filium itaque, qui eſt in Patre, & habet in ſe Patrem, iis quibus eſt manifeſtatus, Patre

tre testimonium præbente Filio, & Filio annuntiante Patrem.

Perpendenda sunt hæc verba, Qui est in Patre, & Habet in se Patrem.

Ex lib.4. cap.8. fol.211. lit. A.

Et bene qui dixit, ipsum immensum Patrem in Filio mensuratum. Mẽsura enim Patris Filius, quoniam & capit eum.

Hæc verba procul dubio Patrem Essentiatorem constituunt.

Fol.276. lite. A.

Vnus ergo & idem Deus, qui plantauit vineam, qui populum eduxit, qui Prophetas misit, qui Filium suum promisit, qui vineam dedit aliis colonis, iis qui reddunt fructum in temporibus suis.

Ex lib.5. fol.326. lit. B.

Ostendimus autem & in tertio libro, nullum ab Apostolis ex sua persona Deum appellari, nisi eum qui verè sit Deus Pater Domini nostri.

EX TERTVLLIANO ADVERSVS PRAXEAM.

Fol.146. lib. C.

Quæcunque ergo substãtia Sermonis fuit, illam dico personam, & illi nomen Filij vindico: & dum Filium agnosco, secundum à Patre defendo.

Ibidem, lite. G.

Non tamen diuisione alium Filium à Patre, sed distinctione, quia non sit idem Pater & Filius vel modulo alius ab alio. Pater enim tota substantia est, Filius verò deriuatio totius & portio.

Hic substantiam posuit pro Essentia.

Fol.148. lit. C.

Consequens erit, vt inuisibilem Patrem intelligamus pro plenitudine maiestatis, visibilem verò Filium agnoscamus pro modulo deriuationis.

Solet enim Tertullianus personas Verbi & Spiritus sancti distinctas, sed indiuiduas ab Essentia, deriuationes appellare, & quasi portiones totius: ita tamen vt ex totum capiant ac complectantur.

Fol.149. lit. F.

Non enim definit esse qui habet Filium, ipse vnicus, suo scilicet nomine, quoties, sine Filio nominatur. Sine Filio autem nominatur, quum principaliter determinatur vt prima persona, quæ ante Filij nomen erat proponẽda. Quia pater antè cognoscitur, & post Patrem Filius nominatur. Igitur vnus Pater, & absque eo alius non est.

Etiam hic graphicè proprietatem Patris depingit.

Fol.152. lit. A.

Sicut ergo Sermo Dei non est ipse cuius est: ita nec Spiritus, etsi Deus dictus, nõ tamẽ ipse est cuius est dictus. Nulla res alicuius ipsa est cuius est. Planè quũ quid ex ipso est, & sic eius est, dum ex ipso sit, potest tale quid esse, quale & ipse ex quo est, & cuius est. Et ideò Spiritus Deus, & Sermo Deus, quia in Deo: non tamen ipse ex quo est. Quòd Deus Dei tanquam substãtiua res nõ erit ipse Deus, sed hactenus Deus, quia ex ipsius Dei substantia: quæ & substantiua res est, & vt portio aliqua totius.

EX EODEM IN LIBRO DE TRINITATE.

Fol.234. lit. M. de Patre differens.

Henoc transtulit, in amicitiæ societatem Abraham adlegit, Isaac protexit, Iacob auxit, Mosem ducem populo præfecit, ingemiscentes filios Israel è iugo seruitutis eripuit, Legem scripsit, Patrem sobolem in terram repromissionis induxit, Prophetas Spiritu instruxit, & per hos omnes Filium suum Christum repromisit, & quando daturum se spopondit, misit.

Fol.235. lit. D.

Eadem regula veritatis docet nos credere post Patrem etiam in Filium Dei Christum Iesum Dominum Deum nostrum: sed Dei Filium, huius Dei qui & vnus & solus est, cõditor scilicet rerum omnium.

Fol.236. lit. B.

Hæc enim cõtumelia hæreticorũ ad ipsum quoque Deum Patrem redundabit, si Deus Pater Filium generare non potuit.

Ibidem, litera D.

Vt enim præscripsit ipsa natura, hominem credendum esse qui ex homine sit: ita & Scriptura Deum esse, qui ex Deo sit.

Fol.237. lit. M.

Quique Sermo caro factus habitauit in nobis, ex nobis hic Christus non homo tantùm, quia hominis filius, sed etiã Deus, quia Filius Dei comprobatur.

Fol.138. lit. I.

Quum ratio & temperamentum Scripturarum cœlestium Christum ostendat Deum, sed quem Filium Dei, & assumpto à Deo etiam Filio hominis, credendum & hominem.

Fol.239. lit. M.

Quandoquidem non tã veteris quàm noui Testamenti Scriptura diuina vbique ostendat illum ex Patre genitum, per quem facta sunt omnia, & sine quo factum est nihil, qui obedierit semper Patri, & obediat, semper habentem rerum omnium potestatem, sed quam traditam, sed quam concessam, sed quã à patre propriè sibi indultam.

Fol.240. lit. E.

Missum præterea esse dicit, vt hanc obedientiam, qua venit Dominus Christus missus, non Pater, sed Filius probetur. Qui misisset vtique, si Pater fuisset. Missus autem nõ fuit Pater, ne Pater subditus alteri Deo, dum mittitur, probaretur.

Fol.241.lit.A.

Quomodo enim ego & Pater vnum sumus, si non Deus est & Filius? Qui idcirco vnum potest dici dum ex ipso est, & dum Filius eius est, & dum ex ipso nascitur, dum ex ipso processisse reperitur, per quem & Deus est.

Ibidem, libera B.

Deus est ergo. Deus autem sit, vt Filius sit, non Pater.

Fol.242. lite.C.

Imago est enim inuisibilis Dei, vt mediocritas & fragilitas conditionis humanæ Deũ Patrem videre aliquando iam tunc assuesceret in imagine Dei: Gradatim enim & per incremẽta humana fragilitas nutriri debuit per imaginẽ ad istam gloriam, vt Deum Patrem videre posset aliquando. Pericula enim sunt quæ magna sunt, si repentina sunt.

Ibidem, lite.E.

Quomodo ergo Deus erit, si Angelus fuerit, quum non sit hoc nomen Angelis vnquã concessum, nisi quoniam ex vtroque latere nos veritas in istam concludit sententiam, quia debeamus intelligere Dei Filium fuisse, qui quoniam ex Deo, est meritò Deus, quia Deus Filius dictus sit: quoniam annuntiator paternæ voluntatis est, magni consilij Angelus pronuntiatus est.

Fol.243.lite.A.

Hic autem qui ista promittit, Deus atque Angelus esse perhibetur, vt meritò distinctio sit inter eum, qui non Deus simpliciter, sed & Angelus pronuntiatur.

Fol.245.lite.E.

Est ergo Deus Pater omnium institutor & creator, solus originem nesciens, inuisibilis, immensus, immortalis, æternus, vnus Deus: cuius neque magnitudini, neque maiestati, neque virtuti quicquam, non dixerim præferri, sed nec comparari potest.

Ibidem, lite.G.

Deus vtique procedens ex Deo, secundam personam efficiens, sed nõ eripiens illud Patri, quòd vnus est Deus.

Ibidem, lit.I.

Nam quũ id sit principium cæteris, quod ingenitum, Deus solus Pater est, qui extra originem est, ex quo hic est qui genitus est.

Ibidem, lit.K.

Deus quidem ostenditur Filius, cui diuinitas tradita & porrecta conspicitur. Et tamen nihilominus vnus Deus Pater probatur.

Si singulas sententias quæ pro me faciunt, calamo persequi vellem, ingens mihi opus scribendum esset. Nullus enim extat doctor, quin aliquando hanc meam sententiam non attigerit, etiam ipse dominus Caluinus. Sed quando Irenæus & Tertullianus videntur ex professo illam tueri, cæteris relictis, his contentus esse volui. Res est maximi momenti, optimi viri Dei. Agitur enim de cognitione veri Patris, & de vera cognitione Filij & Spiritus sancti: quorum veram gloriam & maiestatem si quisquam alius tuendam susceperit, vos probè scio vsque ad supremã guttulam sanguinis tuiturum. Quamobrem, optimi viri Dei, vestrum est, prius quàm sententiam feratis, hasce authoritates diligenter inspicere, locos Scripturarum perpendere, & vestram operã vnico illi Deo bona fide præstare. Sic enim facientes, pro certo habeo, tot monstra, quæ tandiu Trinitatem inuaserunt, Spiritu Dei qui habitat in vobis, vos facilè interempturos: ipsámque Trinitatem, tot hactenus impetitã blasphemiis & conspurcatam, in pristinum suum nitorem ac candorem vindicaturos. Quòd siqui meam distinctionem reiiciunt, veram illã quidem, & Sacris literis apprimè consentaneam, ipsi suam in lucem proferant. Nam quæ vanitas est, distinctionem asserere, & interim nullam proferre? Expecto igitur magno cum desyderio vestrũ oraculum, imò Dei per vos. Valete Christiani Hercules, veríque heroes, non immemores captiuitatis meæ. E carceribus.

HÆC tum ille. Nos verò postridiè scripto quoque respondimus, in eum qui sequitur modum:

ANTEHAC putauimus errore te labi ac ignorantia: nunc ex postremo tuo sermone & scripto deprehendimus & peruersi ingenij hominem, & fastus intolerabilis, & virulentiæ deditum, & maligno spiritu imbutum, denique hæreticum peruicacem. Quod non dicimus conuitiandi causa, sed vt hanc prauitatem exuere discas, & ad docilitatem flectaris: quia initium resipiscentiæ tuæ erit (si tamen resipiscere tibi dabitur) modestia & humilitas cum syncero pietatis studio coniuncta. Zelum apud nos martyris Christi frustra obtundis, quem perspicimus mera arrogantia fuisse adductum, vt impium errorem & absurdissimum obtruderes.

Plausibile tibi est principium illud, Deum Israel, quem Sacræ literæ asserunt, verum Deum, esse Patrem Iesu Christi: ipsum verò Christum esse vnici Dei Filium. Atqui clarè apparet, quum Patrem opponis Filio, & vni duntaxat veram Deitatem tribuis, te excludere alterum, quem cum illo confers. Nos quoque ingenuè fatemur, non alium esse Deum, quàm Deum Israel: & hunc Deum esse Patrem Christi. Sed tunc non opponimus inter se Patrem & Filium, acsi in solo Patre esset Dei Essentia: sed eadem ratione qua docemus Patrem Christi esse Deum Abrahæ, Isaac & Iacob, sequitur Christum esse illum eundem Deum. Hîc diligenter expende quò impingas, dum in comparatione fingis duo antitheta. Exclames licet Christũ à te agnosci verum Deum, si solus eius Pater est vnicus Deus, & Deus Israel, non obscurè deiicis eũ è gradu

gradu in quo Patrem vnum eius respectu locas. Facessat antithesis inter Patrem & Filiũ, tibi nobiscũ non malè conueniet: quia quum vna sit vtriusque Essentia, in Patre inclusus est Filius, vbi fit Deitatis mentio.

Isa.6.1. Venenum erroris quòd vafrè occultas, sic
Ioan.12. melius detegetur. Deus qui Isaiæ apparuit,
40
Isa.8.14 fuit verus Deus Israel, & vnicus Deus. Hunc
Rom.9. Ioannes affirmat fuisse Christum. Deus qui
33 pronuntiat per Isaiam, se fore in lapidem of-
Isa.45. fendiculi Iudæis, fuit vnicus Israelis Deus:
23 Paulus Christum fuisse docet. Qui per Isaiam
Hebr.1. clamat, Viuo ego, mihi flectetur omne genu:
10 certè solus verus Deus fuit. Atqui idem Paulus Christum interpretatur. Nec verò quę recitat Apostolus testimonia, nisi in vnicũ Israelis Deum competunt, Tu Deus fundasti terram, &c. Hinc clarè colligimus, æternum Dei Sermonem illum fuisse Israelis Deum. Si excipias hoc te fateri, quid tu futiliter in vtramque partem garrias, non curamus: quia interim manet conuicta hæc impietas, Solum Patrem esse Deum verum.

Concidit etiam alter ille non minus detestabilis error, In solo Patre esse Essentiam. Nam quũ in locis nuper citatis ponatur nomen Iehouæ, sequitur Filium Dei ex seipso esse, solius Deitatis respectu. Nam si est Iehoua, negari non potest quin idem sit ille Deus,
Isa.46.5 qui per Isaiam alibi clamat, Ego, ego sum: & præter me non est Deus. Vtile etiam tibi es-
Ier.10. set expendere quid illud Ieremiæ sibi velit,
11 Dij qui non fecerunt cœlum & terram, pereant de terra quæ sub cœlo est. Nisi enim palàm maledicere velis Filio Dei, fateri necesse erit, illum esse cuius Deitas sæpius apud Isaiam probatur ex mundi creatione. Quomodo autem Creator qui omnibus esse dat, non erit ex seipso, sed Essentiam aliũde quasi primò mutuabitur? Neque est quòd fucum hìc facere tentes, de æterna Filij generatione te nobis subscribere. Nam quum Essentiatum à Patre dicis, à seipso esse negas. Reclamat ex opposito Spiritus sanctus, Illum Iehoua nominans. Iam si tota Essentia est in solo Patre: vel tu eam partibilem nobis finges, vel eripies eã Filio. Vtcunque nunc centies concedas esse verum Deum, spoliatus tamen sua Essentia titularis solùm erit Deus. Hìc attende rursus, ánnon vel Essentiam Diuinam Filio detrahat, vel deriuationem partis à toto somniet, quisquis Essentiam in Patre loco personæ substituit. Essentia Dei secundùm te soli Patri competit, quatenus ipse solus est, & est Filij Essentiator. Vbi erit Diuinitas Filij, si est aliquid abstractum à Dei Essentia? Iam de Spiritu sancto quid dices? Si enim solus Pater Essentiator est, non erit communis Patris & Filij Spiritus. Vis personam Spiritus nihil aliud esse, quàm deriuationem à prima Essentia, quæ Patri vni propria est. Hinc tibi extorquebitur à solo Patre esse Spiritum, & perperam à Paulo, Rom. cap. 8. vocari Spiritum Christi. Vidésne vt tua deliria quasi multiplices laquei te inuoluant, adeóque strangulent? Adhæc si personam Patris expungis è Trinitate: in quo à Filio & Spiritu differret, nisi quia solus est ipse Deus? Fateris Christum esse Deum, fateris à Patre differre: vicissim notam aliquam discretionis esse oportet, ne Pater sit Filius. Tu quum in Essentiam eam ponis, nónne manifestè in nihilum redigis veram Christi Deitatem, quæ sine Essentia esse non potest, & quidem tota?

Nisi te prorsus excæcauit superbia & furor, disce aliquando Patrem à Filio non distingui, nisi proprium aliquid habeat in se, quod Filio commune nõ sit. Quid iam reperies in quo Patrem Filio distinguas? Non erit certè Essentia. Nam si eam communicauit cũ Filio, vel in solidum vel ex parte communicauit. Si ex parte, dimidium nobis Deum fabricas. Quomodo enim plena constabit Deitas, nisi in tota & perfecta Essentia? Hoc erit, scilicet, suum honorẽ dare Filio Dei, Deum partialem fingere. Adde quòd hoc modo nimis scelestè ac fœdè laceratur Dei Essentia. Restat vt dicas Essentiam perfectè & solidè communem esse Patris & Filij. Quod si verum est, iam certè quoad ipsam nulla erit alterius ab altero discretio. Si respondeas, Patrem essentiando manere nihilominus vnicũ Deum, penes quem sit Essentia: Christus ergo figuratiuus erit Deus, ac specie tantùm vel nomine, non reipsa: quia Deo nihil magis proprium est quàm Esse: iuxta illud, Qui est, *Exod.3.*
misit me ad vos. 14

Quòd ratiocinaris, Si Pater esset indiuiduum in Essentia, non fore solum Patrem atque ingenitum: in eo crassè hallucinaris, quòd indiuidua tibi somnias, quorum singula partem Essentiæ obtineant. Atqui docemus ex Scripturis Deum Essentialiter vnum esse: ideóque Essentiam tam Filij quàm Spiritus esse ingenitam. Sed quatenus Pater ordine primus est, atque ex se genuit suam Sapientiam: meritò censetur principium & fons totius Diuinitatis. Ita Deus indefinitè est ingenitus, & Pater etiam personæ respectu ingenitus. Quòd autem ex nostra sentẽtia colligere te putas Quaternitatem, hoc est cerebri tui commentum. Gloriaris quidem celesti reuelatione errorẽ tibi esse traditũ. Quasi verò ignotæ sint nobis næniæ magistri vestri Gribaldi, quas tuus condiscipulus Georgius sedulò huc illuc curauit spargẽdas. Nam vbi pinxit figuram, in qua Patrem facit Deificatorem Filij & Spiritus, alteram nobis falsò & perfidè adscribit, quasi deriuatiuè fingamus prodire ex vna essentia tres personas: quum tamen certo certius sit, non abstrahere nos personas ab Essentia: sed quamuis in ea resideant, distinctionem interponere. Hoc sensu indiuiduos Tertullianus vocat Patrem & Filium: non autem (vt tu stultè imaginaris) indiuidua, quæ sub specie comprehen-

dantur. Tibi paralogismus iste tuus arridet, Essentia in semetipsa est verus Deus: Quælibet persona Essentialiter est Deus: Ergo est Quaternitas non Trinitas. Quasi verò fabricemus tres Deos conflatos ex massa Essentiæ, ita vt quæque persona partem aliquam faciat. Nos vero Filium Essentialiter Deum esse asserimus, quia vnicus est ille Deus, cuius simplex est Essentia: præterea autem respectu personæ à Patre genitus est. Si separatæ essent ab Essentia personæ, probabilis esset tua argumentatio: sed quum in vno Deo docemus esse tres personas, sequitur Patrem esse Deum, & deinde Filium esse eundem Deum. Præstigiis autem tuis Filium Dei fabricas Essentiatum, & simul tamen absque Essentia, nisi quòd Pater suam Diuinitatem in eum transfudit. Atqui, si ex parte, tam lacera erit diuinitas, & ex transfusione sequetur diminutio. Si in totum, ergo Diuinitas quæ antè fuerat penes Patrem, in Filium conuersa, in ipso Patre euanuit. Quid obstrepas in contrariam partem, súsque déque nobis est: quia agnoscent sani omnes & integri Lectores, consequentiam hanc certam esse & solidam.

Hinc soluitur futilis tua quæstio: Vtrum Essentia concurrat in Trinitatem, necne? Satis enim liquet, quum tota sit in singulis personis, non concurrere. Quòd inde infers Trinitatem fore sine Deo, imò vanam & nullam, ex eadem insulsitate sensus tui nascitur: quia etsi non concurrit ad distinguendas personas, sed absque distinctione vnica est ac simplex, non tamen personæ sine ipsa vel extra ipsam: quia ideò Pater est Pater, quia Deus: & Filius est Filius, quia Deus. Deum enim esse oportet Sapientiam illam æternam, quæ genita est ex Deo. Deitatē absolutè ex seipsa quidem esse dicimus: vnde Filium, quatenus Deus, sublato personæ respectu, ex seipso esse fatemur: quatenus verò Filius est, dicimus esse ex Patre. Ita essentia eius principio caret: personæ autē principium est ipse Deus. Hoc vt tuam Quaternitatem arripere desinas, exuere discas commētum illud, Personas esse abstracta quædam Deitatis. Adde quòd veteres quicunque de Trinitate loquuti sunt, ad personas tantùm retulerunt hoc nomen. Et certè non modò absurdus esset error, in Trinitate complecti Essentiam, sed nimis crassa impietas. Quarum, obsecro, rerum dices esse Trinitatem? Respondes tria concurrere, Essentiam, Filium, & Spiritum. Hinc verò planè perspicitur, te essentiā Filij & Spiritus exinanire. Alioqui partes inter se commixtæ coinciderēt, vt loquuntur: quod est in omni distinctione vitiosum. Concurrunt ad naturā & statum hominis anima & corpus. Si anima in corpus transiret, iā cessaret concursus iste. Ita nisi bis cæcus es, clarè videre potes confusam in Deitate mixturam à te fieri, non secus atque in clectro, quoniā vnius Patris erit Essentia, Filij & Spiritus Diuinitas, forma erit qualem tu imaginaris, fides autem concipere non potest. Quòd autem de voce Trinitatis tam apertè conuictus, non vis tamē cedere, in re minima prodis maximam impudentiam. Vis enim toto inuito mundo Trinitatem esse Trium vnitatem: quasi nō idem significet Latinis, quòd Græcis nomen τριάδος. Sed ita de reprobis & desperatis loquitur Deus, Nesciunt erubescere.

Quòd quæris vtrum Essentia, Pater, & vnicus ille Deus Israel sint synonyma, quæ possint inter se inuicem supponi & prædicari: iā plus satis responsum est. Si enim essent synonyma, Essentia & Pater, liceret tibi pedib. calcare Christum, quasi vmbram: quia nulla esset in ipso Diuinitas. Hæc enim deliræ tuæ speculationis summa est, Si Essentia est Pater, & Pater Essentia: sequitur neque Essentiā esse nisi in Patre, neque Patrem aliud esse quàm Essentiā. Itē, Si Pater est vnicus Deus Israel, & Deus vnicus Israel est Pater: ergo Christus non fuit vnquam, neque est Deus Israel. Nos autem docemus Patrem esse vnicum Deum Israel, vt interea non excludatur Filius.

Quòd quæris, An Deus legis & Prophetārū sit Pater Verbi, improbi & proterui scurræ partes agis. Nec certè hìc nobis temperare possumus quin saltem vno verbo excutiamus tibi Thrasonicum hūc fastum. Audésne Cerdonem nobis obiicere nebulo, vt tam claram lucem obscures, quæ te subterfugia omnia captantem vrget? Tu stas ad Tribunal pij Magistratus, reus, ob execrandas blasphemias: vt te explices, nos in Cerdonis partes pertrahere conaris.

Eâdem etiam petulantia erumpit in Archonticis: quasi in hac Ecclesia, vbi sub specie ouis fuisti lupus & vulpes simul, audieris Angelos prædicari mundi creatores.

Eódem etiam redit proxima quæstio, quæ eadem est, An neget Caluinus vnicum Deum Israel esse Patrem Verbi. Tu verò sycophanta satis supérque tenes, quid tibi etiam nuper nobis audientibus dixerit. pridem verò tenere debueras quid coram toto mundo prædicent eius scripta, & quid apud populum quotidie doceat. Apage ergò cum tuis probationibus. Sed interea, vt scias te hominem esse phreneticum, imò dæmoniacum, memoria repetas quod nuper diximus, quia synonyma non sunt Pater Christi, & Deus Israel, sententiam non posse conuerti, vt Filio excluso deitas restringatur ad solum Patrem. Nec verbis digna est illa canina improbitas, quum principium illud sumis, Deum non posse inuocari sine Mediatore. Hoc etiam, nisi plusquā turpiter ingratus esses, debueras acceptum referre Caluino, Deū non exaudire preces nostras nisi per Mediatorem. Quid postulas vt tibi clarè respōdeat hac de re, quam toti mundo sonorè testatus est? Nisi te possideret Satā, certè in istam petu-

petulantiam non erumperes. Tergiuersatio-nem vocas quod scripserat Caluinus docendi tui causa. Si quæritur ánnon tutior precandi forma sit, dum inuocamus Patrem in nomine Filij: respondemus, sicut iam diximus, hanc esse ordinariam & magis familiarem, quia aptior est rudati nostræ & vtilior. Sed alias formas, quæ etiam in vsu fuerunt Apostolis, & quas illis Spiritus sanctus dictauit, dãnare, sacrilegæ temeritatis esset. Nec valet illa obiectio, Frustra Deum inuocari absque Mediatore: quia etsi fixum est illud principium, Non exaudiri nos nisi per gratiam Mediatoris, non tamen semper in promptu occurrere necesse est. Iam præteriit annus, ex quo scriptum hoc cum tuis condiscipulis legisti: & adhuc discendi studium simulas, quasi diabolus in Christi schola velit proficere. Hæc nobis extorsit fœtida illa tua eructatio. Iam tibi de re simpliciter respondemus, Mediator fuit Christus, vt Deus manifestatus in carne. Neque enim homo, nisi simul Deus esset, perduceret nos ad Deum. Fatemur quidem humanæ naturæ respectu Christum nobis esse Mediatorem, quatenus aduocatus est noster, & apud Patrem pro nobis intercedit: sed vtranque naturam comprehendi necesse est, vbi de Mediatore agitur. Proinde quod infers, nefas esse vocare Christum Mediatorem, vt est Deus, prorsus est diabolicum. Maior etiã est insulsitas in eo quod proximè sequitur, Si Mediator fuit quatenus Filius, Deũ Israel esse eius Patrem sine personæ respectu. Sed quicquid Thrasonicè iactes, ex hac blasphemia perspicimus te nunquam seriò inuocasse Deum. Reliqua omnia quæ subiicis, non longa refutatione opus habent. Tu qui iuras neque Theologum, neque philosophũ te esse, magistrali supercilio doctrinam tibi incognitam perinde damnas, ac si nuper è cœlo delapsus esses, Lucifer. Vide interea vt te implices. Abominaris si quis dicat Christum esse Mediatorem, quatenus Deus est, Mediatorem verò dicis esse, quatenus est Filius. Vbi ergo eius deitas, si in æterna generatione non reperitur? Neque hoc tibi nunc demum per incogitantiam excidit: testes enim sumus, pertinaciter te negasse Christum, ea ratione, qua Filius est, debere Deum censeri: vnde sequitur alia ratione esse Deum. Ita Trinitas tua, non erit Triumvnitas, sed coniunctio vnius Dei cum duabus rebus creatis. Sermo ille Christi ad Patrem, Hæc est vita æterna, vt credant te vnum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum, clarè tibi fuit expositus. Nam illic Christus in Mediatoris persona loquens, medium gradum tenet inter Deum & homines. Neque tamen ideò imminuitur eius Maiestas. Nam etsi seipsum exinaniuit, gloriam tamen suam, quæ abscondita fuit coram mundo, non perdidit apud Patrem. Sic Apostolus 2. ab Hebræos cap. quanquam fatetur exiguo tempore fuisse imminutum infra Angelos, non tamen dubitat simul asserere, æternum esse Deum qui fundauit terram. Tenendum igitur est, quoties Christus in persona Mediatoris, Patrem cõpellat, sub hoc nomine Diuinitatem complecti, quæ ipsius quoque est. Sic quum Apostolis diceret, Expedit me ascendere ad Patrem, quia Pater maior me est: non secundum diuinitatem tantùm sibi tribuit, vt sit quoad æternam essentiam Patre inferior: sed quia cœlesti gloria potitus, fideles colligit in participationem diuinitatis, vocat Patrem maiorem, quatenus differt conspicua splendoris perfectio quæ in cœlo apparet, ab ea gloriæ mensura quæ conspecta fuit in ipso carne vestito. Eâdem ratione apud Paulum dicitur, Reddet regnum Deo & Patri, vt sit Deus omnia in omnibus. Quærimus abs te, an Christus quem cogeris Deum fateri, esse desinet. Quòd si perpetuitatem eius deitati concedis, sequitur sub Patris nomine vnicam Dei essentiam, quæ tam Filij est quàm Patris comprehendi. Et certè ideo ad nos descendit Christus, vt ad Patrem attollendo simul etiam ad seipsum attolleret, quatenus vnum est cum Patre. Quæ postea euomis conuitia, omittimus, vbi Filium Dei quem prædicamus, in diabolum transfiguras: Deum quem colimus, vocamus Deum Turcarum, multáque eius generis. Sed vide miser, ne te præcipitauerit tuus furor, vt voces emitteres quæ per iugulum redeant.

Quod quæris, An natura Christum esse Filium Dei putemus: facis pro tuo more, in re extra controuersiam posita, rixandi & pugnandi ansam quærens. Natura dicimus esse Filium Dei, quod tu calumniator minimè ignoras: sed stultè inde infers, non liberè & verè prædicari Filium, nisi personali respectu valere iusso. Nam quanuis Dei nomen etiam Filio commune sit, absurdũ tamen negamus κατ' ἐξοχὴν Patri interdum adscribi: quia, vt alibi dictum est, fons est ac principium Diuinitatis. In hac doctrina nihil sophisticum, sed mera Scripturæ simplicitas. Quòd autem Sophistas esse dicis, qui negant Deum esse Filij Essentiatorem, quã arrogantia id tibi sumis, vt homo nullius pretij tam imperiosè damnare audeas, quicunque prodigioso tuo commento non subscribunt? Nam ex omnibus hæreticis, quorum magna fuit colluuies, tu primus es inuentus qui mundo hoc portentũ Essentiandi obtruderes. Odiosè quidem colligere tibi videris, Si Filius Dei est Christus, non esse Filium personæ. Neque verò ita solemus loqui. sed postquam ingenuè confessi sumus esse Dei Filium, explicandi causa addimus, Non discerpi hoc modo Dei vnicam essentiam, neque auferri Christo Deitatem: sed esse Filium Dei Patris, quatenus Sermo est ab ipso ante secula genitus. Tu verò quoties solum Patrem garris esse verum Deum, Filio non nisi fictitiam Deitatem relinquis.

Quod quæris, An vnicus Deus Israel fuerit semper Pater, necne: quære alios quibuscũ de hac re litiges. Scis enim quid ferat huius Ecclesiæ doctrina & fides de æterna Verbi generatione. Inde infers, Deum igitur Patrẽ esse Verbi: quod non inficiamur. Cur autem nõ progressus fueris vltrà, videmus, Blasphemiæ odium fugitare voluisti, Dei Patris essentiam Verbo non esse communem.

Quòd obiicis, Sophisticè tribui Patri personam, si verè dicit Apostolus, Deum misisse Filium suum: iam tibi responsum fuit, non posse Deum esse Filij sui Patrem, nisi personę respectu: quia alioqui vel partibilis esset Dei essentia, vel Filius ipse Deus non esset. Itaque Deum ipsum Israel audire præstat testantem qualis sit, quàm impurum canem de eius mysteriis proteruè blaterantem. Speciosi sunt isti prætextus, te nihil detrahere Christi maiestati, quin sit vnus idémque Deus, & eiusdẽ essentiæ. Sed quam inferis exceptionẽ, fucos illos facilè discutit. Exclusiuè enim Patrẽ vocando solum Deum, & exclusiuè Essentiam illi asserendo, palàm demonstras in Filio neque veram esse Deitatem, neque Essentiã. Neque verò nos latet argutia illa, Christum esse verum Deum, quia essentiatus sit à Patre. Sed hoc modo videmus precariam fieri eius Deitatem, cui datũ est esse. Adde, quòd mutuo conflictu sese prosternunt tua commenta. Nam si nota discretionis quam statuis, vera est, Residere in solo Patre Essentiam: quomodo stabit illud, Eandem quoque essentiam esse Filij: quæ certè nulla erit, si eam vendicat sibi solus Pater, & eius ratione à Filio suo differt. Si causam tuam probare nobis volebas, non debuisti tam crassis mendaciis ora nobis oblinire.

Satis iam putamus discussas esse absurditatum nebulas, quibus fidei nostræ lucem obtenebrare frustra tentasti. Tabella tua vbi Verbum Dei fateris esse Deum Israel, ne simplicium oculos perstringat, vno verbo dilui potest hic fucus. Nam quum Patrem solum asserens Deum Israel, Filium semper excludas, non relinquis huic Diuinitatem, nisi secundam & creatam, imò imaginariam: quia secundum te essentia caret, nisi quatenus essentiatur à vero Deo: quem tamen solum vis præditum esse essentia, vt Filius & Spiritus titulares sint personæ. Quantumuis ergo flexuosus sis serpens, tuis istis ambagibus nihil proficies. Itaque propositio quam asseris esse veram, Deus Israel est Pater Verbi: si Verbum ipsum excludat, impia est ac sacrilega. Atqui nihil aliud latratu tuo contendis, nisi vt vera Deitate Christum spolians, Patrem statuas solum Deum. Hæc tua est innocentia, nempe diabolica vafrities, qua conaris solem detrahere è cœlo: nisi quòd in reprobum sensum coniectus, impudentia Satanam superas.

Superest vt locos ex Irenæo & Tertulliano citatos, breuiter explicemus. Neque enim sigillatim singulos excutere necesse erit, quando vna est omnium solutio. Hoc tantùm ex Irenæo adducis, Patrem Christi esse solum Deum Israel. Quid tibi erroris causam præbuerit, coniicere licet. Arrisit scilicet tibi nomen Dei Israel, quasi aliquod subesset mysterium. Atqui animaduertere debueras sancto viro negotium & certamen fuisse cum phreneticis, qui Patrem Christi negabant illũ esse Deum qui per Mosen & Prophetas olim loquutus fuerat: sed nescio quod spectrum è labe mundi productum. Itaque in hoc totus est, vt ostendat eundem illum Deum, qui per Mosen & Prophetas loquutus est, esse Christi Patrem, & perperam alium Deum excogitari. Non mirum igitur si toties concludat, non alium fuisse Israelis Deum, quàm qui Pater est Iesu Christi. Sic etiam nunc, vbi tuis blasphemiis resistendum est, verè dicemus Deum qui olim apparuit Patribus, nõ alium fuisse quàm Christum. Porrò si quis excipiat, fuisse Patrem: in promptu erit responsio, dum pro Filij Diuinitate pugnamus, nos Patrem minimè excludere. Si ad hoc Irenæi cõsilium attendas, cessabit omnis disputatio. Quòd si hæc ratio intemperiem tuam nondum placat, obiicimus tibi caput sextum, libri tertij, vbi in hoc vnum insistit pius vir, qui absolutè & indefinitè vocatur in Scriptura Deus, illum esse verè vnicum Deum: Christum verò indefinitè & absolutè Deum vocari. Memineris hunc disceptationis statum fuisse Irenæo, sicuti ex toto progressu patet, ac præsertim libri secundi capite 46, non vocari Patrem ænigmaticè & parabolicè qui verè non sit Deus. Adde nonum caput libri tertij, vbi coniunctim tam Filium quàm Patrem dicit à Prophetis & Apostolis prædicatum fuisse Deum. Duodecimo autem capite libri tertij docet, quomodo Christus, qui Dominus est omnium & Rex, & Deus, & Iudex, ab eo qui est Deus omnium, acceperit potestatem, nempe subiectionis respectu: quia humiliatus est vsque ad mortem. Interea capite decimosexto eiusdẽ libri tertij palam affirmat, Filium esse opificem cœli & terræ, qui Legem tulit per Mosis manum, & Patribus apparuit. Iam vt centies blateres, solum Patrem esse Deum Israel, regerimus tibi quod idem scriptor cap. decimooctauo eiusdem libri dicit, Christum vnum & eundem existere: sicut & 23. capite ad Christum refert vaticinium Habacuc, Deus ad Austro veniet. Eodem pertinet quod legitur capite nono quarti libri, Ipse igitur Christus cum Patre viuorum est Deus: sicuti & duodecimo eiusdem libri interpretatur Abraham credidisse Deo, quia factor cœli & terræ, & solus Deus sit Christus. Nam quod expendi iubes hæc verba, Filium esse in Patre, & habere in se Patrem, nescimus quorsum. Certè fidem nostrã optimè confirmant. Cæterùm eadem impudentia

dentia arripis illud, Mensuram Patris esse Filium, quia & capit eum: quasi Patrem essentiatorem constituant. Nos verò hinc facilè cognoscimus, te nunquam gustasse in quem finem datus nobis fuerit Christus. Nam quia Dei immensitas in Filio à nobis concipitur, ideo vocatus fuit mensura. Tu autem phreneticè hoc ad originem essentiæ trahis.

De Tertulliano primùm sic accipe: quanuis asper ac spinosus interdum sit eius sermo, summam doctrinæ quam tuemur eũ non ambiguè tradere: nempe quum vnus sit Deus, dispensatione tamen vel œconomia esse eius Sermonem: vnicum verò esse Deum per substantiæ vnitatem, & nihilominus vnitatem mysterio dispensationis in Trinitatem disponi: tres esse non statu, sed gradu: nec substantia, sed forma: nec potestate, sed specie. Porrò quum aduersus Monarchicos disputat, disertè pronuntiat euerti Dei monarchiam, quum alia dominatio quasi æmula superinducitur. Vnde apertè colligitur, vbi Deitatis, summíq; imperij, & æternæ essentiæ fit mentio, Filium perperam opponi. Secundum à Patre ergo defendit Tertullianus, non qui alius sit nisi distinctione.

Secundum verò testimonium quod adducis, nisi per concessionem sumatur, excusari nullo modo poterit, Quòd scilicet Filius sit totius substantiæ deriuatio, & portio. Atqui toto contextu omnem dubitationem eximit, vnicam esse substantiam asserens: præsertim verò vbi addit explicationis causa, Bene est quòd & Dominus alium Paracletum vocans, nõ diuisionem significat, sed dispositionem: quam sententiam fusiùs deinde prosequitur. Alioqui Dei essentiam secari in partes absurdissimum foret. Sed hinc quoque deprehendere licet quod antè admonuimus, te sub fictitiæ Deitatis larua impiè obtegere quod proferre non audes.

Tertium quoque testimonium peruersè mutilas. Neque enim illic definit Tertullianus quid sentiat, sed in vtranque partem ratiocinatur quomodo inuisibilis sit Pater, Filius autem visibilis. Iam tibi absurdi obiectio fidei confessio visa est. Atqui paulo pòst tollitur omnis ambiguitas, Filium esse inuisibilem quatenus est Sermo. Disce igitur posthac consideratiùs singula expendere, ne pauca verba excerpẽs, aliud subinde pro alio subiicias.

Quartum testimonium sic nobis suffragatur, vt non aptior quęrenda sit probatio. Dicit enim Patrem determinari sua persona. Quod autem in fine addit, Vnum esse Patrẽ, & absque eo nõ esse alium, quàm insulsè torqueas, ex proximo capite patet: vbi seipsum explicans, Filium negat alium esse à Patre Deum, ideóque non violari monarchiã, personæ distinctione. Vbi nunc tuum illud conuitium, à Trinitate debere expungi Patris personam, quia sit Sophistica, quando essentiam vbique tribus facit communem, tantùm verò personis discernit, quia Pater Filium facit, & Filius vicissim Patrem: denique cõcludit Patrem Deum esse solũ, nempe à cæteris fictitiis qui alij sunt?

Sed apud te parum proficiemus, donec ad perpetuum scriptoris consilium attendas. Contendit enim aduersus Praxeam, quanuis in tres personas distinctus sit vnus Deus, non tamen fieri plures Deos, neque discerpi vnitatem: & quia secundum Praxeę commentum Christus non poterat Deus esse, quin esset Pater, ideo tantoperè de distinctione laborat. Quod verò & Filium & Spiritum portionẽ totius vocat, etsi dura est locutio, blasphemiam tamen quam attingis minimè continet: quia non ad substantiam hoc refertur, sed dispositionem & œconomiam tantùm notat, quæ solis personis conuenit: sicuti clarè sæpius testatur. Inde etiam pendet illud, Quot personæ tibi videntur, peruersissimè Praxea, nisi quot sunt voces? Vides vt Patris nomine non simpliciter essentiam, sed personam velit designari. Sic etiam paulo pòst, Vt credant Patrem & Filium in suis quenq; nominibus & personis. Vbi autem essentiæ fit mentio, Sermonẽ docet nihil aliud esse quã Deum. Quare Tertullianum, qui totus noster est, committere nobiscum in certamen volẽs, non minus tuam impudentiam quàm insciitiam prodis.

Simplicior quidem confessio & docendi forma nos oblectaret: sed quia ad crepandas horribiles blasphemias te impulit Satan, nos officij ratio ad hanc sanæ doctrinæ defensionem impulit ac coegit. Dominus ambitione & superbia te purget, subigat tuam contumaciam, prauam curiositatem corrigat: quo te mansuetum & docilem veris monitionibus incipias præbere: alioqui te compescat.

Hoc responso accepto, etsi in eadem qua cœperat petulantia audacter ad dies aliquot perrexit, sicuti ex eius conuitiis apparet: vbi tamen secum propius expendit, se intemperanter furendo nihil aliud quàm Iudicũ animos magis exasperare, repentè exterritus, deposita priore fiducia ad preces se conuertit, ac pœnitentiæ simulationem: quemadmodum ex subiecta narratione patet.

BREVIS SENTENTIA VALENTINI GENTILIS ANTE admissam confessionem Domini Caluini de Trinitate.

***

QVIDEM putabam primã personam Patris in vnica Essentia esse Sophisticã, atque ideò hoc sensu excludendam à mysterio Trinitatis. Nam si Pater esset indiuiduum in Essentia simile Verbo, non

diceretur verè neque solus Pater, neque ingenitus, neque principium totius Trinitatis. Præterea eiusmodi sententia Quaternitatem potius, quàm Trinitatem videretur constituere. Quod sic probari potest:

Vnica illa Essentia, quum absque consideratione personarum sit ex semetipsa verus Deus: & vnaquæque trium personarum sit essentialiter Deus: sequitur ergo Quaternitas non Trinitas. Quamobrem existimabam Patrem esse ipsam vnicam Essentiam, Verbum autem splendorem gloriæ Dei, & impressam imaginem subsistentiæ illius, hac ratione à Patre distinctū, quòd Pater (vt ait Christus) est solus verus Deus & essentialiter, id est, informator indiuiduorum: Verbū verò, Filius simul & verus Deus. neque duo dij tamen: sed vnus Deus. Hæc erat summa sententiæ meæ de vero Patre, veróque Filio. Nam de Spiritu Sancto nulla erat quæstio, & tamen confessioni domini Caluini subscripsi.

Valentinus Gentilis manu propria.

ILLVSTRISSIMI ac verè pij domini, Si vos legistis illam meam confessionem, quam iussu vestro nudiusquartus extemplo exaraui non dubitò quin ex ea facilè intellexeritis, me sat disertis verbis ostendisse, sententiam domini Caluini Quaternitatem statuere non Trinitatem. Quum verò nudiustertius ipsius domini Caluini præcipuæ partes essent, se tam execrabili errore expurgare, sciens se malam causam apud hoc sanctissimum Dei Tribunal minimè posse sustinere (vt vos probè nostis) ne verbum quidem fecit, sed totum tempus terens in conuitiis & nescio quibus nugis Serueti, artificiosè quidem, sed parum honestè elusit. Equidem bis cœpi rem (vt dicitur) acu attingere: sed ille sua mordacitate & conuitiis me semper deterruit. Insuper, (vt vos ipsi audire potuistis) minatus est hoc in caput meum esse vertendum. Quapropter quum satis apertè declararit se esse animo in me nimis infenso, peto à vobis, Illustrissimi domini, ne potentia & volubilitate linguæ hominis mea innocentia opprimatur, vt mihi Patronum & Aduocatum concedatis, qui meam optimam causam, vt par est, tueatur. Nam ingenuè fateor me non posse tuta conscientia Quaternitatem domini Caluini admittere. Exhibeat ille, vt tantum Dei Ministrum decet, veram Trinitatem, & nulla erit inter nos controuersia. Siquidem eo sum natus ingenio, vt veritatem promptam in fronte geram. Vt enim ipsam Quaternitatem pernego, sic veram Trinitatem, & vnitatem toto pectore amplector. Præterea vos oratos etiam atque etiam velim, me, quò possim extra carcerem meam causam tueri, sub idonea captione liberari. Meam enim innocentiam & integritatem spero adeò cunctis Ecclesiis notam facere, & quasi manibus tractandam præbere, vt ipsi etiam aduersarij fateantur me boni ac pij viri munere functum fuisse. Hæc pauca visum est, Illustrissimi domini, à vobis perquàm humiliter postulare, certò sciens, qua estis sanctitate ac pietate præditi, vos quod rectum est executuros, præterea nihil: præsertim quum me esse peregrinum hominem, imperitum linguæ vestræ, ac prorsus ignarum rerum Curialium probè intelligatis. Sic vnicus ille Deus Israel verus ac naturalis Pater Verbi, cuius causa nunc agitur, huic sanctissimo Tribunali sua virtute perpetuò assistat, vósque omnes, & hanc vrbem vestram in dies magis magísque suis donis augeat, exornétque. Dixi.

Inutilis Christi seruus, Valentinus Gentilis Consentinus.

ILLVSTRISSIMI ac clementissimi domini: Nisi causam meam vobis magis, quàm mihi ipsi notam esse planè intelligerem, pluribus equidem vobiscum agerem. Sed quia rem omnem probè tenetis, paucis me expediam. Principio nostis me iussu vestro confessionem edidisse. Illa autē edita meas partes esse duxi, quicquid ad eam rem pertineret, sine fuco Ecclesiæ proponere, eáque ratione conscientiam meam omni scrupulo liberare. Quod etsi à me liberius fortasse, quàm oportuit, factum est: gaudeo tamen hoc nomine, quòd amplissimi Consistorij conscientiæ ac iudicio me penitus submiserim. Nunc verò quum tot sapientissimi viri, quorum opera Deus manifestè vtitur in colligenda Ecclesia sua, luculentissimo scripto meam opinionem vno opere erroneam testentur, visum est potius ipsis vel somniantibus, quàm mihi vigilanti credere. Itaque vt pollicitus sum, eorum cōscientiæ, ac scientiæ libenter acquiesco, eámque (vt debeo) toto pectore amplector. Quāobrem siquid in ipsa actione mihi imprudēter exciderit, quod ipsos dominos Ministros, ac vos quoque, Illustrissimi domini, offenderit, supplex peto, vt simplicitati meæ ignoscatur. Nūc enim primū ante Tribunal steti: atque difficile est in rebus nouis hominē ita se gerere, vt aliqua in re non labatur. Sed de his hactenus. omnia enim bona de clementia vestra & spero & mihi polliceor. Venio ad dominum Caluinum. Absit vt tantum Doctorem in numero Sophistarum vnquam habuerim. Ingenuè fateor, impius nedum iniquus essem, si de tam incomparabili viro, ac de Republica Christiana optimè merito talia sentirem. Soleo equidem Sorbonistas, cæterósq; Magistros Papistarum Sophistas appellare. De eius doctrina nihil me tale suspicari, religio est dicere. Quare vos etiam atque etiam oratos velim, ne mihi hæc nota inuratur, vt illa verba quasi in sanctissimam Eccle-

siam

ſiam veſtram dicta detorqueantur. Teſtis eſt mihi Dominus, me nunquam tale quicquam cogitaſſe: quin potius hanc Geneuenſem Eccleſiam cæteris omnibus puriorem ac mundiorem & habui & ſemper prædicaui. Faceſſant igitur vanæ ſuſpiciones, & nuda regnet ſimplicitas. Si quid tamen extat in meis ſcriptis, quod dominum Caluinum vrgeret: id non lædendi ſui cauſa à me dictum eſſe, mihi velim credatis, ſed defendendi mei. Quapropter ſi quid à me minus reuerenter in ipſum dictum eſt, non modò ab eo veniam peto, verùm etiam (quæ viri eſt charitas & pietas) oro, vt me totum amplectatur & foueat, inque eorum numero habeat, qui ſui nominis ſunt perquam ſtudioſi. Quod ſi in tot meis miſeriis mihi cõtigerit, munere videbor donatus immortali. Equidem quod ad me attinet, dabo operam vt tum dictis veſtris exequendis, tum illius pietate colenda me omnes fidelem ac conſtantem prædicent.

Si Deus, &c.

EPISTOLA VALENTINI GENTILIS AD SENATVM Geneuenſem, ſcripta ex carcere, in qua ſuas blaſphemias agnoſcit, & veniam deprecatur.

***

MAGNIFICI domini, Certum eſt quo tempore ex veſtro mãdato meam illam cõfeſſionem vobis obtuli, me tanto zelo fuiſſe percitum, vt fuerim paratus quoduis ſupplicium ſubire, eius defendendæ cauſæ: verùm ſimulatque perlegi & attentè expendi ſolidam illam & veris rationibus ſuffultam Conſiſtorij reſponſionem ad omnes meas obiectiones, viſum eſt Patri miſericordiarum, qui me paſſus erat ad tempus euagari, ita me afficere, vt errorem meum cognouerim, qui quidem tribus præcipuè fundamentis falſiſſimis nitebatur. Primùm igitur in eo peccaui, quòd quum affirmarem vnicum illum Deum Iſraelis eſſe Patrem Ieſu Chriſti, non animaduerti Filij diuinitatem excludi per illas antitheſes Vnius Dei Patris, & Chriſti. Secundò, quum eſſentiam conſiderarem extra perſonas, inde eliciebam Quaternitatem: quod temerè feci, quoniam eſſentia non eſt alibi quàm in ipſis tribus Perſonis conſideranda: quarum vna quęque eſt integrè tota illa Eſſentia. Tertium peccatum fuit, quòd affirmarem perſonam Patris eſſe Sophiſticam: quod ipſum quoque falſiſſimum eſt, vt eſt mihi perſpicuè demonſtratum. In ſumma, putribus iſtis ruinis ſuperſtructæ ſunt multæ falſæ cõſequutiones, quas ego abominor & deteſtor, profiteórque me non aliter hæc intelligere, quàm Conſiſtorum in illo ſuo ſcripto mihi explanauit. Itaque, Magnifici domini, putaui vos mihi eſſe precandos vnà cum Miniſtris, totáque adeò Eccleſia, vt graue & enorme iſtud facinus mihi cõdonetis: ſicuti nõ dubito quin Deus, ille cordium ſcrutator, id mihi condonarit, vt qui effecerit vt meum errorem ſummo cum animi dolore agnoſcerem. Etſi enim dum recordor quantum offendiculum toti Eccleſiæ obiecerim, præſertim quum eximio Dei miniſtro & ſummo Theologo Io. Caluino tam inconſideratè reſpondi, idem ille Deus, adeò grauiter conſcientiam meam vellicat, vt nõ facilè inueniat in quo acquieſcat: confido tamen fore vt mea iſta perturbatio in meipſo gignat veræ pœnitentiæ fructus, adeò vt futura mea vita omnem iſtius offendiculi labẽ in poſterum abſtergat. Quoniam autem mihi conſtat tantam eſſe horum ſanctorum Miniſtrorum clementiam ac bonitatem, vt miſeram hanc pecudem, quæ quum antea aberrarit, nunc in viam redit, non modò intra Eccleſiæ gremium & ouium gregem ſint recepturi, ſed etiam exultaturi de mea conuerſione: nihil aliud habeo quod dicam, præter hoc vnum, Magnifici domini, quod à vobis magnopere peto, nempe, vt quemadmodum ſummam operam adhibuiſtis in curando animi mei morbo, ita etiam nunc habeatis eius ægrotationis & inopiæ rationem, in qua nũc ſum conſtitutus, vt qui abhinc ſeſquimenſem in veſtro carcere retinear paupertate ſimul & morbo preſſus: vt illud Chriſti meritò poſſitis vſurpare, nos totum hominẽ ſeruauimus. Hoc certè factum præterquàm quòd conuenit Principibus verè Chriſtianis, pro ſingulari beneficio ducam. Si Deus, &c.

Humillimus veſter ſeruus,
Valentinus Gentilis.

ABIVRATIO VALENTINI GENTILIS COSENTINI, ipſius manu ſponte ſcripta, & ad Senatum Geneuenſem miſſa.

CONFITEOR Patrem, Filium, & Spiritũ ſanctum, eſſe vnum Deũ, id eſt, tres perſonas diſtinctas in vna eſſentia. Pater non eſt Filius, nec Filius eſt Spiritus ſanctus, ſed vnaquæque illarum perſonarum eſt integra illa Eſſentia. Item, Filius & Spiritus ſanctus, quantum ad diuinam naturam, ſunt vnus Deus cũ Patre, cui ſunt coæquales & coæterni. Hoc illud eſt quod ego ſentio, & corde ſimul ac ore profiteor, & confido fore per Dei gratiam vt in hac confeſſione viuam & moriar. Omnes autem hæreſes huic ſanctiſſimæ veritati contrarias damno & deteſtor, & quidem nominatim blaſphemias illas quas ipſe mea manu deſcripſi: quibus inter cæteros errores Quaternitatem aſſerebam, & Chriſtum ſta-

tuebam vnius Israelitici Dei Filium, ita vt æterna sua diuinitate spoliaretur. Denique, quoniam ex falsis istis fundamentis multæ falsissimæ consequutiones oriuntur, omnes illas damno & execror, & palàm profiteor me in omnibus & per omnia assentiri, sanctę huius Ecclesiæ doctrinæ, & quidem in primis ac disertè in hoc sanctissimæ Trinitatis articulo: in quo agnosco me tam grauiter tantaque cũ blasphemia peccasse, vt libenter velim iã olim interiisse, ne tantum scelus admitterem. Hoc illud est quod sentio in corde meo: & infinitam Dei misericordiam precor, vt in posterum me afficiat tanto istarum rerũ sensu, vt aliqua ex parte possint veræ meæ pœnitentiæ fructus ab omnibus cognosci. 29. Aug. 1558.

Io. Valentinus Gentilis, manu propia.

Sic tum ille. Etsi autem minimè nos latebat, simul ac elapsus esset, fore iterum sui similem, nec quicquam synceri ab homine fallacissimo expectandum esse: iudicum tamen clementiæ non intercessimus, nobisq; quiescentibus lata sententia est, recitata prius ex more, actionis summa. Hoc totum crasso rudique stylo interpretari maluimus, quàm vel tantillum à verbis discedere.

PROCESSVS CRIMINALIS FORMATVS CORAM MAGNIFICIS dominis nostris Syndicis, instante Iurispræfecto, aduersus Valentinum filium Francisci Gentilis Neapolitanum.

Dductus in carcerem, confessus est se cum aliis complicibus vulgasse opiniones de sancta Trinitate prorsus falsas & erroneas. Atque hac causa Seniores Ecclesiæ Italicæ coactos fuisse puram confeßionem edere, quam se amplecti testatus est, & obseruaturum promisit, ac iurauit sub pœna periurij. Quod subscripsit propria manu.

Sponte tamen confessus est, ex quo ita se obligauerat, reuersum fuisse ad pristinos errores, & eos disseminasse, vt quoscunque posset, alliceret: idq; eo prætextu, quòd Sophisticum commentum esset, attribuere Patri propriam personam in essentia Deitatis.

Præterea quum in carcere admonitus fuerit tam à Dominis nostris, quàm à Verbi ministris, aliisque doctis hominibus, atque etiam abundè conuictus Scripturæ testimoniis: noluit tamen per aliquod tempus culpam agnoscere. imò perstitit tam sermone quàm scriptis obstinatè & impudenter impietatem suam asserere, conuitia etiam & blasphemias addendo, nos fingere Quaternitatem, duos Patres & deum Turcatum. Ita arroganter ausus est tam huic Ecclesiæ, quàm omnibus aliis piis & orthodoxis maledicere, turbandæ Ecclesiæ, & excitandi schismatis consilio.

Tàdem sponte confessus est se in his rebus grauiter peccasse, & Ecclesiam hæretica impietate offendisse, ac se pœnitentia tangi, seq; fateri hæreticum: nec sermone modò, sed etiam scripto abiurauit suos errores, & agnouit in hac Ecclesia puram & orthodoxam fidem doceri.

SENTENTIA.

OS Synodi, Iudices causarum criminalium in hac vrbe, viso processu criminali coram nobis formato, ad instantiam & prosecutionem Iurisprætecti, contra te Valentinum Gentilem, ex quo & voluntariis tuis confeßionibus inter manus nostras sæpius iteratis, certo constat & liquet te aggressum esse & conatum spargere hæreticam & falsam doctrinam & blasphemiis plenam contra sacrum mysterium Trinitatis: idque contra datam fidem & iusiurandum, tam vbi pollicitus es te fore nobis obsequentem quàm vbi expreßè abiurasti tuam hæresin. Nihilominus summa impudentia & arrogantia conatus es coram nobis impugnare rectam fidem pro tua temeritate & impietate. Atque hoc modò non solùm periurio te implicasti, sed te declarasti apertum hostem & aduersarium Dei & Ecclesiæ: quod crimen detestabile, & graui pœna corporali dignum pronuntiamus. His iustis causis & aliis adductis, sedẽtes pro Tribunali, loco maiorum nostrorum, ac secundum antiquum morem, participato cum ciuibus nostris consilio, post innocatum Dei nomen, vt det nobis rectè iudicare, Deum & sacras Scripturas præ oculis habentes, cum præfatione consueta, In nomine Patris & Filij, & Spiritus sancti, Amen. Quanuis malitia & prauitas qua vsus es, merita sit vt extermineris è numero hominum tanquam seductor, hæreticus & schismaticus: tamen habita ratione pœnitentiæ & conuersionis tuæ, de qua apud nos protestatus es, simul ad misericordiam magis quàm ad rigorem propensi, hac nostra definitiua sententia, quã ex scripto recitamus & edimus, te Valentinum Gentilẽ adiudicamus huic pœnæ, vt exutus vsque ad camisiam, pedibus nudis, & capite discooperto, facem accensam manu tenens, genibus in terrà flexis, veniam à nobis & iustitia depreceris, fatendo te impiè & sceleratè sparsisse falsam & hæreticam doctrinã, & scripta tua in eius defensionem detesteris, eaque propriis manibus tuis in ignem hic accensum conicias, donec in cinerem redigantur, tanquam perniciosis mendaciis referta. Et quo amplior sit reputatio, vt ad clangorem tubæ ducaris per omnia vrbis compita in hoc habitu, cum prohibitione egrediendi ea vrbe. Sit igitur hæc pœna in exemplum aliis qui tale crimen imitari vellent.

Hæc igitur ita vt iudicatum erat, executioni sunt mandata 2. Septemb. 1558. & ille qui exemplaria suorum scriptorum, sicuti iussus erat, nõ sine rara pœnitentiæ simulatione & fallaci detestatione manu sua palàm combussit: postea nudus per vrbem fuit circunductus, vt omnes haberet

tum

tum anteacti sceleris, tum etiam consequuta, vt omnes quidem arbitrabantur, pœnitentia tristes. Aliquot verò post diebus idem hunc libellum Senatui obtulit.

SVPPLICATIO VALENTINI GENTILIS QVA IMPETRAVIT A Geneuensi Senatu, vt absque interposito vade, præstito tamen iureiurando, quod postea fefelli, è carcere dimitteretur.

MAGNIFICI domini, pauper ac miserabilis Valentinus, humilis vester seruus, tanto iam tempore in vestris carceribus versatus, supplex vestræ Magnificentię significat, quum ipse ex vestro Sena usconsulto, & quidē addita vestræ indignationis pœna, sit interdictum vrbe exire, nisi impetrata à vobis venia, se paratum esse vobis parere, & omnibus vestris mandatis alacriter obsequi, atque in vrbe vestra commorari quandiu vestræ Magnificentiæ visum fuerit. Cæterùm quòd à me petiit Commentariensis vt vadē nanciscerer, præstari à me nulla ratione potest, præsertim quum hîc habitem prorsus inops, extraneus, solus, absque vllis conterraneis, cognatis, vel aliis quibusuis qui vicem meam commiserentur. Itaque supplex petò vt Magnificentia vestra habeat huius miseriæ & inopiæ meæ rationem, quum tantos sumptus ferre nō possim in quantis hîc est opus: sed quod vnis persoluam, sicut hactenus feci aliqua ex parte, cogar ab aliis emendicare. Denique, cupio vestræ Magnificentiæ totiq; adeò Ecclesiæ satisfacere, & eius rei præstandæ rationē mihi præberi quotidie à Domino peto. Sed vt satis nostris, nemo ad id tenetur quod præstare nullo modo possit. Si hoc mihi concesseritis, feceritis quod est iuri consentaneū, & singulari beneficio me vobis obstrictum puto. 5. Septembris 1558.

Valentinus Gentilis, vester seruus.

Hac accepta supplicatione, placuit clementissimo Senatui ne resipiscens Valentinus teneretur vadem præstare. Ipse verò præsens cum iureiurādo promisit ex Senatusconsulti formula, se dominorum iniussu vrbe non exiturum: quo impetrato, quum nemo ei molestiā faceret pro solita sua perfidia clàm aufugit ad hominem sui similē, Matthæum Gribaldum, turbulenti prauique ingenij, & fatuis speculationibus deditum: qui domo sua profugus, in quoddam latibulum se abdiderat, vbi petulantius quàm vnquam bacchari cœpit, sed apud capras & boues, quia locus ferè desertus erat. Inde quomodo à D. Gayensi præfecto in carcerem coniectus, simulata rursum probitate euaserit, & mox Lugdunum se proripiens, blasphemum illum aduersus Athanasii symbolum libellum ediderit: postea quomodo ibidem captus, odio in Caluinum fuerit dimissus, cæteráque eiusmodi, alius dabitur narrandi locus.

IMPIETAS VALENTINI GENTILIS BREVI SCRIPTO detecta, & palam traducta per D. Ioannem Caluinum.

SVPERBIS hominibus perinde est, modò dulci nouitatis illecebra curiosos inescando, acumen, quod sæpe nullum est, fallaci specie ostentent: itaque quo magis prodigiosa commenta illis in mentem venerint, eo cupidius arripiant, & audacius insultent, quasi ampliorem laudis materiam nacti. Porrò tāta plerosque titillat vagarum speculationum cupido, tantáque leuitas circumagit, vt facile sit impostoribus, quāuis nec ingenio, nec doctrina, nec dexteritate polleant, tales sibi discipulos momento acquirere. Ita Valentinus Gentilis, homo nihili fæcem ex deliriis Serueti haustam propinans, insipidis palatis persuasit suauem esse potum. Quàm absurdum sit quod sibi fabricauit dogma, sanis hominibus ex breui relatu perspicuum fiet. Falli nos dicit, quòd in vna Dei essentia tres personas statuimus. Ita enim quaternitatem fingi, acsi Personæ nomen aliquid ab essentia abstractū notaret. Ipse verò nimis crassè hallucinatur, dum tres in Deo proprietates nō distinguit, quæ in ipsa essentia resideant, non autem ab ea separentur. Principium illud Scripturę tenemus, Vnicum esse Deum. Iam dum eadem Scriptura in medium nobis profert Patrem, Filium, & Spiritum sanctum, quid aliud restat, quam in vna simplicique Deitate tres agnoscere personas, quæ tamen non efficiant plures deos, nec essentiæ vnitatem lacerent, aut dissipent? Vbi autem quaternitas reperietur, si vnus Deus tres in se proprietates contineat? Nunc quàm scitè nostram sententiam corrigat, videre operæpretium est. Comminiscitur essentiam Dei in solo Patre: itaque illum prædicat solum esse verum Deū: Filio deinde cōcedit Dei nomen, sed quasi precarium: quia scilicet essentiatus sit à Patre. Ergo personam Patris non aliud esse affirmat, quàm essentiam. Filij verò personam, deificationem esse blaterat. Vbi ad Spiritum sanctum venitur, omnia permiscet: quia iam antea Filium eundem cum Spiritu asseruit. Atqui si propriè in Patrem competit essentia, sicuti quod vni personæ peculiare est cum altera non communicatur, Filius certè Deus non erit. Quid ergo fiet tot Scripturæ locis, quibus docemur Christum esse illum Iehouam, qui per Mosen dixit, Ego sum qui sum? Vidit Isaias Iehouam Deum exercituum sedentem in solio: Ioannes interpretatur visam à Propheta fuisse gloriam Christi. Plena est eiusmodi testimoniis Scriptura, quibus nouum hoc portentum essentiationis plus quàm liquido refellitur. In principio erat Sermo, inquit Ioannes. Quodnā intelligit

principium? Haud dubiè æternitatis: quia nõ de mundi creatione verba facit, sed qualis in se semper fuerit Deus, explicat. Sermo itaque semper fuit Deus. Vnde sequitur non ei fuisse datum vt esset. Similiter quum pronuntiat Christus ipse, Antequam fieret Abraham ego sum: sibi profectò essentiam absque principio vendicat. Si Valentini placito standum esset, perperã loquutus esset Christus: quia vt membra inter se quadrarẽt, sic loqui debuit, Antequam Abraham fieret, ego sum essentiatus. Longè autem aliud est, Perpetuum esse, quàm Essentiatio. Adde, quòd tempus verbi, æternum statum designat. Si dixisset præterito tempore, Fui, cauillari non destitisset Gentilis. Loquutio autem quam vsurpat, omnes tergiuersandi ansas præcidit. Iam quid est essentiare, nisi creare? Actus enim essentiandi necessariò id secum trahit, vt qui antè non erat, incœperit esse. Vnde sequitur, Christum non alio iure Deum censeri, nisi quòd dono accepit quod non habebat. Nec verò disputatione opus est in re clara: quia iam ostendimus, nisi Filius sit Pater, eum diuina essentia spoliari à Valentino. Rudius loquar, vt apertius quod volo exprimã. Persona Patris est Valentini essentia. Atqui persona Patris non conuenit Filio, nec in eum transferri potest. Ergo nulla in eo est deitatis essentia, sed tantùm creata Diuinitas, quæ ab hoc nebulone vocatur essentiatio: acsi per apotheosin Christus in hunc honoris gradum receptus foret. Et sanè, quum Deus generaliter essentiam inspiret omnibus creaturis, lõgè excellentius est deificari quàm essentiari. Præclarè verò & liberaliter agit Valentinus cum Christo, dum priuilegio eum dignatur, vt suum esse dono acceperit. Nec verò priuatam causam agimus, acsi nos seorsum aggressus esset quando totam vetustatem nobiscum simul oppugnat. Anni iam elapsi sunt mille & trecenti ex quo in synodo Nicæna damnatus fuit Arius. Huius synodi authoritatem verbo se amplecti simulans, Athanasium, qui præfuit, quibuscunque potest conuitiis spurcissimè flagellat. Sophisticam vocat eius fidem, quæ quartum quendam nouum deum inducat: falsitatis passim eum damnare non dubitat: Sabellio coniungit: exprobrat ei tripersonatum Deum: infamat tanquam præstigiatorem: subinde eum stultitiæ & incogitantiæ insimulat: inuehitur in eius ineptias: deníque onerat crimine atrocissimo sacrilegij, quòd soluat Christum. Tanta verò arrogantia & fastu crepat suos latratus, vt dicas è cœlo tonare. Scio equidem non esse ipsum authorem, sed vnum aliquem ex Epicureorum caterua repertum esse, qui ad maledicendum esset aliquãtum disertus. Nisi fortè credibile est eum, qui nomen Christi scribere non potest, Græcas voculas aspergere ad fucandum sermonem. Sed quoniam multi hodie ex turbis ac dissidiis, veræque doctrinæ labefactatione delicias sibi faciunt, nihil mirum si Lugduni garrulus quispiam ex antro virulentiam suam euomuerit. Quinetiam exortus est poëta, qui Valentini theologiã suis carminib⁹ ornaret. Inter alia non dubitat pręclarũ illud axioma obtrudere, Numero Deus impare gaudet. Quid verò, si tibi vicissim obiiciam nugator, Ter tria multiplica, quàm multos deos scaturire necesse erit? Nec me latet vos deorum myriades audacter fateri. Sed quosnam putas tuo tinnitu sic fascinatũ iri, vt portentis tuis capiantur, nisi tui fortè similes? Atque vt nulla illis religio est licètiosè mentiri, inscribitur Valentini confessio ad Præfectum Gaiensem, coram quo seruiliter abiurauit quicquid tradiderat: nec aliter elapsus est, quàm aperta omnium quæ nunc tam superbè obtrudit, abnegatione. Porrò ne quis scrupulus hæreat, petulantissimi canis petulantiam paucis detegam. Arium & Sabellium plenis buccis damnans, ab Ecclesia pridem damnatos esse adiungit. Quid, phreneticè? Quum Ecclesiæ nomen Athanasio eiúsque collegis tribuas, vnde mox, nisi ex ore impurissimo, tãta eos insectandi erumpit audacia? Quum tibi instar oraculi sit Nicæna cõfessio, cuius frontis est, eum à quo profecta est, tam contumeliosè proscindere? Certè vt es omnis liberalis doctrinæ ignarus, nunquam didicisti tam Nicænæ (si rem spectes) quàm Alexandrinæ synodo præfuisse Athanasium, atque eius decreto damnatos fuisse hæreticos, quorum erroribus socium & suffragatorem te adiũgis. Quid hac impudentia fœdius? Atque hæc vna furendi causa, quòd Athanasius Filium facit αὐτόθεον. Vnde perspicuum fit hunc esse causæ statum, quòd contendit Valentinus Christum aliunde esse Deum, qui ab alio mutuatus sit id quod est. Valdè enim logodædalum, qui eius personam sumpsit, delectant istæ voces, Vnum esse Deum Patrẽ, qui & sit αὐτόθεος, & solus αὐτουσίαν in se habeat: quod si recipitur, concident quæcunq; Scripturę, testimonia in hanc rem citantur ab Apostolis. Clamat Gentilis, solius esse hoc Patris elogium, nec Christo cõmune, Ego sum Deus, & pręter me non est alius. Paulus autẽ, Sistemus omnes ad tribunal Christi: quia scriptum est, Viuo ego, dicit Dominus, mihi flectetur omne genu. Videmus vt ad Christi personam accommodet quicquid apud Isaiã gloriæ & imperij sibi vendicat Deus. Quid magis proprium est Deo, quàm viuere? aut quid aliud est αὐτουσία? Hanc gloriam Paulus Christo cum Patre communem facit. Dicitur in Psalmo, Cæli peribunt: tu autem idem es semper Deus. Hoc Christo Valentinus pugnaciter eripit: Apostolus autem de eo dictũ esse interpretatur. Quid plures locos congerere attinet, quorum passim copia occurrit? Sed verba Cõcilij Nicæni sonãt, Deũ esse de Deo. Dura loquutio, fateor, sed ad cui⁹ tollẽdã ambiguitatẽ nemo potest esse magis idoneus

neus interpres, quàm Athanasius, qui eam dictauit. Et certè non aliud fuit Patrũ consiliũ, nisi manere originem quam ducit à Patre Filius, personæ respectu, nec obstare quominus eadẽ sit vtriusque essentia & deitas: atque ita, quoad essentiam, Sermonem esse Deum absq; principio: in persona autẽ Filij habere principium à Patre. Desinat ergo latrare Valentinus, Scripturã non nisi vni Patri essentialem deitatem tribuere. Nã quoties vel apud Mosem, vel apud Prophetas loquitur Deus non cõparat se Filio, acsi hunc ornãdo ipsum minueremus, sed idolis se opponit: quæ nisi in nihilum redigantur, non obtinet ipse in solidum quod suum est. Longius progrediar. Si Valentino creditur, epitheton Creatoris in solum Patrem competit. Nam inter alia quæ Deus pronũtiat apud Isaiam sibi propria esse, subinde repetitur, Ego sum cuius manus fundauit terram, & expandit cœlos. Solus ergo Pater, Filij & Spiritus essentiator, censebitur opifex cœli & terræ. Interea Christum esse Deum, verbo non negat. Nunc attendamus ad verba Ieremiæ, Dij qui non fecerunt cœlum & terram, pereãt è mundo. An Filio Dei maledixit Propheta? Atqui dira imprecatio interitus ad eũ pertinet, nisi Creator sit. Hoc vno verbo discutiũtur omnes Valentini nebulæ de vnius Patris essentia. Cur ergo Creator dicitur Pater, & hoc titulo seorsum ornatur? Nempe ratione ordinis, dum respicitur ad personas. Vnde etiam apertè conuincitur erroris Valentinus, qui non putat saluam Patri fore suam deitatem, si Christus eiusdem essentiæ sit particeps. Nam certè vno cõsensu fatemur Christũ impropriè vocari Creatorem cœli & terræ, quoad personæ distinctionem. Neque enim dubium est quin Scriptura Patri nomen Creatoris vendicans, personas distinguat. Si verè Creator est Christus, neque id personæ respectu: sequitur necessariò referri hoc ad essentiã, qua eum Valentinus spoliat. Et audet obscœnus canis, Arij & Mahometis nos facere socios, quia Christum essentialiter Deum credimus. Deridet etiam argumentum quod non refellit: Vnus est Deus, Filius est Deus, & Spiritus sanctus Deus sicut Pater: ergo Pater, Filius, & Spiritus, sunt vnus Deus. Notandum erat vitium in syllogismo. Nullum deprehendit: vult tamen vitiosum esse. En quàm imperiosi sint pædagogi in Italia! Sed contrarium syllogismũ opponit: Vnus est Deus absq; vllo principio, & vniuersitatis author: Solus Pater originem nescit, & ab eo sunt omnia: Ergo solus Pater, vnus est ille Deus. Quasi futilitas assumptionis longa refutatione indigeat. Ludit in voce Originis: cuius dum expertem facit Patrem, libenter assentiar: quia & Deus est qui principium nescit, quoad essentiam, & origo est ac principium Filij, quoad ordinem personæ. Filium itaque concedimus originem habere à Patre, quatenus Filius est: originem verò non temporis, neque essentiæ, quorum vtrũque absurdissimum est, sed ordinis duntaxat. Sic omnia dicuntur esse à Patre, quatenus fert personalis relatio. Quis inde, nisi ter & quater vesanus, colliget Patrem solum esse Deum? Præcipuum verò telũ Valentini ad nos confodiendos, hoc est, Pugnare inter se, nec posse conciliari eundem esse Dei Filium, & αὐτόθεον: nempe, si idem esset persona quod essentia. Nam si dicas Deum in sua essentia esse Dei Filium, absurditas repugnantiæ manifesta erit. Si autem in essentia Dei, primum locum Patri assignes, secundum Filio, rectè conueniet æqualitas Filij cum Patre, imò identitas essentiæ & generationis origo. Plenis buccis detonat Valentinus eminentiam Patris & authoritatem, quia alterum sibi Deum adoptauerit. Quid ergo sibi vult illud Pauli, Non rapinam arbitratus esset, Deo æqualem esse? Respondeat Valentinus, de Patréne primario Deo, an de secundo & essentiato hoc debeat intelligi? Certè nimis insipidum esset, Christum dicere iure suo fuisse facturum, si se præ se tulisset æqualem sibi. Nec sanè dubium est quin referat Paulus ad Patrem, de quo etiam mox subiicit, Ideò exaltauit illum, &c. Porrò ne fucum faciat hic nebulo imperitis, monendi sunt lectores, vbi Filius Dei vocatur Christus, non tam ad Filij personam, quæ fuit ante mundi creationem, quàm Mediatoris hoc spectare. Vbi autem nobis offertur Mediator Christus, quia medius esse non potest, nisi Deo sit inferior, Patri integra datur deitatis gloria. Nec mirum: quia spontè ad nos descendit, vt sursum nos ad Deum attolleret. Iam sicuti eos repudiamus, qui nimis subtiliter rapiuntur ad speculandam Christi deitatem, vt in Mediatoris persona Deum simpliciter quærant: ita meritò abhorremus à Valentini delirio, dum Filij Dei nomen instar vmbræ obtendit ad occultandam eius deitatem. Christus Dei Filius est, quatenus Sermo est Dei ante secula à Patre genitus, tandem manifestatus in carne. In Sermone æterno tantùm distinctio personalis notetur: ita relatiuè Dei Filius erit, & sine relatione simul Deus. Quatenus verò formam serui induit, Filius est Dei, vt Patri obediat, atque ita noua sit eius conditio, & à priore diuersa. Hoc etiam modo diluitur quicquid ex Tertulliano non minus stultè & insulsè, quàm improbè Valentinus profert. Confessus sum in aliis scriptis pium illum virum sæpe durius loqui. Sed quicquid de persona Mediatoris disserit, ad Christi deitatem torquere, nulla ratio patitur. Eius testimonio abutitur Valentinus, vt probet Filium Dei propriam essentiam non habere. Atqui sententiam suam Tertullianus Christi dicto confirmat, Pater maior me est: quod nemo verecundus audebit de sola deitate accipere. Hoc vnum quisquis prudenter obseruabit, mirabitur, & simul securè

contemnet crassam Valentini hallucinationem. Quòd si Tertulliani authoritate pugnandum est, præter multos insignes locos, quibus Serueti errorem refutaui, quid hoc sibi vult, Alium à Patre Filium profiteri, personæ non substantię nomine, quia vbique teneat vnam substantiam in tribus cohærentibus? Si excipiat Valentini larua, vnam vocari substantiam, quia essentiatus sit Filius à Patre, nihil proficiet, quando disertè negat Tertullianus differre Filium à Patre substantia. Possétne apertius doctrinæ nostræ suffragari, quàm substantiam, id est, essentiam à personis distinguendo? Eodem sensu paulò pòst subiicit, Rationem reddidimus, qua non duo dicantur Dij, sed qua Pater & Filius duo: & hoc non ex separatione substantiæ, sed dispositione. Irascitur Valentinus simulac audit aliquam esse Filio essentiam, maximè verò vnam & eandem cum Patre. Tertullianus verò non alibi quàm in dispositione personæ discrimen statuit, eundem substantia Filium cum Patre nominans, Eodem libro relatio quam asserimus clarè tradita est, dum ita scribit Tertullianus: Sine Filio nominatur, quum principaliter determinatur, vt prima persona, quæ ante Filij nomen erat præponanda: quia Pater antè cognoscitur, & pòst Patrem Filius nominatur. Cæterùm alius non est Filius à Patre. Ex Christi dicto, Ego & Pater vnum sumus, putat Valentinus posse elici non eundem esse cum Patre Deum. Quid autem Tertullianus? Ad substantiæ, inquit, vnitatem hoc pertinet, non ad numeri singularitatem. Videmus vt numerum ad personas restringens, essentiam, quæ vna est, seorsum relinquat. Quia nolo actum agere, cognoscent Lectores, si volent, ex refutatione Serueti quàm stolidè Irenæum in suas partes trahere conetur fœtidus hic impostor. Eadem est Iustini ratio, quo nullus doctrinæ nostræ luculentior patronus nobis optandus est. Ac miror Serueti stultitiam ausum fuisse imitari, qui quũ sancti Martyris nomine ferociter gloriaretur, prolato volumine obmutuit. Nænias quę sub Ignatij nomine feruntur, omitto: qua tamen in parte iterum vel nequitia, vel insania eiusdem Valentini conuincitur, dum magnificè iactat Ignatium loquutum esse cum Virgine Maria, & eius nomine epistolam venditat pudendis monachorum deliriis refertam. Plenior tamen danda est Filij definitio, quæ omnes nodos melius expediat. Fatetur Valentinus consubstantialem esse Patri secundum diuinitatem, nobis verò secũdum humanitatem. Diceres hominẽ orthodoxę fidei loqui: nisi quod rectè ex aliis sumpsit, mox ex furioso suo sensu corrumperet: Indiuiduum, inquit, non compositum ex partibus, vt homo, sed naturaliter regenitum, Ac paulò pòst, Non rectè dicitur, Christum constare ex Λόγῳ & homine, sicut Alexander cõstat ex corpore & animo: quia Λόγος ita per incarnationis mysterium Immanuel est, vt non mutata Dei substantia hominis formã sumpserit, vtque ambarũ naturarum attributa & proprietates sint propriæ & naturales vnius eiusdémq; subiecti. Vnde nõ minus Dei sanguinem & carnem, quàm diuinitatẽ hominis Iesu absq; vllo tropo, propriè dicimus & cõfitemur. Nisi enim sãguis & caro Christi verè & propriè Dei sanguis & caro essent: neq; hęc verè expiatrix hostia diceretur, neque ille purgaret nos à peccatis: quemadmodũ etiam nec homo Iesus potestatẽ haberet remittẽdi peccata, nisi homo-deus esset. Certè nũquam nisi ex vertiginoso spiritu prodirent sentẽtiæ adeò inter se pugnãtes. Postquam enim duas in Christo naturas agnouit, vnitatis prætextu quod singulis proprium est permiscet ac cõfundit: vt sine vlla figura Deus sit mortalis, & homo per se sit vita. Non insistam Scripturæ testimoniis ad oppugnandum hoc commentum: quæram duntaxat quî eum non pudeat in Tertullianum contumeliosè insurgere, cuius verba sunt, Quum duæ naturæ censeantur in Christo, diuina & humana: constet autem immortalem esse diuinam, mortalem quæ humana sit: apparet quatenus eum mortuum dicat Paulus, id est, quâ carnem & hominem & Filium hominis, non quâ Spiritum, & Sermonem, & Dei filium. Discant tandem lectores quàm dexter sit interpres Tertulliani, & quàm bonus ac fidelis discipulus. Nos verò in Christo Mediatore non impedit personæ vnitas, quin sua vtrique naturæ distincta proprietas salua maneat, vt Christus sit Deus & homo: vel, sicuti Paulus loquitur, Deus manifestatus in carnę verè & naturaliter Dei Filius, sed qui ex duabus naturis constet, quia in homine habitauit plenitudo Diuinitatis. Et Christus ipse clarè pronuntiat corpus suum esse templum, quod certè minimè quadraret, nisi esset Deus ipse. Etsi autem Deitatis respectu vnum est cum Patre, sicut iam sæpè diximus, quâ tamen Mediator est, quoad dispensationem, quodammodo subsidit infra Deum, qua ratione Patri subiicietur vltimo die, regnúmque quod accepit, restituet, vt sit Deus omnia in omnibus. Quisnam Deus? Si ad Patrem restingas, certè Filij deitas erit temporalis, quò nihil absurdius. Quare alias machinas excogitare Valẽtinus oportet, quibus conuellat orthodoxam fidem: quando ingenuè prædicamus vnicum esse Deum, à quo missus est Christus, & vnicum esse Dei Filium, qui sponte se exinaniuit, vt nos in societatem suæ gloriæ ascisceret. Friuola autem calumnia est, nos Christum discerpere, imò in alium Christum qui non est, transformare, dum nunc vt Deum, nunc vt Dei Filium, nunc vt natum ex Virgine consideramus. Quanquam suo se gladio iugulat hic phreneticus, qui hominem factum ex mulie-

muliere, missum in plenitudine temporum, seorsum considerari non sustinet ab æterno illo Sermone, qui ante secula genitus fuit. Diuinam verò essentiam quàm rectè considerari nolit, iã ex pluribus testimoniis palàm fecimus,&ex Malachia dicere promptum est, Donec veniat,inquit, Dominator ad tẽplum suum. Certè non aliis insignibus magis gloriam suam illustrauit Deus, quàm legali cultu,sacrificiis,&templi imperio. Vbi ergo palàm asserit Propheta,Christum,qui venturus est,illum esse Deum qui semper in templo adoratus fuerit,omnem controuersiam diremptam esse existimo. Eat nunc Valentinus, & neget colendum esse Christum, quia Patrem nobis colendum proposuit.

PROTHESES VALENTINI GENTILIS, QVAE MERA SOphismata continent, ne viderer cum vmbra certare,an attingerem dubitaui. Quia tamen argutulus sibi visus est earũ author, siue Gribaldus,siue alius quispiam similis: malui aliquantulũ temporis perdere,quàm non monere simplices quomodo sibi ab insidiis caueant.

PRIMA.

Infinitum, siue interminatum est quicquid nec originem omnino habet,nec finem. Duo autem infinita neque dantur,neque esse possunt.

Vt hoc totum concedam, quid inde consequitur qui solum Patrem vult habere infinitum? Quasi verò Filium doceamus aliud esse à Patre.

II.

Deus est nomen increatæ substantiæ & Deitatis plenitudinis.

Perge verò, & ostende quorsum tendas. Nos verò inde colligimus Sermonẽ esse verum Deum:quia & increatus est,&postquam in carne manifestatus est, in eo residet plenitudo Diuinitatis.

III.

Vt in æternitate personarum datur principium ordinis, non temporis: sic in earum deitate datur gradus, non distinctio. Est autem persona, substantia intelligens, indiuidua, incommunicabilis.

Quænam ratiocinandi forma, vt si principium ordinis sit in personis, ideò in deitate sit gradus? Hic vnus error. Simul obseruent lectores,istum, quum de æternitate personarum loquitur,Filium seorsum ab humana natura considerare: quod nuper fieri nefas esse clamabat. Secũdus error,cui tertius mox accedit, Gradum in Patris & Filij deitate esse, non distinctionẽ. Quid? An gradus diuersi erunt, & nihil differentiæ? Certè prodigiũ est dicere nõ distingui quod inferius est à superiori. In definitione Personæ suam inscitiam turpiter prodit. Nam quũ secundũ ipsum essentiatio cõmunis sit Filio & Spiritui,sit autẽ essentiatio persona,ergo Filij & Spiritus personæ erunt communicabiles.

IIII.

Vnus in natura diuina non ad singularitatem substantiæ, sed tantùm ad originem siue αὐτουσίαν refertur.

Inani garritu se in crassam repugnantiam implicat. Quid enim aliud est αὐτουσία, quàm essentiæ singularitas, vbicunque reperiatur?

V.

Vnus Deus naturalem generationem & propagationem admittit: vnicus autem omnino sterilis est, ac solitarius.

Atqui,vnicum Deum non fingunt, qui in eius essentia fatentur Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum. Tibi autem naturalis generatio noui & secundi Dei, sicut & propagatio tertij,deificatio est.

VI.

Pater non est hypostasis, siue persona, in vno Deo: sed, teste Apostolo, est vnus ille Deus, à quo omnia.

Si Pater non est hypostasis, quomodo Filius character erit hypostaseos eius?nã distinctam ab ipso esse oportet hypostasin cuius est character. Ac inscitè huc torquetur Apostoli dictum, Vnum esse Deum à quo omnia. quia elogium hoc nihil aliud est quàm personę eius proprietas. Nec verò nos negamus, dum confertur Filius cum Patre, suum cuiq; titulum attribui. Adde quòd Christus illic non pro æterna sua deitate commendatur, sed tantùm locatur in gradu dominij, quòd à Patre acceptum, vltimo die reddet.

VII.

Solus Pater est vnus Deus, id est, sine vllo principio aut origine inuentus.

Quia ludis in vocibus Originis & Principij, falsò & perperam infers vnum esse Patrẽ Deum,quia origine careat. Christi enim origo non nisi personæ aptatur.

VIII.

Solus Pater est, αὐτόθεος, id est, à nullo superiore numine essentiatus, sed à seipso Deus.

Vbi probaueris essentiatum esse Filium, de solo Patre extorquebis quicquid voles. Interea si numẽ Patris superius est, mentitus est Apostolus,Filium ei æqualem asserens.

IX.

Qui vnum Deum in tres proprietates seu personas distinguit, vel sibi præstigias facit, vel necessario vnius Dei substantiam diuidit atque discerpit.

Cuius,obsecro,pudoris est,obscurum pædagogum verbulo vno iudicium ferre de cũctis Ecclesiæ scriptoribus? Probet ergo, vel neminem sanum mouebit eius temeritas.

X.

Deus habuit vim generandi ac propagandi, quia voluit: ideoque & λόγον ante secula genuit, & Spiritum propagauit.

Hac sententia minimè labefactatur nostra

fides, quando ingenuè tradimus καθ' ὑπεροχὴν Dei nomen Patri propriè ascribi.

XI.

Æterna λόγου substantia, principium & originem habet à Deo, quatenus genita ac distincta sit, non quatenus sit. Non enim est ex nihilo creata, aut de aliqua non extante materia facta, sed de immensa substantia illius summi Dei genita.

Si diceres Filij originem esse à Patre, quatenus est genitus, nihil esset controuersiæ. Essentiam verò genitam probes, si quem velis tuo commento acquiescere. Interea notemus Christi essentiam, quatenus est, carere origine. Quòd si in Filio est æterna Patris essentia, euinco personam esse communicabilem. Quod addit de immensa substantia Dei summi esse genitam, non aliter stabit, quàm si concedat aut immensitatem essentiæ residere in Christo, aut aliquam eius portionem. Si communis est Filio essentiæ immensitas, sequetur esse interminatum. Quid ergo fiet primæ prothesi? Atqui substantiam Dei facere partibilem, detestabile sacrilegium est.

XII.

Qui Filium αὐτόθεον esse contendit, is vel duo asserat principia, vel turrim Babel ædificet necesse est.

Tibi verò non adeò facile erit solo virulentę tuę linguę flatu, totum sanctorum chorum euertere. Sed vide ne putida tua arrogantia turris sit Babel.

XIII.

Vnus Deus qui est Spiritus ἀγέννητος καὶ αὐτόθεος, absque vlla sui diminutione ante secula λόγον Spiritum ineffabiliter genuit: nō autem sophisticam cogitationem, proprietatem, aut inanem relationem.

Modò facessant calumniæ, nihil in priore membro dicis, nisi ex nostris & Patrum libris sumptum. Quo intolerabilior est tua improbitas, dum nostram doctrinam continuò pòst deformas tuis figmentis.

XIIII.

Quicunque illum vnum Deum sine origine ex propria substantia, nihil imminuta Filium genuisse negant, tanquam manifestè Iudaizantes ac Mahometizantes, à Christianis mysteriis arcendi sunt.

Videtur sibi valdè callidus, qui pulchri coloris obtentu, falsa inuidia nos grauat. Nos verò ingenuè idem prædicamus, modò ne perperam restringens ad Patrem vnius Dei nomen, Filium à Deitate arceas & excludas.

XV.

Dominus noster Iesus Christus est verus, proprius & naturalis Filius vnius Altißimi ac viuentis Dei, nec alium habet Patrem, quàm solum Deum, à quo omnia.

Exposui quo sensu Scriptura, dum Patrem Christo comparat, eum prædicet vnicum Deum: nempe quia legatione pro ipso Christus fungitur, eiúsque virtute & mādato mundum gubernat, sed hæc in persona & statu Mediatoris submissio nihil detrahit ex immensa deitatis eius gloria. Ita dicitur Pater Filio dedisse vt habeat vitam in seipso, in quo tamē vita erat ab vltima æternitate. Denique Scripturæ tritum est, in Patre, tanquam in speculo, nobis proponere summam deitatis gloriam: non vt quicquam Filio auferat, sed quia Christus ipse inferior factus est Patre, vt ad Patrē nos ducendo, ad seipsum quoquę nos duceret. Vnde Augustinus non minus scitè quàm verè eum nominat Viam qua itur, & Scopum vel Metam quò tenditur.

XVI.

Christus non ideo Dei Filius est, quia Deus; sed contrà, ideo est Deus, quia Dei Filius.

Non sufficeret Christum esse Deum, nisi & genitus esset à Patre. Filius tamen esse non potuit, nisi Deus esset.

XVII.

Aut λόγος ille est Spiritus ab vno Deo in immensa æternitatis latitudine immediatè genitus, aut substantiua res non est.

Si intelligas Spiritum essentiatum, probatio exigitur: nec antè fidem tuis ambagibus facies, donec ex hac latebra ex gressus fueris.

XVIII.

Nisi esset substantialis inter Deum λόγον, & inuisibilem Patrem distinctio, non poterat λόγος in Virginis vtero concipi, quin simul Pater incarnaretur.

Tu verò imperitia laberis, qui hypostasin non intelligis vel substantiam vel subsistentiam esse: atque ita Christum, quatenus Deus est, induisse carnem non nisi in sua hypostasi.

XIX.

Non est substantialis distinctio, quæ λόγου hypostasin à Dei hypostasi non distinguit.

Ego verò libenter assentior. Sed non animaduertis longè aliud esse hypostasin quàm οὐσίαν, ideóque hypostaticè Christum à Patre distingui, qui vnius est cum ipso essentiæ.

XX.

Genitus à genitore substantiali numero differt, non potestate, sententia, aut diuersitate naturæ.

Hic se prodit diabolica impietas, quòd Filium essentialiter alium à Patre fuisse blaterat. Quid enim aliud est, numero essentiali differre, (quod per substantiam intelligit) quàm essentia duos esse Patrem, & Filium?

XXI.

Vnus Deus, & λόγος eius, duæ sunt eiusdem naturæ substantiæ intelligentes id est, duo æterni Spiritus consubstantiales, congruo ordine gradu, & proprietate distincti.

Si quis ad tam tetras blasphemias nō horreat, plusquam stupidus est. Fatetur Filium æternum & consubstantialem Patri: nempe quod Seruetus de hominis anima ac ipso diabolo scripsit. Quis enim est ei congruus ordo, nisi Filium essentiatum esse, vt precariò sit Deus, Præclara scilicet eius æternitas!

XXII.

Plures Spiritus immēsæ substātiæ esse nō possunt.

Nos

Nos verò ſpiritualem naturâ agnoſcimus in ipſa Dei eſſentia: tu contrà, dum imaginaris Chriſtum numero alium eſſe Spiritum à Patre: immēſa ſubſtantia eum palàm ſpolias.

XXIII.

Omnis Spiritus qui ſub aſcititiā, ſeu naturalē formam viſibilem cadit, circunſcriptibilis ſit ſubſtantia neceſſe eſt.

Si de Chriſto loqueris, vt eum facias circūſcriptibilem, quatenus carne indutus eſt, totus mundus, me tacente, furorem tuum deteſtetur. Nec verò cōiecturis opus eſt: quia magis ac magis ſe præcipitat, vt ſequitur.

XXIIII.

Solus Pater eſt Spiritus, ἀγέννητος, vniuerſitatis author, immenſæq́; ſubſtantiæ: Filius vero Spiritus eſt ex Deo ineffabiliter generatus, paternæ voluntatis exequutor, ac pro generationis modulo circunſcriptibilis genitus. Ambo tamen ſunt vnius eiuſdémque infinitæ virtutis ac perfectionis.

Pronuntiat Iohannes Chriſtum eſſe verum Deum, & vitam æternam. Hic nebulo eſſentiam tantùm concedit pro modulo generationis circumſcriptibilem. Vbi ergo plenitudo deitatis? Vbi eſſentiæ immenſitas, quæ clarè elicitur ex Chriſti verbis, quibus teſtatur ſe in ſinu Patris & in cœlo fuiſſe, quo tempore in terris verſatus eſt? Agedum phreneticè, ſi ineffabilis eſt generatio, quod toties tibi effluxit, quomodo menſura eam includere non contentus, ignominioſè ad modulum reſtringis?

XXV.

Qui λόγον illum, per quem facta ſunt omnia, fuiſſe in Virginis vtero hypoſtaticè incluſum, & per incarnationis myſteriū verum hominem factū negat, is mendaces facit Domini teſtes veraces, quos proprijs oculis eum vidiſſe, ac manibus contrectaſſe Sacræ literæ apertè teſtantur.

Si qua tibi gutta eſſet ſanę mentis, nobiſcū facilè cōuenires: ſed quia hypoſtaſin peruerſè confundis cum eſſentia, & Chriſti Deitatem localiter reſtringis in anguſtias materni vteri, atrocē iniuriam Chriſti Apoſtolis inuris, eos in erroris tui ſocietatem trahendo.

XXVI.

Quicunque à Virginis partu æternum λόγον à viſibili Chriſti ſeorſum conſiderāt, duos ſibi Filios neceſſario conſtituunt, inuiſibilem alterum & impatibilem. Quam ſententiam diuus Irenæus merito homicidialem appellat.

Tantùm ad portenta attendant Lectores: Deum propriè fuiſſe paſſibilem & mortuum, triſtitiæ, dolori, timori, ignorantiæ quoque obnoxium. Mortuus eſt Chriſtus: Deum vult mortuum eſſe hic nebulo. Lachrymatus eſt, doluit, timuit, denique neſciuit diem reſurrectionis: mauult Valentinus ignorantiæ Deum ſubiicere, quàm diſtinguere inter duas naturas. Quid verò impudentius, quàm talibus blaſphemiis obtendere Irenæi nomen? Omitto quòd prodigioſam vocem Homicidialis ſententiæ ex ſuo cerebro genuit. Diſputat Irenæus contra Demiurgi fictores, quibus Spiritus ſanctus erat Chriſtus. Quum ergo plures fabricarent ac garrirent etiam Chriſtum in ſpecie columbæ deſcendiſſe ſuper Chriſtum: eos quidem Spiritum interimere, alium autem Chriſtum, & alium Ieſum docere dicit. Totus autem mundus ſatis ſupérque nouit quàm remoti ſimus non tantùm à tali væſania, ſed etiam à Neſtorij commento, qui Chriſtum duplicem induxit.

XXVII.

Qui contendit Spiritum ſanctum, ſiue tertiam Trinitatis perſonam, tam reſpectiuè quàm ad ſe, non eſſe verè ſpiritualem ſubſtantiam, ſed neſcio quam fictitiam proprietatem, is manifeſtè negat Spiritum eſſe Spiritum, hoc eſt, veritatem eſſe veritatem.

Non dubium eſt quin ſibi in puerilibus iſtis ineptiis valdè placuerit Gribaldus, cuius Valentinus eſt hiſtrio. Sed quàm ridiculè ineptiat, nullo negotio oſtendam. Primò fallitur, quòd eodem vbique ſenſu accipit nomen Spiritus. Nam quum Deus ſit Spiritus, fruſtra diſtingueretur à Patre Spiritus, atque eius Spiritus vocaretur, niſi diuerſo modo & reſpectu. Videmus ergo vt nebulo rudimentorum expers, omnia conturbet. Iam ſi proprietate Spiritus perſonam ab aliis duabus diſtinguimus, an fictitium quid erit, quia non capitur à Valentino? Nos verò Spiritum in tertia perſona aſſerimus eſſe Deum, quia ſpiritualis eſt eſſentiæ, & ei nihilominus ſuam proprietatem ſeruamus.

XXVIII.

Pater & Filius non ſunt, vt aiunt, ad aliquid nuda nomina relatiua ſine veritate quæ ad ſe inſolidum ac ſigillatim ſint ſumma illa res, ſiue immenſa ſubſtantia: ſed ſimpliciter citra illam ſophiſticam exceptionem nomina ſunt rerum ſubſtantialium, quæ quartam illam rem Scripturis ſacris prorſus incognitam neque admittunt, neque agnoſcunt.

Quod impugnat, ab vltima vſque vetuſtate docuerunt orthodoxi omnes Scriptores. Exurgit Valentinus, & ſuum decretum pronuntiat. Nulla ratio, nullum teſtimonium: imò quod temerè reiicit, à ſenſu communi dictatur. Filium negat eſſe nomen ad aliquid: negat relatiuè ſumi. Pater ergo in ſe & ad ſe Pater erit. Filius item ad ſe. Vnde ſequetur Patrem eſſe abſque Filio, & Filium abſque Patre.

XXIX.

Niſi Pater, Filius, & Spiritus tres eſſent intelligentes ſubſtantiæ eiuſdem naturæ, falsè conſubſtantiales dicerentur.

Tu verò fallaciter inſidias ſtruis in voce ambigua. Scitur quo ſenſu veteres dixerint Filium Patri conſubſtantialem, nempe vt eſſentiæ vnitatem exprimerent. Hic impoſtor ad eſſentias numero diſtinctas craſſa aſtutia trahit.

XXX.

Quicquid substantialiter aliunde est, non est idipsum viuens in indiuiduo ex quo est, sed qualis ille est. Vnde λόγος Dei non est vnus ille αὐτόθεος cuius est λόγος: neque Spiritus Dei est Spiritus ille immensus ac sempiternus, cuius est Spiritus: licet vterque hypostaticè in eo contineatur, sitque cum illo vnius eiusdemque diuinitatis, plenitudinis ac perfectionis.

Voluit mũdum aliquem creare ex duobus elementis, igni & aqua, hoc est rebus pugnantissimis. Verùm vt de repugnantia taceamus, quo iure λόγον infert nõ esse Deum, acsi cõcessum esset aliunde esse Christi essentiam? Ergo quò longius texet suos errores, eò maiore labyrintho se implicabit. Immensum verò Spiritum negare, non minus cæci furoris est. Sed quoniam hæc monstra detexisse, vicisse est, satis fuerit monuisse lectores, vt hæc secum placidè expendant.

XXXI.

Λόγος ac Spiritus substãtialis, generatio & processio Patris eminẽtiam tuentur, Turcas, Iudæos, hæreticos, sophistásque prosternunt, atque omnes errores ab Ecclesia propellunt.

Plausibilis color, quia Filium Dei abnegando, nodũ Gordianum abrumpere sibi videtur Valentinus, suum errorem venditare, qui omnibus aliis deterior est. Sicut phreneticus olim quidam nullum melius compendium esse dictitabat ad tollenda Sanctorum patrocinia, superstitiosas pro mortuis preces, purgatorij figmẽtum, & similia, quàm si mortem, interitum esse animarum crederemus. Atqui orthodoxa fides, quam tuemur, hactenus non solùm contra Iudæos & Turcas, sed omnes inferorum munitiones præualuit: atque ita mendacio Valentini non indiget, quin potius tales quisquilias dissipabit.

XXXII.

Qui Patrem à Filio, & Spiritum sanctum ab vtroque hypostaticè, hoc est, substantialiter, distingui negant, in falsa & absurda dogmata incidunt, omniáque diuina mysteria necessariò confundunt.

Tolle istud tuum Substãtialiter quod perperam cum essentia confundis, vera erit propositio, quæ nunc falsissima est, quia hypostasin bruta inscitia tantundem valere putas atque οὐσίαν.

XXXIII.

Confusio trium in vnum & eundem numero Spiritum, fundamentum & origo omnium errorum & impietatum fuit.

Nempe, Valentino authore, nisi Deus in tres essentias diuiditur, concidit ac periit tota religio. Quid enim sunt tres Spiritus, nisi tripartita essentia?

XXXIIII.

Λόγος & Spiritus sanctus ita ab vno Deo Patre substantialiter distincti sunt, vt ab eius substantia separari non possint.

Pulchra verò connexio, si Filij substantia cum paterna cohæreat, quia inde abstracta, & ex traduce manauit: sicuti quibusdam visum est animas hominum alias ex aliis originem ducere.

XXXV.

Vna Dei essentia non est Deus ipse, sed ipsius Dei natura, siue Deitatis plenitudo.

Ergo malè Deus apud Mosen à suo Esse cognosci voluit. Nam certè illic Essentia ponitur tanquam Dei definitio. Verùm vt obtineat hic phreneticus quod sumit: vel non erit in Christo Dei natura, nec deitatis plenitudo, vel erit essentia Dei, quæ secundum ipsum est Patris persona. Hoc modo Patris personam in Filium transfundit.

XXXVI.

Vnus ille Iehoua non essentia dici debet, sed vnus essentiator.

Si tenuiter gustasses Hebraicæ linguæ elementa, scires vtrunque exprimi verbis Mosis: nempe Deum esse id quod verè est, & quod aliis esse dat. Cæterùm si Iehoua est essentiator, vt tu fateris, Christus, quem Apostoli plus decies Iehouam esse affirmant, non fuit essentiatus, vt tu latras.

XXXVII.

Nisi Pater esset Filii ac Spiritus essentiator, id est, suorum attribuorum per æternam generationem & processionem naturaliter communicator: neque tres vnum essent, neque vlla reliquarum personarum esset plenus & perfectus Deus.

Quid phrenetice? si Christus verè & propriè sit Deus, vt fert nostra fides an perfectus non erit? Perfectio autem erit maior, si tibi detur fuisse essentiatum, & aliunde habere vt sit Deus, & deitatem eius ex transfusione principium habere? Quid quod antè blaterasti, Pro modulo generationis, finitum esse non immensum?

XXXVIII.

Christus est plenus & perfectus Deus: quia integram Patris essentiam, hoc est, deitatis plenitudinem suo modulo metitur & capit.

Eadem ratione quilibet ex Angelis perfectus erit Deus: quando omnes pro suo modulo capiunt Deitatis plenitudinem. En qualis sit Christi deificator hic sceleratus & quater periurus apostata.

XXXIX.

Calumniosè quidam Christum esse secundum, siue paruulum alium à Patre Deum ex nostris assertionibus imperito vulgo persuadere conantur, quum nos Filium eandem deitatis plenitudinem cum Patre & à Patre habere constanter testamur, firmiter credimus, & disertè cõfitemur.

Quod odiosum, adeóque prorsus intolerabile esse videt, cuperet diluere: sed nuper magis fuit disertus, quàm vt leui fuco impietatem suam obtegat. Nobis verò quicquam persuadere necesse non est: quia eius assertiones sponte impietatem suam produnt.

XL.

Vnus Iehoua Pater λόγου, & vnus ille Deus Israel

Israel, synonima sunt primæ personæ Trinitatis.

Quum deitatis definitio, cuius author est ipse Deus, αὐτουσίαν in se contineat, Christus certè desinet esse Deus. Adde quòd si Iehoua vnus est Deus, Apostolis, qui hoc nomine Christum ornarunt, potiùs credendum est, quàm cani, qui eorum authoritatem suo vomitu conspurcat. Demonstraui enim Christi personæ aptare quod dicitur apud Isaiam, Viuo ego, dicit Iehoua: Iohannem similiter eiusdem Prophetæ vaticinium, Vidi Iehouam sedentem in solio: alium Apostolum ex Psalmo citare, non de Patre solo, sed de Filio pronuntiatũ, Tu Iehoua idẽ semper es. Iam si Pater fuit solus Deus Israel, quomodo Filius in templum suum dicitur venturus? Templum enim non nisi vni Deo fuisse dicatum probè intellexit Malachias, quod tamen sub Christi ditione esse asserit. Denique, si non fuit Christus Deus Israel, non adorauit Abraham cum in diuina essentia, quem Angeli exhibitum adorant: sicuti rursum Apostolus prodiisse in orbem terrarum Christum docet cum hoc iure imperij, *Adorent eum omnes Angeli. Quid porrò absurdius, quàm Deũ, qui præerat veteri populo, eratque dux eius & custos, non fuisse adoratum à sanctis Patribus: adorari verò cœptum ab Angelis, ex quo factus est homo? Posthac quidem nullus erit color, cur se calumniis grauari queratur: quia ex meris eius verbis iudicium de eius impietate ferri postulo. Conuitia quibus Deum impetit, refellere supersedeo pluribus, quia sine horrore attingi nequeunt, atque, vt taceam, recident in eius caput. Contremiscet aliquando ad tribunal eius Dei, cuius gloriam omni probro conspuere pro diabolica sua superbia, cæcoque furore non metuit: imò sentiet quã terribili modo fulminet contra securos nominis sui contemptores.

AD QVAESTIONES GEORGII BLANDRATÆ, RESPONSVM D. IOANNIS CALVINI.

QVVM dicimus nos credere in vnũ Deum, sub Dei nomine intelligimus vnicam & simplicem essentiã in qua cõprehendimus tres personas vel hypostaseis.

Ergo quoties Dei nomen indefinitè ponitur, nõ minùs Filium & Spiritum sanctum quàm Patrem designari credimus. Vbi autem adiungitur Filius Patri, tunc in medium venit relatio, atque ita distinguimus inter personas.

Quia verò proprietates in personis ordinem suum ferunt, vt in Patre sit principium & origo, quoties fit mentio Patris & Filij simul, vel Spiritus, nomen Dei peculiariter patri tribuitur.

Hoc modo retinetur vnitas essentię, & habetur ratio ordinis: quæ tamen ex Filij & Spiritus vnitate nihil minuit.

Quòd vnica sit Patris & Filij & Spiritus essentia, ex claris Scripturæ testimoniis constat. Certè vnus est Iehoua: quod nomen Filio commune est cum patre.

Si quis excipiat, transferri elogium hoc ad Christum, quia ex Patre ortus sit: facile refellitur tam friuolum cauillum, quia vnus est Iehoua.

Iam quum Apostoli Filium Dei asserant illum esse, quem Moses & Prophetæ testati sunt esse Iehouam, semper ad vnitatem essentiæ venire necesse est.

Proinde nobis sacrilegium detestabile est, Filium alium Deum vocari à Patre, quia simplex nomen Dei relationem non admittit: nec potest Deus ad seipsum dici, hoc, vel illud esse.

Nomen verò personæ dum Christo ascribitur, bifariam dici potest. Nam & Sermo ex Patre genitus ante mundi creationem, persona est in æterna essentia Dei. Et quemadmodum vnus est Christus Deus in carne manifestatus: ita duæ naturæ sic vnitæ personam vnam constituunt. Ideóque aliud est loqui de æterna Dei Sapientia antequam indueret carnem, vel de Mediatore ex quo in carne patefactus est.

In hanc Mediatoris personã propriè competit nomẽ Domini, quatenus medium gradum statuit inter Deum & nos. Quò pertinet illud Pauli, Vnus Deus ex quo omnia, & vnus Dominus per quem omnia. Eodem sensu illud accipitur, pater maior me est: & quæ alia de Mediatore dicuntur apud Ioannem.

Cæterùm vbi simpliciter Christus vocatur Deus, & non opponitur nomẽ patris, solida Dei essentia cõprehenditur. Sicuti quum dicitur Ioan. 1. Sermo ille erat Deus: tenenda est essentię vnitas. Similiter vbi Paulus dicit, Deum esse benedictum in secula: non alium Deum fas est imaginari, quàm illum qui per Mosen asseruit, se vnicum & solum esse: & qui per Isaiam iurauit, se non daturum alteri suam gloriam. Ideo Ioannes non contentus Dei nomine, expressius loquitur in fine canonicæ Epist. Hic est verus Deus & vita æterna.

Quòd nomẽ Iehouæ indefinitè sumptũ in Christum cõpetat, patet etiã ex Pauli verbis propterea ter rogaui Dominũ: quia subiicit paulò pòst, Vt inhabitet in me virtus Christi.

Quòd autem Christus, vbi de patre loquitur, Dei nomine ipsum insignit, non mirum est: quia expendere conuenit quam personam sustineat. Quatenus enim Mediator est, officij sui respectu se inferiore gradu locat, vt nos paulatim ad patrem ducat.

Hoc autem respectu Filius ipse subiicitur patri in futuro seculo, quia ipsa Diuinitatis perfectio tunc nobis erit conspicua, quæ nunc in imagine pro nostro modulo nobis relucet.

Et tamen Christus, licet rarò, Dei mentionem indefinitam facit, velut quum dicit Io. 4, Deus Spiritus est: quod eius personæ non minùs quàm patris conuenit. Nec obstat quòd mox exprimit nomen Patris: quia vbi doctrinam generalem tradidit, eandem pro Mediatoris officio confirmat.

Hoc modo Christus nō alium Deum manifestauit quàm Patrem: quia ipsum ad nos descendere necesse fuit, vt fidem nostram ad gloriam Deitatis attolleret. Interea notandum est eius dictum, Creditis in Deum? etiā in me credite. Quo significat illum se esse Deum, in quo acquiescere debet fides.

Quum vero Legis summam colligit, nomen Dei indefinitè ponens, sibi nihil derogat: sed contentus est recepta loquendi forma. Sicuti eius interrogatio illa, Quid me vocas bonum? Vnus Deus bonus est: non eò tendit, vt Deitatis gloriam à seipso reiiciat: quin potiùs se alio modo esse bonum subindicat, quàm intellexerat adolescens, humanæ bonitati elogio eum honorans

Similiter Iudæis exprobrans, quòd Deum iactarent esse suum Deum: quia tamen eius Filium respuebant, vanitatem eorum refellit, quòd Mediatorem propinquum non agnoscant, quum fallaci Dei nominis obtentu magnificè transuolent supra nubes.

Paulus 10. prioris ad Cor. tametsi ex professo Deum vnum idolis opponit, non tamen abs re Patrem nominat, ex quo omnia: quia relatiuè continuò pòst Mediatorem adiūgit. Sed alibi vnum Deum esse docēs, sicut vnum Baptisma, certè Iehouam esse intelligit. Et quanuis paulò pòst disertè Patrem nominat, id facit, quia ad Christum descendere volebat: ideòque adhibenda fuit talis distinctio. Nā vnitatem Dei & Baptismi cōiungēs, certè Christum non excludit, in cuius nomine baptizamur. Conueniunt igitur optimè inter se appellatio Dei simplex ac definita, & distinctio Dei Patris à Christo Mediatore.

Quòd initio Epistolarum Patrem Deum priore loco statuens, deinde Christum adiungit, ex eadem ratione manat: quia deitatem statuit in Patris nomine, deinde Mediatorem interponit, qui nos ad Deum erigat. Sed in eadem epistola vbi ita loquutus erat, non tamen dubitat Christum vocare Deum in secula benedictum.

Hinc sequitur quærendum esse Deum, in cuius essentia cōprehenduntur tres personæ: & tamen vbi in mediū prodit Christus, Deum verè & propriè vocari Patrem Iesu Christi, quia tūc Mediatoris gradū obtinet Christus, vt nos ad Deum attollat, & ita ad seipsum.

Quòd ad locum illum attinet, Ascendo ad patrē meum & patrem vestrum, confirmat & apertiùs declarat quòd iam dixi, vbi Christus loquitur in Mediatoris persona, quodāmodo descendere infra Deum: vt nobis sit propior. Sed hoc non obstat, quo minus ipse quoque verus sit Deus noster. Nam quod dicit Thomas, non aliunde quàm ex eius ore didicerat, Dominus meus & Deus meus.

De nomine personæ ita breuiter respondeo, necessitate esse inuentum ad detegendas eorum fraudes, qui hoc fidei principium astutè subuertere moliebantur. Interea obiicere sentētias, vbi se Christus à Patre distinguens, hac voce abstinet, putidum est cauillū. Neque enim hac loquendi forma in communi sermone vtimur, persona patris salutem nobis contulit per Filij personam. sed vbi distinctionem exprimere volumus, quæ est inter patrem & Filium.

Quod ad Christi dictū spectat, Hæc est vita æterna, vt credant in te verum Deū, &c. si eius prætextu restringi debeat vera diuinitas ad vnum Patrem: mētitus esset Iohannes dicendo, Hic est verus Deus & vita æterna.

Vnicam verò essentiam in tribus personis non fuisse à Christo patefactam, falsissimum est. Nam quum voluit nos baptizari in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti, has certè personas distinctè posuit, quas extra Dei essentiam quærere nefas est.

Iam vbi Iohannes dicit, Sermonem ab initio fuisse Deum, certè non lacerat Dei essentiam: sed clarè docet vnum & eundem fuisse Deum cum Patre. Vbi verò statim subiicit, fuisse apud Deum, vel cæcis ipsis monstratur distinctio. Item quum Christus ipse postulat manifestari gloriam, quàm initio habuit apud Patrem ante creationem mundi: certè personam sibi tribuit peculiarem, & interea eandem sibi essentiam cum Patre vendicat: quia Dei gloria & maiestas separari ab essentia non potuit.

Similiter quum Petrus dicit Ananiæ, Cur mentitus es Spiritui sancto? non hominibus mentitus es, sed Deo: non minùs Christus ipse & Spiritus, quàm pater comprehenditur. Sicuti quum idem Petrus & Ioannes respondent, Deo magis quàm hominibus obediendum esse, Christum certè non excludunt: sed quia nomen Dei ponunt indefinitè, non minùs Deum in carne manifestatum quàm Patrem designant.

Quòd si cui nimis moroso displiceat nomen Personæ, certè Apostolus 1. ad Hebr. per hypostasin nihil aliud intelligit, quàm quod nos personam vocamus. Atque ita est relatio, de qua litigant contentiosi homines, ac si esset

esset humanum commentum.

Quòd ad precandi formam spectat, illa est ordinaria quę nobis in Euangelio præscribitur, dum ad Patrē verba dirigimus in Christi nomine.

Cæterùm vbi nulla fit Christi mētio, non minus sub Dei nomine ad Filiū quàm ad Patrē dirigitur precatio, sicuti dilucidè patet ex loco illo Pauli, Propterea ter rogaui Dominū: & respondit mihi, Sufficit tibi gratia mea: cùm statim subiiciat, Libēter gloriabor super infirmitatibus meis, vt inhabitet in me virtus Christi. Vnde sequitur Christū esse Deū illum quem Paulus rogauerat.

Porrò vocē Domini restringere ad personā Mediatoris, friuolū est ac puerile, quū passim Apostoli vsurpēt nomē Domini pro Iehoua. Et ne procul quærēdum sit exemplum, non alio sensu orauit Dominū Paulus, quàm quo citatur locus Ioelis à Petro, Quisquis inuocauerit nomen Domini, saluus erit.

Similiter quum hac forma precantur discipuli, Tu Domine qui nostri corda omniū, non seorsum conuertunt ad Christum sermonem, quia separatim ei elogium non quadraret: sed fides illorum Dei essentiam simpliciter respicit. Denique vbi nulla est relatio, nomen Dei ad Filium & Spiritum sanctum extenditur.

Si quæritur, an non tutior precandi forma sit, dum inuocamus Patrem in nomine Filij? Respondeo, sicut iam dixi, hanc esse ordinariam & magis familiarem, quæ aptior est ruditati nostræ & vtilior. Sed alias formas quæ etiam in vsu fuerunt Apostolis, & quas illis Spiritus sanctus dictauit dānare, sacrilegæ temeritatis esset. Nec valet illa obiectio, Frustra Deum inuocari absque Mediatore: quia etsi fixum est illud principium, Non exaudiri nos nisi per gratiam Mediatoris, non semper tamen in promptu occurrere necesse est.

Quæstio ista, An Patrem rogando, rogemus verum Deum, ex ignorantia principij nascitur. neque enim epithetum veri Patrem à Filio discernit: quia nomen Dei essentiam illam designat, quæ complectitur tres personas: atque ita nulla est antithesis quod attinet ad vnam Deitatem.

Ad hæc Patrem rogando, ad Filij quoque Deitatem preces dirigimus, quanuis medius ipse quoque nobis occurrat. Diuersi enim respectus nobis notandi sunt: quia etsi quod Patri proprium est, residet in eius persona, nec Filio conuenit, Deus tamen in sua essentia totus & integer manet, ac proinde hæc inter se non pugnant, rogari Patrem Filij respectu, & Deum in solida (vt ita loquar) essentia: non quia vllo modo sit partibilis, sed quia nihil absurdi est dum concipimus deitatem Patri, Filio & Spiritui communem, si intuitus Filij mentes nostras reflectit ad Patris personam.

Iam etsi Mediator est Christus quatenus Deus est in carne manifestatus: ideóque secūdū vtrāque naturam: humanæ tamen naturæ ratione & propriè tribuitur intercedendi officium, idque in subsidium nostræ tarditatis. Vnde & Paulus cum nobis aduocatum proponens, hominem potiùs quàm Deum vocat. Et certè vt carnem suam offerens victimam, sacerdotis officio functus est in carne: ita & intercedit pro nobis.

Dum inuocatur Christus ipse, quod Ananias ab omnibus piis factum esse testatur, & Stephani exemplo ritè sanctéque fieri constat: nō homini per se defertur hic honor, sine ratione humanitatis: sed æterno Dei Filio, qui vt nobis salutē acquireret carnem nostrā induit. Est enim precatio sacrificiū, quod sibi vni Deus vendicat. Idcóque ad nudū hominem nihilo magis illud transferre fas est, quàm alias diuini cultus partes. Atque ita inuocatur Christus vt Deus qui ex ipso author est omnium bonorū: & Stephanus plena Deitatis potentia eū ornat, spiritum suum in eius manus commendans.

Quæstio, An æternus Sermo Dei sit aliquid substantiuum & essentiale, ambigua est: ac proinde captiosa esse potest. De nomine Substantiæ, tenendum est non esse propriè substantiam, sed hypostasin. Si tamen aliter accipere libeat, facilè concedo. Itaque Sermo est aliquid hypostaticum. Sed quum Sermo ipse verè sit Deus, essentiam designat. Sic tamen habendum est, Sermonem essentialiter esse Deum, & tamen in hac voce simul esse personæ notationem. persona autem in ipsa essentia subsistit.

Ex superioribus colligere promptum est, si quis syncerè & absque fuco vel fallacia credat in Deū Patrem, in Dominū Iesum Christum, & in vnum Spiritum: id sufficere. Sed indè simul elicere licet, fucum facere, qui se in Christum credere profitentur, cuius æternam Deitatem abnegant. Similiter in Spiritum, quem non putent Deum esse, si Pater sit Deus. Tales enim essentiam Dei discerpere palàm est, nec vnitatem retinere, quum Patris Diuinitatem asserere nequeant, nisi eam detrahant Filio & Spiritui sancto.

Qui verò fidem orthodoxam odiosè calumniātur hoc prætextu, quod speculatio de vnica essentia & tribus personis inutilis sit, improbam malitiam produnt: quia nō speculamur vltrà quàm scriptura nos attollit: sed geminum & simplicem eius sensum reddimus. Nemo enim Christum ex animo agnoscet Deum suū, nisi qui in essentię vnitate diuersas personas apprehenderit, vt eā deorum pluralitas, quam fingunt nonnulli, execrabile sit delirium.

Et quibus nimis arguta videtur hęc distinctio, monendi sunt, vt attentiùs quàm exitialis sit sua ficta simplicitas expendant. Quia vbi Christum professi fuerint esse Deum, nunquam ex Satanę laqueis aliter se expediet,

quàm iſta diſtinctione quàm fugiunt, interpoſita.

Huc ſpectauit Nicæneum Concilium, vbi aſſeruit Chriſtum eſſe Deum de Deo. Neque enim duos fabricare voluit deos, ſed, quanuis à Patre diſtinctus ſit Filius, veruntamen Deum eſſe & eundem cum ipſo, excepta perſonæ notatione.

Sic quum Athanaſius & reliqui veteres dixerunt coeſſentialem Patri Filium: non aliud cenſuerunt, quàm eiuſdem eſſe eſſentiæ, quia vnica ſit & indiuidua. Qui autem duos numero faciunt Deos, nunquam ex hoc abſurdo elabi poterunt, quin partibilem faciant eſſentiam Dei.

Ita dixerunt tres coæternos, & tamẽ Deum vnum æternum: quia non niſi in vno Deo reſidet æternitas, quæ tamen tribus perſonis eſt communis. Atque vt duæ naturæ conſtituunt vnum Chriſtum, quia idem Deus & homo duabus conſtat naturis: ita tres perſonæ conſtituunt vnicum Deum, quia eius eſſentia, quæ vna eſt & ſimplex, conſtat tribus perſonis.

Vbi de Chriſto loquitur Scriptura, nũc quę propria ſunt humanæ naturæ, nunc quæ in ſolam Deitatem competunt, ei tribuit: ſæpius verò complectitur vtranque naturam, & Mediatoris perſonam deſcribit. Itaque prudenter conſideranda ſunt elogia, quæ nec homini, nec Deo ſeorſum conueniunt: ſed Deo manifeſtato in carne. qualia ferè ſunt quæ leguntur in Euãgelio Ioan. à 3. cap. vſq; ad 18.

Iam quæ prædicantur de Chriſto, ſpecialem interdum reſpectum habent ad alteram naturam. Sicuti Chriſti nomen non tantùm homini, ſed Deo in carne manifeſtato conuenit, vnctio tamen propriè ad humanitatem refertur. Mediator Deus & homo, verè eſt Filius Dei ſecundùm vtramque naturam ratione vnionis, propriè tamen Diuinitatis reſpectu, quia ſermo eſt ante ſecula à Patre genitus. Sermo enim caro factùs dicitur, quia carnem induit, vt qui æternus erat Deus, idem homo quoque mortalis eſſet: nec ſolùm vt humanitas templum eſſet Deitatis, ſed vt naturis duabus in vnam perſonam vnitis, ille per quem eramus creati, idem eſſet & Redemptor noſter.

Omnes loquendi formulas quibus vſi ſunt veteres excutere, nimis longum foret. Nam & hoc ineffabile myſterium nullis humanis ſermonibus propriè & pro dignitate vnquam explicabitur: & ſuum quiſque loquendi modum habet, vt in optimo conſenſu, aliter tamen hic loquatur quàm ille. Piè & rectè cenſuerunt Iuſtinus & Tertullianus, nec vtrique propoſitum fuit docere aliud quàm nos fatemur. Sed quia ille non tam erat exercitatus, hic verò poſterior aſpero vbique & ſpinoſo loquendi modo vtitur: non mirum eſt ſi loquutiones alicubi occurrant cauillis obnoxię: quarum tamen facilis eſt excuſatio, modò faceſſat libido rixandi & calumniandi.

RESPONSVM AD FRATRES POLONOS QVOMODO MEDIATOR SIT CHRISTVS, AD REFVTANDVM STANCARI ERROREM.

VEHEMENTER nobis dolet, Integerrimi, & nobis ex animo colẽdi fratres, Eccleſias veſtras, quæ adhuc inter prima exordia teneræ ſunt, & vbi ſeges puræ doctrinæ adhuc ferè in herba eſt, ab importunis hominibus turbari. Quò magis deflenda eſt mors eximij viri, D. Io. à Laſco, quem experti eſtis ſtrenuum Chriſti athletam, & qui toto vitæ curſu, vt erat non vulgaribus donis inſtructus, pro ſua virili non minus fructuoſam quàm vtilem Eccleſiæ operam impendit. Sed Dominus, qui tam vtili ſubſidio vos priuauit, alias rationes habet in manu, quibus & ſanam doctrinam, & ſincerum pietatis cultum, & regnum Filij ſui, & nominis ſui gloriam tueatur nec vnquam ope ſua vos deſtituet quandiu ſub ſacro Chriſti vexillo militabitis: nec vos vllis certaminibus vnquam exercebit, quin vires etiam ad obtinendam victoriam ſuppeditet. Cuius gratiæ non obſcurum ſpecimen exhibuit, dum ad refutandum Stancari errorem vos & Spiritu prudentiæ direxit, & armauit ſua virtute, & pio conſenſu ſimul coniunxit. Eſt enim illud non abſurdum modò, ſed exitiale commentum, quo vir ille faſtu turgidus & nouitatis nimium cupidus orthodoxæ fidei principia labefactare conatus eſt. Dolendum ſanè eſt, quòd hominem qui prodeſſe alioqui poterat, mater hæreſeõ ambitio ad nocendũ impulit. Adeò enim friuolæ ſunt quas obtendit rationes, vt ſatis appareat, nihil aliud quàm acuti ingenij famam ab aliis diſſentiendo captaſſe. Negat Chriſtum poſſe Mediatorẽ dici ſecundum diuinam naturã quia Patre eſſet inferior. Sed excipimus primũ Mediatoris nomen Chriſto quadrare, non ſolùm ex quo carnem induit, vel ex quo munus ſuſcepit reconciliandi cum Deo humani generis, ſed ab initio creationis iã verè fuiſſe Mediatorẽ: quia ſemper fuit caput Eccleſiæ, & primatum tenuit etiam ſuper Angelos, & primogenitus fuit omnis creaturæ. Vnde

Ephes. 1. 2.
Col. 1. 15. & 16.
& 1. 19.

vnde colligimus non modò post Adæ lapsum fungi cœpisse Mediatoris officio, sed quatenus æternus Dei Sermo est, eius gratia coniunctos fuisse Deo tam Angelos quàm homines, vt integri perstarent. Quare inscitè ex Mediatoris titulo infertur Patre esse minorem: quando hæc optimè inter se cohærent, vnigenitum Dei Filium eũdem & vnius cum Patre essentiæ fuisse Deum, & tamen fuisse quasi medium inter Deum & creaturas, vt ab ipso vita, quæ alioqui erat in Deo abscondita, deflueret. Deinde addimus, quanuis post alienationem hominis à Deo prædestinatus, & tandẽ exhibitus fuit alio modo Mediator, nempe qui perditum genus humanum peccata expiando in vitam restitueret: tamen in hac Mediatoris persona nõ minus Angelorũ esse quam hominũ caput: sicuti colligere licet ex primo ad Colossenses capite. quod in solam humanam naturam minimè competeret. Vnde palàm fit quisquis negat Diuinitatis respectu Mediatorem esse, eximere ab eius imperio Angelos, atque ita ex summa eius maiestate, coram qua flecti oportet omne genu tam cælestium quàm terrestrium detrahere. Etsi enim datum ei fuit sublime illud nomen in ea carne in qua exinanitus fuerat, haud dubiè tamen totam personam complectitur Paulus: quia si humanæ tantùm naturæ respectu penes eũ resideret quę vni Deo propria est gloria & potestas, concideret illud Isaiæ, Viuo ego, dicit Iehoua, non dabo gloriã meã alteri. Nec verò summi iudicij potestas in humanam naturam transferri potuit, quin suo iure Deus se spoliaret. Optimè autẽ conuenit Deum in carne manifestatum in vna Christi persona, secũdum vtranque naturam esse & censeri mũdi iudicem. Sed non aliunde certior petendã est, aut magis solida huius rei probatio quàm ab officio Mediatoris. Hac enim lege descẽdit à Patre, & munus hoc suscepit, vt vitam haberet in seipso sicut Pater, ne procul nobis quærẽda esset. Porrò naturæ humanæ adscribi id rectè nõ posse cõspicuũ omnibus est. Iam quomodo Mediatoris partes impleret qui subsisteret infra Angelicum ordinẽ? quod de natura humana per se intelligere necesse est. Adhæc, sicut ratiocinatur Apostolus, Christum vt nobis esset frater, oportuisse fieri participẽ carnis nostræ & sanguinis: ita vicissim statuẽdum est eadem cum patre Diuinitate fuisse præditum vt Dux nobis ac director esset ad Patrem: quod propriè Mediatoris officio cõuenit. Sicuti alias quoque eius partes implere nõ potuit, nisi Diuina sua virtute. Nã mortem & diabolũ vincere non fuit hominis: iustitiãmque acquirere, vitam afferre, & quæcunque ab ipso beneficia percipimus præstare nõ poterat solus homo. Hoc idem ad sacerdotiũ pertinet: quod obire non potuit, quin penetraret ad cæleste sanctuarium. Quare Apostolus, vt eũ probet legitimum esse Sacerdotem, testimonium illud adducit, Filius meus es, ego hodie genui te. Quo clarè ostẽdit neminem huic muneri parem & idoneum esse absque Diuinitate. Certa enim consequutio est: Si ideo Sacerdos est Christus, quia vnigenitus Filius Dei, rursum Filius Dei non est absque Diuinitatis respectu, eandem Diuinitatem necessariò requiri in Sacerdotij honore. Itaque ex quo à Deo per defectionem alienatus est Adam, vt reconciliatione opus esset, præordinatus fuit Christus Sacerdos: vt per ipsum accessus vetustis patribus ad Deũ pateret. Et ideò vocatur Sacerdos in æternum: quia non simpliciter ex hominibus assumptus est, sed Patris decreto ad expianda peccata hominem assumpsit. Denique nisi fuisset declaratus Filius Dei in virtute, neque mediator habẽdus esset. Quòd si hæc indiuiduo nexu cohęrent, Filium Dei esse & Mediatorem: extra cõtrouersiã autẽ est vtriusq; naturę respectu Christum esse Dei filium: inde & alterũ cõficitur, Diuinitatis ratione non minus quàm naturę humanę esse Mediatorẽ. Prętereà nemo sanus negabit sedere ipsum ad patris dexterã, quatenus Deus est in carne manifestatus, & id de tota persona prædicari. Atqui hæc mutuò inter se coniũgit Propheta, Dominum & regem esse creatum qui sedeat in dextra Patris, & Sacerdotem Ecclesiæ præfectum. Nec etiam omittere in hac causa fas est illud Petri, Christi Spiritu loquutos olim esse sanctos Prophetas, quia illic non tantùm de Verbo æterno agitur, sed Mediatoris officio: qui si nõdum indutus in carne Prophetas suo Spiritu gubernauit, sequitur in hac eãdem persona Diuinitatem comprehendi. Verè etiam dicitur omnes quibus ad reconciliãdum nobis Deum functus est, actiones ad totam personam spectasse, vt non debeant separatim ad vnam tantùm naturam restringi. Quanquam ne cauillis obnoxia sit hæc sententia: vtilis erit distinctio: quasdam actiones per se naturam vnam respicere, quę tamen propter consequentem effectum ambarum sunt communes. Nam mori, quanuis naturæ humanæ peculiare sit, si tamen consideramus quid illud Apostoli velit, Sanguine Christi purgari nostras conscientias, quia se per Spiritũ obtulit: in morte ipsa non separabimus naturas: quia expiatio à solo homine præstari non potuit, nisi cõiuncta esset vis Diuina. Quòd si iure & aptè colligit Apostolus Christum esse Mediatorẽ noui Testamenti, quia se obtulit per Spiritum: sequitur mortem eius ideò expiatoriam fuisse quatenus vnigenitus Dei Filius erat, & humano generi datus redemptor. Ita nihil impediet, quominus salua cuique naturæ maneat sua proprietas, nec earũ cõmunicatio cũ distinctione pugnabit. Absurdũ verò quo hanc doctrinam grauare nititur Stancarus, nullum est: Christum scilicet Patre fore minorem, si secundum Diuinitatem apud eum intercedat: quia non dubitat Christus

Philip. 2.10 · Isa. 42.8 · Ioan. 5.26 · Hebr. 2.17 · Heb. 1.5 & 5.6 · Psal. 2.7 · Rom. 1.4 · Psa. 110.1 · 1. Pet. 1.10 · Hebr. 9.14

ipſe, quoties Mediatoris perſonam ſuſtinet, Patri ſe ſubiicere: non quòd Diuinitas eius gradum ſuum amiſerit, dum carne fuit veſtita: ſed quia ſe aliter mediũ inter nos & Patrẽ interponere non potuit, quin diſpenſationis ordine ſupra ipſam Mediatoris perſonam emineret Patris gloria. Nec verò quod pro-
Ioan.14. 28 nũtiat Chriſtus ſe Patre minorem eſſe, ſic de humanitate intelligitur, quin ad totã perſonã ſpectet. Neque enim ſuam humanitatem cum Patris diuinitate confert: ſed ſtatum præſentem cũ futuro, in quo manifeſtanda perfectè erat Diuinitatis ſuæ gloria. Nã ſub Patris nomine hîc notatur tota Diuinitas, cuius ple-
Col.1. 19 & 8. 9 nitudo in Chriſto habitat: vt non tantũ tenẽda ſit diſtinctio inter Patris & Filij perſonas, ſed admirabile illud Dei cõſiliũ, quo factum eſt vt Filius Dei vnigenitus ad nos deſcẽderet. Atque ita diſcutitur futilis argutia qua nebulas aſpergere voluit Stancarus, dũ iactat nõ eſſe conſentaneũ vt Filius Dei ſecundum Diuinitatem ſit Mediator, quia apud ſe intercederet. Etſi enim eadẽ eſt in Spiritu ſancto quæ in Patre Diuinitas, non tamen apud ipſum intercedere dicitur Chriſtus, ſed apud Patrem ſolùm: quia hîc reſpicienda nobis eſt Diuini conſilij œconomia, non autem frænum ſpeculationibus noſtris laxandum. Hac ratione dicitur Chriſtus Spiritum Ioan.16.
miſſurus à Patre ſuo, vt per gradus ad Patrem 7
nos attollat. Denique hac ratione tradet vltimo die Filius Regnum Deo & Patri: 1.Cor.15.
quia tunc immediatè, vt ita loquar, conſpicuus nobis erit gloriæ Dei & Patris fulgor, qui nunc in Chriſto, viua ſua imagine, apparet. Vtinam his moueatur Stancarus: quod tunc demum fore ſperandum eſt, vbi ingenium, quod ſua vanitate nimis in ſublime elatum eſt, ad manſuetudinem & modeſtiam ſe flexerit. Vobis quidem integerrimi fratres ſatisfactum eſſe confidimus. Dominus vos Spiritu ſuo ſemper gubernet, ſanctóſque veſtros labores benedicat. Geneuæ, 5 Idus Iunij, 1560.

BREVIS ADMONITIO IOANNIS CALVINI AD FRATRES POLONOS, NE TRIPLICEM IN DEO ESSENTIAM PRO TRIBVS PERSOnis imaginando, tres ſibi deos fabricent.

Abulã nuper in Polonia editã, quę Chriſtũ & Spiritũ ſanctum alios à Patre deos facit, nõ ſine acerbiſſimo mœrore inſpexi Pridẽ me hæc cura, nõ abs re anxiũ tenuit, ne fratres minus in Scriptura exercitatos abriperet Stãcari importunitas, vt vitãdæ vnius abſurditatis cauſa, in aliã fœdiorem laberentur. Accidit ergo quod timui, ac triſti exemplo patefactum eſt quàm noxia ſit peſtis cõtẽtio, vbi magis propoſitũ eſt, aduerſariũ vincere, quã bonã cauſam ſimpliciter tueri. Craſſum Stãcari delirium meritò à fratribus Volonicis repudiatum eſt. Sed dum ſibi ab vna diaboli aſtutia cauẽt, obrepſit alter impoſtor Blandrata Stãcaro deterior: & hac occaſione abuſus eſt ad errorem non minus deteſtabilem ſpargẽdum. Ita ſcilicet ab initio verſipellis fuit Satan, & nunc quoque variè ſe transformat, & quaſi confligat ipſe ſecum, aſtutè ſe inſinuat, vt miſeros illaqueet diuerſis erroribus. Stãcari delirium iam à nobis ſolidè ac dilucidè refutatum fuit. Nunc fratres noſtros, qui paucorum hominum aſtu decepti fuerunt, rogabo & hortabor, ſaltem vt compoſita mente ad meam admonitionem attendere non grauentur. Quòd ſi ad reſipiſcẽdum dociles fuerint, mihi vt ſpero, non erit difficile efficere, vt ab impio commento, quod nimis leuiter & inconſideratè amplexi ſunt, abhorreant.

Falſum principium eſt quod in tabula ponitur, Scripturam ſemper diſtinctè loqui de Patre, Filio, & Spiritu: quum ex locis cõpluribus liqueat nunc comparatiuè nunc abſque diſtinctione fieri Dei mentionem. Si obtineo duplicem eſſe loquendi modum mox euaneſcet tota illa inanis ſpeculatio, vnum eſſe & verũ Deum Patrem Domini noſtri. Fateor certè, vbi ſimul Patris & Filij fit mentio, diſtingui Filium à Patre: verùm ne ſibi placeat tabulæ artifex diſtinctionem, vt inſcitè iactat, perpetuam eſſe nego. Incipiam à primo loco, quem turpiter corrumpit, Iehouah Deus tuus, Deus vnus eſt. Hîc quoniam nulla ſit comparatio inter Perſonas, perperam dico ad Patrem reſtringi vnius Dei nomen. Nam ſi Iehouah, qui à ſe ipſo habet eſſe, ſolus eſt Pater, ſequetur Filium non eſſe Iehouam. Quomodo enim quod de ſolo Patre aſſeritur ad Filium licebit transferre? Nunc videndum, ſitne Chriſtus Iehouah necne. Vidit Iſaias Deum exercituum ſedẽtem in ſolio. Negari non poteſt quin fuerit idem ille Iehouah, quem Moſes prædicat vnum eſſe Deum. Quid autem Ioannes? Quum tot ſigna feciſſet coram eis Ieſus, non credi- 1.Ioh.12.
derunt in eum, vt ſermo Iſaiæ compleretur. 37
Deinde recitato loco, Hæc dixit Iſaias quando vidit gloriam eius, & loquutus eſt de eo. Futile cauillum eſt excipere, oſtenſam fuiſſe

fuisse Prophetæ Christi gloriam, quia est imago Patris. Neque enim nobis excutietur, si de Christo loquutus est Isaias, in ipsum competere quod dicit de Iehoua. Iam Paulus vt probet oportere nos omnes sisti ad Christi tribunal, alteram Prophetę sententiam adducit,
Isa.45.23 Viuo ego, coram me flectetur omne genu. Certè apud Prophetam loquitur Deus Israelis, quem vnicum testatus fuerat Moses:
Rom.14 11 Atqui teste Paulo, competit hoc elogium in Christum. Ille ergo idem est qui per vitam
Philip.2 20 suam iurat se gloriam suam alteri non daturum. Ac frustra effugere tentabunt, Deum fore iudicem in Christi persona, quia omne iudicium dedit Filio, quando pro confesso sumit Paulus, verè in Christum competere quod de summo Dei imperio dicitur apud Prophetam. Simili ratione ex eodem
Isa.8.14 Isaia probat Christum esse in lapidem scan-
Rom.9. 33 dali Iudæis, quum tamen Propheta id non nisi de vnico Deo pronuntiet. Iam ad Chri-
1. Pet.2. 7 stum perperam accommodaret quod Dauid affirmat de summo Deo, nisi fatemur sub illa deitate Christum comprehendi. Alloqui-
Ps.68. 19 tur Dauid vnicum Deum his verbis, Ascendisti in altũ. Paulus docet id in Christo im-
Eph.4.8 pletum fuisse. Ad hæc, si quid Dei proprium est, singularibus elogiis insignitur in his ver-
Ps.102. 26 bis, Tu initio Iehoua fundasti cœlum & terram. Item, Adorate eum omnes Angeli. At-
Ps.97.7 Heb.1. 10 qui Apostolus Christo vendicat: sequitur ergo illic sub Dei nomine totam diuinam essentiam designari, quæ Christo & Spiritui communis est cum Patre. Ac proinde quoties suas distinctiones mihi obtrudet tabulæ fictor, in promptu erit regerere, vbi confertur Christus cum Patre, meritò distingui personas: vbi autem simpliciter nominatur Deus, minimè filium excludi. Et certè si soli Patri conuenit, esse vitam, falsum erit il-
Ioan.5. 20 lud Ioannis, Hic est verus Deus, & vita æterna. Quæro enim an alium verum Deum inducat, quàm qui apud Mosen & Prophetas celebratur? Adde etiam, quanuis Malachias peculiariter de Christo loquatur, ei tamen ascribere quod transferri fas non est à vero & vnico Deo Israelis. Nam cui dicatum fuit Templum in monte Sion? cui oblata fuerunt sacrificia? Certè præter verum Deum illic numen colere, sacrilega fuisset profana-
Malac. 3.1 tio. Malachias autem de Christo loquẽs, Veniet, inquit, ad Templum suum Dominator quem vos quæritis. Nẽpe quia Iehouah no-
Ier.23.6 minatur apud Ieremiam, colendus semper simul cum Patre fuit. Nam quid valeat nomen Iehouæ diligenter piaque attentione expendere conuenit in hac causa. Hoc elogio Deus Israelis non tantùm se ab omnibus creaturis separat, sed ostendit non alibi quàm in se vno quærendam esse essentiam. Hoc nomen dum Prophetæ cum Christo communicant, satis clarè demonstrant eum esse qui apud Mosen sic loquutus est. Alioqui non modò Stephanus, vbi Christum precatus est, vio- *Act.7. 59*
lasset legitimam precandi formam, sed tota quoque Ecclesia eiusdem impietatis rea foret. Deus Israelis, quem tabulæ fictor vult es- *Ps.50. 14*
se solum Patrem, sacrificiis omnibus præfert inuocationem sui nominis, atque hunc sibi honorem vendicat tanquam præcipuum sacrificium. Quid autem Stephanus? precatio- *Act.9. 14*
nem suam ad Christum dirigit. Ananias autem apud Lucam dicit pios omnes inuocasse Christi nomen. Quomodo hæc inter se conuenient, Christum ritè inuocari, & tamen nõ esse illum Deum, qui per Dauidem illud sacrificium laudis exigit? Euersum est igitur figmentum illud, vbique Scripturam distinctè de Patre & Filio loqui, quum sæpè vnicam vtriusque deitatem commemoret sub vno Iehouæ nomine. Vbi autem Filius Patri adiungitur, mirum non est suam cuique Personam attribui. Quanquam dum multam cõgeriem affectat tabularius, locos nonnullos malè detorquet. Scio veteres ita exposuisse illud Mosis, Pluit Dominus à Domino, sed *Gen.19. 24*
quum nomen Iehouæ in vtroq; membro expressum sit, sensus nullo modo quadraret, Patrem à Filio pluisse. Verùm vt Moses formidabilem Dei vindictam melius demonstret, repetit secundo Dei æterni nomen. Ita vbi *Gen.1. 27*
dicitur Deus fecisse hominem ad imaginem Dei, stultè quęritur distinctio inter Personas. Quòd ad sententiam ex primo capite Ioannis sumptam, distinguitur quidem Filius à Patre, quòd fuerit apud Deum, sed vbi additur, Sermonem illum fuisse Deum, detestabile sacrilegium est, nouam aut aliam deitatem fingere. Melius etiam abstinuisset à loco illo Psalmi, Verbo Domini cœli firmati sunt, &c. nõ quòd insectari placeat si minus aptè Scripturam citet: verùm ne suum acumen tanta insolentia nobis venditet. In illa etiam sententia, quam profert ex priore ad Corinth. Distributiones ministeriorum sunt, idem autem Dominus, non assecutus est mentẽ Pauli. In multis locis pueriliter argutatur: sed interea venenum suum prodit. Christus non dicit, Ego & Pater vnus sumus, sed vnum, fateor: quia illic propositum non erat vnum se cum Patre Deum vocare: verùm captiosè inde elicit Christum esse alium à Patre Deum. Similiter cùm dicit Ioannes, Hi tres vnum sunt, quia non differit ex professo de essentia vel deitate, sic loquitur. Hîc autem vel impostor malitiosè, vel nugator ineptè ad nomen Dei trahit quod prorsus in diuersum finem dictum est. Vno quidem verbo negat se statuere tres Deos, sed hanc absurditatem effugere non potest quandiu negabit Christum esse vnum cum Patre Deum. Si enim non est idem Deus, & tamen Deus est, ergo alius. Apertius dicam, Si Pater suum esse habet à seipso, Filius suum esse habet à Patre, Spiritus ab vtroque, an non tres essentiæ emergunt? atque ita vna discerpitur? Et certè si

XXx.

recipitur eius commentum, nõ alia relinquitur Christo essentia, quàm nescio quid abstractum: sicuti iactant Patris essentiam ab initio, ne sterilis esset quæ dat omnibus fœcunditatem, Filium ex se protulisse. Hîc verò rursus fratres obtestor, vt sibi ab occultis discipulis prudenter caueant, quia si seorsum locatur Christi deitas à Patris deitate, pluralitas deorum inducitur. Et detegitur hæc captio eius verbis, vbi somnium esse dicit, si in vnum conflantur Filius & Pater. Conflatura enim secundum eum nihil aliud est, quã simplex essentiæ vnitas. Nec verò meas coniecturas in medium profero, Scitur apud nos in qua officina fabricatus fuerit hic diabolicus error, quo Poloniam infecit Blandrata. Verè vnum fuerunt ipse, & Matthæus Gribaldus, & Valentinus quidam nomine Gẽtilis. Duos non puduit palàm quod dixi profiteri, plures numero esse deos. Verùm quibuscunque se tegant fucis, deprehensa tenetur eorum impudentia, quia si idem Deus est Filius cum Patre, sequitur eum semper fuisse Deum Israelis, à quo honoris gradu eum palàm excludunt. Porrò quòd in Symbolo Niceno Deus ex Deo vocatur, tametsi dura est locutio, nõ tamen aliò tendit, nisi obstaculo non esse discrimen inter Personas, quò minus vna sit essentia. Ideò sic resolui debet oratio, quanuis ex Deo sit, est tamen Deus, & quidem verus Deus. Imò verisimile est, quum fraudem metuerent sancti Patres, consultò illud additum curasse, Deum verum de Deo vero. Certè hãc fuisse Concilij mentem ex Symbolo Athanasij colligitur, qui illic præfuit, & totam actionem moderatus est. Ac valde miror eos qui Symbolũ iactant, fastidiosè respuere certum & idoneum eius interpretem. Quas ex aliis vetustis Patribus obtẽdunt sentẽtias iam non excutio, quia id mihi præstitisse videor in refutatione Gentilis.

Nunc venio ad secundum huius quæstionis caput, Christus vbique se à Patre discernit, fateor: nempe quatenus Mediatoris personam sustinet. Rectè enim alicubi admonui, imò sæpiùs inculcaui, quæ de se Christus prædicat in Euangelio Ioannis, neque in humanam neque in diuinam eius naturam seorsum competere, sed ad munus à Patre iniunctum referri. Itaque vbi se vnum cum Patre facit, longè aliud consilium eius fuit, quàm nos ad nudam arcanæ suæ essentiæ speculationem euehere: quin potius à fine ratiocinatur, nos fore vnum cum Patre, quia Pater in ipso residet. Itaque non pigebit referre quod pridem scripsi, Vt ritè comprehendas quomodo Christus & Pater vnum sint, caue ne illum exuas Mediatoris persona, sed potius considera vt est Ecclesiæ caput, & membris suis coniunge: ita optimè stabit contextus, ne irrita sit vel inutilis Filij cum Patre vnitas, eius virtutem oportere in totum piorũ corpus diffundi. Rursum vbi Filius Patri subiicitur quasi inferior, curiosus disputare non attinet quomodo hoc Deo conueniat in carne manifestato, quia sufficere nobis debet admirabile Dei consilium, quod nomine Dispensationis non malè expressum fuit. Sentẽtia Christi, Pater maior me est, restricta fuit ad humanam eius naturam: ego verò non dubito ad totum complexum extendere, quia tametsi Deus sit æternus, quum tamen ad nos descendit, medius esse cœpit inter Deum & nos. Hac ratione vocatur Pater vnus Deus, quia Christus carne circundatus sic Ecclesiæ præest, vt Deum habeat caput, quemadmodum Paulus docet. Hoc etiam modo Deus mediatè nos per manum Filij sui gubernat, donec perducti simus ad solidam gloriæ cõiunctionem, in qua Filius subiicietur Patri, vt sit Deus omnia in omnibus. Secundum hanc Dispensationem orauit Christus ipse in terris, & nunc ipso aduocato freti, in eius nomine Patrem oramus. In hac doctrina nihil coactum, vel spinosum, quia nõ prodit Christus ad nos nisi Mediator, qui à Deo exiuit: habet tamen Deum in se manentem, & in ipso residet omnis plenitudo deitatis, vt ad Deũ nos tandem perducat, dum familiari & immediato, vt loquuntur, deitatis aspectu, quæ nunc in imagine relucet, solidè fruemur. Clamet nunc Stancarus nos esse Arrianos, statim euanescet huius calumniæ futilitas, quando fatemur non cadere in diuinam naturam quod tamen personæ Mediatoris rectè aptatur. Vbi autem in vna Dei essentia tres agnoscimus distinctas hypostases, vt Christi respectu vnus sit Deus eius Pater, ipse verò sit imago Dei inuisibilis, nihil in hac doctrina est affine Sabellij errori. Viderint autem quos tantopere oblectat perpetua distinctio, ne omnia misceant ac confundant: quia deitatis nomen vbique ab Patris nomen restringendo, mox lacerant in partes, vbi Filij & Spiritus commune esse volunt. Porrò hallucinandi causa illis est, quòd nihil obseruant discriminis inter duas notitiæ species, vbi indefinitè nobis describitur Dei maiestas: deinde in tribus personis se patefacit. Ac vsqueadeò vera est ea quã asserimus vnitas, vt dũ seorsum Deus vocatur Christus, simul comprehendatur Patris deitas. Nam vbi exclamat Thomas, Dominus meus, & Deus meus, Mediatore agnito, altius transcendit. Paulus etiam quũ pronuntiat Christum esse Deum in secula benedictum, non secundam vel productam diuinitatem imaginatur, sed quæ vna est, in Christum competere intelligit. Neq; tamen dum sub Dei nomine continentur Filius & Spiritus, obducitur caligo, quin tres Personæ refulgeant, & sua cuique constet proprietas.

1. Cor. 11. 3

Vtinam hæc qua decet modestia & sobrietate secũ probè reputent fratres Polonici! & qui nunc commenti nouitate tanquam musto inebriati exultant, gustare de integro nõ grauentur doctrinã bene defæcatã & concoctã.

EPI-

EPISTOLA IOANNIS CALVINI, QVA FIDEM ADMONITIONIS AB eo nuper editæ, apud Polonos confirmat.

***

GENEROSIS ET NOBILIBVS Dominis, proceribus minoris Poloniæ, & ornatißimis viris ciuibus inclytæ vrbis Cracouiæ, qui orthodoxam fidem constanter sequuntur, Ioannes Caluinus S.

GENEROSI Nobiles, præstantissimi viri, & Domini, cũ ante quatuor menses allatus esset tristis nuncius de multorum leuitate, qui apud vos à recta & syncera fide ad impium & detestabile figmẽtum defecerãt, imò ab ipsis vulgata esset Tabula, qua veram Christi Deitatem abolere tentabant: statim breuem admonitionem cõscripsi, qua sobrij, dociles, & modesti homines ad cauendas insidias instructi, in sana pietatis doctrina retinerentur. Postea ex optimo fratre nostro Domino Christophoro Trecio cognoui à prudentibus & cordatis viris deprehensas fuisse eorum fraudes, qui fidei principium de tribus in Deo personis labefactare conati fuerant. Idem mihi scripserũt fideles Christi serui D. D. Stanislaus Sarnicius, & Iacobus Syluius. Imprimis verò lætatus sum, vestra diligentia & virtute iterum colligi apud vos Ecclesiam, cuius timenda erat misera dissipatio. Interea tamen didici, quia vobis negociũ est cũ hominibus superbis & præfractis, duris & assiduis certaminibus vos exerceri: ac proinde non inutile vos fore, si quod à piis fratribus ad vos confirmandos oblatum esset subsidium. Ego autem cùm in eorum numero cẽseri cupiam, partibus meis deesse nolui.

Porrò teterrimus hic error, qui apud vos grassatur, fauorem obtinuit ex immodico cõtentionis feruore. Nam cùm Stancarus insulsus Sophista, & rabula improbissimus commenta sua ingereret, Christum Mediatorem duntaxat esse, quatenus homo est, ideoque apud totam Trinitatem intercedere, optimum compendium quidam esse duxerunt, si respõderent solũ Patrem verè & propriè esse Deũ. Ita effugium illud nimis cupidè multi arripuerunt, quòd ita putarent nullo negocio refutari Stancari ineptias. Sic vt veteri prouerbio dicitur, nimium altercando veritas amissa fuit. Equidem non dubito quosdam inscitia vel inconsiderata facilitate lapsos esse: verùm coniicere simul licet, nonnullos astutè captasse occasionem, vt execrabile deliriũ, quod plausibile fore sperabant, simplicibus impunè obtruderent. Sunt enim apud vos impuri nebulones Georgius Blandrata, Valentinus Gentilis, Ioannes Paulus Alciatus, & similes, quos furiosa libido nouandi & turbandi præcipites agit. Verùm illis omissis, summam ipsius quæstionis præstringere expediet.

Volunt quoties occurrit nomen Dei in Scriptura restringi ad solum Patrem. Atqui postquam Spiritus sanctus vnum esse Deum pronuntiauit, apertè docet Christum fuisse illum Deum. Nec verò aliter staret testimonium Ioannis, Hic est verus Deus & vita æterna, nisi esset idem cum Patre Deus. Jam vbi Dei nomẽ indefinitè vsurpat Paulus apud Lucam, nonnisi de Filio id potest intelligi, quando disertè exprimit sanguine Dei redẽptam esse Ecclesiam. Verùm satis superque nobis esse debet quod tradunt Prophetæ de vnico & æterno Deo, Apostolos aptare ad Christi personam. Luculentas eius rei probationes suggeret vobis mea admonitio. Quod obstrepunt, Deum passim vocari Patrẽ Christi, in promptu solutio est, quoties inter se comparantur duæ personæ, Dei nomen peculiare ascribi Patri, quia Deitatis principiũ est: sed vbi nulla fit comparatio, Filium comprehendi sub Dei nomine. Et sanè si admittitur relatio in ipsa Dei essentia, iam non vna, nec simplex erit, sed lacerabitur. Paulò clarius id explicabo. Si essentiæ respectu confertur Filius cum Patre, multiplex inde emerget Deitas, quò nihil absurdius est. Et tamen non pudet illum ter perfidum apostatam Gentilem blasphemiam hanc euomere, Christum esse à Patre essentiatũ, vbi agnoscitis diabolico figmento excogitatam esse prodigiosam vocem. Denique sicut olim Manichæi fabulati sunt animam hominis ex Dei traduce originem ducere: ita hic præstigiator fingit Dei Filium esse nescio quod abstractum à vera Deitate. Atqui si essentiatus est Christus, non est ille Iehoua, qui olim Prophetis apparuit, quod tamen Apostoli testãtur. Hoc quidem effugere nequeunt, quin discerpant essentiam Dei, nisi concedant Christum essentialiter vnum esse Deum. Detegitur etiam alter eorum furor, quia nisi idem sit Filius cũ Patre Deus, plures deos induci necesse est. Tergiuersando nihil proficiunt, quia planè elicitur ex eorum commentis, Christum aliũ esse à Patre Deum. Quod obiiciũt alium vocari, sicuti & Spiritus vocatur alius ab ipso consolator, nullo negocio diluitur. Neque enim vsquam Scriptura vbi Personas distinguit, Deum ipsum secat in partes vel frusta, ac si secum eius essentia confligeret. Alius ergo Filius est à Patre, sed non alius Deus. Quare distinctio nõ potest nisi ad personas accommodari. Hoc autem modo non habemus Deũ conflatum, vt odiosè, simúlque futiliter garriunt: quia tametsi vnus est nobis Deus, vbi tamen in medium prodit Filius suum gradũ obtinet Pater, vt discrimen emineat.

1. Ioan. 5. 20

Act. 20 28

Tenenda quoque est loquendi ratio Scripturæ trita, dum Christus quatenus Mediator est inferior Patre statuitur (de toto complexo loquor, hoc est, Deo manifestato in carne) quia nũc Pater caput est, donec Christus acceptum ab eo imperium restituat, vt sit Deus omnia in omnibus. Nec est cur Stancarus hîc insultet, ac si Christus fieret Patre minor, quando hîc non de natura Deitatis agitur, sed notatur tantùm œconomia vel dispensatio admirabilis consilij Dei, quæ nihil derogat æternæ Christi gloriæ. Hinc elicitur pura fidei synceritas, in vno Deo ita non esse tres Personas, vt Filius non sit Pater, sed differat à Patre, vt vna sit vtriusque essentia, vnde sequitur, quanuis non comparatiuè, tamen indefinitè vnum esse Deum. Quidquid blateret virulentæ linguæ, in hac fide acquiescere semper tutum erit: sicuti vtile quoque spinosis multis quæstionibus ansam præcidere, simúlque supersedere à formulis loquendi vel nimiùm asperis, vel à Scripturæ vsu remotis. Precatio vulgo trita est, Sancta Trinitas vnus Deus miserere nostri, mihi non placet, ac omnino barbariem sapit. Nolim igitur vos de rebus superuacuis litigare, modò illibatum maneat quod dixi de tribus in vna essentia Personis.

Quid blateret Stancarus, nihil moror; nec verò æquum est, puram & genuinam pietatis doctrinam, cui nihil affine habet, eius commentis obscurari. Quod ergo ab eo dicitur, Vnus Deus & vnus Mediator, id est Trinitas: item, Vt cognoscant te vnum Deum, id est, Trinitatem: Creditis in Deum, id est, in Trinitatem. Quidquid petieritis à Patre, id est, à Trinitate, non modò tanquam insipidum, sed profanum quoque repudiamus. Facessant igitur peruersæ illæ speculationes, quæ inuidiam cõflare possent sanæ doctrinæ apud imperitos, & ab improbis nebulonibus in hunc finem captiosè obtẽduntur. Vbicũque enim occurrit Filij mentio, Dei nomen distinctè in Patrem competit. Sed interea minimè ferendum est, vt artifices isti Blandrata & Valentinus indignè corrumpant Scripturæ locos, vbi Christus simpliciter Deus vocatur. De solo Christo volunt esse dictum, Sermo erat Deus: item Sanguine Dei acquisita est Ecclesia, item, Qui est Deus benedictus in secula: item, Hic est verus Deus & vita æterna. Fateor quidem hoc de solo Christo prædicari, modò ne Deum secundum comminiscantur, quod facere ipsos liquet. Quo enim sensu hæc elogia ad solum Christum restringunt, nisi quia aliter Christus quã Pater vocatur Deus? Ego autem contendo Deum vocari, quia vnus est cum Patre Deus, & vna est vtriusque essentia. Nam si Christus Patrem vocando solum verum Deum, se non excludit, certè non attingit suam essentiam, sed tantùm dispensationem respicit, & personam Mediatoris.

Patrum testimonia non minus inscitè deprauant. Neq; tamen miror tã audacter hinc inde arripere quæ facere putant ad suam causam. Homines sunt indocti, nec exercitati in scriptis veterum. Iam dum turbulento impetu feruntur ad captanda patrocinia, promiscuè arripiunt, quæcunque videntur à recepto vsu paulum remota esse. Luculentum eius rei specimen est, quòd superbè iactant Tertulliani verba ac si nobis aduersarentur. Quid autem verba illa continent? Si natus fuisset innatus, comparatus cum eo qui esset innatus, æquatione in vtroque duos faceret innatos, si non genitus esset, collatus cum eo qui genitus non est. Atqui non aliud tradit pius vir quàm quod subinde inculco, Filium tunc demum à Patre discerni, vbi in comparationem veniunt Personę. Quid enim significãt participia, Comparatus & Collatus, nisi ex relatione vnius Personæ ad alteram existere discrimẽ? Relatio autem ad essentiam vno veterum omnium consensu damnatur. Quæ verò falsarij isti ad stabiliendum suum errorem detorquent, plusquam friuola sunt: Pater & Filius, teste Hilario, non est vnus: nempe Persona, quando pius ille doctor non definit singulis ferè paginis vnam & simplicem Patris & Filij essentiam asserere, vt Filius idem sit cum Patre Deus, & tamen Personæ respectu differat. Quàm verecundè autem Basiliũ, & Athanasium, & similes nobis obtrudunt? quorum testimoniis millies confoditur detestabilis ista impietas. Cæterùm, quia in refutatione Serueti, & Gentilis, hanc partem satis probè explicuisse mihi videor, quæ inde sumere licet repetendo, molestiam & tædium vobis non afferam.

Superest nunc Generosi, Nobiles, ac præstantissimi viri, vt in huius causæ defensione infatigato studio pergatis. Res est non leuis momenti, tenere Christum esse vnicum Deũ, à quo vita & salus petenda est, & in quo gloriari fas est. Id vobis eripere conantur sacrilegi isti errones. Quare non aliter vobis certandum, quàm si ad Deum fictitium vos abducerent. Pluribus vos hortarer, nisi sponte animatos esse confiderem. Valete igitur Nobiles & generosi Do. & præstantissimi viri. Dominus vos Spiritu prudentiæ semper gubernat, inuicta virtute substineat vsq; ad extremum. Geneuæ, pridie Calend. Maij, 1563.

SECVNDÆ PARTIS

TRACTATVVM VARIORVM D. IOANNIS CALVINI CLASSIS SEXTA.

Pro Prædestinatione.

DE ÆTERNA DEI PRÆDESTINATIONE, QVA IN SALVTEM ALIOS EX HOMINIBVS elegit, alios suo exitio reliquit: item, de prouidentia qua res humanas gubernat.

Consensus Pastorum Geneuensis Ecclesiæ, à Io. Caluino expositus.

CLARISSIMIS VIRIS ET MAGNIFICIS suis dominis, Syndicis, senatuíque Geneuensi Ecclesiæ Pastores, quibus Verbi administratio tum in vrbe, tum in agro mandata est, iustam sanctámque Reipul. administrationem, & felicem successum precantur.

QVAE nos ad libellum hunc scribendum impulit ratio, eadem ad ipsum vobis nuncupandū hortatur, præstantissimi Domini, vt sub nomine vestro auspiciísque exeat. Electio Dei gratuita, qua sibi ex perdito damnatóque hominum genere, quos visum est, adoptat, hactenus non minus reuerenter & sobriè, quàm syncerè & absque fuco hîc tradita à nobis, & placidè à populo recepta fuerat: donec circunforaneum errorem nuper supposuit turbarum omnium pater Satan, qui & doctrinam nostram, quæ ex puro Dei verbo sumpta est, conuellere, & fidem totius populi labefactare tentaret. Sed quia vel ex incenso Dei templo voluit famelicus gloriolæ captator innotescere, ne sacrilegæ audaciæ præmium quod aucupatus est, reportet, nomen eius silentio nostro sepultum maneat. Cæterùm, quando molestia, quam nobis exhibere conatus est, non minus vobis communis fuit, fructum inde aliquem ad vos peruenire æquum est. Et quemadmodum vos experti sumus strenuos cordatósque piæ causæ vindices, ita nostrarum partium esse duximus, quam possemus gratitudinem vicissim testari. Eadem etiam opera, quale vestro patrocinio tutati sitis doctrinæ genus, palàm constabit. Etsi enim neque generosos Reip. præsides, neque Christi ministros anxiè à rumoribus pendêre decet: quin potius sinistræ multæ obtrectationes, quæ sua raucedine fractæ paulatim concidunt, vtrisque fortiter altóque animo spernendæ sunt: magnopere tamen refert, quasi publicis tabulis consignatam sub oculis & inter manus hominum extare rei summam, quæ falsas aut stultorum, aut leuium, aut improborū voces coarguat, & simul cōpescat friuolos vulgi susurros. Sparsus multis in locis fuit rumor, duris eum vinculis constringi, quum per medium forum quotidie volitare licuerit. Quàm malignè etiā finxerint virulenti quidā homines, ad capitis supplicium à nobis eū exposci, vos nobis optimi estis testes. Tales calumnias, donec euanescant, contemptu & tranquilla animi magnitudine refutare, grauitatis & prudentiæ est. Rursum tamen, ne incerti plerique fluctuentur, quorum habenda est ratio: statum causæ omnibus esse expositum, non minus expedit, quàm ex officio nostro est. Serpit instar

gãgrenæ impietas, inquit Paulus, nisi obuiam eatur. Ista autẽ, quam sub vestro nomine piis omnibus offerimus, defensio, tam erit ad curandos sanabiles, vt quidem speramus, validum efficaxque remedium, quàm salubre antidotum sanis & integris. Ac digna est materia, ad quam studia sua intendant Filij Dei, ne cœlestis suæ geniture originem ignorent. Stultè enim quidam, quia Euangelium potentia Dei vocatur in salutem omni credenti, hoc prætextu Dei electionem obliterant. Atqui venire illis in mentem debuerat, vnde oriatur fides. Passim autem Scriptura clamat, Deum Filio suo dare qui sui erant, vocare quos elegit: & quos sibi adoptauit in filios, Spiritu suo regignere: credere denique homines quos ipse intus docuit, & quibus patefactum est eius brachium. Porrò quisquis fidem, arram esse & pignus tenebit adoptionis gratuitæ: ex æterno diuinæ electionis fonte manare fatebitur. Neque tamen ex arcano Dei consilio petenda nobis est salutis notitia. Vita in Christo proposita est, qui se in Euangelio non modò patefacit, sed fruendum exhibet. In hoc speculum defixus sit fidei aspectus: nec penetrare appetat quò accessus non patet. Quando hæc via est, in ea ambulent Filij Dei, ne altius quàm fas est euolando, in profundiorem, quàm optandum sit, labyrinthum se demergant. Cæterùm, vt non alia est cœlestis regni ianua, quàm fides in Christum, palàm oblatis Euangelij promissionibus, contenta sic nimis crassi stuporis est, non agnoscere, apertos esse nobis mẽtis oculos à Deo: quia nondum in vtero conceptos elegit, vt fideles essemus. Fuisse autem hoc impuro nebuloni propositum, vt nõ modò notitiam electionis deleret ex hominum animis, sed eius quoque virtutem prorsus euerteret, ex eius deliriis quæ in actis publicis habetis eius manuscripta disertè liquet: vbi asserit, Fidem ab electione non pẽdere, quin potius electionem esse in fide sitã. Nullos in cæcitate manere ob ingenitam naturæ corruptionem, quia ritè omnes illuminentur à Deo. Nos Deo facere iniuriam, quia deseri tradimus, quos Spiritus sui illuminatione non dignatur. Trahi generaliter, & ex æquo omnes homines, nec discrimen nisi à contumacia incipere: Quum Deus se ex lapideis cordibus carnea facturum promittit, nihil aliud intelligi, quàm vt gratiæ Dei simus capaces, idque promiscuè ad totũ genus humanum, extẽdi, quum singulare Ecclesię priuilegium esse Scriptura dilucidè affirmet. Quantum ad Dei prouidentiam, qua mundus regitur: inter pios omnes fixum hoc & confessum esse debet, nõ esse cur suis peccatis socium homines Deum ascribant, vel vllo modo secum inuoluant ad patrem culpæ sustinendam: sed quum Scriptura doceat, reprobos quoq; iræ Dei esse organa, quibus partim fideles suos erudiat ad patiẽtiam, partim hostibus pœnas infligat, quales meretur, profanus nugator nihil à Deo iuste fieri cõcẽdit, nisi cuius ratio sub oculis posita iaceat. omne enim discrimen inter causas remotas & propinquas tollens, ærumnas sancto Iob impositas Dei opus censeri non patitur, quin pariter cum diabolo, Chaldæis & Sabæis latronibus reus fiat. Quòd autem illo præterito, cum duobus aliis, Alberto Pighio & Georgio Siculo, congressi sumus: id duplici nomine expedire nobis visum est. Nam indoctus rabula nihil proferret, nisi ex duabus istis lacunis haustum, adeóque malè dicta in deterius raperet, nimis frigidum cum eo fuisset certamen. Vno exemplo contenti sint lectores. Quibus cauillis Pighius & Georgius primum ad Ephesios caput obscurent, suo loco ostensum est. Atque insulsè quidem illi, sed fœdior huius inscitia, qui non erubuit in curia vestra, & illo verendo consessu effutire: & quod temerè effutiuerat, pertinaciter tueri, Non tractari illic de communi piorum salute, sed quòd Paulus & reliqui collegæ in munus Apostolicum electi fuerint. Ac tam futile quidem commentum exemplo, sicuti memoria tenetis, refellere promptum fuit, Si qui se tali magistro discipulos addicerent, nimis infaustam theologiam discere, quæ non omnes vitæ æternæ fiducia priuaret, quando soli Apostoli diuinæ adoptionis compotes, & Deo per Christum reconciliati, & benedicti, & in societatem sanctorum asciti essent. His quidem in re præsenti fuit locus, sed libro edito tam insipidum animal refellere, non ita fortè congrueret. Neque verò nos latet, quantopere sibi placeat: neque mirum est, in eo, qui abiecta monachi cucullo, repẽtè medici personam induit, tantum esse audaciæ, sed in eius gratiam, cum multorum fastidio ineptire à modestia nostra alienum fuit. Deinde, quoniam duo illi noti sunt ac professi Euangelij hostes, alter etiam Caluinum nominatim aggressus, bellum nobis & huic Ecclesiæ indixerat, impiæ doctrinæ venenum publicè libris excusis sparsum purgari consultius visum est, quàm nænias vulgando, quæ melius latent, importunè fatigare hominum aures, superuacuis certaminibus iam plus satis vexatas.

Faxit Dominus Deus, Magnifici & præstantes viri, vt quod hactenus magna cũ laude fecistis, indefessi ad extremum vsque purã Euangelij doctrinam, quæ tam infesta mundi violentia vndique pulsatur, fide præsidioque vestro tueri pergatis: & pios omnes, qui se in patrocinium vestrum conferũt, hospitio excipere non desinatis: quò sit vrbs vestra inter horribiles istos motus fixum Deo sanctuarium, & fidele Christi membris asylum. Ita etiam fiet, vt eum perpetuũ salutis vestræ præsidem sentiatis: & quod illi sacratũ erit domicilium, eius virtute tutum, nũquam labescat. Calendis Ianuar. M. D. L I I.

DE

DE AETERNA DEI PRÆDESTINATIONE.

IAm elapsi sunt nouem anni, quum Albertus Pighius Campensis, homo phrenetica planè audacia prędìtus, eodem opere & liberum hominis arbitrium statuere, & arcanum Dei consilium, quo alios eligit in salutem, alios æterno exitio destinat, euertere conatus est. Quia verò me nominatim aggressus erat, per cuius latus piam sanámque doctrinam confoderet: sacrilegum hominis furorem compescere necesse habui. Sed quia tunc aliis negotiis distractus, vtrũque argumentum breui temporis spatio complecti non poteram: altera parte absoluta, de prędestinatione, quũ daretur occasio, me postea scripturum recepi. Paulò post librum editum, moritur Pighius. Ergo ne cani mortuo insultarem, ad alias lucubrationes me conuerti. Et ab eo tempore, quod agerem nunquam defuit. Adhæc, quia hoc doctrinæ caput iam & copiosè à me tractatum, & clarè explicatum, & solidis Scripturæ testimoniis comprobatum fuerat, non adeò necessarius videbatur hic labor, quin tutò omitti posset. Sed quia hodie malè feriati quidam spiritus quicquid de gratuita piorum electione, & æterno reproborum iudicio Scripturis proditum est, Pighij exemplo diruere moliuntur: ne longius serpat contagio, friuola eorum obiecta, quibus se & alios deludunt, colligenda & breuiter refellẽda censui. Inter reliquos emersit in Italia Georgius quidam Siculus, homo quidem indoctus, & contemptu quàm insectatione dignior: nisi quòd nomen fraude & impostura partum, magnas illi ad nocendum vires dedit. Nam quum Benedictinus esset monachus, diu in gurgustio suo latuit, donec Lucius Abbas, vnus ex Patribus Tridẽtinis falsa ipsum commendatione in sublime extulit, sperans se quoque eius humeris in cœlos vsque euolaturum. Nebulo hic Christum sibi apparuisse, & totius Scripturæ ab illo se interpretem constitutum mentitus, quod ipse crassa pudendáque inscitia plusquam vanum esse prodebat, nullo negotio plurimis verum esse persuasit. Atque, vt fabulam ad extremum vsque actum perduceret tanta confidentia ebuccinauit deliros suos sensus, vt imperitos, qui iam præiudicio vincti tenebantur, prorsus attonitos redderet. Et certè talibus prophetis digna est hodie maior pars hominum: quorũ partim cor in malitia obstinatum medelam nullam recipit, partim aures insatiabili prauarum speculationũ desiderio pruriunt. Sunt alij fortasse, qui libenter, vel cũ dedecore, innotescerent. Verùm, suppresso eorum nomine, efficiam, vt intelligant lectores, quàm friuola sint ac nihili omnia ipsorum obiecta.

In Pighio nunc & Georgio Siculo, belluarum par non malè comparatum proponere statui. Nam etsi quibusdam in rebus fuisse dispares fateor, in fingendis tamen errorum portentis, in licentia bacchandi, in scelerata adulterandæ Scripturæ audacia, in superbo veritatis contemptu, in proiecta impudentia, in proterua loquacitate, summa inter eos reperietur similitudo & æqualitas: nisi quòd Pighius lutulentas magni loquentiæ suæ ampullas inflans, maiore iactantiæ pompa se effert: alter ille cothurnos, quibus assurgat, ex commentitia reuelatione mutuatur. Cùm autem in euertenda Prædestinatione consentiant ambo, postea tamen in commẽtis suis sunt diuersi. Fingunt ambo, In libertate nostra positum esse, vt se quisque in adoptionis gratiam inserat. Neque hoc ex Dei consilio pendêre, quinam electi sint vel reprobi: sed singulos sibi vtramuis fortunam suo arbitrio statuere. Quòd alij credunt Euangelio, alij increduli manent, non ex gratuita Dei electione, vel ex arcano eius consilio, sed ex priuata tantùm cuiusque voluntate prouenire hoc discrimen.

Cæterùm, Pighius sensum suum ita explicat, Deum immutabili consilio creasse indistinctè omnes ad salutem. Sed cùm Adæ prę-uideret defectionem: vt firma nihilominus stabilísque maneret electio, remedium adhibuisse, quod omnibus perinde commune esset. Ita in Christo stabilitam fuisse totius humani generis electionem: vt nemo pereat, nisi qui sua obstinatione ex libro vitæ se delet. Rursus verò, cùm Deus præuideret quosdam ad extremum in malitia gratiæque contemptu fore pertinaces, tales præuidendo reprobasse, nisi resipiscant. Hoc reprobationis esse initium, dum se impij vniuersali electionis beneficio præter Dei consilium & voluntatem priuant. Indignè verò sentire de Deo omnes pronuntiat, & alienum iustitia & bonitate rigorem illi affingere, qui electos esse præcisè & absolutè quosdam tradunt, alios destinatos exitio. Et nominatim hîc Augustini sententiam damnat. Præscientiã verò Dei nihil tollere de arbitrij nostri libertate, vt ostendat, ad illam Nicolai Cusani argutiam confugit: Quòd Deus non præuiderit, quæ ab æterno illi nota fuerunt, quasi futura, sed quasi præsenti aspectu intuitus fuerit. Et tamen ita supercilium suo more attollit impostor, acsi reconditum nescio quid, & nunquam antè auditũ ex tripode Apollinis proferret: cùm tamen trita sit pueris cantilena. *Capite I. Lib. 8.*

Quia tamen adhuc se impeditum teneri sentiebat, duplicem Dei præscientiam ingerit:
Cap. 2. eiusd. li. Quòd Deus scilicet, prius creandi ad vitam hominis cõsilium cœperit, quam eius lapsum præsciret: ideóque salutis humanæ cogitatio, mortis præscientiam ordine in ipso Deo præcesserit. Et cùm hæc lutulento verborum torrente inuoluit, putat se ita obruere lectorum sensus, vt nihil discernant: sed ego mea breuitate, vt spero, paulò pòst discutiam loquacitatis eius tenebras. Georgij commentũ est, non fuisse hunc vel illum prædestinatum ad salutem: sed Deum statuisse tẽpus, quo totum mundum seruaret. Atque huc quosdam
Rom. 16 25 Pauli locos detorquet: mysterium quod à seculis & generationibus absconditum fuerat,
Ephes. 3. 9 Christi aduentu & prædicatione Euangelij
Coloss. 1. 26 patefactum esse. Ita securè elabitur, acsi nullo Scripturæ testimonio palàm constaret alios, aliis præteritis à Deo fuisse cooptatos in salutem. Denique, in electione nihil præter tẽpus noui Testamenti considerat.

Quid nos sentiamus, satis locuples, vt nihil præterea addam, testis est Institutio. In primis rogatos velim lectores, vt quod illic admoneo, memoria repetant: Non esse, vt quibusdam falsò videtur, argutam hanc vel spinosam speculationem, quæ absque fructu ingenia fatiget: sed disputationem solidam, & ad pietatis vsum maximè accommodam: nempe, quæ & fidem probè ædificet, & nos ad humilitatem erudiat, & in admirationem extollat immensæ erga nos Dei bonitatis: & ad hanc celebrandam excitet. Nulla ædificandæ fidei aptior est ratio, quàm dum audimus electionem illam quam Spiritus Dei cordibus nostris obsignat, in æterno & inflexibili Dei beneplacito consistere, vt nullis mundi procellis, nullis Satanę insultibus, nulli carnis vacillationi sit obnoxia. Tunc enim demũ nobis certa est nostra salus, cùm in Dei pectore causam reperimus. Sic enim vitam in Christo manifestatam fide apprehendimus, vt eadem fide duce, procul intueri liceat, ex quo fonte vita prodierit. In Christo fundata est salutis fiducia, & in Euangelij promissiones recumbit. Sed hæc non parum valida fultura est, cùm nunc, vt in Christum credamus, audimus nobis diuinitus esse datum: quia ante mundi originem tam ad fidem ordinati, quàm ad vitæ cœlestis hæreditatem electi eramus. Hinc illa inexpugnabilis securitas, quòd Pater, qui Filio suo nos in peculium dedit, omnibus potentior, nos è manu eius rapi non patietur. Iam verò non vulgaris in eo humilitatis materia, dum tam dispar eorum conditio cernitur, quibus communis est natura. Quocunque oculos vertant filij Dei, occurrent prodigiosa exempla cæcitatis & stuporis, quæ horrorem incutient. Cùm se in tenebris illuminatos esse nouerint: quî fieri dicent, vt cæcutiant alij in clara luce? Quis eos discernit: nisi quòd experientia conuincit, apertos illis fuisse mentis oculos, cùm perinde clausi essent? Certè quid Deo sit reddere quod suum est, nondum didicerunt isti, quibus spõte nescire lubet, vnde ab aliis differant. Quin radix sit pietatis, materque virtutum omnium, humilitas, nemo ambigit. Quomodo autem humilis erit, qui nec pristinam miseriam è qua liberatus est, audire sustinet, Deíque beneficentiam promiscuè ad omnes extendens, quantum in se est, extenuat? Certè multum abest, quin Dei gratiam pro merito illustrent, qui eam prædicant omnibus esse communem, in se verò efficaciter residêre, quia fide eam amplexi sint: fidei verò causam interea sepultam cupiunt: quòd scilicet gratis in filios electi, Spiritu adoptionis postea donati sint. Qualis ista gratitudo, si incomparabili beneficio affectus cum eo debitorem me ex æquo profiteor, qui vix cẽtesimam partẽ accepi? Quare, si ad celebrandam Dei bonitatem, quantum illi simus obstricti, præcipuè tenere interest: maligni sunt in Deum & iniurij, quibus molesta est ac grauis electionis æternæ notitia: qua sepulta, dimidiam gratiæ Dei partem euanescere necesse est. Obstrepant, qui volent: hoc tamen elogio, quam de gratuita electione tradimus, doctrinam, ornare semper licebit, quòd nisi per eam non satis capiunt fideles, quanta in se fuerit Dei bonitas, dum ad salutem efficaciter vocati sunt. Breuiter tantùm ista delibo, quæ iterum suo loco luculentius tractanda erunt, ne quis rem cognitu apprimè necessariam refugiens, graue fastidij sui damnum serò tandem sentiat. Quòd si nos Euangelij non pudet, quod illic apertè traditur, fateri necesse est, Deum æterno suo beneplacito, cuius aliunde causa non pendet, quos illi visum est, destinasse ad salutem, aliis reiectis: & quos gratuita adoptione dignatus est, Spiritu suo illuminare, vt vitam in Christo oblatam recipiant: alios ita spõte esse incredulos, vt fidei luce destituti, in tenebris maneant.

Contra hoc Dei iudicium petulanter insurgunt multi canes. Atqui inter eos nonnulli quidem Deum palàm impetere nõ dubitant, quòd futuram Adæ ruinam præuidẽs, non melius consuluerit rebus humanis. Quibus compescendis nulla melior ratio quærenda est, quàm quæ à Paulo nobis ostenditur. Hoc enim veniebat in quæstionem: quomodo iustus esset Deus, dũ miseretur cuius vult, & quem vult indurat. Tantam hominum audaciam nullo respõso dignatur, nisi quòd ordinis ipsos sui fortísque admonet: O homo, Rom. 9. 20
tu quis es qui respondeas Deo? Quod garriunt profani homines, rationis inopia silentio absurditatem texisse: longè aliter res habet. Axioma enim sumit, quod non modò piis mentibus tenendum est, sed in communi sensu insculptum esse conuenit: Altius esse magísque reconditum Dei iudicium, quàm vt eò vsq, penetrare possint homines.

Et quem,

Et quem, obſecro, non pudebit, velle ingenij ſui modulo cauſas omnes operum Dei comprehendere? Atqui, in eo vertitur ſtatus quæſtionis, An nulla ſit Dei iuſtitia, niſi quæ à nobis cócipitur. Hoc ſi vno verbo proponitur, Liceátne Dei virtutem ſenſu noſtro metiri, nemo eſt qui non protinus reſpondeat, Omnes hominum ſenſus in vnum coaceruatos immenſæ Dei potentiæ longè ſuccumbere. Interea ſimulac in Dei operibus certa ratio non apparet, diem illi dicere quodammodo parati ſunt. Quid ergo hac Pauli admonitione oportunius vel aptius: Nimium ſui eſſe oblitos qui ſe ſupra cœlum attollant? vt Deus ipſe, iure ſuo cedens, ſe ad reddendam cauſam offerat, vbi ad arcana illa ventum fuerit, quæ Angeli cum trepidatione adorant, quis non tanto fulgore attonitus ſtupebit? Mira ſanè hominum rabies, qui Deum ſibi audacius ſubiicere, quàm Paganum aliquem iudicem æquare non verentur. Tibi moleſtum eſt ac odioſum, Deum plus poſſe & facere, quàm mens tua capiat: æquali autem tuo interdum concedes, vt ſuo iudicio fruatur. Et tu in tanto furore, Dei mentioné vllam facere audes? Quid tibi ſonat Dei nomé? Et tu Paulum ratione deſtitui iactabis, niſi Deum è cœleſti ſolio detractum, tibi excutiédum ſiſtat? Nos verò ſciamus, ſanctum Apoſtolum, primò, qua decuit grauitate, compeſcuiſſe væſanam eorum laſciuiam, quibus Dei iuſtitiam inceſſere nulla religio eſt: deinde, piis Dei cultoribus vtilius moderationis conſilium dediſſe, quàm ſi aquilarum pennis veſtitos ſupra nubes extuliſſet. Quauis enim ſapientia præſtantior eſt ſobrietas, quæ Dei timore ſubacta, intra præſcriptum ab eo intelligendi modum ſe continet. Eam ſuperbi homines ignorantiæ nomine, ſi libuerit, infament: modò quod in vera ſapientia iam præcipuum eſt, teneat, Dei voluntatem pro ſumma iuſtitiæ norma habendo, ſuam illi propriámque gloriam tribuere.

Pighio tamen & ſimilibus nondum ſatisfactum eſt. Nam ſimulantes curę ſibi eſſe Dei honorem, nobis oblatrant, quaſi alienam illi ſua natura crudelitatem affingentibus. Negat ſibi cum Deo eſſe certamé. Quam igitur, vel cuius cauſam ſuſtinet Paulus? Poſtquam hoc axioma poſuit, Deum, quem vult indurare, & cuius vult miſereri: per anthypophoram ſubiicit: Quid ergo adhuc conqueritur? Voluntati eius quis reſiſtet? Tantæ blaſphemiæ nõ aliud quam Dei potentiam opponit. Si Deo tyranni perſonam induunt, qui ad æternum vſque eius conſilium referunt hominum indurationem: nos certè non ſumus huius ſententiæ authores. Si Deo ſunt iniurij, quibus eius voluntas omnibus cauſis potior eſt, hoc Paulus ante nos tradidit. Cum eo igitur diſceptent. Neque enim aliud in præſentia diſputo, quàm ab eo fuiſſe proditum quod docemus. Quanquam de canibus iſtis, non adeò eſſem ſollicitus. Magis quorundam non malorum alioqui hominum anxietas me commouet, qui dum metuunt quicquam Deo, eius bonitate indignum adſcribere, hoc ipſum exhorrent, quod de ſe per os Pauli Deus teſtatur. Pium quidem aſſerendæ ab omni calumnia Dei iuſtitię ſtudium amplector. Laudáda quoque modeſtia eſſet, niſi eam gigneret moroſitas occulto quodam faſtu turgida: ſiquidem ex proprio ſenſu loquuntur. Cur enim verentur, ſi quid vltra mentis ſuę captum Dei potentiæ concedant, ne periclitetur eius iuſtitia, niſi quia ęius tribunal ſuæ cognitioni ſubiicere non dubitant? Paulus intolerabilem *Rom.* eſſe ſuperbiam oſtendit, ſi mortalis homo ſibi iudicium in fratrem ſumat, quia vnus ſit *14.10* iudex, cui ſtamus omnes & cadimus, & cui omne genu flecti oportet. Cuius ergo inſaniæ erit, criſtas in iudicem ipſum attollere, vt eius poteſtatem ſenſu noſtro metiamur? Ergo qui verecundiam hanc ſibi obſtare cauſantur, ne Paulo ſubſcribant: primùm, fateantur, neceſſe eſt, quam Deo iuſtitiæ laudem deferunt, ſe ad animi ſui ſenſum reſtringere: ſin verò de re ipſa nobiſcum ſentientes, ſupprimere tamen malunt hanc doctrinæ partem, ne habenas laxent impiorum petulantiæ, nimis præpoſtera eſt iſta cautio. Quaſi verò noſtris médaciis protegendus ſit Dei honor. Ipſe verò hoc patrocinium non modò nobis remittit, ſed prorſus exoſum eſſe teſtatur in libro Iob. Caueât potius, ne maiorem quàm Dominus verbo ſuo præſcribit, prudentiam affectando duplicis inſaniæ ſe reos faciant.

Quanquam vt reprimendis impiorũ blaſphemiis maximè vtilis ſit, quam commendant, ſobrietas: quòd tamen homines Deo immorigeros tam facilè ſuis dictatis frænatum iri ſibi perſuadent, ridicula eſt eorum fiducia. Paulus vbi de arcanis Dei conſiliis, quatenus opus erat, diſſeruit, quaſi iniecta manu, vltrà progredi vetat. Calcitrant, proteruiunt, ac deſultoria leuitate vltra finitam ſibi metam tranſuolant inquieti ſpiritus: quomodo igitur ad vnius vel alterius nutum ſubſiſtent, qui anguſtiores illis ſtadiis cancellos circundant? acſi quis ferocem equum, qui fractis repagulis exultat, araneæ filo retinere tentet. Verùm, in re tam ardua & recondita nihil melius, quàm ſobriè ſapere. Quis negat? Videndum tamen ſimul eſt, quis optimus ſit ſobrietatis modus: ne idem nobis quod Papiſtis contingat, qui vt diſcipulos habeant obſequentes, brutis pecudibus ſimiles eſſe iubent. Hęccíne eſt Chriſtiana ſimplicitas, eorum, quæ Deus oſtédit, ſcientiã quaſi noxiam refugere? Hoc, inquiunt, abſque iactura neſcire fas eſt. Quaſi non melius iudicauerit cœleſtis Magiſter, quid ſcire & quouſque expediat. Ergo ne vel in aquis fluctuemur, vel dubij & vagi circunferamur per medium aerem, vel altius pedem figendo, quàm par eſt, in profundum mergamur: ſic nos Deo

præbeamus regendos & docendos, vt simplici eius verbo contenti, plus scire quàm illic reperiemus, ne appetamus quidem, etiam si detur facultas. Hæc docilitas, qua sensus omnes suos pius homo sub Dei verbo continet, vera est ac vnica sapiendi regula. Nam & quousque nos porrecta manu ducit is qui via est, cuius Spiritus per Apostolos & Prophetas locutus est, tutum est sequi: & supra omnẽ humanæ mentis perspicaciam longè excellit eorum ignorantia, quæ in Dei schola non discuntur. Itaque non minus à suis ouibus exigit Christus, vt voci suæ auscultent, quàm vt alienorum vocibus aures habeant obstructas. Nec sanè aliter fieri potest, quàm vt in vacuam solida doctrina animam inanes vndique errorum flatus penetrent. Porrò, quàm verè profitear, non nisi præeunte Dei verbo me vnquam hac de re verbum fecisse, tametsi ex prioribus meis scriptis, ac præsertim ex mea institutione facilè iudicabunt pij lectores: ex hac tamen hostium, qui se contrà opponunt, refutatione, nonnihil nouæ lucis accedet.

Sed quia odiosè nobis ingeritur veteris Ecclesię authoritas: breuiter etiam præfari operępretium est, quàm iniustè hac partim falsa, partim friuola inuidia, prematur Christi veritas. Augustini tamen verbis potius quàm meis, hoc quicquid est criminationis diluere malo. Nam & sanctum virum eodem olim probro vexabant Pelagiani, quòd sibi aduersos haberet alios Ecclesiæ scriptores. Primùm ergo excusat quod ante exortam Pelagij hæresin non ita subtiliter neque exactè de prædestinatione id quod erat, tradiderant. Quid igitur opus est, inquit, vt eorum scrutemur opuscula, qui priusquam ista hęresis oriretur, non habuerũt necessitatem in hac difficili ad soluendum quæstione versari? quod proculdubio facerent, si respondere talibus cogerentur. Prudenter certè non minus quàm ingenuè dictum. Nisi enim eum exercuissent gratiæ Dei hostes, nunquam ad excutiendam Dei electionem adeò fuisset attentus: sicuti fatetur. Nam in libro cui titulum fecit De bono perseuerantiæ: Hæc, inquit, certa est ac manifestata prædestinatio sanctorũ, quam postea diligentius & operosius, cùm aduersus nouam sectam disputarem, defendere necessitas compulit. Didicimus enim singulas quasque hæreses intulisse Ecclesiæ proprias quæstiones, contra quas diligentius defenderetur Scriptura diuina, quàm si nulla talis necessitas cogeret. Quid autem coegit loca Scripturarum, quibus prædestinatio commendata est, copiosius & enucleatius isto nostro labore defendi, nisi quòd Pelagiani dicunt, Dei gratiam secundùm merita nostra dari: quod nihil aliud est quàm gratiæ negatio? Porrò, aliquantò prius negauerat, sibi de librorum suorum vetustate præiudicium debere afferri. Nemo, inquit, tam iniustus est, vt opinor, & tam inuidus, qui proficere me prohibeat. Postea tamen simul contendit, ex quibusdam veterum testimoniis posse colligi, non aliter eos quàm tunc doceret, sensisse. Vt aliis supersedeam, plusquam perspicuũ est, quod ex Ambrosio citat, Christus, quem miseratur, vocat. Item, Si voluisset, ex indeuotis fecisset deuotos. Sed Deus, quos dignatur, vocat, & quem vult, religiosum facit. Quis totam huius quæstionis summam his paucis verbis comprehendi non videt? Quòd non omnes ad Christum accedunt, vt salutem consequantur, causam assignat, Quia Deus eorum corda efficaciter non tangit. Conuersionem hominis ex gratuita Dei electione manare pronuntiat. Cur aliis reprobatis, alios vocet, in solo eius arbitrio positum esse non dissimulat. His tribus capitibus statum quæstionis contineri & finiri, nemo mediocri iudicio præditus nescit. Porrò, Augustinus ipse adeò totus noster est, vt si mihi cõfessio scribenda sit, ex eius scriptis contextam proferre, abundè mihi sufficiat. Sed ne in pręsentia nimium sim prolixus, tribus aut quatuor locis contentus ero, ex quibus constet, ne vno quidem apice me ab ipso differre. Ex continua deinde operis serie plenius constabit, quàm solidè omni ex parte mihi suffragetur. Libro de prædestinatione sanctorum, contra eos se disputare profitetur, qui peccato Adæ obnoxium nasci genus humanum agnoscunt, ac præueniri Dei gratia hominum voluntates, nec sibi quenquam ad vllum opus bonum vel inchoandum, vel perficiendum, sufficere. Quid autem ea confessione maius desiderat, in ipso disputationis progressu ostendit. Ne diceret quispiam, inquit, Discernit me ab aliis fides mea, iustitia mea, aut aliquid simile, talibus occurrens cogitationibus, rogat Doctor Gentium: Quid habes quod non acceperis? A quo autem, nisi ab illo qui te discernit ab alio, cui non donauit quod donauit tibi? Deinde, Fides igitur, & inchoata, & perfecta, donum Dei est: & hoc donum quibusdam dari, quibusdam non dari, omnino non dubitet, qui non vult manifestissimis Scripturæ testimoniis repugnare. Cur autem non omnibus detur, fidelem mouere non debet, qui credit ex vno omnes in condemnationem iustissimam venisse. Cur autem istum potius quàm illum Deus hinc liberet, inscrutabilia sunt iudicia eius, & eius viæ eius inuestigabiles. Item, Si discutiatur & quæratur, vnde quisque sit dignus, non desunt qui dicant, Voluntate humana: nos autem dicimus, Gratia vel prædestinatione diuina. Postea subiicit: Saluator ipse Dei Filius præclarissimum est gratiæ & prædestinationis lumen. Respondeatur, quæso: homo ille, vt à verbo Patri coæterno in vnitatem personæ assumptus, Filius Dei vnigenitus esset, vnde hoc meruerit. Quod enim eius bonum qualecunq; præcessit? Quid egit antè?

Lib. de prædest. cap. 14

Cap. 20.

Cap. 11.

Eiusdẽ lib. cap. 19

Capite 1.

Cap. 5.

Cap. 9.

Cap. 10.

Cap. 15.

antè? quid credidit? quid petiuit, vt ad tantam dignitatem perueniret? Hîc Deo aliquis hominum obmurmuret ac dicat: Cur non & ego? si audierit: O homo, tu quis es qui respondeas Deo? neque ita se cohibeat, sed augeat impudentiam, & dicat: Quomodo audio, Tu quis es ô homo? quum sim homo sicut ille de quo ago, cur nō sum quod ille est? Etenim gratia ille talis ac tantus est. Cur diuersa est gratia, vbi natura cōmunis est? Certè non est acceptio personarum apud Deum. Quis, non dico Christianus, sed insanus hæc dicat? Appareat igitur in capite nostro fons gratiæ: vnde secundum cuiusque mensuram, se per cuncta membra diffundit. Ipsa est prædestinatio sanctorum, quæ in Sancto sanctorū maximè claruit. Et paulò pòst: Sicut prædestinatus est ille vnus, vt caput nostrum esset: ita & multi sumus prædestinati, vt essemus eius membra. Ac ne quis fidei hoc tribueret, quòd alter alteri præfertur, negat eligi eos qui crediderunt: sed potius, vt credant. Similiter ad Sextum: cur credat hic, non credat ille, cur hūc potius liberet Deus quàm illum, scrutetur tam magnum profundum qui potest, sed caueat præcipitium. Rursus alio loco: Quis reprobos creauit, nisi Deus? Et cur, nisi quia voluit? Cur voluerit, ô homo, tu quis es qui respondeas Deo? Item alibi, postquam disputauit, nullis hominum meritis Deum prouocari, vt mandatis suis faciat obsequentes, sed retribuere illis bona pro malis, propter se, non propter illos: tandem subiicit, Si quis roget, cur istos homines Deus oues faciat: istos non faciat, istam esse quæstionem, quam Apostolus expauescens, exclamat: O altitudo, &c. Quemadmodum verò electionis initium ex gratuita Dei voluntate deducens, reprobationem in mero eius arbitrio statuit: sic & salutis nostræ firmitudinem non alibi fundatam esse docet. Nam ad Paulinum scribens, eos qui non perseuerent, ad vocationē Dei, quæ efficax est ac sine pœnitentia, pertinere negat. Cur autem alij pertineāt, alij non, occultam esse causam, non iniustam. Esse enim hanc altitudinem iudiciorum Dei, quæ ideo vocantur iudicia, ne quid iniustum imaginemur. Fusius tamen in alio opere, perseuerantia donari electos cōtendit, qua exidere nunquam possint. Cur perseuerantiā non derit Deus, quibus Christianè viuendi affectum dedit, me ignorare, respondeo. Non enim arroganter, sed modulum meum agnoscens, audio dicentē Paulum: O homo tu quis es? Item quando rogauit Christus, ne deficeret fides Petri, quid aliud rogauit, nisi vt haberet in fide liberrimam, fortissimam, inuictissimam, perseuerantissimam voluntatem? Mox subiicit: Mirādum quidem, multúmque mirandum, quòd filiis suis quibusdam, quos regenerauit in Christo, quibus fidem, spem, dilectionem dedit, non simul det perseuerantiam, quum filiis alienis scelera tanta dimittens, suos faciat. Quis hoc non miretur? quis non vehementer stupeat? Certè hîc iudicia Dei, quoniam iusta & alta sunt, nec vituperari, nec penetrari queunt. In his est & illud de perseuerantia, de qua disputamus. De vtrisq; ergo exclamemus: O altitudo! Dixerat autem prius, Firmum stat Dei fundamētum, habens signaculum hoc: Nouit Dominus qui sunt sui. Horum fides quæ per dilectionem operatur, profectò aut omnino non deficit, aut si qui sunt quorum deficit, reparatur antequam vita ista finiatur: & deleta, quæ intercurrerat, iniquitate, vsque in finem perseuerantia deputatur. Qui verò perseueraturi non sunt, ac sic à fide Christiana lapsuri sunt, vt tales eos vitæ finis inueniat, proculdubio nec illo tempore quo bene piéque viuunt, in isto numero computandi sunt. Non enim sunt à massa illa perditionis præscientia Dei & prædestinatione discreti: & ideo nec secundum propositum vocati. Ne quis autem perturbet, quòd interdum excidunt, qui filij Dei habiti fuerant, huic quoque dubitationi occurrens: Absit vt deficiant, inquit, si de illis prædestinatis essent, & secundum propositum vocatis, qui verè sunt promissionis filij. Nam isti quum piè viuunt, dicuntur filij Dei: sed quoniam victuri sunt impiè, & in eadem impietate morituri, non eos præscientia Dei sic dicit. Sunt enim filij Dei, qui nondum sunt nobis, & iam sunt Deo: sunt rursus qui propter susceptam vel temporaliter gratiam dicuntur à nobis, nec tamen sunt Deo. Item, Christo intelliguntur dari, qui ordinati sunt in vitam. Isti sunt prædestinati, & secundum propositum vocati, quorum nullus perit: ac per hoc nullus ex bono in malum mutatus, vitam hāc finit: quia sic est ordinatus, & ideo Christo datus, vt non pereat, sed habeat vitam æternam. Paulò pòst: Quicunque Dei prouidentissima dispositione præsciti, prædestinati, vocati, iustificati, glorificati sunt, non dico etiam nondum renati, sed etiam nondum nati iam filij Dei sunt, & omnino perire non possunt. Rationem mox annectit, Quia talibus omnia Deus cooperatur in bonum: & quidem vsque adeò prorsus omnia, vt si qui eorum deuiant & exorbitant, etiam hoc ipsum eis faciat proficere in bonum: quia humiliores redeunt & doctiores. Quòd si altius conscenditur, & de prima hominis creatione mouetur quæstio, eam quoque sic exequitur: Saluberrimè confitemur, quod rectissimè credimus, Deum Dominúmque rerum omnium, qui creauit omnia bona valde, & mala ex bonis exoritura præsciuit, & sciuit magis ad suam omnipotentissimam bonitatem pertinere, etiam de malis benefacere, quàm mala esse non sinere: sic ordinasse Angelorum & hominum vitam, vt in ea prius ostenderet quid posset liberum arbitrium: deinde, quid posset gratiæ suæ beneficium, iustitiæque iudicium. In

Marginal notes: Cap. 17. Epi. 105. Ad Bonif. epistol. 106. Lib. ad Bonif. 4. cap. 6 — De corrept. & grat. ad Val. ca. 8 — Cap. 7. eiusdem lib. — Cap. 9. — Lib. de corrept. & grat. cap. 10. — Cap. 9.

enchiridio verò ad Laurentium quod residuum dubitationis esse posset, liberius explicat. Quum extremo die, inquit, in iudicium mundi apparuerit Christus, tunc in clarissima luce sapientiæ videbitur, quod nunc piorum habet fides, antequam manifesta cognitione videatur, quàm certa immutabilis, & efficacissima sit voluntas Dei: quàm multa possit, & non velit: nihil autem velit quòd nõ possit: quámque sit verum, quod in Psalmo canitur: Deus noster in cœlo, omnia quæ voluit, fecit. Quod vtique non est verum: si aliqua voluit, & non fecit. Non fit ergo aliquid, nisi Omnipotẽs fieri velit, vel sinẽdo vt fiat, vel ipse faciendo. Nec dubitãdum est, Deum facere bene, sinendo fieri, quæcunque fiunt malè. Non enim hoc nisi iusto iudicio sinit. Quanuis ergo quę mala sunt, in quãtum mala sunt, non sint bona: tamen vt non solùm bona, sed etiam sint & mala, bonum est. Nam nisi esset hoc bonum, vt essent & mala: nullo modo esse sinerentur ab Omnipotente bono. Cui proculdubio quàm facilè est quod vult facere, tam facilè est, quod non vult esse, non sinere. Hoc nisi credamus, periclitatur ipsum fidei nostrę initium, qua nos in Deum omnipotentem credere confitemur. Tandem clausulam addit. Hæc sunt magna opera Domini, exquisita in omnes voluntates eius: & tum sapienter exquisita, vt cùm angelica & humana creatura peccasset: id est, non quod ille, sed quod voluit ipsa fecisset, etiam per eandem creaturæ voluntatem, qua factum est quod creator noluit, impleret ipse quod voluit, bene vtens & malis tanquam summè ad eorum damnationẽ quos iustè prædestinauit ad pœnam, & ad eorum salutẽ, quos benignè prædestinauit ad gratiam. Quantum enim ad ipsos pertinet, quod Deus noluit, fecerunt. Quantum verò ad omnipotentiam Dei, nullo modo id efficere valuerunt. Hoc quippe ipso quod contrà Dei: voluntatem fecerunt, de ipsis facta est Dei voluntas. Propterea nãque magna opera Domini exquisita in omnes voluntates eius, vt miro & ineffabili modo non fiat præter eius voluntatem, quod etiam contra eius fit voluntatem: quia non fieret, si non sineret: nec vtique nolens sinit, sed volẽs. Hæc pauca ex multis excerpere libuit, vnde perspiciant lectores, quàm verecunda frõte Pighius Augustinum à nobis disiungat, adeóque erroris sui suffragatorem aduocet. Nã in continua disputationis serie, huius sancti viri testimoniis subinde vtendum erit.

Cap.96. *Cap.100*

Nunc quod præcipuum est, agamus: nihil hac de re à me proditũ, nisi quod Deus Scripturæ oraculis nobis omnibus clarè dictat. Quòd ex æterna Dei electione pendeat salus fidelium, cuius nulla præter gratuitum eius beneplacitum causa reddi potest, diserta sunt Pauli verba primo ad Ephes. cap. Benedictus, inquit, Deus, qui nos benedixit in Christo: sicuti nos in eo elegerat ante mundi creationem. Audio quid garriat Pighius: Electum esse in Christo genus humanum, vt quicunque eum fide amplexi fuerint, salutem consequãtur. Sed in hoc commento duæ sunt crassæ hallucinationes, quas Pauli verbis refellere promptum est. Nam primò certè inter electos & reprobos mutua est relatio: vt stare electio de qua loquitur, nequeat, nisi fateamur Deum certos homines, quos illi visum est, ab aliis segregasse. Quod ipsum Prædestinandi verbo, quod bis postea repetit, exprimitur. Adhæc, eos dicit electos qui fide insiti sunt in Christi corpus: quod omnibus nequaquam commune esse, palàm est. Solos itaque eos designat, quos vocatione sua dignatur Christus, postquam illi à Patre dati sunt. Fidem verò facere electionis causam, nimis absurdum est, atque à Pauli verbis dissentaneum. Neque enim, quod prudenter animaduertit Augustinus, electos esse pronuntiat, quia credituri essent, sed vt crederent: non electos dicit quos Deus præuiderat fore sanctos & immaculatos, sed vt tales fierent. Itẽ: Non quia credidimus, ipse nos elegit, sed vt nos credamus: ne priores videamur ipsum elegisse. Fructum diuinæ electionis & effectũ Paulus esse clamat, quòd sancti esse incipimus. Ergo nimis prępostere faciunt, qui fidei electionem subiiciunt. Deinde quum vnicam electionis causam statuat, Dei beneplacitũ quod habuit in seipso, alias omnes causas excludit. Ideo rectè Augustinus nos illuc reuocari admonet ne placito gloriemur voluntatis nostræ. Sequitur apud Paulum: Gratia sua Deum in nos exũdasse in omni prudẽtia, patefacto nobis arcano voluntatis suę secũdum beneplacitum quod in seipso proposuerat. Audis illuminationis gratiã, quasi riuum esse ex fonte æterni illius consilij fluentẽ, quod ante absconditũ fuerat. Multũ ergo abest, quin Deus in nobis eligendis aliquem fidei respectum habuerit, quæ nulla esse poterat, nisi eam adoptionis suæ gratia, nobis destinasset. Et Paulus iterum confirmat, non aliunde inductum fuisse Deum: sed ipsum sibi fuisse authorẽ & causam, cur nõdum creatos eligeret quibus postea & fidem conferret: Secundum propositum eius, inquit, qui omnia efficit secundum consilium voluntatis suæ. Quis æternum Dei propositum nostro opponi non videat? Quod etiam ab Augustino ritè expensum est: qui vsque adeò Deum operari omnia interpretatur, vt velle quoque nostrum, quo credimus, efficiat. Iã satis euidentum esse arbitror, quos nunc Deus per Euãgelium in spem salutis vocat, quos in Christi Corpus inserit, quos facit vitæ æternæ hæredes, æterno arcanóque consilio sibi in filios adoptasse: atque vt adoptaret, vsque adeò non fuisse eorum fide prouocatum, vt fidei causa & principium sit ipsa electio: vnde ordine priorem esse constat.

Libr. de prædest. sanct. cap.17. 18.19.

Nihilò obscurius est, quod octauo ad Ro. capite

capite habetur. Nam quum dixisset, Omnia adiumento esse fidelibus qui Deum diligunt: ne felicitatis suæ exordium à seipsis peterent homines, quasi suo Deum amore ad promerendum tale beneficium præueniant, correctionis vice mox attexit, Qui secundum propositū vocati sunt. Videmus vt priores Deo partes nominatim vindicet, qui vocatione sua efficit, vt diligere incipiant, qui nihil poterant quàm odisse. Nam vt totum hominis ingenium excutias, quæ ad Deum amandum illic propensio reperietur? Imò Paulus eodē capite omnes carnis sensus Deo inimicos esse pronuntiat. Si omnes naturâ hostes & Deo aduersi, sola eius vocatione discerni palam est, qui deposito odio animos ad eum amandum conuertant. Porrò minimè dubium est, quin efficax hîc vocatio notetur, qua regenerat Deus, quos sibi prius in filios adoptauit. Neque enim simpliciter dicit Vocatos (quod in reprobos plerunque competit, quos Deus promiscuè cum filiis suis ad pœnitentiam fidémque inuitat) sed vocatos secundum propositum, quod stabile ipso effectu ratúmque esse oportet. Nam de hominis proposito infulsè hunc locum exponi, Augustinus optimè coarguit: & ipse contextus omnem scrupulū eximit, ne alieno opus sit interprete. Sequitur enim: Quos prædestinauerat, vel definierat, eosdem vocauit: & quos vocauit, eos iustificauit. Hic de certo numero se loqui demonstrat quem sibi Deus in peculium destinauit. Nam quum & aliis modis, & præsertim externo hominum ministerio vocet permultos: neminem nisi quem ad vitam ordinauit, iustificat, vt tandem glorificet. Est igitur specialis quædam vocatio, quæ æternam Dei electionem sic obsignat & sancit, vt patefaciat quod prius fuit in Deo absconditum.

Lib. ad Boni. 2. cap. 9. et aliis locis.

Scio quid hîc nonnulli cauillentur: Quum prædestinatos Paulus dicat quos Deus præsciuit, suæ quenque fidei respectu eligi. Sed ego illis quod falsò imaginantur, non concedo, Intelligi quicquā fuisse à Deo præuisum, quod conciliaret illis gratiam: sed quia gratuitò electi sint, fuisse præcognitos. Quemadmodum alibi docet idē Paulus, Deum nouisse qui sint sui, quia scilicet notatos, & quasi in suo censu numeratos habeat. Neque hoc quoque ab Augustino omissum est: Prędscientiæ nomen pro Dei consilio accipi, quo suos in salutem prædestinat. Præsciri à Deo, quínam futuri sint vitæ hæredes, nemo non fatetur. Hoc modo in quæstione versatur, Pręuideátne quid in ipsis facturus sit, an quales à seipsis sint futuri. Futilis autem argutia est, arrepta Præscientiæ voce, electionem, quam Paulus vbique in solo Dei proposito includit, hominum meritis alligare. Petrus electos salutat, secundum præcognitionem Dei. An quòd præuisa in ipsis aliqua virtus, Dei fauorem ad eos inclinauerit? Atqui Petrus homines inter se non confert, vt alios aliis faciat digniores: sed decretum quod in se Deus statuit, supra causas omnes in sublimi locat: ac si diceret, Nunc censeri inter Dei filios, quia priusquam nascerentur, electi fuerint. Secundum hanc rationem eodem capite docet, Christum ante mundi creationē fuisse præcognitum, vt sacrificio suo mundi peccata ablueret. Quo proculdubio significat, expiationem ab eo completam, æterno Dei cōsilio fuisse ordinatā. Nec aliter exponi potest quod in Petri cōcione apud Lucam habetur: Christum definito Dei consilio & præscientia in mortem traditum esse. Sic enim præscientiam consilio adiungit, vt discamus, neque fortuitò, neque violento hominum impetu abreptum fuisse Christum ad mortem: sed quia Deus optimus & sapientissimus cognitor, ita consultò statuerat. Et vnus Pauli locus ad dirimendam omnem controuersiā apud sanos lectores sufficiet. Deum plebem suam, quam præsciuit, repulisse negat. Mox qualis illa fuerit cognitio, declarat: quòd reliquiæ secundum electionem gratiæ, saluæ factæ sunt. Item, quòd Israel operibus non sit consequutus quod quærebat: sed electio consequuta. Quam priore loco præscientiam vocauit, postea electionem esse definit, & quidem gratuitam.

Lib. de bono per se. cap. 18

1. Pet. 1. 2

Puerile figmentum est, quòd gratiā Pighius interpretatur, quia Dominus omnes in Adam perditos ad salutem nihilominus inuitat. Clarè enim Paulus Deo præcognitos à reliquis discernit, quos aspectu suo dignatus non est. Quod idem non obscurè expressum est Christi verbis, Quicquid dederit mihi Pater, ad me veniet: & eum qui venit ad me, nō eiiciam foras. Tria breuiter quidem, sed tamen perspicuè hîc habemus: Quotquot veniunt ad Christum, prius illi à Patre esse datos: deinde omnes qui dati sunt, quasi de manu in manum illi tradi, vt verè eius fiant: postremò fidum esse omnium custodem, quos in eius fidem ac prę sidium Pater tradidit, vt neminem perire sinat. Nunc si fidei principium quæritur: respondet Christus, Ideo credere qui credunt, quia sibi donati sunt à Patre. Magnum plebi imperitæ obstaculū erat Scribarum incredulitas, quòd vulgò persuasum erat, nullam doctrinam fide dignam esse, nisi quæ eorum suffragio recepta esset. Clamat ex aduerso Christus, singulare esse Dei donum lucem illam, qua in salutis viam dirigimur. Si quis tergiuersetur, dari Christo quos Pater in eo elegit: manet tamen istud fixum, donationem non fide modò superiorem esse, sed eius causam ac originem. Sed in altero membro longè plus subest ponderis. Neque enim tantùm venire ad se alios negat, nisi quibus porrecta fuerit à Deo manus: sed omnes qui sibi donati sunt, sine exceptione, credere affirmat. Quod in disputationis contextu vberius cōfirmat. Nemo, inquit, ad me potest venire, nisi Pater meus tra-

Ioan. 6. 37

xerit eum Fatebitur Pighius illuminatione opus esse, vt ad Christum redeant homines, qui à Deo erant auersi: sed interea fingit, offerri peræque omnibus gratiam, hominum autem arbitrio, vtcunque eam recipere libuerit, efficacem demum esse. At verò Christus alium verborum suorum sensum esse testatur, Sunt quidam ex vobis qui non credunt. Propterea dixi vobis, nemo potest ad me venire, nisi illi datum fuerit à Patre meo. Vides vt incredulos eorum numero excludat qui trahuntur. Nam hoc prorsus intempestiuè effutiret, nisi speciale donum esset fides. Sed hoc omnium clarissimum: quòd postquam Isaiæ vaticinium adduxit, Erunt omnes docti à Deo: mox interpretationis loco addit, Omnis ergo qui audiuit à Patre meo & didicit, venit ad me. In eo docet impleri Isaię vaticinium, quòd Deus Spiritu suo intus discipulos alloquitur, vt Christo in possessionem tradat. Hunc instaurandæ Ecclesię modum definit Isaias, vt omnes eius filij diuinitus edocti sint. Peculiare ergo beneficium commemorat, quo Deus non nisi Ecclesię filios dignatur. Christus efficaciter hoc doctrinæ genere ad se trahi pronuntiat, quorum mentes & corda Deus compellat. Sic enim interius docet eos, inquit Augustinus, qui secundum propositum vocati sunt simul donans & quid agant, scire: & quod sciunt, agere. Qui autem nouit quid fieri debeat, & non facit, nondum à Deo didicit secundum gratiam, sed secundum Legem: non secundum spiritum, sed literam. Paulò pòst: Si, vt dicit veritas, omnis qui didicit venit: quisquis non venit, profectò nec didicit. Concludit tandem, Non est consequens, vt qui potest venire, etiam veniat, nisi id voluerit atque fecerit. Sed omnis qui didicit à Patre, non solùm potest venire, sed etiam venit, vbi iam & possibilitatis profectus & voluntatis affectus, & actionis effectus est. Neque Augustinum ideo in præsentia adduco testem, quòd eius authoritate pugnem. Sed quia eius verbis aptiora non suppetunt, quibus Euangelistæ mentem exprimam. Quòd si nondum quidam acquiescant, alibi plenius edisserit: Quid est, Omnis qui audiuit à Patre & didicit, venit ad me: nisi, Nullus est qui audiat & discat à Patre, & non veniat ad me? Si enim omnis qui audiuit à Patre & didicit, venit: profectò omnis qui non venit, non audiuit à Patre, nec didicit. Nam si audisset & didicisset, veniret. Valde remota est à sensibus carnis hæc schola, in qua Pater auditur & docet, vt veniatur ad Filium. Paulò pòst: Hæc gratia quæ occultè humanis cordibus tribuitur, à nullo duro corde recipitur. Ideo quippe tribuitur, vt cordis duritia primùm auferatur. Quando itaque Pater intus auditur, aufert cor lapideũ, & dat cor carneum. Sic quippe facit filios promissionis & vasa misericordiæ quæ præparauit in

Lib. de gratia Christi contra Pela. & Celest. cap. 31. Cap. 14

Lib. de prædesti. Sanctor. Cap. 8

gloriã. Cur ergo non omnes docet vt veniant ad Christum, nisi quia omnes quos docet, misericordia docet: quos autem non docet, iudicio non docet? quoniam cuius vult miseretur, & quem vult obdurat. Quanquam breuiore compendio potest huius quæstionis summa perstringi. Trahi à Patre Christus dicit, nõ quibus flexibile cor datur, vt venire ad eum possint: sed quorum Deus Spiritu suo cor intus afficit, vt reipsa veniant. Id non omnibus promiscuè dari experientia vel cæcis demonstrat.

Iam quòd neminem ex eorum numero se eiicere pronuntiat: quin potius repositam in tuto esse omnibus vitam, donec excitet eos in nouissimo die: quis non videt finalem, vt vulgo loquũtur, perseuerantiam Dei electioni similiter adscribi? Fieri potest, vt à fide quidam excidant: sed qui sibi à Patre donati sunt, extra ruinæ periculum Christus esse asserit. Quemadmodum & alio loco, postquam dixit ex Iudæis quosdam non credere, quia ex ouibus suis non essent, oues ipsas quasi in securo salutis portu collocat. Non peribũt, inquit, in æternum: nec rapiet eas quisquam à manu mea. Pater qui dedit mihi, maior omnibus est. Hunc tam firmum salutis statum Pighius in fide pręsenti fundare non audebit: quum eam à libero hominis arbitrio suspendat. Nec quasi de re ambigua disputandum, vbi Christus cunctis Satanæ machinationibus suã vnius tutelam opponens, ideo tutos ad extremum vsque nos fore pronuntiat, quia seruare velit. Porrò ne cui dubium sit, quos fide sua protegẽdos suscipiat, iterum nos reuocat ad Patris donationẽ. Nec verò leuiter prætereundum, quòd potentiorem quibuslibet aduersariis Deum facit, ne minor sit nobis salutis securitas, quàm potentiæ Dei reuerẽtia. Ergo inter tam violentos insultus, tam varia discrimina, tãtas procellas & agitationes, in eo tamen cõsistit status nostri perpetuitas, quòd Deus quod de salute nostra apud se decreuit, brachij sui virtute cõstanter tuebitur. Si quisque nostrûm se aspiciat: quid potest aliud quàm trepidare? Nam circa nos omnia nutãt: & nihil nobis imbecillius. Sed quia cœlestis Pater quos Filio donauit, perire nõ sinet, quantùm habet hîc potentiæ, tam certa est nobis fiducia & gloriatio: quia idéo fortis est, vt constans & inuictus appareat suę donationis assertor. Nã vt scitè Augustinus dicit: Horum si quisquam perit, fallitur Deus. Sed nemo eorum perit, quia non fallitur Deus. Horũ si quisquam perit, humano vitio Deus vincitur. Sed nemo perit, quia nulla re vincitur Deus. Electi enim sunt, vt perpetuò regnent cum Christo: nõ sicut Iudas ad munus tẽporale cui congruebat. Item: Ex istis nemo perit, quia omnes electi, & secundum propositum, non suum, sed Dei. Si quidem non talẽ modò illis perseuerãtiæ donum confertur, vt postea declarat, quò possint si velint: sed quò

Ioan. 10. 18

Lib. de corrept. & grat. Cap. 12. cap. 7.

non

non nisi perseuerantes sint. Quod optima ratione confirmat. Nam si in tanta infirmitate, vitæ huius, in qua tamen infirmitate, propter elationem reprimendam perfici virtutem oportebat, ipsis relinqueretur voluntas sua, vt in adiutorio Dei, sine quo perseuerare non possent, manerent si vellent: nec Deus operaretur vt vellent: inter tot & tantas tentationes voluntas ipsa infirmitate sua succũberet, & ideo perseuerare non possent: quia deficiẽtes infirmitate, nec vellet, aut non ita vellent vt possent. Subuentum ergo est infirmitati voluntatis humanæ, vt diuina gratia indeclinabiliter, & inseparabiliter ageretur: & ideo quanuis infirma non deficeret: nec infirmitate aliqua vinceretur.

Prodeat nunc in medium memorabilis ille Pauli locus, & qui vnus ad dirimendã controuersiam apud sobrios & morigeros Dei filios abunde valere debebat. Etsi autem Cyclopem Pighium cõtemptim Pauli verba illudere mirum non est: facturum tamen me spero, vt sani omnes tam barbaram profanandæ Scripturæ audaciam detestentur. Quia Iudæi Ecclesiæ titulo superbientes, hoc ipso prætextu Euangelium respuebant, quòd fictitiæ Ecclesiæ consensu damnatum foret: ne tam indigno fastu obruatur Euangelij maiestas, laruam, qua se venditabant, Paulus illis detrahit. Erat sane arduum infirmis obstaculum, quum doctrinam Christi ab iis ferè omnibus reiici viderent, quos Deus æterni sui fœderis hæredes constituerat. Iesum esse Dei Messiam Apostoli prædicabant. Reclamabat tota natio, cui promissus fuerat Messias. Et quid mirum? quandoquidem hodie quamplurimos videmus obiecto hoc euanido fuco labascere, dum se Papistæ Ecclesiam
Rom.9.8 esse iactant. Hoc itaque modo cum Iudæis congreditur Paulus, quòd legitimos Abrahæ filios nequaquã faciat carnale genus: sed soli filij promissionis in semine censeantur. Poterat autem ex fide æstimare: idque consentaneum erat, quum in promissione discrimen inter genuinos & spurios statueret: idq; prius fecerat: sed nunc altius conscendit: esse filios
Gal.4. promissionis, quos Deus antequam nascerẽtur, elegit. Citat enim quod ab Angelo promissum fuit Abrahæ: Secundum hoc tempus
Rom.9.12 veniam, & erit Saræ filius: acsi diceret: antequam in vtero conceptus esset Isaac, fuisse à Deo cooptatum. Non solùm autem hoc, inquit: sed quãdo ex vno concubitu patris nostri Isaac grauida erat Rebecca, quum nondum nati essent pueri, necdum quicquam boni fecissent vel mali, vt secundum electionẽ propositum Dei maneret, non ex operibus, sed ex vocante dictum est: Maior seruiet minori, sicut scriptum est. Iacob dilexi, Esau autem odio habui.

Vnum hunc esse ex difficillimis Scripturæ
Lib.9. cap.2. locis Pighius causatur. Quod vt concedam, ita impium eius latratum minimè ferendum esse dico, quum inextricabilem labyrinthum esse iactat. Quid enim? An Spiritum per os Pauli loquẽtem sibi dicemus excidisse, vt vltra quàm vtile erat, nos abduceret? Promptũ illi erat, vt iam dixi, veros Abrahæ filios ab adulterinis sola fidei nota distinguere. Quæstionem electionis, quę longè remotior erat, data opera accersit. Certè quũ sibi supra tertium cœlum rapto arcana reuelata fuisse cõmemorat, quæ effari homini fas non est, satis demonstrat modum sibi notum esse, quousq; progredi in publicandis Dei arcanis expediat, simul & liceat. Quum igitur quæstionẽ, quæ populariter & breui compendio expediri poterat, vltro huc deduxerit: quisnam piorum se attentum docilemque præbere dubitet? Nisi forte sperandum est, vt Spiritũ Dei vltra suas metas lasciuientẽ furiosus Cyclops sua moderatione cohibeat. Addit: Vnum esse ex locis quos indocti homines & instabiles in suam ipsorum perniciem corrumpunt. Quod vt fateri cogat, ipse nimis luculento documento extorquet: adeò licentiosè torquet ac peruertit totum Pauli contextum. Quòd lectores hortatur, vt in obscuris istis & ad explicãdum difficilibus locis se in Ecclesiæ obsequio contineant, me quoque suffragatorem haberet, si modò illis Christi ouile, non fœtidã porcorũ haram ostenderet. Quid enim est Ecclesia Pighio, nisi ille omni impietatũ congerie refertus, & inexpletus errorum omniũ gurges? Postrema admonitio est, Ne quid lectores admittant ab immensa Dei bonitate alienum, vel qui in eius odium potius quàm in amorem incitentur. Atque hic plenis velis in Deum inuehitur, si quos ab ipsa creatione exitio destinet. Atqui, etiam si tota hæc doctrina supprimatur, nũquam tamen reprobos deficiet occasio, qui in Deũ & exosum habeant & sacrilegiis suis impetant. Sed quænam illis sit obstrependi ratio, vbi mens Pauli exposita fuerit, suo loco expendetur. Nunc quid disertè & absq; vllis ambagibus exprimat Paulus, mecũ audire ne recusent quicunque sustinent in Dei schola doceri. 2.Cor.12

Duos nobis filios Isaac proponit, qui quũ ambo in sancta domo, quasi in Dei sacrario pariter geniti sint, tamen in dissimilem sortẽ Dei oraculo segregãtur. Causam discriminis, quæ alioqui in vtriusq; meritis quæsita esset, recondito Dei consilio assignat, Vt propositum Dei maneret. Constitutum Deo fuisse audimus, ex duobus geminis alterum tãtùm eligere. Hæc Pauli verba Pighius insulso cauillo, tanquam porcus rostro, euertere conatur. Gratiæ electionem fuisse respondet, quia nihil tale promeritus erat Iacob. Sed quum in eo gratiam commendet Paulus, quòd altero reiecto vnus eligitur, hic certè concidit quòd fingit Pighius de vniuersali gratia. Nõ simpliciter docet Paulus, vt stabilis foret Dei electio, Iacob vitæ fuisse nuncupatum hæredem: sed fratre posthabito, ius primo-

genituræ illi delatū. Nec verò me fugit quid oblatrent quidam alij canes, quid etiam obmurmurent imperiti: Testimonia quæ citantur à Paulo neque de vita æterna, neque de æterno exitio tractare. Verùm si vera theologiæ principia, quę trita esse decebat omnibus Christianis, isti tenerent: paulò modestius loqueretur. Responsum enim quod Rebeccæ datum fuit, eò spectabat: Dissidij, quod in vtero sentiebat, hūc fore exitum, vt penes minorem resideret Dei benedictio & vitę æternæ fœdus. Quorsum enim lucta, nisi quòd duo simul fœderis hęredes esse non poterant, quod iam arcano Dei consilio vni erat destinatum? Excipiunt, Ad terram Canaan id referri: de qua etiam sermo apud Malachiam habetur. In quo fortè audiendi essent, si Iudeos Deus in terra Canaan quasi pecudes in ara, saginasset. Atqui, longè diuersum est Prophetæ consilium. Nam & quia terram illam Deus Abrahæ, quasi externum potioris hæreditatis symbolū promiserat, & eius posteris ipsam dederat possidendā, vt eos in populum sibi peculiarem colligeret: & sanctuarium, præsentis suæ gratiæ testimonium illic crexerat, fines istos nō immeritò reputat Propheta. Denique terram Canaan pro sacro Dei domicilio habet, cuius habitatione quum priuatus foret Esau, odio habitum colligit: quoniam à sancta electáq; familia abdicatus erat, in qua perpetuus residet Dei amor. Nobis quoq; intuenda est illa terræ qualitas quā illi Deus indiderat, vt pacti spiritualis cum Abrahæ semine initi, arra quædam esset vel pignus. Non abs re ergo Paulus gratuitam electionem in Iacob ratam fuisse commemorat, quia nondum natus, reiecto fratre ad potiendam hæreditatem destinatur. Sed Paulus vltra etiamnum pergit: dignitatem hanc non operibus fuisse partam, neque operum respectū collatam ipsi Iacob. Neque id modò: sed Dei prouidentia sic discretos fratres, antequam boni quicquam vel mali egissent. Itaque, non ex operibus, sed ex vocante profectum fuisse discrimen constituit. *Ro.9.12*

Hîc à Pighio nobis rancida illa distinctio obtruditur: Non venisse quidem anteacta opera in rationem, quæ nulla erant, sed firmam Dei electionem fuisse in Iacob, cuius fidem & obedientiam Deus præuidebat. Et argutè scilicet, in nomine Israel philosophatur, quòd à Deo videndo sit cognominatus: vt sciamus veros demū esse Israelitas, qui se propria malitia non excæcant, sed ad Deum, vbi illis apparet conspiciendum, aperiūt oculos. Atqui, ridiculum est, quòd dum alios studet facere tam perspicaces, talpa ipse cæcior est. Diuersa enim prorsus etymologia à Moyse exprimitur: quòd cū Angelo Dei congressus, superior in certamine fuisset. Israel enim, Deo potentem, vel dominantem Deo sonat.

Sed quibus, obsecro, ita poterit oculos cōfigere vel eruere, vt eius ineptias non animaduertant? Boni quicquam vel mali ipsos fecisse quorsum negat Paulus, nisi vt omnem meriti respectum tollat? imò nisi vt præcisè affirmet, Deum non aliunde suspēsas habuisse rationes, quum tā diuersum de gemellis fratribus iudicium tulit? Scio quàm tritum fuerit effugium illud: scire tamen primùm velim, si communi naturæ relicti forent Esau & Iacob, quid bonorum operum in secundo magis quàm in priore Deus reperisset. Peræquè sanè ambo lapidei cordis duritia oblatam salutem repulissēt. Ideo ambobus, inquit Pighius, flexibile cor datum est, vt gratiam possent amplecti: sed alter libero arbitrio quod poterat, voluit: alter recusauit. Quasi non velle etiam dari Paulus testetur: quasi non se facturum Deus promittat, vt in præceptis suis Israel ambulet. At Pighij iudicio, Ioannes reclamat, Deum nobis potestatē dedisse filios Dei fieri. Primùm in eo hallucinatur phreneticus iste, quòd Potestatē accipit pro Facultate aut potentia, quum dignationem honoris potius significet. Plusquam crassam verò hebetudinem prodit, dum velut clausis oculis huius potestatis causam præterit clarè ab Euangelista expressam. Filios Dei fieri prædicat, qui Christum recipiūt: verùm eosdē mox non ex carne & sanguinibus, sed ex Deo genitos esse dicit. Dignatur ergo adoptionis honore Deus qui in Filiū credūt: sed quos prius Spiritu suo genuerat: hoc est, Quos sibi in filios formauit, suos tandem esse declarat. Nam si filios Dei nos reddit fides, vnde ipsa nobis detur, considerandum est. Est enim spiritualis seminis fructus, quo nos Deus in vitæ nouitatem regignit. In summa, verissimum est illud Augustini, Sola gratia redemptos discerni à perditis, quos ad perditionem concreuerat ab origine ducta massa communis. Vnde sequitur, gratiam Dei prædicari, qua eligendos facit, non inuenit: quemadmodum idem sæpius inculcat. Adde, quòd si quid in electis suis præuidet Deus quo à reprobis ipsos discernat, inscitè Paulus argueret, quia nondum tunc nati erant fratres, ex vocante non ex operibus fuisse dictū: Maior seruiet minori. Quare solutio ista de præuisis cuiusque operibus, apertè Paulo insultat. Colligit Paulus, in electione Dei non haberi operum respectum, quia Iacob Deus fratri prætulit, antequam nati essent, & quicquam egissent boni vel mali. Isti, vt à Deo eligi obtineant, quos aliqua probitatis nota à reprobis discernit, præuideri obtēdunt, qualis futura sit in recipienda vel respuenda gratia cuiusque dispositio. Quid si recipitur, eos qui nihil dum boni egerunt, non tamen Deus ex operibus eligere desinet, quia ex operibus præuisis interea pendebit electio. Atqui, quū Paulus pro confesso sumeret quod bonis istis theologis est incredibile, Omnes ex æquo esse indignos, æquā naturæ in omnibus esse corruptionem, securè inde constituit. Deum,

Ioan.1.12 *Enchiri. ad Laur. cap.99. Epist. 105. ad Sixtum Lib.5. contra Iulia. ca. 3. & aliis locis.*

Deum gratuito suo proposito eligere quoscunque eligit: non quos obsequentes fore sibi filios præuideat. Denique qualis extra Dei electionem sit hominum natura Paulus considerat: isti Deum quod nunquam futurum est, donec ipse fecerit, præuidere in homine somniant.

Quanquam hæc per se satis clara sunt: longius tamen nos Pauli contextus ducit. Sequitur enim, Quid ergo dicemus? Nunquid iniustitia est apud Deum? Vel hæc obiectio sine ratione ingeritur: vel nullum præuisis operibus locum dabat Pauli doctrina. Quæ enim iniustitiæ suspicio concipi potest, vbi Deus gratiam omnibus communiter offert, facit autem vt ea digni fruantur? Denique quum electionis vel reprobationis causam in futuris operibus constituunt, hanc ipsam quæstionem, quam sibi Paulus obiicit, effugere & soluere sibi videntur. Vnde perspicuum est, noua ista sapientia non fuisse instructum. Esto, aduersarios Paulus importunè & nullo colore inducat de iustitia Dei litigantes. Obiectionem quomodo repellat, videndum. Verba sunt, Absit. Nam Mosi dicit: Miserebor cuius miserebor: & miserebor quem miseror. Nihil fore aptius video, quàm vt Augustini verbis ad hunc locum explicandum vtar. Mirum, inquit, quum his coarctantur angustiis, in quanta se abrupta præcipitent, metuentes retia veritatis. Ideo, inquiunt, nondum natorum alium oderat, alium diligebat, quia eorum futura opera præuidebat. Quis istum acutissimum sensum defuisse Apostolo non miretur? Hoc quippe ille non vidit, quanto sibi velit aduersantis obiecta quæstione, non id potius tam breue, tam apertum, tam verum, sicut isti putant, absolutúmque respondit. Quum enim rem stupendam proposuisset, quomodo de nondum natis, qui nihil dum boni aut mali egerāt, rectè dici potuerit, quòd vnum dilexerit Deus, alium odio habuerit: Quid ergo dicemus? ait: Nunquid iniquitas apud Deum? Hîc ergo erat locus, vt diceret quod isti sentiunt, Futura enim Deus opera præuidebat. Non autem Apostolus hoc dicit, sed potius, ne quisquam de suorum operum audeat meritis gloriari, ad Dei gratiam commendandam, voluit valere quod dixerat. Moses enim dicit: Miserebor cuius misertus fuero. Vbi nunc merita? Vbi opera vel præterita, vel futura, tanquam liberi arbitrij viribus adimpleta, vel adimplenda? Nónne apertam protulit Apostolus de gratuitæ gratiæ commendatione sententiam? Hactenus Augustini verba recensui. Fingamus nihil tale vnquam eum dixisse. Quum expedita esset solutio, Deum ex futuris operibus discernere inter homines: cur Paulus se magis intricat, & totam in Dei arbitrio causam esse sitā asserit? Primò enim Dominus apud Mosem, liberum sibi ius, vbi placuerit, exerendæ misericordiæ vindicat: ne quis legem illi præscribere ausit: deinde ex tota populi multitudine sumpturum se quos voluerit liberandos, pronuntiat. Fœdifragi pariter omnes erant. Non dicit, hunc sibi fore delectum: vt si quos repe-riat venia dignos, illis sit propitius: sed præcisè misericordiæ se arbitrum fore testatur, vt quibus voluerit, parcat: quia nulla vnius magis quàm alterius eligendi necessitate sit astrictus.

Epistol. 105. ad Sixtum.

Tandem quod necessariò, ex sententia illa sequitur, Paulus infert: Non esse volentis nec currentis, sed miserentis Dei. Nam si sola Dei misericordia continetur solus hominum: Deus autem non nisi quos arcano suo beneplacito delegit, seruat, nihil prorsus sit hominibus residuum. Exponit Pighius, non deberi salutem conatui nostro, vel illis operibus, quia gratuitò ad eam nos Deus vocet. Scilicet, ita securè ludit, acsi verbulo vno totam Pauli doctrinam abolere in promptu esset. Quia Dominus beneplacito suo, non operum discretione eligit quos seruet: inde colligit Paulus, non volentis esse neque currentis: sed totum in vna Dei misericordia verti. Elapsum Pighius se putat, dum omnibus garrit, quæ nemini debetur, gratiā. Cæterùm, quum eius demum compotes fieri dicat, quos Dominus idoneos & sibi obsequētes repetit: eò necesse erit recidere: valere quidem & voluntatem & cursum: sed quia per se non sufficiant, Dei misericordiæ palmam deferri. Quas ineptias optimè refutat idem Augustinus: Si propterea, inquit, dictū est, Non volentis neque currentis, sed miserentis Dei: quia ex vtroque fit: id est, ex voluntate hominis & misericordia Dei: tanquā diceretur, Non sufficit sola voluntas, nisi adsit misericordia Domini: neq; sufficiet misericordia Dei, nisi adsit hominis volūtas. Porrò, si nullus Christianus dicere audebit: Non miserenti Dei, sed volētis est hominis: restat vt propterea rectè dictum intelligatur, Non volentis neque currentis: vt totū detur Deo, qui hominis voluntatem bonam & præparat adiuuādam, & adiuuat præparatam. Quo magis friuola est quorundam argutia, qui misericordiæ Dei & humani conatus concursum, inde eliciūt. Quasi verò Paulus homines currendo parū proficere intelligat, nisi Dei gratia adiutos: ac non potius alia omnia redigat in nihilum, vt locum Dei misericordię vacuū cedant. Vnde enim cursus recti principium? An quisquam, nisi duce ac directore Spiritu, ipse Deo occurret? Nam vt hîc quoq; Augustini verbis vtar: Quotidie ad Christum trahūtur eius inimici. Dicit enim Christus: Nemo potest venire ad me, nisi Pater traxerit, Non ait, Duxerit: quasi aliquo modo præcederet voluntas. Quis enim trahitur, si iam volebat? Trahitur ergo mirismodis ab eo, qui sic nouit in cordibus hominum operari, non vt homines nolentes credāt, sed vt volētes ex

Ench. ad Laur. c. 32

Lib. 1. ad Bonif. c. 16

nolentibus fiant. Videmus ergo sic Dei electionem approbari subsequenti hominum cursu, vt sola tamen eius misericordia (quæ iacentes erigit, errantes reducit in viam, imò in vitam suscitat mortuos, & vocat quæ non sunt) principatum teneat.

Sequitur alterum de reprobis membrum, quorũ maximè illustre exemplar in Pharaone proponitur. Porrò de eo sic loquitur Deus apud Mosen: In hoc constitui te, vt tibi ostenderem potentiam meam. Pro quo fideliter Paulus tanquam verbũ verbo reddidit: In hoc excitaui te. Est enim verbum *Hiphil* deductũ à radice *Amad*, quod Stare significat, Productus ergo in mediũ dicitur Pharao, in quo Deus memorabile suæ potentiæ specimẽ ederet. Vnde porrò eum Dominus accepit, vt eo loco statueret? Mauult Pighius, quòd Deus morte dignum, sua potentia ad tempus sustinuerit. Quod effugium vt illi permittam, perplexus tamen adhuc in eo tenetur, quòd Deus Pharaonem proprio ingenio relinquens, eum exitio destinabat. Patientiam Dei si commendet Pighius, assentior: manet tamen interim istud fixum, in hunc finem sepositos Dei consilio esse reprobos, vt suam in illis potentiam demonstret. Quanquam id nimis à Pauli mente remotum esse, ex proxima illatione apparet: Quòd Deus quem vult, indurat: Neque enim hoc fuisset adiectum, nisi sub verbo illo Statui vel Excitaui, comprehenderet Paulus Dei consilium, quo Pharao ad redemptionem populi sua contumacia illustrandam ordinatus erat. Nam siquis dicat, In fastigium regij honoris diuinitus euectum esse: est hoc quidem aliquid, sed non totum. Nam Græci interpretes eodem hîc verbo vsi sunt, quo solent reddere verbũ *Hiphil* à radice *Kum* deductum, quod Surgere significat. Porrò excitare dicitur Deus, quod velut porrecta manu ad finẽ suo consilio ordinatum deducit. Maximè tamen ad initiũ rei de qua agitur, Scriptura respicit, vt illud vni Deo adscribat. Ita dicitur, & Prophetas, & salutis ministros excitare: nequid horum sibi vindicet hominum industria. Itaque fideliter expressus fuit sensus Mosis Excitandi verbo modò ita accipias: Nec verò aliter accepit Paulus. Certè quod de electis & reprobis attigerat, nõ minus distinctè quàm summatim complectitur: quum hoc iuris & potestatis Deo vindicat, vt suo arbitrio induret vel misereatur. Indurandi vel miserendi ius penes ipsum esse pronuntiat: nec legem illi imponi fas esse: quia nulla lex vel regula melior vel æquior quàm eius voluntas, fingi possit. Sed quia olim putarunt nõnulli, induci à Paulo impios Deo obstrepentes, ad hoc asylũ cõfert Pighius. Quod si illi detur, ne sic quidem solutus est nodus: quia neque de nihilo quæstionem mouet Paulus: atque ita respõdet, vt quod obiectũ ab aduersariis fuerat, verum esse fateatur. Quid tamen eiusmodi tergiuersatione proficit Pighius, nisi vt tergiuersando malã causam se habere prodat? Verùm quis illi quod petit, cõcedat? quando ita violenter disiungit quæ inter se cohęrẽt: quę autẽ palàm disiuncta sunt, in vnum fasciculum compingit. Postquam reprobos & electos incomprehensibili Dei consilio discerni Paulus docuit, vno contextu infert: Ergo cuius vult, miseretur: & quem vult, indurat. Subiicit postea: Dices itaque mihi. Quid adhuc conqueritur? Quum loquentium personas apertè Paulus distinguat, quis non potius eius verbis, quàm extraneis commentis attendet? Cæterùm, prudenter hoc quoque, vt multa, Augustinus, Non magnopere referre in cuius persona accipias, quod Paulus responsione sua verum esse innuit. *In Enchir. ad Lauren. cap. 99*

Si falsa erat obiectio, probabile certè non est, Paulum in causa tam bona, tam dilucida, tam plausibili fuisse taciturum. Nam si falsum est illud, Deum quos vult, indurare: nodum qui humano ingenio inexplicabilis est, vno verbo soluere promptum erat. Excipit Pighius, Supersedere claro & idoneo responso Paulum, quia proteruos homines sermone non dignetur: vt prius humiliter sapere discerent, quàm rationem operum Dei superbè exquirere: qualiter alibi legimus, Iudæos qui Christum interrogabant in qua potestate opera sua faceret, tantùm mutua quæstione repulsos. Sed reclamant Pauli verba. Nam postea sic eorum refrænat insolentiam, qui nimis audaci curiositate in excutiendis Dei arcanis lasciuiunt, vt tamen reprobos organa iræ esse confirmet, in quibus suam potentiam Deus ostendit. Longè ergo melius Augustinus. Quum dictum esset, Quid adhuc conqueritur? Nunquid responsum est à Paulo? O homo, falsum est quod dixisti? Minimè: sed responsum est: O homo tu quis es? Obseruandum autem quod alibi tractat, Non ideo Paulum obiurgatione abrumpere eorum sermonem, qui sacrilega petulantia cum Deo litigant, acsi iusta defensione careret Dei iustitia: sed quod maximè expediebat, attulisse. Hoc loco quidam stulti putant Apostolum in responsione defecisse: & inopia reddendæ rationis repressisse cõtradictoris audaciam. Sed magnũ habet pondus quod dictum est, O homo, tu quis es? Et in talibus quæstionibus ad suæ capacitatis considerationem reuocat hominem: verbo quidem breui, sed re ipsa, magna est redditio rationis. Si enim non capit hoc: Quis est qui respondeat Deo? si autem capit, minus inueniet quid respondeat, &c. *De præd. sanct. cap. 8.*

Proinde, si nos talia mouent, inquit idem alibi, quia homines sumus: simul audiamus dicentem, O homo, tu quis es? Paulò pòst: Quanuis enim peccata nõ fecerit Deus, naturas tamẽ ipsas, quę per seipsas sine dubio bonę sunt, quibus tamẽ ex arbitrio volũtatis futura essent vitia peccatorũ, & in multis talia qui- *Ad Bonif. epist. 109*

quibus esset æterna pœna reddenda, quis nisi Deus creauit? Quare? nisi quia voluit. Quare autem voluerit? O homo, tu quis es qui respondeas Deo? Nunquid dicit figmentum, &c. Ecce, ratio etiam homini reddita est, quanta debuit homini: si tamen vel istam capit, qui pro sui arbitrij libertate, infirmitatis seruitute contendit. Si quem autem adhuc praua obstrependi libido sollicitat: Dicat, qui talis est, inquit: & audiat quod conuenit homini: O homo, tu quis es? Audiat verò & non contemnat. Quòd si contempserit, etiam vt contemneret, se inueniat obduratum: si non contempserit, vt non contemneret, credat esse adiutum: sed obduratum debito, adiutum gratia. Quale porrò debitum hominibus imputet, prius ostenderat his verbis. Inexcusabilis est omnis peccator vel reatu originis, vel additamento etiam propriæ voluntatis, siue qui nouit, siue qui ignorat: siue qui iudicat, siue qui non iudicat: quia & ipsa ignorantia in eis qui intelligere noluerunt, sine dubitatione peccatum est: in eis autem qui non potuerunt, pœna peccati.

Ad Sixt. epist. 105.

Nihil nos iuuet Augustini testimonium, rem ipsam mecum expendant lectores. Paulus hominem cum Deo, vt facit, comparans, altius proculdubio in eligendis & reprobandis hominibus & magis recōditum Dei consilium esse ostendit, quàm quò mens humana perueniat: acsi diceret, O homo, quisnam sis, reputa, & plus aliquid Deo concede, quàm modulus tuus capiat. Nunc si locus detur Pighij philosophiæ, æqualem esse omnium sortem, nisi quatenus se vita priuant, qui electi cum aliis pariter fuerant: quid illic impeditum vel obscurum? quid non receptum communi sensu, & carnis iudicio plausibile? Quum ergo humani ingenij caput superius esse arcanum audis, colligere inde promptum est, friuolas esse solutiones, quæ ex communi iudicio sumptæ, etiam in foro profano valerent. Excipit Pighius, Non repelli à Domino solere, nec suspensos dimitti, qui humiliter mentes suas captiuant: ideóque hanc obiurgationem non nisi in præfractos & fastuosos competere. In quo illi non difficulter assentior: modò vicissim fateatur, damnari à Paulo impiæ superbię omnes qui Dei iustitiam proprio sensu metiūtur. Atqui, vt iustitiæ laudem obtineat Deus, Pighio iudice, rationem cur quidque faciat, extare necesse est. Hæc autem nobis modestię regula, vbi operum Dei ratio nos latet, vt iustum nihilominus esse credamus. Filius quidē Sirach hoc elogio Deus ornare nō erubescit, quòd sicuti figulus pro suo arbitrio vasa discernit: sic esse in manu Dei homines, vt illis reddat quēadmodum decreuit. Nam κρίσις hoc loco, si superiora conferas, non potest nisi de opificis beneplacito exponi. Nec verò hîc alio interprete opus est: quando omnium audaciam clarè Paulus compescit, qui rationem à Deo exigūt. An dicit lutum figulo, Cur me sic fecisti? Is ergo demum ad Pauli moderationem se cohibet, qui Dei voluntatem, licet absconditam, summæ iustitiæ instar habens, liberam illi perdendi seruandíque potestatem facit. Quantumuis torquendis Pauli verbis se Pighius torqueat, non tamen ad præsens institutū aliter similitudo aptari potest, quàm si iure suo Deus homines ad quamcunque voluerit sortē, fingat & formet. Hoc si cui videtur prima specie absurdū: veniat nobis in mentem illa Augustini admonitio: Si pecudes loqui possent, ac cum opifice suo cōtenderent, quod non homines, vt nos, sint factæ: neminem fore nostrûm qui non protinus succenseat. Iā verò quid nos putamus esse? Nimium certè desipit, qui non plus saltem aliquanto præcellentiæ Deo tribuit, quàm sibi & generi humano supra pecudes vindicat. Imò si propriè loquendum: nos corā Deo minus sumus quàm pecudes. Quid ergo restat, nisi vt se illi oues ex grege eius placidè submittant? Id quidem longè præstat, quàm Pighij exēplo homines substituere Dei loco figulos, vt fortunam sibi quisque propria virtute fingat. Alibi, inquit, apertè ostenditur quod hîc obscurum est. Vasa figuli probat fornax: & homines iustos tentatio. Inde colligit, Si iustus in fide & pietate constans fuerit, vas fore in honorem: si molliter cesserit, fore vas in contumeliam. At quum suo quisque arbitrio, diuina gratia quæ omnibus cōmunis & parata est, adiutus perseueret: demum constituit, nos inuicta fortitudine vasa in honorē fieri. Non dico quàm insulsè duo tam diuersa commisceat, fingi vas, & probari: tantū dico, quod suos variis certaminum experimentis Deus probat, minimè obstare, quin ipsos æterno suo consilio priusquam nascerentur, in quem placuit vsum, destinauerit: quin postea eos quales volebat fore, finxerit. Nec quicquā illi suffragatur Pauli dictum: Si quis se emundauerit ab eiusmodi malis, vas erit in honorem. Neque enim quomodo homines ex sordibus suis eruti vasa fiant honorifica: sed quomodo fideles, qui electi iam & vocati sunt, se accommodent in puros vsus, illic differitur. Ac vide quàm bene inter eum & Paulum conueniat. Verba eius sunt, Quod alibi tacuerat Paulus, hîc expressit: cur Deus quosdam vasa in honorem faciat potius quàm alios. Vt enim Iacob vas foret misericordię, anima eius emūdauerat seipsam: quo nomine & meritò factus est vas in honorem. Ad hanc emundationem respiciēs Deus, quē præsciuit: etiam elegit. Paulus autem: dum fideles ad emūdationem hortatur, vt locum sternat huic doctrinæ, præfatur, Deum nouisse qui sint sui: quemadmodū & alibi admonet, Nos esse eius figmentum, creatos ad opera bona, quæ ipsa pręparauit. Hoc salutis fundamentum in gratuita Dei electione vbique statuit Paulus, qui non temerè se peritum architectum

De verbis Apost. sermo. 11.

2. Tim. 2.19

Ephes. 2.10

esse gloriatur. Pighius contra à superficie ædificium inchoat. Intempestiuè quoque in tractando Ieremię locum multum verborum consumit: vbi non describitur formationis nostræ initium, in frangendis & conterendis vasis, quæ iam formata politáque sunt, sua Deo potestas asseritur. Tenēdum igitur Pauli consilium est: Deum hominū fictorem, ex eodem assumpto luto, ad honorem vel contumeliā suo arbitrio formare: quia alios ad vitā gratuitò nondum natos eligit: alios exitio suo qui natura obnoxij sunt omnes, relinquēs. Nam quod electione gratiæ Pighius ad reproborum odium spectare negat: id ego verum esse ita fateor, vt gratuito amori quo electos complectitur, iusta in reprobos seueritas in causa pari & communi, respondeat.

Rom. 9. 21

Concludit demum Paulus: Si Deus iram suam volens ostendere, & notam facere suam potentiā, sustinuit in multa patientia vasa iræ apparata in interitum, vt notas quoque diuitias gratiæ suæ faceret erga vasa misericordiæ quæ præparauit in gloriam: nō esse cur litem illi quisquā intentet. Ludit Pighius, vt solent eius similes, in voce Patientiæ. Imò ferociter se iactat, quasi Deus nō aliter reprobos quàm paterna indulgentia, obduret. Non aliter, inquit, vasa ad cōtumeliam format Deus, quàm benignè tolerando qui patientia eius abutentes thesaurū iræ sibi accumulant. Vbi ergo inter fratres nondū natos discrimen? Prę-uidebat Deus, si Pighio creditur, futuram Esau duritiem. Quomodo itaque in Iacob eminet electio gratiæ, si in eodem gradu locatus fuit Esau, donec se ipse ex filiorum numero expungeret? Verùm sæpius in breuissima Pauli sententia refellitur hæc tergiuersatio, quàm vt aliunde rationes contrarias accersere opus sit. Vasa aut Organa quo sensu vocent Hebræi, quisquis mediocriter in Scriptura exercitatus est, non ignorat. Organa vbi audimus, tum Deum præsidē actionis totius & authorē, tum manū eius directricem præcedere necesse est. Cur autem vocātur Vasa irę, nisi quia iustam seueritatem, qua abstinuit erga alios, in istos exercuit? Et cur facti sunt vasa iræ? Respondet Paulus, vt iram & potētiam in illis suam Deus ostenderet. Dicit Apparata in interitum: vnde aut quomodo, nisi à prima origine & natura? vt quidem vitiata est in persona Adæ totius generis humani natura: nō quod altius Dei consiliū non pręcesserit: sed quia ex hac scaturigine emergit Dei maledictio, & generis humani interitus. Præparasse enim Deum vasa misericordiæ in gloriam testatur. Si hoc speciale est electis, reliquos ad interitū aptatos esse constat, quia naturæ suæ relicti, certo iā exitio deuoti sunt. Quod enim nugantur quidem, Aptari eos propria malitia, adeò insulsum est, vt referre pigeat. Verum est istud quidem, reprobos iram Dei sua prauitate accersere, & in dies accelerando tandem in caput suum cōgerere. Sed hîc discrimen quod ex arcano Dei iudicio manat à Paulo tractari, in confesso est. Dicit etiam, Diuitias gratiæ Dei patefieri, dum ex opposito vasa iræ in exitium ruunt. Hîc certè non audimus quod Pighius garrit, Æqualem esse erga omnes gratiam: sed melius Dei bonitatem illustrari, dū vasa iræ sustinēdo, ad suum finem venire patitur. Quod ad patientiam spectat, in promptu est solutio: eam cū potentia coniūgi vt non sinat tātùm Deus, sed quod fit, sua virtute moderetur. Quod & Augustinus scitè obseruat.

Lib. contra Iul. 5. cap. 5.

Nec verò aliter stare potest inuiolabile illud Dei pactum: Ego sum Deus zelotes, misericors in mille generationes: seuerus vltor vsque in tertiam & quartam generationem: nisi Dominus arbitrio suo discernat, quibus gratiam largiatur, vel quos æternæ morti velit manere addictos. Gratiam suam in mille vsque ętates propagat. Quæso, an piorum filios propriis meritis æstimat, quum exhibitam patribus gratiam non alia ratione continuat etiam erga ipsos, nisi quia se ita facturum promisit? Abrahæ qui nihil promeritus erat, fidem suam gratuitò obstringit, se in eius gratiam fore posteris in Deum. Hinc solennis illa post eius mortem obtestatio: Recordare Domine serui tui Abrahæ. Hîc certè inter homines delectus habetur: neque ex cuiusque meritis, sed ex sancito cum patribus fœdere. Non quod tota Abrahæ posteritas, quæ ex eo secundum carnem descendit, hanc prærogatiuā teneat: sed tamen eorū omnium qui ex Abrahæ semine in vitam cooptati sunt, & fides & salus huic promissioni accepta referri debet. Eadem est vindictæ ratio, quàm Deus in tertiam vsque & quartam generationem exequitur. Quod enim afferunt nonnulli, Puniri quicunque omnibus seculis peccauerint, suo quenque ordine, plusquam friuolum est. Sic olim Pelagiani, quum ex Scripturæ testimoniis, quæ omnes in Adam peccasse ostendunt, expedire se nequirent, cauillabātur, imitatione peccasse. Sed quemadmodum eos vrgebant pij doctores, Adæ reatu verè omnes damnatos, quo Christi gratia eos absoluit: ita in præsenti causa, vt inter se antitheta respondeant, necesse est in filiorum persona Deum vlcisci, quæ in patribus peccata damnauit. Nec sanè aliter exponere licet complures Scripturæ locos, vbi se testatur reiicere maiorū peccata in sinum filiorum. Frustra autem obiicitur illud Ezechielis: Filius non portabit patris iniquitatem: sed anima quę peccauerit, ipsa morietur. Quia hæc vindictæ pars est, quòd Dominus Spiritu suo nudos & vacuos relinquit: quò fit, vt propriam quisque culpam sustineat. Luere ergo maiorum peccata dicūtur posteri, non immeriti (vt profanus ille Poëta cantillat) sed hoc ipso noxij, quòd vt natura sunt filij iræ, quemadmodū loquitur Paulus, proprio ingenio relicti, mortis æternę iam à prima

Exod. 39. 7 *Deute. 5. 59.* *Iere. 32. 18* *Deute. 5. 59* *Horatius.* *Ephes. 2. 2*

hæredes nihil quàm suum interitum assiduo procursu augere possunt.

Hìc quoque locum Isaię exponere,non intempestiuum erit, quem non abs re Spiritus sanctus in nouo Testamento voluit sexies repeti. Mittitur Propheta cum prodigioso in speciem mandato. Vade,& dic populo huic, Audite audientes, & ne intelligatis: videte visionem, & ne cognoscatis. Impingua cor populi huius,& aures eius aggraua,& oculos eius claude: ne fortè videat oculis suis,& auribus suis audiat, & corde intelligat: & conuertatur vt sanem eum. Quod excæcationis minister vocatur Propheta, accidentale esse fateor. In causa excæcationis vertitur quæstio. Fateor rursum ingrato rebellique populo quam meritus erat pœnam irrogari, vt lux illi in tenebras vertatur. Præcesserit sanè & maligna & obstinata incredulitas, cui Deus tale præmium rependeret: sed quum postea recitet Propheta,fuisse aliquem selectum numerum,cui salus ex Dei verbo affulserit: suáne virtute effugerint horribile illud iudicium,an Dei manu retenti fuerint,quæritur. Magis etiam vrget altera quæstio: Quî factum sit,vt è turba illa, cuius non dispar erat incredulitas,resipuerint quidam, incurabilis aliorum fuerit morbus.Si quis humano iudicio rem ęstimet:in ipsis hominibus discriminis inueniet causam.At Deus nos illic subsistere nō patitur: qui seruatos sua gratia pronuntiat,quotquot communē defectionē non sequuntur. Resipiscentia autem quin proprium eius opus sit, in controuersiam vocari non debet.Verè igitur ab Augustino dictum esse apparet, A Domino conuerti quos ipse conuersos voluerit, qui non tantùm ex nolentibus volentes facit, sed etiam ex lupis oues,ex persecutoribus martyres,gratia potētiore eos reformans.Si malitia obiicitur:potentior esset Dei gratia, qualē se erga electos ostendit,nisi verum esset illud, Misereri eum cuius miseretur. Et Pauli interpretatio nihil dubitationis relinquit.Postquam enim dixit, fixam Dei electionem fuisse, addit, reliquos esse excęcatos,vt impleatur vaticinium istud. Concedo,voluntariam esse cæcitatem,& eorum culpæ libenter adscribo. Sed audio quósnam excipiat Paulus:nempe quos eligere Domino visum est.Cur autem hos potius quàm illos:ne identidē excipere pigeat:Non esse hominis litigare cum Deo. Sic alibi idē Paulus,quū Iudæis,quorum virulentam malitiam expertus erat,dicit:Bene Spiritus sanctus locutus est per os Isaiæ: Auribus audietis,& non intelligetis: accusat quidem eos vt digni sunt.Sed perperam inde ac inscitè colliget quispiam, obdurationis initium ab illa malitia esse, quasi non ipsius malitiæ occultior esset causa,naturæ corruptio:quasi etiam non ideo in corruptione demersi manerent, quia arcano Dei consilio, antequam nascerentur,reprobi,non eruuntur.

Isa.6.9
Lib.1.de prædest. sancto. cap.2.
Rom.11. 7
Augustinus lib.de bono perseuer. ca. 12

Nunc Ioannem audiamus, qui minimè ambiguus nobis erit interpres. Quum multa signa fecisset Iesus, inquit,non credebant:vt sermo Isaiæ impleretur, Domine,quis credidit auditui nostro? & brachium Domini cui reuelatum est? propterea non poterant credere,quia iterum dixit: Excæcauit oculos illorum,&c. Hìc certè nō commemorat Ioannes, suo vitio impeditos esse Iudæos, ne crederent. Quod etsi verissimum erat,altius tamen conscendit. Spectandum enim est eius consilium. Rudes & infirmos non leuiter turbabat,quum audirent, Christo non fuisse locum in populo Dei. Respondet, Non credere, nisi quibus datum est:paucos autem esse,quibus brachium suum reuelet Deus. Alterum postea vaticinium,de quo nunc vertitur quæstio,in eundem finem attexit.Et magnum habet pondus quod infert, Non potuisse ipsos credere.Nunc quantumuis se torqueant homines, discriminis tamen causa, cur brachium suum non omnibus Deus reuelet, abscondita latet in æterno eius decreto. Sanè nihil aliud voluit Euangelista,quàm fidem speciale esse donum, & altiorem esse Christi sapientiam, quàm vt sub humanos sensus cadat, ne mundi incredulitas nos percellat,si quando vel acutissimi deficiant. Ergo, nisi quod Euāgelista ex professo contendit,eludere libet:quòd pauci Euangelium recipiunt, statuendum est inde pendere, quia frustra exterior vocis sonus aures verberat, donec intus corda Deus tetigerit.

Vide Aug.li. ad Boni. 2.cap.6. Ioan.12. 37

Diuersa tribus reliquis Euangelistis huius citandi loci occasio fuit. Discipulos suos illic secernit Christus à vulgo hominum. Datum illis esse pronuntiat, nosce regni cœlestis mysteria,se verò loqui apud alios in parabolis, vt audientes non audiant: & sermo Isaiæ impleatur. Quos ænigmaticè alloquutus est Christus sine profectu, indignos maiori luce fuisse non nego: sed rogo vicissim, quo merito digniores fuerint Apostoli,quos familiariter Christus admittit? Statuitur antithesis: paucis conferri gratiam,quæ omnibus ex æquo negari iure poterat.An dicemus sibi Apostolos comparasse, quod illis datum esse asserit Dominus?Nec leuiter prætereundū est, quòd Mysteria appellat,quæ apud ipsos eloquitur. Et certè nihil est in tota spirituali doctrina,quod non longè superet mentis nostræ captum, procúlque fugiat. Quare nec vlla verborum quamlibet dilucida explicatio sufficiet, nisi Spiritus nos simul doceat. Sed Christus hoc quoque tanquam raræ dignationis pignus magnifieri vult à suis discipulis, quòd in externa docendi ratione, hominum vulgò eos præferat. Quanquam gradatim ad singulare illud priuilegium eos deducit, quo verè domestici ab alienis differunt: nempe vt diuinitus edocti, quæ altiora sunt sensu carnis, comprehendant. Clamat subinde Christus: Qui habet

Mat.13. 11
Mar.4. 12
Luc.8. 10

Matth. 13.9 *Luc.8.8* aures audiendi, audiat. Quibus verbis non tantùm ab ignauis auditoribus attentos discernit: sed surdos esse intelligit, quibus aures non sunt à Domino perforatæ. Quod *Psal. 40.7* beneficium Dauid totius Ecclesiæ nomine celebrat. Non ero singulis excutiendis longior. Summa hæc sit: Si Dei Spiritum, qui per Apostolos loquutus est, Prophetæ interpretem admittimus, arcanum & incomprehensibile Dei iudicium, dum maiorem populi partem excæcat, ne videat videndo, adorandam esse. Cessent hîc quæcunque nobis in mentem venire possunt rationes. Nam si in hominibus hæremus: primum certè hoc erit, Dominum petentibus liberaliter dare: alios tabescere in sua inopia, cuius remedium non quærunt. Atqui nisi suc- *De bono perseuer. cap.23.* currat quod ait Augustinus, Diuinæ esse beneficentiæ non tantùm vt aperiatur pulsantibus, sed etiam vt pulsemus & petamus: *Vide Aug. de corrept.& gratia. cap.5.* nondum satis nota est nobis, qua laboramus inopia. Ad auxilium si venitur: experientia euincit, non omnibus expositam esse illam Spiritus virtutem, qua fit quod fieri oportet. Nemo se vanis blanditiis fallat. *Ibidem, cap.8.& 9. Ibid. cap.7.* Qui ad Christum accedunt, iam filij Dei erant in eius corde, quum in se hostes essent: & quia præordinati erant ad vitam, Christo dati sunt. Quare vt fideliter monet Augustinus, se gratiæ vasa esse meminerint, non meritorum: quando gratia illis omne meritum est. Nec alia nos cognitio iuuet, quam quæ admiratione claudatur. Rideant nos qui volent: modo stupori nostro Deus è cœlo annuat, & Angeli applaudant.

Lib.8. cap.2 Nunc quæ ex Pighij obiectis aliquid coloris præ se ferunt, summatim colligam, vt intelligant lectores, nihilò melioribus armis instructum pugnare, quàm iustam ciendi tanti certaminis causam habuit: Statum quęstionis in eo verti dicit: In quem finem conditus fuerit homo. Ac primùm, pro magno absurdo habet: si quicquam ex hominis creatione ad Deum redire intelligimus: quia Deus se vno contentus, nullius indiget. Ego verò vt Deũ fateor nullo externo adminiculo habere opus: ita inscitè ex eo colligi dico, nullum habuisse respectum sui, vt homines *Prou. 16.4* in gloriam suam crearet. Quid enim sibi vult illud Solomonis; Omnia propter seipsum operatus est Dominus? Nihil ergo absurdi est, si dixerimus, Deum tametsi nullius egentem, hominum tamen genus in suam gloriam creasse. Ac meritò hic potissimus finis censeri debet. Quo magis ridiculum est Pighij sophisma, qui Deum nullo gloriæ suæ respectu in hominis creatione motum fuisse colligit, quia sit in se perfectissimus. Sed operæpretiũ est audire, quomodo se ex illo Solomonis loco expediat, Deus propter seipsum condidit omnia. Non quia gloriæ suæ id referret: sed *Lib.7. cap.2* propter suæ bonitatis immensitatem. Ac ne pondere careat istud commentum: negat vllos interpretes mecum sentire, preter paucos, vt ipse ait, detestabiles hæreticos. Quid ergo refellendis tam futilibus nugis immorer? Hebraica vox *Lamaanuthu*, qua vtitur Solomo, tantũdem valet, ac si quis diceret: Ad causam sui. Homo semilatina garrulitate inflatus nobis exponit quid significet aduerbium Propter. Quòd si guttam haberet sanæ mentis, contextus ipse clarè demonstrat, nõ fuisse creatos in diem exitij impios, nisi quia Deus suam in illis gloriam illustrare voluit: quemadmodum alibi pronuntiat Pharaonem hac *Exod.9. 16* de causa fuisse à se excitatum, vt nomen suum in gentibus patefaceret. Porrò, vt tam insulso errori colorem inducat testimonium Mosis adducit; Nunc Israel quid poscit abs te Dominus Deus tuus, nisi vt illum ames & colas? Ego verò neminem ex lectoribus fore adeò fatuum confido, qui non videat hominem mente priuatum sine pudore blaterare. Quid enim? an quia nostræ potius vtilitatis causa quàm suæ, à nobis coli vult Deus: ideò sepulta gloriæ suæ cura, nos tantum respicit? Et quid tot testimoniis fiet, quæ salutis humanæ summum & vltimum finem statuunt Dei gloriã? Ergo hoc axioma retinendum: Sic Deo fuisse curæ salutem nostram, vt sui nõ oblitus, gloriam suam primo loco haberet, adeóque totum mundum hoc fine cõdidisse, vt gloriæ suæ theatrum foret. Non quòd vel seipso contentus non sit, vel quicquam aliunde mutuari opus habeat: sed quia *Ephes.1. 6* hoc honore dignatus est suas creaturas, vt illis insignes gloriæ suæ notas imprimeret.

Postquam tam dextrè exorsus est Pighius, alterum finem subiicit: Quod Deus ad suæ bonitatis naturam respiciens, eius capacem facere voluerit rationalẽ creaturam: quod sine arbitrij libertate fieri potuisse negat. Hoc confesso, ruere arbitratur quod doceo, Ex æterno Dei decreto constitutum fuisse inter electos & reprobos discrimẽ: quia scilicet homo futuræ suę conditionis arbiter, vtranque fortunam in manu habuerit. Monendi quidem hîc in primis hortandique sunt lectores, vt quo decet honore, fictorem & opificem suum Deum prosequentes, ad considerandum eius consilium in creatione humani generis non proteruos oculos ingerant, sed ipsum reuerenter, sobriè, & puro fidei oculo suspiciant. Scio de æterna Dei prædestinatione verbum fieri vix posse, quin mox prauæ multæ absurdæque mentibus imaginationes obrepant. Itaque reperiuntur modesti quidam homines, qui suppressam eius mentionem cuperent, ne lasciuis ingeniis sese efferendi materia præbeatur. Ego verò, vt libenter argutis speculationibus, quod per alios licet, supersedeo: ita ingenuam veri confessionem subterfugere, ne impiorum sannis sit exposita, fas esse non arbitror. Nec verò aut minus quã aliud quiduis pretiosa est Deo sua veritas: aut nostra dissimulatione protegi

tegi vult suam iustitiam, sicuti nec tali patrocinio indiget. Verùm hoc fusius paulò pòst. Nunc vt de re quæ agitur, breuiter respondeam: contendit Pighius, ita præcisè ad salutem creatos esse homines, vt nullum Dei cōsilium de contrario euentu præcesserit. Quasi verò Dominus ante primum hominem conditum, qualis totius generis futura esset conditio, non præuiderit. Quasi etiam non statuerit, quidnam fieri vellet. Homo, vt imago Dei foret, & luce rationis, & naturę rectitudine ornatus fuit ab initio. Ergo Deus, quasi cæcutiens, euentum dubius suspensúsque expectauit. Tales sunt Pighij cōsequentiæ. Audacter enim inde colligit, Deum indiscretè & indiscriminatè disposuisse vniuersos ita creandos, vt suæ bonitatis ac beatitudinis essent participes. Atqui, nullo negotio vtrunque simul cōciliant piæ mentes: hominem eo statu fuisse locatum, quum primùm conditus est, vt sponte cadendo sibi ipse exitij causa fuerit: & tamen admirabili Dei consilio ita fuisse ordinatum, vt voluntaria hæc ruina humano generi, & omnibus Adę posteris, humilitatis materia foret. Neque enim, si Deo ita visum est expedire, ideò non propria voluntate se præcipitem dedit, qui recta natura alioqui præditus, & ad Dei imaginem formatus erat. Iterum repeto: Non me latet, quantum absurditatis & repugnantiæ hæc apud profanos homines præ se ferant. Sed pro mille testibus vna conscientia sufficere nobis debet: quam si audimus, negare certè pudebit, iure periisse hominem, qui Satanā quàm Deum sponte maluit sequi.

Nunc audiendæ sunt Pighij probationes, quibus ostendere conatur, indifferenter omnibus salutem fuisse constitutam. Mentiri alioqui Spiritum dicit, qui pronuntiat, Deum omnium esse patrem. De coniugio illic tractat Malachias, cuius fidem plerique mariti tunc fallebant, qui polygamia inducta fraudabant primas vxores. Eos ad Deum fidei coniugalis præsidem ac vindicem reuocat. Videant nūc lectores, qualis in Scriptura tractanda sit Pighij religio. Subiicit ex Psalmo, Suauem esse Dominum vniuersis. Vnde concludit, Omnes sine exceptione ad vitam æternam destinatos. Quod si verum est, canibus etiam & asinis apertum est regnum cœlorum. Neque enim Dei bonitatem quę hominibus propria sit, illic commendat Propheta: sed omnia Dei opera comprehendit. Quidni tamen pro fratribus suis Pighius depugnet? Sequitur tertia probatio: Quod non sit distinctio Gētilis ac Iudæi, teste Paulo. Ego verò hoc libenter amplector, modò addatur etiam quod idē Paulus docet. Vocatas in Euangelij societatē fuisse Gentes, quia æterno Dei consilio ad id ordinatæ fuerant. Citat & illud Ecclesiastici, Nihil Deum odisse eorum quæ fecit. Acsi non vbique diceremus, Nihil Deum in nobis odisse quod suum est,

Mal. 2. 14

Rom. 10.12

Rom. 16.26

sed degenerem tantùm naturam, quæ meritò primæ creationis deformitas censetur. Cæterùm, in hoc cardine minimè versatur reprobationis quæstio: An aliquid suū oderit Deus. Etsi enim ante defectionem Adæ, quid facturus esset Deus, occultas ob causas statuerat, nihil tamen ab eo damnari nisi peccatum in Scriptura legimus. Ita restat, vt iustas habuerit causas in reprobanda hominum parte, sed nobis absconditas: nihil autem in homine oderit ac damnet, nisi à iustitia sua alienum. Attexit & illud Pauli: Deum clausisse omnia sub peccato, vt omnium misereatur. Acsi Paulus illic de hominum numero disputaret: non autem potius simplicem gratiæ commendationem poneret erga eos omnes qui ad salutem perueniunt. Nihil certè illi minus propositum fuit, quàm Dei misericordiam ad omnes extendere: sed tantùm omnem carnis gloriationem prosternere voluit: vt sciamus neminem fore saluum, nisi quem mera gratia Deus seruauerit. En quibus argumentis, nullos præ aliis diuinitus ad salutem fuisse electos demonstret, quin in singulis capitum titulis plusquam ineptè pro Euclidis simia se venditat.

Tertium finem, qui satis clarè & disertè illo Solomonis loco exprimitur, Quòd propter se Deus omnia creauit, etiam impium ad diem malum: hac ratione impugnat: Quòd si Deum respexisse dicimus, quid cuique futurum esset, simul necesse erit fateri discretionem inter electos ac reprobos priorem fuisse hominis lapsu, in mente diuina. Vnde sequetur, non damnari reprobos, quia perditi fuerint in Adam, sed quia ante lapsum Adæ iam exitio deuoti erant. Respondeo, Nihil mirum esse, si tam indiscriminatè (vt eius verbis vtar) omnia miscet Pighius in Dei iudiciis, quando inter causas propinquas & remotas non discernit. Postquam huc illuc circunspexerint homines, quò tamen interitus sui culpam transferant, non inuenient: quia proxima in ipsis causa residet. Nam si aliunde inflictum sibi vulnus querantur, interior animi sensus constrictos tenebit, ex voluntaria primi hominis defectione exortum fuisse malum. Scio non posse carnis proteruiam compesci, quin hîc protinus obstrepat: Si Adæ casum præsciuit Deus, nec remedium adhibere voluit, nos ex æterno eius decreto perire innoxios magis, quā iustas peccati pœnas dare. Verùm, vt demus nihil tale fuisse à Deo præuisum, eadem nihilominus de peccato originali querimonia manebit. Obiiciet enim Deo impietas: Cur non sibi priuatim, vt solus damnum sentiret, peccauit Adam? Cur nos, qui nihil meriti eramus: in eiusdem cladis societatem inuoluit? Imò, quo iure alienæ culpę pœnam in nos Deus traiecit? Sed enim vbi omnia dicta fuerint, singulos interior cordis sensus vrgere non desinet, qui nemine, vel se iudice, patitur absolui. Nec verò

controuerſiã de eo quiſquam facit. Nã quum ob vnius hominis peccatum, inflictũ omnibus fuerit lethale vulnus: rectũ Dei iudicium omnes agnoſcunt. Si nihil obſtat, quominus & prima interitus origo ab Adam cœperit & proximam in ſe cauſam ſinguli inueniant, quid etiã impediet, quin arcanum Dei conſilium, quo præordinatus fuerat hominis lapſus, qua decet ſobrietate, procul adoret fides noſtra: & tamen quod propius apparet, conſpiciat: totum humanum genus in Adæ perſona æternæ mortis reatu conſtrictum eſſe,& propterea morti eſſe obnoxium? Non ergo diſcuſſit Pighius, ſicuti putabat, optimam & aptiſſimam ſymmetriam,qua inter ſe cauſa propinqua & remota congruunt.

Monendi autem ſunt lectores, peræquè à Pighio vtrunque damnari: Deum ab initio, quum adhuc integer foret hominis ſtatus, quod poſtea futurum eſſet,decreuiſſe,& nunc ex perdita maſſa eligere quos voluerit. Auguſtinum ridet, eiúſque ſimiles, hoc eſt pios omnes,qui Deum imaginantur,poſtquam vniuerſalem generis humani ruinam in perſona Adæ præſciuerat, alios ad vitam, alios ad interitum deſtinaſſe. Quia enim illud de omnibus in ſalutem creandis Dei conſilium, Adæ lapſu fuiſſe ſuperius,pro confeſſo ſumit, fixum adhuc manere non dubitat.Nam alioqui neque ſibi conſtaret Deus,& immutabile eius propoſitum hominis vitio ſubuerſum foret.In noſtra ſententia illam(vt dictum eſt) repugnantiæ ſpeciem exagitat: quòd ſicut Deus ante conditum Adam apud ſe decreuerit, quidnam illi & poſteris futurum eſſet: iam peccato imputari reproborum interitus non debeat:qui abſurdum eſſet, effectum facere ſua cauſa priorem. Ego autem vtrunque iſtorum, quæ oppugnat Pighius verum eſſe affirmo.Nam quod obtendit inter duas ſententias diſſidium, prorſus nullum eſt. Dicimus hominem hac conditione fuiſſe creatũ,vt conqueri de ſuo opifice nequeat.Pręuidit Deus Adæ lapſũ: nec certè niſi volẽs ruere paſſus eſt. Quid hic tergiuerſari atttinet? Negat tamen Pighius:quia conſilium antè de ſeruandis omnibus conceptum, ſtabile maneat. Quaſi verò non ſit in promptu ſolutio: nõ aliter omnibus deſtinatam fuiſſe ſalutem, quàm ſi in prima origine perſtarent. Neque enim ſimplex & præciſum fuiſſe Dei decretum,quiſquam ſanus concedet,vt ad ſalutem omnes peruenirent. Nam ad iuſtam hominis damnationem ſatis erat, in via ſalutis quum eſſet collocatus,inde ſponte excidiſſe.At fieri aliter non potuit.Quid tum?an ideo culpa liberatur,quæ tota in eius voluntate reſidet? Si diceret Auguſtinus, propoſitum ſemel fuiſſe Deo omnes ſeruare:ad refutandam eius opinionem aliquid valeret Pihij argutia. Sed quando tradit; Adam prima ſua creatione ita conſtitutum fuiſſe vitæ hæredem, vt propinqua eius abdicatio Deum minimè lateret:imò in arcano eius conſilio iã eſſet quaſi incluſa:verè & meritò colligit,vniuerſali reatu ſic obſtrictos teneri reprobos, vt in morte relicti,iſtum iudicium ſuſtineãt. Idem & nos tradimus, quia in Adam ſumus ad vnum omnes perditi: iuſto Dei iudicio perire, qui pereunt: & ſimul tamen fatemur, quicquid Adæ accidit,diuinitus fuiſſe ordinatum.

Nunc mihi non tam quid vel quo ordine dicat Pighius conſiderandum eſt, quàm vt cum ſua deſperata impudentia iaceat cõfuſus nebulo: & piis conſcientiis ſatisfiat, per imperitiam turbari non rarò cernimus. Itaque quicquid ſpecioſum eſt in fluxa & propè immenſa eius loquacitate, excerpam: vt omnes intelligant, multa dicendo nihil eum dicere. Cum ſpeciali electione congruere non videtur, quòd Chriſtus totius mundi Redemptor omnibus promiſcuè Euangelium prædicari iuſſit. Atqui, Euangelium legatio eſt pacis, qua recõciliatur mundus Deo,vt Paulus docet: & eodem teſte, annuntiatur:vt qui *2.Cor.5. 18* audiunt,ſalui fiant.Reſpõdeo breuiter,Chriſtum ſic toti mundo ordinatum eſſe in ſalutem, vt eos ſeruet qui à Patre illi dati ſunt: eorum ſit vita, quorum eſt caput: eos in bonorum ſuorum ſocietatem recipiat,quos ſibi Deus gratuito beneplacito hæredes adoptauit. Quid horum negari poteſt? Illud Iſaiæ vaticinium Apoſtolus in eo impletum pronuntiat: Ecce ego & pueri mei, quos Dominus mihi dedit. *Iſai.8. 18* Clamat ipſe Chriſtus:Omne quod mihi dedit Pater, cuſtodiam, nequid pereat. *Heb.2. 13* Quòd vitam non niſi in membra ſua diffundat,paſſim legimus. *Ioan.6. 37* Inferi porrò in eius corpus,ſpeciale donum qui non fatetur,Epiſtolam ad Epheſios nunquã attẽtè legit. Vnde & tertium illud ſequitur:Chriſti virtutem non niſi ad Dei filios pertinere. Quanquam non melius quàm ex Euangelij prædicatione æſtimandam eſſe vniuerſalem Chriſti gratiam,ipſa quoque pars aduerſa mihi concedet. Quare in eo ſita eſt nodi ſolutio, ſi tenemus quomodo ſalutem omnibus offerat Euangelij doctrina. Equidem omnibus ſua natura ſaluificam eſſe non nego. Tantùm hoc quæritur: An Dominus ęterno ſuo conſilio communẽ illic omnibus ſalutem deſtinauerit. Patet omnes indifferẽter ad pœnitentiam & fidẽ vocari: & proponi omnibus eundem Mediatorẽ,qui Patri ipſos recõciliet,ſatis notum eſt, ſed æquè notum eſt, nihil niſi fide percipi: vt illud Pauli impleatur: Euangelium eſſe Dei potentiam in ſalutem omni credenti. *Rom.1. 16* Aliis autem quid reſtat, niſi vt odor ſit mortis in mortem? vt idem alibi loquitur. *2.Cor.2. 17*

Porrò, quum palàm appareat, ex multis quos externa voce Deus compellat, vix paucos credere: ſi maiorem partẽ ideo incredulam manere probo, quia Deus non niſi quos vult,illuminatione dignatur: ſimul alterũ illud obtinebo:communiter offerri vtriſq; Dei miſericordiã: vt quicunque intus non docentur,

tur, tantùm reddantur inexcusabiles. Distinguunt quidam, quòd potentia salutare sit omnibus Euangelium, non effectu: sed nodum hoc modo minimè expediunt: quia semper eò reuoluimur, æqualisne omnibus conferatur credendi facultas. At verò, cur non omnes Euangelio obediant, rationem affert Paulus: quia Isaias dicit: Domine, quis credidit sermoni nostro? & brachium Domini cui reuelatum est? Credentium paucitate attonitus Propheta exclamat: Rem indignam esse, quod Dei verbum omnium auribus personans, nulla ferè corda intus afficiat. Verùm, ne quem conturbet tanta mundi prauitas, mox subiicit, non omnibus hoc esse datum. In summa effectu carere quamlibet sonorum humanæ vocis clamorem significat, nisi interior Dei virtus in cordibus operetur. Cuius etiam rei præclarum documentum ante oculos ponit Lucas, qui postquam retulit habitam à Paulo concionem: Crediderunt (inquit) quotquot ordinati erant ad vitam æternam. Cur eadem doctrina non iisdē omnium animis excipitur? Numerum definit Lucas. Quia non omnes ad vitam erāt ordinati. Cuius porrò hæc dispositio est, nisi Dei vnius? Nam qui proprio cordis motu fuisse ordinatos ineptiunt, non magis refutatione sunt digni, quàm si mundum à seipso creatum dicerent. Est enim recondita Euangelij sapientia, ad quam penetrare humani ingenij acumen nequit. Animalis homo, inquit Paulus, non capit ea quæ Dei sunt. An quia non vult? Id quidem verum est, rebelles esse Deo quicunque eius Spiritu mansuefactiō n sunt. Sed altius cōscēdit Paulus: quòd scilicet homini sit stultitia, nec possit intelligere: neminem fuisse Dei consiliarium, nec cognosci eius arcana nisi à solo eius Spiritu. Vnde constituit, solos esse verè Dei discipulos, qui non mundi huius spiritu, sed cœlesti donati sunt: vt sciant quæ sibi à Deo donata sunt. Quid sibi ista vult comparatio inter mundi huius & Dei Spiritum: nisi quòd suo modo sapiunt homines, vt in terra subsidant, filios suos Pater cœlestis peculiari modo illuminat? Hîc, si Deo placet, voluntariam cuiusque præparationem nobis Pighius obtrudit: quasi non Corinthios alloquatur Paulus, quos paulò pòst & fures, & ebriosos, & maledicos, & auaros, & molles, & prodigiosis flagitiis infectos fuisse commemorat, donec Spiritus sanctificatione purgati forent. Qualis ad promerēdam illuminationem eorum potuit esse occursus, quos Deus ab inferis ipsis extraxit? Et quid longo verborum circuitu opus est? Spiritus qui nobis regni cœlestis arcana patefacit, est adoptionis Spiritus. Adoptio autem gratuita. Ergo & gratis confertur Spiritus ipse. Iam non omnibus conferri experientia docet. Ergo speciale donum est fides, quo rata fit Dei electio. Quo etiam sensu dixerat Paulus, Christum qui Iudæis est scandalum, & Gentibus stultitia, vocatis esse Dei virtutem & sapientiam. Vnde autem vocatio: nisi quia Dominus quos elegit, secundū propositum suum vocat? Nunc tenemus, Euangelium, quod odor vitæ in vitam natura sua esse debuerat, mortiferum iis qui pereunt odorem esse: ideò autem manere in suis tenebris incredulos, quia non reuelatur illis Dei brachium. Quòd autem in tanta naturæ nostræ corruptela & prauitate, aliqui tamen Euangelio credunt: eorum bonitati adscribere, sacrilegium est: sed potius gratię semper Deo agendæ, vt Paulus monet, qui eos elegit ab initio mundi in salutem, in sanctificatione spiritus & fide veritatis. Quibus certè verbis, & fidem, & sanctificationem, ab æterna electione, tanquā à fonte riuos deducit. Quid enim? An quia se ipsos sanctificaturi erant, ideò electi sunt? Atqui nominatim Paulus hoc esse Spiritus Dei opus asserit. Quū eadē sit fidei ratio: superest, vt in fidē illuminatos dicamus, quò rata esset Dei electio, & effectu ipso patefieret. Et sanè quū audiamus, Neminem ad Christū venire nisi à Patre trahatur: hoc quoque Augustini tenendum est: Quis trahitur, si iam volebat? Nemo tamen venit, nisi velit. Trahitur ergo miris modis vt velit, ab illo qui nouit intus in ipsis hominum cordibus operari, non vt nolentes credant, quod fieri non potest: sed vt volentes ex nolentibus fiant.

Rom.10 16 *Isa.53.8* *Act.13. 48* *1.Cor.2. 4* *1.Cor.6. 9* *1.Cor.1. 23* *1. Thess. 2. 13* *Lib.1.ad Bonif. c. 19*

Reclamat Pighius, illam Pauli sententiam adducens: Deum omnes velle saluos fieri: & quòd mortē peccatoris nolit, ipsi vel iurato credendum, vbi per Prophetam sic loquitur: Viuo ego, nolo mortē peccatoris, sed magis vt conuertatur & viuat. Quū prophetica concio ad pœnitentiam hortetur: nihil mirum si Deum pronuntiet velle omnes saluos fieri. Si tales loquendi formas conditionales esse, ostendit mutua inter minas & promissiones relatio. Niniuitis Deus, quemadmodum Regibus Gerar & Ægypti, facturū se denuntiat, quod facturus non est. Quum resipiscentia pœnam quā minatus illis fuerat, anteuertunt: tunc non nisi obstinatis constitutā fuisse apparet. Et tamen præcisa fuerat denuntiatio: acsi reuocabile non esset decretum: sed postquā iræ suę sensu terruit ac humiliauit, qui nō prorsus sunt desperati, eos spe venię erigit, vt remedio sentiant locum esse. Ita rursum promissiones, quæ omnes ad salutē inuitant, non simpliciter nec præcisè quid in arcano suo cō silio statuerit Deus, sed quid omnibus ad fidē & pœnitentiā adductis facere paratus sit, demonstrant. Atqui, hoc modo duplex affingitur Deo voluntas, qui adeò varius non est, vt ne minima quidem in eum cadat obumbratio. Quid hoc, inquit, Pighius, aliud esset, quàm hominibus illudere, si Deus quod non vult, velle se profiteatur? Si cōiunctim, vt par est, legātur hęc duo: Volo vt cōuersus peccator viuat: nullo negotio calūnia illa diluitur.

1. Tim.2 4 *Ezec.18 23.& 33. 11*

Z Z z.

Conuersionem exigit à nobis Deus: eam vbicunque inuenit, promisso vitę præmio non frustratur. Vitam ergo velle dicitur Deus, qualiter & pœnitentiam. Hanc autem vult, quia verbo suo omnes ad eam inuitat. Cæterùm, id cum arcano ipsius consilio non pugnat, quo nonnisi suos electos cõuertere decreuit. Neque propterea varium censeri fas est, quia tanquam Legislator omnes externa vitæ doctrina illuminet: ad vitã omnes priore modo vocet: hoc autem altero quos vult, adducat, tanquam pater regenerans Spiritu filios duntaxat suos.

Certum quidem est, nec homines suopte instinctu ad Dominum conuerti: nec conuersionis donum omnibus commune esse. Est enim hoc vnum ex duobus capitibus fœderis, quod Deus non nisi cum filiis suis & electo populo facturum se promittit: vt leges suas in eorum corda inscribat. Desipiet enim si quis dicat, generaliter hoc omnibus promitti: Percutiam cum ipsis fœdus: non quale percussi cum patribus eorũ: sed leges meas cordibus eorum inscribam. *Ierem. 31.33* Ad dignos, vel proprio motu ritè præparatos restringere, non minus crassæ inscitiæ foret: quum Dominus eos alloquatur, quibus corda lapidea prius erant: quemadmodum ex altero Propheta liquet. *Eze.36.26* Communem omnium cõtumaciam esse dico, nec cuiusquam affectum esse ad obsequium Dei flexibilem, donec ipse dederit quod iubet. Cur enim vocamur nouæ creaturæ, nisi quia Dei sumus factura, creati ad omne opus bonũ? *Ephes.2.10* Obsecro, qualis ista & quàm iniqua partitio erit, si Deus mortales nos homines creet, sibi quisque ad iustitiam & cœlestem vitam sit creator? Nam hoc modo sibi haberet Deus caducæ gratiæ laudem: quod longè præstantius est, in sortem nostram cederet. Atqui, circuncidere hominum corda, opus Dei esse Scriptura affirmat: *Deut.30.6* nec alteri regeneratio tribuitur: vnde & passim quod in homine ad imaginem Dei reformatum est, Spiritus nuncupatur. Hortatur quidem nos subinde Dominus ad pœnitentiam: sed conuersionis author ipse asseritur. Dicitur lex eius conuertere animas: & ad Verbi ministros partes istæ alicubi transferuntur: sed quia dũ arando, serendo, rigando, laborant illi, vnius Dei est incrementum dare: non mirum est, si hoc illi tribuitur, quòd cor suis aperiat, vt sermoni quem audiunt, intenti sint. Itaque Augustinus, *Lib.contra Iulia.5.c.3.* postquam de electis tractauit, & eorum salutem ita in fideli Dei custodia docuit esse repositam, vt nemo pereat: Cæteri, inquit, mortales, qui ex isto numero nõ sunt, & tamen ex eadem massa sumpti sunt, vasa iræ facti in vtilitatem nascuntur istorum. Nõ enim quenquam eorum Deus temerè aut fortuitò creat: aut quid de illis operetur boni, ignorat: quum & hoc ipsum bonum operetur, quòd in illis humanam creat naturam, & ordinem seculi præsentis exornat. Istorum neminem adducit ad pœnitentiam spiritualem, qua homo reconciliatur Deo. Quanuis ergo ex eadem massa perditionis nati, secundum cordis sui duritiem & cor impœnitens, thesaurisant sibi, quantum in se est, omnes iram in die iræ, Deus tamen alios inde per misericordiæ bonitatem adducit ad pœnitentiam, alios iusto iudicio non adducit. Hactenus ille. At ne quis hîc diuinæ gratiæ & nostræ industriæ cõcursum imaginetur: semper occurrat quod alibi tradit: Laborant, inquit, homines in nostra voluntate inuenire, *Lib.2.de pecca.merit.& remiss.cap.18* quid boni sit nostrum, quod nobis non sit ex Deo: & quid possit inueniri, ignoro. Et paulò pòst: Quapropter nisi obtinemus, non solùm voluntatis arbitrium, quod huc atque illuc liberum flectitur, atq; in eis naturalibus bonis est, quibus & malè vti malus potest: sed etiam voluntatem bonam, quæ iam in eis bonis, quorum vsus esse non potest malus, nisi ex Deo nobis esse non posse: nescio quemadmodum defendamus quod dictum est: Quid habes quod non acceperis? Nam si nobis libera quædam voluntas ex Deo est, quę adhuc potest esse vel bona vel mala: bona autẽ voluntas ex nobis est: melius est id quod à nobis, quã quod à Deo est. Tandem concludit: Quibus donare hoc voluerit Dominus, misericordiæ eius esse, non meriti illorum: quibus noluerit, veritatis esse, quia potestatem habet trahendi.

Alterius loci expedita est solutio. Deum velle omnes saluos fieri Paulus affirmat. Nẽpe, quomodo vult ad veritatis suæ cognitionem venire. Vtrumque enim copulat. Nunc quæro, Eadémne Deo voluntas, ab initio mũdi constiterit nécne. Nam si omnibus notam esse voluit suam veritatem: cur legem suam non publicauit & Gentibus? Cur inclusam in angustiis Iudææ tenuit vitæ lucem? Quid sibi vult Mosis: *Deut.4.6* Non esse gentem quæ statuta & leges habeat quibus regatur, quemadmodum populus ille: nisi quòd singulare priuilegium generis Abrahæ commendat? Cui & illud Dauidis encomium respondet: *Psalm.148.20* Non ita fecit vlli populo: nec sua iudicia manifestauit illis. Nec omittenda est quæ exprimitur ratio: quia dilexerit Deus Patres, filios *Deut.4.37.& 7.8* ab eo electos esse: non quia præstantiores essent: sed quia eligere eos in populum peculiarem Domino visum est. Quid? An Paulus *Act.16.6* ipse nesciebat, se prohibitum esse à Spiritu, ne in Asia verbum de Christo faceret, ac ne transiret in Bithyniam quò pergebat? Sed quia nimis prolixa foret huius rei tractatio, vno illo nunc ero contentus: Deum post lucem vitæ solis Iudæis accensam, passum fuisse Gentes in ignorantiæ tenebris per multa secula errare: deinde speciale hoc promitti Ecclesiæ donum, quòd super ipsam orietur Dominus, & gloria eius conspicua illic erit. *Isai.60.2* Nunc iactet Pighius, Deum omnes velle saluos fieri, quum ne externa quidem doctrinæ prædi-

prædicatio, quæ tamen Spiritus illuminatione longè inferior est, omnibus sit communis. Agitatus olim à Pelagianis fuit locus iste. Quid Augustinus pluribus locis respondeat, dicere in præsentia supersedeo: nisi quòd clarè & breuiter vno ex loco patet, quàm securè hanc obiectionem contempserit.
Enchiri. ad Laur. cap. 97. & 98 Quum Dominus, inquit, se volente filios Ierusalem congregare, ipsam noluisse conqueritur, an superata fuit ab infirmis hominibus Dei voluntas, vt non potuerit facere potentissimus quod volebat? Et vbi erit omnipotentia, qua fecit quæcunq; voluit in cœlo & in terra? Quis verò tam impiè desipiat, vt dicat Deum malas hominum voluntates, quas voluerit, quando voluerit, vbi voluerit in bonum non posse conuertere? Sed quum facit, per misericordiam facit: quum non facit, per iudicium nõ facit. Nodum quidem nondum solutum esse fateor: sed hoc tamen extorsi Pighio, ne quis nisi sensu & iudicio priuatus credat arcano Dei consilio statutam æqualiter omnibus salutem esse. Cæterùm, sensus Pauli cuiuis non contentioso satis facilis est ac dilucidus. Iubet solennes pro regibus & principibus, qui cum imperio præsunt, preces concipi. Quia vero totidem illo seculo erant infestissimi Ecclesiæ hostes: ne fideles à studio precandi reuocet desperatio, maturè occurrit Paulus, Deum omnes saluos velle fieri dicens. Quis non videt ordinum hîc geri mentionem potius quàm singulorum hominum? Nec verò ratione caret trita illa distinctio, Non singulos generum, sed genera singulorum notari. Quòd tamen non alia sit Dei voluntas intelligenda, quàm quæ patefit externa Euangelij prædicatione ex contextu euincitur: vt Deum significet Paulus omnium velle salutẽ, quos benignè ad Christum inuitat.

Sed Pighius rursus de personarum respectu mihi certamen mouet. Quia Deus personas non respicit, inde omnes æqualiter colligit ab eo amari.
Lib. 7. c. 2. Responderam, Hoc nomine signari in Scriptura externas omnes accessiones, quæ sunt præter causam, fauorémque aliis conciliant; alios odio grauant vel contemptu. Nihil ineptius posse dici vel fingi detonat. Atqui si agenda res esset suffragiis, multos haberem non pœnitendos socios vel duces. Sed valeat vna ratio.
Leuit. 19 15 Hebræis nomen est (*Panim*) quod tantundem
Deut. 1. 17 valet ac Facies. Quum vetantur iudices per-
Deut. 10 sonas accipere: quum testatur Moyses nullum
17 personæ respectum esse Deo: & idem in hi-
Iob 32. 21, & 34 storia Iob repetitur: quid, obsecro, per hanc
19 vocem intelligere possumus, quàm externas
Rom. 2. omnes apparentias, vt vulgò appellant, qui-
11 bus à re ipsa abducimur? Similiter quum de
Gal. 2. 6 seruis & dominis, quum de Iudæis & Genti-
Ephes. 6 bus, quum de nobilibus & obscuris loquũtur
9 Coloss. 3. Apostoli, πρόσωπον, quod alij præ aliis habẽt
25 excellentiæ, vnde fit vt quod æquum ac re-ctum est, non cernatur. Ideò Christus ὄψιν, id est, aspectum, iusto iudicio opponit: acsi dice- *Ioan. 7. 24*
ret, vbi hominum fauor vel odium regnant, fieri aliter non posse, quin totam æquitatem ac rectitudinem peruertant. Nemo igitur non videt Pighium rabiosa maledicendi petulantia abreptum, nunquam pensi habuisse quid diceret. Nunc audienda boni censoris correctio. Personarum aspectum, pronuntiat vitium esse, in iustitia distributiua locum habens. Inde concludit, Deum non accipere personas, quia indifferens sit omnibus: & quẽadmodum æquum distributorem de publico largiri decet, præbeat se perinde liberalem ac beneficum. Perinde verò hæc garrit, acsi extincta Scriptura, quiduis illi è proprio capite fingere liceret. Nam omnes Scripturæ loci meam sententiam confirmant: nullum profert qui eius commento suffragetur. Et quid mirum, si sua deliria tam securè proferat: quũ ne ipsam quidem vocem de qua sermo illi erat, expenderit? forsan vt se probaret magnũ theologum, contẽpta Grammatica sine sensu voces effutiuit. Nam Persona nihil illi aliud valet, quàm hominem. Quum tamen plusquã conspicuum sit, qualitatem extrinsecam notari, qua induti homines, aut fauore digni habentur, aut contemptui subiacent. An au-
tẽ Deus æqualis sit distributor nécne, Chri- *Matth. 20. 15*
sto magis credendum est quàm Pighio. Christus autem Deum sub patrisfamiliàs persona ita loquentem inducit: Licet in rebus meis facere quod volo: an oculus tuus malus est, quòd ego benignus sum? Secundum quam rationem Paulus, vt nemini obstri- *Rom. 11. 35*
ctum esse doceat, quin gratiam suam pro arbitrio, quibus visum est, dispenset: interrogat, Quis prior illi dederit, vt ei mutuum rependatur.

Primùm, si qua pietatis gutta fuisset in hoc homine, an vnquam ausus foret, Deum tam contumeliosè in ordinem cogere? Præscribit enim, vt omnibus æqualiter largiatur, quasi de publico. Ita nihil Deo reliquum facit, in quo gratuitam beneficentiam exerceat. Iudicat, inquit, de vnoquoque secundum cuiusque dignitatem & opus, non autem pro suo beneplacito. Quo igitur merito prouocatus elegit genus Abrahæ? Quid reperit in ea gẽte dignitatis, cur eam reliquis præferret? Non aliam ipse rationem assignat, nisi quia
dilexit patres eorum. Postea expressius: Ec- *Deut. 4. 37*
ce, quum Domini sint cœli & terra: tantum-
modo illi in patribus tuis complacuit ad eos *Deut. 10 15*
amandos, & elegit semen eorum post eos. *Iosue 24.*
Iam alio loco merita omnia in nihilum redigit, dum idololatras fuisse commemorat. Saltem hoc obtineo, quod Pighius negat, Dei beneplacitum à Mose clarè prædicari. Negat, ex Dei pẽdere decreto, sed hominum affectu, quòd vno reiecto alius eligitur. Quid ergo sibi vult illud? Non ex operibus, sed ex vocante dictũ est: Maior seruiet minori. Exe-

cranda verò quam postea euomit, in Deum blasphemia est: Fingi Deum non iniustũ modò, sed crudelem, si quempiam exitio deuoueat. Atqui, ad eius Dei tribunal semel sistetur, quem Paulus ostendere suã potentiam in vasis iræ asserit. Imò iam nunc malo suo exitio sentit, nõ esse humanitus fabricatum, sed æternum totius mundi semper fuisse iudicẽ.
Psal. 51. 6 Nunc experitur miser, quàm verè dictum sit, Vincere Deum quum iudicatur. Cæterùm,
Rom. 3. 4 fateor personæ alicubi opponi piam & rectam vitam: vt quum Petrus dicit, Non esse
Act. 10 34 Deum προσωπολήπτην, quia in omni gente acceptus illi sit qui bene viuit. Sed prompta est responsio, Quòd Deus quæ filiis suis contulit dona, probet, gratiáque habeat: in hominis autem natura nihil prorsus inueniat nisi odio dignum. Ergo vt Deus cultores suos diligat: necesse est, vt dum adhuc omni bono vacui sunt, gratuito amore præueniat indignos, & illis donet quod postea amore prosequatur. Hanc verò primam gratiam dat
Lib. de bono per seuer. cap. 12 quibus vult, inquit Augustinus, quoniã misericors est. Quod etsi non det, iustus est. Et non dat, quibus non vult, vt notas faciat diuitias gloriæ suæ in vasa misericordiæ. Quòd autem non sit apud eum personarum acceptio, hinc liquere in fine capitis admonet, quia præteritis cultorum suorum filiis, natam ex reprobis sobolem ab exitio interdum liberat. Ac omnino memoria tenendum, quod tandem adducit, Nullum prædestinationis illustrius speculum extare, quàm sit ipse Mediator, qui secundum humanam naturam id honoris nullo merito adeptus
Eiusdẽ lib. cap 14 est, vt Dei vnicus esset Filius. Atqui, gratuitum Dei beneplacitum quod in Christo Ecclesiæ capite spectandum ille proponit, Pighius ne in membris quidem admittere sustinet. Beatam enim Christi matrem contendit suo merito electam esse, quia ipsa canat, Respexit humilitatem ancillæ suæ. Istæ sunt
Lib. 8. cap. 2. Pighij probationes, Fundatam in hominum meritis electionem Dei esse, non gratuitam, quia quod abiectum est ac contemptibile, elegit.

Hac ratione facilè diluitur Pighij obiectio: Quum Christus benedictos Patris sui ad regnum possidendum vocat, nõ simplicer causam dici, quia electi sint: sed quia exercuerint charitatis opera. Neque ego sanè ad arcanam Dei electionem homines ablego, vt inde salutem hiantes expectent: sed rectà ad Christum pergere iubeo, in quo nobis proposita est salus: quæ alioqui in Deo abscondita lateret. Nam quisquis plana fidei via non ingreditur, illi Dei electio nihil quàm exitialis erit labyrinthus. Itaque vt certa sit nobis peccatorum remissio, vt in vitæ æternæ fiducia conscientiæ nostræ acquiescant, vt Deum intrepidè patrem inuocemus, hinc minimè faciendum est exordium, quid de nobis ante mundum conditum Deus statuerit: sed quid de paterno eius amore nobis in Christo sit patefactum, & quotidie per Euangelium Christus ipse prædicet. Nihil altius nobis quærendum, quàm vt filij Dei simus. Atqui, gratuitæ, qua hoc tantum bonum consequimur, adoptionis speculum, arra & pignus est Filius, qui è Patris sinu ideo ad nos prodiit, vt in corpus suum inserendo, regni cœlestis hæredes faceret. Porrò sicuti hæc hæreditas & Christi sanguine parta est semel, & sacris Euangelij tabulis consignata: ita eius possessio non aliter quàm fide adiri potest. Denique, non tantùm libenter fateor, sed passim in scriptis meis inculco, & fidei alligatam esse hominum salutem, & Christum vnicam esse ianuam, qua in regnum cœlorum omnes ingredi oportet, nec alibi tranquillam pacem quàm in Euangelio inueniri: quicunque inde vel minimũ deflectunt, nihil quàm per flexuosas ambages errare: & quò quisque in profunda illa diuini consilij adyta confidentius irrumpere & penetrare conatur, eò longius à Deo recedere. Ergo quin per fidei viam ambulandum sit, non nego. Vnde & alterum illud conficitur, Deum, quę electis in pręsenti vita contulerit Spiritus sui dona, extremo die coronaturum. Cæterùm, id non obstat, quominus cœlestis Pater quos in Christo elegit, in eius corpus fide & Spiritus sanctificatione inserat: quominus ante conditum mundum prædestinatos, tempore suo vocet ac iustificet. Atque vtrunque Paulus optimè coniungit, vbi omnia cedere in bonum diligentibus Deum præfatus, mox addit: Qui secũdum propositum vocati sunt. Hæc igitur via est, qua suos gubernat Deus: hæc ratio, qua opus in illis gratiæ suæ absoluit. Sed cur manum eorum apprehendat, alia est superior causa: propositum scilicet illud, quo eos destinauit ad vitam. Quò magis ridicula est Pighij impudentia, dum testimonium sibi tam aduersum procaciter tamen in suum vsum aptare non dubitat. Notandum esse in primis admonet, non dici, Cedere omnia in bonum electis vel dilectis: Lib. 8. cap. 2. in fine.
sed diuersam potius causam notari, quòd Deum diligant. Quasi verò non ideò data opera, addita à Paulo fuerit correctio, ne quis fidelium merito tribueret, quòd illius Deus omnia in bonum vertit. Qualiter affectos esse deceat fideles, primùm ostendit. Atque hoc vocationis est proprium. Sed ne in seipsis hæreant: salutis bonorúmque omniũ initium ex altiori fonte manare docet, quia prius electi fuerant. Hũc quoque nodum Pighius iocando expedit: quòd Deus ad sanctitatem omnes vocet. Quasi verò nõ disertè Propositi nomine, efficax vocatio cõmendetur. Quibus autem præstigiis tam densas tenebras offundet, vt sentẽtiæ huius perspicuitas obruatur? Deus quos elegit, iustificat, vt tãdẽ glorificet. Quãtumuis eã laceret, nunquã tamen efficiet, vt se ad omnes extẽdat. Hinc apparet, quàm stultè

ſtultè ratiocinentur, qui fidei bonorúmque operum prætextu electionẽ ſubuertere moliuntur: vt filia, ſicut vulgò loquuntur, matrem deuoret. Extremum ſuffugium Pighio eſt, Deum nonniſi quos præſciuit ad ſalutem prædeſtinaſſe: quod iam illis prius à me obſtructum eſt, quum fieri non poſſe oſtendi, vt quicquam aliud in homine præuideat, niſi exitio dignum: donec eum ipſe Spiritu ſuo refinxerit. Nam ſi nihil habet quiſquã quod non acceperit: quid alius alio plus afferet in Dei conſpectum, quo excellat? Præſciuit ergo ſuos Deus, non vt ex meritis æſtimaret: ſed quia nemo ab aliis diſcernitur, niſi in quẽ benignos & propitios oculos coniecit, vt filiis ſuis quamlibet indignum adnumeret: ſecundum illud Pauli, Quis enim te diſcernit? At Pighio gratuita præcognitio, quam ipſe nudã appellat, videtur nulla eſſe. Quibus ergo plumis hominem ornabit, ne coram Deo nudus & omni ex parte deformis prodeat? Nam Scriptura quicquid in vitiata hominis natura eſt, exoſum eſſe Deo clamat: ſolã eius imaginem, quę in Chriſto renouatur placere.

Sequitur apud Pighium: Rationem cur damnẽtur impij quærentibus, non ingeritur vox illa tyrannica: Æterno Dei conſilio ab electis fuiſſe diſcretos, quia Deo placuerit exitio ipſos deuouere: vt valeat illud, Sic volo, ſic iubeo: ſit pro ratione voluntas: ſed audiẽt ex ore Chriſti: Eſuriui, & non dediſtis mihi cibum, &c. Cui non multum diſſimile eſt quod alio loco repetit: Non pronuntiaturum illis Chriſtum, ideò damnari, quia ex infecto Adæ genere progeniti ſint, quia ex eius peccato mortis æternæ reatũ contraxerint: quia eius culpa perire ipſos oporteat: ſed quia non dederint cibum famelicis, & alia charitatis opera non exercuerint. Si neque originalis culpa ad homines damnandos Pighio ſufficit, nec quicquam loci habet arcanum Dei iudicium: quid pueris infantibus faciet, qui priuſquam vllum tale ſpecimen per ætatem edere poſſent, ex hac vita erepti ſunt? Quum eadem naſcendi & moriendi conditio fuerit paruulis qui Sodomæ & Ieroſolymæ mortui ſunt: nec quicquam in eorum operibus diſpar: cur aliis ad dextram ſuam ſtantibus, alios ad ſiniſtram Chriſtus extremo die ſegregabit? Quis hîc admirabile Dei iudicium non adoret, quò factum eſt vt alij Ieroſolymæ naſcerentur, vnde ad meliorem vitam mox tranſirent, alios Sodoma, inferorum atrium, naſcentes exciperet? Cæterùm, vt electis iuſtitiæ præmium rependet Chriſtus: ita reprobos minimè inficior impietatis & ſcelerum ſuorum pœnas tunc daturos. Nec verò tale quicquam ex noſtra doctrina elicere licet, quoniam æterno ſuo conſilio elegit ad vitam Deus quos viſum eſt, alios exitio reliquit: vel nullas malis operibus conſtitutas eſſe pœnas, vel bonis nullam eſſe repoſitam mercedem. Stabimus omnes ante tribunal Chriſti, vt referat quiſque prout in corpore ſuo geſſit, ſiue bonum ſiue malum. Sed vnde piis iuſtitia & ſanctitas quæ tũc coronabitur, niſi quia Spiritu eos ſuo Deus in vitæ nouitatem regenuit? Vnde porrò regenerationis donum, niſi ex adoptione gratuita? Perinde argumentatur Pighius, acſi quis diem eſſe neget ex luce à Domino creata, quia ſolis ſplẽdor diem facit. Quanquam ſimilitudinem iſtã non omni ex parte conuenire fateor. Lux enim initio creata Deũ propriè habet authorem. At damnationis noſtræ culpa ſic in nobis reſidet, vt procul alienos ad eam obliterandam colores accerſere fas non ſit. Sed tantùm breuiter oſtendere libuit, quàm præpoſterè Pighius propinquæ cauſæ obiectum, remotam tollat. Damnatum iri impios cõtendit, quia propriis maleficiis iram Dei in ſe prouocarint. Ex eo colligit, à Dei decreto non prouenire eorũ damnationem. Ego autẽ, eos maleficia alia aliis cumulaſſe dico, quia quũ praui eſſent, nihil quàm peccare potuerint. Etſi autem non extrinſeco impulſu, ſed ſpontaneo cordis affectu, ſcientes ac volentes peccarint: quin tamen fons & origo malorum omniũ ſit naturæ corruptio & vitioſitas, negandum non eſt: niſi prima pietatis rudimẽta conuellere libeat. Cauſam ſi quæras, cur vitium quod in electis ſuis Deus corrigit, non eodem in reprobis remedio dignetur: abſcõdita apud ipſum latet. Hoc modo Paulus, quum nono ad Romanos capite Deum ſtatuit vitæ & mortis arbitrum, vt ſalui ſint illi demum quos ab interitu eripit: & clarè pronuntiauit, Non volentis eſſe neque currẽtis, ſed miſerentis Dei, qui miſeretur cuius vult, & quẽ vult, indurat: poſtea conſpicuas & quaſi palpabiles excęcationis cauſas in ſua gente oſtendit, quòd Chriſtum plerique reſpuerint, quòd Deum contumaciter repulerint, manus ad eos tendentem. Optimè igitur cõſentiunt inter ſe hæc duo: quòd quiſque ſibi propria incredulitate damnationis ſit author, & nihilominus quicunque Spiritu Dei deſtituti ſunt, cæci aduerſus Chriſtum ruant. Itaque Iudæos Paulus reos peragens, quòd iuſtitiam ſuam ſtabilire volentes, Dei iuſtitię non fuerint ſubiecti, atque ita ſuperbiæ ſuę vitio, abdicati ex Eccleſia fuerint: ſimul tamen tribuendum eſſe Dei gratiæ docet, quòd reſidui quidem ſteterint: quemadmodum & oraculum continet, Reliqui mihi ſeptem hominum millia, qui non curuauerunt genu ante Baal. Neque enim, vt circunſpectè Auguſtinus notat, ſua virtute ſteterunt, ſi eos Dominus ſeruauit, vt reliqui manerẽt. Expreſſius etiam Paulus, Reliquias Chriſti aduentu, ſecundum gratuitam electionem ſeruatas. Audis reliquias: qua voce exiguum numerum ab vniuerſa turba ſegregat. Seruatas eſſe illas dicit, nõ propria virtute, ſed Dei beneficio. Salutẽ ex gratuita electione deducit: quo ſignificat, hanc ſolã fuiſſe cauſam, cur non in turba

Rom.11. 4

1.Reg. 19.18.

Lib. de bono per ſeue. ca. 18

perierint, quia gratuitò electi sint. Vnde rursum conficitur, Si electi essent omnes, neminem fuisse periturum.

Si velle se ac iubere pronunciet mortalis homo: vt pro ratione sit sua voluntas tyrannicam esse vocem fateor: sed id ad Deũ transferre, sacrilegi est furoris. Neque enim quicquam Deo immoderatum affingere licet, vt in eo sicut in hominibus, exultet libido: sed meritò hoc honoris defertur eius voluntati, vt pro ratione valeat: quando omnis iustitiæ fons est ac regula. Nam quæ in scholis trita est de duplici eius voluntate distinctio, à nobis minimè admittitur. Voluntatem Dei aliam ordinatam, aliam absolutã garriunt Sorbonici sophistæ. Hęc blasphemia, à qua meritò abhorrent piæ aures, Pighio, & similibus esset plausibilis. Ego autem ex aduerso contendo, adeò nihil esse in Deo inordinatum, vt inde potius fluat, quicquid est in cœlo & in terra, ordinis. Quum ergo in summum gradum euehimus Dei voluntatem, vt sit omni ratione superior, absit vt eum quicquam nisi summa ratione velle imaginemur: sed simpliciter sentimus, eum iure suo tantum habere potestatis: vt solo eius nutu contentos esse nos oporteat. Nam si verè dictum est: Iudicia tua, abyssus multa: simul atq; eò superbiæ prorumpit mens hominis, vt in simplici Dei beneplacito non acquiescat, cauendũ est, ne tãta illa profunditas absorbeat. Nec sanè fieri aliter potest: atque hęc plusquam iusta est vltio. Quare nunquam memoria excidat illud Augustini: Quis Deus sit, & quis tu sis, attende. Ille Deus est, tu homo. Si iustitiã tibi loqui videris, an fons iustitiæ siccatus est? Tu homo à me expectas responsum. Et ego sum homo. Itaque ambo audiamus dicentem: O homo, tu quis es? Melior est fidelis ignorantia, quàm temeraria scientia. Quære merita, non inuenies nisi pœnam. O altitudo! Petrus negat, latro credit. O altitudo! Quæris tu rationem? Ego expauescam altitudinem. Tu ratiocinâre, ego mirabor: tu disputa, ego credam: altitudinem video, ad profundum non peruenio. Requieuit Paulus, quia admirationem inuenit. Vocat ille inscrutabilia Dei iudicia: & tu scrutari venisti? Ille dicit, inuestigabiles esse eius vias: & tu vestigas? Cui simile est quod alio loco tradit: Disputare vis mecum? Imò mirâre mecum & exclama: O altitudo! Ambo in pauore simus concordes, ne in errore pereamus.

Psal. 36, 6

De verbis Apost. ser. 20

De verbis Apost. ser. 11

Acutus sibi Pighius videtur, quum iudicia Dei profundam abyssum fore negat, si volũtas eius summa sit ratio: quia nihil facilius vel magis expeditum, quàm fieri omnia, quoniam sic Deo placet, vbi dominatur sola eius voluntas. Atqui, sophisticè garriendo, quod vnum in quæstione vertitur, ridiculè prætererit, quũ liqueat sic fieri, quia Deo placet: cur illi potius ita placeat, quàm secus. Pergit deinde ineptiendo: atque vt ostendat causam Deo esse in suis cõsiliis, responsum quod discipulis suis dedit Christus, adducit, hominẽ cæcum fuisse natum, vt opera Dei in illo manifestarentur. More suo Pighius vmbratile certamen sibi fingit. An mihi portentum hoc vnquam venit in mentem, nullam Deo consilij sui rationem constare? Dũ ego Deum præsidem totius mũdi statuo, qui incomprehensibili & mirifico consilio gubernet moderetúrque omnia: an illo fortuitò huc illuc raptari, vel cæca temeritate eum facere quod facit, quisquam ex verbis meis colliget? Imò paulò pòst verba mea citat, quibus satis, nisi fallor, dilucidè refellitur: cùm Deo semper in operibus quamlibet arcanis propositum esse dico, vt nominis sui gloriam illustret: nisi quòd repugnantiæ colorem in eo lectoribus ostentat, quòd diuini beneplaciti rationem quærendam nego: & simul tamen doceo quænam illa sit. Quàm frigidæ sint nugæ istæ, accuratius monstrare nihil attinet. Gloriæ suæ rationem in factis suis omnibus habet Dominus. Nempe hic vniuersalis est finis. Excitauit, teste Paulo, Pharaonem, vt nomen suum in tota terra celebraret. An secum diffidet Paulus, quum deinde exclamat, Inscrutabilia esse iudicia eius? Dicit, vasa iræ à Domino destinata ad interitum, sustineri in multa patientia, vt potentiam suam in illis ostendat: an huic sententiæ contraria est admiratio quæ mox sequitur? O altitudo! Adde, quòd in Causæ nomine fucum Pighius facit, causam finalem pro formali in medium afferens. Etsi enim quorsum spectet Deus, non est obscurum: non ideò tamen protinus apparet, cur ita fieri deceat. Hæc autem præsentis instituti summa est. Etiamsi & claris argumentis iustitiam nobis suam non probet Deus, statuendum tamen esse, quicquid ab eo fit, iustè fieri: ideò in sola eius voluntate quiescendum esse: vt quod illi placere intelligimus, cuius nos causa fugit, instar mille rationum sufficiat. Nimis ergo ineptè cauillatur Pighius, dum me inconstantiæ insimulat, quia rationem diuinæ voluntatis, quærendam esse negans, pronuntio tamen nihil eum velle, nisi quod expedire censet. Nam hoc posterius, causæ redditionem esse, quam nobis constare alibi nego. Atqui qualis ista est causæ notitia, si Deum consultò facere quod facit, audiamus, & quòd ita expedire censeat: interim nos fugiat certa & specialis operis consiliique ratio? Adhæc, quid inter fidei reuerentiam & inquirendi audaciam intersit, pro nihilo ducens, quod credendum esse doceo, ad vulgarem, quæ humanitus concipitur, notitiam præposterè rapit. Ergo simul atque affirmauerit quispiam, Optimum semper agendi finem esse Deo: secum ipse dissentiet, si postea cum Paulo exclamet, Recondita esse Dei iudicia, & vias eius incomprehensibiles. Quanquam in eo fallitur Pighius, quòd mea ipsius verba agnoscere me iubet

Ioan. 9. 3

quæ ex

Lib.1.de genes. cõtra Manich.c.3. quæ ex Augustino retuleram. Vbi quæritur, inquit sanctus ille vir, cur ita fecerit Deus, respondendum est. Quia voluit. Quod si rogando pergas, cur ita voluerit, maius aliquid quæris & sublimius Dei voluntate: quod inueniri non potest. Compescat igitur se humana temeritas: & quod non est, ne quærat: ne fortè quod est, non inueniat. Verè hoc Augustinus, cui subscripsi. Sed ab his verbis nihil dissentaneum continet superior illa sententia. Quòd Dei voluntas, optima sit & æquissima omnium quæ statuit moderatio.

Eiusdem est farinæ alia obiectio: Reprobos ab electis nego discerni vllo meriti proprij respectu: quia Dei gratia adoptione dignos faciat, non inueniat: vt sæpè loquitur Augustinus. Alibi nego iniuriam fieri reprobis, quia digni sunt qui pereant. Hîc se expãsis alis tumultuosè iactat Pighius, quòd neq; meipsum intelligam, neque meminerim quid à me prius dictum esset. Mihi verò in defensione multùm verborum facere adeò operæpretium non videtur, vt paucis quoque attingere pigeat. Vt alios Deus aliis præferat, vt aliis præteritis alios eligat, nõ ex hominũ dignitate, vel indignitate, pendet discrimen. Ergo falsum est, dignos æterno interitu reprobos esse. Acsi priore membro non fieret hominum comparatio inter se, & dignitas nõ referretur ad vitæ præmium: in secundo autem membro non æqualis omnium conditio *Lib.1.c.8* statueretur. Adde, quòd Augustinus, quum alicubi scripsisset, Nemini vnquam digno salutem defuisse: in suis Retractationibus ita temperat, vt opera excludens, vocationi Dei gratuitæ dignitatem ferat acceptam. Sed instat adhuc Pighius, Dignos fieri interitu, non inueniri, siquidem verum est quod doceo, æterno Dei placito, cuius ratio non apparet, destinatos ad mortẽ esse qui pereũt. Respondeo, tria hîc esse consideranda: primò æternam Dei prædestinationem, qua de toto genere humano, & de singulis hominibus quid futurum esset statuit, antequam cecidisset Adam, fixam & decretam fuisse: deinde, Adam ipsum, pro defectionis suæ merito, esse morti addictum: postremò, in eius iam perditi & desperati persona sic damnatam esse totam progeniem, vt Deus, quos inde gratuitò eligit, adoptionis honore dignetur. Horum nihil vel somniaui, vel fabricaui. Neque hoc agitur in præsentia, vt singulis probandis insistam: quod suprà fecisse mihi videor. Tantùm diluenda est Pighij calumnia, qui de me tanquam decies victo superbè triumphat, quasi hæc nullo modo conciliari inter se queant. Cùm de prædestinatione sermo habetur, inde exordiendũ esse constanter semper docui, atque hodie doceo, iure in morte relinqui omnes reprobos, qui in Adam mortui sunt, ac damnati: iure perire, qui natura sunt iræ filij: ita nemini caussam esse, cur de nimio Dei rigore queratur: quando reatũ in se omnes inclusum gestãt. Quòd si ad primum hominem veniatur, illum, cùm integer creatus foret, sponte cecidisse: ac inde factum esse, vt sibi & suis exitium propria culpa accersiuerit. Iam etsi nonnisi sciente atque ita ordinante Deo, cecidit Adam, seque & posteros perdidit: minimè tamen id vel ad leuandam eius culpam, vel ad Deum crimine implicandum facit. Semper enim hoc spectandum, quòd rectitudine, quàm à Deo acceperat, sponte se priuauit, sponte se peccato & Satanæ addixit in seruitutem: sponte in exitium se præcipitem dedit. Vna excusatio obtenditur: quod à Deo decretum erat, non potuisse effugere. Sed ad reatum satis superq; voluntaria transgressio sufficit. Neque enim propria genuinaque peccati causa est arcanũ Dei consilium: sed aperta hominis voluntas. Meritò apud veterem poëtam ridetur stulta Medeæ querimonia: Vtinam ne in nemore Pelio cæsæ securibus cecidissent abiegnæ ad terram trabes. Prodiderat illa patriam, furioso aduenæ & ignoti hominis amore correpta. Quum sibi perfidiæ & barbaræ crudelitatis sit conscia: quum impudicitiæ flagitium eam constringat: ridiculè se ad occasiones procul remotas conuertit. Intus mali sui caussam quum inueniat homo, quid circuire prodest, vt eam in cœlo quærat? Palàm in eo apparet culpa, quòd peccare voluerit. Cur in cœli adyta prorumpens, in labyrinthum se demergit? Quanquam vt per immensas ambages vagando, deludere se homines conentur, nunquam ita se obstupefacient, quin sensum peccati in cordibus suis insculptum retineant. Hominem igitur, quem sua ipsius conscientia damnat, frustra absoluere tendit impietas. Quòd autem Deus sciens ac volens hominem ipsum cadere passus est: occulta ratio esse potest, iniusta non potest. Hoc quidem absque controuersia tenendum: semper illi peccatum odio fuisse. Nam verè elogium hoc quo ornatur à Dauide, in eum competit: Quod Deus sit iniquitatem non volens. Quũ *Psal.5.5* potius in ordinãdo hominis lapsu finem habuit optimum & rectissimũ, à quo abhorret peccati nomen. Quanquã sic ordinasse dico, vt eum propriè authorem fuisse non concedam. Ac ne longior sim, penitus quod Augu- *Ench. ad Laur.ca. 99* stinus docet, impletum fuisse sentio: vt miro & ineffabili modo non fuerit præter eius voluntatem factum, quod etiam cõtra eius voluntatem factum est: quia non fieret si nõ sineret. Nec vtique nolẽs finit, sed volens. Negari enim quod illic principium sumit, non potest. Tam hominem quàm Angelos apostatas, quantum ad ipsos attinet, quod Deus noluit, fecisse: quantum verò ad Dei omnipotentiam, nullo modo efficere id valuisse. Ergo sancti viri sententiæ subscribo: sic peccando fecisse quod nolebat Deus, vt per malam eorum voluntatem faceret Deus quod

volebat. Si quis hoc mentis ſuæ captu ſuperius eſſe excipiat : idem & de me fateor. Sed quid mirum , ſi modulum noſtrum immenſa & incomprehenſibilis Dei maieſtas exuperet? Atqui, tantum abeſt, vt pro carnis ratione explicandum ſuſcipiam ſublime iſtud reconditúmque arcanum , vt quod initio præfatus ſum, aſſiduè in memoriam redire velim, Deſipere qui plus ſcire appetunt, quàm Deus reuelauerit. Quare nos potius docta ignorãtia delectet, quàm intemperans & ebria ſciẽdi pluſquam Deus permittit, curioſitas : ſub hac tantùm reuerentia ſe omnes ſenſus animi contineant , nihil Deum in hominis peccato voluiſſe , niſi quod ſua iuſtitia dignum erat.

Proſequitur Pighius , Si Dei opus eſt, hominis apoſtaſia : falſum eſſe quod Scriptura tradit, Omnia quæ facit Deus, bona eſſe. Atqui, & ſanctè teſtari, & ingenuè profiteri poſſum , mihi commentum iſtud nunquam veniſſe in mentem. Naturam hominis ideo rectam primò conditam fuiſſe vbique aſſero, ne prauitas , quam ſibi defectione contraxit, Deo poſſit adſcribi: mortem cui ſe mancipauit, qui antè compos vitæ erat, ſic profectam eſſe ab eius culpa, ne Deus author cenſeatur. Si vnquam diuini Spiritus inſtinctu factum eſſe dixiſſem , vt ſe à Deo primus homo alienaret: ac non potius vbique contendere, diaboli inſtigatione, & proprio cordis ſui motu impulſum, meritò fortè inſultaret mihi Pighius : nunc autem quum à Deo propinquam actionis cauſam remouens , ſimul omnem ab eo culpam remoueam, vt ſolus homo reatum ſubeat : calumnioſè & improbè dictum illud in me torquet : Hominis defectionem vnum eſſe ex Dei operibus. Quomodo autem Dei præſcientia & decreto ſtatutũ fuerit, quod de homine futurum erat : neque tamen in culpæ ſocietatem trahendus ſit Deus , quaſi tranſgreſſionis vel author ſit, vel approbator, quũ longè altius humanæ mentis perſpicacia eſſe arcanum palàm ſit , ne ignorantiam noſtram fateri pudeat. Imò, ne quem ex fidelibus neſcire pigeat , quòd Dominus lucis ſuæ inacceſſæ fulgore abſorbet. Primùm, nihil aliis, niſi ex animi mei ſenſu , præſcribo. Teſtis enim mihi erit Dominus, cui conſcientia mea ſubſcribet, ſic me ſtupenda hęc ipſius iudicia quotidie meditari , vt nulla me plus aliquid ſciendi curioſitas ſollicitet: nulla mihi de incomparabili eius iuſtitia obrepat ſiniſtra ſuſpicio: nulla me obmurmurandi libido prorſus titillet. Denique , in hac Auguſtini ſententia non minus tranquillè quàm libenter acquieſco : Deũ, qui creauit omnia bona valde , & mala ex bonis exoritura præſciuit , & ſciuit magis ad ſuam omnipotentiſſimã bonitatem pertinere, etiã de malis benefacere, quàm mala eſſe non ſinere : ſic ordinaſſe Angelorum & hominum vitam, vt in ea prius oſtenderet , quid poſſet liberum eorum arbitrium, deinde quid poſſet gratiæ ſuæ beneficium, iuſtitiæque iudicium. Adhæc, vt de affectu meo taceam : ſi quibus ita pruriunt aures, vt nihil ſibi ex Dei myſteriis clauſum obtectúmque eſſe velint: bis veſanus erit magiſter , qui talibus diſcipulis ſatisfacere tentabit. Potius trepidi audiamus, quid Dauidi acciderit, cùm inuſitata Dei iudicia, quæ in externo corporum & pręſentis vitę ſtatu apparẽt, plus æquo inquireret: Factus ſum, inquit, apud te ſimilis iumento. Non potuit tantus Propheta in rebus minus obſcuris & reconditis vltra fas ſapere , quin brutæ pecudis inſtar obſtupeſceret: nos verò præpoſteræ mẽtis noſtræ laſciuię in excutiendo conſilio Dei omnium profundiſſimo impunè indulgebimus? Poſtquam Paulus Deũ ex perdita maſſa eligere & reprobare quos illi viſum eſt, docuit : quare & quomodo id fiat adeò non expedit , vt potius expaueſcens , in clamorem illum erumpat: O altitudo! Et nos eius altitudinis reuerentia non perculſi, penitus ſcrutari audebimus, quomodo in perſona Adæ totum genus humanum excidere paſſus fuerit? Dixi iam ſuprà , lapſum Adæ vtile poſteris fuiſſe humilitatis rudimentum: vt ſe ad vitam recuperandam nihil eſſe nec poſſe diſcant, in qua ille integer non ſtetit. Vna tamen eſt ritè ſapiendi regula, ſi ſe mens hominis illo admirationis fræno compeſcat.

Pſ.73. 22

Rom.11 33

Cęterùm, quæſtionem hanc non ideo tantùm parcius attingere cõuenit, quòd abſtruſa eſt, ac in penitiore ſanctuarij Dei adyto recondita : ſed quia otioſa curioſitas alenda nõ eſt, cuius illa nimis alta ſpeculatio alumna eſt ſimul ac nutrix. Quanquam interim quæ Auguſtinus libro de geneſi ad literam vndecimo differit , quum ad Dei timorem & reuerentiam omnia temperet, minimè improbo. Altera autem pars, quòd ex damnata Adę ſobole, Deus quos viſum eſt , eligit, quos vult, reprobat , ſicuti ad fidem exercendam longè aptior eſt, ita maiore fructu tractatur. In hac igitur doctrina, quæ humanæ naturæ & corruptionẽ, & reatum in ſe continet , libentius inſiſto: ſicuti nõ ſolùm ad pietatẽ propius cõducit, ſed magis mihi videtur theologica. Meminerimus tamen , in ea quoque ſobriè modeſteque philoſophandum : ne vlterius progredi tentemus , quàm Dominus nos verbo ſuo deducit. Quàm dulces ſint argutiarum illecebræ, plus ſatis notum eſt: quò maior adhibenda eſt cautio , vt ſenſus omnes noſtros ſibi deuinctos habeat fidei ſimplicitas. Quod Deus arcano Spiritu afflatu ad ſe homines trahat , vel quotidianæ preces noſtræ teſtes ſunt : nam cùm pro perſecutoribus oramus, quid petimus aliud, quàm vt fiant ex nolentibus volentes, ex repugnantibus conſentiẽtes, ex oppugnantibus amantes? Atqui, palàm conſtat , non omnibus indifferenter hoc dari, vt centies exitium meritos Deus repentè vita dignetur. Quomodo hanc gratiam diſpen-

c. 4. vſque ad 8

Lib. ad Bonif. 6. c. 20. ſpenſet, inquit Auguſtinus, alios ſecundum meritum faciens vaſa iræ, ſecundum gratiam alios vaſa miſericordiæ: quis cognouit ſenſum Domini? Quantumuis tamen mundi vel ſuperbia, vel proteruia calcitret: minimè ferendum eſt, vt deterior ſit Dei quàm mortalis hominis conditio. Cui autem creditori non conceditur ab vno exigere, quod alteri remittit? Quæ ſimilitudo non abs re toties ab Auguſtino repetitur. Fieri quidē vix poteſt, quin primo ſtatim momento turbetur mens hominis, cùm gratiā Dei negari quantumuis indignis audit, quæ perinde indignis datur. Sed meminerimus, poſtquam damnati ſunt ex æquo omnes, minimè fas vel æquum eſſe, Deo legem imponi, quin miſereatur cuius voluerit. Sed verè Auguſtinus contendit, *De præd. & gratia. c. 2.* Humanæ iuſtitiæ modo metiendam non eſſe diuinam. Cæterùm, vbi omnia dicta fuerint: ſit hæc omnium diſputationum clauſula, vt cum Paulo ad tantam profunditatem expaueſcamus. Si obſtrepant petulantes linguæ: ne identidem exclamare cum eodem Apoſtolo vel pudeat, vel pigeat: O homo, tu quis es qui litiges cum Deo?

Cæterùm, etſi abſurda quæ hinc inde congerunt huius doctrinæ aduerſarij, vt eam calumnioſè infament, in mea Inſtitutione dilucidè non minus quàm ſuccinctè refutaſſe: & ſimul prauis figmētis, quibus ſe imperiti deludunt atque implicāt, obuiaſſe mihi videor: quia tamen Pighio reſponſiones meas arrodere libuit, eius virulentiam iterum diluere non grauabor. Quærunt præpoſteri homines, Quomodo de ſalute ſua, quæ in arcano Dei conſilio latet, certi eſſe poterunt. Reſpondi quod verum erat. Cùm nobis in Chriſto propoſita ſit ſalutis certitudo, perperam, nec ſine Chriſti ipſius iniuria facere, qui præterito hoc vitæ fonte, ex quo haurire promptum erat, ex reconditis Dei abyſſis vitam eruere moliuntur. *Eph. 1. 4* Tradit quidem Paulus, nos ante mundi creationem electos eſſe: ſed in Chriſto. Ne quis ergo aliūde electionis ſuæ fiduciam petat, niſi librum vitæ, in quo ſcriptus eſt, delere velit. Non alius eſt adoptionis finis, quàm *Ioan. 1. 12* vt cēſeamur inter Dei filios. Atqui, Scriptura quicunque in Filium Dei vnigenitum credunt, Dei filios & hæredes eſſe pronuntiat. Chriſtus ergo æternæ & abſconditæ Dei electionis tum luculentum nobis ſpeculū eſt, tum arra quoque & pignus. Fide autem, quā Deus in hoc ſpeculo nobis repræſentat, vitam contemplamur: fide, pignus hoc arrámque amplectimur. *Coloſſ. 1. 21* Et vnde probamus, gratuitò electos eſſe ex hominibus aliquos, niſi *1. Tim. 1. 17* quia Spiritu ſuo Deus quos vult, illuminat, vt fide inſerantur in Chriſti corpus? *1. Tim. 6 16* Fidei quidem noſtræ origo & cauſa eſt diuina electio: *Rom. 11. 34* ſed quia inuiſibilis eſt Deus, lucémque habitat inacceſſibilē, & neminem conſiliariū *1. Cor. 1. 16* admittit, præter Vnigenitum, qui ſemper fuit in eius ſinu, tenere mentem Chriſti oportet, ac fide illuminari, vt nobis pateſiat, quæ in corde Dei prius latuit, adoptio. Si quis malit craſſius: Prior quidem fide eſt electio, ſed ex fide diſcitur. Quæ breuiter hîc delibo, fuſius in mea Inſtitutione explicata reperiēt lectores. Itaque Chriſtus æternam ſuorum in Patris conſilio electionem commendans: ſimul vbi tutò recumbat eorum fiducia, oſtendit. Manifeſtauit, inquit, nomen tuum hominibus quos dediſti mihi. Tui erant: & mihi eos *Ioan. 17. 16* dediſti, & ſermonem tuum ſeruarunt. Videmus, vt à ſeipſo incipiat Deus, cùm nos eligere dignatur: ſed nos à Chriſto incipere velit, vt nos ſciamus in ſacro illo peculio cenſeri. Nam ideo nos dare Filio ſuo dicitur, vt ſe quiſque tunc demum cœleſtis regni hæredē eſſe ſciat, dum ad Chriſtum pertinet, extra quem vndique mors & exitium nos obſident. Ideo manifeſtare nobis Chriſtus Patris nomen dicitur, quia electionis noſtræ ſcientiam, Euangelij ſui voce teſtatam, Spiritu quoque ſuo in cordibus noſtris obſignat. Si Pighio creditur, in ſoluendo hoc nodo inexplicabili ita ſudo, laboro, omnia verto, confundo & trāsfundo in omnia, vt clariſſimè pateat, propria conſcientia me conſtringi. Atqui, vt facillimum illud fuit, ſuam iuſtam loquacitatem abſq; ſudore profundere, ita fieri poteſt, vt vino bene madidus, quę illi in buccam venerūt conuitia, temerè nullóque pudore vomuerit. Si fixa & ineuitabilis ſalutis cauſa eſt, Dei prædeſtinatio: omnem excuti nobis fiduciam contendit. Vt verbum non addam: cùm docet Paulus, nos fide participes eſſe factos diuinæ adoptionis, ſicuti ante mundum conditum electi fuimus: *Eph. 1. 4* quid, obſecro in huius doctrinæ contextu inextricabile eſt vel perplexum? Quum eos qui prius electi fuerunt, docet ſecundum propoſitum vocari, ritè, niſi fallor, cum fixo diuinæ electionis decreto fidei noſtræ certitudinem conciliat.

Raticinatur Pighius: Si in libro vitæ ſcripti ſunt, quicunque ſunt Chriſti membra, ebrioſos ergo, adulteros, fures, periuros & homicidas regno Dei contra manifeſtam Apoſtoli ſententiam potituros: quādo tales multi Chriſto per baptiſmum ſunt inſerti, eúmque induerunt. Primùm monendi ſunt mihi lectores, vt animum pauliſper ad effrænem iſtā, in qua laſciuit Pighius, Scripturę profanationem aduertāt: deinde vt in ea vlciſcenda expendāt iuſtum Dei iudicium, quod ſe palàm exerit. Totam Scripturam pedibus calcare, modò fucum lectoribus faciat, pro nihilo ducit Pighius. Modò ſe imperitis venditet, ſúſque deque habet prima quæque pietatis rudimenta conuellere. Interea Dominus eum mente priuatum pueris quoque ridendum proſtituit. Sicuti literæ & Spiritus circunciſio à Paulo ſtatuitur: ita & de baptiſmo ſen- *Rom. 2. 29* tiendum eſt: quoſdam literale duntaxat ſymbolum in corpore geſtare, qui re ipſa procul

1.Pet.3. abfunt. Nam & Petrus, vbi docuit, baptifmo
21 nos falutem confequi, mox quafi addita cor-
rectione, pronuntiat, Non fufficere nudam &
externam carnis ablutionem, nifi & bonę cō-
fcientiæ refponfio accedat. Quare Scriptura,
cùm de Sacramentis differit, bifariam loqui
folet. Si cùm hypocritis agit, qui inani figura
gloriantes, rem ipfam negligunt: vt futilem
eorum confidentiam profternat, ex peruer-
fo eorum fenfu veritatem à fignis feparat.
1.Cor.10 In hunc modum Paulus, nihil profuiffe veteri
5 populo admonet, quòd in maris tranfitu ba-
ptizatus fuerit, quòd eandem nobifcum efcā
fpiritualem comederit in deferto (eifdem fci-
licet donorum fpiritualium fymbolis nobif-
cum participaffe intelligens. Verùm, vbi a-
pud fideles habetur fermo, vfus Sacramento-
rum vt legitimus, ita efficax defcribitur: qui
diuinæ fcilicet inftitutioni refpondeat. Quò
pertinent iftæ fententiæ: Induiffe Chriftum,
Infitos in eius corpus, &, Illi confepultos, qui
in eius nomen baptizati funt. Inde colligit
Pighius, quicūque vifibili aquæ elementa a-
fperfi fuerint, verè Spiritu regenitos, & in
Chrifti corpus coaluiffe, vt Deo eiúfque iu-
ftitiæ viuant. Nec eum pudet, complures ta-
libus næniis paginas implere, cùm generali-
ter omnia Chrifti membra nominem, fub eo
fermone comprehendi quicunque externo
baptifmo tincti funt. Paulò poft tamen quafi
In fine li. retracta alarum expanfione fubiicit, Multos
7 à Chrifto deficere, qui verè in eius corpus in-
fiti fuerant: nam quos à Patre fibi creditos in
fidem cuftodiámque fuam recipit, ita fingit
ab eo feruari, vt à libero fuo arbitrio fufpen-
fam habeant fuam falutem. Multis, inquit, tu-
tela Chrifti gratiæ non deeft: fed ipfi fibi
defunt. Certè, vt nunquam poterit fatis feue-
rè hominum focordia & ingratitudo coargui,
qui fe Dei auxilio fubducunt: ita minimè to-
lerabilis eft in Chriftum contumelia, electos
dicere ab eo feruari, fi modò fe ipfi tueantur:
vt ambiguum fit Chrifti præfidium, quod
diabolo & omnibus inferorum machinis in-
Ioan.17. expugnabile fore affirmat. Daturum fe vitam
2 æternā promittit omnibus qui fibi dati funt
à Patre. Fidum fe cuftodem omnium fuiffe
teftatur, vt nemo perierit, nifi filius perditio-
Ioan.10. nis. Alibi etiam in fua manu electos effe do-
28 cet, è qua nemo eos rapere poterit: quia Deus
toto mundo fit potentior. Si omnibus electis
certa eft vita æterna: fi excidere nemo poteft:
fi nulla violentia, nullóve impetu quifquā ra-
pitur: fi inuicta Dei potentia nititur eorum
falus: qua fronte Pighius fixam iftam certi-
tudinem concutere audet? Quanuis non eii-
ciat Chriftus, inquit, multi tamen difcedunt:
& qui filij Dei fuerunt ad tempus, non per-
manent. Malus & peruerfus eft interpres Pig-
hius, qui non agnofcit Chrifti manu retine-
ri, quicquid illi à Patre datum eft, vt faluum
in finem vfque maneat: nam quotquot de-
fluunt, eos Ioannes ex grege effe negat. Qui
exierut à nobis, non erant ex nobis: nam fi 1.Ioan.2
fuiffent, ex nobis, vtique manfuri erāt nobif- 19
cum: fed vt manifefti fierent, quòd non fint
omnes ex nobis.

Ergo fruftra, inquit, apponitur conditio:
vt qui faluus effe cupit, in finem vfque perfe-
ueret. Hîc verò eum præuaricari dicas: nam
cùm probandum fufceperit, Non ftare cum
electione, falutis fiduciam: eò nos ratiocinā-
do deducit, vt hanc neceffariò in illa funda-
tam effe oporteat. Video me affiduè fluctua-
ri: nullum momentum præterit, quo non ob-
ruendus videar. At, quia electos fuos Deus
fuftinet, ne vnquam mergantur, ftaturum me
inter innumeras procellas certò cōfido. Vn-
de me electum effe cognofcam, fi Pighius ro-
gat: Chriftus mihi pro mille teftimoniis fuffi-
cit: nam vbi nos in corpore eius reperimus, in
fecura tranquilláque ftatione falus noftra tā-
quam locata iam in cœlis, quiefcit. Si excipit,
Non poffe ex præfenti gratia æternam Dei e-
lectionem æftimari: non obiiciam cōtrà, quę
fideles experientiæ fenfum habent: quia pa-
nem quo pafcuntur filij Dei, extraneis gufta-
re datum nō eft. Sed quod garrire audet, nuf-
quam id in Scriptura haberi, hoc verò quàm
craffum fit mendacium, probatu non eft dif-
ficile. Poftquam enim docuit Paulus, qui ele-
cti fuerāt, vocari & iuftificari, donec ad bea-
tam immortalitatem perueniant, quafi vndi-
que firmo præfidio munitus intrepidè exul-
tat, Quis ftabit aduerfus electos Dei? &c. Ac Rom.8.
ne quis vniuerfalem effe doctrinam cauille- 33
tur: in peculiarem cuiufque vfum accommo-
dat. Certò perfuafus fum, inquit, quòd neque
mors, neque vita, neque Angeli, neque prin-
cipatus, neque inftantia, neque futura, nos à
Dei charitate feparabunt, quæ eft in Chrifto.
Certè falutis æternæ fiduciam, quam fingulis
momentis abrumpi vult Pighius, in futurum
tempus, adeóque vltra præfentis vitæ metam
Paulus extendit, & eam non aliunde manare
demonftrat, quàm ex Dei electione, quam fic
illi aduerfam fingit Pighius, vt mutuo fe cō-
flictu euertant. Quid ergo fibi vult Ezechiel,
cùm iufto exitium denuntiat, fi à recta via fe
auerterit? Nempe, reprobis multa interdum
effe cum filiis Dei fimilia, non negamus: fed
quocunque iuftitiæ fplendore fulgeant, nun-
quam donari Spiritu adoptionis certum eft,
vt Deum verè patrem inuocent. Nullos enim
Spiritu illo gubernari teftis eft Paulus, nifi Rom.8.
Dei filios, quos fimul pronuntiat vitæ æter- 14
næ hæredes. Alioqui non ftaret quod alibi 1.Cor.2.
tradit, Nos fpiritum è cœlo habere, vt fcia- 12 Eph.1.
mus quæ à Deo donata funt nobis, atque i- 14
deo nos tenere Chrifti mentem. Fruftra e-
tiam Spiritum quo obfignati funt fideles, ar-
ram vocaret futuræ redemptionis. Cæterum,
vt perfeuerantiæ fidem ftabiliat ritè cognita
Dei electio, vel vna illi Chrifti precatio ad
probationem fufficere debet, qua electos o-
mnes Patri commendat, nominatim eos à
mun-

mundo separans, vt hoc pereunte, salui & intacti maneant.

Sedquitur alia obiectio apud Pighium: Nõ frustra hortatur fideles Paulus, ne in vacuum receperint Dei gratiam: nec frustra Christus vigilandum & orandum esse admonet. Atqui, si tenemus, quantum inter supinam carnis securitatem, & trãquillum, qui ex fide nascitur, mentis statum intersit, mox solutus erit nodus. Fideles de salute sua certos esse oportet. An vt sopiti iaceant? an vt se proiiciãt ad socordem ignauiam? Imò potius vt quietum cum Deo silentium colentes, precibus
Phi.2.12 simul inuigilent. Hortatur eos Paulus, vt salutem suam operentur cum timore & tremore. An vt de successu anxij trepident? Minimè: sed vt sub Dei alis absconditi, assiduè se illi commendent, sicque toti pendeant ab ipso vno, vt eius præsidio freti, non dubitent se in finem vsque fore victores. Causam enim subiicit, cur sollicitos esse deceat: Quia Deus est, qui pro suo beneplacito operatur & velle in illis & perficere. Porrò, ne suspensi hæsitarent, iam antè omnem illis dubitationem ex-
Phi.1.6 emerat: Qui cœpit in vobis opus bonum, vsque in diem Christi perficiet. Nusquam ergo ad precandi curam & studium nos Spiritus Dei hortatur, quasi dubio in statu fluctuaretur salus nostra, quę in Dei manu sita est: nusquam nobis timorem iniicit, qui fiduciam in gratuito Dei amore fundatam excutiat: sed in talibus stimulis pungendo, carnis nostræ pigritiem corrigat. Atque in eum finem calumniosè detorquet Pighius Apostoli verba ex vndecimo ad Romanos capite. Per incredulitatem defracti sunt natiui oleæ rami: tu verò fide constitisti. Ne efferaris animo, sed timeas: nam si Deus naturalibus ramis non pepercit: vide ne qua fiat, vt nec tibi parcat. Ecce igitur bonitas Dei & seueritas: in eos qui ceciderunt, seueritas: in te autem bonitas, siquidem permanseris in bonitate. Postquam de duplici gentis suæ electione differuit, & multorum defectione ostendit factum esse, vt qui prius legitimi & proprij erant vitę hęredes, propter sancitum cum Patribus fœdus, nunc abdicati sunt à Deo, & facti ab eius regno extorres: tandem ad Gentes se conuertit, ne superbè Iudæis insultent, quia in eorum locum successerint. Notandum autem, quòd sicuti vniuersalis illa populi reiectio non labefactauit fixam Dei electionem, quin reliquias aliquas seruaret: ita vniuersalis Gentiũ electio, non complexa est singulos ex Gentibus, vt omnes vitæ consortes fierent. Duplicem in Iudæis Dei electionem Paulus illic commemorat. Electum enim quodammodo fuerat totum Abrahæ genus. Sed cùm occulto Dei iudicio plerique nõ essent ad vitam ordinati: pereunte maiori numero, electio in reliquiis consequitur. Nunc translato ad Gentes vitæ fœdere, communis illa generis Abrahæ adoptio ad nos pertinet. Cæterum, id non obstat quominus arcano Dei beneplacito pauci ad eam fruendam destinati sint. Paulus ergo, dum Gentes ex opposito conferens cum Iudæis, steriles oleastros exectis naturalibus ramis, in sanctam radicẽ insitos esse dicit: neque priuatim de singulis, neq; simpliciter de arcana Dei electione tractat: sed quanta fuerit rerum facta conuersio, docet, dum reiectis filiis, in eorum locũ subrogati sunt extranei. Itaq; tota illa Pauli exhortatio, non tã ad fideles dirigitur, qui verè & ex animo gratiam amplexi erant, quàm ad Gẽtium corpus, quod ex variis membris permixtum erat. Et tamen nihil absurdi est, si cõpescat Deus in filiis suis carnis insolentiam: cùm hoc vitio omnes laborent. Ridiculè tamen inde colligit Pighius, ab hominum perseuerantia suspensam esse diuinæ electionis constantiam: quia in generali quoque omniũ defectione, necesse est vt illa nihilominus obtineat.

Quòd autem impij, Dei iudicium alio colore suggillant: quia frustra iustitiæ & sanctitati studeant reprobi, quos tãdem perire necesse est: calũnia hæc vt ex crassa inscitia nascitur, breui responso à me discussa fuerat: Nullum scilicet bene agendi studium inesse hominibus, quod non ex electione prodeat: reprobos verò, vt sunt vasa in contumeliam formata, prouocandæ in se Dei vltioni nullum finem facere: & euidentibus signis monstrare exitio se esse deuotos. Pighio hîc omnium absurditatum cumulus est, vt nihil in tota disputatione æquè prodigiosum reperiat. Atqui, vel vno hoc argumento abundè probat, rabiosa maledicendi libidine ita se transuersum rapi, vt sine vlla occasione sua conuitia ebulliat. Nullos Dei Spiritu nisi electos gubernari Scriptura docet. Qualis in homine absque Spiritus sancti ductu rectitudo esse poterit? Manifesta, inquit Paulus, sunt Gala.5.19
opera carnis. Et alibi, omnes carnis cogitationes Deo inimicas esse pronuntiat. Quid igitur absurdi, si peccato mancipatos esse dico, qui Spiritu Dei non regeniti, carnis suæ arbitrio ferantur? Quos Deus elegit, iustificat. Rom.8.30
Quid mirum si reprobi, Dei iustitia vacui, nihil quã peccare nouerint? Elegit Deus Eph.1.4
suos, vt sancti sint ac irreprehẽsibiles. Si gratuitæ electionis fructus est sanctitas: quis alios in profanis sordibus demersos manere neget? Vocem suam audire negat Christus, quicunque non sunt ex ouibus suis. Rursus, Ioan.8. 10. 26. & 8.44
ex diabolo esse pronuntiat, qui vocem Patris in ore suo resonantem audire non sustinent. Vt reprobos ostendat Pighius bonis operibus studere: gratam esse Deo contumaciam ostendat, necesse est. Obiicit contrà Pighius, Saul multis virtutibus excelluisse: imò placuisse Deo. Virtutes, quæ in reprobis fulgẽt, suapte natura laudabiles esse fateor: idque sibi vult Scriptura, cum Saulem & alios eiusdem ordinis refert fecisse quod rectum est:

ſed quia cordis fontem, vnde fluunt opera, Deus reſpicit: nihil obſtat quominus opus, quod alioqui in ſe laudatur, ob vitium quod intus latet, ſit abominationi apud Deũ. Rudimentum ſcilicet illud pietatis ignotum fuit Pighio: Nihil tam eſſe purũ, quod non inquinet hominis immundities. Ergo non mirum eſt, ſi ab externa larua, Saulis opera æſtimans, innocentiam eius probitatemque cõmendet. Quòd ſemel eum Deo placuiſſe cõtendit, diſtinguo. Sic enim dignatus eſt eũ honore regio, vt in ſcriptura domus Iſrael nunquam eũ cenſuerit: quemadmodum Ezechiel loquitur. An quia ad munus Apoſtolicum electus fuit
Ezec.13.9 Iudas, ideo à Deo in filiis ſuis habitũ eſſe colliget? Cæterùm, malignè, quod à me dictum eſt, calumniatur Pighius: quaſi de ſingulis vitæ actionibus ſeorſum loquutus ſim, ac non potius de continuo vitæ curſu. Porrò, totam Scripturam labefactari oportet, niſi quicquid eſſe in homine iuſtitiæ & boni poteſt, à Spiritu ſanctificationis, qui ſolis filiis datur, manare concedimus.

In perſequẽdis cæteris cauillis nõ eſt quod plus operæ ſumam. Tritum illud eſt, Irritam fore doctrinã, vanas & nihili exhortationes, ſi ab electione Dei pendeat obſequẽdi vis & facultas. Item aliud non abſimile, Fieri non poſſe quin ſe ignauiæ dedant homines, cùm in æternum Dei conſilium recumbere docẽtur. Reſponſiones à me adductas quibus ſolet conuitiis ita Pighius exagitat, vt maneant ab ipſo intactæ. Cæterùm, ſi quibus plus æquo moroſis nondum ſatisfactum ſit: & plus fortè apud ipſos põderis habeat Auguſtinus, idem quod iam tradidi, eius verbis & repetam, &
Cap.14 confirmabo. Verba eius ſunt in libro cui titulum fecit De bono perſeuerantiæ: Prædeſtinationis doctrinam aiunt prędicationi aduerſam eſſe, ne quid proſit. Quaſi verò aduerſata ſit Apoſtolo prædicanti. Nónne ille doctor Gentium prædeſtinationem toties commendauit, & verbum Dei prædicare non deſtitit? Nunquid, quia dixit: Deus eſt qui operatur in vobis & velle & perficere: ideo non & ipſe vt velimus quæ Deo placent, & vt operemur, hortatus eſt? An quia dixerat: Qui cœpit in vobis opus bonum, perficiet: ideò vt inciperent homines & perſeuerarent vſq; in finem, non ſuaſit? Nempe, ipſe Dominus præcepit hominibus vt in ſe crederent. Neque tamen falſa eius ſententia eſt, nec vana definitio, vbi ait: Nemo venit ad me, hoc eſt, nemo credit in me, niſi cui datum fuerit à Patre meo. Neque rurſus, quia vera eſt hæc definitio, vana eſt illa præceptio. Cur ergo prædicationi, exhortationi, correctioni, quæ omnia tam frequenter vſurpat Scriptura, dicemus inutilem eſſe prædeſtinationis doctrinam, quam commendat eadem Scriptura? Paulò pòſt Audiunt hæc, & faciunt quibus datum eſt. Non autem faciunt, ſiue audiant, ſiue non audiant, quibus non eſt datum. Nec prædeſtinationis igitur prædicatione impedienda eſt prædicatio fidei perſeuerantis & proficientis: vt quod oportet, audiant: & quibus datum eſt, obediant. Quomodo enim audient abſque prædicante? Nec rurſus prædicatione fidei proficientis, & in finem vſque perſeuerantis impedienda eſt prædicatio prædeſtinationis: vt qui fideliter & obedienter viuit, non de ipſa obedientia tanquam de ſuo, ſed in Domino glorietur. Item, ſicut is qui donum accepit, rectè exhortatur & prædicat: ita exhortantem & prædicantem obedienter audit, qui accepit hoc donum. Ideò Dominus, Qui habet aures audiendi audiat. A quo autem habeant, quicunq; habent, Dominus ipſe oſtendit, Dabo vobis cor ad cognoſcendum me: & aures quæ audiant. Ergo aures audiendi, ipſum eſt donum obediendi, quo qui præditi ſunt, veniunt ad Chriſtum. Exhortamur ergo atque prædicamus: ſed qui habent aures audiendi, obedienter nos audiunt: qui verò non habent, fit in eis quod ſcriptum eſt, Vt audientes non audiant: audientes corporis ſenſu, non audiãt cordis aſſenſu. Cur autẽ illi habeant, illi non: hoc eſt, cur illis datum ſit à Patre, vt veniant ad Filium, illis nõ ſit datum: quis cognouit ſenſum Domini? Nunquid ideo negandum eſt, quod apertum eſt, quia comprehendi non poteſt quod occultum eſt?

Quàm autem præpoſtera ſit eorum cautio, qui abſurditatis vllius metu doctrinam cognitu neceſſariam vel ſupprimũt, vel obſcurant, deinde exequitur. Nunquid ſi hoc audito nonnulli in torporem ſegnitiemque vertantur, & à labore procliues ad libidinem poſt concupiſcentias eant: propterea de præſentia Dei falſum putandum eſt, quod dictũ eſt? Nónne ſi Deus illos bonos fore præſciuit, boni erunt, in quantalibet nunc malitia verſentur? Etſi malos fore præſciuit, mali erunt, in quantalibet nunc bonitate cernantur? Nunquid ergo propter huiuſmodi cauſas, quæ de præſcientia Dei vera dicuntur, vel neganda ſunt, vel tacenda? tunc ſcilicet, quando ſi non dicantur, in alios itur errores? Alia, inquit, ratio eſt verum tacendi, alia verum dicendi neceſſitas. Cauſas verum tacendi lõgum eſſet omnes quærere: quarum tamẽ eſt hæc vna, Ne peiores fiant qui non intelligunt, dum volumus eos qui intelligunt, facere doctiores: qui nobis tale aliquid dicentibus, doctiores quidem non fiunt, ſed nec redduntur peiores. Quum autem res vera ita ſe habet, vt fiat peior nobis eam dicentibus, qui capere non poteſt, nobis autem tacentibus, ille qui poteſt: quid putamus faciendum? Nónne potius eſt dicendum verum, vt qui poteſt capere, capiat, quam tacendum, vt non ſolùm id ambo non capiant, verumetiam qui eſt intelligentior, ille fit peior: qui ſi audiret & caperet, per eum etiam plures diſcerent. Et nos dicere

Eiuſdem lib. ca. 15
Cap. 16.

dicere nolumus,quod,teſte Scriptura, dicere licebat. Timemus enim videlicet,ne loquẽtibus nobis offendatur qui capere non poteſt: non autem timemus,ne tacentibus nobis,qui veritatem poteſt capere, falſitate capiatur. Quam ſententiam breuius tandem perſtringens, clarius etiam confirmat. Quamobrem, ſi Apoſtoli, & qui eos ſequuti ſunt Eccleſiæ Doctores,vtrunq; fecerunt,vt de æterna Dei electione piè diſſererent,& ſub piæ vitæ diſciplina continerent fideles:quid eſt quòd inuicta concluſi violentia veritatis, iſti noſtri ſe rectè dicere exiſtimant: Non eſſe populo prædicandum,etſi verum ſit quod de prædeſtinatione dicitur?Imò,prædicandũ eſt prorſus:vt qui habet aures audiendi,audiat. Quis autem habet, ſi non accepit ab eo, qui ſe daturum promittit? Certè qui non accipit, reiiciat: dum tamen qui capit, ſumat & bibat: bibat & viuat.Sicut enim prędicanda eſt pietas,vt ritè colatur Deus: ita & prædeſtinatio, vt qui habet aures audiendi, de gratia Dei,in Deo,non in ſe glorietur.

Eiuſdem lib. cap. 20

Et tamen, vt ſingulare ædificationis ſtudium ſancto viro fuit: ſic docendi veri rationem temperat, vt prudenter caueatur,quoad licet, offenſio. Nam quæ verè dicuntur,congruenter ſimul poſſe dici admonet.Si quis ita plebem compellet: Si non creditis, ideo fit, quia iam diuinitus exitio deſtinati eſtis: non modò ignauiam fouet, ſed etiam indulget malitiæ. Si quis in futurum quoque tempus ſententiam extendat, quòd non ſint credituri qui audiunt, quia reprobati ſunt: imprecatio erit magis quàm doctrina. Tales itaque Auguſtinus non immeritò tanquam vel inſulſos doctores, vel ſiniſtros & ominoſos prophetas ab Eccleſia iubet faceſſere. Tenendum quidem verè alibi contendit, quòd tunc correctione proficit homo,quum miſeretur atque adiuuat, qui facit quos voluerit, etiam ſine correptione, proficere. Sed quare iſti ſic, illi aliter: abſit, vt dicamus, Iudicium luti eſſe, non figuli. Item poſtea: Quum homines per correptionem in viam iuſtitiæ ſuæ veniunt, ſeu reuertuntur: quis operatur in cordibus eorum ſalutem, niſi ille qui quolibet plantante & rigante dat incrementum? cui volenti ſaluum facere, nullum hominis reſiſtit liberum arbitrium. Non eſt itaque dubitandum, voluntati Dei, qui in cœlo & in terra quæcunque voluit, & qui etiam quæ futura ſunt fecit, humanas voluntates non poſſe reſiſtere, quominus faciat ipſe quod vult, quandoquidem de ipſis hominum voluntatibus, quod vult facit. Item, Quum vult adducere homines,nunquid corporalibus vinculis alligat? Intus agit, intus corda tenet, intus corda mouet: eóſque volũtatibus eorum,quas in illis operatus eſt, trahit. Sed quod cõtinuò ſubiicit,minimè omitti debet: Quia neſcimus quis ad prædeſtinatorum numerum pertineat, vel nõ pertineat, ſic nos affici decere, vt omnes velimus ſaluos fieri. Ita fiet,vt quiſquis nobis occurret, eum ſtudeamus facere pacis cõſortem. Sed pax noſtra ſuper filios pacis requieſcet. Ergo, quãtum ad nos pertinet,omnibus ne pereant,vel ne alios perdant,ſalubris & ſeuera inſtar medicinæ adhibenda erit correctio: Dei autem erit illis vtilem facere,quos præſciuit & prædeſtinauit. Hæc ſi vera ſunt:quando primariũ ex ſanctis Patribus habent teſtem, ne in odium Caluini ab indoctis vel malè affectis reſpuantur. Vtinam verò inſipidi iſti moderatores,qui in ſobrietate nimis aquoſa multũ placent, ſaltem reputarent, quantum Auguſtino cedunt rerum ſacrarum ſcientia, modeſtia quoque illum eſſe ſuperiorem, ne moroſam ſuam timiditatem nobis pro modeſtia venditarent.

Eiuſdem lib. cap. 22

De Cor. & gratia. ad Valent. cap. 5

Cap. 14

Cap. 15

Cap. 16

Vt tandem cum Pighio tranſigam: de tribus ſummatim monendi ſunt mihi lectores: quicquid abſurditatum ad grauandam meam doctrinam congerit, non tam in me quàm in Deum ipſum torqueri:deinde, Scripturæ locos qui pro me apertè faciunt,vt mihi extorqueat,tam inſcitè nugari,vt ſatis appareat,nõ poſſe ſuſtinere cauſam illam, niſi corrupta euerſaque Scriptura: poſtremò, in tantum impudentiæ prorumpere, vt Auguſtinum ſibi accerſere ſuffragatorem non dubitet. Si quos in exitium Deus condidit, indignus eſt qui ametur. Qui antequam nati eſſent, vita æterna priuati ſunt, miſericordia quàm ſupplicio digniores. Si mea eſſent, quæ labefactare conatur,mortalem hominem impetret: nunc quum talibus probris palàm inſultet Deo:me cum Paulo centies repetere non pudebit: O homo tu quis es, qui cum fictore tuo litiges? Sentit iam miſer & ſentient olim omnes eius ſimiles, quæ ex ore impuro & ſacrilego probra in Deum vibrant, ſuo impetu fracta concidere, antequam ad cœlum pertingant: nec demum reſtare aliud, niſi vt recidant in eorum capita. Fœtidiſſimæ in adulteranda Scriptura delirationis vnum eſto ſpecimen, nonum ad Rom. cap. qualiter ab eo partim miſcetur, partim diſcerpitur. Initio, ne in ſoluendo nodo Gordiano nimium laboret,vno verbo abrumpit: Electum eſſe à Deo Iſraelem, ſed non omnes eſſe Iſraelitas,quia patrem ſuum non referũt, qui à videndo cognominatus eſt. Vnde conſtituit, non eſſe ratam electionem, niſi in iis qui oculos aperiunt. Atqui, bonus perſpicaciæ magiſter in Iſraelis nomine ridiculè cæcutit, dum ex robore facit acumẽ. Interea non cogitat peculiari gratia factum eſſe diuinitus Iſraelem, qui in vtero matris iam electus fuerat:nec alios videndo Deo eſſe idoneos, niſi quorum mentes illuminat: luce autem Spiritus ſui dignari, quos ſibi in filios, quum adhuc cæci eſſent adoptauerit. Poſtea, quaſi elapſus, vltra metas vagatur & ſaltat, Miſericordiam Dei nemini deeſſe,

quando omnes vult saluos fieri, quando stat & pulsat ad cordis nostri ostium, cupiens ingredi. Itaque, ante mundi creationem electos, à quibus se receptum iri præuidit: neminem verò indurare, nisi tolerantia: qualiter patres nimiùm faciles dicuntur indulgentia sua filios perdere. Quasi verò talibus næniis eludere promptum sit, quæ Paulus tam disertè in contrariam partem affirmat: & quasi lectoribus nihil significet, Ex duobus gemellis, quum adhuc in vtero sunt inclusi, alterum eligi, alterum reiici, nullo operum respectu, sed mero Dei vocantis beneplacito: Non esse volentis, neque currentis sed miserentis Dei, qui indurat quem vult, & misericordia quem vult prosequitur: Deum ostendere potentiam suam in vasis iræ, vt in vasis misericordiæ notas faciat gratiæ suæ diuitias: Secūdum gratuitam electionem seruari, quicquid

Ro.11.7 in Israele saluum est: atque ita electionem obtinere, & quæ fusius suo ordine suprà exposuimus. Certè iam si centuplo esset acutior, nullis tamen cauillis efficiet, quin tam sonorū Pauli clamorem vel surdastri exaudiat. Quòd verò multam verborum congeriem hoc cumulo terminat, Non creasse Deum quos præuiderat reprobos fore: sed reprobos sciuisse quos creauerat: perinde est acsi luto illineret figuli oculos & manus, ne qua eius forma nobis appareat. Similiter quum ex primo ad Ephes. cap. expedire se nititur, ita ludibundus proiicit suas ampullas, acsi inani suo strepitu Paulum obmutescere cogeret. Elegit nos Deus in Christo, quia gratiæ suæ, quæ alioqui omnibus exposita est præuidit locum in nobis fore. Elegit ex omnibus: quia quod in commune propositum erat omnibus, nostrum peculiariter fore præuidit: vt illi cooperātes, sancti per eam essemus. Elegit secundum propositum voluntatis suæ: quod est & erat eiusmodi, vt eos eligeret, de quibus præsciebat futurum quod dictum est. Elegit in laudem gratiæ suæ, quæ nos sanctificat: vt laus est præceptoris, virtus & doctrina disci-

1.Tim 1. 9 puli. Quasi verò non istud sit Dei proprositū, quod alibi Paulus omnibus humanis operibus opponit. Quasi in nomine Beneplaciti non expressior sit hoc loco gratiæ commendatio. Quasi non dicatur proposuisse Deus in seipso beneplacitum suū, quia causam in nobis nullam reperiens, sibi ipse ad nos seruandos causa fuit. Quasi frustra totum salutis nostræ effectum à decreto illo & proposito & beneplacito pendēre quinquies repetat. quasi non disertè pronuntiet, quia electi eramus, nos in Christo fuisse benedictos. Quasi non sanctificationem, & quicquid est bonorum operum, ex electione tanquam aquas ex fonte deriuet. Quasi non eidem gratiæ accēptum ferat, quòd Dei figmentum sumus, ad bona opera conditi, quæ præparauit. Quasi non à reliquis nos discernat, vt gratuito solo Dei fauore nos excellere sciamus. En quàm aptè operum præscientiam cum Paulino textu conciliet. Quantò satius fuerat, illam admirantis personam retinere, quam semel ad monentum suscipere coactus, mox ad superbas speculationes transuolans, deponit. Et hęc quidem, quę vberius suprà tractaui, nunc cursim tantùm delibo.

Augustinum postquam acriter flagellauit, vt qui in hac disputatione impetu magis quàm moderata ratione feratur, qui huc illuc impingat, qui proferat quæ aliena videntur Dei bonitate: eius deinde suffragio quàm parùm verecundè vtatur, tribus verbis ostendam. Diligentiam sancti viri laudat, quòd in libro ad Simplicianum Mediolanensem Episcopum sedulò quæstionem hanc ventilet. An opus aliquando inspexerit, nescio: quum ex libris duobus libellum vnum faciat. Mirum tamē, cur librum illum, quem se Augustinus initio sui Episcopatus scripsisse commemorat, bonus iste dexterque interpres ex omnibus maximè delegerit. Nam etsi illum Pelagio author opponit: non tamen dissimulat, quantò plenius postea & solidius de eadem re disseruerit. Hæc eius verba sunt: Illic à me ostensa est prædestinatio sanctorum: quam postea diligētius & operosius, quū aduersus Pelagianos disputarem, defendere necessitas compulit. Didicimus enim singulas hæreses intulisse Ecclesiæ proprias quæstiones: contra quas diligentius defenderetur Scriptura diuina, quàm si nulla talis necessitas cogeret. Cęterùm, videamus qualis ista sit quam ostendit, Augustini subscriptio. In eo, inquit, noster est, quòd vocationis contemptum, reprobationis causam affirmat. Longè verò ipse aliter. Nam in libro Retractationum dicit, Pro libero hominis arbitrio sic laboratum esse, vt tandem vicerit Dei gratia. Verum omittam, quid illic & duobus in locis à me citatis dicat, mentem suam fidelius saltem, quàm mille tui similes, exponens: quomodo in eum plusquam impudenter conferre audes, quod toto opere non minus fortiter reiicit, quàm ingenuè damnat: ne longior sim: quæ Pighius pro se verba adducit, apud Augustinum quidem extant, sed eadem pagina refutantur. Si propterea dictum est, inquit, non volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei, quia voluntas hominis sola non sufficit, vt iustè, rectéque viuamus, nisi adiuuetur misericordia Dei: potest & hoc modo dici: Igitur non miserentis est Dei, sed hominis volentis: quia misericordia Dei sola non sufficit, nisi consensus nostræ voluntatis addatur. At illud manifestum est: frustra nos velle, nisi Deus misereatur: illud autem nescio quomodo dicatur, frustra Deum misereri, nisi nos velimus. Si enim Deus miseretur, etiam volumus: quia ad eandem misericordiam pertinet, vt velimus, iuxta illud, Deus est qui operatur & velle & perficere. Nam si quæramus, vtrum Dei donum sit vo-

Libr.1. de prædestin. sancto. c. 4. De bono perseuer. c.20

Lib. retractat. 2. c. 1. Cap. 20. de bono perseuer.

Circa dimid. lib. prior.

voluntas bona: mirũ si quisquam negare audeat. Paulò pòst: Itaque verum est: nõ volentis neque currentis, sed miserentis Dei: quia etiam si multos vocet, eorum tamen miseretur quos ita vocat, quomodo vocari illis aptum est, vt sequantur. Falsum autem si quis dicit: Non miserentis Dei, sed volentis hominis est: quia nullius frustra Deus miseretur. Cuius enim miseretur, sic eum vocat, quomodo scit ei congruere, vt vocãtem non respuat. Est quidem verissimum quod præfatus erat Pighius, ventilari ab Augustino istam, de qua nunc agitur, quæstionem. Sed ipse grauiter peccat, quòd quisquilias in aërem sparsas arripiens, quod deinde in vano residuum apparet triticum, negligit.

Nunc dandus Georgio quoque Siculo est locus: in quo homine adeò insipida sunt omnia, vt in eo refellendo quicquam operæ locare pudeat. Nec sanè congredi cum ista vmbra dignarer, nisi stulta multorum consternatio me cogeret. Neque enim defuturos arbitror, qui ex puerilibus nugis facilem me captare victoriam putantes, inane studium derisui habeant. Equidem nisi noceret, quãtum non sine maximo dolore audio, contemptu potius obterendum censerem, quàm verbis refellendum. Sed quando eius libri per Italiam volitantes, multos passim dementant, cum deliro homine, si opus sit, paulisper ineptire malo, quàm meo silentio pati, vt cum tanta Ecclesiæ iactura insania eius grassetur.
Ezec.13 17 Quum olim Propheta Ezechiel anus fatidicas videret fucum populo facere: muliebre bellum subire non erubuit. Ergo, neque nos pigeat, si Christi serui esse volumus, qualescunque tandem sint, qui in horreum Domini suas quisquilias ingerere nituntur, eos cõferta manu depellere.

Quòd æterno Dei consilio prædestinatos esse homines dicimus, vel ad salutem, vel ad exitium: tribus de causis nos ea in re hallucinari Georgius putat: quarum primam assignat, quòd Electionis nomen non obseruemus diuerso sensu accipi in Scriptura: nempè, quòd ad munus temporale quosdam eligat Deus, vbi nulla sit æternæ vitæ mentio, neque etiam ratio habetur. Sed quibus persuadeat stolidus nugator, nos in Scriptura tam malè exercitatos esse, vt nondum tenea-
1.Sam.9 16 mus, Saulem, qui reprobus erat, Regem ta-
Ioan.6. 70 men esse electum? Iudam, Diabolum vocari, qui vnus erat ex duodecim, quos à se Christus electos prædicat? Cur locos non notat malè & impiè à nobis adductos, qui errorem patefaciant? Verùm, somnia ipse sibi fabricat, quæ in cerebro suo nata, tanquam aliena debellet: interea mirum, quomodo decimo
1.Cor.9. 27 circiter versu præcepti sui oblitus, Pauli testimonio nos oppugnet: Ne quum aliis prædicauero ipse reprobus efficiar. Colligit enim, vel mẽtiri Paulum, qui timere, se iactet, ne concidat immutabilis Dei electio, & suæ electionis fuisse ignarum: nec videt miser, reprobum illic probato opponi, qui certa suæ pietatis experimenta dederit. Cur non tunc illi in mentem venit diuersa vocis acceptio? Nam & argumentum reprobum apud Iere- Ier.6.30
miã, & in Epistola ad Hebræos, reproba ter- Heb. 6.
ra, non diuinitus exitio deuotum argentum 7
vel terram significat, sed vitiosum nihilque argentum & terram infrugiferam. Quòd autem in verbis Pauli relatio ad homines fiat, sicuti in altera quoque Epistola, ex contextu colligere promptum est. Et tamẽ sic ab æterna electione, qua nos in vitam adoptat Deus, sic distinguitur electio ad munus temporale, vt ambas simul interdũ propter affinitatem,
Scriptura coniungat. Quum gloriatur Paulus Gal.1.15
se ab vtero segregatum esse, de munere quidẽ Apostolico disserit: sed altius conscendens, pariter Dei gratiã, qua vocatus fuerat in spẽ salutis, commendat. Christus etiam quanuis vnum ex duodecim quos elegit, diabolũ esse pronũtiet: alibi tamen cum honore Apostolico adoptionis gratiam cõiungit, dicens: Nõ Ioan. 15. 16
vos me elegistis, sed ego elegi vos, vt eatis, &
fructum afferatis, & fructus vester maneat. Nã Ioan.17. 12
ea lege sibi datos à Patre cõmemorat, vt neminem sinat perire, pręter eum qui iam filius erat perditionis. Quòd ergo passim legimus, ad certum vitæ genus vel munus temporale elegi hos & illos, minimè obstat, quominus Deus ad salutem elegerit, quoscunque vult saluos esse.

Secundam erroris causam statuit, quòd nõ teneamus fideles omnes noui Testamenti, quos vocat, electos esse in salutem: quemadmodum docet Paulus primo ad Eph. cap. Atqui, plus satis iam monstratũ est, ex electionis fonte illic deduci fidem, qua filij Dei salutis suæ possessionem adeunt. Fides certè inter spirituales illas diuitias, quibus donati sumus in Christo, vel præcipuè censeri debet. Vnde autem fluere docet Paulus, quicquid habemus benedictionum, nisi ex recondito illo gratuitæ adoptionis fonte? Rursum: Vbertim nos locupletauit omni scietia & prudentia: sed quomodo? Iuxta beneplacitum suum, quod proposuerat in seipso. Si diuinæ electionis fructus est fides: constat autem nõ omnes in fidem illuminari: statuendum proculdubio est, eligi à Deo, quos fide donare apud se decreuit: atque ita verum esse quod Augustinus tradit: In filios à Deo eligi, vt
credant, non quia præuiderit credituros. A- De præ
liis locis citandis supersedeo: quia mox tra- dest. Sã-
ctandi erunt. Cæterùm quia vnus erat locus, cto. Cap.
vbi Dei electi in infinitũ aliquẽ numerũ re- 17. & a-
digi videntur: quũ scilicet dicit Christus, tã- liis locis.
tas fore Antichristi fallacias, vt etiam electos, Mat.24. 24
si fieri possit, decipiant: illic electos vocari exponit Georgius, qui in fide & iustitia perseuerant. Rectè id quidẽ, modò simul faterentur constantiam hanc ab electione pendere. Atqui, ne qua specialis sit in Deo electio, sibi

vnumquenque hominum propriæ electionis authorem facit.

Tertia erroris nostri causa secundũ Georgium est, quòd dum excæcationis & indurationis meminit Scriptura, non animaduertimus superioribus peccatis tales pœnas infligi. Nos verò, quod innumeris Scripturæ testimoniis passim expressum est, nõ negamus: Deum excæcatione & aliis modis, & gratiæ suæ contemptum, & superbiam, & contumaciam, & alia scelera vlcisci. Nam singulares pœnæ quarum passim fit mentio, ad generalem illam sententiam referri debent: Conii-
Rom.1. 26 ci in sensum reprobum, & in cupiditates ignominiosas tradi, qui Deum cognitum non timuerunt, nec reueriti sunt, vt decebat. Qua de re iterum postea fusius. Verùm, etsi Dominus impios furore & vertigine percutiens, quam meriti sunt mercedem illis rependit: non tamen id obstat, quo minus in reprobos omnibus maneat cæcitas & obstinata cordis
Exod. 10.20 durities. Quum dicitur obduratus esse Pharao, iam dignus erat, quem Deus Satanæ manciparet. Sed quod prius à Deo in hoc ipsum excitatus esset, simul admonet Moses. Nec verò Paulus aliam causam addit, nisi
Rom. 9. 17 quòd vnus esset è reprobis. Sic demonstrat idem Paulus, quum Iudæi intelligentiæ luce priuati, in horribiles tenebras delapsi sunt, pœnas iustas impij diuinæ gratiæ contemptus hoc modo ipsos dedisse: neque tamen excæcationem hanc reprobis omnibus constitutam fuisse dissimulat. Reliquias enim seruatas fuisse docet, secundum electionem gratuitam: reliquos omnes fuisse excæcatos. Si reliqui omnes, in quorum salutem non regnat Dei electio, excæcantur: certè palàm constat, eosdem qui sua rebellione iram Dei prouocando, nouam excæcationem sibi accersunt, iam ab initio cæcitati fuisse deuotos. Et clara sunt Pauli verba, Vasa iræ esse pri-
Rom. 9. 22 dem ad interitum præparata, quicunque Spiritu adoptionis destituti, propria culpa seipsos præcipitant. Equidem cum Augustino
Lib. contra Faust. 21. capit. 2. & 3 fateri non recuso, in occultis Dei iudiciis aliquid præcedere: sed occultum. Nam inaccessibili secreto ab humana cogitatione seclusum est, quomodo & impium damnet Deus, & iustificet impium. Ergo satius nihil restat, quàm cum Paulo expauescere: quia iudicia eius, abyssus multa.

Pergit deinde Georgius, Nullam reperiri syllabam in tota Scriptura, vnde colligere liceat, excæcari qui æterno Dei iudicio reprobati sunt: & quicquid de prædestinatione tradimus, philosophica tantùm argutia niti: quòd Deum nihil eorum lateat quæ futura sunt: quæcunque autem præuidit, necessariò eueniant. Nihil dico, nisi quòd tam crassum mẽdacium libri nostri refellunt. Quia hoc illi inter fraterculos licentiæ reuerendi Abbatis fauor dederat, vt quicquid somniauerat, oraculi instar iactare auderet: idem sibi extra monasterium permisit. Nos verò, non ex nuda Dei præscientia, vt ipse stolidè mentitur, elicere, quod frustra oppugnat, inter electos & reprobos discrimen: sed manifestis solidísque Scripturæ locis proditum ostendere quid pluribus nunc contester? Nos ex nuda Dei præscientia pugnare fingit. Atqui, apertos Scripturæ locos plus viginti à me prius citatos reperient lectores. Specialem electionem commentum esse nostrum iactat: quia nullos Deus certos homines elegerit. At Christus ex aduerso clamat se scire quos elegerit.

Videatis tamen, quàm validis machinis æternum illud Dei consilium labefactet, quo alij in salutem electi sunt, alij exitio destinati. Iustitiam Dei ex fide Paulus communem fa- *Rom. 3. 22*
cit omnibus qui credunt: nec distinctionem admittit: quia omnes peccauerint, & destituantur gloria Dei. Fateor sanè Dei iustitiam super omnes per fidem diffundi. Sed vnde hominibus fides, nisi ex gratuita Spiritus illuminatione? Et quos in Christum credere Paulus censet, nisi quos Pater cœlestis traxe- *Ioan. 10. 29. & 17. 6*
rit? Christus certè neminem in suis reputat, nisi datus sit à Patre. Sibi autem datos prædicat, qui antè Patris fuerant. Delirium suum de fide naturali obtrudet Georgius: quod refellere non est præsentis instituti. Tantùm dico, In omnes & super omnes qui credũt in Christum esse, Dei iustitiam: sed eodem Pau- *1. Cor. 4. 6*
lo teste, excipio: Vt alij præ aliis excellant, nõ nisi à solo Deo discerni: ne quis glorietur. Item, vt sciamus quæ à Deo donata sunt nobis, arra & sigillo Spiritus æternam hæreditatem in cordibus nostris obsignari. Item, No- *Philip. 1. 29*
bis dari vt in Christum credamus. Item, Illuminari mentis nostræ oculos, vt sciamus quæ *Ephes. 1. 18*
sit spes vocationis nostræ. Item Fructum Spiritus esse fidem. Discrimen esse negat Paulus: *Galat. 5. 22*
nempe Iudæi & Græci: quia vtrosque pariter Deus ad salutem inuitat. Sed duæ istæ species, inquit Georgius, totum genus humanum comprehendunt. Esto: non tamen inde euincet, sigillatim vnicuique hominum promitti iustitiam. Hoc quoq; postremũ vt demus, huc tamen redeundum erit, neminem boni oblati compotem, nisi fide, fieri. Restat vt Monachus fidem omnibus promiscuam faciat. Quod iã satis probaui, quàm sit à Pauli mente alienum. Verùm sequetur, solos electos destitui gloria Dei. Vnde id colliget? Quia in omnes qui peccauerunt, inquit, diffunditur Christi gratia. Atqui ego sic vniuersalẽ Dei gratiam esse fateor, vt in hoc tamen situm esse discrimen addam: quòd nõ omnes secundum Dei propositum vocantur.

Arguté se ratiocinari putat, quum dicit: *Rom. 8. 32*
Christus propitiatio est pro peccatis totius mundi. Ergo extra mundũ reprobos constituãt oportet qui à Christi participatione arcere eos volunt. Ne valeat in præsens cõmunis illa solutio: Christum sufficienter pro omnibus passum esse, efficaciter tantùm pro ele-

electis. Magna illa absurditas, ob quam plausum sibi inter suos gregales Monachus quæsiuit, apud me nihil habet momēti. Per quascunque mundi plagas dispersi sint fideles, expiationē Christi morte partam ad eos Ioannes extendit. Id certè non obstat, quominus reprobi in mundo electi permixti sint. Con-
Ioan.5. trouersia etiam caret, Christum expiādis to-
15 tius mundi peccatis venisse. Sed confestim occurrit illa solutio: Vt quisquis credit in eum, non pereat: sed habeat vitam æternam. Nec verò qualis sit Christi virtus, vel quid per se valeat, nunc quæritur: sed quibus se fruendum exhibeat. Quòd si in fide consistit possessio: & fides ex Spiritu adoptionis manat: restat, vt in numerum filiorum is duntaxat ascitus sit, qui futurus est Christi particeps. Nec verò aliud Christi officium commendat Euangelista Ioannes, quàm vt morte sua in vnum congreget Dei filios. Vnde colligimus, Quanuis per ipsum offeratur omnibus reconciliatio, peculiare tamen esse electis beneficium, vt in vitæ societatem colligantur. Quanquam dum omnibus offerri dico, non ita accipio, quasi ad omnes legatio illa perueniat, qua mūdum sibi reconciliat Deus,
1.Cor.5. teste Paulo: sed ad quos peruenit, ne eorum
18 quidem cordibus indifferenter obsignatur, vt rata sit. Quòd nullam esse acceptionē personarum garrit: discat primùm quid significet Personæ nomen: tum nihil facesset nobis molestiæ ex ea sententia.

At Paulus docet, Velle Deum omnes saluos fieri. Ergo aut Deum fateatur non esse votorum suorum compotem, aut omnes sine exceptione saluos fore. Si respondeat: Velle Deum, quantum in se est: quia salus libero cuiusque arbitrio sit exposita: quæro iterum, Cur non ergo omnibus indifferenter prædicari Euangelium ab initio mūdi voluit? Cur tot seculis tam multas gentes in mortis tenebris errare passus est? Sequitur enim in contextu, quòd velit omnes ad veritatis notitiā venire. Sed candido sanique iudicij lectori minimè ambiguus est sensus, quem suprà exposui: Quum pro Regibus & principibus iussisset Paulus solennes & ordinarias in Ecclesia preces concipi, ne quis Reges & Magistratus haberet pro deploratis, quòd tunc omnes infesti essent fidei hostes: occupat Apostolus, & Christi gratiam ad illum quoque ordinem patere affirmat.

Quò audacior est nebulo hic in torquenda Scriptura, non mirum est, si in pluribus locis congerendis sit copiosus: quando neque vlla est religio, neque pudor, quæ eius proteruiam frænent. Sed quò ille laxius diffluit: meum erit responsiones breuius astringere. Citat locum Isaiæ: Ne dicat filius extraneæ: Reiectus sum. De reprobis non posse exponi, pro cōfesso sumit. Electos autem vocari filios extraneæ, absurdum iudicat. Respondeo, non esse insolens, vt qui ante mūdi creationem electi erant, extranei tamen censeantur, donec fide aggregētur ad Dei filios.
Verba Petri sunt, quę ex Propheta mutuatur: 1.Pet.2.
Qui eratis quondam non populus, nunc estis 10
populus Dei. Quos alloquitur? Nempe, quos 1. Pet.1.
initio testatus fuerat, dilectos esse, secundum 2
præcognitionem Dei patris. Apertius etiamnum ad Ephesios. Postquam enim de æterna Eph.2.
ipsorum electione disseruerat, subiicit, Exu- 12
les fuisse à regno Dei, hospites promissionū, sine Deo & spe vitæ. Et miramur, si Isaias tēplum Dei ex profanis lapidibus ædificās, nouam consecrationem fore prædicet? Nam quum in Dei corde abscondita esset Gentium vocatio, quid aliud in illis quàm damnata immunditiês apparuit? Erant quidem Ioan. 10
Dei oues, quicunque demum in Christi cor- 16
pus coaluerunt, vt ipse testatur: sed oues foris exclusæ adhuc & vagæ. Interea quāuis se nescirent, pastor tamen eas nouerat, secundum illam prædestinationem, qua suos elegit ante constitutionem mundi: vt probè Augustinus admonet.

Si verum est, inquit, Prophetæ dictum: Fi- Tract.in
lius non portabit iniquitatem patris: nulla i- Ioan. 45
gitur pars hominum in originali corruptione relinquitur. Cum bellua ista nihil mihi negotij esse volo. Tantùm rudibus succurrere consilium est, ne talibus cauillis implicentur. Nihil certius est, quàm manere in generali interitu, quicunque in Christi corpus nō inseruntur. Bonus iste frater, de alieno prodigus, omnes accumulat: & quibus Deus ianuā claudit & obserat, eos facit domesticos. Cæterùm, sponte insanit, quisquis non fatetur, eos qui naturaliter in Adam mortui sunt, non posse nisi ordinato diuinitus remedio, in vitam restitui. Iam inter pij hominis & increduli sobolem apertum discrimen statuit Paulus: vt hæc immunda sit, illa verò sancta.
Et hac ratione, priusquam Gentes vnà cum 1.Cor.7.
Iudæis, diruta maceria, cooptarentur in Ec- 14
clesiam, filios Abrahæ ramos esse sanctos di- Rom.11.
cit ex radice sancta. Quid autem longo ser- 16
mone opus est? An non idem Propheta Ezechiel, cuius dicto Monachus abutitur, Gentes incircuncisas sæpius tanquam profanas, exitio addicit? Neque enim alioqui tunc circuncisio fuisset vitæ fœdus. Quomodo igitur verum erit, filium paternæ culpæ pœnam non daturum? Vicissim quæro: Quomodo innoxium se iactabit, qui ex malo ouo malus coruus nascitur? Sic enim ex Adam contrahitur originale peccatum, vt cuiusq; proprium sit. Nemo itaque conqueri poterit, quasi alieni peccati reatum sustinet à culpa
immunis. Cæterùm, si Deo in filiis perse- Exo.20.
5
qui non licet maiorum peccata: quid sibi Deu.5.9
vult illud: Vltor in tertiam & quartam gene- Exo.34.
rationem? Item, Reiiciens patris scelera in si- 7. & a-
num filiorū. Porrò, hæc prima vltio est, quòd lijs locis.
Spiritu Dei destituti, in naturę grauitate manent.

Quum dicit Ioanes: Quisquis peccauerit, delebo eum è libro vitæ: si de reprobis exponas, nunquã scripti fuerunt: si de electis, consilium Dei erit instabile. Perinde garrit Monachus, acsi nunquam se ad captum nostrum Deus accommodaret. Fœda sanè ingratitudo, aduersus Deum ita insolescere, dum vsque eò nobis indulget, vt nostra causa balbutiat. Hoc quoque modo Deùm corporeum nobis conflabit, quia & aures, oculos, & pedes, & manus illi tribuit Scriptura. Atqui, simplex est sensus: Deleri è libro vitæ, qui ad tempus inter filios Dei habiti, postea in locum suum discedunt: quemadmodum de Iuda verè loquitur Petrus. Tales autem nunquam ex nobis fuisse Ioannnes testatur, quia si ex nobis fuissent, non exiissent. Quod autē crassè Ioannes expressit, subtilius Propheta Ezechiel: In arcano, inquit, populi mei non erunt: & in catalogo Israel non scribentur. Non alia solutione indiget, quòd optant Moses & Paulus, ex libro vitæ deleri: quia vehementia doloris extra se rapti, perire, si fieri posset, mallent, quàm populosam Dei Ecclesiam, qualis tunc erat, extingui. Gaudere enim quum suos discipulos iubet Christus, quia nomina eorum scripta sint in cœlo perpetuum illud esse bonum significat, quo nunquam priuandi sint. Porrò non minus dilucidè quàm breuiter vtrunque conciliat Christus, quum dicit: Omnis arbor quam non plãtauit Pater meus, eradicabitur. Nam & reprobos in speciem radices agere, neque tamen Dei manu plantatos esse, significat.

Act. 1. 16 *1. Ioan. 2. 19* *Ezec. 13. 9* *Mat. 15. 13*

Notanda, inquit, illa apud Paulum comparatio, quòd sicut per vnum hominem peccatum in condemnationem, ita & per vnum hominem donum iustitiæ in vitam. Quòd si in vno mortui sint multi: multò magis gratia Dei exuberabit, vt multi regnent in vita per Christum. Si illic disputaret Paulus, ad omnes penetrare Christi gratiam: victus tacerem: sed quum simpliciter illi propositum sit ostendere, quantò potentior sit in fidelibus Christi gratia, quàm contracta ex Adam maledictio: quid hoc ad labefactandam eorum electionem, quos in vitam Christus restituit, aliis pereũtibus? Sed monachus verba vrget. Nam Paulus totum hominum genus comprehendit, quum dicit, Peccatum vnius hominis grassatum in omnes: neminem licebit à vitæ participatione excludere. Si hoc modo ineptire libet, creandos esse Deo nouos mundos contendam, vt quod illic habetur, præstet. Negat Christus parem fuisse maledictionem gratiæ, quia hæc longè exuberet. Si in rationem vtrinque veniat hominũ numerus: nõ potest Christus plures seruare, quàm perdiderit Adam. Ergo periclitabitur Pauli fides, nisi repentè nouus aliquis mundus emergat. Ego verò non alium Monacho clypeum opponam, quàm qui mihi ab eo porrigitur. Alterum ex Paulo locum adducit: Quòd sicut in Adam moriuntur omnes, ita in Christo omnes viuificabuntur. Si hoc secundum membrum extendit ad omnes Adæ filios: manum Paulus iniicit, qui disertè mox testatur, non nisi de Christi membris se intelligere: Primitiæ Christus: deinde & qui sunt Christi, resurgent. Nam certè illic de resurrectione disputat, quam beata immortalitas consequitur, qualem & in symbolo fidei prædicamus.

Rom. 5. 12 *1. Cor. 15. 22*

Ne eadem subinde iterando lectoribus frustra tædium pariam, pauca ex multis obiter perstringere consilium est. Qualiter mortem peccatoris nolit Deus, quum vult omnes conuerti & viuere, suprà exposui. Nam quòd ad resipiscentiam hortatur, & conuersis offert veniam, id omnibus commune est: at filios suos singulari hoc priuilegio dignatur, vt carnea eorum corda ex lapideis faciat. Neque tamen irritas in aerem iactari voces Monacho concedo, dum & impios malitiæ suæ conuictos inexcusabiles reddit Dominus: & in electis suis ita operatur, vt arcana Spiritus virtute efficax sit in eorum cordibus doctrina, quæ in eorum auribus personat. Nec est quòd quempiam moueat vulgaris illa calumnia, Illudere Deum hominibus, quos pedibus captos ad ambulandum hortatur. Nam si nihil exigit, quod illi non debeant, non facit iniuriam. Nisi verò qui soluendo non est decoctor, cum ludibrio creditoris solutum se iactabit. Porrò litem hanc, quæ nisi propria cuiusque conscientia dirimi nequit, vlterius non persequor. Populi sui aures Prophetæ voce verberari iubet Deus. An vt tangantur corda? Imò vt obdurentur. An vt resipiscant qui audiunt? Imò vt iam perditi bis pereant. Si excipias, Superiorem fuisse causam: non aliud in præsentia volo, minimè absurdum esse, spargi Dei mandato doctrinam, quàm profectu carituram nouit. Non minus friuolum, quòd constare negat posse Christi dictum, de reducta quæ perierat oue, si qui prædestinati forent. Ego verò quod temerè in nos vibrare telum molitur, longè aptius in eum retorqueo: non alia ratione vocari ouem, qui ad tempus perditus videtur, nisi quia gratuitæ electionis respectu, sub Dei custodia manet.

Eiusdem farinæ est istud dilemna, Siqua esset specialis electio, non quadraret exhortatio Prophetæ: Derelinquat impius viam suam. Nam si electos alloquitur, quomodo impij essent, quibus omnia in bonum cedunt? Si reprobos, quorsum ad resipiscentiam vocantur? Ego autem vtrisque destinari Prophetæ concionem respondeo: vt priores, qui excusso iugo lasciuierunt, ad sanam mentem redeant moniti: alteri verò, qui in malis suis stupent, talibus stimulis pungantur. Neque enim electos fingimus continua Spiritus directione semper tenere rectum cursum: quin sæpe labi, errare, impingere, & ferè alie-

alienari à salutis via dicimus. Sed quia potentius est quo teguntur, Dei præsidium, lethali eos ruina excidere impossibile est. Cauere iubentur homines, ne pereant. Atqui, electos extra periculum esse, certum est: in reprobis nulla cautio. Respondeo, Nihil absurdi esse, si electi, qui assiduè sunt in conflictu, necessariis armis instruuntur: & communiter acuitur omnium vigilantia, donec reprobi re ipsa se incurabiles esse demonstrent. Adhibetur enim mortis medicina, donec certa desperatio appareat.

Obiicit Georgius: Abraham fidelium, non electorum vocari patrem: & salutem non electis, sed credentibus promitti. Quos igitur esse dicet, qui simul cum patre suo Abraham in regnum Dei colligendi sunt? Nam certè Christus id in electos docet competere. Christus finem horrendis cladibus impositum iri pronunciat, vt electis sit consultum. An filios Abrahæ esse negabimus, qui simul cum eo domestici sunt Ecclesiæ? Et vnde, obsecro, tanta Abrahæ dignitas, vt pater fidelium censeatur, nisi quia à Domino electus est? Vnde degeneres esse statuendum est, qui hac similitudine ipsum non referunt: execrandam verò esse nebulonis huius audaciam, qui notam, qua præcipuè filios suos insignit Deus, expungere & delere, quantum in se est, conatur. Credentibus certè vitam æternam promitti fateor: modò ne vicissim neget, electis similiter promitti. Sic enim Isaias: Et eam possidebunt electi mei: modò credere fateatur, quos Deus Spiritu suo illuminat: modò denique electionem fateatur matrem fidei esse. Ad omnia pro electis ferenda se paratum esse, Paulus docet, Christus Patrem, electorum vindicem fore clamat. Hortatur Paulus Colossenses, vt mansuetudinem patientiam & reliquas virtutes, tanquam electi Dei induant. Eximit Paulus à reatu omnes Dei electos. An spoliandi bonis istis erunt fideles? ac si inter res mutuo & quidem indiuiduo nexu coniunctas plusquam hostile dissidium foret. Imò vt firma Dei electio maneat, tum in fidem illuminantur qui cæci erant, tum fide recipiunt Christi iustitiam, tum fide in finem vsque custodiuntur.

Mat. 24. 22.
Mar. 13. 20
2. Tim. 2. 10.
Luc. 18. 7.
Col. 3. 12

Quum perditis exitium denuntiat Scriptura, causam in æternum Dei consilium minimè reiicit vel transfert: sed residere in ipsis testatur. Nos verò non ideo reprobos tradimus destitui Dei Spiritu, vt scelerum suorum culpam in Deum deriuent. Quicquid peccant homines, sibi imputent. Quòd si quis subterfugiat, conscientiæ vinculis fortius cõstringi dico, quàm vt se à iusta damnatione expediat. Causetur Adam, vt volet, se datæ sibi à Deo vxoris illecebris fuisse deceptum: intus tamen mortiferum infidelitatis virus, intus pessima consultrix ambitio, intus diabolicum audaciæ flabellum reperietur. Multò igitur minus excusabiles erunt, qui ex profundis Dei adytis malorũ suorũ causam, quæ se ex vitioso eorũ corde proferet, eruere tentabunt. Coniici merentur in sensum reprobum, quicunque Deum ex cœli terræque aspectu cognitum non glorificarunt, vt decebat. Qui malignè ac deliberata malitia Christi gratiam respuerunt, & accensam Euangelij lucem respuere non veriti sunt, grauiorem pœnam sustinent. Sua quisque peccata accuset, seipsum damnet, suámque culpam ex animo confessus, iudicem suum suppliciter deprecetur. Si quis obstrepat: prõpta est exceptio: Perditio tua Israel. Nam, vt alibi dictum est, si ridiculè apud veterem Poetam queritur Medea, cæsas in nemore Pelio fuisse abietes: quum intestino libidinis suæ igne flagrãs patrem totúmque regnum secum perdiderit: multò certè minus audiendi sunt, qui procul remotas causas è nubibus accersunt, vt culpę suę notitiam, quæ & eorum cordibus penitus insidet, neque occulta latere potest, vtcunque obscurent. Hominum ergo peccatis malorum omnium causam Scriptura iure assignat. Neque id inter nos disputatur, Occultóne Dei iudicio citra propriam culpam pareant homines (quod non modò falsum esse concedimus, sed tanquam fœdum sacrilegium detestamur) sed, An impij qui voluntariè peccando, iram Dei in se prouocant, iam olim iusta quidem, sed incognita de causa diuinitus reprobati fuerint. Atqui, vt Paulus seuerè coarguit hominum peccata, conscientias validè vrget, Deique iustitiam à sacrilegis hominum calumniis acerrimè vindicat: ita qui se in exitium præcipitant, non dissimulat fuisse vasa iræ ad interitum præparata. Reprobos quo digni sunt reatu Christus constringit. Simul tamen arbores esse dicit Patris manu non plantatas. Denique Patrem eos qui sui erant, Filio dare audimus, vt eos sanctificet. Contrà Paulus, postquam electionem Dei consequutam esse docuit: reliquos omnes subiicit esse excæcatos. Perperam ergo Georgius, qui defixis in manifesta peccata oculis, reconditum corruptæ naturæ fontem non considerat.

Rom. 9. 22
Mat. 15. 13
Ioan. 17. 6
Rom. 11. 7

Magna absurditate nos implicari putat Georgius, quòd hominem facimus liberum ad peccandum: quum necessitate peccent reprobi. Atqui, libertas ista de qua loquimur, quum illi nimium fuerit familiaris, non fuit satis nota. Manumissos ab obsequio iustitiæ & liberos Paulos vocat, qui sine metu Dei intemperanter lasciuiunt. An ideò sequitur, non esse peccato mancipatos? Calumniatur etiam, nos Dei potentiam vincire: quia si præscit atque ordinat quod futurum est, nequeat postea mutare. Abominandum verò prodigium, si Deus instar mortalis hominis varium se & flexibilẽ mutandis in horas consiliis non præbeat. Quid enim tantopere improbat Monachus nisi Deum sibi necessariò constare? Verùm, in eo scilicet hallucinatur,

Rom. 6. 20

quòd fixa Dei placita à poteſtate diſtrahendo, eum ſibi diſſidentem facit. Si Stoicè loquendum eſſet, nota eſt Senecæ ſententia, Quòd Deus ſibi ſit ipſe neceſſitas. Nos magis reuerẽter & ſobriè: quòd ſemper idem vult, conſtãtiæ eſſe laudem: quòd quicquid decreuit, effectũ reddit, omnipotentiæ eius eſſe cõſentaneum: quòd coniuncta eſt cum potentia voluntas, dignam illa rerum omnium moderatrice prouidentia eſſe ſymmetriam.

Non moror quòd diuerſa, & nihil commune inter ſe habentia Scripturæ teſtimonia coaceruat. Quanquam, vt inſcitiæ parcamus, coercenda eius proteruia eſt, ne ſimplices cõturbet. Poſtquam ex loco vno Pauli oſtendit, mittere Deum operationem erroris rebellibus, vt credant mendacio, qui noluerunt obedire veritati: locum alterum diſſimilem accumulat: doctrinam Euangelij obſcuram eſſe iis qui pereunt: quorum mentes excæcauit Deus huius ſeculi. Fateor quidem illos vocari incredulos: verùm ſi in illis cæcitatis cauſa eſt ſola incredulitas, quid ſibi vult quod mox ſequitur, Deum qui iuſſit ex tenebris lucem ſplendeſcere, illuxiſſe in cordibus fidelium? Vbique tenebras eſſe audimus: Deum verò ex tenebris fulgorem educere. Sed quòd nos crudelitatis accuſat, quòd nobis & multis obſtruimus ſalutis viam, quum Chriſtus Chananæam & oues perditas atque alienos canes tam benignè inuitet: ego verò reſpondeo, Nos fidei & pœnitentiæ doctrinam, quæ nobis commiſſa eſt, fideliter omnibus proponere, vt Chriſto lucrifiant omnes. Quum rogatus eſſet Dominus ipſe ab vxore Zebedæi, vt alterum ex filiis ad dexteram ſuam, alterum ad ſiniſtram locaret, ſtultum & intempeſtiuum votum compeſcere volens, præſenti quidem vocationi ſuæ congruere hoc negat: neque tamen ſubticet, decretum cuique à Patre cœleſti eſſe locum, & ſuo tempore patefactum iri. In hunc modum neque ſilentio nobis obruenda eſt ſuperſtitio quæ palàm in Scriptura proditur: & tamen, quò vſque reuelationis dies aduenerit, agendum quod Dominus mandat, vt ſine exceptione ad pœnitentiam & fidem omnes hortemur. Communis enim omnibus eſt doctrina: & hac lege apud nos depoſita eſt, donec qui reprobi ſunt deplorata obſtinatione viam nobis obſtruant.

2.Theſ. 2.11

2.Cor.4. 3

Mat. 20.21

Mar.10. 37

Cæterùm, quum prædeſtinationem tot Scripturæ locis teſtatam admittere cogatur, nouum cauillum ingerit, quo nihil ſtultius nec putidius fingi poteſt: Fideles noui Teſtamenti electos à Deo eſſe, quibus myſterij à ſeculis abſconditi notas faceret diuitias. In hunc ſenſum colligit teſtimonia omnia, quæ excellentiam gratiæ per Chriſtum exhibitæ commendant. Tandem concludit, Quicquid primo ad Epheſios capite habetur, non aliò ſpectare, niſi quòd fideles noui Teſtamenti Deus peculiari hoc theſauro dignatus ſit. Quum autem ad tẽpus referatur hæc gratia, à Chriſti aduentu vſque ad finem mundi omnibus peræquè communem eſſe docet. Atqui, longè aliam Pauli mẽtem oſtendunt verba: quorum ſumma eſt, Illuminatos eſſe in fidem, qui ſecundum æternum Dei beneplacitum ad vitam prædeſtinati fuerãt. Quin tunc ſpecialis fuerit quorundam vocatio negari nõ poteſt. Ne omnibus quidem Euangeliũ promulgatum fuit. Verùm vt detur, perſonuiſſe externa voce omniũ aures: altiorem vocationem illic Paulus notat, qua in animos penetrat Dei Spiritus. Somniũ narratur Georgio, quum interior & efficax vocatio ab externa diſcernitur. Sed quantum ſit friuola eiuſmodi diſtinctio, fidei experiẽtia locuples eſt teſtis. Ad hæc non alio vel ſenſu vel fine electionem tractat hoc loco Paulus, quàm alibi, dum gratias agit Deo, quòd Theſſalonicenſes ab initio elegerit in ſalutem. Atqui partem exiguam ab impia multitudine diſcernit. Excipiet Georgius, Electis opponi præfractos gratiæ contemptores. Sed hoc nihil ad rem: quia non aliud in præſentia contendo, quàm ſpecialiter quoſdã præ aliis electos eſſe: quum Georgius cõtrà garriat, nos tantùm in hoc prædeſtinatos eſſe, vt hoc tẽpore naſceremur. Quid Iudas? Cui etſi Chriſtum audire, & domeſtica eius conſuetudine frui datum eſt, electum tamen fuiſſe, Chriſtus negat. Nõ de omnibus loquor, inquit, ego ſcio quos elegerim. Quòd ſi audiatur fanaticus iſte, potior erit Herodis conditio, quàm Dauidis: & electionis honore ſanctos Prophetas impij Scribæ præcedent dicet non eſſe ex numero fidelium. Atqui, paſſim clamitat, generaliter in ſeculum competere electionis gratiam. Vult ſe fideiuſſore credi, Nunquam aliter Paulum de prædeſtinatione loquutum eſſe. Quid? An omnes ſuæ ætatis homines complectitur, quum iuſtificari dicit, quos Deus prædeſtinauit? ánnon potius à communi ordine ſegregat, qui ſecundum propoſitum vocati ſunt? Item, quum alibi dicit: Quæ ſtulta ſunt, elegit Deus, vt ſapientiam mundi confundat: an ad totam ætatem extendet, in qua manifeſtum diſcrimen ſtatuitur?

2.Theſ. 2.13.

Ioan.13. 18.

Rom.8. 29

1.Cor.1. 27

Quoniam tamen ſe adhuc impeditum teneri ſentit, aliud aſylum captat: Quòd non vocentur electi, quos Deus aliis prætulerit: ſed qui in communi electione & gratia perſeuerant. Acſi diceret, Eos demum cenſeri electos, qui ſe fidei conſtantia ab hominum vulgo ſeparant. Locum Pauli adducit: Teſtificor coram Deo & electis Angelis. Quaſi verò illi conceſſum ſit quod poſtulat: quia cum apoſtatis nõ deſciuerint, electionis gratiam eſſe promeritos. At ſi quis ex aduerſo afferat, Qua electi erant, perſtitiſſe, quantò probabilius hoc erit? Ne ſit pugna de verbo. Quum prædicit Chriſtus, tantas fore Satanæ fallacias, vt electi quoq;, ſi fieri poſſet, in errorem inducantur: ſignificat fieri nullo modo poſſe,

1.Tim.5. 21

Mat. 24.24

posse, vt electos vi sua abripiat Satan. Nunc qua virtute tutos esse dicemus? Staturos proprio robore Georgius somniat. Longè aliter
Ioan. 10.29. Christus: Nemo rapiet è manu mea quas suscepi custodiendas oues. Pater enim qui dedit mihi: maior omnibus est: Nec poterit quisquam eas rapere è manu Patris. Ita Paulus
1. Thess. 5.24 fideles minimè in propriam constantiam recũbere iubet, sed fidelem esse Deũ admonet, qui ipsos vocauit: qui idẽ efficiet. Suæ quenque electionis authorem & arbitrum facit
Ioan. 15. 19 Georgius: at Christus suos esse testatur, quos è mundo ipse elegit. In quam sententiam clamat Paulus,
Rom. 8. 28 Secundum propositum vocatis omnia cooperari in bonũ. Et de infante non-
Rom. 9. 11 dum nato. Vt secundum electionem propositum Dei maneret, non ex operibus, sed ex vocante dictum esse: Iacob dilexi. Quid restat tandem, nisi vt garriat nebulo, Iacob vtero adhuc inclusum sua industria electionis honorem sibi peperisse, & sua constantia stetisse in eius possessione ad extremum?

Tantundem habet rationis, quòd reiectionem, de qua disputat Paulus, non ad singulas personas, sed ad totum Iudaici populi corpus spectare exponit: quia gens illa Christum respuendo, vitæ æternæ hæreditate se priuauit. Fateor equidem, hinc ortam fuisse disputandi causam. Sed inde nemo sanus colliget, quæstionem illis terminis finiri, quum & genus Abrahæ ex electis pariter & reprobis mixtum esse doceat Paulus: & generaliter pronuntiet, ex genere humano partim iræ, partim misericordiæ vasa ad illustrandam Dei gloriam proferri. Quòd autem primam reprobationis originem in eo statuit, quòd Euangelio increduli fuerint: causam hanc à Paulo disertè exprimi non inficior, postquam scilicet prius illud membrum de abditis Dei iudiciis absoluit. Distinctè enim duo ab eo tractantur: Quòd nunquam ita obstrictus fuerit Deus vni populo, quin libera eius electio in singulis vel cooptandis, vel abiiciendis, regnaret: deinde quòd Iudæi sua ingratitudine se abdicauerint ex Dei familia, quum proprij essent æternæ vitæ hæredes. Cæterùm, ne quem perturbet varietas, quasi posterior hæc reiectio arcanum Dei consilium labefactet, maturè occur-
Rom. 11. 29 rit Paulus, Dona & vocationem Dei pœnitentia carere: ac proinde reliquias secundum gratuitam electionem seruari. Quibus verbis stabilem & fixam manere quæ in abdito Dei consilio fundata est, electionem significat. Fœdior etiam nebulonis impudentia in eo se profert, quòd Esau antè reprobatũ fuisse negat, quàm primogenitura sua vendidit. Verbum certè Apostoli agnosco, quòd quum se
Heb. 12.17 hæreditate priuasset, reprobatus est. Sed an superius illud iudicium abolet, quam tunc passus est, repulsa? Certè non magis, quàm fides & obedientia Iacob, gratuitam Dei adoptionem euertit.

Quod initio præfatus sum, nunc iterum repeto: Nemini improbari posse quam exposui doctrinam, nisi qui supra Dei Spiritum sapere sibi videbitur. Nunc enim eò fastidij perueniet hominum morositas, vt quod è Scriptura sumptum esse constat, placidè libentérque amplecti non sustineant, quin sibi quod Dei proprium est, arrogent: loquendi scilicet & tacendi legem imponere. Et tamen modestiæ prætextu sepeliri quidam volunt, quod ab omnibus Dei seruis proditum esse, ne ipsi quidem negare audent. Ego verò non aliam modestiæ legem noui, nisi vt quod in cœlestis Magistri schola didici, sobriè & reuerenter profitear. Neque verò me latet, vt ad fidei ædificationem attemperentur omnia, prudentiam adhibendam esse. Sed quum id quoque bona fide præstare studuerim: si nondum placantur quorundam lautitiæ, defunctum me existimo: qui habet aures audiendi, audiat.

DE prouidentia Dei verba facturus, qua non modò totam mundi machinam, & singulas eius partes, sed corda etiã actionésque hominum gubernat, ingens sylua occurrit. Sed quia argumentum hoc sic me tractasse iam cõfido, vt satisfactum magna ex parte sit sanis & æquis lectoribus, summã eius qua potero breuitate, nunc astringam. Nec verò sperãdus est à me orationis splẽdor, qui illius magnitudini & præstãtiæ respondeat: Nudis tãtùm verbis quæ vberius in mea Institutione exposita fuerũt, nunc referam: & si qua opus testimonia habebunt, probationem ex Scriptura attexam: tum sinistras malignásque Pighij & similiũ obtrectationes, quibus benè dicta malè corrumpũt, ita diluam: ne quid pias mentes impediat vel conturbet.

Prouidentiam vocamus, non qua Deus è cœlo otiosus speculetur quæ in mundo fiunt: sed qua mundum à se conditum gubernat: vt non vnius tantùm momenti sit opifex, sed perpetuus moderator. Sic prouidentia, quam Deo tribuimus, non minus ad manus quàm ad oculos pertinet. Iam dicitur prouidentia sua mundum regere, non modò quia propositum à se naturæ ordinem tuetur, sed quia peculiarẽ vniuscuiusque ex suis creaturis curã habet ac gerit. Est hoc quidem verum: siquti admirabili Dei sapiẽtia tam pulchrè dispositum fuit mundo opificium: ita nisi quatenus præsenti eius virtute sustinetur nõ posse manere in suo statu. Quòd sol quotidie nobis oritur: quòd in cursu tam rapido gradus habet tam aptè temperatos: quòd astrorũ mirè digesta series nõ turbatur: quòd continuæ recurrũt temporum vices: quòd viscera sua quotannis ad homines alendos terra aperit: quòd elementa & singulæ partes officiũ suum facere nõ desinũt: quòd denique naturæ fœcunditas nunquam deficit, quasi fatigata: id non nisi directrice eius manu, qui semel

omnia cōdidit, fieri putādū. Et Psalmus 104. nihil aliud continet, quàm vniuersalis huius prouidentiæ elogium. Eam similiter prędicat
Act. 17.28 Paulus, quū dicit, In ipso nos esse, & moueri, & viuere. Quare sicuti Dei vnius propria est essentia, ita fide consideranda est occulta quā inspirat, vegetatio: qua fit, vt subsistant, quæ alioqui mox interirent, creaturæ.

Sed vniuersalis prouidentiæ notitia per se vaga & confusa esset, nisi simul teneamus, Deum singulas creaturas cura sua complecti: quemadmodum & Christus docet, passerculum, qui dimidio asse vænit, non cadere in terram sine Patris voluntate. Nunc in ista
Mat. 10.29 speciali prouidentia, quæ curandis singulis Dei operibus priuatim excubat, certos & distinctos gradus statuere conuenit. Nam quū nobilissimum Dei opus sit homo, in cuius gratiam conditum est quicquid cœlum & terra continent: Scriptura præcipuè nobis in gubernando genere humano, Dei prouidentiam commendat. Paulus dum locum illum exponit: Non obligabis os boui trituranti:
1. Cor. 9. 9 boues Deo curæ esse negat: quòd scilicet illic non resideat cura eius, tanquam in sua meta, sed in hominem potius respiciat. Hîc autem, quia Deo cum hominibus ratione præditis negotium est, certior & magis dilucida se profert eius prouidentiæ ratio. Mirifica enim eius iudicia, nunc in sceleribus puniendis: nunc in erudiendis ad patientiam fidelibus, domandáque eorum carne: nunc in purgandis mundi vitiis: nunc in expergefaciendo multorum torpore: nunc in conterenda impiorū superbia: nunc in astu sapientum ridendo: nunc in prauis machinationibus diruēdis se proferunt. Ex altera parte incomparabilis eius bonitas in iuuandis miseris: in protegenda asserendáque innocentium salute: in ferendo rebus desperatis auxilio, relucet. Huius prouidentiæ, quę homines respicit, pulchra descriptio habetur Psalmo cētesimo septimo. Illic enim ostendit Propheta, quæ vulgò æstuariæ putantur fortunæ vices, adeò non volui cæco impetu, vt dilucida sint vel bonitatis, vel iræ, vel iustitiæ Dei specula. Quare tandem concludit, Si prudenter reputentur quæ subinde in mundo fiūnt rerum conuersiones, piis fore lętitię materiam: satis autem ad os iniquis obstruendum tale operum Dei specimen valere.

Cæterùm hîc rursum digerendi sunt gradus. Quanuis enim se toti humano generi & patrem & iudicem Deus ostendat: quia tamen Ecclesia sanctuarium est in quo residet, illic clarioribus documentis pręsentiam suam exerit: illic officium facit patrisfamiliâs, & eam propiore aspectu, vt sic loquar, dignatur. Referta est eiusmodi testimoniis Scriptura, quę Deum pro suis fidelibus intētiores agere
Psal. 33. 21. & 96.10 excubias affirmant. Oculi Domini sunt super iustos. Custodit Dominus animas sanctorum suorum. Illi cura est de vobis. Capilli capitis vestri numerati sunt. Denique Ecclesia pro- 1. Pet. 5. 7
propria est Dei officina, in qua suam prouidentiā exercet: & præcipuum eiusdem prouidentiæ Mat. 10.30
theatrum. Qua ratione etiā dicitur Angelos, Psal. 34. 8
qui sunt veluti eius manus, specialiter, destinasse fidelibus suis custodes, ne à Christi corpore, cuius ipsi quoque sunt membra, quicquam separatū habeant. Itaque, vt pro captu rudium crassè agamus, primo loco statuenda est ante oculos generalis mundi gubernatio, qua fouentur & vegetantur omnia, vt stet incolumis naturæ eorum status. Deinde considerādæ sunt in singulis partibus regendis & curandis, Dei excubię: & quidem tales, vt nihil nisi nutu arbitrióque eius eueniat. Tum peculiaris generis humani cura in mētē nobis venire debet: qua fit vt vita & mors hominum, tam publica regnorum & gentium quàm priuata cuiusque conditio, & quicquid fortunæ adscribi solet, ab vna cœlesti moderatione pendeat. Vltimò præsidium verè paternum, quo Ecclesiam suam tuetur, cui præsentissima Dei ipsius virtus annexa est.

Porrò, quanta sit & quàm multiplex huius doctrinæ vtilitas, nullis verbis pro dignitate satis exprimi potest. Verùm, Dei prouidentiā in mundo gubernando qualis in Scriptura nobis traditur, & agnoscitur fidei sensu, nemo vtiliter expendet, nisi qui sibi cum fictore suo, rerúmque omnium opifice negotium esse reputans, metum & reuerentiam tantæ maiestatis, qua decet humilitate, primùm se submiserit. Nam si æqualibus quisque satis tantum honoris habere solet, vt candidè modestéque de eorum factis iudicet, vbi quid obscurum est vel non satis cognitum, sensum non minus quàm sedulò inquirat, & iudiciū suspendere malit, quàm nimis properando, iniuriam facere: an non plus quàm immanis, obsecro, ista est feritas, maiore licentia, tum opera Dei ad calculum nostrū vocare, tùm de incognitis præcipitem ferrre sententiam, tum arcana eius consilia excutere, tum profano more de tantis & procul adorandis mysteriis nugari? Atqui, quum omnibus seculis grassata fuerit hæc petulantia, multò insolentius hodie, quàm antehac vnquam, se iactat. Ac multi quidem Epicurei, quia Deum nequeunt è cœlo detrahere: quod gigantum exemplo libenter tentarent, vt saltem eius cultum, & quicquid est religionis, ex suis & omnium conscientiis deturbent, fœdas & indignas blasphemias vomēdo, impium suum furorem produnt. Sed in maiori parte hunc mali fontem esse constat, quòd leues & feruidi spiritus, friuolæ suæ curiositati primùm indulgent: vt nullo fine sibi proposito, totos se addicant superuacuis speculationibus. Accedit deinde effrænis audacia, quæ linguas ad æquandam sua petulantia illam intemperiem stimulat. Alij laborant quidem diuerso vitio, sed non minus noxio. Nam se implicantes absurdis deliriis, mentes

tes suas obruunt voluntaria aut desperatione, aut socordia. Istæ scilicet diaboli sunt artes: inuoluere prodigiosis figmentis piam sanámque doctrinam: quibus non modò eius fructum nobis præripiat, sed partim eam odiosam, partim exitialem reddat. Verũ quicquid moliatur ille, facessat tamẽ à nobis præpostera quorundã cautio: qui vt talibus periculis occurrant, non aliud inueniunt compendium, nisi vt corrumpant vel obscurent quod simpliciter in Scriptura proditum est.

Longè aptius remedium est: quomodo, & in quem finem consideranda sit Dei prouidentia, tenere. Prior finis est, vt nos temeraria confidentia exutos tum in Dei timore contineat, tum ad inuocationem expergefaciat. Alter verò, vt sedatis tranquillisque animis, in Deum recumbere, & quæ nos circunstant pericula, nobísque assiduè centum mortes minantur, securè fortitérque contemnere doceat. Vtrunque membrum breuiter exponam. Qui fortuitum aliquid imaginantur, vel industriæ suæ, consiliis, opibus, humanis auxiliis quidpiam arrogant, audacius ad tentanda omnia feruntur, satagunt, versant se in omnes partes, nullum non mouent lapidem, subinde noui aliquid excogitant: quasi libero spatio soluti vagantur: nulla interim Dei inuocatio, nullus metus. Qui verò Dei prouidentia, homines, eorúmque consilia, & rerum euẽtus gubernari agnoscet, trepidè cum Ieremia dicet: Scio Domine, non esse homi-
Iere. 10. 23 nis viam eius, neque viri vt dirigat gressus suos: item illud Solomonis reputans, A Do-
Pro. 20. 24 mino sunt gressus viri, & quis hominum disponet viam suam? totum se Domino tradet, atque ab eo pendebit. Vltrò sequentur preces, vt Deus nobis quiescentibus inchoet ac perficiat, quicquid aggredimur operum. Similiter qui fortunæ imperium comminiscetur, vt diabolo, impiis, & brutis animalibus fræna laxabit, quasi præter Dei nutum & moderationem quicquam possint vel agant: misera anxietate semper æstuabit: vitã suã quasi de filo pendentẽ aspiciẽs, torquebitur: pedem vix mouere audebit, quin de vita sua desperet: fideles verò, dum sibi manum Dei moderatricẽ proponent, curas suas nõ dubitabunt in eum coniicere. Dum certò statuent, diabolum & impios omnes, quantumuis tumultuentur, non tantùm ligatos Dei compedibus teneri, sed etiam cogi ad præstanda illi obsequia: quieti per vias suas pergent.

Nonnihil etiam lucis addent duæ aliæ distinctiones: prior est, Quòd tam in præteritum quàm futurum tempus consideranda sit Dei prouidentia: altera, Interdum cum suis mediis, interdum sine mediis, interdum contra omnia media, summam illi potestatem afferendam esse, vt ordinet, constituátque oratio: Si quid prosperè & ex voto successit, omnia. Talis præteriti temporis sit consideratio siquid prospere & ex voto successit, non sacrificet mortalis homo reti suo, quemadmodũ loquitur Habacuc: neque suam prudentiam, virtutem vel fortunam efferat: neque acceptum ferat hominibus vel creaturis quod Dei proprium est: sed Deum sibi persuadeat eius boni primum esse authorem, vndecunque prouenerit. In rebus autẽ aduersis, in hac cõsolatione acquiescat: Sicut Domino placuit, ita factum est: contra Deum tumultuando, nec quicquam proficiam, & me obstringam impiæ contumaciæ reatu. Tum verò anteactæ vitæ subeat memoria, vt ex pœnis sibi inflictis peccata sua agnoscat. In tempus futurũ hoc modo reputãda est piis mentibus Dei prouidẽtia, vt semper ad eius promissiones ac minas intẽtæ sint: quia simulatque inde deflexerint, nulla restabit ad Dei timorẽ eruditio, nullus fidei profectus. At verò qui Dei omnipotentiam in speculo verbi eius intuebitur, tũ promissionibus eius fretus supra innumera mũdi pericula, se fidei alis eriget: tum minis subactus, se coram totidem ferulis humiliabit. Quòd cũ suis mediis considerandam esse dixi Dei prouidentiam, hũc habet sensum: Si quis in extremo discrimine laborantibus opem tulerit: nõ humana est, sed diuina per manum hominis liberatio. Sol oritur quotidie, sed Deus est qui orbem terræ illustrat. Producit terra fruges, sed Deus est qui panẽ suppeditat, & pani inspirat vigorem ad nos alendos. In summa, quum inferiores causæ tanquam vela, Deum è conspectu nostro subducere vt plurimum soleãt: fidei oculo altius penetrandum est, vt Dei manum in his organis operantem cernat. Absque mediis quomodo locus dandus sit prouidentiæ Dei, exemplo suo Christus docuit, quum Satanæ insultum hoc clypeo repelleret: Non in solo pane viuit homo: sed Mat. 4. 4
in omni verbo quod egreditur ex ore Dei. Nam quia virtutem Dei sciebat nullius externi adminiculi indignã esse: tam sine pane suffecturam colligit, quàm se benignè exerit per panem. Cauendum itaque, ne inferioribus mediis ita simus affixi, quin Dei manus omni subsidio nudata, per se nobis abundè sufficiat. Contra media, quam meretur gloriam apud nos obtinet Dei prouidẽtia, quum illam obstaculis omnibus superiorem fore persuasi, cunctas formidines hac vna fiducia vincimus. Atque hæc vera est palestra, in qua fidem nostram Deus exercet, quum totidem se obstacula ingerunt, ad impediendum eius consilium, quot sursum & deorsum apparent in cœlo creaturæ. Quid autem tunc agendum? Nempe si ad diuinæ potentiæ altitudinem conscendat fides, omnia quæ contrà niti videntur agendi media, non magno negotio expugnabit.

Quisquis se intra has metas continuerit, nec tortuosis speculationibus se impediet, nec quia diuinitus omnia fieri audiet, inde prætextũ captabit ignauiæ, nec desperatione

concidet, nec ad friuolas nugas deuolabit, & Dei maiestate indignas. Nunc tamen propius excutienda est quæstio, vnde exoriuntur pugnæ. Non quòd Dei prouidentia ritè, vt decebat, cognita, eas ex se gignat: sed quia in reputandis Dei operibus humana ratio quum cæcutiat, simul ad rixandum prosilit. Quanquam mirum non est, si carni parum consentanea sint Dei consilia, quæ ex cœlorum altitudine Angeli suspiciũt. Sed hoc vitium minimè tolerabile, quòd nos, quibus humi raptare vix datum est, nihil probamus, nisi quod tanquam oculis nostris subiectum despicere liceat. Cæterùm, vt fructuosa sit doctrina, tum rudes & imperitos placare, tum improborum calumnias refellere, operæpretiũ est. Primo loco videndum est, quomodo Dei voluntas, rerum omnium quæ in mundo geruntur, causa sit: neque tamen malorum author sit Deus. Non dicam cum Augustino, quod tamen vt verè ab eo dictum libenter amplector, In peccato, siue in malo nihil esse positiuum. Est enim argutia, quæ multis non satisfaceret. Sed aliud mihi principium sumo: Quæ perperam & iniustè ab hominibus fiũt, eadẽ recta & iusta esse Dei opera. Hoc si prima specie quibusdam esse paradoxũ videtur, saltẽ ne sint ita fastidiosi, quin paulisper mecum sustineant ex verbo Dei inquirere, quid sentiendum sit. Cæterùm, ne quicquam stulta pertinacia tueamur, quasi Dei proprium, quod illi temerè ex sensu nostro affictum fuerit: primùm audienda est Scriptura, imò tota inde operum Dei petenda est definitio.

Quòd Deus suo consilio dirigat, quæ maximè videntur fortuita, clarè Scriptura testatur, quum dicit: In sinum coniici sortes,
Prou.16. 33 iudicium verò earum exire à Domino. Similiter si ramus ex arbore defractus, aut securis è manu hominis præter consilium elapsa, caput transeuntis illidat, Moses testatur hoc
Deut. 19.5 Deum consultò fecisse: quia hominem occisum voluerit. Alia Scripturæ testimonia consultò nunc prætereo: quia rem tantùm digito monstrare propositum est. Sed quia Stoica necessitas hoc modo statui videtur, multis odiosum est dogma, etiam qui pro falso damnare non audent. Vetus ista calumnia
Lib.2. ad Bonif.c.5. fuit, qua se Augustinus iniustè fuisse grauatum, alicubi conqueritur: nunc obsoletam esse decebat. Certè hominibus probis & ingenuis, si modò idem docti sint, valde indigna est. Qualis fuerit Stoicorum imaginatio, notum est. Fatum suum texebant ex Gordiano causarum complexu: in quem quum Deum ipsum inuoluerant, fabricabant aureas catenas, vt est in fabulis, quibus Deum vincirent, vt subiectus esset inferioribus causis. Stoicos hodie imitantur Astrologi, quibus fatalis ex stellarum positu dependet rerum necessitas. Valeant igitur cum suo fato Stoici: nobis libera Dei voluntas omnium sit moderatrix. Sed cõtingentiam tolli ex mundo, videtur absurdum. Omitto quæ in scholis vsitatæ sunt distinctiones. Quod afferam, simplex, meo iudicio, & minimè coactum erit, deinde ad vitæ vsum accommodatum. Sic euenire necesse est quod statuit Deus, vt tamen neque præcisè, neque suaptè natura necessarium sit. Exemplum in Christi ossibus familiare habeo. Christum corpus induisse prorsus nostro simile, Scriptura testatur. Quare fragilia illi ossa fuisse, fateri nemo sanus dubitabit. Sed alia mihi videtur ac separata quæstio, An vllum os eius frangi potuerit. Nã integra omnia & illæsa manere, quia fixo Dei decreto ita statutum erat, necessariò oportuit. Nec verò quod à receptis loquendi formis de necessitate secundùm quid & absoluta, item consequentis & consequẽtiæ, abhorream, ita loquor: sed ne qua lectores argutia impediat, quin agnoscat vel rudissimus quisque verũ esse quod dico. Ergo si in Christi ossibus naturam consideres: fragilia erant: sin verò illud Dei decretum, quod suo tempore manifestatum fuit, nihilo magis fracturæ obnoxia erãt, quàm humanis erumnis Angeli. Iam verò quia diuinitus positum naturę ordinem intueri nos decet, contingentiam, quoad sensum nostrum, minimè reiicio.

Ac memoria tenẽdum est, quod antè posui, vbi Deus per media & inferiores causas virtutem suam exerit, non esse ab illis separandam. Temulẽta est ista cogitatio: Decreuit Deus quid futurum sit: ergo curã ac studium nostrum interponere superuacuum est. Atqui, quum nobis quid agendum sit, præscribat: & virtutis suę organa nos esse velit: fas nobis esse ne putemus separare quæ ille coniunxit. Initio terram sine humana arte & cultura, omne herbarum & frugum genus iussit producere: nunc autem manum hominis adhibet per quam operetur: si quis otioso hiatu velle se panem excipere iactet: quia benedictio Domini fœcundet terram: at nõ pedibus magis calcabit Dei prouidentiam, quàm tali prædicatione efferet. Discerpit enim ac lacerat, quæ sacro inter se nexu cohærent. Ergo quãtum ad futurũ tempus, quia nos adhuc rerum euentus latent, perinde ad officium suum intentus esse quisque debet, acsi nihil in vtrãuis partem constitutum foret. Vel, vt magis propriè loquar, talẽ in omnibus, quæ ex Dei mandato aggreditur, successum sperare debet, vt in rebus sibi incognitis contingẽtiam cum certa Dei prouidentia conciliet. Et benedictionem suam Dominus manuum nostrarum labori promittit. Hac voce pius vir se diuinæ prouidentiæ organum constitui agnoscet. Hac eadem promissione fretus, alacriter ad opus se accinget, quia persuasus erit, non fortuitam se operam in aere iacere: quæ in Dei verbum recumbens, arcano eius consilio in optimum finem dirigetur. Denique, sicut prouidentia Dei ritè expensa, manus nostras non ligat: ita inuocationem

adeò

adeò non impetit, vt potius stabiliat. Si quid iam acciderit, simili in tempus præteritū sobrietate iudicia nostra temperari conuenit. Nulla ad patientiam aptior exhortatio, quàm dum audimus, nihil fortuitò contigisse, sed quod Domino visum est, fuisse impletū. Interea non sequitur, quin rerum aduersarum culpam vel ignauia nostra, vel temeritas, vel incogitantia, vel aliud vitium meritò sustineat. Quòd si de causis euentuū non liqueat: vt sæpe videntur quæ accidunt, præter rationem accidere: tamen ne sic quidem desinent piæ mentes, & sapientiæ & iustitiæ laudē tribuere Deo.

Verùm, vbi interueniunt hominum consilia, voluntates, studia, conatus, plus in eo est difficultatis, quomodo illic quoque regnet Dei prouidentia: non modò ne quid geratur nisi ex eius nutu: sed etiam ne quid deliberādo agitent homines, nisi quod ipse inspirat. Edit quidē in eo quotidie præclara suæ prouidentiæ documenta, quum stultis hominum consiliis fræna laxans, imò dissimulās ad eorum apparatus, euentu tandem eos frustratur. Sed in alio genere potentem eius manum & dominationem celebrat Scriptura, quum impios infatuat: quum vertigine percutit, quum dementat & obstupefacit eos: similiter quum eorum corda effœminat, & pauore replet, vt ad folij cadentis strepitum concidant. Parum ergo considerate Pighius, dum in istas angustias concludit Deum, vt tanquam vir prudens, & dux rei militaris peritus, hostiū suorū consilia præuidens, in contrarium tempestiuis remediis vertat. Quasi verò non vtrunq; disertè exprimatur: Quòd deprehendat sapiētes in astutia sua: & auferat spiritū principū, ac eorum prudentiam euanescere faciat. Nimis crassa etiam inscitia est, dum negat Dei voluntate mori, qui consultò ab homine occiditur: quia vbi intercedit hominis volūtas, Deus agere nō iudicatur. Quid ergo de innumeris Scripturæ testimoniis fiet, quæ gladios impiorum Dei manu regi testantur? An sine hominum consilio occisi sunt filij Heli? Atqui, adscribitur elogium, quod voluerit Dominus occidere ipsos. Cæterùm, quin perpetuò gubernet Deus hominū manus, nunc ligatas teneat, nunc flectat huc & illuc ad exequendum quod statuit, quicunque mediocriter in Scriptura exercitati sunt, non vocabūt in controuersiam. Imò cōmuni ferè omnium sensu receptū est, quicquid moliantur homines, euentum in manu Dei esse. Sed quia in tam densa humanæ mentis caligine perquam tenuis & ferè euanida est illa cognitio: Scriptura altiorem nobis speculam ędificat, è qua Deum contemplemur omnia hominum opera sic moderantem, vt in finem à se destinatum applicet.

Lib. 8. *c.* 3

1. *Sam.* 4 11

Summa autē huc redit: Quanuis homines: vt indomitæ bestiæ nullísque vinculis coercitæ, lasciuiant: arcano tamen fręno gubernari, vt ne digitum quidem mouere queant, nisi ad exequendum Dei magis quàm suum opus. Nā fideles, qui spontaneū illi obsequiū impendunt, non secus atque Angeli, manus eius censendi sunt. Quare eos potissimum hîc cōmemoro, quibus nihil minus propositū est, quàm habere quicquā vel cōsilio Dei affine, vel consentaneū eius voluntati. Ac sibi quidē quasi votorum compotes, plaudunt impij. Sed res tandem comprobat, per ipsos, licet inscios ac nolentes, quod diuinitus ordinatū fuerit, esse impletum. Porrò Deus ipse nunc impiis, ad punienda hominum peccata, tanquam flagellis vtitur: nūc, quasi obtorto collo eos traheret, beneficentiæ suæ ministros esse cogit. Prioris membri exemplo colligere, immensi operis foret. Pauca tantùm attingere præstiterit. Postquam Deus Assyrium ad bellandum incitans, virgam furoris sui vocauit, nec alio quàm iræ suæ baculo armatū esse docuit: postea in eius superbiam inuehitur: quòd se non agnosceret veluti securim vel serram aliunde agitatam. Hac ratione & sanctificati à Deo, & conductitij eius milites dicuntur, & operam illi nauare, quos ambitio alioqui sua & crudelitas, & auaritia impellit: & Dominus vicissim sibilo vel classico se eos ad arma vocare testatur. Diuinæ beneficētiæ viā parari hominū maleficiis, vel vnus Mosis locus satis clarè demonstrat. Plusquā scelerata, perfida, & crudelis fuerat conspiratio fratrum Ioseph, quum eum venderent. Atqui, in Deum trāscribit, sed alio respectu venditionis huius causam: Nō vos estis, sed Dominus qui me præmisit, vt vos alerem. Cōstat ergo, quum impiè agerent, per eos tamen operatū esse Deū, vt vitā in morte inuenirent. Quantum in ipsis erat, occiderant fratrem. Inde illis vita affulget. Idem in scelerum omnium principe, & impiorum capite Satana perspicere est. Eum Deus ad decipiendum Achab cum suo mandato dimittit, vt sit spiritus mēdax in ore omnium Prophetarum. Ita spiritus impostor, iræ Dei minister est ad excæcādos impios, qui veritati obtemperare noluerant. Contrà verò Paulus datū sibi carnis stimulū memorat nuntiū Satanæ, à quo cedatur colaphis. Hîc Satanę venenū ad curandum superbiam antidotum est. Qualis obsecro medicus Satan, qui nihil quàm perdere & occidere didicit? Verū, Deus qui semel iussit è tenebris lucem splēdere, ex inferis ipsis, cùm ita visum est, salutē mirabiliter educit, atque ita tenebras conuertit in lucem. Cęterùm quod operatur Satan, Scriptura Dei opus alio respectu affirmat: quatenus scilicet ipsum Deus, suæ prouidentiæ obsequio illigatum tenens, quò visum est flectit, vt eius operam ad vsus suos applicet.

Isa. 10. 5

1. *Reg.* 22. 23

2. *Cor.* 4 6

Quanquam si non alium agendi modum exprimeret Scriptura, nondum adeò difficilis esset ad soluendum nodus. Magis ardua est altera quæstio: agátne Deus in cordibus ho-

minum, conſilia dirigat, huc illuc flectat eorum voluntates, ne quid ag nt niſi quod ipſe ordinauit. Non quærimus hîc, an pios ſanctóſque affectus, in cordibus ſuorum operetur: quia controuerſia caret: ſed an prauos quoque impiorum affectus in poteſtate ſua habeat, flectat huc vel illuc, vt velint quod
Pro.21.1 per ipſos perficere decreuit. Certè cùm Solomon pronuntiat, in manu Dei eſſe cor regis, vt quocunque viſum fuerit, ipſum inclinet, generaliter oſtendit, non minus voluntatem, quàm externa opera, Dei arbitrio re-
Exod.4. gi. Obduratū ab eo cor Pharaonis dicit Mo-
21.& 7. ſes. Fruſtra hîc ad permiſſionem confugitur:
3 quaſi Deus feciſſe dicatur, quod fieri tantùm paſſus eſt. Clarè enim duritiem illam, Dei opus fuiſſe, Moſes affirmat. Nec ſanè alio ſenſu hîc Dei conſilio adſcribitur Pharaonis ſæuitia, quàm alibi gratiam dare populo ſuo dicitur in oculis Ægyptiorum. Quis enim non videt cicuratas fuiſſe Dei virtute & manſuefactas truces beſtias, cùm ad clementiam flexi repente ſunt Ægyptij? Vnde ergo factum dicemus, vt tam inhumaniter Pharao ſæuiret, niſi quia partim ad probandam ſuorum tolerãtiam, partim ad exercendam ſuam vir-
Pſ. 105. tutem, ita Domino placuit? Eadem ratione
25 dicitur, vertiſſe hoſtium corda in odium po-
Exod.8 puli ſui. Nec obſtat, quòd dicitur alibi Pha-
32 rao ipſe cor ſuum aggrauaſſe: quando neque extrinſeco motu impelli fingimus hominum animos, vt violenter ferantur: neque in Deū transferimus indurationis cauſam, acſi non ſponte propriaque malitia duri & immites, ſeipſos ad peruicaciam acuerent: ſed quod peruerſè homines faciunt, non niſi Deo ordinante fieri Scriptura docet. Quemadmodū
Ioſue 11. alibi dicitur, quòd incolæ Gibeon ſe Iſraeli
20 oppoſuerint à Domino fuiſſe, q i obſtinauit cor eorum.

Modum quoque exprimit Scriptura, quum vno in loco recitat Deum populo iratum, cor
2.Sam. Dauidis incitaſſe, vt populum numeraret: in
24.10 altero Satanam facit eiuſdem inſtigationis authorem. Vnde intelligimus, Satanam iræ Dei flabellum eſſe, vt corda hominum quocunque voluerit Deus, impellat. Quod ex-
1.Sam. preſſius alibi habetur: Inuaſit Saulem Spiri-
16.23 tus Domini malus. Scelere quidem ſuo agitur Saulus, vt furorem intus conceptum voluntario motu egerat. Eum nihilominus impellit Satan: neque id Deo per otium ſpeculãte, ſed ita volente. Alioqui, impropriè Spiritus Domini malus diceretur, niſi ad exequendam eius vindictam miniſter eſſet, ac carnifex. Nec verò ideo tantùm iræ Dei miniſter, quòd animos ad malas cupiditates ſollicitet: ſed quia efficaciter trahat. In quem
2.Theſſ. ſenſum Paulus efficaciam erroris diuinitus
2.11 immitti aſſerit, vt mendacio credant, qui noluerunt veritati obedire. Vides vt non modò Dei mandato Satan in ore Prophetarum omnium ſpiritus ſit mendax, ſed eius impoſturæ reprobos illaqueent, vt ratione priuati in errorem neceſſariò trahantur. Sic intelligendū quod idē Paulus tradit, qui Deo ingrati fuerant, dari ab ipſo in reprobum ſenſum: & tradi in cupiditates fœdas & ignominioſas, vt faciant quæ non conueniunt, & probris afficiunt ſua corpora. Auguſtinus non permiſſu quieſcentis Dei, ſed iuſto eius iudicio cordis cupiditatibus fuiſſe addictos, qui gloriam eius indignè profanauerunt. Quomodo id factum ſit, declarat locus ille, quòd illis Deus mittit efficaciam erroris. Vnde perſpicuum fit, quod iam attigeram, non minus interiores affectus regere Dei manum, quàm externis actionibus præeſſe: neque Deus, quæ decreuit: hominum manu perficeret, niſi in ipſorum cordibus operaretur ipſum velle, quod ope-
ris effectum præcedit. Tenenda igitur Augu- Lib.1.de
ſtini ſententia: quū vult fieri Deus, quod non prædeſt.
niſi volentibus hominibus fieri oportet, eo- Sanct.c.
rum ſimul corda inclinare, vt velint ipſúm- 20
que non tantùm auxiliando in cordibus agere, ſed etiam iudicando, vt impleant, quibus nihil tale propoſitum eſt, quod manus eius &
conſilium decreuit. Prudenter etiam in ipſis Lib.1.de
naturæ ſeminibus conſiderandum proponit, pec. mer.
à quo multi tantopere abhorrent. Tanta e- & remiſ.
nim quæ in hominum ingeniis cernitur di- cap.22
uerſitas, quum diuinitus ſit illis indita, arcanæ illius operationis, qua corda regit ac mouet, luculentum eſt ſpecimen.

Hinc certè iam colligere promptum eſt, quàm inane & fluxum ſit illud diuinæ iuſtitiæ patrocinium, Quæ mala ſunt, non eius voluntate, ſed permiſſu, duntaxat fieri. Equidem quatenus mala ſunt, quæ malo animo perpetrant homines, vt ſtatim plenius exponam, Deo minimè placere fateor: ſed quòd otioſum ea permittere fingunt, quæ Scriptura non tantùm eo volente, ſed authore fieri pronuntiat, nimis friuolum eſt effugium, Dedit hoc interdum Auguſtinus receptæ loquendi conſuetudini: ſed quum preſſius inſiſtit, & magis exactè rem examirat, nullo modo patitur, in locum actionis permiſſionem ſubſtitui. Non referam ad verbum omnia quæ hac de re libro con-
tra Iulianum quinto diſputat. Clauſulam Cap.3.
apponere ſufficiet. Facit hæc miris & ineffabilibus modis, qui nouit iuſta iudicia ſua, non ſolùm in corporibus hominum, ſed etiam in cordibus operari. Qui non facit voluntates malas: ſed vtitur eis vt voluerit:
quum aliquid iniquè velle nō poſſit. In eun- De grat.
dem ſenſum alibi Scriptura, ſi diligenter & libero
inſpicitur, oſtendit non ſolùm bonas homi- arbitrio
num voluntates, quas ipſe facit ex malis, & ad Va-
bonas à ſe factas, in actus bonos & in æter- lēt. c.20
nam dirigi vitam: verumetiam illas quæ conſeruant ſeculi creaturam, ita eſſe in Dei poteſtate, vt eas quando voluerit, & quò voluerit, faciat inclinari: vel ad beneficia quibuſdam præſtanda, vel ad pœnas quibuſdam inge-

Cap. 20 ingerendas. Tandem attexit, Quis non ad ista iudicia contremiscat, quibus agit Deus etiam in cordibus malorum quicquid vult, reddens eis tamen secundum merita eorum? Iterum Scripturæ testimoniis satis manifestum est, operari Deum in cordibus hominum ad inclinandas eorum voluntates quocunque voluerit, siue ad bona pro sua misericordia, siue ad mala pro meritis eorum, iudicio vtiq; suo, quandoque aperto, quandoque occulto, semper autem iusto: fixum enim in cordibus vestris esse debet, quòd non sit iniquitas apud Deum. Cur autem occultum quandoque Dei iudicium esse commemoret, ex superiore loco petenda ratio est: vbi postquā sæpius peccata confessus est esse pœnas, quas Deus iustè prioribus peccatis rependit, tandem ad illud altius magisq; reconditum arcanum conscendit: quòd iustam exercendæ iræ suæ materiam Deus in omnibus inueniat, nisi quos gratis elegit. Nam cæteri, inquit, mortales, qui ex isto numero nō sunt, & ex eadem quidem massa, ex qua & isti, sed vasa iræ facti sunt, in vtilitatem nascuntur electorum. Non enim quenquam eorum Deus temerè ac fortuitò creat, aut quid de illis boni operetur, ignorat: quum & hoc ipsum bonum operetur, quòd in eis humanam creat naturam, & ex eis ordinem seculi exornat. Cur formidine & pauore nunc corda hominum consternet, nūc instruat audacia, cur auferat spiritū principibus, & sapientum consilia infatuet: cur spiritu temperantiæ donet alios, spiritum vertiginis & furoris aliis propinet: causam aliquando notam & conspicuam assignat: sed occultum eius iudicium dominari, vt voluntates quas visum est conuertat, æquè apparet: quando communis omnibus natura est, non gratia: vt alio loco verè admonet idem sanctus vir.

Lib. contra Iulia. 5. c. 3

De ver. apostol. serm. 11

Hæc probè & sobriè reputandi minimè dubium erit, summam & præcipuam rerum omnium causam esse, Dei voluntatem. Qua etiam notitia frænari mentes nostras conuenit, ne plus quàm fas est, quærendo, intemperanter lasciuiant. Durum primo statim auditu videtur illud Augustini, quòd Dei voluntas sit rerum necessitas. Item quod subiicit explicandi gratia, quòd sic causas inferiores condiderit Deus vt ex illis esse illud, cuius causæ sunt, possit, sed non necesse sit: altiores autem & remotas sic in se absconderit, vt ex eis esse necesse sit, quod ex illis fecit, vt esse possit: sed attentius rem consideranti asperitas illa facilè mitescet. Nā quod alibi tradit, etsi verbis diuersum, re tamen & sensu prorsus idem est: quod tamen nihil in se offensionis continet. Habet in seipso Deus absconditas quorundam factorum causas, quas rebus conditis non inseruit, eas implet, non illo opere prouidentiæ, quo naturas substituit vt sint: sed quo eas administrat prout voluerit, quas prout voluit, condidit. Ibi est gratia, qua salui sint qui perditi erant. Quid enim verius, quàm Deum in creaturis regēdis plus aliquid apud se habere reconditum, quàm earum naturis indiderit? Atqui, omnium quæ geruntur, prima causa ideò censetur eius voluntas, quia naturas à se conditas, arbitrio suo ita regit, vt cuncta hominū consilia & actiones in finem à se præfixū destinet. Porrò hac doctrina frenum nobis iniici, quod sub modestia nos contineat, non immeritò dixi: quia nimis absurdum est, Dei voluntati quæ omnibus causis superior est, non cedere nisi manifesta eius causa appareat.

Lib. 6. de gene. ad liter. c. 15.

Cap. 18

Lib. 9. eiusdē operis c. 18

Memoria quidem repetendum est quod antè dixi: nihil nisi optima ratione facere Deum: sed quia certissima iustitiæ regula est eius voluntas: nobis præcipua, vt ita loquar, rationum omnium ratio esse debet. Nam fidei humilitas, quum ex diuinæ iustitiæ reuerentia nascatur, minimè stupida fingenda est. Quis enim, nisi persuasionem hanc penitus animo infixam habeat, iustum esse Deum, & recta eius opera: in solo eius placito acquiescet? Itaque Sorbonicum illud dogma, in quo sibi plaudūt Papales Theologastri, detestor: quod potentiam absolutam Deo affingit. Solis enim lucem à calore auellere, imò suum ab igne calorem, facilius erit, quàm Dei potētiam separare à iustitia. Facessant ergo procul à piis mentibus monstrosæ illæ speculationes: plus aliquid Deum posse quàm cōueniat: Vel eum sine modo & ratione quicquā agere. Nec verò commentum illud recipio, Deum, quia lege solutus sit, quicquid agat, reprehensione vacare. Deum enim exlegem qui facit, maxima eum gloriæ suæ parte spoliat, quia rectitudinem eius ac iustitiam sepelit. Non quòd legi subiectus sit Deus, nisi quatenus ipse sibi lex est. Talis enim est inter potentiā eius ac iustitiam symmetria & consensus, vt nihil ab ipso, nisi moderatum, legitimum, & regulare prodeat. Et certè quem omnipotentem pręedicant fideles, eundem simul mundi iudicem agnoscant necesse est, vt potentiam sensu suo apprehendant, iustitia & æquitate temperatam.

Nondum tamen soluta est obiectio: Si Dei arbitrio geruntur omnia, nec quicquam homines nisi eo volente & ordinante, designant, esse igitur malorum omnium authorem. Vera est illa, quæ pridem in scholis obtinuit, & passim celebratur distinctio: malum pœnæ, non culpæ à Deo proficisci, modò dextrè intelligatur: sed imperitè quidam, acsi verbulo vno rem, de qua agitur, obruere liceret, hoc ipsum de quo maximè ambigitur, securè prætereunt: quomodo extra culpam sit Deus in eodem opere, quod in Satana & reprobis tam damnat ipse, quàm damnatum ab hominibus pronuntiat. In eodem enim opere non diuersis, malum vtrunque cernitur, vt Deo iustæ punitionis

laudem, culpam hominibus adscribi necesse sit. Prædones, sancti Iob pecora rapiunt. Crudele & indignum est facinus. Satan hoc modo eum ad desperationem sollicitat. Magis detestanda machinatio. Atqui, Iob authorem alium prædicat: Dominus dedit: Dominus abstulit. Neque immeritò in Deum transfert, quod non nisi latronibus tribuendum foret. Nam perinde acsi oculis spectasset, quæ in cœlesti cōcessu gesta esse historia narrat, Dominū abstulisse fatetur per manus latronum, quod nonnisi eius nutu & authoritate ablatū erat. Quod etiam explicat sequentibus verbis: Sicut Domino placuit, ita factum est. Audimus commune esse & Dei & Satanæ & latronum opus. Audimus nihil accidisse, nisi quod Domino visum est. Quomodo nunc à culpa eximetur Deus, cuius Satan cum suis organis reus erit? Nempe si inter hominum facta discrimen à consilio & fine sumitur: vt eius damnetur crudelitas, qui cornicum oculos configit, vel occidit ciconiam, iudicis autem laudetur virtus, qui scelesti hominis cæde manus suas sanctificat. Et cur deterior erit Dei conditio, ne sua eum iustitia ab hominum maleficiis separet? Vt propius ad similitudinem accedam: laudabitur princeps, qui iusto & legitimo vello, vim, rapinas, & latrocinia à suis finibus repellet. Interea multos armabit milites, qui cupidè ad fundendum sanguinem, ad diripiēda pauperum bona, ad omne licentiæ genus grassando, laudem certè non merebuntur. Alij duo inter se exercitus prælio confligent: si in duce, cuius auspiciis & iussu commissum est prælium, rectum affectum perspicias, quanuis homo sit mortalis, eum absolues, militibus damnatis, qui manus ad iugulandos homines nefanda mercede locant: & Deum, quia per Satanam operatur, iustitiæ suæ gloria fraudabis? Ita est scilicet: vt nebulæ quas terra exhalat, Solis fulgorem obscurant, ne ad hominum vsq; oculos perueniat, Sol tamen nihilominus lucidus manet: ita multa quasi vaporum impedimenta procreat hominum vanitas, quæ diuinæ æquitatis conspectum auferant: ipsa tamen integra & illæsa manet. Quum idem sit opus, pari Deum & impios reatu inuolui, volunt isti. Verùm non sic Dauid, quem quum Semei probris & lapidibus impeteret, non in homine ipso subsistit, sed Dei præceptum considerat: Dominus, inquit, illi præcepit, vt malediceret. Neque tamen contra Deum insurgit: sed humiliter tergum viris subiiciens: quis audeat dicere, inquit, quare sic fecisti? Quemadmodum & in Psalmo: Obmutui: quia tu fecisti. Quem enim piorum non ad silentium protinus adiget Dei maiestas? & cui non laudis confessionem exprimet iustitia? vt in vocem illam erumpat: Sinite maledicere iuxta præceptum Domini, si fortè afflictionem serui sui respiciat ipse Dominus.

2. Sam. 16.6 *Psal. 39. 10* *2. Sam. 16.10*

Ergo quū iusta de causa, licet nobis ignota, à Domino procedāt, quæ sceleratè ab hominibus maleficia perpetrantur: etiamsi rerum omnium prima causa sit eius voluntas, peccati tamen eum esse authorem nego. Nec verò obliuione tegenda est illa, quam posui, causarum diuersitas: quòd alia est propinqua, alia autem remota causa: vt sciamus quā longa inter æquabilem Dei prouidentiā, & turbulentos hominum impetus, sit distantia. Turpi quidem & illiberali calumnia nos grauant, qui Deum peccati authorem fieri obtendunt, si omnium, quæ aguntur, causa est eius voluntas. Nam quod homo iniustè perpetrat, vel ambitione, vel auaritia, vel libidine, vel prauo quouis alio affectu incitatus, quum Deus iusto, licet occulto iudicio, per manum eius faciat, non potest in eum quadrare peccati nomen. Peccatum in homine facit perfidia, crudelitas, superbia, intemperies, inuidia, cæcus sui amor, praua aliqua cupiditas. In Deo nihil reperies tale. Semi regem suum immani petulantia infestat. Peccatum apparet. Deus tali ministro ad iustam Dauidis humiliationem vtitur: adeoque tali ferula eum castigat. Quis eum peccati insimulet? Arabes & Sabei ex aliena substantia prædam rapiunt, Manifestum latrocinij crimen. Deus serui sui patientiam, illorum violentia exercet. Emergat potius ex re præsenti heroica illa confessio, Sit nomen domini benedictum, quàm sacrilegę obtrectationes audiantur. Denique, talis Dei est agendi ratio in hominum peccatis, vt quum ad eum ventum est, sua puritate omnem maculam prorsus abstergat.

Atque hîc vtilis est Augustini admonitio: in specie consensus magnum esse interdum Deo cum hominibus dissidium: quum bene vult Deus, quod homines malè volunt: & bene non vult, quod homines malè nolunt: sicut rursum in specie repugnantiæ non malè conueniunt, quū bene volunt homines quod Deus bene nō vult, & bene nolūt, quod Deus bene vult. Optabit filius mortem patris, vt in hæreditatem conuolet. Eūdem & Deus mori volet. Voluit Deus Ierosolymam excidi, Tēplum profanari, & funditus euerti, extremis quibusque tormentis vexari Iudæos: idem optabant Idumæi. Diro & truculento homini, qui nemini pepercit, vt eadē illi mensura remetiatur, nolet Deus quicquam opis afferri, quum necessitate vrgebitur. Filius omne illi pietatis officium negabit: nec eum subleuare volet. Sanioribus consiliis filios Heli patêre Deus nolebat: quos statutum illi erat perdere. Patrem illi audire noluerunt. Quædam initio consensus species hîc se profert: sed quantum ad bonum vel malum, nihilò minus discordiæ, quàm inter aquam & ignem. Longiorem vxoris vitam optabit maritus, quàm è mundo Deus euocat. Mortem horrebat & deprecabatur Christus

Ench. ad Laur. c. 101 *1. Sam. 2. 25*

quæ

quæ suauissimi odoris sacrificium erat Deo. Vtriusque tamen voluntas, quanuis in speciē diuersa, extra culpam est. Nō est igitur, quòd Deum in societatem criminis quisquam arripiat, quoties inter arcanum eius consilium, & palàm vitiosas hominum cupiditates, aliqua similitudo se ostendit. Occurrat semper illud Augustini: Propterea magna opera Domini, exquisita in omnes voluntates eius, vt miro & ineffabili modo non fiat præter eius voluntatem, quod etiam fit contra eius volūtatem: quia non fieret, si nō fineret: nec vtiq; nolens finit, sed volens.

Ench. ad Laur. c. 100 Atque hinc etiam refellitur eorum vel inscitia, vel improbitas, qui vnam & simplicem Dei naturam fore negant, si voluntas illi alia tribuitur, quàm quæ ab ipso in Lege patefacta est. Quærunt etiam nonnulli per ludibrium, si qua est, non est reuelata in lege Dei voluntas, quo nomine vocetur. Atqui, mente captos esse oportet, quibus nihil significāt tot Scripturæ testimonia, quæ cum admiratione prædicant quàm profunda sit iudiciorum Dei abyssus. Certè Paulus quum exclamat: O altitudo! quàm inscrutabilia sunt iudicia eius! aliud quoddā de Iudæis fuisse Dei iudicium apertè docet, quàm quod exprimitur Christi verbis: Ierusalem: quoties volui congregare pullos tuos? Et quòd filios Heli patri morigeros esse noluit, volūtas illa à Legis præcepto differebat, quo iubet filium parentibus obsequentem esse. Denique quoties mirifica Dei consilia & profundas cogitationes prædicat, non de præceptis loquitur, quæ ante oculos patent exposita: sed potius inaccessam illam lucem commendat, in qua reconditum est consilium, quod mentis nostræ captu altius suscipere & adorare cogimur. Dicet quispiam: Si inaccessa lux est: cur ergo accedis? Ego verò non accedo, vt quæ procul latere vult Deus, proterua curiositate excutiam: sed quod Scriptura pronūtiat, certa fide amplexus, reuerenter suspicio. Sed quomodo conueniet, Deum perpetuò similem esse sui, ac ne minima quidem obumbratione flexibilem: & aliud tamen velle quàm præ se ferat? Respondeo, non esse mirum, si Deus cum hominibus loquens, ad eorū modulum se attemperet. Quis Deum in visionibus apparuisse dicet, qualis est? Nā is est gloriæ eius fulgor, qui omnes nostros sensus nudo sui conspectu absorbeat. Se ergo manifestauit, quatenus capere homines poterāt. Verùm, siue nobiscum balbutit Deus, siue quod nobis nouit incomprehensibile esse, subticet: in eius tamen sermone quicquam fictum aut simulatum esse nego. Quod habetur in Psalmo verissimum est: quòd Deus nō sit iniquitatem volens. Nec verò illic per os Dauidis testatur aliud, quàm re ipsa quotidie probat, dum pœnam de hominum peccatis sumit. Neque enim puniret, nisi odisset. Vltorē vides, approbatorem non esse, statuendum est: sed in eo falluntur multi, quòd Deum iustè velle non reputant, quæ homines peccando faciunt. Quomodo, inquies: Adulteria incestósque coitus abominatur. Quòd Absalom patris concubinas coram populo constuprat, *2. Sam. 16. 21* an sit Deo nolente? Atqui, hoc se facturum ipse per seruū suum Nathan prædixerat: Tol- *Eiusdē l. c. 12* lam vxores tuas in oculis tuis: & dabo proximo tuo, qui dormiet cum illis in conspectu Solis huius. Tu fecisti occultè: ego autem coram toto populo, & coram Sole facturus sum. Plena est talis exemplis Scriptura. An ideo vel peccati culpam Deo imputabimus, vel duplicem in eo voluntatem fabricabimus, vt secum ipse diffideat? Verùm sicuti iam ostēdi, idem eum velle cum sceleratis & improbis: sed diuerso modo: ita nunc tenendū est, quæ in speciem diuersa sunt, eodem modo eū velle. Vt in ista, quæ mentibus nostris occurrit, varietate optimè temperata sit symphonia. Quatenus immanis aduersus patrem impietas, perfidia coniugij violatio, fœda etiam ordinis naturæ profanatio est. Absalomi facinus, displicere Deo certum est, cui placet honestas, pudicitia, fides, modestia, qui legitimum quem præscripsit, ordinem coli & integrum seruari vult inter homines: quia tamē illi placet, hoc modo adulterium Dauidis vlcisci, quæ diuersa nobis videtur, eodem modo vult. Vna enim & simplex est volūtas, qua præcipit quid fieri debeat, & qua legis suæ transgressiones vlciscitur. Dictum alibi est, peccata esse pœnas, quas Deus superioribus peccatis rependit. In talibus documentis an non duo nobis consideranda sunt? iustū Dei iudicium, quo se peccatum cui pœnam irrogat, testatur odisse: & hominis malitia, quæ Dei voluntati palàm aduersa est. Quòd si tam immensus splendor mentis nostræ aciē præstringit: quid mirum? Ad ferendum Solis intuitum corporei oculi nom sufficiunt. An vel ingenio nostro maior perspicacia, vel Dei maiestas Solis fulgore inferior? Nos ergo nimis acutos esse non conuenit: modò ne interea, quod Scriptura clarè docet, ac experiētia cōfirmat, vel negemus verum esse, vel tanquam Deo minus cōsentaneum, carpere audeamus. Quum vltimus affulserit dies, inquit Augu- *Ench. ad Laur. c. 95* stinus, tunc in clarissima luce sapientiæ videbitur, quod nunc piorum fides habet, antequam manifesta cognitione videatur: quàm certa & immutabilis, & efficacissima sit voluntas Dei: quàm multa possit, & non velit: nihil autem velit, quod non possit.

BREVIS RESPONSIO AD DILVENDAS NEBVLONIS CVIVSDAM CALVMNIAS QVIBVS DOCTRINAM DE AETERNA DEI Prædestinatione fœdare conatus est.

OBLATVM est mihi insulsum nebulonis cuiusdã scriptum, qui se tamen patronum ac vindicẽ gloriæ Dei iactat: quia principiũ illud oppugnet, Mũdum à Deo sic gubernari, vt nihil nisi arcano eius arbitrio fiat. Interea non videt miser ille, dum fallaces ad excusandã Dei iustitiam prætextus captat, se eius potentiam euertere. Quod perinde est acsi Deum ipsum discerpere tentaret. Cæterùm, vt colorem suo sacrilegio inducat, non minus improbè, quã malitiosè præfatur, Deũ non esse malorũ causam, nec velle peccatum. Quasi verò, dum asserimus Deo summũ imperium, dicamus esse peccati authorem. Caluinum eo scripto perstringi certum est, quem ab hac blasphemia, cuius insimulat nebulo iste, magis remotum esse constat, quàm vt lõga purgatione opus sit. Vbiq; in scriptis suis clamitat, quoties de peccato agitur, non miscendum esse Dei nomen: quia in Dei naturã non nisi perfecta rectitudo & æquitas cõpetit. Quàm putida igitur calumnia est, hominẽ de Ecclesia Dei bene meritũ, crimine hoc inuoluere, quasi Deum faciat authorẽ peccati? Docet quidem vbique, nihil fieri nisi volẽte Deo. Interea quæ scelerate fiunt ab hominibus, Deum arcano iudicio ita moderari asserit, ne quid affine habeat hominum vitio. Sũma doctrinę eius est, Deũ mirabiliter, & modis nobis incognitis, in quemcunque vult finem omnia dirigere, vt æterna eius voluntas prima sit rerum omnium causa. Cur autẽ velit Deus quod nobis videtur minimè cõsentaneum, fatetur esse incomprehẽsibile. Ideoque nimis curiosè & audacter inuestigandum
Ps. 36. 7 esse negat: quoniam iudicia Dei sint abyssus multa, & mysteria quæ modulũ nostrũ superant, reuerenter adorare cõueniat potius, quã excutere. Interea principium illud retinet, Quanuis nos ratio consilij lateat, semper tribuendam esse Deo iustitiæ laudem: quia eius volũtas summa sit æquitatis regula. Quisquis hominem ita docentem grauare tã atroci inuidia velit, quasi Deum faciat peccati authorem, hoc probãdum imprimis suscipiat, Quia impij Christum crucifigendo, fecerunt quæ Dei consilium & manus decreuerant, Deum sceleris esse socium, & partem culpæ sustinere. Atqui dictum illud, Impios fecisse quę decreuerant manus & consilium Dei, non Cal-
Act. 2. 23 uini est, sed Petri, & totius primitiuæ Ecclesiæ. Desinãt ergo præposteri isti homines dilucidam ac puram Spiritus sancti doctrinam maculis suis & sordibus inficere, simúlq; fucum facere simplicibus, vt audito peccati nomine, qui statum quæstionis non tenent, tam odiosum scopulum refugiant. Postquam conquestus est Dauid se iniusta hostium violentia opprimi, adiungit tamen, Deum hoc fecisse. Iob spoliatus à latronibus, vexatus à dia Iob. 1. 21
bolo, pronuntiat ipse quoque hæc omnia à Deo esse profecta. Si quis excipiat, Deũ hoc modo fieri peccati authorem cũ sanctis Dei Prophetis, atque etiam cum Spiritu sancto litiget. Sed cùm piam illã distinctionem tenerent, sic omnia fieri Deo ordinante, vt tamen rectum sit ac iustum quicquid vult & decernit: non dubitarunt eũ locare in summo gradu, qui Satanam & omnes sceleratos arcano fræno regeret. Hoc fortè breui responso satis refutata esset hominis improbitas, dum Caluini sententiam tam peruersè corrumpit ac deformat. Quò tamen melius detegatur, alios etiam eius fumos discutere operæpretiũ erit. At quia propositũ ei est, abrogare Deo summum imperium, & petulanter sententiã hanc proscindit, Consilium Dei primam esse rerũ omnium causam: breuiter quas in mediũ adducit rationes perstringam. Platonẽ rectius sensisse dicit, qui non patitur Deum vocari malorum authorem. Quid sentiat vel loquatur Plato nunquam hic nebulo cognouit. Adeò enim à mali voce abhorret profanus ille scriptor, vt disertè neget incommoda, quibus sumus obnoxij, à Deo prouenire. Quod nihil aliud est, quàm Deũ priuare Iudicis officio. Caluino autem, & ante eum Luthero, ac Bucero, pridem etiam Augustino, aliisq; piis Doctoribus nihil minus vnquam in mentem venit, dum summam omnium quæ in mundo agũtur, causam esse prædicant Dei voluntatẽ, quàm Deum illaqueare aliqua culpa. Passim Caluinus commentũ de absoluta Dei potentia, quod in scholis suis ventilitant Sophistæ, acriter repudiat, & detestabile esse asserit: quia ab æterna Dei sapientia & iustitia separari non debeat potestas. Quo satis refellitur impuri huius canis proteruia, dũ probos & fidos Ecclesiæ doctores blasphema, horrenda, inauditaq; verba effutire dicit, quæ non minus futiliter quàm malignè ex sua ipsius officina profert. Porrò non esse Deum malorum causam primò ex lege naturæ probat, & diui-

& diuini, vt ipse loquitur, Platonis authoritate, apud quem vocatur Deus boni causa. Solutio facilis est, in notitia boni & mali verè insculptã esse imaginem eius rectitudinis, quam in Deo esse fatemur omnes. Atque vt quisque vitam suam format ad legem naturę, ita referre Dei naturam. Deo enim placet iustitia, sicuti abominationi est iniquitas. Quomodo autẽ occulto iudicio moderetur quæcunque perperam ab hominibus fiunt, nostrum non est definire, nisi quòd statuere oportet, quicquid agat, cum nunquam deflectere à sua iustitia.

Idem respondeo ad secundum argumentum. Quęrit bonus hic Dei patronus, Si Deus author peccati est, cur prohibet ne fiat, & hominibus non laxat habenas? Primò, quò pertinet iste latratus, Deum fieri peccati authorem? Monstra enim sibi ipse cõfingit, quibuscum depugnet. Deinde, quid si retorqueam (alio tamen modo) quod verè dici potest pro asserenda Dei omnipotentia, Si non vult fieri Deus quæ fiunt, cur non impedit, sed habenas hominibus laxat? Sed ex hac specie repugnantiæ elicere promptũ est quod dicit Augustinus, Deum admirabili occultóque modo iustè velle fieri, quę iniustè fiunt, vt in Lege verè expressa sit eius volũtas, odio habeat iniquitatem, rectitudinem probet. Ex hoc fonte manant quæ Legi adiunctæ sunt maledictiones: quia nisi Deo maleficia displicerẽt, sicut contraria sunt eius naturæ, pœnas neque denuntiaret neque exigeret. Itaque superuacuum est quicquid coaceruat nebulo, vt eum ab ignominia liberet, qua ipsum suggillat, anxiè quasi in causa dubia laborans, vt Deum ostendat bonum esse.

Postquam aliquandiu suas calumnias blaterauit, propius congreditur, quosdam his periculosis temporibus, quamuis non audeãt apertè docere malorum causam esse Deum, idem innuere aliis loquendi formis, quòd Adam Deo volente peccauerit, & impij non solùm Dei permissu, sed etiam impulsu maleficia omnia perpetrent. Hìc cum deploratione excipit bonus Rhetor, O miser homo! quî fieri potuit Deum hoc voluisse, qui ad imaginem suam Adam creauerat? Quasi verò meum sit de absconditis Dei iudiciis exactam rationem reddere, vt ad vnguẽ teneant mortales cœlestem illam sapientiam, cuius altitudinem suspicere iubẽtur. Quin potius stultam hanc garrulitatem præciso responso abrumpat Moses, quum dicit, Abscondita sua sint Deo nostro: hæc autem quæ trado, vobis reuelata sunt. Videmus vt Moses populum Legis doctrina contentum esse iubens, interim admoneat sua Deo manere consilia, quæ adorare, non exquirere oporteat.

Iam quia videat suam aciem in hac parte retundi vel hebescere, stylum rursus in eos acuit, qui Deo non solùm volente, sed etiam impellente scelera perpetrari dicunt. Hìc verò quasi in amplissimo campo exultat, nihil prorsus maledicentiæ omittens ad grauandos pios Doctores, quorum vtinam virtutes vel centesima ex parte imitaretur. Ac primùm eos miscet Libertinis, quibuscum si disceptatio ei foret, optimam causam perderet pro sua inscitia. Iam cùm extet Caluini liber cõtra Libertinos, nõ minus fortiter quàm dextrè Dei iustitiam asserens: cuius frontis est vtili sanctóque labori tam indignam mercedem referre? Contendit Deum, si homines ad peccandum impellat, diabolo fore peiorem. Vt hoc concedã, quid ad Christi seruos, quibus furiosum bellum indicit? Videndum tamen quibus rationibus nitatur. Faciat, inquit, & tentet Satan quicquid potuerit, hominis voluntatem cogere non potest: Deus, qui cor hominis in manu sua habet, voluntatem potest cogere. Ergo si ad malum cogere velit, illud faciat velis nolis. Hìc verò quàm audax sit imperitia, apparet. Inter omnes sanæ mentis optimè conuenit, peccatum nullũ esse nisi voluntarium. Inuitos qui peccare dicat, non reperietur. Sic autem ex verbo Dei Caluinus docet, Augustinum piósque alios scriptores secutus, quum spõte homines peccent, Deum tamen efficaciam erroris Satanæ dare, vt reprobos huc illuc impellat, sicut Paulus loquitur. Ita etiam Dei mandato egreditur Satan, vt sit spiritus mendax in ore omniũ prophetarum ad fallendum Achab. Cæterùm 1.Reg. 22.21
hìc Scripturæ testimonia congerere propositum non est: sed tantùm breuiter indicare, quàm præposterè hic latrator contra innoxios inuehatur. Quomodo, inquit, cognoscitur homo malus, nisi malũ agendo? Deus ergo, si malum faciat, malus erit. Quasi verò nos occultis Dei iudiciis tribuentes quicquid licentiæ Satanæ permittit, ipsum dicamus peccati authorem: ac non potius apertè testemur omni culpæ societate esse remotissimũ: quia non nisi iustè & rectè reprobos excæcat & indurat. Sed eadem, inquit, erit Dei & diaboli voluntas. Longum esse discrimen antehac ostendi: quia etsi idem velint, non tamen eodem modo. Quis enim neget impiorum interitum, quanquam à Deo procedat, Satanam cupidè appetere? Sed alia est iudicis ratio, quàm hostis meram crudelitatem spirantis. Deus Ierosolymam excindi voluit: nẽpe voluit & Satan. Quanquam nodum hunc verbis Augustini quàm meis malo soluere, qui in Enchiridio ad Laurentium cap. 101. clarè disserit quomodo velit homo voluntate mala, quod Deus vult bona: veluti si malus filius velit patrẽ mori, & hoc idẽ velit Deus, quomodo denique per impias hominũ cupiditates sæpe quod decreuit perficiat, magis quàm per seruorum suorum bonas voluntates. Si diuersus finis nõ obstat quò minus eadem sit voluntas, nónne præstaret hunc Dei patronum in profundissimis inferis demersum esse, quàm fœtidis suis cauillis conspuere eius

maiestatem? Et tamen criminari nos audet, quam ore profitemur Dei iustitiam, animo negare: quum ne ipse quidem, quamlibet effræni sit impudentia, negare ausit vitæ integritati ex animo studere quos oppugnat: ipse verò sibi perinde indulgeat, acsi nullus sederet in cœlo iudex. Vtrùm, quæso probabilius est ludibrio intus haberi Dei iustitiam, vbi viget pietatis sanctæque vitæ studium: an verò vbi flagitiis datur omnis licentia? Nam bonus hic censor nihil peius in Caluino & similibus odit, quàm immodicum disciplinæ rigorem. Quantumuis autem insulsus sit ac barbarus, facetias tamen scurriles accersit, quærens vter maluerit Adam peccare, Deus an Satan. quasi iocosè de tantis mysteriis garrire, imò proteruè latrare sibi permittant pij & religiosi homines, qui dum fatentur non sine arcana Dei prouidentia lapsum fuisse Adam, iustum & rectum eius consilij finem nõ dubitant fuisse. Sed quia abscondita est ratio, eius reuelationem sobriè expectant, quo die facie ad faciem videbimus Deum, quem nũc obscurè & in ænigmate conspicimus. Postquam verò ad facietatem vsque bacchatus est in optimos viros, linguas illis abscindi iubet, Vulcanóque eos deuouet. Quid si autẽ tantopere Caluino sit infensus in Serueti gratiam? & quia mortem socij dolet, nec aliter potest vlcisci, superat omnes carnifices sæuitia. In duplici volũtate, quam Deo post Augustinum & alios pios Doctores tribuit Caluinus, bonus censor dicit se battalogiam mirari. Quis non putet doctum esse hominem, quando battologias crepare potest? Atqui tã putida affectatio satis ostendit, nõ alio quàm venandæ gloriolæ studio sic eum balbutire. Addit postea distinctionem hanc à nobis fuisse excogitatam, quia aliàs apertè in Deum blasphemare deprehensi essemus. Ipsius verò apertè vel in vno hoc verbo deprehenditur phrenetica amentia, qui se iam toties apertas blasphemias hominibus innoxiis exprobrasse non meminit. Ambiguáne blasphemia fuit, Deum facere peccati authorem, peccatum velle, ad peccandum impellere, quasi naturæ suæ renuntiaret, séque pasceret atque oblectaret sceleribus? Hæc postquam proteruè euomuit, nunc quasi sui oblitus, dicit nos tegere aliquo colore blasphemias, ne pateant. Videndum tamen quid ad refutationem afferat. Causatur hoc modo tribui Deo inconstantiam, quòd aliud dicat, aliud cogitet, contra Scripturæ testimonia, Ego sum Deus, & non mutor: Item, Apud Deum non est transmutatio. Atqui non cogitat ipse non Caluinũ modò & similes impeti hac calumnia, sed Mosem ipsum: qui Legem promulgari dicens Iudæis & eorum filiis, Deo relinquit absconditа consilia. Quanquam non difficile erit eam diluere: quia Deus præcipiens quod rectum est, verè quid sibi placeat testatur: nec verò aliud consilium occultat, quo iniquitatem, quam apud homines damnat, apud se vel amet, vel absoluere velit: sed mirabiliter iudicia sua exercet, vt pro sua inestimabili sapientia & æquitate in bonum finem dirigat atq; ordinet quæ mala sunt. Neque enim malum per se, hoc est, quatenus malum est, Deum velle Caluinus concedet: sed in hominum sceleribus refulgere Dei iudicia, sicut per incestos concubitus Absalom, Dauidis adulterium puniuit. Deus ergo Adæ præcipiens ne gustaret de arbore scientię boni & mali, obedientiam quam probabat, exegit. Interea quid futurum esset non modò præsciuit, sed etiam decreuit. Quòd si asperum videtur delicatulo censori, non sapori doctrinæ, sed morositati suæ vel fastidio imputet. Quòd enim verborum suorum pondere tanquam ferreo malleo infigere vult omnium cordibus, vnicam esse Dei voluntatem quam nobis per Prophetas & Christum patefecit, sua authoritate Augustinus fortiter repellit, Hæc sunt, inquit, magna opera Domini, exquisita in omnes voluntates eius, & tam sapienter exquisita, vt quum Angelica & humana creatura peccasset: id est, non quod voluit ille, sed quod voluit ipsa fecisset, etiam per eandem creaturæ voluntatem, quia factum est quod Creator noluit, impleret ipse quod voluit: bene vtens & malis tanquam summè bonus, ad eorum damnationem, quos iustè prædestinauit ad pœnam: & ad eorum salutem, quos benignè prædestinauit ad gratiam. Quantum enim ad ipsos attinet, quod Deus noluit, fecerunt: quantum ad omnipotentiam Dei, nullo modo id efficere voluerunt. Hoc quippe ipso, quòd contra voluntatem Dei fecerunt, de ipsis facta est voluntas eius. Propterea enim magna opera Domini, exquisita in omnes voluntates eius, vt miro & ineffabili modo non fiat præter eius voluntatem quod etiam fit contra eius voluntatem: quia non fieret si non fineret. Nec vtique nolens finit, sed volens. nec fineret bonus fieri malè, nisi omnipotens de malo facere posset bene. Nunc horribiles hæreses & blasphemias, quas optimis nostri seculi Doctoribus petulanter ingerere voluit, in caput Augustini vibret. Verum quidem est, non alibi quàm in Scriptura quærendam esse Dei voluntatem: sed vt porcus hic suo rostro omnia peruertit, non attendit, dum colitur à fidelibus reuerentia & sobrietas, non tolli nec in nihilum redigi arcana Dei iudicia. Aliud autem est fidei modestia profundam illam abyssum suspicere: aliud verò contumaciter respuere, quia humanos sensus absorbet. Iam vt omnia Scripturæ testimonia, quibus instructi admirabilem Dei prouidentiam asserimus, diluat, satis habet præfari semper hæreticos abusos fuisse pietatis prætextu, & in nomine Dei incipere omne malũ. quasi verò si hoc iactasse sufficit, non eodem responso euertere liceat, totam cœlestem doctrinam, ipsúm-

Enchir. ad Laurent. cap. 110

ipſúmque Dei nomen obruere. Addit poſtea, ſe ad omnia quæ poſſunt obiici, duobus modis reſponſurum: nempe omnes Scripturę locos, quæ videtur Deo mali cauſam tribuere, non voluntatem efficacem notare, ſe permiſſionem vel deſertionem. Faceſſat calumnia illa de nomine mali vel peccati: ſcimus enim nihil magis alienum eſſe à Dei natura, quàm peccatum: ſed homines propria malitia ſic agi, vt culpa tota penes ipſos reſideat. Cæterùm Scripturæ locos quibus diſertè exprimitur actionis effectus, in permiſſionem vertere, nimis friuolum effugium eſt. Atqui ſic interpretati ſunt patres. nempe cum loquutionis aſperitas quoſdam primo intuitu offenderet, in ea mitiganda dum nimis ſunt anxij, & quoquo modo ſeſe expedire ſtudent, ad rem ipſam minus attenti fuerunt. Et tamē nebulo hic, qui patres quaſi ſibi familiares citat, inſcitiam ſuam prodit: nam arripiens quod Auguſtino adhuc iuueni, & in Scriptura minus exercitato elapſum erat, clariſſimos locos omittit, quibus in reali excęcatione vel actuali, vt ita loquar, Dei iudicia agnoſcit. Eiuſdem ruditatis eſt quod dicit authore Hieronymo, tropicè intelligendum eſſe, Deum facere mala. Verùm ſi mala nihil aliud ſunt, quàm res aduerſæ, vt ſatis ſupérque notum eſt, quid in re perſpicua quærendus tropus?

Gen.37.17 Iam de permiſſione breuiter videndum. Ioſeph ſceleratè à fratribus venditur, Deum eſſe pronuntiat à quo miſſus eſt, non autē fratres: & hoc conſulto Deum feciſſe aſſerit, vt patris ſui familiæ nutritius eſſet. Num ea eſt permiſſio? Dicit Iob Deum abſtuliſſe quod latrones & prædones rapuerant. an illud auferre nullum actum deſignat? Dicitur Deus vertiſſe corda Gentium, vt odio haberent populum ſuum, an dicemus paſſum fuiſſe, vbi palàm operari Scriptura pronuntiat? Iam cùm dicitur tradere in ſenſum reprobum, & tradere fœdis cupiditatibus, certum eſt commēdari horrenda eius iudicia, quibus reprobos vlciſcitur. Si tantùm otioſus hoc fieri ſinat, an iudicis partes implebit? Vocat Deus Ne-

Eſa.10.5 buchadnezer ſecurim in manu, vocat Aſſyrios virgam furoris ſui, impios omnes vocat ſua flagella, clarè aſſerit ſe per eos exequi quod decreuit. Quem locum hìc inueniet

Iere.48.10 nuda permiſſio? Ieremias Mœdos compellans exclamat, Maledictus qui facit opus Dei negligenter. ecce, quicquid ſæuitiæ exercent ſanguinarij homines, alio reſpectu Propheta vocat opus Dei, quia illorum manu pœnas de Babyloniis exigit. Pronuntiat Dauid quicquid malorum patiebatur, Deum feciſſe: idcóque obmuteſcit. quibus tropis Facere

2.Theſ.2.11 in Permittere mutabitur? Denique Paulus Deum eſſe affirmat, qui mittit efficaciam erroris impiis, vt credant mendacio. vbi apparet operis efficacia, quo artificio tolletur cōſilium & voluntas? præſcribit bonus cenſor Canonem, vt per locum illum, Tu es Deus iniquitatem nolens, alij omnes qui videntur Deo malum tribuere enarrentur. Sed quid hoc ad præſentem cauſam, quando nulla iniquitatis macula inuritur Deo, ſed tantùm dicitur ſumma rectitudine regere cunctas mūdi actiones? Si quis à iuſtitia diuelleret eius potentiam, opportuna eſſet illa exceptio, nihil Dei potentiæ magis contrarium, quàm tyrannidem. Nunc verò quia iniquitatem nolle dicitur, an hoc prætextu detrahetur è ſuo ſolio, ne ſit mundi Iudex? Nam cùm ſæpè per impiorum manus iudicia ſua exerceat, quiſquis eum intra permiſſionis fines includit, depellit iudicis officio. Malè & indignè ſacerdotio abuſi erant filij Heli, pereunt Philiſtinorum manu, permiſſu Dei hic canonicus interpres hoc factum eſſe diceret. Quid autē Scriptura? quia voluit Deus occidere ipſos. En quò furoris barbaros omnes rapit ſuus furor, quos nulla religio, nullus pudor, nulla modeſtia cohibet, quin Deum & homines ſuis commentis ſubiiciant. Quia autem abſurdum eſſet contra Dei volūtatem fieri, quia liberum ſit prohibere ſiquid fieri nolit. In hoc obiecto diluendo quàm ingenioſus ſit artifex, paucis videndum eſt. primò, ridiculū eſſe dicit hoc quęrere: cur non ergo talis Auguſtino contigit monitor, ne ſe hoc quærendo ridiculum faceret? Nam hoc argumento non ſemel probat occulta Dei prouidentia efficaciter regi quicquid in terra geritur, nec colligere dubitat, Deo volente omnia fieri: quia teſtatur Pſalmiſta, Deum in cœlo ſedē- *Pſal.115.3* tem facere quæcunque vult. Sed cur ridicula eſt iſta quæſtio? Reſpondet, fas non eſſe ab eo exigere factorum ſuorum rationem. Sed cur in toto huius cauſę ſtatu hanc modeſtiam ipſe non ſeruat? vnde enim furioſi iſti clamores & tumultus? niſi quia Dei iudicia ſuperbi, & indocti homines faſtidioſè reiiciūt: quia non capiunt eorum immenſitatem? maneat Deo hæc libertas, vt ſuo arbitrio cuncta ordinet, compoſitæ erunt omnes lites. Sed phreneticos homines ita oportet ſecū confligere, vt ſuo ſe impetu conficiant. Reuoluitur tandem ad illud ſuum commentum, fieri multa contra Dei volūtatem, quod nos quoque libenter concedimus, modò ne longius quàm par eſt trahatur voluntas iſta. Voluit Deus ſæpius congregare Iudæos, noluerunt ipſi. nempe quia manè ſurgendo, vt ipſe loquitur, per ſuos Prophetas ſedulò illos ad ſe vocauit. ſed cùm ſingulare donum ſit eius, conuerſio, re ipſa conuertit quos efficaciter voluit conuerſos. Quomodo velle Deum omnes ſaluos fieri doceat Paulus, ex ipſo contextu diſcant Lectores. Modus ſalutis eſt, vt ad cognitionem veritatis veniant, atqui nec externo verbo dignatur omnes, & arcanæ illuminationis paucos facit participes. Porrò quo ſe melius expediat, liberum Arbitrium clypei vice opponit: mirum eſſe negans, ſi Deus homines libero motu quod viſum eſt

agentes, non impediat. Sed quid nobis vocem de nihilo confictam obtrudit? cùm passim clamet Scriptura, hominem captiuum, seruum & diabolo mancipatum, toto affectu in vitia ferri, nec posse intelligere quæ Dei sunt, tantùm abest vt perficiat. In hac refutatione caninæ improbitatis, sicuti Dei omnipotentia contra omnes calumnias probè & dilucidè asseritur, ita laborem me non minus Ecclesiæ Dei vtilem & iucundum, quàm Deo gratum præstitisse confido.

FINIS.

CALVMNIAE NEBVLONIS CVIVSDAM ADVERSVS DOCTRINAM IOHANNIS CALVINI DE OCculta Dei prouidentia,

ET

Ad eas eiusdem Caluini responsio.

CALVMNIATORIS PRAEFATIO.

HABET omnino doctrina tua fautores multos, Johannes Caluine, vir penè toto mũdo celeberrime, sed habet eadem etiam aduersarios multos. Ego verò qui cupio vnam esse doctrinam, sicut est vna veritas, & omnes in eandem consentire si fieri potest, putaui te admonendum esse familiariter de ijs quæ contra doctrinam tuam dictitantur, vt si falsa sunt, refutes, & ad nos refutationem mittas, quò possimus aduersus eos consistere: idque facias eiusmodi rationibus quæ possint à populo intelligi.

Sunt autem multa in quibus à te dissentiunt multi: sed ego in præsentia, cæteris in aliud tempus omissis, agam tecum de vno argumento Fati siue Prædestinationis: quoniam & hic articulus magnas turbas excitat in Ecclesia, quas nos extinctas cupimus: & aduersariorum argumenta videntur in hoc argumento esse talia, vt nondum refelli possint ex libris quos tu hactenus publicasti.

Circunferuntur autem super hoc argumento certi articuli ex tuis libris decerpti, quos ego hîc ordine tumultuario ponam, deinde quæ aduersus vnumquenque dici soleant, subiiciam, vt tu videas ad quæ respondendum sit.

IOHANNIS CALVINI AD CALVMNIATORIS PRAEFATIONEM Responsio.

MVLTOS doctrinæ meæ esse aduersarios neque ignoro, neque miror: quia nouum nõ est Christo, sub cuius auspicio milito, multos blaterones obstrepere: hoc tantùm nomine doleo, quòd per latus meum configitur sacra illa æternáque Dei veritas, quam reuerenter à toto mundo suspici adoraríque decebat. Sed quia ab initio eam video fuisse obnoxiam multis improborum calumniis: & Christum, quia ita decreuit cœlestis Pater, scopum contradictionis esse oportet, hoc quoque patienter ferendum est. Nulli tamen improborum virulenti morsus vnquam efficient vt eius me doctrinæ pœniteat, quam à Deo authore profectam esse certò mihi constat. Nec tã malè in tot quibus me Deus ipse exercuit certaminibus, profeci, vt ad futiles vestros crepitus adhuc expauescã. Imò quod ad te priuatim attinet, laruate monitor, hæc me ratio nonnihil solatur, quòd in hominem melius quàm dignus eras de te meritum ingratus esse non potuisti, quin fœdam simul impietatem in Deum proderes. Scio quidem vobis Academicis nullum suauiorem esse ludum, quàm sub dubitationis specie conuellere quicquid est fidei in cordibus hominum: & quàm lepida est, quæ in arcanam Dei prouidentiam iacis dicteria, tibi persuaseris, quãuis ipse dissimules, ex stylo tuo non obscurè apparet. Sed te ac tuos sodales ad tribunal illud cito, vnde olim cœlestis Iudex solo oris flatúsque sui fulmine vestram proteruiam satis validè prosternet: vt autem breui tua dicacitas probis & cordatis lectoribus non minus fœteat quàm tibi intus placet, facturum me confido.

Refutationem scripti tui à me exigis, quod Lutetiam ab vrbe Heluetica furtim miseras, vt me inscio latè spargeretur absque remedio venenum: & studium aliquod discendi simulans, nomen tuum nescio qua de causa subtices, nisi quòd sciebas esse mihi aliquid

in promptu,quod fidem tibi tuæque catervæ statim abrogaret.Coniicere tamen ex multis notis, imò animaduertere licuit quisnam esses. Quanquam scripserísne ipse tua manu,an Scoto deliriorum tuorum præconi quod non licebat isthic vulgare dictaueris, vt Lutetiam perferret, mea nihil interest. Atque vtinam vel alius esset libelli author, vel tu ipse esses alius: quod non aliter fiet,donec quàm amabilis sit virtus ingenuitas,gustaueris. Quanquam semper mecum reuerenter loquutus es, quàm tamen propensus natura esses ad cauillandum, non difficile fuit cognoscere. Vitium hoc quod etiam puerilibus nugis augebas,corrigere studui, sed frustra: quia ad naturam accesserat praua affectatio,vt acuminis laudem ex frigidissimis quibusque & plusquam insipidis iocis captares. Nec verò est quòd te Socratis exemplo tegas, quòd dicta quælibet suis cauillis exagitare solitus fuerit. Nam quum excelleret vir ille multis & præclaris virtutibus, vno hoc vitio quod non minus perperam quàm cupidè æmulis,eas omnes inquinauit.

Refutationem scripti tui à me exigis, quæ possit à populo intelligi. Equidem simplici puróque docendi genere hactenus studui me accommodare ad rudissimi cuiusque captum. Verùm si nullam rationem admittis, nisi quā capit terreni hominis sensus, superbo fastidio aditum vobis ipsi clauditis ad eam doctrinam, cuius cognitio à reuerentia incipit. Nec mihi ignotæ sunt tuæ & similium sannæ, quibus Dei mysteria non secus exagitatis, ac si gratiam & authoritatem perderet, quicquid vobis non arridet. Iam verò quid hoc sibi vult, simulac obstrepere quilibet mihi volet, ad refutandum me cogi? neque enim hanc legem sibi imponi passus fuisset Socrates, cuius nomen falsò obtendis. Ego imitationem sine exceptione minimè appeto. Quòd si quis non hac tantùm ætate, sed aliis etiam seculis, improbis se constāter opposuit,vt eorum calumnias dilueret,mihi vel maleuoli & iniqui locum aliquem in hoc sedulitatis genere dabunt. Quo minus tolerabilis est tuus latratus, dum tot labores meos cæco impudentiæ impetu calcans,ter & quater actum agere iubes.

Sed dicis in vno articulo validius cōtra me pugnare multos, quàm vt eorum argumenta ex libris à me hactenus editis refelli possint: hunc autem dicis esse de Prædestinatione, vel Fato. Vtinam vel modestè inquirere,vel saltem ingenuè disputare tibi magis fuisset propositum,quàm omni pudore neglecto,ad lucem extinguendam miscere res diuersissimas. FATVM vocarunt Stoici necessitatem ex vario & multiplici labyrintho conflatam, quæ Deum ipsum quodammodo in ordinem cogeret. PRAEDESTINATIONEM, vt sacræ Scripturæ docent, definio liberum esse Dei consilium, quo & humanum genus & singulas mundi partes pro immensa sua sapientia & iustitia incomprehensibili moderatur. Nunc si te & ingenij prauitas,& rixandi libido, & diabolicus fastus ita excæcat, vt nihil videas in meridie,oculatis tamen lectoribus hæc distinctio ostendet qualis sit censuræ tuæ æquitas. Adde quòd si duntaxat libros meos inspicere grauatus nō esses, quàm mihi displiceat profanum Fati nomen, poteras inde colligere, imò legisses ab impuris nebulonibus tuique similibus olim fuisse Augustino malignè & odiosè obiectum,& in illius pij sanctique doctoris responso breuiter fuisse expositum, quod hodie ad causæ meæ defensionem sufficiat.

In Articulis etiam quos ex libris meis excerptos fuisse dicis,mihi cum eodem illo fœlicis memoriæ Scriptore communis ratio est. Quum scirent maleuoli non esse popularem hanc doctrinam, augendæ inuidiæ causa articulos iactarunt, partim mutilos, partim detortos, vnde imperiti non nisi sinistrum iudicium possent facere. Etsi autem prima specie ex illius scriptis fuisse excerptos multi putabant, falsò tamen sibi impositos cōqueritur: quia vel concisas sententias de industria conflauerant, vel paucis verbis mutatis piè rectéque dicta corruperant suo artificio, vt offensionem gignerent apud simplices. Eiusdem prorsus generis esse quos ex meis libris articulos proponere te iactas, etiam me tacente, reperient probi sincerique lectores, quibus impuras tuas calumnias cum mea doctrina conferre molestum non erit. Ac primùm quidem hoc obtineo, te neque humaniter, neque ingenuè facere dum locos nullos designas, ex quibus intelligant lectores me ita scripsisse vt recitas. Quid enim iniquius est, quum tot libros ediderim, confusè pronuntiare, ex quinquaginta libris, vel circiter, quatuordecim articulos fuisse collectos? Præstabat sanè, si qua in te fuisset probitatis gutta, vel sententias meas referre ad verbum, vel si quid videbas esse periculi, lectores monere à quibus locis cauendum esset. Nunc libris meis omnibus promiscuè sinistram notam aspergens, abolere vis eorum memoriam: & quod sine vlla offensione legi in libris meis poterat, pro tuo commodo malignè deprauans, odiosum reddis. Etsi autem Augustini prudentiam non improbo, quòd hostium suorum astutiæ & improbitati occurrere volens, sic temperat suas responsiones,vt odium declinet, mihi tamen vtilius videtur liberè tua maledicta refutare, quàm vel minimam tergiuersantis dare speciem.

ARTICVLI DECERPTI EX LIBRIS TVM LATINIS TVM GALLICIS Ioannis Caluini de Prædestinatione.

ARTICVLVS PRIMVS, id est, CALVMNIA PRIMA.

Deus maximam mundi partem nudo puróque voluntatis suæ arbitrio creauit ad perditionem.

ET HIC QVIDEM ARTIculus Primus. Item, quæ contrà dicantur, accipe.

CONTRA PRIMVM.

PRIMVM articulum dicunt esse contra naturam, & contra Scripturam. De natura sic dicunt, Omne animal naturaliter amat suum fœtum: Atqui hæc natura est à Deo: ex quo consequitur, vt Deus amet suum fœtum. Neq; enim efficeret vt animalia amarent suos fœtus, nisi amaret ipse quoque suos. Atque hoc probant hac ratione, Dixit Dominus, Egóne parere faciam, & non pariam? Quasi hoc dicat, Quod ego facio facere alios, idem ipse quoque facio: Atqui facio parere alios: Ergo ego quoque pariam. Hinc à simili ducunt argumentum: Deus facit animalia amare fœtus suos: Ergo amat ipse suos. Atqui sunt omnes homines fœtus Dei. Deus enim est pater Adami, à quo omnes homines nati sunt: Ergo amat omnes homines. Atqui creare ad perditionem non est amoris, sed odij: Ergo non creauit quenquam ad perditionem. Item, Creare est opus amoris, non odij: Ergo Deus omnes homines creauit amore, non odio. Item, Nulla tam immanis bestia est (nedum homo) quæ velit creare pullum ad miseriam: quantò minus Deus? Nonne esset vel lupo deterior? Sic argumentatur Christus, Si vos quanuis mali, tamen nostis bona dare filijs vestris, quantò magis Deus? Sic & tui aduersarij argumentatur: Si Caluinus, quanuis malus, tamen nollet gignere filium ad miseriam, quantò minus Deus? Hæc & talia dicunt de natura. De Scriptura autem sic dicunt, Deus vidit omnia quæ fecerat esse valde bona: Ergo erat homo, quem fecerat valde bonus. Quòd si eum creauerat ad perniciem, creauerat bonum ad perniciem, & amat perdere bonum: id quod vel cogitatu impium est. Item, Deus creauit vnum hominem vt eum collocaret in paradiso, quæ est vita beata: Ergo omnes homines creauit ad vitam beatam. Omnes enim sunt creati in vno. Et si omnes in Adamo lapsi sunt, necesse est vt omnes in Adamo steterint, idque ea conditione qua Adamus. Item, Nolo mortem peccatoris. Item, Deus neminem vult perire, sed omnes ad veritatis cognitionem peruenire. Item, Si creauit Deus maximam mundi partem ad perditionem, sequitur vt sit eius ira maior quàm misericordia. Et tamen tradunt Scripturæ, eum esse tardum ad iram, propensum ad misericordiam, ita vt eius ira extendatur tantùm vsque ad tertium aut quartum generis gradum, quum misericordia pateat vel ad millesimum.

AD PRIMVM ARTICVLVM, ET CALVMNIATORIS CENsuram, responsio.

Primum articulum arripis, Quòd Deus nudo puróque voluntatis suæ arbitrio maximam mundi partem creauit ad perditionem. Atqui totum illud de maxima parte mundi, & de nudo puróque Dei arbitrio fictitium est, atque ex malitiæ tuæ officina productum. Etsi enim quid toti humano generi futurum esset Deus ab initio decreuit, hæc tamen loquendi ratio nusquam apud me occurret, Finem creationis esse æternum interitum. Itaque instar porci, boni odoris doctrinam rostro tuo euertis, vt aliquid fœtoris reperias. Deinde, quanquam mihi Dei voluntas summa est causa, vbique tamen doceo, vbi in eius consiliis & operibus causa non apparet, apud eum tamen esse absconditam, vt nihil nisi iustè & sapienter decreuerit. Itaque quod de absoluta potestate nugantur Scholastici non solùm repudio, sed etiam detestor, quia iustitiam eius ab imperio separant. Nunc vide canis, quid proteruè latrando proficias. Ego Dei arbitrio humanum genus subiiciens, clarè affirmo nihil eum decernere sine optima causa: quæ si hodie nobis incognita est, vltimo die patefiet. Tu purum nudúmque arbitrium obtrudens, mihi impudenter exprobrans quod palàm, centum vel pluribus locis repudio. Interea hanc esse meam doctrinam agnosco, Non solo Dei permissu, sed arcano etiam consilio lapsum fuisse Adam, omnésque posteros suo lapsu in æternum interitum traxisse. Vtrunque vt video, tibi displicet: quia tam naturæ quàm Scripturæ repugnet. Naturæ contrarium esse probas, quia omne animal naturaliter suum fœtum amat: Deum igitur, qui talem brutis quoque pecudibus affectum indidit, non minùs amare homines, quum sint eius fœtus. Hoc verò nimis crassè, quicquid cernis in boue & asino, à Deo naturæ authore exigere, ac si iisdem legibus quas creaturis suis tulit, obstrictus foret. Vt omne animalium genus propagaret, appetitum gignendæ sobolis singulis indidit. Nunc cum eo expostula, quòd ab vltima æternitate se vno contentus, virtutem suam quasi sterilem continuerit. Certè semper sui similem fuisse oportet. Te

tet. Te ergo iudice, naturæ ordinem violauit, quandiu maluit omni sobole carere, quàm exercere suam fœcunditatem. Iam quum feræ bestiæ pro sua sobole ad mortem vsque decertent, quî fit vt Deus paruulos infantes à tigribus vel vrsis, vel leonibus, vel lupis laniari vorarique sinat? an quia breuior est eius manus, quàm vt sese ad eos tuendos porrigat? Vides quàm latus mihi campus pateat, si traducere libeat tuas ineptias: sed mihi hoc vnum sufficit, extare erga totum humanum genus amoris Dei testimonia, quæ omnium qui pereunt ingratitudinem coarguant: neque tamen hoc obstare quominus peculiarem suum amorē ad paucos restringat, quos ex multis eligere dignatus est. Certè quòd sibi olim adoptauit genus Abrahæ, eo palàm testatus est minimè æquali se amore complecti totum humanum genus. Quòd etiam repudiato Esau, Iacob natu minorem prætulit, in eo delectu clarum documentum præbuit liberi sui amoris, quo non alios prosequitur nisi quos vult. Clamat Moses gentem vnā aliis reiectis dilectam fuisse à Deo. Vbique affirmant Prophetæ non alia de causa excellere Iudæos, nisi quia Deus gratis eos dilexit. An tu negabis esse Deum, quia tigridi vel vrsæ non deprehendis esse similem? Iam Christus non humanum genus, ac ne Iudæos quidem passim, sed pusillum gregem compellans, non frustra dicit, Nolite timere, quia complacuit Patri vestro in vobis. nempe quia paternum eius fauorem in spem æternæ salutis non experiuntur alij, nisi quos sibi gratos reddit in Filio vnigenito. Quòd si Deum naturę legibus subiicere tibi propositum est, iniustitiæ eum damnabis, quòd ob vnius hominis culpam omnes æternæ mortis reatu tenemur impliciti. Peccauit vnus, omnes ad pœnam trahuntur: neque id modò, sed ex vnius vitio contagionem omnes contrahunt, vt corrupti, & mortifera labe infecti nascantur. Quid tu ad hoc bone censor? an Deum crudelitatis damnabis, quia suos omnes fœtus præcipitauerit in exitium, vnius hominis lapsu? Etsi enim se & suos perdidit Adam, corruptionem tamen & reatum arcano Dei iudicio adscribere necesse est: quia nihil ad nos vnius hominis culpa, nisi nos cœlestis Iudex æterno exitio addiceret. Ac vide quàm scitè locum Isaiæ ad fucandum errorem tuum obtendas. Quia incredibile erat Ecclesiam Dei, quæ exilio Babylonico non solùm liberis orbata, sed etiam sterilis fuerat, collecto nouo vigore, fore breui magis quàm antea fœcūdam, sic loquitur Deus, An ego, cuius virtute fœminæ pariunt, non potero etiam sobolem producere? Tu hoc prætextu Deum ad quoslibet animaliū affectus induendos cogis. Audacter ratiocinaris, quia Deus animalia facit amare fœtus suos, ipsum quoq; proprios fœtus amare. Quod vt tibi concedā, non sequitur tamen eodē amare modo. Deinde hoc non obstat quominus reiiciat tanquam iustus Iudex, quos amore & indulgentia, vt optimus pater, prosequitur. Iterum excipis, Creare esse opus amoris non odij: Deum igitur creasse amore non odio. Atqui non discernis, quanuis in Adam odiosi sint Deo omnes, in creatione tamen fulgere eius amorem. Ergo quod putasti esse valde plausibile, friuolum esse agnoscet, quisquis mediocri iudicio & æquitate erit præditus. Quod subiicis, non tam meum est scripto refellere, quàm iudicum gladio seuerè vlcisci. Homines ad miseriā nasci palàm est. an meis libris causa imputabitur? Vnde hæc conditio, vt non solùm temporalibus miseriis, sed morti quoq; æternæ simus obnoxij, nisi quia vnius hominis culpa, Deus in communem reatum nos coniecit? In hac misera humani generis ruina non sententia mea legitur, sed conspicitur apertum Dei opus. Tu sacrilegam vocem euomere non dubitas, Deū quouis lupo esse deteriorem, si ad miseriam velit creare homines. Nascuntur cæci quidam, alij surdi, alij prodigiosa deformitate. Te quidē iudice, crudelis esset Deus, qui talibus incōmodis fœtus suos antequam in lucem prodeant affligit: sed olim senties quantò meliùs tibi fuisset nihil vnquam vidisse, quàm in excutiendis Dei arcanis tam fuisse perspicacem. Deum scilicet accusas iniustitiæ, imò similem monstro esse dicis, si aliter de hominibus statuat quàm quisque nostrum de propriis liberis. Cur ergo alios bardos, alios stupidos, alios moriones creat? An sicuti de Faunis & Satyris Iudæi quidam fabulantur, ne eos absolueret, fuisse interceptum die Sabbathi, ita nugaberis effluere ex eius manibus mutila opera? Atqui tristibus illis spectaculis nos ad timorem & modestiam erudiri potius decebat, quàm ex cerebri nostri sensu litem intendere cœli terræque Opifici. Si quis occurrat morio, eius conspectu admoneor qualem me creare Deus potuerit: quotquot sunt stupidi & hebetes in mundo, totidem mihi specula proponit Deus, in quibus potentia sua non minùs formidabilis quàm mirifica mihi appareat. Tu verò in ipsum blaterare tibi permittis, vt lupo sit deterior, quia tam malè suis creaturis cōsulit. Antequam te iuuet Christi dictum, Quia bonus est Deus, benigniùs agere cum filiis suis quàm homines qui mali sunt: probandum esset, omnes peræquè esse Dei filios. Atqui omnes constat in Adam abdicatos esse vita æterna: adoptionis verò specialem esse gratiā. Vnde potius sequetur exosos Deo esse quicunque ab eo alieni sunt. Quæ citas Scripturę testimonia, iacula sunt temerè contorta manu hominis phrenetici: Vidit Deus quæ fecerat, & erant valdè bona. Hinc colligis hominem fuisse valde bonum. vnde rursus infers, Deum fuisse iniustum, si bonum ad perniciem creauit. Quomodo natura rectus

fuerit homo, satis supérque multis locis exposui. Certè non melior fuit quàm diabolus antequam à sua integritate excidisset. Nunc, si tam homines quàm Angelos apostatas ad salutem creatos esse tibi concedam, & tamen futuræ defectionis respectu, exitio fuisse destinatos, quid tu inde elicies? Sciuit enim haud dubiè Deus quid vtrisq; futurum esset, & quid ipse facturus esset, simul decreuit. De permissione videbimus postea suo loco. Nunc si mihi excipias, Præscientiam Dei non esse malorum causam, tantùm abs te quæro, Si Deus tam diaboli quàm hominis interitum præuidit antequam eos crearet, cur non maturè adhibuerit remedium, ne ad lapsum ita essent procliues? Statim ab initio mundi diabolus se à spe salutis alienauit: homo simulatque conditus est, se & suos exitiali ruina perdidit: si in Dei manu eorum perseuerantia erat, cur ruere passus est? imò cur non mediocri saltem constantia vtrunque instruxit? Ad quoscunque circuitus te vertas, hoc principium tenebo, Quanuis infirmus, & ad defectionem flexibilis creatus fuerit homo, hanc debilitatem fuisse valde bonam, quia paulò pòst docuit eius ruina, extra Deum nihil firmum esse, vel stabile. Vnde etiam conficitur, quod de hominibus ad salutem creatis garris, mutilum esse & inconsideratè positum. Nam vt fatear nihil in homine fuisse saluti contrarium, probo omnibus salutem occulto Dei consilio fuisse prędestinatam. Breuiter idem repetam aliis verbis, Si naturæ spectetur integritas qua donatus in prima creatione fuit Adam, ad salutem creatum fuisse, quia nulla illic reperietur mortis causa: si de occulta prædestinatione quæritur, occurrere profundam illam abyssum, quæ in admirationem rapere nos debet. Imò si tantillo pietatis gustu imbutus esses, facilè agnosceres non esse hoc perfectionis elogium: acsi pronuntiaret Spiritus sanctus nihil excellentiæ deesse vllis creaturis, sed potius tibi, ac tui similibus obstrependi materiam tolli: quia vtcunque negetis bonum fuisse creari hominem hac lege, vt suo lapsu totum mundum statim corrumperet, pronuntiat tamen Deus hanc rationem sibi placuisse, ideóque esse rectissimam. Quò meliùs intelligas Mosis sensum, non asserit quàm iustus vel integer fuerit homo, sed vt latratus vestros compescat, docet ordinem illum sic temperatum à Deo fuisse, vt nihil rectius fingi queat. Itaque quum de singulis Dei operibus pronuntiet, Deum vidisse quod fecerat, & omnia fuisse bona, de homine nihil tale specialiter affirmat: sed narrata eius creatione, tantùm in genere subiicit, quæcunque fecerat Deus, fuisse valde bona: sub quo minimè dubium est comprehendi quod docet Solomo, impios fuisse creatos ad diem malum. Summa sit, quanuis natura bonus fuerit homo, hanc rectitudinem, quæ fluxa & caduca erat, cum Dei prædestinatione non pugnare, qua factum est vt sua culpa periret qui puræ naturæ, imò eius qua ornatus erat præstantiæ intuitu, ad salutem creatus erat: ideóque perperam & stultè infers fuisse creatum vt bonus periret, quum sua infirmitate cecidisse palàm fit, vt non nisi iustæ damnationi obnoxius periret. Porrò vt inter se duo hæc conueniant, paulò pòst clariùs videbimus. Obiicis Deum nolle mortem peccatoris. Sed attende quid sequatur apud Prophetam, nempe quia omnes ad resipiscentiam inuitet. Ergo omnibus qui in viam redeunt, offertur venia. Nunc videndum est an in libero cuiusque arbitrio posita sit conuersio quam requirit Deus: an verò singulare sit eius donum. Quatenus ergo omnes ad pœnitentiam hortatur, meritò negat Propheta velle mortem peccatoris. Cur autem non omnes æqualiter ad se conuertat, penes ipsum abscondita est ratio. Quod citare soletis ex Paulo, Deum omnes velle saluos fieri, quàm nihil errori vestro suffragetur, alibi planum fecisse mihi videor. Nam certo certius est, Paulum illic non de singulis hominibus agere, sed intelligere ordines, & genera vocationum. Iusserat pro Regibus aliisque præfectis, & quicunque magistratum gerebant, preces concipi. Quia quotquot tunc gladio armati erant totidem professi erant Ecclesiæ hostes, absurdum videri poterat Ecclesiam precari pro eorum salute. Paulus vt offendiculum præueniat, Dei gratiam ad ipsos quoque extendit. Plus fortè coloris est in Petri verbis, Deum neminem velle perire, sed omnes recipere ad pœnitentiam: verùm siquid in priore membro ambiguum erat, explicatione mox addita liquescit. Sanè quatenus vult Deus recipere omnes ad pœnitentiam, neminem vult perire: sed vt recipiantur, venire necesse est. Præueniri autem à Deo vbique clamat Spiritus, qui donec trahantur, carnis suæ contumaciæ addicti manent. Si tibi vel minimum restaret iudicij, an nō cognosceres longum esse discrimen inter hæc duo: corda hominum ex lapideis carnea fieri, vt sibi displiceant, ac veniam supplices deprecentur: deinde vbi ita mutati sunt, recipi gratiam. Vtrunque sui beneficij Deus esse prædicat, dare cor nouum vt resipiscamus, & supplicibus clementer ignoscere. Nisi recipere paratus esset Deus qui eius misericordiam verè implorant, non diceret, Conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos. Verùm si in hominis arbitrio esset pœnitentia, non diceret Paulus, Si fortè det illis Deus pœnitentiam. Imò nisi idē Deus qui ad pœnitētiam omnes voce sua hortatur, arcano Spiritus motu electos adduceret, non diceret Ieremias, Conuerte me Domine, & conuertar: vbi enim conuertisti me, egi pœnitentiam. Hæc solutio, si qua in cane verecundia esset, tibi ex meis scriptis decies nota esse debuerat. Sed vt tibi liceat

cam

eam reiicere, nihilò tibi magis Paulus, quàm Ezechiel suffragatur. Quomodo velit Deus saluos omnes fieri, non anxiè disputandum est: quia hæc duo inter se cohærent, salus, & cognitio veritatis. Nunc responde, si voluit Deus suam veritatem omnibus innotescere, cur ad tot gentes, ex quo promulgari cœpit Euangelium, nunquã peruenerit pura eius veritas? Deinde cur non omniũ oculos perçquè aperuerit, quando interior Spiritus illuminatio, qua non nisi paucos dignatur, ad fidẽ necessaria est? Hic etiã tibi soluẽdus est nodus, Quum nemo nisi arcano Spiritus instinctu tractus, ad Deum accedat, cur non promiscuè trahat omnes, si vult eos saluos fieri: quia ex discrimine certò colligitur esse arcanũ aliquẽ modum, quo multos à salute excludat. Quomodo vsque ad millesimam generationẽ pateat Dei misericordia, quandiu te fastus quo turges hebetabit, nunquam agnosces. Neque enim promittitur misericordia, quæ maledictionem, qua oppressum est totum Adæ genus, penitus aboleat, sed quæ superatis omnibus obstaculis, absque fine perrumpat vsque ad indignos. sic multos Abrahæ filios præteriit Deus, quum vnum Isaac elegit: sic quum duo gemelli ex Isaac progeniti essent, idem Deus residere misericordiã suam voluit in vno Iacob. Iam quamuis in multis iræ suæ documenta extrat Deus, verumtamen illud manet, propensum esse ad bonitatem, tardum ad iram, quando in tolerantia quæ sustinet reprobos, non obscura refulget eius bonitas. Cæterùm vide vt friuolæ tuæ captiones, à quibus me facilè expedio, te cõtrà illaqueẽt. Vt Dei misericordia iram superet, vis plures ad salutem quàm ad interitum eligi. hoc si tibi concedo, Deus tamen paucis illis iniquus erit, si tuis calũniis creditur. Nisi fœtus suos amet, lupo deteriorem esse pronuntias. Sit vnus duntaxat ergo quem exerceat iram suam, quomodo sæuitiæ crimẽ eluet? Nec est quòd excipias, causas iræ esse in ipsis hominibus: quia iram cum misericordia conferens, tantùm de magnitudine contendis, acsi plures ad salutẽ eligendo, probaret se misericordem esse. Atqui longè aliter gratiam suam nobis cõmendat, nempe dum tot támq; variis peccatis ignoscens, certat cũ obstinata hominum malitia, vsque dum ad cumulum perueniat.

II. [illegible]

Deus non solùm prædestinauit ad damnationem, sed & ad causas damnationis & Adamum, cuius non modò præuidit lapsum, sed voluit decreto æterno & occulto, ordinauítque vt laberetur: quod vt suo tempore fieret, lapsus causa pomum proposuit.

CONTRA SECVNDVM.

SECVNDVM item dicunt esse doctrinam diaboli & petunt à nobis, Caluine, vt ostendamus vbinam id scriptum sit in libris Diuinis.

I. CAL. RESPONSIO.

In secundo articulo idem es qui nuper. Profer locum ex scriptis meis, vbi doceã lapsus causa propositum fuisse pomum Adæ. Hæc est scilicet tua popularitas, mendaciis obtenebrare mentes simplicium, ne ad veritatem, quæ remota est à communi carnis sensu, assurgant. Sed ne de verbis litigare videar, ita me scripsisse fateor, lapsum Adæ non fortuitum fuisse, sed occulto Dei decreto ordinatum. Quòd præcise doctrinam diaboli esse pronuntias, magnæ scilicet authoritatis censor tibi videris, qui sententiam validis rationibus à me probatam vno conuitio euerti posse speras. Iubes producere testimonium ex Scripturis, ex quo pateat Adam non sine arcano Dei decreto lapsum esse. Atqui si paucas tantùm paginas attentè legisses, non te fugeret quod subinde occurrit, Deum arcano suo consilio omnia moderari. Præscientiam Deo affingitis, qua otiosus è cœlo speculetur hominum vitam: Deus ipse gubernacula totius mundi sibi vendicans, potentiam suam à præscientia separari non patitur. Certè hæc non mea sed Augustini est ratiocinatio, Si præuidit Deus quod fieri nolebat, non tenere summum imperium: itaque statuisse quid futurum esset. quia nihil fieri potuit, nisi eo volente. Si tu hoc absurdum iudicas, eodem tamen recides cum tuo figmento: quia saltem malo remedium, quod in manu erat, afferre debuit: quod non fecisse palàm est. Præuidit Deus lapsum Adæ: penes ipsum facultas erat prohibendi: noluit. cur noluerit, alia non potest afferri ratio, nisi quia aliò tendebat eius voluntas. Si tibi permittis litem Deo intendere, accusa etiam eum, quòd hominẽ ingenita fragilitate ad ruinam aptauerit. Dicis libero arbitrio Adam cecidisse. Excipio, Ne caderet, opus habuisse fortitudine & cõstantia, qua Deus electos suos instruit, dum vult integros seruare. Certũ est, nisi singulis momentis noua è cœlo virtus suggeratur, vt sumus caduci, millies perituros. Deus quos elegit, inuicta fortitudine fulcit ad perseuerãtiam. Hoc idem cur Adæ non præstitisset, si volebat incolumem stare? Certè hîc obmutescere necesse est, aut fateri cum Solomone, Deum omnia creare propter seipsum, etiam impium ad diem exitij. Si te offendit absurditas, cogita non frustra toties repeti, iudicia Dei profundam esse abyssum. Si incomprehensibile Dei consilium metiri sensus nostri modulo liceret, frustra dixisset Moses patefacta esse in Lege quæ à nobis & filiis nostris discenda sunt: manere autem Deo sua arcana. Locum citari postulas quo probem Deum, quia noluerit, nõ prohibuisse Adæ la-

ipsum. Quasi verò ad id probandum non sufficiat memorabile illud responsum, Miserebor cuius miserebor: vnde colligit Paulus non omnium misereri, quia non vult. Et certè, vt nullus accedat interpres, verba clarè sonant non obstringi Deum vlla lege, vt misericordia omnes promiscuè dignetur: sed ipsum sibi esse arbitrum, vt veniam impertiēs quibus visum est, alios omittat. Iam certè idem tunc erat Deus quem Propheta asserit facere quæcunque vult: & si nolens concessit, à Satana fuisse in certamine superatum dices: ac tibi cum Manichæis duo erunt principia. Paulus quoque hanc agens causam, non temerè Deum figulo comparat, cui liberum fuit ex eadem massa quam voluit vasorum diuersitatem fingere. Poterat certè incipere à peccato, nō facit, sed in opificio ipso liberum Dei ius & imperiū defendit. Vbi verò subiicit, omnes sub incredulitatem fuisse inclusos, an Deo inuito id contigisse docet, ac non potius eo authore? Si excipias, damnatos omnes fuisse incredulitatis vt digni erāt: neq; id cōtextus patitur, quia disserit Paulus de arcanis Dei iudiciis, & exclamatio illa repugnat, O altitudo, &c. Ergo sicuti Christum ab initio prædestinauit, qui perditis succurreret, ita inestimabili suo consilio statuit, quomodo illustraret gloriam suam ex lapsu Adæ. Fateor quidem, vbi liberū suæ misericordiæ cursum vendicat, de humano genere loqui, quod iam in Adam perierat: sed eadem semper valuit ratio ante lapsum Adæ, vt sua ei voluntas ad miserendum sufficiat, vbi ita visum est. Voluntas porrò hæc etsi neque aliunde pendet, nec aliam habet priorem causam, in optima tamen ratione, summáque æquitate fundata est. Nam quum Legis fræno indigeat hominum intemperies, alia est Dei ratio, qui sibi ipse lex est, & cuius voluntas regula est optimæ rectitudinis.

III.

Peccata quæ committuntur, non solùm permissione, verumetiam volūtate Dei committuntur. Nam friuolum est assignare discrimen inter permissionem & voluntatem Dei, quoad peccatum attinet. Qui hoc faciunt, Deum volunt blanditiis & adulatione demereri.

CONTRA TERTIVM.

CONTRA tertium de differentia voluntatis & permißonis hoc dicunt: Caluinus dicit se esse Prophetam Dei: & nos dicimus Caluinum esse Prophetam diaboli. Atqui necesse est vt alteri falsum dicant. Nam si est Propheta Dei, nos mentimur: sin est propheta diaboli, ipse mentitur, qui dicat se Prophetam Dei. Quòd si sit vtrunque volēte Deo, hoc est, si vult Deus vt Caluinus dicat se esse Prophetam Dei, & nos dicamus eum esse prophetam diaboli, pugnantia vult, id quod est impoßibile. Nam si Deus vult mendacium, nō vult veritatem: aut si vult veritatem, non vult mendacium. Ex quo consequitur, vt si vult vt alteri verum dicant, nolit vt alteri mentiantur. Atqui omnino alteri mentiuntur. Ergo permittente, non volente Deo mentiuntur. Est ergo differentia etiam in Deo, inter permißionem & voluntatem. Adducunt etiam perspicua exempla multa de discrimine voluntatis & permißionis: nominatim ex Ezechiele, cap. 20, vbi Deus, postquam multis verbis exprobauit suo populo quòd noluerit obedire suis præceptis, tandem ita cōcludit, Ite, seruite suo quisque stercoreo Deo, postquam mihi non obeditis. quasi hoc dicat, Permitto vos vestræ libidini, postquam meis præceptis obedire non vultis. Et hoc videtur idem esse quod paulò antè dixerat in eodem capite, Quoniā mea instituta repudiarunt, tradidi eis præcepta non bona. Atqui non tradidit Deus Israëlitis præcepta nō bona: sunt enim omnia Dei præcepta bona. Sed quia bona Dei præcepta repudiarunt, deseruit eos: & illi à Deo deserti, prolapsi sunt in mala præcepta: sicut desertus à patre, vel potius deserto patre, prodigus ille filius prolapsus est in luxuriam: &, sicut docet Paulus, quia homines non dilexerunt veritatem, misit eis Deus spiritum erroris vt crederent mendacio.

Tale videtur esse & illud Amos, cap. 4, Ite Bethel, & peccate, postquam ita facere amatis. Sic hodie, quia homines noluerunt obedire Deo, qui dicit se nolle peccatum, permisit Deus existere spiritus erroris qui doceant Deum velle peccatum: vt qui noluerunt obedire veritati, obediant mendacio.

Adducunt præterea locum ex Zacharia, vbi dicit Deus sese irasci nationibus quietis, propterea quòd quum ipse leuiter succenseret Israëlitis, illi adiuuere malum: hoc est, grauius vexauerunt Israëlitas, quàm ferret ira Dei: Ergo permittente, non volente Deo. Simile exemplum adducunt ex Propheta Obed, qui Israëlitas reprehendit quòd Iudæos grauius afflixerunt quàm postulabat ira Domini. Adducunt & huius, quem iam attigi, filij prodigi exemplum, quem si dixeris volente patre iuisse luxuriatum, erit absurdißimum: iuit ergo permittente. Sic & fontes, dicunt prodigos esse Dei filios, & Deo permittente, non volente, peccantes. Item, Christi dictum illud, Et vos, num vultis abire? Certè nolebat, vt abirent, sed permittebat. Denique adducunt communem sensum, qui dictat discrimen esse voluntatis & permißionis, secundum quem communem sensum Christus solitus est docere res Diuinas, & quem si tollas, peribunt omnes Christi similitudines, de quibus iudicamus sensu communi.

I. CAL. RESPONSIO.

TERTIVS articulus non minus prodit quàm te cupidè pascas fœtidis calumniis. Si meam doctrinam arrodere libet, cur non saltem mea dicta ingenuè recitas? In causa quæ nunc

nunc agitur, discrimen permissionis & volũtatis friuolum esse dico. Tu lepidam, vt quidem putas, argutiam, sed re vera euanidũ sophisma opponis, Si volẽte Deo fiunt omnia, ipsum velle pugnantia, quia me diaboli Prophetam esse dicitis, ego verò fidelem eius seruum me esse affirmo. Tibi quidem hæc species repugnantiæ oculos perstringit: at verò Deus ipse, qui apud se nouit quomodo idem velit, & nolit fieri, tuã hebetudinẽ nihil moratur. Quoties excitauit veros Prophetas, voluit certè acriter eos & strenuè pugnare pro asserenda Legis doctrina: suborti sunt falsi prophetæ, qui eam euertere studerent: conflictũ inter ipsos esse oportuit: non tamen conflixit secum Deus, qui vtrosque excitauit. Tu mihi eius tolerantiã obtrudis: reclamat apertè nullos surgere pseudoprophetas, nisi quos ipse vel ad probandam suorum fidem, vel ad
Deut. 13. 1 excæcandos incredulos destinat. Si surrexerit pseudopropheta inter vos, inquit Moses, tentat vos Deus vester. Tu alienissimo commẽto aliò transfers quod Moses Deo non temerè ascribat. Aut nega proprium Dei esse munus, examinare populi sui corda, aut tandem cede locum claræ & indubię veritati: Pseudoprophetas, Dei instrumenta esse ad examen illud, cuius author vult agnosci. Clarius verò
Eze. 14. 9 per Ezechielem, Si Propheta deceptus quicquam protulerit, ego Deus Prophetam illum decepi, & manus mea super eum. Tu nos solo permissu contentos esse iubes: voluntatẽ suam & manum Dei in causa esse asserit. Nunc vide vter fide dignior testis, Deus per Spiritum suum, vnicum sapientiæ fontẽ, de se loquens, an tu de incognitis eius mysteriis ex insipido carnis tuæ sensu garriens. Quid? vbi Deus Satanam vindictæ suæ ministrum accersit, & dat apertum fallendi mandatum, an hoc nihil
1. Reg. 22. 20. & 21. differt à solo permissu? Vox Dei est minimè ambigua, Quis nobis decipiet Achab? nec obscurè Satanæ imperat, Vade, & sis Spiritus mendax in ore omnium Prophetarum. Scire etiam velim an idẽ sit facere quod per-
1. Sam. 12. 11 mittere. Quia Dauid clàm aliena vxore abusus fuerat, pronuntiat Deus se facturum vt eius vxores ad probrum simile palam in solis conspectu trahantur. Non dicit, Patiar fieri: sed, Faciam. Tu vt fallaci tuo patrocinio eum adiuues, permissionẽ obtendis. Longè aliter Dauid ipse, qui horribile Dei iudicium secũ reputans, exclamat, Obmutesco, quia tu fecisti. Sic etiam Iob Deum benedicens, non tãtùm eius permissu spoliatum se fatetur à prędonibus, sed clarè affirmat Deum abstulisse quod dederat. Si eadem in dando & accipiendo ratio est, te authore, nõ essent opes Dei beneficia, sed Dei permissu tęmerè ad nos fluerẽt. Quòd si tu cum putrida tua cohorte obstrepere non desinis, seipsum tamen iustificabit Deus. Nos verò mysteria quæ lõgè captũ nostrũ superant, reuerẽter adorabimus, donec eorum affulgeat plena cognitio, vbi facie ad faciem videbitur qui nũc non nisi in speculo cerni potest. Tunc, inquit Augustinus, Ench. ad Laur. c. 95
in clarissima luce sapientiæ videbitur quod piorum fides habet, quàm certa & immutabilis, & efficacissima sit voluntas Dei, quàm multa possit & non velit: nihil autem velit quod non possit. De præsenti autem articulo Eiusdẽ lib. c. 100
ex ore eiusdem pij Scriptoris tibi respondeo. Hæc sunt magna opera Domini, exquisita in omnes voluntates eius, & tã sapienter exquisita, vt quũ Angelica & humana creatura peccasset, id est, non quod ille, sed quod voluit ipsa fecisset, etiam per eandẽ creaturæ voluntatem, qua factum est quod Creator noluit, impleret ipse quod voluit: bene vtens & malis, tanquam summè bonus, ad eorum dãnationem quos iustè prædestinauit ad pœnam, & ad eorum salutem quos benignè prædestinauit ad gratiam. Quantum enim ad ipsos attinet, quod Deus noluit fecerunt, quantum verò ad omnipotentiam Dei, nullo modo id efficere valuerunt: hoc quippe ipso quòd cõtra voluntatem Dei fecerunt, de ipsis facta est voluntas eius. Propterea nanque magna opera Domini, exquisita in omnes voluntates eius, vt miro & ineffabili modo non fiat præter eius voluntatem, quod etiam contra eius fit voluntatem: quia non fieret si non sineret: nec vtique nolens finit, sed volens. Nec fineret bonus fieri malè, nisi omnipotens etiam de malo facere posset bene. Quæ verò adducis testimonia, nihilò magis ad præsentẽ causam faciunt, quàm si oleo vinum diluere velles. Deus per Ezechielem Iudæos immorigeros alloquens, dicit, Ite, seruite suis quisque idolis. Fateor sanè non hanc iubentis esse vocem, sed impiam mixturam repudiantis, qua Iudæi legitimum eius cultum adulterabant. Sed quid inde aliud colliges, nisi Deũ interdum permittere quod improbat & damnat? Quasi verò non constet inter omnes, Deum similibus loquendi formis interdum iubere, interdum concedere. Dicit in Lege, Sex diebus operaberis: concessio est. nam septimum quemque diem sibi consecrans, reliquos hominibus liberos facit. Alio etiã modo repudium olim Iudęis permisit, quod minimè probabat. Hîc cum indignatione duplices & perfidos idolis deuouet, quia non vult nomen suum profanari. Sed quoquomodo de arcana eius prouidentia nunc agi oblitus es, qua omnes mundi agitationes pro arbitrio in vsum suũ destinat & conuertit? Porrò alterum locum tam inscitè & perperã corrumpens, ostendis quàm nihil sacrum sit homini impuro & profano. Verba Dei sunt, Quia noluerũt obedire bonis meis pręceptis, dedi illis præcepta nõ bona. Hîc nugaris, quũ deserti essent à Deo, prolapsos esse in idololatriã. Atqui haud dubiè intelligit Deus Chaldæis fuisse addictos in seruitutem, qui ad tyrannicas suas leges eos cogerent. Iã quęritur, an tãtùm permiserit Deus Iudæos à Chaldęis

trahi in exilium, an verò ad castigãda populi sui peccata delectis à se flagellis vsus fuerit? Nam si ex Dei permissione prætextum adhuc quæras, incendio tradendi erunt omnes Prophetæ, qui nunc Satanam à Deo mitti ad fallendum, nunc Chaldæos vel Assyrios ad rapiendum affirmant: nunc dicunt eundem Deum sibilare Ægyptiis, vt eorum opera vtatur: Assyrios esse conductitios eius milities: Nabucadnezer in expilanda Ægypto esse eius seruũ: item Assyrios in excidenda Iudęa securim esse in eius manu, & virgam furoris eius. Alia innumera, ne iustò sim prolixior, omitto. Non minus temulentæ audaciæ est, quòd Deum fingis mittere spiritum erroris incredulis, vt credant mẽdacio, quia permittit existere falsos doctores: sicuti prodigus adolescẽs prolapsus est in luxuriem. Vbi hæc effutiueris, putásne ita excæcatos lectores, vt non

2.Thess. 2.11 videant prorsus aliud in his Pauli verbis, Deũ efficaciam erroris dedisse? Sed nihil mirum est tam licentiosè eũ garrire, qui vel nulla esse Dei iudicia putat, vel quid nomẽ ipsum iudicij valeat securè contemnit. Neque enim quisquam sanę mentis iudicem in pœnis exigendis nihil agere dicet, vel otiosum permittere aliis quod officij eius proprium erat. Tuo autem latratu frustra me territare aut lacessere contendis. Dicis Dei permissu existere spiritus erroris, qui doceant Deum velle

Rom.3.5 peccatum. hoc idem quum Paulo exprobratum fuerit à tui similibus, non est cur ægrè feram cum eo cõiungi. Adducis ex Zacharia, Deum irasci gentibus quæ grauius vexarunt Israelitas quàm ferret eius ira. Ergóne tam bardus es, vt non satis fuisse in Deo præsidij putes ad prohibendas iniurias, si populum mitius castigari volebat? Excipies hoc sonare verba. Sed ter & quater stupidus es, si non animaduertis alio & alio modo mirabiliter Deum probare seuero examine suorum patientiam, & interea offendi hostium petulantia, dum victoriis elatos sine modo insolescere, & ad crudelitatem ruere videt imò nihil clarius, quàm tuas ineptias mutuo conflictu sponte sua concidere. Vel enim mandauit Deus profanis illis gentibus, vel solùm permisit, vt Iudæos leniter castigarent. Si mandasse respondeas, obtineo quum miseris Dei exulibus sine causa molesti essent vicini, futuros tamen fuisse extra culpam, si modum seruassent. Quis enim vitio illis ascribat, quòd Dei mandato paruerint? Atqui tu discrimen statuis permissionis & mandati: quia quum iussisset Dominus leues pœnas exigere de populo suo, eo permittente, modum excesserint. Hac ratione reprehensione digni fuerunt Israelitæ, quòd grauius afflixerint fratres suos, quàm ferebat ira Dei. Sed nimis te excæcat tua amentia, quòd à reatu ipsos eximis, si modò sibi temperassent. Semper enim huc te retraham, peccasse Israelitas non solùm quia permittente Deo, vt fingis, nimis asperè se gesserint, sed quia iniustè arma induerint contra fratres suos. Tu asserere non dubitas in suscepto bello nihil fuisse peccati, quia Iudæis iratus erat Deus, & Israëlitas ipsos armauerat, vt vindictam suo imperio exigerent. Ego autem bis eos peccasse dico, quia nec illis propositum fuit obsequiũ Deo præstare, quamuis ministri essent vindictæ eius: & ipsa atrocitas ostendit omnis æquitatis fuisse oblitos. Imò in ipso principio pudendam inscitiam prodis, quòd fingis Dei permissu labi & errare homines, quoad ipsos spectat. Est enim impium & sacrilegum commẽtum, Deum quicquam mali permittere hominibus, ipsorum respectu, quũ seuerè prohibere & vetare constet, quicquid contrarium est eius mandatis. Cur autem volens errare sinat, imò arcano decreto errori addicat quos rectam viam tenere iubet, sobriæ modestiæ est nescire: proteruè, vt facis, sciscitari, vesanæ temeritatis. Christum permittere discipulis vt abeant, quàm dextrè interpreteris inde collige, quòd proposita aliorum defectione, eos ad perseuerantiam hortatur. Dolenter enim quærens an ipsi quoque velint abire, quasi frænum iniicit, ne vnà cum apostatis diffluant. Hæccine ratio loquendi permissio tibi videtur? Dictat quidem, fateor, sensus communis iubere esse aliud quàm permittere: neque verò hac de re inter nos disceptatio est: sed, An Deus per otium speculetur quæ fiunt in terra: an verò pro summo imperio singulas hominũ actiones gubernet. Aut si tibi tantopere arridet verbum permittendi, responde, Volénsne permittat, an nolens. Huic secundo membro reclamat quod legitur in Psalmo, Deum facere quæcunque vult. Si autem volens permittit, otiosum fingere nefas erit. Vnde sequitur, suo consilio moderari, quod fieri vult. Cæterum tam sublime Dei mysterium nimis pueriliter exigis ad regulam communis sensus. Nam quòd obiicis, Christum, quicquid tradidit de rebus Diuinis, accommodasse ad sensum communẽ, ipse verò fortiter negat, téque & mendacij & impudentiæ coarguit. Non audis vt pronuntiet se loqui in parabolis, vt vulgus hominum audiendo non audiat? Verum quidem est, Spiritum sanctum vbique nostra causa quodammodo balbutire nutricis instar: sed multum abest quin eius doctrina quæ Angelorum captum superat; idoneus iudex sit communis sensus. Clamat Paulus animalem hominem non percipere quæ Dei sunt. Itaque iubet stultescere, proprióq; sensu exinaniri quicunque in cœlesti schola proficere cupiunt. Deniq; lucẽ intelligentię vbiq; sibi vendicat Deus. ac me dies & charta deficiẽt, si testimonia cõgerere libeat, quæ sensum communem ita cæcitatis damnant, vt nõ nisi à cælis lux petatur, ac suę perspicaciæ renuntiare oporteat quisquis Deo sapere cupit. Vno itaque exemplo contentus ero.

Ioan. 6. 67

ero. Quòd Euangelij doctrinam Gentibus promulgari noluit Deus vsque ad Christi aduentum, Paulus mysteriũ vocat absconditum à seculis, imò Angelis ipsis cælestibus incognitum. Tu sensum communem obtrudis, qui arbitrio suo doctrinam hanc euertat: quia nihil probabile esse concedis, nisi cuius ille sit æstimator ac arbiter. Exclamat Propheta, de prouidentia Dei loquens, Quàm magnificata sunt opera tua Iehoua! valde profundæ factę sunt cogitationes tuæ. Tu quicquã Diuinum esse negas, nisi quod propria ratione metiri queas. Quorsum igitur illa admonitio Pauli, vbi de causa præsenti disserit? O homo, tu quis es? Deinde, O altitudo & profunditas! Mirari iubet ac obstupescere: quia vbi ad incomprehensibile Dei consilium venitur, deficiunt omnes sensus. Tu autem nihil nisi oculis tuis subiectum admittes.

IIII.

Omnia quæ à quouis homine perpetrantur facinora, bona sunt iustáque Dei opera.

CONTRA QVARTVM.

CONTRA quartum exclamant illud Isaia, Væ qui bonum malum & malum dicunt bonum. Si peccatũ est bonũ iustúmque opus Dei, sequitur vt iustitia sit malum iniustúmque opus Dei: est enim iustitia omnino contraria peccato. Si peccatum est iustum, sequitur vt iniustitia sit iusta: nam peccatũ est iniustitia. Si peccatum est opus Dei, sequitur vt Deus faciat peccatum: & si facit peccatũ, seruus est peccati, ex sententia Christi. Si peccatum est opus Dei, & Christus venit vt aboleret peccatum, venit vt aboleret opus Dei. Sin venit Christus vt aboleret opus diaboli (sicuti testatur Petrus) quænam sunt opera diaboli? Si peccatum est iustum opus Dei, Deus odit & punit iustum opus suum: ergo iniustus est. Quòd si obiicitur eis, peccatum non esse Deo peccatum: respondent, Cuinam igitur est peccatum? aut cur odit ipse? aut cur peccatũ appellatur peccatum, nisi quia est contra Legem, non hominum, sed Dei? Si peccatum est opus Dei, Deus facit peccatũ. & si Deus facit peccatũ, peccat: sicut qui facit iustitiam, iustus est. Quòd si peccat Deus, cur alios peccare vetat? cur nõ potius peccare iubet, vt sint homines eius imitatores? patrem enim sequi debet sua proles. Estote sancti, inquit, quia ego sanctus sum, Ergo eadem ratione dicendum erit, Operamini peccatum, quia operor peccatum.

IIII.

IN QVARTO etiam articulo falsarius esse pergis: cuius rei monitos hac tantùm de causa lectores volo, vt candidè ex re ipsa potiùs quàm putidis calumniis iudicent. Neque tamen refugio quod obiicis: tantũ quod aliter dictum à me fuerat, mutatis verbis, malignè ad inuidiam torqueri queror. Perinde mecum litigas acsi dixissem peccatum esse iustum Dei opus: quod in omnibus scriptis meis passim detestor. Ergo quò tibi videris argutior, magis ridicula est tua puerilitas. Iustitiam colligis malum esse, iniustitiã bonum Deum esse seruum peccati, iniustè punire opus suum. nẽpe hæc monstra sunt in cerebro tuo fabricata, quæ diligenter à me esse refutata testes sunt libri mei. Tu verò olim senties quã detestabile crimen sit in arcanis Dei mysteriis dicaciter tuo more ludere. Atque vt intelligas non mecum tibi negotium esse vel certamen, sed cum Iudice cælesti, cuius tribunal nõ effugies: certè nõ alio quã Spiritus instinctu pronuntiat Iob, Dei esse opus, quod & Satanæ & latronum erat: neque tamen insimulat Deum peccati: sed benedicit sacrum eius nomen. Quod Ioseph innoxium vendiderant fratres sui, sceleratè factu esse constat: idem tamen opus Ioseph Deo adscribens: immensam eius bonitatem considerat, quòd hoc modo datus sit patris sui familiæ nutritius. Isaias assyrium pronuntians baculum esse in manu Dei, horrendæ stragis quæ per ipsum edenda erat, Deum facit authorem, sed absque peccati nota. Ieremias maledicens qui faciunt opus Dei negligenter: per opus Dei intelligit quicquid sæuitiæ exercuit impius hostis contra Iudæos. Nunc cum eo expostula, acsi Deum peccare dixerit. Denique norunt omnes in Scriptura exercitati ex eiusmodi testimoniis breuiter collectis posse confici integrum volumen. Sed quid verbis opus est, vbi res ipsa per se liquet? An non hoc gratiæ Dei insigne est documẽtum, quòd Filio suo non pepercit? Christi etiam, quòd seipsum tradidit? Hîc tu impuro & sacrilego ore peccasse Deum affirmas, si eius opus sit, vnigeniti Filij immolatio. Atqui nodum hunc facilè cum Augustino pij omnes expediunt. Quum Pater tradiderit Filium, & Dominus corpus suum, & Iudas Dominum, cur in hac traditione Deus est iustus, & homo reus, nisi quia in re vna quam fecerunt, causa non vna est ob quam fecerunt? Itaque palàm asserere non dubiat Petrus Pilatum, Iudam, & alios impios fecisse quæ consilium & manus Dei decreuerant: sicut paulò antè dixerat Christum definito consilio Dei, & præscientia fuisse traditum. Si in voce Præsciétię tergiuersaris, te abũdè refellit definitio cõsilij: nec quicquam ambiguitatis relinquit prior locus, Pilatũ & impios fecisse quod fieri decreuerat cõsilium & Dei manus. Tantum arcanum si non capis, mirare cum Apostolo, & exclama, O altitudo? ne autẽ rabiosè insultes. Si docilem te præberes, parata in aliis meis scriptis tibi esset plenior explicatio: nunc mihi tuam proteruiam retundere satis est, ne infirmas animas conturbet.

Iob.1.21. Gen.45.5. Isa.10.5. Ier.48.10. Epi.48. ad Vincentium. Act.4.28. Act.2.28.

V.

Nullum adulterium, furtum, homicidium committitur, quin Dei voluntas intercedat. Instit. cap. 14. distin. 44.

VI.

Testatur apertè Scriptura, maleficia designari Deo non solùm volente, sed authore.

CONTRA QVINTVM ET sextum.

CONTRA quintum & sextum dicunt & alia multa, & hæc in primis: Si Deus vult peccatum, authórque est peccati, Deus ipse est puniendus. Nam omnino peccatum animaduertendum est in authorem. Si Deus vult peccatum, diabolus non vult peccatum: est enim diabolus Deo omnibus in rebus contrarius. Si Deus vult peccatum, amat peccatum: & si amat peccatum, odit iustitiam. Si Deus vult peccatume, est peior multis hominibus: nam multi homines nolunt peccatum. Quin quò quisque propiùs accedit ad naturam Dei, eò minùs vult peccatum. Cur ergo dicit Paulus, Non quod volo bonum, facio sed quod nolo malum, hoc facio? Cur non vult Paulus quod vult Deus? aut cur vult Paulus quod non vult Deus? Postremò quærunt quænam Scriptura testetur maleficia designari, Deo non solùm volente, sed authore.

IO. CAL. RESPONSIO.

In quinto articulo non sine Dei prouidentia, quam oppugnas, factum est vt locum notares. Illic videbunt lectores quæ soleant aduersarij obiicere cōtra meam doctrinam, me velut in eorum persona recitare. Tu mùtilum istud dictum arripiens, nonne dignus es in cuius faciem omnes conspuant? In sexto tametsi locum non designas, longiùs prosilit tua impudentia. Egóne qui tam reuerenter vbique prædico, quoties peccati fit mentio, procul remouendum esse Dei nomen, vsquam dixerim maleficia non tantùm eo volente, sed etiam authore perpetrari? Certè vt quiduis contra tam prodigiosam blasphemiam dicatur, libenter patiar, modò ne immeritò admisceatur nomen meum. Quantùm ad stultos fallendos proficias nescio, sed non timeo, si quis figmenta tua cum scriptis meis conferre volet, ne tua improbitas te execrabilem, vt dignus es, reddat. Contendis, si Deus amat peccatum, odio habere iustitiam, multáque in eádem sententiam adducis. Quorsum? nisi vt verbis meis subscribas? Sic enim disertè non heri primùm, vel nudiustertius, sed ante complures annos loquutus sum, Si in spoliatione Iob commune est Dei, Satanæ, & latronum opus, quomodo à culpa eximetur Deus, cuius Satan cum suis organis reus erit? Népe si inter hominum facta discrimen à consilio & fine sumitur, vt eius damnetur crudelitas qui cornicum oculos configit, vel occìdit ciconiam: iudicis autem laudetur virtus, qui scelesti hominis cæde manus suas sanctificat. Et cur erit deterior Dei cōditio, ne sua eum iustitia ab hominum maleficiis separet? Percurrant tantùm lectores quæ subiicio: imò totam libelli illius partem, vbi de Prouidentia Dei disputo: & facilè deprehendent tuas omnes nebulas satis supérque illic esse discussas. Adiungant si placet quæ in secundum Actorum caput scripsi. Homines quum vel furtum vel homicidium perpetrant, ideò peccant quia fures sunt & homicidæ. In furto autem & homicidio sceleratum consilium. Deus qui illorum malitia vtitur, superiore in gradu locandus est. Lōgè enim aliud spectat, quia alterū vult castigare, alterius exercere patientiam: atque ita nunquam à sua natura, hoc est, perfecta rectitudine deflectit. Quia verò maleficium à fine quò quisque tendit æstimatur, palàm est Deum non esse peccati authorem. Hæc summa est, quum peccati causa sit in hominibus mala voluntas, Deum recta sua iudicia per eorum manus exercendo, adeò culpa non inuolui, vt mirabiliter lucem gloriæ suæ ex tenebris eliciat. Et quidem in eo libello, qui furias istas ex profundis inferis contra me excitauit, subinde occurrit clara illa distinctio, nihil esse iniquius, vel magis præposterum, quàm Deum trahere in societatem reatus, dum per manus diaboli & impiorum iudicia sua exequitur, quum in ratione agendi nulla sit affinitas. Cæterum, iam ante annos duodecim editum à me opus est, quod me à putidis istis calumniis satis supérque vindicat, ab omni autem molestia debebat immunē reddere, si qua in te, ac similibus esset humanitatis gutta: delirium enim illud quo iam multos fascinauerant libertini, monstruosum hominum genus, quàm dextrè refutauerim non iacto. Certè ex professo causam illam agendam suscepi, & luculentè exposui Deum peccati non esse authorem.

Lib. de æterna Dei prædestin. & prouidentia.

VII.

Quod homines faciūt dum peccant, ex voluntate Dei faciunt, siquidem sæpissimè pugnat Dei voluntas cum præcepto.

CONTRA SEPTIMVM.

SVPER septimo quærunt, Si dei voluntas sæpè pugnat cum præcepto, quónam modo cognosci possit quando velit, aut quando nolit quod iubet. Quod si dicat Caluinus, debere semper fieri quod iubet Deus, siue id velit, siue nolit, sequitur vt velit Deus, vt ipsius voluntati aliquando resistatur. Si enim mihi præcepit vt non adulterem,

rem, & tamen vult vt adulterem, & tamen debeo non adulterare, debeo facere contra voluntatem eius. Iam verò quum in vniuersum præcipit Israelitis, Ne adulterato: vtrum vult vt omnes non adulterent, an vt pars adulterent, pars non item? Hìc petunt certum aliquod responsum, Caluine. Si dices eum velle vt pars adulterent pars non item, erit Deus ipse sibi contrarius in eodem præcepto. Item dicunt, Deum esse hypocritam, si aliud præcipit, aliud vult: & in ore mel, & in corde fel habere. Quòd si eis obijcitur, Deum habere duas voluntates inter sese contrarias, vnam apertam, videlicet in præceptis, alteram occultam: quærunt quis illā occultam patefecit Caluino. Nam si eam nouit Caluinus & sui, non est occulta: sin ignorant, cur de re ignota affirmant? Item dicunt, duo contraria non posse esse simul & semel in eodem subiecto. Atqui eandem rem simul velle & non velle, contraria sunt. Item, si Deus habet duas voluntates inter sese contrarias, credibile est etiam Caluinum (Dei nimirum imitatorem) habere duas voluntates, & aliud dicere, aliud cogitare atque velle. Itaque nolumus ei credere, quippe homini bilingui, bicordi, biuolenti.

Item, si Deus iubens iustitiam, vult iniustitiam: sequitur vt diabolus iubens iniustitiam, velit iustitiam. Et si Deus aliud volens aliud dicens, tamen non peccat, sequitur vt si quis homo eum in hoc imitetur, non peccet: nam Deum imitari certè vitiosum nō est. Itaque licebit sic hominibus præcipere, Mētimini, & aliud dicite, aliud in pectore gerite, vt similes sitis patri vestro, qui aliud dicit, aliud vult. Quærunt item, vtra voluntate loquatur Dominus dum iubet suos orare, Fiat voluntas. &, Qui facit voluntatem Patris mei qui est in cælis, is meus frater, & soror, & mater est. Item Paulus, Tu Iudæus vocaris, & in Lege acquiescis, Deúmque iactas, & eius voluntatem nostri, & excellentia approbas, Legémque didicisti, &c. Certè hìc Dei voluntas, quod in Lege præcipitur, quæ voluntas si bona est (vt certè est) necesse est vt si qua huic contraria est, mala sit. Quicquid enim bono contrarium est, malum est. Item illud Christi, Quoties volui congregare filios tuos, & noluisti? Certè loquitur Christus de aperta voluntate, quippe quam tot modis apparuerat. Quod si habebat aliam illi contrariam, tota eius vita fuit mera hypocrisis: id quod vel cogitatu horrendum est. Denique dicunt, Si Deus aliud præcipit quàm vult, non esse duas voluntates, sed mendacium: nam qui se velle dicit quod non vult, mentitur: & verbis tatùm præcipere, non est velle, sed mentiri.

IO. CAL. RESPONSIO.

Ad septimum respōdere nihil mea interest. Profer locū vbi dixerim sępissimè pugnare Dei voluntatem cum præcepto: mihi enim ne per somnium quidem id vnquā in mētem venit. Quin potius inter alia fideliter exposui quomodo simplex & vnica sit Dei voluntas, quamuis inter arcanum eius consilium & doctrinā quædam appareat dissidij species. Qui modestè, sobriéque se Deo omnipotēti subiiciet, quatenus mentis humanæ capiet modulus, facilè agnoscet quomodo Deus, qui scortari vetat, per incestuosos cōcubitus Absalom, Dauidis adulterium puniens, vnum idémque semper velit, diuersis tamen modis. Ergo ne quid mihi maculæ aspergat mendaciorū tuorū spurcities, breuiter hoc testatum sit lectoribus, quod velut ex me profectū obtendis de cōtrariis Dei voluntatibus, improbissimè esse abs te confictum, quando vbique à me optimus inter absconditū Dei consiliū, & externam doctrinæ vocem consensus prędicatur. Per concessionem Augustinus diuersas volūtates nominat: sed quę ita inter se cōueniant, vt palàm facturus sit vltimus dies in multiplici agendi ratione minimè fuisse varium. Hoc posito, tecum nunc digladiare vt libet, Si Deus facere vetat quod vult, aut iubet quod non vult, eum præcipere vt eius voluntati resistatur. Nihil enim in istis sordibus meum esse agnosco. Quin potius hæc doctrinæ meæ summa est, quæ in Lege expressa est Dei voluntas, clarè monstrare rectitudinem ei probari, iniquitatē ei odio esse. Et certè maleficis non denuntiaret pœnam, si placerent: sed nihil obstat quominus inenarrabili suo consilio quæ fieri non vult, & facere vetat, fieri velit in diuersum finem. Hìc si mihi obiicias secum Deum pugnare: quæram vicissim an tuū sit legem ei præscribere, ne iudicij tui captum excedat. Clamat Moses sua Deo arcana esse: in Lege verò patefactum esse hominibus quod vtile cognitu est. Tu nihil nisi quod tibi explicitè patet, Deo non licerè putabis? Postquā in libro Iob celebrata est consilij altitudo quæ absorbet omnes humanos sensus, tādem additur clausula, En istæ sunt extremitates viarum eius, & quantulum quod auditur in eo? Tu aliud Deo consilium non permittis, nisi quod oculis tuis subiicitur. Iam aut plus quàm cæcus es, aut vides, quum te ab adulterio prohibet voce sua Deus, nolle te esse adulterum: & tamen in adulteriis quæ damnat, iusta iudicia exercere: quod certè nisi sciens & volens non faceret. Si breuius perstringi cupis, Adulterium fieri non vult, quatenus pollutio est violatio sancti ordinis. Legis denique transgressio: quatenus tam adulteriis, quàm aliis maleficiis vtitur ad exequendas suas vindictas, certè non inuitus fungitur iudicis officio. Quòd enim crudeliter tam Chaldæi, quàm Assyrij per horrendas cædes grassati sunt, hoc in ipsis non laudabimus: imò Deus se vindicem fore pronuntiat, qui tamen rursus alibi prædicat sacrificia sibi hoc modo parari. Tu velle Deum negabis, quod honorifico sacrificij nomine dignatur? Tandem igitur expergiscere, & agnoscas vbi homines praua cupiditate præcipites aguntur, Deum occultis & *Isa. 19. & 34. cap. Ier. 46. Eze. 39.*

inenarrabilibus modis iudicia sua moderari. Subtilis tibi videtur captio, dum quæris, ex quo Deus adulterium committere vetuit, velitne omnes esse adulteros, an partem. Nam si de parte respondeo, infers Deum sibi esse contrarium. Atqui iam certum responsum tenes, Deum ab omnibus exigere castitatem, quia eam in omnibus amat: diuersas tamen volendi rationes ipsa experientia, me tacente, ostendit. Nam si æquè efficaciter vellet omnes esse castos, haud dubiè castos omnes redderet. Nunc quum singulare eius donum sit castitas, colligere prõptum est, aliter velle quod verbo præcipit, quàm quod Spiritu regenerationis implet. Hac ratione nõ est cur impudica tua lingua hypocrisin Deo exprobres, acsi mel in ore haberet, fel autem in corde. Neque enim quicquam simulat Deus iubendo aut vetando: sed naturam suam syncerè patefacit. In occulta autem voluntate, qua dirigit cunctas hominum actiones, nihil huic iustitiæ contrarium reperies. Scortatio Deo pudicitiæ authori displicet: idem tamen incestuosa libidine Abslalom Dauidem vlcisci voluit. Sanguinem humanum effundi vetat, quia imaginem suam vt amore prosequitur, ita tuetur sua protectione: & tamen ex impiis gẽtibus percussores excitauit filiis Heli,, quia voluit eos occidere. Sic enim ad verbum docet sacra Historia. Si te impedit tua cæcitas, vident omnes occulati consentaneum esse vt Deus, qui scortationem & cædes, quatenus peccata sunt, vel (quod eodem redit) peccatum, Legis suæ transgressionem, in scortatione cædibúsque odit, idem & per cædes, & per alia quæuis maleficia, iustas de hominũ peccatis pœnas exigẽs, iudicia sua exerceat. Quòd tibi videris scitè quærere, Siqua est occulta Dei voluntas, vnde mihi fuerit patefacta: non difficilis responsio erit, vbi mihi concesseris Spiritum sanctum sequi magistrum. Nam si Deus, teste Paulo, lucem in habitat inaccessam: si idem Apostolus meritò exclamat incomprehensibiles esse vias eius, cur non mihi liceat arcanam eius voluntatem, quæ nobis abscondita est, mirari? Multis & splendidis elogiis in libro Iob celebratur Dei sapientia, vt discant mortales eam proprio sensu non metiri. Ridebís-ne quicquid de re occulta differitur? An Dauidi exprobrabis stultè ipsũ prædicare Dei iudicia, quæ fatetur esse abyssum multam? Audio à Prophetis omnibus & Apostolis incomprehensibile esse Dei consiliũ. Non dubia fide quod dicũt, amplector: & quod credo, liberè profiteri nõ dubito. Cur mihi hæc modestia vitio dabitur? Ac ne tergiuerseris dissimilibus exẽplis me vti, cõmunis certè mihi cum Paulo causa est, qui in arcana electione, vel reprobatione profũdas sapientiæ diuitias, iudicia Dei incomprehensibilia, & vias imperuestigabiles, exclamans, nõ tamen definit palàm asserere, Deum quos vult misericordia prosequi, & alios addicere exitio: denique ne tibi amplius arrideat dilemnatis tui puerilitas, quia mihi Scripturę de occulta Dei voluntate testimonium reddunt, quod illinc didici asserens, de re certa loquor, quia verò ad tantam altitudinem non peruenio, reuerenter adoro cum metu & trepidatione, quod ipsis quoque Angelis sublimius est. Ideo sæpe in scriptis meis admoneo, nihil hîc melius esse docta ignorantia: quia phreneticorum instar delirant qui plus sibi permittunt sapere quàm par sit. Iam vides vt mihi certa sit illa Dei voluntas, cuius testes sunt Scripturæ: occulta autem sit eadem, quia cur fieri hoc vel illud Deus velit, & quomodo velit, ne Angelicę quidem mentes in solidum capiunt. Te verò ac tui similes dementat fastus vester, vt quicquid vos latet aut superat, in nihilum redigere tentetis. De contrariis quod obiicis, iam satis supérque solutum est. Tua quidem, qua me perstringis, scurrilitas, vt insulsa est, minimè pũgit: Si Deũ sum imitator, fidem habendam esse negas bilingui, bicordi, biuolenti. Atqui cum diabolica tua imitatione olim senties quid sit in altum te efferre, vt similis sis Excelso. Tantùm me excruciant rabiosæ blasphemiæ quibus abs te cõspuitur sacra Dei maiestas, cuius tamẽ vindex ipse futurus est. Quum bona sit Dei volũtas quam in Lege prodidit, quicquid contrarium est, concedo malum esse: sed occultam illam voluntatem, qua Deus vasa misericordiæ à vasis iræ discernens, pro suo arbitrio vtrisque liberè vtitur, contrariã esse blaterans, commentum non minùs detestabile quàm falsum exhalas ex fœtida ignorãtiæ tuę lacuna. Christum de aperta voluntate loqui fateor, vbi dicit, Ierusalem Ierusalem, quoties volui congregare pullos tuos, & noluisti? Idẽ enim Iudęis exprobrat quod in Cantico Mosis. Et sanè re ipsa Deum præstitisse scimus quod verba illa sonãt: quãdo & Legis doctrina & pietatis exercitia, & tot beneficia quibus sibi Deus populũ illũ deuinxerat, non secus atque alarum expansio fuerunt ad eos protegẽdos, nisi aliò eos rapuisset indomita sua feritas. Quum ergo toties tótq; modis gentem peruersã ad obsequiũ reuocare per suos Prophetas tentasset Christus, meritò de ingratitudine conqueritur. Nã quod ad Christi vitã restringis, facis pro tua solita inscitia, ac si verus Deus nõ esset, qui ab initio gratię suę alas expandere non desierat. Iam colligis, si alia fuit contraria voluntas, Christum tota vita fuisse hypocritam. Quasi verò contraria sint, voce & beneficiis allicere, neque tamen corda afficere arcana Spiritus instinctu. Quò meliùs pateat huius calumniæ futilitas, vbi se delusum fuisse conqueritur, quod bruscas protulerit vinea à qua suauem fructum expectauerat, quid tu hæc bone rhetor? An eum ignorantiæ subiicies ne videatur mentiri? Frustrati sunt Deum Iudæi: ego secundum te, sedebat dubius quid futurum esset, fefel-

fefellit autem cũ euentus. Quasi verò loquutio quæ ad rem ipsam refertur, ad arcanam Dei præscientiam trahi debeat. Alibi, Dixi: certè timebis me. Atqui properarunt ad corrumpenda sua studia. Sibi Deus promittit aliquem ex pœnis inflictis profectum, postea se fraudatum conqueritur. An ex hoc quoque loco non aliter te expedies, nisi Deus in ordinem coactus à libero hominum arbitrio pendeat? Quasi verò non satis liqueat, criminis exaggerandi causa personam hominis inducere, qui suum laborem periisse docet, vbi nõ respõdet successus. Certè quos Deus vult efficaciter à se collectos, Spiritu suo trahit, & quod in manu sua est, promittit se facturum. Ergo quum multi vocati non sequantur, apertè constat illum collectionis modum quem Christus infrugiferum & irritum fuisse deplorat, ab efficace differre, cuius alibi fit mẽtio: sicuti apud Isaiã, Dispersos Iehudah
*Isa.*11. 12, & 58.8. colliget. &, Gloria Domini colliget te. Item, Ab Occidente cõgregabo te. Item, Congregabit vos Deus vester: nempe quia paulò an-
Isa. 43. 5, & 52. 12. tè dixerat Deum brachium suum nudasse, vt conspicua esset virtus eius in oculis gentium.
*Isa.*54. 7. Ideo & paulò pòst repetit, Ad momentum dereliqui te, in perpetuis miserationibus colligam te. De præceptis quod dixi, ad compescendas tuas blasphemias abundè sufficit. Etsi enim nihil fictè præcipit Deus, sed seriò quæ vult & probat, ostendit, alio tamen modo obedientiam sibi præstari vult à suis electis, quos efficaciter ad obsequium suum flectit, quàm à reprobis, quos externa voce docens, ad se trahere non dignatur. Perequè naturalis est omnibus cõtumacia & prauitas, vt nemo ad suscipiendum iugum voluntarius sit ac docilis. Aliis promittit Deus Spiritum obedientiæ, alios in sua prauitate relinquit. Nã quicquid garrias, non omnibus promiscuè, sed peculiariter electis promittitur cor carneũ & nouum, vt in præceptis Dei ambulẽt. Quid tu ad hæc bone censor? An quia Deus totam ad se turbam inuitans, Spiritum suum sciens & volens à maiori parte subducit, paucos arcano instinctu adducit ad parendum, ideo mendacij damnandus erit?

VIII.

Induratio Pharaonis, atque adeò pertinacia animi & rebellio, opus Dei fuit, vel Mosi testimonio, qui totam Pharaonis rebellionem Deo ascribit.

IX.

Voluntas Dei summa est indurationis hominum causa.

CONTRA OCTAVVM ET nonum.

IN octauo & nono quærunt quid igitur sibi velit Moses dum scribit, Et indurauit Pharao cor suum. An ita interpretandum est, Indurauit Pharao cor suum, hoc est, Indurauit Deus cor Pharaonis? At quidem longè violentius erit quàm si dicas, Indurauit Deus cor Pharaonis: hoc est, Sinit Deus Pharaonem in cordis sui duritate naturali, quoniam ei Pharao obedire recusasset. Deinde de illo quærunt. Hodie si eius vocẽ audieritis, nolite indurare corda vestra. Quòd si ita interpretere, Nolit Deus indurare corda vestra, erit absurdißimũ: præciperet enim hominibus quod esset Dei. Nam si Dei est indurare corda, non potest hominibus præcipi vt corda sua vel indurent, vel non indurẽt: non magis quã vt staturæ suæ addant aut detrahant vnum cubitum.

IO. CAL. RESPONSIO.

Hìc rursus lectorum fidem imploro, vt mea verba totúmque docendi genus cũ mutilis tuis articulis comparent. Ita detecta calumnia, quidquid moliris conflare inuidiæ, sponte euanescet. Interea non nego me cum Mose, & Paulo docuisse cor Pharaonis induratum fuisse à Deo. Hìc tu contempto Mose, acsi pro nihilo duceres quod apud eum legitur, mecum expostulas: An vbi dicit idem Moses, Indurauit Pharao cor suum, quærenda sit violenta ista interpretatio. Deus cor Pharaonis indurauit? Atqui non aliunde petenda est mihi solutio, quàm ex verbis noni Articuli, quæ tu recitãs, vel deprauas, vel non assequeris: quia si Dei voluntas summa est, vel remota indurationis causa, homo ipse cor suum indurãs, sibi propior causa est. Primam causam vel remotam, à mediis & propinquis vbique distinguo: quia dum mali affectus radicem in se reperit peccator, non est cur in Deum culpam deriuet. Alicubi etiam perinde facere dixi, ac Medeæ ancilla apud veterem Poëtam facit, Vtinam ne in nemore Pelio securibus Cæsæ cecidissent abiegnæ In terram trabes. Nam quum propria libidine impura mulier se impulsam fuisse sentiret ad prodendum patris regnum, neque impudicum eius amorem, neque illecebras Iasonis accusat stulta hæc pedissequa, sed quæritur fabricatam fuisse nauem in Græcia. Ita qui sibi malè conscius extenuandæ culpæ suæ prætextus in causis remotis procul accersit, ridiculè seipsum obliuiscitur. Iam vides, quamuis obduret suo modo corda Deus, meritò tamen suam cuique duritiem imputari, quia se quisque obdurat propria malitia. In flectendis ad Dei obsequium cordibus alia ratio est. Nam vt natura ad cõtumaciam propensi sumus omnes, nemo bene agere cupiet, nisi agatur: & tamẽ quum Scriptura dicit præparari à Deo corda, & fideles se præparare, vt voluntarium Deo cultũ exhibeant, non pugnat ipsa secum, sed distinctè ostẽdit Dei cultores sponte, & voluntario cordis affectu præstare officiũ: neque tamen hoc obstare, quominus

suas partes Deus arcano Spiritus motu impleat. Obdurationis, vt iam dixi, alia est ratio, quia reprobos Deus non gubernat regenerationis Spiritu, sed diabolo mancipat & addicit, arcanóque suo iudicio prauas eorum volũtates ita moderatur, vt nihil agãt nisi quod decreuit. Quò meliùs hęc inter se conueniũt, vtcunque Deus quos vult obduret, vnumquenque tamen sibi proprię obdurationis esse authorem. Ne lõgior sim, succurrat piis & æquis lectoribus hæc Augustini admonitio, Quòd Apostolus dicit tradi in peruersos affectus hominem, perperam & inscitè ad patientiam restringi: quia idem Paulus alibi patientiæ coniungit potentiam, dicens, Si potentiam suam volens monstrare Deus tulit in multa patientia vasa iræ aptata in interitum, &c. Atque vt nunquam hac de re verba fecisset sanctus ille doctor, satis supérque nobis esse debet sola Dei authoritas. Nõ ego Deum auferre cor principibus terræ dixi, vt eos errare faciat: vel tenuisse cor Pharaonis, ne ad humanitatem flecteretur: non dixi Deum vertisse gentium corda, vel roborasse in odium populi sui, sibilasse ad Ægyptios, illisque velut malleis vsum esse: nõn dixi Sennacherib virgam esse in Dei manu: sed Spiritus ita pronuntiat. Quid? vbi etiam recitat Scriptura Saulem à malo Dei Spiritu fuisse correptũ, patientiæ ne solùm, ac permissioni hoc tribues? Quantò rectiùs Augustinus admonet, Quòd peccant Satan & impii, eorum esse: quòd peccando hoc vel illud agunt, ex virtute Dei esse, tenebras prout visum est diuidentis. Quicquid palàm asserit Deus, tu mihi imputas: tibi pro me respondeat idem Augustinus, Scriptura, si diligenter inspiscitur, ostendit non solùm bonas hominum voluntates, quas ipse facit ex malis, & à se factas, in actus bonos, & vitam æternam dirigit: verùm illas quæ retinent seculi naturam, ita esse in Dei potestate, vt eas quò voluerit, quãdo voluerit faciat inclinare vel ad præstanda beneficia, vel ad pœnas infligendas, occultissimo quodam iudicio, sed iustissimo.

Lib. 5. cõtra Iulianum. cap. 3.

Lib. de prædest. sanct.

De grat. & libero arbit. ad Valent.

X.

Satan mẽdax est ex imperio Dei.

CONTRA DECIMVM.

CONTRA decimum sic argumentantur, Si Satan mendax est ex imperio Dei, mendacem esse, iustum est, & Satan iustus est. nam si imperare mendacium iustum est (vt certè est, si vera dicit Caluinus) etiam obedire mendacio iustum est. nam obedientiæ iustitia censetur à iustitia præcepti. Atque vt obedire iniusto præcepto iniustum est, sic & iusto præcepto obedire iustum est. Quòd si dicat Caluinus, Satanam non obediẽter esse mendacem, hoc est, non vt obediat Deo, respondebimus ex sententia Caluini, istud quoque fieri imperio Dei, vt non obedienter sit mendax, & in eo quoque obedientem esse Satanam, quòd non obedienter est mendax, quoniam Deus iußit eum non obedienter esse mendacem.

IO. CAL. RESPONSIO.

IN decimo articulo vide contra quem virulenta tela iacularis. Neque enim meum est quod oppugnas, sed à Dei Spiritu profectum. Sic ad verbũ loquitur Scriptura, Quem mittam? & quis ibit nobis? & cõtinuò pòst Deus Satanam compellans, iubet ire, vt sit spiritus mendax in ore omnium Prophetarum ad fallendum Achab. Nunc latra quantùm voles: non magis tuis maledictis obrues Dei gloriam, quàm Solis fulgorem spuendo obscurabis. Hîc etiam Augustini verbis quàm meis loqui præstat: Quum testatur Deus à se mitti Pseudoprophetas, manúmque suam esse super eos, vt decipiant, non esse hoc patientiæ tantùm, sed potentiæ. Quòd deinde garris, Satanam non obedienter mendacem esse ex Dei imperio, nihil mirum si te multis nodis implices quando non agnoscis Deum inexplicabili modo sic opera Satanæ vti ad suum arbitrium, vt imperij sui iustitiam & æquitatẽ illustret, culpa verò non liberet ministrum, quem iudicia sua inuitum exequi cogit. Vt centies crepet tua amarulentia, hęc certè non Caluini vox est, sed Dei: Præcepi sanctificatis meis. Nunc si Deum plus sibi putas sumere quàm fas sit, modum inueniet ipse, quo à tua accusatione se absoluat.

XI.

Deus velle dat operantibus mala, etiam suggerit prauos affectus & inhonestos, non solùm permissiuè, sed efficaciter, ídque propter suam gloriam.

CONTRA VNDECIMVM.

CONTRA vndecimum sic dicunt: Tribuit Deo Caluinus quod est diaboli, vt paßim testantur Scripturæ. Iam verò si Deus suggerit prauos affectus & inhonestos, & tamen iubet nos resistere prauis affectibus, iubet resistere sibi, éstque ipse sibi contrarius. Omne bonum donum desursum est descendens à Patre luminum. An etiam praui affectus sunt bonum donum? an descendunt tenebræ (nam praui affectus certè tenebræ sunt) à Patre luminum? Cur ergo non appellatur pater tenebrarum? Scribit apertè Iacobus, neminem tentari à Deo, sed à sua quenque cupiditate. Atqui suggerere prauos affectus, est tentare. Iam quod tu addis, id Deum facere propter suam gloriam, dicunt esse ridiculum: gloria enim tribui non solet ex mendacio. Vt Nabuchodonosor expertus Dei iustitiam & potentiam in eo, quòd ipse propter suam superbiam fuisset

mutatus

mutatus in brutam naturam, tribuit ei gloriam, nimirum perspiciens & iudicans, eum esse iustum. Vult Deus se laudari ab omnibus gentibus: Laudate Dominum omnes gentes. Oportet ergo vt ea faciat quæ cognoscere porrò laudare possint omnes gentes. Atqui nulla gens unquam agnoscet iustum esse, vt puniatur homo propter ea quæ ipsi Deus suggesserit. Quærimus enim, Si Deus puniret nos quia habemus barbam, nonne faceret nobis iniuriam, quum ipse nobis barbam suggesserit, neque sit barba arbitrij nostri? Quis barbatus eum vnquam laudare posset? Quòd si dicet Caluinus hoc esse occultum Dei iudicium, & nobis ignotum, respondebimus esse quidem Dei arcana nobis ignota, sed quod ad iustitiam attinet, ea nobis nota est, & in Euangelio patefacta: secundum quod patefactum Euangelium (vt docet Paulus) & non secundum illud occultum Caluini iudicium, iudicabit Deus mūdum: atque ita consequetur ab omnibus tum pijs tum impijs: quippe omnes tum pij tum impij videbunt æquum esse, vt qui veritati non occultæ (qualis est Caluini) sed apertæ (qualis est Euangelij) non obedierint, puniantur: & qui obedierint, mercedem accipiant. Exeritur ira Dei, inquit Paulus, in omnē impietatem & iniustitiam hominum veritatem in iniustitia detinentium. Atqui si vera est Caluini sententia, exeritur ira Dei in omnes insontes. Si enim suggerit prauos affectus, irascitur, & odit eos ante prauos affectus. Nā suggerere prauos affectus est opus odij: odit ergo insontes: nam ante prauos affectus sunt insontes: siquidem peccatum est à prauis affectibus, vel potius peccatum est prauus affectus.

IO. CAL. RESPONSIO.

Pergis adhuc monstra tibi fingere, quibus deuictis triumphum de innoxio Dei seruo agas. Vbi vnquam ita loquutus sim non reperies: ideóque me tacente, iacet tua futilitas impudentiæ coniuncta. Quòd cædibus, adulteriis, rapinis, fraudibus se contaminant impij, doceo esse ex propria eorū malitia: Deum tamen qui lucem elicit ex tenebris, arcano suo & incomprehensibili iudicio ita intus ipsos regere, vt per eorum malitiam iusta sua iudicia exequatur. Hoc si oppugnas, congredere cum ipso Deo, qui facilè væsanos tuos impetus excipiet. Si tibi gutta vna esset modestiæ ac docilitatis, hæc te distinctio quæ subinde occurrit in scriptis meis, haud dubiè placaret: Si seipsos interrogent impij, quia malitiæ radicem intus in corde suo deprehendunt, teste conscientia abundè conuinci non alibi quærendam esse culpam: & tamen Deum prauas eorum voluntates quò visum est flectendo, malis bene vti. Quòd murmuras, dilucidè iam monstraui te non mihi sed Deo litem intendere. Deum vtinam ex animo Patrem luminum agnosceres: nēpe quem-
1.Tim.6 admodum definit Paulus, ne tua audacia perrumperes ad lucem inaccessam, imò ne sacrilega petulātia eam verteres in tenebras. Porrò ex Iacobi sententia stultè colligis, quia omne donum optimum à Patre luminum descendit, non descendere ab eodem horribiles vindictas, ad quas tremunt pij, & expauescūt. Stultiùs etiam ex me quæris, an vitiosos affectus & peruersos numerem inter bona dona. Quasi verò Spiritus sapientiæ, iudicij, & prudētiæ, nihil à spiritu soporis & vertiginis differat: quasi etiam non alius sit regenerationis Spiritus, qui fideles refingit ad imaginem Dei, quàm spiritus Dei malus, qui reprobos adigit in furorem: sicut de Saule legimus. Simili impudentia ex gitas, quòd doceo, per Satanam & reprobos Deum exercere sua iudicia in gloriam suam. Satanam instrumētum esse iræ suæ Deus tam verbo quàm experientia clarè testatur. Quorsum verò dicemus per manum Satanæ Deum operari, nisi vt gloriā suam illustret? Videris tibi hoc lepido cauillo eludere, quia non tribuitur Deo iustitia ex mendacio: sed an tu Deum impedies quominus ex tuo scelere eliciat gloriæ suæ materiam? Certè nihilominus quam immani sua superbia obsistere potuit Pharao, ne in ipso fulgeret Dei gloria, quoniam in hunc finem ordinatus erat. Obtendis Nabuchadnezer Dan. 4.
dedisse gloriam Deo, vbi iustitiam eius con- 34
fessus est. Vt scias quàm securè obtusa tua iacula contemniam, libenter in hac causa te adiuuo, & suggero quod tibi in mentem non venit: Iosue dum hortatur Acham, vt det gloriam Deo, nihil aliud agere, nisi vt detecto mendacio sacrilegium suum prodat. Sed iam quæritur, an vnus duntaxat modus sit illustrandæ gloriæ Dei. quod si non fulgeret ex hominum mendaciis, frustra Paulus, vbi dixit vnum Deum esse veracem, cunctos verò mortales esse mendaces, continuò pòst rogaret, si nostra iustitia Dei iustitiam commendat, an iniustus est ipse Deus? Quòd obiicis Deum velle in suis beneficiis laudari: verum quidem est, modò concedas multiplicem esse syluam ex qua Deus profert atque educit laudes suas. Atque hîc iustas superbiæ tuæ pœnas luis, quòd Dialecticam ex professo deridens, semper arguis à specie ad genus negatiuè. Neque longa refutatione scurrile dicterium dignabor, vbi Deum iniustum fore arguis, si barbatos puniat, eo quòd barbam gestāt quam ipse creauit. Quis enim vnquam dixit, creatam esse à Deo iniquitatem, quanuis incōprehensibili eius consilio ad iustos rectósque fines ordinetur? Apage ergo cum tua ista insulsitate, qua barbā, quæ naturaliter dormientibus prouenit, cum voluntariis sceleribus permisces. Nobis, quāuis insanias, fixum hoc manebit, quorum prauos affectus ad exequenda sua iudicia destinat & regit Deus, eosdē iure punire, quia reos sua ipsorū conscientia peragit. Ac vide quomodo te implices: vbi enim cōfessus es ignota nobis esse Dei arcana, cōtrà excipis iustitiā

nobis esse cognitam. Verum si quis an aliqua sit in Dei arcanis iustitia necne, ex te quærat, an negabis? Iustitiam porrò illã quomodo notam esse dices, quam Dauid & Paulus, quia sensus eorum fugit, cum admiratione suspiciunt? Abyssus multa, & diues altitudo sapientiæ in Dei iudiciis an non iustitiam in se continent? Cur ergo iustum esse Deum negabis quoties te latebit operum eius ratio?
Iob.28 Sicuti in libro Iob distinctio notatu digna statuitur inter sapientiam Dei inperuestigabilem, à qua arcetur humanum genus, & eam quæ in Lege nobis tradita est: sic te quoque, nisi omnia confunderes, potius distinguere oportuerat inter profundam illam iustitiam & admirabilem quæ humanis mentibus non capitur, & iustitiæ regulam quæ regendę hominum vitæ in Lege præscripta est. Secundum apertam illam Euangelij doctrinam fateor, iudicabit Deus mundum: sed arcanæ suę prouidentiæ æquitatem simul contra omnes rabulas asseret. Tu verò si vel tantillùm in Euangelio, de quo garris, exercitatus esses, facilè intelligeres quomodo remuneretur Deus quam Lege sua commendat iustitiam, neque promissa corona fraudet, qui ex animo eius præceptis obsequuntur: & tamen iustè puniat omnes immorigeros, quos tamen seruos suos appellat, quia eorum corda
Iere.25. 9 in manu habet. Sicuti Nabuchadnezer furiosus latro & mancipium Satanæ fuit, & non temerè apud Ieremiam seruus Dei nominatur. Quòd si docui, vt Deus viam patefaciat iudiciis suis, incitare huc vel illuc hominum corda, quando ita ad verbum loquuti sunt
1.Sam. 24.1 Prophetæ, cur recitatio in crimen trahetur? Nempe hæc sunt sacræ Historiæ verba: Adiecit furor Domini irasci contra Israel, & incitauit Dauidem contra ipsos, vt diceret, Vade, numera populum.

XII.

Impij in impietate potius opus Dei quàm suum faciunt.

CONTRA DVODECIMVM.

DE duodecimo sic dicunt, Si ita est, Deus irascitur bono: nam si impietas est opus Dei, impietas est bonum: omnia enim opera Dei sunt bona. Et si impietas est bonum, ergo pietas est malum, quippe quæ sit impietati contraria. Ergo quum dicunt Sacræ literæ, Oderis malum, amato bonum: iubent nos amare impietatem, & odisse pietatem. Dicunt præterea istum articulum sat sapere nescio quid libertinum, & mirantur te tam infensum esse libertinis.

IO. CAL. RESPONSIO.

Rursus me nũquam ita loquutum esse, coram Deo, Angelis, totóque mundo attestor, & quod à me rectè dictum erat, improbissima calumnia abs te peruerti. Impios autem Dei opus facere si tibi absurdum videtur, Ieremiam obiurga, cuius verba hæc sunt, Maledictus qui facit opus Dei negligenter. Cędes autem intelligit quas à scelere non absolues, quando ab auaritia, crudelitate & superbia profectas esse liquet. Chaldæos impellit sua ambitio, prædandique cupiditas, vt ęquitatis obliti per rapinas & strages immaniter grassentur: sed quia Deo placebat per illorũ manus Moabitas punire, non obstitit eorũ prauitas, quominus exequuti sint Dei iudicium. Hìc tu canis oblatras, impietatem igitur esse bonum: quasi impietas sit opus Dei, qui mirabiliter scelera hominum in diuersum quàm putent finem, accommodat. Imò libertinos mihi obiicere non dubitas, cuius sectę deliria ego præ aliis detexi, & refutaui, vt mihi iam noua defensio non sit.

XIII.

Necessariò peccamus ex sensu Dei, quum ex nostro, siue fortuitò, peccamus.

XIIII.

Quæ praua sua voluntate perpetrant homines, illa etiam procedunt à voluntate Dei.

CONTRA DECIMVM TERTIVM & decimum quartum.

In hunc sic argumentãtur, Si peccamus necessariò, frustra sunt omnes admonitiones, frustra dicitur populo apud Ieremiam, Ego vitæ mortísque viam vobis propono. Qui in ista vrbe manserit, is ferro, fame, peste morietur: qui verò ad Chaldæos transfugerit, viuet. Frustra hæc, inquam, dicuntur, si ad Chaldæos transfugere tam erat illis impossibile, quàm montem deglutire. Quòd si dicet Caluinus præcepta ideo proponi, vt sint homines inexcusabiles: respondemus hoc inane esse. Nam si filio tuo præceperis vt rupem comedat, & ille id non fecerit, non magis erit inexcusabilis post istud præceptum quàm ante. Similiter si Deus mihi dicit, Ne furator: & ego necessariò furor, nec magis possum à furando abstinere, quàm rupem comedere, non magis sum inexcusabilis post præceptum quàm ante, nec magis excusabilis ante præceptum quàm post. Denique si vera est sententia Caluini, homo est inexcusabilis etiam ante præceptũ: quò fit vt nihil sit opus præcepto ad efficiendam istam inexcusabilitatem. Si enim reprobatus est impius antequam sit impius, hoc est antequam sit, videlicet ab æterno, ideóque necessariò peccat, iam est inexcusabilis & damnatus ante præceptum, ídque contra leges omnes & diuinas & humanas. Omnes enim leges

damnant hominem post facinus, & propter facinus. At iste Caluini Deus damnauit & reprobauit impios antequam essent, nedum antequam impij essent aut peccassent: & quia eos ante peccatum damnauit, peccare cogit, videlicet vt iustè damnasse videatur. Denique hîc contexunt antithesin, Caluine, tui Dei, & Dei sui, in hunc modum.

IO. CAL. RESPONSIO.

Quid tibi in penultimo articulo velis non magis assequor quàm si magicis susurris sensus hominum obstupefacere tibi propositum esset. Quid enim fortuitò peccare? & quis præter te hæc monstra fabricauit? Dixi alicubi, quæ fortuitò contingere videntur, occulta Dei prouidentia gubernari. Quis tibi concedet inde colligere peccatum fortuitum? iam quod apud me legitur, an ex me natum est, ac non potius Deum habet authorem? Si cui ramos arboris cædenti cadat securis, & vulneret caput transeuntis, hoc tu censebis esse fortuitum? Atqui Spiritus sanctus per Mosem pronuntiat hominem illum à Deo occisum esse. An dices Deum instar ebrij temerè huc & illuc absque sensus ictus suos proiicere? Quòd si absque Dei sensu peccare homines fingis, quomodo iudex erit mundi? Et si eius fugiunt sensum quæ in mundo geruntur, qua in re mortales antecedet? Quia Deum sentire dico siquid peccant homines, eò furoris proueheris, vt me falsi Dei architectum voces. Si tibi quod postulas concessero, eo nesciente peccare: qualis obsecro erit Deus? Et adhuc popularem te iactabis, qui Deum sensu priuans, & eum eodem insigniens titulo quo Lucretius simulachra, idolum mortuum ipsius loco fabricas? Quòd arguis, si necessariò peccãt homines, superuacuam fore doctrinam, inutilia præcepta, irritas admonitiones, absurdas obiurgationes & minas: nisi tibi ad hæc obiecta diluenda sufficit Augustini liber ad Valentinum de correptione & gratia, huic causæ tractandæ ex professo dicatus, indignus es, qui verbum ex me audias. Quanquam Pighium, & magistrum tuum Seruetum ita depuli hac calumnia, vt dociles & candidi lectores nihil amplius ex me desiderent. Tantùm hoc nunc iactantiis tuis breuiter respondeo: Si Deo non permittis quicquam præcipere supra hominum facultates, vbi te ad suum tribunal sistet, palàm facturum quàm non frustra per os Apostoli sui asseruerit, impossibile fuisse Legi quod ipse sua gratia præstitit. In Lege ostendi perfectam iustitiam certum est, quæ parata esset atque exposita omnibus, si ad præstãdum quod Deus iubet, vires nobis suppeterent. Atqui Paulus impossibile fuisse pronuntiat, iustitiã ex Lege cõsequi. Quid tibi igitur in hac re negotij est cum Caluino? Si necessariò furaris, putas te non minùs excusabilem esse dato præcepto, quàm antea esses. Paulus contrà, vbi fatetur se vænundatum sub peccato, liberè tamen simul exclamat, Legem iram operari, quia frustra necessitatis clypeus obtenditur, vbi sua quenque conscientia voluntariæ malitię cõuincit. Quæro ex te, dum proximis annis tibi harpago in manu erat ad rapienda ligna quibus domum tuam calefaceres, an non te propria voluntas ad furandum impulerit? Tibi si ad iustam damnationem hoc vnum sufficit, quòd sciens & volens turpe & sceleratum lucrũ ex damno alieno captas, quicquid de necessitate obstrepis minimè te absoluit. Quod etiã obiicis, neminem nisi propter facinus & post facinus iustè damnari, de priore tibi mecũ lis non est: quando vbique doceo, neminẽ nisi iusto Dei iudicio perire. Quanquam dissimulare nõ licet subesse in tuis verbis occultum venenum: quia si admittitur similitudo quam proponis, iniustus erit Deus, qui reatu originalis peccati inuoluit totum genus Abrahæ. Negas Deo licere nisi propter facinus damnare quenquã mortalium. Tolluntur è vita innumeri adhuc infantes. Exere nunc tuam virulentiam cõtra Deum, qui innoxios fœtus à matrum vberibus auulsos in ęternam mortẽ præcipitat. Hãc blasphemiam, vbi palam detecta est, quisquis nõ detestabitur, mihi pro sua libidine maledicat. Neq; enim postulandum est vt ab eorum conuitiis qui Deo non parcunt, immunis sim ac liber. In secũdo membro vide quàm putida sit tua loquacitas. Nã magistri tui Seruetus, Pighius, & similes canes dicerent saltem, ante creatum mundum damnatos esse quos Deus interitu præsciuit esse dignos. Tu verò ei non concedis æternæ morti addicere, nisi qui iam perpetratis maleficiis apud iudices terrenos obnoxij essent. Hinc colligãt lectores quàm prodigiosus sit tuus furor, qui per lusum & iocum omnem Diuini iuris ordinem euertere non dubitas.

Rom. 8. 3

NATVRA FALSI DEI.

FALSVS Deus est tardus ad misericordiam propensus ad iram, qui maximam mundi partem creauit ad perniciem, eósque non solùm ad damnationem, sed etiam ad causam damnationis prædestinauit. Itaque decreuit ab æterno, & vult efficítque vt peccent necessariò, ita vt nec furta, nec adulteria, nec homicidia committantur nisi eius voluntate atque impulsu. Suggerit enim eis prauos affectus & inhonestos, non solùm permissiuè, sed efficaciter, eósque indurat: ita vt dum impiè viuunt, Dei opus potius quàm suum faciant, neque aliter possunt. Satanam facit esse mendacẽ, ita vt non iam Satan, sed Deus Caluini sit pater mendacij, quippe qui sæpè aliud in ore, aliud in pectore gerat.

NATVRA DEI VERI.

AT Deus is quem & natura atque ratio &

Sacræ literæ docent, est illi planè contrarius. est enim ad misericordiam propensus, ad iram tardus, qui hominem, à quo omnes homines orti sunt, creauit ad imaginem suam, sui similem, vt eum in paradiso collocaret, & vita beata donaret. Hic Deus vult vt omnes homines salui fiant, neque quisquam pereat: ideóque misit Filium suum in terras, cuius iustitia superabundaret vbicunque abundauit peccatum: cuius iustitiæ lux illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, clamátque, Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos. Hic suggerit bonos affectus & honestos, & homines à peccandi necessitate (in quam ipsi seipsos sua inobedientia præcipitauerant) liberat, sanátque omnem languorem morbúmque in populo, adeò vt nemini vnquam petenti beneficium denegauerit. Atqui hic Deus venit vt destrueret illius Caluiniani Dei opera, illúmque foras eyciat. Atque hi duo Dij, vt sunt natura inter se contrarij, sic gignunt etiam filios inter sese contrarios: videlicet ille immisericordes, superbos, immites, inuidos, sanguinarios, calumniatores, fictos, aliud in corde, aliud in ore gerentes, impatientes, malitiosos, seditiosos, contentiosos, ambitiosos, auaros, voluptatis magis quàm Dei amantes: denique omnibus prauis & inhonestis affectibus plenos, quos eis ipsorũ pater suggerit. At alter Deus homines gignit misericordes, modestos, mites, beneuolos, beneficos, sanguine abhorrentes, apertos, veritatem ex cordis abundantia dicentes, patiẽtes, benignos, pacatos, pacificos, à iurgijs & litibus abhorrentes, honoris contemptores, liberales, Dei magis quàm voluptatum amantes. Denique omnibus honestis affectibus plenos, quos eis ipsorum Pater suggerit.

HÆC sunt Caluine, quæ aduersarij tui de doctrina tua perhibẽt, admonéntq; homines vt de doctrina ista ex fructu iudicent. Dicunt autem te & tuos discipulos ferre multos fructus Dei tui: esse enim plerosque litigatores, vindictæ cupidos, iniuriæ tenaces & memores, cæterisque vitijs quæ Deus tuus suggerit, præditos. Quòd si quis eis respondet, non esse doctrinæ vitium, quippe quæ sana sit, nec tales homines gignat; respondent eam gignere tales homines, idque ex eo perspicuum fieri, quòd multi postquam in doctrinam istam concesserunt, tales efficiuntur, quum antea minùs mali fuissent. Iam verò doctrina Christi qui credebant, reddebantur meliores: sed tua doctrina aiunt homines manifestè fieri deteriores. Præterea quum dicitis vos habere sanã doctrinã, respondent non esse vobis credendũ. Si enim Deus vester sæpissimè aliud dicit, aliud cogitat & vult, metuendum esse ne vos Deum vestrum imitantes, idem faciatis, atque homines decipiatis.

Equidem faui ego aliquando doctrinæ tuæ, Caluine, eámque, quamuis non satis mihi perspicuam, defendi, quòd tantùm tribuebam authoritati tuæ, vt vel contrà cogitare putarem nefas: sed nunc auditis aduersariorum argumentis, non habeo quod respondeam. Conantur quidem discipuli tui respondere, & inter suos quos habent fautores, veritatem audacter iactant: verùm vbi ad aduersarios ventum est, vacillant, & præsidium ex libris tuis petunt, sed debile. Nam tuæ rationes sunt obscuræ, & ferè eiusmodi, vt statim deposito de manu libro excidant ex memoria, neque aduersarios conuincant. At aduersariorum argumenta sunt aperta acria, & quæ facilè memoriæ mandentur, & ab illiteratis (quales ferè erant qui Christum sectabantur) percipiantur. Hinc fit vt tui discipuli ferè magis authoritate tua nitantur, quàm ratione. Et quum aduersarios vincere non possunt, habent eos pro hæreticis & pertinacibus, & ab eorum consortio abstinent, & omnes vbique monent vt abstineant. Ego verò qui non, quis dicat, sed quid dicatur, attendendum censeo, omnes audiendos, omniáque probanda iudico, & quod bonũ est tenendum. Quare Caluine si qua vera, aperta, firmáque argumenta habes, quibus refelli possint aduersarij, quæso te vt ea in medium adferas, quò veritati patrocineris. Scis quòd scriptum sit, Dabitur vobis os & sapientia, cui resistere nemo poterit. Ego vbicunque veritatem deprehendere potero, paratus sum sequi, & alios ad eandem adhortari. Sin fortè errasti (homines enim sumus) quæso te, Caluine, vt Deo gloriam tribuas. Erit id tibi gloriosius, quàm in errore perseuerare. Mihi verò ne ob hanc epistolam succenseas, si iustus & verax es, non videtur metuendum. Primùm quia è re tua est te de ijs admoneri: deinde quia si sentis (vt dicis) omnia necessariò fieri credes hanc quoque epistolam à me scriptam necessariè. Vale.

IO. CAL. RESPONSIO.

SVPEREST vt veri & æterni Dei gloriam à sacrilegis tuis maledictis vindicem. Tu me diabolum veri Dei loco iactas obtrudere. Mihi breuis & expedita defensio est: quum scripta omnia mea clarè testentur non aliud fuisse mihi propositum, quàm vt piè sanctéq; totus mundus se Deo addicat, puráque conscientia sinceram inter se æquitatem mutuò colant omnes, vitã meam à doctrina non discrepare, non faciam Dei gratię iniuriam, vt me tibi tuisq; similibus cõparem, quibus innocentia nõ nisi in blanditiis sita est. Tantùm hoc dicã, si quis integer & æquus iudex inter nos sedeat, ei tam in sermone quàm in factis meis perspicuã fore Dei reuerentiã: quicquid autem ex te proficiscitur, merũ spirare pietatis ludibrium. Sed vt tuas calumnias breuiter discutiã, quid te improbius fingi potest, qui Deum tardũ fore ad misericordiã, & propẽsum ad irã contendis, si magnã partem mũdi æternæ morti destinauit? Certè quemcunque fabrices Deũ, piis omnibus ille vnus colẽdus est, qui supra viginti quinque secula, excepto dũtaxat genere Abrahæ, totũ humanum genus passus est in exitialibus tenebris errare. Si crudelitatis eum insimules, quòd familiam vnã viuifica luce dignatus, gentes innumeras in morte demersas iacere voluerit, prõpta est exceptio,

exceptio, Quòd non quotidie excisi fuerunt populi, atque ita centies quotannis absorbtus mundus, totidem illustria fuisse patientiæ eius documenta. Nec verò Paulus, vbi asserit arcano eius decreto vasa iræ aptata esse ad interitum, lenitatem eius & patientiã laudare dubitat. Quo teste si contentus non es, mihi securè, puto, latratus tuos despicere licebit. Neque etiam patrocinio meo indiget Deus, qui iustitiæ suæ satis idoneus futurus est assertor, etiam si certatim ad eam obtenebrandam conspirent omnes impuræ linguæ. Quare tu, vt libet, cum tua caterua in sublime iaculare tuas blasphemias, quæ in capita vestra recidant. Nam mihi tua conuitia patienter excipere molestum non est, modò Deum, cuius seruus sum, non attingant: & mihi te ad eius tribunal prouocare liceat, vt suo tempore appareat suæ doctrinæ vindex, quã in persona mea furiosè oppugnas.

De natura veri Dei quàm appositè disseras hinc æstiment lectores, quòd eius cognoscẽdæ exordium facis à sensu communi. Deum quidem esse, gentium omnium & ætatum consensu receptum est, quia naturaliter humanis mentibus insitũ est huius notitię principium & semen. Qualis autẽ sit Deus, quomodo ratio definiet, quæ sua perspicacia nihil aliud potest quàm veritatem in mendacium vertendo, adulterare quicquid intelligẽtiæ & lucis habet vera religio & fides? Stultescere nos iubet Spiritus sanctus, vt cœlestis doctrinæ simus discipuli: quia animalis homo nihil eius capere vel gustare potest. Tu contrà de mysteriis Dei iudicium fieri vis ex humano sensu: & rationem, quæ sua cæcitate omnem Dei gloriam extinguit non modò statuis ducem & magistram, sed Scripturæ præferre audes. Iam nihil mirum si quaslibet religiones promiscuè misceri libenter pateris, vt perinde censeatur Dei cultor Turca, qui Mahometi deliriis imbutus, numen nescio quod incognitum adorat: ac Christianus, qui ex non dubia Euangelij fide inuocat Patrem Redemptoris nostri. Quanquam te non seriò incredulis patrocinari palàm clamitant tot obliquæ sannæ quibus apertissima quæque capita fidei nostræ carpis, sed omniũ gentium superstitiones excusando, tibi propositum est quicquid religionis sacra veri Dei oracula docent, conuellere. Ab illa verò ratione, quæ errorum omnium mater est, tibi exoritur ille Deus, qui sine delectu vult omnes saluos fieri. Quasi verò inane sit quod toties occurrit in Scriptura Electionis nomen, quum vbique clament Lex, Prophetæ, & Euangelium vocari & illuminari in salutem, qui æterno Dei consilio ante mundum conditũ electi sunt: & sine ambiguitate pronuntient fontem & causam vitæ esse gratuitũ Dei amorem, quo non omnes, sed quos voluit complexus est. Quid tu centies cõtrà obstrepẽdo proficies? Obiecta nebula perstringis simplicium oculos, Deum velle omnes saluos fieri. Si hoc electioni repugnat qua filios suos prædestinauit ad vitam, quæro ex te, cur non omnibus patefecerit viam salutis. Notum ac celebre est illud Legis elogium, Ecce proposui hodie vobis vitam & mortem. Si absque discrimine volebat Deus in salutem colligere omnes, cur non omnibus vitam communiter proposuit, sed hac prærogatiua duntaxat gentem vnam dignatus est? Neque id alia de causa, si Mosi creditur, nisi quòd gratis dilexit quos sibi elegit in peculium. Christum diuinitus missum fuisse dicis, cuius iustitia superabundaret, vbicunque abundaret peccatum. Atqui hæc vna vox ostendit te diaboli instinctu ex inferis prodiisse, qui pietatis fuco crassissimum quódque mendacium tegens, Christum procaciter rideres. Nam si vbicunque regnabat peccatum superabundauit Christi iustitia, nihilo deterior erit Pilati vel Iudæ, quàm Petri vel Pauli conditio. Atque vt de Pilato taceam, Christi iustitiam Paulus b Euangelij fide separari posse negat. Tu quo tempore versatus est Christus in terris, quodnam in Gallia fuisse Euangelium dices, aliisque longinquis Gentibus? Quid? an non Deus ante Filij sui aduentum idem erat? Cur ergo suppressum tenuit salutis thesaurum vsque ad tempus plenitudinis? Plenis iam buccis rideas necesse est quod docet Paulus, in Euangelij promulgatione patefactum fuisse mysterium, quod priùs in Deo latebat. Iam publicata Euangelij voce, non ad alios peruenit Christi iustitia, nisi qui eam fide amplexi sunt. Vnde porrò tibi fides? Si respondeas, Ex auditu: verum hoc quidem est, sed non absque speciali Spiritus reuelatione. Paucitatem eorum quibus brachium Domini reuelatum est, cum exclamatione miratur Isaias. Et Paulus donum fidei ad electos restringens, illius testimonio vtitur. Tu discrimen nullum admittis. Clamat quidem Christus, Venite ad me omnes qui laboratis: sed idem alibi clamat, Nemo venit ad me nisi Pater meus traxerit eum: neque secum pugnat, vbi omnes sine exceptione externa voce ad se inuitans, dicit tamen neminem quicquam percipere, nisi datum ei fuerit è cœlo: neque alios ad se venire, nisi qui à Patre dati sunt. Alium etiam locum non minùs turpiter suillo tuo rostro conspurcas, dicens luce iustitiæ Christi illuminari omnẽ hominem venientem in mundum. Quasi verò non subiiceret continuò pòst Iohannes, lucem in tenebris lucere, & à tenebris comprehendi: quibus verbis significet quicquid rationis & intelligentiæ datum erat hominibus ab initio, suffocatum esse, & propè extinctum: nec aliud superesse remedium, quàm vt Christus cæcos illuminet. Verum quidem est, Christum nemini petenti gratiam negasse: sed non reputas vota, & preces à Spiritu

Ephes. 6. 9 — Isa. 53. 1 — Rom. 10. 16 — Ioan. 6. 65

sancto dictari: imò fidem, quæ gratuitæ electionis fructus est, clauem esse quæ precibus ianuam aperit. Hæc rudimenta quum ignores, quibus sublatis Euangelium à mysteriis Proserpinæ, vel Bacchanalibus nihil differet, mirum est inter Christianos reperiri, qui se tam prodigiosis erroribus illaqueent. Quòd à Deo meo similes dicis formari discipulos, crudeles, inuidos, calumniatores, superbos, aliud in lingua, aliud in corde gerentes, ad hanc tuam dicacitatem refutandam non tam verbis quàm re ipsa instructus prodibo: quia maledicendo non obiector, per me sepulta maneant tua flagitia: nisi quòd vnum breuiter coram Deo testari licet, atque operæpretium est: quum te domi meæ aluerim, me nullum vnquam vidisse magis superbum, vel magis perfidum, vel humanitatis expertem. Qui te & impostorem, & cynicæ impudentiæ deditum, & scurram ex professo pietati oblatrantem non agnoscunt, nihil prorsus iudicant. Sæuitiam meam in quo accuses, audire cupio: nisi fortè in magistri tui Serueti morte, pro quo tamen me fuisse deprecatum testes sunt ipsi iudices, ex quorum numero tunc duo erant strenui eius patroni. Sed de me plus satis. Quales doctrina mea fructus tam in hac vrbe, quàm longè latéque in multis regionibus pariat, considerandum relinquo. Quotidie ex hac schola, quam tam atrociter proscindis, Deus sibi eligit optimi & suauissimi odoris victimas ad illustrandam Euangelij sui doctrinam. In ea qui proficiunt, quorum saltem non pœnitendus est numerus, tenuiter victitãdo, ægrè, sed tamen cum summa patientia & mansuetudine vitam sustentant: vel lautitiis valere iussis, frugalitatem libenter & placidè colunt. Omnes seipsos & mundum abnegando, ad spem beatæ immortalitatis aspirant. Sed quia mihi gloriari non expedit, pro me respondeant quæ Dominus gratiæ suæ documenta exerit ad eam doctrinam asserendam, quę fœtidis tuis maledictis frustra laceratur. Ex te verò scire velim, quo tempore fauebas huic doctrinæ qualis fueris. Negas tibi satis fuisse perspectam, quòd te constrictum teneret mea authoritas, vt nefas esse duceres quicquam contrà iudicare. Nimis certè bardum fuisse te oportet, qui per annos complures assequi non potueris quod & domi meæ familiariter te docui, & tam sæpe te audiente exposui in publico conuentu. Atqui multi idonei sunt testes, quanuis ingenij tui prauitatem multis modis corrigere & sanare frustra conatus sim, quantisper tamen te mihi coniunctum esse professus es, fræno quodam fuisse retentum: vt meritò hæc alienationis causa tibi fuisse videri possit, vt effræni licentia ad hanc in qua exultas impietatem prorumperes. Dicis te attendere non quis dicat, sed quid dicatur. Vtinam tibi hoc pridem fuisset persuasum, ingenuè proficere ex aliorum laboribus, vt te ad docilitatem assuefaceres. Nunc quia audacia tantùm & garrulitate polles, ex aliorum contemptu gratiam tibi concilias. Equidem nihil mihi arrogo, sed ita de Ecclesia meritus esse videor, vt si mihi inter fideles Dei seruos locus detur, non debeat in odium trahi mea authoritas. Si paucos homines indoctos ex meo nutu pendere, vel famâ moueri diceres, colore aliquo tegeres tuã calumniam: nunc dũ mihi vitio vertis, quòd hominibus illiteratis non placeat mea doctrina, quis tibi credet homines doctos & ingeniosos tantùm ex libris meis sapere? imò sola authoritate attonitos teneri, ne quid iudicent? Itaque nihil te authore probabimus, nisi quod vulgo hominum plausibile erit. Hæc scilicet ratio est cur omnes à liberalibus doctrinis absterreas: & inter tuos iactes inane friuolúmque esse studium, quod vel Philosophiæ, vel Dialecticæ, aliisque artibus, vel etiam Theologiæ impeditur, quò plures tibi acquiras discipulos. Excipis tales fuisse qui Christum sectabantur. Quasi verò literis contraria sit Christiana fides. Hîc attendãt lectores quid inter me & te intersit. Ego sapiẽtissimos quosque, donec stultescant, & proprio sensu valere iusso, mansueta simplicitate se addicant in Christi obsequiũ proprio fastu excęcari dico, ne quid cœlestis doctrinæ vnquã degustent: quia insipida est in Dei mysteriis tota hominũ ratio, & obtusum acumen. Itaq; caput veræ sapiẽtię humilitatẽ esse dico, quæ nos omni carnis intelligentia abdicat, vt à reuerentia mysteriorum Dei incipiat fides. Tu homines illiteratos prodire in mediũ iubes, qui spreta omni doctrina, solo arrogantiæ flatu turgidi, audacter de cœlestibus mysteriis iudicent: nec alios agnoscis legitimos arbitros, nisi qui cõtenti vulgari sensu, fortiter repudiant quicquid non arridet. Aliud verò probrum quo meos discipulos grauas, facilè excipiet Paulus, quo authore, te & tui similes hęreticos relinquere malunt, quã audiendis tuis blasphemiis aures suas vltrò polluere. Negas ita esse agendum, quia audiendi sint omnes. Quasi verò frustra dictum sit, hęreticum hominem, si bis & ter seriò admonitus non resipiscit, vitandum esse. Audientiam si quis tibi negaret, esset aliqua querendi ratio: sed quũ in publicò etiã consessu, vbi tibi permissa erat blaterandi libertas, imò ad quem citatus, & ferè tractus fueras, victus cesseris, quis tandẽ erit modus, si tibi semper pateant piorum aures, donec ad saturitatem vsque Deo maledixeris? Tu omnia pietatis principia ridendo, suauiter te oblectas. Visne tam stupidos esse Dei filios, vt vel procacitati tuæ arrideãt, vel sacrilegis probris nihil moueantur: De ipsa causa sic responsum esse tibi confido, vt facilè perspiciant cuncti sanæ mentis lectores, mihi non defuisse illum Spiritum, cuius est dare os & sapientiam: quibus si resistere pergis, tuam contumaciam cum pari dedecore

prodes. Vt tandem manifestæ veritati cedas, quanquam vix sperare audeo, optare tamen & precari non desinam. Quod tandem subiicis cauillum, non esse quòd tuis conuitiis succenseam si necessariò scripta esse credo: mihi verò seria & efficax ad tolerantiam exhortatio est: quando ad frænandam indignationem nihil hac Dauidis admonitione vtilius vel aptius, Sinamus eum maledicere, Dominus enim ita præcepit. Sciebat quidem Dauid Semei eadem qua nunc serues, conuitiandi rabie incitari: sed quos ille fortuitos impetus se iacere putabat, arcana Dei prouidentia gubernari reputās, seipsum hac ratione cohibet. sicuti nunquam diaboli & impiorum insultus composita moderatione quisquam feret, nisi qui ab illis ad Deum vnum sensus suos conuerterit. Compescat te Deus, Satan. Amen. Geneuæ Nonis Ianuarij, M. D. LVIII.

SECVNDÆ PARTIS

TRACTATVVM VARIORVM D. IOANNIS CALVINI CLASSIS SEPTIMA.

Pro vera sententia de Cœna Domini.

CONSENSIO MVTVA IN RE SACRAMENTARIA MINISTRORVM TIGVRINAE ECCLESIAE, & D. Ioannis Caluini Ministri Geneuensis Ecclesiæ, iam nunc ab ipsis authoribus edita.

ORNATISSIMIS VIRIS ET FIDELIBVS Christi seruis, Tigurinæ Ecclesiæ Pastoribus & Doctoribus, charissimis Symmistis, & obseruandis fratribus, Ioannes Caluinus S.

TAMETSI eadem sæpius de re vobiscum ago, non tamen puto mihi timendum esse, vt importunus esse videar. Quando idem vtrisque iuditium est, fieri non potest, quin vobis probetur quod ago. Quòd autem paulò acriùs iusto, huc me assiduæ bonorum virorum flagiationes stimulant. Iam aliquoties monui, leui de causa, non tamen sine prætextu offendi permultos, quòd diuersum à vobis, nescio quid, tradere videar. Vestram Ecclesiam, quæ tot præclaris dotibus ornata est, meritò reuereentur: nostræ quoque, & mihi forsan priuatim, aliquid deferunt. Ita cupiunt scriptis nostris, in discenda pietatis doctrina, adiuuari, ne qua dissensionis species, eorum progressus moretur. Huic offensioni tollendæ quũ nullum putarem aptius fore remedium, quàm si familiari colloquio, rationem communiter iniremus testandæ consensionis, hac de causa profectionem, vt scitis, ad vos suscepi: & venerandus collega noster Gulielmus Farellus, (vt est indefessus Christi miles) qui mihi dux alioqui & author erat, comitem se adiungere non recusauit. Vt inter nos conueniat, testari quidem verè ac fideliter vtrinque possumus: sed quia rem, vt est, non omnibus persuadeo, mihi plurimùm dolet, anxios vel suspensos manere, quorum tranquillitati, meliùs consultum optarem. Proinde, vt initio præfatus sum, nihil intempestiuum me facere arbitror, si vrgeo, vt publicum aliquod eius quæ inter nos constat, consensionis, testimonium extet.

Ego verò capita, de quibus inter nos contulimus, & breuiter colligere, & ordine digerere, operæpretium esse existimaui: vt, si vobis meum consilium probabitur, cuiuis, velut in tabula cernere liceat, quid inter nos, & actum, & transactum fuerit. Certè bona fide me ex sermonibus nostris retulisse, quæcunque subiiciam, vos mihi testes fore confido. Nos verò (me & Farellum dico) pari vobiscum studio, synceram omníque fuco & astutia vacuam perspicuitatem quæsiisse, pij lectores, vt spero animaduertent. Quanquam simul admonitos esse velim, nihil hic contineri, quod nō collegæ etiam nostri, quotquot vel sub Reipublicæ Geneuensis ditione, vel in Comitatu Neocomensi Christo seruiunt, sua subscriptione approbauerint. Valete præstantissimi viri, & mihi ex animo verè colendi fratres. Dominus vos Spiritu suo regere pergat, in Ecclesiæ suæ ædificationem, vestrísque laboribus benedicat. Geneuæ, Calendis August. Anno Domini M. D. XLIX.

CONSENSIONIS CAPITA.

Totū Ecclesiæ regimē spirituale ad Christum nos ducit.

CVM Christus sit finis Legis, & eius agnitio tótam in se Euangelij summam comprehendat: nō dubium est, quin huc spectet totum spirituale Ecclesiæ regimē, vt ad Christum nos ducat. Sicuti per eum solum ad Deum peruenitur, qui vltimus est beatæ vitæ finis. Itaque quisquis hinc vel minimùm deflectet, nunquam de vllis Dei institutis ritè vel apositè loquetur.

Sacramētorum agnitio vera, ex agnitione Christi.

II. Quum autem Sacramenta, Euangelij sint appendices, is demum, & aptè, & vtiliter de eorū natura, vi, officio & fructu disseret, qui à Christo exordietur. Neque id modò, vt obiter Christi nomen attingat, sed vt verè teneat, quorsum nobis datus sit à Patre, & quid nobis bonorum attulerit.

Cognitio Christi qualis.

III. Sic ergo habenbum est, Christum, quum æternus esset Dei Filius, eiusdem cum Patre essentiæ & gloriæ, induisse carnem nostrā, vt iure adoptionis, id quod naturâ propriū habebat, nobis communicaret: nempe, vt simus filij Dei: quod fit, dum fide inserti in corpus Christi, idque Spiritus sancti virtute, primùm iusti censemur gratuita iustitiæ imputatione: deinde regeneramur in nouam vitam: quò reformati in imaginem Patris cœlestis, veteri homini renuntiemus.

Christus Sacerdos

IIII. Ita Christus in carne sua considerandus est nobis Sacerdos, qui peccata nostra, vnico mortis suæ sacrificio, expiauit: qui omnes nostras iniquitates deleuit, sua obedientia: qui nobis perfectam iustitiam comparauit: qui nunc intercedit pro nobis, vt accessus nobis ad Deum pateat. Considerandus est tanquam victima expiatrix, qua placatus est Deus mundo. Considerandus est frater, qui nos ex miseris Adæ filiis, effecit beatos Dei filios. Considerandus est reparator, qui Spiritus sui virtute reformat quicquid in nobis est vitiosum, vt mundo viuere desinamus & carni, ac Deus ipse in nobis viuat. Considerandus est Rex, qui omni bonorum genere nos ditat: qui nos gubernat sua virtute, ac tuetur: qui nos spiritualibus armis instituit: qui nos ab omni noxa liberat: qui oris sui sceptro nos moderatur ac regit. Atque ita cōsiderandus, vt ad se Deū verum, & ad Patrem nos euehat: donec impleatur illud, quod tandem futurum est: nempe, vt sit Deus omnia in omnibus.

Christus Rex.

Quomodo Christus se nobis cōmunicet.

V. Porrò, vt se nobis talem exhibeat Christus, ac eiusmodi effectus in nobis proferat, vnum cum ipso nos effici, & in eius corpus coalescere nos oportet. Qui non aliter vitam in nos suam diffundit, nisi dum caput nostrum est: ex quo totum corpus cōpactum & connexum, per omnem iuncturam subministrationis, secundum operationem, in mensura cuiusque membri augmentum corporis faciat.

Spiritualis cōmunicatio.

VI. Hæc spiritualis est communicatio, quam habemus cum Filio Dei: dum Spiritu suo in nobis habitans, faciat credentes omnes, omnium quæ in se residēt, bonorū compotes. Cuius testificandæ causa, tam Euangelij prædicatio instituta, quàm Sacramentorū vsus nobis commēdatus: nempe, sacri Baptismi, & sacræ Cœnæ.

Sacramēta instituta.

Sacramētorum fines.

VII. Sunt quidem & hi Sacramentorum fines, vt notæ sint ac tesseræ Christianæ professionis & societatis, siue fraternitatis, vt sint ad gratiarum actionem incitamenta, & exercitia fidei, ac piæ vitæ: denique, syngraphæ ad id obligantes. Sed hic vnus inter alios præcipuus, vt per ea nobis gratiam suam testetur Deus, repræsentet, atque obsignet. Nam etsi nihil aliud significant, quàm quod verbo ipso annuntiatur, hoc tamen magnum est, subiici oculis nostris quasi viuas imagines, quæ sensus nostros melius afficiant, quasi in rem ducendo: dum nobis Christi mortē, omniaque eius beneficia in memoriam reuocāt, vt fides magis exerceatur: deinde quod ore Dei renuntiatum erat, quasi sigillis confirmari & sanciri.

Gratiarū actio.

VIII. Quum autem vera sint, quæ nobis Dominus dedit gratiæ suæ testimonia & sigilla, verè proculdubiò præstat ipse intus suo Spiritu, quod oculis & aliis sensibus figurant Sacramenta: hoc est, vt potiamur Christo, tanquam bonorum omnium fonte: tum vt beneficio mortis eius reconciliemur Deo: spiritu renouemur in vitæ sanctitatem, iustitiam denique & salutem consequamur, simúlque pro his beneficiis olim in cruce exhibitis, & quæ quotidie fide percipimus gratias agamus.

Nō disiuncta

IX. Quare, etsi distinguimus, vt par est, inter signa & res signatas: tamen non disiungimus

quidem, sed distincta signa & res signata. gimus à signis veritatẽ: quin omnes, qui fide amplectũtur illic oblatas promissiones, Christum spiritualiter, cum spiritualibus eius donis recipere, adeoque & qui dudum participes facti erant Christi, communionem illam continuare & reparare fateamur.

Promissio maximè in Sacramẽtis spectãda X. Neque enim ad signa nuda, sed potius ad promissionem quę illic annexa est, respicere conuenit. Quatenus ergo in promissione illic oblata proficiat nostra fides, eatenus ista vis, & efficacia quam dicimus, se exeret. Ita materia aquæ, panis aut vini, Christum nequaquam nobis offert, nec spiritualium eius donorum compotes nos facit: sed promissio magis spectanda est: cuius partes sunt, nos recta fidei via ad Christum ducere, quæ fides nos Christi participes facit.

In elemẽtis nõ obstupescẽdum. XI. Hinc concidit eorum error, qui in elementis obstupescunt, & illic affigunt salutis suæ fiduciam. Quum Sacramenta à Christo separata nihil sint quàm inanes laruæ: & in ipsis omnibus hæc vox clarè personet, non alibi quàm in solo Christo hærendum, nec aliunde petendam esse salutis gratiam.

Sacramẽta per se nihil efficiunt. XII. Præterea, siquid boni nobis per Sacramenta confertur, id non fit propria eorum virtute, etiam si promissionem, qua insigniũtur, comprehendas. Deus enim solus est, qui Spiritu suo agit. Et quòd Sacramẽtorum ministerio vtitur, in eo neque vim illis suam infundit, neque Spiritus sui efficaciæ quicquam derogat: sed pro ruditatis nostræ captu, ea tãquam adminicula sic adhibet, vt tota agendi facultas maneat apud ipsum solum.

Deus organo vtitur, sed ita vt omnis virtus eius sit. XIII. Itaque, quemadmodum Paulus admonet, eum qui plantat aut rigat, nihil esse: sed vnum Deum qui dat incrementum: ita & de Sacramentis dicendum est, ea nihil esse, quia nihil profutura sint, nisi Deus in solidum omnia efficiat: Organa quidem sunt, quibus efficaciter, vbi visum est, agit Deus: sed ita, vt totum salutis nostræ opus, ipsi vni acceptum ferri debeat.

XIIII. Constituimus ergo vnum esse Christum, qui verè intus baptizat, qui nos in Cœna facit sui participes, qui denique implet quod figurant Sacramenta: & sic quidem vti his adminiculis, vt totus effectus penes eius Spiritum resideat.

Quomodo Sacramenta cõfirment. XV. Sic interdum Sacramenta vocantur Sigilla, dicuntur fidem alere, confirmare, promouere: & tamen solus Spiritus propriè est sigillum: & idẽ fidei inchoator est & perfector. Nam hæc omnia Sacramentorum attributa inferiore loco subsidunt, vt ne minima quidem salutis nostræ portio, ab vnico authore, ad creaturas vel elementa transferatur.

Nõ omnes Sacramẽto participãtes, re quoque participant. XVI. Præterea sedulò docemus, Deum non promiscuè vim suam exerere in omnibus qui Sacramenta recipiunt: sed tantùm in electis. Nam quemadmodum non alios in fidem illuminat, quàm quos præordinauit ad vitam: ita arcana Spiritus sui virtute efficit, vt percipiant electi quæ offerunt Sacramenta.

Sacramẽta nõ cõferũt gratiam. XVII. Hac doctrina euertitur illud Sophistarum commentum, quod docet Sacramenta nouæ Legis, conferre gratiam omnibus non ponentibus obicem peccati mortalis, Præterquam enim quòd in Sacramentis, nihil nisi fide percipitur: tenendum quoque est, minimè alligatam ipsis esse Dei gratiam, vt quisquis signum habeat, re etiam potiatur. Nam reprobis peræquè vt electis signa administrantur: veritas autem signorum ad hos solos peruenit.

Omnibus offeruntur Dei dona, fideles dũtaxat percipiunt. XVIII. Certum quidem est, offerri communiter omnibus Christũ cum suis donis: nec hominum incredulitate labefactari Dei veritatem, quin semper vim suam retineant Sacramenta: sed non omnes Christi & donorum eius sunt capaces. Itaque ex Dei parte nihil mutatur: quantùm verò ad homines spectat, quisque pro fidei suæ mensura accipit.

Fideles ante & extra Sacramentorum vsum Christo communicãt. XIX. Quemadmodum autem nihilo plus Sacramentorum vsus infidelibus conferet, quàm si abstinerent, imò tantùm illis exitialis est: ita extra eorum vsum, fidelibus constat, quæ illic figuratur veritas. Sic Baptismo abluta sunt Pauli peccata, quę iam priùs abluta erant. Sic idem Baptismus Cornelio fuit lauacrum regenerationis, qui tamen iam Spiritu sancto donatus erat. Sic in Cœna se nobis communicat Christus, qui tamen & priùs se nobis impertierat, & perpetuò manet in nobis. Nam quum iubeantur singuli seipsos probare, inde consequitur, fidem ab ipsius requiri, antequam ad Sacramentum accedãt. Atqui fides non est fine Christo, sed quatenus Sacramentis confirmatur & augescit fides, confirmantur in nobis Dei dona, adeoq; quodammodo augescit Christus in nobis, & nos in ipso.

Adeò nõ alligatur gratia actioni Sacramentorũ, vt fructus eorũ percipiatur aliquando post actionem. XX. Vtilitas porrò, quam ex Sacramentis percipimus, ad tempus, quo ea nobis administrantur, minimè restringi debet: perinde acsi visibile signum, dum in medium profertur, eodem secum momento Dei gratiam aduheheret. Nam qui in prima infantia baptizati sunt, eos in pueritia, vel ineunte adolescentia, interdum etiam in senectute regenerat Deus. Ita Baptismi vtilitas ad totum vitæ decursum patet: quia perpetuò viget quæ illic continetur promissio. Et fieri interdum potest, vt sacræ Cœnæ vsus, qui in actu ipso propter incogitantiam vel tarditatem nostram parum prodest, fructum deinde suum proferat.

Localis imaginatio tollẽda. XXI. Pręsertim verò tollenda est quęlibet localis præsentiæ imaginatio. Nam quum signa hîc in mundo sint, oculis cernantur, palpentur manibus: Christus quatenus homo est, non alibi quàm in cœlo, nec aliter quàm mente & fidei intelligentia quęrendus est. Quare peruersa & impia super-

ſtitio eſt, ipſum ſub elementis huius mundi includere.

Expoſitio verborũ Cœnæ Domini, Hoc eſt corpus meum.

XXII. Proinde, qui in ſolennibus Cœnæ verbis, Hoc eſt corpus meũ, Hic eſt ſanguis meus: præciſè literalem, vt loquuntur, ſenſum vrgent, eos tanquam præpoſteros interpretes, repudiamus. Nam extra cõtrouerſiam ponimus, figuratè accipienda eſſe, vt eſſe panis & vinum dicantur id quod ſignificant. Neque verò nouum hoc aut inſolens videri debet, vt per metonymiam ad ſignum transferatur rei figuratæ nomen: quum paſſim in Scripturis eiuſmodi locutiones occurrant: & nos ſic loquendo, nihil afferimus, quod non apud vetuſtiſſimos quoſque & probatiſſimos Eccleſiæ ſcriptores extet.

De mãducatione corporis Chriſti.

XXIII. Quòd autem carnis ſuæ eſu, & ſanguinis potione, quæ hîc figurantur, Chriſtus animas noſtras per fidem, Spiritus ſancti virtute paſcit, id non perinde accipiendum, quaſi fiat aliqua ſubſtantiæ vel cõmixtio, vel transfuſio: ſed quoniam ex carne ſemel in ſacrificium oblata, & ſanguine in expiationem effuſo, vitam hauriamus.

Contra tranſſubſtãtiationẽ & alias ineptias.

XXIV. Hoc modo non tantùm refutatur Papiſtarum commentum de tranſſubſtantiatione, ſed craſſa omnia figmenta, atque futiles argutiæ, quæ vel cœleſti eius gloriæ detrahunt, vel veritati humanæ naturæ minùs ſunt cõſentaneæ. Neque enim minus abſurdum iudicamus, Chriſtum ſub pane locare, vel cum pane copulare, quàm panem trãſſubſtantiare in corpus eius.

Chriſti corpus eſt in cœlo vt in loco.

XXV. Ac ne qua ambiguitas reſtet, quum in cœlo quærendum Chriſtum dicimus, hæc locutio locorum diſtantiam nobis ſonat & exprimit. Tametſi enim Philoſophicè loquendo, ſupra cœlos locus non eſt: quia tamen corpus Chriſti, vt fert humani corporis natura & modus, finitum eſt, & cœlo, vt loco, continetur: neceſſe eſt à nobis tanto locorum interuallo diſtare, quanto cœlum abeſt à terra.

Chriſtus non eſt adorãdus in pane.

XXVI. Quòd ſi imaginatione noſtra Chriſtum pani & vino affigere fas non eſt, multò minùs licet eũ in pane adorare. Quanquam enim panis in ſymbolum & pignus eius, quam habemus cum Chriſto, cõmunionis, nobis porrigitur: quia tamen ſignum eſt, non res ipſa, neque rem in ſe incluſam habet aut affixam, idolum ex eo faciunt, qui mentem ſuam in eum conuertunt, Chriſtum adoraturi.

ECCLESIÆ GENEVENSIS FIDO PASTORI D. IOANNI Caluino, fratri chariſſimo, Paſtores Doctoreſque miniſtri Tigurinæ Eccleſiæ, S. D.

Ngens tuum ſtudium, Caluine frater in Domino colendiſſime, & opera ſedula, quibus moliris doctrinã de Sacramentis in dies illuſtriorem facere, ac tollere offenſiones è media Eccleſia, quæ obortæ videntur ex obſcuriore quadam explicatione myſteriorum, adeò nihil moleſtiæ nobis afferunt, vt ea non modò laude & prædicatione digna, verumetiam pro noſtra virili adiuuanda eſſe, & imitanda iudicemus. Quũ enim ſacroſanctæ leges principis noſtri Ieſu Chriſti, omnes actiones referant ad culturam charitatis, ſtudiúmque mutuum iuuandi, nihil etiam ſeuerius prohibent, quàm vt vllus obiiciat alteri impedimentum, quò minùs vel rectè veréque iudicet de iis rebus, quarum notitia neceſſaria eſt, aut certè vtilis & ſalutaris hominibus: vel minùs præſtet officium ſuum, quod tum Deo, tum proximis debetur: eadémque grauitate iubent ſummouere, quantùm fieri poteſt, offendicula, in quæ impingere ſolent homines. Quamobrem cauſa tui aduentus ad nos, & D. Gulielmi Farelli venerandi nobis fratris, honeſtiſſima nobis viſa eſt, & in primis digna viris Eccleſiaſticis: vt primùm familiari colloquio, quã ſimpliciſſimè mutuò exponeremus noſtram ſententiam de Sacramentis, præſertim in iis capitibus, in quibus aliqua certè controuerſia hactenus fuit, inter eos qui per cætera capita ſynceriorem Euangelij doctrinam magno conſenſu tradiderunt: deinde conſenſum noſtrum, edito in publicum ſcripto, teſtaremur. Nullam enim aliam viam & rationem commodiorem videmus, qua controuerſiæ religionis dirimantur, aut pellantur vanæ ſuſpiciones, vbi diſcrepantia nulla exiſtit, aut denique tollantur offenſiones, quæ naſci nonnunquã ſolent in Eccleſia Dei, ex docentium controuerſis opinionibus, quàm ſi partes, quæ diſſentire videntur, aut re vera diſſentiunt, inuicem apertiſſimè ſuam mentem explanent, tum ſermone, tum ſcriptis. Sed parum eſſet veritatem inueſtigatam & deprehenſam apud eos retineri, niſi aliis quoque hominibus ea patefiat: pleniùs expoſitis iis, quæ parciùs indicata fuerant: & quod obſcurius fuerat dictum, notioribus verbis enuntiato: quódque ambiguè fuerat enuntiatum, certis, propriis, & ſignificantibus vocibus declarato. Quæ ratio ſemper Eccleſiaſticis patribus placuit: & in controuerſiis de religione componendis adhibita eſt ſæpiſſime, & nunquam non ſalutaris fuit Eccleſiæ. Denique approbata eſt ſummo exemplo Apoſtolorum Chriſti Domini ac Dei noſtri. Nam vt in Actis legimus cap. decimoquinto, non alio modo ac via ſedata eſt maxima diſſenſio, quum Apoſtoli, & Apoſtolorum germani Diſcipuli docerent fiducia in nomen Chriſti purificari corda, & eius ſolius gratia ſeruari homines: aliqui contenderẽt, oportere circuncidi, & ſeruari Legem Moſaicam. Itaque non poſſumus non ſummopere probare, Caluine, chare frater, tuos ſanctos conatus, & omnium piorum, qui ſtudent idoneis rationibus offenſiones tollere, & labefactam pacem atque tranquillitatem Eccleſiæ inſtaurare, dum Chriſtianam doctrinam ſimplici, & accurata explicatione, magis magiſque illuſtrem ac planam reddere nituntur & vanas opiniones diſcordiæ eximere animis: at eos etiam, qui verbis & ſententiis nonnihil diſſiderunt, in veram, ſolidam & ſanctam

sanctam concordiam reducere. Cæterùm, vt publicatione scripti, quo nostrum consensum clarè testari voluimus, pius iuxtà & aduersarius veritatis, eum speremus fructum, quem in epistola tua ominaris, facto iā periculo adducimur: nam formulam mutuæ nostræ Consensionis ad fratres aliquot trāsmisimus, & hîc exhibuimus aliquot viris, Christum & veritatem diligentibus, neq; imperitis rerum sacrarum: qui non modò cognouerūt inter nos conuenire in iis etiam capitibus, in quibus hactenus multorum opinione dissensimus: sed etiam gratias egerunt Christo Seruatori, cernentes nos, in Deo & veritate consentire, magnámque spem vberioris fructus in Ecclesia polliciti sunt. Quanquam nonnulli copiosiorem tractationem huius argumenti ob ingenia quædam desyderauêrē, qui audito consilio nostro, haud difficilè admiserunt satisfactionem. Quorsum enim attinebat pluribus verbis edisserere, Deum esse authorem Sacramentorum, & ea instituisse legitimis Ecclesiæ filiis: quótque sint à Christo Ecclesiæ tradita Sacramenta, aut quæ inuenta sint ab hominibus: quæ sint partes Sacramentorum, aut quo loco, quo tempore, quo instrumento sacro peragi conueniat mysteria: in quibus & aliis nonnullis id genus capitibus, nullam fuisse inter nos vel speciem & vmbram dissensionis, satis probant libri editi: quos vel præceptores nostri, piæ sanctæq; memoriæ, vel ipsi scripsimus de Sacramentis. Verùm, de corporali Christi Domini præsentia, de genuina sententia verborum solennium, de manducatione corporis Christi, de fine, de vsu & effectu Sacramentorum (in quibus capitibus multi existimarunt hactenus confligere nostras sententias,) aut certè verba tam copiosè, tam planè & simpliciter locuti sumus vt speremus homines studiosos tum fraternæ concordiæ, tum perspicuæ veritatis, non desyderaturos esse in scripto nostro, vel copiā, vel lucem orationis. Neque diffidimus quin aliarum quoque Ecclesiarum Christi per Heluetiam ministri facilè agnituri sint, eam ipsam doctrinam de Sacramentis non expreßisse, quæ multis iam annis populo Christiano vulgata est: vtq; in veritate confessa, minimè gentium à nobis discrepent: id quod pollicemur nobis, non sine magnis rationibus, de piis omnibus per Ecclesias aliorum nationum.

Si quis tamen euidentiorem Sacramentorum explicationem protulerit, malumus ea ipsa vti cū piis omnibus, quàm hortari vnum hominem vt subscribat nostræ consensioni, in qua Scripturæ sanctæ verba vsurpauimus, & expreßimus aptè quo sensu accipiamus, & cum Ecclesia Catholica nos facere, pro compertißimo habemus. Porrò si non offensiones omnium, quos discordiæ inter nos species impediuit in viis Domini, scriptum hoc sustulerit, præclarè tamen suo munere functum existimabimus, quod non obscurè neque fucatè omnibus testati sumus, nos quibus Christus dedit idem sentire & loqui de religionis dogmatibus in mysteriorum etiam explicatione, haudquaquam discrepare. Vale frater dilectißime. Tiguri, Tricesimo Augusti, Anno Dom. M. D. XLIX.

FIDELIBVS CHRISTI MINISTRIS, TIGVRINAE ECCLEsiæ, Bernensis, Basiliensis, Schaffusianæ, Curiensis & totius Rheticæ, Sangallensis, Biellensis, Milhousinæ, Neocomensis, Pastoribus, Symmistis, & fratribus integerrimis & verè colendis.

IAm elapsi sunt anni quatuor, venerandi fratres, quum in lucem prodiit de Sacramentis confessionis nostræ summa, qua tandem infaustas contentiones, quæ nimis diu pios & doctos viros exercuerant, prorsus extinctum iri putauimus. & certè in illa breuitate complexi eramus, quod ad sedandas bonas mentes sufficeret: résque ipsa ostendit grauibus & cordatis viris non modò placuisse nostrum consilium, sed rem quoque ipsam esse probatam. Quòd si in quibusdam maior fuit pertinacia, vel etiam vt in rebus turbatis fieri solet, altiùs infixa suspicio, quàm vt in eundem statim consensum nobiscum descenderent, silentio tamen suo testati sunt nihil sibi videri melius, quàm pacem & tranquillitatem colere. Interea indocti quidam homines & turbulenti, reliquis tacentibus, tantam clamandi licentiam sibi sumpserunt, vt ab eorum intemperie nouum incendium, nisi obuiam eatur, timendum sit. Quia verò & pauci sunt numero, & nulla subest virtus, quæ fidem vel authoritatem ipsis conciliet: imò confusa & insipida garrulitas non minùs ridiculos quàm odiosos reddit: meritò contemni poterant, nisi fingentes publicam se causam agere, licet nullius sint pretij, tamen falso prætextu deciperent multos rudes & imperitos. Sed dum videmus plurimùm nocere, & nostra patientia crescere in dies ipsorum audaciam: magna, vt arbitror, iustaq; necessitas nos ad reclamandum cogit. Equidem quanuis eorum scripta volitent, quibus cruciantur boni, turbantur infirmi, improbi ad rixandum armantur: ægrè tamen & dolenter adductus sum, vt eorum stultitiam publicè refellerem. Sed quia mihi crudelis fore videbar, nisi discussis illorum fallaciis bonos & simplices errore liberarem: non dubitaui eorum proteruiæ me liberè opponere. Doctos etiam, & graues viros, quorum nomen isti friuoli homines indignè obtendunt, sui officij monere volui, ne hanc petulantiam vltrà grassari sinant. Præterquàm enim quòd pios omnes dare operam conuenit, ne lōgiùs serpat quod per has faces excitat Satan incēdium, certè eorum de quibus loquor, magis quàm nostra interest, importunum feruorem compesci, qui in commune multarum Ecclesiarum dedecus redundat. Indocti, & temulenti homines dum Sacramentarium bellum instaurant, primis librorum paginis audacter iactant, pro tota Saxonia & vicinis regioni-

bus ſi pugnare. Id dum à multis creditur, alios inuoluit pia reuerentia, quam Saxonicis Eccleſiis deferunt, alij eas derident, quòd tam putidis indoctíſque patronis vtantur, alij nimiam ſanioris numeri tolerantiam mirātur: impij verò & aperti Chriſti hoſtes ſummam ex mutua noſtra concertatione quaſi Laniſtę ex gladiatorio ludo, voluptatem capiunt. Quum igitur turpis diſſimulatio ſit, quæ tot malis vagum & effrenem curſum permittit: viderint docti ac prudentes viri, an nō ſuarū partiū ſit moderari cæcos iſtos impetus, vnde tantum damnum inferri Eccleſiæ vident. & quoniam omnes qui non prorſus intractabiles ſunt, vel nondum ſe adeò inſolenter iactarunt, placidè ad ſanam mentem redire cupio: imò ne quis prçcluſam ſibi pœnitētię ianuam queratur, vnum duntaxat, & quidem tacito nomine breuiter attingam. Ille igitur quiſquis eſt, poſtquam Thraſonicè profeſſus eſt, ſe plus quàm animoſum eſſe fidei orthodoxæ vindicē, magnos & inſignes viros quos ego amo & veneror, ipſe pro ſuis præceptoribus agnoſcit, in operam ſubſidiariam aduocat. En quibus auſpiciis primarios Eccleſiæ doctores nobiſcum in certamen committat: nempe vt mali diſcipuli temeritatem, quaſi milites poſt aciem ad ferendum ſubſidium locati, ſequantur. Sed quod hoſtium genus illis oppugnandum aſſignat? Nomine quidē appellat Sacramentarios, rem verò ſic definit, eos ſe aggredi, qui in Euchariſtico pane & ſanguine Chriſti præter vacua ſigna nihil relinquunt. Si ita eſt, quieſcat ipſe tumultuarius, & à ſeipſo lectus bellator, locúmque potius legitimis & idoneis ducibus cedat. Præclaræ ſunt apud Heluetios, Rhetóſque Eccleſiæ, quibus & noſtra accedit. Ab his cordati ſaltē aliquot Duces & anteſignani prodibunt, qui ingentes copias ſecum trahent, vt iuſtis opibus non minùs ſtrenuè quàm fideliter belli huius molem ſuſtineant. Quis enim noſtrûm ſuam ſacris ſymbolis veritatem non aſſerit? At verò dum ita præfatus nō modò ſingulos enumerat, qui ab huius criminis ſuſpicione longiſſimè abſunt: ſed etiam conſenſionis noſtræ formulam in medium producit, vbi tam diſertè repudiatur error ille: quid hac repugnantia impudentius vel magis præpoſterum fingi poteſt? Nec verò cauſæ noſtræ defenſionem aliunde opus eſt accerſere, quandoquidē ipſe paulò pòſt verba noſtra recitat, vbi palàm fatemur, verè in ſacra Cœna cōmunicare fidelibus Chriſti corpus. Quid? vbi vera aſſeritur communicatio: an nihil præter nudum & inane ſignum relinquitur? Reſtat illi miſerum ieiuni cauilli ſuffugium: nos de ſpirituali mādųcatione loqui. An igitur carnalem vellet? Sed non putat nos de vero corpore ſentire. Quaſi verò nos ſicut ipſe & ſimiles phantaſma, corporis loco imaginemur. Nos verò cùm ſciamus vnicum eſſe Chriſti corpus, quod ſemel in victimam noſtræ cum Deo reconciliationis oblatū eſt, illud ipſum aſſerimus nobis offerri in Cœna: quia vt nobiſcum Chriſtus partæ ſalutis gratiam communicet, antè noſtrum fieri oportet & viuificam nobis eſſe Chriſti carnem, quia ex ea ſpiritualem vitam hauriamus. His enim verbis apertè vſi ſumus in cōſenſus noſtri ſumma, cuius ipſæ partes quaſdam citans, hoc præcipuū caput improbè & perfidè diſſimulat. Quid? Vbi præfatus erat, ſe ad verbū relaturum quæ à nobis eſſent edita: quo iure coniuncta membra diſcerpere licuit, ne plena, & ſuo contextu apta confeſſio ſub oculos veniret? Hoc ſcilicet nonne eſt inſtar rabioſi canis obuium quenque lapidem arrodere? Verùm alibi & quidem paulò pòſt, clara de ſignorum veritate, quam negari à nobis mētitur, teſtimonia ex nobis profert. Atque hic ſpargendis nebulis deditus homo, vafritiem nobis obiectat, quòd de ſpirituali manducatione prolixè concionando ſimplices laudamus. Quaſi verò ſpiritualiter Chriſtum manducare quis poſſit, quin & fidei virtute eum habeat in ſe manentem, & in eius corpus coaleſcat, & in ipſo viuat: quod fieri rurſum nō poteſt, quin ipſe Chriſtus, vt ſemel in ſacrificium pro nobis oblatus eſt, ſe nobis fruendū exhibeat. Vnde & carnem eius viuificam eſſe ſequitur. Tam bellè de erroris, quem oppugnat, ſpecie præfatus, deinde ex opinionum diſſidiis odium nobis conflare nititur. Proprium, inquit, hæreticorum eſt, inter ſe diſſentire. Vt ita eſſe fatear, rogo, quid ad nos? Reſpondet, quia ſecundum aliquos panis ſignificat corpus, aliis ſymbolum eſt, aliis ſignum, aliis figura, aliis memoriale, aliis repræſentatio, aliis teſtimonium vel obſignatio communionis, aliis memoria carnis pro nobis traditæ, aliis teſtificatio, quæ ſpiritualē gratiam figurat, aliis communio in corpore. Quis eum præuaricari non putet? Neque enim conſenſus noſter laudari meliùs poterat, quàm formis loquendi ita probè conſentaneis. Ac ne obſcurior fortè eſſet ſimplex verborum deſcriptio: homo ingenioſus in tabula repugnantiam hanc pinxit. Porrò dum videt magis in verbis diſcrepare Mattheum à Paulo, Marcum à Luca, quorum alij calicem vocant ſanguinem teſtamenti, alij teſtamentum in ſanguine, vt nodum hunc expediat, non in verbis ſolùm, ſed in ſenſu quoque diſſidere nos obtendit. Quid? Signum, ſignificatio, figura, ſymbolum, repræſentatio contrarium ſenſum efficiunt? quæ ſic inter ſe cohærent, vt ex vnoquoque reliqua omnia gignantur. En cur turbulentus homo, ex placida ſua & vmbratili quiete tela ignea iaculetur, quę incendio totam Europam corripiant. Sed quid de ſe tandem ſuíſque ſodalibus reſpondebit? Nunc clara per ſe eſſe cōtendit verba Chriſti, nec vlla interpretatione egere, panem eſſe corpus: mox autem tropum ſubeſſe non negat. Mihi verò neceſſe non eſt,

quæ-

quęrere quibuscum hic phreneticus confligat, qui seipsum tam rectè elidit. Sed tropum saltem nominet, quē non excusare dicit, quominùs panis propriè sit corpus. Certè quisquis erit tropus, à litera deflectet. Iam verò deprehensus tenetur. Nam cùm opinionem suam proferens, à multis quos vocat hæreticos, dissentiat: sequetur vnum ex hæreticis esse. Nisi fortè publico omnium consensu sanctificatum esse tropum suum ostendet, & eum quidem anonymon, vt solus immunis sit à sinistra nota. Quanquam eum cautè subticuit, ne de re incognita iudicium ferretur. Adde quod alibi quosdam nostrûm idē verbis sonare fatetur, quòd in recta fide sinceros, sed non idem sentire. Vbínam ergo reperietur illa verborum dissonantia, quæ sola facit hæreticos etiam qui ideo differunt à reliquis, ne erroribus subscribant? Pudendum sanè est, feruorem qui in iuuene tolerabilis non foret, adeò non esse ætate mitigatum, vt homo senex vel pueris ridēdum se propinet. Neque tamen dissimulo eum postea diuersas sententias colligere, quæ etsi non malè conueniunt, maiorem repugnantiæ speciem prębent. Atqui primùm si ab vnoquoque obiter quid dictum est, calumniosè id arripit, acsi plena esset definitio. Deinde quum singulis, & sua sit dicendi ratio, & libertas esse debeat: iniquè, ne dicam tyrannicè, omnibus pręscribit, vt necesse sit non modò idem dicere, sed etiam eodem modo. Dixit aliquis mysticum corpus hîc notari. Nonne idem Augustinus? Imò an non idem Paulus, quum tradit nos omnes vnum esse panem? Dixit alius celebrem esse redemptionis partæ memoriam. Nempe sicut ex eodem Paulo & communi omniū magistro filio Dei audimus, hunc sacræ Cœnæ esse finem, vt solennis illic sit mortis eius prædicatio. Hinc Tragœdiam nemo, nisi tragicus aliquis Orestes mouere debuerat. Tantùm abest, vt sacræ inter Deum & homines reconciliationis minister, nuntius, & interpres excusabilis sit, dum materiam turbādi hinc venatur. Porrò, vt discordias aliquādiu fuisse demus, quia res non statim ab initio dilucidè explicari poterat: an piū vel humanum erat, vulnus quod cicatricem obduxit, de integro scindere? Ne qua varietas distrahat pios lectores: ecce consensus noster interponitur. Videt hic bon⁹ zelatores quoscunque vocat Sacramentarios idem sentire & loqui. Nec verò si superstites hodie essent optimi & eximij Christi serui Zuinglius & OEcolampadius, verbulum in ea sententia mutarent. Nam & fœlicis memoriæ vir Martinus Bucerus, quum eum legisset, scriptis ad me literis pro sua pietate gratulatus est toti Ecclesiæ, cui pro maligno suo liuore quantopere inuideat hic bonus arbiter vel censor, eius obtrectatio satis testatur. Ego verò non vt retaliem eius calumniam, sed vt pro insulso eius probro verum dictum regeram, sic excipio. Proprium diaboli est calumniari: vnde & nomen habet. Proprium eiusdem est luci tenebras obducere. Proprium denique eiusdem, quia discordiarum par est, pacem turbare, & lacerare fidei vnitatem. Hęc omnia quū in isto nostro censore palàm cernantur, quo loco habendus sit, mihi non est necesse dicere, quia nemini obscurum est. Cæterùm quia non minore studio tum ad tuendam veritatis causam, tum ad fouendam pacem incumbere nos decet, quàm vtriusque euersionem molitur Satan: aliquid hac in re tentandum esse duxi, integerrimi & verè obseruandi fratres: si fortè mitescant qui hactenus fuerunt duriores, vel saltem vt ad domanda eiusmodi cerebrosa capita, pij, graues & moderati doctores instructi sint. Atque hæc mihi visa est optima ratio, quia & quorundam cauillis obnoxia est summa prioris scripti nostri breuitas, nec dubitationes altiùs multorum animis infixas penitus reuellit, ne quis scrupulus maneret, pleniùs aliquantò mētem nostram exprimere, vt eadem sit confessio pluribus verbis luculentior. Exprobrat nobis ille, de quo iam nimis multa, tam confusum esse inter nos opinionum chaos, vt nemo alterum intelligat. Atqui ego sic vestra omnium sensa mihi tenere videor: vt nihil aliud à me hîc positum fuisse confidam, quàm quod singuli vestrûm scripturi essent. Non enim dictandi vel præeundi partes mihi arrogo: sed hac lege meum obsequium defero, vt arbitrij vestri sit statuere quidnam expediat. Quod eò meliore fiducia aggressus sum, quia & ego antehac sum expertus, & vos claro documento testatum fecistis, similem laborem liberè pia sedulitate à me susceptum vobis probari. Valete optimi & semper colendi fratres. Dominus vobis adsit, vos gubernet suo Spiritu, vestrósque labores benedicat. Salutant vos reuerenter collegæ mei. Geneuæ XIII. Cal. Decemb. M. D. LIIII.

Ioannes Caluinus vester.

CONSENSIONIS CAPITVM EXPOSITIO.

QVVM piis omnibus sanóque & recto iudicio præditis tā odiosa pridē esset molestaque, quæ hac nostra ætate mota fuerat de Sacramentis contentio, quàm infœliciter ab ea prosperum Euangelij cursum tardari videbant: nōn modò commoda aliqua ratione vel sepultam esse, vel compositā semper optarunt: sed in ea quoque sedanda à quibusdā nō parum laboris positū est. Quòd ex voto non protinus successit, in ea tarditate quàm difficile sit ignem satanæ artificio semel accensum restingi, triste documentum apparuit. Huc quidem vsque profectum est,

vt sedato nõnihil feruore, ad docendum magis, quàm ad pugnandum vtraque pars intenta foret. Sed quia adhuc ex sopitis carbonibus subinde micabant scintillæ, à quibus nouum incendium rursus timendum erat: quod optimum putauimus remedium, nos Tigurinæ & Geneuensis Ecclesiæ pastores, adhibito etiam optimo fratre nostro Farello, afferre conati sumus, ne qua in posterum residua maneret discordiæ materia. Breue compēdium edidimus, quod nostram de Sacramentis doctrinam ita testatur, vt communem aliorum pastorum consensum, qui purũ Euangelium apud Heluetios Rhetósque sequuntur, contineat. Hoc testimonio in publicum edito, doctis & moderatis hominibus planè satisfactum esse, nobis persuasimus: neminem certè putauimus ita morosum, quin placatus quiesceret. Nam vt postea videbimus, dilucida illic constat omnium rerum, de quibus antehac certatum est, definitio, quæ nullum sinistræ suspicioni locum relinquat. Et singulari Dei beneficio factum est, vt magna in parte, ex spe votoque nostro successerit. Ecce autem rebus trãquillis, surgunt importuni quidam homines, & quasi discordiis pascuntur, ad arma denuo conclamant. Nec verò est, quòd sancti zeli prætextu excusent suam intemperiem. Satis inter nos conuenit, veritatis iactura, minimè redimendã esse pacem. Ac proinde satius esse fateor, cœlũ terræ misceri, quàm deseri sanæ doctrinæ patrocinium. Si quis sophisticis ambagibus, quæ cõtrarias doctrinas fucando conciliant, strenuè se cordateq; opponat, non reprehendo. Quin potius hanc mihi laudem iure meo vendico, vix alium quenquam esse, cui magis placeat ingenua veritatis confessio. Quare facessant inanes isti prætextus, sæpe, ne iaceat sanæ doctrinæ defensio, excitandas esse turbas. Nam primũ nihil in hac causa obscurè vel perplexè à nobis dictum, nihil astutè celatum, nihil denique omissum de tota rei summa ostendã: deinde nihil minùs nobis propositum fuit, quàm liberum veritatis cursum abrumpere. Quin potius hoc summæ curæ fuit, quomodo placidè & sine offensa, quod vtile cognitu est in hac re, & tradi & legi posset. Sed ne verbis vltrò citroque ambiguè certemus: hoc tãtùm à lectoribus postulo, vt quòd solidis & claris rationibus probatum ante oculos ponam, recipiant.

Principiò, vbi de Sacramentis agitur, negari non potest, quin præcipuè consideranda sit Domini institutio, eiúsque finis. Hinc & vis Sacramentorum & vsus optimè cognoscitur: vt errare nequeat, quisquis huc mentẽ dirigit, quò Dominus ipse nos vocat. Quorsum verò instituta sint Sacramenta, rectè à nobis traditum, vel iniquissimi quique fateri cogentur: nempe vt nos ad Christi communionem deducant. Confidentiùs etiã loquar, neminem eorum qui nobis obtrectãt, vnquã aliquid protulisse in mediũm, quod hanc partem magis disertè exprimeret. Si illis cordi est Sacramẽtorum dignitas: quid obsecro ad eam ornandam æquè magnificum, quàm dũ adminicula, & media vocantur, quibus vel inseramur in corpus Christi, vel insiti magis ac magis coalescamus, donec solidè nos secũ vniat in cœlesti vita? si salutem nostrã Sacramentis adiutam cupiunt: quid aptius cogitari potest, quàm vt ad ipsum vitæ fontem deducti, vitam hauriamus ex Dei filio? Ergo siue vtilitas nostra spectatur, siue dignitas & reuerentia, quam Sacramentis deferri par est, finẽ & causam cur instituta sunt, luculentè exposuimus. Certè quod Paulus ventosis doctoribus obiicit, qui animas infructuosis speculationibus inflant, non ędificant, ipsos nõ tenere caput, longè à nobis alienum est: qui & ad Christum referimus omnia, & in ipso colligimus, & sub ipso ordinamus, & ab ipso totã vim Sacramentorum asserimus defluere. Nũc meliorem docendi regulam præscribãt morosi isti censores, quã quæ à Paulo tradita est. Si illis displicet ad symmetriam illã inter caput & membra Ecclesię, quam tantopere laudat Paulus ipse, & à qua solidã doctrinæ perfectionem æstimat, Sacramenta aptari. *Coloss. 2*

Bene igitur habet, quòd de Sacramẽtis verba facturi, optimo & maximè apposito exordio vsi sumus, & finem eorum descripsimus, quem æqui omnes & moderati lectores sine controuersia probabunt. Iam in vsu legitimo duo cauenda sunt vitia. Nam si plus ęquò extollitur eorum dignitas, facilè obrepit superstitio: sin verò de vi eorum fructúque frigidè vel minùs splendidè differitur, mox profanus contemptus erumpit. Si media à nobis seruata est ratio, quis non obstinatos veritatis hostes esse dicat, qui malignè sanctum consensum arrodere malunt, quàm vel comiter amplecti, vel saltem silentio probare? Neque enim vt in verba nostra iurent, postulamus: quiescant modò, & rectè loquentibus non obstrepant. Obtendunt quidem, quia Sacramentis vim suam non tribuimus, se nobiscum ideo contendere. Sed vbi ad rem ventum est, alij nihil præter conuitia proferunt & cæcos tumultus, alij quasi fastidiosè vno verbo damnant quod nunquam legerunt. Atqui inconsideratè eos rixari, ex re ipsa perspicuum est. Quanta vehementia causam hanc egerit Lutherus, cuius imitatores videri cupiunt isti, plus satis omnibus notum est. Scio quàm multa hyperbolicè ei in contentione excidant: sed quoties piis & integris iudicibus maximè plausibilem volebat causam suam reddere, qua de re professus est se habere certamen? Nempe, quòd ferre non posset, Sacramenta externas tantùm confessionis notas censeri, non etiam diuinæ erga nos gratiæ tesseras ac symbola: deinde quòd indignum statueret, vacuis & inanibus

figuris conferri, quum in illis verè testetur Deus quod figurat, & simul arcana virtute præstet atque impleat quod testatur. Iuréne an iniuria tantopere exarserit, in præsentia non disputo. Mihi enim sufficit, cùm in hac causa exagitanda minimè fuerit remissus, dũ seriò agendum est, vbi consistat non inuenire: nisi quòd obtendit hunc sibi totius disputationis esse statum. Et certè, vt omissa mentione hominis, cuius vt memoriam reuerenter colo, ita honori cupio consultum esse, de re simpliciter pronuntiem: hoc prætextu sublato, effugere nequeunt quicunque litẽ nobis intentant, quin probis omnibus & sanis odiosa sit eorum morositas. Itaque hæc eadem subinde in eorum ore resonat cantilena. Quòd si hæc non deliniendis simplicium auribus: sed ingenuè testantur: dum nos ex altera parte fateri audiunt, Sacramenta neque inanes esse figuras, neque externa tantùm pietatis insignia, sed promissionum Dei sigilla, testimonia spiritualis gratiæ ad fidem fouendam & confirmandam: item organa esse quibus efficaciter agit Deus in suis electis: ideoque licet à rebus signatis distincta sint signa, non tamen disiungi nec separari: data esse vt quod verbo suo pollicitus est Deus, sanciant & confirment, ac præsertim arcanam quæ nobis cum Christo est, communicationem obsignent: certè nihil restat causæ cur nos reiiciant in hostium numerum. Quid enim? Quum vbique, sicut nuper dixi, clament sibi non aliud esse propositum, nisi vt valeat hæc doctrina, Sacramentis Deum vti tanquã adminiculis ad fidem fouendam & augẽdam, insculptas illis esse æternæ salutis promissiones, vt eas conscientiis nostris offerant: neq; vacua rebus esse signa, quia Deus illis Spiritus sui efficaciã coniungat: his omnibus concessis, quid iam obstat, quæso, quominus manum libenter porrigant? Et ne priuata singulorum scripta euoluere & excutere necesse sit: in consensu nostro reperient lectores quidquid continet edita Ratisbonæ, confessio, quam Augustanam vocant: modò ne crucis metu ad captandam Papistarum gratiam flectatur. Verba sunt: in sacra Cœna cum pane & vino verè dari Christi corpus & sanguinem. Absit verò, vt nos vel Cœnæ symbolo auferamus suam veritatem, vel pias animas tanto beneficio priuemus. Dicimus ergo, ne sensus nostros frustrentur panis & vinum, externæ eorum figuræ verum effectũ esse coniunctum, vt corpus & sanguinem Christi illic recipiant fideles. Imò quia consilium nostrum erat, dubitationem omnẽ eximere piis lectoribus, quæ illic tantùm breuiter perstricta erant, conati sumus fusiùs & dilucidiùs explicare.

Quæritur, quænam Sacramentorum efficacia sit, quis vsus, quod officium. Respondet scriptum nostrum, quum tota fidelium salus à spirituali quam habent cum filio Dei, communicatione pendeat, eius testificandæ causa, tam Euangelij quàm Sacramentorum vsum esse mandatum. Obseruent lectores Euangelio coniungi Sacramenta, vt eandem in salutis nostræ capite vtilitatem nobis afferãt. Vnde sequitur, quæ de illo affirmat Paulus, Rom. 1 licere per nos ad hæc transferri. Itaque non 1. Cor. 7 negamus, partem esse illius virtutis, quam Deus in salutem nostram exerit, & ministerium nostræ cum Deo reconciliationis in illis quoque contineri. Quando enim illud Augustini libenter nos amplecti omnes semper professi sumus: Sacramentum scilicet, quasi visibile esse verbum: sine controuersia agnoscimus, vtroque similiter adminiculo salutem nostram promoueri. Iam si quæritur, qualis ista sit communicatio, sic paulò antè à nobis erat descripta, vt fictitia & vmbratilis dici nequeat: nempe (quod etiam est propriũ fidei munus ac perpetuum) coalescere nos oportere in Christi corpus, vt gratiæ suæ effectus in nobis compleat: quia non aliter vitam in nos suam diffundit, nisi dum caput nostrum est, ex quo totum corpus compactum & connexum per omnem iuncturam subministrationis secundùm operationem in mensura cuiusque membri augmentum corporis faciat. Sequitur deinde clarior illa, quam nuper attigi, explicatio, quamuis sacramenta notæ sint, ac tesseræ Christianæ professionis, siue societatis, item ad gratiarum actionem incitamenta, pietatis denique exercitia & syngraphæ ad Dei cultum nos obligantes: esse tamen hunc finem præcipuum inter alios, vt per ea Dominus suam gratiam nobis testetur, repræsentet atque obsignet: secundò non esse nuda spectacula quæ oculis nostris ingerantur, sed illic repræsentari spirituales gratias, quarum effectum fideles animæ percipiunt. Verba enim sunt: quum vera sint quæ Deus nobis gratiæ suæ dedit testimonia & sigilla, verè proculdubio ipsum intus præstare suo Spiritu quidquid figurant Sacramenta: hoc est vt potiamur Christo bonorum omnium fonte, tum vt beneficio mortis eius reconciliemur Deo, Spiritu renouemur in vitæ sanctitatem, iustitiam denique & salutem consequamur. Quibus subiicimus continuò pòst, nos inter signa & res signatas distinguendo, non tamen disiungere à signis veritatem, quin fateamur, quicunque oblatas illic promissiones fide amplectuntur, Christum spiritualiter cum omnibus suis donis recipere. Si mihi cum Papistis esset negotium: collectis scripturæ ac veterum testimoniis, accuratiùs ostenderem, nihil vel à Deo proditum, vel ab Ecclesia vnquam creditum fuisse de Sacramentis, quod non breuiter complexi simus. Homines autẽ, quibus solenne est assiduè clamitare verbum Domini, verbum Domini, mirũ est nisi de hac re litem amplius mouere pudeat. Nam quum nihil absurdius sit quàm Sacramenta

efferri supra verbum, cuius appendices sunt ac sigilla: nihil verbo congruere reperient, quod non Sacramentis quoque demus. Denique si vnicum agnoscunt salutis nostræ authorem Deum, qui Sacramētis plus dari postulant, quàm vt arcanæ illius gratiæ media pro infirmitatis nostræ captu sint organa? A contemptu porrò ea satis superque hoc vnū vendicat, non modò bonorum omnium, quæ nobis semel in Christo exhibuit Deus & nos quotidie percipimus, esse tesseras, sed externæ eorum repræsentationi coniunctam esse Spiritus efficaciem, ne inanes sint picturæ.

Iam verò quàm solicitè ex altera parte cauenda sit superstitio, non modò ætatum omnium experientia docet, sed vnumquenq; nostrûm propria ruditas conuincit. Nam vt in terram nobis procliue est ingenium, sponte nos ad se plus satis externa elementa rapiūt, quanuis non hyperbolicè ornentur. Vbi verò accedit immodica commendatio, vix se à prauo & vitioso reuerentiæ excessu continet centesimus quisque. Ita & illis perperam affigitur salutis fiducia, & quod vnius Dei proprium erat, indignè ad illa transfertur. Qua in re plusquam cæca est istorū qui nobis obtrectant, peruicacia. Nam quum aduersus Papistas vociferari cogantur, ne quis ipsos nobis putet subscribere, rem ipsam clarè definire non audent: imò ne ad rectam moderationem descendant, seipsos data opera impediunt & suspensos relinquunt lectores. Ac ne frustra conqueri videar, breui explicatione, quàm nihil sit in scripto nostro dignum reprehensione, nunc patefaciam. Vt superstitioni obuiam iremus, primo loco diximus stultè eos facere, qui ad nuda tantùm signa, ac non potius ad promissiones illis annexas respiciunt. Quibus verbis nihil aliud voluimus, quàm quod omnium consensu verè & scitè Augustinus docet, tum demum ex elementis Sacramenta extare, dum verbum accedit, non quia profertur, sed quia creditur. Atque hanc esse causam cur mundos pronuntiet Apostolos Christus propter verbum quod ab ipso audierant, non propter Baptismum quo loti erant. Nam si visibiles figuræ, quæ pro Sacramentis ingeruntur sine verbo, non tantùm ieiuna sunt & mortua elementa sed noxiæ præstigiæ: quid aliud est Sacramenti intuitus, vbi promissio non attenditur, nisi mera illusio? Certè si quis oculos tantū illuc afferat clausis auribus, nihil à profanis gentium mysteriis different. Nam etsi ex vetustis gentium ritibus plurimos à sanctis patribus fatemur originem habuisse, quia tamen vacui doctrina nihil puræ fidei retinebant, degeneres & corruptos meritò fuisse dicimus. Atque omnino sic res habet: nisi promissione condiatur signum, per se insipidum, nihil proderit. Quid enim aget mortalis homo & terrenus aquam fundendo in eorum capita quos baptizat, nisi è sublimi pronuntiet Christus, se animas sanguine suo abluere, & Spiritu renouare? Quid totus cœtus piorum pauxillum vini & panis gustando, nisi è cœlo vox illa personet, Christi carnem spiritualem esse cibum, & sanguinē verè esse potum? Verè itaque concludimus aquæ, panis & vini materia nos Christi ac spiritualiū eius donorum nequaquam fieri cōpotes, sed promissione ad ipsum nos deduci, vt se nostrum faciat, fideq; in nobis habitans impleat quidquid signis promittitur ac offertur. Quid in hac re quisquā improbet, non video: nisi fortè sacris signis honorificum esse putet, lusorias sine fide actiones censeri.

Hom. in Ioan. 80

Hac occasione meritò iterum pias mentes ad Christum reducimus, ne quid aliunde petant eorum bonorum vel sperent, quorum tessera illis ac pignus in signis proponitur. Atque hoc modo sequimur quam Deus regulam Mosi præscripsit: vt omnia exigeret formaretque ad exemplar, quod ei in monte ostenderat. Hūc enim locum non abs re Stephanus in Actis, & Apostolus in epistola ad Hebræos, notant. Atqui vt olim crassi inter Iudæos erroris corrigēdi hæc optima fuit ratio: ne scilicet in visibili tabernaculo, & pecudum victimis subsisterent, Christum ad quem suspicerent illis ante oculos statui: ita hodie ad spiritualem illum archetypum nos esse intētos decet, ne inanibus spectaculis frustra ludamur. Et certè Dominus Sacramenta instituens, minimè impedimenta circundedit, quæ nos detineant in mundo, sed scalas potius erexit, per quas sursum ad cœlos conscendere liceat: quia nec alibi quærendus est Christus, nec alibi etiā quàm in eo solo quiescendum. Quid enim, obsecro? An ideo pro nobis mortuus est Christus ac resurrexit, vt nos ad mortua elemēta ablegans, salutis causa & materia nobis esse desineret? Imò adiumēta ad se quærendum nobis porrexit, vt suo loco maneret.

Sequitur altera plus satis tritæ & tamē non parū noxiæ superstitionis correctio: vbi monemus, si quid per Sacramenta nobis confertur, id non fieri propria eorum virtute, sed quatenus Domino Spiritus sui virtutem in illis exerere placet. Nam se humanum ingenium cōtinere nequit, quin vel includat Dei virtutem signis, vel signa ipsa in Dei locum substituat. Ita fit, vt virtutis suæ laude spolietur ipse Deus, dum mortuis creaturis acceptum ferunt homines, quod eius propriū est. Hæc doctrinæ nostræ summa est, quam dilucidis & minimè ambiguis verbis testamur, Deū solum peragere quicquid ex Sacramentis consequimur: & quidem arcana sua, & intrinseca, vt loquuntur, virtute. Cæterùm ne quis obiiceret, signis quoque suas esse partes, ne frustra data sint: maturè illic occurrimus, sic Deum illorum vti ministerio, vt neque vim ipsis suam infundat, nec quidquam

deroget

deroget Spiritus sui efficaciæ. Quid etiam hîc requirent boni viri? Deum per Sacramenta agere volunt? Hoc docemus. Volunt in ipsis fidem nostram exerceri, foueri, adiuuari, confirmari? Idem asserimus. Volunt Spiritus sancti virtutem in illis extare, vt electis Dei in salutem prosint? Idem nos quoque concedimus. In eo vertitur quæstionis status: solíne Deo in solidum adscribere conueniat omnes salutis nostræ partes, an eius laudis partem ipse ad Sacramenta deriuet, dum illis vtitur. Quis nisi omnis verecūdiæ expers de hoc capite contendere audeat? Ac nostræ quidē doctrinæ Paulum citamus testem, qui ministros nihil esse, & plantando ac rigando nihil agere pronuntiat, si quis ipsos à Deo separet, qui solus dat incremētum. Vnde perspicere cuiuis promptum est, modò maneat Deo quod suum est, nos Sacramentis nihil detrahere. Certè quàm magnificè alibi verbi prædicationem extollat Paulus, satis notum est. Qui fit ergo vt nunc ferè in nihilum eam redigat? nisi quia vbi ad Dei comparationem venitur, illum vnicum bonorum omnium agnosci authorem æquum est, qui sic liberè vtatur creaturis, vt suo arbitrio per illas, quatenus visum est, agat. Nec verò terrenis elementis fit iniuria, si Dei spoliis non ornantur.

Quod autem subiicimus ex Augustino, vnum esse Christum qui intus baptizat: item vnum eundem esse, qui nos in Cœna facit sui participes, vtriusque mysterii præstantiam summopere commendat. Nam hinc colligimus, non humanas esse actiones, quarum author est filius Dei, quibus præsidet, in quibus tanquam exerta è cœlo manu, virtutem suam profert. Deinde nihil vtilius est, quā ab hominis mortalis terreníque elementi intuitu abstrahi sensus nostros, vt Chri-stū velut præsentem fides nostra aspiciat. Quanquam & hoc rursum ad ius suum Christo vendicandū spectat: ne eum putemus externum ministerium hominibus ita mandare, vt spiritualis effectus laudem illis resignet. In quem sensum Augustinus pluribus disputat, Baptismū efficaciæ & potestatis non nisi in Christum vnum competere. Et quid opus est humano testimonio, quum vox illa Spiritus quæ in ore Baptistæ clarè sonuit, aures nostras assiduè percellere debeat? Hic est qui Baptizat in Spiritu: siquidem eum hoc elogio ab omnibus ministris discerni constat, vt sciamus solum ipsum intus præstare, quod homines visibili signo testantur. Quod probè alibi Augustinus exponit his verbis. Quomodo ergo & Moses sanctificat & Dominus? Non enim Moses pro Domino, sed Moses visibilibus Sacramentis per ministerium suum: Dominus autem inuisibili gratia per Spiritum sanctum, vbi est totus fructus etiam visibilium Sacramentorū. Nam sine ista sanctificatione inuisibilis gratiæ, visibilia Sacramenta quid prosunt? Nec verò

Hom. 5. & 6. in Ioan.

Ioan. 1

Quæstionū veter. test. lib. 3 c. 84

aliter conciliari poterunt scripturæ loci, qui videntur in specie discrepare: Cuius generis sunt, quos illic notauimus, Spiritum sanctum esse sigillum, quo nobis sancitur futuræ hæreditatis fides: & Sacramenta etiam sigilla esse. Nihilò enim magis consentaneum est, pari gradu locari, quàm ad signa trāsferri, quod nō nisi in Spiritum competit. Vna igitur solutio est in illo vulgari dicto, superioris & subalterni nullam esse repugnantiam. Nam si quis contendat non obsignari mortuis signis salutem nostram, quia hoc proprium est Spiritus sancti munus, quæro quid respōsuri sint isti censores, quibus non planè arridet consensus noster? nisi hoc ipsum quod asserimus: quòd mediis inferioribus vtitur Deus, minimè id obstare quin Spiritus sui virtute fidem nostram solus inchoet ac perficiat.

Quod dicimus, non omnibus promiscuè, sed electis Dei tantùm, ad quos interior & efficax Spiritus operatio peruenit, prodesse signa, clarius est quàm vt longa refutatione indigeat. Nam si quis omnibus communem facere velit effectum, præterquam quòd scripturæ testimonio refellitur tale commentū, experientia etiam reclamat. Ergo sicuti per se externa vox hominis in corda minimè penetrat, sed ex multis auditoribus soli ad Christū veniunt qui trahuntur intus à Patre: iuxta illud Isaiæ, nō alios prædicationi credere nisi quibus reuelatum est Dei brachium: ita penes liberum & gratuitum eiusdem Dei arbitrium est, dare quibus voluerit, vt in signorū vsu proficiant. Nec verò dum ita loquimur, quidquam mutari intelligimus in Sacramentorum natura, quin sua illis maneat integritas. Neque enim Augustinus, dum ad corpus Ecclesiæ, quod in prædestinatis, qui iam ex parte iustificati sunt, & adhuc iustificantur, & olim glorificandi sunt, restringit sacræ Cœnæ effectum, eius vim, si ipsa per se æstimetur, ergà reprobos euacuat vel minuit: sed tantùm eius fructum peræque omnibus communem esse negat. Quando verò reprobis non nisi sua incredulitas obstaculo est, quominùs Christo potiantur, in ipsis quoque tota culpa residet. Denique neminem frustratur signi repræsentatio, nisi qui vltro & malignè seipsum priuat. Verissimum enim est tantùm quenque fructus ex signis referre, quantùm fidei vase percipiet. Ac meritò Sorbonicum illud figmentum repudiamus, nouæ legis Sacramenta omnibus prodesse, qui modò obicem non ponat peccati mortalis. Nam virtutem illis affingere, quam externus tantū vsus instar carnalis in animas infundat, planè insipida superstitio est. Quòd si fidē mediam intercedere oportet, nemo sanus negabit, eūdem Deum, qui his subsidiis infirmitatem nostram leuat, fidem etiam dare, quæ idoneis fulturis subnixa ad Christum conscendat, vt eius gratiis potiatur. Et certè extra controuersiam esse hoc debet: sicuti lucere solem &

Tract. in Ioan. 26

suos è cœlo radios emittere non sufficeret, nisi prius dati nobis essent oculi, qui luce e-ius fruantur: ita Dominum frustra externis signis illucescere, nisi nos oculatos reddat. Imò sicuti solis calor viuũ & animatum corpus vegetans, in cadauere fœtorem excitat: ita Sacramenta vbi non adest fidei Spiritus, mortiferum potius quàm vitalem odorẽ spirare certum est.

Cæterùm ne quis ideo, vel quidquam decedere Sacramentorum virtuti, vel hominum incredulitate, & malitia infirmari Dei veritatem putaret, diligenter nos cauisse existimo, dum integra nihilominùs diximus manere signa, indignísque Dei gratiam offerre, nec vim promissionum labefactari, licèt non recipiant increduli quod offertur. De ministris hîc non agitur, de quibus stultè olim dubitatum est, an eorum perfidia vel alia quæuis indignitas Sacramẽta vitiet. Nobis autem sanctior est Dei institutio, quàm vt eius vis ab hominibus pendeat. Sit igitur aut Iudas aut Epicureus quispiam sacrorum omnium contemptor, Baptismi vel sacræ Cœnæ minister. Non secus & lauacrum regenerationis, & spirituale carnis & sanguinis Christi alimentum fidelibus per eius manum à Domino conferri statuimus, quàm si Angelus de cœlo descenderet. Non quòd communi Ecclesiæ incuria vel conniuentia foueri deceat vitiosos ministros, & qui sacrum locum impura vita contaminant: quin potius tam publicè quàm priuatim dãda opera est, vt talibus inquinamentis Dei sanctuarium purgetur, si fieri potest. Verùm si quos prorsus impios ad honorem obrepere contingat, vel ambitiosus quorundam fauor impediat, ne in ordinem cogantur dissoluti, vel protinus vt optandum foret, abdicentur: quantumuis detestabilis sit eorum indignitas, Sacramentis nihil derogat: quando non nisi à seipso sumit Christus quod illic nobis largitur, à ministris autem non haurit vel deriuat. Itaque quòd intentionem consecrantis necessariò requirunt Papistæ, peruersum & exitiale figmentum esse non dubitamus. Sed cùm Dominus verè semper quod figurat, tam per impios quàm fideles ministros præstare sit paratus: non nisi fide recipi fatemur, quod oblatum est: incredulos verò inanes dicimus vacuósque discedere. Neque tamen eorum vitio Sacramenti virtuti quidquam deperit. Aditum claudit & obserat incredulus, quominùs in eius animam penetret Dei gratia. Negamus Dominum ideo manum suam retrahere: quin potius, vt sibi perpetuò constet, ac immensa bonitate sua certet cum hominis malitia, verè quod respuitur offerre asserimus. Sed hæc duo longè inter se differunt, fidem Domino cõstare ad præstandum quod signo demonstrat: & hominem vt fruatur oblata gratia, locum promissioni dare: quia vt quis recipiat quod datur, antè capacem esse oportet, sicuti scriptum est: Aperi os tuũ & implebo illud. Quare inscitè quidam clamitant inanem & irritam fieri sacræ Cœnæ figuram, nisi tantundem in ea percipiant impij, quantùm fideles. Si promiscuè idem vtrisque dari sentirent, facilè subscriberem. Sed Christum absque fide recipi non minus portentum est, quàm semen in igne germinare. Nam quo iure sibi permittunt, Christum à Spiritu suo diuellere? quod nefarium esse sacrilegium ducimus. Recipi ab impiis Christum volunt, quibus ne guttam quidem concedunt Spiritus Christi. Quid hoc aliud est, quàm veluti mortuũ sepulchro includere? Atqui, dicet quispiam, reos non faceret Paulus corporis & sanguinis domini qui indignè manducant, nisi fierent ipsi quoque Christi participes. Imò si pateret in eos Christo ingressus, omni ipsos reatu eximeret. Nũc verò quia sacræ communicationis pignus, quod reuerenter suscipere decebat, fœdè conculcant, non mirum si corporis, & sanguinis censeantur rei. Nimis autem absurdè imperiti homines reatu non putant teneri, nisi qui & manibus palpant, & dentibus atterunt, & deglutiunt Christi corpus. Iam verò secundum eos, qualis ista erit receptio? Nam modum quo Christus habitat in nobis, Paulus fidem esse pronuntiat. Ergo sublata fide, tantùm ad momentum recipi necesse erit, vt simul euanescat. Quantò rectiùs Augustinus, vt homine probè in Scripturis exercitato dignum erat, non secus panem Domini Iudæ datum esse docet, quo manciparetur diabolo, quàm datum Paulo angelum Satanæ, per quem perficeretur in Christo. Priùs verò dixerat, reliquos discipulos manducasse panem Dominum: Iudam verò panẽ Domini cõtra Dominum. Alibi quoque celebre istud Christi dictum prudenter expendit, nunquam morituros qui manducauerint. Nempe, inquit, virtutem Sacramenti non tãtùm visibile Sacramentum: & quidem intus non foris: qui corde manducant, nõ qui premunt dente. Vnde tandem concludit, Sacramentum huius rei in mensa Dominica proponi, & id sumi quibusdam ad exitium, aliis ad vitam, rem ipsam, cuius signum est Cœna, omnibus ad vitam cedere, nulli ad exitium, quicunque fuerit eius particeps. Ac ne quis de eius scriptoris mente dubitet, quasdam sententias non pigebit altiùs repetere. Postquam dixerat panem hunc interioris hominis quærere esuriem, subiicit: Manna & Moses & Aaron & Phinees & multi alij manducarunt, qui placuerunt Domino nec mortui sunt. Quare? quia visibilem cibum spiritualiter intelligebant spiritualiter esuriebãt, spiritualiter gustabant, vt spiritualiter satiarentur. Nam & nos hodie accepimus visibilem cibum: sed aliud est Sacramentum, aliud virtus Sacramenti. Et paulò pòst: ac per hoc qui non manet in Christo, & in quo non manet

Hom. in Ioan. 62

Homil. 59

Homil. 26

manet Christus, procúldubio nec manducat spiritualiter carnem eius, nec bibit eius sanguinem: licèt carnaliter & visibiliter premat dentibus signum corporis & sanguinis: sed magis tantæ rei Sacramentum sibi ad iudiciũ manducat & bibit, quia immundus præsumpsit ad Christi accedere Sacramenta. Vides vt profanis & impuris nihil præter visibilem signi sumptionem concedat. Dicit alicubi, fateor, corpus Christi fuisse illis panem Cœnæ, quibus dicebat Paulus, Qui indignè sumit, iudicium sibi edit & bibit, non discernẽs corpus Domini: nec ideo nihil accepisse, quia malè acceperint: sed quo sensu id velit accipi, pleniùs idem ipse alio loco explicat. Nam ex professo definiendum suscipiens, quomodo improbi & scelerati homines, qui fidem catholicam ore profitentur, Christi corpus manducent: & quidem aduersus quorundam opinionem, qui non solo Sacramento eos edere sed reipsa fingebant: sed nec isti, inquit, dicendi sunt manducare corpus Christi, quoniam nec in membris computādi sunt Christi. Vt enim alia taceam: non possunt simul esse membra Christi & membra meretricis. Denique ipse dicens, Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, in me manet & ego in eo, ostendit quid sit, non Sacramento tenus, sed re vera Christi corpus edere. Hoc enim est in Christo manere, vt in illo maneat & Christus. Sic enim hoc dixit tanquam diceret, Qui nõ manet in me & in quo ego non maneo, non se dicat aut existimet manducare corpus meũ, vel sanguinem meum bibere. Desinant ergo imperiti homines pro Iuda litigare, ne Christum sine Christo appetere videantur.

Lib. 5. de bapt. cõtra Donatist.

Lib. de ciui. Dei 21. ca. 25

Quòd deinde prosequimur, fidelibus spiritualium bonorum effectum quæ figurant Sacramenta, extra eorum vsum constare, quādo & quotidie verum esse experimur, & probatur Scripturæ testimoniis, mirum est si cui displiceat. Neque enim si martyribus carcere inclusis liberum non est externum signum sumere, ideo Christo carere dicentur, qui magnificè in illis triumphat. Nec ad Cœnam quisquam ritè accedet Christo prorsus vacuus: nec Cornelio deerat Baptismi veritas, qui ante aquæ lotionem Spiritu sancto iam perfusus erat: sicuti nec Moses diuinę vnctionis expers, cuius signum aliis contulit, ipse nunquam accepit. Quanquam eò minimè spectat hæc doctrina, vt signorum vsu valere iusso, arcanis inspirationibus contenti simus. Neque enim si Dominus interdum, vt suam virtutem nullis adminiculis obstrictam probet, omisso signo idem peragit, quod per signum repræsentat: ideo quod in salutẽ nostram instituit, quasi superuacuum abiicere censebitur. Nobis verò multo minùs id licebit, quorum fides verbo eiúsque sigillis innexa esse debet. Verè enim ab Augustino scriptum est. Quanuis Deus absque signo visibili quos vult sanctificet: quisquis tamen signũ contemnit, inuisibili sanctificatione meritò priuari. Huic capiti affine est quod proximè addidimus, nempe quæ ex Sacramentis percipitur vtilitas, eam ad externæ sumptionis tempus non debere restringi, ac si Dei gratiam eodem secum momento aduehererent. in quo si quis à nobis dissentit, tũ regenerationis gratiam in multis acceleret, necesse est, tum in reliquum vitæ cursum fabricet innumeros Baptismos. Effectum Baptismi, qui ad tempus nullus fuit, videmus tandẽ emergere. Aqua tinguntur multi ab vtero matris, qui ętatis progressu adeò se intus fuisse baptizatos non ostendunt, vt potius extincto, quantùm in se est, Dei Spiritu Baptismum suum exinaniant. Eorum partem ad se Deus reuocat. Qui ergo vitæ nouitatem signo tanquam capsula includet, non tam ornabit signum ipsum, quàm Deo erit iniurius. Iam quum assidua vsque ad mortem esse debeat pœnitentiæ meditatio, vt in ea proficiant filij Dei, quis Baptismum impiè mutilari non videt, si non vltra externam administrationem vis & eius fructus extenditur, qui ad totum vitæ decursum patet? Imò nihil in sacra signa magis contumeliosum fingi potest, quàm eorum veritatem in præsenti tantùm actione vigere. Hoc ita accipio, quanuis statim prætereat visibilis figura, manere tamen quam testatur gratiam, neque momento cum oculari spectaculo euanescere. Neque enim eorum superstitioni fauere animus est, qui elementa panis & aquæ, quasi post vsum præsentem cui destinata sunt, in ipsis hęreat consecratio, perperam in templis asseruant. Atque id disertè testari oportuit, ne spem æternæ salutis, quæ nullis temporum inclinationibus obnoxia est, temporalibus signis quis affigat, vt non plus concipiat fides, quā intuitu cernit oculus.

Lib. quæst. vet. test. 8

Venio nunc ad quæstionem, ex qua exorti sunt tam violenti & duri conflictus: qualis in sacra Cœna sit corporis & sanguinis Domini communicatio. Porrò eius definitio nõ antè à nobis posita est, quàm refutatum localis præsentiæ figmentum, & expositus verborũ Christi sensus, de quibus antehac nimis contentiosè certatum est. Sed quia nunc morosis & indoctis hominibus occurrere consilium est, qui præcipites ad cæcum calumniãdi impetum feruntur, vel probos & simplices sinistris illorum sermonibus imbutos placare: nunc ab illo tertio capite incipiam. Primùm quidem fatemur, Christum quod panis & vini symbolis figurat, verè præstare, vt animas nostras carnis suæ esu & sanguinis potione alat. Facessat igitur putida illa calumnia, theatricam fore pompam, nisi re ipsa prę́stet Dominus quod signo ostendit. Neque enim dicimus quidquam ostendi quod non verè detur. Iubet nos Dominus panem & vinum accipere: interea spirituale carnis suæ & sangui-

nis alimentum se dare pronuntiat. Huius rei non fallacem oculis proponi figurã dicimus, sed pignus nobis porrigi, cui res ipsa & veritas coniuncta est: quod scilicet Christi carne & sanguine animæ nostræ pascantur. Nec fidei nomen quidquam imaginarium notat, quasi tantùm cogitatione, vel memoria percipiant fideles quod promittitur: sed ne quis putet eò vsque prostitui Christum, vt ipsum fruantur increduli. Neque enim dùm Paulus Christum habitare docet in cordibus nostris per fidem, loco veræ habitationis imaginationem supponit: sed quomodo tanti boni possessionem cernamus, admonet. Carnem ergo Christi, sine vllis ambagibus, fatemur esse viuificam: non tantùm quia semel in ea nobis salus parta est, sed quia nunc dum sacra vnitate cum Christo coalescimus, eadem illa caro vitam in nos spirat, vel vt breuiùs dicam, quia arcana Spiritus virtute in Christi corpus insiti, communem habemus cum ipso vitam. Nam ex abscondito Deitatis fonte in Christi carnem mirabiliter infusa est vita, vt inde ad nos flueret. Verùm vt de cœlestibus Dei mysteriis semper crassum aliquid concipiunt humanæ mentes, hìc rursus obuiam ire talibus deliriis necesse fuit. Quò pertinet ista definitio à nobis posita: nõ perinde intelligi debere, quod de carnis Christi participatione dicimus, quasi fieret aliqua substantiæ vel commixtio, vel transfusio: sed quia ex carne semel in sacrificium oblata vitam hauriamus. Si cui displicet hæc exceptio, primùm dico aliquid sibi ex proprio cerebro commẽtum esse, quod & Scripturis nusquam proditum, & fidei analogiæ minimè consentaneum est. Deinde nimis superbum esse dico, qui ex sensu temere concepto legem aliis præscribat. Misceri si volunt carnis Christi substãtiam cum hominis anima: quot se absurdis inuoluent? Negant fas esse, tam sublime mysterium ad seculi rationem subduci, vel immensam eius magnitudinem metiri ingenij nostri modulo. In quo illis planè assentior. Sed an eò vsque trahenda est fidei modestia, vt totam religionem horrendis portentis deformet? Atqui hoc modo, vt quidque absurdissimum foret, ita maximè Christo congrueret, eiúsque doctrinæ sacram vnitatem, quæ nobis est cum Christo, sensui carnis incomprehensibilem fatemur esse. Quòd nos sibi coniungens non modò vitam nobis suam instillat, sed vnum quoque nobiscum efficitur, sicuti ipse vnum est cum Patre, sublimius captu nostro mysterium esse concedimus: nisi quatenus eius verbis retectum est. Sed an ideo protinus somniandum, in nos transfundi eius substantiam, vt sordibus nostris inquinetur? Quòd se oculos claudere dicunt, ne curiosiùs inquirant, quod Dominus occultat, vanissimum esse hinc conuincitur, quòd se ex Dei verbo doceri non sustinent. Hæc certè fidei sobrietas est, non modò acquiescere in Dei nutu, neque plus sibi arripere, quàm sacro eius ore patefactum sit: sed etiam ad Spiritum prophetiæ sedulò attendere, & sanam interpretationem mansueta docilitate amplecti. Quare temulenta in vtroque peruicacia est, si quis vel se non contineat intra legitimas metas, vel sanæ intelligentiæ lucem fastidiosè respuat. Communicari nobis Christi corpus & sanguinem, nullus nostrûm negat. Qualis autem sit corporis & sanguinis Domini communicatio, quæritur. Carnalem isti palàm & simpliciter asserere quomodo audeant, miror. Spiritualem cùm dicimus, fremunt, quasi hac voce realem, vt vulgò loquuntur, tollamus. Nos verò, si reale pro vero accipiant, & fallaci vel imaginario opponant, barbarè loqui mallemus, quàm pugnis materiam præbere. Scimus enim quàm non deceant logomachiæ Christi seruos, sed quia hoc concedendo nihil apud eos proficitur, qui modis omnibus sunt implacabiles: placidis & moderatis hoc testatum volo, ita secundum nos spiritualem esse communicationis modum, vt reipsa Christo fruamur. Hac modò ratione contenti simus, vltra quam nemo nisi valdè litigiosus insurget, viuificam nobis esse Christi carnem, quia ex ea spiritualem in animas nostras vitam Christus instillat: eam quoque à nobis manducari, dum in corpus vnum fide cum Christo coalescimus, vt noster factus nobiscum sua omnia communicet.

De locali præsentia miror si censores nostros non pudeat certamen mouere. Sed quũ Christi corpus negent locorum spatiis circunscribi, immensum esse volunt. Quid autem nos? Nempe in cœlo quærendum esse, quod, teste Scriptura, eum capit donec in iudicium appareat. Neque tamen est, cur nos ideo quisquam inuidia grauet, ac si abesse à nobis fingamus, membráque separemus à capite. Certè si Paulo dicere licuit, nos à Domino peregrinari, quandiu sumus in mundo: eadem quoque ratione dicemus, quadam absentiæ specie nos ab eo disiungi: quatenus scilicet à cœlesti eius domicilio nunc distamus. Abest igitur Christus à nobis secundum corpus: Spiritu autem suo in nobis habitans, in cœlum ad se ita nos attollit, vt viuificum carnis suæ vigorem in nos transfundat, non secus ac vitali solis calore per radios vegetamur. Quod dicere solent, inuisibilem nobiscum esse, perinde valet, ac si forma eius in cœlo reposita, substantiam carnis diceret in terra residere. Atqui sensus pietatis clarè dictat, non aliter vitam ex carne sua in nos stillare, quàm dum totus secundum corpus in cœlo manens, ad nos sua virtute descendit. Eodem referri conuenit, quæ paulo pòst attexuimus: ista exceptione non tantùm refelli quam Papistæ commenti sunt transsubstantiationem, sed tam crassa omnia figmenta, quàm futiles argutias, quę vel cœlesti Christi gloriæ

gloriæ derogant, vel naturæ humanæ veritati minùs sunt consentaneæ. Hæc quoque exceptio quàm non de nihilo addita fuerit, pluribus disserere nihil attinet. Alij vt immensum faciant Christi corpus, corporis illi naturam eripiunt. Alij sub mortuo elemento includūt eius Deitatem. Verùm si quis inscitia lapsus est, si alter feruore contentionis abreptus inconsideratè aliquid effutiuit, sepultum maneat. Homines ipsos non exagito neque insector: sicuti neque vexauimus quemquam in nostro scripto: sed ansam erroribus præcidere satis habuimus. Quis nobis succenseat, si Christo manere saluum cupimus & integrum quod vtriusque naturæ est, ne laceretur Mediator ille qui nos Deo coniungit? Immensitas quam imaginantur in Christi carne, prodigiosum spectrum est, quod spem resurrectionis euertit. Nam vbi omnia effutiuerint de cœlestis vitæ qualitate, semper illud Pauli obiiciam: expectare nos Christum è cœlo, qui corpus nostrum humile transfigurabit, vt conforme reddat corpori suo glorioso. Nunc quàm sit absurdum singulis fidelium corporibus totum mundū impleri, quid attinet dicere? Sinant ergo homines isti nos modestè profiteri quod sanum & rectum est, ne eorum intemperie coacti retegamus eorum dedecora, quæ meliùs latent. Neque ideo ferociùs insultēt quòd nominibus, vt dixi, parcentes, nuda errorum refutatione contenti fuimus. Sed enim intolerabile esse ducunt, quòd Christum negamus sub pane locandum, vel cum pane copulandum. Quid igitur? An è solio suo eum detrahent, vt panis frustulo inclusus iaceat? Neque tamen si quis dicat, nobis sub pane offerre Christi corpus, tāquam sub arrha, litem ea de re mouebimus: nihilò scilicet magis quàm carnalem vel localem copulam soluendo, diuortium signi à sua veritate facere conati sumus. Recipiant igitur fideles sub panis symbolo Christi corpus, quia verax est qui loquitur, vt ei minimè cōueniat, nos, inanem tesseram porrigendo, frustrari: modò ne qua localis fingatur inclusio, vel carnalis infusio misceatur.

Restat verborū Domini expositio: in qua si quid est offensionis, peruicaciæ suæ imputent, quibus fixum est clamore solùm & tumultu rem per se claram tenebris miscere. Quòd panem vocauit Christus corpus suum, præcisè verbum hoc vrgent, nec figuram vllam admittūt. Atqui si propriè panis est corpus Christi, sequetur Christum ipsum nō minùs esse panem quàm hominem. Adde quòd si figurata non est hæc locutio, peruersè ipsi idem corpus sub pane, cum pane, & in pane esse dicunt. Quòd si tantā interpretandi crassitiem sibi indulgent: nobis cur hiscere non licebit? Cùm in quærendo verborū sensu discutimus, qualiter de Sacramentis loqui Scriptura soleat, audire non sustinent: quia semel dictum est, Hoc est corpus meum. Quid? An non etiam dictum est, Petra erat Christus? Et quo sensu, nisi quia idem erat spiritualis potus cū eo, quem hodie in calice libamus? Ne apertæ rationi locum dare cogantur, res sacro nexu coniunctas sacrilega vesania discerpunt. Verùm vt taceam hæc omnia & dissimulem: quo tandem iure sibi permittant suū illud esse, in quo tantopere insistunt, in diuersas loquendi formas resoluere? Quum velint panem esse Christum, cur postea transiliunt ad sua commenta, esse cum pane, in pane, & sub pane? Vnde istud illis magisterium, vt commenta sua non minùs ab vsu remota, quàm inter se contraria futiliter vomentes, alios à sana intelligentia arceant? Si panis censeri corpus debet quia sic vocatur, non minùs teste Paulo, erit communicatio corporis. Imò si dicam Paulum clariùs hoc loco exponere, quod subobscurè à Christo dictum erat quis sobrius mihi repugnabit? Dominus pronuntiat panem esse suum corpus. Sequitur discipulus, cui certè propositum non est, luci nebulas obducere: ac panem explicatiùs corporis communicationem esse docet. Hîc si consentiant nobiscum, statim lis dirempta erit: quia in panis fractione nos quoque testamur communicari fidelibus corpus Christi. Placet illis verbum retinere. Agedum, cum apud Lucam & Paulum Christus calicem vocet Testamentum in suo sanguine: quoties panem esse corpus, & vinum sanguinem clamabunt: ego optimo iure vicissim regeram, esse Testamenta in corpore & sanguine. Desistāt igitur indocti homines ab ea pertinacia, in qua, ne quid grauius dicam, contorti subinde & perplexi hæreant, necesse est. Quia iustam disputationem nunc suscipere operæpretium non est: vnum hoc sumo. Panem vbi dixerunt esse corpus, fateri tamen simul coguntur signum esse corporis. Vnde porrò hoc se habere dicent, nisi ex Christi verbis? Ergo signi nomen, de quo tam odiosè nobiscum rixantur, furtim eliciunt ex eo loco, quem nolunt nisi literaliter intelligi. Nos verò, quod tam communis sensus, quàm pietatis ratio extorquet, dum figuratum esse loquendi modum ingenuè concedimus, non confugimus neque ad allegorias neque ad parabolas: sed axioma sumimus, quod sine controuersia receptum est inter omnes pios: quoties de Sacramentis agitur, rei signatæ non ad signum metonymicè solere transferri. Exempla frequentiùs in Scripturis occurrunt, quàm vt negare audeant vel summi aduersarij, hunc vsum instar generalis regulæ habendum. Ergo sicuti manna olim spiritualis cibus fuit, sicut aqua erat Christus, sicut Spiritus sanctus columba, sicut Baptismus lauacrum regenerationis: sic & panis corpus, vinum sanguis Christi vocatur. si malūt synecdochen, quàm metonymiam, atque ita si de vocula tantùm vna dimicant, ablegandum erat hoc certamen ad Grammaticos. Quid autem illi pro-

ficient, nisi vt pueris quoque iudicibus ludibrio sit eorum inscitia? Cæterùm vt hoc omittam: quisquis à logomachia nō abhorret, se nequaquam Christi seruum esse prodit. De re enim quum optimè conueniat, quid magis præposterum, quàm scindi Ecclesias, & atroces moueri tumultus, quia alij panem vocari corpus interpretantur, quod sub ipso & cum ipso exhibetur: alij verò quia symbolum est non lusorium nec inane, sed cui annexa est sua veritas, vt verè participes fiant Christi, qui & ore signum, & fide promissionem recipiunt? Quòd si illis statutum est nullum facere maledicendi finem, neminem qui à contentione integer erit, tam iniquum fore confido, qui non & recta nos docere, & sinceritatem colere, & paci studere agnoscat. Minimè verò timendū esse arbitror, ne quis importunis istorum clamoribus, nisi eodem ipse quoque furoris œstro percitus subscribat.

Ioannes Caluinus.

SECVNDA

DEFENSIO PIAE ET ORTHODOXÆ DE SACRAMENTIS FIDEI, CONTRA IOACHIMI VVESTPHALI CALVMNIAS.

IOANNES CALVINVS PROBIS OMNIBVS CHRISTI Ministris, & sinceris Dei cultoribus, qui puram Euangelij doctrinam in Saxonicis Ecclesiis & Germania inferiore colunt & sequuntur, gratiæ incrementum à Deo Patre & domino IESV CHRISTO *optat ex fraterno affectu.*

ETSI mihi optimè conscius sum, causam, quam hoc libro tuēdam suscepi, rectam & iustam esse, & fideliter in ea agenda me fuisse versatum: quia tamen mihi non sufficit interior animi mei sensus, nisi omnibus Dei filiis officium meum probare studeā, visus sum mihi operæpretium facturus, venerandi & dilecti fratres, si vos initiò contestarer hunc mihi librum extortum esse, ne meo silentio proderetur Christi veritas, in qua opprimenda efferati quidam homines Papatus barbariem superant. Quia de Sacramentis iam vltra viginti annos inter doctos homines infœliciter certatum fuerat, iam contentione paulisper sedata, & animis ad moderationem compositis, visa fuit ad plenam conciliationem apprimè vtilis ratio, si paucis ac simplicibus verbis testata fieret doctrina, quam Helueticæ Ecclesiæ sequuntur. Quandiu enim feruebat certamen, animis vtrinque exasperatis, probabile est nec rem satis dilucidè fuisse expositam, nec satis attentè quid diceretur fuisse expensum. Plærisque autem vestrûm nota est breuis illa descriptio, quam ante annos quinque edidimus sub Consensus nomine: vbi sine cuiusquam contumelia, sine vlla verborum acerbitate, non modò summam totius controuersiæ in capita distinctam complexi sumus, sed etiam conati sumus, quoad ferebat ingenua veritatis confessio, offensiones omnes penitus sanare. Hoc quoque ad placandos animos, si qui ad æquitatem minùs propensi forent, valere debuit, quòd operam nostram, si quibus non esset planè satisfactum, in addenda declaratione obtulimus: nos etiam dociles fore, & melioribus consiliis obsequentes polliciti, si quis rem non satis dextrè tractatam moneret. Surrexit biennio pòst Ioachimus quidā VVestphalus, quem adeò non mitigauit temperata illa ad concordiam doctrinæ simplicitas, vt nomen Consensus instar furialis tedæ, ad renouandum incendium arripuerit. Nam ex professo sententias, vt ipse quidem videri vult, pugnantes, vndique collegit, quibus Consensum nostrum dissiparet, tantóque pacis odio se flagrare prodidit, vt præcipuum suum virus, non alia de causa in nos euomeret, nisi quia ægrè ferebat nos idem sentire & loqui. Scribit libros meos sectæ suæ hominibus, quo tempore ab Ecclesiæ Tigurinæ doctoribus discrepare me putabant, in pretio & deliciis fuisse. Vnde nunc subita alienatio? An quòd à sententia discesserim? Atqui ne ipse quidem dissimulat, imò in margine libri sui ascripsit, quicquid Consensus noster continet, passim in scriptis meis occurrere. Quis iam non videt tam implacabile in homines, quibus semel bellum indixit, esse hominis odium, vt eandem cui antè fauebat, doctrinam nunc hostiliter impugnet, ne quid illis affine habeat? Excusat quidem alicubi, se non nisi fucatæ concordiæ esse inimicum. Sed qui fit, vt quam

vt quam antehac doctrinam placidè in scriptis meis legebat, nunc vbi à Tigurinis profecta est, duriter auersetur? Certè vtcunque vlcus tegat, non aliunde impulsus fuit, nisi quia inflexibilem quorundam peruicaciam nouo præsidio munire voluit, ne apertæ veritati cederet. Peruersam hanc hominis insectationē breui scripto refutare coactus sum. Ille acsi inexpiabile facinus admissum foret, multò intemperantiùs excanduit. Nunc eius insolentiam retundere mihi necesse fuit. Sicubi vehementiùs in eum inuehar, pro vestra prudentia & æquitate, quibus me stimulis adegerit expendite. Hæreses & hæreticos, diabolicas blasphemias, impiam Scripturæ abnegationem, euersionem omnium sacrorum, & eiusmodi conuitia subinde crepat. Denique non aliò spectat liber, nisi vt nos anathematum fulminibus ad imos vsque inferos præcipitet. Quid mihi hîc residuum fuit, nisi vt malo nodo aptarem durum cuneum, ne sibi in sua vecordia nimis placeret? Equidem si homines istos mollire posse spes esset, non recusarem demissus ac supplex Ecclesiæ pacem redimere. Sed quò feratur ipsorum
Psal. 18. violentia, omnibus satis notum est. Itaque meam in ista duritie tractanda austeritatem, Dei quoque exemplum excusat, qui se pronuntiat non modò inclementiùs acturum cū præfractis, sed contra eos præfractum fore. Cæterùm etsi mihi summo studio fuit, rem ipsam rectà persequi, vt ab eius tractatione quàm minimùm digrederer: quia tamen aduersarius pro suo ingenio huc & illuc transiliens, ordinem me tenere passus non est, summam totius nostræ disceptationis tribus verbis perstringere licebit. De legitimo Sacramentorum vsu, dignitate & efficacia reuerenter me scripsisse, ne ipse quidem negat. Quàm dextrè vel eruditè eius iudicio, nihil moror, quādo pietatis laudē ab inimico mihi tribui satis est. De tribus ergo capitibus residuum illi est certamen: quia panem Cœnæ vult substantialiter esse corpus Christi. deinde vt Christus præsentem se fidelibus in Cœna exhibeat, vult immensum esse eius corpus, & vbiq; esse extra locum; tertiò nullam in verbis Christi figuram vult admitti, quanuis de re conueniat. Tanti æstimat verbis mordicus insistere, vt satius sit cōcuti totum orbem, quàm expositionem vllam admitti. Nos carnem Christi & sanguinem verè nobis in Cœna offerri asserimus, vt animas nostras viuificent. nec ambigua est nostra definitio, non aliter hoc spirituali alimento, quod nobis in Cœna offertur, vegetari animas, quàm corpora nostra pane terreno aluntur. Vera igitur carnis & sanguinis Christi participatio in Cœna à nobis statuitur. De voce substantiæ si quis litem moueat, Christum asserimus à carnis suæ substantia vitam in animas nostras spirare: imò propriam in nos vitam diffundere, modò ne qua substantiæ transfusio fingatur. Hæc inexorabilis iracundiæ causa est VVestphalo, quòd quum viuificam esse fatemur Christi carnem, eiúsque nos verè in Cœna fieri participes, hac simplicitate non contentus, vrget ac contendit panem substantialiter corpus esse. Vnde etiam emergit alterum dogma, ore impij hominis non secus ingurgitari Christi corpus & sanguinem quàm panem & vinum. Qui fit enim vt tam pertinaciter à Iuda non minùs quàm à Petro sumptum fuisse Christi corpus affirmet, nisi quia hominis incredulitate substantia signi non mutatur? Substantiam porrò imaginantur, quæ Dei verbo minimè consentanea est, vt pani Christus carnem suam substātialiter affigat. Nam quod obtendunt absurdum esse si ab hominum fide pendeat promissionum Dei veritas, nullo negotio diluitur. Disertè enim testamur nullam incredelitatē obstare, quin suam vim & naturam retineat sacra Christi institutio, quin offeratur ac detur omnibus caro eius in spiritualem cibum, & in potum sanguis, quin panis verum sit carnis symbolum, & vinum sanguinis, quin stabile ac ratum sit quod Christus è cœlo pronuntiat, corpus, quod semel in sacrificium Patri obtulit, nunc hominibus in alimentum offerre. Si hoc beneficio se fraudant impij, facítque eorum incredulitas, ne fruitio ad eos vsque perueniat, negamus Sacramento propterea quicquam decedere: quia integrum manet. Secundum quęstionis caput non ex alio fonte oritur, quàm ex modo communicationis, quem VVestphalus cū corporis Christi immensitate necessariò coniunctum esse putat: nisi coràm sistatur Christi corpus, negat verè communicari. Nos contrà excipimus, locorum distantia non prohiberi immensam Spiritus virtutem, quæ vitam ex Christi carne in nos transfundit. Atque hîc detegitur eorum improbitas, qui odiosè in vulgus spargunt, nos Christi præsentiam à Cœna tollere, quia Dei potentiam sensu nostro metimur. Quasi verò huius mysterij sublimitas, humani ingenij captum non superet, Christum licèt in cœlesti gloria maneat, quò ad corporis sui situm, arcana tamen Spiritus gratia ad nos descendere, vt nos sibi vnitos vitæ suæ faciat participes. Quasi minùs splendidè extollat Dei potentiam, qui vitam ex carne Christi in nos influere docet, quàm qui è cœlo eius carnem elicit, vt nobis sit viuifica. Leuiter hæc nunc delibo, quæ fusius & vberius reperietis suis locis exposita. Ac ne vos à libri lectione diutius remorer, de vltimo capite iam aliquid attingam. Nefas existimat quærere quo sensu panem, Christus dixerit corpus suum, quia verborum claritas omnem expositionem respuit. Nos autem ad familiarem tritúmque Scripturæ morem prouocamus, quæ rei signatæ nomen, quoties de Sacramētis agitur, ad signum ipsum transfert: cuius

rei exemplum non semel aut iterum occurrit: sed apud peritos propter suam frequentiam instar est commis regulæ. Neque tamen inani figura pascimus fidelium oculos, qui re ipsa Dominum quod testatur præstare clarè asserimus: sed tantùm distingui volumus, vt à signo & actione visibili ad rem spiritualem anagoge fiat. Quorsum enim sub terrenis elementis carnis & sanguinis sui pignus proponit Christus, nisi vt nos sursum attollat? Quòd si ruditatis nostræ adminicula sunt, ad rem ipsam nemo vnquam pertinget, nisi qui ita adiutus, à terra in cœlum quasi per gradus conscendet. Itaque non modò totum Christi ordinem peruertunt, sed Spiritui Dei suum eripiunt loquendi morem, qui negant sub panis symbolo repræsentari nobis Christi corpus. Hac ratione Corporis nomen pani tribuit. Eò vsque verò efferri, vt interpretationem pro summo sacrilegio habendam clamitent, cuius modestiæ est? Fontes totius controuersiæ digito monstrare placuit, ex quibus pateret superbo magis aduersæ partis fastidio, quàm iusta causa dissidium, quod extinctum esse debuerat, rursus accendi: cuius si funestum & lamentabilem exitum timetis, vt certè timendus est, vos per sacrum Christi nomen, & nostræ in ipso vnitatis vinculum obtestor, vt quærendo remedio certatim operam detis. Quæcunque oblata fuerit conciliationis ratio, ad eam amplexandam me non modò propensum fore, sed alacrem profiteor. Vestræ quoque & pietatis & humanitatis vicissim erit, quem cognoscitis optima fide & cum fructu non pœnitendo sua omnia studia & labores, in Ecclesiæ ædificationem conferre, potius subleuare, quàm calcandum permittere importuni hominis libidini. Sed quid de me priuatim loquor? Quin sanctæ potius cum tot Ecclesiis coniunctionis, quam iste abrumpere conatur, vobis habenda ratio est. Quicquid enim in contrariam partem blateret, in hunc fidei consensum, ex misera Papatus dissipatione non humanitus nos coaluisse certum est. De vnico Deo, veróque & legitimo eius cultu, de generis humani corruptione, de salute gratuita, de obtinendæ iustitiæ modo, de officio & virtute Christi, de pœnitentia, eiúsque exercitiis, de fide, quæ in Euangelij promissiones recumbens, salutis certitudinem nobis affert, de inuocatione Dei, aliísque præcipuis capitibus, eadem vtrinque apud nos doctrina personat. Vnum Deum Patrem eodem Mediatore freti, inuocamus: idem adoptionis Spiritus nobis futuræ hæreditatis arra est. Eodem sacrificio nos omnes Christus reconciliauit: in ea iustitia, quam nobis peperit, acquiescunt mentes nostræ: eodem capite gloriamur. Mirum verò, si Christus, quem prædicamus pacem nostram, & qui sublato dissidio Patrem nobis in cœlo placauit, non etiam efficiat, vt fraternam in terra pacem mutuò colamus. Quid quòd nobis contra Antichristum eiúsque tyrannidem, cõtra fœdas Christianæ religionis corruptelas, contra impias superstitiones, sacrorúmque omnium profanationem, quotidie sub eodem vexillo præliandum est? His ergo tot sacræ coniunctionis pignoribus, & hoc consensu, quem Diuinitus sancitum fuisse clarè apparet, posthabito, diuortium inter eos moliri, qui eandem sequuntur militiam, nõ minùs crudelis quàm impia membrorum Christi laceratio est: cui vos esse fautores minimè æquum est, vel vllo modo suffragari. Valete obseruandi fratres. Dominus vos tueatur, suo Spiritu gubernet, ac benedictionibus augeat. Geneuæ, Nonis Ianuarij. M. D. L VI.

SECVNDA DEFENSIO PIÆ ET ORTHODOXÆ DE SACRAMENTIS FIDEI, ADVERSVS Ioachimi VVestphali calumnias.

QVAM inuitus ad hoc certamen, quod ab initio hucusque defugere conatus sum, nunc iterum pertrahar, multis verbis testari, mihi necesse non esse arbitror. Omnibus enim qui scripta mea legerunt non obscurum est, quàm moderatè argumentum, quod graues inter pios & doctos viros pugnas nostro seculo excitauerat, tractauerim: vt inde nulla saltem acerbior offensio oriri posset. Nam etsi docendi rationem ad hominum gratiam non inflexi, quod tamen ingenuè & syncerè ex genuino animi mei sensu professus sum, eiusmodi erat, vt ad placandos animos, magis quàm ad augenda dissidia valere debuerit. Nam & iam aliqua ex parte sedatus erat ille, quem dixi, contentionis feruor, vt in placidis eorum scriptionibus purior liqueret rei explicatio. Ac libenter glorior, quum alij ad alios propiùs accedere cœpissent, eorum consensu, licèt nondum pleno & solido, me fuisse non mediocriter adiutum. Quum enim à tenebris Papatus emergere incipiens, tenui sanæ doctrinæ gustu concepto, legerem apud Lutherum nihil in Sacramentis ab OEcolampadio & Zuinglio reliquum fieri præter nudas & inanes figuras: ita me ab ipsorum libris alienatum fuisse fateor, vt diu à lectione abstinuerim. Porrò antequàm scribere aggressus sum, Marpurgi inter se collocuti, aliquid ex priore vehementia remiserant, vt si nondum planè esset serenitas, aliquantulùm tamen discussa esset densior caligo. Hoc quidem mihi iure vendico, nunquam me ambigua loquendi forma, captiosè aliud præ me tulisse, quàm sentirem.

tirem. Poftquàm abfque diffimulatione ita in lucem prodij, nullus ex diffentientibus, quorum tunc vigebat fama & authoritas florebat, fignum offenfi animi dedit. Nam cum præcipuis quibufque fententiæ Lutheri patronis, & qui eam acerrimè tutati funt, familiaris deinde vfus mihi fuit: qui me certatim omnes amicè amplexi funt. Quinetiam Lutherus ipfe, quũ fcripta mea infpexiffet, quale de me iudicium fecerit, mihi per teftes idoneos probare non difficile erit. Sed mihi vnus pro multis erit Philippus Melanchthon. Accidit poftea infeliciter, vt Lutherus ab iifdem accenfus flabellis, quibus nunc turbatur Ecclefiæ quies, priuatim aduerfus Tigurinos rurfum excandefceret. Nam etfi longiùs interdum quàm par effet, ferebat eum ingenij vehementia, nunquam tamen fponte ad priftinam contentionem raptus effet, nifi à peftiferis facibus fuggeftus fuiffet tantus ardor. Mihi, vt plurimis aliis Dei cultoribus & Chrifti miniftris, non parum tunc doluit, res denuò fic effe exulceratas. Quod tamen vnum mihi reftabat, tacitus in finu meo gemui. Interea ne qua diffenfionis fpecies Ecclefias in his partibus fcinderet, vel fufpicio effet diuerfas opiniones hinc inde foueri: & quia fremebant quidam, mihi cum eximiis viris, fidifque Chrifti miniftris, Ecclefiæ Tigurinæ doctoribus, non fatis conuenire, non abs re fore vtrinque vifum eft, fi mutui noftri Confenfus teftimonium ederetur. Summam controuerfæ doctrinæ fumus ita breuiter complexi, vt fimplex & perfpicua extaret fidei noftræ confeffio. Hanc noui incendij materiam fuiffe quis dicet? Surrexit Ioachimus quidam VVeftphalus, & quafi intolerabile crimen effet, ne qua inter fratres vel obfcura fimultas refideat, omnem offenfionum memoriam delere, ad arma conclamans, tumultu omnia repleuit. Legatur eius Farrago: reperient lectores, non tam ei fuiffe propofitum, doctrinam, quæ in formula Cõfenfus à nobis comprehenfa eft, quàm confenfum ipfum oppugnare. Adeóne Euangelij præconi odiofum effe nomen pacis, vt abolendis difcordiis remedium quæri non fuftineat? Nam etfi doctrinam ipfam leuiter attingit, hoc tamen vnum præcipuè vrget, confenfioni dandum non effe locum. Itaq; fi quid olim repugnantiæ effe vifum eft, è tenebris erutum turbulẽtè exagitat. Si errore vel incogitantia diuerfis fcriptoribus (vt interdũ fieri folet) elapfæ effent pugnantes fententiæ: cur non illis ad idem loquendi genus, re meliùs perfpecta, orationem formare liceat? Quàm maligni liuoris eft, non aliter conquiefcere, nifi innumeris diffidiis omnia ferueant? Qui verò non modò inter fe confentiunt, fed idem loquũtur, in conflictum nolẽtes committere, quàm importuni eft furoris? Demus in feruore difputationis non femper æquabilem loquendi modum fuiffe feruatum: cupiunt, quibus aliquid fuerat inter fe abfimile, eandem tenere docendi viam. Confilij ratio fi quæritur, ne rudes & infirmos perturbet obiecta contradictionis fpecies, cauere volũt. Tu VVeftphale, quia fecus fert tua libido, inuitos cum publica pernicie pugnare coges? Atqui in libris antè editis, aliquid minùs bene confonum deprehenditur. Hoc quidem poftea videbitur fuo loco. Nunc quæ te inuidia vel malignitas inftigat, vt ad confenfum diffipãdum, tonitrua vndique commoueas? Atqui ne qua ad ftabiliẽdum impiũ dogma fiat cõfpiratio, acriter pugnandum eft. Fateor certè, fi quem tegendis impofturis colorem videret obduci, iuftam fore reclamãdi caufam. Concederem etiam facilè, vt omnes hinc inde accerferet machinas, fi errorũ congeriem videret nebulis fub concordiæ prætextu inuolui. Sed quum fimplex & perfpicua noftra confeffio in medium prodeat, fi quid falfum continet, minore negotio poteft oppugnari. Certè in omni difputatione probis & ingenuis hominibus nihil magis optabile eft, quàm vt intra certos fines manere, & remotis ambagibus, caput vnum tenere, & in re vna tractanda, quafi fixo gradu confiftere liceat. Hæc conditio cur VVeftphalo minùs placuerit, non video, nifi quòd caufæ diffidẽs, plaufibilem ex ambagibus iactantiam venatus eft. Si falfa eft doctrina quam profitemur, Scripturæ oraculis, firmis rationibus, & Ecclefiæ confenfu inftructus, ad eam euertendam hoftis venire debuerat. Nunc verò à recta pugna deflectens, ad flexuofum receffum obequitat, hæreticos inter fe diffidere. Nam fi ipfa in veritate fatis fibi effe præfidij perfuafus foret, quantò fatius erat manus ftatim conferere, quàm vagari per obliquos circuitus? Iterum repetam, Si quid erroris continet noftra confeffio, nuda eft atque aperta: cur nõ eam rectà impetit VVeftphalus, nifi vt fumo claram lucẽ obfcuret? Huius rei præmonitos volui lectores, ne cui obfcurum effet, quanta me neceffitas compulerit ad Cõfenfus noftri defenfionem, quem hic importunus zelotes nulla adductus iufta ratione, labefactare tentauit. Et tamen nunc excufat, contra falfam meam criminationem, fe honoris fui patrocinium & iuftæ caufæ fufcipere. Imò, quò libellum fuum venditet apud imperitos, hunc ei titulum infcripfit. Sed quid fi excipiã (quod certè mihi promptum eft, ac me quoq; tacente res oftendit) non aliò fpectaffe meum libellum (quem criminationis nomine ridiculè infamat) quàm vt eius calũnias diluerẽ? Vehementer quidẽ, nec fine graui inuidia, fi quis fubeffet color, de mea maledicẽtia conqueritur. fed mihi ad refutationẽ hoc vnum fufficit, quòd ex eius intemperie iudicium facient æqui lectores, quàm clemẽter ei pepercerim. Libello, fateor, falis aliquid afperfi: nempe quia eum, qui fe iactat Euangelij præconẽ, mihi dolebat tam effe infipidum. Nunc

dum morbo incurabili mederi studeo, operam me video lusisse. Sed vbínam est illa tam amarulenta & proterua insectatio? Nã quicquid conuitiorum fingi potest, in paucas paginas à me congestum esse, mentiri non pudet, quum longè plus illic syncerae doctrinae citra vllã contentionem sim cõplexus, quàm ipse eiúsque similes longis voluminibus soleant. Triplò, vt minimum, longior est eius responsio. Quàm scitè vel eruditè in ea disserat, nondum attingo. tantùm seligãt lectores quicquid illic extabit sedatae doctrinae: vix ad decimam eius summae partem accedet, quę apud me in breuissimo cõpendio reperta fuerit. Eodem pudore nuper quidã eius sodalis, sub persona somniatoris ludẽs, inter alia nugari ausus est, meum in Genesim Commentarium, atrocibus in Lutherum conuitiis refertum esse: vbi tamen vel reuerentiae causa plus centies ab eius nomine abstineo: & sicubi attingo, tam procul abest reprehensio ab omni contumelia, vt hoc mihi apud sanos omnes & pios lectores officium laudi fore cõfidam, quòd non minùs honorificè illum tractaui, quàm praeclaro Christi seruo dignum erat. Hoc primùm crimine VVestphalus me in odium trahere conatur, quòd petulanter in eum omni probrorũ genere debacchatus sim. Ego verò lectores tantùm rogatos volo, vt quid meritus sit ipse, expendant: deinde quantò asperiùs eum tractare mihi promptum fuerit: atque inde statuant, qualis fuerit mea in scribendo mediocritas. Caeterùm, quia fortè veritus est, ne si solus ipse laesus foret, paucos inueniret priuati doloris socios, totam gentem suam ad commune praelium incitat, ac si Germanis omnibus vulgatum temulentię probrum à me obiectum foret. Si ita esset, ne ipse quidem mihi vellem ignosci. Sed notãda est quã mox addit probatio. Crimine hoc, inquit, semel atque iterũ me perstringit. Quasi verò si bibulus est, sine cõpotoribus inebriari nequeat. Quanquam ne hîc de nihilo anxius sit, sciat non indictum fuisse praelium suis poculis, sciat de alia temulentia me loquutum esse, quam Propheta Isaias dicit non esse à vino. Vtinam verò non ita se in profundum fastum immergeret, nec praeceps rueret tam violento impetu, vt ieiuna eius ebrietas omnibus plus aequo nota esset. Non minùs etiam ridiculè in locum illum communem digreditur, sibi hanc cum Christo & Apostolis communem esse fortẽ, quòd praeter culpam oneretur mendaciis & probris, quibus vomendis tam largum & robustum ei esse pulmonem testantur eius scripta, quàm ferendis & concoquendis delicatum esse eius stomachum, querimoniae declarant. Praesertim quid eum grauissimè vulnerauerit, perspicere difficile non est. Admonueram vt suae inscitiae conscius, non tam confidenter se efferret. Mihi certè nihil minùs in animo fuerat, quàm tam acerbum vulnus infligere. Nunc cùm subinde stomachosè repetat indoctum se haberi, latentem morbum detexit. Ergo VVestphale vt intelligas, neque me data opera antehac quaesisse quod te pungeret, neque etiam nunc dolore tuo oblectari, posthac indoctum vocare desinam, modò vicissim candidum & integrum hominẽ te mihi praestes. Atque vtcunque tuo more ebullias in effraenam maledicendi licẽtiam, nullis conuitiis certabo. Porrò vt verum sit, duriùs te ideo fuisse meis verbis obiurgatum, vt audaciam tuam compescerem, frustra tamen vel existimas, vel obtendis callido me artificio fuisse vsum, vt probris meis oppressus quiesceres. Quasi verò nescirem quàm facundus ad maledicendum Rhetor esses, & quàm larga huius generis copia tibi proflueret. Sed quando ita mecum agis, vt si verbulo te perstringam conuitiator sim, tu verò nihil tibi ad me lacerandum non concesseris: quomodo temperanda erit styli mei ratio? Nẽpe hoc compẽdium sequi prętabit, vt de re ipsa simpliciter loquar. Nam & hoc obseruabit prudens lector, quoties vehemẽtiùs in te incurrere coactus sum: nunquam tamen à graui & seria admonitione recessisse. Tu verò nescio quo spiritu inflatus, nisi spumas plenis buccis egeras, videris anhelo stomacho nescio quod molestum onus comprimere. Quò magis mirum est te plusquam securè vitiũ, quod in te omnibus adeò foedum deforméque apparet, perinde ac si immunis & purus ab eo fores, regerere. Caeterùm, ne quae in me ficti criminis suspicio haereat, iterũ breuiter monendi sunt lectores, quàm ingenuè mihi petulantiam exprobres. Eius enim memorandũ specimen profers, quòd linguae meae aculeum in Lutheri nomen exeruerim. Quaenam verò tam acutae sunt illae punctiones? Respondes, quia contentiosum, vehementem & leuem esse insimulauerim. In duobus cur tibi mẽtiri libuerit, nescio. Contentiosum enim & leuẽ non vocaui. Vehementiam in hac causa notatam fuisse si indignè feras, contende Solem meridie non lucere.

Quàm verò cupidè VVestphalus extra locum in locos cõmunes excurrat, atque vt mustacei Rhetores solent, declamitando vagetur extra causam, ex hoc vno plus satis liquet, quòd ne videatur multitudine confidere, figmentum inane sibi fabricat, me ingentibus copiis gloriari, quas me ex omnibus angulis eduxturum minatus sim. Itaque subiicit me tanta multitudine confisum, imbellem turbam contemnere. Si quis Eccius vel Cocleus has naenias effutiret, minore cum molestia pueris ridendos traderem. Nunc quòd se tam flagitiosè prostituit qualiscunque Euangelij professor, ignoscant lectores si in refutatione modicus sim, quia dedecoris me pudet ac piget. Video tamen quid sit, quia nihil Athanasio simile habebat praeter paucitatem, hãc similitudinis notam arripuit, qua se faceret ortho-

orthodoxum. Dixerã doctis & cordatis quiescentibus paucos homines indoctos suis clamoribus Ecclesiam turbare: nempe fore sperabam, vt moniti tumultuosas voces compescerẽt, testes paucitatis, indices stultitiæ. Hîc non simpliciter de numero certatur. Sed dum multos, quos à parte sua stare ipse iactat, ostendo modis omnibus longè esse aptiores & meliùs instructos, silendo tamen nobiscum pacẽ colere, si mica pudoris fuisset in VVestphalo, abiecta hasta, ex conflictu ad suam stationẽ reuersus esset. Addideram rursus, si tãtùm Sacramentis vim suam asserere volebat, nullam fuisse causam, cur in nos irrueret: quia non modò iustis elogiis splendidè apud nos ornantur Sacramenta, sed si quis inanes figuras esse dicat, multi ad hunc errorem strenuè refutandum parati sint. Verba mea inspiciant lectores, vnde constabit quàm ieiunè aduentitios colores hic declamator quæritet. Ne tamen credatur numero inferior, in suam factionem trahere non dubitat, qui in Gallia, & Italia puram Euangelij doctrinam amplexi, solo metu à libera professione retinetur. Hic verò etiã si velim, fas non est tacere, ne perfida dissimulatione cõfessionẽ à sanctis Christi Martyribus proditã obruere, volens ac sciens videar. Quando tam stupidus es, VVestphale, vt pro nihilo ducas sacrũ illum sanguinẽ, quo obsignata fidei nostræ veritatis fuit: scito cũ ab annis quindecim centum vel etiam plures in Gallia, nõ minùs alacriter ad mortem imprimis terrificam se obtulerint, quàm tu superbè in otio tuo tripudias, ne vnum quidem fuisse, qui nobis non subscripserit. Nũc pluris sutorium tuũ atramẽtum, quàm illorum sanguinem æstima. Ante biẽnium vno die Lugduni quinque exusti fuerunt: ac ne quid ad cruciatus sæuitiam deesset, lento igne vstulati. Secuti sunt paulò pòst in eadem vrbe alij tres, in vicinis oppidis duo. Nondum præteriit quartus mensis, ex quo Cameraci (quæ vrbs non nisi vnius diei itinere hinc distat) quinque etiam vno die simul cremati sunt. Quàm dextrè se in disputationibus gesserint, testantur acta eorum manibus scripta, quæ publicis æquare non dubito. Quisquis certè leget, non modò fatebitur moderatè & prudenter de præcipuis fidei capitibus disseruisse, sed eruditionem quoque mirabitur: ne tu fortè vel inscitia, vel inconsiderato zeli feruore abreptos fuisse dicas. Tam intrepida verò ad vltimos vsque spiritus constantia in sereno vultu enituit, quæ miseros etiam Papistas percelleret. Eorum confessio quid passim sub tyrannide Antichristi sentiant pij omnes, prodidit. Quare ne posthac eos tibi suffragatores esse garrias, qui vno omnes cõsensu à tua doctrina abhorrent, ac tacitis votis tuam sodaliúmque intemperiem execrantur. Vltrà me progredi cogit hominis importunitas. Cœlum & terram testor de re probè cõperta me loqui, si crudeliter hactenus sæuitum fuit in plurimos Christi Martyres, ignẽ quo consumpti sunt, maximè eorum vocibus tanquam flabellis fuisse accensum, quibus in Sacramentarios vociferari summa pietas fuit.

Porrò quia VVestphalo negotium cũ homine Gallo erat, vnum ex meis popularibus produxit, cuius odio me grauaret. Berengarij hæresim rursus à nobis excitatam esse dicit. Si tibi ille est hæreticus, cur nõ protinus sublato vexillo in Papæ castra concedis? Nec verò magnoperè curandum est quo in loco desideas, quum te in Antichristi cohortem insinues. Berengarium cogunt ad palinodiã centum quatuordecim cornuti Episcopi, pręside Nicolao Papa. Eorum tyrannidi calculum tuum nõ dubitanter addis, acsi hæresim iustè damnassent. Qualis autem à misero illo confessio fuit extorta? nẽpe post consecrationem verum corpus & sanguinem Christi sensualiter & in veritate manibus Sacerdotum tractari, frangi, & fidelium dentibus atteri. Sic enim ad verbum sonat quæ illi à Concilio dictata fuit retractationis formula. Iam si non alia lege VVestphalum placare licet, quàm si fateamur dentibus sensualiter Christum atteri: nonne centum potius mortes præoptandæ sunt, quàm vt se quispiam tãti sacrilegij mõstro implicet? Cuius tantoperè puduit ipsos etiam Canonistas, vt confessi sint maiorẽ his verbis subesse hęresim, nisi referantur ad species panis & vini, quàm si quis panẽ & vinum dicat nuda esse signa. En cur Berengarij nomen mutuari debuerit VVestphalus noster, quo nobis terrorem incuteret. Nec verò mirum est, nouos Papæ satellites ex tyrannica eius officina sibi temerè arma arripere, qui in nos mera anathemata subinde crepant. Hæc est scilicet humanitas, qua me quotidie in acie stantem, & ad primos quosque hostium iactus expositum boni commilitones subleuant. Nec Ioachimo satis est eorum in me rabiem virulentis calumniis acuere, nisi me pedibus cõculcans, quòd liberiùs eum coarguere ausus sum, extremæ petulantiæ crimẽ mihi obiectet: se verò, quidquid probrorum vomat, ab eodẽ crimine absoluat, quia in hæreticũ quiduis licet. Atqui quum hæc vna ei sit insaniendi ratio, quòd doctrinæ meæ & fidei veritas nullos eius morsus admittit, cuius põderis fore sperauit tã futile conuitium? Quòd si hoc prætextu quiduis blaterandi licentiam tãtoperè appetit, palàm cum Papistis syncretismum ineat: quibus nihil aliud sonat Hæretici nomen, quàm Romanæ sedis aduersarium. Nam quòd tã fastuosè nos ab Ecclesiis dãnatos pronuntiat, id propiùs expensum, vt reliqua eius dicta, in nihilũ recidet. Nisi fortè Tridentino concilio se tanquã Aiacis clypeo armet, vel Christi Ecclesias ad paucos suos sodales alliget, qui eodẽ feruent impetu. Sẽper enim graues & cordatos doctores excipio, qui illis permixti, non modò placidè se continẽt, sed vtcunq; paululũ à nobis dissen-

De conse. Distinct. 2. c. Ego Beregarius.

tiant, non tamen à fraterna societate abhorrent:& quia de summa inter nos cōuenit, pacem libenter nobiscū fouent ac colunt:adeóque reconciliatā inter Ecclesias gratiam summoperè cupiunt. Cuius studij simulac oblata fuerit occasio,documentum non obscurū daturos esse arbitror. Nec verò tantùm sua importunitate proficiet VVestphalus, vt illorū suffragiis vel nutu approbetur hæc scelerata diuulsio,quam molitur: tantùm abest,vt prauæ conspirationi ad nos hostiliter vexandos nomen suū adscribāt.Imò fieri aliter non potest, dum nobis opponit quotquot Augustanæ confessioni subscribunt, quin breui deprehendant lectores ea in re fucum sibi fieri. Atque vt optimus quisque eius confessionis defensor rogetur, responsurum non dubito, malis auspiciis turbari pacem, cuius retinendæ studium non dissimulant, qui paulò plus authoritatis in Saxonia merentur,quàm centum VVestphali.

Quibus ad scribendū causis adductus fuerit dū recenset,se de tuenda bona fama valde sollicitum esse ostendit, ne in ministeriū,quo fungitur, cōtemptus recidat, fidésq; minuatur suis scriptis. Si tibi est cordi bona fama, quis te ad eā prostituendā prauus genius impulit,quum tibi maneret salua & integra si taceres?Ipse tibi infamiam cōtraxisti,quā eluere non ita facilè erit. Augebis verò quoad ab odiosa ita rixādi libidine desistas. Iterum repetā,Non poteras initiò tibi meliùs consulere, ac ne hodie quidem potes,quàm tacendo. Quòd verò non parum hîc te metus angit,ne fides tuis scriptis depereat, ex tuo vnius sensu æstima quantoperè excruciet pios omnes longè grauius incommodum, vbi te vidēt ad detrahendam tot magnorum ac præstantium virorum tam vtilibus scriptis fidem, violento conatu incumbere. Ne sim iam vnus ex eorum numero, quibus fidem detrahere tentasti.Sed dum tibi propositum esse vident omnes, OEcolampadium, Zuinglium, Bucerum, Petrum Martyrem, Bulingerum, Ioannem à Lasco labefactare, vt tota eorum existimatio concidat, quem omnino pium & æquum hominem in mundo esse putas, cuius stomachum in te non prouocet tam maligna obtrectatio? Quos tibi de libris tuis gratificandi causa plausus dent gregales tui, nescio: quid tu ipse iudices,videris. Sed iniuriam tibi fieri non dices, si eorum quos nominaui vnumquenq; tibi præferam. Quanquam si te ita excæcat stultus tui amor, vt honore antecedere cupias,quos doctrina procul sequeris, nobis, qui tibi nullo iure addicti sumus,maior habenda est publici boni ratio.Mentio librorū,quā sæpius ingeris, te aliquid scripturire denuntiat. Sed qualecunq; sit illud, minore Ecclesiæ iactura perierit, quàm vnus ex multis liber, quos omnes abolere tibi fuit in animo. quò mihi iustior,te quoque authore, defensio suppetit,qui fidē & operam meā,ne præclaris suis opibus Ecclesiam spoliares,interposui. Librum deinde suū in quatuor capita partitur. Primò enim refutandū suscipit quod scripsi, perperam ab ipso & inscitè nos fuisse traductos, quasi pugnantia scribamus. Deinde quod dixerā iniustè nos fuisse ab eo reprehensos,ac si nihil præter vacua symbola in Cœna Domini relinquamus. Tertiò hoc assumit, se discordias non excitare, dum turbarum authoribus repugnat.Tandē se ad obiecta crimina respōsurum promittit. Ac primæ quidem partis hoc bellum exordium est, me Cōsensum nostrum ex aliquot vocum synonymá probare, quales sunt Figura, Signū, Symbolum.Itaq; miratur me non etiā ex syllabis idē colligere. Sed quid si hîc manifesto in mendacio eum pueri deprehendant?Nunquā enim mihi in mentem venit, hāc verborum affinitatē obtendere ad probandum nostrum Consensum.Sed quū ipse clamosè istas voces exagitasset, imò scripsisset hac contradictionis nota nos prodi hæreticos,simpliciter derisi hominis stultitiam, vt digna erat. Nunc tamen acsi elapsus esset, se multò plus largiri gloriatur,nos scilicet nō solùm in paucis voculis, sed in rebus & sententiis conuenire.Atq; vt facetus appareat, se cohonestare dicit vno hoc nomine Sacramētarios omnes, quòd inter se consentiant. Sed crassius est eius cauillum, quàm vt sub hac friuola iactantia deliteat. Magna verborum atrocitate nos pro hæreticis traduxit,quia inter nos dissentimus. Demonstratio hæc ei optima visa est, quia alius panē Cœnæ symbolum, alius figuram,alius signum vocat,palàm nos dissentire: ac suā hanc argutiam, quò splendidior esset, in tabula depinxit.Ego quid fecissem?Fuítne omittendum, quod me tacente omnibus occurrit,Consensum nostrum non potuisse meliùs probari? Longiùs etiā progrediar,siquādo lucem doctrinæ meæ afferre velim, eius explicationem petere ab his vocibus. An me ideo pugnantia loqui, vel mihi contrariū esse finget, quia rem vnam pluribus modis cōmodiùs interpretari studeam?Propiùs cōserta manu eum premam.Quicunq; aliter verba Christi exponunt, quàm secundum literam, vt vulgò loquuntur, eos non dubitat Sacramentarios facere. Mihi placet conditio: ita enim Augustinus in ordinem nostrum relegatur. Scripsit aduersus Faustum,Dominum dixisse, Hoc est corpus meum,quod signum daret corporis sui. Quando figuratè Christi verba exponit, Sacramentarius haud dubiè censebitur. Alibi propter similitudinem rei signatæ corpus & sanguinē vocari tradit,corporis & sanguinis Sacramentum. Nonne authore VVestphalo, hæc nefanda verborum Christi laceratio est? Alibi scribit,Dominum in Cœna corporis & sanguinis sui figuram discipulis commendasse & tradidisse.Duósne ex nobis reperiet magis inter se dissentientes, quàm Augustinus dissentit ipse secum?

Frustra

Frustra igitur negat se desipuisse VVestphalus, quũ in vocibus propè synonymis proposuit horrendi dissidij paradigma. Negat argumentationem ex particulari deductam valere: quasi per omnia inter nos conueniat, quia in aliquibus idẽ sentimus & loquimur. Ego verò me vnquam ita ratiocinatũ esse nego: quia tam absurdum delirium simpliciter refutasse satis erat, hac dissensionis nota patefieri hæreticos, quia vnus figuræ nomen, alius signi, alius verò symboli vsurpat. Sed nisi aliud adferat, nihil dissensionis esse statuo. Quasi verò metuat, ne obscura sit sua impudentia, pluribus verbis hoc idem prosequitur, sic me loquentẽ inducens, Scribo mutuas cõsensiones cũ Tigurinis, vna est nostra sentẽtia, mutuas tradimus operas, nullo igitur vnquã tẽpore fuit discrepãtia inter quoscunq; Sacramẽtarios. Quod totũ quũ improbè cõfingat, mox se implicat altero mẽdacio, se neq; personas, neque tempus finire, sed indefinitè loqui de nostris dissidiis. Nugator, vbi igitur Farrago tua ex libris nostris excerpta, quæ singulos suis nominibus designat? Fœdiore etiam mẽdacio nos onerat, quod in authoris caput recedere æquũ est. Nã Anabaptistas, Dauidianos, & fanaticos ferè omnes nobis permiscẽs, Sectam vnam instar Hydræ conflat: quia omnes Zuinglij dogma profitentur. Non dicã quod publicis monumẽtis satis superque testatum est, à nullis acriùs quàm à nobis oppugnatas fuisse Sectas, siue quas nominat, siue quæcunq; nostro seculo exortæ sunt. Sed quibus tandem vinculis nos in vnum fascẽ colligat? Satisne est vno verbo dixisse, vno & eodẽ errore omnes esse implicitos? An ego Angelos contester, quũ ab ipsis quoque diabolis retegatur VVestphali improbitas? Nam si de Sectariis quæritur, propiùs ad ipsum accedere constabit. Seruetus quidem, qui & Anabaptista erat, & hæreticorum deterrimus, cum VVestphalo prorsus consentiebat: atque in hoc doctrinę capite OEcolampadiũ & Zuinglium non secus in suis libris vexauit, quàm si VVestphalo operam locasset.

Iam quia priore via non successit, alia nostras contradictiones ostendere aggreditur. Ac præfatur quidem, quia idem tentatũ sit à Luthero, sibi quoque licere. Sed quocunq; se exemplo tegat, rem inspicere cõuenit. Quòd ex Carolostadij cõmento tenebras causæ offundit, quia procul ascitum esse cõstat, in refutatione non laboro. Quanquam autem non teneo vnde alias interpretationes sumpserit, his tamen calumniis nihil putidius est, indignis modis contextum & ordinem verborum Christi violenter lacerari, quia sic quispiam accipiat, corpus Christi spirituale esse alimẽtum: alter verò sic transferat, quod pro vobis traditur hoc est corpus meũ. Quid enim obsecro absurdi, si sacrificium mortis epulũ spirituale ordine præcedat? Sed quia his quoque tam friuolis rationibus destituitur ad fabulas suo more cõfugit, in Phrisia truncari Christi, verba, à cõcionatore perspectę fidei sibi fuisse scriptum commemorat, quia dum porrigitur panis, hęc verba suggerat minister, Edite, credite, & in memoriã reuocate corpus Domini nostri in cruce oblatũ esse verum sacrificium pro peccatis vestris. Grande nefas scilicet, mortis Christi memoriã in sacra Cœna celebrari. Neque enim si minister in ipsa distributione populum ad meditandum mortis Christi fructum reuocat, ideo prætermittitur ipsa Christi institutio. Quinetiam quum alibi contẽdat VVestphalus distinctè hęc duo nobis præscribi, vt corpus edamus, & memoriã colamus mortis Christi: cur fratres nostros Phrisios hoc nomine flagellat, quia cœlesti mandato obtemperant? Pergit deinde, consilium hoc à Suinckfeldio natum esse, qui iussit hæc verba seponere ex oculis, Hoc est corpus meum. Quasi verò nobis cum Suinckfeldio quidquam sit commune, vt nobis luenda sit insaniæ eius culpa. Imò quænã ista est æquitas, postquam bonis istis paterculis stertentibus, sedulò incubuimus ad oppugnandos Suinckfeldij errores, qui nihil subierunt laboris, subitò expergefieri, & in nos torquere quidquid in aduersario nostro odiosum reperiunt? Eiusdẽ est farinæ quod postea subiicit, quia indignè feramus nostras deceptiones claris verbis Christi pudefieri, ea cõtemptim abiicere, & murmurare tria verba dũtaxat semel dicta nobis obiici. Hîc si nos ficto maledicto scelerate in odium vocari querar, protinus excipiet se indefinitè loqui. Sed cuius est cãdoris, blasphemię crimine, cuius ne vnus quidem author profertur, onerare infinitam turbam? Nos verò cœlestis Magistri verbis non tam parum reuerentiæ deferimus, quin nobis ad solidam authoritatem abundè sufficiat, semel ab eo aliquid fuisse dictum. Atque vt meliùs pateat nihil nobis opus esse talibus cauillis, retorqueo, plus quadragesies Arcam fœderis vocari Dei præsentiã, nec tamen alio sensu, quàm quo panis vocatur corpus. Vides adeò nos lucem non refugere, vt vltrò huius clypei obiectu vobis occurrere non dubitemus? passim transferri in Scriptura Dei nomẽ ad visibile præsentiæ Dei symbolum. Qua de re fusiùs disserendum nobis erit.

Quia tamen nondum illa quam detonuit contradictio patebat, denuo eandem orditur telam, violenter scilicet verba distrahi in diuersas significationes, quæ minimè simul cõsistũt. Atque iterum Carolostadij glossam odiosè producit, quam disertè pridẽ nostri omnes repudiarunt. Postea vt repugnãtię fuco simpliciũ oblinat oculos, dicit hoc insulsum cõmentum à me reiici. Quasi verò tragicum facinus fuerit, falsam à nobis inuidiam auertere. Quid tibi vis rixator? Carolostadiũ dixi malè interpretatum Christi verba: mecum in eo tu consentis. Quid ergo attinet ex repugnantia, quæ tecum mihi cõmunis est, crimen

fingere? Tertio loco venerādum fratrem nostrum Ioannem à Lasco impetit, quia dicat demonstratiuo pronomine totam actionem notari. Quasi verò promptum non sit, Lutheri quoque patrocinio hoc defendere. Panis Luthero extra vsum sacræ Cœnæ nō nisi panis est: ac proinde articuli demonstratio intra actionis metas includitur. Ergo eadem doctrina in ore Lutheri vim oraculi obtinebit: si aliunde profecta fuerit, hęreseos notam incurret? Quarto loco in OEcolampadium inuehitur, qui pronomen, Quod, in Christi verbis non relatiuè, sed causaliter accipit. Quasi verò nefas sit, interpreti, crassiore, vt aiunt, Minerua, explicare quod alioqui molestiā frustra parit. Dixit OEcolampadius nūc fidelibus edēdū offerri corpus Christi, quatenus semel traditū est ad expianda peccata: nēpe vt sciremus priores sacrificio partes ascribi. nūc rogat VVestphalus, quid igitur Matthæo & Marco fiet, apud quos relatio non additur? Quasi verò breuitas illa, quod pręcipuū est in legitimo Cœnæ vsu tollat. Certè Paulus antequā nos ad epulandū hortetur, docet Pascha nostrum esse immolatū. Fateor quidē illic de Cœna eū non agere: sed quum eadē sit ratio, quorsum sācto viro exprobrat VVestphalus, quòd hāc qualitatē, sine qua perit nobis Cœnæ vtilitas, prudenter notauerit? Hæc scilicet ratio est, cur inflatis tibiis exclamet, Quo colore pingent, quo fuco excusabūt Sacramentarij manifestā antilogiam? Ego verò respondeo neminem tam esse oculatum, qui somnia tua videat. Quia verò videt se nondū adeptū esse quod volebat, vel saltem nō præstitisse quod erat professus, mutila quędā verba in aceruum congerit, panem Cœnæ nunc vocari à nobis carnem, nunc figurā corporis, nunc passionem, nunc mortem, nunc memoriale passionis, aliàs fidem, aliàs vigorem, aliàs virtutem Christi, aliàs merita, aliàs qualitatem corporis, aliàs actionem & formam Cœnæ: item societatem Ecclesię, ius in participando corpore Christi, festum, & multa alia. Quid hoc homine facias, qui in sensum reprobū coniectus se effutire non sentit, quæ detestabilem omnibus reddant eius malitiā? Breuis enim & expedita solutio est, diuersis loquendi formis sine vlla repugnātia describi in quem finem panis vocetur corpus.

Quòd præcipuū quęstionis statum esse dicit de sensu verborū Christi, Hoc est corpus meū, fateor. Quòd etiam in hac controuersia quęri negat quid hic vel ille somniet, nec cōscientiis satisfieri per hominum cōmenta, donec certa & indubia constet veritas, assentior. Quòd certam aliquam definitionē requirit, in qua consistat fides, non repugno. Hāc igitur nobis ostendāt seueri isti vel potius morosi censores, quibus omnis interpretatio fastidio est. Vrgent literalē sensum, quòd panis verè & naturaliter sit corpus Christi. Sed dum vicissim vrgētur, sitne corpus propriè panis, præcisum illum & inflexibilem rigorē temperāt, corpus dari sub pane vel cū pane. Et certè nisi hoc cōcederent, calix ex quacunq; fabricatus esset materia, sanguis Christi esset. Quū ergo sibi dicere permittāt Christi corpus pane cōprehendi nō secus ac vinū cantharo, quî fit vt studium quęrendę cōmodæ interpretationis tantoperè eorū bilem exasperet? Nam quòd in verbis vniformē à Paulo & Euangelistis rationem teneri asserit, quid tam pueriliter mētiri iuuat? Quantò lōgiùs distent Sāguis & Testamentum in sanguine, quàm Signum & Symbolū, manere superuacuum est. VVestphalus autē quem in sanguine & testamento vniformitas delectat, quàm multiplici gustu sit præditus ostēdit, ad Signi & Symboli dissonantiā nauseans. Cautiùs tamen loqui iā incipit, se in rebus & sententiis, non in verbis dissidiū reprehēdere affirmans. Ego autē, quia sanis lectoribus conspicuū esse confido, distortè varios loquendi modos, qui ad vsum & finē Cœnæ demonstrādum tendunt, mutilari & discerpi, non longiùs insisto. Addit me clara veritate victū fateri rerum contrarietatē. Quibus autem verbis? nēpe quia dixerim nostros homines dum quæstionē perplexam & obscurā agitant, quanuis non discrepent re ipsa, præbere repugnantiæ speciē. En digna Theologo sinceritas, quæ inter prophanos Rhetores frigidæ ac putidæ cauillationis notam non effugeret. Nam quòd postea iocatur singulos Prophetico spiritu fuisse afflatos, dū hanc causam initiò aggressi sunt, fruatur sua dicacitate potius quàm vt me refellendis suis dicteriis occupet. Quòd autē apud eum sequitur, me circunspicere de alio effugio, dū obiicio quidquid obiter dictum fuit, acsi plena esset definitio, calūniosè ipsum arripere, cur recitet non video, nisi vt se bis ridendū propinet. Estne hoc effugium, quod ipse imprudēs, si ei creditur, omnium oculis subieci? Cui enim obscura est in lacerandis sententiis eius malignitas? Atque vt exempla quæ nuper attigimus prętereā, cui persuadeat quod de Ecclesiæ societate dictum est plenæ definitionis vim habere, acsi nō alia esset corporis Christi κοινωνία; Et tamē in cōfusa discordiarū nostrarū sylua nihil magis reperit plausibile, quàm κοινωνίαν ab aliis exponi ius societatis, quod nobis datū est in corpore Christi, ab aliis mysticā Ecclesię societatē. Mihi verò si libeat veterum Scriptorum dicta hoc modo arrodere, longè grauior inter eos reperietur dissensio. Sed neq; huc propendet ingeniū, & voluntas abhorret, vt quoscūq; ipse in suas partes trahit, sinistra & illiberali mordacitate impetā. Quàm dextrè interea & probè crimen, quod putabat esse odiosum, amplificet, breuiter monendi sunt lectores. Eius verba sunt, Quoties ad locum Pauli vētum est, verba eius summo conatu deprauant Sacramentarij. In margine etiam ascribit insignem notam, Quid sit Sacramentariis κοινωνία corporis Christi. Quid

An nos saltem qui aliter loquimur, excipere non debebat? Euoluat nostros Commentarios: illic occurret non spinosa, sed genuina interpretatio, quam si rumpat vel crepet, recipere cogetur. Nec de me solo affirmo: sed non ignorant periti lectores ab aliis quos infamat, locum hunc nitidè & explicitè fuisse tractatum: vt facilè pateat ipsum inexplebili rixandi libidine indefinitam litium materiā, cuius prætextu se excusat, nimis cupidè venari. Certè nominatim me prouocans, obliuisci non debuit quid ego in illum locū scripserim. Verba sunt, Verum est fideles sociari per Christi sanguinem, vt vnum fiant corpus: verum est etiam eiusmodi vnitatem propriè vocari κοινωνίαν. Idem fateor de pane. Audio etiam quid Paulus adiiciat quasi exegeticè, nos effici vnum omnes corpus, qui eundem communicamus panem. Atqui vnde, obsecro, illa inter nos κοινωνία, nisi quia sumus Christo coadunati hac lege, vt caro simus de carne eius, & ossa ex ossibus eius? Incorporari enim, vt ita loquar, Christo nos oportet primùm vt inter nos vniamur. Adde quòd Paulus non tantùm de mutua inter homines communicatione nunc disputat, sed de spirituali Christi & fidelium vnione, vt inde inferat sacrilegium esse non ferendum, ipsos idolis misceri. Ex circunstantia igitur loci iudicare licet κοινωνίαν sanguinis esse societatē, quæ nobis est cum Christi sanguine, dum simul omnes nos in corpus suum inserit, vt viuat in nobis, & nos in ipso. Figuratā esse locutionem fateor, modò non tollatur figuræ veritas, hoc est, modò res quoque ipsa adsit, nec minùs sanguinis communionem anima percipiat, quàm ore vinum bibimus. Postquam autem pro arbitrio stomachatus est, tandem in clausula fatetur à fine non malè definiri Cœnam, vt nostri homines fecerūt, celebrem vocantes partæ redemptionis memoriam: sed ita dimidiam partem exponi, nō rem totam. Quasi verò cœlum terræ miscendum sit, quoties non exprimitur plena definitio. Hanc loquendi formam nobis permittit, symbolis repræsentari Ecclesiæ vnitatem. Sicubi verò quempiam nostrûm ita locutum esse obseruet, iracundè exurgit, acsi corpus Christi secundum nos nihil aliud esset, quàm Ecclesiæ societas: quum tamen vno consensu omnes prædicent à capite coagmentari totū corpus, hoc est, non aliter coalescere in vnum corpus fideles, nisi dum Christo sunt vniti. Cæterùm, quòd simpliciter Corporis nomen ad mysticum Ecclesiæ corpus transferri posse negat, litem Paulo intendat, qui hoc ausus est.

Quòd VVestphalo socordiam obieceram, quia damnatis omnibus tropis ne ipse quidē sine tropi auxilio se expedit, hîc attentionem à lectoribus flagitat, vt me intelligant graui culpa obstringi. Nec simplici obiurgatione contentus, quis mentem meam furor præcipitet secum inquirit, vt calumniam hanc ausus sim in eum iaculari. Videant ergo attentè lectores, quanta dexteritate meum iaculum repellat. Dixi, fateor, hæc duo non magis cōgruere quàm phrenetici deliria, Clara esse verba Christi, vt nulla interpretatione egeant, Tropum alibi admittere, qui tamen non excuset, quò minùs panis propriè sit corpus. Respondet se verum tropum, quem necessitas loci affert, indefinitè opposuisse falso tropo. Quasi vnius vocis aucupio insidiatus sim, ac non potius crassum eius errorem tradiderim palpandum. Vbique clamat esse hæreticos, qui dum exponere conantur verba Christi, inter se dissentiunt. Elabi non potest, quin expositionem ipse quoque suam proferat: à nobis tamen dissentit. Quid ergo vetat, quò minùs inter hæreticos censeatur? Si in pane & per panem datur Christi corpus, & cum pane recipitur, figuratè constat panem vocari corpus, quia corpus in se contineat, non autem id propriè & naturaliter sit quod dicitur. Scio quàm mordicus interdum verbis insistat, nullam in Scriptura sententiam clariorem inueniri negans. Sed quum ad rem venitur, sibi cum suis magistris expositionē hanc permittit, Sub pane contineri corpus Christi, porrigi in pane, & cum pane recipi. Nam quid esset mōstrosius, quàm panem negare symbolum corporis, signúmque terrenū à cœlesti suo mysterio non distinguere? Non consistet certè verborum simplicitas, nisi panis conuertatur in corpus, vt panis visibilis corpus sit inuisibile. Denique nisi idem duæ istæ propositiones valeant, Christus est dilectus Dei Filius, &, Panis est corpus Christi. Nec verò tanquam de re ambigua disputare operæpretium est, quum apud eos nihil magis receptum sit aut vulgare quàm sub pane dari Christi corpus. Papistas meliùs à necessitate tropi eximeret sua Transsubstantiatio. Qui verò panem & corpus res fatetur esse diuersas, quomodo figuram ab his verbis tollet, Hoc est corpus meum? Quid? vbi calix vocatur sanguis, nonne illis in promptu est exceptio, continens pro contento sumi? Non est igitur hoc Tragœdias agere in nugis, quod dico mihi curæ non esse, quibuscum freneticus hic confligat, qui se tam pulchrè elidit. Dicendum enim id omnino fuit, nisi vellem sciens causam prodere. Posthac verò ipse discat in re seria non ita nugari. Ac liberè iterum repeto, nisi tropum suum publico consensu sanctificatum esse ostendat, suo ipsius ore damnatum esse hæreseos, qui sine exceptione pro hæreticis habendos tam audacter pronuntiat, quicunque explicandis Christi verbis figuram adhibent. Scitè tamen eludit, me facetum voluisse videri exprobrans. Vide Ioachime, vter facetiarum sit cupidior: egóne qui dictum istud non nisi ex re nata sine vlla affectatione inserui, ac sponte oblatum vsurpaui, an tu qui sine lepore

nescio quas frigidas elegantias longè accersis. Tuus verò iste triumphus, Tropum tuum sanctificatum esse à Christo & ab Apostolis, non ante victoriam abs te canitur: quia iam victus ac prostratus tibi tamen plaudere non desinis. Consentire te iactas cũ Christo. Certa & inuicta ratio, si modò tibi concederetur. Sed ex quo principio hoc sumptum est, magis Christi verbis consentaneum esse, panem vocari corpus, quia cum eo corpus datur, quàm quia symbolum est visibile corporis, & quidem cum sua veritate coniunctũ? Quum verò Scripturam causeris nec Dialecticis nec Grãmaticis legibus astringi, quod nos tibi libenter damus, quæro nunc qua conscientia, vel etiam qua fronte nostras cõtradictiones in eadem pagina exagites, quia quidam nostrum in verbis Christi Synecdochen, Metaphoram alij, Metonymiam alij esse tradunt? Nam si in his figuris nulla est maior religio, sua cuique relinquenda erat libertas. Sicuti autem concludit Ioachimus, licèt in suo dogmate tuendo nostri consentiant, & in verbis quædam sit consonantia, contradictoria tamen scribere: vicissim ex liquida demonstratione concludere mihi liceat, ipsum nec probè nec ingenuè facere, qui inexplebili contentionis studio improbè ad conflandum dissidium arripit, quæ facilè conciliari inter se poterant: perperàm multa calumniosè detorquet, atque ex leuicula quaque varietate grauem repugnantiam confingit. Dum verò Consensum nostrum, quo sepulta erant omnia dissidia, suis nebulis quantum potest obscurat, paci & concordiæ esse inimicum: atque etiam impudenter in arenam committere, qui maiore consensu hoc caput doctrinę iisdem verbis explicant, quàm hactenus fecerit vnus quispiam ex eorum grege, quos nobis hostes opponit.

Nunc ad secundam partem descendo, in qua obiectæ calumniæ crimen à se depellere conatur, quasi verè dixerit nos in Sacramentis nihil præter vacua signa relinquere, vbi clarè perspicere licet quanto stupore ad contumaciam obduruerit. Testamur passim in scriptis nostris longè differre ab inanibus figuris quæ Dominus nobis relinquit gratiæ suæ testimonia & sigilla. Disertè hoc Consensus prædicat, Dominum qui verax est, intus præstare suo Spiritu quod oculis figurant Sacramenta: nec quum distinguimus inter signa & res signatas, disiungere à signis veritatem. Hunc locũ luculentiùs & vberiùs persequitur Defensio. Summa tamẽ est, verè nobis Christum offerri per Sacramenta, vt eius facti participes, bonis eius omnibus potiamur, vt denique ipse viuat in nobis, & nos in ipso. Qui ex aduerso clamitat, statui à nobis vacua signa, an non apertè Christum, totámque eius virtutem in nihilum redigit? Nam si quid est Christus, & si quo in pretio habẽtur spirituales eius diuitiæ, pignus quo se nobis communicat, vacuum & inane dicendum non est. Si nunc excipiam, quod optimo iure licet, Christum nihil prorsus esse VVestphalo, grauem sibi fieri iniuriam quiritabitur. Sed quem putat esse tam hebetem, cui non sponte in mentem veniat, iudicium hoc facere? Ac ne litigando plus verborum consumam, respondeat ipse vno verbo, si contendit vacua esse signa, quæ veram Christi fruitionẽ afferunt, quanti Christum æstimet? Si tota spiritualium bonorum plenitudo non facit, vt quicquam veri & solidi signa contineant, an non Spiritus sancti virtus secundum eum euanescit? Quibúsnam præstigiis illudet, vt non statim appareat execranda hæc blasphemia? Nam quòd integumentis quibusdã lucẽ obscurat, puerile effugium est. Refert excogitatos fuisse tropos vel in verbo Est, vel in voce Corporis, ad probãdam Christi absentiam. Atqui secundum nos, panis ità corpus significat, vt verè efficaciter, ac re ipsa nos ad Christi communicationem inuitet. Dicimus enim veritatem quam continet promissio, illic exhiberi, & effectum externo symbolo annexum esse. Tropus ergo signum minimè euacuat, sed potius ostendit quomodo non sit vacuum. Nihilò etiam magis localis corporis absentia signi exinanitio est, quia non desinit Christus se offerre suis fidelibus fruendum, quanuis in terram non descendat. Ac frustra in miseram hanc latebram se abdit, quum alicubi fatear OEcolampadium & Zuinglium inter disputationis exordia, ad refellendã superstitionem nimis attentos, non satis splendidis elogiis ornasse Sacramenta, ac de ipsorum effectu disseruisse, monendas nunc fuisse apertè Ecclesias, quatenus & in quibus facta sit Consensio. Nam sic articulatè monuimus, vt nulla pars controuersiæ omissa fuerit. Accessit deinde fusior & clarior explicatio. Quid ergo hoc aliud est, quã in luce cæcutire, quæ cæcis etiam ipsis manifesta est? An hîc rursum dicet mihi ancipitem esse linguæ gladiũ, vt si profert clara testimonia, eum pugnantia loqui arguam? si præterit, accusem perfidiæ? Ego verò optimo iure perfidiam illi obieci, quòd ex locis truncatis captiosè arripuit quæ calumniæ obnoxia essent, & simul ostendi nõ aliunde meliùs conuinci eius amentiam, quã ex locis ab ipso citatis, quæ suspicionem omnem lectoribus tolleret. Excerpit alicubi dimidiam sententiæ vnius partem, & de altera litem nobis intentat. Ego lectores ad librum ablego, cuius inspectio malitiã Ioachimi detegit ac conuincit. Alibi quum producta ab ipso testimonia ab eius calumniis nos liberent, cur dissimilem ipsum secum pugnare? Quare non est quòd mihi ancipitem gladiũ exprobret, qui vtrinque se miserè cõscindit, duósque mihi gladios suppeditat, quorum aciẽ frustra obtuso suo dilemmate retundere voluit. Certè etiam si nullo à me ictu feriatur, modis omnibus deprehenditur calũniator,

tor, dum nos falsæ inuidiæ subiicere volens, nihil in Sacramentis præter nuda & vacua signa relinquere causatus est.

Atqui si quid habeat Luthero affine, eius authoritate crimen hoc probè dilutū esse putat. Scripsisse autē Lutherum refert, sibi eodē esse loco quicunque credere renuunt in sacra Cœna verum & naturale esse Christi corpus. Hoc quidem nimis imperiosè, qui sententias longè remotas adeò non dignatur discernere, vt præter naturam misceat. Atque hic locus amplo documento est, quàm non temerè dixerim Lutherū prauis delationibus accensum nimis vehementer causam hanc egisse. Quis enim non meliùs sibi temperaturum fuisse videt, nisi alieno impulsu prouectus esset ad hanc hyperbolem? Parum certè honorificè de Luthero sentit VVestphalus, & alios sentire vult, mediocre ei iudicium adimens, vt inter inane & imaginarium spectrum, & spirituale Christi participationē non discernat. In sacra Cœna verè nos fieri Christi participes asserimus, vt vitam arcana Spiritus virtute ex carne sua in animas nostras instillet. Ita panis non inanis est rei absentis pictura, sed verum ac fidele nostræ cum Christo vnionis pignus. Dicet quispiam non aliter panis symbolo adumbrari corpus Christi, quā mortua statua Herculem vel Mercurium repræsentat. Hoc certè commentum à doctrina nostra non minùs remotum est, quàm profanum à sacro. Ergo qui è gradu nos deturbat in eandem damnationem præcipitat, nonne sublato rerū discrimine Solem è cœlo detrahit? Si nos in consensu quod continet Augustana confessio complexos esse dixi, non est quòd me astutiæ insimulet. Verbis enim subscribo, quæ illic etiam recitaui. De sensu, quia idoneus iudex non est VVestphalus, ad quē potius, quàm ad authorē ipsum prouocabo? qui si verbulo declaret me à sua mente deflectere, protinus desistam. Lutheri alia est ratio. in cuius verbis quid ego desiderem semper ingenuè professus sum: tantū abest vt me obstrinxerim. Nec VVestphali lautitias moror, cui videtur contumelia in Lutherum esse intolerabilis, ipsum contentione elatum fuisse vltra iustas metas. Contentiosum, inquit, tu Dei seruum vocas? Non ita est: sed quod modestissimis quibusque accidit, vt modum in certamine excedant, id in Luthero si deploro, cuius nota est omnibus vehementia, mirū nō est. VVestphalo etiam sine causa dolet fallacē Lutheri & Zuinglij conciliationem à nobis tentatam esse, quorum infelices conflictus sepelire nobis propositum fuit. Esto, pugnarint eorum sententiæ: quid nos iam vetat eorū exemplo monitos, & sedatis animis expendere, & magis temperato stylo tradere quid rectum sit? Et sanis lectoribus suam morositatē VVestphalus probabit, qui nihil tale permittit? Colligit si in ea fide, quā ante annos circiter viginti professus sum adhuc persto, me nihil minùs credere, quàm substantialiter in Cœna dari Christi corpus. Ego verò, quanuis substantia carnis Christi animas nostras verè pasci fatear, substantialem præsentiam, quam imaginatur VVestphalus, non minùs hodie quàm olim repudio. Neq; enim si viuifica est nobis caro Christi, ideo transfundi in nos eius substantiam necesse est. Sublato hoc trāsfusionis cōmento, de voce substantiæ cōtrouersiam mouere nunquam mihi venit in mētem, nec vnquam dubitabo fateri, arcana Spiritus sancti virtute vitam in nos diffundi ex eius carnis substātia, quæ nō abs re cibus cœlestis vocatur. Hac in re constanter asserenda maior semper fuit mea simplicitas, quàm vt ad lucem eius obscurandā, vel labefactandam fidē, tuæ calumniæ vel minimum proficiant. Efficaciter exhiberi in Cœna dixi Christi corpus, non naturaliter, secundum virtutem, non secundum substantiam. Quo posteriore mēbro, localis substantiæ inclusio à me notata fuit. Simul tamē dixi Christum sua nobis bona non cōmunicare, nisi quatenus ipse noster est. In hac doctrina sic persto, vt me nō minùs inscitè quàm iniquè VVestphalus anguillæ cōparet. Quid enim dubij vel perplexi in hac doctrina reperit? Corpus Christi verè spirituale esse cibū, cuius substantia animæ nostræ pascuntur, & viuunt: idque non minùs verè in sacra Cœna nobis præstari, quā externo symbolo figuratur: modò ne corpus quasi è cœlo detractū, in pane quispiā falsa imaginatione includat. Quia VVestphalū ostendit hæc exceptio, anguillam cauda non posse teneri clamat. In Commentariis me tectiorē fuisse dicit, sic temperatis coloribus, vt nonnulli, quāuis non obtusi nec hebetes, vix diuinarent quid mihi vellem. De meo studio hoc sanctè testabor, quanquam in Dei veritate purè & syncerè tradēda summa à me religio adhibita fuit, non tamen minori fuisse curæ, vt in ipsa dicendi forma simplex niteret perspicuitas. Quid mea sedulitate adeptus sim, loquuntur ipsi libri, quos iactat fuisse grassiores, quia videbar idem cum suis sentire: nunc vero postquàm me Consensio è latebris in lucem protraxit, hanc gratiam fuisse perditam. Quid apud VVestphalum & similes gratię acquisierint Commentarij, quid Cōsensio abstulerit, nescio. Sed quid si minimè obscurū est, quæcunque in Consensione capita reprehendit, vel ex Commentariis desumpta esse, vel totidem ferè verbis illic haberi: vnde noua ista alienatio? Quid moliatur, nemo tamen hebes est quin olfaciat. Neque etiam dissimulat ipse alibi, hoc se moliri cum sodalibus, vt libros meos vndique exterminet. Qua æquitate, ipsi viderint: quādo probabile nō est gratos fuisse piis lectoribus, nisi ad Ecclesiæ ædificationem apti fuissent & vtiles. Ergo probos & sani iudicij homines, qui hoc experti sunt, non fore iam fastidiosos arbitror, vt ob articulum vnum multiplici doctrinæ fructu se priuent.

Quàm verò ſecum bellè conſentiat, ex duabus eius ſententiis æſtiment lectores. Defenſionem ſcribendo dicit me ad latebras iterū fugiſſe, vt quaſi nube tectus incedam incognitus. proxima verò pagina aliunde probationes ſumere opus eſſe negat quibus me cōuincat aliud ſentire, quia nō paucas ſuppeditat vna Defenſio. Vbi igitur nubes illa, qua me obtegere volui? Dicit me nō ita ſub fraudibus latere, quin me prodam. Atqui ſi quicquam fraudulentè tentaſſem, non deerat mediocris ad cauendum prudentia. Sed hoc reperient lectores, mihi nihil fuiſſe maiori curæ, quàm vt omni ambiguitate diſcuſſa, enucleatè traderem quod ego quotidie in Eccleſia profiteor ac doceo, & quod Deus ipſe me ex animo ſentire optimus teſtis eſt ac iudex. Cæterùm, quia VVeſtphalus quicquid repræhenſione dignum cenſebat, vel ſaltem quicquid mordere volebat, in nouem capita diſtribuit, eundem ego quoque ordinem ſequar.

Quia dico Chriſtum in nobis habitantem ita ad ſe nos attollere, vt viuificum carnis vigorem in nos transfundat, non ſecus ac vitali Solis calore per radios vegetamur: itē, Chriſtum in cœlo manentem ad nos ſua virtute deſcendere, me fidem Eccleſię peruertere arguit, acſi negarem Chriſtum nobis dare ſuum corpus. Ego verò quum dico Chriſtum ad nos ſua virtute deſcendere, nego me ſubſtituere aliquid diuerſum, quod donationem corporis aboleat, quia modum donationis ſimpliciter explico. Excipit me ambigua Corporis ſignificatione fallere. Atqui toties repetēdo verum & naturale illud corpus, quod in cruce oblatū eſt, putabam his cauillis ſatis ſuperq; eſſe occurſum. Et certè ex qua officina commentum de corpore duplici prodierit me latet, niſi quòd mihi deteſtabilis eſt impietas fingere Chriſtum bicorporeū. Scio equidem quòd ſemel mortale corpus Chriſtus induit, nunc nouis cœleſtis gloriæ qualitatibus eſſe præditum, quæ tamen non impediūt quò minùs idem ſubſtantia ſit corpus. Dico igitur illo corpore, quod in cruce pependit, non minùs in ſpiritualem vitam animas ipſas vegetari, quàm pane terreno corpora noſtra aluntur. Sed quia videtur obſtare locorum diſtantia, ne ad nos vſque perueniat carnis Chriſti virtus, nodum hunc ita expedio, Chriſtum licèt locum non mutet, ſua ad nos virtute deſcendere. An hoc latitare eſt, quum ego ſimpliciter modum definio eius manducationis, quam alij perplexo ſuo docendi genere obnubilant? Præciſè vrget VVeſtphalus, corpus Chriſti in Cœna comedendū proponi: de modo inquirere ſummum eſſe nefas ducit. Si quis excipiat, Petro teſte Chriſtum cœlo comprehendi, donec iudex mundi appareat, clarum Scripturæ teſtimonium non admittit. Ego Chriſtum in cœleſti ſua ſede relinquens, arcana Spiritus eius influentia contentus ſum, vt nos carne ſua paſcat. Vter noſtrûm flexuoſis ambagibus ludit? Atqui quum inculco veritatem ſignis coniunctam eſſe, virtutem Sacramenti non ſubſtantiam carnis intelligo. Vt concedam ita eſſe, non iam nudum ſignum erit, ſi virtute & effectu non careat. Sed vnde carnis ſubſtantiam me ſubmouere colligit? nempe quia dico non minùs verè nos, quantùm ad vim ſpiritualem attinet, participes corporis Chriſti fieri, quā pane veſcimur. Colligit enim manifeſtè me præſentiam ſubſtantiæ corporis negare, ſi tantùm exhibetur Chriſti corpus: quia vis eius ſpiritualis erga fideles ſe exerit. Si de locali præſentia litigat, fateor ſanè me abhorrere ab hoc craſſo commento. Neque enim aliter Chriſtum in Cœna ſtatuo præſentem, niſi quia fidelium mentes, ſicuti illa eſt cœleſtis actio, fide ſupra mundum euehuntur, & Chriſtus Spiritus ſui virtute obſtaculum, quod afferre poterat loci diſtantia, tollens, ſe membris ſuis coniungit. Excipit VVeſtphalus, merita Chriſti vel beneficia non eſſe eius corpus. Sed cur locutionem, qua ſplendidè noſtram cum Chriſto communionem commendo, malignè extenuat? Neque enim tantùm dico applicari merita, ſed ex ipſo Chriſti corpore alimentum percipere animas, non ſecus ac terreno pane corpus veſcitur. Exceptio verò illa, quantùm ad vim ſpiritualem attinet, non aliò pertinet, quàm ne quis ſomniet Chriſtum non ſine locali incluſione poſſe in Cœna nobis offerri. Ægrè fert me realem communionem imaginariæ opponere. Quid ergo amplius flagitat? Nempe vult figuræ opponi. Quod ego facilè concederem, modò non negaret quod inter prima fidei elementa inter pios omnes notum eſſe decebat, panem ſignum eſſe, vel figuram corporis. De hoc modò conueniat quod hactenus profeſſus ſum, nunc adhuc confirmo, vbi adeſt res ipſa, non fingendam eſſe nudam figuram. Et quidem non aliter ſanctæ memoriæ Bucerum ſenſiſſe, luculentis teſtimoniis probare mihi ſemper promptum erit. Quod inter opiniones reiectitias alicubi poſui, Chriſti corpus realiter & ſubſtantialiter adeſſe in Cœna, minimè cum vera & reali communicatione pugnat, quæ & noſtro in cœlum aſcenſu conſtat, nec alium Chriſti ad nos deſcenſum requirit, quàm ſpiritualis gratiæ. Neque enim corpus ſuum loco mouere neceſſe habet, vt virtutem eius viuificam nobis inſpiret. Diſcrimen notare volens inter duos præſentiæ modos, priorem vocat phyſicum: in altero balbutit dicens tantùm corporis pręſentiam à ſuis aſſeri. Atqui vitioſa eſt partitio, cuius membra inter ſe coincidunt. Pręſentiā carnis Chriſti in Cœna vrget VVeſtphalus: nos ſimpliciter non negamus, modò nobiſcum fide ſurſum conſcendat. Sed corporali modo ſiſti Chriſtum ſi intelligit, alios quærat ſuffragatores. Nec verò ſub amphibo-

philologia physici modi ludimus: quia nihilo nobis minùs displicet fictitia Vbiquitas, quàm mathematica sub pane circumscriptio. Negabit VVestphalus se physicam Christi præsentiam imaginari, quia linealiter corpus sub pane non includat. Ego autem excipio, non minùs perperam eum facere, dum Christo immensum affingens corpus, vbicunque peragitur Cœna, illic adesse contendit. Nam ἄτοπον dicere corpus, quod semel induit Filius Dei, & quod semel crucifixum, in cœlestem gloriam sustulit: id verò prorsus est ἄτοπον. Quod postea de spirituali corpore nugatur, falsò & absque colore in nos confert. Somniet ipse si vult cum sua caterua spirituale Christi corpus, quod nihil veræ corporis naturæ affine retineat: mihi fas esse non duco de alio corpore quicquam sentire vel loqui, quàm quod in cruce ad expianda mundi peccata oblatum, in cœlos receptum est. Corpus illud si VVestphalus spirituale esse alimentum sine stomacho audire non sustinet, quis de eo placando laboret? Respondet, fallaciter id præsentiæ & sumptioni veri corporis opponi. Ego autem excipio, nisi astutè fucum faciat, turpiter ipsum hallucinari, quia non de sumptione, sed tantùm de sumptionis modo nobis controuersia est. Præsentiam corporis nullam concipit, nisi vbique diffusum sub pane delitescat: nisi idem corpus deglutiant fideles, priuari eius manducatione putat. Nos verò Christum monemus fide quærendum esse, vt præsentem se exhibeat, & manducationis rationem hanc tradimus, vt vim carnis suæ viuificam Spiritus sui gratia in nos transfundat. Hoc non est ad carnis sensum exigere fidei mysteria, vel ea physicis rationibus metiri, vt falsò VVestphalus obtendit, sed fidei regulæ conformare sacrum Cœnæ mysterium. Excipit VVestphalus spiritualiter agi, quicquid fit secundum verbum Dei & fidem, nec interea considerat ipso Dei verbo nobis præscribi, qualiter nos in spiritualibus mysteriis gerere deceat. Mandatum olim Patribus fuit, vt se prosternerent coram Arca fœderis, illicque Deum adorarent. Quæro an satis fuerit verbum illud arripere, vt nullum esset adorationis discrimen? Certè crassis & brutis hominibus in superstitionis prætextū iactare promptum erat, quia parebant Legis præcepto, spiritualiter se Deum colere. Atqui parata seruis Dei exceptio fuit, præposterè & sine delectu verbum Dei torquendo, carnaliter eos sapere & agere. Quare VVestphalus, vt spiritualem se probet, in suo sensu insistere desinat, quo vbi fascinatus est quispiam, ad finem nunquam accedet. Cui ergo persuadebit nos carnaliter sacram Cœnam tractare, quia contra verbum & fidem Scripturas torquemus? Fateor si ei concessum esset, panem esse Christi corpus non symbolum, à fide aberrare, qui sub panis symbolo corpus repræsentari dicunt. Sed vt nobis verbum eripiat, pietatis rudimenta importunè conuellit. Quidquid de spirituali manducatione concionamur, ad crimen nostrum grauandum facere dicit: quia secūdum eum, miseros Christi pusillos turpiter ludificat. Hæc nostra definitio est, spiritualiter à nobis mādùcari Christi carnem, quia non aliter animas viuificat, quàm pane vegetatur corpus: tantùm à nobis excluditur substantiæ transfusio. VVestphalo non aliter caro viuifica est, quàm si eius substantia voretur. Hoc crimen est nostrum, obuiis vlnis tale monstrum non amplecti.

Secundum caput est, præsentiam & sumptionem corporis & sanguinis in spirituali Christi fruitione à me cōstitui, vt edere carnem & bibere sanguinem nihil aliud sit, quā credere in Christum. Atqui vbique resonant scripta mea, differre manducationem à fide, quia sit fidei effectus. Non à triduo ita loqui incœpi, nos credendo manducare Christum, quia verè participes eius facti in eius corpus coalescimus, vt nobis communis sit cum eo vita. Iam anni complures fluxerunt, ex quibus non destiti hoc subinde repetere. Quàm turpe igitur VVestphalo fuit, quum disertè verba mea sonent, manducare aliud esse quā credere: quod ego fortiter nego, quasi à me profectum impudenter obtrudere lectoribus? Tam cupidè scilicet ad me deformandum prosilit, vt falsarius malit deprehendi, quàm nihil conflandæ inuidiæ causa afferre. Tam putidum deinde figmentum alio integumento obscurat, Christi corpus secundum me non aliter hodie à nobis comedi, quàm olim à Patribus, quia omnes Christo cōmunicant, eoque fruuntur. Ergo iam aliud mihi est edere carnem Christi, quàm credere: nisi fortè fruitionem & communicationem pro nihilo ducendā existimet. Sed inuidiam mihi facere cupiens, denuo intuitum eadem synceritate in fruitionis locum supponit: acsi docerem non aliter manducari Christum, quā dum fides pro nobis mortuū intuetur. Quid ego calumniam hanc refellere nunc coner, à qua me centum librorum meorum testimonia vindicant? Sed quoniam eadem pagina me satis superque absoluit VVestphalus, non aliunde petenda mihi erit defensio. Verba enim mea recitat, spiritualem communicationis modum esse, vt reipsa Christo fruamur: panem esse corporis Christi symbolum, vt verè participes fiant Christi, qui & ore signum, & fide promissionem recipiunt. An his verbis doceri probat fruitionem Christi nihil aliud esse, quàm fidei intuitum? Iam ergo hac in parte perspiciunt lectores, quibus coloribus meam doctrinam obscuret: vel potius detegitur eius imputitas, quæ lucidissimam veritatem nimis fœdè conspurcat. Eiusdem farinæ est quod mox attexit, edere Christi corpus tantundem valere, si verbis meis locus datur, quam promissionem fide

recipere.Sed quomodo tam flagitiosè se prostituere audet? Distinctè,eo quoque teste,affirmo verè fieri Christi participes, vt eius carne pascantur qui fide promissionemrecipiunt.Ergo aliud est mâducatio carnis Christi, quàm promissionis receptio: si quidem admittit, causam ab effectu suo differre. Quis enim ex meis verbis non colliget,quod spirituale nobis alimentum est caro Christi incomparabilem fidei esse fructum ?Ne quis efficacia promissionem carere putet, qua nobis offertur Christi corpus, vacuos & inanes à Cœna discedere nego,quicunque fide promissionem recipiût, quia simul oblato Christo verè fruuntur. Quænam inuersio faciet, vt credant oculati lectores quod apertè affirmo, me negare? Quod mihi criminis loco imputat, si doceam ore nihil præter signum recipi, adeò non recuso, vt hinc de tota controuersia iudicium fieri maximè cupiam. Cur enim mecum rixetur VVestphalus, vno hoc verbulo retectum ac patefactum est: quia pro fratribus non agnoscit, nisi qui ad vorandum Christum os & ventrem afferunt. Non nego equidem quin se defraudent vsu Cœnæ qui ex communione auferunt substantiam carnis & sanguinis viuifici. Tantùm excipio,perperam in nos côiici quod sibi ex proprio cerebro comminiscitur VVestphalus: quia etsi nô detrahimus è cœlo corporis Christi substantiam, vt nos viuificet, multùm tamen abest quin eam excludamus à Cœna,qui vitam ex ea in nos defluere testamur.

Tertium caput est,veram præsentiam corporis & sanguinis à me negari, dum Christi absentiam secundum corpus induco.Dabunt veniam lectores, si ad refutandum hominis garritum eadem sæpius iterare cogar. Quomodo non impediat locorum distantia, quò minùs adsit Christus suis in Cœna, antè disserui. Principiû illud semper teneo,vt Christo potiamur, in cœlo quærendum esse, non solùm ne quid de eo terrenum imaginemur, sed quia corpus in quo Redemptor apparuit mundo, & quod semel in sacrificium obtulit, nunc cœlo contineri oportet, vt Petrus testatur. Spiritus autem sui virtute Diuinaq; sua essentia non modò cœlum & terram implere fateor,sed etiâ mirabiliter nos sibi coagmentare in vnum corpus, vt caro illa,quanuis in cœlo maneat,nobis alimentum sit. Ita Christum corpore absentem doceo nihilominùs nô tantùm Diuina sua virtute, quæ vbique diffusa est,nobis adesse,sed etiam facere vt nobis viuifica sit sua caro. Nam quum arcana Spiritus sui gratia ad nos penetret, nô necesse est, vt alibi diximus, ipsum corpore descendere. Reclamat hîc VVestphalus, me Spiritus præsentiam opponere carnis præsentiæ:sed quatenus id faciam ex eodê loco clarè patere maleuolentia excæcatus non inspicit. Neque enim simpliciter Spiritu suo Christû in nobis habitare trado, sed ita nos ad se attollere, vt viuificum carnis suæ vigorê in nos transfundat. An non hîc asseritur præsentiæ species, vt vitâhauriant animæ nostræ à carne Christi,quanuis illa locorum spaciis procul à nobis dissita sit? VVestphalo intolerabilis est locutio, Christum in cœlo totû manentê sua ad nos virtute descêdere, quia credat Ecclesia vbicunq; Cœna peragitur, præsens esse eius corpus. modò præsentiæ modû quem exposui amplectatur, non dissentio. Si verò Christum, vt Numa Pompilius suû Iouê, è cœlo elicere velit, ipse sibi est Ecclesia. Nam quòd fatetur non versari nunc Christû in terra,sicut suæ dispêsationis têpore, quorsum pertinet,nisi vt inuisibilis adhuc in terra habitare fingatur? Scriptura quû de Christo ascensu loquitur,simul inde venturû pronûtiat. Si nunc secundum corpus occupat totû mundum,quid aliud vel fuit ascensus eius,vel erit descêsus,quàm fallax & inane spectrû? Et si tam propinquus nobis est secundum corpus,nonne præposterum fuit cœlos aperiri,vt cum Stephanus in gloria sua sedentem côspiceret? Scio quid cauillari soleant, cœlum nomine nihil quàm immensam gloriam notari. Verùm si consultò sublatus est à terra,& nubes interposita fuit, vt se piæ mentes sursum attollant, perperam inuisibilis habitatio obtruditur,quæ fidei assensum reflectens subsidere nos in terra cogat. Quare iudiciû quod Ecclesiæ nomine eructat VVestphalus,ei resorbendum est,deuiare à recta fide,qui Christum corpore in Cœna præsentem esse non concedût.Nemo enim sanæ mentis vt iudicis solio nihili hominem imponat, Augustinum ab Ecclesia eiiciet. Atqui nobiscum ille clarè affirmat secûdum præsentiâ maiestatis Christû semper fidelibus adesse: secundû præsentiam carnis,rectè discipulis esse dictû, Me nô semper habebitis. Ac ne in voce carnis effugium frustra captetur,sensum suum fusiùs exponit, quòd corpus crucifixum in cœlos sustulerit,ideoque inter nos non versetur. Obiicit rursum VVestphalus, Ecclesiam Verbû & Sacramenta à Spiritu Christi in nobis habitantis nos separare. Discedat igitur ipse ab Ecclesia, cuius fidem verbis meis profitetur. Cœnam plus centies dixit sacrum esse vinculum nostræ cum Christo vnitatis. Palàm in defensione Consensus assero, efficaciter hoc organo Christum vti, vt in nobis habitet. Verba mea, quibus Ecclesiæ fidem exponat, dum mutuatur VVestphalus, saltem in ea mihi locum aliquem tribuit. Quod igitur nouum sibi asylum quæret? Nam quòd assumit commentum de crassa corporis participatione, quotusquisque ei concedet? Fatemur quidem & nos, quicunque carnis Christi participationem respuunt, eius Spiritum à seipsis arcere. In eo tantùm quæstio nobis vertitur, carnalis-ne sit Spiritus participatio.

In Ioan. tract. 50

Porrò

Porrò in quarto capite apertè prodit VVestphalus,nullam se nisi carnalé carnis præsentiã agnoscere. Facessant tantũm conuitia,quibus causam obruere conatur. Initiò vocor Sacramentarius, dicor infamare eos,qui dispensari in sacra Cœna fatentur verã Christi carnem. Quasi verò non vbique disertis verbis asserã, ex vera Christi carne nobis alimentũ in Cœna porrigi. Quid ergo iuuat mendaciorũ nebulis obducere claram lucé, quæ totius causæ nodum explicat? Carnem Christi nobis edẽdam proponi siquis sincerè & luculentè tradit,ego vnus sum ex numero : modũ tantùm definio,quòd Spiritus sui virtute Christus locorum distantiã superet,ad vitam nobis è sua carne inspirandã. Vter de Christo magis honorificè loquitur ac sentit,egóne, qui fide omnia impedimẽta transcendo,vt certò statuã cęlesti Christi potentia vitã ex eius carne in animã meã defluere:an VVestphalus, cui viuifica nõ est Christi caro, nisi quatenus in os & ventrem ingeritur? Perplexè hìc non ago: si Christi carnẽ dispensari vult,assentior: modi tãtùm definitio quęritur,quã ego oculis subiicio,ipse peruersè ambagibus inuoluit. Hoc si memoria teneãt lectores,posthac nullo pro fŏctu mẽtietur VVestphalus,de carnis Christi participatione nobis litem esse. Nec verò inscitia labi potuit,tã diligenter à me admonitus:sed vt victoriã apud imperitos teneret, rem lucidissimã atro carbone notare nulla religio ac nullus pudor fuit. Perinde putidũ est quod subiicit figmentũ,non credere nos dari verũ corpus,nisi cernamus palpemúsq; carnẽ & ossa. Quin potius corpus è cœlo nõ detrahentes,nobis tamẽ dari credimus,vt in spiritualẽ vitam verè animas nostras alat ac vegetet. Iã si suas illas exceptiones ingerat,in tradẽdo modo geometricis rationibus nos Cœnæ mysteriũ metiri,facilis & prõpta excusatio est,patefactũ esse vel eius testimonio,nos potius ex Christi ore pendere,dũ eius verba nos torquere clamitat, Palpate & videte : spiritus carnẽ & ossa non habet. Quid de Christi corpore nobis sentiendũ,nisi quod ipse pronuntiat? Nos Euclidẽ hìc nõ asciscimus nobis patronum: sed acquiescimus Filij Dei sententiæ, ex quo optimè discemus quænam sit corporis eius natura. Quũ hìc nihil torturæ ostendere possit VVestphalus,tortuosum ipse cõmentum excogitat, hoc dixisse Christum ad veritatem resurrectionis probandã,aliùm verò Cœnæ esse finem. Ego autẽ excipio,etsi alio consilio Cœnã suam instituit Dominus, manere tamen illud fixũ,quòd semel protulit de corporis sui natura. Ne absurdum videatur quod tradunt inuisibile corpus vbique esse, quod scimus fuisse Virginis vtero inclusum, suspẽsum in cruce, & in sepulchro cõditum, respõdent immensitatẽ, de quã loquuntur,in cœleste corpus & gloriosum cõpetere. Parata nobis obiectio est,gloriosum iã fuisse corpus, vt vidẽdum & palpãdum Christus discipulis præbebat. Certè id ad causam apposité citari arbitror. Quare non est quòd philosophiæ & theologiæ conflictum ebuccinet VVestphalus. Neq; enim philosophia nobis dictat, vel spirituali virtute præditam esse humanã carnem,vt animas viuificet,vel hanc vitã è cœlo spirare, vel efficaciter sub externo panis symbolo eadem nos vita potiri. nihil tale vel communis sensus capiet, vel ex philosophicis scholis prodibit. Vnde etiam apparet, quem magnificè supra humani ingenij captũ Cœnæ mysterium extollere nobis curæ sit. Atqui VVestphalus naturæ Conditorem ex aduerso loquentem inducit. Quid autem loquitur? Nempe se corpus suum dare. Prodeat ipse antagonista ad euertendam huius promissionis fidem,quam nos reuerenter amplectimur. Nam etsi præter panem & vinum nihil oculi nostri conspiciunt, fide tamen vitam apprehendimus,quæ ex Christi carne & sanguine promanans,in animas vsq; nostras penetret. Respondere nos ore Christi iubet,fidéſne rationi carnis, an potius Filio Dei habenda sit. Ego verò centies periisse malim, quàm vnum Christi verbulum cum tota philosophia ad trutinæ examen appendere,sicuti VVestphalus postulat. Neque enim sacrosancta modò, & αὐτόπιστος nobis est Christi authoritas, sed ad frenandos omnes hominũ sensus, totamque mundi sapientiam subigẽdam abundè sufficit. Longè inter nos aliud agitur, fidéſne cœlestibus istis oraculis cõstare debeat, sperandam nobis resurrectionem esse, quæ corpus nostrum corruptibile & abiectũ conforme reddat glorioso Christi corpori : venturum è cœlo in nubibus Filiũ hominis,vt mundum iudicet : Iesum Nazarenũ postquam in cœlum ascendit,venturum sicut visus est ascendere. Respõdeat VVestphalus, an vnumquodque corpus die vltimo immẽsum fore putet. Nam quum ex transfiguratis in eandem gloriam corporibus nostris, Christi potentiam æstimari velit Paulus, vel ea in nihilum redigitur, vel credere necesse est, nõ magis nunc immensum esse corpus Christi, quã nostra tunc futura sunt. Quòd de Christi in cœlum ascensu, de secundo eius aduentu adducimus ex Scriptura, securè VVestphalus deridet, quasi probandæ resurrectionis causa visibili forma in cœlum sublatum sit Christi corpus, pòstea & formam & dimensionem exuerit. Atqui ab Angelis idem ab ascensu vsque ad diem vltimum status relinquitur. Futili tandem argutia nos eludere tentat. Pugnare enim cum physica nostra dicit Pauli sententiam,vbi tradit Christum supra omnes cœlos ascendisse. Quid ? an nos inter medias sphæras Christum locamus? vel tugurium ei extruimus inter planetas? Cœlum nobis est magnificum Dei palatiũ, toto mundi opificio superius. Tripudiat VVestphalus, quòd Christus secundum nos extra locũ habitet. quasi huic cauillo opportunè nõ

fuerit à nobis occursum. Neq; enim Christũ sub pane delitescere negamus, quia loco proprie inclusus sit, sed quia elementis omnibus superior, extra mundum habitat. Excipit non magis cũ physica pugnare, corpus pluribus in locis esse, quàm nullo contineri loco. Iterum repeto nobis de physica non esse certamẽ, sed tantùm hoc contẽdere, vt salua nobis maneat corporis veritas, qualis in Scriptura asseritur. Corpus verò etiam si supra cœlos euectum, à communi naturę ordine immune sit, non tamen verũ esse corpus definit, & terrenis qualitatibus exutum, quod tamen substãtię proprium est retinet. Iniustè ergo VVestphalus ex philosophiæ dictatis nos magis pẽdere insimulat, quàm ex verbo Dei. Ego autem meo iure ipsum admoneo, vt suæ peruicaciæ valedicens, de genuino verbi Dei sensu doceri se sustineat. Alioqui valeat ipse cum suo phantasmate, quod in Christi verbis perperam comminiscitur.

Quintum caput est de Trãsfusione substãtię, vbi suo more prẹfatur pro somnio me habere Ecclesiæ fidẽ. Miror autẽ cur non saltẽ à Luthero, quẽ vbiq; sibi magistrum iactat, didicerit Ecclesiæ nomen parciùs & modestiùs obtẽdere. Neminem enim ex Papistis hactenus video proteruiùs & magis effrẹni audacia fuisse Ecclesiæ titulo abusum. Ego quidẽ interrogo non stomachosè, sed optima ratione, sitne somniandum, Christi substãtiam in nos transfundi, vt sordibus nostris inquinetur. Ieiunus hic Rhetor, qui mihi sine colore vllo stomachum exprobrat, grauiter, excandescit, ac si mea somnia in ipsum trãsferrẽ. Ego verò nec eum priuatim, nec eius cateruã adeò suspicione grauare volui, vt magis propositum fuerit quicquid suspicionis in ambiguis eius verbis hærebat, discutere. Ac nunc meo exẽplo ostẽdã, quãto satius sit comiter amplecti, quæ rectè dicta sunt, quàm fastidiosè, vt ipse solet, ac sine delectu respuere. Libenter itaq; deposita contẽtione, quod mihi concedit recipio, Christi carnem neq; in nos transfundi, neq; locari in pane, neq; cum pane connecti. Sepultæ per me maneant huius generis locutiones, quas tamẽ falsò à nobis confictas esse conqueritur, ad deformandum contrarium dogma. Vtinam ea quam simulat verecundia & sobrietas, in eorum libris extaret, quibus nihil aliud pensi fuit, quàm suum figmentum vrgere in pane esse Christi corpus. Sed liberũ iã sit VVestphalo atq; integrum, ex intimo suo sensu quidquid libuerit proferre. hoc vno se cõtentum respõdet: quia Sapiẽtia æterni Patris dari corpus affirmat, præsentiam corporis in Cœna statui: de modo præsentię, quia incomprehensibilis est, se non inquirere. Atqui mihi certa est ac expedita defensio, vt detur Christi corpus, minimè tamẽ requiri præsentiam: quia iam antè exposui, quod ex locorum distantia obstaculum ingeritur, immensa Spiritus virtute superari. Dari corpus vtrinque fatemur, præsentiam quæ inde minimè consequitur, perperam inferri dico. Neque etiam nego mysterium humanæ curiositati inperuestigabile, quòd Christus è cœlo carne sua nos in terris pascit, modò ne absurdis occurrere grauetur, quæ clausis oculis nimis oscitanter præterit. Quid verò magis tyrannicum, quàm verbo vno vrgere præsentiam, de cuius ratione quidquam postea disserere sit nefas? atq; ita monosyllabis edictis tam captiuas tenere mentes, quàm ora obstruere? Suppositium esse sermonem dicit VVestphalus, de substantiæ Christi cum nostra mixtione. Modum igitur definiat, quo panem qui ore comeditur, velit esse Christi corpus. Recusat, imò maledictis incessit qui sciscitari audet. hæc magistralis est eius Theologia. Eodem imperio morem hunc mihi esse pronuntiat, pro somniatoribus habere, qui credunt dari verum Christi corpus. Nam si ratione secum disceptari patitur, quo more vsitatũ mihi probabit, quod nusquam in scriptis meis reperitur? Quanquã autem alicubi me asserere commemorat, panem Cœnæ non nudam esse figuram, sed veritati & substantię suæ coniunctam, contendit tamen me substantiam omnem è Cœna tollere. Primùm quo sensu illam Substantiæ vocem acceperit nescio, nec sanè anxiè curo. Satis sit monuisse lectores, Christum vbique à me vocari Baptismi Cœnæque substantiam. Ne quid enim ad perspicuitatem desit, duo nobis offerri dico, Christum, & quæ ex eo nobis proueniunt dona. Ita sicuti terrenis panis & vini symbolis constat sacra Cœna, ita Christus mihi veluti spiritualis eius materia est, quæ symbolis respondeat. Vbi autem in sacram cum Christo vnitatem coaluimus, hinc manat donorum spiritualium fructus & vtilitas, vt nos sanguis eius abluat, sacrificium mortis Deo reconciliet obedientia iustitiam pariat, & quæcunque beneficia per eius manum nobis largitur cœlestis Pater. Hæc distinctio quum in Consensu liquidè sit expressa, parum verecundè VVestphalus Substantię nomen me ad vsum & vim carnis Christi transferre garrit, remota ipsa substantia, nisi in nihilum redigi persuadeat, cui ego priores partes assigno. Nec tamen interea dissimulo doctrinam meam ab eius commento de prẹsenti corporis substantia lõgè discrepare. Aliud enim est, præsentem Christi substantiam vt nos viuificet in pane sistere, aliud viuificam esse Christi carnem, quia ex eius substantia vita in animas nostras profluit.

Sexto capite me exagitat, quia sic panem & vinum Cœnæ facio corpus & sanguinem Christi, vt Manna olim Patribus cibus spiritualis, & petra Christus fuit. Sed cur mihi potius quàm Apostolo irascitur? cuius verba, vt opinor, recitare mihi licuit. At Manna, inquit, & aqua figuræ tantùm erant. Transfigat vt volet cum Paulo: mihi satis est ex Spiritu san-

sancti præscripto sapere. Iam mihi saltẽ Physicam nõ obiiciet. De Cœnæ mysterio quidquam non audeo cõcipere, nisi è cœlo dictatum. Paulus Iudæos nobis cõparans, dicit eãdem comedisse spiritualem escam, & eundem bibisse spirituale potũ. Clamitet nunc VVestphalus nõ obscura esse verba, Hoc est corpus meum. Mihi Apostoli interpretatio lõgè clariùs suffragatur. Nõ enim Manna simpliciter spiritualem Patribus cibum fuisse docet, sed eũdem cum nostro, qui in Cœna porrigitur. Negari enim nõ potest, quin duo illic Sacramenta inter se Paulus cõferat. Nisi fortè idoneus VVestphalo interpres Paulus non erit, optimè quadrat quam ex eo desumpsi, cõparatio. Atqui nondum carnem induerat Filius Dei. Si qua esset ingenuitas, nodum hũc à me solutum in Commentario fuisse non taceret, vbi dico modum edẽdi Patribus fuisse à nostro diuersum, quia substantialis hodie manducatio est, quæ tunc esse non potuit: nempe dum carne pro nobis immolata Christus nos pascit, vt vitam ex eius substãtia hauriamus. Sicut agnus ab origine mundi mactatus fuisse dicitur, ita oportuit Patres sub Lege spirituale alimentum ex carne & sanguine petere, quibus hodie nõ tantùm pro ampliore reuelationis mẽsura vberius fruimur, sed quia caro semel in sacrificium oblata, quotidie nobis fruenda porrigitur. Quod ergo concludit VVestphalus, æquare nos figuram veritati, in eo detegitur nimis contumax malitia, quũ distinctos à me notari gradus non ignoret. Cur tamen illi in mentem venerit, nihil præter vmbrã vetustis Patribus relinquere, valde miror. Etsi enim vmbratilẽ fuisse fatemur totam Legis administrationem, Patres tamẽ signorum, quibus vsi sunt, veritate priuare, neque fas neque rectum est. Quantò meliùs Augustinus, qui speciem vnius symboli ab alterius specie discernens, Christum in medio vtrisq; communem statuit? Quòd si dissimilium comparatio demonstrat, nos posthabita institutionis & verborum Christi ratione, sicuti criminatur VVestphalus, vacuã eius carne & sanguine Cœnam fingere, idem in caput Pauli crimen recidet, qui nobis huius sententiæ author est. Quod de Manna dictũ esse negat, Hoc est corpus venturi Christi, vel de aqua, Hic est sanguis noui Testamenti, facilis refutatio est. Nam aut negare oportet eodem in vtroque signo cibum esse spiritualem, aut quod de pane & calice profertur, in Sacramentum illud legale suo modo competit. Etsi enim pleniùs nos Christus carnis suæ, in qua exhibitus est, substantia, quàm olim Patres sub Lege, viuificat, non tamen facit hæc disparitas, quin cõmuniter nobiscum facti sint eius participes. Videndũ tamẽ, quàm iusta de causa tã superbè hìc insultet. Quia præcisè verbis nos alligant inexorabiles isti magistri, dixerã panem esse corpus, & vinum sanguinẽ, sicuti & Manna Christus, columba Spiritus alibi vocatur. De locutione certamen nobis est, quam mordicus arreptam tenent aduersarij. Ego similes profero, quos idẽ valere æquũ est, Si nũc VVestphalus excipit de pane dictum esse, Hoc est corpus: cur mihi vicissim obiicere non liceat de veteri Sacramento rectè esse dictum. Hic est Christus, de columba, hic est Spiritus sanctus? Donec probet propriam vni loco esse Grammaticam, quæ aliis omnibus non conueniat, non aliud euincet apud sanos iudices, nisi panem esse corpus, quemadmodũ Deus columbam Spiritum suum vocat.

Septimo capite eandem retexit telam, quàm suprà quarto exorsus fuerat. Quæ tamẽ repetitio hoc nomine non ingrata mihi est, quòd meliùs patefaciet lectoribus, qua de re contendat. Cœnam me Christo vacuam ponere causatur, quia Christum cœlo includam, sicuti eum in cœlo quæri voluit Zuinglius, cœloque capi docuit, donec in iudicium appareat. Non animaduertit autem bonus hic censor, Petri Apostoli verba esse, quæ tãquam à Zuinglio profecta flagellat. Omitto etiam quum Zuinglius sententiam suam explicans, scripsisset, Nos volumus, verbum hoc non secus exagitari, quàm si ille fidus & strenuus Ecclesiæ doctor Christum imperio suo subiiceret. Nugator, si nesciebas Latinos scriptores passim ita solere loqui, vt velle se dicant quod intendunt, idque sine vlla superbiæ nota: vbi tua eruditio, cuius asserendæ cura quantoperè te excrutiet ex libro perspicitur? Si verò sciebas, vbi integritas & candor? Sed vt de rei summa agamus, si Christum in cœlo quæri non vult VVestphalus, nodum hũc nobis expediat, quomodo teste Petro, oporteat ipsum cœlo capi. Conniuens ad Petri testimonium, digreditur in locum communem, quærendum esse non vbi homines volunt, sed vbicunque promisit se præsentem fore. Quasi verò nostris, vel hominum placitis, ac non potius cœlestibus oraculis pugnemus. Atqui se exhibet Christus in verbo & Sacramentis. Non negamus, si tantùm definiatur exhibitionis ratio. Sed quando promissiones hìc VVestphalus ostendit, admittat necesse est Christi præsentiam extra Cœnæ vsum non minùs quàm in Cœna. Promissio Christi est, Ego vobiscum sum vsque ad consummationem seculi. item, Vbi duo aut tres fuerint in nomine meo, illic sum in medio eorum. Negabit carnis & sanguinis nomẽ exprimi. Quid? an totus & integer Christus non est Deus manifestatus in carne? Obtineo igitur illic quoque certo modo quærendum esse Christum. Idem si ad Cœnam transferimus, cothurnos induit VVestphalus, & tragicè exclamat fidem abrogari Christi verbis. Nihil hæsitemus, inquit, in Sacramentis cœlũ & domum Dei esse, ibique Christum certò inueniri. Quasi verò non etiã subinde occurrat hæc locutio, Deũ sedere inter Cherubim,

Vnde sequitur quærendũ tunc sanctis Patribus illic fuisse. Et certè quum ad quærendã eius faciem Dauid hortatur, Arcã fœderis cum altari, totóq; Sanctuario proponit. Nec verò hodie pias mentes ita in cælum assurgere iubemus, vt se à Baptismo & sacra Cœna auertãt. Quin potius sedulò monemus, cauendum esse ne vel in præcipitium ruant, vel euanescant in vagis speculationibus, nisi in cælum cõscendant his scalis, quæ nõ frustra Diuinitus sunt nobis ordinatæ. Ergo vt Christum in cælo inueniant fideles, docemus eos à verbo & Sacramentis incipere. Ad Baptismi & Cœnæ intuitum eos conuertimus, vt hac via in cœlestis gloriæ altitudinem pergant. Hac ratione Iacob Bethel vocabat portã cœli: quia visione adiutus non in terra mentem defixit, sed didicit fide in cœlum penetrare. Desinat igitur VVestphalus clamare toto errari cœlo, quũ alia via quæritur Deus, quàm se patefecit, quia hæc doctrina splendidiùs à nobis exposita est, quàm assequi ipse queat. Potius expẽdat secum quod nunquam hactenus gustauit, Deũ se ab initio visibilibus symbolis patefecisse, vt gradatim ad se fideles eueheret, ac terrenis rudimentis ad spiritualem notitiam perduceret. Nam quòd se omnis culpæ expertem putat, quia Christũ adesse prædicat vbi est eius verbum & promissio, longè in eo fallitur. Neq; enim minùs seuerè Iudæos obiurgat Scriptura, qui Dei verbo abusi, superstitiosè eum in Tẽplo quærebant, quàm si extra verbi fines egressi essent. Verum quidem est, adesse Christum vbicunque apparet eius promissio, quæ viua eiusdem imago est, modò sequamur quò nos ducit. Sed vltrà nos vrget VVestphalus, fingere Christũ aliter in Cœna adesse, quàm verbo suo expresserit, quia suo corpore & sanguine adesse negamus, nec placet nobis modus corporalis præsentiæ. Vnde etiam colligit nos relicta vera Cœna inanem & vacuam retinere. Hoc quidem effutire VVestphalo pro sua audacia facile fuit: sed quis ei credet, donec nodum hunc expedierit, Christum sic panẽ porrigere in Cœna, vt ad recipiendum suũ corpus fideles sursum inuitet? Hoc nõ speculatione aliqua philosophica, vel vnius etiam verbuli fallaci prætextu freti, sed perpetua Scripturæ doctrina asserimus. Exigatur hæc nostra confessio ad fidei analogiã, minimè vereor ne quod reperiatur dissidium. Si modus corporalis præsentiæ in officina minimè legitima excusus nobis displicet, an ideo expressis Christi verbis non subscribimus? Corpus suum se dare promittit Filius Dei: verbum eius apud nos sine cõtrouersia plenam fidem obtinet. Ac quanquã reclamat carnis sensus, & natura tam sublime arcanum, Angelis etiam admirabile non admittit: certò tamen credimus intus cœlesti virtute impleri, quod nobis visibile symbolum figurat. Quum inter Magistrum & nos optimè conueniat, VVestphalus se medium ingerẽs, turbas miscet, ac si sacrã Cœnã aboleremus, quia panẽ non fatemur substãtialiter corpus esse, nos præter panem nihil dare, nihil accipere pronũtiat. Quid? si infidelibus Christi corpus cõcedit, vnde noua ista austeritas? Christum mendacij argui contendit, si non perçquè eius carne & sanguine potitus sit Iudas ac Petrus. fingamus pro fidei nostræ modulo nondum nos apprehendisse miraculum, quod iactant isti doctores: quódnam est tantum nostrum scelus, vt longiùs quàm Iudam nos extrudant? Hanc scilicet reuerentiam deferunt Christo, ne cuius apud eos momenti sacra eius institutio sit, nisi eorum placito innixa. Si quis fœtidus scortator, si periurus, si veneficus, si latro, si quo etiam turpiore flagitio opertus, si semipaganus quispiam ad sacram Cœnam accedat, si illuc afferat vel sceleris, vel superstitionum inquinamenta, sanctum Christi corpus ei prostituunt. Nobis quia de recipiendi modo non consentimus, nihil relinquunt præter panem & vinum. Detonat etiam pleno gutture VVestphalus, sine fructu nos de spirituali mãducatione concionari, ac si pluris sit articulus vnus de carnis præsẽtia, quàm plena & solida fides. De Christi natura virtute, ac beneficiis omnibus: de vtraque Christi natura, de eius functione & officio, de efficacia & fructu tam mortis eius quàm resurrectionis, de spirituali eius regno, orthodoxam esse meam fidem fateri cogitur. Finem etiam & vsum Cœnæ rectè à me exponi non negat. Hoc totum vt ne pili quidẽ æstimet, scrupulus vnus facit, quia carnis substantiã, ore vorari non credimus. Atqui quum hæc duo, inquit, coniunctim dicta sunt, Facite in meam commemorationem: itẽ, Hoc est corpus meum: vtrunq; simul credi necesse est, quia frustrà alterum credemus in altero increduli. Quorsum verbosa ista denuntiatio, quum in disceptationem minimè veniat Christi authoritas, sed verborum duntaxat sensus? Res esse indiuiduas promissionem & mandatum pridem satis copiosè docui. Quare donec extorqueat hic clamator formam loquendi in Christi verbis non esse sacramentalem, nec quidquam habere cum aliis omnibus Scripturæ locis consentaneum, vbi de Sacramentis, agitur, nos vocando incredulos insanum & vecordem se esse prodet.

Octauo capite disputat ex absurdis, quæ ad refellẽdum carnalis præsentiæ figmentũ obiicio, liquidò patere nihil me minùs credere, quàm veram in Cœna carnis Christi dispensationem. Mihi verò aliud esse respõdeo, verè nobis dari Christi corpus, quàm sub terrenis elementis sisti eius substantiam. Itaque vera carnis Christi participatione non impediar, quò minùs desipere ostendam, qui se non aliter membra Christi esse confidunt, quàm si panis substantialiter sit Christi corpus. Sed acutus scilicet ac prouidus homo est VVest-

VVestphalus noster, qui breui compendio omnibus se disputationum molestiis liberat, ne quam sui cõmenti absurditatem fas sit attingere. Clara esse obtẽdit verba, Hoc est corpus meum. An clariora innumeris locis, qui Deo pedes, manus, oculos, aures attribuunt? Veniat nũc Anthropomorphita quispiã, peruicaciter Deũ corporeum asserat: ne quis cõtrà hiscere ausit, sentẽtias vndiq; collectas ad probandũ Dei corpus ingerat: vociferetur nihil esse perplexũ in his verbis, Oculi Domini viderunt, Dominus manũ suam extulit, Ascẽdit clamor ad aures Domini exercituum. An nos ista cõgerie obrutos tacere conueniet, vt fanatici homines spiritum in corpus mutent? Certè nec minùs tolerabilis est error, Deo corpus induere, quã corpus Christi exuere sua natura: nec minùs plausibilis tot testimoniorũ obtẽtus erit, vbi Deus sub corporea figura se proponit. Itaque nihilo plus coloris habet verbosa in hac parte VVestphali iactãtia, quã si Anthropomorphita queratur Scripturę esse incredulos, quicunq; Deum corporeum esse nõ putant. Minaciter nos obiurgat, quòd nobis quærere permittimus quomodo inter se cõueniant Scripturę oracula, Christum suo in cœlum ascensu localẽ corporis sui pręsentiam nobis abstulisse, vt iam in terra non habitet, & tamen verè in Cœna offerri corpus eius fidelibus. Si quis mentem attẽdat, nec sua morositate vel pertinacia ianuam pręcludat verę intelligentiæ, facilis occurrit conciliatio, Christum incõprehensibili Spiritus sui virtute optimè vnire res loco disiũctas, vt carne animas nostras pascat, quãuis nec cœlum relinquat eius caro, & nos super terram reptemus. Hic VVestphalus nescio quo turbine correptus in nos inuehitur, fidẽ Christo habere negãs, si nobis quærere permittimus an è cœlesti solio detrahẽdus sit Christus, vt iaceat inclusus sub panis frustulo, si obiicimus panẽ non esse propriè corpus, quin Christus peræquè fiat panis atq; homo factus est. Fateor quidẽ nefas esse Dei mysteria, quæ captũ rationis nostræ superant, curiosè scrutari: sed inter quęstionũ genera prudenter distinguẽdum est. Quibus enim labyrinthis implicabimur, si neglecto absurditatũ respectu, quiduis absq; delectu arripimus? Nota est veterum alegoria de mũdis animalibus, requiri vt findant vngulas: quia nisi nos discretio fidei gubernet, stulta facilitate quælibet deliriorum portẽta sub humilitatis prætextu hauriemus. Restat ergo vt excutiant lectores, quas tam asperè VVestphalus quæstiones proscindit. Monitos interea volo, quàm tyrãnicè silentiũ nobis imperent, quibus inquisitio plusquam necessaria, curiositas est blasphemiarum mater. Nam quòd malo principio nos occupari dicit, quia Christi verbis non credimus, nimis stupori suo indulget: quia ex fide potius oritur hæc quærendi sedulitas. Cùm fabulosum ducerent Capernaitæ quod ex ore Christi audierant, scimus per ludibrium rogasse quomodo carnem suam posset dare edendã. Nec verò magis incredulitas, quàm crassa imaginatio ad obstreperum illud murmur eos impulit. Impossibile iudicant quod eorum sensus non capit. Sed vnde id, nisi quia carnem Christi sibi in alimentum non fore stultè fingunt, nisi vulgari more edatur? Nos quia reuerenter amplectimur Christi verba, certoque persuasi sumus, non frustrandi causa corpus suum vocare quem in Cœna panem discipulis porrigit, modum quærimus, qui à fidei regula nõ discrepet. Curiosas ergo quęstiones insectando, nihil ad nos grauandos proficiet VVestphalus, quos manifesta necessitas cogit, qualis sit nobis cum Christi carne & sanguine participatio dilucidè exponere, nisi bruto nostro stupore terræ miscere cœlum velimus. Nam quòd Arrianos memorat in horrẽdam blasphemiam prolapsos, quia ineffabilem Filij Dei generationem ex philosophia inuestigabant, quid obsecro simile? Nam quum æternam Christi essentiam ex professo detrahere statutum esset, variis cauillis eludere tentarunt quæcunque videbant in contrariam partem facere. Nos absque vlla astutia, absque fuco sic fatemur Christum in Cœna præstare quod figurat, vt eius verba Metonymiam contineant, qualis in omnibus Scripturæ locis passim occurrit, vbi de Sacramentis sermo est. Dicimus sacramentalem esse loquendi formam, vbi rei signatæ nomen ad signum transfertur. Id planum facimus non vno vel altero testimonio, sed ex perpetua Scripturæ doctrina euincimus pro vulgari axiomate habendum esse mediocriter in Scriptura exercitatis. Quòd si mihi hæreses coaceruare libeat, quas inuexit pręceps socordia, quam fidei directricem VVestphalus præficit, quantò vberior suppetet dicendi sylua? Sed ne longiùs abeam, Arrianos in eius caput retorqueo, à quibus eodem errore quo Christi corpus per cœlum & terram extendens lacerat, euersa fuit eiusdem maiestas. Cur enim illis fuit Christus Patre minor, nisi quia fastidiosè reiecta fuit Diuinæ naturæ ab humana distinctio? Verbo enim illo armati, Pater maior me est, sacrilegam summo Deo iniuriam fieri quiritabantur, si in gradum æqualẽ admissus esset Christus. Expedita erat sanctis Patribus ratio, si modò audissent Christum in Mediatoris persona loqui. Et verbo quidem superiores erant, sed quod immundo rostro perperã obtrudere nulla religio erat. Si nondum se agnoscit VVestphalus, speculum saltem habent lectores, in quo viuam eius imaginem conspiciant. Cæterùm neque portenta excogitamus, dum rationem ostendimus, qua se expediant piæ mentes: neque aliis imputamus quæ domi nostræ nata sunt, dum prauis commentis occurrimus, quæ sine iudicio sorbẽda VVestphalus nobis propinat,

Multò minùs ad prostituendam Religionem viam hoc modo sternimus, dum facimus, vt constet indubia Christi verbis fides, cæleste mysterium reiectis prauis deliriis reluceat, vigeat in nobis spiritualis Christi communicatio, quæ totam sacræ Cœna efficaciam & fructum complectitur.

Nono capite pugnaciter cõtendit VVestphalus Cœnam me exinanire, quia incredulos ab ea inanes & vacuos dimitto. Nam hoc euidens argumentum, non incertam coniecturam esse iactat. siquidem ex verbis meis colligit non nisi de virtute & effectu Sacramenti loqui, quoties rem signo coniunctam esse assero. Confirmandi etiam causa adiungit, me docere, quanuis omnibus offerat Dominus suam gratiam, à solis fidelibus recipi. Neminem ita acutum esse arbitror, cui adhuc in mentem veniat ingeniosa VVestphali ratiocinatio. Et quis diuinaret gratiæ nomine à me aboleri primum omnis gratiæ caput & fontem? Ego enim, vbi de gratuitis Dei beneficiis agitur, semper soleo à Christo incipere: & meritò, quia donec noster fiat, gratiis omnibus priuari nos ac destitui necesse est, quarum in se plenitudinem continet. Quàm non cupiam sophisticè elabi, ex loco fiat iudicium. Generaliter illic dixi, quæcunq; gratuita dona nobis offert Deus in æternam salutẽ, non nisi fide recipi. Vnde conficitur, solos fideles Christi & spiritualium eius bonorum esse participes. VVestphalus pro euidẽti argumẽto affert quod nemo ex verbis meis vel suspicari poterat. Tam scitè exorsus, calũniosè doctrinam meam peruertit, si impius ad mensam accedat, iam amplius virtutẽ non esse coniunctam signis: quod nusquàm apud me reperietur. Nam quòd sciscitatur, vbi iam manebit verbum Domini, Sacramentum idem constituẽs omnibus siue bonis, siue malis: in eadem certè illa pagina oculatis videndum, imò cæcis palpandum exposui. Iam in Consensu diserta exceptio posita fuerat, hominum incredulitate non labefactari Dei fidem, quin semper vim suam retineant Sacramenta, ideóque ex Dei parte nihil mutari: sed quantùm ad homines spectat, vnunquenque pro fidei suæ mensura accipere. Ego verò quàm solicitè caueam, ne Dei veritas ab hominibus pendere credatur, ex lectione æstiment lectores. Hæc quidem summa est, hæc duo procul differre, fidem Domino constare ad præstandum quod signo demonstrat, & hominem vt fruatur oblata gratia, locum promissioni dare. Iam omnibus palàm esse existimo, vt in nostra doctrina tam stabilis verbi authoritas, quàm Sacramenti institutio rata & efficax emineat. Sed idem vult vtrisque manere Sacramentum VVestphalus, quò ad substantiam carnis, non quò ad effectum. Quid? an vt mortuum Christi corpus edant increduli? Omnino, inquit: quia licèt nullam Spiritus gratiam percipiat quisquis non ritè vtitur Sacramento, Christi tamen carne & sanguine fruitur. Quis nõ videt exanimem fieri Christum, & sacrilego diuortio à Spiritu suo, totáque virtute auelli? Obtẽdit verbo fieri Sacramentũ, nõ fide nostra. Hoc vt concedã, nondum tamen obtinet promiscuè Christũ canibus & porcis ita prostitui, vt carne eius vescantur. Neq; enim desinit è cælo pluere Deus, licèt pluuiæ liquorem saxa & rupes non concipiant. Mira verò stupiditas, quòd Cœnæ effectum incredulis ipse quoq; adimens, non expendit hanc primã effectus esse partem, quam illis vendicat. Nisi fortè Christi communicatio extra Cœnæ effectum ab eo ponitur. Atq; hîc lepidam eius argutiam notare operæpretium est. verbũ Christi in Cœna vbi ad panẽ accedit, panem vult fieri Sacramentum. Ita fit sanè: modò ne adderet carnis præsentiam. Sed ego libenter subscribo, verbis Christi Sacramentũ constitui carnis & sanguinis. An ideo sequitur ab incredulis percipi Christi corpus? Imò semper eodẽ reuoluimur, inter offerre & accipere longum esse discrimen. Addit VVestphalus, vbi ad verbũ accedit fides, Sacramenti fructum percipi, quia fruimur Christi beneficiis. Quid hoc aliud est, quàm nos Christum absque fide possidere, fide autem venire in bonorum societatem, vt iam donis suis inferior sit Christus? Vt se fructu, inquit, defraudẽt increduli, non tamẽ desinit panis integrũ esse Sacramentum. Ergo Sacramẽti integritas secundũ VVestphalũ in Christo dũtaxat exanimis cõsistit. Verba enim eius sunt, non aliud accipere indignos, quò ad Sacramenti integritatem quàm accipiunt digni. Quænam ergo erit Baptismi integritas, si lauacrum & regeneratio in rationem non veniant? Vbi verbi accessione elementum fieri Sacramentũ Augustinus docet, de Baptismo ex professo differit. Verba sunt, Quare nõ dicit Christus mundati estis propter Baptismũ quo loti estis, sed propter verbum, quod locutus sum vobis? Verbo Sacramẽtum fieri ex contextu scriptoris clarum est, vt ad nos virtus aut effectus perueniat. VVestphalus effectum excludens ad substantiale nescio quod figmentũ rapit. Sequitur ibidem, Vnde tanta vis aquæ, vt corpus tangat & cor abluat, nisi operãte verbo? Hęc Augustino Sacramẽti integritas est, vt nobis efficax sit gratiæ organum. VVestphalus sine gratia illam verbi operationẽ imaginatur. Sed imprimis apertæ falsitatis dedecus retegit clausula, quam mox Augustinus attexit, Id verbo fieri, non quia dicitur, sed quia creditur: quum VVestphalus contendat efficaciam, de qua illic agitur, absque fide valere, verbúmque à fide remotum fingat. Et adhuc audet fucum ex nomine Augustini facere? Complures enim locos & minimè ambiguos esse iactat, vbi dicit Iudam verùm Christi corpus manducasse. Saltem vnum protulisset, ac nunc etiam proferat. Nam

Nam me dissimulanter præteriisse plusquam vanum est. Sententiæ meæ citatum esse testem quis miretur, quum ipse vltrò procedat, nec solùm nobis suffragetur, sed viã præmõstret? Concludit VVestphalus se nullis absurditatibus adduci, vt discedat à Pauli & Christi verbis, firmóque Ecclesiæ consensu. Quasi non sit hæc trita & cõmunis errorũ omnium excusatio: cui si datur locus, scire velim quid Anabaptistis respondeat, quibus hunc clypeũ opponere, adeóque hoc vexillũ attollere solenne est: Baptismum pueris infantibus conferre nefas esse, quia pœnitentiæ & fidei symbolũ est. Quid ergo aliud elicere ex eius verbis licebit, nisi cũ sua caterua defixum in errore iacere, quia impedit mera obstinatio, ne se ad veri obsequium inflectant? Et tamen ne ex tot absurdis nullum diluere tentet, respõdet falsissimũ esse crimẽ, suo dogmate Christum à Spiritu diuelli. Sed tacere præstabat, quàm refutatione adeò diluta miserã suã nuditatem prodere. Quid enim respõdet? Eundem nẽpe Baptismũ ab incredulis recipi, licet Baptismi virtutem non consequantur, nec de Spiritu Christi participẽt. Et adhuc aliis dissimulationem, quæ nulla est, exprobrat, quum palàm à causa fugiens, lapidem arboris loco substituat? In Cœnam peculiariter competit quod nunc inter nos controuertitur, an increduli carnis Christi substantiã recipiãt sine eius Spiritu. Nulla hac quidem in parte Baptismi similitudo est. VVestphalus furtim quidem à Cœna se subducere cuperet, sed quia callidè fallere nequit, trãsilire ad Baptismum non dubitat. Cæterùm, nos quoque asserimus eundem semper manere Baptismum, qualiscunque sit vel minister vel receptor. In hoc cardine vertitur tota quæstio, an increduli substãtialiter carnis Christi fiant participes. De hoc mihi respondeat VVestphalus, nisi proprio silẽtio fœdę pręuaricationis reus teneri velit. Nam si de substãtia carnis fatetur, de nihilo litigat. Apertè testatus sum peręquè incredulis ac fidelibus offerri Christi corpus, & dari: obstaculum in ipsis esse, quò minus fruantur, Nõ quiescit VVestphalus, sed vult ab incredulis comedi verã Christi carnẽ quãuis nullã Spiritus eius micã degustent. An nõ hoc est Spiritu suo Christũ spoliare, vt exanimis infideliũ pręda fiat? Sentit autẽ medio in actu se deficere. Itaque cõplicatis auleis, lectores ad aliam fabulã reiicit, libellum nescio quem promittens: vbi quàm se dextrè expediat nescio, nec moror. Hìc quidem quum turpiter tergum obuertat, respõsione destitui omnes vident. Alios deinde transitus facit, iam esse manifestũ, quàm mihi pulchrè conueniat cum Augustana confessione: deinde quàm callidè controuersiæ scopũ transponã, dum certamen non alia de re Luthero fuisse simulo, nisi vt ostenderet sacra signa, & Diuinitus ordinata, non vacuas esse nec inanes figuras. De priore breuiter repeto quod iam semel attigisse satis erat, in cõfessione, qualis Ratisbonę edita fuit, verbum non extare doctrinę nostrę contrarium. Si qua in sensu ambiguitas incidat, nullum magis idoneum esse interpretẽ, quàm authorem ipsum: cui etiam id honoris pro suo merito facilè pij omnes & eruditi deferent. Ad eũ si intrepidè prouoco, quid superest nisi vt putida iaceat VVestphali garrulitas? De secundo iterum respondeo, si quid aliud pluris Luthero fuit, quàm quod ei maximè propositum fuisse dixi, vix à probrosa nota posse eum purgari. Nihil frequentius in suis scriptis omnibus inculcat, quàm se pro Sacramentis pugnare, ne effectu suo nudatę frigidæ & inanes figuræ maneant. Itaque Spiritus efficaciã externis organis cõiunctam esse summa vehemẽtia vbique contẽdit. Si aliud simulauit quàm res erat, tãtùm vt suis aduersariis odium conflaret, cui probabitur fucata ista criminatio? Nec verò simpliciter negaui vltrà suis hyperbolis progressum esse. Sed cur tã acriter causam hanc agitauerit, ex eius verbis fideliter retulisse videor: quò minus veniæ VVestphalus meretur, qui discipuli titulo se venditans, nõ parua doctorẽ suum contumelia afficit. Quin de substãtiali manducatione à nobis dissenserit, atque etiam contentionis ardore vltra iustæ moderationis metas euectus, quædã protulerit, à quibus dissentio, negare mihi in animo nunquã fuit. Et quorsum rem à me liberè testatam negare vellem? Tantùm de præcipuo disputationis statu agitur, quẽ VVestphalus in substantiali præsentia statuit, vt hæc parua tantùm accessio sit, Sacramẽta non inanes esse figuras, sed vera spiritualis gratię pignora, viuáque Spiritus sancti organa, quę nihil oculis offerunt, quod non intus efficaciter Deus præstet. Idem frustra probare nititur OEcolãpadij verbis. Prudenter quidem sanctus ille vir, & aptè suos aduersarios vrgebat, quũ panem signũ esse corporis non admitterent, nihil aliud restare, nisi vt substantialiter corpus esset, quò scilicet incusso tantæ absurditatis horrore, ad saniorem sententiam eos adduceret. Sed admonitio hæc, tot illas ac tam serias cõtestationes nõ delet, quibus se Lutherus & similes tanto studio contendere ostendunt, quia Sacramẽta in nihilũ redigi nõ sustineãt, vt nihil à theatricis vel profanis figuris differãt. Meis autẽ verbis quid iuuatur VVestphalus? quibus nõ abs re præfationẽ appinxit, vt hoc quasi veli obtẽtu fallaciã suã tegeret. Dixeram OEcolãpadium & Zuingliũ iustissima quidẽ causa fuisse adductos, imò coactos grauii necessitate, vt crassum errorẽ, qui pridem inoleuerat, cũ impia idololatria coniũctum, refutarẽt: sed dũ ad hoc vnũ agendũ sunt intenti, partem alteram, vt in cõcertatione fieri solet, omisisse. Locum hunc suis carbonibus VVestphalus denigrat, ac si dixerim contendisse ipsos de vacuis symbolis, nec cogitasse veritatẽ cũ signis fuisse coniunctã. Hęc ratio

est cur venia postulet, si meo contra me testimonio vtitur. Quod de Luthero tantopere vrget, omnibus qui substantialem carnis Christi præsentiam in Cœna negabant, peræquè hostẽ fuisse, in medio relinquo. Quantùm enim eius hominis præiudicio me grauabit, quẽ norunt omnes in hac causa agenda plus æquo excandisse? Quanquã priuatim me adeò sibi esse hostẽ noluit, vt meæ sententiæ nõ ignarus, propria tamen manu grauatus nõ sit reuerẽter me salutare. Nã me VVestphali improbitas huc vsq; ineptire cogit, vt verbũ quo ille vsus est, referam. Quia verò saluum eius honorẽ cupio, malã eius fidem à VVestphalo inconsideratè traduci mihi certè dolet. Quum Marpurgi dimidia cõciliatio facta esset, ab eo conuentu digressum, affirmat eodem quo antè loco OEcolãpadium & Zuinglium habuisse, quos illic fratrum loco sibi posthac fore sanctè pollicitus fuerat. Nam quum vtrinque interposita esset stipulatio, vt pacem vltrò citróq; colerent, vel Lutherum tunc fuisse mitigatum oportet, vel non syncerè pactum esse præter animi sententiam: quod in acta publica relatum fuit.

Iam quasi meis testimoniis VVestphalus adeptus sit quod volebat (sic enim gloriatur) plures ex diuersis Zuinglij scriptis locos recitat: ex quibus demum colligit, si doctrina nostra obtineat, sacram Cœnam exinaniri. Præfatur autem vt in ore duorum testium causa consistat, eum se mihi addere socium, qui neutiquam sit aspernandus. Quãquam autem iusta nec difficilis esset Zuinglij defensio, monẽdi tamen sunt lectores, quàm malitiosè in hanc arenam producere me tentet. Publicè ante annos quindecim quid mihi in vtriusque partis actione minùs placeret, professus sum. Addidi etiã, bonis & piis omnibus nihil esse magis optabile, quàm vt perpetua obliuione sepulta iaceat infausta illa contentio. Nunc si appareã Zuinglij defensor, antequam ad causam ventum fuerit, rogabit VVestphalus qua conscientia, imò qua fronte tueri ausim quod mihi non probatur. Obiiciet, me infœlix certam renouare quod æternis tenebris pridẽ deuoui: deniq; magna probrorum congerie me obruet. Ergo inimici hominis non occulta vafritie, sed præfracta impudentia in locum ancipitem & lubricum redactus, in quancunque partem me mouero, obnoxius ero eius maledictis: nisi quòd mihi viam aperit veritas, qua tutus ab eius insectatione incedam. Magnũ nescioquid adeptus sibi videtur, quòd alicubi Zuinglius Helueticas Ecclesias cum Saxonicis consentire negat in huius loci expositione, Hoc est corpus meum. Quasi verò non plus satis peruulgata sit contentio, quæ tandiu magnos & celebres viros exercuit, quorum libri dissensionem fuisse clamitant: vnde elicere licebat, quũ Euangeliũ renasci, vel postliminio restitui in lucem videret satan, ad tardandum eius cursum non modò subornasse professos hostes, sed veteri artificio inter ipsos Christi seruos intestinum bellum mouisse. Imò aliud obseruandum erat, quod supprimere conatur VVestphalus. Nã quî factum est, vt aliis dogmatibus Papistas tãtùm opposuerit: in hoc verò capite Lutherum cõmiserit cum optimis viris & cordatis doctoribus, qui fidi alioquin adiutores futuri erant, nisi quia extrema sibi quæque tentanda vidit, ne à vesana superstitione mũdus resiperet? Fateor quidem innumeris modis dementatos fuisse sub Papatu miseros homines: sed hoc prę aliis horribile ac prodigiosum fuit fascinum, quo stupefacti panem, Dei loco adorarunt. Quòd autem odiosè commemorat VVestphalus, quò ad rei substantiã, nihil præter panẽ & vinũ relictũ fuisse à Zuinglio, facilis huius obiecti dilutio est: tantùm de carnali præsentia certasse, quam oppugnare nobis quoq; ad extremum vsque spiritum decretum est. Nec verò me terrebit futile VVestphali cõuitium, vt veritatis patrociniũ deseram, dum os Zuinglij blasphemũ increpat, quia cõmentum vocauerit substantialem panis & carnis vnionem: nempe rectiùs nec minùs verè delirium vocasset. Quæ enim à Filio, qui est in sinu Patris reuelata est manducatio, eã nos sanctè & reuerenter colimus, licèt fides nostra à Scythica VVestphali barbarie abhorreat. Non minùs perperam nos in communi sensu hærere fingit. Neque enim tam malè profecimus in Christi schola, quin sensus omnes nostros in fidei obsequiũ captiuos tradere didicerimus. imò tã procul à carnis sensu remota sit nostra doctrina, vt iã antè admonui, & cuiuis ęstimare promptum est, quàm longè à sensu Spiritus sancti VVestphalus cum suis, ad stabiliẽdum suum errorẽ portenta nescio quę accersit. An dictat communis sensus ab humana carne petendam esse immortalem animæ vitam? An fert ratio naturæ, vt è cœlo in terrã vsq; penetret viuifica illa carnis Christi virtus, & in animas nostras admirabili modo influat? An philosophicis speculationibus consentaneum est, mortuum & terrestre elementum efficax organum esse Spiritus sancti? An ex naturalibus principiis sumptum est, quidquid minister ore pronuntiat ex Dei verbo, & symbolo figurat, Christum intus præstare? Certè nisi cæleste mysterium nobis esset sacra Cœna, tã præclaros & carnis rationi incredibiles effectus ei non triberemus. Quare per nos licet, vt hinc facessat communis ille sensus, quem VVestphalus repudians, peruersè nos sibi antagonistas deligit. Quis enim alimentũ animę suę ex Christi carne quæret, ac sibi persuadeat verum & certum eius pignus in pane sibi constare, nisi qui priùs sensum suum crucis stultitię subiecerit? Vt iam cuiuis perspicuum sit, VVestphalum in locis cõmunibus importunè vagari, quoties nos carnis ratione Dei virtutem metiri insimulat. Quanuis autẽ non abs re silentio

lentio recta esse cupiã,quę pridem tam Zuinglio,quàm Luthero inter disputandum exciderunt, vt difficile & rarum est,commode in feruido conflictu verba moderari : si tamen dextrè & humaniter interpretari libeat, quæ Ioachimus atrociter exagitat, hanc summam esse reperiemus, corpus Christi nec sub pane latere, nec ministri manu porrigi, nec denique loco præsentem esse eius substantiam,vbi Cœna peragitur.

Huc vsque se VVestphalus probasse putat, vel saltem verborum iactantia præ se fert,sic distrahi à nobis verba Cœnæ, vt contrariis sententiis inter nos pugnemus. Vna in re idem sentire contendit, licèt aliud verbis sonantes,videri minimè velimus id facere:nempe quòd ex Cœnæ communione præsentis carnis & sanguinis substantiam tollimus. De repugnantia iudicium penes æquos & sanos lectores relinquo. Substantiæ carnis præsentiam,qualem imaginatur,cur me negare dissimulem nulla ratio est, quum idem prorsus doceam, quod hactenus ab initio constanter profiteri non puduit. An obscurè vnquam à me repudiata fuit carnis Christi immensitas? An non palàm testatus sum Marcionem ab inferis excitari,si in prima Cœna vno in loco mortale, visibile, & loco circunscriptum stabat Christi corpus: manu autem eius inuisibile,gloriosum, & immensum porrigebatur? An non disertè semper fideles in cœlum iussi ascendere,vt carne & sanguine Christi pascerentur?Hęc certè fidei nostrę synceritas nullis integumentis indiget. Nec verò noster interim desinit esse Christus,licet ad manum non sistatur, non minùs quàm vera carnis communicatio sub pane nobis offertur,vt animas nostras sua substantia viuificet quanuis panis substantialiter non sit corpus. Iam VVestphalus ac si his partibus probè defunctus foret, ad subeundam aliam molestiam descendere se dicit,nempe vt crimina depellat,in quibus caninam eloquentiam,si ei creditur,exerceo. Ego verò etsi eloquentiæ laudem non appeto,non tamen mediocri dicendi gratia sic destituor, vt latrando facundus esse cogar. Debuit VVestphanus vel suum scribendi genus mutare, vel retinere quod meretur elogium. Nam & ex marcidis flosculis,quibus orationem suam aspergit, quàm ieiunus sit facundiæ captator palàm est: & eius intemperies cyclopicum nescio quid magis quàm humanum vbique sonat. Vnum quidem non inficior,mihi ad sacrilegos insectandos non minùs esse animi,quàm fidis canibus est ad profligandos fures.

Primo loco crimen de turbata pace amoliri nititur, quia primus non fuerit contentionis author. Quasi verò dixerim nũc primùm cœpisse oriri turbas.Quin potius disertè conquestus sum, cùm singulari Dei beneficio ad tempus sedatę essent nunc rursus ab istis malè feriatis hominibus accendi. nec tamẽ simpliciter obieci VVestphalo crimen excitati motus, ne in me retorqueat vt facit multos ex nostra doctrina tumultuandi occasionem cepisse.Fateor certè,imò coram Angelis gloriari licet, simulac ille crassus error de Christi impanatione discuti cœpit, satanã expergefactum omnia miscuisse, ne veritas eluceret. ac hodie testantur plurima sanctorum hominum martyria, quò vesaniæ & furoris incredulos omnes impellat hæc eadẽ doctrina.Quum verò oleum addat canimo VVestphalus & similes,postquam Papistarum rabiẽ in nos armarunt,turbarum culpam nobis imputare perquàm iniquum est.Si prima certaminum origo quæritur, Lutherus Transsubstantiationem oppugnãs,classicum, vt ita loquar,cecinit:quod tamẽ adeò non reprehendo,vt inter multas eius virtutes summa laude dignas,hæc animi magnitudo nõ postremum locum meritò obtineat, quòd nullos motus exhorruit,quin illud præposterum commentum liberè conuelleret.Quòties ergo exoriũtur turbæ, iure ne an iniuria vtrinq; pugnetur,disceptãdũ est.Sed meã de renouatis turbis querimoniã intẽpestiuè VVestphalus aliò transfert.Nã quũ inter Ecclesias, quæ puriorẽ Euãgelij doctrinam amplexę sunt,sub vno Christi vexillo contra Papatũ militant, ignẽ infausti dissidij,qui sopitus fuerat,de integro repente exarsisse dolendũ sit, iure dixi malo auspicio à diaboli flabellis excitatũ.Itaq; illa VVestphali quæstio insulsa est,Si ante annos vigintiquinq; diabolus iã excitauerat tragœdiã,qua frõte nũc ipsum motæ discordiæ peragã reum:quando nunquã de primo insultu, sed tantùm de belli instauratione verba feci, cuius ipse post diabolũ culpam sustinet.Nam Thomã Monetariũ, Melchiorem Pellionem & Nicolaũ Pelargũ, homines mihi incognitos accusare quorsum opus fuit?quibus nocẽdi facultas pridem adepta fuit. Et certè si me in turba premi contingat,cum aliis expostulare,nisi qui me vrgẽt,stultũ esset. Lepidè verò incendiario me comparat,qui nõ modò clàm suggero materiã, sed palàm iactis ignibus accendo ædificia, & accurrere prohibeo qui subiectas flãmas restringuant.Mihíne qui piæ sanæq; cõciliationi semper dedi operam, hæc merces nunc referenda est? Quid enim à me nuper nouum emersit? Quin potius meo cum fratribus Tigurinis Consensu mitigari exasperatos aduersæ partis animos decuit: sicuti literis Viti Theodori ostẽdam id eũ magis optasse quàm sperasse.Hortatus fueram ne Lutheri libros illius inauspicati certaminis mentione inficeret. Respondit,si modò impetrare possem,vt quod in Cõsensu doctrinæ genus sumus cõplexi, apud meos amicos valeret,sibi ad quiescẽdum iustam fore causam. Gaspar verò Cruciger non minùs ex animo mihi subscripsit,idque priuatim testatus est, quàm qui nomina palàm ediderũt. De mortuis tãtùm loquor,ne si viuos proferam, gra-

uiorem in eos impetum faciat VVestphalus. Quia tamen ex illorũ ingeniis multos alios ęstimabã, speraui Consensu nostro in publicũ edito multos qui antehac acerbiùs commoti fuerãt, pacatum iri nobísque fore magis propitios. Hãc spẽ meam si frustratus est VVestphalus, nõ fuisse tamen de nihilo conceptam, æqui & moderati homines testimonium mihi reddent. Neque, vt blaterat, conspiratio fuit ad stabiliendos errores: sed ingenua sententiæ nostræ professio, quæ tollẽdis offensionibus visa est optimè congruere. Pios homines diu cruciauit hæc opinio, quòd sacra signa, quibus gratiã suã Deus offert, profanis terrenæ militiæ insignibus ac theatricis figuris æquari putabãt. Sublata fuit suspicio nõ minùs grauis de efficaciæ exinanitione. Siquid in hac cõtestatione displicet VVestphalo, liberum ei per nos erit ostendere. Quòd verò illa reprehensionis parte omissa ad insectandum nostrum Consensum se conuertit, quis eius malitiæ ignoscat? Pręfatio quidem nostra locuples testis ęst, non fuisse nobis propositum quenquam in verba nostra adigere. Tantùm pręstet VVestphalus quod illic modestè precati sumus. Imò hoc vult esse criminosum, quòd sententiam nostram ingenuè professi, si quis meliora afferat, nos fore dociles: si quis maiorem explicationis lucem desideret, morigeros fore spondemus. Si doctrinæ nostræ subscribere æquum esse nõ ducebat, licuit apertè monstrare quid improbaret, modò ne sanatum vulnus de integro exacerbaret. Illa autem importuna declamatio facessat, maledictam esse pacem, quæ veritatis dispẽdio redimitur. Neq; enim aliam appetimus, quàm cuius sacrũ vinculum sit pura Christi veritas. Et ego ansam ita obloquendi pręcideram, nisi fixum VVestphalo fuisset, extra oleas vagãdo, lectores à causa abducere. Porrò, de habitis in Anglia disputationibus malo respondeat fidelis ecclesiæ Argentinẽsis doctor Petrus Martyr, quod nunc fieri confido. Paucis tantùm verbis à me notãda hîc est nõ minùs crudelis & barbara, quàm sacrilega huius nostri censoris insultatio. Ferociter omnes Dei cultores subsannat, qui durabilem in Anglia fore Ecclesiæ statum sibi promiserant. Quis iam tui misereatur, siquando vel ad extrema quæque redigi contingat? cui non satis est in publico piorum omnium luctu otiosum sedere, nisi miseram & luctuosam Ecclesię dissipationẽ proteruis conuitiis insecteris. Non hunc tuum furorem saltem compescuit sacer ille tot Martyrum sanguis, qui non minùs in remotissimis terrarum plagis suauissimo suo odore robur & vigorem inspirat fidelibus animis, quàm Deum ipsum & Angelos in cœlo oblectat? Ecce repente sublato summæ spei Rege, euertitur quod surgere cœperat pietatis ædificium: satan cum suis de extincta pię doctrinę luce triumphũ agit: horrendũ in modum sęuitur in Dei filios: insignes viri vbi ad ignem tracti sunt, inuicta cõstantia quam amplexi erãt, veritatem obsignãt: Ioachimus non modò contra afflictam filiam Zion cum ludibrio linguam exerit, sed petulanter etiam conceptam spem felicioris euentus exagitat. Hoc vnum specimen lectoribus, vt spero, ad æstimandum hominis ingenium sufficiet.

Sed nõ sine causa stomachari se dicit quum libri nostri passim volitent. Oppugnet igitur si quid reprehensione dignum inueniat. Respondebimus, penes Ecclesiam erit iudicium. Hanc verò legem se respuere non dissimulat, quia magis compẽdiosum videtur, libros omnes igne absumere, ne quid molestię facessant. Nihil enim magis odiosum deligere potuit, quàm quòd nos ad disputationem offerimus, & in disputationem trahi volumus doctrinam, cui omnes sine controuersia vult esse astrictos. Vbi nũc generosus ille & indefessus Christi athleta, qui sua certamina tam liberaliter alibi prædicat? Nos ad rationem reddẽdam parati descendimus, ac suppliciter petimus audiri. Summa votorum nostrorum est, vt iudicium fiat ex verbo Domini. Non tãtùm excludimur, sed etiam barbarè exprobrat VVestphalus, nihil magis iniquum esse, quàm de doctrina disputari tãto consensu recepta. Maioréne quàm transsubstantiatio, Missę sacrificium, & prohibitio Calicis? Ergo si obtineat VVestphali censura, non sine sacrilega audacia Lutherus figmẽta illa, quę totius ferè mundi suffragiis recepta erant conuellere ausus est. Panem esse substantialiter Christi corpus recẽs placitum est, & antehac inauditum. Nam catholicæ Ecclesię consensum iactando, VVestphalus nugatur. Hoc tamen quia mordicus tenendũ quidam eius sodales censuerunt, syncretismum hunc abundè sufficere putat, ne qua admittatur disceptatio. Ridiculè sanè, donec suos gregales Papæ dedititios tradiderit. Nam si cõsensu gloriãdum est, vter quęso plus habet coloris? Papáne, qui magnã Europę partem ita sibi deuinctam tenet, vt contrà mutire nemo ausit: an VVestphalus, qui nescio cuius vmbellę obiectu lucẽ fugitat? Hîc omnes Dei filios appello, quos Scriptura mansuetudinis & obedientiæ Spiritu pręditos esse affirmat. Petimus tã à VVestphalo quàm à Papa audiẽtiam, negat vterque, quia iam multorũ consensu possessionem adepti nolint cedere. Nihil hîc meum est: nuda VVestphali defẽsio. Quòd si multitudine res agitur, cur non etiam nobis locus dabitur? Hæreticos pronũtiat VVestphalus, quorũ nulla sit habẽda ratio. Audiatur nũc Papa, qui in suffragiis locũ primũ obtinet Quid tã de illo quàm de nobis pronũtiabit? sed nobis in prõptu erit exceptio, stare nos semper ad disceptationẽ voluntarios. Ita se hactenus gesserũt Augustanę cõfessionis patroni, quorũ nomine tã audacter Ioachimũ nostrũ abuti miror, qui tã malè eos imitatur. Putarũt se Germani principes, qui Euãgeliũ tuendũ suscepe-

ceperāt, ritè officio defunctos esse, si per eos nō staret, quò minùs susciperetur legitima cognitio: ac semper cōquesti sunt sibi ianuā præcludi. Hæc nostra fuit agendi ratio, quoties ad tractandā religionis causam vocati sumus: nec vlli vnquam habiti sunt ordinū Imperij conuentus, vbi nostri disputationem nō postularint. Quibusdā ipse interfui. quid antè agere soliti essent, ex publicis actis liquet. Vt longiùs progrediar, mihi cum turbulentis hominibus, atque etiam cum hæreticis sæpius tum in hac vrbe, tum alibi fuit certamen de doctrina. Adeò non recusaui quò minùs mecum disceptarent, vt sponte me prior obtulerim. Dabat enim fiduciā causę bonitas, ne trepidarem ad lucis conspectum. Nūc vnde nouæ lautitiæ VVestphalo: vt nō hæreticos solùm ab omni cognitione arceat: sed piis Dei cultoribus, quibus maior quàm eius similibus ad illustrandā Euāgelij gloriā data est dexteritas, & qui fructuosis laboribus de Ecclesia nō malè meriti sunt, audientiā præfractè neget? Si in quęstionem veniret sacra verbi Dei maiestas, acriter huic licētię obsistere deceret, fateor, sed hìc opinio tua, VVestphale, nō Scriptura in disceptationē vocatur. Neq; enim quęritur verène ac rectè Christus panem vocauerit corpus suū: sed quid dicere voluerit, & quid eius verba, quæ reuerēter amplectimur, significēt. Tu clariora esse contendis, quàm vt expositione indigeāt. Nos idē de claritate asserimus, modò aperire oculos ne graueris. Quòd ergo de Cōsensu obtēdis, quia tāquā futile ridebūt omnes, duriùs à me refutari nihil attinet. Quòd autē de libris nostris abolēdis tā anxiè laborat, suā in eo malignitatem ac liuorē apertiùs prodit, quàm vt longa demōstratione sit opus. Hoc quidē obtineo, nisi causæ diffideret, nō fore adeò fugacē, qui alioqui plus satis animosus est pugnator.

Hac quoque ratione à proposito argumento digreditur, calumniarum rhapsodias hinc inde accumulans, quibus inuidiam nobis apud simplices augeat. Atque hoc quidē primùm crimine nos onerat, quòd in nostris Ecclesiis omnia nouemus, & abrogemus ritus nō inutiles. Vtinā species ipsas notasset, vel ex vna & altera gustū dedisset lectoribus, ne hìc hærerent suspensi: quibus tamē eximere omnē scrupulū próptum est. Nempe sacrā Cœnam peragimus sine histrionico vestitu: luminaria meridie nō accēdimus: sonitu campanæ non inuitatur plebs ad panem adorandum, quando ex Legis Mosaicæ præscripto sursum instar sacrificij leuatur. Alia enim quæ postea recēset, consultò nūc prætereo, donec suus illis locus adueniat. Quid est, VVestphale? Quorum, obsecro, rituū tantus es zelotes, nisi qui apud vos in vsu sunt? Quænam verò superbia est, suam consuetudinē velle pro lege vbique haberi? Tibi dolet apud nos omitti, quod apud vos seruatur. Quasi nō eadē nobis sit expostulādi ratio. Cùr enim ceremonias nostras à vobis negligi nō irascimur: tu verò ad tuarum obseruationē nos imperiosè alligas? nisi quia pro fraterna mansuetudine toleramus, quæ corrigi nō possunt vitia: tibi verò ac tui similibus nō satis est torpere in fæcibus, quin simul alios inquinēt. Quis enim nō videt, cereos Iudaismū sapere? Addit quòd nemo duriùs quā Lutherus inuectus est in illas nugas, quas tamē pro tēporis infirmitate retinuit. Quorsum tanta reprehensionū asperitas, nisi quia ex præpostera superstitione ortas esse, & abusu noxias videbat? neque id modò, sed mundum ita esse infatuatū, vt nō facilè ex animis reuelli posset error? Quòd tanta vehementia vsus est, laudabile est, quum ita exigeret necessitas. Quòd nō abstulit statim è medio, ignoscimus. Tu verò ista æquitate non cōtentus, in desuetudinem apud nos venisse pro piaculo ducis? Ne longior sim, cōsiderent lectores, idē hodie nobis certamen à Ioachimo, eiusque gregalibus moueri, quod Paulus olim à Semijudæis illis sustinuit, qui Hierosolyma profecti, nihil admittere à more illic recepto diuersum volētes, Gētibus iugum imponere tentabant. Nam quum magnificerēt Apostolos, quorum in scola & quasi gremio se educatos iactabant, odiosè vexabant Paulum cuius dissimilis erat ratio. denique tantùm non illis erat apostata, qui Apostolicos ritus inter Gentes abolere ausus esset. Nam Ioachimus quasi ex eorum ore ebuccinat, in mutatione rituū nos separasse ab Ecclesiis, quas cōsēsus catholicæ doctrinę, & multiplex donorū Spiritus gratia testatur esse Ecclesias Christi. Ergo VVitteberga, vel Hāburgū pluris hodie erūt, quàm primo Euangelij exortu Hierosolyma: ex quo tamē fonte in totum mundum diffusa est salus? Quid enim tū apud Galatas tū alibi obiectum fuit Paulo, nisi quòd retētas à primariis Christi ministris ceremonias nō seruaret? Vnde verò praua ista æmulatio, vt eundem vbique morem obtruderēt, nisi ex superbo fastidio? Sicuti fieri aliter nequit, quin aliena cōtumeliosè respuāt, qui plus ęquo sibi sunt addicti. Sed quò insolētiùs se effert VVestphalus, eò maiori iure putidas eius iactātias refellere licet. Multiplici donorū Spiritus gratia ornatas esse Ecclesias gloriatur, quarū ritus nō seruamus. Quasi verò donorū Spiritus vacuę sint ac inopes nostrę Ecclesiæ. Nec verò tātùm de Heluetiis hìc Rhetisq; agitur, sed vno calculo damnatur tota superior Germania. Et adhuc modestiā suā prædicās, nemine à spiritu Thrasonico magis remotū esse dicet, qui ex quieto angulo tot insignibus Ecclesiis insultat? Argētoratū, Augusta, Frācofordia, & cōplures alię vrbes vno eius flatu in nihilū redigūtur. O Ismael, quādo manus tua cōtra omnes, manus omnium sint cōtra te? Quò enim plus laudis meretur Lutheri magnanimitas, quòd totū Papatū aggredi solus non dubitauit, eò magis detestabilis est tua morositas, qui in rebus leuiculis in populo Dei materiam dissidij quæris. Nūc quæ nominatim carpat, obiter attingere operæpretiū est. Primū est, quòd alicubi sinimus infantes nō baptizatos mori. Quid aliud nobis vitio vertit, nisi quia mulierculis nō resignamus baptizandi munus? Nā certè si quis

suos liberos maturè ad Baptismum non offerat, seuerè ob suam negligētiam castigatur. Patet singulis diebus templum. Si cuius filium absque Baptismo contingat mortem obire, quia occasione vsus non est, reprehēditur. Vnum nobis deest, quòd mulierculæ solenne Pastorum munus præter Christi mandatum nō arripiunt. Ioachimo autem tam præcisa est Baptismi necessitas, vt illicita vsurpatione profanari malit, quam omitti, vbi legitimus vsus negatur. Nam quid eum male habeat continuò post detegit, quia spem facimus sine Baptismate salutem cōsequi posse infantes, per Baptismum non regenerari aut saluari, obsignari illic tātùm salutem, cuius priùs fuerūt participes. Ego quia hos crassos errores alibi copiosiùs refutaui, nūc breuiter respondeo. Si aquæ elemento inclusa est infantiū salus, exinaniri fœdus, quo ipsos Dominus adoptat. Dicat vno verbo Ioachimus quid apud ipsum ponderis habeat promissio hęc, Ero Deus vester, & seminis vestri. Nisi enim Deus in populi sui corpus inserat quos tanto honoris priuilegio dignatur, non tantum iniuria fit eius verbo, sed ab ipso externo signo arcendi erunt infantes. Prodeat Anabaptista quispiam: dicat perperam regenerationis symbolum maledictis Adæ filiis conferri, quos Deus nondū in gratiæ suę societatem vocauit: vel obmutescat VVestphalus necesse erit, vel succurrat hęc vna defensio, communem ipsis esse gratiam, quę parentibus eorū nomine oblata est. Hinc sequitur non simpliciter per Baptismū regenerari, à quo arcendi essent, nisi eos Deus iā inter Filij sui mēbra censeret. Sanctorum verò nomē infantibus detrahere qua fronte audet, quo eos insignit Paulus? Quòd si locū hūc vt in Catechismo nostro expositus est, inspexerint lectores, me tacēte pronuntiabunt pueros nostros talibus rudimētis imbutos lōgè rectiùs sapere, quàm veteranum hūc Theologū ex suis speculationibus. Obiicit, secundò, Cœnā Domini domi nō dari ęgrotis. Qua in re vtinam puriore exemplo nobis præluxissent. Nam si vsum suum curę fuisset ad genuinā Christi regulam exigere, libēter secuti fuissemus. Sed quum nihil minùs cœlestis Magistri doctrinę cōsentaneū sit quàm panē in pōpa nō secus ac fercula in theatro circumferri: deinde hominē vnum priuatim, & seorsum pasci cōmunicationis Lege posthabita: hinc factū est, vt à priuatis Cœnis pij & docti homines initio abhorruerint. Vanissimum tamē est quod calumniatur VVestphalus, subdolo satanæ cōsilio miseras animas consolatione priuari, quia ęgrotis sedulò in memoriā reuocamus quod semel apud eos depositum est vitæ pignus, vt fidē inde suā confirmēt, & arma ad spirituale pugnā mutuētur. Denique eò vsq; proficimus, vt Cœna in sacro cœtu sūpta ex Christi instituto, pręsenti consolatione nō minùs efficaciter sustentet, quàm si priuatim extra cōmunionē ea fruerētur. Prosequitur deinde, admitti ad Cœnā nō antè exploratos, priuata absolutione prętermissa. Equidē nō nego facilitate nimia passim apud nos peccari. Lex est, ne pueri donec fidei suę rationem reddiderint, ad sacram mensam accedāt. Maiores etiam natu examinātur, nisi quorū nota est ac testata pietas. Minùs tamē hac disciplina nos cōsequi fateor quàm optarim: quāquam falsissimū est scientes ac volētes Cœnā promiscuè exteris & nondū probatis offerre. Nec verò hoc reprehēdit VVestphalus, sed quia priuata absolutio pręteruittitur, cuius si alibi originē reperiat, quam in fœtidis Papę lacunis, libēter culpā agnoscā. Priuata absolutio quā sit vtilis, negare mihi propositum nō est. sed queadmodum pluribus scriptorū meorū locis eius vsum, modò liber sit, & superstitione purus, cōmēdo: ita lege obstringi cōsciētias neq; fas est, neque etiā expedit. Ostendat VVestphalus quo tempore floruit Ecclesia, & viguit pura religio, priuatā absolutionē vlla lege sācitā fuisse. Quòd si omnibus plusquā notū est, necessitatē hāc toto Ecclesię statu vitiato, imò tota pietate euersa, à diabolo inuentā esse, crimē in eius abrogatione minimè fingendum erat. Vnde etiam sequitur, nō minùs inscitè VVestphalū arguere: quia priuatim vnūquenque nō absoluimus, admitti ad Cœnā nō antè exploratos. Quasi verò insolubili nexu cohæreant inter se fidei probatio & absolutio priuata, quarū prior semper inter fideles sāctè viguit, altera quòd ad legē spectat, rebus iā confusis inter degeneres ritus obrepsit. Quartum accusationis caput est, nos ad tuendam Carolostadij iconomachiā primū Legis præceptū in duo diuidere. Vtinam verò nō ita eū præcipitem impelleret phreneticus calor ad retegēdum suum & suorū dedecus, quod sepultū per nos maneret. Rectè & ordine distingui à nobis decem Legis præcepta, solidis & perspicuis rationibus ostendimus. Suffragatur etiā veterum authoritas. VVestphalus cū suis, vt mandatum quod de cauenda idololatria disertè expressum est obnubilent, vltimum Legis pręceptū perperam in duo mēbra discerpit. Et tamen hac occasione schismatis culpam in nos reiicere non dubitat. Vnde etiā colligere prōptum est, quas nobis pacis leges imponant implacabiles isti magistri. Quin potius viderit ipse, vel si eum cæcitas impedit, animaduertant lectores, an non exitiali satanæ artificio secundū Legis præceptū gradu suo deiectum & abditū fuerit, ne tantus esset in populo Dei idololatriæ horror & detestatio. Quò minore venia dignus est VVestphalus, qui in crassissimo errore & æquè noxio non tantùm cōtumaciter sibi applaudit, sed alios omnes qui dissentiūt ignominia notat. Venio ad quintum crimē de abrogatis diebus festis. Item Euangelij & Epistolarum sectionibus, quæ in vulgari vsu fuerūt. Distinctionem festorum vetustam perinde ac vtilē fuisse dicit. Sed velim vt hic bonus antiquarius tēporis initium nobis designet, quo cœperunt festi dies Virginis Mariæ, & Sanctorū honori dicari. Martyrū celebratā fuisse memoriam ante annos mille & trecētos nō me latet: nēpe qua fideles ad imitationem magis acuerentur.

inter alias quæ deinde secutæ sunt corruptelas, hæc quoq; meritò numeranda est, quòd institutæ sunt feriæ, ac dies festi. Et tamē Ioachimo cōcidit Christianismus, dissipatur fraterna cōmunio, schisma nefarium inducitur, nisi ex kalendario Hamburgensi petatur dierum obseruatio. Certè Augustinus, qui deplorat immodica rituum cōgerie Ecclesiæ libertatem sua ętate fuisse oppressam, idem palàm testatur paucissimos dies festos à maioribus fuisse traditos, vt facilè appareat in correctione ista, quę apud nos obtinet, nihil magis fuisse spectatum, quàm vt pura illa vetustas renouaretur. Quòd ad sectiones spectat, satis ex omnibus veterum Scriptorum homiliis constat Scripturæ libros vno contextu ad plebem fuisse expositos. Vt aliquid ex Euangelio & Apostolicis lectionibus recitandum excerperent quod tempori congrueret, mos inoleuit. Hinc sectiones istæ, pro quibus VVestphalus nō secus ac pro aris & focis dimicat: quas tamen ineptè, nulloq; iudicio factas esse lectio coarguit. Certè si fragmenta sumi oportuit, quæ singulis diebus Dominicis legerentur, longè alio delectu opus fuit. Nec modò perperam, & incōsideratè lectiones distribuit quisquis ille fuit sector, sed medias interdum sententias nescio qua socordia abrupit. Ne quis tamen putet VVestphalum de nihilo excandescere, monitos esse volo lectores, de Postillis esse solicitum. Quid enim sine Postillis factura esset bona pars eorum, quibus se venditat? Luthero qui rebus adhuc incompositis se ad morem vulgatum accommodauit, danda venia est: imò quòd ad Euāgelium spargendum hoc vsus est compendio, laudanda est eius industria & sedulitas. Sed præpostero ingenio est VVestphalus, qui data opera in eodem luto semper hærere volēs, Lutheri rudimenta prætexit: ac si quis rectā viam ingressus, simulac viæ monstrator iter suū reflectit, in eodem loco pedem obstinatè figens, vltrà progredi recuset. Ergo VVestphalus Martinalia cum Papistis celebrans, Euangelia & Epistolas ex solenni Missarū pręscripto cum illis decantet, modò nobis liberū sit Euangelij doctrinam, vt eam nobis Apostoli tradiderunt, in vsum plebis aptare. Non patitur reprehensor noster, sed tragicè exclamat, bona haud dubiè intētione diaboli hoc à nobis fieri, ne quid boni de Euangelio reliquū fiat. Quasi verò perierit Euangeliū, nisi in frusta laceretur. Et quisquā adhuc dubitabit hominem in suo recessu nimis esse otiosum, qui laborantibus negotium de nihilo facessit? Nisi fortè excuset se, quod olim minatus est Catilina nunc satagere, vt incendium incendio restinguat. Nam quia dixeram facē discordiarum malis auspiciis nunc ab eo esse accensam, vnum hoc reperit defensionis genus, faces & Erymnas esse quicunq; tēpla sua idolis nō decorāt, quibus Baptismus promissionis est appēdix, & cōfirmandę gratiæ subsidium, nō autem salutis causa: qui absolutionis formam cuiusq; auribus non insusurrant, qui non feriantur in Sanctorū honorē, & in lectionū fragmentis Missale non sequuntur. En cur iactet sibi scindendū fuisse vulnus, ne occulta putredo intus lateret: ac si sanctā pacem mutuò alere & colere nō posset, nisi seruiliter alienis sordibus nos inquinemus. Verè enim de simiis istis, quas tantoperè delectat prępostera æmulatio, Horatius exclamat, O imitatores seruum pecus! Ego verò quū ignem sopitum esse dixi, me deceptum fuisse agnosco, quòd saniores esse putauerim, qui nunc sine modo insaniunt. Quando autē importuna eorum rabie spes pacis ablata est, cōpescat Deus istas furias, & quæ in nos probra proteruè non minùs quàm iniustè vomunt, in eorum capita retorqueat.

Iam quasi obiectum turbatæ pacis crimen optimè diluerit, suam eruditionē asserere aggreditur. Cæterùm, quò se modestū probet, præfatur se adigi mea impudentia, vt verecūdiæ fines transiliat. Vnde autem me impudētem esse conuincet, nisi quia indoctū esse dixi? Atqui magistralibus & doctoralibus titulis fruatur per me licet, modò ne in commune Ecclesiæ damnum inter doctos locum nimis cupidè ambiat. Insipidas eius ironias prætereo, quibus me suggillat, quòd minùs honorificè quàm vellet de ipso sentiam. Si quid mihi gratiæ datum est, vtiliter absq; ostentatione vel fastu in ædificationem Ecclesię cōferre studeo. Et libri mei luculēti sunt testes, adeò me non certare de ingenij vel doctrinæ palma, vt nihil magis quàm ostentationem caueam. Nec erat cur me in comparationem traheret, qui sepulta mei mentione tantùm admonueram, vt locum potius daret magis idoneis causæ suæ defensoribus, quàm temeritatis dedecus subiret. Nunc igitur se cū suæ partis hominibus conferat, primúmque sibi gradum vendicet, si me cupit refellere. Atq; huc tandem descendit dū magnificè iactat se nullis columnis cedere, ac ne cœlestibus quidem Angelis. O Luthere, quàm paucos tuæ pręstantiæ imitatores, quàm multas verò sanctæ tuæ iactantiæ simias reliquisti! Hanc vocem subinde ei fuisse in ore mirum non est, qui fortiter Christo militare non poterat, quin totam mundi altitudinem despiceret. Nunc fucos, dùm examen apum turbant, eodē sonitu stridere nullo modo tolerabile est. Velim tamen columnas istas ostendat, quibus se negat cessurum. Paulo hoc dicere licuit, cuius nomen Petri & aliorum splendore obruere errones tentabant. Quid hoc ad VVestphalum, qui stellas è cœlo detractas ad inferos vsq; prosternit, nisi suis placitis obsequātur? Nuper enim vidimus quàm contumeliosè abdicauerit Ecclesias omnes, in quibus aliquid diuersum, vel absimile suis præscriptis reperit. Videat igitur ne aduersus columnas se ingerens, ad lapidem offensionis

impingat. Nam poteſtatis à Deo cōceſſæ niſi diploma proferat,cui ſe fidem facturum confidit? Ad Paulum enim cuius perſonam ridiculè mutuatur,nihilò magis accedit,quàm ad regem hiſtrio. Vtinam veris ſigillis,Chriſti ſe Apoſtolum probaret. Nunc autem quid hominem vento aut quiſquiliis refertum, quaſi è cœlo prodierit, ſe fidei patronũ iactare iuuat? Si VVeſtphalo creditur,ipſum humeros ſupponere neceſſe fuit, ne cōcideret fidei integritas. nempe ſi concedimus,fidem inſulſis commentis, quibus ſe & alios dementat, ſuffultam ſtare: eodem etiam modo iactantia iſta euaneſcit, non tam exiguos ipſum feciſſe progreſſus, quin vocem paſtoris à luporum vlulatu dignoſcat. Cur ergò vlulatu ipſe ſuo tumultuoſè conturbat Eccleſiã,ne vox Chriſti placidè audiatur? Et quibus perſuadebit nos vlulare, quos ſatis notum eſt nihil aliud noctes ac dies agere aut moliri, niſi vt voce ſua oues diſperſas cœleſtis Paſtor ad ſe colligat? Quàm fidele ſtudium impendam, vt ab ore vnius Chriſti totus mundus pendeat, nō libros modò & aſſiduas conciones citare teſtes licet, ſed qui me quotidie in opere verſari conſpiciunt,certius reddent teſtimoniũ. Sua autem benedictione Deus labores meos ſplēdidiùs obſignat, quàm vt decem VVeſtphalis contemptibilis eſſe debeat hic fructus. Hæc vocationis commendatio mihi cũ Paulo communis eſt. Suam vnde petet, qui ſodalibus tantùm occinens, mutua inuicem præconia ab ipſis repoſcit? Sibi videtur idoneus ſpirituum diſcretor. ſed ſi eum omnes exſibilant, cuius præiudicij vim habebit quã intus de ſe concepit opinio? Prædicat ſe non infœlicior locare in ſacrarum literarum ſtudiis bonas horas,quę aliis nugando aut ludēdo malè pereunt. Cui hoc exprobret non video. niſi fortè ſtudiorũ ſuorũ obiecto terrere me voluerit. VVittebergæ & alibi fideliũ doctorum fuit auditor: nempe ſicuti Petri & Apoſtolorum diſcipuli fuerant, qui ſuis nebulis Euangelium longè lateq; ſparſum obſcurare conati ſunt. Nec inter laudes ſuas ſubticet, quòd in patria obtineat docendi locũ. plauſibilem,vt ipſe putat,mihi inſultãdi materiam nactus,quia à patria exulo. Mirũ quòd nō etiam in Paulum ſannas ſuas dirigat, quia Tharſenſis non fuerit Epiſcopus. Me autem adeò voluntarij exilij non pudet, vt nidi ſui quietem delicatis iſtis Apoſtolis minimè inuideam. Denique quiſquis narrationem eius propiùs attendet,me tacente,viuam pſeudoapoſtolorum imaginē clarè intuebitur,qualē Paulus in vtraque ad Corinthios Epiſtola depingit. Quanquam autem ſubmiſſè præfatus fuerat ſe propriæ imbecillitatis ſibi conſcium, ingenij & doctrinæ laudem aliis relinquere, paulò pòſt huius fictæ modeſtiæ oblitus, quàm acido fermento ſtomachũ plenum habeat, prodere cogitur. Indoctus, inquit, ſcire cupio, quam iſte ideam docti hominis fingat. Quaſi verò ad ideas Platonicas confugere oporteat, ſiquis in mundo præter VVeſtphalum homo doctus quæritur. Ego verò ne fruſtra longis ſpeculationibus te fatiges, multos qui meo iudicio in catalogum doctorũ referri iure poſſint,Lipſiæ & VVitebergæ viciniſq; locis eſſe denuntio. Nullo enim colore criminaris nullos mihi eſſe doctos, niſi qui in Zuinglij ſchola inſtituti fuerint. Quanquã enim à nobis diſſenſit Lutherus, an vnquam à nobis contēpta fuit eius eruditio? Imò quorſum totus ille meus ſermo attinet,quem nũc VVeſtphalus exagitat, niſi ipſum temerè in medium prorumpere,doctis & grauibus viris ſe cōtinentibus? Quum ſuæ partis hominibus doctrinæ & prudētiæ elogium à me tribui videat, quàm turpiter ſecũ ipſe diſſidet? Sed hoc eſt ſcilicet,nullos patitur nominari doctos,niſi vnus ſit ipſe ex numero. Itaq; nullum inſcitiæ næuũ in ſe poſſe notari exiſtimat, niſi quia corpus Chriſti geometrica ratione nō metitur. Et fortè ita de ſe magnificè ſentit,vt nihil in ſe cōtēptu dignũ agnoſcat. Sed ſi putat vno verbulo doctos omnes laceſſitum iri,vt mihi bellũ denuntiēt, lōgè fallitur. Quanquam quod de geometrica dimenſione nugatur,iam priùs calumnioſum eſſe oſtēdi. Neq; enim corpus Chriſti, quod in cœlos receptũ eſt, à terris abeſſe in Archimedis ſchola didicimus:ſed vt claris Scripturæ oraculis proditũ eſt credimus. Ex qua autē philoſophia hauſerit,Chriſto in primę Cœnę actione duplex fuiſſe corpus, alterũ mortale, viſibile, & loco ſuo poſitum: alterũ verò immortale,inuiſibile,& immēſum:ego pro mea ruditate diuinare nequeo. Nã quòd præclaris inſignibus veſtitus,locum ſe in albo doctorũ promereri cōtēdit,quia ex Scripturis noua & vetera depromat,principalē teneat Scripturę ſcopum, ſimplici fide aſſentiatur verbo Dei: nihil certè adducit,quod non ſit nobis commune. Vtinã re ipſa peritiam hanc ac dexteritatem in ſe mōſtraret. Hoc etiam ridiculè, quãuis ex more ſuo,quòd poſtremo loco cōtētus ſtatim ſe in ſummum culmen effert,dictum illud vſurpãs, Super omnes docētes me intellexi. Quò enim relegabitur Lutherus, ſi eo ſuperior eſt, qui in gradu infimo ſubſidit? Tandē vt poſſeſſionē tituli doctrinę retineat, niſi doctus eſſet,ſe nō fuiſſe metuēdum dicit. Parum abeſt,quin confeſſionē, cuius deſiderio mirè cruciatur, extorqueat. Cur enim laboro,ne homo indoctus Europam cōturbet, quod periculum non niſi à ſapientibus,à literatis, authoritate & eloquentia præditis manare ſolet? Quaſi verò à ſtultis & inſanis nihil noxæ vel timendum ſit, vel cauendum. Vulgari prouerbio non fruſtra ferri dicit, indoctos nō ſuſcitare hęreſes. Quid igitur Anabaptiſtæ? quid Monetarius? quid Libertini? Imò in tota colluuiæ, quã Irenęus,Epiphani⁹ & Auguſtinus referunt, quantò plures craſſa inſcitia, quàm eruditio prauis erroribus implicuit?

plicuit? Rectiùs Augustinus & prudētiùs, superbiam omnium hæreseon esse matrem, qua sæpe videmus rudissimos quosque maximè turgere. Quare vt ab hoc crimine immunis sit VVestphalus, peruicaciam imprimis exuat oportet, quæ nocentissima est pestis.

Postea deceptor sum VVestphalo, quia mihi curę fuisse professus eram, ne simplices deciperet: ac me Iudæis comparat, qui idem de Christo apud Pilatū dicebant. Se igitur Christo similem ostendat, si me coniicere vult in illam turbam. In Dei verbo nihil esse imposturæ, non minùs ex animo & syncerè fatetur, quàm ventosè lingua Vestphalus prædicat. Sed vbi verbum illud, cuius fiducia tam conuitiosè me incessit? Perinde enim ac si Comicus esset nescio quis Iupiter, Mineruā in cerebro suo gestans, suis omnibus figmētis laruam verbi Dei audacter induit. Nisi iā olim pseudoprophetis tritum fuisset eò gloriosiùs prętendere Dei nomen, quò magis ab ipso alieni erant: his terriculamentis nonnihil fortè proficeret. Nunc quum omni testimonio destitutus, arguat quasi ex probatis, quotusquisq; futilibus istis ineptiis mouebitur? Verbum Dei in eius ore confidenter resonat, sed verbo tenus: non secus ac si Marcion cœleste corpus Christo affingens, hostes Verbi clamaret quicunque ex semine Abrahę genitum fuisse credunt, quia scriptum sit, Secundus Adam è cœlo cœlestis. Sed quum melioribus documentis, quàm à parte sua VVestphalus proferat, nobis datū sit quam Dei verbo deferimus reuerentiam testari: quum etiam libri luculenta probatione ostendant nos eius fidos & probos esse interpretes, mirus erit pręstigiator VVestphalus iste, si à certo rei intuitu lectorum oculos ad inane spectrū conuertat. Valeat igitur intempestiua illa garrulitas, qua nihil eum aliud venari appareat, nisi vt imperitos dementet, ne de re cognoscāt. Quorsum enim attinet stultitiam nobis obiicere acsi Mosi & Prophetis non credamus? Neque enim si verba Christi interpretamur vt communis Scripturæ vsus postulat, ideo protinus habendi sumus pro incredulis. Nisi enim nos sibi deuinctos teneret Christi veritas, nisi obstringeret religio, cur in acie assiduè staremus? Scimus sanè quid sit in oculis nostris stultescere, vt sobriè ac spiritu māsuetudinis amplectamur quę Deus paruulos docet, ac sapientiā illam tenere nos confidimus, quæ teste Paulo, sua latitudine, longitudine, profunditate, & altitudine cœlum & terram cōprehendit. Sed VVestphalo nihili est inæstimabilis Dei charitas, qua nos in Filio vnigenito complexus est, totum redemptionis mysterium, immensa Christi virtus, & resurrectionis eius gloria, nisi panis substantialiter sit corpus. Pro nihilo etiā est quod tradimus, Christum Spiritu suo viuificam in nos carnis suæ & sanguinis virtutem influere, mirabiliter ipsum intus præstare, quod oculis panis figurat, vt coalescamus in eius vitam, & substantia carnis eius animæ nostræ vegetentur. Quare sit ipse sibi potius quā aliis monitor, ne se aliquem putando, quū nihil sit, seipsum fallat. Non enim nisi incredibili superbia ebrius prę se alios ita despiceret, quicunq; eius obstinationi suppliciter non credunt. Hinc etiam illa querimonia, blasphemiam irrogatā esse Deo, quia ipse insanus habitus fuerit. Si ita est, nullo glorię Dei zelo affici constat, qui ad mentis sanitatem redire non studet. Verū donec sanctiore vinculo Deo sit coniunctus, timendum minimè est, ne si quid suo merito audit, in Dei contumeliam redundet. Derisi fuerunt Apostoli in die Pentecostes, acsi ebrij fuissent. sed id ad se VVestphalus nihilò maiori iure trāsfert, quàm Phœbades ac Bacchæ. Nec certè maiore probro fœdare posset Apostolos, quàm se ingerendo in eorum ordinem, donec nouo spiritu imbutus, & transformatus in alios mores, similis sui esse desierit. Nam sicuti sacrilegium ludibrium fuit, ebrietatis loco haberi Spiritus afflatum: ita fallaci Dei prætextu intemperāter furere, ebrietate deterius malum est. Quanquam autem in Lutheri vehementia modum iure sani & ęqui homines desiderant, longiùs tamen ab eo abest VVestphalus, quàm vt sub eius vmbra dedecus suum occultet. Damnari pro insanis in Scriptura concedimus, qui corrupti sunt in fide. sed quum inde colligit nos non antè fore sanos, quàm errorem nostrum detestemur, miror ex quo fonte suum illud, ergo, deriuet. Nam quòd hîc quasi furtim intersferit, in sacra Cœnæ actione quosdam nostrū satanico furore percitos omittere Christi verba, Hoc est corpus meum, tantidem æstimandum est, acsi meretrix vel leno confictis ex tempore conuitiis obuium quenque incesseret.

Arrogantiæ crimen ita diluit, vt verbo negans, solidis argumentis se Thrasonem esse demonstret. Nihil se alienum à sua professione facere putat, dū se profitetur fidei orthodoxæ vindicem. Primùm quid hoc sibi vult, profiteri nihil esse alienum à professione? Ego certè non nego ipsum profitendo profiteri. tantùm cupērem verè id fieri. Imò si res sermoni respondeat, subscriptores nos omnes habiturus est, qui hodie falsis eius commentis palàm nos opponere cogimur. Vbi autem balbutiens illa simplicitas, qua se cōmendat? Nam simplicitas quidem in toto libro nulla reperietur. Balbos verò tam esse loquaces præter naturam est. Nam quòd Ecclesiæ negotium se agere causatur, veriùs dixisset se facere: quando in hoc totus est, vt filiis Dei molestiam afferat. Vult tamen id esse persuasum, quia alioqui suę quieti meliùs cōsuleret. Quasi verò mihi etiā nō esset cōmodius, à scribēdo supersedere, nisi me aliis vtilibus studiis hominis importunitas ad hāc necessitatē traheret. Mihi quidē verè prędicare

licet, quum integer tacendo maneam, nec me priuatim vulnerent VVestphali tela, non alia quàm vt Ecclesiæ prosim ratione adduci ad scribendum. Quonam autem loco apud suos ipse futurus sit, nisi tumultuando nomen acquireret, relinquo omnibus æstimandum. Altiùs tibias suas inflat, si se nõ tantùm pro Ecclesiis Saxoniæ, sed pro aliis vbique longè remotis decertare prædicet, nullam fore iactãtiam. Et tamen paulò pòst quasi sui oblitus, parum consideratè adiungit, nullam paginã, in qua se pro Saxonia pugnare iactet, à me prolatum iri. Mihi verò necesse non est singulas paginas euoluere. Prodeat liber ipse in medium, & authoris vanitatem prodat. Quãquam nescio quis eum pudor impediat. Saxoniæ patronum se profiteri, qui totum orbem complectitur. Nam quasi solus totam molem sustineat, dicit se propter longinquas gentes Latinè scribere. Ego verò communi omniũ nomine affirmo neminem esse sani cerebri, qui non hunc ei laborem libentissimè remittat. Quòd si pergat satagere, non aliud operæpretium facturus est, nisi maledicant omnes, quorum gratiam venatur. Et tamen si eius verbis creditur, natura & assuefactione vsque adeo amat verecundiam & modestiã, vt duas istas virtutes à pueritia semper habuerit gratissimos comites. Vtinam potius duces, ne à tergo relictæ contemptum sui vitæ essent, vt videmus. Certè VVestphalos verecundia ferè sequitur: quia fieri non potest, quin probrosè deiiciat Deus, qui se magnificè in sublime attollunt. Sed ita se transfigurat, vt difficilem faciat delectum, qua ipsum parte aggredi oporteat. Modestia & libertas seruis Christi, fateor, optimè conueniunt: sed duo probanda restant VVestphalo, Christi esse quam agit causam, & phreneticum impetũ, quo agitur & rapitur, à spiritu libertatis, quo præditi sunt filij Dei, nihil differre. Quid enim prolixa officij sui commendatione consequitur, nisi accedat causæ cognitio? Ad hãc militiam se à cœlesti duce extrusum fuisse dicit: nos verò nullis legitimis auspiciis theomachiam moliri, arma Christo sedenti ad dextram Patris mouere, infestaque signa inferre eius militibus. nempe stolidus ostentator sibi nihil non arrogat, impurus conuitiator in nos euomit sine vllo delectu, quæ sponte sua concidunt antequam ad nos pertingant: homo profanus sacris sententiis turpiter pro sua libidine abutitur, non secus ac Magi sacra verba ad impias incantationes detorquent. Mecum tamen litigat, quòd non animum addiderim pugnanti, sed potius increpuerim. Neq; enim aliò posse referri video quod dicit, bonos duces solere laudibus & promissis milites suos animare, non increpare pugnantes. Vtinam verò ita se gereret, vt eum liceret animare tanquam vnum ex Christi militibus. Quòd autem eum admonui, vt pedem à bello malè inchoato retraheret, frustra in eam partem torquet, acsi gregariis militibus despectis, nobile ex magno aliquo duce trophæum erigere appeterem. An ego quenquã lacessiui? ac non potius adiutorem me præbere studeo, vt eodem à nobis animo propagetur Christi regnum? Sed obseruatu dignum est quod subiicit, speciem Thrasonicæ iactantiæ referre, si quis cum ducibus confligat. Omnino hoc comprobat exemplum VVestphali. Quot enim & quales semel aggredi ausus est? Viuos enim & mortuos in vnum fasciculum coniiciens, libello vno profligare omnes tentauit. Interim verò honorem suũ, de quo alioqui plus satis anxius est, nimiùm prosternit, secum me inuitum pugnare insimulans, acsi non nisi cum quisquiliis esset negotium. Aliò deinde transit, non cessisse nos principibus viris. Quod si vitiosum est, qua fronte non lacessitus in viros principes insurgere non dubitauit? Minùs enim excusabilis audacia est, quietis & tacentibus bellũ vltrò indicere, quàm resistere nos oppugnantibus. Verùm vt parcamus ad commune asylum fugienti (istis enim hominibus iam ad Lutheri nomen, non secus atque ad clypeum Aiacis solennis est receptus) quòd tamen de nobis tam effreni impudentia blaterat, quo colore excusabit? Patronos nobis assignat Carolostadium, Suinkfeldium, & alios similis notæ, quos vocat satanæ satellites. Atqui de Suinkfeldio quid pridem scripserim nec ipse ignorat, & totus mundus mihi testis est. Nam de profanis hominibus, qui Sacramenta exinaniunt verba faciens, ipsum antesignanum posui. En spiritualis potestas, qua ad mentiendum quiuis potius quàm Christus eum armauit. Nunc iudicent lectores quàm iniquè in otio ludere hominem dixerim, quem fallendi tædij causa non modò tam licentiosè quiduis in nos garrire constat cum suis gregalibus, sed etiam in publica scripta referre. Negat se exortem esse communis fortunæ eorum omnium, qui sustinent curam pastoralem. certè si meas inquietudines cum sua sessione comparet, meritò se cathedralem Episcopum iactabit. quod tamen ego minimè inuideo, modò ne animi gratia infestus nobis esse pergat. Nam si vehementiam suam quò vtile est conferret, plausu & gratulatione potius incitarem, quàm obiurgatione retunderem sanctum eius zelum. Nunc quid iustam maledictis suis mercedem referri conqueritur? Nam gloriatio de zelo domus Dei inter alias iactantias ponenda est, quibus sacra omnia fœdè profanat. Quum etiam fatetur se acriùs interdum insurgere contra hostes obstinatos, moderatione tamen adhibita ne feruor in vitium abeat, dicas Censorium Catonem loqui: cuius seuera grauitas terroris nescio quid incuteret, nisi mox prominerent auriculæ, quæ VVestphalum produnt. Verissimum est illud Nazianzeni quod adducit,

In com. 1. ad Cor. cap. 10

Dei milites quamuis aliis in rebus mansueti sint, pro fide esse pugnaces. Sed æquè verum esse non modò communis experiētia, sed huius hominis intēperies ostendit, diaboli seruos contra fidem esse plusquam pugnaces. Ergo vt peruersæ violentiæ crimen effugiat, non alienis se vestiat plumis, sed incipiat seruum Deo præstare, qui hactenus nimis strenuè discordiarum patri militauit. Quòd autem meam epistolam cum omnibus suis scriptis conferri iubens, suam violentiam comparatione excusat: ego verò non recuso, quin lectores ex eius Farragine, quam discussi, iudicium faciant, quid ipse meritus sit, & quàm non iniustè in eum fuerim asperior. Porrò ne solus totum inuidiæ onus sustineam, partem aliquam in delatores reiicit. Ne quis tamen his verbis me leuari putet, continuò pòst addit, non disparem esse eorum culpam, qui delationibus suis aliorum famam lædunt, & qui stultè creduli delatos criminantur, quia non minus prohibet Deus accipere falsum testimonium quàm dicere. Cur ergo tam licentiosè singulis paginis contra innoxiam multitudinem mentitur, & tam atrociter me lacerat? Et audet nos ad Dei tribunal citare, qui fide iudicio Dei cogitaret, vel parceret homini de Ecclesia Dei bene merito, vel saltem humaniùs eum tractaret. Sed quid mei rationem haberi postulo, dum video tam indignè raptari & vexari præclaros Dei seruos, qui vel totam vitam consumpserunt in asserenda Dei gloria, & promouendo Christi regno, vel adhuc superstites eundem tenent cursum? Nam & hæc truculentiæ nota non obscura est, quòd in profugos inuehitur, quos hospitio prohibere non satis habuit, & in mediis asperrimæ hyemis frigoribus disiicere, quum illic respirare cuperent, nisi etiam modis omnis, quantùm in se est, è toto orbe exterminandos curet. Ego verò, quamuis iustam indignationem mihi tunc exprimeret misericordia, qua mē nisi ferreus essē, in tristibus fratrū ærumnis tangi necesse fuit, deceptū tamen me fuisse iam video & fateor. Putaui enim nescio quid occasionis VVestphalo & similibus fuisse oblatum, cur ardentius æquo excandescerent. Nunc ad immanē truculentiam in nos omnes promiscuè exercendam illis sufficere video, quòd non subscribimus eorum placitis. Tā virulento enim odio in nos crepant, vt citius illis pax cum Turcis futura sit, & cum Papistis fraternitas, quàm nobiscum induciæ. Hæc indignitas si mihi bilem mouit, mirari nemo debet. Si modum excessi, huius delicti veniam apud æquos iudices mihi, vt spero, impetrabit causæ bonitas. Verùm hæc excusatio mihi à VVestphalo eripitur. Primò enim bonā causam me agere negat: deinde me habenas affectibus meis soluisse dicit, vt veritati tenebras offunderem. De causa planè iam piis omnibus satisfactum esse arbitror: quam mihi visus sum firmis argumentis non minùs quàm composito docendi ordine defendere. Nam ex conuitiis adminiculum inducere, neque vlla ratio cogebat, neque mihi venit in mētem. Ipse verò qui tā bellè concionatur, qualiscunque sit causa, admixtis in sectationibus suspectam reddi, cur non sibi temperat? Quî fit vt subinde hæreses ac blasphemias crepet? nullo denique petulantiæ genere abstineat? Et tamen quasi satis sit os abstergere, sibi nihil aliud propositum fuisse simulat, quā impetum meum reprimere. En cur me declamationibus tanquam ascititiis coloribus malam causam ornasse insimulet, quum tamen palàm sit me vtraque manu causam amplexum, nihil dixisse quod ad rem non esset appositum: ipse autem parcè & ieiunè causam attingens, per locorum communium ambages ferè vagetur. Certè nunquam adeò facundus erit rhetor, vt me declamatorem esse persuadeat, cuius restricta in scribendo breuitas, & firma in tractandis argumentis statio omnibus nota est.

Clausulam libri sui VVestphalus ex cauillis quibusdam conflauit, quibus sinistram suspicionem iniicere conatus est, vt rectè dictis fidem detraheret. Non audet quidem initiò apertè reprehendere, sed se ad examen Ecclesiæ vocare obtēdit: collecta verò audacia paulò pòst dānat. Est quidē hoc aliquid, quod eius confessione Sacramentis plus honoris defero, déque eorum vi, vsu, & dignitate maiori cū reuerentia loquor quàm pleriq; alij. Quòd si ita est, cur hac mea moderatione nō fuit mitigatus? Apparet enim vsque adeò nihil esse profectum ad leniendam eius offensionem, vt magis hac de causa exarserit. Si hac mea doctrina, quam mediocrēm esse prædicat, placari in totum non potuit eius morositas, imò si asperitas mitescere nō potuit, quid causæ est, vt me tam violenter profliget? Nam etsi me aliorum turbæ permiscens, nō vnum hostem delegit, plus tamen ex Consensu nostro amarulentiæ concepit, quàm ex quibuslibet aliorum scriptis. Veniamus tamen ad eius censuras. Sacramenta esse instituta mecū agnoscit, vt nos ad Christi communionem deducant, & adminicula esse, quibus inseramur in corpus Christi, vel insiti magis coalescamus. Quærit ergo cur infantes ex fidelibus genitos, sanctos esse tradam, & Ecclesiæ membra antequam baptizentur. respondeo, vt magis coalescant in Christi communionem. Argutè se disputare existimat, negans ante Baptismum Ecclesiæ insertos esse, si per Baptismū inseruntur. Ego verò quod mihi obiicit in eū facilè retorqueo. Nā si rectè docui ad hoc valere Sacramēta, vt qui iā insiti erant in Christi corpus, magis coalescant: quid hoc ad Baptismum referri vetat? Neq; tamen in hac respōsione insisto. Fateor proprium esse Baptismi munus, nos in Christi corpus inserere, nō quòd ab eo prorsus esse alienos oporteat qui

quòd ab eo prorsus esse alienos oporteat qui baptizantur: sed quia tunc eos Deus se admittere testatur. Notum est illud Augustini, multas Christi oues extra Ecclesiam esse, quũ multi lupi intus habitent: nempe quia antequam fide cognoscant Deum, quos adoptionis Spiritu ad se inuitat, ab ipso iam cogniti fuerunt. Quanquam ergo Deus iam in Ecclesia sua agnoscit qui exteri esse videntur, & sunt etiam quòd ad ipsos attinet, meritò in Ecclesiam suam eos inserere dicitur, quum eos illuminat in fidem, quæ illis est primus in spem æternæ vitæ ingressus. Nondum solutus est quæstionis nodus, fateor. Tantùm principia hæc attigi, ex quib⁹ delibet VVestphalus nihil absurdi esse, si dicamus in Ecclesiam inseri, qui priùs erant eius membra. De pueris & infantibus antequam respondeã, velim mihi suum de quatuor hominum millibus, quæ Petrus prima sua concione Christo lucrifecit: item de Cornelio & similibus iudicium proferat. Si membra Ecclesiæ fuisse neget ante Baptismum, nullus secundum eum pœnitentiæ & fidei effectus erit. Si ad Ecclesiæ corpus non pertinent, quos Deus verbo suo regenuit, quos refinxit ad imaginẽ suam, quos cœlesti fidei luce dignatus est, quos Spiritus donis locupletauit, quibus notis à reliquo mundo discernendi erunt filij Dei? Quid igitur restat, nisi vt mihi concedat VVestphalus, aliqua ex parte, vel secundum quid, vt loquuntur, fuisse Ecclesiæ membra, qui in eius societatem initiati deinde fuerunt per Baptismum? Sic Pauli abluta sunt peccata in Baptismo, quorum veniam priùs fide adeptus erat. Hoc ad infantes transferri nihil vetat, quorum non absimilis est ratio. Nam aut inane est Dei fœdus, quo eos sibi adoptat, & irrita promissio: aut non prorsus extranei sunt, quos Deus pronũtiat ex suo grege esse. Filios suos nominat Deus, quibus promissa est salutis hæreditas in parentum persona. Quo iure erit ipsorum pater, si ad Ecclesiam nullo modo pertineant? Nihil tamen impedit, quò minùs gratiam hanc obsignans, idem quod priùs dederat de integro confirmet. Mirum autem est, VVestphalum hoc iuris negare infantibus, sine quo perperam eos ad Baptismum admitteret. Quanquam Baptismo fateor nos fieri Ecclesię mẽbra, nego tamẽ ritè baptizari, nisi qui ad corpus Ecclesiæ pertinent. Neque enim nostrum est quibuslibet promiscuè largiri Sacramẽta: sed ad præscriptum Dei exigenda est eorum dispensatio. Quis tibi, VVestphale, permisit æternæ vitæ pignus, iustitiæ & renouationis symbolũ, maledicto & profano homini conferre? Si tecum Anabaptista quispiam disceptet, non alia tibi, opinor, succurret defensio, quàm ad Baptismum iure recipi, quos Deus adoptauit antequam nascerentur, & quibus se fore patrem pollicitus est. Nisi enim gratiam suam à patribus in filios transmitteret Deus, infantes ab vtero recẽtes in Ecclesiam recipere, mera Baptismi profanatio esset. Quòd si Dei promissio sub Lege fecit, vt ex radice sancta prodirent sancti rami, an sub Euãgelio ipso, gratiam Dei restringes, vel efficaciam minues adoptionis testimonio, quo Deus infantes insignit? Infantes octauo die circuncidi Lex iubebat. quæro, fuerítne Legitima in Ecclesiam Dei illa insitio? Et quis negare audeat? Atqui sanctos ab vtero fuisse Scriptura pronuntiat, quatenus ex sancto genere erãt progeniti: nempe qua ratione Paulus hodie sanctos fidelium liberos esse docet. Perinde autem ratiocinatur VVestphalus, ac si Deo liberum non esset gradatim suorum salutem perficere. Ego autem dico inseri secundum quid in Ecclesiam, qui diuerso respectu priùs iam fuerant insiti. Neque enim Dei promissio nullius momenti est, quin ad eorum salutem sufficiat, quos nuncupat filios & hæredes. Hac fiducia rectè ad Baptismum afferri dico, quos iam Deus sibi consecrauit. Hic nondum de arcana electione agitur, sed de patefacta per verbum adoptione, quæ infantes nondum natos sanctificat. Sed quia Baptismus solẽnis agnitio est, qua Deus liberos suos in vitæ possessionem deducit, vera & efficax promissionis obsignatio, pignus sacræ cum Christo coniunctionis, meritò ingressus & receptio in Ecclesiam esse dicitur. Et quia mortua non sunt Spiritus sancti organa, verè per Baptismum efficit ac præstat Deus quod figurat. Hanc regulam nisi admittat VVestphalus, stultè & præter rationem expectarũt Apostoli, dum filij Dei fierent quos postea recepturi ad Baptismum erant. Nam secundum eius dogma anteuertere decebat, ne si Sanctos in gremium suum reciperet Ecclesia, superuacuus esset Baptismus. Nisi fortè eadem æquitate, qua pios Christi exules prohibuit hospitio, à regno cœlorum exterminet qui Dei Spiritu regeniti sunt. Cornelius cum suis antequam baptizaretur donatus Spiritu sancto, Sanctorum insignibus ornatus, meritò inter Dei filios locum aliquem tenebat. Baptismum, qui deinde accessit, prępósterũ faciat VVestphalus necesse est, si non vult nisi extraneos admitti. Friuolum tamen interea est cauillũ, me ludere ambiguo sermone, ac si receptio quæ fit per Baptismum, nihil aliud foret, quàm externa coram hominibus declaratio: siquidem palàm affirmo, nobis in Baptismo cum Deo esse negotium, qui non modò paternum amorem testando, fidem nobis suam obligat, vt de salute nostra certò simus persuasi, sed etiam quod per ministri manum figurat, ipse intus sua virtute sancit. Atq; ita discutitur altera calumnia, vbi dicit Quosdam ex nostris dum infantes, qui ante tempora æterna adoptati erãt in filios, tradũt visibiliter deinde inseri in Christi corpus, paradoxa ingerere quæ pugnãt cũ verbis Christi.

Qui

Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit: item, Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu &c. Nemini enim propositum fuisse arbitror gratiæ sanctionē diuellere à Baptismo, vt ratum sit fœdus, quod verbo suo Deus pepigit. Quanquam hîc perspiciunt lectores, quàm nulla ei religio sit, Scripturam illotis manibus inquinare. De infantibus quæstio inter nos vertitur. eos contendit Baptismo fieri Christi membra, & vitæ hæredes. quo testimonio hanc sententiam confirmat? nempe quòd spem salutis infantibus præcideret, nisi constaret de adultis tantùm intelligi, qui per ætatem iam ad credendum idonei sunt. Dum pædobaptismum impugnant fanatici homines, non sine speciosò colore ex hoc loco ratiocinantur, euerti positum à Christo ordinem, nisi Baptismū fides præcedat. Aptè refellitur eorum error, quòd illic nominatim agat Christus de Euangelij prædicatione, quę non nisi ad homines adultos dirigitur. Prorumpit VVestphalus, & hinc elicit tanquam oleum ex lapide, salutem infantibus prouenire ex Baptismo. Alterum locum vbi prudentiùs expēderit, perperam ad Baptismum trahere desinet.

Quærit rursum, si Sacramenta sunt organa, quibus efficaciter agit Deus, suámque nobis gratiam testatur & obsignat, cur negamus per Baptismi lauacrum renasci homines. quasi hoc à nobis negari non ipse confingat. Ego verò Baptismo non secus ac verbo regenerari homines quum apertè asseruerim, mihi hominis impudentiæ maturè obuiam iuisse videor, vt suo rictu nihil nisi vmbram suam attingat. Quòd autem expostulat se & sodales cæcitatis fuisse à me damnatos, quòd perperam Sacramentis affigant salutis fiduciam, & quod proprium erat vnius Dei ad illa transferant, vel mira rixandi libidine agitur, vel semel statuit quicquid in mundo est superstitionum in suam cloacam aduehere. Scimus quàm crassi de Sacramentis errores in Papatu grassentur, vt omnium mentes propè magicis præstigiis fascinatæ, Christo præterito, in elementa salutis fiduciam defigant. Scimus tantùm abesse, vt Sacramenta referant ad suū finem, vt potius gratiæ causam ad ea traducant. Tale nihil attingi patitur VVestphalus, quin se lædi clamitet. Quasi verò in eius gratiam alendæ sint tot fœtidæ sordes, quibus purgandis si mica veræ pietatis subesset in eius animo, ipsum quoq; toto conatu incumbere decebat. sed vt video, incredibilis quædam peruicacia hominem occupat, vt in profundissimos quosque Papatus gurgites immergere se malit, quàm ad nos accedere. Negat se transferre vllam salutis partem ad creaturas, quia de præsētia Dei sermo est per media quæ ipse instituit operantis. Assentior. Quę deinde postea subiicit, quia ferè ad verbum à nobis mutuatus est, cur repudiarem? Quin potius gratiam habeo, quòd meis dictis hucvsque astipuletur & subscribat, donec rursus pro suo ingenio ad calumnias reuoluitur. Colligit enim nescio ex quibus principiis, me parum scitè Baptismi effectū partim tollere, partim in dubium adducere. Cur autem tollo? Respondet, quia vtilitatem quæ percipitur ex Sacramentis, nego ad tempus quo administrantur restringi debere. Quid ipse contrà? fatetur mecum vim Baptismi extēdi ad totam vitam: & qui sacro fonte abluti sunt infantes, nullum fructū aliquo progressu ætatis ostendere. Sed rursum excipit, non ideo irritum & absque effectu fuisse eorum Baptismum. quibus verbis nodum soluere videtur. Certè me liberat: nisi quòd paulò pòst subiicit, verè semper regenerari in Baptismo, & sanctificari, qui deinde carentes doctrinæ cultu recidunt in peccati sordes. Quibus verbis crassius aliquid insinuat, quàm ferat Dei institutio. Quæro enim de Simone Mago, an eodem quo aqua ablutus est momento, verè sanctificatus fuerit? Nam hypocrisim illam, quæ seuerè coarguitur à Petro, nunquā ex eius animo reuulsam fuisse probabile est. Vnde sequitur effectum Baptismi nō statim apparuisse. Quòd si Petri hortatu resipuisset, an non postliminio reuersus esset ad Baptismi gratiam? Et quàm multi ad sacram mensam quotidie accedunt, quos negligentia & torpor præsenti Cœnæ fructu priuat, qui tamen postea expergefacti, profectum sentire incipiunt? Quis nullos Christi participes dicere audeat, nisi qui in ipsa Cœnæ actione eū recipiunt? Quod excipit VVestphalus, hoc totum nō obstare, quò minùs prosint Sacramenta dum administrantur, facilis solutio est: prodesse quidem vt semen, dum in terrā proiicitur, quod licèt non eodem momento agat radicem, vel germinet, non tamen est inutile: quia nisi hoc modo satum temporis successu germen non emitteret. Efficax tandem est Baptismus, licèt non eodem quo peragitur momento, efficaciam suam proferat. Reclamat VVestphalus, non relegandam esse eius virtutem in longos annos, ac si non regigneret Deus infantes simul ac baptizantur. Vt hoc obtineat, probandum est semper regigni. Nam sicut catholicum theorema non statuo, ita enstasis quam adduco manifesta est, ne ad temporis articulū alligetur vis Baptismi vel Cœnę. Implet Deus quoties visum est, ac repræsentat effectu pręsenti quod in Sacramēto figurat. Sed nulla hîc necessitas fingenda est, quin eius gratia interdum præcedat, interdū sequatur signi vsum, cuius tamen dispēsationem author ipse sic temperat, vt à sacro symbolo non separet Spiritus sui virtutem. Porrò quàm intempestiuè huc torqueatur Augustini dictum, facilis demonstratio est. Disputat contra Manichæos non esse in ipso regenerationis exordio quærendam perfectionem, quia renouatio sacro lauacro inchoata profectu perficitur, in aliis citiùs, in aliis tar-

diùs. Quid inde elicere quisquam potest,nisi hunc ordinarium peragendæ salutis nostræ modum esse Deo, vt eâ in Baptismo inchoet, gradatim toto vitæ cursu absoluat? Sic,xiiii. de Trinitate contra Catharos & Donatistas, ostendit non statim conferri plenam & solidam regenerationem,vt solida recipitur peccatorum remissio. Vnde non protinus sequitur, eodem semper momento, quo offertur, recipi. Etsi enim minimè dubium est, quin ex parte Dei, vt vulgò loquuntur, hæc perpetua sit vis Baptismi & vtilitas, atque hæc etiam ordinaria dispensandæ gratiæ ratio, perperam tamen quis inferat,liberum gratiæ Dei cursum temporum articulis astringi. Venio ad secundum calumniæ membrum. Effectum Baptismi à me in dubium reuocari dicit, quia à Prædestinatione eum suspendo, quum nos Scriptura ad verbum & Sacramenta dirigat, & hac via deducat ad Prædestinationis & salutis certitudinem. Atqui nisi hîc malitiosè figmentum suum ingereret, quod mihi nunquam in mentem venit, nulla erat litigandi occasio. Multa scripsi, & in variis disputationũ generibus me Dominus exercuit. si ex meis lucubrationibus syllabã proferat, vbi doceam à Prædestinatione exordiũ fieri debere ad petendam salutis certitudinẽ, obmutescere non recuso. Arcanæ electionis mẽtio obiter à me facta est, fateor: sed quorsum? An vt pias mẽtes vel à promissionis auditu,vel à signorum intuitu abducerem? Atqui nihil maiori curę mihi fuit,quàm eas prorsus in verbo retinere.Quid?dũ toties inculco Sacramẽtis offerri gratiam, an nõ ad petendã inde salutis suæ obsignationem eos inuito? Tantùm dixi,non promiscuè in omnibus operari Dei Spiritum: sed quemadmodum solos electos in fidem illuminat, sic etiam efficere,ne frustra vtantur Sacramentis.Si dicam promissiones omnibus communes esse,&cõmuniter omnibus offerre æternam salutem, vt autem ratæ sint, peculiari Spiritus dono fieri: qui in electis obsignat oblatã gratiam, dicétne VVestphalus verbum suo loco moueri? Quid autem ipse quotidie è suggestu ad populum pronũtiat, nisi ex auditu esse fidem? sed eos solos obedire, quibus Deus brachiũ suum reuelauit. Hanc verò esse causam, quia verbo omnes inuitans, intus efficaciter vocat quos elegit. Cauillari ergo desinat me dubiũ facere Baptismi effectum, vbi ex fonte electionis manare ostendo, quòd in Sacramentis proficiunt, quibus peculiariter datum est. Nam quum prouerbio vulgari iactetur, quæ subalterna sunt,inter se nõ pugnare, non ideo negatur inferior Sacramentis gratiæ obsignatio, dum Spiritus vocatur prius & interius sigillum: & simul notatur causa,quia eos Deus elegit, quos adoptionis tessera dignatur. Non minus putidum est vltimum cauillum,quo verissimam sententiam, & æquè vtilem deformat. Dixeram stultè eos facere, qui tantùm ad nuda signa,non etiam ad promissiones illis annexas respiciunt. Fatetur rectè dictum, & liberaliter calculum suum adiungit:mox quasi nouo œstro percitus, adhibendam fuisse cautionem obmurmurat, ne diuellatur à Sacramẽtis promissio. Quid?An non disertè fuit adhibita,vbi indiuiduo nexu coniunxi?Sacrilegum fieri diuortium admonui, si quis nudum signum, & à promissione distractũ sibi habere velit.Obstrepit VVestphalus, cauendum esse ne separetur à signis promissio:ac si cisternę architectum increpet sedulò rimas omnes obturantem, ac dicat cauendum esse,ne aqua per rimas effluat.Quidnam agere cogor,nisi vt se intra verbum cõtineant,qui ex Sacramentis fructum appetũt? In hoc labore me deprehendit VVestphalus, & obiurgat, ac si dicerem, Baptismum nihil nisi aquam esse:in Cœna nihil esse præter panem & vinum. Ego autem cur Augustini testimonium citaui? Sublato verbo aquam non esse nisi elementum, verbo accedente fieri vt Sacramentum esse incipiat, nisi vt Sacramenta ex verbo æstimanda esse ostenderem, cui sic cohærent, vt ab eo distracta naturam suam amittant?Sed hoc est scilicet.non putauit VVestphalus se hostem contra nos satis acrem visum iri, nisi apertissimam veritatem odio nostri conuelleret, minutissimos quosque apices arriperet ad litis materiam, & mel ipsum sua amarulentia inficeret:maluítq; coram toto mundo pudorem suum prostituere, quàm fraterculis, qui pruritum eius demulcent, non se probare in omnibus nobis infestum.

VLTIMA ADMONITIO IOANNIS CALVINI AD IOACHIMVM VVESTPHALVM,

cui nisi obtemperet,eo modo posthac habendus erit, quo pertinaces hæreticos haberi iubet Paulus.

REFVTANTVR ETIAM hoc scripto superbæ Magdeburgensium & aliorum censuræ, quibus cœlum & terram obruere conati sunt.

DIDIT Epistolam Ioachimus VVestphalus, scriptam sodali cuidam suo, cuius nomen pudore subticuit. Illic præfatus se respondere ad conuitia Ioannis Caluini, flebiliter deplorat se asperiùs fuisse à me vexatum,quàm Anabaptistas,Libertinos &Papistas.Hoc vt concedam(in quo tamen eius vanitas non sine magno dedecore apparet:) cur nõ quid ipse tum atrocibus in sanam doctrinam maledictis,tum immani erga pios & innoxios homines sæuitia meritus sit,paulisper

sedato

sedato animo secum expedit ac reputat? Quęrit an nulla ipse misericordia dignus sit, quum mitiùs tractentur illi. Quasi verò qui omnia humanitatis iura euertit, & data opera visus est æquitati & modestię bellum indicere, sibi nō præciderit omnem expostulãdi rationem. Cur non potius attendit ad cœlestis magistri sententiã, Qua mensura vsi fueritis erga alios, eadē rependetur vobis? Ac si in Romana curia educatus toto vitę cursu, nihil pręter anathemata didicerit, singulis propè versibus in nos fulminando, omnes Papæ scribas & datarios superat. quum eum deficiunt rationes, damnãdo & conuitiando, optimã causam obruit. Imò sicuti in comœdiis seruos nequã ad omnia turbanda impellit desperatio, ita hic suis clamoribus lucē tenebris permiscet. Hãc ego insaniã cur non suo nomine notarē? Imò quia cum duro & præfracto capite negotium erat, cur non liceret malũ nodum duro cuneo retundere? Nisi fortè nouo quopiã priuilegio sacrosanctum se esse demonstret, vt proteruè omnibus maledicendo, verbum asperum non audiat. Hæc scilicet causa est, cur ambo isti cēsores librum meum esse spinosum, & virulentum pronuntient. Ac de priore quidem epitheto nō ita miror, neq; etiam molestè fero homines plus satis bardos punctiones saltem aliquas sensisse. Virulentiam autem in se magis quã in libro reperient. Quacunque tamen cōtumelia dignus sit VVestphalus, tam violenter eum exagitare non debui. Itaq; exclamat, ingenium meum, remoto omni velamine, fuco, & prætextu, vno hoc scripto fuisse detectum, imò etiam me hactenus personatum ambulasse fingit. Ego verò quam mihi Deus personam imposuit, ita per eius gratiã sustineo, vt fidei meæ sinceritas satis refulgeat. Atque vtinam dimidia ex parte VVestphali & similium integritas simili fructu constaret! Neque enim aliis inuideo, quin me cētuplo superent. sed ignauos fucos aliorum industriæ, quam imitari nequeunt, obstrepere, minimè ferendum est.

Cæterùm, vt probet omni Dei timore, modestia, humilitate, patientia me esse vacuum, nihil deniq; habere dignũ seruo Christi, exprobrat quòd ego horribili illa sentētia Christi non cōmotus, Quisquis dixerit fratri suo, Fatue, reus erit gehennæ ignis, multas chartas plusquã sexcentis conuitiis maculauerim. Dicas hic Iulianum apostatam, dum crudeliter sæuit in totum Christianum nomen, de crucis tolerantia per ludibrium concionari. Qui hactenus millies sibi permisit sine modo vel temperie aliqua vociferari contra fideles Christi seruos, & subinde hæreticos, impios, blasphemos, versutos, falsarios, pestes, ac diabolos vocitare, hanc suam temeritatem liberè vno verbo coargui nō sustinet. Si leuitatem & incogitãtiam in Galatis, quia nimis faciles ac creduli fuerant, Paulus amētiæ nomine perstringere non dubitauit: vbi quis phrenetico impetũ insurgit cōtra Christi doctrinam, eiúsque veros professores, qua vehementia compesci hæc temeritas meretur? Vtinam potius hæc obiurgatio sic tetigisset Ioachimi animum, ne reus sit ad cœleste illud tribunal, cuius terrorem aliis proponit. Sed præceptum Christi est, vt diligamus inimicos, benedicamus maledicentibus nobis. Cur ergo amicos, & qui fraternam cum eo beneuolentiam colere studebant, vltrò hostiliter aggressus est? Cur etiam quietos, & à quibus ne verbo quidē vnquam læsus fuerat, maledictis lacessiuit? Vtrumq; negat. Legantur eius scripta, præsertim vbi Consensum nostrum oppugnat. Neque enim vel eũ, vel quempiam ex tota eius factione tunc attigeram, quin potius suppliciter rogaueram, si quid in doctrina nostra minus placeret, ne graue esset placida admonitione corrigere. Et certè, vt postea experientia docuit, tunc meritò derisa à nonnullis fuit mea simplicitas, quum sperarem longè placatiores nobis fore, qui antè humanitatis obliti, vehementius exarserant. Cur Ioachimus tam blandè rogatus, hæreticum clamitare maluit, quàm errorem, si quis esset, monstrare? Ego verò tam indignè læsus, non iracundiæ feruore, sicuti falsò existimat, sed cohibendæ ferociæ, qua nimium exultabat, studio, acrius paulò quàm optarem remedium adhibui. Atque vtinam dolore punctus fuisset ad pœnitentiam! Sed quando tantùm exacerbatus, nihil de peruicacia remisit, imò in ea magis ac magis obduruit, altero fructu me cōsolor, quòd alij intelligent quàm insipidè errori suo contra claram veræ doctrinæ lucem patrocinatus fuerit. Interim si animum meum ipse odio excæcatus, perspicere non potest, Christus tamen communis iudex agnoscit, & suo tempore palàm faciet, non ita priuatis iniuriis vlciscendis esse me addictum, quin deposita mox omni earum memoria, si qua spes sanandi hominis appareat paratus sim omnes fraternæ pacificationis modos tentare. Nam quod alicubi dicit, anxiè me affectasse ne quod probri genus omitterem, quàm longè fallatur, ex re ipsa optimè liquebit. Librum enim me celeriter dictasse multi sunt idonei testes. Illic quod ferebat causa, sponteque & ex tempore occurrebat, absque longa meditatione dixi, à felle (quo me penitus infectum fuisse dicit) adeò remotus, vt postea miratus sim nulla cordis amaritudine duriora verba mihi fluxisse. Sed ita fortè rei indignitas postulabat, vt sentiret homo superbæ suæ morositati nimis indulgens, non deesse veritatis defensoribus aculeos. Facile est Ioachimo nigrum insulsæ scurrilitatis & sycophanticæ mordacitatis salem mihi obiicere: sed æquè mihi promptum est vno verbo diluere eius calumniam, si vsquam reperiri negem quod tam odiosè traducit. Certè quamuis me tacente, tam eius impudentiam de-

testabitur ingenuus Lector, quàm stultitiam ridebit. Eiusdem verecundiæ est, quod me insulsa & insipida scommata ex vocibus & syllabis aucupari iactat, quum palàm sit adeò non cupidè me inhiasse dicteriis, vt quę spōte se offerebant, consultò omiserim: denique quot se ludibriis prostituerit VVestphalus & quantam subsannationis materiam præbuerit sua væcordia, si reputent Lectores, nemo tam iniquus, vel infensus erit, quin me hac in parte restrictum vel parcum fuisse dicat. Si ideo conuitiator sum, quia Ioachimo ad sua vitia nimis cæcutienti proposui speculum, vt tandem eum sui pudere inciperet, idem probrum in Prophetas, Apostolos, & Christum ipsum conferat necesse est, quibus religio nō fuit sanæ doctrinæ hostes, præsertim quos videbant superbos & obstinatos, acerbius reprehendere. Imò communem locum sine exceptione & delectu arripiens, ne scilicet improbis errorum defensoribus fas sit obiicere quod merentur, ex professo pseudoprophetas omnes tuendos suscipit, vt ipsa impunitas licentiam augeat. Quòd se inclementius quàm Papistas, Libertinos, & Anabaptistas tractatum fuisse conqueritur VVestphalus, ex scriptis meis deprehendent Lectores falsissimum esse. Ego perniciosos illos errores, quibus tota religio corrumpitur, vt piis omnibus detestabiles reddam, suis elogiis depingo. Hac in parte meā amarulentiam sua censura non improbat VVestphalus. Simul ac ipse attingitur, totam charitatem pessundari clamitat. Conuitia, scurrilésque facetias Christianos minimè decere, vtrinque conuenit. sed quia neque Prophetæ ipsi à scommatibus abstinent, & falsè perstringit Christus peruersos & fallaces magistros, & vbique Spiritus sanctos contra hoc genus hominum plena libertate inuehitur, inconsideratè ac stultè mouetur quæstio, an grauiter & seuerè obiurgare liceat, qui seipsos probro & dedecori exponunt: quia hoc modo in crimen trahentur serui Dei, quos sanctus zelus sæpe ad duros acerbósque sermones impulit. tantùm quo quisque animo, & qua de causa vel excandescat, vel acriter loquatur, videndum est. Quum prodiisset in lucem Consensus noster, ac VVestphalo integrum foret corrigere si quid illic putabat esse vitiosum, speciem repugnantiæ calumniosè vndique accersens, viuos & mortuos immani modo lacerauit. Ego importunam hanc feritatem refutans, nomini tamen peperci, vt si fortè sanabili esset ingenio, tacitè sepeliretur eius ignominia. Hoc repudians violento scripto, ne dicam Cyclopico, non modò cœlum terræ miscere, sed Acheronta mouere conatus est. Hic ego tam præfractam hominis intemperiem mediocribus remediis non posse mitigari existimans, stylum acuere mihi permisi. Quid enim facerem? quia vel silentio prodenda fuisset alioqui veritas: vel placida mollique actione dandum timiditatis ac diffidentiæ signum. Nam quasi ex Dei manibus extorsisset omnia fulmina, quæ formidabili modo in capita nostra torqueret, verborum crepitu mentes omnium percellere tentauit. Quia grauior refutatio ridiculos anathematum eius terrores discussit, quicquid petulantiæ vel furoris in nos vomuit, delitias esse fingens, me omnis humanitatis & modestiæ oblitum esse causatur. Ergo quum intractabilis fuerit eius ferocia, quàm tota eius declamatio friuola sit & puerilis, facilè apparet. Perinde enim acsi leones & vrsi, dum rabiosè obuium quemque impetunt, causantur se non mulceri: ita delicatulus hic homo plusquam atrociter Christi doctrinam, eiúsque ministros proscindens, non agi fraternè secum, magni criminis loco censet. Sed in eo vertitur tota quæstio, priuatámne iniuriam voluerim vlcisci, an verò pro causæ publicæ defensione VVestphalo me strenuè opposuerim. Nam quicquid mihi priuatim iniuriæ intulit, patientia tamen fuit deuorandum. Sed si huc spectauit tota vehementia, ne bona causa, adeóque sacrosancta Christi veritas fastuosis VVestphali clamoribus obruta succumberet, cur mihi vitio vertetur? Vtinam vel modicè gustasset hic peruersus censor quid valeat illud, Zelus domus tuæ comedit me, & opprobria exprobrantium tibi ceciderunt super me.! Non tam præposterè quasi illudens, sanctam illam Petri admonitionem in suum commodum torqueret. Christi exemplo nos Petrus hortatur ad contumelias, & quasuis insectationes placidè ferendas. Silentium ergo quod Christus iniustè accusatus præstitit, VVestphalus ab eius ministris exigit, quoties oppugnatur veritas. quasi verò vbi iubentur omnes fortiter vociferari, Euangelij præconibus perfidæ tolerantiæ legem illic Apostolus præscribat. Itaque donec ostendat VVestphalus priuata conuitia me retaliasse, ac propriæ causæ magis fuisse addictum, quam doctrinæ propugnationi, de patientia & silentio eum putidè nugari intelligent Lectores. Me etiam accusat, quòd hostem mihi reconciliare non studuerim. Ego verò & initio rationem sequutus sum, quæ sedandis offensis aptissima erat: & nunc si velit in gratiam redire, qui me toties læsit, non detrecto, Christum iudicem appello, testésque omnes Angelos, simulac VVestphali peruicaciam flecti contigerit, nullam in me fore moram, quo minus fraterna inter nos beneuolentia coalescat. imò si nunc fratris animum induere sustineat, vicissim eum loco fratris amplecti sum paratus. Sed iniqua imponitur conditio, vt sanctæ veræque doctrinæ confessionem abiiciam, qua mercede ne cum toto quidem mūdo pax redimenda esset. Ac ne ad tædium vsque, & sine vllo profectu litigemus, ad

hoc

hoc vnum caput, in quo tota controuersia vertitur, animum referant Lectores. Sibi quiduis in nos licere vult Ioachimus, quia veram doctrinam, vt ipse ait, contra impium errorem defendat. Hoc vbi probauerit, nobis quiescendum esse fateor. Si autem quòd falsò sibi arrogat verè in me competere doceo & ostendo, nempe fidelem me puræ sanctæque doctrinæ patronum esse, & fidelem operam impendere, non modò refutando impio errori, sed etiam diluendis atrocibus maledictis: cur non eadem mihi dabitur libertas? De re igitur ipsa fiat iudicium, ne frustra vel ego vel ille aerem verberemus. Quid iam obstat, quominus inter sanctum zelum, & conuitiandi libidinem certò distinguant Lectores, nisi quòd VVestphalus sordidum integumentum claræ luci opponit, librum meum, verborum amaritudine refertum esse clamitans? Quanquam hîc quoque obiter hominis socordiam cum pari impudentia notare operæpretium est. Prioribus meis scriptis hominem ad moderatam disputandi formam reuocare cupiens, turpe & absurdum esse dixeram, tam superbè & proteruè nobis insultare. Ferociter respondit ille, contrà hæreticos quàm acerrimè pugnandum esse: adeóque non esse agendum composito vel sedato stylo, vt quo quisque maiori ardore in hoc genere certaminis fertur, hinc animosior probetur Christi miles. Denique quoscunque potuit colores tunc induxit ad excusandam non modò vehementiam, sed iracundiæ rabiem. Quid autem nunc? Paulus, inquit, inobedientes existimari noluit inimicos, sed tanquam fratres voluit corripi. Profert etiam ex Ambrosio & Gregorio Nazianzeno mansuetudinis elogia. Quisquis duos istos locos inter se conferet, non modò hominem hūc tam varium, sibíque ipsi dissimilem memoria & sana mẽte excidisse dicet, sed facile videbit nulla ingenuitate præditum, sophisticè nunc hoc nunc illud tuendum arripere, & inani garritu virtutes transformare in vitia. Quæso, Ioachime, si vnquam seriò dixisses in coarguendis erroribus seueritati minimè parcendum esse, an nunc turpem palinodiam canendo, rigorem quem sancti zeli laude ornaueras, ad me inuidia grauandum damnares? Interea bonus hic charitatis assertor & magister, qui eam fas esse negat verbulo violari, quoscunque nobis fauere compertum fuerit, toto orbe exterminandos clamitat: gloriatur se scripsisse, nos gladio potius magistratus quàm stylo esse refutandos: author est, vt non modò professoribus nostræ doctrinæ, sed etiam approbatoribus interdicant aqua & igni magistratus. Hæc igitur charitatis definitio est VVestphalo, vt ferro & igni licentiosè sæuiat ipse in nos: si verò paulo liberius loquamur, à Christianismo excidisse pronuntiet. Atque vt alia omittam, vnde tanta homini confidentia, imò Phalaricæ censuræ atrocitas, vt subinde nos vocet hæreticos, nec singulis paginis modò, sed ferè sententiis crepet hoc nomen, nisi quia ab hoc conuitio hactenus abstinuimus? Certè non aliud quàm nostra mansuetudo tantum ei addidit ferociæ. Quid tu hîc, bone modestiæ doctor? quum anathemata crepando, patientia nostra te abuti palàm constet, quã tibi criminandi causam relinquis, acsi in te nimis essemus duri & austeri?

Interea rursus se implicat, monitum se fuisse negans. nempe quum in viuos & mortuos debacchatus esset, & catalogum hæreticorum ex nostris nominibus conficere non dubitasset, ego suppresso eius nomine indignitatem ostenderam. adeò nihil profeci, vt omnibus diris & execrationibus longè violentius in nos fulminauerit. Et tamen nondum bonus vir maturum duræ obiurgationi tempus fuisse putat. Nam quod iterum ad vulgarem suam cantilenam relabitur, se nondum fuisse de errore conuictum: solidis verò rationibus, & argumentis ex sacra Scriptura sumptis damnatam nostram hæresin reprehendisse: quid isto mendaciorum fœtore chartas inficere iuuat? Atque vt tollatur omnis ambiguitas, liber ipse prodeat, séque ab improba criminatione vendicet. Certè si impetro vt legatur, quàm verè exprobret, me scurram fuisse illic magis quàm Theologum, simul quàm ingenuè obiiciat inanibus tantùm conuitiis refertum fuisse, facilè patebit. Nec verò breuem hîc eius summam inserere pigeret, nisi breuitas ipsa tam me, quàm Lectores leuaret hac molestia. Nullum enim argumentum protulerat VVestphalus, quod non illic solidè refutatum fuerit. Rationes autem adduxi, à quibus se, quantumuis nitatur, cum tota sua caterua, nunquam expediet. Hoc quoque asserere audeo, quicunque mediocri æquitate præditi sunt, etiamsi à nobis dissentiant, libro perlecto, statim dicturos, non sine insigni iniuria doctrinam tolerabilem tam odiosè traduci.

Sed vtcunque librum meum alij amplexentur, alij saltem excusationis loco recipiãt: nihil tamen proficere videor. Artificium enim excogitauit VVestphalus, quo me facetè eluderet, alios in subsidium aduocans, qui eo quiescente totam pugnæ molem sustineant. Nam vt nos Augustanam confessionem euertere probet, eius authorem ornatissimum virum, & spectatæ tum pietatis, tum doctrinæ Philippum Melãchthonem nobis aduersarium ingerit. Altero scripto veterẽ Ecclesiam sub Augustini nomine committit nobiscum in certamen. Tertiò, densam phalangem ex vicinis Saxoniæ locis instruit: cuius splendore perstringat simplicium oculos. Cæterùm, quia mihi cum homine nullius verecũdiæ, summæ verò loqua-

citatis negocium est, rogandi mihi sunt lectores, primùm vt sermonum circuitu valere iusso, rem nudam aspiciant: deinde vt prudentiam ac æquitatem adhibeant in iudicando. Quia fauorem apud pios obtinuit Augustana confessio, facere pridem cum sua factione cœpit Ioachimus, quod solent homines rationibus vacui, vt nobis clypeum authoritatis obtruderet. Ergo si nos à recepto consensu discedere monstraret, se quodammodo credidit cœlum obnubilare, vel crassiores nebulas obducere simplicium oculis, quàm vt in ipsa meridie micaret lucis scintilla. Hoc fallaci præiudicio vt nos grauare desineret, prouocaui ad authorem ipsum confessionis, fateor: cuius dicti me non pœnitet. Quid autem VVestphalus? pro crassa sua barbarie summam victoriæ in eo ponere me iactat, si nobis subscribat Philippus: cuius mendacij dum ipsum pudeat ne expectent lectores: ita frontem perfricuit: tantùm æstiment quid fieri mereatur fœtida garrulitas. Verba sunt. De confessione Augustana sic respondeo, Verbulum in ea (qualis Ratisponæ edita fuit) non extare doctrinæ nostræ contrarium. Si qua in sensu ambiguitas incidat, nullum esse magis idoneum interpretem quàm authorem ipsum, cui etiam id honoris pro suo merito facilè pij omnes & eruditi deferent. ad eum si intrepidè prouoco, quid superest nisi vt putida iaceat VVestphali garrulitas? Hinc eliciat si potest, summam victoriç mihi in vnius hominis subscriptione fundatam esse. Nec verò minus sordidæ vanitatis est, quòd se valdè mirari simulat, præceptori suo hanc aspergi maculam: quum ex Philippi responso vt inter nos conueniat clarius didicerit, quàm ego prædicare ausus sum. sed quid verbis opus est? Si omni molestia semel defungi optat Ioachimus, & controuersiam dirimere, verbulum pro se eliciat ex eius ore ad quem liber patet accessus, & quidem itinere non tam laborioso, cuius consensum magnificè obtendit, quo cum familiaris ei communicatio esse potest. Ego si temerè comperiar Philippi nomine abusus, nullas ignominiæ notas recuso. Testimonia quæ citat VVestphalus, non meùm est refellere: neque etiam moror, quid inter primos conflictus & causa nondum clarè & dilucidè explicata, homini ad negandum nimis tunc verecundo quorundam instigatio extorserit. Et lex nimis dura præscribitur literatis hominibus, si post editum ingenij ac doctrinæ specimen, tota deinde vita nihil proficere liceat. Certè si quis annos quadraginta Philippo nihil attulisse dicat, magnam & homini priuatim, & toti simul Ecclesiæ iniuriam faciet. Solùm quod dixi & quidem centies si opus sit, confirmo, non magis à me Philippum quàm à propriis visceribus in hac causa posse diuelli. Etsi autem tonitru quod à violentis hominibus instabat metuens (quid dicam intelligunt, quibus nota fuerunt Lutheri flabella) non tam apertè semper quàm optassem, sententiam suam protulit: non est tamen quòd VVestphalus aliud se agere simulans, obliquè eum perstringat, quasi mortuo demum Luthero, inceperit ad nos deflectere. Nam quum ante annos septemdecim de hoc capite doctrinæ inter nos contulerimus, primo congressu nũquàm syllaba commutanda fuit. Neque de Gasparo Crucigero tacendum est, qui pro ingenij sui doctrinæque præstantia Luthero charissimus vt post Philippum reliquos anteiret, sic amplexus est quod hodie impugnat VVestphalus, vt sententiæ nostris coniunctius nihil fingi posset. Cæterùm de Philippo si adhuc ambigitur, an non satis manum conferere videor? vbi & tacitus & securus eius vocem expecto, quæ eius improbitatem qui venerandum præstantissimi viri nomen falsò obtenderit, omnibus patefaciat.

Venio ad Augustinum, quem etsi totum esse nostrum omnes libri clamitant, VVestphalus nobis eripere non contentus, aduersarium quoque obtrudere, sibíque vendicare non dubitat: eadem nempe audacia, qua vbique lucem conuertit in tenebras. Qualis sit nunc Iacobus Bordingus, cui farraginem suam nuncupat, ignoro. certè nisi valde ingenium mutauit, officium plenum dedecoris sibi mallet non esse præstitum. Nam quo tempore mihi notus fuit, non minus ingenuo pudore, quàm doctrina erat commendabilis. Nunc verò tantùm quid epistola contineat, breuiter notare operæpretium erit: non vt totam eius loquacitatem euoluam, sed vt hominis ingenium, quod facile erit, ex paucis capitibus æstiment lectores. Initio contendit sectarios & hæreticos, ne serpat contagio, vel exilio arcendos, vel pœnis castigandos esse. Friuola prorsus actio, quæ rem minimè dubiam lite & controuersia implicat. Nam quum ea de re inter nos conueniat, tantùm nobis subscribere debuit. Honestius certè citasse nostros libros, ex quibus mendicat quicquid adducit rationum, quàm nobis se bellum inferre simulans, armis nostris pugnat. Atque hoc modo non prodidisset turpe socordiæ exemplum, quod notare me cogit hominis importunitas. Quia Psalmo vigesimo quarto, malè vertit interpres vulgaris, Attollite portas Principes vestras, vbi legendum erat, Attollite portæ capita vestra, homo quidam doctus & de Ecclesia bene meritus, vt fieri solet, memoriæ lapsu, alicubi hortari volens Principes ad tuendam pietatem hoc testimonio abusus fuerat. Error tollerabilis. VVestphalus ad verbum recitans, Aperite portç capita vestra: magistratibus prçscribi dicit, vt portas Domino aperientes, pseudoprophetis eas claudãt. Hinc colligant lectores,

lectores, qualis in tractanda Scriptura vigeat religio apud istos homines qui tam impurè & audacter eam dilacerant. Interea bonum virum non puduit dum me inuidia grauare vult, confessionum, vt ipse vocat, farragini inserere Seruetici cuiusdam epistolam, vbi incendiarius appellor, quia docuerim iure de hæreticis pœnas sumi. Legatur epistola: nihil in me aliud probri continet, nisi quòd gladio armatos esse Principes trado, vt non minus impietatis quàm aliorum scelerum sint vindices. Hoc tantùm inter me & VVestphalum interest, quod ego, nisi causa probè discussa, locum seueritati nullum esse dico. Imò quia Papistis hodie vsitatum est, causa incognita passim contra innoxios sæuire: & secundum VVestphali consilium minas armáque arripere loco styli; ego in illam barbariem meritò inuectus, hanc saltem æquitatem iudicibus commendo, ne vnquam nisi causa probè discussa, ad seueritatem prosiliant: sedulóque cauendum esse moneo, si nimium sint creduli, ne manus suas inquinent promiscua cæde. Defleo illic, ac conqueror, eò seruitutis redactum esse orbem, vt nec vlla disceptatio locum habeat, nec qui præsulum nomine dominantur, vocem suis placitis dissonam admittant. imò ne dubitare quidem, vel inquirere permittant. Barbariem non ferendam esse dico, vbi nulla viget cognitio, possessionem nec iure nec ratione munitam gladio tueri. Et certè, quum verè olim dictum sit, audacem esse inscitiam, in hoc præpostero zeli genere ad audaciam accedit hæc crudelitas. Veris itaque Dei cultoribus, cauendum esse præcipio, ne vel causæ incognitæ patrocinium temerè arripiant, vel ad seueritatem intemperanter ferantur: quia in causis terrenis meritò damnatur iudicis socordia, qui ex aliorum opinione, ignarus ipse totius rei, sententiam fert, quantò minus ferendi sunt, qui in causa pietatis inquisitionem supino fastidio negligunt? Nec verò quicquam verbis docui, quòd non reipsa confirmauerim. Nam Seruetum nefandis sacrilegiis labefactantem quicquid est pietatis in mundo, ad disceptationem tamen vocaui: nec solùm ad reddendam doctrinæ meæ rationem paratus veni, sed impurissimi hominis conuitia vorare malui, quàm malo exemplo causam dare: ne quis postea obiiceret, fuisse indicta causa oppressum. VVestphalo satis est magistratus gladium pro disputatione opponere. nempe hominem cui spes victoriæ non nisi in tenebris est sita, ita impotenter suppressa doctrinæ luce furere, mirum non est. Neque tamen eum pudet Augustini nomen obtendere, acsi quid simile haberet cum tam mansueto spiritu. Hoc verò mirum est, quum in hoc libello se ferè ex ore Augustini loqui profiteatur, tam securè in ipso statim exordio à sancti viri verbis & sensu discrepare. verba Augustini sunt, ad Vincentium Epistola quadragesima octaua, Si terreantur & non doceantur, improba videbitur dominatio. & tamen de cōuictis hæreticis agit, qui superba tantùm morositate impulsi discessionem ab Ecclesia fecerant. Itaque quò vtilis sit terror, adiungi vult salutarem doctrinam: sicut etiam alibi dicit, ad Festum Epistola centesima sexagesima septima, Non solis terroribus expugnari debere in hæreticis peruicaciam, sed mentem quoque & intelligentiam verbi Dei authoritate instrui. Et sanè sicut Ecclesia Dei, fidei suæ confessionem ex ore Dei petit, ita ad eandem regulam ne præpostere feratur, zelum suum temperat. VVestphalus tamen ne nihil dicere videatur, omnes legitimo iudicio aditus præcludens, nos esse conuictos pronuntiat. Longè aliter Augustinus, qui semper ad errores refutandos accinctus fuit, antequam ad magistratus subsidium confugeret. Quisquis contra rectam fidem insurgeret, non antè ad iudicis tribunal vocauit, quàm præcederet iusta coram populo disquisitio. Itaque nihil eum libentius fecisse, quàm vt Verbi gladio armatus semper in certamen prodiret, disputationem acta testantur. Nec conflictationum tædio vnquam fractus est, quin subinde pestilentissimos quosque hæreticos, teste & iudice Ecclesia, coarguere paratus foret. Quid autem VVestphalus? Vt omnem à se molestiam vno verbo excutiat, quoscunque ipse cum collegis atro carbone notauerit, protinus in exilium profligandos esse contendit. Audiri si postulent, negat eorum importunitati morem esse gerendum: quia plus satis iam conuicti sint. Nisi causæ suæ diffideret, nónne vel inuitum cogeret ad disceptationem aliquis pudor? Quantumuis enim speciosum esse prætextum existimet, nos esse conuictos: miseræ tamen ac sordidæ est timiditatis, nullam cognitionem admittere. sed vnde tandem conuictos esse probat? Multarum, inquit, Ecclesiarum consensus ad damnationem sufficere debet. Cur ergo vicissim nostrarum Ecclesiarum iudicio, à quibus damnatur, non acquiescit? nisi fortè quia propinquus est mari Glaciali, dum litus aspicit, orbem terrarum eodem spacio metitur, vt Ecclesias omnes, quaquauersum dispersæ sunt, pro nihilo ducat. Discat ergo nisi velit ridiculum se facere, locum aliquem dare non pœnitendis Ecclesiis, quarum suffragiis probatur nostra doctrina. Addit Schmalcaldiæ habitam fuisse Synodum, in qua sumus damnati. Quid Schmalcaldiæ agitatum fuerit non disputo: neque etiam VVestphalum scire arbitror: nisi quòd certum est, habitum illic fuisse conuentum à Principibus, vt fœdus inter se inirent, nec aliud de religione interpositum fuisse decretum, nisi vt se obstringerent ad mutuam defensionem quicunque tunc fidem Augustanæ

confessionis profitebantur. Interfuerũt pauci homines docti, è quorum numero vnus erat Bucerus, quem etiam mortuum VVestphalus in partes nostras ablegat. Si præcipua in illis fuit authoritas, vt prædicat VVestphalus, certè qui noster fuit vsque ad mortem, censuram in nos non strinxit. Superstes est Melanchon, nemini secundus, qui se tam grauem in nos tulisse sententiam non fatebitur. Nec furioso suo tumultu efficiet VVestphalus, vt tam duriter Ecclesia VVitebergensis de nobis pronuntiet. Interea miror Synodum Margpurgensem præteriri, in qua Lutherus & pars aduersa, nostros pro fratribus agnoscere non dubitarunt, quum tamen nondum tam dilucida & plena huius controuersię explicatio, sicuti hodie, constaret. Quum hoc nouerit VVestphalus, & dissimulet, quid apud prudentes & sanos lectores proficiet, fictitias synodos crepando? Sed longè altius hominem præcipitat desperata impudentia, quum Nicolaum, & Gregorium septimum patronos sibi accersere non pudet. qua in parte etiamsi verbum nullum fecero, minimè vereor quin detestabilis bonis omnibus futura sit cæca eius rabies. Mihi verò adeò molestum non est in concilio Romano, cui præfuit Nicolaus secundus, & Vercellensi, quod auspiciis Gregorij septimi coactum est, damnatam fuisse quam sequor doctrinam, vt mihi eo nomine plurimum gratuler, quòd manifestis Dei hostibus & Antichristis semper exosam fuisse video. Certè eorum approbatio suspectam quodãmodo ipsam mihi redderet. Cui verò horrorem non incutiat prodigiosa VVestphali cęcitas, qui colorem suæ doctrinæ inducit ex suffragiis, quæ tenebras potius soli obducerent? Quando verò fœtidam porcorum haram sibi pro schola delegit, siliquis se oblectet quibus dignus est. tantùm meminerint Lectores, pudendæ inopiæ testimonium esse, quòd ex intima fæce Papatus iudices nobis ferre cogitur. De Ephesino Concilio responsio non admodum est difficilis. verbum ex iis decretis proferat VVestphalus, quod nobis vel minimum aduersetur: obliquas autem calumnias quas in nos futiliter iactat, inde carpere desinat. Confessio quæ illic inseritur, probè, & qua decet æquitate expensa, nos adeò nihil grauat, vt potius detegat VVestphali indomabilem peruicaciam, qui pro maligno suo ingenio dissidia ex nihilo fabricat. Cæterùm, quia Prophetas audiri iubet Paulus quicunque dono Spiritus præditi sunt, & patienter examinari quicquid protulerit quisque in medium, vt hoc nobis testimonium extorqueat, primò spoliat nos omnibus Spiritus donis: deinde ad Saxonicos doctores restringit libertatem illam, quam Paulus Prophetis vendicat. Hîc quia lectoribus promptum erit vel pauxillum in Scriptura exercitatis hominis væsaniam coarguere, mihi eam contẽnere liberũ sit. VVestphalus scilicet, cuius opera ne vnius quidem literulæ apex vnquã ritè illustratus fuit, censebitur Propheta. nobis quorũ labores saltem fructuosos Ecclesię esse satis notum est, in vltimis subselliis hęrere nõ licebit. Sanè si fides ac religio in Scripturæ interpretatione, si eruditio ac iudicium, si dexteritas hominem diuinitus vocatum ostendunt, vnciã prophetici muneris ne arroget sibi VVestphalus, quin simul melioribus totam libram concedat. Nam quòd in ruinã non in ædificationem nos loqui contendit, an ita sit, penes idoneos esto iudicium.

Tam dextrè & fœliciter pręfatus, Augustinum in partes suas trahere incipit. & quò securius, ac magis impunè obtrudat sua mendacia, plenis buccis se antiquarium esse prædicat. Certè imperiti vel minus cauti lectores putarent eum non modò memoriter tenere quicquid scripsit Augustinus, sed longo & familiari vsu propemodum imbibisse illius mentem, omnésque reconditos sensus. Nam contemptim pronuntiat plerosque nostrûm vel nunquam vidisse libros Augustini, vel leuiter tantùm, vel à longè, vt ipse dicit, inspexisse. iam non est quòd de illata sibi contumelia dolenter queratur, quòd hominem indoctum suo nomine vocare ausus fueram, quum suspitionem hanc pulchrè nunc absterserit: nam quis indoctum putare audeat, cui tota Augustini Theologia non secus nota est, ac proprij vngues? Porrò an ego eminus sancti doctoris scripta inspexerim, palàm omnibus testatum esse arbitror. & si dubitat VVestphalus, magistrum suum interroget Philippum Melanchonem, qui certè vix sibi temperabit, quin conuitio retundat tam indignam proteruiam. Sed quid ego in rebus superuacuis operam consumo? Prodeant in medium quæcunque VVestphalus Augustini testimonia in nos retorquet.

Refutatur ab illo crassus eorum error, quibus concio Christi in Capernaum habita displicuit, quia imaginabantur non aliter quàm terrestri modo posse comedi carnem, & sanguinem bibi. Hac sentẽtia nos VVestphalus damnari contẽdit, quia simus Capernaitis similes. Atqui passim nota est illa Augustini refutatio, Quid præparas dentes, & ventrem? crede, & manducasti: Clarè docet hic locus, Capernaitas esse Augustino, qui dentibus atteri, & ventre absorberi fingunt Christi corpus. Ex hoc ordine se esse quomodo negabit VVestphalus, cui instar cœlestis oraculi est, Romani decreti Concilium sub Nicolao? Nam paulò antè illius concilij authoritate nostram hæresin cõuictam esse voluit. Hoc ergo bonus ille VVestphali antistes decretum ructauit in palinodia, quam recitare coactus est Berengarius, Cõsentio sanctæ Romanæ Ecclesiæ & Apostolicæ sedi, & profiteor eandem me tenere fidem, quam

Dominus & verabilis Papa Nicolaus, & hæc sancta Synodus mihi affirmauit, scilicet panē & vinum, quæ in altari ponuntur, post consecrationem non solùm sacramētum, sed etiam verum corpus, & sanguinem Domini nostri esse: & sensualiter, non solùm sacramentum, sed in veritate manibus sacerdotum tractari, frangi, & fidelium dentibus atteri. Videat nūc VVestphalus, secundum quem frāgitur corpus Christi glorificatum, sensualiter palpatur, & dentibus atteritur, quomodo se à Capernaitis explicet.

Postea locos omnes accumulat, in quibus corpus Christi vocatur sacræ Cœnæ panis. Quisquis mediocri iudicio præditus est, non modò ieiunam hominis garrulitatem ridebit, sed stomachosè etiam mirabitur fucum ita de nihilo fieri. Mihi certè adeò cogitandū non est, quomodo me expediam, quàm metuēda lectorum indignatio, si diutius eos occupem in actione tam friuola. Scribit Augustinus dispēsari in sacra Cœna victimam, quæ pro nobis oblata est, corpus Christi, & sanguinem exhiberi. Quasi verò nobis quoque in vsu non sint similes loquendi formæ. Et tamen inconsideratè facit VVestphalus, locos in quibus promiscuè Augustinus panem sacrum, nunc corpus Christi, nunc Eucharistiam, vel Sacramentum nominat, simul permiscens. Obsecro, quid hoc sibi vult, de nobis triumphum agi, quia vno in loco erogari dicat Christi corpus, in altero dari Sacramentum corporis & sanguinis? Si in vna voce fiduciam suam locat VVestphalus, quantò maior erit Christi authoritas, quàm Augustini? atqui hoc controuersia caret, Dominum ipsum pronuntiare de pane, Hoc est corpus meum. Tantùm quæritur, propriène, & absque figura panem intelligat esse corpus suum: an verò nomen rei signatæ ad symbolum transferat. VVestphalus interposita Augustini sententia, litem dirimere volens, nihil aliud affert, nisi corpus Christi communicari nobis in Cœna. Hac ratione fretus, non dubitat hæreticos clamare quicunque panem vocari corpus censent, quia figura sit corporis. Quid autem Augustinus ipse? *Ad Bonif. epist. 23.* Si Sacramenta, inquit, quandam similitudinem earum rerum quarum Sacramenta sunt, non haberent, omnino Sacramēnta non essent. Ex qua etiam similitudine plerunque rerum ipsarum nomina accipiunt. Sicut ergo secundum quendam modum, Sacramentum corporis Christi, corpus Christi est, sanguinis Sacramentum sanguis est: ita sacramētum fidei, fides est. Quid in his verbis VVestphalo significat, Quidam modus? Quid similitudo signi cum re signata, ob quem nomen transfertur? Nunc vt centies apud Augustinum occurrat nomen corporis, tenemus quid sanctus vir in hac loquendi forma secutus sit. *Contra Adimā thū Manichæū cap. 12.* Certè metonymiam, quam semel asseruit, & quā in quotidiano Ecclesiæ vsu vigere docet, vbique agnoscet. Nec mirum est regulam hanc ab eo præscribi, qui apertè affirmat, Christum vocasse corpus suum, quum signū daret corporis sui. At disertè tradit Augustinus corpus Christi cadere in terram, & in os ingredi, nempe eodem sensu, quo & consumi affirmat. Fatebitúrne VVestphalus peracta mysterij celebratione, consumi Christi corpus? Atqui per incogitantiam hæc ex Augustino verba recitat. Addo etiam quod eodem loco statim sequitur. postquam enim dixit peracto mysterio, panem consumi, quia hominibus, inquit, hæc nota sunt, quia per homines fiunt, honorem tanquam religiosa possunt habere, stuporem tanquam mira non possunt. *Lib. 3. de Trin. c. 10* Si VVestphali commentum recipiamus, latere & inclusum esse sub panis frustulo corpus Christi, quis neget dignum stupore esse miraculum? Desinat itaque simplicium perstringere oculos, verum testimonia colligendo, quoties Christi corpus ore accipi tradunt, sicuti corde creditur: quando satis constat, sacramentali loquendi modo assuetos, sciuisse tamen quid res à signo differret. Nec verò nobis displicent magnifica elogia, quibus extollitur mysterij dignitas: ac pro suo more facit VVestphalus, cōtemptim de re tam præclara nos loqui exprobrās. Locum quem citat ex Psalmo 33. (nam quòd numerus mendosus inscribitur, culpam malo typographo ascribere) nullo negotio diluere promptum est. Christum dicit Augustinus, quum sacram Cœnam institueret, portatum fuisse manibus suis. Sed an VVestphalo nullius momenti est correctio mox addita, vbi inseritur particula quodammodo, qua improprietatem notari certum est? Si ipse tanquam famelicus canis vmbram arripit pro offa, pascatur sua imaginatione. lectores sano iudicio præditos ne secum decipere tentet. Christus ergo se quodammodo ferebat manibus suis: quia panem porrigens, corpus suum & sanguinem in mysterio, vel spiritualiter offerebat. Et quò fœtidam hominis impudentiam magis aspernentur ingenui lectores, obseruent amplis caracteribus, quò insignior esset conspectus, bis apud VVestphalum sententiam hanc perscribi, prætērita voce Quodammodo, qua tollitur omnis ambiguitas. Quis enim figuram vel similitudinem disertè exprimi audiens, de sensu scriptoris dubitet? Atque vt aliò transeam, velim scire ex VVestphalo, nomen oblationis, quod millies occurrit apud Augustinum, nullámne commodam interpretationem admittat: an verò si obiiciant Papistæ, Missam verè & propriè esse sacrificium, non sit tempestiua hæc solutio, alibi Augustinum tradere vnicum sacrificium, cuius nunc memoriam celebramus, veteribus Sacramentis fuisse ostensum? *Contra Faustum Manichæū lib. 6. cap. 5* Huic autem dicto quàm affine sit quod statim sequitur æstiment lectores, Huius, inquit, sacrificij, caro &

sanguis ante aduentum Christi per victimas similitudinum promittebatur, in passione Christi per ipsam veritatem reddebatur, post ascensum verò per Sacramentum memoriæ celebratur. Hæc verba viderit Ioachimus quomodo cum suo dogmate cōciliet, corpus quod semel in cruce per veritatem exhibitū fuit, nundum celebrari per Sacramētum memoriæ. Atque vt hoc testimonium omittam, quis non videt quæcunque proferre conatus est, plusquam friuola esse? & Augustinum quāuis ex illius manibus nemo excutiat, sponte tamen sua elabi? Adde quòd delectu se vsum fuisse iactitans, omni in posterum molestia me liberat. nam quum assiduè in illius scriptis versatus, ad vnguem teneat totā eius doctrinam, quicquam ab eo fuisse omissum vix est credibile. Vna autem locorū omnium summa est, in Cœna dari Christi corpus. Atqui, si de voce contenditur, contrà excipio, sæpius vocari corporis Sacramentum. vnde sequitur nihil prorsus à VVestphalo probari. Nam quod obiicit, non minus corpus vocari quibusdam locis, quàm Sacramentum corporis, quàm insipidè ratiocinetur pueri iudicent. Interea meminerint lectores, nihil in his verbis à doctrina nostra esse dissentaneū, corpus Christi verè nobis in sacra Cœna exhiberi: quia nō nisi de modi definitione certamen est. Quo satis supérque iterum refellitur putida VVestphali garrulitas, dū ex falsis antithetis nobis inuidiam conflat, quasi sacrā Cœnam dicamus sua veritate esse vacuam. Magno in pretio & honore habitam fuisse dicit Cœnam Domini, magnáq; reuerentia tractatam: atque hinc factum esse vt ieiuni accederent, alij quotidie, alij rarius. magna sollicitudine fuisse obseruatum, ne in terram caderet corpus Domini. Quasi verò nobis nulla religio sit Sacramentum hoc prostituere: quasi non studeamus ornare quàm maximo possumus splendore: quasi eius celebrationem non præcedant feriæ ac sollicitæ exhortationes, quibus in cœlum piorum mentes rapiuntur: quasi proposito sacrilegij horrore non arceantur, qui temerè accedunt: quasi denique non palàm testemur reos fieri corporis & sanguinis Domini, quorū hìc vera nobis proponitur communicatio. Certè non VVestphali hæc verba sunt, sed quæ ego ex Chrysostomo libenter mutuatus sum, Christum sacram hanc mensam sternando, non aliunde nos pascere, sed seipsum dare in cibū. Vnde satis liquere existimo, si rectè definiatur cōmunicationis modus, nobis optimè cum sanctis Patribus conuenire: dum autem ad crassum VVestphali delirium aptantur eorum verba, quasi ad lanienam trahi.

Verùm in altero capite plausibile sibi causam esse putat VVestphalus: quia bonis perinde ac malis dati Christi Corpus apud Augustinum legitur. Hinc colligit, nō discernere sanctū illum doctorem inter vtrosq;, quò ad rem ipsam, sed differentiam tantùm ponere in fine, vel vsu, vel effectu. Hoc quàm verum sit, quia homini ad quiduis sine pudore fingēdum audacissimo credere tutū nō est, ex ipsis Augustini verbis iudicēt lectores. Ac dari quidem indifferenter tam bonis quàm malis Christi corpus clarè vbiq; doceo: quia ab hominis dignitate non pendet Christi vel liberalitas, vel fides: sed in ipso fundata est. Qualiscunque ergo sit qui accedit, quia sui perpetuò similis manet Christus, verè ad corporis & sanguinis sui participationem inuitat, verè implet quod figurat, verè exhibet quod promittit. Tātùm de receptione controuersia est, quā sicubi videtur asserere Augustinus, suus ipse sit interpres, & facilè patebit metonymicè loquutum esse. Certè iudici æquo & ingenuo dubitationem eximet locus vnus, vbi disertè pronūtiat bonos & malos signaculis cōmunicare. nā si rē ipsam perciperent indigni, non tacuisset omnino quod causæ melius quadrabat. Verùm alibi longè clarius. Nolite parare fauces, sed cor: inde commendata est ista Cœna. Ecce credimus in Christum quum fide accipimus: in accipiendo nouimus quid cogitemus: modicum accipimus & in corde saginamur. Nō ergo quod videtur, sed quod creditur pascit. Secundum VVestphalum recipit etiam infidelitas, neq; pascitur. Augustinus autem recipi non docet, nisi fide. Hæc ratio est cur plurimis locis quasi seipsum explicans, Sacramenta dicat tam bonis quàm malis esse communia. Neque enim eum latebat multos indignè ad sacram Mensam irrumpere, qui membra non sunt corporis Christi: neque tā peruerso erat ingenio, vt participes esse fingeret corporis Christi qui nullo modo ad corpus eius pertinent. Ad effectum, hoc VVestphalus restringit, sed quàm friuolo cauillo, palàm faciunt alij loci. Distinguit alibi Augustinus inter Sacramentum & eius virtutem. Si trimembris esset distinctio, VVestphalo pleno ore canere suos Pæanas liceret. Sic enim sonat eius cōmentum, esse in sacra Cœna elemētum visibile, esse corpus Christi sine fructu, esse corpus cū vsu suó & fine coniūctum. Sed quū inter duo tantùm membra se contineat Augustinus, non alio patrocinio indiget nostra doctrina. Mortui non sunt, inquit, Patres qui visibilem cibum spiritualiter intellexerunt, spiritualiter esurierunt, spiritualiter gustarunt, vt spiritualiter satiarentur. Videmus vt externo signo fidei intelligentiam opponens, nihil sumi ab infidelibus tradat præter nudum signum. Si de Manna sermonem haberi excipiat VVestphalus, hoc cauillum facilè ipso contextu diluitur, quia mox subiungit, Sacramenta illa in signis diuersa fuisse, in re quæ significatur paria. ac continuò pòst rursus iterans quod de virtute Sacramenti, & visibili Sacramento dixerat, fideles solos non mori docet, qui comedunt

Contra Faustū, lib. 13. cap. 16.

De verbis Apostoli sermone 33.

In Ioan. Tract. 26

edunt intus, non foris, qui comedunt corde, non qui premunt dente. Si incredulis præter visibile Sacramentum nihil relinquitur, vbi occultum illud & cœleste VVestphali corpus? Recte ergo colligitur, vbi incredulos dicit Christi corpus accipere, nō aliter quàm explicat ipse, debere intelligi, nempe tantùm in Sacramento. Quod ne cui dubium sit, sciendum est, teste quoque VVestphalo, hæc duo esse synonyma, corpus Christi, & cibum viuificum. Nam vt probet corpus Christi sub pane inclusum latere, elogium hoc posterius adducit, quia nisi corpus Christi esset panis, neque cibus viuificus esset. Respōdeat nunc ergo, impiósne viuificet panis Cœnæ: quia si vitam non confert, mox inferam, neque illis esse Christi corpus. Quod inter alia testimonia vnum citat ex libro XIX, De ciuitate Dei, capite vigesimo, libenter huius quoque mendi culpam in librarium transferrem, nisi se proderet scelesta hominis vafricies. Recitat caput vigesimum, libri vigesimi primi, vbi ex aliorum sensu, non suo loquitur Augustinus. Caput vigesimumquintum vbi obiectioni respondet Augustinus, silentio præterit. In verbis quæ protulit, adeò nobis nihil est aduersum vt non aliunde opus sit doctrinæ nostræ petere certam & liquidam probationem. Quid enim hoc sibi vult, eos qui sunt in ipso Christi corpore non solùm Sacramento, sed re ipsa sumere Christi corpus, nisi quòd palàm ostenditur, dupliciter sumi Christi corpus, Sacramento duntaxat, & re ipsa? Si tollitur rei veritas, certè prærer signum nihil residuum manet. Vnde etiam haud dubiè colligitur, non aliter comedere impios Christi corpus, quàm signi respectu: quia re ipsa priuantur. Sed quæ vigesimoquinto capite sequitur explicatio, longè magis dilucida, vbi fortiter negat, manducare corpus Christi, qui in eius membris computandi non sunt: quia non possunt simul esse & membra Christi, & membra meretricis. Et continuò pòst, Christus ipse dicens, Qui manducat carnem meam, & bibit sanguinem meum, in me manet, & ego in eo, ostendit quid sit nōn Sacramento tenus, sed re vera corpus Christi manducare, & eius sanguinem bibere. Hoc est enim in Christo manere, vt in illo maneat & Christus. Sic enim hoc dixit tanquam diceret, Qui non manet in me, & in quo ego non maneo, non se dicat aut existimet manducare corpus meum, aut bibere sanguinem meum. Hoc stimulo si non pungitur VVestphalus, cunctis patriæ suæ bobus stupidior est.

Tract. in Ioan. 171

Citat ex primo libro contra literas Petiliani sententiam, vbi discernere iubemur visibile Sacramentū ab inuisibili vnctione charitatis. De Baptismo illic Augustinus disputat. Si non omnes Spiritu baptizat Christus, qui aqua tingūtur, an inde protinus sequetur, Iudam comedisse Christi corpus? Quod si de Cœna esset sermo, nobis optimè suffragari dicerem, quia malis nō nisi visibile Sacramentum conceditur. Quod certè VVestphalus secundum suum phantasma ab inuisibili carne Christi differre annuet. locus ex libro primo contra Cresconium Grammaticum (quāquam ipse quoque mendosè, quo ad capitis numerum, citatur: ponitur enim XXIII. pro XXV.) non aliò tendit, quàm improbos vsum donorum Dei suo abusu corrumpere. Imò totus in hoc est contra Donatistas Augustinus, vt doceat quæ bona sunt, malè vtentium vitio naturam non mutare, ne ideo Baptismus censeatur nullus esse, quia incredulis propter abusum non prodest. Hac ratione si dicat Augustinus Iudam corporis Christi fuisse participem nihil mirum est, modò hoc ad signum visibile restringas: quod alibi se sentire admonet. Nec verò aliter staret quod alibi ab ipso ponitur discrimen alios sumpsisse panem Dominum, Iudam non nisi panem Domini. imò VVestphalus ipse quasi præuaricator nos adiuuat, Petrum & Iudam de eodem pane comedisse referens. Iam quasi Augustinum sibi iure vendicauerit, locos diluere aggreditur, quos à nostris perfide & deprauate citatos fuisse dicit. Scire autem velim vbinam sita sit perfidia vel deprauatio. an quia sit aliquid in verbis mutatum, sicuti VVestphalus ipse aliud subinde pro alio suggerit? an quod nostri ea in suum commodum torquendo, perperam à genuino sensu in alienum transferant? Atqui syllabam ab ipsis falsò productam esse ne VVestphalus quidem dicet. Ideoque restat secundum illud, malè & intempestiuè citari quæ aliter intelligi voluit Augustinus. Ergóne si quis minùs apposite testem pro se Augustinum adducat, perfidus statim, ac deprauator censendus erit? Sic quidem placet VVestphalo. Nec verò legem hanc quantumuis duram recuso. Subeamus ergo perfidiæ crimen, modò inscitiam ipse coarguat. Hac in parte bonus vir tergiuersatur. quid enim faceret? Et quò meliore compendio se expediat, localem Christi in Cœna præsentiam dicit, nos tribus modis euertere, quia vel tropum confingimus, vel obtendimus spiritualem esse manducationem, vel corpus Christi negamus esse immensum. Hæc capita quum ex Augustino probanda nostri susceperint, videamus quo artificio eos refellat VVestphalus. Ac de figura quidem disputans, negat, Augustinum vsquam verba Christi, Hoc est corpus meū, ita interpretari quasi panis corpus significet. Hoccine est perfidiæ conuincere, vbi verbis minimè obscuris instructi, ingenuè prodimus in medium? Augustini verba sunt, Dominum non dubitasse dicere, Hoc est corpus meum, quum signum daret corporis sui. Et quorsum ita loquitur? vt Scripturam sæpe figuratè loqui probet. Dicit

Tract. in Ioan. 59

alibi Christum primo conuiuio Iudam adhibuisse, in quo discipulis figuram corporis sui commendauit & tradidit. dicit item, panem Cœnæ quodammodo esse Christi corpus, quia Sacramentum est corporis. Locum ex lib. III. de doctrina Christiana edisserens, quàm dextrè elabitur? In genere, inquit, admonet fideles, non hærendum esse in signis, quin ad res signatas magis attēti sint. Hoc tametsi sancto viro consilium fuisse non inficior, diligenter tamen expendi velim quomodo carnalis dicatur esse seruitus, vel seruilis infirmitas, signa pro re accipi. Nisi enim præposterum esset, signa rebus miscere, frustra damnata foret hæc superstitio. Quod excipit VVestphalus, nō debere tamen veritatem à signis disiungi, in eo nobiscum minimè pugnat. Obtendit quidem, sed parum verecundè, quando satis supérque notum est, panem ita vocari à nobis signum corporis Christi, vt tessera sit veræ communicationis, veréque exhibeat quem figurat Spiritualem cibum. Manet interea illud fixum, in Christi verbis, sacramentalem esse loquendi modum, vbi signum à re ipsa distinguere conuenit: nisi quis seruiliter velit in terra subsistere. Vnde etiam apertè colligitur, eius interpretationis, quam adeò acerbè exagitat VVestphalus, idoneum nobis esse authorem. Quòd nec substantia, nec præcipui effectus Cœnæ, significandi verbo tolluntur, nouum litigandi colorem quærat VVestphalus. Cæterùm, hoc vno minimè contentus, mordicus verbum essentiale retinet, vt panis verè & propriè dicatur Christi corpus: in quo eum dico ab Augustini mente discedere, ipse negat. Sed testimonia quomodo eludit? quia scilicet non citentur ex professo Christi verba, Hoc est corpus meum, quid refert, modò authore Augustino, constet nobis ratio locutionis, Christum scilicet dixisse, Hoc est corpus meum, quum signum daret corporis sui? Iam vbi generaliter docet Augustinus, transferri ad signum nomen rei signatæ, quoties externis Cœnæ symbolis tribuuntur carnis & sanguinis nomina, in sensu quærēdo quis regulā illam sequi dubitet? Friuolum est VVestphali effugium, in epistola ad Euodium vbi in Sacramentis tradit Augustinus metonymiam frequentem, ac tritam esse, non fieri Cœnæ mentionem, quia hoc modò à genere ad speciem ratiocinari non liceret. Quod in signis omnibus obseruandum Augustinus præcipit, cur non ad Cœnam accommodabitur? Vocatur Spiritus sanctus columba: metonymicè hoc debere intelligi Augustinus admonet, quia non nouum est, neque insolens, signa à rebus signatis nomen accipere. Eadem prorsus est Cœnæ ratio. Eam attingi nullo modo patitur VVestphalus. Sed mirum non est tam frigidè in ea re cauillari, quum Pauli verba longè procacius eludere eum non pudeat. Dicit Paulus, petram quæ populū in deserto comitabatur, fuisse Christum. Nullam interpretationem admittit VVestphalus, quia Christus verè, & propriè spiritualis erat petra. Atqui perspicuum est, imò cęcis ipsis palpabile, nō minus illic Paulum de externo signo loqui, quàm Christum de pane, vbi dicit, Hoc est corpus meum. Nec verò alioqui flueret contextus, vbi Paulus Baptismum nostrum & Cœnam veteribus signis comparat: vt VVestphalo nequaquam liberū sit negare, eodem sensu petram dici Christum, quo panis dicitur corpus. Hîc saltem concedat locum significandi verbo. nec postulo vt sacram Cœnam sua veritate exinaniat. nam hoc mendacio nimis iniquè nos simplicibus exosos reddit. Tantùm prudenter volo distingui inter rem & signum, vt à terreno elemento in cœlum fiat transitus. Porrigitur nobis in manum panis: veracem esse Christum scimus, vt re ipsa exhibeat quod testatur, nempe corpus suū: sed non aliter quàm si fide supra mūdū assurgimus. hoc quando nisi figuræ vel signi adminiculo fieri nequit, quo iure reclamet VVestphalus sanis & candidis lectoribus relinquo æstimandum. Certè vt centies crepet, nos in verbo significandi, Augustinus indubiè adiuuat. Adde quòd, si in Christi sermone, vbi carnem suam edere, & sanguinem bibere iubet, figurata est loquutio, quod VVestphalus fateri cogitur, eadem & sacrę Cœnæ ratio conueniet. Imò significandi verbum multò magis Sacramento, quàm simplici doctrinæ aptandum erit. Singulas ineptias si persequar nullus erit modus: neq; etiam operæpretium est, nisi fortè tantum ponderis subest eius verbis, vt tot rationibus edocti & conuicti lectores, nullam esse figuram credant in hoc verbo, Hoc est corpus meum, quia ita pronuntiat VVestphalus.

Spiritualis manducatio sic à nobis proponitur, vt sacramentalem minimè tollat, modò ne vagis suis deliriis, res connexas dissipet VVestphalus. Sed lectores tenere operæpretium est quænam hæc Chimęra sit, sacramentalis huius boni theologi manducatio, nempe dum increduli sine fide, sine vllo pietatis sensu, Christi corpus in ventrem ingurgitant. Spiritualiter verò Christum manducari somniat, vbi non modò venter corpus ipsum deglutit, sed anima etiam percipit arcanam Spiritus gratiam. Nos etiam in Sacramento Christum non nisi spiritualiter manducari asserimus, quia ab illa crassa ingluuie, quam commenti sunt Papistæ, VVestphalus autem nimis cupidè ab illis haurit, pietatis abhorret sensus. Hæc nostræ doctrinæ summa est carnem Christi panem esse viuificum, quia dum fide in eam coalescimus, verè animas nostras alit, & pascit. Hoc non nisi spiritualiter fieri docemus, quia huius sacræ vnitatis vinculum arcana est ac incōprehensibilis Spiritus sancti virtus. Hoc modo vt animę no-

nostrę alimētum ex Christi carne percipiant, dicimus sacro Cœnæ symbolo adiuuari. Quinetiam addimus, re ipsa impleri illic, & exhiberi quod Ioannis VI. Christus prędicat. Etsi autem extra Sacramenti vsum spiritualiter Christo communicant fideles, apertè tamen testamur, Christum qui Cœnam instituit, efficaciter per eam operari. VVestphalo spiritualis manducatio ad fructum duntaxat restringitur, vt salus Christi morte parta ad nos perueniat. Sacramentalis, vt dixi, nihil aliud est, quàm carnis Christi in ventrem ingurgitatio. Quid Augustinus? corpus Sacramento tenus comedi docet dum re ipsa non comeditur. Duobus enim locis hæc antithesis legitur apud eum expressa. vnde certò colligitur Sacramentalem vsum tantundem valere atque visibilem vel externum, vbi veritati aditum claudit hominum incredulitas. Itaque calumniosè insimulat VVestphalus nostram de spirituali manducatione doctrinam, quasi fallaci prætextu veram communicationem tollat, quæ in Cœna percipitur. Nam si ab esu Sacramentali separandus est spiritualis, quid hoc sibi vult Augustini dictum? Non hoc corpus quod videtis manducaturi estis, & bibituri sanguinem, quem fundent qui me crucifigent. Sacramentum aliquod commendaui vobis, spiritualiter intellectum viuificabit vos. Iam si in Cœna præter inane vacuúmque signum nihil relinqui constat, vbi non spiritualiter editur corpus: & ex verbis Christi colligimus spiritualem esse esum, vbi fides mysticæ & spirituali doctrinæ respondet, non est quòd res indiuiduas diuellere tentet VVestphalus. Idem, fateor, Christi corpus quod in sacrificiū Christus in cruce obtulit, manducari certum est, quia neq; bic orporeum fingimus Christum, neque aliunde quàm ex victima illa alimentum ad spiritualem vitam petendum est. Quomodo idem esse corpus Augustinus negat, nisi quia in cælestem gloriam receptum arcana Spiritu virtute vitam nobis inspirat? Diuersus ergo edendi modus notatur: quia licet integrum maneat in cælo Christi corpus, mirabili tamen & cælesti virtute nos viuificat. Denique non alia de causa negat Augustinus dari in Cœna corpus illud, quod videbant discipuli, nisi vt sciamus minimè carnalem esse communicationis modum: sed in mysterio nos fieri carnis & sanguinis participes, vt gratiam illam morsus nostri non consumant, vt alibi loquitur. ideóque tergiuersando nihil proficit VVestphalus. In manifesta etiam calumnia deprehēditur, locum hunc à nobis torqueri insimulās, vt nihil nobis Cœna afferat pręter inanem figuram. Sed vocē, spiritualiter, quomodo excusat VVestphalus? ratione fidei, inquit. Si ita est, quomodo absque fide manducari garrit? Nam vt in crasso suo cōmento nihil esse carnale probet, negat carnaliter manducari Christum, nisi in frustra concisus instar cadaueris dentibus palàm teratur. vbi autem inuisibiliter degluciendum porrigitur eius corpus, spiritualiter comedi, quia fide percipitur. Quo magis hoc laqueo se expedire tētabit, se fortius constringet. profanos homines, qui solo carnis sensu præditi, ad Christi mensam temere indignéque irrumpunt, spiritualiter edere absque fide, quod fidei respectu fieri necesse est. Neque tamen interea cōcedo quod ipse non nisi sua authoritate fretus balbutit, dū voratur Christi caro in pane, spiritualem esse edendi modum, quia est inuisibilis, nimisque infirma exceptio est, secūdum Augustini definitionem, carnaliter eos demum sapere, qui tanquam in macello laniandum esse putant Christi corpus. Etsi enim crassis hominibus venit hoc in mentem, Christum velle ex carne sua Cyclopicam cœnam parare, tenenda simul tamen est altera definitio, Spiritualiter comedi, quanuis in ventrem non transmittatur, quia arcana Spiritus virtute nos viuificat. Nec verò fidei nomine elabitur VVestphalus, quia non modò precisè fidem verbis suis haberi Christus exigit: sed nos ad eorum vim & naturam reuocans spiritualia esse pronuntiat. Quæ duo non minus dissentanea esse appa et, quam longè distat cælum à terra. Verè enim & propriè comedi Christi corpus VVestphalus cōtendit, quia planæ & literali sententiæ credendum est, quæ figuram nullam admittit. Hoc est corpus meum: atque ita Spiritum in sola fide locat, quem Christus disertè in verbis suis statuit. Eiusdem est licentiæ, quòd postea duplicem fabricat spiritualem esum nempe alterum substantiæ, alterum fructus, quasi hic secundus posset à priore separari. Iactat Augustinum, vbi de spirituali manducatione differit, aliàs vtranque cōplecti coniūctim, aliàs seorsum alterutram notare. Spiritualiter dicit quoad fructum nos comedere Christi corpus, dum remissionem peccatorum morte eius partam fide percipimus in salutem. neque tamen hoc edendi genus obstare quo minus spiritualiter inuisibilem carnis substantiam voremus in Cœna. Vnde colligit sophisticè nos agere, dum prætextu fructus tollimus substantiam. quasi verò alios dicamus bonorum Christi esse participes, nisi qui carni eius & sanguini participant. Quicquid enim conferunt nobis mors & resurrectio Christi, fluere ab hoc fonte tradimus? quod verè noster sit, & caro eius spiritualis sit cibus. Interea nec crassum vorandi modum recipimus. nec diuellimus quæ Dominus ore suo coniunxit. Neque enim corpus iussit accipere nisi in cruce oblatum ad nos reconciliandos, nec sanguinem bibere nisi qui in remissionem peccatorum effusus est. Hanc connexionem substantiæ & fructus peruersè & barbarè discerpi constat, vbi dicuntur impij sine fide mortiferum ac-

In Psal. 98.

cipere Christi corpus. Imò cur alibi apud eundem Augustinum species visibilis opponitur spirituali virtuti in Cœna, si virtute hac sublata, verè adhuc & substantialiter comeditur Christi corpus? Longè certè aliter definit ipse, dum paulò pòst tradit: Huius rei sacramentum, hoc est, vnitatis corporis & sanguinis Christi alibi quotidie, alibi certis interuallis dierum in dominica mensa præparatur, & de mensa dominica sumitur, quibusdam ad vitam quibusdam ad exitium. Res verò ipsa, cuius & sacramentum est, omni homini ad vitam, nulli ad exitium quicunque eius particeps fuerit. Certè vbi de re signi huius agitur, nemo sanæ mentis arcanam carnis & sanguinis Christi communionem excludet. Eam Augustinus negat communem esse incredulis. vnde sequitur, dum sibi oblatam respuunt, nihil præter nudum signum sibi reliquum facere. Id quò propius liqueat, qui simpliciter definiunt nos spiritualiter edere Christi carnem eiúsque sanguinem bibere, dum eius morte expiata esse peccata nostra credimus, vt Deo reconciliati heredes simus vitæ æternæ, eos nimis strictè & concisè loqui nõ dissimulo. quia ab altiore principio manat hæc fides: si Christus caput nostrum sit, & in nobis habitans, vitam nobis suam communicat. Neque enim ab eo quicquam nobis sperandum est, donec in eius corpus coaluerimus. Atq; hæc integra est sacræ Cœnæ veritas, vt Christus nos inserendo in corpus suum, non modò participes faciat corporis & sanguinis sui, sed vitam cuius in ipso residet plenitudo, in nos inspiret: quia non aliũ in finẽ comeditur eius caro, nisi vt sit viuifica. Doctrinam hanc per mille VVestphalos conuellere Satan frustrà molietur. Nam quod apud Augustinum vbi dicit, nullos verè & reipsa carnem Christi comedere, nisi qui in ipso manet, istas discretionis particulas non ad veritatem corporis, sed ad veritatẽ cõmunicationis referri contendit VVestphalus, nugatorium est. Cùm apertè neget Augustinus re ipsa Christi carnem manducare, nisi qui viua fide præditi in eo manent: quid hoc sibi vult corporis veritatem non negari, sed tãtùm verã cõmunicationem? Sed hoc est scilicet portẽta verborum res prodigiosę secum trahunt. Concedit VVestphalus non communicare Christo, qui tamen verè corpus eius deuorant. nam corporis veritas apud ipsum nihil aliud est quàm substãtialis ingurgitatio. Communicatio autẽ est spiritualium donorum fruitio, quæ nobis à Christo proueniunt. Ego autem scire velim quorsum nos in Cœna Christus ad carnis suæ & sanguinis participationem inuitet, nisi vt animas nostras pascat. Desinat nobis Christi corpus esse alimentum: quid ipsum deglutire proderit? Eodem artificio nodum abrumpit quem soluere nõ poterat, locum illũ Augustini eludens, vbi docet, Iudam comedisse panem Domini, cum alij comederent panem Dominum. Duplex, inquit, manducatio illic notatur. hoc quidem perspicuum est. Sed quòd Iudam substantialiter Christum comedisse dicit, hoc quomodo Augustini verbis conciliet videre cupio. Si à reliquis discipulis hac nota discernitur Iudas, quod non comederit panem Dominum, sequitur nihil pręter nudum symbolũ sumpsisse. Atque vtinam vncia saltem sanæ mentis esset VVestphalo, vt quæ recitat Augustini verba expenderet. Duplicem illam communicationem nusquã clarius distingui asserit quàm in hac sentẽtia. Tũc vita vnicuiq; erit corpus & sanguis Christi, si quod in Sacramẽto visibiliter sumitur, in ipsa veritate spiritualiter mãducetur. Ego verò adeò libenter amplector hũc locũ vt eo solo ad refellendã VVestphali inscitiã sim cõtentus. Spiritualis manducatio ita à VVestphalo despicitur vt hæresim execrandam esse existimet in ea sola insistere. Cur enim tam atrociter in nos inuehitur, & gladio magis quàm stylo corrigẽdos esse clamitat, nisi quia in spirituali mãducatione acquiescimus? Iam igitur videndum quænam sit altera manducatio, sine qua, secundum istos censores, nemo vel in cælo, vel in terra saluus esse potest. Visibilem Augustinus esse respondet. Quibus vnquam oculis VVestphalus quã fingit substantię Christi ingurgitationẽ aspexit? Atqui Augustinus quicquid præter spirituale esum in Sacramẽto percipitur, visibiliter sumi docet. oculos ergo aperiat VVestphalus, vt tandem quid valeat sacramentalis manducatio, agnoscat. Excipit VVestphalus, Sacramentum non fore integrum, nisi edatur corpus Christi. quasi verò minus adeò verax sit Christus, quia respuunt increduli quod ipse offert. Fatemur enim dignis simul & indignis corpus suum offerre: nec vllius hominis prauitate fieri quin panis verũ sit & exhibitiuum, vt loquuntur, carnis Christi pignus: sed ab omnibus promiscuè recipi nimis absurda est fatuaque illatio. Sicuti & ratiocinatio ista VVestphali. Quæ verbo suo Dominus pronuntiat esse, ea verè sunt: ergo corpus Christi ab impiis sub pane sumi oportet. quis enim nescit exitialẽ fuisse apostatis Christi doctrinã, quibus nimis dura visa est? Protulit tamen ipse ore suo, Verba quæ loquor vobis, Spiritus & vita sunt. Sed ne longius morer lectores, sufficiat præclara clausula huius partis, vbi dicit VVestphalus rem Sacramenti Augustino esse non corpus & sanguinem Domini, sed veritatem, gratiam & fructum. sic ipse ad verbum. Si ita est, certè de nihilo litigat, & extra rẽ nescio quid imaginarium quærit. Iam si veritas Sacramenti non est corpus & sanguis, cur nos vbique falsarios vocat, præsertim quum fateri cogatur nihil nos de hac Sacramenti veritate minuere.

Tertium caput quod refutandum suscepit

Tract. in Ioan. 26

Serm. 2. de verb. Apost.

hoc

hoc eſt, Sic nos communicare carni & ſanguini Chriſti, vt ſalua maneat humanæ naturæ veritas. Cuius doctrinæ quũ Deum nobis eſſe authorem multis Scripturæ teſtimoniis noſtri oſtenderint, Auguſtinum etiam pro ſe ſtare monſtrarunt. Hoc præſidio quum nos ſpoliare VVeſtphalo ſit propoſitum, quia ſentit paulò plus ſibi eſſe negotij quàm vellet, prolixè diſputat in myſteriis fidei nec rationi humanæ, nec phyſicis argumentis ſtandum eſſe. Ego vt hoc totum concedam, nego hoc argumentum à philoſophia peti: ſed à cęleſtibus Dei oraculis. Paſſim docet Scriptura expectandum eſſe nobis è cælo Chriſtum, vnde adueniet redemptor. Nec obſcura eſt Pauli doctrina, imaginem & exemplar futuræ redemptionis in Chriſti perſona extare: quia cõtemptibile corpus noſtrum configurabit corpori ſuo glorioſo. quare faceſſat futile hoc effugium, philoſophiam nobis fidei magiſtram nõ eſſe: quando de carnis noſtræ veritate nihil afferimus, niſi quod ab ipſo ſummo & vnico doctore proditum eſt. Cæterùm quod huius loci proprium eſt, audiant lectores quàm probè Auguſtinũ nobis extorqueat VVeſtphalus. Dicit ſanctus ille Doctor, præter naturam Chriſtum ad diſcipulos ingreſſum eſſe clauſis ianuis, ſicuti pręter naturam ſuper aquas inceſſit: quia omnia poſſibilia ſunt Deo. Verũ ſi Chriſtus diuina ſua virtute fores clauſas miraculo patefecit, an ideò ſequetur corpus eius eſſe immenſum? Sed Auguſtinus rationẽ hîc requiri vetat vbi regnare debet fides: nempe vt certò credamus: quod teſtatus eſt Euãgeliſta. nullis obſtaculis fuiſſe prohibitum Dei Filiũ quominus incredibile illud virtutis ſuę ſpecimen ederet. Itaq; ſtolidè hîc exultat VVeſtphalus theologicam demonſtrationẽ appellãs quòd falsò cum ſuis de omnipotẽtia Dei obtendit. Neque enim noſtris figmentis obnoxius eſt Deus, vt quicquid imaginamur impleat, ſed coniũgi debet eius potentia cũ beneplacito. ſicuti etiam admonet Propheta, Deus noſter in cælo quæcunq; voluit, fecit. Satis patefacta eſt huius volũtas, inquit VVeſtphalus, Cœnæ ordinatione. Hæc verò eſt petitio principij. Quo enim iure obtinuit, Chriſtum panem ſacrum porrigẽdo, naturam corporis ſui mutaſſe vt immẽſum eſſet? imò idem corpus eodem momẽto duplex feciſſe, vt vno in loco viſibile eſſet, in altero inuiſibile, immenſum, & ſuis dimenſionibus finitum? Ecce in prima Cœna conſpicitur Chriſtus in carne ſua: naturæ humanę modum retinet. tunc autem, ſi VVeſtphalo creditur, idem corpus geſtabat manibus ſuis inuiſibile & immenſum. Quòd ſi in Cœnæ miraculo documentum huius Dei potentiæ videbat Auguſtinus, cur nuſquam verbo vno admonuit, præter naturam latere in pane inuiſibile Chriſti corpus, cælum in terram implere integrũ eſſe millies in mille locis: quia nihil Deo ſit impoſſibile. Ergo quod recitat in miraculis quæ captum humanæ mentis excedunt ſolere Dei potentiam ab Auguſtino proferri, contra eum retorqueo. Nam ſi præſentiam qualem fabricat VVeſtphalus, ſanctus ille vir imaginatus foret, nuſquam prædicandæ potẽtiæ Dei opportunior fuiſſet locus. Proinde ex ſilentio colligere licet, incognitum ei fuiſſe quod deinde ſub Papatu commentũ diabolus ſuggeſſit. Ac ne in re ſuperuacua longior ſim, ſi omnipotentiam Dei huc illuc trahere licet, fanaticis hominibus qui nullũ à reſurrectione corpus futurum eſſe dicunt, ſpecioſum fore dico fucandi ſui delirij colorem. Proferunt dictum Petri nos eſſe vocatos vt conſortes fiamus Diuinæ naturæ. colligũt talem fore reſtitutionem humani generis, vt corpoream naturam ſpiritualis Dei eſſentia abſorbeat, cur non VVeſtphali exemplo ſi quis reclamet, in anguſtias redigi clamabunt Dei potentiam? Quia ergo intempeſtiuè obiicitur, Deum poſſe, niſi quod ipſum velle conſtat cõcidit hac in parte tota VVeſtphali loquacitas, donec Chriſtum probet carnis naturã carni ſuæ abſtuliſſe. Vbi autẽ ſe ad teſtimonia quibus noſtri vſi ſunt diluẽda venire ſimulat, pudẽda eſt ac putida in puerili garritu eius affectatio. Quæſo Ioachime, quid paginas cõplures ſcurrãdo inficere opus fuit, niſi vt ſimplicium mentes ab ipſius rei intuitu abductæ tecum vagarentur? Simplex noſtrorum ratio eſt, Auguſtinum plane aſſerere quatenus homo eſt Chriſtus, in cælo eſſe, vnde vltimo die venturus eſt. ſecundũ naturam humanã non eſſe vbique diffuſum: quia carni ſuæ immortalitatem dedit, naturam non abſtulit. cauendum igitur eſſe ne hominis diuinitatem ita aſtruamus, vt veritatem corporis auferamus. ſi tollamus ſpatia locorum corporibus, nuſquam fore: ideóque fore nulla. Chriſtum igitur vbique præſentem eſſe tanquam Deum, in loco aliquo cæli propter veri corporis modum. Vbi ad ſatietatem vſque in ſuis parergis luſit VVeſtphalus, ne nihil afferre puteтur, principio lectores admonet, quum ita loquitur Auguſtinus, non agere ex profeſſo de Cœna Domini. Quid? quum tu nuper ad ornandam Dei potentiam citares eius præconia, non memineras tunc quoque non fuiſſe de Cœna habitum ab ipſo ſermonem? Ac te quidem erroribus tuis temerè Auguſtinum inuoluere oſtendi. hîc verò longè diuerſa ratio eſt. Clarè pronuntiat Auguſtinus non ferre corporis Chriſti naturam, vt vbique ſit diffuſum, ideóque cælo contineri. Si ita eſt, quomodo tibi ſubſcribet dum immenſum eſſe iactas? perinde facis acſi obſtrepant Papiſtæ nihil ad ſe ſpectare quæcunque contra fictitios eorum cultus & leges tyrannicas ex Scriptura producimus, quia nullã earum expreſſo nomine Spiritus deſignat. Ita cum citabitur ſententia Chriſti, Fruſtra me colunt præceptis homi-

num, &c. nullo negotio se expedient: quia tunc in Pharisæos sermonem Christus stringebat. Qua fronte tantam insulsitatem mundo obtrudere ausus es, ex qua palàm fieret te superbissimo fastu contemnere omniũ iudicia? Nã si farraginis tuæ lectores putasti cõmuni sensu esse præditos, ita certè eos ratiocinari necesse est vel falsum esse quod tradit Augustinus, vel non vbique latere diffusum Christi corpus qualiter tu somnias. Iterũ repetam, si perpetuò verũ est quod tradit Augustinus, absq; loci spatio nullum fore Christi corpus, ideóque cœlo comprehendi propter veri corporis modũ: non occupabit certè mille loca in terris: ac multò minus sine aliqua locorum circunferentia vbique erit. Quomodo igitur stabit illa quam tam securè asseris, vbiquitas? Adiũgit postea Ioachimus, non aliò tendere Augustinum, nisi vt doceat Christi corpus esse in cœlo. nos aliò tendere vt negemus esse in Eucharistia. Quàm ferrea ista est improbitas, velle friuolo mendacio rem adeò manifestã delere? clarè docet Augustinus, non alibi quàm in cœlo esse Christum quatenus homo est, & falsò putari secũdum carnem vbique esse diffusum, cui naturam minimè abstulit. Nos ergo quũm totidem verbis ac syllabis idẽ docemus, quis dicet in diuersum scopum tendere? Hoc Augustinũ agere VVestphalus dicit, ne tollatur humanæ naturæ veritas, nempe quia nunquam putasset Augustinus de carnis præsentia qualem excogitarunt Sophistæ, exoriturum esse tale portentum, vero & genuino verborum Christi sensu contentus, fatuas illas speculationes non attigit. Nam quod subiicit Ioachimus non tolli veritatem humanæ naturæ, si distribuitur corpus Christi in Cœna, vanissimum esse apparet. Hæc enim est veritas, Augustino teste, vt Christi corpus aliquis cæli locus comprehendat. Nimis verò obliuiosus est VVestphalus, qui quum nuper tantoperè detestatus sit physicam hanc rationem nunc eam se amplecti simulat. Si ex me audiret quòd coactus est ex Augustino referre, clamaret immane esse sacrilegium. Nũc quia sibi proposuit Augustinum quoquo modo in partes suas trahere, modò à se deriuet repugnantiæ speciem, in omnia se transformat. Sed omissis ambagibus semel statuendum est: tollatúrne vera carnis natura, si pluribus in locis simul esse credatur, imò nullum locum occupare. securè negat VVestphalus. Quid pronuntiet Augustinus, cum lectorũ fastidio repetere nihil attinet. Adde quòd mox arreptitius hic homo stylum commutans excusat non prorsus tolli, hoc est, aboleri humanam Christi naturam, dum totum mundum occupat eius caro: quia integra & illæsa in cœlo manet. nempe sicuti dum profanis ventribus immergitur, vbique in terris illæsam manere fingit. Nec VVestphalum quicquam iuuat quod Christus Ecclesiæ suæ pollicitus est de æterna sua præsentia. Christum suis semper adesse credimus, adeòque in ipsis habitare: nec modò quatenus Deus est, sicuti peruersè calumniatur VVestphalus: sed quia membra capiti suo vnita esse oportet, Mediatorem illum qui naturam nostram induit dicimus Fidelibus præsentem esse. nam & ideò sedet ad dexteram Patris, vt imperium vbique obtineat & exerceat. Si de modo prȩsentiæ quæritur, referendum dicimus ad gratiam & virtutem. Iisdem verbis quum vtatur VVestphalus, statim ad carnem relabitur, quia gratiæ nomen pro nihilo ducit, nisi ad Cœnȩ actionem coràm sistatur Christi corpus. Hæc verò mira est metamorphosis, quod de immensa Spiritus sancti virtute dictum est, in carnis substantiam quæ finita est, vertere. Hunc esse quæstionis statum meminerint lectores, An non aliter gratia se præsentem exhibeat Christus, quàm si in terra & vbique versetur eius corpus? Nos, quanuis in cælo sit Christus, naturæ humanæ respectu, locorum distantia negamus impediri quo minus se nobis communicet: nec modò sustineat nos ac gubernet suo Spiritu, sed carnem illam in qua iustitiam nobis impleuit, viuificam nobis reddat. Nam etsi loco ipsa non mouetur, arcana tamen Spiritus operatione ad nos vsque penetrat eius virtus, vt ex eius substantia spiritualem vitam animæ nostræ petant. VVestphalo nihil sufficit, nisi corpus Christi loco excludens, ad omnia locorum spatia extendat. Sed operæpretium est videre quàm bellè sibi constet, quum gratiæ præsentiam velit esse corporalem, de ea tamẽ intelligit quod in Lege scriptum est, Vbicunq; fecero memoriam nominis mei, illuc veniam ad te. Quæro igitur, an Dei essentiam eodem modo tunc habitasse putet inter Cherubim, quo nũc Christi corpus latere sub pane imaginatur. Eodem secundum eum pertinet ista promissio, Ego & Pater ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus. An igitur putat Deitatis essentiam: ita ad nos descendere, sicuti de carne Christi affirmat, eam intrare sub panem consecratum, vt illic voretur? Quomodo tam citò excidit quod eadem pagina ex Augustino retulerat, Deum vbique esse per essentiæ suæ præsentiam, non vbique per habitationis gratiam? Vbi Sanctus vir disertè, quãtũ ad prȩsentiȩ rationem spectat, essentiã Diuinitatis, gratiȩ opponit. Quando si in Patris essentiam minimè competit aduentus qualem carni Christi VVestphalus inculcat, nodum quo se obligauit soluat ipse. Cæterùm toties paulò antè testatur se cum Augustino fateri, Christum secundum carnis modum in cælo esse: demum quasi sui oblitus naturas duas inseparabiliter coniunctas esse dicit, vt filius Dei nusquam sit absque carne. Vbi igitur carnis modus si Christi diuinitas illã pro sua immensitate extendit? Fateor sanè non aliter

aliter animis concipere Dei filium fas esse, quàm carne vestitum. Sed hoc non obstitit quo minus diuina sua essentia cælum & terram replens, carnem suam in vtero matris, in cruce, in sepulchro gestaret. Tum quoque Dei Filius non minus in cælo quàm in terra homo fuit. si quis tamen inde inferat carnem eius tunc in cælo fuisse, insulsè ratiocinando omnia confundet: ac tandem eò perueniet, vt Christo eripiens carnis naturam, simul eum spoliet redemptoris officio. imò si ita caro Christi Deitati coniuncta est, vt nulla sit inter alterius immensitatem & finitum alterius modum distinctio, quorsum contendit VVestphalus aliter præsentem esse Christum gratia quàm Deitate? loco enim si carnem ab essentia Dei separare fas non est, simulac concessum fuerit respectu Deitatis vbique esse Christum, idem in carne etiam valebit. quòd si conceditur, os impiis apertum erit, vt Christum libere iactent sua in terris habitatione, suóque perinde in cælum ascensu meras præstigias egisse. En quid sit præfractè nulláque conscientia malam causam tueri. Paulò pòst nouo colore inducit quicquid antea dixerat, corpus Christi visibili forma in cælo finitum esse dicens, inuisibiliter sub pane latere. atque ita debere intelligi quæ docet Augustinus tam in epistola ad Dardanum quàm aliis pluribus locis. Sed quibus machinis ad suum commentum aptabit quod disputat Augustinus, nullum fore corpus sublato loci spatio, & requirere carnis naturam vt aliquo in cæli loco sit? nam si extra locum potest inuisibile esse corpus, falsa esset argumentatio, nisi sua circunferentia finitum sit, nullum amplius fore. Vitiosa etiam esset generalis sententia, exigere veri corporis modum vt aliquem cæli locum occupet. Denique in illa tota disputatione perperam omissum fuisset præcipuum caput, Christum inuisibili modo per cælum & terram diffundi secundum carnem, quanuis vno in loco sit visibilis. Quæstio est de essentiæ præsentia. Diuinam naturam respondet Augustinus vbique esse: humanam certo loco contineri. Cuius socordiæ fuisset, si eodem modo, hoc est, inuisibili, corpus omnia impleт quo Diuinitas, tacere? Cōtendit VVestphalus verissimam esse Scripturæ sentētiam: sed quomodo probat? Quum dicit Christus se ire ad Patrem, nec amplius fore in mundo: quum narrat Lucas nube fuisse susceptum: cum dicunt angeli sic venturum è cælo sicut visus est ascendere: restringit hæc omnia ad visibilem formam. quod ego quoque fateor: modò simul adderet, vbicunque sit Christi corpus, pro sua natura esse visibile. vbi verò ad modum inuisibilem ventum est, repetit, quæ antè protulerat testimonia de præsentia gratiæ. quasi verò sequatur dū ad nos Christus cum Patre venit, corpore in terra sisti: quum reclamet tota Scriptura, virtute Spiritus sui ad nos penetrare. Carnem Christi quam oculis non cernimus, fidei sensu experimus in nobis esse viuificam. Si nulla hîc intercederet Spiritus operatio, meritò gloriaretur VVestphalus se vicisse. verùm si constat arcana Spiritus efficacia fieri, vt pascantur animæ nostræ Christi carne, certò colligitur non nisi cælestem esse præsentiæ modum, vt minimè ad nos caro ipsa descendat. Atq; his paucis satis detecta est VVestphali inopia, ne syllabam pro suo errore ex tota Scriptura proferre queat. Quid quod antithesis Verbi & Carnis apud Augustinum vbi de absentia & præsentia Christi agitur, commentum VVestphali prorsus excludit? Audiendum esse Christum dicit Augustinus acsi coràm adesset: quia licet vno in loco corpus eius esse oporteat, veritas eius vbique diffusa est. Certè si inuisibili modo per verbum suum carne se præsentem exhiberet Dominus, perperam absentem carne diceret Augustinus, qui nobiscum est in verbo suo: ac perperam in absentiæ & præsentiæ discrimine corpus verbo opponeret. Quascunque nebulas obducat VVestphalus, magis hoc perspicuum est quàm vt lectores nugando obstupefaciat. Quàm facetè verò dum perplexus tenetur, vsitatam esse expositionem dicit, de Eucharistia Augustinum sentire quòd Christi veritas vbique sit diffusa. quasi verò quisquam nisi phreneticus aliò trahere verba possit quàm ad Euangelij doctrinam, cui reuerentiam illic data opera Augustinus conciliat. Obtendit, simili sensu alibi sacrificium corporis Christi dici, in toto orbe esse diffusum. quasi verò si vbique gentes ad participandum sacrificij sui fructum inuitet Christus, ideò sequatur corpus eius esse immensum. Atque vt verbum diffundendi ad Cœnæ actionem pertineat, cui tamen persuadeat quod intendit, corpus Christi esse vbicunque Cœna peragitur? Quod tamen de fructu mortis apertè pronunciat Augustinus, de Cœna dici VVestphalus contendit: & quod sanctus ille vir celebrari vbique docet sacrificium quo defunctus est Christus, ad Ecclesiam alludens toto orbe diffusam, quod de fidelium corpore dicitur, ad caput trahi nónne præposterum est? Cæterùm, vbi multum se versauit VVestphalus, huc tandem recidit, vim fieri Augustini verbis si priuemur præsentia corporis Christi quam alibi asserit. sed in probatione quum hactenus laborauerit, instar limacis progressus est. Ideóque manet illud fixum, Filium Dei, licet nobis per verbum suum adsit, corpore suo sursum esse. Pergit tamen adhuc: quòd Augustinus tractatu in Ioannem L. disertè exprimat inuisibilem præsentiam. Carnísne an potentiæ? nam si de carne, tale aliquid proferatur, mox victus cedam. quod si nominatim caro à gratia, virtutéque discernitur, quid VVestphalo impudentius

fingi poteft,qui inuifibilem illum præfentiæ modum carni propriè affignat? Adde quòd non minus in figno crucis præfentem Chriftũ ftatuit Auguftinus,quàm in Cœnę actione:quòd fi ad carnis effentiam trahere placet, fimul ac tranfuerfum digitum quis mouerit, formatum erit Chrifti corpus. Locus ex fermone cxl. de tempore, fibi me tacente refpondet. Noluit Dominus agnofci nifi in fractione panis,propter nos qui non vifuri eum eramus in carne, & tamen manducaturi eius carnem: nam ratio manducandi qualem fcriptor ipfe alibi definit, vbi nota fuerit, omnem quæftionem foluet. Verùm hîc liberalius agit VVeftphalus, dum nobis clypeos fuppeditans,fuos ipfe impetus frangit. Docet enim ex Auguftino quomodo abfentem teneamus Chriftum: quia fcilicet corpus fuum intulit cœlo, maieftatem non abftulit mundo. Item quòd de præfentia corporis fui dixerit,Me non femper habebitis,fecundum maieftatem,fecundum prouidentiam,fecundum ineffabilem & inuifibilem gratiam dixerit,Ego vobifcum fum vfq; ad confummationem feculi. Videmus vt de inuifibili præfentia loquens Auguftinus corpus femper eximat,neque ambiguè demonftret nõ nifi in cœlo illud quærendum effe. Neque aliud fonat locus ex Pfal.xlvij,Sentiri pręfentẽ Chriftum per occultam mifericordiam.in quibus verbis fi quid effet obfcuri, locus ex xcij. in Iohannem plus adhuc lucis addit: quòd reliquerit Chriftus difcipulos præfentia corporali,futurus fit femper cum fuis pręfentia fpirituali:nifi fortè epithetum corporali tantũdem valet ac vifibili. Hoc quidem cuperet VVeftphalus: fed nihil clarius eft quàm carnis effentiam diftingui à Spiritus virtute. & tamen quafi palmam adeptus clamat:opponi fpiritualem pręfentiã vifibili:in quo non minus ftultitiam fuam quàm impudẽtiam prodit,quum vbique Auguftinus Chriftum carne abfentem afferat. Si VVeftphalo clara funt verba,modò adfit fides, nobifcum effe quem non videmus,cur tenebris lucem ipfe obfcurat? quanquam nihil proficit:fe enim pulchrè illuftrat Auguftinus, manus in cœlum mittendas effe negans,fed fidem,vt Chriftum teneamus: quia licet corpus fuum Chriftus intulerit cœlo, nos tamen non deferuit: quia maieftas eius in mundo manet. His verbis fi non expergefiat VVeftphalus nihil mirum, cui nullus pudor eft,vbi retulit verba Auguftini,Secundum carnem quam affumpfit Filius Dei,fecundum id quod de virgine natus eft, fecundum id quod à Iudæis comprehenfus eft,non eft amplius nobifcum,fibi triumphum canere: quafi hinc probaffet Chriftum apud nos manere inuifibilẽ:atqui clamat Auguftinus Chriftum fecundum carnem quam femel induit à nobis abeffe. Si fallaci illo principio fe fafcinat,Chriftum Deum & hominem vbique totum effe,faltem Auguftino rectius fentienti parcat. Nõ patitur:fed clarè idem tradere iactat. quibus verbis? nempe quod idem Chriftus fecũdum vnitatem perfonæ in cælo erat, quando in terra loquebatur. fic Filius hominis erat in cælo quemadmodum erat Filius Dei in terra, in fufcepta carne Filius hominis,in cælo in vnitate perfonæ. Vtinam non tam pendulæ effent aures VVeftphalo, vt feipfum recitantem audiret. tantũ enim abeft quin dicat Auguftinus Deũ & hominem totum in cælo fuiffe quo tempore in terra verfatus eft,vt diftinctè affirmet non alibi carnis refpectu tunc fuiffe,quàm in terra propter vnitatem perfonæ effe dictum, Filius hominis qui in cælo eft. Vnde etiam colligimus quoties præfentẽ fe fore teftatur, proprium effe Deitatis elogium. quanuis enim corpori fuo adhæreat Mediator, vinculum tamen facræ coniunctionis eft Spiritus, qui animas noftras furfum fide attollens vitam à cælefti capite nobis infpirat. Cæterùm vbi quis totum Auguftinum percurrerit,nihil aliud reperiet quàm Chriftum, licet propter perfonę vnitatem effet in cęlo filius hominis, quum ipfe idem Filius Dei habitabat in terra, carnis tamen refpectu non nifi in terra fuiffe.

Quia verò in fimilitudine inter noftram & Chrifti carnem refellere folemus vbiquitatis commentum,multis & atrocibus verbis argumentum hoc exagitat VVeftphalus. Primò exclamat deteftabilem effe blafphemiam, Chrifti carnem noftræ fimilem prorfus facere. Facile effet hominem placare fi feriò excandefceret: nunc verò cum fictas turbas de nihilo malitiosè excitet,quomodo excipi meretur? Dicit excipi peccati contagionem, quis noftrûm non idem profeffus eft? Dicit Chrifti carnem hac prærogatiua excellere,quòd templum fuerit Deitatis,& victima expiandis peccatis mundi. Quid hoc ad proprietatem effentiæ? neque enim dum à fimilitudine colligimus finitum effe Chrifti corpus, neque aliter quàm noftra fuis dimenfionibus conftare,præftantiæ dotes quibus ornatum fuit, in nihilum redigere nobis propofitum eft:tantùm oftendimus euerti fpem futuræ refurrectionis, nifi in Chrifti carne refulgeat exemplar:quia non alibi fundata eft quàm in focietate membrorum cum capite fuo. Nihil hîc noftrum ingerimus, fed tantùm expendi petimus quid docet Paulus prioris ad Corinth.15.cap. Sententiam quoque ex 2. cap. ad Philip. minimè ambiguam proferimus, Expectari Chriftum è cœlo redemptorem qui corpus noftrum abiectum configurabit corpori fuo glorioso. In hac comparatione fi quid blafphemiæ deprehendat VVeftphalus, præftigias fibi ipfe faciet,quibus lædi nemo alius poterit. Porrò nifi vbique poft refurrectionem nos fore dicat, neque in Chrifti carnem, tefte Paulo, hæc immenfitas hodie competit. Iam quia

Augustini sententiam citamus vbi Patrum sacramenta licet signis diuersa fuerint à nostris,in re tamen eadem fuisse affirmat: extremum fabulę suæ actum plausibilem fore censuit, si hoc quoque adiumento nos priuaret. ideóque librum suum hac refutatione clausit. Sed quid demum assequitur? Dicit nos vafrè proferre mutilas ac truncas sentētias. neque tamen aliter vitium nostrum corrigit, quàm ad verbum recitando quæ in scriptis nostris leguntur. & certè tota controuersia in paucis verbis sita est. Patres eundem manducasse spiritualem cibum in Manna,qui hodie in Cœna nobis offertur: quia Sacramenta sunt in signis diuersa, in re paria: differunt specie visibili, eadem sunt spirituali virtute. Tergiuersatur VVestphalus, Augustinum de spirituali edendi modo disserere. Atqui nihil clarius est quàm signorum naturam describi, qualis ex Domini institutione cognoscitur, rem vnam statuit inter diuersa signa. Quid ergo ad homines trahere iuuat quod de signis ita proditum est, vt eorum vis & efficacia explicetur? Quæritur quid hodie nobis sit Cœna, vel afferat. Respondet Augustinus, eodem nos spirituali cibo in ea frui, qui olim Patribus Manna fuit. Hic certè non agitur quomodo vel legali symbolo vsi fuerint Patres, vel nostro hodie vtamur: sed quid olim instituerit Deus sub Lege, & quid postea in Euangelio Christus. Quia autem signorum res, efficacia, & veritas, à verbo pendet, certò colligitur easdem quoque statui promissiones, vt nobis ex Dei verbo, Christi fruitio communis sit. Sed quia VVestphalo tutum non erat, pedem in excutiendo Augustini sensu figere, per varios circuitus errat: qui tamen eum omnes huc reuoluunt, nos vitiosè ratiocinari à genere ad speciem: quod tamē apud dialecticos valet. Quid enim prohibet ad Cœnam aptare quod de sacramentis omnibus verè dicitur? Postea tamen seipsum commodius paulò explicat, peruersè nos differentias miscere obiiciens, vel omittere quibus inter se differunt species, vel non proprias adhibere, sed tantùm accidentales. Verùm hoc nobis quàm iniustè exprobet, promptum est ex libris nostris palàm facere. Ac primò quidem inscitè, vel malignè tanquam generale arripit, Sacramenta quæ in signis diuersa sunt, in re paria esse: quando hîc Manna duntaxat cum Cœna nostra confertur. quare superuacuus est de sacrificiis aliísque ceremoniis legalibus sermo. Æquiparabimúsne, inquit, sacrificia veterum, Sacramentis à Christo institutis, eò quod signa fuisse constat? quasi verò argumentum ducamus à signorum nomine, quum dicimus inter Manna & Cœnam similitudinem ab Augustino hanc poni, quòd sub diuersis signis, rem vnam vel eandem spiritualem virtutem contineant. Quanquam hîc fœdissimo errore pietatis elementa cōtaminat, quum discrimen ostendere volens, negat Sacramētis veteribus promissionem de peccatorum remissione fuisse additam, sola circuncisione excepta. Qua fronte profiteri se theologum audet, cui vel incognitum est, vel pro nihilo ducitur quod centies apud Mosen occurrit, Oblato sacrificio expiabitur iniquitas? Interea obseruēt lectores calumniosè ab hoc homine peruerti, quam nos ex Augustino æqualitatem asserimus: quia principium hoc sumendo, specie visibili Cœnam nostram à Manna ita differre, vt res sit eadem, & spiritualis veritas, non prorsus æqualem communicationis modum asserimus. Quin potius vbique profiteor eundem Christum qui sub Lege fuit propositus, plenius hodie & vberius nobis exhiberi. addo etiam Christi carne quę vim suam antequam creata esset exeruit in Patribus, nunc substantialiter nos pasci: quo plus satis conuincitur VVestphali improbitas, dum nos calumniatur gradus istos confundere, quos sedulò, vt æquum est, distinguimus. Verùm nō obstat illa disparitas quominus eiusdem Christi qui se nobis hodie communicat, Patres sub signis legalibus fuerint participes. quominus tolerabilis est VVestphali impietas, secundum quem Manna & Petra fuerunt figuræ, veritas autem est corpus quod nobis in Cœna porrigitur. Omitto dicere quàm sit iniurius in Patres, Christi communicatione eos spolians: sed exinanire suo effectu Sacramentum à Deo proditum sacrilega audacia est. Atque, vt indulgētius cum eo agam, tam frigidè & ieiunè de Sacramento loqui, quod splendidissimo titulo insignit Paulus, nimis præpostera extenuatio est. Verba Pauli sunt, eundem quem in Cœna percipimus, datum Patribus fuisse spiritualem cibum. Obmurmurat VVestphalus comedisse & bibisse in figura multos etiā sine fide: quasi non vel hoc posterius etiam Cœnę quadret, vel sinat Pauli contextus vbi parium sit comparatio, in vna parte rem & veritatem locari, in altera manere figurā. Negat VVestphalus de Manna vel aqua dictum esse, Hoc est corpus meum, hic est sanguis meus: quasi non tantundem valeat quod dicit Paulus, Petram fuisse Christum, quod vtcunque obstrepat VVestphalus de externo signo accipi necesse est: quia exhortationi minimè consentaneum esset, ad solos fideles restringi, quod Paulus consultò etiam incredulis tribuit, ne donorum Dei abusus idem quo perierunt illi, exitum nobis accersat. Hæc enim summa est, cū toti populo veteri sub Manna & aqua olim ablata fuerit Christi communicatio, & tamen multi Deo non placuerint, non esse hodie superbiendum, vbi ad eandem participationem Christus inuitat: sed dandam esse operam vt inæstimabili dono piè ritéque vtamur. Porrò quæcunque ex Augustino discrimina profert VVestphalus, non aliò tendunt quàm, vt sciamus spiritualium do-

norum quæ sub Lege gustauerunt Patres, vel, quibus pro temporis mensura potiti sunt: plenitudinem in Euangelio esse exhibitam sicuti & nos ingenuè docemus, sacramenta Patrum & nostra, secundum plus & minus differre: quia etsi communis vtriusque substantia est Christus, non tamen æqualis est eius exhibitio. Quo iterum euertitur VVestphali impietas, sicuti Augustini verbis quæ recitat, impudentia coarguitur, significatione, non re ipsa, quia tunc figura, nunc veritas, quasi vel Paulus figuram opponat veritati, dum nos sub signis similibus eiusdem spiritualis gratiæ facit consortes: vel Augustinus indifferentiam alibi ponat, quàm in significandi modo. Quod autem dicit, si liceat negare Christi corpus in Cœna percipi, quia in figura veteres habebant Christum præsentem, eodem iure negari posse Apostolos vidisse Christum in Cœna, quia fide præsens erat Patribus, in eo tam se lepidum dialecticum prodit, quàm hactenus vidimus probum & fidelem esse theologum. Nam cùm hodie sub figura panis eúdem nobis Christum offerri constet, qui olim datus fuit sub figura Mannæ, longè hîc diuersa ratio est quàm ocularis aspectus, & fidei. Ineptias hominis quæ sponte euanescunt lōgius persequi nihil attinet. Sex paginis commemorat dispares inter Legis & Euangelij Sacramenta notari gradus ab Augustino, vt tādem concludat eadem esse in rebus significatis, non autem in rerum exhibitione. quasi verò vbi effectu caret significatio, aliud sit quàm mera fallacia. Tortuoso quidem complexu instar anguis varia miscens, absurditatem illam tegere conatur: quisquis tamen ad scopum animaduertet, facilè videbit nihilominus esse dissidij inter eius commentum & Augustini doctrinam, quàm ab hoc sancto Doctore, vel Scotus, vel alius quispiam ex illa Sophistarum cohorte discrepat. Atque hæc ratio est, cur tot hominis iactātias relinquam intactas, quia eadem, qua eas effutiuit, leuitate diffluent.

Enio nunc ad confessiones Saxonū, quas vel blanditiis VVestphali elicitas, vel importunitate extortas, nōn dico ipse, sed ex eius literis quas apud se latere noluit, palàm apparet. tantùm lectores expédere velim, quàm seruiliter adulétur multis sodalibus, dum eorū suffragia corrogat: quàm verò acriter incusso pudore alios instiget. Omitto cursitationes, quarum huc vsque fama peruenit. Certè quia neminem latere voluit quibus modis subscriptores suos vel traxerit, vel impulerit ad maledicendum: hinc quoque iudicium facere licebit quid fidei mereantur eorum testimonia. & tamen perfrictā fronte scribit bonus vir, iam per annos quatuor tam in Germania quàm in Heluetia suffragia conquirere comprobando meo errori. quasi apud Heluetios sumendus fuerit hic labor, quorum nemo dissimulat communem esse doctrinam quæ à me defensa est. Scilicet qui vltro parati erant singuli operas suas conferre, suppliciter fuerunt deprecandi, ne meum officium respuerent. De Germanis securus expecto, quosnam huius conquisitionis adducat testes. Interim eius mendicitas omnibus nota est. Quòd autem homines nescio quos nactus, qui auribus annuerent, se mihi hostes esse, magnificè iactat nihil mihi amplius restare, nisi vt conuictus obmutescā: quia mihi aduersetur tota Saxonia. ego verò ita cum piis & fidelibus Christi serui coniunctionem modestè colere didici, vt tamen ab eorum placitis non pendeam. Quia persuasus eram non paucos in Saxonia esse doctos & cordatos, sanique iudicij homines, apud quos nonnihil valeret ratio & veritas, libellum meum omnibus inspiciendum obtuli. superbè exprobrat VVestphalus repudiatum me fuisse. quasi verò in me positum fuerit vt mutua inter nos constaret humanitas. Sed quando suffragatorum suorū numero ita gloriatur VVestphalus, vt mihi præcisam esse linguam putet, paucis verbis excipere mihi liceat: adeò hac conspiratione non fuisse mihi fractum animum, vt ad conciliandum causæ meæ fauorem magno redimēda mihi fuerit hominis stoliditas. Nam hactenus putaui quod etiam inter omnes passim conuenit, duos Saxoniæ oculos esse VVittebergam & Lipsiam. has Ecclesias se tentasse VVestphalus non negabit, imò adulatoriæ eius literæ quas ad N. & N. scriptas vulgauit, nescio quid plus clamitant quàm si ingenuè professus esset repulsam se fuisse passum. Nunc post erutos oculos, reliquo corpori, vt fortè decimæ parti tribuere Saxoniæ nomen si ipse non erubuit, neminem adeò bardum fore confido, cui non fœteant eius ineptiæ. Adde quod suis copiis diffidens, quia meliore subsidio carebat, Serueticі cuiusdam hominis epistolam inserere coactus est: acsi vallum strueret ex stercoribus vndiquè congestis: probabile quidem est, quicquid antea laudis aspersum fuerat homini famelico, fuisse ab eo contractum, vt inscitiæ notam à se depelleret. Sed huius epistolæ quænam ratio sit coniicere promptum non est. prædicat VVestphalus ipse sibi ex *La Babylone* esse missam: quasi authorem esse Babylonicum non appareat, nisi interposito Italico articulo. Itaque diuinant acuti quidam homines, à Leguleijo Pedemōtano esse profectam: qui se palàm multis in locis, impiis & execrandis Serueti dogmatibus patronum esse professus est. Quæ coniectura si vera est, facetè VVestphalum derisit, neque enim vllo magis ludo eum oblectari certum est, quàm vbi nos videt confligere. Quicquid sit, fruantur sanè VVestphali subscriptores hoc

hoc socio, quando pudorem suum prostituendo, hanc ignominiam subire non recusarunt: quam vtinam mihi integrum esset tegere: nisi quod cæci impetus hanc illis mercedem diuinitus rependi non ita molestè fero. Animaduerto etiam in eorum scriptis verissimum esse quòd mihi amicus quidam celebris doctrinæ & facundiæ scripsit, mirabiliter in illo maritimo tractu sapere quosdam homines, vt si hodie viuat Sibylla Cumana, ad eos mittenda sit, quò sagire disceret. Non minus securè pronuntiant illi paterculi de hac causa, quàm Romanus põtifex ex suo tribunali anathematum fulmina in totam Euãgelij doctrinam vibrat. Neque hac arrogãtia contenti, hominem sibi amicum barbaris conuitiis proscindunt. acsi hæc ad captãdam seueræ grauitatis famam optima esset ratio, nullis contumeliis vel probris parcere. Verùm quia hoc spuere est, nõn loqui, ridiculas eorum censuras contemnere præstat, quàm eadem, quibus nõ nisi seipsos fœdarunt, sputa eorum faciem regerere.

Cæterùm quia videntur Magdeburgenses non ita præcisè sententiam pro summo imperio ferre, quin rationibus etiam pugnent, & aliquam obseruent doctrinæ methodum, excutienda mihi erit eorum confessio, quæ si euersa fuerit, facilè sua ruina alios omnes euertet. Quanquam, ne sibi vel tantulum placeant, mox perspicuum fore omnibus spero, totam eorum disputationem non nisi ex futilibus argutiis conflatam esse. Styli truculentia etsi initio formidinis nonnihil posset simplicibus incutere: quia tamen postea in scurriles ineptias delabitur, me non valde commouet. quanquam decebat suæ calamitatis memores, paulò clementius cum tot Ecclesiis agere, quarum anxias & serias preces pro illorum liberatione toto triennio assiduè sibi fuisse oblatas testis est Deus. Priuatim illis displicuit meæ contra VVestphalum Defensionis austeritas: illius rabiem pronunciant necessarium esse zelum. mihi à tam iniusta sæuáque intemperie ad Dei tribunal prouocare satis est. Interea quanuis taceam, vident omnes peruerso Philippi odio tam submissè, ne dicam sordidè, VVestphalo eos adulari. Verecundè facere visus est Matthias Illyricus nomen suum à caterua remouens: sed mox subscriptione addita, famæ suæ nõn satis consulit. nam quantumuis me atris carbonibus notet, is tamen sum quam reuerenter sua manu non ita pridem salutare dignatus est. Eadem est Erasmi Sarcerij ratio, qui me literis, præceptorem fide perpetua colendum appellans, inter detestabiles hæreticos sua censura locat. ac præceptoris quidem elogium libenter remitto, fidei tantùm constantiam desidero in fraternæ beneuolentiæ cultu. cui finem non aliud quàm doctrinæ mutatio, quæ nulla in me est, afferre debuit. Sed ne magis quàm par sit propriæ causæ intentus esse videar, posthac non nisi doctrinam ipsam attingam.

Quod Christum authorem esse dicũt Cœnæ suæ, & inde colligunt efficientem esse causam, controuersia semper caruit. Quòd duas enumerant materiales causas, externa scilicet panis & vini elementa: deinde corpus & sanguinem Christi, in hac quoque parte illis astipulor. nam verum & naturale Christi corpus nos à Cœna penitus remouere, falsum & calumniosum est. Minus etiam tolerabilis est petulantia, nos facere typos, vmbras, phantasmata, & præstigias corporis Christi. nisi fortè futili mendacio se oblitterare posse credunt quod pridem tam in mea Institutione, quàm alibi sæpius clarè testatus sum, non modò in genere omnium Sacramentorum materiam Christum ab initio fuisse, sed in sacra Cœna hoc præcipuè impleri. neq; id in mea ad VVestphalum respõsione tacitum præterij. Quomodo autem nobis corpus & Christi sanguis materia sint Cœnæ, plenius deinde explicabimus. hoc tantùm nunc dicendum fuit, Magdeburgenses odiosè nos grauando, statim à limine causam ipsam malignè obscurare. In causa formali nihil mirum si ab illis dissentio. dicunt copulationem esse elementorum panis & vini cum Christi carne & sanguine: deinde cum promissione salutis & mandato, quo iubentur omnes Sacramentum hoc sumere. Dictum Augustini libẽter amplector, ex elemento fieri Sacramentum simulac verbum accedit: sed Magdeburgenses confusè ac perperam, Cœnæ effectum vel fructum miscent cum ipsa materia. & ex contextu plus satis apparet eos à sua distinctione excidere. Nam dissidium inter se & nos paulò põst volentes notare, dicunt nos tollere materię partem: quo facilè eorum incogitantia deprehenditur. Quàm dextrè colligant, secundum nos figuras tantùm & symbola proponi, oportunius suo loco videbitur. In præsentia tantùm obseruent lectores, methodicos istos doctores qua de re loquantur non tenere, neque ad distinctionem attendere tertio antè versu à se positam. Quod etiam addunt, nos à sententia sua discrepare, quia fidem volumus ad promissiones referri non in corporalem Christi præsentiam, neque nihil est, neque totum. neque enim promissio, ad quam fideles reuocamus, quam offert carnis & sanguinis Christi communicationem excludit: sed quia ab eo pendet rei promissæ exhibitio, animos iubemus in ea defixos esse. Hoc modo fatemur non nudas in Sacramentis promissiones esse, sed rerum exhibitione vestitas, quia verè nos Christi participes faciunt. Miraculum quale fingunt Magdeburgenses, alienum à doctrina nostra esse satis notum est: vt scilicet corpus suum Dominus sub pane, & sanguinem sub vino sistat:

modum tamen communicationis à nobis mirabilem & supernaturalem statui peræquè notum est. Sed quia hoc totum proprium est secundi membri & intempestiuè hîc ingeritur, non longius prosequar. Nam quòd addunt, non modò verbum audibile spectandū esse, sed visibilia signa, quæ ideò Augustinus visibilia verba nuncupat, minimè nobis aduersum est: qui vbique docemus signa appendices esse & sigilla Verbi. Simplicior ergo & rectior erit hæc definitio causæ formalis, esse mandatum quo Christus ad sacri symboli participationem nos inuitat, promissione addita. In causa etiam finali tam perplexè ab illis res varias inuolui, propositæ methodo repugnat. promittunt enim tituli, concinnum & pulcherrimum distinctionis ordinem: postea suggeritur indigesta moles. Sed quia mihi propositum non est docendi quam tenent rationem, licet displiceat, traducere: tantùm calumnias quibus iniustè grauamur, breuiter diluere sufficiet. Diligenter considerari volunt quòd promissio gratiæ non ad esum panis solius, sed ad Christi corpus adiecta sit: vt contra nos doceant, non applicari remissionem peccatorū per sola symbola. Atqui multis antè annis quā sic locuti essent, me scripsisse testis est mūdus, quia bonis Christi non cōmunicamus donec ipse noster sit, qui legitimum ex Cœna fructum percipere volunt, debere à Christo ipso incipere: vt corpori eius insiti, per eius sacrificium Deo reconcilientur. Longius deinde prosilit calumnia, nos applicationem remissionis peccatorum negare in Cœna fieri. quasi verò applicationis nomen proprio & genuino sensu non vsurpem. Nam quòd ita nos ratiocinari dicunt, Sola fide iustificamur: ergo non per Sacramenta. non adeò rudes sumus, quin sciamus Sacramenta, quatenus adminicula sunt fidei, iustitiam quoque nobis in Christo offerre. imò quum optimè inter nos conueniat, eodem in gradu locanda esse Sacramenta, quo Verbum: sicuti Euangelium vocatur Potentia Dei in salutem omni credenti, idem elogium ad Sacramenta trāsferre non dubitamus. ergo nisi eos carpendi mordendíque libido ad nos quouis modo exagitandos impelleret, cur hîc tantopere excandescerent nulla erat causa. neque tamen eorum maledicentiam moror, modò testatum sit lectoribus, nos præter meritum alienis fictísque criminibus onerari. Quando autem vbique docemus, verum esse Cœnæ finem, vt per Christi sacrificium Deo reconciliati, salutem consequamur, nemini ambiguum esse potest vel obscurum, quàm indignè pietatis elementa nobis excutiant. Antequam longius progrediar, paucis iterum monendi sunt lectores, quia doctrinam nostram variis modis obscurant vel extenuāt Magdeburgenses, ex eorum relatu non debere æstimari. Errore an malitia id faciant, nescio. quum tamen ad conflandum nobis odium tota eorum tendat recitatio, probabile est vbi pugnando magis quàm docendo attenti sunt, non sincerè nec fideliter nobiscum agere. Itaque ne tenebras lectorum oculis offundant vel contorta eorum sophismata, vel odiosæ quas nobis adscribunt sententiæ, hîc testatum esse volo, non ita nos externa symbola à Christi carne & sanguine discernere, quin verè, réque ipsa præstet Christus atque impleat quod figurat sub pane & vino: nempe carnem suam esse nobis cibum, sanguinem esse potum. Fideles ergo tradimus verè communicare Christo in sacra Cœna, illíque recipere quod offertur spirituale alimentum. Facessant hîc putidæ calumniæ, nihil nos relinquere præter inane spectrum. quia ingenuè antehac professi sumus veritatem ita signis coniunctam esse, vt non minus verè animę nostræ spirituali cibo pascantur, quàm panis & vinum lingua nostra gustantur. tantùm in modo dissensio est, quia nos visibilem panem ideo in terra porrigi sentimus, vt fide sursum conscendant fideles, atque arcana Spiritus virtute Christo capiti suo vniantur. Etsi autem vitam ex carne sua & sanguine nobis inspirat Christus, negamus tamen fieri commixtionem substantiæ. quia dum vitam ex substantia carnis & sanguinis percipimus, manet tamen integer homo Christus in cœlo. Hoc modo à nobis repudiatur quæ ab aliis fingitur corporis immensitas. neque enim vt nos pascat ac viuificet Christus carne sua, eam sub pane includi necesse est, vt à nobis voretur. Interea non aliud quàm verum & naturale corpus illic proponi docemus: vt hîc etiam satis appareat hostes nostros parum ingenuè agere, dum tantopere cōtendunt idem corpus quod in cruce pependit nobis communicari. quasi verò fingamus Christum bicorporem: ac non potius testentur scripta nostra ab eadem carne petendam esse vitam, quæ in sacrificio semel oblata est. Tantùm in eo vertitur quæstio, pascamúrne Christi carne & sanguine dum ab illis vitam ipse nobis inspirat, an verò necesse sit substantiam carnis à nobis deglutiri vt sit nobis in cibum: & sanguinem, vt nobis sit in potum, substantialiter hauriri. Alterum caput controuersiæ est de promiscua manducatione: quia nos ita asserimus omnibus offerri Christi carnem & sanguinem, vt soli fideles inæstimabili hoc thesauro fruantur: etsi autem incredulitas ianuam Christo claudit, vt priuentur eius beneficio qui ad Cœnam impurè accedunt, negamus tamen quicquam decedere ex Sacramenti natura: quia panis semper verum est pignus carnis Christi, & vinum sanguinis, veráque vtriusque exhibitio semper constat ex parte Dei. Aduersarij nostri corpus & sanguinem ita sub pane & vino includunt, vt sine vlla fide vorentur ab impiis. Fidem nostram

nunc

nunc suis rationibus stabilire propositum nō est: hoc tamen consilio testatā esse volui, vt si quando odiosè grauari nos videbunt lectores falsis Magdeburgensium cauillis, oculos ad hoc speculum semper referant. Et quę postea subiiciam, non modò ad claram explicationem valebunt, sed ad solidam confirmationem ita sufficient, ne fumi calumniarum quas sparserunt Magdeburgenses, lucem posthac obnubilent in meridie.

Quia contendunt Magdeburgenses in literali verborum Christi sensu manendum esse, panem volunt absque figura substantialiter esse corpus, atque ad hanc sententiam probandam rationes colligunt viginti octo, quas fundamenta vocant. Sic quidem videri volunt: sed deprehendunt lectores quę initio tres numerantur non nisi vnam esse. Obsecro, quid numero multiplicando fucum facere iuuat? hæc autem summa est: syncerum, proprium, & certum intellectum huius controuersiæ, planámque & firmam diiudicationem ex ipsissimis Christi verbis, claro & natiuo eorum sensu petendam esse, non ex arbitrio aut glossatione hominum. & quia animalis homo non percipit quæ Dei sunt, etiãsi carnis ratio tenebris obuoluta cæcutiat, fide esse apprehendendum quod Christus disertis & perspicuis verbis asserit: neque enim si noctua solis radios non cernat solem, ideò non esse lucidum. itaque simpliciter tenendum esse quod verba sonant, Hoc est corpus meũ. Atqui hoc totum non minus friuolum esse, quàm plausibile esse putarunt, vbi tria verba dixero, mox facilè liquebit. Acquiescendum esse Christi verbis optimè inter nos conuenit, modò de genuino eorum sensu constet. De eo vbi quęritur, nullam interpretationem admittunt literales Magistri. Facessat hîc omnis vafrities, modò quærere nobis liceat quid voluerit Christus: maneant ipsissima verba, modò ne rapiantur sine iudicio. quẽadmodum siquis oculos, aures, manus, & pedes Dei, se in Scripturis reperire clamitans, Deum velit facere corporalem. Nec verò Christi verbis assuimus extraneas glossas, sed tamen ex communi receptóque Scripturæ vsu diiudicari volumus quid valeat hic sermo, Hoc est corpus meum. Nec verò reconditum mysteriũ Cœnæ metimur carnis nostræ sensu, sed modestia piáque docilitate discere cupimus quid nobis Christus promittat. Interim si Sacramentalem loquendi formam aptamus fidei regulæ, nôn propterea sol lucere desinet.

Quod pro quarta ratione adducunt Magdeburgenses, sicuti verum esse fateor, ita ad rem quicquam facere nego. non tractat Christus ex instituto parabolam: quis hoc vnquam dixit? sed neq; parabolam tractat Paulus vbi dicit petram fuisse Christum. neque vbicunque de Sacramentis agitur, dicimus referri parabolas, sed modos dicendi esse sacramentales, quibus exprimi debet inter rem & signum analogia. Quòd addunt, hoc ipsum agere Christum quod verbis ostendit, & sancire quod agit, libenter recipio: sed inde perperam inferent non esse mysterium, cui conueniant sacramentales loquendi formæ. Neque si Dominus in parabolis locutus non est, quum discipulos admonuit de suo ad Patrem ascensu, ideo sequitur panem nō esse symbolum corporis?

In quinta ratione idem quod hactenus dixerant, rursus inculcant, se verbis simplicibus inniti, eáque opponere non hominum modò sed Angelorum sapientiæ: quia iubemur cœlesti oraculo, Filium Dei audire. Malignè, nec minus improbè Christi authoritatẽ nobis obiiciunt, quasi à pura germanáque eius doctrina nobis vel minimum deflectere propositum sit, qui non minus re ipsa semper demonstrauimus quicquid ex sacro Domini ore prodiit nos reuerenter excipere, quàm ipsi verbis iactant. Sit ergo nobis Filius Dei absque controuersia summus, perfectissimus, & vnicus magister: in cuius doctrina verbum vel syllabam mutare fas non sit. Sed non impedit fidei obedientia, quo minus ad sanam verborum eius intelligentiam attenti simus. Quàm multi enim extãt eius sermones, quorum non aliter lenitur asperitas, quàm eos dextrè & commodè interpretãdo! imò si hac lege obstricti simus, vt recipere necesse sit quicquid verba sonant, nullum erit absurditatis genus quo non sugillent atque infament Euangelij doctrinam profani homines. Quare non est quòd se apud imperitos hac iactãtia venditent Magdeburgenses, se ex Dei mãdato Christum audire, contra cuius doctrinam adeò non appetimus sapere, vt pro ingenua eius defensione, quotidie multi ex fratribus nostris mortem oppetant: nos etiam inter medios telorum iactus assiduè in procinctu stemus.

Quod sexto loco obiiciunt nulla necessitate nos cogi ad tropum fingendum, tunc locum habebit, vbi argumẽta omnia diluerint, quibus centies ostendimus non posse locum hunc, nisi tropo adhibito, ritè exponi. imò si illis demus quicquid postulant, vel imperiosè exigunt, panis tamen non propriè dicetur corpus. ergo vtcunque & se, & verba Christi torqueant, dialecticè tamen non coniungent pani, Christi corpus, tanquam prædicatũ subiecto: atque ita metonymiam non effugient, qua mirũ est eos tantopere offendi, quãdo in Cœna non erit Christi corpus, nisi detur sub panis symbolo. Verba, inquiunt, per se patent, nec sunt idolum Solis, sed ipse Sol. Quorsum de idolo Solis loquantur non video. verborum quidem claritas, nisi eorum obstinatio nubem interponeret, nobis per se esset conspicua: sed si ipsis lubet in luce cæcutire, quid sanis & candidis interpretibus insultant?

Septima eorum ratio quàm solida sit, per se expendant lectores. Dicunt Cœnæ institutionem esse nouam, quæ tantùm à Christo in nouo Testamento est ordinata, nec alibi extare similem loquendi modum, Edite, hoc est corpus meum. quasi verò, vbi Paulus non similem, sed eundem spiritualem cibum Patribus datum fuisse præfatus, mox subiicit, Petram fuisse Christum, non probè conueniat hæc loquutio. Quum alibi apud Paulum Baptismus vocatur Lauacrum regenerationis, an nulla est in verbis similitudo? quòd si nos abluit Baptismus, quomodo solus Christi sanguis alibi vocatur nostra ablutio? Si respondeant, Baptismum instrumentaliter purgare sordes nostros: ego vicissim respondeo, Panem sacramentaliter esse Christi corpus. quantumuis succenseant, non tamen nobis eripient quæ nobis arma Spiritus Dei suppeditat.

Octaua ratio est, contra vsum loquendi omnium linguarum esse vt pronomen demonstratiuum aliud hoc loco demonstret, quàm quod porrigitur. Nunquam putassem extra monachorum claustra tantum esse audaciæ. Cur enim, obsecro, aliis potius in locis demonstratiuum pronomen secus exponere, quàm hîc licebit? Atque vt hoc obtineant, quomodo restrictionem probabunt ex communi linguarum omnium vsu? Gentium omnium vulgari tritóque sermone receptum est, pronomine demonstratiuo notari res absentes. Hoc si negant Magdeburgenses, discant à pueris prima elementa: imò repetant memoria quod à nutricibus didicerũt, si modò educati sunt humano lacte. Hoc si generaliter verum est, cur vno tantùm in loco vim & naturam amittent vel mutabunt omnes linguæ? Neque tamen negamus sub panis symbolo nos ad carnis Christi participationem vocari. tantùm ostendo, quàm pudenda sit ista futilitas, dum pronomen, Hoc, omnino ad corpus referri volunt. neque enim panis respectu aliud significat, quàm quòd plenior loquutio in altera parte Cœnæ continet, Hic calix. Quid enim aliud sibi vult, Hic calix, quàm Hoc? Sicut ergo calicis nomen calicem qui porrigitur, significat, ita pronomen, Hoc, de pane qui in manum offertur, prædicari obscurum non est: nisi fortè duas grammaticas nobis in eadem Christi Cœna fabricent.

Nona ratio est, Christum verbo substantiuo vsum esse. Quousque eadem? nam sicuti rusticus ille hospes ex eodẽ porco multa fercula confecit, quum vellet facetè inopiam suam tegere: ita isti, quum in vna tantùm ratione insistant, ex variis coloribus aceruum suum congerunt. Porrò si verbi substantiui hæc ratio est ac proprietas, quare etiam in aliis omnibus Christi sententiis non valebit? Certè in parabolis omnibus verbo quoque substantiuo vsus est. Si parabolas ab hac demonstratione separandas esse excipiãt: Christus tamen vbique loquitur. Dictum illud, Ego sum vitis vera, vos estis palmites, Pater meus agricola est: non minus ex ore Christi prodiit, quàm hoc de quo tam præcisè contendunt. Quid si etiam illud Ioannis contrà vrgeam? Nondum erat Spiritus sanctus, quia nondum glorificatus erat Christus. verbum substantiuum illic ponitur, quod tantundem negando, atque affirmando valere debet. an ergo prima origo essentiæ Spiritus sancti in resurrectione Christi fuit? de manifestatione Spiritus dicent verba fieri: desinant ergo verbum substantiuum alio nobis sensu obtrudere, quasi nullam interpretationem admittat. dicunt Christum, qui Λόγος erat Dei æternus, potuisse aliter si vellet loqui, Hoc figurat, symbolisat, vmbrisat corpus meum. Quasi scurriliter ineptiendo fauorem captare sufficiant, excogitant monstra verborum: ad nos grauandos absque pudore profundunt quod ingenuis & cordatis lectoribus pudorem incutiat. Quin voluerit Christus clarissimè loqui non inficior. Crassissimum sermonem cur ei Magdeburgenses extorqueant non video, nisi vt sub hac vmbra lateat quamlibet crassum eorum delirium. Iam vt se Christus ad captum nostrum in his verbis attemperet: nego tamen in sacramentali loquendi modo tantum esse periculi. Queruntur, sibi perniciosè dari errãdi causam, nisi det Christus suum corpus. Respondeo, Quanuis det Christus quod promittit, & re ipsa præstet quod figurat, non tamen astringi eius verba ad eorum crassitiem, qui volunt panem nihil à corpore differre. Addam & hoc postremum de verbo substantiuo. neque enim minus in nouo Testamento Ecclesia vocatur Christus, quàm panis corpus. Verba Pauli sunt, Sicuti membra corporis vnius quum multa sint, vnum sunt corpus, sic & Christus. Si illa est noua loquutio, cui nulla reperitur similis, discrimen mihi ostendant, ne eodem iure contendere mihi liceat, nos omnes verè & propriè esse Christum, quo ipsi asserunt panem esse corpus. Talem esse Christum pronuntiat Paulus, qualis est connexio corporis vnius ex pluribus membris. talísne reperietur Christus in se? Nisi ergo confusum fingendo chaos, velint se in horrendum labyrinthum demergere, paululum mitescant ad recipiendos tropos. 1.Cor.12

Decima ratio est, Christum non dixisse figuram corporis. Neque Moses dixit Agnum esse figuram Paschatis: & tamen nisi quis fortè vltrò suam dementiam prodere appetet, omnium consensu liquet Agnum qui vocatur Pascha, figuram esse. Quoties etiam de veteribus Sacramentis dicitur, Hæc erit expiatio, negare certè nemo audebit, figuratè hoc intelligi. Nec verò Euangelista columbam dubitat vocare Spiritum sanctum: nempe

nempe,qua ratione transfertur ad panem nomen corporis. Quod proximè apud eos sequitur,magis est insipidum,Christum quando de corpore suo disserit, figuram non nominare. quasi verò cuiquam exciderit monstruosa hæc locutio, corpus esse figuram corporis.Si corpus suum monstrasset Dominus, nulla esset disceptatio.sed quum panem mõstrando, nomen corporis vsurpet, quærenda haud dubiè est inter signum & rem signatam analogia.

Vndecimo capite idem repetentes, fortè nescio quid flare sibi videntur, Meum dixit corpus, non autem figura corporis quod alibi erit: memet,inquit,præsentem vobis exhibeo,hoc corpus quod habeo.Primò quum alibi testatus sim non aliud in Cœna offerri Christi corpus,quàm quod in cruce semel oblatum est, facessat, calumnia quam ex voce figuræ tam cupidè venantur. Cæterùm,sicut figura rem signatam non excludit: ita nec figuram repudiat veritas. Quid enim prohibet, quo minus Filius Dei, dum ad carnis & sanguinis sui participationem nos inuitat,simul etiam infirmitati nostræ consulens proponat externum symbolum? Nos verò quia Dominum ipsum statuimus nõ fallaciter nobiscum agere, certè colligimus dari nobis corpus, dum eius figuram ante oculos nostros exhibet. Viderint tamen quomodo dederit Christus sub pane discipulis idem quod ipsorum oculis obiicebat corpus. nam si volunt substantialiter sub pane voratum esse, duplex fuit illius natura: quia vno in loco erat visibile & mortale: alibi autem, vel nusquam, & tamen simul vbique occultum & gloria sua cœlesti præditum, latebat. Interea modum præsentiæ alium definimus, quàm somniant Magdeburgenses. neque enim vt potiamur carne & sanguine Domini, vtriusque descensum ad nos imaginari necesse est: quãdo ad coniunctionem sufficit arcana Spiritus virtus.

Duodecimum fundamentum miserè vacillat. hæc eorum sunt verba, In altera parte huius Cœnę non variat verbis,sed iterum dilucidè & distinctè eadem repetit,Hic est sanguis meus. vel hîc saltem figurasset Christus paululum, si non res ipsas de quibus loquitur tradidisset. rem longè maximam ordinat: ideo seriò,non simulatè loquitur: apertè,non in parabolis. Nos verò neque simulationem affingimus Filio Dei, qui libenter agnoscimus mysterium hoc impleri incomprehensibili Spiritus virtute.neque fucum facimus ex parabolis:vt nobis tacẽtibus,facilè appareat, putidos esse scurras,qui sic garriunt. Sed qua fronte negare audent varietatẽ sermonis esse in calice porrigendo? Lucas sanè, & Paulus quasi ex ore Christi recitant, Hic calix nouum Testamentum est in meo sanguine. Si paululo cõtenti essent Magdeburgenses, magis eos afficere debuerat tam clarum discrimen.Cœnæ mysterium quatuor testes è cœlo missi eodẽ Spiritu directore & magistro exponunt: duo calicem appellant sanguinem noui Testamenti: reliqui testamẽtum in sanguine. Si sensu nihil differunt hæc verba, cur non à litibus mox cessamus? Si diuersum esse sensum volunt Magdeburgenses,iam in re ipsa, nedum in verbis erit varietas. Mirarer tam obliuiosos fuisse, nisi vbique supina eos securitas ad hanc licentiam impelleret. Cæterùm, quum iisdem verbis idem prodiderint omnes Euangelistæ, hoc meritò quasi confessum sumimus, non aliter dari in Cœna Christi corpus, quàm fert noui Testamẽti ratio,nempe vt ipse caput nostrum sit, & nos eius membra. Ac ne longius spatiemur, non alia carnis & sanguinis cõmunicatio in Cœna quærenda est,quàm quæ à Christo describitur Ioann.6.cap.à qua longè discrepat carnalis esus, quo se per somnium pascunt crassi isti doctores.

Tertiadecima obiectione nihil aliud quã se falsarios, & improbos calumniatores produnt: quia non aliud corpus se dare Christus dicit,quàm quod paulò pòst in cruce mactãdum erat. colligunt non esse spirituale corpus, hoc est, Ecclesiam. quasi verò mysticum in Cœna corpus sumamus pro Ecclesia. Hoc certè, velint nolint, nobis principium cum ipsis commune est, designari Christi verbis verũ illud corpus, cuius immolatio nos Deo reconciliauit. Tantùm quæritur, quomodo designet. Dicunt Magdeburgenses, manere in sua natiua significatione: nẽpe vt sciamus corpus illud, quo spiritualiter pascuntur animæ nostræ, idem esse quod in cruce pependit: non autem vt panis fiat corpus, vel sub pane corpus lateat. Quid opus fuit prudentem & disertum facere Christum,quasi cauere voluerit, ne quis ad nouum aliud corpus verba eius transferret? Sed dicunt etiam prudenter & erudita lingua cauisse, ne quis falsator diceret, vmbras tantùm, typos, figuras, laruas,aut præstigias dari. Hoc est cur dixerim eorum falsitatem hîc palàm fieri. Nam sicuti minimè docemus, nudas vel inanes figuras tradi, ita nihil obstat quominus figurã habeat annexam veræ rei exhibitio. Nec verò sine typo vel figura Sacramentum esset Cœna Christi. Præstigias illis relinquimus,quos nihil pudet bicorporem facere Christum,qui corpus oculis spectandum exhibens, inuisibile sub pane singulis dabat.

Decimoquarto capite quid sibi velint non assequor. Dicunt naturalem Christi sanguinẽ non spiritualem esse effusum in cruce,ideoq; in Cœna dari.quasi nobis alius sit Christi sanguis,quàm quem homo factus assumpsit. Sed quia humano more non bibitur, modum bibendi exprimere volentes, spiritualem dicimus eius potum. Ita semper locuti sunt pij saníque doctores. nec quantumuis obmurmurent Magdeburgenses, quicquam hîc re-

perient absurdi. Imò Irenæus quicquid præter panem & vinum in Cœna datur, spirituale esse tradit. Eadem quoque ratione dictum ab Hieronymo interpretor, dupliciter intelligi carnem Christi, spiritualem illam ac diuinam de qua dicit, Caro mea verè est cibus, & quæ crucifixa fuit: non quia duplicem re ipsa fingat: sed quia participationis modus supra cœlum nos attollit. Neque dissimile est quod alibi citauimus ex Augustino, corpus discipulis in Cœna datum nō illud esse quod in cruce pependit. Quum doceat idem alibi, Iudæos vbi fuerunt conuersi, sanguinem quē fuderant bibisse: quî fit vt nunc idem esse neget, nisi quia aliter spiritualis communicatio exprimi non potuit?

In cap.1 ad Eph.

In Ps.98

Decimoquinto fundamento colligunt, in Cœna haud dubiè communicari proprium Christi corpus & sanguinem, quia voluit rem arduam, miraculosam & nouam instituere, qualis in mundo non fuit: idque ex proposito & haud dubiè consilio Patris & Spiritus, vt euidentissima & luculentissima & certissima esset applicatio suæ dilectionis & meriti tam pretioso & arduo pignore. vt hæc omnia concedam, manet tamen integra doctrina quam oppugnant. Neque enim nobis communicari Christi carnem & sanguinem negamus: tantùm definimus modum, ne vel cœlesti Christi gloriæ quicquam deroget carnalis manducatio: vel naturæ humanæ veritatem euertat. Istis autem hominibus nihil sufficit, nisi ore voretur, quod non nisi fidei virtute recipitur. Huc tendit miraculosum & arduū illud nescio quid, ne vel fidei, vel arcanę Spiritus operationi locum relinquant.

Facilè autem concidit & per se effluit magniloquentia quam decimosexto capite crepant. Euangelistas & Apostolos præfantur fide dignissimos esse testes, ac testimoniū habere quòd ex Spiritu sancto locuti sint, & non errent. Quid tandem ex tam largo hiatu proferunt? dicunt omnes, Hoc est corpus meum. Demonstrant panem & calicem, & vtuntur verbo substantiuo. atqui de eo nulla controuersia est. Hoc modo videndum est, quando Sacramentum instituit Christus, an nobis interpretandi causa dicere non liceat, panem sacramentaliter esse corpus. Certum quidem est aliter ac diuerso sensu, Christum dici Dei Filium, quàm panis dicitur corpus. quin vbi suos clamores detonuerint, panem cogētur fateri symbolum esse rei quam figurat. Porrò quantopere fascinati sint suo commento hinc apparet, quòd Testamentum in sanguine tantundem illis valet, ac sanguis calice inclusus.

Idem argumentum retexunt decimoseptimo capite. Tantos ac tam probatos testes nobis opponunt. quasi verò vel tātillum ex eorum authoritate diminuat nostra interpretatio. Si vmbræ, inquiunt, symbola & figuræ rerum absentium essent panis & vinum, nonne Euangelistę saltem ex vno Est, fecissent vnū Significat? nónne Spiritus sanctus rector cordium & linguarum alicubi vnam voculā symboli aut figuræ suggessisset? Siquidē debuit suggerere omnia quæ Christus docuit. respondeo, Nimis eos morosè superbeque facere, qui verba Spiritui sancto dictare audent. Passim vsitata est loquendi ratio quoties de Sacramentis agitur, vt signum accipiat rei signatæ nomen: nec minus olim dictus est Deus habitare inter Cherubim, & Moses asseruit Deum in Sanctuario præsentem esse, Agnum esse Pascha, Circuncisionem esse fœdus, Sacrificia esse expiationes pro peccatis, quàm panis & calix vocantur caro & sanguis Christi. In his omnibus loquendi formis nulla est vel obscuritas, vel asperitas: nisi quòd nimis fastidiosè respuunt Magdeburgenses quicquid non dicitur ex eorum præscripto. Sæpius de Circūcisione dicitur, Hoc est fœdus meum, quàm de pane, Hoc est corpus meum. Dum metonymicè in veteribus Sacramentis transfertur ad signum rei signatæ nomen, centies occurrit verbum substantiuum, nusquam vox symboli aut figuræ: cur nunc non eadem erit Spiritui sancto libertas? nisi fortè Magdeburgensium imperio cogetur linguam mutare.

Pergunt tamen adhuc decimooctauo loco, Apostolos subiicere suis legibus. si in ipsa, inquiunt, narratione, nihil audebant mutilare Apostoli, eò quòd testibus non licet quicquam demere vel adiicere, saltem alibi debebant veram sententiam patefacere. Sed quid si apud dociles satis patefacta est his verbis veritas? Quis enim in Sacramentis omnibus dubitet ab externo & terrestri signo ad rem cœlestem assurgere? Columbam audio vocari Spiritum sanctum, non litigo cum Euangelista quòd non mihi figuræ nomen exprimat: quia expensa analogia inter signum & rem signatam, tollitur omnis ambiguitas. ita in Christi verbis quid postulet Sacramenti natura expendens, quamuis certò statuam verè impleri quod verba sonant, figuram tamen qua fidei meæ infirmitatem adiuuare voluit Christus, non repudio. ita à pane & calice ad carnem & sanguinem opportunus fit transitus. neque hoc modo occultatur Christi doctrina, cuius illustrandæ studium si vigeret apud Magdeburgenses, sicuti simulant, non tam præposterè inuoluerent ac miscerēt quæ distincta plenam lucem afferunt. Panem volunt substantialiter esse corpus: nos symbolū esse docemus, cui annexa est vera rei exhibitio, quia nō fallaciter carnem suam nobis cibum esse figurat Dominus: sed oculis ostendit quod verè intus Spiritus sui virtute præstat. quam simplicem doctrinam frustra fœdare verborum portentis conantur Magdeburgenses, dum ineptè scurrando fictitium verbum Figurisandi nobis tribuunt. Potius debebant ipsi dum Paulum referunt tam de ele-

elementis quàm de corpore & sanguine Domini loqui, attentius expendere quem locum obtineant elementa. nisi enim symbola & figuræ, & signa, & typi rerum spiritualium censeantur, non modò ludicra, sed absurda erit actio.

Decimumnonum fundamentum per me intactum manet. quis enim neget verũ commendari Christi corpus à Paulo? sicuti non fallax, vel imaginarium, vel vmbratile nobis in Cœna dari sentio: sed naturale illud cuius sacrificio in cruce expiata sunt peccata. cui si nihilo magis conuenit vbiquitas, quàm soli densitas opaca, vel terrestre pondus, sequitur Magdeburgensium commento nos à vero Christi corpore ad spectrũ nescio quod traduci. Frustra enim clamant, verum Christi corpus, quod ipsi falsificant. Porrò quòd sacrilegium exprobrat Paulus indignè manducantibus Christi panem, quia non diiudicant corpus Domini, frigidè & inscitè inde colligitur, sub pane latere carnis substantiã. Neque enim si dentibus terendum non subiicitur, ideo excusatur impia eorum profanatio qui spiritualiter oblatum contemnunt.

Quod vicesimo loco citant, apertè nobis suffragatur. Paulus scribit panem quem frangimus esse κοινωνίαν corporis Domini. dispẽsationem ipsi interpretantur: ac si quis societatem diceret nihil aliud quàm distributionem esse. Nam quid sibi velit nomẽ κοινωνίας ex contextu satis supérque liquet: vbi & eos qui sacrificant dicit esse altaris κοινωνὺς, & fideles etiam dæmoniorum κοινωνὺς fieri vetat. Si altaris & dæmonum κοινωνία dispensationẽ significat, idem & in Christi corpore valebit. Verùm si inter omnes conuenit notari societatem, quid est cur tantopere cristas efferant Magdeburgenses? Nihil significantius aut expressius posse dici contendunt de causis materialibus Cœnæ. sit sanè ita. imò eos adiuuo: nec aliũde melius posse intelligi doceo quomodo detur nobis Christi corpus quàm ex voce Communicationis. nempe vt cum ipso coalescamus in vnum, & in ipsum insiti, verè fruamur eius vita. quod naturaliter non fieri, sed arcana Spiritus virtute, dilucidũ ac certum est. Spiritualem ergo Cœnæ materiã corpus ac sanguinem Christi esse profiteor: non secus ac terrestris materia est panis & vinum. tantùm quæritur vorandóne nostrum fiat Christi corpus. Diuersum modum Paulus definit, ad societatem nos reuocans, qua vnum cum ipso efficimur. Obiiciũt non vocari à Paulo elementa panis & vini figuras aut symbola. atqui si nuda sunt elementa, nõ autem rerum spiritualium signa, iam Cœna Sacramentum esse definet. En fructus materialis theologiæ, cui ita affixi hærent, vt odio signorum omnem à Sacramẽtis significationem tollant. Quò moueant imperitos, dicunt ore rotundo & perspicuo Paulum pronuntiare panem esse κοινωνίαν, non schema vel typũ. & cuius rei? non panis, sed corporis. Quasi verò tolerabile fuerit Panem vocari communicationem panis. Quis tandem erit finis nugarum? an hæc oratio tam patulum os requirebat, nos in Cœna Christo communicare? Quanquam scire ex ipsis velim, promiscuéne secundum ipsos tam ad incredulos, quàm ad fideles pertineat hæc communicatio. id qua solent confidentia asserent. Quàm verò pulchrè conueniet Christo communicare, qui ab eo prorsus sunt alieni. vorari ab impiis Christi corpus quantumuis sit prodigiosum, dictu illis facile est. sed Christi esse participẽ, nisi qui eius membrum est nemo credet, nisi qui in stipitem versus fuerit.

Quod vicesimo primo capite admonent non debere finalem causam misceri cum materia, libenter illis concedo. neque opus fuit Hieronymo teste ad rem inter nos satis testatam: nisi fortè se solos dialecticæ custodes esse existiment: vt nemo præter eos distinguere nouerit inter finem & materiam.

Vicesimo secundo capite rursus exaggerant: quia Cœna Christi testamentum est, fas nõ esse eam violari, vel alieno sensu corrumpi. Vtra pars Testamentum hoc reuerentius obseruet, iudicium esto penes æquos arbitros. Impiis & sacrilegis sine fide, sine Spiritu, Christi corpus prostituunt Magdeburgẽses. quasi verò filius Dei testamento profanos gratiæ suæ contemptores instituerit corporis ac sanguinis sui dominos. Quum verò contineat doctrina nostra, quisquis fide amplectitur Cœnæ promissionem, verè fieri participem corporis & sanguinis Christi: quia nos minimè frustrari voluit, palàm asserens esse corpus suum, quænã hîc deprehendetur violatio? Certè dum nos externis signis ac terrenis pignoribus contenti, certò credimus corpus Christi panem nobis esse viuificum, vereque præstari quicquid oculis signum repræsentat, testamentum Christi minimè rescindimus. Sed quod nobis falsò exprobrant, meritò in eorum caput retorqueo: extingui & aboleri Sacramentum, nisi externis symbolis figuretur spiritualis veritas.

Vicesimo tertio capite vetustos & orthodoxos patres in suffragium aduocant. quasi verò promptum non sit vno verbo diluere quoscũque obtendunt fucos. Nec verò aliud Philippo propositum fuit, quàm spiritualem de qua nobiscum prorsus consentit, communicationem probare. Quid sua farragine profecerit VVestphalus, lectoribus relinquo æstimandum.

Vicesimoquarto capite excusant modum præsentiæ non alium credere quàm Christus instituit. Quod si verum esset, nulla esset pugnandi ratio. sed vbi addunt vbicunque adesse Christi corpus, antequam obtineant quod volunt, probandum erit somnium ipsorum, cœleste esse Christi oraculum. Quã intempestiuè prætexant Christi potentiam,

mihi satis in mea contra VVestphalum defensione monstrasse videor. Christum esse fateor, qui nobis reuelat res incognitas. Cur ergo eius reuelationibus tenebras ipsi obducunt? De Christo fatemur Patrem è cœlo præcipere, vt eum omnes audiant. cur ergo tumultuosè obstrependo nulla verborum eius interpretatio admittitur? Christo fatemur nihil esse impossibile. cur ergo non credunt ipsi quanuis in cœlo sit, posse tamen admirabili Spiritus sui virtute carnem suam & sanguinem dare nobis in spirituale alimentum? Hæc certè verè Diuina est ac incomprehensibilis potentia, quantumuis longè à nobis remotus sit, vitam ex carnis suæ & sanguinis substantia in animas nostras spirare, vt nulla locorum distantia sacram hanc capitis & membrorum vnitatem impediat. Vnde perspicuè apparet quàm vanum sit ac calumniosum, nos mysteriū hoc ratione humana metiri. Sed quia ex alta cerebri sui pertinacia opus Christi despiciunt Magdeburgenses, corruere omnes fingunt qui à suo placito non pendent. Vtinam starent ipsi potius in solida fultura quā alios inani tonitru præcipites deiicerent.

Idem coaxant articulo vigesimo quinto. quid enim aliud potius dicerem? Horrori volunt esse nostram theologiam, quia non sapit nisi ea quæ sunt carnis. quasi verò hoc dictet caro, per cœlum & terram penetrare immensam Christi virtutem, vt nos è cœlo carne sua pascat: carnē quæ natura mortalis fuit, nobis vitę fontem esse: quicquid visibili symbolo figurat verè ab ipso impleri: ideóque carnem Christi in Cœna non secus spirituale esse alimentum quàm corpora pane quotidie pascuntur. Magis etiam putidum est quod ad carnis sensum quem nobis affingunt damnandum, octauum Pauli ad Romanos caput citant, vbi sensum carnis dicit inimicum esse Deo. Hæc eorum in tractanda Scriptura religio est. ac ne quid ad cumulum fatuitatis desit, assuunt quasi ex Paulo, Item, qui fide Sacramentariorum sumit, reus est corporis & sanguinis Christi. Atqui si eorum more ludere libeat, ex eorum verbis eliciam, non opus esse igitur carnali manducatione, vt quis reus sit corporis & sanguinis Christi. nam fides nostra crassam eorum manducationem excludit, quam tamen ex Pauli verbis eruere contendunt.

Vigesimo sexto capite iniquissimè exprobrant Sacramenti huius dignitatem à nobis eleuari. nihil enim potest in sacram Cœnam competere quod non splendidissimè à nobis ornetur: nisi fortè quia Christi corpus tam Iudæ quàm Petro deglutiendum non tradimus. Hoc tamen vt persuadeant, negant nos discernere inter nudas promissiones, & Sacramentis vestitas. quasi vbi sua omnia protulerint, non luculentius & vberius ex scriptis nostris discant lectores quàm efficaciter operetur Christus in Cœna & Baptismo.

Vigesimo septimo capite obiiciunt, solui à nobis Christi personā, quia negamus posse in natura humana esse vbicūque velit. Si hæc est personæ solutio, humanæ Christi naturæ eripi necesse erit quod eius maximè propriū est, ne desinat esse mediator. Quid autem absurdius fingi potest, quàm in cœlo fuisse Christi carnem dum in cruce pendebat? Neque tamen dubium est quin totus Christus Deus & homo tunc quoque in cœlo fuerit. Sed istis superbis censoribus tenenda erat vulgaris distinctio, quæ nec Petro Lombardo, nec sophistis qui postea secuti sunt, fuit incognita: nempe quòd Christus Mediator Deus & homo totus vbique sit, sed non totum: quia carnis suæ respectu in terra aliquandiu versatus est, & nunc in cœlis habitat. Ac mirum est homines istos tam proteruè contra veteris Ecclesię consensum ferri. cuius plenam & liquidam probationem à fideli Christi Ministro & venerando fratre nostro Bullingero petat qui volet. Dicunt Christum adesse velle toti Ecclesiæ per hæc verba, Hoc est corpus meum. esto, modò ne improbissimum mendacium assuant, voluntatem hāc & præsentiam Christi nos subruere ex principiis philosophicis. quādoquidem plus satis notū est non aliud totius Christianæ doctrinæ caput pluribus Scripturæ testimoniis fulciri. *Lib.3.Sent.dist.22*

Nec minus peruersè vltimo loco calumniantur nos Christo fidem cum omnipotentia adimere. quasi quisquam nostrûm quæstionem hactenus mouerit, vel hodie disputet, possitne implere Christus quicquid promittit, an verò fallacibus spectris nos deludat. Atqui sic Christi voluntatem cum omnibus fidei principiis conciliat nostra docēdi ratio, vt præsentia & communicatio carnis eius, qua fruimur, nullis locorum spatiis alligetur: ipse verò quod figurat mirabiliter & supra ingenii nostri captum præstet: denique analogiam signi & rei signatæ ita concinnāt, vt verbo & visibili symbolo non modò fructus vel effectus gratiæ quem ex Christi societate percipimus, sed arcanæ cum eius carne & sanguine communicationis veritas simul annexa sit.

Videndum nunc quàm dextrè argumenta nostra dissipent (quæ ex arenis contexta esse volunt: qui sic de hæreticis locutus est Irenęus) primum quod enumerant ex quinquaginta nouem, ad diruenda funditus omnia obiecta, quibus hactenus præclarè munitos se putarunt, vnum abundè sufficit. Nam si propius excutias quæcunque afferunt, summa huc redit, omni interpretatione reiecta, simpliciter quòd verba sonant, tenendum esse. Hîc verò nobis murus aheneus est: quia Sacramentum instituit Christus, sacramentaliter debere exponi eius verba pro communi Scripturæ more. nam Sacramentis omni-

omnibus hæc quasi perpetua regula est, vt signum rei signatæ nomen accipiat. Quid ad hoc Magdeburgenses? Concedi posse respondent eo pacto, sicut Sacramentum illud claris verbis à Christo est institutum, non sicut metitur ratio humana. amplector quod dicunt, modò ne claritatem verborum sua pertinacia obscurent. Nam si recipitur sacramentalis loquutio, scrupulos omnes discutiet metonymia, & quæ semper vigere debet analogia inter signum & rem signatam. Quomodo igitur panis erit corpus? quatenus scilicet fert natura Sacramenti, vt à symbolo terrestri fides ad donum cœleste ascendat. Hæc non est humanæ rationis mensura, vbi spiritualis veritas totum naturæ ordinem superare dicitur. neque enim hîc comminiscimur theatricum nescio quid: sed arcanam Spiritus sancti virtutem in huius mysterij effectu, quia modulo nostro comprehendi non potest, reuerenter suspicimus. Negare quidem non audent Magdeburgenses sacramentaliter debere accipi Christi verba. quo concesso, iam non est cur superbiant. Quod addunt nos strenuè abuti Sacramenti voce, nugatorium est: quia scilicet secundum eos multis Ecclesiæ doctoribus idem est Sacramentum ac mystica quædam allegoria. Ego autem in illa communi regula nihil ambiguum esse excipio, sacramentalem loquendi formam in Sacramentis debere seruari. Tam bellè explicati, digredi se aiunt ad labyrinthos magis speciales, quasi ex hoc primo emerserint.

Secundum argumentum referunt, Si τὸ ῥητὸν in verbis Cœnæ strictè esset vrgendum, non variassent Euangelistæ, nec ipsimet tropo essent vsi: sed variant, & tropicè loquuntur: quia Lucas & Paulus vbi alij sanguinem nominant, Testamentum ponunt in sanguine. Respondet Magdeburgenses, posse concedi maiorem, si semper & vbique in eadem causa tropicè locuti essent Euangelistæ: sed quia varios tropos & allegorias non cumulant, esse falsam. Nos verò contendimus vbique esse figuram: quia metonymicè panis vocatur corpus, & vinum sanguis. Hoc quia peruicaciter excludunt, cogimus saltem vna in parte varietatem agnoscere, ex qua probè colligitur non esse mordicus verbis insistendum. Neque enim alio sensu de pane dictum est, Hoc est corpus meum: quàm de calice additur, Hic est sanguis meus. Sanguinem Lucas & Paulus qui post alios scripserunt, plenius & magis perspicuè interpretantur Testamentum in sanguine. Idem ad panem quoque transferri ratio postulat, vt sit Testamentum in corpore. falsitatem hic nullam reperient lectores. Eadem est ad minorem responsio: quia varietas est tantùm in secunda parte, non debere ad priorem transferri. quasi verò diuersa sit ratio. Sed regulam obiiciunt, Non debere clariora propriéque dicta per tropicas loquutiones exponi. quasi verò propriè & absque figura panis vocetur corpus, aut in hac loquutione tropus sit obscurior, Hic calix Testamentum est in meo sanguine. Hinc apparet quàm securè in nidis suis garriant. Verba Christi quia figuram continent, interpretatione egere dicimus. Hanc aliqua ex parte suppeditant Lucas & Paulus: quos probabile est clarius aliis scripsisse, quorum scriptis suam interpretationem addebant. Respondent Magdeburgenses, tropicè & obscurius dicta, per ea quæ simpliciter & perspicuè dicuntur debere exponi. hoc idem contendimus. & quia cum tam duris & præfractis capitibus nobis est negotium, lectoribus iudicium permitto vtra loquutio magis dilucida sit, Hic calix est sanguis meus, vel, Hic calix est fœdus in meo sanguine. Certè quum semper obscurior sit breuitas naturaliter plus lucis afferet plenior loquutio. Et meritò arguendi essent prauæ incogitantiæ Lucas & Paulus, si rem à suis collegis clarè expressam, verborum circuitu, quasi data opera obscurassent.

Tertium argumentum est, non debere verba Cœnæ ab aliis separari, quæ eodem ferè temporis articulo protulit Christus. Atqui sæpius tunc testatus est se mundum relinquere, Solutio Magdeburgensium est, Maiorem vtcunque posse tolerari: sed in prolixa illa concione ex qua testimonia citauimus de discessu Christi, non disseri de Cœnæ mysterio. Quid tum? nobis enim fixum interea hoc manet, quum Cœnam instituere volens Filius Dei, disertè præfatus sit, se à mundo discedere, vt esset apud Patrē, cùm Cœna peracta idem sæpius iterauerit, mediā actionem sic debere intelligi, vt posthac non nisi in cœlo quæratur. neque hoc modo confundimus omnes Christi actiones & sententias: sed quanuis seorsum Cœnam instituerit, hoc tamen ab ipsa pendere certū est, quòd sermonem liberius apud discipulos facit de sua absentia, cuius tam præclarum illis solatium dederat. Neque est quod excipiant Magdeburgenses, actum de nobis esse, si Christus nos planè dereliquit. Nam quum magnificè asseramus spiritualem Christi præsentiam, quæ pro nihilo ferè apud ipsos ducitur, has calumnias futiliter spargendo, pudorem suum prostituunt. Ergo Christi in cœlos ascensu præsentiam carnis sic nobis ablatam esse dicimus, vt virtute gratiáque sua omnia impleat: vt vim sui imperij extendat per totum orbem. nec solùm vt præsenti auxilio nos tueatur, sed etiam vt verè in nobis habitet: imò carne sua & sanguine animas nostras pascat. Hoc modo non pugnant sententiæ istæ, Vado ad Patrem: &, Accipite, hoc est corpus meum. quia dum admoniti sumus non esse in terra quærendum Christum,

fide conscendimus in cœlum, vt eo fruamur. Volunt Magdeburgenses Christum non esse in mundo visibili forma, sed inuisibiliter sub pane latere. hoc quidem ipsi: sed quis credet? Nec minus insulsum est quod mox adiiciũt, Initium huius discessionis fuisse in morte ipsa: quia tunc dixit, Vado ad Patrem. vtinam tam literati essent, quàm literales esse appetunt. Tritissima est linguæ Hebraicæ phrasis, præsens verbi tempus pro futuro sumere. exemplis passim referta est Scriptura. Isti, neglecta omni ratione, abitum Christi restingunt ad momentum quo vocem hanc protulit, Vado. Ac huic inscitiæ dari fortè posset venia, nisi impium aliud delirium secum traheret, dum verè in cœlum ascendit Christus, ostensum fuisse Apostolis discessum, qui iam præcesserat. quasi spectrum aliquod narret Lucas, vt euanescat vnum ex præcipuis fidei nostræ capitibus.

Quartum argumentum est, Lucas Cœnam Agni paschalis præmittit Cœnæ Dominicæ: cœna Agni paschalis est mysterium seu figura: ergo Cœna Domini mystica seu figuratiua est. an hoc modo quisquam ratiocinatus sit, nescio: certè non arbitror, nec verisimile est. Quod ergo pro suo commodo flexerũt, ita restituam, Cœnam instituit Christus quæ succederet in locum Agni paschalis, at similis est vtriusque Sacramenti ratio & finis: non mirum igitur si multa sit alterius cum altero affinitas, & in verbis etiam similitudo. Quid iam Magdeburgenses? negant argumentum ab imparibus valere. atqui ego neque paritatem vrgeo, neque tanquam necessarium infero, quod de vno dicitur, alteri congruere. hoc tantùm illis, velint nolint, extorqueo, consentaneum esse, vt comparatio legalis Paschatis nos in Cœnæ intelligentia adiuuet. Frigidum etiam cauillum est, tunc abrogatum fuisse Pascha. quia sic cessauit vsus cæremoniæ, vt doctrina tamen & veritas integra maneat, alioqui vbi agitur de Baptismo, nullum locum circuncisio haberet. Nec eos adiuuat discrimen, quòd Sacramenta Legis, Christum venturum designauerint, nostra præsentem exhibeant: modò præsentia, vt debet, ad Christi aduentum referatur, quo Deus compleuit quæ sub Lege promiserat.

Quintum argumentum est, Si alius esset loquendi modus in Cœna, quàm in aliis mysteriis, vt Agnus est transitus, Apostoli interrogassent Dominum, id quod aliâs soliti sunt facere. hoc non fecerunt. ergo mysticè intellexerunt Cœnam, sicuti iam his loquutionibus erant assueti. Respondent Magdeburgẽses non valere consequentiam à signis non necessariis. atqui non efficiunt, quominus probabilis sit coniectura. Scimus non modò in rebus arduis & perplexis solitos fuisse interrogare Christum: sed quoties pro sua ruditate hæsitabant. Si res nouas & miraculosa, vt isti volunt, de inuisibili carnis præsentia tunc repentè prodita fuisset, tãtáne fidei perfectio erat in discipulis, vt nemini obreperet dubitatio? Cui, obsecro, credibile facient tardos homines & in minimis rebus dubitãtes, prõpto & alacri animo in re inaudita celeriter accurrere, vt immẽsum & inuisibile Christi corpus sub pane vorent? Quare nõ ineptè à probabili ratiocinari licet, vt iam assueti erant Sacramentalibus loquendi formis, non mouisse quæstionem de re cognita. Antistrephon quo vtuntur refutatione non dignabor: clarè & sine tropis protulit Christus suam sententiam, Hoc est corpus meum. Ergo Apostoli contenti non cogitauerunt tropos, figuras, & allegorias. alioqui pro suo discendi studio Dominum interrogassent. Primò quum verborum perspicuitas ex figura pendeat, vt illam teneamus, hanc excludere non conuenit. Deinde quum expedita res esset, quorsum opus fuit nodum (vt aiunt) in scirpo quærere? quia non aliunde oritur quæstio, quàm si panis propriè & substantialiter dicatur esse Christi corpus.

In sexto argumento quia illic tantùm propositum est calumniari, breuiter respondeo. Dicimus quidem non modò peruertere totum Christi ordinem, sed eripere Spiritui sancto liberum ius loquendi, qui in verbis istis controuersis, Hoc est corpus meum, literaliter insistunt, acsi nefas esset interpretandi causa voculam addere. Quærunt ex nobis Magdeburgenses, perpetuóne idem valeat, Est ac Significat: an nusquam propriè loquatur Spiritus sanctus. quasi verò statuamus vniuersalem regulam: ac non potius ex loci & rei circunstantia dicamus spectandum esse quid maximè conueniat. In hoc mysterio valere cupimus, quod mediocriter in Scriptura exercitati sciunt commune esse omnibus Sacramentis. Volumus ergo symbolum intercedere, quod nobis ad rem spiritualem transitum faciat. Reclamant noui isti doctores fas non esse, vel pilum vnum deflectere à vocibus & syllabis. quid hoc aliud est quàm insurgere, & pro imperio vetare, ne Spiritui sancto concessa fuerit loquendi libertas? Petulantius deinde quærunt: an corpus semper tantundem valeat, ac phantasma corporis. ergo quia in toto cultu Legali docet Apostolus figuras fuisse spiritualium bonorum, subiicere licebit pro figuris phantasmata. En quid proficiant, putida sua scommata in nos ructando. quanquam nemo vnquam dixit corpus accipi pro figura corporis, sed panem symbolicè vocari corpus: quia interponitur quasi visibile pignus, dum nos Christus facere vult carnis suæ participes. Quæ postea sequuntur conuitia in suo sterquilinio putrescant. Cæterùm eodem ipsos subinde reuolui, infirmitatis & inopiæ signum est. Plana esse contendunt verba Christi, Hoc est corpus meum: quia non dicit symbolum vel spe-

ſpectrum. de ſpectro quorſum attinet probroſè iterum mentiri? Analogiam enim ligni & rei ſignatæ tenendam eſſe aſſerimus, vt viſibili elemento coniuncta ſit ſua veritas. Si hoc modo ſpectrum facimus ex pane Cœnæ, multo magis in arcam fœderis idem competet. Quod quærunt, vbi tandem vlla erit religio, ſi licebit vmbras & typos pro rebus ipſis ſubiicere, in ipſos retorqueo. ſi licebit pro typis & vmbris res ipſas ſubiicere, vbi religio erit? quia iam non Chriſti ſanguis, ſed corruptibilis aqua ablutio noſtra erit.

Septimum argumentum recitant, quod ex Chriſti verbis petenda ſit declaratio, ipſe autem pronuntiat carnem non prodeſſe quicquam. vnde ſequitur non carnalem, ſed ſpiritualem eſum in Cœna ab ipſo traditum eſſe. Maiorem recipiunt, modò ex clarioribus obſcuriora lucem accipiant. Iam vt dirimatur hæc controuerſia, ſi ipſis credimus, manendũ eſt in ipſa Cœnæ inſtitutione. Ego verò contra excipio, quum Cœnam inſtituit Dominus, breuiter, vt in fœderibus fieri ſolet, loquutum eſſe. ſexto autem capite Ioannis copioſè & ex profeſſo diſſerere de myſterio illo ſacræ coniunctionis, cuius ſpeculũ deinde in Cœna propoſuit. Fruſtrà nunc clamitabunt, veniendum eſſe ad ipſum fontem. quemadmodum ſiquis Anabaptiſta, Chriſti verba temere arripiens, Prædicate & baptizate, qui crediderit & baptizatus fuerit, eodem prætexto ianuam præcluderet cunctis rationibus. Quare iam nemo ſanæ mentis dubitauerit, vter ad rem illuſtrandam commodior ſit locus & aptior. Vbi ad minorem ventum eſt, tergiuerſando oſtendunt quàm perplexa ſit illis definitio. Primò obiiciunt clara & manifeſta eſſe verba, Panis quem ego dabo caro mea eſt pro mundi vita. Vtinam ad effrænem lacerandæ Scripturæ licentiam minus eſſent aſſueti, ego verò non modò fateor quod poſtulant, panem verè eſſe carnem, ſed liberalius etiam addo quod ipſi per turpem iniuriam omittunt, hunc panem quotidie dari, ſicuti caro ſemel in cruce pro ſalute mundi oblata eſt. Neque enim ſuperuacua eſt repetitio verbi, Dabo. Verè igitur ac propriè caro Chriſti panis eſt, quia non de corruptibili vel caduco alimento, ſed de cæleſti illic agitur. ſubiiciunt Magdeburgenſes explicatè loqui Chriſtum in his verbis, Niſi manducaueritis carnem Filij hominis, & biberitis eius ſanguinem, non habebitis vitam in vobis. Item, Caro mea, verè eſt cibus & ſanguis meus verè eſt potus. Poterat ſanè, inquiunt, eadem opera dicere, panis ſignificat carnem meam: verùm ne quis figuram aliquam ſomniaret, nudè voluit loqui, & maturè figmentis occurrere: quaſi verò tunc viſibile adhibuerit ſymbolum, ac non metaphoricè carnem ſuam cibum vel panem dixerit, quia non aliunde paſcantur in ſpiritualem vitæ animæ. Perinde eſt acſi quis rixator, nomē aquæ apud Iſaiam & Ezechielem arripiens, neget in Baptiſmo externum aquæ ſymbolum ſpirituali lauacro annexum eſſe. Nondum Cœnam inſtituerat Chriſtus, dum ita concionatus eſt in Capernaum. Quod illic diſſeruit, poſtea viſibili figura obſignare voluit in Cœna. Panem ſpiritualem cum elemento corruptibili miſcere, quàm phrenetica amētia eſt? Pergunt Magdeburgenſes, idem ſcandalũ ad quod impingimus, Capernaitis fuiſſe obiectum, quia Chriſtũ diuina virtute ſpoliabant. Quis tandem erit mendaciis modus? an nobis vnquam in mentem venit carnalis Chriſti manducatio? Si queruntur eorum ſocij, quorum illic obſtrepera damnatur incredulitas, prodeant in medium qui vna tantùm in re differant, fingentes inuiſibili modo, ſed tamen carnali, vorari Chriſti carnem. Nobis manducatio non alia eſt, quàm quæ exprimitur Chriſti verbis. Quin metaphoricus ſit Chriſti ſermo ambigi non poteſt. Panem vocat, non qui ex tritico conficitur. cibum etiam, non qui in furno vel olla coquitur, ſed ſpirituale alimentum, quo paſcuntur in cœleſtem vitam animæ. ergo manducatio cuius meminit & potio, dentes, palatum, gutturaut ventrem minimè requirit, ſed animæ eſuriē: neque enim aliter ex illo Chriſti præcepto comedimus eius carnem, vel ſanguinem bibimus, quà dum fide coaleſcimus in vnum cum ipſo, vt in nobis habitans, verè nos viuificet. Partes autem aſſedi cur carni ſuæ & ſanguini vendicet, minimè obſcurum eſt. nempe vt ſciremus non alibi quàm in ſacrificio, quo Patrem nobis placauit, quærendam nobis eſſe vitam. multorum enim ſuperbia libenter, præterita carne in qua facta eſt expiatio, nubes tranſcenderet. Sicuti ergo propter nos humiliatus eſt Chriſtus, vt fidem noſtram in humilitatem contineat, redemptionis myſterium commendans, pronuntiat carnem ſuam eſſe viuificam. Tandem quò ſe expediant Magdeburgenſes, carnem volunt accipi pro carnis ſenſu: craſſius etiam impingunt, antitheſim docentes, quæ frequenter alibi occurrit apud Paulum. Sed quia illis ſolenne eſt Scripturam inconſideratè citando corrumpere, ſepultus per me hic error maneat: tantùm de ſententia Chriſti mihi reſpondeant, Si ſpiritus viuificans nihil aliud eſt quam intelligentiæ donum, quid ſibi vult quod continuò pòſt additum eſt, Verba quæ loquor vobis, Spiritus & vita ſunt? Verbáne Spiritum negabunt vocari, quia ſunt ſpiritualia? Hoc autem conceſſo inferre promptum erit eiuſdem quoque naturæ eſſe manducationem de qua loquitur.

Octauum argumentum proferunt, Omnes ſacramentales loquutiones parem habent rationem: ratio autem eſt, nomen rei transferri ad ſignum, ergo talis eſt metonymia in verbis Cœnæ. Maiorem ita reſtringunt,

Quando sunt eiusdem generis ac temporis. Negant autem in Sacramẽtis veteris & noui Testamenti idẽ esse genus, quia in veteri Testamento, proferebantur figuræ & vmbræ, in nouo res ipsa luculenter exhibetur, sicuti expressè verba sonant, Hoc est corpus meum. atqui si de verbis est disceptatio, eadem in veteri quoque Testamento leguntur, nec magis dilucida est loquendi forma, Hoc est corpus meum, quàm, Agnus est transitus, Circuncisio est fœdus meum. Desinant ergo inane obtendere præiudicium ex verbis, de quorum sensu & intelligentia lis inter nos pendet. Iam diuersitas hęc, quam obtendunt, Serueticum delirium sapit, acsi sancti patres nudis figuris contenti nullam habuissent nobiscum donorum spiritualium societatem: fateor quidem rerum futurarum propositas illis fuisse vmbras, modò hoc vicissim constet, Christũ illis simul etiam fuisse propositum, ne inanibus figuris delusos fuisse putemus. Certè eodem sensu Agnus illis fuit Pascha, & Circuncisio fœdus, quo nobis hodie panis est corpus. nam quod causantur, ex quo exhibitus est mundo Christus, non amplius esse typis locum, non solùm ex fœda ignorantia manat, sed palàm ostendit eos superbo contemptu Christi gratiam respuere. Siccine perfecta est illis fides, vt reiectis typorum adminiculis, Christum præsentem capiant? Et quorsum Cœnam ac Baptismum instituit Christus, nisi vt typorum vehiculis nos ad se sursum erigens, infirmitati nostræ consuleret? Fateor quidem corpus & substantiam eorum quæ Lex adumbrabat, hodie in Christo constare, sicuti apertè docet Paulus: modò hoc ad diuersos significandi modos referatur, non autem prorsus tollatur à nobis signorum vsus, quem non minus nobis esse necessarium quàm vetustis patribus experientia demonstrat. Cæterùm vt se Magdeburgenses expediant, pueriliter ludunt in voce Peccati, dum hostia nominatur peccatum. quasi verò hoc testimonio nos vtamur. Cur non potius ad alia respondent, quibus diluendis nulla eorum garrulitas sufficiet? Sanguis pecudis expiatio esse dicitur, Circuncisio vocatur Christus. hîc de reatu & pœna philosophari nihil ipsis proderit. Quia autem vident se adhuc constringi, bonam si ipsis creditur, interpretationem excogitant, quòd Agnus non figuratiuè, sed re ipsa transitus sit. sicut Christus vocatur Pascha nostrum, non tanquam memoriale, sed quia nos redemit. atqui putabam ideò Christum vocari Pascha, quòd Legale illud sacrificium, typus eius fuerit, ac in mysterio repræsentarit quam sperabant redemptionem. quod si ita est, solidæ igitur & æternæ liberationis signum & pignus fuit Agnus ille veteri populo, non secus ac nobis hodie est panis Cœnæ. Cæterùm si quæratur, an nullam admittant significationem in Cœna. ita respondent, Maneat res ipsa, & facessant inde tropi, vmbræ, tenebræque omnes, veteri solùm Testamento congruentes. meminerint lectores de significatione hîc agi: eam prorsus repudiant literales isti magistri: & quanquam odiosis nominibus vtuntur, quod tamen maximè proprium est Sacramenti in nihilum redigunt. Quid enim est Sacramentum sine typo vel figura? Apertius deinde se prodit eorum insulsitas. Saluis (inquiunt) rebus ipsis, hoc est, materiali & formali, expositisque principalibus finibus, sobriè saltem quædam significationes locum habeant. Quid vbi duplicem statuunt Cœnæ materiam, mortua illic & profana elementa esse volunt: acsi Christi arculæ corpus suum includeret? an magica incantatione copulari putant cum pane Christi corpus, vt omni doctrina priuentur fideles? Quis iam erit vsus Verbi, si nulla erit significatio? nisi enim elemento insculptum erit verbum visibile, facessat inane & nihili spectaculum. Veterine Testamento solùm congruant figuræ & typi, pro se respondeat Spiritus sanctus qui bis in specie columbæ & tertiò in linguis igneis apparuit. nisi fortè externas species posthabito docendi respectu, quasi puerorum crepundias adhibuit, aut aliud etiam magis ludicrum & insipidum. Omitto quòd non sine atroci Dei contumelia tenebras appellant pietatis exercitia, quibus pios sub Lege Deus ad solem iustitiæ direxit. si in tenebris dicerent illos fuisse, asper ac durus esset sermo: lucernas verò quæ viam illis monstrarunt, hac infamia notare vt tenebræ censeantur, prorsus intolerabilis blasphemia est. Sed quænam Magdeburgensium arbitrio significatio manebit residua? vt Cœna hæc denotet coniunctionem Ecclesiæ, & quòd cruci ac ærumnis sit exposita. ergo quod prius dixerunt de causa finali iam obliti sunt. Nam si Christi consilium fuit, corpus suum sub pane edendum porrigere in remissionem peccatorum: hæc certè doctrina in rationem venire debebat. quorsum enim vel ad quos verba direxit Christus? an vt inutiliter euanescerent? Et quid apertius est quàm pane ante oculos oblato, docuisse carnem suam spiritualem esse cibum? Eant nunc & suo errore ita se fascinatos esse negent, vt quod pueris in catechismo traditur, veterani theologi non teneant.

Nonum argumentum est, quum plus quadragies arca fœderis vocetur Dei præsentia, non esse mirum si eadem ratione panis vocetur corpus. Negant antecedens: quasi negando non palàm augeant suum dedecus. Quoties dicitur in Lege, Non venies in conspectum Dei vacuus, item, Vbi apparueris coram facie Dei tui, item, Deus qui habitas in sanctuario, item, Deus sedens inter Che-

Cherubim, Dei præsentiam notari necesse est concedant. Si de verbis contenditur, nihil in Cœna reperietur magis substantiuum, quàm illic. Si in omnibus Legis testimoniis est figura, cur in loco simili eam admittere grauantur? Non propriissimè, inquiunt, Arca sic vocatur, sed res melior quæ per verbum Dei erat Arcæ adiuncta. Arguta solutio: sed quæ laqueum sibi induunt. ipsis enim authoribus iam dico impropriè panem vocari corpus. quia notatur res melior ei adiuncta per Dei verbum.

Decimum argumentum sumptum est ex comparatione Man cum Cœna. Respondent res esse dissimiles: quia Man non fuit Sacramentum. Fallit ergo Paulus, Patres nobis hac in parte similes faciens, quòd cibum spiritualem manducauerint. Quomodo enim spiritualis fuisset cibus absq; mysterio? imò quomodo spiritualis, nisi quatenus in mysterio Christum repræsentabat? Addunt postea, Manna fuisse cibum pascendo ventri: quòd verò spirituale quiddam postea notaret, non fuisse principale. Mihi verò satis est quatenus Manna sacrum erat Christi symbolum, spiritualem fuisse cibum Patribus & eundem cum eo qui hodie nobis à Christo proponitur. nam inde continuò inferam, peruersè facere qui alium hodie spiritualem cibum in sacra Christi mensa imaginantur, quamuis alia sit edendi ratio, prout scilicet conditio Patrum inferior fuit nostra. Sed in sententia quæ mox subiicitur, non vulgari attentione opus est: non dicam Turcas, Sarracenos, Bacchi denique & Cereris cultores magis honorificè de sacris suis loqui: sed vix homini phrenetico tale & tam profanum delirium excideret, quale Magdeburgenses instar oraculi eructant. non negamus, inquiunt, Eucharistiam & alia Sacramenta quadam ratione spiritualia esse. Huccine ventum est vt mysteria salutis nostræ, quæ nos à terris supra cœlos euehunt, spiritualia vocare, nisi restrictione interposita pudeat? Sperandũ potius erat vt dicerent nihil hîc nisi spirituale esse cogitandum. nunc ita omnes eorum sensus occupat quod de carne somniarunt, vt à præcipuo regni Christi epitheto abhorreant. Quò enim Euangelium dicent à Lege differre, nisi quia veterum vmbram spiritualis veritas in Christo est exhibita? Quid igitur est cur tantoperè notam hanc reformident, sine qua Christus non est Christus? Sed hæc scilicet iusta est eorum merces, qui mala conscientia audacter malam causam defendunt, vt intrepidi seipsos conficiant. Nam passim animaduertent lectores, eos ad mysterij vel ad mysticæ virtutis nomen non minus expauescere, quàm molesta illis est spiritualis veritas. Exemplum quod postea de Baptismo annectunt, nobis prorsus suffragatur. Baptismus externa est lotio, & tamen spirituale est lauachrum. sed quàm scitè ad Cœnam applicant? Non est, inquiunt, corporalis alimonia, quum tamen externo ore corpus Domini sumatur. Tanta eos palati, gutturis & ventris sollicitudo tenet, vt Cœnam non audeant spirituale mysterium vocare, ne dentes eorum effugiat Christi corpus. Negant se spiritualem intelligere, vt solummodò quædam inuisibilis cogitatio aut phantasia significetur: aut talis spiritualis manducatio, qualem Abraham manducauit, qui nihil sciuit de hoc Sacramento. Dicas Arabicè eos data opera nescio quid susurrare, vt suos discipulos plus satis fatuos magis obstupefaciant. Quid enim est inuisibilis cogitatio? quasi visibilem aliquam proferre liceat. phantasiam illis relinquimus: quia vera & viuifica Christi participatione contenti, erratico eorum commento opus non habemus, quod non nisi ad ingluuiem replendam facit. Iam quid est manducationem manducare? Dicere fortè volunt, quia Abraham externo signo caruit, non fuisse Christi participem. quo nihil indignius vel magis præposterum fingi potest. etsi enim abundantia gratiæ nunc excellimus, hoc tamen Sacramentis omnibus commune fuit, vt fideles omnes Christo insererent.

Vndecimum argumentum, quod vel ignorantia, vel malitia malè contexunt, ita formamus, De Cœnæ mysterio nihil concipiendum est, nisi quod è cœlo dictatur. Paulus Iudæos eundem nobiscum spiritualem cibum comedisse dicens, interpretandi causa adiungit, Petra autem erat Christus. ergo hoc cœleste oraculum valere debet, panem & vinum in Cœna nobis esse corpus & sanguinem Domini, vt spiritualiter illis pascamur. Mirantur Magdeburgenses tam incautè nos crassis & inconuenientibus, vt loquuntur, fundamentis insistere: quia nobis sæpe indicatum est Paulum de spirituali petra disserere. Scio quid blaterare soliti sint: sed probatio quæritur. Petra, inquiunt, Iudæos comitata non est per desertum. respondeo, Suo indicio hîc sorices perire. rupem enim Paulus vocat, non saxi duritiem, sed profluentem inde potum. alioqui non quadraret inter se membra. Deinde nisi ad externum & visibile symbolum hoc refertur. mutila erit Pauli ratiocinatio: quandoquidem eos designat qui spirituale Sacramentum non spiritualiter manducarunt. perspicua illis loquutio est, Spiritualis Petra erat Christus. atqui non patitur Pauli disputatio, Petram alio transferri, quàm ad potum illum quem mystico nostro calici comparat. Sequitur tandem in clausula, Pleræque loquutiones veteris Testamenti dissonant à verbis Cœnæ Domini. quasi Paulus de Christi Cœna paulò antè locutus, eius memoriam dissono sermone ex piorum cordibus abolere voluerit.

Duodecimum argumentum eſt, non eſſe pertinaciter retinendam literam in verbis Cœnæ, quando in aliis plærisque Scripturæ locis, ſi τὸ ῥητὸν præciſè vrgetur, magna ſequetur abſurditas. exempla deinde quaſi ex ſinu noſtro prolata recitant, Verbum caro factum eſt, Pater maior me eſt, Qui videt me, videt & Patrem. duo poſteriora vnde ſumpſerint, neſcio: quia tamen ad præſentem cauſam minimè ſunt appoſita, malim ex innumera multitudine magis idonea deligere. Certè Scriptura ſi tam violenter prematur, vt iſti volunt, tot ferè abſurditatibus ſcatebit, quot verſus occupat. Deus erit vir belli, pœnitentia ducetur, deſcendet è cœlo vt cognoſcat facta hominum, vltionem appetet, nunc iracundiæ impetu feretur, nunc placatus ridebit, nunc dormiet, nunc ſurget quaſi expergefactus à crapula, nunc oculos auertet, nunc recordabitur. In his ſententiis reſpondeant Magdeburgenſes, an ad tuendas omnes ſyllabas ſatis ſint induſtrij. quanquam hîc flexuoſis ambagibus locus non eſt. ſcripſi enim quod veriſſimum eſſe omnes perſpiciũt, dum reiecta omni interpretatione huic verbo incumbunt, Hoc eſt corpus meum, non abſimilem cauſam ſuſcipere, quàm olim Anthropomorphitis fuit, dum ex auribus, oculis, pedibus Deum probabant eſſe corporeum. Quid enim tot Scripturæ teſtimoniis apertius, quæ Deo nares, oculos, pedes & manus tribuunt? Gratus fuit Deo odor ſuffitus in ſacrificio Noe: quomodo adorari potuit, niſi naribus præditus? Eoſdem triumphos quum crepent Magdeburgenſes, à nobis commonefacti parum ingenuè diſſimulant. Subiiciunt poſtea, Quædam non ſecundum τὸ ῥητὸν, ſed ſecundum διάνοιαν accipienda eſſe: ſed hoc loco cenſeri nolunt verba Cœnæ, quia ex ipſis probandum eſſet, aliter quàm ſonat debere intelligi. Nobis verò tam ex communi Sacramentorum natura, quàm ex ipſa Cœnæ inſtitutione non difficilis eſt probatio: idque magis enucleatè à nobis oſtenſum eſt, quàm vt diluto ſcommate obiiciant: nos hanc nucem dente nolle frangere. Nemo, inquiunt, Sacramentarius in hanc arenam adhuc deſcendit, ad quam eos vocauit Lutherus, vt certis & firmis rationibus oſtenderent, verba Cœnæ debere cum figura accipi. quaſi verò non firmæ ſint rationes, quas euertere antehac fruſtra conati ſunt. Sed bene eſt quòd ſi ſurdis cecinimus, trecenta ſaltem hominum millia reuocauimus ab errore. Certè quum Catechiſmo noſtro præter Germanos, Heluetios, Italos, Anglos, ducenta hominum millia ſubſcribant, ridiculè Magdeburgenſes ſua ſurditate vel ſtupore rationes ſuas obruere conantur.

Decimumtertium argumentum eſt ab authoritate vel conſenſu Eccleſiæ veteris. Reſpondẽt Magdeburgenſes, Primam in Chriſto vetuſtatem eſſe: quod libenter fatemur. ſed quia remouendum erat quo nos iniquè grauabant, nouitatis odium, non alienum fuit ex piis ſcriptoribus proferre teſtimonia: vnde conſtaret non aliud hodie nos tradere, niſi quod olim ſine controuerſia receptum erat. verùm dilucidè protulit Chriſtus, Hoc eſt corpus meum. nempe vt nos dilucidè proferimus. ſed perinde vt iubemur Chriſti dicta obediẽter amplecti: ita fas eſt interpretationem quærere. vnde enim huius ſententię perſpicuitas, niſi quum ad Sacramenti naturam accommodatur? alioqui non modò ſpinoſa erit, ſed etiam abſurditatis plena. Sed patres ipſi vocant ſæpe panem, Domini corpus, & vinum eius ſanguinem. modò de ſenſu conueniat, nobis optimè placebit loquutio. Iam ſi cõſtat ſymbolicè panem illis fuiſſe corpus, nobis hauddubiè ſuffragabitur eorum authoritas. Quoties mentem ſuam exponunt Patres, incommoda illis aliqua vox effluit, ſi Magdeburgenſibus creditur. dicas homines iſtos tãtũ ſibi poteſtatis ſumere, vt ſolo flatu nebulas obducant toti mũdo. nam quod ſtatim de allegoriis adducunt, prorſus intempeſtiuũ eſt. Patres fateor allegoriis fuiſſe nimiũ deditos. ſed hîc quæritur quomodo expoſuerint verba Cœnæ. porrò quum ſatis perſpicuum ſit pulcherrimè inter nos conuenire, conſenſum hunc Magdeburgenſes nihil dicendo offuſcant. Interim fucum ex paucis veterum teſtimoniis facere, illis ad victoriam ſufficit. Iuſtinus panem & vinum per verbum precationis & gratiarum actionis, Chriſti carnem & ſanguinem nobis fieri dicit. Dicimus idem & nos, modò ratio cõmunicationis addatur quæ tunc Eccleſiæ cognita fuit. Cyrillus myſticæ benedictionis virtute fieri docet, vt Chriſtus corporaliter in nobis habitet. ſi hoc efficit myſtica benedictio: cur Cœnam Domini quatenus in ea nobis datur eius corpus, myſticam eſſe tantoperè antehac negarunt? Cur ſecundum eos ab eſu corporali diſcrepat myſterium? Dicit alio loco Cyrillus, Quando comedimus Chriſti carnem, quę Verbi coniunctione viuifica eſt, nos vitam in nobis habere. cur ergo ab incredulis ſine fructu comedi aſſerunt? nam ſi Chriſti caro vbi comeditur, viuifica eſt, eos qui in morte manent promiſcuè eam comedere minimè conuenit. quanquam hîc monendi ſunt lectores, quia Cyrillo cum Arrianis certamen erat, eum ad hyperbolem prouehi, vt doceat ſubſtantialiter vnum cum Chriſto fieri fideles, ſicuti ipſe vnum eſt cum Patre. Eadem fuit Hilarij ratio, etſi in eius verbis adeò nihil eſt doctrinę noſtrę contrarium, vt appoſitè contra Magdeburgenſes retorqueam. veram carnis & ſanguinis naturam ſanctus vir his verbis probari contendit, Caro mea verè eſt cibus. Et qua de re nobis hodie cum Magdeburgenſibus lis eſt, niſi quòd illis immenſum phantaſma carnis loco ſin-

fingentibus, veritatem defendimus naturæ humanæ, in qua falus noftra fundata eft? Sequitur apud Hilarium, Hæc accepta atque haufta efficiunt vt & nos in Chrifto,& Chriftus in nobis fit. Quid Magdeburgenfes? Incredulos corpus Chrifti comedendo, & fanguinem bibendo, alieniffimos tamen ab eo manere. Dicit Irenæus, Quando mixtus calix & fractus panis, percipit verbum Dei fieri Euchariftiam carnis & fanguinis Chrifti, ex quibus augetur & confiftit carnis noftræ fubftantia. Quid ex voce Euchariftiæ colligi queat, viderint Magdeburgenfes. mihi tantundem valet atque myfterium.quod ipfi non fecus ac dirum omen refugiunt. Iam carnem noftram fpirituali illo cibo & potu refici non inficior. quia fcilicet in fpem beatæ refurrectionis Chrifto communicamus. ideóque non anima folùm, fed carne etiam in ipfum coalefcere neceffe eft. Sicuti & quifque noftrûm fecundum carnem vocatur membrum eius, & corpus cuiufque, templum Spiritus fancti. Citant verba Cypriani, Quòd panis ifte communis in carnem & fanguinem mutatus procuret corporibus vitam: parum confideratè,vel malo aftu:quando ftyli diuerfitas palàm arguit non effe illum fermonem Cypriani. vt tamen hoc demus, cur expofitionem mox additam vafrè fubticent? quòd folus Filius Patri fit confubftantialis: noftra verò & ipfius cöiunctio nec mifceat perfonas, nec vniat fubftantias, fed affectus confociet, ac confœderet voluntates. Hoc modo fi ego loquerer, nónne clamarent materiam Cœnæ auferri? Sequitur paulò pòft in eodem fermone, Efus carnis huius quędam auiditas eft ac defiderium manendi in ipfo: per quod fic imprimimus & eliquamus in nobis dulcedinem charitatis, vt hæreat palato noftro, & vifceribus fapor dilectionis infufus, penetrans & imbuens omnes animæ corporífque receffus. Potus & efus ad eandem pertinent rationem: quibus ficut corporea nutritur fubftantia & viuit, & incolumis perfeuerat, ita vita fpiritus hoc proprio alimento nutritur: & quod eft efca carni, hoc animæ eft fides: quod cibus corpori, hoc verbum fpiritui excellentiori virtute peragens æternaliter, quod agunt corporea alimenta temporaliter. Quum ex profeffo definiat edendi modum, vbi ingurgitatio? imò eius loco fubftituit fidem & Spiritum: quod Magdeb. fummopere deteftantur. Refert Theodoritus Ambrofij verba ad Theodofium, Quibus oculis afpicies communis Domini templum? quibus calcabis pedibus fanctum eius pauimentum? quomodo manus extendes, de quibus adhuc ftillat fanguis innoxius? quomodo eiufmodi manibus fufcipies fanctum Domini corpus, & ore tuo poculum fanguinis pretiofi bibes? Quid mirũ fi fanctus vir, quò acrius pungeret obiurgatio, quanto potuit fplẽdore & ornatu facrum illud myfterium extulit? Cæterùm fiquis rogaffet Ambrofium, an palpabile in Cœna effet Chrifti corpus, tam craffum delirium haud dubiè abominatus foret. Quum ergo manibus tractari dicit, nemini fano & cordato obfcura eft metonymia. Communicatio, cuius meminit Auguftinus, ne minimum quidem nos grauat, quibus Cœna eft vera & fpiritualis carnis & fanguinis Chrifti communicatio. In fecundo loco vbi tradit Chrftium quũ Cœnam porrigeret difcipulis, quodammodo portatum fuiffe fuis manibus, deprehenditur eorum impudentia & falfitas: quia vocem, Quodammodo, quæ nodũ probè expedit, fcelerate omittunt. Quod autem alibi docet Auguftinus, hoc in pane accipi quod pependit in cruce, & quod in cruce effufum eft in calice bibi, non grauatim amplector: modo aliis Auguftini verbis definiatur edendi & bibendi ratio. Definant ergo Magdeburgenfes fimplicibus pofthac fumos fuos vendere, qui toties iam difcuffi, locum nullum in clara luce retinent. Nam quod VVeftphalum prædem aut vadem fuo loco fubftituunt, fic detecta nuper à me fuit eius nuditas, vt fruftra inde expectent quicquam fubfidij.

Decimum quartum argumentum eft. quũ admittant aduerfarij tropum in Chrifti verbis, nobis idem effe permittendum. Negant fe figuram recipere in his verbis, Hoc eft corpus meum, quia propriiffimè accipi debent. Quid? dum volunt propriiffimè fenfum fuum exprimere, an non dicunt fub pane, vel cum pane dari Chrifti corpus? Refpõdent, quum dicitur homo effe fub vefte fua, non effe figuram. quafi verò elapfi fint hoc cauillo, donec oftenderint hominẽ propriiffimè, & abfq; figura veftem fuam effe. Vnde colligunt fub pane effe Chrifti corpus, vel cum pane: nifi quia de pane Dominus ipfe pronuntiauit, Hoc eft corpus meum? atqui fi tam exacta huic verbo fubeft proprietas, non modo perperam ex eo plus eliciunt, quã decebat: fed falfarij funt ac corruptores, qui tam longinquam metamorphofim ingerunt. Corpus enim cum pane, res eft cœleftis cum terrena. panem verò effe corpus aliud eft, nifi velint cœlum terræ mifcere, & fanè id faciunt.

Huic argumento affine eft decimumquintum, Fatentur aduerfarij panem & corpus res effe diuerfas, ergo tropum concedunt. Confequentia fecundum Magdeburgenfes non valet. Cæterùm, an valere debeat, paulifper attendant lectores. Maiorem in hoc fyllogifmo fubfiftere negant, Vbicunque funt res diuerfæ, illic eft tropus. quid tam pueriliter cauillari iuuat? Certum eft, vbicunque propriè fubiecto non conuenit prædicatum, fermonem vel falfum, vel figuratum effe. Si hæc propofitio, Panis eft corpus, abfque figura accipitur, prodigiofa erit eius falfitas: quia de

panis essentia prædicabitur, quod prorsus diuersum esse liquet.

Decimum sextum argumentum tam eneruе & frigidum recitat, Papistæ nullum tropum admittunt: ergo quicunque illis consentiunt, sublatis vexillis transfugiant in eorum castra. Quia VVestphalum non puduerat Hildebrandi decretum nobis obtrudere, & doctrinam nostram dicere satis esse conuictam sacrilegi illius nebulonis iudicio, respondi, nihil iam esse moræ, quominus ad Papistas transiret. Iuréne an iniuria, æstiment lectores. Quare non est quòd Magdeburgenses odiosè scommata, & sarcasmos respondeant, pro argumentis à se non recipi. Qualis obsecro leporis, vel facetiæ in dicto tam simplici affectatio fuit? Vtinam sibi potius à scommatibus temperarent, ne immodico captandi risus studio facerent se ridiculos. cuius generis sunt insulsa eorum dicteria, non modò Tropologistas nos esse, sed tenebristas. Item, nos dicere, Panis non est corpus, sed symbolisat, vmbrisat. Vigilias suas, curas & labores in Papatu oppugnando iactant. quasi nobis interim non fuerint nostra certamina, quorum ceruicibus præcipua vis Papatus imminet. An verò pro gloria mundana depugnem testis mihi in illa die & iudex erit Filius Dei, sub cuius auspiciis milito. Et clare vident quibus propius nota est mea conditio, nisi ad illud tribunal intentus essem, nihil mihi fore optabilius, quàm in lateribus quiescere. Sed non satis fuit Magdeburgensibus commune fœdi erroris patrocinium suscipere, nisi omnibus insani hominis maledictis patroni accurrerent.

Decimum septimum argumentũ est, Circuncisio signũ erat, & tamen res simul offerebatur. Ergo nihil impedit quominus in Cœna Domini visibile sit signum, & veritas spiritualis simul annexa. Respondent, ex dissimilibus non coagmentari firmam argumẽtationem: neq; hic agi de nostro placito: sed quidnam author Cœnæ Filius Dei statuerit. Nos verò nec quid sit in Sacramentis dissimile tacemus: nec placita nostra ingerimus ad fidem Christo abrogandam: cuius authoritas non minus reuerẽter à nobis suspicitur, & doctrina fideliter exponitur, quàm & illud se animosè facere obtendunt Magdeburgenses, & hoc se dextrè præstare existimant. Quid à Cœna differat Circuncisio probè ex scriptis nostris discent lectores. hoc certè commune habet, quòd visibili symbolo res spiritualis coniuncta fuit. Deus enim, qui hoc veteri populo pignus adoptionis suæ esse voluit, non fallebat suos filios. Iam in Cœna dico nihil obstare quominus symbolis panis & vini figuret Christus quod illic testari vult, & rem ipsam verè præstet. Si diuersa est spiritualis Cœnæ veritas ab illa quam dixi fuisse Circuncisionis, non malè excipient Magdeburgenses seruandum esse discrimen. sed neque de eo controuersia est, neque tam malè profeci in Christi schola, quin gradus & varios modos distinctè notem. Sicuti ergo per Circuncisionem insiti fuerunt Patres in sacrum populum, vt paterno Dei amore freti hæredes essent cœlestis vitæ: ita hodie nobis sacræ cum Filio Dei coniunctionis figuram, symbolum, tesseram ac pignus proponi dico. Sed quia non agit nobiscum Christus fallaciter, verè per illa symbola repræsentari quod significant, vt re ipsa caro & sanguis Christi nos pascant, suaque substantia viuificent. Quare Magdeburgensibus nihil improbius fingi potest, qui pro re spirituali nos tantùm afferre significationem remissionis peccatorum, & gratiæ Dei, mentiri audent: atque ex verbis nostris liquere, signum signi tantùm porrigi, nos res ipsas, quasi centies apud me non occurrat, Cœnæ materiam differre ab effectu, vel fructu: quia quas à Christo percipimus gratias ordine præcedat spiritualis cum carne & sanguine eius communicatio. Imò eò vsque proiecti sunt pudoris, vt nos signum tantùm remissionis peccatorum relinquere obstrepant. Quod tandem subiiciunt nos tantùm signa signorum, vmbras vmbrarum, & non nisi mera somnia, & phantasmata ingerere, non tantùm sarcasmus est, sed putida dicacitas virulentis mendaciis referta, & nihil à canino latratu differens. Et continuò pòst verborum meorum recitatione suam malitiam apertè produnt: quòd scilicet caro Christi arcana Spiritus virtute ad nos penetret, vitámque efficaciter inspiret in animas nostras. An hoc est merum phantasma, vel vmbra vmbræ? Si non eundem communicationis modum statuo, quem Magdeburgenses: an ideò protinus duplici calumnia grauandus sim, quasi non modò rem auferam, sed signum quoque rei ipsius, vt tantùm maneat signum signi? Excipiunt, non quid homo proferat, sed quid afferat Christus spectandum esse. ipsum autem non dicere, Ego in cælis sedens in vobis operabor virtutem carnis meæ, sed, Hoc est corpus meum. quasi vero quicquam prodesset dari nobis edendum corpus, nisi sciremus nobis in cibum spiritualem dari, quia viuificum est. Quid valeat Cœna, quorsum spectet, nunquam gustarunt bruti isti homines. nullus enim ex verbis Christi fructus nobis proueniet, nisi hunc sensum in cordibus nostris obtineant, Panis hic ideo corpus meum est, & calix est sanguis, quia caro mea verè est cibus, & sanguis verè potus. neque enim ingurgitatio hic, sed vitæ perceptio ex arcana communicatione nobis traditur. & tamen non dubitant iterum Magdeburgenses suis mendaciis nos obruere, violentissimè à nobis discerpi Cœnam: quia promissionem solam vrgemus, nec eam syncerè: vel spiritualem operationem Christi

in nobis, sic tamen vt Cœna Christi tantùm significet remissionem peccatorum, non applicet. Iam ergo probri loco apud eos ducitur, promissionibus insistere. atqui putabam hanc præcipuam esse fidei & pietatis laudem, acquiescere in Dei promissionibus. mihi verò non tanti sunt eorum fulminationes, ac vani crepitus, vt plus quærere libeat, quàm mihi offert Christi promissio. De gratiæ applicatione alibi dixi quantum satis erat: eam scilicet non minus præclarè à nobis asseri quã ferat tota eorum facultas. Communicationem qualis à me docetur, extenuent vt libuerit, non tamen efficiet eorum malignitas, quin agnoscant pij omnes nihil me quod ad fidei profectum faciat, omittere. Quare multùm abest, vt quenquam sani cerebri mouere debeat crudelis eorum calumnia, nos à Cœna arram certitudinis fidei prorsus auferre: quia materiam auferimus, nempe Christi corpus, quum totus Cœnæ affectus secundum nos ab arcana carnis & sanguinis communicatione pendeat, qua fit vt vitam suam nobis inspiret, & nos vnum cum ipso simus. Qualis autem arra certitudinis erit corpus, si illud promiscuè scelestissimus quisque ingurgitet? Nam præut apud ipsos proram & puppim occupat carnalis manducatio, spiritualem vitam ferè pili non æstimant.

Decimum octauum argumentum recitant, Nulla contra fidem recipi debet interpretatio: sed hæc interpretatio, quòd Christus substantialiter & inuisibili modo edendum tradat corpus suum, non est analogia fidei: repudianda igitur est. In maiore quantumuis nulla sit difficultas, obmurmurant tamen, falsos doctores multa obtendere, vt hac arte fucum faciant. sed hîc ostendant fucum fieri. Minorem probamus, quia quum panem porrigeret, visibile corpus gestabat. Quare oportuisset esse bicorporem. Absurdum enim est, fideique principiis repugnat, duplex fuisse Christi corpus. Respondent, Quanuis humana ratio ad petram scandali duriter allidens naufragium faciat, fidem acquiescere disertis verbis Christi. Quasi verò humanæ rationis commentum sit, quod claris Scripturæ testimoniis proditum est. Neque enim nobis dictauit humana ratio, Filium Dei, vt nos sacrificio mortis suæ reconciliaret Patri, carnem nostram induisse: atque vt frater noster fieret, similem nobis factum esse, excepto peccato. Verùm illam carnem, in qua paulò pòst excipiẽda erant mundi peccata, tunc cernebant Apostoli: atque in eius intuitu defigi oportuit eorum fidem, ne aliunde salutem sperarent. Et eorum mentes rapi ad inuisibile nescio quid nihil aliud fuisset, quàm à vero & vnico redemptionis pretio auerti. Nec est quod iterum obstrepant, diminui Christi potentiam, eúmque mendacij argui. veracem esse ipsi non credunt, nisi præstigiator sit. Nobis verò solidè constat eius veritas, si naturale corpus, quo inductus erat, edendum in mysterio præbuit. Monendi enim sunt lectores hac synceritate homines istos nobiscum agere, vt quod ipsi comminiscuntur, falsò in nos conferant. An verum & naturale sit Christi corpus, quod vno in loco cernitur oculis morti obnoxiũ, alibi cæleste & inuisibile eodem momento sub pane latet, non communi sensus, sed fides ex verbo Dei edocta respondeat: nullus certè piorum ambiget, quin duplex corpus verùm vnius naturam perimat. Contendunt idem esse. quasi luserit Filius Dei: carnem nostram, in qua iustitiam acquireret, induẽs. Et tamen hanc maculam impudenter nobis aspergere non dubitant, acsi negemus verum & naturale Christi corpus nobis in Cœna dari.

Decimonono loco referunt, Quando Cœna actio est cælestis, fidelium mentes in cælum debere euehi. Hæc autem ratio illis non placet propter ambiguitatem. Vt tamen cælestis sit actio, quia Christus dispensator est, non iubemur eam in cælis peragere. atqui nos per cælestem actionẽ nihil aliud intelligimus, nisi quod in mentem cuiuis protinus venire debet, spirituale esse mysteriũ, quod pro natura regni Christi à terrenis actionibus separari debet. Ac mirum est homines istos, qui se pro dignitate & præstantia sacræ Cœnę pugnare fingunt, ęgrè tamen concedere quod præcipuè ad eius commendationem valet. Denique non aliud nobis significat nomen cælestis, quam quod verbis Augustini non minus verè quàm scitè expressum est, peragi in terra, sed cælitus: ab homine, sed diuinitus. Hoc si dubitanter recipiunt Magdeburgenses, macellum sibi habeant pro templo. Sed excipiunt, quanuis mens ad cælestes promissiones debeat respicere: simul tamen debere conuerti ad præsentem actione, qua Christus quasi porrecta manu nobis apportat corpus suum. Fateor quidem, si quis externum signum prætereat, non posse hoc Sacramento adiuuari. Sed quomodo conueniet, Sacramenta esse scalarum instar fidelibus, per quas sursum cælos conscendant: & debere tamen in ipsis elementis subsistere, vel manere defixos, acsi Christus in terra quærendus esset? Ac præpostere obtendunt, Christum nobis manum porrigere, neglecto fine, vt scilicet nos sursum erigat. hoc enim consilio Dominum ad nos descendere tenendum est, non vt indulgeat corpori nostro, vel sensus in mundo defixos teneat: sed potius vt ad se trahat. atque huc tẽdit veteris Ecclesiæ præfatio. Sursum corda, sicuti Chrysostomus interpretatur. Quod si repudiant Magdeburgẽses, Pauli authoritate contenti simus, qui sursum nos attollit, vt Christo coniuncti simus. Vt centies neget cælum pro visibili mundi conuexitate accipi: hoc tamen nobis manet, nõ alias

rite frui Christo,nisi qui sursum eũ quærunt.

Vicesimum argumentum est, Quicquid non est in aliquo qualitatiuè, aut quantitatiuè, aut in loco, non corporaliter, sed spiritualiter inest. Modis istis non esse sub pane corpus fatentur omnes. ergo spiritualis est præsentiæ modus. Respondent, argumentum non valere à non distributo ad distributum. quibus verbis significant non esse plenam enumerationem partium. Subtilius ergo diuidant, si quid est nimis crassum. Sed illis sufficit dicere vno verbo, plures afferri posse essendi modos. atqui secando & mutilando, quartum membrum nunquam reperient. Hoc igitur præsidio depulsi, confugiunt ad vulgarem suum prætextum, Non teneri Deum principiis physicis. fateor, nisi quatenus ita ordinauit. Respondent, Hunc ordinem non nisi in communi cursu naturæ valere, in Theologia verò minimè. verum quidem, nisi forte pars Theologiæ sit ipse naturæ ordo, sicut in causa præsenti. neque enim simpliciter asserimus, quia naturale sit corpus Christi vno in loco esse: sed quia Deo placuit corpus Filio suo dare verum, & suis dimensionibus finitum: voluit ad tempus versari in terris sub illius corporis domicilio: voluit cum eodem corpore ascendere in cœlum, & inde expectari iubet. An non Angeli verba sunt, non esse Christum in sepulchro, carnis respectu, quia ascendit? an mendacij insimulabimus Angelum, qui immensitatem aperte Christi corpori adimit? Excipiũt, Singulares Dei actiones à communibus ac naturalibus esse distinguendas. sit sanè ita: modò singularitas ista quàm obtendunt, figmẽtum non sit ex capite humano natum. Sed lõgè abest, quin verbo illo, Hoc est corpus meum, probetur immẽsitas. nam vt suam quãtitatem retineat corpus, non desinet verè in mysterio offerri. Quomodo per fores clausas transierit Christus, alibi dictum fuit: sibi enim fores aperire potuit, & lapidem quoque obsignatum: vt necesse non fuerit corpori naturam auferre, quò per lignum, vel lapidem penetraret. Ideóque à peruersa interpretatione friuola est ratiocinatio. Iam quod Sacramentales actiones negant conferri debere cum natura, verum quidem est, modò ne incomparabilis Dei potentiæ prætextu monstra fingantur præter eius Verbum. Itaque eatenus acquiescit fides huic verbo, Hoc est corpus meum, vt Christi communicationem verè offerri non dubitet. hoc modo nihil opus erit argutius de quantitate corporis disputare: quod facere nos cogit eorum importunitas, qui Christum veritate suæ carnis priuantes, eum in phantasma transformant. Nec verò quum spiritualiter dicimus Christi nos fieri participes, voce hac intelligimus significatiuè tantùm, tropicè, & allegoricè nobis proponi edenda carnem. hoc tam fœdum mendacium (vt alia) satis declarat, ne guttã quidem ingenui pudoris esse in istis hominibus, qui tam licentiosè quidlibet ex quolibet faciunt. sed spiritualem modũ opponimus carnali: quia Spiritus sanctus, qui vinculum est nostræ cum Christo coniunctionis, vitam nobis ex carnis eius & sanguinis substantia inspirat.

Vicesimumprimum argumentum nescio vnde sumpserint, Corporaliter non posse percipi, quod ineffabiliter percipitur. neminem ex nostris ita loquutum credibile est. Fieri potest, vt alij quoque, sicut me fecisse agnosco, obiecerint, ineffabilem modum potius spiritualem esse, quàm carnalem. quum ergo nitantur ineffabili miraculo, iure coarguitur eorum peruicacia, qui arcanam Spiritus virtutem ad nos Christo vniendos interuenire non sustinent.

Vicesimumsecundum argumentum, Dictum est theologi non philosophi. Spatia locorum tolle corporibus, nusquam erunt: & quia nusquam erunt, nec erunt. ergo adesse non potest Christi corpus in Cœna, nisi locus assignetur. Respondent, Quanuis à theologo perfecta sit sententia, esse tamen physicam, & ineptè ad res diuinas applicari. addunt etiam, Patres sæpe intempestiuè permiscuisse humana diuinis, & hoc modo turpiter diluisse theologiam. scilicet quum Augustino eripere non audeant nomen Theologi, hoc minus contumeliosum videtur, reum facere turpis corruptelæ, vt vix à sacrilegio excusabilis sit. Disputat illic ex professo Augustinus de carne Christi. eam, vt vera sit, sua dimensione finiri contendit. Respondẽt Magdeburgenses Physica ratione turpiter corruptam fuisse Theologiam. quasi persuadeant se in rebus diuinis multò acutius cernere, quàm sanctum illum virum, quo nec magis solidum in dogmatibus Ecclesiasticis, nec modestiorem tulit tota antiquitas. Iam verò nihil mirum, si nos homunciones magistrali supercilio prosternant qui sic in Augustinum proteruiunt.

Vicesimumtertium argumentum non sincere proferunt. nemo enim nostrum reperietur hoc dixisse, Sacramentorum eadem est ratio: Baptismus vim suam retinet, quanuis non vertatur aqua in sanguinem Christi. ergo Cœnæ etiam constabit sua vis, vtcunque sub pane non comedatur verum Christi corpus. Quare ne se in solutione nugatoria frustra torqueant, nos alia fine Cœnam cum Baptismo conferimus. Baptismo tribuitur, quod non nisi Christi sanguini, & Spiritui sancto conuenit. neque tamen propterea dicẽdum est, aquam mutari in sanguinem, vel Spiritum. ergo non absurdum est, transferri quoque ad panem quod non est eius proprium. Si excipiãt, dissimilem esse rationem, quia nusquam aqua vocetur vel sanguis, vel Spiritus, mihi satis est, quatenus est vtriusque symbolum, etiam propriis vtriusque

que epithetis ornari. Adde quòd nihilo obscurior est Pauli sententia, nos Christum induere in Baptismo, quàm illa Christi, Hoc est corpus meum. Respondeant quomodo induamus Christum. modóne corporali, vt de Cœna contendunt? inde sequetur, non minus sub aqua inclusum esse Christum, quàm sub pane. Confugient ad suum asylum, non dici de Baptismo, Hoc est, quasi verò nihil asseueret qui dicit Christum à nobis indui. Certè ita concedit friuola eorum responsio, differre in hoc Cœnam à Baptismo, quæ instituta est vt in ea sub pane & vino detur nobis Christi corpus: Baptismo, vt tingamur in nomine Patris, Filij, & Spiritus sancti. Reclamat enim Pauli definitio, ex qua apertè patet, non minus in Baptismo nos induere Christum, quàm in Cœna comedere.

Vicesimum quartum argumentum, quod malignè deprauant, ac mutilant, sic potius retexo, Christus alia ratione, quàm carnali præsentia habitat in cordibus piorum, vt sit eorum vita. ergo de carnali præsentia tantopere contendere nihil attinet. Hic censores non modò temeritatem nobis exprobrant, sed addunt nos aliquid mereri acerbius: quia Deum audemus reformare. quasi verò ideo negemus Christi corpus substantialiter comedi, quia aliter per efficaciam Spiritus sui perficere salutem nostram potest. Ratio est, de re non necessaria non esse pertinacius litigandum. deinde ex communi Scripturæ doctrina petendum esse communicationis modum. Excipient pro more, aliquid speciale esse in Cœna. Quod vt verum esse fatear, tenendum tamen interea est, non tendere in alium finem, quàm qui alibi describitur. Hæc enim perfectio, ac nostræ felicitatis cumulus est, vt Christus per fidem in cordibus habitans, non modò bonorum omnium quibus donatus est à Patre, consortes ac socios faciat: sed vitam quoque suam inspiret, adeóque vnum nobis fiat. Vltra hanc metam progredi quum nefas sit, non alio consilio institutam esse Cœnam dicimus, nisi vt hoc modo coalescamus in corpus Christi. Hîc stultè Magdeburgenses promissionem de carne Christi edenda ad os carnale restringunt, quia dictum sit, Accipite, edite, hoc est corpus meum. Etsi enim mysterio annexa est promissio, prudenter tamen spectandum est quid ipsa mysterij natura ferat. Sic enim annexa est promissioni externa & sacramentalis actio, vt tamen nihil magis præposterum sit, quàm eam confundere cum esu spirituali. Nec verò tam obliuiosus erat Paulus, vt de perfecta cum Christo fidelium communicatione, vel vnione disserens, si quid in Cœna esset excellentius, omitteret. Summa hæc sit. quum præcipuus sacræ Cœnæ sit finis, Christum eiúsque vitam nobis communicare, videndum esse qualiter nobis sit Christus vita. ab hoc scopo si deflectitur, impiam sacri mysterij esse lacerationem.

Vicesimumquintum argumentum est, Promissiones Euāgelij sunt spirituales. & vt fide sunt accipiēdę, ita fide sunt efficaces: Sacramenta verò omnia ex promissione pendent: ergo spiritualis est Cœna, fidéque tantùm est efficax. Si ita est, non opus est Christum corporaliter edi. Respondent Magdeburgenses, vel definitionem esse vitiosam, vel non esse plenam partium enumerationem. Maiorem enim non nisi de nudis promissionibus extra Sacramenta volunt intelligi. Sed quis vnquam præter eos spiritum & fidem à Sacramentis disiungere tentauit? Nam si stemus eorum placito, sic dicendum erit, promissiones signis annexas carnales esse, & efficaces extra fidem. Iam vt centies crepent, promissio remissionis peccatorum non secus ac manducationis, Cœnæ actione vestita est: quando hæc coniunctim dicta sunt, & inseparabili nexu cohærent, Hic est sanguis, qui effunditur in remissionem peccatorum. Quale inde portentum nasceretur, vt sine fide promissio carnalis reconciliet homines Deo? vtcunque se aliter sentire dicant, mea nihil refert. Certè insolubili nodo eos peruersa sua speculatio implicat. Iam quomodo secundum eos insufficiens est enumeratio, quia corporalis actio omittitur? quasi verò aliunde æstimanda sit quàm à sua promissione. Quid enim aliud est panis & vinum Cœnæ, quàm visibile verbum? ergo si à verbo separetur Cœna, nihil à profano epulo differet. Ideóque meritò contendimus non aliter sentiendum de ea esse, quàm ferant Euangelij promissiones, ex quibus manat quicquid habet. At non debet diuelli promissio spiritualis & corporalis esus. nihilo certè magis quàm fides & verbum ab ipso externo signo, dum Sacramenti nomen proponitur. Sed corporalis esus aliter definietur, nempe ex promissione. En cur sentētiam à nobis non verè minus, quàm vtiliter prolatam exagitent, Materiam panis & vini non afferre nobis Christum, sed magis spectandam esse promissionem. Obiiciunt copulata esse quæ diuellimus. imò dextrè à nobis explicatur copulæ ratio, dum monemus non inspicienda esse nuda elementa, quæ per se nihil facerent ad spiritualem vitam, sed ad verbi quod illic insculptum est intuitū vertendos esse oculos. Panem & vinum si quis à Cœna abiiciens (vt fanaticis quibusdam contigit) allegoricam Cœnam faceret, non prorsus abs re Magdeburgenses dicerent signum esse visibile. Quid autem hoc ad nos, quibus propositum est ostendere vnde petenda sit vtilitas signorum, ne ex corruptibili eorum natura perperam de eorum virtute iudicium fiat? Ergo vt vera, & efficax sit significatio, & exhibeatur veritas, piorum sensus reuocamus ad promissionem. quò

etiam ſpectat illud Auguſtini, Accedat verbum ad elementum, & fiet Sacramentum. Hinc apparet quàm bona fide nos doli mali inſimulent Magdeb.& quàm modeſtè & humaniter nobis exprobrent,imperioſè nos iubere quod nunquam in mentem venit. Quis enim non videt tunc verè cum pietatis profectu teneri ſignorum vſum, vbi in illis refulget promiſſio, qua remota,tota actio inſtar ludicri ſpectaculi euaneſcit?

Viceſimum ſextum argumentum. Cœna Domini accipitur fide: fides eſt rerum abſentium. Ergo in Cœna non præſto adeſt corpus Chriſti.quod ſic correctum paulò erit aptius, Inſtituta eſt Cœna, vt Chriſtum in cœleſti ſua gloria ſedentem fide quæramus: hoc autem modo impletur Apoſtoli dictum, fidem rerum eſſe abſentium.Loco igitur abeſt Chriſtus ſecundum humanam naturam. Nomen loci exprimo,quia non obſtat diſtãtia, quominus fruamur præſentia Chriſti, qualem ſcilicet deſiderat fides. Hîc ceſſat Magdeburgenſium ſolutio, fidem interdum circa corporalia verſari.Neque enim ſi Chriſtum ex Virgine natum,& crucifixum apprehendit, ſimul etiam detrahit è cœlo, vt loco præſentem ſiſtat.Nos verò eam quæ fidei conuenit, Chriſti præſentiam in Cœna fatemur,abſentiam reſtringimus ad naturę veritatem. Hoc modo ſupra ſpem agnoſcunt fideles, quanuis in terra peregrinentur, vitam capitis ſui ſibi eſſe communem.

Viceſimum ſeptimum argumentum eſt, Humanum corpus eſt definitum, nec poteſt eſſe vbique: Chriſtus verè humanum corpus aſſumpſit: & adhuc retinet. ergo ſecundum humanam naturam non poteſt eſſe vbique. Apparet inter ſe luſiſſe Magdeburgenſes, & dum euertere volunt ſacrum & inuiolabile Chriſti ſymbolum,ſua ſymbola quaſi ad cauponam afferre. Cuius rei præmonitos velim eſſe lectores, vt ſi poſthac animaduertant vſque ad faſtidium repeti quod iam de loco dictum eſt, ex hoc aceruo confuſo colligant, nihil iudicio vel ratione fuiſſe ab illis digeſtum: ſed dum mutuum muli ſcabunt, quod cuique effutire placuit,ab aliis receptum. Atque vt reliqua omittam, quid ſibi vult quòd triceſimo loco idem prorſus inculcant, niſi quia ſymbolum, quod ſecundus attulerat, prior repudiare noluit? Venio nunc ad ſolutionem. Dicunt,nos arguere à dicto ſecundum quid ad dictum ſimpliciter. vnde probant? quia Maior continet principium phyſicũ,quod de corporibus intelligitur,in quibus nihil ineſt præter creaturam. Quærunt igitur,fuerit infinitum illud corpus, néene in quo Deus Abrahę apparuit.Siquid eos puderet,hîc certè obmuteſcerent, ne cum puerili ſuo garritu proderent quam inter ſe fouent profanã ambitionem. Ad Minorem reſpondent, Chriſtum non humana modò natura, ſed diuina etiam præditũ eſſe,quæ ineffabiliter inter ſe vnitæ ſunt. Quid inde tandẽ efficient? certè non conflabunt quod imaginati ſunt monſtrum, quando non permiſcet neque confundit duas naturas perſonæ vnitas. Et quando Eccleſiam citant teſtem, tenere ſaltem debuerant quid ſecundum vulgarem vſum iſtæ loquendi formæ inter ſe differant, vnitas,& vnio. vnitas perſonæ in Chriſto ſine controuerſia inter omnes orthodoxos recipitur. Si naturæ Diuinæ cum humana prædicetur vnitas, nemo pius erit, qui non abhorreat: ergo in vnione neceſſe eſt, vt ſua cuique naturæ maneat proprietas integra. Quod quærunt rurſus, quomodo intacto ſigillo monumentum ſuum pertrãſierit Chriſtus: & foribus clauſis pertranſierit ad diſcipulos,noua ſolutione non indiget. Quid enim impedient clauſuræ omnes, hominum artificio factæ,quominus ſibi trãſitum Deus patefaciat. Nam qui de nihilo creauit omnia, poteſt ad tempus in nihilum redigere quæ videntur impedire progreſſum operum eius. Et ſanè quorſum redacta corpora eſſe dicemus,quibus & Angelos ſuos, & ſeipſum induit Deus, poſtquam executus eſt quod volebat? Prodierunt igitur corpora, Dei mandato, poſtea euanuerunt: & tamen fateri oportet vera fuiſſe corpora. Hîc de potentia Dei non inquirimus ſubtilius quàm par eſt, ſicuti nos criminantur iſti homines, quibus potentia Dei vtinam fumus non ſit, vt pro fuco ab illis obtenditur. Faceſſant ergo fucoſi iſti colores, quòd corpus ſuum Chriſtus in ſublime ſuſtulerit. neque enim hîc agitur quæ miracula ediderit Chriſtus in carne qua veſtitus erat: ſed quid neceſſariò requirat vera corporis natura. Ambulauit Petrus ſuper aquas an ideò deſiit habere verum corpus? Quod factum eſſet,ſi eodem momẽto vel in naui, vel in portu ſediſſet:quia ſpectrum & imaginatio fuiſſet quicquid apparuiſſet. Petrus ipſe quum è carcere egreſſus eſt, non penetrauit per fores clauſas: verè tamen clauſis & bene obſeratis foribus egreſſus eſt, miraculum præter naturæ ordinem editum fatebimur: duobus autem in locis ſimul fuiſſe non minus negabimus, quàm fuiſſe bicorporem. Hæc ratio nos expedit, ne arguamus Chriſtum mendacij: quod nos facere, qua ſolent impudentia, iactant Magdeburgenſes. Fidem enim noſtram,qua verbis Chriſti acquieſcimus, ſcimus in cœlo ſacrificium boni odoris eſſe. Ipſi dum Lutheri hyperbolas proiiciunt, modò plebeculam, ſuóſque fraterculos faſcinent, huius popularis theatri plauſu contenti,nec Dei,nec Angelorum iudicium magnopere curant. Hæc ratio eſt cur antea dixerim Luthero multas eſſe ſimias, paucos imitatores. Nam quaſi cothurnis in ſublime elati, quomodo poſſibile ſit, inquiunt, vt definitum adſit corpus vbicunque peragitur Cœna, ipſe viderit: nos habemus certum mandatum, vt

pen-

pendeamus ab eius ore. Ipse verò Christus satis vidit: vt frustrà ignorantiæ suæ culpam in eum regerant, qui sponte cęcutiunt. Quòd iterum obtendunt vnam Christi personam Deum & hominem esse, quàm ineptum sit alibi ostendimus. Vbi omnia dixerint, hæc veteris Ecclesiæ consensu approbata doctrina stabit, Christum mediatorem vbique esse, & quatenus vna est eius persona, Deum & hominem, vel Deum in carne manifestatum implere omnia, quanuis secundum carnem in cælo sit. Hac in re cur Christum regem summum ac pontificem contumelia affici dicant, quia eius corpus in phantasticam immensitatem non extendimus, iudicium esto penes summos & infimos. Supremum illis oraculum est, Lutheri responsio, Vnum corpus secundum humanam rationem non esse in diuersis locis: posse tamen secundum Dei potentiam. quia quicquid loquitur Deus præstare potest, & nihil apud Deum est impossibile. ac si quis mundum ab æterno creatum probare vellet, quia æterna fuit Dei potentia. vel eundem solem simul posse lucidum esse & obscurum: quia Deus potest omnia.

Vicesimo octauo loco argumentum suo arbitrio conficiunt, quod suo arbitrio euertant, & videntur nescio quid data opera captasse, vt se venditarent de sorite negatiuo. sic ipsi recitant: Tantùm ea potest Deus quæ vult: vult autem tantùm ea quæ naturæ suæ conueniunt: conueniens non est corpori Christi, vt sit in Cœna simul & in cœlo. ergo Christus non potest efficere, vt corpus suum in Cœna corporaliter percipiatur. sic quidem, vt video, inter se garriunt. nostra autem ratiocinatio alia est, Quia Deus quæcunque vult facit, non separanda est eius potentia à voluntate. ergo stultè, importunè, & præposterè disputatur quid possit, nisi accedat eius voluntas. Iam quum nusquam ostenderit verum & naturale corpus Filij sui se velle facere immēsum, præposteri sunt ac peruersi potentiæ eius pręcones, quicunque ex immensa Dei potentia carnis immensitatem in Christo probare contendunt. Vna hîc solutio restabit Magdeburgensibus, Dei voluntatem perspicuā esse ex Christi verbis, Hoc est corpus meum. quod fortè audiri posset, vsu Prophetiæ, donóque interpretationis prorsus sublato: quæ vnica eorum victoria est.

Vicesimumnonum argumētum est, Christus in cælum ascendens, relicto hoc mundo, non potest esse vbique: Christus in cælum ascendit: ergo non est in terra corporaliter. Respondent, maiorem de puris creaturis valere. Ergóne de pura creatura dicebat Angelus, Surrexit, non est hîc? An de pura creatura recessus intelligitur apud Marcū? & quod Petrus prędicat, oportere Christū cœlo comprehendi vsque ad vltimum diem? Vtinā potius in elemētis hæsissent isti homines, quàm ex malis dialecticis facti essent pessimi theologi! Respondent postea ad minorem, Visibili Christi ad cælos ascensu non tolli inuisibilem præsentiam, quia de vtroque extant manifesta Scripturæ testimonia. Quid de locali corporis absentia testetur Deus, per Angelum audio, Surrexit, non est hîc. nisi dialecticam meliorem Angelica didicerint, procedet argumentum à positione vnius loci ad negationem alterius. Eadem est in verbis Petri ratio, oportere cælo comprehendi. illic de visibili forma non disserit Petrus: & tamen domicilium Christo in cælis assignat, quo affirmat ipsum comprehendi. Si nulla esset dimensio, vbi comprehensio? tenemus ergo, quia comprehensibile est Christi corpus, non esse immensum. An à Petro quoque dicent turpiter corruptam fuisse pietatis doctrinam? videntur tamen sibi optimum effugium excogitasse, dum visibilem Christi ascensum conferunt cum visibili Spiritus exhibitione. Spiritus, inquiūt, sub linguis igneis apparuit, qui tamen inuisibilis vbique erat. ergo visibilis Christi ascensio non tollit inuisibilem eius præsentiam. perinde ac si dicerent, Deus specie visibili in Tabernaculo, & aliis locis apparuit, qui tamen inuisibilis vbique erat. Ergo visibilis mundi forma iam obstat, quominus inuisibilis sit mundus. Excipient, non esse idem de mundo pronunciatum, quod de carne Christi. Ego verò tantùm de comparatione loquor, quæ sine refutatione liquescit. Neque enim nouum est, vt Deus qui inuisibilis est natura, species quas visum est induat, quoties hoc modo se vult manifestare hominibus. hæc præter naturam manifestatio nihil mutat de natura Dei. Similitudo quomodo in Christum quadrabit? imò statim occurret manifesta repugnantia. Christi enim corpus vt natura erat visibile, receptum fuit in cælos, videntibus Apostolis. Iam volunt Magdeburgenses contra naturam substitisse inuisibile in terra. hoc nunc probent sublata illa, quæ nihil eos iuuat, similitudine: Christū esse in cælo, vt inuisibiliter secundū carnem, vbicunque velit, esse possit. hoc illis dictu facile est: sed inani sonitu nō excutient piis mētibus quod de Christi in cælos ascēnsu prædicat Scriptura. Dicunt Christum visibili modo in cælū ascēdisse, vt facto aliquo externo mōstraret, verè se resurrexisse, patefacere se ianuas regni cælorum credētibus, se fore Pontificem in sanctuario cælesti. hoc aliquid est, non totum. Discessum suum Apostolis vtilem esse testatus est: quia nisi abiret nō erat venturus Spiritus. an nō pótuit venire eo præsente? nempe quia sursum mentes eorum erigi necesse erat, vt diuinā eius virtutē perciperēt. quò pertinet eius dictum ad Mariam, Noli me tangere, nōdum enim ascendi ad Patrem. Cur displicuisse dicemus Christo pedum amplexum, nisi quia sola posthac fide

tangi volebat? hæc etiam ratio est cur nubes eum abstulerit ab eorum conspectu, qui si persuasi fuissent inuisibiliter esse in pane, nō stetissent defixis in cælum oculis.

Tricesimum argumentum, Qui in loco est, non est vbique: Christus in cœlos receptus, tanquam in loco est: ergo non est corporaliter in Cœna. Maiorem respuunt, quia principium est physicum. Quasi verò pereat theologia, si Deo naturæ authori hoc honoris defertur, ne quem ipse ordinem statuit, violemus. Facessant insulsæ cauillationes, quarum nimis larga copia istis hominibus profluit. Principium enim quod sumimus tantundem valet acsi probemus Christum fuisse verum hominem, quia esuriit, fatigatus fuit ex itinere, timuit, mœrore affectus est, denique quia ab infantia adoleuit in virum, & mortuus est. Si hîc obganniant Magdeburgenses, non nisi physica principia se audire, an tolerabilis erit peruicacia? Solem esse calidum & lucidum natura dictat. denique solem esse solem, naturale principium est: vt theologi simus, an negandum erit quod illustre specimen est admirabilis Dei sapientiæ? certè esse in loco & vbique, tantundem valet ac locum non esse locum. nihil tamen est, quod non hyperbolica Magdeburgensium fides transcendat. etiámne incomprehensibiles sapientiæ eius abyssos? hoc ex eorum verbis apparet. Iam quia tam Scripturæ quàm Patrum testimoniis Christum probamus in cœlo esse tanquam in loco: de Patribus respondent, eorum dicta papyraceas esse turres. Facessat sanè omnis humana authoritas, modò concedant isti magistri communem esse nobis causam cum Patribus, ne contra Berengarij hæresim posthac tam fastuosè despument. Christi dictum obiiciunt, Hoc est corpus meum: quod nulla ratio, ac ne Angelica quidem labefactare potest. quasi nos contra Christum vel Platonici simus vel alterius cuiusuis sectæ. Sed quid reiecta interpretatione, Christi authoritatem iactare in peruerso & alieno sensu iuuat? Iam commentum de inuisibili Christi præsentia Patribus fuisse notum credent sani & non stulti lectores, vbi ostensum fuerit Scripturæ testimonio. Ita dicunt, non colligi Christum cœlo quantumuis spatioso alligari. Ligamina sinamus, contenti Petri verbo, vbi dicit oportere cœlo comprehendi. Quid amplius desiderant? Accedant & dicta Angelica, non esse in sepulchro, quia surrexit: frustra Apostolos suspicere in cœlum, quia veniet Christus vltimo die, sicut ascendere visus est. Excipiunt, venturum visibili forma. quasi verò ad solatium non fuerit longè aptius, quod Angelus, quia in schola Magdeburgensium edoctus non fuerat, omisit: nempe, si inuisibilis sub pane latet, non esse procul quærendum. Quod deinde probare nos volunt, mentitum fuisse Christum, vbi dixit, Hoc est corpus meum, magis detestabilis est eorum furor, quàm vt in refutatione diu immorari expediat. quasi nouum aliquid vel magnum afferant, attentos volunt esse lectores, quia non dixerit, Hoc est symbolum, figura, vmbra, phantasma. quasi nobis corpus phantasma sit, quale ipsi in sua officina fabricant. Fatemur verum notari corpus, cuius sub pane communicatio offertur: quanuis mystica sit communicatio, non desinit Christi verbis solida constare fides ac veritas, nisi eum mendacij obliquè arguerent, qui pedibus mysterium calcantes, crasso suo delirio eum subiiciunt. Verùm quia promisit Christus se nobiscum fore vsque ad finem seculi, credere se dicunt eius verbo. quasi verò nisi phantasticum corpus sub pane includat, non possit immensa sua virtute adesse fidelibus.

Quia argumentum tricesimumprimum prorsus idem est cum superiore, & vicesimoseptimo, nolo verba perdere.

Tricesimo secundo loco sumunt quod refutari facilè patior: Christus sedet ad dexterâ Patris: ergo non potest esse vbique. Quum ex professo totam in me suam virulentiam dirigant, quorsum attinuit apud indoctos ex re nihili plausum captare? neque enim aliter quàm verbis meis respondent: nisi quòd de vbiquitate naturæ humanæ inferunt suum commentum. Ergo si me aggredi illis propositum est, cesset de Patris dextra vltro citroque contentio. Hæc enim mea est docendi ratio: Sicuti Christus in cælo est secundum carnis substantiam, ita in carne sua sedere ad Patris dextram, vt imperio virtutéque totum mundum impleat. Hinc apparet vt Christus, Mediator, Deus & homo vbique totus sit, non totum: quia eius imperium, & arcana vis gratiæ nullis finibus includitur.

Tricesimumtertium argumentum est, Scriptura testatur Christum à resurrectione corpus retinuisse quod habuerat, neque naturam eius mutatam. idem Patres docent magno consensu: ergo non potest Christus in Eucharistia esse corporaliter. Respondent, ex prauo fonte oriri quicquid de natura corporis afferimus: quia animalis homo non percipiat quæ sunt Spiritus. Nos verò iudicare ex sensu carnis falsissimum est, dum citamus quæ certum est ab ipso Deo profecta esse. Dixerunt Angeli non esse quærendum Christum in sepulchro, quum Cœnæ mentio non fieret. An non de eodem corpore loquebantur? quod toties includunt in sepulchro Magdeburgenses, quoties sub pane sepeliunt. De carne sua duo protulit Christus, quæ videntur in speciem pugnare, Palpate & videte, quia spiritus carnem & ossa non habet. Item, Accipite, hoc est corpus meum. Nunc conciliandi ratio quæritur. ac si nullius momenti esset prius dictum, secundum mordicus premunt Magdeburgenses, inter-

interpretatione omni reiecta. quasi verò non tantundem vbique fidei mereatur Christus. Expedire se nequeunt, quin duplicem fingāt modum præsentiæ, & commentum obtrudāt non magis à ratione, quàm à fide alienum: aliam fuisse naturam corporis, quod palpandum & videndum præbuit Christus, quàm quod sub pane latet.

Tricesimumquartum argumentum est, Scriptura testatur corpora nostra fore conformia glorioso Christi corpori: sed corpora nostra tunc vbique non erunt. ergo neque corpus Christi vbique est. Excipiunt, vitium esse, quia ratiocinamur à dicto secundum quid ad dictum simpliciter. Sed ostendant quid in hac præsenti causa sit dissimile. Fateor non æqualem fore gloriæ gradum in capite & membris: sed quantum pertinet ad corporis naturam, non stabit conformitas, nisi suas dimensiones retineat illa caro, quæ typus est, ac exemplar futuræ nostræ resurrectionis. Obiiciunt non esse dictum de Petri vel Pauli carne, Accipite, hoc est corpus meum. Sed quomodo hoc dictum accipi debeat, quia inter nos disputamus, interpretatio ex aliis locis petenda erat. Furioso impetu ansam præcidunt Magdeburgenses. quasi nulla esset interpretandi libertas, nisi eorum permissu. Sed vbi pronuntiat Spiritus sanctus Christum in cœlestem gloriam translatum esse, vt suo corpori nostra conformet, quis discrimen illud, quod præscribunt noui magistri, recipiet? Adde quòd Paulus virtutem Christi, qua potest omnia, illic commendans, splendidius extollit quòd Magdeburgēses extenuant miraculum, quàm vt pij saniq; lectores, obiecto fumo dicti secundum quid, sibi tam certam doctrinam excuti sinant.

Tricesimumquintum argumentum est, Inter veteres nihil fuisse contentionis de Cœna Domini. ergo omnes intellexerunt figuratè Christi verba. Hoc retorquent, quia nihil inter veteres fuit pugnatum de hac re, omnes vno consensu amplexos esse literalem sensum. Sed quum nihil putidius sit, quàm ludendo, ieiunum nescio quid, quale ipsis recitare libuit, diluere, verum argumentum audiant ex me lectores. Quum ex veteribus quidam liberè docuerint, Christum dixisse, Hoc est corpus meum, quum signum daret corporis sui. Item, panem esse Christi corpus: quia Sacramentum quodammodo censetur res ipsa, alij docuerint verum fuisse Christi corpus, cuius signum in Cœna tradidit: alij panem vocauerint oppositum typum corpori, non esse probabile tunc grassatum fuisse errorem de corporali sub pane præsentia, quia statim mota fuisset contentio. Hic non est cur nos Philisthinis comparent: nisi fortè, sicuti in multis comœdijs fieri solet, clamoribus suis quasi fractorum scamnorum strepitu actionem subito abrumpant, & lectores frustrentur.

Argumentum xxxvj. est de nouitate, quæ nobis suspecta erroris esse debet, nec immeritò quod tradunt aduersarij figmentū de corporali præsentia damnamus hoc nomine, quia non ita pridem inter crassas inscitias, & superstitionum corruptelas natum est. Respondent solenne hoc esse patronis malarum causarum, arripere vicinum aliquid, quo plausibiliter declament, & maximas tragœdias moueant. & hoc modo nos transferre ad corporalem præsentiā, quod non nisi in transubstantiationem competit, quam ipsi quoq; acriter damnant. sic illi: Sed primùm nego tragicè nos vociferari hac in re, quum simpliciter dicimus commentum quod ipsi pro cœlesti oraculo adorant, fabricatum fuisse à Sophistis, qui nihil tenebant purioris Theologiæ. deinde nego ex fuco affinitatis nos captare plausum. Quàm acriter transsubstantiationem oppugnet, patet ex scriptis VVestphali, qui Concilia sub Nicolao & Gregorio septimo habita, pro orthodoxis censere non dubitat. Sed hinc facessat Transsubstantiatio. Crassius eos de corporali præsentia quàm Papistas sentire, & loqui arguimus. Nec est quòd tam ferociter in suis cothurnis exultet, prolatis Christi verbis, Hoc est corpus meū. Neque enim negamus hæc esse Christi verba, quod parum verecundè nobis obiiciunt. sicuti fateri cogētur hæc Dei verba esse, Terra scabellum pedum meorum: vnde sequetur, si stare libeat ipsorum iudicio, Dei pedes terræ innixos sustinere eius corpus. Non est igitur in verbis nouitas, sed in præciso, quem vrgent ipsi verborum sonitu.

Tricesimoseptimo loco referunt quod pro nobis afferimus, vtrunque loquendi genus veteribus esse vsitatum, panem & vinum esse corpus & sanguinem Christi, & tamen signa esse, & Symbola, & Sacramenta corporis & sanguinis. vnde colligimus Christi verba non citra figuram accepta ab illis fuisse. Hîc insultant, quòd quum nuper pugnauerimus ignaros fuisse veteres præsentiæ corporalis, nunc palàm fatemur panem vocare corpus. quasi verò non sit hoc nobis etiam commune. Sed hic de sensu agitur. Nemo enim à loquendi forma abhorret, cuius nobis author est cœlestis magister Dei Filius. Tantùm contendimus, quoties à Patribus panis & vinum vocantur signa, Symbola, & Sacramenta corporis & sanguinis, satis explicari eorum mentem: quia hinc luculenta colligitur inter signum & rem signatam distinctio, pro qua nos pugnamus. Imò aperta ratio notatur, cur carnis & sanguinis voces accommodentur ad panem & vinum. Hîc pertinaciter Magdeburgenses sibi sufficere excipiunt, quòd secundum veteres, panis sit corpus. Quasi verò altera loquutio vt est plenior & explicatior, vice interpretationis non sit addenda. Dicit vno

in loco Paulus,se quod deest passionib⁹Christi supplere pro Ecclesia.alibi idem repetens, dicit,pro confirmatione fidelium. Si de sensu Pauli mouetur quæstio (sicuti prioris loci prætextu ad Apostolos & Martyres Papistæ redemptionis nostræ partem transferunt) an negligenda erit explicatio,quæ sponte altero loco occurrit? Quòd ergo in re notissima, & tam expedita prouocare se dicunt ad Filium Dei, ridiculum est. Nec minus etiam futilis est ista rhetorica, Christum non esse indoctum iudicem, rudem, aut balbum, quia loquendo Λόγος sit appellatus: non esse subdolum, non bilinguem, non corruptum pecunia, non προσωποληπτὴν. Quorsum hæc loquacitas, nisi vt ostendant Magdeburgenses se bene & prolixè garrire? quicquid ex sacro Christi ore profectum est, nos tam reuerenter adoramus, quàm obedienter amplectimur,vt eius authoritas, quæ exceptione omni maior est,non sine iniuria minuatur, dum eam intempestiuè quasi dubia esset, asserere volunt. Easdem in citandis testibus contexunt ineptias.Quid,obsecro,opus fuit,quum Matthæi, Marci, Lucæ & Pauli referrent testimonia, addere ludicram exceptionem, saluo tamen iudicio superioris, hoc est,ipsius Christi? Quasi verò periculum sit ne seipsum Christus in organis Spiritus sui abneget.Res igitur enucleatè in medium prodeat. Fatemur à quatuor illis authenticis Dei Scribis, optima fide referri Christi institutionem, quàm si quis mysticam esse neget,relegandus est in Antyciras. Meritò itaque disquirimus quæ sit analogia panis ad corpus.Magdeburgenses tamen vt habeant carnem Christi sub pane inclusam, nolunt subesse mysterium. Quid omisso quæstionis statu prodest nuda recitatio? Et quàm inani & euanido fuco obtegere controuersiam ipsam contendunt, disertos, facundos, & veraces Euangelistas vocando? Neque enim infantiæ protinus eos insimulat, qui verborum interpretationem quærit. imò vera hæc demum reuerentia est, non temere vel inconsideratè arripere quicquid dicunt, vt singulis vocibus & syllabis eos velimus obstringere, sed attentiùs expendere eorum mentem, vt verbis commodè expositis, sine controuersia amplectamur genuinum sensum. Quare nimis proteruè mentiuntur Magdeburgenses, nos à Christo & Apostolis prouocare ad tertios iudices. Itaque nihil mirum si sua scurrilitate ebrij, probro se exponant, quum dicunt se nobiscum venturos ad tertium miliare. Ergóne gratificandi nobis causa hanc Christo iniuriam facient, vt relicto eius tribunali,supremum iudicium consentiant deferri mortalibus? Præfantur se stare duobus prioribus iudiciis, neque cessuros vnquam, vel si Angeli cœlestes contrarium adferrent. Non debuerunt tamen, si videbant tribunal erigi hominibus ad labefactandam Christi sententiam, pedem vnum progredi. Ego verò sacrilegum quod offerunt obsequium, libenter ipsis remitto: quia centum mortibus potius sanciẽda est nobis Christi authoritas, quàm vt vllis hominum iudiciis cedat.Nec verò hoc agitur, dum Patribus tribuitur interpretum nomen.Nam si hoc officio fungi,supra Christum iudicare illis est, maledicta sint illorum scripta, quæ summo Filij Dei imperio derogant.Diffidere interea se negant Patrum suffragiis,& tamen phrasim qua vtuntur Patres, concordare negant verbis Christi. Bene autem & prouidè, quòd iudiciũ deferunt quadrimis pueris. nam si septennes aduocassent, facilè perspecta ab ipsis fuisset nugatoria ista leuitas.In hoc verborum tinnitu neutra pars hîc diuerticula quærat, sed deponat, & conferat verba Christi & Apostolorum ex vna, Patrum verba ex altera parte, hoc modo: Christus dicit, Hoc est corpus meum, & idem referunt Apostoli: Patres affirmant panem esse corpus. Diuina puer quadrime, an procul inter se hæ loquutiones distent? Rursus confert, Christus dicit, Hoc est corpus meum: Patres affirmant panem esse symbolum, signum & figuram corporis. Iterũ puer quadrime iudica,an hæ phrases quadrẽt. certè si seria in eorum animis vigeret religio,vix ad pueriles istas ineptias delapsi essent.Patres interdum in hoc mysterio modum loquendi retinent à Christo acceptum, sicuti vbi asserenda est doctrinæ maiestas, citamus ad verbum Scripturæ testimonia, quia tamen obscura posset esse breuitas, quoties ita postulat occasio, non omittunt partes interpretum. Hinc plenior illa, & magis enucleata loquutio: quia panis Sacramentum est corporis,quodãmodo esse corpus. Quid senserint si ambigitur, ex concisáne recitatione, an ex addita luce interpretationis iudicium fieri conueniet?qua fronte igitur Magdeburgenses verbi vnius prætextu dilucidũ sermonem & didacticam paraphrasim obscurant?

Tricesimumoctauum argumentum ex Augustino sumptum est, qui rem fœdam nominat corporaliter edere Christi carnem. Respondent, quia hoc facere iussit Christus flagitium non esse. Si vera esset antithesis, væ Augustino,qui tãta infamia ausus fuisset mũdi Iudicem aspergere. sed quum sanctum illum hominem non minus modestia quàm pietas, & eruditio commendet, videndum est an Christum fecerit sceleris authorem. Imò quia videbat impios & profanos homines ad calumniam rapere quicquid dictu asperum occurrit in Scripturis, stultos verò nullo iudicio & delectu verba sæpe nimis præcisè vrgere, illorum malitiæ obuiam ire volens, & horum errori mederi, regulam præscribit sanæ intelligentiæ. Et quia vbi Christus carnem suam edere iubet, in sensu literali manifesta esset absurditas, ideò loquutionem esse admonet non simplicem sed figu-

figuratam. Ergo vt se explicent Magdeburgenses, duo probanda sunt, Christum iubere corporaliter carnem suam comedi, & de hac corporali comestione non loqui Augustinum.

Tricesimonono loco referunt quod à nobis scriptum est, quum aduersa pars dicat Christi corpus pane comprehendi non secus ac vinum cantharo, liceat saltem nobis quoque Christi verba commodè interpretari. Hìc nos accusant calumniæ, quasi verò non extent libri. Etsi ego neminem insector, imò hoc sepultum esse malim, quàm nouis pugnis materiam præbere: non tamen à nobis conficta est similitudo: sed quia plausibilis quibusdam eorũ videbatur, palàm ab ipsis est prodita.

Quadragesimum argumentum, vt ab ipsis positum est, claudicat: Christus reuertetur ad vltimum iudicium, sicuti visus est ascendere: ergo non adest corporaliter in Cœna. Plenum hoc modo erit: Idem Christus, qui ab hominum conspectu sublatus & in cœlum receptus est, sic veniet quemadmodum visus est ascendere, teste Angelo, & è cœlo expectandus est Redemptor, Paulo teste: ergo corporaliter nunc in terris non est. Respondent Magdeburgenses venturum forma visibili. atqui distinctio hæc neque in Pauli, neque Angeli verbis reperitur: & tamen nihil magis consentaneum fuit, quàm subiici consolationem de inuisibili carnis præsentia, si qua esset: & quem de Christo simpliciter habetur sermo, cuius licentiæ est visibilem simul & inuisibilem imaginari? porrò quo sensu discipulis se semper adfuturum promittat, alibi ex verbis Augustini exposui. quanquam verba magis dilucida sunt, quàm vt requirant interpretem. Quid enim magis præposterum est, quam quod de gratia, virtute & auxilio prædicatur, ad carnis essentiam rapere?

Quadragesimumprimum argumẽtum est, Christum Stephanus videt in cœlo sedentem: ergo non habitat corporaliter in terra. Excipiunt Magdeburgenses, speciali reuelationi non tolli quod Christus instituit in Cœna. Imò quod Stephano reuelatum fuit, ficititium eorum errorem optimè refutat. nã si tunc præsentia Christi vnica ad inuictam fidei constantiam Stephano futura erat, multò satius erat coràm sisti, vt manum porrigeret, quàm procul ostendi. Sicut ergo tunc aperti sunt cœli: ita discant oculos aperire Magdeburgenses, vt Christum agnoscant, quanuis in cœlo sedentem, immensa tamen & incomprehensibili Spiritus sui virtute fidelibus in terra esse coniunctum. Nam quòd non putant posse aliter conciliari, Christum habitasse in Stephano quo tempore ab eodẽ visus est, nimis est ridiculum. quãdo & Christus ipse disertè exprimit, eodem modo quo Pater in nobis habitat, se quoque habitare. & Paulus modum illum definit, per fidem. Nihil in hac doctrina perplexũ est, quòd Christus secundum carnem in cœlis habitãs, quatenus Mediator est, repleat totum mundum: & verè vnum sit cum suis membris, quia cõmunis est vita.

Quadragesimumsecundum argumentum est, Corpus Christi inclusum fuit vtero Mariæ, suspensum in cruce, & in sepulchro conditum: ergo non est immensum, & vbique. Respondent ita esse, vt pronuntiat Christus. ergo posse & velle esse vno in loco, & simul in toto orbe terrarum. Atqui pluris non est hæc solutio, quàm si quis Anthropomorphita blateret, Deum esse nasutum, quia affirmat se odorari sacrificia. atque hic bellè ipsos deprehensos teneo. Dicunt nos fallaciter & sophisticè crebrò ratiocinari ab attributis corporis in abstracto ad Christi personam: quæ calumnia nullo negotio diluitur: neque enim docemus Christum, quanuis corpus eius finitum sit, eadem dimensione cõprehendi: imò afferimus replere omnia, quia separari ipsum à suis membris nefas est. quia autem de carne quæstio est, in ea insistimus. Deniq; discrimen, quod tenendum est inter Christi carnem in abstracto, & eius personam, nos dextrè illustramus: ipsi peruersissimè confundunt. quia vt carnem Christi immensam, & vbique esse probent, identidem obiiciunt vnam esse personam in Christo. Itaque tam carnis suæ quàm diuinitatis respectu cœlum & terram implere. An non hoc est carnem Christi in abstracto quasi capillis trahere, vt sequatur quocunque se extendit diuinitas?

Quadragesimumtertium argumentũ paulò fidelius referam, quàm ipsi. Quum se promisit Christus fore in medio nostri, de spirituali præsentia intelligi id debet. atqui promisit quo nihil melius optari potest. tali igitur præsentia contenta esse potest fides. Respondent, hac illustri sententia nos iugulari, quia Christum ex his verbis nobis adesse colligimus, qualis tunc erat, hoc est, Deus & homo. Quid si contrà excipiam, non adesse corporaliter qualis tunc erat, nisi adsit visibilis? nam hæc, nisi fallor, inter qualitates numerãda est quę maximè propria est, ac inseparabilis: verùm quando nihil apertius est quam Christum se nobis illic coniungere, quatenus Mediator est ac caput nostrum, lis tota facilè dirempta erit, simul ac cõueniet, Christum in persona Mediatoris, vel si malunt totam Mediatoris personam verè & essentialiter esse in medio nostri: quanuis Christi caro, vel quod idem valet, Christus secundum carnem in cœlo sit. Nam quum spiritualis præsentię à nobis fit mentio, restringi hoc ad carnem debet. Vbi longo verborum profluuio se exinanierint, huc tãdẽ redibit summa, carnem Christi in cœlo manere, vtcunque secundum Mediatoris personam in nobis habitet.

Quadragesimumquartum argumentum est, Si substantiale Christi corpus datur in Cœna, promiscuè ingurgitatur ab incredulis non secus ac recipitur à fidelibus. quisnam ita locutus sit, nescio: apud me quidam nullius hæc ratio momenti esset. Quandiu enim delirio illo captus fui, substantiam ipsam carnis porrigi sub pane, eam tamen impiis prostituere, horrori erat. Et quibus portentis refertus sit error ille, imò turgeat ac crepet, Christi corpus ab impiis comedi, satis superque alibi monstrasse mihi videor. Dixit Christus, Edite, hoc est corpus meum. Quid si à Turca, vel Iudæo per ludibrium voretur sacer panis? nullàne profanatio erit corporis Christi, si in ventrem contemptoris transeat? Respondent Magdeburgenses, Quia ita sonant Christi verba, nullo absurdo se moueri. Atqui putabam quando indiuiduo nexu inter se cohærent mandatum & promissio, hāc non aliter impleri, quàm vbi mandato obtemperatur. Et sanè quum docuerit Lutherus panem in ipsa tātùm actione esse corpus: ipsi verò clamitēt panem nō esse symbolum, sed corpus verum, & substantiale, quomodo ex hoc nodo se expediant, scire cupio. Sint pro more ipsorum centum frustula parata in vsum Cœnæ, sæpe continget pauciores ad mensam conuiuas accedere. Vbi illinc disceditur, corpúsne Christi est quod residuum manet: an finito mysterio corpus esse desinit? Mihi verò modò frui liceat cum piis omnibus Christi corpore, facilè illis concedam suum illud imaginariū participare cum Iuda.

Quadragesimumquintum argumentum est, Nihil alienum nos tradere à confessione Augustana: ideoque non esse tam acriter rixandi, vel potius digladiandi causam. Ea de re si ambigitur, prouocamus ad authorem Philippum. Dubitanter quum respondeant Magdeburgenses, ego bona cōscientia fretus liberè ausim idem repetere: mentis suæ quoties visum fuerit, interpres sit Philippus. Interea præter contumaciam nihil adferēt Magdeburgenses quod dissidium à Confessione ostendat.

Quadragesimumsextum argumentum est, Si creditur Christū corporaliter esse in Cœna non poterit transsubstantiatio Papistarū firmiter oppugnari. Respondent non esse faciēda mala, vt eueniant bona. Ego verò totum illud libēter ipsis remitto, nec scio vnde sumptum sit. imò vanissimum esse ex Scriptis nostris apparet. Nam tum aliis rationibus satis validis à nobis refutatur transsubstantiatio: tum vna hæc abundè sufficit, hoc modo euerti analogiam signi, & rei signatæ. Nisi enim in Sacramento visibile & terrenum signum dono spirituali respondeat, concidit natura Sacramenti.

Quadragesimumseptimum argumentum est, Quia imaginatio de corporali præsentia idololatriæ Papisticæ occasionem præbuit, & eam adhuc confirmat, non esse asserendam. Respondent, consequentiam ductam à vitio accidentali, non valere. Sed quid si asserimus res esse annexas? neque tamen declinandæ tātùm idololatriæ causa, præsentiam corporalem tollimus, sed quò melius pateat quā detestabile sit commētum de corporali præsentia, monemus necessariò secum trahere impiā idololatriam. Nam quod negant adorandum esse Christi corpus, quamuis in pane sit, quia Christus adorationem illic non recipit, valeret si eorum responsa apud omnes authentica essent. Obtendunt, nusquam extare præceptū de adorando Christi corpore. certè de Christo homine propriè dicitur, Exaltauit illum Deus, & dedit ei nomen quod est super omne nomen, vt in nomine Iesu flectatur omne genu. Itaque meritò & scitè hinc colligit Augustinus adorandam esse Christi carnem in Mediatoris persona. Cæterùm, miror tam liberaliter nobis concedere Magdeburgenses, quod reliqua eorum factio mordicus retinet. Quid enim sibi vult illud Lutheri cōtra Louanienses, Sanctum & adorabile Sacramentū: nisi adoretur in pane corpus? Saltem consentiant inter se, & suo VVestphalo hîc quoque subscribant, si nolint præuaricari in causa, cuius sunt patroni.

Quadragesimum octauum argumentum malè & infideliter recitant. neque enim inferimus vnam fore hypostasim carnis & panis, si in pane est caro, sed si propriè, vt ipsi volūt, & absque figura, panis ipse caro est. Nā quia assiduè inculcant se tātùm docendi causa dicere carnem sub pane dari, sed interea standum esse Christi verbis, quod panis sit caro, hîc velim mihi respondeant, quomodo inter subiectum & prædicatum conueniat, vbi non vna est hypostasis? Ergo vt centies pecuniam suam in arca claudant, excutietur illis sua solutio. Tenentur etiam interim manifestæ repugnantiæ conuicti, quia nunc coniungi fatentur corpus cum pane, quod antea negabant. Nam & duodecimo capite non dubitarunt duos istos locos simul conferre, Verbum caro factum est, Item, Hoc est corpus meum.

Quadragesimo nono loco, vt nobis mendicitatem exprobrent, nescio quid à se fabricatum effutiunt, Nihil inutile est verum: doctrina de præsentia corporali est inutilis: ergo non est vera. Hîc dicunt nos, sicuti famelici solent, non tantùm ex locis dialecticis, sed etiam ex Rhetorum campis pabula corradere. Ego verò quia me sic rhetoricari puderet, illis relinquo quod suum est. Interea sese aduersus Paulum defendant, qui quæstiones omnes damnat, vnde nulla oritur ædificatio. Certè si inutilis est eorum doctrina, sequetur eius causa perperam moueri tā graues pugnas. Papistis quàm nobis amiciores eos esse constat. Si ob friuolam

uolam quæstionem: quam reddituri sint olim ratione suæ truculentiæ, nunc viderint. Quare vt maiorem refellerent, nihil opus fuit contra Legem Dei fœtidam blasphemiam euomere. Contendunt verum interdum esse quod inutile est. vt rem indubiam probent, Lex Dei est illis inutilis. Dixerat quidem Apostolus, cæremonias & vmbras nihil profuisse suis cultoribus, nempe per se: an ideo tota Lex inutilis, cuius in ipsa quoque hominum damnatione perspicitur vtilitas? Videndum nūc restat quem fructū pariat quod obtrudunt commentum. locus ille, Caro non prodest quicquam, antehac fuit expositus. Cæterùm, vt nullis Scripturæ testimoniis nitamur, quum doctrina nostra solidam Christi cum suis membris coniunctionem, in qua tota nostra salus & fœlicitas inclusa est, contineat: ipsi autem manducationem postulent Iudæ & Petro promiscuam, clarè apparet, de nihilo eos rixari.

In argumento etiam quinquagesimo fucum faciunt. itaque illis facile est suas vmbras discutere: sed mihi ita agenti respondeant velim, Communicatio substantiæ carnis Christi, quam defendunt, vel temporalis vel perpetua est. Si perpetuam dicant, substātialiter ergo in sceleftis quibuslibet manebit Christus, dum alius scortabitur, alius iugulabit hominem innoxium, & quisque nefandis criminibus se polluet. si est temporalis, ac tātùm vnius momenti, quorsum iuuat Christū recipere, quem eodem in loco relinquas, simul ac pedem à mensa sustuleris? Certè nisi perpetua sit communicatio extra actionem Cœnæ, nihilo plus conferet quàm rei amissæ recordatio. Et certum est quod alibi affirmat Dominus de perpetua in nobis māsione sua, & quod de habitatione in cordibus nostris per fidem docet Paulus, in Cœna obsignari. vnde colligitur, communicationem, cuius in Cœna sumus participes, perpetuam esse. Iam ita mihi ratiocinari licet, Specialis est promissio de Christi habitatione in nobis, & ad solos fideles dirigitur: ergo Christo non nisi fideles potiuntur in Cœna. En quàm attenti sunt boni censores ad causam, quàm à nobis melius considerari iubent.

Argumentum quinquagesimumprimum est, Doctrina ferens multa secum absurda non vera est: Doctrina de corporali præsentia Christi multis absurdis est implicita: ergo sequitur non esse veram. Maiorem vniuersaliter veram esse negant: quia variæ sint absurditatum species: in theologia non esse habendum pro absurdo quicquid repugnat humanæ rationi. Cæterùm, an quæ proferimus eiusmodi sint nécne ex sequentibus iudicent lectores.

Quinquagesimosecundo capite primum absurdum commemorāt. Absurdum est corpus & sanguinem Christi vbique esse: vbiquitatem verò requirit corporalis præsentia in Cœna. Respondent Magdeburgenses rationi tantùm humanæ, non fidei hoc esse absurdum: quia nunquam absurdum erit Christo credere. Si probassent quid Sacramenti naturæ conueniat non esse spectandum, scrupulum fortè nunc iniicerent. sed quia iam centies à nobis probatum est, quamuis sub pane non lateat præsentia carnis Christi, verbis eius deferri quam merentur fidei reuerentiam, nondum solutus est nodus. Arctius etiam eos stringit, quod breui & flexiloquo sermone obscurant. Aut enim totum Christi corpus porrigitur sub pane, aut dimidium: si totum, ergo non minus sanguis est panis, quàm caro. Idem transferre ad calicem conuenit, vinum scilicet non minus corpus esse, quàm sanguinem. Si exangue fingant Christi corpus, & sanguinem à carne elicitum seorsum statuant, quid fœdius hoc portento? Non agitur hîc de communi cibo & potu. in Cœna ipsa quomodo se putent comedere Christi corpus, & sanguinem eius bibere, quæro. Si respondeant totum esse in qualibet parte, cur ergo panis corpus potius quàm vinum? & cur vinum sanguis potius quàm panis? Si respondeant modum sibi esse absconditum, cur ergo tam audacter de substantiæ præsentia definiunt? quod eos in hanc abyssum præcipitat. Obmurmurent si libet, absurdum hoc non nisi physicum esse, nullis tamen nisi plusquam fatuis persuadebunt substantiam sanguinis à carnis substantia posse à Christo auelli. Coniunctio autem verbis repugnat. Cæterùm, si Christus in cœlo maneat integer, nihil obstabit quo minus carnem in cibum porrigens, & sanguinem in potum, vtroque seorsum nos alat ac viuificet.

Quia quinquagesimotertio loco verba nostra mutilant & adulterāt, hoc absurdum obseruent lectores, Quādo cœlesti Christi gloriæ derogat, corpus eius includi sub terrenis elementis, contumelia eum affici, dum corporaliter in pane locatur. Excipient fortè Magdeburgenses, secundum naturam posse hoc videri contumeliosum Christo, secundum theologiam non esse. Quid? vbi asseritur Christo quòd non quispiam mortalium, sed Deus ipse de eo pronuntiat, an nondum eos pudebit ad miserum illud asylum confugere? Scio Christo non fuisse probrosum, in cruce suspendi, in qua de morte & diabolo triumphum agens, quasi in curru triumphali sublimis sedit. nunc verò, è sede cœlesti detractus, terreno & corruptibili elemento alligatur, quàm dissimilis ratio est? Neque enim quum in cruce penderet, Pater eum in cœlo beata immortalitate frui adhuc voluit. nūc verò recepit eum è terris, vt supra cœlos omnes emineat. Quare desinant Magdeburgenses obtendere Sapientiam Dei, stultitiam esse mundo: quibus sua peruicacia sensus

excæcat,ne dubitent ſurſum ac deorſum omnia miſcere.

Morem ſuum ſequuntur quinquageſimoquarto capite: Summa tamen eſt, Quæcunq; doctrina pugnantiam in Scripturis inducit, eam falſam eſſe. quia autem ſi recipitur corporalis præſentia in Cœna,pugnabunt ſecum Scripturæ: meritò repudiari hunc errorem. Maiorem diſtinguunt, quia ex vera doctrina ſæpe mouentur contentiones. quaſi verò aliam doctrinam dicamus vitioſam eſſe, niſi quæ diſſidium Scripturæ in ſe continet. Suo commento ſi negant ſcindi Scripturam, nihil mirum: quia nihil illis promptius eſt, quàm cœlos conciliare inferis. quum hæc inter ſe pugnare negent. corpus Chriſti vbique eſſe & in loco,finitum & immenſum, viſibile & inuiſibile,mortale & immortale, totum & dimidium, vbi iam reperietur vlla diſſonantia? Sed pios ac ſobrios lectores obteſtor, ne à vertiginoſis hominibus Spiritum concordiæ & vnitatis raptari ſuſtineant, vt ſecum ipſe confligat, & Scripturas lacerari,vt Chriſtum multiformem hinc inde proferant.

De argumẽto quinquageſimoquinto,verbum facere piget: niſi quod de incredibili eorum impudentia breuiter monẽdi ſunt lectores,quando inſulſum neſcio quid auſi ſunt abſque colore cõminiſci,quod in faciem noſtram impingerent. Cui enim vnquam in mentem venit, Chriſtum, quia carnem à nobis aſſumpſit,non dare nobis edendam? Imò vbique profitemur carnem ideo induiſſe, vt eius communicatione,animæ noſtræ viuant. Docemus enim quatenus homo factus eſt, eſſe ex oſſibus noſtris,& carne noſtra: quatenus autem nos viuificat, impleri illud Pauli, vt ſimus ex carne eius & ex oſſibus. Quare oppugnẽt ſua mẽdacia vt volent Magdeburgenſes, modò ne quid in nos dedecoris vel inuidiæ redundet.

Quinquageſimumſextum argumentũ eſt, Contraria ſunt, Chriſtum in carne ſua mundo relicto receptum eſſe in cœlos,& in carne ſua latere ſub pane. Reſpondent non eſſe diſſona ſecundum fidem,ſed vertiginoſo noſtro ſpiritu fieri, quod dictu facile eſt, ſed probatu non ita. Nam quod obtendunt fidem non metiri Dei opera rationis captu,ſed laudem veritati & omnipotentiæ tribuere, etſi verum eſſe concedimus,non tamen inde ſequitur, quum ſimplex & vna ſit Dei veritas, fidem Deum transfigurare, vt ſecum ipſe diffideat. Hoc Dei teſtimoniũ eſt, Chriſtum in cœlos receptum eſſe, & cœlis oportere comprehendi vſque dum adueniat Redemptor, & illic quærendum eſſe. Ab hac doctrina quum prorſus diſcrepet commentum de præſentia corporali,quorſum obtendere iuuat in hac repugnantia dandum eſſe locum Dei omnipotentiæ, præſertim vbi in promptu occurrit facilis & expedita ratio, quomodo Chriſtus in cœlo ſedens, ſe nobis fruendum in terra offerat? quantò plauſibilius iactare nobis licebit, præpoſterè fidem exerceri in carnali Chriſti eſu, localíque præſentia, quum eius naturæ longè ſit aptius, ſurſum conſcendere, vt ſpiritualiter fruatur Chriſto?

Quinquageſimumſeptimum argumentum proximo affine eſt,Pugnare inter ſe hæc duo, Chriſti carnem quæ inuiſibilis cœlo eſt, inuiſibiliter & inſenſibiliter ſub pane comedi. Nam quod recitant quaſi à nobis dictũ,Cõſentaneum non eſſe Chriſtum,qui carnem & oſſa habet, ſine carne & oſſibus comedi, ſibi habeant.Quid enim hoc ad cauſam,vbi de ipſius carnis manducatione inter nos lis eſt? nam quod reſpondent non pugnare quoad ſenſum fidei, tantundem valet, acſi Anthropomorphitæ iactarent, ſe dum credunt Scripturæ verbis,de oculis,naſo,ore,auribus, brachiis & pedibus Dei,conniuere ad omnia abſurda, quia fides omnem repugnantiam ſuperat.

Quinquageſimooctauo loco non minus ſuam inſulſitatem, quàm malitiam produnt, Dixeram alicubi, VVeſtphali & ſimiliũ proteruiam doctis & cordatis hominibus non poſſe non odioſam eſſe: quum ex diſcipulis & familiaribus Lutheri, doctiſſimi quique teſtati eſſent ſibi placere meam docendi formam. duos nominaueram,Gaſparum Crucigerum, & Vittum Theodorum. Hîc mihi cornutam dialecticam affingunt Magdeburgenſes, acſi attexa eſſet à me hæc conſequentia. Ergo habemus bonam cauſam, ac cæteri Saxonici doctores omnes debent in noſtram ſententiam pedibus,(quod dici ſolet,)concedere. Et bonis ſcilicet viris dolet,mortuos aſpergi infamiæ nota, qui ſe tã fœdo luto obruunt. Iam ne Eccleſiam, cuius miniſter fuit Theodorus, fruſtrà in me prouocent, iterum repeto,nihil me dixiſſe, quod non propria eius manu,quoties opus erit,teſtatũ faciã. De Crucigeri cõſenſu,ne longius abeamus,teſtis mihi ſit vel Philippus ipſe, cuius authoritas exceptione maior eſſe debet apud diſcipulos.

Vltimum argumentum recenſent,Nos Sacramentarij ſplendidius hanc cauſam expoſuimus,quàm illi qui contrà ſentiunt,aſſequi queant. Ergo veraces ſumus,& noſtri aduerſarij debent tacere. primò, quòd nomen ignominiæ cauſa improbè ab ipſis in nos collatum, recipere ſimulant, quàm inſipidè in eo ineptiunt? Quoties me Sacramentarium vocabunt, nihilo magis quàm latratu canis mouebor. imò obiicere nobis occupãt quòd verè & meritò exprobrare ipſis licet.ſicuti enim Teſtamentarij vocantur, qui vel falſa aſcribunt legata, vel ſupponunt falſos hæredes: ita hodie boni iſti homines,quũ præter teſtatoris mentem fictitium corpus nobis ſupponant, an non idem merentur nomen? quod certè nullo colore nobis aptabitur. Sed

hac

hac eorum futilitate omissa, venio ad rem ipsam. Dixi, fateor, nec me pœnitet, splendidius me ornasse sacram Cœnam totámque eius vim, dignitatem & efficaciam melius ac fidelius explicuisse quam omnes VVestphali similes. Iniustè igitur eum facere, qui se pro tuenda Cœna mecum pugnare simulet. Et quid sanè indignius, quàm tempestuosos homines, dum sola morositate inducti Ecclesiā Dei conturbant, se venditare fallaci prætextu, quasi sacram Cœnam defenderent contra nos, qui eius dignitatem non minus honorificè asserimus, quàm luculentè differimus de tota eius natura & virtute? Vt libros omnes meos omittam, quibus disertè doceo, Christum minimè fallacem esse, vt nudis & inanibus figuris nobiscum ludat, sed quod figurat verè simul præstare: Consensus noster nónne idem continet? Neque tamen clamitare desinunt isti homines, nos sacrā Cœnam exinanire. Nunc quoque obiiciunt Magdeburgenses, non serio iudicium sibi deferri. Verùm si propius expenderent, quos ego iudices appellauerim, locum sibi non esse viderent in eorùm albo. Fideles Christi seruos, graues, & moderatos homines non recuso iudices: superbis, præfractis, contumeliosis fratrum contemptoribus hāc authoritatem deferri nulla ratio patitur. Et adhuc se infantibus comparant, per quos Deus laudem suam perficit: nos verò putida ostentatione terrores obiicere calumniantur. Sed vtinam spiritu mansuetudinis & modestiæ induti, saltem probarent se esse homines. Ostentatio vbi maior & vanior quàm in ipsis reperietur? cuiusmodi est, dum hoc eodem loco Thrasonicè facturos se iactant, vt tinniant nobis aures, cordáque palpitent suis clamoribus. En humiles pueri, qui vt omnia sibi arrogent, guttàm Spiritus non relinquunt Christi seruis, ex quorum tamen laboribus, si qua ipsi præditi essent docilitatis gutta, proficere debebant. Durior tamen calumnia est quod addunt, contra conscientiam nos veritati resistere, cuius vt iniquitas toti mundo nota sit, te Christe Fili Dei, summè mundi Iudex, cuius imperium diabolis ipsis formidabile est, appello, vt nunc & in illo die palàm facias, tantúsne vnquam furor animo meo obrepserit, vt doctrinam tuam vllo mendacio, vel corruptela inficerem. Quòd si ab hoc crimine purum, & remotissimum esse vides, imò mihi fidus es testis, syncerè & ex animo profiteri quam ex sacrosancto Euangelio tuo didici fidem, vt diabolicam istorum hominum maledicentiam compescas, quos vel sua pertinacia. vel fastus sic excæcat, vt peruertat omne discrimen.

Nunc rursus ad vos, pij lectores, sermonē conuerto, quos omnes obtestor, ne tinnitu illo, quo gloriantur Magdeburgenses, sensus vestros obstupefieri sinatis. hæc vox in eorum linguis assiduè resonat, non esse disputādum, vbi Christus vnicus Magister ac Doctor quid credendum sit clarè docuit: non esse litigādum, vbi idem summus Iudex protulit apertam sententiam: nempe quia nec quicquam in nos magis odiosum, nec sibi magis plausibile fore vident, quàm si persuadeant imperitis, non posse de hoc mysterio moueri quæstionem, quin labascat Christi authoritas. Eiusdem artificij est, quod subinde clamitant nō minore periculo audiri humanam rationem, quàm si quis meretriculæ blanditiis illectus, se in exitiales laqueos coniiciat. atque hæc quidem licet conciliandi fauoris causa linguis personent, metuendum tamen nobis non est, quin fucos istos statim abstergat rei cognitio. Ideóque nihil aliud nobis optandum, quàm vt iudicium ex ipsa causa facere omnes sustineant. Illic verò statim occurret, nō alia de causa Christi verbis interpretationem nos quærere, nisi quia seria eorum reuerentia cordibus nostris insidet. ratione quoque humana valere iussa, erectis supra mundum mentibus, mysterij huius altitudinem, qua decet fide suspicere, & admiratione prosequi. Itaque discussis fumis, quibus perstringi simplicium oculos, ne ad vllam disquisitionem penetrent, iniquissimum est: facilè euanescet falsa inuidia, in qua totius suæ defensionis summam locant aduersarij.

IAM quid suo loco afferunt Bremenses? vt quieta illis maneat status sui possessio, Lutheri magnanimitatem multis elogiis prædicant. quod ego libenter patior: modò ne tam præclari doctoris nomine perperam & indignè abuterentur in suum commodum, vel potius ad suam libidinem. Si quid vitij permixtum fuit summis Lutheri virtutibus, sepultum esse velim. certè quæcunque fuerunt ne ea exagitem, donorum quibus præditus fuit, reuerentia & amor me retinet: vitia autem pro virtutibus exosculari, stultæ & præposteræ affectationis est. minus etiam inexcusabilis inconsiderati zeli feruor, quòd Scripturam turpiter & pudēdum in modum corrumpunt, vt Ioannis Baptistæ spoliis Lutherum exornent. Quanuis enim non negent etiam in Ioanne Baptista factum esse quod de venturo Elia prædixerat Malachias, volunt tamen de Luthero intelligi hoc vaticinium: quia sit Elias ille, per quē restituenda fuerint omnia: & quod in Ioanne Baptista semel factum est, non obscurè tàm Prophetæ quàm Christi testimonio, in Luthero fuisse iterandum. qua falsitate non minus fœdarunt Lutheri nomen, quàm Ægyptij Ieremiæ corpus, sepulchrum eius adorando. atque vt Eliæ nomen concedatur Luthero, sacrilegæ tamē est temeritatis, asserere vltimum Eliam, ac si præcisa esset Deo manus, ne quem vel præstantiorem, vel parem posthac emittat. nam quo oraculo illis patefactum est, in vnius hominis persona sic exhaustos, vel imminutos esse po-

tentiæ Dei thesauros, vt nemo similis prodeat ex illa immensa & incomprehensibili scaturigine? nec dubito quin data opera væsanos istos præcones Satan excitet, vt profanis & nasutis hominibus suppetat, quam captant, maledicendi occasio. atque vtinam nō minus in toto scripto, quàm in verbo vno mutila fuisset eius manus, qui attestari nō potuit, nisi per vnum T! Iam quum Lutherus principium hoc semper tenuerit, nec sibi, nec cuiquam mortaliū fas esse, nisi ex verbo Dei sapere, mirandum ac dolendum est, tam imperiosè eius placitis Ecclesiam Dei astringi. Negabunt hoc sibi esse in animo. paulisper ergo quiescat Lutheri nomen, donec sedata placidáque ratione causam egerimus. Quod à falsis doctoribus cauendum esse monent, ego quoque recipio: nec aliò tendunt nostræ admonitiones, nisi vt à pestifero eorum delirio sibi caueant filij Dei. Cæterùm, de re ipsa quid? magistraliter pronuntiant se non symbolicè, nec metonymicè accipere Christi verba, Hoc est corpus meum: sed vt sonant relinquere in natiuo suo sensu. Ego metonymiam subesse dico, quia non potest in panem competere nomen corporis, nisi quatenus symbolum est. Hanc sententiam satis superque confirmat quæ inter signum & rem signatam vbique in Scripturis occurrit analogia. Cur ipsi in crassa absurditate literalem ac crudū sensum arripiunt si ratio quæritur, respondent hac postulatione nihil esse iniquius vel stultius. Quorsum ergo attinet quotidie eos ex suggestu clamitare, si ab Ecclesia arcetur Scripturæ interpretatio? Sed clarus textus non indiget probatione, inquiunt. nempe modò admitterent Sacramentum esse sacramentum. Dum pronūciat Paulus Ecclesiam mundatam esse lauachro aquæ, sententiæ huius veritas omnium consensu recipitur. inde si colligant corruptibili aquæ elemento purgari animæ sordes, Sol ipse iustitiæ obscurabitur. Verè etiam ab eodem dictum esse, Christum indui in Baptismo, conueniet inter omnes. Iam si Christum in vestem trāsfigurent Bremenses, quales tenebras pro claritate inducent? audimus tamen quid verba sonent. in ipsa porrò interpretatione velim infesta signa ostendant, quibus nos hostiliter inter nos concurrere mentiuntur. quanquam si quid alij ab aliis diuersum tradiderint, nihil id ad causam. Tantùm expendant lectores, An Sacramentalis loquutio in communi Scripturæ vsu fundata, quia Bremensibus non arridet, prorsus repudianda sit. Sed quatuor rationes impediunt, ne à sententia discedant. Prima est, quòd Iesus Christus verus & perfectus Deus & homo inseparabiliter in vnam personam vnitus sit. atqui naturæ humanæ cum diuina vnio non facit confusam vtriusq; vnitatem, nec personæ vnitas naturam diuinam sic permiscet cum humana, quin vtrique salua maneat proprietas. certè Christi anima propius ad diuinitatem quàm corpus accessit. neque tamen ideo confessus est Lutherus Christum, quatenus homo erat, rerum omnium semper præscium fuisse. Secunda eorum ratio est, quòd dextra Dei, in qua sedet Christus, vbique sit. quasi negemus Christum mediatorem Dei & hominum omnia ineffabili modo implere, vt totus vbique sit: & tamen secundum carnem in cœlo sedem occupet. Tertia ratio est, verbum Dei non esse falsum vel mendax. atqui non agitur de falsitate Verbi, sed de præfracta eorum contumacia, qua fit vt ne primis quidem Scripturæ rudimentis locū tribuant. Nam si hîc eorum permissu & pace locum obtineat quæ inuitis ipsis & repugnantibus vigere in omnibus Sacramentis debet regula, mox finitæ erunt omnes lites. Quarta ratio est, quòd Deus multiplices & varios habeat modos alicubi in aliquo loco essendi. sed hæc varietas non facit, vt Christi corpus, quum Cœnam institueret vno in loco visibile, finitum, & mortale fuerit, pluribus simul in locis inuisibile, immensum & immortale. En quàm verè iactent, certa, firma & irrefutabilia esse, quæ ad stabiliendum suum errorem obtendunt: in quo vt securè acquiescant, facit eorum stupor: tutò certè nequeunt. Nam quòd obiiciunt figuram corporis non fuisse traditam, nec signū sanguinis fuisse effusum, hinc clarius perspicere licet, quàm audacter isti paterculi cum vmbra sua digladientur. quorsum enim tendit quæ à nobis ponitur metonymia, nisi vt panis Sacramentali modo verum sit Christi corpus pro nobis crucifixum? atque ita sub externo symbolo nobis verè communicetur? nec physicis modò argumentis nitimur, sed quod Scriptura de carne Christi apertè docet, volumus firmum & inuiolabile stare: sicuti paulò antè admonui non affingere nos Christi verbis alienum sensum, sed quem exigunt similes loci. pulchrè se expediunt Bremenses, quia scriptum est, Frustra me colunt mandatis hominum, cūctis rationibus clausam esse ianuam. Quàm verò intempestiuè plausibili illo dicto se arment, humanæ rationi semper Dei verbum opponi debere, iam sæpius me palàm fecisse existimo. Sicuti enim clausis oculis libenter sequimur quocunque voce sua nos Deus vocat: ita nolumus bruto stupore miscere nos immundis animalibus quæ vngulam non findunt. Ne hæc memorabilis epistola iusto pondere careret, nomen suum apponit Christianus Haueman. Accedit aliter subscriptor Ioannes T. A. qui vnus sua celebritate personas omnes sustinet. Hæc enim verba sunt, Propter opportunitatē fidelium Christi membrorum, quę erant ad vos obiter abitura, non potuimus habere omnium piorum fratrū suis manibus descripta testimonia. aliqui enim ciuitate aberant, aliqui ædibus: interim vt in ore duorum testiū veritas sit rata, testor, &c.

Iam

Iam verò prætextu verborum Christi tam fastuosè cristas erigere nihil miror qui primis nominum literis orbem terrarum ad credendum obstringunt. Idem tamen alibi non tantùm in exprimendo nomine liberalior est, sed etiam in frigida & insulsa additione facetus vult haberi scurra, Ego Ioannes Timannus Amsterodamus pastor ecclesiæ Bremensis in ecclesia Martiniana, siue, si Sacramentariis placet, in ecclesia sancti Martini episcopi Turonensis. hoc grauitatis specimen ad conciliandum homini fidem scilicet valebit. Tot ineptiarum pertæsus, iam ad alios transirem, nisi me paulisper adhuc teneret alia eorum confessio, quam sibi summa necessitate expressam fuisse dicunt ob nugas meas sibi dedicatas. Quia autem non Bremenses modò, sed reliquos eiusdem factionis officiũ à me exhibitum adeò stomachosè respuere video, breuiter admonitos esse velim, de nihilo excandescere. Clamitant sibi summopere displicere, quod librum meum sub specie honoris Saxonicis Ecclesiis obtrudere ausus fuerim. atqui mihi ignoscendum est, si homines esse putaui, qui sua truculentia meram feritatem spirent. Quanquam mihi in promptũ est verior excusatio. neque enim VVestphali subscriptoribus librum dicare mihi decretum fuit: neque id vllo verbo vnquam præ me tuli. inscriptio est, Ad probos omnes Christi Ministros, & synceros Dei cultores, qui puram Euangelij doctrinam in Saxonicis Ecclesiis & Germania inferiore colunt & sequuntur. ex quorum numero se minimè esse produnt, quibus superbia loco pietatis est: quos ferocitas omni humanitate spoliat: & quibus obstinatio nihil moderationis reliquum facit. Cõfessio est, Verum Christi corpus substantialiter edendum in Cœna porrigi. nos quoque veram carnis Christi *κοινωνίαν* de qua loquitur Paulus, non minus luculentè asserimus. modi tantùm definitio quæritur. Negant sibi curæ esse Bremenses quomodo id fiat, quia simpliciter credunt Christi verbis. Iterum excipio, nos simpliciter Christi verbis credere, neque tamen vltro suffocare lumen Spiritus, neglecto interpretationis dono. Ita concidit speciosa eorum excusatio, dum se quatuor authenticis testimoniis constringi dicunt, Matthæi, Marci, Lucæ & Pauli. Neque enim fidem illis abrogat nostra doctrina, sed quod præposteri isti homines tenebris inuoluunt, fideliter dextréque elucidat. an verò firmissimè illi omnes & absque vlla interpretatione asserant verum & naturale Christi corpus esse panem, lectio doceat. Hoc eliciunt Bremenses ex cõtextu. ergo & nobis ex eodem contextu elicere liceat, aliter quàm imaginantur, corpus & sanguinem nobis in Cœna offerri. Quid in calice dari recitant Lucas & Paulus? nempe testamentum in sanguine. eadem quum sit corporis ratio, sequetur ex Christi verbis non aliud posse colligi, nisi sanciri sub pane nobis fœdus in corpore Filij Dei, quod pro nobis crucifixum est. Edere iubemur, quod pro nobis crucifixum est corpus. nempe vt sacrificij illius quo expiata sunt mundi peccata, fiamus participes. Si res coniunctas esse excipiunt, sacrificij fructum, & carnis communicationem, hoc ipsum nunc vrgeo: quando eadem Lege & iisdem verbis corpus suum & fœdus in corpore offert Filius Dei, alterum non recipi sine altero. Quia dictum est, Edite, hoc est corpus meum, volunt Christi corpus ab hominibus qualescunque sint, substantialiter comedi. Cur nõ ego contrà, quoslibet ex calice bibẽdo fœdus recipere? ita sequatur, verè & spiritualiter Christo communicare quicunque ad mensam accedunt. nodum hunc expediant Bremenses, nihil strangulari velint. Etsi autem verum Christi corpus comeditur in Cœna, non ideo tamen, sicuti volunt, spiritualis interpretatio excluditur, quę modum distinguat, quando hæc optimè conueniunt, idem corpus, quod semel victima factum est, nobis dari: neque tamen comedi carnali modo. Certè Augustini, & Hieronymi ætate nemo ambigebat, quin vnicum esset Christo corpus. ille tamen, vt obuiam eat crassæ imaginationi, Christum inducit loquentem, Mysterium vobis commendaui, spiritualiter intellectum viuificabit vos. Hic etiam asperius pronuntiat, aliam esse carnem Christi, qua in Cœna vescimur, quàm quę in cruce oblata fuit: & alium bibi sanguinem, quàm qui fuit oblatus. non quòd re vera diuersas carnis & sanguinis naturas esse putaret: sed quò certius exprimeret in mysterio comedi, hoc est, fieri arcana Spiritus virtute vt Christi caro verè spiritualis nos viuificet. Antehac aliquoties negarunt spirituale esse Christi corpus, quod nobis proponitur in spiritualem cibum. quasi verò minor sit hodie corporis gloriosi dignitas in Christo, quàm olim futura est in omnibus eius membris. Paulus de generali piorum resurrectione disserens, Quod nunc est animale, inquit, tunc fiet spirituale: quia absorbebitur mortalitas à vita. Iam vno errore non cõtenta Bremẽsium peruicacia, omnem spiritualem modum, & interpretationem excludit. Longè etiam crassius ex frangendi verbo inferunt, panem qui in Cœna distribuitur, verum & naturale esse Christi corpus. Paulus, fateor, vno in loco panem frangi dicit, alio autem, Hoc est corpus meum, quod pro vobis frangitur. Sed miror bonos istos Hebraicę linguę doctores, qui paulò pòst ex pronomine, Hoc, faciunt masculinũ pronomen, Hic, quia neutro genere carent Hebræi, non tenere quod pueris elementariis tritum est, verbum præsentis temporis debere in futurũ resolui. certè idem dicit quod reliqui Euangelistæ, apud quos nulla quotidianæ fractionis fit mentio, sed tãtùm memoratur traditio in cruce facta.

Quare Frangi Paulo tantundem valet, atque immolari: nisi quòd ad mysticam actionem, quæ viuum est mortis Christi speculum, alludit. Commentum ergo, quod pro genuino sensu obtrudunt Bremenses, Hoc est corpus meum, quod pro vobis in pane frangitur, vel distribuitur, nihil aliud quàm beluina profanatio est, quæ piis omnibus, vt spero, execrabiles eos reddet cum suo errore, quem aliter tueri nequeunt, nisi omnia peruertendo. In nomine κοινωνίας cur tantopere insistant nulla est causa. Participationem significat. quid tum? nam si inde colligant substantialiter comedi Christi corpus, vicissim dicemus sacerdotes substantiam altaris vorasse, & substantialiter etiam deglutiri idolum à suis cultoribus quando in vtroque κοινωνίαν statuit Paulus eodem loco. Quòd etiam veteris Testamenti symbola, & figuras hinc procul reiiciunt, fateor quidem vmbrarum & corporis tenendum esse discrimẽ, modò ne pereat nobis similitudo, quam Spiritus sanctus clarè asserit. Antiquæ & recentioris Ecclesiæ testimonia quo iure obtendant suprà copiosè ostendi. nec noua refutatione opus habet quod de omnipotentia Christi rursus iactãt. Quod ergo mendacij Christum arguere contendunt quicunque Metonymiam esse docẽt in Christi verbis, qua rei signatæ nomen signo tribuitur, vt panis symbolicè Christi sit corpus, barbariem omnem superat: præsertim quum furiosum simul anathema euomant, se penitus inferis commendare, qui virtute Spiritus sancti dicunt, animas nostras carnis Christi substantia pasci spiritualiter, atque vt simus huius communicationis participes, volunt nos in cœlum assurgere. Hoc certè modò totam veterem Ecclesiam ad inferos detrudũt, quæ in celebrando hoc mysterio solenni prẹfatione ad mentes sursum tollendas hortata est. Si non modò maledicta est metonymia, sed blasphemia scatet, quid misero Augustino fiet, cuius verba antè recitauimus? Panem Cœnæ quodãmodo esse Christi corpus, quia nisi Sacramenta earum rerum quas figurant obtineant nomen, sacramenta non erunt. Nã quo sensu interdum veteres carnali ore sumi Christi corpus dicant, alibi exposuimus, nẽpe quo simul etiam adiungunt, consumi. quibus verbis freti Bremenses, si excrementis annumerent Christi corpus, quis non à tali prodigio abhorreat? Vt aliquando finiam, si ex Christi verbis, Edite, hoc est corpus meũ, infertur, ore carnali percipi substãtiale Christi corpus, nihilo infirmius erit argumentum, diuinam Spiritus essentiam carnalibus oculis fuisse conspectam: quia dictum est, Super quem videris Spiritum sanctum. ita fiet, vt æternus Dei Spiritus transierit in columbam visibilem.

Sequuntur Hildeshemenses, qui magna fiducia causam hanc se aggredi iactant: quia Christo patrocinentur, & nobis interitum instare denũtiant, quorum mentes sui admiratione sic tumere dicũt, vt superbia diffluere videantur. magnificum exordium, modò ne amphora in vrceum declinet. Imò verò paulò pòst videbimus tam sonoras iactantias in nihilum prorsus recidere. Et cõfessio quidem ab ipsis mox addita mihi esset tolerabilis, nisi eam paulò pòst fœdis commentis corrumperent, Christum Cœnam instituisse, vt perpetuus esset huius mysterij in Ecclesia vsus. Illic mandatum & promissionem contineri, proponi oculis corruptibilem panis & vini materiam, verũ Christi corpus simul dari, extra controuersiam est: ideóq; in sola definitione lis restat. Et quoniam in gratiam VVestphali rectà me petunt, causam meã defendere sufficiet. Facessant odiosa sectarum nomina. qua fronte me nihil mysterij, nihil spiritualis fructus relinquere in Cœna dicũt, qui nuda elementa statuo, quę nihil à reliquo pane & vino differant? atqui vbique testificor, quia minimè fallax est Christus in suis signis, visibili elemento annexam esse veritatem, veréq; prẹstari intus arcana Spiritus virtute quod figurant panis & vinum. Et paulò pòst fateri coguntur multa nos non malè docere de manducatione spirituali, cui si nihil cõsolationis inest, vel fructus, vbi reperietur consolatio? eã verò si non sentiunt, quàm pudẽdus stupor? Sed ita variè raptari necesse est malæ causæ patronos, quibus tota in calumniis fiducia sita est. Si vt mutuò se oblectent iocosis fabellis certatim illis propositum est contra nos mentiri, hac sanè voluptate ad satietatem fruantur. Sed quantæ cæcitatis est, non videre mendacia sua spargendo & vulgãdo, hoc tantùm ipsos cõsequi, vt inuidia, quo nos grauare volunt, tota in authores redundet. Scitur passim nos Christi institutionem sua veritate non nudare, nec simplicem vocare panem, qui in peculiarem vsum sanctificatus est. Clarè enim docemus, quisquis sacrum panem vera fide recipit, nõ secus in spiritualem vitam ali Christi carne, quàm terreno pane corpus sustinetur. Quorsum igitur iuuat obiectis fumis obscurare causam, quibus discutiendis nihil est negocij? Cur non ingenuè potius disceptant, vt palàm inter se confligant nostræ sententiæ? Fatemur vtrinque veram carnis & sanguinis Christi communicationem proponi in Cœna. cæterùm, vbi modo explicatio à nobis additur, fieri arcana & incomprehensibili Spiritus virtute, vt Christus verè carnis & sanguinis sui substantia animas nostras è cœlo pascat, & panem ac vinum vera esse pignora rerum cœlestiũ quas figurant: quia quicquid ex Christi mandato promittit minister, ab ipso authore impletur: hîc iam resilire incipiunt Hildeshemẽses. Et quia iniurias retaliare meum non est modestius eos & verecundius loqui fateor, quàm alios hactenus audierimus. Ab ipsis apertè dãnatur Sacramenti adoratio & genu flexio: periculis

riculis terreri conſcientias ſi vel panis in terram cadat, vel aliquid ſimile accidat, ſuperſtitioſum eſſe dicunt:myſterij & ſymbolorum voces nõ formidant, Magdeburgenſium inſtar. Deniq; multa,velint nolint,communia nobiſcum habent.tantùm in his duobus cardo noſtræ quæſtionis vertitur,quòd non ſpiritualiter modò in Cœna comedi Chriſti corpus, ſed etiam ſubſtantialiter ſub pane incluſum eſſe:nec à ſolis fidelibus,ſed promiſcuè à quibuſlibet percipi affirmant.Intra hos cancellos poſthac ſe contineant, ſi propoſitum eſt mecũ diſputare. Suis calumniis ſi me implicent,ſatis,opinor,conuicta eſt eorum improbitas.Quo minus ferendum eſt verſutiam eos nobis obiicere.qua ſola plauſibilem ſuam cauſam facere conantur:niſi quòd craſſior eſt eorum impudentia, quàm vt poſthac quenquam ſanæ mentis decipiat.Nũc quibus verbis me oppugnent videãdum. Blaſphema, inquiunt,deriſio eſt, dicere corpus Chriſti vorari,cœlo elici,pani affigi.Si de Chriſti inſtitutione ſermo eſſet,impia,fateor,ſubſannatio eſſet in his verbis: ſed in notandis craſſis erroribus quid reperietur blaſphemiæ? carnali ore comedi volunt,& dentibus atteri Chriſti carnem.idem corpus & immenſum eſſe,& inuiſibile ſub pane latere innumeris ſimul locis contendunt: panem verè & propriè corpus eſſe volunt. tam prodigioſos errores ſine blaſphemia attingere fas non erit? Quare non eſt quòd nos impudentiæ inſimulent, ſi ſacram Chriſti inſtitutionem ab inſulſis abſurdiſque eorũ figmentis nota aliqua diſcernimus. Nam de ipſo myſterio qui tam reuerenter loquantur,in tota ſua factione non reperient. Sed vnde nos probant blaſphemos eſſe?quia Paulus vocat Templa Dei, & inhabitare Chriſtum docet in piorũ cordibus per fidem.acſi vbi Deus Pater &Chriſtus nos ſibi in domicilia elegit, modus habitationis non ſpiritualis foret: de quo ſi ambigitur, ſit ipſe Paulus dicti ſui interpres, Vos, inquit, templa Dei eſtis,quia Spiritus eius habitat in vobis. Tertius locus oſtendit qualis apud eos vigeat in Scripturis citandis religio. myſterium Paulus à ſeculis recõditum vocat,quòd Chriſtus ſit Coloſſenſibus ſpes gloriæ. acſi ſubſtantiã carnis Chriſti in nobis includeret. Nec verò vel imaginatione, vel generali potentia tãtùm ideò in nobis Chriſtus inhabitat, quia ſubſtantiam carnis eius ore non comedimus.Nã illa peculiaris ratio ſatis ſuperque non modò à brutis pecudibus (quas pro ſolito ſuo candore nobis obiiciunt Cyclopes iſti)ſed ab omnibus profanis diſcernit, dum nos Deus ſibi in templa ſanctificat, & Chriſtus in corporis ſui vnitatem inſerit, vt ſecũ nobis ſit communis vita. Conuitiis ſi libeat certare,nõ deeſſent fortè verba,ſed repugnat natura,& animus penitus abhorret. & longè malim elinguis eſſe,quàm eorum maledicentiam æmulari. Se pudicas & incorruptas virgines faciũt, nos ſcortis ſimiles quæ ſcabiem ſuam prædicant: indignos eſſe clamitãt,quos terra ſuſtineat: quòd niſi repentè extermínemur è mundo, nõ poſſe nobiſcum mitius agi, quàm vt ad Scythas vel Indos ablegemur.accuſant Principum ſegnitiem,quòd non exerto gladio protinus deleant noſtri memoriam: quia Chriſtum dicimus ſecũdum carnem relicta terra, in cœlos receptum eſſe. Etſi enim dum petulantiæ ſuæ quiduis licitum eſſe volunt, verba noſtra deprauant, rabioſis tamen ſpumis non efficient, quin ſemper dilucida maneat noſtra doctrina, quamuis Chriſtus Deus & homo, Dei & hominum mediator, totus & indiuiſus cœlum & terram impleat, carnis tamen ſuæ reſpectu nõ niſi in cœlo eſſe.Alibi recitaui vulgare illud Scholarũ prouerbium,quod Chriſtus vbique totus ſit, ſed non totum. quod ſi notum fuiſſet bonis iſtis theologis, cõpeſcere poterat eorum rabiem. *Lib. 3. Sent. diſtinct. 22.* Qualis enim,obſecro, affertur Chriſto ignominia,ſi caro quã induit, & in qua paſſus eſt, in cœlos ſublata eſſe dicitur, ſicuti in ſepulchro incluſa fuit? atqui neque à Iudæis, neque à Saracenis quicquam atrocius poſſe dici clamitant.cur non ergo contra Angelos exerũt ſuam ſæuitiam,quia ratiocinari auſi ſunt, Chriſtum nõ eſſe in ſepulchro, poſtquam reſurrexerat? Si vbique eſt Chriſtus ſecundum carnem pro diuinitatis natura,ſtulta fuit hęc reſponſio,Surrexit,non eſt hìc. dignus etiam Petrus,qui crudelius omnibus ſacrilegis plectatur, qui blaſphemiam omnium deterrimã protulit, oportere Chriſtum cœlis comprehendi. Quid de tota antiquitate dicam?conſtat enim vetuſtos omnes ſcriptores, qui totis quinque ſeculis poſt Apoſtolos vixerunt, vno ore nobis patrocinari.Et hìc nobis Oſiãdri ſui ſtercora aſpergunt: quaſi vlla vnquam inter nos affinitas fuerit. contempſerit ſanè Oſiander pro ſuo væſano faſtu humiliatum Chriſtum. quid hoc ad nos? quorum pietas notior eſt, quàm vt hac mendaciorum labe fœdari queat:quin optimo iure in eorum capita inanem iſtum garritum retorqueo: quia Chriſtum humiliatum negant, eos totam ſalutis noſtrę ſummam extinguere, & impiè abolere incomparabile Diuini in nos amoris pignus. niſi enim exinanitus fuerit Chriſtus quum in cruce pendebat, & iacebat in ſepulchro,vbi humiliatio?atqui tunc cœleſti beatitudine potitum fuiſſe fingũt: neque id modò ſed carnem illam, in qua patiebatur, immortalem iam in cœlis ſediſſe.vnde apparet, nihil ipſis eſſe propoſitum,niſi vt tonitru,vel crepitu miſeras plebeculas demẽtent. Filium Dei vnicam gloriam & ſalutem dicũt in cœlis regnare,liberrimum eſſe,nec pani affixum, nec ſphæris alligatum. Hæc verò noſtra fides & profeſſio eſt:modò concedant Chriſti carnem cœleſti gloria veſtitam, non ſua natura exutam eſſe. Idem igitur homo Chriſtus,qui horribile & acerbiſſimum mortis genus pro

nobis in cruce pertulit, nunc obtinet nomen super omne nomen, vt coram eo flectatur omne genu. atque hæc vera est, plenáque imperij & potestatis libertas, quatenus Ecclesię caput est, omnia implere. Verùm præpostere hoc ad probandam carnis immensitatem trahitur. Longè enim augustius erit, quanuis secundum carnem cœlos inhabitet, Spiritus sui virtute sursum & deorsum præsentem se exhibere, vt visum est, quàm si carnis præsentiæ necessariò alligetur operandi virtus. Dicimus Christum Mediatorem locorum distantia non impediri, quominus vitam nobis ex carne sua instillet, ac præsentem eius carnis efficaciam exerat, in qua semel nos reconciliauit Patri: carnem illam prædicamus nõ secus esse viuificã, ac terreno pane corpus nostrum alitur. Superba ista Gigantum factio, nisi coràm sistatur caro Christi, nullam eius præsentiã agnoscit. An non hoc est eũ in angustias cogere? quomodo è sepulchro clauso exierit, & per fores clausas ingressus sit ad discipulos, alibi exposui: vt liquidò constet, perperã & inscitè hoc prætextu colligi, Christi ascensum meras fuisse præstigias. Iã quum ructandis maledictis nullum faciant modum, fingunt tamen in hoc se esse totos, vt nos ad ipsam rei cognitionem trahant. Interim quia illis fortè quispiam Scythicã barbariem obiecit, de ea voce tam feruidè tumultuantur, vt causa ipsa effluat: sibi indignè crimẽ hoc obiici ob eam doctrinam, cuius Christum, Apostolos, & omnes orthodoxos scriptores habent authores. atqui hoc imprimis erat considerandum, an Christus dicendo, Edite, hoc est corpus meum, corpus suum transformauerit, vt eodem momento mortale & immortale, visibile & inuisibile, loco circũscriptum, & immensum esset. deinde, an Christi verba posteri ad prodigiosum hoc commẽtum traxerint, acsi substantialiter Christi carnem comederent, quibus in Cœna panis porrigitur. neque enim, nisi hoc probato, à crimine liberantur. Quid verò impudentius, quàm proterua fronte iactare veteris Ecclesiæ consensum, qui toties illis excussus est? tropum non admittunt, quia nullus in verbis tã manifestis esse potest, Hoc est corpus meũ. quasi verò non æquè manifestus sit sermo, Super quem videris Spiritum sanctum. Si in ventosa garrulitate equitare libeat, quàm altè nos efferret Verbum videndi, nomen Spiritus? Et tamen si speciem columbæ dicant fuisse Spiritum, nihil absurdius. Falsò hìc criminantur tropum nos comminisci, quia ad mysterij altitudinem non perueniat rationis nostræ captus. quasi verò sub sensus nostros cadat incomprehensibilis illa quam asserimus communicatio. nisi talibus imposturis ludere desinat, quàm vereor ne retegantur eorum dedecora, quæ operta manere præstaret. Certè traducendis eorum ineptiis adeò non oblector, vt earum me quoque pudeat. ac facilè patior quæcunque in nos euomunt probra, sine defensione legi: modò in memoriam simul doctrina nostra veniat, vnde statim constabit quàm intempestiuè vno hoc prætextu nos oppugnent, quasi tropum in Christi verbis suggerat nobis humana ratio. Quum semper satis sonorè professus fuerim sic nobis in Cœna communicari Christum, vt modus sit incomprehensibilis: ideóque mysterium hoc, quod sensus nostros longè superat, nobis esse adorandum: quid sibi vult canina ista improbitas, nihil nos credere, nisi quod dictat humana ratio? Ac iam aliquoties suprà monstraui, non aliunde quam ex communi & perpetuo sacræ Scripturæ vsu nos metonymiam in Sacramentis statuere. Deinde ad hanc quã oppugnant interpretationem non tam physicis argumentis, quàm cœlestibus oraculis cogi. Plausibilis visa est ista exclamatio, Audísne caro? audísne ratio? Considera literas, cõsidera sensum, reos vocari corporis & sanguinis quicunque indigne manducant, modò obediant institutioni: non mentitur Spiritus, omnis autem homo mendax. Si quis rem à signo auelleret, in loco hoc diceretur. sed vbi cõuenit, verè offerri sub panis symbolo Christi corpus, verè & sanguinem eius sub calice offerri, puerilis garritus est, tanta vehementia in carnem & rationem inuehi. Quãto opportunius regerere liceret, Audísne latrator? audísne phrenetice? audísne bestia? veram nos carnis & sanguinis Christi communicationem in sacra Cœna asserere? Quorsum ergo tumultuaris? vel qua confidentia lectoribus tentas eruere oculos, ne videant quod tam conspicuum est? Quod ad promiscuam manducationem pertinet, clarius refutatus est eorum error, quàm vt verbum addere operæpretiũ sit. Reos esse dico corporis Christi, Cœnæ profanatores, nempe oblati, quanuis non recipiant: sicuti, teste Apostolo, sanguinem Christi conculcat Euangelij cõtemptor, nõ alia ratione, nisi quia voce sua Christus nos ad veram sui participationem inuitat. Quòd verò toties incredulos & perfidos obedire dicunt Christi institutioni, etsi argutè dici putant, nugatorium tamen est. hæc nimirum ratio est, cur initio à mandato & promissione institutionẽ separauerint. quasi Christus Cœnam instituens, non addiderit coniunctim duo reliqua, Imò quid aliud fuit Cœnam instituere, nisi mandare, vt mysterium hoc peragatur promissione interposita? Certè institutio Christi vera Lex & regula est peragendæ Cœnæ. Quis autem regulam à Christo pręscriptam eos sequi dicet, qui pręterito mãdato, sepultáque promissione imaginarium nescio quid fingent? Hæc igitur bonis istis theologis obedientia est, lusoriè & fallaciter absque fide nuda ceremonia defungi. Has nugas gloriatur Tilemanus Cragius lætum se scripsisse. Vtinam non fuisset immodico lætitiæ suæ æstu ita abreptus ad insi-

insipidos clamores, sed qua decebat sobrietate & temperantia tractasset rem adeò seriam! Adulatur sodali suo VVestphalo, quòd Augustini testimonia contra nos coaceruando tantum in se odiũ concitauerit. inspiciat quæ in hoc libello illis collectaneis contrà obieci, mirum ni pudefactus iaceat. Etsi autem mihi, qui rectitudinem, sincerúmque candorem amo, odiosa esse fateor peruersa eiusmodi ingenia, me tamen hic nugator mentitur homines odisse, quorum saluti in hac etiã qua vtor verborum asperitate ex animo consulo. nam antehac quid apud eos valeat mansuetudo & lenitas in amica epistola expertus, hanc vnam spem resipiscentiæ esse puto, si insanum eorum fastum durius retundam. Ac iã mihi erga omnes planè defunctus videor, nisi fortè libeat non absque molesto lectorum tædio decies eadem repetere. imò fortè longius quàm par erat, sermonem protrahi. Quid enim Bremenses refellere opus fuit, qui nihil ferè attulerant, præter animum nocendi? Cur autem collegis suis violenter domi oppressis, virus suum in me procul euomant, vna hæc ab illis obtenditur ratio, quia contempserim ebrios Saxones. Atqui si non sunt ex numero, quorsum attinuit tantopere eos excandescere? quanquam hinc apparet, bonos istos Areopagitas, vt videndæ lucis molestia se liberent, decreta sua in tenebris scribere. VVestphalum alicubi hominem temulẽtum vocare contigerat, non vt bibacitatem illi obiicerem, sicuti interpretatus sum: sed qualiter Propheta ebrios esse dicit, & non à vino, qui stupore percussi, aut vertigine correpti, à sana mente exciderunt. Quod priuatim de vno homine dictum est, ad totam Gentem trahi cæcæ profectò temulentiæ est. itaque posthac cautiores esse discant, ne cæca vltione pręcipites ferantur. In causa verò tractanda quàm fuerint securi, hoc vno documento perspicuum fiet, quòd probata manducatione veri corporis, præterito modo, palmam se adeptos confidunt. Atqui an verum comedatur in Cœna Christi corpus, ego in dubium nunquam vocaui: tantùm admoneo vidẽdum esse, quomodo. Quàm verò ludibundi suum obsequium præstiterint VVestphalo, subscriptionum quoque ineptiæ, quas exagitare piget, palàm faciunt. Præsertim Hildeshemensis ille vesana lætitia exultans, indignus fuit, quo cum verbum facerem: vt cumuli vice ad iustam mensuram additæ fuerint duæ responsiones. Reliqui vbi viderint quicquid sibi visi sunt plausibiliter obiicere, abundè esse refutatum, sibi nihil peculiariter responsum esse, in lucro ponant. Quàm verò cupidi sint certaminum, quæ totum orbem perturbent, ex furiosis eorum instigationibus apparet. neque enim dissimulant, nulla re se grauius cruciari, quàm quod in easdem trahere pugnas nequeant quoscunque vellent. Et quo minus proditionis accusent quicunque à nobis dissentiunt, non aliud obstat, quã quòd suam paucitatem detegere verentur magno cum probro. Vt taceamus nos, istorũ, qui etiam in dissensione pacem fouent, silentio satis damnatur VVestphalicæ factionis intemperies. Prudenter enim considerant quod res est, quum vtrinque inter nos conueniat, verè nobis offerri in Cœna Christi corpus & sanguinem, quorum substantia animæ nostræ pascantur, tantùm in modo manducationis differant nostræ sententiæ, non esse hanc sibi iustam digladiandi causam. Si fiat iusta comparatio, permulta sunt quæ iure nos ad dimicandum acrius impellant. Nec tamen per me stabit, donec spes aliqua pacificandi ostensa fuerit, quo minus salua inter nos beneuolentia maneat. Atque idem ego, qui indignè prouocatus vehementior fuit in hoc scripto quàm ferebat voluntas, si mihi ad amicam disceptationem locus ac dies indictus fuerit, præsto me statim fore profiteor ac spondeo: & quidem ea animi lenitate præditũ quæ optabilem piæ sanctęque consensionis successum non moretur. Neq; enim is sum qui intestinis dissidiis oblector, vel quem eorum qui mihi subscribũt gratulationes fictitillent, vt materiam palmarum ex certaminibus libenter captẽ. Quin potius eorum qui sedandis contentionibus suam authoritatem interponere debuerant cunctatione hanc mihi necessitatem iniungi apud me deploro. Sæpius de pacificatorio aliquo conuentu sparsi sunt rumores. nec verò credibile est, tantam esse in Principibus segnitiem, quin eorum animos tam calamitosa Ecclesiæ dissipatio ad curandum remedium solicitet. Ergo sicuti non dubito rem in eorum consiliis fuisse non semel agitatam, ita quid remotam attulerit nescio: nisi quòd magno cum dolore video, dum alij sibi pertinacius addicti sunt, sinistris alij suspicionibus indulgent, rem vtilissimam vel negligi, vel etiam respui. Cæterùm, quibus tolerabilis erit ingenua veritatis defensio, si ad amicum colloquium ventum esset, æquiores inde discessuros, mihi dubium non est. Quacunque igitur rabie posthac isti homines ferantur, mihi decretum est sanam doctrinam placidè & absque contentione tradendo, sobriis, docilibus & modestis potius consulere, quàm apud proteruos, fastuosos, & obstinatos verba perdere. Interim Christum precabor, cuius proprium est colligere quicquid est in mundo dissipationis, vt huic infœlici dissidio, cuius spem abrumpunt nostri aduersarij, remedium ipse inueniat.

DILVCIDA EXPLICATIO SANÆ DOCTRINÆ DE VERA PARTICIPATIONE CARNIS ET SANGVINIS CHRISTI IN SACRA COENA, AD DISCVtiendas Hesbusij nebulas.

ERGO hæc mihi quæ diuinitus imposita est conditio patienter ferenda : vt vndique proterui, improbi, & rabiosi homines quasi facta conspiratione suam in me præcipuè virulentiam euomant. Non parcunt quidem aliis præstantissimis viris, quin & viuos proscindant, & mortuorum nomina lacerent : sed violentiore in me impetu non alia de causa ruunt, nisi quòd Satan, cuius sunt mancipia, quò labores meos Ecclesiæ Christi vtiliores esse videt, eò ardentius ipsos ad me opprimendum instigat. Veteres rabulas omitto, quorum iam obsoletæ sunt calumniæ. Nuper emersit Staphylus nescio quis fœdus apostata, qui plura in me maledicta euomuit, nunquam verbo lacessitus, quàm in alios omnes, qui & eius perfidiam, & obscœnos mores, & prauum ingenium depinxerant. Ecce ex altera parte Nicolaus Gallus bulbonis stridorem in me quoque emisit. Tandem prodiit ex alia lacuna Tilemanus Heshusius, de quo homine malo lectores ex reipsa & eius scriptis ferre iudicium, quàm pronuntiare quid ipse sentiam.

O Philippe Melancthon! Te enim appello, qui apud Deum cum Christo viuis, nósque illic expectas, donec tecum in beatam quietem colligamur. Dixisti centies, quum fessus laboribus, & molestiis oppressus, caput familiariter in sinum meum deponeres, Vtinam vtinam moriar in hoc sinu. Ego verò millies posteà optaui nobis contingere vt simul essemus. Certè animosior fuisses ad obeunda certamina, & ad spernandam inuidiam, falsásque criminationes pro nihilo ducendas fortior. Hoc quoque modo cohibita fuisset multorum improbitas, quibus ex tua mollitie, quam vocabant, creuit insultandi audacia. Ac Staphyli quidem latratus abs te sunt grauiter refutati. De Gallo priuatim apud me conquestus, cuius rei testes sunt literæ manu tua scriptæ, eius & similium insolentiam compescere neglexisti. Nec verò quid aliquando mihi scripseris, oblitus sum. Verba ipsa adscribam: SCIO te pro tua excellenti prudentia ex scriptis aduersariorum tuorum iudicare, quales sint eorum naturæ, & quod intueantur theatrum. Verùm, quid ego ad hæc responderim recordor : & ipsa quoque verba meæ epistolæ adscribam: RECTE quidem & prudenter admones id sibi vnum nostros antagonistas proponere, vt se theatro venditent. Quanquam autem sua opinio longè eos, vt spero & credibile est, frustrabitur, tamen vt totius mundi plausum referant, eò nos maiore studio ad cælestem ἀγωνοθέτην, sub cuius oculis certamus, intentos esse decet. Quid? An sacer Angelorum consessus, qui & suo fauore nos excitant, & viam strenuè agendi præmonstrant suo exemplo, pigressere, vel cunctanter pedes mouere sinet? Quid totus sanctorum Patrum chorus? an nullos addet stimulos? Quid porrò Dei Ecclesia quæ in mundo versatur? Quum eam sciamus, & votis nobiscum pugnare, & exemplo nostro animati, an nihil apud nos valebunt eius suffragia? Meum verò sit hoc theatrum, cuius approbatione cõtentus, quanuis me totus mundus exibilet, animo nunquam deficiam : tantum abest vt insulsis clamoribus inuidiam, si mustacea gloriosa in obscuro angulo ad breue tempus fruantur. Quid plausibile sit mundo vel odiosum me non latet. sed mihi nihil pluris est quàm præscriptam à magistro normam sequi. Nec dubito quin hæc ingenuitas piis & sanis gratior tandem futura sit, quàm flexibilis & mollis docendi ratio, quæ inanem metum præ se ferat. Quod te Deo & Ecclesiæ debere agnoscis, obsecro te vt quam primum soluas. Neque in hanc partem insisto, quòd partem inuidiæ in te exonerans, tantundem me leuatum iri confidam. Quin potius si liceat, quicquid in te oneris iam incumbit, pro meo in te amore & obseruantia paratus forem in meos humeros suscipere. Sed tuum est expendere, vt ego monitor non accedam, nisi dubitatione pios omnes qui te respiciunt, maturè liberaueris, te vix vnquam soluendo fore. Adde etiam, quòd nisi seruum hoc & vespertinum gallicinium te expergefaciat, pigrum omnes meritò clamabunt. Quod autem de pollicitatione eum appello, causam mihi præbuerat his verbis: AVDIO nũc ἀλεκτρυόνα ἐν ὄχθῃ ἴςρου ποταμοῦ magnũ volumen ςυλιτευτικὸν cõtra me cudere: quod si edetur, decreui respõdere simpliciter & sine ambiguitate: eúmque laborem debere me Deo & Ecclesiæ iudico. Nec in hac senecta pertimesco exilia & alia pericula. Hoc quidẽ & ingenuè & viriliter : sed aliis literis satis confessus erat, se pro ingenita mansuetudine pacis & otij esse cupidum. Verba sunt: QVOD verò proximis literis me hortaris vt reprimam

mã ineruditos clamores eorum qui renouãt certamen περὶ τῆς ἀρτολατρείας, scito quosdam præcipuè odio mei eam disputationem mouere, vt habeãt plausibilem causam ad me opprimendum. Hic idem fouendæ quietis amor obstitit, quominus liberè de aliis rebus disſereret, quarũ explicatio vel insuauis erat lautis palatis, vel peruersis iudiciis obnoxia. Cęterùm quantopere sancto viro displicuerit istorum hominum importunitas, qui adhuc in nos bacchari non desinunt, ex alio loco dilucidè patet. Postquã enim de refutatis Serueti blasphemiis mihi gratulatus est, & Ecclesiam nunc & ad posteros gratitudinem debere & debituram, séque meo iudicio prorsus assentiri testatus est, addidítque has esse maximas res & cognitu apprimè necessarias, iocosè tandem, vt de friuolis nugis attexit: Hæc nihil πρὸς τὴν ἀρτολατρείαν. VVormatia autẽ mihi scribens, deplorat quòd vicini Saxones, qui missi fuerant collegę, exhibita Ecclesiarũ nostrarũ condemnatione, discesserant: & adiungit, NVNC domi triumphos agent tanquã de Cadmæa victoria. In alia verò epistola, implacabilis eorum vesaniæ furorísque pertæsus, non dissimulat se cupere mecum esse.

Hæc postrema nihil ad Staphylum, qui meritorium quæstum ex linguæ proteruia apud Antichristum Romanum facit, & ex professo in stabilienda eius tyrannide cælum terræ, Gigantum more, permiscet. Nec verò tanti mihi est hic nebulo, cui turpis defectio à fide nihil pudoris reliquum fecit, vt in refellendis eius maledictis multum operæ ponendum censeam. Hypothesis in qua proram & puppim causæ suæ locat, palàm detegit profanum omnis religionis contemptum. Totam enim quam profitemur doctrinam hoc solo nomine suspectam esse vult, adeóque infamem reddere conatur, qui ex quo profligatis tenebris Papatus rursum emersit æterna Dei veritas, multi quoque errores suborti sunt, quos renascenti Euangelio fert acceptos. Quasi verò litem hanc non Christo potius & Apostolis quàm nobis intendat. Nunquam diabolus tam impotenter grassatus fuerat, hominum & corpora & animos vexando, quàm vbi effulsit cœlestis & salutifera Christi doctrina. Calumnietur ergo Christum venisse, vt qui prius sani erant, dæmoniacos redderet. Incredibilis errorum colluuies paulò post nouam Euangelij promulgationem exundare cœpit in toto orbe. Garriat conductitius Papæ rhetor Staphylus ex Euangelio tanquam ex scaturigine fluxisse. Certè si quos leues & erraticos spiritus percellat hac tam futili calumnia, non titubabunt quorum cordibus infixa fuerit Pauli admonitio, Necesse est hæreses esse, vt qui probati sunt, manifesti fiant. Cuius rei insigne est ipse documentum: quia belluinus eius furor, quem satis apparet iustam esse perfidiæ mercedem, pios omnes in sincero Dei timore confirmat. Súsque déque est homini spurco & planè Epicureo cœlestis doctrinæ reuerẽtiam euelli ex omnium animis. imò huc tendunt eius conatus, non tantùm vt vilescat omnis religio, sed excutiatur etiã eius cura & studium. Ergo non tantùm sua vanitate vltrò concidit eius improbitas, sed bonis omnibus detestabilis est cum suo authore. Intereà falsum inuidię crimen quo nos obruere voluit, in eius caput retorquere prõptum est. Multi peruersi errores his quadraginta annis exorti sunt, & subinde pullularũt alij post alios: nempe, quia videbat Satan, fulgente Christi Euangelio, euanescere præstigias quibus mundum diu fascinauerat, suos omnes impetus contulit, machinásque omnes exeruit, totum denique Acheronta, vel ad euertendam Christi doctrinam, vel ad frangendum eius cursum. Atque hoc modo nõ parum comprobata fuit Dei veritas, quòd tam violenter impetita fuerit Satanæ mẽdaciis. Quum ergo tot impiorum dogmatum insultus certitudinem concilient nostræ doctrinæ: quid in ea fœdanda sputis suis proficiet Staphylus, nisi fortè apud homines volaticos, qui sibi eripi vltrò cupiunt omne boni & mali discrimen? Quæro tamen an tot errorum, de quibus ad nos grauandos magnos sonitus facit, nulla ante natum Lutherum facta fuerit mentio. Atqui multos ipse commemorat, quibus statim à primordio turbata fuit Ecclesia. Si obiectum fuisset Apostolis progenitas fuisse ab aliis omnes sectas quæ repente tunc ebullierant, an nulla illis fuisset defensio? Quæcunque verò illis concessa fuerit à Staphylo, nobis certè etiam communis erit. Hoc autem facilior nobis erit ratio ad diluendum conuitium, quòd deliria quibus olim Euangelij lucem obtenebrare conatus est Satan, magna ex parte hodie silent. Certè vix decima pars renouata fuit. Quando se venalem prostituit Staphylus, si quis eum pluris conducat quàm Papa, an non pro illius libidine Christo exprobraret, quoties in medium prodit eius Euangelium, innumeros secum errores trahere, vel ex se gignere? nunquam tamen magis turbatum fuisse orbem peruersis & impiis dogmatibus quàm primo eius aduentu? Atqui Christus ipse, æterna Dei veritas, satis absque nostro patrocinio se absoluet. Interea hæc distinctio aduersus putidam criminationem abundè sufficiet perperam adscribi Christi seruis quicquid fermenti puræ illorum doctrinæ per suos ministros aspergit Satan: ideoque si de hac causa rectè iudicare placet, semper videndum esse vnde error trahat originem. Ex quo cœpit Lutherus mouere Papatus camarinam, multa hominum & dæmonum portenta repentè extiterunt. An Munzeriani, Anabaptistæ, Adamitæ, Stebleri, Sabbatharij, Clancularij, quicquam habuerunt Luthero affine, vt

1.Cor.11.

censeri debeant eius discipuli? An suo vnquã suffragio eos leuauit? An subscripsit absurdissimis commentis? Imò quanta potuit vehementia illis se opposuit, ne longius serperet contagio. Prudenter etiã statim deprehendit quàm noxiæ essent pestes. Et adhuc grunniet hic porcus, errores qui nostro labore profligati sunt, quum securè quiesceret totus Papalis clerus, à nobis profectos esse? Quòd si obduruit in sua impudentia, ne pueros quidem sua futilitate posthac decipiet, quin statim videant omnes, malorum à quibus alienissimi sumus, culpam falsò & iniustè in nos conferri. Iam quum palàm omnibus constet, nec Lutheri, nec cuiusquam nostrûm suffragatione fuisse adiutos quicunque fanatico spiritu abrepti impios & detestandos errores sparserunt, certè nihilo magis eorum impietati nos grauari æquum est, quàm olim sustinere debuit Paulus ex Hermogene &
2.Tim. 2.17 Phileto, qui iactabant resurrectionem esse factam, ne qua amplius spes restaret.

Quos porrò errores recenset, ex quibus toti nostræ doctrinæ ignominia confletur? Quàm improbè mentiatur contra alios, referre supersedeo. Sectę vnius nomen à se cõfictum mihi imponit. Energicos enim esse tradit, qui virtutem duntaxat corporis Christi in Cœna esse volunt, non corpus ipsum. Philippum tamen Melancthonem mihi socium adiungit: ac vtriusque rei meos contra VVestphalum libros testes citat: vbi reperiet lectores vero Christi corpore, quod pro nobis crucifixum est, animas nostras pasci in Cœna: imò spiritualem vitam ex corporis ipsius substantia in nos transfundi. Si arcana Spiritus virtute corpus Christi in cibum nobis dari trado, an ideò nego Cœnam communicationem esse corporis? En quibus stercoribus os suis patronis oblinat. Prodigiosum aliud nomen, quo maculam mihi inureret fabricauit. Vocat enim Bisacramentalem. Verùm si hoc vult haberi crimen quòd duo tantùm Sacramenta à Christo tradita esse assero, probare in primis necesse fuerat Christum septuplicis, vt Papistæ loquuntur, numeri esse authorem. Septem sacramenta Papistæ obtrudunt. Ego non nisi duo reperio quæ Christus nobis commendauerit. Vel probet Staphylus oportet, tertium, & reliqua à Christo manasse, vel quòd rectum est nos sentire & loqui sinat: nec verborum ampullis cõfidat nos se facturum hæreticos, qui certa & dilucida Filij Dei authoritate nitimur. In nouis Manichæis numerat Lutherũ, Melancthonem, me, & multos alios: deinde, quò longior sit catalogus, iterũ repetit Manichæos & Marcionitas Caluinianos. Facile quidem est conuitia hæc quasi lapides pedibus obuios aduersus innoxia capita proiicere. Causas tamen assignat cur nos Manichæis compararet: sed quas partim à cinędo quodam, partim à cynico scurra desumpsit. Quũ ergo vanissima figmenta eructet, in me purgando laborare quid attinet? Placet tamen quæ ab ipso tandem additur conditio: nempe vt meus de Prædestinatione liber controuersiam dirimat: quia inde perspicere facile erit quales ex labrusca staphyli nascantur.

Venio nunc ad Gallum, vel Bulbonem, qui me infulsto suo rostro corruptorem pronuntiat Augustanæ confessionis, quia negem in sacra Cœna fieri nos participes substantiæ carnis & sanguinis Christi. Atqui plus centies occurrit in scriptis meis, adeò me non reiicere Substantiæ nomen, vt ingenuè & libenter profitear spiritualem vitam incomprehensibili Spiritus virtute ex carnis Christi substantia in nos diffundi. Vbique etiam admitto, substantialiter nos pasci Christi carne & sanguine: modò facessat crassum de locali permixtione commentum. Quid igitur? An quia gallo cristam in me erigere libuit, terrore attonitæ erunt omnium mentes, vt nihil iudicent? Ego verò ne sim ridiculus, à longa refutatione eius scripta supersedeo, quod authorem suum non minus insulsum esse prodit quàm stolida audacia ebrium. Certè non fuisse tunc mentis compotem apertè clamitat.

Quid verò Tilemano Heshusio faciam? qui superba & sonora verborum copia magnificè instructus, flatu suo prostratum iri confidit quicquid impetum suum moratur. Dicunt etiam boni viri, quibus propius notus est, alia fiducia esse inflatum: quòd gloriam sibi ex paradoxis & opinionum absurditate præcipuè quærendam esse decreuerit. Fortè quia illuc eum rapit naturæ intemperies, vel quòd videt in moderata docendi ratione nullum sibi laudis gradum relinqui, quum tamen ambitione totus ad insaniam vsque flagret. Certè in suo libello turbulenti se ingenij hominem, præcipitis etiam audaciæ & temeritatis esse prodit. Ex præfatione pauca tantùm attingam, quæ gustum lectoribus præbeant. Idem prorsus facit quod Cicero ineptos sui temporis rabulas fecisse narrat, vt plausibili aliquo exordio, quod ex veteri aliqua oratione furati erant, coronæ, expectationem mouerent. Ita bonus hîc scriptor, occupatis lectorum animis, colligit ex magistro suo Melancthone aptas & concinnas sententias, quibus se in gratiam insinuet, vel aliquid maiestatis acquirat: ac si vel purpuram indueret simia, vel asinus leonis pelle se obtegeret. Concionatur de ingentibus suis periculis, qui semper non minus securè, quàm lautè, delicias suas coluit. Prædicat multiplices ærũnas, qui cùm largos thesauros habeat domi repositos, semper amplis stipendiis suas operas vendiderit, omnia tamen solus ingurgitat. Verum quidem est, quum multis locis tranquillum nidum figere voluerit, sæpius propria inquietudine fuisse excussum.

Sic

Sic Glossario, Rostochio, Heidelberga, Brema pulsus, Magdeburgum nuper concessit. Ac laudi quidem danda essent exilia, si pro constanti veritatis confessione solum vertere sæpius coactus esset: sed quum homo inexplebili ambitione plenus, contentionibus & rixis deditus, immani verò ferocia vbique fuerit intolerabilis, non est cur queratur aliorum iniuria se fuisse vexatum, qui sua importunitate molestias homini delicato graues exhibuit. Intereà tamen prouidè sibi cauit, ne damnosæ essent migrationes. quinetiam diuitiæ ipsum magis animosum reddunt. Posteà vastam barbariem deplorat, quæ videtur impendere. Quasi verò vlla maior aut truculentior, quàm eius & similium metuenda sit. Ne longius petatur probatio, paulisper expendant Lectores quàm atrociter Philippũ Melancthonem suum præceptorem, cuius memoriam sanctè reuereri debuerat, sugillet ac laceret. Abstinet quidem à nomine: sed quos intelligit doctrinæ nostræ suffragari, qui doctrina & authoritate clarent in Ecclesia, & qui summi sunt Theologi? Quanquam ne coniecturis agendum sit, probrosis elogiis Philippum ita digito monstrat, vt videri possit data opera materiam eius traducendi in scribendo libro captasse. Age, non potuit verecundiùs tractare suum præceptorem quàm perfidiam & sacrilegium obiectãdo. Neque enim dubitat eum fallaciæ reum facere, quòd ambiguis vocibus ludat, vt parti vtrique gratificetur, & Theramenicis artibus componere dissidium hoc tentet. Grauius quòd posteà sequitur, perniciosissimo crimine se fœdissimè contaminasse, vt confessio fidei, quæ lucere in Ecclesia debet, extingueretur. En pia discipuli gratitudo non modò erga eum ex quo didicit siquid habet, sed erga hominẽ tam præclarè de tota Ecclesia meritum! Mihi porrò quàm verè obiiciat meis argutiis perplexam reddi hãc disputationem, ex ipsa causæ actione melius patebit. Epicureum verò dogma vocare quo sacræ Cœnæ mysterium non minus religiosè quàm vtiliter explicamus, quid aliud est quàm obscœna maledicendi licentia cum ganeonibus & lenonibus certare? Epicurismum quærat ipse in suis moribus. Certè & frugalitas nostra, & assidui pro Ecclesia labores, & in periculis constantia, & sedulitas in obeundo munere, & indefessum in propagando Christi regno studium, & in asserẽda pietatis doctrina integritas, seria denique in meditatione vitæ cœlestis exercitatio testabitur nos à profano Dei contemptu longissimè abesse: cuius vtinã hic Thraso non sibi esset conscius. Sed de homine pura quàm statueram.

Omisso igitur illo, causam breuiter excutere in animo est, quando accuratius cum eo disputare superuacuum foret. Etsi enim ostẽtationis aliquid præ se fert, nihil tamen aliud quàm veteres nugas Vestphali, & similium quisquilias, sua magniloquentia ventilat. De omnipotentia Dei, de fide simpliciter verbo eius habenda, & subigenda humana ratione præclarè concionatur, vt ex melioribus didicit, in quorum numero me quoque esse existimo. Nec dubito, vt est pueriliter in sua gloria stolidus, quin se putet Melancthonem cũ Luthero repræsentare: quia ex altero flosculos ineptè mutuatur, alterius vehementiæ, quia melior esse æmulus non potest, substituit bombos & crepitus. Atqui neque de immensa Dei potentia nobis disceptatio est: & mysterium Cœnæ me non humana ratione metiri, sed admiratione prosequi, scripta omnia mea declarant. Quicunque hodie pro ingenua veritatis defensione strenuè certãt, me libenter in societate admittent. In tractando sacræ Cœnæ mysterio fidem me non abrogare Dei verbo re ipsa probaui: vt contrà vociferando Heshusius duntaxat malitiæ suæ & ingratitudinis non absque graui offensione testes faciat omnes bonos. Quòd si à vagis istis & quasi ludibũdis velitationibus trahatur ad seriam causæ disceptationem, paucis res expedietur. Nam quòd Principum ignauiam obstaculo esse causatur, ne pacandis dissidiis cogatur pia Synodus, vtinam ne ipse cũ similibus furiis omnes concordiæ aditus obstrueret. Quòd nec ipse paulò pòst dissimulat, dum expedire negat vllam inter nos disceptationem institui. Quænam igitur pia Synodus reperietur eius arbitrio, nisi in qua ducenti sodales, aut circiter, bene saturi, quò zelus eorum sit feruẽtior, pro more inter eos pridem trito, nos Papistis deteriores, & magis execrandos esse pronuntient? Hæc est confessio quam exigunt: reiecta omni cognitione, obstinatè tueri quod illis temerè excidit commentum. Certè quamuis diabolus horribili modo fascinauerit eorum mentes, superbia tamen magis quàm errore tam pertinaciter doctrinam nostram ab illis oppugnari, perspicuè apparet. Verùm quia se Ecclesiæ patronum esse obtendit, atque vt fallaci larua decipiat simplices, subinde sibi arrogat communem omnium qui rectè docent, personam: scire velim quorum mandato patrocinium hoc susceperit. Vbique hæc verba crepat, Nos docemus: Hæc nostra sententia: Ita loquimur: Sic asserimus. Legatur farrago quam coaceruauit VVestphalus, mira illic repugnantia occurret. Ac ne longius petamus exemplum, audacter affirmat VVestphalus corpus Christi dentibus atteri, suóque suffragio confirmat, quod in palinodia Berengarij apud Gratianum legitur. Hoc Heshusio non placet, qui vult ore comedi, nec tamen attingi dentibus, illósque crasse edendi modos valdè improbat. Perinde tamen suum illud Asserimus inculcat, acsi procurator esset vniuersitatis. Et tamẽ bonus Ihenæ alumnus identidẽ argutias, sophismata, imò præstigias mihi exprobrat: ac si quid

vel flexiloquum vel ambiguum, vel quouis modo obscurum esset in mea loquendi ratione. Quum substantialiter Christi carnem & sanguinem nobis offerri & exhiberi in Cœna dico, simul modum designo, quòd Christi caro nobis sit viuifica: quoniam Christus incomprehẽsibili Spiritus sui virtute ex substantia carnis suæ vitam in nos transfundat, quæ illi propria est: vt ipse in nobis viuat, eiúsque vita nobis sit communis: Cui persuadebit Heshusius in hoc tam luculento sermone esse vllum sophisma, vbi & populariter loquor, & eruditis auribus satisfacio? Tantùm facessant futiles, quibus causam obscurat, calumniæ, de re mox transactum fuerit. Postquã omnes suas ampullas efflauerit Heshusius, in hoc cardine tota vertitur quæstio, Tollátne corporis Christi substantiam è sacra Cœna qui negat corpus ipsum ore comedi. Cominus hominem aggredior aperto marte, qui negat substantiæ carnis Christi nos fieri participes, nisi eum ore comedamus. Sic enim loquitur, ipsam quoque substantiam carnis & sanguinis ore hauriendam. Ego verò communicationis modum definio sine ambagibus, Christum pro immensa & admirabili sua potentia efficere vt secum in eandem vitam coalescamus, nec tantùm applicare nobis passionis suæ fructum, sed verè nostrum fieri, vt bona nobiscum sua communicet, ideóque nos sibi coniungere, sicut membra & caput corpus vnum efficiũt. Atque hanc vnitatem non ad essentiam diuinam restringo, sed pertinere affirmo ad carnem & sanguinẽ: quia non simpliciter dictũ sit, Spiritus meus verè est cibus: sed caro mea: nec simpliciter etiã dictum sit, Diuinitas mea verè est potus: sed, sanguis. Ad hæc carnis & sanguinis communicationem non tãtùm interpretor de communi natura, quòd Christus homo factus iure fraternę societatis nos Dei filios secum fecerit: sed distinctè affirmo, quam à nobis sumpsit carnẽ, eam nobis esse viuificam, vt nobis sit materia spiritualis vitæ. Illámque Augustini sententiam libenter amplector, Sicut ex costa Adæ creata fuit Eua, sic ex Christi latere fluxisse nobis vitæ originem & principium. Etsi autem signum discerno à re signata, non tamen trado nudam & vmbratilem figuram esse, sed articulatè pronuntio panem certum esse pignus cõmunicationis cum carne & sanguine Christi quam figurat: quia Christus neq; pictor sit, neq; histrio, neque Archimedes quispiam, qui inani tãtùm obiectã imagine oculos pascat, sed verè & reipsa pręstet quod externo symbolo promittit. Inde constituo panem quẽ frangimus verè communicationem esse corporis Christi. Quia autem hæc Christi cum membris suis coniunctio ex incomprehensibili eius virtute pendet, mysterium hoc, quod sentio & agnosco captu mentis meæ esse superius, admirari non pudet.

Hîc tumultuosè insurgit Thraso noster, magnæque impudentiæ & sacrilegæ audaciæ esse clamitat, apertam Dei vocem corrumpere, quia dictum sit, Hoc est corpus meum: ac proinde facere, acsi quis negaret Filium Dei esse hominem. Ego autem regero, hac lege ipsum esse anthropomorphitam, si crimen sacrilegæ audaciæ effugere velit. Nulla enim absurditatę vult nos moueri, vt syllabã vnã in verbis mutemus. Quia ergo Dei Scriptura palàm tribuit pedes, manus, oculos, aures, solium, & scabellum pedum, sequitur ipsum corporeum esse. Quia in cantico Mariæ dicitur vir bellicosus, fas non erit concinna vlla expositione asperum hunc loquendi modum mitigare. *Exod. 15* Cothurnos suos quantumuis attollat Heshusius, reprimi tamen eius insolentiam tam valido firmóque argumẽto necesse est. Arca fœderis clarè vocatur Deus exercituum, & quidem tanta asseueratione, vt Propheta emphaticè exclamet, Quis est iste Rex gloriæ? Iehoua ipse est rex exercituum. *Psal. 24* Hîc non dicimus inconsideratè Prophetam effutire quod primo intuitu videtur absurdum, sicut improbè blaterat hic nebulo: sed postquam reuerenter amplexi sumus quod dicit, non minus piè quàm aptè interpretamur nomen Dei transferri ad symbolum, quia indiuidua sit huius cũ re & veritate connexio. imò generalem hanc tenere regulam in omnibus sacramentis non humana tantùm ratio cogit, sed pietatis sensus & perpetuus Scripturæ vsus ita dictat. Nemo tam rudis est, vel insipidus, qui nesciat in sacramentis omnibus Spiritum Dei per Prophetas & Apostolos peculiari vti loquendi forma. Hac de re quisquis cõtrouersiam mouebit, ablegandus est ad prima elemenat. Vidit Iacob Deum exercituum scalę insidentẽ. Vidit Moses tum in rubo ardenti, tum in flamma mõtis Horeb. Si mordicus retinetur litera, quomodo visus est Deus qui est inuisibilis? Disquisitionem repudiat Heshusius: nec aliud affert remediũ, quàm vt clausis oculis fateamur Deũ visibilẽ esse & inuisibilem. Atqui solutio sponte occurrit & dilucida, & pietati consentanea, deniq; necessaria, Deum nunquam visum esse qualis est, verùm pro fidelium captu manifesta præsentiæ suæ signa dedisse. Ita autem minimè excluditur diuinæ essentiæ præsentia, quum Dei nomen metonymicôs symbolo aptatur, quo Deus se verè, nec figuratiuè tantùm, sed substantialiter repræsentat. Columba vocatur Spiritus: an propriè, vt Christus, alibi pronuntiat Deum esse Spiritum? *Matt. 3 13* *Ioan. 4 24* Certè manifestum discrimen se profert: quia etsi verè tunc & essentialiter adfuit Spiritus, visibili tamẽ symbolo præsentiã & virtutis & essentiæ suę spectandam exhibuit. Quã verò nequiter criminetur Heshusius nos fingere corpus symbolicum, hinc liquet, quòd nemo verecũdè colligat symbolicum Spiritũ fuisse conspectum

in

in Baptismo Christi, quia verè sub symbolo, aut externa columbæ specie apparuit. Fatemur ergo corpus idem quod crucifixum fuit, nos in Cœna comedere:quanuis metonymica sit,quod ad panem, loquutio,vt verè dici possit symbolicè esse verum Christi corpus, cuius immolatione reconciliati sumus Deo. Etsi autem in his verbis nonnulla est diuersitas, Panis est signũ corporis,vel figura,vel symbolum: vel, Panis significat corpus, vel metaphorica, vel metonymica, vel synecdochica est appellatio: de summa tamen rei optimè conuenit: vt putidè nugentur VVestphalus & Heshusius nodũ in scirpo quærentes. Et hic desultor paulò pòst, Qualiscunque sit verborum varietas,nos tamen omnes idem prorsus sentire, mé verò solùm inuolucris fallere simplices. Sed vbi inuolucra, quibus reiectis vult meam fallaciam deprehédi? nisi fortè ex sua facundia nouũ perspicuitatis genus nobis depromat, quò melius patefiat quod iactat in mea sentẽtia esse implicitum. Interea nos simul omnes indignè grauat acsi doceremus panem signum esse absentis corporis: quasi non articulatè pridé cõmonefecerim lectores de absentia duplici: vt sciant corpus Christi abesse quidem loco,sed spirituali eius participatione nos frui: quia omnem distantiam superet diuina eius virtus. Hinc conficitur, neque de præsentia, neque de esu substantiali, sed tantùm de vtriusque modo esse certamen: quia localem præsentiam non admittimus,nec crassum vel brutum potius esum, de quo sic ad verbum garrit Heshusius:CHRISTVM quoad humanam naturam, corporis & sanguinis substantia in terris præsentem esse:vt non solùm fide à sanctis,sed etiam ore corporaliter sine fide ab impiis comedatur. Vt nondum absurditates attingam: vbi expressus Dei sermo, lydius lapis? Certè non inuenietur in hac barbarie. Videnda tamen est explicatio quam sufficere posse confidit ad os Caluinistis obstruendum: quum ita sit insipida, vt multis quoque os ad reclamandum aperiat. Purgat se & partis suę Ecclesias,quibus errorem de transsubstantiatione à nobis obiici mentitur. Neque enim si multa sunt illis communia cum Papistis,ideo sine exceptione simul vtrosque miscemus. Quin potius pridẽ ostẽdi Papistas in suis deliriis aliquanto esse modestiores & magis sobrios. Quid autem ipse? Quia verba iunguntur contra naturę ordinem, τὸ ῥητὸν,rectè defenditur,vt panis propriè sit corpus. Ergo vt verba rei sint consona,contra naturæ ordinem proferri oportet. Postea diuersas loquendi formas excusat,dũ afferunt corpus sub pane,vel cum pane esse. Sed cui persuadebit sub pane esse, nisi quatenus panis est signum? Cui etiam persuadebit non esse adorandum panem, qui propriè sit Christus? Nam loquutiones dicit esse improprias, Corpus esse in pane, vel sub pane: quia verbum substantiale propriam & genuinam significationem obtineat in vnione panis & Christi. Frustra igitur cõsequentiam refutat. Corpus est in pane, ergo panis est adorandus:quam ipse ex proprio cerebro excudit. Sic enim semper ratiocinati sumus, Si Christus est in pane, esse sub pane, adorãdum. Nunc verò multo magis ratiocinari licet, Adorandum esse panem,si verè & propriè est Christus. Elabi quidé se putat,quòd non sit hypostatica vnio. Sed quis tãtum iuris concedet centum vel mille Heshusiis, vt adorationem alligent quibus visum fuerit vinculis? Certè tã friuolo cauillo nullius sani hominis conscientia acquiescet, pane, quanuis sit verè & propriè Christus,non esse adorandum,quia non sit vna hypostasis. Statim enim occurret exceptio, eandem rem esse vbi vnum de altero substãtialiter prædicatur. Neque enim docetur Christi verbis quid pani accidat:sed planè,si Heshusio eiúsque sodalius creditur, & absque ambiguitate, asseritur panem esse corpus Christi, & proinde Christum ipsum. Imò de pane plus affirmant quã de humana Christi natura liceat. Quàm prodigiosum verò est, plus honoris pani deferre quàm sacrę Christi carni? Cui rectè non conueniet quod de pane recipi flagitant: nempe vt propriè sit Christus. Neget licet se μεθουσίαν fingere, hoc tamẽ semper extorquebo, Si propriè panis est corpus, vnum idémque esse cum corpore. Interea quod Irenæo subscribit, duas in Cœna res esse diuersas, terrenam & cælestem, nempe panem & corpus: non video quî cõuenit cum hac fictitia identitate, quam etsi verbo non exprimit, tamen obtrudit rè ipsa:quia nisi de eodem dici non potest, Hoc est hoc, vel, Hoc est illud. Eadem est ratio localis inclusionis quam se repudiare simulat Heshusius:quia nec loco continetur Christus,& pluribus locis simul esse potest. Ab hac suspicione quò se purget, dicit non tantùm propriè, verè,& realiter, sed etiã definitiuè, panẽ esse corpus. Si respondeam, me mirari quid hæc sibi velint pugnantia inter se portenta, clypeum Aiacis, cui iam boni illi Luperci sodales assueuerũt, opponet, Rationẽ esse fidei inimicam. In quo facilè assentior, si ipse animal est rationale. Sed quũ tres rationis gradus considerandi sint, præcipiti insania omnes vno saltu trãsuolat. Nobis ingenita est naturaliter ratio, quæ sine Dei iniuria damnari nõ potest: sed ea suos habet fines, quos si exuperat, euanescit. Cuius rei triste documentum est in lapsu Adæ. Altera ratio vitiosa est, præsertim in natura corrupta: dum mortalis homo res diuinas, quas suspicere debuerat, suo iudicio vult subiicere. Hęc ratio mentis est ebrietas, vel dulcis insania, cui æternum est dissidiũ cum obedientia fidei: quando nobis stultescere apud nos necesse est, vt incipiamus Deo sapere. Ergo à cælestibus mysteriis facessat hæc ratio, quæ

nihil aliud est quàm mera fatuitas: arrogātia verò comite vsque ad insaniam transcendit. Tertia autem ratio est, quam & Spiritus Dei, & Scriptura nobis dictat. Omni autem proiecto discrimine, Heshusius sub prętextu humanæ rationis securè dānat quicquid phrenetico mentis suæ somnio aduersum est. Exprobrat rationi nos plus deferre quàm Dei verbo. Quid si nullam rationem adducimus, nisi ex verbo Dei sumptam & in eo fundatā? Ostendat nós in Dei mysteriis profano more philosophari, cœlesti regnum metiri nostro sensu, Spiritus sancti oracula subiicere carnis iudicio, non admittere nisi quod prudentiæ nostræ arridet. Atqui longè aliter res habet. Quid enim rationi humanæ magis repugnat, quàm animas creatione immortales vitam mutuari à carne mortali? Hoc asserimus. Quid terrenæ prudentię minus consentaneū, quàm carnem Christi vim suam viuificā è cœlo ad nos vsque diffundere? Quid magis alienum à nostro sensu, quam panem corruptibilem & caducum spiritualis vitæ in dubium esse pignus? Quid magis à Philosophia remotum, quàm Filium Dei, qui secundū humanā naturam in cœlo est, sic habitare in nobis, vt quicquid ei à Patre datum est, nobis sit commune, adeóque vt immortalitas, qua donata est eius caro, nostra sit? Hæc omnia clarè testantur: quum Heshusius non nisi suum delirium vrgeat, Carnem Christi comedi ab incredulis, nec tamen esse viuificam. Quòd si nulla ab eo creditur esse ratio extra Philosophiam, ex breui syllogismo discat:

Quisquis analogiā signi & rei signatæ nō obseruat, animal est immundum vngulam non findens.
Qui panē asserit verè & propriè esse Christi corpus, analogiam signi & rei signatæ euertit:
Ergo qui asserit panē esse propriè corpus, animal est immundum, non findens vngulam.

Atque ex hoc syllogismo cognoscat, etiam si nulla sit in mundo Philosophia, se tamen esse impuram bestiam. Sed voluit nimirum hac promiscua damnatione rationis licentiam in tenebris sibi acquirere, vt hac consequentia valeret: Quum mentio fit crucifixionis & beneficiorum quæ viuum & substantiale corpus Christi præstitit, symbolicum, typicum, vel allegoricum corpus intelligi non potest. Ergo verba Christi, Hoc est corpus meum: Hic est sanguis meus, nō symbolicè nec metonymicè, sed substantialiter intelligenda sunt. Quasi verò non videant elementarij quoque pueri, symboli nomen ad panem referri, non ad corpus: metonymiam non esse in substātia corporis, sed in verborum contextu. Et tamen hîc tanquam victor Olympicus exultat. Iubet nos huc intendere omnes ingenij vires. Ego verò ne iocando quidem tantam insulsitatem refellere dignabor. Nam quod dicit nos terga dare, séque ad instandum stimulat, manifesta in eius progressu repugnantia deprehenditur. Fatetur enim nos intelligere corporis Christi substātiam dari, quum Christus per fidem totus noster sit. Bene est quòd aerem sine noxa ferit hic bos cornupeta: vt non sit ab eo cauendum. Hócne est, obsecro, terga dare, quum tam apertè detegimus calumniam de corpore allegorico? Ipse verò tanquam epilepticus, collecta mente, nouam actionem intentat de absentia: quia nihilo plus valeat donatio de qua loquimur, quàm si cui donetur ager, qui ab eo remotus sit. Itáne incomparabilē Spiritus sancti virtutē æquare audet rebus mortuis, vt tantundem valeat prouentum ex agro colligere, ac Filio Dei vniri, vt ex carne & sanguine eius vita ad animas nostras perueniat? Saltem hac in parte nimium rusticus est agricola. Adde quòd mentitur nos verba Christi exponere de iure rei absentis, cū satis superq; notum sit absentiam nos restringere ad locum & aspectum. Cæterùm quanuis nec oculis nostris carnem suam præsentem Christus exhibeat, neque etiam locum mutādo descendat ex gloria cęlesti, negamus hanc distātiam esse obstaculo quominus verè nobis coniunctus sit. Quod porrò genus præsentiæ flagitet, obseruandū est. Initio diceres hominem sanæ esse & compositæ mentis. Fatetur Christum esse vbiq; communicatione idomatum, vt traditum fuit à Patribus: ideóque Christi corpus non esse vbique, sed propter vnionem diuinæ naturę toti personę in concreto hoc tribui. Hæc prorsus nostra est doctrina: vt videri queat præuaricando redire nobiscū velle in gratiam. Neque ægrè admittimus quòd subiicit, Inuestigari non posse quomodo corpus Christi sit in certo cæli loco, supra cælos, & nihilominus persona Christi sit vbique, & æquali cū Patre potentia regat. Imò nouit totus orbis quàm impetuosè me vexarint omnes eius sodales propter huius doctrinæ defensionem. Atque vt crassiore minerua hoc exprimerem, trito illo in scolis dicto vsus sum, Quod totus Christus sit vbique, sed nō totum. nempe quia integer in persona Mediatoris cęlum & terram impleat: licet carne sit in cælo, vbi humanæ suæ naturæ domicilium elegit, donec in iudicium appareat. Quid igitur obstat quominus illo euidenti discrimine posito, inter nos consentiamus? Nempe quòd mox peruertit Heshusius quod dixerat, non excludi naturam humanam, dum Christus se in terris fore promittit. Et paulo pòst, Christum Ecclesiæ in diuersis locis dispersæ adesse, non modò quoad diuinam, sed quoad humanam naturam. Tertiò clariùs: absurdū esse negat fateri, quoad humanam naturam in diuersis locis existere vbicunque vult. Et physicum axioma, quod appellat, asperè reiicit, Corpus vnum in diuersis locis esse non posse. Quid nunc clarius, quàm Christi corpus fingi immensum, & portētum vbiquitatis statui? Confessus nuper fuerat in certo cæli loco esse, nunc

diuersa loca assignat: quod est lacerare Christi corpus: quia sursum cor attollere non vult. Obiicit Stephanum supra omnes cælos non fuisse träslatum vt Iesum videret. Quasi non sæpius antehac diluerim hoc cauillū: Vt scilicet non agnitus fuit Christus à duobus suis discipulis, quibuscum in eadem mensa familiariter sedebat, non propter metamorphosin aliquam, sed quia tenebantur eorum oculi: ita datos fuisse oculos Stephano, qui illuc vsque penetrarent. Certè non frustra narrat Lucas oculos intendisse in cælum, vt gloriam Dei videret. Nec frustra Stephanus ipse testatur cælos sibi esse apertos, vt Iesum conspiceret stantem in dextera Patris. Vnde satis patet, nisi fallor, quàm sinistrè eum in terras eliciat Heshusius. Æquè prudenter colligit Christum, vt se Paulo ostenderet, fuisse in terra. Quasi ignotus esset Pauli raptus suprà
2.Cor. 12.2. tertium cælum: quem tam magnificè prædicat. Quid ad hoc Heshusius? Verba eius sunt: SVPRA omnes cælos quò ascendit Filius Dei, Paulus transferri non potuit. Nihil addo, nisi sputis dignum esse hunc hominem, qui Paulo de se loquenti abrogare fidem audet. Sed quum Christus distinctè offerat in pane corpus suum, & in vino sanguinem, cohibēdá est proteruia & curiositas. Fateor, sed non inde sequitur claudendos esse oculos ad fulgorem solis arcēdum. Quin potius si consideratione dignum est mysterium, attendere conuenit quomodo corpus suum & sanguinem nobis det Christus in cibum & potum. Nam si totus Christus in pane est, imò panis ipse est Christus, certè veriùs dicere licebit Christum esse corpus suum: à quo non minus abhorret pietas quàm communis sensus. Quòd si attollere sursum corda non pigeat, tā integro Christo quàm distinctè carne eius & sanguine vescemur. Et sanè dum Christus ad corpus suum comedendum, & ad bibendum suum sanguinem nos inuitat, non eliciendus est è cælo, vel cogendus vt se coràm sistat pluribus locis ad ingerendum corpus suum & sanguinem ori nostro: quia abundè sufficere debet sacrum illud vinculum nostræ cum ipso coniunctionis, dum arcana Spiritus virtute in vnum corpus cum ipso coalescimus. Ita Augustino assentior, in pane accipi quod pependit in cruce. A delirio tamen Heshusij & similium prorsus abhorreo, Non accipi, nisi in os carnale ingeratur. Nec
1.Cor.10. vero κοινωνία de qua concionatur Paulus, localem præsentiam flagitat. Nisi fortè Paulus,
9. quum docet nos vocatos εἰς κοινωνίαν Christi, vel de nihilo ita loquitur, vel Christum sistit localiter quocunque Euangelium perfertur. Nec tolerabilis est huius blateronis improbitas, me nomē illud κοινωνίας restringere tantùm ad societatem quæ nobis est cū Christo, quoad perceptionem beneficiorum eius. Quod tamen antequam penitus excutio, vidēdū est quàm argutè nos eludat. Vbi enim sacrificio vescentes Paulus dicit fieri κοινωνοὺς altaris, causam adducit bonus hic inter- 1.Cor.9. 13.
pres, Quia scilicet quisque partē ex altari accipiat, atque inde cōcludit falsam esse meam interpretationem, nempe quam turbulento suo cerebro confinxit: quādo à me communicatio statuitur, nō solùm cum fructu mortis Christi, sed cum eius corpore in salutem nostram oblato. Verùm hæc quoque interpretatio, quam velut diuersam refutat, ab eo refellitur, quòd excludat præsentiam Christi in Cœna. Hic attentè obseruent Lectores quod præsentiæ genus imaginetur, cui tam mordicus affixus est, vt quam habuit Ioannes Baptista cum Christo communicationem pro nihilo ferè ducat, modò obtineat deglutitū fuisse à Iuda Christi corpus. Quæro tamen ab hoc reuerendo Doctore: si participes altaris sunt qui sacrificium in partes diuidunt, quomodo se excusabit à laniena dum partes singulis distribuit? Si aliam mentem sibi fuisse excipit, sua igitur verba corrigat. Certè ex hac arce, in qua præsidiū omne suum locauerat, depulsus est, Me nihil relinquere in Cœna præter ius rei absentis: quum vbique asseram præsentem in Spiritus virtute exhibitionem rei, loco absentis. Verùm nisi barbaræ manducationi subscribam, qua Christum vult ore deglutiri, implacabili furore ad conuitiandum semper feretur. Verbo quidem negat de modo præsentiæ se inquirere, & tamen imperiosè portentum quod sibi imaginatus est non minus quàm importunè vrget, Corpus Christi ore corporaliter comedi. Sunt enim hæc ipsissima eius verba. Et rursum, Asserimus nō tantùm fide fieri nos participes corporis Christi, sed etiam ore essentialiter, seu corporaliter, nos Christum intra nos sumere: atque ita nos Pauli & Euāgelistarum verbis fidem habere testamur. Econtrà reiicimus omnium sententiam qui præsentiam Christi in Cœna negant. Et tandem de quo genere præsentiæ nobiscum rixetur. Nempe quod sibi ipse & similes phrenetici somniant. Pauli verò nomen & Euangelistarū tam crassis deliriis obtendere, cuius impudentiæ est? Quomodo illis testibus probabit ore, & corporaliter, & intra nos sumi Christi corpus? Alibi confessus est nec dentibus atteri, nec attingi palato. Cur tactū palati vel gutturis reformidat, quando asserere audet visceribus ingurgitari? Quid enim sibi vult istud, Intra nos? Quò recipitur Christi corpus, vbi per os transiit? Nam ab ore, nisi fallor, corporalis transitus est ad viscera vel intestina. Si dicat, calumniosè verbis asperioribus sibi inuidiam fieri, scire velim quid differant hæc duo, Quod ore sumptum est, corporaliter intrò recipi: &, Transire ad viscera, vel intestina. Hoc posthac teneant Lectores, probéque meminerint, quoties criminabitur Heshusius me negare Christi in Cœna præsentiam, non

aliud reprehendere, nisi quòd mihi absurdũ videtur Christum ore deglutiri, vt corporaliter in ventriculũ descendat. Et tamen queritur me ambiguis vocibus ludere. Quasi verò non mea perspicuitate in rabiem agatur cum suis sodalibus. Cuius enim me ambiguitatis conuincet? Fatetur me asserere verũ & substantialẽ esum carnis Christi & sanguinis potum: sed siquis mentem meam perspiciat, me loqui de perceptione meriti, fructus, efficaciæ, virtutis, & potentiæ è cœlo defluẽtis. Hîc verò non in speculo, sed coràm perspicitur maligna eius insulsitas, dum virtutem & potẽtiam cum merito & fructu commiscet. Quis enim ita loqui consueuit, meritum è cœlo defluere? Quòd si ingenuitatis gutta in eo esset, ex ore meo vel scriptis ita retulisset. Vt substantialis nobis sit communicatio cum carne Christi, non opus esset vt locum mutet: quoniam arcana Spiritus virtute vitam suam in nos è cœlis diffundit: nec obstare locorum distãtiam quominus habitet in nobis Christus, & nos simus vnum cum ipso: quoniam efficacia Spiritus cunctis naturalibus obstaculis sit superior. Nam & paulò pòst videbimus quàm turpiter secũ pugnet, dum verba mea recitat, Beneficia Christi ad nos non pertinere, donec ipse noster factus sit. Eat nunc, & voce Meriti claritatem eius quam doceo communicationis obscuret. Excipit: Si in cœlo est corpus Christi, non esse igitur in Cœna, sed symbola duntaxat. Quasi verò Cœna veris Dei cultoribus non cœlestis sit actio, vel quasi vehiculum quo mundum transcendant. Sed quid hoc ad Heshusium? qui non modò subsistit in terra, sed rostrum suum quoad potest in lutum defi-
Galat.3. git. Docet Paulus nos induere Christum in
27 Baptismo: quàm lepidè ratiocinabitur hoc fieri non posse, si Christus in cœlo maneat? Atqui Paulo, dum ita loquitur, nunquam in mentem venit Christum è cœlo elicere: quia sciebat alio modo nobis esse coniunctum: nec tamen minus pręsentem esse eius sanguinem ad animas abluẽdas, quàm sit aqua abluendo corpori. Quòd si excipiat, Aliud esse comedere quàm induere: respondeo, Non minus indumento nos circundari quàm cibum intra nos accipere. Certè vel stultitia vel malitia hominis hoc vno coarguitur, quòd nullam nisi localem præsentiam admittit. Physicam neget licet, de hoc etiam cauilletur, sistit tamen corpus Christi vbicunque est panis, & proinde contendit pluribus simul esse locis. Vocem hanc quando vsurpare non dubitat, cur non dicetur præsentia localis ad quam nos trahit? Eiusdem farinæ est illud, Non verè accipi corpus, si symbolicè accipitur. Quasi verò symbolo excludamus rei exhibitionẽ. Tandem præstigias esse dicit, nisi asseritur duplex mãducatio, spiritualis, & corporalis. Quàm insciè & perperã quæ de spirituali manducatione testimonia torqueat, dicere supersedeo, quãdo pueris ipsis se facit ridiculum. Quod ad summam rei pertinet, si vitiosa est diuisio cuius mẽbra inter sẽ coincidunt (quod pueris inter prima elementa traditur) quomodo vitij huius culpam effugiet? Nam siqua est mãducatio nõ spiritualis, sequetur in Cœnæ mysterio nullam esse Spiritus operationem. Ita naturaliter vocabitur Christi caro, non secus ac caducus & corruptibilis cibus: deinde pręcipua salutis æternę arrha Spiritu carebit. Vt hoc belluam perfrictę frontis non moueat: quęro an extra vsum Cœnæ nulla sit alia manducatio quàm spiritualis, quæ secundum ipsum corporali opponitur. Atqui apertè affirmat hanc nihil aliud esse quàm fidem, qua nobis applicamus beneficia mortis Christi. Vbi ergo erit illud
Pauli, nos carnẽ de carne Christi esse, & ossa *Ephes.5.*
ex ossibus eius. Quorsum euanescet illa excla- 30
matio, Hoc esse magnum mysterium. Nam si præter applicationẽ meriti nihil relinquitur fidelibus extra præsentẽ Cœnæ vsum, semper à suis membris separatũ erit caput, nisi eo momento quo panis in os & guttur conijcitur. Adde quod non minus Euangelij fructus est quàm Cœnæ (teste Paulo) Christi κοινω- *1.Cor.10.*
νία. Vidimus paulò antè quàm se magnificè iactet Heshusius in voce hac. Paulus autem quod prædicat de Cœna, antè in Euangelij doctrinã cõtulerat. Iam si auditur hic nugator, quid præclara illa Christi concione fiet, in qua suos discipulos vnum fore secum promittit, sicut ipse & Pater vnum sunt: quando minimè dubium est quin perpetuæ vnitatis illic fiat mentio? Nec tolerabilis impudentia est, quod in hac fatua partitione videri vult Heshusius Patrum imitator. Citat locum Cyrilli ex 15. cap. Ioan. Quasi non illic apertè Cyrillus ex participatione cum Christo, quæ nobis in Cœna ostenditur, probari contendat nos simul secundum carnem cum eo esse coniunctos. Disputat cum Arrianis, qui citantes Christi verba, Vt sint vnum nobiscum, sicut tu Pater & ego vnum sumus: earum prætextu negabant re & essentia Christum esse vnum cum Patre, sed consensu duntaxat. Hoc cauillum diluere volens Cyrillus, respondet nos essentialiter vnum esse cum Christo: ad quod probandum vim mysticæ benedictionis adducit. Si tantùm de momentanea communicatione pugnaret, quid frigidius? Sed nihil mirum, si abiecta verecũdia ita se proiiciat Heshusius, qui Augustini patrocinio nõ minus fidenter abutitur, quẽ tamen totus mundus nouit maximè esse aduersarium. Sermone, inquit, 11. de verbis Domini, expressè fatetur diuersos esse modos manducandi carnem Christi, & affirmat Iudam & alios hypocritas veram Christi carnem manducasse. Atqui si epitheton esse suppositititium constet, quis tam improbę falsitati ignoscet? Legatur locus, qui me tacente, in Vera carne, Heshusium probabit falsarium.

rium. At duplex, inquiet, manducatio illic ponitur. Quasi non hæc eadem distinctio in scriptis quoque nostris passim occurrat. Promiscuè illic Augustinus eodē sensu Carnem & sacramentum Carnis commemorat. Idem & aliis pluribus locis facere consueuit. Si explicatio queritur, nemo erit clarior interpres quàm ipse. Ex similitudine, inquit, quam habent sacramenta cum rebus, earum nomina sæpe accipiunt: qua ratione sacramētum corporis Christi corpus Christi est, secundū quēdam modum. Possétne clarius testari impropriè corpus Christi vocare panem, similitudinis respectu? Dicit alicubi corpus Christi cadere in terram. nempe quo sensu & consumi affirmat. Nisi hîc tenetur quam antè notauit similitudo, quid absurdius? Imò quàm indigna calumnia grauabitur sanctus vir, si sensisse dicatur Christi corpus intra viscera cōsumi? Porrò quid Augustino valeat duplex mādūcatio, pridem à me fideliter expositum fuit. nempe quia alij virtutem sacramēti percipiunt, alij tantùm visibile sacramentum: aliud autem sit intus sumere, aliud foris: aliud corde manducare, aliud dente premere: Vbi tādem concludit, sacramentū quod in mensa Dominica proponitur, sumi quibusdā ad exitium, aliis ad vitā: rem ipsam, cuius signum est Cœna, omnibus ad vitam cedere, quicunque fuerit eius particeps. Alibi quoque hanc quæstionem ex professo edisserēs disertè refellit eos qui fingebāt impios non sacramento tantùm, sed re ipsa comedere Christi corpus. Atque vt nos sācto viro simpliciter subscribere constet, dicimus verè aut re ipsa comedere Christi corpus qui fide cū ipso coalescunt vt sint eius membra: sacramento tenus comedere, qui nihil præter signaculum visibile accipiunt. Sic enim sæpe ad verbum ille. Quando autem cogit nos sua importunitate Heshusius toties idem repetere, prodeat in medium illud Augustini, Iudā comedisse panem Domini contra Dominum, alios verò discipulos comedisse panē Dominum. Certè pius ille Doctor nusquam trimembrem partitionem asserit. Quid de ipso vno loquor? Nemo veterum aliud nos recipere in Cœna docuit quàm quod nobis manet post vsum Cœnę. Clamabit Heshusius Cœnam igitur inutilem nobis esse. Hæc enim sunt eius verba: CVR Christus nouo mandato iubet in Cœna edi corpus suum, & quidem dato pane: quādo non solùm ipse, sed Prophetæ omnes hoc vrgent, vt per fidem carne Christi vescamur? Nihil igitur noui mādat in Cœna? Ego autem vicissim interrogo, cur Deus olim & circūcisionem, & sacrificia, & omnia fidei exercitia præceperit: cur etiam Baptismum instituerit. Vt nihil respōdeat, planè liquida est solutio, Deum non plus dare visibilibus symbolis quàm Verbo: sed aliter: quia nostra imbecillitas pluribus adminiculis indiget. Quærit: quænam erit ista improprietas verborum, Hic calix nouum Testamentum est in sanguine meo: nisi totus sit corporalis? Pridem ab omnibus nobis responsum est, Quod extra Cœnā per Euāgelium nobis offertur, in Cœna nobis obsignari: itaq; Christi communicationem non minus verè nobis conferri per Euāgelium quàm per Cœnam. Quęrit quomodo Cœna nominetur noui Testamenti, si in ea typi duntaxat exhibentur, vt in veteri Testamēto: Primùm Lectores rogatos velim, vt tam putidis næniis opponant quę luculētè in meis omnibus scriptis tradidi. Illic non modò reperient quod obseruari debet discrimen inter nouæ & Ecclesiæ veteris sacramenta: sed deprehendent furem Heshusiū ἐπ' αὐτοφώρῳ, nisi quòd homo imperitus putat veteribus nihil datum fuisse præter typos. Quasi Deus inanibus figuris luserit Patres: quasi etiam nugatorium sit quod docet Paulus, Eundem nobiscum spiritualem cibum comedisse, & eundem bibisse spiritualem potum. Concludit tandem, NISI substantialiter detur sanguis Christi in Cœna, absurdum est, & contra sacra Literas, tribuere vino appellationem noui Testamenti. ergo necesse est vnam esse spiritualem & metaphoricam mādūcationem, quæ communis fuit Patribus: alteram corporalem, quę nobis propria est. Mihi satis esset negare cōsequentiam, quæ risum vel pueris moueret: sed quàm profana est hæc garrulitas, quod spirituale est contemptim vocare metaphoricum? Acsi Grammaticis subiiceret mysticam & incomprehensibilem Spiritus virtutem. Porrò ne causetur sibi non fuisse omni ex parte responsum, cogor sępius idem repetere. Quum verax ab initio Deus fuerit, non fallaces fuisse figuras, quibus veteri populo salutem & vitā in Filio suo vnigenito promisit: nunc verò palàm in Christo nobis repræsentare quæ tunc quasi procul ostendit. ergo non solùm vberius & luculentius Christum nobis proponunt Baptismus & Cœna, quàm ritus Legales, sed quasi pręsentem exhibent. Qua ratione docet Paulus nunc corpus nos habere pro vmbris: non tantùm quia semel manifestatus est Christus, sed quia Cœna & Baptismo quasi certis pignoribus se nobis præsentem confirmat. Hinc magnum apparet discrimen inter nostra & veteris populi sacramēta: quod tamen illos minimè spoliat earum rerum veritate quas plenius, luculentius, & perfectius hodie Christus, prout fert eius præsentia, exhibet.

Quod tam acriter & obstinatè vrget. Indignos comedere Christi corpus tāquam refutatione indignum omitterem, nisi quòd summum causæ suæ præsidium in hac parte locat. Rem dicit grauem esse & dignā de qua pij & docti homines inter se conferant. Hoc si concedo: cur hactenus à toto illorū sodalitio impetrari non potuit, vt placidè agitaretur hęc quęstio? Et sanè si disceptatio admis-

Margin notes: Epist. 23. ad Bonifacium. — Homil. 26. in Io. — Libr. de ciuitate Dei 21. cap. 25. — Contra Faustū lib. 13. cap. 16. — Sæpius verò in 6. cap. Ioan. à tractatu 25. vsque ad 27. Tractatu. 59. in Ioan. — 1. Cor. 10. 3. — Colos. 2. 18.

titur, nihil erit in re expedienda negotij. Hęc sunt Heshusij argumenta: Paulus non articulo tantùm, sed pronomine demonstratiuo, panem hunc benedictum à communi discernit. Quasi vero non satis hoc idem discernāt, qui sacrum vocant & spirituale epulū, pignus & tesseram nostræ cum Christo vnitatis. Secundum: Manifestius asserit Paulus indignos comedere Christi carnem, quum dicit reos fieri corporis & sanguinis Christi. Ego autē quæro, reósne oblati corporis, an recepti, faciat. Certè de receptione nulla est syllaba. Fateor eos signi participatione afficere contumelia Christi corpus: quia inestimabile illud bonū quod sibi offertur, respuunt. Ita soluitur hæc Heshusij obiectio. Paulum nō de generali reatu disserere, quo constricti sunt omnes impij: sed docere, ipsa sumptione corporis impios accersere sibi grauius iudicium. Rectè enim conuenit, contumeliosos esse in carnem Christi, qui scelerato fastidio & contemptu eam reiiciunt, dum in cibum proponitur. Christum enim tam reprobis quàm fidelibus corpus suum in Cœna porrigere sic asserimus, vt quicunque sacramentum indigna sumptione profanant, nihil tamen mutent ex eius natura, nec quicquam derogent promissionis effectui. sed quanuis sui similis maneat Christus, & verax in suis promissis, non tamen sequitur, quod datur, omnes promiscuè accipere. Amplificat Heshusius, quia
Heb. 6. non loquatur Paulus de exigua culpa. Nec
6. & 10. certè leue delictum notat Apostolus, qui di-
29 cit impios, etiam si ad Cœnam non accedant, rursus in seipsis crucifigere Filium Dei, & ludibrio habere, pedibúsque calcare sacrum eius sanguinem. Neque tamē necesse est eos Christum vorare. Vident Lectores an me, sicuti garrit Heshusius, mirificè torqueam, ac lucis odio fingam mihi tenebras, quum dico reos esse carnis & sanguinis Christi qui vtrunque donum repudiant, ad cuius perceptionem æterna veritas illos inuitat. Sed excipit, Hoc sophisma quasi telam araneæ Pauli verbis rumpi quum dicit eos comedere & bibere sibi iudiciū. Quasi verò nō etiam sub Lege increduli iudicium sibi comederent, si impuri & polluti ad esum agni Paschalis irrumperent. Et tamen suo more Heshusius patere iactat corpus Christi sumi ab impiis. Quanto istud Augustini rectius, multos in turba Christum premere, qui tamen eum non tangunt! Insistit adhuc, & euidentissimum esse clamat illud Pauli dictum, Impios non discernere corpus Christi: vt violenter ac de industria obscurent clarissimam veritatem quicunque non fatentur sumi etiam ab indignis Christi corpus. Aliquid haberet coloris, si negarem indignis corpus Christi dari. sed quum impiè reiiciāt quod liberaliter ipsius porrigitur, meritò profani & bruti contemptus damnantur: quia victimam, qua expiata sunt mundi peccata, & homines Deo reconciliati, pro nihilo ducunt. Obseruent interea Lectores quàm repentè incaluerit Heshusius, qui nuper præfatus rem esse dignam de qua pij & docti homines inter se cōferant, proximo versu atrociter excādescit si quis dubitare vel inquirere audeat. Eodem iure nobis irascitur, quia nō à ministro, sed à Christo conferri præstaríque asserimus quod panis figurat. Cur nō potius Augustino & Chrysostomo irascitur? quorum alter docet sacramentum ministrari per hominē, sed diuinitus: in terra, sed cælitus. alter verò sic ad verbum: Nunc ille pręsto est Christus, qui illam ornauit mensam in qua sedebat, ipse quoque istam consecrat. Non enim homo est qui proposita de consecratione mensæ Domini corpus Christi facit & sanguinē: sed ille qui crucifixus est pro nobis, &c. Quæ postea subiicit, nihil ad me. Fanaticam esse dicit & sophisticam corruptelā, indignos accipere pro infirmis & exigua fide præditis, non autem prorsus alienis à Christo. Inueniet, spero, qui respondeant. Me tamen hic tortor ad causæ alienæ patrocinium trahit, vt sacrilegij & immanissimi parricidij crimine oneret (sic enim loquitur) quia mea doctrina necantur trepidæ conscientiæ, & ad desperationem adiguntur. Interrogat etiam Caluinistas, qua fide accedant ad Cœnam, magna, an exigua. Responsio in promptu est, quam suppeditat Institutio, vbi disertè refellitur eorum error qui perfectionem exigunt quæ nusquam reperiatur: qua seueritate arcent non infirmos tantùm, sed perfectissimos etiam quosq; ab vsu Cœnæ. Quinetiam pueri apud nos ex communi formula quæ plebi recitatur probè instructi sunt ad putidæ calumniæ refutationem. Ergo suam loquacitatē frustra hîc ostentat, celeriter extra viam currendo, quum à causa diuertit. Ne tamen etiā sibi in hac parte placeat, hoc quasi parergō inferere libet. Ex diametro, inquit, pugnat cum peccatorū remissione fieri aliquē reum coram tribunali Dei. Quasi verò nō elementariis quoque notū sit, sanctos in eodē actu irā Dei prouocare, & tamē eius indulgentia gratiam adipisci. Astutiam Rebeccæ, dum filiū Iacob subornat loco Esau, dānabimus omnes. Itaq; minime dubiū quin grauem pœnam corā Deo merita sit hęc culpa: cui tamē ita clemēter ignouit, vt hoc modo perueniret benedictio ad Iacob. Porrò in trāscursu notādū est quàm acutè diluat quod obiicio absurdum, Christum scilicet nō posse à Spiritu suo separari. Respondet, quū verba Pauli perspicua sint, illis se assentiri. An vt miraculo nos obstupefaciat, cęcos dicit videre? Nam in verbis Pauli nihil tale perspici satis ostensum est. Conatur tamen se expedire, Quia Christus multis modis adsit creaturis. Sed in primis hoc probandum est, quomodo adsit Christus incredulis, quatenus est spiritualis animarum cibus, vita denique & salus mundi.

mundi. Et quando tam mordicus verbis adhæret, scire velim quomodo Christi carnem edant impij, pro quibus non est crucifixa, & quomodo sanguinem bibant, qui expiandis eorum peccatis non est effusus: Fateor quod dicit, adesse vt seuerum iudicem, dum indignè polluitur eius Cœna. Sed aliud est comedi, aliud esse iudicem. Quod postea dicit extitisse in Saule Spiritum sanctum, ad prima rudimenta ablegandus est, vt aliquando sanctificationem, quæ solis electis & filiis Dei propria est, discernere à generali potentia discat, quæ ad reprobos quoque pertinent. Ergo his causis ne minimum quidem apicem labefactat mei axiomatis, Non posse Christum, quatenus est panis viuificus, & victima in cruce immolata, Spiritu suo vacuum, in corpus hominis intrare.

Heshusij inscitiam simul cum impudentia, stoliditate, & proteruia, satis dilucidè conuictam esse arbitror: vt non tantùm probis & sani iudicij hominibus fœteat, sed suis quoque nonnihil afferat verecundiæ, qui tam infœliciter pro ipsis litigauerit. Quia tamen se erroris sui confirmationem instituere simulat, ne decipiat hac magniloqua iactantia simplices, paucis discutere operæpretium est quæ producit. Quod concionatur de immẽsa Dei potentia, alibi, & quidem sæpius, ostendi intempestiuè in hac causa fieri, vbi non quæritur quid possit Deus, sed qualis carnis Christi communicatio in Cœna nobis ab ipso authore tradita sit. Aliquando itaque propius accedit, Pauli & Euangelistarum verba in medium afferens: nisi quòd in vanissimis calumniis loquacitatem temerè rursus exercet: acsi nobis propositum esset Christi institutionem conuellere. Nos verò tam fideliter ac sincerè quàm ingenuè semper testati sumus, reuerenter nos amplecti quod docent Paulus & tres Euangelistæ: tantùm qua decet sobrietate & modestia quærere de verborum sensu. Dicit Heshusius idem omnes loqui, vt ne syllaba quidem vna penè differant. Quasi verò in optimo consensu nõ appareat in forma loquendi varietas, quæ meritò quæstionem moueat. Duo calicem nominant sanguinem noui Testamenti: reliqui duo Testamentum nouum in sanguine: an hîc nullius syllabæ discrimen? Sed demus eadem à quatuor verba, & penè syllabas numerari. an ideo protinus dabitur Heshusio quòd postulat, Nullam esse in verbis figuram? Non quater, sed propè millies Scriptura commemorat aures, oculos, & dexteram manum Dei. Si figuras omnes excludit repetita quater loquutio, an in mille testimoniis nihil vel salutem minus erit momenti? Sit sanè causæ status, Non de fructu passionis Christi, sed de corporis præsentia: modò ne præsentiæ nomen ad locum restringatur. Hoc vt concedam, nego tamen in eo verti quæstionem, Sumantúrne hæc verba, Hoc est corpus meum, in proprio sensu, an metonymicè: atque ita Heshusium insulsè aliud ex alio inferre dico. Si quis enim ei concedat panem vocari Christi corpus, quia signum sit exhibitiuum, & simul addat essentialiter ac corporaliter vocari corpus: quorsum vltrà rixari vellet? Propria igitur quæstio est de communicationis modo. Quanquam si in verbis insistere placeat, non recuso. Videndum igitur, sacramentaliter, an lanionicè accipi debeant. Neque etiam controuersia est, quódnã corpus designet Christus: quia ante hac satis supérque professus sum me non fingere Christum bicorporem: ideóque corpus quod semel crucifixum est, in Cœna dari. Imò ex commentariis meis liquet quomodo locum illum exposuerim, Panis quem ego dabo, caro mea est, quam ego dabo pro mundi vita. nempe duas esse species donationis: quia corpus idem quod semel exposuit Christus in salutem nostram, quotidie nobis in cibũ spiritualem porrigat. Quare quod de symbolico corpore garrit, impuri scurræ maledictum est. Nec ferendum est, eum cum laruis & vmbris, quas imaginatur, pugnando, tenere lectorum oculos. Eiusdem est futilitatis, quum dicit me solũmodo de fructu & efficacia clamitare. Substantialis enim cõmunicatio vbique à me asseritur: modò facessat localis præsentia, & de carnis immensitate figmentum. Hic autem sinister interpres non aliter placatur, quàm si obtinuerit hæc Pauli verba, Calix est nouum Testamentum in sanguine: tantundem valere acsi dixisset, in calice sanguinem contineri. Quod si detur, parum honestè retractet necesse est quod tam asseueranter dixit de proprio & naturali verborum sensu. Cui enim persuadeat nullam figuram subesse vbi calix Testamentum in sanguine vocatur, quia sanguinem in se continet? Ego autem non dissimulo me hoc insipidum commẽtum reiicere: neque tamen inde sequitur vino nos esse redemptos, & falsam esse Christi vocem: quia vt fide bibatur Christi sanguis, non opus est ipsum defluere in terram, sed nos in cœlum conscendere. quin potius in cœlo manere oportet Christi sanguinem, vt eum inter se participent fideles. vt nobis excutiat Heshusius omnes sacramentales loquendi modos, negat discendum esse ex institutione Paschatis, sed ex verbis Christi, quid nobis in Cœna detur. Et tamen pro sua vertigine mox aliò transuolat: etiam in his verbis propriam esse phrasin, Circuncisio est fœdus. Cæterùm si pertinaciter neget valere in Cœna perpetuum Scripturæ vsum, vt modo sacramentali verba sumantur, quid minus tolerabile? Christus fuit petra: nam spiritualis fuit cibus. Columba fuit Spiritus sanctus: in Baptismo aqua tam Spiritus est quàm Christi sanguis: (alioqui non esset animæ lauacrum) Christus ipse est nostrum Pascha. Quũ de his

Ioan. 6. 51

omnibus probè conueniat, nec tergiuersari audeat Heshusius, quin similes in his sacramentis sint loquendi formæ: cur tam duriter, simulatque ad Cœnam ventum est, refragatur? At clara sunt Christi verba. Quæ maior in aliis obscuritas? In summa, palàm effecisse existimo quàm inanes crepet sonitus, dum Christi verba ad suum delirium trahere conatur. Tantundem rationibus, quas firmissimas adducere se putat, apud sanos proficiet. Dicit in veteri Testamento omnia typis & figuris fuisse adumbrata: in nouo autem, figuris abolitis, vel potius impletis, ipsam rei veritatem præstari. Sit sanè ita: sed an inde colliget aquam Baptismi verè, propriè, realiter, & substantialiter esse Christi
Col.2.18 sanguinem? Longè rectius Paulus: qui dum corpus hodie pro veteribus figuris constare docet, non intelligit signis compleri quod tunc adumbratum fuit: sed Christum ipsum statuit, in quo quæratur substantia & veritas. Itaque paulò antè, quum dixisset fideles circuncisos esse in Christo circuncisione quæ non fit manibus, mox adiungit huius rei pignus & testimonium in Baptismo etiam accedere, vt veteri sacramento nouum respondeat. Suo more citat Heshusius sententiam ex epistola ad Hebræos, sacrificia veteris Testamenti ἀντίτυπα fuisse τῶν ἀληθινῶν: quando illic ἀληθινὰ vocantur non Cœna & Baptismus, sed mors ipsa & resurrectio Christi. Cõfessus sum iam antè in Cœna & Baptismo aliter offerri Christum quàm in figuris Legalibus. sed nisi veritas de qua illic disputat Apostolus, altius quæritur quàm in sacramentis, prorsus euanescet. Ergo quũ Legalibus vmbris opponitur Christi præsentia, perperam id ad Cœnam restringitur: quum de manifestatione sermo fit, in qua consistit salutis nostrę perfectio. Atque vt concedã Christi pręsentiam trahi ad noui Testamenti sacramenta: certè eadem erit Baptismi & Cœnæ ratio. Dum itaque sic ratiocinatur Heshusius,

Sacramenta Euangelij, Christi præsentiam requirunt:
Cœna est sacramentum Euangelij,
Ergo requirit Christi præsentiam:

ego vicissim regero:

Baptismus est sacramentum Euangelij,
Ergo requirit Christi præsentiam.

Si ad suum asylum transiliat, In Baptismo non esse dictum, Hoc est corpus meum: nihil hoc ad præsentẽ causam, cuius definitio fundata est tantùm in veteris & noui Testamenti discrimine. Desinat igitur ineptè garrire, Si panis Cœnę rei absentis est symbolum, esse igitur symbolum veteris Testamenti. Porrò meminerint Lectores controuersiam esse, non de absentia qualibet, sed tantùm locali. Neq; enim Christo permittit Heshusius nobis adesse, nisi se pluribus locis, vbicunque celebratur Cœna, pręsentem sistat. Vnde etiã apparet eũ nimis cõfusè balbutire, dum pręsentiam fructui opponit: quia vtrunque optimè conuenit: quanuis loco distet à nobis Christus, immensa tamen Spiritus sui virtute nobis esse præsentem, vt eius caro nobis sit viuifica. Aliquanto etiam magis insipidum est quod dicit, Nihil nos differre à Patribus quoad manducationem spiritualem: quia modus viuificationis vnus & idem est, & illi tantundem perceperunt quantum nos. Quid autem paulò antè dixerat? In nouo Testamento non vmbræ rerum offeruntur, sed ipsa veritas, vera iustitia, lux, vita, verus Pontifex: vero & non typico sanguine stabilitur hoc testamentum, & placatur ira Dei. Quid spirituale esse iudicat, nisi veritatem, & veram iustitiam, lucem, & vitam? Nunc hæc omnia vult fuisse communia Patribus: quod valde absurdum est, si propria sunt noui Testamẽti. Sed ne magis refutando aduersario, quàm docendis lectoribus intẽtus esse videar, breuiter admoneo, omnia eum peruertere, dum in modo manducationis Patres nobis æquat: quibus etsi communis nobis fuit Christus, minimè tamen æqualis reuelationis mensu- Matth.
ra. alioqui vanum esset illud, Beati oculi qui 13.16.
vident quæ vos videtis: Item, Lex & Pro- Ioan.1.
phetæ vsque ad Ioannem: gratia & veritas per 17
Christum facta est. Si excipiat ita se intelli- Matth. 11.13
gere, quæro vnde spiritualis manducatio. Nam si fatetur esse à fide, manifestum discrimen apparet in ipsa doctrina, ex qua nascitur fides. Neque enim hîc agitur quanta sit fides in singulis, sed qualis fuerit promissionum ratio sub Lege. Quis ergo latratum huius canis ferat, dum inuidiam nobis conflare ex eo conatur, quia dicimus maiorem nũc
fidei lucem esse, quàm in veteri populo? Ob- Luc.18.8
iicit Christum conqueri: Filius Hominis, quum veniet, an inueniet fidem in terra? Quorsum hoc, nisi vt hoc prætextu suam incredulitatem absolui velit? Sit sanè ita.
Non inueniet Christus fidem in mille Hes- Luc.7.
husiis, neque in tota illorum caterua. Ideó- 28
ne falsum erit Ioannem Baptistam maiorem esse omnibus Prophetis: ipso autem Ioanne maiorem esse, qui minimus est inter Euan-
gelij præcones? Galatarum fides non modo Gal.3.
exigua, sed propriè suffocata erat: Paulus ta- 25
men, quum Prophetas pueris comparet, dicit Galatas & alios fideles iam non opus habere pædagogo, quoniam adoleuerint: nempe doctrinæ & sacramentorum respectu, non autem hominum. Hoc in Euangelio profecit hæc sericata & deaurata simia, vt monachorum omnium barbariem superet. Porrò in esu carnis Christi quomodo potior sit nostra quàm Patrum conditio, pridem exposui decimo capite prioris ad Corinthios. In quo tamen ab istis longè dissentio qui corporalem manducationem somniant. Nam etsi ex substantia carnis, quæ tunc nondum erat, vita inspirari potuit: vt manducatio verè spiritualis

ritualis esset, qualis hodie nobis est: pignus tamen illis datum fuit eiusdem communicationis. Vnde conficitur verissimè ab Augustino esse dictum: Signa illis visibili forma fuisse diuersa, non autem re. Quanquam simul addo modum significandi fuisse diuersum, & mensuram gratiæ non fuisse æqualem: quia hodie plenior & vberior, adeoque substantialis Christi cõmunicatio exhibetur. Quod autem de pignore, non de re, sibi mecum litem esse dicit Heshusius, quid hoc sibi velit, admonitos volo Lectores. Spiritualis manducationis fatetur ipse Patres ex æquo nobiscũ fuisse participes: ego verò pro ratione & modo dispensationis. Interposito autem pignore fidem eorum in symbolis confirmatam fuisse constat, quatenus ferebat Christi absentia. Porrò nostra quomodo præsentem offerant, alibi diximus: non loco scilicet, verùm quia mortem & resurrectionem, vbi solida est salutis plenitudo, coràm repræsentant. Interea Heshusius secum pugnans, improbat quod inter fidem & manducationem spiritualem distinguo. Si ei creditur, inanis est argutia. Adeo nihil præterit, quod non arrodat, vel allatret. Nam hoc modo inanis esset argutia, quum Paulus dicit Christum habitare in cordibus nostris per fidem. Item, Nos inseri in eius corpus: cum eo & crucifixos, & sepultos esse: denique nos esse ossa ex ossibus eius, & carnem ex carne eius, vt vita eius nostra sit. Hæc qui non videt fructus & effectus esse fidei, ideoq; à fide differre, plusquàm cæcus est. Eiusdem verò cæcitatis, negare hoc inæstimabile bonum fide nos consequi, vt Christi communicatio nos viuificet. Sed omnia miscere pro nihilo ducit: modò ne fateri cogatur, extra Cœnam habere fideles quod in Cœna ipsa recipiunt. Atqui necesse est, inquit, manducationem ab obsignatione differre: nempe sicuti necesse est obsignationem quæ fit in Baptismo, à spirituali lauacro differre. An non extra Baptismũ purgamur Christi sanguine? An non Spiritu regeneramur? Verùm in subsidium nostræ infirmitatis accedit visibile testimonium, quod rem signatam melius sanciat. Neque id modò, sed verè etiã & plenius conferat quod fide Euangelij percipimus, etiam citra externam actionem. Atque hoc etiam loco specimen edit maligni prauique ingenij, dum in calumniam rapere audet quod in Catechismo doceo, Non inutilem esse Cœnæ vsum: quia plenius illic Christum recipimus, quia iam per fidem Euangelij ex parte noster est, ac in nobis habitat. Hæc doctrina, si Heshusio creditur, non modò putida est & inepta, sed in totum ministerium Euangelij contumeliosa. Ergo Paulum blasphemiæ accuset, qui Christum dicit in nobis formari, sicuti

Gal. 4. 19 fœtus in vtero. Nota sunt verba ad Galatas,

Eph. 4. 13 Filioli, quos iterum parturio, donec formetur in vobis Christus. Cui non multum absimile quod alibi dicit, Donec crescatis in virum perfectum, in mensuram ætatis plenè adultæ Christi. Nec pluribus verbis opus est ad hoc probandũ. Si enim fide habitat Christus in nobis, certum est secundum fidei incrementa quodammodo adolescere. Obiicit Heshusius: Quid igitur infanti recens baptizato fiet, si nõ gustata Cœna decedere ex hac vita contingat? Quasi verò lege aliqua, vel necessitate Deum constringam, ne operetur quoties visum est absque Cœnæ adminiculo. Illud enim Augustini retineo, Inuisibilẽ sanctificationem sine visibili signo esse posse: sicuti rursus visibile signum sine vera sanctificatione. Nec sanè quicquam Ioanni Baptistæ obfuit, nunquam fuisse ad Cœnam admissum, quin Christum possideret. Tantùm doceo sic gradatim nos peruenire ad Christi communicationem, vt non frustra Cœnam ipse Euangelio & Baptismo addiderit. Quanuis ergo ex hac vita multos eripiat Deus non ætate modò, sed etiam fide pueros, scintilla tamen vna Spiritus sufficiet illis ad vitam, quæ absorbeat quod in ipsis mortale est: vt alibi tradit idem Paulus. Cuius tamen au- *Rom. 8. 11*
thoritas vereor in Heshusio sordeat: quando reum putidi & impij, vt vocat, dogmatis facere non dubitat: sub meo quidem nomine. sed quid refert, si impietas, cuius me insimulat, in verbis Pauli palàm deprehenditur? Saluum igitur manet quod doceo, Christi communicationem secundum suos gradus, tam in Cœna, quàm extra eius vsum, nobis conferri.

Porrò quum toti mundo plusquam notum esse putarem, consensu veteris Ecclesiæ doctrinam nostram clarè probari, causam hanc retexit Heshusius, & quosdam vetustos scriptores, vt confligant nobiscum, quasi erroris sui suffragatores aduocat. Equidem hactenus hoc argumentum ex professo tractandum non suscepi: quia nolebam actum agere. Primus hoc OEcolampadius accuratè ac dextrè præstitit: vt euidenter monstraret commentum localis præsentiæ veteri Ecclesiæ fuisse incognitum. Successit Bullingerus, qui eadem fœlicitate peregit has partes. Cumulum addidit Petrus Martyr, vt nihil prorsus desiderari queat. Quantum tamen coegit importunitas VVestphali, videor in probando antiquitatis consensu satisfecisse sanis & integris Lectoribus: imò & contentiosis obstructum esse os debuit. Quoniam verò quamlibet solidis rationibus victi sint, surdis canitur fabula, breui dilutione contentus ero, ex qua cognoscant Lectores non minus aridum & futilem esse hunc nouum antiquarium, quàm fuit VVestphalus. Mirum autem, quum Ioannis Damasceni, & Theophylacti testimoniis eũ vti pudeat, vocare tamen nõ postremos in scriptoribus Ecclesiasticis. Atqui plus doctrinæ ac pietatis reperiẽt sani & modesti Lectores in vno Cõ-

mentario qui falsò inscribitur, Opus imperfectum Chrysostomi in Matthæum, quàm in tota Damasceni theologia. Ille autem, quisquis fuerit scriptor, apertè dicit ministerio tantùm corpus Christi nobis dari. Hoc autem breuiter attingere volui, ne quis liberaliter Heshusium facere putaret, dum supersedet Damasceni suffragio. Quòd Clementem Alexandrinum & Origenem repudiat, sic cōcedo, vt tamen meminerint Lectores eũ pro arbitrio ex antiquitate deligere quos videt sibi fore commodos. Incipit ab Ignatio: cuius vtinam extarent scripta, ne eius nomine subinde fucum facerent impostores: vt Seruetus & Heshusius. Quæ enim ista est ingenuitas, epistolam citare quam vix gregarius quispiam Monachus pro sua agnoscere dignetur? Sciunt qui legerunt nugas illas, tantùm de quadragesima, chrismate, luminaribus, quadragesimali ieiunio, diebus festis narrari, quæ aliquanto post Ignatij mortem superstitione & inscitia obrepere cœperunt. Quid tamẽ fictitius ille Ignatius? Dicit quosdam Cœnam reiicere & oblationes, quòd negẽt Eucharistiam esse carnem Christi quæ pro nobis crucifixa est. Quid autem nobis commune vel affine cum illis hæreticis, qui Eucharistiam reuerenter colimus, in qua scimus Christi carnem nobis edendam dari? Sed excipiet: Eucharistiam vocari carnem. Nempe impropriè: nisi clausis oculis in meridie cæcutire libeat. Nam vel de actione ipsa sumitur nomen Eucharistiæ, vel de vtraque parte sacramenti. Vtrumuis respondeas, litera certè vrgenda non erit. Ne verò sæpius cauillum hoc diluere necesse sit, semel testatum sit, nos de vsitatis loquendi formis litem non mouere. Panem benedictum veteres passim nominant corpus Christi. Cur enim illis non liceret vnigenitum Dei Filium imitari, ex cuius ore nos pendere & sapere oportet? Sed quantum hoc à barbaro commento distat, Panem propriè esse corpus, vt illic corporaliter edatur? Eiusdem est probitatis, quòd nos Messalianis & Enthusiastis aggregat, qui negabant quicquam prodesse vel nocere sacræ Cœnæ vsum. Quasi non multò splendidius de huius mysterij vtilitate ab initio disseruerim quàm tota hæc caterua, quæ in me intemperanter bacchando totum orbem conturbat? Imò quorsum instituta sit Cœna, & quem fructum afferat fidelibus, altum apud eos silentium fuit, donec multorum piorum conuitiis hoc tandem illis extortum est, vt aliquid è scriptis meis excerperent: ne semper illis odiosum esset supprimere quod præcipuum erat. Quin & Suenkfeldium nobis socium adiungere non dubitat. Quid immerentes hospites vexas canis, ignauus aduersus lupos? Quum suo veneno Germaniam inficeret Suenkfeldius, acriter restitimus, vt nos pessimè omnium oderit. Nunc, si Heshusio credatur, illum aluimus. Iã quòd impio Nestorij delirio nos inuoluit, quid respondeam, nisi tam improbum conuitiatorem sua maledicentia sponte concidere? Descendit postea ad Iustinum Martyrem, cuius authoritatem libenter magni fieri patior. Sed quid ille quod causam nostram lædat? Dicit panem Cœnæ non esse communem. nempe quia prius exposuerat non admitti ad eius participationem nisi qui Baptismo abluti, & Euangelium amplexi erant. Longius deinde progreditur. Sicuti Christus caro factus est, ita & alimentum quod verbo precationis ab ipso benedictum est, & quo sanguis & caro nostra per transmutationem aluntur, ipsius Christi carnem & sanguinem esse edocti sumus. Comparatio mysticæ benedictionis in Cœna cum incarnatione Christi Heshusio videtur ad victoriam sufficere. Quasi verò æquale in vtroque miraculum statuat Iustinus: cui hoc duntaxat propositum fuit, quam semel Christus carnem ex nobis induit, eam nobis quotidie in cibum dari. Nam in hac sententia confirmanda simplici verborum Christi recitatione contentus est: nec aliud contendit quàm solis Christi discipulis beneficium hoc esse commune, qui in veram pietatem initiati sunt. Vt autem huius breuitatis clarior succedat interpres Irenæus, Heshusio concedo. Non referam singula verba: nihil tamen omittam quod ad rem faciat. Inuehitur contra hæreticos qui carnem negabant capacem esse incorruptionis. Si ita est, inquit, nec sanguine suo Dominus nos redemit, nec calix Eucharistiæ communicatio sanguinis eius, nec panis quem frangimus cōmunicatio corporis. Sanguis enim nō est nisi à venis & reliqua hominis substantia, in qua verè nos Filius Dei redemit. Et quoniam eius membra sumus, & per creaturam nutrimur: creaturam autem ipse nobis præstat, solem suum oriri faciens, & pluens quemadmodum vult, eum calicem, qui est creatura, suum corpus confirmauit, ex quo nostra auget corpora. Quando ergo & mixtus calix & fractus panis percipit verbum Dei, fit Eucharistia sanguinis & corporis Christi, ex quibus augetur & cōsistit carnis nostræ substantia. Quomodo carnem negat capacem esse donationis Dei, qui est vita æterna, quæ sanguine & corpore Christi nutritur, & membrum eius est? sicut dicit Apostolus, Quoniam membra sumus corporis eius, & de ossibus eius, &c. Teneant Lectores consilium Irenæi. Neque enim disputat an corporaliter edamus Christum: sed tantùm contendit carnem eius & sanguinem nobis esse in cibum & potum, vt spiritualem vitam carni nostræ & sanguini infundant. Sed melius solui tota quæstio non potest quàm ex verborum contextu. Eadem enim non alia communicatio carnis Christi illic asseritur in Cœna, quàm spiritualis, quæ & perpetua est, & nobis constat extra Cœnæ vsum. Non vult Heshusius

Christi

Christi corpus nisi in Cœna corporaliter, & intra nos percipi. Nihil minus tolerabile esse existimat, quàm fideles substantialiter Christo esse coniunctos. Toto enim libro in hoc capite insistit, Spiritualem manducationem non nisi fidem esse, & Cœnam fore inane spectaculum, nisi accedat eius corporalis, ad momentum illud duntaxat quo panis in os ingeritur. Centies hoc in libello eius repetitur. Quid autem Irenæus? Certè vident omnes non aliud eum sentire vel loqui, de communicatione qua fruimur in Cœna quàm de qua loquitur Paulus, quum dicit fideles tam in vita quàm in morte esse membra Christi de carne eius & de ossibus eius. Crassius loquẽdum est, vt hunc stipitem moueam. Probare vult ex verbis Irenæi, non tantùm spirituali modo, sed corporaliter ore percipi Christi corpus: & hæreticos esse, qui spiritualem tantùm manducationem agnoscunt, de qua concionatur Christus 6. capite Ioannis, & de qua Paulus 5. ad Ephesios capite disserit: quia à pane corporalem esum seiungere nefas sit. Quid Irenæus respondet? Nos scilicet pane

Ephes.5. 10 & vino in sacra Cœna ali, sicuti Paulus testatur nos esse Christi membra. Euanuit igitur illa distinctio inter corporeum & spiritualem esum, in qua verti totius quæstionis cardinem toties iactauit & gloriatus est. Cui persuadeat hæc esse sophismata: quando Irenæus eodem in gradu, & eadem in qualitate hæc duo statuit, Hoc est corpus meum, &, Nos sumus membra Christi: quæ duo nisi separentur, totam pietatem euerti, & Deum abnegari clamat hic noster censor? Imò palàm asserit Epicureos esse, qui putant nihil amplius in Cœna conferri, quàm vt in vnum corpus coalescamus cum Christo. Nec verò nos quicquam lædit quod vno consensu tradunt ille & Tertullianus, & Hilarius. Carnem nostram ali carne Christi in spem vitæ æternæ: quia modum non definiunt qualem comminiscitur Heshusius. Quin potius dum & ad perpetuam, quæ nobis cum Christo est, coniunctionem id referunt, & docent esse fidei effectum nulla ambiguitas relinquitur: quando secundum Heshusium corporalis manducatio ad Cœnam restringitur & à spirituali distat non minus quàm terra à cœlo. Ita Hilarius lib. 8. de Trinitate: De veritate carnis & sanguinis non est relictus ambigendi locus. Nunc enim & ipsius Domini professione, & fide nostra, verè caro est & verè sanguis: & hæc accepta & hausta efficiunt vt & nos in Christo & Christus in nobis sit. An non hæc veritas est? Est ergo ipse in nobis per carnem, & sumus in eo: dum secum hoc quod nos sumus in Deo est. Quòd autem in eo per sacramentum communicatæ carnis & sanguinis simus, ipse testatur, di-

Ioan.14. 19 cens: Et hic mundus iam me non videt, vos autem me videbitis: quoniam ego viuo, & vos viuetis: quoniam ego in Patre, & vos in me, & ego in vobis. Si voluntatis tantùm vnitatem intelligi vellet, cur gradum quendam atque ordinem consummandæ vnitatis exposuit, nisi vt quum ille in Patre per naturam diuinitatis esset, nos in eo per corporalem eius natiuitatem, & ille rursum in nobis per sacramentorum mysterium inesse crederetur: ac sic perfecta per Mediatorem vnitas doceretur: quum nobis in se manentibus maneret in Patre, & in Patre manens maneret in nobis, & ita ad vnitatem Patris proficeremus: cum qui in eo naturaliter secundum natiuitatem inest, nos quoque in eo naturaliter inessemus, ipso in nobis naturaliter permanente? Quod autem in nobis naturalis hæc vnitas sit, ipse ita testatus est: Qui edit carnẽ meam, & bibit sanguinem meum, in me manet, & ego in eo. Nõ enim quis in eo erit, nisi in quo ipse fuerit, eius tantum in se assumptã habens carnem, qui suam sumpserit. Et paulò pòst: Hæc vitæ nostræ causa est, quòd eam in nobis carnalibus manentẽ habemus per parnem Christi. Quamuis sæpius repetat naturaliter nos Christo vnitos, ex hac tamen clausula apparet non aliò tendere nisi vt probet vitam Christi in nobis manere, quia vnum cum ipso sumus. Nec minus clarè Irenæus de perpetua, quæ spiritualis est, coniunctione loqui se demonstrat. Nostra, inquit, sententia consonans est Eucharistiæ, & Eucharistia confirmat nostram sententiam. Offerimus enim ei quæ sunt eius, congruenter communicationẽ & vnitatem prædicantes carnis & spiritus. Quẽadmodũ enim qui est è terra panis percipiens vocationem Dei, iam non est cõmunis panis, sed Eucharistia ex duabus rebus constans, terrena, & cœlesti: sic & corpora nostra percipientia Eucharistiam, iam non sunt corruptibilia, spem resurrectionis habentia. Libro autem quinto fusius exponit nos esse Christi membra & carni eius vnitos propter eius Spiritum in nobis habitantem. Hæc ratio est, cur extremæ impudentiæ nos damnet Heshusius quia aduersari doctrinæ nostræ negamus quæ optimè cõueniunt. Quòd si familiarior expositio quæritur, eam suggeret Cyrillus. Nam lib. 3. explicans Christi cõcionem quæ legitur 6. cap. Ioannis, nõ aliam in Cœna manducationem agnoscit, quàm qua nos viuificat corpus Christi, suique participatione ad incorruptionem nos reducit. Quarto autem lib. c. 13. Dedit pro vita omniũ corpus suum Dominus, & per illud rursus vitam nobis immittit: quomodo autem, dicam breuiter pro viribus. Nam quum viuificans Dei Filius in carne habitauerit, & totus, vt ita dicam, toti ineffabili modo vnionis coniunctus, viuificantem ipsam effecerit: propterea participantes hæc caro viuificat. Hoc quum fieri asserat tam in Cœna quàm extra Cœnam, expediat mihi hunc nodum Heshusius, Quid sit vitam nobis immittere. Capite autem 17. Si quis ceræ liquefactæ, inquit,

(right margin notes: *Ioan. 6. 56* beside "permanente"; *Lib. 4. cap. 34.* beside "de perpetua")

aliam ceram infuderit, alteram cum altera misceri necesse est: ita si quis carnem & sanguinem Domini accipit, cum ipso necesse est coniungi, vt ipse in Christo, & Christus in ipso inueniatur. Capite autem 24. apertè disputat Spiritus virtute viuificam reddi carnem, vt in nobis sit Christus, quia Spiritus Dei in nobis habitat. Postquam de sanctis illis scriptoribus inanes & ridiculos egit triũphos, insolenter se iactat, quòd non dissimulet Clementem Alexandrinum se relinquere, quoniam eius testimonio grauetur. Gloriatur etiam se non rarò causam nostram suscipere & personam, dum quæcũque adferimus, quantum viribus potest, exaggerat & amplificat, vt cognoscat sitne aliquid neruosum, &c. Quod si verum est, non debilem modò, sed eneruem prorsus & fractum esse oportet. Quòd si tamen vires suas ad rectè iudicandum conferret, quas totas ad rixandum & conuitiandum intendit, multum ex intemperie qua flagrat remitteret. Certè mihi allegoricam manducationem non obiiceret, à quo fatetur damnari allegoriam in Christi verbis. Sed talis vertigine diuinitus percuti ęquũ est, quos ad pugnandum rapit pertinax ambitio, vt pudorem vnà cum fide prostituãt. Mirum autem, quum tam asper sit Origenis censor, ne inter scriptores fide dignos numeretur, cur non & Tertullianum simul expungat. Vidimus quàm implacabili iracundia exarserit contra omnes qui auderent aliter quàm propriè & natiuo sensu accipere Christi verba, Hoc est corpus meum: quia hanc sacrilegam corruptelam esse ducebat. Nunc quum Tertulliani verba ipsum confodiant, tergiuersando tamen elabi magis conatur, quàm suo illo impetu eum obruere tentet. Verba sunt: Acceptum panem & distributum discipulis, corpus suum illũ fecit, Hoc est corpus meum dicẽdo, id est, figura corporis mei. Figura autem non fuisset, nisi veritatis esset corpus. Cæterùm vacua res, quod est phantasma figurã capere non potest. Aut si propterea panem sibi corpus finxit, quia corporis carebat veritate: ergo panem debuit tradere pro nobis. Faciebat ad vanitatem Marcionis, vt panis crucifigeretur. Probat Tertullianus veram carnis Christi substantiam, ex eò quòd non poterat panis esse figura, nisi rei veræ. Forma loquendi Heshusio quidem displicet, quia periculosa videtur: verùm quasi sui oblitus, modò insidiæ facessant, eam admittit. Porrò insidias intelligit, si panis dicatur signum aut figura esse absentis carnis. In voce absentiæ ne fucum suo more faciat, teneant Lectores quod prius admonui, sic Christum loco & aspectu abesse, vt verè tamen fideles præsenti carnis eius substantia fruantur & alantur. Interea nullis suis cauillis huius viri suffragium nobis extorquebit. Nam quod dicit ille, Panem factum esse corpus, certè non aliunde sensus petendus est quàm ex contextu. Nec verò Sanguinem in vino consecrare tantundem valet, atque Affigere sanguinem vino: sed respondet proximę sententiæ, vbi dicit substantiam carnis suæ confirmasse Christum, quando testamentum condidit sanguine suo obsignatum: quia sanguis esse non potest, nisi veræ carnis. Nemini certè dubium est, obsignationem quę peracta est in cruce, cum hac consecratione conferri, qua Christus fœdus æternum cum suis pasciscitur. Nihilo plus consequitur Heshusius ex altero loco, vbi carnem dicit corpore & sanguine Christi vesci, vt de Deo saginetur, hoc est, vt in diuinitatis participationem veniat. Summa est, absurdè & impiè facere qui carnem nostram à spe resurrectionis excludunt, quam Christus spiritualis vitæ symbolis dignatur. Itaque in eodem gradu ponit non modò Baptismum, sed vnctionem, signaculum crucis, & manus impositionem. Mira autem socordia: quò probet non sola fide participes nos fieri carnis Christi, locum citat ex libello de Oratione Dominica: vbi spiritualiter intelligi posse dicit quod precamur nobis dari panem quotidianum: quia Christus est panis noster, quia vita Christus, quia est sermo Dei viui qui descendit è cœlis, & corpus eius in pane censetur. Vnde cõcludit nos perpetuitatem in Christo petere, & indiuiduitatem à corpore eius. Obsecro, si in animo haberet præuaricari, possétne melius causam nostram iuuare? En cur de antiquitate glorietur. Cyprianum eadem dexteritate patronum sibi ascicit. Contendit Cyprianus non esse denegandum Christi sanguinem fidelibus, qui hac lege vocantur ad militiam Christi, vt proprium sanguinem fundant. Quid inde euincet, nisi sanguinem Christi nobis dari per calicem, sicuti sub panis symbolo datur corpus? Nec verò quum alibi contra Aquarios disputans dicit non posse videri viuificum Christi sanguinem esse in calice, si vinum desit, quo sanguis ipse ostenditur, obscurè doctrinam nostram confirmat. *Epist. 2. lib. 3.* Quid enim est sanguinem vino ostendi, nisi vinum esse signum vel figuram sanguinis? Sicuti paulò pòst idem repetit, aquam solam non posse exprimere Christi sanguinem, hoc est designare. Atqui sanguinem simul dicit esse in calice. Quasi verò localis inclusio vnquam in mentem sancto Martyri venerit, qui in hac tantum quæstione versatur, An calix mysticus aqua tantùm misceri debeat ad repręsentandum Christi sanguinem. Citatur alius locus ab Heshusio: Quomodo sceleratis Eucharistiam dare, id est, sanctum Christi corpus profanare audeant: quum scriptum sit, Qui ederit aut biberit indignè, reus erit corporis & sanguinis Domini. Ego verò nec aliter sentio, nec soleo aliter loqui. Sed ex qua dialectica didicit hic bonus vir inferre ex his verbis, indignis dari Christi corpus? Dandi verbũ ad Eucharistiam referri omnes vident.

Si

Si promiſcuè admittantur omnes, profanationem ſacri corporis iudicat Cyprianus. En vnde pæanas ſibi componit Thraſo noſter. Alibi dicit Cyprianus impios qui ſordidis manibus irrumpũt ad Cœnam, corpus Chriſti inuadere: & in ſacrilegos illos grauiter inuehitur, qui ſacerdotibus ſuccenſent, quòd non ſtatim manibus inquinatis accipiãt Domini corpus, aut ore polluto ſanguinem eius bibant. Quaſi verò antehac ignotum fuerit hunc veteribus tritum fuiſſe loquendi morem: aut quaſi ego ab eodem ſtylo abhorream, qui ante multos annos & hunc locum & ſimilem ex Ambroſio citaui. Nec videt Heshuſius quanta ſe abſurditate implicet: quia ſequetur Chriſtum eſſe obnoxium libidini impiorũ & violentiæ, quando illic quoque dicit Cyprianus eos vim inferre carni eius & ſanguini. Recitat Euſebius locum ex Dionyſij Alexandrini epiſtola, vbi fas eſſe negat initiare nouo Baptiſmo, qui iam longo tempore particeps fuerit carnis & ſanguinis Domini, & acceperit ſacroſanctum cibum. Hinc ratiocinatur Heshuſius: ſi corpus Chriſti accepit qui ab hæreticis baptizatus fuerat, abſq; fide igitur & pœnitentia comedi. Quaſi verò nihil ab impietate differat incogitantia vel error. In quo autem putauit ſe plurimum proficere, ſi vetuſtos Scriptores, quorum nomina falsò obtrudit, magnificis encomiis ornaret, plus quàm ridiculè ineptus eſt. Plenis buccis detonat eorum laudes: vbi ad rem ventum eſt, nudus reperitur. Athanaſius, inquit, diuinus, & immortali laude dignus. Quis negat? Sed quid ad rem? nempe, quia ſcribit Chriſtum fuiſſe Pontificem per ſuum corpus, & per idem myſterium nobis tradidiſſe, dicendo, Hoc eſt corpus meum: &, Hic eſt noui non veteris Teſtamenti ſanguis, cõſtare eũ de vero corpore & ſanguine in Cœna loqui. Ergóne falſum ſanguinem imaginamur, dum negamus abſque nefario diuortio poſſe diſiungi hæc verba, Corpus quod pro vobis traditur, Sanguis qui funditur in remiſſionem peccatorum? Rectè ergo Athanaſius cõſecratum nobis eſſe myſterium docet per carnem Chriſti & ſanguinem. nec aptius quicquam ad ſenſus noſtri explicationem dici potuit: quia niſi vera carne, & vero ſanguine præditus eſſet Chriſtus (quod vnũ illic agitur) inanis eſſet Cœnæ conſecratio, qua ſalus nobis in illis ſtatuitur. Hilarium quàm præpoſterè nobis obiiciat, antè oſtendi, qui de viuifica Chriſti participatione, quæ externum Cœnæ vſum non flagitat, ſed perpetuum vigorem obtinet in fidelibus, apertè diſſerit. De ea negat Heshuſius ſe diſceptare. Quorſum igitur in nos torquet eius verba, quæ à cauſæ ſtatu aliena ſunt? Longè verò inſulſius, quòd dicit nos refutari hoc vno verbo, Carnem Chriſti ſub myſterio nos accipere. Quaſi verò ſub myſterio, non tantundem valeat atque, Sacramentaliter: quod rurſus perquam appoſitè dictum eſt ad doctrinæ noſtræ confirmationem. Verùm ne ſtultitia tãtùm peccare quis putet, extremam quoque malitiam adiungit, quòd dicamus ſolam diuinitatem nobis in Cœna dari. En cur ſolum hunc locum poſſe ad dirimendam controuerſiam omnibus ſatisfacere pronuntiet. Eundem in citando Epiphanio, ſe prodit. Diſputat ille quomodo creatus ſit homo ſecundum imaginem Dei. Quia ſi de corpore hoc intelligitur, non conueniet ſimilitudo inter viſibile & palpabile, & inter Spiritum inuiſibilem atque incomprehenſibilem. Si verò ad animam referre placeat, longam diſtantiam eſſe oſtendit: quia vt eſt multis infirmitatibus & vitiis obnoxia, Deitatem in ſe nõ continet. Concludit ergo, Deum, qui incomprehenſibilis eſt, verè præſtare quod hominibus ſecundum imaginem largitur. Poſtea adiungit. Et quàm multa ſunt à ſimilibus deducta! Videmus enim vt acceperit Seruator in manus ſuas, ſicut habetur in Euangelio, vt ſteterit in Cœna, & acceperit, & poſt actas gratias dixerit, Iſtud eſt hoc meum. Videmus autem quòd non ſit æquale, neque ſimile vel imagini corporeæ, vel deitati inuiſibili, vel figuris membrorum. Hoc enim eſt rotundum & quoad facultatem inſenſibile. Voluit tamen per gratiã dicere, Iſtud eſt hoc meum: & fidem nemo abrogat ſermoni. Nam qui non credit ipſum eſſe veracem, ſicuti loquutus eſt, excidit à gratia & fide. Statum cauſæ teneant Lectores. Contendit Epiphanius, quanuis nullum ſimile ſit idem, in homine tamẽ verè fulgere imaginem Dei, ſicut panis verè dicitur corpus. Vnde palàm liquet nihil illius ſcriptoris menti eſſe minus conſentaneum, quàm quod ſomniat Heshuſius, Panem verè & ſubſtantialiter eſſe corpus. Quærit tamẽ cur flagitet Epiphanius in verbis Cœnæ fidem, ſi panis Euchariſtiæ non ſit corpus. nẽpe quia non niſi fide capimus corruptibilem cibum pignus eſſe vitæ æternæ. Cibus ventri, inquit Paulus, & venter cibo: vtrunque Deus abolebit. Nos verò in pane & vino ſpirituale quærimus alimentum quod animas noſtras viuificet in ſpem beatæ reſurrectionis. Quærimus Chriſtum, vt in ipſum coaleſcamus, vt in nobis habitet, atque vnum ſit nobiſcum. Atqui non tractat Epiphanius de fructu vel efficacia Cœnæ, ſed de ſubſtantia corporis. Hoc quàm verum ſit, æſtiment ex proximis verbis Lectores. Antequam enim de myſterio Cœnæ verba faciat Epiphanius, dicit: A Moſe incœpit figura: à Ioanne aperta eſt figura: in Chriſto verò perfectum eſt donum. Habent igitur omnes quod eſt ſecundum imaginem, ſed non ſecundum naturam. Non enim ſecundum æqualitatem Dei habent quod eſt ſecundum imaginem. Deus enim eſt incomprehenſibilis, Spiritus ſuper omnem ſpiritum: Lux ſuper omnem lucem: quæ tamen definiuit, his non deſti-

1.Cor.6. 13

tuitur. Miror tamen quomodo fidei mentionem facere audeat qui absque fide corpus Christi comedi asserit, nósque atrociter exagitat, quòd fidem requiramus. Basilium gloriatur suum esse: quia sceleratos & impios accuset, qui audent cum animæ suæ immunditia attingere corpus Christi: nempe quomodo veteres sæpe dicunt corpus Christi cadere in terram & consumi: quia rei nomen ad symbolum transferre nulla illis fuit religio. Antè confessus sum eodem modo loquutum esse Ambrosium: sed quo sensu, ex interpretatione verborũ Christi apparet. Quia morte Christi redempti sumus, inquit, huius rei memores edendo & bibendo carnem & sanguinem quæ pro nobis oblata sunt, significamus, &c. Et paulò pòst: Testamentum ergo sanguine cõstitutum est: quia diuinæ gratiæ sanguis est testis, in cuius typum nos calicem mysticum sanguinis percipimus. Paulò pòst, Quid est corporis reos esse, nisi pœnas dare mortis Domini? Deuoto igitur animo accedere ad communionem iubet: vt sciat mens reuerentiam ei deberi, ad cuius corpus sumendum accedit. Hoc enim apud se debet iudicare, quòd Dominus sit, cuius sanguinem in mysterio potat. Ita frontem perfricuit Heshusius, vt hunc locum nobis obiicere nõ dubitet, qui nihilominus nos iuuat, quàm si docendi formulam inde essemus mutuati. Quinetiam carminibus nos oppugnat Heshusius. Nam quia Gregorius Nazianzenus poetico stylo exultans dicit sacerdotes manibus gestare magni plasma Dei, audacter colligit panem propriè esse corpus Christi. Ego autem, quod sanis omnibus probatum iri confido, simpliciter respondeo: nõ aliud voluisse Gregorium, quàm quod paulò familiarius exprimit Augustinus, vbi de Christo loquens panem discipulis porrigente, Ferebat se, inquit, quodammodo manibus suis: qua particula nodus optimè soluitur. Nam quod in sermone de Paschate dicit: Ne impiè hallucineris sanguinem Dei & passionem audiens & mortem, sed confidenter ede corpus & bibe sanguinem si vitam expetis, insipidè ab Heshusio torquetur in alienum sensum: quando non illic de Cœnæ mysterio sermone habetur, sed de incarnatione & morte. etsi non inficior Gregorium in verbis edendi & bibendi, quibus tamen fidem commendat, ad Cœnam alludere. De Hieronymo quid attinet plura dicere? Citatur ab Heshusio locus, vbi dicit panem esse corpus Christi. Ego autem plus largior. Scribit enim ad Heliodorum Clericos conficere Christi corpus. Alibi etiam, distribuere plebi eius sanguinem. Tantùm quæritur quo sensu. Si addatur particula, In mysterio, an non dirempta erit controuersia: quando In mysterio &, Corporaliter, antitheta esse cõstat? Hac exceptione expressa quum omnem scrupulum tollat Hieronymus, quid sophisticè cauillari iuuat? Fateor etiam alibi Hieronymum tradere, sceleratos indignè comedere corpus Christi: sed quũ addit hoc modo illud polluere, cur in scirpo nodus quæreretur? Nisi fortè impiorum libidini Christum ita subiiciat Heshusius, vt sanctam & puram eius carnem sua contagione inficiant. Atqui Hieronymus apertè exponit, corpus Christi, vbi impurè tractatur, esse panẽ pollutum. Verùm alibi clarius: negat enim apertè impios comedere carnem Christi, aut bibere sanguinem eius. Similiter cap. 9. in Oseam: Impij multas immolant hostias, & comedunt carnes earum, vnam Christi hostiam deserentes, nec comedentes eius carnem, cuius caro cibus credentium est. Quid iam pueriliter in voce cauillari libet, vbi tam dilucida ingeritur rei explicatio? Et sanè quicquid hactenus garriuit hic Sophista, in breuẽ syllogismum concludere licet:

Quicquid vocatur Christi corpus, substantialiter & re ipsa est corpus:

Panem sacræ Cœnæ Irenæus, Tertullianus, Cyprianus, Iustinus, Ambrosius, Hieronymus, Augustinus & alij complures vocant corpus Christi:

Ergo panis Cœnæ substantialiter & re ipsa corpus Christi est.

Porrò quoniam adeò securè se expedit Heshusius, scire velim quid ad distinctionem illam respondeat, qua Hieronymus totum illius delirium sic palàm discutit atque euertit, vt mitigatione in contrariam partem opus habeat. Dupliciter, inquit, sanguis Christi & caro intelligitur: vel spiritualis illa atque diuina, de qua ipse dixit, Caro mea verè est cibus: vel caro quæ crucifixa est, & sanguis qui militis effusus est lancea. Equidem non existimo Hieronymum duplicem carnem imaginari: spiritualem tamen, ideoque diuersum communicandi modum notari arbitror, ne fingatur corporalis esus. Itaque quod attexit ex Chrysostomo leuius transcurram. Quia iubet pius ille Doctor cum fide nos accedere, vt non modo propositum corpus recipiamus, verumetiam multò magis vt mundo corde tangamus; colligit bonus hic interpres aliquos sine fide corde immundo recipere. Quasi verò balbutiat substantiale corpus corporaliter recipi: ac non Corporis voce mysterij dignitatem commendet. Quid si seipsum alibi exponit, & simul Pauli mentem palàm aperit? Quid est, inquit, reum esse corporis & sanguinis Domini? Quoniam effudit illum, etiam cædem id esse ostendit, nõ modò sacrificium. Quemadmodũ non transfixerunt eum hostes vt biberent, sed vt effunderent: ita qui indignè communicat, nullum inde fructum consequitur. Tandem certè vel cæcis appareat non reos à Chrysostomo censeri epoti sanguinis, sed effusi. Stultius etiam quod de spirituali animæ esu dictum est à Chrysostomo transfert Heshusius ad ventrem & viscera. Verba sunt: Propositum est nobis

In 11. ca. prioris ad Cor.

In Malach. c. 1.

In Ecclesiastem.

In Malach. 1. c.

In Isaiã cap. 66

In 1. cap. epist. ad Ephes.

In 1. ad Cor. homil. 27

nobis corpus, non vt tangamus solummodo, sed vt edamus & saturemur. Hoc Heshusio tantundem valet, acsi dictum esset, intra viscera recipi. Augustinum verò patronum vel testem producens, cumulū impudentiæ transcendit. Iubet sanctus ille vir in pane accipere quod pependit in cruce. Nihil clarius his verbis secundum Heshusium. nempe si de modo receptionis conueniat. Sic quum in Epistola ad Ianuarium dicit, probandum esse Ecclesiæ ordinem, vt ieiuni ad sacram mensam accedant homines, quò Christi corpus in os prius inter quàm reliqui cibi: adde In mysterio, & sacramentaliter: contentio omnis cessabit. Sed absurdè Heshusius ambiguam vocem arripiens, quod controuersum est omittit. At in sermone de verbis Apostoli duplicem manducationem statuens, spiritualem scilicet & sacramentalem, apertè testatur, impios qui Cœnam participant, comedere carnem Christi. nempe, vt alibi docet, Sacramēto tenus. Neget Heshusius Solē meridie lucere nisi hæc testimonia clare refellāt nostram doctrinam: ego tamen confido, me, dum VVestphalo respondi, sic diluisse eius & sodalium calumnias, vt contentiosi etiam, in quibus residet aliqua ingenuitas, tacere malint, quàm Heshusij petulantiam imitando, in ludibrium incurrere. Iactat Augustinum asserere veram præsentiam corporis Christi in Eucharistia: quòd corpus in pane, sanguis in calice detur, & per sacerdotū manus erogetur: non solùm fide, sed ore quoq; sumatur, nec solùm à piis, sed etiam ab impiis. Respondeo, nisi accedat clara definitio quomodo nomen corporis accipiat Augustinus fraudulenter agere Heshusium. Quis autem melior erit interpres, quàm Augustinus ipse? Atqui præter quàm quòd iisdem locis promiscuè nominat Eucharistiam vel sacramentum corporis, vno loco mentem suā indubiè explicat, vbi dicit sacramenta ex similitudine rerum quas signat, nomina accipere: ideoque secundum quendam modum sacramentum corporis esse corpus. Itaque quoties obtrudet Heshusius ambiguam vocem, regerere promptum erit, Augustinum, vbi ita loquitur, non esse oblitum sui: sed illā sequi regulam quam aliis præscribit. Eodem spectat quod alibi nominat figuram alibi signum corporis. Item Christum se quodammodo gestasse suis manibus. Vel potius me tacente Augustinus calumniam à se depellet: quod propter similitudinē transferat nomen rei signatæ ad externum symbolum: ac proinde panē vocet Christi corpus, non propriè & substantialiter, vt Heshusius garrit, sed secundum quendam modum. De præsentia porrò quid senserit pius ille scriptor, luculentè apparet in Epistola ad Dardanum: Immortalitatē, inquit, carni suæ dedit Christus, naturam non abstulit. Secundum hanc formā non est putandus vbique diffusus. Cauendū enim est, ne ita diuinitatem astruamus hominis, vt veritatem corpori auferamus. Non est autem consequens, vt quod in Deo est, sit vbique vt Deus. Concludit tandem vnigenitum Dei Filium eundemque filium hominis vbique totum præsentem esse tanquā Deum: in templo Dei, hoc est, in Ecclesia, esse tanquam inhabitantem Deum, & in loco aliquo cœli propter veri corporis modum. Eodem pertinet etiam illud, Secundum præsentiam maiestatis, nos semper habere Christum: secundum præsentiam carnis, rectè dictum esse, Me non semper habebitis. Præterea similes locos, quibus non obscurè testatus est sanctus ille scriptor quātopere à locali Christi præsentia abhorreat. Ipsum verò asserere Christi corpus ab impiis comedi, quàm frigidè cauilletur Heshusius, ex pluribus locis patet. Primùm, virtutem sacramenti opponit visibili sacramento: antitheta facit manducare intus & foris: manducare corde & premere dentibus. Si qua esset inuisibilis manducatio corporis à spirituali diuersa, trimembris ponenda erat definitio. Paulò pòst antithesin eandem repetit: Qui non manet in Christo, & in quo non manet Christus, proculdubio spiritualiter non manducat carnem eius, nec bibit eius sanguinem: licet carnaliter & visibiliter premat dentibus sacramentū corporis. Si placuisset Augustino Heshusij commentum, dicendum fuerat, Licet corporaliter edat carnem. Sed nimirū vbique sibi cōsentit pius doctor: nec aliud tradit hoc loco quàm postea, dicens reliquos discipulos panem Dominum comedisse, Iudam verò panem Domini contra Dominum. Idem & alio loco probè confirmat, rursus opponens inter se, tanquam contraria, Sacramento tenus, &, Re vera Christi carnem comedere. Vnde sequitur re vera non comedi ab impiis. Denique quid intelligat hac voce, Sacramēto tenus, plenius ostendit, vbi pronūtiat bonos & malos signaculis communicare. Et alibi, Tunc vita vnicuique erit corpus & sanguis Christi, si quod in Sacramento visibiliter sumitur, in ipsa veritate spiritualiter edatur & bibatur. Si excipiat Heshusius, impios spiritualiter non comedere: quæro quid Augustino significet veritas, cuius participes facit solos fideles. Adhæc, si sensit Augustinus substantialiter ab impiis comedi Christi corpus, nobis visibile repræsentari oportet, quādo impiis nusquam alia tribuitur quàm visibilis sumptio. Si pluris est vna Augustini sententia Heshusio, quàm decem aliorū Patrum prolixæ conciones, sicut ipse iactat, plusquam stipitem esse pueri quoq; vident, si nihil mouetur tam illustribus testimoniis. Et certè dū me confligere video cum tam impuro scurra, indignitatis ita piget, vt propemodum pudeat in discutiendis eius nugis operam consumere. Peracta hac parte fabulæ iterum velitādo excurrit, vt nos à causa abstrahat. Nec

Epist. 23. ad Bonif.

Contra Adimāt. c. 12

In Ps. 3.

In Ps. 33

Tract. 50. in Ioan

Tract. in Ioan. 26

Tract. in Ioan. 59

Contra Faust. l. 3. c. 16

Serm. 2. de verbis Apost.

dubium est quin sibi, dum hinc inde dicteria quasi flosculos colligit ad se ostentandum, videatur disertus rhetor: ego autem mihi audire videor scrutorum præconem, adeò friuola est loquacitas. Iactat posse in nobis cerni expressas & singulares hæreticorum notas: quia dum errorem tueri apertè non possumus, fucamus eum præstigiis verborum. Sed vbi ad rem ventum est, quales reperit præstigias, quæ subterfugia, quas fraudes vel captiones aut versutias ostendit? Omitto Græcas voces quas ne perderet, adiectiua pro substantiuis ponendo, suam inscitiam prodit. Fatetur me reiicere metaphoras & allegorias, & ad metonymiam decurrere. Nihil adhuc captiosum profert. Dicit secundò, à me repudiari eorum sententiam, qui affirmāt comedere corpus Christi nihil esse aliud quā fide amplecti eius beneficia. Hęc quoque distinctio minimè fumum pro luce affert, sed rem aptè & significanter explicat. Quòd Christi carnem spiritualiter edere mihi aliquid maius est ac præstantius quàm credere, chimæram vocat. Quid tam improbo conuitio respondeam, nisi eum esse mente captum, quando se ipse in re tam plana & soluta non explicat? Nam quòd in locum carnis & sanguinis supponit meritum ac beneficium: & paulò pòst addit me non aliam quàm Deitatis pręsentiam in Cœna fateri, me tacente libri mei calumniæ impudentiam coarguunt. Nam vt alios plurimos locos omittam, postquam de toto mysterio familiariter in Catechismo disserui, sequitur tandem clausula. I. Solámne eorum quæ dixisti beneficiorum significationem habemus in Cœna, an illic re ipsa nobis exhibentur? R. Quum Dominus noster Christus ipsa sit veritas, minimè dubium est quin promissiones quas dat illic nobis, simul etiam impleat, & figuris suam addat veritatem. Quamobrem non dubito quin sicuti verbis ac signis testatur, ita etiam suæ nos substantiæ participes faciat, quo in vnam cum eo vitam coalescamus. I. Verùm quî hoc fieri potest, quum in cœlo sit Christi corpus, nos autem in terra adhuc peregrinemur? R. Hoc mirifica arcanaque Spiritus sui virtute efficit: cui difficile non est sociare quæ locorum interuallo alioqui sunt disiuncta. Institutionis porrò hæc verba sunt: Non satisfacere mihi eos, qui dum communicationis modum ostendere volunt, nos docent Spiritus Christi esse participes, præterita carnis & sanguinis mentione. Quasi de nihilo dictum foret, Caro mea verè est cibus: & quæ sequuntur. Prolixa enim huius rei explicatio sequitur: & iam antè aliquid dictum fuerat. Libro autem secundo non minore, vt existimo, perspicuitate quàm diligentia Osiandri commentum refutaueram: cuius me subscriptorem esse mentitur. Imaginatus est Osiander conferri nobis iustitiam à Deitate Christi. Ostendi contrà, salutem & vitam à Christi carne petendam esse, in qua seipsum sanctificauit, & in qua Baptismum & Cœnam nobis consecrat. Alterum quoque somnium de essentiali iustitia quàm probè discusserim illic apparet. Merces ab Heshusio mihi refertur, qualem præceptori suo Melanchthoni rependit. Falsos testes infamia leges notant: calumniatoribus graues & seueras statuunt pœnas. Quo atrocius est crimen publicas tabulas corrumpere, eo durius plectēdus est hic nebulo, qui in loco vno capite trium criminum tenetur conuictus: quia & me indigna calumnia grauat, & scelerate cōtra me mentitur tanquam testis, & palàm falsarius est. Non certè frigidis dicteriis, quibus cur me tam cupidè lacessat, nescio. nisi fortè quia sibi à talione non metuit. Rem ipsam vrgeo: quod minimè vellet. Dico, quanuis Christus secundum carnem à terris absit, nos tamen verè in Cœna corpore & sanguine eius pasci, & fieri arcana Spiritus virtute, vt fruamur vtriusque præsentia. Dico non obstare locorū distantiam, quo minus caro quæ semel crucifixa est, nobis in alimētum detur. Supponit Heshusius, quod longè remotum est, me fingere solam deitatis pręsentiam. Atqui de loco tantùm disceptatio est: sed quia non patior Christum sub pane includi, deglutiri & transmitti in ventrem causatur me ambiguis vocibus inuoluere doctrinam. Atque vt pietatis, quam nunquam gustauit, studium aliquod simulet, præceptum Pauli obtendi, retinendam esse ὑποτύπωσιν sanorum sermonum. Quasi verò ad viuam & expressam Paulinæ doctrinæ effigiem accedant hæc portenta, vel quicquam affine habeant: Panē propriè & substantialiter esse corpus Christi: corpus ipsum ore comedi corporaliter, & intra nos transmitti. Hic autem bonus Pauli imitator, in breuissimo libello sexaginta aut circiter Scripturæ locos tam insulsè deprauat, vt facilè constet ne tenuissimam quidem vmbram viuæ illius repræsentationis, de qua loquitur Paulus, in eius animū subiisse. Frustra autem quò maiore licētia proteruiat, Saxonicas Ecclesias nobis opponit, & iniustè nobis accusari conqueritur. Nam vt multa prætercam quæ occurrunt, tantùm scire velim, an non ipse eiúsque sodales duos oculos Saxoniæ eruere iam aliquot annis conati sint, VVittebergensem scholam, & Lipsicā. Quid, obsecro, duobus his extinctis luminibus, iactatur inane nomen Saxoniæ? De accusatione sic habendum est: non esse cur nos pœniteat Marcioni & Capernaitis conferre quicunque immensitatem carnis Christi, vel vbiquitatem asserunt, vel simul volunt esse in pluribus locis. Nam quod duas inter se sententias cōmittit, Panem esse signum absentis corporis: &, Corpus verè & substantialiter adesse, & sub pane dari: responsio facilis est, Inter hæc duo extrema aliquid esse medium: dari quidem corpus per externū symbolum

bolum, sed non sisti localiter. En cur exclamet nos esse Epicureos, & securitatis assuetos. Verùm quo magis tumultuatur sine causa, ingenium suum, affectus, & mores clarius patefacit. Si quem hoc seculo exercuit Deus magnis & periculosis certaminibus: cum me esse multi nouerunt. Et quum adhuc hodie simus oues mactationi destinatæ, hic mansuetus Euangelij doctor terroribus qui nos vndique vrgent per ludibriũ insultat, acsi quieti nostræ inuideret. nisi fortè homo prouidus & solicitè recondens quantum ad lautitias sufficiat tota vita, securitatem nostram derideat, quod in diem viuimus, tenuitate nostra contenti. Eodem camino pudore miras considerationes fabricat inter me & eos omnes, quorum erroribus solus restiti ipso stertente, vel comessante. Atque vt appareat quàm cupidè ad maledicendum feratur, quoniam audierat nomen Velsij, quem Francfordiæ à me factum fuisse & confectum satis notum est, Felsij nomen supponit, vt me pro sua libidine faciat eius socium, quem Heidelbergæ insanire aliquandiu passus est, quia cum tali athleta congredi non audebat. Eadem ingenuitate & verecundia doctrinam nostrã à fructu æstimat: quia inducat contemptum sacræ Cœnæ. Vtinam verò pari reuerentia ipse cum suis similibus ad eam accederet. Nã quòd eius vsum pro nihilo apud nos duci criminatur, hunc latratum facilè compescet Institutio: vbi ad verbum legitur quod subiiciam: Quæ de sacramento hoc hactenus disseruimus abundè ostendunt non institutum ideò fuisse, vt semel quotãnis acciperetur, idque perfunctoriè, vt nunc communiter moris est, verum quò frequenti in vsu Christianis omnibus esset. Postquam autem fructus recensui, ita prosequor: Talem fuisse Ecclesiæ Apostolicę vsum, Lucas in Actis commemorat: cùm fideles ait perseuerantes fuisse in doctrina, communicatione, fractione panis, &c. Si agendum omnino erat vt nullus Ecclesiæ conuentus fieret sine verbo, precibus, & cõmunicatione Cœnæ. Iam vbi veterum testimoniis hæc corruptela seuerè, vt par erat, à me exagitata fuit, tandem sequitur: Et sanè hæc consuetudo quæ semel quotannis communicare iubet, certissimum est diaboli inuentum. Item: Longè aliter factum oportuit, singulis ad minimum hebdomadibus proponenda erat in sacro cœtu mẽsa Domini. Nullus quidem necessitate cogendus: sed cohortandi omnes & stimulandi, obiurgandus etiam cessantium torpor. Quare non abs re principio cõquestus sum diaboli arte intrusam hanc consuetudinem, quæ vnum anni diem præscribens, in totum annum socordes reddit. Et adhuc latrabit hic canis, me neruos incidere dulcissimæ consolationi, ne agnoscant fideles Christum in se habitare: de qua si quid rectè attingit, à me furatus est? Cæterùm probatio quàm attexit, phreneticos impetus satis declarat, quia quod antè fuerat detestatus, pro fidei axiomate nunc arripit: non aliter constare hypostasin diuinæ & humanæ naturæ in Christi persona, quàm si caro simul sit pluribus in locis. Quomodo apertius proderet nihil credere, quàm ita secum pugnando? Quanquam hæc leuitas, & inconstantia vel nimiam cerebri intemperiẽ, vel poculorum varietatem sapit.

Aliquid adhuc fastidij vorare necesse est, vt planum faciam Lectoribus quàm acutè, fideliter, & dextrè se gerat in refutandis nostris obiectis. Postquam circulatorum more simplicium mẽtes delusit, dicit inter nostras obiectiones hanc sibi videri speciosissimam: Verum & physicum corpus non posse simul quoad substantiam in pluribus & diuersis locis esse: Christum habere verum & physicũ corpus, in quo visibiliter ascendit vt sedeat ad Patris dexteram certo & definito loco, vsque dum in iudicium mundi appareat: Ergo hoc corpus quod in cœlis certo spatio circũscribitur, non posse esse in Cœna quoad substantiam. Addit præterea, nullo me argumẽto perinde confidere. Primùm quàm improbè mentiatur, me Patris dexteram ita in arctum cogere, testes sunt complures scriptorũ meorum loci. Sed vt hoc eius libidini permittam, quid futilius quàm statum quæstionis ponere in corpore physico? quum sæpè antehac professus sim me in hac causa nihil morari physicas rationes, nec insistere Philosophorum placitis, sed tantùm Scripturæ testimoniis acquiescere? Corpus Christi finitum esse, & constare suis dimensionibus, ex Scriptura patet. Hoc nos Geometria non docuit: sed quod per Apostolos tradidit Spiritus sanctus, nobis eripi non patimur. Stultè, nec sine manifesta repugnantia excipit Heshusius, Christum in vtraque natura sedere ad dexteram Patris. Neque enim negamus quin totus & integer Christus in Mediatoris persona cœlum & terram impleat: nempe totus nõ totum: quia id ad carnẽ referre absurdum esset. Et naturas hypostaticè vnitas esse non tantundem valet, acsi immensitas Deitatis communicata esset cum carne: quando cum personæ vnitate optimè conuenit vtriusque naturæ proprietas. Excipit ille, sessionem ad Patris dexteram, teste Paulo, de æterna & diuina maiestate, & æquali potentia intelligi. Quid autem ego? Certè ante annos duodecim toto orbe volitat mea interpretatio in illa quæ citat Pauli verba: Hic locus apertè ostendit, si quis alius quid significet Dei dextra: non locum scilicet aliquem, sed potestatem quam Pater Christo contulit, vt cœli & terræ imperium administret. Nam quum dextra Dei cœlum & terram impleat, sequitur regnum Christi vbique diffusum esse, atque etiam virtutem. Vnde perperam faciunt qui ex sessione ad dexteram Dei conantur probare Christum non nisi in cœlo

esse. Est quidem id verissimum in cœlo esse Christi humanitatem, non esse in terra: sed probatio illa non conuenit. Nam quod mox sequitur, In cœlestibus, non eò tendit vt Dei dextram cœlo includat, &c. Pergit gnauiter in sua impudentia, & ex eadem Epistola locum alterum adiungens, mihi contrarium esse fingit. Atqui interpretatio in manibus versatur, cuius summam inserere libet: Quoniam Implere sæpe perficere significat, posset hîc quoque sic accipi. Nam suo in cœlum ascensu Christus possessionem adiit datæ sibi à Patre dominationis, vt omnia regat sua virtute. Elegantior tamen meo iudicio erit sensus, si duo in speciem contraria iungantur, quæ tamen re ipsa inter se congruunt. Nam quum audimus ascensum Christi, protinus in mentem venit eum procul à nobis remotum esse: & est etiam sanè quoad corpus & humanam præsentiam. Paulus tamen admonet ita subductum fuisse à nobis corporali præsentia, vt omnia tamen impleat: nempe Spiritus sui virtute. Nam quacunque parte Dei dextra, quæ cœlum & terram complectitur, diffusa est spiritualis Christi præsentia, & ipse immensa virtute sua adest: vtcunque corpus cœlo comprehendi oporteat, secundum Petri sententiam. Si quis autem quærat, an corpus Christi sit infinitum vt diuinitas, respondet non esse: quia corpus Christi considerata per se humanitate eius, non sit in lapide, grano & plantis. Quid sibi vult particula vel exceptio hæc, nisi corpus Christi naturaliter, quatenus considerabitur per se humanitas, non esse infinitum, sed vnionis hypostaticæ respectu? Atqui vetusti Scriptores, dum carnem Christi, vt sit viuifica, mutuari à diuino eius Spiritu tradunt, de hac immensitate nullum faciunt verbum: quia tale portentum nemini venit in mentem. Quoniam fateri cogitur Heshusius nodum hunc sibi esse inexplicabilem, similibus dissimillimis elabitur. Quomodo simplex Dei essentia tribus personis constet: quomodo Creator & creatura sint vna persona: quomodo mortui qui ante mille annos in nihilum redacti sunt resurrecturi sint, comprehendere se negat: sibi tamen satis esse duas naturas in Christo hypostaticè vnitas, nec posse à se inuicem distrahi: non posse extra Christi corpus personam λόγου, piè cogitari. Quæ omnia vt libenter concedo, ita miror vnde consequentiam hanc ducat, eandem esse caliginem in sacra Cœna. Quis enim mediocriter in Sacris versatus ignorat quid sit, & quid valeat Sacramentalis vnio? Porrò quia sine vbiquitate non consistit localis præsentia, impugnat quod dico corpus Christi esse in piis virtute Spiritus: non quidem præcisè: quin potius agnoscit hoc verissimè dici: sed tamen vult humanam Christi naturam nō minus vbique vel pluribus locis esse quàm diuinam. Hîc quæro, quum perpetua sit habitatio Christi in fidelibus, cur neget extra Cœnæ vsum habitare ipsum corporaliter. Ego enim optimè colligere mihi videor: Si nefas est distrahere carnem Christi à Diuinitate, vbicunque habitat Diuinitas, etiam corporaliter habitat caro. Atqui semper tam in vita quā in morte habitat in fidelibus Christi Deitas: ergo etiam caro. Diluat hoc antistrophon, si potest, Heshusius, & reliqua facilè expediam. Iterum repeto: Quia cœlum & terram implet diuina Christi maiestas & essentia, id ad carnem extenditur: ergo extra Cœnæ vsum caro Christi in fidelibus essentialiter habitat, quia potiuntur Deitatis præsentia. Clamet nunc eos diuellere indiuisibilem Christi personam qui non easdem vtrique naturæ qualitates attribuunt. Nam hoc posito, sequetur nihilo magis reperiri sub pane carnis substantiam, quàm in sola virtute fidei. Adde quòd testatur se Cyrillo subscribere, qui contendit communicatione carnis & sanguinis Christi nos fieri vnum cum ipso: quum tamen vbique pugnet, impios minimè vnum fieri cum Christo, licet corporaliter cū ipso misceantur: & collectis duobus Pauli locis concludit non otiosam esse Christi præsentiam, in qua tamen sola insistit. Magis etiam ridicula fatuitas in eo quod sequitur. Nam ex loco Pauli, vbi Christum in se loqui affirmat, colligit Christum lacerari, si eum imaginamur sola Diuinitate loqui, humana carne exclusa. Hoc vbi cōcessero, nónne meritò inferam Christum non minus corporaliter fuisset in Paulo quum scribere, quā quum panem Cœnæ acciperet? Adeptus sum ergo quod volebam: non externo signo, sed simplici Euangelij fide nos carnis Christi fieri substantialiter participes. Quòd autem excludi carnem à Cœna, omnibúsque diuinis actionibus obiicit, quum docemus cœlo cōprehendi, nullo negotio diluitur hoc cauillū: quia mysticam & incomprehensibilem carnis operationem nō prohibet absentia localis. in quo nimis stultè hallucinatur Heshusius, dum loco affixus exclusionem somniat, nisi sub pane corpus sit inclusum. At Spiritus, inquit, nō est sine Filio: ergo non sine carne. Ego autē vicissim retorqueo: non esse Filium sine Spiritu: ideoque mortuum Christi corpus minimè transmitti in ventrē reproborū. Hinc iudicent Lectores vbi appareat insulsitas. Quinetiam vt corpus Christi sub terrena elementa trahat, cogitur immensitatem affingere piorum omnium corporibus. & nos facetè deridet: quia si illis maneret sua dimensio, beatiores essent post resurrectionem qui proximè Christum sederent. Nos verò qui acquiescimus in Christi responso, diem illum expectamus, quo vnumquenque cœlestis Pater in proprio gradu statuet. Interea Serueticum delirium abominamur, quod iterum obtrudit Heshusius. Concludit tandem: Si immensa Dei sapientia & potentia nullis

nullis physicis legibus limitatur: si dextra Dei nō exiguum aliquem locum in cœlo significat, sed æqualem cū Patre gloriam: si humana Christi natura, eo quòd λόγῳ vnita est, sublimes habet prærogatiuas, & quasdā proprietates cum essentia Diuina communes: si Christus non solùm quoad Spiritum, sed quatenus Deus est & homo, in pectoribus piorum habitat, ascensione Christi in cœlum astrui & efficaciter stabiliri præsentiam eius in Eucharistia. Ego autem contrà regero: Si non est inter nos philosophica disceptatio, nec Christum subiicimus physicis legibus, sed ex Scripturæ testimoniis reuerenter ostendimus quænam sit carnis eius natura & proprietas, futiliter Heshusium ex falsis principiis colligere quod libitum est. Iterum colligo: Si liquet, quod clarissimè monstraui, quod de dextra Dei profert tanquam mihi aduersum ex meis scriptis sumpsisse, rursus improbum calumniatorem deprehendi. Quòd carni Christi quasdam proprietates cum Deitate communes esse dicit, demonstrationem requiro, quæ nulla præcessit. Postremò concludo: Si Christus secundum vtranque naturam naturaliter vel substantialiter in fidelibus habitat, non aliam esse manducationem in Cœna, quàm quæ fide absque symbolo percipitur. Tandem cursim dicit facilè solui quæcunque obiicimus de Christi discessu: quia non de absentia personæ intelligi debeant, sed tantùm de modo. nempe quòd non visibiliter ipsum habemus præsentem, sed inuisibiliter. Trita quidem solutio, quam ne mulierculæ quidem in Papatu ignorant, sed quæ Augustinum, Heshusij quoque concessione præcipuum, & optimum fidelissimúmque ex antiquis doctoribus, latuit. Nam locum illum exponens, Secundum maiestatem suam, inquit, secundum prouidentiam, secundum ineffabilem & inuisibilem gratiam impletur quod ab eo dictum est, Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus: secundum carnem verò quam Verbum assumpsit, secundum id quòd de Virgine natus est, secundum id quòd à Iudæis cōprehensus est, quòd ligno confixus, quòd in sepulchro conditus, quòd in resurrectione manifestatus, non semper habebitis me vobiscum. Quare? Quoniam conuersatus est secundum corporis præsentiam quadraginta diebus cum discipulis, & eis deducentibus, videndo, non sequendo, ascendit in cœlum, & non est hîc. Ibi enim sedet ad dexteram Patris, & hîc est. Non enim recessit præsentia maiestatis. Aliter: Secundum præsentiam maiestatis semper habemus Christum: secundum præsentiam carnis, rectè dictum est discipulis: Me nō semper habebitis. Porrò quàm verecundè scribat me probare esum carnis Christi esse inutilem ex Christi verbis, Caro non prodest quicquam, me tacente demonstret Commentarius: in quo sic ad verbum loquor: Nec rectè illi qui Christi carnē prodesse dicunt quatenus crucifixa est, comesam verò nihil nobis afferre: quin potius comedere eam necesse est, vt crucifixa prosit. Augustinus subaudiendum putat Solam, & per se, quia debeat cum Spiritu coniungi. quod cum reipsa consentaneum est. Nam Christus ad modum edendi simpliciter respicit. Non ergo quamuis excludit vtilitatem, quasi nulla percipi ex carne sua possit: sed ita demum inutilem fore pronuntiat, si à Spiritu separetur. Vnde enim habet caro vt viuificet, nisi quia spiritualis est? Ideò quisquis in terrestri carnis natura subsistit, nihil in ea reperiet nisi mortuum: sed qui oculos attollent ad Spiritus virtutem, qua perfusa est caro non frustra viuificam dici ipso effectu & fidei experientia sentient. Illinc Lectoribus plura petere si velint, licebit. En cur iste Thraso Caluinistas appellet, num caro Filij Dei sit inutilis. Imò cur non potius teipsum appellas, & socordiam tuam aliquando expergefacis?

Tractatu in Ioā. 50

Tertia hæc secundum ipsum nostra est obiectio: Sacramentis omnibus esse proprium vt signa sint & pignora testificantia aliquid: ergo in Cœna non ipsum corpus Christi, sed tātùm symbolum dari absentis corporis. Cæsar de celeritate victoriæ Orientalis gloriari volens, scripsisse fertur, Vidi: Vici: hic autem noster Thraso, oculos claudendo se vicisse iactat. Certè in Consensu hoc caput bis aut ter expressum est: Quum vera sint quæ Dominus nobis dedit gratiæ suæ testimonia & sigilla, verè proculdubiò præstare intus quod oculis figurant sacramenta: ideóque nos illic Christo potiri, & spiritualiter eum cum suis donis recipere: imò certò offerri cōmuniter omnibus tā incredulis quàm piis. Quantum distat rei exhibitio à nuda & inani figura, tantùm à sensu nostro recedit Heshusius, dum ex scriptis nostris se excerpere simulat quæ sibi finxit mendacia. Ergo quoniam ipse eneruis cauilli, quod falsò nobis obiectat, solus author est, fateor sanè eum malè argumentari: & quum è suo cerebro assuat de corporis absentia: quamuis malus sit sutor, ad calceos tamen meritò ablegandus est cum frigidis suis facetiis. Interea quod de absentia duplici antè dictum est, Lectores memoria tenere volo. vnde liquebit, quæ loco & oculis absunt, non esse tamen procul remota: quæ duo perperam, siue inscitiâ, siue malitia confundit Heshusius. Simul verò operæpretium est notare quàm cōcinnè Christi præsentiam eliciat ex verbis Petri, vbi Baptismum vocat ἐπερώτησιν bonæ conscientiæ: quum disertè illic Apostolus externum Baptismi symbolum à veritate discernat. Veteri, inquit, figuræ similis est Baptismus noster, non abiectio sordium carnis, sed bonæ conscientiæ examen per resurrectionē Christi. Sequitur quarta obiectio. Sacramēta noui

Testamenti, Baptismus & Cœna, eandem habent rationem, ac prorsus inter se congruũt. Vt igitur in Baptismo aqua non dicitur Spiritus sanctus, nisi per metaphoram, ita nec panis Eucharistiæ dici potest corpus Christi, nisi allegoricè, vel secundum Caluinum, metonymicè. Qualis nostra sit ratiocinandi forma, paulò pòst videbimus. Tantùm obseruent Lectores iterum verba fabricari ab Heshusio, quæ materiam vmbratilis pugnæ præbeant. Itaque quòd suum illud prorsus congruere, refutat, nihil ad nos: ideoq; facile patior ipsum σκιωμαχεῖν cum suis næniis, modò simplicibus fucum facere desinat. Nunc ad nostrum argumentum venio. Quum palàm
1.Cor.3.21 afferat Scriptura nos Christũ induere in Baptismo, & sanguine eius ablui, monemus non esse causam cur magis dicatur in Cœna adesse quam in Baptismo. Similitudo itaque non in eo statuitur, quòd vtrunque sit sacramentũ noui testamenti, sed quia Christi præsentiam non minus requirat Baptismus quàm Cœna. Accessit altera ratio. Nam quum securè quicquid ex veteri Testamento productum fuerat repudiarẽt, ostendimus in Baptismo huic tergiuersationi nõ esse locũ. Subterfugio conatos fuisse elabi palàm est, quum exciperent, sub Lege tantùm fuisse vmbras. Neque enim discrimen illud vel nobis erat incognitum, vel tollebatur nostra doctrina: sed ex perpetuo Scripturæ vsu ostendere res ipsa cogebat, quid valerent sacramentales loquendi formæ. Sed quando eorum peruicacia non aliter donari poterat, quàm si Lege valere iussa, nouis Manichæis ostenderemus in Cœna & Baptismo, quia sacramenta sunt noui Testamenti, seruandam esse analogiam, quod promptum erat, clarè demonstrauimus Baptismum non alio sensu vocari lauacrum regenerationis & renouationis, quàm quo panem Christus vocauit corpus suum. Non omnia refero, quæ Lectores in vltima ad VVestphalum admonitione reperient: quia in præsentia satis est digito monstrasse quas diluat obiectiones Heshusius. Neque tamen prætereundum est, quæ nunc satis superque ad refutandam Heshusij subtilitatem sufficerent, in articulo 23. contra Magdeburgenses eum legisse, ac instar porci rostro suo euertere, acsi nihil vnquam scriptum esset. Sequitur quinta obiectio, in qua sic nos loquentes inducit: In hac phrasi, Hoc est corpus meum, ad tropum esse confugiendum: sicut illæ phrases, Circuncisio est fœdus, Agnus est Pesah, petra erat Christus, sine tropi, metaphoræ vel metonymiæ beneficio explicari nequeant. Fortè cum suis comessatoribus lepidè sibi visus est garrire: apud pios omnes & sanos adeptus est nomen falsarij, quando in scriptis nostris non reperientur tales nugæ. Simpliciter dicimus, vbi de sacramentis agitur, certum, & peculiarem loquendi modum ex perpetuo Scripturæ vsu tenendum esse. Hîc nullo effugio vel tropi beneficio elabimur: sed tantùm proferimus quod omnibus notum esset, nisi bestię istæ solem obtenebrarẽt. Hoc ergo nos principium tenere fateor, in Scriptura communem omnibus sacramentis loquendi formam: & quamuis vnicuique sacramento aliquid proprium sit & ab aliis separatum, in omnibus tamen valere metonymiam, quæ rei signatæ nomen ad signum transfert. Respondeat nunc Heshusius. Verba eius sunt: Non facilè admittere tropum inesse his verbis, Petra erat Christus: sed tamen pro sua facilitate hoc nobis largiri. Vbi notanda est Lectoribus difficilis eius facilitas. Sed quomodo negabit rupem figuratè vocari Christum? Hæccine eius summa est largitio, nobis concedere, Christum, propriè loquendo, non fuisse lapidem, ex quo aqua in deserto fluebat? Progreditur longius, & negat inde consequi, omnes fidei articulos tropicè esse enarrandos. Atqui de sacramentis erat quæstio. Vbi totam Scripturam euoluerit pius & diligens Lector, reperiet sacramẽtis semper inesse quòd dicimus: nempe signo tribui rei signatæ nomen. Hæc dicitur figurata loquutio apud Grammaticos: nec Theologi, si loqui velint, inuertent naturæ ordinem. A Baptismo & Cœna quàm rectè Heshusius transuolet ad omnes fidei articulos, iudicium aliis relinquo: ex quibus nemo non videbit instar equi desultorij ipsum metas transcendere. Quòd autem respondet ex singularibus exemplis non confici generalem regulam, nihil ad rem: quia non exemplum aliquod proferimus, sed regulam tenemus sacramentis omnibus communem, quam frustra conuellere nititur. Nihilo melius ab altero nodo se expedit. Dicimus cum Augustino, vbi manifesta occurrit absurditas tropum vel figuram in loquutione subesse. Respondet nihil esse absurdius rationis iudicio, quàm tres esse hypostases in vna Dei essentia & tamen illic non quæri tropi remedium. Quasi verò absurditatem carnis sensu nobis metiri propositum sit, vel Augustino fuerit. Quin potius testamur reuerenter nos amplecti quod repudiat humana ratio. Tantùm absurditates fugimus, à quibus abhorret sensus ipse pietatis & fidei. Literalem sensum in his verbis. Hoc est corpus meum, negamus fidei analogon esse: & simul asserimus à communi Scripturæ vsu remotum, quoties de sacramentis agitur. Hanc nostram sententiam cur refelli dicat Heshusius noui Testamenti nomine: nihilo maior ratio est, quàm si negaret metonymicè Spiritum sanctum vocari columbam. Falsò etiam & nugatoriè iniuriam Paulo fieri dicit, quasi eius explicationem reiiceremus, Panis est communicatio corporis: quando hæc communicatio nusquam locupletius quàm in scriptis nostris illustratur. Quæ de Rhetorum præce-

præceptis affert,oſtendunt eum nũquam rudimenta vllius liberalis doctrinæ guſtaſſe. Verùm ne eius ineptias imitando ſim ridiculus, tantùm quod Theologo dignum eſt reſpondeo:quanuis loquutio figurata minus aperta ſit, ſignificantius tamen & ſplendidius exprimere quod ſimpliciter & abſque figura dictum minus haberet efficaciæ & ornatus. Itaque figuræ vocantur orationis lumina: non quòd facilius rem declarent quàm nudus & vulgaris ſermo, ſed quia attentionem cõciliant elegantia,& ſplendore expergefaciunt mentes, viuaque ſimilitudine repræſentant quod dicitur,quò melius penetret in animos. Quæro enim ab Heshuſio,an in Chriſti concione, quæ legitur 6.cap. Ioannis,nulla ſit figura. Certè, velit,nolit,fateri cogetur metaphoricè hoc eſſe dictum, Niſi comederitis carnem Filij hominis, & biberitis eius ſanguinem. Vident tamen omnes apertius eſſe quod intelligi voluit Chriſtus: animas noſtras ſpirituali carnis & ſanguinis eius participatione ali in cœleſtem vitam. En cur de me magnificè triumphet: quia quum viderem craſſiores aliorum inſidias Lutheri iudicio detectas eſſe, metaphorã pro mea verſutia ſculpſerim, quæ tamen nullo modo cohæreat. Fatetur quidem verum eſſe quod doceo, aptè ſcilicet ſignum appellari rei ſignatæ nomine: ſed hîc res diſparatas mirabili loquendi modo coniungi. Quid dicat audio: ſed quã authoritate probat? Neque enim nos tantùm deſpicit, ſed Brentij quoque interpretationem non minus ſecurè quã noſtram reſpuit. Agedum, quanuis perſuadeat ſe,quaſi alterum Pythagoram αὐτόπιστον eſſe: quomodo corpus Chriſti cum pane vnũ eſſe vult? Reſpondet: quomodo flamma capitibus Apoſtolorum inſidens Spiritus ſanctus fuit: & columba quæ Baptiſtæ apparuit. Itaque vult inuſitato modo igneas linguas fuiſſe Spiritum: columbã quoque fuiſſe Spiritum. Quid hîc lõga diſceptatione opus eſt, acſi non promptum ſit Lectoribus ſpontè iudicare,vtrum ſit concinnius,ſigno aptari nomen rei, an ſignum propriè rem ipſam eſſe? Columba, ſub cuius ſpecie viſus eſt Spiritus, mox euanuit:ſed quia certum præſentiæ Spiritus fuit ſymbolum, nomen Spiritus ei rectè & ſcitè impoſitum fuiſſe dicimus. Totum hoc diſplicet Heshuſio:& quantunuis ſe torqueat metonymia, negat poſſe euolui, vt iſta concinnet.Iam nihil mirum,ſi omnes abſurditates tantopere amet, ac quaſi filiolas exoſculetur ſuas: quia videtur prodigioſa quadam libidine ad paradoxa ferri, vt nihil niſi abſurdum probet. Interea recipio quod dat, eadem ratione panem Euchariſtiæ vocari corpus Chriſti, qua columba vocatur Spiritus.In qua ſecunda loquutione minimè dubito quin omnes mihi de metonymia aſſentiantur ac ſubſcribant. Quando autem ad tuendam ſuam ſuperbiã ſola ignorantia gloriatur, dignus eſt illo Pauli reſponſo, Qui ignorat,ignoret.

Si faſtidium illud ſentit, quo, ſecundum Iuuenalem,

Occidit miſeros crambe repetita magiſtros:

cur in ſexta obiectione miſeriam ſponte ſibi accerſit, non tantùm inutili repetitione, ſed etiam vano commento? Nos enim ita argumentari fingit,quod nunquam venit in mentem: Si corporalis eſſet præſentia in Cœna, impij pariter vt fideles participes eſſent corporis Chriſti. Ego verò hãc conſequentiam, quæ Heshuſio probatur, vt inſipidam reiicio. Vnde apparet in quo genere luctæ ſe exerceat.Sed noluit ſcilicet perdere Menandri carmẽ,quod prius de hoc capite prolixè garriens inſerere oblitus fuerat. Sed mihi liquidò monſtraſſe videor, quàm nugatoriè fucum ex Dei immenſitate faciat, quo Chriſtum ſeparet à ſuo Spiritu. Deus,inquit,omnia implet, neque tamen omnia Spiritu ſuo ſanctificat. nempe, quia non vbique operatur Deus vt Redemptor: Chriſti autem ratio diuerſa, qui in Mediatoris perſona nunquam prodit ſine Spiritu ſanctificationis. qua ratione vita eſt vbicunque ſit. Ergo ne extra oleas fruſtra vagemur, demonſtret Heshuſius Chriſtum, quatenus ex Virgine natus eſt mundi Redemptor, Spiritu regenerationis eſſe vacuum. In ſeptima obiectione planum facit quàm verè dixerim, eos qui corpus Chriſti includunt in pane, & in calice ſanguinem, nulla tergiuerſatione poſſe elabi, quin alterum ab altero diuellant. Quia enim nullum videt effugium, conuitiando perrumpit, & me facit Epicureum. Quales ex ſua ſchola diſcipulos produxerit, referre nihil attinet. Certè ex hara Epicuri non prodeunt qui intrepidè animas ſuas offerant in ſacrificium, vt ſacræ Cœnæ inſtitutionem ſanguine proprio ſanciant. Sexcenti Martyres coram Deo aduocati ſtabunt pro defenſione meæ doctrinæ. Pro eadem cauſa hodie trecenta hominum millia periclitantur. Sentiet tandem Heshuſius & ſimiles, quàm intolerabile apud Dei tribunal, & coram omnibus Angelis ſacrilegium ſit, non tantùm viuos Chriſti ſeruos, quorum in piis laboribus, vigiliis, & certaminibus refulget non dubia pietas, atrociter lacerare, ſed etiam mortuos crudeliter vexando fœdare innoxium ſanguinem,atque etiam Deo ſacrum.Hæc breuiter ad eius conuitia. De re ipſe aliquando reſpondeat. Dicit abſq; diſtractione carnem Chriſti in pane comedi, in vino bibi ſanguinem: ſibi tamen incognitũ eſſe quomodo id fiat.Scilicet quum manifeſtis repugnantiis ſe implet,inquiri nõ patitur. Ego autẽ propius vrgeo: quia de pane nõ pronuntiat Chriſtus, Hîc ego ſum: ſed corpus ſuum nominat, ſeorſum quoque ſanguinem in calice offert, non poſſe fieri quin ſanguis à corpore ſeparetur. Frigidum enim eſt illud

Papistarum sophisma, Corpus esse in calice, & sanguinem in pane, per concomitantiam: quia non temerè distinctis symbolis carnem suam in cibum,& sanguinem potum dedit. Si idem vtroque symbolo datur: ergo substantialiter panis est sanguis, & vinum est corpus. Tam panis verò quàm calix bis & seorsum erit totus Christus. Quòd si Christo propositum fuit fideles suos distinctè pascere cibo & potu spirituali, sequitur, neque in pane esse carnem, nec sanguinē in vino, sed ab his symbolis mentes sursum esse erigendas: vt edendo Christi carne,& sanguinem bibendo, solidis alimentis fruamur, nec tamen distrahamus Christum. Hanc lucem vt obscuret Heshusius, tametsi Philosophię nomine audacter infamat quod est ex genuina Theologia sumptum, non aliud tamen consequitur, nisi vt sanis omnibus & modestis detestabilis sit arrogantiæ plena obstinatio.

Octauā obiectionem περὶ τῆς ἀρτολατρείας, etsi non fideliter recitat, nimis tamen frigidè ac dilutè soluit. Panem adorādum esse negat: quia vnione hypostatica non est Christi corpus. Certè Philippus Melanchthon non tam rerum & verborum ignarus erat, quin distinctionem hanc teneret. Vidit tamen, quod res erat, si panis esset corpus, sine vlla exceptione esse adorandum. Quanquam antè ostendi, vt demus Heshusio non consequi ex eius errore panem esse adorandum, ne sic tamen effugere crimen ἀρτολατρείας, quia negare non potest quin adorandus sit Christus in pane vel sub pane. Nam certè vbicunque est, fraudari eum fas non erit suo honore & cultu. Quid ergò magis præposterum, quàm locari in pane, & illic non adorari? Nec de re dubia litigandum est. Quorsum enim attollitur apud eos panis? quorsum se in genua prosternūt coram pane? Si excusabilis sit tam crassa superstitio, grauem iniuriam Gentibus fecerunt Prophetæ, quum eas colere dicerent, aurum, argentum, ligna, & lapides. Cœleste numen venerari se putabant omnes increduli, dum simulacris & imaginibus supplicabant. Nulla illis erat hypostatica vnio, sed similitudo dūtaxat. & quanuis potentiam Dei affigerent simulacris, nunquam tamen ausi fuissent asserere lignum substantialiter esse Deum. Hoc qui de pane tam inuerecundè pronuntiant, eos non censebimus panis cultores? Quod sequitur non obscurè indicat quàm reuerenter cogitet de immensa Dei essentia. Si ita est, inquit, adoremus ergo ligna & lapides, in quibus vera est Dei essentia. Nam etsi cœlum & terram implet Deus, & vbique diffusa est eius essentia, ab hoc tamen peruerso commēto quod assuit Heshusius,& à profana loquutione abhorret pietas. Habitabat, inquit, Spiritus Dei in Elia: cur non eum adorauit Elisæus? Sed quid inter omnes præsentiæ Dei species, de quibus loquitur Scriptura,& hanc de qua contendit Heshusius simile? Non est igitur cur superbè despiciat obiectiones, à quibus se tam infœliciter expedit. Mirum autem cur ad hunc exiguum numerum restringat argumēta, quibus coarguitur eorum error. Non ignorat à Magdeburgensibus posita fuisse quinquaginta nouem: cur ergo maioris partis nulla fit mētio: nisi quia nodos inexplicabiles sine magno suo dedecore attingere non paterat:& alios videbat ita esse exceptos, vt optimum compendiū esset dissimulatio?

Pluribus quàm sperabam, næniis hominis non minus improbi quàm insulsi discussas esse non molestè fero, si fructum quem spero, ex meo labore percipiant modesti & probi Lectores: quorum gratia tædium hoc deuoraui: quum indignus esset maledicus vllo responso. Atque in posterum certius cognoscat totus orbis quo iure ita violenter doctrinam nostram impetant turbulenti homines, quàm verè nobis obiiciant inuolucra & præstigias, quàm humaniter contumeliosis vocibus nos onerent, breuem doctrinæ meæ summam attexere visum est: si fortè hæc non minus vera & recta quàm dilucida explicatio ad aliquos placandos valeat. certè omnibus sinceris Dei seruis planè satisfacturam confido: quando in ea nihil omissum est quod dignitas & reuerentia huius mysterij postulet. Putidas Heshusij reprehensiones, quibus scripta mea vel exosa vel suspecta reddere conatus est, adeò nihil moror, vel refutare non laboro, vt potius in lucro ponam extare notabile specimen, ex quo appareat quāta prauitate & maleuolentia imbutus sit, quàm stolido etiam fastu & insolenti audacia turgeat. Non iam disputo quo iure censoris partes sibi aduersum me arroget. Mihi satis est quòd me tacēte agnoscent omnes sani & moderati homines sub censoris persona sæuum esse carnificem: adeò fœdè omnia deprauat, corrumpit, torquet, discerpit, lacerat,& euertit. Si qua esset in bestia ingenuitas, vel docilitas, ab eius calumniis me purgarem: sed quia taurus est indomitus, lasciuiam in qua nimis exultat, Bezæ subigendam trado.

OPTIMA INEVNDÆ CONCORDIÆ RATIO, SI EXTRA CONTENTIONEM quæratur veritas.

***

NE qua vel dubitatio vel suspicio cōcordiam moretur & impediat, primo loco definiendum est de quibus rebus cōueniat inter nos. Nam quæ initio certaminū maximè exasperarūt vtrinque animos, nūc sunt extra controuer-

trouerfiam. Odiofiffimum erat ab vna parte iactari, allig ri Spiritus gratiam externis elementis: ab altera modò nudas & inanes figuras & theatricis pompis fimiles relinqui. Hæc contentio nunc fublata eft, quia vtrinque fatemur.

Primò Sacramenta effe non folùm externæ profeffionis notas coram hominibus, fed teftimonia ac tefferas gratiæ Dei, & promiffionum figilla, quæ fidem noftram melius confirment.

Itaque duplicem effe eorum vfum: vt corã Deo fuftineant confcientias, deinde coram mundo pietatem teftentur.

Adhæc Deum, ficuti verax eft & fidelis, arcana Spiritus fui virtute præftare quod externis fignis figurat: ideóque ex parte ipfius Dei non proponi vacua figna, fed veritatem & efficaciam fimul coniunctam effe.

Rurfus non effe inclufam Spiritus gratiam aut virtutem externis fignis: quia nec æqualiter, nec promifcuè omnibus profunt, nec effectus etiam eodem momento apparet: fed Deum liberè, prout vifum eft, Sacramentis vti, vt electis adminicula fint in falutem, aliis nihil conferant, adeóque cedant in exitium.

Denique Sacramenta nihil prodeffe, nifi fide recipiantur, quæ fingulare eft donũ Spiritus, nec à terrenis elementis pendet, fed à cœlefti eiufdem Spiritus operatione. Tãtùm externa adminicula pro infirmitate captus noftri adiungi.

Quod ad facram Chrifti Cœnam peculiariter fpectat, conuenit fub fymbolis panis & vini proponi corporis & fanguinis Chrifti commendationem: neque fimpliciter nobis in memoriam reuocari Chriftum femel pro nobis fuiffe in cruce oblatum, fed facram illam vnitatem nobis fanciri, qua fit vt mors eius nobis fit vita, nempe dum infiti in eius corpus verè ab ipfo alimur, non fecus ac cibus & potus corpora noftra vegetant.

Conuenit etiam Chriftum re ipfa & efficaciter implere quicquid analogia figni & rei fignatæ poftulat: ideóque verè nobis in Cœna offerri communicationem cum eius corpore & fanguine, vel (quod idem valet) nobis arrham fub pane & vino proponi, quæ nos faciat corporis & fanguinis Chrifti participes.

RESTANT capita de quibus vel quid fentiendum fit, vel quomodo loquendum, nondum planè liquet.

Quifquis autem fano rectóque iudicio præditus, fimul compofitum affectum & fedatum afferet, fatebitur folùm de modo edendi effe certamen: quia palàm & ingenuè afferimus, Chriftum fieri noftrum, vt quæ poffidet bona nobifcum deinde communicet: eius quoque corpus non modò femel fuiffe datum in falutem noftram, dum ad expianda peccata immolatum in cruce fuit, fed quotidie nobis in alimẽtum porrigi: vt dum ipfe habitat in nobis, bonorum etiam eius omnium focietate fruamur. Viuificum denique effe tradimus, quia vitam fuam nobis infpirat, non fecus atque ex panis fucco vigorem trahimus. Ergo prout diuerfa edendi ratio ftatuitur, ex hoc fonte oriuntur lites. Noftra autem definitio eft, corpus Chrifti comedi, quia fpirituale eft animæ alimentum. Rurfus alimentum à nobis vocatur hoc fenfu, quia incomprehenfibili Spiritus virtute nobis vitam fuam infpirat, vt fit nobis communis, non fecus atque à radice arboris vitalis fuccus in ramos fe diffundit: vel à capite in fingula membra manat vigor. In hac definitione nihil captiofum, nihil obfcurum, nihil ambiguum vel flexiloquum.

Quòd autem quidam hac dilucida fimplicitate non contenti, volunt Chrifti corpus deglutiri, nec Scripturæ authoritate, nec veteris Ecclefiæ teftimonio nititur: vt mirum fit homines mediocri iudicio & eruditione præditos tam pertinaciter de nouo commento certare. Quod docet Scriptura, in controuerfiã à nobis minimè vocatur, Chrifti carnem verè effe cibum, & fanguinem verè effe potum: quia & verè à nobis percipiuntur, & in folidam vitam fufficiunt. Hanc quoque communicationem in facra Cœna exhiberi profitemur. Quifquis vltrà vrget, metas certè tranfilit.

In verbo quoque effentiali infiftere, non eft rationi confentaneum, quando de Sacramentis agitur, quibus peculiarem loquendi formam Scriptura affignat. vnde fequitur facramentali modo debere hæc verba exponi, Hoc eft corpus meum. Item, Panis quem frangimus communicatio eft corporis Chrifti. Porrò quòd fufpicãtur quidam fubeffe aliquid periculi, facile eft huic timori obuiam ire. Quia facramentalis loquutio effe dicitur, figura veritatem euerti putant. Atqui tenendum eft figuram nõ pro inani fpectro poni, fed Grammaticè fumi ad notandam metonymiam, ne quis putet ita fimpliciter panem vocari corpus Chrifti, vt Chriftus ipfe vocatur Dei filius. Nomen ergo Corporis figuratè ad panem transfertur: neque tamen figuratiuè, acfi nudam & vanam corporis fui imaginem oculis noftris obiiceret Chriftus, quia veritas à figura non excluditur, fed tantùm notatur difcrimen inter fignum & rem fignatam: quod coniunctioni non repugnat. Si modò faceffant cauillationes, vt in concordia quærenda fieri decet, nihil eft in hac docendi ratione odiofum, vel quod in finiftram partem trahi debeat: & tam fenfu quàm vfu communi femper approbata fuit.

In primis obftaculum de corporis immẽfitate fubmouere neceffe eft. Nifi enim cõftet finitum effe, cæ lóque comprehendi, nulla erit

dissidij conciliandi ratio. Nam quod absurdum quibusdam esse videtur non vbique esse ex quo Diuinitati vnitum est, facilè diluitur. Etsi enim naturæ duæ vnam Mediatoris personã efficiunt, vtrique tamen manet sua proprietas distincta: quandoquidem aliud est vnio quàm vnitas. nec de ea re olim disceptatum fuit, quia vno omnium consensu receptum erat, Christum Filium Dei, Mediatorem & caput nostrum, sicuti in gloriam cœlestem semel est receptus, ita locorum interuallo, quoad carnem, esse à nobis distitum: Diuina autem essentia & virtute, gratia etiam spirituali cœlum & terram implere.

Hoc constituto, licebit admittere loquendi formas, in quibus nonnulli ob ambiguitatem sunt perplexi. Sub pane vel cum pane nobis dari Christi corpus: quia non substantialis vnio corruptibilis cibi cum Christi carne, sed sacramentalis notatur coniunctio. Hoc autem controuersia caret apud omnes pios, inseparabile esse vinculum signi & rei signatæ in promissione ipsa, qua Deus nihil fallaciter ostentat, sed figurat quod verè & re ipsa præstat.

Porrò frustra litigatur de corpore duplici. Mutata quidem fuit conditio in Christi carne, vbi in cœlestem gloriam recepta, quicquid terrenum, mortale vel caducum erat, exuit. Interea tamen statuere oportet, non aliud corpus viuificum nobis esse, aut verè cibum posse censeri, nisi quod pro expiandis peccatis crucifixum est: sicuti & verba sonãt. Idem ergo corpus quod semel Filius Dei Patri in sacrificium obtulit, quotidie nobis in Cœna offert, vt sit in spirituale alimentum. Tantùm de modo tenendum est quod nuper attigi, non opus esse descendere carnis essentiam è cœlo vt ea pascamur, sed ad penetranda impedimenta & superandam locorum distantiam sufficere Spiritus virtutem. Interea non negamus quin modus hic humanę menti sit incomprehensibilis, quia neque naturaliter caro esset vita animæ, neque è cœlis vim suam ad nos exereret, neque frustra communicatio quæ nos facit carnem à carne Christi, & ossa ex ossibus eius, vocatur
Ephes.5. 30 à Paulo magnum mysterium. Ergo in sacra Cœna miraculum agnoscimus, quod & naturæ fines, & sensus nostri modum exuperat, dum Christi vita nobis fit communis, & eius caro nobis in alimentum datur. Modò quæcunque definitioni nuper positæ repugnant commenta procul facessant: qualia sunt de corporis vbiquitate, vel de occulta sub panis symbolo inclusione, vel de substãtiali in terris præsentia.

Hæc vbi transacta fuerint, emergit adhuc dubitatio de voce Substantiæ: cuius sedandæ hoc videtur esse expedita ratio, vt crassa imaginatio tollatur de manducatione carnis, acsi corporalibus cibis esset similis, qui ore sumpti in ventre descendunt. Nam vbi hæc absurditas remota fuerit, non est cur negemus substantialiter nos pasci Christi carne, quia verè coalescimus cum ipso in vnum corpus per fidem, & ita vnum cum ipso efficimur. Vnde sequitur substantiali societate nos cum ipso coniungi, non secus ac substantialis vigor à capite in membra defluit. Definitio igitur statuenda erit, Substantialiter nos fieri carnis Christi participes: non quòd fiat carnalis quædã mixtura, vel quòd caro Christi è cœlis elicita in nos penetret, vel quòd ore deglutiatur: sed quia non secus animas nostras viuificet Christi caro quoad vim & efficaciam, ac panis viníque substantia corpora aluntur.

Aliud præterea caput controuersum est, de voce SPIRITVALITER, à qua multi abhorrent, quòd putant imaginarium aliquid vel inane notari. Ergo hîc etiam succurrat definitio necesse est. Spiritualis ergo manducatio carnali opponitur. Carnalis autem vocatur, qua putant quidam substantiam ipsam Christi in nos transfundi, sicuti panis comeditur. Ex opposito autem dicitur spiritualiter nobis Christi corpus dari in Cœna, quia facit arcana Spiritus sancti virtus, vt quæ locorum spatio distant, inter se vniantur: ac proinde vt è cœlo ad nos penetret vita ex carne Christi, quæ vis & facultas viuificandi non incommodè abstractum aliquid à substãtia dici posset, modò sanè hoc & dextrè intelligatur, manere scilicet in cœlo Christi corpus, & tamen ad nos, qui in terra peregrinamur, vitam ex eius substantia manare ac peruenire.

Quòd quidam à nobis duplicem manducationem inscitè confundi iactant: negamus inscitia nos prætermittere quod sibi fabricarunt ipsi de sacramentali esu, quem volunt esse substantiæ carnis absque effectu vel gratia. Nihil autem tale vel Scripturis proditum, vel Ecclesię veteris testimonio suffultum est. Nam certè veritas & res Sacramenti, non tantùm est applicatio beneficiorum Christi, sed Christus ipse cum morte & resurrectione sua. Quare non dextri sunt interpretes, qui ab vna parte Christum statuunt vacuum omnibus Spiritus sui donis, omníque virtute: ab altera coniungunt eum cum spiritualibus donis & manducationis fructu: quia non potest sine contumelia separari à Spiritu suo, non magis quàm à seipso diuelli. Nec verò illis suffragantur Pauli verba, Reos esse cor- 1.Cor.11
poris Christi qui indignè comedunt panem 27
Cœnæ quando reatus non adscribitur receptioni, nec vsquam legitur, nec rationi consentaneum est in damnationem cuiquam cedere quòd Christum recipiat: sed damnentur qui eum respuunt. Conueniat igitur de hoc quoque capite, Sacramentaliter Christi corpus comedi ab impiis, non verè nec re ipsa, sed signo tenus.

Hæc definitio explicat quæstionem, Quid sit in

ſit in Cœna per fidem recipere Chriſti corpus. Quibuſdam ſuſpicioſum eſt nomen Fidei, acſi veritatem & effectum euerteret. Atqui longè ſecus accipere conuenit, quia ſcilicet non aliter Chriſto coniungimur, quàm ſi mentes noſtræ mundum tranſcendant. Noſtræ itaque cum Chriſto coniunctionis vinculum eſt fides, quæ ſurſum non attollit, & anchoram ſuam iacit in cœlo, vt in ſua gloria potius quæratur à nobis Chriſtus, quam vt rationis noſtræ figmentis ſubiaceat.

Atque hac ratione ſedatur optimè illud quod attigi certamen, Solíne fideles Chriſtũ recipiant, an omnes ſine exceptione, quibus porriguntur panis & vini ſymbola. Recta enim & clara eſt ſolutio quam poſui, Chriſtũ omnibus generaliter corpus ſuum & ſanguinem offerre: ſed quia infideles ianuam claudunt eius liberalitati, non recipere quod offertur. Neque tamẽ inde colligere licet illos, dũ reſpuunt quod datur, vel exinanire Chriſti gratiam, vel quicquam ex ſacramenti efficacia detrahere: quia eorũ ingratitudine naturam ſuam nõ mutat Cœna, nec panis, quatenus proponitur à Chriſto in arrham vel pignus, profaneſcit vt à communi pane nihil differat, ſed verè teſtatur communicationem cum Chriſti carne & ſanguine.

FINIS.

IOANNIS CALVINI
IN L. ANNAEI SENECAE, ROMANI SENATORIS AC PHILOSOPHI CLARISSIMI, LIBROS duos de clementia, ad Neronem Cæsarem,
COMMENTARII.

GENEVÆ,
Apud Petrum Santandreanum.
M. D. XCVII.

IOANNIS CALVINI PRAEFATIO AD SANCTISSIMVM AC SAPIENTISSIMVM PRÆSVLEM CLAVDIVM HANGESTIVM, ABBATEM DIVI Eligij Nouiodunensis.

SI QVI sunt hodie paulò faciliori nati ingenio, ornatissime præsul, eò ferè omnes certatim se proripiunt, illustrandi nominis ambitione, vt præcipitanter editis ingenij sui monimentis, celebrem nominis memoriam ad posteros tradant: hoc sibi demum egregiæ laudi futurum ducentes, si posteros cogitant, magno suo dedecore. Adeò pauci sunt qui ingenijs suis temperare sciant. hinc scriptu（riendi insana licentia, quam statim pœnitentia sequitur comes. In hac tamen improbitate rationem ineunt, qua sibi gratiam apud lectores, vt aiunt, beneuolos concilient: quorum profectò beneuolentia prolixè abutuntur. Quidam prætendunt ætatis tyrocinium: alij caussificantur improbis amicorum precibus libros inchoatos sibi de manibus excuti: alij nescio quid nugarum garriunt, quò errorem deprecentur, si se populo spectandos importunè dederint. Atqui malim nullos omnino fœtus edere, quàm præmaturos, vel etiam, vt fit, abortiuos non tam edere, quàm proiicere. Mihi verò etiam aliquid meditandum est, quò rationem meam institutúmque approbem, non tantùm beneuolis, sed circunspectis lectoribus: eóque magis, quòd vnus de plebe homuncio, mediocri, seu potiùs modica eruditione præditus, nihil in me habeam, quod spem aliquam possit celebritatis excitare. Hæc quidem ignobilitatis meæ conscientia fecerat, vt hactenus abstinerem publico. Neque hæc nostra scholia, qualiacunque sunt, primùm meditabar in eam spem, vt aliquando publicum acciperent: sed tamen quasi iam tum de editione cogitans, studij contentione prouehebar, ne velut in re ludicra otiosè & oscitanter ludens, operam quoque luderem. Itaque nondum ad vmbilicum deducta, amicis aliquot probis ac fidelibus cùm recitarem, illíque simpliciter, vt solent omnia, candidéque æstimarent, spem aliquam iniecerunt eius generis esse, quæ non planè à gratia

abhorrerent, ſi ederentur. Valuit præſertim Connani mei authoritas, viri prudentiſs. ac diſertiſs. cui vni ſtant & cadunt mea conſilia. Adde quòd optimum authorem pleriſque ſordeſcere, ac nullo penè eſſe numero, iniquiſſimè ferebam: vt iamdiu optauerim egregium quempiam vindicem emergere, qui illum in ſuam dignitatē aſſereret. Hoc ipſum ſi ſum aliqua ex parte aſſecutus, tantùm laboris nō fruſtra exhauſiſſe videar: nempe cùm in hac arena bis deſudarit Eraſmus literarum alterum decus, ac primæ deliciæ: quædam etiam ipſius oculos ſubterfugerint, quod citra inuidiam dictum ſit, à nobis primùm animaduerſa. Equidem de authore ipſo dum loquor parciùs, vereor ne ſummas eius laudes, ingenij culpa deteram. Neque eius merita laudibus aſſequi operæpretium eſt, ne ipſe per ſe parum afferre commendationis videatur. Penitus tacuiſſem, niſi multorum animos occupaſſet praua quædam opinio, ac iam præiudicij locum obtineret, Senecæ nullas eſſe in eloquentia virtutes, in philoſophia numero ac pondere exiguas, quæ tamen ipſæ inter vitia demerſæ, lateant. Sic illum, aiunt, Quintilianus in omni eloquendi genere ex induſtria diſtulit, vt obliquè expungeret de proborum ſcriptorum numero. Sic Gellius alienis verbis, ſed ſuo magis iudicio, ſcriptorem minimè vtilem pronunciat. Ego verò vt nō planè auſim refellere Quintilianum, acerrimi hominem ac perſpicaciſsimi iudicij, velim tamen & iſti intelligant Quintilianum hominem fuiſſe, & nō ſatis bona fide egiſſe cum Seneca, aut certè ſuas contumelias perſecutum. Nam Seneca parum honorificè tractauit ſenem Quintilianum in declamationibus, & huius Quintiliani luminibus obſtruebat. Quòd Gellij ſplendida bilis in Senecam effuderit, ſi iſti pro re comperta ducunt, vehementer errant. Nemo ſanè eſt qui non videat, quàm impotenti rabie in eum feratur, hac in parte contumelioſus magis, quàm grauis. Certè, vtcunque Fabius ac Gellius ſenſerint, poſteri tamen, qui citra liuorem ac ſtudium, quæ duo cum veritate ferè pugnant, iudicare potuerunt, inter primarios latinitatis proceres numerant. Facilè fuit Fabio cum laruis citra pulueris iactum luctari. homo enim mortuus non mordebat. viuo videntíque obſtrepere, non item licuiſſet. Nec tamen eum ita omni laude ſpoliauit, vt non reliquerit illi ſummam laudem. Siquidem ab vltima memoria latinos oratores repetens, copiam vnius Senecæ inter omnes celebrat. Et cur hîc verba perdantur? Res in promptu eſt. Quòd ad me attinet, non pigebit in medium afferre quod ſentio, non vt religione aliqua obſtringam lectores: ſtabunt qui volent noſtro iudicio, alij ſe ipſi conſulent, aut de cohorte peritiorum iudicē ferent. Si quid ego intelligo, vir fuit eximiæ eruditionis, & inſignis facundiæ. Quam enim rerum peritiam aſſequi non potuerit felix illud ingenium? Naturæ myſteria quæ ad eā philoſophiæ partem pertinent, quàm Græci τὴν φυσικὴν vocant, ad vnguem callebat. Cùm verò ἐν τοῖς ἠθικοῖς verſatur, ibi potiſsimùm regnat, & quaſi in campo ſuo currit: dialecticis inſtructus, quantùm ſatis erat ad orationis

tionis cultum. Historias veteres,quoties ex vsu foret,memoria complectebatur: qua tamen nonnunquam lapsus est, dum sibi nimiùm indulget. Iam verò sermo purus ac nitidus, suum scilicet seculum redolens. Genus dicendi elegans ac floridum: stylus illaboratus, ac sine anxietate fluens: character mediocris,qualis philosophum decet: assurgit tamen interdum, vt appareat sublimiorem illi venam non defuisse, si affectasset. Verborum luxuriam ac dicacitatem plerique omnes illi exprobant: cuius certè nimium esse fateor. Hæcque dulcia esse vitia interpretor, quibus abundare Senecam ait Quintilianus. Dispositionem etiam desidero, non postremam orationis lucem. Quòd si vitia cum virtutibus pensemus, quantula erunt? Illud modò succurrat, nullum vnquam sine venia placuisse ingenium. Nolo hîc hærere diutius,vnum hoc semel dictum sit, Senecam nostrum esse alterum secundum Ciceronem, & philosophiæ & eloquentiæ Romanæ columen. Nam Brutus, & eius æquales nobis exciderunt. Id ipsum experientur, qui bonas horas in eius lectione collocabunt,ex qua fructum referent simul ac voluptatem. Futurum in meam fidem recipio, vt nullum impensæ operæ pœniteat, duntaxat qui natus non sit Musis aduersantibus & gratiis. Tibi verò, illustriss. Claudi, has hominis dotes splendidè prædicare nihil opus fuerit: per te ipse magis sapis, quàm vt monitorem desideres. Habes intus ac domi(vt dicitur) viuidum illud ac liberale ingenium, iudicium acre & repositum, memoriam vberem, & minimè fluxam: quibus accedit copiosa in studiis nostris exercitatio. His,vt ita loquar,consultoribus fretus,facilè poteris discernere quid distent æra lupinis, & quàm bona pars Latinæ linguæ constet in Seneca. Commentarios nostros, qui in fidem se tuam conferunt, non aliter accipies, ac frugum nostrarum primitias, quæ tibi iure meritóque consecrantur atque nuncupantur:non ideo solùm,quia me tibi totum meáque omnia debeo,verùm etiam magis quòd domi vestræ puer educatus, iisdem tecum studiis initiatus, primam vitæ & literarum disciplinam familiæ vestræ nobiliss. acceptam refero. Neque verò hîc magnopere contendam quò meam tibi industriam approbare possim, quam, vt ferebat beneuolentia erga me tua singularis, iamdiu benignè amplexus es. Ab aliis lectoribus vtcunque animaduersa fuerit, etsi non omnium puncta ferre contigerit, ab æquissimo tamen quôque arbitratore nõ pessimam habitum iri mihi gratiam planè confido. Nam cùm in tanta ingeniorum varietate omnibus velle obsequi, difficile, fortasse etiam improbum esset, quod reliquum erat mihi proposui,vt optimis me accommodarem. Id quàm prosperè cesserit, alij viderint, quando de me ipse sine arrogantiæ specie magnificentius spondere non ausim. Vale. Parisiis,pridie Nonas Apriles,anno salutis nostræ M. D. XXXII.

* *
*

VITA SENECAE FIDELITER TRANSCRIPTA EX BONIS AVTHORIBVS, PER IO. CALVINVM.

L. Annæus Seneca equestri & prouinciali loco natus, familiæ suæ nomen magis vitæ integritate, & seueriore doctrina, quàm gestis militaribus, aut rerum ciuilium peritia, illustrauit. Capta enim Corduba patria, iam patre orbus, Romam cum duobus fratribus Gallione & Mela migrauit: vbi aliquantùm temporis transegit non magna dignitate. Tādem sub imperium Caligulæ cœpit haberi inter præcipua eloquentiæ decora. Ex eo magis ac magis inclarescere: vt nonnulli fuisse hanc causam Claudio existiment cur eum in insulam relegaret. Exilium infracta animi æquitate tulit: matrem etiam Albinam casus sui mœrore deiectam constanter consolatus est. Post ope Agrippinę restitutus, adscitus in ordinem senatorium, & prætura functus, Domitium adhuc puerum, necdum adoptatum à Claudio, in disciplinam accepit: cuius studia & mores bona fide excoluit, donec iure adoptionis, mortuo Claudio, ad imperium assumeretur. Tum non dare speciem præcipientis, sed iuuenis consilia ciuiliter moderari: vt nihil ferè pro imperio gereret Nero sine eius authoritate. Accedebat Burrus prefectus prætorio, vir militari virtute illustris, & vitæ morúmq; integer, in idem cum eo consentiens. Hi duo facilè adolescentis ingeniū sustinebant, ne statim in peius rueret. At verò mors illius, seu morbo, seu fraude Neronis interiit, valde infregit Senecę potentiam. hîc occasionem nacti, qui non desinebant malis artibus imperatoris indolem corrumpere, eius opes criminari supra ciuilem modum euectas, studia ciuium in eum conuersa, hortorum amœnitatem, villarū magnificentiam. Quarum rerum inuidiam apud Neronem deprecatus Seneca, commeatum etiam petiit, & vt fortunæ suæ splendorem, quem iam ferre non posset, opésque suas, quæ sibi tantum odium conflarent, in alium transferret. Ad hęc caussari fessam ætatem, & valetudinem minùs prosperam: quibus tamen non potuit euincere, vt quietem studiis impetraret. Mutauit tamen pristinam vitæ rationem. Nam cœtus salutantium prohibuit, vitauit comitantes. Rarus per vrbem, publico abstinuit. Rursum orauit ruris secretum, cùm Nero diris supplicijs impotenter sæuiret in Christianos, quò inuidiam sacrilegij à se auerteret, vel quia sibi paratum iussu Neronis venenū proditione liberti resciuerat. quo non impetrato, cubiculo se continuit quasi æger neruis. Successit non multò pòst cōiuratio Pisoniana, inter cuius conscios nominatus ab indice Natali, quanuis non manifestus criminis, tamen quasi læsæ maiestatis reus damnatus est. Missus est primùm Grauius Siluanus tribunus cohortis prætoriæ, qui percontaretur an sua verba agnosceret, quibus accusatio nitebatur. Qui vbi & intrepido vultu agnouisse, & excusasse retulit, interrogante Poppeia, an voluntariam mortem pararet, respondit nullum se mortis signum comperisse, cùm nihil triste nec in verbis, nec in vultu deprehendisset. Ergo regredi, & mortem indicere iussus est. Voci tamē & aspectui pepercit, intromisitq; vnum ex centurionibus, qui necessitatem vltimā denunciaret. Hoc accepto nuncio tabulas testamenti poposcit, & denegante centurione, ad amicos conuersus, qui secum duo discūbebant, quoniam aliam referre gratiam non posset, dixit se illis relinquere quod haberet pulcherrimū, vitæ suę imaginem. Tū Pompeiam Paulinam vxorem complexus, rogauit vt dolori tēperaret, & lachrymis. Illa omne solatium abnuere, adseuerare mortē sibi destinatā, manum percussoris poscere. Ergo eodē ictu brachia ferro exoluunt. sed Paulinę, cùm iā multùm sanguinis egestum esset, serui vulnus obligarunt, incertū an nescienti, an vitæ cupidine euictæ, cùm mitior spes à Nerone offerretur. Seneca autem mortis lentitudinē pertæsus, quia senile corpus sanguini effugium non dabat, crurum quoque & poplitum venas sibi abrupit. Qua via cùm non magis proficeret, venenū pridem in eum casum prouisum hausit, frustra, iam clauso pectore aduersus vim veneni. Demum balneo illatus, & vapore exanimatus, sine vllo funeri solenni crematus est. Ita codicillis perscripserat, cùm etiam tū prædiues & præpotens supremis suis consuleret. Mortuus est anno ætatis centesimo decimoquinto aut circiter, anno imperij Neronis vndecimo, ex quo verò eius pueritię erudiendæ admotus fuerat, decimoseptimo.

L. ANNÆI

L. ANNAEI SENECAE AD NERONEM CÆSAREM DE CLEMENTIA LIBER PRIMVS.

CAPVT PRIMVM.

SCRIBERE de clementia, Nero Cæsar, institui, vt quodammodo speculi vice fungerer, & te tibi ostenderem, peruenturum ad voluptatem maximam omnium. Quanuis enim rectè factorum verus fructus sit, fecisse, nec vllum virtutum pretium dignum illis extra ipsas sit, iuuat tamen inspicere & circumire bonam conscientiam: tum immittere oculos in hanc immensam multitudinem, discordem, seditiosam, impotentem, in perniciem alienam suámque pariter exultaturam, si hoc iugum fregerit: itaque loqui secum: EGO ex omnibus mortalibus placui, electúsque sum, qui in terris deorum vice fungerer: ego vitæ necísque gentibus arbiter: qualem quisque sortem statúmque habeat, in manu mea positum est. Quid cuique mortalium fortuna datum velit, meo ore pronunciat. Ex nostro responso lætitiæ causas populi vrbésque concipiunt. Nulla pars vsquam nisi volente propitióque me floret. Hæc tot millia gladiorum, quæ pax mea comprimit ad nutum meum stringentur. Quas nationes funditus excindi, quas transportari, quibus libertatem dari, quibus eripi, quos reges mancipia fieri, quorumq; capiti regiũ circundari decus oporteat, quæ ruant vrbes, quæ oriantur, mea iurisdictio est. In hac tanta facultate rerum, non ira me ad iniqua supplicia compulit, non iuuenilis impetus, non temeritas hominum & contumelia, quæ sæpe tranquillißimis quoque pectoribus patientiam extorsit: non ipsa ostentandæ per terrores potentiæ, dira, sed frequens magnis imperiis gloria. Conditum, imò constrictum apud me ferrum est. Summa parsimonia etiam vilißimi sanguinis. Nemo non, cui alia desint, hominis nomine apud me gratiosus est. Seueritatem abditam, clementiam in promptu habeo. Sic me custodio, tanquam legibus, quas ex abdito ac tenebris in lucem euocaui, rationem redditurus sim. Alterius ætate prima motus sum, alterius vltima. Alium dignitati donaui, alium humilitati. Quoties nullam inueram misericordiæ causam, mihi peperci. Hodie diis immortalibus, si à me rationem repetant, annumerare genus humanum paratus sum. Potes hoc Cæsar prædicare audacter, omnia in fida tutela haberi: nihil per te neque vi neque clam Reip. ereptum. Rarißimam laudem, & nulli adhuc principum concessam concupisti innocentiam. Non perdis operam, nec bonitas ista tua singularis ingratos aut malignos æstimatores nacta est. Refertur tibi gratia. Nemo vnus homo vni homini tam charus vnquam fuit, quàm tu populo Romano, magnum longúmque eius bonum. Sed ingens tibi onus imposuisti. Nemo iam diuum Augustum, nec Tiberij Cæsaris prima tempora loquitur: nec, quòd te imitari velit, exemplar extra te quærit. Principatus tuus ad gustum exigitur. Difficile hoc fuisset, si non naturalis tibi ista bonitas esset, sed ad tempus sumpta. Nemo enim potest personam diu ferre: ficta citò in naturam suam recidunt. Quibus veritas subest, quæque vt ita dicam, ex solido enascuntur, tempore ipso in maius meliúsque procedunt. Magnam adibat aleam populus Romanus, cùm incertum esset, quò se statim nobilis indoles daret. Iam vota publica in tuto sunt. Nec enim periculum est ne te subita tui capiat obliuio. Facit quidem auidos nimia felicitas: nec tam temperatæ cupiditates sunt vnquam, vt in eo quod contigit, desinant. Gradus à magnis ad maiora fit, & spes improbißimas complectuntur insperata assecuti. Omnibus tamen nunc ciuibus tuis & hæc confeßio exprimitur, esse se felices: & illa, nihil iam his accedere bonis posse, nisi vt perpetua sint. Multa illos cogunt ad hanc confeßionem, qua nulla in homine tardior est: securitas alta, affluens, ius supra omnem iniuriam positum. Obuersatur oculis lætißima forma Reipubl. cui ad summam libertatem nihil deest, nisi pereundi licentia. Præcipuè tamen æqualis ad maximos imósque peruenit clementiæ tuæ admiratio. Cætera enim bona pro portione fortunæ suæ quisque sentit, aut expectat, maiora, minoráque: ex clementia omnes idem sperãt. Nec est quisquam cui tam valde innocentia sua placeat, vt non stare in conspectu clementiam paratam humanis erroribus gaudeat.

NOn temere à Plutarcho scriptum est, difficile esse cõsilium dare iis qui in imperio sunt. Minimè enim regium putant, ad

præscriptum rationis viuere, qui veram regis maiestatem constituunt effrenatam licentiam. Seruile existimant, alieno se arbitrio permittere. Itaque suis legibus ac suo more viuunt, seu potius sua libidine. Quòd si qui sunt paulò moderatiores, ne ij quidem interpellatorem æquo animo ferre possunt: adeò regibus ac principibus insita est quasi perpetuum ac vernaculum malũ arrogantia. Quòd bene atque ex officio Rempubl. administrãt, id totum sibi acceptum referri volunt: extraneos consultores in societatem laudis admittere dedignantur. Vnde etiam illud exiit, magno constare Regum amicis bona consilia. Artificiosè igitur Seneca sic se scripturum de clementia proponit, vt Nero imaginem suæ clementiæ in descriptione eius virtutis agnoscat: sic enim sub specie laudis fauorem conciliat orationi parænetica. Dicit igitur, non tam sibi propositum esse, præceptis instruere ac instituere Neronem, quàm illi exhibere speculum in imagine virtutis, in quo se possit agnoscere, ac sua bona contemplari. Vt enim homini suam faciem speculum repræsentat, ita in descriptione fortitudinis fortis, prudentiæ prudens, iustitiæ iustus, agnoscit aliquid suum. Hæc est obliqua via, qua se insinuat in beneuolentiã Neronis. Superest vt qui sibi bene cõscius est, fruatur bono conscientiæ. Atque id est quod sequitur, cùm affirmat illum peruenturum ad voluptatem omnium maximam. *Quanuis enim rectè factorum*) Disputatum est diu & anxiè inter philosophos de felicitate vltima, ad cuius finem omnia referenda sunt. Sedecim sectæ variis opinionibus inter se pugnant, cùm in voluptate sua semper acquiescit Epicurus, Crœsus diuitias suas respicit, alij deniq; suis affectibus pro se quisque seruiunt. Duæ sunt magis veritati consentaneæ. Prior, Zenonis, Cleantis, Posidonij, Hecatonis, Diogenis Babylonici, & Stoicæ scholæ: quanuis eius dogmatis authorem laudet Antisthenem Augustinus lib. 8. de ciuit. Dei. virtutem scilicet esse vltimum finem, quem omnes actus, omnia vitæ humanæ opera & consilia respiciunt. In quam sententiam accipiendus est hic locus. Aristotelici vltra progrediuntur. Non enim finem in virtute, sed in virtutis vsu constituunt. Vide Aristotelem libro 1. Ethicorum. sensus est, Quanuis ex Stoicorũ decreto nihil considerandum sit in virtute præter ipsam virtutem, neque aliunde pendeat virtutis æstimatio, sed in seipsa sita sit, iuuat tamen inspicere bonam conscientiam &c. Hanc sententiam eleganter Cicero complexus est in Somnio Scipionis: Nec in præmiis humanis spem posueris rerum tuarum: suis te illecebris virtus trahat oportet ad verum decus. Et in Miloniana addit hæc, quæ certè vera sunt, fortes & sapientes viros non tam præmia rectè factorum, quàm ipsa rectè facta sequi solere. *Nec vllum virtutum pretium.*) quasi diceret, non quòd vltra virtutem alius sit scopus, quemadmodum Periander censuit virtutem ad honoris finem tendere, & Aristotelici ad virtutis vsum: sed est summum bonum, & appetendum propter se. Hãc sententiã penè iisdem verbis expressit Claudianus:

Ipsa quidem virtus pretium sibi, solaque latè
Fortunæ secura nitet, nec fascibus vllis
Erigitur.

Et Seneca lib. 4. de beneficiis. Rerum honestarum pretium in ipsis est. *Iuuat tamen inspicere*) Bene Plinius libro 1. epist. ad Saturn. Meminimus quantò maiore animo honestatis fructus in cõscientia quàm in fama reponatur. Et Macrob. l. 2. in Somnium Scipion. Virtutis fructum sapiens in conscientia ponit, minùs perfectus in gloria. *Multitudinem seditiosam, discordem &c.*) sunt hæc epitheta perpetua multitudinis, seditiosa, discors, impotens: nec sine ratione imposita. *Seditiosam.*) Virg. Æn. 1.

Ac veluti magno in populo cũ sæpe coorta est
Seditio, sæuitq; animis ignobile vulgus,
Iamq; faces & saxa volant, furor arma ministrat.

Etsi vbique vulgus semper ad res nouas leuissimum, tamen Romana plebs in primis, quæ ex magna variaque peregrinorum multitudine constat, longè cæteris mobilior est. Proponamus nobis historias, quantos tumultus excitarunt apud Romanos plebis seditiones: quoties Reip. summam in discrimen adduxerunt: vt iam illud in prouerbium venerit, Turba, turbulenta. *Discordem*) Hoc pertinet ad sententiarum varietatem. Tot sensus, quot capita. præsertim vbi non certam rationem habent præ oculis, sed inconsulta temeritate arripiunt quicquid animo malè sobrio se obtulerit. Non enim est consilium in vulgo, inquit Cicero pro Plancio, non ratio, non discrimen. vnde belua multorum capitum Platoni, & Horatio. Id etiam ostendit verbi etymon: quanuis Ouid. Eleg. lib. 2. nouè & licentiosè gloriam discordem pro discreta & separata posuerit. At mea seposita est, & ab omni milite discors Gloria. *Impotentem*) Nonius Marcellus interpretatur valde potẽtem. verùm hoc nomen habet maiorem energiam. Non enim tantùm significat valde potentem Cicer. cùm dicit, Nihil agant, nil timeant, non concupiscant, nulla impotentia efferantur, sed præfidentem quandam audaciam. Cicer. Tuscul. 4. Inflammant appetitione nimia, quam tum cupiditatem, tum libidinem dicimus, impotentiam quandam animi à temperantia & moderatione plurimũ dissidentem. Græci ἀκράτειαν vocant. Horatius Carminum 1. Quidlibet impotens sperare, Fortunaque dulci ebria. *In suam perniciem exultaturam*) Vel sæuire significat, quẽadmodum illud Cicer. lib. 2. de Repub. Quæ sanguine alitur, quæque in omni crudelitate sic exultat, vt vix hominum acerbis funeribus satietur. Vel supra modum exilire & efferri. Ci-

Cicer. de Repub. Est igitur quoddam turbulentum in hominibus singulis, quod vel exultat voluptate, vel molestia frangitur. Vtriusque significationis author Nonius Marcellus: sed posterior magis conuenit: quia scilicet plebs imperita, quę nullum habet modum libertatis, statim vertit in licentiam: idque in suam perniciem: vt vulgus Romanum sæpius intestinis discordiis imperium suum penè labefactauit. atque etiam in exitium alienum: quia vix est vt cohiberi possit insana multitudo, vbi semel ad arma ventum est. Liu. lib. 4. Hæc natura multitudinis est, aut seruit humiliter, aut superbè dominatur: libertatem, quæ media est, nec spernere modicè, nec habere sciunt. Curtius lib. 10. Nullum profundum mare, nullum vastum fretum & procellosum tantos ciet fluctus, quantos multitudo motus habet, vtique si noua & breui duratura libertate luxuriat. Liuius lib. 34. Quintius Achæis suadet, libertate modicè vtantur: tēperatam eam, salubrem eis, & singulis ciuitatibus esse. nimiam, & aliis grauem, & iis qui habeant, præcipitem & effrenatam esse. *Ego ex omnibus*) Prosopopœia, qua secum loqui imperator fingitur, & quasi in cogitationem ire. Hic est conscientiæ fructus, quem illi Seneca promittebat si in se descenderet, & mentem bene compositam respiceret. Et hæc plus habent gratiæ per fictionem personæ, quàm si ex persona authoris conciperentur: vt docet Quintilian. lib. 9. Valent enim ad lectorem excitandum, ad mouendos affectus, ad orationem variandam. Quidam hoc schema non prosopopœiam vocant, sed ἠθοποιίαν, quòd illa personas fingat quę nusquam sunt, hæc certis personis verba accommodat. Vide Romanum Aquilam. Hæc autem oratio ex opinione Stoicorum pendet, qui diis rerum humanarum procurationem tribuunt, prouidentiam asserunt, nihil fortunæ temeritati relinquunt. Epicurei tametsi deos non negant, at quod proximum est, voluptarios nescio quos somniant, otiosos, mortalia non curantes, ne quid voluptatibus suis decedat, pronœan Stoicorum rident, quasi anum fatidicam. Omnia fortuito casu contingere putant. Qui verò se deorum vicarium profitetur, is nimirum fatetur deos humanis necessitatibus prouidere. Quamobrem rectè Homerus βασιλῆας διοτρεφεῖς appellat, hoc est reges à Ioue nutritos. & Iliados 9. Agamemnonem à Ioue regem constitutum scribit. Nec minùs eleganter Plinius in Panegyrico. Talia esse crediderim quæ ipse mundi parens temperat nutu, siquando oculos demisit in terras, & facta mortalium inter diuina opera numerare dignatus est: quibus nunc per te liber solutúsque, cœlo tantùm vacat, postquam te dedit, qui erga omne hominum genus vice sua fungereris &c. Itaq; verè quis dixerit, vt ait Plutarchus de doctrina principum, Principes ministros esse dei, ad salutem & curam hominum: vti bona quæ deus illis largitur, partim distribuant, partim seruent. Cui consentit responsum illud Numæ Pompilij, Regnum esse deorum ministerium. Et aliud item Artabani apud eundem Plutarchū, Reges, simulacra dei omnia seruantis. Nō abs re igitur Plato in Gorgia facit deum quendā imperatorem generis humani, assignantem suum vnicuique in statione hac & militia locum. Quam sententiam Persius ex Platone transtulit:

quem te deus esse
Iussit, & humana qua parte locatus es in re.

Est etiam illa confessio religionis nostrę, non esse potestatem nisi à Deo: & quæ sunt, à Deo ordinatas esse. ad Rom. 13. *Vitæ necísque arbiter*) pro eodem. Curtius lib. 4. Cùm in regali solio residebis vitę necísque omnium ciuium dominus, caue obliuiscaris huius status, in quo accipis regnum. Et Seneca in Thyeste,

Vos quibus rector maris atque terræ
Ius dedit magnum necis atque vitæ.

Quod enim alter dominium, alter ius magnū, Seneca hîc arbitrium vocat, id est plenam & liberam potestatem sine prouocatione: vt etiam tradit Pompeius Festus. *In manu mea positum est*) Sic Cælius ad Cicer. lib. 8. epist. Quàm velis eum obligare, in manu tua est. Quid significet hæc locutio, pulchrè declarat Cicer. Offic. 1. quasi per epexegesin. Quod ad præsens, inquit, tanquam in manu datur, iucundius est. Rem ergo certam elegāter dicimus in manu positam, quasi manu comprehensam. Dicitur & in manibus, & ad manum, & præ manibus, & sub manu, & inter manus. Duo postrema rariora sunt, ideo exēpla subiiciam. Seneca ad Lucil. Consilium nasci sub die debet: hoc quoque tardum est: sub manu, vt aiunt, consilium nascatur. Et Tranquill. in Augusto: Quò celeriùs, & sub manu annunciari cognoscíque posset quod in prouincia quaque gereretur, iuuenes primò modicis interuallis per militares vias, dehinc vehicula disposuit. Virg. Æn. 11.

Cætera qua rerum iaceant perculsa ruina,
Ante oculos, interq; manus sunt omnia vestras.

Dicit ergo Nero, in facili sibi esse locupletare quoslibet, & quoslibet etiam fortunis spoliare. Possumus etiam interpretari manum pro imperio aut arbitrio, qualiter illud à Tranquillo dictum in Nerone, Omnia se facienda fecisse, sed euentum in manu esse fortunæ. idem tamen erit sensus. *Quid cuique mortalium fortuna*) hîc manifestum fit principem nihil aliud esse, quàm fortunæ organum: cuius manu & ministerio sursum deorsum omnia versat. Fortunæ nomen pro deo posuit, vsitatum magis quàm proprium. Nihil enim fortuitū iis qui necessitati omnia subiiciunt. At verbo pronunciandi apposite vsus est, quod statuere & decernere significat eū qui habet iurisdictionem. *Et nostro responso letitia*

causas populi) hoc referendum ad gentium legatos, internuncios & interpretes societatis cocundæ cũ populo Romano. fuit enim magnum illud imperium Romanum, verè magnum latrocinium: cui stipendium pendebât populi bello subiugati: & qui fœdus malebât percutere, magno redimebant ambitiosam illam societatem, non longè à seruitute positam. *Hæc tot millia*) Quod est apud Plautum in aliam sententiam, verissimè de imperatore Romano prædicari poterat: Esse scilicet Ioue quendam terrenum, qui nutu suo orientem & occidentem tremefaceret. Nam vt ait Ouid. Fast. 2.

Hoc duce Romanum est solis vtrunque latus.

& alibi,

Romanæ spatium est vrbis & orbis idem.

Obseruanda est dispositio. Primùm sibi arrogauit ius in priuatas omnium facultates, deinde in ciuitates & populos. nunc descendit ad enumerationem specierum, quomodò suo responso letitiæ causas populi vrbésque concipiant. *Ad nutum meum stringentur*) ἐμφατικῶς posuit nutum, cùm satis esset iussum dicere. Sed hoc expressius fuit, perinde acsi omnia secũ trahat princeps, ac nutu suo concutiat. Virgilius.

Annuit, & magnum nutu tremefecit olympum.

Curtius lib. 3. Agmen Macedonum intẽtum ad ducis non signum modò, sed etiam nutum. Cicer. lib. 1. epist. ad Qu. fratrem. Tot ciuitates vnius hominis nutum intuentur. *Quas transportari*) Fuit enim moris antiqui, gentes bello deuictas, quæ loci opportunitate nouos spiritus tollere possent, aliò transferre. In Panegyr. Maximiani & Constantini. Tu ferocissimos Mauritaniæ populos inaccessis montium iugis, & naturali munitione fidentes expugnasti, recepisti, transtulisti. Liuius lib. 8. In Veliternos veteres ciues Romanos, quòd toties rebellassent, grauiter sæuitum, & muri deiecti, & senatus inde abductus, iussique trans Tyberim habitare: vt eius qui cis Tyberim deprehensus esset, vsque ad mille passuum pondo clarigatio esset. Item, De senatu Priuernate ita decretum, vt qui senator Priuerni post defectionem ad Romanis mansisset trans Tyberim, eaque lege qua Veliterni, habitaret. Traducere dixit alibi. Quod bonum, felix, faustúmque sit Pop. Roman. ac mihi, vobísque Albani, populum omnem Albanum Romam traducere in animo est. pòst, Inter hæc iam præmissi equites erãt, qui multitudinem Romam traducerent. Reperitur & hoc verbũ pro deportare, sed raró. semel duntaxat memini me legere apud Suetonium in Augusto. Agrippam nihilò tractabiliorem, imò in dies amentiorem, in insulam transportauit. *Quos reges mancipia fieri*) Mancipium ad epitasin. plus enim exprimit quàm si dixisset, è summo fastigio deturbare ad humillimam conditionem. Sunt enim quasi ex diametro opposita, rex & mancipium. alter omnibus imperat, alter in infima seruitute positus est. *Quorum capiti regium circundari decus*) Periphrasis est diadematis, qua vsus est etiam Seneca in Hercule furente, Vidi regium capiti decus cum capite raptum. Idem in Thyeste, Regium capiti decus bis térque lapsum est. Diadema enim regum insigne fuisse notum est. Fascia erat variegata, à verbo Græco διαδέω nomen deductum, quod significat circunligo. diuersum fuisse à corona ostendit Cicero Philipp. 2. cùm scribit Antonium consulem diadema & regnum obtulisse Cæsari coronato. Et Valer. lib. 6. de Pompeio, Cui candida fascia crus alligatum habenti, Fauonius, nõ refert, inquit, qua in parte corporis sit diadema. Persæ Cydarim vocant. Verba sunt Curtij lib. 2. Cydarim Persæ regium capitis vocabant insigne, hoc cærulea fascia albo distincta circumibat. Quòd verò attinet ad hanc tam licentiosam in reges iurisdictionem, non ignorant rerum humanarum periti, priùs quã imperium deuenisset ad Cæsarum monarchiam, regna senatusconsultis deferri. Cicero epist. lib. 9. ad Papyrium Petum, Nam mihi scito iam à regibus vltimis allatas esse literas, quibus mihi gratias agant, quòd se mea sẽtẽtia reges appellauerim: quos ego non modò reges appellatos, sed omnino natos nesciebam. Populus verò lege Regia omne ius in Cæsares transtulit. *Iurisdictio est*) Hic iurisconsulti intelligant iurisdictionem in genere sumptam, quæ omnes species cognitionis complectitur. *In hac tanta facultate*) Virtus non exercita paruam laudem, vt vulgò ferunt, meretur. Non admodum magnificum fuerat mediocrem fortunam probè administrare: sed tanta rerum omnium licentia non abuti, hoc verò admirabile est. atque id etiam exaggerat à circunstantiis, quòd is ipse qui adeò egregium imperatorem præstitit, non sit maturæ vir ætatis, cui accedat ætas magistra, sed in lubrica ætate constitutus: quia cõtumelia lacessitus, quæ alioqui homines placidissimos solet de gradu deiicere. Ergo magnam illam, nec vllis legibus coarctatam rerum facultatem ideo commemorat, quia, vt ait Herodianus, difficile est in maxima licentia moderari sibi, quasique frenos imponere cupiditatibus. *Ira*) Quasi diceret, affectus ille animi prærabidus, qui nihil suadet moderabile, præsertim in constituendis pœnis nunquam mediocritatem seruans, vnde Ennio insaniæ initium, Horatio furor breuis, & Catoni, quod idem est, furor temporarius, nõ me tamẽ rapuit transuersum in alicuius perniciem. Sentẽtia est catholica apud Græcos, χαλεπὴ μὲν ὀργὴ βασιλῆος, quam latinè Seneca protulit in Medea, Grauis ira regum est semper. Debet ergo princeps concitare admirationem sui, qui communi malo exemptus est. Quare non abs re illud ab Ouidio inter laudes Liuiæ positum,

Nec

Nec nocuisse ulli, & fortunam habuisse nocendi,
Nec quenquam neruos extimuisse suos.

Et si verum est quod ait Hebræus parœmiastes, Ira regis, nuncius mortis: non vltima laus est, in constituendis pœnis ne tantulùm quidem iræ permisisse. Nolo hîc indulgere longiùs ambitiosæ ostentationi. declamationes rhetoribus relinquo. *Iuuenilis impetus*) Hæc ætas veniam interdum pro homine deprecatur. Errauit, inquiunt, lapsus est ætatis tyrocinio: anni moderationem addet,& prudentiam. Naturale est vt hæc ætas sit in iracundiam propensior, cui multus sanguis & calidus, vt scribunt philosophi, præbet causam iracundiæ. At verò miraculo esse debet, qui ætatem sapientia anteuertit. Nam & qui venturi sunt in virtutis adoptionem, ait Latinus Pacatus, vt non cadant, titubant. *Temeritas hominum, & contumelia*) Quàm sit grauis regibus contumelia, alibi videbitur. ideo magnificè sentire de principe debemus, cuius patientiam nulla temeritas, nulla contumelia fregerit. Legitur etiam contumacia in quibusdam exemplaribus, nescio an emẽdatiùs. Regum enim sunt hæc imperia (vt ait Cicero in oratione pro Rabirio) pòst animaduerte, & dicto pare. Item illæ minæ, si te secundo limine hîc offendero, moriere. Si secunda iussa non impune expectantur, nimirum contumacia plus quàm capitalis est. *Tranquillißimis quoque pectoribus*) Hæc etiam verba addunt emphasim non negligendam, quòd iuuenem deturbare de placido animi statu non potuerint temeritas hominum & contumacia, quæ patientiam excutiunt viris patientissimis, & omni perturbatione liberis. hoc enim significat nobis tranquillitas, vt facilè intelligitur ex verbis Ciceronis Tusculan. 4. In his, inquit, explicandis veterem illam equidem Pythagoræ primùm, deinde Platonis descriptionem sequar: qui animum in duas partes diuidunt: alteram rationis participem faciunt, alteram expertem. In participe rationis ponunt tranquillitatem, id est placidam quietamque constantiam: in illa altera motus turbidos, tum iræ, tum cupiditatis, contrarios inimicósque rationi. Est igitur tranquillum pectus, bene compositum, nec vllis affectibus obnoxium, quos Græci πάθη, id est passiones, appellant. Tranquillitas ipsa, animi moderatio, & quasi æquanimitas: quam alibi securitatem, alibi pacem vocat Seneca noster. Theologi semper ferè pacem. Hæc etiam ipsa est insignis illa εὐθυμία Democriti, dicta quasi animi alacritas: de qua Cicer. in v. de finib. & Diogenes Laërtius. *Ostentandæ per terrores potentiæ*) Tyrannorum est hoc solenne, putare abiectam esse potentiam, quam non alienis miseriis exerceant. sic sæpe tales personæ à Tragicis inducuntur. Nero apud Senec. in Octauia. Calcat iacentem vulgus. Ita sæuiendo experiuntur quantùm sibi liceat.

Conditum, imò constrictum) Hanc figuram μετάνοιαν vocant rhetores, quam interpretari possis pœnitentiam, quæ tollit quod dictum est,& pro eo magis idoneum reponit. Vide Rutilium Lupum. Quintilianus & Cicero correctionem vocant. Nonnunquam correctiones sunt ironicæ, vt illa Ciceronis in oratione pro Celio: Nisi mihi intercederent inimicitiæ cum istius mulieris viro, fratrem dicere volui. Quanquam hæc peculiari nomine σαρκασμὸς dicitur à Iulio Rufiniano. *Nemo non cui alia desint*) Cùm alter plectitur, alter pœnæ eximitur, dicas non tam clementiam esse, quàm iudicis sordes. Sic nostris tẽporibus iudicium nihil est nisi publica merces: Atque Eques in causa qui sedet, empta probat. Verùm vbi iudex agit ex æquo cum omnibus indulgenter, verum specimen præbet suæ mansuetudinis. Hoc ergo quasi per modum occupationis accipiendum est, quòd dicit tam senectuti quàm adolescentiæ, tam humilitati quàm nobilitati fuisse apud se veniæ locum. Occupationem autem intellige, vt apud Fabium lib. 4. quoniam Ciceroni aliud significat in Rhetoricis. sensus erit: Alij quidem afferunt commendationem familiæ, & nobilitatis: alij virtute bellica rapinas, peculatus, adulteria deprecantur. Quibusdam pro commendatione est adolescentia seu flos ætatis. Ego verò causas mihi sum commentus, quibus possem omnibus succurrere. Nobilitas ipsa per se erat venerabilis, sed plebis humilitas misericordiam concitabat. diuersis rationibus fauorem merebantur. Iuuentuti fauorem debitum, senectuti reuerentiam pręstiti. Postremò omni pręsidio destitutos, homines saltem esse memini, nominis cognatione ad me pertinentes: quemadmodum ait Augustinus, Persequamur in eis propriam iniquitatem, misereamur communem naturam. Nihil ergo priuatis studiis concessum, nihil sordibus. *Sic me custodio, tanquam legibus*) Bene adiecit, tanquam: quia princeps quidem legibus solutus est: sed digna vox est maiestate regnantis, legibus alligatum se, principem fateri.& re vera maius imperio est submittere legibus principatum: vt est in rescripto Valer.& Theodo. C. de legi. & in rescripto Seueri & Antonini legitur, Licet legibus subditi non simus, legibus tamen viuimus. Plinius in Panegyr. Adsuescat imperator cum imperio calculum ponere. sic exeat, sic redeat, tanquam rationem redditurus. edicat quid absumpserit. ita fiet, vt non absumat quod pudeat dicere. Item, Tu nihil ampliùs vis tibi licere, quàm nobis. Non est princeps supra leges, sed leges supra principẽ. Sic etiam Augustus ratiocinarium imperij in senatu proposuit. author Tranquillus. Rationem accipe pro computo, vt vulgus loquitur. *Quas ex abdito in lucem reuocamus*) Tiberij & Caligulæ tempora tangit, sub quibus iura & leges exulabant. Nam Tiberius post

ſimulatam aliquandiu probitatem, in omne crudelitatis genus erupit: Caligula ſemper ſuis ſimilis, nunquam improbitatem diſſimulauit. Nec imperium Claudij corruptos mores ad meliorem diſciplinam reuocauit. Primus igitur Nero rebus lapſis opem tulit. *Alterius ætate prima motus ſum, alterius vltima*) Adoleſcentiæ non ſolùm non inuidetur, inquit Cicer. Offic. 2. verùmetiam fauetur. Et ſenectuti antiquitus plurimi honores habiti ſunt, tam publicis moribus, quàm priuatis officiis. Iam illud obſeruatur in authoribus, vt per primam ætatem, pueritiam intelligãt: per vltimam, ſenectutem. Sed ſingulæ ætates trifariam diuiduntur, vt docet Seruius in quinto commentario Æneidos: vt ſit prima, viridis, adulta, & præceps. ideo primam ſenectutem & extremam pueritiam ſæpe legimus. Saluſtius, Mithridates extrema pueritia regnum ingreſſus, matre ſua veneno interfecta. Iuuc. Satyr. 3.

Dũ noua canities, dũ prima & recta ſenectus.

Alium dignitati donaui, alium humilitati.) ſic alibi, Filium matris lachrymis donabit. Hac locutione vtimur, cùm indulgetur venia confitenti delictum. Liuius lib. 2. Vnum ſibi ciuem, vnum ſenatorem ſi innocentem abſoluere nollent, pro nocente darent. Idem lib. 3. Inter hos L. Quintius, cui Cincinnato cognomen erat, non iterando laudes, ne cumularet inuidiam, ſed veniam errori atque adoleſcentiæ petendo, ſibi, qui non dicto, non facto quenquam offendiſſet, vt condonarent filium, orabat. Idem lib. 8. Bene habet, vicit diſciplina militaris, vicit imperij maieſtas, quæ in diſcrimine fuerunt an vlla poſt hanc diem eſſent. Non noxæ eximitur Q. Fabius, qui contra edictum imperatoris pugnauit: ſed noxæ damnatus, donatur populo Romano, donatur tribunitiæ poteſtati, precariũ, non iuſtum imperium ferenti. *Hodie diis immortalibus*) Vt populus ſe ad principis volũtatem attemperare debet, ita principi prouidendum, vt Iouem deóſque propitios habeat. Nam hoc eleganter ab Horatio dictum eſt, Regum timendorum in proprios greges, Reges in ipſos imperium eſt Iouis, Clari giganteo triumpho, cuncta ſupercilio mouentis. Conſideret ergo princeps, à diis populi ſuſceptam adminiſtrationem, & iis ipſis rationem aliquando reddendam: atque vt ait Theſeus apud Senecam in Hercule furente, Iudex futurus, ſanguine humano Abſtine, quicunque regnas, ſcelera taxantur modo maiore noſtra. *Si rationem à me repetant*) Alluſit ad morem antiquum, quo cenſores ab iis qui magiſtratum geſſerant, rationem ſui magiſtratus repoſcebant. Cicer. lib. 3. de legibus. Apud eoſdem cenſores, ij qui magiſtratu abierint, edant & exponãt quid in magiſtratu geſſerint. Et Proconſules rationes ad ærarium referebant. *In fida tutela haberi*) Cic. Offic. 1. comparat adminiſtratores Reip. tutoribus, ad quod videtur reſpexiſſe Cornelius Tacitus lib. 1. cũ de Tiberio loquitur imperium recuſante: Inter quę, inquit, ſenatu ad infimas obteſtationes procũbente, dixit fortè Tiberius ſe vt non toti Reip. partem, ita quæcunque pars ſibi mandaretur, eius tutelã ſuſcepturum. Quoniam igitur tutoribus non ſua fraus ſolùm, ſed etiam ſua negligentia periculoſa eſt, dicit Seneca Neronem eius generis rationes diis approbare poſſe, quæ exiguntur à tutoribus. *Non perdis operam*) Plerunque ingratitudine vulgi de recto inſtituto deducuntur qui remp. præclarè anteà geſſerant. Vnde illud Homeri carmen Odyſſ. 5. quod Eraſ. inter parœmias retulit Chiliad. 3.

Μή τις ἔτι πρόφρων ἀγανὸς καὶ ἤπιος ἔστω
Σκηπτοῦχος βασιλεύς, μηδὲ φρεσὶν αἴσιμα εἰδώς,
Ἀλλ' αἰεὶ χαλεπός τ' εἴη καὶ αἴσυλα ῥέζοι.

Sic tranſtulit Eraſmus.

Poſthac ne placidus ſit quiſquã, néve benign⁹,
Nec mitis, iuſtiq; tenax rex ſceptriger vnquã,
Sed ſemper ferus eſto, & ſẽper iniqua patrato.

Hoc idem teſtatur Valer. lib. 8 Ipſa natura nobis alacritatem ſubminiſtrãte, cùm honorẽ induſtriæ appeti, & exolui gratè videmus. Ergo admonet Neronem Seneca de gratitudine populi, primùm, ne videatur beneficia iam impenſa perdidiſſe, aut malè collocaſſe: deinde vt in futurum meliùs animatum reddat. *Malignos æſtimatores*) aut ieiunos & parcos. ſic colles malignos dixit Virg. quaſi ſteriles & infœcundos. Quintil. lib. 2. In laudandis diſcipulorũ actionibus nec malignus, nec effuſus. Contrà Donatus in Terentij Adelphos. Benignè, inquit, largè, & abundè. ſic accepit Horatius, Atque benigniùs Deprome quadrimum Sabina ô Thaliarche merum Dyota. Item, Manabit ad plenum benigno Ruris honorum opulenta cornu. Vel malignos, id eſt maleuolos. Quintil. lib. 11. In carminibus vtinam pepercíſſet, quæ non deſierunt carpere maligni. Contrà idem Seneca lib. 5. de benefic. Non aliorum annos computare, ſed ſuos benignè æſtimare. *Refertur tibi gratia*) Atqui videtur potiùs haberi gratia, quàm referri, cùm beneficium beneficio non penſetur. Verùm hîc accipiendum eſt quemadmodum in oratione pro Plancio illud Ciceronis, Gratiam & qui refert, habet: & qui habet, in eo ipſo quòd habet, refert. Et epiſt. lib. 5. Illud in amicitia mutuum, cùm par voluntas accipitur, & redditur. Alioqui referre gratiam, eſt beneficij vicem rependere. *Nemo vnus homo*) eſt ἀρχαϊσμός, quia nemo, hominem comprehendit. Terentius in Eunucho, Num quis hîc me ſequitur? Nemo homo eſt. Cicer. pro Sylla. Niſi fortè regium tibi videtur, ita viuere, vt non modò homini nemini, ſed ne cupiditati quidem ſeruias. Cato. Caduceatori nemo homo nocet. Idem pro Rhodien. Si nemo eſſet homo quem vereremur, quicquid liberet faceremus. Et eſt exaggeratio ex comparatione, quia in vnius gratiã

ſe po-

se ponere, non adeò difficile est, quàm tot hominum voluntates sibi conciliare. *Sed ingens tibi onus*) quasi diceret, Grauis tibi aduersaria constituta est: vide vt hominum opinioni satisfacias quam de te conceperunt. *Nemo diuum Augustum, nec Tiberij prima tempora*) Qui bene de subditis meriti sunt principes, cùm moriuntur, & desiderium sui præsentibus relinquunt, & posteris æternam memoriam. Presertim illud ferè vsu venit, vt in presentibus miseriis pristinæ felicitatis occurrat memoria. Cùm verò non reflectunt oculos ad præterita, nimirum acquiescunt in presentibus. Quod ipsum ad magnam Neronis laudem pertinet. Diuum Augustum dicit secũdum verbi proprietatem, quam Seruius annotauit in v. commentario Æneidos. De imperatorum consecratione alibi dicetur. Postremò non oscitanter prætereundum, quòd Augustum dicit, & Tiberij prima tẽpora. Nã Augustũ post adeptã monarchiam nihil crudeliter egisse legitur, verùm sic omnia ad ciuilitatem composuisse, vt vltima cum primis contexeret. Quo merito assecutus est vt non defuerint post mortem, qui seculum augustũ appellandũ censerent, quemadmodum seculum aureum, vt refert Tranquillus. Tiberius hominum opinionem de se conceptam fefellit, cùm penè nouum induit hominẽ: nec solùm erupit in omnem crudelitatem, sed omni genere nefariæ libidinis flagrauit, alterũ prorsus Romani imperij dedecus. Vide Trãquillum. *Nec, quòd te imitari velit*) Quos volumus ad virtutem tanquam subditis calcaribus incitare, solemus iis proponere magnos viros ad imitationẽ. Vnde historia vitæ magistra Ciceroni, in qua tãquam in speculo vitæ nostræ rationem intuemur. Quid fugiamus, quid sequamur, cernimus oculis. Sed extraneis exemplis minimè indigent, quibus est à natura ingenita probitas. quod hìc voluit Seneca. Cic. Dolabellę epist. 9. Quid est quòd ego te horter vt dignitati & gloriæ seruias? proponam tibi claros viros? quod facere solent qui hortantur. Neminem habeo clariorem, quàm teipsum. Te imitare oportet, tecum ipse certes. Idem lib. 2. Curioni, Tecum loquere, te adhibe in consilium, te audi, tibi obtẽpera. Et lib. 13. ad Varronem: Et iam non cum aliis, sed tecũ ipse certa. Plin. in Panegy. Quàm magnũ est ex omnibus patrio more, patria virtute lætari, & sine æmulo, sine exẽplo secum contendere. Exemplar hìc propriè vsurpauit. Nã, vt ait Festus Pompeius, exẽplũ est quod sequamur aut fugiamus: exemplar ex quo simile faciamus, impropriè dictũ à Tranquillo in vita Tiberij. Quam velut exemplaria sæuitiæ enumerare sat erat. Itẽ à Cornelio Tacito lib. 12. At si incolumẽ seruaueris, ęternum exemplar clementiæ ero. Debuerant exemplũ dicere. *Ad gustum exigitur*) id est cõformatur & regulatur ad omnium voluntatẽ & desiderium. Liuius lib. 4. belli Macedo. Nolite ad vestras leges exigere ea quæ Lacedæmone fiunt. *Nemo potest personam diu ferre*) Quòd priùs bonitatem ad tempus sumptam, nunc personam dicit, sumpta à Comœdiis & Tragœdiis metaphora, qui personati solebãt agere in theatro. Vnde ferre personam, quasi à natiua forma desciscere. Et personatum hominem dicimus fucatum & hypocritam. Apuleius libro 8. meta. Astúque miro personata, garrienti summisseque deprecanti, adhuc, inquit, tui fratris meiq; mariti facies pulchra illa in meis diuersatur oculis. *Ficta citò in naturam suam recidunt*) Imitatio est Ciceroe. x 2. Offic. Socrates hanc viam proximam & quasi compendiariam ad gloriam dicebat esse, si quis id ageret, vt qualis haberi vellet, talis esset. Quòd si qui simulatione & inani ostentatione & ficto non modò sermone, sed etiam vultu, stabilem se gloriam consequi posse retur, valde decipiuntur. Vera enim gloria radicem agit, atque etiam propagatur: ficta omnia celeriter, tanquam flosculi decidũt: nec simulatum quicquam potest esse diuturnum. Quid? nonne & nostra ætate videre est monstra quædã hominum intercutibus vitiis madentium, preferentiũ tamen externam speciẽ & laruam probitatis? Qui tamen instar ceræ colliquescent, cùm sese exeret veritas, quæ filia est temporis. Vendant vt volent, populo tristes sanctimonias, erit aliquando vt fumo pereat, qui fumum vendiderit. Cic. ad Attic. lib. 7. Quã non est facilis virtus, quã verò difficilis eius diuturna simulatio. *Ex solido enascũtur*) Corpus solidũ apud Geometras, quod triplici dimensione cõstat, longitudine, latitudine & altitudine, vt est apud Gel. l. 1. c. 20. & apud Euclid. l. 1. opponitur inani seu vacuo. Horat. satyr. 2. Et inane abscindere soldo. Hìc ergo trãslatitiè ex solido enasci dicitur, quod non tantùm superficiem habet aut cutem supremã, sed plenũ est & integrũ: qualiter Donatus enarrat in Andria Terẽtij. sic Curt. l. 9. Nostra quoq; gloria cũ sit ex solido, plus tamen habet nominis, quàm operis. *Magnam adibat aleam*) significat rẽ Romanam in magno discrimine fuisse priùs quàm Nero certã vitæ rationem habuisset constitutã: cùm nõdum scilicet aliquod ingenij specimen exhibuisset, vnde caperetur coniectura probę indolis. Est enim ætas illa flexibilis & lubrica, quæ facilè & rerum imperitia labitur, & alienis cõsiliis abstrahitur, postremò à recta honestaque disciplina ad luxum voluptatésque delabitur, ait Herodianus. At verò in moribus principis agitur publicum aut commodum, aut periculum. Nil igitur mirum si magnam adibat aleam populus Romanus. Nunc verò euolauit periculum. sic iacta sunt fundamenta, vt non possit à læto principio dissentire exitus. Notum est aleam esse ludum fortunæ subiectum varietati: à qua significatione primitiua hæc per similitudinẽ deriuatur, quæ significat omne cuiuscunque generis

b.

periculum. Horat. lib. Carm. 2. Periculoſæ plenum opus aleæ. Lucanus lib. 6.

Placet alea fati

Alterutrum merſura caput.

Liuius idem verbum appoſuit, quo nũc vtitur Seneca: cuius verba ſunt libr. 1. Qui non contenti libertate certa, in dubiam imperij ſeruitijque aleam imus, ineamus aliquam viam, qua vtri vtris imperẽt, ſine magna clade, ſine multo ſanguine vtriuſq; populi decerni poſſit. Dictum Cæſaris Iulij à Suetonio recitatur, Iacta eſt alea. quo ſignificat, ſummam rei, fortunæ manibus & imperio permiſſam. Græcè apud Plutarchũ ἐῤῥίφθω κύβος. *Quò ſe nobilis indoles daret*) id eſt, quibus ſtudiis animum appelleret, quam vitæ methodum ſequeretur. honeſta eſt locutio. Cicer. libr. 13. ad Atticum, Quare da te in ſermonem, & perſeca, & confice, excita, compella, loquere. Et lib. 13. Epiſt. famil. Si qua offenſiuncula facta eſt animi tui peruerſitate aliquorum, des te ad lenitatẽ, vel propter ſummam humanitatem, vel honoris mei cauſa. Sic etiã hîc, quò ſe daret, id eſt ad quos affectus animum appelleret & inclinaret. Hæc enim duo verba applicare & dare, apud Ciceronem pro eodem poſita reperiuntur. Verrina 4. Bene penitus, inquit, in iſtius familiaritatem ſeſe dedit. In oratione autem pro Cluentio, Se ad hominis egentis, audacis, in iudiciis corrumpendis exercitati, tum autem iudicis Staleni familiaritatem applicauit. Idem Cicero alia ſyntaxi vſus eſt libr. 13. epiſt. cum dixit, M. Varro petitioni ſe dedit. *Vota publica in tuto ſunt*) Aut vota publica appellat quæ ſolenni ritu concipiebantur, primùm ob ſalutẽ principis, deinde ob Reipub. proſperitatem, vt ſupplicationes: quemadmodum dicit Iuuenal. ſatyr. 10. Sed multæ vrbes & publica vota Vicerunt. aut certè vota publica ſimpliciter, quæ vnuſquiſque charitate patriæ concipit. Prior interpretatio magis cõuenit. *Non enim eſt periculum ne te tui ſubita capiat obliuio*) Iam res extra aleam poſita eſt, quia certum ex indole eſt, quale futurum ſit ingenium Neronis: ſicut de periculo cogitabatur cùm nondum ſe indoles deprompſiſſet. Ergo contrariam rationem ſequitur contrarius effectus. In hanc ſententiam Cicer. Dolabellæ, Nec licet quidem tibi iam tot rebus geſtis, non tui ſimilem eſſe. Subita, non ſolùm repentina, ſed etiam inconſiderata, ſiquidem quæ ex tempore fiunt, ferè non habent conſilium. Ideo ſubitum pro inconſulto accipitur. Q. Caſſius Ciceroni lib. 12. Epiſt. Vt hæc nouiſſima noſtra facta, non ſubita, nec inconuenietia, ſed ſimilia illis cogitationibus quarum tu teſtis es. Et Gellius vocat ſubitariam dictionem orationem extemporalem. Eleganter autem deſignamus inconſtantiam, cùm alicui irrepere ſui ipſius obliuionẽ dicimus. Transfertur ad res inanimatas. Cicer. Epiſt. 9. Niſi te amãt, tibi aſſentantur, & tam diu dum ades, ſunt oblitæ ſui. hoc eſt, à natiuo ingenio degenerant. Cæterùm Plin. lib. 7. naturalis hiſtoriæ alia ſyntaxi vſus eſt, quàm hîc Seneca. Ex prealto, inquit, tecto lapſus, & matris & affinium propinquorúmque cepit obliuionem. *Facit quidem auidos nimia felicitas*) Sententia eſt catholica, quã præmittit ad amplificationẽ, vt miraculi loco ſubiungat, felicitatẽ ſuã Populo Romano ſufficere. Hanc ſententiã eleganter exprimit Liuius in præfatione: Adeò quãtò rerũ minùs, tãtò minùs cupiditatis erat. Nuper diuitiæ auaritiam, & abundantes voluptates deſiderium pereũdi, perdendíque omnia, inuexere. Et Curtius lib. 7. in oratione Scytharum ad Alexandrum. Quid tibi diuitiis opus eſt, quæ te eſurire cogunt? Primus omnium ſatietate paraſti famem: vt quò plura haberes, ampliùs quæ non haberes cuperes. Notum eſt illud Ouidij in 1. Faſtorum,

Creuerunt & opes, & opum furioſa cupido:
Et cùm poſſideant plurima, plura petunt.
Sic quibus intumuit ſuffuſa venter ab vnda,
Quò plus ſunt potæ, plus ſitiuntur aquæ.

Iuuenal. ſatyr. 14.

Creſcit amor nũmi, quãtum ipſa pecunia creſcit.

Nec tam temperatæ cupiditates) Nomen cupiditatis variã habet acceptionẽ. hîc verò refertur ad ſẽſum ſuperiorẽ. ſic philoſophi vocant ſedem concupiſcentiæ, quæ continet omnes animi paſſiones, & illos interiores affectus imperio rationis non ſubiacentes. Quod vt clariùs fiat, accipiamus partitionem illam Epicuri quam refert Cicer. lib. 1. de finibus.

Cupiditas:
- Naturalis & neceſſaria
- Naturalis non neceſſaria
- Nec naturalis nec neceſſaria

- Paruo parabilis.
- Mediocri ſumptu contenta.
- Inexplebilis.

Tres igitur cùm ſint cupiditatũ ſpecies, hunc locum de tertia ſpecie, ſeu de tertio membro intelligamus, cupiditate ſcilicet inſatiabili: cuius (vt ait Cicero) nec modus nec finis inueniri poteſt. Et Seneca in multis, tũ epiſt. 5. Neceſſe eſt in immẽſum exeat cupiditas, quæ naturalem modum tranſilit. *Gradus à magnis &c.*) ſic idẽ de conſolatione ad Albinam: Eadem natura in omni deſiderio quod nõ ex inopia, ſed ex vitio naſcitur. Quicquid enim illi congeſſeris, non finis cupiditatis erit, ſed gradus. *Omnibus tamẽ ciuibus*) ſenſus eſt: Quãuis nemo boni æquique conſulat fortunam ſuam, tamen Romanus populus iam non poteſt diſſimulare ſuã felicitatem: nec eſt tanta impudentia præditus, vt cupiditatibus ſuis modũ non imponat. atque id quidem omnes ad vnum cõfitentur, omnes vno ore, vno cõſenſu prædicant, ſe ad ſummum fortunæ perueniſſe. *Confeſſio exprimitur.*) Verbis vſus eſt ſignificantiſſimis. Nam vt ait Donatus in Adelphos, confitetur, qui inuitus: & exprimere eſt premendo educere. Terentius in Eunuc.

Vna

Vna mehercule falsâ lachrymula, quam oculos terendo vix vi expresserit. vbi Donatus interpretatur verbum positum ad αὔξησιν. Libet alia exempla subiicere, quæ meliùs verbi elegantiam ostendant. Liui.lib.3. Sed vt exprimatur confessio, domitam subactámque gentem sub iugum abituros. Et lib.21. Nunc & à nobis confessio culpæ exprimitur, & à confessis res repetuntur. Plin. in Panegyr. Abeant voces illæ quas metus exprimebat. Trãquil.in Tiber. Cùm inter proximos versanti & trepidatione detecto tormentis expressa confessio est cogitati facinoris. Latinus Pacatus in Panegyr. dixit excutere confessionem. Græcis hoc est ἐκβιάζεσθαι. *Nec quicquam accedere posse, nisi vt perpetua sint)* Nullũ est non modò perpetuum, sed ne diuturnum quidem bonũ. Et vt ait ille, forti appendix est illętabilis omni. Itaque non minùs de retinenda quam de cõparanda cogitandũ est. Hanc nimirum accessionem iure optare potest Romanus populus, ne ante tẽpus pereat. *Multa illos cogunt ad hanc confessionem)* Nunc ad rationes descendit quibus Populus Romanus conuincitur, ne possit salua fronte suam felicitatem inficiari. Cùm autem hanc confessionem tradissimam vocat, alludit ad illam Horatij sententiam Satyr.j.

Qui fit Mæcenas, vt nemo quam sibi sortem
Seu ratio dederit, seu sors obiecerit, illa
Contentus viuat, laudet diuersa sequentes?

Ius supra iniuriam positam) Iniuriæ nomẽ variè accipi potest. si contumeliã intelligas, sensus erit, Legum præsidio sic esse munitos qui iniurij sunt obnoxij, ne potẽtia aut factione aduersariorum opprimantur. Nam vt ait Ouid.

Inde datæ leges, ne fortior omnia posset.

Malim tamẽ hîc interpretari iniquitatẽ, quasi non iniuriã iuxta verbi etymon, vt docet Vlpianus in l.j. ff. de iniuriis. vt simpliciter significet non esse locũ iniuriæ, vbi iure & legibus omnia administrantur. Cùm leges silẽt inter arma, cùm iudicum sententiæ redimuntur, socij impunè spoliantur, omnes Reipubl. partes constuprantur, tunc iniuria iure superior. at verò vbi non armorũ licentia disiectæ leges, vbi iudicia incorrupta, nullę sociorũ oppressiones, omnia Reip. mẽbra bene cõposita, ius iniuriã superat. *Cui ad summã libertatẽ nihil deest)* Prolepsis ad tacitã obiectionẽ. posset enim aliquis ad summã populi felicitatem libertatẽ desiderare, qua nihil pretiosius æstimabant Romani: nẽpe qui ingenuum esse ducerent, potiùs bis mori, quàm seruire. Quamobrem addit libertatẽ ad ea bona quibus principis liberalitate populus fruebatur. quam tamen eatenus tẽperat, ne vertatur in licentiam pereundi. Neq; hoc agitur, vt monarchia democratię præferatur, aut aristocratiæ: sed rem Romanam eò iam deuenisse innuit, vt stare non possit sine libertatis tẽperamento. In quam sententiam Lucanus.

Inuida fatorum series: summísque negatum
Stare diu, nimióque graues sub pondere lapsus.
Nec se Roma ferens. Horat.in Epod.
Suis & ipsa Roma viribus ruit.

Imposuerunt enim ipsi sibi monarchiæ necessitatem, cùm illud corpus bene compactũ mutuis factionibus dissiparunt. Nũc ad verba authoris redeamus. Omnes ferè panegyristæ inter principis laudes temporis sui libertatem enumerant: vt Martial. lib. 5. Sub quo libertas principe tanta fuit. Imperatori non tam regnum, quàm procurationem quãdam ciuilem asserunt. Obseruandum est verbum licentiæ hîc positum in malam partem, quemadmodum ferè accipitur apud authores: vt Valla annotauit. Quintil. lib.3. Quæ in aliis libertas est, in aliis licentia vocatur. Liu. lib.4. bel. Maced. Omnium rerum libertatẽ, imò licentiam, si vera dicere volumus, desiderant. Errat tamen Erasmus, pace eius dixerim, qui negat in bonã partem vsurpari posse sine barbarismo. Nam vt omittam iurisconsultos probos latinitatis authores, quibus hoc verbum est identidem in ore, non abstinent alij classici. Cicer. Offic. 1. Vt enim pueris non omnem licentiam ludendi damus, sed eam quæ ab honestis actionibus non sit aliena. & Cornel. Tacitus. Ad ea Drusus cùm arbitrium senatus & patris obtenderet, clamore turbatur, cur venisset neque augendis militum stipendiis, neque ad leuãdis laboribus, denique nulla benefaciendi licentia. Idem lib. 14. Cæterùm se, qui seueritatem decernentium impediturus fuerit, moderationem non prohibere. statuerent vt vellent. datam & absoluendi licentiam. Nam Iulium Capitolinum allegare nolo, qui veterem Romani sermonis puritatem interdum negligit. *Cætera bona pro portione fortunæ.*) Potest & diuisim legi, pro portione, & vt sit vnum verbũ, vno eodemque stante sensu. Proportio est quam Græci ἀναλογίαν vocant. Vnde apud Aristot. lib.5. Ethicorum ius analogum, quasi proportionale (vt ita dicam) quod in distribuendis honoribus versatur, comparatione vtrinque habita. Probat ergo Seneca virtutis huius excellentiam ab vtilitate, quia maximè sit popularis: cuius fructus ad omnes Reip. ordines pertineat. Liberalitas quidem virtus est verè regia, sed non perinde in omnes diffunditur. In magistratibus eligendis, in conferendis dignitatibus debet habere princeps præ oculis ius illud analogum, ne fit iniqua distributio. Quare non potest liberalitatem promiscuè exercere. Clementiæ vitam acceptam indifferenter ferunt, quibus parcitum est, siue senatorij sint ordinis, siue infima de plebis fæce. *Nec est quisquam)* Est occupatio, quæ transitum facit ad proximum caput, ne cui videatur minùs consultè dictum, omnes idem à clementia expectare, quoniam innocentes, qui conscientiæ fiducia nituntur, nolunt sibi ignosci si quid deliquerint. Hinc illa Catonis vox plena securitatis,

se gratia quam ex benefactis expectabat, priuari malle, quàm non luere pœnam quæ ex maleficio sibi deberetur. Verùm Seneca dicit, nullum obstinatè adeò fidere conscientiæ, vt non malit veniam sibi paratam esse si quando de via deflexerit, quàm seueritatem inexorabilem. Huc etiam facit, quòd errores dixit, nomen leuioris delicti. Ouid. 1. Tristi. Et me meus abstulit error, Stultáque mens nobis, non scelerata fuit. Et alibi pluries.

Capvt II.

Esse autem aliquos scio, qui clementia pessimum quemque putent sustineri: quoniam nisi post crimen, superuacua est: & sola hæc virtus inter innocẽtes cessat. Sed primùm omnium sicut medicinæ apud ægros vsus, etiam apud sanos honor est, ita clementiam quanuis pœna digni inuocent, etiam innocentes colunt. Deinde habet clementia in persona quoque innocentium locum: quia interim fortuna pro culpa est: nec innocentiæ tantùm clementia succurrit, sed sæpe virtuti: quoniam quidem conditione temporum incidunt quædam quæ possint laudata puniri. Adiice, quòd magna pars hominum est quæ reuerti ad innocentiam possit: sed non tamen vulgò ignoscere decet. Nam vbi discrimen inter malos bonósque sublatum est, confusio sequitur, & vitiorum eruptio. Itaque adhibenda est moderatio, quæ sanabilia ingenia distinguere à deploratis sciat. Nec promiscuam habere ac vulgarem clementiam oportet, nec abscissam. Nam tam hominibus ignoscere crudelitas est, quàm nulli. Modum tenere debemus: sed quia difficile est temperamentum: quicquid æquo plus futurum est, in partem humaniorem præponderet. Sed hæc suo loco meliùs dicẽtur.

MOuet obiectionẽ à persona aduersarij. Sunt enim qui falsò putant clemẽtiam esse pœnæ remissionem. culpam verò pœna premit comes. Vnde fit vt clementia nihil aliud esse videatur, quàm species impunitatis. Hanc falsam & stolidam opinionem diluit Seneca, simul & inuidiã clementiæ, quę ex ea nascitur. Nullus enim solidi iudicij clementiæ locum assignaret inter virtutes, qui ius quoddam asylię sceleratis & noxiis hominibus esse existimaret, & improbos sustinendo, nutrire audaciã. *Sed primùm omnium, sicut medicinæ apud ægros vsus est*) Hæc prima ratio diluendæ obiectionis, quòd licet clementiæ fructum soli nocentes sentiant, non ideo tamen perdit nomen virtutis inter bonos: idque aptissima similitudine cõfirmat. Medicina enim, etiam si nulli sint morbi, semper æstimatur, ars humano generi necessaria: nec tamẽ exercet vim suam nisi temporis ratio exigat. *Ita clementiam quanuis pœna digni inuocent*) In iudiciis prima quæstio facti agitatur. Cùm homicidij accusatus negat se hominem occidisse, atq; id, vt ait Quintil. certissimum est causæ præsidium, proximum est defendere iure occisum: vbi iam non factum in dubiũ trahitur, sed facti qualitas, hæc erit quæstio legitima: vltima deprecatio, quę nulla est nisi post confessionem criminis, cùm nec inficiari facinus perpetratum possumus, nec rectè perpetratum defendere. tum descendimus ad implorandam veniam, iudicis misericordiam lachrymis elicimus sine vlla specie defensionis. ideo deprecatio rara admodum, vt ait Quintilianus lib. 5. & apud eos solos iudices, qui nulla certa forma pronunciandi tenentur. & idem author lib. 7. In senatu, & apud populum, & apud principem, & vbicunque iuris clementia est, habet locum deprecatio. Vide Cice. lib. 2. Rhetor. & de Inuentione. Non tamen prætermiserim locum insignẽ Cicer. in oratione pro Ligario, quo solo exemplo quid sit deprecatio, facilè intelligas. Causas, inquit, Cæsar, egi multas, & quidem tecum, dum te in foro tenuit ratio honorum tuorum. Certè nunquam hoc modo, Ignoscite iudices, errauit, lapsus est, non putauit, si vnquam posthac. Ad parentem sic agi solet: ad iudices, non fecit, non cogitauit, falsi testes, fictum crimen. Hinc satis constat cur dixerit Seneca pœna dignos inuocare clementiã. & Publius Mimographus, Mala causa est quæ requirit misericordiam. *Deinde habet clementia in persona innocentum locũ*) Sic priùs clementiã defendebat Seneca, vt concederet virtutem inter innocentes otiosam. Nunc tempus incidere demonstrat, quo iis ipsis seruiat clementia. Sunt enim quædam magis imputanda fortunæ, quàm destinatæ malitiæ: nec tamen pœnæ eximuntur, si ad summum iuris rigorem exigas. Sunt alia quæ ex circunstantiis temporum qualitatem accipiunt: & quæ nuper virtutis laudem merebantur, nunc vitio vertuntur. Hæc si ad exactam seueritatem referantur, legitimè puniri: si ad æquitatem, legitimè condonari possunt. Bene ergo Ouid. Tristium 1.

Iudicis officium est, vt res, ita tempora rerum Quærere.

Itaque & apud Quintil. status est ad actum pertinens, se ad praxin, vtrum sciens quis deliquerit, an insciens: necessitate, an casu. Multa enim fiunt eadem, sed aliter. *Adde quòd bona pars*) Iam tertium hoc argumentum ad tollendam calumniam, quæ causabatur clementiam non nisi ad fouendam malorum audaciã valere. At verò, inquit Seneca, multi sunt qui nondum prauitatem penitus imbiberunt, qui, si moderatam correctionem adhibeas, resipiscere possunt. Nónne ineunda fuerit ratio, qua possis huiusmodi homines in viam reducere? Et hoc pręstat clementia. Multùm valet ad impetrandam veniam, inquit Fabius lib. 7. si spes in futurum innocenter victuri, & in aliquo vsu futuri. Vel, vt Cicero, optimus post naufragium portus, est pœniten-

pœnitentia. Hæc tamen non nisi clementiæ beneficio contingere possunt. Seneca lib. I. de ira. Dimittit sæpe cum cuius peccatū deprehendit, si pœnitentia facti spem bonam pollicetur, si intelligit non ex alto venire nequitiam, sed summo, quod aiunt, animo inhærere: dabit impunitatem, nec accipientibus nocituram, nec dantibus. Cæterùm quod hîc Seneca reuerti ad innocentiam, Terentius in Andria redire in viam dixit, Cicero ad meliorem frugem se recipere. *Non tamen vulgò ignoscere decet*) Hactenus Seneca non semper esse summo iure agendum disseruit: sed quoniam sapientes definiunt virtutem esse mediocritatem, quæ est, vt Cicero loquitur, inter nimiùm & parum: prospiciendum est ne clementia in excessum prolapsa, vitio magis quàm virtuti adscribatur. Est quidem ignoscendum, sed non omnibus. Quidam enim venia emendantur, alij deprauantur. Hac ratione si iudex pœnas temperet, sciet quibus finibus virtutis medium limitetur. Vulgò, aduerbium est, quod significat passim, & sine discrimine, vt ostendit Cic. in oratione pro Muræna. Num locum ad spectandum dare, aut ad prandium inuitare? Minimè, sed vulgò passim. quid est vulgò? vniuersos. Virgil. Georg. iij.

--*Nec funera vulgò*

Tam multa informes vrsi stragémque dedere.

Terent. in heautonti. Quod ego tantùm sceleris admisi miser? vulgò id faciunt. Non igitur infimum plebis ordinem venia dignum negat, sed clementiam, ne sit dissoluta ac nimia, certa ratione terminat. *Vbi discrimen sublatum est, confusio sequitur*) Nunc rationem assignat, cur non sit vulgo ignoscendum: quia sunt plerique adeò perditi ac profligati, vt nisi pœna coerceantur, statim abrupturi sint pudoris ac modestiæ repagula. Hîc meminerit iudex, veterem ferendo iniuriam, nouam se iritare. Proponat sibi quod ait Cicero in Miloniana, maximam illecebram peccandi esse impunitatis spem. Et actione 5. in Verrem. O consuetudo peccandi quantam habes incunditatem in improbis cùm pœna abfuit, & licentia consecuta est. Ita serpit illud insitum in natura malum consuetudine peccandi libera, finem vt audaciæ statuere non possit. Offic. 3. Nisi multorum impunita scelera tulissemus, nunquam ad vnum tanta peruenisset licentia. Hæ sunt iudicis partes, ad leuicula conniuere, & quæ ad exemplum trahi non possunt: alia verò acriter obseruare, quæ exemplo etiam nocent. Bene ergo Cicero ad Brutum. Salutaris seueritas vincit inanem speciem clementiæ. *Itaque adhibenda est moderatio*) Iam ostendit neque iustam esse seueritatem, quæ præcisè adeò & inexorabiliter pœnas exigit, neq; videri clementiā inter virtutes numerandā, quę passim ac promiscuè se exhibet. Consectarium est, laudabilē esse moderationem, quæ aliquid ex vtroq; temperet. Hanc sententiam pulchrè exequitur Cic. ad Brutum. Vt Solonis, inquit, dictum vsurpem, qui & sapiens fuit vnus ex septē, & legū scriptor solus è septē. Is remp. duabus rebus cōtineri dixit, præmio, & pœna. Est scilicet vtriusque rei modus, sicut reliquarum, & quædam in vtroque genere mediocritas. Publius Mimographus, Bonus iudex est qui nouit dispensare quod dandum est, & quatenus. Cic. Offic. I. Et tamen ita probanda est mansuetudo, vt adhibeatur reipub. causa seueritas, sine qua administrari ciuitas non potest. Hoc voluit Plin. in paneg. his verbis. Quàm mitis seueritas, quàm non dissoluta clementia. *Sanabilia ingenia à deploratis*) In hoc discrimine temperamentum est, quod in pœnis constituendis requiritur. sic habet Platonis lex lib. 9. de leg. Quos verò insanabiles esse legislator cognouerit, vltimo supplicio hos afficiet, non ignorans satius fore iis qui insanabiles sunt, mori, quàm viuere: ac si vita priuantur, dupliciter prodesse cæteris. Nam & ipsorum exemplo cæteri deterrentur, & improbis hominibus ciuitas mundatur. Sic præfatur Tullus Hostilius apud Liuiū cùm animaduertit in Metium fœdifragum ac proditorem: Meti Suffeti, si ipse discere posses fidem ac fœdera seruare, viuo tibi ea disciplina à me adhibita esset: nunc quoniam tuum insanabile ingeniū est, tu tuo supplicio doce humanum genus ea sancta credere, quæ à te violata sunt. Sanabilia ingenia metaphoricè deploratis opposuit, translatione à medicis sumpta. Nam deploratū ea ratione dixit, qua Terentius conclamatum, pro desperato. Sic Liu. lib. 5. suam quisq; spem, sua consilia communibus deploratis exequentes. lib. 9. Cùm hæc audirentur & dicerentur, & deploratum penè Romanum nomen in consilio sociorum fidelium esset. Nō adeò freques est verbum deplorare in hac significatione: Liuius tamē vtitur lib. 3. Id verò regnum haud dubiè videri, deploratur in perpetuū libertas. Hinc ducta locutio, quòd mortuorum cadauera rogo imposita deplorantur, & per interualla conclamantur. Huiusmodi hominem profligatissimum Græci καχέκτην vocant, quasi vitiorum habitu deprauatū: quo verbo vsus est Cic. lib. I. ad Attic. In id genus hominū id etiam cōferri potest σώματος μὲν ἀῤῥωστίαν ἰᾶται τέχνη· ψυχῆς δὲ νόσημα ἰατρὸς ἰᾶται θάνατος. Corporis valetudini ars medetur: animæ morbo sola mors. frangas enim, vt ait Fabius, citiùs quā corrigas. *Nec vulgarē, nec abscissa*) Styli vbertate interdū luxuriat Seneca. Iā dixerat nō omnibus nec vulgò ignoscēdū: nūc eandē sententiā aliis verbis repetit. Abscisā dixit pro abrupta & prefracta. Valer. lib. 2. Aspero enim & abscisso castigationis genere militaris disciplina indiget. & lib. 6. Aliquantò Charondæ Tyrij prefractior & abscissior iustitia, ad vim & cruorē vsque. Vide Bud. in annot. post. Eodē libro. Quàm efficax est animi sermonisq;

abſciſſi grauitas. *Tam omnibus ignoſcere crudelitas eſt*) In Mimo Publiano legitur, Bonis nocet, quiſquis pepercerit malis. non quòd boni,ſanguinis ſint appetentes,ſed quia non aliunde petunt præſidium quàm à legibus: quę ſi malis omnia permitterent,actum eſſet de omnium bonorum ſalute. Quintil.lib.12. Si pœnas ſcelerum expetere fas non eſt, propè eſt vt ſcelera ipſa permiſſa ſint: & licentiam malis dari, certè contra bonos eſt. *In partem humaniorem præponderet*) Hanc metaphoricam locutionē à ponderibus ſumptam malim ex verbis Gregorij intelligas, qui ſic loquitur in Moral. Omnis qui iuſtè iudicat, ſtateram in manu geſtat, in vtroque penſo iuſtitiam & miſericordiam portat.ſed per iuſtitiam reddit peccati ſententiam: per miſericordiam peccati temperat pœnam:vt iuſto libramine quædam per æquitatem corrigat, quædam verò per miſericordiam indulgeat. Iam quia difficile eſt appendi ſemper æqua lance ſententiam, vult Seneca iudicem in clementiam potiùs quàm in crudelitatem eſſe propenſum. Id etiam iure conſtitutum eſt, vt ſi ſententiæ pari numero aduerſę ferantur,reus,quaſi numero vicerit,abſoluatur.Cuius rei rationem reddit Ariſtoteles Problematum ſectione 29.

Capvt III.

Nunc in tres partes omnē hanc materiam diuidam. Prima erit manumiſsionis. Secunda quæ naturam clementiæ habitúmque demonſtret. nam cùm ſint vitia quædam virtutes imitantia, non poſſunt ſecerni, niſi ſigna quibus dignoſcantur,impreſſeris. Tertio loco quæremus quomodo ad hanc virtutem perducatur animus, quomodo confirmet eam,& vſu ſuam faciat. Nullam verò ex omnibus virtutibus magis homini conuenire, cùm ſit nulla humanior,conſtet neceſſe eſt,non ſolùm inter nos,qui hominē ſociale animal cōmuni bono ienitum videri volumus,ſed etiam inter illos qui hominem voluptati donant, quorum omnia dicta factáque ad vtilitatem ſuam ſpectant. Nam ſi quietem petit & otium,hanc virtutem naturæ ſuæ nactus eſt,quæ pacem amat, & manus retinet. Nullum tamen clementia ex omnibus magis quàm regem aut principē decet. Ita enim virtutes magnis viris decori gloriæque ſunt.ſi illis ſalutaris potentia eſt. Nam peſtifera vis eſt,valere ad nocendum. Illius demum magnitudo ſtabilis fundatáque eſt,quem omnes tam ſupra ſe eſſe,quàm pro ſe ſciunt:cuius curam excubare pro ſalute ſingulorum atque vniuerſorum quotidie experiuntur: quo procedente, non tanquam malum aliquod aut noxium animal è cubili proſiliret diffugiunt,ſed tanquam ad clarum ac beneficum ſydus certatim aduolant, obijcere ſe pro illo mucronibus inſidiantium paratiſsimi, & ſubſternere corpora ſua, ſi per ſtragem illi humanam iter ad ſalutem ſtruendum ſit. Somnum eius nocturnis excubiis muniunt: latera obiecti circunfuſique defendunt: incurrentibus periculis ſe opponunt. Non hic eſt ſine ratione populis vrbibúſque conſenſus,ſic protegendi amandíque reges,& ſe ſuáque iactandi quocunque deſiderauerit imperantis ſalus. Nec hæc vtilitas eſt aut dementia pro vno capite tot millia excipere ferrum, ac multis mortibus vnam animam redimere nonnunquam ſenis & inualidi. Quemadmodum totum corpus animo deſeruit: & cùm hoc tanto maius, tantóque ſpecioſius ſit, ille in occulto maneat tenuis,& in qua ſede latitet incertus:tamen manus, pedes,oculi negotium illi gerūt.illum hæc cutis munit.illius iuſſu iacemus,aut inquieti diſcurrimus.cùm ille imperauit, ſiue auarus dominus eſt, mare lucri cauſſa ſcrutamur: ſiue ambitioſus, iamdudum dexteram flammis obiecimus, aut voluntariè ſubſiluimus. Sic hæc immenſa multitudo vnius animæ circundata,illius ſpiritu regitur, illius ratione flectitur, preſſura ſe ac fractura viribus ſuis,niſi conſilio ſuſtineretur.

Diuiſio eſt operis,nondum mihi ſatis intellecta.Malo enim hominem ingenuę veritatis profiteri, quàm friuolis argutiis lectorem eludere. Nam nec eo quo proponit ordine,argumentum proſequitur. Neque in aperto eſt,quid ſibi velit nomē manumiſſionis in prima parte. Cuius rei culpa non tam nobis fortè, quàm authori ipſi fuerit adſcribenda. Fuit enim peculiare Senecæ vitium, cōfuſaneas rerū ſyluas cōgerere magis,quàm digerere. In hoc etiam opere deteriùs,quòd diſpoſitionem quam promittit,minimè pręſtat.Hoc tamen,qualecunque eſt, maioribus virtutibus penſatur. *Vitia virtutes imitantia*) Imitatio eſt Ciceronis, cuius verba ſunt in partitionibus. Cauendū eſt autem diligenter ne fallāt ea nos vitia,quę virtutē videntur imitari. Nam & prudentiam malitia,& tēperantiam immanitas in voluptatibus aſpernādis,& magnitudinem animi ſuperbia in animis tollendis,& deſpicientia in contemnendis honoribus,& liberalitatē effuſio,& fortitudinem audacia imitatur,& patientiā duritia immanis,& iuſtitiam acerbitas,& religionem ſuperſtitio,& lenitatē mollitia animi,& verecundiā timiditas &c.Hiſdem ferè verbis Gregorius. Sæpe ſe vitia ingerunt,& ſe virtutes eſſe mentiuntur:vt tenacia parſimonia, effuſio largitas, crudelitas zelus iuſtitię,remiſſio pietas videri velit.Iuuenalis Satyra 14.

Fallit enim vitium ſpecie virtutis,& vmbra,
Quū ſit triſte habitu, vultúq; & veſte ſeuerū.
Nec dubiè tanquam frugi laudatur auarus,
Tanquā parcus homo,& rerū tutela ſuarum.

Seneca epiſt.6.Vitia nobis ſub virtutum nomine obrepūt. temeritas ſub titulo fortitudinis latet. Hanc ſententiam eleganter conſtrinxit verborum cōpendio Publius Mimogra. Timidus ſe cautum vocat,ſordidus parcum.Quòd ſi verū aliquādo fuit,magno noſtro malo hodie veriſſimum experimur. *Signa impreſſeris*) Significanter poſuit hoc verbum,

bum,quasi diceret neque descriptionem,neque picturã sufficere:adeò facilis est lapsus in virtutibus discernendis, propter illam, vt Quintilianus vocauit, vitiorum viciniã. Sic Seneca epist. 6. In his magno periculo erratur,his certas notas imprime. Cõtrarium est signa conturbare Ciceroni libro septimo epist.ad Attic. *Quomodo confirmet eam, & vsu suam faciat*) alludit ad vsucapiones, & praescriptiones Iurisconsultorum. Quomodo etiã epist. 6. Semel traditi boni perpetua possessio est,virtus nõ dedifcitur. Hoc est quod dicunt philosophi, animum hominis, prout virtutibus aut vitiis assuescit, eorum habitum contrahere, habitus autem sunt acquisitae qualitates, quibus ad nostros adfectus bene vel malè nos habemus. sic accipio locũ Aristotelis secũdo Ethic. moralem virtutem ex consuetudine comparari. Abeunt enim studia in mores, ait Ouidius, & apud Curt. lib.5. Consuetudo natura dicitur potentior. Marius apud Salust. Mihi,qui omnem aetatem in artibus optimis egi, bene facere iam ex consuetudine in naturãm vertit.& Aristo. Proble. sectione 8. dicit consuetudinem in naturae habitum transformari. *Nullã verò ex omnibus*) Iam Seneca ab ipsius virtutis commendatione artificiosè incipit,quae ex aequo apud omnes homines valeat. Vix enim vllũ operaepretium faceret, si sola honesti contẽplatione,Neroni & aliis principibus cõmendaret clementiam. Scimus ita esse natura cõparatum, vt specie vtilitatis aut voluptatis magis afficiamur, quàm illis Stoicorum paradoxis,à sensu populari abhorrentibus. Siue igitur cum Stoicis in nuda honestatis consideratione versamur,satis eo nomine placere potest clementia, quae societatem humanam complectitur. seu ad voluptatem tendimus, seu spe commodi ducimur, & hîc clementia locum suum retinet, & dignitatem. *Quum nulla humanior sit*) Argumentum à coniugatis.sũt enim deriuata homo & humanus. Locus est in Topicis à coniugatione verborũ, quam Graeci συζυγίαν vocant:& coniugata ipsa σύζυγα. vt si conspacuus sit ager,licet cõpascere. Mirum est hanc argumentationem Quintiliano tam nullius ponderis visam esse,vt ridiculum adijcere putauerit,nisi Cicero vsus esset: quũ haec ipsa sit finitima ei quae ab etymologia ducitur. Ergo quemadmodũ Terentianus Chremes, quia homo est, nihil humani alienum à se putat:ita hîc Seneca arguit esse hanc homini conuenientissimã virtutem,quae omniũ humanissima est. Humanitatis nomẽ variè vsurpatur. In hoc loco ea est,quę à Gellio describitur lib.13. dexteritas quaedã beneuolentiáque erga omnes homines promiscua,Gręcis φιλανθρωπία. *Inter nos, qui hominem sociale animal*) Eadem verba ex disciplina Stoicorum, à Seneca repetuntur libro septimo de beneficiis. ac si diceret hãc vnam rationem satis efficacẽ fore,si cũ Stoicis esset disputatio,clemẽtiam esse quoddam quasi vinculum humanę societatis & cognationis.est enim statum inter eos axioma,homines hominũ caussa esse genitos,vt mutuas vicissim operas pręstent,vt in commune cõsulãt,vt se suáque quatenus publici commodi refert,in commune conferãt. Verùm statim Epicurei Cyrenaicíque reclamabũt, qui vt nihil suis voluptatibus decedere volunt, minimè ad se pertinere contendent, vt suo dispendio alienum procurent impendium. Cum iis ne sit illi confligandum,facit vt hãc virtutem suae vtilitati consentaneam esse intelligant. De hac autem humani generis societate loquitur satis copiosè Cicero lib. offic.2.& 2.de finibus. atque, vt ad Archytam scripsit Plato,non sibi se soli esse natũ meminerit,sed patriae,sed suis,vt perexigua pars ipsi relinquatur.paulò pòst. Eadem ratio facit hominem hominum appetentem: cúmq; iis natura & vsu & sermone congruentẽ:vt profectus à charitate domesticorum ac suorum, currat longiùs,& se implicet,primò ciuium, deinde omnium mortalium societati. Platonis verba, quae à Cicerone allegantur, hodie quoq; extãt in epist.ad Archytam. Cicero tamen haec eadem Stoicis tribuit in primo officiorũ, Aristote.quoque polit.3. Dictum est natura esse hominẽ ciuile animal, ac sociale. ex quo fit, vt etiam si nihil indigeant mutuo auxilio, nihilominus affectent vitae societatem. Ne hîc sim impedió prolixior,vide Senecam epist.6.epist.48. *Communi bono genitũ*) Talem Stoicum Catonem descripsit nobis Lucanus lib.2. Nec sibi, sed soli genitum se credere mundo. Item. In commune bonus. Senec.lib.1. de ira. Homo in adiutorium mutuum generatus est. Iuuenalis Saty.9.

Principio indulsit communis conditor illis
Tantùm animam, nobis animum quoque, mutuus vt nos
Adfectus petere auxiliũ, & praestare iuberet.

Cui simile est illud Quintil. in aegro redempto. Voluit nos ille mortalitatis artifex deus in cõmune succurrere,& per mutuas auxiliorum vices in alterum quod pro se quisque timeret,asserere. Ideo Quintil. in apibus pauperis, humano vitio factum quaeritur, vt in proprios quisque vsus lucrum duceret. *Quae pacem amat, & manus retinet*) hoc pro Cyrenaicis,qui in omnibus prospectũ volunt suae vtilitati,vt priùs explicatum est. Seruiũt autem maximè voluptati & vtilitati,pax,quies, otium: quae tamen vix inter homines stare possunt,nisi clementiae beneficio. Manũ hîc accipe pro violentia,in qua significatione est apud Ciceronem libr.1.offic. Tamen res vi manúque gesta est.& Verrina sexta. Nihil aegrius factũ est,quàm vt manus ab illo appellatore abstinerentur. Contrariũ est ad manus venire. *Nullum tamen clementia*) Bene cohaeret orationis filum. In pręcedentibus sic clementiam hominum naturę conuenire disse-

rebat, vt hominem non esse contenderet, qui non simul clementi esset ingenio, atq; ad mãsuetudinem propenso. est enim clementia verè humanitas: cuius participem esse, nihil aliud est, quàm esse hominẽ. Nũc quod propiùs est scopo, addit esse virtutem heroicam, sine qua imperare principes non possint: sicut Vospicus ait, primam esse rerum dotem. Id conuincit multis rationibus, quæ suis locis seorsum obseruabuntur. primam tamen continuò subiicit. Quia princeps nullis virtutibus gratiam populi sibi cõparare potest, nisi salutari vtatur potẽtia. Polleat licet rex, aut imperator, aliis fortunæ, corporis, animi dotibus: perdunt omnia gratiam, nisi se mãsuetudine fecerit amabilem suis subditis, ac gratiosum. Rursum omnia eius facta dictáq; benignè excipientur, si fauorem populi sibi hac virtute semel conciliarit. Huc conuenit apophthegma Gymnosophistæ qui interrogatus ab Alexandro, quomodo imperãs magnã sibi gloriam compararet, respõdit id fore, si non esse terribilis. *Nam pestifera vis est*) quod alibi dixit, non diu potest quæ multorũ malo exercetur potẽtia stare. est enim cõtrariorũ contentio, quia continuò sequitur. Illius demũ magnitudo stabilis &c. *Illius demum magnitudo*) Non tantùm cogitãdum est principi, quid sibi liceat, sed qua ratione tueatur suam potẽtiam. Potest instar rabiosæ beluæ grassari per strages hominum. verùm hoc erit non regnum, sed latrocinium. Latroni verò tot sunt hostes, quot homines. Malè ergo sibi prospicit, quisquis magnitudine in multorũ perniciẽ abutitur, vt omnes contra se armet. At verò illius regnũ est stabile, qui non tãtùm sua, sed & subditorũ caussa imperat, nimirũ pastor populorũ, vt Homerus vocauit Agamemnona. *Pro salute singulorum, atque vniuersorum*) Respicit illud præceptum Platonis, vt qui præsunt reipublicæ, totum eius corpus curent: ne dum partem aliquã tuẽtur, reliquas deserant. Qui enim parti consulunt, partem negligũt, inquit Cicero, rẽ perniciosissimam in ciuitatẽ inducunt, seditionem ac discordiam. *Cuius curam excubare*) Alia constructione vsus est Plancus lib. epist. Ciceronis. 10. ex quo intelligi potest curam reipublicæ summæ defendẽdæ apud nos excubare. Tracta est metaphora ab excubiis quæ solent in vrbibus disponi, quum ab hostibus est periculum, quasi diceret principẽ esse publicum quendam excubitorem, qui omnibus horis in salutem populi inuigilet. sic enim sapiẽter præcipit Homerus Illiados β.

Οὐ χρὴ παννύχιον εὕδειν βουληφόρον ἄνδρα
Ὧι λαοί τ' ἐπιτετράφαται καὶ τόσσα μέμηλε.

& Iulius vocabat imperium curam alienæ salutis. *Tanquam malum aliquod aut noxium animal*) Nã si princeps tyrãnicè sæuiat in suos, ex populosa vrbe faciet vastam solitudinem. Plinius loquens de temporibus Domitiani in panegy. Nec salutationes tuas fuga ac vastitas sequitur. remoramur, resistimus, vt in communi domo quam nuper immanissima belua plurimo terrore munierat, cùm velut quodã specu inclusa, nunc propinquorũ sanguinem lamberet, nunc se ad clarissimorum virorum strages cladésq; proferret. obuersabãtur foribus horror & minę: ad hęc ipso occursu visúque terribilis: superbia in fronte, ira in oculis &c. *Sed tãquam ad clarũ*) hæc est eximia laus boni principis, cuius aspectu dũ sui fruũtur, solẽ se intueri putant, aut aliud sidus vitale. sic Horatius ad Augustũ carminũ lib. 4. Lucem redde tuæ dux bonę patrię. Instar veris enim vultus vbi tuus Affulsit populo, gratior it dies, & soles meliùs nitent. Neque superuacuum est epithetum clari ac benefici, quum & philosophi sic distinguant: vt quædam benigna sint & prospera, alia verò aduersa ac noxia. quin & Porphyrius deos cælestes qui sunt ipsa sidera, quosdã esse tradit beneficos, quosdam verò maleficos. *Obijcere se pro illo*) Nunc fusiùs explicat id quod priùs dixerat, stabilem scilicet esse potentiam quæ non magis vnius commodis quàm cõmuni bono seruiat. Magna enim fortuna vt ferè inuidiam parit, magnis præsidiis protegẽda est. Hîc verò iure salutem suam cõmendat omnibus, qui omnium salutem in curam suam ac fidẽ recipit. Principis vitæ aut externi hostes imminent, aut intestini ac domestici. hi insidiis adoriuntur, illi magis congrediũtur aperto marte. vtriq; periculo est suum remedium, vbi subditi parati sunt & mucronibus insidiantium obijcere se, & substernere corpora sua &c. *Substernere corpora sua*) metaphora est elegans, & cui etiam gratiam addit rhetorica ὑπερβολή. neq; enim propriè sternitur via ad salutem imperantis ex corporibus humanis: neque id caret excessu, vt corpora sua substernant, & iter illi instruant ex strage cadauerum. Verba autem bene inter se conueniunt, & metaphoræ sunt appositissima. Sternere enim & instruere pro eo vsitata sunt apud authores, quod aliâs pauire, aliâs munire dicitur. Ad hanc sententiam videtur Lucanus allusisse libro primo, vbi tamen ironicè deridet Neronem.

Quòd si non aliam venturo fata Neroni
Inuenere viam, magnóque æterna parantur
Regna diis, cælúmque suo seruire tonanti,
Non nisi magnorum potuit post bella gigantũ:
Iã nihilo superi quærimur, scelera ipsa nefásq;
Hac mercede placent: diros Pharsalia cãpos
Impleat, & Pæni saturẽtur sãguine manes &c.

Non hic est sine ratione) prolepsis seu occupatio, ne quis cauilletur temeritatẽ esse atque insaniam, tot hominum millia se morti destinare, vt vnius vitã morti eximãt: se in certum mortis periculum proijcere, vt ab vno capite repellant. Hîc respondet Seneca principem esse in republica tanquam animum in corpore. Quemadmodum animus omnia mẽbrorũ ministeria regit ac moderatur, ita subditi

diti principiis nutũ ad omnia officia intuentur & obferuant. *Multis mortibus vnã animã redimere*) quasi diceret malè penſari tot mortes vnius vita, eóque peiùs, ſi ſenex iuuenum, valetudinarius robuſtorum interitu redimitur. Quorſum igitur attinet tantùm iacturæ facere non ita magna mercede? nonne publicè delinquitur, & priuatim? Sunt hæc etiam dicta κατὰ τὴν πρόληψιν. *Quemadmodum totum corpus*) nihil ad ſimilitudinem poterat aptius aut propius excogitari. ſiquidẽ vt princeps & vnus eſt, & interdum ſenex & valetudinarius: ita animus hominis puſillum eſt quiddam & minutulum, nullis oculis cõſpicuum. rurſum corporis vaſta moles, & honeſta mẽbrorum proportione ſpecioſa, & varia officiorum diſtinctione. Reſpublica conſtat ex infinito penè hominum numero, nec minori officiorum varietate. Tertiò membra corporis habent quidem à ſe vigorem & naturalẽ impetum, ſed penes animũ eſt temperatura. In vulgo plus ſatis roboris, conſilij parum, niſi aliũde ſuſtineretur. Ita per partes excutienda eſt eorum ſimilitudo quę inter ſe comparantur. In hanc ſententiam refert Tacitus lib. j. quũ Tiberius negaret ſe ſufficere toti reipublicæ adminiſtrãdæ, interrogatum ab Aſinio Gallo quam ſibi partem committi vellet: ſed quum Aſinius deprehendiſſet in vultu offenſionem, dixiſſe non ideo interrogatum, vt diuideret quæ ſeparari nequirent, ſed vt ſua confeſſione argueretur vnum eſſe reipublicæ corpus, atque vnius animo regẽdum. *In qua ſede latitet, incertus*) Obiter perſtringit pugnãtes inter ſe philoſophorũ ſententias, qui nondum in certam ac ſtatam ſedem animum receperũt. Herophilus in ventriculo cerebri locũ illi conſtituit: Platoni & democrito magis placet eſſe in toto capite: Eraſiſtratus circa membranam cerebri. Stratò in ſuperciliorũ interſtitio. Parmenides & Epicurus in toto pectore. Diogenes in arteriaco cordis vẽtriculo. Stoici integrũ cor ſeu ſpiritum illi aſſignant: alij ceruicẽ cordis, alij præcordia, Empedocles ſanguinis cõcretionem. Vide Plutarchũ, & nonnulla apud Ciceronẽ Tuſcul. j. *Manus, pedes, oculi negotium illi gerunt*) id eſt, pro illius arbitrio mouẽtur, ac illi deſeruiunt. Idem Seneca epiſt. xiiij. Omnes iſtæ artes, quibus aut excitatur ciuitas, aut ſtrepit, corpori negotiũ gerunt. In multis exemplaribus perperam legitur corporum, ſuffragante etiã Eraſmo in vtraque editione. In hanc ſententiam vocauit Cicero ſenſuum fontem, animum, qui obiecta diſcernit: ſenſus, perinde atque illi viſum eſt, ſequuntur, aut fugiũt: atque vti verè eſt apud Saluſtium, animi imperio, corporis ſeruitio magis vtimur. huc pertinet & illud Quintiliani in diuite accuſato proditionis, Sic corpora noſtra motum niſi de mente non ſumunt, & otioſa ſunt mẽbra donec illis animus vtatur. *Mare lucri cauſſa ſcrutamur*) Ponũt Philoſophi triplicem appetitum, naturalem, ſenſitiuum, & rationalem. Primum omnibus naturis attribuunt, alterum animalibus, tertiũ animæ rationali. Rurſum appetitũ ſenſitiuum ſic partiuntur, vt alius ſit appetitus ſuperior, ad affectus interiores pertinens, odium, amorem, triſtitiam, ſpem, metũ, & huiuſmodi: de quo accipiendus eſt hic locus. alter in paſſionibus corporis reſideat, fame, ſiti, frigore, & ſimilibus. De quo igitur fit mentio à Seneca, radix eſt omnium cupiditatum, quas velut neruos in homine ſcribit Plato in legibus, & ſeu funiculos quoſdam quibus trahamur: & quemadmodum inter ſe contrariæ ſunt ipſæ, ſic & nos raptari in partes varias, niſi domina ratio præfecta fuerit. At verò quia alij in aliis eminent affectus, &; vt ait Propert. Naturæ ſequitur ſemina quiſque ſuæ: ideo Seneca nunc auarum facit dominum, nũc ambitioſum. Si auarus eſt, pro eius imperio

Impiger extremos currit mercator ad Indos,
Per mare pauperiẽ fugiẽs, per ſaxa, per ignes.

Nam verum eſt quod ait Horatius, Deſiderantem quod ſatis eſt, Neque tumultuoſum ſolicitat mare. Iuuena. Saty. xiiij.

Tu propter mille talenta
Et centum villas temerarius aſpice portus,
Et plenum magicis trabibus mare, plus hominum eſt iam
In pelago, veniet claſsis quocunque vocarit
Spes lucri, nec Carpathium Getuláque tãtùm
Æquora tranſiliet &c. Propert. lib. 3.
Ergo ſolicitæ tu cauſſa pecunia vitæ es:
Per te immaturum mortis adimus iter. Item,
Ite rates curuæ, & leti contexite cauſſas:
Iſta per humanas mors venit acta manus.
Item,
Natura inſidias pontum ſubſtrauit auaris.

Siue ambitioſus dominus eſt) Ingenuè fatetur Seneca quales fuerint egregiæ illæ ethnicorum virtutes, quæ pleno ore decantantur. Tolle ambitionem, & faſtuoſos ſpiritus nullos habebis, nec Platones, nec Catones, nec Scæuolas, nec Scipiones, nec Fabricios. Hæc eadem ſententia apud Saluſtium legitur: Dux atque imperator vitæ mortalium animus: qui vbi ad gloriam virtutis via graſſatur, abunde potens polléńſque & clarus eſt. quod & innuit Virgilius Æneid. 6.

Vincet amor patriæ, laudúmq; immẽſa cupido.

Dexteram flammis obiecimus) Hoc referẽdum ad Scæuolam, de quo Liuius libro ſecundo. Qui quũ caſtra Porſenæ ingreſſus ſcribã pro rege per errorem obtrũcaſſet, accenſo ad ſacrificium foculo dextram iniecit: à qua clade nomen ei Scæuolæ inditum. ſcæuã enim antiqui dixerũt qui ſiniſtra eſſet agiliore quàm dextra. Auguſtinus libro quarto de ciuitate Dei. Cur fortitudo dea non eſt, quæ affuit Mutio quum dexteram porrexit in flammas? Meminit & Martialis. *Voluntariè ſubſiluimus*) Aut tangitur hiſtoria Horatij Coclitis, cuius fit mentio apud Liuiũ eodem libro. quũ enim

impetum Hetruscorum tantisper sustinuisset, dum pontem Sublicium Romani diruerent, in Tybrim se coniecit, & multis superincidentibus telis incolumis ad suos tranauit, ob quod facinus statua illi decreta, & victus annuus. Refert historiã & Plutarchus in Publicola. aut, quod videtur mihi vero esse propiùs, intelligendum de Curtio, qui, vt Liuius refert libro septimo, & Valerius libro quinto, in profundam terræ voraginem sese præcipitem dedit, quam expleri debere canebant oracula ea re qua maximè Romani excellerent. Vide Augustinum libro quinto & libro octauo de ciuitate Dei. Propert. Curtius expletis statuit monumenta lacunis. *Pressura se ac fractura*) alij codices habẽt stratura, eodem cõstante sensu, pro eo quod dixit Horatius, Vix cõsili expers Mole ruit sua. Vim temperatam dij quoque prouehunt In maius, ijdem odere vires Omne nefas animi mouentes.

CAPVT IIII.

Vam itaque incolumitatem amant, cùm pro vno homine denas legiones in aciem deducunt, cùm in prima fronte procurrunt, & aduersa vulneribus pectora ferunt, ne imperatoris sui signa vertantur. Ille est enim vinculum per quod respublica cohæret, ille spiritus vitalis, quem hæc tot millia trahunt, nihil ipsa per se futura, nisi onus & præda, si mens illa imperij subtrahatur. Rege incolumi mens omnibus vna. Amisso rupere fidem. Hic casus Romanæ pacis exitium erit, hic tanti fortunam populi in ruinas aget. Tandiu ab isto periculo aberit hic populus, quandiu sciet ferre frenos: quos siquando abruperit, vel aliquo casu discussos reponi sibi passus non erit, hæc vnitas & hic maximi imperij contextus in partes multas dissiliet: idémque huic vrbi dominandi finis erit, qui parendi fuerit. Ideo principes reges que, & quocunque alio nomine sunt tutores status publici, non est mirum amari vltra priuatas etiam necessitudines. Nam si sanis hominibus publica priuatis potiora sunt, sequitur vt is quoque carior sit, in quem se respublica conuertit. Olim enim ita se induit reipublicæ Cæsar, vt diduci alterum non posset sine vtriusque pernicie. Nam vt illi viribus opus est, ita & huic capite.

SI stare non potest sine imperio respub. si corpus ex multis hominibus collectum, truncum est & imperfectum sine capite, suæ salutis sunt propugnatores, quum periculum à capite suo propulsant, quod secum traheret maiorem ruinam. Vnum quidem hominem vt defendant, arma induunt: sed cuius incolumitas omnium incolumitatem complectitur: quem si deserunt, prædam se faciunt hostibus. In hoc pacem publicam & priuatam, imperij maiestatem, fortunas domesticas possident. Cum hoc omnia pereũt. Quis iam dubitet hac mercede proposita mille mortibus se obijcere? pareant enim necesse est si se ac sua seruare velint. *Denas legiones in aciem deducunt.*) Atqui multò plures Cæsaris Augusti legiones fuerũt. Is enim quatuor & quadraginta legiones nõ semel tantùm armauit, sed ordinarias habuit ad tutelam rei Romanæ. Quid autem sit legio, non satis inter classicos authores cõuenit. Plutarchus enim author est Romulum diuisisse iuuentutem Romanam in militares ordines, quorũ quilibet peditum tria millia, equites trecẽtos habuit: ísque numerus vocabatur legio. Liuius lib. 8. legionem scribi testatur quinque millibus peditum, & trecentis equitibus. Gellius libr. 16. ex authoritate Cincij constituit legionem ex sexaginta centuriis, quæ faciunt sex millia. Si verum est quod legitur in libello qui sub nomine Ciceronis circunfertur de re militari, & exemplaria mendo vacant, legio conficitur ex duobus peditum millibus, quingentis quindecim, equitibus octingentis nonagintaquinque. Verùm ego magis crediderim, vtcunque pro ratione temporum disciplina militaris immutata fuerit, eò demum processisse, vt decem cohortibus firmaretur: quarũ prima esset millenaria, reliquæ quingentariæ: vt est etiam apud Veget. non quòd eo numero præcisè finirentur, sed valuit appellandi compendium, eadem forma qua Centumuiri pro centum & quinque, & septuaginta interpretes pro septuaginta duobus. *Cùm in prima fronte procurrunt.*) Frons verbum est militare. Nã vt ait Veget. libr. 3. Acies dicitur exercitus instructus. Frons, quæ aduersum hostem spectat. Quintilianus libr. 2. Quid enim si præcipias imperatori, quoties aciem instruit, dirigat frontem, cornua vtrinq; promoueat, equites pro cornibus locet? Curtius appellat faciem. Hæc, inquit, dexteri cornu facies erat. Deinde sequitur, Frons læui cornu hæc erat. apparet pro eodem posuisse frõtem & faciem. Ibidem appellat prima. Itaque non prima quàm latera, nõ latera munitiora fuere quàm terga. *Ne imperatoris sui signa vertantur.*) Ex more Romanorũ, qui primæ cohorti aquilam & imperatoris imagines adtribuebãt, vtpote quæ & numero militum, & dignitate præstantiáque antecelleret. *Aduersa vulneribus pectora.*) Quasi hoc dedecus non bene vita pensetur, si quis se viuo ac vidente passus fuerit aut verti signa, aut deiici, si signis desertis terga dederit, & pudenda, vt Virgilius ait, vulnera tergo acceperit. Contrà quæ aduerso pectore illata sunt, laudantur tanquam militiæ decora. Vide Plutarchum in proble. Dicitur & simpliciter aduersum vulnus. Salustius in Catil. Sed omnes tamen aduersis vulneribus conciderant. *Ille enim est vinculum.*) Honestæ sunt translationes. Si enim concordia ciuium alitur imperij dignitas, necesse est vt aliqua inter se veluti catena cohæreant. Imperator igitur est vinculum, quo inter se colligantur, ne dissiliant. Desit rector & moderator, quibus catenis mul-

multitudo discors & seditiosa cõstringetur? quo ferrumine cõ mittetur? *Spiritus vitalis.*) Altera est metaphora, qua significatur in suis ducibus viuere ac spirare populos: ab vnius vita quasi de filo pendere: sicut illa Lucani apostrophe ad Cæsarem libro quinto.

Cum tot in hac anima populorũ vita salúsque
Pendeat, & tantus caput hoc sibi fecerit orbis.

Curtius lib ix. de Alexãdro loquens. Toto eo die, & nocte quæ secuta est, armatus exercitus regiã obsedit, confessus omnes vnius spiritu viuere. Verùm Senecæ metaphorã magis ad verbum expressit Curtius in persona Philippi medici ad Alexandrum. Rex, semper quidem spiritus meus ex te pependit: sed nunc vero, arbitror, sacro & venerabili ore tuo trahitur. & imitatus est Erasmus in panegyr. Philippi. Porrò hoc à philosophis sumptum est, qui vitam hominis in eo præcipuè consistere affirmant, quòd aerem hauriat & recipiat per asperam arteriam, quam Celsus asperam fistulam vocat, & Lactãtius gurgulionem: & quæ animę ęstuãtis, vt ait Gellius, iter est: de qua satis multa Cicero lib ij. de natura deorum. Causam autem cur spirare necesse habeamus, vide apud Aristotel. problematũ sectione xxxiiij. problemat. xij. Quãobrem sunt qui opinantur vitam nihil aliud esse, quàm spiritum, seu animam. Seruius in illud Virgilij, Vitam exhalantem. secundum eos, inquit, locutus est, qui vitam ventum volunt. & idem in. 4. commenta. Æneid. cùm Virgil. dixisset: Atque in ventos vita recessit. Eos, inquit, sequitur, qui vitam aerem esse dicũt. Verius tamen est ex quatuor elemẽtis & diuino spiritu constare omnia animalia. Cuius sententiæ fuisse Aristotelem constat. Trahunt enim à terra carnẽ, ab aqua humorem, ab aere anhelitum, ab igne feruorem, à diuino spiritu ingenium. Quãquam aliter astrologi. putant enim nos, quũ nascimur, sortiri à Sole spiritum, à Luna corpus, à Marte sanguinem, à Mercurio ingeniũ, à Ioue desiderium, à Venere cupiditates, à Saturno humorem. Non abs re igitur spiritus dictus est à Seneca epitheto vitalis. Nã, vt ait Quintilianus lib v. Illud retrorsus valet, & spirare hominem qui viuit, & viuere qui spirat: vt spiritus pro vita, & spirans pro viuẽte interdum sine adiecto reperiantur. *Rege incolumi*) hæc duo hemestichia trãstulit ex. 4. Georgicon Virgilij, vbi de apibus loquitur.

Præterea regem non sic Ægyptus, & ingens
Lydia, nec populi Parthorum, aut Medus Hydaspes
Obseruant: rege incolumi mens omnibus vna,
Amisso rupere fidem, constructáque mella
Diripuere ipsæ, & crates soluêre fauorum &c.

Tãdiu ab isto periculo aberit quãdiu sciet.) Ferre frenos prouerbio dicitur obedienter imperata facere, & domini aut principiis imperiũ moderatè ferre. Cui cõtrarium est frenũ mordere. Seruauit etiã verbi proprietatem, quum subiicit, discussos reponi sibi passus non erit. Excuti enim propriè dicitur de equis, vt adnotauit Seruius in sexto commẽta. Æneid. Virg. Ea frena furenti Cõcutit, & stimulos. Curtius lib. 4. Hic territi equi subsistere non poterãt, qui crebra iactatione ceruicum non iugum modò excusserãt, sed currum etiam euerterant. Eadem translatione vsus est Plinius in panegyr. Ergo sustulerant animos, & iugum excusserant, nec iam de sua libertate, sed de nostra seruitute certabãt. *Ideo principes regésque.*) Amicitia, inquit Cicero, ex variis rationibus contrahitur: sed omnes omnium necessitudines vincit vna societas reipub. administrandæ. Lentulus ad Ciceronem epistol. 12. Atque hæc omnia is feci, qui & sodalis & familiarissimus Dolobellę erã, cõiunctissimus sanguine Antoniis, prouinciam quoq; illorum beneficio habebam, sed πατρίδα ἐμῶν μᾶλλον φιλῶ. omnibus meis bellum primus indixi. Nanque in gradibus charitatis prima patriæ ab optimo quoq; deferũtur. & vt subiicit Seneca, publica priuatis potiora sũt sanis hominibus. Meritò igitur vltra priuatas necessitudines amãtur administratores Reipub. & quasi patres patriæ. suprà declarauimus esse quasi publicos tutores. *Quocunque sunt nomine.*) vt potè reges, imperatores, dynastæ, tetrarchæ, marchiones, satrapæ, veluti nostro seculo imperatores, reges, duces, barones, comites, vicecomites. liberis populis cõsules, pretores, dictatores, censores, & huiusmodi. *In quẽ se respub. conuertit*) Eandem sentẽtiam aliis verbis extulit Cicero ad Appium Pulchrũ. Omnes vires ciuitatis se ad Pompeij ductũ applicauerunt. Ideo enim nos in aliquem conuertimus, vt in eum tãquam in parietem incumbamus. Virgilius libro duodecimo.

--Spes tu nunc vna senectæ,
Tu requies miseræ, decus imperiúmque Latini
Te penes, in te omnis domus inclinata recũbit.

Olim ita se induit Reipub. Cæsar.) Nũc quãdam capitis ad corpus commissuram facit, hoc est principis ad rempublicam, vt sit mutua rerum omniũ sympathia, diduci enim alterũ nõ potest sine alterutrius pernicie. Cæsar sine Repu. non est Cæsar, respub. non est respub. sine Cæsare. capiti necessaria sunt mẽbrorum ministeria, corpus sine capite est inutile terræ pondus. *Vt deduci.*) Lego diduci contra fidem exemplarium, vt stet integer sensus pro separari, seu diuelli.

CAPVT V.

Longiùs videtur recessisse à proposito oratio mea: at me hercules rẽ ipsam premit. Nam si, quod adhuc colligitur, animus reipub. tu es, illa corpus tuum, vides, vt puto, quàm necessaria clementia sit: tibi enim parcis, cùm videris alteri parcere. Parcendum itaque est etiã improbandis ciuibus, non aliter quàm mẽbris languẽtibus & siquãdo

misso sanguine opus est, sustinendum est, ne vltra quàm necesse sit, incidat. Est ergo, vt dicebã, clemẽtia omnibus quidem hominibus secundũ naturã, maximè tamen decora imperatoribus, quantò plus habet apud illos quod seruet, quantóque in maiore materia apparet. Quantulùm enim nocet priuata crudelitas? Principum sæuitia, bellum est, Quum autem virtutibus inter se sit concordia, nec vlla altera melior aut honestior sit quædam tamen quibusdam personis aptior est. Decet magnanimitas quemlibet mortalem, etiam illum infra quem nihil est. Quid enim maius aut fortius, quàm malam fortunam retundere? Hæc tamen magnanimitas in bona fortuna latiorem locum habet meliúsque in tribunali quàm in plano conspicitur. Clementia in quacunque domum peruenerit, eam felicem tranquillámque præstabit. Sed in regia, quò rarior, eò mirabilior. Quid enim est memorabilius, quàm eum cuius iræ nihil obstat, cuius grauiori sententiæ ipsi qui pereunt, assentiuntur, quem nemo interrogaturus est, imò si vehementiùs excãduit, nec deprecaturus est quidem, ipsum sibi manum iniicere, & potestate sua in melius placidiúsque vti? hoc ipsum cogitãtem, Occidere contra legem nemo non potest, seruare nemo præter me. Magnam fortunam magnus animus decet, qui nisi se ad illam extulit, & altior steterit, illam quoque infra terram deducit. Magni autem animi est proprium, placidum esse, tranquillúmque, & iniurias atque offensiones semper despicere. Muliebre est furere in ira: furiarum verò, nec generosarum quidem, præmordere & vrgere proiectos. Elephantes leonésque transeunt quem impulerunt. Ignobilis bestiæ pertinacia est. Non decet regem sæua nec inexorabilis ira. non multùm enim supra eum eminet, cui se irascendo exequat. At si dat vitam, si dat dignitatem periclitantibus, & meritis amittere facit quod nulli nisi rerum potienti licet. Vita enim etiam superiori eripitur, nunquam nisi inferiori datur. Seruare, proprium est excellentis fortunæ, quæ nunquam magis suspici debet, quàm cùm illi contingit idem posse quod diis, quorum beneficio in lucẽ edimur tam boni quàm mali. Deorum itaque sibi animum asserens princeps, alios ex ciuibus suis, quia vtiles boníque sunt, libens videat: alios in numerum relinquat: quosdam esse gaudeat, quosdam patiatur.

VIdebatur expatiari in digressionem oratio Senecæ, & totum caput præcedens esse parergon, nihil ad rem propositam faciens, nisi quòd principum charitatẽ subditis insinuabat. Nunc ostẽdit se aliò spectasse, & collimasse ad alterum scopum, vt scilicet probaret clementiam nullum magis decere quàm regem aut principem. si enim populi, dum salutem suis principis obiectu corporũ defendũt, vitam eius suis mortibus redimũt, aduersa vulneribus pectora ferunt. Eum esse mentem reipublicæ profitentur: agnoscat ille vicissim oportet rempublicam suum corpus esse: & vicem officij, quam suis membris debet, rependat. Proponat sibi apud animum, publicam esse charitatem, quæ à suis sibi defertur, aliò transferendã si desierit esse quod est. *Tibi enim parcis*) quisquis enim ille sit cui ignoscitur, pars tui est. Sic Alexander apud Curtium lib. 6. Videbar mihi partem meorum viscerum abrumpere, si in quos tã magna contuleram, viliores mihi fecissem. *Parcendum improbandis ciuibus.*) Sẽsus est. Si qui sunt ex ciuium numero vitiosi, cogita esse membra tui corporis: quę cùm etiam vlcerosa sunt, mollioribus remediis curãtur, & quasi suspenso digito attrectantur: tantùm abest vt abscindantur, & vrantur ad primum languorem. Vitia igitur tolle, nón hominem. Quæ tamen si ab homine reuelli non possunt, consulendum potiùs vniuerso corpori, quàm particulæ. Tunc valet illud Ouidij,

-Immedicabile vulnus
Ense recidẽdum est, ne pars syncera trahatur.

Illud memoria ne excidat, quod est apud Senec. libro 7. de benefic. Vt corporũ, ita animorum vitia molliter tractãda sunt. Et illud Ciceronis ij. ad Atticum. Non minùs probandam medicinam quæ sanet, quàm quæ vrat & secet. *Et si quando misso sanguine.*) Alludit ad medicorum phlebotomias, quæ semper ad mensuram exiguntur. Sic Lucanus Syllam post victoriam sæuientem, nec modum pœnis exigendis imponentem reprehendit eadem ferè translatione.

Sylla quoq; immẽsis accessit cladibus author.
Ille, quod exiguum restabat sanguinis vrbi,
Hausit, dúmq; nimis iã putrida mẽbra resoluit,
Excessit medicina modũ, nimiúmq; secuta est,
Qua morbi duxere, manus.

Est ergo vt dicebam.) Innuit Seneca in eum sensum accipiendam esse totam illam disertationem, quæ videbatur præter Bacchum, vt est in prouerbio, interposita. Nunc more suo per ἀνακεφαλαίωσιν summam disertationis in compendium redigit. Quod dicit clementiam omnibus hominibus secundum naturam, ad illud referendum. Nullã homini virtutem magis conuenire, quàm clementiam, cùm nulla sit humanior, &c. Quod subiicit maximè decoram imperatoribus, alterum membrum respicit. *Secundum naturam.*) philosophi vocãt ea quę sunt de propriis naturę, κατὰ τὴν φύσιν. Proprium quarto modo accipiatur, quemadmodum est apud Porphyriũ cap. 4. lib. de quinq; vocibus. *Quantulùm nocet priuata crudelitas?*) Cur potissimùm decet clementia principem? idem est ac si quæras, cur liberalitas diuitem in primis deceat. Ille enim materiam habet ignoscendi, huic suppetunt ad largiendũ facultates. Maluit tamen ducere argumentum à contrariis, in hanc formam. Si parum nocet priuata crudelitas: parum etiam prodest in homine priuato clementia. Si principis sæuitia bellũ est, & publica pernicies: eiusdem clementia publicam salutem complectitur. Senec. lib. 3. de ira.

Illa

Illa plebeia ira & priuata, inermе, & sine viribus telum est. *(Cum autem virtutibus.)* Ex dogmatibus Stoicorum. De hac virtutum connexione Cicero meminit Offic.1.in Paradox. & in 5.de finib.& Senec.noster epist.lib.9.ad Lucil. Forte & hæc verba in Peripateticos torqueri possunt, qui externa fortunæ bona virtutibus opitulari tradunt, atque ideo inter bona numerant, quòd sunt virtutum præsidia. His aduersantur Stoici, virtutem se sola contentam esse, nec fortunę opibus indigere. *Decet magnanimitas.)* Argumentum à simili, virtutem parem & eandem in duobus, magis in altero elucere & eminere. Quod priusquã explicemus, videndum quid sit magnanimitas. Est autem virtus, qua vtranque fortunam moderatè ferre discimus, vt nec prosperitate efferamur, tollamúsque animos, nec aduersitate deiiciamur ac deprimamur, animúmque despondeamus. Itaque extrema magnanimitatis sunt, inflatio animi & elatio ad excesũ, abiectio & pusillanimitas ad defectum. Vide Arist.lib.Ethic.4. Cicero quoque Tuscula na 4. Constantem volumus quendam sedatum, grauem, humana omnia prementem, illum esse quem magnanimum & fortem virum dicimus &c. Hæc igitur magnanimitas decet hominem fortis humillimæ & abiectissimæ, seu, vt magis verbum verbo reddamus, postremæ ignobilitatis. Quid enim fortius quã non coarctare animum ad fortunę angustias? quàm animi magnitudinem & constantiam supra omnes casus exerere? quàm diuitiarum & paupertatis ex æquo esse contemptorem? At verò quia difficilius est prosperam, quàm aduersam ferre fortunam, quantò meliùs cõspicuus erit, qui in bonis rebus, vt ait Horatius, mentem continebit ab insolenti temperatam lætitia: qui nec confidet præsentibus bonis, nec aduersitatem fortunæ perhorrescet? Ita clementia &c. *Malam fortunam retundere.)* Retundimus enim aciem telorum, quæ fortuna in nos acuit, si nihili pendimus quicquid in nos machinatur. Lib.2.epist.dixit fortunæ contumaciter resistere. *(Clementia in quancumque domum.)* Habitat quidem priuatos parietes, habitat, si vis, pauperes casas & rustica tuguriola: cùm paterfamilias erga vxorem, liberos, seruos, modestè se gerit, dat, prætermittit, indulget, ad opus illectat magis quàm cogit. Quamobrem Petrus in sua canonica, non vult dominos esse dyscolos, hoc est morosos, & seruis difficiles. *Quid enim memorabilius.)* Alia ratio amplificationis. Imperant leges priuatis hominibus. Statuunt leges quid marito liceat in vxorem, quid patri in liberos, quid domino in seruos. Si trãsgreditur, præsentanea est vltio. Prohibent leges, ne ciuis ciui damnum det. Quòd si ciuis contra ciuem velit exequi rabiem & sęuitiã, non poterit, ne cum discrimine quidem capitis & fortunarum. Alia principis est licentia. Verba regis sunt imperia. Atque, vt ait Homerus in quodam hymno, ἀμφ' ἔπος τε καὶ ἔργον. Deinde opus suum omnibus approbat, nempe laudantibus quòd corrigere non possunt. Non sunt tribuni, qui intercedant. non est superior, qui appelletur. Is igitur cui omnium consensu summa rerum sic est delata, quibus laudibus pro merito extollctur, si sibi ipse temperantiam imperauerit, si intercesserit sibi, si ad seipsum, sed clementiorem, prouocauerit? *Nemo interrogaturus est.)* Verbi huius elegantia non est vulgaris. Ponitur enim pro accusare & postulare apud iudicem. Quare sæpius dicitur cum adiecto legibus interrogare. Cicero pro domo sua. Quis me vnquam vlla lege interrogauit? quis postulauit? quis diem dixit? Salust.in Catil. P. Antronius & P. Sylla designati cõsules legibus ambitus interrogati, pœnas dederant. Item, Et ipse Plautia lege interrogatus erat ab L. Paulo. Liu.libro tricesimo octauo. Alij neminem vnum tantùm eminere ciuem debere, vt legibus interrogari non possit. Tacit.lib.13. Sanè pepigerat Pallas, ne cuiusquã facti in præteritum interrogaretur. & lib.14. Damnatus iisdem consulibus Tarquinius Priscus repetundarum, Bithynis interrogantibus. Cicer. Offic.1. dixit appellare, & Philippica 2. appellatum de pecunia. *Ipsum sibi manum inücere.)* id est suos affectus in potestatem redigere, & intra modum continere. Virg. Æn.10. Iniecere manum Parcæ. Traxerunt debitum sibi, inquit Seruius, & sermone vsuş est iuris. Nã manus iniectio dicitur, quoties nulla iudicis authoritate expectata, rem nobis debitã vindicamus. Hanc Seruij interpretationem comprobat carmen Ouidij Elegiarum 1.

Et dicam, mea sunt: iniiciámque manus.

Et libro secundo.

Iniiciam dominas in mea iura manus.

Gulielmus Budęus, primum rei literariæ decus & columen, cuius beneficio palmam eruditionis hodie sibi vẽdicat nostra Gallia, diligenter & copiosè explicat huius locutionis proprietatem. Sed quando addit recentiores nullo antiquo exemplo iniicere manũ vsurpare pro eo quod latinè dicitur afferre vel inferre manus, id verò an perpetuum sit, alij viderint. Ego apud Horatium iniicere manus interpretor inferre. carmen est. Ne malè dispari Incontinentes iniiciat manus, Et scindat hærentem coronam Crinibus, immeritámque vestem. Item apud Curtium lib. 10. Non contentus supplicio insontis spado, ipse morituro manum iniecit. *Occidere contra legem.)* Salua res est, vbi semel hæc cogitatio subiit memoriã principis. Hoc est enim quod perdit Tyrannos, cùm licentiosa dominatione eximere se turbæ volunt. Sic loquitur Atreus apud Senec. Pietas, sanctitas, fides, Priuata bona sunt. quà iuuat, reges eant. Quantò illud melius? Occidere immerentẽ, latronũ & grassatorẽ laus est. Eripere vitam nemo non homini potest. vitã tribuere, regium est.

Magnam fortunam.) Aliud eſt argumentũ eiuſdem rationis, quod ſic in formam ſyllogiſmi colligi poteſt. Magna fortuna magnum animum deſiderat. Magnus animus eſt placidus & moderatus, & qui ad quamlibet offenſionem de gradu non deiicitur. Ergo princeps, vt perſonam principis ſuſtineat, debet inoffenſa animi æquitate offenſiones contemnere & iniurias. Hic non admodum laboro vt per omnia ſeruiam legibus dialecticorum, modò ſenſum fideliter aſſequar. *Magnam fortunam.*) Non tantùm quia ſecundæ res, vt ait Cato, à rectè conſulendo atque intelligendo tranſuorſum trudere ſolent hominem lætitia exultantem & ferocientem: ſed quòd plærique, animi abiectioris, ad ſordes nati, illuſtrem gerere perſonam non poſſunt. Succumbunt enim oneri, & ſuo ſplendore præſtringuntur. Sic Curt. de Alexandro. Nondum fortuna ſe eius animo ſuperfuderat. Hinc & illa emanarunt. Nec fortunam capit ipſe ſuam. Item, Vt tu fortunam, ſic nos te Celſe feremus. Ouidius in cõſolatione ad Liuiam.

Impoſuit te alto fortuna, locúmque tenere
Iuſſit honoratum, Liuia perfer onus.

Magni autem animi.) definitio magnanimitatis, quam ſuperiùs retulimus, à qua trahitur perpetuum argumentum: ſicut ecõuerſo à definito ad definitionem. *Muliebre eſt furere,*) Nihil fœminæ iracundia efferatius. ait enim Iuuenalis. Sic collige quod vindicta Nemo magis gaudet, quàm fœmina. Vbi vires ad nocendum deficiunt, tunc cæca rabies, & ſui impotens, furit ac fremit. *Ferarum nec generoſarum.*) Si ferarum eſt immanitas, monſtrum in homine: ſi ferarum ignobilium, in rege monſtro peius. hoc enim valet amplificatio in ſenſu, tametſi verba non exprimunt. ac ſi diceret, ſi obliuiſceris te eſſe principem, memineris hominẽ. ſin minùs, quod eſt poſtremum, imiteris feras nobiliores. Quintil. in Gladiatore, Feræ me hercule generoſiores iacentes tranſeunt. Ouid. Triſt. 2.

Quò quiſq; eſt maior, magis eſt placabilis iræ:
Et faciles motus mens generoſa capit.
Corpora magnanimo ſatis eſt proſtraſſe leoni,
Pugna ſuum finem, cùm iacet hoſtis, habet.
At lupus, & turpes inſtant morientibus vrſi,
Et quæcunque minor nobilitate fera eſt.

Elephantes) hoc de elephantis teſtimonio Plinij comprobatur, qui libro 8. ſcribit in hunc modum. Idem veſtigio hominis animaduerſo priùs quàm homine, intremiſcere inſidiarum metu, ſubſiſtere, ac olfactu circunſpectare, iras proflare, nec calcare, ſed erutum proximo tradere, illum ſequenti nuncio, vſq; ad extremum. *Leones*) Verba Plinij de leonibus eodem lib. cap. 16. Leoni tantùm ex feris clementia in ſupplices, præſtratis parcit: & vbi ſæuit, in viros priùs quàm in fœminas fremit: in infantes non niſi magna fame. Credit Libya intellectum peruenire ad eos precum. *Nec inexorabilis ira.*) Hæc verò eſt immanis feritas, ira ſæua, & inexorabilis. Nam ſi, ſecundum Horat. ita furor breuis eſt: quid eſt aliud ira obſtinata, quàm planè furor? Cicero ad Atticũ dicit irritabiles eſſe optimorum ſæpe hominum animos, & eoſdem placabiles, & hanc eſſe agilitatem mollitiemque naturæ bonitati. Idem ad Qu. fratrem. Si implacabiles ſunt iracundiæ, inquit, ſumma eſt acerbitas. ſi autem exorabiles, ſumma leuitas: quæ tamen, vt in malis, acerbitati anteponẽda eſt. *Non multùm enim ſupra.*) Ne quis ſibi laudi futurum ducat, ſi hoſtem ſua potentia contriuerit, intelligat eum ſibi exæquari, cui tantùm tribuit, vt cum eo inimicitias exerceat. Id eſt quod dicit Seneca lib. de ira. 2. Cũ pari contendere, anceps: cum ſuperiore, furioſum: cum inferiore, ſordidum. Id ſibi volunt verba Cæſaris apud Lucanum libro tertio.

Vanam ſpem mortis honeſtæ
Concipis: haud, inquit, iugulo ſe polluet iſta
Noſtra Metelle manus: dignum te Cæſaris ira
Nullus honor faciet.

Huc ſpectat problema Ariſtotelis quod legitur ſectione 29. Cur mulierem interfeciſſe iniquus ſit, quàm virum, quanquam naturæ ratione mas fœmina præſtantior eſt? An quia mulier imbecillior eſt, minúſque proinde facere iniuriam poteſt? Item, eniti aduerſus id quod longè infirmius eſt, nihil virile, imò ſtolidum atque iniquiſſimum eſt. *Vita ſuperiori eripitur.*) Si magnum eſt occidere hominem, & ſi hac vna re metimur alicuius potẽtiam, cogitemus & latronem & hoſtem admouere poſſe iugulo noſtro gladium, vt poteſtas maior abſit. Neminem non ſeruum habere in nos vitæ necíſque arbitrium. Recognoſcamus eorum exempla, qui domeſticis inſidiis perierunt, aut aperta vi, aut dolo: & intelligemus non pauciores ſeruorum ira cecidiſſe, quàm regum. Neq; verò ſi quis nõ eſt interfectus à latrone, vitam illi acceptam referre debet. Maius eſt vitæ beneficium & nobilius, quàm vt à latrone accipiatur. Ei vita datur, qui cùm ſaluis legibus interfici poſſit, eximitur mortis periculo. Seneca in Medea. Hoc reges habent Magnificum & ingẽs, nulla quod rapiet dies, Prodeſſe miſeris, ſupplices fido lare protegere. Nõ itaque fruſtra celebre eſt dictum Scipionis, quod poſteà Antonino Pio frequenter fuiſſe in ore legimus, ſe malle vnum ciuem ſeruare, quàm mille hoſtes occidere. Tyrannica illa vox Neronis apud Senecam in Octauia.

Occidere hoſtem, maxima eſt virtus ducis.
Cui reſpondet Seneca.
Seruare ciues, maior eſt patriæ patri.

Idem contingit quod diis.) Crudelitas facit regẽ omnibus execrabilem, quinetiam ex principe tyrannum. Clementia amabilem omnibus reddit, omnibus ſuperiorem, poſtremò & diis ſimilem. Deorum eſt quòd & boni & mali naſci-

nascimur, quòd communi cœlo atque aere fruimur, quòd iisdem alimentis sustinemur. Hanc deorum mansuetudinem cur non imitetur princeps? Cicer. pro Ligario. Nulla re propiùs homines ad deos accedunt, quàm salutem hominibus dãdo. Nihil habet nec fortuna tua maius, quàm vt possis: nec natura tua melius, quàm vt velis conseruare quamplurimos. Claudianus ad Honorium,

Sola deos æquat clementia nobis.

In numerum relinquat.) Id est, qui faciãt numerum, vt sint scilicet, quibus imperet. Sic Lucanus lib. 2. In numerum pars magna perit, id est, in hoc tantùm, vt magnus esset occisorum numerus.

CAPVT VI.

COgitate, in hac ciuitate, in qua turba per latissima itinera sine intermissione defluens eliditur, quoties aliquid obstitit quod cursum eius, velut torrentis rapidi, moraretur, in qua tribus eodẽ tempore theatris viæ postulantur, in qua consumitur quicquid terris omnibus aratur: quanta solitudo & vastitas futura sit, si nihil relinquitur, nisi quod iudex seuerus absoluerit. Quotus quisque ex quæstoribus est, qui non ea ipsa lege teneatur, qua quæritur? Quotus quisque accusator vacat culpa? Et nescio an nemo ad dandam veniam difficilior est, quàm qui illam petere sæpius meruit. Peccauimus omnes, alij grauia, alij leuiora, alij ex destinato, alij fortè impulsi, aut aliena nequitia ablati: alij in bonis consiliis parum fortiter stetimus, & innocentiam inuiti ac renitentes perdidimus. Nec dèlinquimus tantùm, sed vsque ad extremum æui delinquimus. Etiam siquis tam bene purgauit animum, vt nihil obturbare eum amplius posit ac fallere, ad innocentiam tamen peccando peruenit.

NVnc per discriptionem ostendit Seneca, quàm sit principi necessarium quasdam in numerum relinquere, & ad tempus tolerare. si quis enim ad viuum resecare velit strumas & vomicas ciuitatis, bonam partem exhauriat oportet. Quod vt faciliùs percipiat lector, proponat sibi argumentum in hanc formam: Hanc legem debent in primis seruare magistratus, vt neminem lædant. quòd si læsus quispiam fuerit, secundum est ne plures lædantur: atque ideo tollitur è medio is qui læsit, quia pluris est vniuersam multitudinem seruare, quàm vnum aut alterum. Hũc finem & hunc scopum habent pœnę publicę. Qui autem magistratus summo iure animaduertunt in noxios, tollunt maiorem numerum quàm relinquunt. Non ergo statuunt pœnis legitimum finem. Quòd autem in hoc contextu dixi esse descriptionem, sic Cicero eam appellat libro rhetoricorum quarto, quę Græcè dicitur ἐνάργεια, id est perspicuitas & euidentia, quæ rerum imagines concipit, vt hîc Seneca populosam ciuitatem quasi oculis repræsentat. exempla sunt apud Quintilianũ lib. 8. *In qua turba.*) Si liberam adhuc & stantem rempub. cum ea componamus, quæ sub imperio Cæsarum fuit, in immensum & penè extra fidem creuit numerus. Nam census quẽ stante libertate maximum fuisse lego, fuit C. Lentulo & L. Gellio Censoribus, in quo cẽsa sunt ciuium capita. cccc. l. millia. Verùm post Actiacum triumphum author est Eusebius censu acto inuenta esse quadragies semel centena & septuaginta millia ciuium. in altero verò censu quem Augustus egit cum Tiberio filio adoptiuo, inuenta esse ter & nonagies centena & septuaginta millia. Vltimo verò censu acto, qui Neronis imperio proximus fuit, censa sunt ciuium lxix. centena. c. quadraginta quatuor millia. *Quanta solitudo.*) Sensus est, vides vrbem tanta multitudine affluentem, & suorum ciuium vix capacem? siquis tamen iudex apud quem nec sordes valeant, nec gratia, nec æqui boníque ratio, denique qualis ille, qui scopulus reorũ appellatus est, omnes in reos recipiat, vix millesimus quisque vltimi supplicij sententiam effugiet in tot hominum millibus. Aut igitur ignoscendum, aut non imperandum. *Quotus quisque ex quæstoribus.*) Vnum est hominum genus quod omni vitio purgatum esse debeat, qui scilicet præsunt moribus, & aliorum vitia corrigunt. Hoc genus tamen homines iniquissimi sunt nobis iudices, æqui sibi: & hoc nescio quomodo accidit, vt quæ aliis ægrè aut nullo modo permittunt, sibi facilè indulgeant. Senec. de ira. 2. Aliena vitia in oculis habemus: à tergo nostra sunt. nihil alienæ luxuriæ ignoscit, quæ sub nihil negauit. & homicidæ tyrannus irascitur, & punit furta sacrilegus. Magna pars hominum est, quę non peccatis irascitur, sed peccantibus. Vbi etiam alludit ad manticam Æsopi. Seneca Tragicus in Agamenone, Ignota sunt tibi iura regnorum haud noua: Nobis maligni iudices, æqui sibi: Id esse regni maximum pignus putant, Si quicquid aliis non licet, solis licet. Iuuenalis satyra 8.

Mitte ostia Cæsar
Mite, sed in magna legatum quære popina:
Inuenies aliquo cum percussore iacentem
Permixtum nautis & furibus aut fugitiuis
Inter carnifices. Et paulò pòst,
At vos Troiugenæ vobis ignoscitis, & quæ
Turpia Cerdoni, Volusos Brutósque decebũt.

Porrò cum multa quæstorum genera fuerint apud Romanos, quæstores hîc accipe rerum capitalium, qui & quæstores parricidij, præsunt exercendis quæstionibus criminalibus: vt Asconius testatur 2. commentario Verrinarum, & Seruius in 6. Æneid. Sic confundunt scriptores quidam non contemnandæ eruditionis: ego tamen existimo latum esse discrimen. Priùs de quæstoribus parricidij videamus, quẽ magistratũ fuisse antiquæ

originis tradunt Fenestella & iurisconsultus Pomp. in l. 2. ff. de origine iuris. Varro libro 4. de lingua Latina de hisdem loquitur, in quorum locum successisse triumuiros capitales affirmat. Addunt Fenestella & Pomponius solitos constitui à populo: quòd iniussu populi non liceret in ciuem Romanum animaduertere. Habemus ergo huiusmodi magistratus fuisse ordinarios, & creatos à populo, quorum vices posteà cesserunt triumuiris. At verò quæstor cuius Asconius meminit, qui & quæsitor, & iudex quæstionis appellatur à Cicerone, intelligitur Prætor vrbanus, cui demandabatur eadem forte cura publicorum iudiciorum, qua sortiebatur vrbanam prouinciam. Cicero in prætura vrbana. Ecce autem illis ipsis diebus cùm prætores designati sortirentur, & Marcello obtigisset vt is de pecuniis repetundis quæreret, nunciatur mihi tantam gratulationem isti esse factam, vt is quoque domum pueros mitteret qui vxori suæ renunciarent. Deinde subiicit. Duo igitur consules & quæsitor erunt ex illius voluntate. Author est etiam Plutarchus Licinium Macrum reum peculatus actum esse apud Ciceronem prætorem, & omnibus iudicum sententiis damnatum. Hinc apud authores prætoris nomen pro quæsitore sæpe ponitur. Cicero Verrina secunda. Quamobrem verò se cõfidat aliquid proficere posse hoc Glabrione prætore, & hoc consilio, intelligere non possum. Iuuenalis.

--Prima est hæc vltio, quòd se
Iudice nemo nocẽs absoluitur, improba quãuis
Gratia fallacis prætoris vicerit vrnam.

Pædianus in orationem pro Scauro. Postulatus apud Marcum Catonem prætorem repetundarum, vt in actis scriptum est. Idem in orationem pro Cornelio. Iudicium id exercuit Q. Gallus prætor. Illud etiam addendum, cùm extra ordinem decernebatur quęstio, fuisse creatos ad id quæstores suffragio populi, quemadmodum Cn. Domitius Ænobarbus in caussa Milonis comitiis creatus est, vbi extra ordinem de homicidio quærebatur. *Eadem lege teneatur, qua quæritur.*) Dicimus enim quæri lege Iulia maiestatis, lege Iulia de adulteriis, lege Cornelia de sicariis, lege Põpeia de parricidiis, & similibus, eúmque teneri legibus, qui sit cõuictus læsæ maiestatis, adulter, aut parricida, aut vno ex capite legis Corneliæ. *Quotus quisque accusator vacat culpa.*) Cicero actione quinta in Verrem. Omnes qui alterum, iudices, nullis impulsi inimicitiis, nulla priuatim læsi iniuria, nullo præmio adducti in iudicium reipublicæ caussa vocant, prouidere debent non solùm quid oneris in præsenti tollant, sed etiam quantum in omnem vitam negotium suscipere conentur. Legem enim sibi ipsi indicunt innocentiæ, continentiæ, virtutúmque omnium, qui ab altero rationem vitæ reposcunt. Ibidem. Omnia postremò quę vindicaris in alterum, tibi ipsi vehementer fugienda sunt. etenim non modò accusator, sed ne obiurgator quidem ferendus est is qui quod in altero vitium reprehendit, in eo ipse reprehenditur. Si igitur accusator & iudex in eadem scelera prolabuntur, quæ alter ad pœnam defert, alter pœna afficit, quid de aliis sperandum? *Peccauimus omnes.*) Iam non de iudicibus tantùm aut accusatoribus pronunciat: sed ostendit irrogandas pœnas esse omnibus, si vindicanda sunt omnium peccata, nec finem pœnis faciẽdum, donec se quoque iudex vltimo supplicio addixerit. Idem Seneca libro secundo de ira. Hoc scito, tantundem esse vitiorum, quantùm hominum. & Horatius in epistolis.

Nam vitiis nemo sine nascitur: optimus ille,
Qui minimis vrgetur.

Licèt non omnium delicta paria sint aut similia, omnes tamen peccauimus. Alij destinata malitia, alij inconstantia, alij grauiùs, alij leuiùs. Seneca libro quarto de benefic. Omnia in omnibus vitia sunt, sed non omnia extant in singulis. Idem in 3. de ira. Omnes inconsulti & improuidi sumus. Omnes incerti, queruli, ambitiosi. Quid leuioribus verbis vlcus publicum abscõdo? Omnes mali sumus. Quicquid itaque in alio reprehenditur, id vnusquisque in suo sinu inueniet. Placidiores itaque inuicem simus. mali inter malos viuimus. Vna res potest facere quietos, mutuæ facilitatis conuentio. *Ex destinato*) id est de industria, de composito, data opera, dedita opera, siue, vt Plautus loquitur, ob industriam, quod vulgò dicitur de proposito deliberato. Suetonius in Calig. Militiam neque semel attigit, neque ex destinato. Seneca lib. 6. de benefic. Non enim profuisse te mihi oportet vt obliger: sed ex destinato profuisse. Tranquillus in Iulio præpositionem omisit. Præmia non tantùm destinatò, sed ex occasione sumebat. aduerbium est. Sic antiqui compositò, quod dicimus de composito. Virg. Æneid. 2.

Composito rupit vocem, & me destinat aræ.

Sic ex insperato & insperato, sine præpositione, vtrumque apud Liuium, eiusdem rationis est, vt diximus dedita opera. Obseruaui tamẽ apud Cicer. lib. 2. ad Atticum, dedita opera positum pro expressè, vt vulgus loquitur. Quare ad illud, inquit, redeo. Cura vt eius rei caussa, dedita opera mittas aliquem &c. Cælius lib. 6. Epist. Data opera paraui qui sic persequeretur omnia &c.

CAPVT VII.

VONIAM deorum feci mentionem, optimè hoc exemplum principi constituam, ad quod formetur, vt se talem esse ciuibus, quales sibi deos, velit. Expedit ergo habere inexorabilia peccatis atque erroribus numina? expedit

pedit vſque ad vltimam infeſta perniciem. Et quis regum erit tutus, cuius non membra aruſpices colligant? Quòd ſi dij placabiles ſunt, & æquè delicta potentium non ſtatim fulminibus perſequuntur, quantò æquius eſt hominem hominibus præpoſitum, miti animo exercere imperium? & cogitare, vtrum mundi ſtatus gratior oculis pulchriórq; ſit ſereno & puro die, an cùm fragoribus crebris omnia quatiuntur, & ignes hinc atque illinc micant? Atqui non alia facies eſt quieti moderatique imperij, quàm ſereni cœli & nitentis. Crudele regnum, turbidum, tenebriſque obſcurum eſt, inter trementes, & ad repentinum ſonitum expaueſcentes, nec eo quidem qui omnia conturbat, inconcuſſo. Faciliùs priuatis ignoſcitur pertinaciter ſe vindicantibus. Poſſunt enim lædi, dolórque eorum ab iniuria venit. Timent prætereà contemptum: & non retuliſſe lædentibus gratiam, infirmitas videtur, non clementia. At cui vitio in facili eſt, is omiſſa ea, certam laudem manſuetudinis conſequitur: humili loco poſitis exerere manum, litigare, in rixam procurrere, liberius eſt. Leues inter paria ictus ſunt. Regi vociferatio quoque, verborúmque intemperantia, non ex maieſtate eſt.

NE videatur ex abrupto tranſire ad hanc ſimilitudinem, connectit cum prioribus. Cùm enim dixiſſet nihil eſſe principi tam magnificum, quàm cùm deorum exemplo improbos tolerat, ac in numerum relinquit: vbi alterum eſt exequutus de iis ad tempus tolerandis, qui ciuitatis ſupplent numerum, nunc ad deorum mentionem reuertitur. Admonet igitur principem legis naturalis, vt ſit ſubſiditis ſuis talis, quales ſibi eſſe deos velit: qui ſibi rurſum dominâtur, vt ipſe hominibus imperat. Quòd ſi deorum indulgentia viuit ac ſpirat, cur non homo potiùs hominibus propitius erit & exorabilis? Sic Ouid. ad Auguſtum lib. Triſtium 2.

Si quoties peccant homines ſua fulmina, mittat
Iupiter, exiguo tempore inermis erit.
Nunc vbi detonuit, ſtrepituq; exterruit orbem,
Purum diſcuſſis aëra reddit aquis.
Iure igitur genitorq; deûm, rectórque vocatur.
Iure capax mundus nil Ioue maius habet.
Tu quoque cùm patriæ rector dicare paterque,
Vtere more dei numen habentis idem.

Hoc tamen intereſt, quòd ille Auguſto adulatur, hic philoſophicè præcipit. Plutarchus quoque de ſera numinis vindicta. Cùm deum optimum maximum, qui neminem timet, nullius rei indiget, qui nulla pœnitentiæ duci poteſt, vindictam tamen ſuſpendere cernamus, debitúmque ſceleribus expectare tempus: nos quoque illum imitari, ac placidos reddi oportet, manſuetudinémque ac tolerantiam, diuinam virtutis cenſere particulam. Vide vt idem exemplum variè accommodant. *Quis regum erit tutus, cuius non membra aruſpices.*) Si regum delicta dij ſeuerè perſequantur, quis regum eſt qui non in horas identidem peccet? Quid igitur ſpei reliquum eſt, quàm vt aruſpices ad deos conſulendos mittant in certiſſimum ac præſentiſſimum mortis nuncium. Eant nunc reges, & imperatores, ſuorum delicta crudeliter vlciſcantur: ſed agnoſcant eſſe deos, qui ſua ſcelera ad eandem amuſſim poſſint exigere. Loquitur autem Seneca iuxta ethnicorum principum ſuperſtitionem: qui in extis pecudum ſalutem ſuam repoſitam putabant, & aruſpices cum diis in conſilium mittebant de vita fortuniſque ſuis: cùm tamen nihil fuerit vnquam vanius eo hominum genere: in quorum vanitatem luſit Cato falſiſſimo ſcommate. Mirari enim ſe aiebat, quòd non rideret aruſpex, aruſpicem quum vidiſſet. *Quantò æquius eſt.*) Argumentum à minori. dij in dandam hominibus veniam faciles, cur non magis homines hominibus? ſeu quia id debent communi naturæ, ſeu quòd eandem quoque facilitatem vlciſcendis ſuis peccatis deſiderant. *Et cogitare, vtrum mundi ſtatus.*) Aliud ex alio deriuatur. Poetæ enim ſuo Ioui fulmina attribuunt, quaſi tela iracũdiæ: quæ aërem ex liquido puróque turbidum ac nubilum reddunt, motu ac terrore mundum concutiunt. ſic rex inſtar terreni Iouis, cùm iraſcitur, fulgurat ac fulminat. nulla quies, nulla ſerenitas. *Fragoribus crebris.*) id eſt ſtrepitu tonitrui: qui vnde oriatur, reperies apud Ariſt. lib. Meteororum 3. cap. 6. Apud Cic. libro 2. de Diuinat. Senec. lib. 2. quæſt. natur. Plinium lib. 2. cap. 20. Plutarchum in placitis philoſo. *Et ignes.*) id eſt fulgurationes. *Atqui non alia facies.*) Cur enim frontem nõ exporrigat totum imperiũ, vbi ſol ille oculus mundi purè renidet? Non enim priuata eſt principis lętitia, ſecum omnia exhilarat. Bene ergo æquiparatur aëris ſerenitati ad quam hominum animi ſerenantur & explicantur. *Facies.*) Quod Græcis nunc ſchema, nunc πρόσωπον dicitur. Synesius ἑαλωκυίας πόλεως σχῆμα. Cic. epiſt. 5. Quanquam πρόσωπον πόλεως amiſimus. Facies enim non ſolùm in hominũ corporibus, ſed in re qualibet accipitur pro ſpecie. Ouid. 1. Triſtium:

Hæc facies Troiæ, cùm caperetur erat.

Virg. 1. Georg.

Tam multæ ſcelerum facies.) Vide Gellium, & Nonium Marcellum. *Crudele regnũ, turbidũ.*) Sunt enim denſis tenebris obuoluti, quibus ſemper obuerſantur præ oculis flagella, cruces, ſecures, & mille tormentorum atque ſuppliciorum genera: ad omnes minas quaſi ſtupidi & obſtupefacti horrent, non aliter quàm tonitru perculſi. *Faciliùs priuatis ignoſcitur.*) Si quis obiecerit, at verò regi quiſque intra ſe animum habet, nec eſt aliquis qui ſe impune lædi velit, omnes ſe pertinaciter vindicant, non modò ſecundæ fortis homines, ſed humillimi quoque, ac deſpicatiſſimi: Reſpõdet quatuor eſſe cauſas, cur talibus ignoſcatur acriùs ſe vindicãtib⁹, quæ ſingulæ

suis locis obseruabuntur. *Possunt enim lædi.*) Prima causa est. non nisi morsi remordent. reddunt idem quod passi sunt. Patiuntur autem grauissimas offensas & contumelias, quas ob fortunæ mediocritatem propulsare nequeunt. *Timent prætereà contemptum.*) Bene Terentius. Omnes quibus res sunt minùs secūdę, sunt nescio quo modo magis suspiciosi: ad cōtumeliam omnia accipiunt magis: propter suam impotentiam se semper credūt negligi. Est igitur secunda ratio, cur adeò sint animosi ad vindictam, quia se lædi putant cū tanguntur: & hoc quoque in contumeliam suam trahunt, non suppetere ad nocendum vires. Qui nolunt occidere quenquam, Posse volunt, inquit Iuuen. Quintil. lib. 2. Statura breues in digitos eriguntur, & plura infirmi minantur. *Non retulisse lædentibus gratiam.*) Non mirum est si iniurias suas non adeò facilè condonant plebeij & contempti homines, quoniam id illis vitio datur, quod potentioribus laus est. Si enim quis eorum vindictam remiserit, in vulgus nihilominus rumor erit, voluit vlcisci, sed non potuit. Referre verò gratiam, ironicè pro eo quod est iniuriam rependere, seu, vt dicit Curtius, vicem reddere. Terent. in Eunuc. Inueniam pol. hodie parem vbi ei referam gratiam. Ibidem. Quid? quid venire in mentem nunc mihi possit? Quidnam? quî referam huic sacrilego gratiam, qui hunc supposuit nobis. Eadem ratione dixit Cælius deferre munusculum. Nemini hoc deferre munusculum maluit, quàm suo accusatori. Item, Apertè cum quibusdam locutum cum L. Domitio homine, vt nunc est, mihi inimicissimo deliberare, velle hoc munusculum deferre. Etsi Seruius grates τῶν μέσων esse tradit in 2. commentar. Æneid. Virgil.

Dij, si qua est cœlo pietas quæ talia curet,
Persoluant grates dignas, & præmia reddant
Debita, qui nati coràm me cernere lethum
Fecisti, & patrios fœdasti sanguine vultus.

At cui vltio in facili.) Ij sunt qui vindicta debent abstinere, qui ex eo quòd abstinent, certam laudem consequuntur, nec faciliùs ideo in posterum lædentur, quia semel impune læsi sunt. Vltio in facili, id est facilis, prompta, parata. honesta est locutio. Ouid. in 1. de Arte.

Quod petis, ex facili, si volet illa, feres.

Senec. lib. 3. de Benefic. Beneficium ex facili largitus est, Valer. lib. 4. Proni studij certius indicium est supra vires niti, quàm viribus ex facili vti. Liu. lib. 3. Cùm exitus haud in facili esset, compulsos in cauas valles circumueniunt. Quintil. lib. 9. Interim augemus crimina quæ ex facili possumus aut diluere, aut negare. *Humili loco positis.*) Si obscuri & ignobiles inter se rixantur, ac se mutuò conuitiis maledictísque proscindunt, nihil nouum. Est enim eis solenne, rixari ac iurgari; pòst vbi se clamoribus satis ad rauim exercuerunt, tandem ad manus venire, & litem decidere pugnis & calcibus: estque vulgare prouerbiū, post verba verbera. Rex verò si in morem popularium vociferetur, ac depugnet vnguibus & pugnis, nonne multùm detrahet ex sua maiestate? Nota hanc esse tertiam rationem.

CAPVT VIII.

Raue putas, eripi loquendi arbitriū regibus, quod humillimi habent. Ista quidem seruitus est, non imperium. Quid? tu non experiris istud nobis esse, non tibi, seruitutem? Alia conditio est eorum qui in turba, quā nō excedunt, latent: quorum & virtutes vt appareant, diu luctātur, & vitia tenebras habent. Vestra facta dictáq; rumor excipit. Et ideo nullis magis curandum est qualem famam habeant, quàm qui, qualemcunque meruerint, magnā habituri sunt. Quàm multa tibi nō licēt, quæ nobis beneficio tuo licent? Possū in qualibet parte vrbis solus incedere sine timore, quamuis nullus sequatur comes, nullus sit domi, nullus ad latus gladius. Tibi in tua pace armato viuendum est. Aberrare à fortuna tua non potes. obsidet te, & quocunque descendis, magno adparatu sequitur. Et hæc summæ magnitudinis seruitus, non posse fieri minorem. Sed cum diis tibi ipsa necessitas est. Nam illos quoque cœlum alligatos tenet: nec magis illis descendere datum est, quàm tibi tutum. Fastigio tuo adfixus es. Nostros motus pauci sentiunt. Prodire nobis ac recedere, & mutare habitum, sine sensu publico licet. Tibi non magis quàm soli latere contingit. Multa contra te lux est. Omnium in istam conuersi oculi sunt. Prodire te putes, oriris. Loqui non potes, nisi vt vocem tuā quæ vbique sunt gentes, excipiāt. Irasci nō potes, nisi vt omnia premātur. Sic neminē potes affligere, nisi vt quicquid circà fuerit, quatitur. Vt fulmina, paucorū periculo cadunt, omniū metu, sic animaduersiones magnarum potestatum terrent latiùs quàm nocent, non sine caussa. Non enim quantum fecerit, sed quantùm facturus sit, cogitatur in eo qui omnia potest. Adiice nunc, quòd priuatos homines ad accipiendas iniurias opportuniores, acceptarum patientia facit. Regibus certior est ex māsuetudine securitas: quia frequens vindicta, paucorum odium reprimit, omniū iritat. Voluntas oportet antè sæuiendi, quàm caussa deficiat. alioqui quemadmodum præcisæ arbores plurimis ramis repullulant, & multa satorum genera, vt densiora surgant, reciduntur, ita regia crudelitas auget inimicorum numerum tollendo. Parentes enim liberiq; eorum qui interfecti sunt, & propinqui, & amici, in locum singulorum succedunt. Hoc quàm verum sit, admonere te exemplo domestico volo.

Visus est Seneca durā imponere regibus conditionem, quum vociferatiōnē verborúmque intemperantiam in illis vituperaret. Si quid est enim liberum in homine, lingua est. Detruditur ergo in postremam ser-

seruitutem, cui ademptum est loquendi arbitrium. Oportet, inquit Tiberius, in libera ciuitate liberas esse linguas. Solus is qui supra libertatem est, silentio seruiet. Hic rem per se asperam mollit Seneca, nunc verborum deflexione, nunc aptis comparationibus. Ostẽdit enim hoc maiestatis plenum esse, nõ contaminare scurrilibus verbis maiestatem: tantùm abest vt aliquid dignitati detrahatur. Virtutes & vitia principum esse in aperto. A vitiis cauendum vt solæ & puræ virtutes emineant: vulgus autem suis tenebris immersum, inglorium latere. Sic principes magno comitum adparatu procedere, priuatos nullum habere comitatum. Denique hanc esse deorum necessitatem, qui suo cœlo auelli non possunt, quemadmodum nec princeps suo fastigia. *Ista quidem seruitus est.*) Ex persona principis, qui nolit sibi eripi loquendi arbitrium. quasi diceret, non esse id rationi consentaneum, vt qui imperare debet, seruiat. In hanc sententiam est illud P. Mimographi. Regibus est peius multò quàm seruientibus. & Salust. in Cati. Qui magno imperio præditi in excelso ætatem agunt, eorum facta cuncti mortales nouere. Ita in maxima fortuna, minima licentia est. Quæ apud alios iracũdia dicitur, ea in imperio superbia atque crudelitas appellatur. Agamemnon etiam, vt refert Plutarchus in vita Niciæ, hoc sæpe vsurpabat. Vitæ nostræ præsidem turbam sortiti sumus, multitudiniq; proculdubio seruire cogimur. *Alia conditio est eorum.*) Qui enim sibi viuunt obscuro loco positi, ignobilitatis suæ beneficio loquuntur liberè, & faciunt liberè quicquid libet. Putas quot pauperum præclarè dicta ac facta, non longa vetustate, sed vnius aut alterius diei spatio obliterãtur? Principum verba atque opera simul sunt edita, perpetuæ consecrantur memoriæ. Rursum, quæ turpiter aut facta aut dicta fuerint à viris ignobilibus, eodẽ temporis articulo effluunt. Nam qua ratione celebrentur, vbi author sibi tantùm ac suis parietibus cognitus est? Sic ætas, vt ait ille, per tacitum fluit, & dies sine strepitu prætereunt. *Vestra facta dictáque.*) Nihil quod fit aut dicitur à viris principibus, excidit, quin in vulgus perferatur, & suos habeat interpretes. Quare, vt Herodianus ait, principum res nullo pacto latere possunt. Plinius in panegy. Habet hoc primum magna fortuna, quòd nihil tectum, nihil occultum esse patitur: Principum verò non modò domos, sed cubicula ipsa intimósque secessus recludit, omniáque arcana noscenda famæ proponit atque explicat. Claudianus in panegy. Honorij.

Hoc te præterea crebro sermone monebo,
Vt te totius medio telluris in orbe
Viuere cognoscas, cunctis tua gentibus esse
Facta palàm, nec posse dari regalibus vsquam
Secretum vitijs. nam lux altissima fati
Occultum nil esse sinit, latebrásque per omnes
Intrat, & angustos explorat fama recessus.

Iuuenalis.

Omne animi vitium tantò conspectius in se
Crimen habet, quantò qui peccat, maior habetur.

Salust. in Iugurth. Maiorum gloria posteris quasi lumen est, neque bona eorum, neque mala in occulto patitur. Eadem est sententia Plutarchi in Politicis. *Et ideo nullis magis curandum est.*) Istis qui personam magnæ dignitatis sustinent, non licet esse mediocribus. à priuatis enim virtutes populares exiguntur: ab illis excellentes & heroicæ: atque, vt ait ille, maiora semper populus à summo exigit. Cic. ad Q. fratrem. Quòd si in medíocri statu sermonis & prædicationis res nostræ essent, nihil abs te eximium, nihil præter aliorum consuetudinem postularetur: nunc verò propter earum rerum in quibus versati sumus splendorem & magnitudinem, nisi summam laudẽ ex ista prouincia assequimur, vix videmur summam vituperationem posse vitare. Hoc igitur illis necessitatis incumbit, quoniam velint nolint magnos esse oportet, vt boni sint iuxtà ac magni nominis. *Quàm multa tibi non licent.*) Argumentum à simili, ne putet aliquid ex sua magnitudine decedere princeps, si illi in iurgia & rixas non liceat prorumpere, cùm multa non liceant, salua tamen maiestate. Malim autem interrogatiuè legere, quanquam sine interrogatione legitur in plerisque exemplaribus: & locutio est ab authoribus recepta, licet Valla improbet. Cælius lib. 8. episto. Ciceronis. At ille quàm clementer. Item, Omnia intima conferre discupio, habeo autem quàm multa. Cicero Tuscul. quarta. Atqui stirpes sunt ægritudinis quàm multæ, quàm amaræ, quæ ipso trunco euerso omnes elidendæ sunt, Seneca ipse lib. 10. Declama. Et quia ipsos pudet viros esse, id agunt vt quàm pauci viri sint. Sueto. in Claud. Opera magna potiùs quàm necessaria quàm multa perfecit. *Aberrare à fortuna tua non potes.*) Est artificij rhetorici, quæ contra nos faciunt, in rem nostram & causæ commodum vertere. Est enim aliquid tyrãnicum, inter ciues suos corpus munire armorũ præsidio. Cic. Philip. 2. Nonne igitur millies perire est melius, quàm in sua ciuitate sine armatorum præsidio non posse viuere? Seneca verò magis esse ornamenta & insignia imperij dicit, quàm vitæ præsidia. Mamertinus in panegyr. Iuliani Cæsaris. Arma igitur, & iuuenes cum gladiis atque pilis, non custodiæ corporis sunt, sed imperatoriæ maiestatis solennis ornatus. Quid enim istis opus est, cùm firmissimo sis muro ciuici amoris obseptus? *Omnium in istam oculi conuersi sunt.*) Ouid. in consolatione ad Liuiam.

Ad te oculos auresque trahis, tu facta notamus.
Nec vox missa potest principis ore tegi.

Et ille turpem esse in rege ebrietatem dicebat, quem ores oculíque omnium sequeren-

tur. Verùm id, vt præclarum, ita etiam difficile & arduum est: vt non immeritò Cicero exclamauerit: O dij immortales, quàm magnũ est personam in rep. tueri principis: qui non animis solùm debet, sed oculis seruire ciuiũ. *Irasci non potes.*) verissima sententia. Omnes enim verentur quò efferatur animi impotẽtia, cui nihil clausum est. Et cùm tandem, velut calamitas, in aliquem cecidit, alij idem in caput suum timent. Quantam enim putas futuram terris pestem, si principes legibus liberi, soluti omnibus, vt aiunt, frenis ac repagulis, velint exercere nocendo potentiã? Quis finis esset cædibus, latrociniis, direptionibus, vbi nihil non potest efferata rabies? Bene ergo quod principes legibus soluti, legibus tamen viuunt. Imò verò lex ipsa sunt. *Adiice nunc quòd priuatos.*) Redit nunc ex digressione ad orationis contextum, & filum argumẽti, & tandem quartam rationem reddit, cur sit ignoscendum priuatis hominibus vbi asperiùs suas offensas vlciscuntur: quia cùm sint obnoxij iniuriæ, veterem ferendo, nouam inuitant. Id est quod sæpe eos cogit retaliare iniurias: non vt præterita corrigant, sed vt in futurum prouideant. Alia est regum ratio & conditio, qui cùm iniurias remittũt, certam sibi securitatem comparant. Idque comprobat argumento à contrariis. Si enim frequens vindicta paucorum odium reprimit, multorum irritat: sequitur aptiorẽ esse coercendis iniuriis veniam. *Quemadmodum præcisæ arbores.*) Comparatio sumpta ex disciplina rei rusticæ. Solent enim agricolæ, quò sint firmiores arbores & feraciores, teneros adhuc ramos præcidere. Ita & frõdosi magis & densiores renascuntur. Et sunt satorum quædam genera, quæ nisi ferro amputantur, emoriuntur, & languescunt. Multa in hanc rẽ præcipiuntur ab authoribus rei rusticæ. *Parentes liberíque eorum.*) Vnde illud celebre antiquitus prouerbium. Stultus, qui patre interfecto filiũ relinquit superstitem. *Admonere te exemplo domestico.*) Hæc enim plus habẽt energiæ, quia meliùs in aures influunt, promptiores ad laudes familiæ suæ audiendas, & aculeum relinquunt, cùm is qui admonetur, probrosum reputat maioribus suis cedere, & partum ab illis splendorem obscurare. Virg. Æneid. 3. in persona Andromaches.

Ecquid in antiquam virtutem animósque viriles
Et pater AEneas, & auunculus excitat Hector?

Quod sic lib. 12. repetitum est.

Tu facito mox cùm matura adoleuerit ætas,
Sis memor, & te animo repetentẽ exempla tuorũ
Et pater AEneas, & auunculus excitet Hector.

Capvt IX.

IVVS Augustus fuit mitis princeps, si quis illum à principatu suo æstimare incipiat. In communem quidem rempub. gladium mouit, cùm hoc ætatis esset, quod tu nunc es: duodeuicesimum egressus annum iam pugiones in sinu amicorum absconderat. Iam insidiis Marci Antonij consulis latus petierat. Iam fuerat collega proscriptoris. Sed quum annum quadragesimum transisset, & in Gallia moraretur, delatum est ad eum indicium, Cinnam stolidi ingenij virum insidias ei struere. Dictum est & vbi, & quando, & quemadmodum aggredi vellet. Vnus ex consciis deferebat. constituit se ab eo vindicare. Consilium amicorum aduocari iussit. Nox illi inquieta erat, cùm cogitaret adolescentem nobilem hoc detracto integrum, Cn. Pompeij nepotem damnandum. Iam vnum hominem occidere non poterat. Cùm proscriptionis edictum inter cœnam dictaret, gemens, subinde voces emittebat varias, & inter se contrarias. Quid ergo? Ego percussorem meum securum ambulare patiar, me solicito? Ergo non dabit pœnas, qui tot ciuilibus bellis frustra petitum caput tot naualibus, tot pedestriis præliis incolume, postquam terra marique pax parta est, non occidere constituat, sed immolare? Nam sacrificantem placuerat adoriri. Rursus silentio interposito, maiore multò voce sibi quàm Cinnæ irascebatur. Quid viuis, si perire te, tam multorum interest? Quis finis erit suppliciorum? Quis sanguinis? Ego sum nobilibus adolescentibus expositum caput, in quod mucrones acuant. Non est tanti vita, si vt ego non peream, tam multa perdenda sunt. Interpellauit tandem illum Liuia vxor. Et admittis, inquit, muliebre consilium? Fac quod medici solent, qui vbi vsitata remedia non procedunt, tentant contraria. Seueritate nihil adhuc profecisti. Saluidenum Lepidus secutus est, Lepidum Murena, Murenam Cæpio, Cæpionem Egnatius, vt alios taceã: quos tantùm ausos pudet. nunc tenta quomodo tibi cedat clementia. Ignosce L. Cinnæ: deprehensus est. iam nocere tibi non potest, prodesse famæ tuæ potest. Gauisus sibi, quòd aduocatum inuenerat, vxori quidem gratias egit: renunciari autem extemplo amicis, quos in consilium rogauerat, imperauit, & Cinnam vnum ad se accersit, dimissísque omnibus egressus è cubiculo, cùm alteram Cinnæ cathedram poni iussisset, Hoc, inquit, primùm à te peto, ne me loquentem interpelles, ne meo sermone medio proclames: dabitur tibi loquendi liberum tempus. Ego te Cinna, cùm in hostium castris inuenissem, non factum tantùm mihi inimicum, sed natum seruaui: patrimonium tibi omne concessi. Hodie tam felix es, & tam diues, vt victo victores inuideant. Sacerdotium tibi petenti, præteritis compluribus, quorũ parẽtes mecum militauerant, dedi. Cùm sic de te meruerim, occidere me constituisti. Cùm ad hãc vocem exclamasset, procul hanc à se abesse dementiam. Non præstas, inquit, fidem, Cinna: conuenerat, ne interloquereris. Occidere inquam me paras. adiecit locum, socios, diem, ordinem insidiarum, cui commissum esset ferrum. Et cùm defixum videret, nec ex conuentione iam, sed ex conscientia tacentem, Quo, inquit, hoc animo facis? Vt ipse sis princeps? Malè mehercule cum Repub. agitur, si tibi ad

ad imperandum nihil præter me obstat. Domum tueri tuam non potes. Nuper libertini hominis gratia in priuato iudicio superatus es. Adeò nihil facilius potes, quàm contra Cæsarem aduocare. Cedo, si spes tuas solus impedio, Paulúsne te & Fabius Maximus & Cossi & Seruilij ferent, tantúmque agmen nobilium non inania nomina præferentium, sed eorum qui imaginibus suis decori sint? Ne totam eius orationem repetendo, magnam partem voluminis occupem (diutius enim quàm duabus horis locutum esse constat) cùm hāc pœnam, qua sola erat contentus futurus, extenderet, Vitam tibi, inquit, Cinna, iterum do, priùs hosti, nunc insidiatori, ac parricidæ. Ex hodierno die inter nos amicitia incipiat. Contendamus vtrum ego meliore fide vitam tibi dederim, an tu debeas. Post hæc detulit vltro cōsulatum, questus, quòd non auderet petere. Amicissimum fidelissimúmq; habuit, hæres solus fuit illi. Nullis ampliùs insidiis ab vllo petitus est.

SIc sunt distinguendæ orationis partes, vt vno spiritu hoc efferatur, *Diuus Augustus fuit mitis princeps, si quis illum à principatu suo æstimare incipiat.* Deinde quod sequitur, seorsum pronuncietur, *In communem quidem Repub. gladium mouit cùm id ætatis esset quod tu nunc es.* Qui enim eius temporis historiam prodiderunt, omnes vno ore Augusti clementiam celebrant, postquam solus sublatis Lepido & Antonio reipub. administrationē suscepit. In triumuiratu acri ferocíque ingenio proscribendi sæuitiam exercuit, & alia quædam edidit crudelitatis plena opera, quæ recensere longum est. Tranquil. in eius vita: Clementiæ ciuilitatísque eius multa & magna documenta sunt. Vide Cornel. Tacitum lib. 1. Ouidium in pluribus locis. Nolui enim hîc hærere, quia quædam vt se offerent, sparsim attingentur. *In communem rempublicam gladium mouit.*) Erasmus in posteriori editione legit, in communi repub. Vtraque lectio sustineri potest. Nam Cæsar octodecim plus minùs natus annos, in expeditionem missus aduersus Antonium, qui tunc Brutum Mutinæ obsidebat, negotium intra tres menses confecit. paulò pòst fugato Antonio, consulum altero in acie interempto, altero ex vulnere mortuo, animum ad petitionem consulatus adiecit: quia & suspicio insederat hominum animis, occisum ab eo Hircium in pugnæ tumultu, & Pansæ vulneri, eiusdem instinctu, venenum à Glicone medico illitum: quò fractis opibus Antonij, & repub. ducibus orbata, dominatum ad se reciperet: & senatui visum erat, eius potentiam reuocato exercitu scindere. His inquam nunciis territus, operam intendit ad petendum consulatum. Et cùm de successu ambigeret, legiones vrbi admouit, arma quæ sibi pro repub. data erant, in rempub. conuertens. quo tempore sic ad eum Cicero scribit. Quò te misimus? à quibus reuerteris? contra quos armauimus? quibus arma cogitas inferre? à quibus exercitum abducis? & aduersus quos aciem struis? Cur hostis relinquitur, ciuis hostis loco ponitur? Cur castra medio itinere longiùs aduersariorum castris, & propiùs vrbem mouentur? Paulò pòst cum Antonio & Lepido sceleratam triumuiratus societatem cœpit coire. Ita circiter vndeuicesimum ætatis annum in rēpub. gladium mouit, & in repub. *Id ætatis quod tu nunc es.*) Sic ineunda est supputatio ex Tranquillo. Quadrimus patrem amisit. Duodecimum annum agens, auiam Iuliam defunctam pro concione laudauit. quadriennio pòst, virili sumpta toga, militaribus donis triumpho Cæsaris Africano donatus est. Quid temporis intercesserit inter id, & mortem Iulij dictatoris, alia supputatione colligendum. Siquidem primùm cum M. Antonio atque Lepido, deinde tantùm cum Antonio per duodecim ferè annos, nouissimè per quatuor & quadraginta solus remp. tenuit. Mortuus est anno ætatis septuagesimo-sexto, diebus quinque & triginta minùs. Demantur anni sexdecim ad id tempus quo auiā laudauit in funere, deinde anni ferè duodecim societatis cū Lepido & Antonio, post 44. qui assignantur monarchiæ, supersunt anni quatuor. Quibus partim stetit à repub. partim ad partes Antonij & Lepidi deflexit. Ex qua etiam obseruatione deprehenditur, conscriptum esse hunc librum à Seneca anno imperij Neronis 2. qui septemdecim natus annos Claudio successit: ex quo fluxerat annus integer, & alter agebatur. erat enim vndeuicesimum ingressus annum. Syntaxis qua hîc vsus est Seneca, licèt non adeò triuialis, vsurpatur à bonis authoribus. Cicero epist. 7. Et id ætatis iam sumus, vt omnia quæ non nostra culpa accident, ferre fortiter debeamus. Lib. 1. de Oratore. Peto igitur, inquit Crassus, à te, quoniam id nobis Antoni hominibus id ætatis oneris imponitur. Idem in Verrem, Hominem id ętatis minimè litigiosum quàm tumultuosissimè aggrediuntur. Philip. 2. Dixit P. Africanus & in fratre suo summam esse virtutem, summúmque consilium, neque se ei legatum id ætatis, iísque rebus gestis defuturum. Plautus, Quid ætatis tibi videor? Apuleius in 5. Metamor. Vt primùm quidem tuæ parentis, imò dominę præcepta calcares, nec sordidis amoribus inimicam me veram cruciares, verumetiam hoc ætatis puer, tuis licentiosis & immaturis iungeres amplexibus. *Iam M. Antonij consulis latus.*) Satis constat Antonium eo anno fuisse consulem, quo Cæsar Iulius à coniuratis cæsus est. Quamobrem & Cæsaris commentaria penes se habuit, (quia decretum erat à senatu, ne eius acta rescinderentur) & pecuniam, quam apud eum Calphurnia deposuerat, quatuor millia talentorum. Eam cùm Octauianus hæres ex dodrante scriptus, repeteret, contumeliosè habitus est. hæc prima

fuit causa diffidij: quod tamen temporarium fuit. Redierunt per communes amicos in gratiam, congressu in capitolio habito: ea nocte dormientem Antonium terribilis visio excitauit. visum est ei dexteram de cœlo feriri, nec multò pòst nunciatum est illi Cęsarem insidias tendere. Quam ob causam rursus inter eos ardentissimæ inimicitiæ exortæ sunt. Author Plutarchus in Antonio. Meminit etiam Tranquillus his verbis, Hortantibus nonnullis percussores ei subornauit. Idem tradit Appianus. *Iam fuerat collega proscriptoris.*) Hostis consulis, proscriptoris collega. Non enim inter eos conuenit, nisi initis de triumuiratu & vltra ducentorum ciuium proscriptione, pactionibus. *Quum annum quadragesimum transisset, & in Gallia.*) Nempe anno imperij nono, cùm Mediolani staret, vt ad primam quanque occasionem Druso adesset bellum gerenti aduersus Germanos. *Delatum est ad eum indicium.*) Sæpe huiusmodi delationes, meræ sunt calumniæ, quibus patent aures principum: huic verò indicio ita omnes circunstantiæ loci, temporis, modi, apponuntur, vt pro re comperta esse possit. *Cinnam.*) Quis iste fuerit Lucius Cinna, apud alios authores non reperio. primùm in ea opinione fui, eundem esse Cinnam, qui grauiter & asperè in Cæsarem mortuum apud populum concionatus erat, quia videbatur verisimile, eum qui vnus semel fuisset ex vindicibus libertatis, stetisse in proposito: eáque causa fuisse infensum Augusto. Sed posteà animaduerti Cornelium esse, non Lucium, & vocari à Seneca adolescentem, qui foret iustæ senectutis. Fortè is ipse est, cuius tacito nomine meminit Valerius libro nono cap. de dictis improbis, aut factis sceleratis. *Vnus ex conscijs deferebat.*) Index propriè dicitur, vt author est Pædianus in diuinationem, qui facinoris cuius est cōscius, latebras indicit, impunitate proposita. cuius nominis proprietatem expressit Seneca per periphrasim. Videas tamen alicubi non obseruatam à probis authoribus. Curtius libro nono. Bessus, quāquam erat Græci sermonis ignarus, tamen stimulante conscientia, indicium Patronem detulisse credebat. Nam vt certum est, Patron nunquam consilium inierat cum coniuratis, nec erat proposita impunitas. Idem libro sexto. Ille Ceballino in armamentario abscondito, protinus regi corpus fortè curanti, quid index detulisset, ostendit. Cùm tamen Ceballinus non esset è numero coniuratorum, & detulisset non proposita impunitate. *Nox illi inquieta erat.*) Ex eorum more qui res magnas animo voluunt, & in magnis cogitationibus suspensi hærent. Nam vt ait Ouid. Conscia curarum nox intempesta. Vnde illud apud Poetam,

Et sub noctem cura recursat. Item,

Nec placidam membris dat cura quietem.

In quem sensum Aristophanes eleganter vocauit δυσκολόκοιτον μερίμνην. *Cùm cogitaret.*) Hæc illi tum obuersabantur, nobilitas viri, ob quam multo fauore, multisq; opibus polleret. Integritas vitæ & morum, hac vna proditionis exceptione. Probitas, quæ iniuria damnatum argueret. Pompeij cognatio, quæ omnium illi populorum gratiam conciliaret, ob hominis viuentis celebritatem, & mortui gratam memoriam. Ita suspensus animi, Cinnam occideret necne, ambigebat. *Iam vnum hominem.*) Epiphonema, seu rei narratę acclamatio. Cuius generis est illud Ciceronis. Facere enim fortis adolescens periculosè, quàm perpeti aliquid turpiter maluit. & Virgil.

Tantæ molis erat Romanam condere gentem.

Cùm enarrasset Octauianum intendisse insidias vitæ consulis, rēpub. armis pulsasse, fuisse ciuium proscriptorem, & nunc diu de morte hominis deliberare, tandem exclamat. Iam vnum hominem occidere non poterat. *Cum M. Antonius proscriptionis edictum.*) Videri posset lapsus memoria Seneca, vt aliquando solet. Si enim supra quadraginta annos natus Augustus, ergo nouem annis aut circiter post debellatum Antonium: quo tamen expugnato, vt testatur Plutarchus, publico edicto vetitum est, ne quis ex Antoniorum familia Marcus appellaretur. Ita nullus potuit esse id temporis M. Antonius, qui proscriptionis edictum dictaret. At vix credibile est adeò pueriliter hallucinatum esse Senecam in re præsertim suis temporibus gesta: quo fit vt malim omittere nomen M. Antonij. *Quid ergo.*) Dialogismos, schema rhetoricum, cùm quis secum disputat & deliberat. Obseruat formam & decorum orationis patheticæ, quę ab odio & indignatione proficiscitur, abruptum habens initium: vt ait Macrobius. Iuno apud Virgilium.

-- *Méne incepto desistere victam?*
Nec posse Italia Teucrorum auertere gentem?

Aiax. xiij. Meta.

-- *Agimus proh Iuppiter, inquit,*
Ante rates causam? & mecū confertur Vlysses?

Mouet etiam indignationem, cùm percussorem vocat, quasi iam perpetrauerit quod statuerat. Securum eum, se solicitum. *Tot ciuilibus bellis.*) Bella ciuilia quinque gessit Augustus, quemadmodum Tranquillus exequitur. Primum Mutinense, contra M. Antoniū, quo decimum Brutum consulem designatum obsidione liberauit. Secundum Philippense, aduersus Brutum & Cassium, quo vindicauit mortē patris adoptiui, vbi priùs inter Pompeium & Cæsarem depugnatum fuerat. vnde inuidiosè exclamat Virg.

Ergo inter sese paribus concurrere telis
Romanas acies iterum videre Philippi.
Nec fuit indignum superis, bis sanguine nostro
Æmathiam & latos Hæmi pinguescere cāpos.

Perusinum, aduersus L. Antonium, triumuiri fratrem. Quartum Siculum, contra Sextum Pompeium piraticam exercentem. Quintum

Actiacum,

Actiacum, contra Antonium & Cleopatram. Hæc Ouid. recensuit lib. xv. Meta.

Illius auspiciis obsessa mœnia pacem
Victa petent Mutinæ, Pharsalia sentiet illum,
Æmatiiq; iterum remadescent cæde Philippi,
Et magnum Siculis nomen superabitur vndis,
Romanique ducis coniunx Ægyptia tedæ
Nō bene fisa cadet, frustraq; erit illa minata,
Seruitura suo Capitolia nostra Canopo.

Ex his quædam pedestria fuerunt: vt Mutinense, Perusinum, Philippense: reliqua duo naualia, Siculum, & Actiacum. Nec defuerūt externa bella, vt Dalmaticum, & Cantabricū. Quòd sua pericula commemorat Augustus, hunc habet sensum, qui tot bellorum pericula euasit, quem fortuna tot discriminibus seruatum voluit, hîc vult perdere. Ab hisdē locis mouet adfectus Alexander apud Curtium lib. 6. Quàm feliciter in acie cecidissem, potiùs hostis præda, quàm ciuis victima? nunc seruatus ex periculis, quæ sola timui, in hæc incidi, quæ timere non debui. *Pedestrijs prælijs.*) frequentiùs & vsitatiùs pedestre prælium dicitur, quàm pedestrium. Hîc tamen ea forma ponitur pedestrium, qua vulgarium Gellio, pro vulgari, & singularius pro singulari. vide Nonium Marcellum de mutata declinatione. *Postquam terra mariquę pax parta est.*) Facit inuidiam L. Cinnæ, ex eo quòd author publicæ pacis, parta omnibus populis quiete, vnus ipse insidiis petitur. Significat autem id tempus, quo deuictis Antonio & Cleopatra ad Actium promontorium, Iani templum clausit, quod obseratum signum est pacis. Liui. Tranq. Plutarchus in vita Numæ. Virgilius.

Claudentur belli portæ, furor impius intus
Sæua sedens super arma, & centum vinctus ahenis
Post tergum nodis, fremet horridus ore cruento.

Ouid. 1. Fasto.

Frondibus Actiacis comptos redimita capillos,
Pax ades & toto mitis in orbe mane.
Dum desunt hostes, desit quoque causa triumphi,
Tu ducibus, bello gloria maior eris.

Non occidere, sed immolare.) Occidere quidem & immolare, sed illud tanquam leuius, quod tamen per se graue est, eleuat: vt atrocitatē criminis exaggeret, quia & diis præsentibus testibus facinus perpetratur, & hostiæ puræ & sanctæ humano sanguine resperguntur. *Adoriri.*) Iuxta verbi proprietatem. Est enim adoriri, vt admonet Donatus in Andriā, ex insidiis repente inuadere, ex eo quòd corpora ingrediuntium exurgant subitò, atq; increscant. Idem in Adelphos. Aggredimur de longinquo, adorimur ex insidiis. Cicero in Milo. Qui erant cum Clodio, partim recurrere ad redam, vt à tergo Milonem adorirentur. Liuius lib. 7. Via patentiore ad hostem ducuntur, quem incautum improuisò adortæ &c. Idem lib. xxj. Vt cùm facto opus sit, adoriatur à tergo hostem. Curtius libro 8. Quem prætergressum syluam, qui in ea consederant ex improuiso adorti, cum omnibus interemerunt. Nec tamen hæc differentia vbique seruatur. *Rursus silentio.*) Prius consilium capiebat in mortem hominis. non æquum esse percussorem suum impunitum dimitti se solicito. Esse irrogandam pœnam insidiatori, qui in eius mortem conspirauerit, cui fortuna toties pepercerat. Nunc in seipsum vertit accusationem, & vitam suam detestatur, quæ tot hominum mortes secum trahat. moriendum itaque sibi concludit, quia viuere non potest sine multorum malo. *Admittis muliebre consilium.*) Verba sunt Liuiæ Drusillæ Augustum compellantis, & verecundè excusantis hac præfatiuncula, quòd mulier seriis consiliis se immisceat. ad hunc modum Porcia apud Plutarchum, Brutum alloquitur. Scio muliebrem naturam fragilem esse ad arcana ferenda. Sed est, ô Brute, vis quædam & bonæ educationis, & optimæ consuetudinis, ad ingenium mihi, & Catonis esse filiam, & Bruto cōiugem datam esse. Liuius belli Macedonici lib. 4. in oratione Catonis. Maiores quidem nostri nullam, ne priuatam quidem rem, agere fœminas sine authore voluerunt, in manu esse parentum, fratrum, virorum. Quamobrem vehementer obiurgatur Iuno à Ioue quòd se audaciùs in seria deorum consilia ingereret. Iliados lib. j. *Saluidenum Lepidus sequutus est.*) Is est Q. Saluidenus, cui classem Augustus commisit oppugnaturus terra marique Sextum Pompeium, in magnis honoribus habitus, & ad consulatum vsque prouectus liberalitate Augusti: quem nefaria contra Cæsarem molitum suo indicio detexit Antonius. Damnatus tandem mortem sibi consciuit. Author Liuius lib. 127. vt indicat L. Flori Epitome, & Eusebius in chronic. Hallucinantur Suetonij interpretes, qui Corn. Gallum senatui damnandum traditum putant, Saluideno tantùm prouinciis interdictum, verba Tranquilli sunt: Quorum alterum res nouas molientem damnandum senatui tradidit: alteri ob maleuolum animum domo & prouinciis suis interdixit. Sed Gallo quoque & accusatorum denunciationibus, & senatusconsultis ad necem compulso, laudauit quidem pietatem tantopere pro se indignantium. Cæterùm & illachrymauit, & vicem suam cōquestus est, quòd sibi soli non liceret amicis, quatenus vellet, irasci. Lepidus, non ille Pontifex Maximus, & collega Augusti in triumuiratu, sed eius filius, quem Lepidum iuuenem vocat Trāquillus. L. Florus in librum 3. Decadis 13. Imposito fine ciuilibus bellis, altero & trigesimo anno, M. Lepidus, qui Lepidi Triumuiri fuerat filius, coniuratione contra Cæsarem facta, bellum moliens oppressus & occisus est. Muræna & Cœpio Proculeij fratres, si Porphyrioni credimus. Murenę proditio Castritio indice detecta est. vide Tranquillum in eius vita. Idem etiam in vita Tiberij. Fanniū Cœpionē, qui

cùm Varrone Muræna in Augustum conspirauerat, reum maiestatis apud Iuuenes fecit, & condemnauit. Seneca in libro de breuitate vitæ. Dum vltra Archenum, Euphratem, & Danubiũ terminos mouet, in ipsa vrbe, Murænæ, Cœpionis, Lepidi, Egnatiorum, in eum mucrones acuebantur. Vult ergo dicere Liuia, neque pœna Saluideni Lepidum territũ, neque Lepidi supplicio Murænam nec Murænæ Cœpionem. Nota schema rhetoricum, quod climax dicitur, quale illud,

Mars videt hanc, visámque cupit, potitúrque cupita.

Vt alios taceam.) Nempe Plautum Ruffum, L. Audactium, L. Paulum, Varronẽ, Telephum, Aridasium, Epicadũ. *Ignosce L. Cinnæ: deprehensus est.*) Sensus est, si ignoscis L. Cinnæ ad exemplum trahetur venia, & famæ tuę proderit. Nempe magnum clementię tuæ documentum. Nec iam tibi timendum est ab eius insidiis. Semel deprehensus nocere amplius non potest. Deprehẽsus propiè est verbum nauticum, vt docet Seruius. Statius primo Thebai.

Ac velut hyberno deprehensus nauita ponto.

Ouid. in epist. Did.

Finge age te rapido, nullum sit in homine pōdus,
Turbine deprehendi, quid tibi mentis erit?

Cæterùm ad alia transfertur, quum volumus significare aliquem ita angustiis constrictum, vt nulla pateat ad effugium via. Curtius lib. 7. Tot montium latebris, inter quas deprehensus hostis ne fugæ quidem, nedum resistendi occasionem fuerit habiturus. Quintilianus lib. 12. Vt parua quædam in angustiis mobilia, in campo deprehenduntur. Verè igitur deprehensus erat Cinna, quia index detulerat & vbi, & quando, & quomodo aggredi vellet. *Ego te Cinna.*) Oratio Augusti ad Cinnam, plena artificij rhetorici, sic tamẽ vt ars lateat, & quasi fluat non adfectata. Proponit primùm sua merita, quibus Cinnam sibi obligauerat, si ille parem referre gratiam, vt iustum erat, voluisset. Repertum hostem in hostium castris, quum iure belli occidere liceret, seruasse. Nihil ex patrimonio ademisse, cùm eodem iure in prædam cederet. Sacerdotium detulisse, quum plurimi peterent benemeriti. Nihil igitur habet suum: vita, fortunæ, honores, Augusti beneficia sunt. Hæc tamen quum ita habeant, ostendit vt sibi compertum sit, consilium iniisse de sua morte. Atque ita hominem illigat omnibus circunstantiis, vt tergiuersari non possit. Iam probata est coniuratio. Addit spem inanem concipere, si regnandi cupiditate imperatorem tollere statuerit. Qui enim orbis imperium sustineret, qui præesse familiæ non potest? Quòd si alio sit opus Augusto, non esse Cinnam tantùm assecutum dignitatis, vt sit imperio destinatus. Esse plurimos Romæ & gentis nobilitate non inferiores, & superiores omnibus ornamentis, qui non patiantur hunc sibi honoris gradum præripi. Ergo cùm facinus perpetrauerit, fore illi inutile. *Prætetis compluribus*) Nomen in hac significatione elegans. Dicitur enim populus eos ex cōpetitoribus in comitiis præterire, quos suis suffragiis non adiuuat: & censores cum senatu mouent, quem in senatoribus recensendis prætereunt: & pater in iure dicitur filiũ præterire hæredem, quem in loco hæredum non habet. Cicero in oratione pro Plancio subinde repetit, sed vnum tantùm exemplũ subiiciemus. Nunc tantùm disputo de iure populi, qui potest & solet nonnunquam dignos præterire: nec si à populo pręteritus est quem non oportuit, à iudicibus condemnandus est, qui præteritus non est. Liuius libro 4. Principes plebis ea comitia malebant, quibus non haberetur ratio sui, quàm vt indigni præterirentur. *Non præstas fidem.*) Quod vulgò dicitur, acquitare se de suo promisso. Cic. epist. lib. 1. Vt si rex amicis tuis qui per prouinciam imperij tui pecunias ei credidissent, fidem suam præstitisset, auxiliis cùm adiuuares. Idem libro 5. Quancunque fidem dederis: præstabo. Græci dicunt ἐγγυᾶσθαι, vt docet Bud. in annotat. *Et eum defixum videret.*) Vultu demisso terram spectantem, siue id verecundia faceret, siue timore pœnæ stupidus & attonitus. Eò enim compulsus erat, vt iam non posset dissimulare facinus. Nam vt ait Iuuenalis satyra nona,

Deprendas animi tormenta latentis in ægro
Pectore, deprendas & gaudia, sumit vtrunque
Inde habitum facies.

Ex conscientia tacentem.) Non purgare se, nō diluere obiecta, & accusationem silentio excipere, confitentis est. Vnde illud inter iurisconsultos vulgare. Qui tacet, cōsentire videtur. Reo enim causam deserente, accusator obtinet. *Malè cum republica agitur.*) Qui domi suæ præesse nequit, is ne ad publica munera adspiret. OEconomica enim, vmbra quædam est & imago politicæ, vt ait Aristoteles. In familia enim vxor, liberi, serui, liberti, faciunt paruam Reip. speciem. Paterfamilias regis loco est: qui si est imperitus, & minimè idoneus, quorsum affectat maiora? Hoc volũt verba Æschinis contra Ctesiphōtem, Qui filios odit, & malus est pater, nunquam bonus gubernator populi esse potest: nec qui priuatim est malus, vnquã bonus publicè esse potest. *Cedo, si spes tuas*) Hoc dictum per rhetoricam permissionem accipio. Hæc etiam sententia aliud rhetoricum schema cōplectitur, quod dicitur communicatio, habétque vsum maximè in coniecturis cùm aduersariorum consulimus. *Paulus ne te, & Fabius Maximus.*) Antiquæ & insignis apud Romanos nobilitatis familiæ fuerunt. Nam Paulos satis supérq; illustrauit L. Paulus, qui consul apud Cannas occidit: & Fabios nō solùm ille Maximus, sed treceti quoque illi qui omnes ad vnum animas Reip. dependerunt.

Cossos,

Coſſos, Coſſus ipſe qui Larte Tolumnio occiſo opima ſpolia Ioui Feretrio retulit. Seruilios verò Seruilius Hala, qui Sp. Melium regnum affectātem obtruncauit magiſter equitum. Qui ex vnaquaque familia celebres fuerint tempore Auguſti, neſcio. Quintil. lib. vj. Fabij meminit, qui incuſans congiariorū Auguſti quæ amicis dabat, exiguitatē, heminaria eſſe dicebat. Et fortè is ipſe eſt ad quem ſunt elegiæ Ouidij in libris de Ponto. *Agmen nobilium non inania nomina præferentium.*) Nomē inter alia ſignificata hoc habet elegantiſſimum, cùm accipitur pro nobilitate. Cicero Verrina. ij. Proponit inania mihi nobilitatis, hoc eſt hominum arrogantium nomina. Pro Cn. Plancio. Eſt tuum nomen vtraque familia conſulare. Non dubitas igitur quin omnes qui fauent nobilitati, qui id putant eſſe pulcherrimum, qui imaginibus, qui nominibus veſtris ducuntur, te ædilem fecerint. Idē lib. 3. epiſt. Cùm ea nondum conſecutus erā quæ ſunt hominum opinionibus ampliſſima, tamen iſta veſtra nomina nunquam ſum admiratus. viros eos qui ea vobis reliquerant, magnos arbitrabar. Sæpius in oratione pro Ligario. Iuuenalis ſaty. 8.

Et tamen vt longè repetas, longéque reuoluas
Nomen, ab infami gentem deducis Aſylo.

Ita Seruius in ſecundo Georgic. interpretatur illud Virgil.

--Aliquod noménque decúſque Geßimus.

Marcello quoque nomē decus ac dignitatem ſignificat, qualiter etiam Virgilius vſurpauit libro ſecundo Æneidos.

Non tamen indecorem tua te regina relinquet
Extrema iam in morte, neque hoc ſine nomine lethum.

Hinc fortè manauit nomē pro gentilitia nobilitate accipi, quòd commendatio à maiorum nobilitate ad poſteros tranſmittitur. Vnuſquiſque autem nomen à rebus geſtis aſſumebat. Ouid. Faſt. j.

Reſpice diſpoſitas generoſa per atria ceras,
Contigerant nulli nomina tanta viro.
Africa victorem de ſe vocat, alter Iſaurum
Aut Cretum domitas teſtificatur opes.

Qua ratione etiam pro familia & cognatione legitur. Virgil. lib. 6. Noſtrúmque in nomen ituras. Et iuriſconſultus dicit fundum legari ſub conditione, vt in nomine permaneat. *Sed qui imaginibus ſuis decori ſunt.*) Exegeſis. qui enim imaginibus ſuis decori ſunt, non inania nomina præferunt. qui maiorum gloria, non ſuis rebus geſtis turgeſcunt atque inflantur, dicuntur inania nomina præferre, quaſi maiorum ſuorum meritis tantùm honoris debitum ſit, vt redundaret, quod poſteris ſolueretur. De imaginibus dicerem quæ nunc memoriæ ſuccurrunt, niſi omnia ſufficeret Budæus. vnum quod ille prætermiſit, hîc inferam, cùm maximè ad rem faciat, Ius imaginis dari ſolitū apud Romanos, quemadmodum ſenatoriam dignitatē, & alia publica ornamenta. Cic. Verrina 7. Sententiæ dicendæ locum, togam prætextam, ſellam curulē, ius imaginis ad memoriam poſteritatémque prodendam. *Hanc pœnam.*) ſcilicet exprobrationem ſuorum beneficiorum, & ingratitudinis Cinnæ. *Vitam tibi iterum do.*) Peroratio, in qua Auguſtus Cinnā admonet, & pro quāto beneficio ſibi tam malè priùs gratiam repoſuerit, & quantū in poſterum debiturus ſit. Vitam ſemel Auguſto debebat, quam hoſtis hoſti conceſſiſſet: nunc bis debet: & ei quidē, cui mortē eſt machinatus. *Inſidiatori ac parricidæ.*) Quoniam vt apud Tranquillum legimus, parricidæ vocati ſunt qui Cæſari manus attulerant in curia, quaſi patris publici occiſores: & idus martiæ parricidium nominatæ. Cicer. lib. 12. epiſt. Caſſio. Auget tuus amicus furorem in dies: primum in ſtatua quam poſuit in Roſtris, inſcripſit. Paren. opt. meri. Vt non modò ſicarij, ſed etiam parricidæ iudicemini. Ad id etiam alluſit Valerius lib. 1. M. etiam Bruti dignus admiſſo parricidio euentus eſt omine deſignatus. Et in aliis aliquot locis. *Ex hodierno die.*) Senſus eſt. Sic mutuam ineamus beneuolentiam, quaſi nulla antehac fuerit: omnes iniurias obliuione conteramus, fingamus nunquam fuiſſe diremptum amorem, ne qua labecula incidat, quæ obſcuret præſentem beneuolentiam. Certemus ex hoc die officiis, modò intelligas te velut debitum perſoluere, me vltro prouocaſſe cū nihil deberem. *Vtrum ego meliore fide.*) Sic à Curtio inducitur Alexāder verba faciens ad milites. Eadem fide redite mecū in gratiam, qua vobiſcum reuertor. Bona fides hîc, quæ Græcis ἐπιείκεια & χρηστότης. id eſt probitas & ſynceritas in ſeruandis promiſſis. Tranquil. in Auguſt. Populo promiſſum congiarium repoſcenti, reſpondit, ſe bonæ fidei eſſe. Senec. epiſt. 12. Nunquā bona fide vitia manſueſcunt. *Nullis amplius inſidiis.*) Clauſula quæ exemplum rei præſenti accommodat. Erat enim probandum, augeri à regibus inimicorū numerum tollendo, quia parentes & propinqui in demortuorum locum ſuccedunt.

CAPVT X.

Gnouit abauus tuus victis. Nam ſi non ignouiſſet, quibus imperaſſet? Salluſtium, Cocceios, & Deillios, & totam cohortem primam interioris admiſſionis ex aduerſariorum caſtris conſcripſit. Nam Domitios, Meſſalas, Aſinios, Cicerones, & quicquid floris in ciuitate erat, clementiæ ſuæ debebat. Ipſum Lepidum quandiu mori paſſus non eſt? Per multos annos tulit ornamenta principis retinentem. Eius pontificatum maximum non niſi mortuo illo transferri in ſe paſſus eſt. Maluit enim illum honorem vocari, quàm ſpolium. Hæc eum clementia ad ſalutem ſecuritatémque perduxit. Hæc gratum fauorabilémque reddidit, quanuis

nondum subactis reip. ceruicibus manum imposuisset. Hæc hodie præstat illi famam, quæ vix viuis principibus seruit. Deum esse, non tanquam iussi, credimus bonum principem Augustum, & bene illi conuenisse parentis nomen fatemur, ob nullam aliam causam, quàm quòd contumelias quoque suas, quæ acerbiores principibus solent esse quàm iniuriæ, nulla crudelitate exequebatur: quòd probrosis in se dictis arrisit: quòd dare illum pœnas apparebat, cùm exigeret: quòd quoscunque ob adulterium familiæ suæ damnauerat, adeò non occidit, vt dimissis, quò tutiores essent, diplomata daret. Hoc est ignoscere, cùm scias multos futuros qui pro te irascantur: & tibi alieno sanguine gratificantem, non dare tantùm salutem, sed præstare.

QVod ad exempli similitudinem pertinebat, expeditum est, tantùm profecisse Augustum sua erga Cinnam clementia, vt & illum sibi amicum redderet, & nullis ampliùs insidiis ab vllo peteretur. Est igitur alterum exemplum, victis ignouisse Augustũ, idque illi feliciter cessisse, quò ad eandem facilitatem Neronem alliciat. Ouid. lib. 2. Tristium idipsum testatur ad Augustum scribẽs.

Diuitiis etiam multos & honoribus auctos
Vidi, qui tulerant in caput arma tuum.
Quæque dies bellum, belli tibi sustulit iram:
Pársque simul templis vtráque dona tulit.

Idem lib. 1. de Ponto.

Sed piger ad pœnas princeps, ad præmia velox:
Quíque dolet quoties cogitur esse ferox.
Qui vincit semper, victis vt parcere possit:
Clausit & æterna ciuica bella sera.
Multa metu pœnæ, pœna qui pauca coercet,
Et iacit inuita fulmina rara manu.

Abauus tuus.) Non temere reperias qui assequatur, quomodo hoc gradu cognationis ad Augustum pertineret Nero. Nam abauus eius stirpis paternæ fuit Domitius is, qui prætor Cæsarem abeuntem consulatu, quem cõtra leges auspiciáque gessisse existimabat, ad disquisitionem senatus vocauit. Mox consul imperatorem ab exercitibus Gallicis retrahere tentauit: successórque ei per factionem nominatus, principio ciuilis belli ad Corphinium captus est, aciéque demum Pharsalica occubuit, inquit Tranquil. Qua ratione Augustus non abauus, sed proauunculus dicendus esset. Siquidem Octauius pater Augusti filiam habuit Octauiã, quæ Antonio in matrimoniũ collocata, ex eo duas filias sustulit, quarũ maior Antonia nomine, ex Domitio auo peperit Domitium patrẽ. Abauus maternus Tiberius Nero Liuiæ Drusillæ, quæ postea Augusto nupsit, coniux. Nam ex ea Drusum genuit patrem Germanici: ex quo rursum Agrippina genita Neronis mater. Nec fuisse propriè abauum adoptiuũ facilè percipitur. Est enim adoptatus à Claudio patruo suo magno, Drusi autem filio, qui priuignus erat Augusti. qua etiã ratione, ne per abusionem quidem abneptos fuerit, sed pronepos. Vno tamen modo iure adoptionis sic vocari potest, quòd Drusum priuignum suum Neronis proauum naturalem adoptauit. Tacitus lib. 13. Cum Nerone simul tertium iniit consulatum Valerius Messala, cuius proauum oratorẽ Coruinum diuo Augusto abauo Neronis collegam in eo magistratu fuisse pauci iam senum meminerant. Hoc verò animaduersione dignum, ab eodem Tacito lib. 14. semel Augustum Neronis atauum dici in oratione Senecæ ad Neronem, in oratione Neronis ad Senecam auum appellari, Alciato conniuente, & minutias quasdam interdum consectante. *Cocceios*) L. Cocceium intelligo, qui priùs communis Octauio & Antonio amicus, author fuerat conciliãdi inter eos fœderis. *Duellios*) Lego Deillios, nullo exemplaris suffragante, sed non leui coniectura. Eúmque Deillium esse interpretor, quem Messala Coruinus desertorẽ bellorum ciuilium vocabat: quia (vt ipse Seneca lib. 1. suasoria scribit) à Dolabella ad Cassiũ transierat, inita pactione vt Dolabellã occideret. Deinde à Cassio ad Antonium, nouissimè ab Antonio ad Augustũ trãsfugerat. in quo loco Deillius sine cõtrouersia legitur. Eius quoque meminit Plutarch. in Vita Antonij: vbi tamẽ corruptè legitur Delius in vulgaribus codicibus. *Totã cohortẽ primã interioris admissionis*) Quod officiũ inter aulica munia non postremæ fuit dignitatis, quãtùm ego intelligo. Sũt enim isti admissionales, qui aditu in cubiculum principis prohibent quos volunt, & quos volunt admittunt. Lãprid. in Alexandro. Salutaretur verò quasi vnus de senatoribus, patente velo, admissionalibus remotis, aut solis iis qui ministri ad fores fuerant. Suet. in Vespas. Trepidum eũ interdicta causa sub Nerone, quærentémque quidnã ageret, aut quò abiret, quidam ex officio admissionis simul expellens, Morboniam abire iusserat. Iis præest magister admissionũ, cuius meminit Ammia. Marcellinus libro 15. Eiusmodi ferè erãt & regibus Macedonũ. Curtius lib. 6. Ceballinus ante vestibulum regiæ (neq; enim propiùs aditus ei patebat) constitit opperiens aliquem ex prima cohorte amicorum, quò introduceretur ad regẽ. Et lib. 8. dicit nobilissimos iuuenes Macedonum solere describi in eam cohortem, qui seminarium erãt ducum, præfectorúmque. Quòd autẽ addit, interioris, epitheton facit ad emphasim. Tranquil. in Calig. Sed auum meum narrantem puer audiebam, causam operis ab interioribus aulicis proditam. Statius primo Thebaidos.

Lectus concilio diuum conuenerat ordo
Interiore polo.

Hinc & Virg. domus interior pro ipsis penetralibus. *Nã Domitios, Messalas, Asinios, Cicerones.*) Hi omnes, partes Cassij & Bruti tuebãtur: quibus profligatis, quidam etiam ad Sex. Pompeium transierunt: Domitius quidẽ inter con-

conscios Cæsarianæ necis, quanquam insons, lege Pedia damnatus, ad Brutum & Cassium se contulit: à quibus acceptam classem diu retinuit: quorum occisis opibus, Antonio tradidit, & in patriā restitutus, amplissimos honores adeptus est. Postremò ciuili dissensione orta inter Octauianum & Antonium, ab Antonio desciuit, nauicula ad Octauianum trāsuectus. Authores Plutarchus in Antonio, & Tranquillus in Nerone. Verùm alterum fortè hîc designat Seneca, neque enim beneficentia Augusti in ciuitate floruit, quia non ab Augusto, sed ab Antonio in fidem acceptus, neque humilis aut supplex, sed ingentis meriti loco, vt qui reliquias belli magnis viribus repararet, & paulò pòst quàm ad Augustum transfugit relicto Antonio, vita decessit. Nisi mauis arbitrari abusum Senecam historia ad Augusti laudem. De Messala narrat Plutarchus, quem ait Cassio fuisse persamiliarem, ac pridie quàm infeliciter pugnatū est in Philippis, cum eo cœnasse, cùm paucissimos ex domesticis in ea cœna haberet. Hoc certè argumento est, in magno pretio habitum, quòd cùm Brutus à Cassio exorasset sibi dexterum cornu, additus est illi Messala, partem militum bellicosissimam secum habens. Posteà Augusto reconciliatus, consul factus est, & demandante Senatu Augustum patrem patriæ salutauit. Primus etiam vrbis præfectus, authore Dionysio & Eusebio. Asinius verò, cuius mentio fit à Seneca, non ille est Pollio, qui Iulium in bellis ciuilibus secutus, strenuam illi aduersus Pompeium operam præstitit: quem Cicero in quadam Philippica inter portenta amicorum Cæsaris numerat, & cū quo velut cum amico primario Iulium de traiiciendo Rubicone deliberasse affirmat Tranquillus, & qui posteà Augusto opitulatus est in debellando Sex. Pompeio, vt scribit Plutarchus in vita Catonis Vticensis. Magis crediderim aut Asinium Gallum, aut alium quempiam ex eorum numero qui libertati studebant. Ciceronem hîc filium intellige, qui viuo adhuc patre à Bruto accitus est in castra, ac inter primi nominis duces habitus. Multa gessit egregiè, inquit Plutarchus in vita Bruti. C. etiam Antonium circa Byllidem prælio deuicit. Militauit posteà in castris Sex. Pompeij. Vbi victoria potitus est Augustus, eum, quò se à proditione Ciceronis excusaret, benignè excepit: Pontificem statim declarauit: nec multò pòst consulem instituit, & Syriæ prætorem. Antonio apud Actium posteriùs deuicto, consul ius populo plerunque dixit, sedítque pro Rostris eo in loco, quo caput parentis eius manúsq; pependerant. Author Appianus lib. 4. Addit Plutarchus in vita Ciceronis, collegam esse adoptatum in consulatu ab Augusto, quo anno senatus statuas Antonij deiecit, ac nōnulla ornamenta aboleuit: vt diuino quodam facto vltima vltio ad Ciceronis domum rediret.

Nō igitur abs re vocat eos Seneca florem ciuitatis, qui non mediocrem locum obtinebant. *Ipsum Lepidum.*) Primùm post tumultus per Fuluium & L. Antonium excitatos diuisum est inter eos imperium. Omnis ad orientem tractus Antonio concessus, Cæsari attributæ partes ad occidentem, ita vt terminum facerent Ionium mare. Lepido permissa Africa. Iam tum Cæsaris potentia supra Lepidum efferebatur, cùm tamen hactenus & dignitate & honore Lepidus superior fuisset. sic tamen quieuerunt, donec euocatus ab Octauio ad auxilium ferendum in expugnando Sex. Pompeio duarum & viginti, seu, vt alij volūt, viginti legionum fiducia superbiens, summas sibi partes vendicaret. Tū Octauius castra eius ingressus, quanuis capitis discrimine, rerum tamen potitus est, & exceptus salutatione militari. Lepidus rebus desperatis vitam impetrauit abiecto magistratu, in Circeios relegatus, vbi reliquum vitæ tempus finiuit. Hæc partim ex Appiano, partim ex Plutarcho, partim etiam ex Tranquillo. *Per multos annos tulit*) Atque id inter Octauij laudes reponi non debet, qui vt primū potuit, Lepidum spoliauit omni dignitate. *Eius pontificatum maximū.*) Lepidus post mortem Iulij Cæsaris pontificatum maximum inuasit, quo functus est ad mortem vsque etiam cùm exularet. Eo mortuo Cæsar ad se traxit. Creabatur primùm à collegio pontificum, deinde Cn. Domitio consule ius suffragiorum ad populum translatum erat. Sacerdotium erat amplissimi honoris. Ita enim superstitione obstrinxerant populi animos pontifices, vt essent primæ in vrbe authoritatis publicè & priuatim. Ipse pontifex maximus inter omnes pontifices spectabilis & eminentissimus. *Maluit enim illum honorem.*) Epiphonema. *Gratum ac fauorabilem.*) Hic passiuam habet significationem, qui vsus authoribus magis familiaris. Tranquil. Sic vulgò fauorabilis, vt plurimi tradant, quoties aliquò adueniret, vel sicunde discederet, præ turba occurrentium prosequentiúmve nonnunquam eum discrimen vitæ adisse. Quintilianus libro duodecimo. Et incipere quàm maximè à facili ac fauorabili causa velim. Reperitur tamen actiuè, contra obseruationem Vallæ & Beroaldi, apud Liuium lib. 22. De Terentio enim Varrone loquens, iam, inquit, ad consulatus spem cùm attolleret animos, haud parum callidè auram fauorabilis populi ex dictatoria inuidia petit. Sic Virg. in Georg. penetrabile frigus. & alibi, penetrabile telum. Sic Valerius titul. de obserua. relig. Senatum in deos venerabiliorem dicit. & lib. 2. Venerabilibus erga deos obsequiis inuentus. Insatiabile apud Ciceronem libro 2. de nat. deor. quod satiare non potest. Nulla enim est insatiabilior species, nulla pulchrior ad rationem solertiámque præstantior. Amian. l. 14. Qui enim adulabili sermone seriis

admixto solus omnium proficisci pellexit vultu dissimulato. *Hæc hodie præstat.*) Clemẽtia viuenti. Augusto securitatem præstitit, mortuo famam præstat. senatusconsulta quæ in laudem principum viuentiũ fiunt, aut metu expressa, aut temeritate præcipitata videri possunt. obsequia seruilia quæ à populo exhibentur, acclamationes quoque, vt quidam vocat, ancillatrices, seruiunt imperantis præsentiæ. homini mortuo quę dantur, spontanea sunt, eóque potiora. Deum ergo credit populus Romanus Augustum, nõ quia iussus, sed quia bonum principem expertus est. Mos fuit ille solennis Romanorum, vt Cæsares suos per apotheosin in numerum deorum referrent. Valerius, Deos alios accepimus, Cæsares fecimus. Ritus ac ceremonias consecrãdi imperatores, exponit Herodianus libro 4. quem locum quoties relego, non possum à risu temperare. Adeò ridicula fuit illa Romanorum religio. Prætereà non tantùm post mortem Augustus dei nomine donatus est: sed viuus vidénsque diuinos sibi honores exhiberi non ægrè passus est. Hora. Præsenti tibi maturos largimur honores. Iurandásque tuum per nomẽ ponimus aras. Et Car. 3. Cœlo tonantem credidimus Iouem Regnare. præsens diuus habebitur Augustus. Publicè tamen non fuit illi decreta religio, nisi post mortem. *Bene illi conuenisse parentis nomen.*) Trãquillus in eius vita, Patris patriæ cognomen vniuersi repentino maximóque consensu detulerunt. Salutatus est à Valerio Messala nomine vniuersi senatus. Ouid. Fast o. 2.

Sancte pater patriæ, tibi plebs, tibi curia nomen
Hoc dedit, hoc dedimus nos tibi nomẽ eques.
Res tamen antè dedit: serò quoque vera tulisti
Nomina. Iampridem tu pater orbis eras.

Et Trist. 2.

Parce pater patriæ: nec nominis immemor huius
Olim placandi spem mihi redde tui.

Hoc factum est nonis Februarij. Errat tamẽ vir de studiis humanioribus benè meritus Baptista Egnatius in suis Cæsaribus, cùm affirmat Augusto primò attributũ esse cognomen patris patriæ: cùm priùs dictatori inditum fuerit, vt alibi videbitur. *Quòd contumelias quoque suas*) Animaduertẽdum hîc quòd dicit principes acerbiùs ferre contumeliam quàm iniuriam. Iniuria nanque, vt ait Vlpianus, seu re, seu verbis, nihil differt à cõtumelia. quòd dictum parum conuenit cum hoc loco Senecæ. Itaque referendum ad illã Marcelli distinctionem, dicentis iniuriã à contumelia hoc distare, quòd iniuria leuior res est. Pacuuius in Peribea. Patior facilè iniuriam, si est vacua à contumelia. Facilè ærumnã ferre possum, si malè abest iniuria. Etiam iniuriam, nisi contra constat contumelia. Contumelia enim à contemnendo dicitur, vt idem Vlpianus author est. Nihil autem principes magis ægrè patiuntur, quàm contẽni. Habet enim quendam aculeum contumelia, inquit Cicero Verri. 5. quẽ boni viri ferre non possunt. Et Publi. Mimograph. Contumeliam pati nec fortis, nec ingenuus potest. Aristo. quoque Ethico. lib. 4. seruile esse opinatur, perferre contumelias. Hoc si in aliis verũ est, in principe tamen verissimum. Nazarius in in pageny. Constãt. O quam acres habes dolorum aculeos à contumelia, quam imponit inferior. Contumelias autem suas eadem forma qua Cicer. loquitur Philip. 13. Pergit porrò in mea maledicta, quasi verò pulcherrimè priora processerint. Sic etiam passiuè Celius memoriam tuam dixit libr. 8. epist. Cic. Non quin mihi suauissimum sit tuæ memoriæ operam dare. Contumelia fuit, quòd Labeo Antistius in senatus lectione legit M. Lepidum Circeis exulantem in opprobrium Augusti, quòd sparsi famosi de eo in curia libelli, quòd illi à quodam senatore dictum est, Contradicerem tibi, si locum haberem. ab aliis. Licere senatoribus de rep. loqui. *Probrosis in se dictis arrisit.*) Celebratur Alexandri apophthegma à Plutarcho βασιλικὸν ἐστιν εὖ ποιοῦντα κακῶς ἀκούειν. Regiũ est benefacientem malè audire. Quod secutus Augustus patienter audiit τλœdorias & scõmata quę in se iactabantur: quemadmodum etiã recitat Macrob. lib. 2. Satur. Nos pauca subiiciemus. Cùm adolescentem prouincialem sibi simillimum per iocum interrogasset, an mater sua aliquãdo Romæ fuisset, negauit ille: nec contentus adiecit, pater meus sæpe. Et Pollio cùm in eum Fescenninos Augustus scripsisset, At ego, inquit, taceo. Non enim est facile in eum scribere, qui potest proscribere. Alia eiusdem generis vide apud Macrob. & Senecam in 3. de ira. Ipse Augustus epistola quadam ad Tiberium. Noli nimiùm indignari quenquam esse qui de me malè loquatur. Satis est enim si hoc habemus, ne quis nobis malefacere possit. *Quoscunque ob adulterium familiæ suæ.*) Notum est Iulias filiam & neptem domum Augusti omnibus probris contaminasse: ob ídque relegatas. Vide Tranquillum & Senecã lib. 6. de benefi. & Plinium lib. 21. De iis igitur nunc loquitur Seneca, qui consuetudinem haberent stupri cum filia & nepte, aut qui conscij essent adulteriorum: quibuscum mitiùs actum esse dicit, quòd de dãnatis non est sumptum vltimum supplicium: sed exilio tãtùm mulctati sunt: quin etiam acceptis diplomatibus dimissi sunt. Nec tamẽ verum est adeò clementer tractatos ab Augusto, quàm hîc affirmat Seneca. siquidem nonnulli vltimo supplicio affecti: inter quos Iulius Antonius. vide Tacit. lib. 4. Quòd hîc Erasmus diuinat legendum filiæ, nullius est momenti.

CAPVT XI.

ÆC Augustus senex, autiam in senectutē annis vergētibus. In adolescentia caluit, arsit ira, multa fecit, ad quæ inuitus oculos retorquebat.

bat. Comparare nemo mansuetudini tuæ audebit diuum Augustum, etiam si in certamē iuuenilium armorum deduxerit senectutem plusquam maturam. Fuerit moderatus & clemens. Nempe post Actiacum mare Romano cruore infectum. Nempe post fractas in Siciliâ classes, & suas, & alienas. Nempe post Perusinas aras, & proscriptiones. Ego verò clementiam non voco lassam crudelitatem. Hæc est Cæsar, clementia vera, quam tu præstas, quæ non sæuitiæ pœnitentia cœpit, nullam habere maculam, nunquam ciuilem sanguinem fudisse. Hæc est in maxima potestate verissima animi temperantia, & humani generis comprehensibilis amor, non cupiditate aliqua, non temeritate incendi. Non priorum principum exemplis corruptis, quantum in ciues suos liceat, experiendo tentare: sed hebetare aciem imperij sui. Præstitisti Cæsar ciuitatem incruentam, & hoc, quòd magno animo gloriatus es, nullam te toto orbe stillam cruoris humani misisse: quod eo maius est mirabiliúsque, quòd nulli vnquam citiùs gladius commissus est. Clementia ergo non tantùm honestiores, sed tutiores præstat. Ornamentum imperiorum est simul, & certissima lux. Quid enim est cùm reges consenuerint, liberísque ac nepotibus tradiderint regna, quòd tyrannorum execrabilis, ac breuis potestas est? Quid interest inter tyrannum & regem? Species enim ipsa fortunæ, ac licentia par est: nisi quòd tyranni in voluptate sæuiunt: Reges non nisi ex causa, ac necessitate.

VT *dispositionem huius capitis intelligas*) operæpretium est superiora in compendium colligere. Admonendus fuit exemplo Nero, crudelitatem regibus esse perniciosam, quæ vno sublato hoste, multos excitet. Mansuetudine & clementia securitatem certiorem comparari. Augustus in exemplum propositus est, qui iuuenis adhuc, & ætatis vitio iracundus, potestate sua vsus est in multorum perniciem. In eum ortæ coniurationes, quas cùm acerrimè puniret, nihil pœnis profectū est. Nullus exortus est post L. Cinnæ impunitatem qui ei insidiaretur. Alia deinde subiiciuntur exempla clementiæ, quę gratum fauorabilémque suis reddidit, quæ & viuenti salutem, & mortuo gratiam conciliauit. Nūc ex comparatione auget Neronis mansuetudinem. Si enim Augusti vitia cum virtutibus pensantur, crudelitatis odium mansuetudinis tollit gratiam. Nero igitur longè gratiosissimus esse debet, qui nulla vitia admiscuit virtutibus. *Si in certamen iuuenilium.*) Si cum tua iuuenili mansuetudine componatur Augusti mansuetudo iam senis, & ætatis temperatura iam moderati. Amplificatio ab ætate. senectutis propria est moderatio, iuuentuti naturalis est intemperantia. quo mirabilius est, iuuenem seni moderatione præstare. *Fuerit moderatus.*) Confessio, cùm rem aliquam concedimus, deinde inferimus quod id quod posuimus, infirmet. *Nempe post Actiacum mare.*) Multùm Romani sanguinis fusum videri potest ad Actium promontorium Ambracij sinus, vbi Cæsar expugnauit Antoniū. Nam diu æquis viribus pugnatum est, partibus vtrinque acerrimè dimicantibus, donec sexaginta Cleopatræ naues, quæ post magnas collocatæ erant, fugam capessentes, aliis terrorem iniecerunt. Si tamen verum est quod scribit Plutarchus, ex Antonianis non supra quinque millia eo prælio occubuerunt. Quāobrem mirum est Senecā clade belli Philippensis prætermissa, in qua flos Romanæ nobilitatis interiit, hanc quasi insignem cōmemorasse. *Post fractas in Sicilia classes.*) Non temere vllo bello aut plura aut maiora pericula adiit Augustus, inquit Trāquillus, quàm bello Siculo contra Pompeium. Bis enim classem tempestatibus obruptam amisit. Idque per æstatem, vt scribunt Plinius, & Appianus. Oppressus à Democrate & Apollophane Pōpij præfectis, ægrè vno nauigio effugit. his quidem difficultatibus superauit hostem nō incruenta victoria. Ideo Seneca dicit post fractas classes & suas & alienas. *Post Perusinas aras.*) De bello Perusino alibi dictum est, quod aduersus Lucium Antonium suscepit Augustus: rebellauerat is & instinctu Fuluiæ audacis mulieris, & fiducia consulatus, quem tunc gerebat: accessit occasio: quia multitudo possessionibus suis deiecta à veteranis militibus, quibus agri assignati erant, vndique ad eum cōflaxit, & imperatorem salutauit. Collecta manu occupauit Hetruriæ vrbem opulentissimam Perusiam: quam vallo & fossa obsessam, Augustus ad deditionem compulit. Hęc omnia copiosè apud Appianum. Cur autem Perusinas aras hic Seneca nominauerit, cognoscitur ex Tranquillo. Scribunt quidam, inquit, trecentos ex dedititiis electos vtriusque ordinis ad aram diuo Iulio extructam, Idibus Martiis hostiarum more mactatos. *Et proscriptiones.*) Bene Iuuenalis Triumuiros vocat discipulos Scyllæ ob proscriptiones. Nihil enim vnquam horrendum magis Romæ visum est, quàm tres illas belluas in foro sedentes, omnes qui diuitiis, honore, amicitiis pollerent, nominatim ad necem destinare, nec viros tantùm, sed, quod dictu fœdum est, etiam mulieres. Octauius verò cùm aliquandiu collegis restitisset nequa proscriptio fieret, inceptam vtroque acerbius exercuit. aliis per gratiam & preces exorabilibus, solus magnopere contendit, ne cui parceretur. Proscripsit etiam C. Toraniū tutorem suum. Marco Lepido in senatu præterita excusante, & spem clementiæ in posterum faciente, quoniam satis pœnarum exactū esset, professus est ita modum se proscribendi statuisse, vt omnia relinqueret sibi libera. *Hæc est Cæsar clementia vera.*) Augusti clementia, pœnitētia fuit crudelitatis & sęuitiæ, ea verò quam præstas, nulla sanguinis macula aspersa est, prouenit ex verissima animi tēperātia, &

charitate qua humanum genus complecteris. *Priorum principum corruptis exemplis.*) Ante Neronem imperabat Claudius, Claudiũ prę-cesserat C. Caligula, Caligulam Tiberius. Ex quibus C. Caligula ferocitate & impatientia ardebat, Tiberius quasi publico humani generis odio caussas sæuitiæ sibi comminiscebatur. Claudius non tam consilio peccabat, quàm stoliditate & ignauia qua liberti ad crudelitatẽ abutebãtur, quanuis esset suopte ingenio sãguinarius. Omnes id atrocitatis ausi, quod referre non est opus, vbi in promptu sunt Tranquillus & Tacitus, ex quibus petet lector quæ ad hunc locum pertinent. *Præstitisti Cæsar.*) In hunc sensum accipe præstitisti Cæsar ciuitatem incruẽtam. Neque id solùm sed etiã præstitisti, quòd magno animo gloriatus es nullam scilicet te stillam humani sanguinis misisse. Id enim fortè gloriatus fuerat Nero aut in senatu, aut in concione ad populum. *Quòd eò maius est.*) Rursum amplificatio ab ætate. si enim istæ imperiorum mutationes magnam rerum omnium vicissitudinem sua natura parturiunt, magnum est per se, quòd Nero ne stillam quidem sanguinis humani fudit, cùm adeptus est imperium. Verùm hoc auget magnitudinem, quòd penè adhuc puer ætatem prudẽtia temperauit. Nam septemdecim natus annos defuncto Claudio imperium suscepit. *Clementia ergo non tantùm honestiores.*) Assumptum seu intẽtio. Erat enim propositio iam posita, certiorem esse regibus securitatem ex mansuetudine. Argumentum autem in suasoriis ab vtili valet plurimùm. Quintilianus libro tertio. In suadendo considerãtur honestas, deinde vtilitas. sunt qui vtilitatis consideratione in deliberationem venire solam putant. *Ornamentũ imperiorum.*) Interpretatio. *Cùm reges cõsenuerint, liberisque.*) Qui legitimum imperium obtinent, & bono publico accõmodant, illi morte sua occidunt, nec ante diem, sed sæpe in otio & pace consenescunt. Tandem cùm naturæ legibus cedendum est, regnum relinquunt familiæ suæ hereditariũ. Deoluitur in filios, à filiis nepotes accipiunt. Tyranni quandiu viuunt, execrabiles, gladio sę-pius absumuntur quàm morbo. sic exercent violentam, potestatem, vt non perpetua sit. Est ergo locus ex contrariis. primùm ponitur propositio, reges consenescere, tyrannorum breuem esse potestatem, qua contraria inter se conferuntur: sequitur differentia inter regem & tyrannum tum subiicitur eius differentiæ illustratio. Quòd autem hîc Seneca dicit reges liberis ac nepotibus regna quasi per manus tradere, ex iure gentium traditur. Quod Homerus eleganter significat hoc carmine Iliados. β.

Εἵλετο δ' σκῆπτρον πατρώϊον ἄφθιτον αἰεί.

Vbi & patrium, & incorruptum sceptrum vocat. *Tyrannorum breuis.*) Hoc voluit Iuuenal. Ad generum Cereris sine cæde & sanguine pauci Descendunt reges, & sæua morte tyranni. Et Seneca Tragicus in Medea. Iniqua nunquam regna perpetuò manent. Et in Nerone. Vbi non est pudor, nec cura iuris, pietas, sanctitas, fides, instabile regnum est. Subiit memoriam nobile illud dictum Theopõpi Lacedæmoniorum regis: cui cùm ab vxore probro obiiceretur, quòd esset humilius regnũ filiis traditurus, quàm ipse accepisset: respondit, eò igitur maius, quò diuturnius. Erant enim eo regnante constituti Ephori, qui non permitterent vagari regiam libidinem. Vide Ciceronem in officiis. *Quid interest inter tyrannum & regem*) Quicquid est differentiæ, vsus potius quàm verbi etymon aut proprietas constituit. Tyrannus enim Græcum est, deriuatum à verbo neutro τυραννέω, quod illis imperare significat. vnde Isocrates, in Εὐαγόρᾳ, τυραννικὸν dixit pro dominandi perito. Et Aristophanes in nubibus vocat ὑψιμέδοντα τῶν θεῶν ζῆνα τύραννον, Sophocles. σοφοὶ τύραννοι τῶν σοφῶν συνουσίᾳ. Hoc & Seruius testatur in septimo cõmẽtario Æneid. cuius verba sunt. Apud Gręcos tyranni & regis nulla discretio est, licèt apud nos incubator imperij tyrannus dicatur. His satis confutatus est error Verrij Flacci, qui scripsit tyrãnos ab Hetruscis appellatos, qui & Tyrrheni à Thyrreno Lydorum duce dicti sunt: quia gens illa crudelitatis nomine famata fuit. Itaque & authores latini hac dictione frequenter vsi sunt in bonam partem. Virgilius Æneidos quatto.

Te propter Lybicæ gentes, Nomadúmque tyranni
Odere. Et in septimo.

Pars mihi pacis erit, dextram tetigisse tyrãni.

Horat. 3. carminum. Qui Formiarum mœnia dicitur princeps, Et inantem Maricæ littoribus tenuisse Lyrim latè tyrannus. Statius 2. Thebaidos. Ne toties incerta ferant, nutẽtque gementes Imperia, & dubio pigeat pare tyranno. Vide Augustinum lib. 2. & libro 5. de ciuitate Dei. Iam verò vsus obtinuit tyrannum dici, qui contra suorum voluntatem dominatur, aut intemperanter exercet potestatem, vt sit nomen vitij. & sic Græcis distinguitur τύραννος καὶ βασιλεύς, vt nobis rex & tyrannus. Ideo Solon scribit quodam carmine se horruisse nominis infamiam, cum tyrannidem vltro à ciuibus suis oblatam respueret. Aristo. 8. Et hic. ponit tyrannidem regni transgressionem. & Politic. 3. Vocare cõsueuimus, cùm vnus ad communem vtilitatem gubernat, regiam potestatẽ. Cùm verò pauci gubernant, plures tamen vno, optimatiũ gubernationem. Cum autem multitudo ad communem vtilitatẽ gubernat. fit respub. Labuntur verò & trãsgrediuntur huiusmodi species, ex regia quidem gubernatione in tyrannidem, ex optimatibus in paucorum potentiam, ex repub. in popularem statum. Sunt autem multæ species tyrannidis, de quibus idem

idem libro quinto differit. Cicero in Topicis. Ex altero genere quod erat bipertitum, vnum est de eodem, & de alio: vt si quæratur quid intersit inter amicum & assentatorem, regem & tyrannum? Seneca in Agamemno. Rex Mycenarum fuit. Veniet tyrannus. Hic quoties à Seneca vsurpatur, accipiendum in malam partem.

CAPVT XII.

Vid ergo? Nō reges quoque occidere solent, sed quoties id fieri publica vtilitas persuadet. tyrannus sæuitia cordi est. Tyrānus autem à rege distat factis, non nomine. Nam & Dionysius maior iure meritóque præferri multis regibus potest. Et L. Syllam appellari tyrannum quid prohibet? cui occidendi finem fecit inopia hostium, descenderit licetè dictatura sua, & se togæ reddiderit. Quis tamen vnquam tyrannus tam auidè humanum sanguinem bibit, quàm ille, qui septem millia ciuium Romanorum contrucidari iussit? & cùm in vicinio ad ædem Bellonæ sedēs exaudisset exclamationem tot millium sub gladio gementium, exterrito senatu, Hoc agamus, inquit, P.C. seditiosi pauculi meo iussu occiduntur. Hîc non est mentitus, pauci Syllæ videbantur. Sed mox de Sylla consequemur quomodo hostibus irascendum sit. Visque si in hostile nomen ciues, & ex eodem corpore abrupti transierint. Interim hoc quod dicebam, clementia efficit, vt magnum inter regem tyrannúmque discrimen sit, vterque licèt non minus armis valletur: sed alter arma habet, quibus in munimentum pacis vtitur, alter vt magno timore magna odia compescat. Nec illas ipsas manus quibus se commisit, securus aspicit. Contrariis in contraria agitur. Nam vt inuisus sit quia timetur, timeri vult quia inuisus est. Et illo execrabili versu, qui multos dedit præcipites, vtitur, Oderint, dum metuant. Ignarus quanta rabies oriatur, vbi supra modum odia creuerunt. Tēperatus enim timor cohibet animos, assiduus verò & acer, & extrema admouens, in audaciam iacentes excitat, & omnia experiri suadet. Sic feras lineis & pinna conclusas contine, easdem à tergo eques telis incessat, tentabunt fugam per ipsa quæ fugerant, proculcabúntque formidinem. Acerrima virtus est quā vltima necessitas extundit. Relinquat oportet securi aliquid metus, multóque plus spei quàm periculorum ostentet. Alioqui vbi quiescenti paria metuuntur, incurrere in pericula iuuat, & aliena anima abuti. Placido tranquilloque regi fida sunt auxilia sua, quibus ad communem salutem vtatur, gloriosúsque miles, publicæ enim securitati dare operam videtur, omnem laborē libens patitur, vt parētis custos. At illum acerbum & sanguinarium necesse est grauentur stipatores sui.

Q*Vid ergo?*) Interrogatio, quæ dispositionem adiuuat, & excitat auditorem. Cùm enim ea quæ de differentia inter regem & tyrannum breuiter complexus est, longa verborum serie posteà sit enarraturus, minùs hæc haberet gratiæ, si æquali tractu pronunciata essent, in hunc modum, Nā & reges occidere solēt, sed quoties &c. *Nam & Dionysius maior.*) Dionysius maior nō rex, sed tyrānus Syracusarum vulgò dicitur: & tamē multi qui reges appellati sunt, multò acerbius exercuerunt regnum, quàm ipse tyrannidem. Hic igitur rex, illi veriùs tyrāni, si ex suis operibus æstimentur. Neque tamē Dionysius ipse māsuetus per se aut moderatus fuit: quē etiam dirum atque exitialem terris futurum somnia portenderunt antequā nasceretur, vt refert Valerius. Et Macrobius inclementissimum aulæ Siculæ incumbatorem vocat: qui submotis amicis, homines barbaros & ferocissimos in eorū locum substituit, quibus latera sua committeret. Verùm quorūdam sæuitiæ cōparata eius crudelitas, penè speciem habet clemētiæ. Quo factū est vt duodequadraginta annorum dominationem peregerit, cùm plerique reges fastidio depulsi, aut exilio aut morte malè mulctati sint. Eo tempore floruit, quo Atheniensibus triginta tyrāni impositi sunt: quo eodem fere tempore Romæ creati sunt tribuni militum consulari potestate, anno post conditam vrbem 347. vt censet Gellius. Nā Liuius tradit fuisse anno 310. Dionysium maiorem dicit propter filium, qui tyrannidem velut hæreditariam à patre accepit. Posteà per factionem expulsus, ludum literarium Corinthi pueris aperuit. Quoddam scilicet fortunę ludibrium, vtranque expertus, aduersam moderatiùs tulit, prospera intemperanter abusus est. Loquitur autem contra Vallæ obseruationem, cùm maiorem dicit potiùs quàm superiorem: sicut Valer. lib. 3. Felicior progenie sua superior, Cato, à quo Porciæ familiæ principia manarunt. Idem Cato verò superior sępenumero ab inimicis ad causæ dictionem vocatus, nec vllo vnquam crimine conuictus &c. *Et L. Syllam.*) Sylla cùm plusquam tyrannicè in cædes & latrocinia rueret, nunquam tyrannus vocatus est. Dictatoris nomen retinuit, quem magistratū liberi populi sibi imponebant. Et tamen quis neget verè tyrannum fuisse, si tyrannus is est qui impotenter dominatur, qui cædibus suorum pascitur, qui præter æquum & bonum violēter imperium exercet? *Cui occidendi finem.*) Imò verò ne ipsa quidem modū imposuit, multi enim quibus nihil erat cum Sylla rei, & qui ciuilibus factionibus abstinuerant, priuatis inimicitiis sunt interempti, sub hoc prętextu, quod Mariani essent, quanquam se nunquam admiscuerāt Mario. posteà Sylla à quodā senatore rogatus, vt declararet quos esset pœnis affecturus, ne tot immerentes iugularētur, octoginta ciues proscripsit. Id ægrè ferente senatu, addidit ducentos ac viginti. Tertiò etiam non pauciores adiecit, super hoc in concione se proscripsisse dixit, qui tunc memoriæ succurrissent, alios proscripturū, qui obliuione

eſſent præteriti. Si quis proſcriptum recepiſſet, opibus adiuuiſſet, morte liberaſſet, mortem irrogari præcepit, vt pietatis pœnas lueret. Non fratrem, non filium, non parentem excepit. Neque deorũ tẽpla, neque hoſpitales penates, nec paternas domos à cędibus puras eſſe voluit. Nec Romæ ſolùm, ſed in omnibus Italiæ oppidis proſcriptiones exercuit. Præueſte illati primùm viritim cruciatus, iudiciario more. Deinde duodecim millia trucidata: ſoli Syllę hoſpiti conceſſa impunitate: quam tamen fortiter abnuit, reſpondens nullam ſe habere ſalutis gratiam, ſi extinctori patriæ permiſceretur. Mille alia id genus leges apud Appianum & Plutarchum. *Deſcenderit licèt è dictatura ſua.* Cùm ita ſe in repub. gereret, dictaturam aſſumpſit, magiſtratum ſcilicet populo Romano anteà vſitatum, cui tamẽ rerum ſumma permitteretur. Liberè enim in capita ciuium dictatores animaduertebant, non parebant tribunorum interceſſionibus, & penè ſupra leges erant, non ſecus ac regia poteſtate præditi. Quamobrem cautum erat, vt ſe abdicarent magiſtratu ſexto menſe, ex quo adepti eſſent, ne magnum imperium, quod periculoſum creditur, foret diuturnum. Sylla verò in annos centum & viginti ſibi deſumpſit. Cuius exemplum ſecutus eſt Iulius Cæſar. Verùm hic ſemel acceptam poteſtatem nũquam dimiſit, ille verò ſibi abrogauit in cœtu populi, auſus ſe exponere rationem geſtæ dictaturæ redditurũ, ſi quis inquireret. Ideò cauillatus in eũ Cæſar, dixit neſciſſe literas, qui dictaturam depoſuerit. Et rethores inter declamãdi exercitationes, deliberationem Syllæ agitabant dictaturã in concione deponentis: vt ait Quintil. lib. 8. Quò alluſit Iuuenal. Satyra prima. Et nos conſilium dedimus Syllæ, priuatus vt altum Dormiret. Cùm ad hunc modum abuterentur eius poteſtatis licentia, qui imperiũ affectabant, nomen ſenatuſconſulto adrogatum eſt in perpetuum Antonio conſule. Quę cauſſa fuit vt poſteà Auguſtus magna vi offerente populo, genu nixus, deiecta ab humeris toga, nudo pectore, eam deprecatus ſit. Verba igitur Senecæ hunc habent ſenſum, licèt præter morem tyrannorum aliquando tyrannidè exceſſerit, & in priuatorum ordinem ſe compoſuerit, nullus tamen tyrannus etiam qui ad mortem perſeuerauerit, auidior fuit hauriendi ſanguinis. *Et ſe togæ reddiderit.*) Eadem locutione vtitur Lucanus lib. 7. in perſona Cæſaris.

Ipſe ego priuatæ cupidus me reddere vitæ,
Plebeiáque toga modicum componere ciuem.

Vt per togam ſignificetur priuatus habitus: quia prætexta inſigne erat magiſtratuum. Pędianus in diuinationem. Toga cõmunis habitus marium & fœminarum, ſed prætexta honeſtorum, toga viliorum. Quod tamen nõ ſatis eſt. Nam ſylla poſt depoſitam dictaturã ſenatoriam dignitatem retinebat. Quid ſententiam, breuiter perſtringere viſum eſt. In primis prætextati erant magiſtratus, vt dictum eſt, & oſtendit Plin. in panegyr. Geſtum, inquit, conſulatum mirer, an non receptũ? Geſtus nõ in hoc vrbis ocio & intimo ſinu pacis, ſed iuxta barbaras gentes, vt illi ſolebant, quibus moris erat paludamento mutare prętextam. Item, Modò prætextas exuerãt, reſumant: modò lictores abire iuſſerant, reuocent &c. Et Liuius lib. 10. 3. Decadis enumerat inſignia triumphantium, & magiſtratuum, ſellas curules, togam prætextam, tunicã palmatam, togam pictam, coronam triumphalem, lauream. Nonnulli alij etiam prætexta vtebantur, conſulares ſcilicet viri & prætorij, ac ſimiles functi honoratis magiſtratibus, vel ſuis in rempub. meritis eum honorem conſecuti. Cicero cùm de ædilitate ſua loquitur, Sentẽtiæ dicendæ locum, togam prætextam, ſellam curulem, ius imaginis ad memoriam poſteritatémque prodendam. Idẽ pro Cornelio Balbò. Qui prætoriam ſententiã, ac togam prætextam legum præmiis cõſequuntur. Ne illi quidẽ ſemper prætexta toga induti in publicũ procedebãt, ſed celebrãdis ſupplicationibus, aut aliis feriis ſolẽnibus, & aliis qui buſdã publicis feſtiuitatibus. Cicer. Philip. 2. Cur non ſumus prætextati? Cur honorẽ Cæſaris tua lege datum deferi patimur? Bene ergo per togatos, priuatos homines intelligimus, ſiue ſenatores, ſiue plebeios. *Tam auidè ſanguinem bibit.*) Vſus eſt loquendi frequens, cùm volunt ſcriptores quempiam exprimere ſuppliciis gaudentem, vt dicant eum ſanguinem ſitire, & bibere. Plinius. Volumen euomuit, quo facilè intelligatur ebrius iam ſanguine ciuium, & tãtò magis eum ſitiens. vnde illud carmen in Tiberium iactatum:

Faſtidit vinum, quia iam ſitit iſte cruorem:
Tã bibit hũc auidè, quàm bibit antè merum.

Cæſar apud Lucanum.

Sic & Syllanum ſolito tibi lambere ferrum,
Durat magne ſitis.

Qui ſeptem millia ciuium.) Hanc eãdem hiſtoriã recitat Auguſtin. lib. 3. de ciuit. & Plutarchus in vita Syllæ. Hic tamẽ in numero à Seneca diſcrepat, ſcribit enim interfectos ad ſex millia: nec reſponſum Syllæ ponit ſuperbũ adeò atq; atrox. Illic enim legitur quoſdã flagitioſos caſtigari, nõ pauculos. ſed hoc addidit Seneca ad auxeſin, quò maiorẽ faceret Syllæ inuidiã. Auguſtinus de numero cũ Seneca conuenit. *Ad ædem Bellonæ.*) In ea æde ſæpe habebatur ſenatus, prę ſertim cũ aut externarum gentiũ legatis dabatur, quibus vrbem ingredi non liceret, aut imperatoribus triumphum petituris, qui ex more vrbẽ non ingrediebãtur, niſi triũphãtes. Vtriuſque rei exempla ſunt apud Liuium. iij. decad. lib x. de legatis Carthaginienſium, quibus vetitis ingredi vrbem, hoſpitium in via publica, ſenatus ad ædem Bellonæ datus eſt. lib. 8. Senatu extra vrbẽ in æde Bellonę dato, quas res geſſiſſet

fiſſet in Hiſpania, diſſeruit. Erat enim iuxta circum maximum extra vrbem ſita, ab Appio Pulchro conſecrata, authore Ouid. vj. Faſt.

Hac ſacrata die Thuſco Bellona duello
Dicitur, & Latio proſpera ſemper adeſt.
Appius eſt author, Pyrrho qui pace negata,
Multùm animo vidit, lumine captus erat.
Proſpicit à tergo ſũmũ breuis area circũ. &c.

Eam autem diem intellige pridie Nonas Iunias, ſeu quartum diem menſis Iunij. Vouiſſe Appium Pulchrum author eſt Liui. lib. x. verùm à quo ſit cõſecrata, aut quo tempore, non meminit. Primum tamen ſenatuſconſultum apud Liuium ibi factum legitur; cùm victor Marcellus reuerſus ex Syracuſis triũphum ob res à ſe geſtas poſtulauit. Senatum habebat C. Calphurnius prætor. lib. vj. iij. decad. De ipſa dea lege Ciceronem libro ſecũdo de natura deor. Lactantiũ libro primo. Vt ad Syllam redeamus, potuit facilè clamorem exaudire. Illa enim hominum ſeptem millia quæ ſe illi dediderãt, ac in fidẽ permiſerant, conuenerãt in circum maximum non longè à Bellonæ templo. *Pauci Syllæ videbãtur.*) Sic reſpondiſſe Syllam alij non tradunt, quemadmodum diximus: ſed hoc addidit Seneca, vt acciperet occaſionẽ ſchematis quod Græcis ἀνάκλασις dicitur, cùm id quod ab altero dictum eſt, in aliam ſentẽtiam retorquemus. huiuſmodi eſt vulgare illud Proculeij: cui cùm filius dixiſſet ſe non mortem patris expectare, ſcilicet intelligens ſe non inhiare hæreditati, excepit ille, Imò verò expectes, nec properes moliri vt velociùs moriar. Sylla pauculos dixerat occîdi, vt terrorem minueret quẽ ſenatus ex tãto clamore conceperat: Seneca ad ſanguinis auiditatem refert. *Ex eodem corpore abrupti.*) argutè colligit eos non eſſe ciues, qui in commune non viuunt. Quid enim eſt ciuitas? Nempe concilium cœtúſve hominũ iure ſociatus, inquit Cicero in ſomnio Scipionis. Quam definitionem ſumpſit ex Ariſtotele in Polit. Si igitur nõ omnis ſocietas eſt ciuitas, ſed ea tantùm quæ probis moribus, & æquis legibus viuat: nimirum qui legibus non obtemperant, ciues non ſunt, ſed ex corpore legitimæ ciuitatis abrupti. In hoſtile nomen tranſeunt. In eandem ſentẽtiam alibi Cic. Vt corpora noſtra ſine mente, ita ciuitas ſine lege, ſuis partibus vt neruis ac ſanguine & membris, vti non poteſt. *Interim hoc quod dicebamus.*) Quaſi diceret. Illud obiter dictum ſit, admoneri nos exemplo Syllæ quos hoſtes perſequi debeamus. Interim quod eſt inſtituti noſtri proprium facilè tyrannũ à rege diſcernit clemẽtia. *Vterque licèt non minùs armis valletur.*) παραδιαστολή, quàm Fabius lib. ix. diſtinctionem vocat, quæ duas res aut plures, quæ videntur eandem vim & rationem habere, diſiungit, & quantùm diſtent docet, ſuam cuique propriam ſententiam ſubiungendo. Sic Ouid. in re ſimili,

Et latro, & cautus præcingitur enſe viator.
Ille ſed inſidias, hic ſibi portat opem.

Eiuſdẽ generis eſt etiã quod ſequitur. Nolo te ſæpius parcũ appellare, cum ſis auarus. Nã qui parcus eſt, vtitur eo quod ſatis eſt. tu cõtrà propter auaritiam, quò plùs habes, magis eges. Ita non tam diligentiæ fructus, quàm copiæ miſeria conſequitur. *Alter arma habet quibus.*) Rex ſcilicet, cuius officium eſt vim quę ſubditis inferatur, armis propulſare, quibus vtitur tanquam pacis præſidio. *Alter vt magno timore.*) Scilicet tyrannus, qui cùm omnibus inuiſus ſit, odia terrore cohibet. Quod ſignificauit Tranquil. de Domitiano loquens. Inopia rapax, metu ſęuus. Et Claud. Cuncta ferit. dum cũcta timet. *Nec illas ipſas manus.*) Qui omnes timet, qui ad omnẽ motum trepidat, ſuos etiam ſatellites cur nõ timeat? armatos videt, nec ſatis ſecurus eſt, an pro ſe, an contra ſe ferro accingantur. In hãc ſentẽtiã introducitur Thyeſtes à Seneca Tragico. Dũ excelſus ſteti, nũquã pauere deſtiti, atque ipſum mei ferrũ timere lateris. *Vt inuiſus ſit quia timetur.*) Contrariis in contraria agitur tyrãnus. Nam timeri vult quia inuiſus eſt. Et tamẽ ideo inuiſus eſt, quia timetur. atqui nihil opus eſſet timore, ſi nullum eſſet odium. Hoc igitur vnum illi malum eſt, quod putat mali remediũ. *Et timetur.*) Vt enim ait Ennius, quem metuunt oderunt: quem quiſque odit, periſſe expetit. Senec. lib. 2. de Ira. Quid? quòd ſemper in auctores redundat timor, nec quiſquã metuitur, ipſe ſecurus? Occurrat hoc loco tibi Laberianus ille verſus, qui medio ciuili bello in theatro dictus, totũ in ſe populũ nõ aliter cõuertit, quàm ſi miſſa vox eſſet publici affectus. Neceſſe eſt multos timeat, quem multi timẽt. Ita natura cõſtituit. vt quod alieno metu magnum eſt, ſuo non vacet. *Timeri vult.*) Quid enim aliud faciunt, quàm terrorem omnibus incutiũt, qui omnes ſibi gladios impendére, ſuæque vitæ imminere arbitrantur? Lege Tragœdiam Senecæ quæ inſcribitur Octauia: in quã ſententias penè ad verbum ex hoc opere tranſtulit. Verè ergo tyrannica vox Dioniſij, qua iactabat vincula adamantina eſſe metum, violentiam, claſſem, & decem millia armatorum. *Et illo execrabili verſu.*) Verſus hic Atreo attribuitur in tragœdia quadã veteri, ſiue Accij ſiue alterius cuiuſpiam: qemadmodum Cice. duobus locis meminit. Offic. j. Si Æacus aut Minos dixerit. Oderint, dũ metuant. aut, Natis ipſe ſit ſepulchrum parẽs: indecorum videretur: quòd eos fuiſſe iuſtos accepimus. at Atreo dicente, plauſus excitãtur. Et Philip. j. videmus quoq; in fabulis, ipſis qui, Oderint, dũ metuãt, dixerint, pernicioſũ fuiſſe. *Oderint dum metuant.*) Suetonius in Calig. Tragicum illud ſubinde iactabat. Oderint dum metuãt. Item in Tiber. Tragicum illud identidem iactabat. Oderint dum probent. Seneca libr. j. de Ira. Diram illam & abominandam vocem Syllano ſcias tempore eſſe ſcriptam. Oderint

dum metuant. Hoc nomine Cæsarem onerat inuidia Lucanus, his verbis,

--Gaudet tamen esse timori
Tam magno populis: & se non mallet amari.

Vbi supra modum odia creuerunt.) Tyrannus quidem satis prosperè actum putat, si à suis metuatur, nihil ad se pertinere odium existimans, quod terrori succumbat. Interim crescunt odia, & tandem in rabiem vertuntur, quæ nullo timore qualibet ruit. Hic nihil agunt gladij, nihil satellites, hic miser à suis præsidiis deseritur, quę sibi in eam fortunam comparauerat. *Temperatus enim timor.*) Nam & boni principes necesse habent metu continere facinorosos homines, vt appetitus noxij sub iuris regula limitentur: & pœnas exequi quæ irrogantur à legibus, ne impunitas augeat confidentiam. sed adhibent temperaturam: quoniam multis exorabiles se præstant, pluribus etiam amabiles. Terror ille tyrannicus, qui nec mediocritatem habet, nec interuallum, nec discrimen, ita ad viuum pũgit, vt magis irritet quàm coerceat. *Sic feras lineis.*) Similitudo est appositissima, qua idem ipse Seneca vtitur libro nono declam. Quædam, inquit, feræ tela commordent, & in mortis authorem per vulnera ruunt. Sed hæc expressior & accommodatior ad id quod dixerat. Vt enim terror ille, quem posuit, acer & assiduus, & extrema admouens, sic feras indagine cinctas, venatore ferrum admouente, vndique vrget desperatio. *Lineis & pinna.*) Periphrasticè designat indaginem, hoc est plagarum seriem in varros arrectarum. *Tentabunt fugam per ipsa quæ fugerant.*) Dum enim ferrum fugiunt venatoris, se lineis plagis implicant: quibus rursum dum se explicare contendunt, cursum in venatorem retorquent, venabulum dentibus arripiunt. Idque contingit in vltima desperatione. Est enim artis venatoriæ, facere aliquam spem euadendi, si aufugiant: quò se faciliùs coniiciant in plagas. *Acerrima virtus est.*) γνώμη seu sententia, quæ frequenter in clausulis ponitur. Hîc simplex, & ad rem relata. Est autem non minùs vera sententia, quàm celebris & vulgata. Porcius Latro in declamati. Grauissimi sunt morsus irritatæ necessitatis. Q. Curtius lib. 5. Ignauiam quoque necessitas acuit: & sæpe desperatio, spei caussa est. Idem alibi. Efficacior omni arte necessitas, non vsitata modò præsidia, sed etiam noua admouit. Hinc illud hortamentum Hannabalis ad milites, quo nihil efficacius dici potuit. Aut vincendum, aut moriendum, milites. lib. 10. Liuij. & 3. decad. lib. 1. Vobis necesse est fortibus viris esse, omnibus inter victoriam, mortève certam, desperatione abruptis, aut vincere, aut si fortuna dubitabit, in prælio potiùs, quàm in fuga mortem oppetere. Nullum incitamentũ ad vincendum homini à diis immortalibus acrius datum est. Simile quiddã est apud Salustium in persona Catilinæ *Extundit.*) Verbum in hac significatione elegans, vt studij contentionem designet. Est enim quasi tundendo elicere, vt ait Nonius: qui etiam Virgil. carmen Georg. 1. sic legit.

Vt varias vsus meditando extunderet artes.

quanuis Seruio & Festo placeat, excuderet. Suet. in Vespa. Latumclauum quanuis fratre adepto, diu auersatus est, nec tandem vt appeteret cõpelli nisi à matre potuit. ea demum extudit magis conuitio, quàm precibus. Ipse Seneca alibi. Qui etiam ex duro & immemori pectore gratiam extundit. *Relinquat oportet securi.*) Bonus princeps timetur vt præses legum, & custos: quæ non omnibus pœnas irrogant, sed iis qui non aliter corrigi possunt. hunc improbi & facinorosi formidant, boni amant & reuerentur. *Vbi quiescenti.*) Sensus est, tyrannus non modò de iis sumit supplicium, qui in necem suam conspirarint: sed etiam accusatores submittit, qui fictis criminibus opprimant innocentes. Siue igitur magnum aliquid cogites, siue quiescas, verseris semper in eodem capitis discrimine. Satius est autem à vero accusatore, quàm à calumniatore trahi in iudicium. *Aliena anima abuti.*) Secundum eam differentiam, quam Donatus obseruauit in Phormione. Abutimur, ait, cum iniuria & contumelia. quemadmodum etiam accepit Curtius, lib. 8. Hęc ergo sunt Macedonum præmia, quorum vt superuacuo & vilissimo abuteris sãguine. *Placido tranquilloque regi.*) Hactenus argumentabatur in hunc modum, etiam si tyrannus aliquod præsidium habeat in satellitibus armatis, non satis firmum esse & validum, tamen quod odio publico vinceretur. nunc arguit nullum etiam in iis esse præsidium, nempe qui custodia eius grauentur. *Sanguinarium.*) Id est crudelem, & sanguinis appetentem. Tranquil. in Claud. Sæuum & sanguinarium natura fuisse magnis, minimisque apparuit rebus. Plinius epist. 4. De huius nequitia sãguinariisque sentẽtiis in cõmune omnes super cœnam loquebantur. Sic Plinius maior vocat sanguinarium Tarquinij responsum, & & idem Seneca lib. 3. de Ira, feram sanguinariam. eadem forma Græcis αἱματόεις, καὶ αἱματώδης, καὶ αἱματηρός. Pro quibus nominibus Politi. in Herodiano sanguinarium vertit.

CAPVT XIII.

Non potest habere quisquam fidæ ac bonæ voluntatis ministros, quibus in tormentis & eculeo & ferramentis ad mortem paratis vtitur, quibus nõ aliter quàm bestiis homines obiectat, omnibus reis noxior ac solicitior, vt qui homines deósque testes ac vindices facinorum timeat, eò perductus, vt non liceat illi mutare mores. Hoc enim inter cætera vel pessimum habet crudelitas. Perseuerandum est, nec ad meliora patet regressus. Scelera enim sceleribus tuẽda sunt. Quid autem eo infœlicius, cui iam esse malum necesse

cesse est? O miserabilem illum, sibi certè: nam cæteris misereri eius nefas sit, qui cædibus ac rapinis potentiam exercuit, qui suspecta sibi cuncta reddidit tam externa quàm domestica: cùm arma metuat, ad arma confugiens: non amicorum fidei credens, non liberorum pietati. Qui vbi circumspexit quæque fecit, quæque facturus est, & conscientiam suam plenam sceleribus ac tormentis adaperuit, sæpe mortem timet, sæpius optat, inuisior sibi quàm seruientibus. E contrario is cui curæ sunt vniuersa, qui non alia magis, alia minùs tuetur, nullam non reipub. partē tāquam sui nutrit, inclinatus ad minora, etiam si ex vsu est animaduertere: ostendēs quàm inuitus aspero remedio manus admoueat. In cuius animo nihil hostile, nisi efferum est. Qui potentiam suam placidè ac salutariter exercet, approbare imperia sua ciuibus cupiens. Felix abunde sibi visus, si fortunam suam publicauerit. sermone affabilis, accessúque facilis. vultu, qui maximè populos demeretur, amabilis. æquis desideriis propensus, & iniquis acerbus. qui à tota ciuitate amatur, defenditur, colitur. Eadem de illo homines secreto loquūtur, quæ palàm. Tollere filios cupiūt, & publicis malis sterilitas indicta recluditur. Bene se meriturum de liberis suis quisque non dubitat, quibus tale seculū ostenderit. Hic princeps suo beneficio tutus, nihil præsidiis eget: arma ornamenti causa habet.

HOc caput est annexum superiori. Reddit enim rationem eius quod dixerat, non posse fieri quin grauētur stipatores acerbo & sanguinario principe. subdit nūc, quia nulla potest esse eorum fides aut beneuolentia, quos assiduis cædibus, bestiarum more, exercet. Alludit autem Seneca ad morem antiquum Romanorum, qui supplicio additos aut feris obiiciebant, vt protinus lanIarentur: aut cogebant cū feris depugnare. Híque postremi ad bestias condemnati dicebantur. Illi priores, qui in mortem præsentaneam tradebantur, peiori erant conditione. *Omnibus reis noxior*) Qui reus est & noxius, eū quoque solicitum esse oportet. Nā cùm per se meticulosa res sit ire ad iudicem, vt ait Plaut. meticulosissima est causam capitalē & malam sustinere, in qua de capite tuo sentētiam secundum aduersarium ferendam expectes. Comparatiuum nomen quo vsus est Seneca, non potest exigi ad cōmunem aliorum formam: nec tamen caret exemplo. Plautus in Mostel. Quo neque industrior de iuuentute erat arte gymmastica. Iuuenalis. Egregius cœnat, meliúsque miserrimus horum. Cicero in oratione pro domo sua ad Pontif. Quis apud populum Romanum de illius dignitate industrius? quis senātui sæpius dixit? *Vt nō liceat illi mutare mores.*) Putat enim paratam sibi esse vltimam perniciem tyrannus, si solito faciliorem se exhibeat. semper enim mortem habet præ oculis, quàm non credit posse euitari, nisi vi armísque propulsetur. Sic animatus, etiam si velit, non tamen audet quicquam de solita crudelitate remittere. Ideo Phalaris in quadam epistola, periculosius ait deponere principatum, quàm occupare. Et Dionysius dicebat non equo insidentem, sed pedibus tractum debere deponere tyrannidem: vt meminit Liuius lib. 4. 3. Decad. Memorat & Plutarchus Solonis responsum, qui aiebat, pulchrum quidem tyrānidem esse locum, sed exitum nō habere. *Scelera sceleribus tuenda.*) Hic mos eorum est, qui cùm defendere admissa flagitia nō possint, de nouis sceleribus remedia quærunt. Iam hoc scelus est, quòd tyrannus irrumpit in publicam libertatem, ac pacē ciuitatis tumultuosè perturbat: deinde vt possessionem semel acceptam retineat, cogitur omnes de medio tollere, qui sunt alicuius in vrbe dignitatis, qui possunt ad recuperandam libertatem populum concitare. Hæc vbi perpetrauit, prospicit ne qui existant vltores ac vindices. Itaque omnem generosum sanguinem effundit. Demum agnoscit se omnibus execrabilem ac detestandum: quas execrationes dum vult à suo capite amoliri, scelera sceleribus tuetur. Ita nec modus nec finis scelerū. Senec. in Agamem. Per scelera semper sceleribus tutum est iter. hinc eleganter Persius. Virtutem vt videant, intabescántque relicta. *Non amicorum fidei.*) Sic de Dionysio legimus, qui submotis amicis, in eorum locum ferocissimarum gentium homines, & à familiis locupletum electos prævalidos seruos, quibus latera sua cōmitteret, substituit. Vale. author lib. 9. Cicero quoque Tuscula. v. de eodem loquēs. Qui cùm esset bonis parentibus atque honesto loco natus, & si id quidem alius alio modo tradit, abundarétque & æqualium familiaritatibus, & consuetudine propinquorum, haberet etiam more Græciæ quosdam adulescentes amore coniunctos, credebat se eorum nemini: sed iis quos ex familiis locupletum seruos delegerat, quibus nomen seruitutis ipse detraxerat, & quibusdam conuenis, & feris barbaris corporis custodiam committebat. Lege apud eundem Ciceronem Offic. 2. de Alexandro Phereo. *Non liberorum pietati.*) Hoc etiam ad Dionysium refertur, qui cùm se tōsorum manibus nollet permittere, tondere filias docuit, quarum etiam postea suspectam habens fraudem, instituit vt candentibus iuglandium putaminibus barbam sibi & capillum adurerent. Non est autem oscitanter prætereundum, quòd Seneca fidem amicorum dixit, & pietatem liberorum. Sic enim eorum officia distinguuntur. Plin. in panegyrico. Reddita est amicis fides, liberis pietas, obsequium seruis. Cicero in oratione pro Quintio, Veritate amicitia, fide societas, pietate propinquitas colitur. Neque mireris alibi veritatem, alibi fidem legi. sunt enim eiusdem propè significationis, per ea quam Græci χρηστότητα vocant. Idem Cicer. pro

Plácio. Quid pietas, nisi volũtas grata in parentes? Quintilianus libro 5. Vt ea in quæ cõmuni opinione cõsensum est, deos esse, præstandam pietatem parentibus. Vt tamen intelligant lectores quid verè sit pietas, subiiciam verba Cicero. ex Topicis. Atque etiam, inquit, rursus æquitas tripertita dicitur esse. vna ad superos, altera ad manes, tertia ad homines dicitur pertinere. prima pietas, secunda sanctitas, tertia iustitia seu æquitas. Hactenus Cic. Verùm quoniã parentes nobis quasi deorũ vice sũt, ad eos deriuatur: quod innuit August. lib. 10. de ciuit. Pietas propriè Dei cultus intelligi solet, quam Græci εὐσέβειαν vocant. Hæc tamen & erga parentes officiosè haberi dicitur. Quin & hoc nomine vtimur, cùm volumus præcipuam amoris vim exprimere. Cicer. lib. 1. episto. Periucundæ mihi fuerunt literæ tuæ, quibus intellexi te perspicere meam in te pietatem. Quid enim dicam beneuolentiam, cùm illud ipsum grauissimum & sanctissimum nomen pietatis leuius mihi meritis erga me tuis videatur? *Qui vbi circumspexit.*) Hactenus executus est tyrannum esse miserrimum, qui sic deos horreret & homines, testes ac vindices facinorum, vt nec amicorum fidei se permitteret. nec liberorum pietati fideret, qui necesse haberet ad armorum præsidia confugere, ne ipsis quidem satis securus. Nunc addit, quod est grauius, eum habere testem conscientiam, quæ instar vermis eum intus corrodit ac lacerat. Est enim conscientia mille testes, vt prouerbio fertur. Iuuenalis Satyr. 13.

-- Quos diri conscia facti
Mens habet attonitos, & surdo verbere cædit.
Occultum patiente animo tortore flagellum.
Pœna autem vehemens, & multò sæuior illis,
Quas & Ceditius grauis inuenit, & Rhadamãtus,
Nocte diéque suum gestare in pectore testem.

Pacatus in panegyrico. Habet nescio quos internos mens scelerata carnifices, imò ipsa sibi carnifex conscientia est, &c. Cice. pro Roscio. Nolite putare, quemadmodum sæpe in fabulis videtis, eos qui aliquid impiè sceleratéque commiserint, agitari & perterreri furiarũ tedis ardentibus: sua quemque fraus, & suus terror maximè vexat: suum quemque scelus agitat, amentiáque afficit: suæ malæ cogitationes conscientiæque animi terrent. hæ sunt impiis assiduæ domesticæque furiæ. Secundum hęc Cicero. verba intelligendum illud Statij. 1. Thebaid. Scelerúmque in pectore diræ. Idem Cicero pro Milone. Magna est vis conscientiæ, & magna in vtramque partem: vt neque timeant qui nihil commiserint, & semper ante oculos pœnã versari putent, qui peccarint. Plura Seneca in eandem sententiam epistola 98. *Fortunam suam public.*) Hoc enim inter regnum & tyrannidem interest, quòd illud ad publicam vtilitatem pertinet, hæc priuatis commodis continetur. Pro eo quod hic Seneca publicare dicit, Curtius vulgare. verba sunt libro 9. Ad hoc, itineris labor, & ægritudo animi vulgauerat morbos. Item, & contagium morbi etiam in alios vulgatum est. *Sermone affabilis, accessúque facilis.*) Verè regiæ virtutes, præ se ferre quandam sermonis suauitatem, quæ alliciat potiùs quàm deterreat, omnibus se facilem & expositum exhibere &c. *Æquis desideriis propensus.*) Vtrumque principi obseruandum, vt quod æquum est, non ægrè impetrari à se permittat, & ne tãtam suis licentiam indulgeat, vt possint in alios plus quàm æquum est vsurpare. *Eadem de illo homines secreto.*) A malis principibus laudes vi & metu exprimuntur, senatusconsulta honorifica, panegyrici solennes, theatricæ acclamationes. Sed quod non audent homines palàm prædicare, alter in alterius aures mussãt. Bonum principem quem laudant, amant. Laudant enim ex affectu, nec secreto execrantur, vt tyrannum. Eadem ferè est sententia in panegy. Plinij. Nec eadẽ de principe prædicemus, quæ priùs. neque enim eadẽ secreto loquitur, quę priùs. *Tollere filios cupiunt*) Ad rẽpublicam pertinet liberis dare operã: quippe quæ hominis tantùm ætatem duratura sit, nisi nouam prolem parentes subinde sufficiant. Vnde lex Metelli, cuius meminit Gellius, quam eãdem Augustus suasit. Et iura liberorum apud Romanos. Et apud Platonem libro sexto de republica punitur cœlibatus. Igitur laus imperatoris est, quod sub eius imperio ciues tollere filios cupiũt. Id ipsum inter laudes Traiani ponit Plinius. Fœminas, inquit, tunc fœcunditatis suæ maxima voluptas subiit, cùm cernerent cui principi ciues, quę imperatori milites peperissẽt. Quòd hîc tollere filios dicit Seneca, nos etiã vernacula lingua eleuare dicimus. Terent. in Heaut. Meministin' me esse grauidã, & mihi te maximopere interminatum, si puellam parerem, nolle tolli? Curtius libro nono. Genitos liberos non parentum arbitrio tollunt, aluntque: sed eorum quibus spectandi infantum habitum cura mandata est. Plinius iunior. Locupletes ad tollendos liberos ingentia præmia, & pares pœnæ cohortantur: pauperibus educandis vna ratio est, bonus princeps. Tolli & educari pro eodem posuit. *Nihil præsidij eget.*) Nam vt ait Horatius,

Integer vitæ, scelerísque purus,
Non eget Mauri iaculis, nec arcu,
Nec venenatis grauida sagittis
Fusce pharetra.

Arma ornamenti causa habet.) imperij insignia, qui se faciat populo venerabilem, & plenum maiestatis.

CAPVT XIIII.

Quod ergo officium eius est? Quod bonorum parẽtum, qui obiurgare liberos nonnunquam blandè, nonnunquam minaciter solent, aliquando admonere etiã verberibus. Nũquid aliquis sanus filium

filium à prima offensa exhæredat? Nisi magnæ & multæ iniuriæ patientiam euicerint, nisi plus est quod timet, quàm quod damnat, non accedit ad decretorium stylum. Multa antè tentat, quibus dubiam indolem, & peiore loco iam positam, reuocet: simul deplorata est, vltima experitur. Nemo ad supplicia exigenda peruenit, nisi qui remedia consumpsit. Hoc quod parenti, etiam principi faciendum, est quē appellauimus patrem patriæ, non adulatione vana adducti. cætera enim cognomina honori data sunt. magnos & felices & augustos diximus, & ambitiosæ maiestati quicquid potuimus titulorum congessimus, illis hoc tribuentes. Patrem quidem patriæ appellauimus, vt sciret datam sibi potestatem patriam, quæ est temperatissima, liberis consulens, suáque post illos reponens. Tardè sibi pater membra sua abscindat: etiam cùm absciderit, reponere cupiat, & in abscindendo gemat, cunctatus multùm, diúque. Propè enim est vt libenter damnet, qui citò. Propè vt iniquè puniat, qui nimis. Erixonem equitē Romanum, memoria nostra, quia filium suū flagellis ceciderat, populus in foro graphiis confodit. vix illum Augusti Cæsaris auctoritas infestis tam patrum quàm filiorum manibus eripuit.

POst longam illam contentionem, qua tyrannum & regem inter se componebat, nunc optimum documentū dat principi, quo & modum clementiæ discat, & pœnarum irrogandarum temperaturam. Pendet autem hæc interrogatio ab ea, quæ contentionem præcessit, Num reges quoque occidere solerent? responderat regem quoque occidere, sed cùm publica vtilitas persuaderet. Sed cùm id etiam non satis apertum esset, nunc exemplo prosequitur. Pater enim filium blādè primùm admonet. si verba non prosunt, comminatur. si nihil minis proficit, tum demum addit verbera. sic princeps, qui pater est patriæ, ciues suos filios reputet, hortetur primùm & verbis, & edictis, antequam deueniat ad pœnas. In hanc sententiam apud Xenophontem Chrysantas loquitur lib. 8. τῆς παιδείας. Ego sæpenumero cogitaui bonum principem nihil differre à bono patre. &c. Plinius in Paneg. Traiani. Quod quidem nomen quà benignitate, qua indulgentia exerces? Vt cum ciuibus tuis quasi cum liberis parens viuis. *Nunquid aliquis.*) Quatuordecim caussæ in iure scribuntur, quas pater in filij exhæredationem allegare potest. auth. vt cùm de appellatione cognoscitur. collat. 8. §. aliud quoque capit. Ius etiam abdicationis, quam Fabius vltimum patriæ potestatis fulmen appellat, abrogatum est per constitutionem Iustiniani, quæ est tit. de patria potestate. l. abdicatio. *Iniuria patientiam euicerint.*) Non sic prima offensa irritetur pater, vt filium exhæredet. multa prætermittat, ad multa conniueat, donec eò emerserint vitia, vt iam tolerari non possint. Hac locutione vsus est etiam Ouidius Elegia. ij.

Multa diúque tuli, vitiis patientia victa est.

Et Mamertinus in panegyr. Iulia. Quæ omnino obstinatam & immobilem principis tandem vicere patientiam. *Nisi plus est quod timet.*) Aut ad illud Platonis respicit, neminem prudentem ideo punire, quia peccatum est, sed ne in posterum peccetur: aut simpliciter dicit, patrem timere plus quàm damnat, qui non credit se tutum, filio iisdem secum parietibus incluso, qui parricidium cogitauerit, aut simile aliquod facinus. *Non accedit ad decretorium stylum.*) Per decretorium stylum asperam significat censuram, & quam pater grauissimam in filium habet. Nam & stylus cùm metaphoricè accipitur, id per se significat: & decretum Latinis dicitur, quod Græcis ἀρεςόν, hoc est stata, constitutáque sententia: vnde decretorium, quod illis κρίσιμον. qua ratione Canicula sydus vuis decretorium Plinio, & dies florentibus oleis decretorius, quo Aquila oritur. De stylo Cicer. in oratione pro Cluentio. Ne censorium stylum, cuius mucronem multis remediis maiores nostri retuderunt, æque posthac, atque dictatorium gladium pertimescamus. Latinus Pacat. in panegyr. Theodos. Sic cùm immitis tyranni stylus timeretur & gladius, transierat in vota paupertas. & in l. si quis. C. de bonis proscriptorum, seu damnatorum. Si quis intra prouinciam pro qualitate delicti stylum proscriptionis incurrerit, per ordinarij officij solicitudinem &c. Deducta hinc metaphora, quòd sententiæ antiquitus stylo scriberentur in ceratis tabulis. *Multa antè tentat quibus dubiam &c.*) Donec spes est leuibus remediis posse reuocari ad bonam frugem, nihil admouet asperum, nec desinit antequam de sanitate desperatum est. *Vltima experitur.*) Hæc locutio propiè in desperatione vsurpatur. Curtius lib. 5. Madathes erat huius regionis præfectus, haud sanè multorum temporum homo, quippe vltima pro fide experiri decreuerat. Salusti. in Catil. Postquam dies comitiorum venit, & Catilinę neque petitio, neque insidiæ quas consuli fecerat, prosperè cesserunt, cōstituit bellum facere, & extrema omnia experiri. *Hoc quod parenti, etiam principi.*) Nunc exemplum argumento subiecto accommodat. *Quem appellauimus patrem patriæ.*) Omnes ferè Cæsares patres patriæ à senatu consalutabantur, vt penè solēne hoc fuerit imperatorum cognomen, ex quo Iulio delatum fuerat: & Tacitus promiscuum hoc cognomentum lib. xj. appellet. Vide Traquillum. Habuit hoc nomen originē à Cicerone, qui post suppressam Catilinæ coniurationem pater patriæ est appellatus, vt testatur Appianus libro secundo. Et alibi loquens de Cæsare dictatore, Appellatus est pater patriæ: quod cognomen primus Cicero meruit. Iuuenal. Satyr. 8.

--Sed Roma parentem,
Roma patrem patriæ Ciceronem libera dixit.

e.

Plinius lib. 7. Salue primus omnium parens patriæ appellate. Plutarchus in eius vita, Catonem fuisse authorē huius cognominis tradit: quod an verum sit, in medium relinquo, subiiciam tamen ipsius Plutarchi verba, & Ciceronis locum, quò faciliùs possint æstimare lectores. Nonnihil, inquit, Ciceroni ac vniuersæ reip. Cato conduxit: qui tribunatus viribus fultus, æqua licèt potestatis licentia, ampliori tamē dignitate institit. facilè enim cuncta soluit, & Ciceronis consulatum adeò pro Rostris extulit, vt Ciceronem honoribus omnium maximis dignatus sit, illum patrem patriæ appellans: quod cognomen primùm ex Catonis oratione Ciceroni inditum, ad cæteros emanasse existimatur. Cicero ipse in oratione pro Sextio sic loquitur: Quid fuit illud, quod summus artifex flens & recenti lætitia, & mœsto dolore, ac desiderio mei, egit apertè multò grauioribus verbis meam causam, quàm egomet de me agere potuissem? summi enim poëtæ ingenium non solùm arte sua, sed etiam dolore exprimebat. Tum illa quanto cum gemitu acta sunt? O pater? Me me ille absentem vt patrem deplorandum putarat, quem Q. Catulus, quem multi alij sæpe in senatu patrem patriæ nominarant. quanto cum fletu eum patrem pulsum, patriā afflictam deploraret, domum incensam, euersámque? Sic egit, vt demonstrata pristina fortuna, fletum etiam inimicis atque inuidis excitaret. nominatim sum appellatus in Bruto. Hìc nominatim Q. Catulum memorat, nulla mentio Catonis: & in senatu, non in concione appellatum se prædicat. sanè qui adeò iactat histriones, non fuit prætermissurus Catonem, alioqui rerum suarum laudator magnificus. similia quædam videre est apud Plutarchum, quæ hominis authoritate magis quàm historiæ veritate fulciantur, vt cùm scribit Ciceronem se vsque adeo adolescenti Octauio subiecisse, vt eum aliquando patrem appellauerit: & continuò subiicit, Ex quo stomachans Brutus in epistolis ad Atticum, Ciceronem increpat, quòd Antonij metu Cæsari blandiens, non libertati studere, sed domesticum sibi dominum facere videretur. At verò longè aliud sonant verba Bruti in epistola ad Atticum. Appellet, inquit, ergo patrem licèt Octauius Ciceronem, referat omnia, laudet, gratias agat, tamen illud apparebit, verba rebus esse contraria. Eiusdem rationis est, quod affirmat Ciceronem cùm senatus sibi triumphum ex prouincia redeunti decerneret, respondisse, sibi gratius fore triūphum Cæsaris sequi. Apparet autem ex verbis Ciceronis, ipsum & cupidè appetisse, & oblatum non respuisse, sed distulisse suam spem, quò maiori apparatu triumpharet, rebus vrbanis compositis, & sedata seditione. Nec antè voluntatem abiecit, quàm trāsfugit ad Pompeium: quippe de sumptibus magnopere solicitus, & ornatus lictoribus laureatis. Nolim mihi credatur: audi ipsum Ciceronē. primùm lib. 6. Epist. deliberat cū Attico. Videris, inquit, quid nobis de triumpho cogitandum putes: ad quem amici me vocāt. Ego, nisi Bibulus, qui dum vnus hospes in Syria fuit, pedem porta non plus extulit, quàm domo sua, admiraretur, de triumpho æquo animo essem, nunc verò αἰσχρὸν σιωπᾶν. lib. 7. Tu autem de nostro statu cogitabis, primùm quo artificio tueamur beneuolentiam Cæsaris, deinde de ipso triumpho, quem video, nisi reip. tempora impedient, εὐπόριστον. Item, Scripsi ad Terentiam, scripsi etiam ad ipsum me, quicquid posset nummorum ad apparatum sperati triumphi ad me redacturum. Itē, De triumpho autem nulla me cupiditas vnquam tenuit ante Bibuli impudentissimas literas: quas amplissimè supplicatio consecuta est: à quo si ea gesta sunt, quæ scripsit, gauderem, & honori fauerem. Nunc illum, qui pedem porta, quoad hostis eis Euphratem fuit, nō extulerit, honore augeri: me in cuius exercitu spē illius exercitus habuit, idem non assequi, dedecus est nostrum: nostrum inquam, te coniungens. Itaque omnia experiar, & vt spero, assequar. Perpendat nūc secum lector, num hæc, & his similia, quæ in eius epistolis sparsim leguntur, sicut triumphū abnuentis. Redeamus ad Senecam. Dicit igitur nomen patris patriæ non esse impositum Cæsaribus ab assentatoribus, sed vt populus ostenderet nihil plus in se licere principibus, quàm parentibus in liberos. *Magnos & felices & augustos.*) Augusti cognomen quasi hæreditariū ab Octauio ad posteros imperatores deriuatum est. Tranquil. in eius vita. Postea C. Cæsaris, deinde Augusti nomen assumpsit, alterū testamento maioris auunculi, alterum Numacij Planci sententia, cum quibusdā censentibus Romulum appellari oportere, quasi & ipsum conditorem vrbis, præualuisset, vt Augustus potiùs vocaretur &c. Verbi etymon pete ex Ouid. 1. Fastorum, & Seruio in 4. cōment. Georg. Felicis nomen, quod legerim, primus sibi ascripsit L. Sylla, publicis miseriis quæsitum. Hinc illud probrosè iactatum.

Aspice felicem sibi, non tibi Romule Syllam.

Propè est vt libenter damnet, qui citò.) Si enim in iudicando criminosa est celeritas, atque vt ait Iuuenal. Satyr. 6. Nulla vnquam de morte hominis cunctatio longa est, Qui citò dānat, libenter damnat. Celebratur apophthegma Alexandri, dignum longè alio rege, quàm se postea præstiterit: qui à matre rogatus, vt hominis innocentis mortē sibi concederet, aliā, inquit, posce mercedem. hominis enim vita nullo beneficio pensatur. *Erixonem.*) Historia adeò non vulgò cognita est, vt alia exemplaria Trixonem habeant, alia Buxonē. *Flagellis ceciderat.*) Tametsi enim patria potestas magna erat apud Romanos, hoc tamen putabatur libertati contrariū, liberum adolescentem affici seruilibus opprobriis. Erat autem seruile,

seruile, flagellis cędi: quod respexit Seneca in ludo Claudij, cùm inquit, Apparuit subito C. Cæsar, & petere illum in seruitutem cœpit: producit testes, qui illũ viderent ab illo flagris, ferulis, colaphis vapulantem. Adiudicatur C. Cęsari. Et in iure, quibus ex causis liberi fustibus, serui flagellis cæduntur. ideo serui flagriones peculiariter vocabantur. *Graphiis confodit.*) Graphium stylus est ferreus peracutus, quo in pugillaribus scribitur. Ouid. in amor. Quid digito opus est graphium lassare tenendo? Tranquil. in Caligu. Subornauit qui curiam ingredientem, hostem publicum appellantes inuaderent, graphiisq; confossum reliquis traderẽt. dicitur ἀπὸ τοῦ γράφειν. *Tam patrum quàm filiorum manibus.*) Patrum quidem, quia sua crudelitate inuisos filiis parentes reddiderat: filiorum, quia exemplum prodiderat, quo parẽtes in filios crudeliter sęuirent. Simile est illud Liuij, quantùm ad filios pertinet. Tito Manlio venienti seniores tantùm isse obuiam constat, iuuentutem & tũc, & omni vita deinde, auersatam eum, execratámque.

CAPVT XV.

Tarium, qui filium deprehensum in parricidio, exilio damnauit, caussa cognita, nemo nõ suspexit, quòd cõtẽtus exilio, & exilio delegato. Massiliæ parricidam cõtinuit, & annua illi præstitit, quanta præstare integro solebat. Hæc liberalitas effecit, vt in qua ciuitate nunquam deest patronus peioribus, nemo dubitaret, quin reus meritò damnatus esset, quẽ is pater damnare potuisset, qui odisse non poterat. Hoc ipso exemplo dabo, quem compares bono patri bonum principẽ. Cogniturus de filio Tarius, aduocauit in cõsilium Cæsarẽ August. venit in priuatos penates, assedit pars alieni consilij fuit. non dixit, imò in domum meam veniat. Quòd si factum esset, Cæsaris futura erat cognitio, non patris. Audita caussa, excussisque omnibus, & iis quæ adolescens pro se dixerat, & iis quibus arguebatur, petit vt sententiam suam quisque scriberet: ne ea omnium fieret, quæ Cæsaris fuisset. Deinde priùs quàm aperirentur codicilli, iurauit se Tarij hominis locupletis hæreditatẽ non aditurum. Dicet aliquis pusillo animo. Timuit ne videretur locũ spei suæ aperire velle, filij damnatione ego contrà sentio. Quilibet nostrûm debuisset aduersus opiniones malignas satis fiduciæ habere in bona cõscientia. Principes multa debẽt etiam famæ dare. Iurauit se non aditurũ hæreditatem. Tarius quidem eodem die & alterum hæredem perdidit, sed Cæsar libertatẽ sententiæ suæ redemit: & postquam approbauit gratuitã esse seueritatem suam, quod principi semper curãdum est, dixit relegandum quò patri videretur. Non culleum, non serpentes, non carcerem decreuit, memor non de quo censeret, sed cui in consilio esset. Mollissimo genere pœnæ contentum esse debere patrem dixit in filio adolescẽtulo impulso in id scelus, in quo se, quod proximum erat ab innocentia, timidè gessisset: debere illum ab vrbe & à parentis oculis submoueri.

PRius exemplum proposuit, quo malũ patrẽ nobis describeret. Nunc exẽplũ proponit boni patris: vtrunque ad confirmãdum id quod dixerat, bonũ patrem esse qui nonnunquã blandè, nonnunquam minaciter obiurgaret filium, multa toleraret, ad multa cõniueret, tentaret omnia antequam vltima experiretur. Attendat autẽ lector ad seriẽ argumentationis. argumẽtatur Seneca ab authoritate. Facit enim ex hominũ opinione quoddã quasi præiudicium. Erixonem, quia asperè nimis & præcisè in filiũ animaduerterat, populus graphiis confodit. Ergò patris sæuitia hominum opinione improbata est. Rursum, si Tarium omnes laudauerunt, quia filij nefarium facinus modicè ac etiã intra modũ puniuit: igitur publico decreto patris mãsuetudo approbata est. Quòd si bonũ principẽ decet ad exemplar boni patris formari, nimirũ mãsuetudine opus est. Tarius hic de quo loquitur Seneca, is est cuius meminit Plin. hist. natur. lib. 18. qui humili loco natus, ab extrema paupertate prouectus ad summum fortunæ fastigium beneficentia Augusti etiã consulatum adeptus est. (*Contentus exilio & exilio delegato.*) In hoc fuit temperatus pater, quòd exilio cõtentus, mortis pœnam remisit, multò etiam magis, quòd tale exilium delegauit ac definiuit, nempe Massiliam, quæ vrbs antiqua dignitate, eximiisque opibus atque ornamentis pollebat: vt videri potuerit non exulare, qui in eum locum relegatus sit. Massilia vrbs est Gallię in petroso loco sita, Phocaensium ædificium, de qua lege Strabo. lib. 4. Iustin. lib. 43. Põponium Melam lib. 2. Nam de eius laudibus Cicer. pluribus locis, & alij. in ea exulauit Milo. vnde apparet eos qui solũ exilij caussa verterent, eam sedem quasi aptissimam delegisse, si tamẽ non essent loco circumscripti. *Et annua.*) .i. sumptus annuos, seu annuã pensionem. Sic enim annua absolutè dicũtur alimenta in singulos annos. Trãquil. in Tiber. Sed & peculio concesso à patre, præbitisq; annuis fraudauit per speciem publici iuris, quòd nihil de iis Augustus testamento cauisset. *Quem compares bono principi.*) Bono principi Augusto, bonum patrem Tarium? quorum in eadem caussa alter bonum se patrẽ præstitit, alter instar boni patris bonum principem. (*Cogniturus de filio Tarius.*) Benignitas Augusti, & quòd de filio cognitionẽ patri permisit, cùm posset ad se trahere: quòd præuidebat patrem mitiùs acturum: extrãneũ quemuis iudicem summo iure posse animaduertere. Deinde, quòd patri affuit in consilio, & cùm sententiam rogaretur, meminit cui in consilio adesset. Itaque non tantùm quasi in parricidam, sed quasi in filium sententiam tulit. *Cæsaris futura erat cognitio.*)

id est inquisitio, examen. Liuius lib. I. Cognitiones capitalium rerum per se solus sine consiliis exercebat. Iuuenal. Saty. 16. Iustissima centurionum. Cognitio est igitur de milite. Aliàs cognitor est familiarissimus defensor, qui præsentis caussam nouit, & sic tuetur vt suã, vt interpretatur Asconius in diuinationem. in qua significatione sepius accipit Cicero *Vt sententiam suam quisque scriberet.*) Hic ritus vt plurimùm in iudiciis publicis obseruabatur, vt iudices audita caussa, sententiã suam scriberent, & in vrnam coniicerent, sic vt alter alterius sentẽtiam ignoraret, & omnes omnium. Tum prætor qui quęstioni præerat, ex eorum sententia qui numero vincebant, pronunciabat. id tamen perpetuũ non erat: quod certum est ex loco Cicer. in oratione pro Cluentio. Quæsiuit, inquit, à reo C. Iunius quæsitor ex lege illa Cornelia quæ tum erat, clàm, an palàm de se sententiã ferri vellet. De Oppianici sententia respõsum est, quòd is Habiti familiarem esse Iunium dicebat, clàm ferri velle. Itum est in consilium. omnibus sententiis præter vnam, quam suam Stalenus esse dicebat, Scamãder prima actione condemnatus est. Falluntur ergo qui semper tabellares fuisse sententias existimant. *Ne ea omnium fieret, quæ Cæsaris.*) Hoc est, ne si palàm protulisset Augustus sentẽtiam, omnes eius authoritatem instar præiudicij sequerẽtur. Ita erant liberiores quæ scribebãtur sententiæ. Quare Cicero de lege agraria, tabellam quæ ferebantur suffragia, vocat indicem tacitæ libertatis: & alibi, tabellæ latebram. *Iurauit se Talij locupletis hominis.*) Cur iurauerit Augustus, postea aperit Seneca, ne scilicet videretur spolij (vt dicitur) cupiditate conficere beluam: & ideò filium ab hæreditate paterna deiicere, vt ipse hæres institutus in locum succederet. Q. hîc Tarium hominẽ locupletem appellat Seneca, homo ipse prædiues, non abs re est. siquidem Tarius, vt scribit Plinius in eo quem citauimus loco, millies sestertium liberalitate Augusti cõgestum agris coemundis exhausit: quæ summa facit æris nostri vicies quinquies centena millia, seu duos milliones & quingenta millia coronatorum: vt colligitur ex supputatione Budæi. Neque enim mihi curæ est quid garriat Porcius Latro Vicentinus. Quid sit adire hæreditatem, quod & cernere dicitur, nulli ferme iurisconsulto non cognitum est. Significat enim hæredem profiteri, & se pro hærede gerere. vnde & metaphoricè cernere hæreditatẽ alienæ laudis, Ciceroni ad Dolabellam, & lib. 6. ad Atticum cernere amorẽ. Nõ contemnendus est error Marcelli, cuius verba sunt. Cernere, cedere significat. vnde & cernere hęreditatẽ filij patribus, id est cedere dicti sunt. Imò vero filij patrum hæreditatem cernunt, id est adeunt. *Satis habere fiducia in bona conscientia.*) Non enim sapientis est se extra quærere, & pendere à rumoribus, sed conscı̃etiæ suæ fiducia niti, vt philosophi prædicant. Cic. ad Atticum lib. 12. Mea cõscientia pluris est, quàm hominũ sermo. Item lib. 13. De fama nihil sanè laboro, et si scripseram ad te nunc stultè. Nihil enim melius curandum est, atque hoc in omni vita sua, quenque à recta conscientia transuersum vnguem non oportet discedere. Hæc apud philosophos valeant, nobis verò longè aliud præscribit nostra religio. Nam, vt ait Augustinus de communi vita cler. Duæ res sunt, conscientia, & fama: cõscientia necessaria est tibi, fama proximo tuo. Qui confidens conscientiæ negligit famam, crudelis est. *Princeps multa debet etiam famæ.*) Nam vt loquitur Quinti. in milite Mariano, Quò ad altiorem quisque honorum gradum extenditur, magis in exẽplum spectantibus patet. Et hæc est conditio superiorũ, vt quicquid faciunt, præcipere videantur. Quare nil mirum si habere debeant famę rationem. *Iurauit se aditurum.*) Hoc schema rhetoricum, quòd alij πλόκην, alij ἀναδίπλωσιν vocãt, repetitio, seu replicatio latinè dici potest. *Gratuitam esse seueritatem.*) Non excogitatam ad confiscãdam hæreditatem &c. *Non culleum, non serpentes.*) significat pœnam parricidarum, qui virgis sanguineis verberati, atque insuti culleo cum cane, simia, angue & gallinaceo, in profluentem deiiciebantur, aut, si mare longiùs dissitum esset, feris subiiciebantur. Author Modesti. in l. pœna parricidij. ff. ad l. Pomp. de parricid. Id constitutum erat lege Cornelia, quam nonnulli latã à Sylla existimant. ego contrà sentio. Nam Cicero in oratione pro Roscio, Quantò, inquit, maiores nostri sapientiùs, qui cùm intelligerent nihil esse tam sanctum, quod non aliquando violaret audacia, suppliciũ in parricidas singulare excogitauerũt: vt quos ipsa natura retinere in officio non potuisset, magnitudine pœnæ maleficio submouerẽtur. insui voluerunt in culleum viuos, atque ita flumen deiici. Hîc à maioribus latam legem testatur, cùm tamen causa Sylla viuente ageret, authore Plutarcho. Quisquis tamen ille fuerit Cornelius primus legislator, legem penè obsoletam in vsum reuocauit Pompeius magnus, nihil ad pœnam adiiciens, quemadmodum scribit Marcellus iurisconsul. in l. j. ff. ad l. Pompeiam. &c. in cuius verbis duo verba expũgenda scitissimè docuit Zasius iuriscon. Adde etiam hoc supplicium non primùm excogitatũ esse in parricidas, sed cùm M. Tullius duumuir, quia librum secreta ciuilium sacrorum continentẽ Petronio Sabino transcribẽdũ dederat, iussu Tarquinij regis culleo insutus, & in flumẽ proiectus esset, hoc genus supplicij ad parricidas traductum est. Siquidem deorum ac parentum violationem æquè expiari æquum est, ait Valerius. In codicibus Dionysij Halicarnassei legitur M. Attilium. Ego M. Tullium reponendum censeo ex Valerio. Lege multa in hanc sententiam in orat.

in orat. Cicer. pro Roscio, quam suprà citauimus. ad hoc alludit Iuuenalis de Nerone loquens parricida & matricida.

Cuius supplicio non debuit vna parari
Simia, nec serpens vnus, nec culleus vnus.

Et alibi.

Et deducendum corio bouis in mare, cum quo
Clauditur aduersis innoxia simia fatis.

Mollissimo genere pœnæ.) Pro peccato magno paululùm supplicij satis est patri, inquit Terent. Quamobrem diuus Adrianus fertur eũ qui in venatione filium suũ necauerat, quòd nouercam adulteraret, in insulam deportasse, quòd latronis magis iure quàm patris eum interfecisset. Nam patria potestas in pietate debet, non in atrocitate consistere. Id refert Martianus iurisconsultus. *In filio adolescentulo.*) Argumenta à circũstantiis, primùm quòd adolescens ætate lubrica in scelus lapsus sit, deinde quòd non audax ac præceps fuerit in facinore perpetrando.

CAPVT XVI.

Dignum quem in consilium patres aduocarent. O dignum quem cohæredem innocentibus liberis scriberent. Hæc clementia principem decet, vt quocunque venerit, mansuetiora omnia faciat. Nemo regi tam vilis sit, vt illum perire non sentiat, qui qualiscunque pars imperij est. In magna imperia ex minoribus petamus exemplum. Non est vnum imperandi genus. Imperat princeps ciuibus suis, pater liberis, præceptor discentibus, tribunus vel centurio militibus. Nonne pessimus pater videbitur, qui assiduis plagis liberos etiam ex leuissimis causis compesceret? Vter autem præceptor liberalibus studiis dignior, qui excarnificat discipulos si memoria illis non constiterit, aut si parum agilis in legendo oculus hæserit: an qui monitionibus & verecundia emẽdare ac docere malit? Tribunum centurionémque da sæuum, desertores faciet: quibus tamen ignoscitur. Numquid nam æquum est, grauius homini, & durius imperari, quàm imperatur animalibus mutis? Atqui equum non crebris verberibus exterret domandi peritus magister. Fiet enim formidolosus & contumax, nisi eum tactu blandiente permulseris. Idẽ facit venator, qui instituit catulos vestigia sequi, quique iam exercitatis vtitur ad excitandas vel persequẽdas feras, nec crebrò illis minatur, contundet enim animos, & quicquid est indolis, comminuetur trepidatione degeneri. Nec licentiam vagandi errandique passim concedit. Adijcias his licet, tardiora agentes iumenta: quæ cùm ad contumelias & miserias nata sint, nimia sæuitia coguntur iugum detrectare.

QVem patres in consilium.) Qui tam fidele consilium daret parentibus, & consentaneum paternæ mansuetudini. *Cohæredem innocentibus liberis.*) Qui non consectaretur hæreditates ex crimine liberorum, nec deiiceret è gradu legitimos hæredes vt se ingereret. *Scriberent.*) Scribere hæredem dixit iuxta differentiam in iure obseruatam, vt hæres scriptus opponatur hæredi nuncupato. Iulianus in l. si ita scriptum. ff. de bonorum possessio. secundum tabul. Nam quemadmodum filio scripto heredi separatim ab heredibus patris, ita nuncupato potest videri separatim à scriptis patris heredibus bonorum possessionem dari. Et ibidem substitutio per nuncupationem. Vlpianus in l. hæredes. ff. de test. Hæredes palàm, vt exaudiri possint, nuncupandi sunt. Licebit ergo testanti vel hæredes nuncupare, vel scribere. Sed si nuncupat, palàm debet. Idẽ §. quod verò. Quod verò quis obscuriùs in testamento vel nũcupat vel scribit, an post solẽnia explicari possit, quæritur. Ergo scriptus hæres quem testator manu sua scripserit, nuncupatus, cuius nomen dictauerit testator scriba excipiente. quod ostendit Tranquillus in Augusto his verbis. Testamẽtum quod is Romæ etiã de Cleopatræ liberis inter hæredes nuncupatis reliquerat, aperiendum recitandúmque pro concione curauit. Erant enim liberi Cleopatræ in testamento scripti hæredes, sed ab amanuẽsi, Antonio nuncupante, seu dictãte. Iuuenal. Satyr. 3. Quis pauper scribitur hæres? Idem Satyr. 5. Nõ vnus tibi riualis dictabitur hæres. Dictabitur, id est nuncupabitur. Qua ratione Plin. lib. 8. epist. dixit nuncupatum testamentum. *In magna imperia ex minoribus.*) Arguit à similibus. Quemadmodum, inquit, princeps suis ciuibus imperat, ita pater filiis, præceptor discipulis, tribunus seu centurio militibus. atqui non est bonus pater, qui asperè filium tractat, nec bonus præceptor, qui discipulum, nec bonus centurio, qui militem. Ergo nec bonus princeps acerbum & crudelem gerere se erga suos debet. Neque superuacuũ est quòd Seneca rursum similitudinem à patre trahit. sũt enim variæ similitudines. priùs conferebat principem cũ patre, quia princeps est pater patriæ, & dominari suis debet quasi liberis. Nunc componit patrem cum principe: quia pater inter filios est quasi regulus. *Nonne pessimus pater.*) Est enim pater naturæ prodigium, qui affectum illum amoris non gerit erga filios, quem natura etiam omnibus animãtibus indidit, atque vt Græci prouerbio dicunt στοργὴν φυσικὴν πρὸς τὰ τέκνα. *Vtrum autem præceptor.*) Notum est Fabij Quintiliani consilium, ne in pueros ingenuos nimiùm asperè sæuiatur. quod tum minimè exauditur à plagosis istis carnificibus. Non enim audeo pedagogos appellare, cùm id nomen probro vertant. *Si parum agilis in legendo oculus.*) Quod tamen à puero exigi nõ debet. Nam Quintil. de emendata lectione præcipiens, ad hunc modum scribit. Certa sit ergo in primis lectio, deinde coniuncta, & diu lẽtior, donec exercitatione cõtingat emẽdata velocitas. Nam prospicere in dextrum, quod

omnes præcipiunt, & prouidere, non rationis modò, sed vsus quoque est: quoniam sequentia intuenti, priora dicenda sunt: & quod difficillimum est, diuidenda intentio animi, vt aliud voce, aliud oculis agatur. Idem lib.10. Est igitur vsus irrationabilis quē Græci ἄλογον τριβὴν vocant, quo manus in scribendo decurrit, quo oculis totos simul in lectione versus, flexúsque eorum, & transitus intuētur, & antè sequētia vident, quàm priora dixerunt. Galli lingua vernacula rûsam dicunt. *Tribunū centurionémque dasæuum.*) Hic ordo est disciplinæ militaris, vt centuriones tribunorum imperio pareant, tribuni legatorum, legati consulum potestati obnoxij sint. centuriones enim centū militibus præerant, tribuni millenis, ob id à Græcis χιλίαρχοι dicti, quo nomine vtitur etiam Curtius lib.5. Si ergo aut centuriones suis cēturiis, aut tribuni suis chiliadibus ita imperiosè præsint, vt minima etiā delicta seuerissimè excipiant, desertores faciunt. Quibus tamen ignoscitur, quia culpa omnis in eos confertur, quorum sæuitia causam dedit cur desererent, sic legitur apud Liuiū de Appio illo viro aspero & intractabili, lib.2. Hęc ira, inquit, indignatióque ad vexandū sæuo imperio exercitum stimulabat: nec vlla vi domari poterat tantúmq; certamen animis imbiberat, segniter, otiosè, negligenter, contumaciter omnia agere: nec pudor, nec metus coercebat, si citiùs vellet agi agmē, tardiùs sedulò incedere, si adhortator operis adesset, omnes sua sponte motā remittere industriam, præsenti vultus demittere, tacitè prætereuntem execrari. *Desertores.*) Desertor est qui per prolixum tēpus euagatus, ad castra reducitur: vt tradit Modest. iurisc. in l. desertorem. ff. de re militari. Est tamē & alia significatio huius verbi. sunt enim qui militiā deserunt, alij locum & stationem. Salust. in Iugurth. Centuriones, ducésq; turmarum partim vti transfugerent, corrumpere, alij signo dato locum vti desererent. Qui militiam deserunt, dicuntur simpliciter desetere sine adiecto, Quintil. li.9. Qui aliquādo fortiter fecerat, & alio bello petierat vt militia vacaret ex lege, quòd quinquagenarius esset, aduersante filio ire in aciē coactus, deseruit. in hunc sensum Turnus Ænei.12. vocat Æneam desertorem Asiæ, quasi patriæ proditorem. quod Seruius non bene pro exule interpretatus est. *Nunquid æquū est.*) Quę præcesserunt argumenta, à similibus ducebantur. nunc ducitur à maiori. si enim omnia impune licent domino in animal brutū & mutum, nec tamē graue ac durum imperium exercet, à maiori sequitur hominis in hominem moderatum esse debere imperium. Pòst descēdit ad species, exempla proponēs in equis, in catulis venaticis, in asinis etiam & bobus: quę si asperè tractentur & præfractè, ad verbera indurescunt, potiùs quàm flectuntur. *Atqui equum.*) Virg. Georg.3. de equis loquens,

-- Námque antè domandum
Ingentes tollent animos, prensiq; negabunt
Verbera lenta pati, & duris parere lupatis.

Statius 1. Achilleid.

Effrenæ tumidum velut igne iuuenta
Si quis equū primis submittere tentet habenis,
Ille diu campis, fluuiísque, & honore superbo
Gauisus, non colla iugo, non aspera præbet
Ora lupis, dominíque negat captiuus inire
Imperia, atque alios miratur discere cursus
Domandi peritus magister.) Id est mansuetarius. obseruauit proprietatem verbi, cùm de equis loqueretur, quos domari propriè dicimus, authore Seruio. Cicero offic. 1. Vt equos propter crebras contentiones præliorū ferocitate exultātes, domitoribus tradere solent, vt iis faciliùs vti possint. &c. *Contundet animos.*) Hebetabit. sumpta, vt ait Donatus, à fabris translatio, qui sæpe repetendo tundunt aliquid malleo, & hebetant. Plinius in panegyr. Amas constantiam ciuium, rectósque ac viuidos animos non, vt alij, contundis ac deprimis, sed foues & attollis. Latinus Pacat. in panegyr. Illa, illa, tyranni consilia cæcauit. Illa & animum eius obtudit & gladium. Quintil. lib.10. Nam si nobis sola materia fuerit ex litibus, necesse est deteratur fulgor, & durescat articulus, & ipse ingenij mucro quasi quotidiana pugna retundatur. aliter accepit Ouid. contundere animos, pro eo quod est ferocitatem nimiam mansuefacere, & emollire. lib. 1. de arte.

Phillyrides Chiron citharæ præfecit Achillem:
Atque animos molli contudit arte feros.

Tardiora agentes iumenta.) Nempe asinos & boues: quanuis hos sub iumentorum nomine contineri non putauerit Vlpianus iurisconsultus. sed si etymologiam respicias, nihil prohibet quin iumenta rectè dici possint, siue à iugando, vt voluit Varro: seu à iuuando, vt alij grammatici docent, nomen deductum sit. *Detrectare.*) In aliis exemplaribus legitur detractare. vtraque lectio recipi potest. Nam quanuis detrectare frequentius sit in ista significatione, hoc tamen etiam reperitur. Virg. Georg. 3.

Aut iugo detractans interdum quæ optima cornu.

Curtius lib. 9. Nihil quod imperaret detractans, biduum apud eum substitit.

CAPVT XVII.

NVllum animal morosius est, nullum maiore arte tractandum, quàm homo, nulli magis parcendum. Quid enim stultius, quàm in iumentis quidem & canibus erubescere, iram exercere, pessima autem conditione hominem esse? Morbis medemur, nec irascimur. Atqui & hic morbus est animi, mollem medicinam desiderat, ipsúmque medentem minimè infestum ægro. Mali medici est desperare, ne curet. Idem in his quorum animus affectus est, facere debebit cui tradita salus omnium

omnium est. non citò spem proiicere, nec mortifera signa pronunciare. Luctetur cum vitiis, resistat, alius morbum suum exprobret, quosdam morbi curatione decipiat, citius meliúsque sanaturus remediis fallentibus. Agat princeps curam non tantùm salutis, sed etiam honestæ cicatricis. Nulli regi gloria est ex sæua animaduersione. Quis enim dubitat posse? At contra maxima, si vim suā continet, si multos ira aliena eripit, neminem suæ impendit.

NVllum animal.) Clausula, qua aptè superiora clauderentur, si mox sequerentur ea quæ de seruis paulò pòst subiiciet. Cùm enim in comparatione animalium diuersi generis illud conueniret, nulli magis parcēdum quàm homini, erat & illud addendum, etiam inter homines nulli magis quàm libero. Nūc quædam admiscet minimè loco posita: quæ si in alium locum distulisset, optimè quadrarent. Hæc ergo accipiamus quasi dicta sint per digressionem. *Morbis medemur.*) Quasi diceret, cum princeps alicui pœnam infligit, non aliam caussam prætendit, nisi quòd sic corrigitur hominum prauitas, qui aliter cohiberi non possunt: quòd curatur vlcus publicum, quòd membra morbosa abscindun-tur, ne malum in totum corpus serpat. Atqui & eam rationem sequuntur medici. Imò veriùs princeps quidam est animi medicus: cū morbus animi, sit vitium. Imitentur ergo principes bonos medicos, qui non intemperanter ægros affligunt, qui faciles curationes primùm admouent, & fallentia remedia, nec desperant quandiu aliquid tentare possunt. morbis medentur, non irascuntur. *Quorum animus affectus est.*) id est malè habitus, & malè dispositus, vt vulgò loquuntur. Sic enim affectus ferè accipitur in malam partem, cùm est sine adiecto. Liuius libro 9. In corpore tamen affecto vigebat vis animi consiliúque. *Nec mortifera signa.*) alludit ad præsagia medicorum, quibus certam mortem prænunciari scribunt.

CAPVT XVIII.

SEruis imperare moderatè, laus est: & in mancipio cogitandum est, non quantùm illud impunè pati possit, sed quantùm tibi permittat æqui boníque natura, quæ parcere etiam captiuis & pretio paratis iubet. Quantò iustiùs his iubet, tantò iustiùs hominibus liberis, ingenuis, honestis, non vt mancipiis abuti, sed his quos gradu antecedas, quorúmque tibi non tradita seruitus, sed tutela. Seruis ad statuam licet confugere, cùm in seruum omnia liceant. Est aliquid quod homini in hominem licere, commune ius animantium vetet. Quis non Vedium Pollionem peiùs oderat, quàm serui sui, quòd murænas sanguine humano saginabat, & eos qui se aliquid offenderant, in viuarium, quid aliud quàm serpentibus obiici iubebat? O hominem mille mortibus dignū, siue deuorandos seruos obiiciebat murænis, quas esurus erat: siue in hoc tantùm illas alebat, vt sic aleret. Quemadmodum domini crudeles tota ciuitate commonstrantur inuisíque & detestabiles sunt, ita regum & iniuria latiùs patet, & infamia atque odium seculis traditur. Quantò autem non nasci melius fuit, quàm numerari inter publico malo natos?

A Maiori ad minus. si non omnia licent domino in seruum, ergo nec principi in subditum. Sic enim debet dominus seruo imperare, vt interim agnoscat hominem, sic princeps dominari subdito, vt hominem agnoscat, & liberum. A minori. si domini crudeles, quorum crudelitas priuatis parietibus continetur, tota ciuitate commonstrātur: regum sæuitia quæ in populos exercetur, in vulgus infamis est, & ad posteritatis quoque memoriam dimanat. *Seruis imperare moderatè.*) Est etiam erga infimum hominum genus seruanda iustitia, inquit Cicero. Hi sunt serui, quibus vti bene quidam præcipiunt vt mercenariis, ad exigēdas operas, & iusta præstanda. Plato quoque in 6. de rep. Est, inquit, recta seruorum educatio, vt nulla illis contumelia inferatur: iniuriaque iis multò minùs, si fieri possit, quàm æqualibus inferenda. Modus tamen adhibendus est. Nam, vt statim idem subdit, castigandi, cædendíque semper iure sunt serui: neque ita monendi vt liberi, ne molliores fiant, allocutio omnis ad seruos, quodammodo imperium sit &c. *Æqui boníque natura*) Satis ostendit Budæus in suis annotationibus, quid esset æquum & bonum, quod iuri summo seu rigori iuris opponitur. Nam cùm ius omnia recta & inflexibilia exigat, æquitas de iure aliquid remittit. hæc Græcis ἐπιείκεια, illud τὸ κατὰ τὸν νόμον δίκαιον dicitur. Sensus est igitur, dominos non respicere quantùm suo iure in seruos possint, sed quadam æquitatis norma temperare imperium. *Quæ parcere etiam captiuis.*) Eadem etiam æquitas bello deuictos & captiuos cōseruari iubet. Nā si iure summo agatur, præsertim in medio belli tumultu, nō est nec misericordiæ nec mansuetudini locus: atque, vt loquitur Pyrrhus apud Senecam in Troade, lex nulla capto parcit, aut pœnam impedit. Æquiùs respondet Agamemnon. Quod non vetat lex, hoc vetat fieri pudor. Cic. Offic. 1. Parta autem victoria conseruandi sunt ij, qui non crudeles in bello, nec immanes fuerunt. Horat. 1. Epist.

Vendere cùm possis captiuum, occidere noli.
Seruiet vtiliter, seu pascat durus, aréque

Hinc Virg. Æneid. 6.

Tu regere imperio populos Romane memento.
Hæ tibi erunt artes, pacique imponere morem,
Parcere subiectis, & debellare superbos.

Et Alexander lib. 4. Curt. Et vincere, & consulere victis scio. *Liberis, ingenuis, honestis.*)

Qui seruiles contumelias,& sordida obsequia pati non possunt. Vnde Hermolaus ad Alex. lib.6.Curt. Occidendi te cōsilium iniuimus, quia non vt ingenuis imperare cœpisti, sed quasi in mancipia dominaris.Liberis dixit,& ingenuis, quia hæc inter se differunt. Liberi enim aliquando fiunt,ingenui semper nascū-tur. vide Iurisconf. *Seruis ad statuam.*) Serui enim, si premerentur intolerabili dominorū sæuitia,ad Cæsarum statuas confugiebant: & si quidem iusta caussa implorabant opem, eximebantur prioris domini potestate.§.sed& maior. de iis qui sunt sui vel alieni iuris. lib. 1.Instit. Antoninus consultus à quibusdam præsidibus prouinciarum,de iis seruis qui ad ædem sacram, vel ad statuas principum confugiunt, præcepit vt si videatur intolerabilis sæuitia dominorum,cogatur seruos suos bonis conditionibus vendere. in eandem sententiam est constitutio Valer.Teod.& Arca. aaa.lib.1.C.Tranquil.in Tiber.Paulatim hoc genus calumniæ eò processit, vt hæc quoque capitalia essent, circa Augusti simulacrum seruum cecidisse,vestem mutasse &c.Hoc ius asyliæ posteà transiit ad basilicas Apost. & Martyr. vt legitur in multis iuris locis. vide Augusti.lib.1.de ciuit.Dei. *Cùm in seruum omnia liceant.*) Vtpote in quem vitæ necísque potestas domino permissa est.*Est aliquid quod homini in hominem licere.*)Natura enim indidit animalibus societatem in suo cuique genere,vt homo hominem non violet, nec canis canem, nec equus equum &c. Qui sensus vt elici posset, mutaui veterem lectionem. *Quis non Vedium Pollionem.*)Locus à contrariis. Si enim passim odio habitus est Vedius Pollio, quòd seruos murænis deuorandos in viuarium coniiciebat,est igitur aliquid quod commune ius animantium homini non permittit in hominem. Quòd autem legendum sit Vedius Pollio, constat ex authoritate Plinij, cuius verba sunt lib.9. cap.23. Inuenit in hoc animali documenta sæuitiæ Vedius Pollio eques Rom. ex amicis diui Augusti, viuariis earum immergens damnata mancipia, non tanquam ad hoc feris terrarum non sufficientibus,sed quia in alio genere totum pariter hominem distrahi spectare non poterat. Ob eam caussam lib. 1. Taciti, inter probra Augusti ab obtrectatoribus recensetur Vedij Pollionis luxus, quòd eius amicus esset. Huc etiam Vedium Tacit. lib. 12. numerat inter præualida equitum Romanorū nomina, quorum potentia Augusto imperante pollebat. Miror quid in mentem venerit Erasmo, vt in secunda editione Aredium pro Vedio reponeret lib.3.de ira,vbi eiusdem historiæ Seneca meminit, cùm veram lectionem asseruerit Celius Rhodiginus in lectionibus antiquis, verba ipsius Senecæ licèt suppresso authore referens. Senecæ verba sunt. Cùm Augustus cœnaret apud Vedium Pollionem, fregerat vnus crystallinum ex seruis. ad mortem rapi eum Vedeius iussit, nec vulgari quidem periturum morte. murænis obiici iubebatur, quas ingens piscina continebat. Quis non hoc putaret luxuriæ caussa facere? sæuitia erat. Euasit è manibus puer,& confugit ad Cæsaris pedes, nihil aliud petiturus, quàm vt aliter periret, nec esca fieret. Motus est nouitate crudelitatis Cæsar, & illum quidem dimitti, & crystallina omnia coram se frangi iussit, compleríque piscinam. *Quod muneras.*) Muræna quæ Græcis μύραινα, vt author est Varro, piscis in primis deliciis quondam habitus, & qui nunc quoque in magno pretio suo tempore habetur, quantùm ex descriptione Plinij & aliorum agnoscere possum. Is est quem lampretam vulgò dicunt, non multùm absimilis anguillæ. Quanti æstimatæ fuerint murenæ Romanis, vel illud argumēto est, quòd Antonia Drusi, murænæ quam diligebat, in aures addidit: & Crassus vir censorius amissam, quasi filiam, atratus fleuit: quòd Murænæ cognomen assumpserint à murænis, quibus effusè delectabantur. Insignis est error Perotti, qui à maculis corporis appellatos Murænas autumat, refragantibus Varro.Macrob.Columel.hallucinatur etiam cùm scribit Chirrum earum viuaria excogitasse. Atqui Plinius, Varro. Columel. Macrob. C.Hirrium tradunt: à quo dictator Cæsar sex millia ad pōdus accepit, cùm triūphales cœnas populo daret. Lege plura apud Plinium lib.9. cap.55. Macrob. lib.3.Saturn. Varro.lib.3. de re rustica, Columel.lib.8. *In viuarium.*) Viuarium hîc vsurpatum pro piscina,contrà quàm docuerit Gellius lib.2.qui vult accipi pro loco in quo feræ viuæ pascantur, quod aliàs leporarium,aliàs roborarium dicitur. In hac tamen significatione non semel in authoribus legitur. Iuuenal.Satyr.4.

Non dubitaturi fugitiuum dicere piscem,
Depastúmque diu viuaria Cæsaris.

Seneca lib.14.epist. Ego verò philosophiam iudico non magis excogitasse has machinationes tectorum supra tecta surgentium, & vrbes vrbium prementium,quàm viuaria piscium in hoc clausa, vt tempestatum pericula non adiret gula. *Quas esurus erat.*) Id est luxuriæ caussa faciebat. *In hoc alebat, vt sic aleret.*) Ad exercendam crudelitatem. *Quàm numerari inter publica mala.*) Alij codices habent,inter publico malo natos,nihilò peiore sensu. Idem est enim, natos numerari inter publica mala, & numerari inter natos malo publico. Tranquil. in Nero. Domitij patris vox inter gratulationes amicorum, negantis quicquam ex se & Agrippina,nisi detestabile, & malo publico nasci potuisse. Ouid.

O mihi perpetuum nata puella malum.

CAPVT XIX.

X cogitare nemo quicquam poterit, quod magis decorum regenti sit, quàm clementia, quocunque modo is, & quocunque iure præpositus cæteris

cæteris erit. Eò scilicet formosius id esse magnificentiúsque fatebimur, quò in maiori præstabitur potestate: quam non oportet noxiam esse, si ad naturæ legem componitur. Natura enim commenta est regem, quod & ex aliis animalibus licet cognoscere, & ex apibus, quarum regi amplissimum cubile est, medióque ac tutissimo loco. Præterea onere vacat, exactor alienorum operum: & amisso rege totum dilabitur examen. Nec vnquam plus vno patiuntur, melioremque pugnâ quærunt. Præterea insignis regi forma est, dissimilisque cæteris, tum magnitudine, tum nitore. Hoc tamen maximè distinguitur. iracundissimæ, ac pro corporis captu, pugnacissimæ sunt apes, & aculeos in vulnere relinquunt. Rex ipse sine aculeo est. Noluit illum natura nec sæuum esse, nec vltionem magno constaturam petere, telumque detraxit, & iram eius inermem reliquit. Exemplar hoc magnis regibus ingens. Est enim illi mos exerere se in paruis, & ingentium rerum documenta minima agere. Pudeat ab exiguis animalibus non trahere mores, cùm tantò hominum moderatior esse animus debeat, quantò vehementius nocet. Vtinam quidem eadem homini lex esset, & ira cum telo suo frangeretur, nec sæpius liceret nocere quàm semel, nec alienis viribus exercere odia. Facilè enim lassaretur furor, si per se sibi satisfaceret, & si mortis periculo vim suam effunderet. Sed ne nũc quidem illi cursus tutus est. Tantùm enim necesse est timeat, quantùm timeri vult, & manus omnium obseruet, & eo quoque tempore quo non captatur, peti se iudicet, nullúmque momentum immune habeat. Hanc aliquis ægram vitam sustinet, cùm liceat innoxium aliis, ob hoc securum, salutarem potentiam eius lætis omnibus tractare. Errat enim siquis existimat tutum esse ibi regem, vbi nihil à rege tutum est. sed securitas securitate mutua paciscenda est. Non opus est instruere in altum editas arces, nec in ascensum arduos colles emunire, nec latera montium abscindere, multiplicibus se muris turribúsque sepire. Saluum regem in aperto clementia præstabit. Vnum est inexpugnabile munimentum, amor ciuium. Quid pulchrius est, quàm viuere optantibus cunctis & vota non sub custode nuncupantibus? Si paulùm valitudo titubauit non spem hominum excitari, sed metum? Nihil esse cuiquam tam pretiosum, quod non pro salute præsidis sui commutatum velit? Omne illi quod contingit, sibi quoque euenire deputet. In hoc assiduis bonitatis argumentis probauit non rempub. suam esse, sed se reip. Quis huic audeat struere aliquod periculum? Quis ab hoc non, si possit, fortunam quoque auertere velit? sub quo iustitia, pax, pudicitia, securitas, dignitas, florent: sub quo opulenta ciuitas copia bonorum omnium abundat. Nec alio animo rectorem suum intuentur, quàm si dij immortales potestatem visendi sui faciant, intueamur venerantes colentésque. Quid autem? non proximum illis locum tenet is, qui se ex deorum natura gerit beneficus, ac largus, & in melius potens? Hoc affectare, hoc imitari decet, maximum ita haberi, vt optimus simul habeatur.

POstquam enumerauit per species eos qui aliis præsunt, ostendítque debere se præstare indulgentes erga eos quibus præfecti sunt, nunc generali sententia colligit eorum omnium præcipuam dotem esse clementiam, siue sit pater, qui filio imperet, seu præceptor discipulo tribunus militi, aut dominus seruo. Præcipuè verò hoc ad regem spectare, quòd natura illi exemplar in apibus proposuit, ad quod se componat. *Si ad naturæ legem componitur.*) Ex disciplina Stoicorum, qui naturam tanquam optimam ducem sequi iubent. *Ex aliis alimalibus.*) Vt in gruibus, quæ vnam semper sequuntur ordine literario. *Quarum regi amplissimum cubile.*) Mirum videri possit, cur Seneca poeticam hanc descriptionem ita per partes exequatur, cùm nihil penè ad rem faciat. verum id data opera fecit, vt quandam regis maiestatem repræsentaret, ne videretur inepta comparatio. Quod dicit esse cubile medio ac tutissimo loco, id significat Virg. eo carmine libro 4. Georgic.

Præterea regem non sic Ægyptus, & ingens
Lydia, nec populi Parthorũ, aut Medus Hydaspes Obseruat.

Et Plinius lib. 11. cap. 17. Mira plebei circa eũ obedientia. Cùm procedit, vna est examen: circa eum conglobatur, cingit, protegit, cerni non patitur. Cùm processere, se quæque proximam illi esse cupit, & in officio conspici gaudet. *Onere vacat exactor.*) Virg.

Ille operum custos, illum admirantur, & omnes
Circunstant fremitu denso, stipántq; frequẽtes:
Et sæpe attollunt humeris, & corpora bello
Obiectant. pulchrámq; petũt per vulnera mortẽ.

Varro lib. 3. de re rust. Regem suum sequuntur quocunq; it, & fessum subleuant, & si nequit volare, subuolant &c. *Et amisso rege totum dilabitur.* Virgil.

Rege incolumi mens omnibus vna est,
Amisso rupere fidem.

Plinius Duce prehenso totum tenetur agmẽ, migrantque ad alios, esse vtique sine rege nõ possunt. *Nec vnquam plus vno.*) In apibus princeps vnus est, inquit Hier. ad Rusticum. Quòd si propiùs contemplemur, hoc animal documẽto est, infidam esse regni societatem, nec regnum duos capere. siquidem duo reges ita factionibus multitudinem distrahunt, vt ad totius sobolis internecionem depugnare paratæ sint, nisi prælium dirimatur altero ex regibus interempto. *Præterea insignis regi forma est.*) Columel. lib. 9. Sunt autem ij reges maiores paulò, & oblongi magis quàm cæteræ apes, rectioribus cruribus, sed minus amplis pinnis, pulchri coloris, & nitidi, leuésque &c. Virgil.

--Hic melior insignis & ore,
Et rutilis clarus squammis &c.

Iracundissimæ, & pro corporis captu.) Virgil.

Illis ira modum supra est, læsæque venenum
Morsibus inspirant, & spicula cæca relinquũt
Affixa in venis, animásque in vulnere ponunt.

Huc allusit Curtius in Alexandro. Temeritas est, inquit, quam adhuc pro virtute timuistis: quæ vbi primum impetum effudit, velut quędam animalia amisso aculeo torpet. Et Cicero pro Flacco. Mortuus est aculeo iam dimisso, ac dicto testimonio. Illud verò inter scriptores non conuenit, statímne infixo aculeo emoriantur, an tantùm degenerent in fucos. Plinius lib. 18. Aculeum apibus natura dedit ventri consertum. ad vnum ictum hoc infixo, quidam eas statim emori putant: aliqui, non nisi in tantùm adacto. vt intestinum sæpe assequatur: sed fucos postea esse, nec mella facere. Vides magna illa ingenia, cùm se tantopere in rebus minutulis torserint, ne de apum quidē spiculis consentire. at illud nostratibus rusticis vulgare est, spiculum infixum non afferre mortem apibus, sed ad mel faciendum inutiles reddere. *Rex ipse sine aculeo est.*) Neque hoc citra controuersiam est, an rex apum careat aculeo. Plinius. Non constat inter authores, rex nullúmne solus non habeat aculeum, maiestate tantùm armatus, an dederit eum quidem natura, sed vsum illi tantùm negauerit. Illud constat, imperatorem aculeo nō vti. Aristotelis & Columel. eadem sententia est, nisi quòd verbis paulùm discrepant. Aristoteles enim in lib. de animal. affirmat habere, sed exarmatum, nec pugnæ idoneum. Columel. non spiculum, sed pleniorem quasi capillum vocat. Vtcunque res habeat, hoc est quod vult Seneca, non esse datū regi à natura aculeum ad nocendum efficacem, ne sæuus esset, aut vltionis appetens: quò exemplum regibus proponeret, ne essent aculeati, hoc est in iracundiam & vindictam procliues. *Pudeat à paruis animalibus.*) Quintil. in apibus pauperis. Dicam animal quodammodo paruum hominis exemplar? *Vtinam eadem homini.*) Id est, homines cùm nocere alteri volunt, animam in vulnere ponerent, & damnum alienum simul suo malo compensarent. Non ita essent ad nocendum proterui, si cogitarent se vitæ suæ dispendio iram effundere. *Sed ne nunc quidem illi cursus.*) Nunc per rhetoricam correctionem subiicit, non magis tutum hominibus quàm apibus, vim suam sæuiendo exercere. Idque probat sententia illa vulgò vsurpata. Necesse est multos timeat, quem multi timent. Itaque oportet vt qui assiduum terrorem incutit, singulis temporis articulis sit de vita solicitus, & noua pericula in horas sibi impēdere cogitet. Cyprianus ad Donatum de tyran. Tam ille timere cogitur, quàm timetur. Exigit pœnas pariter de potentiore sublimitas, sit licèt satellitum manu septus, & clausum ac protectum latus numeroso stipatore tueatur: quàm securos non sinit esse subiectos, tam necesse est vt non sit ipse securus. *Hanc aliquis ægram vitam sustinet.*) Exprobrat tyrannis suam miseriam, cùm possint sibi facili ratione conciliare hominum animos, si volentibus, non inuitis imperent. *Errat enim siquis existimat.*) pendet ab altera sententia. Necesse est multos timeat, quem multi timent. Timet enim omnes, qui omnibus est caussa timoris. Et illi est ab omnibus periculum, qui omnium ipse periculum est. Idem est quod dicit Curt. lib. 9. Nullum ei satis fidum esse, quem metuat. *Securitas securitate mutua.*) hac lege poterit sibi princeps ab omnibus securitatem polliceri, si omnes securos reddat. Plin. in Paneg. Habes amicos, quia amicus ipse es. Neque enim vt alia subiectis, ita amor imperatur. Neque est vllus affectus tam erectus, & liber, & dominationis impatiēs, nec qui magis vices exigat. *Non opus est instruere.*) Quod tyranni faciunt, qui cùm inter ciues suos versantur, quasi ab hostibus obsideantur, vallo & castris se muniunt. Plutarchus in vita Arati, eius verba refert ad Philippum, in hunc modum. Latrones saxa incolunt, & rupes, & præcipitiis se tutantur: regi autem nihil fide ac beneuolētia firmius aut munitius esse potest. Et Plinius de Domitiano loquens. Ille tamen quibus sibi parietibus & muris salutem suam tueri videbatur, dolum secum, & insidias, & vltorem scelerum deum inclusit. *Arces*) Non negligenda est verbi proprietas. arx enim sæpe dicitur sedes tyranni, quēadmodum adnotauit Pædianus in diuinationem. *Saluum regem in aperto.*) Hoc significat Mimus Publianus. Bona comparat præsidia misericordia. *Inexpugnabile munimentum, amor ciuium.*) Pulchra acclamatio, quæ omnia complectitur. In hanc sententiam Plinius in panegyr. Quantò nunc tutior, quantò securior eadem domus, postquam non crudelitatis, sed amoris excubiis, non solitudine & claustris defenditur. Ecquid ergo non discimus experimento, fidissimam esse custodiam principis, ipsius innocentiam? Salust. in Iugurt. Non exercitus, neque thesauri præsidia regni sunt, sed amici, quos neque armis, neque auro parare queas: officio & fide parantur. Hæc arx inaccessa, hoc inexpugnabile munimentum, non egere munimento. Frustra se terrore succinxerit, qui septus charitate non fuerit. armis enim arma irritantur. Plutarch. in vita Arati. Vera ac stabilis ciuium beneuolentia, optima principis custodia est. Antigonus etiā Demetrij pater, dicebat beneuolentiam sibi semper visam optimum regni fundamentum, verissimúmque præsidiū. *Quid pulchrius quàm viuere optantibus cūctis.*) Hoc me hercule vnum satis esse debeat principi, quo se omnibus amabilem reddat: quòd ita & vitæ eius omnes vno consensu fauent, & mors non caret publicis lachrymis. *Et vota nuncupantibus.*) Pro eius salute & prosperitate. Solebant enim statis diebus solennia vota pro Romanis imperatoribus nuncupare magistratus & sacerdotes: quæ in certam verborum formulam concipiebantur. Interdum etiam cùm res postulabat, siue imperator ad bel-

bellum proficisceretur, siue eius vita graui morbo periclitaretur, quemadmodum ante Cæsarum monarchiam, consules magistratũ inituri, aut ad bellum exeuntes, vota pro repub. nuncupabant. De votis solennibus, quæ calen. Ianuar. nuncupabantur, Tranquil. in August. Quo animaduerso vota quæ in proximum lustrum suscipi mos est, collegam suũ Tiberium nuncupare iussit. Idem in Nerone. Votorum nuncupatione, magna iam ordinũ frequentia, vix repertæ capitolij claues. De extraordinariis Liuius lib. 10. Quē pœnitere votorum, quæ pro repub. nuncupauerint tot consules plebeij, tot dictatores, aut ad exercitus euntes, aut inter ipsa bella? Tacit. lib. 12. Vocabatur interim senatus, votaque pro incolumitate principis consules & sacerdotes nuncupabant. Nuncupare vota est promittere, quod nos lingua vernacula dicimus facere votum. Cicer. Philipp. 3. Ea vota quæ nunquam solueret, nuncupauit. Latinus Pacatus. Ego vota verborum, quæ ego nuncupaueră, soluturus, id oratione tempus, afficiam quo Romana lux cœpit. Iam & illud obseruandũ, vt hunc locum intelligamus, postquàm consules & sacerdotes votorum nuncupationem certa verborum formula conceperant, populus eadem vota nuncupabat: quod voluit Ouid. hoc carmine Trist. 2. Optaui peteres cœlestia sydera tardè: Pársque fuit turbæ parua precantis idem. Et pia thura dedi pro te, cúmque omnibus vnus Ipse quoque adiuui publica vota meis. *Non sub custode.*) Ergo libera, & beneuolo animo concepta. Hinc cõiicio Nerones & Domitianos, & eiusdem notę imperatores, solitos apponere custodes ciuibus, ne vota in execrationem verterent. huiusmodi autē vota seruitutis magis & obsequij caussa nuncupabantur, quàm amoris & beneuolentiæ. atqui ex animo bene volunt, & bene precantur suo principi, non indigent custode. Custos pro obseruatore ponitur, quemadmodum apud Senecam lib. 2. de ira. Propinauit illi Cęsar heminam vini, & posuit illi custodem, vnguentum & coronas misit, & obseruare iussit, an sumeret. Et Suetonius in Tiber. Non cessauit flagitare aliquem cuiuslibet ordinis custodem factis atque dictis suis. Vulgus nostrũ speculatorem dicit. Custodem antiqui vocabāt subscriptorem caussæ, seu caussidicum, qui adiuuabat oratorem submissiori voce, illum admonens, ne laberetur. Cic. in diuinat. Custodem, inquit, Tullio me apponite. Quid? mihi quàm multis custodibus opus erit, vbi te semel ad meas capsas admisero? qui non solùm ne quid enuncies, sed etiam ne quid auferas, custodiendus sis? Erant & custodes, qui iudicibus & quæstori apponebantur cùm sententiæ tabellares in vrnam coniiciebantur, quātùm possum colligere ex loco Pædiani, singuli, inquit, iudices sententiam de tabula pronunciabant in leuioribus caussis, & ob id ipsum neque nota, neque custode opus fuit. Possumus & custodes appellare authore Budæo, quos Græci ἀντιγραφεῖς vocant, id est, antigrapharios, seu contrarotulatores. Quæ omnia significata in idem recidunt. *Maximum ita haberi.*) his etiam cognominibus adulabantur suis Cæsaribus Romani, in exemplum sui Iouis, cui antiquitus indiderant hæc cognomina. Cicero lib. 2. de nat. deor. Iouem à maioribus opt. max. dictum tradit, quia maius est & gratius prodesse omnibus, quàm opes maximas habere. Idem in orat. pro domo sua. Quocirca te Capitoline, quem propter beneficia Po. Rom. opt. propter vim, maximum nominauit. Plin. in paneg. Iam quid tam ciuile, tam senatorium quàm illud additum à nobis optimi cognomen? iustísne de caussis Senatus Populúsque Romanus optimi tibi cognomē adiecit: Paratum id quidem, & in medio positũ, nouum tamen. scias neminem antè meruisse, quod non erat excogitandum, si quis meruisset. An satius fuit felicem vocare? quod non moribus, sed fortunæ datum est? Satius magnũ, cui plus inuidiæ, quàm pulchritudinis inest? Ille parens hominum deorúmque, optimi priùs, deinde maximi nomine colitur. Quo præclarior laus tua, quem non minùs constat optimum esse, quàm maximum. Sueton. in Calig. Compluribus cognominibus assumptis. Nam & pius. & castrorum filius, & pater exercituum, & opt. max. Cæsar vocabatur. Vide vt inter se dissideant Tranquil. & Plin. quorum alter primo Traiano attributum optimi cognomen affirmat, alter etiam Caligulæ delatum tradit, qui multò ante Traianum imperauit.

CAPVT XX.

Duabus de caussis punire princeps solet, si aut se vendicat, aut alium. Prius de ipsa parte disseram, quæ ipsum contigit. Difficilius est enim moderari vbi dolori debetur vltio, quàm vbi exemplo. Superuacuum est hoc loco admonere, ne facilè credat, vt verum excutiat, vt innocentiæ faueat, vt appareat non minus rem agi rei periclitantis, quàm iudicis. Hoc autem ad iustitiam, non ad clementiam pertinet. Nunc illum hortamur, vt manifestè læsus animum in potestate habeat, & pœnam, si tuto poterit, donet: sin minùs, temperet, longéque sit in suis quàm in alienis exorabilior iniuriis. Nam quemadmodum non est magni animi, qui de alieno liberalis est, sed ille qui, quod alteri donat, sibi detrahit: ita clementem vocabo non in alieno dolore facilem, sed eum qui cùm suis stimulis exagitetur, non prosilit, qui intelligit magni animi esse, iniurias in summa potentia pati, nec quicquam esse gloriosius principe impune læso.

PArticio hæc multum addit perspicuitatem orationi, & maiorē adderet, si totius operis

operis summam complecteretur. Poterant enim sub hæc membra conuenire quæ toto opere disputata sunt. Quanquam non improbanda est Senecæ dispositio: qui primùm de re in genere disseruit, nunc in formam partitionis, quæ sparsim dicta sunt, digerit, & colligit. Nunc compendio explicemus partitionem. sic dilemmate colligit. His duabus caussis princeps punit: aut vt iniuriã suã vlciscatur, aut alienã. Quantùm ad primũ mẽbrum attinet, hoc illi præstare potest vindicta. aut solatium illi affert acceptæ iniuriæ, aut in reliquum securitatem. Neutrum in principem cadere debet. Non igitur licitè punit, vt se vindicet. Minor probatur his rationibus, quòd principis fortuna maior est, quàm vt tali solatio egeat. Vis manifestior, quàm vt inde opinionem sibi virium quærat. & similibus. De altero membro. Vindicantur aliorum offensæ, aut vt qui intulit iniuriam, pœna emendetur, aut vt alij exemplo deterreantur, aut sublatis malis, securiores boni viuãt. Hæc tria meliùs præstantur leuiori pœna, quàm grauiori, igitur est summo iure decedendum. Deinde singula per partes exequitur. *Difficilius est moderari.*) Quia tunc princeps non se principem reputat, sed quasi res sit cum hoste capitali, quicquid potest excogitare dolor, machinatur. *Superuacuum est hoc loco.*) παράλειψις, seu præteritio, vbi quasi prætermittentes quædam, nihilominùs dicimus, vt hîc se reticere fingit officia iustitiæ, quòd ad rem præsentem non faciant: sed tamen interim iudicem admonet, vt eorum rationem habeat. *Ne facilè credat.*) Quòd ferè ita comparatũ est, vt aures quæ sunt delatoribus patulæ, clausæ sint veritati. Cur autem princeps accusatori credat, cuius nõ conscientia, quẽadmodum ait Celsus, sed victoria est præmium? Præclarè ergo Iulianus, qui Cephidio accusatori dicenti, Non poterit nocens quis esse vsquam, si negare suffecerit: respondit. Et quis innocens esse poterit, si accusasse suffi[c]iet? Author Ammianus Marcellinus lib. 18. & Mimus Publij, Difficilem oportet autem habere ad crimina. *Vt verum excutiat.*) Nihil coniecturis aut suspicionibus tribuat, non litigantium verbis fidem arroget, sed manifestis probationibus veritatem eliciat. Hanc sententiam eleganti carmine complexus est Phocylides poeta Græcus: μὴ δὲ δίκην δικάσῃς πρὶν ἀμφοῖν μῦθον ἀκούσῃς. *Innocentiæ faueat.*) semper innocentem habeat, quem manifestè nocentem non deprehenderit, promptior ad absoluendum, quàm ad damnandum. quod etiam legibus constitutum est: quòd sanctius credatur impunitum relinqui facinus nocentis, quàm innocentem damnari. *Vt manifestè læsus animum in potestate habeat.*) Hæc clementiæ sunt, vt princeps quas offensas potest iustè vindicare, vltro cõdonet, & dolori suo imperet, ne vltionẽ concupiscat. Dicimur animum in potestate habere, cùm nullo affectu rapimur, & passionibus animi non sumus obnoxij, propterea quòd huiusmodi perturbationes arbitrium nobis & voluntatis libertatem adimunt. Cato in oratione pro Rhodiensibus. Quo maiore opere dico suadeóque, vti hæc res aliquot dies proferatur, dum ex tanto gaudio in potestatem nostram redeamus. *Quemadmodum non est magni animi.*) Aptissima comparatio: quemadmodum, inquit, hæc præpostera liberalitas, quæ aufert aliis, quod aliis largiatur, non est magno animo digna: ita hæc veniæ facilitas quæ alienas offensas condonat, non est digna clementiæ titulo. Cùm autem qui alieno dispendio benefici videri volũt, in eadem sint iniustitia, acsi in rem suam, alienam conuertant, nihil faciunt laude dignum. Vide Cicer. Offic. 1. *De alieno liberalis.*) Hunc locum citat Erasmus in chiliadibus inter prouerbiales sententias: cui simile est carmen Homeri Odyss. ρ. ἐπεὶ οὔτις ἐπίσχεσις οὐδ' ἐλεητὺς ἀλλοτρίων χαρίσασθαι. Nam res largiri alienas nulla res vetat, neque verò viget. Eadem verba repetit Senec. lib. 2. epist. Non est quòd mireris animum meum, adhuc de alieno liberalis sum. pro eodem Apul. lib. 7. Metamor. dixit ludere de alieno corio. Contrà Cicer. lib. 3. epist. Cùm & natura semper ad largiendum ex alieno fuerim restrictior. *In alieno dolore facilem.*) Id est indulgentem, & exorabilem, & ad ignoscendum paratum, vt Seruius interpretatur 2. Bucol. Virgil.

Et quo, sed faciles Nymphæ risere, sacello.

Idem 4. Georg.

Tede petẽs pacẽ, & faciles venerare Napæas.

Tranquil. in Tiber. Is fortè tunc M. Lolio offensior, facilis exorabilisq; in vitricum fuit. Donat. in Adelph. Facilis, cuius ira citò soluitur. Clemens, qui non citò irascitur.

CAPVT XXI.

VLtio duas res præstare solet: aut solatium affert ei qui accepit iniuriã, aut in reliquum securitatem. Principis maior est fortuna, quàm vt tali solatio egeat: manifestiórque vis, quàm vt alieno malo opinionem sibi virium quærat. Hoc dico, cùm ab inferioribus petitus, violatúsque est. Nam si, quos pares aliquando habuit, infra se videt, satis vindicatus est. Regem & seruus occidit, & serpens, & sagitta. Seruauit quidem nemo, nisi maior eo quem seruauit. Vti itaque animosè debet tantò munere deorum, dandi auferendíque vitam potens, in his præsertim quos scit aliquando suo fastigio obstitisse. Hoc arbitriũ adeptus, vltionem impleuit, perfecítque quantùm vera pœnæ satis erat. perdidit enim vitã qui debet, & quisquis ex alto ad inimici pedes abiectus, alienam de capite suo regiámq; sententiam expectauit, in seruatoris sui gloriam viuet, plúsq; nomini eius conferet incolumis, quàm si ex oculis ablatus esset. aßiduum enim spectaculum alienæ virtutis est. in triumpho citò transisset. Si verò regnum

gnum quoque suum tuto relinqui apud eum potuit, reponique eo vnde deciderat, ingenti incremento surgit laus eius, qui contentus fuit, ex rege victo nihil præter gloriam sumere. Hoc est etiam ex victoria sua triumphare, testarique nihil se quod dignum esset victoria apud victos esse. Cum ciuibus, & ignotis, atq; humilibus eò moderatius agendum est, quò minoris est afflixisse eos. Quibusdam libenter pareas, à quibusdam te vindicare fastidias, & non aliter quàm ab animalibus paruis, & obterentem inquinantibus, reducenda manus est. At in his qui in ore ciuitatis seruati punitique erunt, occasione notæ clementiæ vtendum est.

PArtitio hæc, vt diximus, ad primum mẽbrum primæ ac præcipuæ partitionis referenda est, vbi rex vult iniurias suas vindicare. Vulgò subdiuisionem vocant. Argumentum est quod rhetores vocant ex remotione, in quo tolluntur partes, vt totum quoq; tollatur: vt hîc. appetitur vltio aut ad solatium, aut ad securitatem. neutrum principi conuenit. ergo nec vindicta. *Solatium affert illi.*) Eadẽ partitione vsus est Cic. in orat. pro Cluẽt. Homines, inimicos suos morte affici volunt, vel quòd metuunt, vel quòd oderunt. Priorẽ partem attigit Callistra. l. capitalium. §. famosos. ff. de pœnis. Vt solatio, inquit, sit cognatis & affinibus interemptorum, eodem loco pœna reddita, quo latrones homicidia fecerunt. Et Ouid. Eleg. I. At tu ne dubita, minuet vindicta dolorem: Vnguibus in vultus protinus ire licet. *Aut in reliquum securitatem.*) ad hanc partem eleganter allusit Statius, cùm metum odij parentem appellauit. *Principis maior est.*) Refellit, quòd minimè regium sit hoc solatij genus, quod humiles appetunt, ne aduersarij sibi impune insultent: regis verò maiestas extra controuersiam posita sit. *Opinionem.*) Existimationem, passiuè. id est, vt fidem suarum virium populo faciat. Cic. in topic. In homine virtutis opinio valet plurimũ. Idem Cecinnæ. Tibi hanc ipsam opinionem ingenij apud ipsum plurimùm profuturam. Idem in Salust. Velim mihi respondeat, nunquid hi quos protulit Scipiones & Metelli antè fuerunt aut opinionis, aut gloriæ, quàm eos res gestæ suæ, & vita innocentissimè acta commendauit. *Hoc dico cum inferioribus.*) Rursus hoc mẽbrũ diuiditur. Aut vult princeps iniuriã vindicare, quam intulit inferior. atqui tali solatio minimè eget, vt dictum est. aut vult offensam vlcisci, qua à pari læsus est: vt si cum extraneo principe bellum gesserit, qui posteà bello subiugatus, venerit in suam potestatem: & hic satis vindicatus est fortunę ac victoriæ suæ beneficio: quia qui par erat cum læderet, nunc illi subiectus est. subdit & alia in eandem rationem argumenta. *Regem & seruus.*) Eadem est sententia, quam suprà exequutus est. Cùm regis potentia sit sita in perdendo, & seruando, perdere, quod sibi cũ multis commune est, nõ magni æstimet. Seruare, quod verè regiũ opus est & gloriosum, sibi asserat. Exerceat ergo vim suam seruãdo, potiùs quàm perdendo. *Perdidit enim vitam qui debet.*) Tangit locum illum communem, meliùs esse libero homini millies mori, quàm obtinere vitam precariã: vt alterius arbitrio viuat, cui parcitum est. *In triumpho citò transisset.*) Alludit ad antiquũ morem Rom. triũphantibus solennem. Præcedebant enim currum victoris captiui hostes: & cùm per viam publicam in pompa ducti essent, pœnas pensuri in carcerem coniiciebantur. Cic. Verri. 7. Cùm de foro in Capitolium flectere currũ incipiunt, captiuos duci iubent in carcerem: idémque dies & victoribus imperij, & victis vitæ finis fuit. Dicit igitur Seneca maiorem laudem relaturum qui victis hostibus vitam indulgeat, quàm si occĩdat: quòd quandiu viuent, testes erũt tuæ clementiæ. Pompa triũphi præterit, & statim euanescit ex oculis hominum: nempe quæ ad horam spectetur. *Hoc est etiam ex victoria.*) Modus loquendi venustissimus, victoriam ipsam vincere, seu de victoria triumphare. sunt enim plerique qui vincere sciunt, sed parta victoria vti nõ possunt. abutuntur itaque suo bono, dum intemperanter exultant, & se supra modum efferũt, atque vt in summa dicam, vincuntur ipsi à sua victoria. Qui se modestè gerunt, ij verè sunt victoria sua maiores.

CAPVT XXII.

TRanseamus ad alienas iniurias, in quibus vindicandis hæc tria lex sequuta est: quæ princeps quoque sequi debet, aut vt eum quem punit, emendet: aut vt pœna eius cæteros meliores reddat: aut sublatis malis, securiores cæteri viuant. Ipsos faciliùs emendabis minore pœna. Diligẽtiùs enim viuit, cui aliquid integri superest. Nemo dignitati perditæ parcit. Impunitatis genus est, iã non habere pœnæ locum. Ciuitatis autem mores magis corrigit parcitas animaduersionum. Facit enim cõsuetudinem peccandi multitudo peccantium: & minùs grauis nota est quam turba damnatorum leuat: & seueritas quod maximum remedium habet, assiduitate amittit autoritatem. Constituit bonos mores ciuitati princeps, & vitia eius compescit, si patiens eorum est, non tanquam probet, sed tanquam inuitus cum magno tormento ad castigandum veniat. Verecundiam peccandi facit ipsa clementia regentis. Grauior multò pœna videtur, quæ à miti viro cõstituitur. Præterea videbis ea sæpe committi, quæ sæpe vindicantur.

HOc alterum membrum primarię partitionis, quod ipsum in tres partes distribuitur, vt in his etiam particulatim seueritatem tollat, & insinuet clementiam. Dicit igitur tria esse legibus obseruata in vindicandis

alienis iniuriis: quæ præcipi esse proposita debent, qui lex animata est, & quem hic ne tantillũ quidem oportet dare affectibus, sed omnia ex legis præscripto agere. Quæ autem illa sint, & cuiusmodi, breuiter explicemus. *Vt eũ quem punit, emendet.*) Illud enim vulgatũ est, illecebram peccãdi esse impunitatem. atq; vt ait apud Sal. Mẽmius, Multò præstat in repub. beneficij, quàm maleficij immemorem fore. Bonus tantummodo segnior fit vbi negligas, malus improbior. Corrigendi sunt itaq; pœna, qui alia ratione in viam reduci nequeunt, ne fiant effrenatiores licẽtia & corruptiores. ideo Solon dicebat remp. duobus contineri, præmio, & pœna. In quã sententiã Plin. Præmia, inquit, bonorum & malorũ, bonos & malos faciunt. Hoc genus pœnæ Græcis νουθεσία, καὶ κόλασις, καὶ παραίνεσις dicitur, quasi Latinè monitionem dicas, & animaduersionẽ. Sic scribit Gel. lib. 6. cũ de his tribus puniendi caussis loquitur eodẽ sensu quo Seneca: nisi quòd in tertia discrepat. Vocat enim τιμωρίαν inductam ad tuendam eius dignitatem authoritatemque, in quem peccatum est, ne prætermissa contemptum eius pariat. quod tamen si propiùs animaduertamus, ad eundem finem accedit. Plato duas omnino caussas refert, tertiæ non meminit: quã tamen non debuit negligere. scribit enim in Gorgia esse cõueniẽs, vt qui plectitur, ab eo à quo punitur, melior fiat, aut vt exẽplo cæteris sit, qui vidẽtes malè affectum, præ metu contineantur. Et alibi. Supplicia & iis qui perferũt, & spectatoribus vtilia esse oportet. *Aut eius pœna cæteros.*) Hæc species punitionis Græcis παράδειγμα, Latinis exemplũ nominatur, cùm pœna vnius, metus est multorũ, vt loquitur Gratia. & Valen. aa. in l. 1. C. ad l. Iul. repe. quã ob caussam & pœnæ interdum plus solito exacerbãtur, ait Claud. l. aut facta. ff. de pœn. Plutar. de sera numinis vindict. Scelestorum supplicia ideo manifestè cunctis ostenduntur, quoniam vindictæ cum ratione inflictæ officium est, alios per aliorũ animaduersiones cõpescere & cohibere. Cic. ad Brut. Neque tam vlciscendi caussa, quàm vt & in præsens sceleratos ciues timore ab impugnanda patria deterrerem, & in posterum documentum statuerem, ne quis talẽ amentiam vellet imitari. Cic. offic. 1. Ac nescio an satis sit eum qui deliquit, facti sui pœnitere, vt cæteri sint ad peccandum tardiores. *Aut sublatis malis securiores.*) Hæc pars prætermissa à Platone, ad quam tamen respexit Vlp. iurisc. tit. de offic. præsid. Congruit, inquit, bono & graui præsidi curare vt pacata & quieta prouincia sit quam regit: quod non difficile obtinebit, si solicitè agat vt malis hominibus prouincia careat, eósque cõquirat. *Ipsos facil. emendabis.*) Quantũ ad castigationem eius in quem animaduertitur, ostendit plus profici mãsuetudine & clementia, quàm extrema seueritate. *Impunitatis genus est.*) Istud innuit Q. Curt. lib. 5. Nec mirari hominẽ mercede conductum omnia habere venalia, sine pignore, sine lare, terrarum orbis exulem, ancipitẽ hostem, ad nutum licentium circunferri. *Ciuitatis autem mores.*) Quantũ ad exemplum. *Facit enim consuetudinem.*) Sententia est quæ potest in vtrãque partem vsurpari. Quomodo enim multitudo peccantium consuetudinem peccãdi facit, nisi quòd, vt ait Cic. epist. 4. Quod exemplo fit, id etiam fieri iure putant? Quòd si in aliquem priùs animaduersum foret, minimè exemplorum vsu culpam tuerentur, inquit Demosthenes. In eũdẽ sensum Cyprianus in epist. ad Donatum. Nullus de legibus metus est, de quæstore, de iudice, pauor nullus. quod potest redimi, non timetur. Esse iã inter nocentes innoxium, crimen est. malos quisquis non imitatur, offendit. Consensere iura peccatis, & cœpit esse licitum, quod publicum est. Luca. lib. 5. Quicquid multis peccatur, inultum est. Et Iuuen. satyr. 2. Faciunt hi plura: sed illos Defendit numerus. Trahit autem argumentum in aliam partem Seneca, quòd tum demum appareat quantus sit delinquentium numerus, cùm tam multi delinquentes puniuntur. *Constituit bonos mores.*) Quippe infidelis recti magister est metus, inquit Plin. in paneg. quod ex Cic. accepit. Ille enim in Antonium sic. Quippe te bonum faciebat timor, nõ diuturni magister officij. Simile est illud Latini Pacati in paneg. Quiescentibus legum minis subiit quemque priuatim sui pœnitentia. sic est enim, sic est, exasperat homines imperata correctio, blandissimè monetur exemplo.

CAPVT XXIII.

Pater tuus plures intra quinquennium culleo insuit, quàm omnibus seculis insutos accepimus. Multò minus audebant liberi nefas vltimũ admittere, quandiu sine lege crimen fuit. Summa enim prudentia altissimi viri, & rerum naturæ peritissimi, maluerunt velut incredibile scelus, & vltra audaciam positum præterire, quàm, dũ vindicant, ostendere posse fieri. Itaque parricidæ cum lege cœperunt, & illis facinus pœna monstrauit. Pessimo loco pietas fuit, postquam sæpius culleos vidimus, quàm cruces. In qua ciuitate rarò homines puniuntur, in ea consensus fit innocentiæ, & indulgetur velut publico bono. Putet se innocentẽ esse ciuitas, erit. Magis irascitur à communi frugalitate desciscentibus, si paucos eos esse viderit. Periculosum est, mihi crede, ostendere ciuitati quantò plures mali sint.

PRobat ab exemplo quod dixerat, pœnarum immodica frequentia non tam corrigi sæpe ciuitatis mores, quã in deterius prolabi. *Pater tuus.*) Claudius Cæsar pater adoptiuus, à quo Nero instigante Agrippina adoptatus fuerat vndecimo ætatis suæ anno. authores Tranq. & Tacit. Tranq. in eius vita. Tormenta quæstionũ, pœnásq; parricidarum repræ-

repræſentabat exigebatque coram. *Nefas vltimum.*) id eſt, deterrimum & ſceleroſiſſimũ. Curt.lib.5. Onuſtique præda per ſcelus vltimum parti, fugam intendunt. Idem lib.6. Subeſt ſilẽtio facinus,& auida ſpes regni præcipitem animum ad vltimum nefas impulit. Ammian. Marcel. Nec viſum hominem nec auditum damnare,nefas vltimum ſæpe exclamans. Sic Fabius vocat nefas vltimum, præpoſteram venerem. *Summa enim prudentia altiſsimi viri.*)Solonem intelligit,qui cùm leges Athenienſibus tuliſſet,interrogatus cur nullum ſupplicium conſtituiſſet in eum qui parentem necaſſet,reſpondit ſe id neminem facturum putaſſe. Sapienter feciſſe dicitur, inquit Cicer.qui de eo nihil ſanxerit, quod anteà commiſſum non erat: ne non tam prohibere,quàm admonere videretur. Cuius imitatione Romulus,authore Plutarch.cùm & ipſe leges conderet,nullam parricidij pœnam definire voluit,ſed omne homicidium vocauit parricidium: quòd hoc impium ac nefarium,illud autẽ impoſſibile duceret.ac multa ſecula viſus eſt rectè huiuſmodi facinus deſperaſſe. Nemo enim ſexcentis poſt annis tale ſcelus perpetrauit.Sed poſt Annibalis bellum L.Hoſtius fertur primus patrẽ occidiſſe. Hæc Plutarch.in vita Romuli.Cui aduerſatur Liuius,quemadmodum indicat L. Flori epitome in lib.68.vbi ſcribitur P. Malleolũ primum omnium inſutum culleo matre interempta,in mare præcipitatum eſſe, C. Mario, niſi fallor,quintum conſule.

CAPVT XXIIII.

INdicta eſt aliquando à ſenatu ſententia, vt ſeruos à liberis cultus diſtingueret. Deinde apparuit quãtum periculum immineret, ſi ſerui noſtri numerare nos cœpiſſent. Idem ſcito metuendum eſſe,ſi nulli ignoſcitur.Citò apparebit,pars ciuitatis deterior quantò prægrauet. Non minus principi turpia ſunt multa ſupplicia,quã medico multa funera. Remiſsiùs imperanti, meliùs paretur. Natura contumax eſt humanus animus, & in contrarium atque arduum nitens: ſequiturq; faciliùs quàm ducatur. Et vt generoſi atque nobiles equi meliùs facili freno reguntur, ita clementiam voluntaria innocentia impetu ſuo ſequitur, & dignam putat ciuitas, quam ſeruet ſibi. Plus itaq; hac via proficitur. Crudelitas minimè humanum malum eſt, indignúmque tam miti animo. Ferina iſta rabies eſt, ſanguine gaudere ac vulneribus, & abiecto homine, in ſylueſtre animal tranſire.

ET hîc exemplo probat, quàm non ſemper bonis ſecuritatem comparent malorum pœnæ. *Indicta eſt.*) Quemadmodum ſenatores ab equitibus diſcernebat latuſclauus, & calceus lunatus, & rurſum equites à plebe differebant annulo aureo. Sed quo tempore, aut quibus conſulibus factũ ſit hoc ſenatuſconſultum,nuſquam me legere memini, nec temere reperiri poſſe affirmare auſim. Indicere pro denunciare verbum iuris eſt,vt obſeruauit Seru.in 5.Æneid. Virgil. Indicítque forum, & patribus dat iura vocatis. Propert. lib.4.Indixit leges,reſpõdi ego,legibus vtar. Quanuis alibi Seru.bellicum eſſe vocabulum tradat, in illud carmen Virg.Æneid.7.

Ergo iter ad regem polluta pace, Latinum
Indicit primis iuuenum.

Apparuit quantum periculum.) Ad id reſpexit quod prouerbio fertur, tot domi hoſtes eſſe, quot ſeruos. *Si ſerui noſtri nos numerare.*) Nemo mirabitur hoc dixiſſe Senecam, qui animaduerterit ad verba Plin. lib.33. At nunc cibi quoq;, inquit,& potus vindicãtur annulo à rapina. Hoc profecere mancipiorum legiones,& in domo turba externa acta. ſeruorum quoque cauſſa nomenclator adhibẽdus. ſed aliter apud antiquos. ſinguli marcipores, luciporéſque, dominorũ gentiles, in promiſcuo victum habebant.Iuuenal. Sat.3.

Protinus ad cenſum,de moribus vltima fiet
Quæſtio,quot paſcit ſeruos,quot poßidet agri
Iugera. Item,
Magno hoſpitium mirabile, magno
Seruorum ventres conſtant. Et 7.
Reſpicit hoc primùm qui litigat, an tibi ſerui
Octo,decem comites poſt te, an ſit ſella, togati
Ante pedes.

Tacit.lib. 4. Iam trepida ob multitudinẽ familiarum,quæ gliſcebat immẽſum,plebe ingenua. Et eiuſdem lib. 3.in literis Tiberij ad ſenatum. Quid enim primùm prohibere,& priſcum ad morem recidere aggrediar? Villarúmne infinita ſpatia? familiarum numerum, & nationes? Et ne hîc lõgiùs immoremur, vnius hominis familia nos docebit, quã fuerit periculoſum ciuibus à ſeruis ſuis numerari. Scribit enim Plin.lib.31.in hũc modũ. Claudius Iſidorus teſtamento dixit,quanuis multa ciuili bello amiſiſſet, relinquere tamẽ ſeruorum quatuor millia, iuga boum tria millia ſexcẽta,reliqui pecoris ducenta quinquaginta millia. Hinc collige quãtos ſeruorum greges poſſederint illi gurgites,Craſſi,Pompeij, Luculli, cùm iſte nec celeberrimus nomine diuitiarum, & bellorum cladibus exhauſtus, quatuor millia ſeruorum reliquerit. Hæc eò libẽtiùs commemoraui, quòd paſſim occurrant in authoribus ſeruiles tumultus, qui ne ipſi quidem capitolio interdum pepercerũt. *Remiſsiùs imperanti.*) Qui vult amari,languida regnet manu, inquit Seneca in Thebaid. *In contrarium atque arduum.*) Nitimur in vetitũ ſemper, cupimúſque negata, ait Ouidius. Et Auguſtin.in lib.de ſpiritu & litera.Ea quæ concupiſcimus,neſcio quomodo ardẽtiùs expetuntur, ſi vetantur

Abiecto homine,in ſylueſtre.)Hac locutione ſolemus vti,cùm volumus deſignare facinus homine indignũ, & in quo ſe hominem

non gesserit qui perpetrauit. Quid enim interest, inquit Cicero, vtrum ex homine conuertat se quis in beluam, an in figura hominis immanitatem gerat beluę? Quintil. in pasto cadauere. Si quis adeò hominem exuit, vt ibi pœnam quærat vbi sensus doloris nō est, nempe cadauera feris obiiciet.

CAPVT XXV.

Vid enim interest, oro te Alexander, leoni Lysimachum obiicias, an ipse laceres dentibus tuis? Tuum illud os est, tua illa feritas. O quam cuperes tibi potiùs vngues esse? tibi rictum illum edendorum hominum capacem? Nō exigimus à te, vt manus ista, exitium familiariū certissimum, vlli salutaris sit: vt iste animus ferox, insatiabile gentium malum, citra sanguinem cædémque satietur. Clementia vocatur, si ad occidendum amicum carnifex inter homines eligitur. Hoc est quare vel abominanda sit sæuitia, quòd excedit fines, primùm solitos, deinde humanos. Noua supplicia conquirit, ingenium aduocat, instrumenta excogitat, per quæ varietur atq; extendatur dolor, & delectetur malis hominum. Tunc ille diri animi morbus ad insaniam peruenit vltimam, cùm crudelitas versa est in voluptatem, & iam occidere hominem iuuat. Nam talem virum à tergo sequitur euersio. Odio, veneno, gladiis, tam multis periculis petitur, quàm multorū ipse periculum est: priuatísque nonnunquam consiliis, aliàs verò consternatione publica circunuenitur. Leuis enim & priuata pernicies non totas vrbes mouet. Quod latè furere cœpit, & omnes appetit, vndique configitur. Serpentes paruulæ fallunt, nec publicè consequuntur. vbi aliqua solitam mensuram transiit, & in monstrum excreuit, vbi fontes potu infecit, & si afflauit, deurit, obteritque, quacumq; incessit, ballistis petitur. Possunt verba dare, & euadere pusilla mala: ingentibus obuiam itur. Sic vnus æger nec domum quidem perturbat. at vbi crebris mortibus pestilentiam esse apparuit, conclamatio ciuitatis ac fuga est, & diis ipsis manus intenduntur. Sub vno aliquo tecto flamma apparuit, familia viciníque aquam ingerunt. At incendium vastum, & multas iam domos depastum, parte vrbis obruitur.

QVid enim interest.) Ad illud referēdum, quod in superiori capite dixerat, abiecto homine in syluestre animal transire, qui sanguine gauderet & vulneribus: nunc per apostrophen seu auersionem ad Alexandrum, Quid interest, inquit, tuam ipse crudelitatem exequaris, an dentibus leonis sæuias? &c. Hęc figura μετάβασις dicitur Rutilio Lupo. *Lysimachum.*) Hîc inter scriptores non conuenit, quod multi affirmant Lysimachum leoni obiectum ab Alexandro: vnus Q. Curtius eam opinionem refellit. Nam & ipse Seneca alibi, & Valerius lib. 9. cap. de ira & odio, & Iustinus lib. 15. consentiunt obiectum fuisse, sed cùm ad conspectum eius concitus leo impetum fecisset, manum manipulo inuolutam in os eius immersisse, arreptaque lingua feram exanimasse. Curtij autem verba sunt lib. 8. Inter quas cùm leo magnitudinis raræ ipsum regē inuasurus incurreret, fortè Lysimachus, qui posteà regnauit, proximus Alexādro, venabulum obiicere feræ cœperat. Quo rex repulso, & abire iusso, adiecit, tam à semet quā à Lysimacho leonē interfeci posse. Lysimachus enim quondam cùm venaretur in Syria, occiderat eximiæ magnitudinis feram solus: sed læuo humero vsq; ad ossa laceratus, ad vltimū periculi peruenerat. Id ipsum exprobrās illi rex, fortiùs quàm locutus est, fecit. Nā ferām nō excepit modò, sed etiam vno vulnere occîdit. Fabulā quæ obiectum à rege Lysimachum temere vulgauit, ex eo casu ortam crediderim. apud Plutarch. nulla mentio. At verò hoc philosophis & oratoribus, quibus non est propositum perpetuam historiam texere, permittitur res dubiæ fidei prout locus postulat, in vsum suum accommodare. Quod tamen non semper obseruat Seneca. lib. enim 2. de ira, rem à nullo, quod sciam, memoriæ proditam, de Alexandro confinxit, admonitū matris epistola vt à veneno Philippi medici caueret, acceptam ab eo potionem nihilò minùs interritum bibisse: cùm hanc epistolam non matris, sed Parmenionis fuisse testētur Plutarch. & Arrianus inter Græcos, ex Latinis Curtius & Iustin. *Non exigimus à te.*) Per modum concessionis gradatim procedit, donec ad id quod est maximum perueniat, quò maiorem faciat inuidiam. Estque amplificatio per ratiocinationem, vt docet Fabius libro 8. Non petimus vt alicui prosis, familiaribus tuis exitium afferre solitus, nedum extraneis. Non exigimus ne noceas, qui in omnium gentium clades natus es: verùm vt modum aliquem adhibeas sæuitiæ, & vsitato more crudelis sis. Tale est illud Veneris apud Virg. lib. 10. Æneid. quantùm ad concessionem.

Nil super imperio moueor: sperauimus ista
Dū fortuna fuit: vincant quos vincere mauis.
Si nulla est regio Teucris, quam det tua cōiux
Dura, per euersæ genitor fumantia Troiæ
Excidia obtestor, liceat dimittere ab armis
Incolumem Ascaniū, liceat superesse nepotem.
Æneas sanè ignotis iactetur in vndis,
Et quacūque viam dederit fortuna, sequatur:
Hūc tegere, & diræ valeam subducere pugnæ.

Nam Iupiter & imperiū, & victoriam, & salutem Æneæ promiserat. *Exitium familiariū.*) Nempe quæ Clytum inter epulas transfoderit, ex Macedone & libero pigrè in Persicam seruitutem transeuntem. Nam Parmenionē, & eius filium Philotam purpuratorum præcipuos, & duces primarios exercitus non sua manu interfecit Alexander, sed occidendos suis tortoribus dedit. Trogus libro 9. de eo & Philippo patre. Iram pater dissimulare, ple-

plerunque & vincere. Hic vt exarsisset, nec dilatio vltionis, nec modus erat. regnare ille cum amicis volebat, hic in amicos regna exercere. amari pater, hic malè metui. *Clementia vocatur.*) Scitè hunc locum reposuit Erasmus, vt cum Virgiliano carmine conueniat.

Si pereo, manibus hominum periisse iuuabit.

Instrumenta excogita per quæ varietur.) Non enim tyrannis satis est mortem infligere: sed nouas artes excogitant, quibus diu miserè langueant, quos tandem volunt perire: quò scilicet se mori sentiant, vt solebat iactare Caligula. Lycus apud Senecam in Hercule furente, Qui morte cunctos luere supplicium iubet, Nescit tyrannus esse. Diuersa irroga, miserum veta perire, felicem iube. Apud eundem Atreus in Agamem. Rudis est tyrannus morte qui pœnam exigit. Hinc taurus Phalaridis, & Neronis ludibria in Christianos, vt ferarum tergis contecti laniatu canum interirent. *Cùm crudelitas versa in voluptatem.*) Quanquam enim philosophi non putant quenquam à naturali lege ita desciscere, vt animi caussa malus sit, nescio tamen quomodo id vsu venit, vt gratuitò sint quidam mali tanta peccandi libidine insanientes, vt hoc ipsum peccare delectet, etiam si caussa non sit. *Serpentes paruulæ fallunt.*) Ludit suo more aliquot similibus, quæ omnia in eam sententiam tendunt, quo latiùs grassatur tyranni sæuitia, eò illi à pluribus metuendum esse. *Vbi aliqua mensuram.*) Qualis illa quæ Romam missa est à Regulo, portentosæ magnitudinis, & fidem excessuræ, nisi tot scriptores vno ore constanter affirmarent. *Ballistis.*) Ballistarum variæ formæ erant antiquis, quemadmodum apparet ex lib. 6. 3. Decad. Liu.j. vbi ballistæ maiores & minores, sicut scorpiones maiores & minores, & item catapultæ. Hæc autem tria sic inter se differunt, quòd ballista euibrantur lapides, quanuis interdum etiam spicula, vt docet Vegetius libro 4. Catapultæ, quantùm possum intelligere ex Vitruuio, Veget. & Marcel. machinæ fuerunt multi artificij, quibus sagittæ eiaculabantur, quæ tamen abierunt in desuetudinem. Scorpiones latino nomine, neque fortè improprio, appellare liceat ætatis nostræ arcuballistas. Dicitur ballista à verbo Græco βάλλω, quod est iacio. *Possunt verba dare.*) Quæ scilicet priùs nocent, quàm præuideri præcauerive possint. Verba dare, decipere est etiam sine verbis, vt docet Gellius libro 17. Ex eo tractum, quòd qui multa & magnifica pollicentur, nihil ferè præstant. Cicero Philip.13. Scilicet verba dedimus, decepimus. vbi explicat quid sit verba dare. Quadrigarius. Ea Lucani vbi resciuerunt per fallacias sibi verba data esse. Seneca lib. 6. epist. Ne verba nobis dentur, & esse in illis aliquid magni ac secreti iudicemus.

CAPVT XXVI.

CRudelitatem priuatorum quoque seruiles manus sub certo crucis periculo vltæ sunt: Tyrannorum, gentes populique, & quorũ erat malum, & ij quibus imminebat, excindere aggressi sunt. Aliquando sua præsidia in ipsos consurrexerunt, perfidiamque & impietatẽ, & feritatem, & quicquid ab illis didicerant, in ipsos exercuerunt. Quid enim potest ab eo quisquam sperare, quem malum docuit? Non diu paret nequitia, nec quantùm videtur peccat. Sed putat tutam esse crudelitatem, quale eius regnum est? Non aliud quàm captarum vrbium forma, & terribiles facies publici metus. Omnia mœsta, trepida, & confusa. voluptates ipsæ timentur, non conuiuia secura ineunt, in quibus lingua sollicitè etiam ebriis custodienda est. Non spectacula, ex quibus materia criminis ac periculi quæritur. Apparentur licèt, inquit, magna impensa, & regiis opibus, & artificum exquisitis nominibus: quem tamen è ludo in carcerem ire iuuet? Quod istud dij boni malum est? occidere, sæuire, delectari sono catenarum, & ciuium capita decidere? quocunq; ventum est, multùm sanguinis fundere? aspectu suo terrere ac fugare? Quæ alia vita esset si leones vrsique regnarent? si serpentibus in nos, ac noxiosissimo cuique animali daretur potestas? Illa rationis expertia, & à nobis immanitatis crimine damnata, abstinent suis, & tuta est inter feras similitudo morum. Apud homines tamen nec à necessariis quidem rabies temperat sibi: sed externa suaque in æquo habet, quò possit exercitatior à singulorum deinde cædibus, in exitia gentium serpere: & inijcere tectis ignem, aratrumque vetustis vrbibus inducere, potentiam putat: & vnum occidi aut alterum, parum imperatorium credit. nisi eodem tempore grex miserorum subiectus stetit, crudelitatem suam in ordinem coactam putat. Felicitas illa, multis salutem dare, & ad vitam ab ipsa morte reuocare, & mereri clementia ciuicam. Nullum ornamentum principis fastigio dignius pulchriùsque est, quàm illa corona ob ciues seruatos. Non hostilia arma detracta victis, non currus barbarorum sanguine cruenti, non parta bello spolia. Hæc diuina potentia est, gregatim ac publicè seruare: multos autem occidere, & indiscretè, incendij ac ruinæ potentia est.

HOc toto capite partim colligit quàm sit periculosam exercere crudelitatem & sæuitiam, cuius tot existant vindices. partim etiam si maximè tutum sit, ostendit ita fœdam & horribilem per se crudelitatis faciem, vt hac sola ratione execrabilis esse possit. Demum explicat quàm longè abesse debeat à principe immanis hic affectus: ruinæ & incendij potentiam esse, perdere: principis maiestatem constare salutem gregatim ac publicè dando. *Crudelitatem priuatorum.*) Argumentum à minori. si enim serui, qui ita proiecto sunt animo, vt nihil egregium audeant, vlti sunt

priuatorum crudelitatem, qui non tam longè latéque sæuiunt quàm principes, ídque sub certo mortis periculo: cur non magis liberi, qui ad animosa facinora nati sunt, vlciscantur tyrannorum sæuitiam, quæ tot populos & tot terras premit, cùm id magna spe impunitatis facere possint? Memmius apud Salust. Serui ęre parati iniusta imperia dominorum non perferunt: vos Quirites in imperio nati, seruitutem toleratis? *Sed puta tutam esse.*) Concessio seu permissio rhetorica. *Voluptates ipsæ timentur.*) Hæc omnia tametsi in tyrannos conueniunt, vt in eos qui tyrannide premuntur, locus tamen postulat vt de iis intelligamus dici, qui sub tyrãno viuunt. quod ex sequentibus facilè perspicitur. *Non conuiuia secura ineunt, in quibus lingua.*) Nam vt ait Horat. in arte.

Reges dicuntur multis vrgere culullis,
Et torquere mero, quem perspexisse laborant
An sit amicitia dignus.

Notum est & illud Plinij, Alij mortifera loquuntur, rediturásque per iugulum voces non continẽt. *Non spectacula ex quibus.*) Bene dixit materiam criminis ac periculi peti ex spectaculis. Vix enim abstinebant histriones, quin locos insignes ex tragœdiis aut attellanis torquerent in malos principes, si in mores eorum cadere viderentur. quæ si exciperentur consensu & applausu populi, & actores & spectatores rapiebantur ad pœnam. Pauca quædam exempli causa subiiciemus. Tiberio imperante, cùm in attellanico exodio hircus vetulus capreis naturam liguriret, visus est designari liguritor Tiberius. Et spectante imperatore Maximino, qui se ob vastitatẽ & robur corporis immortalem credebat, pronunciati sunt versus. Et qui ab vno non potest occìdi, à multis occiditur. Elephas grãdis est, & occiditur. Leo fortis est, & occiditur. Tigris fortis est, & occiditur. Caue multos, si singulos non times. Hinc factũ est vt principes mala conscientia perculsi, quędam ad se pertinentia, quasi de se dicta essent, praua suspicione vindicarẽt. *Apparentur, inquit, licèt.*) hęc in persona cuiuslibet ciuis, qui satius ducat omnino abstinere à spectaculis, quàm tanti redimere breuem lætitiam, vt de ludo in carcerẽ trahatur. *Quæ alia vita esset.*) exaggeratio à comparatione.

Illa rationis expertia.) Alia exaggeratio per contentionẽ. Hæc enim inter se componuntur, animalia rationis expertia, homo rationis participes. illa immanitatis crimine dãnata, homo ipse qui damnat. illa abstinere sui generis animalibus, hominem nõ solùm hominibus non parcere, sed ne consanguineis quidem. In eandem sentẽtiam Plinius lib. 7. Deniq; cętera animalia in suo genere probè degunt: congregari videmus, & stare contra dissimilia. Leonum feritas inter se non dimicat, serpentium morsus nõ petit serpentes: ne maris quidem beluæ ac pisces, nisi in diuersa genera sæuiunt. at hercule homini ex homine plurima sunt mala. Quintil. in pasto cadauere. Hoc non omnes feræ faciunt: & quamuis sensu careant muta animalia, pleraque tamen innocentibus cibis pascuntur: (vti quoque consueuerunt inter homines) etiam si qua alienis membris imprimunt dentem, mutuo tamen laniatu abstinent: nec est vlla supra terras adeò rabiosa belua, cui non imago sua sancta sit. Iuuenal. Satyr. 15.

Sed iam serpentum maior concordia, parcit
Cognatis maculis similis fera. quando leoni
Fortior eripuit vitã leo? quo nemore vnquam
Expirauit aper maioris dentibus apri?
Indica tygris agit rapida cum tygride pacem.
Perpetuum sæuis inter se conuenit vrsis.

Horat. in Epod. Non hic lupis mos, nec fuit rapacibus Vnquam nisi in dispar feris. Augusti. quoque lib. 12. de ciuit. Neque enim vnquam inter se leones, aut inter se dracones, qualia inter se homines, bella gesserunt. *Abstinent suis.*) Varia est huius verbi syntaxis in hac significatione. Liuius lib. 1. Duobus Ænea Antenoréque omne ius belli Achiuos abstinuisse. Hora. car. 3. Abstineto, dixit, irarum calidæque rixæ. Liuius lib. 21. Et Annibali denunciarent, vt à Saguntinis populi Romani sociis abstineret. In quibus singulis exemplis syntaxis variat. Qua autem forma hîc Seneca dixit abstinere suis, Liuius dixit temperare. Templis, inquit, tantum deũm (ita enim ab rege edictum fuerat) temperatum est. *Immanitatis crimine damnata.*) Plena est locutio, sicut apud Ouid. Fast. 6.

Vixit, vt occideret damnatus crimine regni.

Et Cicero Verr. 7. Nomine sceleris coniurationisque damnati, ad palum alligati, ad supplicium traditi. Cùm enim dicimus iudico, damno, arguo, accuso te cædis, subauditur crimine vel caussa, vel aliquid simile. quod ad imitationem Græcorum dici author est Ser. comment. xj. Æneid. Illi enim cùm dicunt κατηγορῶ σὲ φόνου, subaudiũt ἕνεκα. Quod verò dixit Cicero Philip. 2. minùs vsitatum est. Licinium, inquit, Lenticulã de alea condemnatum collusorem suum restituit. quasi dicas condemnari de crimine.

In æquo habet.) Æquè existimat, nihilò se humaniùs gerens erga necessarios, quàm extraneos. Habere enim, æstimare interdum significat. Salust. Catil. Neque cuiquam mortalium iniuriæ suæ paruæ videntur. multi eas grauiùs æquo habuere. *Aratrum vetustis vrbibus inducere.*) Periphrasticè designat vrbium subuersionem, quibus condendis & euertendis cõsuetudo fuit adhibere aratrum. Virg. Æneid. 5.

Intereà Æneas vrbem designat aratro.

Horat. car. 1.

Iræ Thyesten exitio graui
Strauere, & altis vrbibus vltimæ
Stetere caussæ, cur perirent
Funditus, imprimerétque muris

Hostile

Hostile aratrum exercitus insolens.

In ordinem coactam.) id est in priuatum modum,& quasi vnius è populo. tracta, vt quidam volunt,metaphora à disciplina militari, qua milites gregarij in suum quisque locum & ordinem coguntur, Priscian. lib.18. In ordinem coactus,inquit,inter viles & abiectos numeratus. Liu.lib.6. Aut huic rogationi quae se in ordinem cogi videbat, obsistere potuit: aut ne illas quidem, propter quas & hæc lata erat,impedire. *Mereri clemētia ciuicam.*) Quò faciliùs huius loci sensum assequatur lector, sic paucis accipiat, ciuicam coronam donari antiquitus solitam ei qui ciuē in prælio seruasset, quasi testem vitæ salutisque receptæ. Ideo è fronde querna componebatur, quòd cibus vetustissimus querceus fuerit, inquit Gellius. Addit Plutarchus alias rationes tum in problematis,tum in vita M.Coriolani:seu quia Ioui sacrata est quercus, seu quòd facilè militi cibum tum passim,tum promptiùs exhibet:seu quia inter omnes syluestres arbores fertilissima,ex qua cibus glandes,potus mulsum, obsonium feræ atque alites glandibus pastæ. fiebat & ex ilice,quod genus superiori proximum est. Ius autem ciuicæ non temere permittebatur,nisi is qui seruatus erat, agnosceret suum seruatorem. qui tamen si non ingenuè fatebatur, legibus cogebatur ad hanc confessionem, vt testatur Cicero in oratio. pro Plancio. Lucanus lib.1.

Seruati ciuis referentem præmia quercum.

Ad hanc similitudinem Cæsaribus etiam deferebatur nomine ciuitatis,quasi generis humani seruatoribus, eratque in postibus palatij suspensa quasi insigne clemētiæ. Quod hic obiter designare voluit Seneca. Valer.lib.2. Cæterùm ad quercum pronæ manus porriguntur, vbi ob ciues seruatos corona danda est, qua postes augustæ domus sempiterna gloria triumphant. Ouid. Trist.3.

En domus hæc,dixi, Iouis est: quod vt esse putarē,
Augurium menti querna corona dabat.

Paulò pòst.

Caussáque suppositæ scripto testante coronæ
Seruatos ciues indicat huius ope.

Quòd autem hic Seneca ciuicam dixit sine adiecto, locutio est authoribus familiaris, cuius multa exempla apud Plinium & Suetonium. Virgil. præter aliorum morem ciuilem dixit Æneid.6.

At qui vmbrata gerunt ciuili tempora quercu.

Non hostilia arma detracta.) Quasi diceret nullum triumphum æquiparandum huius coronæ decori:quemadmodum Scipio dictabat se malle vnum seruare ciuem, quàm mille hostes occidere. *Hæc diuina potentia.*) Hoc schema rhetoribus διάλυσις vocatur, duas res aut plures quę videntur vnam vim habere, disiungens.

FINIS LIBRI PRIMI.

L. ANNAEI SENECAE DE CLEMENTIA AD NERONEM CÆSAREM LIBER SECVNDVS.

CAPVT PRIMVM.

T de clementia scriberem, Nero Cæsar, vna me vox tua maximè compulit: quā ego non sine admiratione & cùm diceretur audisse memini, & deinde aliis narrasse. Vocem generosam, magni animi, magnæ lenitatis, quæ non composita, nec alienis auribus data subitò crepuit, & bonitatem tuam cum fortuna tua litigantem in medium adduxit. Animaduersurus in latrones duos Burrus præfectus tuus, vir egregius, & tibi principi notus, exigebat à te, scriberes in quos, & ex qua caussa animaduerti velles. Hoc sæpe dilatum, vt aliquando fieret instabat. Inuitus inuito cum chartam protulisset, traderétq; exclamasti, Vellem nescirem literas. O dignam vocem quam audirent omnes gentes quæ Romanum imperium colunt, quæque iuxta iacent dubiæ libertatis, quæque se contrà viribus aut animis attollunt. O vocem in concionem omnium mortalium mittendam, in cuius verba principes regésque iuramentum faciant. O vocem publica generis humani innocentia dignam, cui reddetur antiquum illud seculum. Nunc profectò consentire decebat ad æquum bonúmq; expulsa alieni cupiditate, ex qua omne animi malum oritur: pietatem, integritatem cum fide ac modestia surgere: & vitia diuturno abusa regno, tandem felici ac puro seculo dare locum.

PRoœmium est non longè discrepans à procœmio libri superioris, nō quò adhortetur Neronem vt clementiam discat, sed vt sui similis esse pergat. Idque laudantis specie magis quàm præcipientis: qua ratione demulcendi sunt principes, quorum aures veritati delicatæ, acriorem disciplinā non ferūt. Est autem hic liber, quod Erasmo quoque

visum est, partim concisus, partim mutilus: vt non facilè quis credat sic compositum à Seneca, vt nunc in manibus habetur. Neque tamen pessimè nobiscum actum est, quòd saltem ad nos qualiscunq; peruenit. Videtur autem longè aliud fuisse propositum Senecæ in hoc libro quàm in priori. Nam cùm illum accõmodaret ad sensum popularem, hûc Stoicorũ paradoxis & scholasticis argutiis totum aspersit. *Vna me vox tua.*) Huius rei author est Tranquillus, hoc tãtùm à Seneca differes, quòd admonitum scribit, vt de supplicio cuiusdã capite damnati ex more subscriberet. *Quæ non composita.*) id est ad ostentationẽ aut simulationẽ artificio cõficta: quòd orationes arte compositæ, ferè captiosæ sint, & ad fallendum præparatæ: sicut contrà, veritatis simplex oratio dicitur. Salust. in Iugurth. Non sunt composita verba mea, parum id facio. *Alienis auribus data subitò.*) id est in gratiam audientium prolata, sic vt nil aliud quàm aures deleniret. C. Trebonius epist. Cicero. lib. 12. Noli putare mi Cicero me hoc auribus tuis dare. Quasi diceret vocem hanc Neronis ex alto animo profectam, & intimo affectu. *Burrus præfectus tuus.*) Hic est Afranius Burrus, cuius Tacitus & Trãquillus meminerunt, imperatoriæ iuuentæ cum Seneca moderator primo illo quinquennio, quo adeò egregium principem Nero præstitit. Cui posteà Nero remedium ad fauces pollicitus, toxicum misit, quò scilicet faciliùs sine tali teste & arbitro insaniret. Vir prorsus & militaribus factis, & iustitia insignis. *Præfectus tuus.*) Præfectum prætorio intelligit: quæ dignitas Romæ sub Cæsaribus erat primaria: quòd ipsum comprobant iurisconsulti Aurelius, & Pomponius; quorum ille instar magistri equitum præfectum prætorio esse scribit, hic officiũ eius tale ferè esse tradit, quale tribuni Celerum apud reges, apud dictatores magistri equitum. Erat autem magister equitum secundæ potestatis, si dictator adesset: illo absẽte, primæ: vt docet Plutarch. in Antonio. Hæc sententia Andreæ Alciato Mediolanensi non placet, quia refragatur constitutioni quæ est sub tit. de præfect. prętorio siue vrbis, lib. 12. C. quæ præfectũ prętorio æquat dignitate magistris equitum ac peditum: quo argumento colligit discretos fuisse magistratus. Id verò quale sit, dispiciamus. Primùm putat, regnante Romulo, eum qui præerat prætorio, solitum etiam in bella prodire, dictúmq; magistrum equitum. Hic velim edisserat nobis quis ille fuerit magister equitum, qui præerat cohortibus prætorianis circa palatium Romuli: quem ne ipse quidem Romulus, vt arbitror, nouerat. Omnes enim consentiunt vocatum fuisse, non magistrum equitum, sed tribunum Celerum: & eos ipsos Celeres, prout res postularet, nunc equis, nunc pedibus bellare solitos. Subiicit paulo pòst, vbi Romanorum opes creuerunt, distincta fuisse officia: vt pręfectus prætorio excubias ageret ad tuendam principis salutem, magister equitum contra hostes imperium tueretur. Hîc bis térque lapsus est Alciatus. Nam fingit fuisse magisterium equitum, singularem aliquem magistratum: cùm illo seculo magistri equitum promiscuè vocarentur, qui prouincias cum exercitu regerent. Qua ratione dixit Ammia. Marcel. lib. 21. magistrum peditum, & Ælius Spartia. magistrantem exercitum, pro regentem. Et si constitutionem illam errori suo prætendit, animaduertat in rubrica, ad quam constitutio referenda est, non magistrum equitum, sed magistros militum & peditum legi, ad sĩ dicas præfectos exercituum, siue illi proconsules sint, siue prætores, seu quocunque alio nomine vocentur. Ad hæc respondeat quæ volet Alciatus, modò ne sub Albutij persona scurriliter ludat. Nunc quæ de præfecto prætorio ad hunc locum pertinent, expediamus. Magistratus fuit summus, vt dictum est, sed à paruis initiis ad tantum fastigium productus. Tradit Suet. Augustum certum numerum ex copiis militaribus partim in vrbis, partim in sui custodiam allegisse. Et illos quidem in scriptoribus obseruaui vocari vrbanos milites, hos prætorianos. Tacitus lib. 18. Sedecim prætoriæ, quatuor vrbanæ cohortes scribebantur, queis singula millia inessent. lib. 17. Addit epistolas Fabius Valens nomine Germanici exercitus ad prætorias & vrbanas cohortes, de viribus partium magnificas, & concordiam offerentes. Eodẽ lib. Tũ legiones classésque, & quod rarò, prætorianus vrbanúsq; miles in aciẽ deducti. Tranq. in Augusto. Legauit prætorianis militibus singula millia nummorũ, cohortibus vrbanis quingenos, legionariis trecenos nũmos. Quamobrem nescio an probè verterit Politianus præfecti cohortibus vrbanis, pro eo quod Herodian. dixit ἐπάρχοντας τῶν στρατοπέδων, cum de Plautiano loqueretur. & alibi, vrbanas cohortes, quòd Herodia. dixerat τοὺς ἐν τῇ Ῥώμῃ στρατιώτας, cùm satis constet de prætorianis dictum. Iam prætorianæ cohortes dispersæ per hospitia vagabantur, donec castra quibus cõtinerentur, ad vrbẽ Tiberius constituit: quæ castra prætoria vocantur ab Herodia. lib. 4. simpliciter τὰ βασίλεια. in iis castris signa habebant, sed singulę cohortes per vices excubabãt, ac stationẽ habebant in palatio. Tranq. in Othone. Tulerat animus, post adoptionẽ statim castra occupare, cœnantémque in palatio Galbam aggredi: sed obstitit respectus cohortis quę tunc excubabat, ne oneraretur inuidia, quòd eiusdem statione & Caius fuerat occisus, & desertus Nero. lib. 3. Herodiani Plautianus præfectus prętorio tribunum sic alloquitur: Intrare tibi in cubiculum vbi somnũ capiunt, soli nempe licet, redeũte vice nocturnę custodię &c. lib. 4. Simul imperat militibus palatij custodibus, vt se

vt se in castra deducerent. lib. 5. At illi animis munere illo exulceratis indignabūdi, neque solitam custodiam miserunt Antonino, & inclusi castris, videre Alexandrum velle in templo ipso dictitabant. Cohortibus duos præfectos creauit Augustus. Sic enim interpretor apud Dionem δύω ἐπάρχους τῶν δορυφόρων: quoniam Suidas pro eodem nūc ἔπαρχον τῶν δορυφόρων, nunc ἔπαρχον τῶν πραιτωριανῶν ponit. Herodianus lib. 5. σωματοφύλακες καὶ δορυφόροι οὓς δὴ πραιτωριανοὺς καλοῦσιν. id est corporis custodes & hastati, quos prætorianos vocant. Hoc tamen perpetuum non fuit: quia pro temporis ac rerum varietate, nunc vnum fuisse, nunc duos præfectos legimus. Nam & Commodus post cædem Perennij duobus commisit pręfecturam, quò in partes dissectam, imbecilliorem cōtra principem redderet. Et multi imperatores cùm exercitum in hostem educerent, alterum ex præfectis prætorio secum habebant, alterum in vrbe relinquebant: cùm in vrbe starent, vno contenti. Hoc etiam silentio transmittendū non est, equites Ro. assumptos ex more fuisse in eam dignitatem, nec antè senatori delatam, quàm Titus in se reciperet, patre Vespasiano imperante. Author Plinius maior, & Tranquil. Verùm si Cornelio Tacito credimus, Arretinus Clemens antè eo officio functus fuerat, fauore Mutiani, senatorij viri ordinis, & domui Vespasiani per affinitatem innexus. hist. lib. 20. Quin & id quod de Tito scribunt Plinius & Tranq. videtur Ælius Spartianus ignorasse, qui in Alexandro ad hunc modum tradit. Præfectis prætorio Senatoriam addidit dignitatem, vt viri clarissimi & essent, & dicerentur: quod anteà vel rarum fuerat, vel omnino non fuerat, eousque vt siquis imperatorem successorem præfectum prętorio dare vellet, laticlauiam eidem per libertum submitteret. Alexander autem ideo senatores esse voluit præfectos prætorio, nequis non senator de Romano senatore iudicaret. Addendum postremò & illud ex Iulio Capitolino, Cæsares præfectis suis osculum dare solitos honoris caussa. Eò paulatim peruenerat potestas, militaris primùm, deinde res ciuiles amplexa, quas libera iurisdictione & sine prouocatione administrabat, vt non dubitauerint plerique ex eo gradu adspirare ad imperiū, & Philippo etiam successerit. Hoc etiam argumento eius officij magnitudinem coniicere possumus, quod cum Gordianus nepos summa omnia in Misitheum socerum deferre vellet, tantùm non imperij participem, nihil habuit præfectura maius. Nostris hominibus non aliter possum repræsentare, quàm siquis Constabularij officium cum Cancellariatu iungat. Hæc pluribus quàm statuerā. *In cuius verba principes iuramentum faciant.*) i. in cuius verba consentiant, & quasi iureiurando conspirent, Nerone scilicet verba præeūte, ipsis autem in verba concepta iurātibus. sic Acron & Porphyrio accipiunt illud Horat. in Epod.

Cùm tu magnorum numen læsura deorum,
In verba iurabas mea.

Huius etiam locutionis significationem euidenter ostendit Liuius lib. 7. Et super lectum stans ferro intēto, nisi in quæ ipse concepisset verba, iuraret, se patris eius accusandi caussa concilium plenis nunquam habiturum, se eum extemplò transfixurū minatur. Is autem qui alteri verba concipit, dicitur in verba adigere. Ibidem Liuius, Pauidus, inquit, tribunus adiurat in quę adactus est verba. Gellius lib. 16. Cùm delectus antiquitus fieret, & milites scriberentur, in iusiurandum eos tribunus militaris adigebat in hæc verba. Tacitus. Imminere Narbonensi prouinciæ, in verba Vitellij adactæ &c. Eadem ratione dicitur iurare in nomen principis, & iurare in Leges. *Cui redderetur antiquum illud seculum.*) Quòd illo seculo aureo, suopte ingenio adeò probè viuerent homines, vt nihil legibus opus haberent, vt post Hesiodum omnes ferè poëtæ canunt. Hinc pro moribus principum nunc aurea vocant secula, nunc ferrea. Virgil.

--Redeunt Saturnia regna. Item,
Et toto surget gens aurea mundo.
& lib. 6. Æneid.
Augustus Cæsar diuûm genus aurea condet
Secula.

Carmen refertur à Suetonio in Tiberium iactatum.

Aurea mutasti Saturni secula Cæsar:
Incolumi nam te ferrea semper erunt.

CAPVT II.

Vturum hoc, Cæsar, ex magna parte sperare & confiteri libet. Tradetur ista animi tui mansuetudo, diffundetúrque paulatim per omne imperij corpus, & cuncta in similitudinem tui formabuntur. A capite bona valetudo: inde omnia vegeta sunt atque erecta, aut languore demissa, prout animus eorum viget, aut marcessit. Et erunt ciues, erunt socij digni hac bonitate, & in totum orbem recti mores reuertentur. Parcetur vbique manibus tuis. Diutius me morari hîc patere: non vt blandiar auribus tuis: nec enim mihi hic mos est. Maluerim veris offendere, quàm placere adulando. Quid ergo est propter quod bene factis dictísque tuis quàm familiarissimum esse te cupio? vt quod nunc natura & impetus est, fiat iudicium. Illud mecum considero multas voces magnas, sed detestabiles, in vitam humanam peruenisse, celebrésque vulgò ferri, vt illam, Oderint, dum metuant. Cui Græcus versus similis est, qui se mortuo terram misceri ignibus iubet: & alia huius notæ. At nescio quomodo ingenia immania & inuisa, materia fœcundiori expresserunt sensus vehementes & concitatos. Nullam adhuc vocem audiui ex bono lenique animosam.

Quid ergo est? vt rarò, inuitus, & cũ magna cunctatione, cum multis dilationibus.

QVod priùs dixerat dignam esse vocem cui redderetur aureum illud seculum, ne populi qui sub Romano imperio degebant, indigni essent tam bono principe, id futurum promittit: ne putet sua tantùm interesse Nero, pietatem colere & mansuetudinem, sed publicis quoque moribus plurimùm conferre ac conducere: nempe quòd solent homines vitam principis æmulari, inquit Herodianus. Cicero libro tertio de legibus. Vt enim cupiditatibus principum & vitiis infici solet tota ciuitas, sic emendari & corrigi continentia. Neque tantùm mali est peccare principes, quãquam est magnum hoc per se ipsum malũ quantum illud, quod permulti etiam imitatores principum existunt. quò perniciosiùs de Repu. merentur vitiosi principes: quòd non solùm vitia concipiunt ipsi, sed ea infundunt in ciuitatem: neque solùm obsunt, quòd illi ipsi corrumpuntur: sed etiam quòd corrumpunt, plúsque exemplo quàm peccato nocent. Scribit etiam Plato, quales sint in Rep. principes, tales solere & reliquos esse ciues. Idipsum prouerbio Græco significatur. ὁποία ἡ δέσποινα, τοία καὶ θεραπαινίδες. Vita enim principis, vt verissimè scribit Plinius, censura est eáque perpetua. ad hanc dirigimur, ad hanc conuertimur: nec tam imperio nobis opus est, quàm exemplo. Cui simile est illud Ouid. Fast. 5.

Sic agitur censura, & sic exempla parantur,
Cum iudex alios quod monet, ipse facit.

A capite bona valetudo.) Sumptum à medicis, qui cùm omnibus membris mutuam inesse sympathiam consentiant, caput tamen præcipuam vitæ sedem tradunt: vtpote à quo omnes nerui originem trahãt: vt non immeritò illud dictum sit, caput in homine perinde esse atque radicẽ in arbore. *Parcetur vbique manibus tuis.*) Hoc verò in primis curæ debet esse principibus, qualem famã ac quale nomen habituri sint ad posteros. Nam vt maximè possint dum viuunt linguas omnium continere, mortui certè linguis non imperãt. Imò verò in eos sub quibus minimè licet, tũ demum auidiùs effunditur quicquid vsquam est conuitiorum, cum eorum morte parta libertas. Nullum, inquit Plinius in panegyr. est tempus, quo funestorum principum manes à posterorum execrationibus conquiescant. *Magnas voces.*) quæ in speciem magnæ sint & animosæ, licet re vera indignę magno animo. Nihil est magnũ Stoicis, quod nõ idem sit bonum, & introrsus solidum. vide Senec. lib. j. de ira. *Oderint, dum metuant.*) Verba sunt Atrei ex veteri tragœdia, vt dictum est lib. j. *Cui Græcus versus.*) ἐμοῦ θανόντος γαῖα μιχθήτω πυρί. Trimeter est Iambicus, quem sic latinè vertere possis. Me, misceatur igne terra, mortuo. ab Erasmo relatus inter parœmias, & quem prouerbialem fuisse significat. Tranq. in Nerone, quem refert, quodam in sermone communi versum illum dicente, respondisse, ἐμοῦ ζῶντος. Ad hunc senarium allusit Claudianus Ruffinum faciens sic loquentem.

Euerso iuuat orbe mori, solatia lethi
Exitum commune dabit.

Nec absimilem sententiam laudat ipsę Seneca natural. quæsti. lib. 6. Egregiè inquit. Vagellus meus in illo inclyto carmine. Si cadẽdum est mihi, cœlo cecidisse iuuat. Idem licet dicere, Si cadẽdum est, cadam orbe concusso. Non quia fas est optare publicam cladem, sed quia ingens mortis solatium est, terram quandoque videre mortalem. *Et alia huius notæ.*) eiusdem generis, & rationis. ducta trãslatione à forma publica, qua nummi percutiũtur. Seneca Episto. lib. 5. cùm vellet demonstrare facta ac dicta sapientis eiusdem rationis esse, Respondeant, inquit, sibi, & vna forma percussa sint. Idque quia, vt ait Paulus Iurisconsultus l. j. ff. de contrahen. empt. Forma publica qua signantur pecunię, facit perpetuam æstimationem. Seneca in Medea: Quàm leuia fuerint, quánque vulgaris notæ, Quæ cõmodaui scelera. Seneca lib. 19. Epistol. Vnicuique nostrûm pædagogum dari deum, non quidem ordinarium, sed hũc inferioris notæ. *Vt rarò, inuitus.*) Hũc locum aliter legi in vetustissimo codice adnotauit Erasmus, non tamen sine mendo, vt ipse arbitratur, & ego quoque existimo. Debet enim esse oratio defectiua, in qua subaudiatur verbum principale: hoc sensu, vt rarò, inuitus, cum magna cunctatione, cum magnis dilationibus subscribas in pœnas & supplicia. sic enim fiet iudicium, quod nunc est natura & impetus.

CAPVT III.

T ne fortè decipiat nos speciosum clementiæ nomen aliquando, & in contrarium aliquando abducat, videamus quid sit clemẽtia, qualisque sit, & quos fines habeat. Clementia est temperãtia animi in potestate vlciscendi: vel lenitas superioris aduersus inferiorem, in constituendis pœnis. Plura proponere est tutius, ne vna definitio parum rem comprehẽdat, &, vt ita dicam, formula excidat. Itaque dici potest & inclinatio animi ad lenitatem in pœna exigenda. Illa finitio contradictiones inueniet, quamuis maximè ad verum accedat. Si dixerimus clementiam esse moderationem, aliquid ex merita ac debita pœna remittentem: reclamabitur, nullam virtutem cuiquam minùs debito facere. Atqui hoc omnes intelligunt, clementiam esse, quæ se flectit citra id quod meritò constitui potest. Huic contrariam imperiti putant seueritatem: sed nulla virtus virtuti contraria est.

HOc capite nihil aliud agit, quàm vt ponat certã definitionem clemẽtiæ: quod se fa-

se facturum secundo loco promiserat in diuisione totius operis, vbi admonuimus alio eum prosequi ordine, quàm proponeret. Id quàm verum sit, nunc lectoribus æstimare promptum fuerit. Quanquam hoc etiam magis vsu receptum est, non vt secũdo loco res definiatur, sed vt omnis disputatio habeat à definitione exordium. Cur aliter Senecæ visum fuerit, mihi non cõstat. *Speciosum clementiæ nomen.*) Quod scilicet prætẽditur in vitiis virtutes imitantibus, vt in misericordia. Speciosum autem nomen elegãter dixit, pro colorato & fallaci prætextu. Ouid. Metamor. 7. Speciosáque nomina culpæ Imponis Medea tuæ. Cornel. Tacit. lib. 20. Cæterùm libertas, & speciosa nomina prætexuntur: nec quisquam alienum seruitium & dominationem concupiuit, vt non eadem ista vocabula vsurparet. Curt. lib. 7. Titulus facinoris speciosus præferebatur, vindicta Darij. Quintil. Et dum ostentare discipulos circa speciosiora malunt, compendio morantur. *Clementia est temperantia animi.*) Prima finitio, quæ nõ cohæret: quia non definit protinus clemens esse, qui non habet pręsentem vlcíscendi potestatem: quem sufficit ita animatum esse, vt ne accepturus sit quidem vindictæ occasionem, etiam si se maximè offerat. Neque secunda multò melior: cùm & par erga parem clemẽter se gerere possit, & inferior erga superiorem: cùm non de effectu, sed de animi affectu quæratur. *Plura proponere.*) Non verbis, sed vt differentia latiùs pateat, & ad nomen clementiæ limitetur. *Formula excidat.*) id est, lege illa formali, quã dialectici in definitione exigunt, vt ad omnia pertineat in quæ cadere potest definitum, nec ad alia transferri possit. *Inclinatio animi ad lenitatem.*) Hæc sola definitio omnibus numeris constat. *Huic imperiti contrariam seueritatem putant.*) Nam cùm omnis virtus sit quædam mediocritas inter extrema, quorum alterum in defectum tendit, alterum in excessum, defectus quasi ex diametro opponitur virtuti ad quam refertur, excessus virtutem magis imitatur. Hîc ergo quęritur de extremo in defectum: quod putant quidam esse seueritatem: quos falli opinione ostendit Seneca: quia seueritas est virtus, & pugnare inter se virtutes non possunt. Possunt enim esse diuersæ virtutes, non contrariæ: vt clementia & seueritas variam quidem habent rationem, sed tamen simul stare possunt: vnde & eadem habent extrema, variis rationibus. Crudelitas enim clementiæ est defectus, & excessus seueritatis: misericordia verò defectus seueritatis, excessus clementiæ.

CAPVT IIII.

Quid ergo opponitur clementiæ? Crudelitas, quæ nihil aliud est, quàm atrocitas animi in exigendis pœnis. Sed quidam non exigũt pœnas, crudeles tamen sunt: tanquam qui ignotos homines & obuios, non in compendiũ, sed occidendi caussa occidunt: nec interficere contenti, sæuiunt: vt Busiris ille, & Procrustes, & Piratæ, qui captos verberant, & in ignem viuos imponũt. Hæc crudelitas quidem: sed quia nec vltionem sequitur, (non enim læsa est: nec peccato alicui irascitur, nullũ enim antecessit crimen) extra definitionem nostram cadit, quæ finitio continebat, in exigendis pœnis intemperantiam animi. Possumus dicere non esse hanc crudelitatem, sed feritatem, cui voluptati sæuitia est. Possumus insaniam vocare: nã varia sunt genera eius, & nullũ certius, quàm quod in cædes hominum & laniationes peruenit. Illos ergo crudeles vocabo, qui puniendi caussam habent, modum non habent: sicut in Phalari, quem aiunt non quidem in homines innocentes, sed super humanum ac probabilem modum sæuisse. Possumus effugere cauillationem, & ita finire, vt sit crudelitas inclinatio animi ad asperiora. Hanc clementia repellit longiùs à se: nam seueritatem illi conuenire certum est. Ad rem pertinet quærere hoc loco, quid sit misericordia. Plerique enim vt virtutem eam laudant, & bonum hominem vocant misericordem. Hæc autem vitium animi est. Vtraque circa seueritatem circáque clementiam posita sunt, quæ vitare debemus, ne per speciem clementiæ in misericordiam incidamus. In hoc leuiore periculo erratur: sed par error est à vero recedentium.

QVoniam illud iam positum est, seueritatem opponi clementiæ non posse, ne virtutes inter se pugnent: habendum est vitium, quod sit contrarium clementiæ. Erit autem crudelitas, vt sit inclinatio animi ad asperiora. Nam si dicatur atrocitas in pœnis exigendis, dabitur aliquid contrarium clementiæ, quod isto nomine non contineatur. Qui enim sine caussa sæuiunt, crudeles quidem sunt, nec tamen sunt atroces in exigendis pœnis: quia pœnas exigunt, caussam habent, sed modum non seruant. *Busiris ille.*) Rex Ægyptiorum, Neptuni & Libyæ filius, qui Thrasij consilio hospites immolabat incognitos, & nullius criminis reos, vt eorum sanguine pluuiam eliceret, cuius penuria Ægyptus nouem annis laborauerat. tandem ab Hercule interemptus, vt quidam tradunt. Nam Strabo lib. 17. fabulam esse putat quod de eo memoriæ proditum est. *Procrustes.*) Atticæ regionis latro, affectus à Theseo eodem genere supplicij, quo multos priùs affecerat. supposito enim lecto intendebantur corpora: quæ mutilabantur si maiora erant lecto: aut vi trahebantur in parem magnitudinem si minora erant. nomen à προκρούω, id est impello. Meminit Ouid. pluribus locis. *Insaniam vocare possumus.*) Videtur accepisse nomen insaniæ pro furore, quemadmodum frequenter vsurpant scriptores: quanuis Cicero distinguat Tusculan. 3. vt sit Latinis insania, quæ Græcis μανία: & nobis furor, quæ

illis melancholia. sed Celsus lib.iij.phrenesim vocat insaniam, & tria facit phreneticorum genera. *Crudeles vocabo, qui caussam habent.*) Ne putes hoc esse frigidum Senecæ commentum, sic Seruius interpretatur crudeles pœnas, nimias & sæuas, non tamen indignas, in vj Æneid. vbi ait Virgil.

Vidi & crudeles dantem Salmonea pœnas.

Sicut in Phalari.) Hic Agrigentinorū tyrannus, cui Perillus taurum æneum fabricauit: quo impositi noxij dum torrerentur, tauri mugitum reddebant. Tandem vniuersa Agrigentinorum multitudo in eum impetum fecit: quod nesciret modum pœnis statuere. Hunc Seneca lib. de ira. ij. inter eos ponit qui animi caussa feritatem exercent in eos à quibus iniuriam non acceperunt. Sed fallitur, quia aliter omnes scriptores prodiderunt, & ipse secum pugnat, vt indicat hic locus. *Quid sit misericordia.*) Hîc de extremo in excessum agitur, nempe de misericordia, quę licet in speciem conformis clementiæ appareat, quia tamen animi perturbationem secum fert, perdit nomen virtutis, secundum Stoicos. Longè alia extrema ponit Arist. Ethic. iiij. sed ex opinione Peripateticorum, qui passiones in sapientem cadere volunt. Verùm hæc melius proximo capite. *Bonum hominem vocant misericordem.*) Illud sanè nobis persuasum esse debet, & virtutem esse misericordiam, nec bonum hominem esse posse, qui non sit misericors, quicquid in suis vmbris disputent otiosi isti sapientes: qui an sapientes sint nescio, vt verbis Plinij vtar: homines certè non sunt. Hominis est enim affici dolore, sentire, resistere tamen, & solatia admittere, non solatiis non egere. Non immeritò igitur aram Misericordię antiquitus consecrarant Athenienses. Cicero pro Ligario. Nihil est tam populare quàm bonitas, nulla de virtutibus tuis plurimis necigratior nec admirabilior misericordia est. Iuuenalis Satyr. xv.

-- *Mollissima corda*
Humano generi dare se natura fatetur,
Quæ lachrymas dedit: hæc nostri pars optima
sensus, &c.

Vnde & illachrymabilis, nomen est vitij apud authores. Horat. in Epod.

Non si trecenis quotquot eunt dies
Amice places illachrymabilem
Plutona tauris.

Virgilius Æneid. iiij.

Num fletu ingemuit nostro? num lumina
flexit?
Num lachrymas victus dedit? aut miseratus
amantem est?

Pro misericordia contra Stoicos lege Augusti. lib. ix. & lib. xiiij. de ciuit. *In hoc leniore.*) vtpote in excessu, qui maiorem habet similitudinem virtutis, quàm defectus. Deinde quia meliùs est nocentē relinqui impunitum, quàm innocentem puniri. *Sed par error.*) Paradoxum Stoicorum, Peccare, est transire lineas: quod cùm semel feceris, culpa commissa est. quàm longè progrediare cùm semel transieris, ad augendam transeundi culpam nihil pertinet.

Capvt V.

Rgo quemadmodum religio deos colit, superstitio violat: ita clemētiam mansuetudinémque omnes boni præstabūt: misericordiam autem vitabunt. Est enim vitium pusilli animi, ad speciem alienorum malorum succidentis. Itaque pessimo cuique familiarissima est. Anus & mulierculæ sunt quæ lachrymis nocentissimorum mouentur: quæ, si liceret, carcerem effringerint. Misericordia non caussam sed fortunam spectat, clementia rationi accedit. Scio malè audire apud imperitos sectam Stoicorum, tanquam nimis duram, & minimè principibus regibúsque bonum daturam consilium. Obiicitur enim illi quòd sapientem negat misereri, negat ignoscere. Hæc si per se ponantur, inuisa sunt. videntur enim nullam spem relinquere humanis erroribus, sed omnia delicta ad pœnam deducere. Quòd si est, quid in hac scientia, quæ dediscere humanitatem iubet, portúmque aduersus fortunam certissimum mutuo auxilio claudit? Sed nulla secta benignior leniórque est, nulla amantior hominum, & communibus bonis attentior: vt propositum sit vsui esse aut auxilio, nec sibi tātùm, sed vniuersis singulísque consulere. Misericordia est ægritudo animi ob alienarum miseriarum speciem: aut tristitia ex alienis malis concepta, quæ accidere immerentibus credit. Ægritudo autem in sapientem virum non cadit. Serena enim eius mens est, nec quicquam incidere potest quod illam obducat. Nihil æquè hominem quàm magnus animus decet. Non potest autem magnus esse idem si metus & mœror contundit, si mentem obducit & contrahit. Hoc sapienti ne in suis quidem accidet calamitatibus, sed omnem fortunæ iram reuerberabit, & ante se franget: eandem semper faciem seruabit placidam, & inconcussam. quod facere non posset, si tristitiam reciperet. Adiice quòd sapiens prouidus est, & in expedito consilium habet. Nunquam autem liquidum syncerúmque ex turbido venit. Tristitia enim inhabilis est ad despiciendas res, vtilia excogitanda, periculosa vitanda, æquè æstimanda. Ergo non miseretur, quia & sine miseria animi facit cætera omnia quæ qui miserentur.

R*Eligio deos colit.*) Quam habet proportionem superstitio ad religionem, eandem habet misericordia ad clemētiam: quēadmodum crudelitas in eadē est proportione ad clementiam, qua impietas ad religionem. Superstitio autem vituperatur: ergo & misericordia. Quintil. Vt à diligēti curiosus, ita à religione superstitio distat. Cic. lib. ij. de nat. deorum. Non philosophi tantùm, verum

etiam

etiam maiores nostri superstitionem à religione separauerunt. Nam qui totos dies precabantur & immolabant vt sibi sui liberi superstites essent, superstitiosi sunt appellati: quod nomen patuit posteà latiùs. Qui autem omnia quæ ad cultum deorum pertinerent, diligenter retractarent, & tanquam relegerent, sunt dicti religiosi. Ita factum est alterum vitij nomen, alterum laudis. Non tamen omnibus recepta est etymologia quam verbo superstitionis dedit Cic. Nam Seruius octauo comment. Æneid. & Donat. in Andriam, superstitionem dictam putant, quòd plerunque cadat hoc vitium in aniculas, quæ multis ætate sunt superstites: Lucreti. quasi rerum nobis superstantium, hoc est cœlestium inanem religionem. Idem etiam Seruius in xij. Æneidos: quia superstet capiti omnis religio. quemadmodum de ipso nomine religionis non consentiunt cum Cicerone Lactantius & Macrobius, quorum alter à relegendo, alter à relinquendo deriuat. Vide etiam quædam apud Augusti. lib. vj. de ciuitat. *Scio malè audire.*) Priusquam reddat rationem cur misericordiam improbent Stoici, per modum προλήψεως refellit eorum opinionem, qui id vitio vertunt Stoicis, quòd sunt sine affectu, & malorum alienorum sympathia. Et sanè vt malè loquantur, qui ita præcisè accipiunt Stoicorum dogma, quasi nulli ignoscant: ita ipsi inuexerunt commentum argutum magis quàm verũ. Cicero multùm effusè in eos ludit in oratione pro Muræna. Fuit quidam, inquit, summo ingenio vir Zeno, cuius inuentorum æmuli, Stoici nuncupantur. Huius sententiæ sunt, & præcepta huiusmodi: sapientem gratia nunquam moueri, nunquam cuiusdam delicto ignoscere: neminem misericordem esse, nisi stultum, & leuem: viri non esse neque exorari, neque placari. solos sapientes esse, si distortissimi sunt, &c. & multa in hanc sententiam. & Horat. Sermonum j. Bene audire, & malè audire dicimus ex imitatione Græcorum, pro laudari, & vituperari. Cic. lib. vj. ad Attic. Qui me idcirco putent bene audire velle, vt ille malè audiat, & rectè facere non meæ laudis, sed illius contumeliæ caussa. Et lib. 10. Qui nos rectè facere, & bene audire vult. Terent. in prolog. Phorm. bene dictis si certasset, audisset bene. & in Phorm. Si herum insimulabis auaritiæ, malè audies. Quintilian. in corpore proiecto. Vbi virtus? vbi? peristi miser, & malè audis. *Misericordia est ægritudo animi.*) Hîc totius rei cardo vertitur. Misericordiam Stoici reiiciunt, quia est animi ægritudo. Passiones verò, quia animi statum & tranquillitatem obturbant, semper vitiosæ sunt. Igitur vitium est misericordia. Salusti. in oratione Cæsaris. Omnes homines qui de rebus dubiis consultant, ab odio, amicitia, ira, atque misericordia vacuos esse decet. Haud facilè animus verum prouidet, vbi illa officiunt. Quintil. lib. 6. Nam cùm irasci, fauere, odisse, misereri cœperunt, agi iam rem suam existimant: & sicut amantes de forma iudicare non possunt, quia sensum oculorum premit amor: ita omnem inquirendæ veritatis rationem iudex amittit occupatus affectibus. æstu fertur, & velut rapido flumini obsequitur. Ideóque vt idem Quintil. recitat lib. 5. Fuerunt & clari quidam authores quibus videretur solum oratoris officium, docere. Namque affectus duplici ratione excludendos putabant. Primùm, quia vitium esset omnis animi perturbatio. Deinde, quia iudicem à veritate depelli misericordia, vel ira, similibúsque non oportet. In eundem sensum misericordiam definit Augusti. lib. 9. de ciuit. licèt aliis verbis. Quid autem est, inquit, misericordia, nisi alienæ miseriæ in nostro corde compassio, qua vtique si possumus, subuenire cogimur? *Ægritudo in sapientem.*) Ægritudo, vt definit Cicer. lib. 4. Tusc. est opinio recens præsentis mali, in quo demitti, contrahíque animo, rectum esse videatur. Atque vt ægrotatio in corpore, inquit, idem lib. 3. ita ægritudo in animo, nomen habet non semotum à dolore. Reperias tamen hæc duo verba sæpe confusa in authoribus, vt animi ægrotatio, & corporis ægritudo dicatur. Terent. in Phormi. Matrem ipsam ex ægritudine miseram mors consecuta est. Cic. Definiunt animi ægrotationem, opinionem vehementem de re non expetenda, tanquam valde expetenda sit. Huic autem ægritudini, vt est animi contractio, opponitur εὐγνωμοσύνη. id est, æquanimitas. *Serena enim eius mens est.*) Hîc etiam statuit apathian & ἀναλγησίαν, vt nullus prorsus affectus sapientem tangat. Quod an verũ sit, non est huius propositi disputare. Lege rationes quibus nituntur 3. & 4. Tuscul. Cic. & lib. Senec. de ira. *Mentem obducit & contrahit.*) Hominem enim animi vt diffunduntur lætitia, ita contrahuntur ægritudine. Cic. Tuscul. 4. Eodem enim vitio est effusio animi in lætitia, quo in dolore contractio. Idem in Lælio. Vt bonis amici quasi diffundatur, & incõmodis cõtrahatur. lib. j. Epist. ad Q. fratrem. Ne contrahas aut demittas animum, néve te obrui tanquam fluctu, sic magnitudine negotij patiaris. Gell. lib. 19. Sapientis animum paulisper moueri, & contrahi, & pallescere necessum est. Obducere dixit, quasi nebulis obtenebrare. *In expedito cõsilium habet.*) Senec. ad Lucil. lib. 10. Consiliũ sub die nasci debet, imò sub hora. hoc quoque nimis tardum est: sub manu, vt aiunt, cõsilium nascatur. Pugnat autem consilium promptum & expeditum habere, & passionibus transuersum agi. Illud enim rationem desiderat bene compositam, hæ cum ratione stare non possunt.

CAPVT VI.

Olo facere libens, quæ alius animo faciet. Succurret alienis lachrymis, non accedet. Dabit manum naufrago, exuli hospitium, egenti stipem, non hanc contumeliosam, qua pars maior horum qui se misericordes videri volūt, abiicit & fastidit quos adiuuat contingíq; ab his timet: sed vt homo homini ex cōmuni dabit. Donabit lachrymis maternis filium, & catenas solui iubebit, & ludo eximet, & cadauer etiā noxium sepeliet. At faciet ista tranquilla mente, vultu suo. Ergo nō miserebitur sapiens, sed succurret, sed proderit, in commune auxilium natus, ac publicum bonum, ex quo dabit cuique partem: etiam ad calamitosos pro portione improbādos, & emendandos bonitatem suam permittet. Afflictis verò & fortiùs laborantibus multò libentiùs subuenit. Quotiens poterit, fortunæ intercedet. Vbi enim opibus potiùs vtatur aut viribus, quàm ad restituenda quæ casus impulit? Vultum quidem non deiiciet, nec animum. Cæterùm omnibus dignis proderit, & deorum more calamitosos propitius respiciet. Misericordia vicina est miseriæ, habet enim aliquid trahítque ex ea. Imbecilles oculos esse scias, qui ad alienam lippitudinem & ipsi suffunduntur. tam mehercule quàm morbum esse, non hilaritatem, semper arridere ridentibus, & ad omnium oscitationem ipsum quoque os diducere. Misericordia, vitium est animorū nimis miseriæ fauentium: quam si quis à sapiente exigit, propè est vt lamentationē exigat, & in alienis funeribus gemitus. At quare non ignoscet vacuus? Constituamus nūc quoque quid sit venia, vt sciamus dari illam à sapiente non debere. Venia est pœnæ meritæ remißio. Hanc sapiens quare non debeat dare, reddunt rationem diutius, quibus hoc propositum est.

SVccurret alienis lachrymis, nō accedet.*) Hac re potissimùm sapientem suū censeri volunt Stoici, si velut ex editissima arce fortunā spectet in rebus humanis ludentem, & nihil ad se pertinere casus suos aut alienos reputet: non doleat si quid sibi parum lætum acciderit: nec aliorum lachrymis compatiatur: sed quia in commune bonum genitus est, quibus potest opem afferat, & quos potest opera & industria sua subleuet. *Dabit manum naufrago.*) Id est manum porriget, vt illi auxilietur. quod frequentiùs dicitur porrigere. Quintil. in ægro redempto. Si duos pariter naufragia raperent, illi porrigerem manum, quem iam membrorum contentione lassatum fluctus hauriret. Virgil. Æneid. vj.

Da dextram misero, & tecum me tolle per vndas.

Quanquam & hoc reperitur. Quintil. lib. ij. Vt velocissimus quisque si fortè iter cum paruulo faciat, det manum, & gradum suum minuat, nec procedat vltrà quàm comes possit. Alioqui dare manum est cedere. *Non hanc contumeliosam.*) Aduertant hîc nostri homines, quorum permulti longè absunt ab hac ethnicorum philosophorum mansuetudine: quos siquando contingat stipem pauperi erogare, quasi parum sit ex eorum dignitate in manum dare, contumeliæ caussa abiiciunt. *Catenas solui iubebit.*) Vt si à piratis captus sit, redimet, & asseret in libertatem. *Ludo eximet.*) aut gladiatorio, aut venatorio. Instituebantur enim serui, alij ad venationem, qui ad populi voluptatem cum feris in arena depugnarent: alij ad gladiaturam, qui per paria simul committerentur. Dicuntur autem gladiatores ac venatores ludo eximi, qui ex illa necessitate liberantur. quod etiam à ludo redimere dicitur. Quintil. lib. viij. Vt in eum quem sæpius à ludo redemerat soror, agentem cum ea talionis, quòd dormienti pollicem recidisset, Eras dignus vt haberes integram manum. Sic enim auditur, vt depugnares. *Fortunæ intercedet.*) Honesta translatio. vt enim consulibus & senatoribus intercedebant tribuni, cùm obsistebant illis, si plebem insolenti imperio premerent: ita fortunæ intercedit, qui, vt vulgò loquimur, se opponit, & obuiam it casui, vt alterum tueatur à fortunæ iniuria. Plinius iunior. Intercedere casibus, occursare fortunæ. Exempla passim occurrunt apud Liuium, & alios. Non video cur Erasm. maluerit interdicere apud Trāq. in vita Tiber. vbi priùs intercedere legebatur, in his verbis. Etiam virgo Vestalis fratrē iniussu populi triumphantem, ascenso simul curru, vsq; in capitoliū prosecuta est: ne vetare aut intercedere fas cuiquam tribunorum esset. *Vultum non deiiciet, nec animum.*) Quod Cic. nunc abiicere, nunc demittere dicit, Liuius defigere. Libro primo. Silentium triste ac tacita mœstitia ita defixit animos, vt præ metu obliti quid relinquerent, quid secum ferrent, deficiente consilio, &c. *Imbecilles oculos.*) facit similitudinem à corpore ad animum. Si sunt imbecilles oculi, qui ad alienam lippitudinem suffunduntur, ergo est imbecillis animus, qui ad alienam miseriam mouetur misericordia. Hoc tamen naturaliter euenire tradit Alexander Aphrodiseus in problem. quia oculi humecti sunt & molles, atque affectibus expositi. Tum quia sanitas ex habitudine modica, vitium ex immodica accidit. Quod igitur modicum, faciliùs ab immodico mutatur ac vertitur, quàm contrà. Ergo lippitudo quæ immodica quædam habitudo est, facilè sanitatem vtpote modicam demutat. Fit autem mutatio naturali corporum inter se consensu. *Ad omnium oscitationem ipsum os diducere.*) Oscitatio ab ore ciendo, id est commouendo dicta, vt docet Donatus in Andriam, prouenit plerunque ex supina securitate & ignauia. interdum tamen naturæ vitiū magis quàm hominis: vnde oscedo appellatur, vt meminit Gell. lib. iiij. cap. vltimo. Et hoc naturale esse putat Alexander, vt qui oscitantem videant, & ipsi oscitent: quia natura animantium, maximéque

ximéque ratione carentium, similitudinum quendam consensum, itémque affectuū habet: atque ita fit vt meiente asello, cęteri item meiant, cùm sint vrina repleti. *Vacuus.*) id est, omni affectione & passione animi vel misericordia vel ægritudine solutus ac liber. Cùm enim sine adiecto ponitur, id significat. Ouid. Tristium.ij.

Aut si, quod mallem, vacuus fortasse fuisses.
Et in epistola Sapphus.

Prouenium vacuæ carmina mentis opus.
Cicer. Verri.ij. Animo cœpi multò magis vacuo ac soluto nihil aliud nisi de iudiciis agere & cogitare. *Pœnæ meritæ remissio.*) Controuersia in verbis est: de re quidem conuenit. Cur enim qui veniam largitur, potiùs pœnā meritam remittere dicitur, quàm ignoscere, & quadam facilitate pœnam temperare? Deinde nihil obstat quò minùs clementia aliquid remittat quod seueritas iure & merito puniret. Potest igitur clementia meritā pœnam remittere, si id ex caussa faciat.

CAPVT VII.

GO vt breuiter tanquam in alieno iudicio dicam, ei ignoscitur, qui puniri debuit. Sapiens autem nihil facit quod non debet, nihil prætermittit quod debet. Itaque pœnam quam exigere debet, non donat: sed illud quod ex venia cōsequi vis, honestiore tibi via tribuit. Parcit enim sapiens, consulit, & corrigit. Idem facit quod si ignosceret, nec ignoscit: quoniam qui ignoscit, fatetur aliquid se quod fieri debuit, omisisse. Aliquem verbis tantùm admonebit, pœna non afficiet, ætatem eius emendabilem intuens. Aliquem inuidia criminis manifestè laborantem, iubebit incolumem esse: quia deceptus est: quia per vinum lapsus. Hostes dimittet saluos, aliquando etiam laudatos, si honestis caussis, pro fide, pro fœdere, pro libertate in bellum accincti sunt. Hæc omnia non veniæ, sed clementiæ opera sunt. Clemētia liberum arbitrium habet: non sub formula, sed ex æquo & bono iudicat: & absoluere illi licet, & quanti vult æstimare litem. Nihil ex his facit tanquam iusto minùs fecerit: sed tanquam id quod constituit, iustissimum sit. Ignoscere autem est, quæ iudicas puniēnda, non punire. Venia, debitæ pœnæ remissio est. Clementia hoc primùm præstat, vt quos dimittit, nihil aliud illos pati debuisse pronuntiet. Plenior est ergo quàm venia, & honestior. De verbo (vt mea fert opinio) controuersia est, de re quidem conuenit. Sapiens multa remittet: multos parum sani, sed sanabilis ingenij, seruabit. Agricolas bonos imitabitur, qui non tantùm rectas procerásque arbores colunt, sed illis quoque quas aliqua deprauauit caussa, adminicula quibus regantur, applicant. Alias circumcidunt, ne proceritatem rami premant. Quasdam infirmas vitio loci, nutriunt. Quibusdam aliena vmbra laborantibus, cœlum aperiunt. Secūdum hæc videbit perfectus sapiens quod ingenium qua ratione tractandum sit, donec in rectum praua flectantur.

QVidquid hîc disputat Seneca, vno verbo subuerti potest. Non enim procedit argumentum: remisit pœnam meritam, ergo prætermisit quod facere debuit. pœnā enim condonauit cum laude clementiæ, quam cum laude seueritatis irrogare potuit: & qui talionē exigit ab authore iniuriæ, nihil agit quod ille non meruerit: nec tamen prætermittit quod facere debuit, si iniuriam inultam esse patitur. *Parcit enim sapiens.*) Hæc omnia eò spectant, vt ostendat sapientem clementiæ suæ caussam posse reddere. *Non sub formula iudicat.*) id est ad præscriptum summi iuris, quemadmodum iudices, qui ex legum præscripto pronunciant. Marcel. tit. de pœnis, lib.48.ff. Respiciendum est iudicanti ne quid aut duriùs, aut remissiùs constituatur, quàm caussa deposcit. Nec enim aut seueritatis aut clementiæ gloria affectanda est, sed perpenso iudicio, prout quæque res expostulat, statuēdum est. Quint. lib.5. Deprecatio rara admodum, & apud eos solos iudices, qui nulla certa forma pronuntiandi tenentur. *Quanti vult æstimare litem.*) Æstimare enim litem, non solùm est concipere conclusiones ad damna & interesse, vt loquuntur Pragmatici, sed etiā criminaliter intendere: qua ratione dixit Cicero in orat. pro Cluentio, æstimare litem capitis. Dicitur autem tam ipse iudex quàm actor litem æstimare. Plutarchus dicit Ciceronem accusatorem in caussa Verris litem æstimasse septingentis quinquaginta millibus sestertiis. Gel. lib.xx. Æstimata lite iudex hominem pecuniæ damnabat. Clementia ergo æstimat litem quanti vult: quia eius sententia non debet limitari ad actionis formulam.

FINIS.

